

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI (1923-1963)

Nurullah Kırkpınar

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ
VE
KURUMSALLAŞMASI
(1923-1963)

Nurullah Kırkpınar

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

Ankara ◆ 2024

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI 564

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI
(1923-1963)

Yazar

Nurullah Kırkpınar

İnceleyiciler

Sevtap Kadioğlu

Mehmet Evsile

Metin Denetimi

Selcan Koçaslan

1. Baskı: Ankara, 2024

ISBN 978-975-17-5714-2

Kapak ve Sayfa Tasarımı

M. Sami Önal

Atatürk Araştırma Merkezi

Genel Ağ: <https://www.atam.gov.tr/>

E-Mağaza Genel Ağ: <https://emagaza-atam.ayk.gov.tr/>

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları

Atatürk Araştırma Merkezine aittir.

ÖN SÖZ

Binlerce yıl önce dünyanın bazı bölgelerinde avcı-toplayıcı toplumların yaşamsal özellikleri belirgin bir şekilde değişmeye başladı. Değişimin en önemli sebebi, yiyecek üretimi veya tarım-hayvancılıktan oluşan çiftçiliğe başlanmasıydı. Bu durum, yiyecek üretimi sayesinde artık yabancı hayvanların avlanması ve bitki toplanmasına gerek olmadığı anlamına geliyordu. Yiyecek üretimine başlanmasının insanlık tarihi açısından sonuçları inanılmazdı. Çünkü tarihin ilk dönemlerinden beri insanların beslenme ihtiyacına gereksinim duyması, ziraatın geçmişten günümüze bütün evrelerde önemini korumasını ve insan hayatının her aşamasında var olmasını sağlamış, hatta onu insan yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline getirmişti. İnsanlık tarihindeki değişim sürecini tetikleyen tarım ile birlikte hayvancılık konusunda dünyanın en deneyimli milletleri arasında yer alan Türkler, tarih öncesi ve sonrasındaki devirlerde tarım ve hayvancılığı en önemli meşgale olarak benimseyerek bunun ilk mahsullerini ortaya koymuş ve dünya medeniyetine olumlu katkı sağlayan milletler arasında haklı yerini almışlardı.

Temel olarak, Klasik Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun ana ekonomik faaliyet alanı olan ve gelişme dinamikleri arasında yer alan "ziraat"², XIX. yüzyılda İmparatorluğun seçeneklerinin sınırlı hale gelmesiyle birlikte gittikçe önem kazanan bir faaliyet alanı haline geldi. Bu klasik ekonomik dengeleri, dünya ekonomisinde önemli merkezlerin yer değiştirmesiyle birlikte XVII. yüzyıldan itibaren değişim göstermeye başlamıştı. Bu değişim, beraberinde başta tarım ve hayvancılık olmak üzere potansiyeli zengin olan bir birikimi öne çıkardı. Bu durum, XVII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da üretim-tüketim ilişkilerinin yeniden yapılanmasını sağladı. XVIII-XIX. yüzyıllarda ziraat, ticari talepleri karşılamak üzere uluslararası pazar ilişkilerine cevap vererek yer yer ticarileşme belirtileri gösterdi. Böylece Anadolu kentlerinde örüntülenen bu yeni durumla birlikte ticari tarım hem Anadolu coğrafyasını büyük pazarların ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir değişime zorladı hem de İmparatorluk değişim süreci geçiren dünya ekonomisiyle bütünleşmeye başladı. Tarımdan daha fazla yararlanma imkânı sağlayan farklı rotasyon şekillerine kadar yeni ziraat kültürüyle, XIX. yüzyılda hızla değişen ticaret düzenine eklenmeye çalışıldı.

İmparatorluğun son dönemlerine kadar devam eden zirai faaliyetler, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren küçümsenemeyecek bir hızla ivme kazanarak devam etti. Öte yandan Cumhuriyet'le birlikte tarım-hayvancılık ve ormancılık alanlarında yaşanan gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'na göre gerek nicelik gerekse nitelik yönünden daha belirleyici olmaya başladı. Mustafa Kemal Atatürk, hem dışa bağımlılığı azaltmak hem de ülkenin refah düzeyini artırmak için köylüye ve ziraata büyük önem verdi. Hatta bizzat modern ziraat merkezleri kurarak bu alanda örnek bir lider oldu. Nihayetinde bu ziraat merkezleri, "İlim tecrübe değil tetkiktir" diyen Atatürk'ün düşün dünyasındaki Türkiye'yi çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaştırma hedefinin en önemli göstergesi olacaktı. Bu noktada Cumhuriyet'in yeni zirai politika arayışlarında temel manivela ve ziraatın momentumu olarak "zirai eğitim" meselesi öne çıkıyordu. 1920'li yılların sonlarından itibaren Türkiye'nin farklı bölgelerinde açılan ziraat okulları, branşlaşmaya dayalı araştırma-geliştirme-yetiştirme kurumları ve üretme çiftlikleri vs. örgütlenme yapılarıyla birlikte ziraatın bilimsel altyapısı oluşturulmaya çalışıldı. Tarımsal bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde geçimini topraktan sağlayan köylüler nüfusun ezici bir çoğunluğunu oluşturuyordu. Cumhuriyet ekonomisinde mevcut zenginliğin önemli bir kısmını onlar üretiyorlardı. Köylüler ve ziraat sektörü, devletin varlığını sürdürmesi için hayati öneme sahip olan gelirlerin en önemli kısmını sağlıyordu.

2 Tarımsal-hayvansal-orman varlığına yönelik kaynakların korunması, geliştirilmesi ve işletilmesine yönelik bir kavram olarak karşımıza çıkan "Ziraat", alt birimlerindeki bu alanları ifade etmek için genel bir terim olarak kullanılmaktadır. Bu noktada çalışmada kullanılan "Ziraat" şeklindeki ifade, "tarım", "hayvancılık" ve "ormancılık" kavramlarını bütünüyle kapsayabilecek genel bir terim olarak kullanılmış, bu kavramlarla birbirini karşılayacak şekilde eş anlamlı olarak değerlendirilmiştir.

“Türkiye’de Zirai Eğitimin Tarihçesi ve Kurumsallaşması (1923-1963)” başlıklı çalışma, bu temel gerçeklerden yola çıkmaktadır. 1923-1963 döneminde modernleşme eğilimlerinin ziraata ve genelde iktisadi hayata nasıl yansıdığını inceleyen çalışma zirai eğitim, araştırma-geliştirme ve yayım faaliyetlerinin dönüşümünü devletin, toplumun ve ekonominin nezdinde ele almaktadır. Bir diğer ifade ile zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme politikaları üzerinden hem tarihsel süreçte bir tarımsal dönüşüm hikayesini anlatmakta hem de mekansal-kurumsal ölçekte Türkiye’deki kurumsal yapılar arasında karşılaştırmalı bir bakış açısı sunmaktadır. Dolayısıyla bu eser yukarıdaki özellikleri sebebiyle ziraat, iktisat, eğitim ve toplumsal tarih yahut kurum tarihi alanlarında değerlendirilebilecek nitelikte bir çalışmadır. Bu çalışmanın temel iddiası ise bilimsel-egitimsel ve zirai modernizasyon alanında yaşanan gelişmeler sayesinde ziraatın ülke ekonomisi, hatta toplumunu yönlendiren tarihsel bir aktör olduğunu kanıtlamaktır. Bu noktada çalışma içerisinde 40 yıllık süreçte zirai bürokrasinin gelişimi, zirai eğitim politikaları çerçevesinde ziraat okulları, üretme çiftlikleri ve örnek tarla girişimleri, araştırma-geliştirme enstitüleri, hayvan yetiştirme ve ıslah kurumları, ziraatta makineleşme eğilimleri ve Batılı ülkelerle olan ilişkilerin ziraata etkileri gibi birçok önemli konuya değinilmektedir. Cumhuriyet’in tarımsal modernleşme uzantısında gelişen ve bilimsel temelli eğitim sunan zirai eğitim kurumları perspektifinden yaklaşılarak, eğitim-üretim paradigmasının nasıl işlediği incelenmektedir. Öte yandan Cumhuriyet’in eğitim-üretim yüklediği işlevler ortaya konmakta, 1923-1963 yılları arasında tarımsal eğitime ilişkin fikir ve projeler ise eleştirel bir bakış açısı ile irdelenmektedir.

Çalışmanın bölümleri beş grupta toplanmıştır. Birinci bölümde (1923-1963) döneminde Cumhuriyet’in ziraat alanında uygulamakta olduğu eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım politikaları ve örgütlenmedeki temel gelişmelerine yer verilmiştir. İkinci bölümde zirai eğitim-öğretim faaliyetleri ve örgütlenmedeki temel gelişmeler kapsamında tarım, hayvancılık ve ormancılık okullarının faaliyetleri ve Türkiye ziraatına olan katkıları karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur. Üçüncü bölüm içerisinde zirai araştırma-geliştirme faaliyetleri ve örgütlenmesindeki gelişmeler üzerinde durulmuştur. Bölümün alt başlıklarında tohum ıslahı, bahçe kültürleri ve zirai mücadele araştırma kurumlarının ıslah-araştırma faaliyetleri ve çiftçilere yönelik destekleme-bilinçlendirme çabalarına yer verilmiştir. Dördüncü bölüm, zirai araştırma-üretim-dağıtma faaliyetlerinde ve örgütlenmedeki gelişmeler başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümün alt başlıklarında üreticiye yönelik araştırma-üretim-dağıtma fonksiyonlarını yerine getirmede aktif aktörler arasında yer alan üretme çiftlikleri, zirai kombinalar ve umumi müfettişlikler gibi oluşumların Türk köylüsünü bilinçlendirme ve onlara zirai ürün, makine, alet ve tohum-damızlık hayvan temin etmeye yönelik politika ve uygulamalarına değinilmiştir. Beşinci bölümde ise hayvancılık alanında araştırma-geliştirme, ıslah ve yetiştirme faaliyetleri ve örgütlenmedeki gelişmeler başlığı altında ele alınmıştır. Bölüm alt başlıklarında hayvan sağlığını korumaya yönelik araştırma enstitüleri, hayvan yetiştirme işleri kapsamında hara, inekhane, koyun-keçi ve tavukçuluk alanlarında hizmet veren araştırma, ıslah ve yetiştirme kurumlarının çalışmaları, Türk köylüsüne yönelik damızlık hayvan temini ve ülke hayvancılığına katkıları ortaya konulmuştur.

Çalışmada yönetsel olarak üzerinde durulan bir diğer konu ise inceleme döneminin nasıl sınıflandırılacağı konusudur. Uzunca bir dönemi kapsayan 1923-1963 dönemi, kendi içinde birtakım farklılıklar göstermektedir. 1923-1938 arasındaki on beş yıllık süreç zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım noktasında yeni bir politika arayışı, kurumsallaşmaların etkili öge olarak kullanıldığı ve devletçilik modelinin esas uygulama dönemi olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreklilik olarak devamındaki 1938-1950 arası dönem iktisadi olarak savaş ekonomisi ve savaş sonrası geçiş dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 1950-1960 döneminde yeni politika arayışlarında ve iktisadi düzende demokratik-liberal ağırlıklı bir ziraat programının izlendiği ve bu noktada yeni kurumsallaşmalara gidildiği gözlemlenmiştir. 1960 sonrasındaki dönemde ise beş yıllık kalkınma planlarının egemen olduğu ve ziraatın “öncelikli gelişme alanı” konuları arasında yer aldığı evre olarak tespit edilmiştir. Bu dönemin genel özelliğine bakıldığında “yaygın tarım” dan “yoğun tarım” a geçişin ana hedef olarak belirlendiği görülmüştür. Tarım kesimi için önemli

bir yıl olan 1963'te ise planlı kalkınma ile birlikte zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve örgütlenme politikalarında yapısal değişimlerin meydana geldiği tespit edilmiştir.

Çalışma boyunca yöntemsel olarak üzerinde durulan bir başka konu ise konjonktürel olarak alt başlıklar şeklinde ele alınacak zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım politikalarıdır. Bu alt başlıklarda ziraatın alt bileşkelerini oluşturan ve birbirine sıkı sıkıya bağlı olan tarım, hayvancılık ve ormancılık alanlarındaki kurumsal gelişmelerin nitelik-nicelik açısından değerlendirilmesi eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme, yayım ve dağıtım alanlarında yaşanan değişimler olmak üzere 4 ana kol şeklinde ortaya konuldu. Bu kolların her birisinin kendi alanına girecek olan eğitimsel-bilimsel ve teknolojik gelişmeler, nitel-nicel veriler şeklinde ele alındı ve farklı dönemlerde uygulamaya konulan zirai eğitim politikaları çerçevesinde hangi alanda ve ne ölçüde başarı sağlanıp-sağlanamadığı üzerinde duruldu. Ayrıca çalışma boyunca Cumhuriyet'in benimsediği dünya görüşü, amacı ve ilkeleri doğrultusunda zirai eğitim politika, uygulama ve hususlarının muhtevası ortaya konulurken bir taraftan "ekonomi" söylemi, diğer taraftan da "ziraat" söyleminin etkili öge olarak ortaya çıktığı unsurlardan yararlanıldı.

Çalışma ile ilgili araştırmaları boyunca yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen isimleri burada anımsamamak, bu çalışmanın eksik kalmasına neden olacaktır. Nitekim her yazın ürünü gibi, bu çalışma da salt yazarının ürünü değil. Onu etkileyen, onu teşvik eden ve ona katkıda bulunan birçok kişinin dolaylı ürünü aslında. Çalışmanın yazım sürecinde her bir ayrıntının oluşmasında çok sayıda değerli kişinin emeği ve katkısı var. Doktora danışmanım Prof. Dr. Hasan Mert'in bilimsel katkıları, araştırmaları sırasında çeşitli konulardaki eleştirileri ve önerilerinin yanında teşvik edici moral desteği için kendisine müteşekkirim. Çalışmam sırasında yardımlarını gördüğüm, yazım sürecinin bütün aşamalarında fikir ve görüşlerini paylaşarak beni yönlendiren, engin bilgileriyle çalışmanın yol haritasını çizen kıymetli ve saygıdeğer hocaları Prof. Dr. Cihan Özgün, Prof. Dr. Nuri Karakaş, Prof. Dr. Fevzi Çakmak ve Doç. Dr. Nilgün Nurhan Kara'ya destek ve teşviklerinden dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır.

Çalışmamı çeşitli kütüphane ve arşivlerde yürüttüm. Eserin hazırlanmasında birçok saygın kurum ve değerli insanın yardımını gördüm. O kurumlar yalnızca değerli kaynakları ve bilgileri keşfettiğim değil, aynı zamanda güzel arkadaşlıklar ve ilişkiler geliştirdiğim mekanlar oldu. Bu çalışmanın oluşumuna önemli ölçüde katkıda bulunanlardan birisi Erzincan Bölge Ziraat Okulu ilk dönem mezunları arasında yer alan emekli Ziraat Teknisyeni Halil Öcalan'dır. Donanımlı, güçlü tarım disiplini ile yetişmiş ve oldukça renkli bir simaya sahip olan Halil Öcalan ile yapmış olduğum görüşmelerde okulla ilgili bilgiler ve görsel malzemeler noktasında faydalanmam konusunda sunduğu her türlü yardımdan dolayı minnettarlığımı belirtmem gerekir. Ayrıca Manisa-Beydere Ziraat Okulu mezunu olan Nevzat Türken beyefendiye, okulla ilgili kayıtlara ulaşmam noktasında yardımcı olduğu için kendisine şükranlarımı sunuyorum. Daha sonra ziraat konusunda, artık tarihsel değeri haiz olan birçok eseri hızlı bir şekilde inceleyebilmem için bana destek olan Tarım ve Orman Bakanlığı Eğitim ve Yayın Dairesi Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Ankara Millî Kütüphane, İzmir Millî Kütüphane, Antalya Kent Müzesi Kent Belleği Merkezi ve üniversitelerin kütüphane çalışanlarına sonsuz teşekkürler. Samsun Veteriner Kontrol Enstitüsü olanaklarından faydalanmam hususunda sundukları her türlü destek ve yardımdan dolayı başta Mustafa Baltacı nezdinde bütün Enstitü çalışanlarına minnettarım ve kendilerine teşekkür ederim.

Eserin hazırlanma sürecinde ve araştırmalarımanın en çetin günlerini yaşadığı bir dönemde çalışmanın daha nitelikli bir eser olarak ortaya çıkmasına katkı sağlayan kurumlardan birisi de Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesinde faaliyetlerini sürdüren Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığıdır. 2017-2022 yılları arasında bir doktora tez çalışması olarak hazırlanmış olan bu araştırma, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı tarafından desteklenmiş ve projelendirilmiştir. Bu çerçevede çalışmanın her aşamasında destek sağlayan, çalışmanın nitelikli bir eser haline gelmesine katkıda bulunan kurumun bütün çalışanlarına teşekkür ederim.

Son olarak, tüm eğitim-öğretim hayatım boyunca bana destek olan ve bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bana yüksek bir tahammül gösteren, maddi ve manevi hiçbir desteklerini esirgemeyen ve varlıklarıyla bana güç veren canım aileme minnettarım. Sonsuz şükran ve teşekkürlerimle...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	III
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ZİRAİ MODERNLEŞMENİN ALTYAPISI: EĞİTİM-ÖĞRETİM, ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME POLİTİKALARI VE ÖRGÜTLENMEDEKİ TEMEL GELİŞMELER

A- TÜRKİYE ZİRAAT TEŞKİLATI VE ZİRAİ EĞİTİM-ÖĞRETİMDEKİ YAPISAL GELİŞMELER

1. Ziraat Vekâleti Teşkilatının Örgütlenme Biçimi ve Yapısı	6
2. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Zirai Eğitim-Öğretimin Genel Sorunları: Zirai Eğitimin Islahına Dair Kanun	17
3. Cumhuriyet Dönemi'nde Zirai Eğitim Politikasının Tespit Edilmesi ve Zirai Modernizasyon (1923-1963)	27
3.1. Atatürk Dönemi'nde Zirai Eğitim Politikasının Tespit Edilmesi ve Zirai Modernizasyon (1923-1938)	28
3.1.1. Eğitim-Öğretim	30
3.1.2. Araştırma-Geliştirme	40
3.1.2.1. Tarla Tarımında Islah-Araştırma ve Mücadele Faaliyetleri	41
3.1.2.2. Bahçe Kültürleri Alanında Islah-Araştırma-Mücadele ve Deneme Faaliyetleri	48
3.1.2.3. Hayvancılık Alanında Yetiştirme-İslah Araştırmaları ve Hastalıklarla Mücadele Faaliyetleri	52
3.1.3. Yayımlar	59
3.1.4. Tohum Temizleme-Tohum, Meyve Fidanı ve Hayvan Dağıtımını, Bitki ve Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele	61
3.2. İnönü Dönemi'nde Zirai Eğitim Politikasının Tespit Edilmesi ve Zirai Modernizasyon (1938-1950)	67
3.2.1. Eğitim-Öğretim	67
3.2.2. Araştırma-Geliştirme	72
3.2.2.1. Tarla Tarımında Islah-Araştırma ve Mücadele Faaliyetleri	72
3.2.2.2. Bahçe Kültürleri Alanında Islah-Araştırma-Mücadele ve Deneme Faaliyetleri	80
3.2.2.3. Hayvancılık Alanında Yetiştirme-İslah Araştırmaları ve Hastalıklarla Mücadele Faaliyetleri	83
3.2.3. Yayımlar	86
3.2.4. Tohum Temizleme-Tohum, Meyve Fidanı ve Hayvan Dağıtımını, Bitki ve Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele	87
3.3. Demokrat Parti Dönemi ve Planlı Döneme Geçiş Sürecinde Zirai Eğitim Politikasının Tespit Edilmesi ve Zirai Modernizasyon (1950-1963)	93
3.3.1. Eğitim-Öğretim	93
3.3.2. Araştırma-Geliştirme	103
3.3.2.1. Tarla Tarımında Islah-Araştırma ve Mücadele Faaliyetleri	103
3.3.2.2. Bahçe Kültürleri Alanında Islah-Araştırma-Mücadele ve Deneme Faaliyetleri	118

3.3.2.2. Hayvancılık Alanında Yetiştirme–Islah Araştırmaları ve Hastalıklarla Mücadele Faaliyetleri	123
3.3.2.4. Ormancılık Alanında Araştırma–Geliştirme Faaliyetleri	137
3.3.3. Yayımlar	139
3.3.4. Tohum Temizleme–Tohum, Meyve Fidanı ve Hayvan Dağıtım, Bitki ve Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele	140

B- ZİRAİ EĞİTİMDE BİLİMSEL İŞ BİRLİĞİ: YABANCI UZMAN VE YURT DIŞINA ÖĞRENCİ GÖNDERİLMESİ VE ZİRAİ EĞİTİM–ÖĞRETİMİN ALTYAPISININ MODERNLEŞTİRİLMESİ

1. Zirai Eğitimin Modernleştirilmesi Konusunda Farklı Ülkelerle Yapılan Bilimsel İş birliği: Yabancı Uzman Yardımıyla Zirai Eğitimin Altyapısının Modernleştirilmesi	152
2. Cumhuriyet Döneminde Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi: Zirai Eğitimde “Türk Prometheler” Yetiştirilmesi ve Zirai Modernleşme	168

İKİNCİ BÖLÜM

ZİRAİ EĞİTİM–ÖĞRETİM FAALİYETLERİ VE ÖRGÜTLENMEDEKİ GELİŞMELER

A- TARIMSAL ALANDA KURULAN EĞİTİM–ÖĞRETİM KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. Teknik Ziraat–Bahçıvanlık ve Ev Ekonomisi Okulları	180
1.1. Manisa–Beydere Teknik Ziraat Okulu	180
1.2. Konya–Özden Teknik Ziraat ve Makinist Okulu	188
1.3. Niğde–Aksaray Koçuş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği	196
1.4. Amasya–Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği	203
1.5. Kocaeli–Gebze Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu	210
1.6. Mersin–Alata Teknik Bahçıvanlık Okulu	218
1.7. Ankara Ev Ekonomisi Okulu	225
2. Bölge Ziraat Okulları	230
2.1. İstanbul Bölge Ziraat Okulu	230
2.2. Bursa Bölge Ziraat Okulu	239
2.3. İzmir–Bornova Bölge Ziraat Okulu	251
2.4. Adana Ziraat ve Makinist Okulu	260
2.5. Erzincan Bölge Ziraat Okulu	273
3. Ziraat Alet ve Makineleri Okulları	282
3.1. Ankara Ziraat Alet ve Makineleri Uzmanlık Okulu	282
4. Yüksek Ziraat Okulları–Fakülteleri	285
4.1. Ankara–Yüksek Ziraat Enstitüsü (Tarım, Veteriner, Orman)	285
4.2. Ziraat Fakülteleri	298
4.2.1. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi	298
4.3. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi	310
4.4. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi	319

B- HAYVANCILIK ALANINDA KURULAN EĞİTİM-ÖĞRETİM KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. İpek Böcekçilik Mektepleri	332
1.1. Bursa İpek Böcekçilik Mektebi-Enstitüsü	332
1.2. Edirne İpek Böcekçilik Mektebi	342
1.3. Denizli İpek Böcekçilik Mektebi	349
1.4. Diyarbakır İpek Böcekçilik Mektebi	353
1.5. Antalya-Alanya İpek Böcekçilik Mektebi	358
2. Diğer Hayvancılık Mektepleri	365
2.1. Marmara Balıkçılık Mektebi	365
2.2. Selimiye Hayvan Sağlık Memurları Mektebi	369
3. Yüksek Dereceli Hayvancılık Mektepleri-Fakülteleri	376
3.1. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi	376

C- ORMANCILIK ALANINDA KURULAN EĞİTİM-ÖĞRETİM KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. Orta Orman Mektepleri	382
1.1. Bolu Orta Orman Mektebi	382
1.2. Bursa Orta Orman Mektebi	388
2. Orman Tekniker Mektepleri	397
2.1. Düzce Orman Tekniker Mektebi	397
3. Orman Muhafaza Mektepleri	405
3.1. Kastamonu-Araç Orman Muhafaza Mektebi	405
4. Yüksek Orman Mektepleri-Fakülteleri	408
4.1. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi	408
5. Orman Uygulama ve Bakım Memurluğu Eğitim Merkezleri	417

D- ZİRAAT ALANINDA EĞİTİM-ÖĞRETİM VEREN DİĞER KURUMLAR VE FAALİYETLERİ

1. Köy Enstitüleri ve Tarımsal Eğitim Faaliyetleri	419
2. Tarım Bakanlığı Personel Eğitim Merkezi	432

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZİRAİ ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME FAALİYETLERİ VE ÖRGÜTLENMESİNDEKİ GELİŞMELER

A- TARIMSAL ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME KURUMLARI VE BİLİMSEL FAALİYETLERİ

1. Eskişehir (Sazova) Tohum Islah ve Deneme İstasyonu	436
2. Eskişehir Dry-farming Islah ve Deneme İstasyonu	446
3. Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu	453
4. Adapazarı Tohum Islah ve Deneme İstasyonu	460
5. Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu	468

6. Erzurum Tohum Islah ve Deneme İstasyonu	477
7. Adana Pamuk Islah ve Üretim İstasyonu	481
8. Nazilli Pamuk Islah ve Üretim İstasyonu	492
9. Maltepe Tütün Islah ve Deneme İstasyonu	506
10. Ormancılık Araştırma Enstitüsü	515
11. Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü	520
12. Menemen Sulu Ziraat ve Deneme İstasyonu	526
13. Tokat Sulu Ziraat ve Deneme İstasyonu	531
14. Ankara–Kauçuk Araştırma İstasyonu	537
15. GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Enstitüsü	545
16. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Tarımsal Araştırma Enstitüsü	549
17. Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü	552

B- BAHÇE KÜLTÜRLERİ ALANINDA ARAŞTIRMA–GELİŞTİRME–DENEME KURUMLARI VE BİLİMSEL FAALİYETLERİ

1. Yalova–Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	557
2. İstanbul–Büyükdere Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	564
3. Antalya Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	575
4. Aydın–Erbeyli Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	584
5. Gaziantep Bölge Bağ–Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	594
6. Giresun Fındık Araştırma Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	601
7. Malatya Kayısı Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	607
8. İzmir–Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü	612
9. Rize Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	620
10. Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü	629
11. Adapazarı–Arifiye Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	635
12. Çanakkale Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	640
13. Isparta–Eğirdir Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	647
14. Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı ve Bağcılık Araştırma Enstitüsü	650
15. Bursa Konservecilik Araştırma Enstitüsü	657
16. İstanbul–Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu	661
17. İzmir–Bornova Bağcılık İstasyonu	667

C- ZİRAİ İLAÇ, BİYOLOJİK MÜCADELE ALANINDA ARAŞTIRMA–GELİŞTİRME KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. Ankara Merkez Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü	674
2. Adana Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü	682
3. İzmir–Bornova Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü	688
4. Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü	695

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZİRAİ ARAŞTIRMA–ÜRETME–DAĞITMA FAALİYETLERİNDE VE ÖRGÜTLENMEDEKİ GELİŞMELER

1. Zirai Kombinalar Kurumunda Eğitim–Üretim ve Dağıtım Faaliyetleri	704
2. Umûmi Müfettişlikler ve Eğitim–Üretim–Dağıtım Faaliyetleri	712
3. Devlet Çiftlikleri ve Zirai Eğitim–Üretim: Çiftliklerde Bilimsel, Teknik Uygulamalar ve Zirai Üretim Faaliyetleri	728
3.1. Gazi (Atatürk) Orman Çiftliği	728
3.2. Tahirova Devlet Üretim Çiftliği	735
3.3. Yalova Devlet Üretim Çiftliği	741
3.4. Ulaş Devlet Üretim Çiftliği	744
3.5. Malya Devlet Üretim Çiftliği	749
3.6. Sarayönü (Gözlü) Devlet Üretim Çiftliği	753
3.7. Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği	755
3.8. Çiçekdağı Devlet Üretim Çiftliği	762
3.9. Devlet Üretim Çiftliği Turunçgil İşletmesi	764
3.10. Gelemen Devlet Üretim Çiftliği	769
3.11. Kırklareli (Türkgeldi) Devlet Üretim Çiftliği	773
3.12. Iğdır Devlet Üretim Çiftliği	779
3.13. Konya (Altınova) Devlet Üretim Çiftliği	782
3.14. Alparslan Devlet Üretim Çiftliği	787
3.15. Ankara (Bala) Devlet Üretim Çiftliği	793
3.16. Muğla (Dalaman) Devlet Üretim Çiftliği	797
3.17. Hatay–Dört Yol Devlet Üretim Çiftliği	801
3.18. Çanakkale (Gökçeada) Devlet Üretim Çiftliği	804
3.19. Denizli (Acıpayam) Devlet Üretim Çiftliği	805
3.20. Ankara (Polatlı) Devlet Üretim Çiftliği	809
3.21. Devlet Üretim Çiftlikleri Merkez Atölyesi	815
4. Türkiye Zirai Donatım Kurumunda Zirai Araştırma–Geliştirme ve Üretim–Dağıtım Faaliyetleri ..	821
5. Tarımsal Modernizasyonda Yeni Bir Yaklaşım: Agronom Teşkilatı	833

BEŞİNCİ BÖLÜM

HAYVANCILIK ALANINDA ARAŞTIRMA–GELİŞTİRME, ISLAH, YETİŞTİRME–MÜCADELE FAALİYETLERİ VE ÖRGÜTLENMEDEKİ GELİŞMELER

A- HAYVAN SAĞLIĞI VE VETERİNER KONTROL ALANINDA ARAŞTIRMA–GELİŞTİRME KURUMLARI VE BİLİMSEL FAALİYETLERİ

1. Etlik Veteriner Bakteriyolijihanesi ve Seroloji Enstitüsü	839
2. Pendik Veteriner Bakteriyolijihanesi ve Seroloji Enstitüsü	850
3. Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü	859
4. Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü	865
5. Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü	870

6. Samsun Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü	875
7. Erzurum Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü	879
8. Adana Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü	882
9. Ankara Şap Kontrol ve Araştırma Enstitüsü	884

B- HAYVAN ISLAHI–YETİŞTİRME VE GELİŞTİRME ALANINDA KURUMLAR VE BİLİMSEL FAALİYETLERİ

1. Sığır Yetiştirme, Islah ve Üretim Müesseseleri (İnekhaneler).	890
1.1. Kars–Göle Şeref Sığır Islah ve Üretim Müessesesi	890
1.2. Tokat–Kazova Sığır Islah ve Üretim Müessesesi	899
1.3. Antalya–Boztepe Sığır Islah ve Üretim Müessesesi	905
1.4. Tekirdağ–İnanlı Sığır Islah ve Üretim Müessesesi	910
1.5. Çanakkale–Kumkale Sığır Islah ve Üretim Müessesesi	916
1.6. Kahramanmaraş–Maraş Sığır Islah ve Üretim Müessesesi	919
1.7. Sivas–Hafik Sığır Islah ve Üretim Müessesesi	922
1.8. Sakarya–Karasu Sığır Islah ve Üretim Müessesesi	923
2. At Yetiştirme, Islah ve Üretim Müesseseleri (Hara ve Aygır Depoları)	927
2.1. Bursa–Karacabey Harası	927
2.2. Malatya–Sultansuyu Harası	943
2.3. Eskişehir–Çifteler Aygır Deposu ve Harası	952
2.4. Konya Harası	963
2.5. Samsun–Karaköy Harası	968
2.6. Adana–Çukurova Harası	972
2.7. Ziraat Vekâleti Aygır Depoları	978
3. Koyun–Keçi Yetiştirme, Islah ve Üretim Müesseseleri	987
3.1. Balıkesir–Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği	987
4. Küçük Evcil Hayvanları Yetiştirme, Islah ve Üretim Müesseseleri	999
4.1. Tavukçuluk ve Arıcılık Araştırma Enstitüsü	999
SONUÇ	1011
KAYNAKÇA	1018
EKLER	1105

KISALTMALAR

AÜ	: Ankara Üniversitesi
A.Y.Z.E	: Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APİKAM	: Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi
AR-GE	: Araştırma-Geliştirme
AOÇ	: Atatürk Orman Çiftliği
BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BDİE	: Başvekalet Devlet İstatistik Enstitüsü
BİGD	: Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü
BİGM	: Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü
BİUM	: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü
Bk.	: Bakınız
BMM	: Büyük Millet Meclisi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DAK	: Doğu Anadolu Kırmızısı
DrI.	: Derleyen
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
DSİ	: Devlet Su İşleri
DÜÇ	: Devlet Üretim Çiftlikleri
DÜÇGM	: Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü
EÜ	: Ege Üniversitesi
Ed.	: Editör
F.O.A.	: Amerika Dış Faaliyetler İdaresi
FAO	: Food and Agriculture Organization
GAK	: Güneydoğu Anadolu Kırmızısı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
Haz.	: Hazırlayan
ISTA	: Uluslararası Tohum Test Birliği
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi

NTM	: Nazife Tuatay Bitki Koruma Müzesi
Nu.	: Numara
MSA	: Karşılıklı Güvenlik Teşkilatı
OECD	: İktisadi İş birliği ve Gelişme Teşkilatı
s.	: Sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TAPGEM	: Tavukçuluk Araştırma ve Planlama Genel Merkezi
TİGEM	: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TİTAŞ	: Turizm İnşaat ve Ticaret Anonim Şirketi
TMMOB	: Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Ziraat Mühendisleri Odası
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TOD	: Tarih Okulu Dergisi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜRKTOB	: Türkiye Tohumcular Birliği
TZDK	: Türkiye Zirai Donatım Kurumu
U.Ü	: Uludağ Üniversitesi
vb.	: ve benzeri
VKAE	: Veteriner Kontrol Araştırma Enstitüsü
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

İnsanoğlunun varlığını devam ettirebilmesi için en önemli şart beslenmedir. Zira, insanoğlu yaşamla olan bu mücadelesinde en temel gereksinimi olan beslenme ihtiyacını ziraat yoluyla sağlamaya çalışmıştır. Bu süre zarfında insan hayatında büyük bir öneme haiz olan toprak–üretim kültürü, insanoğlunun avcılık–toplayıcılık devresini kapatıp yerleşik hayata geçişinin en önemli aşamalarından birisini ihtiva etmektedir. Bu durum, asırlar boyunca avcılık ve toplayıcılıkla geçinen insan gruplarının artık çiftçi toplumuna dönüştüğü anlamına geliyordu. Böylece insanların sadece doğal çevrede hazır olarak bulunan çeşitli bitki kökleri, yumrular ve yabani meyvelerle bitkisel gıda ihtiyaçlarını temin ettikleri toplayıcılık devresi büyük ölçüde kapanıyor ve ziraat yoluyla yeni bir aşamaya geçiliyordu. Bu geçiş, kabaca 2.5 milyon yıllık insanlık tarihinde çok önemli bir dönüm noktasına işaret ediyordu. Zira, insanlık bu süre zarfında sürdürdüğü avcılık–toplayıcılık düzeninden, ihtiyaçlarını karşılamak için yaşadığı çevreyi aktif olarak değiştiren bir türe dönüşüyordu. Bu noktada ziraat sektörünün temel gıda ürünlerini üretme ve insanların besin gereksinimlerini karşılamaya yönelik faaliyetleri gerçekleştirme görevi, artan nüfus ve buna bağlı olarak gıda talebi nedeniyle her geçen gün daha da önem arz eden bir hale geliyordu. Böylelikle insanoğlunun yerleşik yaşama geçişinden sonra edindiği tecrübelerini daha sonraki nesillere aktarma konusu, tarımsal bilgi paylaşımı ve öğretim faaliyetlerinin ziraat sektörü içerisinde giderek daha önemli hale gelmesine neden oluyordu. Bu bakımdan insanlık tarihi kadar eski olan ziraat, medeniyetin ilk aşaması yahut bir ekonomik faaliyet–yaşam biçimi olarak karşımıza çıkıyordu.

Bu noktada tarım toplumuna dönüşüm hikayesi, daha kalabalık ve geniş topluluklar şeklinde örgütlenerek politik erkin yapısını ve işleyişini değiştirecek yönde bir gelişme sürecini tetikliyordu. Bu cüretkar hamle ile birlikte tarıma dayalı yerleşik topluluklar başta küçük köy toplulukları şeklindeyken tarım–hayvancılıktaki tekniklerin gelişmesiyle daha geniş çaplı toplumsal ve ekonomik birimlere dönüştüler. Sürecin ilerleyen aşamalarında ise artan nüfusun yarattığı baskı, üretim tekniklerini geliştirmeyi zorladı. Daha önceleri insanlar, doğada mevcut besin kaynaklarından yararlanırken artık bu kaynaklar üzerinde hakimiyet kurmaya başladılar. Kuşkusuz bu hakimiyet sembolü ile oluşturdukları bilgi birikimi, kullanabildikleri bilgi, teknoloji ve yağış olmak üzere bölgesel iklim koşulları tarafından belirlenen bir hakimiyetti. Bu gelişmeler dünyanın farklı bölgelerindeki toplulukların yapısında çok önemli değişikliklere yol açtı. Bir insanın tüketebileceğinden daha fazla gıda maddesi üretebilmesi (toplumsal artı ürün), yüzyıllarca etkisini sürdüren “tarım devrimi” üzerinden büyük bir nüfus artışına olanak sağladı. Öte yandan bilgi ve teknolojinin etkin biçimde kullanım alanına girmesiyle birlikte tarımsal gelişme, işbölümünü çeşitlendirdiği gibi yeni bitki–hayvan türlerinin ortaya çıkmasına da olanak sağladı.

Fakat, ilerleyen süreçte tarım kültürünün yaygınlaşması ile birlikte belli başlı sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Bu çerçevede tarım topraklarının fiziksel sorunları olduğu gibi bu alanda istihdam edilen nüfusun nitelik, yani “eğitim sorunları” baş gösteren en önemli olgular arasındaydı. Bu olgu, tarım alanındaki verim düşüklüğünün başlıca nedenlerinden birini ihtiva ediyordu. Nitekim gelişmiş ülkelerde “yoğun tarım” metodunu başarıyla uygulayabilenler genellikle ciddi eğitim almış olan çiftçilerden oluşmaktaydı. Bu sebeple ileri ve en yeni ziraat teknolojilerinin birdenbire girdiği yerleşimlerde ciddi sorunlar ortaya çıkabilmekteydi. Bilgisizce sulamanın yol açtığı toprak tuzlanması yahut aşırı ilaçlamanın getirdiği sorunlar gibi. Bu anlamda üreticilerin eğitim düzeylerinin mutlak surette yükseltilmesi ve teknik bilgilerle donatılması için “her köye bir ziraat teknisyeni–mühendisi” nin egemen olduğu bir eğitim programı yürütülmeliydi.

Bu nedenle bir ülkenin zirai alanda kalkınma ve gelişmesine ortam hazırlayan faktörler arasında eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım geleneğinin rehber alındığı esaslara dayalı örgütlenme yapısının özel bir yeri vardır. Nitekim gelişmiş yahut gelişmekte olan her ülkenin kalkınabilmesi için esaslı bir şekilde örgütlenmiş eğitim–araştırma ve yayım programı olmalıdır. Zira bir ülkede ziraat alanında eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım faaliyetlerinin beklentileri karşılamaya yönelik olarak en yeni bilimsel metot ve programlara göre organize edilmesi, bu yöntemlerin üreticiler arasında yaygınlaştırılma-

sı ve etkili öge olarak uygulanması büyük önem arz etmektedir. Bu bakımdan ziraat alanında birim alanda maksimum verim artışının sağlanması için var olan potansiyelin harekete geçirilip zirai üretim tekniklerinin rasyonel bir şekilde değerlendirmeye alınması; zirai eğitim-öğretim ve araştırma-geliştirme sahasında rasyonel bir hamle yapılmasını zaruri kılmaktadır. Böylesi cüretkar bir hamle ancak ziraat alanında uygulanacak eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım politikasının, o ülke ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olacak genç nesle, ilgi duydukları ziraat sektörü alanında gerekli bilinci ve bilgilendirmeyi verecek, onlara modern ziraat bilgilerini öğretmekle gerçekleşebilecektir. Dolayısıyla bir ülkenin ziraat sektöründen beklentilerini karşılayacak şekilde detaylandırılması ve uygun araçlarla donatılarak zirai eğitim ve öğretiminde politika oluşturulması çerçevesinde var olan sürecin revize edilmesi gerekmektedir. Böylece ziraat sektöründe kaynakların verimli ve etkin kullanımının sağlanması, ancak ve ancak nitelikli insan gücü kaynaklarının ve niteliklerinin artırılması ile mümkün olacaktır. Kaynakların verimli ve etkin bir şekilde kullanılması için ise ziraat alanında eğitim-araştırmanın örgütlenmesi, araştırma sonucunda elde edilen bulguların o ülke koşullarına uydurulması ile mümkün olacaktır. Bu sebeple araştırma-geliştirme (AR-GE) ve inovasyon politikaları kapsamında yeni bitki türlerinin denemesi yapıldıktan sonra en yeni ziraat metotları, bilimsel yenilik ve tekniklerle tarım pratiğini etkileyecek şekilde sahaya aktarılması; bu bulguların çiftçilere ulaştırılması ve benimsenmesi için bunları pratiğe aktarabilecek yayım kanalları yahut ağ sisteminin kurulması gerekmektedir². Ziraat alanında kullanılan, üretim alanı ile ilgili değişkenlikler gösteren çok sayıdaki girdinin ne zaman, nasıl, ne ölçüde ve niçin kullanılacağını belirleyen en önemli veriler, bir ülkenin o alandaki sahip olduğu ve öğrenilecek teknik bilgisine bağlıdır. Bu bakımdan bir ziraat ülkesi olan Türkiye’de zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım konusu, üzerinde önemle durulması gereken amillerden birisi olmuştur. Nihayetinde sahip olduğu doğal zenginlikler ve ziraat potansiyeli, Anadolu coğrafyasının tarih boyunca kesintisiz şekilde bir yaşam alanı olarak tercih edilmesine zemin hazırlamış ve bu şartlar çeşitli büyüklüklerde pek çok devletin hayat bulmasına olanak tanımıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bu potansiyel üzerinde hayat bulan son devlet olma niteliğini taşımaktadır.

İmparatorluk dönemine kıyasla Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte ziraat sektöründe aktif olarak rol alacak nitelikli insan gücünün yetkin bir şekilde yetiştirilmesi amacıyla en yeni ziraat metotlarının uygulamaya sokulduğu bir zirai eğitim programı geliştirildi. Programın içeriğinde ziraat alanında eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım politikasıyla çiftçilere doğru zirai üretim teknikleri ve yeni teknolojilerin benimsetilmesi hedeflendi. Böylece birim alanda maksimum verim alınması, rasyonel üretimin ve tarımsal gelirin artırılması, ziraatla uğraşan kesimin yaşam standartlarının iyileştirilmesi, kırsal alanda yaşayanların sosyo-ekonomik bakımdan geliştirilmesi ve dolayısıyla refah düzeyinin geliştirilmesi için bu alanda çalışan ve bu amaçla eğitimi bir kalkınma aracı olarak kullanan önemli bir politika güdüldü. Bu kapsamda ülke ziraatının altyapısını modernleştirmek, çiftçilere yönelik teknik ve bilimsel yenilikler sunmak; böylece tarımsal kalkınmayı sağlamak üzere çeşitli dönemlerde farklı girişimlerde bulunuldu³. Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle birlikte zirai ve iktisadi olarak kalkınmanın gerçekleşebilmesi için birinci derecede, yeter sayıda ve üstün nitelikli kalifiyeli teknik eleman yetiştirilmesine ve tarımsal hizmet gören örgüt-kurumlarla çiftçiler arasında günün ihtiyaçlarına uygun ve bilinçli bir zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım sistemi kurulması için adımlar atıldı.

İnceleme dönemi (1923-1963) kapsamında Türkiye’de uygulama alanına konulan zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım politikaları ve uygulamaları genel olarak Ziraat Vekâletinin sorumluluğu ve rehberliğinde yürütüldü. Vekâlet, ziraat sektörüne yönelik eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım çalışmalarının sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve pratiğe yansıtılması için çeşitli ulaşım kanalları

2 Mehmet Hemşinlioğlu, **Tarımsal Öğretim ve Eğitim Sorunları**, Türkiye Ziraat Mühendisliği II. Teknik Kongresi, Ankara, (8-11 Aralık 1970), ss.5-6.; A. H. Moseman, **Tarımsal Araştırmanın Geliştirilmesi, Eğitim Kuruluşları ve Programları**, 2. Baskı, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yay., (Çev.: Sedat Törel), Ankara 1974, ss.1-2, 9-11.

3 Gülten Kazgan, **Tarım ve Gelişme**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2013, ss.56-60, 315-318.

oluşturdu. Bu noktada tarım, hayvancılık, ormancılık okulları ve bilimsel araştırma enstitüleri tarafından geliştirilmiş olan zirai yeniliklerin çiftçiler başta olmak üzere hedef kitlelere ulaşmasını ve kullanılmasını sağlamak amacıyla; il ziraat müdürlükleri ve araştırma enstitüleri iş birliği ile hazırlanan tarımsal yeniliklerin yaygınlaştırılması ve nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi amacıyla çeşitli zirai eğitim politikaları uygulandı. Ziraat Vekâleti merkez teşkilatı ziraat mühendisi–teknisyeni, orman mühendisi–teknisyeni, veteriner hekim, araştırmacı ve yayımcı ile birlikte çiftçi ilişkisinin güçlendirilmesi amacıyla bünyesindeki ilgili kurum ve kuruluşların katılımı ile çeşitli faaliyetler yürüttü. Bilhassa ziraat alanındaki yeniliklerin teknik personel, bilimsel araştırmacılar ve tarım danışmanları vasıtasıyla halka ulaştırılması amacıyla tarımsal örgütlenmeye dayalı bir ağ zinciri kuruldu. Böylece zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım kanalları arasındaki bağ daha güçlü hale getirilerek elde edilen bilimsel araştırma sonuçlarının üretici kesime taşınması ve bu faaliyetlerle sahadaki problemlerin eğitim kurumlarında derslerin konusu haline getirilmesiyle daha uygulamalı ve hayatla iç içe bir zirai eğitimi verilmesi sağlanmaya çalışıldı. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte üreticilerin modern ziraat teknikleri ve teknolojisini uygulayabilmeleri ve ülkedeki teknolojik gelişmelerdeki hıza ayak uydurabilmeleri için gerekli olan bilgi ve becerilerin kazandırılması zirai eğitimin temel görevi olarak görülmüştü.

Bu noktada Cumhuriyet’in ilanından sonra yönetim, ülke ziraatını geliştirebilmek ve modernleştirebilmek amacıyla üç aşamalı bir program izledi. Programın ilk aşamasında Osmanlı İmparatorluğu’ndan devralınan çağdışı kurumlar tasfiye edildi. İkinci olarak ziraata ilişkin köklü ve geniş çaplı bir kurumsallaşma gerçekleştirildi. Son olarak ziraat sektörü, fiyat politikaları ve dış koruma yoluyla desteklendi. Programın uygulama aşamasında öncelikle Osmanlı İmparatorluğu’ndan pek çok sorunla yüklü bir görünüm çizen ziraat sisteminin temel problemleri belirlendi. Uzun yıllar süren savaş koşullarında zirai üretim yarı yarıya azalmış, genç erkek köylü nüfusu yitirilmiş ve başta iş hayvanları olmak üzere var olan araç–gerecin büyük bir kısmı yok olmuştu. 1920’li yılların başında gıda maddelerinin büyük bir kısmı ithal edilir durumdaydı. Tabii, bu olumsuzlukları kısa süre içerisinde gidermek mümkün değildi, fakat zirai gelişmeyi önleyen kurumsal engeller kaldırılabilirdi. Nitekim, tespiti yapılan hedefler doğrultusunda ilk olarak 1920’li yılların başından itibaren zirai gelişmeye engel oluşturabilecek çağdışı kurumların tasfiyesine gidildi ve bu noktada yeni bir ziraat politikası belirlendi. Yeni zirai modernizasyon programının ana hatları Birinci Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi’nce alınan kararlarca belirlendi. Cumhuriyet yönetimi, bir yandan Osmanlı’dan kalan çağdışı kurumları tasfiye ederken, diğer yandan da ziraatın altyapısını güçlendirecek, ülke ziraatını modernleştirecek ve rasyonel üretimi artırmayı sağlayacak yeni kurumlar yaratmaya geçti. Bu alanda ilk önce modern ziraat bilgilerini yaymaya yönelik tarım, hayvancılık ve ormancılık gibi alanlardaki eğitim kurumlarının eğitim–öğretim sistemleri ve uygulamalı öğretim teknikleri yeniden dizayn edildi. Tarım, hayvancılık ve ormancılık teknolojisinin ıslahı, araştırılması ve yaygınlaştırılmasına yönelik kurumlar 1920’li yıllardan itibaren örgütlenmeye başladı. Bitkisel tohum ve hayvan ıslahına dönük araştırma–geliştirme–yetiştirme kurumları, bahçe kültürleri bitkilerine yönelik araştırma–geliştirme, deneme–üretim istasyonları, sulama ve toprak ıslahına yönelik araştırma enstitüleri, zirai mücadele ve hayvan hastalıkları alanında mücadele ve kontrol enstitüleri, modern ziraat tekniklerinin üreticiye aktarılmasına dönük Zirai Donatım Kurumu ve Devlet Üretim Çiftlikleri bu amaçla zaman içinde gelişen başlıca örgütlenme biçimleriydi.

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte yeni zirai örgütlenme modeli içinde yukarıda isimleri zikredilen eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım alanında önemli bir dönüşüme gidildi ve hatta çoğu zaman bu alandaki kurumlar sıfırdan yaratıldı. Bu gelişmeler zamanının ruhu gereği bilimsel bilginin ön planda tutulduğu, üretimin rasyonalize edilmesi için gerekli her adımın olanaklar çerçevesinde titizlikle ve hızlı bir şekilde atılmaya çalışıldığı bir dönemde gerçekleştirildi. Bilhassa tohum ıslah ve seleksiyon çalışmaları, Türkiye’nin farklı iklim ve coğrafya özellikleri gözetilerek ülkenin çeşitli bölgelerinde oluşturulan istasyonlar vasıtasıyla ilk kez vücut buldu. Bu ve bunun gibi birçok farklı bilimsel disiplindeki araştırma etkinlikleri ilk kez bu dönemde kurumsal bir nitelik kazandı. Bu yapısal dönüşümün meydana getirilmesi ve yeniden kurulan ülkenin nitelikli insan–iş gücü potansiyelinin artırılmasına yönelik çalışmalar

kapsamında bir yandan yurtdışından yabancı uzmanlar Türkiye'ye davet edilirken diğer yandan da ziraat eğitimine büyük önem verildi. Çeşitli uzmanlık alanlarında öğrenim görmek üzere yurt dışına öğrenci gönderme politikası istikrarlı bir şekilde uygulandı. Yurtdışı eğitimlerinin ardından ülkeye meslek sahibi olarak dönen genç beyinler ülkenin zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım alanlarındaki temel altyapının kurulmasında aktif olarak yer aldı ve ülkeye davet edilen çeşitli uluslardan yabancı uzmanlarla birlikte ziraatın köklü bir şekilde değişip geliştirilmesinde büyük bir pay sahibi oldular.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ziraat alanında gerçekleştirilecek reformların dünyanın başka bölgelerindeki ülkelerde denenmiş yahut kabul edilmiş standart reçetelerin uygulanması yoluyla gerçekleştirilmesi mümkün değildi. Doğal koşullar hakkında bölgesel verilerin toplanması ve ülkenin yerelliklerine özgü yeni ziraat yöntemlerinin geliştirilmesi amacıyla araştırmalarda bulunacak bir organizasyona ihtiyaç bulunuyordu. Ayrıca inceleme dönemi içerisinde kırsal kesimin eğitim-üretim tarzı bakımından içinde bulunduğu gelenekçi yapı, ziraatın gelişmesinin önündeki en önemli engellerden birisini oluşturuyordu. Ekseriyle, oldukça ilkel üretim yöntemleriyle kendi ihtiyaçlarını ancak karşılayabilen, bu yüzden de risk alma seçenekleri olmayan çiftçileri, sonuçlarının ne olacağını bilmedikleri bir dönüşüme ikna etmek kolay değildi. Bu nedenle yeniliklerin kırsala girişini kolaylaştıracak şekilde, toplumun bu kesimlerinde zihinsel bir dönüşüm yaratılması, yani tarım, hayvancılık ve ormancılık alanlarında yapılacak bilimsel araştırmalarla elde edilen verilerin çiftçiler tarafından benimsenmesini sağlayacak yolların bulunması gerekiyordu. Bunun en önemli yolu elde edilen bulguların pratiğe aktarılmasını sağlayacak örgütlenme yapısının oluşturulmasından geçiyordu. Nitekim çalışmamız içerisinde yer alan zirai kurumlar, yapacakları bilimsel araştırma etkinlikleriyle, buldukları bölgelerdeki ihtiyaçlar çerçevesinde, bilimsel verilere dayalı uygulamaların yaygınlaşması ve modern tarım tekniklerinin yerleşmesi için birer aracı olacaklardı.

Öte yandan zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım organizasyonları çalıştıkları bölgelerde eğitim kanalıyla rasyonel üretim ile verimlilik ve kalitenin artırılması için belirlenen stratejilerle doğal koşulların ve kültürel farkların yarattığı engellerin üstesinden gelinmesinde rol oynayacaktı. Nitekim inceleme dönemini ifade eden bu dönem Türkiye'de zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım geleneğinin yerleştiği, mesleki ve kurumsal kimliğin büyük oranda ortaya çıktığı ve gitgide genişleyen teknik uzman kadrosu sayesinde, ülkenin bütününde ziraatın içinde bulunduğu durumun analitik bir şekilde değerlendirilmesine yönelik dikkate değer gelişmelerin yaşandığı bir zaman dilimini kapsamaktadır. Dolayısıyla ele alınan bu süreç, ziraat alanındaki durgunlaşmış insan gücü potansiyelinin ziraat eğitim-öğretim politikaları ile canlandırılması ve harekete geçirilmesine yönelik önemli gelişmelere sahne oldu. Böylece ülke sathında kurulan ziraat okulları ve araştırma-geliştirme istasyonları, çevresindeki ziraat işletmelerini (monoculture) tektarım düzeninden kurtaran ve (polyculture) çeşitli tarım düzenine götürmeyi hedefleyen bir politika benimsedi.

BİRİNCİ BÖLÜM

**ZİRAİ MODERNLEŞMENİN ALTYAPISI: EĞİTİM-ÖĞRETİM,
ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME POLİTİKALARI VE ÖRGÜTLENMEDEKİ
TEMEL GELİŞMELER**

A- TÜRKİYE ZİRAAT TEŞKİLATI VE ZİRAİ EĞİTİM-ÖĞRETİMDEKİ YAPISAL GELİŞMELER

1. Ziraat Vekâleti Teşkilatının Örgütlenme Biçimi ve Yapısı

Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulamaya konulan iktisat politikaları içerisinde ziraatın bulunduğu konum ve önem sebebiyle ülkedeki ziraat politikasını rasyonel bir şekilde yürütebilmek amacıyla ziraat işlerinin düzenlenmesi ve teşkilatlandırılması amacıyla örgütsel bir yapı kurulması gerektiği öne sürüldü. Bu hususta bizzat Cumhuriyet'in kurucusu Gazi Mustafa Kemal (Atatürk)'ün direktifleriyle hem dışa bağımlılığı azaltmak hem de ülkenin refah düzeyini artırmak için köylüye ve ziraata büyük önem verildi. Bu alanda modern ziraat kurumları oluşturularak halka bizzat rehberlik edecek kurumsal bir yapıların temelleri atıldı. Nitekim inceleme döneminin başlangıcını ifade eden 1923-1938 döneminde ziraat alanında gerçekleştirilen en önemli adımlardan birisi ve belki de en önemlisi Ziraat Vekâleti teşkilat yapısının oluşturulmasıdır.

Ziraat Vekâleti teşkilat yapısının temel görevi hükûmetlerin örgütlenme yapısı içinde halkın gereği gibi beslenebilmesi, zirai üretimin toplum yararına uygun olarak iç tüketim ve dış pazar ihtiyaçlarına göre artırılması, toprak-su ve diğer tarımsal doğal kaynakların etkili kullanılması ve korunması, ziraat ürünleri ve çiftçilerin emeğinin değerlendirilmesi, ziraat işletmelerinin teknolojik ve ekonomik gereklere göre geliştirilmesi; ülkenin ziraat politikasının esasları tayin ve tespit edilerek işlerin belirli bir intizam düzeni içerisinde yürütülmesi, ziraatla uğraşan kesimin modern teknoloji gereklere göre düzenlenmesi, iyileştirilmesi, örgütlenmesi ve geliştirilmesine ilişkin her türlü hizmetleri yürütmek olarak belirlenmiştir. Bu amaçla vekâletin merkezi teşkilat biçimi ve örgütlenme yapısı, bitkisel ve hayvansal üretim yapan ziraat işletmelerinin rasyonel üretim yapımları ve geliştirilmeleri için, teknik ve ekonomik araştırmalar yürütmek, araştırma sonuçlarıyla diğer kaynaklardan elde edilen bilgi, bulgu ve metotların üreticilere ulaştırılmasını sağlamak, eğitim, bilimsel araştırma, iyileştirme, üretme, deneme, tohum temizleme, laboratuvar, çiftlik, hayvan hastaneleri ve dispanseri, araştırma ve teşhis müzeleri gibi müessese ve tesislerle, pratik çiftçi okul ve eğitim merkezleri kurmak ve bu kurumlarda rasyonel çalışmalar yürüterek ülke ziraatının altyapısının modernleştirilmesinde en etkili merkez görevini üstlendi⁴.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan bir ziraat teşkilatı ve örgütlenme yapısı mevcuttu. İmparatorlukta ziraat alanına yönelik ilk bağımsız teşkilatlanma Şubat 1846 tarihinde Ziraat Nezareti'nin kurulmasıyla başlamıştı. Bu tarihten sonra ziraatın örgütlenme yapısıyla ilgili hususlarda çeşitli isim ve teşkilat değişiklikleri gerçekleşmiş, 1911 yılından itibaren zirai faaliyetler Ticaret ve Ziraat Nezareti içerisinde yürütülmüştü⁵. İlerleyen süreçte ziraat sektörü, Türk İstiklal Savaşı'nın finansmanı açısından da büyük önem taşıdığından, Büyük Millet Meclisi'nin (BMM) kabul ettiği 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı Kanun'la İcra Vekilleri Heyeti kurulması öngörüldü ve bunun içerisinde ticaret, sanayi, ziraat, orman ve madencilik işleriyle ilgilenmek üzere İktisat Vekâletine de yer verildi. İktisat Vekâleti izleyeceği iktisadi politikayı saptarken, yapacağı işleri belirli bir plan ve program dahilinde ivedilikle yapılması gerekenler ve yavaş yavaş yapılması gerekenler şeklinde iki kısımda gruplandırmıştı. Buna göre ivedilikle yapılması lazım gelen işlerin başında ziraatla uğraşan kesimin refah ve huzur içinde ya-

4 **Tarım Bakanlığı Örgüt ve Görevlerinin Yeniden Düzenlenmesi ve Güçlendirilmesi Üzerinde Öneriler**, T.M.M.O.B Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1973, ss.62-63.

5 **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Devlet Basımevi, İstanbul 1938, ss.89-90, 198-204.; Hamdi Unat, "Köy Kalkınmasında veya Zirai Kalkınmada Ziraat Teşkilatının Rolü", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, S 31, (Ağustos 1952), s.5.; Tarım Bakanlığı Teşkilat Proje Grubu, **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, Ankara 1964, ss.28-29.

şayabilmesi için gerekli olan olanakların sağlanması ve zirai altyapının modernleştirilmesi üzerinde önemle durulmuştu⁶.

Bu doğrultuda 3 Mayıs 1920’de kurulan İcra Vekilleri Heyeti bünyesinde İktisat Vekâleti meydana getirildi ve bu vekâlete bağlı olarak Ziraat, Orman ve Baytar Umûm Müdürlükleri kuruldu. Türk İstiklal Savaşı sonrasında kurulan diğer hükûmetlerde zirai faaliyetler, vekâlete bağlı bu müdürlükler kanalıyla yürütüldü. Bu işleyiş düzeni içerisinde, ziraat potansiyelini kullanabilmek için rasyonel üretimi artırma-ya yönelik tedbirler alındı ve zirai vergiler alanında düzenleme yapıldı⁷. Bu kararlar, aynı zamanda Türk İstiklal Savaşı’na mali kaynak sağlanmasında önemli bir rol oynadı. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk bu süreç zarfında yaptığı konuşmalarında, ziraatın önemine dikkat çekmiş ve Türkiye’nin gerçek sahibi ve efendisinin üretici konumundaki köylü olduğunu vurgulamıştı. Öte yandan Türk milletinin genel anlamıyla çiftçilik yapması nedeniyle ziraat sektörünün modern bir yapıya kavuşturulması gerektiğini açık bir şekilde ifade etmişti⁸.

İstiklal Savaşı’nın ardından ülkenin “yeniden inşası” olarak adlandırılan (1923–1929) döneminde ziraat politikası çok daha fazla önem kazanan bir hale geldi. Bilhassa 17 Şubat–4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir’de düzenlenen Birinci Türkiye İktisat Kongresi’ne katılarak açılış konuşmasını yapan Mustafa Kemal Atatürk, kılıç kullanan kolun yorulacağını ancak saban kullanan kolun her gün güçlenip daha fazla toprağa sahip olacağını belirterek ziraatın önemine bir kez daha işaret etmişti. Kongrede ziraat kesimini temsil edilen Çiftçi grubu; reji idaresi ile aşar vergisinin kaldırılması, ziraat eğitim–öğretim ve bilimsel araştırma uygulamalarının yaygınlaştırılması, ülke çapında tarımsal güvenliğin sağlanması, zirai kredi olanaklarının artırılması, makine kullanımının artırılması ve özendirilmesi gibi zirai altyapının modernleştirilerek geliştirilmesi şeklinde özetlenebilecek taleplerde bulundu. Bu talepler, daha sonra izlenecek ziraat politikası üzerinde etkili olmuş ve Türkiye’nin tarım politikasının ana esaslarını saptamıştı. Nitekim Atatürk, ikinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) seçimleri öncesinde yayımladığı beyanname- de, kongredeki taleplerle uyumlu bir şekilde ziraatın geliştirilmesi yönünde maddelere yer vermişti. Bu duruma paralel olarak Cumhuriyet’in ilanından önceki son hükûmeti kuran Ali Fethi (Okyar) Bey’in hükûmet programında da ziraat, ülkenin en önemli ekonomik meselesi olarak tanımlanmış ve ziraat sektörünü geliştirmeye yönelik birtakım önlemler alınacağı açıklanmıştı⁹.

Bu gelişmelere uygun bir şekilde, Cumhuriyet’in ilanından kısa bir süre sonra Ziraat Vekâleti bağımsız bir teşkilat yapısına kavuşturuldu. Zirai faaliyetlere ise Cumhuriyet’ten sonra kısa bir dönem İktisat Vekâleti bünyesinde yürütülmeye devam edildi. Ancak 5 Mart 1924 tarih ve 432 sayılı “Ziraat ve Ticaret Vekâletleri Teşkilî Hakkında Kanun” ile İktisat Vekâleti kaldırılarak yerine Ziraat ve Ticaret vekâletleri kuruldu¹⁰. Bu değişiklik, İktisat Vekâleti içerisinde bulunan Ziraat, Orman ve Baytar Umum Müdürlükleri de Ziraat Vekâletine bağlandı. Konuyla ilgili kanun tasarısı Kastamonu milletvekili Halid (Akmansu) Bey tarafından hazırlandı. Halid Bey, bir ziraat ülkesi olunmasına karşın bu alanda yeterli ilerlemenin kaydedilemediği yönündeki örnekleri öne sürmüş ve İktisat Vekâletinin mevcut yapısıyla kendisine bağlı şubeleri

6 TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: 1, C 1, 02.05.1920, s.4.; Resmî Gazete, Sayı No: 1, 7 Şubat 1921.; Bk.: İhsan Güneş, **Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul 2009, ss.369-376.

7 Öncel Zincircioğlu, **Türkiye’de Tarım Teşkilatının Tarihçesi**, (Yayımlanmamış), Ankara 1994, s.8.

8 Kemal İrmak, “Türkiye ve Ziraat Vekâleti”, **Tarım-Ziraat Gazetesi**, Yıl: 1, S 10, (1 Mayıs 1939), ss.155-156.

9 **Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir**, 4. Baskı, Sermaye Piyasası Kurulu Yay., (Drl.: A. Gündüz Ökçün), Yay. No.: 59, Ankara 1997.; Ayşe Afetinan, **İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989.; Bk.: Fevzi Çakmak, “Atatürk ve Sonrasında Türkiye Cumhuriyeti’nin Uyguladığı İktisadi Politikalar”, **Cumhuriyet’in Kazanımları**, 1. Baskı, (Ed.: Bülent Çukurova-Fevzi Çakmak), Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., İzmir 2017, ss.269-270.

10 **Düştur**, Tertip: 3, C 5, 1924, s.670.

gereğince yönetmesi mümkün olmadığından bağımsız bir vekâlet kurulması gerektiğini açıklamıştı. Tasarı üzerinde konuşan diğer milletvekillerinin de ziraatın ancak bağımsız bir yapı içerisinde gelişebileceği ve rasyonel bir şekilde ilerleyebileceğinin dile getirilmesiyle birlikte ilgili tasarı onaylanarak Ziraat Vekâleti resmen kuruldu¹¹.

Ziraat Vekâletinin bağımsız bir teşkilat yapısı ve örgütlenme biçimiyle faaliyet gösterdiği 1924–1928 dönemi arasında İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’ndeki talepler dikkate alınarak çeşitli düzenlemelere gidildi. Bu bağlamda ilk olarak 1925 yılı içerisinde çıkarılan kanunlarla aşar vergisi kaldırıldı. Reji idaresi Fransızlardan satın alındı ve her çeşit fidan–tohumun bedelsiz olarak dağıtılması, devlet yönetiminde numune fidanlıklarının kurulması ve çiftçinin eğitiminin artırılması öngörüldü. Bu gelişmeleri yakından takip eden Atatürk yaptığı açıklamalarda, bir ziraat ülkesi olunmasından hareketle makineleşmeye vuruğu yapmış, aşar vergisinin kaldırılmasının önemine değinmiş, Ziraat Vekâletinin o günkü imkânlar ölçüsünde çok büyük bir gayret gösterdiğini ve alınan tedbirlerin sonucunun memnuniyet verici olduğunu kaydetmişti. Bununla birlikte bir ziraat ülkesi olunmasına kıyasla bu alandaki nitelikli insan gücü açığı ve bilimsel uzmanların yetersizliğine işaret ederek zirai eğitim–araştırma faaliyetlerine önem verilmesi gerektiğini söylemişti. Dönem içerisinde alınan kararlar sonrasında, ziraat sektöründeki sorunlara karşın, savaş döneminin kapanarak insan ve hayvan gücünün üretime kaydırılmasının ve iklim koşullarının olumlu seyretmesinin de katkısıyla zirai üretimde önemli bir artış gerçekleşmişti¹².

Fakat, 1928 yılına gelindiğinde Türkiye’de tarımsal kesimin örgütlenmesinde önemli değişiklikler yaşandı. Bu yıl içerisinde yaşanan şiddetli kuraklık ziraatta köklü değişikliklerin yaşanmasına ve merkez teşkilat yapısında yeni bir yapılanmaya gidilmesine neden oldu. Bu doğrultuda 16 Ocak 1928’de kabul edilen 1200 sayılı “Ticaret ve Ziraat Vekâletlerinin Tevhidile İktisat Vekâleti Teşkili Hakkında Kanun” ile bağımsız Ziraat Vekâleti yapısına son verildi. Buna göre Ziraat ve Ticaret vekâletleri kaldırılarak bu vekâletlerin hizmetlerini yapmak üzere tekrar İktisat Vekâleti teşkil edildi ve vekâlete bağlı iki müsteşarlık kuruldu¹³. Bu kararın temel gerekçesi, Ziraat ve Ticaret vekâletleri faaliyetlerinin aslında aynı alana yönelik olması nedeniyle, bunların İktisat Vekâleti çatısı altında yürütülmesinin daha faydalı olacağı düşüncesiydi. Ayrıca bütçede tasarruf yapılmasına imkân sağlanacak olması da diğer bir gerekçeydi. Yeni ziraat teşkilat yapısı 1931 yılı sonuna kadar bu şekilde devam etti. Zirai faaliyetlerin İktisat Vekâleti bünyesinde gerçekleştiği bu dönemde, eğitim–öğretim ve bilimsel faaliyetler açısından Ankara’da Yüksek Ziraat Mektebi açıldı ve Birinci Türkiye Ziraat Kongresi toplanarak sektöre yönelik sorunlar bilimsel olarak tartışıldı. Bu gelişmeler sırasında Atatürk ise zirai tedbirlerin önemini belirtti, kooperatiflerin kurulmasından duyduğu memnuniyeti sergileyip bunların ülke çapında yaygınlaşması dileğinde bulundu. Daha sonra da çiftçiye toprak dağıtımının süreklilik kazanması gerektiği üzerinde durdu. Ancak 1929 yılı sonunda başlayan Dünya Ekonomik Krizi ürün fiyatlarının düşmesine yol açarak ziraat sektörünü olumsuz etkiledi. Nitekim bahsi geçen bu kriz 1931 yılında devletçilik ilkesinin kabul edilmesine giden yol açmasının yanında, Ziraat Vekâleti teşkilatında yeniden bağımsız bir yapılanmaya gidilmesinde etkili oldu¹⁴.

11 Kazım Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, Ak Yay., İstanbul 1968, ss.1-3.

12 **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, ss.295-301.; **Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı**, Cumhuriyet Matbaası, (TBMM Arşiv ve Kütüphanesi), Ankara 1938, ss.439-465.

13 **Resmî Gazete**, 16 Kanunusani 1928, S 793).

14 Şevket Raşit Hatipoğlu, **Türkiye’de Zirai Buhran**, T.C. Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı, S 39, Ankara 1936, ss.103-113.; Alev Gözcü, **1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye**, 1. Baskı, Libra Yay., İstanbul 2013, ss.168-180.; İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Uygulamaya Geçerken Türkiye’de Devletçiliğin Oluşumu**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009, s.108.; Şevket Süreyya Aydemir, **Cihan İktisadiyatında Türkiye**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara 1931, s.11.

29 Aralık 1931 tarih ve 1910 sayılı “Ziraat Vekâleti Teşkiline Dair Kanun” ile ziraat işleri İktisat Vekâletinden ayrılarak, bu konuyla ilgilenmek üzere yeniden bir Ziraat Vekâleti meydana getirildi. Bu tarihten itibaren Cumhuriyet Dönemi ziraat bürokrasisi ve örgütsel yapısı, bazı dönemlerde yaşadığı isim değişiklikleri dışında Ziraat Vekâleti bağımsız bir teşkilat yapısıyla çalışmaya devam etti. İlgili kanun gerekçesine göre; uluslararası iktisadi gelişmelerin gösterdiği önem ve buna bağlı şekilde iktisadi işlerdeki yoğunluk dolayısıyla, zirai işlerin ayrı bir şekilde yürütülmesinin çok daha faydalı olacağı düşünülerek bağımsız bir vekâlet kurulması öngörülmüştü. Ayrıca İktisat ve Ziraat vekâletlerine yönelik teşkilat yapısı mevcut bulunduğundan ayrı bir vekâlet kurulması bütçeye önemli bir yük getirmeyecekti. Tasarıyı inceleyen encümenlerin görüşü de 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin ayrı bir teşkilatlanmayı zorunlu kıldığı yönündeydi. Ne var ki bu Kanun’la bağımsız bir Ziraat Vekâleti kurulmakla beraber, vekâlete yönelik görev ve teşkilat kanunu ancak 1937 yılında çıkarıldı ve bu düzenlemeye kadar olan dönemde çeşitli kurumlar meydana getirildi¹⁵.

Devletçi politika arayışlarının olduğu yeni dönemde bu düzenleme sonrasında, sanayileşme sürecinin de etkisiyle zirai alana yönelik birtakım önemli kararlar alındı. Bu çerçevede işlenen arazi oranı artırılarak zirai krediler kolaylaştırılmaya çalışıldı, Zirai Kredi Kooperatiflerin yanı sıra Tarım Satış Kooperatifleri ve birlikleri kurulmaya başlandı ve çeşitli bilimsel kongreler gerçekleştirildi. Ayrıca köylerin eğitim işleriyle ilgilenip zirai üretimde köylülere öncülük etmeleri amacıyla çeşitli ziraat kursları vs. gibi etkinlikler düzenlenerek kısa vadede nitelikli insan gücü eksikliğinin giderilmesine yönelik adımlar atıldı. Bu yöndeki kararlar ve uygulamalar, ekonomik krizin getirdiği olumsuzluklara rağmen ziraat sektöründe büyümeyi sağlayan en önemli gelişmeler arasında yer aldı. Bu gelişmeler sırasında Atatürk ise zirai üretimin artırılmasının, kooperatiflerin genişletilmesinin ve Yüksek Ziraat Enstitüsünün kurulmasının önemine değindi ve 1937 yılına gelindiğinde kendisine ait çiftlikleri Hazine’ye bağışladı. Tarım kesimi için önemli bir yıl olan 1937 yılında Zirai Kombinalar Kurumunun teşkil edilmesiyle dış ülkelerden zirai alet ve makineleri ile hayvanlar satın alınarak üretimde köylüye örnek olunmaya çalışıldı. İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine Zirai Kombinalar Kurumu, ordunun ve halkın hububat ihtiyacını karşılamak amacıyla tesis ettiği 13 çiftliğindeki 1.600.000 dekardan fazla arazisinden elde ettiği 10 binlerce ton hububat üretimiyle ülkenin ipe ihtiyacını gidermeye yardımcı oldu. Bu suretle gerek İkinci Dünya Savaşı yılları gerekse savaş sonrasında ülkede baş gösteren açlık tehlikesine mani olarak millî ekonomiye önemli katkılar sağlandı. Bu aşamada, zirai üretimde dikkate alınarak gündeme gelen bir konu da toprak reformuydu. Bu amaçla 1924 Anayasası’nda değişiklik yapıldığı gibi toprak kanunu tasarıları hazırlanmış, Atatürk de bu çalışmalarını destekleyerek büyük çiftliklerin bölgelerin yapısına göre sınırlandırılması ve topraksız çiftçi bırakılmaması gerektiğini ifade etmişti. Bu tasarılar, ortaya çıkan muhalefetin de etkisiyle kabul edilememesine karşın 1945 yılında çıkarılacak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’na altyapı teşkil etmişti¹⁶.

1937 yılına kadar Ziraat Vekâleti teşkilat yapısının tam manasıyla programsal bir zemine oturtulamamış ve vekâlet içerisindeki işlerin bir bütün olarak ele alınamamış olması; ziraattaki işlerin top–yekun olarak benimsenip uygulanmasını güçleştirmişti. Vekâlet, bugüne değin bir iki kanun hazırlama haricinde ihtiyaçlara cevap verebilecek bir düzende istekleri ve talepleri karşılayabilecek teşkilat yapısını oluştura-

15 Zincircioğlu, *age.*, ss.9-58.; **Türkiye’nin İktisadi Bakımdan Umumi Bir Tetkiki “Ziraat Kısımı” (1933-1934)**, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., (Yay. Haz.: Edwin Walter Kemmerer vd.) Seri: A, Takım: 12, Ankara 1938, ss.119-122.

16 Serkan Tuna, “1930’lu Yıllarda Toprak Reformuna Yönelik Çabalar”, **Bilgi ve Bellek**, Yıl: 3, S 6, (Yaz 2006), ss.118-135.; Oya Silier, **Türkiye’de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)**, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yay., İstanbul 1981, ss.14-16.; İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcında kabul edilen Millî Korunma Kanunu’nun 39. maddesine göre, savaşın getirdiği olumsuzlukları önlemek ve zirai üretimi desteklemek amacıyla Hükûmete üzerinde ekim ve dikim yapılmayan 500 hektardan fazla araziye bedeli karşılığında işletebilme hakkı tanınmıştır. Bk.: İlhan Tekeli-Selim İlkin, **İktisadi Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si**, 2. Baskı, C 2, İletişim Yay., İstanbul 2016, ss.98-99.

mamıştı¹⁷. Halbuki zirai gelişmenin önündeki en temel sorun, Türkiye ziraatının karakteristik özelliği olan “umumi ziraat” a dayanıyor olmasından kaynaklıydı. Bu durum, halk nezdinde ziraatın sadece ekip-biçmekten ibaret olması anlamına gelmekteydi. Bu algılama ziraatın diğer alanlarını ya görmeme ya da önemsememe sonucunu doğurmaktaydı. Oysa ziraat bir “kül” halinde ele alınmalı ve teşkilat yapısı buna göre oluşturulmalıydı¹⁸.

Dolayısıyla 1937 yılına kadar Ziraat Vekâletinin örgütlenme ve teşkilat yapısıyla ilgili düzenlemele-
rin sürekli değişkenlik göstermesi, yapılacak işlerle ilgili belirli bir düzenleme, plan ve program olmaması
gibi etkenler ülke sathında ziraat alanında söz sahibi olması gereken vekâleti verimli bir şekilde çalışmaktan
alıkoymayan unsurların başında geliyordu. Vekâlet içerisindeki çalışmaları yürütecek yeterli sayıda nitelikli
insan gücünün olmaması ve bunlara ait kadro niteliğinin açık bir şekilde tanımlanmaması, bahsi geçen
bu kadrolardan beklenen yeterli verimin alınmasına engel oluşturmuyordu. Bu durumun neticesinde zirai
üretimin bilimsel ve araştırma metotlarıyla yapılması ve verimin artırılmasına yönelik olarak zirai eğitim
ve araştırma kurumlarının, bu amaçlar doğrultusunda yetiştirdiği nitelikli insanların vekâlet bünyesi için-
de etkin olmaları sağlanamadı. Ziraat alanında yapılan işler ya nitelikli bir şekilde ziraat eğitimi almamış
ya da yüksek ziraat eğitimine göre düşük düzeyde eğitim almış çeşitli kişiler tarafından yürütüldü. Yetiş-
miş nitelikli insan gücü istihdamına olan gereksinim; tarım, hayvancılık ve ormancılık alanında yapılması
planlanan işlerin artmasına paralel olarak dağınık halde olan birimlerin bir araya getirilmesini ve teşkilat-
lanmasını zaruri kıldı.

Böylece 1931 yılında tekrar bağımsız olan Ziraat Vekâleti merkez ve taşra teşkilatının görev ve yetki-
leri 4 Haziran 1937’de kabul edilen 3203 sayılı “Ziraat Vekâleti Vazife ve Teşkilat Kanunu” ile ilk kez ayrıntı-
lı olarak belirlendi. Bahsi geçen kanunla ziraat alanındaki resmî yapılanmanın çerçevesi açık bir şekilde
çizildi. Kanun’un uygulamaya konulmasına ait gerekçede, son yıllarda Ziraat Vekâletinin görevlerindeki
artışa karşın teşkilat ve teknik personel zafiyeti nedeniyle bu görevleri tam olarak yerine getiremediğine de-
ğinilmiş ve bu sorunu giderebilmek için biraz da geç kalınarak ilgili tasarının hazırlandığı belirtilmişti. Bu
tasarının kabulüyle, Ziraat Vekâleti içerisinde uyumlu bir teşkilat yapısı kurulacağı gibi bütçeye yeni bir
yük getirilmesinin önüne geçileceği düşünülmüştür. Nitekim tasarımı inceleyen ziraat encümeni de vekâ-
letten o güne kadar beklenen başarının tam manasıyla elde edilememesinin gerisinde teşkilatlanmadaki
sorunlar olduğuna dikkat çekmiştir. Bu gerekçeler ışığında çıkarılan Kanun’a göre; Ziraat Vekâleti ülkenin
tarım, hayvan ve orman politikalarının uygulanıp düzenlenmesine, teşkilatlandırılıp gelişmesine yönelik
hizmetler ile genel ve özel kanunların yüklediği görevleri yapmakla sorumlu olacaktı. Bu görevlerin yapıla-
bilmesi için ise yeni Ziraat Vekilinin emrindeki teşkilat yapısı şu şekilde oluşturulacaktı¹⁹.

Ziraat Vekâleti, kurumsal olarak devlet teşkilatı içinde ülkenin tarım, hayvan ve orman siyasetle-
rinin takibine ve bu konulara giren işlerin iktisadî durumlarına göre düzenlenmesine, ıslahına ve teşki-
latlandırılmasına ve gelişmesine ilişkin hizmetleri ve genel-özel kanunların kendisine yüklediği görevleri
yapmakla mükelleftir. Bu sebeple vekâlet emrinde; 1 Müsteşar, 1 Teftiş Heyeti Reisliği, 1 Hususi Kalem
Müdürlüğü, 1 Ziraat İşleri Umûm Müdürlüğü, 1 Veteriner Umûm Müdürlüğü, Hükmi Şahsiyeti Haiz 1
Orman Umûm Müdürlüğü, 1 Hukuk Müşavirliği, Pamuk, Zat, Levazım, Neşriyat, Evrak ve Seferberlik
Müdürlükleri ile bulunmaktadır ve vekâlet içerisindeki bütün işler bu müdürlükler tarafından idare edil-
mektedir. Vekâletin taşra teşkilatında ise Ziraat ve Veteriner Umûm Müdürlüklerine bağlı çeşitli kurumlar
yer almaktaydı. İlgili kanunda, veterinerlik ve ziraat mühendisliği yapacak kişilerle, Ziraat ve Veteriner
Umûm Müdürlerinin ve teknik işlerde istihdam edilecek memurların asgari eğitim ve mesleki uzmanlıkla-

17 Suphi Rıza Doğukan, “Tarım Bakanlığının Teşkilatlanması”, **Ziraat Dergisi**, S 215-216, (Nisan-Mayıs 1962), s.6.

18 **Dönüm**, C 2, (1932), ss.6-11.

19 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, C 17, 04.06.1937, s.846.; **Resmî Gazete**, 14 Haziran 1937, Sayı No: 3630.; **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, s.29.; Asım Alp, “Bugünkü Ziraat İşleri Teşkilatımız”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, C 2, S 13, (Kanunusani 1941), ss.26-37.

rına yönelik koşullar da belirlenmişti. Yeni teşkilat yapısı içerisinde müsteşar, Ziraat Vekilinin müşavir ve yardımcısı ve vekillik dairelerinin yetkili amiri olarak belirlenmişti. Kendisi, vekâlete ait bütün işleri vekil adına ve ondan alacağı direktifle düzenleyip idare etmekle yükümlü kılınmıştı. Teftiş Heyeti Başkanlığının görevi, Ziraat Vekâleti bünyesindeki tüm kuruluşları vekâletten alınacak emir ve talimat doğrultusunda denetlemektir. Hususi Kalem Müdürlüğünün görevi ise vekâletin protokol işlerini, Ziraat Vekilinin özel yazışmalarını ve vekilin vereceği diğer işleri yerine getirmektir. Ziraat İşleri Umûm Müdürlüğü, Ziraat Vekilinin direktifleri çerçevesinde ziraat politikasını yürütmekle görevlendirilmiş, Veteriner Umûm Müdürlüğü de yine Ziraat Vekilinin direktifleri kapsamında hayvancılık politikasını yürütmeyi üstlenmişti. Hukuk Müşavirliği, vekâlet teşkilatının yapacağı sözleşme ve şartname projelerini inceleyip uygulamada doğacak anlaşmazlıkların sonuçlarını tespit etmek ve vekâletten havale edilecek konular üzerinde görüş bildirmek amacıyla meydana getirilmişti. Pamuk, Zat, Levazım, Neşriyat, Evrak ve Seferberlik Müdürlükleri ise pamuk üretiminin geliştirilmesi ve personele ait işlerin yapılması ile levazım, yayın, evrak ve diğer konularda faaliyette bulunacaklardı. Vekâlet içerisinde ayrı bir tüzel kişilik tanınan Orman Umûm Müdürlüğünün yapısı ve görev alanı ise yine 4 Haziran 1937’de kabul edilen 3204 sayılı “Orman Umûm Müdürlüğü Teşkilat Kanunu” ile belirlenmişti. Buna göre Orman Umûm Müdürlüğünün görevi; ülke ormanlarını koruyup işletmek, ormancılığın gelişmesini sağlayacak kurumları oluşturmak, gerekli teknik elemanları yetiştirmek ve özel kanunlarla verilen işleri yerine getirmektir. Aynı kanunla, müdürlüğün taşra teşkilatı da oluşturulmuş ve Orman Umûm Müdürü ile teknik işlerde istihdam edilecek memurların asgari eğitim ve meslek uzmanlıklarına yönelik koşullar saptanmıştır²⁰. Böylece uzunca bir dönem hükûmet içerisinde eleştirilere sebep olan ve her dönem gündeme gelmesine karşın bir türlü çözülemeyen “nitelikli insan gücü istihdamı” meselesi, Ziraat Vekâletinin örgütlenme ve teşkilat yasasının kabul edilmesiyle birlikte yetiştirilen kalifiyeli teknik elemanların ziraat alanında istihdam edilebilmesi mümkün hale geldi.

Bu kararların ardından, modern ziraat yöntemlerini uygulamak üzere 7 Ocak 1938’de Ziraat Vekâletine bağlı olarak Devlet Ziraat İşletmeleri kuruldu. 13 Haziran 1938’de ise 3445 sayılı “Orman Umûm Müdürlüğü Teşkilat Kanunu’nda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun” ve 3446 sayılı “Ziraat Vekâleti Vazife ve Teşkilat Kanunu’nda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun” kabul edildi. İlgili kanunlarla birlikte Ziraat, Veteriner ve Orman Umûm Müdürü ya da teknik eleman olarak istihdam edilecek kişilere yönelik daha önce belirlenen niteliklerde değişikliğe gidildi. Bunun nedeni, özellikle mesleki eğitim şartı dolayısıyla yeterli eleman bulunmasında yaşanan sıkıntıydı. Bu açıdan ilgili elemanların seçiminde Ziraat Vekâletine daha fazla serbestlik verilmesi yararlı görülmüştü. Böylece merkezi teşkilat yapısı ayrıntılı olarak reorganize edilen Ziraat Vekâleti, 7 Ağustos 1946 tarihine kadar bu isimle faaliyet göstermiş, sonraki zaman diliminde ise farklı isimler altında hizmet vermeye başlamıştır²¹.

1937 tarihli Kanun’un uygulanmasına başlandıktan birkaç yıl sonra ihtiyaçların zorlaması ve mevcut kuruluşların da yetersizlikleri sebebiyle ziraat teşkilatını genişletme teşebbüslerine geçildi ve yeni tarımsal hizmet birimleri oluşturuldu. Aynı dönem zarfında Şevket Raşit Hatipoğlu’nun Ziraat Vekilliği (1942–1946) döneminde vekâlet teşkilat yapısı noktasında bazı adımlar atıldı. Bu doğrultuda 19 Temmuz 1943 tarihinde 4481 sayılı yasayla kabul edilen “Ziraat Vekâleti Teşkilatının Nakil ve Teknik İşletme Vasıtaları ile Teçhizi Kanunu”²² ile teknik bir ziraat hizmeti olarak tanımlanan bütün hizmetlerin görülmesi için Ziraat Vekâleti teşkilatının teknik araçlar ve imkânlarla donanması temin edildi. Vekâlet ayrıca illerde yeniden teşkilatlanma yoluna gitti. Ancak bu çalışmalar imkân darlığı sebebiyle ilk olarak Ankara, Eskişe-

20 **Resmî Gazete**, 14 Haziran 1937, S 3630.; **Ziraat Vekâleti Teşkilat ve Vazifelerine Kısa Bir Bakış**, Ziraat Vekâleti İzmir Teknik Ziraat Müdürlüğü Yay., İzmir 1954, s.6.; Asım Alp, “Bugünkü Ziraat İşleri Teşkilatımız”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, C 2, S 13, (Kanunusani 1941), ss.26-37.

21 **Osmanlı’dan Günümüze Tarım ve Teşkilatlanma Süreçleri**, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yay., Ankara 2004, ss.39-41.

22 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7., C 4., Birleşim: 50., 19 Temmuz 1943., s.174.; Kanun No: 4481, Kabul Tarihi: 19 Temmuz 1943, **Resmî Gazete**, 24 Temmuz 1943, S 5464.

hir ve Manisa illerinde gerçekleşebildi. Bu illerde vekâlet teşkilatının çiftçinin ayağına gitmesini sağlayarak, belirlenen köylerde “Teknik Ziraat Öğretmeni Büroları” kuruldu²³.

Fotoğraf – 1

Ziraat Vekâleti–Eskişehir İli Teknik Ziraat Teşkilat Yapısı.

1938–1950 döneminde Ziraat Vekâleti bünyesinde yapılan kurumsallaşmada ciddi ilerlemeler kaydedilmesine rağmen teşkilat yapısında en önemli kurumsallaşma ve gelişmeler Demokrat Parti (DP)’nin iktidara gelmesiyle gerçekleştirildi²⁴. Bu doğrultuda yapılan girişimlerden birisi, 26 Şubat 1954 tarihinde çıkarılan 6287 sayılı yasayla tarıma ilişkin mevzuatı, dış münasebetleri, plan ve program işlerini yürütmek üzere Ziraat Vekâleti uhdesinde bir Tetkik ve İstişare Heyetinin kurulmasıdır²⁵. Ziraat Vekâleti Teşkilatı’nın danışma birimleri bünyesinde görev alan bu başkanlık birimi, ülkenin tarım kalkınma siyasetinin gelişimini sağlamak için her çeşit bilgi ve yenilikleri toplamış ve tarım konusunda karar alırken istifade etmek üzere Ziraat Vekâletinin yararına sunmuştu. Ayrıca 15 Mayıs 1957 tarih ve 6967 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Devleti Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü’nün Ziraat Vekâletine Bağlanması Hakkında Kanun” un birinci maddesi gereğince, o zamana kadar başbakanlığa bağlı olarak hizmet veren Meteoroloji Genel Müdürlüğü de Ziraat Vekâletine bağlandı²⁶. 15 Mayıs 1957 tarihinde çıkarılan ikinci bir kanun olan 6968 sayılı “Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu” nun 43. maddesi gereğince Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğü tesis edildi. Vekâletin esas birimleri arasında bulunan bu genel müdürlüğün görevleri arasında ülkeye yurt dışından giren ve çıkan bitkilerin tabi tutulacağı muameleler,

23 Ekrem Üzümeri, “Ziraatımızda Yeni Bir Devir Açılıyor: Teknik Ziraat Teşkilatı Nedir, Nasıl Çalışıyor, Ne Yapacak?”, **İktisadi Yürüyüş**, S 120, (25 Birinci Kanun 1944), ss.14-15.; Bk.: Nurullah Kırkpınar, “Türkiye’de Modern Ziraatın Mimarlarından Şevket Raşit Hatipoğlu ve Ziraat Vekâleti Dönemindeki Faaliyetleri (1942-1946)”, **9. Atatürk Kongresi** (Bildiriler/12-15 Kasım 2019), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2020, ss.1728-1730.

24 Zincirlioğlu, **age.**, s.60.

25 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, C 36, 26.02.1954, s.285.; **Resmî Gazete**, Sayı No: 8647, 2 Mart 1954.; **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, s.29.

26 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 10, C 39, 15.05.1957, s.852.; **Resmî Gazete**, Sayı No: 9614, 23 Mayıs 1957.; **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, ss.29-30.

ülkede yetişen bitkilerin korunması, hastalık ve zararlılarla mücadele, mücadele alet ve ilaçlarının imal, ithal, ihraç, satış ve kontrolü yer almaktaydı²⁷.

Ziraat teşkilatı bünyesinde yapılan kurumsal çalışmalar bütün hızıyla sürerken, 27 Şubat 1960 tarihinde yürürlüğe giren 7457 sayılı yasanın 1. maddesi uyarınca Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Genel Müdürlüğü kuruldu. Ziraat Vekâletinin esas birimlerine bağlı olarak kurulan ve kısaca adına “TOPRAKSU” denilen bu kurum, tarıma elverişli arazilerde erozyonu önlemek, devlete ait taşlı, asitli ve alkali toprakları tarıma elverişli hale getirmek, tarım sulama hizmetlerini gerçekleştirmek, toprak verimliliğini korumak, arazi ıslahı ve sulama ile ilgili her türlü araştırmalar yapmak üzere görevlendirildi²⁸. Bununla birlikte Türkiye’de ilk defa DP döneminde, hükümet ile Ziraat Vekâleti camiası arasında koordinasyon konusu üzerinde ağırlıklı duruldu. Vekâlete bağlı beş genel müdürlüğün iş birliği yapmalarını sağlamak amacıyla ve tarım kalkınma faaliyetlerini tek elden idare etmek üzere bir koordinasyon bürosu kurulması kararlaştırıldı²⁹. Kurum içindeki bu koordinasyon kültürü sayesinde Ziraat Vekâleti, illerden taşraya kadar geniş hizmet ağı oluşturmuş, üst derecedeki bürokratlarının desteği ve yetişmiş çok sayıda elemanının gayretiyle Ziraat Fakültesi ve orta dereceli tarım, hayvan ve orman okulu mensuplarıyla koordineli biçimde iş birliğini daha da geliştirmiştir³⁰.

1960 yılına gelindiğinde Ziraat Vekâletine bağlı olarak Ekonomi ve Planlama Ünitesi kuruldu. Vekâlet uhdesindeki Tetkik ve İstişare Kurulu ile görev değişikliği sebebiyle çıkan anlaşmazlık dolayısıyla faaliyet gösteremeyen bu ünitenin faal olarak çalışması ancak 1962 yılında mümkün hale geldi. Aynı yıl içerisinde sevk ve idareyi geliştirme hizmetlerinden sorumlu olmak üzere Vekâlet Organizasyon ve Metot Ünitesi teşkil edildi. Bunlara paralel olarak çeşitli yıllarda tarım ürünlerinin değerlendirilmesi ve pazarlanması konularında kamu iktisadi teşebbüsü niteliğinde olan Toprak Mahsulleri Ofisi, Et ve Balık Kurumu, Yapağı ve Tiftik Anonim Ortaklarıyla Zirai Donatım ve Süt Endüstrisi kurumları, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Ortaklığı, Yem Sanayii ve Atatürk Orman Çiftliği gibi fiilen işletmecilik görevi yapan müesseseler kuruldu. Tarım kredi konusunda başlıca görev sahibi olan Ziraat Bankasının ise sermayesi artırıldı ve statüsü değiştirilerek iktisadi kamu teşebbüsü haline getirildi. Planlı döneme giriş olarak bilinen 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde ise Ziraat Vekâletinin yeniden düzenlenmesi öngörüldü. Bu doğrultuda Bakanlık Müşaviri Adem Karaelmas ve Tetkik İstişare Kurulu üyesi Dr. Zeki Muslu vekâlet onayı ile reorganizasyon işinde görevlendirildi. Ziraat Vekâletinin merkez ve taşra teşkilat yapısının yeniden yapılandırılması ve düzenlenmesini ifade eden bu süreçte esas birim adıyla ifade edilen tarım, hayvancılık, ormancılık, zirai mücadele vb. olan 4 birim 1963 yılı sonrasında 9 birim altında faaliyet göstermeye başladı. 1937 ve sonrasında Ziraat Vekâleti teşkilat yapısında yaşanan değişiklikler ve yapılanmalar Şekil –1 ve –3’te gösterildiği gibi esaslandırıldı³¹.

27 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 10, C 39, 15.05.1957, ss.853-860.; **Resmî Gazete**, Sayı No: 9615, 24 Mayıs 1957.

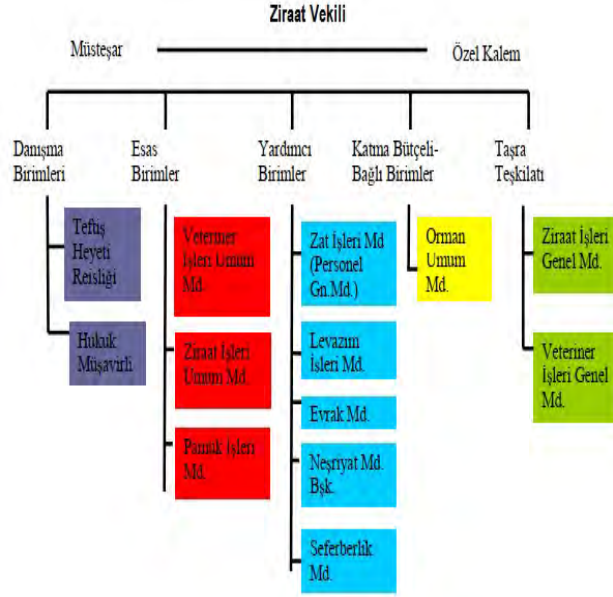
28 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 11, C 42, 27.02.1960, s.354; **Resmî Gazete**, Sayı No: 10444, 29 Şubat 1960.; **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, s.30.

29 Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Eylül 1953: Zirai Faaliyet Koordinasyonu”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, S 125, (Kasım 1953), s.338.

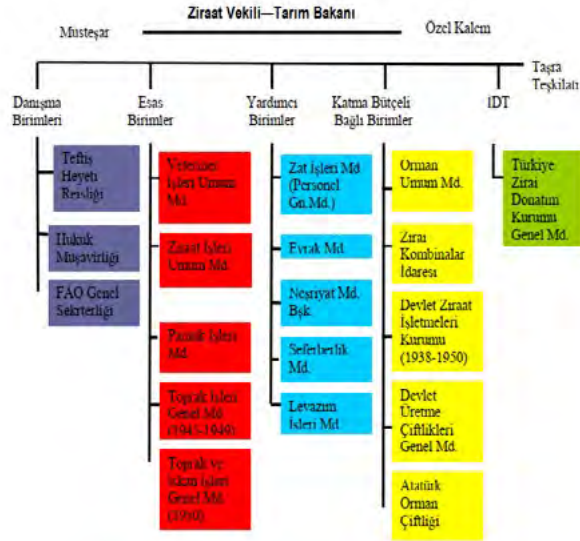
30 Bahri Yörükoğlu, “Teknik Ziraat Teşkilatı Toplantısı”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 13, S 28, (Mayıs 1952), s.10.

31 **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, ss.30-35.; **Tarım Bakanlığı Teşkilatı**, T.C. Tarım Bakanlığı Yay., Tanıtıcı Neşriyat Serisi, Seri: B -5, Güven Matbaası, Ankara 1962, ss.3-72.; Lütfü Ülkümen, **Tatbiki Bir Görüşle Ziraat Politikamız: Ana Hatlarıyla Zirai Reform/Zirai Organizasyon**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1966, s.149.

Şekil –1
Ziraat Vekâleti Teşkilatı Organizasyon Yapısı (1937)

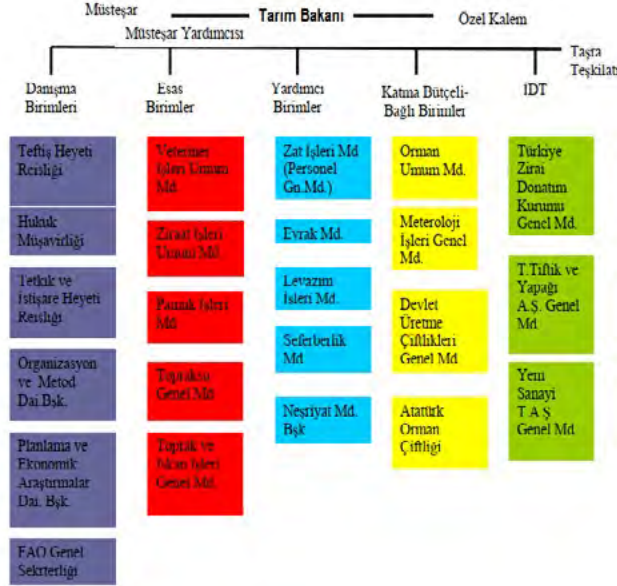

Şekil –2
1937–1950 Döneminde Tarım Bakanlığı Teşkilat Yapısı

Şekil –3

1951–1962 Döneminde Tarım Bakanlığı Teşkilat Yapısı

Şekil –1 ve –3 arasındaki düzenlemelere bakıldığında Ziraat Vekâleti örgütlenme ve teşkilat yapısında 1937–1963 yılları arasında yapılan değişikliklerle ziraat işleri belirli bir program dahilinde yürütülmeye çalışıldı. Ancak 1937 yılından itibaren merkez teşkilat yapısı, göreve başlayan vekillerle birlikte sürekli değişiklik göstermekteydi. Bu dönemde bir vekilin kurduğu düzen, bir başka vekilin göreve başlamasıyla birlikte yürütülen faaliyetlere son verildi yahut o birimlerdeki çalışmalar giderek yavaşlatıldı. Bunun yanı sıra Ziraat Vekâleti merkez teşkilatındaki genel müdürlükler arasında geniş, derin ve günün şartlarına uygun bir iş bölümü ve iş birliği sağlanamıyordu. Ziraat teşkilatındaki işlerin ahenkli ve koordineli bir şekilde temini mümkün olamadığı için her alandan beklenen sonuçlar alınamıyordu. Bu durumun yaşanmasında merkez teşkilat yapısında vekâlete bağlı her kurumun müdürünün birçok kararda kendi başına buyruk hareket etmesi etkili olmaktadır. Bu sebeple aynı il ziraat teşkilat yapısı içerisinde yer alan kurumlarda vazifelendirilmiş görevlilerin iş tutumları arasındaki anlayış farkı; bütüncül bir şekilde ele alınması gereken kuvvetlerin dağınık halde çalışmasına sebep oluyordu. Nitekim bu durum, 1964 yılında Ziraat Vekâleti tarafından hazırlanan teşkilat ve düzenleme raporunda³² da açık bir şekilde ifade edilmişti. Örneğin bir il ziraat teşkilat yapısı içerisinde yer alan İl Ziraat Müdürlüğü, Ziraat Mektebi, Ziraî Araştırma Enstitüsü, Tohum İslah İstasyonu, Veteriner ve Orman Müdürlüğü ve Ziraî Donatım Kurumu il şubesi gibi farklı kurumlar vekâletin merkez teşkilat yapısında ayrı ayrı müdürlük bünyesinde faaliyet göstermekteydi. Ayrıca ilgili kurumların çalışma fonksiyonları üzerinde de birtakım farklılıklar görülmüştü. Araştırma-geliştirme kurumlarının bazılarının enstitü, bazılarının ise istasyon kimliği ile çalışmalarını yürütmesi, koordinasyon eksikliği ve işleyiş düzenindeki aksamaların başında geliyordu. Zira kurumlarının her birisi ayrı bina, çalışma yerleri, araç-gereçleri ve vasıtalara sahipti. Her birisi parça halinde faaliyet göstermekteydi

32 Tarım Bakanlığı tarafınca hazırlanan raporda sayıları bir hayli fazla olan ve doğrudan doğruya Ziraat Vekiline bağlılık yönünden eşit önem ve ağırlık taşımayan kuruluşların çalışmaları üzerinde Ziraat Vekilinin gereği gibi durabilmesi ve bunların faaliyet programlarına yön verebilmesi uygulama alanında istenilen ölçüde gerçekleşemediği belirtiliyordu. Ayrıca Vekâlet içerisindeki kurumlar arasında iş birliği ve koordinasyon sağlanamadığı; bu sebeple çalışmalarda istenilen verimlilik, etkinlik ve tasarrufun elde edilemediği ifade ediliyordu. Bk.: **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, ss.31-32.

ve çalışma programlarında bir düzensizlik ortamı hakimdi. Halbuki ziraat işleri tarla ziraatı, makineleşme, hayvancılık, ormancılık, ziraat sanatları ve bahçe kültürleri gibi alanlarda bir bütünlük arz etmekteydi. Bu sebeple bahsi geçen kurumların parçalar halinde çalışmaktan ziyade bir araya getirilip, aynı amaçlar doğrultusunda koordineli ve iş birliğine dayalı bir şekilde faaliyet göstermesi gerekmekteydi. Öte yandan bu araştırma–geliştirme kurumlarının enstitü yahut istasyon şeklindeki çalışma fonksiyonları tespit edilmeli ve çalışma sistemlerindeki rotasyonların işleniş biçimleri ortaya konulmalıydı.

İnceleme döneminde Ziraat Vekâletinin üzerinde durduğu en önemli uygulamalarından birisi de envanter çalışmalarıydı. Modern anlamda istatistiksel bilgi ve yöntemlerden yararlanma çabaları kapsamında ziraat alanında sorumluluklarını giderek artıran Cumhuriyet yönetimi, ülkedeki ziraat politikaları ve üretici kesim hakkında daha sağlıklı ve ölçülebilir nitelikte bilgilere ihtiyaç duymuştur. Bu çerçevede ülkedeki ziraat çalışmalarını takip ve kontrol etmek amacıyla çeşitli ziraat sayımları yapılmıştır. Cumhuriyet’in kurulmasının ardından ilk ziraat sayımı 1927 yılında gerçekleştirildi. Bu sayım, bir anlamda Türk İstiklal Savaşı’ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras kalan tarımsal yapının ilk envanteri niteliğindedir. Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren yapılmaya başlanan ziraat sayımlarının amacı; Türkiye’nin tarımsal yapısını belirlemek, tarımsal yapıda zaman içerisinde ortaya çıkan değişimleri ölçmek, cari tarım istatistiklerindeki tutarlılığı kontrol etmek ve uluslararası karşılaştırmalara uygun istatistik verileri elde etmektir. Bu bağlamda 1923–1963 arası dönemde 3 ziraat sayımı yapıldı. Bunlar kronolojik olarak şöyledir: 1927, 1950, 1963 ziraat sayımları. Bahsi geçen bu ziraat sayımları çiftçi aileleri başta olmak üzere ekili alanlar, üretim miktarı ve değeri ile hayvanlar, tarım alet ve makinelerini içine alan bir kapsamda uygulandı. Sayımda derlenen veriler genel olarak, çiftçi ailesine ilişkin bilgiler, aile mülkiyetinde bulunan veya aile tarafından işlenen tapulu–tapusuz arazi miktarı, işletme işlerinde kullanılan çeki ve koşum hayvanlarının türü ve sayısı, tarım aletleri, ekilen ürünler, ekim alanları ve birime verimler ile hayvan sayılarından oluşmuştu³³.

İlgili vekâlet daha sonra bünyesinde yaşanan yapısal değişikliklerle günümüze kadar varlığını sürdürdü. Bu anlamda kronolojik olarak yukarıdaki gelişmeler sonrasında 26 Ocak 1974 tarih ve 4/92 sayılı onay Ziraat Vekâletinin adı değiştirilerek Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı haline dönüştürüldü. 17 Şubat 1981 tarih ve 17254 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2384 sayılı “Orman Bakanlığının Tarım Bakanlığına Devri Hakkındaki Kanun” ile bakanlığın adı, Tarım ve Orman Bakanlığı olarak değiştirildi. Özetle Cumhuriyet Dönemi zirai örgütlenme yapısı ve teşkilatlanma süreci, 1923–1963 arası dönemde İktisat Vekâleti haricinde Ziraat Vekâleti, Tarım Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı gibi isimleri adı altında faaliyet gösterdi.

33 Yurdakul Saçlı, **Türkiye’de Tarım İstatistikleri (Gelişimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yay., Yay. No: 2792, Ankara 2009, ss.10-19.

2. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Zirai Eğitim–Öğretimin Genel Sorunları: Zirai Eğitimin İslahına Dair Kanun

Cumhuriyet’in ilk yıllardan itibaren sanayi alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak ziraat endüstrisinden işe başlayarak, dışa bağımlı olmayan bir endüstri programı geliştirilmesi gereği önemle vurgulanmıştı. Cumhuriyet’in ana doktrini olan “kalkınma ülküsü”, özelde köy ve ziraat hayatında esaslı ve canlı bir kalkınma programını temel alan bir esasa dayanıyordu³⁴. Mustafa Kemal Atatürk rehberliğindeki Türkiye için kalkınma ülküsü, her şeyden önce “modern”, yani, o günün dünyasının ölçülerine ve kurumsallaşmalarına yatkın bir zemine oturmalıydı. Aksi takdirde somutlaşamaz, gerçekleşemezdi. Dolayısıyla bu doktrin, Cumhuriyet yönetiminin kendisine ülkü edindiği en temel araçtı. Kalkınmanın gelişigüzel olamayacağına bilincinde olan Cumhuriyet yönetimi için ziraat işlerini rasyonel bir çerçeveye yerleştirmek ve bunu kurumsallaştırmak bir zorunluluktan³⁵. Bu çerçevede Cumhuriyet Dönemi hükümetleri eğitim–öğretim ve bilimsel araştırmaya dayalı bir zirai kalkınmaya yönelik gerçekleştirilen teşebbüslere yer geldiğinde destek yeri geldiğinde ön ayak olacaktı. Atatürk’ün düşün dünyasında eğitim; yeni nesillerin Türkiye’yi koruyacak, Cumhuriyeti yükseltecek şekilde yetişmesini sağlayan, millî ve bilim esaslı, üretici, laik ve başarılı insanlar yetiştirmeyi hedefliyordu. Nihayetinde Atatürk rehberliğindeki hükümetler, güçlü bir devlet olabilmek için evvela iktisadi açıdan güçlü olunması gerektiğinin bilincindeydiler. Onlara göre; “en kısa yoldan en ileri ve refahlı bir Türkiye idealine”³⁶ ancak ekonomik bakımdan güçlü bir devlet olarak ulaşılabilirdi.

Türkiye ekonomisinin temelinin ziraat üzerine kurgulandığını ve bunun da yolunun ancak eğitim–üretim dayalı bir politika ile yapılabileceğini ifade eden Atatürk, yeni devletin izleyeceği ekonomik siyasetin temellerine böyle işaret ediyordu. Bu durum “İlim tecrübe değil tetkiktir” diyen Atatürk’ün düşün dünyasındaki Türkiye’yi çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaştırma hedefinin de örneklerinden biriydi. Bu noktada tarımsal gelişmenin sağlanabilmesi için Cumhuriyet’in bir zirai inkılabına ihtiyacı vardı. Ancak Cumhuriyet’in ilk yıllarında ülkenin mevcut zirai yapısının muhtevası ve uygulanmakta olan ziraat yöntemlerinin ilköğretim gibi tarımsal gelişmeye engel oluşturan eğitimsel ve tekniksel olmak üzere bir takım hususlar bulunmaktaydı. Bu meselelerin her biri haddi zatında birbirine sınıksızca bağlıydı ve birbirinden bağımsız düşünölmeleri imkânsızdı. Dolayısıyla Türk İstiklal Savaşı’ndan sonra yeni bir ziraat siyaseti belirlenmeli ve top–yekun olarak Türkiye ziraatının karakteristik özellikleri ve genel sorunları ortaya konulmalıydı. Atatürk’e göre, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’deki zirai eğitimin temel meseleleri ve ziraatın gelişmesine mani olan birtakım engeller bulunmaktaydı ve bunların tespiti yapılabilecek bir program geliştirilmeliydi³⁷.

Bu engellerden ilki, Osmanlı İmparatorluğu’ndan devralınan tarımsal yapının genel karakterinden kaynaklıydı. 1920’lerde Anadolu tarımında makineleşme ve modern teknik kullanım çabaları, küçük tarımsal üreticiliğin yaygın ve kişi başına gelirin son derece düşük olduğu bir yapı içindeydi. Türkiye ziraatının ana omurgasını oluşturan köylü ve çiftçi nüfusu toplam nüfusun büyük bir bölümünü oluşturmakta ve bunun yaklaşık %20’lik kısmı üretim araçlarından yoksun durumdaydı. Üretim araçlarının en başında

34 **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, s.261.

35 Bilsay Kuruç, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932)**, C I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Nu: 569, Ankara 1988, s.XXXV.

36 **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, 1. Baskı, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., C I, [Drl.: Nimet Arsan (Unan)], Ankara 1945, s.396.

37 İsmail Hüsrev Tökin, **Türkiye’de Köy İktisadiyatı**, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 1990, ss.193-197.; 1920’lerde kırsal alanlarda var olan kültürel, toplumsal ve iktisadi ortamlarda, tarımsal gelişmenin sağlanması için büyük işletmeler üstünde kapitalist üretim mi vurgulanmalı, yoksa köylülük kesimin yeniden örgütlenmesine mi ağırlık verilmeliydi? sorusu genç Cumhuriyet yönetiminin kırsal kesimle ilgili politikalarının başlıca sorununu oluşturuyordu. Bk.: Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1994, ss.370-376.

gelen “karasaban”, asırlardır istikrar bulmuş ilkel tekniklerin canlı bir örneğiydi. Ülkenin bazı bölgelerinde karasabandan daha ilkel ziraat makinelerinin yaygın bir şekilde kullanımı varken, karasaban özellikle iktisadi açıdan ticari tarımın güçlü bölgelerde ancak bulunabilmekte ve buna göre üretim yapılabilmekteydi³⁸. Tarım makinelerinin toplam tarım aletleri içinde ancak %1’lik kısmı doldurduğu³⁹, makinistlerin ise teknik donanım ve eğitimsiz bir bünyeye sahip olmadığı biliniyordu⁴⁰. Dolayısıyla izlenecek yeni ziraat siyasetinde eğitim-öğretim ve bilimsel araştırmaya dayalı bir politika, makineleşme hareketi ve teşvik uygulamalarıyla yapısal bir değişim gerekliydi. Buna paralel olarak ekim alanlarının genişletilmesi için bir yasal zemin oluşturularak bu hususta kanunlar çıkarılmalı ve ziraat araç-gereç ve makinelerini tamir edecek belirli sayıda teknik eleman ve tarım işleriyle uğraşan teknik personel, makinist vb. donanımlı kişiler yetiştirilmeliydi⁴¹.

Ziraattaki rasyonel üretim işlevini yerine getirmenin önündeki ikinci engel, üretim fonksiyonlarının bütün safhalarının tanınmaması ve teknik bilgisizliğin egemen olmasından kaynaklıydı. Ülkedeki çiftçi ve bilhassa köylü kesimi zirai işlerde tamamen göreneğe bağlı üretim ve iptidai bir teknikle işlerini yürütmekteydi. Nitekim var olan üretim işlerinde “*Tanrı işine karışmanın doğru olamayacağı ve dünyevi bir kurumun bilgiyi kullanarak kâinatın kadim düzenine müdahale etmesinin günah sayılabileceği düşüncesi*”⁴² ile kuralları kendi çıkarlarına göre kıymetlendiren büyük toprak sahiplerinin kurduğu baskı düzeni hakimdi. Bu da doğal olarak üretimin düşük olmasının en önemli sebeplerinden birisini oluşturuyordu. Bu doğrultuda Cumhuriyet yönetiminin teknik ziraat bilgisini yayma noktasındaki hizmetlerinin başlıca gayesi, çiftçilere üretim fonksiyonlarını uygulamalı olarak öğretmek ve onlara rasyonel bir tarımsal gelişme ortamı sağlamak olmalıydı⁴³.

Bu dönemdeki bir diğer sorun, rasyonel üretimi sağlayacak ve üreticilere bilimsel destek imkânı sunabilecek bir kurumsallaşmanın eksikliğinin bariz bir şekilde kendini göstermesinden kaynaklıydı. Öyle ki Cumhuriyet’in ilk yıllarında tam manasıyla yukarıdaki problemleri çözüme kavuşturacak ve ülke ziraatını geliştirecek teknik olarak ileri ve donanımlı bir zirai eğitim, araştırma-geliştirme kurumu mevcut değildi. Dolayısıyla ziraat alanındaki gelişmenin önündeki en önemli sorunu üretim tekniklerinin geriliği, fizikî sermayenin yetersiz oluşu, ziraat teşkilatı ve kurumsallaşma noktasındaki eksiklik ve nitelikli insan gücünün yetersizliği gibi unsurlar oluşturuyordu. Bu sebeple ziraatın rasyonel olarak gelişmesi ve ilerlemesi için hiç şüphesiz en önemli araçlardan birisi olan zirai eğitimle birlikte araştırma, geliştirme ve

38 Tökin, *age.*, ss.41-42.; Yahya Sezai Tezel, “Cumhuriyetin Devraldığı Tarım Yapısının Tarihi Oluşumu Hakkında Bazı Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C 26, S 4, 1971, s.271.

39 **1927 Tarım Sayımı**, s.15.

40 Silier, *age.*, s.19.; Nur Sözen-Mustafa Arlı, “Atatürk, Ulusal Ekonomi ve Tarım”, **Atatürk ve Tarım**, 1. Baskı, Tarım ve Orman Bakanlığı-Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1981, ss.54-55.

41 **Resmî Gazete**, Kanun Nu: 752, 25 Şubat 1926.; G. Bie Ravndal, **Turkey, A Commercial and Industrial Handbook**, Government Printing Office, Washington 1926, s.392.; Bk.: Mehmet Kayıran, **Türk Tarımında Modernleşme Çabaları (1923-1950)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1995, ss.31-38.

42 Tarımın bilgiyle donatılması açısından yüzyılların getirmiş olduğu geri bırakılmışlığının yanı sıra bir de ziraat sektörüyle uğraşanlarda yer etmiş batıl inanç sorunu vardı. Örneğin bu hususta bir Osmanlı kadısının 1788 yılına ait mürasele defterinde şunlar yazılıydı: “Çekirge ismile müsemma olan tuyur siz ki ibadullahın nebatat mezruatını ekletmekle zarardan hali olmadığınız ecilden ibadullah sizden bessi şekva etmelerile canibi şer’iden tenebbüh için size mürasele tahrir ve irsal olundu. Vusulünde gerektir ki, münetebbih olup ol makule zarardan fariğ oluğ gidesiniz. Gitmezseniz halıkı küllü şey olan Zülcelale havale olunursunuz.” (Günümüz Türkçesi: Çekirge adını taşıyan kuşlar! Sizin insanların ekip biçtiklerine zarar verdiğinizden çok şikayet ediliyor. Size, uyanasınız diye, şeriat adına şu yazıyı gönderiyoruz. Mektubu alır almaz artık zarar yapmaktan vazgeçerek gitmeniz gerekir. Gitmezseniz, sizler, Ulu Tanrıya havale olunacaksınız.)” Bk.: Ragıp Ziya Mağden, **Zirai Öğretimde 110 Yıl**, Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, Ankara 1959, ss.27-33.; **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, ss.189-192.

43 Kazgan, *age.*, s.27.

yayım alanlarında ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücü açığı sorunu çözümlenmeliydi⁴⁴. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Anadolu’nun orta kesimleri–köyleri ve zirai özellikleri ilgili çalışması bulunan Paul Stirling’in de vurguladığı gibi: “*Türk köylerinde gelişme hızını sermaye yetersizliğinden daha çok teknik cehalet ve tecrübesizlik sınırlamaktaydı*”⁴⁵.

Türk İstiklal Savaşı sonrasındaki ilk zirai eğitim uygulamaları daha ziyade İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde kurulan sistem üzerinden devam etmişti. Bu dönemden itibaren zirai eğitim–öğretimi yaygınlaştırmak amacıyla çeşitli bölgelerde ziraat okulları kuruldu. Lakin mevcut kurumlar gerek araç–gereç, malzeme ve tesisler açısından gerekse öğretmenlerin niteliği bakımından oldukça yetersiz durumda kaldı. 1923 yılında İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresi’nde zirai eğitim–öğretimle ilgili alınan yeni ve köklü görüşleri içeren kararlar ise yalnızca dönemin metinlerinde kaldı ve uygulamaya geçirilemedi. Kongreyi izleyen süreçte ziraat okullarının sayısı birdenbire artırılrsa da açılan okullar gerek yöntem, gerekse ülkenin ziraat hayatıyla bağları bakımından Osmanlı’dakileri andıran bir görünüme sahip oldu. Okulların bulunduğu yerlerde bina ve uygulamalı çiftlik alanlarının eksikliğinin yanı sıra öğrenciler için hazırlanmış ders materyallerinin neredeyse yok denecek durumda olması, eğitim ve araştırma kurumlarındaki derslerin büyük bir kısmının teorik olarak okutulması ve öğrencilere bizzat notlar tutturularak aktarılması en önemli eksiklikler arasında yer aldı. Bu durum zirai alanındaki eğitim–öğretim sisteminin yanlış olduğunun en önemli göstergelerinden birisiydi. Benzer şekilde aynı dönemde ülkedeki makineleşme politikasına paralel olarak Ankara ve Adana’da ilkokul mezunlarını alan birer makinist mektebi kurulmuştu, fakat bu okullarda diğer kurumlar gibi öğrencilerin bizzat uygulamalı olarak ders alabilecekleri şekilde donatılmamışlardı. Öğrencilerin bizzat gözleriyle görüp uygulamalı ders alabilecekleri ne bir atölye, ne de marangozhane ve tamirhane gibi birimler fiziksel olarak olsa bile makine varlığı ve bilgisi yok denecek ölçüdeydi.

İnceleme döneminin başlarında ziraatın modernleştirilmesi ve gelişmesini geciktiren başlıca sebepler arasında ülkedeki toprakların doğal ve kimyevî vasıfları, iklimi, genel zirai tohumlarının ve bitkilerin cinsleri ile ilgili konularda araştırma, tetkik ve tespitin yapılamamış olması gibi hususlar da etkili olmaktadır. Nitekim bitkilerin ıslah ve çoğaltım metotları, haşere ve zararlılarla tarımsal savaş kapsamında göreneğe bağlı ve kadercî anlayışın yanı sıra geleneksel ve ilkel bilgiler uygulanmaktaydı. Memleketin iklimine göre hangi yeni tür meyve ağaçlarının ithalinin lazım geldiği, çeşitli hayvanların ırkları, türleri, mıntıkları ve bunların intibak süreçleri, hayvanların ıslah ve çoğaltımı için ne gibi tedbirler alınması icap edeceği hususunda bilimsel ve fennî bir surette program hazırlanmamıştı. Dolayısıyla Atatürk Dönemi’ndeki hükümetler, ilk olarak ziraat sahasında kalkınabilmek için Türkiye’deki toprak, tohum, çeşitli bitki ve meyve ağaçları, hayvanlar ve haşereler ile zirai mücadelenin bilimsel ve fennî olarak ele alınması gerektiğinin farkındaydılar⁴⁶.

Zirai eğitimde yaşanan plan–program eksikliği, kararsızlık ve bocalamaya sebep olan en temel problemlerden birisi de Türkiye’deki çiftçiliğin genel karakteristik özelliği idi. Zira, 1920’li yılların sonlarına gelindiğinde ziraatla geçim sağlayan nüfusu 10 milyonu geçmekteydi ve genel nüfusun %80’inden fazlası çiftçi durumundaydı. Ziraat işleri için kullanılan topraklar, orta yaşa gelmiş yahut orta yaş geçmiş kuşaklar tarafından işleniyordu⁴⁷. Toprak işleriyle uğraşan bu kitleye bir eğitim kurumu kanalı ile ziraat bilgisi verilemiyordu. Nitekim dönemin iktisat politikaları çerçevesinde okul dışında bahsi geçen kitleye en yeni ziraat metotlarını öğretmek, onları ziraat alanında geliştirmek için bir program geliştirilememişti. Aynı dönem zarfında okuma–yazma bilmeyen böylesi bir büyük çiftçi grubuna kitap ve broşür gibi yayımlar

44 Şevket Raşit Hatipoğlu, **Ziraat Aleminden Vakıalar ve Düşünceler**, Dönüm Neşriyat, Ankara 1939, ss.18-26.; **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, ss.257-262.

45 Paul Stirling, **Tuskish Village**, Science Editions: John Wiley&Sons Inc., New York 1966, s.72.

46 **TBMM Zabıt Ceridesi**, C 33., Dönem: II., İçtima: 77, 19 Haziran 1927, s.249.; Hatipoğlu, **Vakıalar**, s.38.

47 Friedrich Falke, **Köylünün Mahiyeti ve Türkiye’de Köylü İktisatlarının Teşkiline Ait Temel Hatlar**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., (Çev.: Şevket Raşit Hatipoğlu), Ankara 1935, s.15.

dağıtılarak yeni ziraat metotlarının öğretilmesi mümkün değildi. Bir diğer önemli sorun, okul çağında olan çiftçi çocuklarının zirai olarak eğitim alabilmesiydi. Bu konudaki en önemli açmaz, ülkedeki mevcut ziraat okullarının en aşağı derecede olanı ortaokul düzeyindeydi. İlkokul gibi temel bir düzeyde eğitim alamayan ve olanağı olmayan köylü çocuklarının normal bir ilkokul eğitimini alması oldukça zor iken, ilkokul derecesinde bir ziraat okuluna gidebilmeleri mümkün değildi. Dolayısıyla ülkede bu türden bir zirai eğitim kurumu olmadığı için, ülkedeki çiftçi çocuklarının teknik ziraat bilgisiyle donatılması güçleşiyordu. Bu dönemde zirai eğitimdeki bir başka sorun, büyük ziraat işletmelerine sahip olan ve zirai alanda eğitim almayı adeta aşağılayıcı bir unsur olarak gören toprak ağalığı sistemiydi. Bu gruba göre ziraatla uğraşmak, Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen inanış gereği hor görülmekteydi. Küçük arazi sahiplerinin çocukları ise ziraat eğitimi ya al(-a)mamış ya da alsalar bile hiçbirinin elinde yeterli miktarda toprak olmadığı için başka mesleklere yönelmişlerdi. Böylece tespiti yapılan yeni programa göre, ülkedeki ziraat hayatı ile mevcut zirai eğitiminin ters yönde bir gelişim gösterdiği görülmüştü. Bir yanda toprak üzerinde çalışıp çiftçilik yapan fakat ziraat eğitimi alamayan insanlar; diğer yanda ziraat eğitimi gören, fakat toprağa dönmeyen insan grubu oluşmuştu. Mevcut durumda ziraat eğitimi alan öğrencilere devletin yapabileceği tek şey, onları herhangi bir kalem grubunda memur yapmak olmuştu. Nitekim ziraat eğitiminin gerçekleri içinde didişen köylü kesimi ise bu öğütlere kulak asmamıştı⁴⁸.

Aynı dönem içerisinde yüksek dereceli zirai eğitim kurumu olarak adlandırılan Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinin ise eğitim-öğretim programı ve derecesi açısından bir takım eksiklikler taşıdığı vurgulanmaktaydı. 1922 yılında orta ziraat mekteplerinin kuruluş kararı alınırken TBMM'de Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinin durumu da gündeme alınmıştı. Mevcut durumdaki okulun yapısı, mezunların istihdamı ve işleyişiyle ilgili Meclis'te bir takım tartışmalar olmuştu. Örneğin 24 Ağustos 1922 tarihli oturumda Kütahya milletvekili Ragıp (Soysal) Bey, Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi mezunlarının memleketin zirai işleri hususunda niteliksel olarak ilerleyemediklerini; birçoklarının da başka mesleklere yöneldiklerini ifade etmekteydi. Bu hususta Ragıp Bey'e katılan Gaziantep milletvekili Mehmet Ali Cenani Bey ise okuldaki zirai eğitim-öğretim usulündeki yanlışlığa dikkat çekmiş, uygulamalı ziraat uzmanlarının neden yetiştileremediğini ve okul mezunlarının zirai hususta gelişme gösterememelerinin sebebinin devlet memurluğuna yöneltildiklerini vurgulayarak şöyle eleştirmişti⁴⁹:

"...Bunlar, vazifesinden pek hariç vazifelerle iştiğal etmişlerdir. Meclisi idarelerde masa başında istatistik tutmak gibi yalnız (büro) ya mahsus hizmetler ifa etmişlerdir. Bundan dolayı memleketin zirâatine katıyen hizmet edememiştir. Bunların mektepte öğrendiği ilimlerden memleketin istifade etmemesi doğrudur. Fakat buna sebep de bizim ittihaz ettiğimiz usuldür. Onların kendi âmelleri değildir. Ve bu vechile değerli olarak ve amelîyatça nazariyatça pek değerli olarak yetişmiş olan efendiler, ziraatte istihdam edilmedikleri için, hattâ kendi ilimlerini, kendi fenlerini bile kaybetmişlerdir."

Hakkari milletvekili Mazhar Müfit (Kansu) Bey ise ülke sathında ziraat mekteplerine ve ziraat uzmanlarına olan ihtiyacın çok önemli olduğunu, ancak Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi öğrencilerinden bazılarının peynir vs. gibi uygulamalı işleri dahi yapamadıklarına dikkat çekmişti. Mazhar Müfit Bey'e göre, bu okulda teorik olarak ziraat derslerine daha çok önem verilmekte ve uygulamalı olarak verilen eğitim

48 İlhan Başgöz, **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, 2. Baskı, Pan Yay., İstanbul 2016, ss.220-222.; Şevket Raşit Hatipoğlu, "Ziraat Tahsili", **Dönüm**, S 20, (1934), ss.1-10.; Bu yaklaşımla ilgili İkinci Meşrutiyet dönemi Türk düşünce hayatının en önemli simalarından biri olan Ethem Nejat şöyle diyordu: "İdadi okullarına girenler seçkin sınıf oluyorlar, tüccar, esnaf, sanatkar ve çiftçi olmaya tenezzül etmiyorlar. Ne kadar beyinsizlik!... Bizde, hatta büyüklerimizde ve hatta rastladığım büyük maarif memurlarımızda pek aşağı bir ruh hali ve mantık var: Esnaf, tüccarlar, sanatkarlar ve çiftçiler hep okuma-yazma bilmeyenlerden veya okuyamayanlardan seçilsin. Ne kadar büyük körlük, ne acı bir endişe! Efendim, tüccar, esnaf, sanatkar ve ziraatçı kendini bilmez, ilerlemeleri, gelişmeleri takip etmez, dünyayı tanımazsa söyleyiniz, biz, okuyan, bilen, anlayan milletlerin ekonomik yönden esiri olmaz mıyız?" Bk.: Ethem Nejat, **Türklük Nedir ve Terbiye Yolları**, 1. Baskı, Kızılelma Yay., İstanbul 2001, ss.53-57.

49 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: I, C 22, İçtima: 90, 24 Ağustos 1338/1922, ss.325-326.

işleri niteliksel olarak çok eksik yapılmaktaydı. Dolayısıyla eğer yeni okullar açılacaksa kuramsal olduğu kadar uygulamalı ziraat eğitimine daha çok önem verilmeliydi. Çünkü okulların temel amacı, ziraatın her alanına özgü nitelikli insan gücü yetiştirmek olmalıydı⁵⁰.

Meclis’teki tartışmaların yaşandığı günlerde Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinin eğitim sistemi ve uygulamaları hakkındaki haberler kamuoyunda büyük bir yankı uyandırmıştı. 1922 yılında Yeni Ziraat Gazetesi’nde çıkan bir haberde Türkiye’deki zirai eğitimin yegane ali (yüksek) zirai ve ilim müessesesi olarak gösterilen Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinin, çok masraflı olduğu ve iyi yönetil(-e)mediği gerekçe gösterilerek kısa bir süreliğine yahut tamamen kapatılması düşünüldüğü vurgulanmıştı⁵¹. Ancak ilerleyen günlerde gazetede çıkan başka bir haberde okulun kapatılmasıyla ilgili verilecek olan kararın yanlış olduğu ve bu minvalde alınacak bir kararın uygulanmayacağı belirtilmişti⁵².

Özetle 1926 yılına kadar mevcut durumdaki okulların önderlik ettiği ziraat eğitiminin ülkenin zirai gelişmesi ve çiftçilik hayatı için uygun bir yapıya sahip olmadığı görülmüştü. Bu sebeple yeni Türk devletinin ekonomik olarak kalkınabilmesi için temeli eğitim-üretim ülküsüne dayanan bir ziraat siyaseti gerekiyordu ve bu siyaset ancak ziraat eğitimi alanında yapılacak köklü bir inkılapla mümkün olabilirdi. Bu noktada zirai eğitim sisteminin yeterli görülmeysiinin ilk işareti, Mustafa Kemal Atatürk’ün 1 Kasım 1926’da TBMM’de yaptığı açış konuşmasında ortaya çıkmıştı. Atatürk’e göre, Cumhuriyet’in çağdaş ve üretime dayalı bir kalkınma politikasıyla medeniyete ulaşabilmesinin ilk ve temel şartı, akli ve “Batı medeniyetinin temel unsuru” olan “İlim zihniyeti” ni her alanda olduğu gibi “ziraatta” da “rehber edinmekten ibaretti”⁵³. Böylece Atatürk, ülkenin yeni ziraat siyasetinin eğitim-öğretim, tetkik-bilime dayanan, bilhassa araştırma-geliştirme-yayım ekseninde zirai modernleşmeyi başat unsur olarak alan yapıya sahip olunması gerektiğinin sınırlarını çizmişti. Devamında mevcut zirai eğitim sisteminin yetersizliğini ve izlenecek yol haritasını şöyle ortaya koyuyordu⁵⁴:

“... Memleketimizin bir ziraat memleketi olduğu ve vüsati, göz önüne alınırsa bizim başlıca kuvvet ve servet mesnedimizin toprak olduğu tezahür eder. Cesaretle söylemeliyiz ki memleketimizin zirai sahada müstait olduğu inkişafı temin edecek ilmi ve ameli iktidara sahip mütehassıslarımız azdır. Binaenaleyh, zirai teşkilâtımızı, ziraat mekteplerimizi, zirai faaliyetimizi, fenni usuller dahilinde esasından tanzim edecek tedbirleri, hakiki erbabi delâletiyle ittihazda tereddüde mahal olmadığı kanaatindeyim....”

1926 yılı sonlarına doğru ziraatın geliştirilmesine yönelik atılan bu önemli adımla zirai eğitimin yeniden organize edilmesine yönelik yapılacak geniş çaplı reformlar dizisinin başlatılacağına sinyali verilmiş oluyordu. Ülkedeki mevcut zirai eğitim kurumları, genel olarak teorik uygulamaların ve mesleki bilginin yoğunlukta olduğu bir müfredata dayanan ve teknik eleman yetiştirme amacı güden bir eğitim gerçekleştiriyorlardı. Cumhuriyet’in tarımsal üretimdeki gelişmeyi perçinleyecek, bilimsel araştırma ve geliştirmeyi kendisine ülkü edinen yeni ziraat kurumlarına ihtiyacı vardı. Bu amaçla yapılan ilk düzenleme, 1927 yılında çıkarılan 1109 sayılı “Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle Ali Mektepleri Tesisine ve Ziraat

50 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: I, C 22, İçtima: 90, 24 Ağustos 1338/1922, s.326.

51 Fazıl, “Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Tasarruf Uğruna Lağv Edilebilir mi?”, **Yeni Ziraat Gazetesi**, S 29, 1 Eylül 1338/1922, ss.66-67.

52 “Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mülga Ziraat Müdüriyet-i Umûmiyesi Halkalı’ya Ne İçin Tahammül Edemiyordu?”, **Yeni Ziraat Gazetesi**, S 32, 1 Kanunuevvel 1338/1922, ss.113-115.

53 Abdurrahman Çaycı, “Atatürk’ün Uyarlık Anlayışı”, **Atatürk Konferansları -IV (1973-1974)**, TTK yay., Ankara 1977, s.120.

54 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: II, C 27, İçtima: 1, 1 Kasım 1926, s.3.; **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, s.260.; Başgöz, **age.**, ss.218-219.

Tedrisatının İslahına Dair Kanun⁵⁵ ile Ziraat Vekâlet'ine ziraat eğitim-öğretiminin düzenlenmesi için verilen yetki ve ödenekler yoluyla sağlandı. 1927 yılına değin varlıklarını devam ettiren mevcut kurumlar, zirai eğitimin ıslahına dair kanunla birlikte kapatılma kararı alındı. Aynı yıl içerisinde ziraat sisteminde yapılacak reformlar için Almanya ile yapılan tarım-ticaret antlaşmasını takiben Türkiye'ye Almanya'dan ziraat uzmanlarının davet edilmesi kararı alındı. Bu noktada 1109 sayılı Kanun'un TBMM'den geçişiyle hemen hemen aynı zamanda, Almanya Tarım Bakanlığı Zirai Kurumlar Genel Müdürü olan Dr. Geheimrat Oberregierungsrat Oldenburg'un başında bulunduğu 11 kişilik bir bilim insanları kurulu, ziraat alanında faaliyet gösteren kurumlar üzerine incelemelerde bulunmak amacıyla Türkiye'ye davet edildi⁵⁶.

Prof. Dr. Oldenburg ile birlikte aynı dönemde ülkede patates ve tahıl üretiminde uzman olarak görev yapan Prof. Dr. Franz Schmidt'in katılımı ile incelemelere İstanbul'daki Halkalı Ziraat Mektebi Alisinde başlandı. Oldenburg ve Schmidt ile birlikte ziraat uzmanları heyeti grubu Halkalı Ziraat Mektebindeki incelemelerini tamamladıktan sonra Ankara'ya geçti. Burada kendilerine İzmir (Bornova) Ziraat Mektebi eski müdürü Abidin Bey (Ege) katıldı. Uzmanlar heyeti grubu daha sonra Ankara, Çorum, Yozgat, Konya, Adana, Mersin, Antalya, İzmir ve Bursa illerindeki flora ve zirai kurumlar üzerinde incelemeler yaptı. Prof. Dr. Geheimrat Oldenburg tarafından, gazetecilere verilen bir demecde, yaklaşık 6 haftalık incelemeler neticesinde bir rapor verileceği ifade edilmişti. Nitekim bu süre zarfında uzmanların incelemelerden sonra hazırlanan raporlar, Ziraat Vekâletine sunuldu⁵⁷. Oldenburg ve beraberindeki bilim insanlarının altı ay boyunca yaptıkları incelemeler sonucunda hazırladıkları raporlar doğrultusunda eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım faaliyetlerinde birtakım tavsilerde bulunuldu. Buna göre: Araştırma-geliştirmeye dayalı çeşitli kurumların geliştirilmesi ve var olan kurumların çalışma yelpazelerinin genişletilmesi (laboratuvar vs. imkânların artırılması/yenilerinin tesis edilmesi), mevcut ziraat okullarının yeniden dizayn edilmesi-bunlara yenilerinin eklenmesinin yanı sıra ziraat alanında yeni bir yüksek öğretim kurumunun açılması yönünde önerilerde bulunuldu. Öte yandan raporlarda Etlük'teki Bakterioloji Enstitüsünün çalışma yelpazesinin genişletilmesi ve bu yönde yeni laboratuvarlar açılması gerektiği üzerinde durulmuş, orta ve yüksek dereceli zirai eğitim kurumlarının ziraat eğitimi için uygun olmadığı

55 “Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle Ali Mektepleri Tesisine ve Ziraat Tedrisatının İslahına Dair Kanun”, **Resmî Gazete**, 5 Temmuz 1927, S 625, s.2.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: II, C 33, Toplantı: 78, 20 Haziran 1927, s.324.; “Ziraat Enstitüleri ve Ziraat Tedrisatın Düzeltilmesi”, **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Dosya No: 030-18-01-01, Yer No: 23-17-18, 16 Mart 1927.; Bahsi geçen bu yasal düzenleme Ziraat Uzmanları Heyetinin Türkiye'deki çalışmaları sonrasında hazırladıkları rapora göre çıkarılmış bir yasa değildir. Bazı kaynaklarda ilgili Kanun'un heyetin hazırladığı rapora göre çıkarıldığı belirtilmiştir. Bk.: Başgöz, **age.**, s.218.; Ancak ilgili kanun 28 Mart 1927 tarihinde TBMM'ne sunulmuş ve 20 Haziran 1927 tarihinde, yani Oldenburg Heyetinin Türkiye'ye gelişinden önce kabul edilmiştir. Nitekim Geheimrat Oldenburg'un masraflarının karşılanması ve ülkeye gelişine dair karar 6 Temmuz 1927 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 25-42-3, 06.07.1927.

56 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 25-42-3, 06.07.1927.; **BCA**, Dosya No: 030-18-01-01, Yer No: 028-19-6, 01.04.1928.

57 “Ziraat Mütahassısları Oldenburg ve Smit”, **Cumhuriyet**, 8 Temmuz 1927, ss.1-3.; “Ziraat Mütahassısları”, **Millîyet**, 8 Temmuz 1927, s.3.; “Ziraat Mektepleri”, **Vakit**, 3 Ağustos 1927, s.4.; “Mütahassis Her Oldenburg”, **Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1927, s.2.; “Ziraatımız Ne Surette İslah Edilecektir”, **Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1927, ss.1-2.; “Ziraat Mektepleri Tetkik Heyeti Bursa'ya Geldi”, **Asrî Çiftçi**, S 1, 15 Ağustos 1927, s.25.

belirtilmiş ve Almanya'daki gibi gündüz öğretimli ve geniş bahçeli bir eğitim kurumu modeli tavsiye edilmiştir⁵⁸.

Prof. Dr. Oldenburg, ziraat eğitimi ile ilgili raporu sunduktan sonra ülkesine döndü. Ancak bu raporu hayata geçirmek ve ziraî eğitimi düzenlemek isteyen Hükümet, onu tekrar ülkeye davet etti. Bu dönemde İktisat Vekâleti, Oldenburg ile 06.01.1928 tarihinde iki yıllık bir sözleşme imzaladı. Buna göre ziraat eğitimini ıslah etme görevini yapacak olan Oldenburg'a, yıllık 1.040 lira ücret ödenecekti. Nitekim Oldenburg Heyeti ile ilgili kadro, İcra Vekilleri Heyeti tarafından 1 Nisan 1928 tarihinde onaylandı⁵⁹. 1930 yılı Temmuz ayına kadar görevine devam eden Prof. Dr. Oldenburg ve grubu, ziraat eğitim-öğretimini ıslah ederek yeni kurumların dizayn edilmesi, var olan kurumlara yeni laboratuvarların eklenmesi ve çalışma imkânlarının artırılması üzerinde çalışmalar yürüttü⁶⁰.

Bu dönemde Alman uzman heyetinin yanı sıra farklı bilim insanlarının görüşleri de alındı. Bu noktada Almanya-Berlin Ali Ziraat Mektebi Rektörü Prof. Dr. Schutt'un görüşlerine başvuruldu. Prof. Dr. Schutt tarafından ortaya konulan düşünceye göre, Türkiye'deki ziraat eğitimi oldukça yetersiz seviyedeydi. Bilhassa yüksek dereceli ziraat mektebi olarak bilinen Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi, programsal olarak bir takım eksiklikler taşımaktaydı. Örneğin okul, ali (yüksek) bir mektep özelliği taşıyamayacağı gibi böyle bir kurumda bilim insanı yetiştirilemezdi. Prof. Dr. Schutt, yüksek dereceli ziraat mekteplerinde eğitim-öğretim, yalnız dershanelerde ders tekrarı ile olmayıp⁶¹, öğretim üyelerinin yaptıkları tetkik, deney ve araştırmalar; fennî ve bilimsel enstitü, laboratuvar ve tecrübe mahallerinde hususî bir takım araçlarla öğrencilerin yararına sunulmalıydı. Türkiye'deki Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinde bu türden programsal fennî ve bilimsel araştırma enstitüleri bulunmadığı gibi deney ve uygulamalı öğretim teknikleri, tetkikleri

58 **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 185-275-6, 30.09.1928, ss.12-21, 141-146.; Bk.: Regine Erichsen, "The Politics Behind Scientific Transfer Between Turkey and Germany In The Case Of The "Yüksek Ziraat Enstitüsü" In Ankara", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi**, C 55, S 2, (Nisan-Haziran), 2000, s.40.; Horst Widman, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, Kabalcı Yay., (Çev.: Aykut Kazancıgil-Serpil Bozkurt), İstanbul 2000, ss.53-70.; Literatürde "Oldenburg Heyeti" olarak anılan Tarım Uzmanları grubunda yer alan bilim insanlarının isimleri ve görevleri şöyledir: Yüksek Hükümet Müşaviri ve Heyet Başkanı G. Oldenburg, Ziraî İktisat Millî Mümessili Fah Stüdirenden Rat Dr. Wendt, Hükümet İnşaat Müşaviri ve Fen Memuru olarak Baurat Nath, Ziraat-ı Umumiye Uzmanı olarak Prof. Dr. Christiansen Weniger, Mevaşi ve Sütcülük Uzmanı olarak Prof. Dr. Bolke, Emraz-ı Nebatiye Uzmanı olarak Prof. Dr. Müller, Haşerat Uzmanı olarak Prof. Dr. Zwölfer, Ziraî Kimya ve Bakteriyoloji Uzmanı olarak Prof. Dr. Giseke, Bağcılık-Bahçivanlık Uzmanı olarak Knoop, Adapazarı Mısır ve Patates İstasyonu Müdürü olarak Herr Kleye, Eskişehir Tohum İslah İstasyonu Uzmanı ve Müdürü olarak Rummel hizmete dahil olmuş ve görev yapmışlardır. Bk.: "Ziraat Uzmanları Heyetinin Türkiye'deki Çalışmaları Hakkında Rapor", **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 185-275-6, 30.09.1928, s.9.

59 **BCA**, Dosya No: 030-18-01-01, Yer No: 028-19-6, 01.04.1928.

60 "Oldenburg", **Hakimiyeti Milliye**, 4 Temmuz 1930, s.1.

61 Mağden'in belirttiğine göre, okulun öğrenim şartları çok zor ve ağırdı. Okula gidip gelmek anlatılmaz derecede zor ve çetindi. Öyle ki o günlerde Türkçe ve Edebiyat hocasını yapan İstiklal Marşı şairimiz Mehmet Akif Ersoy, bu çetin ve zorluğu şöyle betimlemekteydi: "Pek baîd oldu Ziraat Mektebi." Yani çok uzak oldu ziraat mektebi demektiydi. Bunun yanı sıra öğrenciler durmadan ve dinlenmeden zamanlarının büyük bir kısmını not yazmak ve hocaların verdiği ödevleri tamamlamak gayretinde geçirmektiydi. Okulun uzaklığı ve yaşanan hastalıkların yanı sıra, dershanelerdeki teorik derslerin yoğun oluşu okulun göze batan en mühim özellikleriydi. Bk.: Mağden, **Ziraî Öğretim**, ss.23-25.; Benzer görüş ve ifadeler Oldenburg Heyetinde yer alan ve Emraz-ı Nebatiye konusunda rapor sunan Prof. Dr. Müller tarafından da ifade edilmiştir. Prof. Dr. Müller raporunda, okuldaki eğitimin yetersizliğine dikkat çekerek şunları dile getirmiştir: "Türkiye, mütehasıs memur meselesinde gayr-i müsaidir. Her ne kadarmünevver fikirli ve mahalli usul, ziraate vakıf birkaç memur mevcut ise de bilhassa emraz-ı nebatiye ve bunun imhasındaki tecrübeler umumiyetle noksandır. Bunun da sebebi, evvelce halkalı ziraat mektebi alisinde tahsillerini ikmal eden bilumum memureynin Emraz-ı Nebatiye dersini pek mahdud bir surette görmeleridir" Bk.: "Ziraat Uzmanları Heyetinin Türkiye'deki Çalışmaları Hakkında Rapor", **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 185-275-6, 30.09.1928, s.72.

yapıl(-a)mamakta ve yaptırılmamaktaydı. Kısacası okul heterojen olarak, metotsuz ve sistemsiz bir bünyeye sahipti⁶².

Schutt'a göre, Türkiye'de zirai bilimlerin bir kısmına ait eserler yazılmadığı gibi bu ilme ait muhtelif kitaplar da hemen hemen yok gibiydi. Mektepte bir yabancı lisan bile mükemmel biçimde tahsil ettiril(-e)mediğinden öğrenciler yabancı dilde araştırma-inceleme yapmak için yeterli değildi. Dolayısıyla Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi olarak adlandırılan kurumda, Avrupa'daki yüksek ziraat mekteplerinde olduğu gibi yüksek bir ziraat mektebi olabilecek öğretim icra edilmiyordu. Buradaki zirai eğitim programı düşük seviyede öğretim yapmaktaydı. Prof. Dr. Schutt'a göre ziraat kısmı gibi baytar bölümü de aynı durumdaydı. Halkalı ve Baytar mekteplerinden çıktıktan sonra Avrupa'nın ziraat ve baytar enstitüleriyle donanmış öğretim sistemlerinde eğitim alabilen, belirli istisnalar dışında elde etmiş olan pek küçük bir zümre vardı. Bu bakımdan Türkiye'de zirai ilimlerde yahut veterinerlik alanında bir şeyi başarmaya gücü yeten, tetkik araştırma metodunu uygulayan ve batıda olduğu gibi anatomi araştırma tetkiklerini tam manasıyla bilen uzmanlar mevcut değildi⁶³.

Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinin zirai eğitim-öğretimde program ve metot eksikliğinin yanı sıra bir diğer olumsuz özelliği de şehirden uzak, تنها bir mahalde bulunmasıydı. Prof. Dr. Schutt'a göre, yüksek dereceli ziraat mekteplerinin şehir dışında olması mümkün değildi ve bu durumun öğrenciler için birçok mahzuru vardı. Bu sebeple önce bu durumun çözülmesi ve yeni bir yol haritası belirlenmesi gerekliydi. Buna göre Schutt'un önerileri şöyle ifade edilmişti:

1. Şehir dışında olan mektebin mutlaka yatılı olması gerekmektedir. Yatılı eğitim veren mektepler bir de parasız olursa şayet, hükümetlerin yükümlülüklerine verilmiş olan öğrencilerin ihtiyaçlarının büyük bir bölümü karşısında, devletin bu masraflara katlanabilme gücü zorlaşacaktır. Nitekim ne Almanya'da ve ne de diğer büyük zirai memleketlerde böyle şehir dışı yönelik yüksek ziraat mektebi yoktur.

2. Sadece yatılı mekteplere kabul olunacak öğrenci mevcudunun sayısının belli olması gerekir. Bu kadar masrafa karşılık bu kez de az semere, yani az mektep mezunu elde edilir. Bu durum, iktisadi olduğu gibi bir memleketin muhtaç olduğu miktarda ziraat mensuplarını süratle yetiştirmeyi de geciktirir. Şehir dışında olan mektepler öğretmenin bakış açısından da zorluk gerektiren bir durumdur. Bununla birlikte öğretmenler için şehirden uzak olan müesseselerde çalışmak ömürlerinin büyük bir kısmını tükettiği kadar ilmen bir şeyler üretebilen bilgi ve yetkinlik sahibi insanların çalışma şartlarına da ağırlık getirecektir.

3. Eğitim konusunda ise şehir içinde yapılacak mekteplerin dahil ve civarlarındaki enstitüler haricinde büyük bir saha üzerindeki tatbikattan beklenen faydalardan daha yüksek bir surette öğrenciyi aydınlatır ve ona doğru yolu gösterir. Bazı dersler için icap eden tatbikat yılın belirli zamanlarında öğretmenlerin denetiminde mektebin bulunduğu mahal civarındaki tatbikat çiftliklerinde gösterilerek temin kılınabilir. Mektep şehir içinde olursa şayet, evvela mekteplere yatılılardan başka birçok yatısız öğrenci alınabilir. Nitekim Almanya'nın sadece yatısız okulu olan Berlin'de yüksek ziraat mekteplerinde halihazırda yedişer yüz öğrenci vardır. Bunun yanı sıra yılın muayyen mevsimlerinde ziraatın muhtelif şubelerine ait halk kursları da açılmalıdır⁶⁴.

1927 yılı sonrasında gerek Oldenburg Heyetinin hazırladığı rapor ve gerekse Alman zirai uzman Schutt'un Türkiye'deki zirai eğitim için hazırladığı reçeteye göre, ülkenin bu alanda kalkınabilmesinin yegane yolu, bilimsel araştırma ve geliştirmeyi temel alan, uygulamalı ziraat eğitimine önem veren, tarım-hayvancılığın geliştirilmesi ve ilerlemesi için mevcut ziraat programlarının yeniden tanzimi, ziraatın

62 TBMM Zabıt Ceridesi, C 33, Dönem: II, İçtima: 77, 19 Haziran 1927, s.249.; Mağden, **Zirai Öğretim**, s.27.

63 TBMM Zabıt Ceridesi, C 33, s.250.

64 TBMM Zabıt Ceridesi, C 33, s.250.

bilimsel ve teknik açıdan mükemmel bir surette tesisi gerekiyordu. Bu durumda meselenin ehemmiyetine göre, Ziraat Vekâletinin ilk ve başlıca sorumluluğu ziraat ilmini tesis etmek ve ilmin gerektirdiği usullerle uygulamaya geçmekti. Bu bağlamda Alman zirai uzman eski sistemde bulunan zirai mekteplerin lağvedilmesi gerektiğini vurguluyor “zirai mekteplerin yeniden tesisi ve zirai eğitimin ıslah” edilmesi gerektiğini öne sürüyordu. Alman zirai uzmanın metodolojik ve heterojen olarak önerdiği yüksek dereceli bir eğitim kurumundaki olması gereken zirai eğitim modeli ise şöyle olmalıydı⁶⁵:

1. Ziraat-ı Umumiye ve Hususiye Enstitüsü, 2. Islah-ı Nebat ve Büzûr (Tohum) ve Veraset Kavanin-i Enstitüsü, 3. Islah ve Teksiri Hayvanat ve Sütçülük Enstitüsü, 4. Hıfzısıhha-i Hayvanat Enstitüsü, 5. Kimyay-ı Zirai ve Bakteriyoloji Enstitüsü, 6. Nebat-ı Ziraiye Hastalıkları Enstitüsü, 7. Nebat-ı Ziraiye Haşereleri Enstitüsü, 8. Ziraat Alat-ı ve Makineleri Enstitüsü, 9. Eşçarı Müsmire (Meyvecilik) ve Bahçivanlık Enstitüsü, 10. Bağcılık ve Şarapçılık Enstitüsü, 11. Teşciri (Ağaçlandırma) Arazi Enstitüsü, 12. Arıcılık Enstitüsü, 13. Meteroloji ve Fenoloji Enstitüleri.

Yukarıdaki şekilde programsal olarak kurulacak olan enstitüler, ülke ziraatının bilimsel olarak araştırma ruhunu ve beynini teşkil edecekti. Bilimsel araştırmayı esas alan yüksek ziraat öğretim kurumu ile birlikte ülkenin muhtelif bölgelerinde yerelliklere özgü araştırmalar yapacak tohum ıslah istasyonları, zirai araştırma enstitüleri, üretme çiftlikleri, bahçe kültürleri araştırma-geliştirme istasyonları, numune ve deneme tarlaları kurulacaktı. Bununla birlikte zirai eğitimin uygulama aşamasında bir diğer önemli mesele de bahsi geçen bu kurumları işletecek ve bilimsel araştırma yapacak bilim insanlarını bulmaktı. Türkiye’de mevcut durumda böyle bir imkân bulunmadığı için, her alana özgü gereksinim duyulan bilim insanlarının dışarıdan getirilmesi zorunluydu⁶⁶. Buna göre, dışarıdan getirilecek uzmanlar şu kurallara göre çalışacaklardı: 1. Her profesör kendi şubesine ait tetkik için seyahat zamanı olan (bahar, yaz, sonbahar) mevsimlerini kapsamak üzere muntazam bir program dahilinde yanlarında 12 Türk asistanı bulunarak tetkik yapacak, 2. Yılın geriye kalan zamanlarında enstitülerde bu tetkiklere göre mesaiyi tanzim edecek ve tetkiklerini yazacak, 3. Yüksek ziraat mekteplerin sona ermesiyle birlikte yeni mekteplerin inşaatında da tedrisatla uğraşacaklardı. Böylece 3 ila 5 yıl içinde memleketin toprak, hayvan ve haşereleri üzerinde oldukça iyi bir tespit yapılacak; bu sayede yeni bir ziraat siyaseti ile bilimsel araştırma programları uygulamaya konulacaktı. Böylece tanzim olunacak yeni eğitim sistemiyle genç ve dinamik ziraat ve orman mühendisleri ile veteriner hekimler yetiştirilmeye başlanacaktı. Bu dönemde halihazırda bulunan 12 adet mıntika ziraat mekteplerine gelince onlarda şu esaslara dayalı olarak açılacak ve çalışacaktı⁶⁷: 1. Yeniden faaliyet gösterecek ziraat mektepleri muntazam öğretim programı, ders araç-gereç ve materyalleri ile teknik ilim erbabı çiftçi yetiştirecek, 2. Bir, iki, üç ve beş ay gibi sürelerle ziraat kursları açarak ziraatın bir şubesi mahsusunda veyahut bazı türlerdeki mahsulat veya zirai sanatlar hakkında, öğrencilik edecek genç kadınları talim edecek, 3. Zirai sinema, film, projeksiyon ve diğer uygulamalı araçlarla kadın/erkek bütün çiftçileri aydınlatacak ve doğru yola sokmaya çalışacaktı. 4. Mevcut durumdaki mıntika ziraat mekteplerinin seviyesi yükseltilerek liselere muadil bir seviyede eğitim-öğretim verilmesi sağlanacak; mekteplerin her türlü ders araç-gereç ve materyalleri başta olmak üzere bina ve tesis imkânları genişletilerek uygulamalı eğitim için koleksiyon bahçeleri oluşturulacaktı.

Bu kapsamda bilimsel araştırma faaliyetleri kapsamında 1930’lu yıllardan itibaren zirai modernizasyon ve rasyonel üretim sağlamak amacıyla “çiftçiye göreneğe bağlı basit ve iptidai tarım vasıtalarından ve usullerinden kurtarıp ileri teknik ve tarım vasıta ve usulleriyle donatmak, çiftçiye iyi tohum sağlamak”⁶⁸ yönünde bir yandan araştırma-geliştirme istasyonlarının kurulmasına öncülük edilirken, diğer yandan da modern zirai eğitim kurumlarıyla ülkenin ihtiyacı olan nitelikli insan gücü açığını kapatmaya gayret

65 TBMM Zabıt Ceridesi, C 33, ss.250-251.

66 TBMM Zabıt Ceridesi, C 33, s.251.

67 TBMM Zabıt Ceridesi, C 33, s.251.

68 Cumhuriyet Halk Partisi 25. Yıl Kitabı, Ulus Basımevi (TBMM Arşiv ve Kütüphanesi), Ankara 1948, ss.47-48.

gösterildi. Bu çerçevede Cumhuriyet'in tarımsal modernleşme uzantısında gelişen, bilimsel temelli eğitim sunan ve modernleşme girişimleri kapsamında benimsenen "halkçılık" ve "pozitivistik bilim" anlayışının uzantısında ziraat eğitimi, çağdaş bilim ve teknolojiye yönelik şekilde gelişme gösterdi. Tarımsal alanda yenilikçi eğitim modellerinin uygulanması ile sektörün çağdaş ve bilimsel gelişmeler çerçevesinde ilerlemesi ve nihayetinde ülke sathında modern ziraat alt yapısının inşa edilmesi hedeflendi. Bu doğrultuda tarım, hayvancılık ve ormancılık okullarındaki mesleki eğitim tarımsal alanda branşlaşma, uygulamalı eğitim-üretim modeli, güncel teknolojik araçların kullanımı gibi uygulamalar giderek daha da modernleştirildi. Cumhuriyet'in halkçılık ilkesi doğrultusunda kurulması planlanan zirai eğitim kurumları veya Ziraat Vekâleti bünyesinde kurulan araştırma-geliştirme istasyonları aracılığıyla elde edilen bilimsel tarım verileri çeşitli kurs ve yayımlar aracılığıyla halka aktarılmaya başladı. Uygulanmaya başlayan yeni zirai eğitim modeli, Cumhuriyet'in pozitivist ve halkçı anlayışıyla örtüşen bir yapıya sahipti.

3. Cumhuriyet Dönemi’nde Zirai Eğitim Politikasının Tespit Edilmesi ve Zirai Modernizasyon (1923–1963)

Bir ülkenin ziraata dayalı olarak gelişmesine ve ilerlemesine ortam hazırlayan faktörlerden en önemlisi bu alana yönelik bilgi, beceri ve teknik birikimdir. Bu noktada Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Türkiye’de üreticiyi eğiten ve geleneksel ziraata yeniden biçim verecek olan yerli, kendi kendini üreten ziraat kurumlarının inşa edilmesiyle birlikte birim alanda maksimum verim artışı sağlanmasının kanalları açılmış oldu. Bu noktada verim artışının sağlanabilmesi amacıyla ziraatın bilimsel esaslara dayandığı ve modernleşme eksenli bir zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım hizmetlerinin rehber alındığı zirai politikası uygulama alanına girdi. Uygulanmakta olan yeni zirai programda eğitim kurumları formel eğitim–öğretim metotları ve örnek çiftliklerdeki uygulamalı eğitim yoluyla tetkik–deneyime dayalı bir eğitim sunmaya başladı. Eğitim kurumları bu amaca yönelik olarak modern ekim ve hasat makineleri, sera ve koleksiyon bahçeleri ve modern mandıra teçhizatı gibi esaslarla donatıldı. Osmanlı dönemine nazaran Cumhuriyet Dönemiyle birlikte işe giren birçok ziraat okulu mezunu, ziraat reformu içerisinde aktif olarak yer aldı. Okulların etkisi ve çiftçilere yeni ziraat metotlarının sunulabilmesinin kapsamı, Osmanlılar tarafından sınırlı ölçüde verilebilmesine kıyasla bu dönemde oldukça tesirliydi. Nihayetinde bu tür kurumların ilk nüveleri her ne kadar Osmanlı Dönemi’nde görülse de Cumhuriyet’in ilk on beş yıllık sürecinde gerçekleştirilen tarımsal bilgi, beceri ve teknoloji birikimi gerek nitelik gerekse nicelik yönünden çok daha belirleyici oldu. Bu kapsamda inceleme döneminde zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım politikaları–hizmetlerinin amacı temelde şöyle ifade edilmişti: Köylülere en iyi ve yeni ziraat metotlarının uygulamalı olarak öğretilmesi, yurtdışından getirilen ithal bitki türleri yerine ülkenin iklim ve toprak yapısına göre daha iyi intibak sağlayan yeni bitki türlerinin geliştirilmesi, çoğaltılması ve halka dağıtılması, çeşitli ziraat endüstrilerinin teşvik edilmesi; hayvancılık alanında mevcut hayvan ırklarının ıslahı, seleksiyonu ve çoğaltımı yapılarak yaygınlaştırılması; rasyonel, verimli ve kaliteli ürün artışı için sulama–gübreleme sistemine öncelik verilmesi, ormanlık alanların yaygınlaştırılması ve buna bağlı sanayi atımlarının sağlanması, suni çayır ve mera alanlarının yaratılması ve tarımsal araştırma ögesinin etkin bir şekilde kullanımı.

Bu politikaların uygulama alanına girebilmesi için araştırma–geliştirme ve deneme istasyonları, yapacakları bilimsel eğitim–araştırma etkinlikleriyle buldukları bölgelerdeki ihtiyaçlar çerçevesinde, bilimsel verilere dayalı uygulamaların yaygınlaşması ve modern ziraat tekniklerinin yerleşmesi için birer aracı olacaklardı. Böylece tarımsal üretimden geleneksel ve çoğunlukla oldukça ilkel yöntemlerle, yalnızca kendi geçimine yetecek kadar fayda sağlamakla yetinen ve ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan çiftçi kesiminin, bilimsel veriler doğrultusunda oluşturulmuş ekim yöntemlerini benimsemeleri ve pazarı önceleyen yeni bir üretim tarzı içinde çalışmaları mümkün hale gelecekti. 1930 yılı sonrasında geleneksel ziraat yöntemlerinin terk edilmesine yönelik ikna etmekteki çabalar modern zirai eğitim kurumları, örnek tarla ve koleksiyon bahçeleri, bahçe kültürleri istasyonu ve numune fidanlıkları, araştırma–geliştirme istasyonları ve çeşitli hayvan ıslah–yetiştirme kurumları gibi iş ve birimlerle halka öğretilmeye ve tanıtılmaya başlandı. Dolayısıyla Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren Türkiye ziraatında eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım konusunda atılan adımların neler olduğunu ortaya koyabilmek için, önce ne tür bir örgütlenmenin geliştirildiğini, ardından da kuramsal olarak oluşturulan örgütsel yapıların dönemsel–içerik olarak neleri başarıp–başaramadığını ortaya koymak gerekir.

3.1. Atatürk Dönemi'nde Zirai Eğitim Politikasının Tespit Edilmesi ve Zirai Modernizasyon (1923–1938)

Cumhuriyet yönetiminin benimsediği ve kendisine rehber edindiği dünya görüşü temelde iki esasa dayanmaktadır. Bunlardan ilki “halkçılık”, ikincisi de “pozitivistik bilimcilik” anlayışıdır. Cumhuriyet’in benimsediği ilk ilke “halkçılık” olmuştur. İttihat ve Terakki döneminden beri gelişen halkçılık anlayışının arka planında küçük toprak mülkiyetinin yaygın olduğu bir ortamda gelişmiş “narodnik” çî⁶⁹ bir politik bakış bulunmaktaydı. Nitekim bu doğrultuda ele alınan Cumhuriyet’in halkçılığının en önemli boyutlarından biri köylünün “maışetini geliştirmek”⁷⁰ ve onu küçük bir üretici haline getirmekte yatıyordu. Mustafa Kemal Atatürk’ün savaş yıllarında ortaya attığı “Türkiye’nin hakikî sahibi ve efendisi, hakikî müstahsil olan köylüdür. O halde, her gün daha çok refah ve saadete müstahak ve layık olan, köylüdür” fikri Cumhuriyet Halk Partisi yayın organlarında, idarecilerin söylevlerinde ve Halk Partili çeşitli aydınların yazılarında sık sık vurgulanmıştı. Bu dönemde aralarında fikirsel olarak ciddi ayrılıklar bulunan siyaset adamları bile Türk köyü ve köylüsünün sefaletten ve bilgisizlikten kurtulmadıkça Türk İnkılabı’nın başarı kazanamayacağı yönünde görüş birliği içindeydiler. Köye koşmak, Türk köylüsünü bilgisizlikten kurtarmak ülküsü aydınlar arasında hızla yayılmıştı. Bu ülkü, ileride Cumhuriyet’in temel ilkelerinden biri olan “halkçılık” ta yansıma bulacaktı⁷¹. Bu ülküyle hareket eden Cumhuriyet’in yönetimi, küçük köylülüğü ziraat politikalarının merkezine koymaktaydı. Köylüyü ekonominin temeline koyma fikri, Cumhuriyet yöneticilerinin iktisadi ve sosyal görüşleriyle de örtüşen bir olguydu. “Cumhuriyet rejimi(nin) köylüler ülkesinde kurulmakta”⁷² olması halkçılığın ve küçük üreticiliğin (köylülüğün) önem kazanmasının başlıca nedeniydi. Nitekim Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren Türk İnkılabı ile ilgili belgelerde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi görüşmelerinde, yeni devletin bir ‘Köylü Devleti’ olduğu ileri sürülmüştü⁷³.

Cumhuriyet’in benimsediği dünya görüşünden kaynaklanan ikinci anlayış ise yine İkinci Meşrutiyet Dönemi’nden gelen pozitivistik bilim anlayışıdır. Pozitivist bilim uygulaması ile ziraat alanındaki sorunların çözümlenmesi yeterli olacağı görüşü hakimdi. Bu anlayış, tarımsal politikayı yönlendirmek ve bu hususta “memleket ilimciliğini” tanzim etmek gayesini güdüyordu. Ziraat alanında pozitivist bilim

69 İkinci Meşrutiyet döneminin Osmanlı düşün yaşamına getirdiği temel akımlardan biri kuşkusuz halkçılıktı. Rus Narodnik hareketinden ve Balkanlar’daki uzantısı halkçılık (popülizm) ve köycülük (peasantism)’ten esinlenen Osmanlı halkçıları Türk Ocağı ve Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti çevresinde toplanmış, “Türk Yurdu” ve “Halka Doğru” dergilerini çıkarmışlardı. “Halka doğru” deyimi, Çarlık Rusya’sında 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişen “narodnik” hareketinin temel şarlarından biriydi. Serfliğin kaldırılışı ertesi Rusya’da toprak temerküzü ya da toplulaşması giderek hızlanmış, tarımda küçük üreticilik gerilemişti. Aynı dönemde ülkedeki küçük burjuva aydın katmanları toplumun yitiren kesimleriyle bütünleşmeye yönelmişti. Diğer bir deyişle köylülüğün alt gelir gruplarına seslenen Rus aydını, çarpılan geleneksel yapıya “halka doğru” hareketiyle çözüm aramıştı. “Halka doğru gidenler” toprağını her geçen gün “kulaklar” a, zengin çiftçilere kaptıran ve giderek yoksullaşan küçük üretici köylülüğe sahip çıkıyor, geniş köylü kitlelerini Çarlık rejimine karşı başkaldırma çağırıyordu. Devrim için köylülüğü kazanmak gerekirdi ve bu nedenle Rus aydınına önemli görevler düşüyordu. Rus aydını halka gitmeli, halka inmeli, halkı uyarmalı, eğitmeli ve aydınlatmalıydı. Bk.: Zafer Toprak, “Türkiye’de “Narodnik” Milliyetçiliği ve Halkçılık (1908-1918)”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yeni Türkiye Yay., (Ed.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), C 14, Ankara 2002, ss.801-806.; Edward Hallett Carr, **Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi (1917-1923)**, 1. Baskı, Metis Yay., C 2, (Çev.: Orhan Suda), İstanbul 1998, ss.33-48.

70 “Millî Şef ve Ziraat”, **Dönüm**, C 5, S 2, Aralık 1939, s.43.; İlhan Tekeli-Selim İlkin, “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları Modernleşme Çabaları”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, 1. Baskı, (Dr.l.: Zafer Toprak-Şevket Pamuk), Yurt Yay., Ankara 1988, s.38.

71 **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, C I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., İstanbul 1945, s.219.; Başgöz, **age.**, ss.173-178.; Osman Nuri Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, C V., Eser Matbaası, İstanbul 1977, s.1637.; Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.38.

72 Bilsay Kuruç, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi**, Bilgi Yay., Ankara 1987, s.157.

73 Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)**, C 1, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2002, s.137.

anlayışının izlerini taşıyan Şevket Raşit Hatipoğlu ve onun öncülüğünde yayımlanan *Dönüm* dergisi, “ziraatın uzun bir devre ilme kapalı” olduğu düşüncesindeydi. Dolayısıyla *Dönüm* dergisini çıkaranlar, “kendi dünyasında, kendisi için yaşayan ilim tehlikelidir. Biz, bulunduğu muhiti hayatı içine taşıyan, bütün mevzuunu ve materyalini etrafında çırpınan hayattan alan ilim arzuluyoruz” önerisinde bulunuyorlardı. Cumhuriyet’in kurulmasıyla başlayan tarımsal alandaki modernleşme girişimleri, benimsenen bu pozitivist bilim anlayışının uzantısında, ziraat eğitiminin çağdaş bilim ve teknolojiye yönelişi şeklinde gelişim gösterdi. Bu doğrultuda ziraat okullarındaki mesleki eğitim ülkenin yerelliklerine özgü uzmanlaşma, tarımsal alanda branşlaşma, en yeni uygulamalı eğitim modelleri ve güncel teknolojik araçların kullanımı gibi uygulamalarla mevcut okullar modernleştirilecekti. Aynı zamanda halkçılık ilkesi doğrultusunda ziraat okulları–enstitüleri veya Ziraat Vekâleti bünyesinde kurulan araştırma–geliştirme, ıslah–yetiştirme ve deneme kurumları aracılığıyla elde edilen bilimsel tarım bilgileri ve çeşitli kurslar aracılığıyla halka aktarılacaktı. Önerilen zirai eğitim modeli, Cumhuriyet’in pozitivist ve halkçı anlayışıyla örtüşmekteydi⁷⁴.

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde yaşanmakta olan 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı’nın Türkiye’yi izlemeye yönelttiği iktisadi politikalar, ziraattan üç ayrı temel işlevi yerine getirmesini bekliyordu. İlki millî işeyi sağlamak, ikincisi millî sanayinin mevcut durumu ve geleceği ile ilgili ihtiyaçları geniş ölçüde gerekli hammaddelerle sağlamak ve üçüncüsü de ihracatı artırarak sanayi kalkınması için gerekli olan dış parayı temin etmek⁷⁵. Devletçilik döneminde ilk iki işlev, “kendimize yeten ziraat” şeklinde formüle ediliyordu. Kendimize yeten ziraat davasında her şeyden önce, ülkede yetiştirilmesi olanaklı olduğu halde o döneme kadar her nedense yetiştiril(-e)meyen ziraat bitkilerinin çiftçiliğe sokulması gerekiyordu⁷⁶. Bu durum, “ziraatın çeşitlenmesi” anlamına geliyordu. Burada mahsulün çeşitlendirilmesini ve artırılmasını sağlayacak, zararlara uğramasını önleyecek bilgileri veren, yolları gösteren “zirai eğitim–öğretim ve araştırma” konusu önem kazanıyordu⁷⁷. Bu bakımdan, Türkiye ziraatına yön veren politikacılar uygulanacak ziraatın “çeşitlenmesi” politikasına, salt bir ithal ikamesi sorunu olarak değil, aynı zamanda Türkiye ziraatının yapısal sorunu olarak da bakmaktaydılar. Nitekim Şevket Raşit Hatipoğlu’na göre, ülkenin iklim ve toprak koşulları çeşitli zirai üretime olanak vermesine karşın, Türkiye ziraatı tek yönlü gelişim göstermişti. Bu tek yönlülük tarla tarımının, bağ–bahçe tarımına göre çok büyük bir ağırlık kazanmasında, hayvancılık ve ormancılığın yeterince gelişmemiş olmasında ve ziraat sanatlarının ise henüz yeni ortaya çıkmış olmasında açıkça gözlemlenmişti. Çiftçiliğin teknik geriliği de bir bakıma bu yüzden olmaktaydı ve ziraat çeşitlendikçe rasyonel çiftçiliği zorlayacaktı⁷⁸.

Ziraattan beklenen ihracatı artırarak kalkınma sağlayabilmek için gerekli dış para sağlama işlevi de “cihan pazarında tutunabilen ziraat”⁷⁹ ilkesine sahip çıkmayı gerektiriyordu. Bu sebeple dünya iktisadi piyasasında tutunabilmek ve yer alabilmek için Türkiye’nin yerelliklerine özgü ve bu alanda üstünlüğü olan ziraat ürünlerine önem verilmeli, çeşitli ziraat ürünlerinde standartlaşmaya gidilerek kaliteli üretim yapılmalı; bu ürünler etrafında standartlaşmış üretimi sağlayabilmek için de “merkez mıntıkalar” etrafında uzmanlaşma gerektiren hususlar üzerine gidilmeliydi. Üretimde iklim, coğrafya ve toprak koşullarının farklılaşmasına dayanan bölgesel uzmanlaşma, zirai modernizasyon ve standardizasyonun sağlanmasını

74 Şevket Raşit, “Ziraat ve İlim”, *Dönüm*, C 1, S 3, Ağustos 1932, ss.1-5.; Salih Zeki, “Ziraat Tedrisatı”, *1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları*, C 2, s.2193.

75 “Yurdumuzun Zirai Kalkınması Hakkında Antalya Milletvekili Sayın Nurullah Esat Sümer’in Raporu”, *T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi*, S 10, (Temmuz 1948), s.4.; Bk.: Gözcü, *1929 Dünya Ekonomi*, ss.168-179.

76 Şevket Raşit (Hatipoğlu), “Kendimize Yeten Ziraat”, *Ziraat Gazetesi*, C 5, S 9, (Eylül 1934), s.265.

77 M. Ekrem Üzümeri, “Zirai Tedrisatın Başlamasından Sonra Türkiye Ziraatının Yaptığı Hamleler”, *Ziraat Dergisi*, S 237, (Şubat 1964), s.7.

78 Şevket Raşit (Hatipoğlu), “Çeşitli Ziraat”, *Ziraat Gazetesi*, C 5, S 8, (Ağustos 1934), ss.231-234.; Şevket Raşit Hatipoğlu, *Türkiye Ziraatında Hububatın Yeri ve Ehemmiyeti*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., S 45, Ankara 1937, ss.8-10.

79 Şevket Raşit (Hatipoğlu), “Cihan Pazarında Tutunabilen Ziraat”, *Ziraat Gazetesi*, C 5, S 10, (Ekim 1934), s.299.

kolaylaştıracağı⁸⁰. Böylesi bir zirai eğitim-öğretim politikasıyla eğitim ve araştırma kurumlarında yetişen teknik elemanlar rehberliğinde o güne değin bilgisizce üretim yapan, vasıfsız ve kalitesiz mahsul yetiştiren, dolayısıyla da bu vasıfsız mahsullerden çok düşük verim alan ve mahsulünü dahi koruyamayan çiftçilerin alın teri kıymetlendirilecekti. Daha da ötesi zararlı haşere ve hastalıklar don, yağmur, rüzgar ve fırtına gibi hava olaylarından doğrudan etkilenen, tarlasındaki mahsullerin korunması için önceden bilgi veren, Türk çiftçisinin tedbir almasına yardım eden bilimsel araştırma ve eğitim kurumları aracılığıyla Türk çiftçisinin emeğini değerlendirecek ve ülkenin cihan pazarında tutunabilen bir ziraat politikasına sahip olması sağlanacaktı⁸¹.

Nitekim bu dönemde Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk, hem dışa bağımlılığı azaltmak hem de ülkenin refah düzeyini artırmak için köylüye ve tarıma büyük önem verecek; bizzat ziraat okulları, araştırma-geliştirme istasyonları ve modern çiftlikler kurarak bu alanda örnek bir lider olacaktı. Bu anlamda çağdaş medeniyetin bilime dayandığına inanan Atatürk, "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir" sözleriyle bu konuya verdiği önemi göstermekteydi. Bu düşüncenin bir yansıması olarak Cumhuriyet'le birlikte yurdun çeşitli bölgelerinde tarımda verimliliği artırmak ve gelişmeyi sağlamak amacıyla ziraat okulları, araştırma enstitüleri ve istasyonları, numune çiftlikleri ve hayvan yetiştirme kurumları açılacaktı. Atatürk, ekonomik anlamda Türk milletinin geri kalmışlığının ancak eğitim-üretim-araştırma gibi bir ağ sisteminin kurulmasıyla giderilebileceğini ileri sürmüştü⁸².

Ancak burada zirai üretim ile sanayi üretimi için kullanılacak teknolojinin ithal olması ya da ülke koşullarında yeniden üretilmesi gereği bakımından önemli bir farklılık ortaya çıkıyordu. Sanayi kesiminde teknoloji doğrudan ithal edilebilmesine karşın, aynı durum ziraat dalında mümkün değildi. Dışarıdan yeni bitki türleri ya da hayvan cinsleri getirilecek olsa bile bunların o ülke koşullarında deneme istasyonları ve modern çiftliklerinde yeniden üretilmesi ile paralel gitmekteydi. Ziraat alanında eğitim ve araştırmanın örgütlenmesi, bilimsel araştırmalar sonucunda, o ülkenin iklim ve toprak koşullarına uydurulması gerekmekteydi. Böylece bir ülkenin modern ziraata geçebilmesinin ön koşulu, zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım dallarında örgütlenmesiyle mümkün hale gelecekti. Ziraat alanında eğitim-araştırma ve yayımın örgütlenmesi, araştırmacıların bulgularının var olan pratiğini etkileyebilmesi için, bu bulguların çiftçilere ulaşmasını sağlayacak eğitim-araştırma ve yayım kanallarının kurulması gerekmektedir⁸³.

3.1.1. Eğitim-Öğretim

Atatürk Dönemi'ndeki zirai eğitim-öğretim politikası ve uygulamaları, belirli bir sistematiğe göre programlandı ve iki farklı şekilde uygulama alanı buldu. Cumhuriyet yönetimi tarafından ortaya konulan eğitim modeli, örgün ve yaygın ziraat eğitimi olmak üzere iki şekilde gruplandırıldı. Bu kapsamda zirai eğitimin esas noktasını teşkil eden "örgün zirai eğitim" modeli, Ziraat Vekâletine doğrudan bağlı zirai eğitim-öğretim kurumlarında verilen uygulamaları içermekteydi. Ülkedeki ziraat ekonomisinin gelişmesi ve ilerlemesi için uygulanan örgün ziraat eğitim modeli bizzat tarım, hayvancılık ve ormancılık okullarında gündüz öğretimli olarak hizmet veren bir yapıya sahipti. "Yaygın zirai eğitim" modeli ise örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da örgün eğitim sisteminin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademe-

80 W. Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umumi Rapor**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, (Çev.: Nail Oraman), Ankara 1936, ss.1-28.; Ali Tanoğlu, "Ziraatimizin Coğrafi Karakterleri ve Başlıca Meseleleri", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, C 4, S 4, (1944), s.329.

81 Üzümeri, "Türkiye Ziraatının Yaptığı Hamleler", s.8.

82 Nurullah Kırkpınar, **İzmir Kent Tarihi Araştırmalarına Bir Katkı: Bornova Ziraat Mektebi (1922-1955)**, 1. Baskı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2020, ss.18-19.; Bk.: Sabahattin Özbek, "Atatürk ve Ziraat", **Ziraat Dergisi**, S 236, (Ocak 1964), ss.3-5.

83 Tekeli-İlkin, "Modernleşme Çabaları", s.42.; T. Heidhues, "Zirai Kalkınmada Araştırmanın Rolü", **Ziraat Dergisi**, S 223-224-225-226, Çev.: Kemal Bilgiç, (Aralık-Ocak-Şubat-Mart 1962-1963), ss.62-64.

den ayrılmış ya da bitirmiş bireylere; ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik olarak gelişme ve ilerlemeleri sağlayıcı nitelikte çeşitli süre ve düzeyde verilen eğitim–öğretim, üretim ve rehberlik etkinlikleri şeklinde biçimlenmişti. Bu türden eğitimler genellikle zirai öğretim ve araştırma kurumlarının yanı sıra doğrudan Ziraat Vekâleti merkez teşkilatına bağlı olan “Zirai Tedrisat İşleri Birimi” tarafından verilir. Ayrıca ülke sathında bireylerin ekonomik ve kültürel anlamda donanım kazanarak gelişmelerini sağlamak, öğreten–öğrenen birlikteliğiyle halk eğitimindeki temel eksiklikleri gidermek amacıyla oldukça geniş bir kurumsallaşmaya sahip olan “Halkevleri”, yaygın ziraat eğitim modelinin uygulama aşamasında aktif aktörler arasındaydı ve bu halkanın en önemli araçlarından birisini oluşturuyordu. Yaygın ziraat eğitim modelinde verilen eğitimler kurs, konferans, sergi, seminer, tarla günleri ve toprak bayramı gibi etkinliklerden meydana gelmişti. Bu araçlardan birisi ve belki de en önemlisini oluşturan ziraat kurslarının temel ilkesi, ziraat kesiminde çalışacak insan gücüne temel mesleki bilgi ve çevreye uyum sağlamak için becerileri kazandırmaktı. Kurslara katılacaklarda belirli şartlar aranmakta olup yaklaşık olarak 3 ile 9 ay sürmekteydi. Bazen 20 gün süren kısa süreli bu kurslar aracılığıyla ziraatın çeşitli konularında eğitimler verilmekteydi. Böylece çiftçi yahut köylülerin ziraat alanındaki en yeni metot ve bilgilerini öğrenme ve uygulamalı olarak izlemelerini sağlamak ve işgücü vasfı düzeyinin artırılmasına katkıda bulunulması amaçlanmıştı. Lakin Atatürk Dönemi’ndeki zirai eğitim örgütlenmesinin ilk ve en önemli aşaması, örgün zirai eğitim hizmetleri alanında gerçekleşmişti.

1926 yılına kadar örgün zirai eğitim, İkinci Meşrutiyet Dönemi’nden kalan eğitim sisteminin etkisi altında faaliyet göstermiştir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden ve Fransız eğitim sisteminin hakim olduğu bu eğitim sisteminde “*Fransa’nın bağları, meyve ağaçları, peynir nevileri ve saire hakkındaki mu-fassal ve nazari malumatla kafaları dolduran*”; Türkiye’deki zirai ürün, toprak yapısı ve üretim hakkında bilgi vermeyen⁸⁴ eksik bir sistem devralınmıştır. Bu sistemin en üst kısmında Halkalı Ziraat ve Baytar Mekteb-i Alisi bulunuyordu. Meşrutiyet Dönemi’nde geliştirilen bu sistemde çeşitli bölgelerde yüksek ziraat, ziraat ameliat, çiftlik, amele ziraat mektepleri ve sistemin belirli konularında uzmanlaşmış hayvancılık mektepleri açılması hedeflenmiş, bu hususta birçok bölgede ziraat mektepleri açılmıştı. Bu dönemde 1327 (1911) tarihli “Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi” ile oluşturulan bu sistemin uygulama alanı kökleşmeden, Birinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve onu izleyen yıllarda bu mekteplerin büyük çoğunluğu kapanmak durumunda kalmıştı⁸⁵.

Türk İstiklal Savaşı sonrasındaki uygulamalar daha ziyade, İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde kurulan bu sistemin üstteki iki kademesini yeniden kurmak biçiminde olmuştur. Bu dönemde Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi eğitim–öğretim faaliyetlerine devam eden tek zirai eğitim kurumu olarak kendisini göstermiştir. Nitekim aynı süreçte TBMM Bütçe ve İktisat Encümeni tarafından hazırlanan ortak raporda, mevcut ziraat eğitimi ile ilgili şu kaniya varılmıştı⁸⁶:

“Bünye-yi iktisadiyemizin eylem en esaslı mesnedi olan ziraatın terakki ve inkişafı için gerek talebe yetiştirecek ve gerek halkımıza ameli surette işi öğretecek tedrisata pek mühim bir mevki vermek mecburiyetindeyiz. Bu bahiste en başta mıntıka ziraat mektepleri gelir. Bu mekteplerde tedrisatın daha ameli olabilmesi, çiftliklerin ve sanay-i ziraiyenin mümkün olduğu kadar geniş bir surette tatbik ve idaresine vabestedir.”

84 Salih Zeki, “Ziraat Tedrisatı”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, C 2, s.2193.; Sait Tahsin Tekeli, “Türkiye’de İlk Ziraat Mektebi”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, S 23, (1941), ss.5-10.

85 Mağden, **Zirai Öğretim**, ss.28-37.; “Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi”, **Düştur**, II. Tertip, C IV, Matbaa-i Amire Dersaadet, Yıl: 1331, Nu: 66, ss.99-103.; Süreyya Özek, “Ziraat Tedrisat İşini Niçin Bugüne Kadar Beceremedik”, **Cumhuriyet**, 8 Temmuz 1954.

86 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: I, C 22, Toplantı: 90, 24.08.1338/1922, ss.322-325.; Bk.: Güneş, **age.**, ss.374-376.

Encümen raporuyla aynı zaman diliminde yani, 1921 yılında hazırlanan “Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi” ile ziraat okulları bir bütün olarak ele alındı ve bir derecelendirmeye tabi tutuldu⁸⁷. İlgili nizamname gereğince Ankara’da açılan Ziraat Mektebi örneğinden hareketle ülkenin özgün koşullarına göre “mıntika ziraat mektepleri” nin açılması düşüncesi ortaya atıldı. Böylece Türk İstiklal Savaşı sonrasında maddi ve manevî gücünü Anadolu köylüsünden alan Ankara yönetiminin savaş sonrasında el attığı ilk konulardan birisi ülkenin çeşitli bölgelerinde ziraat mektepleri açmak olmuştur⁸⁸. Bu saikle savaşın sarsıcı etkisinin sürdüğü, barut ve kan kokusunun ülkeyi henüz tam olarak terk etmediği bir tarihte Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinin yanı sıra 1922 yılında çıkartılan 254 sayılı Kanun’a göre⁸⁹ 12 bölge merkezli olmak üzere Orta dereceli ziraat okulları açma kararı alındı. Kanun layihası Meclis’te yapılan oylamaya sunuldu ve yapılan oylama sonrasında toplam 162 milletvekilinin iştirak ettiği toplantıda 149 kabul, 2 ret, 11’de çekimser oyla okulların kuruluşu kabul edildi. Buna göre, okulların finansmanı Ziraat Bankasınca sağlanacak, eğitim biçimleri ve programları da İktisat Vekâletince denetlenecekti⁹⁰. Bahsi geçen okullar iki yıl gibi kısa bir süre zarfında Ankara Ziraat Makinist Mektebi, Bursa Ziraat Ameliyat Mektebi, Adana Ziraat ve Makinist Mektebi, Konya Ziraat Ameliyat Mektebi, Kastamonu Ziraat Ameliyat Mektebi, Sivas Ziraat Ameliyat Mektebi, Çorum Ziraat Ameliyat Mektebi, Erzurum Ziraat Ameliyat Mektebi, Erzincan Ziraat Ameliyat Mektebi, Edirne Ziraat Ameliyat Mektebi, İzmir (Bornova) Ziraat Ameliyat Mektebi ve Kepsut (Balıkesir) Ziraat Ameliyat Mektebi adıyla kuruldu⁹¹.

Fotoğraf –2

Kepsut (Balıkesir) Ziraat Ameliyat Mektebi Kastamonu Ziraat Ameliyat Mektebi

87 BCA, Yer No: 30-18-01-01, Dosya No: 02-37-17, 28.02.1921, ss.1-2.

88 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: I, C 22, İçtima: 83, 31 Temmuz 1338/1922, s.72.; Bk.: Suphi Rıza Doğukan, “Tarımın Gerçekleri: Tarımın Bilgiye Ulaştırılması”, İktisadi Yürüyüş, Yıl: 26, S 442, (28 Şubat 1965), s.2.; Kemal Irmak, “Zirai Kalkınmada İlimin ve Okumanın Rolü”, Türkiye Ziraat Gazetesi, Özek, “Ziraat Bilgilerini Köylünün Ayağına Götürmek”, s.173.

89 TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: I, C 22, İçtima: 90, s.332.; Düstur, III. Tertip, C 3, 1922, s.177.

90 Nevzad Ayas, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi: Kuruluşlar ve Tarihçeler, MEB Yay., Ankara 1948, s.641.; “Türkiye Dahilinde Açılmış ve Açılacak Mıntika Ziraat Mekteplerinin Ziraat Bankası Tarafından İdaresine Dair Kanun”, TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: I, C 22, ss.324-332.

91 Mağden, Zirai Öğretim, ss.43-55.; Mustafa Yaman, “Zirai Tedrisatımızın Tarihçesi ve Geçirdiği Safhalar”, Ziraat Dergisi, Yıl: XI, S 100, (Mart 1950), s.16.; “Kepsut Ziraat Mektebi”, Türk Dili, 10 Mayıs 1927, ss.1-3.

Çorum Ziraat Ameliyat Mektebi Bursa Ziraat Ameliyat Mektebi

Kaynak: **İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B), Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar Koleksiyonu ve Arşivi**, Kart Kodu: 017459-016675-019983-025955-Yıl: 1924.

1923 yılına gelindiğinde İzmir’de toplanan Birinci Türkiye İktisat Kongresi’nde Çiftçi grubunca zirai eğitim konusunda önerilen maddeler, yaşanan tartışmalar ve alınan kararlar yeni Türkiye’nin zirai eğitim konusunda köklü bir değişiklik istediğinin temel göstergesi oldu. Kongrede zirai eğitimle köy okullarını köy ekonomisine ekleme ve öğrencileri entegre etme girişimi köy yaşamının başta zirai, ekonomik ve eğitimsel olarak kalkınmasında ve gelişmesinde temel araç görevini üstlenmişti. Diğer yandan kongrede kışla ve askeri talimgahlarda zirai öğretime yer verilmesi kararı ile orduda teknik bilgi ve eğitimle uygulamalı tarım derslerine yer verilerek, askerlere modern üretim teknikleri öğretilmesi; böylece Birinci Dünya Savaşı sırasında uygulamaya sokulan “Ziraat Alayları-Taburları” örneğinde olduğu gibi orduya üretkenlik kazandırılarak askerin devlete yük olmaktan çıkarılacağına işaret edilmişti⁹². Kongrede ayrıca zirai eğitimde niteliksel olarak “intensive (yoğun)” eğitim-üretim geçileceği belirtilmiş ve bu bağlamda teorik bir eğitim sisteminden ziyade, uygulamalı bir eğitim sistemine geçilmesi gerekliliği vurgulanmıştı. Türkiye İktisat Kongresi’nde zirai eğitim-öğretim meselelerinde atılan adımlar ve temelde istenenler, ziraatın ülke ekonomisindeki önemine istinaden bu alanda eksikliğin eğitim ile kapatılmasına yönelikti. Kongrede ilkokullarda bile pratik olarak zirai dersleri öğretilmesinin istenmesi, köylerdeki ilkokullarda mutlaka beş dekarlık bir bahçe, ahır ve kümesi olması gerektiği ve buralarda öğrencilere pratik olarak ziraatın öğretilmesi öngörülmüştü. Nihayetinde üretebilmenin ehemmiyeti ve köyün kentleştirilmesi düşüncesinin, daha sonra Köy Okulu ve Köy Enstitüsü gibi eğitim düzeni adıyla ortaya çıkacak olan yeni bir köy-kent anlayışının temelleri bu dönemde atıldı⁹³.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında örgün eğitim-öğretim sisteminin yöneticilerce yeterli görülmemişinin ilk açık işareti, Mustafa Kemal Atatürk’ün 1 Kasım 1926 tarihinde yaptığı TBMM’nin açış konuşmasında açıkça ortaya konulmuştu. Atatürk’e göre, çağdaş bir medeniyete ulaşabilmenin ilk ve temel şartı, akli ve “Batı medeniyetinin temel unsuru” olan “ilim zihniyeti” ni her alanda olduğu gibi “ziraatta” da “rehber

92 Abidin Daver, “Cumhuriyet Ordusu Gök Gürültülerini Andıran Bir Velvele ve Heybetle Tarihe Doğdu”, **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1933, s.9.

93 Afetinan, **age.**, ss.21-22.; **Türkiye İktisat Kongresi**, ss.326-327.; Zeki Hafızoğulları, “İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi: Konferanslar**, C XVI., S 46., (Mart 2000), s.305.; Türk İstiklal Savaşı sırasında Yunanlar tarafından tahrip edilen Batı Anadolu’daki köylerin büyük bir kısmı yangın, yağma ve bozgunlarla yakılıp yıkılmıştı. 1923 Türkiye İktisat Kongresi’nde çiftçi ve köylerle ilgili alınan kararlar sonrasında köy, köylü ve köy kanunuyla ilgili bir takım düzenlemeler yapılmaya başlandı. Bu minvalde Cumhuriyet’in ilk yıllarında köylerin yeniden imarı kararına müteakip “numune köyler” politikasıyla örnek köy tipleri inşa edilmeye başlandı. Cumhuriyet’in ilk yıllarında köy ve köylünün kalkındırılması; örnek köy modelleri ile ilgili gerçekleştirilen teşebbüslere Bk.: Türkan Çetin, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası (1923-1950)**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1997, ss.24-30.

edinmekten ibaretti”⁹⁴. Bu işareti, 1927 yılında çıkartılan 1109 sayılı “Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle Ali Mektepleri Tesisine ve Ziraat Tedrisatının İslahına”⁹⁵ dair Kanun’un çıkarılması izledi. Ziraat eğitim-öğretim alanında, 1927 yılından itibaren dönemin gereklerine göre yeniden düzenlemek ve modernleştirilmek gayesiyle ülkedeki mevcut ziraat mektepleri ıslah ve birleşme programıyla yeniden şekillendirilmek istendi. Bu minvalde Meclis’te kanun layihası uzun uzadıya görüşüldükten sonra oylamaya sunuldu. Neticede toplam 287 milletvekili içerisinde 157 milletvekilinin iştirak ettiği toplantıda, 154 kabul, 3’te çekimser oyla ilgili kanun kabul edildi. Bu yasal düzenleme ile birlikte Zirai ve Baytari Enstitüler ile Ankara’da Ali Ziraat ve Baytar Mektepleri tesisine ve mevcut durumdaki mekteplerin ıslahına ya da beş yıllık bir süre ile kapatılmasına Ziraat Vekâleti yetkili kılınyordu⁹⁶.

Bu dönemde ayrıca Avrupa’nın ziraat alanında önde gelen ülkeleriyle iletişim kuruldu. Zirai eğitim ve araştırmanın modernizasyonu için Almanya Ziraat Bakanlığı Zirai Kurumlar Genel Müdürü Dr. Geheimrat Oldenburg ile görüşülerek, Oldenburg başkanlığındaki bir heyet, zirai incelemeler yapmak üzere Türkiye’ye davet edildi. Bu bağlamda Oldenburg başkanlığında oluşturulan heyet, 1928 yılında Türkiye’nin tarımsal yapısı ve politikaları üzerinde tetkiklerde bulunmak ve özellikle zirai eğitim ve öğretimin ıslah edilmesine yönelik çalışmalar yapmak maksadıyla Türkiye’ye geldi⁹⁷. Oldenburg Heyeti, Türkiye’de yaptığı zirai incelemeler sonucunda hazırladığı raporları hükûmete sundu. Raporlar zirai eğitim özelinde orta ve yüksek düzeydeki ziraat mekteplerinin ziraat eğitimi için uygun olmadığını belirtmiş ve zirai verimlilik-kalkınmayı sağlayabilmek için öncelikle Almanya’daki Berlin Yüksek Ziraat Mektebi gibi gündüz öğretimli ve geniş bahçeli okul modeli tavsiye etmişti⁹⁸. Nitekim aynı dönemde yaşanan kuraklık dolayısıyla zirai üretimin oldukça düştüğü 1928 yılı, zirai eğitimin ıslahına dair Kanun’un köktenci bir şekilde uygulanmasına neden oldu. Bu doğrultuda 1 Temmuz 1928 tarihinde Halkalı Ziraat Mektebi-i Alisi ile birlikte tüm orta dereceli ziraat mektepleri geçici olarak kapatıldı⁹⁹ ve bu mekteplerin öğretmenleri bilgi ve görgülerini artırmak üzere çoğunluğu Almanya olmak üzere Avrupa’nın değişik ülkelerine gönderildi¹⁰⁰. Bütün ziraat mektepleri gibi 1924 yılında İktisat Vekâletinden ayrılmış olan Ziraat Vekâleti de kapatılarak 1928 yılında İktisat Vekâleti ile birleştirildi¹⁰¹.

Oldenburg raporu doğrultusunda hazırlanan programa göre 1930’lu yılların sonlarına doğru, yönetimin ziraat kesiminde çağdaş bilgi ve yöntemleri yayacak kalifiyeli personelin eğitilmesi sorununa yaklaşma biçimi değişmeye başladı. Yurt dışından eğitimden dönenlerle birlikte zirai eğitim, 1930 yılından itibaren yeniden örgütlenmeye başladı. İlk olarak 1930 yılında İktisat Vekâletine bağlı olarak Yüksek Ziraat Mektebi kuruldu. Okul öğrencilerine Gazi (Atatürk) Orman Çiftliğinde staj yapılmasına olanak sağlayan 03.06.1930 tarih ve 1695 sayılı Kanun çıkarıldı. Bu okula alınan ilk öğrenciler Yüksek Ziraat Enstitüsünün binalarının inşaatı devam ederken, Orman Çiftliğinde staja sevk edildiler. Yüksek dereceli bu mektebin yanı sıra daha önce kapatılan 12 adet mıntıka ziraat mektebi yerine İstanbul, İzmir (Bornova),

94 Abdurrahman Çaycı, “Atatürk’ün Uygarlık Anlayışı” **Atatürk Konferansları - IV (1973-1974)**, TTK Yay., Ankara 1977, s.120.

95 “Ziraat Enstitüleri ve Ziraat Tedrisatının Düzeltilmesi”, **BCA**, Yer No: 030-18-01-01., Dosya No: 23-17-18., 16.03.1927.; “Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile Ali Mekteplerin Tesisine ve Ziraat Tedrisatının İslahına Dair Kanun”, **Resmî Gazete**, Kabul Tarihi: 05.07.1927, (Sayı: 625), s.2.

96 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: II, C 33, Toplantı: 78, 20.06.1927, s.324.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933.; Bk.: Turgut Yazıcıoğlu, “Memleketimizde Ziraat Öğretiminin Tarihçesi ve Bugünkü Zirai Öğretim Kurumlarımız”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, S 176-177/Özel Sayı, (Aralık-Ocak 1959), ss.4-5.

97 **BCA**, Dosya No: 030-18-01-01., Yer No: 028-19-6., 01.04.1928.

98 **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00., Yer No: 185-275-6, 30.09.1928, ss.109-116.; Horst Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, (Çev.: Aykut Kazancıgil-Serpil Bozkurt), Kabcacı Yay., İstanbul 2000, ss.53-70.; Erichsen, agm., s.40.

99 Ayas, **age.**, s.662.

100 Mağden, **Zirai Öğretim**, s.48.

101 Şevket Raşit (Hatipoğlu), “On Yılda Türkiye Ziraatı”, **Dönüm**, S 16, (Ekim 1933), s.5.

Adana ve Bursa’da 4 adet olmak üzere orta dereceli ve liselere muadil seviyeli ziraat mektepleri açıldı¹⁰². Bu okulların amacı teknik ve pratik bilgiye sahip ziraat teknisyenleri yetiştirerek gerek kamu gerekse özel sektörün tarım, hayvancılık ve ormancılık alanlarındaki nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak, kurdukları örnek ziraat işletmeleriyle çevresindeki köylülere rehberlik etmek ve imkânları ölçüsünde yüksek vasıflı damızlık fidan, fide, asma çubuğu, tohum ve hayvan yetiştirerek bunları üreticilere intikal ettirmekti¹⁰³. Bu mekteplere daha önce ilkokulu bitiren öğrenciler alınırken, bu düzenlemeyle birlikte ortaokul mezunu öğrenciler alınmaya başlandı ve mekteplerin seviyesi de liselere muadil bir hale getirildi¹⁰⁴. 1930 sonrasında tarım okulları gibi hayvancılık ve ormancılık alanında da çeşitli okullar açılmaya başladı. Bu doğrultuda hayvancılık ve ormancılık alanındaki yüksek veteriner ve orman fakülteleri Yüksek Ziraat Enstitüsünün kurulmasıyla birlikte, bu kurum bünyesinde faaliyet gösterirken, alt gruplarını oluşturan orta dereceli hayvancılık ve ormancılık mektepleri de vekâlet bünyesinde faaliyetlerine devam etti. Bu noktada hayvancılık alanında açılan Selimiye Hayvan Sağlık Memurları ve Nalbant Mektebi, Marmara Balıkçılık Mektebi, Bursa, Edirne, Denizli, Diyarbakır ve Antalya İpek Böcekçilik Mektepleri ile birlikte ormancılık alanında açılan Bolu ve Bursa Orta Orman Mektepleri ilk örnekleri teşkil etmekteydi¹⁰⁵.

Tablo –1

Bölge Ziraat Okulları Mezun Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı¹⁰⁶

Yıl	Mezun Sayısı
1933	76
1934	75
1935	45
1936	27
1937	77
1938	74

1930 yılında kurulan Ankara’da kurulmuş olan Yüksek Ziraat Mektebi, 16.06.1933 tarih ve 2291 sayılı Kanun’la Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü (A.Y.Z.E.)’ne dönüştürüldü. Enstitü ziraat, ziraat sanatları, tabii bilimler, veteriner ve orman fakültelerinden meydana gelmişti. Tam teşekküllü bir ziraat üniversitesi olma niteliğini taşıyan kurumda, aynı dönem zarfında birçok Alman bilim insanı görevlendirildi. Enstitünün ilk evresini kapsayan 1933–1937 döneminde tüm kürsülerin ve fakültelerin başında Alman bilim insanları bulunuyor ve Türk öğrencilerden bazıları da asistanlık yaparak aynı zamanda doktora eğitimlerini tamamlıyorlardı. Nitekim, Alman bilim insanları 1942 yılına kadar faaliyet göstermiş ve bu tarihten sonra kademeli olarak ülkelerine geri dönmüşlerdi. Yetiştirilen Türk öğrencileri ise öğretim üyesi olarak Enstitünün bütün alanlarında aktif olarak yer almaya başlamışlardı. Rektörlüğünü Geheimrat Friedrich

102 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.13-18.

103 Hemşinlioğlu, **Tarımsal Öğretim**, ss.15-16.

104 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.44.; Tezel, **İktisadi Tarihi**, ss.413-415.

105 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.19-20.; **On Beşinci Yıl Kitabı**, ss.439-460.

106 Hemşinlioğlu, **Tarımsal Öğretim**, s.17.

Falke'nin yaptığı A.Y.Z.E. Von Humbolt'un¹⁰⁷ araştırmacı üniversitesi geleneğine göre kurulmuştu. Kurum içerisinde eğitim veren fakülte ve araştırma enstitüleri bilimsel araştırma esaslı olarak örgütlenmişti. Aynı dönem zarfında Ziraat Vekâleti ise yeniden teşkilatlanarak 1931 yılında bağımsız bir vekâlet olarak görev yapmaya başladı. Yeni vekâletin bünyesinde ve denetiminde böyle güçlü bir yüksek ziraat eğitim veren ve araştırma esasına dayanan kurumun tesisi ile birlikte, Türkiye'deki ziraat kesimi güçlü bir merkezi araştırma kurumuna kavuşmuş oldu¹⁰⁸.

Ülke için gerekli ziraata yönelik bilim insanları yetiştirmek ve ülkedeki zirai üretim koşullarını ve olanaklarını incelemek üzere kurulan bu Enstitü, gerek Ziraat Vekâleti kadrolarının oluşumunda gerekse ileride kurulacak olan Ziraat Fakültelerinin altyapısının oluşumunda önemli rol oynadı. Enstitü, bir yandan Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücü açığını kapatmaya gayret gösterirken, diğer yandan da ülkenin florasını belirleyen bilimsel araştırmalarla Türkiye ziraatının karakteristik özellikleri ve yapısını ortaya koyan çalışmalara imza attı. Örneğin Enstitünün bakteriyoloji bölümünde salgın hayvan hastalıkları için üretilen marazi maddeler ve serumlar muayene edildi, milyonlarca doz şarbon aşısı hazırlandı ve kendisine bağlı kliniklerde her yıl binlerce hayvan tedavi edildi. Enstitü ayrıca Türkiye'nin tarım, hayvancılık ve ormancılığının temel yapısı ve gelişme imkânları üzerine bilimsel araştırmalar yaparak bu konuda 200'e yakın bilimsel araştırma eseri yayımladı. Doktora dahil olmak üzere bilhassa yüksek ziraat eğitim-öğretim, araştırma-yayım hizmetlerine ağırlık veren kurum, aynı zamanda diğer derecelerdeki tarım, hayvancılık ve orman mektepleri mezunlarına yüksek ziraat eğitim imkânı sunan bir anıt kurum haline geldi¹⁰⁹.

Atatürk Dönemi'nde zirai eğitim politikası ve uygulamasının ikinci aşaması, yaygın zirai eğitim modeline ağırlık verilmesiyle tamamlandı. Bu dönemde ziraat memurları ve köy öğretmenleri başta olmak üzere çiftçiler için ülkenin çeşitli bölgelerinde ziraat kursları açıldı. Her bölgenin ziraat esaslarına uygun olarak ziraat kursları tertip edildi ve yöredeki çiftçilerin teknik bilgi birikimlerinin artırılması sağlandı. Bu çerçevede İstanbul Ziraat Mektebinde sütçülük, İzmir (Bornova) Ziraat Mektebinde zeytincilik ve bağcılık, Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsünde hayvan sağlığı, Karacabey Harası'nda ise hayvan yetiştirme ve suni tohumlama kursları açıldı. Çiftçilerin mahsullerine zarar veren hastalık ve zararlılara karşı tedbir amaçlı çeşitli zirai mücadele kursları tertip edildi. 1928 yılından itibaren Bursa, İzmir ve Adana illerinde zirai mücadele kursları açıldı. Bu kurslara 14 ziraat müdürü, 19 zirai mücadele memuru, 103 ziraat memuru katıldı ve bu kurslar için 19.861 lira sarf edildi. Adana Ziraat Mektebinde Dörtöyöl mıntıkasında narenciye ağaçlarına zarar veren haşereler ve bunlara karşı alınması gereken tedbirler, narenciye ağacı yetiştirilme usulleri ve bakımına yönelik Ziraat Vekâleti merkez teşkilat yapısında çalışan yabancı uzmanlar görevlendirildi ve bölge çiftçilerine kurslar yoluyla bilgi desteğinde bulunuldu. Halk arasında zirai bilgilerin yayılması için Ziraat Vekâleti tarafından İstanbul Ziraat Mektebinde zirai filmler gösterildi ve binlerce çiftçinin hizmetine sunuldu. İnceleme döneminde uygulanan bir diğer etkinlik ise köy mual-

107 Bu model, Wilhelm Von Humboldt tarafından ileri sürülen bütüncü eğitim anlayışıdır. Humboldt Prusya (Almanya)'da halkı, devlete güç kazandıran bir unsur olarak ele almış ve bu nedenle bütün sınıfların temel eğitime olan hakkını ortaya koymuştur. Humboldt'un eğitim ideali günümüzde eğitim ve bilimsel araştırmanın bir arada yürütülmesi şeklinde ele alınmış ve bu durum üniversitelerin de işleme prensibinin başında gelmiştir. Nitekim Ortaçağ dönemi üniversitelerinin öne çıkan temel işlevi bilgiyi koruma ve aktarma iken, XIX. yüzyıl sonlarından itibaren yaşanan toplumsal değişimlerle birlikte Humboldt Üniversitesinin öncülüğünde eğitim ve öğretim yanında "araştırma" yeni bir işlev olarak üniversitenin işlevleri arasında yerini almıştır. Bk.: Ömer Lütfi Antalyalı, "Tarihsel Süreç İçinde Üniversite Misyonlarının Oluşumu", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 6, S 2, (Isparta 2007), ss.25-40.

108 Arif Akman, **Türkiye'de Ziraat Yüksek Öğretim Reformunun Anatomisi**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1978, ss.15-16, 29-30, 40-43.; Cemalettin Yaşar Çiftçi, **Kuruluşunun 75. Yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü: 1933-1948**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 2008, ss.12-13, 192-197, 343-352.; Ayas, s.662.; Yunus Nadi (Abalhoğlu), "Ziraat Enstitülerimiz Hakiki İlim Ocakları Oluyor", **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1933.

109 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.16-17.; Zafer Toprak, "Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler (1900-1950)", **Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, 1. Baskı, (Drl.: Zafer Toprak-Şevket Pamuk), Yurt Yay., Ankara 1988, s.25.; Arif Akman, "Atatürk ve Tarımsal Öğretim", **Atatürk ve Tarım**, Ankara 1981, s.48.

limleri için ziraat kurslarıydı. Bu uygulama ile modern ziraat metotlarının esaslı bir surette tatbik edilmesi amacıyla köylerdeki öğretmenler tarafından köylü ve çiftçilere en yeni ziraat metotlarının gösterilmesi ve bu yöntemle üreticilerin bilinçlendirilmesi kararlaştırıldı. Bu noktada köylerde geçim kaynağının başında gelen tarla ziraatı, bağ ve bahçe ziraatı, ipek böceği yetiştiriciliği, tavukçuluk ve ormancılık konularında çeşitli ziraat kursları tertip edildi¹¹⁰. Bu noktada Bursa, Antalya, Denizli, Diyarbakır, Edirne illerinde ipek böceği yetiştiriciliği kursları, Isparta yöresinde gülcülük, Adana’da narenciye, İzmir ve civarında zeytincilik–bağcılık, Trakya Umûmi Müfettişliği bölgesinde ise fennî arıcılık kursları düzenlendi ve bu etkinlikler halk tarafından büyük ilgiyle karşılandı.

İnceleme döneminde ayrıca kırsal kesime yönelik olarak uygulamalı ziraat bilgisi, beceri ve teknoloji aktarımını sağlamak amacıyla “Köy Öğretmenleri” uygulaması başlatıldı. Bu kurslar, köylüyü ve bilhassa çiftçileri içinde bulunduğu statik hayattan kurtararak ona dinamik bir vechе kazandırmayı amaçlıyordu. Bu doğrultuda köylülere eğitim imkânı sunmak ve onlara en yeni ziraat metotlarını tanıtmak amacıyla T.C. Kültür ve Ziraat vekâletleri iş birliği halinde ilk kez 1936 yılında Eskişehir’de bulunan Çifteler Harası ve Çiftliğinde deneme niteliğinde Köy Öğretmenleri Kursu açıldı. Her iki vekâletlerin iş birliği ile gerek öğretmen kurslarına aktif olarak katılım sağlayan kursiyerlere gerekse köylerdeki çiftçilere okutulmak üzere kısa, bilgilendirici ve faydalı kitapçıklar hazırlandı. T.C. Tarım ve Kültür Bakanlıkları Köy Öğretmeni Yetiştirme Kursları neşriyatı olarak basılan ve halka dağıtılan eserler fidancılık ve ağaçlandırma, sütçülük, yurt konserveçiliği, tavukçuluk, meyvacılık, arıcılık, tarla ziraatı ve ipek böcekçilik isimlerini taşıyordu. Nitekim giderek etkinliği artan öğretmenlik kurslarında 1936 yılında kurstaki öğrenci sayısı 79 iken, 1937 yılına gelindiğinde Eskişehir’de 2, Kocaeli, Kars, Erzincan ve Edirne illerinde 1’er adet olmak üzere toplam 6 kurs açıldı ve o yıl öğretmen sayısı 650’ye yükseldi. 1938 yılına gelindiğinde yukarıdaki illerin yanı sıra Manisa, İzmir, Kastamonu, Kayseri ve Malatya illerinde öğretmenlik kurslarına başlandı ve ülke sathında toplamda 11 merkezde yapılan çalışmalarla öğretmen sayısı 1.500’e çıkarıldı¹¹¹.

Ziraat kurslarının yanı sıra eğitim yoluyla ekonomik girdi sağlama konusunda tarımsal üreticilerin kooperatif şeklinde örgütlenerek bütünleşmeleri de sağlanmak istenmiş ve ülkede kooperatifçi yetiştirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştu. Bu doğrultuda 1932 yılında İzmir merkezinde, T.C. Ziraat Bankasının kendi dairesi içinde veya tespiti yapılan bir yerde Batı Anadolu iktisadi mıntıkası için bir kooperatif kursu açılması kararlaştırılmıştır. Banka, kooperatifçiliğin gelişmesi için ilk zamanlarda kendi dairesi içinde bir mektep açmış ve ilgi duyan 15 kişilik genç bir gruba kooperatifçilikle ilgili teorik ve uygulamalı eğitim vermiştir. Daha sonra kooperatifçilik konusunda vasıflı olan gençler bankaya aldırılarak staj gördürülmüştür¹¹². Bu dönemde ayrıca esnafara ve isteklilere kooperatifçilik hakkında genel bir bilgi vermek ve dayanışma hakkında halkı bilinçlendirmek üzere Sultanahmet’te bulunan bir okul dahilinde parasız gece dersleri açılmıştır. Kursların hemen sonunda yapılan imtihanda başarılı olan kursiyerlere ehliyet belgesi verilmiştir. Kursun içeriğinde ise kooperatifin tanımı, ortaya çıkma sebepleri, esasları, türleri ve koopera-

110 BCA, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933.

111 BCA, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 143-24-15, 05.08.1936.; **On Beşinci Yıl Kitabı**, ss.440-441.; Şevket Gedikoğlu, **Niçin Öğretmen Kursları ve Köy Enstitüleri?**, Ankara 1949, s.137.; N. Yücer, **Cumhuriyet Dönemi’nde Köy Öğretmen Yetiştiren Kurumlar ve Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s.48.; Bk.: Mustafa Şanal, “Kayseri-Pazarörenköy Öğretmen Kursu”, **International Journal of Social Science**, Volume: 3, Issue 1, (Summer 2010), ss.23-27.; Tahsin Özdemir, “Eğitmenli Köylerden Birisini Ziyaret”, **Türk Akdeniz**, C 4, S 23, Haziran 1941.; Rasih Kaplan, “Aksu Öğretmen Kursunda ve Köy Enstitüsünde Bir Konferans”, **Türk Akdeniz**, C 4, No: 20, Birinci Teşrin 1940.; Gülşah Eser, “Kastamonu-Göl Öğretmen Kursu’nun 1940 Yılı Faaliyetleri”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, C 11, S 21, Yıl: 2012.

112 **Cumhuriyet**, 9 Ocak 1932, s.4.; Selim Cavid Yazman, “Ziraat Bankası Kooperatif Kursu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 3, C 5, S 60, (1 Haziran 1942), s.1.

tif ile ilgili çıkan kanunlar gece kooperatif kurslarının öğretim programı yer almıştır¹¹³. Nitekim gerek bu dönem içerisinde gerekse sonrasındaki süreçte eğitim yoluyla kooperatiflere entegre edilen ve çiftçilerin tutum ve davranışlarını değiştirecek bilgi ve beceriler sağlanarak kırsal kesimdeki toplumsal değişimin yolu açılmıştır.

İnceleme dönemindeki bir diğer uygulama ise orduya üretkenlik kazandırma noktasında yapılan çalışmalardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında “Ziraat Taburları” fikrinden esinlenilerek ortaya atılan bu uygulama ile asker ocağında askerlik hizmetini Çavuş ve Onbaşı olarak yapan ve çiftçilikten anlayan; bu alanda dikkat çekici özellikleri olanlardan yararlanma yoluna gidilmiştir. Bahsi geçen bu Çavuş ve Onbaşılara özel bir ziraat eğitim-öğretimi uygulanarak “eğitmen” olmaları sağlandı. Bunun için tespit edilen bölgelerde orduda görev yapan Çavuş ve Onbaşılar çeşitli kurslara tabi tutuldu. Yaklaşık 7 ay sürecek olan bu kurslarda Çavuş ve Onbaşılar uygulama ve pratiğe dayalı bir zirai eğitim göreceklerdi. “Köy Eğitmenleri” adı verilen bu uygulamayla başvuru yapacak ordu personelleri eğitmen okullarının bulunduğu bölgelerdeki bazı köy okullarında bizzat öğretmenlik yaparak öğrendiklerini uygulama imkânı bulacaklardı. Sürdürülebilir tarımsal üretimi artırma ve zirai kalkınmayı hedefleyen bu proje, ilerleyen yıllarda çok sayıda Çavuş ve Onbaşının zirai eğitim almasına imkân tanımıştır. Eğitmen kurslarında öğrenim gören bu ordu mensupları memleketlerine döndüklerinde köylerinin tarımsal kalkınması ve çiftçilerin eğitilmesinde önemli rol oynamışlardır. Nitekim savaş dönemlerinde ziraat sektöründe yaşanan düşüş, cephe gerisinde eğitilen Çavuş ve Onbaşılardan önemini daha da artırmıştı. Bilhassa çiftçilikten anlayan bu kişiler, gittikleri köylerde hem boş bırakılan arazilerin ekilmesinde hem de hasat ve harman işlerinde çiftçilere yardım etmişlerdi. Böylece sürdürülebilir tarımsal kalkınma projesinde aktif olarak rol alan Çavuş ve Onbaşılar, nitelikli insan gücü eksikliğinin yoğun olarak hissedildiği bir dönemde zirai üretim düzeyinin yükseltilmesinde önemli rol oynamışlardır¹¹⁴.

İnceleme döneminde düzenlenen bu ve benzeri kurslar, genel olarak Ziraat Vekâleti Teknik Ziraat Teşkilatı, Maarif ve Kültür Vekâletleri ve Halkevleri tarafından düzenlendi. Kurslar genel olarak tarla ziraatı, toprak işleme usulleri, bağ-bahçe işleri, zirai makinecilik ve makinist yetiştirme, traktör bakımı ve kullanımı, ipek böcekçilik, arıcılık, zeytin bakımı ve budanması, nalbantlık, ev idaresi, tütüncülük, ziraat sanatları vb. alanlarda gerçekleştirildi. Teknik Ziraat Teşkilatı, Halkevleri Köycülük Komiteleri ve İl-İlçe Ziraat Müdürlükleriyle birlikte iş birliği halinde düzenlenen bu kurslarda bağ-bahçe sahiplerine, meyve ağaçlarına ve asmalara dadanan haşereler ve hastalıklar hakkında bilgi verilmiş; bunlarla mücadele usulü ve alınması gerekli genel tedbirler öğretilmiş, uygulamalı olan kurslarla bağ-bahçe ve tarla sahiplerinin önemli bir kazanç elde edeceği yapılan duyurularla halkın ilgisine sunulmuştur. Bu doğrultuda yukarıda isimleri zikredilen konularda ve 1930-1938 yılları arasında Ziraat Vekâleti merkez teşkilatı tarafından ter-

113 **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1931, s.5.; Aynı dönem içerisinde Ankara’da bir kooperatifçilik kursu açılmış ve toplamda 36 kişiye eğitim verilmiştir. Kurs katılımlar Karadeniz Fındık Kooperatifi (20), Ege mıntkasından (15) ve bir kişi de Yaş Meyve Tarım Satış Kooperatifinden sağlanmıştır. Orta mektep mezunu memurların alındığı kurslar bir buçuk ay devam etmiştir. Ankara Kooperatif Kursunda kursiyerlere nazari ve tatbiki iktisat, işletme ekonomisi, nazari ve tatbiki kooperatif, kooperatif hukuku, ticaret hukuku, ticari hesap, kooperatif tarihi, kooperatif muhasebesi ve işletmesi, iktisadi coğrafya ve emtia gibi dersler okutulmuştur. Bk.: **İktisadi Yürüyüş** (Kooperatif Fevkalade Sayısı), Yıl: 1, C 2, S 15, (15 Temmuz 1940), ss.16, 28.

114 Çiğdem Erdem, “Cumhuriyet Yönetiminin 1930’lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte “Dönüşüm” ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak “Köy Eğitmen Kursları”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C 10, S 3, (2008), ss.191-198.; **Ulus**, 18 Ağustos 1936, s.8.; **Ulus**, 24 Ağustos 1936, s.8.; **Ulus**, 27 Ağustos 1936, s.6.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, C 26, Toplantı: 3, Birleşim: 68, 03.06.1942, ss.61-62.

tip edilen ziraat kurslarına katılım sağlayan kursiyer sayıları ve bunların yıllara göre dağılımı Tablo –2’te yer aldığı gibidir¹¹⁵:

Tablo –2

1930–1938 Döneminde Düzenlenen Ziraat Kurslarındaki Kursiyer Sayısı

Yıllar	Kursiyer Sayısı
1930-1931	53
1931-1932	136
1932-1933	83
1933-1934	59
1934-1935	49
1935-1936	112
1936-1937	608
1937-1938	2.990

Bu dönemde ayrıca tarım, hayvancılık ve ormancılık alanlarında kimi ülkelerde kaydedilen bilimsel ve teknik gelişmeler yakından takip edildi ve bu ülkelerde yapılan toplantılara Türkiye’den uzmanların katılmasına özen gösterildi. Örneğin, 12 Ekim 1926 tarihinde Roma’da toplanacak olan Zeytincilik ve Zeytinyağcılık Kongresi’ne temsilci olarak Orman Mektebi Rektörü Neşet Bey ve Bornova Ziraat Mektebi Müdürü Abidin (Ege) Bey’in katılmaları¹¹⁶, 1929 yılında Kudüs’te toplanacak Çekirge Mücadelesi Kongresi’ne temsilci olarak İktisat Vekâleti Ziraat İşleri Umûm Müdür Muavini Tevfik Bey’in katılması¹¹⁷, yine 1930 yılında Şam’da yapılacak olan Beynelmül Çekirge Mücadele Kongresi’ne katılacak olan Ziraat İşleri Genel Müdür Yardımcısı Tevfik Bey’e yevmiye ve siyasî pasaport verilmesi¹¹⁸ yönünde alınan kararlar, hükûmetlerin bilimsel gelişmeleri yakından takip ettiklerinin ve bu husustaki duyarlılıklarının en somut göstergelerinden birisi olmuştur.

115 **BİUM, 1923-1932 Maarif İstatistikleri**, ss.60-62.; **BİUM, 1932-1933 Maarif İstatistikleri**, ss.245, 250.; **BİUM, 1933-1934 Maarif İstatistikleri**, ss.384, 388.; **BİGD, 1934-1935 Kültür İstatistiği**, s.318.; **BİGD, 1935-1936 Kültür İstatistiği**, ss.222, 232.; **BİGD, 1936-1937 Kültür İstatistiği**, ss.226, 236.; **BİUM, 1937-1938 Maarif İstatistiği**, ss.242, 244, 254.; 1. Ziraat ve Makinist kursları içerisinde motor, makinecilik ve makinist yetiştirme kurslarında eğitim alan kursiyerler yer almaktadır.; 2. İpek Böcekçilik kursları, İpek Böcekçilik mektepleri haricinde gerçekleştirilen kursları ifade etmektedir. Bu kurslar Ziraat Vekâleti merkez teşkilatı tarafından Erzurum, Erzincan, Kocaeli-Adapazarı ve İzmir-Ödemiş’te gerçekleştirilmiştir.

116 **BCA**, Yer No: 30-18-1-1, Dosya No: 21-63-13., 12.10.1926.

117 **BCA**, Yer No: 30-18-1-2, Dosya No: 7-61-16., 18.12.1929.

118 **BCA**, Yer No: 30-18-1-2, Dosya No: 16-85-3., 31.12.1930.; Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’deki tarımsal ürünlere zarar veren iki önemli bela vardı. Çekirgeler ve yabancı domuzlar. Çekirgeler güneyde, Suriye sınırına doğru yaklaşık 35.000 hektarlık bir alanda sorun yaratmıştı. Bunlar karşısında başlangıçta çinko yahut uranyumdan yapılmış levhalar (plaque) vasıtasıyla mücadele edilirken; 1930 yılında Suriye Şam’da toplanan bilimsel Çekirge Mücadele Kongresi’nde bu sorunu önlemek adına alınacak tedbirler görüşülmüştü. Kongrede çekirge ile mücadelede yeni bilimsel yöntemlerin geliştirilmesi, çiftçilerin bilinçlendirilmesi üzerinde önemle durulmuştu. Bk.: Jean Deny ve Rene Marchand, **Petit Manuel de La Turquie Nouvelle**, Jacques Haumont Et Cie, Paris 1933, ss.156-157.

Ayrıca bu dönemde Türkiye'deki tarımsal faaliyetlerin giderek önem kazanması ve makineleşmenin gelişmeye başlaması üzerine hükümet tarafından uluslararası organizasyonlar önemle takip edildi. Bu noktada Cumhuriyet yönetimi, dünyadaki uluslararası bilimsel toplantıları takip etmenin yanı sıra, Türkiye'nin ilk uluslararası fuarı niteliğindeki (Adana) Beynelmül Ziraat Sergisi düzenlenmesine ev sahipliği yaptı. Cumhuriyet'in ilk uluslararası fuarı niteliğinde olan Adana Beynelmül Ziraat Sergisi 10 Mayıs 1924'te açılmış, ziraatın genel sorunları, rasyonel üretim, verimlilik ve kaliteyi artırma yöntemleri üzerinde diğer ülkelerle çeşitli bilgi alış-verişlerde bulunulmuştur. Birinci İktisat Kongresi'nin ardından düzenlenen uluslararası fuara Almanya, Çekoslovakya, Fransa, Amerika, İngiltere, İtalya, Macaristan, İsviçre, Belçika, Hindistan ve Belçika'dan toplam 46 firma katılmıştır. Böylece bilhassa Çukurova gibi ticari tarımın yoğun olduğu yörelerde üreticilere ziraatta makineleşmenin faydaları anlatılmış ve zirai makineleşme özendirilmeye çalışılmıştır¹¹⁹.

Fotoğraf –3

Türkiye'nin ilk uluslararası fuarı niteliğindeki Adana Beynelmül Ziraat Sergisi.

Kaynak: M. Fatih Sansar, Ahmet Karataş, **Cumhuriyet'in İlk Uluslararası Fuarı: 1924 Adana Beynelmül Ziraat Sergisi**, Çukurova Fuarçılık A. Ş., Adana 2015.

3.1.2. Araştırma–Geliştirme

Eğitim–öğretim kurumları her ne kadar bilimsel araştırma–geliştirmeye yönelik kuruluşlar olsa da zirai kalkınmaya doğrudan tesir edecek farklı kanallar oluşturulmalıdır. Zira araştırma–geliştirmenin yalnızca eğitim–öğretim kurumları eliyle yürütülmesine olanak yoktur. Bu noktada farklı konularda uzmanlaşmış bilimsel araştırma–geliştirme ve yetiştirme kurumlarına gereksinme vardır. Zirai kalkınmada rasyonel üretim, verimlilik, kalite, standardizasyon ve teknolojinin ilerlemesi ancak ve ancak tohum çeşitleri ve toprağın ıslahı çalışmalarıyla mümkündür. Bu durum nitelikli ve rasyonel üretim kadar uluslararası pazarlardaki rekabet açısından da fevkalade önem arz etmektedir. Dolayısıyla zirai modernleşme ve ulusal refah, Atatürk'ün devletçilik, milliyetçilik ve özellikle de çağdaşlık ilkeleri ile doğrudan bağlantılıdır. Bu noktada ulusal refah ve zirai modernleşme uzantısında inceleme dönemi içerisinde nicelik ve nitelik yönünden küçümsenemeyecek sayıda uzmanlaşmış müessese kurulmuştur. Bu kurumlar içerisinde yer alan tohum ıslahı ve bahçe kültürleri deneme–üretim istasyonları ve numune çiftlikleri rasyonel üretim, kalite ve zirai verim artışını özendirici nitelikte kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçla Cumhuriyet'in ilk on beş yılında tohum ıslahı, bağ–bahçe bitkileri türlerinin keşfi ve yetiştirme kurumlarına yönelik çok sayıda araştırma–geliştirme kurumu tesis edildi.

119 Bk.: M. Fatih Sansar, Ahmet Karataş, **Cumhuriyet'in İlk Uluslararası Fuarı: 1924 Adana Beynelmül Ziraat Sergisi**, Çukurova Fuarçılık A. Ş., Adana 2015.

Bu yöndeki gelişmeler, kurtuluşunun ilk dönemlerinden itibaren uzun yıllar süren savaşlardan henüz çıkmış ve bulunduğu topraklar üzerinde yeni bir ülke yaratma hedefi içindeki bir ulusun en önemli ekonomik gelir kaynaklarından biri olan ziraatı geliştirmek ve modernleştirmek üzere yaptığı ilk önemli hamleler arasında yer almaktadır. Bu cüretkar hamle, zamanının ruhu gereği bilimsel bilginin ön planda tutulduğu, rasyonel üretimin temel olarak alındığı gerekli her adımın olanaklar çerçevesinde titizlikle ve hızlı bir şekilde atılmaya çalışıldığı bir dönemde gerçekleştirildi. Bu noktada bilhassa tohum ıslahı, bahçe kültürleri alanındaki çalışmalar Türkiye’nin farklı iklim ve coğrafya özellikleri gözetilerek ülkenin çeşitli bölgelerinde oluşturulan ıslah ve araştırma istasyonlarında vücut buldu. Bu istasyonlar, farklı politik ve ekonomik şartlar içinde uzun yıllar süren gelişim aşamalarından geçerek, kimi kayıplara ve belki eksikliklerine rağmen günümüzde de varlığını sürdüren ve tarımsal araştırmanın temelini oluşturan bir yapıya büründü. İnceleme döneminde araştırma–geliştirme, ıslah–deneme kurumları dört ana kol üzerinde sınıflandırıldı ve gruplara ayrıldı. Bunlar: Tarla tarımında ıslah, araştırma–geliştirme ve zirai mücadele, bahçe kültürleri ziraatı alanında araştırma–deneme ve mücadele, hayvancılık alanında araştırma–ıslah ve yetiştirme, ormancılık alanında ıslah ve araştırma faaliyetleri olacaktır. Bahsi geçen bu bölümlenmelerde her grup anlatılırken o alanla ilgili ıslah–araştırma–geliştirme–deneme–yetiştirme işlerine ilişkin politikalar, elde edilen veriler ve çıkarımı yapılan sonuçlar genel hatlarıyla ifade edilmeye çalışılacaktır.

3.1.2.1. Tarla Tarımında Islah–Araştırma ve Mücadele Faaliyetleri

Atatürk Dönemi’nde araştırma–geliştirme alanındaki gelişmelerin ilk aşaması olan tarla tarımında ıslah, araştırma ve zirai mücadele çalışmaları kendi içerisinde üç farklı kademede örgütlenmeyi gerektirmiştir. Birinci kademede kurulması planlanan tohum ıslah ve deneme istasyonlarında ya yeni bitki türleri bulunacak ya da ıslah edilecekti. İkinci kademede deneme tarlalarında araştırma istasyonları tarafından bulunan türün en uygun yetiştirme tekniği araştırılacak ve köylüye gösterilecekti. Üçüncü ve son kademede ise araştırma istasyonları tarafından geliştirilen tohum türleri üretme çiftliklerinde ıslah edilip seleksiyonla çoğaltılacak, temizlenip ilaçlaması yapıldıktan sonra da köylüye dağıtılacaktı. Bu üçlü sistem, başlangıçta belirli bir plan ve program dahilinde açık bir şekilde ifade edilmemiş, zaman içerisinde gelişim göstermiştir. Nitekim bu gelişme değişik tarla bitkileri ürünlerinde farklı şekilde meydana geldi. Bu bağlamda dört farklı tarla bitkisi türü üzerinde gelişme yaşandı. Hububat ve bakliyat ürünleri doğrudan Ziraat Vekâletine bağlı araştırma–geliştirme kurumları eliyle, pamuk bitkisinde ıslah ve yeni türlerin denemesi Ziraat Vekâleti teşkilat yapısı içinde yer alan Pamuk İşleri Genel Müdürlüğü eliyle, şeker pancarı üzerindeki gelişmeler Şeker Fabrikaları tarafından ve tütün bitkisinde ıslah, araştırma–deneme işleri ise Tekel eliyle uygulama alanına sokuldu¹²⁰.

Uygulamaya konan bu araştırma–geliştirme, ıslah–deneme ve üretim–dağıtım kurumlarının kuruluş amacı; iklim koşullarına uygun ürün çeşitleri geliştirmek, tohumlukları çiftçilere yaymak, köylünün zirai bilgisini ve iktisadi refahını artırmak, uluslararası piyasalarda talep edilen ürünlerin ekimini teşvik etmek, Türkiye’de o güne dek ekilmemiş ürünlerin üretimini sağlamak ve gıda ithalatını azaltmaktır. Bu maksada uygun olarak araştırma–geliştirme faaliyetlerine önem veren kurumlar ilk önce yurtdışındaki zirai çalışmaların takip edilmesi ve yurtdışından yabancı uzmanların kurumda istihdam edilmesi yoluyla genç Cumhuriyet’in tarım alanındaki gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardır. İlgili kurumlar 1930’lu yıllardan itibaren tohum ıslahı, seleksiyonu ve deneme yöntemleri, tohum üretimi ve temizlenerek ilaçlanmış tohumlukların çiftçilere dağıtımını gibi konularda birbirleriyle daima istişare halinde olmuşlardır¹²¹.

120 Tekeli- İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.46.

121 Mirza Gökgöl, “Yeşilköy Islah İstasyonumuzun 10 Yıllık Buğday Islah İşlerinin Özünü”, ss.216-217.; Kemal İrmak, “Büyük Ziraat İnkılabı”, **Tarım-Ziraat Gazetesi**, S 7, (1 Şubat 1938); “Islah İstasyonlarının Son Yılı”, **Ulus**, 29 İkteşrin 1936.

Erken Cumhuriyet Dönemi içerisinde tohuma verilen bu önemin sonucunda Ziraat Vekâletine bağlı olarak 1925 yılında Eskişehir (Sazova), 1926'da İstanbul (Yeşilköy), 1926'da Adapazarı, 1928'de Ankara ve 1931'de kurulan Eskişehir (Dry-farming) tohum ıslah ve araştırma istasyonları izledi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan bu istasyonlara 1936 yılında Kayseri Yem Bitkileri, 1937'de Antalya Sıcak İklim Nebatları İstasyonu ile 1938 yılında Erzurum Tohum İslah İstasyonu; 1935'te Ordu ve 1937'de Çorum Deneme Tarlaları eklendi¹²². Bu dönemde Ziraat Vekâleti bünyesinde resmî olarak 1931 yılında kuruluşu gerçekleşen ilk deneme tarlalarından önce genel olarak denemelerin hepsi çiftçilere yaptırılmaktaydı. 1931 ve 1934 yılları arasında Konya, Eskişehir-Mayıslar, Geyve, Ordu, Haymana, Ankara-Bala, Kızılcahamam ve Çubuk'ta olmak üzere 8 deneme tarlası kurulmuştu. Bu tarlaların yanında Bursa ve İzmir'deki orta dereceli ziraat mektepleri ve Çifteler Çiftliğinin Hamidiye mevkiinde de deneme tarlaları mevcuttu¹²³. Ancak tohum ıslah istasyonlarında alınan sonuçların Türkiye gibi iklim ve toprak yapısının çeşitlilik arz ettiği bir ülkede, yaygınlaştırılabilmesi için gerekli bir kurum olarak öne çıkan "tecrübe tarlaları" üzerinde çok durulsa da bunlar yeterince geliştirilemedi¹²⁴. Bu dönemdeki denemeler daha ziyade Atatürk tarafından kurulan üretim çiftlikleri ve Zirai Kombinalara bağlı işletmeler tarafından yapıldı. Ülkenin iklim ve toprak yapısı koşullarında en iyi ziraat tekniklerini bulmak için yapılan en önemli ve tek başarılı deneme girişimi "Dry-farming (kuru tarım)" üzerinde oldu. 1920'li yılların sonlarına doğru yaşanan kuraklık sebebiyle ve Cumhuriyet yöneticilerinin kuru tarıma ilgisinin artması üzerine bizzat Atatürk'ün direktifleriyle Ali Numan (Kıraç), 1927 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne bu konuda yetiştirilmeye gönderildi¹²⁵. Numan Kıraç, geri döndükten sonra 1931 yılında Eskişehir'de Dry-farming Deneme İstasyonu'nu kurdu¹²⁶. İstasyonun kuruluş sürecinde çalışmalarına devam ederek Eskişehir'de 20.000 dekarlık Çifteler Çiftliğinde 1935 yılından itibaren kuru tarım üzerine denemeler yapmaya başladı¹²⁷.

İnceleme döneminde araştırma-geliştirme çalışmaları kapsamında bulunan tohumların yeterli miktarda yetiştirilerek köylülere dağıtılması konusunda yetersiz kalındı ve bu durum açmaz bir sorun olarak kaldı. Nitekim 1938 yılında Ankara, Eskişehir ve Trakya bölgesindeki illerde buğday tohumluklarının değiştirilmesi için hazırlanan 5 yıllık plan, yaklaşan savaş dolayısıyla uygulanamadı¹²⁸. 1933 yılından sonra uygulama alanına giren sanayi programı, bu program sonucunda üretim güçlerinde meydana gelen gelişme ziraat kesimi üzerinde etkisini net bir şekilde gösterdi. Bu bakımdan 1933-1939 dönemi arasında ziraat kesimini doğrudan ilgilendiren iki olay oldu. Bu iki olay 1937 yılında meydana geldi. Birincisi, 3115 sayılı yasa ile eski Anayasa'nın 7. maddesinin Toprak Reformu'nun yapılmasına olanak sağlayacak biçimde değiştirilmesiydi. İkinci olay ise Atatürk'ün kendisine ait olan numune çiftliklerini ulusuna armağan etmesiydi¹²⁹.

122 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.25-28.; Bk.: Şevket Raşit Hatipoğlu, "On Yılda Türkiye Ziraatı", **Dönüm**, S 16, (Ekim 1933), s.7.

123 "Ziraat Bakanlığı Ziraat Umum Müdürlüğü'nün Dört Yılda Başardığı İşler", **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 6, Sayı 5, (1935), s.134.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.31-34.

124 Enver Hakkı, "Tecrübe Tarlaları", **Dönüm**, S 1, (Haziran 1932), s.16.

125 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 26-54-4, 20.09.1927.

126 Erol Tümertekin, "Kurak Bölgelerde Ziraat", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1937, ss.115-117.; Ali Numan Kıraç, "Orta Anadolu Yaylasında Dry-farming Yöntemine Uygun Çalışmak", **Eskişehir Halkevi Dergisi**, S 25, (30 Teşrinisani/Kasım 1934), s.195.; M. Turgut Çetinel, "Kuru Tarımın Öncülerinden: A. Numan Kıraç (1896-1954)", **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 2, S 6, (Nisan-Haziran 2013), ss.4-5.

127 "Çifteler Örnek Çiftliğinde Kışlık Buğdayın İstihsal Masrafı ve Traktörle At'ın Bu Bakımdan Mukayesesi", **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 4, Ankara 1938, ss.17-60.

128 "İslah Edilmiş Buğday Tohumluklarının Çabuk Üretilmesi ve Yayılma Çareleri", **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 5, Ankara 1938, ss.1-16.

129 Tefik Çavdar, "Tarım Kesimi İçin Önemli Bir Yıl: 1937", **Tarım ve Mühendislik**, S 22-23, (Ankara 1986), ss.29-31.

Temelleri 12 Şubat 1937’de atılan ve 1940 yılından sonra kurulan tohum üretme çiftliklerinde üretilen tohumlar, ziraat kesiminin ihtiyaçları karşısında yetersiz kalmıştı. Yeterli tohum üretilmesi konusundaki en ciddi adım, İkinci Dünya Savaşı sonrasında atıldı. Bu çözüm, iki gelişmenin bir araya gelmesiyle ortaya çıktı. Birincisi, Atatürk’ün 1925 yılından itibaren kurduğu örnek çiftliklerdi. Bu çiftlikler, Ankara’da Orman Çiftliği, Yalova’da Millet ve Baltacı Çiftlikleri, Silifke’de Tekir ve Şövalye Çiftlikleri, Dört-yol’da Karabasmak Çiftliği, Tarsus’ta Pilloğlu Çiftliği olarak faaliyet göstermişti. Çiftlikler, büyük ölçüde Ziraat Vekâleti teknisyenlerince planlanmış ve yönetilmişti. Bahsi geçen bu oluşumlar, 11 Temmuz 1937 tarihinde Hazine’ye bağışlandı. Bunun üzerine 1 Ocak 1938 tarih ve 3308 sayılı Kanun’la bu çiftlikleri işletecek Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu oluşturuldu¹³⁰. İkinci gelişme 12 Şubat 1937 tarih ve 3130 sayılı Kanun’la kurulan Ziraî Kombinalar İdaresidir. İdarenin kuruluş sürecinde Atatürk Dönemi’nin Ziraat Vekillerinden Reşat Muhlis (Erkmen)’in büyük katkıları olmuştur. 1931–1935 arası dönemde Ziraat Vekilliği yapan Erkmen, gerek kombinalar idaresinin fiziki gerekse araştırma kadrolarının gelişiminde büyük desteği görülmüştür. Girişimin temel amacı zirai makine, araç parkı ve zirai mücadele ilaçlarıyla köylülerin ekim, nadas ve harmanına yardım ederek, tarlalarında zirai mücadele yaparak çiftçileri modern tarıma alıştırmaktır. Bunun yanı sıra ilk nüveleri her ne kadar bu dönemde atılsa da Ziraî Kombinalar İdaresi ve teşkilatlanmasının asıl çalışmaları 1942 yılından itibaren tam teşekküllü bir şekilde faaliyete geçmesiyle başlamıştır¹³¹. Bu yolla köylünün teknik ziraata eğiliminin artırılması amaçlanmıştır. Böylece kombinaların ilk faaliyette bulunduğu dönemde bizzat köylüyle çalışılarak üretimin artırılması üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak Türk çiftçisi bu olanaklar sayesinde daha ziyade tarla sürme işlerinde faydalanmış, diğer işler noktasında ise yetersiz kalmıştır.

İlk dönemde (1937–1942) zirai kombina işletmeleri yoluyla köylünün modern ziraat alet ve makinesi satın alması teşvik edilmişse de umulan verim alınamamış, çiftçilere yönelik teknik bilgi ve işletme usulleri bakımından yeterli ölçüde donanım kazandırılmamıştır. Makinelerin seyyar olması ve daima yer değiştirmek zorunda kalması zaman kaybına sebep olduğu gibi aynı zamanda ziraat makinelerinin bozulmalarına sebep olmuştur¹³². Asım Us’un da belirttiği gibi; “Kombinalar ile çiftçiye yardım etmek devlete fazla masrafa mal oluyor. Küçük ve parçalı arazide büyük makinelerle çalışmak sermaye ve enerji kaybolmasına sebebiyet veriyor, on senelik makine dört, beş senede harap oluyor ve köylüden daha az ücret alındığı için işe yaramaz hâle gelen makineler amorti edilemiyordu. Bunlardan ayrı olarak devlet parası ile alınmış makineler ile az bir ücretle ekim ve hasat işlerinin görülmesine alışan köylü eski çiftlerini muhafaza ihtiyacı hissetmeyerek satın elinden çıkarıyordu”¹³³ şeklinde eleştirilere maruz kalmıştır.

Tarla tarımında ıslah, araştırma ve mücadele çalışmaları kapsamında başat bitki olarak öne çıkan buğday konusunda ilk önemli uygulama, karapas hastalığının tahribat yaptığı bölgelere İtalyan kökenli “Mentana” buğday çeşidinin sokulması oldu. İtalya’da Rietti Tohum Islah İstasyonu’nda geliştirilen Mentana buğdayı, 1928 yılından itibaren Yeşilköy Tohum Islah İstasyonu’nda geliştirilerek dağıtılmaya başlandı ve yetiştirildiği bölgelerde karapas hastalığına karşı dayanıklılık gösterdi¹³⁴. Ancak buğday konusundaki asıl başarılar, Türkiye buğdaylarının ciddi bir sınıflandırmasının yapılarak bunlar arasında değişik iklim ve toprak yapısına uygun yerler için verimli ve hastalıklara karşı dayanıklı yeni bitki türlerinin geliştirilmesiyle oldu. Hacızade Mirza Gökgöl tarafından yapılan bilimsel çalışmaların ekonomik neticeleri bir yana, yeni buğday varyetelerinin araştırılması ve ulaşılan sonuçların ciddi bir başarı olduğunu ortaya

130 **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, ss.270-271.; **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, (Yay. Haz.: Hamdi Tuncer), T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1957, s.4.; Yaşar Semiz, “Atatürk Çiftlikleri ve Bunların Hazineye Devri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 26, (Aralık 2009), ss.155-192.

131 Ragıp Ziya Mağden, **Ziraî Kombinalar**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1949, ss.8-29.

132 “Devlet Çiftlikleri”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 4, S 44-45, (Eylül 1943), s.7.

133 Asım Us, “Türkiye Çiftçi Memleketi”, **Vakit**, 28 Mart 1943.

134 Mirza Gökgöl, **Türkiye Buğdayları**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, C I, Ankara 1935, s.135.

koydu¹³⁵. Gökgöl çalışmalarında buğdayın çeşit ıslahı, ziraat metotları, teknolojisini, ekmeçlik ve makarnalık kabiliyeti üzerinde durdu. Buğday çalışmaları kapsamında 18.000'ne yakın buğday tipi tespit edildi ve o güne kadar bilinmeyen 256 yeni buğday çeşidi dünya literatürüne kazandırıldı. Konuyla ilgili ayrıntılı veriler 1935 yılında Mirza Gökgöl tarafından yayımlanan “Türkiye Buğdayları I-II” adlı eserde ve “Der Zürchter ve Zeitschrift für Pflanzenzüchtung” adlı iki Alman dergisinde yayımlandı. Yaklaşık on yıl süren bu çalışmalarda buğdayın kökeni, menşei ve gen merkezi tespit edildi. Rus Botanik ve Genetik Bilimci Nikolai Vavilov, buğdayın üç ana vatanının olduğunu ortaya koymuştu. Ona göre başlıca buğday bölgeleri Anadolu, Habeşistan Yaylası ve Hindistan'ın kuzeyi, Afganistan ve İran şeklindeydi. N. Vavilov'un bu görüşünün aksine Mirza Gökgöl ve Rus Hububat Tasnifçisi Flaksberger ise buğdayın gen merkezinin birbirine binlerce kilometre uzaklıktaki farklı coğrafyalar değil, sadece Anadolu, Güney Kafkasya, Batı İran ve Irak'tan müteşekkil Ön Asya olduğunu ortaya koyuyordu. Nitekim bu görüş yıllar sonra Vavilov tarafından da kabul edilmişti¹³⁶.

İnceleme döneminde tarla ziraatı alanında arpa, buğday ve yulaf gibi tahılların yanı sıra mısır, çeltik, mercimek, börülce, nohut, bezelye, bakla, soya fasulyesi, yer fıstığı, ayçiçeği, haşhaş, kolza, keten, kenevir, pamuk, lufa, jüt, aspir, şerbetçiotu, hintyağı, hardal, yonca, korunga, fiğ ve sudan otu gibi çok geniş bir ürün yelpazesinde tohum çeşit ıslahı çalışmaları gerçekleştirildi. 1930'lu yıllarda Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu sert ve yumuşak buğday üzerinde önemle duruldu. Kurumda ilk olarak Kara Kılçık adlı sert buğday çeşidi ile 100 numaralı ve 4 sıralı Zafer Arpası çeşidinin üretimine başlandı. Eskişehir (Sazova) Tohum İslah İstasyonu'nda Ak buğday, yayla buğdayı, sert ak buğday, Adapazarı Tohum İslah İstasyonu'nda bindane çeşitli buğday cinsi, Ankara Tohum İslah ve Deneme İstasyonu'nda ise yumuşak ve sert buğday türleri, arpada iyi netice vermeyen yazlık beyaz arpa yerine kışlık beyaz arpa, dört sıralı beyaz arpa, güz ak, iki sıralı beyaz arpa, Sazova Ak, Sazova bozkır, Sazova Apak ve ABD'den Kewota ile Sovyet Rusya'da getirilen Şatibof yulafı, Sazova kır yoncası, Sudan çayırı, yüksek morfinli afyon çeşitlerinin denemesi yapıldıktan sonra geliştirildi. Daha sonra üretilen tohumluklar numune çiftliklerinde çoğaltılarak üreticilere dağıtılmasına başlandı. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti İslah ve Deneme Servisi, 1929 yılından itibaren çiftçiye tohum dağıtımını yapmaya başladı. Servisin yapmış olduğu tohum miktarı 1938 yılına gelindiğinde yaklaşık 2 milyon kg. bulmuştu¹³⁷. Aynı dönemde yukarıda isimleri zikredilen tohum ıslah istasyonlarına yenilerinin eklenmesiyle birlikte Yenice –1813 aspir çeşidi, Beta Maritima (yabanî pancar), Necatibey Arpası, Eascook soya çeşidi, Arjantin menşeli 636 Nolu keten tohumu uygulama alanına sokuldu ve üzerine deneme–üretim çalışmaları başlatıldı.

İnceleme dönemiyle ilgili yapılan bazı araştırmalarda zirai eğitim–öğretim, araştırma kurumları ve ziraat alanında uygulanan bilimsel yöntemlerin zirai verimi gösterebileceği bir artışa sebep olmadığı ileri sürülmüştür. Aynı çalışmada ileri sürülen verilerde tarımsal artışın ziraat eğitim–araştırmasına dayandırıldığı hiçbir bilgiye de rastlanılmadığı belirtilmiştir. Dahası ileri sürülen tez doğrultusunda, zirai eğitim–araştırma ve geliştirme alanında yaşanan gelişmelerin doğrudan ziraat ekonomisine katkı sağlayamadığı yönünde bir sav ortaya atılmıştır¹³⁸. Fakat dönemin verilerine bakıldığında Ziraat Vekâletinin yalnızca 1935 ile 1938 yılları arasında 2.641.105 kg. Cleveland, 1.354.828 kg. Acala cinsi tohumun maliyet

135 Mirza Gökgöl, **Türkiye Buğdayları**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, C II, Ankara 1939.

136 Alptekin Karagöz, “Dr. Mirza Gökgöl: Türk Tarımına Silinmez Bir İmza Atmıştır”, **Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi**, C 1, S 4, (2012), ss.6-8.; Bk.: Alptekin Karagöz, “Mirza Gökgöl: Plant Scientist, Seed Collector, Agronomist, Breeder and Archaeo-Botanist”, **Ekin Journal of Crop Breeding and Genetics**, C 6, S 1, (2020), ss.2-4.

137 “Türkiye’de Zirai Araştırma Müesseseleri”, **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 1, Ankara 1938, ss.4-8.; Bk.: Toprak, “Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler”, ss.26-27.; Mirza Gökgöl, “Yeşilköy İslah İstasyonumuzun 10 Yıllık Buğday İslah İşlerinin Özü”, **Türkiye Ziraat Gazetesi**, S 13, (1939), ss.216-217.

138 Gözde Çolak, **Türkiye’de Atatürk Dönemi Ziraat Eğitimi (1923-1938)**, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu 2020, s.74.

bedeli üzerinden yahut ücretsiz olarak halka dağıtıldığı bilinmektedir¹³⁹. 1934 yılı tohum ıslahı çalışmalarında dört çeşit yumuşak buğday, dört çeşit sert buğday, iki çeşit arpa, birkaç çeşit çavdar ıslah edildi ve selektörden geçirilen temiz tohumluklar halka dağıtıldı. Tarla tarımında özellikle “dry-farming”, İç Anadolu Bölgesi için en önemli çalışma alanı oldu. Ayrıca 1934 yılına kadar ülke sathındaki tohum ıslah ve araştırma-geliştirme kurumlarında çiftçinin elindeki 6.418.766 kg. tohum karşılıksız olarak selektörden geçirilerek ve ilaçlanarak temizlendi¹⁴⁰. Aynı dönemde A.Y.Z.E Türkiye'nin bitki florası, toprak yapısı ve hayvan hastalıkları üzerinde önemli araştırmalar yaparak yeni tarım metotları ve aşı-serumlar geliştirdi. Orta dereceli ziraat mektepleri buldukları bölgelerdeki çiftçilere teknik destek sundu. Böylece birim alandan maksimum verim artışı alınması sağlandı. Eskişehir Çifteler Çiftliğinde 1937 yılında 3.5 kuruşa teslim fiyatıyla yeni buğday türlerinin üretimi yapıldığı gibi¹⁴¹; bahçe kültürleri alanında narenciye ağacı sayısı 1936 yılında 1 milyon iken, bu miktar 1944 yılına gelindiğinde 2.7 milyona yükseldi¹⁴².

İnceleme döneminde Türkiye'de kurulmak istenen dokuma sanayi için daha uzun lifli pamuk türlerine ihtiyaç duyuldu ve bu yönde araştırma-geliştirme istasyonlarında yeni pamuk varyetelerinin yetiştirilmesine başlandı. Pamuk sanayisinin pamuk tüketim ihtiyacı 1927 yılında 2.238 ton iken, bu tüketim miktarı 1930'lu yılların sonuna gelindiğinde yaklaşık olarak 34.000 tona yükselmiştir. Aynı dönemlerde ülkedeki pamuk üretim miktarı 1927 yılında 38.905 ton iken, bu miktar 1938 yılında 64.731 ton civarında bir seyir izledi. Pamuk üretim-tüketim miktarındaki değişimlerden anlaşılacağı üzere Türkiye'nin pamuk üretim değerleri inişli-çıkışlı bir seyir izlese de genel anlamda tüketim değerlerinin oldukça üstündeydi. Nitekim tüketim dışında kalan kısımlar da başta Almanya olmak üzere Rusya, Japonya, İtalya, Çekoslovakya, Filistin, Macaristan, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Romanya, Fransa, İngiltere, İspanya, Belçika, Hollanda, Yunanistan, Bulgaristan, Suriye, Mısır, Irak, Portekiz, İran ve diğer bazı ülkelere ihracatı yapılmaktaydı. Örneğin 1938 yılında yapılan 25.888 ihracat miktarından 10.140.000 lira gelir elde edilmişti¹⁴³. Netice itibarıyla inceleme dönemi kapsamında üretimi ve ticaretiyle birçok sektöre destek sağlayan pamuk ıslahı, araştırmaları ve üretim örneğinde olduğu gibi ziraat eğitim-araştırma alanında yapılan bilimsel araştırma, çalışma ve faaliyetler ülkenin ihtiyacı olan altyapı sistemini oluşturmakla kalmamış; bu durum aynı zamanda binlerce aileye geçim kaynağı teşkil etmesi ve ticari tarıma yönelik olarak yurt dışına yapılan pamuk ihracıyla millî ekonomiye önemli katkılar sağlayan sektörler arasında yer almıştır.

139 Necati Turgay, “Millî Gelir Kaynaklarımızdan Biri: Pamukçuluğumuz”, **İktisadi Yürüyüş**, 29 Ekim 1942 Tarihli Ziraat Fevkalade Sayısı, s.69.

140 H. Cevahir Kayam, **Türkiye'de Tarım Politikaları (1928-1938)**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997, ss.177-179.; Örneğin 1936 yılında Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nun ıslah ettiği çeşitlerde %40 ile %60 arasında bir verim artışı sağlamıştır. Bu sayede Marmara ve Batı Anadolu bölgeleri daha yüksek vasıf ve randımanlı buğday yetiştiren bölgeler olmuştur. Elde edilen yeni tohumluk hububattan Trakya Umûmi Müfettişlik Bölgesi'nin muhtelif köy ve kasabalarına 31 ton buğday dağıtılmıştır. Ayrıca 1936 yılında Yeşilköy'de üretilen 1133 Nolu Buğday ile 166 Nolu Arpa tohumları Romanya ve Bulgaristan'dan göçmen çiftçilere ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Dağıtılan bu arpalar hem %30 daha verimlidir hem de bira yapımı için daha uygundur. Bk.: “Yeşilköy Tohum Islah İstasyonunun Kıymetli Çalışmaları”, **Tarım-Ziraat Gazetesi**, S 2, (15 Ağustos 1938).; “Köylünün Büyük Derdi Tohum Meselesi Hallediliyor”, **Ulus**, 13 Mart 1937, s.6.; “Trakya'nın Ziraî Kalkınması”, **Haber-Akşam Postası**, 17 Ekim 1939.; “Son Cumhuriyet Yılında Ziraatimiz”, **Ulus**, 29 İlkteşrin 1936, s.12.

141 “Türkiye'de Ziraî Araştırma Müesseseleri”, **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 1, Ankara 1938, s.5.

142 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.70.

143 Şevket Raşit Hatipoğlu, “Türkiye'de Pamuk İşi”, **Dönüm**, S 14, (Ağustos 1934).; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 162-134-1, 31.12.1938.; Nadir Yurtoğlu, “Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Pamuk Yetiştiriciliği ve Pamuk Politikası (1923-1938)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 39, S 68, (2020), ss.527-528, 537-538, 542-543.; 1936 yılında Nazilli ve civarında yer alan Aydın, Denizli, İzmir, Balıkesir, Kütahya, Çanakkale, Manisa, Burdur, Isparta, Antalya, Tekirdağ, Muğla, Bursa ve Bilecik'e 21.000 kg. “Acala” tohumu verilerek karşılığında 1937'de 70.000, 1938'de de 350.000 kg. pamuk elde edilmesi sağlanmıştır. Bk.: Ekrem Yazman, “Nazilli Pamuk İstasyonu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 1, C 2, S 21, (15 Birinci teşrin 1940), s.5.

Bu dönemde araştırma–geliştirme, ıslah–deneme istasyonları ve burada geliştirilen tekniği kullanan devlet çiftliklerindeki mikro ölçekteki saptamalarda verim artırma başarısı elde edilmesine karşın, Türkiye ölçeğindeki istatistiklerde bu başarı gözlenmemiştir. Türkiye ortalamasında dekara kilogram olarak buğday veriminin 1927–1930 arasında 75.6, 1931–1935 arasında 86.9 ve 1936–1940 arasında 105.9 şeklinde bir seyir izlemiştir¹⁴⁴. Bu durum, mikro ölçekteki başarının makro ölçekteki başarıya yansımadığını göstermektedir. Bu yansımaya şu şekilde açıklanabilir: 1948 yılında Türkiye'nin tohum miktarı 1.5 milyon ton civarındadır. Tohumluğun beş yılda değiştirilmesi hesabıyla yıllık üretilmesi gereken ortalama kaliteli tohumluk miktarı 300.000 ton olarak belirlenmiştir¹⁴⁵. Tohum ıslah, deneme ve üretme istasyonlarının her birisinin yılda dağıtabildiği tohumluk miktarı ortalama 50 ton düzeyinde kalmıştır. Bu duruma karşılık, Eskişehir Dry–farming İstasyonu Çiftler Çiftliğinde deneme yaptığı bir yıl içerisinde 600 ton dağıtım yapabilmıştır. İstatiksel olarak sayıların karıştırılması eksikliğin nerede olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tarla tarımında ıslah, araştırma–geliştirme ve deneme örgütlerinde elde edilen başarıların tarım pratiğine yansımadığı gözlemlenmiştir¹⁴⁶. İnceleme döneminde tarla bitkileri tohumculuğu alanında üretilen ve dağıtılan yeni bitki türlerinin diğer bitki gruplarına kıyasla oldukça eski bir geçmişe sahip olmasına rağmen bu konudaki sorunların büyük oranda devam ettiğini, hatta üretici isteklerinde, tarımsal üretimde ve dağıtımda sağlıklı dengenin bir türlü kurulamadığını da söylemek mümkündür.

Tarla tarımında araştırma–geliştirme, ıslah–deneme ve üretilen tohumlukların çiftçiye dağıtılmasına kadar uzanan bir başka model pamuk üretiminde ortaya çıktı. Pamuk ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımına yönelik ilk girişim, 1925 yılında Adana Pamuk Islah İstasyonu'nun kurulması ve başına da Dr. Markus adında bir yabancı uzmanın getirilmesiyle atıldı. 1927 yılından itibaren ABD'den getirilen 40 çeşit pamuk tohumuyla denemeler başlatıldı¹⁴⁷. Ancak bu konudaki en esaslı atılım, 17 Nisan 1934 tarihinde yürürlüğe konulan Birinci Sanayi Planı kapsamında dokuma sanayisine verilen önemin bir sonucunda ortaya çıktı. Bu dönemde ülke sathında ilki yerli veya kapalı koza, ikincisi de açık kozalı (*Gossypium hirsutum*) iane olarak adlandırılan pamuk çeşitleri yetiştiriliyordu. Kurulacak sanayi hammaddesi için yeni bir girişim başlatılmıyordu. 1933 yılında Adana'dakine ek olarak Nazilli Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliği kuruldu. Celal İyriboz tarafından kurulan istasyona ayrıca Mr. Clark adında bir yabancı uzman getirildi ve çalışmalara başlandı. Clark'ın Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliğinde 1926 yılından itibaren yaptığı çalışmalar neticesinde ABD menşeli Cleveland –5 türünün Çukurova'da, Acala türünün ise Batı Anadolu bölgesi iklim ve toprak yapısına daha elverişli olduğu ortaya konuldu. Bu plana göre yurt dışından getirilen tohumluklar üretme çiftliklerinde çoğaltılarak çiftçilere dağıtılacaktı¹⁴⁸.

Bu projeyi gerçekleştirmek için 5 Temmuz 1934 tarihinde TBMM'ye “Merinos Koyunları Yetiştirilmesi ve Islah Edilmiş Pamuk Tohumu Üretilmesi” ne dair 2582 sayılı yasa çıkarıldı. Bu yasa 27 Ocak 1936 tarihinde kabul edilen 2903 sayılı “Pamuk Islah Kanunu” ile tamamlandı. Yasa gereğince, Ziraat Vekâleti İktisat Vekâletinin görüşlerini aldıktan sonra gerekli gördüğü bölgelerde ekilecek açık kozalı pamuk çeşitlerini tayin etme ve bu çeşitlerden başka açık kozalı pamuk ekimini yasaklama yetkisini alıyordu. Ziraat Vekâleti ayrıca saf pamuk tohumu ekilen bölgelere diğer çeşit açık kozalı pamuk tohumu ve çekirdekli pamukların sokulmasını yasaklıyordu. Nitekim çırçır evlerinin de bu tür pamuklardan başkasını işlemesi yasak olacaktı. Pamuğa verilen bir önemin sonucunda 1937 yılına kadar Ziraat İşleri Umûm Mü-

144 Osman Tosun-Ekrem Kün, **Serin İklim Tahılları**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1963, s.59.

145 Tefik Dünder, “Devlet Ziraat İşletmeleriyle Zirai Kombinaların Kaynaşık Birleşme Kanun Tasarısı Dolayısıyla”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 18, (Mart 1949).

146 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.56.

147 Necati Turgay, **Türkiye’de Pamuk**, Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, Ankara 1952, s.11.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.29-30.

148 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.51.

dürlüğünün bir şubesi olarak faaliyet gösteren Pamuk İşleri, 14 Haziran 1937 tarihinde kabul edilen 3203 sayılı yasa ile Ziraat Vekâleti Teşkilat Kanunu'nda doğrudan doğruya vekâlete bağlı hale getirildi¹⁴⁹.

Tarla tarımı alanında araştırma-geliştirme, ıslah-deneme ve tohumluk dağıtımındaki örgütlenmenin üçüncü aşaması Tekel eliyle yürütülen uygulamaları içermektedir. Cumhuriyet'in tütün ziraatına Osmanlı Dönemi'nden farklı olarak devlet hazinesine gelir elde etmekten daha ziyade ulusal ekonomi açısından yaklaştığı görülmektedir. Tütüne ait ıslah, yetiştirme, mücadele, kurutma ve denkleme yöntemlerinin ıslahı ve tütün analizleri gibi teknik konularda gereksinim duyulan kalifiyeli personelin eğitimi amacıyla Maltepe Tütün Enstitüsü kuruldu¹⁵⁰. Enstitünün kurulmasına yönelik ilk girişim, 1927 yılında Ziraat Fen Şubesi'nin kurulmasıyla gerçekleştirildi. Bu şubede Nesip Karaçay ve yabancı bilim insanı Odet Perrin'in 1931 yılına kadar tohum ıslahı için yaptığı çalışmalar, Birinci Ziraat Kongresi raporları arasında yer almıştı¹⁵¹. Bu doğrultuda 1931 yılında Samsun'da bir deneme tarlası açıldı. Ziraat Fen Şubesi ise 1934 yılında İstanbul (Maltepe) Cevizli mevkinde yapılan yeni laboratuvar ve tüm yan tesisleriyle geliştirildi ve İnhisarlar İdaresi tarafınca Maltepe Tütün Islah ve Araştırma Enstitüsü haline getirildi. Enstitünün kurulmasından sonra kuruma bağlı olarak Karadeniz, Batı Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri tütünlerinin ıslahı ve yetiştirilmesi için birer tütün ıslah istasyonu açıldı. Bu istasyonlarda ıslah edilen tohumların denemelerini yapabilmek amacıyla ayrıca Akhisar merkez, Akhisar-Çiftlik, Akhisar-Çamaltı Oymağı, Samsun-Dere Evkaf ve Maden Oymakları, Bafra ve Hacıköy ve Marmara Bölgesi'nde Düzce mevkinde tecrübe tarlaları faaliyet gösterdi¹⁵². 1937 yılından itibaren kuruma bağlı olan bu tecrübe tarlaları, kendi üretim bölgesinde numune tütün fidelikleri kurarak halka karşılıksız fide dağıtımını yapmaya başladı.

Tarla tarımı alanında araştırma-geliştirme-deneme türündeki örgütlenmenin dördüncü aşaması şekerpancarı üretimine ayrıldı ve bu görev örnek şeker fabrikalarının örgütleyiciliğinde çalışmalarını sürdürdü. Bu doğrultuda 1926 yılında Uşak ve Alpullu'da şeker fabrikalarının kurulmaya başlamasıyla birlikte hem hammadde gereksinimi için yeterli miktarda şeker pancarının yetiştirilebilmesi hem de köylülerin özendirilerek bu ürünün yetiştirilmesinin öğretilmesi amacıyla çeşitli şeker çiftlikleri kuruldu. Şekerpancarı tohumluklarının yetiştirilmesi ve üretimde çağdaş yöntemlerin öğretilmesi için çeşitli ülkelerden yabancı uzman getirildi. 1932 yılında Almanya'dan Moeller ve Dr. P. Steiner isimli yabancı bilim uzmanları getirilerek Uşak'ta bir "Deneme ve Haşere Laboratuvarı" kuruldu. Tohumluk temini ve üretimi için 1925 yılında Sarımsaklı-Alpullu Şeker Çiftliği, Alpullu-Alpullu Şeker Çiftliği, 1935 yılında Eskişehir-Eskişehir Şeker Çiftliği, Eskişehir-Çatma Şeker Çiftliği ve Turhal'da da Turhal Şeker Çiftliği tesis edildi¹⁵³.

Tarla tarımında ıslah, araştırma-geliştirme ve deneme yönündeki çalışmaların ikinci yüzü zirai mücadele ve bitki korumaya ilişkin örgütlenme alanında gerçekleştirildi. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren tarımsal mücadele kapsamında bitkilere musallat olan haşere ve emrazın imhası için çeşitli yasalar çıkarıldı. Bu doğrultuda 1925 yılında 541 sayılı "Pamuklara Arız Olan Haşerat ve Emrazın İmha ve Tedavisi ve Tohumların Islahı Hakkında Kanun" a ek olarak 1936 tarih ve 2906 sayılı "Nebatları Hastalık ve Böceklerden Koruma Kanunu" devlete zirai mücadele bakımından önemli görevler ve yetkiler verdi. Yasal düzenlemeler sonrasında bu görevleri yerine getirmek üzere Ankara'da bir Merkez Zirai Mücadele Ensti-

149 Necati Turgay-Georges Bailleux, **Pamuk ve Türkiye'de Ziraatı**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1940, ss.467-472.

150 "İnhisarlar Tütün Enstitüsü", **İstihbarat Bülteni**, C 6, S 100, (Ocak 1938), s.1029.

151 "Türk Tütünü ve Tütüncülüğü", **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: A, Takım: 8, Ankara 1938.; "Ziraat Fen Şubesinin Faaliyeti: 1927-1930", **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, C I, ss.105-108.

152 **Tütün Kongresi-İzmir-18 Ekim 1943**, T.C. Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Yay., İzmir 1944, s.37.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.39-41.

153 Rıza Güray, **Türkiye Şeker Sanayii ve Şeker Pancarı Tarımı**, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Ankara 1968, ss.25, 42.

tüsü, İzmir (Bornova) ve Adana’da ise birer zirai mücadele istasyonu kuruldu¹⁵⁴. Enstitü ve istasyonlarda bitkilere musallat olan hastalık ve haşereler ile diğer zararlıların biyolojileri, meydana getirdikleri zarar dereceleri ve bunlarla yapılacak mücadele usulleri ile kullanılacak ilaç ve aletlerin vasıfları bizzat bu mücadele enstitülerinde etüt edildi ve elde edilen veriler üreticilerin hizmetine sunuldu. Ayrıca bu kurumlarda çalışan araştırmacı ve teknik elemanların zirai mücadele alanında nitelik kazanmaları için “bilimsel araştırma tezleri” hazırlanarak yetiştirilmeleri sağlandı. Enstitülerde yetişen bu araştırmacılar üreticilerin mahsulüne zarar veren ve etkisiz kalınan bir ortamda, hastalık ve haşereler karşısında mücadelede çeşitli yöntemler geliştirdi. İnceleme döneminde çekirge, süne, kımil ve kapra böceği, sürme-pas ve mavi küf hastalıkları ve domuzla mücadele kapsamında kararlı bir program izlendi ve öğretici karakter taşıyan örnek zirai mücadele çalışmalarıyla üreticiye rehberlik edildi¹⁵⁵.

Tarla ziraatı ve bahçe kültürleri alanında araştırma-geliştirme ve nitelikli kadroların yetiştirilmesine yönelik gelişmelerden birisi de meteoroloji alanında yaşandı. Bu noktada Erken Cumhuriyet Dönemi’nden itibaren zirai meteoroloji çalışmalara büyük önem verildi. Bu dönemde özellikle iklim faktörlerinin ziraat sahasında oynadığı role dikkat çekilerek zirai mücadele alanında mahsule zarar veren haşerelerin herhangi bir mevkideki hayat bulma biçimi, bunların o bölgenin iklim faktörleri ile olan ilişkisi ve haşerelerin biyo-klimatolojik yapısının tespit edilmesi ile ilgili çalışmalar başlatıldı. Bu doğrultuda birtakım tedbirler alınma yoluna gidildi ve 1925 yılında iklim olayları üzerinde bilimsel araştırmalar yapmak ve elde edilen somut neticeleri üreticilerle paylaşarak ve onları bilgilendirerek ürünlerine zarar gelmesini engellemek amacıyla bir “Meteoroloji Araştırma Enstitüsü” kuruldu. Macar bilim insanı Antal Réty tarafından kurulan Enstitü, ülkenin dört bir yanında bulunan çeşitli illerde meteoroloji istasyonları şeklinde teşkilatlanarak çiftçilere teknik meteoroloji bilgisi desteğinde bulundu ve böylece mahsullerin zarar görmesinin önüne geçildi¹⁵⁶.

İnceleme döneminde tarla tarımında ıslah, araştırma-geliştirme, deneme-üretim ve zirai mücadele alanlarında var olan ürünler için standart tiplerin saptanması, yeni bitki türlerinin üretim alanına sokulması ve çoğaltılarak dağıtımı yapılan tohumluklar konusunda örgütlenme, araştırma-geliştirme ve deneme çabalarının başarılı bir biçimde örgütlendiği ama bu bulguların tarım pratiğini etkileyecek biçimde yaygınlaştırılmasında aynı başarının gösterilemediği söylenebilir.

3.1.2.2. Bahçe Kültürleri Alanında Islah-Araştırma-Mücadele ve Deneme Faaliyetleri

İnceleme döneminde bahçe kültürleri alanına yönelik ıslah, araştırma-geliştirme ve deneme faaliyetleri ihmal edilmedi ve bu alana yönelik çalışmalara da gereken önem verildi. Bu dönemdeki bahçe kültürleri ziraatı kapsamına bağcılık, meyvecilik, zeytincilik, çaycılık ve sebzeçilik bölümleri girmekteydi. Bu alandaki araştırma-geliştirme, ıslah-deneme ve üretim faaliyetlerinin örgütlenmesi ve sonuçlarının pratiğe aktarılabilmesi amacıyla “numune veya koleksiyon bahçeleri”, “fidanlıklar” ve “meyvecilik-bağcılık-zeytincilik” istasyonlarından oluşan bir ağ sisteminin kurulması yoluna gidildi. Bu gruptaki örgütsel gelişmeler merkezi yönetim ve il yönetimleri şeklinde olmak üzere iki farklı düzeyde gelişme gösterdi. Merkezi yönetimdeki kurumlar ve faaliyetler Ziraat Vekâleti tarafından yürütülürken, diğer kurumsal örgütlenmeler il özel idare birimleri tarafından yönetildi. Nitekim Atatürk Dönemi’nde zirai gelişmeye önem

154 Bekir Alkan, **Türkiye Ziraatında Bitki Korumanın Tarihçesi, Organizasyonu ve Problemleri**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1963, ss.23-27.

155 Abdullah Gürçan, “Zirai Mücadele ve Problemleri”, **Ziraat Dergisi**, S 236, (Ocak 1964), ss.37-39.; Alkan, **Bitki Korumanın Tarihçesi**, ss.29-32.

156 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.2-10.; Bk.: Ümran Emin Çölaşan, “Ziraatta Meteorolojinin Rolü”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 8, C 8, S 169, (1 Ocak 1947), ss.8, 17.; Ümran Emin Çölaşan, “Meteoroloji Bilgisinden Çiftçimiz Ne Bekliyor?”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 8, C 8, S 172, (Ocak 1947), s.5.

veren valiler¹⁵⁷, ülke sathında ve bölgesel ağ sisteminde bağ-bahçe ziraatının gelişmesine yardımcı olmaya çalışmışlardı. Ancak il özel idarelerine ait sistematik ve istatistiksel halde bilgiler bulunamadığı¹⁵⁸ için, daha ziyade Ziraat Vekâleti tarafından gerçekleştirilen örgütlenme yapısı üzerinde duruldu.

Bahçe kültürleri alanındaki araştırma-geliştirme, ıslah-deneme ve üretim-dağıtım faaliyetlerindeki örgütlenme çabaları, daha ziyade 1930'lu yılların ikinci yarısında ortaya çıktı. Bu yöndeki çaba ve girişimlerde temel olarak Alman bilim insanı Prof. Dr. Walter Gleisberg tarafından 1936 yılında Ziraat Vekâletine sunulan "Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umûmi Rapor" başlıklı çalışmada önerilen model izlendi. Gleisberg, ülkenin çeşitli bölgelerinde yaptığı araştırmalarda belirli meyvelerle zaman içerisinde uzmanlaşma sağlanabileceği anlayışı doğrultusunda merkez mıntıkların oluştuğunu gözlemlemiştir. Bu sebeple hazırladığı raporda, bahçe kültürleri alanında merkez mıntıklar oluşturacak bir gelişme stratejisi önermişti. Buna göre her meyve mıntikasının bulunduğu yerde bir merkez araştırma istasyonu kurulmalı, bu araştırma-geliştirme istasyonlarının koleksiyon bahçeleri olmalı ve üreticiye kaliteli damızlık fidanı temin etmek için numune fidanlıkları oluşturulmalıydı. Bölgesel ölçekte kurulacak istasyonların hepsinin üstünde ayrıca bir 'Merkez Araştırma Enstitüsü yer almalıydı¹⁵⁹. Böylece araştırma-geliştirme, ıslah-deneme ve üretme-dağıtım amaçlarıyla kurulacak olan enstitülerinin ilk görevi birinci derecede bilimsel ve fennî araştırmalara ayrılırken, ikincil görev bakımından bu kurumlara bağlı numune fidanlıkları yahut koleksiyon bahçeleri ise birinci derecede deneme, üretme ve çoğaltılarak dağıtım işlerine ayrılacaktı¹⁶⁰.

Prof. Dr. Gleisberg tarafından önerilen modele göre, bahçe kültürleri alanında ıslah, araştırma-geliştirme, deneme-üretim ve dağıtım işlerini yerine getirebilmek amacıyla İstanbul-Büyükdere, İstanbul-Beykoz, Antalya, Aydın-Erbeyli, Kocaeli-Arifiye, İskenderun, Çanakkale, Gaziantep, Giresun, İzmir-Bornova, Manisa, Tekirdağ, Kastamonu, Kütahya, Rize ve Malatya'da meyvecilik, bağcılık ve zeytincilik araştırma-geliştirme ve deneme istasyonları kuruldu. Ayrıca vekâlet tarafından istasyonlarda yapılan araştırma sonuçlarının denemesi ve üretimi amacıyla Alanya, Denizli, Düzce, Edirne, Erzincan, Elazığ, Niğde, Ödemiş ve Tarsus'ta numune fidanlıkları tesis edildi¹⁶¹. Bu tesislere bahçe kültürleri, teknoloji, bitki koruma, pazarlama, meyve fidancılığı, asma fidanı, zeytin, Antep fıstığı vb. alanlarda çalışma yönü tayin edildi. İnceleme dönemindeki bahçe kültürleri kurumları meyvecilik ve bağcılığı her yönüyle ele alan; bilhassa eğitim, araştırma, yayım, üretim-dağıtım gibi farklı kombinasyonları bünyesinde barındıran önemli işlevleri yerine getirdi. Bununla birlikte aynı dönem içerisinde bağ-bahçe ziraatının hemen hemen her alanında araştırma-deneme faaliyetlerinde örgütlenme söz konusu iken, sebzeçilik alanında ayrı bir ör-

157 Örneğin Atatürk Dönemi'nde ziraata önem veren ve bu alanda valiliği esnasında bizzat öncülük ederek zirai gelişme ve kalkınma alanında en etkili olan şahıslardan birisi, İzmir Valisi olan Kazım (Dirik) Paşa'ydı. Vali Paşa, İzmir Valiliği döneminde köylünün daha iyi ve modern tarım yapabilmesi için köylerdeki köy öğretmenlerinden yararlanmıştı. Ayrıca alanında uzman kişilerinde köylerde yaşayan halkın bilinçlendirilmesi için hayvancılık, tarım, sağlık konularında söyleşiler yaptırmış; zirai ilaçların temin ile hayvan ve insan hastalıklarının olabildiğince giderilmesi konusunda da elinden geleni yapmıştı. Vali Paşa, bu görevini daha sonra Trakya Umumi Müfettişliği görevindeyken de layıkıyla yerine getirmişti. Bk.: Kırkpınar, *age.*, ss.44-45.; Kazım (Dirik) Paşa, "Köy Ziraatı ve Ziraat Kursları", *Ülkü*, Hakimiyet-i Millîye Matbaası, S 10, (Ankara 1933), s.325.

158 Hatipoğlu, *Vakıflar*, ss.27-30.

159 *BCA*, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.60-63.

160 H. Basri Aldoğan, "Bağcılık ve Meyvecilik Çalışmalarımız", *Ziraat Dünyası*, Yıl: 1, S 11, (Aralık 1950), s.1.

161 "Meyvecilik, Bağcılık, Sebzeçilik ve Çay Ziraatı", *Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi*, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 9, Ankara 1938, ss.32-33.; Gleisberg, *Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umumi Rapor*, ss.33-110.; H. Basri Aldoğan, "Bağcılık ve Meyvecilik Çalışmalarımız", *Ziraat Dünyası*, Yıl: 1, S 11, (Aralık 1950), ss.1-2.

gütlenme olmadı. Sebzeçilik çalışmaları daha ziyade var olan bahçe kültürleri istasyonları bünyesinde yer alan belirli kısımlarda ele alındı¹⁶².

Meyvecilik istasyonlarında özellikle sıcak iklim meyvelerinin yetiştirilmesini sağlamak ve standart tip meyve türlerini saptamak üzere yapılan çalışmalara öncelik verildi. Ele alınan dönemde portakal Türkiye’de lüks bir meyve durumundaydı ve limon ise büyük ölçüde ithal ediliyordu¹⁶³. Bu konudaki yoğun çaba ve faaliyet 1936 yılında Antalya Sıcak İklim Nebatları İstasyonu’nun kurulmasıyla başladı. İstasyon sıcak iklim bölgesi meyvelerinin en başında gelen 57 portakal, 25 limon, 22 mandalina, 6 altıntop, 2 bergamot, 4 turunç ve subtropikal meyveler arasında yer alan avocodo, guava, casimiroa, pekan, fejoa, avoua gibi meyve çeşitleri üzerinde çalışmalar yaptı ve bu meyve türlerini yetiştirerek yaygınlaştırılmasına gayret gösterdi. Nitekim İstasyonun kurulmasından önce Türkiye’de sıcak iklim meyve türleri üzerinde araştırma yapan yabancı bilim insanı Dr. Tengwall’ın görüşleri üzerine 1933 yılından itibaren muz, kahve ve hurma üzerinde denemeler yapıldı. Bu araştırma sonrasında bahsi geçen meyveler arasında başarılı sonuçlar alınan muz meyvesinin yetiştirilme alanı genişletildi¹⁶⁴. Bu çeşitlerin saptanmasında farklı olgunlaşma zamanları olan çeşitler göz önüne alınarak on ay piyasaya ürün sağlayabilecek bir dağılım elde edilmeye çalışıldı. Saptanan çeşitler arasında bir tek limonun tek çeşit olmasının nedeni, uçkurutan hastalığına dayanabilen tek ürün interdonat olması yüzündendi¹⁶⁵. Dönem içerisinde araştırma–geliştirme, deneme–üretim çalışmalarıyla yurda sokulan bir diğer meyve türü de Trabzon hurmasıdır (Diospyros kaki L.). Dünya’da çoğunlukla subtropik iklim kuşaklarında yetiştiriciliği yapılan ve Çin kökenli bir meyve türü olan Trabzon hurmasının en çok Japonya’da yetiştiriciliği yapılmaktadır. Anavatanı Uzakdoğu olan ve birçok yabancı menşeli meyve türleri gibi Türkiye’de de başarıyla yetiştirilen bu meyvenin “Trabzon hurması” olarak bilinmesinin sebebi, ilk önce tarihi İpek Yolu ile Anadolu’ya Trabzon üzerinden yayılmasıdır. “Cennet Elması” olarak da bilinen Trabzon hurması meyvesinin Türkiye’de yetiştirildiği yöreler arasında bilhassa Kuzey Anadolu, Hatay ve Antalya civarları öne çıkmaktadır¹⁶⁶.

Zeytincilik konusundaki araştırma–geliştirme ve ıslah–deneme ve üretim politikası daha ziyade yasal düzenlemeler ve yabancı deliceliklerin aşılmasına dönük bir kampanya yürütülmesi biçiminde oldu. Bu noktada 1930’ların ikinci yarısından itibaren yeni bir aşamaya geçildi. 1935 yılında Ziraat Vekâleti tarafından verilen istatistiklere göre yabancı zeytin ağaçları Antalya, Muğla, İçel, İzmir, Çanakkale, Balıkesir ve Bursa illerinde yoğun olarak bulunmaktaydı. Bu verilerle 28.000.000 yabancı zeytin ağacıyla Antalya ilk sırada yer alırken bunu 6.500.000 ağaçla Muğla, 5.500.000 ağaçla İçel (Mersin), 5.000.000 ağaçla İzmir, 4.000.000 ağaçla Çanakkale, 1.000.000 ağaçla Bursa ve 1.000.000 ağaçla da Balıkesir ili takip etmişti. Diğer illerde yer alan küçük çaplı yabancı zeytinliklerle birlikte toplam yabancı zeytin ağacı sayısı 54.000.000’e ulaşmıştı¹⁶⁷. Nitekim yabancı deliceliklerin aşılması ve yeni zeytinlik sahalarının açılması ihtiyacına paralel olarak örgütlenme arayışlarına gidildi. Bu konudaki araştırma, ıslah ve deneme faaliyetlerinin geliştirilmesi

162 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.66.; Bk.: Y. Sabit Ağaoğlu, Hasan Çelik, **Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına Bağlı Kuruluşlarda Bağcılıkla İlgili Çalışmaların Bugünkü Durumu ve İleriye Yönelik Öneriler**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1976, ss.21-22.

163 Kubilay Baysal, **Dünya Turunçgiller Ekonomisi ve Türkiye’deki Durumu**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul 1970, s.67.

164 “Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonu ve Ona Bağlı İşler Sermayeli Turunçgil Fidanlığının Mesailerini Hakkında Bilgi”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 11, (Ağustos 1948), s.17.; Tefik Tarkan, **Türkiye’de Çay Ziraatı ve Endüstrisi**, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1973, s.16.

165 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.70.

166 Kudret Emiroğlu, “Trabzon Hurması”, **Kebikeç**, S 7-8, (1999), ss.171-172.; Seher Günhan, **Trabzon Hurması (Diospyros kaki) Bazı Fiziksel ve Kimyasal Özellikleri İle Marmelat Şeklinde Değerlendirilmesi Üzerinde Araştırmalar**, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1998, ss.1-3.

167 T.C. Ziraat Vekâleti, **Zeytincilik, Ziraat, İstihsal ve İhracat Vaziyeti**, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Seri: A, Takım: 27, Ankara 1938, s.5.

diğer meyve türlerine kıyasla tek bir merkezde toplandı. 1937 yılında İzmir–Bornova’da kurulan Zeytincilik İstasyonu, 150 dekarlık bir alanda çalışmaya başladı. Ziraat Vekâleti Zeytin Bakım Teşkilatı ile birlikte iş birliği ve koordinasyon halinde çalışan İstasyon, ilk dönemlerinde ülkenin çeşitli bölgelerindeki yabancı zeytin ağaçlarının aşılması üzerine yoğunlaştı. Ayrıca ülke zeytinciliğini geliştirmek ve zeytin ağaçlarını aşılama üzere İzmir, Muğla, Balıkesir ve Çanakkale illerinde birer Seyyar Zeytin Bakım Birimleri oluşturularak teşkilatlanmaya gidildi¹⁶⁸. Yabancı zeytinliklerin aşılması ve zeytinlik alanlarının giderek artması, zeytinyağı sanayisinin kurulmasını gerekli kıldı. Bu doğrultuda Atatürk Dönemi’nde zeytin ve zeytinyağı politikasının geliştirilmesi amacıyla ilk etapta kanuni boşlukları gidermek ve üretim ve ticareti artırmak amacıyla bir kısım yasal ve bilimsel düzenlemelere gidildi. Yasal düzenleme ve kurumsallaşmalar sayesinde ülkede yapılan zeytin ziraatından birim alanda maksimum verim alınması sağlandı. Daha sonra İzmir’deki Bornova Zeytincilik Araştırma İstasyonu bünyesinde bir zeytinyağı fabrikası açıldı. Deliceliklerin aşılması çalışmaları giderek daha da önem kazandı ve zeytinyağı imalatının daha rasyonel hale getirilerek bunların verimli bir şekilde ekonomiye destek sağlanmasının önü açıldı.

Çay konusundaki ilk araştırmalar 1924 yılında Rize’de bir merkez fidanlık kurulmasıyla başladı. Dolayısıyla ilk dönemde çay yetiştirilmesi küçük ölçekli bir deneme olarak kaldı. Daha sonra kararlı ilk çay denemesi 1937 yılında Rize’de Hayrat Çay Fidanlığı’nın kurulmasıyla başladı. Dönemin Ziraat Vekili Reşat Muhlis (Erkmen), Şevket Raşit (Hatipoğlu) ve Zihni Derin tarafından başlatılan çalışmalarla Rize çaycılığı büyük bir gelişme gösterdi. Bu doğrultuda bir yandan Rize’nin çeşitli mıntıklarında çay fidanlıkları tesis edilirken, diğer yandan da merkez çay istasyonu olabilecek bir kurumun altyapısı ve oluşumu tamamlandı. Daha sonra 1937 yılında Sovyetler Birliği’nden getirilen 2.000 kg., 1938’de ise Batum’dan getirilen 30.500 kg. tohum ile denemelere başlandı¹⁶⁹.

Fındık üzerinde araştırmalar ve yetiştirilmesi hususunda atılan en önemli adım 6 Şubat 1340 (1924) tarihinde kabul edilen 407 sayılı “Rize Vilayetiyle Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Limon, Mandalina ve Çay Yetiştirilmesi Hakkında Kanun” ile olmuştur. İlgili yasa gereğince Karadeniz Bölgesi’nde yer alan arazilerdeki kızılbaş ile çalılıkların ziraat fen memurunun vereceği rapora göre sökülerek yerine fındık, limon, portakal, mandalina ve çay gibi fidanların dikilmesi mecburiyeti getirilmesi kabul edilmiştir. Daha sonra fındıkla ilgili olarak 10 Ekim 1935’te Ankara’da Birinci Ulusal Fındık Kongresi toplanmış ve sektöre ilişkin sorunlar tartışılmış ve çözüm önerileri getirilmiştir. Bu kongrede fındığın yetiştirilmesinden satışına kadar, özellikle kalite ve standardizasyon konuları işlenmiş ve çeşitli raporlar halinde kongreye sunulmuştur. Kongrede bir yandan Fındık Nizamnamesi yürürlüğe konulurken, diğer yandan da 1936 yılında Giresun’da bir Fındık Araştırma İstasyonu kurulması kararı alınmıştır¹⁷⁰.

İnceleme dönemi kapsamında bahçe kültürleri alanındaki araştırma–geliştirme faaliyetlerinin başarılı çalışmaları, tarla ziraatında amaçlanan özelliklerle benzerlik göstermektedir. Ancak bağ–bahçe ziraatının yapıldığı alanın bütün ziraat toprakları içerisindeki payı çok küçük olmasına karşın, Türkiye’nin ihracatında önemi çok fazlaydı. Bu sebeple örgütlenme gayretlerinin önemli bir bölümü ihracattaki başarıyı artıracak biçimde, bu alandaki standardizasyonu sağlamak ve verimliliği artırmaya dönük oldu. Bu dönemdeki bahçe kültürleri araştırmalarının ikinci boyutunu bahçe bitkileri türlerinde yeni meyve çeşitlerinin ülkeye sokulmasıyla birlikte çeşitlerin artırılması ve bu yolla ithal ikamenin sağlanması hedef-

168 Mehmet Ali Göktaş, **Zeytin ve Zeytinyağının Türkiye Ekonomisindeki Rolü**, Ege Bölgesi Sanayi Odası Yay., İzmir 1966, s.84.; “İzmir’de Zeytinciliği İlerletmek İçin Neler Yapılmalı”, **Kurun**, 25 İkinci Teşrin 1934, s.6.; Zeytin ağaçlarının bilimsel ölçüde ıslahının yetişmiş elemanlarca halka öğretilmesiyle ilgili İzmir Milletvekili Kamil Bey’in önergesi için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 7-42-25, 04.04.1925.

169 Rahmi Arer, **Türkiye’de Çaycılık ve Turistik, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yönleriyle Rize**, Çoker Matbaası, İstanbul 1969, s.225.

170 Hasan Ögütçü, “Fındık Ziraatımız”, **Ziraat Dünyası**, S 48-49, (1954), s.4.; Kemal Peker, “Dünya Fındık İstihali ve Yurdumuzun Mevkii”, **İktisadi Yürüyüşü**, C 11, S 242, (1950), s.6.

lendi¹⁷¹. Bütün bu çabalara karşılık bahçe kültürleri alanında yaşanan gelişmelerin standartlaşmaya gidilmesi ve kurumsallaşma noktasında başarılı olduğu; ancak araştırma–geliştirme ve deneme faaliyetlerinde gösterilen başarının üreticiye yansımadağı ve yetersiz kalındığı gözlemlenmiştir. Özellikle bahçe kültürleri kurumlarının 1930’lu yılların ikinci yarısından itibaren örgütlenmeye başlaması; yetiştirilmesine görel olarak daha fazla önem verilen meyve türlerindeki fidan dağıtım sayısının gereksinmeye göre düşük düzeyde kalmasında etkili oldu.

İnceleme dönemi sonuna doğru fındık, incir ve üzüm türlerinde önemli ölçüde standardizasyon çalışmalarında başarı sağlandığı görülsede bu durum elma, armut, kayısı, badem ve ceviz gibi meyve türlerinde standardizasyona ulaşılmakta uzak kalındı. Bu farklılığın temel sebebi, bu iki grubun çoğaltılma yollarının farklılığından kaynaklanmaktaydı. Fındık, incir ve üzüm gibi meyvelerde çoğaltılma usulü vejetatif¹⁷² üreme yoluyla yapılmaktaydı. Bu yol, iyi çeşitlerin korunmasını ve çoğaltılmasını kolaylaştırmaktaydı. Oysa diğer türlerde önce anaçları yetiştirip sonra aşılama uygulamasına geçiş sistemi hakimdi. Bu da tabii olarak ürünlerin çoğaltılması ve standardizasyonunun gelişmesini güçleştirmektedir¹⁷³.

Özetle bahçe kültürleri ziraatında hem var olan ürünler için standart tiplerin saptanması hem de yeni ürünlerin sokulması konusunda araştırma–geliştirme ve deneme faaliyetlerinin başarılı bir biçimde örgütlendiği ama bu bulguların üreticiyi etkileyecek biçimde yaygınlaştırılmasında aynı başarının gösterilemediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte inceleme döneminde tarla tarımı alanında tarımsal yayım örgütlenmesi yetersiz kalırken, bahçe kültürleri alanındaki tarımsal yayım hizmetlerinin daha başarılı bir seyir izlediği söylenebilir.

3.1.2.3. Hayvancılık Alanında Yetiştirme–İslah Araştırmaları ve Hastalıklarla Mücadele Faaliyetleri

İnceleme döneminde hayvancılık alanındaki ıslah ve araştırma faaliyetleri koyunculuk, tiftik keçişi, sığırcılık, küçük evcil hayvanlar ve at yetiştiriciliği üzerinde yoğunlaştı. İlk dört hayvan türünde, bu hayvanlardan sağlanacak ürünlerin hem beslenme ve sanayi girdisi olarak iç tüketimde kullanılması, hem de ihracatı artırma noktasında yararlanılması düşünüldü. At yetiştiriciliğine önem verilmesi ise ziraatta çekim hayvanı olarak öküz yerine atın sokulmak istenmesiyle yakından ilişkiliydi. Dönemin zootekni politikasına bakıldığında ülkedeki mevcut yerli hayvan ırklarının ıslah edilmesi ve vasıflarının artırılması, mevcut hayvan türlerinin et–süt verim kabiliyetlerinin geliştirilmesi için muayyen bölgeler içinde saf kan olarak seleksiyona tabi tutulmaları üzerinde durulduğu açıkça görülmektedir. Ziraat Vekâleti tarafından sınırlandırılmış uygun olan bölgelerde at işlerinde Arap, Macar Nonius ve İngiliz aygırları; sığırlarda Montafon (İsviçre Esmeri), Doğu Anadolu Kırmızısı, Güney Anadolu Kırmızısı, Güney Sarı Kırmızısı, Boz ırk; koyunlarda Merinos, Akkaraman, Morkaraman, Kıvırcık ve Karagül koyun ırkları; küçük evcil hayvanlar grubunda ise daha ziyade Leghorn tavuk ırkları üzerinde ıslah ve seleksiyonla çoğaltım çalışmaları yapıldı¹⁷⁴.

171 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.67.

172 Vejetatif üreme, eşeysiz üreme çeşitlerinden birisidir. Tarımda yaygın bir şekilde kullanılan bu çoğalma metodu farklı şekillerde uygulanabilir. Yüksek yapılı bir bitkinin kalıtsal özelliklerinin nesiller boyu değişikliğe uğraması istenmiyorsa vejetatif yolla çoğaltılması gerekir. Bu üreme çeşidinin adı yerel tarımda aşılama, kalem aşısı, göz aşısı veya budak yama olarak bilinmektedir.

173 Sabahattin Özbek, **Önemli Meyve Türlerimizde İstihsalin Standardizasyonu ve Standart Çeşitlerin Meyve Vasıfları Üzerine Araştırmalar**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1950, s.5.

174 **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.81-85.; Etem Eren, “Veteriner İşlerimize Kısa Bir Bakış”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 1, (Ekim 1947), s.12.; Bk.: Mehmet Temel, “Atatürk Dönemi Hayvancılık Politikası”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 24, (Aralık 2010), ss.4-30.

Bu noktada zootečni politikalarını pratiğe geçirebilmek için haralar, yetiştirme çiftlikleri, inekhaneler, numune ağılları, aygır depoları ve aşım duraklarından oluşan bir ağ sistemi kurulmaya çalışıldı. Bu örgütlenme temelde Ziraat Vekâleti tarafından yürütülürken, İl Özel İdareleri de aygır ve boğa depoları, aşım ve bakım durakları kurarak ülke hayvancılığının geliştirilmesi ve ilerletilmesine yardımcı oldu¹⁷⁵. İnceleme döneminde Ziraat Vekâletine ait aygır depolarının sayısı 6 iken, İl Özel İdareleri bünyesinde faaliyet gösteren vilayet aygır deposu sayısı toplamda 46 adetti. 1921–1933 yılları arasında Ziraat Vekâletine ait depolardaki aygır adedi 949 iken, İl Özel İdareleri bünyesinde 2.594 adet aygır bulunmaktaydı. Bu dönemde Ziraat Vekâleti ve çeşitli vilayetlerdeki aygır depolarında 1923–1932 yılları arasında toplamda 85.323 adet sıfat yapılmıştır¹⁷⁶.

İnceleme döneminde zootečni politikası gereğince üzerinde durulan en önemli hususlardan birisi de suni tohumlama meselesiydi. Atatürk Dönemi’nde yürütülen bilimsel çalışmalar kapsamında Ziraat Vekili Mehmet Sabri (Toprak) Bey’in Sovyetler Birliği’ne düzenlediği 1925 tarihli gezi, aynı zamanda ziraat konusundaki bilimsel bilgi alışverişinin başlangıcını oluşturmaktaydı. Gezinin hayvancılık noktasında Türkiye’ye özgü en önemli kazanımlarından birisi atlarda uygulanan suni tohumlama yöntemi idi. Suni tohumlama dünyada ilk olarak çiftlik hayvanlarında XVIII. yüzyılın sonunda Rusya’da uygulanmaya başlanmıştı. Türkiye ise Rusya’dan sonra dünyada bu uygulamayı seçen ikinci ülke konumundaydı. Ziraat Vekili Mehmet Sabri Bey, bu gezisinde Sovyetler Birliği’nde gördüğü suni tohumlama çalışmalarının yararlarını kavramış ve İvanov’un asistanlarından Prof. Dr. Mihailov’u Türkiye’ye davet etmişti. Bu davet üzerine Türkiye’ye gelen Prof. Dr. Mihailov ilk olarak 1926 yılında Bursa Karacabey Harası’nda atlarda suni tohumlamayı başlatmış ve bu konuda bir kurs açmıştı. Aynı zamanda kısraklar üzerinde ilk suni tohumlama tatbikatını başlatmıştı. Bu kursa ilk katılan veteriner hekimler sonraki yıllarda Türkiye’de ve Türkiye’ye dost kimi ülkelerde suni tohumlamanın gelişimine çok önemli katkılarda bulunmuşlardı. Bu uygulamaya refakat eden Nazım Uygur ile merinos yetiştirme müfettişi Tefvik Bulak Türkiye’de bu tekniği uygulayan ilk veteriner hekim olmuşlardı. Daha sonraki yıllarda Karacabey’den sonra Çifteler Harası ve diğer haralarda suni tohumlama çalışmaları yürütülmüştü. Bu doğrultuda Türkiye’de suni tohumlama çalışmaları 1926’dan itibaren uygulamaya konulmuştu¹⁷⁷.

İnceleme döneminde Ziraat Vekâleti, zootečni politikalarını uygulamaya sokabilmek ve pratiğe aktarabilmek amacıyla atçılık, sığırcılık, keçi yetiştiriciliği, koyunculuk ve küçük evcil hayvanlar üzerinde araştırma, ıslah, yetiştirme ve hayvan hastalıklarıyla mücadele çalışmaları kapsamında Karacabey, Çifteler, Sultansuyu, Konya ve Çukurova haraları; Uzunyayla, Mercimek, Ilıca, İnanlı aygır depoları; Ankara’da Tavukçuluk Araştırma İstasyonu; Kars (Göle) Şeref ve Tokat (Kazova) inekhaneleri; Etlük ve Pendik bakteriyoloji enstitüleri kuruldu. Salt hayvancılık konusunda uzmanlaşmış ve branşlaşmaya dayalı bu kuruluşların yanı sıra Devlet Ziraat İşletmeleri bünyesinde bulunan çiftlikler, Zirai Kombinalar ve Şeker Fabrikaları çiftliklerinde hayvancılığın geliştirilmesi için çeşitli çalışmalar yapıldı¹⁷⁸. 1926 yılına kadar genel

175 T.C. Tarım Bakanlığı, **5 Senelik Tarımsal Kalkınma Programı**, T.C. Tarım Bakanlığı Neşriyatı, Ankara 1949, ss.72-80.; Bk.: “Ziraatimizin Kalkınması için Bakanlıkça Hazırlanan Beş Yıllık Program ve Plan”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, S 107, (1949), ss.149-150.

176 **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.88-89.; İl Özel İdareleri’ne ait 46 adet Vilayet Aygır Depolarının yerleri şöyledir: Ağrı (Doğu Beyazıt), Kars, Erzurum, Gümüşhane, Erzincan, Elazığ, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri, Adana, Cebelibereket (Osmaniye), Sinop, Kastamonu, Çankırı, Çorum, Yozgat, Ankara, Kırşehir, Aksaray, Niğde, Mersin, İçel, Konya, Antalya, Burdur, Isparta, Afyonkarahisar, Eskişehir, Bilecik, Bolu, Zonguldak, Kocaeli, İstanbul, Bursa, Denizli, Muğla, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir, Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne. Bk.: “Hayvan Yetiştirme Müesseselerini Gösterir Harita”, **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

177 H. Ahsen Adaoğlu, **Türkiye Hayvan Yetiştiriciliğinde Suni Tohumlama**, Yenidesen Matbaası, Ankara 1960, ss.1-2.; “Ziraat Vekilinin Rusya’daki Müşahadatı”, **Cumhuriyet**, 23 Ocak 1926.

178 **5 Senelik Tarımsal Kalkınma Programı**, ss.72-78.; “Atçılık Raporu”, **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 12, Ankara 1938, s.11.

bütçeden idare edilen bu hara-inekhane şeklindeki örgütlenmeler aynı yıl içerisinde çıkarılan 867 sayılı yasa ile döner sermayeli ve kendi gelirleriyle idare edilen aktif kurumlar haline getirildi¹⁷⁹.

Koyunculuktaki çabalar daha ziyade iki tür üzerinde yoğunluk kazandı. Bu kapsamda Merinos ve Karagül koyun ırklarının ülkeye sokulmasına yönelik çalışmalar yürütüldü. Merinos koyunu yetiştirilmesi Birinci Sanayi Planı'na paralel olarak gelişim gösterdi ve istenilen yünlü dokuma sanayisinin kaliteli yapağı ihtiyacı giderilmeye çalışıldı. Ancak bu proje tek başına yeterli değildi. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren mevcut kıvırcık ve merinos karışımı koyun ırkları yerine, safkan olarak damızlık merinos sürüleri getirilmesi öngörüldü. Benimsenen bu yaklaşım, yerli ırklardan en iyi kalitede yapağı özelliğine sahip olan kıvırcıkların bu safkan merinoslarla aşılanarak merinoslaştırılması yönündeydi¹⁸⁰. Bu kapsamda kıvırcık koyunun yöresi olan Bursa, Balıkesir, Çanakkale mıntıkası merinoslaştırma yöresi olarak seçildi. 1928 yılından itibaren çeşitli dönemlerde önce Macaristan'dan, sonrada Almanya'dan damızlık koç ve koyunlar ithal edildi. 1936 yılından itibaren Bursa ve Balıkesir illerinde merinos koyununun yaygınlaştırılmasını hızlandırmak için Merinos Müfettişlik Teşkilatı kuruldu ve köylüye ücretsiz yonca tohumu dağıtılmaya başlandı¹⁸¹. Aynı dönemde ülkeye sokulan bir başka koyun ırkı Karagül (Buhara koyun ırkı) olmuştur. Kuzularının derisinden astragan kürkü yapmakta kullanılan bu koyunların cinsi ilk kez Atatürk Orman Çiftliğine girdi. Sovyetler Birliği'nden getirilen damızlık Karagül koyunu ve koçlarıyla hem safkan hem de kıvırcıklarla melezlendirilerek yetiştirilmesi yapıldı. Burada alınan müspet sonuçlar üzerine Silifke ve Yalova'daki çiftliklerde yetiştirilmesine başlandı¹⁸².

İnceleme dönemi içerisinde bir yandan yerli koyun tipleri saptanıp bunlar üzerinde araştırmalar yapılırken, diğer yandan da bunların ıslah ve seleksiyonla çoğaltım çalışmalarına girildi. Bu doğrultuda Kıvırcık koyunları Trakya ve Marmara'da; Sakız koyunu İzmir ve Çeşme'de; Karayaka Karadeniz'de; Akkaraman Orta Anadolu'da; Kızılkaraman Kuzey Doğu'da; Dağlıç, Kastamonu, Eskişehir, Afyon ve İzmir'de; Tuj Kars ve Iğdır'da; İvesi Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır ve Hatay'da bulunan koyun ırkları melezlemeye tabi tutuldu ve kendi bölgelerinde giderek yaygınlaştırıldı¹⁸³. Tiftik keçisine dair çalışmalar Türkiye Tiftik Keçisi Cemiyeti tarafınca yürütüldü. Bu kapsamda ilk olarak 1924 yılında tiftik keçilerinin yurt dışına çıkarılması yasaklandı ve Tiftik kalitesini ıslah yoluyla geliştirmek amacıyla 1930 yılında Çifteler Harası ve Aygır Deposu'nda bir numune sürüsü kurularak çalışmalar yapıldı. 1930 yılından sonra Ankara ve Konya illerinde, 1932'den sonra Eskişehir'de tiftik sergileri açılarak başarılı olan yetiştiriciler ödüllendirildi. Aynı yıl içerisinde bir de saf üretimi özendirmek amacıyla bir imalathane kuruldu¹⁸⁴. 1927-1933 yılları arasında Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Sivas, Diyarbakır, Kırklareli, Kayseri, Erzurum, Konya, Adana, Kars ve Eskişehir illerinde çeşitli hayvan sergileri açıldı ve yetiştiricilere 1927 yılından itibaren 45.000 ile 55.000 lira arasında mükafatlar verildi. Her yıl dağıtılan mükafat miktarı ve

179 Şevket Süreyya Aydemir, **Orta Yayla**, Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu Yay., Ankara 1937, s.54.

180 **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.96-97.; Kadri (Bilgemre), "Memleket Koyuncululuğu", **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, s.1738.; Bk.: Yücel Aşkın, "Cumhuriyet Döneminde Koyuncululuk", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C 9, İletişim Yay., İstanbul 1983, ss.2437-2438.

181 Ziya Orhon, **Türkiye'de Merinos**, C.H.P. Bakırköy Halkevi Neşriyatı, S 4, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1944, ss.20-23.; Rezan Şahinkaya, "Bursa-Balıkesir Bölgesi Halk Elindeki Merinos Yetiştiriciliği", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XV, C 15, S 132, (Nisan 1955), ss.22-26.

182 H. Tahsin, "Karagül Koyunları", **Ziraat Gazetesi**, C 5, S 9, (Eylül 1934), s.261.; **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.96-98.

183 Tekeli-İlkin, "Modernleşme Çabaları", s.76.; Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.102-103.; Nurettin Aral, "Koyun Yetiştiricilerine Tavsiyeler: Akkaramanın Islah Çareleri", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, S 420, (30 Nisan 1963), ss.8, 20-23.

184 **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 13, s.59.

sergi ikramiyeleri Başvekil İsmet (İnönü) Paşa başkanlığında çalışan İslah ve Yarış Encümeni tarafından verilmekteydi. Bu süre zarfında hayvan teşviki için toplamda 335.000 liralık mükafat verilmişti¹⁸⁵.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yerli sığır ırkları dört grupta toplanmıştı. Bunlar: Doğu Anadolu Kırmızısı, Güney Anadolu Kırmızısı, Yerli Kara ve Boz ırk sığır cinsleriydi. İnceleme dönemi içerisinde gerek inekhanelerde gerekse devlet haralarında bu sığır ırkları üzerinde çalışmalar yürütülmekle beraber Montafon, Simental, Kırım, Zavot gibi büyükbaş hayvan ırklarının ıslah ve yetiştirilmesine önem verildi. Bu doğrultuda 1923 yılından itibaren ıslah ve tohumlama çalışmaları başlatıldı. Nitekim atçılık ve sığırcılık işleri kapsamında 1923 yılında Çifteler, 1926 yılında da Karacabey Harası'ndaki at ve inekler üzerinde suni tohumlama yapıldı¹⁸⁶. Bu dönemde suni tohumlamaya gidilmemesi halinde Türkiye hayvancılığı için 40.000 damızlık boğaya ihtiyaç duyulduğu, bunun 10 yıl içerisinde sağlanabilmesi için yılda yetiştiricilere 5.000 damızlık boğa verilmesi amaçlanmıştı. Ancak gerçekte yetiştirilip köylüye ve çeşitli illere dağıtılabilen hayvanlar, planlananın yalnızca %20'sini karşılayabildiği anlaşılmıştı¹⁸⁷.

1927–1933 yılları arasında yetiştirilerek üreticiye dağıtılan boğa sayısı toplamda 2.120 adet olarak tespit edilmişti. Bu dağıtımın 1.943 adedi vilayetler tarafından, 177'si ise vekâlet tarafından gerçekleştirildi. Ayrıca bu dönemde Ziraat Vekâleti tarafından tedarik edilerek gerek yetiştiricilere dağıtmak gerekse yetiştirme kurumlarında damızlık olarak kullanılmak üzere birçok inek ve boğa getirildi. Bu sığırların sayısı, cinsi ve getirildiği yerler şöyleydi¹⁸⁸: Bulgaristan (Plevne boğası) 218 baş, Balye (Plevne boğası) 66 baş, Macaristan–Avusturya ve Erdel (Simental, Montafon, Beynihat ve Manda boğası) 190 baş, Macaristan–Avusturya ve Erdel (Simental, Montafon ve Manda ineği) 25 baş, Trakya (boz boğa) 5 baş, Trakya (boz inek) 61 baş, Biga ve civarı (boz inek) 203 baş, Biga ve civarı (boz boğa) 4 baş, Karacadağ (yerli inek) 110 baş, Karacadağ (yerli boğa) 5 baş, Afyon (yerli inek) 10 baş ve Afyon (yerli boğa) 2 baş olmak üzere toplamda 899 baş boğa ve inek.

185 **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.94-95.

186 Selahattin Batu, **Doğu İleri Hayvancılığı**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1953, s.26.; İ. Hakkı Ünveren, "Sığırlarımızı Kısa Bir Zamanda Çoğaltmak ve İslah Etmek İçin Sun'i Tohumlama Metodunu Tatbikata ve Köye Mal Etmeliyiz", **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 15, (Aralık 1948), s.9.; Kadri Bilgemre, "Türkiye Hayvancılığını Geliştirme Yolları", **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 2, (Kasım 1947), s.4.; **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.100-101.

187 **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, Seri: B, Takım: 13, s.15.

188 **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.98-101.

Fotoğraf –4

Güney Anadolu Kırmızısı

Doğu Anadolu Kırmızısı

Kaynak: <https://www.ciftlikmagazam.com/blog/icerik/dogu-anadolu-kirmizisi-sigir-cinsi-ozellikleri-nelerdir> (Erişim Tarihi: 19.04.2021). <https://www.turkbesi.com/dogu-anadolu-kirmizisi-dak.html> (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

Araştırma–geliştirme ve ıslah–yetiştirme faaliyetlerinin yöneldiği bir diğer alan atçılık üzerindeki çalışmalardan oluşmaktaydı. Dönem içerisinde atçılığa bu denli önem verilmiş olmasının farklı sebepleri bulunmaktaydı. Bunlardan ilki, hali hazırdaki motorlu araçlar ve makineleşmenin uygulama alanına girememiş olmasından kaynaklanıyordu. Dolayısıyla atların araba çekicisi olarak kullanılması, mevcut sistemde traktörleşme kampanyasının olumlu sonuç vermemesi üzerine demir pullukla sürüm yapabilmek için tarla sürümünde atın gücünden yararlanılması ve binek hayvanı olarak değerlendirilmesi gibi etkenler atın önemini koruduğunu gösteren en önemli izlenimlerdi. Nitekim 1930 yılından itibaren tarımda at gücünden yararlanmanın teşvik görmesi nedeniyle 1927’de 491.271 olan at sayısı, 1934 yılında 738.000’e, 1937’de ise 1.057.000’e çıkmıştır. Çiftçinin traktör ve öküz yerine atı ikame etmesinde devletin bu konuda uyguladığı politikanın büyük etkisi olmuştur. Öte yandan atın bir çift hayvanı olarak öküzden daha avantajlı olduğu çiftçiye anlatılmaya çalışılmıştır¹⁸⁹. Ayrıca bu dönemde orduda süvari birliklerinin bulunması, topların çekiminde atın gücünden yararlanılması ve Türk ordusunun taleplerinin yurt içinden karşılanabilmesi isteniliyordu. Bu sebeple inceleme döneminde çeşitli devlet haraları ve aygır depolarında gerek ordu ihtiyacı için gerekse tarımda ağır ziraat aletlerinin çekimi için güçlü ve daha cüsseli atların ıslahı, yetiştirilmesi ve çoğaltımı gibi çalışmalar yoğunluk kazanmıştır¹⁹⁰.

189 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.86.

190 **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, Seri: A, Takım: 14, s.28.

Fotoğraf –5

Atların çekim hayvanı olarak kullanıldığı dönemde eski tarım usul ekim yöntemiyle tarlasını süren bir çiftçi / Uzunyayla-Pınarbaşı – Yıl: 1940.

Kaynak: <https://www.zdergisi.istanbul/makale/turklerin-atlari-hakkinda-bir-kitap-273> (Erişim Tarihi: 16.08.2021).

1930’lu yılların ilk başlarında öngörülen ıslahın nasıl yapılacağı konusunda iki eğilim ortaya atılmıştı. Bunlardan ilki, dışarıdan büyük miktarda ve iki yıl gibi kısa bir sürede 10.000 damızlık kısrağ, at ve aygır getirilmeliydi. İkinci görüş ise yerli hayvanların ıslah edilmesi ve geliştirilmesi üzerinde durmuştu. Bu dönemde devlet haraları şefi ve atçılık uzmanı olan Macar bilim insanı Dr. Çiki, görüşünü yerli hayvanların Macar Nonius’u olarak bilinen yük hayvanlarıyla ıslah edilip geliştirilmesinden yana belirtmişti¹⁹¹. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti tarafından at ıslahı ve geliştirilmesi için çeşitli at ırkları getirilerek aygır depolarında yerli at ırklarıyla ıslaha tabi tutuldu. Bu at ırkları, sayısı ve getirildiği yerler şöyleydi: Macaristan’dan 67 baş Nonius aygırı ve 12 baş Nonius kısrağı, Fransa’dan 26 baş İngiliz ve Ardene kısrakları ve 113 baş yarımkan İngiliz, Anglo Arap-İngiliz ve Ardene aygırı, Urfa ve civarından 10 baş Arap kısrağı ve 24 baş Arap aygırı, Bağdat’tan 24 baş Arap kısrağı ve 2 baş Arap aygırı olmak üzere toplamda 278 baş¹⁹². Buna karşın 1932 yılında Türkiye’ye gelerek Türkiye atları üzerinde araştırmalar yapan Macar bilim insanı Prof. Dr. Oszkár Wellmann, ülkedeki atların İngiliz atlarıyla ıslah edilmesini doğru bulmamış, kademeli bir geliştirme modeliyle Türk atlarının ıslahına Arap atlarıyla başlanması gerektiğini öne sürmüştü. Bundan sonra cüsse olarak iskeletini büyütüp güçlenmesi için Noniuslardan yararlanılmalı; bunlar arasında homojenlik sağlandıktan sonra İngiliz atlarıyla ıslah yapılmalıydı. Bu öneriye uygun olarak kurulan hara ve aygır depolarında Arap ve Nonius aygırlarına ağırlık verilen bir ıslah yolu izlendi. Ziraat Vekâleti, 1921 yılında 3 aygırla 1.071 sıfat yaptırmış iken, 1937 yılına gelindiğinde aygır depoları ve haralarda yapılan çalışmalarla 800 baş aygırla 28.000 sıfat yapıldı. Devletin aygır depoları ve haralardaki faaliyetleri ve çalışmaları ile uzun vadede Uzunyayla, Tokat, Trakya, Çifteler, Kars, Mardin, Şanlıurfa ve Diyarbakır’daki 50.000 kısrağa ulaşılması hedeflenmişti. Ancak yukarıda verilen sayıya göre 1937 yılına gelindiğinde bu amacın %60 civarına ulaştığı gözlemlenmişti¹⁹³.

191 Çiki, “Türkiye Atlarının Islahı”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, C 2, s.1800.; **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.101-102.

192 **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, s.102.

193 **Atçılık Raporu**, ss.6-20.

Fotoğraf –6

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

Hayvancılık türündeki bir diğer örgütlenme ise salgın hayvan hastalıkları, insan sağlığını koruma ve çeşitli hastalıklarla mücadele konusunda gerçekleşti. Bu noktada Millî Mücadele döneminin önder kadrosunun halkın ve ordunun sağlığına önem verdiği, gerek insan gerekse hayvan sağlığını bir düzene koymak adına birtakım teşkilatlanmaya gittiği görülmüştü. Salgın hayvan hastalıkları ile mücadele, ilaç ve sağlık araçlarının temini TBMM hükümetlerinin sağlık alanındaki en önemli öncelikleri arasında yer almıştı¹⁹⁴. Bu minvalde Cumhuriyet'in ilk döneminde en önemli sorunlardan birisi hayvan hastalıklarıyla mücadelenin sığır vebası etrafında toplandığı gözlemlenmişti. Bu önem, hem bu hastalığın yüksek sayıda hayvan telefata sebep olması hem de sığırların çekim hayvanı olarak ziraattaki kritik öneminden kaynaklanıyordu. Bu noktada Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Osmanlı Dönemi'nden miras kalan Pendik Bakteriyojisi'ne ek olarak 1924 yılında Ankara'da Etlik Bakteriyojisi Enstitüsü eklendi. Ayrıca hayvan hareketlerinin hastalıkların yayılmasına etkisi dolayısıyla birçok ilde bölge laboratuvarları ve karantina istasyonları kuruldu. Böyle bir örgütlenme içinde Ziraat Vekâleti, hayvan sağlık zabıtası kanunu gereğince 28 değişik çeşit bulaşıcı ve paraziter hayvan hastalığıyla (sığır vebası, şap, antraks, keçi ciğer ağrısı, verem, barbon, şarbon vb.) mücadele ederek aşı, serum ve biyolojik madde üretimi yapmaya başladı. Ayrıca bu dönemde teknik çiftçilerin küçük işletmelerindeki çeşitli hayvanların alelade hastalıkları ve belirtilerini seçebilmesi, veteriner hekimler tarafından öğretilen basit tedavi usullerinin tatbik edilebilmesi, önemli vakalarda veteriner hekime başvurmak ve bu bilgileri köylüye duyurmak amacıyla çeşitli bilgilendirme kitapçıkları yayımlandı¹⁹⁵. Nitekim inceleme döneminde hayvan sağlığını koruma ve hastalıklarıyla mücadele konusundaki bu çalışmaların yeterli derecesi konusundaki genel kanı, bakteriyojisi ve seroloji anlamında kurumsal ve araştırmaya dayalı olarak ciddi bir başlangıç yapıldığı yönündedir. Bu alanda yaşanan gelişmelerin ülke hayvancılığına önemli katkılar sunduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte buradaki ifadeleri somut bir şekilde anlayabilmek için ilerleyen başlıklarda sayısal veriler üzerinden ilgili alanda neler yapıldığı açıkça gösterilmiştir. Nitekim hayvan hastalıkları ile mücadele ve kontrolü konusundaki örgütlenme–gelişme ve uygulamaların ne ölçüde başarılı olup–olmadığı ileriki başlıklar altında somut ve istatistik veriler ışığında değerlendirilecektir.

194 Fevzi Çakmak, “Millî Mücadele Döneminde Batı Cephesinde Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele”, **Türkiye Günlüğü**, S 149, (Kış 2022), ss.249-251.

195 **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.29-35.; “Sağlık Müesseseleri ve Hayvan Hastaneleri Raporu”, **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 15, Ankara 1938, ss.4-6.; Bk.: Etem Eren, “Veteriner İşlerimize Kısa Bir Bakış”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 1, (Ekim 1947), ss.10-12.; Zeki Çelebioğlu, “Veteriner Hekimlikte ve Hayvan Sağlığını Korumakta Teknik Çiftçinin Rolü”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, S 25, (Şubat 1952), ss.10-11.

3.1.3. Yayım

Ziraat alanında yaşanan hızlı ve köklü değişim ve gelişmelere paralel olarak sahadaki sorunların çözümüne yönelik olarak araştırma–geliştirme ve deneme faaliyetlerinde elde edilen bulguların üreticilere pratik bilgi sağlayacak şekilde ulaştırılması ve bilgi ihtiyaçlarının karşılanması önem arz etmektedir. Bu bakımdan etkin, verimli ve sürdürülebilir bir zirai gelişmenin yolu; zirai alanda yayım ve danışmanlık hizmetlerinin yürütülmesiyle mümkün olur. Çünkü çiftçilik zanaatı, meslek grupları içerisinde gücü en yüksek, en çok bilgi ve başarı isteyenidir. Dolayısıyla tarımsal mekanizasyon ve yayım ancak ve ancak çiftçilere zirai yayım yoluyla sağlanabilir. Zirai olarak yayım eğitimi, üretim şekilleri ve tekniklerinin geliştirilmesinde, rasyonel üretimde etkinliğin ve tarımsal gelirin artırılmasında ülkedeki yaşam standartlarının iyileştirilmesinde ve kırsal hayatın sosyal–eğitimsel olarak temel seviyesinin yükseltilebilmesinde yegane araç görevi üstlenmektedir. Nitekim zirai yayımın amacı, ziraatın her alanında (tarım, hayvancılık ve ormancılık vb.) yeni bilgi, teknik, metot ve vasıtaların ziraatla uğraşan kesime öğretilmesini, çevre şartlarına en uygun zirai metot ve tekniklerin onlara benimsetilmesini ve uygulanmasını temin ve neticede onların yaşam standartlarının yükselmesine yardımcı olmaktır¹⁹⁶.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında ziraat kesimi genel mahiyette geleneksel tarım sistemlerini uyguluyordu. Osmanlılardan devralınan bu yapıda çiftçiler tarımsal yayım hizmetlerine ulaşmakta büyük güçlüklerle karşılaşmaktaydı. Zira Osmanlıların son dönemlerinde zirai modernizasyon noktasında önemli gelişmeler kaydedilmesine karşın tarımsal yayım noktasında yeni bir yöntemle bilgi ve bulguları çiftçilere ulaştırmak, kavratmak ve benimsetmek yolunda ciddi atılımlar olmadığı gibi Türk köylüsü ve çiftçisi eğitimsel olarak da oldukça geri kalmıştı. Bu sebeple, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Atatürk rehberliğinde yeni bir zirai eğitim ve yayım anlayışı ortaya çıkacaktı. Buna göre Türk çiftçisini eğitmek, kendisine gösterilen yol ve yöntemleri kolayca kavrayan ve kazanan bir düzeye getirmek amacıyla gündüz öğretimli okullarda verilen eğitimlerin yanı sıra bu eğitimlerden mahrum kalan ziraat kesimine yönelik olarak teknik bilgi sunabilmek amacıyla çeşitli konularda tarımsal yayım kanalları oluşturuldu. Bu süreçte tarımsal yayım eğitiminin temel aygıtı olan broşürler yoluyla çiftçi çocuklarının yanı sıra arka plandaki üretici kesiminin teknik bilgi birikimlerinin artması, yeni ziraat metotlarını benimsenmeleri, teşvik edilmeleri ve donanım kazanmaları sağlandı. Nitekim Atatürk Dönemi’nde çiftçinin oldukça fazla sayıda üretim unsurlarını ahenkli bir şekilde kullanarak iyi ve verimli bir üretimde bulunabilmesi ve birim alanda maksimum verim alınması için temel ziraat bilgisine sahip olması gerektiği üzerinde duruldu. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde çiftçiler bu bilgileri gözlem yoluyla yahut geleneksel olarak bilimsel olarak değeri olmayan atadan kalma bilgilerle edinirken, daha sonra tarım eğitimindeki değişim ve gelişime paralel olarak 1930’lu yılların ikinci yarısından itibaren yayım ağı vasıtasıyla ziraattaki en yeni metot ve bilgiler öğrenilmeye başlandı. İnceleme dönemimizde temel yayım eğitimi hizmeti, araştırma–geliştirme ve öğretim kurumları ile halk arasında problem alıp karşılığında bilgi sunma mübadelesinde etkinlik sağlamak için daimî bir köprü rolü üstlendi.

Bu kapsamda, 1931 yılında Birinci Ziraat Kongresi’nin düzenlenmesi önemlidir. Bu kongrede ülkenin tarımsal yapısı bilimsel olarak incelendi ve çiftçilere tarım tekniklerini öğretmek ve bunları özendirmek gibi önemli kararlar yer aldı. Alınan karar gereğince, 1937 yılında kırsal alanda yayım faaliyeti köy öğretmenlerine görev olarak verildi. Daha sonra 1938 yılında toplanan Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi düzenlendi ve tarımsal yayım meselesi yeniden gündeme geldi. Bu minvalde kongre sonrasında tarımsal yayımın örgütlenmesine 1940’lı yıllardan itibaren Ankara, Eskişehir ve Manisa illerinde başlandı, ancak bütün illerdeki teşkilatlanma ve örgütlenme yapısı 1958 yılında tamamlanabildi¹⁹⁷.

196 **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, ss.94-96.

197 Murat Boyacı, “Tarımsal Araştırma ve Yayım”, **Türkiye’de Tarım**, 1. Baskı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yay., (Ed.: Fahri Yavuz), Ankara 2005, s.185.

Bu dönemde ayrıca ilk olarak Ziraat Vekâleti bünyesinde bir “Neşriyat Müdürlüğü” birimi oluşturuldu. Birimin birinci görevi tarım, hayvancılık ve ormancılık konularını kapsayan hususlarda kanunname, nizamname ve talimatname gibi yayımlar hazırlamak ve bunları ilgili araştırma–geliştirme ve öğretim kurumlarına altyapı hizmeti sunmaktı. İkinci olarak, köylü yahut ziraat kesimi için broşürler, çeşitli levhalar ve zirai filmlerin yanı sıra tarım, hayvancılık ve ormancılık okulları için çeşitli eserler hazırlayarak bunları karşılıksız olarak dağıtmaktı. Örneğin bu doğrultuda Roma Beynelmilel Ziraat Enstitüsünün hazırlamış olduğu eserlerden bazıları tercüme edilerek dağıtılmıştı¹⁹⁸. Ayrıca Ziraat Vekâleti Neşriyat Müdürlüğünün hazırladığı eserler farklı sınıflandırmalar şeklinde (A’dan I’ya doğru) olmak üzere 9 seri halinde yayımlanmıştı. Bunların sınıflandırılması şöyledir¹⁹⁹:

Tablo – 3

Ziraat Vekâleti Neşriyat Müdürlüğü Yayın Grupları

Yayın Grubu	Seri
Çiftçi Broşürleri Serisi	A
Tanıttıcı Neşriyat Serisi	B
İlmi Raporlar ve Araştırma Serisi	C
Mesleki Kitaplar Serisi	D
4–K Neşriyatı Serisi	E
Ders Kitapları Serisi	F
Afiş, Harita ve Levha Serisi	G
Mesleki Mevzuat Serisi	H
Müteferrik Neşriyat Serisi	I

İnceleme dönemi içerisinde üreticiye yönelik olarak uygulamaya konulan zirai yayım hizmetleri, 4 koldan oluşan bir ağ sistemi ile gelişme gösterdi. Bunlardan ilki Ziraat Vekâleti Merkez Teşkilatı Neşriyat Müdürlüğü, ikincisi ülke sathında hizmet veren mevcut ziraat eğitim ve araştırma kurumları, üçüncüsü Halkevleri ve Halkodaları tarafından neşredilen eserlerle ve son olarak dördüncüsü de gerek Ziraat, Kültür ve Maarif vekâletleri tarafından yayımlanan mesleki dergiler gerekse ülkenin önde gelen ziraat uzmanları tarafından yayımlanan ziraat dergileri aracılığıyla aktarılmaya çalışıldı. Bu doğrultuda 1924–1933 yılları arasında yalnızca Ziraat Vekâleti tarafından hazırlanan ve halka aktarılan zirai yayımların sayısı 123 adettir. Bu zirai yayımlardan bazıları ve yayımlandığı yıllar şöyledir²⁰⁰:

Ormancuların Keşfinde Nazarı Dikkate Alınacak Nukat (1924), Sütlü İneklerin Tağdisinde Yeni Bir Usul (1925), Mükemmel ve Ameli Tavukçuluk (1926), Hayvan Yemleri Hakkında Çiftçiye Öğütler (1926), Ameli ve Nazari Bağcılık (1926), Gebe Hayvanlara Henüz Doğurmuş Olanlara Yapılması Gereken Lazım Gelen Tedbirler (1928), Bağlarda Külleme Hastalığı Sureti Mücadelesi (1928), Toprak Nedir ve Nasıl İşlenir? (1929), Traktör Sahipleri ile Ziraat Makinistlerine Ameli Rehber (1930), Tavuk Nasıl Ba-

198 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933.; Bk.: **On Beşinci Yıl Kitabı**, s.441.; “Köylerde Gösterilecek Öğretici Filmler”, **Ulus**, 25 Ekim 1937, s.2.; “Öğretici Film Üzerindeki Çalışmalar”, **Köy Postası**, S 95, (Haziran 1952), s.9.

199 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri (Ziraat, Veteriner, Orman)**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Tanıttıcı Neşriyat Serisi: B -4, Güven Matbaası, Ankara 1960.; **Ziraat Vekâleti Veteriner Sağlık Müesseseleri**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Tanıttıcı Neşriyat Serisi, B -2, Güven Matbaası, Ankara 1960.

200 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933.

kılmalı? (1931), Koza Yetiştirelim (1932), Köy Muallimleri İçin Verilen Meyvecilik Konferansları (1933), Aşı–Üretim Muhtıraları (1934), Köylülere Kümes Hayvanları İçin Öğütler (1935), Bağlarda Antraka, Verem, Kavlama, Ballık, Pronos Hastalıkları ve Bakımları (1935), Pamuklarımızı Niçin ve Nasıl Eyileştireceğiz? (1935), Fidancılık ve Ağaçlandırma (1936), Tarlalarımızın Etrafına Dut Dikiniz? (1936), Köylülere Bağcılık İçin Öğütler (1937), Yonca Otu (1937), Çeltik Ekim Kanunu ve Talimatnamesi (1937), Zeytin Hastalıkları (1938), Tütün Ambar Böcekleri ve Bunlara Karşı Korunma Usulleri (1938), Türk Köylüsünün Önündeki Müspet İmkânlar (1938), Köylüyü Fiilen Yetiştirmek İçin Kestirme Yollar (1938).

Fotoğraf –7

Atatürk Dönemi’nden itibaren Ziraat Vekâleti tarafından hazırlanan ve çiftçilerin hizmetine sunulan “bilgilendirme” broşürleri.

3.1.4. Tohum Temizleme–Tohum, Meyve Fidanı ve Hayvan Dağıtımı, Bitki ve Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele

İnceleme döneminde çiftçilere yönelik olarak tohum dağıtımı, tarımsal savaş ve hayvan hastalıklarıyla mücadele kapsamında geniş kapsamlı bir hizmet politikası yürütüldü. Bu dönemde bir yandan çiftçilere vasıflı, temiz ve ilaçlanmış tohum türleri temin edilirken, diğer yandan da bitkilere musallat olan zararlı ve haşerelere karşı zirai mücadele; hayvancılık kapsamında ise salgın hastalıklarla mücadele ve çeşitli türlerde aşı, serum ve biyolojik madde üretimi çalışmaları yapıldı. Bilhassa Ziraat Vekâleti Veteriner İşleri Umûm Müdürlüğü ve bakteriyoloji kurumları ürettikleri ilaçları halka dağıtarak yahut bizzat tatbik ederek hayvan hastalıklarının önüne geçmeye çalıştı. İnceleme dönemindeki bu çalışmalar tarla bitkileri, hayvancılık ve zirai mücadele alanlarında gerçekleştirildi. Bu başlık altında araştırma–geliştirme ve ıslah, deneme ve üretim çalışmaları neticesinde çoğaltılmaya başlanan en yeni tohumlukların dağıtımı, bitki koruma ve zararlılarla mücadele kapsamında yürütülen çalışmalar ve veterinerlik hizmetleri kapsamında hayvan hastalıklarıyla mücadele işlerine dair veriler istatistiksel olarak verilecek ve genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Atatürk Dönemi’nin ilk aşamasını ifade eden (1923–1931) evresinde çiftçilerce kullanılan ziraat araçlarının ıskallığı, tarlaların ekime hazırlanamamasına yol açmış, bunun neticesinde de tohumluklar verimli olmaktan çıkmaya başlamıştır. Tohumlukların bozulması hastalıklara karşı olan dirençlerini olumsuz yönde etkilemiş ve verim kabiliyetlerinin düşmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda tohumlukların iyileştirilmesi çalışmalarına 1925 yılından sonra başlanabilmektedir. Bu çalışmalar çok verimli, yüksek kaliteli, hastalıklara ve kuraklığa karşı dayanıklı tohumların geliştirilmesi ve artırılan tohumlukların hangi bölgelerde verimli olacağı doğrultusunda denemeler yapıldı. Daha sonra 1931 yılından sonra bu tohumlukların

çoğaltılması, çiftçilere dağıtılması ve dolayısıyla çiftçilerin elindeki vasıfsız tohumlukların iyi tohumlarla değiştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürüldü²⁰¹.

1931 yılına kadar tarla ve sanayi bitkileri tohumluklarının iyileştirme ve deneme faaliyetleri yapıldı, ancak çoğaltılmaları ile uğraşılmadı. Bu sebeple inceleme döneminin ilk aşamasını ifade eden 1923–1931 döneminde tarla ve sanayi bitkileri alanında çiftçilere tohum üretimi yapabilecek çiftlikler bulunmadığı için bu noktada dağıtımın sağlanamadığı görülmektedir. 1931 yılından sonra tohum üretme çiftliklerinin kurulmaya başlamasına paralel olarak selektörden geçirilmiş tohumlukların dağıtımı için Eskişehir'deki Çifteler Çiftliği bizzat bu işe tahsis edildi. Ayrıca bu çiftliğe ek olarak Ankara'da ve Trakya bölgesinde Lüleburgaz Üretim Çiftliği kuruldu. Tohum üretme çiftliklerinin diğer bir önemli uğraş alanı ise tohumlukların kolay ve kaliteli bir biçimde temizlenmesi ve ayrılması yönünde oldu. Bu amaçla 1931 yılında 11 adet selektör (tohum temizleme ve ayırma makinesi), satın alınarak Eskişehir, Afyon, Ankara, Silifke, Yeşilköy ve Yalova mıntıklarındaki tohum temizleme merkezlerinde işletilmeye başlandı. Tohumlukların ücretsiz olarak temizlendiği bu merkezlere yoğun ilginin fazla olması, selektörlerin geceleri de çalıştırılmasına neden oldu. Bu doğrultuda bahsi geçen merkezlerde 1934 yılına kadar temizlenerek ilaçlanan ve cinslerine göre ayrılan tohumluk miktarı 6.418.766 kg. buldu. Bu işlemin verim ve kaliteyi artırıcı sonuçları ve üreticinin ilgisi, selektör sayısının artırılmasını gerektirdi. Böylece 1938 yılına gelindiğinde tohum temizleme merkezlerindeki selektör makinesi sayısı 131'e çıkarıldı²⁰².

Fotoğraf – 8

Kaynak: <https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler/B%C3%9CGEM%20Tarih%C3%A7e.pdf> (Erişim Tarihi: 24.12.2019).

İyileştirilen tohumlukların yetiştirilip dağıtımında ve tarımsal üretimde buğday bitkisinin üstünlüğü, artırılan ve çoğaltılıp dağıtılan tohumlukların da bu mahsule yönelik olmasını sağladı. Tablo –4'te tarla bitkileri tohumluklarının yıllara göre dağılımı yer almaktadır²⁰³: Buna göre, 1931–1934 arası dönemde karşılıksız olarak dağıtılan 378.714 kg. tohumluğun 275.311 kilogramını buğday tohumu oluşturmuştur. Bu miktar dağıtılan tohumlukların %72,6'lık bir kısmını ihtiva etmektedir. Bununla birlikte 1931 yılında üretim ve çoğaltma tarlalarının yeni kurulmaya başlamasıyla birlikte dağıtım miktarı düşük bir seyir izledi. Ancak bu tarihten sonra hem ürün bazında hem de genel mahiyette tohum dağıtım miktarında

201 “Ziraat Bakanlığı Ziraat Umum Müdürlüğüne C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı'na Sunulan Rapor”, **Ziraat Gazetesi**, S 5, (1935), ss.130-144.

202 Kayam, **agt.**, ss.178-180.; Suphi Rıza Doğan, “Yurdumuzda Tohum Islah İşleri”, **İktisadi Yürüyüş**, S 71, (18 İkinciteşrin 1942), ss.10, 18.

203 “Ziraat Bakanlığı Ziraat Umum Müdürlüğüne C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı'na Sunulan Rapor”, Şekil: 1.

istikrarlı bir artış gözlemlendi. Nitekim tohum üretimin artmasıyla birlikte bu artış 1931 yılına kıyasla 1934 yılında üç katından fazla bir seviyeye ulaştı.

Tablo –4

Tohum Üretme, Deneme ve Çoğaltma Çiftliklerinde Üretilip Dağıtılan Tohumluk Miktarı

Yıllar	Buğday	Arpa	Yulaf	Çavdar	Mısır	Diğer	Toplam
1931	31.172	10.024	400	-	-	4.488	46.084
1932	35.815	12.728	960	-	-	5.685	55.188
1933	72.608	17.349	8.405	-	-	11.025	109.387
1934	135.716	18.125	12.012	700	1.502	-	168.055

Bu başlığın ikinci adımını zirai mücadele alanında çiftçilerin tarla, bağ, bahçe ve mahsullerine zarar veren haşerelere karşı tarımsal savaş usulleri ve uygulamalarının ne ölçüde üreticilere intikal ettiği konusu oluşturmaktadır. İnceleme döneminde her yıl mahsullere milyonlarca liralık zarar veren ve üreticinin emeğini hiçe sayan bitki hastalıkları ve zararlı haşereler üzerinde büyük bir hassasiyetle duruldu. Bilhassa millî serveti korumak üzere en teknik ve modern organizasyonlar kurularak çiftçilerin en önemli derdi olan tarımsal savaş meselesinde kurumların neleri başarıp–başaramadığı ortaya konuldu. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti tarafından 1925–1937 yılları arasında bağ, bahçe ve tarla ziraatı arazilerindeki verim ve ürün kalitesini düşüren, üreticilerin emeğini hiçe sayan çeşitli haşere ve bitki hastalıkları karşısında yürütülen zirai mücadele faaliyetleri Tablo –5'deki gibidir²⁰⁴:

Tablo –5

Zirai Mücadele Alanında Yaşanan Gelişmeler ve Sonuçları

Tarımsal Zararlılar	1925–1937
Domuz Mücadelesi (adet)	3.689.286
Fare Mücadelesi (hektar)	2.727.988
Çekirge Mücadelesi (adet)	340.938.520
Diyaspis Mücadelesi (adet)	4.693.063
Karpokapsa Mücadelesi (adet)	2.081.442
İponomot Mücadelesi (adet)	9.287.198
Lekanyom ve Püseron Mücadelesi	196.465
Ödemiş Mücadelesi (hektar)	9.741
Zeytin Sineği ve Güvesi Mücadelesi (adet)	4.165.336
Süne Mücadelesi (kg.)	719.517
Krizomfalüs Mücadelesi (adet)	670.600
İncir Kurdu Mücadelesi (kg.)	77.005.500

204 Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, Seri: B, Takım: 10, Ankara 1938, ss.7-14.; On Beşinci Yıl Kitabı, ss.447-448.; BCA, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.79-85.

Pamuk Böcekleri Mücadelesi (hektar)	8.693
Tohum İlaçlanması	1.132.512
Fındık Bağ Mücadelesi (hektar)	457.185
Çiğit Temizlenmesi (kg.)	393.525
Tütün Hastalıkları Mücadelesi (hektar)	290.750

Tablo -5'te görüldüğü üzere 1925-1937 yılları arasında fare mücadelesi kapsamında 2.727.988 hektar arazi farelerden temizlendi. Bir hektarda asgari olarak görülen fare sayısı 10 adet olarak hesaplandığında bu arazilerden toplamda 27.279.880 adet fare temizlendiği gözlemlenmiştir. Aynı dönem zarfında 714.624 domuz ve 2.974.522 diğer zararlı hayvanlar itlaf edildi. Karpakopsa mücadelesi kapsamında 1932-1937 yılları arasında Niğde, Kastamonu, Amasya ve Malatya illerinde 2.081.442 ağaç ilaçlandı ve en az (%95 oranında) elmanın kurtsuz bir şekilde üretilmesi sağlandı. İponomot (yaprak tırtılı) ile mücadele kapsamında 1926-1927 yılları içerisinde 9.287.198 meyve ağacı bu haşerenin ziyanından kurtarıldı. 1929-1936 yılları arasında 9.741 hektarlık bağ alanı bu haşereden temizlendi. Ayrıca portakal bahçelerine zarar veren Krizomfalüs böceği ile mücadele kapsamında 1930-1937 yılları arasında 670.600 ağaç bu zararlı haşereden arındırıldı. 1932-1935 yılları arasında Batı Anadolu Bölgesi'nin en önemli mahsulleri arasında yer alan incir mahsulünde düşüklüğe sebep olan incir kurdu böceği ile mücadele kapsamında 77 milyon incir ağacı kurtsuz olarak dış piyasaya sevk edildi. Fındıklıkların gençleştirilmesi, fenni olarak bakımı ve hastalıklardan kurtarılması mücadelesi kapsamında 1932-1936 yılları arasında 457.185 hektarlı fındık sahası imar edildi ve 70.000 kg. Eryofisli kozalak tomurcuklar toplatılarak ortadan kaldırıldı. Ülkenin hububat bölgelerinde bitkilere zarar veren sürme hastalığına karşı da gerekli tedbirler alındı ve bu doğrultuda 13.000.000 kg. muhtelif cins hububat ürünü temizlettirildi ve bundan 1.132.512 kg.'ı ilaçlatılarak çiftçiye hastaliksız tohum ekimi yapması temin edildi.

Hayvan hastalıklarıyla mücadele uygulanan politikalardan bir başkasıdır. Daha önceki hayvancılık ıslah, araştırma, yetiştirme ve hastalıklarla mücadele bölümünde genel politikalar ortaya konulmuştu. Burada önceki bölümde değinilmeyen hayvan sağlık politikalarının ne ölçüde uygulanıp-uygulanmadığı ve başarı sağlayıp-sağlayamadığı üzerinde durulacaktır. Bitkisel hastalıklar ve tarımsal savaş konusunda olduğu gibi hayvan hastalıklarının yayılmadan yetkililere bildirilmesi gerekmektedir. Zira bu durum gerek insan sağlığı gerekse ekonomik bakımdan oldukça önemli bir husustur. Bu sebeple inceleme dönemi içerisinde hayvan sağlığı alanında tehlikeli sayılan hastalıkların yetkili makamlara bildirilmesi doğrudan yetiştiricilerin sorumluluğuna bırakıldı. Aynı dönem içerisinde yayılan ve ciddi bir tehlike oluşturan başlıca hayvan hastalıkları arasında şunlar yer almıştı: Sığır vebası veya malkıran, antraks, tüberküloz, şap veya tabak hastalığı, dalak hastalığı, yanıkara, sığır ciğer ağrısı, sığır veremi, barbon, şarbon, keçi ciğer ağrısı, çiçek hastalığı, ruam, beygir frengisi, kuduz, tavuk kolerası, vebası, tifüsü, difterisi ve uyuz hastalığı.

Nicelik olarak oldukça fazla, etki bakımından ise büyük bir tahribata neden olan hayvan hastalıklarıyla mücadele Ziraat Vekâletinin üzerinde önemle durduğu ve hassasiyet gösterdiği konular arasında yer aldı. Bu doğrultuda 1930'lu yıllardan itibaren hızlandırılan mücadele kapsamında birçok hastalık ortadan kaldırıldı, birçoğu da kontrol altına alınarak önemli oranda azaltıldı. Bu sonuçların azalmasında hayvan hastalıklarının zamanında bildirilmesinin zorunlu tutulmasının önemli etkisi oldu. Nitekim 1922-1933 yılları arasında 5.489 köyde 1.438.951 hayvana sığır vebası sirayet etmişti. Bu hayvanlardan 1.060.741 adedine aşı yapılmış, 118.438 adedi de veba hastalığından telef olup ölmüştü²⁰⁵. 1933 yılına kadar bu hastalık kapsamında yürütülen mücadele çalışmaları ve aşı üretimi ile hastalık bu tarihten itibaren neredeyse tümüyle ortadan kalktı. Bu durum hayvancılık ekonomisine de yansdı. Örneğin 1920'li yılların ikinci yarısında hayvan hastalıkları sebebiyle 30.000 hayvan ihraç edilebilmişken, 1935 yılına gelindiğinde ihraç

edilen hayvan sayısı 10 milyonu bulmuştu. Bu dönemde ayrıca ruam hastalığı ile ilgili geniş bir tarama yapıldı ve 1934 yılına kadar 120.000 hayvan bakımdan geçti. Benzer şekilde şarbon hastalığı karşısında 600.000 hayvanın aşılması yapıldı. Dahası bakteriyoloji kurumlarının başarılı çalışmalarıyla yurt içindeki aşı ihtiyacı karşılandığı gibi Kıbrıs ve Irak başta olmak üzere birçok ülkeden gelen aşı isteği de büyük ölçekte kurumlarda üretilen aşı, serum ve ilaçlarla karşılandı²⁰⁶. 1922–1932 gibi 10 yıllık dönemde Pendik Bakteriyoloji müessesesi 67.897 litre, Erzincan müessesesi ise 69.248 litre olmak üzere toplamda 137.145 litre serum üretimi yaptı. Bunun 125.000 litresi yurt içindeki salgın hayvan hastalıklarında mücadele çalışmaları için kullanılırken, geriye kalan fazla miktardaki serumlar diğer ülkelere ihraç edildi²⁰⁷. Tablo –6’da 1922–1937 dönemi içerisinde ülkede yoğun olarak görülen çeşitli hayvan hastalıkları türlerine karşı yapılan aşı, serum faaliyetleri ve salgınla mücadelede yaşanan gelişmeler görülmektedir.

Tablo –6

Hayvan Hastalıkları Alanında Yaşanan Gelişmeler ve Sonuçlar²⁰⁸

Hastalık	Köy Sayısı	Sirayet Eden	Ölen	Aşı Yapılan
Sığır Vebası	5.487	1.438.951	118.438	1.060.741
Antraks	2.942	1.651.613	49.656	1.596.238
Çiçek	4.988	2.615.376	49.257	3.440.527
Barbon	835	173.458	6.613	93.214
Şarbon	616	146.733	2.968	328.140
Keçi Ciğer Ağrısı	2.195	1.026.433	70.161	-
Yanıkara	583	274.984	3.967	20.203
Kula	6.159	2.430.636	3.323	1.775.483
Uyuz	2.021	823.731	15.684	-
Tavuk kolerası, veba, tifo, difteri	-	17.593	-	47.556
Ruam, tüberküloz ve durin	13.837	18.754	63	-

İnceleme dönemi içerisinde bahçe kültürleri kurumlarının teşkilatlanma süreçleri ve faaliyetlerinin 1930’lu yılların ikinci yarısından sonra gerçekleştiği bilinmektedir. Bu sebeple ilgili kurumların damızlık aşılı, aşısız meyve fidanı, sebze fidesi ve bağ çubuğu dağıtım miktarları esas olarak 1930’lu yılların sonlarından itibaren başlamakla birlikte bu dönemde yapılan üretim ve dağıtımlar küçük çaplı girişimler olarak kaldı. (1924–1933) döneminde meyveli–meyvesiz ağaç fidanı, fındık fidanı ve çay (adet olarak) miktarı Tablo –7’de görüldüğü gibidir²⁰⁹:

206 “Ziraat Bakanı Muhlis Erkmen’in CHP Dördüncü Büyük Kurultayı’nda Yaptığı Konuşma”, **Ziraat Gazetesi**, S 5, (1935), s.152.; **On Beşinci Yıl Kitabı**, ss.452-454.; “Cumhuriyet Devrinde Zootečni Tarihine Bir Bakış: Cumhuriyetin Kuruluşuna Tekaddüm Eden Devrede Hayvan Islahı Sahasında Alınan Tedbirler”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: IV, S 48-49, (Ocak-Şubat 1954), ss.2-4.

207 **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, s.47.

208 **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946, ss.15-28.; **BİGM 1938-1939 İstatistik Yıllığı**, C 10, ss.199-200.

209 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.66-67.

Tablo –7

Bahçe Kùltürleri Alanında Dağıtılan Fidan Türleri ve Sayısı

Yıllar	Meyveli-Meyvesiz Fidan	Fındık Fidanı	Çay Tohumu
1924	24.349	-	-
1925	140.442	517.000	131.708
1926	307.088	346.000	75.641
1927	248.890	72.000	107.050
1928	370.719	-	54.050
1929	507.180	-	1.120
1930	888.725	-	-
1931	1.162.271	-	-
1932	1.403.682	-	-
1933	1.433.009	-	-

Atatürk Dönemi tarım ve hayvancılık alanında olduğu kadar aynı zamanda ormancılık anlayışının geliştiği ve bu alanda önemli adımların atıldığı bir dönemi de ifade etmektedir. Bu noktada ormancılık alanında yapılan yasal düzenlemelerle özellikle orman sayılan yerlerin içinde ve bitişinde yerleşik olan köylülerin ormanlardan yararlanma olanaklarının genişletilmesi, ormanlık alanların daha etkin, verimli ve ekonomi için daha karlı olacak şekilde işletilmesi, odun başta olmak üzere daha fazla gereksinim duyulur hale gelen orman ürünlerinin karşılanabilmesi için gerekli idari ve teknik düzenlemelerin yapılması doğrultusunda önemli kararlar alınmıştır. Ormancılık faaliyetlerinde bilimsel yöntemlerin uygulanarak, ormanlık alanların korunmasını ve bakımını sağlamak, tahribini engellemek ve ağaç sevgisini aşılacak amacıyla 1924'te "Türkiye Ormancılık Cemiyeti" kuruldu²¹⁰. Öte yandan 1930 tarihli İktisat Programı'nda ormanların ciddi oranda azaldığı, bunun önüne geçebilmek için küçük ölçekli işletmeler yerine kamu eliyle koruma tedbirlerinin alınacağı, kalifiye eleman yetiştirileceği ve orman işletme tesislerinin kurulacağı belirtildi²¹¹. Ankara'daki Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde bir Orman Fakültesinin yanı sıra Bursa ve Bolu'da orta ziraat mektepleri açılarak bu hususta eğitimsel faaliyetler yürütölmeye başlandı. Bu alanda yabancı uzmanların istihdam edilmesine paralel olarak ormancılık eğitiminin sahada uygulanması amacıyla Kocaeli'nde, Almanya ve Avusturya'da uygulanan yöntemler ile ormanların korunması ve işletilmesi için Ziraat Vekâletine bağlı olarak 1934'te dört amenajman grubundan oluşan bir orman bakım teşkilatı kuruldu²¹².

Bununla birlikte ormancılık alanında inceleme dönemi kapsamında herhangi bir araştırma–geliştirme organizasyonuna rastlanılmamıştır. Bu dönemdeki ormancılık işleri ve araştırmaları daha ziyade 1937 yılında kurulmaya başlayan Orman İşletmeleri tarafından yürütölmeye çalışıldı. Devlet Orman İşletmeleri ormanları imar etmek, korumak, amenajman planlarına ve iktisadî icaplara göre teknik usullerle ve devamlı bir şekilde işletmek; amenajman ve işletmecilikle ilgili her türlü plan ve projeleri yapmak ve yaptırmak; işletmeciliğin gerektirdiği kısa süreler içinde işçi ve hizmet içi personel yetiştirmek gayesiyle faaliyet gösterdi. Ayrıca modern ve teknik ormancılığa mevzuat açısından getirilen yenilikler bu dönemdeki önemli bir aşamayı oluşturuyordu. Bu yasal düzenleme ile kurulmaya başlanan Devlet Orman İşletmeleri

210 **Türkiye 1923- 1973 Ansiklopedisi**, IV, Kaynak Kitaplar, İstanbul 1974, s.1156.

211 İlhan Tekeli ve Selim İlkin, **1929 Dünya Buharında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yay., Ankara 1977, ss.570-571.

212 **Milliyet**, 11 Temmuz 1934, s.3.

ile ormancılık hizmetleri dikim, kesim ve nakliyatı ile tamamen orman mühendislerinin idari ve teknik sorumluluğu altında yürütülmeye başlanmıştır.

3.2. İnönü Dönemi'nde Zirai Eğitim Politikasının Tespit Edilmesi ve Zirai Modernizasyon (1938–1950)

İnönü Dönemi zirai eğitim–araştırma–geliştirme politikaları ve uygulamaları dönemsel olarak kendi içerisinde birtakım farklılıklar göstermektedir. Dönemin ilk adımını oluşturan 1938–1948 dönemi devletçilik politikalarının son evresi ve Atatürk Dönemi zirai eğitim politikalarına eklenme olarak ifade edilebilir. Atatürk Dönemi eğitim–araştırma politikaları ve uygulamaları İnönü Dönemi için (1938–1950) önemli bir zemin ve tecrübe hazırlamıştır. Bununla birlikte 1940–1945 dönemi savaş ekonomisi dönemi ve 1946–1950 arası dönem ise savaş sonrası geçiş dönemini ifade etmektedir. İkinci Dünya Savaşı yılları, hem Türkiye ekonomisi hem de ziraatla uğraşan kesim açısından çok farklı bir alt dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemde seferberlik koşullarının yarattığı baskılar altında zirai üretim büyük gerilemeler gösterirken, üretilen mahsullerin ihraç edilebilmesi bir yana; kentlerin ve ordunun iyaşesini sağlamak devletin karşı karşıya kaldığı en önemli problemler arasında yer aldı. Savaş koşullarında Cumhuriyet Halk Partili hükümetlerin küçük köylülük ve kırsal kesime yönelik izlediği politikalar, savaş sonrasında Tek Parti rejiminin yıkılmasına yol açan dönüşümü tetikledi ve 1946 yılı sonrasında Demokrat Parti'nin desteklenmesinin temel sebepleri arasında yer aldı.

İnönü Dönemi zirai eğitim politikalarının ilk aşaması ve programının ana hatları 1938 yılında gerçekleştirilen Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi'nde yer alan kararlarca belirlendi. Ziraat Vekâleti tarafından 1938'de düzenlenen bu geniş çaplı kongrede tarımsal gelişme başta olmak üzere birçok konuda ulusal seferberlikte mali plan için sağlanacak kaynaklar konusunda çalışmalar yapıldı. Kongre sırasında hazırlanan 5 senelik genel esaslar programında eğitim–araştırma ve yayım hizmetleri doğrultusunda alınan kararlar 1950 yılına kadar izlenecek olan zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım politikaları ve uygulamalarına yön veren bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu dönemdeki zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım politikalarına bakıldığında Atatürk Dönemi'ndeki politika ve uygulamaların izleri ve etkisinin somut olarak görüldüğü, mevcut durumdaki eğitim–öğretim ve araştırma kurumlarının bünyelerinde ise yapısal değişikliklerin olduğu gözlemlenmiştir.

3.2.1. Eğitim–Öğretim

İnönü Dönemi'nde örgün eğitim sisteminde gerek yüksek ziraat öğrenim düzeyinde gerekse alt kademedeki ziraat eğitim kurumlarının örgütlenmesine önem verildi ve bu doğrultuda önemli gelişmeler kaydedildi. Yüksek ziraat öğrenim kademesinde 1933 yılında Ankara'da kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü (A.Y.Z.E) 1948 yılına kadar eğitim–öğretim hayatına devam etti. 1946 yılında üniversiteler Kanun'una göre, Türkiye'de yeni bir "Tarım Üniversitesi" kurulması gündeme geldi ancak bu girişim gerçekleşemedi. Daha sonra TBMM'de alınan karar gereğince Yüksek Ziraat Enstitüsü, 7 Temmuz 1948 tarih ve 5234 sayılı Üniversiteler Kanun'una Ek kanun ile Ankara ve İstanbul üniversitelerine katıldı. A.Y.Z.E'nin üniversiteler kanunu kapsamında yer alması bir üniversite olarak değil, mevcut fakültelerinin (Ankara ve İstanbul Üniversiteleri)'ne katılması kararı Mart 1948'de kabul edildi. TBMM Bütçe Komisyonu kararına göre, Ziraat ve Veteriner fakültelerinin Ankara Üniversitesi bünyesinde, Orman Fakültesinin ise İstanbul Üniversitesi bünyesinde faaliyet göstermesi kararlaştırıldı²¹³. Böylece 1948 yılından sonra A.Y.Z.E. tarihe mal olurken, onun mevcut durumu, yapısal bir değişikliğe uğrayarak farklı şekillerde bir yüksek öğrenim modeli geliştirildi. Yeni program uyarınca 1948 yılından itibaren Ziraat ve Veteriner fakülteleri Ankara Üniversitesine, Orman Fakültesi ise İstanbul Üniversitesine bağlandı. Ayrıca A.Y.Z.E bünyesindeki Tabii

213 T.C. Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Tetkik Dairesi Başkanlığı, S 71/846, 6-3285, 22.12.1947.; TBMM Bütçe Komisyonu Raporu, Esas No: 1/238, Karar No: 94, 22.06.1948.; Bk.: Çiftçi, Yüksek Ziraat Enstitüsü, ss.595-610.

İlimler Fakültesi AÜ. Fen Fakültesi ile Ziraat Sanatları Fakültesi ise Ziraat Fakültesi ile birleştirildi. Yeni bir yüksek ziraat öğretimi anlayışıyla 1948 yılından itibaren Ankara Üniversitesi bünyesi içinde Türk yüksek öğrenim hayatına katılan Ankara Üniversitesi Ziraat ve Veteriner Fakültesi ile İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi bu günden itibaren 1950'li yılların ortalarına dek ülkedeki tek yüksek ziraat eğitimi veren kurumlar olarak varlıklarını sürdürdü.

İnceleme Dönemi'nde Yüksek Ziraat Enstitüsü, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra bilimsel araştırma yönü ile ülkenin çeşitli bölgelerinde zirai araştırma ve tetkikler düzenledi. Bu seyahatlerin temel amacı bir yandan il, kaza ve köylerde çeşitli şubeler üzerinde tetkikler yapmak, diğer yandan da tespiti yapılan bölgelerdeki halkın teknik ziraat bilgisinin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütmektir. Bu noktada Enstitüdeki bilimsel araştırmacılar mürekkep bir heyet, 23 Haziran 1944 tarihinde ülke dışında araştırma ve üreticilere teknik ziraat bilgisi desteğinde bulunmak amacıyla bir tetkik gezisi gerçekleştirdi. Doç. Dr. Nail Oraman başkanlığında Prof. Dr. Halit Evliyar, Doç. Dr. Celal Tarıman, Fehim Fırat, Adnan Bertel, Nurettin Öktem, Asistan Mustafa Uluöz, Fethi İncekara, Baki Kasaplıgil ve Savni Huş'tan müteşekkil bir kafile tarafından Anadolu'nun güney sahillerinde yer alan Seyhan (Adana) ve Hatay illerinde araştırmalar yapıldı. 23 Haziran 1944-15 Temmuz 1944 tarihleri arasında 23 gün süren araştırma gezisinde çeşitli zirai konferanslar verildi ve yerelliklere özgü tetkikler yapıldı. Oldukça verimli notların alındığı araştırma seyahati programında meyve ağaçlarının dikim ve bakımı, Amerikan asma anacı, tarla işleme usulleri, gübrelere muhafaza şekilleri, gübrenin tarla ziraatında önemi, meyve ağaçlarının yetiştirilmesi, tarla ziraatında münavebe, zararlı bitkilerle mücadele, turunçgillerin dikimi ve sulanması, kenevir ve keten yetiştirilmesi, pamuk, okaliptüs işletmesi ve hububat ziraatı gibi konular üzerinde duruldu ve üreticilere bilgiler verildi²¹⁴.

Orta kademedeki zirai eğitim kurumlarının sayısında 1950 yılına kadar herhangi bir nicel değişiklik olmadı. Mevcut durumdaki İstanbul, İzmir (Bornova), Adana ve Bursa ziraat mektepleri 1949 yılında toplanan Birinci Ziraat Okulları Kongresi'nde "Bölge Ziraat Okulu" adını aldı. Hayvan Sağlık Memurları ve Nalbant Mektebi, Bursa ve Bolu Orman mektepleri eğitim-öğretimlerine aynı isim ve program altında faaliyetlerini sürdürdü. Buna karşın mevcut durumda çalışmalarını sürdüren Bursa İpek Böcekçilik Mektebi, 1939 yılında yapısal bir değişikliğe uğradı ve İpek Böcekçilik Enstitüsü adını aldı. Diğer bölgelerdeki (Denizli, Diyarbakır, Edirne ve Antalya) ipek böcekçilik mektepleri ise bu Enstitüye bağlı birer ipek böcekçilik istasyonu olarak 1949 yılına kadar varlıklarını sürdürdü. 1949 yılından itibaren diğer bölgelerde yer alan ipek böcekçilik istasyonları kapatılırken, Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsü ülke dışından ipek böcekçilik üzerine bilimsel araştırmalar yapan tek kurum olarak varlığını idame ettirdi²¹⁵.

İnceleme döneminde yukarıda isimleri geçen ziraat mektepleri eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra üretim-dağıtım çalışmalarına önem vererek, adeta bir deneme, üretme-yetiştirme çiftliği fonksiyonlarını da yerine getirdi. Mekteplerin örnek çiftliklerinde üretilen mahsuller, selektörden geçirilip kalbur makinesiyle ayırt edildi ve köylüye temiz tohumluk temin edildi. Ayrıca bu birimlerinde yetiştirilen hayvanlar damızlık olarak üreticilere intikal ettirildi. Öte yandan orta dereceli ziraat mekteplerinin bağ-bahçe ve arazilerinde yetiştirilen %100 doğal ve kaliteli ürünler ucuz bir meblağ karşılığında halkın hizmetine sunuldu. Bu satışları yapabilmek amacıyla mekteplere bağlı olarak şehir merkezlerinde satış mağazaları oluşturuldu. Mekteplerin yetiştirmiş olduğu buğday tohumlukları arasında Akova, Akbaşak, Üveyik, Floransa, Mentana ve Karakılçık buğday çeşitleri; Tokak arpa; hayvancılık grubunda ise Jersey, Montafon, Holstein, Güney Anadolu Kırmızısı (GAK), Doğu Anadolu Kırmızısı (DAK), Aberdeen Angus sığır ırkları; Tahirova X, Kıvırcık F1 ve Akkaraman, Morkaraman, Karayaka, yarımkan Merinos koyunları;

214 "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Grup Seyahati", **Ziraat Dergisi**, Yıl: V, S 55-56, (Ağustos-Eylül 1944), ss.48-50.

215 Abidin, "Zirai Tedrisat", **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, C 2, s.2185.; Raif Savaş, "Türkiye'de Zirai Öğretim", **Ziraat Dergisi**, S 236, (Ocak 1964), ss.12-14.; Tezer Alap, "Yeşil Bursa'da İpekböcekçiliği", **Çiftlik**, Yıl: 13, S 149, (Eylül 1972), s.27.; **Türkiye I. İpek Böcekçiliği Kongresi**, 23-25 Mart 1957, s.106.

Leghorn, Rodeyland, Newhampshire ve Plymouth tavuk cinsleri dağıtımını yapılan temel mahsuller arasındaydı. Mekteplerin ziraat sanatları bölümlerinde ev idaresine yönelik reçel, marmelat, şurup, meyve suyu, peynir, yoğurt, tereyağı, turşu, sirke, konserve, şarap vb. mamuller yapılmakta ve bunların satışı da merkezi bürolarda halkın istifadesine sunulmaktaydı. Bahçe kültürleri alanında ise ziraat mekteplerinin bulunduğu yöre ve yerelliklere özgü ürünlerin yetiştirilmesi üzerinde önemle durulmuştu. Bu noktada İzmir’deki Bornova Ziraat Mektebinde bağcılık–bahçecilik, zeytincilik ve konservecilik eksenli bir üretim yapılırken, Bursa Ziraat Mektebinde hayvansal gıdaların yanı sıra meyve ve sebze ürünleri, Adana Ziraat Mektebinde ise narenciye üretimi daha ağırlık kazanmıştır.

Diğer yandan zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme, deneme–tetkik alanlarında önemli bir yere sahip olan bu mektepler, tarımsal alanda yenilikçi eğitim modellerin uygulanması ile sektörün çağdaş ve bilimsel gelişmeler çerçevesinde ilerlemesi ve nihayetinde Türkiye’de modern ziraatın alt yapısının oluşturulmasına yönelik birçok genç ziraatçının yetiştirilmesinde öncü oldu. Türkiye ziraatını modern yöntemler ile buluşturacak nitelikte ve kalifiyeli öğrenciler yetiştiren bu okullar, “İlim tecrübe değil tetkiktir” diyen Mustafa Kemal Atatürk’ün düşün dünyasındaki Türkiye’yi çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaştırma hedefinin en güzel örneklerinden birini oluşturdu. Bu noktada “Halka dost, köylüye yar, hükûmete destek; iş de cemiyete rehber gençler” yetiştirmek arzusu ve politikasıyla faaliyet gösteren kurumlar, Cumhuriyet’in üretim ekonomisine, barışa ve dış dünyaya dönük aydınlanmacı taraflarını gösteren; yeni Türkiye’nin tarımsal modernleşme ve modern eğitim alanındaki en güzel nişaneleri haline geldi.

Tablo –8

Bölge ve Teknik Ziraat–Bahçivanlık Okulu Mezun Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı²¹⁶

Yıllar	Bölge Ziraat Okulu	Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulu
1939	106	-
1940	151	-
1941	93	-
1942	124	-
1943	116	-
1944	145	-
1945	139	-
1946	150	-
1947	215	382
1948	189	750
1949	170	885
1950	176	317

İnceleme dönemi kapsamında eğitim–öğretim kurumlarının bünyesinde yaşanan yapısal değişikliklerin yanı sıra yeni örgütlenme arayışlarına gidildiği, bu noktada farklı modellerde eğitim kurumlarının açıldığı da görülmüştür. Bu doğrultuda ilk olarak 1940 yılında Ankara’da “Tarım Alet ve Makineleri Uzmanlık Okulu” açıldı. Orta dereceli kademede yer alan, ülke ziraatının modernleşme ve makineleşmesine paralel olarak gerekli olan nitelikli insan gücünü yetiştirmeyi amaçlayan bu okul, 1946 yılına kadar faaliyet gösterdi. Bu tarihten itibaren yüksek öğrenim veren eğitim kurumu haline dönüştürülse de uzun ömürlü olamadı ve 1950 yılına gelindiğinde umulan verim alınamadığı için kapatıldı²¹⁷.

Zirai eğitim alanında yaşanan bir diğer önemli gelişme de ziraatçıların Köy Enstitüleri’ne bir seçenek olarak gördükleri “Teknik Ziraat ve Teknik Bahçivanlık Okulları” modelidir. Dönemin Ziraat Vekili Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu tarafından geliştirilen bu modeldeki okullar ilkökul mezunu olan çiftçi çocuklarına yeni ziraat tekniklerini öğretmeyi amaçlıyordu. Bu doğrultuda 1943 yılında 4486 sayılı Kanun gereğince kurulmaya başlayacak olan okullar iki yılı teorik ve uygulamalı, bir yılı da staj olmak üzere 3 yıl eğitim vereceklerdi. Bu okullardan mezun olan öğrenciler ilk başta 4486 sayılı Kanun kapsamı gereğince devletin çeşitli kademelerinde görev alamazken kendi belirledikleri bölgelerde işletme kurmak isteyenlere gerekli araç ve gereçler toplamı 300 lirayı geçmemek üzere bir kez Ziraat Vekâleti tarafınca karşılanacaktı²¹⁸. Ancak 1953 yılına gelindiğinde bahsi geçen Kanun’un 15. ve 16. maddeleri yeniden gözden geçirildi ve “devletin çeşitli kademelerinde görev alamaz” kararı değiştirildi. Bu tarihten itibaren 6151 sayılı yasa gereğince yapılan düzenleme ile okul mezunlarına devlet kademesinde görev alabilme imkânı tanındı²¹⁹.

216 Hemşinlioğlu, **Tarım Öğretimi**, ss.17-18.

217 Fikret Çeltikçi, “Ankara Tarım Alet ve Makineleri Yüksek Uzmanlık Okulunun Lüzumu Hakkında”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, C 3, S 29, (Haziran 1952), ss.9-10, 30.; **BCA**, Dosya No: 30-01-0-0., Yer No: 80-507-1., Dosya Ek: E12, 30 Haziran 1950, s.1.

218 “Teknik Ziraat ve Teknik Bahçivanlık Okulları Kanunu”, Kanun No: 4486, Kabul Tarihi: 19.07.1943, **Resmî Gazete**: 24 Temmuz 1943, S 5464.

219 Kanun No: 6151, Kabul Tarihi: 15.07.1953, **Resmî Gazete**: 21.07.1953, S 8463.

Nitekim altyapısı hazırlandıktan sonra 1943–1947 yılları arasında Beydere (Manisa), Koçaş (Niğde–Ak-saray), Özden (Konya–Sarayönü), Gökhöyük (Amasya) ve Beylikçayı (Hatay–Reyhanlı)²²⁰ olmak üzere 5 adet Teknik Ziraat Okulu, Çayırova (Gebze–Kocaeli) ve Alata (İçel–Mersin) olmak üzere 2 adet Teknik Bahçıvanlık Okulu açılarak faaliyet göstermeye başladı²²¹.

Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu’nun yazarlarla yapmış olduğu görüşmelerde, başlangıçta 45 büyük çiftlik ve bunların bir parçası olan 45 adet Teknik Ziraat Okulu, 25 küçük çiftlik ve bunun bir parçası olan 25 adet Teknik Bahçıvanlık Okulunun açılacağı ifade edilmişti. Ancak gerçekleştirilebilen yalnızca Beydere, Koçaş, Özden, Gökhöyük, Alata ve Çayırova okulları oldu²²². İlkokula dayalı, 3 yıl süreli ve orta okula muadil bir seviyede eğitim veren teknik ziraat ve bahçıvanlık okullarının amacı, ilköğretim mezunu olan çiftçi çocuklarını 3 yıl süre ile tatbiki ve pratik bir zirai eğitim–öğretimine tabi tutarak yetiştirmek ve mezun olanlara yeter miktarda arazi, ziraat alet ve makineleri ve işletme sermayesi temin edilerek çevrelerinde önder üretici haline getirmektir²²³.

Köylerde tarım–hayvancılık ve ormancılık başta olmak üzere çeşitli meslek dallarındaki işlerin geliştirilmesi, köylünün Cumhuriyet’in düşünüyü ve ilkeleri yönünde bilinçlendirilmesi doğrultusunda Köy Enstitüleri modelinin uygulamaya konulması bir başka modeldeki çalışmalar arasındaydı. Bu doğrultuda 1940 yılından itibaren köy öğretmeni yetiştirme çalışmaları hızlandırıldı ve aynı yıl içerisinde “Köy Enstitüleri Yasası” çıkarıldı. Köy Enstitüleri Yasası ile daha önce açılmış olan köy öğretmen okullarını da Köy Enstitüleri statüsü altında toplandı ve köyde üretim–kalkınma ön plana alındı. Köy enstitülerindeki eğitimin niteliği “iş eğitimi, üretici ve faydacı eğitim” olacaktı. Hedef iş, zanaat ve sanat deneyimli, yetenekli köy şartlarına uyum sağlayacak köy öğretmenlerini yetiştirmektir. Bu amaçla köy enstitülerinin eğitim programları ulaşılmak istenen hedeflere uygun olarak düzenlendi. Nitekim bu karara paralel olarak 1943 yılı programıyla birlikte ziraat dersleri enstitülerde ağırlıklı olarak okutulan bir ders haline geldi. Programa göre, ziraat dersleri haftada 11 saat olmak üzere bütün sınıflarda okutulacaktı. Her köy enstitüsünün kendisine ait tarlaları, bağları, arı kovanları, besi hayvanları ve atölyeleri vardı. Enstitülerde tarla ziraatı, bahçe ziraatı, fidancılık, meyvecilik ve sebzeçilik bilgisi, sanayi bitkileri ziraatı, zootečni, kümes hayvanları bilgisi, arıcılık, ipek böcekçiliği, balıkçılık ve su ürünleri bilgisi, ziraat sanatları gibi tarım dersleri ve bunların uygulamaları okutuluyordu. Kız ve erkek öğrencilerin birlikte aldıkları ziraat dersleri tamamen uygulamalı eğitime yönelikti. Enstitülerin ahırlarında bulunan hayvanların sütünden yoğurt ve peynir yapma, yağ çıkarma ve depolarda bunları saklama yöntemleri, turşu, salamura ve konserve yapma, pekmez kaynatma, bulgur, tarhana ve erişte yapma, etten ve tahıldan kışlık yiyecekler hazırlama, konservecilik ve bunları koruma yolları. Tavukçuluk ve evcil hayvanların bakımı, meyvecilik, bahçecilik, arıcılık, ipek böcekçiliği gibi konularda öğrenciler uygulama ve çalışma yapıyorlardı²²⁴.

220 1946 yılında kurulan ve faaliyete geçen Hatay (Reyhanlı) Beylikçayı Teknik Ziraat Okulu, Tarım Bakanlığının Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak Hatay Devlet Çiftliği ismiyle kurulmuştur. 1946 yılında okula çevrilen yerleşke, Hatay il merkezine 35 km, en yakın kırsal yerleşim birimi olan Reyhanlı ilçesine ise 9 km mesafede yer almaktadır. Yerleşkeye Antakya–Cilvegözü karayolu üzerinden 2. derece karayolu ile ulaşım sağlanabilmektedir. Bir eğitim kurumundan ziyade Devlet Üretim Çiftliği fonksiyonuyla görev yapan kurum, diğer ziraat okulları gibi etkili bir görünüm içinde olamamıştır. Nitekim 1949 tarihli 5433 sayılı Devlet Üretim Çiftlikleri Müdürlüğü Görev ve Kuruluş Kanunu çerçevesinde Hatay Devlet Üretim Çiftliği İşletmesi kurulmuş, 1950 yılından itibaren bu isimle faaliyet göstermiştir. Bk.: **Hatay 1973 İl Yıllığı (Cumhuriyetin 50. Yılında)**, Hatay Valiliği, Hatay 1974, s.111.

221 Ayas, **age.**, ss.640-641.; Bk.: Raif Savaş, “Türkiye’de Zirai Öğretim”, **Ziraat Dergisi**, S 236, (Ocak 1964), ss.12-13.; Kerim Ömer Çağlar, “Zirai Öğretimin 116ncı Yıldönümü Dolayısıyla”, **Ziraat Dergisi**, S 237, (Şubat 1964), s.4.

222 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.45.

223 Hemşinlioğlu, **Tarım Öğretimi**, ss.16-19.

224 Osman Akandere, “Türkiye’de Uygulamalı Tarım Eğitimine Bir Model: Köy Enstitülerinde Okutulan Ziraat Dersleri ve Uygulamaları”, **Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu**, (Bildiriler: 12-14 Nisan 2018), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2019, ss.410-418.

İnönü Dönemi yaygın eğitim kapsamında ise Ziraat Vekâleti Teknik Ziraat Teşkilatı ve İl-İlçe Ziraat Müdürlükleri, Maarif Vekâleti ve Halkevleri tarafından halka yönelik çeşitli dallarda ziraat kurslarının düzenlenmesine devam edildi. Bu noktada köylüye yönelik olarak verilen zirai kursların mahiyeti daha da artırıldı. Zirai makinecilik ve makinist yetiştirme, ziraat alet ve makineleri, motorculuk, traktör, tohum temizleme, toprak işleri, ipek böcekçilik, arıcılık, zeytin bakımı ve budanması, meyvecilik, bağcılık ve fidancılık, sebzeçilik, şarapçılık ve sirkeçilik, bahçıvan yetiştirme, nalbant, ev idaresi, tütüncülük ve inhisarlar, ziraat sanatları, konserveçilik, aile konserveçiliği, sütçülük, hayvan sağlığı ve memurları, tavukçuluk, zirai mücadele, orman bakımı ve memurları vb. alanlar düzenlenen kursların başında geliyordu. Farklı branşları bünyesinde barındıran ziraat kursları özellikle Teknik Ziraat Teşkilatı tarafından tertip edilmekteydi. Tablo -9'da bu kurslara katılım sağlayan kursiyer sayıları ve yıllara göre dağılımı gösterilmiştir²²⁵:

Tablo -9

1938-1950 Döneminde Düzenlenen Ziraat Kurslarındaki Kursiyer Sayısı

Yıllar	Kursiyer Sayısı
1938-1939	440
1939-1940	1.607
1940-1941	1.628
1941-1942	295
1942-1943	244
1943-1944	2.594
1944-1945	1.945
1945-1946	1.092
1946-1947	1.120
1947-1948	5.011
1948-1949	5.135
1949-1950	4.878

3.2.2. Araştırma-Geliştirme

3.2.2.1. Tarla Tarımında İslah-Araştırma ve Mücadele Faaliyetleri

1938-1950 arasındaki evreyi ifade eden inceleme döneminde tarla tarımında ıslah, araştırma ve mücadele üzerindeki çaba ve girişimler, daha ziyade köylünün varolan üretimi artırıp refah düzeyini yükseltebilmesi için mevcut sistemdeki tohum ıslah istasyonlarının denemesini yaparak çoğalttığı tohumlukların dağıtımını ve yaygınlaştırılması üzerinde duruldu ve bu hususta mühim gelişmeler oldu. İlk olarak

225 BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği, ss.364, 368, 378.; BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği, ss.356, 362, 374.; BİUM 1940-1941 Maarif İstatistiği, ss.366, 372, 384.; BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği, ss.380, 392.; BİGM 1942-1943 Millî Eğitim İstatistiği, ss.384, 400.; BİGM 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.126, 130, 142, 144.; BİGM 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.132, 134, 146, 158-160.; BİGM 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.152, 172.; BİGM 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.166, 168, 190.; BİGM 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.212, 214, 216, 230.; BİGM 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.246, 248-250.; BİGM 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.280, 282, 286.

Atatürk Dönemi’nde kurulan tohum ıslah istasyonlarına bir yenisi eklendi ve 1944 yılında Samsun’da bir Tohum Islah, Üretim ve Deneme İstasyonu kuruldu. Ayrıca 1940 yılından sonra kurulan tohum üretme çiftlikleri, üretilen tohumlukların dağıtılması ve ihtiyaç karşısında yetersiz kalmıştı. Bu doğrultuda yeni bir örgütlenmeye gidilerek yeni üretim çiftlikleri açıldı. Ancak yeterli ölçüde tohumluk üretilmesi ve dağıtılması konusunda ciddi bir örgütlenmeye ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında gidilebildi. 1940 yılında açılan Erzurum Yem Bitkileri Deneme Tarlası’na ek olarak Yeşilköy, Adapazarı, Eskişehir, Ankara, Antalya üretim çiftliklerine ek olarak 1945 yılında Eskişehir (Dry-farming), 1946 yılında Samsun ve 1947 yılında Erzurum’da tohum üretim çiftlikleri faaliyet göstermeye başladı²²⁶.

1942 yılı öncesinde Zirai Kombinalara, Anadolu’nun orta kesimlerinde kurak iklim koşulları hakim olduğu için ekimi yapılmayan arazilere devlet toprakları tahsis edilmişti. Fakat bu alanlarda ziraat yapabilmek için makineler ile toprağın ve suyun korunmasına olanak verecek şekilde hazırlanması gerekiyordu. Bu işler için bir yandan kuru ziraat üzerinde araştırmalar yapan uzman ziraatçılar yetiştirilirken, diğer yandan da Atatürk Dönemi’nde temelleri atılan Zirai Kombinalar uygulamasının kurumsallaşması tamamlandı. İlk denemeler sonrasında 1942 yılından itibaren oldukça meşakkatli ve yorucu bir dönemin ardı sıra büyük ölçekli üretim ve dağıtımına geçildi. Zirai Kombinalar zirai alet, makine, zirai mücadele ilaçlarıyla köylülerin ekim, nadas ve harmanına yardım ederek tarlalarında tarımsal mücadele yapmak, çiftçileri modern tarım yöntemlerini uygulamaya yönlendirmek amacıyla faaliyet gösterdi ve buğdayın maliyet fiyatını düşürmeyi amaçladı. Ziraat Vekili Reşat Muhlis Erkmen döneminde başlayan bu girişim, İkinci Dünya Savaşı koşullarında Şevket Raşit Hatipoğlu’nun Ziraat Vekili görevine gelmesiyle nitelik değiştirdi. 1940 yılından itibaren Millî Korunma Kanunu’nun çıkarılmasından sonra, 477 sayılı koordinasyon kararıyla Ziraat Vekâletine boş devlet arazileri üzerinde ve devlet hesabına ziraat yapmak yetkisi verildi. Her tarafta tohumluk yetiştirilmesi için Millî Korunma Kanunu tahsisatından 2.600.000 lira ayrıldı. Ekim işlerinde az zahmet veren ve buna karşın çok mahsul getiren patates ziraatına önem verildi ve birçok sahada patates tohumluklarının yaygınlaştırılması hedeflendi²²⁷. Nitekim Zirai Kombinalar uygulaması ve işletmelerinin oldukça meşakkatli ve yorucu olan bu sürecini Ziraat Vekili Şevket Raşit Hatipoğlu şöyle ifade ediyordu²²⁸:

“(E)vvela kurduğumuz işletmelerden birisi olan MALYA’nın halk dilindeki adı, sadece ÇÖL’dü. (...) Buralarını ilk defa işlemeyi düşünüp, mahallinde incelemelere giriştiğim zaman herkes şevk ve heyecanını kırarak sözler söylemekte birbirleriyle âdeta yarışmışlardı. (...) Kırşehir’de, kendileri ile görüştüğüm birkaç zat: ‘Malya’da ekim olmaz! Buraya sabanla giren çariksız kaçır demişlerdi. (...) Ben ise tamamen aksi kanaatte idim. Halk ve ordu buğday istiyordu. (...) Bunun üzerine (Konya—Aksaray ve Malya’da) bütün teknik eleman ve vasıtalarımızdan istifade suretiyle, geniş ölçüde ziraat yapmak kararına vardım. Ve derhal Devlet İşletmeciliğini kurmaya başladım.”

226 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, ss.46-48.; Kurulan tohum istasyonları ile yazlık ve kışlık kullanılmak üzere 900 ton ürün elde edilecekti. Bu ürünün 500 tonu çiftçilere dağıtılacaktı. Bu kapsamda Devlet tarafından bu dönemde köylülere 1945 yılında 1.906.956 lira 46 kuruş, 1946 da ise 537.668 lira yardım yapıldı. Ayrıca gübrenin ziraatta gereken yeri alması ve yayılması için çalışmalar yapılmaya başlandı. Bakanlık tarafından tespit edildiği gibi 30 ilde bakanlığın kontrolü altında kimyevi gübre denemeleri yaptırılması kararlaştırılmıştı. Bu konuda broşürler bastırılarak halka dağıtıldı. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30.01.0.0, Yer No: 29.170.5.1.

227 1933-1946 döneminde tohum ıslah ve deneme istasyonları, tohum üretim çiftlikleri ve deneme tarlaları faaliyeti neticesinde 637.455 kilogram patates tohumu üretilmiştir. Bu üretimden sadece 1941 yılında 129.319 kilogram patates tohumluğu elde edilmiştir. Nitekim üretilen bu patates tohumluklarından 1942 yılında 7.704 ton ve 1946 yılında ise 3 tonu çiftçiye dağıtılmıştır. Bk.: **İstatistik Yıllığı 1942-1945**, ss.238, 246.; **Türkiye İstatistik Yıllığı 1948**, ss.268-369, 276, 281.; Bu dönemde ayrıca sıcak ülkelerden bilhassa ABD’de büyük oranda yetiştirilerek Türkiye’ye ilk kez getirilen tatlı patatesin İzmir’deki Bornova Ziraat Mektebinde başarılı bir şekilde üretimine başlanmıştır. Mektepte yetiştirilen ve önemli bir tür olan “Sarı, Büyük Yumrulu Tatlı Patates” in yumrularının ağırlığı 1 kilograma yakın olup yapısı unlu, şekerli ve tatlıdır. Bk.: Ali Sati Ekinci, “İzmir’de Tatlı Patates Yetiştiriciliği”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 2, (1952), s.50.

228 Mağden, **Zirai Kombinalar**, s.12.

Zirai Kombinaların 1942 yılından itibaren gösterdiği başarı üzerine 1942–1943 döneminde ülke genelinde yaklaşık olarak 155.000 dekar patates ekimi yapıldı ve 730.500 ton mahsul elde edildi. Özetle seferberlik kapsamında sulak ve boş olarak tespit edilen bütün toprakların ekilmesi sağlanmaya çalışıldı²²⁹. Buna karşın seferberlik yıllarında zirai kombina çiftliklerinin zaman zaman çeşitli eleştirilere maruz kaldığı da oluyordu. Örneğin Ahmet Hamdi Başar, Devlet Çiftliklerini kurma davasının fazla mal yetiştirme davası olmadığını ya da modern ziraatı yayma davası olmadığını, Türkiye'nin bir kalkınma davası olarak görülmesi gerektiğine işaret ediyor ve yürürlükteki çiftlikleri şöyle eleştiriyordu²³⁰:

Başar'ın ifadesinin aksine kuruluşların başarılarının başkalarının gözlerini kamaştırdığı da görülüyordu. Örneğin Meclis'te hükümet girişimlerine sürekli eleştiriler getirmesiyle mahir olan Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, bu kuruluşlar ve çalışmaları ile ilgili şunları ifade ediyordu²³¹:

“Kombinalar Emin Arslan arkadaşımın endişe ettiği gibi değildir. Biz Devlet idaresinin böyle bir idare vücuda getireceğini hayalimizden bile geçiremedik. Geçen sene kombinalar içinde dolaştım, çalışmadan çıkmış, iş sevdasına kapılmış, tekke dervişi gibi cezbe tutulmuş adamlar. Ben iki adamı bayramda durdurmadım, üç misli vereyim, dört misli vereyim dedim durduramadım. Bunlar ne bayram dediler, ne seyran dediler, fenafillah çalıştılar. Arkadaşlar, hırsızlık dediğimiz, hepimizin teşcüm ettiği şey, bir tane yok içinde.”

Nihayetinde Zirai Kombinalar Kurumu, bütün bu eleştiri ve övgülere maruz kalmakla birlikte 300 traktörlük makine parkı ile Milli Korunma Kanunu kredisinden sağlanan 10.000.000 lira ile genellikle kurak olduğu için boş kalan alanlarda 1.674.150 dekarlık 13 adet ziraat işletmesi kurmuştur. Bu işletmeler, Ankara'da Polatlı ve Bala, Konya'da Altınova, Başkuyu, Gözlü ve Özden, Kırşehir'de Malya ve Çiçekdağı, Sivas'ta Ulaş, Amasya'da Gökhöyük, Samsun'da Gelemen, Niğde'de Koçaş, Şanlıurfa'da Ceylanpınar çiftlikleri adıyla faaliyet göstermeye başladı. Çiftlikler, savaş içi dönemde Türkiye'deki ekili ve dikili alanların yalnızca %1.1'lik kısmını oluşturuyordu. Ancak bahsi geçen bu çiftliklerde yapılan deneme ve üretimler başarılı bir seyir izleyecek ve yılda ortalama 100.000 ile 150.000 ton arasında hububat üreteceklerdi. Aynı dönemde köylülerin Toprak Mahsulleri Ofisi'ne teslim ettikleri buğday miktarının 300.000 ton civarında olduğu düşünülürse, bu kombina çiftliklerinin savaşın sarsıcı etkisi altında hububat sıkıntısını hafifletmekte oynadıkları rol ortaya çıkar. İlk dönemlerde açık işletme halinde çalışmalarına başlayan bu kurumlar, savaş yıllarında kendi bina ve tesislerini yapmakla kalmadı; aynı zamanda karlı üretimleriyle sermayelerini 60.000.000 liraya çıkardı. Faaliyetleriyle övgü konusu olan bu işletmelere yeni işlevler tanındı ve köylünün çözilemeyen tohumluk ve damızlık sorunu, bu güçlü kurumlar eliyle çözülmek istendi. Bu dönemde tohum ıslah istasyonlarının yılda üretebildiği tohum miktarı 2.000–3.000 ton iken, yıllık kaliteli tohum ihtiyacı 300.000 ton civarında seyir izlemişti. Bu sebeple Zirai Kombina İşletmeleri, tohum ıslah istasyonlarında yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen elit tohumlukları ucu bir maliyetle

229 **İstatistik Yıllığı 1942-1943**, s.158.; **İstatistik Yıllığı 1942-1945**, ss.238, 246.; Bk.: Ahmet Emin Yalman, “Ekim Seferberliği”, **Vatan**, 12 Şubat 1942.; “İstihali Artırmak İçin Yeni Tedbirler”, **Vatan**, 12 Şubat 1943.; “Ekim İşleri”, **Akşam**, 3 Şubat 1942.

230 Ahmet Hamdi Başar, **Davalarımız**, Arkadaş Basımevi, İstanbul 1943, s.278.

231 **TBMM Tutanak Dergisi**, C 1, İçtima: 64, 29.05.1944, ss.388-389.

üretim dağıtarak gereksinimi karşılamaya gayret gösterdi²³². Kuruma bağlı işletmelerde buğday olarak Eskişehir’de geliştirilen Sert-Ak, arpa olarak Ankara Tohum İslah ve Deneme İstasyonu’nda geliştirilmiş olan Tokak arpa cinslerinin ekimi yapıldı²³³. Kurumlarda elit tohumluklar yetiştirilmeye devam edilirken diğer taraftan çiftçinin elindeki tohumluklar mekanik vasıtalarla temizlemek ve ilaçlamak üzere ülkede 53 valilikte kurulmuş olan 317 tane tohum temizleme cihazı birer tanede selektör çalışmaktaydı. 1943-1944 Ekim ayında ülke sahinde 240 selektör bulunmaktaydı. Savaş döneminde bulunulmasına ve makine temin etmekteki güçlüklerle rağmen selektörlerin sayısı 1944-1945’de 317’ye çıkarıldı. Ayrıca yeniden 19 ilde tohum temizleme evleri kurularak faaliyete geçmişti. Kurulan selektörlerle 1943-1944 yılında 35 bin ton çiftçi tohumluğu temizlenmiş ve ilaçlanmışken 1944-1945’de bu rakam 51.000 tona ulaştı²³⁴. Kurumlar, ayrıca çiftçi çocuklarının eğitimi için de önemli birer okul görevi üstlenmişti. İşletmeler bünyesinde bulunan çeşitli atölyelerde teknik bilgi sahibi kişilerle yan yana çalışma yapma fırsatına sahip olan çocuklar modern ziraatın köylerde yaygınlaşmasına yönelik girişimlerin önemli bir parçası oldu ve çalışma hayatı içerisinde bizzat yer alarak modern ziraat metodlarının yaygınlaştırılmasında aktif olarak faaliyet gösterdi.

Bu dönemde Ankara ve Eskişehir Tohum İslah İstasyonlarında yapılan büyük ölçekli denemelerde 1941-1942 kış mevsiminin ve 1945 yılı kurak döneminin değerlerini içinde barındıran 7 yıllık sürede ortalama dekara 150 kg. verim elde edilmişken, aynı yıllarda Türkiye ortalaması 80-90 kg. arasında bir seyir izlemişti. Savaş yılları içinde Zirai Kombina İşletmeleri’nde yapılan büyük miktardaki başarılı hububat üretiminde bu istasyonlarca geliştirilen tohum cinsleri yoğun olarak kullanıldı²³⁵. Nitekim buğday bitkisinde dekara göre verimde Türkiye ortalamasında 1941-1945 yıllarında 83.9, 1946-1950 arasında ise 86.1 şeklinde bir seyir izlendi²³⁶. Kurumların 1943 yılından itibaren büyük miktarda üretim yapmaya başlaması, köylülerin tohumluklarını değiştirme olanağını doğurmuşsa da bunun çok sınırlı ölçüde kullanılabildiği anlaşılmaktadır. 1946 yılında Malya İşletmesi’nde 28.000 ton hububat üretilmiş, ancak işletmenin köylülerin tohumluğunu değiştirebilmesi 350 ton düzeyinde kalmıştır²³⁷. Bu durum mikro ölçekte sağlanan başarının, makro ölçekteki verilere yansımadığını göstermektedir. Özetle Zirai Kombinalar İşletmesine bağlı Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde tesis edilen 13 devlet çiftliği gerek İkinci Dünya Savaşı dönemi ve gerekse savaş sonrası dönemde yaptığı üretimlerle halkın ve ordunun binlerce ton tahıl ihtiyacıyla hayvanlarının beslenmesinde önemli bir fonksiyonu yerine getirerek ülkenin millî ekonomisine katkılar sağladı. Nihayetinde çalışma fonksiyonu ve faaliyet döneminin sona erdiği 1950 yılı başlarına kadar 68.339.481 lira sermayesi, 1.897.621 dekar işlenmiş arazisi, 10.836 baş koyunu, 875 baş sığıru ve

232 Mağden, **Zirai Kombinalar**, ss.8-29.; Nadir Yurtoğlu, “II. Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrasında Zirai Kombinalar Tarihi Hakkında Bir İnceleme (1937-1949)”, **History Studies**, Volume: 10, Issue: 4, (June 2018), s.224.; Şahabettin Elçi-Neşet Arslan-Murat Özgen, “Türkiye’de Tahıl ve Yemelik Baklagil Tohumluğu”, **Türkiye’de Tohumculuğun Gelişimi ve Geleceği Sempozyumu (13-14 Aralık 1988)**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1989, s.69.; 1946 yılında Malya Çiftliğinde buğdayın kilogram olarak üretim maliyeti 5.27 kuruştur. Savaş içerisindeki fiyat artışları göz önünde tutulduğunda üretimin zaman içerisinde daha da ucuz olacağı açıkça anlaşılmaktadır. Bk.: “Midilliçoğlu Çiftliği İle Malya İşletmesi’nin Mukayeseli Umumi Murakabe Heyeti Raporu”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 16, (Ocak 1949).; Emin Soysal, “Kırşehir Malya Devlet Çiftliği”, **Ulus**, 6 Eylül 1951.; Aynı dönemde üretim maliyeti Polatlı işletmesinde kilo başına 6.51 kuruş, Altınova işletmesinde 6.84 kuruş, Gözlü işletmesinde 7.88 kuruş, Koçaş işletmesinde 7.44 kuruş olarak hesaplanmıştır. Bk.: Mağden, **Zirai Kombinalar**, s.74.

233 Tefrik Dünder, “Zirai Kombinalar Kurumuna Bağlı İşletmelerin Zirai, Teknik ve İktisadi Durumları Hakkında Rapor”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 16, (Ocak 1949), ss.4-11.

234 **BCA**, Dosya No: 30.01.0.0., Yer No: 80.505.10.

235 “1948 Yılı İslahçılar Toplantısı Sonunda Hazırlanan Raporun Özeti”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 10, (Temmuz 1948).; Bk.: Dünder, “Zirai Kombinalar”, ss.4-11.

236 Tosun-Kün, **age.**, s.59.

237 Mehmet Oluç, **Trakya Ziraat Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul 1946, s.139.

sayısız bağ, bahçe, fidan, süs ve orman ağaçlarıyla Zirai Kombina İşletmeleri, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne katıldı²³⁸.

Tarla tarımında ıslah–deneme, araştırma–geliştirme çalışmalarının bir diğer ayağı pamuk ıslahı, araştırmaları ve üretilmesi konusundan gerçekleştirildi. Bu dönemde mevcut olan Adana ve Nazilli’deki üretim çiftliklerine ek olarak Eskişehir–Mayısar ve Malatya merkezde yeni üretim çiftlikleri ve çırçır evleri kuruldu. Ayrıca Edirne–Keşan, Tekirdağ, Yenişehir, Muğla–Fethiye, Çankırı, Osmaniye ve İskilip bölgelerinde Ziraat Vekâletince pamuk üretimin teşvik etmek amacıyla küçük çırçır evleri açılarak işletilmeye başlandı²³⁹. 1939 yılında ABD’den yeniden Cleveland ve Acala tohumları getirildi ve denemelere başlandı. Adana Pamuk Islah İstasyonu Acala –130 çeşidini, Nazilli Pamuk Islah İstasyonu ise Acala –1036 çeşidini geliştirme yoluna gitti. 1943 yılından itibaren de Iğdır bölgesinde üretimi yapılan Azerbaycan çeşitlerinin ekimi tamamen kaldırıldı. 1946 yılından itibaren açık kozalı ve tek çeşit Acala ekilmeye başlandı. Açık kozalı pamuğun üretilmediği yerlerde yerli kozaların inceleme ve denemesine gidildi. Bu doğrultuda Y –193 saf soyu üretilerek, 1947 yılından itibaren üretime sokuldu. 1948 yılına gelindiğinde bu örgütlenmeye ek olarak Adana Pamuk Islah ve Üretim Çiftliğine bağlı olarak 10.000 dekarlık Ali Çiftliği ile Manisa’da kiralanılan 2.000 dekarlık alanda tohum üretilmesine devam edildi²⁴⁰. İnceleme dönemi içerisinde pamuk ıslah, araştırma ve üretim çiftliklerinde geliştirilen yeni çeşitlerin araştırma–geliştirme ve deneme sonrasında üretilerek dağıtılması ve yürütülen çalışmaların tarım pratiğine yansımış olması; bu hususta başarı sağlandığının en önemli göstergelerinden birisi olmuştur. Nitekim 1938 yılında Türkiye’de 54.000 ton olan pamuk üretimi, 1950 yılına kadar inişli–çıkışlı bir seyir izlese de bu yıl içerisinde toplam pamuk üretimi 118.377 tona yükselmiş ve ülkenin önemli ihraç ürünleri arasında yer almıştır²⁴¹.

Tarla tarımından araştırma–geliştirme ve deneme–üretim faaliyetlerinin üçüncü aşaması şekerpancarı üretiminde gerçekleştirildi. Atatürk Dönemi’nden itibaren yapılan bilimsel araştırmalarda Orta Anadolu bölgesinin pancar yetiştirmeye uygun ve su miktarının düşük olduğu görülerek araştırma faaliyetleri için hazırlıklara başlanmıştır. Bu noktada Hükümet tarafından Cezayir’e eğitim amaçlı gönderilen teknik uzmanlar, Cezayir’deki iklim yapısının Eskişehir’e benzer özellikler gösterdiğini deneyimlemiş, bizzat orada yaptıkları araştırmalarda pancarın suya çok fazla ihtiyaç duymadan da yetiştirilebileceğini görmüşlerdi. Cezayir’deki araştırmalarda Eskişehir’de kuraklığın yaşandığı aylarda şekerpancarı tarımının seviyelerinin bir miktar azalmasına karşın “Betomavitima” isimli pancar tohumu kullanılarak, kurak geçen aylar içerisinde şeker mahsulünü %18 oranında artıracak bir tohum kullanılması önerilmişti²⁴². Bu minvalde ilgili tohumluğun üretimine başlamak için Eskişehir; Merkez, Çifteler, Mahmudiye, Seyitgazi, Sivrihisar, Afyon; Emirdağ, Ankara; Merkez, Ayaş, Haymana, Polatlı, Bilecik; Merkez, Bozüyük, Söğüt, Pazaryeri, Göl-pazarı ve Bursa; İnegöl ve Yenişehir ilçelerinin içinde bulunduğu tarım alanlarında şekerpancarı ziraatına başlandı²⁴³.

İnceleme döneminde Türkiye’de şekerpancarı tarımının yaygınlaşması, çiftçilerin geleneksel tarım metotlarını uygulamalarından dolayı bir hayli uzun sürmüştü. Çiftçilere gübre kullanımı ve pulluk kullanımının öğretilmesi için Ziraat Vekâleti büyük çaba sarf edildi. Daha da ötesi bu yeni tarım tekniklerinin öğretilmesi için uzun bir zaman ve oldukça meşakkatli bir eğitim süreci izlendi²⁴⁴. Ancak dönem içerisinde pancar ziraatıyla ilgili tarımsal metotların çiftçiler tarafından bilinmeyişi, bu alanda nitelikli insan gücü

238 Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, s.4.; Bk.: Yurtoğlu, “Zirai Kombinalar”, ss.222-235.

239 Turgay-Bailleux, *age.*, ss.468-469.

240 5 Senelik Tarımsal Kalkınma Programı, ss.20-21.

241 Madran, *Türkiye’de Pamuk Ekonomisi*, s.28.

242 F. Şükrü, “Cumhuriyetten Sonra Eskişehir”, *Eskişehir Halkevi Dergisi*, S 25, 1933, ss.13-24.

243 Turan Veldet, *30. Yılında Türkiye Şeker Sanayi*, Mars Matbaası, Ankara 1958, s.425.

244 Tekeli-İlkin, *1929 Dünya İktisat Buhranı*, s.197.

eksikliği yahut var olan kalifiyeli personelin zamansız yer değiştirmesi gibi sorunlar şeker pancarı ziraatının yaygınlaştırılmasının önündeki en önemli engeller arasında yer aldı.

İnceleme döneminde şekerpancarı yetiştirilmesi ve yaygınlaştırılması noktasındaki hükümetlerin gayretli çabaları ve kurulan örgütlenmeler sayesinde şekerpancarının ekim yapıldığı her tarlaya gidilerek çiftçilerle yakın bir bağ kuruldu. Bu yolla çiftçilere modern tarım teknikleri gösterilerek üreticiler sürekli denetim altında tutuldu. Mevcut örgütlenmeler ile çiftçiler arasında ayrıca bir sözleşme imzalandı. Bu sözleşmeye göre maddi, idari, eğitimsel ve teknik konularda şeker fabrikalarının her türlü desteği çiftçiye sağlayacağı, çiftçilerin paralarını zamanında alması için her türlü kolaylığın sağlanacağı ifade edildi²⁴⁵. Öte yandan hem şekerpancarı tarlasında hem de fabrikada güncel teknolojiyi kullanmak ve bu sayede yüksek verim almak, şeker sanayinde çalışacak stajyer öğrencilerin yetiştirilmesi gibi konularda Almanya’dan Moller ve Dr. Steiner adında ziraat mühendisleri davet edildi. Böylece ilerleyen yıllarda Ankara’da kurulacak olan Şeker Enstitüsünün temeli sayılan “Deneme ve Haşere Laboratuvarları” kuruldu²⁴⁶. Daha sonraki süreçte Atatürk Dönemi’ndeki kurumsallaşmaya ek olarak 1940 yılında Kazanasmaz, 1941’de Atabeş Şeker Çiftlikleri kiralandı ve üretim alanı genişletildi. Ayrıca 1939 yılında Hollandalı şeker uzmanı ve bilim insanı Dr. Van Dillewiyn davet edilerek Çukurova’da şeker kamışı üretim denemelerine başlandı²⁴⁷. Bölgede yapılan pancar denemeleri neticesinde şeker pancarı sanayisi alanında atılım yapmak için 1944 yılında 50.000 ton şeker üretecek bir fabrika planı hazırlandı. Bu yolla tüm şeker kamışı üretiminin fabrikaya ait sahalardan elde edilmesi planlandı²⁴⁸. Ülkedeki şeker şirketleri ise pancar eken çiftçiler ile yakın ilişkiler kurmaya başladı, çiftçilerine modern tarım aletlerini temin etti ve çiftçilerin her konuda aydınlanması için Pancar Dergisi’ni çıkardı. Yaklaşık 6.000 köye, çıkarılan bu dergiler ücretsiz olarak gönderildi. Bu dergi, çiftçilerin evlerine, çalışanlarının kitaplıklarına girmiş ve Türkiye’de ilk defa 35.000 tirajlı bir dergi olmuştu. Alpullu Şeker Şirketi tarafından çıkarılan bu dergi, üç ayda bir olmak üzere çıkarılmış ve ağırlıklı olarak şeker pancarına ait bilimsel konulara yer vermişti²⁴⁹.

Tütün bitkisi üzerindeki araştırma–geliştirme ve denemeler Maltepe Tütün Enstitüsünün kurulmasından sonra daha da yoğunlaştı ve her yörenin iklim, toprak yapısı ve coğrafi şartlarına uygun standart tipler tespit edildi²⁵⁰. 1943 yılında İzmir’de toplanan Tütün Kongresi’nde Batı Anadolu Bölgesi’nde üç tip tütün geliştirildiği ortaya konuldu. Birincisi, kokulu İzmir tipi No: 64 olan tütün çeşidinin İzmir merkez başta olmak üzere Muğla ve Milas yörelerinde fide ve tohum dağıtımı yapıldı ve bu yörelerde büyük ölçüde standardizasyon sağlandı²⁵¹. İkincisi, kokulu Akhisar tipi No: 14, üçüncüsü de Foça tipi No: 78 numaralı çeşitti. Bu son iki tip tütünün geliştirilmesi 1943 yılında tamamlandı ve tohum dağıtımına bu tarihten itibaren başlandı. Marmara Bölgesi için ise yedi tip tütün çeşidi tespit edildi. Bunlar şöyleydi: Kokulu hakiki basma tipi No: 438 ve No: 3692. Bu tür Amasya–Gümüşhacıköy, Hendek, Kazımiye, Geyve ve Doğantepe mintikasında fidan dağıtımı yapılarak tamamen yerleşmesi sağlandı. Düzce tipi No: 979 ise Düzce ve Üskübi yöresinde yaygın olarak ekim alanı buldu. Düzce Çilmi No: 985 tipi adını alan bölgede yaygın ekim alanı bulurken, geriye kalan son üç tip olan Hendek tipi No: 6755–6754, Bursa Şerifağa tipi

245 **Türkiye Şeker Sanayi Yurt Hizmetinde 50. Yıl**, Mars Matbaası, Haz.: Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi, Ankara 1976, s.152.

246 **Türkiye Şeker Sanayi Yurt Hizmetinde 50. Yıl**, ss.19-20.

247 Habil Akıltepe, Sabri Malkoç, İhsan Molbay, **Türkiye Şeker Sanayii ve Şekerpancarı Ziraatı**, Mars Matbaası, Ankara 1964, ss.79-80.

248 Cihad Gökdağ, “Türkiye Şeker Sanayi Kısmı”, **Ana Besin Maddelerinden Şeker ve Tarihi**, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., (Ed.: Thomas Geerdes), Ankara 1966, s.147.

249 **Cumhuriyet’in 80. Yılında Türk Şeker Sanayi**, Türkiye Şeker Fabrikaları Yay., Haz.: Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi, Ankara 2003, s.17.

250 Fahri İpekoğlu, “Tütün İslah İşleri”, **Tütün Kongresi**, İzmir, (18 Ekim 1943), ss.42-43.

251 Kemal Aysu, “İzmir’de Tütün İmalat İşlerini Teşkilatlandırma Meselesi Üzerine Düşünceler”, **Tütün Kongresi**, İzmir, (18 Ekim 1943), s.141.

No: 3454, kokulu Trakya tipi No: 3007'nin araştırması 1943 yılında tamamlandı ve bu tarihten sonra tohum-fide dağıtımına başlandı. Karadeniz Bölgesi için beş çeşit belirlendi. Bunlar; Hakiki Maden tipi No: 241, Hakiki Evkaf tipi No: 363, Hakiki Dere tipi No: 255, kokulu Canik tipi No: 1722, kokulu Bafra tipi No: 287'dir. Bu yörede standartlaşmayı sağlamak amacıyla son iki tipin tohum ve fide dağıtımı yapıldı. Bu bölgeler dışında kalan yerler Doğu mıntıkası olarak adlandırıldı. Bunlar; Burdur yöresinde Sarı Virginia No: 7644, 7645 ve 7695, Hakiki İsfahan Tömbekisi No: 7703 ve 7861, Silvan-Konya-Antalya ve Hatay yaygın ekim alanı buldu. Rize-Pazar yöresinde Puro tütününü olan No: 417 tipi, Malatya'da yerli tipi No: 48-50 tipleri başlıca Doğu mıntıkası tütününü olarak tespit edildi²⁵².

Ziraat Vekâletinin bu dönemde ithal ikamesi amacıyla geliştirmeyi istediği bir başka ürün ise jüt oldu. Bu noktada bir yandan ülkenin çeşitli bölgelerinde var olan kendi üretimi üzerinde inceleme ve araştırmalar yapılırken, diğer yandan da Adana ve Şanlıurfa illerinde jüt deneme ve yetiştirilmesine başlandı²⁵³. Jüt bitkisinin yanı sıra kauçuk bitkisi üzerinde araştırma-deneme çalışmaları 1936 yılında başlandı. Antalya Sıcak İklim Nebatları İstasyonu'nda kök sakızı, guayul, kenger sakızı, dağ sakızı gibi kültür bitkilerinin yetiştirilmesi yapıldı.²⁵⁴ Bu denemelerde daha ziyade Meksika, Texas, Arizona ve California bölgesinde ziraatı yoğun olarak yapılan guayul bitkisi üzerinde duruldu. Bu kauçuğun sanayi üretiminde kullanılması amacıyla araştırma, deneme ve üretim yapmak üzere 1944 yılında Ankara'da bir Kauçuk Araştırma İstasyonu tesis edildi ve ülkede kök sakızı, guayul bitkisi üzerinde araştırmalara başlandı²⁵⁵.

İnceleme döneminde Türkiye ziraatının modernleştirilmesi yolunda atılan adımlardan birisi de makineleşme alanında gerçekleştirildi. Hükûmet, bu dönemde Zirai Kombinaların doğrudan üretime yönelmesiyle birlikte yeni bir kurum oluşturmak durumunda kaldı. Bu doğrultuda 1942 yılından itibaren ülkede kullanılan zirai makine ve aletlerin dış ülkelerden temin edilmesi ve bir kısmının da ülke içerisinde üretilmesi ihtiyacı hasıl olunca, 28 Ocak 1943 tarih ve 2/19373 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK) kuruldu. Tesis edilen bu kuruluş, 26 Haziran 1944 tarihinde kabul edilen 4604 sayılı Kanunla bir iktisadi devlet teşekkülü haline getirildi. İkinci Dünya Savaşı yıllarında çıkarılan 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu'na dayandırılarak teşkil edilen TZDK, Adapazarı Ziraat Aletleri Fabrikası'nda ürettiği ziraat alet ve makinelerinin yanı sıra, ülke tarımı için gerekli traktör ve biçerdöver olmak üzere binlerce motorlu araç ve ekipmanını ithal ederek ülke tarımına kazandırdı. Bu sayede milyonlarca dekar ekilemediğinden boş kalan arazi açılarak ülke ekonomisinin hizmetine sunuldu. Kurum ayrıca, ülke tarımında verimi artırmak için kimyasal ve biyolojik faktörleri de devreye sokarak dış ülkelerden kimyevî gübre, hastalık ve haşerelerle mücadele ilaçları ve çorak arazileri daha randımanlı hale getirecek çok sayıda sulama araçları temin ederek dönüm başına üretim rekoltesini artırdı. TZDK biçerdöver, traktör, motopomp, mibzer, kültivatör gibi belli başlı tarım makine ve araçlarını sağlayarak ülkenin ziraat sektörüne hizmet etmesi dışında halkın ihtiyacını karşılayacak farklı türde ürünleri imal ederek önemli bir fonksiyonu yerine getirdi²⁵⁶.

252 Tekeli-İlkin, "Modernleşme Çabaları", ss.59-61.

253 Fredrich Tobler, "Memleketimiz Kendir ve Ketenciliği", **Hububat, Bakliyat, Sınai Bitkiler, Çayırklar ve Islahı Hakkında Raporlar -II**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1935, s.39.

254 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 80-509-12, 25.01.1956.

255 **Türkiye'de Kauçuk Sanayii**, T.C. İktisat Vekâleti Sanayi Tetkik Heyeti Yay., Seri: I, Nu.: 6, Ankara 1937.; "Çok Önemli Bir Müessese: Ankara'daki Kauçuk İstasyonu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 157, (1946), s.10.

256 Nadir Yurtoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Ziraatte Makineleşme Sürecinde Türkiye Zirai Donatım Kurumunun (TZDK) Yeri ve Önemi (1943-1960)", **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl: 10, S XXIX, (Mart 2017), ss.277-302.; Aslan Tufan Yazman, "Türkiye Zirai Donatım Kurumu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 135, (7 Ağustos 1945), s.12.; Selim Cavid Yazman, "Türkiye Zirai Donatım Kurumu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 4, C 7, S 80, (16 Ekim 1943), s.1.; Hazım Atıf Kuyucak, "Zirai Donatım Kurumu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, C 5, S 111, (1 Ağustos 1944), s.4.; "Zirai Donatım Kurumu Çiftçilere Ziraat Alet ve Malzeme Dağıtmaya Devam Ediyor", **Ulus**, 8 Mayıs 1943.

Kurumda üretilen “Hassia Pnömatik Tekdane” ekim makineleri ile meyve tohumlarının ekiminin mekanize edilmesi ve özellikle ekimlerin hassas ekim makinesiyle kullanılması sonucunda zirai verimlilikte bir artış olması, TZDK’nın halk nezdinde teknik açıdan ne kadar başarılı çalışmalar yaptığının somut göstergeleri oldu. TZDK bu yönüyle Türkiye ziraatının çağdaşlaşma ve geliştirilme hedefleri doğrultusunda Atatürk öncülüğünde başlatılan ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarında aksayan top-yekun zirai kalkınma hamlesinin kurumsal bir aygıtı konumundadır. Nitekim Atatürk’ün vurguladığı gibi yüksek kalitede ve düşük maliyette zirai üretimin yapılmasının en önemli yolu zirai makineleşmedir ve TZDK bu yolda önemli bir görevi yerine getirmiştir.

İnceleme döneminde önemli bir kurumsallaşma olarak öne çıkan TZDK, ilerleyen süreçte Türkiye ekonomisinin planlı büyüme hedefleri doğrultusunda kurumlar arası iş birliği ve koordinasyon ile çalışmalarını daha kapsamlı bir hale getirdi ve Türkiye kırsalında artan mekanizasyon sonucunda imal, dağıtım ve teknik düzeyde eğitim-öğretim-yayım faaliyetlerine ağırlık verdi. Öte yandan İkinci Dünya Savaşı yıllarında zirai mücadele ilaçlarının temini ve tedarik edilmesi noktasında sıkıntılar ortaya çıkınca Hükümet, TZDK aracılığıyla 1941 yılından itibaren İzmir-Bornova’da Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü ile iş birliği halinde bir Zirai İlaçları Fabrikası kurarak çalıştırmaya başladı. Nihat İyriboz idaresinde yürütülen çalışmalarda buğday bitlerine karşı “Erkmenkü”, tahtakuruları ve hamam böcekleri için “Pirityum” ve çekirgeye karşı da “Kumlit” ilaçları geliştirildi ve yaygınlaştırılarak halkın elindeki mahsullerin korunması sağlanmaya çalışıldı²⁵⁷. Böylece kurumun sağladığı zirai makineler hem tarımsal üretimi, verimi ve kaliteyi artırdı hem de hasat süresini kısaltarak mahsul kayıplarını engelledi. Zirai mekanizasyonun randıman artırıcı ve maliyet azaltıcı etkisi özellikle Çukurova gibi ticari tarımın kapitalistleştiği ve dış pazara yönelik üretimin yapıldığı bölgelerde çok net görülmeye başladı²⁵⁸.

257 Selim Cavid Yazman, “Ziraat İlaçları Fabrikası”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı:58, (1 Mayıs 1942), ss.1, 19.; Bk.: “Türkiye Zirai Donatım Kurumu: Adapazarı Ziraat Aletleri ve Makineleri Fabrikası”, **İktisadi Yürüyüş**, C 5, S 114, 16 Eylül 1944, ss.12-13.

258 “Zirai Donatım Kurumu Müsbet Neticeler Elde Etti”, **Son Posta**, 9 Aralık 1944.; “Çukurovalı Gözü ile Zirai Donatım Kurumu”, **Ulus**, 10 Ekim 1946.

Fotoğraf –9

Ziraat okulu öğrencileri tarafından makinelerin tamir, bakım ve onarım işleri yapılırken.

Kaynak: **Beydere Tohum Sertifikasyon Test Müdürlüğü Arşivi**, Manisa 2023.

Tarla tarımında 1950 yılına kadar olan dönemde tohumculuğun genetik kaynakları ve potansiyelinden ziyade, fakir ve kuru toprak yapısı ile coğrafi koşullara uyum sağlayabilecek yeni çeşitlerin geliştirilmesine önem verildi ve bu hususta büyük çaba harcandı. Çünkü bu dönemde gübreleme, mekanizasyon, sulama ve zirai mücadele gibi modern ziraat girdilerinin uygulamaya yeterli ölçüde sokulamaması, tohumlukta saklı bulunan yüksek kalite ve verim özelliklerinin ortaya çıkmasını engellemişti. 1950 yılından sonra Türkiye’de serbest ekonomi piyasa sisteminin uygulanmaya başlaması ile birlikte tohumculuk ve gen kaynaklarını muhafaza altına alma çalışmalarında büyük gelişmeler meydana geldi. Bu doğrultuda tohumlukların üretimi ve dağıtımının yanı sıra 1959 yılında yürürlüğe giren 5254 sayılı yasa ile birlikte yerli tohumlukların tescil ve sertifikasyonuna geçiş dönemi başladı²⁵⁹.

3.2.2.2. Bahçe Kültürleri Alanında Islah–Araştırma–Mücadele ve Deneme Faaliyetleri

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren kurulmasına başlanan bahçe kültürleri konu araştırma istasyonlarının sunduğu araştırma–geliştirme hizmetlerinin belirleyici katkılarıyla bahçe bitkileri alanındaki gelişmeler, Türkiye’yi meyvecilik ve bağcılık yetiştiriciliğinde dünyada güçlü bir konuma yükseldi. Bu gelişmenin yaşanmasında şüphesiz en etkili olan isim, bizzat Cumhuriyet’in kurucusu Atatürk’tü. Atatürk rehberliğinde Cumhuriyet’in ilk on beş yıllık döneminde meyvecilik ve bağcılık konusundaki örgütlenmelerin altyapısı hazırlanmış ve bu alanda önemli gelişmeler kaydedilerek kurumsallaşmaya gidilmişti. Bu doğrultuda 1930–1940 yılları arasını kapsayan 10 yıllık dönemde, bahçe kültürleri araştırmaları açısından önemli adımlar atıldı. Özellikle meyvecilik ve bağcılık konularında faaliyet gösteren çok sayıda kuruluş bu süreçte faaliyete başladı. 1930 yılında Büyükdere Meyve Islah İstasyonu, Manisa ve Tekirdağ Bağcılık İstasyonları, 1936’da Antalya Sıcak İklim Nebatları İstasyonu, Giresun Fındık Araştırma İstasyonu, 1937’de Gaziantep Fıstık Araştırma İstasyonu, Bornova Zeytincilik İstasyonu, Malatya Meyve Islah İstasyonu, 1938 yılında Erbeyli İncir Islah İstasyonu gibi kurumlar inşa edildi. İnönü Dönemi’nde ise bu kurumlara ek olarak 1939 yılında Arifiye Meyve Islah İstasyonu, 1944’te Tokat Sulu Ziraat ve Deneme İstasyonu, Çanakkale Meyve Islah İstasyonu, 1947 yılında İskenderun Meyve Islah İstasyonu, 1949’da Menemen Sulu Ziraat ve Deneme İstasyonu’nun yanı sıra ve geniş çaplı birçok Numune Fidanlığı eklendi. Bu örgütlenme yapısı içinde Türkiye’nin meyvecilik–bağcılık ve zeytinciliğine dair önemli atılımlar kaydedildi.

259 Elçi-Arslan-Özgen, **age.**, s.69.

Bahçe kültürleri kurumları alanında yaşanan gelişmeler Atatürk Dönemi’nden devralınan altyapı ve kurumsal gelişmelerle devam ettirildi. Bu dönemde birkaç yeni kurum eklenmesi haricinde daha ziyade mevcut kurumların çalışma programı ve işleyiş düzenlerinde yapısal değişiklikler meydana geldi. Bu noktada en önemli adım 17 Eylül 1945–2 Ekim 1945 tarihleri arasında atıldı. Bu tarihlerde Ziraat Vekâleti tarafından gerçekleştirilen “Bahçe Kültürleri Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı”nda meyvecilik ve bağcılık kurumlarının çalışma programları, kurumların üzerinde çalıştığı standart meyve tiplerinin tespiti, damızlık meyve ve koleksiyon bahçe alanları ve teşkilat düzeni, yetiştirilmekte olan meyvelerin cins ve yetiştirilme oranı gibi konularda izlenecek yol ve çalışmalara yeni bir vechе kazandırıldı. Toplantıya 12 meyve ıslah istasyonu müdürü ve 12 numune fidanlık müdürü başta olmak üzere Özden, Çayırova, Koçaş, Alata, Beydere teknik ziraat ve bahçivanlık okul müdürleri ile İstanbul, İzmir (Bornova), Bursa ve Adana Ziraat Mektebi müdürleri katıldı. Toplantının gündemini tohum ve anaç konusu, fidan yetiştirme metodlarında birlik temini, ülkenin ihtiyaç duyduğu standart tip meyve çeşitleri ve bu çeşitlerin yetiştirildiği bölgeler, meyve ıslah istasyonu ve numune fidanlıklarındaki mevcut üretim sahaları ve bunlara göre yetiştirilmesi planlanan fidan sayısı ve bahçe teşkilatı, meyve ıslah istasyonlarında yetiştirilen fidanların (%) olarak yetiştirilme nispetleri, teknik eleman ve bahçivan yetiştirilmesi ve koleksiyon bahçelerinde bulundurulması faydalı olarak görülen yerli ve yabancı meyve çeşitleri, meyve ıslah istasyonlarının buldukları bölgelerde ağaçlara zarar veren haşere ve hastalıklar oluşturdu. Bu gereksinimi karşılamak amacıyla toplantı sonrasında mevcut meyve ıslah istasyonları yapısal bir değişikliğe uğrayarak daha geniş ölçekli bir çalışma programı hazırlandı. Bu tarihten itibaren mevcut “Meyve Islah İstasyonları” ile birlikte yeni kurulan istasyonlara çok yönlü bir vechе kazandırılarak “Bahçe Kültürleri İstasyonu”na çevrildi. Bu çalışma programı ile birlikte çeşitli meyve tohum ve fidanlarının hangi bahçe kültürleri araştırma istasyonundan temin edileceği, başta bahçe kültürleri araştırma istasyonları ve ikinci derecede halkın ihtiyacını karşılayacak seçkin anaçların yetiştirilmesini sağlamak üzere bilhassa erik, zerdali, şeftali, kiraz ve çiçek tohumlarının üretimine ağırlık verildi. Ayrıca ülkenin standart tip meyve çeşitleri saptandı ve bunların yetiştirileceği bölgeler tespit edildi. Böylece bahçe kültürleri araştırma istasyonları ülkenin çeşitli fidan ihtiyacını karşılayacak, çeşitli bölgelerde kurulmuş olan istasyonlar kendi buldukları yörenin iklim ve toprak yapısına uygun standart meyve tiplerini tespit ederek ve yöredeki üreticilere damızlık fidan temin edecek, yerli ve yabancı meyve çeşitleri üzerinde deneme ve üretim çalışmaları yapmak için “meyve koleksiyon bahçeleri” tesis edilerek, isteklilerin aşî kalemi, meyve fidanı, bağ çubuğu ve sebze fidesi gibi gereksinimlerini karşılayacaktır²⁶⁰.

Bu tarihten itibaren bahçe kültürleri alanındaki gayretlerin önemli bir bölümü ihracattaki başarıyı artıracak biçimde, bu alandaki standardizasyonu sağlamak ve verimliliği artırmaya yönelik oldu. Bu doğrultuda ülke meyveciliğinin gelişimi ve üretimi başta turunçgiller olmak üzere yumuşak çekirdekli, sert kabuklu, taş çekirdekli ve üzüksü olmak üzere beş grup halinde gerçekleştirildi. Yumuşak çekirdekli meyve türleri arasında elma, armut, ayva muşmula ve yenedünya; sert kabuklu meyveler arasında Antep fıstığı, badem, fındık ve kestane; taş çekirdekli meyveler arasında erik, kayısı, kızılıklık, iğde, kiraz, şeftali ve vişne; üzüksü meyveler arasında incir, dut, nar, keçiboynuzu, Trabzon hurması, muz ve üzüm; turunçgiller arasında ise altıntop, limon, portakal, mandalina ve turunç başta yer aldı²⁶¹. Nitekim inceleme döneminde hemen her türde yetiştirilen meyve türleri önce yetiştirildiği çevrenin beslenme ihtiyacını karşılamış, kalanı ise ülke içi ve dışında satışa sunulmuştu. 1934 yılında ekilebilir toplam ülke arazisinin %0.4’ü meyve bahçelerine %0.5’i üzüm bağlarına tahsis edilmişken 1944 yılına gelindiğinde meyve bahçeleri ve bağlara ayrılan arazi oranı %0.6’ya çıkarıldı. Meyve üretimi ülkenin hemen her bölgesinde yapılmasına rağmen Amasya, Niğde, Kastamonu, Tokat, Erzincan, Gaziantep ve Malatya gibi Anadolu şehirleri bazı meyve türlerinin üretiminde ön planda yer aldı ve bu şehirlerde ticarî olarak yapılan meyvecilik bölgeye

260 T.C. Tarım Bakanlığı, **Bahçe Kültürleri Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, Doğu Matbaası, Ankara 1946, ss.3-8, 16-27.; Bk.: Sabahattin Özbek, “Meyvecilik Kongresi ve Kongrenin Çalışmalarına Bir Bakış”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 6, S 69, (Ekim 1945), ss.39-45.

261 Erol Zeytinoglu, **Türkiye Ekonomisi**, 6. Baskı, Met-Er Matbaası, İstanbul 1978, ss.182-183.

ekonomik canlılık kazandırdı²⁶². Bu doğrultuda ülke sathında 1948 yılı itibariyle meyve fidanı ve asma çubuğu üretim alanında çalışmalara devam edildi. 541.000 adet çeşitli meyve fidanı, 741.000 adet dut fidanı, 2.995.000 adet köklü Amerikan asma çubuğu ve 11.000 adet aşılı köklü Amerikan asma çubuğu yetiştirildi²⁶³.

Bu dönemde ağaç kültürleri alanında araştırma–geliştirme ve dağıtma çalışmaları yürütülen alanlardan birisi de süs fidanı, çiçekçilik ve ağaç çeşitleri üzerinde yapıldı. Bu konuda araştırma ve üretme faaliyetleri kapsamında atlas sediri, adi ladin, akopya, aşılı kurtbağrı, acem lalesi, at kestanesi, akasya, akça ağaç, alaca yapraklı sarmaşık, beş yapraklı çam, bataklık servisi, çınar yapraklı akça ağaç, dağınık posuk, çınar, defne, dikenli kadife çamı, ehramî porsuk, dut, dişbudak, erguvan, fıstık çamı, fil baharı, frenk asması, gülibrişim, gladiçya, himalaya sediri, halep sediri, hanımeli, hatmi, ispanya köknarı, inci çiçeği, ispirya, japon fıncığı, kara çam, kızıl çam, kaliforniya servisi, kar çiçeği, kara yemiş, kadife çamı, kurt bağı, katalpa, lübnan sediri, lavzon servisi, leylak, mavi servi, cupressus horizontalis, malta eriği, meşe, mor salkım, sarı salkım, maklura, oya ağacı, podekarpüs, palmiye, sahil çamı, servi, sofora, şark mazısı, şimşir, thujopsis dolabrata, thuja lobbi, top şimşir, taflan, tesbih ağacı, uludağ köknarı, üç yapraklı çam, virjinja ardıcı, yalancı porsuk, yaprağını döken kartopu, yaprağını dökmeyen kartopu, yaprağını döken manolya, yaprağını dökmeyen manolya gibi süs bitkileri ve ağaççık çeşitlerinin üretimi ve dağıtımına önem verildi²⁶⁴.

Meyvecilik–bağcılık, zeytincilik, çaycılık, sebzeçilik ve süs bitkileri şubelerini bünyesinde toplayan bahçe tarımı faaliyetlerinin hedefi ülke bünyesine uygun standart çeşitleri ve yayılacakları bölgeleri tespit ederek gerekli fidanların yetiştirilmesini gerçekleştirmektir. 1949 yılı itibariyle bu ziraat koluna ait müesseselere sayısı 15’i bağ ve bahçe istasyonu, 13’ü de numune fidanlığı olmak üzere toplamda 28’e ulaştı. 1949 yılında istenen fazladan ödenekle iki bahçe kültürleri araştırma istasyonunun daha kurulması kararlaştırılmış, ilerleyen beş yıl içinde teşkil edilmesi düşünülen kurumların toplam sayısının 44’e ulaştırılması planlanmıştı²⁶⁵. Dönemin sonlarında yani, 21 Mart 1949 tarihinde bir Bağcılık Kongresi toplandı. Türkiye bağcılığı açısından büyük önem taşıyan ve bağcılık istasyonlarının araştırma birikimini yansıtan bu kongre, Türkiye’nin yedi bölgesindeki illerde yetiştirilen kurutulmuş, şaraplık, şıralık ve sofralık olarak yetiştirilmesi gereken üzüm çeşitlerinin saptanmasında etkili oldu²⁶⁶. İnceleme döneminde yürütülen çalışmaların belirli ölçüde üretime yansıdığı ve etkili olduğu belirgin olarak görüldü. Örneğin narenciye ağaçlarının sayısı 1936 yılında 1 milyon civarındayken, 1944 yılında 2.7 milyona ve 1950 yılında ise 5.1 milyona yükseldi. Nitekim, bu araştırma–geliştirme ve üretme faaliyetlerine paralel olarak tropikal iklim meyvesi olan limon ithalatı kalmadığı gibi, 1950 yılından sonra bu ürünün ihracatı yapılmaya başladı²⁶⁷.

262 Nadir Yurtoğlu, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Meyve Üretimi (1923-1950)”, **Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu** (12-14 Nisan 2018/Şanlıurfa), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2019, s.557.

263 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 3, C 16, 21.02.1949, s.300.

264 **T.C. İstanbul Vilayeti Beykoz Ağaçlama Fidanlığı (Ağaç Kültürleri İstasyonu)**, S 1, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1946, ss.24-26.

265 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 3, C 16, 21.02.1949 s.300.; Meyvecilikle ilgili bu çalışmalar yapılmasına rağmen Elazığ Milletvekili Fahri Karakaya 1950 yılı Bütçe Kanunu’nun görüşmeleri esnasında ülkede herhangi bir bahçıvan kursu veya okulu açılmayarak, teknik olarak bir bahçıvanlığa ve meyveciliğe gidilemediğini belirtmiştir. Karakaya’nın bu sözleri için Bk.: **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 4, C 24, 55. Birleşim, 24.02.1950, s.1143.

266 Seyfi Kadıbeşgil, “Birinci Bağcılık Kongresi”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 19, (Nisan 1949) ve S 20-21 (Aralık 1949).

267 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.70.

Çay bitkisinde ise 1938 yılında Batum’dan 30.500 kg. tohum getirilerek çay fidanlıkları kuruldu ve 300 kadar çiftçi ikna edilerek 6.000 dekar çay fidanlığı oluşturuldu. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı çıkınca Sovyetler Birliği’nden getirilen çay tohumu ithalatı durduruldu ve 1940 yılından sonra yerli çay tohumlarının üretimine başlandı²⁶⁸. Bu doğrultuda çay bahçesi kuracak olan üreticilere 10 yıl müddet ve faizsiz tesis kredisi, çay tohumu, fidanı ve yeşil gübre tohumları ile kimyevî gübreler bedelsiz olarak dağıtıldı²⁶⁹. Bu dönemde devletin yeşil yaprağı satın almayı taahhüt altına alarak Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu kanalıyla attığı adımlardan belki de en önemlisi çay atelyeleri kurmaya girişmesiydi. Bu doğrultuda Türkiye çay üretimi noktasında en ciddi adım bu dönemde atıldı. Ziraat Vekili Şevket Raşit Hatipoğlu’nun hususî çalışmaları neticesinde Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu çay üretimini yaygınlaştırmak ve artırmak amacıyla 1942–1943 yılında Gündoğdu ve Uzunkaya, 1944 yılında da Çayeli atelyelerini kurdu²⁷⁰. Böylece Doğu Karadeniz Bölümü’nde 1939 yılında 2.130 dekar olan çaylık alanı 1948 yılına gelindiğinde 29.888 dekara yükseldi. Aynı dönemde üretilen kuru çay miktarı 1939’da 181 kg. iken, 1948’de 149.668 kg. yükselerek önemli bir artış sağlandı²⁷¹.

3.2.2.3. Hayvancılık Alanında Yetiştirme–İslah Araştırmaları ve Hastalıklarla Mücadele Faaliyetleri

İnceleme döneminde benimsenen zootečni politikası gereğince hayvan yetiştirme, ıslah, çoğaltım ve hayvan hatalıklarıyla mücadele faaliyetlerine hız verildi. Bu amaçla zootečni politikalarını pratiğe aktarabilmek gayesiyle Atatürk Dönemi’nden devralınan hara, aygır depoları, inekhane ve yetiştirme kurumlarına ek olarak yeni kurumlar oluşturuldu. Yeni örgütlenme yapısı içerisinde Ziraat Vekâleti mevcut kurumlara ek olarak sığır yetiştiriciliği ve ıslahı için 1942 yılında Antalya’da Boztepe İnekhanesi, at ıslahı ve yetiştirilmesi için 1946 yılında Samsun–Karaköy Harası ile 1949’da Altındere Harası ve Batı Anadolu ve Merkez Aygır Deposu, hayvan sağlığı, kontrolü ve aşı–serum üretimi için 1948’de Samsun Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü, 1950 yılında ise Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün yanı sıra İstanbul, Bursa, İzmir ve Mersin illerinde bölge laboratuvarları açıldı ve fennî arıcılığın geliştirilmesi amacıyla Türkiye Arıcılık Enstitüsü kuruldu.

1946–1949 yılları arasında kuruluş çalışmalarını tamamlayan Boztepe İnekhanesi, 1950 yılında 50 başlık modern bir ahırda ilk olarak 50 inek üzerinde ıslah ve çoğaltım çalışmalarıyla işe başladı²⁷². 1943 yılından itibaren Güney Anadolu Kırmızısı sığır ırkının ıslah edilip çevredeki yetiştiricilere intikalini sağlamak ve süt sığırcılığının geliştirilmesine katkıda bulunmak amacı ile kurulan İşletme, arazisinin bir kısmında Muğla–Dalaman Devlet Çiftliğinden damızlık materyali olarak getirttiği 8 baş Güney Anadolu Kırmızısı üzerinde çalışmalar yaparken, boş kalan diğer kısmında da köylü ile ortaklaşa zirai faaliyetler yürütüldü. Karaköy Harası ise 1950 yılında Eskişehir–Çifteler Harası’ndan 80, Konya Harası’ndan 30 safkan Arap dişi tayların getirilmesiyle faaliyet göstermeye başladı. İşletme bölgenin kısraklarını tohumlamak için aygır deposu olarak kullanıldı. Ayrıca sığır yetiştiriciliği çalışmalarına bakıldığında işletmedeki çalışmalar 1949 yılında Konya Harası’ndan getirilen 60 adet yerli kara düve ve bölge halkı elinden satın alınan 166 yerli kara inek ile başlandı²⁷³. 1940–1941 yılları arasında bir yandan İstanbul’dan 40 baş Montafon ineği alınarak boz ırk sığırlarıyla melezlemeye gidilirken, diğer yandan da safkan Montafon sığırları-

268 Arer, *age.*, s.225.

269 **Çay Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yay., Ankara, (Haziran 1966), s.15.

270 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.73.

271 Arer, *age.*, s.133.; Şevket Raşit Hatipoğlu, **Türkiye’de Çay İktisadiyatı**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1939, ss.17-24.

272 Kaya, “Antalya’da İki Verimli Müessese”, **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1946, s.4.

273 Selahattin Batu, **Türkiye’de Yetiştirme Çalışmaları ve Yetiştirme Kurumları**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., No: 74, Ankara 1955, ss.71-72.

nı yetiştirilmesi üzerinde duruldu. 1947 yılında Eskişehir Şeker Çiftliğine İsviçre'den getirilen 75 baş inek ve 5 baş Braunvieh²⁷⁴ boğası ile tohumlama yapılarak üç cins sığır yetiştirilmesi üzerinde ıslah çalışmaları yürütüldü²⁷⁵. Bu dönemde ayrıca hayvancılık konusunda ıslah çalışmalarına ağırlık verilerek 1948 yılında merkezi Edirne'de kurulan “Edirne İli Hayvancılığın İnkişaf ve Korunması Birliği” hayvancılığın ıslahı konusunda önemli bir adımı teşkil etmişti. At ve aygırların neslini geliştirmek, köylülerin elinde var olan boğa sayısını artırmak amacıyla kurulan bu işletmenin masrafları köy ve muhtarlar, özel idare ve belediyeler tarafından toplanmıştı. Edirne merkez ve ilçelerde boğa istasyonları kurulmuş, yem konusunda yonca ekimine öncelik ve teşvikler verilmişti²⁷⁶.

İnceleme döneminde Balıkesir ve Karacabey Merinos Yetiştirme Çiftliğinde yetiştirilip dağıtılan ve merinoslaştırma projesi kapsamında geliştirilmeye çalışılan merinos koyunlarının sayısı 1940–1951 yılları arasında 146.000 başa çıktı. Ancak merinos koyunu yetiştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda yapılan çalışmalardan umulan sonuç elde edilemedi²⁷⁷. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Gazi Orman Çiftliği başta olmak üzere Silifke ve Yalova'da yetiştirilmesi yapılan Karagül koyun yetiştiriciliği üzerinde önemle duruldu. Bu doğrultuda bu çiftliklerdeki mevcut koyun sürüsü, Çukurova Harası'na intikal edilerek burada yetiştirilmeye başlandı. 1945 yılından sonra Çukurova Harası'ndaki Karagül koyunları ile Gazi Orman Çiftliğindeki sürüler Çifteler Harası'nda toplanarak, bu hara Karagül koyun yetiştirme merkezi haline getirildi²⁷⁸. Ancak inceleme dönemi içerisinde yetiştirilen bu koyun ırkının halka aktarılması ve yaygınlaştırılması sınırlı bir düzeyde kaldı.

Küçük evcil hayvanlar grubunda örgütlenme ve yaygınlaştırma çalışmalarında kümes hayvanlarının yetiştirilmesi ilk dönemlerde ülke geneli için çok fazla uğraşılacak bir alan olmamış; etleri, tüy ve yumurtaları değerli olmasına rağmen bu grubun önemi ve çalışmaları daha ziyade 1940'lı yılların sonuna doğru anlaşıldı. 1931 yılından 1940 yılına kadar Tavukçuluk Araştırma İstasyonu'nda başlatılan çalışmalar sonrasında ıslah edilerek çoğaltılan ve yerli ırklarla ıslaha tabi tutulan Leghorn, Newhampshire ve Rodeyland gibi tavuk ırkları, bu tarihten sonra geliştirilerek gerek kurum tarafından gerekse İl Ziraat Müdürlükleri aracılığıyla fakir olan köylüye iyi cins tavuk yumurtası ve iyi yetiştirilmiş piliçlerde az bir ücretle dağıtıldı. Böylece fennî tavukçuluğa verilen önemin bir sonucu olarak ülkedeki yerli tavuk ırkları ıslah ve seleksiyonla çoğaltıma tabi tutuldu. Bir yandan fennî tavukçuluk geliştirilip halka verimleri yüksek ve vasıflı yeni tavuk cinsleri temin edilirken, diğer yandan da mevcut tavuk hastalıklarına karşı mücadele çalışmaları yürütüldü. Bu doğrultuda 1945 yılı itibarıyla et, yumurta ve piliç verimleri yüksek olan Rodeyland ve Leghorn gibi tavukların beslenmesine devam edildi. Bilhassa Tavukçuluk Araştırma İstasyonu kanalıyla yürütülen çalışmalarla halka özendirilen ve teşvik edilen Leghorn cinsi tavukları, ülkede yaygın bir şekilde yetiştirilme alanı bularak, en çok yetiştirilen tür haline geldi²⁷⁹. İnceleme döneminde küçük evcil hayvanlar grubunun pratiğe aktarılmasındaki en önemli sorun, tavukçuluğun yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi amacıyla bir tavuk çiftliği kurulamamış olması ve tavukların daha ziyade köylünün elinde kalmasından

274 Braunvieh, aslında süt ve et üretiminde kullanılan ve aynı zamanda bir model hayvan olarak kullanılan üç amaçlı, İsviçre kökenli bir sığırdır. Braunvieh ineklerinin ortalama vücut yüksekliği 138 ile 152 cm arasında değişmektedir. Boğalar ineklerden boyut bakımından çok daha fazla büyüktür. Olgun boğaların ortalama canlı vücut ağırlığı 1000-1300 kg arasındadır. Olgun ineklerin ortalama canlı vücut ağırlığı ise 550-750 kg arasında değişir. Bk.: <https://www.inekler.gen.tr/braunvieh.html> (Erişim Tarihi: 22.12.2021).

275 Kadri Ozar, “Hayvancılık Faaliyetleri”, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, 1. Baskı, Türkiye Şeker Fabrikası Neşriyatı, (Yay. Haz.: Turan Veldet), Ankara 1958, s.1282.

276 Haşim Dizdaroğlu, “Edirne İlinde Kurulmuş Bulunan Edirne İli Hayvancılığın İnkişaf ve Korunması Birliği Hakkında”, **Türk Veteriner Hekimleri Derneği Dergisi**, Yıl: 18, C 18, S 26, (Kasım 1948), ss. 22-24.

277 Aslan Tufan Yazman, “Merinos Davası”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, C 13, S 288, (30 Nisan 1952), ss.1, 7.

278 Ömer Özek, **Pratik Memleket Koyuncululuğu**, Türk Veteriner Hekimleri Derneği Yay., Ankara 1957, s.19.

279 Adil Yergök, “Köylülere Kümes Hayvanları İçin Öğütler”, **İzmir'de Köycülük**, S 34, (Mart 1947), s.6.; “Fakir Köylüye Dağıtılan Tohumlar Geri Alınmayacak”, **Vatan**, 24 Ağustos 1940, s.2.

kaynaklıydı. Nitekim İkinci Dünya Savaşı’ndan önce 15 milyona yakın olan kümes hayvanlarının sayısı savaşta sonra 6–7 milyona kadar inmişti. Ülkedeki mevcut araziler 60–70 milyon kümes hayvanı beslemek için elverişli bir ortama sahip olmasına rağmen bu sayı sadece 6–7 milyon civarında bir seyir izlemişti. Köy ve çiftlik sahipleri ise yetiştirilip dağıtımı yapılan tavukları ticaret için değil, gelecek misafirleri ağırlamak için yetiştirmiş, köylülerin büyük bir çoğunluğu tavukları pazara getirip satmıştı²⁸⁰.

Bu dönemde Türkiye arıcılığı hakkında da çeşitli araştırmalar ve incelemeler başlatıldı. Türkiye arıcılığı hakkında gerçekleştirilen ilk ciddi inceleme Ankara Zırai Mücadele Enstitüsünün Entomoloji bölümünün kurucusu olan Alman bilim insanı Prof. Dr. Frederick Simon Bodenheimer tarafından 1941 yılında yapıldı. Çalışmada kapsamlı anket faaliyeti ve bilimsel doküman toplama amacına dayanan bir dizi araştırma gezisi yapılarak arıcılığın teknik, ekonomik ve ticari yönleri hakkında çok önemli verilere ulaşılmıştı. Böylece modern arıcılığın geliştirilmesi yönünde Türkiye’de çok önemli bir adım atıldı. Çalışmalar sonucu elde edilen bilgiler 1942 yılında Enstitü tarafından bir kitap halinde Türkçe–İngilizce olarak yayımlandı²⁸¹. Bu bilgiler ve örgütsel çalışmalar fennî kovan konusunun bal üretiminin artmasında önemli bir role sahip olduğunu gösterdi. Nitekim 1938 yılından itibaren başlatılan bilimsel çalışmalarla fennî arıcılığın gelişmesi ve bal üretiminin önündeki en önemli engellerden birisi olan eski kovan sayısında ciddi bir düşüş oldu. 1938 yılında eski kovan sayısı 1.112.000 ve fennî kovan sayısı 48.000 iken, bu sayı 1950 yılında eski kovan sayısında 973.000 ve fennî kovan sayısında ise 57.000 şeklinde yükseliş meydana geldi. Aynı tarihlerde bal üretimi 1938’de 4.713.000 kg. iken, 1950 yılında 5.200.000 kg. yükseldi²⁸².

İnceleme döneminde hayvan sağlığı, aşı–serum üretimi noktasındaki örgütlenme içinde üretilen aşı ve serumların çeşitlenmesi sürekli olarak artış gösterdi. Örneğin 1937 yılında 5.5 milyon doz ve 28 türde aşı ve serum üretimi yapılırken, 1948 yılına gelindiğinde 36 değişik türde aşı ve serum üretimi yapılarak 15 milyon doz üretim yapıldı. Bu aşı ve serumların önemli bir kısmı hayvan sağlığı kurumlarında görev yapan Türk veteriner hekim ve bakteriyologların bilimsel çalışmaları sonucunda bulundu. Antraks vakseni, keçi ciğer ağrısı aşı ve serumu, barbon aşı ve serumu, sığır vebası aşısı, keçi pastörellöz aşısı bu aşılar arasında yer almaktaydı²⁸³. Bu hayvan hastaneleri ve bölge laboratuvarlarının çalışmaları yukarıda isimleri geçen hastalıkların yanı sıra uyuz mücadelesi ve özellikle de merinos alanında yoğun olarak yürütüldü. 1946 yılında yalnızca merinos yetiştirme bölgesinde bulunan 4 ilde 2.400.000 baş hayvan uyuz tedavi ve koruma banyosundan geçirildi²⁸⁴. 1949 yılı itibarıyla Veteriner ve Zootekni İşleri Genel Müdürü tarafından yapılan bildiriye göre, hayvan hastalıkları konusunda şu ifadelerle yer verilmişti: Van, Hakkari, Ağrı, Kars, Eskişehir ve Konya illerinde ruamla mücadeleler devam etmektedir. Siirt, Bitlis, Muş, Van, Ağrı, Kars, Erzurum ve Bingöl illerinde yine kıl kurdu ve kelebek hastalığı ile mücadeleler yapıldı. Doğu illerinde 200 kadar veteriner ve sağlık memuru çalıştı. Elazığ’da Bakteriyoloji ve Seroloji alanında en modern müesseseler kurulmaya, Van ile Bursa’da hayvan hastanesi ve laboratuvar yapımına başlandı²⁸⁵. 1945 yılı içerisinde Gaziantepe’in 174 köyünde tespit edilmiş olan keçi ve koyun uyuzuna karşı bir mücadele başlatıldı. Trakya’da ise aynı dönemler sığır hastalığına karşı çalışmalar yapıldı ve Kırklareli–Tekirdağ’da bir ekip oluşturularak

280 Selahaddin Onur, “Köy ve Çiftliklerde Tavukçuluk”, **Çiftçi Yolu**, C 1, S 3, (15 Mayıs 1947), ss.12-13.

281 Perihan Sarıöz, **Arı Biziz, Bal Bizdedir: Düünden Bugüne Türkiye’de Arıcılık**, Stil Matbaacılık, İstanbul 2006, s.68.

282 Mithat Aktuna, “Arıların Fenni Kovanlara Aktarılması Usulleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 12, C 12, S 282, (31 Ekim 1951), s.14.; Bk.: Nadir Yurtoğlu, “Cumhuriyet Türkiye’inde Arıcılık Faaliyetleri (1923-1960)”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Yıl: 10, S XXX, (Haziran 2017), ss.201-202.

283 **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 15, Ankara 1938, s.6.; Kadri Bilgemre, “Türk Hayvancılığını Geliştirme Yolları”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 2, (Kasım 1947), ss.3-4.

284 Etem Eren, “Veteriner İşlerimize Bir Bakış”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 1, (Ekim 1947), ss.10-11.

285 “Veteriner ve Zootekni İşleri Umum Müdürünün Üretim’e Beyanatı”, **Üretim**, Yıl: 1, C 1, S 7, (Ekim 1949), s.6.

hastalıklarla ilgili bilgiler verildi. Denizli’de ise keçi uyuzu hastalığı ortaya çıkınca bu hastalık için çeşitli kurslar verildi ve bölgenin 93 köyünde 183.000 hayvan üzerinde koruma çalışmaları yapıldı²⁸⁶.

3.2.3. Yayım

İnceleme dönemi içerisinde üreticiye yönelik olarak uygulamaya konulan zirai yayım hizmetleri daha da artırılarak broşür, zirai film ve çiftçiye öğütler şeklinde sıralanan zirai yayım kanallarının sayısında önemli bir artış meydana geldi. Bu dönemdeki zirai yayım hizmetleri ve örgütlenmesi 4 koldan oluşan bir ağ sistemi ile gelişme gösterdi. Bunlardan ilki Ziraat Vekâleti Merkez Teşkilatı Neşriyat Müdürlüğü, ikincisi ülke sathında hizmet veren mevcut ziraat eğitim ve araştırma kurumları; üçüncüsü Halkevleri ve Halkodaları tarafından neşredilen eserlerle ve son olarak dördüncüsü de gerek Ziraat ve Maarif Vekâletleri tarafından yayımlanan mesleki dergiler gerekse ülkenin önde gelen ziraat uzmanları tarafından yayımlanan ziraat dergileri aracılığıyla aktarılmaya çalışıldı. Bu doğrultuda hazırlanan ve halka aktarılan zirai yayımlardan bazıları ve yayımlandığı yıllar şöyleydi:

Öğütlerimiz: “Yonca Nedir, Neye Yarar?” (1940), Öğütlerimiz: “Pekmez Bulama Nasıl Yapılır” (1940), Öğütlerimiz: “Nadas” (1941), Ağaç Aşısı ve Aşının Faydaları (1941), Meyvelerden 15 Dakikada Marmelat, Jöle, Meyve Suları ve Şurupları Nasıl Yapılır? (1941), Zararlı Böceklere Karşı Savaş Reçeteleri (1943), Öğütlerimiz: “Asmalarda Külleme Hastalığı” (1943), Köylüye Faydalı Bilgiler (1945), Tavşan Yetiştiriniz (1945), “Köylülere Kümes Hayvanları İçin Öğütler”, (Mart 1947).

Fotoğraf – 10

286 “Yurdumuzda Veteriner Çalışmaları Devam Ediyor”, **Ulus**, 14 Ağustos 1945, s.3.; Bk.: Mümtaz Ünal, **Köylülere Öğüt: Hayvan Hastalıkları ve Koruma Çareleri**, Samsun Vilayet Matbaası, Samsun 1942, s.14.

3.2.4. Tohum Temizleme–Tohum, Meyve Fidanı ve Hayvan Dağıtımı, Bitki ve Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele

İnceleme döneminde çiftçilere yönelik olarak tohum ve meyve fidanı dağıtımı, tarımsal savaş ve hayvan hastalıklarıyla mücadele kapsamında geniş kapsamlı bir hizmet politikası güdüldü. Bu dönemde bir yandan çiftçilere vasıflı, temiz ve ilaçlanmış tohum türleri temin edilirken, diğer yandan da bitkilere musallat olan zararlı hayvan ve haşerelere karşı zirai mücadele; hayvancılık kapsamında da hayvan hastalıklarıyla mücadele ve çeşitli türlerde aşı, serum ve biyolojik madde üretimi gerçekleştirildi. Bu doğrultuda inceleme dönemi kapsamında ele alınacak ilk konu, tarla ziraatı alanında dağıtılan tohumların üreticiye ne ölçüde intikal ettirildiği ve bu dağıtımdan ne kadar başarı sağlanıp–sağlanamadığı yönünde olmuştur.

Tohum ıslah istasyonları tarafından geliştirilen hububat tohumluklarının üretimini yaparak dağıtan en önemli kurum Zirai Kombinalar İşletmesi’ydi. Kombinaların hizmete girdiği ilk dönemde (1937–1942) teknik ziraatın köylüye yayılması konusunda yeteri kadar bir gelişme sağlanamamıştı. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın ortaya çıkması, Zirai Kombinaların gelişme sürecine etki ederek önemli hamlelerin yapılmasına ve bu kurumun ikinci teşekkül döneminin (1942–1950) başlatılmasına neden oldu. Bu dönemde dünyayı derinden sarsmaya başlayan savaş koşullarının Türkiye’yi de etkisi altına alıp ülkeyi yokluk tehlikesi ile karşı karşıya bırakması, devlet işletmeleri konumunda yer alan çiftliklerin devreye sokulup üretim yaparak ordunun ve halkın buğday ihtiyacını desteklenmesini zorunlu hale getirdi. Bu sıralarda halkın Toprak Mahsulleri Ofisi’ne (TMO) verdiği yıllık 300.000 ton hububata Zirai Kombinaların çiftliklerinde üretilerek Ofise teslim ettiği 100–150.000 ton hububatın da ilave edilmesiyle ülke büyük gıda buhranından kurtarıldı²⁸⁷. Bu yıllarda Ziraat Vekâleti tarafından nadir olarak olsa da yayımlanmış bir istatistik tablosunda, örneğin 1946–1947 ekim yılında tohum ıslah istasyonlarının tamamında üretilmiş olan hububat tohumluğu miktarı yaklaşık 775 ton, yem bitkileri, bakliye, yağ bitkileri, lif bitkileri ve patates tohumluğu miktarı da buna katılırsa toplam üretilen tohumluk miktarı yaklaşık 1018 ton olarak verilmişti²⁸⁸.

Dolayısıyla tohum üretme çiftliklerinde üretilip dağıtılan tohumların yaygınlaştırılması ve pratiğe aktarılması meselesi bu dönemde de sınırlı bir alanda kaldı. Yeterli ölçüde tohum üretilmesi ve dağıtılması konusunda ciddi bir örgütlenme ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında gidilebildi. Bu dönemde Ziraat Vekâleti Merkez Teşkilatı, tohum üretimi ve dağıtımına yönelik en ciddi örgütlenmeyi Devlet Ziraat İşletmeleri ile Zirai Kombinalar İşletmeleri’nin birleştirilmesi ile gerçekleştirdi. Bu gereksinmeyi karşılamak amacıyla bu iki kurum birleştirilerek 1 Mart 1950 tarih ve 5433 sayılı Kanun gereğince “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü” kuruldu. Bu kuruma ayrıca sözleşmeler yoluyla özel çiftliklerde tohumluk üretilerek satın alma ve dağıtım yetkisi verildi. Çiftçilerin tohum, sebze fidesi, meyve fidanı, damızlık hayvan ihtiyaçlarını karşılayacak güçlü bir kurum, ancak 1950 yılı sonrasında ortaya çıktı²⁸⁹. Böylece Türkiye’nin 1925 yılından itibaren tohum ıslah istasyonları ve üretme çiftlikleri kurarak kendi yerli tohumlarını araştırma–geliştirme ve bilimsel esaslara dayalı olarak üreterek dağıtmakla başlayan örgütlenme arayışları, 25 yıllık bir araştırma ve geliştirme süreci sonrasında, tarım pratiğini etkileyebilecek ve somut bir veri sağlayacak bir ölçüğe ulaştı²⁹⁰.

287 Yurtoğlu, “Zirai Kombinalar”, s.224.

288 “Tohum Islah ve Deneme İstasyonları 947 Yılı Tohumluk Faaliyeti”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 4, (Ocak 1948), s. 33

289 Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Devlet Üretme Çiftlikleri**, Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1977, s.11.; Yahya Tezel’e göre, bu iki kurumun Devlet Üretme Çiftlikleri adı altında birleştirilmesi, onların faaliyetlerini kısıtlayıcı bir etken olmuştu. Bu işletmelerin çalışma tarzları Sovyetler Birliği’ndeki büyük devlet çiftliklerine benzetildiği için, çalışmaları engellenmeye çalışılmış ve bu kurumlar birleştikten sonra da yalnızca araştırma ve teknik yayma işleriyle sınırlı bir faaliyet sergilemişlerdi. Nitekim yapılan engellemeler sonucunda 1950’lere girilirken bu kamu kuruluşları ülkenin tohumluk gereksiniminin ancak %17’lik bir kısmını karşılayabilir haldeydi. Bk.: Tezel, **İktisadi Tarihi**, s.502.

290 Tekeli-İlkin, “Modernleşme Çabaları”, s.50.

Bununla beraber İkinci Dünya Savaşı'nın (1939–1945) olumsuz şartlarına rağmen üretimine devam ederek görevini sürdüren Ziraî Kombinalar Kurumu, savaşın sonlarına doğru ülkenin ıslah edilmiş tohum üretme işini üzerine alarak bu görevi yerine getirmeye çalıştı. İnceleme döneminde Türkiye'de ekilebilir arazinin takriben yarısı buğday üretimine ayrılmış, 3 milyon ton olan yıllık ortalama rekolte, Dünya buğday üretiminin %2'sine tekabül etmişti. Toplamda elde edilen üretimin 1.600.000 tonu köylü tüketimine, 700.000 tonu şehir tüketimine, 600.000 tonu tohum tahsisatına ayrılırken, dış ülkelere ancak 100.000 ton kadar buğday ihraç edilebilmişti²⁹¹.

Tablo –10

Tarla Bitkileri Alanında Tohum Temizleme Çalışmaları²⁹²

Yıllar	Selektör Sayısı	Temizlenen Tohum Miktarı	Temizlenen ve Yıkanan Tohum Miktarı	Toplam
1942-1943	240	10.772	26.666	37.438
1943-1944	240	11.001	22.562	33.563
1944-1945	290	26.332	24.035	50.367
1945-1946	315	27.481	15.061	42.542
1946-1947	320	41.632	30.071	71.703

Tablo –10'daki verilere göre 1942–1947 yılları arasında tohum üretme çiftliklerinin en önemli uğraş alanlarından birisi, üretilen tohumların kolay ve kaliteli bir biçimde temizlenmesi ve ayrılması oldu. Bu amaçla selektör makinesi sayısı 1942 yılında 240 adede yükselterek Eskişehir, Ankara, Antalya, Yeşilköy, Erzurum ve Samsun mıntıklarında yer alan tohum temizleme merkezlerinde işletilmeye başlandı. Tohumların ücretsiz olarak temizlendiği tohum temizleme ve ilaçlama merkezlerine yoğun ilginin fazla olması, selektörlerin geceleri de çalıştırılmasına neden oldu. Bu doğrultuda bahsi geçen merkezlerde 1947 yılına kadar temizlenerek ilaçlanan ve cinslerine göre ayrılan tohum miktarı 235.613 tonu buldu. Bu işlemin verim ve kaliteyi artırıcı sonuçları ve üreticinin ilgisi, selektör sayısının artırılmasını gerektirdi. Böylece 1947 yılına gelindiğinde tohum temizleme ve ilaçlama merkezlerindeki selektör makinesi sayısı 320 adede çıkarıldı. Bu duruma paralel olarak 1940–1946 yılları arasında Tablo –10'da dağıtımı yapılan tohum türleri ve bunları miktarı (ton) olarak verilmiştir. Buna göre tohum türleri içerisinde dağıtım miktarı en fazla buğday bitkisinde olurken, en az nohut, korunga, yem pancarı ve fasulye türlerinde gerçekleşti. Pamuk tohumluğu ile ilgili en önemli çalışmalar üretme çiftliklerinin kurulmasıyla başladı ve bu kurumlarda üretilen sicilli tohumluklar 1944 yılından itibaren dağıtıldı. Bahsi geçen dönemde toplam tohum dağıtım miktarı ise toplamda 237.610 ton olarak belirlendi.

291 Mağden, **Ziraî Kombinalar**, s.16.

292 **BİGM 1948 İstatistik Yıllığı**, C 16, s.268.

Tablo –11

Tarla Bitkileri Alanında Üreticilere Dağıtılan Tohum Türleri ve Miktarı²⁹³

Tohum Cinsi	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946
Buğday	12.727	18.232	20.032	25.512	20.491	9.688	2.390
Arpa	-	-	-	14.682	11.868	152	686
Yulaf	-	-	-	-	358	594	32
Çavdar	-	-	-	-	98	21	8
Mahlut	-	-	-	-	88	23.234	-
Mısır	-	-	10.004	4.171	-	253	70
Akdarı	-	-	1.626	598	-	-	-
Patates	-	-	7.705	-	-	-	3
Yem Pancarı	-	-	-	2	-	1	1
Yonca	-	-	-	13	-	-	-
Korunga	-	-	-	3	-	1	2
Nohut	-	-	-	-	-	2	-
Fasulye	-	-	-	-	21	1	-
Pamuk	-	-	-	-	18.240	16.196	17.260

Tablo –12

Üreticilere Dağıtılan Merinos Koçları ve Miktarı²⁹⁴

Yıllar	Merinos Koçu
1941	957
1942	2.844
1943	737
1944	647
1945	919
1946	1.126
1947	1.243
1948	1.253
1949	1.152
1950	1.456

293 BİGM 1948 İstatistik Yıllığı, C 16, s.268.; Madran, age., s.35.

294 BİGM 1948 İstatistik Yıllığı, C 16, s.307.; BİGM 1950 İstatistik Yıllığı, C 18, s.173.; BİGM 1953 İstatistik Yıllığı, C 21, s.244.

Tablo –12’de yer alan verilere göre, 1935 yılından itibaren merinoslaştırma bölgesinde çalışmalar neticesinde 1941 yılından itibaren merinos koçu dağıtımlarına başlandı. Bu doğrultuda 1941–1950 yılları arasında üreticilere toplamda 12.334 baş merinos koçu dağıtıldı. Bu faaliyet neticesinde merinos yetiştirme mıntikasındaki halkın elindeki Türk merinos koyunu sayısı 130.000 başa, devlet kurumlarındaki merinos koyunu sayısı ise 10.000 başa yükseldi. Elde edilen Türk tipi merinos koyunları yapağı, et ve süt verimi bakımından başarılı oldu ve 1953 yılından itibaren damızlık olarak değişik ülkelere ihraç edilmeye başladı.

Tablo –13
Hayvan Hastalıkları Alanında Yaşanan Gelişmeler ve Sonuçlar²⁹⁵
(1941–1950)

Hastalık	Köy Sayısı	Sirayet Eden	Ölen	Aşı Yapılan
Sığır Vebası	-	-	-	-
Antraks	6.311	6.706.970	74.815	6.403.084
Çiçek	9.634	12.922.469	98.680	12.289.057
Barbon	1.220	317.799	6.347	294.969
Şarbon	2.937	864.758	14.670	860.738
Keçi Ciğer Ağrısı	2.447	1.311.573	45.292	982.354
Yanıkara	-	-	-	-
Kula	7.781	3.904.498	4.840	3.611.022
Uyuz	3.323	2.021.776	11.424	683.452
Tavuk kolera, veba, tifo, difteri	-	-	-	-
Ruam, tüberküloz ve durin	4.338	1.078.641	44	-

Tablo –13’te yer alan verilere göre, 1941–1950 arası süreçte 16 hayvan hastalığı üzerinde çalışmalar yürütülmüş ve hayvan hastalıkları neticesinde yaşanan tahribatın nedenleri üzerinde önemle durulmuştur. Atatürk Dönemi’nden itibaren yapılan bilimsel çalışmalar neticesinde özellikle sığır vebası, tavuk kolerası, tifo ve difteri gibi hastalıklara karşı geliştirilen aşı–serum ve biyolojik madde kullanımı–dağıtımı ve ilaçlama çalışmaları sonrasında bu dönemde adı geçen hastalıklara yakalanan hayvana rastlanmamıştır. Özellikle sığır vebası konusunda önemli bir başarı sağlanırken, buna karşın etkisi devam eden antraks, çiçek, barbon, şarbon, keçi ciğer aprısı, yanıkara, kula ve uyuz hastalıklarına yakalanan toplam 25.124.676 adet hayyanın aşısı yapılarak salgın hayvan hastalıklarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

295 **BİGM 1948 İstatistik Yıllığı**, C 16, s.321.; **BİGM 1949 İstatistik Yıllığı**, C 17, s.174.; **BİGM 1950 İstatistik Yıllığı**, C 18, s.174.; **BİGM 1951 İstatistik Yıllığı**, C 19, s.255.

Tablo –14**Bahçe Kùltürleri Alanında Üreticilere Dağıtılan Fidan Türleri ve Miktarı²⁹⁶**

Fidan Cinsi	1939-40	1940-41	1941-42	1942-43	1943-44	1944-45	1945-46	1946-47	1947-48	1948-49	1949-50
Portakal	4.800	1.640	6.169	23.228	21.413	6.008	7.990	11.850	12.171	16.018	24.972
Limon	8.500	2.293	3.564	15.801	15.436	6.008	11.751	8.950	4.869	4.996	5.416
Mandarin	2.700	1.448	3.965	10.011	9.143	14.604	30.105	5.030	2.896	6.410	29.514
Altıntop	-	1.112	-	2.532	2.337	530	200	400	1.389	730	850
Elma	42.184	92.820	152.958	101.173	149.843	128.752	132.743	161.950	184.971	108.663	136.700
Erik	745	11.902	7.801	22.354	22.213	27.997	27.506	34.148	49.856	34.251	36.420
Kiraz	1.596	8.762	3.942	13.817	13.815	23.667	17.220	22.300	16.840	17.415	32.330
Vişne	14.174	11.867	24.487	27.233	27.818	28.525	26.266	22.114	24.020	33.308	40.170
Şeftali	4.569	11.815	16.513	28.456	26.352	14.424	36.946	16.065	27.429	29.531	63.979
İncir	6.000	-	70.460	11.255	11.255	19.252	70.200	18.800	29.950	34.980	8.390
Armut	3.361	7.985	30.019	75.869	125.063	69.322	45.068	46.639	39.845	34.294	34.525
Kayısı	45.609	104.966	89.960	77.721	75.263	66.738	71.002	43.535	50.282	50.508	46.400
Badem	-	1.695	9.461	24.718	24.708	27.810	14.600	9.250	3.754	1.580	2.400
Ayva	50	5.496	5.089	1.446	1.446	3.295	2.705	2.874	3.963	5.953	3.020
Muşmula	-	1.458	1.053	-	-	1.010	313	1.040	1.696	2.108	1.100
Nar	-	550	540	3.874	4.109	2.527	1.230	1.910	1.650	5.477	8.350
Dut	-	48.933	9.158	1.390	13.919	795	12.293	5.647	8.467	-	1.440
Antepfisiği	23.830	18.564	60.800	40.000	40.177	43.570	56.720	60.833	54.580	43.310	52.450

296 **BİGM 1948 İstatistik Yıllığı**, C 16, ss.289-290.; **BİGM 1950 İstatistik Yıllığı**, C 18, s.168.

Vişnap	-	-	-	3.242	3.242	870	1.060	405	156	-	-
Ceviz	800	6.000	3.061	3.700	6.100	4.171	4.887	3.504	3.687	4.886	2.250
Zeytin	-	296	16.181	24.218	24.218	14.978	15.139	20.000	31.919	25.000	-
T. Hurması	1.804	1.720	2.128	2.427	2.617	967	2.450	3.600	3.550	4.170	10.350
Yeni Dünya	-	730	300	810	810	300	700	750	600	5.650	8.200
A. Çubuğu	3.116.050	3.350.783	4.096.160	2.991.300	2.992.200	2.244.500	2.902.200	168.370	3.036.765	3.204.500	3.838.940
Yaprak Dut	-	-	-	13.006	250.000	269.611	300.000	402.000	594.340	689.792	797.500
Meyvesiz	14.400	100.661	60.848	52.917	103.843	72.086	35.311	82.682	106.700	167.643	206.550
Hurma	-	-	-	-	600	-	-	-	2.400	5.000	4.250
Zerdali	1.100	-	1.810	-	409	-	-	-	1.050	-	-
Ağaç Kavunu	-	220	-	-	-	-	-	-	30	-	-
Kestane	-	2.000	80	-	-	-	-	-	-	-	-
Kızılıcık	-	200	30	-	-	-	-	-	-	-	-
Turunç	-	8.000	-	-	-	-	-	-	780	730	20.330
Çay Tohumu	17.505	3.149	9.527	13.348	13.837	9.942	15.051	3.932	2.000	-	-

3.3. Demokrat Parti Dönemi ve Planlı Döneme Geçiş Sürecinde Zirai Eğitim Politikasının Tespit Edilmesi ve Zirai Modernizasyon (1950–1963)

3.3.1. Eğitim–Öğretim

Atatürk–İnönü Dönemi zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım politika ve uygulamaları inceleme dönemini oluşturan Demokrat Parti (DP) ve sonrasındaki döneme (1950–1963) önemli ölçüde altyapı ve tecrübe ortamı hazırladı. DP döneminde ülke sathında çiftçiye yönelik olarak çalışmalarını sürdüren mevcut durumdaki zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım kurum yahut kollarının bazıları varlıklarını bünyelerindeki birtakım yapısal değişikliklerde devam ettirirken, yeni kurulan müesseseler ise en yeni ve modern çalışma programları ile esaslandırılarak faaliyet göstermeye başladı. Bu dönemde bilhassa yüksek zirai eğitime önem verildi ve bu hususta yeni kurumsallaşmalara gidildi. İnceleme döneminde faaliyet gösteren üniversite seviyesindeki AÜ. Ziraat Fakültesi, AÜ. Veteriner Fakültesi, İ.Ü. Orman Fakültesine ek olarak 1955 yılında Ege Üniversitesi (EÜ) Ziraat Fakültesi ve 1958 yılında Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi kuruldu. İlgili yüksek zirai eğitim kurumları, 1970'li yılların başlarına kadar faaliyet gösteren en önemli eğitimsel gelişmeler arasında yer aldı. Bu dönemdeki (1950–1963) alt derecelerdeki zirai okulları (tarım, hayvancılık ve ormancılık), amaçlarına ve seviyelerine göre altı grup altında toplandı. Bunların alanlarına göre sınıflandırılması şöyleydi: 1. Bölge Ziraat Okulları, 2. Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulları, 3. Ziraat Makinist Okulları, 4. Orman Tekniker, Muhafaza ve Uygulama Okulları, 5. Hayvan Sağlık Memurları Okulu, 6. Ev Ekonomisi Okulu²⁹⁷.

İnceleme döneminde Ziraat Fakültelerine liseyi bitirmiş öğrenciler sınavla alınmaktaydı. Ülkedeki üç zirai (Ankara, Ege ve Atatürk), bir veteriner (Ankara) ve bir de orman (İstanbul) fakültelerinde bölüme dayalı öğretim sistemi kabul edilmişti. Yani, mevcut yüksek zirai, veteriner ve orman fakültelerindeki öğretim, kısmî bir ihtisaslaşma üzerine kurulmuştu²⁹⁸. Dolayısıyla Batı modeline göre kurulan ve 4 yıl süreli eğitim veren Ziraat, Veteriner ve Orman Fakültelerinin 1930 yılından 1953 yılına kadar öğretimi tamamen genel mahiyette idi. Ziraat Fakültelerinde öğrenciler ilk yılı, çiftliklerde pratik çalışma yaparak geçirirler, kalan üç yılda ise ziraatın hemen her dalında genel bilgiler alırlardı. 1947 yılından itibaren gelişen, değişen ülke ve dünya şartları yeniden değerlendirilerek, eğitimde yenilikler için etütlere başlanmış ileri Batı ülkelerindeki zirai öğretim sistemleri üzerinde incelemeler yapılarak, modern öğretim anlayışının benimsenmesi zorunlu hale getirildi²⁹⁹. Daha sonra 13 Ekim 1953 tarih ve 8532 sayılı Yeni Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre bir ders yılı boyunca yapılan pratik çalışmalar artık yürürlükten kaldırıldı ve dört yıllık öğrenim süresinin tatil aylarına yayıldı. Öğrenciler fakülteye müracaatlarında Bahçe Bitkileri Yetiştirme ve Islahı, Genel Zirai Bilgiler, Hayvan Yetiştirme ve Islahı, Tarla Bitkileri Yetiştirme ve Islahı, Toprak İlmi, Ziraat Ekonomisi, Ziraat Makineleri ve Ziraat Teknolojisi bölümlerinden birini tercih ederek eğitim almaya başladı³⁰⁰. 1953–1967 döneminde ise yüksek zirai eğitimindeki öğretim süresi 4 yıl olarak belirlendi ve bölüm sistemi kabul edildi. 13.10.1953 tarih ve 8532 sayılı Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği'ne göre, zirai fakültesi öğrencileri için pratik çalışmalar için bir ders yılı ayrılmamış, yapılması gereken pratik çalışmalar 4 yıllık öğretim süresinin tatil aylarına dağıtmıştı. Fakülteye girecek olan öğrenciler verecekleri dilekçede 8 bölümden oluşan bir eğitim–öğretime tabi tutuldu ve öğrenciler mezun olduklarında diplo-

297 Tahir Aydıngöz, “Türkiye’de Zirai Öğretim”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 18, S 178, (Şubat 1959), s.123.; Tarık Rona, “Yurdumuzda Tarım Öğretiminin 127. Yıldönümü Vesilesiyle Bazı Düşünce ve Gerçekler”, **Başak**, Özel Sayı, (Ocak 1973), s.16.; Mağden, **Zirai Öğretim**, ss.91-94.

298 Mustafa Uluöz, **Türkiye’de Tarım Öğretimi ve Yayım Sorunları**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1965, s.11.

299 Ali Zahit Güvengiriş, “Zirai Öğretim”, **Başak**, S 22, (Aralık-Ocak 1974), s.13.; Bk.: Uluöz, s.11.

300 Yazıcıoğlu, “Memleketimizde Zirai Öğretiminin Tarihçesi”, ss.15-16.; Sabahattin Özbek, “Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi 25. Yılında”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, S 176-177, (Aralık-Ocak 1959), s.30.

malarında hangi bölümden mezun oldukları yazılması kararlaştırıldı³⁰¹. AÜ. Veterinerlik Fakültesinde ise daha önceki yıllarda ders olarak verilmeyen suni tohumlama meselesi, 1957 yılından itibaren hükümetin zootečni politikasına uygun olarak suni tohumlama derslerine başlandı ve bu hususta Prof. Dr. Mc. Kenzie görevlendirildi³⁰².

Bu dönemde eğitim-öğretim faaliyetleri haricinde ülkedeki Ankara, Ege ve Atatürk Üniversiteleri bünyesinde faaliyet gösteren Ziraat Fakülteleri, Ankara'daki Veteriner Fakültesi ile İstanbul Orman Fakültesi ayrıca, ülke tarımı içerisindeki araştırma-geliştirme ve yayım faaliyetlerinin ortaya konulmasında aktif olarak yer almış; yetiştirdiği ziraat ve orman mühendisleri ile veteriner hekimlerle birlikte Ziraat Vekâletinin yanı sıra diğer kamu kurumlarıyla (Toprak Mahsulleri Ofisi, Devlet Orman İşletmeleri, Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü ve Türk Standartları Enstitüsü vb.) koordineli biçimde çalışmalar yürütmüştü³⁰³.

İnceleme döneminde mevcut sayıdaki teknik ziraat ve bahçivanlık okulları ile hayvan sağlık memurları okulu eğitim-öğretim faaliyetlerine devam ederken, orta dereceli ziraat okullarına 1963 yılında iki okul daha eklendi. Erzincan ve Malatya Bölge Ziraat okulları 1967 yılına kadar eğitim-öğretim faaliyetlerine devam ederken, bu tarihten itibaren diğer mekteplerle birlikte yapısal değişikliğe uğrayarak Ziraat Meslek Lisesi haline getirildi. Benzer şekilde ormancılık okullarının sayısında bir düşüş yaşanırken, bu alanda yeni bir uygulamaya gidildi ve orman bakım-uygulama memurlarına eğitim veren çeşitli öğretim merkezleri açıldı. Öte yandan dönem içerisinde yüksek ziraat öğretimine verilen önemin bir göstergesi olarak İzmir (Bornova)'daki bölge ziraat okulu kapatıldı ve 1955 yılında Bornova Ziraat Mektebi arazileri üzerinde Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi kuruldu³⁰⁴. Dönem sonuna doğru teknik ziraat ve bahçivanlık okullarına bir yenisi eklendi ve bu doğrultuda 1960-1961 döneminde Sivas-Ulaş'ta bir Teknik Ziraat Okulu açıldı³⁰⁵. Ormancılık alanında ise Bursa ve Bolu orta orman mektepleri kapatılırken, Düzce'de Orman Tekniker Okulu, Kastamonu-Araç bölgesinde de Orman Muhafaza Memurları Okulu açılarak faaliyet göstermeye başladı.

Tablo –15

Ziraat Okullarından Mezun Olan Öğrenci Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı³⁰⁶

Yıllar	Bölge Ziraat Okulu	Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulu
1951	126	204
1952	108	462
1953	79	230
1954	144	635

301 C. Y. Çiftçi, İ. Ortaş, S. Çelik, H. Kendir, S. Sağlam, "Tarımsal Yüksek Öğretim Programında Değişimler ve Sorunlar", **TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi: Bildiriler** (11 -15 Ocak 2010) C II, (Ankara 2010), ss.1161-1180.

302 H. Ahsen Adaoğlu, **Türkiye Hayvan Yetiştiriciliğinde Sun'i Tohumlama**, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1960, s.22.

303 Kemal Gökçora, "Yüksek Ziraat Mühendislerinin Ziraat Sahasındaki Faaliyetleri", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, S 176-177, (Aralık-Ocak 1959), ss.16-18.

304 Kırkpınar, **age.**, ss.88-92.

305 Hakan Koç, "Türkiye'de Örgün Tarımsal Eğitimin Durumu ve Bu Konudaki Politik Yaklaşımlar", **Gazi Üniversitesi Endüstrivel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, C 2, S 2, (Haziran 1994), s.193.

306 Hemşinlioğlu, **Tarım Öğretimi**, ss.17-18.

1955	149	544
1956	146	448
1957	133	551
1958	108	547
1959	102	569
1960	98	569
1961	109	528
1962	202	519
1963	142	534
1964	155	546
1965	137	602
1966	464	603
1967	480	735

Demokrat Parti Dönemi'nde çeşitli kaynak ve yollarla elde edilen zirai bilgilerin çiftçilere ulaştırılması, bilfiil uygulamalı olarak gösterilmesi ve öğretilmesi ile vazifelendirilmiş olan Teknik Ziraat Teşkilatı 1950 yılına kadar 6 ilde faaliyet gösterirken, 1950 yılından sonra bu teşkilat yapısında yapısal değişiklikler ve önemli gelişmeler meydana geldi. Bu hususta gerekli nakil vasıtaları, teknik eleman ve ziraat araç-gereçlerinin temin edilmesiyle 1957 yılına gelindiğinde Teknik Ziraat İl Teşkilatı sayısı 62'ye yükseldi. Böylece bir yandan 62 ilde öğretim ve teşvik amacıyla halk kurslarının sayısı artırılırken, diğer yandan da zirai eğitim kurumlarında yetişen teknik elemanlar toplantılar tertip etmek, demonstrasyonlar (gösterim) yapmak ve modern ziraat metotlarını teşvik etmek amacıyla görevlendirildi. Çeşitli konularda çiftçiler için açılan kurs adedi 1950 yılında 103 adet, katılımcı sayısı ise 2.500 kişi olarak ifade edilmiştir³⁰⁷. Bu dönemdeki kurslar, ziraatın çeşitlenmesine paralel olarak içerik itibarıyla daha kapsamlı hale getirildi. Oldukça geniş çaplı olan bu organizasyonlar arıcılık, bağcılık, meyvecilik, sebzeçilik, bağ-bahçe, ev konserveçiliği, şarapçılık, ipek böcekçilik, fındıkçılık, hayvancılık, sütçülük, suni tohumlama, tavukçuluk, ziraat alet ve makineçilik, tekamül, zeytincilik, zirai mücadele, ziraat sanatları, sulama, çayır ve mera, tarla ziraatı, enformasyon, zirai filmler ve ev ekonomisi gibi konuları kapsamaktaydı.

Tablo –16

1950–1956 Döneminde Düzenlenen Ziraat Kurslarındaki Kursiyer Sayısı³⁰⁸

Yıllar	Kurs Sayısı	Kursiyer Sayısı
1950	103	2.500
1951	109	4.914
1952	101	12.403
1953	989	62.770

307 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1957, ss.33-35.; Ziraat Vekâleti tarafından hazırlanan bu kitapçık ile dönemin istatistik verileri birbirini tutmamaktadır. Dönemin istatistik verilerine bakıldığında 1949-1950 döneminde ziraatın çeşitli konularını kapsayan alanlarda tertip edilen etkinliklerdeki kursiyer sayısı toplamda 4.878 olarak belirlenmiştir. Bk.: **BİGM 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.280, 282, 286.

308 Mağden, **Zirai Öğretim**, s.86.

1954	1098	43.199
1955	1600	71.000
1956	1967	86.287

Bu dönemde ayrıca Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Marshall Planı³⁰⁹ kapsamında Türkiye'ye ithal edilen ya da ithal edilecek tarım alet ve makinelerinin kullanımı, bakımı ve onarımı için Türkiye'nin çeşitli yerlerinde makinist kursları açıldı³¹⁰. Hükümet, traktör ve tarım makinelerini kullanabilecek makinistler yetiştirmek amacıyla kurslara büyük bir ehemmiyet verdi ve bu noktada 1949 yılından itibaren birçok kurslar açtı. Ülkenin 14 yerinde açılan bu kurslardan 1949 yılında 1000 kadar yetişmiş nitelikli teknik eleman mezun oldu³¹¹. Bu kurslarda yetişen sürücü sayısı her geçen yıl büyük bir artış gösterdi. Kurslara gösterilen ilginin büyük bir sonucu olarak 1953 yılına kadar 1.200–1.500 kişi makinist ve sürücü olarak yetiştirildi. Kurslarda daha ziyade çiftçi ailelerinin çocukları eğitim görmekteydi. Nitekim Ağustos 1953 tarihi itibarıyla 1.650 makinist ve sürücü yetiştirildiği gözlemlenmişti³¹². 1955'ten 1958 yılına kadar 863 kurs açıldı ve 22.504 kursiyer katılım sağladı³¹³. Dönem sonlarında ise kurs sayısı 2000–2500'lere çıkmıştı.

Bu dönemde suni tohumlama kurslarına da önem verildi ve 1949 yılından itibaren her yıl çeşitli kurslar açılarak bu alandaki teknik eleman ihtiyacı giderilmeye çalışıldı. Kurs programlarında gerek veteriner gerekse sağlık memurlarının bilgileri dikkate alınarak tenasül organlarının anatomisi, fizyolojisi, sperma morfolojisi, spermanın alınma yöntemleri, makroskobik ve mikroskobik muayeneler, muhtelif sulandırma mahlulleri, spermanın muhafazası, ambalaj ve sevk usulleri, tohumlamalar, damızlıkların bakım ve beslenmesi gibi konular yer aldı. Kurstaki derslerin uygulamalı olarak gösterilmesi için Karacabey Harası uygulama merkezi olarak seçildi. 1950, 1952, 1954, 1955, 1957, 1958 ve 1959 yıllarında Karacabey Harası'nda düzenlenen suni tohumlama kurslarına 246 kişiden oluşan veteriner ve sağlık memurları katıldı. Kursiyerlerin 174'ü Veteriner Hekim, 72'si de Sağlık Memurları Okulu suni tohumlama mezunu olan memurlardan oluşmaktaydı³¹⁴.

Öte yandan Ziraat Vekâleti tarafından yaygın tarım yöntemleri kursları da açılmaktaydı. Ziraat Vekâleti elemanlarına yönelik düzenlenen kurslarda Marshall Planı gereğince ABD'den getirilen uzmanlar eğitmen olarak görev yaptı. Söz konusu kurslarda çiftçilere çağdaş tarım metotları öğretildi. Kursu bitirenlerin, çiftçilerle doğrudan ilişki kurabilmeleri için onlara birer kamyonet verildi. Bu kamyonetlerden 100 tanesi, Ocak 1951'de Türkiye'ye ithal edilmişti³¹⁵. Aynı dönem içerisinde Marshall Planı Teknik Yardım Fonu ile Türkiye'ye getirilen modern tarım makinelerinin kullanımına yardımcı olmak için ilk olarak

309 İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, Sovyet yayılması tehlikesine karşı Truman Doktrini kapsamında Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardımda bulunmuştur. Daha sonra Avrupa'nın kalkındırılması meselesi ortaya çıkmış ve ABD ekonomik yardım programı olan Marshall Planı ortaya çıkmıştır. ABD'nin bu çevreleme politikası iki kutuplu dünya düzeninin ortaya çıkmasında önemli ölçüde etken olmuştur. Türkiye'de bu yardım kapsamında yeterli altın ve döviz rezervine sahip olduğu ve savaş yıkımı yaşamadığı için başta Plana dahil edilmese de Sovyetlere karşı Orta Doğu'nun kalesi tanımlamalarıyla Marshall Planı kapsamına alınmıştır. ABD, ekonomik yardım karşılığında Türkiye'den Avrupa'nın gıda ihtiyacını karşılamasını istemiştir. Tarıma dayalı olarak gelişen bu kalkınma programı Marshall Planı adıyla Türkiye'de Amerikalı uzmanların tavsiye ve denetiminde başlamış; bu çerçevede de tarım, maliye, bayındırlık ve maden gibi alanlarda yardımlar yapılmıştır. Bk.: Nuri Karakaş, **Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2013, ss.317-330.

310 **Milliyet**, 5 Nisan 1952.

311 **Ulus**, 19 Ağustos 1949.

312 **Zafer**, 24 Ağustos 1952.

313 Fritz Baade, **Food and Agriculture Organization (FAO), Türkiye Raporu**, Ziraat Bankası 1962, s.127.

314 Adaoğlu, **age.**, ss.24-30.

315 **Ulus**, 16 Ocak 1951.

Batı Anadolu Bölgesi'nde ABD'li bilirkişilerin gözetimi altında toplanan 100 kadar ziraat memuru ve uzman yoğun eğitime tabi tutuldu. Bunlar kursun ardından köylüyü modern tarım makineleri konusunda aydınlatmaya başladı³¹⁶. Böylece masa başında teorik çalışmalar yerine köylünün ayağına kadar gidildi ve sahada yapılan gayretli çalışmalar neticesinde büyük başarılar elde edildi³¹⁷. Ayrıca 1951–1952 yılı sonuna kadar ziraat mühendisi, orman mühendisi ve veteriner olmak üzere toplamda 43 kişiden oluşan stajyer grup, bir yıl süreyle bilgi ve görgülerini artırmak gayesiyle ABD'ye gönderildi. Bunlardan 29'u ziraatçı, 6'sı veteriner ve 5'i ormancı olmak üzere bir yıl süreyle ABD'de kendi alanlarında kurslar gördü ve uygulamalı çalışarak bilgilerini artırdı. Geriye kalan 2 ziraatçı ve 1 veteriner ise bazı konular üzerinde 1 ile 3 ay süreyle incelemelerde bulundu³¹⁸.

İnceleme döneminin çeşitli tarihlerinde tarımsal yayım ve organizasyon alanındaki bilgi ve tecrübeleri artırmak, tarım ve hayvancılıkla ilgili bilimsel gelişmeleri yakından takip ederek ülke ziraatına katkı sağlamak amacıyla başta Amerika olmak üzere Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Yunanistan, İsrail, Cezayir ve Mısır (Kahire) gibi ülkelere FAO'nun sponsorluğunda birçok bilimsel toplantıya katılım sağlandı. Örneğin üç kişiden oluşan uzman ziraat heyeti 1953 yılında Akdeniz'deki çim ve mera iyileştirme projelerini takip etmek ve bu yöndeki bilimsel araştırmalardan veriler sağlamak amacıyla Cezayir'de bir toplantı çalışmalarına katıldı. Bu toplantıda, Akdeniz ülkelerindeki çim ve mera ıslahı, bu arazilerin iyileştirme metotları, bununla ilgili alınması gereken tedbirler hakkında görüşmeler yapıldı. Bu konularla ilgili gelecek yıllar için eylem planı hazırlandı. Benzer şekilde Mayıs 1953'te Yunanistan Hükûmeti'nin himayesinde, Maritza Nehri'nin yatağını düzenlemek, taşkınları önlemek ve sulama için ortak kullanım yolları bulmak için Atina'da gerçekleşen müşterek Türkiye–Yunanistan toplantısına Millî Savunma, Bayındırlık ve Ziraat vekâletlerini temsil eden beş uzman katıldı. Toplantıda, yapılacak planlar ve çalışmalar birlikte gözden geçirildi, genel bir anlaşmaya varıldı. Türkiye'nin tarla ziraatı alanında melez mısır tohumlarının yoğun şekilde kullanımı için yapılan çalışmalar ilerlemiş ve bunlarla ilgili yapılan deneyler sonucu melez mısır cinsi tohumlar ile mısır üretiminin %30 oranında artacağı anlaşılmıştı. Bu konuda İtalya'nın Bergamo Deney ve İyileştirme İstasyonu'nda devam eden çalışmaları izlemek için üç teknisyen İtalya'ya gönderildi. Türkiye'den uzmanlar tarımsal yayım çalışmaları hakkında, kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili alanlarda Hollanda'da düzenlenen çeşitli kurslara da katılım sağlamışlardı. Bu doğrultuda çim ve mera alanlarının iyileştirilmesi kursu için iki ziraat mühendisi, hayvan hastalıklarının kontrolü kursu için dört hekim Hollanda'ya gönderildi. Bu kısa süreli kursların her biri Mayıs ayında başladı ve Haziran ayında devam etti. Benzer şekilde küflenmeye karşı dayanıklı türler elde etmek için FAO'nun sponsorluğunda Yakın Doğu ülkeleri arasında her yıl yapılan “Buğday Konferansı”, 13–20 Nisan 1953 tarihinde Kahire'de gerçekleştirildi. Bu konferansa Türkiye'deki Ziraat Fakültesi Tohum İyileştirme İstasyonlarını temsil eden dört uzman katıldı. Konferansta Orta Anadolu çayır ve merasıyla ilgili bitki fizyolojik çalışmasının yapılması, bu bölgenin bitki örtüsü haritasının çıkarılması ve doğal yem bitkileri üzerinde biyolojik araştırma konuları üzerinde duruldu. Daha sonrada bu konularda araştırma yapılması için Ankara Üniversitesi Fen Fakültesinden yetkin bir Profesör Almanya'nın, Fransa'nın ve İsrail'in botanik enstitülerinde bilimsel çalışmaları takip etmek için bu ülkelere gönderildi³¹⁹.

İnceleme döneminin ilk evresini oluşturan 1950–1953 döneminde Ziraat Vekâletinin Marshall Planı kapsamında teknik yardımdan yararlanılarak Amerika'ya staja gönderilen teknik elemanların Türkiye'deki çalışmalarından çok verimli sonuçlar alındı. Ziraat alanında nitelikli insan gücü ve teknik elemana olan gereksinim, büyük bir miktarda bu yolla karşılandı. Bu dönem içinde Ziraat Vekâleti 6 ile 12 ay arasında değişen sürede kendi ihtisas alanlarında bilgi ve tecrübelerini artırmak için 47 teknik ve 15

316 **Milliyet**, 11 Aralık 1950.

317 **Milliyet**, 15 Şubat 1951.

318 Sinan Işıldak, **Marshall Planı ve Türkiye'de Tarım (1948-1960)**, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Niğde 2020, s.82.

319 **Türkiye'de Marşal Planı**, C 15, 01.04.1953-30.06.1953, ss.14-15.

idareciden oluşan 62 elemanını ABD'ye gönderdi. Bunların yanı sıra Ziraat Vekâleti, hayvan bakımı ve yetiştirme koşullarını incelemek için 4 veteriner, 1 zootekni ve 2 serbest besici, bir ay süreyle Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere ve İtalya'da çeşitli hayvancılık konularını incelemek için Avrupa'ya gönderildi. Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilen teknik eleman sayısı, mesleği ve staj göreceği uzmanlık alanı Tablo -17'de yer aldığı gibidir³²⁰:

Tablo -17

Marshall Planı Teknik Yardım Fonu Kapsamında Amerika'ya Gönderilen Teknik Eleman Sayısı, Mesleği ve İhtisas Alanlarına Göre Dağılımı

Adet	Mesleği	Staj Göreceği İhtisas Alanı
3	Yüksek Ziraat Mühendisi	Meyvecilik
2	Yüksek Ziraat Mühendisi	Entomoloji
2	Yüksek Ziraat Mühendisi	Fitopotoloji
3	Yüksek Ziraat Mühendisi	Tavukçuluk-Arıcılık
3	Yüksek Ziraat Mühendisi	Tohum ıslahı
6	Yüksek Ziraat Mühendisi	Tarla tarımı
2	Yüksek Ziraat Mühendisi	Çayır ve mera ıslahı
3	Yüksek Ziraat Mühendisi	Sulu tarım
1	Yüksek Ziraat Mühendisi	Toprak muhafazası
1	Yüksek Ziraat Mühendisi	Tarımsal pazarlama
1	Yüksek Ziraat Mühendisi	Hayvan yemi yetiştirilmesi
1	Yüksek Ziraat Mühendisi	Tarımsal enformasyon
2	Yüksek Ziraat Mühendisi	Tarım alet ve makineleri
2	Yüksek Ziraat Mühendisi	Ev ekonomisi
2	Veteriner	Zootekni
4	Veteriner	Bakterioloji
2	Veteriner	Parazitoloji
7	Yüksek Orman Mühendisi	Ormanı yetiştirmesi ve İşletmesi
47 (Toplam)		

Çiftçilere yönelik ziraat kurslarının yanı sıra Teknik Ziraat Teşkilatı merkez birimi tarafından teknik personelin yetiştirilmesi ve çeşitli zirai problemlerin çözümünü için tertip edilen toplantıların sayısında önemli oranda artışlar meydana geldi. Bu noktada 1951 yılında 2 adet teknik toplantı yapılmışken, 1956 yılında bu sayı 236 adede yükseldi. Bu istatistiksel veriler, teknik ziraatın ve zirai eğitim-öğretim hizmetlerinin 1950'li yıllarda Türkiye'de ilerlemekte olduğunu açıkça gösteren verilerdir. Nitekim aynı dönem zarfında çiftçileri teşvik etmek amacıyla düzenlenen müsabaka sayısı 1951'de 5 adet iken, 1956 yılında 240'a yükselmiştir³²¹.

320 **Türkiye'de Marşal Planı**, C 10, 01.01.1952-31.03.1952, ss.15-16.

321 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, ss.33-35.

Demokrat Parti Dönemi’nde çiftçi çocuklarının yetiştirilmesi doğrultusunda gerçekleştirilen eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra gibi yeni bir model daha geliştirildi. Bu dönemde Ziraat Vekâleti, ABD’nin önemli bir eğitim modeli olan 4-H sistemi baz alınarak zirai eğitim-öğretim alanında bir yenilik yapıldı ve okul dışı yetiştirme yolunun en önemli aracı olan 4-K sistemi denenmeye başlandı. Bunun için 8-18 yaşlarındaki kız ve erkek çiftçi çocukları 4-K adı verilen bir sistem içinde toplanarak örnek zirai eğitime tabi tutuldu. 4-K, 1950’li yıllarda Ziraat Vekâletine bağlı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü tarafından organize edilen ve “Çiftçi Çocukları Yetiştirme Şube Müdürlüğü” tarafından yürütülen okul dışında eğitim öğretim sisteminin uygulandığı parasız bir teşkilattı. 4-K’nın açılımı Kafa (düşünmek, muhakeme etmek, planlamak), Kalp (asalet, doğruluk, mertlik, şefkat, sadakat), Kol (faydalı, maharetli olmak ve yardım etmek) ve Kuvvet (hastalıklara karşı koymak, hayattan ve çalışmaktan zevk almak) olarak tasarlanmıştı³²². Bu kelimelerin baş harfi olan “K” lar beyaz renkte olup yoncanın her bir yaprağı üzerine konur. 4-K’nın renkleri saflığı simgeleyen beyaz ve canlılık ve gençliği simgeleyen yeşildir. 4-K teşkilatının kendine ait bir de andı bulunmaktadır. Bu ant ise şöyledir: “Kolumda kuvvet, kafamda bilgi, canımda sağlık, kalbimde sevgi, Vatanımın milletimin yükselmesi için çalışır, Allah’a şükrederim”. 4-K Teşkilatı’nın amacı, 10-18 yaşları arasındaki kız ve erkek çocuklarına eğitim ve öğretim vermek suretiyle ziraat ve ev işlerinde yeni ve daha iyi metotların öğrenilmesine, aile gelirinin artmasına, toplum içinde lider duruma gelmeye, istikbale daha iyi hazırlanmış bir vatandaş olmaya ve köy hayatının daha fazla sevilmesine yardım etmektir³²³. Bu doğrultuda 1957 yılında 11 ilde 4-K eğitim sistemini uygulamasına başlandı ve giderek yaygınlaştırılmaya çalışıldı³²⁴.

İnceleme döneminin sonlarına doğru 1963 yılında planlı kalkınma dönemine geçişle birlikte zirai eğitim-öğretim alanında önemli değişimler meydana geldi. Bu kapsamda 1963 yılında uygulamaya sokulan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP)’nda ziraat reformu için ayrılan yatırım miktarında tarımsal eğitimin geliştirileceği ve ziraat reformuyla birlikte tarımsal alanda iyileşme sağlanacağı ifade edilmişti. Nitekim Kalkınma Planı içindeki eğitim programının iki temel amacı bulunmaktaydı: “Toplumun eğitim düzeyini yükseltmek” ve “ekonominin gereksinim duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirmek”. Bu iki temel manivela, I. BYKP’ndan itibaren tüm kalkınma planlarında aktif politika görülmektedir. Bu bağlamda I. BYKP, gerek zirai eğitim tür ve düzeylerine ilişkin nicel hedefler, gerekse sistemin nitel açıdan

322 Engin Üngören ve Yaşar Yiğit Kaçmaz, “Alanya Bölgesinde Muz Lifinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Vaka Analizi: 4-K Kulüpleri”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 4, S 29, (Ağustos 2016), ss.578-585.

323 Saadet M. Emin Bozoğlu, **4-K Üyesinin El Kitabı**, T.C. Ziraat Vekâleti 4-K Neşriyatı Serisi, Gürsoy Basımevi, Ankara 1963, ss.7, 42-43.; Bk.: Saadet M. Emin Bozoğlu, **4-K Kulüpleri**, T.C. Tarım Bakanlığı 4-K Serisi Yayınları, Ankara 1963.; Mehmet Payzın, “Bandırma-Merinos Çiftliğinde Açılan 4-K Lider Kursları”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 11, C 11, S 120, (Ocak 1960), s.21.

324 Mağden, **Zirai Öğretim**, s.86.; 4-K Teşkilatı’nın Türkiye’de oluşturulması ABD-Türkiye ilişkilerinin seyriyle yakından ilgilidir. Demokrat Parti’nin iktidarda olduğu 1950-1960 arası dönemde ülke adeta Amerikalı eğitim uzmanlarının akınına uğramıştır. Bu uzmanlar hazırladıkları raporlarla Türk eğitim sisteminin Amerikan modeline göre geliştirilmesinde etkili olmuştur. Keza halk eğitimi konusunda da ABD modeli kabul edilmiş ve Amerika’da yaygın bir halk eğitimi kurumu olan 4-H Kulüpleri örnek alınarak 4-K teşkilatı oluşturulmuştur. ABD’de oluşturulan 4-H kulüpleri, 1901 ve 1905 yılları arasında ABD’nin kırsal topraklarındaki ihtiyaçlar dikkate alınarak birkaç kişinin çalışmaları ile faaliyete geçmiştir. Bilimsel yöntemleri çiftliklerde ve evlerde kullanmanın en iyi yollarından birinin gençlikle başlamak olduğu düşünülmüştür. Kırsal kesimdeki gençler yaparak öğrenme faaliyetlerini tarımsal alanlarda uygulamaya teşvik edilmişlerdir. 4-H kulübü, çiftçilik ve toplum hizmeti gibi projeleri yürüten, kırsal ve kentsel alanlarda faaliyet gösteren bir gençlik kulübüdür. Bu kulübe 10 ile 19 yaş arasındaki gençler herhangi bir ücret ödemeksizin katılmıştır. Kulübün uzun vadedeki hedefi, karakter gelişimini sağlamak ve iyi vatandaş yetiştirmek olarak belirlenmiştir. 4-H üyeleri, hayvancılık, tarla bitkileri yetiştiriciliği, yemek pişirmek ve bunları muhafaza etmek, evlerini düzenlemek gibi işlerle meşgul olmuştur. Bk.: Betül Tekinsoy, “Demokrat Parti Döneminde Halk Eğitimine Yönelik Bir Teşkilat ve Konya’daki Faaliyetleri: 4-K”, **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 11 (1), (Mart 2021), ss.120-121.

düzenlenmesine ilişkin hedef ve politikalar, ağırlıklı olarak “nitelikli insan gücü yetiştirme” amacına dönük olarak belirlendi³²⁵.

Kalkınma planının eğitim tanımlarında ifade edildiği gibi zirai eğitim, teorik olarak kalkınmanın temel araçlarından biri olarak niteleniyordu. Bu noktada zirai eğitimin işlevlerinin ele alındığı kısımlarda ağırlıklı olarak iktisadi işleve vurgu yapıldı. Uygulama aşamasında ise uzun dönemli nicel gelişmede mesleki ve teknik ortaöğretim ile birlikte yüksek zirai öğretime öncelik ve ağırlık verileceğinin sinyalleri ortaya konuldu. Bu adımla birlikte mevcut sistemdeki ziraat okulları büyük yapısal değişikliğe uğradı. Fakat bu değişim, varolan zirai eğitim-öğretim politikası ve uygulamaları üzerinde nitelikten ziyade nicelik açısından önemli bir dönüşüm geçirmişti. Nitekim 1963–1967 yılları arasında etkili olan I. BYKP, tarımsal yayım ve öbür tarım hizmetlerinde istenilen gelişmenin sağlanabilmesi için yalnız mevcut personelden daha çok yararlanmakla mümkün görüleceği ifade edilmiş, bu bakımdan Ziraat Vekâletinin usta ve orta derecede teknik personel yetiştirmek üzere eğitim programını düzenleyeceği belirtilmişti³²⁶.

1963 yılındaki bu karara uygun olarak yeni ziraat okullarının açılması yatırım programında dikkate alındı. Kalkınma planı sonlarına doğru mevcut zirai eğitim kurumları yapısal değişikliğe uğrayarak Ziraat Meslek Lisesi halini aldı. Bu noktada 1967 yılını müteakip mevcut yapıdaki ilk ve orta dereceli ziraat okulları başta olmak üzere birçok okula, Ziraat Meslek Lisesi hüviyeti verildi. Bu duruma paralel olarak okulların durumunda nicel olarak önemli ölçüde gelişmeler yaşanırken, aynı durum nitel olarak gerçekleşemedi. Sayıları birdenbire artıtılan birçok okulda verilen derslerin seviyesinde düşüş yaşanmış, ders araç-gereç ve materyal temininde güçlük çekilmiş, uygulamalı olarak verilen tarımsal eğitimler aksamış yahut tamamen ortadan kalkacak düzeye indirgenmiştir. Böylece 40 yıllık bir süre zarfında köylüyle el ele, iş birliği içinde çalışan ve köylüye ziraat işlerinde rehberlik eden orta dereceli ziraatçı neslinin etkinliği kademeli olarak azaltılmıştır. Öte yandan masa başında memur olarak görevini icra eden ziraatçılar ile üreticiler arasında önemli bir gedik açılmıştır. Meslekten kademeli olarak el çektirilen ziraat teknisyenlerinin sahadan giderek uzaklaşması ve sayılarının azalması ile birlikte yüksek dereceli eğitim veren, araştırmacı kimliğe sahip olan araştırmacılar tarafından geliştirilen yeni ziraat metodlarının üretici-yetiştiriciye ulaştırılmasını güçleştirmiştir. Nitekim zirai eğitim-öğretim Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan (1963–1967) sonraki dönemlerde diğer kalkınma planlarıyla birlikte yalnızca ekonomik değer sağlama açısından ele alınmıştır.

Ayrıca planlı kalkınma dönemiyle birlikte teknik ziraat ve bahçıvanlık okulu mezunlarına öğrendiklerini uygulama olanağı veril(-e)mediğinden mezun olan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu ziraat sektörü dışında farklı meslek alanlarında çalışmaya yönelmiştir³²⁷. 1967 yılı sonrasında izlenen politikalara bakıldığında ziraat eğitiminde yaşanan bu yapısal değişikliğin ülke ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeyde olmadığı görülmüştür. Bu dönemde köylerdeki okullar ilköğretime dayalı ve beş sınıflı olduğundan Ziraat Meslek Okullarına çiftçi çocuklarının girebilmesi olanağı büyük ölçüde azaltılmıştır. Halbuki orta dereceli ziraat eğitim modeliyle, bir taraftan pratik ve uygulamalı eğitimle bilgili genç bir çiftçi kuşağın yetiştirilmesi, diğer taraftan köy koşullarında kendini yetiştiren gençlere öğretim imkânları sağlanarak Ziraat Teknisyeni formasyonunda hayata hazırlanmaları planlanmıştı³²⁸. Benzer durum yüksek ziraat eğitimi mezunu olan öğrenciler için de geçerliydi. Fakülte mezunu olan öğrencilerin iş, uygulama ve araştırma yerine birçoklarının başka meslek gruplarında yahut bürolarda edilgen, pasif-bürokratik hizmetlerde görev alması, tarımsal gelişme ve ilerlemeyi olumsuz yönde etkilemiştir³²⁹.

325 I. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1963-1967, ss.38-39.

326 I. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1963-1967, s.187.

327 Muhammet Demirtaş, A. Zafer Gürler, “Türkiye’de Tarımsal Eğitim ve Öğretimin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Türkiye I. Tarım Ekonomisi Kongresi**, C 2, (İzmir 1994), s.484.; Bk.: Zeki Çelebioğlu, “Yine Ziraat Mekteplerimize Dair”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 82, (Kasım 1956), ss.14-15.; Koç, agm., s.193.

328 Hemşinlioğlu, **Tarım Öğretimi**, s.23.

329 **Tarım Eğitimi Üzerine Rapor**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964, s.11.

Zirai eğitimdeki bu yapısal değişim, gerek Türkiye Ziraatçılar Cemiyeti tarafından gerekse dönemin çeşitli ziraat uzmanları tarafından eleştirel bir şekilde dile getirilmiştir. Nitekim Cemiyet üyeleri, yayımladıkları bir beyannameye 40 yıllık dönemde Türkiye ziraatının ana omurgasını oluşturan zirai öğretim kurumlarının gayesinin yalnızca Bakanlık ve çeşitli teşekküllerde vazife alacak, masa başında memur olan teknik elemanlar yetiştirmediğini; dolayısıyla zirai öğretim politikasının aslı görevine dönmesi gerektiğini vurgulamıştır. Cemiyete göre, mevcut yapıdaki ziraat okullarının vermiş olduğu nitelikli eğitim korunarak sayıları kademeli olarak artırılmalı, okulların ihtiyaçları muntazam bir şekilde karşılanmalı, öğrencilere kendi meslek alanlarında istihdam imkânı yaratılmalı, okulların eğitim-öğretim programları güncel ve ülke ihtiyaçlarına göre düzenlenmeli, bu okullarda yetişen öğrenciler bilgili çiftçi olarak, çiftçiye bilgi sunarak ve yol gösterici olarak bir eğitim-öğretim politikasına tabi olmalıydı³³⁰. Nitekim bu durum, o dönemlerde hazırlanan raporlar ve yayımlanan çeşitli zirai yayımların yanı sıra bizzat bu okullardan mezun olan birçok öğrenci tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin önce Koçuş Teknik Ziraat Okulu, ardından da Erzincan Bölge Ziraat Okulunun ilk mezunları arasında yer alan ve 26 yıl boyunca Ziraat Teknisyeni olarak görev yapan Halil Öcalan, zirai eğitimdeki bu yapısal değişimi ve ülke ziraatına etkilerini şöyle ifade etmiştir³³¹:

“Bazı arkadaşlarımız bilgi amaçlı değil, sadece kariyer amaçlı ziraat fakültelerine giriş yaptılar. Bu arkadaşlar hiçbir türlü kitap—defter açmadan mezun oldular. Hatta ziraat Fakültesinde ders veren akademik kişiler Bölge Ziraat Okulundan gelen öğrencilerden yardım aldığı da bir vakia. İspatı mümkün. Ziraat Mühendisleri sadece diploma için bu fakülteye girdiklerinden, çalışma hayatında köylünün seviyesine inemediler. Elma ile armudu, arpa ile buğdayı ayırt edemeyen ziraat mühendisi ile karşılaştık. Bir gün uçakla seyahatimde yan yana seyahat ettiğimiz, Tarım Bakanlığında Bakanlık kararlarına etkili birisi bana şöyle söyledi: ‘Türkiye’de Tarım Teknisyenleri gitti, Türk tarımı bitti... Şahsen ben, Koçuş ve Erzincan Ziraat okullarına başladığımda ilk dersimizde Türk tarımının önemi anlatılırken, Dünya’da kendi kendine yetecek 8 ülkeden birisiyiz ve daha iyisi olacağız diye anlatılıyordu. Maalesef ki... bugün tarım ürünlerini, hatta samanı dâhil ülke dışından ithal ediyoruz. Acı gerçekler...”

Yukarıda arz ettiğim gibi sayıları 3’ten 5’e çıkan Bölge Ziraat Okullarına yeterli materyal—öğretmen ve program uygulamayan Tarım Bakanlığı çok büyük bir hata ile Tarım Meslek Lisesi olarak 42 adet niteliksiz okul açtı. Ziraat Teknisyeni enflasyonu başladı. Niteliksiz elaman yetişti. Bu okul sayısının çoğaltılmasında Türkiye Ziraatçılar Derneği Başkanı merhum Sabri Alınak’ın da büyük hatası var. Sabri Alınak’a göre okullar sayıca çok olursa, o kadar güçlü olurmuşuz. Merhum Sabri Bey (Tütüncülük Şube Müdürü idi) ile Bakanlıktaki karşılaşmamızda bu husustaki tezine bizzat karşı çıktım. Tarım Teknisyenleri, ülke genelinde ilçe ve beldelerde çalıştığı için saygı ve sevgi vardı. Köylünün en yakın dostu idi. Sayılar çoğalınca eğitim kalitesi düştü, çeşitli görüşlerle hareket edildi maalesef...

Şahsımdan bir örnek vermem gerekirse, Bursa’dan sonra Yozgat/Yerköy’e naklimi istedim. Yerköy ilçesi tarım açısından 54 köyü ile önemli bir ilçe. 1967 Yılı gübre-ilaç ve tohum ıslahı açısından önemli hamlelerin yapıldığı yıldır. Köylü ziraatçıya o kadar inanır ve severdi ki.. Neler anlatsak inanır ve uygularlardı. Her meslekte olduğu gibi ziraatçı eleman yetiştirmek için orta okuldan itibaren ben ziraatçı olacağım diyen, masa başında kalem efendisi değil, bu mesleği benliğine sindiren ziraatçı yetiştirilmeli. Bu amaç bitti, ziraat teknisyeni de yok oldu”

330 “Türkiye Ziraatçılar Cemiyetinin Memleketimizdeki Tarım Öğretimi İle İlgili Görüşleri”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 11, S 127-128, (Ağustos-Eylül 1960), ss.2-5.; Bk.: Doğukan, “Tarımın Bilgiye Ulaştırılması”, ss.2, 16.; Koç, agm., s.223.

331 Halil Öcalan’la yapılan görüşme: (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).; Konu ile ilgili benzer görüşler için Bk.: Suphi Rıza Doğukan, “Ziraat İçin Program -III: Eleman Meselesi-Okumuş Ziraatçıyı İşbaşına Çağırıyoruz”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 22, S 393, (31 Ocak 1961), s.8.

1960'lı yıllardan itibaren günümüz ziraatının ilim, irfan ve kültür tarihinde görülen karışıklığın başlıca sebebi ziraat eğitimi sahasında yapılan teşebbüslerin hemen hemen hepsinin, eline irade geçiren şahısların kafalarında bir anda doğuveren bir şemaya göre yürütülmüş olmasından kaynaklanmıştır. Bu işte, günümüze kadar tüyleri ürpertecek bir keyfilik ve şahsiliğin hüküm sürmüş olması da önemli ölçüde etkili olmuştur. Bundan ötürü, ziraatta hiçbir mesele “mektepler meselesi” kadar bir keyfilik göstermemiştir. Halbuki, bir ülkenin “zirai eğitimi” davası akşamdan sabaha gerçekleştirilebilecek bir dava değildir. Dahası bir grup şahsın keyfi ve temayüllerine göre halledilecek bir iş de hiç sayılmamalıdır. Bu davanın çözülebilmesi için memleketin iklim ve coğrafi şartlarının ve ihtiyaçlarının özenle tetkik edilmesi, ondan sonra da esasları değişmeyecek bir planın tespit edilmesi ve bu planın şaşmaz bir sebat ve istikrarla tatbik olunması zarureti vardır. Aksi takdirde, Türkiye’de her dem taze bir “zirai eğitimi davası” günümüzde olduğu gibi, nesilden nesle intikal edip gidecektir. Nitekim 1960'lı yıllardan itibaren inceleme dönemini ifade eden 40 yıllık süre zarfında eldeki eğitim ve araştırma kurumlarının şekilleri kusurlu bulunmuş ve bu doğrultuda şekil değiştirmeleri baş göstermiştir. Daha da ötesi eskiden kurulan mekteplerin kimilerinin yerleri fena olarak addedilmiş, bazıları kapatılmış yahut başka yerlerde nitelikten ziyade niceliğe önem verilerek yenileri açılmaya çalışılmıştır. Özetle, 1960'lı yıllardan itibaren kademeli olarak Türkiye zirai eğitimi meselesi, niceliğin oldukça etkin olduğu bir mektep açılıp–kapatılması dönemi şeklinde cereyan etmiştir³³².

Nihayetinde mevcut durumdaki bölge ziraat okullarının statüleri değiştirildi. 1963 yılından başlayarak 1975 yılına kadar eski okullarla birlikte yeni adıyla ziraat meslek liselerinin sayısı 37'ye, ev ekonomisi meslek liselerinin sayısı ise üçe yükseltildi. Planlı dönemin ilk evresinde ülkenin çeşitli bölgelerindeki coğrafî ve tarımsal potansiyel dikkate alınarak açılan bu okulların daha sonra il düzeyinde yaygınlaştırılması düşünüldü³³³. Ancak zirai eğitim, araştırma ve yayım açısından kalkınma planlarında öngörülen tarımsal hedeflere neredeyse hiçbir plan döneminde ulaşılmadı. Ziraat Meslek liseleri vb. okulların yapısındaki değişimlerle umulan verim alınamamış; bu okullar için her yıl milyarlarca harcama yapıldığı halde tarımsal üretim yetersiz kalmış ve ülkenin tarımsal çıkamazı devam etmiştir. Bu durum, mevcut durumdaki zirai eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkilemiş ve okulların sayısını artırmak yerine, ziraat sektörü için alt kademedeki mesleki eleman ihtiyacını karşılayacak okullar vasıtasıyla nitelikli bir eğitimin verilmesi ve yetiştirilen teknik personelin üreticiye rehberlik edecek şekilde bizzat Ziraat Vekâleti bünyesinde istihdam edilmesi ülke gündeminde tartışılır hale gelmeye başlamıştır.

Bu anlamda zirai eğitim politikasında yaşanan yapısal değişimler sonrasında ortaya çıkan sakıncalar, ilerleyen süreçte kendisini bariz bir şekilde göstermiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen bir şurada hazırlanan raporda, çiftçiliği meslek olarak seçecek yeni kuşağın çiftçi olmak için en az “Tarım Okulu Mezunu” olmasının zorunlu hale getirilmesi ve bunu destekleyen sertifikalara sahip olunması önerilmiştir. Bu çerçevede saygınlığı yüksek bir “yeni nesil çiftçi” grubunun oluşturulacağı ve üretim tekniklerinin geliştirileceği ifade edilmiştir. Raporda ayrıca Ziraat Vekâletinin bünyesinde yer alan “eğitim merkezleri” nin sürekli öğrenen birer çiftçi eğitim okulu–akademisine dönüştürülmesi gerektiği, söz konusu akademilerin uygulamalı eğitimlere ve uygulamalı öğrenmeye imkân sağlayacak “eğitim–üretim” şeklinde yapılandırılması gerektiği vurgulanmıştır. 1963 yılı ön-

332 Selim Çetiner, “Bizde Ziraat Eğitimi”, **Tarla Sera Dergisi**, (Ocak 2011), ss.52-54.

333 Demirtaş-Gürler, agm., s.485.

cesinde “teknik ziraat–bahçıvanlık okulları”³³⁴ ve “üretim çiftlikleri”³³⁵ modelindeki gibi bir örgütlenme yapısı ve işleyiş düzenini andıran bu sistemle her bölgenin en az bir çiftçi eğitim merkezine dönüşecek şekilde faaliyet gösterebileceği belirtilmiştir³³⁶. Böylece 2000’li yıllardan itibaren her köyde en az bir “ziraat mühendisi–teknisyeni” görevlendirilmesi gündeme gelmiş ve bu yönde zirai politikalar geliştirilmesi yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur.

3.3.2. Araştırma–Geliştirme

3.3.2.1. Tarla Tarımında Islah–Araştırma ve Mücadele Faaliyetleri

Demokrat Parti iktidarının ziraata verdiği önem sayesinde, zirai araştırma, geliştirme ve deneme faaliyetlerinde büyük performans gösterilerek bu alanda birçok yeni uygulamanın gerçekleştirilmesi sağlandı. Öncelikle tarımda, sanayi ve ticaret bitkileri üzerinde araştırmalar yapmak, bu bitkilerin verimini artırarak sanayi alanına kazandırmak ve dolayısıyla da ülke ekonomisine katkı sağlamak için daha önce kurulan ıslah ve araştırma istasyonlarının bazıları yapısal dönüşüme uğrayarak “Araştırma Enstitüsü” hüviyeti kazandı. Böylece ülke genelindeki zirai araştırma kurumu sayısı 14’e yükseldi³³⁷. Bu dönemde Antalya Tohum Islah ve Deneme İstasyonu’nda 1953 yılında ham kauçuk bitkisi olan guayul üzerinde 50 dekarlık bir ekim alanı oluşturularak, 1954 yılında bu ekim alanından elde edilen fidelerle, Devlet Üretim Çiftliklerine ait, yeri hazırlanmış 1000 dekarlık bir alanda guayul bitkisi yetiştirilmeye başlandı³³⁸.

Tarla tarımında ıslah ve araştırma çalışmaları kapsamında Ziraat Vekâleti, ülkenin çeşitli yörelerindeki çiftçilerin elindeki araziye ait toprağın hangi tür bitkiyi yetiştirmeye elverişli olduğunu tespit etmek amacıyla Marshall Yardımı’ndan ayrılan bir fonla, Ankara’da 5 toprak teknisyeninin görev alacağı bir modern laboratuvar kurulması yönünde adımlar atıldı³³⁹. Nitekim bu yöndeki çalışmalar kısa sürede semerelerini gösterdi ve bu kapsamda AÜ. Ziraat Fakültesi Toprak Kürsüsü öğretim üyesi Prof. Dr. Kerim Ömer Çağlar başkanlığında 6 kişilik akademisyen ve üç kişilik teknikerlerden mürekkep bir heyet, Kars ili Iğdır kazasıyla Mardin ili Nusaybin ilçesi topraklarına ait etütlerini tamamlayarak raporlarını ilgili dairelere sundu³⁴⁰. Tarla tarımında sulama sistemleri ve bununla ilgili sulu ziraat deneme istasyonlarının kurulmasına paralel olarak tarımda sulama bilgilerinin artırılmasına yönelik yurdun değişik bölgelerinde iklim, su ve toprak ilişkileri konusunda seminerler açıldı ve bu seminerlerde çok sayıda sulama teknisyeni ve sulama

334 Zirai eğitim politikası kapsamında Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık okulları şeklindeki örgütlenme yapısıyla okulların bulunduğu bölgelerde örnek köy işletmeleri kurulacaktı. Bu yapılanma ile birlikte okulda 1. ve 2. sınıflarda gerekli teknik bilgi ve hüneri kazanan öğrencilere, kendilerine verilen bir arazi üzerinde, bölge hususiyetlerini de göz önünde bulundurarak bir köylü işletmesinin nasıl kurulacağını köylülere gösterilmesi ve bu işletmelerin çalışma ve idare şeklinin öğretilmesi esas kılınmıştı. Örneğin bu doğrultuda Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulunda 1952 yılında iki adet örnek işletme köyü tespit edilmişti. Bunlar tarla ziraatı ve sebzeçilik üzerine faaliyet göstermekteydi.

335 Cumhuriyet’in ilanından sonra zirai modernizasyon alanındaki çalışmalara hız verilerek bu doğrultuda “köylülerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları, verimli, modern, uygulamalı tarım merkezleri” olan Devlet Çiftlikleri uygulamasına geçilmişti. Bu uygulama ile ziraat ve hayvancılık eksenli bir çalışma programı yürütülecek; daha sonra da bunun uzantısında gelişen bilimsel temelli endüstriyel tesislerin kurulmasına zemin hazırlanacaktı. Ayrıca bahsi geçen bu çiftliklerde modern ve bilimsel metotlara dayalı ziraatın nasıl yapılabileceği ve üretimin nasıl değerlendirilebileceği, üreticilere gösterilmekle yetinilmeyecek, daha da ötesi bu alanda ziraatın çeşitli dallarında uzman yetiştirilmesini amaçlanacaktı.

336 **Tarımsal Öğretim, Çiftçi Eğitimi-Yayım, Ar-Ge ve İnovasyon Grubu Çalışma Belgesi**, (Yay. Haz.: Tarım Orman Şûrası), T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Yay., Ankara, s.39.

337 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.6.

338 Nedim Ökmen, “Ziraatta Çok Büyük İnkışafar Kaydedildi”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 12, S 128, (Şubat 1954), s.50.

339 Ziya Tataç, “Olaylara Bakış: Nisan 1953, Toprak Tasnifi İçin Modern Bir Laboratuvar Kuruluyor”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, S 120, (Haziran 1953), s.181.

340 **Bülten**, Yıl: 1, S 8, (1 Temmuz 1956), s.12.

ustası yetiştirildi³⁴¹. Ziraat Vekâleti, ayrıca 1951 yılı içerisinde çiftçiyi ziraat alanında ortaya konulan yeni gelişmelerden haberdar etmek ve onları ziraatın her konusunda aydınlatmak için İstanbul, Kocaeli, Ankara, Eskişehir, Kastamonu, Samsun, Amasya, Kayseri, Adana, Hatay, Diyarbakır, Elazığ, Trabzon, Erzurum, Van, Bursa, İzmir, Manisa ve Antalya illerinin yer aldığı toplam 19 ilde yayım teşkilatı kurulmasına karar verildi³⁴².

1930'lu yıllardan itibaren makineleşme sayısında ülke çapında büyük bir artış olmuştur. Bu noktada 1930–1953 yılları arasında ülkedeki zirai makine sayısı epeyce artmıştır. İnceleme döneminde üretim hızında yaşanan bu artışın devamlılığını sağlamak ve makineleşmenin getirdiği tahribatı gidermek için önlemler almak üzere toprak korumanın önemi de bu yıllarda gitgide daha fazla anlaşılmaya başlandı. Bu çerçevede 1953 yılında Merkez Sulama Komitesi toplantısında alınan kararlar gereğince Ankara'da bir "Toprak ve Gübre Araştırma Müessesesi" kuruldu. Böylece teknik eleman yetiştirmeye yönelik çalışmalara ve ülkenin tamamını kapsayacak bir toprak haritalandırma faaliyetine girildi. Ayrıca gerekli görülecek yerlerde bu kuruluşla bağlı olarak çalışmalar yürütecek toprak tahlil laboratuvarları kurulması için de planlamalar yapıldı³⁴³.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1952 yılında Türkiye'de Tarımda Makineleşmenin Ekonomik ve Sosyal Tesirleri üzerinde bir anket yaptı ve elde edilen sonuçların özeti 105 sayfalık "Economic and Social Aspects of Farm Mechanization In Turkey" adlı İngilizce bir rapor halinde yayımlandı. Çalışma profesörler kurulunca fakülte öğretim heyeti arasından seçilmiş 8 kişilik komite tarafından sevk ve idare olundu. Ayrıca, fakülte dışından Türk ve Amerikan uzmanlarından da yararlanıldığı anket çalışmasına Ziraat Vekâleti ve İstatistik Genel Müdürlüğü her fırsatta destek veren kurumların başında yer aldı. Bu araştırma neticesinde traktörlerin en yoğun olduğu Orta Anadolu, Marmara ve Trakya, Batı Anadolu, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgesinde 448 köy seçilerek, bu köylerde muhtarlarla 3.915 traktör sahibine anket uygulandı. Fakülte doçent, asistan ve son sınıf öğrencilerinin özveriyle çalıştığı bu ankette numuneler istatistik yöntemlerine göre dikkatle seçilmiş sonuçların tasnifinde İstatistik Genel Müdürlüğünün araçlarından yararlanıldı. Anket sonucunda elde edilen bilgiler üç noktada toplandı: Bunlar; makineleşmenin ziraat tekniği ve metotları üzerine olan tesiri, makineleşmenin iktisadi tesirleri, yeni zirai üretim zirai işletme bünyesi, maliyet gibi konularda meydana gelen değişiklikler ve makineleşmenin sosyal ve hukuki tesirleridir³⁴⁴. Bu sonuçlara göre, Türkiye ziraatında makineleşme gerçek anlamıyla 1950'den itibaren başlamıştır. 1952 yılında Marshall Planı yardımları kapsamında geniş ölçüde traktör ithaliyle beraber, işletmelerin hızla büyüdüğü görülmüştür. Bu büyüme ziraat alet ve makineleleriyle tarım yapan araştırma kapsamındaki işletmelerde, toprakların bir yerde toplanması yoluyla büyüme olduğu şeklindedir. Ortalama işletme büyüklüğü, 1948'de 847 dekar iken 1952 yılında %31 oranında artarak 1.113 dekara yükselmiştir³⁴⁵.

Demokrat Parti Dönemi'nde, Ziraat Vekâletinin tohum ıslah çalışmalarına verdiği önemle yurdun çeşitli yerlerinde kurduğu üretme çiftlikleri, tohum temizleme ve saklama evleri içerisinde bulundurduğu selektörmakineleriyle köylülerin tohumu ücretsiz olarak temizlenerek ağır, olgun taneli tohumları elde etmiş hastalıktan korunsun diye de ayrıca ilaçlanmıştı³⁴⁶. Tohum ıslahı konusunda yaptığı çalışmalarla kendini gösteren Ziraat Vekâletine bağlı önemli kuruluşlardan biri olan Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü (DÜÇGM), bünyesinde oluşturduğu birimlerle buğdaylarda hasıl olan sürme (kör) hastalığı,

341 **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, S 5, (Ekim 1952), s.9.

342 **Türk Ekonomisi**, Yıl: 9, S 95, (Mayıs 1951), s.154.

343 "Ziraatta Büyük İnkişaf", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 4, S 50-51, (Mart-Nisan 1954), s.2.

344 Fadıl Hakkı Sur, "Türkiye'de Makineli Ziraat Mevzuu", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 12, S 131, (Mayıs 1954), s.153.

345 Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**, C II, Bilgi Yayınevi, Ankara 1971, s.403.

346 Emin Mutaf, "Tohumluğumuzu Niçin Temizleriz", **Köy Postası**, S 107, (Haziran 1953), s.36.; Fuat Halis Eren, "En İyi Tohum Nasıl Seçilir?", **Köy Postası**, S 27, (Haziran 1946), s.14.

başta yer almak üzere zararlı pelemir ve sarı ot bitkileriyle zirai mücadele için kapsamlı bir ilaçlama çalışması başlattı. Bu suretle, hem dış ülkelere temiz üretilmiş hububat satılmasında önemli katkı sağlandı, hem de iyi vasıflı tohum elde edildi³⁴⁷. Böylece Devlet Üretme Çiftlikleri tohumluk elde etme konusunda icra ettiği çalışmaları sürdürerek biyolojik değişme çerçevesinde bazı tarımsal girdileri de kullanarak gözle görülür değişimler meydana geldi. 1951 yılında Devlet Üretme Çiftlikleri'nin köylüye dağıtmak üzere hazırladığı tohum miktarı 54.000 tonu bulmuş iken, 1952 yılında selektörden geçirilmiş ve çeşitli hastalıklara karşı ilaçlanmış yüzer kiloluk çuvallar halinde dağıtılan bu tohumluk hububat miktarı 70.000 tona yaklaşmıştır³⁴⁸. Devlet Üretme Çiftlikleri'nin 1953 yılında dağıttığı kışlık ve yazlık hububat miktarı 96.899 ton iken; 1954'de 43.294; 1955'te 68.293; 1956'da 67.773; 1957'de 71.604 ve 1958'de 69.124 ton şeklinde cereyan etmiştir³⁴⁹. Bu dönemde Devlet Üretme Çiftlikleri İşletmelerinin yanında Toprak Mahsulleri Ofisi ve T.C. Ziraat Bankası da çiftçilere tohumluk dağıtımında bulunmuş; bu kurumların da devreye girmesiyle her geçen yıl çiftçilere verilen tohumluk miktarında artış sağlanmıştır. Bu suretle, 1953 yılında Ziraat Vekâleti nezdinde ıslah edilen ve dağıtılan tohumluk miktarı ise 174.000 tona ulaşmıştır³⁵⁰.

İnceleme döneminde Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesinde 23 adet işletme faaliyeti gösterdi. Bunlar: Denizli (Acıpayam), Muş (Alparslan), Konya (Altınova), Ankara (Bala), Şanlıurfa (Ceylanpınar), Kırşehir (Çiçekdağı), Muğla (Dalaman), Samsun (Gelemen), Amasya (Gökhöyük), Konya (Gözlü), Hatay, Iğdır, Çanakkale (İmroz), Niğde (Koçaş), Konya (Konuklar), Kırşehir (Malya), Ankara (Polatlı), Kırklareli (Türkgeldi), Dört Yol Turunçgiller, Sivas (Ulaş), Balıkesir (Tahirova), Yalova işletmeleri ve Ankara Merkez Atelyesi'dir.

Bu dönemde tarla tarımında yaşanan en önemli gelişmelerden birisi üretilen tohumlukların standartlaşması ve dağıtılmasıdır. Daha önceki dönemlerde genel bir sorun halini alan tarla bitkileri tohum dağıtımı meselesi, bu dönemde pratiğe yansiyacak şekilde belirgin bir hal almıştır. Ayrıca tohum ıslah istasyonları tarafından üretilen ve zirai araştırma enstitüleri tarafından analizi yapılan tarla bitkileri tohumlukları, daha önceki döneme nazaran AÜ. Ziraat Fakültesi ve zirai araştırma laboratuvarlarında analize tabi tutularak uluslararası standartlara uygun biçimde sertifika dereceleri verilmeye başlamıştır. Böylece selektörden geçirildikten sonra ilaçlanan sertifikalı tohumluklar ambalajlı bir şekilde üreticilere ulaştırılmıştır. Nitekim inceleme döneminin sonlarına doğru çiftçiye intikal ettirilen iyi vasıflı tohumluk miktarı, 80–100.000 tona ulaşmıştır³⁵¹. Ancak inceleme döneminde ülkede yeterli sayıda selektör sayısına ulaşamamıştır. 1950 yılında selektör sayısı 518 adet iken³⁵², 1955 yılında yaklaşık 6.000 selektör makinesine ihtiyaç vardı³⁵³. 1956 yılında 1.385 adede yükselen³⁵⁴ selektör makinesi 1960 yılı itibarıyla 1.415'e yüksel-

347 **Tomurcuk**, Yıl: 5, C 5, S 55, (Temmuz 1956), s.15.; Zühtü Kutulmuş, "Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğünün Kuruluş Gayesi ve Memleket Ziraatındaki Rolü", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 19, S 176-177, (Aralık-Ocak 1959), s.58.

348 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: X, Toplantı: 2, C 10, 1. Birleşim, 01.11.1951, s.6.; Ziya Tataç, "Oylara Bakış: Aralık 1952, Üretme Çiftliklerinin Dağıtılan Tohumlukları Hakkında", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, S 115, (Ocak 1953), s.24.; **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, S 5, (Ekim 1952), s.7.; Sadrettin Karatay, "Devlet Üretme Çiftlikleri Teşkilatı ve Çalışmalarına Toplu Bir Bakış", **Türkiye Ziraat Mecmuası**, S 2, (Haziran 1953), s.20.

349 Kutulmuş, "Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğünün Kuruluş Gayesi", s.58.

350 Halûk Cillov, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul 1965. s.195.; 24 Mayıs 1954 tarihinde açıklanan III. Hükümet Programı'nda CHP iktidarı dönemi olan 1946-1949 tarihleri arasındaki dört yıllık devre zarfında dağıtılan hububat tohumlarının toplamını 148.637 ton gösterirken, kendi iktidarları döneminin sadece 1953 yılı kapsamında halka dağıttığı hububat tohumu miktarını 174.030 ton olarak göstermiştir. Bk.: **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: X, Toplantı: F, C 1, 3. Birleşim, 24.05.1954, s.30.

351 **Ziraat Vekâleti Faaliyetler: 1959**, Ziraat Vekâleti Yay., Ankara 1960, s.85.; **Hububat, Bakliyat, Sınai Bitkiler, Çayır ve Islahı Hakkında Raporlar**, ss.77-79.

352 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: X, C 10/2, 1956, s.1028.

353 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: X, C 2, 1956, s.1022.

354 **Zirai İstatistik Özetleri: 1941-1962**, s.15.

miş, ancak bu gereksinim hiçbir zaman karşılanamamıştır. Bu veriler mevcut selektör miktarının ihtiyacın ancak dörtte birini karşılayabilecek durumda olduğunu göstermektedir³⁵⁵.

Tarla bitkileri alanındaki tohum ıslahı çalışmaları sadece buğday ürünü ile sınırlı kalmamış diğer tarım ürünleri de çalışma kapsamına girmiştir. Bu ürünlerden, özellikle Karadeniz Bölgesi'nin başlıca gıdasını teşkil eden mısır mahsulünün üretimini artırmak amacıyla yerli çeşitlere ilaveten Amerika'dan getirilmiş 30 çeşit hybrid mısır ekimi üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu türlerden özellikle iki cins mısırın ülke şartlarında yetişen yerli mısırlardan daha üstün olduğu tespit edildiğinden, bunların ülkemizde yetiştirilmesi amacıyla 10 ton kadar tohumluk mısır Amerika'dan getirildi³⁵⁶. 1952 yılında mısır tohumu ıslah çalışmaları sürdürüldü ve 22 merkezde melez mısır denemeleri yapılmaya başlandı³⁵⁷. 1950-1951 döneminde Marshall Planı teknik yardımlardan faydalanılarak altı ay süreli Türkiye'ye gelen melez mısır uzmanı Dr. Jugenheimer ülkedeki çalışmalarını bitirmiş, Kasım 1950 başında ABD'de bulunan Illinois Üniversitesindeki görevine dönmüştür. Starch Teknik Yardım Heyetine dahil olan yedi uzman, 1950 Mart ayından itibaren Türkiye'de tarım sektöründe araştırmalar yapmaya başlamıştır³⁵⁸. Marshall Planı Teknik Yardım Fonu'ndan yararlanılarak 1 ile 2 yıl süreyle Türkiye'de çeşitli tarım bölgelerini yerinde incelemek için Türkiye'ye gelen tarım alet ve makineleri uzmanı Prof. H. P. Smith ve pamuk uzmanı Prof. David Kilang'ın Türkiye'deki görevleri bitmiştir. Amerikalı uzmanların Türkiye'de melez mısır yetiştirilmesi pamuk tarımının ıslahı, tarla tarımı, ziraat makineleri ve yem bitkileri konularında hazırladıkları raporlar Ziraat Vekâletine sunulmuş, ilgili uzman heyeti Mart 1951 sonunda ABD'ye dönmüştür³⁵⁹.

Bu dönemde gittikçe önemli bir ürün halini alan bira sanayisinin ham maddesi olan şerbetçi otu, her yıl bir miktar döviz ödenerek yurtdışından ithal edilirken, inceleme döneminin sonlarına doğru yapılan bilimsel araştırma ve denemelerle ülkenin çeşitli bölgelerinde üretimine başlandı. Bu maksatla Amerika, Fransa, Almanya, Belçika, İngiltere ve Çekoslovakya gibi ülkelere getirilen iyi vasıflı tohumlukların denemelerine başlandı ve üretme çiftliklerinde çoğaltımı yapıldı³⁶⁰. Türkiye tarımının önemli sorunlarından biri olan hayvan yemleri üretimini temin etmek amacıyla Marshall Planı Teknik yardım fonu kapsamında Türkiye'nin kurak bölgelerinde yetiştirilebilecek uygun yem bitkilerini seçmek ve üretmek amacıyla ABD'den muhtelif 12.964 kg. çayır tohumu ithal edildi. Bunun haricinde baklagillerden olan çayır tohumlarının gelişmelerini sağlamak, toprak bakterilerine olan gereksinimi karşılamak için 132 kg. nitrajın getirildi. Bu yöntemle hayvan yemi ziraatı teşvik edilip, çayır ve mera alanlarının ıslahına çalışıldı³⁶¹. Ayçiçeği tohumu yetiştiriciliğinde ise 1960'lı yıllardan önce genellikle yerli ayçiçek tohumları yetiştirilirken, ortaya çıkan orabanş parazitine karşı daha dayanıklı ve verimi yüksek yağlık ayçiçeği tohum çeşitlerinin ithal yolla ikamesine gidildi. Bu dönemde yurt dışından temin edilen V. 1646 ve V. 8931 çeşitleri yağlık ayçiçeği ekim alanlarında uzun bir dönem yetiştirildi ve Trakya bölgesinde giderek yaygınlaştırıldı³⁶².

355 **Türkiye Tarımında Gelişme Eğilimi: Grafik ve İstatistikler 1938-1966**, Tarım Bakanlığı Planlama ve Ekonomik Araştırmalar Dairesi Başkanlığı Yay., Ankara 1968, s.27.

356 **Türk Ekonomisi**, Yıl: 9, S 100, (Ekim 1951), s.309.; Bk.: **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, Toplantı: 2, C 10, 1.Birleşim, 01.11.1951, s.6.; Marshall Teknik yardımlarından yararlanılarak ilk evrede 800 kg muhtelif melez mısır tohumu temin edilmiştir. Bunlar, Türkiye'nin değişik mısır üretim bölgelerinde denemeye alınmıştır. Türkiye ile aynı yetiştirme şartlarına rağmen %25 daha fazla verim artışı sağlayan cinsin Türkiye şartlarında yetiştirilmesi üzerinde önemle durulmuştur. Bu amaçla en iyi melez mısır çeşitlerinden 11.000 kg tohumluk ithal edilmiştir. Bunların Türkiye'nin çeşitli illerinde üretilmesi ve yerel melez mısır cinsi elde edilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Bkz: **Türkiye'de Marşal Planı**, C 7, 01.04.1951-30.06.1951, s.17.

357 Nejat Berkmen, "Melez Mısır Çalışmaları", **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 5, (Ekim 1952), s.38.

358 **Türkiye'de Marşal Planı**, C 5, 01.10.1950-31.12.1950, s.13.

359 **Türkiye'de Marşal Planı**, C 6, 01.01.1951-31.03.1951, s.10.

360 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.10.

361 **Türkiye'de Marşal Planı (Başlangıçtan 1951 Yılına Kadar)**, C 9, s.51.

362 Elçi-Arslan-Özgen, **age.**, ss.83-84.

Pamuk ıslah ve üretme kurumlarında sulama, gübreleme, varyete ve yetiştirme denemelerine ilişkin çalışmalar yürütülerek, bahsi geçen kurumlar tarafından üreticilere rehberlik çalışmaları artırıldı. Bu dönemde diğer pamuk varyetelerinin yanı sıra Amerika’dan az miktarda temin edilen Sea-land 542 pamuk tohumunun çeşitli merkezlerde yapılan deneme ekimlerinden sonra, bölge ziraat araştırma enstitülerinde seleksiyon çalışmalarına başlandı. Türkiye’nin ince ve uzun elyafı pamuk ihtiyacını karşılamak amacıyla 1956 yılından itibaren Muğla-Dalaman Devlet Üretme Çiftliğinde yapılmakta olan Sea-land 542 pamuğunun ekim tecrübeleri olumlu sonuç vermiş ve 1959 yılından itibaren söz konusu çiftlikte 7.000 dekarlık alanda ekim yapılarak üretime geçilmiştir. Bu miktar 1960 yılında Muğla yöresindeki çiftçilerin de katılımıyla daha da geniş bir alana yayıldı ve 20-25.000 dekara ulaştırılarak üç yıl içerisinde ülkenin tahminen 5.000 tonluk uzun ve ince elyafı pamuk ihtiyacının karşılanması hedeflendi. Böylece dışarıdan getirilen Sea-land pamuk çeşidinin ithali önlenmek suretiyle ülkeye döviz girdisi sağlanması planlanmıştır³⁶³. Bu dönemde ayrıca pamuk ıslahı ve araştırmaları kapsamında yetiştirilen yüksek vasıflı pamuk tohumluklarının gerek çeşit sayısında gerekse kalitesinde önemli değişimler meydana gelmiş ve büyük rakamlara ulaşan çeşitli pamuk varyeteleri çiftçilere dağıtılarak üreticilerin elindeki tohumlukların 2-3 yılda bir değiştirilmesi mümkün hale gelmiştir³⁶⁴.

Tarla tarımında araştırma ve laboratuvarlarda bilimsel olarak çalışmalarından bir diğeri de şeker alanında gerçekleştirildi. Bu dönemde diğer dönemlerden farklı olarak bitkilere arız olan haşere ve deneme laboratuvarlarının çalışmalarına önem verildi ve şeker pancarının bilimsel yönleri artırılmaya çalışıldı. Bu amaçla mevcut yapıdaki ziraat okullarından başarıyla mezun olan öğrenciler arasından imtihanla seçilenler bu alanda yetiştirilmek ve uzmanlık kazanmak için yurt dışına gönderilerek bilgilerini artırmaları sağlandı. Daha sonra yurtdışından dönen öğrenciler tarafından bir şekerpancari ziraatı araştırma laboratuvarı kurulması kararlaştırıldı. Bu doğrultuda 1951 yılında kurulan ve Afif Gediz idaresinde çalışmalarını sürdüren “Zirai Araştırma Laboratuvarı”nın görevi, ülkedeki bütün pancar ekim sahalarının detaylı etütlerini yaparak haritalarla toprak ve arazi tasnifi yapmak; böylece şekerpancari ziraatının gübreleme, sulama, toprak işleme vs. gibi problemleri hakkında gereken tedbirleri ortaya koymaktı. Laboratuvar 1953 yılından itibaren Burdur, Susurluk, Konya, Kayseri, Elazığ, Malatya, Erzurum ve Erzincan’da tespiti yapılan toprakların şekerpancari ziraatına elverişliliği açısından genel toprak etütleri yaptı ve Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğüne gönderdi. Ayrıca Çankırı, Kars, Van, Diyarbakır, Muş ve Ankara illeri arazilerindeki toprakların etütleri yapılarak ilgili arazilerin şekerpancari ziraatına elverişli olup-olmadığı tespit edilmiş ve rapor şeklinde müdürlüğe sunuldu. Laboratuvarın Nematoloji şubesi ise İnegöl, Bilecik, Adana, Tokat, Amasya ve Trakya bölgelerinde deneme araştırmaları yaparak hububat, soya fasulyesi, yonca ve çayırların “kök ur” nematoduna karşı münavebede kullanılabilecek bitkiler belirlendi. Bu çalışmalar kapsamında 1958 yılında Babaeski merkez ve Karamesutlu köyünde şekerpancari nematodu (*Heterodera Schachtii*) tespit edildi³⁶⁵. Şeker pancari ziraatı üzerinde yapılan bu çalışmalarla gerek şeker pancari ziraatıyla uğraşan çiftçi sayısında gerekse elde edilen pancar miktarında kısa sürede önemli değişiklikler olmuştur. Örneğin 1956 yılında şeker pancari işleriyle uğraşan çiftçi sayısı 166.504 iken, bu sayı 1957 yılına gelindiğinde 186.519’a yükselmiştir. Aynı dönemde 1.794.045 ton üretim yapılırken, bu miktar 2.206.357 tona çıkmıştır³⁶⁶.

363 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.29.

364 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.27.

365 Afif Gediz, “Türkiye Şeker Sanayii Zirai Araştırma Laboratuvarları Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, S 176-177, (Aralık-Ocak 1959), ss.156-160.

366 Afif Gediz, “Türkiye’de Şeker Sanayiinin Gelişmesi Üzerinde Ziraatın Önemi”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, S 176-177, (Aralık-Ocak 1959), s.107.

Tohum ıslahı araştırmaları alanında yapılan çalışmalara ek olarak domates bitkisi üzerinde de çalışmalar yapılmıştır. Bornova Zirai Mücadele Enstitüsünün 1952 yılı içerisinde yapılan uygulama çalışmalarında Fusarium'a (solgunluk hastalığı) dayanıklı Amerikan domates çeşitlerini çiftçilere tanıtılmak amacıyla biri Balçova'da diğeri Edremit'te olmak üzere iki sonuç gösterisi gerçekleştirildi. Balçova iftileri Pan Amerikan, Edremit çiftçileri ise Sunray domates çeşidinde hastalığa daha dirençli olduğu gerekçeyle karar kılarak geniş çaplı ekim için çalışmalara bařladılar³⁶⁷. Bu dönemde ayrıca tohum işine verilen önem sayesinde 1957 yılı içerisinde Ankara Zirai Araştırma Enstitüsünde Millî Tohumluk İştişare Komitesi adında yeni bir komite teşkil edildi. Bu komiteye bağlı bir alt birim halinde "Sertifikasyon ve Tohum Temizleme Komitesi" oluřturuldu³⁶⁸.

İnceleme evresinde tohum ıslahı, araştırmaları ve hububat üretiminde daha ziyade ekim alanlarındaki genişlememeden kaynaklanan büyük bir artış oldu. Ancak bu artış, 1950–1960 yılları arasında hızlı makineleşme ve tohum ıslahı faaliyetlerine karşın, yeterli ve istenilen düzeyde gerçekleşemedi. Hububat artışını sınırlandıran bir takım faktörler bulunmaktaydı. Bu faktörlerden birisi olan iklim değişikliklerinde yaşanan dalgalanmalar ve bunun ziraat üzerindeki olumsuz etkisinden kaynaklıydı. Bu durum, DP yönetimini zirai modernleşme ve kalkınmada büyük önemi olan kuraklıkla mücadele ve su işlerinin hızlandırılması ve genişletilmesine yönelik çalışmalara yönlendirdi. Böylece iklimin olumsuz etkisinden doğabilecek zararlar minimum düzeye indirilmesi hedeflendi³⁶⁹. Bu amaçla sulu ziraatın faaliyet alanlarından biri olan sulu ziraat deneme istasyonlarının açılmasına öncelik verildi. İlk etapta Tarsus, Menemen ve Kadınhanı'nda açılan Bölge Sulu Ziraat İstasyonlarının performansından olumlu sonuçlar alınması üzerine yeni istasyonların açılması yönelik çalışmalara başlandı. Sulu Ziraat Deneme İstasyonlarında, Devlet retim çiftlikleri'nde, Teknik Tarım ve Bahçivanlık Okullarında ve Haralarda sudan yararlanma yollarıyla suyun çeşitli ürünlere olan etkisini, hangi ürün çeşitlerine ne zaman ve ne kadar su verileceğini göstermek üzere sulu ziraat konusunda örnek uygulamalar yapıldı³⁷⁰. Haziran 1953 tarihi itibariyle evre illeri havalisinin sulama ihtiyaını sağlayan Menemen, Konya ve Tarsus'da bulunan 3 sulama istasyonuna ilaveten 1955 yılı sonuna kadar Eskişehir, Tokat ve Elazığ'da 3 yeni istasyonun açılması için harekete geildi³⁷¹. Bu denemelerden Tarsus Sulu Ziraat Deneme İstasyonu'nda yapılan uygulamayla pamukta sulamadan kaynaklanan verim artışı %100' bulmuřtu³⁷².

Nitekim 1953 yılında Ziraat ve Bayındırlık vekâletlerinin ortaklığında kurulan Merkez Sulama Komitesi, araştırmaları sonucunda ortaya çıkacak ve çiftçiye ulaştırılabilecek sulama bilgi ve tekniğinin yayımı için Ziraat Vekâleti tarafından Amerikalı uzmanlarla ortaklaşa hazırlanan üç yıllık program gereğince sulama tatbikat grupları ve sulama mütehassıslarının artırılması ve Su İşleri Bölge Müdürlüklerinin ihtiyaç duyduğu tarımsal bilgi ve verilerin Teknik Ziraat Müdürlükleri tarafından sağlanması kararlařtırıldı³⁷³. Dolayısıyla inceleme döneminde sulama tekniğini öğretecek teknisyenlerin yetiştirilmesi daha da önem kazanmıştı. Bu amaçla, 1955 yılında Menemen Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu'nda Türk ve

367 **Tomurcuk**, Yıl: 1, S 8, (Ağustos 1952), s.26.

368 Bedri Günay, "Tohumluk Kontrol ve Sertifikasyonu ve Bu Sistemdeki Prensipler", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 19, S 179-180, (Mart-Nisan 1959), s.47.; **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 72, (Aralık 1957), s.18.

369 Adem Karaelmas, "Ziraat Vekâleti, Toprak Muhafaza Zirai Sulama ve Arazi Islahı Hizmetlerini n Planda ve Geniş lde Ele Alma Yolundadır", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, S 176-177, (Aralık-Ocak 1959), ss.129-131.; Bk.: Feridun Ergin, "İktisadi Vaziyetimiz için Amerikalıların Fikirleri", **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1947.

370 **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 5, (Ekim 1952), s.10.; Dilek Anaç, Bihter olak Esetlili, "Türkiye'de Toprak Verimliğinin Gelişimi ve Tarihçesi", **Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi**, Yıl: 1, S 1, (2012), s.21.

371 Ziya Tata, "Olaylara Bakış: Nisan 1953, Yeni Sulama İstasyonlarının Faaliyeti Hakkında", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, S 120, (Haziran 1953), s.182.

372 Adem Karaelmas, "Pamuk Sulaması", **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 6, (Aralık 1952), s.55.

373 "Tarım ve Bayındırlık Vekâletleri 1953 yılı Merkez Sulama Komitesi Toplantı Kararları", **Türkiye Ziraat Mecmuası**, S 1, (Nisan 1953), ss.3-9.

Amerikalı uzmanların nezaretinde 2.5 ay devam eden bir kurs düzenlendi ve bu etkinlik neticesinde 24 sulama teknisyeni yetiştirildi. Aynı yıl içerisinde 20 sulama teknisyeni Çumra Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu'nda kursa alınmaları için gerekli hazırlıklar yapıldı. Ayrıca "Sulama Programı" kapsamında sulama teşkilatında başarılı olan 10 kişilik ziraat mühendisi, bir yıl staj görmek ve bilgi-görgülerini artırmak gayesiyle Amerika'ya gönderildi. Sulama tekniklerini öğretmek amacıyla Çukurova ve Batı Anadolu bölgelerinde ilçe ziraat teknisyenlerine kısa süreli sulama kursları verilmesi için bir program hazırlandı. Bilhassa Batı Anadolu Bölgesi'nde sulama-verim artışı ilişkisini, en yeni sulama metotlarını ve motopompla sulama usulünü öğretmek amacıyla çiftçilere ait 18.000 dekarlık bir sahada deneme ve gösteri çalışmaları yapıldı. Bu çalışmalardan 17.000 çiftçi yararlandı³⁷⁴. 1953-1957 döneminde 66 ilde yapılan sulama teknik ve kültürünü çiftçiye öğretmek için 678.653 dekar üzerinde çalışmalar gerçekleştirildi. Bu çalışmalardan da doğrudan doğruya 32.809 çiftçi yararlandı³⁷⁵. İnceleme döneminde yapılan bu deneme mahiyetindeki çalışmalar, uygulamanın yapıldığı yörelerdeki çiftçiler için öğretici ve eğitici olmuştur. Sulanan arazilerdeki genişleme ve sulama tekniğinin üreticiye öğretilmesi konusunda yapılan bu araştırma ve çalışmaların etkisiyle dönemin sonuna doğru bitkisel üretimde önemli artışlar gerçekleşmiştir.

Tarla tarımında en önemli sorunlardan birisi gübre kullanımınıdır. Bu dönemde gübre kullanımının bilinçsizliği nedeniyle üretimden verim alamayan bazı çiftçilerin de gübre kullanımından imtina etmesi, gübre kullanımının yaygınlaştırılmasının önünde en önemli engellerden biri olmuştur³⁷⁶. Bu durumun bilincinde olan Ziraat Vekili Nedim Ökmen yaptığı bir basın toplantısında kimyevî gübrelerin önemini çiftçilere uygulamalı olarak öğretmek amacıyla vekâletin hazırlamış olduğu bir programdan bahsetmiştir. Bu programa göre, 1952 yılı ekim mevsimi için ayrılan ödeneğin, bakanlığın verdiği ödenek hariç 200.000 liraya çıkarıldığı, bununla deneme amaçlı 265 ton granüle süper fosfat gübresi temin edileceği tespit edilmiştir. Ayrıca, Doğu illeri için 30 ton granüle süper fosfat ve 22 ton amonyum sülfat gübresi ayrı deneme amaçlı kullanılmak üzere tahsis edildiği, Isparta, Bingöl, Tekirdağ, İçel, Siirt ve Ağrı illerine de yeteri kadar ayrılan bir ödenekle yeni bir deneme çalışması yapmak için plan hazırlığı yapıldığı belirlenmiştir³⁷⁷. 1952 yılı itibarıyla toplam 800'e yakın köyde, çiftçi eliyle kimyevî gübreler üzerinde uygulamalı denemeler yapılmaya devam edilmiştir³⁷⁸. Nitekim Ziraat Vekâletinin kimyevî gübrelerin önemini çiftçilere öğretmek ve onları gübre kullanımına teşvik etmek amacıyla yaptığı çalışmalar sonucunu vermiş, Türkiye'de miktar ve alan itibarıyla eski senelere oranla kimyevî gübre kullanımı çok yaygınlaşmıştır³⁷⁹. Gübre temini yolunda yapılan çalışmaların yanında ilk defa 1953 yılında merkezde bir Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsünün kurulduğu ve bu konuda dokuz adet teknik elemanın yetiştirildiği, bununla birlikte ülkenin bir toprak haritası yapılması ve toprak tahlil laboratuvarının kurulması çalışmalarına da başlandığı göze çarpmaktadır³⁸⁰.

374 **Ziraat Vekâleti 1955 Mali Yılı Çalışmaları**, Ziraat Vekâleti Yay., Ankara 1956, ss.29-30.; "Sulu Ziraat Araştırmaları Programı", **Türkiye Ziraat Mecmuası**, Sayı : 3, (Temmuz 1953), s.104.

375 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.46.

376 Kemal Çeçen, "Çiftçilerimiz Suni Gübreyi Ne Zaman Tanıyacaklar", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 5, S 61, (Şubat 1955), ss.8-9.

377 **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 5, (Ekim 1952), s.8.

378 **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, C 1, S 26, (Mart 1952), s.12.

379 Vahdi Yurtmen, "Meradan Çayıra", **Tarım Dergisi**, C 1, S 4, (Eylül 1952), s.65.; DP yönetiminin aldığı kararlarla tesis edilen gübre fabrikalarının günden güne sayısının çoğalarak hizmete açılması, üretimi artırmasının yanında gübre kullanımını da yaygın hale getirmiştir. 1950 yılında 1.094 ton olarak üretilen süper fosfat gübresi miktarı 1960'da 5.205 tona; 230 ton olan amonyum fosfat türü gübre üretimi de 1960 yılında 385 tona yükseltilmiştir. Bk.: Nurinnisa Özbek, "Zirai İstihsalın Artırılmasında Gübrelemenin Önemi", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 19, S 176-177, (Aralık-Ocak 1959), ss.122-123.

380 **Ziraat Dünyası**, Yıl: 4, S 50-51, (Mart 1954), s.2.

Tarla tarımını olumsuz etkileyen bir diğer faktör ise hastalık ve parazitlerdir. Daha önceki dönemlere kıyasla arazi miktarındaki genişlemelere paralel olarak tarımsal hastalık ve parazitlerin üretime verdiği zararlar büyük olmuştur³⁸¹. Bu dönemde zirai mücadele konularından ilki, hububat ürünlerinden olan buğday ve arpada yaptığı tahribatla ön plana çıkan süne haşeresi ile mücadeledir. Süne haşeresi ile mücadelede ilk olarak Ankara'daki Merkez Mücadele Araştırma Enstitüsü birtakım denemeler yapmış ve iyi netice alınan ilaçlarla sünelerin henüz kışlaklarından ovaya inmeden önce mücadele yapılacağı vurgulanmıştır. Enstitü tarafından süne haşeresine karşı önlem olarak erken yetişen ve bu itibarla süne hücumundan önce sertleşmesi dolayısıyla böceğin zararından kendisini önemli ölçüde kurtaran Floransa çeşidi buğdayının süneli bölgelerde ekim alanının genişletilmesi önerilmiştir³⁸². Ancak süne ile ilgili yürütülen mücadeleler pek başarılı olamamış ve 1955 yılından itibaren geliştirilen zirai ilaçlarla tarımsal mücadele yapılmaya başlanmıştır³⁸³. Süne ile yapılan mücadelede ilk defa uçak teknolojisinden yararlanılmış, bu teknoloji kullanılarak yapılan ilaçlama uygulamasında Diyarbakır Geçici Süne Araştırma İstasyonu iyi sonuç veren ilaçlardan Parathion grubundan Folidol E-605, Korthion ve Diazinon'lardan Basudin EMT kullanarak 246.600 dekar araziye ilaçlamıştır³⁸⁴. 1959 yılında sözü edilen haşereyle mücadele kapsamında Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep, Kahramanmaraş, Diyarbakır, Adıyaman ve Siirt illerinde 127 teknik eleman nezaretinde 12 uçak, 328 motorlu ve sırt körüğü, 114 motorlu araç çalıştırılmak suretiyle toplamda 490.741 dekarlık alan ilaçlanmıştır. Uygulanan bu mücadelede 1.189.6776 kg. ilaç sarf edilmiştir³⁸⁵. Aynı dönemde ayrıca gerek ilaçlama yoluyla, gerekse haşerenin toplatılması yoluyla yapılan süne mücadele çalışmalarına paralel olarak, bu böceğin biyolojik yapısı üzerinde de bilim insanlarının derinden incelemeler yaptıkları görülmektedir. 1950-1953 yıllarında Dr. N. Lodos ve mesai arkadaşları, 1954'ten itibaren de Diyarbakır süne istasyonu, süne ile ilgili araştırma çalışmaları yapmışlardır³⁸⁶. 1957 yılı içinde Prof. Dr. Zwölfer gibi akademik düzeyi yüksek bilim insanları, başta olmak üzere Meliha Karman, Mahmut Karman, Mehmet Yüksel, Ulvi Kılıç ve Burhan Bayşış gibi konunun değerli uzmanları bilgi ve görgüleriyle bu sürece olumlu katkılar sağlamışlardır³⁸⁷.

İnceleme döneminde Orta Anadolu'da Ankara, Eskişehir, Afyon, Yozgat, Konya, Çankırı ve Niğde dolaylarını etkisi altına alan ve hububat ürünlerine yaptığı tahribatla ön plana çıkan ikinci bir haşere türü kımıl olmuştur. Ziraat Vekâleti bu haşereyle müdahalede kayıtsız kalmayarak ilgili şube müdürlükleri kanalıyla Korcide 7, Agrocide 7, Gem 7 gibi BHC'li toz ilaçlar kullanmak suretiyle gerekli mücadeleyi başlatmıştır³⁸⁸. Kımıl haşerenin Orta Anadolu'da yaptığı tahribatın ciddi boyutlara ulaşması ve bu konuda yerinde yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç duyulması üzerine haşerenin yayılmasını önleyerek mücadeleye yerinde müdahale etmek amacıyla Ankara Ziraat Mücadele Enstitüsünün katkılarıyla, Konya-Ereğli bölgesinde 15 kişilik bir teknik eleman kadrosuyla hizmette bulunacak bir geçici istasyon kurulması kararlaştırılmıştır³⁸⁹. İnceleme döneminin sonlarına doğru kımıl mücadelesi kapsamında Orta Anadolu Bölgesi illerinde 204 teknik eleman görevlendirilmiş ve 10 uçak, 1265 motorlu ve motorsuz körük, 168 motorlu

381 Süreyya Özek, "Buğdaylarımızın İhracını Kolaylaştırma Çareleri", **Cumhuriyet**, 5 Mart 1954.

382 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: IX, C 6, 1951, s.147.

383 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.123.

384 Hüseyin Ertürk, "Süne Mücadele Bölgesi Dahilinde Vilayetler İtibariyle İlaçlama Yapılan Saha Miktarları", **Tomurcuk**, Yıl: 4, C 4, S 48, (Aralık 1955), s.11.; Muammer Öniz, "Ziraat Tayyareciliğinin Mazisi ve İstikbali", **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 71, (Kasım 1957), s.10.

385 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.123.

386 Mesude İleri, "Türkiye'de Süne (Eurygaster Integriceps Put) ve Kımıl (Aelia Rostrata Boh) Durumu", **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 66, (Haziran 1957), s.13.

387 Kahraman Nizamoglu, "Bu Yıl Süne Alın Teri Döken İlim Adamlarından Bir Kaçını Kısa Tanıtma", **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 69, (Eylül 1957), ss.16-17.

388 **Tomurcuk**, Yıl: 5, C 5, S 56, (Ağustos 1956), s.18.; Hüseyin Başal, "Orta Anadolu'daki Hububat Mahsullerinin Tehlikeli Haşeresi Kımıl (Aelia Rostrata)", **Koruma**, S 14, (Temmuz 1961), s.24.

389 **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 64, (Nisan 1957), ss.23-24.

vasıta çalıştırılmak suretiyle toplamda 1.150.531 dekar hububat sahası ilaçlanmıştır. Bu mücadelede yaklaşık olarak 1.820.000 kg. ilaç kullanılmıştır³⁹⁰.

Demokrat Parti Dönemi’nde hububatın tarladaki gıdasına ortak olmak suretiyle zarar yapan ve hasat mevsiminde tohumları hububata karışarak kalitenin bozulmasına neden olan yabancı otlara karşı her yıl mücadele çalışmaları yürütüldü. Yabancı otların mücadelesi kapsamında 1957 yılında 294.466 dekar arazi ilaçlandı³⁹¹. Bu dönemde çiftçinin mücadele alanına giren konulardan biri de her geçen yıl artarak mücadelesi zorlaşan pelemir otunun yol açtığı zararlarıdır. Urfa, Mardin, Diyarbakır, Gaziantep, Elazığ ve Siirt illerinde yoğun olarak bulunduğu tespit edilen zararlıya karşı çiftçiler iki şekilde bu zararlıya mücadele edilmiştir. Bunlardan ilkinde, buğdayın başaklanmasından evvel ellerini kullanarak bu zararlı otları tarladan temizlemek, ikincisi ise 2.4-D Ester grubuna ait öldürücü ilaçları bu zararlıya karşı kullanılarak, bu tür yok edilmeye çalışıldı³⁹². Ayrıca, Ceylanpınar DÜÇ işletmesi de pelemir’le mücadeleye iştirak ederek, ilaçlamaya önem vermiş, 1954’te 70.000, 1955’te 13.300, 1956’da 137.600, 1957’de 77.350 dekar alanda pelemire karşı uçakla ilaçlama yapılmıştır³⁹³. Bu dönemde zirai mücadelede, yapılan hizmetlerin yerindeliği esas alınarak mücadelenin daha etkili hale gelmesi için, Türkiye 6 bölgeye ayrılmıştır. Her bölgede, kendi zirai mücadele problemlerini belirleyip etüt ederek, bölgeyi nezaret altında bulduran, mücadele personelinin ve çiftçiyi bu alanda yetiştiren birer Ziraat Mücadele Enstitüsü kurulmuştur. Bunlar: Ankara Merkez Enstitü başta olmak üzere, Adana, Bornova, Adapazarı, Samsun ve Elazığ gibi zirai araştırma-geçleştirme kurumlarıdır³⁹⁴.

Bu dönemde Türkiye’de tarımsal üretimi artırmak amacıyla Ziraat Vekâleti aracılığıyla çeşitli kurumlara önemli miktarda destek sağlanmıştır. Bu doğrultuda Toprak Mahsulleri Ofisi ve Türkiye Zirai Donatım Kurumu başta olmak üzere birçok kuruma 1948 yılında uygulamaya konulan Marshall Planı yardım fonları kapsamında önemli miktarlarda kaynak aktarıldı. Bahsi geçen bu yardımlar kapsamında 1948-1949 döneminden 1957-1958 dönemine kadar Ziraat Vekâletine ayrılan ödenek toplamda 92.731.000 dolardır. Vekâlete ayrılan ödeneğin büyük çoğunluğu, doğrudan yardımlara ayrılmıştır. Bu ödeneğin 90.320.000 doları, ABD’den tarım makinesi ithal etmek için kullanılmıştır. Dolaylı yardımlardan olan tiraj hakları kapsamında 1948-1949 döneminde tarıma ayrılan ödenek 1.411.000 dolar ile Avrupa devletlerinden traktör ve yedek parçaları, çeşitli tarım aletleri ithal edilmiştir. Dolaylı yardımlardan olan hususi kaynaklara 1952-1953 döneminde 1.000.000 dolar kaynak ayrılmıştır. Bununla, başta suni gübre olmak üzere traktör ve çeşitli malzemeler ithal edilmiştir³⁹⁵. Öte yandan Devlet numune çiftlikleri, tarım okulları ve istasyonlarında yeni alet ve makineler kullanarak örnek olmaya çalışırken diğer yandan bu makineleri satın almak ve kullanmak isteyen çiftçilere daha önce belirtildiği türden gümrük muafiyetleri ve bazı kolaylıklar sağlamıştır.

390 İbrahim İnci, **Türkiye’nin Tarım Politikası (1946-1960)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004, ss.216-217.

391 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.57.

392 G. Karel, “Pelemir Otu ve Mücadelesi”, **Tomurcuk**, Yıl: 5, C 5, S 51, (Mart 1956), ss.6-9.

393 **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 72, (Aralık 1957), s.18.

394 Mesude İleri, “Zirai Mücadelede, Yüksek Ziraat Mühendislerinin Rolü”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 16, S 146, (Haziran 1956), ss.6-7.; Yılmaz Özmen, “Zirai Mücadelenin Önemi ve Enstitülerimiz”, **Koruma**, C 3, S 21, (10 Şubat 1962), s.25.; Hüseyin Türkmenoğlu, “Zirai Mücadele Araştırmaları Hakkında”, **Ziraat Mühendisliği**, S 11-12, (Mayıs-Haziran 1967), s.33.

395 Işıldak, **agt.**, ss.70-72.; Bk.: Süleyman Karaman ve Cemile Feyza Yavuz, “Marshall Planı Türkiye Tarımının Gelişmesinde Nasıl Rol Oynamıştır?”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C XXXV, S 1, (2016), ss.4-9.; Marshall Yardım Planı çerçevesinde T.C. Ziraat Bankası aracılığıyla tarım sektörüne kullandırılan krediler daha çok ülke ziraatının makineli tarıma geçmesi amacıyla yönelik olarak kullandırılmıştır. Bk.: **Marshall Planı ve Türkiye’deki Tatbikatı Hakkında Muhtıra (1951)**, 1. Baskı, T.C. Milletlerarası İktisadi İş Birliği Teşkilatı Yay., ss.16-18.

Bu dönemde bir yandan Marshall Planı, öte yandan siyasi partilerin kırsal kesimi memnun etmeye dönük politikaları zirai makineleşmeyi teşvik eden bir dönemi başlatmıştır. Nitekim Marshall Planı kapsamında doğrudan yardımlardan tarımsal üretimde kullanmak için toplamda 73.258.500 dolar değerinde çeşitli malzeme getirilmiştir. Bunların içerisinde en büyük pay %39.9 oranıyla biçerdöver, balya makinesi, pulluk gibi tarım alet ve makinelerine 29.221.500 dolar ayrılmıştır. %24.3 oranıyla traktörler (tekerlekli, tank tipi, 50 ve yüksek beygir kuvvetinde paletli) ikinci sıradır. Bunlar için 17.830.000 dolar ayrılmıştır³⁹⁶. Marshall Planı sayesinde 1950 yılı sonuna kadar direkt ve en direkt yardımdan faydalanarak sipariş edilen traktör sayısı 7.396 idi. Sipariş edilen bu traktörlerin belirtilen tarihe kadar 6.868'i gelmiş ve 6.770 adedi çiftçiye satılmıştır³⁹⁷. Devlet adına traktör ithal etme yetkisi Türkiye Zirai Donatım Kurumuna verilmiştir. 1950 yılı sonrasında traktör ithalatı Türkiye'de büyük bir ivme kazanmıştır. Ülkedeki traktör sayısı 1952 yılında 31.417'ye ulaşmıştır. Ekim 1953 yılında kadar Türkiye'ye getirilen 34.147 adet traktörün %45'i İngiltere'den, %16'sı Almanya'dan, %25'i ABD'den, %4'ü ise Avusturya'dan, Fransa'dan, İtalya'dan, İsveç'ten, İsviçre'den ve Macaristan'dan ithal edilmiştir³⁹⁸. Böylece Zirai Donatım Kurumu ve özel firmaların Marshall Planı kapsamı dışında ithal ettikleriyle birlikte Türkiye'ye ithal edilen traktör sayısı 1948'de 1.750, 1949'da 4.394, 1950'de 10.227, 1951'de 23.439 ve 1952 yılında Ağustos ayı itibarıyla 30.041'e ulaşmıştır³⁹⁹.

Yukarıda görüldüğü üzere Türkiye'de kullanılan traktörlerin hemen tamamına yakını ithal traktörler idi. Bu sebeple ilerleyen süreçte makine ithalini önlemek amacıyla %70 hissesi Türkiye'deki çeşitli kamu kurumlarına ait bulunan Mineapolis-Moline Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş tarafından 1955'te Ankara'da bir traktör fabrikası kuruldu. Bu fabrikada kurulduğu tarihten 1960 yılı sonuna kadar 1.833 traktör üretildi. Söz konusu şirket yıllık traktör üretim kapasitesinin 1.500 olduğunu belirtilmesine rağmen sermaye sıkıntısı nedeniyle fabrika kapasitesinin altında verimsiz bir faaliyet yürütebildi⁴⁰⁰. Bununla birlikte Türkiye'deki traktör sayısı 1957 yılında incelenen dönem itibarıyla en yüksek sayıya, yani 44.144'e ulaştı. Bu tarihten sonra traktör sayısında kısmi bir azalma görülmüştü. Sayısal olarak 1960 yılında traktör sayısı 42.136'ya düştü. Öte yandan 1957 yılından sonra eskiyen ve işlevselliğini yitiren traktörlerin yeri ise bir türlü doldurulamamıştır. Bu durum, muhtemelen ömrünü tamamlayan ve kullanım dışı kalan traktörlerin istatistiklere yansımadığını göstermektedir⁴⁰¹.

İnceleme döneminde traktör sayısındaki artışa paralel olarak, diğer ziraat alet ve makineleri sayısında da büyük artışlar görülmüştür. Zirai alet ve makinelerindeki artışa esas itibarıyla traktör sayısındaki artış öncülük etmiştir. Çünkü söz konusu aletlerin çoğu traktörün ekipmanları mahiyetindedir. Örneğin 1948 yılında 4.472 olan traktör pulluğu sayısı 1960'da 47.080'e yükselmiştir. Aynı dönemde 268 olan biçerdöver sayısı 5.554'e, trayler sayısı 140'tan 25.395'e, tınaz makinesi sayısı 11.464'ten 28.498'e, motopomp sayısı ise 253'ten 22.557'ye ulaşmıştır⁴⁰². Bu dönemde devlet, traktör ithal etmeye başladıkları tarihten itibaren tamirhanelerin kurulması işini de ele almıştır. Adana başta olmak üzere, Konya, Eskişehir,

396 İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 12. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s.436.

397 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 20, Birleşim: 54, 26.02.1953, s.1146.; Bk.: **Ulus**, 2 Temmuz 1949.; **Son Posta**, 3 Eylül 1953.

398 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, C 25, 4. Birleşim, 13.11.1953, s.233.; "Marshall Planı", **İktisadi Yürüyüş**, C 9, S 196, (8 Mart 1948), ss.9-15.; **Milliyet**, 29 Ekim 1953.

399 Zekai Komşuoğlu, "Makinalaşan Ziraatımız", **İktisadi Uyanış**, S 46, (Kasım 1952), ss.5-14.; Refii Şükrü Suvla, "Türkiye ve Marshall Planı", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C 10, S 1-4, (Ekim 1948-Temmuz 1949), ss.153-164.; Halûk Cillov, "Türkiye'de Zirai Makinalaşma", **Milliyet**, 13 Nisan 1960.; 1948-1960 yılları arasında illere göre dağıtılan başlıca traktör sayısı ve dağılımı için Bk.: Işıldak, **agt.**, s.76.

400 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-512-1, 05.04.1962.

401 Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), **Zirai İstatistik Özetleri: 1941-1962**, Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara 1963, s.15.

402 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.4.; **Zirai İstatistik Özetleri: 1941-1962**, s.15.

Diyarbakır, Ankara, Manisa, İzmir ve İstanbul’da kurulacak sabit atölye ve tamirhanelerin ihaleleri 1949 yılı içinde yapılmıştır. Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, kurmuş olduğu seyyar atölyelerle çiftçiye hizmet vermeye başlamıştır⁴⁰³.

Ele alınan dönemde Türkiye tarımında makineleşme konusunda büyük başarı gösterildiğini söylemek yanlış olmaz. Ancak, çiftçinin kullandığı ziraat makineleriyle ilgili birçok sorunun, üretim ve dış pazara yönelik birçok açıdan ithalata bağımlılığı etkileyecek boyutlara ulaştığı da bir gerçektir. Bu noktada ekonomik yardımların mimarı ABD, Marshall Planı kapsamında Türkiye’ye ithal edilen traktör ve ziraat aletlerinin Türkiye’deki kullanım alanlarını belirleme yoluna da gitmiştir. Türkiye’nin ürettiği tütünün ABD’nin ürettiği Virgiana tütününe rakip olmaması için ithal edilen traktörlerin ilk dönemde Edirne ve Doğu illerinde kullanma koşulu getirilmiştir⁴⁰⁴. Bu yolla Türkiye’nin Avrupa’ya tütün ihraç etmesi önlenmek istenmiş ve tütün üretiminde uzmanlaşmaması yönünde onlara ayrıca öneriler sunulmuştur⁴⁰⁵. Böylece Amerika Birleşik Devletleri, Marshall Planı ile kapitalist sistemin devamlılığını sağlamak amacıyla ülkeleri önce yardımlar yoluyla destekleyip daha sonra ticaret yoluyla verileden daha çok kazanmayı ve ekonomik olarak diğer ülkeleri kendine bağımlı hale getirmeyi hedeflemiştir.

1948 yılından itibaren yürütülen politikalar ve makineleşme neticesinde ziraat arazileri 1960’dan itibaren sınıra ulaşmış ve bu durum zirai üretimi artırmak isteyen çiftçinin kimyasal gübre, biyolojik ve kimyasal ziraat ilaçları, motopomp gibi modern girdi ve araçları kullanmaktan başka seçeneğinin olmadığını görmesini sağlamıştır. Makineleşmenin bu etkisi çiftçilerin “yoğun tarıma” geçişi için teşvik edici bir rol oynamıştır. Nitekim 1950’li yıllarda Türkiye ziraatının değişimi ve gelişimi genel olarak değerlendirildiğinde, “makineleşme” ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu durum ülke sahinde hızlıca yeni toprakların üretime açılması sonucunu doğurmuştur. Geline son noktada yaşanan sıkıntılar, 1960’lı yıllardan itibaren ciddi anlamda makineleşme yerine bu kez kimyasal-biyolojik nitelikleri ağır basan bir değişim sürecini tetiklemiştir. Dolayısıyla 1960’lardan itibaren ülke genelinde “teknolojik değişim olayı”, “yüksek verimli-verimli tohumlar” çerçevesinde oluşturulan bir ziraat paketiyle değiştirilmiş ve Devlet Üretim Çiftliklerinde yeni bitki türlerinin yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır⁴⁰⁶.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrasında bizzat devlet eliyle gerçekleştirilen ve uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ilk nüvelerini 1963 yılında vermeye başlamış ve bu tarihten itibaren planlı ekonomik kalkınma modeline geçişle birlikte, tarımda devletin yön verdiği “yoğun üretim” süreci başlamıştır. Ayrıca köy ve zirai kalkınmanın sağlanması, tarımsal eğitim ve köylü sorunlarının giderilmesi noktasındaki söylemler bu dönemdeki popülist politikalarla desteklenmiştir. Devlet, tarımsal kalite ve verimliliğin artışı için çiftçilere uygun kimyasal gübre, tarımsal ilaç, sertifikalı tohumluk, sözleşmeli çiftçilik gibi zirai verimlilik üzerinde doğrudan etkide bulunan eğitim-araştırma kanallarının kullanımına yeni imkânlar tanımayı planlamıştır⁴⁰⁷.

403 **Ulus**, 19 Ağustos 1949.

404 “Amerikan Traktörleri Nerelerde Kullanılacak”, **İktisadî Uyanış**, S 29, (Haziran 1951), s.11.

405 “Türkiye Ziraatı Nereye Gidiyor”, **İktisadî Uyanış**, S 3, (Nisan 1949), s.2.

406 1960’lı yıllarda Türkiye’ye çok sayıda vasıflı buğday tohumu ithal edilmiştir. Burada ithal edilen iki tür oldukça önemlidir. Bunlardan birincisi Meksika kökenli “Penjamo” ve “Sonora” iken, bir diğeri Sovyetler Birliği kökenli “Bezostaja” türleridir. Her iki tohumluk 1960’lı yıllardan itibaren ülke sahinde yaygın ekim alanı bulmuştur. Bk.: Çelik Aruoba, “Tarımda Teknolojik Değişimin Gelir Dağılımına Etkisi”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, Yurt Yay., (Drl.: Şevket Pamuk-Zafer Toprak), Ankara 1988, ss.199-200.

407 Nurullah Kırkpınar, “27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi’nin Ardından Türkiye’de Tarım ve Çiftçi Örgütlenmesi (1960-1965)”, **Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu (12-14 Nisan 2018/Şanlıurfa)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2019, ss.150-151.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrasında yeni düzene geçişle birlikte siyasi ve sosyal dönüşümlerin yanı sıra iktisadi alanda önemli değişiklikler söz konusu olmuştur. Bu dönemin zirai araştırma-geliştirme hizmetlerinin karakteristik özelliklerine bakıldığında tarla ziraatı alanında tohum ıslahı ve çoğaltım araştırmalarında yeni, yüksek verimli ithal bitki türleri arasında yer alan Rusya menşeli Bezostaja⁴⁰⁸; Meksika menşeli Pitic -62, Mayo, Sonora -63 ve 64⁴⁰⁹, Nadodores, Lerma Rojh -64, Penjomo; ABD menşeli Burt, Brevor, Wanser, Gaines, NU-Gaines buğday çeşitleri ile birlikte Reno, Hudson, K.420 s. 97/60, Panred C. İ. 11170 arpa çeşitleri, US -13 Melez Mısırı ve Dart, Frio ve Gila aspir türleri, Avusturya menşeli Wieland C. İ. 7591, Almanya menşeli C. İ. 8791 ve İsveç menşeli C. İ. 9291 arpa türleri gibi çeşitler uygulama alanına sokulmuştur. Öte yandan dünyanın değişik bölgelerinden getirilen ve 1960'lardan itibaren çeltik çeşitleri arasında yer alan Maratelli ve Bersani üzerine yoğunlaşıldı. Çeltik ziraatının gelişmesi için Antalya Sıcak İklim Nebatları Islah İstasyonu, Tarsus Toprak Su Araştırma Enstitüsü ve Menemen Toprak Su Araştırma Enstitüsü ile iş birliği ve koordinasyon çalışmaları yapıldı. Bunun yanı sıra var olan yerli tohumlukların tescili ve sertifikasyonu belirli bir program dahilinde ele alınmıştır. Bu bakımdan tarımsal araştırma-geliştirme çalışmalarında eğitimde olduğu gibi 1963 yılında uygulamaya konulan planlı kalkınma dönemiyle birlikte tarımsal ıslah, araştırma ve deneme hizmetlerinde yeni bir dönem başlamıştır⁴¹⁰.

Yeni dönemdeki tarımsal gelişme büyük ölçekte teknolojik değişimle ilgilidir. Fakat, bu durum ilerleyen süreçte zıttı sayılabilecek bir niteliğe bürünmüştür. Bu anlamda 1963 yılı sonrasında tarımsal gelişme durgunluk seviyesine girdiği gibi bir değişim-dönüşüm sürecinin ilk tohumları da bu dönemde atılmıştır. 1960'lı yıllarda tohumluk ithaliyle başlayan ve 1980'li yıllara gelindiğinde teknoloji paketi kapsamında yeni ithal bitki türlerinin yanı sıra tarımın devletin koruma alanı dışına çıkarılmasıyla birlikte dünyadan yansıtılan etki ve politikaların olumsuzluğu ile birlikte teknolojik değişim, hayvancılık ve bahçe kültürleri gibi yerli üretim alanları adeta bir çöküş sürecine girmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde tarımsal büyümedeki artış hızı nüfus artış hızının epeyce gerisinde kalmış, ithalat-ihracat dengeleri bozulmuş ve tarımsal büyümede cari açıklar meydana gelmiştir. Bu durum, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk günden itibaren Mustafa Kemal Atatürk'ün üzerinde önemle durduğu ve şiddetle savunduğu "ekonomik bağımsızlık olmadan, tam bağımsızlık sağlanamaz" düşüncesinin önemini 1960'lar Türkiye'sinde bir kez daha ortaya koymuştur.

Demokrat Parti döneminin ilk dönemlerinde başlayan araştırma-geliştirme alanını düzenleme hareketi, inceleme dönemi boyunca meydana getirilen birçok yeni kurum ve çalışmaların verimli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak üzere koordinasyon konusuna eğilmeyi gerekli kılmıştır. Nitekim bu hususta 1950'li yılların sonuna doğru çeşitli girişimlerde bulunulmaya başlandı. Bu girişimlerden ilki, 1959'un Mart ayında yapılan Zirai Koordinasyon Toplantısı'dır. Ülkenin önde gelen bürokratları ve Ziraat Vekâ-

408 Sovyet uzmanların önerisiyle ithal edilen ve Rusya'da ıslah edilmiş olan Bezostaja tipi buğdayın ilk olarak Kayseri ve köylerinde 700.000 dekarlık alana ekileceği ve bu buğday sayesinde verimin %50 artacağı düşünülmüştür. Ayrıca adı geçen buğday tipinin bütün Anadolu'nun çeşitli illerinde ekimi için çaba sarf edildiğini açıklayan yetkililer, bu hususla ilgili Türkiye'nin çeşitli yerlerinden Teknik Ziraat Müdürleri ile bir toplantı yapacaklarını da beyan etmiştir. Bk.: "Anadolu'da Bezostaja Tipi Buğday Ekilecek", **Milliyet**, 10 Temmuz 1970, s.9.

409 1960'lı yıllarda Tarım Bakanlığı tarafından ithal edilen 60 tonluk Meksika tipi "Sonora -64" tohumluk buğdayı Çukurova bölgesindeki 103 çiftçi ailesine dağıtılmış ve 6.000 dekarlık araziye ektirilen Sonora-64'ün dekar başına 600 kg. buğday verdiği belirtilmiş olup, normal buğdaydan dekar başına 100 kg. alındığı düşünüldüğünde bu rakamın oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Tarım Bakanı Bahri Dağdaş Sonora -64 buğdayının Çukurova bölgesinin iklim şartlarına çok iyi derecede uygunluk gösterdiğini ve Çukurova'dan gelen haberlerin oldukça ümit verici olduğunu belirtmiş, Sonora -64 buğdayının bütün yurttan ekiminin sağlanması halinde senelik 9 milyon ton olan buğday üretiminin rahatlıkla senede 30-35 milyon tona çıkabileceğini ifade etmiştir. Bk.: "Meksika Buğday Tohumu Bire Yirmi Ürün Verdi", **Hürriyet**, 6 Mayıs 1967, ss.1, 9.

410 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, T.C. Tarım Bakanlığı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Tanıtıcı Yayınları, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1968, ss.71-90.

letin çeşitli birimlerinden temsilcilerin katıldığı bu toplantıyla, o güne dek birbirinden habersizce ve münferit bir şekilde çalışmalarda bulunan tarımsal araştırma–geliştirme kurumları arasında iş birliği yapılması ve Ziraat Vekâletinin teşkilat yapısında faaliyet gösteren çeşitli birimler arasındaki yatay ve dikey organizasyonun sağlanması amaçlanmıştır⁴¹¹. 1960’lara gelindiğinde Ziraat Vekâleti içinde tarımsal araştırma konusuyla meşgul olan birçok birim bulunuyordu. Bu yıllarda kimi ziraat uzmanları hem vekâletin merkez teşkilatında hem de taşradaki örgütlenmelerde büyük bir dağınıklık ve prensipsizlik bulunduğunu, aynı bölgede, hatta aynı yerde farklı unvanlarla ve bölgenin tarımsal ihtiyaçlarından çok politik ve idari sebeplerle kurulmuş araştırma merkezlerinin bulunduğunu dile getiriyordu. Enstitü yahut istasyon gibi üzerinde düşünülmeden ve belli bir ilkeye dayanmadan verilmiş isimler taşıyan bu merkezler müstakil şekilde çalışıyor ve belli şubeler aracılığıyla doğrudan vekâlete bağlanıyorlardı. Bu yüzden aralarında yatay bir koordinasyon ve iş birliği de gelişmiyordu⁴¹².

Bu sebeple zirai araştırma–geliştirme kurumları arasındaki iş birliğini geliştirmek üzere atılan adımlar genel olarak bu sorunların giderilmesi amacıyla yönelikti. Önerilen modele göre, bu kurumlar hiyerarşik bir yapı içinde meydana gelmeli, Avrupa ve Amerika’daki gibi genetik ve istatistiğin yöntemleri üzerine araştırmaları da içine alan bütünlüklü bir yapı oluşturmaliydi. Ayrıca tatbikat ve yayımdan ayrı şekilde yönetilen bir faaliyet alanı haline gelmeli ve doğal şartlara göre birbirinden ayrılmış bölgeler temel alarak organize edilmiş, ziraat fakülteleri ile birlikte hareket eden bir yapıya bürünmeliydiler. Bu çerçevede oluşturulacak yapının en tepesinde bir Zirai Araştırma Konseyi olacaktı. Bu konsey araştırma işlerini ve bunlar için gerekli olan bütçeyi düzenleyecek, yurtiçi ve yurtdışında ülkenin tarımsal araştırma örgütlenmesinin resmi temsilcisi olacaktı. Zirai Araştırma Konseyi’nin altında yer alacak Zirai Araştırma Dairesi ise bir icra organı gibi görev yapacak, araştırma merkezlerinin ihtiyacı olan eleman, makine, teçhizat ve ödeneklerin karşılanması, uzman personelin yetiştirilmesi, araştırma sonuçlarını uygulamaya geçirmek üzere teknik kurslar tertiplenmesi ve bunların çiftçiye ulaştırılması, çeşit ve damızlıkların tescili ve tohumlukların sertifikasyonu gibi konularda görev alacaktı⁴¹³.

Bu dönemde yerli tohumlukların tescili, standardizasyonu ve bununla ilgili hukukî düzenlemelerin yapılması pratikte, daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir gereklilik haline gelmesiyle ortaya çıkmıştı. Tohum ıslah istasyonlarının ilk kuruluş evresinden bu yana geliştirilmiş olan veya yurtdışından ülkeye getirilerek üretimine geçilen bütün tarımsal bitki çeşitlerinin tescillenmesi ve yerli tohumluklarının sertifikalandırılmasına yönelik yasal çerçeve oluşturulması amacıyla ilk adımlar bu dönemde atılmaya başlandı. Tohumlukların sertifikasyonu ile ilgili ilk aşama konuyla ilgili incelemeleri gerçekleştirecek bağımsız kimi organların kurulmasıydı. Bu amaçla ilk kez 1953 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi içinde oluşturulan bir komisyon, sertifikasyon işlemlerini yapmak üzere görevlendirildi. 1959 yılında Ziraat Vekâleti merkez teşkilat birimine bağlı olarak bir “Tohumluk Kontrol ve Sertifikasyon Enstitüsü” kurulmasının ardından sertifikasyon işlemleri ile ilgili çalışmalar bu kurumun çatısı altında yapılmaya başlandı. 1960 yılına gelindiğinde Ankara Zirai Araştırma Enstitüsü bünyesinde “Bölge Çeşit Deneme Servisi” adı altında bir birim oluşturuldu⁴¹⁴.

1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı devreye sokulduğunda devlet, kaliteli ve ıslah edilmiş tohumluk ihtiyacını sağlayabilmek üzere yeni bir kanal daha açmış olacaktı. Nitekim bu yasa ile belirlenen görevler aynı yıl Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’na dahil edilmişti. Plana göre çeşitli bitki türlerinin yıllık tohumluk ihtiyacı yaklaşık 400.000 tondur. Fakat devlet bu miktarın yalnızca %25’ini karşılayabilir vaziyettedir. Tohumluk sorununun bir an evvel çözülmesi için plan, 1967 yılına kadar yıllık sertifikalı tohum

411 Cemalettin Şenocak, “Zirai Koordinasyon Toplantısı”, **Türkiye Ziraat Mecmuası**, S 48, (Nisan 1959), s.4.

412 “Tarımsal Araştırmaların Geliştirilmesi Komisyon Raporu”, **Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi**, C 1, T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Sıra No: 26, Ankara, (24-27 Kasım 1965), ss.112-113.

413 “Tarımsal Araştırmaların Geliştirilmesi Komisyon Raporu”, ss.50-51.

414 Kenan Yalvaç, “TÜRKTED: Tohumculukta 33’üncü Yıl”, **Tohum**, S 20, (Temmuz 2018), s.22.

ihtiyacının %75'ini karşılayabilir hale gelme hedefi koymuştu⁴¹⁵. Bu gelişmeyle bağlantılı olarak tohumluk sertifikasyonunu ülke sathında yaymak üzere Samsun, İstanbul, İzmir, Antalya ve Mersin'de tohumluk sertifikasyon laboratuvarları kuruldu. Öte yandan sertifikalı tohum üretimi–dağıtımında Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü öncü rolde olacak ve bu görevi Ziraat Vekâletinin tarımsal araştırma–geliştirme ve tohumluk sertifikasyon teşkilatının belirlediği teknik şartlara göre gerçekleştirecekti. Aynı dönemde tohumluk sertifikasyonu için tarla muayenesi yapacak personelin yetiştirilmesine yönelik olarak 1958 yılında Yeşilköy ve Ankara Zirai Araştırma Enstitüleri ile Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesinde çeşitli kurslar düzenlendi. Ayrıca Millî Tohumluk İstişare Komitesi, bu döneme kadar yapmış olduğu çalışma ve toplantılarla, yerli tohumlukların sertifikalandırılması sırasında uygulanacak prosedürlerin pratiğe geçirilmesi ve halka aktarılmasında önemli adımlar atmıştı⁴¹⁶.

Dolayısıyla geriye yalnızca tohumların sertifikasyonu ile ilgili kurumsal yapının yerli yerine oturması ve konunun hangi düzlemde ve hangi kurallar çerçevesinde ele alınacağı ile ilgili belirli bir ölçüde deneyim elde edilmesinden sonra geriye yalnızca yapılacak çalışmaların yasal çerçevesinin belirlenmesi kalıyordu. Bu yasal çerçeve 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde tarımda teknolojik girdilerin artırılması gerekliliğinin öne çıkmasının bir sonucu olarak kendini gösterdi ve 21 Ağustos 1963 tarihinde 308 sayılı “Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Kanun” kabul edildi. Meclis'te kabul edilen 308 sayılı yasayla birlikte Türkiye'de üretilen, dağıtılan, satılan, yurt dışından getirilen ya da dışarıya satılan tohumlukların yetkili kuruluşlarca ve yönetmeliklere göre tescil ve kontrolünün yapılması için de hukukî bir zemin oluşturuldu. Buna göre, mevcut tohumluklar artık elit, orijinal, anaç ve sertifikalı olmak üzere sınıflara ayrılacak, elit ve orijinal tohumluklar araştırma–geliştirme kurumları, anaç tohumluklar araştırmacıların denetimi altında Devlet Üretim Çiftlikleri, sertifikalı tohumluklar ise Bakanlık sertifikasyon kuruluşunun denetimiyle Devlet Üretim Çiftlikleri, öteki bazı kamu kuruluşlar ve sözleşmeli çiftçiler tarafından üretilecekti⁴¹⁷.

Tarım kesimi için oldukça önemli bir yıl olan 1963 yılında uygulamaya konan bu yasayla birlikte, üretimi yapılacak tohumlukların ihracat–ithalatının devlet kontrolü ve izni dışında yapılması ve ıslah edilmiş ve ılaşlanmış tohumlukların yasayla belirlenen tanımlamalar dışında alınıp–satılması gibi uygulamalar için cezai hükümler getirildi. Kanun'un kabul edilmesi ayrıca Türkiye'nin uluslararası tohum ticareti içinde kendine yer bulabilmesi açısından da önem taşıyordu. Tescil edilmiş çeşitlere ait sertifikalı tohumlukların alınıp satılması dünyada gitgide daha da büyük bir öneme sahip hale gelmeye başlamıştı. Bu ticaret alanında geride kalmamak için Türkiye'nin konuyla ilgili yasal düzenlemeleri bir an önce yapması zorunluydu. Bu yasal düzenlemelerin yapılmasının ardından uluslararası tohum tescil ve sertifikasyon sistemine dahil olmak ve uluslararası tohum ticaretinde yer alabilmek de kolaylaşacaktı. Nitekim Türkiye 308 sayılı Kanun'un kabul edilmesinden kısa bir süre sonra tohumluk sertifikasyonu ile ilgili uluslararası kuruluşlara katılmaya başladı. Bu çerçevede Türkiye, 1963 yılında Kanun'un kabulünün hemen ardından Uluslararası Tohum Test Birliği'ne (ISTA) ve 1968 yılında ise İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD)'nin tohumluk sertifikasyon sistemine dahil oldu⁴¹⁸. 1963 yılı içerisinde tohum tescili ve sertifikasyonu kapsamında ilk olarak Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu tarafından Sivas 111/33, Köse 220/39, Kunduru 414/44 makarnalık, Ankara 093/44, Sürak 1593/51 buğday tohumlukları tescillenmiştir. Ben-

415 Cengiz Akın, **Planlı Dönemde Tarım Sektörünün Gelişimi (1963-1980)**, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Grup Başkanlığı, Ankara 1982, s.80.; Bk.: **I. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1963-1967**, s.178.

416 Nadir Yurtoğlu, **Demokrat Parti Döneminde Tarım Politikaları ve Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960)**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2017, s.137.

417 Ekrem Kün, “Türkiye’de Çeşit Geliştirme Çalışmaları”, **Türkiye’de Tohumculuğun Gelişimi ve Geleceği Sempozyumu (13-14 Aralık 1988)**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1989, s.154.

418 Seydi Ahmet Bağcı, Kamil Yılmaz, “Türkiye Tohumculuk Sektöründeki Gelişmeler İle Bu Gelişmelerin Sertifikalı Tohumluk Kullanımına ve Verim Üzerine Muhtemel Etkileri”, **Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi**, C 25, (Özel Sayı 1), 2016, s.300.

zer şekilde Eskişehir Ziraî Araştırma Enstitüsü tarafından 1963 yılında 4-9, 4-11, P8-8, P8-6, 185-1 makarnalık; Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi tarafından da Kırmızı 5132 ve Sarıbursa 7113 makarnalık buğday çeşitleri olmak üzere 12 çeşit tescillenmiştir. Arpa çeşitlerinde Ankara Tohum İslah ve Deneme İstasyonu tarafından Tokak 157/37, AÜ. Ziraat Fakültesi tarafından 57/63, 58/24, 6666, 7531, 9602 çeşitleri, Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu tarafından Zafer 160 çeşidinin tescili yapılmıştır⁴¹⁹. 1963 yılında ayrıca Yeşilköy Tohum İslah İstasyonu kimya laboratuvarında 224 çeşit buğday, 87 çeşit arpa, 95 çeşit mısır, 88 çeşit çeltik, 36 çeşit yer fıstığı 3 çeşit haşhaş, 20 çeşit ayçiçeği, 20 çeşit şerbetçiotu 2 çeşit domates ve 1 çeşit bakla ıslahı üzerinde çalışmalar yapıldı. Ancak diğer bitkilerden ziyade İstasyonda buğday çeşit ıslahı çok önemli bir yer tutmuştur. Buğday çeşitlerinden birine de Mustafa Kemal Atatürk’ün soyadı verilmiş ve “Atatürk Buğdayı” olarak tescillenmiştir⁴²⁰.

1963 yılında uygulamaya konulan “Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Kanunu”, bir bakıma Türkiye’deki tohum ıslahı araştırma ve geliştirme çalışmaları açısından yeni bir dönemin kapılarını aralamış, bu yöndeki bilimsel araştırmalar için adeta bir milat olmuştur. Bu tarihten itibaren artık hem mesleki hem de hukukî açıdan tohumculuğun bir sektör olarak gelişmeye başladığı yeni bir döneme geçilmiştir. Bu yeni dönemdeki çalışmalar, istasyonların kuruluşundan bu yana geçen 40 yıllık süreçte gözlemlenen dağınık ve başıboş halinden çıkarak, araştırma-geliştirme, deneme-üretme ile ilgili görev ayrımlarının ve izlenecek stratejilerin daha belirgin ve ülkesel çapta senkronize hale geldiği yeni bir düzen içinde devam edilmiştir⁴²¹.

İnceleme dönemi sonlarına doğru makineleşme çalışmaları kapsamında ele alınan konulardan birisi de dışarıdan ithal edilen ziraat alet ve makineleri hususuydu. Sanayileşme sürecini tam olarak tamamlayamayan Türkiye’de 1960’lı yıllara kadar bu anlamda büyük darboğazlar yaşandı. Zaman içerisinde bu tersine gidişi değiştirebilecek fırsatlar yakalayan Türkiye, “Devrim” otomobilleri örneğinde olduğu gibi ziraat makineleri içerisinde önemli bir yere sahip olan traktör üretimi noktasında çalışmalara başladı. Bu çerçevede 1963 yılında sadece üç mühendisten oluşan bir çalışma grubu, Türkiye ekonomisinde önemli bir paya sahip olan tarım sektörünün ilk meyvesi “HSG” traktörlerini üretmeyi amaçlayan bir çalışma programı gerçekleştirdi. Türkiye’nin ilk millî Traktör’ü olma özelliği gösteren “HSG”, 1963 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinde üretildi. Yapımını üstlenen 3 Türk mühendisin isimlerinin baş harfini taşıyan HSG (H-Hamit Demirtaş, S-Süleyman Kadayıfçılar, G-Gazanfer Harzedan) millî traktöründen yalnızca iki adet üretilebildi. Devrim otomobiliyle aynı dönemde üretilen Türkiye’nin ilk yerli traktörü HSG, Devrim arabaları ile aynı kaderi paylaştı. Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in talimatıyla o dönemki adı Ziraî Kuvvet Makineleri Kürsüsü olan Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makineleri Bölümü’nde üretilen HSG, yine bizzat Cemal Gürsel tarafından da arazide denendi. Tarımda hızla yaşanan makineleşme ile doğan yerli traktör ihtiyacını karşılamaya aday olan HSG, o dönemin siyasal çalkantılarının kurbanı oldu ve yalnızca 2 prototip üretildikten sonra proje rafa kalktı⁴²².

419 Kün, “Türkiye’de Çeşit Geliştirme Çalışmaları”, ss.159-164.

420 Bk.: Mirza Gökçöl-Recai Taşan, **Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsü (Marmara-Trakya Bölge Ziraî Araştırma Enstitüsü)’nün 50. Yılı**, Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul 1978.; **Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsü 1963 Yılı Çalışmalar**, T.C Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 1963.

421 Elçi-Arslan-Özgen, **age.**, ss.69-70.

422 Hamit Demirtaş, Süleyman Kadayıfçılar ve Gazanfer Harzadın, “Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ziraî Kuvvet Makinaları Kürsüsünde İmal Ettiğimiz Traktör Hakkındaki Düşüncelerimiz”, **Ziraat Dergisi**, S 239-242, (Nisan-Temmuz 1964), ss.2-4.; Bkz: Mahmut Kiper, “İlk Yerli Traktörümüz HSG’nin Hikayesi”, **Mühendislik-Mimarlık Öyküleri**, C 7, S 5, TMMOB Yay., (Mayıs 2016), ss.29-38.

Fotoğraf –11

Türkiye'nin İlk Yerli Traktörü "HSG"

Kaynak: <https://www.ilhamipektas.com/turkiyenin-ilk-yerli-traktoru-hsg/> (Erişim Tarihi: 24.06.2021).

İnceleme döneminde TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası tarafınca tertip edilen Türkiye Ziraat Mühendisleri Birinci ve İkinci Teknik Ziraat Kongreleritohumculukta yeni dönüm noktalarını teşkil etmiştir. Birinci Kongre, planlı dönemin hedef ve stratejilerini benimsemiş ve bu doğrultuda kaliteli-verimli tohumların önemini vurgulamıştır. İkinci kongre daha ziyade tohumculuk konusunu daha kapsamlı ve liberal biçimde işlemiş ve özel sektöre de açılmayı açıkça dile getiren kararlar almıştır. Nitekim kongrenin 5 numaralı komisyon raporu liberal tohumculuk konusunda "özel sektöre dayalı serbest tohum yetiştiriciliği teşvik edilmeli ve tohumluk kontrolü ve tevzii ile ilgili esaslar, bir an evvel geliştirilmelidir."⁴²³ hükmünü öngörmüştür. Netice itibarıyla her iki kongre tarihleri arasında yeni buğday varyetelerinin yurtdışından getirilip özellikle sahil bölgelerinde ekimlerine başlanmıştır. Bu deneme-üretim işleri büyük ölçekte Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. Doğru ve vasıflı tohumluk kullanımı noktasında ise çiftçi eğitimi için Ziraat Vekâleti tarafınca eğitim çalışmaları yapılmasına rağmen bu eğitim çalışmaları ülke ihtiyacına cevap verecek düzeye ulaşamamıştır. Bilhassa çiftçiler, vasıflı ve verimli tohumluğu edinme ve kullanma konusunda kendisine yeterli teknik bilgiyi verecek, onlara rehberlik edecek teknik elemanları bizzat karşısında uygulamalı bir eğitim verecek şekilde görmek istemiştir.

Nitekim bu dönemdeki ziraat sektöründe yaşanan en önemli değişim, teknoloji kullanımıyla ilgilidir. 1960'larda, kullanılan toprakların sınırına yaklaşıldığı için dönem boyunca meydana gelen üretim artışını büyük ölçüde teknoloji kullanımına bağlı verimlilik olarak açıklamak mümkündür. Ayrıca tarımsal destekleme politikaları her yönden geliştirilmiş, girdi kullanımı hızlanmış, kontrol değeri yüksek sanayi bitkisi, meyve ve sebze üretimi artmıştır. Toprak ağalığının görece ağırlığı azalırken, küçük üreticilik de tasfiye olmamış ve küçük meta üreticiliği, sektörün üretim biçimi olarak etkisini sürdürmüştür⁴²⁴.

3.3.2.1. Bahçe Kültürleri Alanında Islah–Araştırma–Mücadele ve Deneme Faaliyetleri

İnceleme döneminde bahçe kültürleri alanında ıslah–deneme, araştırma–geliştirme, üretim ve dağıtım gibi farklı bileşenlerde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu noktada dönem içerisinde standardize edilmiş meyve çeşitlerinin bol miktarda üretimini temin etmek, halka arasında üretimin yaygınlaştırılmasını teşvik etmek amacıyla daha önce kurulmuş olan bahçe kültürleri istasyonu ve numune fidanlıklarının

423 Nazmi Demir, "Tarım Orman ve Köyşleri Bakanlığının Tohumculuk Politikası", **Türkiye'de Tohumculuğun Gelişimi ve Geleceği Sempozyumu (13-14 Aralık 1988)**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1989, s.38.

424 Hüner Tuncer, **Tarımda Bir "İlk" in Ardından Dr. Hadiye Tuncer'e Armağan**, Sanat Kitapevi, Ankara 1999, s.3.

sayısı artırılmıştır. 1950 yılında bahçe kültürleri istasyonları ve numune fidanlıklarının toplam sayısı 27 ve sahası 8.286 dekar iken, bu miktar 1956 yılında kurumların sayısı 41 ve saha genişlikleri de 12.010 dekar yükselmiştir⁴²⁵. Özellikle meyvecilik ve bağcılık doğrultusunda yapılan ıslah, araştırma–geliştirme ve deneme çalışmaları neticesinde zeytin ve turunçgiller ağaç sayısı ve üretim miktarı önemli ölçüde artış göstermiştir. Örneğin 1946 yılında 26.578.000 olan zeytin ağacı sayısı, 1960 yılına gelindiğinde 54.845.000'e yükselmiştir. Deliceliklerin aşılınması, zeytin ıslahı ve fidan dağıtımı sonrasında artan ağaç sayısına paralel olarak üretim miktarı da neredeyse iki katına çıkmıştır. 1946 yılında 175.645 ton olan zeytin üretimi, 1960 yılına gelindiğinde 427.477 tona yükselmiştir⁴²⁶.

İncelenen dönem içerisinde gerek zeytin teşvik politikaları gerekse bu mahsule halkın büyük ilgisinin olması Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsünü harekete geçirmiştir. Enstitü tarafından deneme–üretim yapılan damızlık fidelerin sayısında önemli ölçüde artış olmuş ve çekirdekten yetiştirilen fideler üreticiye dağıtılmıştır. Öte yandan zeytinciliğin geliştirilmesi amacıyla oldukça geniş bir sahayı oluşturan delicelik sahaları 3573 sayılı⁴²⁷ yasa gereğince isteklilere intikal ettirilmiştir. 1955 yılı içerisinde zeytinlik sahaları içerisinde 30.326 dekar delicelik sahası tespit edilmiş ve bunun 33.659 dekarının parselajı yapılmıştır. Ayrıca 29.670 dekar yabancı zeytinlik dağıtımı yapılmıştır⁴²⁸. Aynı dönemde Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü tarafından üretilen 16.000 damızlık zeytin fidanı üreticiye intikal ettirilmiştir. Benzer şekilde 1959 yılında Şanlıurfa, Gaziantep illerindeki yetiştiricilere karşılıksız olarak 60.000 yabancı zeytin fidanı ile 500 dekarlık bir zeytinlik tesis edilmiştir⁴²⁹.

Bornova'daki Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, Batı Anadolu Bölgesi'nde zeytinyağı üretimini teşvik etmek ve oldukça iptidai olan zeytinyağı sanayisinde de özel teşebbüse örnek olmak maksadıyla örnek bir zeytinyağı işletmesi kurmuş ve yöre halkının istifadesine sunmuştur. Nitekim adı geçen zeytinyağı işletmesi başta İzmir olmak üzere Batı Anadolu Bölgesi zeytin üreticilerine önemli hizmetler vermiştir⁴³⁰. Bu yönüyle Türkiye'de zeytinciliğin bilimsel yolculuğunu ortaya koyan Enstitü, ülke zeytin gen kaynaklarının ekonomiye kazandırılması, farklı ekolojilerde adaptasyon parsellerinin oluşturulması ve yerel çeşitlerin yerinde ıslahı konularında araştırma–geliştirme çalışmalarına yön veren tek bilimsel kurum olma özelliği göstermektedir.

Zeytinciliğin yanı sıra üzerinde ıslah, çoğaltım ve dağıtım çalışmaları yürütülen bir diğer alan ise turunçgiller üretiminde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde turunçgiller grubunda yer alan Yafa, Washington Navel, Thomson Navel, Gold Navel, Valencia, Altıntop, Limon, Kan, Şeker, Alanya, Şeker Portakalı, Fortinella, Bergamot, Kan Limonu, Şadok, Ağaç Kavunu, Qunquat ve Adana yerlisi portakallarıyla greyfurt, Rize Klemantin ve Dancy Tangerine mandalinaları araştırma, ıslah ve yetiştirme kapsamında geniş bir şekilde ele alınmıştır. Nitekim Dörtürol Turunçgiller İşletmesindeki 817 dekarlık bir arazi üzerinde yukarıda isimleri geçen meyve türlerinden oluşan meyve koleksiyon bahçesinde toplamda 60.802 adet ağacın yetiştirilmesi yapılmıştır⁴³¹.

425 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.20.

426 **Zirai İstatistik Özetleri: 1941-1962**, s.10.

427 **Resmî Gazete**, 29 Kanunusani 1939, S 4122.

428 **Ziraat Vekâleti 1955 Mali Yılı Çalışmaları**, s.20.

429 Göktaş, **age.**, s.84.; **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.17.

430 **Ziraat Vekâleti 1955 Mali Yılı Çalışmaları**, s.20.; **Ziraat Vekâleti Faaliyetler: 1959**, s.19.

431 Süleyman Diker, "Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu: Dörtürol Turunçgiller İşletmesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 97, (Ocak 1948), ss.457-458.; Kenan Özbaş, "Dörtürol Turunçgiller İşletmesi", **Çiftlik**, Yıl: 4, S 39, (Temmuz 1963), s.19.

Turunçgiller (limon, portakal, mandalina) ağaç sayısındaki artışa paralel olarak meyve üretiminde de büyük artış sağlanmıştır. Zira, bahçe kültürleri alanında yürütülen ıslah, deneme ve üretim çalışmaları pratiğe yansımıştır. Nitekim ülkenin turunçgiller üretiminde yaşanan bu artışında, birçok yörede faaliyetinde bulunan Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitülerinin örnek ve öğretici çalışmaları ve bu kurumların üreticiye her yıl dağıttıkları damızlık fidanlar etkili olmuştur. Bölgelere göre standardize edilmiş meyve çeşitlerinin bol miktarda üretimini temin etmek amacıyla tesis edilmiş olan bahçe kültürleri araştırma enstitüleri ve fidanlıklarının sayısı 1950 yılında 27 ve işledikleri saha 8.268 dekardan ibaret iken, 1957 yılında bu kurumların sayısı 41'e ve işledikleri sahanın dekarı da 12.010'a yükselmiştir. 1950 yılında bu kuruluşlardan sadece 1.197.910 adet meyve fidanı üretilirken, 1957 yılında bu miktar 2.300.000 adede ulaşmıştır. Ayrıca 1958 yılında narenciye meyvesine verilen önemin bir göstergesi olarak ülkenin birçok yöresinde narenciye bahçeleri tesis edilmiştir⁴³². Ülkede diğer meyvelerle birlikte narenciye üretimini teşvik edip geliştirmek amacıyla narenciye ağaçları Ziraat Vekâleti tarafından ilaçlanmıştır. Bu amaçla yalnızca 1955 yılında meyve ağacı mücadelesi kapsamında Trabzon, Hatay ve Antalya illerinde 159.005 adet çeşitli türlerde narenciye ağacının ilaçlaması yapılmıştır. Narenciye üretimini artırmak gayesiyle üreticiye daha verimli sulama tekniklerini öğretmek, meyvelerde verim, kalite ve rasyonel üretimi artırmak için üreticilerin koleksiyon bahçelerinde deneme ve gösteri çalışmalarında bulunulmuştur⁴³³.

Bağcılık alanında ise Ziraat Vekâleti bünyesinde faaliyet gösteren Bağcılık Araştırma Enstitülerinin her yıl üreticiye dağıtmış olduğu milyonlarca asma fidanının önemli oranda etkisi olmuştur. 1955 yılı içerisinde Bağcılık Araştırma Enstitüleri, Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüleri ve Numune Fidanlıkları tarafından üreticiye 3.421.282 Amerikan asma fidanı dağıtılmıştır⁴³⁴. 1959 yılına gelindiğinde ülkedeki mevcut bağcılık ve bahçe kültürleri araştırma enstitüleri 3.024.024 adet Amerikan asma fidanı dağıtmıştır. Ayrıca bu kurumlar tarafından bağcılığı teşvik etmek amacıyla 1952 yılında başlatılan çalışmalarla 1959 yılı sonunda 92.881 dekar örnek mahiyette bağ alanları tesis edilmiştir⁴³⁵.

İnceleme döneminde bahçe kültürleri alanında araştırma-geliştirme ve deneme faaliyetlerinde bağ hastalıkları sebebiyle Amerikan asma çubukları yetiştirilmesine önem verilmiş ve bu doğrultuda yetiştirme nispetleri tespit edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Buna göre Çavuş, Müşküle, Hafız Ali, Razakı, Erenköy Beyazı, Balbal, Beylerce, Yapıncak, Tengömlek ve Amasya; kırmızı üzüm çeşitlerinde Al Pehlivan, Pamit, Değirmendere Karası, Hamburg Misketi ve İri Kara cinsleri üzerinde seleksiyon ve yetiştirme çalışmaları yürütülmüştür. Bu noktada Berlandieri x Rupestris R-99, Berlandieri x Rupestris R-110, Berlandieri x Rupestris-5, Berlandieri x Ruparia-420, A. Rug-140, Paulsen-1045, Paulsen-1103 ve SO-4 Amerikan asma anaç çeşitleri üzerinde deneme çalışmaları yapılmıştır. Yetiştirilen bu çeşitlerin yerli çeşitlerle afinite durumlarını incelemek amacıyla 1948 yılında Çanakkale Umurbey Fidanlığı kısmında 5.355 dekar büyüklüğünde "Affinitat Bağı" kurulmuştur. Bu bağda 1950 yılından itibaren Riparia-Glorie de Montpellier, Riparia x Rupestris 101-14 M. G., Riparia x Rupestris 3309 C., Berlandieri x Riparia 420-A, Berlandieri x Riparia Teleki 8 B., Chasselas x Berlandieri 41-B. M. G., Rupestris x Berlandieri R. 99, Rupestris x Berlandieri R. 110 ve Rupestris du Lot anaçları dikilerek bölgedeki mevcut en önemli üzüm çeşitlerinden 14'ünün aşılınması yapılmış ve bağcılık bölgelerine intibak durumları müşahede altına alınmıştır⁴³⁶.

432 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1958**, Ziraat Vekâleti Yay., Ankara 1959, s.7.

433 **Ziraat Vekâleti 1955 Mali Yılı Çalışmaları**, ss.25-29.

434 **Ziraat Vekâleti 1955 Mali Yılı Çalışmaları**, s.20.

435 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.16.

436 Münir Anameriç, "Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu", **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 3, (1 Haziran 1952), ss.30-31.

Ele alınan dönemde gelişim süreci ve etkisi olan bir diğer meyve ise incir üzerindeki çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Bilhassa Aydın–Erbeyli Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü tarafından yapılan çalışmalar neticesinde incir ağacı sayısında %60 oranında bir artış meydana gelmiştir. İncir ağacı sayısı 1946 yılında 4 milyon civarında iken bu miktar 1960 yılında yaklaşık 6.5 milyon seviyesine yükselmiştir⁴³⁷. Bu noktada Enstitü, genç Cumhuriyet’in tarım alanındaki gelişimine katkıda bulunmuştur. Böylece 1960’lı yıllardan itibaren Aydın ve yöresi hem kurutmalık hem de taze yemeklik incir çeşitleri açısından zengin bir mirasa sahip bölgeler arasında yer almıştır. Taze incir grubunda sarı, yeşil, mor, koyu siyahımsı, mor çizgili gibi çok farklı renklerde ve aromalarda çeşitleriyle Aydın kenti, ülke incirciliğinin merkezi konumundadır. Kentin bu konuma gelmesinde şüphesiz en etkili unsur Aydın–Erbeyli Bahçe Kültürleri Enstitüsüdür. Doğu Anadolu Bölgesi haricinde tüm bölgeler bizzat Enstitüdeki araştırmacı ve teknisyenler tarafından taranarak dişi incir koleksiyonu (273 dişi) ve 1960’lı yıllarda Aydın ve çevresi taranarak erkek incir (58 erkek) koleksiyonu oluşturulmuş ve muhafazaya alınmıştır⁴³⁸.

Yetiştirilmesi yapılan ve pratiğe yansıyan ürünlerden birisi de çay alanında gerçekleşmiştir. Doğu Karadeniz illerindeki halkın yaşam standartlarının yükselmesinde önemli oranda rol oynayan çay sahası 1950 yılında 29.924 dekar iken, Rize Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü tarafından yapılan müspet çalışmalarla 1957 yılında bu saha 98.089 dekaraya yükselmiştir⁴³⁹. Nitekim gerek çay sahalarının genişlemesinde gerekse çay üretimindeki artışta, Rize’deki Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsünün araştırma–geliştirme ve üretim çalışmaları ve hükûmetin çay üretimini teşvik edici politikaları önemli oranda etkili olmuştur⁴⁴⁰. Çay bitkisinde yaşanan değişim ve önemli gelişmelere rağmen Karadeniz Bölgesi içerisinde yaygın bir ekim alanı bulan bir diğer meyve ise fındık olmuştur. Ancak fındık meyvesinin gelişimi ve ağaçlandırma çalışmaları çaya göre daha sınırlı düzeyde kalmıştır. Bununla birlikte fındık bağlarında ağaç sayısındaki düşüğe karşın ağaç başı verim düzeyi yükselmiş ve buna bağlı olarak üretimde kısmi bir artış gözlemlenmiştir. Fındık ağaçlarının veriminde görülen bu mahsul artışında en önemli etken Ziraat Vekâleti merkez teşkilatı ve Giresun Fındık Araştırma Enstitüsü tarafından yürütülen tarımsal mücadele çalışmalarıdır. 1950 yılında başlayıp 1953 yılına kadar fındık kurduna karşı yürütülen bilimsel araştırmalar ve istikrarlı çalışmalar sayesinde bu haşereye karşı %100 oranında tesirli ilaç ve mücadele metodu bulunmuştur. Bu sayede bölgede yalnızca 1959 yılında 673.558 kg. ilaç kullanılarak gerek halk tarafından 103.896 dekarlık arazi gerekse Ziraat Vekâleti tarafından 112.555 dekarlık arazi olmak üzere toplamda 216.451 dekarlık fındık sahası ilaçlanmıştır⁴⁴¹.

1950–1960 döneminde sebzeçiliğin geliştirilmesi ve sebze fidesi tohumlarının üretilip dağıtılması için bir takım faaliyetlerde bulunuldu. 1950 yılına kadar Ziraat Vekâleti tarafından ayrı bir şube altında sebzeçilik işlerinin yürütüleceği belirtilmiş olsa da sebzeçilik faaliyetleri uzun yıllar boyunca bağ–bahçe şubesi faaliyetleri içinde yürütülmüştür. Bahsi geçen bu dönemde sebzeçiliğe gereken önem verilmemiş ve pratiğe yansiyabilecek bir ilerleme kaydedilememiştir. 1950 yılından sonra Demokrat Parti hükûmetleri sulama sistemleri ve araştırma–geliştirme, deneme–üretme istasyonlarının yaygınlaştırılmasına paralel olarak, bu konuya önem vermeye başlamış ve yalnızca sebze işleriyle ilgilenmek üzere yeni bir şube kuruluş faaliyetine geçirilmiştir⁴⁴². 1950 yılında, “Sebzeçilik ve Süs Nebatları Şubesi Müdürlüğü” adı ile kurulan⁴⁴³ merkezi kurumun rehberliğinde yürütülen sebzeçilik çalışmaları iki grupta toplanmıştır: Bunlardan ilki,

437 **Zirai İstatistik Özetleri: 1941-1962**, s.8.

438 Nilgün Tan, “İncirin Tadı, Araştırmanın Adı: “İncir Araştırma Enstitüsü”, **Apelasyon Dergisi (Tarım-Gastronomi-Turizm-Sağlık-Kültür-Yaşam)**, S 20, (Temmuz 2015).

439 Feridun Ergin, “Türkiye’nin Çay Şehri Rize’de Neler Gördüm”, **Cumhuriyet**, 3 Ağustos 1946.; Süreyya Özek, “Türk Çayı”, **Cumhuriyet**, 18 Mart 1954.; **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.21.

440 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.21.

441 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, ss.127-128.

442 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, ss.23-25.

443 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.10.

sebze tohumu ıslahı ve muayyen üretim bölgelerine uygun çeşitlerin tespiti ve köy sebzeciliğinin geliştirilmesidir. Bu konuda alt yapıyı güçlendirmek ve sebzecilik çalışmalarına bir yön vermek amacıyla yabancı uzmanlardan yararlanma yoluna gidilmiş ve Sebzecilik Uzmanı Alman asıllı Dr. Th. Bercher, İstanbul'daki Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsünde ülkenin sebzecilik meseleleri üzerinde çalışma yapmak amacıyla görevlendirilmiştir. Daha sonra Ankara, Yeşilköy ve İzmir'deki ziraî araştırma-geliştirme kurumlarında ıslah edilerek yetiştirilen sebze tohumlukları ülkenin muhtelif yerlerindeki diğer araştırma-geliştirme ve deneme-üretim kurumlarında adaptasyon denemeleri yapılarak üreticilere dağıtılmıştır⁴⁴⁴.

Nitekim 1955 yılında bu kurumlarda adaptasyon denemeleri yapıldıktan sonra ülke şartlarına en iyi derecede intibak sağlayan 1318 kg. çeşitli cinsteki sebze fidesi tohumları bizzat Sebzecilik ve Süs Nebatları Şubesi Müdürlüğüne halka dağıtılmış ve teşvik edilmiştir. Bunların bir kısmı çeşitli yörelerdeki önder çiftçilere geriye kalan kısmı da Ziraat Vekâletine bağlı araştırma-geliştirme istasyonlarına fide yetiştirilmesi amacıyla verilmiştir. Bu tohumlardan elde edilen 9.665.813 sebze fidesi tohumu halka karşılıksız olarak dağıtılmıştır⁴⁴⁵. 1950-1958 yılları arasında sebze ziraatını geliştirmek amacıyla üreticiye iyi vasıflı 2 milyon adet çeşitli cinsten sebze fidesi ve 5 ton sebze tohumu verilmiştir. 1958 yılında yapılan sebzeciliği geliştirme programı kapsamında, sebze fidesi üretimi 1959 yılında 3 milyona ve takip eden yıllarda da 10 milyon adede ve sebze tohumu da 20.000 kg. çıkarılarak üreticilere ulaştırılması kararlaştırılmıştır⁴⁴⁶. Adı geçen bu program çerçevesinde, 1959 yılında 52 il ve 1.485 köyde 29.458 aileye 12.000.000 çeşitli cinsten sebze fidesi ve 3.440 kg. sebze tohumu dağıtılmıştır⁴⁴⁷.

İnceleme döneminde sebzecilik alanında Mersin-Erdemli Alata Bahçe Kültürleri İstasyonu'nda Alata1 Sarımsağı; Alata 96 F1, Hülya F1, İnan 3363, Hayriye Biber; Sırıkayşe, Yerayşe, Alatayeşili14, Erdemli20, Tirtar8 ve Kızkalesi33 taze fasulye; Kesici18 ve Tunar16 marul ile Alatayeşili F1 ve Murat F1 kabak çeşitleri üzerinde deneme çalışmaları yürütülmüş ve üretilen tohumluklar tescil ettirilmiştir. Enstitüde meyvecilik alanında ise Türkiye'de ilk olarak melezleme ıslahı ile 5 adet erkenci kayısı çeşidi geliştirilmiş; Alata Yıldızı, Dr. Kaşka, Şahinbey, Çağrıbey ve Çağataybey isimleriyle tescil ettirilmiştir. Ayrıca mutasyon ıslahı ile geliştirilen çekirdeksiz Alata, Gülşen ve Uzun ile erkenci Eylül kütüden limon çeşitleri tescil edilmiştir. Bunun yanında seleksiyon ıslahı yoluyla Yediveren, Lamas, Enter ve Erdemli33 isimli dört adet limon, Toros Kırmızısı, Sarıca isimli iki adet mandarin ile Alata Grand Nain ve Alata Azmanı isimli iki adet muz çeşidi tescil ettirilmiştir⁴⁴⁸. Bu veriler DP döneminde araştırma-geliştirme kurumları tarafından sebzeciliğe verilen önemi ve yapılan bilimsel araştırmaların pratiğe ne ölçüde yansıdığını göstermektedir. İnceleme döneminde sebzeciliğin geliştirilmesi için yapılan bu çalışmalar neticesinde ülke standardında sebze üretimi yaygınlık kazanıp ve üretim miktarı artmakla kalmamış; sebze ihracatının yanı sıra sebzeciliğe dayalı konserve sanayinin temelleri atılmıştır. Öte yandan sebzecilik üzerinde bilimsel araştırmalar yürütüp elde edilen verileri halkın hizmetine sunacak bir araştırma enstitüsünün kurulmasına zemin hazırlanmıştır. Ardından da konuda çalışmalar yapmak gayesiyle 1961 yılını takiben Bursa ilinde bir Konservecilik Araştırma Enstitüsü kurulmuştur.

İnceleme döneminin sonlarına doğru bahçe kültürleri araştırma-geliştirme ve üretim alanında yürütülen bilimsel araştırmalar 30 yıllık süre zarfında önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Buna karşın genel mahiyette bahçe kültürleri alanındaki araştırma-geliştirme kuruluşları, üreticiye en yeni ziraat metodlarının ulaştırılmasında etkili bir görünüm içinde olamamıştır. Bu dönemde yapılan bir anket çalışmasında 13 kuruluşa "yaptığınız çalışmaların üretici ile olan ilişkilerini nasıl buluyorsunuz" şeklinde sorulduğunda

444 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.24.

445 **Ziraat Vekâleti 1955 Mali Yılı Çalışmaları**, s.22.

446 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1958**, s.26.

447 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.18.

448 "Tarımsal Ar-Ge Dünyasından Bir Kuruluş: Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü", **ALATARIM Dergisi**, C 1, S 2, (Aralık 2002), s.2.

bu kurumların ancak 6’sı olumlu, 1 tanesi olumlu fakat yetersiz, 4’ü yetersiz, 2’si ise yok denecek düzeyde karşılığı vermiştir⁴⁴⁹. Dolayısıyla 1963 yılına kadarki çalışmalar genelde meyve ıslah istasyonlarının kuruluş ve teşkilatlanma süreciyle birlikte damızlık meyve fidanı üretimi–dağıtım, yeni meyve çeşitlerinin denemesi ve yetiştirilmesi ile birlikte meyve genetik kaynaklarının toplanması şeklinde cereyan etmiştir. Ancak kurumlar tarafından yapılan bilimsel çalışmalar yeterli ölçüde üreticilere ulaştırılamamıştır.

1960’lı yıllarda dünyada biyo–çeşitliliğin önem kazanması, doğada bulunan birçok bitki türünün gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi gelişmeler meyve genetik kaynaklarının korunması ve muhafaza altına alınması doğrultusunda adımlar atılmasını zaruri kılmıştır. Bu dönemde ıslah programlarının hazırlanmasında meyve gen kaynağı olarak ifade edilen “havuz”lardan faydalanılmasına rağmen, yeni ıslah edilen tiplerin ortaya konulması sırasında bu havuzların yok edildiği veya genetik erozyona maruz bırakıldığı gözlemlenmiştir. Ziraat Vekâleti, 1963 yılını takiben meyve ıslah çalışmalarında, giderek önemi artmakta olan meyve gen kaynakları zenginliğinin korunması ve bunların içinde seçilecek üstün genlerle bir kaynak (Gen Bankası) oluşturulması üzerinde önemle durmuştur. Böylece Türkiye’nin yerel çeşit koleksiyonlarının geliştirilmesi noktasında projeler yapılmaya başlamış ve meyve gen kaynaklarının muhafaza edilmesi hedeflenmiştir.

Bu tarihten itibaren Ziraat Vekâleti, meyve genetik kaynaklarının korunması, sürdürülebilirliğin sağlanması ve bu genetik kaynaklardan en iyi şekilde faydalanılması amacıyla bahçe kültürleri kurumlarıyla iş birliği halinde yeni projeler gerçekleştirmiş ve yapılan projeleri desteklemiştir. Bu bağlamda meyve genetik kaynaklarının toplanması, muhafaza edilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla 16 farklı araştırma enstitüsü Ziraat Vekâleti tarafından görevlendirilmiştir. Buna göre farklı bölgelerde bulunan bahçe kültürleri ve bağcılık araştırma enstitüleri, meyve türlerine göre birinci, ikinci ve bölgesel muhafazadan sorumlu kuruluşlar olarak ayrılmış ve belirli bir program dahilinde çalışmalarını sürdürmüştür. 1963 yılı sonrasında ülkenin farklı bölgelerinde yürütülen araştırmaların uyumluluk göstermesi, meyve gen kaynaklarının korunması amacıyla çeşitli “gen bankası” oluşturulması yönündeki çalışmalar 1977 yılında “Ülkesel Bitki Genetik Kaynakları Araştırma Programı”nın başlatılmasında öncü olmuştur. Ertesi yıl “Meyve–Bağ Genetik Kaynaklarının Toplanması, Muhafazası ve Karakterizasyonu” çalışmalarına başlanmıştır. Bu bilimsel çalışmalar sonucunda geniş çaplı bir alandan toplanan örneklerin muhafazası amacıyla ilk tohum gen bankası 1974 yılında İzmir’de bulunan Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü bünyesinde “Ulusal Tohum Gen Bankası” adı ile kurulmuştur⁴⁵⁰. Asma gen kaynaklarının toplanması ve muhafazası yönündeki en kapsamlı çalışmalar ise 1965 yılından itibaren Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü tarafından yürütülmeye başlamıştır. Bu kapsamda “Türkiye’de Asma Genetik Kaynaklarının Beslenmesi, Muhafazası ve Tanımlanması” isimli proje ile Millî Koleksiyon Bağ gen bankasında 1.435 çeşit muhafaza edilmiştir⁴⁵¹.

3.3.2.2. Hayvancılık Alanında Yetiştirme–Islah Araştırmaları ve Hastalıklarla Mücadele Faaliyetleri

İnceleme döneminde hayvancılık alanında ıslah, yetiştirme, çoğaltım ve dağıtım faaliyetleri sığırcılık, koyunculuk, keçi yetiştiriciliği, atçılık ve küçük evcil hayvanlar gruplarında toplanmıştır. Bu dönemde Türkiye’deki hayvancılığın geliştirilmesi, hayvanların vasıfları ve sayılarının artırılmasının yanı sıra et ve süt bakımından verimlerinin arzu edilen düzeye ulaşması için gerekli olan bütün işler ve çalışmalar Veteriner İşleri Umûm Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir. Birimin uyguladığı hayvancılık programının ana hatları şöyledir: Her şeyden evvel hayvan sağlığının emniyet altına alınması ve geniş ölçüde ölümlere

449 Ağaoglu-Çelik, *age.*, ss.32-33.

450 Adnan Doğan, Yılmaz Boz, Emre Bilen, “Meyve Genetik Kaynaklarının Korunması”, *TÜRKTOB Dergisi*, Yıl: 5, S 18, (Nisan-Haziran 2016), ss.40-43.

451 Tamer Uysal, Yılmaz Boz, Ahmet Semih Yaşasın, “Türkiye Asma Gen Kaynakları”, *TÜRKTOB Dergisi*, Yıl: 5, S 18, (Nisan-Haziran 2016), s.37.

sebeplenen salgın hastalıkların bertaraf edilmesi, hayvanların verimlerinin artırılması, cüsse ve cesametlerinin büyütülmesi amacıyla her türlü ıslah tedbirlerine başvurulması. Bu programı uygulamaya koyabilmek için bir dizi çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki daha önceki dönemlerden miras alınan hayvancılık araştırma-geliştirme-yetiştirme kurumlarına yenileri eklenerek mevcut ağ sistemi genişletildi. Böylece devlet eliyle yüksek vasıflı damızlıkların yetiştirilmesi ve bunların yetiştiricilerin hizmetine sunulması amaçlandı. İkinci olarak damızlığa yaramayan bozuk vasıflı yerli hayvan ırklarının halkın elinden uzaklaştırılması ve yerlerine et-süt verimleri yüksek vasıflı yeni hayvan ırklarının yaygınlaştırılması hedeflendi. Üçüncü olarak halk tarafından vasıfları yüksek ve et-süt bakımından verimli olan hayvan ırklarının yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi amacıyla çeşitli hayvan gruplarında yarış, sergi ve müsabakalar düzenlenerek en iyi hayvan yetiştiricilerinin ödüllendirilmesi planlandı. Dördüncü ve son olarak, hayvan yetiştiriciliği için en önemli bir dayanak noktası olan hayvan yemi üretiminin artırılması ve hayvancılığın gelişmesi yönünde gerekli her türlü ekonomik önlemlerin alınması kararlaştırıldı⁴⁵².

Hayvan sağlığı konusunda veteriner teşkilatının karşılaştığı en öncelikli sorunlardan birisi teknik eleman ve tahsisat yokluğundan kaynaklıydı. Bu dönemin başlarında Türkiye'nin ortalama 2000 veteriner, 1000 hayvan sağlık memuruna ihtiyacı vardı. Fakat, mevcut durumdaki teşkilat içerisinde idari vazifeler alanlar da dahil olmak üzere 577 veteriner hekim ile 361 hayvan sağlık memuru bulunmaktaydı⁴⁵³. Dolayısıyla ülke hayvancılığının geliştirilebilmesi için öncelikle veteriner hekim, sağlık teknisyeni ve ıslah çalışmalarıyla ilgilenen nitelikli kadroların yetiştirilmesi büyük önem arz ediyordu.

İnceleme döneminde Ziraat Vekâletinin hazırladığı ve uygulamaya koyduğu hayvancılık, mera ve çayır ıslahı programları için öncelikli olarak merkez ve taşra teşkilatlarında teknik uzman ve veteriner hekimlerle beraber çalışan ABD'li uzmanlar grubuna dört kişi daha katılmıştır. Hayvancılık işleri kapsamında Arville C. Uffard tavukçuluk alanında; Harvey Oakes toprak tahlili ve işletmesi alanında; Allan Goodbray süt ve mamulleri üretimi alanında; Ralph E. Johnston çayır ve mera ıslahı alanında vekâletin teknik elemanlarıyla beraber çalıştı⁴⁵⁴. Ayrıca Marshall Planı kapsamında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi profesörlerinden ikisi Danimarka, Hollanda ve İngiltere'de hayvan yetiştirme yöntemleri ve hayvan yemleri konularında; bir Profesör Fransa, İtalya ve İngiltere'de bağ ve bahçe kültürleri ve özellikle bu ülkelerde dona karşı alınmış önlemler konularında; bir Profesör ABD'de hayvan ve insan beslenmesi üzerindeki laboratuvar çalışmaları hakkında incelemelerde bulunmak ve bunlardan mümkün olanları Türkiye'de uygulamak için, 4 ile 5 aylık birer program kapsamında adı geçen ülkelere gönderildi⁴⁵⁵.

Bu dönemde Veteriner İşleri Umûm Müdürlüğü emrinde olan Haralar Şubesi Müdürlüğüne bağlı birçok hara, aygır deposu ve inekhane faaliyet gösterdi. Bu hara, aygır deposu ve inekhaneler ülkenin çeşitli yörelerinde halkın damızlık ihtiyacını karşılamak ve ülke hayvancılığını geliştirmek amacıyla farklı fraksiyonlarda araştırmalarını sürdürdüler. İnceleme döneminde hayvan yetiştirme ve ıslah çalışmaları kapsamında 7 hara, 7 inekhane, 1 merinos yetiştirme çiftliği, 1 keçi yetiştirme ve zootekni enstitüsü, bölgesel merkezli olmak üzere 12 aygır deposu ve 94 adet boğa büyüme deposu ve bakım-aşım durağı faaliyet gösterdi. Bu doğrultuda inceleme dönemi kapsamında mevcut hara, inekhane ve yetiştirme kurumları şöyleydi: Karacabey Harası, Çifteler Harası, Karaköy Harası, Sultansuyu Harası, Çukurova Harası, Konya Harası ve Altındere Harası. İnekhaneler grubunda; İnanlı İnekhanesi, Göle Şeref İnekhanesi, Kazova İnekhanesi, Boztepe İnekhanesi, Kumkale İnekhanesi, Maraş İnekhanesi ve Hafik İnekhanesi, Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği, Lalahan Zootekni Araştırma Kurumu ile Türkiye Arıcılık ve Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü. Adı geçen bu yetiştirme kurumlarıyla birlikte DÜÇGM tarafından büyükbaş hay-

452 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.86.; Bk.: Reşit Sönmez, "Ziraat ve Millet İktisadiyatında Hayvancılığın Önemi", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, S 176-177, (Aralık-Ocak 1959), ss.125-128.

453 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C 16, Birleşim: 54, Toplantı: 3, 27.02.1949, s.857.

454 **Türkiye'de Marşal Planı**, C 11, 01.04.1952-30.06.1952, s.18.

455 Işıldak, **agt.**, s.85.

vancılık grubunda; Karacabey Montafonu, Jersey, Doğu Anadolu Kırmızısı, Güney Anadolu Kırmızısı, Hereford x Doğu Anadolu Kırmızısı, Hereford x İsviçre Esmeri, Charollaise x Doğu Anadolu Kırmızısı, Fleckvieh x Doğu Anadolu Kırmızısı, Holstein x Güney Sarı Kırmızısı, Boz ırk, Aberdeen Angus, Angeln, Holstein, Hereford ve Hint Mandası; küçükbaş hayvancılık grubunda Merinos, Karayaka, Malya, İmroz, Karagül, Kıvırcık, İvesi, Tuj, Morkaraman, Akkaraman, Dağlıç, Sakız, Tiftik ve Rambuyye; atçılık grubunda safkan Arap, Macar Nonius, Karacabey Nonius, safkan İngiliz; küçük evcil hayvanlar grubunda Leghorn, Newhampshire, Rodeyland, Plymouth Rock, Beyaz Cornish ve hindicilik grubunda Bronz; keçi yetiştirme grubunda daha ziyade Tiftik keçisi yetiştiriciliği ve domuz yetiştirilmesi gibi birbirinden farklı hayvan ırklarının ıslahı, yetiştirilmesi, melezleme çalışmaları ve dağıtımı üzerinde çalışmalar yürütüldü⁴⁵⁶.

Fotoğraf –12

Kaynak: https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tavukculuk/Menu/38/Eski-Resimler-_tavukculukta-Tarihe-Kisa-Bir-Yolculuk_ (Erişim Tarihi: 25.09.2022).; **Devlet Üretim Çiftlikleri Plan, Program ve Projeler**, s. 21.

1958 yılında faaliyet halinde olan 7 modern hara, 7 adet inekhane ve 1 adet merinos yetiştirme çiftliği ve 1 adet keçi yetiştirme kurumu ile birlikte 94 adet boğa bakım ve büyütme, suni tohumlama istasyonları gibi kurumların çalışmaları sayesinde ülkenin sığırcılık, koyunculuk, atçılık, keçi ve küçük evcil hayvanlarını yetiştirme işleri geliştirilmeye çalışıldı⁴⁵⁷. Bu hara ve inekhanelerde yerli sığır ırklarının bir taraftan seleksiyon yolu ile ıslahı üzerine çalışıldığı gibi diğer taraftan da melezleme suretiyle et-süt verimlerinin artırılması ve kombine bir grup oluşturulması için çaba sarf edildi⁴⁵⁸. Bu kurumların araştırma,

456 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, ss.95-96.; Bk.: **Devlet Üretim Çiftlikleri Plan, Program ve Projeler**, ss.93-96.

457 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1958**, s.14.; Bk.: Nurettin Aral, “Cumhuriyet Devrinin Zootečni Tarihine Bir Bakış -I”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: IV, S 45, (Ekim 1953), ss.12-13.

458 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.38.

yetiştirme, ıslah ve seleksiyonla çoğaltım çalışmaları sayesinde örneğin, uzun yıllar boyunca seleksiyonla elde edilen numune yerli kara sığır lar ı yıllık süt üretimi 2.500 litreye, Güney Sar ı Kırmızı s ığır ırkları ise 4.000 litrenin üzerine çıkarıldı. Hayvanların et-süt verimlerinin artırılmasının yanı sıra Karacabey Harası'nda yürütülen bilimsel araştırmalar ve ıslah çalışmaları neticesinde Karacabey Merinosu, Karacabey Montafon s ığır ı gibi yüksek vasıflı hayvan ırkları retildi⁴⁵⁹. S ığır ve koyun ıslah ı ile ilgili kurumlarda yetiştirilen damızlıklar belirli bir ücret mukabilinde halk hayvanlarının ıslah ı amacıyla yetiştiricilere dağıtıldı. Nitekim hayvan ıslah ı ve yetiştiriciliği çalışmalarının sonucunda ülke hayvan varlığı üzerinde miktar ve vasıf itibariyle kısm ı bir ilerleme kaydedildi. Örneğin, 1950 yılında 25.000 baş olan kültür s ığır ırkı ve melezleri 1959 yılında 100.000 baş ı geçecek duruma gelmiřtir⁴⁶⁰. Benzer şekilde ülkedeki atların ıslah ı amacıyla damızlık olarak yetiştirilip çiftçilere satılan kısra k miktar ı 1950 yılında 443 baş iken, 1956 yılında 667 başa ykselmiřtir⁴⁶¹.

459 Ziraat Vekâleti alışmaları: 1950-1957, s.100.

460 Ziraat Vekâleti Faaliyetler: 1959, s.40.

461 Ziraat Vekâleti alışmaları: 1950-1957, s.98.

Fotoğraf –13

Akkaraman

Acıpayam

Dağlıç

İvesi

Karagül

Karayaka

Anadolu Merinosu

Karacabey Merinosu

Morkaraman

Malya

Ramlıç

Sakız

Tuj

Tahirova

Kıvrıkcık

Kaynak: <http://turkiyekoyunkeci.org/tr/Irklar> (Erişim Tarihi: 07.09.2021).

Fotoğraf –14

Tiftik Keçisi

Ramboillet ırkı

Türkiye’de ıslah, melezleme ve yetiştirme çalışmaları kapsamında kullanılan koyun ve keçi ırkları

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-00-00, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.; <https://library.uta.edu/digital-gallery/img/20036308> (Erişim Tarihi: 08.09.2021).

Halkın elinde bulunan at materyalinin ıslahı ve geliştirilmesi amacıyla kurulmuş bulunan 12 adet Ziraat Vekâletine ait aygır deposunun uygulamaya koyduğu plan-program dahilinde ve metodik çalışmaları sayesinde ülkenin hemen her bölgesinde at ıslahı işlerine dair çalışmalar başarılı bir şekilde yürütüldü. 1959 yılında aktif durumda olan 10 farklı Ziraat Vekâleti aygır deposundaki damızlıklar, her yıl açılan 272 aşım durakları ile yetiştiricilerin ayağına kadar giderek köylülere maddi bir külfet vermeden kısırakları aşılandı⁴⁶². 1955 yılında aşım duraklarında tohumlama yapılan kısırak sayısı 77.250 iken⁴⁶³, 1959 yılında 850 aygır kullanılarak 33.494 kısırağa tohumlama yapılmış, 42.075 adet kısırak ise suni tohumlama yoluyla aşılanmıştı⁴⁶⁴. Bu dönemde atçılığın teşviki ve geliştirilmesi için ayrıca yetiştiricileri ve yarışçıları himaye eden at koşuları ve sergiler düzenlendi. Planlı ve programlı bir şekilde yürütülen at koşuları ve sergileri, atçılığın gelişmesine önemli katkılarda bulundu⁴⁶⁵. Bu amaçla, 1959 yılında ülke sahinde açılan sergi sayısı 162’dir. Açılan bu sergilerde dereceye giren atların sahiplerine dağıtılan para miktarı 347.450 liradır. Yine aynı şekilde 1959 yılı içerisinde çeşitli illerde 20 adet at koşusu düzenlendi ve bu yarışlarda başarılı olan at sahiplerine toplam 562.000 lira ikramiye verildi⁴⁶⁶.

Türkiye’de dokuma sektöründe büyük bir değer taşıyan tiftik keçisi yetiştirme ve ıslah işleri bu dönemde Çifteler Harası, Lalahan Zootečni ve Yetiştirme Kurumu ve Tiftik Cemiyeti’ne ait Yozgat-Yerköy civarında bulunan Beyazıtöğlü Çiftliğinde sürdürülmüştür⁴⁶⁷. Ziraat Vekâletine bağlı olarak faaliyet gösteren bu kurumlarda ıslah ve yetiştirme faaliyetleri sonrasında elde edilen kadro fazlası erkek ve dişi damızlıklar yöredeki yetiştiricilere ucuz bir bedel mukabilinde dağıtılıyordu⁴⁶⁸. Merinos koyunu yetiştirme çalışmaları ise 1950 yılından itibaren belirli bir plan ve program dahilinde ele alındı. Hazırlanan program gereğince ülkedeki merinos ırkının vasfını geliştirmek için yurt dışından damızlık koyunlar getirildi. Ayrıca suni tohumlama yoluyla daha iyi vasıflı ırkın oluşturulmasına gayret gösterildi. 1950 yılında suni olarak

462 **Ziraat Vekâleti Faaliyetler: 1959**, s.41.

463 **Ziraat Vekâleti 1955 Mali Yılı Çalışmaları**, s.52.

464 **Ziraat Vekâleti Faaliyetler: 1959**, s.42.

465 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.98.

466 **Ziraat Vekâleti Faaliyetler: 1959**, s.42.

467 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1958**, s.15.

468 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.102.; **Ziraat Vekâleti 1955 Mali Yılı Çalışmaları**, ss.53-54.

tohumlanan koyun sayısı 5.523 iken, bu sayı 1955 yılında 44.152’ye, 1956 yılında da 67.172 başa çıkarıldı⁴⁶⁹. İnceleme dönemini kapsayan zaman diliminde merinosçuluğun geliştirilmesi için Ziraat Vekâletine ait kurumlarda elde edilen erkek ve dişi merinos damızlıkları ucuz fiyatlarla üreticiye intikal ettirilmeye devam edildi. Ayrıca aynı dönem zarfında merinos yetiştirmeyi teşvik amacıyla birçok merinos ve yapağı sergisi açıldı. Öte yandan damızlığa elverişli olan erkek ve dişi merinos kuzuları halkın elinden satın alınarak bir yıl devlete ait araştırma ve yetiştirme kurumlarında bakıldıktan sonra koç veya koyun olarak tekrar yetiştiricilere dağıtılmaktaydı. Bu bağlamda 1950 yılında yetiştiricilere 700 damızlık koyun dağıtılmışken, bu sayı 1957 yılında 2.100 başa yükseldi⁴⁷⁰.

Ülkedeki mevcut merinosların vasfı ve kalitelerini yükseltmek maksadıyla, yurt dışından damızlık hayvan getirilmeye devam edildi. Bu noktada 1958 yılında Amerika’dan 50 baş Rambouillet⁴⁷¹ (Rambulye) koyunu ile 25 baş koç getirilerek Karacabey Harası’na yerleştirildi. 1957 yılında Batı Almanya’dan Merinos “Landschaf” ırkından 10 baş koç, 50 baş koyun; 1958’de Doğu Almanya’dan Merinos “Fleishaf” ırkından 100 baş koç, 724 baş koyun; 1959’da Batı Almanya’dan Merinos “Landschaf” ırkından 8 baş koç, 1411 baş koyun; 1959’da Doğu Almanya’dan Merinos “Fleishaf” ırkından 5 baş koç, 595 baş koyun ve yine aynı yıl Doğu Almanya’dan “Frisia” ırkından 3 baş koç, 7 baş koyun ithal edildi. Böylece toplamda 126 baş koç ve 3.227 baş koyun ithal edilerek melezleme, ıslah ve yetiştirme çalışmalarına devam edildi. Bu dönemde merinos yetiştirme işinin daha teknik ve rasyonel bir şekilde gelişmesini sağlamak gayesiyle dört yerde merinos ve koç depoları kuruldu. Ülkenin altı farklı bölgesinde de merinos organizatörlükleri tesis edildi⁴⁷².

Daha önceki dönemde yapılan çalışmalara kıyasla büyükbaş, küçükbaş ve atların ıslahı ve çoğaltımı üzerindeki araştırma ve çalışmalar daha da artırıldı. Bu doğrultuda hara ve sığır ıslah-üretim kurumlarındaki suni tohumlama metodu ve çalışmaları her ne kadar 1926-1927 yıllarında uygulanmaya başlamışsa da halk sığirciliğinde suni tohumlama tatbikatına 1949 yılından itibaren yeni bir aşamaya geçildi. İncelenen dönemde suni tohumlama merkezlerindeki tohumluklar arasında yer alan Brown Swiss (Montafon) boğaları Karacabey Harası’ndan, Güney Sarı Kırmızı boğalar ise Çukurova Harası ile Maraş İnekhanesi’nden temin edildi⁴⁷³. 1949 Nisan ayında Karacabey Harası’nda 16 Veteriner ve Hayvan Sağlık Memurları için açılan kursun tatbikatı, Bursa ve Aydın illerinde kurulan 4 adet suni tohumlama istasyonunda uygulamalı olarak gösterildi. Uygulama aşamasında 1949 yılı Nisan-Ağustos ayları içerisinde Bursa’da 182, Karacabey’de 217, Aydın ili Çiftlik köyünde 158 ve Osmanbükü köyünde ise 381 baş ineğe suni tohumlama yapıldı. 1949 yılında tohumlama yapılan inek sayısı toplamda 938 baştır. Suni tohumlamaya gösterilen ilgi ve çalışmalar neticesinde 1950 yılında 9 adet suni tohumlama istasyonu faaliyete geçti ve bu tohumlama merkezlerinde toplamda 2.936 baş ineğe suni tohumlama yapıldı. 1951 yılında suni tohumlama merkezi 10’a, tohumlanan inek sayısı da 7.476’ya yükseldi. 1952 yılında suni tohumlama merkez sayısı 18 adede çıkarıldı ve tohumlama yapılan inek sayısı 13.088 başa çıktı. 1953 yılında 3 farklı bölgede 27 adet suni tohumlama istasyonu faaliyet göstermeye başladı. Bu merkezlerde toplamda 79 boğa

469 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.104.

470 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.62.

471 Rambouillet koyun ırkı, Paris yakınlarında bulunan Rambouillet Devlet Çiftliğinde yapılan ıslah çalışmaları sonrasında merinos tipine çevrilmiş ve çiftliğin adına uygun bir şekilde bu adı almıştır. Fransa’da geliştirilip örnek bir ırk haline getirilmiş, daha sonra da Almanya’dan başka birçok Avrupa ülkesine götürülmüştür. Götürüldüğü ülkelerde hem safkan yetiştirilmiş hem de yerli ırkların ince yapağı yönünden ıslah edilmesi amacıyla melezleme çalışmalarında kullanılmıştır. İri ve ağır vücutlu olan bu ırk, yüksek yapılı ve geniş bir iskelete sahiptir. Başı büyük ve kısa olup yapağı ile kaplıdır. Kulakları kısa ve ince yapılı olan bu ırkın canlı ağırlığı koyunlarda 50-60 kilogram iken, koçlarda 70-80 kilogram civarındadır. Yapağı kırkım ağırlığı ise koyunlarda 34 kilogram, koçlarda ise 4-5 kilogram civarındadır. Bk.: <http://www.veteriner.cc/koyun/rambouillet.asp> (Erişim Tarihi: 24.12.2021).

472 **Ziraat Vekâleti Faaliyetler: 1959**, ss.35-37.; Adaoğlu, **age.**, s.66.

473 Adaoğlu, **age.**, s.61.

kullanıldı ve 22.328 baş ineğe tohumlama yapıldı. 1953 yılı öncesine nazaran suni tohumlama tatbikatı ve işleri, gerek istasyon sayısı ve gerekse tohumlanan inek sayısı bakımından geniş 1954 yılından itibaren önemli bir artış gösterdi. Böylece 1954 yılında 33 adet suni tohumlama merkezindeki 66 boğa kullanılarak tohumlanan inek sayısı toplamda 26.500 başa çıkarıldı. 1949 yılında tohumlanan 938 ineğe mukabil 1954 yılında 26.500 baş ineğin tohumlaması yapıldı. Bu durum, 1949 yılına nazaran 1954'te tohumlanan inek sayısındaki artışın hemen hemen yirmi yedi mislinden fazla olduğunu göstermektedir. Nihayetinde 1950 yılından sonra gerek tohumlama istasyonu merkezlerinde gerekse buralarda tohumlama yapılan sığır sayısında önemli bir artış gerçekleşmiştir⁴⁷⁴.

1959 yılı sonlarına gelindiğinde çeşitli illerdeki sığır suni tohumlama istasyonu sayısı toplamda 66'yu bulmuştur. Bu sığır suni tohumlama istasyonu merkezlerinin bulunduğu iller ve sayıları şöyledir: Amasya (1), Ankara (2), Artvin (1), Aydın (5), Balıkesir (1), Bilecik (1), Bolu (4), Burdur (1), Bursa (1), Çankırı (1), Çorum (1), Denizli (1), Erzincan (1), Erzurum (1), Eskişehir (1), Gaziantep (3), Giresun (1), İstanbul (1), İzmir (2), Kars (1), Kastamonu (4), Kayseri (3), Kocaeli (1), Konya (5), Manisa (1), Kahramanmaraş (1), Muğla (2), Nevşehir (1), Niğde (3), Ordu (1), Rize (1), Sakarya (1), Samsun (4), Sivas (1), Tekirdağ (1), Tokat (1), Trabzon (1), Yozgat (1), Zonguldak (2). Aynı dönem zarfında koyun suni tohumlama merkezleri ve sayısı ise şöyledir: Ankara (16), Balıkesir (2), Bitlis (1), Çorum (5), Diyarbakır (7), Erzincan (2), Erzurum (5), Eskişehir (3), Gümüşhane (2), Kars (3), Kayseri (43), Konya (28), Manisa (1), Niğde (15), Kahramanmaraş (1), Sivas (2), Van (2), Yozgat (5), Devlet Üretme Çiftlikleri (10), Haralar (8) olmak üzere toplamda 161 adettir⁴⁷⁵. 1949-1959 yılları arasında 82 bölgede bulunan sığır suni tohumlama merkezlerinde yapılan tohumlamalarda toplamda 237.171 ineğe suni tohumlama yapılmıştır⁴⁷⁶. Ayrıca inceleme dönemi içerisinde çeşitli il ve ilçelerde aşıım durakları tesis edilmiş ve bu merkezlerde halkın elindeki sığır, koyun ve atların tohumlaması yapılmıştır. Bu aşıım duraklarının sayısı toplamda 482 adettir⁴⁷⁷.

Fotoğraf -15

1959 yılında faaliyet gösteren sığır suni tohumlama merkezleri

Kaynak: Adaoğlu, *age.*, s. 97.

474 Afif Sevinç, **Sığırlarda Sun'i Tohumlama ve Türkiye'deki Tatbikatı**, AÜ. Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1961, ss.40-47.; Bk.: Adaoğlu, *age.*, ss.68-97.

475 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958 - (Cetvel -11).

476 Adaoğlu, *age.*, ss.94-97.

477 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958 - (Cetvel -12).

Hayvancılık alanında ıslah ve araştırma çalışmaları kapsamında uygulama alanına giren konulardan birisi de yurt dışından yapılan “sperma” ithalatı alanında oldu. Ülke hayvancılığının iklim şartlarına göre yabancı ırklarla melezlenerek vasıf ve verimlerinin yükseltilmesi çalışmalarına başlamadan evvel ilk önce deneme mahiyetinde çalışmalar yapılması yoluna gidildi. Örneğin Karadeniz sahil şeridinde bulunan ufak cüsseli ve birçok yerleşim bölgesinde bulunan yerli kara sığır ırkı ile Jersey ırkının melezleme faaliyetine girişilmeden önce Jersey ırkı boğalarına ait spermalar ithal edilerek Samsun–Karaköy Harası, Konya Harası ve Boztepe İnekhanesi’nde deneme faaliyetlerine girişilmiş ancak Samsun Karaköy Harası ve Boztepe İnekhanesi’ne ulaşım şartlarının kısıtlılığı ve ithal edilen spermaların Türk hava yolları uçakları ile sevkiyatı sebebiyle bu üretme tesislerinden vazgeçilmiş; yalnızca Konya Harası’nda denemelere başlanmıştır. Bu amaçla yapılacak olan ilk sperma sevkiyatı, 1952 yılında İngiltere’den gerçekleşmiştir. İthal edilen spermalar Konya Harası’na ulaştıktan sonra Veteriner Hekim Necmi Bilgiç tarafından deneme ve uygulama çalışmalarına başlanmıştır. İthal edilen bu spermalardan Konya Harası’nda bulunan 44 baş ile halkın elindeki 3 baş ineğin tohumlama işlemi yapılmıştır. Tohumlaması yapılan 47 baş inekten 33 baş buzağı elde edilmiştir. Bu denemeye göre; doğum oranı haradaki sığırlarda %70.45 nispetinde iken halkın elindeki sığırlarda %66.66 oranında bir netice vermiştir. İkinci ithalat 1954 yılında İtalya’dan İsviçre Esmeri ve Holstein sperması getirilerek Karacabey Harası ve halkın elindeki ineklerin tohumlanmasında kullanılmıştır. Karacabey Harası’nda 54, İstanbul’daki yetiştiricilerin ise 165 inek olmak üzere toplamda 219 baş sığıra tohumlama yapılmıştır. 1955 yılında hem İtalya hem de İngiltere’den sperma ithalatına devam edilmiştir. İtalya’daki sperma sevkiyatı 20.05.1955–27.07.1955 tarihleri arasında on parti halinde yapılmıştır. Sevkiyatta 180 cc. Holstein ve 120 cc. İsviçre Esmeri ırklarına ait olmak üzere toplamda 300 doz sperma ithal edilmiştir. Bu spermalar İstanbul, İzmir ve Tire’de kullanılarak 181 adet inek tohumlanmış ve bunlardan 123’ünün tohumlaması 30–60 gün içerisinde geri dönmemiştir. İngiltere’den ithal edilen sperma sevkiyatı ise 240 doz Jersey, 70 doz Lincoln Red Shorthorn, 70 doz Hereford ve 60 doz Aberdeen Angus olmak üzere toplamda 440 cc. şeklinde getirilmiştir. Bu spermalar arasında yer alan Shorthorn ve Hereford ırkları Göle Şeref İnekhanesi’ne, Aberdeen Angus ve Jersey ırkları Konya Harası’na, Jersey spermalarından bir miktarda Karaköy Harası’na gönderilmiştir. Bu sevkiyattan Jersey ırkından Karaköy’de 84, Lincoln Red ırkından Göle’de 10, Hereford ırkından Göle’de 21, Aberdeen Angus ırkından ise Konya Harası’nda 27 ineğe tohumlama yapılmıştır. Bu dönemde ayrıca dondurulmuş sperma ithali ve uygulanması gündeme gelmiş, bu hususta Lalahan Zootečni Araştırma Enstitüsü görevlendirilmiştir. Enstitü, suni tohumlama uzmanı olan Adnan Özkoca’yı dondurulmuş sperma konusunda görevlendirmiştir. Ziraat Vekâleti ise bu konuda uzmanlık kazanmak amacıyla Adnan Özkoca’yı 28.01.1958–05.02.1958 tarihleri arasında Batı Almanya’ya göndermiştir. Özkoca yurda dönüş yaptıktan sonra Almanya ile yapılan anlaşma gereğince spermalar doğrudan Ankara’ya gönderilmiş ve Lalahan’da muhafaza altına alınmıştır. Vekâlet tarafından Holstein ırkını ait olan spermaların İzmir’de, İsviçre Esmeri ırkına ait olanlarında Ankara, Bursa, Eskişehir, Niğde ve Kayseri illeri ile Karacabey Harası’nda kullanılmasına karar verilmiştir. Daha sonra ilk kez denemesi yapılan bu tip spermaların nasıl kullanılacağı, nasıl yumuşatılarak tatbik edileceği ve termosların nasıl açılıp ampullerin nasıl çıkarılacağı öğretili. Bu çalışmalarda İzmir’den Veteriner Hekim İskender Akyerman, Kayseri’den Memduh Oruçan, Eskişehir’den Hüseyin Sert, Niğde’den sağlık memuru Turan Yetişkul, Ankara’dan teknisyen Mustafa Ün, Bursa’dan sağlık memuru Lütfü Ege ve İstanbul’dan sağlık memuru Yusuf Güçlü görevlendirildi. Uygulama aşamasında bahsi geçen yerlerde toplamda 375 baş ineğe tohumlama yapılırken, bunlar içerisinde 163 başı gebe kalmıştır. Gebelik oranı ise %43.47 oranında kalmıştır⁴⁷⁸.

İnceleme döneminde hayvan varlığının geliştirilmesi, verimlerinin artırılması ve ülkedeki salgın ve paraziter hastalıkların büyük ölçüde önüne geçilmesi noktasında yapılan çalışmalardan birisi de hayvan hastalıklarıyla mücadele faaliyetleriydi. 1950 yılına kadar Ziraat Vekâleti Veteriner İşleri Umûm Müdürlüğüne bağlı olan Etlik ve Pendik bakteriyoloji ve seroloji enstitüleri tarafından yapılan araştırmalar, geliştirilen aşı, serum ve dozlar vasıtasıyla bir zamanlar ülkeyi kasıp kavuran sığır vebası gibi tehlikeli salgın hastalığı hemen hemen ortadan kaldırmıştı. Bunun yanı sıra şarbon, barbon, çiçek, distomastos, keçi ciğer

478 Adaoğlu, *age.*, ss.98-107.

ağrısı, kula vs. gibi girdiği sürüleri yarıya indiren ve tahripkar olan bu hastalıklara karşı aşı, serum ve ilaçlar üretilerek, bu hastalıkların etkisi en aza indirgenmeye çalışıldı. İnceleme döneminin sonlarına doğru her türlü hayvan hastalık ve zararlılarına karşı tesis edilen kurumlarda 32 eşit aşı ve biyolojik madde üretilmek suretiyle bu alanda bilimsel metotlarla mücadele imkânları sağlanmıştı. Mevcut dönemde bu çalışmalarını yürüten ve ülke hayvancılığının salgın hastalıklardan korunması amacıyla bilimsel araştırmalar yapan kurumlar şunlardı: Pendik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü, Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü, Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü, Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü, Erzurum Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü, Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü. Bu kurumlar dışında Bursa, İstanbul, Diyarbakır, Van ve Denizli illerinde kurulan Veteriner Bölge Laboratuvarları da başarılı bir şekilde hayvan hastalıklarına karşı mücadele göstermekteydi. Ayrıca 1959 yılında 21 ilde hayvan hastanesi ve dispanserleri faaliyete geçirilmişti⁴⁷⁹. Bu dönemdeki başlıca Hayvan Dispanserleri şöyleydi: Afyon Hayvan Dispanseri (1950), Kastamonu Hayvan Dispanseri (1952), Çanakkale Hayvan Dispanseri (1952), Çorum Hayvan Dispanseri (1952), Aydın Hayvan Dispanseri (1955), Urfa Hayvan Dispanseri (1956), Edirne Hayvan Dispanseri (1957), Gaziantep Hayvan Dispanseri (1959), Tokat Hayvan Dispanseri (1959) ve Balıkesir Hayvan Dispanseri (1959)⁴⁸⁰.

Hayvanların yetiştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla yapılan besleme çalışmalarının ülke genelinde yaygınlaştırılması noktasında ise yeterince başarılı olunamamıştır. Hayvancılığa layık olduğu kadar ehemmiyetin verilmesinde geç kalındığını belirtilerek hayvan beslenmesi ve hayvan yemini kolaylaştıracak yonca ve kromika tohumlarının bol yetiştirilmesi üzerinde hükûmetin ciddi bir teşebbüsünün olmadığına değinilmiş, mera alanların korunması konusunda gerekli özenin gösterilmediğine dikkat çekilmiştir⁴⁸¹. Hatta, Ziraat Vekâletinin hayvancılık politikası ve Veteriner İşleri Genel Müdürlüğünü daima ikinci planda görmeye çalışan bir vekâlet şeklinde çalıştığı dahi ifade edilmiştir. Vekâletin ülke hayvancılığının ıslah, üretme, sağlık, yem, bakım gibi davalarıyla karşı karşıya bulunduğunu unutmuş görüldüğü, kara sabanın kara talihini, cılız öküzlere sürükletmekte bir beis görmediği sert sözlerle eleştirilmiştir⁴⁸².

Bununla beraber ülkedeki hayvan varlığının ıslahı, melezleme ve suni tohumlama yoluyla çoğaltımı ve yetiştirilmesine yönelik araştırma ve çalışmalar devlet kurumları tarafından gerçekleştirilirken, beslemeye yönelik araştırma-geliştirme ve üretim faaliyetleri halkın tekeline bırakılmıştır. Bu sebeple diğer konularda olduğu gibi besleme noktasındaki araştırma ve faaliyetleri devletten beklenmiştir. Bu dönemde üreticiyle devlet kurumları arasında aracı olabilecek sivil örgütlenmelerin olmayışı, var olanların da yeterince fonksiyonel bir şekilde faaliyet gösterememesi; devletin kurumlarındaki verim artışının sağlayan pratik bilgilerin köylüye ulaşmasını güçleştirmiştir⁴⁸³. Bu sebeple devletin hayvancılığı geliştirmek ve halka mal etmek maksadıyla yaptığı çalışmalar uzak kalmış, et-süt ve yapağı gibi hayvansal ürünlerden verim atışı sağlayan deneme mahiyetindeki ıslah çalışmalarından istenilen netice alınmıştır. Ancak yetiştirilen yüksek

479 **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1958**, ss.12-13.; **Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1959**, s.45.; **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, ss.92-93.

480 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958 - (Cetvel -10); Bk.: Fuat Altinkurt, "Hayvan Hastaneleri ve Önemleri", **Türk Veterinerler Derneği Dergisi**, Yıl: 17, S 16, (Kasım 1947).

481 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C 16, Birleşim: 54, Toplantı: 3, 27.02.1949, s.861.

482 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C 16, Birleşim: 54, Toplantı: 3, 27.02.1949, s.857.; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C 8, Birleşim: 27, Toplantı: 2, 30.12.1947, s.764.

483 Cemalettin Şenocak, "Çiftçi Eğitimi ve Verimlilik", **Tarım Semineri (15-19 Nisan 1968)**, Millî Prodüktive Merkezi Yay., İstanbul 1968, s.147.

vasıflı hayvan ırklarının çoğaltılarak köylüye ulaştırılması ve bu sayede ülke hayvanlarının büyük ölçüde ıslahı içinde yeterince başarılı olunamamıştır⁴⁸⁴.

İnceleme dönemi sonlarında yetiştirme kurumlarında elde edilen damızlıklar Ziraat Vekâleti tarafından açılan damızlık depoları, aşım durakları, suni tohumlama laboratuvar ve merkezlerinde aşılanarak yetiştiricilere intikal ettirilmeye devam edilmiştir. 1965 yılına gelindiğinde ıslah için gerekli olan ve damızlık materyali sağlayan 7 adet harada 1.542 baş damızlık erkek ve dişi at bulunduğu tespit edilmiştir. Yetiştiricilere dağıtılan atların yanı sıra ekserisi yarış organizasyonlarına gönderilen atlara büyük ilgi gösterilmiştir. 1960 yılında mevcut kurumlardan satılan atlardan 609.000 lira ile 48 bal, 1961’de 800.000 lira ile 67 baş ve 1962 yılında da 743.000 lira ile 56 at satışı yapılmıştır. Ayrıca 1960 yılında aygır depoları ve yetiştiricilere 411, 1961’de 349, 1962’de 212 ve 1963 yılında da 386 aygır satışı gerçekleştirilmiştir. Vekâlete ait aşım duraklarında ise 1960’da 314 aşım durağında 38.685 kısırağa, 1961’de 294 aşım durağında 36.901 kısırağa, 1962’de 344 aşım durağında 38.048 kısırağa ve 1963 yılında da 439 aşım durağında 49.892 kısırağa aşım yaptırılmıştır. İnceleme döneminde katır ve merkep yetiştiriciliği de önem kazanmış ve ekserisi dağlık olan bölgelerde taşıma aracı olarak katıra gereksinimin artması sebebiyle Çukurova Harası’nda bir merkep yetiştirme seksiyonu faaliyete geçirilmiştir. 1961–1962 yıllarında Kıbrıs’tan getirilen dişi ve erkek materyallerle yetiştirme işlerine başlanmıştır. Bu işler için 1961’de 127’si dişi ve 12’si erkek, 1962’de 50’si dişi ve 40’i erkek olmak üzere toplamda 229 merkep ithal edilmiştir. Hara ve aygır depolarında yapılan ıslah ve yetiştirme çalışmaları neticesinde 1965 yılına gelindiğinde merkep sayısı 359 başa yükselmiştir⁴⁸⁵.

Büyükbaş hayvan grubu ıslahında ise yeni hayvan ırklarının ıslah ve yetiştirilmesi çalışmalarına başlanmıştır. Bu doğrultuda yetiştirilmesi yapılan önemli hayvan türlerinden birisi “Manda” yetiştiriciliğidir. Mandaların hem verim hem de iş hayvanı olması sebebiyle yararlanılması düşünülmüş ve bu minvalde Hint mandalarının yetiştirilmesine gayret gösterilmiştir. Mandalar et veriminden ziyade süt ve iş gücünden istifade edilmek suretiyle kullanılmıştır. İneğe nazaran sütü biraz daha fazla ve yağlı olan manda mahsulleri genellikle yağ, kaymak ve yoğurt imalinde kullanılmıştır. 1945 yılından itibaren başlayan çalışmalarla ülke sathındaki manda sayısı 1945–1953 yılları arasında 945.000 adet olarak tespit edilmiştir. Manda yetiştiriciliği ve varlığı bakımından ise Orta Karadeniz Bölgesi (Samsun, Kastamonu, Sinop, Amasya, Tokat ve Çorum illeri) önde gelmektedir ve bölgede en yüksek sayı ve özelliği Samsun ili göstermektedir⁴⁸⁶.

1960’lı yılların başlarında yetiştirme kurumlarında üretme çalışmaları görülen başka bir gelişme de Türkiye’nin ihraç ettiği hayvanlar arasına artık devenin de dahil edilmesi olmuştur. Bununla ilgili ulaşılan bir haberde Türkiye’den Arap memleketlerine küçükbaş hayvanlardan sonra deve ihracının da yapılmaya başlandığı ve başladıktan sonra geçen süre içerisinde Suriye’ye 308.750 kg., Lübnan’a ise 28.431 kg. canlı deve ihracatının gerçekleştiği belirtilmiştir. Ayrıca ihracatı yapılan develerin bir kısmının Suriye ve Lüb-

484 İnci, **agt.**, s.268.; Bu dönemde bakım ve beslenme şartlarında herhangi bir iyileştirme yapmadan, sadece generasyon kullanılan damızlıkları usulüne göre dikkatlice seçmek suretiyle sürülen yapağı veriminde ve kalitesinde kısa zamanda önemli artışlar meydana geldiği görülmüştür. Örneğin Türkgeldi DÜÇ’teki Kıvırcık sürüsünde 1955 yılında 1.5 kg. olan ortalama yapağı verimi, üç generasyon damızlık seçimi onunda 2.4 kg., 50’S olan yapağı kalitesi 56’S’e çıkarılmış; yapağıda kaba kılların nispi miktarı azaltılmış ve piyasada çok aranan bir yapağı geliştirilmiştir. Aynı durum Malya ve Ulaş DÜÇ İşletmelerindeki Karaman ırkı sürülerinde gerçekleşmiş ve büyük bir ilerleme kaydedilmiştir. Bk.: **Türkiye Hayvancılığı ve Problemleri**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1964, ss.39-40.

485 Fahri Veteriner, “Hayvancılık Ekonomisi: Hayvan Islah ve Yetiştirme Çalışmaları”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 26, S 442, (28 Şubat 1965), s.8.

486 Cemil Çalgüner, **Türkiye’de Hayvancılığın Önemi ve İnkişaf Çareleri**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1958, ss.56-61.; Manda yetiştiriciliğine verilen önem neticesinde 1961 yılında 2.637 baş manda ihraç edilirken, bu sayı 1962’de 8.117 başa yükselmiştir. Bk.: “Canlı Hayvan İhracatı Artıyor”, **Hürriyet**, 18 Mayıs 1963, s.3.

nan'da kesilerek etlerinden faydalandıkları hatta bir de deve etinin de en az geyik eti kadar lezzetli olduğunu bildirdiklerine dair bilgiye ulaşılmıştır⁴⁸⁷.

Sığır yetiştiriciliği ve ıslahında ise daha önceki dönemlerde daha ziyade Avusturya ve Macaristan kökenli Montafon, İsviçre Esmeri (Montafon)⁴⁸⁸, Boz ırk ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yer alan hayvan ırkları üzerinde ıslah ve araştırma çalışmaları yapılırken, 1950'li yılların sonlarından itibaren yetiştirme kurumlarında Holstein, Jersey, Aberdeen Angus, Hereford ırklarıyla melezleme çalışmaları yapılmıştır. Bu doğrultuda 1958–1959 yıllarında İsviçre kökenli Brown Swiss ve Amerika'dan Jersey, Holstein, Aberdeen Angus ve Hereford ırkları ithal edilmiştir. İthal edilen ırkların dağılımı ise şöyledir: Brown Swiss (25 adet boğa), Jersey (15 boğa, 30 adet inek), Holstein (17 boğa, 30 adet inek), Aberdeen Angus (15 boğa, 30 adet inek), Hereford (15 boğa, 30 adet inek) ve İsviçre'den 1959 yılında Brown Swiss (2 boğa, 42 adet inek). Türkiye'ye en erken ithal edilen sığır ırkı Brown Swiss olmuş ve ülke şartlarına intibak ederek iyi bir şekilde yetiştirilmesi yapılmıştır. İthal edilen boğalar tohumluk olarak İzmir, İstanbul, Düzce, Zonguldak, Samsun, Giresun, Rize, Aydın ve Balıkesir illerinde bulunan suni tohumlama merkezlerine gönderilmiş ve halk arasında yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır⁴⁸⁹.

İstanbul, Adapazarı, Kocaeli, Bolu, Düzce ve İzmir gibi illerde kalkınma planına dayanılarak Holstein, Orta ve Doğu Anadolu bölgelerinde Brown Swiss (Montafon), Karadeniz sahil şeridinde ise Jersey ırkının yaygınlaştırılmasına⁴⁹⁰ gayret gösterilmiş ve bu doğrultuda adı geçen sığır ırklarının melezlemesi yapılmıştır. Holstein ırkının melezlemesi Sakarya İnekhane'sinde yapılırken, Jersey melezleme çalışmaları Samsun–Karaköy Harası'nda yürütülmüştür. Ayrıca et sığır ırkının önde gelen türlerinden Aberdeen Angus ve Hereford ırkının yerli ırklarla ıslah ve deneme çalışmaları yapılmıştır. Bu doğrultuda halkın elindeki sığır ırklarının vasıflı ve verimli hale getirilmesi amacıyla inekhanelerden bedeli mukabilinde damızlık hayvan satılmıştır. 1960'da 340, 1961'de 342, 1962'de 420 ve 1963'te de 491 baş; durumu olmayan fakir köylülere de 1960'da 19, 1961'de 18, 1962'de 26 ve 1963'te de 116 baş boğa tahsis edilmiştir. Yetiştiricileri boğa satın alma ve besleme külfetinden kurtarmak amacıyla boğaların fennî esaslar dahilinde bakılıp sağlıklı ve fertilitelerini muhafaza ettiği Ziraat Vekâleti boğa depoları ve aşıım duraklarında tohumlama çalışmalarına devam edilmiştir. Bu minvalde 1960'da 18 aşıım durağında 78 boğa ile 2.976 inek, 1961'de 18 aşıım durağında 111 boğa ile 2.986 inek, 1962'de 19 aşıım durağında 110 boğa ile 4.908 inek ve 1963'te de 20 adet aşıım durağında 114 boğa ile 8.387 ineğe tohumlama yapılmıştır. Böylece 1965 yılı başlarında tahmini olarak Montafon, Holstein ve Jersey ırkı melezi 260.000 civarında bir seyir izlemiştir. Aynı dönemde yetiştiricilere 1960'da 207, 1961'de 175 ve 1962 yılında ise 346 baş inek verilmiştir. Mevcut inekhane ve haraların sığırılık birimleri ise damızlık ve tesislerini tamamlayamamış; bu sebeple planlı kalkınmanın getirdiği imkânlardan faydalanılarak Avusturya, İsviçre, Hollanda ve İngiltere gibi ülkelerden damızlık materyali ithal edilmiştir. Bu ülkelerden 1961, 1962 ve 1963 yıllarında ithal edilen hayvan sayısı toplamda

487 “İhraç Malları Arasına ‘Deve’ de Girdi”, **Hürriyet**, 8 Aralık 1962, s.5.

488 İsviçre Esmeri sığır ırkı, ıslah ve yetiştirme çalışmalarında en fazla verim alınan hayvan ırkları arasındadır. 1960'lı yıllara kadar yetiştirme kurumlarında bu ırkın en iyi numunelerini yetiştirilmiştir. Bu yetiştirme kurumları arasında Türkiye Şeker Fabrikaları Çiftlikleri ve özellikle Eskişehir Çiftliği, Bursa Bölge Ziraat Okulu ve Beydere Teknik Ziraat Okulu sürüleri en az İsviçre'deki orijinal Esmer sığır sürüleri kadar yüksek verimli olduğu tespit edilmiştir. Bk.: **Türkiye Hayvancılığı ve Problemleri**, s.43.

489 Adaoğlu, **age.**, ss.62-63.

490 Jersey ırkı boğalarının genç olması, barındırılma ve beslenmeleri için lazım gelen tedbirler alınması maksadıyla Temmuz ayından itibaren tahsis edildikleri mıntıkalara gönderilmeleri mümkün olmuşa da bu bölgenin iklim ve coğrafi yapısı sebebiyle (yayla dönemi) çok sayıda inek tohumlanamamıştır. Bölgeye gönderilen 11 baş damızlık boğa ile Giresun, Samsun, Bafra, Çarşamba, Karaköy Harası, Ordu, Trabzon, Rize, Hopa, Zonguldak ve Bartın'da toplamda 1.311 ineğe tohumlama yapılabılmıştır. Bk.: Adaoğlu, **age.**, s.64.

878 büyükbaşdır. Bunun 848 başı inek, 30 başı ise boğadır. Böylece yetiştiricilerin ihtiyacı olan dişi damızlık temini sağlanmaya çalışılmıştır. Nitekim 1964 ve 1965 yıllarında da ithalata devam edilmiştir⁴⁹¹.

Fotoğraf –16

Hereford Sığırı

Brown Swiss (İsviçre Montafon)

Kaynak: <https://delphipages.live/tr/bilim/memeliler/tirnakli-memeliler/hereford-breed-of-cattle> (Erişim Tarih: 12.09.2021).; Adaoğlu, **age.**, s. 61.

İnceleme dönemi sonlarına doğru büyük ve küçükbaş hayvancılık alanında yapılan ıslah araştırmalarının üreticiye yansiyacak biçimde gerçekleştirilemediği gözlemlenmiştir. Nitekim, ıslah çalışmalarında uzun yıllar boyunca çalışmalar yapan hayvan yetiştirme kurumlarının kendisine en yakın muhitteki yetiştiricilere dahi istenilen şekilde damızlık materyali temin edemediği görülmüştür. Bu durum, ülke hayvancılığının ıslahı bakımından istenilen nitelikte bir gelişme yaşanmadığını göstermektedir. 1960’lı yılların ortalarına değin hükûmetlerin ülkedeki hayvansal üretimi artırma yönündeki çalışmaları hemen hemen yeni devlet müesseseleri kurmak ve buralardan memleketin damızlık hayvan ihtiyacını karşılamak şeklinde cereyan etmiştir.

Bu dönemde uygulanan bu sistemin memleket hayvancılığını geliştirmede verimli olamayacağı, memleketin damızlık hayvan ihtiyacının devlet müesseseleri tarafından karşılanmasına maddeten imkân bulunmadığını, devlet müesseselerindeki damızlıkların yetiştirilme ve dağıtım usullerinin ülke hayvancılığını geliştiremeyeceği öne sürülmüştür⁴⁹². Nitekim bu dönemde mevcut yapıdaki yetiştirme ve ıslah kurumlarının geniş ölçekte ve pratiği etkileyecek biçimde damızlık materyali kadrosunu oluşturamamış olması ve tesislerinin tam teşekküllü bir şekilde aktif olarak faaliyet gösteremeyişi en önemli sorunların başında gelmiştir. İnceleme dönemindeki bir diğer önemli sorun, ıslah çalışmalarının merkezinde yer alan Ziraat Vekâletinin damızlık yetiştirme işini birkaç teşebbüs dışında devlet kurumlarına bırakmış olması ve bu bağlamda halk yetiştiriciliği meselesini ihmal etmesinden kaynaklıydı. Örneğin en çok bütçe ayrılan ve emek sarf edilen Merinos koçu yetiştirme işi kurumların dar imkânları çerçevesinde yılda ortalama 1.000–1.200 başı geçemediğinden belirli bölgelerin ihtiyacını karşılamakta dahi güçlüklerle karşılaşılıyordu. Aynı durum, sığır ıslahı çalışmalarında da gerçekleşmişti. Dolayısıyla Ziraat Vekâleti kurumları ile halkın birlikte çalışabileceği bir hayvancılık politikası uygulanması gerekmektedir. Bu politika, araştırma, eğitim ve yayım, hayvan sağlığını koruma ve resmi kurumlarla halk iş birliği şeklinde olmalıydı. Bu anlamda halk yetiştiriciliğini idare eden ve devlet kurumları ile iş birliğini sağlayan “birlik” yahut “kooperatif” benzeri organizasyonlar aktif olarak rol almalıydı. Böylece devlet mevzuat, teşkilat ve bütçe bakımından hayvan

491 Fahri Veteriner, “Hayvancılık Ekonomisi: Hayvan Islah ve Yetiştirme Çalışmaları”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 26, S 442, (28 Şubat 1965), s.14.

492 **Türkiye Hayvancılığı ve Problemleri**, ss.44-45.

ıslah ve araştırma işlerini halk organizasyonlarına intikal ettirecek şekilde tanzim ve tertip etmiş olacaktı. Devlet kurumları da halk yetiştiriciliğini destekleyecek bir program ve politika üstlenmeliydi. Bu surette hayvan ıslahı ve araştırma işlerinde devlet hakiki rolünü yerine getirmiş ve bu sayede hayvancılık politikasına bilimsel bir yön vermiş olacaktı⁴⁹³.

Fotoğraf –17

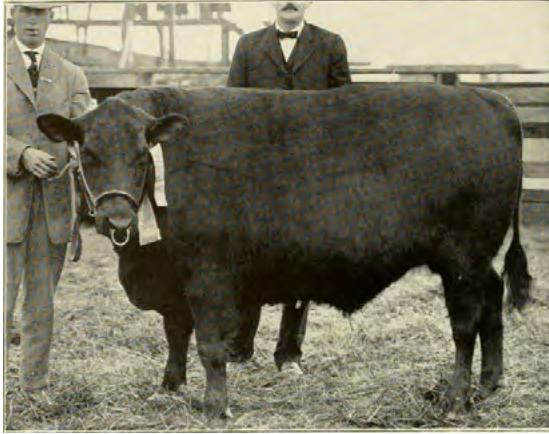

Holstein (Siyah-Alaca)

Jersey - Samsun

Kaynak: **Devlet Üretim Çiftlikleri Plan, Program ve Projeler**, s. 94.; Adaoğlu, **age.**, s. 78.

Fotoğraf –18

Aberdeen Angus

Jersey - Samsun

Kaynak: <https://www.flickr.com/photos/internetarchivebookimages/14763131175/in/photostream/> (Erişim Tarihi: 16.10.2021).; Adaoğlu, **age.**, s. 65.

1950–1963 döneminde hayvan ıslahı, deneme ve seleksiyonla çoğaltım çalışmaları kapsamında sığırcılıkta damızlık hayvan ithalatı sürdürülmüş ve hayvan ırklarının ıslahında azımsanamayacak bir başarı elde edilmiştir. Koyunculukta ise ıslah ve seleksiyon çalışmaları bağlamında yürütülen faaliyetler titizlikle ilerletilmediği için sığırcılıktaki gibi gözle görülür bir başarı sağlanamamıştır. Diğer yandan bu dönemde hayvancılık örgütlenmelerine gerekli önem verilmemiştir. Dönemin hayvancılık politikaları incelendiğin-

493 Zeki Mağdenli, “Hayvan Islah İşleri Halka Nasıl İntikal Ettirilebilir?”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, S 299, (1952), ss.8, 14-15.

de, sektörün gelişimine yönelik çoğu zaman araç olarak desteklemelerin kullanıldığı görülmüştür. Fakat bu desteklemelerin yetiştiricilerinin örgütlenerek kendi işlerinin sahibi olmalarına ve üreticinin üretimden yeterli payı almalarına olanak vermediği gözlemlenmiştir. Hayvancılık örgütlenmelerine yönelik girişimler ise 1960’lı yıllardan itibaren ele alınmış, 1963 yılından itibaren de hazırlanan kalkınma planlarında bu örgütlenmeler için gerekli tedbirlerin alınacağı öngörülmüştür. Nitekim birinci beş yıllık kalkınma planına bakıldığında hayvancılık sektörüne yönelik, birim hayvan kalitesi ve hayvan başına düşen verimi artırmak amacıyla çeşitli hayvan gruplarında ırk ıslahı çalışmalarının yapılması ve yaygınlaştırılması, hayvan hastalıkları ile etkin mücadele edilmesi ve hastalıklara yönelik her türlü aşı ve koruyucu maddelerin temin edilmesi, hayvan bakımı ve yetiştirilmesi konularında üreticinin eğitilmesi gibi temel hedeflerin belirlendiği, ancak belirlenen bu hedeflerin oldukça gerisinde kaldığı görülmüştür⁴⁹⁴.

3.3.2.4. Ormanlık Alanında Araştırma–Geliştirme Faaliyetleri

İnceleme döneminde araştırma–geliştirme (AR–GE) faaliyetlerinin bir diğer aşaması da ormancılık sahasında ortaya çıktı. Orman araştırmalarına dair bilimsel çalışmalar her ne kadar 1934 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü Orman Fakültesinin kurulmasıyla başlamışsa da bu araştırma çalışmalarının esas ağırlık merkezini 1950’li yıllar oluşturdu. Bu dönemde Ziraat Vekâleti tarım ve hayvancılık alanında olduğu gibi ormancılık sahasında da önemli çalışmalara imza atacak kurumların temellerini atmayı ihmal etmedi. Ziraat Vekâleti tarafından ortaya atılan ve kurulacak olan ormancılık araştırma merkezi, ülkede ulusal ve bölgesel düzeyde ormancılık araştırmalarına eğildi ve millî gelire önemli katkılar sağlayan kurumlar arasında yer aldı. Orman sevgisi, politikası ve araştırmalarına verilen önemin bir nişanesi olarak 1951 yılı Eylül ayında toplanan Orman Başmüdürleri toplantısında ilk defa orman konusunu bilimsel olarak araştırma hususu gündeme geldi. Buna paralel olarak 1952 yılında bir ormancılık istasyonu kurulması kararı alındı. Bu doğrultuda Tarım Bakanlığı Orman Müdürlüğüne bağlı olarak 1952 yılında Bolu’da kurulan Orman Araştırma İstasyonu’yla ülkede müstakil anlamda ormancılık araştırmasına başladı. Amenajman ve Hasılat, Orman Koruma ve Mücadele, Ormanların Kolektif Tesirleri ve Toprak Muhafazası, Orman Ekonomisi ve Politikası, Orman Mahsullerini Kıymetlendirme ve Silvikültür ve Orman Botanığı şubeleri olmak üzere toplam altı şubede çalışmalar yürütüldü⁴⁹⁵.

1955 yılına kadar çalışmalarını sürdüren Bolu Orman Araştırma İstasyonu, Ormanlık İstişare toplantısında alınan karar gereğince 1955 yılında Ankara’ya nakledildi ve Ormanlık Araştırma Enstitüsü adını aldı. Kurum, Atatürk Orman Çiftliği içinde Marmara Köşkü civarındaki eski orman fidanlığı binasında çalışmalarına başladı. 1955 yılından itibaren bilimsel olarak çalışmalar yapan Türkiye Ormanlık Araştırma Enstitüsü yurdun dört bir yanında orman ve orman mahsullerine olan çeşitli ihtiyaçları daha kolay, bol ve iktisadi bir şekilde karşılayabilmek imkânlarını ve memleket özelliklerine, bilhassa muhit şart-

494 Sadi Aral ve Yavuz Cevger, “Türkiye’de Cumhuriyetten Bugüne İzlenen Hayvancılık Politikaları”, **Türkiye 2000 Hayvancılık Kongresi**, (31 Mart-02 Nisan 2000), Ankara, ss.10-11.; Seyfettin Batal ve Reşit Sönmez, “Cumhuriyet’ten Bu Yana Hayvancılık Politikaları”, **Trakya Bölgesi 1. Hayvancılık Sempozyumu**, (08-09 Ocak 1992), Tekirdağ, s.39.; Hayvancılıkta beklenen gelişimin sağlanmadığına ilişkin ifadeye katkı olacak bir değerlendirmede de şu detaylara rastlanmıştır: “1960 yılında 27 milyon 164 bin olan tavuk sayısı on yıllık süre zarfında yalnızca 5 milyon artmış ancak buna karşılık tavuk yumurtası ve hindi sayısındaki artışlar önemsenmeyecek kadar az olmuştur. Aynı dönemde koyun sayısı 2 milyon, sığır sayısı 321 bin artmış olup, buna karşılık keçi ve deve sayısında ise mühim oranda azalma meydana gelmiştir. Hayvansal ürünler arasında mühim bir besin olan süt üretiminde ise 10 yılda sadece 74 bin tonluk bir artış yaşanmıştır. Bu miktar sürekli artış gösteren nüfus sayısına bölündüğünde kişi başına senede 9 kilo, günde ise 2, 5 gram süt düştüğü görülmüştür. 1960-1970 arası on yıllık süreçte ayrıca et üretimi de yalnızca bin ton artmış ve yine artan nüfusa bölündüğünde kişi başına günde 2 gram et düştüğü açıklanmıştır.” Bk.: Z. Akçapar, “Kişi Başına Düşen Besin Maddesi Her Yıl Biraz Daha Azalıyor”, **Hürriyet**, 4 Mayıs 1972, s.5.

495 Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Aralık 1952: Orman Araştırma İstasyonu Kuruldu”, **Türk Ekonomisi**, S 115, (1953), s.24.; Bk.: “Ormancılık Araştırması”, **Bülten**, S 6, (1956), s.9.; Macit Gülçür, “Ormancılık Araştırma Enstitüsü Çalışmaları”, **Türk Ormanlığı Yüzüncü Tedris Yılına Gireken (1857-1957)**, Türkiye Ormanlılar Cemiyeti Yay., Ankara 1957, s.161.

larına uygun ve mütekamil bir ormancılığın kurulmasında lüzumlu teknik esasları araştırmak; ormanların kolektif hizmetleri hakkında daha geniş bilgiler elde etmek, devamlı surette gelişen ormancılık ilim ve tekniğinin Türkiye ormanlarında tatbikatı neticelerini bulmak amacıyla faaliyet gösterdi. Bu hususta araştırmalar amacıyla Enstitü tarafından çeşitli ormanlık bölgelerinde tecrübe orman ve araştırma sahaları tesis edildi. Bunlar; Büyükdüz Tecrübe Ormanı (Karabük), Çamkoru Tecrübe Ormanı (Kızılcahamam), Bala Koruyucu Orman Şeritleri Tesisi Deneme Sahası (Ankara-Bala) ve Aladağ Tecrübe Ormanı (Bolu) olarak adlandırılmıştı⁴⁹⁶.

Enstitü kurulduğu tarihten itibaren ağaç çeşitleri ile ilgili araştırma, biyolojik çeşitliliğin korunması, ormanların korunması ve yeni ağaç çeşitlerinin geliştirilmesi yönündeki çalışmalara büyük önem verdi ve bu hususta merkez araştırma birimlerinde birçok faaliyet yürütüldü. Bu bağlamda Enstitü laboratuvar ve araştırma-deneme sahalarında ağaç tohum vasıflarının tetkik ve tespiti, kızılçam ve karaçam fidanlıklarının yetiştirilme tekniği, Ankara ve civarındaki ağaçlandırmalarda kullanılacak ağaç türleri ve ağaçlandırma teknikleri, hızlı gelişen ağaç türleri ve entansif kültür metotlarıyla ağaçlandırma teknikleri üzerinde çalışmalar yapıldı. Ayrıca Enstitü tarafından tespiti yapılan araştırma ormanlarında sarıçam, karaçam, kızılçam, sedir, ladin, köknar ve kayın türlerinde tohum yıllarının takibi ve tetkiki, kızılçam ve sedirde uygun ve iyi vasıflı tohum üretim metodunun araştırılması; Türkiye’de kızılçam ormanlarının gelişimi, hasılat ve amenajman esasları, araştırma ormanlarında ekonomik yangın önleme ve mücadele metotlarının ve yangın söndürme alet ve malzemelerinin denenmesi, koruma yolu ile otlak ıslahı, otlak kireçleme ve gübrelemesi, orman işletmelerinde üretim biriminde çalışan iş gücünün verimlilik derecesine tesir eden bazı faktörler üzerinde araştırmalar ve Türkiye orman envanter metotlarının araştırılması, orman amenajmanında delikli kart sisteminin uygulanması hakkında araştırmalar yürütüldü⁴⁹⁷.

Orman Umûm Müdürlüğü ile birlikte Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve bünyesinde faaliyet gösteren ormancılık araştırma istasyonları ülke sathında “ağaçlama ve fidancılık” mevzusuna önem verdi ve bu doğrultuda ormanların içindeki tahrip edilmiş-yakılmış sahaların ağaçlandırması için büyük bir çaba sarf edildi. Bu doğrultuda gerek Enstitü gerekse ormancılık araştırma istasyonları tarafından ağaçlanan orman içi saha 1950 yılında 3.299 hektar iken bu miktar 1956 yılında 4.423 hektara yükseldi. Bu alanların ağaçlandırma çalışmasında 1950 yılında 1.258.155 adet fidan dikilirken, 1956 yılında 20.318.919 adet fidan dikimi yapıldı. Ayrıca yapılan araştırma ve çalışmalar sonrasında tespiti yapılan bölgelerde 1950-1956 yılları arasında 2 adet bölge orman fidanlığı, 17 adet de muvakkat fidanlık tesis edildi. Bu çalışmalar neticesinde 1950 yılında dağıtılan fidan sayısı 2.016.397 adet iken bu sayı 1956 yılında 5.103.061’e yükseldi. İnceleme döneminde sel ve çığ tehlikelerine karşı toprağın muhafazası ve bitki örtüsü ile yerinde tutulması, fazla yağın yağmurların ve süratle eriyen karın yarattığı tahribatı önlemek amacıyla 1952 yılından itibaren ağaçlandırma ve fennî araştırma istasyonlarının kurulmasına önem verildi. Bu doğrultuda Orta Anadolu Bölgesi’nde 250 hektar büyüklüğünde kum eksibesinin tespiti ve 1.080 hektar sahanın toprak muhafazası için araştırmalar yapıldı ve bölgeye yönelik bakım çalışmaları artırıldı⁴⁹⁸.

Bu dönemde ayrıca Ziraat Vekâleti ülkede ormancılığın içinde bulunduğu geri durumdan kurtulması için bir takım yeni çalışmalara teşebbüs etmiştir. Bu çalışmalardan biri bakanlığın talebi üzerine İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesiyle iş birliğine gidilerek ve akademisyenlerin yardımına müracaat edilerek, ormanların korunması ve geliştirilmesine yönelik önem arz eden ve Türk Ekonomisi Dergisi tarafından kısaltılarak yayımlanan ormancılıkla ilgili 21 maddelik bir rapor hazırlaması olmuştur⁴⁹⁹.

496 **Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları**, Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yay., Yay. No: 15, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1966, s.5.; Gülçür, agm., ss.161-163.

497 **Ormancılık Araştırma Enstitüsü**, ss.13-22.; Bk.: **Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yayın Katalogu (1952-1992)**, Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1992, ss.68-69.

498 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, ss.121-125.

499 Ziya Tataç, “Olaylara Bakış: Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 91, (1951), s.26.

3.3.3. Yayım

İnceleme dönemi içerisinde üreticiyi eğitmek ve ona teknik destek sunmak amacıyla uygulanan zirai yayım politika ve hizmetlerinin etkinliği artırılarak broşür, zirai film ve çiftçiye öğütler şeklinde sıralanan zirai yayım kanallarının sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir. Bu dönemde zirai üretim usullerini, çiftçi ve köylülerin yaşam standartlarını iyileştirmek için her türlü yayım ve enformasyon vasıtalarından faydalanarak en ileri ziraat tekniklerini ülke sathında yaymak üzere Ziraat Vekâleti bünyesinde 17 Mayıs 1957 tarihinde bir “Teknik Enformasyon Servisi” kuruldu. Servisin başlıca vazifesi şöyleydi: İş ve aile hayatlarında fayda ve kolaylık temin edecek bilgi, usul ve pratikleri çiftçilere ulaştırmak, çiftçi ve köylülerin zirai eğitimi işlerinde vazifeli bulunan teknik elemanlar için lüzumlu yayım malzeme ve teçhizatını hazırlamak ve temin etmek, gerek ziraatın ve gerekse çiftçilerin yaşam standartlarının ıslahına ve yaşama kolaylıklarının teminine hizmet edecek enformasyon usullerini ortaya koymak ve teşkilat mensuplarının bu bilgilerle donatılması için lüzumlu vasıtaları hazırlamak, zirai usullerin ve mahsullerin ıslahı işlerinde çalışan Ziraat Vekâletine bağlı teşkilat ve kurumlarla iş birliği yapmak suretiyle, bu teşkilat ve zirai eğitim-öğretim ve araştırma-geliştirme kurumlarının yapmış olduğu araştırma neticelerini çiftçi ve köylülere sağlamaktır. İşitme ve görme vasıtaları, neşriyat, radyo ile basın ve istihbarat birimlerinden oluşan bu servis, 1957 yılından itibaren hububat, hayvan yemi yetiştirilmesi, fidancılık ve ağaçlandırma, orman yangınları, merinos yetiştirilmesi, suni tohumlama, süt üretimi, meyve ağaçlarının bakım ve budanması, sebze fidesi yetiştiriciliği, yüksek vasıflı tohumların nereden ve nasıl temin edileceği, sulama, fennî tavukçuluk ve arıcılık, hayvan hastalıkları ile mücadele, zirai mücadele mevzularında projeler hazırlamış ve çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalara ait teknik bülten, broşür, afiş, slayt ve zirai filmler hazırlanmış; meydana getirilen enformasyon vasıtaları, çiftçi ve köylülerin zirai eğitim hizmetlerinde vazifeli Teknik Ziraat Teşkilatı’na ulaştırılarak, çiftçilerin en modern ve fennî ziraat bilgileriyle donatılmasına çalışılmıştır. Nitekim zirai öğretim konusunda yapılan bu çalışmalar sayesinde inceleme dönemi sonlarında Türk çiftçisinin daha ileri ziraat metotları ile üretim yapmaya başladığı gözlemlenmiştir⁵⁰⁰.

Bu doğrultuda hazırlanan ve halka aktarılan zirai yayımlardan bazıları ve yayımlandığı yıllar şöyledir: Çiftçi El Kitabı: Pamuklarımızı Nasıl ve Ne Zaman Sulayalım (1953), Çiftçi El Kitabı: Tarlalarımızı Nasıl Tesviye Ederiz (1953), Ayçiçeği Yetiştirelim (1954), Çiftçiye Öğütler: İyi Yem Bitkilerinden Adi Fiğ Yetiştirilmesi (1955), Çiftlik Sulaması: Sulama Kanalları Nasıl Açılır (1956), Çiftlik Sulaması: Tava Usulü Sulamada Seddeler Nasıl Yapılır (1956), Çiftlik Sulaması: Arazi Tesviyesi Nasıl Yapılır (1956), Karık Usulü Sulama (1958), Sulu Ziraatta Münavebe (1959), Ot Hasadı ve Muhafazası (1960), Orman Dile Geldi: Manzum Tablo (1960), Hububatı Kışlık Ekiniz: İyi Kaliteli ve Bol Mahsul Almak İçin 7 Adım, Doğu Bölgesinde Tütüncülük (1960), Ege Bölgesinde Tütüncülük (1960), Erik Yetiştiriciliği (1963).

500 **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, ss.36-37.; Bk.: **Ziraat Vekâleti Faaliyetler: 1959**, ss.23-24.; “İkinci Enformasyon Kursu Münasebetiyle Sayın Tarım Vekilimizin Konuşmaları”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 4, S 37, (Şubat 1953), ss.2-3.

Fotoğraf –19

3.3.4. Tohum Temizleme–Tohum, Meyve Fidanı ve Hayvan Dağıtımı, Bitki ve Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele

İnceleme döneminde Ziraat Vekâleti Merkez Teşkilatı tohum temizleme, tohumluk, fide–fidan ve hayvan üretimi ve dağıtımına yönelik en ciddi örgütlenmeyi 1 Mart 1950 tarih ve 5433 sayılı Kanun gereğince “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü” nün kurulmasıyla gerçekleştirildi. Bu kuruma sözleşmeler yoluyla özel çiftliklerde tohumluk üretilerek satın alma ve dağıtma yetkisi verildi. Böylece çiftçilerin tohum, sebze fidesi, meyve fidanı, damızlık hayvan ihtiyaçlarını karşılayacak güçlü bir kurum, ancak bu dönemde etkin bir şekilde faaliyet göstermeye başladı. Böylece Türkiye’nin 1925 yılından itibaren tohum ıslah istasyonları ve üretme çiftlikleri kurarak kendi yerli tohumlarını araştırma–geliştirme ve bilimsel esaslara dayalı olarak üreterek dağıtmakla başlayan örgütlenme arayışları, 25 yıllık bir araştırma–geliştirme süreci sonrasında, tarım pratiğini etkileyebilecek ve somut bir veri sağlayacak bir ölçeğe ancak DP döneminde ulaşılabilirdi.

Tablo –18

Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Köylüye Dağıttığı Mahsuller⁵⁰¹

Yıllar	Hububat Tohumluğu (ton)	Damızlık Hayvan (adet)		Yumurta (adet)	Aşılı-Aşısız ve Asma Fidanı, Sebze Fidesi ve Tohumu (adet)	Net Kar Miktarı (TL)
		Sığır	Koyun			
1950	53.972	110	700	-	274.640	3.430.437
1951	44.784	150	1.000	19.329	256.289	4.726.142
1952	72.114	150	1.000	1.500	695.391	9.080.287
1953	96.371	152	1.355	16.750	565.523	12.923.348
1954	41.689	165	1.200	52.000	823.409	8.057.868
1955	68.011	191	1.450	16.807	1.372.110	5.256.372
1956	67.283	307	2.175	20.847	1.902.040	3.370.316
1957	70.974	365	2.100	172.000	2.144.774	19.662.870
1958	59.618	150	1.500	150.000	2.648.124	11.490.360
1959	35.378	309	2.852	274.087	2.533.063	8.317.317
1960	25.939	131	728	349.182	5.047.609	3.312.630
1961	48.903	77	1.078	117.926	2.464.589	23.878.415
1962	56.619	159	1.040	123.132	2.753.261	38.335.081
1963	64.199	226	1.826	29.798	2.350.951	52.567.980

Tablo –18’e göre 1950–1963 yılları arasında DÜÇGM tarafından çiftçiye dağıtılan toplam hububat tohumluğu miktarı 805.584 ton, damızlık sığırı sayısı 2.642 adet, damızlık koyunu sayısı 20.004 adet ve yumurta sayısı 1.343.358, aşılı, aşısız, asma fidanı, aşı kalemi, sebze fidesi ve sebze tohumu türlerinde 25.831.773’dür. Ayrıca 14 yılda çiftliklerden elde edilen net kar miktarı 204.409.423 lira olmuştur. Böylece 1950 yılında 3.430.437 lira olan iktisadi katkı miktarı, 1963 yılına gelindiğinde 52.567.980 liraya ulaşmıştır. Bu rakamlar, DÜÇGM’nin ülke ekonomisine katkı sağlayan önemli kuruluşlar arasında yer aldığı açıkça göstermektedir. Kurum, bu dağıtımların yanı sıra tohumluk, damızlık hayvanı, fidan ve fide yetiştiriciliği ile zirai mücadele ve teknik alandaki hizmetler konusunda çiftçilere örnek teşkil edip yüzlerce çalışanı bünyesinde barındırarak onları istihdam etmesiyle ülkenin millî ekonomisine önemli katkılar sağlanmıştır.

501 Devlet Üretme Çiftlikleri Plan, Program ve Projeler, ss.34-43.; Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, s.60.; Kutulmuş, “Devlet”, ss.58-60.

Tablo –19

Ziraat Alet ve Makine Sayısındaki Gelişmeler⁵⁰²

Makine ve Aletler	1940	1948	1955	1960
Traktör	1.066	1.756	40.282	42.136
Traktör Pulluğu (soklu)	-	1.119	28.842	30.763
Kültivatör	2.744	5.549	10.926	20.088
Çapa Makinesi (tekli)	-	8.022	5.209	12.651
Mibzer (hububat)	11.227	162	7.244	8.343
Bıçer	10.927	14.384	20.713	24.245
Bıçerdöver	-	268	5.618	5.554
Harman Makinesi	552	430	1.329	2.536
Selektör	253	339	1.163	1.415
Triyör	2.025	2.214	2.752	3.325
Balya Makinesi	287	52	164	375
Ekremöz	13.530	33.080	72.326	71.813
Kuluçka Makinesi	62	37	444	1.259
Motopomp	111	253	10.010	22.557
Pülverizatör	-	22.385	17.142	25.232
Karasaban	-	1.625.398	2.123.750	1.991.259

Tablo –19'daki sayısal gelişmelerde görüldüğü üzere ziraat alanında yaşanan makineleşme eğilimi ile ilgili olarak Karşılıklı Güvenlik Teşkilatı (MSA) ile Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinin aralarında ortaklaşa yaptıkları 1948–1952 yıllarını kapsayan bir bilimsel araştırmanın sonuçlarında yer verilen bilgilere göre, makineleşmenin üretimdeki etkisi ekim için toprak hazırlama, ekim–bakım ve hasat gibi ile harman işlerinde çok net ortaya konulmuştur. Nitekim makineleşme eğilimiyle birlikte özellikle Akdeniz ve Batı Anadolu bölgelerinde nadasa bırakılan arazinin miktarında önemli ölçüde azalma olmuş, toprağı sürme vasıtaları ise değişmiştir. Karasabanının yerine büyük ölçüde pulluk, diskaro, kültivatör, vanvey gibi küçük ziraat aletleri kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca makineleşme ile birlikte toprağın sürülmesi işleminde toprağı işleme derinliğinin artışı görülmüş, çiftçinin toprağını en tavlı zamanında ekim işlemini gerçekleştirebildiği gözlemlenmiştir⁵⁰³. Hatta makineleşme sayesinde toprak daha iyi işlenir hale gelmiş, tohumların en uygun zamanda ekimi yapılmış, hasat zamanları azaltılmış ve randıman hissedilir derecede yüksek olmuştur. Buna paralel olarak ekilen–dikilen toprakların sahası artmıştır. Bu noktada başlıca ziraat ürünleri çeşitlerinin ekim sahaları çoğalmış ve uzmanlaşmaya doğru bir eğilim görülmüştür⁵⁰⁴. Dönem içerisinde “küçük zirai ekipmanlar projesi” kapsamında 1953 yılından 1957 yılı ortalarına kadar çiftçiyeye

502 **50 Yılda Türk Sanayi**, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara 1973, s.367.; Bu dönemde traktör satın almayı karlı bulmayan çiftçi 1957 tarihinden sonra traktör satın almaya karşı olan ilgisini önemli ölçüde kaybetmiştir. Bu durumun 1963 yılına kadar devam ettiği söylenebilir.

503 **Türkiye’de Zirai Makinalaşma**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., No: 39-21, Ankara 1954, ss.12-17.; Bk.: Fadıl Hakkı Sur, “Türkiye’de Makineli Ziraat Mevzuu”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 12, S 131, (Mayıs 1954), s.153.; Don Cook, “Yabancı Gözü İle Kalkınan Türkiye” **Zafer**, 31 Ağustos 1953.

504 **Milliyet**, 23 Kasım 1953.

dağıtılan yaklaşık 7.172.505 lira değerindeki zirai alet ve makineler 18.000 küçük işletme sahibine 5 yıl vadeyle satılmıştır⁵⁰⁵. Öte yandan çiftçiler tarafından ilgiyle karşılanan ve talep edilen harman makinesi ve biçerdöver sayısında da önemli artışlar olmuştur. Dönem itibariyle Türk köylüsünün en çok ihtiyaç duyduğu ziraat makinelerinden biri harman (tınaz) makinesidir. O dönemdeki iptidai harman usulü mahsulün %15–25’inin ziyan olmasına yol açmaktaydı. Bu durumda harman makinesi kullanımının artmasıyla birlikte yaklaşık %15–20 oranında ürün kaybının önüne geçilmesine imkân verdiği gözlemlenmiştir⁵⁰⁶.

İncelenen dönemdeki hayvancılık politikalarına bakıldığında meraların tarım alanına dönüştürülmesine rağmen ıslah, yetiştirme ve çoğaltım vb. çalışma alanlarında tarım kadar olamasa da önemli gelişmeler kaydedildiği görülmüştür. Bu dönemde artan hayvan sayısına karşın, azalan meraların hayvansal üretim için tehlike yarattığı, entansif üretim zorunluluğu 1954 yılı Hükümet Programı’nda ayrıntılarıyla ortaya konulmuştur. Mera ve yem bitkileri üretimi konularında teknik yardım için uluslararası iş birliği anlaşmaları yapılmış olmasına rağmen, uygulama alanında zirai üretime daha ağırlık verilmiş, ithal edilen traktörlerle birlikte Kore Savaşı’nın yarattığı tarımsal ürünlerin değer kazanması mera konularında yapılan tüm çalışmaları boşa çıkarmıştır. Özetle hayvancılıkta ulaşılan rakamlar genel mahiyette artış gösterse de temel yaklaşımda yapılan hatalar DP döneminde hayvancılık politikaları ve veteriner hekimliği hizmetlerinin geleceğe yönelik bir sorun olduğunu göstermiştir⁵⁰⁷.

Tablo –20

Kurumlardan Halka Verilen Damızlık Küçükbaş Hayvanlar⁵⁰⁸

Yıl	Koç	Koyun	Teke	Keçi
1950	1.714	218	177	90
1951	2.071	378	227	190
1952	2.132	655	188	-
1953	2.402	896	426	256
1954	1.691	1.583	223	114
1955	1.761	659	323	211
1956	1.495	847	360	45
1957	905	205	231	59
1958	1.482	429	392	-
1959	1.607	545	365	-

505 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-512-6, 00.00.1964.; **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, s.71.

506 R. D. Robinson, “Marshall Planı ve Türk Köylüsü”, **Vatan**, 16 Haziran 1949.

507 Savaş Volkan Genç-Atilla Özgür, “Demokrat Parti Dönemi Hayvancılık Politikaları ve Veteriner Hekimliği Hizmetleri”, **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, C 88, S 2, (Haziran 2017), ss.46-49.

508 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958 - (Cetvel -6).

Tablo –21

Damızlık Sığır–Koyun Çalışmaları ve Haralardan Yetiştiricilere ve Aygır Depolarına Verilen Damızlık Miktarları⁵⁰⁹

Yıl	Köylü ve Çiftçiye Dağıtılan Damızlık Sığır Miktarı	Merinos Yetiştiricilerine Verilen Damızlık Merinoslar		Hara ve İnekhanelerin Damızlık Sığır Mevcudu	Aygır, Kısırak, Tay Adedi	Halk Hizmeti İçin Depolara Verilen
		Koç	Koyun			
1950	527	1.502	25	3.922	56	146
1951	582	1.602	84	4.029	200	226
1952	876	1.466	577	4.861	164	170
1953	1.220	1.567	657	5.165	190	206
1954	1.292	1.229	852	5.504	329	114
1955	1.211	989	42	5.604	234	117
1956	885	1.103	106	5.784	235	177
1957	997	905	205	6.021	289	92
1958	1.025	1.482	429	5.740	305	24
1959	1.220	1.607	545	5.755	247	-

Tablo –22

Ziraat Vekâleti Suni Tohumlama Merkezlerinde Tohumlama Yapılan İnek ve Koyun Sayısı⁵¹⁰

Yıl	Tohumlama Merkezi		Tohumlanan Hayvan		Doğum Nispeti (%)	
	İnek	Koyun	İnek	Koyun	İnek	Koyun
1950	7	4	2.892	5.523	71.27	90.00
1951	10	7	7.448	8.943	82.91	90.06
1952	18	13	13.144	17975	78.63	81.00
1953	27	25	22.361	18.404	72.03	73.84
1954	38	35	27.063	31.712	72.71	74.94
1955	40	99	29.948	44.463	70.25	79.52
1956	40	108	31.172	67.272	68.63	70.56
1957	40	117	32.481	88.696	63.14	75.26
1958	56	149	33.035	131.948	70.43	76.74
1959	58	161	36.659	134.000	-	-

509 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958 - (Cetvel -4, Cetvel -5 ve Cetvel -6).

510 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958 - (Cetvel -3).; Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957, s.104.; Adaoğlu, ss.82-97.

Tablo –23

Hayvan Hastalıklarıyla Mücadelede Temel Gelişmeler⁵¹¹

Yıl	Mücadelesi Yapılan İhbarı Mecburi Hastalıklar	Hayvan Mevcudu	Ölen Hayvan Miktarı (baş)	Ölüm Oranı (%)	Aşı – Serum – İlaç Uygulanan Hayvan Sayısı
1950	31	55.610 490	46.880	0.08	6.313.925
1951	31	60.201 122	30.742	0.05	10.899.992
1952	31	62.440 902	19.352	0.03	15.376.844
1953	31	63.312 235	5.940	0.01	15.891.085
1954	31	62.955 694	32.693	0.05	16.631.963
1955	31	62.705 995	39.000	0.06	15.713.998
1956	31	65.334 901	14.189	0.02	13.033.706
1957	31	68.477 881	73.318	0.02	19.289.692
1958	31	72.085 539	57.636	0.08	13.287.107
1959	33	-	19.711	-	7.328.788

511 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958 - (Cetvel -7).

Tablo –24

Veteriner Bakteriyoloji Enstitüleri ve Bölge Laboratuvarlarında Salgın Hayvan Hastalıklarına Karşı Uygulamak Üzere Üretilen Aşı, Serum ve Biyolojik Maddeler⁵¹²

Yıl	Aşı Doz	Serum Doz	Biyolojik Madde Doz	Distofazin (adet)	Marazi Madde Sayısı
1950	12.674.877	230.700	516.362	2.259.000	10.371
1951	11.325.030	281.727	133.474	2.457.000	10.112
1952	11.459.070	170.357	066.998	3.005.000	11.909
1953	13.953.146	356.489	054.765	2.540.000	13.376
1954	15.499.188	374.577	069.925	2.50.000	17.672
1955	17.034.391	242.575	922.840	-	24.710
1956	17.249.026	155.763	140.040	-	26.486
1957	19.794.291	117.608	105.410	-	39.479
1958	20.253.600	098.624	620.300	-	66.266
1959	19.382.313	077.993	487.720	-	60.321

Tablo –25

Hayvan Hastaneleri ve Dispanserlerinde Muayene ve Tedavi Edilen Hayvan Sayıları⁵¹³

Yıl	Sayı
1950	8.806
1951	9.680
1952	10.050
1953	13.987
1954	19.416
1955	23.093
1956	28.968
1957	42.826
1958	46.423
1959 (İlk dokuz aylık veri)	48.745

512 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958 - (Cetvel -8).; 1959 üretimi dokuz aylık olup Aralık 1959, Ocak ve Şubat 1960 aylarında 5.801.748 doz aşı, 25.780 doz serum ve 433.356 doz biyolojik madde üretimi yapılacağı tahmin edilmiştir. Marazi madde sayısı 1959 yılında ilk dokuz aylık veriyi göstermektedir.

513 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958 - (Cetvel -13).

Tablo –26
Hayvancılık Kurumlarından Halka Verilen Damızlıklar⁵¹⁴
(1950–1959)

Büyükbaş					
Aygır	Kısrak	Tay	Boğa	İnek	Düve
2.107	3.060	2.073	9.498	6.067	1.660
Küçükbaş					
Koç	Koyun	-	Tiftik Teke	Tiftik Keçi	-
32.866	19.069	-	6.294	5.688	-
Küçük Evcil Hayvan					
Halka Satılan Damızlık Yumurta			Halka Satılan Cıvciv		
1.114.601			232.715		

İnceleme döneminde zirai mücadele alanındaki çalışmalar ve faaliyetlerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde çekirge, süne haşeresi, fare, muzır hayvan, pembe kurt, püseron, krizomfalus, Akdeniz meyve sineği, pasböcüsü, ödemiş, maymuncuk, danaburnu, kavun sineği, ökse otu, ağ kurdu, elma iç kurdu, diaspis (dut koşnili), elma pamuklu biti, altın kelebek, kanlı balsıra, zeytin güvesi, zeytin sineği, hububatta tohum ilaçlaması, uçkurutan, bağlarda külleme, mildiyö, hububatta ekin kanbur böceği, yeşil kurt, karadrina, kırmızı örümcek, kiraz sineği, agrotis, dikeli kurt, koşnil, bambul, lahana kelebeği, çamke-se tırtılı, destereli arı, kalikorüs, rinkides, limon faresi, fıstık kurdu, yaprak leke hastalığı, kara leke, mumya hastalığı, gül güvesi, fındık kurdu, bağ göz kurdu, yabancı ot, pelemir otu, mısır maymuncuğu, halkalı leke hastalığı, yaprak büken, kara koşnil, zeytin pamuklu biti, incir çelik marazı, incir kök uyuzu, ekin güvesi ve kımıl gibi hastalıklar yoğun olarak görülmüş ve bu zararlılara karşı kararlı bir mücadele programı uygulanmıştır. Ziraat Vekâleti tarafından yürütülen bu mücadele kapsamında 65 çeşit zararlı hastalık ve haşereye karşı tarımsal savaş mücadelesi verilmiştir. Yapılan tarımsal savaş mücadelesinde 47.666 ton ilaç sarf edilmiştir. Bu dönemde yürütülen zirai mücadele faaliyetleri ve sonuçları Tablo –27 ve Tablo –28’de gösterildiği gibidir.

514 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958 - (Cetvel -16 ve Cetvel -18).

Tablo –27

Zirai Mücadele Alanında Yaşanan Gelişmeler ve Sonuçları: 1⁵¹⁵

Yıl	Zirai Mücadele Çeşidi	Sarf Edilen İlaç (ton)	Kurtarılan Mahsul Değeri (TL)
1950	34	2.050	190.702.479
1951	37	2.826	468.877.205
1952	49	2.320	469.782.924
1953	56	2.980	675.342.240
1954	59	2.541	882.332.138
1955	63	4.114	1.043.536.120
1956	65	5.465	1.346.329.170
1957	65	8.631	918.802.806
1958	65	7.739	1.173.333.694
1959	65	9.000	1.748.259.324

Tablo –28

Zirai Mücadele Alanında Yaşanan Gelişmeler ve Sonuçları: ⁵¹⁶

Yıl	Zararlı ve Hastalıklarla Savaş ve Zirai Mücadele Faaliyeti									
	Hububat (dekar)	İlaçlanan Tohumluk (ton)	Meyve Ağacı (adet)	Zeytin Ağacı (adet)	Bağ (dekar)	Narenciye Ağacı (adet)	Domuz Mücadelesi (adet)	Pamuk (dekar)	Fıstık Ağacı (adet)	Fındık (dekar)
1950	5.025.599	115.662	17.238.290	1.230.093	122.217	667.788	65.366	1.039.094	-	-
1951	8.039.646	193.673	21.106.900	10.204.464	187.145	2.090.856	54.793	1.957.194	-	-
1952	9.760.737	236.223	18.493.695	16.687.823	75.457	2.005.283	46.983	558.040	67.054	-
1953	10.839.056	357.920	22.855.115	16.570.872	183.768	1.587.573	57.115	331.985	125.540	5.632
1954	6.508.509	276.382	30.697.711	17.479.552	169.271	1.127.008	56.539	403.842	161.134	39.782
1955	9.998.963	448.660	23.800.348	18.835.846	265.209	3.319.361	57.892	755.543	43.490	78.848
1956	7.325.285	544.015	28.722.120	32.808.449	243.342	3.649.972	62.142	545.264	23.300	183.068
1957	7.673.052	371.280	16.760.431	13.103.680	150.951	3.749.278	66.569	908.196	17.700	206.919
1958	9.912.345	429.232	16.674.263	7.666.632	188.804	3.925.010	60.697	1.671.076	134.965	219.194
1959	7.668.358	700.000	19.277.057	13.844.558	187.629	3.696.023	59.000	1.558.465	1.214.260	216.451

516 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-511-3, 00.00.1960.

Tablo –29

Bahçe Kùltürleri Alanında Üreticilere Dağıtılan Fidan Türleri ve Miktarı⁵¹⁷

Fidan Cinsi	1950-51	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57	1957-58	1958-59	1959-60
Portakal	19.387	26.850	29.400	48.194	59.202	61.216	48.000	61.895	54.453	60.525
Limon	2.835	8.500	7.200	3.694	9.435	8.420	8.650	19.350	35.048	32.815
Mandarin	15.354	9.500	7.100	7.672	18.643	18.716	23.900	18.690	24.953	14.115
Altıntop	408	600	1.700	1.520	1.720	1.540	1.300	1.700	273	600
Elma	157.740	254.750	497.850	450.735	647.960	791.347	751.733	957.934	1.086.190	929.005
Erik	46.140	48.400	44.400	41.740	19.326	15.305	17.553	23.023	8.674	32.022
Kiraz	28.490	25.675	26.050	29.523	35.532	32.313	11.440	38.525	19.537	21.156
Vişne	21.730	26.850	26.250	35.514	31.514	36.318	15.595	10.706	17.907	20.417
Şeftali	59.615	99.600	58.150	67.775	131.145	132.735	128.605	163.523	226.478	156.496
İncir	43.532	80.028	60.700	44.580	58.765	37.283	42.303	23.050	27.000	42.200
Armut	39.650	52.650	97.850	104.322	153.500	144.000	135.535	194.546	211.188	263.832
Kayısı	62.855	79.273	85.350	81.840	78.333	61.816	78.331	109.096	228.679	206.033
Badem	2.200	2.150	1.750	4.400	10.120	8.120	3.745	11.585	2.945	5.265
Ayva	3.220	3.750	6.600	9.200	10.200	9.201	5.165	2.788	4.274	3.646
Muşmula	1.300	1.650	1.350	2.490	2.605	2.419	735	360	1.078	360
Nar	4.500	4.350	4.000	7.350	7.543	7.874	-	1.525	7.871	4.500
Dut	5.450	3.400	1.550	3.300	4.630	4.711	5.505	880	-	1.020
Antepfistiği	126.300	201.400	161.650	175.220	255.160	201.710	335.461	228.377	161.157	543.000

517 BİGM 1959 Yılı İstatistik Yıllığı, ss.221-222.

Vişnap	-	-	-	150	-	-	-	-	-	-
Ceviz	3.550	3.500	2.050	4.650	3.960	3.855	3.950	2.620	4.350	3.660
Zeytin	19.900	18.666	14.800	16.910	17.807	17.435	24.700	29.950	16.626	25.450
T. Hurması	15.700	27.100	11.900	24.420	25.241	26.309	2.254	700	1.000	1.650
Yeni Dünya	9.130	9.400	9.450	7.840	7.827	7.205	3.000	2.500	2.000	6.000
A. Çubuğu	3.841.000	3.400.386	3.174.150	3.032.500	3.421.282	3.333.005	3.071.252	3.371.000	3.024.026	3.240.968
Yaprak Dut	742.800	674.300	412.250	329.760	315.600	94.632	332.000	110.000	154.600	103.000
Meyvesiz	219.230	274.950	347.750	358.270	305.635	-	-	-	-	-
Hurma	10.250	6.200	5.000	5.000	-	-	-	-	-	-
Zerdali	4.900	32.300	10.300	4.000	4.641	5.447	3.040	1.000	57.705	1.900
Ağaç Kavunu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kestane	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kızılıçık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Turunç	41.800	50.128	25.000	38.000	100.304	89.636	90.000	77.500	112.000	57.050
Çay Tohumu	1.000	12.600	40.116	51.956	34.563	59.000	68.000	125.000	123.000	107.000

B- ZİRAİ EĞİTİMDE BİLİMSEL İŞ BİRLİĞİ: YABANCI UZMAN VE YURT DIŞINA ÖĞRENCİ GÖNDERİLMESİ VE ZİRAİ EĞİTİM-ÖĞRETİMİN ALTYAPISININ MODERNLEŞTİRİLMESİ

1. Zirai Eğitimin Modernleştirilmesi Konusunda Farklı Ülkelerle Yapılan Bilimsel İş Birliği: Yabancı Uzman Yardımıyla Zirai Eğitimin Altyapısının Modernleştirilmesi

Eğitim-üretim ve kalkınma ile ilgili gelişimin motoru ve sistemi yürüten eleman olarak nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi olgusu, kuruluşun ilk yıllarından itibaren belirli bir program dahilinde ele alındı. Bu noktada diğer ülkelerin nitelikli insan gücü yetiştirme modelleri göz önünde bulundurularak bir değişim süreci başlatıldı. Bu bağlamda ülkenin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesine yönelik iyileştirme projelerinin geliştirilip benimsenmesi amacıyla yabancı uzmanların ülkeye davet edilmesi ve iktisadi plan çerçevesinde zirai eğitim-üretimle ilgili önerilerinin alınması kararlaştırıldı. Türk İstiklal Savaşı'nı takiben yeni devlette "kalkınma" sorununu çözümlenmek amacıyla gelişmiş ve ziraat alanında önde gelen ülkeleri örnek almanın gereğine inanıldı ve bu doğrultuda birçok ülke ile çok yönlü ilişkiler başlatıldı. Davet edilen uzmanlar ve bilim insanları gerek çalıştıkları kurumlarda gerekse hazırladıkları raporlarda ülkenin genel eğitim-iktisat politikalarına değinirken zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme hizmetleri hakkında da mevcut sistemi değerlendirerek neler yapılması gerektiği üzerinde durdu ve birtakım öneriler getirdi. Ziraat uzmanları bilhassa hazırladıkları raporlarında Türkiye'deki mevcut ziraat eğitim, araştırma-geliştirme hizmetlerinde görülen eksikliklerin neler olduğu ve bu sistemin geliştirilebilmesi için hangi uygulamaların hayata geçirilmesi gerektiği üzerinde durdu.

Bu çerçevede Cumhuriyet'in ilk yıllarında savaşların meydana getirdiği yetişmiş insan gücü eksikliği büyük ölçüde yabancı uzman ve bilim insanları tarafından karşılandı. Farklı ülkeleri bünyesinde barındıran yabancı uzman ve bilim insanı kadroları, bu dönemde Türkiye'de tarım-hayvancılık ve ormancılık vb. başta olmak üzere ziraatın birçok alt dalında danışmanlık hizmeti sunarak ülkenin gelişimine katkı sundular. Bahsi geçen bu uzmanların etkilerinin görüldüğü alanların başında ziraat gelmekteydi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye'nin ekonomisi büyük ölçüde ziraata dayalıydı. Buna karşın ziraat sektörünün ciddi sorunları vardı. Bu sorunların çözülmesi, Türkiye'de ziraatın gelişimi açısından son derece gerektiği. Bu aşamada Türkiye, bir yandan ziraat sektörünün sorunlarını çözebilmek için yurt dışından getirdiği uzmanlara çeşitli raporlar hazırlatırken, diğer yandan da bizzat zirai eğitim-öğretim, araştırma ve geliştirme kurumlarının gelişmesini sağlamak amacıyla çeşitli bilim insanlarını bu kurumlarda görevlendirdi. Bu anlamda ziraat sektöründe yabancı etkisinin yoğun olarak hissedildiği ülkelerin başında Almanya, Macaristan, Avusturya, Rusya, ABD, İngiltere ve Fransa gelmiştir. Bu ülkeleri kısmen İtalya, Hollanda, Belçika, İsviçre, İsveç, Çekoslovakya, Estonya, Finlandiya, Kanada, Yugoslavya, Polonya, Lüksemburg, Romanya, Cezayir, Ürdün, Pakistan ve Çin gibi uluslararası alanda önde gelen ülkeler takip etmiştir. Ülkelerin her birisinden gelen uzman ve bilim insanları Türkiye'de ziraatın temel sorunlarının belirlenmesi, mevcut zirai altyapısının modernleştirilmesi, zirai eğitim-öğretim, araştırma ve geliştirme metotlarının bilimsel esaslara göre tanzim edilmesi ve ileriye yönelik atılacak adımlarla ilgili önemli katkılar sunmuşlardır. Bunun yanı sıra Türkiye'de açılan zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme kurumlarında görevlendirilen bilim insanları, nitelikli kadroların yetişmesine akademik olarak da destek olmuşlardır. Böylece Atatürk Dönemi'nden itibaren Türkiye'de ziraat alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Nihayetinde buradan alınan güçlü tarım disiplini ve nitelikli kadrolar ile ilerleyen süreçte Türkiye ziraatını ileri düzeye taşıyacak ziraat-orman mühendis ve teknisyenleri ile veteriner hekimler yetiştirilmiş ve sektörün gelişimine önemli ölçüde katkı sağlanmıştır.

Bu çerçevede ülkenin ihtiyaç duyduğu zirai kalkınma, verimlilik, kalite ve rasyonel üretimi gerçekleştirmek, bu yönde zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım örgütlenme ağının temellerini atmak ve ülke ziraatını geliştirmek amacıyla gelen yabancı uzmanlar bir yandan yeni kurulan zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme kurumlarının temellerini atarken, diğer yandan da Osmanlı’dan miras kalan mevcut zirai kurumların modernize edilmesi yahut yeniden esaslandırılması için gayret sarf etmiştir. Bahsi geçen bu uzmanların isimleri, davet edildikleri ülkeler, görev yaptıkları yıl ve yerleri Tablo –30’da yer aldığı gibidir⁵¹⁸:

Tablo –30

Türkiye’ye Ziraat Alanında Davet Edilen Uzman-Bilim İnsanları, Ülkeleri ve Görev Yerleri

Adı ve Soyadı	Ülkesi	Yıl	Görev Yeri
János György	Macaristan	1924	Adana Ziraat ve Makinist Mektebi
Antal Réthly	Macaristan	1925	Meteoroloji Enstitüsü
Imre Ormos	Macaristan	1927	Ziraat Vekâleti
Frenc Csiky	Macaristan	1928	Ziraat Vekâleti
Jneral Hayni	Macaristan	1930	Ziraat Vekâleti
Oszkár Wellmann	Macaristan	1932	Ziraat Vekâleti
Mösyö Stark	Macaristan	1933	Karacabey Harası
Nadaskai István	Macaristan	1933	Karacabey Harası
Yoji	Macaristan	1934	Karacabey Harası
Pap Karolin	Macaristan	1934	Ziraat Vekâleti
Ismendiyanos	Macaristan	1934	Karacabey Harası
Parragh Endre	Macaristan	1934	Karacabey Harası
Kolbay Károly	Macaristan	1935	Karacabey Harası
Dory Lajos	Macaristan	1935	Karacabey Harası
Yenö Stankoviç	Macaristan	1935	Karacabey Harası
Çippeg	Macaristan	1936	Karacabey Harası
Árpád Radomszky	Macaristan	1937	Ziraat Vekâleti
László Ásvány	Macaristan	1937	Ziraat Vekâleti
Sándor Hasko	Macaristan	1938	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Mihael Hirsch	Macaristan	1939	Atatürk Orman Çiftliği
Mihaly Bordos	Macaristan	1944	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
Josef Fuzsek	Macaristan	1944	Türkiye Zirai Donatım Kurumu

518 Tablo –30’da yer alan yabancı uzman ve bilim insanların isimleri, görev yılları ve yerleri ile ilgili veriler “Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi” kataloglarında yer alan belgelerin tarafımızca tasniflenmesi neticesinde ortaya çıkarılmıştır. İlgili belgeler çalışmanın genel esasında kullanılmış, bu isimler büyük ölçüde ana metinler içerisinde yer almıştır. Dolayısıyla burada tespit edilen bilim insanların yer aldığı belgelerin isimleri ve kodları “çalışmanın kapsamı göz önünde tutularak” ayrıca verilmesine lüzum görülmemiştir. Öte yandan tablodaki isimlerin Türkiye’de kaldıkları süre zarfında birden fazla kurumda görev aldığı da görülmüştür.

Wagh Bertal	Macaristan	1945	Ziraat Vekâleti
J. G. Prokurist	Macaristan	1947	Türkiye Ziraî Donatım Kurumu
Alfred Kühne	Almanya	1925	İktisat-Maarif-Ziraat Vekâleti
Robert Benhard	Almanya	1926	Ziraat Vekâleti
Dr. Heufmeister	Almanya	1926	Ziraat Vekâleti
Dr. Ş. Pontel	Almanya	1927	Ziraat Vekâleti
Ober. G. Oldenburg	Almanya	1928	Ziraat Vekâleti
Dr. Wendt	Almanya	1928	Ziraat Vekâleti
Fritz Rummel	Almanya	1928	Sazova Tohum Islah İstasyonu
Baurat Nath	Almanya	1928	Ziraat Vekâleti
Bölke	Almanya	1928	Ziraat Vekâleti
Müller	Almanya	1928	Ziraat Vekâleti
Zwölfver	Almanya	1928	Ziraat Vekâleti
Giseke	Almanya	1928	Ziraat Vekâleti
Knoop	Almanya	1928	Ziraat Vekâleti
Herr Kleye	Almanya	1928	Adapazarı Tohum Islah İstasyonu
C. Weniger	Almanya	1928	Ziraat Vekâleti
Dr. Eckstein	Almanya	1930	Yüksek Ziraat Mektebi
Dr. Jessen	Almanya	1930	Yüksek Ziraat Mektebi
Dr. Kotte	Almanya	1930	Yüksek Ziraat Mektebi
Her Petzold	Almanya	1930	Ziraat Vekâleti
Dr. Schwarz	Almanya	1931	Ziraat Vekâleti
Dr. Scheibe	Almanya	1931	Ziraat Vekâleti
Dr. Katte	Almanya	1931	Ziraat Vekâleti
Dr. Fekstein	Almanya	1931	Ziraat Vekâleti
Moeller	Almanya	1932	Ziraat Vekâleti
Dr. P. Steiner	Almanya	1932	Ziraat Vekâleti
Bauer	Almanya	1932	Ziraat Vekâleti-Tohum Islahı
Hermann Zahn	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Conrad Weygand	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Kurt Krause	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Richard Woltereck	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Friedrich Falke	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Walter Gleisberg	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

Reinhold Hoffman	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Guida Matschenz	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Walter Spöttel	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Richard v.d. Heide	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Kurt Stüwe	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Hans Richter	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Karl Beller	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Otto Gerngross	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Robert Seüffert	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Max Gebhardt	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Anton Koegel	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Herbert Riedel	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Hubert Neumann	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Aida Newermann	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Otto Friedrich	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Otto Reichert	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Otto Böhm	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Karl Kahl	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Weiss-Arnold	Almanya	1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Dr. Wadler	Almanya	1934	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Ober. George Lapper	Almanya	1934	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Frau Matschenz	Almanya	1934	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Robert Ulshöfer	Almanya	1934	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Wilh. Salomon Calvi	Almanya	1934	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Kurt Sprehn	Almanya	1934	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Rudolf Stetter	Almanya	1934	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Ludvig Lutz	Almanya	1934	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Georg Reinhard	Almanya	1934	Ziraat Vekâleti-İpek Böcekçilik
Walter Dix	Almanya	1935	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Tohodor Oehler	Almanya	1935	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Rudolf Lorenz	Almanya	1935	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Max Rüdiger	Almanya	1935	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Fritz Göbel	Almanya	1935	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Hans Marchand	Almanya	1935	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Dr. Kramer	Almanya	1935	Yüksek Ziraat Enstitüsü

Gustav Gassner	Almanya	1936	Yüksek Ziraat Enstitüsü
M. Albert	Almanya	1936	Ziraat Vekâleti
Rudolf Baumann	Almanya	1936	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Kurt Fritsche	Almanya	1936	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Rudolf Prefferkorn	Almanya	1936	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Valentin Horn	Almanya	1937	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Ervin Schimitschek	Almanya	1937	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Mayer-Wegelin	Almanya	1937	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Von Leers	Almanya	1937	Ziraat Vekâleti
Hans Bremer	Almanya	1938	Zirai Müca. Merkez Araş. Enst.
F. S. Bodenheimer	Almanya	1938	Zirai Müca. Merkez Araş. Enst.
Uzman Klussmeier	Almanya	1939	Devlet Zirai İşletmeleri Kurumu
Georg Reinhard	Almanya	(?)	Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsü
Dr. Paceheman	Almanya	(?)	Ziraat Vekâleti
Gertrud Linnert	Almanya	1955	AÜ. Ziraat Fakültesi
Walter Kotte	Almanya	1955	AÜ. Ziraat Fakültesi
G. Linnert	Almanya	1956	EÜ. Ziraat Fakültesi
Dr. Winningstredt	Almanya	1957	Ziraat Vekâleti
Karl Esser	Almanya	1958	AÜ. Ziraat Fakültesi
Heinrich Lübber	Almanya	1958	EÜ. Ziraat Fakültesi
Peter Reiss	Almanya	1958	EÜ. Ziraat Fakültesi
Sch. Wanitz	Almanya	1959	AÜ. Ziraat Fakültesi
Konrad Von Lucken	Almanya	1959	Ziraat Vekâleti
Hans Braumann	Almanya	1959	EÜ. Ziraat Fakültesi
Dr. Theodor Becker	Almanya	1959	Ziraat Vekâleti
Dr. Peter Boeker	Almanya	1960	EÜ. Ziraat Fakültesi
H. C. Themnitz	Almanya	1960	EÜ. Ziraat Fakültesi
Walter Hoffman	Almanya	1962	EÜ. Ziraat Fakültesi
P. F. Pelshenke	Almanya	1962	EÜ. Ziraat Fakültesi
R. Wasmith	Almanya	1962	EÜ. Ziraat Fakültesi
Karl Mengel	Almanya	1962	EÜ. Ziraat Fakültesi
Nikola Atanasiu	Almanya	1963	EÜ. Ziraat Fakültesi
Rudolf Massmuth	Almanya	1963	EÜ. Ziraat Fakültesi
Von Boguslawski	Almanya	1963	EÜ. Ziraat Fakültesi

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

Paul Joseph Saby	Fransa	1925	Ziraat Vekâleti
Paul Forgeot	Fransa	1925	Pendik Bakt. ve Seroloji Enst.
Furjo	Fransa	1926	Pendik Bakt. ve Seroloji Enst.
V. de Rechafort	Fransa	1930	İktisat-Ziraat Vekâleti
Petraki	Fransa	1931	Ziraat Vekâleti
Louis Pallas	Fransa	1934	İnhisarlar İdaresi
Şovalye	Fransa	1936	İnhisarlar İdaresi
Marcel Biron	Fransa	1938	İnhisarlar İdaresi
Albert Taton	Fransa	1941	Karacabey Harası
Camille Guinet	Fransa	1958	İ.Ü. Orman Fakültesi
Philippe Guinet	Fransa	1958	İ.Ü. Orman Fakültesi
M. P. Pissot	Fransa	1958	EÜ Ziraat Fakültesi
Mr. Uvarov	İngiltere	1931	Ziraat Vekâleti
Henry Dunca	İngiltere	1937	Rize Bahçe Kùltürleri İst.
Denby Colins	İngiltere	1939	Karacabey Harası
Richard Selton	İngiltere	1951	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
Annandale	İngiltere	1951	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
Connoly	İngiltere	1951	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
John Dewey	ABD	1924	Maarif Vekâleti
M. Andrus	ABD	1931	Ziraat Vekâleti
Amerikan Heyeti	ABD	1933	İktisat-Ziraat-Maarif Vekâletleri
S. Penrhyn Clark	ABD	1934	Adana Pamuk İslah İstasyonu
Schaad Jacob	ABD	1947	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
Dr. Jugenheimer	ABD	1950	Ziraat Vekâleti
Elmer A. Starch	ABD	1950	Ziraat Vekâleti
John Halpin	ABD	1950	Çifteler-Karacabey Harası
H.P. Smith	ABD	1951	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
David Kilang	ABD	1951	Ziraat Vekâleti
Andromache Tsongas	ABD	1951	Ziraat Vekâleti-Ev Ekonomisi
John Rufi	ABD	1951	Millî Eğitim Bakanlığı
James M. Barker	ABD	1952	İktisat Bakanlığı
Fritz Alten	ABD	1952	İktisat Bakanlığı
Burl Winchester	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti-Hayvancılık

Martin P. Hanmeier	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti-Genel Ziraat
Alton G. Levorson	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti- Tarım Makineleri
Harry J. Doyle	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti- Tarım Makineleri
Harrys G. Gould	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti-Tarımsal Yayım
Carl M. Forsberg	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti-Suculuk
Donald J. Luebbe	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti-Suculuk
W. Allan Goodbary	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti-Sütçülük
Ralph E. Johnston	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti-Mera ve Çayır
Harvey Oakes	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti-Toprak Analizi
Howard D. Finch	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti-Zirai Eğitim
Orville C. Ufford	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti-Tavukçuluk
W. E. Lemons	ABD	1952-53	Ziraat Vekâleti
Geroge E. Brown	ABD	1953-54	Ziraat Vekâleti-Sulama Uzmanı
Robert F. Reitemier	ABD	1953-54	Ziraat Vekâleti-Toprak Uzmanı
D. Nirginia Ramage	ABD	1955	EÜ. Ziraat Fakültesi
Dr. Gooding	ABD	1956	EÜ. Ziraat Fakültesi
Fred F. MC Kenzie	ABD	1956	AÜ. Veteriner Fakültesi
M. Van Syekle Calla	ABD	1958	EÜ. Ziraat Fakültesi
Boletha Frozen	ABD	1958	EÜ. Ziraat Fakültesi
Fritz Baade	ABD	1959	İktisat Bakanlığı
M. D. Weldon	ABD	1959	Atatürk Üniversitesi-Ziraat Fak.
Martha M. Cadwele	ABD	1959	EÜ. Ziraat Fakültesi
M. Keeling Wilson	ABD	1960	EÜ. Ziraat Fakültesi
Darline V. Ramage	ABD	1961	EÜ. Ziraat Fakültesi
Cyril G. Woodbridge	ABD	1962	EÜ. Ziraat Fakültesi
D. W. Dedong	ABD	1962	EÜ. Ziraat Fakültesi
Evgene Frank Seer	ABD	1963	EÜ. Ziraat Fakültesi
Bryant E. Harrll	ABD	1963	Atatürk Üniversitesi-Ziraat Fak.
C. Raymond Hurs	ABD	1963	İ.Ü. Orman Fakültesi
William A. Rochie	ABD	1963	İ.Ü. Orman Fakültesi
Omer Buyse	Belçika	1927	Maarif Vekâleti
Georges Bailleux	Belçika	1934	Ziraat Vekâleti
Vander Vaeren	Belçika	1938	Ziraat Vekâleti

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

Odet Perrin	İsviçre	1925	Eskişehir Sazova Tohum Islah İst.
E. Weber	İsviçre	1938	Yüksek Ziraat Enstitüsü
C. Peterson	Kanada	1951	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
F. Shrimpton	Kanada	1951	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
A. W. Koenig	Kanada	1951	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
Gunnar W. Anderson	İsveç	1926	Ziraat Vekâleti
Hernik Carbonnier	İsveç	1926	Ziraat Vekâleti
Kristyanstad	İsveç	1926	Ziraat Vekâleti
T. A. Tengwall	İsveç	1932	Antalya Sıcak İklim Nebatları İst.
Manfred Näslund	İsveç	1948	Tarım Bakanlığı
Lichil S. Ellerström	İsveç	1956	EÜ. Ziraat Fakültesi
Nils Petrus Lagerlöf	İsveç	1956	Konya-Çifteler-Karacabey Har.
Kjell Wihlund	İsveç	1960	EÜ. Ziraat Fakültesi
M. Veberman	Estonya	1930	Marmara Balıkçılık Mektebi
Dr. Oskar	Estonya	1930	Marmara Balıkçılık Mektebi
Franz Stöger	Avusturya	1924	Ziraat Vekâleti
Hans Ganslmayer	Avusturya	1926	Etlik Bakt. ve Seroloji Enst.
Emil Ulzer	Avusturya	1929	Ziraat Vekâleti
Josef Pinsker	Avusturya	1929	Ziraat Vekâleti
Richard Cieslar	Avusturya	1929	Ziraat Vekâleti
Emil Bedus	Avusturya	1929	Ziraat Vekâleti
Wictor Altman	Avusturya	1929	Ziraat Vekâleti
Dr. Ulrich Schenker	Avusturya	1929	Ziraat Vekâleti
Siegfried Rosenberg	Avusturya	1929	Ziraat Vekâleti
Franz Hafner	Avusturya	1929	Ziraat Vekâleti
Franz Heske	Avusturya	1935	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Leo Tschermark	Avusturya	1936	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Erwing Schimitschek	Avusturya	1937	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Friedrich Stark	Avusturya	(?)	Ziraat Vekâleti
Friedrich Zednik	Avusturya	(?)	Ziraat Vekâleti
August Loos	Avusturya	(?)	Ziraat Vekâleti

Josef Donat	Avusturya	1954	AÜ. Ziraat Fakültesi
Kurt Lohwag	Avusturya	1954	AÜ. Ziraat Fakültesi
Fr. Steiner	Avusturya	(?)	Ziraat Vekâleti
Richard	Avusturya	(?)	Ziraat Vekâleti
Huruby	Çekoslovakya	(?)	Ziraat Vekâleti
Weigler	Çekoslovakya	(?)	Ziraat Vekâleti
Hein	Çekoslovakya	(?)	Ziraat Vekâleti
Larch	Çekoslovakya	(?)	Ziraat Vekâleti
Dr. Pöreny	Çekoslovakya	(?)	Ziraat Vekâleti
Ludvig Kastner	Çekoslovakya	1943	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
Dr. Felix Lestoquard	Cezayir	1931	Karacabey Harası
Çeltik Uzmanı Mao	Çin	(?)	Ziraat Vekâleti
Prof. Dr. Lucius	Lüksemburg	1930	Yüksek Ziraat Mektebi
Singnor Morettini	İtalya	1930	Büyükdere Bahçe Kùltürleri İst.
Signor Nello Pentiti	İtalya	1931	Ziraat Vekâleti-Zeytincilik
Telesforo Bonadonna	İtalya	1953	Karacabey Harası-AÜ. Vet. Fak.
Dr. Van Dillewijn	Hollanda	1939	Ziraat/İktisat Vekâleti
Alexis Chenchine	Yugoslavya	1939	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Dr. Rostafinski	Polonya	1924	Ziraat Vekâleti
Bayolobloski	Polonya	1932	Sultansuyu Harası
Michail Prodan	Romanya	1961	İ.Ü. Orman Fakültesi
Peter Jukovskiy	Rusya	1925	Ziraat Vekâleti
Prof. Dr. Michailov	Rusya	1926	Karacabey Harası
Dr. Orloff	Rusya	1932	Ziraat/İktisat Vekâleti
Mamurin	Rusya	1932	Ziraat/İktisat Vekâleti

Gogolin	Rusya	1932	Ziraat/İktisat Vekâleti
Kovalefski	Rusya	1932	Ziraat/İktisat Vekâleti
Serj Troyanski	Rusya	1932	Ziraat/İktisat Vekâleti
Nikolayef	Rusya	1932	Ziraat/İktisat Vekâleti
Andre Samgin	Rusya	1932	Ziraat/İktisat Vekâleti
Emanuel Mark	Rusya	1932	Ziraat/İktisat Vekâleti
Dr. Heurn	(?)	1926	Ziraat Vekâleti
Dr. Franz Gerlach	(?)	1932	Ziraat Vekâleti
Dr. Markos	(?)	1928	Adana Pamuk Islah İstasyonu
Dr. Gaulding	(?)	1956	EÜ. Ziraat Fakültesi

Tablo –30'da yer alan verilere göre, yabancı uzman ve bilim insanlarından bazıları herhangi bir zirai kurumda çalışmak ve o kurumun altyapısını güçlendirmekten ziyade çeşitli raporlar sunarak ülkenin zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım politikasına yön vermiştir. Uzmanlar hazırladıkları raporlarda eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım hizmetlerinin tam teşekkülü bir şekilde uygulamaya konabilmesi için çeşitli yönlerde eleştiri, görüş ve tavsiyelerde bulundular. Yabancı uzmanlar ülkede kaldıkları süre zarfında zirai eğitim–araştırma sistemi üzerindeki gözlem ve izlenimlerini raporlaştırarak Maarif, İktisat ve Ziraat vekâletlerine sundular. Ülkenin yeniden yapılanma ve inşa sürecinde Türkiye'nin kalkınması için her türlü kaynaktan faydalanmaya çalışan Atatürk Dönemi Türkiye'sine 1924 yılından itibaren gelen ve Ziraat Vekâletinde uzman olarak görev yapan yukarıdaki bilim insanları gerek Türkiye'de bulunduğu ve gerekse Türkiye'den ayrıldıktan sonraki dönemlerde, Türk tarımına ve bu sahada uygulanan politikalara, uygulamalı ve teorik olarak katkılarda bulundular.

Bu dönemde eğitim–araştırma faaliyetlerindeki ilk gelişmeler daha ziyade ziraat eğitimi ve mevcut ziraat mektepleri üzerinde gerçekleşti. Bu bağlamda zirai eğitim ile doğrudan ilgili olan uzmanlardan birisi ve ilk akla geleni Alman bilim insanı Oberregierungsrat Geheimrat Oldenburg'dur. 1 Nisan ve 31 Eylül 1928 tarihlerinde, 6 aylık çalışmalarını detaylı şekilde anlattığı bir rapor hazırlayarak Ziraat Vekâletine sunan Oldenburg ve Heyeti, Ankara'da bir Yüksek Ziraat Mektebinin açılması ve mektebin inşa faaliyetlerinin muntazam bir şekilde gerçekleştirilmesini önermişti. Heyete göre, mektepte açılması planlanan laboratuvar, numune tarlaları ve araştırma alanları bilimsel yöntemlerin uygulanmasına bir engel oluşturduca, bahsedilen hususlar hayata geçirilemeyecekti. Dolayısıyla bu eğitim kurumunun faaliyete geçebilmesi ve detaylı bir inşaat projesi için 2 yıl kadar bir süre gerekliydi. Heyetin önceki araştırmaları neticesinde ortaya çıkan veriler mekteplerin laboratuvarlarının bilimsel araştırmaların yapılmasına imkân tanımadığı yönündedir. Dolayısıyla evvela mekteplerin her türlü araç ve gereçlerinin en kısa sürede temin edilmesi gerekmektedir. Heyetin önemle üzerinde durduğu bir diğer konu, mektebin inşası sürecinde inşaat müdürü ile daima değerlendirmeler yapılmalı ve binalar uygulamalı eğitim merkezli olarak inşa edilmelidir. Oldenburg Heyeti çeşitli illerde yaptıkları incelemeler sonucundaki izlenimlerinden, ziraat uygulamalarının bilimsel usuller ile yapılması için bahçe ve tarla uygulamalarında uzman ziraatçıların çalıştırılması gerektiğini, bunun sağlanabilmesi için gündeliklerin zamanında ödenmesinin altını çizmiştir. Öğretmenlerin zirai metotları öğrenmesine de değinen Heyet, mekteplerin uygulama derslerinin öncelikli alanlar olduğunu ve her öğretmen mektebinde bir uygulama bahçesi–tarlası bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Heyetin raporunda su tesisatı meselesi için ayrı bir başlık altında ele alınmış ve bu doğrultuda birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre, mektep arazilerinde su tesisatı eksiksiz bir şekilde inşa edilmeli ve gerektiğinde yeraltı sularından istifade edilmelidir. Oldenburg Heyeti hazırladığı raporda, çiftçilere modern ziraat usullerinin öğretilmesi ve yine mesleği çiftçilik olan askerlere de bu bilgilerin verilmesini önermiştir. Yurtdışına öğrenci gönderilme meselesini de ele alan Heyet, özellikle Almanya'yı örnek vererek gelişmiş

ziraat usullerinin burada iyi bir şekilde öğretildiğini vurgulamıştır. Her biri farklı alanlar için görevlendirilen ziraat uzmanları incelemelerinde genel ziraat bilgileri, ziraat ekonomisi, bahçıvanlık, meyvecilik ve çiçekçilik, sütçülük, ziraat kimyası ve toprak bakteriyolojisi, bitki hastalıkları, haşerat, Eskişehir–Sazova Tohum İslah İstasyonu, Adapazarı Mısır ve Patates İstasyonu hakkında inceleme sonuçlarını paylaşarak bu sonuçlara göre tavsiyelerde bulunmuşlardır⁵¹⁹. Nitekim rapor sonrasında yüksek ziraat öğretimi ve bilimsel araştırmaya önem verilmesi, mevcut orta dereceli ziraat okulları ile ilgili birtakım düzenlemelerin olması, 1930 yılından itibaren zirai eğitim politikasına yeni bir vechе kazandırılması, 1933 yılında önerilen modele göre Ankara’da bir Yüksek Ziraat Enstitüsünün kurulması, tohum ıslahı–bahçe kültürleri alanlarında yeni araştırma kurumlarının tesis edilmesi, zirai mücadele ve bitki koruma alanında etkili ilaçların üretilmeye başlanması, Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsünün çalışma yelpazesinin genişletilmesi gibi gelişmeler Prof. Dr. Oldenburg başkanlığındaki Ziraat Uzmanları Heyetinin zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım politikasının yönünün çizilmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

Meyvecilik ve bağcılık konusundaki örgütlenmeler ise daha ziyade 1930’lu yılların ikinci yarısından itibaren gelişme gösterdi. Bu yöndeki girişimlerde temel olarak Alman bilim insanı Prof. Dr. Walter Gleisberg tarafından 1936 yılında Ziraat Vekâletine sunulan “Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umûmi Rapor” başlıklı çalışmada önerilen model izlendi. Gleisberg, belirli meyvelerle zaman içerisinde uzmanlaşma sağlanabileceği anlayışı doğrultusunda merkez mıntıkların oluştuğunu gözlemlemiştir. Bu sebeple merkez mıntıkları oluşturacak bir gelişme stratejisi önermiştir. Buna göre, standardizasyona tabi olacak meyve mıntikasının bulunduğu yerde bir merkez araştırma istasyonu kurulmalı; bu istasyonların numune–koleksiyon bahçeleri olmalı ve üreticiye dağıtabilmek için fidanlıkları bulunmalıdır. Bölgesel istasyonların hepsinin üstünde ayrıca bir “Merkez Araştırma Enstitüsü” yer almalıdır. Önerilen modele göre, ülkede geniş çaplı bir kurumsallaşma başladı ve 1945 yılına kadar birçok bölgede bahçe kültürleri araştırma istasyonu kuruldu. Bu gelişmeler, Gleisberg’in tavsiye ettiği modele uymakla birlikte merkez enstitünün olmaması; raporda belirtilenlerle uygun düşmemiştir. Ancak bu süre zarfında merkez enstitü modeli görevinin Ankara’da kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü tarafınca bir nebze de olsa yerine getirilmiş olduğu söylenebilir.

Tarla tarımında ve bitki ıslahı konusundaki örgütlenmeler Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren daha olumlu bir seyir izledi. Tohum üretimine verilen bir önemin sonucu olarak Ziraat Vekâleti bu yöndeki girişimlerde yabancı uzmanlardan destek alma ve yararlanmakta gecikmedi. Bu doğrultuda 1925 yılında İsviçreli bilim insanı Odet Perrin davet edildi ve tohum ıslahı ve çoğaltımına yönelik önerileri alınmak istendi. Odet Perrin, incelemeleri neticesinde hazırladığı raporda mevcut haldeki tohumların temizlenmesi, bu tohumların yüksek vasıflarının korunması ve giderek geliştirilmesi için çeşitli analiz ve araştırma istasyonlarının kurulmasına yönelik tavsiyelerde bulundu. Nitekim, Perrin’in “Eskişehir’de Bir İslah-ı Büzur İstasyonu (Laboratuvarı) Tesisine Ait Proje” başlığı ile Ziraat Vekâletine sunduğu rapor, tohum ıslah ve araştırma istasyonlarının kuruluşu ile ilgili önerileri açısından hükûmet tarafından dikkate alındı ve tohum ıslahı yönünde yapılacak araştırmalar için bir yol haritası olarak görüldü. Perrin’in bu raporu Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde yapılmış olan bir araştırma gezisinin sonucunda ortaya çıkmıştı. Bu gezi boyunca incelenen yerler arasından Eskişehir, iyi vasıflı ve yüksek miktarda hububat üreten bir bölge olması ve üretilen tohumlukların başka bölgelere nakli için uygun bir konumda yer alması gibi özellikleri ile ilk ıslah istasyonunun kurulacağı yer olarak belirlenmişti. Ancak Perrin’in raporu Eskişehir’i yalnızca bu ilk istasyonun meydana getirileceği yer olarak ele almıyor, ona aynı zamanda merkez ıslah istasyonu olma payesini de veriyordu. Böylece bu istasyon yalnızca kendi bölgesindeki çalışmalarla yetinmeyecek, aynı zamanda diğer bölgelerde ve ülke çapında yapılacak araştırma ve tohum üretme çalışmalarına yönelik stratejilerin de belirlendiği bir kurum olacaktı. Çeşitli bölgelerde açılacak olan diğer ıslah istasyonları ise tali ıslah istasyonları olarak bu merkeze bağlı şekilde çalışmalarını yürütecekti. Bu tali (ikincil) ıslah istasyonla-

519 **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 185-275-6, 30.09.1928.; Bk.: Alev Gözcü, “Atatürk Döneminde Türkiye’de Tarımın Gelişiminde Alman Etkisi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 18, S 36, (Ekim 2018), ss.107-137.

rı, tohum ıslahı araştırmalarının ülkenin tamamına yayılmasında rol oynayacak birimler halinde işlev görecekler, yerel çeşitlerin bilimsel standartlar doğrultusunda denenmesinde, kendi bölgelerinde üretilecek tohumlukların kontrol ve temizlenmesi ile ilgili faaliyetlerde görev alacaklardı⁵²⁰. Fakat, 1920’li yıllardan itibaren kurulan tohum ıslah istasyonlarının zaman içinde daha belirgin hale gelen yapıları Odet Perrin’in tasarladığı modeli tam olarak yansıtmamıştır. Çünkü Eskişehir’deki ilk istasyonun kuruluşundan sonra ülkenin çeşitli bölgelerinde ardı ardına tohum ıslah istasyonları açılmaya başladı. Ayrıca bu kurumlar, Eskişehir’e bağlı birer tali ıslah istasyonu değil, kendilerine ait araştırma konularına sahip ve çalışmalarında bağımsız olan birer bölgesel tohum ıslah istasyonu olarak faaliyete geçmişlerdi⁵²¹.

Hayvancılık konusundaki örgütlenmeler ise Cumhuriyet’in ilk yıllarında başladı. Bu bağlamda Cumhuriyet’in ilanından sonra, İzmir’de 1923 yılında toplanan İktisat Kongresi’nde veteriner hekimlik hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi gündeme geldi. Hayvan hastalıkları ve hayvan ıslahı konularına ilişkin görüşleri için yurtdışından çeşitli ülkelerden bilim insanları davet edildi. Bu bilim insanlarından birisi, dönemin Ziraat Vekili Şükrü Kaya tarafından davet edilen Polonyalı bilim insanı Prof. Dr. Rostafinski’dir. Rostafinski, 1924 yılı Kasım ayında Türkiye’ye gelerek Batı Anadolu’daki hayvancılık üzerinde incelemelerde bulundu ve görüşlerini Ziraat Vekâletine 31 sayfalık bir raporla sundu. Raporunda, atlar için pedigrilerinin tutulmasının, at ıslahı ve yetiştirilmesinin devlet politikası olması, sığır ıslahı ve çoğaltımı için ise öncelikle köylünün ihtiyacının belirlenmesi gerekliliği gibi önerilerde bulundu⁵²².

Hayvancılık konusunda Türkiye’de incelemeler yapan ve rapor hazırlayan uzmanlardan birisi de uluslararası düzeyde tanınmış bir bilim insanı olan Macar uzman Oszkár Wellmann’dır. Macar bilim insanı Wellmann, Türk hükûmetinin iki kez daveti üzerine 1932 ve 1933 yaz aylarında Türkiye’ye gelerek inceleme gezilerinde bulunmuştur. Gezi ve incelemeler sonrasında Ziraat Vekâletine iki adet rapor sunan Wellmann, Türkiye hayvancılığının gelişmesi için yol gösterici ilkeleri ortaya koymuştur. Nitekim Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki hayvancılık işlerine bakıldığında araştırma, ıslah ve yetiştirme faaliyetleri Wellmann’ın önerilerine göre hazırlandığı gözlemlenmiştir. Onun tarafından yapılan hayvancılık çalışma planı ve programı ülke hayvancılık politikasının temeli olarak kabul edilmiştir. 1932 ve 1933 yılında uygulamaya konulan planın esası, devlet üretme çiftliklerinin çalışmasına uygun bir şekilde yapılarak plan dönemi sonuna kadar bütün ülkede iyi evsafı hayvanların yaygınlaştırılmasını hedeflemiştir. Wellmann’ın 1932 ve 1933 yılındaki gezilerde izlenimleri ve incelemelerini topladığı her iki raporda öne sürdüğü ilkeler ve modeller Ziraat Vekâleti tarafından uygulamaya konuldu. Devlet haraları, aygır depoları, hayvan yetiştirme merkezlerinde çeşitli hayvan ırklarının ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımı gibi hayvancılığın gelişmesine tesir eden çalışmalar onun öne sürdüğü tavsiyeler doğrultusunda uygulama alanı bulmuş ve Wellmann, hayvancılık politikalarının rehberliğini üstlenmiştir⁵²³.

520 Perrin, “Eskişehir’de Bir İslah-ı Büzur ve Kontrol İstasyonu”, s.35.; Rapor İçin Bk.: “İslah-ı büzur mütehassısı İsveçreli Mösyö Odet Perrin’in Eskişehir, Konya, Adana, Aksaray, Kayseri, Çorum Havalisinde Tedkikat-ı Ziraiye Raporudur”, **Ziraat Vekâleti Mecmuası**, Yıl: 2, C 2, S 5, (Teşrinisani 1341), ss.9-29.

521 Ersöz, **agt.**, s.79.

522 Dr. Rostafinski’s, **Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Vekâleti Mütehassıs Raporları (Baytar Kısmı)**, Hamid Matbaası, İstanbul 1927, ss.1-31.; Bk.: Ayşe Menteş Gürler-Ali Yiğit-Şule Şanal, “Research on the Report of Professor Rostafinski as a Sample of Scientific Cooperation in Animal Breeding in the First Years of the Republic of Turkey”, **Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C X, S XXX-XXX, (Kars 2016), ss.2-4.

523 **Birinci Rapor 1932 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar**, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1938.; **İkinci Rapor 1933 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar**, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1938.; Bk.: Melek Çolak-Levente Jávorka, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Hayvancılık Politikası ve Bir Macar Uzman: Oszkár Wellman**, 1. Baskı, Çizgi Kitabevi Yay., İstanbul 2017, ss.119-136.

Hayvancılık konusunda hazırlanan bir diğer rapor ise hayvan sağlığı, veteriner kontrol, aşı–serum üretimi ve araştırmaları üzerinedir. 21 Ocak 1926–1 Kasım 1928 tarihleri arasında Etlük'teki Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsünde uzman veteriner olarak görev yapan Avusturyalı Prof. Dr. Hans Ganslmayer, 1928 Aralık ayında Türkiye'deki askeri ve sivil veterinerlik üzerine bir rapor hazırladı ve Mustafa Kemal (Atatürk)'e sundu. Türkiye'deki askeri ve sivil veterinerlik alanındaki gelişmelerin ve yapılması gereken çalışmaların yer aldığı raporda, Türkiye'nin askeri veterinerlik alanında başarılı olduğu, ancak sivil veterinerlik hususunda tamamlaması gereken bazı eksikliklerinin bulunduğu belirtilerek özetle şu görüşlere yer verildi: Askeri veterinerlik, genel olarak Avrupa standartlarındadır. Buna karşılık ordudaki büyükbaş hayvanlardaki veba hastalığına karşı henüz bir şey yapılamamıştır. Bu hastalığa karşı iki tür serum geliştirilmiştir. Fakat bunlardan sadece biri uygulanmaya elverişlidir. Çünkü hem soğuk hem de sıcak havada kullanılabilmekte ve etkisini 10 yıl süreyle kaybetmemektedir. Türk hükûmeti, işin önemini kavrayarak söz konusu serumun üretimine başlamış, ancak fazla üretilmediğinden yeterli olmamıştır. Önemle üzerinde durulması gereken konu, askeri serum ihtiyacının karşılanarak hayvanların 10 yıl süreyle bu hastalığa karşı korunmasıdır. Türkiye'nin, sivil veterinerlik alanında askeriyedeki kadar başarı gösteremediğine ve sivil veterinerliğin modern Türkiye'nin yeni ihtiyaçlarına göre kendini ayarlamak zorunda olduğuna dikkat çeken Ganslmayer, sivil veterinerliğin daha fazla sorumluluk gerektirdiğini ve daha zor olduğunu, eski Türkiye'de bu konuda fazla hareketlilik olmadığını ancak yeni Türkiye'de özellikle İsmet (İnönü) Paşa zamanında hükûmetin bu işi ciddiyetle ele alarak hayvancılığı geliştirdiğini belirtmiştir. Ganslmayer'e göre, Türkiye'deki sivil veterinerlik hayatı buna hiç hazır değildi. Veterinerlik alanındaki hızlı gelişmeye uyum sağlamak kolay olmadığı gibi çok az sayıda uzman kişi bulunmaktaydı. Hayvancılık konularındaki sorunlara çözüm bulunamadığı takdirde bununla yaşayan çiftçiler bu işi bırakıp sanayi bölgelerine göç edecek, bu da hayvancılık için zarar sayılacaktı. Bu nedenle devlet, hayvanlardaki hastalıklara ücretsiz müdahale etmeli, vebaya karşı ilaç ve serum üreten ve halka aktaran kurumlar oluşturmalıydı. Çözüm olarak ya uluslararası bir kuruluşla iş birliği yapılarak bu işler düzenlenebilir ve böylece bu hastalığa karşı mücadele ruhu Türkiye'de yerleşebilirdi. Yahut Türkiye zamanla kendi altyapısını oluşturarak tek başına bu işi yürütebilirdi⁵²⁴.

Ganslmayer'in raporunda da belirtilen hayvan sağlığı ve veterinerlik alanındaki gelişmeler, ülkedeki mevzuatın yeniden güncellenmesini ve gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Bu amaçla 6 Mayıs 1928 tarihinde 1234 sayılı Hayvan Sağlık Zabıtası Kanunu çıkarılmış, 9 Ağustos 1931 tarihinde de Bakanlar Kurulu tarafından bu Kanun'un 27. maddesi hükümlerine uygun olarak 8 bölüm ve 517 maddeden oluşan Hayvan Sağlık Zabıta Nizamnamesi kabul edilmiştir. Ayrıca veteriner kontrol, aşı ve serum üreten kurumların çalışmaları artırılmış ve bu durum Ziraat Vekâletinin hayvan sağlığı politikalarına yansımıştır. Nihayetinde ilerleyen yıllarda veteriner kontrol ve araştırma enstitüsü, laboratuvarları vb. kurumların sayısı artırılarak sivil veterinerlik hizmet ağı daha da genişletilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde memleketin içinde bulunduğu çok önemli ve hemen çözüm bekleyen sorunlarına karşın, millî gelirden sadece %1'lik payı bulunan ormancılık konusu da ihmal edilmemiştir. Bu konuda Türkiye ormancılığının geliştirilmesi amacıyla yabancı uzmanlara danışarak, ormancılığın temel görevi ve hedefleri çok gerçekçi ve tutarlı biçimde saptanmıştır. Bu hedefe ulaşmak için gerekli tüm yetki ve olanakları Türk ormancısının hizmetine sunulmuştur. Bu doğrultuda 1926 yılında Ziraat Vekâletinde danışman olarak görev yapmak üzere davet edilen Alman bilim insanı Prof. Dr. Robert Bernhard, yabancı uzmanlar arasında en uzun süre ülkemizde kalan ve Türkiye ormancılığının geliştirilmesi yolunda en çok katkıda bulunan biri olmuştur. Bernhard 1926–1929 ve 1934–1937 yılları arasında iki farklı dönemde 6 yıl gibi çok uzun yıllar ülkemizde yaşamıştır. Adı geçen bilim insanı birisi 1926, diğeri de 1934 yılında olmak üzere iki kez orman kanunu tasarısı hazırlamıştır. Türkiye'de görev yaptığı sürede ormancılık örgütünün oluşturulması, ağaçlandırma, ormanların korunması ve ormancılık eğitim–öğretiminin geliştirilmesi konularında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bernhard, bir yandan Türkiye ormancılığı üzerinde

524 “Prof. Dr. Hans Ganslmayer'in Askeri ve Sivil Veterinerlik Hakkındaki Görüşleri”, **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 186-282-16, 00.12.1928, ss.1-3.

çalışmalar yaparak raporlar hazırlarken, diğer yandan da Ankara'da kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsünde öğrencilere ormancılık öğretimi üzerine konferans ve dersler vermiştir. Daha sonra Türkiye Ormancılığının Mevzuatı, Tarihi ve Vazifeleri adlı eseriyle 1937 yılında yürürlüğe konan 3116 sayılı ilk Orman Kanunu'nun hazırlanmasına önemli ölçüde katkı sunmuştur. Bahsi geçen eser, 3116 sayılı orman yasası ve onun devamı niteliğinde olan yürürlükteki 6831 sayılı orman yasasının temel kaynağı niteliğindedir. Ormancılık öğretimi kapsamında İstanbul'da faaliyet gösteren Orman Yüksek Okulu Bernhard'ın önerisiyle 1926 yılından itibaren bağımsız bir rektörlük ile yönetilmeye başlanmıştır. Prof. Dr. Bernhard tarafından 1927 yılında verilen bir konferansta “genç ormancıları Avrupa'ya göndererek bunların ilim sahasında yetişmelerini ve ormancılığı öğrenmeleri temin edilmelidir” şeklindeki yaklaşımı sonucunda birçok mühendis Avrupa'ya gönderilmiş ve bilgi-görgülerini artırdıktan sonra öğretim üyesi olarak ülkemize dönerek hizmet vermiştir⁵²⁵.

Bu dönemde ormancılık eğitim-öğretimi konusunda istihdam edilen bir diğer bilim insanı ise 1925-1927 yılları arasında görev yapan Fransız uzman Paul Joseph Saby'dir. Saby, Ziraat Vekâleti tarafından ormanların işletilmesi alanında çalışmalar yapmak üzere ülkeye davet edilmiştir. Ormancılık uzmanı Saby, yaptığı çalışma ve incelemeler neticesinde şu tavsiyelerde bulunmuştur: Orman teşkilatı içerisinde bir mülkiyet ve hukuk işleri birimi kurulmalı, orman sınırları belirlenmeli ve ağaçlandırma çalışmaları yapılmalıdır. Saby, ayrıca Yüksek Orman Mektebinin eğitim-öğretim programını da yetersiz bularak mevcut programın yenilenmesi önerisinde bulunmuştur. Paul Joseph Saby'in tavsiyeleri ilk dönemlerde uygulanmamış ve kendisi 1926 yılında ülkesine dönmüştür. Saby'in tavsiyeleri uzun yıllar sonra ancak gerçekleşebilmiştir⁵²⁶.

Cumhuriyet Dönemi'nde ormancılık eğitim-öğretimi konusunda istihdam edilen bir diğer uzman da İsveçli bilim insanı Manfred Näslund'dur. Türkiye ormancılığı, mevcut durumu-sorunları ve bir ormancılık araştırma enstitüsü kurulma olanakları hakkında incelemelerde bulunmak üzere Ziraat Vekâleti tarafından davet edilen Näslund, 1948 yılında Türkiye'ye gelmiştir. Adı geçen uzman, Türkiye'ye geldikten sonra ülkenin Güney ve Kuzeybatı ormanları üzerindeki gezileri neticesinde incelemelerini iki rapor haline getirmiş ve elde ettiği verileri Ziraat Vekâletine sunmuştur. Orman Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan bu rapor, “Ormanlarımız ve Ormancılığımız Hakkında Müşahedeleri İle Orman Araştırma Kuruluşları Hakkında Rapor” adını taşımaktadır. Näslund, mevcut durumdaki orta dereceli ormancılık eğitim-öğretim kurumlarının ders programlarının içeriğine dikkat çekerek, bu okullardaki ormancılık eğitim ve öğretimindeki ders programlarının yüksek orman mekteplerininkinden pek az bir fark gösterecek şekilde düzenlendiğini, ders içeriklerinin çok ağır ve yüklü olduğunu vurgulamış ve bu durumun ne gibi sakıncalar doğuracağına dikkat çekmiştir⁵²⁷.

İncelenen dönemde ziraat alanında yabancı uzman seçimine büyük önem verilmiş ve getirilecek uzmanların seçiminde alanında söz sahibi olmasına dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda 1924 yılından itibaren davet edilen ve alanında oldukça yetkin olan yabancı uzmanlar, Türkiye'nin mevcut eğitim-ziraat problemlerine cevap arayacak nitelikte araştırmalar yaparak, hazırladıkları raporlarda görüş ve önerilerine yer vermişlerdir. Uzmanların Türkiye'deki eğitim-ziraatın geliştirilmesine dair paylaştıkları önerilerinden

525 Robert Bernhard, **Türkiye'de Ormancılığın Mevzuatı, Tarihi ve Vazifeleri**, S 15, (Çev.: Nihat Basri Somel), Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., Ankara 1935, ss.79, 111-113.; Niyazi Acun, **Ormanlarımız ve Cumhuriyet Hükûmeti'nin Orman Davası**, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1945, s.24.; Metin Özdönmez-Abdi Ekizoğlu, “Cumhuriyet Dönemi Ormancılığında Katkısı Olan Yabancı Uzmanlar”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: B, C 44, S 1-2, 1994, ss.14-15.; Bk.: **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1934.; **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1935.; **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1937.; **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1937.

526 Fehim Fırat, Bekir Sıtkı Evcimen, Faik Yaltırık, “Türkiye'de Ormancılık Öğretim ve Esaslarına Genel Bir Bakış”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C XXII, Seri: B, S 1, (İstanbul 1972).

527 Manfred Näslund, **Ormanlarımız ve Ormancılığımız Hakkında Müşahedeleri İle Orman Araştırma Kuruluşları Hakkında İkinci Rapor** 1948, s.19.; Bk.: Fırat, Evcimen, Yaltırık, agm., ss.48-49.; Özdönmez- Ekizoğlu, s.22.

önemli bir kısmı zirai eğitim üzerine olmuştur. Zirai eğitimi alanında öneriler sunan uzmanların raporları birçok ortak görüş ve tavsiye içermiştir. Bu çerçevede yabancı uzmanlar genellikle ülkede ihtiyaç duyulan alanları teşkil eden zirai kalkınma ile birlikte teknik idare ve nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi meselesini ilk plana almıştır. Bu bakımdan yabancı uzmanlar genel olarak temelde ziraat mekteplerine alınacak öğrencilerin özellikle çiftçi çocukları arasından seçilmesi, bunun sağlanabilmesi için de mektep bünyesinde çeşitli arazilerin öğrenciye ayrılması gerektiğini tavsiye etmişlerdir. Eğitim ve ziraat alanında rapor hazırlayan uzmanların ortak görüşleri arasında köylerdeki mekteplerin toplumsal hayatın merkezi olması, ziraat alanında gelişmiş metotları öğretmek ve incelemek üzere yurtdışında öğrenci gönderilmesi ve araştırmaların yapılması, köylerde görev yapan öğretmenlerin de (özellikle ziraat için elverişli alanlarda görev yapanlar) modern ziraat usullerini öğrenmeleri; bunu da öğrencilerin yanı sıra halka bu bilgileri aktarmaları gerektiği belirtilmiştir. Ziraat, hayvan yetiştirme, sütçülük ve ormancılık alanlarında ise daha ziyade toprağın bakım, ekim, biçim ve tohumları ıslah etme yöntemleri, ekilebilir araziler, zararlı otlarla mücadele ve birim alanda maksimum ürün elde etmeye dair usullerin öğretilmesine yer verilmiştir. Hayvancılık alanında fennî yemin önemine vurgu yapılmış, ürün artışı için yeni tarım alanlarının açılmasına vurgu yapılmış ve süt üretimin artışına dikkat çekilmiştir. Yine bu raporlarda meyvecilik, küçükbaş hayvancılık, arıcılık, sütçülük ve peynircilik alanlarında bilimsel uygulamaların gösterilmesi gerektiği yer alan öneriler arasındadır. Raporlarda dikkati çeken bir başka konu ise ziraat usullerini halk arasında yaymak için çeşitli kurs ve konferansların düzenlenmesidir. Meyvecilik, bağcılık, süs nebatları ve orman ağaçları, ziraat ve hayvan yetiştirme usulleri, tavukçuluk, fennî arı ve tavşan yetiştirme gibi konularda kurs, seminer, konferans düzenlenmesi ve zirai filmler gösterilmesi gibi etkinlikler raporların ortak konusunu oluşturmuştur. Uzman raporlarının önerileri doğrultusunda kurs ve konferansların ziraat yapılan ve ürün çeşitliliği bol olan bölgelerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gerektiği; burada halka, toprak parçaları ve köy binalarından istifade, meyve bahçeleri yetiştirmek, haşerat ile mücadele ve gübrelerin kullanım şekli hakkında uygulamalı dersler verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Avrupa'ya ziraat eğitimi alanında uzmanlaşmak üzere öğrenci gönderilmesi, çiftçi ve askerlere modern ziraat usullerinin öğretilmesi uzman raporlarında yer alan ortak kanaatler arasındadır. Raporlarda özellikle öğrencilerin ziraat eğitiminde oynadıkları büyük role dikkat çekilmiştir. Zirai usulleri hem teorik hem de uygulamalı olarak öğrenen öğretmenler, bizzat gözlemledikleri en yeni zirai bilgileri öğrencilerin yanı sıra halka da uygulamalı olarak aktaracakları ifade edilmiştir⁵²⁸.

İnceleme dönemi içerisinde yurt dışında ziraatın çeşitli alt dallarında uzmanlık kazanmak gayesiyle kısa süreli görevlendirmelerin yapıldığı da görülmüştür. Demokrat Parti Dönemi'nde uygulama alanı bulan Marshall Planı Teknik Yardım Fonu kapsamında birçok ziraatçı yurtdışına gönderilmiştir. Örneğin 1954-1955 döneminde 44 ziraat mühendisi ve teknisyeni toprak analizi, tavukçuluk, hayvancılık, sulama, meyve kültürü, tarım makineleri ve çim ve mera arazilerinin iyileştirilmesi konularında 15 orman mühendisi yeniden ağaçlandırma, orman yönetimi, ormandaki otlatma koşullarının iyileştirilmesi, yangınla

528 Bk.: John Dewey, **Türk Maarifi Hakkında Rapor**, Devlet Basımevi, İstanbul 1939, ss.IV-V, 3-7, 10-30.; Omer Buyse, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, Devlet Basımevi, İstanbul 1939, ss.1-7, 192-193, 349-352, 354-361.; Alfred Kühne, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, Devlet Basımevi, İstanbul 1939, ss.3-6.; **Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif İşleri**, Devlet Basımevi, İstanbul 1939, ss.1-3, 7-29, 34-38.; Berly Parker, **Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor**, Ankara 1939, ss.18-22.; Ülker Akkutay, **Millî Eğitimde Yabancı Uzman Raporları-Atatürk Dönemi**, Avni Akyol Ümit Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Ankara 1996, ss.35-39.; T.C. Devlet Personel Başkanlığı, **Hükûmete Sunulan Yabancı Uzman Raporları (1949-1959)**, Ankara 1963, s.44.; "Barker Raporunda Ziraatımızı İlgilendiren Görüşler ve Tavsiyeler", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 29, C 29, S 143, (Ocak 1952), ss.8-11.; **Türk Ekonomisi**, Yıl: 9, S 97, (Temmuz 1951), s.197.; **FAO Türkiye Raporu**, T.C. Ziraat Bankası 100. Yıldönümü Yay., Ankara 1962, ss.109-161, 180-184.; Mahmut Bolat, "Prof. Dr. Fritz Baade'nin Türkiye'nin Tarımsal Sorunlarına İlişkin Görüşleri ve Çözüm Önerileri", **Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu (Bildiriler)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi, (Yay. Haz.: Arzu Güvenç Saygın-Murat Saygın), Ankara 2019, s.240.; Fritz Alten, "Prof. Dr. Fritz Alten'in Birinci Raporu", **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 7, Çev.: Nihat Basri Somel, (Ocak 1953), ss.16-27.; Fritz Alten, "Prof. Dr. Fritz Alten'in İkinci Raporu", **Türkiye Ziraat Mecmuası**, S 1, (Çev.: Nihat Basri Somel, (Nisan 1953), ss.28-34.

mücadele, hastalıklar ve zararlı böcekler yetiştirme ve yan kuruluşlardan faydalanma; 4 veteriner hekim suni tohumlama ve hayvan yemi konularında eğitim amaçlı toplamda 64 tarımsal kursiyer bilgi ve deneyimlerini artırmak için 9 ile 12 aylık süreyle ABD'ye gönderilmiştir⁵²⁹. 1954–1955 döneminde Hollanda'nın Wageningen şehrinde tavukçuluk, tavuk eti ve yumurta pazarlama konularında açılan ve üç hafta devam eden kursa Ziraat Vekâleti elamanlarından 4 kişilik bir grup katılmıştır⁵³⁰. Aynı dönem içerisinde Ziraat Vekâleti tarafından, 60 idareci ve 75 teknik elemanın ABD'ye gönderilmesi için gerekli hazırlıkları başlatılmış ve gönderilecekleri alanlar tespit edilmiştir. Bu alanlar şöyledir: Orman ve yangınlardan korunma, tavukçuluk, bahçe tarımı, sulama, hayvan hastalıklarıyla mücadele, koyunculuk, toprak erozyonu, ev ekonomisi, bitki ıslahı ve hububat teknolojisi, tohum sertifikasyonu, tarım mahsullerinin ambalajlanması ve pazarlanması, sığır yetiştiriciliği, orman içi mera alanlarından istifade, tarım makineleri, toprak tahlili, çayır ve meracılık, pamuk ve çirçir makineleri, pamukçuluk ve yem fabrikasyonu ve beslenme. Ziraatın bu alanlarında gönderilecek teknik elamanlar 10–12 ay, idari elemanlar ise 3 ay boyunca ABD'de eğitime tabi tutulacaklardı. Katılacakların sayısı ise toplamda 75 kişiydi⁵³¹. 1950 yılından itibaren giderek artan bütçe miktarı ve desteklerle Marshall Yardımları ile tarımsal alanda Türkiye önemli ölçüde yardım yapılmıştır. Bu kapsamda yalnızca 1953 yılındaki zirai araştırma ve ziraat okulları projeleri için toplamda 1.000.000 lira ayrılmıştır. Bunun aynı dönemdeki diğer ödeneklere göre oranı %2.1 civarındadır⁵³².

Tablo –31

Marshall Yardımları Teknik Yardım Fonu Kapsamında Türkiye'deki Eğitim–Araştırma ve Yayım İçin Ayrılan Bütçe Miktarı⁵³³

Sektörler	Yardım Tutarı	Oranı %
Tarımsal araştırma	1.700.000	2.7
Tarımsal yayım	7.100.000	11.3
Tarım kursları	1.000.000	1.6
Tarımsal mücadele	2.400.000	3.8
Hayvan ıslahı	700.000	1.1
Küçük çiftçilerin hayvanla çekilen aletlerle donatımı	6.300.000	10.0
Tali servetlerin geliştirilmesi	29.100.000	46.2
Tarım kredisi	8.000.000	12.7
Yeraltı sularından faydalanma	5.000.000	7.9
Tarım istatistik işleri	1.000.000	1.6
Pamuk standardizasyonu	700.000	1.1
Toplam	63.000.000	100

529 Türkiye'de Marşal Planı, C 16, 01.07.1953-30.09.1953, s.12.

530 Türkiye'de Marşal Planı, C 18, 01.01.1954-31.03.1954, s.14.

531 Türkiye'de Marşal Planı, C 19, 01.04.1954-30.06.1954, s.12.

532 Türkiye'de Marşal Planı, C 9, s.52.

533 Türkiye'de Marşal Planı, C 6, 01.01.1951-31.03.1951, s.11.

2. Cumhuriyet Döneminde Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi: Zirai Eğitimde “Türk Prometheler” Yetiştirilmesi ve Zirai Modernleşme

Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan inkılapların sonucu olarak ortaya çıkan, yeni yöntemlerle iş gören nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak üzere üç farklı strateji belirlendi ve uygulamaya konuldu. Bunlar: Avrupa’dan davet edilen yabancı uzmanların istihdamı, yurt dışına mesleki ve teknik alanda donanım kazanmaları için öğrenci gönderilmesi ve modern eğitim kurumlarının tesis edilmesidir. Avrupa’dan yabancı uzman yardımıyla altyapı hizmetlerinin güçlendirilmesi, kısa vadeli ve aynı zamanda dışa bağımlı bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Ancak yurt dışına öğrenci gönderilmesi ve modern eğitim kurumlarının tesisi olgusu, ülkenin dışa bağımlılığını azaltmak ve kendi modernleşmesini üretmek amacıyla başvurulmuş daha yerli çözümler olarak görülmüştür⁵³⁴. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk, Türk İstiklal Savaşı’nın başarıya ulaşmasının ardından çağdaşlaşma hamlesini başlatmış, bu doğrultuda inkılapların yürütücü kadrosunu temin etmek, ülkenin her alanda kalkınmasına rehberlik edecek aydın bilim insanlarının yetişmesine imkân sağlamak amacıyla yurt dışı eğitimine büyük önem vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk, modern Türkiye’nin gelişmesi ve çağdaş medeniyetler arasında yerini alması için öncelikle bilgisizlikle mücadele edilmesi gerektiğine vurgu yapmış ve bununla ilgili düşüncelerini de pek çok konuşmada ifade etmiştir. Bu bağlamda iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda gelişebilmenin ancak bilim ve teknoloji sayesinde gerçekleştirilebileceğini, bu sebeple bilim ve teknolojinin geliştirilmesi için gelişmiş olan ülkelerden yararlanılması gerektiğini ısrarla vurgulamıştır⁵³⁵.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Avrupa’ya öğrenci gönderilmesi uygulaması aslında Tanzimat döneminden itibaren başlayan bir süreçti. Özellikle teknik alanlarda Avrupa’daki bilimsel sonuçların ülkeye taşınması noktasında “yurt dışına öğrenci gönderilmesi” projesi, Cumhuriyet’e kadar süregelen bir uygulama olarak devam etmişti. Bu uygulamaya, aslında Osmanlı’dan Cumhuriyet’e bir devam süreci olarak bakmak gerekir. Çünkü gerek Osmanlı dönemi zirai modernizasyonunda gerekse Cumhuriyet Dönemi’ndeki uygulamalarda temel araç olarak “eğitim” düşünülmüştür. Nitekim her iki sürece bakıldığında gelişme momentumu ve temel manivela, eğitim olarak öne çıkmıştır. Dolayısıyla eğitim yoluyla toplumu dönüştürme projesi, Cumhuriyet Dönemiyle birlikte etkin bir şekilde varlığını sürdürdü. Burada akıllara gelen ilk soru, Avrupa’da ziraat alanında öğrenim gören genç beyinlerin orada kendi alanlarında edindikleri bilgileri, yakınlık kurdukları kültürü, Türkiye’ye ne kadar taşıyabildikleridir? Öğrenciler yurda döndükten sonra öğrendikleri bilgilerin ne kadarını yansıtabilmiş yahut uygulayabilmişlerdir?

Cumhuriyet yönetimi, gelecek kuşakların temel değerlerinin neler olması gerektiği ve nasıl bir insan profiline gereksinim duyulduğu konularında temel ilkeleri görüştüğünden sonra Türkiye’nin eğitim-kalkınma siyasetini belirlemiştir. 1923 yılında İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’nde “misak-ı iktisadi” esaslarının kabul edilmesiyle birlikte millî sanayi, ticaret, ihracatın korunması ve teşvik edilmesi, zirai üretimin artırılması ve ziraat tekniklerinin modernleştirilmesi yer almakla birlikte özellikle sanayi, ticaret ve ziraat alanında ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücü açığına dikkat çekilmiştir. Kalifiyeli teknik personelin yetiştirilmesi için bir yandan yeni okulların açılması öngörülürken, diğer yandan da yurt dışına öğrenci gönderilmesi ile ilgili esaslar kabul edildi. İktisat kongresinde belirlenen esaslar dahilinde bir hükümet programı hazırlandı ve Cumhuriyet’in ilanı öncesinde ilk kez yurt dışına öğrenci gönderilmesi uygulamasına yer verildi⁵³⁶. İktisat kongresinde belirlenen esaslar dahilinde ülkede eksikliği ciddi bir şekilde hissedilen nitelikli insan gücü açığını kapatmak amacıyla yurt içi kaynaklarının geliştirilmesine önem verildi ve bu noktada yurt dışına birçok meslek alanında öğrenci gönderilmesi planlandı.

534 Aynur Erdoğan, **Osmanlı’da Yurt Dışı Eğitim ve Modernleşme**, 1. Baskı, Büyüyenay Yay., İstanbul 2016, ss.34-35.; Ayşen İçke, **Atatürk Dönemi Yurt Dışı Eğitimi (1923-1938)**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2018, ss.57-62.

535 **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III**, 5. Baskı, C I, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997, s.245.

536 Afetinan, **age.**, ss.19-55.

Cumhuriyet Dönemi eğitim alanında yurt dışına öğrenci gönderilmesi girişimlerinde Atatürk’ün yanı sıra öne çıkan kişi Maarif Vekili Mustafa Necati’ydi. Mustafa Necati, eğitim politikaları içerisinde yurt dışı eğitim modelini destekleyen ve teşvik eden bir rehber olarak ortaya çıkmıştı. Bu bakımdan Cumhuriyet yönetimi için yetişmiş insan potansiyelini hazırlamak, Atatürk devrimlerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturuyordu. Nitekim, modern eğitim dallarında yetişmiş eleman sıkıntısının giderilmesi için başlatılan uygulama, eğitim–kalkınma devriminin en önemli sac ayaklarından birini teşkil ediyordu. Büyük bir savaş verilerek kurtarılan topraklarda kurulan Türkiye Cumhuriyeti, var olabilmek için iktisadi kaynaklarının bir kısmını geleceğini inşa edecek “Türk Promethe” lerine harcamayı göze almaktaydı. Hedef, ülkenin her anlamda kalkınmasını gerçekleştirecek nitelikli uzman kadrolarını yetiştirmekti. “Türk Promethe” ler, insanlığın anlam–değer dünyasına en yeni teknolojik gelişmeleri katan ülkelere giderek oradaki bilgiyi meşalelerine alıp kendi ülkelerine getirerek aydınlanmayı sağlayacaklardı⁵³⁷.

Mustafa Necati’nin 1926 yılında Almanya seyahati dönüşünde yurt dışı eğitimin gerekliliği ve zorunluluğu üzerinde durması üzerine Maarif Vekâleti, aynı yıl içerisinde yurt dışındaki öğrencilerin teftiş ve kontrolü hususunda ödenek ve teftişleriyle ilgili Başvekalet’e bir teklif verdi ve bu teklif Meclis’te kabul gördü. Bu teklifle birlikte Avrupa’ya eğitime gönderilecek öğrencilerin lise mezunları arasından seçilmesi mecburiyeti getirildi. Çünkü lise mezunu olmayan öğrencilerin Avrupa üniversiteleri tarafından aslı öğrenci olarak kabul edilmediği, yurt dışına gönderilen öğrencilerin çoğu kez boşuna vakit geçirdikleri, dolayısıyla gönderilecek öğrencilerin en az lise mezunu olma zorunluluğu uygulamadaki süregelen aksaklıkları gidermek için çözüm olacağı öne sürüldü⁵³⁸.

Nitekim inceleme konumuz kapsamında bakıldığında ziraat alanındaki mevcut eğitim kurumlarının (Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi ve Yüksek Orman Mektebi hariç), liseye muadil bir seviyeye sahip olmadığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla 1927 yılında zirai eğitimin ıslahına dair kanun ve akabinde 1928 yılında zirai eğitimin altyapısını güçlendirmek ve yeniden dizayn etmek gayesiyle Türkiye’ye gelen Oldenburg Heyetinin çalışmaları sonrasında ilk dereceli ziraat okullarının kapatılması ve 1930 yılından sonra yeniden açılan okulların liselere muadil bir seviyeye yükseltilmesi kararı alınırken 1926 tarihli Maarif Vekâletinin genelgesinin etkili olduğu söylenebilir.

Atatürk Dönemi’nde öğrencilerin yurt dışında gönderilmesi doğrultusunda en önemli adım, 26 Mayıs 1927 tarihinde kabul edilen, 1052 sayılı “Meslek Mektepleri Hakkında Kanun”⁵³⁹ ile atıldı. Bahsi geçen yasa ile askeri, sıhhi ve yüksek uzmanlık mektepleri hariç olmak üzere vilayet ve belediyeler tarafından açılmış ve açılacak olan tüm meslek okulları ders programları, öğretim kadroları, ders araç–gereçleri bakımından Maarif Vekâletinin idaresi altına alındı. Ancak meslek mektepleri açan vilayetler ve belediyeler bu okullara tayin edilecek uzman usta ve muallimleri yetiştirmek üzere Avrupa’ya gönderilecek öğrencilerin tahsil masrafını Maarif Vekâletine ödemekle mükellef kılındı. Bu Kanun’un kabulünden sonra, 1927 yılında mesleki ve teknik eğitim ile ilgili işlerin Maarif Vekâleti bünyesindeki Yüksek Öğretim Dairesi tarafından yürütülmesi kararlaştırıldı ve meslek okullarında ilk reform hareketi başlatıldı⁵⁴⁰. Daha sonra 1416 sayılı “Ecnebî Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun”, 8 Nisan 1929 tarihinde TBMM’de görüşülerek kabul edildi ve 16 Nisan 1929 tarihli resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi⁵⁴¹. Yasanın ikinci maddesinde belirtilen devlet makamları tarafından yurt dışına gönderilecek öğrencilerin Maarif

537 Kansu Şarman, **Türk Promethe’ler: Cumhuriyet’in Öğrencileri Avrupa’da**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2005, ss.29-35.

538 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 5-21-4, 17.11.1926.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 141-9-18, 19.06.1926.

539 Kanun No: 1052, Kabul Tarihi: 26.05.1927, **Resmî Gazete**, 09.06.1927, S 606.

540 Ülker Akkutay; “Cumhuriyet Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitim Sorunu”, **Eğitim Dergisi**, S 1, Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, Ankara 1992, s.29.

541 **Resmî Gazete**, 16 Nisan 1929, S 1169.

Vekâleti tarafından yapılacak sınavla seçileceği belirtilmekteydi. Buna göre, ilgili makamlar tarafından yurt dışına gönderilecek öğrencilerin miktarı, ziraatın alt dallarındaki uzmanlık alanları, gönderilecekleri ülkeler, öğrencilerin sahip olması gereken özellikler ve takip edecekleri tahsil planının ana hususları her sene Nisan ayının sonuna kadar Maarif Vekâletine bildirilmesi suretiyle, yurt dışına gönderilecek öğrencilerin tahsil şartları Maarif Vekâleti tarafından ilgili okullara bildirilecek ve gazetelerde ilan olunacaktı⁵⁴².

1933 yılına gelindiğinde Maarif Vekâleti bünyesinde ayrıca Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kuruldu. Aynı dönemde çeşitli branşlardaki öğretmen ihtiyacının karşılanması konusunda yeterli sayı ve niteliğe ulaşılamaması sebebiyle çok sayıda öğretmenin yurt dışına eğitim almaya gönderilmesine karar verildi. Mesleki eğitim kurumlarında görev alacak öğretmenlerin iyi bir şekilde yetişmeleri için 1927 yılından itibaren çeşitli ülkelere öğretmen gönderilmiş ve bilgi-görgülerini artırmaları sağlandı⁵⁴³. Bu kapsamda Atatürk Dönemi'nden başlayarak sonraki dönemlerde modernleşme projesi çerçevesinde uygulanan ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel politikalara göre öğrenciler gönderildi. Gönderilen öğrenciler ihtiyaç duyulan alanlarda fen bilimlerinden sosyal bilimlere, temel bilimlerden eğitim bilimine, güzel sanatlardan zirai bilimlere kadar pek çok alanda yetişmiş nitelikli insan gücünün temin edilmesi amacıyla yönelikti.

1923-1929 döneminde ülkenin temel kalkınma aracı olarak görülen ziraat bilimi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında nitelikli insan gücü açığı eksikliğinin en yoğun hissedildiği alanlardan birisini oluşturuyordu. Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda çiftçilerin bilimsel metotlar dahilinde toprağını ekip, biçmesini sağlamak için çalışmalara başlanılmış ve bu minvalde 5 Temmuz 1927 tarihinde 1109 sayılı, "Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile Ali Mekteplerin Tesisine ve Ziraat Tedrisatının Islahına Ait Kanun" çıkarılmıştı. Kanun'un çıkarılma gerekçesinde; *Türkiye, malum olduğu veçhile bir ziraat memleketidir. Her türlü iktisadî, hayatî kuvvetleri ziraat üzerine müessesir... Türkiye topraklarının, tohumlarının, nebatlarının, meyve ağaçlarının, hayvanlarının, marazlarının, haşerelerinin ilmî bir şekilde mayiyetleri tespit edilmedikçe bunlara göre tabiki muktazî ilmî usuller tayin edilerek tatbikine gidilmedikçe memleketin zirai kudretini takviye ve inkişaf ettirmeye hiçbir surette imkân yoktur...* denilerek, ülkedeki mevcut zirai müesseseler olarak Halkalı Ziraat Mektebi-i Alisi ile birlikte, sayıları on iki adet olan mıntika ziraat mekteplerinin bilimsel metotlarla eğitim-öğretimden yoksun olduğu ve dolayısıyla Türkiye'nin zirai üretiminin geliştirilmesinde yetersiz oldukları belirtilmekte, modern anlamda ziraat üretiminin ülkeye yerleşmesi için Avrupa'dakine benzer ziraat enstitülerinin kurulması ve orta ziraat mekteplerinin ıslahının şart olduğu ifade edilmişti⁵⁴⁴.

Ayrıca yeniden açılması planlanan ziraat enstitüleri ve orta ziraat mekteplerinin öğretim elemanı ihtiyacının karşılanması için; "Şimdiden âli ve tâli mektepler için muallimler tefrik edilerek (seçilerek) her muallim dersine ait tekemmülâtı (yetkinleşmeleri) görmek ve daha yüksek taallüm etmek (okuyup öğrenmek—tahsil etmek) için münasip müddetler ile Avrupa'ya izam" edilmesi gerektiği ve "Âli mekteplerin (yüksekokulların) mesdudiyeti (kapanması) esnasında âli tahsilin inkitâna (kesilmesine) meydan bırakılmamak üzere mümkün olduğu miktarda Avrupa'ya talebe izamına (gönderilmesine) dahi çalışılacağı"⁵⁴⁵ belirtilmekteydi. Nitekim adı geçen yasa, 20 Haziran 1927'de TBMM'de kabul edildi ve 5 Temmuz 1927 tarihinde yürürlüğe girdi. "Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile Ali Mekteplerin Tesisine ve Ziraat Tedrisatının Islahına Ait Kanun" ile Ankara'da ziraat ve baytar enstitüleri ile yüksekokullarını kurmak ve ülkedeki

542 İçke, *age.*, s.75.; Seyfi Yıldırım, **Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler (1940-1970): Prosopografik Bir Çalışma Örneği**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2005, s.59.

543 Ferhat Şenatalar, **Eğitimin Kalkınmamızdaki Rolü ve Eğitim Kurumlarının Yeniden Düzenlenmesi**, İstanbul 1976, s.14.

544 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, C 33, Toplantı: IV, Birleşim: 77, 19.06.1927, ss.249-252.; **Resmî Gazete**, 5 Temmuz 1927, S 625, s.2.

545 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, C 33, Toplantı: IV, Birleşim: 77, 19.06.1927, s.253.

mevcut ziraat ve baytar mekteplerini ıslah etmek üzere Ziraat Vekâletine yetki ve ödenek verildi. Ayrıca ilgili kanun dahilinde Ziraat Vekâleti tahsil için yurt dışına muallim, memur ve öğrencileri göndermekle de yetkili kılındı⁵⁴⁶. Yasanın çıkmasının ardından, Ankara'da tarım, hayvancılık ve ormancılık alanlarını içine alacak şekilde bir yükseköğretim kurumu olarak Yüksek Ziraat Enstitüsünün kuruluş çalışmalarına başlandı. Daha sonra da gerek bu yükseköğretim kurumunun gerekse orta dereceli ziraat mekteplerinin öğretim elemanı ihtiyacını karşılamak, ülkede bilimsel metotlar dahilinde tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesine önderlik edecek ihtisas sahibi kişileri temin etmek üzere, özellikle Ziraat Vekâleti tarafından birçok öğrenci öğrenim amacıyla yurt dışına gönderildi.

Atatürk'ün vefatından sonra kültür–eğitim alanında yapılan çalışmalar daha önceki yapılanların olgunlaştırılması ve yerleştirilmesine yönelik olarak gelişim gösterdi. Hümanizm akımının ağırlık kazandığı İnönü Dönemi'nde (1938–1950), kalkınma politikaları Batı kültürünün aynen alınması şekline dönüştürüldü. Böylece batı kültür çevresine geçmek, “kalkınma ve medenileşmenin” tek yolu olarak görüldü. Bu dönemde kalkınma bir ekonomik problem olarak değil, bir kültür problemi olarak ele alınmaya başladı. Bunun yanı sıra İnönü Dönemi'nde yapılan siyasi, sosyal ve eğitim faaliyetlerinin neredeyse tamamında İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri yoğun olarak hissedildi. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, savaş koşullarında özellikle sanat okulu mezunlarından faydalandığını öne sürerek, ülke içindeki sanat okullarının okul ve öğrenci sayısının artırılması ve yurt dışına eleman gönderilmesinden vazgeçilmesi gerektiğini savunuyordu⁵⁴⁷. Nitekim İkinci Dünya Savaşı başlar başlamaz yurt dışı eğitiminde önemli aksaklıklara sebebiyet verdi. Savaşın patlak vermesi ve sarsıcı etkisiyle Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde eğitim alan öğrenciler yurda geri döndürüldü. Diğer ülkelerdeki resmî veya özel öğrenim gören öğrenciler ise belirli ölçütlerde eğitimlerine devam edebildi. Savaş sonrasında Batı dünyasında ortaya çıkan yeni icatlar, bilgiler ve bunların doğurduğu yeni uzmanlık alanları kalkınma çabasında olan bir ülke için yurt dışı eğitimi yeniden zorunlu bir hale getirdi⁵⁴⁸.

Demokrat Parti Dönemi'nde yeniden uygulama alanına sokulan yurt dışı eğitim modelinde öğretmen yetiştirilmesi, yeni açılacak üniversitelerdeki öğretim elemanı ihtiyacının karşılanması ve bazı araştırma–geliştirme kurumları ile kamu iktisadi teşekküllerinin nitelikli personel ihtiyaçlarının karşılanması gibi faktörlerin önemli etkisi oldu⁵⁴⁹. Bu noktada 1963 yılında planlı döneme geçişle birlikte devletin ve iktidarın eğitime–kalkınmaya bakış açılarına göre yurt dışı eğitim modelleri de değişiklik gösterdi. Ancak planlı dönemin genel özelliğinde millî eğitim konularının, kalkınma planının gerektirdiği sayı ve nitelikte personeli yetiştirme gücüne sahip olacak şekilde ele alınacağı açıkça ortaya konulmuştu. Bu dönemde yurt dışı eğitime etki yapan en önemli faktör, beş yıllık kalkınma planlarıydı. 1963 yılında uygulamaya giren Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın “ana ilkeler” bölümünde eğitim; “istenilen bir yaşama düzeyine ulaşmak çabası olan kalkınmanın en etkili araçlarından birisi” olarak ifade edilmişti. Buna göre eğitim; “kalkınma çabalarının gerçekleştirilmesi için gerekli nitelikte ve sayıda elemanların yetiştirilmesinde de başlıca yol”, olarak görülmüştü. Bu sebeple ülkenin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücü profiline öncelik verildi. Planlı dönem yurt dışı eğitim modelinde eğitim, kalkınma hedeflerine ulaşmak için gerekli nitelik ve sayıda kalifiyeli eleman yetiştirilmesi, insan gücü ve istihdam konusu ile birlikte ele alındı⁵⁵⁰.

546 **Resmî Gazete**, 5 Temmuz 1927, S 625, s.2.

547 Esergül Balcı Bucak, **Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Siyasi Parti Ödülleri**, Adım Yayıncılık, Ankara 1993, s.136.; Yıldırım, **agt.**, ss.77-78.

548 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 141-13-20.; Bk.: Yıldırım, **agt.**, ss.79-89.

549 Yıldırım, **agt.**, ss.88-89.

550 **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)**, ss.441-442.

Kalkınma Planı içerisinde, ihtiyaç hissedilen personelin nasıl yetiştirileceği üzerinde önemle duruldu. Buna göre inceleme döneminde “araştırma çalışmalarının gelişmemiş olmasının en önemli sebeplerinden birisi de gereken sayı ve seviyede araştırmacı personelin yetiştirilmemiş olmasıdır. Araştırma personeli yetiştirilmesi uzun zamanı gerektirdiğinden derhal ve geniş ölçüde personel yetiştirilmesine başlanacaktır. Bu amaçla bütün alanlarda en yüksek seviyede ve mümkün olduğu kadar çok sayıda personelin yurt dışında yetiştirilmesi ile ilgili tedbirler alınacaktır. Bu bakımdan dış yardım ve burslardan geniş ölçüde faydalanılacaktır. Bundan başka yüksek öğretim hedeflerinin gerçekleşmesi için gerekli öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere plan döneminde 3000 kadar yüksek öğrenim yapmış elemanın müsabaka ile seçilerek yurt dışında yetiştirilmesi sağlanacaktır” deniliyordu⁵⁵¹.

1923–1970 dönemi arasında yurt dışı eğitimde öğrencilerin ziraat alanında gönderildikleri ülkelerin başında Almanya, Fransa, İtalya, Macaristan, Avusturya, İngiltere ve ABD gibi ülkeler geldi. Bu ülkeler arasında “ziraat alanında” yurt dışı eğitim rol modeli olarak 1923–1940 döneminde en etkili ülke Almanya, 1945 yılı sonrasında ise ABD daha öne çıkmıştır. Dolayısıyla ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’nin yurt dışı eğitiminde tercih edilen en öncelikli ülke konumuna yükselmiştir. Almanya’ya ise savaş sonrasında yaşanan koşullar karşısında yeni öğrenci gönderilemedi. Bununla beraber Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren yoğunlaşan “Ziraat Bilimleri” nde öğrenim için yurt dışına öğrenci gönderme uygulamasında Ziraat Vekâletinin yanı sıra, Maarif–İktisat Vekâleti ve çeşitli illerin valilikleri tarafından da yurt dışına öğrenciler gönderildi. Gönderilen öğrencilerin büyük bir kısmı ziraatın farklı branşlarında (bitki ıslahı, ziraat mühendisliği, orman mühendisliği, botanik, zooloji, toprak bilimi, toprak etüt ve haritalama, tarımsal istatistik, zirai ekonomi, meyvecilik, sebzeçilik, konserveçilik, bağcılık ve şarapçılık, makine bilgisi, sütçülük, yoğurtçuluk, hayvan ıslahı, veteriner bilimleri, suni tohumlama, çayırçılık ve mera, ormancılık, ev ekonomisi vs.) gibi alanlarda öğrenim gördüler.

Tablo –32

Zirai Bilimler Alanında Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler ve Dönemsel Olarak Dağılımı⁵⁵²

Alanlar	1923–1940	1940–1970
Bağcılık–Meyvecilik	6	1
Balıkçılık Biyolojisi–Hidroloji	7	1
Bitki Islahı	2	-
Botanik	1	1
Çayırçılık–Mera	4	-
Eşçar-ı Müsmire (Meyve Ağaçları)	1	-
Ev İdaresi–Ekonomisi	30	-
Hububat Islahı	1	2
Konserveçilik	23	1
Makine Bilgisi–Mühendisliği	167	95

551 **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)**, s.467.

552 Tablo –33’te yer alan veriler şu kaynakların incelemesi ve derlenmesi neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Bk.: Cengiz Aslan, **Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2014, ss.116-123.; İçke, **age.**, ss.144-147.; Yıldırım, **agt.**, ss.144-253.; **BİUM 1923-1932 Maarif İstatistikleri**, ss.70-71.; **BİUM 1932-1933 Maarif İstatistikleri**, s.269.; **BİUM 1933-1934 Maarif İstatistikleri**, ss.469-470.; **BİUM 1937-1938 Maarif İstatistikleri**, ss.328-329.

TÜRKİYE’DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

Ormancılık–Mühendisliği	19	12
Pirinççilik	1	-
Sanay-i Ziraiyye	4	-
Sütçülük–Peynircilik	3	-
Veteriner Bilimleri	29	17
Ziraat–Mühendisliği ⁵⁵³	49	133
Zoooloji	-	4
Agronomi	-	1
Bitki Besleme	-	3
Bitki Patolojisi	-	3
Böcek Teknolojisi	-	1
Gıda Teknolojisi	-	2
Kültür ve Teknik	-	1
Pamuk Islahı	-	1
Sulama	-	1
Toprak İلمي	-	3
Yayın ve Haberleşme	-	1
Zirai Ekonomi	-	2
Hayvan Yetiştirme ve Islahı	-	1
Kasaplık Hayvan Sınırlandırılması	-	1
Toprak Fiziği	-	1
Hayvan Besleme	-	1
Virüs Hastalıkları	-	1
Hayvan Mahsulleri Programlaması	-	1
Zirai İstatistik	-	1
Tütün Islahı	-	1
Şeker Ziraatı ve Sanayisi	-	13
Şarapçılık ve Teknolojisi	1	3
Silvikültür	-	2
Orman Ürünleri Pazarlaması	-	1
Toplam	348	313

553 1940–1970 döneminde “ziraat ve mühendisliği” grubunda yer alan öğrenciler içerik olarak tarımın alt başlıklarında yer alan tarla ziraatı, sulama, toprak bilgisi, bağcılık, meyvecilik, bitki ıslahı vb. alanların tümünü kapsamaktadır.

Tablo -32’de ifade edildiği gibi 1923–1970 yılları arasında “Zirai Bilimler” alanındaki yurt dışı eğitimi Atatürk, İnönü, Demokrat Parti–Planlı Kalkınma dönemine geçiş olmak üzere 4 safhada incelendi. Fakat, yurt dışına öğrenci gönderilmesi uygulamasında İkinci Dünya Savaşı koşulları sebebiyle mevcut yurt dışındaki öğrencilerin geri dönüşü ve yurt dışı eğitim uygulamasında yaşanan aksaklıklar sebebiyle çalışmamız 1923–1940 ve 1940–1970 gibi belirgin iki farklı dönemlendirmeye ifade edilmeye çalışıldı. Bu süre zarfında ziraatın çeşitli branşlarında öğrenim için toplamda devlet adına yahut kendi imkânlarıyla 661 öğrencinin yurt dışına gönderilmiş olduğu tespit edildi. Avrupa’nın çeşitli ülkelerine zirai bilimler alanında yurt dışına gönderilen öğrencilerin bazıları uzmanlık kazanmak amacıyla gitmiş olmakla birlikte lisans, yüksek lisans ve doktora kademelerinde öğrenim görmüşlerdir. 1923–1940 arası dönemde gönderilen öğrenciler daha ziyade uzmanlık kazanmak veya lisans kademesinde eğitim alan öğrencilerden oluşurken, 1960 yılı sonrasında kalkınma planı ve yüksek öğretim eğitim sisteminin yaygınlaşmasına paralel olarak lisans kademesinin yanı sıra bilhassa yüksek lisans ve doktora derecelerinde gönderilen öğrenciler daha ağırlık kazanmıştır. Nitekim 1970’li yılların sonlarına gelindiğinde devletin artık lisans seviyesinde öğrenci göndermekten vazgeçtiği, bu sebeple yüksek ve doktora kademelerinde öğrenci gönderme uygulamasında bir azalma başladığı görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında, Türkiye’deki mevcut ziraat yüksek öğretim kurumlarının artık gelişmiş ülkelerdeki öğretim kurumları seviyesinde öğretim verecek düzeyde olması ve kendi nitelikli insan gücünü yetiştirebilecek seviyeye ulaşmış olması etkili olmuştur.

Türkiye’de yurt dışı eğitimin kalkınma planlarına paralel olarak gelişmesinin en iyi gösterge ve adımlarından biri olmak üzere ziraatın çeşitli dallarını kapsayan alanlardaki eğitimi örnek verilebilir. Bu dönemde en fazla mühendislik eğitimi ziraat alanında gerçekleşmiş ve toplam 133 ziraat mühendisi yurt dışında eğitim almıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda tarım politikası ile genel kalkınma politikasının birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu ve bu konuda alınacak tedbirler arasında nitelikli işçi ve her seviyede kalifiyeli teknik personel yetiştirilmesinin düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Tarımda üretim artışını destekleyecek tedbirler ve pazarlama konularında yapılacak politikalar yurt dışı eğitim ile desteklenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede başta Ziraat Vekâleti olmak üzere birçok icra bakanlığı ziraatın birçok alt dalında öğrenci göndermiştir. Tarım gibi veterinerlik eğitiminde de kalkınma planında ön görülen hedefleri gerçekleştirmeye yönelik olarak “et ve süt üretimindeki artış geniş çapta veteriner hizmetleri ve iyi yemleme ile verimde meydana gelecek artış sonucu sağlanacaktır” ibaresi doğrultusunda plan dönemiyle birlikte hem Millî Eğitim hem de Ziraat bakanlıkları veterinerlik eğitimini güçlendirmek ve hayvancılık üretimini artırmak için bu alanda iyileştirme sağlamaya yönelmiştir. Bu doğrultuda başta hayvan yemi ve besleme olmak üzere virüs hastalıkları ile mücadele, kasaplık hayvan sınırlandırılması, hayvan yetiştirme ve ıslahı, hayvan mahsulleri ve kıymetlendirilmesi gibi programlarda yurt dışına öğrenci gönderilmiş ve altyapı sistemi güçlendirilmeye çalışılmıştır⁵⁵⁴.

Ziraatta kalite, verimlilik ve rasyonel üretimi geliştirmek ve topraktan alınan verimi artırmak için Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren öğrenciler yurt dışına gönderilmeye başlanılmış olmakla birlikte, özellikle yukarıda bahsedilen zirai eğitimin ıslahına dair Kanun’un kabulünden sonra 1928 yılından itibaren zirai bilimlerde öğrenim için yurt dışına gönderilen öğrencilerin sayısı belirgin bir şekilde kendisini göstermiştir. Nitekim, yurt dışına gönderilen bu genç beyinler öğrenimlerini tamamlayıp yurda döndüklerinde, 1933 yılında öğretime başlayan Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü başta olmak üzere, ülkedeki orta dereceli tarım, hayvancılık ve ormancılık meslek okulları ve Ziraat Vekâletine bağlı çeşitli araştırma–geliştirme kurumlarında görevlendirilerek ülkenin zirai modernizasyon alanında yapma, işletme ve geliştirme görevlerini üstlenmişlerdir.

554 **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)**, ss.145, 158-159.

Tablo –33

Zirai Bilimler Dalında Yurt Dışında Eğitim Gören Bazı Öğrenciler, Eğitim Aldığı Ülkeler ve Görev Yaptığı Kurumlar⁵⁵⁵

Adı ve Soyadı	Eğitim Aldığı Ülke	Görev Yeri
A. Hamdi Güresin	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Abdülğafur Acatay	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Abidin Ege	Almanya	Ziraat Vekâleti Merkez Teşkilatı
Adnan Berkel	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Ahmet Nevzat Tüzdil	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Ahmet Şevki Akçay	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Ali Kemal Yiğitoğlu	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Arif Akman	Almanya	AÜ. Ziraat Fakültesi
Asaf Irmak	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Bedii Şakir Toktay	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Celal Tarıman	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Cemil Çalgüner	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Ekrem Rüştü İzmen	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Enver Sengir	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Esat Ahmet Bozkaya	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Fazlı Faik Yeğül	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Fahri Domanıç	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Fehim Fırat	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Fikret Saatçioğlu	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Fikret Vural	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
H. Mirza Gökgöl	Almanya	Yeşilköy Tohum Islah İstasyonu
Kerim Ömer Çağlar	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Halit Evliya	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Hasan Şükrü Oytun	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Hayrettin Kayacık	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Hikmet Birand	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
İsfendiyar Kadaster	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Kadri Bilgemre	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Kazım Köylü	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Latif Berkmen	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Lütfü Ülkümen	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü

555 Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.339-342, 495-504.; Tunçer, **age.**, ss.7-142.

NURULLAH KIRKPINAR

Mahmut Şemsi Kural	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Mazhar Diker	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Mecit Okay	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Mithat Tolonay	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Muttalip Uslu	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Naki Bekmen	Almanya	Tarım Bakanlığı Merkez Teşkilatı
Nail Oraman	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Münif Çelebi	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Sait Tahsin Tekeli	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Ömer Tarman	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Refik Erdem	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Sadri Aran	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Sait Ali Ankara	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Savni Huş	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Sedat Kansu	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Selahattin Batu	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Şevket Raşit Hatipoğlu	Almanya	Yüksek Ziraat Enst.-Tarım Bakanı
Vamık Tayşi	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Şeref Nuri İlkmen	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Süreyya Tahsin Aygün	Almanya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Şefik Bakay	Almanya	Devlet Ziraat İşletmeleri G. M.
S. Fehmi Kalaycıoğlu	Almanya	Tarım Bakanlığı Merkez Teşkilatı
Ali Numan Kıraç	ABD	Eskişehir Dry-farming İstasyonu
Celal Şevket İyriboz	ABD	Nazilli Pamuk İslah İstasyonu
Hüseyin Gökçora	ABD	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Kemal Gökçe	ABD	Yüksek Ziraat Enstitüsü
İzzet Baykal	ABD	İzmir (Bornova) Ziraat Mektebi
Mesut Başkaya	ABD	Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu
Nihat Aksoy	ABD	Çifteler Harası
Orhan Düzgüneş	ABD	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Ömer Köşker	ABD	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Reşat Aktan	ABD	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Rıza Bayar	ABD	Bornova Zirai Mücadele İstasyonu
H. Ahsen Adaoğlu	ABD	Ziraat Vekâleti-Suni Tohumlama
Zeliha Düzgüneş	ABD	Yüksek Ziraat Enstitüsü

TÜRKİYE’DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

H. Sabri Okutman	Fransa	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Emin Aslan Tokat	Fransa	İzmir (Bornova) Ziraat Mektebi
Ali Rıza Erten	Fransa	Tarım Bakanlığı Merkez Teşkilatı
Hilmi Öztarhan	Fransa	Tarım Bakanlığı Merkez Teşkilatı
Kemal Erkin	Fransa	Yüksek Ziraat Enstitüsü
M. Hilmi Dilgimen	Fransa	Yüksek Ziraat Enstitüsü
M. Tefvik Başer	Fransa	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Şefik Kolaylı	Fransa	Pendik Bakt. ve Seroloji Enstitüsü
Salih Zeki Berker	Fransa	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Samuel Aysoy	Fransa	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Tahir Ertuğrul Yetmen	Fransa	Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsü
Faik Tavşanoğlu	Avusturya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Selahattin İnal	Avusturya	Yüksek Ziraat Enstitüsü
Fethi Vecdet Erkun	Macaristan	AÜ. Ziraat Fakültesi
İbrahim Yarkin	Macaristan	Yüksek Ziraat Enstitüsü
İhsan Abidin Akıncı	Macaristan	Tarım Bakanlığı Merkez Teşkilatı
Necati Ünsal	İngiltere	Sultansuyu Harası
S. Zeki İleri	İngiltere	Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enst.
Vecihi Yüce	İngiltere	Sultansuyu Harası
Bahri Dağdaş	İsviçre	Tarım Bakanı
Fahri Araz	Rusya	Selimiye Hay. Sağ. Memur. Mekt.
İsmail Hakkı Ünveren	Rusya	Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği

Tablo –33’te görüldüğü üzere zirai bilimlerin alt branşlarda yurt dışına gönderilen öğrencilerin her birisi Türkiye ziraatının kalite, verimlilik ve rasyonel üretim bakımından ilerlemesi için önemli hizmetler vermiş ve ziraat alanında pek çok yeni bilgi, bulgu ve metodu geliştirerek dünya medeniyetine olumlu katkıda bulunmuşlardır. Bu sebeple gerek yukarıda isimleri anımsanan gerekse anımsanamayan ülkenin aydınlık yüzleri olan “Türk Promethe” leri, kendi alanlarında Türkiye ziraatında iz bırakan isimler haline geldiler. Örneğin, bu isimler içerisinde yer alan Ali Numan Kırış ve ekibi tarafından başlatılan dry-farming (kuru tarım) uygulaması ve bu uygulamada kaydedilen gelişmeler pek çok ülkeye model olabilecek bir ziraat metodunun temelini oluşturdu. Kırış tarafından geliştirilen tohum türlerinden en önemlisi, verimli toprak derinliği çok az olan Konya ovasında büyüyen randıman veren bir tür olarak karşımıza

çıkmişti. Nitekim onun tarafından geliştiren pek çok tohum günümüzde halen kullanılmaktadır. Benzer şekilde yurt dışında eğitim alan ve yurda döndükten sonra bilim dünyasında değerli katkılarıyla öne çıkan Ord. Prof. Dr. Süreyya Tahsin Aygün, Türkiye'nin kök hücre kavramıyla tanışmasını sağlayan ve bu alanda çalışma yapan ilk kişi olarak Türk bilim tarihinde çok önemli bir yer edinmiştir. Bu dönemde ilgili konuda birçok ülkede çalışmalar sürdüren araştırmacıların o dönem farkına varamadığı "kök hücre" tedavisi üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. Aynı zamanda sığır vebası (mal kıran) üzerinde kaydedeğer araştırma ve çalışmalar yapan Prof. Dr. Aygün, Türk bilim tarihi adına büyük bir adım atmış ve Türkiye'yi bu alanda özel bir konuma yükseltmiştir.

Türkiye ziraatında iz bırakan isimlerden bir diğeri Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu'dur. 1942–1946 yılları arasındaki Ziraat Vekilliği sırasında, taşrada teknik ziraat teşkilatları sisteminin kurulması, teknik ziraat–bahçıvanlık okullarının açılması, Türkiye Zirai Donatım Kurumunun kurulması, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun çıkarılması, Toprak İşleri Genel Müdürlüğü ve Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nün kurulması gibi kurumsal gelişmeler ile birlikte 4785 sayılı Kanun'la ormanların devletleştirilmesi gibi uygulamalar onun kişisel çabaları ve bilim insanı olmasının yanı sıra politikacı olduğu dönemde uygulamaya konulan çalışmalar arasındadır. Prof. Dr. Hatipoğlu, bütün bu çalışmaların yanı sıra ülke hayvancılığına önem verilip bu hususta inekhaneler açılmasına öncü olmakla kalmadı, aynı zamanda hazırladığı programlarla hayvancılığın ıslahı ve çoğaltımı konusunda çalışmalar yaparak bu yönde damızlık sığırlar yetiştirilerek çiftçiye dağıtılmasına ortam hazırladı. Yine hayvan beslemek için modern ahır kuracak olan çiftçilere krediler verildi ve modern ahırların kurulması yolunda adımlar atıldı. Özellikle çay tarımı üzerine yaptığı bilimsel araştırmalar ve bu araştırmalardan elde ettiği bulgular, kamuoyunda ilgiyle takip edildi. Onun ziraat vekilliği döneminde Türkiye'de durgunluk dönemine giren çay üretimi, yeniden ele alınarak rasyonel bir şekilde üretilmeye başlandı ve üretilen bu çay Türk ekonomisine büyük katkı sağladı. Bu bağlamda Prof. Dr. Hatipoğlu, Türkiye'nin tarımsal modernleşme hikayesinin mimarlarından birini oluşturmaktadır.

Yurt dışında eğitim aldıktan sonra yurda dönen ve veteriner hekimlik alanında örnek çalışmalar yapan bilim insanlarından biri de Nevzat Tüzdil'dir. Tüzdil, öğretim üyeliği süresince çok sayıda öğrenci yetiştirdiği gibi veteriner hekimliğin çeşitli konularda 150'den fazla eser vermiş, uluslararası veteriner hekimliği kongrelerine Prof. Dr. Nejat Yalkı ile birlikte Türkiye'yi temsilen dönemin Cumhurbaşkanı'nın onayı ile katılmıştır. Ayrıca parazitoloji alanında yaptığı çalışmaların yanı sıra, veteriner hekimliği tarihi ve deontoloji ile de ilgilenmiş ve bu konudaki toplantılarda Türkiye'yi temsil etmiştir. İncelenen dönemde ormancılık alanında ise yurt dışında eğitim aldıktan sonra Türkiye'de Toprak İlmî ve Ekoloji Anabilim Dalı'nın kurulup, gelişmesine öncülük eden Prof. Dr. Asaf İrmak, 1943 yılında Orman Fakültesinin Dekanlığını yaptığı esnada, Toprak İlmi ve Ekoloji Enstitüsünü kurmuş ve bu enstitünün Türkiye'de Orman Toprakları bakımından tek araştırma merkezi haline gelmesinde etkili olmuştur.

Tablo –33'te yer alan ve yukarıda verilen örneklerden hareketle Cumhuriyet Dönemi'nde ziraatın alt branşlarında yurt dışına öğrenci gönderilmesi uygulaması kapsamında giden–dönen öğrencilerden başarılı sonuçlar alındığı söylenebilir. Zira, Tablo –33'te yer alan isimlere bakıldığında yurt dışında ziraat alanında eğitim alan öğrencilerin Türkiye ziraatının temel yapı taşı haline geldiği gözlemlenmiştir. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye'nin iktisadi ve kültürel alanlarda gerçekleştirdiği gelişim trendinde bu yurt dışı eğitimi tahsilleri ve ülkenin genç beyinleri önemli rol oynadı. Genellikle Avrupa ülkeleri eksensiz olarak gönderilen bu öğrenciler yurda döndükten sonra aldıkları eğitimle çağdaş bir toplum oluşturma yolunda çalıştılar. Ziraat alanında uzmanlık kazanan bilim insanları ise Avrupa'dan ülkeye döndükten sonra hem kendileri hem de yetiştirdikleri öğrenciler aracılığıyla Türkiye'nin ziraat alanında modernleşmesi ve aydınlanmasına hizmet ettiler.

İKİNCİ BÖLÜM

ZİRAİ EĞİTİM-ÖĞRETİM FAALİYETLERİ VE ÖRGÜTLENMEDEKİ GELİŞMELER

A- TARIMSAL ALANDA KURULAN EĞİTİM–ÖĞRETİM KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. Teknik Ziraat–Bahçivanlık ve Ev Ekonomisi Okulları

1.1. Manisa–Beydere Teknik Ziraat Okulu

Tarihsel olarak oldukça eskiye dayanan Beydere Teknik Ziraat Okulu arazileri önceden “Beytımari” adı altında şahıs arazisi olarak kullanılmakta iken daha sonra bu araziler Fransız uyruklu (Yahudi) Elie Guiffray Gifre tarafından satın alındı. Fransız uyruklu olan Gifre, bu arazide bölgenin üzüm yetiştiriciliğindeki önemine binaen bağ tesisleri kurdu ve şaraplık üzüm yetiştiriciliği yaptı. Bahsi geçen arazide aynı zamanda şarapçılığın yanı sıra at yetiştiriciliği yapılmış ve yerleşke Av Çiftliği olarak da kullanılmıştı. 1936 yılında Çiftliğin Maliye Vekâletince istimlak edilmesine karar verildi ve 1940 yılında işlemleri tamamlanarak Ziraat Vekâletine devredildi. Ziraat Vekâleti, yaklaşık olarak 5.000 dekarlık bir alana sahip olan bu verimli araziye değerlendirmek üzere burada Manisa Örnek Çiftliğini kurdu. Çiftlik vasıtasıyla Manisa’nın zirai kalkınmasında rehber olacak gençler yetiştirilmesi amaçlanmıştı⁵⁵⁶. Yaklaşık olarak 3 yıl Namık Kemal Paşinler idaresinde çalışmalarına devam eden ve adeta bir kurs merkezi niteliğinde olan Çiftlik, 1943 yılında çıkarılan 4486 sayılı Kanun’la teknik ziraat okuluna dönüştürüldü. Bu doğrultuda 1943 yılında 4486 sayılı Kanun’la açılan teknik ziraat okullarından birisi Manisa–Beydere Teknik Ziraat Okuludur. Manisa’nın Saruhan ilçesine yaklaşık 4.5 km uzaklıkta bulunan okul, 27 Ağustos 1943 tarihinde kuruldu. Okul arazi ve binaları Manisa merkeze 17 km. uzaklıkta Paşaköy mevkiinde yer almaktadır ve yerleşke Manisa–Balıkesir şosesinde 4 kilometrelik bir mesafede konumlandırılmıştır⁵⁵⁷.

1949 yılında okula ait arazilerin bir miktarı Manisa’da çalışmakta olan Pamuk Deneme ve Üretim Çiftliğine ayrılmıştır. Daha sonra 1951 yılında Pamuk Deneme ve Üretim Çiftliğinin idaresi okul müdürlüğüne verilmiş ve döner sermayeli bir işletme haline getirilmiştir. 1959 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla bütün arazi, mal varlığı ve döner sermayesi ile Devlet Üretim Çiftlikleri Umûm Müdürlüğüne devredilmiştir. İşletmenin ismi değiştirilerek Beydere Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği haline getirilmiştir. Teknik Ziraat Okulu kısmı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak kalmıştır. Ardından da 18/3/1961 gün ve 49 sayılı genelge ile 5433 sayılı Kanun’un 32. maddesini tadil eden 261 sayılı Kanun ile devredilen bütün mallar ve vecibeleri yeniden Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne devri karara bağlanmıştır. Aynı tarihte 243 sayılı tel emri ile 2582 sayılı Kanun’a göre, üretim çiftliği kısmında Pamuk Tohumu Üretim faaliyetine de başlanmıştır⁵⁵⁸.

Beydere Teknik Ziraat Okulunun ilk müdürü Hüseyin Aykut, Müdür Muavini Feride Aykut’tur. 1946 yılı itibarıyla okulda 22 teknik, 7’si de idari olmak üzere toplamda 29 personel bulunmaktadır. İdare ve eğitim–öğretim sistemiyle oldukça donanımlı bir yapıya sahip olan okul, öğrencilerini maddi ve manevi bilgiyle donatarak, kimseye muhtaç olmaksızın kendi hayatını kendi kazanan ve mesleki alanda donanım kazanmış teknik personel yetiştirmek gayesini gütmüştür. Bu yönüyle okul idaresi Türk çocuğunu Cumhuriyet rejiminin psikolojisi ve ideolojisini tamamiyle kavramış, Türkiye Cumhuriyeti için azami derecede faydalı, üretici, millîyetçi ve idealist Türk gençleri yetiştirmeyi amaçlamıştır⁵⁵⁹.

556 “Manisa’da Örnek Çiftliği Açıldı”, **Son Posta**, 7 Kasım 1940, s.6.

557 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.23.; Yazıcıoğlu, “Memleketimizde Ziraat Öğretiminin Tarihçesi”, s.6.; Bk.: Avni Tuncay, “Manisa Beydere Teknik Ziraat Okulu Nasıl Çalışıyor?”, **Gediz Dergisi**, C 9, S 104, (1950), ss.7-8.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946.

558 <https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/beyderetohum/Menu/17/Tarihce> (Erişim Tarihi: 18.04.2022).

559 Ali Sati Ekinçi, “Manisa-Beydere Teknik Tarım Okulu”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 68, (20 Ağustos 1946), s.315.; **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.26.

Kurumun ilk kurulduğu dönemdeki arazi varlığı toplamda 4.051 dekar iken⁵⁶⁰, daha sonra yapılan istimlaklar sonucunda 7.780 dekar çıkarıldı⁵⁶¹. Bu arazilerin yaklaşık olarak 2.788 dekarında tarla ziraatı, 305 dekarında mera ve çayır faaliyetleri, 510 dekarında ise bahçe kültürleri ziraatı işleri yürütülmektedir. Geriye kalan arazi ise okulun bina, yol, park ve diğer alanlara ayrılmıştır⁵⁶². Okul arazisinin içerisinde 1958 yılı itibarıyla toplam 44 adet binasının yanında çeşitli cins ve sayıda hayvanlarla birlikte ziraat alet ve makineleri bulunmaktaydı. Çevre köylerdeki çiftçilerin tarım faaliyetlerindeki müşküllerini halletme ve onlara ait zirai alet ve makinelerin tamirlerini yapmanın yanı sıra, kuruma ait zirai alet ve makinelerden imkân nispetinde çiftçilerin istifade etmesini sağlama gibi ilave hizmetleri sunan Beydere Teknik Ziraat Okulu tarla ziraatı, bağ–bahçe, hayvancılık, ziraat sanatları ve küçük evcil hayvanlar şubesi alanlarında her yıl yeterli miktarda üretim yaparak öncelikli olarak bölge ekonomisine daha sonra ülke ekonomisine önemli ölçüde katkılar sağlamaktaydı. Bu doğrultuda 1958 yılında bahsi geçen her şubenin yetiştirdiği mamuller, önce bizzat okulun koruma ve muhafaza etme bölümünde ambalajlanmış, daha sonrada il merkezinde açılan satış merkezleri vasıtasıyla civardaki yerleşimlere satılarak okulun döner sermayesinden genel bütçeye 564.625 lira kazandırılmıştır⁵⁶³.

Manisa–Beydere Teknik Ziraat Okulunun inşaat ve arazi işleri 1940–1946 yılları arasında aşama aşama tamamlandı. İlk olarak 1936 yılında istimlak edilen arazi üzerinde 1940–1941 döneminde Manisa Örnek Çiftliği kurulmuştu. 1943 yılına kadar çiftlik görünümünde olan arazi, Beydere Teknik Ziraat Okuluna dönüştürüldü. Bu vakitten sonra okulun inşaat işlerine başlandı. Bu surette ilk olarak 2 adet üç dershaneli sınıf ve 2’de laboratuvar binası tesis edildi. 1944 yılında başlayan 1 idare binası, 1 yemekhane, 3 laboratuvar, 1 ahırın inşaatları yıl sonunda tamamlandı. 1944 yılı Eylül ayında okul yatakhanesi inşası için müteahhit Halit Arıoğlu ve Sadettin Karahmet’e ihalesi yapıldı. 1945 yılında 2 laboratuvar, 1 çamaşırhane, 1 süthane, 1 şaraphane, kız öğrenci pavyonu, kız öğrenci atölyesi inşaatlarının yapımı için müteahhit Suat Genbark’a ihale edilmiş, ancak mevsim şartlarının normal seyretmemesi dolayısıyla inşaatların yapımı 1946 yılında devam etmiştir. Daha sonra 1946 yılında 1 ahır, 2 laboratuvar binalarının inşası için müteahhit Selahattin Çağlayan ve Abdullah Pirinççi’ye ihale yapılmıştır. 1946 yılında okulun elektrik tesisatı için müteahhit Zeki Elbi’ye ihale yoluyla verilmiş ve ilgili yıl içerisinde noksansız bir şekilde tamamlanmıştır. Okulun su işleri, tesisatıyla ve kanalizasyonu ile ilgili de bir takım kararlar alınmış ve bu doğrultuda su tesisatı için gerekli olan inşaat komisyonu kararıyla yapılan ihale, müteahhit Mehmet Karahafizoğlu’na verilmiştir⁵⁶⁴.

560 İkinci, “Beydere Teknik Tarım Okulu”, s.315.

561 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.24.

562 İkinci, “Beydere Teknik Tarım Okulu”, s.316.

563 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.24-27.

564 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946, ss.4-5.

Tablo –34

Beydere Teknik Ziraat Okulu Arazi ve Hayvan Varlığı ve Dönemsel Olarak Dağılımı⁵⁶⁵

Arazi ve Hayvan Türü	1946-1947 Yılı (Dekar)	1958-1959 Yılı (Dekar)
Tarla Ziraatı (Hububat, Buğday, Arpa, Şeker Pancarı, Pamuk, Mısır ve Yonca-Korunga)	2.788 dekar	3.236 dekar
Bağ-Bahçe Ziraatı (Sebze, Meyve ve Amerikan asma)	510 dekar	320 dekar
Mera ve Çayır Alanı	305 dekar	313 dekar
Bina Varlığı (Lojman, Sınıf, Yatakhane, Yemekhane, İdare Binası, Santral Binası, Ahır, Kümeshane, Atölye ve Ambar, Park ve Yollar)	368 dekar	(44 adet) 3.911 dekar
Makine ve Alet-Edevat (Traktör, Sabit Motor, Hasat ve Harman Makinesi, İş Atı, Muhtelif Ziraat Makinesi, Nakil Vasıtası, Motopomp ve İlaç Tulumbası, Kuluçka Makinesi vs.)	(Bilinmiyor)	9 - Nakil Vasıtası 19 - Traktör 9 - Muhtelif Sabit Motor 87 - Muhtelif Ziraat Makinesi 10 - Muhtelif Mibzer 18 - Hasat ve Harman Makinesi 7 - Diğer Makineler 4 - Kuluçka Makinesi 69 - Motopomp ve İlaç Tulumbası
Hayvancılık (İnek, Koyun, Tavuk ve Arı)	25 - Montafon İnek 285 - Kıvırcık Koyun 170 - Kuzu 20 - Koşum Atı 500 - Kümes Hayvanı 50 - Kovan Arı	85 - Montafon İnek 371 - Merinos, Kıvırcık ve Sakız Koyun 170 - Kuzu 15 - İş Atı 3500 - Kümes Hayvanı
Toplam	4.051	7.780

Tablo –34’te yer alan verilere göre Manisa–Beydere Teknik Ziraat Okulu, kuruluş evresinin ilk aşaması olan 1946–1947 döneminde 4.061’lik alanın 3.603 dekarında tarım ve hayvancılık alanlarında yetiştirme faaliyeti yürütmüştür. Buna karşılık 1958–1959 döneminde bu oran 7.780 dekarlık bir alana yükselmiş ve bunun da yalnızca 3.869 dekarlık bir kısmında tarım ve hayvancılık çalışmaları yapılmıştır. Bununla birlikte okulun 1958 yılı özelindeki verileri dikkate alındığında tarla ziraatı, bağ–bahçe, hayvancılık, ziraat sanatları ve küçük evcil hayvanlar şubesinin 63 adet üretim faaliyetinden elde ettiği döner ser-

565 İkinci, “Beydere Teknik Tarım Okulu”, ss.315-316.; **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.24-25.

maye bütçesinin 564.625 lirayı bulması hem bölge hem de ülke ekonomisine yaptığı katkıyı gözler önüne sermektedir.

Fotoğraf –20

Kaynak: Nevzat Türken Kişisel Arşivi

Okulun kuruluş gayesi, ziraat işlerinin teknik yapıcısı ve başarıcısı olarak, ziraatın çeşitli dallarında, özellikle tatbikat sahasında bilgili, hüner sahibi ve kendi işletmelerinde yahut hususi ve resmî kurumlarda hayatlarını sürdürebilecek teknik çiftçi yetiştirmek, bölgenin hususiyetlerine göre bilimsel araştırmalar yapmak ve bunları üreticilerin hizmetine sunmak ve ayrıca kısa ve uzun vadeli kurslar tertip ederek çiftçilerin bilgilenmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda çiftçilerin zirai faaliyetteki sorunları hakkında bilgi verilecek ve onların zirai alet ve makinelerinin tamirini yapacaklardı. Bundan başka okul, bir de bulunduğu bölgeye uygun olabilecek zirai faaliyet ve üretimde bulunmak ve aynı zamanda okul civarındaki üreticilere damızlık intikal etmekle görevliydi⁵⁶⁶.

Okuldaki eğitim-öğretim programı ve işleyiş düzeni sistematik olarak meslek ve kültür dersleri olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Meslek dersleri içerisinde bağcılık, meyvecilik, sebzeçilik, fidancılık, süs bitkileri, küçük evcil hayvanlar, ziraat sanatları, zirai işletmecilik esasları gibi dersler bulunmaktadır. Meslek dersleri ve şubeleri birer şef öğretmen ve yardımcı öğretmen idaresinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Meslek derslerine ait konular önce dersanelerde, dersin uzman öğretmeni tarafınca teorik olarak anlatılır, daha sonra da okulun tatbikat alanlarında uygulamalı olarak gösterilirdi. Meslek dersleri dışında öğrencilerin kültürel olarak donanım kazanmaları da sağlanmaktaydı. Bu doğrultu genel kültür derslerine de büyük önem verilmekte ve öğrencilere Türkçe, doğa bilimleri, matematik, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, müzik, beden eğitimi; kız öğrencilere de hususi olarak ev idaresi, biçki, dikiş, köylü el sanatları, sağlık bilgisi ve çocuk bakımı konularında dersler verilmekteydi⁵⁶⁷. Okula, en az beş sınıflı Köy İlkokulunu bitirmiş ve 16 yaşını geçmemiş olup da eğitim-öğretimine devam edemeyen ve köylü yahut çiftçi çocukları arasından Ziraat Vekâletince seçilmek suretiyle kız ve erkek öğrenciler alınmaktaydı. Sağlık durumu bu okulda yetişmeye elverişli olduğu anlaşılacak seçilen öğrencilerin velileri, kendilerine yapılacak olan yazılı tebliğe göre okullara çocuklarını verebilecek ve devam etmelerini sağlayabilecekti. Okuldaki eğitim-öğretim süresi 2 yıl teorik ve uygulamalı eğitim, 1 yılı da staj olmak üzere 3 toplamda yıldır. Uygulamalı olarak verilen eğitimler Devlet Üretme Çiftlikleri’nde veya Bahçe İşletmelerinde; staj ise okula bağlı işletmelerde veya örnek köylerde kurulacak köylü işletmelerinde yapılırdı. Bu okuldan başarıyla mezun olan öğrencilere

566 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.24-25.

567 İkinci, “Beydere Teknik Tarım Okulu”, ss.315-316.; Tuncay, “Manisa Beydere Teknik Ziraat Okulu Nasıl Çalışıyor?”, ss.7-8.

ziraat teknisyeni diploması verilmekteydi⁵⁶⁸. 1959 yılından itibaren ise orta dereceli bölge ziraat okullarına imtihanla bu okullardan mezun olan öğrencilerin alınması kararlaştırıldı⁵⁶⁹.

Okulda üç farklı grupta öğrenci alımı yapılmaktaydı. Bunlar: Parasız yatılı, paralı yatılı ve gündüzlü. Parasız yatılı öğrenciler mezun oldukları zaman devlete üç sene mecburi hizmet yükümlülükleri vardı. Devletin ise kendilerine hizmet verme yükümlülüğü vardı. Paralı yatılı öğrenciler mezun olduklarında devlete mecburi hizmet yükümlülükleri yoktu. Dolayısıyla devlet kurumlarında hizmet vermek mecburiyetinde değildi. Gündüzlü öğrenciler ise yatılı değildirler, mezun oldukları zaman devlet kendilerine hizmet vermek mecburiyetinde olmadığı gibi kendilerinin de devlete bir hizmet yükümlülüğü yoktu⁵⁷⁰. Okulda haftalık 1. sınıflara 23 saat, 2. sınıflara 9 saat, 3. sınıflara da 8 saat olmak üzere Türk Dili ve Edebiyatı, Kompozisyon, Matematik, Millî Güvenlik, Tarih (Genel), Coğrafya (Genel), Beden Eğitimi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Türkiye Coğrafyası, Ahlak, Din Bilgisi (isteğe bağlı), Fiziksel Bilimlere Giriş, Yabancı Dil gibi genel kültür dersleri verilmekteydi. Bundan başka okulda verilen mesleki derslerin isimleri ise şöyleydi: Tarla ziraatı, ziraat alet ve makineleri, meyvecilik, bağcılık, sebzeçilik ve süs bitkileri, hayvancılık, küçük evcil hayvanlar, gıda muhafaza, zirai ekonomi ve işletmecilik, zirai yayım, ölçme bilgisi–tarım aritmetiği, eğitsel çalışmalar ve uygulama⁵⁷¹.

Okul, eğitim–öğretim faaliyetlerinin yanı sıra kurs niteliğindeki organizasyonlara da önem vermekteydi. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti, 1949 yılında Marshall Planı gereğince Türkiye’ye getirilecek olan ziraat alet ve makinelerini kullanmak ve aynı zamanda memlekette süratle gelişmekte olan makineli ziraatın muhtaç olduğu teknik elemanları yetiştirmek maksadıyla zirai eğitim kurumlarında birçok kurs düzenlemişti. Bu kurumlar içerisinde Ankara Zirai Kombinalar atölyesi başta olmak üzere, Adana Ziraat Makinist Okulu, Konya–Özden Teknik Ziraat Okulu, Niğde–Koçaş Teknik Ziraat Okulu, Manisa–Beydere Teknik Ziraat Okulu bulunmaktaydı. Adı geçen bu beş zirai eğitim kurumunda ziraat alet ve makineleri kursları açılması kararlaştırılmış ve gerekli hazırlıklar yapılmıştı. Bu doğrultuda Beydere Teknik Ziraat Okulunda yapılacak olan kursa 25 öğrenci alınacağı belirlenmişti. Böylece 5 çeşitli yerlerde açılacak olan bu kurslarla birlikte ilk devrede 390 eleman yetiştirilmiş olacaktı. Kurslara, Türkiye’nin bu sahadaki eleman ihtiyacı karşılancaya kadar devreler halinde devam edilecekti. Bu noktada Beydere Teknik Ziraat Okulundaki kurs 21 Mart 1949’de açıldı ve birçok kursiyer başarı belgesi alarak çiftçilik hayatında aktif olarak yer aldı⁵⁷².

568 İkinci, “Beydere Teknik Tarım Okulu”, s.316.; Hakkı Yıldız, “Teknik Ziraat Okullarının Zirai Hamlemizdeki Önemi”, **Ülkü**, C 10, S 111, (Mayıs 19469, s.17.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946.

569 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.26.

570 **IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Genel Tarım Sorunları Özel İhtisas Komisyon Raporu**, s.4.

571 **IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, ss.6-7.

572 “Tarım Makine Kursları”, **Akşam**, 2 Mart 1949, s.1.

Fotoğraf –21

Okul tarafından düzenlenen traktör kursu başarı belgesi – Yıl: 1954.

Kaynak: Nevzat Türken Kişisel Arşivi

Beydere Teknik Ziraat Okulu, eğitim–öğretim niteliğindeki faaliyetlerinin yanı sıra kaliteli üretim çalışmalarına önem verdi. Kurum, adeta bir üretme çiftliği fonksiyonlarını yerine getirerek 1944 yılında selektörden geçirip kalbur makinesiyle ayırt etmiş, 1.085.360 kg. temiz buğday tohumluğu elde etmiştir. Ayrıca Batı Anadolu Bölgesi’nde yaygın olarak ekim alanı bulan Acala cinsi pamuk varyeteleri üzerinde çalışmalar yapılmış ve elde edilen tohumluklarının selektörden geçirilmesiyle 1.57.947 kg. tohum üretilmiştir. Okulun yetiştirmiş olduğu buğday tohumları arasında Akova, Mentana ve Karakılçık buğday cinsleri bulunmaktaydı. Kurumun üretme bölümü, aynı dönem içerisinde 54.920 kg. ve T.C. Ziraat Bankasından tahsis edilen buğdaylardan 50.000 kg. tohumluk elde ederek bölgedeki çiftçilere karşılıksız olarak dağıtmıştır. Öte yandan Beydere Teknik Ziraat Okulu ile Zirai Donatım Kurumu Manisa şubesi iş birliği ve koordinasyon çalışmaları kapsamında Manisa bölgesindeki üreticilere 745 pulluk, 467 uç demiri, 794 çift nal, 5.543 kg. dingil demiri, 13.074 kg. şına demiri, 25.745 torba kükürt, 6.871 kg. göztaşı 2.000 kg. da bağ macunu temin edilmiştir. Dahası bölgenin üreticilerine ve ağaç meraklılarına ve bağcılara 30.202’si meyveli, 1.500’ü meyvesiz fidan olmak üzere 100.000 adet de Amerikan asma çubuğu dağıtılmıştır. Bundan başka 19.275 adet yabancı ahlat ağaçları aşılatılmıştır. Meyve kurutma fırınlarının planları Ankara–Yüksek Ziraat Enstitüsünden getirilmiş ve yapımına başlanmıştır. Ayrıca çilek, enginar, karnabahar tohum ve sebze fideleri getirilerek bahçıvanlara bizzat ulaştırılmış ve bu minvalde 250 kg. yonca, 1.010 kg. hayvan pancarı, 620 kg. korunga tohumu karşılıksız olarak çiftçilere dağıtılmıştır. Hayvancılık sahasında ise 10 kovanlık 2 adet modern arıhane tesis edilmiş ve fennî tavukçuluk hususunda çalışmalar başlatılmıştır. Bölgedeki çiftçilerin elinde bulunan 1.127 ton buğday, 172 ton arpa tohumluğu ilaçlanmış ve bu doğrultuda 1.335 kg. göztaşı kullanılmıştır. Ayrıca Manisa merkez ve civarındaki bölgelerde çiftçilerin ürünlerine musallat olan Inoatrantüs, Anumala haşeresiyle zirai mücadele çalışması yapılmış, Manisa ili dahilinde 3.943 domuz itlaf edilmiş, 1.014 hektar arazi tarla faresinden temizlenmiş ve 56.900 hektar sahada 1.211.472 zararlı çekirge öldürülmüştür⁵⁷³.

Hayvansal üretimin, ekonomiye yaptığı müspet tesirin önemine dikkat çeken Beydere Teknik Ziraat Okulu, aynı zamanda bir tarım işletmesi olarak daha fazla ve daha kaliteli hayvansal ürünler elde ederek, iktisadi gelirleri yükseltmenin ekonomik ve teknik yolları üzerinde de çalışmalar yürütmüştür. Bu doğrultuda okul, iyi bakım ve yemleme ile sığır, koyun ve tavuklarda verimin ne derecede artırılabileceğini çiftçilere öğretmek maksadıyla büyük bir faaliyet göstermiştir. Ayrıca okuldaki çalışmalar sırasında Tahirova X ve

573 “Manisa’da Bu Seneki Ziraat Çalışmaları”, *Ulus*, 16 Kasım 1944, s.2.

Kıvırcık F1 koyunları ile esmer sığır yetiştiriciliği üzerine denemeler gerçekleştirilmiştir. Bu surette özellikle Beydere Teknik Ziraat Okulunda yetiştirilmiş bulunan esmer sığırların yüksek verimli ve çevre şartlarına iyi adapte oldukları tespit edilmiştir⁵⁷⁴.

Beydere Teknik Ziraat Okulu, kurulduğu günden itibaren her yıl düzenli olarak Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, Toprak ve Ağaç Bayramı gibi etkinliklere haftalar öncesinden hazırlık yaparak ilçede yer alan törenlere ve etkinliklere bazen bizzat katılmış, bazen de bizzat kendi bünyesinde etkinlikler düzenleyerek özel günlerin yaşatılmasına olanak sağlamıştır. Okul öğrencileri, resmi bayramlarda sergiledikleri millî duruş, geçit törenlerinde kendilerini gösterme biçimleri, bando takımı ve çeşitli halkoyunları gösterileriyle Manisa halkının hafızalarında yer edinmiştir⁵⁷⁵.

Fotoğraf –22

Beydere Teknik Ziraat Okulu öğrencileri uygulamalı tarla ziraatı ve makinecilik eğitim derslerinde.

Kaynak: Nevzat Türken Kişisel Arşivi

574 **Türkiye Tarımında Hayvancılık Problemleri ve Çözüm Yolları**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., No: 27, Ankara 1967, ss.40-42.; Bk.: Turgut Gönül, **Beydere Teknik Ziraat ve Bursa Bölge Ziraat Okullarında Esmer Sığır Yetiştiriciliği Üzerinde Araştırmalar**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., No: 76, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1963.; Faruk Ergüç, **Beydere Tarım Meslek Lisesi ve Eğitim Merkezinde Yetiştirilen Tahirova X, Kıvırcık F1 Koyunları Üzerinde Bir Araştırma**, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1989.

575 “Manisa’da Toprak Bayramı”, **Vakit**, 16 Haziran 1947, s.5.; **Yeni Asır**, 16 Mart 1955.

Tablo –35

Beydere Teknik Ziraat Okulu Öğretmen-Öğrenci Mevcudu ve Cinsiyet Esaslı Dağılımı⁵⁷⁶

Yıl	Öğrenci Mevcudu					
	E	K	T	E	K	T
1941-1942	17	-	17	4	-	4
1942-1943	20	-	20	4	-	4
1943-1944	22	-	22	9	1	10
1944-1945	64	-	64	8	1	9
1945-1946	148	-	148	12	2	14
1946-1947	241	10	251	14	2	16
1947-1948	218	13	231	13	3	16
1948-1949	156	17	173	17	3	20
1949-1950	169	13	182	20	2	22
1950-1951	151	10	161	19	2	21
1951-1952	258	14	272	16	2	18
1952-1953	245	27	272	17	2	19
1953-1954	263	48	311	19	2	21
1954-1955	240	73	313	20	3	23
1955-1956	214	94	308	15	5	20
1956-1957	213	104	317	14	6	20
1957-1958	212	102	314	18	5	23

576 Manisa-Beydere Teknik Ziraat Okulu, 1940-1941 eğitim-öğretim döneminde Manisa Örnek Çiftliği adıyla hizmet vermiş; 1943-1944 eğitim-öğretim döneminde de Ziraat Vekâleti kararıyla bütün varlıklarıyla birlikte teknik ziraat okuluna dönüştürülmüştür. Okul, bu tarihten sonra Beydere Teknik Ziraat Okulu adıyla eğitim vermeye devam etmiştir. Bk.: **BİUM, 1941-1942 Maarif İstatistiği**, ss.447, 461.; **BİGM, 1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri**, ss.462, 477.; **BİGM, 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.68-69, 88.; **BİGM, 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.72, 92.; **BİGM, 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.82, 105.; **BİGM, 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.80-81, 103.; **BİGM, 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.110-111, 135.; **BİGM, 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.136-137, 163.; **BİGM, 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.156-157, 179.; **BİGM, 1950-1951 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.112, 223.; **BİGM, 1951-1952 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.106-107, 226.; **BİGM, 1952-1953 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.108, 245.; **BİGM, 1953-1960 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.407-408, 549.; **BİGM, 1960-1961 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.267, 314.; **BİGM, 1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.239-240, 421.; **BİGM, 1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.146, 262.; **BİGM, 1967-1973 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, s.124.

1958-1959	215	96	311	16	6	22
1959-1960	200	94	294	13	7	20
1960-1961	196	76	272	22	1	23
1961-1962	194	85	279	20	7	27
1962-1963	214	93	307	17	9	27
1963-1964	214	90	304	17	9	27
1964-1965	207	91	298	20	9	29
1965-1966	210	97	307	18	9	27
1966-1967	227	117	344	17	8	25
1967-1968	143	89	232	15	8	23

Beydere Teknik Ziraat Okulu, 1967–1968 döneminden sonra Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde Beydere Ziraat Meslek Lisesi halini aldı. 1967–1968 öğrenim yılında Tarım Meslek Liseleri ile beraber ayrı bir statüde Ev Ekonomisi Okulu tedrisata başlamıştır. Ev Ekonomisi Okulu 1975 yılına kadar devam etmiş ve kapanmıştır. Bunun yerine yeniden Tarım Teknik Okulu açılmıştır. 1978 yılında Pratik Çiftçi yetiştirmek gayesiyle 1 yıllık Pratik Tarım Okulu da açılmıştır. Okul olarak ülke ziraatine büyük hizmetler sunan Beydere, çeşitli nedenlerle eğitime ara verme durumunda bırakılmış, Teknik Tarım Okulu, Tarım Meslek Lisesi ve Pratik Tarım Okulu 1979 öğrenim yılı sonunda tamamen kapanmıştır. Yapılan statü değişikliği nedeniyle ismi değişmemiş ve Beydere Ziraat Üretim İşletmesi ve Çiftçi Eğitim Merkezi olmuştur. 1981 yılında Tarım Meslek Lisesi olarak tekrar açılmış ve okulun eğitimi de 4 yıla çıkarılmıştır. Daha sonra Bakanlığın aldığı kararla 1999–2000 öğretim yılı için öğrenci alımını durdurmuş ve mevcut öğrencilerin okulu bitirmelerine müteakip okulun kapatılması kararlaştırılmıştır. 2001 yılı içerisinde aynı müdürlük bünyesinde faaliyet gösteren Pamuk Deneme ve Üretim İstasyonu Müdürlüğü'nün adı ve görevlerinde değişiklik yapılarak Tohum Sertifikasyon Test Müdürlüğü olarak değiştirilmiş ve bu görevini sürdürmeye devam etmiştir. Bu noktada, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin önemli bir sürecine tanıklık eden ve aydın gençler yetiştiren Beydere Teknik Ziraat Okulu, eğitim–öğretim, üretim–dağıtım sürecinde köylerdeki çiftçi çocuklarının tarımsal bilgilerini artırma ve yaşam standartlarını yükseltme konusunda bölgesine önemli hizmetler sunmuştur.

1.2. Konya–Özden Teknik Ziraat ve Makinist Okulu

1940'lı yıllarda ziraatin çeşitli alanlarında köylü–çiftçi çocuklarını yetiştirip tekrar köye göndermek amacıyla açılan teknik ziraat okullarından birisi de Konya ili sınırları içerisinde yer alan ve Sarayönü–Konuklarbölgesi yakınlarında 1943 yılında kurulan Özden Teknik Ziraat Okuludur⁵⁷⁷. 19 Eylül 1943 tarihinde açılan bu zirai eğitim–öğretim kurumu, aynı müdürlük altında faaliyet gösteren Konuklar Devlet Üretim Çiftliği arazisi üzerinde kuruldu ve konumlandırıldı⁵⁷⁸. Okulun kuruluş gayesi, ilkokulu bitirmiş olan 13–17 yaşlarındaki köy çocuklarının alınıp, her türlü teknik ve pratik ziraat bilgisiyle yetiştirildikten

577 Giacomo Giorgi, “Bilhassa Zirai Bakımdan Türk Ekonomisindeki Yeni Temayüller”, (Çev.: Alp Mülâyim), **Ziraat Dergisi**, Yıl: 18, S 172-173, (Ağustos-Eylül 1958), s.44.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 138-119-9, 11.02.1955.; Yazıcıoğlu, s.6.; Özden Teknik Ziraat Okulu inşaatından dolayı alacağı nedeniyle İbrahim Tavlan'ın Maliye Bakanlığına açtığı 16 Mayıs 1963 tarihli dava için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-11-1, Yer No: 298-14-17, 18.05.1963.

578 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946.; Nihat Sipahi-Tahsin Kartan, “Devlet Üretim Çiftlikleri Turunçgiller İşletmesinde 1956 Yılı Mücadele Faaliyeti”, **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 62, (Şubat 1957), s.15.; Ragıp Ziya Mağden, “Devlet Üretim Çiftlikleri”, **Ziraat Ansiklopedisi**, C 2, İstanbul 1958, s.249.; **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.28.

sonra tekrar köyüne çiftçi olarak dönmesini sağlamak; böylece köye bilgili ziraatçıları yerleştirerek rehber ziraatçıları köylünün hizmetine sunmaktı. Nitekim teknik ziraat ve bahçıvanlık okulları kuruluş yasasında da belirtildiği gibi bu okuldan mezun olan öğrenciler yaklaşık 20 yıl süreyle bağlı buldukları köylerde hizmet verecek ve memurluk görevini icra edemeyeceklerdi⁵⁷⁹. Bu açıdan bakıldığında Özden Teknik Ziraat Okulu, Konya ve civarındaki köy çocuklarını modern tarımın gerektirdiği şekilde eğitmenin yanı sıra civarındaki çiftçilerinin ihtiyacı olan fide, fidan, tohumluk ve damızlık havyan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretime yönelik eğitim-öğretim yapan örnek bir zirai eğitim kurumuydu.

Okulun kuruluş amacı ziraat alet ve makinelerini bilgi ile kullanabilecek, çalıştıracak, bakım ve onarımını yaparak gerektiğinde lazım gelen parçalar ile değiştirebilecek elemanlar yetiştirmek, bölgeye ve çiftçilere faydalı uzun ve kısa vadeli kurslar düzenleyerek onların donanım kazanmalarını sağlamak, muhite örnek olabilecek zirai faaliyetlerde bulunmak ve üreticilere damızlık temin etmek ve bölgedeki köylerden birini örnek köy olarak seçip orayı ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan geliştirmektir⁵⁸⁰.

1943–1983 yılları arasında yaklaşık olarak Türk zirai eğitimine 40 yıl hizmet veren Özden Teknik Ziraat Okulu ve Konuklar Devlet Üretim Çiftliği, Sarayönü ilçesine 7 km. Konya merkezine 45 km. uzaklıkta yer almaktaydı. Okula otobüs ve Konya–Haydarpaşa tren hattı üzerindeki Sarayönü Tren İstasyonu vasıtasıyla ulaşım sağlanabilmekteydi. Okulun kuzey kesiminde Gözlü kasabası ve Kökez, batısında Yenicekaya köyü ve Beşgöz gölü, doğusunda da Sarayönü ilçe merkezi arazileri yer almaktaydı⁵⁸¹. İşletme 1943 yılında boş bir arazi üzerinde kurulmaya başlamış ve zamanla genişleyerek tam donanımlı bir eğitim kurumu halini almıştır. Okulun inşaatı ve arazilerinin satın alım işlemleri büyük oranda 1943–1946 yılları arasında tamamlanmış; bu süreç zarfında elektrik ve su tesisat sistemi, sulama havuzları, yatakhane, dersane, öğretim şubeleri, sağlık ve sosyal işlerin yürütülebileceği tesisler, park ve ağaçlama işleri yapılmıştır⁵⁸². Bahsi geçen arazi ve binaların yapıldığı alanla birlikte okul, yaklaşık olarak 42.610 dekar arazi üzerinde konumlandırılmıştır. Arazinin büyük bir kısmını önceden Belfua olarak adlandırılan bölgedeki bir Fransız Çiftliğinin istimlak edilmesi sonrasında Ziraat Vekâletine tahsis edilen alan oluşturmaktadır. Okul kapatıldıktan sonra 20.06.1983’ten itibaren Konuklar Devlet Üretim Çiftliği kısmı Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne (TİGEM) bağlanarak faaliyetlerine devam etmiştir. Özden Teknik Ziraat ve Makinist Okulu ise 1983 yılına kadar eğitim-öğretim ve üretim–dağıtma faaliyetlerine devam etmiştir. Bu zaman diliminden sonra Ziraat Meslek Lisesi statüsüyle Çumra ilçesine taşınmıştır⁵⁸³. Özden Teknik Ziraat Okulu ve Konuklar Devlet Üretim Çiftliğinin ilk müdürü Yüksek Ziraat Mühendisi Abdi Özkök, Müdür yardımcısı ise Yüksek Ziraat Mühendisi Emin Demiren’dir. Okulun kuruluş sürecinde aynı zamanda Tarla Ziraatı Şubesi şefi Abdullah Ertekin’in önemli katkıları olmuştur⁵⁸⁴.

Okulda eğitim-öğretim programı sistematik olarak 6 şube üzerinden yürütülmüştür. Bunlar şöyledir⁵⁸⁵: Bahçe Kültürleri Şubesi, Zirai İşletmecilik Şubesi, Ziraat Aletleri Şubesi, Tarla Ziraatı Şubesi, Hayvancılık Şubesi ve Ziraat Sanatları Şubesi. Okuldaki eğitim-öğretim programı ve işleyiş düzeni sistematik olarak meslek ve kültür dersleri olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Meslek dersleri içerisinde bağcılık, meyvecilik, sebzeçilik, fidancılık, süs bitkileri, küçük evcil hayvanlar, ziraat sanatları, zirai işletmecilik esas-

579 “Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulları Kanunu”, Kanun No: 4486, Kabul Tarihi: 19.07.1943, **Resmî Gazete**: 24.07.1943, S 5464, s.5575.; Aslan Tufan Yazman, “Özden Teknik Tarım Okulu”, **İktisadi Yürüyüş**, S 140, (31 Ekim 1945), s.6, 16.; Özek, “Ziraat Bilgilerini Köylünün Ayağına Götürmek”, s.173.

580 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.31-32.

581 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.28.

582 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.29.

583 Yazman, “Özden Teknik Tarım Okulu”, s.6.; Bk. Musa Karakurt, **Sarayönü (Konya) İlçesi’nin Coğrafi Etüdü**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007, s.84.

584 Yazman, “Özden Teknik Tarım Okulu”, s.16.

585 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.29-30.; Yazman, “Özden Teknik Tarım Okulu”, s.16.

ları gibi dersler bulunmaktaydı. Meslek dersleri ve şubeleri birer şef öğretmen ve yardımcı öğretmen idaresinde faaliyetlerini sürdürmekteydiler. Meslek derslerine ait konular önce dershanelerde, dersin uzman öğretmeni tarafınca teorik olarak anlatılır, daha sonra da okulun tatbikat alanlarında uygulamalı olarak gösterilirdi. Meslek dersleri dışında öğrencilerin kültürel olarak donanım kazanmaları da sağlanmaktaydı. Bu doğrultuda genel kültür derslerine de büyük önem verilmekte ve öğrencilere Türkçe, doğa bilimleri, matematik, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, müzik, beden eğitimi; kız öğrencilere de hususi olarak ev idaresi, biçki, dikiş, köylü el sanatları, sağlık bilgisi ve çocuk bakımı konularında dersler verilmekteydi. Bütün bu dersler köy hayatına yarayacak biçimde düzenlenmiş ve eğitim-öğretim programı da buna göre esaslandırılmıştır⁵⁸⁶.

Okula, en az beş sınıflı Köy İlkokulunu bitirmiş ve 16 yaşını geçmemiş olup da eğitim-öğretimine devam edemeyen ve köylü çiftçi çocukları arasından Ziraat Vekâletince seçilmek suretiyle kız ve erkek öğrenciler alınmaktadır. Sağlık durumu bu okulda yetişmeye elverişli olduğu anlaşılacak seçilen öğrencilerin velileri, kendilerine yapılacak olan yazılı tebliğe göre okullara çocuklarını verebilecek ve devam etmelerini sağlayabilecekti. Okuldaki eğitim-öğretim diğer teknik ziraat okullarında olduğu gibi süresi 2 yıl teorik ve uygulamalı eğitim, 1 yılı da staj olmak üzere 3 yıldır. Uygulamalı olarak verilen eğitim Devlet Üretim Çiftlikleri'nde veya Bahçe İşletmelerinde; staj ise okula bağlı işletmelerde veya örnek köylerde kurulacak köylü işletmelerinde yapılmaktadır. Bu okuldan başarıyla mezun olan öğrencilere Ziraat Teknisyeni diploması verilmektedir⁵⁸⁷.

Özden Teknik Ziraat Okulunun öğrenci kadrosu 900 kişilik bir kapasiteye sahipti. Bu doğrultuda öğrencilere daha kaliteli ve rahat bir eğitim alabilmeleri için çeşitli imkânlar tanınmıştı. Okul arazileri üzerinde toplamda 34 bina yer almaktaydı ve bunların içeriği şöyleydi: 9 adet öğretmen evi, dershaneler, yatakhaneler (kız-erkek), tavukhaneler, çiftlik işletme binaları, hangarlar ve yemekhane. Okulun kendi arazisi 15.000 dekarı ve aynı arazide bulunan ve çalışan Konuklar Devlet Üretim Çiftliği arazisiyle birlikte toplamda 55.000 dekarlık bir alana sahipti. Okul, 1943-1945 yılları arasında bölgede 80.000 adet fidan dikimi yapmıştı⁵⁸⁸. 1945 yılında okulun öğretim faaliyetlerini sürdürebilmesi için temel ihtiyacı olan kız öğrenci yurdu, 1 adet köy sanatları atölyesi, 1 adet çamaşırhane ev 3 adet de laboratuvar binalarının yapılması ile okulun tadilatı için gerekli olan işlerin tamamlanması amacıyla 25.06.1945 tarihinde bir karar alınmıştır. Buna göre binaların inşasıyla ilgili ihale sürecine 5 müteahhit başvuru yapmış ancak kapalı zarf usulüyle yapılan ihale sonucunda müteahhit Yüksek Mühendis Mahmut Tavlan 228.531.99 kuruş bedel mukabilinde ihaleyi kazanmıştır. Bu doğrultuda 21 Temmuz 1945'de başlayan inşaatlar 20 Haziran 1946 tarihinde tamamlanmıştır⁵⁸⁹.

Okulun yönetimi, çevre sakinlerini kurumun doktorundan faydalanması yönünde yardımda bulunmalarının yanı sıra, çevre köylerden bir tanesini her yıl örnek köy olarak ele alıp ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan geliştirmiş, bu örnek köylere önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu girişimci yönüyle okul yönetimi, Konya ili Sarayönü ilçesi Konuklar bölgesindeki köylerin, bir örnek köye benzemesi ve her bakımdan geliştirilerek kalkınması amacıyla önder rol oynamaktan geri durmamışlardır⁵⁹⁰. Nitekim 1958-1959 döneminde okulun teknik ziraat kısmından 99, makinist kısmından da 30 öğrenci mezun olmuş; teknik ve makinist çiftçi olarak bağlı buldukları köylerde çalışmaya başlamıştır. Ayrıca okul

586 Yazman, "Özden Teknik Tarım Okulu", s.16.

587 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946.; Yazman, "Özden Teknik Tarım Okulu", s.16.

588 Yazman, "Özden Teknik Tarım Okulu", s.16.

589 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946.

590 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.32.

bünyesinde 30 kişilik Ziraat Teknisyeni grubuna 15 gün süreli tekamül kursu ve 20 kişiden oluşan 4–K liderine 3 gün süreyle teknik ziraat kursu düzenlenmiştir⁵⁹¹.

Fotoğraf –23

Kaynak: **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s. 28.; **Geçmişten Günümüze Fotoğraflarla Mesleki ve Teknik Eğitim (11. YY-21.YY)**, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., (Yay. Haz.: Selvinaz Aydın-Ülkü Özdemir), Ankara 2019, s. 252.

Öte yandan Konya’daki Toprak veya Cumhuriyet Bayramı gibi etkinliklerde yapılan kutlama–merasimler Konya Halkevi ve Özden Teknik Ziraat–Makinist Okulu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle önemli bayramların anılmasına öncülük yapan Özden Teknik Ziraat ve Makinist Okulu, bilhassa Toprak Bayramı kutlanmalarında üzerine düşeni yaparak halkın bu mutlu gününe yaptığı etkinliklerle ortak olmuştur. Bu dönemde yapılan bir bayramın nasıl kutlanacağına dair açıklama Ziraat Vekâletince hazırlanan esaslı bir programla kamuoyuna duyurulmuştur. Buna göre şehir kasaba ve köylerde her taraf bayraklarla donatılacak, gözlü tarım aletleriyle geçit resmi yapılacak, halkevlerinde törenler yapılacak ve törenlerde nutuklar söylenecekti. Konya’daki Toprak Bayramı kutlama hazırlıkları günler öncesinden başlıyordu. Bu doğrultuda örnek törenlerden birisi 1946 yılında yapılmıştı. Bayramın 16 Haziran 1946 tarihinde Pazar günü Sarayönü’ndeki Özden Teknik Ziraat Okulunda kutlanacağı 15 Haziran 1946 tarihli Selçuk Gazetesi’nde “Toprak Bayramı Teknik Ziraat Okulunda zengin bir programla kutlanacak” başlığıyla yer almıştı. Okuldaki toprak bayramı kutlaması şu program dahilinde gerçekleştirilmişti: İstiklal Marşı, Konuşma ve Şiirler, Öğretmenler, Öğrenciler, Ziraat Marşı, Geçit Resmi, Trampet ve Poru, Stajyer öğrenciler, Okul öğrencileri, Süvari öğrenciler, Taşıt vasıtaları, Atlı tarım aletleri, Motorlu tarım aletleri, Diğer tarımsal vasıtalar sergilenmiş; Öğle yemeği, Misafirlerin gezdirilmesi (Davul ve zurnalı oyunlar), Temsil (üç perdelik), Geceleyin fener alayı ile son bulmuştu⁵⁹².

Konya Halkevi Köycülük Komitesi’nin gerçekleştirdiği bir diğer etkinlik ise Toprak Bayramı mü-nasebetiyle Sarayönü Özden Teknik Ziraat Okuluna yapılan ziyaretti. Yayın Komitesi’nden Mehmet Eken Harada kesif bir halk kitlesine toprak hakkında söylev vermişti. Ayrıca o gün ev bahçesinde de konuşmalar yapılmış ve şiirler okunmuştu. Gece millî sazlarla halka şarkılar söylenmiş; program geç vakitlere kadar devam etmişti⁵⁹³. Okul bu yönüyle bir yandan halkın eğitsel düzeyi ve millî hislerini geliştirerek bilinçlenmelerini sağlarken, diğer yandan kırsal endüstrinin geliştirilmesi yönünde, modern tarım araçlarını kulla-

591 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.33.

592 Osman Kaynar, **Konya Halkevi’nin Türk Modernleşmesindeki Faaliyetleri (1932-1951)**, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2007, ss.279-280.

593 “Komitelerin Üç Aylık Çalışmaları”, **Konya Halkevi Dergisi**, S 105-106, (Temmuz-Ağustos-Eylül 1947) s.19.

arak, teknik atım bilgi ve becerilerini işe koşarak, meyvecilik, arıcılık, tavukçuluk gibi konularda örnek üretimler yaparak köylüler özendirilmeye çalışılmıştır.

Özden Teknik Ziraat Okulu bünyesinde Marshall Planı kapsamında Türkiye’de sayısı giderek artan makineleşme çalışmalarına paralel olarak teknik ziraat ve makine bilgilerini bilhassa tatbiki olarak çiftçiye ulaştırmak amacıyla 1951 yılında bir de makinist ziraat bölümü açılmış ve eğitim-öğretime başlamıştır⁵⁹⁴. Makinist bölümü ziraat alet ve makinelerini bilgi ile kullanacak, çalıştıracak, bakımını yapacak ve gerektiğinde lüzumlu parçalarını yenileri ile değiştirebilecek teknik eleman yetiştirmek gayesiyle açılmıştır. Okula 5 sınıflı ilkokulu bitirmiş olanlar yahut orta okul grubunun herhangi bir sınıfından ayrılmış olan 14-17 yaş arasındaki köylü çocukları başvurabilecekti. Parasız ve yatılı bir bölge okulu olan bu kurumda öğrenciler önce Türkçe ve Matematik derslerinden sınava tabi tutulmaktaydı. Okula alınacak öğrenci sayısı ise her yıl bizzat Ziraat Vekâleti tarafından belirlenmekteydi ve Türkiye’nin her bölgesinden öğrenciler başvuru yapabilme imkânına sahiptir⁵⁹⁵.

Tablo –36

Özden Teknik Ziraat Okulu ve Konuklar Makinist Mektebi Öğretmen-Öğrenci Mevcudu ve Bunların Cinsiyet Esaslı Dağılımı⁵⁹⁶

Yıl	Teknik Ziraat Kısmı					
	Öğrenci Mevcudu			Öğretmen Mevcudu		
	E	K	T	E	K	T
1944-1945	195	-	195	13	2	15
1945-1946	408	-	408	16	1	17
1946-1947	599	-	599	17	3	20
1947-1948	563	-	563	18	2	20
1948-1949	274	-	274	14	2	16

594 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, C 11, Birleşim: 19, İçtima: 2, 19.12.1951, s.269.

595 Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri, s.33.

596 BİGM 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.72, 92.; BİGM, 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.82, 105.; BİGM, 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.80-81, 103.; BİGM, 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.110-111, 135.; BİGM, 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.136-137, 163.; BİGM, 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.156-157, 179.; BİGM, 1950-1951 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.110-111, 223.; BİGM, 1951-1952 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.106-108, 226.; BİGM, 1952-1953 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.108, 245.; BİGM, 1953-1960 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.406-407, 412-413, 548.; BİGM, 1960-1961 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.267, 314.; BİGM, 1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.239-242, 421.; BİGM, 1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.145-147, 262.; BİGM, 1967-1973 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, s.124.; Özden Teknik Ziraat ve Makinist Mektebi, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) çerçevesinde Tarım Meslek Lisesine çevrildiğinden bu tarihten itibaren öğrenci sayısına ulaşamamıştır. Bk.: BİGM, 1967-1973 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, s.124.

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

1949-1950	300	-	300	19	2	21
1950-1951	89	-	89	21	2	23
1951-1952	317	-	317	18	2	20
1952-1953	221	-	221	17	2	19
1953-1954	274	-	274	16	2	18
1954-1955	259	-	259	18	2	20
1955-1956	283	-	283	16	-	16
1956-1957	301	-	301	21	-	21
1957-1958	293	-	293	19	-	19
1958-1959	271	-	271	21	-	21
1959-1960	250	-	250	22	-	22
1960-1961	230	-	230	21	-	21
1961-1962	236	-	236	19	1	20
1962-1963	239	-	239	19	-	19
1963-1964	283	-	283	20	-	20
1964-1965	329	-	329	19	-	19
1965-1966	379	-	379	32	-	32
1966-1967	388	-	388	19	-	19
1967-1968	234	-	234	22	-	22
Makinist Ziraat Kısmı						
Yıl	E	K	T	Öğretmen⁵⁹⁷		
1951-1952	37	-	37	-		
1952-1953	69	-	69	4		
1953-1954	89	-	89	4		
1954-1955	95	-	95	4		
1955-1956	89	-	89	7		
1956-1957	91	-	91	7		
1957-1958	94	-	94	5		
1958-1959	99	-	99	6		
1959-1960	99	-	99	4		
1960-1961	95	-	95	4		
1961-1962	100	-	100	4		

597 Makinist Ziraat Mektebi kısmı, Özden Teknik Ziraat Okulu bünyesinde 1951 yılından itibaren faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu doğrultuda okulun ilk açılış evresinde (1951-1952) Özden Teknik Ziraat Okulu öğretmenleri Makinist Ziraat Mektebinde de ders vermeye başlamışlardır. Daha sonra 1952-1953 eğitim-öğretim döneminden itibaren okula öğretmen tahsis edilmiş ve dersler bizzat kendi uzman öğretmenleri tarafınca verilmiştir.

1962-1963	94	-	94	3
1963-1964	93	-	93	3
1964-1965	98	-	98	4
1965-1966	104	-	104	4
1966-1967	107	-	107	3
1967-1968	66	-	66	4

Okulun üretim faaliyetlerine bakıldığında bünyesindeki Üretme Çiftliğinin 42.000 dekarlık arazisinin 38.000 dekarında kuru ziraat yapıldığı görülmektedir. Bölgedeki ilkim şartları her yıl değişiklik göstermekle birlikte okulun her yıl ürettiği hububat miktarı ortalama 1.500–2.300 ton arasındadır. Ayrıca okul arazileri üzerinde yonca–korunga tohumlukları üretilmiş ve bölgedeki üreticilere dağıtılmıştır. Okulun bağ–bahçe bölümündeki arazi 862 dekar olup bunun 522 dekarında meyvecilik, 180 dekarında damızlık fide yetiştiriciliği, 60 dekarında sebze ve 7 dekarında da süs bitkileri üretimi yapılmıştır. 1955–1960 yılları arasında okulda ortalama 100.000 adet meyveli–meyvesiz fidan üretimi yapılmış ve dağıtılmıştır. Ayrıca her yıl ortalama 100.000–150.000 arasında sebze fidesi üretilmiş ve üreticilere çok cüzi bir miktar karşılığında satılmıştır. Bunun haricinde her yıl 30.000–40.000 arasında orijinal ve üstün vasıflı tohumluklar, çiçek fideleri ve soğan yumruları yetiştiricilere karşılıksız olarak dağıtılmış ve köylünün hizmetine sunulmuştur. Okulun hayvancılık şubesinde her yıl ortalama miktarda hayvan üretimi yapılmakta ve bu doğrultuda 50 yerli kara buzağısı, 400 kuzu, 3.000 civciv, 25 oğul verebilen arı kovanı, 20.000 piliç türlerinin yetiştirilmesi ve satılmasına özen gösterilmekteydi. Okulda çayır, mera ve yem bitkileri üretimine 1953 yılından itibaren başlanmış ve tesis edilen alanda 23 çeşit üzerinde adaptasyon denemeleri gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin ziraat makine ve aletleriyle ilgili uygulama dersleri için bir atölye ve makine bakım revizyonu tesis edilmiş ve hemen hemen her türden ziraat alet ve makinesinin bulundurulmasına gayret gösterilmiştir⁵⁹⁸.

İşletmede her yıl ortalama 16.000 dekarlık alanda tarla ziraatı bitkileri üzerine ekim yapılmaktadır. Orta Anadolu bölgesi iklim ve coğrafi şartlarına uyarak buğdayda Melez 13, 111/33 ve Şahman cinsleri; arpada Tokak; yulafta Apak ve Yeşilköy 330 çeşitlerinin ekimi yapılmaktadır. 1954–1955 yılında işletmede bu alandan 1.159 ton buğday, 524 ton arpa, 76 ton yulaf, 765 kg. korunga ve 1.300 kg. yonca tohumu üretilmiştir. Aynı dönemde peşin bedelli olarak çiftçilere 100 ton buğday, T.C. Ziraat Bankasına 300 ton buğday ve 300 tonda arpa satışı yapılmıştır. Meyvecilik alanında ise aşılı, aşısız meyve fidanı ve bağ çubuğu ile kavak çeliği türlerinde 1948 yılında 4.300 adet, 1949'da 26.361 adet, 1950'de 68.909 adet, 1951'de 170.917 adet, 1952'de 44.499 adet, 1953'te 14.023 adet ve 1954'te 60.409 adet fidan dağıtımı yapılmıştır. Hayvancılık alanında ise yerli kara sığır ırkından 8 baş boğa, 74 baş inek, 12 baş düve, 31 baş tosun, 20 baş erkek dana, 24 baş dişi dana, 8 baş erkek ve 12 baş dişi buzağı olmak üzere 189 baş hayvan kadrosuna sahiptir⁵⁹⁹.

Üretme Çiftliği, aynı zamanda ziraatın farklı şubelerinde üretim yaparak yetiştirdiği damızlıklarını en ucuz ve en kolay yollardan üreticiye ulaştırmıştır. Örneğin, 1953 yılından itibaren yerli kara sığır ırkı yerine Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi sığırlarının süt verimini artırmak için Jersey sığır türünü, safkan ve yarım kan olarak ıslahla yetiştirme ve çoğaltma çalışmalarına başlamıştır⁶⁰⁰. Küçükbaş hayvancılık alanında Üretme Çiftliği önderliğinde merinos türünden koyunlar yetiştirilmiş, merinos koyununa Karaman

598 Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri, ss.29-30.; Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, s.121.

599 Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, ss.124-125.

600 Çakıroğlu, “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, s.160.

koçu katılarak “Kırma” adı verilen melez bir ırk yetiştirilmiştir⁶⁰¹. 1958 yılında İşletme arazilerinde yetiştirilen hububat, bağ–bahçe, tahıl ve hayvansal ürün gibi çeşitli mahsullerden 719.066.000 lira gelir elde edilmiş ve Türkiye ekonomisine doğrudan katkıda bulunulmuştur. Okul bu yönüyle bağlı bulunduğu Sarayönü yöresindeki köylü ve çiftçilere bir yandan teknik zirai bilgi desteğinde bulunurken, diğer yandan da ürettiği mamullerden elde ettiği tahsisatı Ziraat Vekâletine göndererek ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır⁶⁰². Ayrıca 1951 yılında İşletmede yapılan ilk sondaj denemeleri olumlu sonuçlanmış ve bu bölgelerin sulanması sağlanmıştır⁶⁰³.

1960’lı yıllara gelindiğinde İşletmedeki üretim faaliyetleri giderek artış göstermiş 1960–1961 yıllarındaki iklim şartlarına bağlı düşüşe oranla 1962 yılından itibaren yaşanan yükselişe paralel olarak yeniden önemli gelir elde edilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda İşletme 1963 yılında 111/33 buğday çeşidinin 5.584 dekarlık bir alanda ekimini yapmış ve buradan 657.886 kg. mahsul alınmıştır. Bu miktardan 82.800 kg. yemeklik olarak ayrıldıktan sonra 439.300 kg. tohumluk olarak hazırlanmıştır. Aynı yıl içerisinde çeşitli zamanlarda 370 dekar sahaya 1.020 kg. Gezerol ve 2–10–0 ilacı motorlu körüklerle atılarak, Zarbus ve Bambul mücadelesi yapılmıştır. Ayrıca 50 dekarlık sahaya 150 kg. Toksefon atılmak suretiyle fare mücadelesi, 6750 dekarlık sahaya 978 kg. 2.4 –D Ester ilacı uçaklarla atılarak yabanî ot mücadelesi yapılmış ve oldukça başarılı sonuçlar alınmıştır. Arpada 1.731 dekara Tokak cinsi arpa ekimi yapılmış ve hasattan 397.203 kg. mahsul elde edilmiştir. Aynı dönemde 550 dekar yoncalığın 150 dekarı tohumluğa ayrılmış olup 134.820 kg. kuru yonca ve 2.290 kg. yonca tohumu üretilmiştir. 1.491 dekar korungalıktan ise 17.640 kg. kuru korunga otuyla 14.500 tohum elde edilmiştir. Hayvan yemi için ayrılan 750 dekarlık fiğ alanından 60.974 kg. mahsul alınmış ve bunun 49.340 kg. tohumluk olarak ayrılmıştır. 65 dekarlık mısır ekiminden elde edilen mısırlarla 15.000 kg. silaj yapılmıştır. Çayır ve mera alanlarından 50 dekarlık suni çayırdan 17.300 kg. kuru ot alınmış ve 1061 dekarlık suni meranın bakım işlerine devam edilmiştir. Şeker pancarı bitkisinden 210 dekarlık bir alanın ekimi yapılmış ve buradan da 477.611 kg. mahsul elde edilmiştir. Bahçe kültürleri alanında yıllık olarak 75.000 adet üretilmesi planlanan meyve çöğürü 1962 yılında 60.290 adet iken bu sayı 1963 yılında programlandığı gibi 82.900 adede yükselmiştir. Elma, armut, kayısı, vişne ve kiraz meyvelerinde 69.905 adet fidanın aşılması yapılmıştır. Aşılı fidanlarda görülen ağ kurdu, sümüklü kurt ve püseronlara karşı Basudin ve Polidol gibi ilaçlarla zirai mücadele yapılmıştır. Ayrıca fidan zayıfına sebep olan tarla farelerine karşı zehirli buğday ve Toksefan ilaçlarıyla mücadele işleri yürütülmüştür. Sebzeçilik çalışmaları kapsamında 1963 yılı içerisinde 70.554.5 kg. sebze, 17.465 adet sebze fidesi üretilmiştir. Üretimi yapılan bu fideden toplamda 71.009 adet fide satışı yapılmıştır. Ayrıca bu sebzeçilik çalışmalarından 128.920 adet tohum üretilmiştir. Bu dönemde bakımı yapılan ağaçlandırma alanı 181 dekar, bakımı yapılan ağaç sayısı ise 36.699 adettir. Bağcılık sahasında ise 9 dekarlık alanda bakım yapılmıştır⁶⁰⁴.

İşletmenin hayvancılık bölümünde büyükbaş hayvancılık işleri et–süt olmak üzere iki çeşit yetiştiricilik yapılmaktadır. Bu doğrultuda süt sığırcılığı kapsamında Güney Anadolu Kırmızısı ile İsviçre Esmeri (Montafon) sığır ırklarının melezlemesi üzerinde çalışılmaktadır. Bu sığırcılık çalışmaları 1959 yılında Yalova DÜÇ İşletmesinden getirilen F1 ve F2 Montafon melezi inekler ile başlamıştır. Süt sığırcılığı kapsamında işletmede 15 baş inekten oluşmaktadır. Et sığırcılığında ise 1958 yılında yerli kara ile Aberdeen Angus ırkının melezlemesi şeklinde başlanmıştır. Koyunculuk çalışmaları kapsamında Merinos ve Akkaraman melezlemesi üzerinde çalışmalar yapılmıştır. 1963 yılında toplamda 909 baş küçükbaş hayvanın kırkımı yapılarak 2.641 kg. yapağı elde edilmiştir. Küçük evcil hayvanlar grubunda ise Leghorn ve Newhampshire tavuk ırkı kadrosu aynı dönemde 4.000 başa çıkarılmıştır. Kuluçkaya konulan 26.508 yumurtadan 23.502 adet civciv elde edilmiştir. Üretilen civcivlerden 3.706 Leghorn + 3.527 Newhampshire

601 Karakurt, **agt.**, s.80.

602 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.33.

603 **Yeni Meram**, 21 Aralık 1952.

604 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.237-243.

olmak üzere toplamda 4.473 baş civciv damızlık olarak halka dağıtılmıştır. 1962 yılında 126.721 adet yumurta üretilirken, 1963 yılına gelindiğinde bu sayı yaklaşık olarak 3 kat artarak 413.761 olmuştur. Arıcılık işlerinde ise 921.5 kg. bal üretilmiş ve 29 adet fennî arı kovani Gözlü DÜÇ İşletmesine gönderilmiştir. İşletme aynı dönemde mevcut 8 adet oto ve kamyonla toplamda 156.780 km yol kat edilmiştir. 16 adet traktör 10.593 saat çalışarak 58 parça ziraat alet ve makineleriyle sürüm, ekim ve hasat işleri tamamlanmıştır. İşletmedeki mevcut selektörlerle 1.020 saat çalışarak halkın elindeki 1.196 ton tohumluk ilaçlanmış ve temizlenmiştir⁶⁰⁵. Okul ve Üretme Çiftliği ayrıca bölgedeki mahsullere zarar veren bitki hastalıklarına karşı mücadele ederek, köye ve köylüye teknik ziraat bilgilerini götürmüş ve yöredeki üreticilere hizmet vererek tarımsal eğitim-araştırma merkezi rolünü layıkıyla yerine getirmiştir.

1.3. Niğde-Aksaray Koçaş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretme Çiftliği

Niğde-Aksaray bölgesindeki Koçaş Teknik Ziraat Okulu, 31 Ağustos 1943 tarihinde kurulduğu ilk dönemden itibaren bölgedeki ziraat teknolojisinin gelişmesi ve rasyonel üretiminin artırılmasına vesile olan kurumların başında gelmiştir. Koçaş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretme Çiftliği, ilk olarak 1941 yılında Zirai Kombinalar İşletmesi adıyla faaliyete geçmiş, 1943 yılında yörenin zirai hususiyetleri göz önüne alınarak bünyesinde bir Teknik Ziraat Okulu kurulması gündeme gelmiştir. Böylece ilgili tarihten itibaren bölgede başlatılan çalışmalar neticesinde Üretme Çiftliği bünyesinde bir teknik ziraat okulu kurulması kararlaştırılmıştır. Okulun kurulmasına paralel olarak Koçaş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretme Çiftliği, Niğde-Aksaray lokasyonunda hem kaliteli, verimlik esasına dayalı bir rasyonel zirai üretim programı yürütmüş hem de bütünüyle uygulamalı eğitim-öğretim hizmetine dayalı bir öğretim sunmaya gayret göstermiştir.

Okul, teknik ziraat okullarının kurulmasına dair Kanun'un kabul edilmesinden yaklaşık iki yıl önce yani 1941 yılında, Niğde ili sınırları içerisinde bulunan Aksaray ilçesine yakın bir mesafede kurulmuş olan Koçaş Devlet Üretme Çiftliği bünyesinde faaliyet göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ziraat kesiminde yaşanan kriz sonrasında 1943 yılında üretme çiftliğinin etki alanı biraz daha genişletilerek bölgedeki çiftçileri en yeni teknik ziraat usullerine alıştırmak, rasyonel üretimi teşvik etmek, tarımda verimlilik-kaliteyi etkin kılmak ve ziraatta makineleşmeyi gerçekleştirmek amacıyla yeniden dizayn edilmiştir⁶⁰⁶. Çiftçilere ziraat alanında daha iyi bir model olması amacıyla Zirai Kombinalar İşletmesi, 7 Haziran 1949 tarihinde kabul edilen 5433 sayılı Kanun'la Devlet Üretme Umûm Müdürlüğüne devredilince, Koçaş Devlet Üretme Çiftliği okul ve çiftlik binası olarak faaliyetini sürdürmeye devam etmiştir⁶⁰⁷. Okul, konum olarak Niğde iline bağlı Aksaray ilçesi sınırlarına 25 km. mesafede Tuz Gölü'nden 30 km. uzakta ve Aksaray Ovası'nda Adana-Ankara asfaltının 5 km. güneybatı kesiminde yer almaktadır. Okula hafta içi her gün Aksaray merkezinden çiftlik arasında faaliyet gösteren araçlarla ulaşım sağlanabilmektedir⁶⁰⁸.

Okulun kuruluş amacı ziraat alet ve makinelerini bilgi ile kullanabilecek, çalıştıracak, bakım ve onarımını yaparak gerektiğinde lazım gelen parçalar ile değiştirebilecek elemanlar yetiştirmek; çiftçilere faydalı uzun ve kısa vadeli kurslar düzenleyerek onların donanım kazanmalarını sağlamak, bölgeye örnek olabilecek zirai faaliyetlerde bulunmak ve üreticilere damızlık temin etmek ve bölgedeki köylerden birini örnek köy olarak seçip orayı ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan geliştirmektir. Eğitim-öğretimin yanı sıra

605 Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.244-246.

606 Numan Kıraç, "Çiftçilere Teknik Ziraat Bilgisinin Ulaştırılması", *Türk Ekonomisi*, Yıl: 12, S 130, (Nisan 1954), s.111.; Yıldız, "Teknik Ziraat Okullarının Zirai Hamlemizdeki Önemi", s.17.; Remzi Ayözger, "Zirai Kombinalar", *T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi*, Yıl: 1, S 3, (Aralık 1947), s.4.

607 *TBMM Kanunlar Dergisi*, Dönem: 8, C 31, 07.06.1949, s.925.; *Resmî Gazete*, 13 Haziran 1949, S 7231.

608 *Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri*, s.34.; *Koçaş Devlet Üretme Çiftliği (Niğde-Aksaray) Master Planı*, T.C. Tarım Bakanlığı Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., (Yay. Haz.: Ömer Keçiöğlü-Cem Selahattin Ülkü), Resimli Posta Matbaası, Ankara 1966, ss.6-7.

üretme çiftliği olarak da faaliyet gösteren kurum, çiftçilerin kaliteli ve yüksek verimli tohumluk, damızlık hayvan, fide ve fidan ihtiyacını temin etmek, üreticilere modern ziraat metotlarını öğretmek, yapacağı işlerde yöreye önderlik etmek, öğretici mahiyette kurslar açmak ve yayımlar yapmak, atölyelerinde çiftçilerin makinelerini çok cüzi bir miktar karşılığında bakımını yapmak ve üretme–yetiştirme konularında çiftçilerle iş birliği yapmayı kendisine görev edinmiştir⁶⁰⁹.

Koçaş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretme Çiftliği tatbikat, eğitim–öğretim ve üretim çalışmalarını birleştirmek suretiyle birbiriyle koordineli bir şekilde çalışmaktaydı. Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretme Çiftliğinin toplamda 25.215 dekarlık bir arazisi bulunmaktaydı. Bunun 18.180 dekarı tarla ziraatı arazisi, 668 dekarı bahçe kültürleri, 850 dekarı yoncalık alan, 143 dekarı korunga, 1.050 dekarı suni mera alanıdır. Geriye kalan 4.324 dekarlık alanda ise doğal mera, çayır, yollar ve kanallar, dağlık araziler ve çiftlik–okul sitesi yer almaktadır⁶¹⁰. İşletmenin okul bölümündeki bina varlığı toplamda 62 adettir ve bunun 37’si okula, 25 adedi de çiftliğe aittir⁶¹¹. Okulun idare binası, dersaneleri, kız–erkek yatakhaneleri, 3 adet lojmanı, yemekhanesi, kuluçka evi, modern kümesleri, sebze işletme binası, köy sanatları atölyesi, reviri, 3 adet laboratuvarı, çamaşırhanesi, elektrik, su ve kanalizasyon işleri ve bahsi geçen binaların yapımı büyük oranda 1943–1946 yılları arasında tamamlanmıştır⁶¹².

Koçaş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretme Çiftliğinde eğitim–öğretim programı 7 branşta toplanmış ve işleyiş düzeni de buna göre şekillenmiştir. Buna göre okuldaki bölümlerin isimleri şöyleydi: Bağ–Bahçe Ziraatı Şubesi, Tarla Ziraatı Şubesi, Hayvancılık Şubesi, Ziraat Sanatları Şubesi, Köy El Sanatları Şubesi, Küçük Evcil Hayvanlar Şubesi ve Ziraat Alet ve Makineleri şubelerinden oluşmaktaydı. Okuldaki eğitim–öğretim programı ve işleyiş düzeni sistematik olarak meslek ve kültür dersleri olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Meslek dersleri içerisinde bağcılık, meyvecilik, sebzecilik, fidancılık, süs bitkileri, küçük evcil hayvanlar, ziraat sanatları, zirai işletmecilik esasları gibi dersler bulunmaktaydı. Meslek dersleri ve şubeleri birer şef öğretmen ve yardımcı öğretmen idaresinde faaliyetlerini sürdürmekteydiler. Meslek derslerine ait konular önce dersanelerde, dersin uzman öğretmeni tarafınca teorik olarak anlatılıyor ve akabinde de okulun tatbikat alanlarında uygulamalı olarak gösteriliyordu. Meslek dersleri dışında öğrencilerin kültürel olarak donanım kazanmaları da sağlanmaktaydı. Bu doğrultuda genel kültür derslerine de büyük önem verilmekte ve öğrencilere Türkçe, doğa bilimleri, matematik, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, müzik, beden eğitimi; kız öğrencilere de hususi olarak ev idaresi, biçki, dikiş, köylü el sanatları, sağlık bilgisi ve çocuk bakımı konularında dersler verilmekteydi. Bütün bu dersler köy hayatına yarayacak biçimde düzenlenmiş ve eğitim–öğretim programı da buna göre esaslandırılmıştır. Nitekim adları geçen bu şubelerin her birinde öğrenciler önce teorik ziraat bilgilerini dersanelerde aldıktan sonra okulun üretme çiftliği bünyesinde yer alan arazilerde uygulamalı olarak görebilmiştir. Şubelerde bölge ilkim ve toprak yapısına uyum sağlamış hububat ve hayvan yemi tohumlukları üretimi, köylülerin tohumlarını selektörden geçirerek onlara temiz tohum temin etme, yerli kara inekleriyle İsviçre Esmeri boğaların melezlemesiyle hayvan ıslahı, Akkaraman ırkı koyunlarına suni tohumlama yoluyla merinoslaştırma, bölgeye uygun ve ucuz miktarda piliç, yumurta, damızlık evcil hayvanlar temin etme, bölge iklim yapısına adapte olmuş meyve fide ve tohumlarının yetiştirilmesi ve halkın elindeki ziraat alet ve makinelerinin tamiri, bakımı ve onarımı yapılmış; ziraat sanatları bölümünde de çiftlik arazilerinde üretilen ürünlerin kıymetlendirilmesi ve ambalajlanması üzerine çalışmalar yürütülmüştür⁶¹³.

609 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.37-38.; Bk.: **Koçaş Devlet Üretme Çiftliği**, s.7.

610 **Koçaş Devlet Üretme Çiftliği**, ss.7-8.

611 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.35.

612 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946, s.3.

613 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.37-38.; **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.117.

Okula, en az beş sınıflı köy ilkokulunu bitirmiş ve 16 yaşını geçmemiş olup da öğretimine devam edemeyen ve köylü çiftçi çocukları arasından Ziraat Vekâletince seçilmek suretiyle kız ve erkek öğrenciler alınmaktadır. Sağlık durumu bu okulda yetişmeye elverişli olduğu anlaşılacak seçilen öğrencilerin velileri, kendilerine yapılacak olan yazılı tebliğe göre okullara çocuklarını verebilecek ve devam etmelerini sağlayabilecek. Okuldaki öğretim süresi 2 yıl teorik ve uygulamalı eğitim, 1 yılı da staj olmak üzere 3 yıldır. Uygulamalı olarak verilen eğitim Devlet Üretim Çiftlikleri'nde veya Bahçe İşletmelerinde, staj ise okula bağlı işletmelerde veya örnek köylerde kurulacak köylü işletmelerinde yapacaklardı. Bu okuldan başarıyla mezun olan öğrencilere Ziraat Teknisyeni diploması verilmektedir⁶¹⁴.

Tablo –37

Koçaş Teknik Ziraat Okulu Öğretmen-Öğrenci Mevcudu ve Bunların Cinsiyet Esaslı Dağılımı⁶¹⁵

Yıl	Öğrenci Mevcudu			Öğretmen Mevcudu		
	E	K	T	E	K	T
1944-1945	149	-	149	8	-	8
1945-1946	205	-	205	12	1	13
1946-1947	521	-	521	18	2	20
1947-1948	396	-	396	20	4	24
1948-1949	134	-	134	17	4	21
1949-1950	270	-	270	18	4	22
1950-1951	-	-	-	-	-	-
1951-1952	-	-	-	-	-	-
1952-1953	-	-	-	-	-	-
1953-1954	295	-	295	17	2	19
1954-1955	285	-	285	19	2	21
1955-1956	271	-	271	18	1	19
1956-1957	306	-	306	15	1	16

614 BCA, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946.

615 BİGM, 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.72, 92.; BİGM, 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.82, 105.; BİGM, 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.80-81, 103.; BİGM, 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.110-111, 135.; BİGM, 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.136-137, 163.; BİGM, 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.156-157, 179.; BİGM, 1950-1951 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.110-111, 223.; BİGM, 1951-1952 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.106-108, 226.; BİGM, 1952-1953 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.108, 245.; BİGM, 1953-1960 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.408, 548.; BİGM, 1960-1961 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.267, 314.; BİGM, 1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.239-242, 421.; BİGM, 1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.145-147, 262.; BİGM, 1967-1973 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, s.124.; Koçaş Teknik Ziraat Okulu, diğer Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulları gibi 1967-1968 eğitim-öğretim döneminde I. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde Tarım Meslek Lisesine çevrildiğinden; bu tarihten itibaren öğrenci sayısına ulaşamamıştır. Ancak okul öğretmenleri bağlı buldukları Tarım Meslek Liselerinde faaliyet göstermeye devam etmişlerdir. Bk.: BİGM, 1967-1973 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, s.124.

1957-1958	299	-	299	19	1	20
1958-1959	314	-	314	19	1	20
1959-1960	332	-	332	22	4	26
1960-1961	301	39	340	22	4	26
1961-1962	279	59	338	17	6	23
1962-1963	282	59	341	16	5	21
1963-1964	299	59	358	19	6	25
1964-1965	321	54	375	14	7	21
1965-1966	351	52	403	18	5	23
1966-1967	372	48	420	18	5	23
1967-1968	234	34	268	21	5	26

Diğer okullar gibi Koçaş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği Müdürlüğü millî bayram ve merasimlere gereken önemi göstermiştir. Bu doğrultuda okul tarafından 15 Temmuz 1956 Pazar günü bir Toprak Bayramı kutlaması düzenlenmiştir. Toplantıya Ankara’dan Ziraat Vekâletini temsilen Ziraat İşleri Umûm Müdür Muavini Kadri Öngen’in başkanlığında bir heyetle Nevşehir Valiliği beraberindeki heyet Niğde’den Teknik Ziraat Müdür Lütfullah Kargı ve teknik arkadaşları, Fidanlık Müdürü Mustafa Keçecioglu, Ziraat Odası Başkanı Mustafa Üçler, Aksaray ve Bor kazalarının kalabalık çiftçi ve davetliler iştirak etmiştir. Müessese müdürü Ali Selimoğlu tarafından yapılan bir konuşmayı müteakip topluca okul ve çiftliğin öğretim şubeleri gezilerek misafir ve çiftçilere aydınlatıcı bilgiler verilmiştir. Ayrıca 21 Ağustos 1956 tarihinde Niğde Teknik Ziraat Müdürlüğü ve Koçaş Teknik Ziraat Okulu, birbiriyle koordineli olarak meyveciliğe meraklı bahçe sahiplerinin bilgi ve görgüsünü artırmak amacıyla meyvecilik kursu açılacağını duyurmuştur. Kursun ücretsiz olduğu ve kursa katılımcıların yemek ve kalacak yer masraflarının da karşılanacağı belirtilmiştir. Derslerin de 15 kişilik gruplardan oluşacağı herhangi bir yaş kısıtlamasının olmadığı söylenmiştir⁶¹⁶.

Üretim faaliyetlerine bakıldığında okul-çiftliğin arazi varlığının 22.000 dekarlık kısmı tarla ziraatına tahsis edilmiştir. Tarla ziraatında ise hububat olarak buğday, arpa ve yulaf üretimi tercih edilmiştir. 1955 yılı sonbaharı itibariyle arazilerin 7.000 dekarında buğday, 1.000 dekarında arpa ve 500 dekarında da yulaf olmak üzere toplamda 8.500 dekar arazi ekilmiştir. 1951 yılından 1955 yılına kadar geçen beş yıllık dönemde yaklaşık olarak 3.768 tonu buğday, 465.5 tonu da arpa olmak üzere toplam 4.233.5 ton tohum selektörden geçirildikten sonra ilaçlanıp–temizlenerek çiftçilere dağıtılmıştır. Yine okulun ve çiftliğin bahçe kültürleri şubesine ait ekim alanının 258 dekarı meyve bahçesi, 90 dekarı sebze bahçesi, 60 dekarı bağ, 90 dekarı fidan alanı, 125 dekarı park ve ağaçlandırma alanı olmak üzere toplamda 623 dekar sahadan oluşmuştur. Şubenin numune bahçeliklerinde üretilen damızlık fidanlardan 1950–1954 yılları arasında 645.268 fidan köylülere dağıtılmıştır. Hayvancılık alanında 1955 yılına kadar 1.000 civarında yerli Akkaraman koyun cinsi üzerinde ıslah ve çoğaltım çalışmaları yürütülmüş, bilhassa bu ırkın melezleme yoluyla merinoslaştırılması çalışmaları, bölge koyunculunun verimini artırmak ve çevre köylülere örnek teşkil etmek bakımından önemli görülmüştür. Başlangıçta çiftlik bünyesinde yerli kara sığırları üzerinde çalışmalara başlanmışsa da sonradan Montafon ırkı üzerinde yoğunlaşmış, bu doğrultuda 73 büyük baş

616 Yasemin Alkan, “Niğde Gazetesi’ne Göre Niğde’nin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapısı (1953-1956)”, **Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2019, ss.49-53.

hayvanla sığırcılık işleri yürütülmüştür. Ayrıca Leghorn ve Newhampshire cinsinde küçük ve evcil hayvan türlerinden başta tavuk türleri olmak üzere, birçok çeşit üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Özellikle okulun küçük ve evcil hayvanlar şubesi bünyesinde 200 ve 100'lük kuluçka makineleri ile kümes hayvancılığı alanında önemli üretim faaliyetlerinde bulunulmuştur⁶¹⁷. Böylece okulun yaptığı çalışmalar sayesinde İç Anadolu Bölgesi ekonomisinde tarım-hayvancılığın ne denli önemli bir uğraş olduğu gözler önüne serilmiştir. Özellikle şehrin tarımsal yapısında elma bahçeleriyle üzüm bağlarının ilk sırada yer alması, ziraat konusunda bölgede önemli bir bölge olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra şehirde özellikle meyveciliğin desteklenmesi için Koçaş Teknik Ziraat Okulu gerekli bilgi ve teknik donanım konularında çiftçilere yardım sağlamıştır.

Geleceğin önder çiftçilerini en yeni metot ve bilgilerle donatarak hayata hazırlayan Koçaş Teknik Ziraat Okulu ve Üretim Çiftliği idareci ve öğretmenleriyle ülke tarımının kalkınmasına faydalı olmasının yanı sıra çevre köylere, hayvancılık, küçük ev hayvanları, bahçecilik, makine bilgisi, ziraat sanatları ve köy el sanatlarının muhtelif branşlarında kurslar açarak onları eğitmiştir. 1953 yılında yarımkan Montafon ineklerinin yetiştirilmesi üzerinde önemli çalışmaların yapıldığı dikkate alındığında, okul her türlü hayvan ve bitki yetiştiriciliğinde ve bunların ürünlerinin ziraat sanatları bakımından değerlendirilmesinde en ön safta yer alarak Türk tarımına önemli katkılar sağlamıştır⁶¹⁸.

Nitekim İşletme, 1957 yılında Ziraat Vekâletinin girişimleri ve Koçaş Teknik Ziraat Okulunun desteğiyle Niğde ve Aksaray civarında üreticilere meyve ağacı dağıtmaya başlanmış ve bunların dikimi hususunda çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda 13.000 elma, 3.500 armut, 800 kiraz, 1.300 kayısı, 400 erik ve 725'de şeftali fidanı kazalara dağıtılmıştır. Bunun yanında 16.000 köklü bağ çubuğunun 3.000 adedi bedelli, 13.000 adedi de bedelsiz olarak bağcılara dağıtılmıştır. Ayrıca Kayseri ve Ereğli Orman Fidanlıklarından Teknik Ziraat Müdürlüğü tarafından getirilen 2.000 kavak, 1.500 akasya, 1.750 akçaağaç fidanları kaza belediyelerine dağıtılarak fidanların okul, park, cezaevi bahçelerine dikilmesi sağlanmıştır⁶¹⁹. 1958 yılı itibarıyla okul ve çiftliğin hayvancılık şubesi bünyesinde boğa, inek, düve, dişi ve erkek buzağı türlerinde toplamda 93 büyükbaş hayvan mevcudu bulunmaktaydı. Buna kıyasla koyun varlığı ise akkaraman ve merinos cinslerinde olmak üzere dişili ve erkekli toplamda 952 küçükbaş hayvan varlığına sahipti. Ayrıca küçük evcil hayvanları şubesi bünyesinde 1551 tavuk, 245 horoz, 41 tavşan ve 10 adet de fennî arı kovanı vardı. Okuldaki arazi ve yük işleri için de 2 aygır, 2 iğdiş, 2 kısrağ ve 1 de erkek tay olmak üzere toplamda 7 hayvan bulunmaktaydı⁶²⁰.

Okul ve çiftlik bünyesinde üretim, dağıtım ve öğrenci yetiştirmekten başka bölge üreticilerine yönelik öğretici ve pratik ziraat kursları da tertip edilmiştir. Bu doğrultuda okulda 1958 yılında tarla ziraatı alanında tohum temizlenmesi-ilaçlanması, yabancı ot ve zararlılarla mücadele, nadasa bırakma teknikleri; hayvancılık alanında yemleme usulleri, damızlık hayvanların seçimi, et-süt verim kontrolü, hayvanların bakımı; bağ-bahçe işlerinde fidan dikimi ve hastalıklarla mücadele, örnek fidanlıkların tesisi ve mahsul budama yöntemleri, küçük evcil hayvanlar alanında kümes hayvanlarının bakımı, beslenmesi ve hastalıklarına karşı mücadele, kuluçka zamanları ve tekniği, basit şekilde modern kümeslerin yapılması, ziraat sanatları alanında konservecilik, sütçülük ve şarapçılık ürünlerin kıymetlendirilmesi başta olmak üzere üretilen mamullerin korunması ve ambalajlanması, son olarak da ziraat makinelerinin bakımı, mibzer vb.

617 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.117-120.; Çakıroğlu, "Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nün Hayvancılık İşleri", s.160.

618 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.37-39.; Bk.: Çakıroğlu, "Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nün Hayvancılık İşleri", s.160.

619 Şükrü Güvenç, **Niğde'nin Sesi Gazetesi'ne Göre Niğde'nin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durumu (1955-1960)**, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2019, ss.96-97.

620 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.36.

makinerin ayarlarının yapılma yöntemleri, tohumlukların ilaçlanması ve ekimi, selektörün çalışması vb. alanlarla ilgili çeşitli kurslar düzenlenmiştir⁶²¹.

Koçuş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliğinin ihtiyaçları için gerekli olan bütçe iki şekilde karşılanmıştır. Bunlardan birincisi her yıl Ziraat Vekâleti tarafınca devlet bütçesinden ayrılan ve yıldan yıla ihtiyaçlara göre değişen tahsisatla temin edilmiştir. Bundan başka okul ve çiftliğin ikinci bütçesi de üretilen mamullerin satılmasıyla karşılanmıştır. Bu doğrultuda okul ve çiftliğin 1958 yılı döner sermaye bütçesi içerisinde gelirlerin toplam tutarı 701.600 liradır. Buna karşılık aynı yıl döner sermaye bütçe giderleri toplamda 680.760 lira olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla okul, gelir-gider bütçe dağılımına göre kendi ihtiyaçlarının temini için üretip sattığı ürünlerden elde ettiği gelirden gerek öğrenci ve öğretmen, gerekse çiftliğin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelmiştir. Böylece okul ve çiftlik gerek eğitimi ve gerekse ürettiği kaliteli mahsullerle devlet bütçesine katkıda bulunmuş ve bölge ekonomisini canlandırmıştır⁶²².

Tablo -38'de görüldüğü üzere Koçuş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği bünyesinde 1958 yılı içerisinde 980 tonu buğday olmak üzere 99 ton arpa ve 65 tonu da yulaf olmak üzere toplamda 1.144 ton hububat üretimi yapılmış, buğday ve arpa türlerinden 539 tonunun da dağıtım yapılmıştır. Bundan başka elma ve vişne türü meyvelerden 77 ton, çeşitli sebze türlerinden 31 ton ve üzümünden de 14 ton olmak üzere meyve ve sebze cinslerinden toplamda 122 ton üretilmiştir. Ayrıca hayvan cinslerinden büyükbaş, küçükbaş ve küçük evcil hayvan cinslerinden 7.312 adet hayvan üretimi; hayvansal ürünlerden de yumurta türünden 84.043 adet, inek ve koyun sütünden toplamda 84.426 kg. süt üretimi, bal cinsinden 150 kg., yapağı ve yün üretiminde de 1.654 kg. ürün alınmıştır. Aynı yıl içerisinde bölgedeki üretici ve köylülere çeşitli cinslerde aşı 2.479 adet meyve fidanı, 43.665 adet damızlık sebze fidesi, 8.580 adet yumurta, 22'si koç, 2'si boğa ve 489'u da fennî cins tavuk olmak üzere toplamda 513 baş hayvan dağıtım yapılmıştır.

Tablo -38

Koçuş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği Şubelerinde 1958 Yılında Üretilen ve Dağıtılan Mahsulün Dağılımı

Üretilen		Dağıtılan	
Ürün Cinsi	Miktar (Ton)	Ürün Cinsi	Miktar (Ton)
Buğday	980	Tohumluk Buğday	269
Arpa	99	Tohumluk Arpa	270 ⁶²³
Yulaf	65	Damızlık Boğa	2 baş
Meyve (Elma-Vişne)	77	Damızlık Koç	22 baş
Muhtelif Sebze	31	Damızlık Tavuk	489 baş
Üzüm	14	Damızlık Yumurta	8.580 adet
Buzağı	29 baş	Muhtelif Meyve Fidanı	2.479 adet
Kuzu	468 baş	Muhtelif Çöğür	39.500 adet
Civciv	6815 adet	Muhtelif Sebze Fidanı	43.665 adet

621 Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri, s.39.

622 Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri, s.40.

623 1957 yılından arta kalan tohumlar.

Yumurta	84.043 adet		
İnek Sütü	76.500 kg.		
Koyun Sütü	7.926 kg.		
Bal	150 kg.		
Yapağı ve Yün	1.654 kg.		

Kaynak: **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s. 40.

1960 yılına gelindiğinde İşletmedeki üretim faaliyetleri devam etmiştir. Örneğin 1960 yılında meyvecilik alanında 60 dekarlık araziden 47.883 kg. mahsul alınmıştır. Bu durum, aynı dekarda 1961'de 10.003 kg., 1962'de 42.115 kg., 1963'te 18.570 kg., 1964'te 31.340 kg. şeklinde seyir izlemiştir. Sebzeçilikte; 1960'da 29.116 kg., 1961'de 30.870 kg., 1962'de 40.924 kg., 1963'te 51.581 kg. ve 1964'te de 34.808 kg. şeklinde bir üretime sahip olunmuştur. Bağcılık işleri kapsamında 30 dekarlık alandan 1960'da 7.252 kg., 1961'de 11.429 kg., 1962'de 10.662 kg., 1963'te 10.248 kg. ve 1964'te de 772 kg. şeklinde bir üretim yapılmıştır. Aynı dönemde aşıli fidan, çöğür, bağ çubuğu ve sebze fidesi üretimlerinden toplamda 250.389 adet fidan-fide dağıtımı yapılmıştır. Bu sayının önemli bir kısmını sebze fidesi dağıtımları oluşturmaktadır. Hayvancılık işlerinde ise damızlık süt sığırcılığı, koyunculuk, tavukçuluk ve arıcılık üretimlerine devam edilmiştir. Çiftlikte önceden yalnızca Montafon melezi üzerinde çalışmalar yürütülmekteydi. 1965 yılında Almanya'dan 40 baş gebe düve ve 2 baş damızlık safkan Montafon sığırı getirilerek yetiştirilmeye başlanmıştır. İşletmedeki safkan Montafon sığırları hariç sığır (boğa, inek, ikili dişi, birli dişi-birli erkek) sayısı yıl sonu itibarıyla toplamda şöyledir: 1961'de 107 baş, 1962'de 117 baş, 1963'te 91 baş, 1964'te 108 baş, 1965'te 44 baştır. Aynı dönemde İşletmedeki süt üretimi ise sırasıyla şöyledir: 1961'de 102.630 kg., 1962'de 97.553 kg., 1963'te 118.510 kg., 1964'te 141.433 kg. ve 1965'te de 109.978 kg.'dir. 1961 yıl başı ve 1965 yıl sonu itibarıyla İşletmenin büyükbaş hayvanlarından yapılan üretimler ve dağıtımlar toplamda şu şekildedir: 240 baş damızlık dağıtımı, 2.777 kg. tereyağı, 553.203 kg. peynir, 152.897 kg. yoğurt ve 197.223 kg. süt. Küçükbaş hayvancılıkta 3 yönde çalışma yapılmaya devam edilmiştir. Koyunculukta safkan Akkaraman, safkan Merinos ve Akkaraman x Merinos melezi üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. İşletmenin küçükbaş hayvan (koç, koyun, birli dişi ve birli erkek) varlığı 1961-1965 arası süreçte toplamda şöyledir: 70 baş koç (büyük bir kısmı Merinos), 850 baş Akkaraman koyun, 2.699 yarımkan Merinos + 554 safkan Merinos, 1274 baş birli dişi (büyük çoğunluğu Merinos), 207 + 40 safkan Merinos olmak üzere 247 baş birli erkek. Aynı dönemde toplamda 56.650 kg. süt, 2.087 kg. Akkaraman yapağısı + 11.634 kg. Merinos yapağısı olmak üzere toplamda 13.721 kg. yapağı elde edilmiştir. Aynı dönem zarfında 94 Akkaraman + 58 Merinos olmak üzere 152 baş damızlık koyun dağıtılmış, 55.907 kg. peynir, 743 kg. yoğurt satışı yapılmıştır. Küçük evcil hayvanlar grubunda 1961-1965 yıllarında 2745 adet Leghorn + 2365 adet Newhamphshire olmak üzere toplamda 5110 adet tavuk bulunmaktadır. Bu süre zarfında 1.270.787 adet yumurta ve 117.095 adet civciv üretilmiş; bunlar arasından 2901 adet damızlık tavuk, 95 adet horoz, 35 adet piliç ve 47586 adet civciv satılmıştır. Aynı dönemde 89 adet fennî kovandan 21 adet oğul arı ve 1.076 kg. bal üretilmiştir. İşletmenin yapmış olduğu üretim faaliyetlerine rağmen 15 yıllık bilançosu değerlendirildiğinde (1950-1965) 6 yılı kar, 9 yılı da zararla kapattığı görülmüştür. Bu 6 yıllık süreçte 1.259.296 lira kar elde edilirken, buna mukabil olarak 9 yıllık süreçte 1.385.084 lira zarar edilmiştir. Netice olarak İşletmenin 15 yıllık periyottaki kar-zarar oranına bakıldığında 125.788 lira zararla kapattığı anlaşılmaktadır⁶²⁴.

624 Koçaş Devlet Üretme Çiftliği, ss.28-36, 146.; Bk.: Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.231-235.

Eğitim–üretim faaliyetlerinin yanı sıra Koçaş Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği kısa süreli kurslarla çevre çiftçilere ziraat makinelerinin kullanımı bakımı ve zirai faaliyetler ile ilgili eğitimler verildiği gibi ucuz bedellerle çevre çiftçilerin ziraat alet ve makinelerinin onarımı yapılmış, sözleşmeli çiftçilik projesi kapsamında örnek köy işletmeleri kurmuştur. Bu örnek köy işletmelerinde 1967 yılında sözleşmeli çiftçilerden toplamda farklı iki cins buğdaydan 130.262 kg. buğday elde edilmiştir⁶²⁵.

1.4. Amasya–Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği

Amasya’da kurulan Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu aynı zamanda bir ziraat işletmesidir. İşletme bünyesinde bir teknik ziraat okulu ve bir de devlet üretim çiftliği bulunmaktadır. İşletmenin teknik ziraat okulu kısmında çiftçi çocuklarına pratik ve teknik meslek bilgisi veren bir eğitim–öğretim faaliyetleri yürütülürken; üretim çiftliği kısmında ıslah edilmiş tohumluklar ve hayvan üretiminin yanı sıra meyveli–meyvesiz fidan yetiştirilmesi gibi faaliyetlerle yöre çiftçilerine teknik destek sunmak, modern üretim vasıtaları ile halka yardım ederek en yeni ziraat makine–aletlerini kullanacak makinistleri yetiştirmek gibi farklı işlevlerde çalışmalar yürütülmüştür. 1944 yılında kuruluş çalışmalarına başlanan kurum, konum olarak Amasya–Çorum yolu üzerinde ve Amasya’ya 20 km uzaklıkta bulunmaktadır ve bir ziraat işletmesi olarak faaliyet göstermektedir⁶²⁶.

Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği, Ziraat Vekâleti bünyesinde 1944 yılında açılmıştır. Okuldaki eğitim–öğretim programı 5 branşta toplanmış ve işleyiş düzeni buna göre şekillenmiştir. Buna göre okuldaki bölümlerin isimleri şöyledir: Bağ–Bahçe Ziraatı Şubesi, Tarla Ziraatı Şubesi, Hayvancılık Şubesi, Ziraat Sanatları ve İşletmecilik Şubesi. Özellikle ilkokul mezunu olan köylü çocuklarının alındığı okulda eğitim–öğretim süresi 3 yıldır. Okulun amacı, ilkokul mezunu erkek çiftçi çocuklarını 3 yıl süreli uygulamalı ve pratik bir eğitim ve öğretimle yetiştirmek; daha sonra bunlara yeterli arazi, araç–gereç vererek çevrelerine örnek ve önderlik edecek hale getirmektir. Keza kız çocuklarına da ev idaresi, çocuk bakımı, arıcılık, sebzeçilik ve diğer bazı kültür dersleri verilerek köylerin ekonomik ve sosyal yaşamını etkileyecek yönde çalışmaları amaçlanmıştır⁶²⁷. 2 yılı uygulamalı, bir yılı staj olmak üzere toplam 3 yıl süreyle eğitim veren bu kurumlara öğrenci olarak girebilmenin şartları şu şekilde belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, 5 sınıflı ilkokul mezunu olmak, 16 yaşından büyük olmamak, sağlıklı olmak ve giriş sınavını kazanmış bulunmak⁶²⁸.

Her yıl yaklaşık olarak 100 öğrenci alan teknik ziraat okulunun bünyesinde bağcılık, meyvecilik, sebzeçilik, tarla ziraatı, çayır mera, toprak muhafaza–sulama, hayvancılık, küçük ehli hayvanlar, zirai işletmecilik, ziraat sanatları ve köy el sanatları gibi mesleki dersler verilmekte; çiftlik işletmelerinde veyahut okula ait laboratuvar, atölye, demirhane, süthane ve peynirhane vs. birimlerde bu derslerin uygulamalı olarak gösterilmesine gayret gösterilmektedir. Ayrıca tarih, coğrafya, türkçe, matematik, tabiat bilgisi gibi genel kültür dersleri de eğitim–öğretim programlarındaki esaslar kapsamında okutulmuştur. Bu derslerin okutulmasıyla, öğrencilerin sadece tarım alanında değil genel kültür alanında da kendilerini geliştirmesi düşünülmüştür⁶²⁹. Aynı zamanda bir çiftlik olan okul, yaklaşık olarak 27.000 dekarlık bir araziye sahiptir

625 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 5, Baylan Basım ve Cilt Evi, (Mart 1968), ss.2-3.

626 Ziraat Vekâleti Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği, (Yay. Haz.: Mustafa Şener-Sıdika Tezel), 1956, s.1.; “Örnek Müesseselerimiz: Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği”, Çiftlik Dergisi, Yıl: 4, S 48, (3 Nisan 1964), s.18.; Yazıcıoğlu, “Memleketimizde Zirai Öğretimin Tarihçesi”, s.6.

627 Kıraç, agm., s.111.; “Tarımsal Eğitim-Öğretimin Gelişim Süreci”, 60. Yılında TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, (Drl.: Baki Remzi Suiçmez-Hamdi Arpa), TMMOB Ziraat Mühendisleri Yay., (Mart 2015), s.22.

628 TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: 7, C 25, 19.07.1943, s.710.; Yıldız, “Teknik Ziraat Okullarının Zirai Hamlemizdeki Önemi”, s.17.

629 Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu, ss.7-17.; Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri, s.44.

ve bunun 16.000 dekarı üzerinde üretim yapmaktadır⁶³⁰. Okulun eğitim-öğretime açılmasından iki yıl sonra, 1946 yılında yatılı bölümünün inşaatı başlamıştır. Bu inşaat ile yatakhane, yemekhane, çamaşırhane, laboratuvar ve lobi gibi bölümler okula kazandırılmıştır⁶³¹. Okulun yatılı kurslarında, ziraat aletlerinin, makinelerinin bakımı ve kullanılması öğretilmektedir. Okul ayrıca çevre çiftliklerin tarım alet ve makinelerinin tamirine de bakılmaktadır⁶³².

Fotoğraf –24

Kaynak: **Ziraat Vekâleti Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği**, (Yay. Haz.: Mustafa Şener-Sıdika Tezel), 1956.

1940'lı yılların sonlarına doğru tarımsal gelişmeye asıl damgasını vuran olay traktör sayısının hızla artmasına bağlı olarak işlenen toprak miktarının genişlemesiydi. Bu doğrultuda 1954 yılında başlatılan çalışmalar neticesinde Mineapolis–Moline Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş tarafından 1955'te Ankara'da bir traktör fabrikası kurulmuştur. Amerikan firması Minneapolis–Moline ile ortak traktör fabrikasının açılması üzerine makine parçalarının birleştirilmesi zarureti ortaya çıkmıştır⁶³³. Bu doğrultuda Hükûmet, traktör başta olmak üzere küçük çaplı ziraat alet–makinelerini kullanabilecek makinistler yetiştirmek için 1949 yılından itibaren kurslar açmaya başlamıştır. Bu hususta görevlendirilen Ziraat Vekâleti, eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme kurumlarında teknik personel, çiftçiler yahut köy çocukları için çeşitli makine kursları tertip etmeyi uygun görmüştür⁶³⁴.

Bu noktada Gökhöyük Teknik Ziraat Okulunda traktörlerin Türk çiftçisi tarafından kullanılabilmesi için çeşitli tarihlerde ziraat alet ve makinelerini kullanma kursları açılmıştır. Ziraat Vekâletinin yürüttüğü kurslar yoluyla Marshall yardımı dahilinde verilen ziraat alet ve makinelerini kullanacak teknik kalifiyeli elemanların yetiştirilmesi ve ziraatla uğraşan çiftçi ailelerin çocuklarına makine bakımı ve kullanımı eğitimini verilmesi hedeflenmiştir. Karar uyarınca ülkenin 14 yerinde açılan bu kurslardan 1949 yılında 1000 kadar yetişmiş eleman mezun olmuştur. Bu bağlamda teknik ziraat öğretimine önem veren Gökhöyük Ziraat Okulunda ziraat makineleri uzmanlık kurslarına gereken özen gösterilmiştir. Bahsi

630 “Örnek Müesseselerimiz: Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği”, **Çiftlik Dergisi**, Yıl: 4, S 48, (3 Nisan 1964), s.18.

631 **Resmî Gazete**, S 6271, 1 Nisan 1946, s.10332.

632 Ahmet Demiray, **Resimli Amasya Tarihi**, Güneş Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara 1954, s.189.

633 **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1955.

634 **Ulus**, 19 Ağustos 1949.

geçen kurslar 500 öğrenciden oluşmuş, giderleri Vekâlet tarafından karşılanmış ve yatılı kurslar şeklinde altı ay boyunca devam etmiştir. Kurs neticesinde teorik ve uygulamalı olarak yapılan sınavlarda başarılı olanlara ziraat makinisti ehliyeti verilmiştir. Kursun müfredatı, eğitim–öğretim ve vazife yönetmeliği Ziraat Vekâleti tarafından hazırlanmış ve kurs müdürlüklerine gönderilmiştir. Kursların tatbiki olmasına ve teoride kalmamasına özen gösterilen iş programları hazırlanmıştır⁶³⁵. 14 farklı merkezli olarak açılan bu kurslar vasıtasıyla 1949 yılının ilk altı ayında toplam 1.200 kişi olmak üzere, sadece şeker fabrikaları için 450 makinist yetiştirilmiştir⁶³⁶. Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ise bu çerçevede 2 Mayıs 1950 tarihinde 5 ay süreli “Tarım Alet ve Makineleri Kursu” açmıştır. Ziraat alet ve makineleri kursuna Amasya’dan ilköğretim mezunu, arazi sahibi ve çiftçi çocuklarından 20 kişi katılmıştır. Okul ayrıca gerek kursiyerler gerekse kendi öğrencileri için muayyen zamanlarda çevre illere geziler de düzenlemiştir. Bu gezilerle öğrenciler–kursiyerlerin bilgi seviyelerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 29 Mayıs 1950 tarihinde okul müdürü Abdi Özkök başkanlığında Samsun’a yapılan geziye 180 öğrenci katılım sağlamıştır. Öğrenciler–kursiyerler burada sırasıyla Gelemen Devlet Üretim Çiftliği, Samsun Tohum Islah İstasyonu, Tekel Sigara Fabrikası, Samsun Makarna Fabrikası ve Sabun Fabrikası’nda incelemelerde bulunmuştur⁶³⁷.

Gökhöyük Teknik Ziraat Okulundan mezun olan öğrenciler orta dereceli statüde, kendi köyünde kuracakları veya kurulmuş ziraat işletmelerinde veya arzu ettikleri yerlerde çalışabilmekteydi. Ayrıca, mezuniyetlerinde 300 liralık işletme malzemesi okul idaresince kendilerine verilirdi⁶³⁸. Okulu bitirip de köyüne dönen bu çiftçi ailelerinden toprağı olmayanlara toprak vermek, toprağı işlemede vasıtası olmayanları teknik araçlarla donatmak, kredi vermede kolaylık sağlamak ve bir takım vergilerden muaf tutmak gibi yardımlarda hükümetçe esirgenmemiştir⁶³⁹. Nihayetinde Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu dersane, yemekhane, yatakhane, lojman, ambar gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılan 39 bina varlığına sahip olmuştur. 1946 yılından itibaren 14 ilden öğrenci almaya başlamasıyla kapasitesini artırmış 1958 yılına kadar toplamda 1.045 öğrenci mezun etmiştir⁶⁴⁰. Nitekim 1967 yılına gelindiğinde I. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde format değiştiren okulun yerini Ziraat Meslek Lisesi almıştır⁶⁴¹.

Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu, kurulduğu günden itibaren her yıl düzenli olarak Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Toprak Bayramı gibi etkinliklere haftalar öncesinden hazırlık yaparak Amasya kent merkezinde yer alan törenlere ve kutlamalara bazen katılım sağlamıştır. Okul ayrıca bizzat kendi bünyesinde düzenlediği çeşitli etkinliklerle Cumhuriyet’in değerlerini benimseyen ve geleceğe taşıyan örnek bir eğitim kurumu olarak varlığını sürdürmüştür. Okul öğrencileri, resmi bayramlarda sergiledikleri millî duruş, geçit törenlerinde kendilerini gösterme biçimleri, bando takımı ve çeşitli halkoyunları gösterileriyle Amasya halkının hafızalarında yer edinmiştir⁶⁴².

635 **Zafer**, 11 Haziran 1949.

636 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 80-507-5, Dosya Ek: E12, 1950.

637 Serdal Balcı, **Cumhuriyet Döneminde Amasya (1923-1950): İdari, Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yapı**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2014, s.400.

638 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 7, C 25, 19.07.1943, s.710.

639 **Resmî Gazete**, Sayı No: 5464, 24 Temmuz 1943.; Yıldızler, “Teknik Ziraat Okullarının Zirai Hamlemizdeki Önemi”, s.17.

640 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.43.

641 Zincircioğlu, **age.**, s.58.

642 **Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu**, ss.30-33.

Tablo –39

Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu Öğretmen-Öğrenci Mevcudu ve Bunların Cinsiyet Esaslı Dağılımı⁶⁴³

Yıl	Öğrenci Mevcudu			Öğretmen Mevcudu		
	E	K	T	E	K	T
1946-1947	194	-	194	14	1	15
1947-1948	296	-	296	13	3	16
1948-1949	408	-	408	17	2	19
1949-1950	396	-	396	18	2	20
1950-1951	235	-	235	12	3	15
1951-1952	300	-	300	16	1	17
1952-1953	316	-	316	15	1	16
1953-1954	332	-	332	15	2	17
1954-1955	297	-	297	13	5	18
1955-1956	272	-	272	21	1	22
1956-1957	268	-	268	19	2	21
1957-1958	274	-	274	18	2	20
1958-1959	306	-	306	20	2	22
1959-1960	305	23	328	19	3	22
1960-1961	298	42	340	22	1	23
1961-1962	281	62	343	21	-	21
1962-1963	270	52	322	15	8	23
1963-1964	262	58	320	19	5	24
1964-1965	269	52	321	16	6	22
1965-1966	277	63	340	17	8	25
1966-1967	273	70	343	16	5	21
1967-1968	188	47	235	15	5	20

643 BİGM, 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.78-79, 103.; BİGM, 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.110-111, 135.; BİGM, 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.138-139, 163.; BİGM, 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.156-157, 179.; BİGM, 1950-1951 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.110-111, 223.; BİGM, 1951-1952 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.106-107, 226.; BİGM, 1952-1953 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.108, 245.; BİGM, 1953-1960 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.406-407, 549.; BİGM, 1960-1961 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.267, 314.; BİGM, 1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.239, 421.; BİGM, 1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.145, 262.; BİGM, 1967-1973 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, s.124.

Eğitim–öğretim faaliyetlerinin yanı sıra İşletmedeki üretim çalışmalarına bakıldığında 1944 yılında okulla birlikte üretme çiftliğinin de hizmete girmesiyle çiftçinin tohumluk, damızlık ve fidan ihtiyacını sağlama çabasına girişilmiştir⁶⁴⁴. Yaklaşık olarak 26.914 dekar araziye sahip çiftlikte tarla ziraatı, bahçe kültürleri ve hayvancılık sahasında önemli çalışmalar yapılmıştır. Bilhassa küçükbaş hayvancılık noktasında Orta Karadeniz mintikasında yetiştirilen Karayaka koyunlarıyla yapılan Merinoslaştırma çalışmalarıyla, büyükbaş alanında ise Doğu Anadolu Kırmızısı x Montafon melezleştirme çalışmalarında büyük başarılar sağlanmıştır⁶⁴⁵. Arazilerdeki tarım üretiminde hava olaylarını yakından takip etmek amacıyla Gökhöyük DÜÇ’de 1957 yılı itibariyle bir de meteoroloji istasyonu tesis edilmiştir⁶⁴⁶.

Okulun tarla ziraatı şubesi, çiftliğin zirai üretim faaliyetlerinin belkemiğini oluşturuyordu. Şubenin başlıca amacı Samsun ve yöresinin toprak yapısına elverişli, iklim–sulama şartlarına uyum sağlayan iyi evsafılı ve verimli tohumluklar üretmektir. Bu noktada okulun üretme biriminde her yıl ortalama 7.000 dekarlık bir alanda 073/44 cinsi buğdayın ekimi yapılıyor, mahsuller hasat ediliyor ve selektörden geçirilerek ilaçlanan tohumlukların hemen hemen hepsi dağıtım için hazırlanıyordu. Bu doğrultuda Üretme Çiftliğinde tarla ziraatı alanında Akbaşak, Üveyik, 73/74 buğday; Tokak arpave Yeşilköy yulafçeşitlerinin ekimleri yapılmıştır. Çevre köylülere ve yakın illere yılda 500–750 ton tohumluk dağıtılmıştır. Hububatın yanı sıra mısır, nohut, fasulye, mercimek, kavun ve karpuz yetiştirilmiş, yılda 70–100 ton civarında hayvan yemi üretilmiştir. 1955 yılında 1.500 kg korunga tohumu ve 400 kg yonca tohumu üretilmiştir. Bahçe kültürleri olarak 275 dekar alanda elma, erik, kayısı, armut, kiraz ve vişne üretim çalışmaları yapılmıştır. 1956 yılında 250 dekar arazi de 60.000 fidan yetiştirilebilecek kapasiteye ulaşan fidanlık faaliyetlerinde bilhassa Amasya “Misket Elması” üzerinde çalışmalar yürütülmüş, az miktarda armut, kayısı ve seftali fidanları da yetiştirilmiştir. Ayrıca çiftçilere örnek olmak üzere 30’ar dekar alanda bağcılık ve sebzecilik yapılmıştır. Çiftlikte bir yandan çevre köylülerin çiçek ihtiyacı karşılanırken, diğer yandan suni tohumlama yöntemi ile Karayakakoyunlarını Merinoslaştırma çabalarına girişilmiştir. Sığircılıkta yarımkan Doğu Anadolu Kırmızısı ile Montafon ırkımelezmesi üzerinde çalışmalar yürütülmüş, tavukçulukta ise Rodeyland, Leghorn ve Newhampshire türünde üretilen cinslerden 1.000 kadar tavukla çevre köylülerin damızlık civciv, yumurta ihtiyacı karşılanmıştır. Ancak ortaya çıkan Pullorum hastalığı⁶⁴⁷ bu süreci olumsuz etkilemiştir⁶⁴⁸.

1960’lı yıllara gelindiğinde İşletmedeki tarla ziraatı arazileri toplamda 21.000 dekara tekabül gelmiştir. Bunun 800 dekarı sulu tarla arazisi, 14.700 dekarı sulanmayan tarla arazisi, 300 dekarı doğal çayır, 4000 dekarı mera alanı, 200 dekarı yoncalık alan ve 1000 dekarı da ıslah edilmesi gereken çorak–batak araziler oluşturmaktadır. İşletmenin sulu tarla ziraatı arazilerinde yazlık ev hayvanı yemi üretimi yapılmakta ve dörtlü münavebe usulü uygulanmaktadır. Ancak sulama kanalları yetersiz ve kifayetsiz durumdadır. Dolayısıyla bu durum sulu tarımda beklenen verimi düşürmüştür. Sulaması yapılamayan arazilerde ise nadas ekim yöntemi takip edilmekte ve genellikle buğday ekimi yapılmaktadır. İşletmede bu tarihlerden itibaren tamamı sertifikalı olan Akbaşak buğday tohumunun ekimi yapılmıştır. Melez mısır üretiminde 1960’da 79, 1961’de 425, 1962’de 185 ve 1963’te de 380 kg. dekara verim alınmıştır. Bahçe kültürleri gru-

644 Sait Tahsin Tekeli, “Devlet Çiftliklerimizdeki Gelişmeler”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 4, S 54, (Temmuz 1954), s.3.; **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.43.; Nihat Sipahi-Tahsin Kartan, “Devlet Üretme Çiftlikleri Turunçgiller İşletmesinde 1956 Yılı Mücadele Faaliyeti”, **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 62, (Şubat 1957), s.15.

645 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.43.; Çakıroğlu, “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, s.60.

646 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 1, C 2, 19.02.1958, s.429.

647 Pullorum hastalığı kanatlı hayvanlarda, genellikle septisemik ve öldürücü, erginlerde de kronik ve lokalize formlarla seyreden bulaşıcı bir enfeksiyondur. Hastalık vertikal yolla bulaşabilmektedir. Hasta hayvanlar tedavi edilseler dahi hastalığın yayılmasının önüne geçilememekte ve eradikasyonu mümkün olmamaktadır. Bu nedenle enfekte sürüler tedavi edilmek yerine kesime sevk edilmektedirler. İhbarı mecburi bir hastalıktır.

648 **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.104-106.

bunda çeşitli meyve, sebze, bağ alanlarında üretim yapılmaya devam etmiştir. 1963 yılında İşletme meyve üretiminde 26.450 kg., sebze üretiminde 85.000 kg, ve üzüm üretiminde ise 4.765 kg. mahsul elde etmiştir. 1962 yılında fidancılık alanından elde edilen kar 3.123.52 lira iken, bu miktar 1963 yılında yaklaşık 3 katına çıkarak 8.392.57 lira kar elde edilmiştir⁶⁴⁹. Tarla ziraatı alanında 1964 yılında 1.271 ton selektörden geçirilmiş ve ilaçlanmış temiz tohumluk hazırlanmıştır. İşletmenin bahçe kültürleri şubesi en verimli çalışmalarını bağ, asma ve damızlık fidan yetiştirme işlerinde sürdürmüştür. Bu doğrultuda İşletme 1964 yılı içerisinde 27.000 damızlık meyve fidanı yetiştirmekle kalmamış, yetiştirdiği damızlıkları bölge üreticilerine karşılıksız olarak dağıtmıştır⁶⁵⁰.

İşletmenin hayvancılık şubesi iki ünite halinde ayı ayrı şefin idaresi altında çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. İşletme sığırcılıkta Montafon ve Doğu Anadolu Kırmızısı sığır ırkının melezlemesi üzerinde çalışmalar yürütmüş ve var olan ırkların verim kabiliyetleri artırılmaya çalışılmıştır. 1952 yılında ahır ortalaması inek başına 300 kg. iken, 10 yıl sonra yani; 1962 yılında iyi ve düzenli bir çalışma ile ahır ortalaması inek başına 2.600 litrenin üzerine çıkmıştır. Buna karşılık sığır mevcudu program dahilinde 68 başa çıkarılması düşünülürken bu sayı 58 olarak kalmıştır⁶⁵¹. Nitekim İşletmenin inekhane kısmında bulunan 49 baş sağmal ineklerden 1964 yılında 117.350 kg. süt verimi sağlanmıştır⁶⁵². Koyunculuk çalışmalarına 1954 yılında Merinos koç ve Karayaka koyunları arasında yapılan melezleme mahsulü F1 melezleri ile yine aynı çiftlikte yer alan safkan Karayaka koyunları ana materyali teşkil etmiştir. 1963 yılında İşletme programı dahilinde 450 koyun olması planlanırken, bu sayı 355 baş düzeyinde kalmıştır⁶⁵³. Küçük evcil hayvanlar grubunda ise bir tavuğun yıllık yumurta verimi 1958 yılında 130, 1959'da 124, 1960'da 127, 1961'de 185 (on aylık sürede), 1962'de 183 (on aylık sürede), 1963'te de 188 (on aylık sürede) şeklinde bir yükseliş gözlemlenmiştir. Bir tavuğun yıllık yumurta verimine bakıldığında üretme anlamında bütün çiftlikler içerisinde Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Üretme Çiftliği, neredeyse en başta gelen kurum olmuştur. Nitekim İşletmenin 1960-1961-1962 ve 1963 yıllarındaki kar-zarar bilançolarına bakıldığında 2.016.937 lira kar elde ettiği görülmektedir⁶⁵⁴.

Öte yandan Gökhöyük Teknik Ziraat Okulunda (1949-1960) yılları arasında ziraat alet ve makineleri kurslarında alınan müspet sonuçlar üzerine 1960'lı yıllardan itibaren gelişen Türk-Alman eğitim-üretim ilişkileri çerçevesinde 15 Eylül 1964 tarihinde Türk-Alman Teknik İş Birliği Anlaşması ile Federal Almanya Hükûmeti, Türkiye'de faaliyet gösteren Ziraat Makineleri Eğitim Merkezi'nin bir şubesini

649 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.200-202.

650 **Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu**, 18-26.; "Örnek Müesseselerimiz: Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretme Çiftliği", **Çiftlik Dergisi**, Yıl: 4, S 48, (3 Nisan 1964), ss.18-19.

651 **1963 Yılı Çalışmaları**, ss.202-203.

652 "Örnek Müesseselerimiz: Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretme Çiftliği", **Çiftlik Dergisi**, Yıl: 4, S 48, (3 Nisan 1964), s.19.

653 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, s.203.; Bk.: Halil Özcan, **Gökhöyük Devlet Üretme Çiftliği Merinos X Karayaka Melezlerinin Beden Ölçüleri ve Yapağı Vasıfları Üzerinde Araştırmalar**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., Ege Matbaası, Ankara 1960, ss.20-23.

654 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.203-204.

Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu bünyesinde açmayı planlamıştır⁶⁵⁵. Bu doğrultuda iki ülkenin iş birliği ve koordinasyon çalışmaları kapsamında başlayan projeler neticesinde 22 Haziran 1967 tarihinde Gökhöyük Teknik Ziraat Okulunda teknik bir zirai eğitim merkezi kurulmasına karar verilmiş, ilgili karar yazısı Dışişleri Bakanlığının ilgili 05/01/1968 tarih ve UEK: 3 sayılı kararı üzerine Bakanlar Kurulu, 31/05/1963 tarih ve 244 sayılı Kanun’un 2. ve 5. maddeleri gereğince onaylamıştır⁶⁵⁶.

Buna göre: Gökhöyük Teknik Ziraat Okulundaki Türk-Alman Eğitim Merkezi’nin alet, edevat, ders araç ve gereçleri karşılıksız olarak Federal Almanya Hükûmeti tarafından karşılanmıştır. Bu araç-gereçler içerisinde şunlar bulunmaktadır: Hidrolik kaldıraç, aksesuarlı öğütücü makine, motorlu vasıtalar için test makinesi, muhtelif çelikler ve levhalar, muhtelif paintler, okul mobilyası, kamyon için yedek parçalar ve test cihazları, muhtelif aletler, iş elbisesi, yedek makinesiyle birlikte daktilo makinesi, yedek malzemesiyle birlikte 1 projektör, ofis mobile ve ofis aletleri, teyp, iş tezgahları ve tabaklı iş tezgahları, muhtelif raflar, tulumba ve borular, traktör için yedek parçalar, Deutz traktör, muhtelif tarım makineleri, darı öğütme makinesi, çiftlik aletleri, tarım aletleri, çiftlikte kullanılan tel ve kutular, 1 adet çiftlik makinesi, 1 adet yedek parçalarıyla birlikte kar makinesi, çiftçilik makinesi, yedek parçalı çekiç değirmeni, yedek parçalı tulumba, test aletleri, 1 adet reflektör test aleti, 1 adet yedek parçalı öğütme makinesi, ölçme ve yedek parçalarıyla birlikte test aleti, yedek parçalarıyla birlikte akümülatör doldurmaya yarayan cihaz, 1 adet batarya şarj atölyesi, yedek parçalarıyla birlikte kaynak trans-farmatörü, yedek parçalarıyla birlikte öğütme makinesi, yedek parçalarıyla birlikte motorlu tulumba, elektrik malzemesi, 1 adet yedek parçalarıyla birlikte hidrolik mengene, tohum makinesi, fotoğrametrik malzemeler, optik aletler, fotoğrametri aleti, portatif demir tezgahı (yedek parçalarıyla birlikte), otomobil yedek parçaları, gantry vinç, bulaşıcı hastalıklar kontrol aletleri, 2 adet volswagen yolcu arabaları, yedek parçalı traktör ve yedek parçaları, muhtelif biçerdöver aksesuarı, 1 adet biçerdöver vs. Bahsi geçen bu araç-gereç, zirai alet ve makinelerin toplam tutarı 279.036.27 liradır. Alman Hükûmeti Türk-Alman Eğitim Merkezi’nin araç-gereç, makine ve işletme malzemesini karşılarken, Türk Hükûmeti ise eğitim merkezinin bina ve tesislerinin yapımını üstlenmiştir. Merkezdeki eğitim-öğretim faaliyetleri büyük çoğunlukla Türk öğretmenler tarafından yürütülmüştür. Sınıflardaki öğretim düzeni 4 farklı branşta düzenlenmiştir. Bunlar: Traktör Bilgileri ve Bakım Şubesi, Ziraat Makineleri Şubesi, Kullanma ve Trafik Bilgileri Şubesi ve Atölye ve Malzeme Bilgileri Şubesi. Okulda Türk öğretmenlerin yanı sıra iki kişilik Alman uzman makine mühendisi de görev yapmaktadır⁶⁵⁷.

Görüldüğü üzere 15 Eylül 1964 tarihli Türk-Alman Teknik İş Birliği Anlaşması gereğince Gökhöyük Teknik Ziraat Okulunda kurulan eğitim merkezi için içeriği oldukça geniş olan araç-gereç, makine ve alet-edevat yardımı yapılmıştır. Bahsi geçen eğitim merkezinde öğrencilerin zirai alet ve makineleri kullanabilmesi, bakım ve kontrol işleri üzerinde tatbikat çalışmalarının yürütülebilmesi için gerekli olan altyapı hizmeti bizzat Almanya Federal Hükûmeti desteğiyle sağlanmıştır. Dönemin Türk Hükûmeti ise anlaşma gereğince eğitim merkezinin çeşitli bina, laboratuvar, atölye, demirhane, marangozhane ve hangar gibi

655 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 203-14-8, Dosya Ek: 101, 14.02.1967. Bahsi geçen anlaşma 10 maddeden oluşmaktadır ve konuyla ilgili en önemli maddeleri şöyledir: Madde -1: Federal Almanya Hükûmeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu bünyesinde, 3. öğretim senesi için ortaklaşa bir sınıf kuracaklardır. Madde -2: Bahsi geçen teknik sınıfta öğrencilere zirai alet ve makinelerin kullanılması, bakımı ve kontrolü öğretilecektir. Madde -3: Eğitim-öğretim programında derslerin ortalama 3/4’ü pratik eğitim, 1/4’ü de teorik olarak verilecektir. Madde -4: Eğitim merkezi öğrencilerine zarar vermedikleri sürece, bu sınıflarda yetişmek isteyen diğer ziraat okullarına mensup öğretmen ve ziraatçılar için uzmanlık kursları ile köy erbabı olan üreticiler için eğitim kursları düzenleyebilir. Madde -5: Federal Almanya Hükûmeti, masrafları karşılamak üzere kendisine ait olmak üzere çeşitli uzmanlar gönderecektir. (Bunlar: 3 yıl süreli bir Alman Teknik Müdür, 3 yıl süreli Teknik Müdür Yardımcısı ve 1 uzman makineci, 2 ay süreli sınıfların ve eğitim merkezinin organizasyonu için teknik uzmandan oluşmaktadır.) Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 215-7-8, Dosya Ek: 101-8, 27.01.1968, ss.1-5.

656 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 215-7-8, Dosya Ek: 101-8, 27.01.1968, ss.6-11.

657 Kenan Özbaş, “Ziraat Makineleri Eğitimi Konusunda Tek ve Örnek Bir Müesses: Gökhöyük Türk-Alman Ziraat Makineleri Eğitim Merkezi”, **Çiftlik Dergisi**, Yıl: 12, S 136, (Ağustos 1971), ss.26-27.

tesislerinin yapımı için gerekli olan altyapı desteğini sağlamış ve binaların inşasını gerçekleştirmiştir. Böylece genç çiftçilerin teknik donanım bakımından nitelikli bir birey olma vasfını kazanmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Nihayetinde alt yapı çalışmaları tamamlandıktan sonra kısa sürede çalışmalarına başlayan Türk-Alman Eğitim Merkezi'nde ziraat alet ve makineleri konusunda branşlaşmaya dayalı ziraat uzmanlarınca kısa-uzun vadeli kurslar düzenlenmiştir. Okulun eğitim merkezinde verilen bu kurslarda Ziraat Vekâletine bağlı kuruluşların teknik personelleri ve çiftçiler eğitim görmüştür. Genellikle 30 yahut 45 gün olarak tertip edilen kurslarda başarılı olan çiftçilere sertifika verilmiştir. Bu doğrultuda merkez bünyesinde 1969-1971 yıllarında düzenlenen kurs sayısı, kursların süresi, içeriği ve katılımcı sayısı Tablo -40'da yer aldığı gibidir⁶⁵⁸:

Tablo -40
Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu, Türk-Alman Eğitim Merkezi
Ziraat Makineleri Eğitim Kursları

Kurs Yılı ve Süresi	Kursların Niteliği	Katılımcı Sayısı
1969 Yılı		
6 ay süreli	Tarım Teknisyeni Kursu	28
45 gün süreli	Çiftçi Kursu	28
15 gün süreli	Mücadele Aletleri Kursu	23 (Teknik personel)
1970 Yılı		
6 ay süreli	Tarım Teknisyeni Kursu	27
45 gün süreli	Çiftçi Kursu	23
1971 Yılı		
6 ay süreli	Tarım Teknisyeni Kursu	31
45 gün süreli	Çiftçi kursu	(Program dahilinde)

1.5. Kocaeli-Gebze Çayirova Teknik Bahçivanlık Okulu

Ziraat Vekâleti tarafından teknik ziraat okulları dışında geliştirilen bir diğer model ise teknik bahçivanlık okullarıdır. Bu noktada Haydarpaşa-İzmit demiryolu üzerinde Tuzla ile Gebze arasındaki Çayirova mevkinde konumlandırılan Çayirova Teknik Bahçivanlık Okulu, ultra-modern mimari yapısı ve tanzim edilmiş bahçeleriyle bölgede öne çıkan bir zirai eğitim kurumudur. Okul, Çayirova mevkinde yani, Marmara Bölgesi'nin doğuya doğru uzanan kısmında ve İzmit Körfezi'nin kuzey batısında bulunan Kocaeli-Gebze ilçesine 6 km. mesafede bulunmaktadır. Okul arazileri ve yerleşkesi, tren yolu ve Çayirova deresiyle aşağı yukarı dört kısma ayrılmış durumdadır. Demiryolu, okul arazisinin tam olarak içinden geçmekte ve araziye ikiye bölmektedir⁶⁵⁹.

658 Özbaş, "Gökhöyük Türk-Alman Eğitim Merkezi", s.26.

659 Tarım Vekâleti, **Çayirova Teknik Bahçivanlık Okulu: Gebze (Tanıtım Broşürü)**, Doğan Kardeş Yay., İstanbul 1953, s.13.; Cemaleddin Bildik, "Gayesine Ulaşamayan Bir Okul: Teknik Bahçivanlık Okulundan Notlar", **Akşam**, 23 Kasım 1948, s.5.; "Tarım Bakanlığı Çayirova Teknik Bahçivanlık Okulu", **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, C 2, S 25, (Şubat 1951), s.81.

Okulun kuzey kısmı hafifçe meyilli tepelerle kapalı olup güney tarafı ise denize kadar uzanmaktadır. Okul yerleşkesi içerisinde merkezden ulaşımın kolayca sağlanabilmesi amacıyla bir demiryolu durağı yapılmış ve günde 3 adet tren seferi konulmuştur⁶⁶⁰. Okulun yeri için yapılan araştırmalarda Ziraat Vekâleti, Marmara Bölgesi için bu muhiti uygun bulmuş ve vekâlet tarafından oluşturulan tetkik heyeti yapmış olduğu incelemeler neticesinde hazırladığı raporu 27 Temmuz 1943 tarihinde sunmuştur. Ardından bölgede çalışmalar başlatılmış ve yaklaşık olarak 400 dekarlık bir alan istimlak edilerek okulun kuruluş çalışmalarına başlanmıştır. Daha sonra 13 Kasım 1943 tarihinde 136 parçadan oluşan 384 hektar 3280 m²lik bir saha istimlak edilmiş, yine aynı tarihte sahil kesimde bulunan terk edilmiş ve harap bir fabrika binası bu sahaya eklenmiştir⁶⁶¹.

Okulun kuruluşu ile ilgili ilk çalışmalar istimlak edilen sahadaki bataklıkların kurutulması ve ıslah işleriyle yürütülmüştür. İlk dönemde arazinin yalnızca 35 dekarında tarla ziraatı, 7 dekarında bağ ve 6 hektarlık bir alanda da sebze bahçesinden başka işlenmiş alan yoktu. Arazinin diğer kısımları tamamıyla sazlık ve bataklık durumundaydı. Bir yandan okul binalarının inşaat faaliyetleri sürdürülürken, diğer yandan da sazlıkların temizlenmesi ve bataklıkların kurutulma işlemi yapıldı. Daha sonra 6.5 hektarlık bir alan çam ormanı ve 8 hektarlık ceviz koruluğu ile bölgenin ağaçlandırma işlemleri çalışmaları yürütüldü. Ardından mevcut sebze bahçelerinin ve bağ alanlarının imarına girildi. Ziraat Vekâletince ön plandaki dershanelerin inşaatı ihale edildi ve arazideki mevcut binaların tadilat ve tamiraty yapıldı. Arazinin topografyası, vaziyet planları, işletmelerin taksimat ve çalışma programları, sulama kanallarının ihale ve tesis edilmesi, geriye kalan bataklıkların kurutulması, içme suyu ve kanalizasyon planları hazırlandı ve yapımı için ihaleye sunuldu⁶⁶².

Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulunun inşaat ve arazi işleri 1943–1950 yılları arasında aşama aşama tamamlandı. Buna göre, ilk olarak 1943 yılında Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulunda 1 adet dört dershaneli, 2 adet üç dershaneli sınıf binasıyla birlikte atölye ve 2 adet de laboratuvarın inşası için müteahhit Nadir Nail Keçili’ye ihalesi yapıldı. Ancak bahsi geçen müteahhit tarafınca ifade edilen binaların yalnızca %20’lik bir kısmı tamamlanabildi. Böylece 1943 yılı içerisinde ilk önce okul arazisi içinde bulunan mevcut eski iki binanın tadilat ve tamirat işleri tamamlanmış ve okulun açılışı gerçekleşmiştir. 1944 yılında okulun gerekli olan yemekhane, yatakhane, idare binası, ambar, jimnastik salonu, misafirhane ve laboratuvar inşaatı için 19 Temmuz 1944 tarihinde inşaat komisyonunca yeniden ihale edilmiş ve yapım işleri müteahhit Nail Uras’a verilmiştir. Bu doğrultuda 1944 yılında geçici olarak ilk önce kümeshane inşa edilmiş ve okul arazisini su altında kalmaktan kurtarmak için kanal inşaatına başlanmıştır. Bu doğrultuda 3 kurutma kanalı açılmıştır. Ayrıca sazlık ve kovalıkların önemli bir kısmı da köklenmiştir. Dere mecrası da kısmen temizlenerek üzerinde belirlenen plan uyarınca iki köprü yapılmıştır. 1945 yılında da 1 adet erkek yatakhanesi, 1 adet kız öğrenci pavyonu, köy sanatları atölyesi, çamaşırhane, süt evi, üç adet laboratuvar inşaatı için gerekli ihale yapılmış ve müteahhit İbrahim Ocak’a 26 Haziran 1945 tarihinde verilmiştir. Bahsi geçen inşaatların tamamı tamamlanmıştır. Yine 1945 yılında okulun su tesisatı için yapılan ihale, müteahhit Sadi Atagören’e inşaat komisyonunca verilmiş ve ilgili işlerin tamamlanması yıl içerisinde sona erdirilmiştir. Buna göre 1800 metre uzunluğundaki mesafeden okula fon boru ile içme ve kullanma suyu

660 İkinci, “Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu”, s.5; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, C 4., Birleşim: 50, 19 Temmuz 1943, s.165.

661 “Yurdumuzda Kurulan Yeni Ziraat Okul ve Kurumları: Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu Hakkında Notlar”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 69, (20 Eylül 1946), s.345.; 1943 yılında kamulaştırma yoluyla alınan ve yaklaşık olarak 784 dekarlık bir alana tekabül eden bu arazinin 770 dekarlık kısmı Gebze ve Tuzla’da ikamet eden vatandaşların arazisi olup, Ziraat Vekâletince kamulaştırılmıştır. Dolayısıyla okul arazisinin 3257 dekarı Hazineye ait olup, 770 dekarlık kısmı kamulaştırma yoluyla alınmıştır. Kamulaştırma çalışmaları 1943 yılında başlamış, büyük oranda 1949 yılında da tamamlanmıştır. Bk.: **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, C 11, Birleşim: 21, 24.12.1951, s.324.

662 “Yurdumuzda Kurulan Yeni Ziraat Okul ve Kurumları: Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu Hakkında Notlar”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 69, (20 Eylül 1946), s.345.; **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1944.; **Resmî Gazete**, 19 Şubat 1944, S 5634, s.5.; **Resmî Gazete**, 04 Temmuz 1944, S 5747, s.3.

getirilmiştir. Ayrıca 1945 yılı içerisinde okul bünyesinde geçici olarak bir de santral binası tesis edilmiş, 1946 yılında da daha önce yapımına başlanan kanalizasyon inşaatı da tamamlanmıştır. Bu kapsamda okulun 2 km. alanı kapsayan kısmında kanalizasyon çalışmaları yürütülmüş ve tamamlanmıştır. Bununla beraber 1946 yılı içerisinde okul arazilerinde bir revir binası ile bağ işletmesi ve 1 adet örnek işletme binasının yapımına okul tarafınca başlanmış ve okul arazilerini kurutma kanalı işine devam edilmiştir⁶⁶³.

Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu kuruluş aşamasında inşaat için gerekli olan malzeme vs. gibi işler için Ziraat Vekâleti bütçesinden ayrılan ödenek tutarı ve bunların içeriksel olarak dağılımı şöyleydi⁶⁶⁴: 3 adet laboratuvar: 100.000, sebze, meyve ve bağ işletme binaları: 100.000, konserve evi: 60.000, ahır: 40.000, kümeshaneler: 20.000, 5 adet örnek işletme: 50.000, toplam: 370.000. Okul arazi ve binalarının inşaatı, tadilat ve tamirâtı, arazideki sazlıkların kaldırılması ve bataklıkların kurutulmasıyla ilgili işlemlerin büyük bir kısmı 1944–1950 yılları arasında yapılmıştır. Okul binaları kagir (taş yahut tuğladan yapılmış duvar) olarak inşa edilmiş, genellikle mimari olarak da kırma çatılı ve çatısı da Marsilya tipi kiremitle kaplanmış⁶⁶⁵.

Bu okulun temel amacı Kocaeli, Bursa, İstanbul, Bilecik, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Kastamonu, Sinop, Zonguldak ve Bolu illerine bağlı köylerde ilköğretim mezunu olan çiftçi çocuklarını 2+1 yıl süreyle tatbiki ve pratik bir tarım eğitim ve öğretimine tabi tutarak yetiştirmek ve mezun olanlara yeter miktarda arazi, ziraat alet ve makineleri ve işletme sermayesi temin ederek çevrelerinde önder üretici haline getirmektir⁶⁶⁶. Öğrencilerini modern tarım eğitimi ülküsüyle bezeyen okul tertip ettiği çeşitli kurs, konferans ve etkinliklerle zeki, çevik, her bakımdan temiz, nezih, azimkar ve bilgili bahçivanlar yetiştirilmesine özen göstermiş; bölge halkına dost, köylüsüne yar olabilecek bilgili ziraatçıları üreticilerin hizmetine sunmuştur. Parasız eğitim veren bu okulu bitirenlerin devletten görev beklemeksizin, kendi tarlalarında önder çiftçi olarak hizmet etmeleri ve uzman bahçivan olmaları amaçlanmıştır. 12–16 yaşları arasındaki kız–erkek çiftçi çocuklarını alan okul, ilerleyen yıllarda lise seviyesinde tarım meslek okuluna çevrilmiş ve amacı değiştirilmiştir⁶⁶⁷.

Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulunun ilk müdürü Şecaat Eken Bey'dir. Okul ilk kurulduğu dönemde idare ve eğitim–öğretim kadrosunda bir müdür, 7 şube şefi öğretmen, 9 yardımcı öğretmen ile birlikte muhasebeci, ayniyat memuru, dahiliye memuru, ambar memuru, haftada üç kez gelen 1 doktor, 1 veteriner ve 40 adet çeşitli müstahdem gibi personel bulunmaktaydı. Ancak ilerleyen yıllarda okulun öğretmen ve müstahdem sayısında ihtiyaca göre artış ya da azalma olmuştur. Okulun öğretim süresi 2+1 olmak üzere toplamda 3 yıldır. İlk iki yıllık evrede öğrenciler teorik ve uygulamalı olarak ders görmektedir. Son yıl da ise öğrenciler Ziraat Vekâletine bağlı kurumlarda staj görerek tamamlamaktaydı. Okulda öğretim programı sistematik olarak 7 şube üzerinden yürütülmüştü. Bunlar şöyleydi⁶⁶⁸: Meyvecilik Şubesi,

663 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946, ss.6-7.; Bk. “Yurdumuzda Kurulan Yeni Ziraat Okul ve Kurumları: Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu Hakkında Notlar”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 69, (20 Eylül 1946), ss.345-346.

664 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946.

665 Elif Özlem Aydın (Oral) ve Reyhan Çömlekçioğlu, “Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının Korunarak Yaşatılmasına Bir Örnek: Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu Yeniden Canlandırma Projesi”, **Mimarist**, Yıl: 8, S 30, (Kış 2008), s.102.

666 Hilmiye Arzık, “Zirai Bahisler: Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu”, **İktisadî Uyanış**, Yıl: 11, S 102, (3 Temmuz 1957), s.15.; Hemşinlioğlu, **age.**, s.16.; Mağden, **Zirai Öğretimde**, ss.105-106.

667 Arzık, “Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu”, s.16.; İ. Hakkı Sarıkaya, “Tarımda İz Bırakanlar: Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu (1898-1973)”, **Türktarım**, S 45, s.32.

668 Ekinci, “Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu”, s.6.; “Yurdumuzda Kurulan Yeni Ziraat Okul ve Kurumları: Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu Hakkında Notlar”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 69, (20 Eylül 1946), s.346.; “Tarım Bakanlığı Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu”, **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, C 2, S 25, (Şubat 1951), s.81, 89.

Bağcılık Şubesi, Sebzeçilik Şubesi, Süs Bitkileri Şubesi, Tarla Ziraatı Şubesi, Hayvancılık Şubesi ve Ziraat Sanatları Şubesi.

Okuldaki eğitim-öğretim programı ve işleyiş düzeni sistematik olarak meslek ve kültür dersleri olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Meslek dersleri içerisinde bağcılık, meyvecilik, sebzeçilik, fidancılık, süs bitkileri, küçük evcil hayvanlar, ziraat sanatları, zirai işletmecilik esasları gibi dersler bulunmaktaydı. Meslek dersleri ve şubeleri birer şef öğretmen ve yardımcı öğretmen idaresinde faaliyetlerini sürdürmekteydi. Meslek derslerine ait konular önce dersanelerde, dersin uzman öğretmeni tarafınca teorik olarak anlatılır, daha sonra da okulun tatbikat alanlarında uygulamalı olarak gösterilirdi. Meslek dersleri dışında öğrencilerin kültürel olarak donanım kazanmaları da sağlanmaktaydı. Bu doğrultuda genel kültür derslerine de büyük önem verilmekte ve öğrencilere Türkçe, doğa bilimleri, matematik, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, müzik, beden eğitimi; kız öğrencilere de hususi olarak ev idaresi, biçki, dikiş, köylü el sanatları, sağlık bilgisi ve çocuk bakımı konularında dersler verilmekteydi⁶⁶⁹. Okula, en az beş sınıflı Köy İlkokulunu bitirmiş ve 16 yaşını geçmemiş olup da öğretimine devam edemeyen ve köylü çiftçi çocukları arasından Ziraat Vekâletince seçilmek suretiyle kız ve erkek öğrenciler alınmaktadır. Sağlık durumu bu okulda yetişmeye elverişli olduğu anlaşılacak şekilde seçilen öğrencilerin velileri, kendilerine yapılacak olan yazılı tebliğe göre okullara çocuklarını verebilecek ve devam etmelerini sağlayabilecekti. Okuldaki eğitim-öğretim süresi 2 yıl teorik ve uygulamalı eğitim, 1 yılı da staj olmak üzere 3 yıldır. Uygulamalı olarak verilen eğitim Devlet Üretim Çiftlikleri’nde veya Bahçe İşletmelerinde, staj ise okula bağlı işletmelerde veya örnek köylerde⁶⁷⁰ kurulacak köylü işletmelerinde yapacaklardı. Bu okuldan başarıyla mezun olan öğrencilere Teknik Bahçıvan diploması verilmekteydi⁶⁷¹.

Okul 600’ü erkek, 150’si de kız öğrenci olmak üzere toplamda 750 öğrenci kapasitesine göre tesis edilmiştir. Bu öğrenci mevcudunu karşılayabilecek nitelikte okulda 2 adet üç sınıflı, 1 adet dört sınıflı dersane; 1 köylü el sanatları atölyesi, 1 marangozhane ve demir evi, 2 erkek yatakhane, 1 kız yatakhane, 1 revir, 1 yemekhane, 1 ambar, 1 çamaşırhane, 1 adet idare binası, 1 bekar öğretmen ve memur yatakhane ve iki taraflı 7 öğretmen ve memur ikametgahı tesis edilmiştir⁶⁷². Okulun Meyvecilik ve Fidancılık Şubesi Kudret Konuralp ve Osman Eslek idaresi altında çalışmalarını yürütmektedir. Şubenin bünyesi altında 525 dekarlık bir meyve alanı vardır. Toplamda 360 dekarı halihazırda kullanılan alanın 215 dekarlık kısmını çeşitli meyve türleri, 145 dekarlık kısmını da fidanlık⁶⁷³ oluşturmaktadır. Numune Fidanlığında yetiştirilen yerli ve yabancı çeşitteki meyvelerin damızlık fideleri İstanbul ve Kocaeli illerindeki üreticilere

669 “Yurdumuzda Kurulan Yeni Ziraat Okul ve Kurumları: Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu Hakkında Notlar”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 69, (20 Eylül 1946), s.346.; Bk.: **Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu**, s.9.; “Tarım Bakanlığı Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu”, **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, C 2, S 25, (Şubat 1951), s.81.

670 Örnek köy işletmelerinde yapılan çalışmaların temel amacı, okulda 1. ve 2. sınıflarda gerekli teknik bilgi ve hüneri kazanan öğrencilere, kendilerine verilen bir arazi üzerinde, bölge hususiyetlerini de göz önünde bulundurarak bir köylü işletmesinin nasıl kurulacağını köylülere göstermek, bu işletmelerin çalışma ve idare şeklini öğretmektir. Bu doğrultuda okulda 1952 yılında iki adet örnek işletme köyü tespit edilmişti. Bunlar tarla ziraatı ve sebzeçilik üzerine faaliyet göstermekteydi. Bk.: Rıdvan Şükür, **Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu (1943-1985)**, 1. Baskı, Gece Kitaplığı, İstanbul 2020, ss.126-127.

671 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946.; **Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu**, 1968 yılında Ziraat Meslek Lisesi hüviyeti taşımaya başladıktan sonra mezun olan öğrencilere Ziraat Teknisyeni unvanı verilmiştir. Bk.: Şükür, **age.**, ss.302-303.

672 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946.; “Yurdumuzda Kurulan Yeni Ziraat Okul ve Kurumları: Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu Hakkında Notlar”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 69, (20 Eylül 1946), s.346.

673 1951 yılında okulun Meyvecilik ve Fidancılık İşletmesinde: 40 dekar vişne (1600 ağaç), 30 dekar erik (1200 ağaç), 30 dekar armut (1200 ağaç), 60 dekar elma (2400 ağaç), 10 dekar da kiraz (400 ağaç) mevcuttur. Okul, her yıl bu işletmeden ortalama 30-40.000 civarında fidan satışı yapmakta ve 15-20.000 lira gelir sağlamaktadır. Bk.: “Tarım Bakanlığı Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu”, **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, C 2, S 25, (Şubat 1951), s.87.

çok ucuz bir meblağla satılmaktadır. Dahası meyve bahçesinde yetiştirilen elma, armut, şeftali, kayısı ve erik gibi meyveler Tuzla üzerinden deniz yoluyla İstanbul Meyve Hal'ine sevk edilmekte ve halkın hizmetine sunulmaktadır. Bağcılık Şubesinde toplamda 556 dekarlık bir alan vardır ancak bunun 195 dekarlık bir kısmı örnek bağ alanı olarak kurulmuştur. Bu sahadan 300 ton üzüm üretimi yapılmaktadır. Bunlar içerik olarak Amerikan asma bağı, zeytinliklerden oluşmaktadır. Üzüm bağlarında en fazla Çavuş, Razaki, Erenköy asma, Müşkül, Balbal üzümleri yetiştirilmesine önem verilmiş, şaraplık üzüm çeşitlerinin yetiştirilmesine de gayret gösterilmiştir. Ayrıca okulun bir de 493 dekarlık fındık bahçesi vardı ve bunun halihazırda 150 dekarlık kısmı kullanılmaktaydı. Sebzeçilik Şubesi Cavit Güler idaresi altında çalışmalarını yürütmektedir ve şube bünyesi altında 403 dekarlık bir saha bulunmaktadır. Bu alanın yalnızca 225 dekarlık kısmı kullanılmaktadır ve burada enginar, domates, soğan, kuşkonmaz, bakla, bezelye, fasulye, lahana, patlıcan, biber vs. olmak üzere birçok sebze türü yetiştirilmektedir. Bu şube yılda ortalama yetiştirdiği ürünlerde 11.000 lira gelir sağlamaktadır. Okul hususi bahçıvan yetiştiriciliğine önem verdiği için Süs Bitkileri Şubesine büyük özen gösterilmiştir. Şubenin bünyesi altında 200 dekarlık bir çeşitli çiçek ve süs bitkilerinden oluşan örnek bahçe mevcuttur. Ancak bunun 60 dekarlık kısmı kullanılmaktadır ve burada öğrenciler çeşitli mevsimlerde ekilen çiçeklerin ekim, tımar ve bakım, çoğaltma ve hasat işlerini görmekteydiler. Tarla Ziraatı Şubesinin kışlık hububat ve yazlık çapa bitkileri için 1.300 dekarlık bir arazisi ve 2 adet de traktörü vardır. Bundan başka hayvanların otlatılması için 225 dekar çayır ve 400 dekarlık mera alanı bulunmaktadır. Okulun Hayvancılık Şubesi Yusuf Yalgın, Sebahattin Artuner ve Şevket Önder idaresinde çalışmalarını yürütmektedir. Bu şubede 22 baş yarımkan Montafon inek, 117 baş kıvrıcık sağmal koyun, 35 baş yarımkan Nonius ırkı iş atı, 4 çift öküz ve Leghorn, Rodeyland, Newhampshire gibi damızlık kümes hayvanları grubuna ait hayvanlar yer almaktaydı. Bu şube bünyesinde 6'sı tavuk, 1'i kaz ve 1'i de hindi olmak üzere toplamda 8 adet kümeshane bulunmaktadır. Her kümeste yaklaşık 100 hayvan vardır ve yıllık ortalama 25.000 damızlık yumurta, 12.000 adet de civciv satılmaktadır. Ayrıca okulda 200 adet kaz, 70 adet ördek ve 50 de hindi bulunmaktadır. Bununla beraber ipek böcekçilik çalışmaları için de 50 dekarlık bir dutluk tesis edilmiştir. Evcil hayvanlar grubunda yer alan arıcılık işlerinde ise 20 kovanı bulunmaktaydı. Ortalama 50-60.000 arıyı ihtiva eden bu kovanlardan yılda 20-30 kg. hakiki bal üretilmekteydi. Ziraat Sanatları Şubesi Fahrettin Tolga idaresinde faaliyetlerini yürütmektedir. Bu şubede okulun meyve-sebzelerinden nefis konserveler, marmelat ve şuruplar, şaraplık üzümlerden nefis şaraplar ve inek-koyun sütlerinden yoğurt, tereyağı ve çeşitli türlerde peynir üretimleri yapılmaktaydı. Bu doğrultuda okul her yıl ortalama 20 teneke salça, 2 ton şarap, 25 teneke pekmez, 15 kg. erik marmelatı imal etmektedir⁶⁷⁴. Okulun bağcılık şubesinde ise bölge üreticilerine her yıl ortalama 50.000 civarında asma fidanı dağıtarak yeni bağ alanlarının kurulmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca okul içinde yahut köylerde bağcılık, meyvecilik, fidancılık, tavukçuluk, sebzeçilik, ev konserveleri, süs bitkileri üzerine çeşitli kurslar tertip ederek, halkı aydınlatmaya çalışmıştır⁶⁷⁵. 1943-1956 yılları arasında meyve koleksiyon bahçesinde 267.000'in üzerinde meyve fidanı üretimi yapmıştır⁶⁷⁶. Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu bu yönüyle çiftçi çocukları ve köylü gençlerini eğiterek, ülkenin ziraat yoluyla ilerletilmesini hedeflemiştir⁶⁷⁷.

674 **Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu**, ss.25-30.; İkinci, "Zirai Müesseselerimizi Tanıyalım: Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu", s.6.; "Yurdumuzda Kurulan Yeni Ziraat Okul ve Kurumları: Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu Hakkında Notlar", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 69, (20 Eylül 1946), s.345.; Hüseyin Birkardeşler, "Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulunda Yarım Kan Montafonların Süt Verimi", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 14, S 123, (Temmuz 1954), ss.32-33.; "Tarım Bakanlığı Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu", **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, C 2, S 25, (Şubat 1951), s.87.; Okulun 1953 yılında 183 koyun, 9 adet koçtan ibaret olan kıvrıcık türü sürüsü, 1957 yılında 245'e yükselmiş, ayrıca 23 adet koç, 170 adet kuzu, 6 adet düve, 13 adet dana ve 4 adet de buzağı yetiştirilmiştir. Bu koyun sürüsünden yılda ortalama 8-10.000 kg. süt alınmaktadır. Bk.: Arzık, "Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu", ss.29, 32.; **Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu**, s.25.; Ayrıca damızlık olarak ayrılan 11 ineğin süt randımanları ise yıllık ortalama 2000 litreyi geçmektedir. Bk. "Tarım Bakanlığı Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu", **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, C 2, S 25, (Şubat 1951), ss.87-89.

675 **Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu**, ss.15-18, 28-29.

676 Arzık, "Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu", s.29.

677 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 187-286-11., Dosya Ek: 221., 02.10.1946, s.2.

1944–1967 yılları arasında teknik bahçıvanlık okulu olarak hizmet veren kurum, bu süreçte toplamda 1.980 öğrenci mezun etmiştir⁶⁷⁸.

1967–1968 döneminden sonra da Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde Ziraat Meslek Lisesi halini almış ve 1985 yılına kadar varlığını sürdüren okul, bu tarihte son mezunlarını vererek kapatılmıştır. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin önemli bir sürecine tanıklık eden Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu, eğitim–öğretim sürecinde köylerdeki çiftçi çocuklarının tarımsal bilgilerini artırma ve yaşam standartlarını yükseltme konusunda bölgesine önemli hizmetler sunmuş, Türkiye'nin zirai sahasına yüzlerce teknik bahçıvanı yetiştirerek ziraatın altyapısının modernleştirilmesine yönelik önemli katkılarda bulunmuştur.

1985 yılına kadar bahçıvanlık okulu olarak faaliyetlerini sürdüren İşletme, bu tarihten sonra Çayırova Tohum Sertifikasyon Test Müdürlüğü adını almıştır⁶⁷⁹. Kurulduğu günden itibaren her yıl düzenli olarak Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Toprak Bayramı⁶⁸⁰ gibi etkinliklere haftalar öncesinden hazırlık yaparak ilçede yer alan törenlere ve etkinliklere bazen bizzat katılmış, bazen de bizzat kendi bünyesinde etkinlikler düzenlemiştir. Okul öğrencileri, resmi bayramlarda sergiledikleri millî duruş, geçit törenlerinde kendilerini gösterme biçimleri, bando takımı ve çeşitli halkoyunları gösterileriyle Gebze halkının hafızalarında yer edinmiştir⁶⁸¹.

Fotoğraf –25

Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu öğrencileri ve İdare Heyeti.

Kaynak: Şükür, *age.*, s. 69.; *Ziraat Dünyası*, Yıl: 4, Cilt: 4, Sayı: 37, (Şubat 1953), s. 6.

678 **Kocaeli İl Yıllığı: 1967**, (Yay. Haz.: Kocaeli Valiliği), Doğan Matbaacılık, İstanbul 1967, s.125.

679 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 664-109-9, 22.10.1990.

680 **Cumhuriyet**, 17-18 Haziran 1945.; Şükür, *age.*, ss.47-51.

681 Şükür, *age.*, ss.272-280.

Fotoğraf –26

Çayırova Bahçivanlık Okulu öğrencileri tarım uygulama ve laboratuvar derslerinde.

Kaynak: Şükür, **age.**, ss. 177-181, 201.

Tablo –41
Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu Öğretmen-Öğrenci Mevcudu
ve Cinsiyet Esaslı Dağılımı⁶⁸²

Yıl	Öğrenci Mevcudu			Öğretmen Mevcudu		
	E	K	T	E	K	T
1944-1945	150	-	150	10	-	10
1945-1946	323	-	323	12	3	15
1946-1947	501	21	522	23	4	27
1947-1948	408	29	437	14	5	19
1948-1949	276	32	308	18	4	22
1949-1950	233	35	268	21	3	24
1950-1951	84	28	112	22	3	25
1951-1952	214	48	262	19	4	23
1952-1953	212	53	265	22	5	27
1953-1954	204	65	269	22	5	27
1954-1955	179	74	253	20	5	25
1955-1956	168	92	260	22	7	29
1956-1957	173	127	300	20	9	29
1957-1958	160	152	312	19	8	27
1958-1959	161	139	300	22	10	32
1959-1960	154	126	280	18	10	28
1960-1961	153	115	268	15	11	26
1961-1962	143	84	227	12	11	23
1962-1963	164	83	247	11	12	23
1963-1964	185	92	277	14	13	27
1964-1965	205	110	315	15	13	28
1965-1966	216	146	362	18	14	32

682 BİGM, 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.72, 92.; BİGM, 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.82, 105.; BİGM, 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.80-81, 103.; BİGM, 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.110-111, 135.; BİGM, 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.138-139, 163.; BİGM, 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.158-159, 179.; BİGM, 1950-1951 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.112-113, 223.; BİGM, 1951-1952 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.106-107, 226.; BİGM, 1952-1953 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.108, 245.; BİGM, 1953-1960 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.411-412, 549.; BİGM, 1960-1961 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.267, 314.; BİGM, 1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.241, 421.; BİGM, 1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.146, 262.; BİGM, 1967-1973 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, s.124.

1966-1967	221	172	393	18	15	33
1967-1968	450	231	681	17	13	30

1.6. Mersin–Alata Teknik Bahçivanlık Okulu

Mersin'in Erdemli ilçesinin kıyılaşma sürecinde en önemli dönemlerinden birisini 1950–1960 yılları arasındaki evre oluşturmaktadır. Bu süreçte Erdemli'nin bir ilçe merkezi olması, sulama kanallarının inşa edilmesi, Silifke–Mersin karayolunun inşası, bölge tarımının geliştirilmesi için araştırmalar yapmak ve bölgede bilinçli çiftçi yetiştirmek üzere 1948'de Alata Teknik Bahçivanlık Okulunun kurulması ve eğitime başlaması bu yıllarda gerçekleşen önemli devlet yatırımlarıdır⁶⁸³. Bilhassa bahçe bitkileri yetiştiriciliği ve seracılığın yoğun olduğu Erdemli bölgesinde kurulan Alata Teknik Bahçivanlık Okulu, aynı zamanda bahçe kültürleri konusunda uygulamalı araştırma projesi yapma–yürütme görevini üstlenmiştir. Okulun çalışma alanı Anamur'dan başlamakta ve Doğu Akdeniz bölgesini kapsamaktadır. Bu bölgede yetiştirilen bütün ürünler çalışma konuları arasına girmekte, ayrıca yurda yeni gelmiş yabancı çeşitlerin bölgede yetiştirilme olanakları araştırılmakta ve uygun çeşitlerin seçimi yapılmaktadır⁶⁸⁴.

Mersin–Alata Teknik Bahçivanlık Okulu Mersin ilinin Erdemli İlçesinde, Alata deresinin doğusunda, 4.000 dekarlık alana sahip bir yerleşkede konumlandırılmıştır. 1944 yılında açılan yerleşkede derslikler, işlik ve atölyeler, yatakhane, işçi–memur lojmanları, lokal, misafirhane, yemekhane, sinema gibi farklı işlevli yapılar ile çeşitli bitki ve meyvelerin yetiştirildiği bahçeler ile hayvancılığa yönelik ahır, kümes gibi alanlar mevcuttu. Süreç içerisinde değişimler yaşayan kurum ile birlikte yerleşke de değişerek, kentsel baskılarla küçülerek, kimi bölgelerde atıl duruma gelerek günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüzde Alata yerleşkesi ekosisteminin çeşitliliği, endemik bitki türü olan kum zambaklarını barındırması, caretta caretta ve yeşil deniz kaplumbağaları için yuvalama ve yumurtlama alanı olması gibi nedenlerle 2000 yılında “I. Derece Doğal Sit” alanı olarak ilan edilmiştir⁶⁸⁵. Okulun doğusunda Arpaçbahşiş mahallesi, batısında Erdemli ilçesinin bulunmaktadır. Okul arazileri, Mersin–Antalya karayolu tarafından iki parça haline bölünmüştür (1990'lı yıllarda tek şerit olan yol yoğunluk üzerine 1995 yılında iki şeritli olarak genişletilmiştir). Bu noktada Alata Teknik Bahçivanlık Okulu, 4486 nolu yasayla kurulan ve 1944 yılında eğitim–öğretime açılan, çeşitli nitelikte ve kullanımda fonksiyonları olan yapıları ile bir bütünlüğe sahip yerleşke niteliğindedir⁶⁸⁶.

683 Ulaş Bayraktar, Burak Beyhan, Nilgün Kiper, Ali Cenap Yoloğlu ve Hakan Erklıç, “Akdeniz Bölgesi'nde Kentleşme Sürecinin Kırsal Bileşenleri: 70 Yıl Sonra Erdemli”, **Planlama Dergisi**, C 25, S 2, 2005, s.137.

684 Aysen Ulun, **Alata Birinci Derece Sit Alanında Alan Kullanım Kararlarının Saptanması**, AÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2008, s.94.

685 Derya Erdaş ve Tuba Akar, “Alata Teknik Bahçivanlık Okulu: Cumhuriyetten Günümüze Miras”, **I. Uluslararası Mersin Sempozyumu** (Bildiriler), C 1, Mer Ak Yay., (Ed.: Durmuş Ali Arslan), Mersin 2018, s.139.

686 Erdaş-Akar, agm., s.146.

Fotoğraf –27

Alata Teknik Bahçivanlık Okulunda eğitim-öğretim faaliyetleri. (Teorik ve Uygulamalı)

Kaynak: **Alata Bahçe Kültürleri Araştırma İstasyonu Arşivi**, Nevzat Toroğlu, “Alata’da Teknik Bahçivanlık Okulu”, **Ulus**, 14 Nisan 1950, s. 6.

4486 Nolu kanunda belirtildiği gibi Ziraat Vekâleti tarafından planlanan ve inşa edilen Alata Teknik Bahçivanlık okulu yerleşkesinde derslikler, işlik ve atölyeler, yatakhane, işçi-memur lojmanları, lokal, misafirhane, yemekhane, sinema gibi işlevleri kapsayan 1943–1950 yıllarında binalar yapılmıştır. Bu yapılar tek katlı, beşik çatılı, yığma veya karma sistemle inşa edilmiştir⁶⁸⁷. Bu inşa süreci 10 Mart 1944 tarihli Ziraat ve Bayındırlık vekâleti kararıyla ilk kısmını oluşturan 3+4 dershaneli sınıf, 2 adet laboratuvar ve bir adet atölye binasının yapımı ile başlamıştır. Binalarının yapıyla ilgili süreç müteahhit Mecdi Çelik ve Mustafa Tanrısever’e inşaat komisyonu tarafından 10.880 lira 21 kuruşa yapılan ihale sonucunda gerçekleşmiştir. Ancak müteahhitler tarafından binalarının sözleşme zamanına uygun tarihlerde tamamlanamaması üzerine bahsi geçen sözleşme feshedilmiştir. Daha sonra okulun ikinci kısmını teşkil eden yatakhane, yemekhane, idare binası, iki adet laboratuvar ve umumî binalarının yapımıyla ilgili ihale 17 Eylül 1944 tarihinde müteahhit Nazım Arman, Süleyman Kıvanç ve Hulusi Açıkalin’a verilmiştir. Bundan başka okulun üçüncü kısımlarını oluşturan binaların yapımı Hikmet Beton ve Vehbi Becit’e, elektrik ve santral tesisatı Rıdvan Öner ve Sadullah Şender’e, su tesisatıyla ilgili işler 1946 yılında Selim Öngören, Hüsаметin Sencer ve Ahmet Dündar’a ihale olunmuştur⁶⁸⁸. Bu tesis sürecinde okul binalarının tamamlanması için ayrılan ödeneğin tutarı ve dağılımı ise Tablo –42’de yer aldığı gibiydi⁶⁸⁹:

687 Akar-Zorlu, agm., s.61.

688 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-286-11, Dosya Ek: 221, 02.10.1946, ss.7-9.

689 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-286-11, Dosya Ek: 221, 02.10.1946.

Tablo –42

Sıra No:	Ödenek Türü ve Dağılımı	Tutar
1	Bekar öğretmen pavyonu	175.000
2	Revir	80.000
3	4 adet laboratuvar	125.000
4	Ahır	40.000
5	Kümesler	20.000
6	Bağ işletmesi ve süthane	90.000
7	Konserve evi	50.000
8	5 adet örnek işletme evi	50.000
9	Toplam Harcama	630.000
10	Genel Harcama	1.000.000

Alata Teknik Bahçivanlık Okulunda bağcılık, meyvecilik, sebzeçilik, süs nebatları, küçük ehli hayvanlar, hayvancılık, tarla ziraatı, ziraat sanatları, köylü el sanatları, ev ekonomisi branşlarında eğitim-öğretim yapılmaktaydı. Okulun öğretim süresi 2+1 olmak üzere toplamda 3 yıldır. Okuldaki derslerin 2/3'ü genel kültür dersi, 1/3'ü de meslek derslerinden oluşmaktadır⁶⁹⁰. İlk yılda teorik ve uygulamalı olarak eğitim alınırken, diğer yılda da staj görerek mezun olunurdu. Mektebe, ilkokulu bitirmiş ve 16 yaşını geçmeyen köy yahut çiftçi çocukları alınırdı. Okuldaki uygulamalı eğitim faaliyetleri Devlet çiftlikleri ve bahçe kültürleri işletmelerinde yaparken, staj faaliyetleri de okullara bağlı işletmelerde veya köylerde kurulacak olan köy bürolarında yahut Ziraat Vekâleti tarafından belirlenen aynı mahiyetteki diğer işletmelerde yapılmaktaydı. Alata Teknik Bahçivanlık Okulunda tahsil ve stajını başarılı bir şekilde tamamlayan öğrencilere teknik bahçivan diploması verilmekteydi. Okula bağlı işletmeler dışında yapılacak olan stajlarda öğrencilerin giyim ve iye karşılığı olan aylık 50 lira Ziraat Vekâleti tarafından karşılanmaktaydı⁶⁹¹. Okulun öğrenci kadrosu 750 kişiliktir. Bu miktarı karşılayabilecek durumda dört ve üç dersaneli sınıfları bulunmaktadır. Bir yatılı bölge okulu olması açısından okulda 300 kişilik iki adet erkek ve 150 kişilik bir de kız yatakhane bulunmaktadır. Ayrıca yemekhane, idare binası, kız ve erkek öğrencileri için iki ayrı atölye, 1 adet bekar öğretmenler için lojman, 1 adet revir, 1 adet çamaşırhane, ahır ve kümeshaneler vardır.

Okuldan diploma alanların mensup olduğu ailelerin yerleştiği köy ve nahiye yakınında boş devlet arazisi yoksa bu öğrencilere hususi idare-belediyelerle vakıflara ait olup kamu hizmetinde kullanılmayan ve işlenmeyenlerden ve bunlar da yoksa arazisi fazla olup da beş yıldan beri üst üste işlenmeyenlerden Ziraat Vekâletince istimlak olunmak suretiyle bedeli karşılığında toprak verilirdi. Bu arazinin bedeli, verildiği tarihten itibaren beş yıl sonra ödenmeye başlanır, 20 yıl taksitle ve faizsiz olarak tahsil olunurdu. Borçlanılan para ödeninceye kadar gayrimenkul devlet hazinesi namına birinci derece ve sırada olmak üzere ipotek edilirdi. Teknik bahçivan yetiştirmeyi amaçlayan okuldan mezun olanlara Ziraat Vekâletince tedarik edilen veya vekâletin çeşitli müesseselerinde yetiştirilen damızlık hayvanlarla örnek olmak üzere arıcılık, ziraat makine ve aletleri, gübreler, ziraatta zarar veren hastalık ve haşerelerle mücadeleye yarayan malzeme ve vasıtalar parasız verilebileceği gibi üretimi artırmaya yarayan her türden malzeme ve araç-geç de maliyet fiyatı üzerinden taksitle ve faizsiz olarak verilirdi. Okuldan yetişip de düzenli işletmeleriyle

690 **TBMM Cumhuriyet Senatosu 10/19 Araştırma Komisyon Raporu**, Karar No: 2, Esas No: 10/19-2774, 02.07.1976, s.3.; Nevzat Toroğlu, "Alata'da Teknik Bahçivanlık Okulu", **Ulus**, 14 Nisan 1950, s.6.

691 "Teknik Ziraat ve Teknik Bahçivanlık Okulları Kanunu", Kanun No: 4486, Kabul Tarihi: 19.07.1943, **Resmî Gazete**: 24.07.1943, S 5464, s.5575.

köyünde örnek oldukları ve örnek olmaya devam ettikleri Ziraat Vekâletince tasdik edilenler, on yıl süreyle devlet yardımlarından ve banka kredilerinden faydalanmada kolaylık sağlanacaktı⁶⁹².

Okuldaki eğitim anlayışı, köy enstitülerinde olduğu gibi kızlı–erkekli, parasız ve yatılı eğitim alan öğrenciler mezun olur olmaz köylerine dönüp halkı tarım ve bahçecilik konusunda eğitilmesini amaçlıyordu. “Teknik Bahçıvan” unvanı ile mezun olan öğrencilerin köylerine döndükten sonra tarımsal bir işletme kurmaları için gerekli olan toprak, malzeme ve ziraat makinelerini sağlanması hedeflenmiştir. Öğrencilerin teorik ve pratik eğitimi birlikte almasının amaçlandığı bu eğitim kurumlarından Alata Teknik Bahçıvanlık Okulunda eğitim müfredatında temel olarak yedi şube vardı: İşletmecilik, Tarla Ziraatı, Meyvecilik, Sebzeçilik, Küçük Evcil Hayvanlar Şubesi (tavukçuluk, arıcılık, tavşancılık, inek ve sığır yetiştirilmesi), Bağcılık ve Süs Bitkileri. Bu şubelere ek olarak sepetçilik, dokumacılık, sütçülük, şarapçılık, ekmekçilik, konserveçilik, çocuk bakımı, ev idaresi ve biçki dikiş gibi dersler de verilmekteydi. Dağınık köy ve mahallerden oluşan Erdemli için Alata Teknik Bahçıvanlık Okulu, bölgesel okul konumundadır. Okulunun görevi eğitimin yanı sıra bölgede tarımsal gelişmelerin sağlanmasına katkıda bulunmak, sosyo–kültürel yaşamı değiştirebilecek toplumsal yaşamı organize etmektir. Bu bağlamda okulun tarıma elverişli hale getirilen arazi parçası üzerine kurulması ve sonraları bu civarda tufanda sebzeçiliğin süratle gelişmesi köylülerce kendi rızaları ile terk etmiş oldukları arazilere tekrar yönlendirmiştir. Bununla birlikte bölgedeki köy halkının bilgi ve görgüsünü daha da artırmak maksadıyla örnek bahçeler kurulmuş, aşı ve ilaçlamalar yapılmış, tarımla ilgili konferanslar verilerek bölge gelişimine katkı sağlamıştır. Traktör kullanımı gibi zirai alet ve makine eğitimleri verilerek, köylünün de ziraat alanındaki en güncel yeniliklerden haberdar olması ve modern araç gereç kullanımını öğrenmesi amaçlanmıştır⁶⁹³.

Okuldan mezun olan öğrenciler memur olamamaktaydı. Bu hususta Ziraat Vekâleti kuruluş kanunuyla şart konulmuştu. Buna göre, teknik ziraat ve teknik bahçıvanlık okulundan mezun olan öğrencilerin 20 yıl süresince memur olmaları yasaklanmıştı. Nitekim bu okullarda eğitim gören köylü çocuklarına bazı hususiyetler ve imkânlar tanınacak, toprak sahibi değillerse de muhakkak toprak sahibi olacaklardı. Alınan radikal kararın en önemli sebebi ziraat masa başında değil, uygulama alanında olur düsturuydu. Çünkü, teknik bilgi ile donatılmış olan öğrencilerin mutlak surette köye ve köylüye koşması, her köyün ve özellikle çiftçilikle uğraşan kesimin bilgiyle donatılması zarureti vardı. Dolayısıyla okullarla verilmek istenen gaye; serbest çalışan bilgili çiftçilerin sayısını çoğaltmak ve böylece tarım sektöründe büyük bir atılım gerçekleştirmektir⁶⁹⁴. Bu oluşumun temel amacı, ilk okul mezunu çiftçi çocuklarını 3 yıl süreyle uygulamalı ve pratik bir tarım eğitim–öğretimine tabi tutarak yetiştirmek ve mezun olanlara yeter miktarda arazi, ziraat alet ve makineleri ve işletme sermayesi temin ederek çevrelerinde önder üretici haline getirmektir⁶⁹⁵. Okulu bitirenlerin devletten görev beklemeksizin, kendi tarlalarında önder çiftçi olarak hizmet etmeleri amaçlanmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda bu okullar, lise seviyesinde tarım meslek okullarına çevrilmiş ve amaçları değiştirilmiştir⁶⁹⁶. Teknik Bahçıvanlık Okulları içerisinde yer alan Alata Teknik Bahçıvanlık Okulu, diğer teknik ziraat ve bahçıvanlık okulları gibi 1968–1969 eğitim–öğretim yılından itibaren kapanmaya başladığından yeni kayıt yapılmamış ve öğretmenleri de bağlı bulunduğu ziraat meslek okullarına

692 **Resmî Gazete:** 24.07.1943, S 5464, s.5576.; Esat Tekeli, “Teknik Çiftçi, Teknik Bahçıvan”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: IV, C 4, S 41-42, (Haziran-Temmuz), ss.36-37.

693 Erdaş-Akar, agm., s.149.; Toroğlu, agm., s.6.

694 Aslan Tufan Yazman, “Tarım İşlerimiz ve Gazeteciler Toplantısı”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 149, (Mart 1946), s.11.

695 Hemşinlioğlu, **Tarım Öğretimi**, s.16.; Mağden, **Zirai Öğretim**, ss.105-106.

696 Sarıkaya, agm., s.32.

gönderilmiştir⁶⁹⁷. Bu süre zarfında yani 1945–1967 yılları arasında okul uhdesinde eğitim–öğretim gören öğrenci ve öğretmen mevcudu Tablo –43’te gösterildiği gibidir⁶⁹⁸:

Tablo –43
Alata Teknik Bahçivanlık Okulu Öğrenci-Öğretmen Mevcudu ve
Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Öğrenci			Öğretmen		
	E	K	T	E	K	T
1945-1946	121	-	121	13	-	13
1946-1947	303	3	306	17	2	19
1947-1948	326	5	331	15	2	17
1948-1949	205	5	210	17	1	18
1949-1950	175	11	186	20	1	21
1950-1951	137	9	146	19	1	20
1951-1952	153	35	188	16	1	17
1952-1953	162	43	205	16	2	18
1953-1954	183	69	252	17	3	20
1954-1955	187	74	261	19	3	22
1955-1956	186	105	291	22	4	26
1956-1957	177	130	307	21	5	26
1957-1958	157	137	294	20	6	26
1958-1959	145	140	285	18	6	24
1959-1960	143	125	268	21	10	31
1960-1961	154	107	261	22	9	31
1961-1962	182	81	263	18	6	24
1962-1963	193	81	274	16	8	24
1963-1964	203	92	295	13	10	23
1964-1965	202	119	321	15	9	24
1965-1966	214	142	356	21	9	30

697 BDİE Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1967-1973, s.124.

698 BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1945-1946, ss.82, 105.; BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1946-1947, ss.80, 103.; BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1947-1948, ss.110, 135.; BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1948-1949, ss.138, 163.; BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1949-1950, ss.476.; BİUM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1950-1951, ss.112, 223.; BİUM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1951-1952, ss.106, 226.; BİUM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1952-1953, ss.108, 245.; BDİE Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1953-1960, ss.548.; BDİE Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1960-1961, ss.267, 314.; BDİE Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1961-1965, ss.241, 421.; BDİE Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1965-1967, ss.146, 262.

1966-1967	220	157	377	19	9	28
-----------	-----	-----	-----	----	---	----

Okuldaki eğitimler sadece ortaokul düzeyindeki öğrencilere değil, aynı zaman da düzenlenen çeşitli kurslarla örneğin traktör kullanımı gibi, köylünün de tarım alanındaki yeniliklerden haberdar olması ve kullanması sağlanmaktaydı. Bu noktada 1944–1967 arasında sadece eğitim kurumu olarak hizmet veren Alata, okul bünyesinde 1967 tarihinde kurulan Bölge Bağ–Bahçe Araştırma Enstitüsü ile araştırma faaliyetlerine de başlamıştır⁶⁹⁹.

Alata Teknik Bahçivanlık Okulu, her ne kadar ilk kuruluş döneminde öğretim kalitesini koruma ve mezunlarını köylerde istihdam etmedeki rolünü başarılı bir şekilde yürütse de bu eğitim–öğretim politikasını daha sonraki dönemlerde başarılı bir şekilde yürütememiştir. Özellikle 1967’den sonraki süreçte bir tarım meslek lisesi haline getirilen okulun bölge üretici ve köylülerine ulaşabilme ve onlarla iyi ilişki kurabilme noktasında oldukça yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. 1976 yılında İçel (Mersin) Milletvekili Dr. Lütfi Bilgen’in okulla ilgili TBMM’ye sunduğu araştırma raporu bu konuda büyük önem taşımaktadır. Bilgen, Ziraat Profesörü Sebahattin Özbek ve diğer heyetle birlikte yaptığı tetkikleri rapor halinde hazırlayıp Meclis’e sunmuştur. Raporda, okula yakın konumda bulunan seracılık ve bahçecilik yapan köylülerin seracılık başta olmak üzere birçok tarımsal faaliyetleri amprik metotlarla ve çevredeki göreneğe dayanarak yürüttüğünü belirtmişlerdir. Dahası heyet, köylülerin ağaç budamasını bile rastgele ve yanlış yaptıklarını, “bu ağaçların nasıl budanacağını okuldan sormadınız mı?” sorusuna alınan cevap çok acı olduğunu ifade etmişlerdi. Heyet, okulun bitişindeki köylünün, hatta o köyü ana caddeye bağlayan yolları okulun içinden geçen köyün ve köylünün aklına gelmediğini, bu müessesenin halkla iyi ilişki kurmak şöyle dursun, hiç ilişki kuramamış olduklarını fark etmişlerdi. Dolayısıyla okulun nitelikli öğrenci yetiştirmedeki görevini icra etme rolü bir yana, bitişindeki köylüye bile kendi varlığını tanıtamadığı gözlemlenmiştir⁷⁰⁰.

Nitekim okulda yapılan tetkikler sonrasında araştırma komisyonu raporunda okulla ilgili şu kaniya varmıştır: Okul, sadece ortaokul diploması veren bir basit okul durumundan çıkarılıp çok daha verimli, memlekete daha faydalı bir çalıştırma tarzına sahip olmalıydı. Bunun için de 4486 sayılı Kanun’un 11. maddesinde yazıldığı gibi mezunlarına yeteri kadar tapulu toprak ve gerekli kredinin sağlanmasından sonra okul kapasitesinin 450 kişiye çıkarılmalı, ders programları ve uygulama planları yeniden düzenlenerek yoğun ziraat sistemi öğretilmesi gerekmektedir. Bu yeni düzenlemede bu kadar geniş arazinin adeta tutsak edilmesinin doğru olmadığı kanısında olan heyet, okulun uygulama parselleri çok daha küçük ölçüde tutularak zamanın ve bölgenin gerçeklerine uygun hareket edebilecek bir konuma taşınması kanısında idi. Nitekim heyete göre okulun tarım lisesi haline dönüştürülmesi, Türkiye gerçeklerine büsbütün aykırıydı. Çünkü Türkiye’de mevcut durumda 44 adet tarım lisesi tam kapasiteyle çalışmadığı halde ve mezunlarına iş bulunamamaktayken, buna yeni okullar eklenmesi doğru değildi. Dolayısıyla okulla ilgili nihaî kanaat ve tavsiye şöyleydi: Okulun kanunda kuruluş gayesi ne ise o hale dönüştürülmesi için 11. maddede zikredilen toprak ve kredi imkânları sağlanamayacaksa beyhude uğraşılmamalıdır⁷⁰¹.

Okulda halkı eğitmek ve onlara tatbik ettirmek gayesiyle açılan kurslara gelince 1966’dan 1976 yılına kadar toplamda 28 kurs açılmıştır. Bunların yılı, sayısı ve yararlandığı kişi sayısı şöyledir: 1966 yılında 7 kurs açılmış ve okulun kendi personelinden 33 kişi yararlanmış, 1969 yılında 2 kurs açılmış, personelden 14 kişi yararlanmıştır. 1972’de 2 kurs açılmış, personelden 27 kişi faydalanmış, 1973’te 2 kurs açılmış 1 tanesi 43 personel için, 1 tanesi de 30 çiftçi için düzenlenmiştir. 1974’te 4 kurs açılmış 2’sinden 45 personel, diğer 2’sinden 45 çiftçi yararlanmış, 1975’te 4 kurs açılmış 3 tanesi 89 personel için, 1 tanesi 17 çiftçi için, 1976’da 7 kurs açılmış 5 tanesi 80 personel için, 2 tanesi 50 çiftçi için düzenlenmiştir. Böylece 10 yıllık

699 Akar-Zorlu, agm., s.60.

700 Araştırma Komisyonu Raporu, s.4.

701 Araştırma Komisyonu Raporu, s.5.

süre zarfında açılan kursların bilançosuna göre, toplamda 28 kurstan 331'inden personel ve 142'sinden çiftçiler yararlanmıştır. Okul programında “sık sık kurslar açarak çevre halkını devamlı aydınlatmaktadır” şeklinde bir ibare yer almasına karşın 10 yılda üreticiye yönelik sadece 142 kişi yararlanabilmiştir. Bu oran yıllara göre dağıldığında yılda 14 kişi etmektedir. Dolayısıyla kurumdaki eğitimlerden çiftçilerin neredeyse ayda birisi bu etkinlikten faydalanabilmiştir. Bu noktadan bakıldığında okulun halkla olan ilişki ve ilgisinin yok denecek kadar az olduğu söylenebilir⁷⁰².

Bununla birlikte 1947 yılından itibaren 437 dekar arazi üzerinde kurulan “Tarsus Sulu Ziraat Deneme İstasyonu”nu da bünyesine alan kurum, 1972 yılında okul, entitüsü ve sulu ziraat istasyonunun birleştirilmesiyle Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü ve Ziraat Meslek Okulu Müdürlüğü adıyla faaliyet göstermiştir. Tarsus'taki Sulu Ziraat Deneme İstasyonu'nun kurum bünyesine katılmasıyla birlikte Enstitünün çalışma konuları daha da çeşitlenmiştir. Tarla, sera ve laboratuvar çalışmaları ile toprak ve bitki analizlerine dayanarak en ekonomik ürünü sağlayacak gübre çeşit ve miktarlarının tespiti, toprağın mikro ve makro element statüsünün belirlenmesi, kültür bitkilerinin çeşitli gübrelere karşı gösterecekleri tepkiyi inceleyerek, araştırma ve uygulama yapmak kurumun başlıca görevleri arasında yer almıştır. 1967 yılından sonra okulun ilgili durumu ve çalışma fonksiyonları yeniden değerlendirilmiş ve bu doğrultuda okul bünyesinde 1967 yılında 02.11.1967 tarihli makam olurları ile Bölge Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. 01.03.1972 tarihinde enstitü ve okul birleştirilerek “Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü ve Ziraat Meslek Okulu Müdürlüğü” adını almıştır. Daha sonra 09.04.1974 tarihinde enstitü ve okul tekrar ayrılarak enstitünün adı Bahçe Kültürleri Araştırma ve Eğitim Merkezi Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir⁷⁰³.

Enstitünün yeni dönemdeki çalışma yönü, Doğu Akdeniz alt bölgesinde turunçgiller başta olmak üzere aromatik bitkiler ile arıcılık konularında araştırmalar yapmaktır. Bağ-bahçe bitkilerinin tür tespiti ve çeşit geliştirmesi yapmak, sebze yetiştirme teknikleri geliştirmek, yaprak ve toprak analizlerine dayalı gübreleme konusunda araştırmalar yapmak, yöre çiftçisinden gelecek sorunlara çözümler üretmek, bulgu ve elde edilen gelişmeleri tanıtmaya yönelik teknik eleman düzeyinde eğitim vermektir⁷⁰⁴. Enstitü ayrıca tarıma olan katkının yanı sıra bulunduğu arazi ve konumu itibarıyla de ekosisteme de önemli katkılar sunmaktadır. Mersin-Silifke sahil şeridinde hızlı betonlaşma ve kentleşmeye karşı yeşil kalan tek alan olan enstitü arazileri, dünya üzerinde Caretta olarak da tanınan deniz kaplumbağalarının yumurtlama sahasıdır. 3500 metrelik sahil şeridi ile enstitü, çarpık yapılaşma ve beton yığınları arasında kalan ve insanların nefes alabileceği önemli bir yeşil alan hizmeti de sunmaktadır⁷⁰⁵. Enstitü, laboratuvar ve çeşitli tesislerinde yürüttüğü araştırmaların yanında bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri de yapmıştır. Bu doğrultuda numune bahçesi ve deneme tarlalarında turunçgil, yenidünya, asma, nar, kayısı ve zeytin fidanları; süs ağacı ve ağaççıkları, saksılı salon bitkileri ile mevsimine göre reçel, salça, zeytin vb. üretimi de yapılarak tüketicilerin hizmetine sunmuştur. Ayrıca arıcılık ve sığırcılıkta damızlık satışı yapılarak yöre üreticisine kaliteli materyal temin etmiştir.

Tarımsal alanda bölgeye önemli katkı ve hizmetler sunan Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, böylece 1967 yılından itibaren ziraatın geliştirilmesi ve bu gelişmenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için tarımsal yayıma da büyük önem vermiş bu doğrultuda adımlar atmıştır. Tarımla ilgili teknik bilgilerin üreticilere en yakın ve somut biçimde ulaştırılması ve böylece çiftçilerin bilgi ihtiyaçlarının zamanında karşılanması, kaliteli üretim ve birim alandan daha fazla verim alınması hedeflenmiştir. Kendisine yüklen-

702 **Araştırma Komisyonu Raporu**, ss.9-11.

703 Ulun, s.113.; “Tarımsal Ar-Ge Dünyasından Bir Kuruluş: Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü”, **ALATARIM Dergisi**, C 1, S 2, (Aralık 2002), s.1.

704 **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 67, (20 Temmuz 1946), s.291.

705 Ayhan Aydın-Ali Korkmaz, “Güneyde Doğal Bir Ekosistem: Alata”, **ALATARIM Dergisi**, C 1, S 1, (Haziran 2002), s.1.; “Tarımsal Ar-Ge Dünyasından Bir Kuruluş: Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü”, **ALATARIM Dergisi**, C 1, S 2, (Aralık 2002), ss.1-3.

miş olduğu bu ülküyü yerine getirmek anlamında hareket eden enstitü, “ALATARIM” adıyla bir dergi çıkarmaya başlamıştır. ALATARIM Dergisi, künyesinden de anlaşılacağı üzere Türkçe olarak, yılda iki defa ve altı ayda bir olmak üzere yayımlanan bir dergidir. Dergi, ilk sayısını Haziran 2002 yılında yayımlamış ve bu tarihten itibaren de kesintisiz olarak yayım hayatına devam etmiştir. 2002–2019 yılları arasında dergi, toplamda 36 sayı yayımlamıştır.

Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü ülkenin tarım potansiyeli, zengin çeşitlilik ve özellikle örtü–altı üretim imkânlarının bolluğu nedeniyle, ihracata yönelik yetiştiricilik için en uygun bölgesi olan Akdeniz Bölgesi’nde, bahçe kültürleri konusunda uygulamalı araştırma projeleri hazırlamak ve yürütmek gibi önemli bir görevi kurulduğu günden bu yana yerine getirme gayreti içindedir. Zaman içinde ilk kurulduğu döneme oranla daha da gelişip güçlenen ve alt yapı eksikliklerini hızla tamamlayan kuruluş, Doğu Akdeniz sahil şeridi ve Akdeniz iklimi ile İç Anadolu karasal iklimi arasında kalan bütün geçit bölgelerinde tarımsal faaliyetle meşgul olan üreticilerin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik uygulamalı tarımsal araştırma projeler hazırlayıp sonuçlandırmaktadır. Ayrıca Türkiye’ye yeni gelmiş yabancı tür ve çeşitlerin bölgede yetiştirme imkânlarının araştırılması, uygun çeşitlerin seçiminin yapılarak, yanlış çeşit seçimi ve uygulamalardan doğacak zararların önlenmesini amaçlayan projeler üzerinde de çalışmaktadır. Bu yönüyle Enstitü, Doğu Akdeniz Bölgesi’nde yaygın olarak yapılmakta olan turunçgil tarımı, örtü–altı sebze yetiştiriciliği ve sera sebzeçiliği üzerine uygulamalı tarımsal araştırma çalışmaları yapan tek kuruluştur⁷⁰⁶.

Kurum, bu noktada araştırma–geliştirme faaliyetlerine başladığından günümüze kadar meyvecilik, sebzeçilik, süs bitkileri, toprak verimliliği, sulama, havza yönetimi, drenaj, arazi ıslahı, tarımsal mekanizasyon ve arıcılık konularında 413 adet araştırma sonuçlandır elde edilen bulguları Doğu Akdeniz Bölgesi çiftçileri başta olmak üzere tüm ülke çiftçilerinin hizmetine sunmuştur. Enstitü tarafından bu güne kadar yürütülen ıslah çalışmaları sonucunda geliştirilen Alata1 Sarımsağı; Alata 96 F1, Hülya F1, İnan 3363, Hayriye Biber; Sırıkayşe, Yerayşe, Alatayeşili14, Erdemli20, Tirtar8 ve Kızıkalesi33 taze fasulye; Kesici18 ve Tunar16 marul ile Alatayeşili F1 ve Murat F1 kabak çeşitleri tescil ettirilmiştir. Yine meyvecilikte Türkiye’de ilk olarak melezeleme ıslahı ile 5 adet erkenci kayısı çeşidi geliştirilmiş; Alatayıldızı, Dr. Kaşka, Şahinbey, Çağrıbey ve Çağataybey isimleriyle tescil ettirilmiştir. Ayrıca mutasyon ıslahı ile geliştirilen çekirdeksiz Alata, Gülşen ve Uzun ile erkenci Eylül kütdiken limon çeşitleri tescil edilmiştir. Bunun yanında seleksiyon ıslahı yoluyla Yediveren, Lamas, Enter ve Erdemli33 isimli dört adet limon, Toros Kırmızısı, Sarıca isimli iki adet mandarin ile Alata Grand Nain ve Alata Azmanı isimli iki adet muz çeşidi tescil ettirilmiştir.

1.7. Ankara Ev Ekonomisi Okulu

Bir toplumun çekirdeği olan ailenin bağlı bulunduğu cemiyetin kalkınmasına katkısı çok büyüktür. Aile kapsamına giren konuların her birisi ayrı ayrı ekonomik, sosyal–kültürel yönden toplumu etkileyen önemli olgulardır. Örneğin kötü beslenme olgusu iş gücü ve hastalıklara karşı vücut direncinin azalması, entelektüel gelişmenin yavaşlaması, kişisel yeteneklerin gelişmemesi ve o toplumdaki hatta suç gibi her türlü sosyal bozukluklara neden olmakta; dolayısıyla ekonomik, sosyal ve kültürel yönden toplumu etkilemektedir. Eşyaların iyi kullanılmaması, düzensiz harcamalar gibi fena ev idaresi de ulusal ekonominin zararına gelişim gösteren davranışlardır. Bunun yanı sıra aile bireylerinin birbirleriyle ve çevre ile olan ilişkileri; aile bireylerinin işgücü, çalışma zevki ve ruh sağlığı ile beslenme, sağlık, çocuk eğitimi ve ev idaresi gibi evle ilgili bütün konular üzerinde etkisini gösterir. Böylece aile ilişkileri de toplumu ekonomik, sosyal ve kültürel yönden etkiler. İyi aile ilişkileri olumlu, kötü aile ilişkileri ise olumsuz yönden bağlı bulunduğu toplumu etkilemektedir. Bu da ancak toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkınmasıyla çözülebilir. Bunun yegane yolu, eğitimden geçmektedir. Çünkü, bir toplumun kalkınmasının temelini oluşturan bu öğelerin gerçekleşebilmesinin aslı yolu, o ailenin kurucuları yani bilhassa kadınlardan geç-

706 “Tarımsal Ar-Ge Dünyasından Bir Kuruluş: Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü”, *ALATARIM Dergisi*, C 1, S 2, (Aralık 2002), s.2.

mektedir. Bu nedenle, aile kurucularının ve özellikle kadınların bilgili olmasının yurt kalkınmasındaki değeri çok büyüktür. Şuhalde kadınların bu bilgilerle aydınlatılması ve eğitilmesi kaçınılmaz bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır⁷⁰⁷.

Bu bakımdan bir ziraat ülkesi olan Türkiye'nin kalkınma mevzuunda İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan iktisadi düşüş ulusal ekonominin güçlendirilmesi ve her bir bireyin temel ihtiyaçlarını rasyonel şekilde karşılayarak, tedbir alması zorunluluğunu doğurmuştur. Savaş sonrasında Ziraat Vekâleti tarafından köylüyü kalkındırmak amaçlı yapılan faaliyetler gibi, ev ekonomisini canlandırmaya yönelik atılımlarda gerçekleştirilmiştir. Bu hususta Ziraat Vekâleti, yalnızca köylü erkeğini eğitmenin kafi olmayacağını; ona rahat, mesut ve sıhhatli bir aile temini yönünden de yarım etmenin gerekli olduğunu tespit etmiştir. Bu da ancak köylü kadınların eğitimiyle mümkün olabilecektir. Böylece Teknik Ziraat Teşkilatı vasıtasıyla ev kadınlarının eğitimi doğrultusunda ev kadını için lüzumlu her türlü bilgiyi ihtiva eden ev ekonomisi mevzusu bizzat Ziraat Vekâletinin gündeminde yer almaya başlamış ve bu doğrultuda adım atılmıştır⁷⁰⁸.

Ziraat Vekâleti tarafından tasarlanan Ev Ekonomisi Merkezleri'nin kuruluş amacı ailelerin varlık içinde yaşamalarını sağlamak, ev kadınına gerekli olan bilgileri ulaştırmak ve öğretmektir. Bahsi geçen oluşum bu yönüyle, toplumun ilerlemesine ve bireylerin yaşam standartlarının yükselmesine yardım etmekteydi. Ev Ekonomisi ilk kuruluşunda, sadece genç kızların kuracakları yuvalarda iyi bir eş ve anne olmalarını sağlamak ve bir ev idaresinde kendilerine gerekli olan her türlü bilgiyi kazandırmak amacıyla güt müştü. Ancak, daha sonraki dönemde ortaya çıkan ekonomik şartlar sadece kadının değil, her bireyin aile hayatına ait bilgileri öğrenmesi ve ailede ortaya çıkacak sorunların bilimsel yöntemlerle çözümlenmesi hususunda aydınlanması gerektiğini öne sürmekteydi⁷⁰⁹.

Ev Ekonomisi yayım faaliyetlerini gerçekleştirecek teknik elemanları yetiştirmek gayesiyle kurulacak olan Ev Ekonomisi Yetiştirme Merkezi'ne dair ilk faaliyetler 1950'li yıllarda başladı. Bu konudaki ilk adım ev ekonomisi ve beslenme konularında bir çalışma programı hazırlamak üzere Ziraat Vekâleti emrinde çalıştırılmak üzere bir uzmanın getirilmesiyle atıldı. Amerikan vatandaşı olan ve Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Fonu tarafınca görevlendirilen Ev Ekonomisi uzmanı Andromache Tsongas'ın 1 Mart 1951 tarihinden başlayarak bir yıl süreyle çalıştırılması ve araştırmaları neticesinde vekâlete bir rapor sunması kararlaştırıldı⁷¹⁰. Tsongas uzun süren çalışmalar ve Türkiye'de yaptığı zirai incelemeler neticesinde hazırladığı raporu hükûmete sundu. Rapor, mevcut durumda verilebilecek herhangi bir ev ekonomisi eğitiminin yetersiz olacağını ortaya koymuş, adayların ev ekonomisine dair eğitim verilebilmesi için evvela teknik bilgilerini artırması ve bu alanda pratik kazanarak kendilerini yetiştirmelerini tavsiye etmiştir. Tsongas tarafından önerilen bir diğer model ise genç kadınları bilgiyle donatacak, onların tecrübe ve bilgi birikimlerini artıracak Amerikan modeli Ev Ekonomisi Eğitim Merkezlerinin açılmasıydı. Bu bağlamda ilk olarak 1953 yılında durumu elverişli olan 3 öğrenci, eğitimle ilgili bilgi birikimlerini artırmak ve ev ekonomisi alanında donanım kazanmak maksadıyla yurt dışına eğitim almaya gönderilecekti⁷¹¹.

707 Andromache Tsongas, "Ev Ekonomisinde Fırsatlar", **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 2, (1 Nisan 1952), ss.96-100.; Zühtü Uray, "Millî Ekonomi ve Kadın", **Ekonomi**, 14 Aralık 1944, s.3.; Bk. Fritz Neumark, "Cihan Ekonomisinin Geçmiş-Geleceği", **Her Ay**, S 6, (Çev.: Nusret), 1 Şubat 1938, ss.12-17.

708 Mağden, **Zirai Öğretim**, s.91.; Bk.: Fritz Neumark, "Harp Ekonomisi Meseleleri", **Her Ay**, S 3, (Çev.: Sabri F. Ülgener), 20 Mayıs 1937, ss.6-12.

709 Kenan Özbaş, "Bir Araştırma Üzerine: Ev Ekonomist Okulları ve Köy Kızlarımızın Çilesi..", **Çiftlik**, Yıl: 11, S 127, (Kasım 1970), ss.10-11.

710 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 125-14-13, Dosya Ek: 27-563, 16.02.1951.

711 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 133-64-9, Dosya Ek: 76-2457, 05.07.1953.; Bk.: Tsongas, "Ev Ekonomisinde Fırsatlar", ss.96-100.

Tsongas’ın çalışmaları neticesinde hazırlanan programa uygun olarak Ziraat Vekâleti tarafından atılan ikinci adım, 1954 yılında İzmir–Bornova Ziraat Mektebine bağlı olarak Amerikan modeli bir “Ev Ekonomisi Yetiştirme Merkezi” açılmasıydı. Açılacak olan bu Ev Ekonomisti Yetiştirme Merkezi’nde adaylar, yaklaşık 9 aylık yetiştirme kursuna tabi tutulacak ve nihayetinde kursa iştirak eden genç kadınlar haftada bir kez olmak üzere çeşitli köylerde ikamet ederek öğrendikleri bilgileri tatbik edeceklerdi. 9 aylık eğitim–öğretim süreci sonunda başarı sağlayan kursiyerler, Ev Ekonomisi uzmanı veya yardımcısı derecesi alarak Ziraat Vekâleti–Teknik Ziraat Teşkilatı bünyesinde vazifelendirilmek üzere tayin edileceklerdi. Bornova Ev Ekonomisti Yetiştirme Merkezi faaliyetine ilk yıl Ziraat Fakültesi ve Kız Teknik Öğretmen Okulu mezunlarını alarak başladı. 1955 yılından sonra da Kız Enstitüsü mezunlarını alarak çalışmalarına devam etti⁷¹².

Ev Ekonomisti Yetiştirme Merkezi’nden alınan olumlu netice ve faydalar üzerine, bundan sonraki dönemde Ankara, Ege ve Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakülteleri bünyesinde oluşturulan Ziraat Fakültesi–Ev Ekonomisi Bölümleriyle devam etti. Bunun üzerine Ev Ekonomisi uygulaması, ABD’nin de yardımlarıyla yeni bir aşamaya girdi. 1955 yılından itibaren faaliyette olup programlarında daha ziyade dikiş, nakış ve yemek gibi ev işlerine önem vermiş olan Ev Ekonomisi uygulaması, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967) çerçevesinde yeniden ele alındı. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, ülke tarımının önemi üzerinde önemle durulmuş ve tarım eğitiminin özellikleri yeniden ele alınmıştır. Plan içerisinde tarımsal gelişmenin sağlanabilmesi için evvela gerekli sayıda nitelikli insan gücüne ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Ziraat Vekâletinin Ev Ekonomisti teknisyenine duyduğu ihtiyaç sonrasında Ankara merkezli olmak üzere orta dereceli bir Ev Ekonomisi Mektebi açmaya karar verildi⁷¹³.

Fotoğraf –28

Ankara Ev Ekonomisi Mektebi

Kaynak: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1859659964322147&set=g.8402367945> (Erişim Tarihi: 22.09.2020).

Ev Ekonomisi Mektebi, 1962 yılında Ankara–Yenimahalle bölgesinde ve merkeze 4 km. mesafedeki bir arazi üzerinde kurulmuş ve 1963 yılından itibaren öğrenci alımına başlamıştır. Mektep, Ziraat Vekâleti teknik ziraat teşkilatında görev yapacak ev ekonomistlerini yetiştirmek amacıyla tesis edilmiştir. Okula, Teknik Ziraat ve Bahçivanlık gibi eğitim kurumlarından mezun olan kız öğrenciler sınavla alınmaktadır.

712 **Yeni Asır**, 30 Haziran 1955.; Bk.: Kırkpınar, **age.**, ss.205-206.

713 Neriman (Görgünay) Girişken, “Ev Ekonomisi ve Ev Ekonomisinin Toplum Kalkınmasındaki Önemi”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 4, S 4, Erzurum 1973, s.84.; **Ziraat Okulları Broşürü**, Ankara 1965, s.5.

Okulun eğitim-öğretim süresi 3 yıl olup parasız ve yatılı bölge okulu mahiyetindedir⁷¹⁴. 1955 yılından itibaren uygulanmaya çalışılan sistem, Ziraat Vekâletinin açtığı Ankara Ev Ekonomisi Mektebi ile bütüncül bir şekilde tamamlanma yoluna girmiştir. Dolayısıyla artık Teknik Bahçıvanlık Okulunu bitiren köy kızları, bu Mektepte eğitim-öğretimine devam edecek ve sonrasında köylerde doğrudan doğruya görevlendirileceklerdi⁷¹⁵. Ankara Ev Ekonomisi Mektebindeki eğitim-öğretim düzeni sistematik olarak 7 bölüm altında toplanmıştır. Bunlar şöyledir⁷¹⁶: 1. Gıda-Beslenme ve Muhafazası, 2. Ev İdaresi ve Aile Ekonomisi, 3. Giyim ve Tekstil, 4. Çocuk Yetiştirme ve Psikolojisi, 5. Aile İlişkileri, 6. Ev Planlaması, Ev Döşenmesi ve Evde Kullanılan Alet-Makineler, 7. Aile Sağlığını Koruma.

Mektepte yukarıda sınıflandırılan bölümlerde başta ekonomi olmak üzere felsefe, sanat, fizik, kimya, mikrobiyoloji, biyoloji, psikoloji, siyasal bilgiler, sosyoloji ve kültürel antropoloji gibi bilim dallarını kendi bünyesi içinde birbirleriyle kaynaştıran ve bunlardan bir bütün ortaya çıkaran eğitim programı yürütülmekteydi. Böylece Ev Ekonomisti adayları ailelerinin evlerine ait fiziksel, sosyal ve estetik yönden verecekleri her kararda işlerine yarayacak bilgilerle onları donatacaklardı. Bu bilim dallarınının temel konularını içeren bilgilere mektebin eğitim-öğretim programında özellikle yer verilmişti. Bunların başında aile ekonomisi, ailede gaye ve değerler, giyim, kuşam ve ev döşenmesi, evde kullanılan alet ve makinelerin kullanılma şekilleri, temel gıdaların korunması ve muhafazası, marmelat, reçel ve aile konservesi yapılması, çocuk yetiştirme ve bakımı, aile ilişkileri, fiziksel büyüme ve çocuk gelişimi, sağlığı koruma, ilk yardım ve temizlik vb. alanlarda dersler yer almaktaydı⁷¹⁷.

Okulun müdürü Ziraat Yüksek Mühendisi Mehmet Arkun'dur. Ayrıca okul bünyesinde görev yapan diğer görevlilerin isimleri şöyledir: Müdür Muavini Sevim Perçin, Ziraî Yayım Öğretmeni Selma Öğmen, Aile Giyimi Öğretmeni Enise Ataç, Ev ve Aile Yönetimi Öğretmeni Bedia Berkol, Gıda Muhafaza ve Değerlendirme Öğretmeni Necla Tunaman, Beslenme Öğretmeni F. Handan Sacır, Köy El Sanatları Öğretmeni Nevin Akça, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Öğretmeni Yurdanur Dolun, Gıda Muhafaza ve Değerlendirme Öğretmeni Seher Özilgin, Sosyoloji-Tarih Öğretmeni Turgut Perçin, Millî Güvenlik Öğretmeni Albay Cemal Özsoy, Aile Giyimi Öğretmeni B. D. Kayacan, Köy El Sanatları Öğretmeni Ülkü Toraman, Beslenme Öğretmeni Gülgün Yavuzcan, Coğrafya Öğretmeni Hürmüz Evren.

Tablo -44

Ev Ekonomisi Mektebinde Genel ve Mesleki Dersleri ile Uygulama Derslerinin Yüzdeler % Oranları⁷¹⁸

Dersler ve Uygulamalar	Sınıflar		
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Genel Kültür Dersleri	47.5	37.5	20
Mesleki Dersleri	52.5	62.5	80
Toplam	100	100	100

714 Ziraat Okulları Broşürü, s.12.

715 "Ev Ekonomisi", *Akis*, Yıl: 11, C XXX, S 524, (3 Temmuz 1964), s.27.; "Tarım Okullarının Kayıt Kabulleri Başlıyor", *Çiftlik*, Yıl: 5, S 51, (Temmuz 1964), s.25.

716 Girişken, agm., s.79.; Tsongas, agm., s.100.

717 Mağden, *Ziraî Öğretim*, ss.93-94.

718 Ziraat Okulları Broşürü, s.13.

Ankara Ev Ekonomisi Mektebine Teknik Ziraat Okulunu bitirmiş ve 18 yaşını geçmemiş olup eğitim-öğretimine devam edemeyen, köylü kız çocukları arasından Ziraat Vekâletince seçilmek suretiyle belirlenen kız öğrenciler alınmaktaydı. Okula giriş sınavları Türkçe, Matematik ve Ev Ekonomisi derslerinden yapılmaktaydı. Okuldaki eğitim-öğretim süresi 2 yıl teorik ve uygulamalı eğitim, 1 yılı da staj olmak üzere toplamda 3 yıldır. Uygulamalı olarak verilen eğitim okula bağlı işletmelerde, staj ise Ankara ve civarından seçilen örnek köylerde kurulacak köylü işletmelerinde yapılmaktaydı⁷¹⁹.

Örnek köy işletmelerinde yapılan çalışmaların temel amacı, okulda 1. ve 2. sınıflarda gerekli teknik bilgi ve hüner kazanan kız öğrencilerin, kendilerine verilen bir köy evi üzerinde, bölge hususiyetlerini de göz önünde bulundurarak bir köylü işletmesinin nasıl kurulacağını görmelerini sağlamaktır. Burada staj gören öğrenciler bir yandan köylülere reçel, konserve, turşu, domatesi suyu ve marmelat yapımı, evdeki alet ve edevatın konulacağı temiz rafların kurulmasını gösterecek, diğer yandan da köylü işletmelerinin çalışma ve ev idare şeklini bizzat uygulamalı olarak görerek tecrübe edeceklerdi. Staj dönemini başarıyla tamamlayan öğrencilere Ev Ekonomisti diploması verilmekteydi⁷²⁰.

Tablo –45

Ankara Ev Ekonomisi Mektebi Öğrenci-Öğretmen Mevcudu ve Bunların Yıllara Göre Dağılımı⁷²¹

Yıl	Öğrenci Mevcudu			Öğretmen Mevcudu		
	E	K	T	E	K	T
1963-1964	-	50	50	4	10	14
1964-1965	-	79	79	4	11	15
1965-1966	-	128	128	6	14	20
1966-1967	-	127	127	4	15	19
1967-1968	-	143	143	5	16	21

719 Özbaş, “Bir Araştırma Üzerine: Ev Ekonomist Okulları ve Köy Kızlarımızın Çilesi..”, s.11.; **Ziraat Okulları Broşürü**, s.15.

720 Tuncay Hastürk, “Köyde Ev Ekonomisi Günü”, **Çiftlik**, Yıl: 4, S 45, (Ocak 1964), ss.18-19.; “Manisa’da Ev Ekonomisi Çalışmaları”, **Çiftlik**, Yıl: 3, S 36, (Nisan 1963), s.30.

721 **BİGM, 1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.233, 420.; **BİGM, 1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.148, 263.; **BİGM, 1967-1973 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.21, 55.; **Ziraat Okulları Broşürü**, s.6.

2. Bölge Ziraat Okulları

2.1. İstanbul Bölge Ziraat Okulu

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkede ziraat kültürünü yaymak, zirai üretimde kalite ve verimliliği artırmaya yarayacak tekniği öğretmek, bu sayede en yeni ziraat tekniklerini köylü-çiftçilerin ayağına götürmek maksadıyla atılan adımların en önemlisi tarımsal eğitim veren okullar açma girişimidir. Bu amaçla açılması düşünülen okullardan birisi İstanbul Ziraat Mektebidir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde açılan ziraat mektepleri örneklerinden hareketle Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ülkenin özgün koşullarına göre ziraat mekteplerinin açılması düşüncesi ortaya atılmıştır. Daha önce modern ziraat alanında teknik ve ekipmanların kullanılmasıyla başlayan zirai modernizasyon, 20. yüzyılın başlarından itibaren üretimin daha verimli yapılmasını sağlayacak tekniklerin öğretilceği eğitim kurumlarının açılmasıyla devam etmiştir. Bu zirai kurumlar içerisinde yer alan ve orta dereceli ziraat mektepleri grubunda bulunan İstanbul Bölge Ziraat Okulunun kökenleri 1891 yılında kurulan Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisine rastlamaktadır.

Fotoğraf –29

Halkalı Ziraat Mektebi Umumî Görünüşü

Kaynak: **İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B) Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve Koleksiyonu**, Kart Kodu: 015477.; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, **Yıldız Albümleri Koleksiyonu**, Yer No: NEKYA90491/1.

Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi olarak adlandırılan okul, 1891'de tamamlanmış ve eğitim-öğretim sürecine başlamıştır. Mektep, İstanbul'un kuzey batısında ve deniz seviyesinden 112 metre yükseklikte bir tepe üzerine konumlandırılmıştır. Okul, İstanbul'a 16 km., Ayestefanos'a ise 8.5 km. mesafede yer almaktadır. Okulun numune çiftliği ile birlikte müştemilatı da içine alan kısmının genel görünümü kareye yakın dikdörtgen şeklinde ve uzun kenarı 137.5 kısa kenarı 123 metredir. Mektebin bir diğer cephesi de güneye yani, Marmara Denizi tarafına bakmaktadır⁷²². Asıl okul binası, yukarıdaki görselde de görüldüğü üzere biri zemin kat olmak üzere iki kattan oluşmaktadır. İlk katın sol tarafında sırasıyla dershanelerle öğrencilerin tenffüsü için pencereleri avluya bakan aydınlık bir dehliz, sağ tarafında ise müdür, öğretim üyeleri ve memurlara ait odalarla yemekhaneler bulunmaktadır. İkinci katta ise sol tarafta öğrencilere ait büyük bir yatakhane, sağ tarafta muallim ve memurlara ait yatak odaları ile nebatat, emraz-ı nebatîye, hayvanat ve haşerat-ı ziraiye enstitüsü yer almaktadır. Doğu cephesinde biri muallimlere biri de öğrencilere ait iki kimyahane ve tahlilhane ile bir amfi-tiyatro ve marangozlar için geniş bir tesviyehane yer almak-

722 Hasan Soydan, **120 Yıllık Eğitim Çınarı: Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi**, 1. Baskı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yay., Ankara 2011, ss.220-221.

tadır. Kuzey cephesinde süthane, makinecilik dairesi ile ahırları bulunmaktadır. Batı cephesinde ambar, samanlık, demirhane, çamaşırhane, mutfak ve hamam vardır. Bu cephenin 15 metre ilerisinde kümes ve onun ilerisinde de rasathane yer almaktadır. Güney cephesinde de zirai bitkiler, meyve ağaçları ve numune bağları bulunmaktadır. Doğu ve güney cephelerinin karşısındaki arazi ise Sibirya ağaçlarından oluşan bir orman ile çevrilidir. Güney cephesinin bir kilometre ilerisinde 3.120.5 dekarı ziraata uygun arazi ve mera, 2.508 dekarı ziraata elverişli olmayan arazi, 128 dekarı bağ–bahçe ve fidanlık, 164 dekarı ormanlık alan ve 63 dekarı da taş ocakları olmak üzere yaklaşık olarak toplamda 5.984.5 dekar araziye sahiptir⁷²³.

Yaklaşık olarak altı bin beş yüz dekarlık bir alanı kaplayan büyük Halkalı Çiftliği 4 Eylül 1883 tarihinde 2.000 lira karşılığında satın alınmıştır. Büyük Halkalı Çiftliğinin bedeli olan bu 2.000 lira, Ticaret ve Ziraat ve Orman ve Maadin Nezareti tarafından ödenmiştir. Mısırlı Hurşit Paşa’nın eşi Rukiye Hanım’dan satın alınan arazide Halkalı Ziraat Mektebinin inşasına başlanmıştır. Bir müddet beklenmesi halinde Halkalı yerine şehre daha yakın ve toprağı tarıma daha elverişli olan başka bir arazi satın alınabileceken, mektebin bu arazide yapılmasına taraf–bertaraf olanlar arasındaki rekabet süreci yeni bir boyuta taşınmış ve mektep inşasından her an vazgeçilebileceğini bilen Amasyan Efendi daha fazla zaman kaybetmeyerek Halkalı’daki bu araziye satın aldırıştır⁷²⁴. Halkalı Ziraat Mektebinde 1892 yılından itibaren vermeye başlanan ziraat eğitimi teorik ve uygulamalı olmak üzere iki yönlü gelişmiştir. Dolayısıyla okulun hocaları da iki gruba ayrılmıştır. Teorik eğitim veren hocalar, öğrencilere öğretmekle yükümlü oldukları teorik konuları sınıfta işlemiş; pratik eğitim veren hocalar ise okulun çiftliğinde çeşitli personelle birlikte öğrencilere uygulama yaptırmışlardır. Bu hocalara, derslerde muavinler yardımcı olmuştur. Nitekim 1884 yılında yayımlanan Büyük Halkalı Ameliyat–ı Ziraat Mektebi Nizamnamesi, okuldaki teorik ve pratik eğitim, hocalar ve görevleri hakkında düzenlemeler hakkında detaylı bilgiler içermektedir⁷²⁵.

1894 yılından 1914 yılına kadar Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi her yıl ortalama 20 ile 30 arasında değişen miktarda öğrenci mezun etmiştir. İkinci Meşrutiyet’ten sonra bitki hastalıkları, kimya ve haşerat konularında bilgilerini artırmak gayesiyle Avrupa’ya öğrenciler gönderen okul, aynı zamanda öğrencileri yurda döndükten sonra kendi bünyesinde istihdam edebilen bir yapıya sahiptir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında kısa bir süreliğine kapanmak zorunda kalan okul yeniden açıldığında, yeni ziraat aletlerinin ülkede kullanılması ve çoğaltılması için bir de Çiftlik Makinist şubesi açmıştır. 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi’nin imzalandığı günlerde yeniden kapanmak zorunda kalan okul, henüz Cumhuriyet ilan edilmeden evvel yeniden dizayn edilerek teşkilatlandırılmıştır⁷²⁶. Nitekim Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi ziraatçı olarak ilk mezunlarını verdiği 1895’ten kapatıldığı yıl olan 1928’e kadar yaklaşık olarak toplamda 537 civarında öğrenciye diploma vermiştir⁷²⁷.

5 Temmuz 1927’de zirai eğitimin ıslahına dair Kanun’un uygulanması ile Ziraat Vekâletine ziraat–veterinerlik alanlarında yüksekokullar kurmak, bunların inşaatını yaptırmak ve gerekli donanımı kazanmak, yurtiçinde–dışında bilimsel araştırmalar yapmak–yaptırmak ve dışarıdan yabancı uzmanlar çağırarak konularında yetki ve ödenek verildi (Madde: 1). Yasanın bir başka maddesi ile de bu konulardaki mevcut ziraat okullarına ıslah, birleştirme ve öğrencilerini bir araya toplama yetkisi verildi (Madde: 4). Bu yasanın çıkarılmasıyla bir yandan mevcut orta ve yüksek dereceli ziraat okulları kapatılırken, diğer

723 **Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası**, S 1, (Mart/Nisan 1333/1917), s.1.; Bk.: Sevtap Kadioğlu, “Halkalı Ziraat Mektebi Alisi Mecmuası Üzerine Bir İnceleme”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi**, C IV, S 1, (İstanbul 2001), s.103.; Soydan, **age.**, s.220.

724 Mehmet Akif (Ersoy), “Mektebin Mevkî, Ebniyesi, Tarihçesi”, **Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası**, S 1, Cemaziyel-ahir 1335 (Mart/Nisan 1917), ss.2-8.; Bk.: Ergin, **age.**, ss.567-569.; Soydan, **age.**, s.220.

725 Soydan, **age.**, ss.261-267.

726 Ergin, **age.**, s.570.; Soydan, **age.**, ss.227-231.

727 İbrahim Toruk, **Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, ss.64, 269-288.

yandan da Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinden mezun olan çok sayıda genç ileri derecede öğrenim görmek, zirai anlamda bilgi-görgülerini artırmak ve modern araştırma yöntemlerini öğrenmek üzere yurtdışına eğitim almaya gönderildi. Bu gelişme sonrasında ülke sathında ziraat, veterinerlik ve ormancılık konularında yüksek öğretim vermek için kurulması planlanan Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün kuruluş çalışmalarına başlandı. Böylece 1928'de zirai eğitimin ıslahına dair kanun gereğince yaklaşık olarak 34 yıl öğretim hayatını sürdüren Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi kapatıldı. Öğrencileri de yasada belirtildiği gibi İstanbul'daki Orman Mektebine devredildi⁷²⁸.

Bu süre zarfında (1928-1930) bir yandan Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsünün teşkili konusundaki çalışmalar başlatılırken, diğer yandan da 4 adet orta dereceli ziraat okulu açılması kararı alındı. İzmir-Bornova, Bursa, Adana ve İstanbul Ziraat Mektebi adını alan bu okullar eskisine nazaran yeniden programlandı ve 1930 yılından itibaren eğitim-öğretim hayatına başladı. Daha önce yüksek ziraat mektebi olarak öne çıkan Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi ise nitelik olarak yüksek zirai eğitim kurumu olmaktan çıkarıldı ve orta dereceli bir ziraat mektebi statüsüne indirildi. Mektebin adı da İstanbul Ziraat Mektebi olarak değiştirildi. Yeni dönemde okulun hüviyeti gibi ders içerikleri de yeniden programlandı. Mezunların lise derecesinde bilgiye sahip olması için ders programına mesleki dersler dışında genel kültür dersleri olarak tarih, kozmografya, yurt bilgisi, coğrafya, beden terbiyesi ve spor vb. dersler ilave edildi⁷²⁹.

Böylece kurum, 1 Ekim 1930 tarihinde İstanbul Ziraat Mektebi adıyla yeniden dizayn edilmiş ve adı değiştirilerek bölge yatılı ziraat mektebi haline getirilmiştir. İstanbul Ziraat Mektebinin masrafları iki şekilde karşılanmıştır. Birincisi Ziraat Vekâleti tarafından her yıl belirli bir miktarda mektep ihtiyaçları için ayrılan genel bütçeden, diğeri de mektebin kendi üretme çiftliğinde yetiştirilen mahsullerin kıymetlendirilerek İstanbul ve civarındaki yerleşimlere satılmasıyla elde edilmiştir. Mektebin ürettiği mahsullerin satışa sunulması yerel ve ulusal gazeteler aracılığıyla ilana çıkarılarak kamuoyuna duyurulmuş ve belirlenen esaslar dahilinde satışı yapılmıştır⁷³⁰.

Mektebin kuruluş gayesi Türkiye'nin zirai kalkınma hedefleri doğrultusunda bilgili ve kudretli çiftçi yetiştirmek ve bu doğrultuda hizmet vermektir. Cumhuriyet Hükûmeti, bir taraftan ziraat ilmini kökleştirmek ve yüksek bilgili ilim adamları yetiştirmek gayesiyle açtığı bu mektebi, 1930 yılında yeni esaslar dahilinde modern araç-gereçlerle donatarak kuvvetli bir öğretim kadrosuyla da faaliyete başlatmıştır. Diğer orta dereceli ziraat mektepleri gibi İstanbul Ziraat Mektebi de "kimseye muhtaç olmaksızın kendi hayatını kendi kazanan, müstakil dimağlı, hür ve cüretli yalnız vatana tapar gençler yetiştirmek" ülküsüyle eğitim-öğretim hayatını sürdürmüştür. Nitekim mektebin çalışma programı, teorik ve uygulamalı ziraat bilgisi tam ve yüksek ahlak sahibi yurtsever ve doğa aşığı ziraatçı gençler yetiştirmektir. Orta öğretim statüsünde olan bu okul, ziraat mesleğinde teorik ve pratik bilgiye sahip, çeşitli amaçlarla kurulan işletme yahut teşekküllerde çalışabilecek elemanları yetiştirmek, bulunduğu bölgenin özelliğine göre araştırma yapmak ve kısa yahut uzun süreli kurslar açarak çevreye örnek olabilecek tarım faaliyeti ve üretime katkıda bulunmak ve bölgedeki üreticilere damızlık intikal ettirmek amacıyla kurulmuştur⁷³¹.

728 Emre Dölen, "Cumhuriyet'in Onuncu Yılında Kurulmuş Olan İstanbul Üniversitesi ile Yüksek Ziraat Enstitüsünün Kuruluşlarının ve Akademik Yapılarının Karşılaştırılması", **Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış**, C 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1999, ss.239-245.; Bk.: Sevtap Kadioğlu, "Osmanlı Döneminde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve 'Tedrisatı Ziraiye Nizamnamesi'", **Kutadgubilig**, Sayı 8, İstanbul (Ekim 2005), ss.239-257.

729 Uluöz, **Türkiye'de Tarım Eğitimi ve Yayımlı Sorunu**, s.9.; "Halkalı Mektebi: Mektep Bir Ziraat Lisesi Haline Konacak", **Akşam**, 29 Kanunuevvel 1931.

730 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.8-9.; Bk.: **BİUM 1923-1932 Maarif İstatistikleri**, s.61.

731 Mağden, **Zirai Öğretim**, s.103.; **Onbeşinci Yıl Kitabı**, s.440.; **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.4-5.

1930 yılında orta dereceli ziraat mektebi hüviyeti kazanan ve eskisine nazaran lise seviyesine muadil bir seviyeye çıkarılan İstanbul Ziraat Mektebinde öğretim süresi 3 yıla çevrilmiş ve ilk yıl haftada 22 saat kültür, 14 saat mesleki ders; ikinci yıl haftada 11 saat kültür, 25 saat mesleki ders, son yılda 5 saat kültür, 31 saat mesleki ziraat dersleri okutulmuştur. Mektepten mezun olan öğrencilere “Ziraat Teknisyeni” diploması verilmiştir. Bu bağlamda 1930 yılından itibaren belirlenen yeni esaslar ve güncel ihtiyaçlar dahilinde mektebin bölümleri, ders programları, ders materyalleri ve içerikleri değişikliğe uğramış yeni dönemdeki eğitim-öğretim düzeni değişmiştir. Buna göre mektebin yeni dönemdeki bölüm sayısı 5 kısma ayrılmıştır. Bunlar: Tarla Ziraatı Şubesi, Hayvancılık Şubesi, Küçük Evcil Hayvanlar Şubesi, Ziraat Sanatları Şubesi ve Bahçe Kültürleri Şubesidir⁷³².

İstanbul Ziraat Mektebinde yukarıda isimleri geçen şubelerde birer öğretmenin başkanlığında ve bir yardımcı eşliğinde bağcılık, bahçe ziraatı, sebzeçilik, süs nebatları, tarla bitkileri ziraatı, zirai iktisat, ziraat işletmeciliği, ziraat sanatları, konserveçilik, mahsul kıymetlendirilmesi, hayvancılık, küçük evcil hayvanları vb. mesleki dersler teorik olarak okutulduktan sonra oldukça geniş bir araziye sahip olan üretim çiftliğinde uygulamalı olarak gösterilmektedir. İşletmede okutulan teorik derslerin materyalleri ise güncel ihtiyaçlara cevap verebilecek düzeyde bizzat Ziraat Vekâleti tarafından hususi olarak bölge ziraat okulları öğretmenlerine hazırlatılmış ve okutulmuştur. Okullarda ders notu yerine hazırlanan materyaller içerik olarak öğrencilerin eğitim-öğretim seviyesine uygun olarak hazırlanmıştır. Bu ders materyalleri arasında örneğin şu kitaplar yer almıştır: Rıfat Ekin (Umumî Zootekni), Şeyda Kerestecioğlu (Umumî Tarla Ziraatı), Fikri Karaesmen (Hayvancılık), Mehmet Hemşinlioğlu (Küçük Ehlî Hayvanlar, Arıcılık, Tavukçuluk), Şemsi Çelebi (Meyvecilik), Fazıl Keyder (İktisadi Zirai), Ali Satı Ekinci (Hususi Sebzeçilik), Refet Öncel (Ziraat Sanatları), Ragıp Ziya Mağden (Türkiye’nin Zirai Varlığı), Vehbi Ayas (Büyük Çiftçilik), Lütfü Eker (Umumî Tarla Ziraatı -I. ve -II. Sınıflar için)⁷³³.

Orta dereceli ziraat okulları birer zirai işletme bünyesinde kurulmuştur. Bu işletmeler günün modern icaplarına göre faaliyette bulunmuş ve öğrencilerine en yeni ve ileri metotları öğretme imkânı sunmuştur. Bu okullara alınan öğrencilerin %30’u paralı, %70’de parasız eğitim almaktadır. Parasız durumda olanlar devlet kademesinde mecburî hizmete tabiydiler. Zira bu okullardan mezun olanların büyük bir kısmı Ziraat Vekâletine bağlı teknik ziraat teşkilatında istihdam edilmekteydiler. Nitekim bölge ziraat okulu mezunlarının büyük bir çoğunluğunun yayımcı olarak görev alması sebebiyle, öğrenciler hem genel hem de mesleki kültür bakımından kesif bir eğitime tabi tutulmaktaydılar. Mesleki konular teorik ve pratik olarak öğretilmekte, ayrıca okul işletmesinde amelî çalışmalara geniş zaman ayırmaktaydılar. Genel bilgi ve mesleki dersleri ile tatbiki çalışmalara ayrılan zamanın yüzde % oranları şöyleydi⁷³⁴:

732 Hamdi Unat, “Ziraatta Uzman ve Uzmanlık Okullarına İhtiyaç Vardır”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, S 28, (Mayıs 1952), s.3.; Yazıcıoğlu, “Memleketimizde Ziraat Öğretiminin Tarihçesi”, s.5.

733 Mağden, **Zirai Öğretim**, ss.48-49, 103-104.

734 Savaş, “Türkiye’de Ziraat Eğitimi”, ss.14-16.

Tablo –46
İstanbul Ziraat Mektebinde Genel ve Mesleki Dersleri ile Uygulama Derslerinin
Yüzdeler % Oranları

Dersler ve Uygulamalar	Sınıflar		
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Genel Kültür Dersleri	55	37.5	22.5
Mesleki Dersleri	45	42.5	37.5
Uygulamalı Çalışma	-	20	40
Toplam	100	100	100

Fotoğraf –30

İstanbul (Halkalı) Ziraat Mektebi öğrencileri uygulamalı ders ve üretim faaliyetleri.

Kaynak: Soydan, **age.**, ss. 357, 362.; **Akşam**, 28 Haziran 1951, s. 3.

Tablo –47

İstanbul Ziraat Mektebinde Eğitim-Öğretim Gören Öğrenci İle Görev Yapan Öğretmen Sayısı ve Bunların Cinsiyet Esaslı Dağılımları⁷³⁵

Yıllar	Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi					
	Öğrenci			Öğretmen		
	E	K	Toplam	E	K	Toplam
1923-1924 ⁷³⁶	54	-	54	16	-	16
1926-1927	79	-	79	21	-	21
1927-1928	79	-	79	15	-	15
1928-1929	25	-	25	15	-	15
1929-1930 ⁷³⁷	15	-	15	11	-	11
1930-1931	70	-	70	21	-	21
İstanbul Ziraat Mektebi						
Yıllar	Öğrenci			Öğretmen		

735 Mehmet Ö. Alkan, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1839-1924)**, C 6, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara 2000, s.314.; **Maarif Vekâleti, 1926-1927 İstatistik Yıllığı**, C 4, s.178.; **BİUM, 1923-1932 Maarif İstatistikleri**, ss.65, 91.; **1931-1932 İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı**, s.207.; **1932-1933 İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı**, s.178.; **1939-1943 İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı**, s.324.; **1945-1949 İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı**, C 8, s.134.; **1951-1955 İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı**, C 11, s.121.; **BİUM, 1932-1933 Maarif İstatistiği**, ss.236-238, 240.; **BİUM, 1933-1934 Maarif İstatistiği**, ss.428, 440.; **BİGD, 1934-1935 Kültür İstatistiği**, ss.360-361, 372.; **BİGD, 1935-1936 Kültür İstatistiği**, s.250, 256.; **BİGD, 1936-1937 Kültür İstatistiği**, ss.253, 260.; **BİUM, 1937-1938 Maarif İstatistiği**, ss.273, 281.; **BİUM, 1938-1939 Maarif İstatistiği**, ss.410-411, 423.; **BİUM, 1939-1940 Maarif İstatistiği**, ss.414-415, 429.; **BİUM, 1940-1941 Maarif İstatistiği**, ss.430-431, 448.; **BİUM, 1941-1942 Maarif İstatistiği**, Ankara 1944, ss.444-445, 461.; **BİGM, 1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri**, ss.460-461, 477.; **BİGM, 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.66-67, 88.; **BİGM, 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.70-71, 92.; **BİGM, 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.80-81, 105.; **BİGM, 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.78-79, 103.; **BİGM, 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.108-109, 135.; **BİGM, 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.134-135, 163.; **BİGM, 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.154-155, 179.; **BİGM, 1953-1960 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.404-405, 547.; **BİGM, 1960-1961 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.170, 313.; **BİGM, 1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.238, 421.; **BİGM, 1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.145, 262.

736 1923-1924 yılı eğitim-öğretim döneminde mektepte toplamda 54 öğrenci bulunmaktadır. Bunların 44’ü parasız ve yatılı, 4’ü paralı ve yatılı, 6’sı da gündüz öğrenimli ve paralı olmak üzere toplamda 54 kişidir. Bk.: Ö. Alkan, **age.**, s.314.; **Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat (İstatistik) Mecmuası**, İstanbul 1341/1925, s.78.

737 1929-1930 ve 1930-1931 eğitim-öğretim dönemlerinde Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi kapalı olduğu için öğrencileri, 1928 yılında zirai eğitimin ıslahına dair yasa gereğince İstanbul’daki Yüksek Orman Mektebine devredilmiştir. Dolayısıyla bu dönemdeki öğrenciler Yüksek Orman Mektebi bünyesi altında eğitim görmüşlerdir. Bk.: **1931-1932 İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı**, İstanbul Belediyesi İstatistik Müdürlüğü, C 2, s.207.; Sevtap Kadioğlu, “Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası Üzerine Bir İnceleme”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, C IV, S 1, 2002, s.102.

NURULLAH KIRKPINAR

	E	K	Toplam		E	K	Toplam
1931-1932	54	-	54		10	-	10
1932-1933	57	-	57		7	-	7
1933-1934	46	-	46		9	-	9
1934-1935	45	-	45		10	-	10
1935-1936	51	-	51		10	-	10
1936-1937	69	-	69		9	-	9
1937-1938	92	-	92		11	-	11
1938-1939	109	-	109		7	-	7
1939-1940	100	-	100		17	-	17
1940-1941	95	-	95		17	-	17
1941-1942	105	-	105		13	-	13
1942-1943	122	-	122		12	1	13
1943-1944	138	-	138		13	1	14
1944-1945	139	-	139		14	1	15
1945-1946	164	-	164		12	1	13
1946-1947	153	-	153		16	2	18
1947-1948	143	-	143		18	2	20
1948-1949	126	-	126		18	2	20
1949-1950	98	-	98		14	2	16
1953-1954	139	-	139		17	4	21
1954-1955	122	-	122		19	4	23
1955-1956	148	-	148		18	4	22
1956-1957	147	-	147		17	3	20
1957-1958	109	-	109		17	3	20
1958-1959	108	-	108		18	3	21
1959-1960	137	-	137		22	4	26
1960-1961	171	-	171		17	4	21
1961-1962	176	-	176		18	3	21
1962-1963	123	-	123		16	3	19
1963-1964	183	-	183		16	5	21
1964-1965	240	-	240		16	5	21
1965-1966	301	-	301		13	6	19
1966-1967	293	-	293		16	6	22

Mektepte mesleki derslerin teorik olarak okutulduğu olduğu kadar tatbikatına da büyük ehemmiyet verilmiştir. Bu suretle mezunlar iş hayatında bildiklerini aynı zamanda yaparak muhite faydalı olabilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Mesleki dersler tarla ziraatı, bağ–bahçe ziraatı, ziraat sanatları ve hayvancılık grupları altında toplanmıştır. Bu grupların konusu içerisine giren bütün bölümleri öğrenciler okuyup ve pratiği üzerinde akli ve beceri sahibi olacak şekilde tertip edilmiştir. Mektebin esas vazifeleri içinde öğretmenlerin ziraat mevzuları içerisinde öğretim ile ilgili olduğu kadar mıntika çapında yapılması lazım gelen tetkik, gözlem ve denemelerde bulunmak da vardı. Mektebin yardımcı hizmet vazifeleri içerisinde, İstanbul ve civarında bulunan üretici ve çiftçilerine iyi ve kaliteli tarla, bahçe ziraatını ilgilendiren tohum, fide, fidan ve damızlık küçük ve büyükbaş hayvan, yumurta dağıtmak ve aynı zamanda gerek çiftçi gerekse amatör ziraatçılara uğraşmak istedikleri sahalarla ilgili kısa ve uzun süreli kurslar açmak vardı⁷³⁸.

Bu doğrultuda İstanbul Ziraat Mektebi, her yıl çeşitli zaman dilimlerinde yöredeki çiftçi ve ilgili olanlar için bağcılık, bahçıvanlık, tavukçuluk ve sütçülük alanlarında çeşitli kurslar düzenlemiştir. Bu doğrultuda mektepteki kurslar dizisinin önemli bir örneği olan bağcılık kursu 9 Nisan 1933 tarihinde başlamış, Pazar ve Salı günleri olmak üzere haftada iki gün devam etmiş ve dört hafta sürmüştür. Bahçıvanlık kursu 10 Nisan’dan 18 Mayıs’a kadar Pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere altı hafta devam etmiştir. Tavukçuluk kursu 12 Nisan günü başlamış, Cumartesi ve Çarşamba olmak üzere dört hafta sürmüştür. Sütçülük kursu ise 12 Nisan günü başlamış, Cumartesi ve Çarşamba günleri olmak üzere beş hafta sürecince devam etmiştir. Kurslardaki dersler, teorik ve uygulamalı ziraat şeklinde verilmiş, bağ budama metotları, meyve fidanlarına aşı yapılması, fennî tavuk yetiştiriciliği ve tavuk hastalıkları karşısında yapılması lazım gelen esaslar, süt mahsullerinin değerlendirilmesi ve kıymetlendirilmesi gibi hususlarda pratik bilgiler verilmiştir⁷³⁹. Bu dönemde mektep ayrıca zirai konferanslar yoluyla halka teknik bilgi desteğinde bulunmuştur. Örneğin, 1937 yılında İstanbul Ziraat Mektebi bağcılık öğretmeni Necati Bey, İstanbul Halkevi binasında saat 14.00’de bağ budama usulleri, bakımı ve Amerikan asma çubuğu yetiştiriciliği başta olmak üzere bağlara arız olan haşerelere karşı zirai mücadele yöntemleri üzerine bir konferans vermiş ve halk tarafından büyük ilgiyle karşılanmıştır⁷⁴⁰.

İstanbul Ziraat Mektebi, Türkiye’de Toprak Bayramı kutlamaları gibi etkinliklere de gereken önemi vermiş ve bilhassa İstanbul’daki kutlama törenlerinde ön planda yer almıştır. Bu bağlamda İstanbul Ziraat Müdürü Tahsin Dilek başkanlığında oluşturulan ve 1945 yılı bayram programına göre, merkezdeki kutlama töreni saat 16.00’de Şişli Halkevi’nden başlayacak ve Taksim’e kadar kortej eşliğinde yürünerek abideye çelenk konulacaktı. Bu programın yanı sıra İstanbul Ziraat Mektebi bahçesinde köylülerin katılımıyla tören ve eğlencelerin düzenlenmesi planlanmıştır. Belirlenen program uyarınca Yeşilköy civarındaki İstanbul Ziraat Mektebinin ev sahipliği yaptığı törende İstanbul İl Ziraat Müdürü Tahsin Dilek başta olmak üzere, il parti yöneticileri, askerî ve mülkî idareciler, gazeteciler ve civar köylerden gelen yüzlerce köylünün yanı sıra mektebin 150 öğrencisi katılım sağlamıştır. Tören kapsamında çiftçiliğe ilişkin makine ve ziraat aletleri sergisi yapılmış, mektebin meyve bahçeleri gezdirilmiş ve ilgilere bizzat okul müdürü tarafından izahat verilmiştir. Bu yönüyle mektep, civarındaki köylüler için teşvik edici ve özendirici bir rol yüklenmiştir. Mektep bahçesi gezildikten sonra hep birlikte yemekler yenilmiş, Ziraat Mektebi beden terbiyesi ve spor öğretmeninin öğrencileriyle birlikte hazırladıkları gösteri seyredilmiş ve millî oyunlar oynanmıştır⁷⁴¹. Mektep, bu yönüyle İstanbul’daki köylüleri şehir merkezindeki halk ile bir araya getirerek köy–kent birleşmesini sağlamıştır. Her yıl artan coşkuyla devam eden kutlama merasimlerine İstanbul Ziraat Mektebi destek ve ön ayak olmuş ve bu geleneğin devam ettirilmesinde öncü rolü üstlenmiştir.

738 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.3-8.

739 “Ziraat Kursları”, **Akşam**, 27 Mart 1933.; “Ziraat Halk Kursları”, **Akşam**, 3 Mayıs 1934.

740 **Akşam**, 21 Kanunusani 1937.

741 Bk.: “Toprak Bayramı Hazırlığı”, **Ulus**, 13 Haziran 1945, s.2.; “Toprak Bayramı”, **Son Telgraf**, 13 Haziran 1945, ss.1, 3.; “Yurtta Toprak Bayramı Kutlanıyor”, **Yeni Sabah**, 17 Haziran 1945, s.5.; “Toprak Bayramı”, **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1945, s.3.; “Toprak bayram her tarafta coşkun tezahürlerle kutlandı”, **Akşam**, 18 Haziran 1945, s.3.

İstanbul Ziraat Mektebi, 1949 yılına kadar bu isim altında faaliyet göstermiştir. Bu tarihte toplanan Ziraat Okulları Kongresi'nde alınan karar gereğince diğer orta dereceli ziraat okulları gibi İstanbul Bölge Ziraat Okulu adını almıştır⁷⁴². 1950'li yılların sonuna doğru yapılan elektrikli trenler vasıtasıyla da okula ulaşım imkânı kolaylaştırmış ve bu uzunca mesafeyi kısaltmıştır. Okulun üretim faaliyetlerine bakıldığında 1958 yılı itibarıyla Montafon ırkı 31 baş sağmal inek ve düve ile bir baş boğa ve bir baş tosun, 339 baş Kıvırcık koyun, 18 baş koç, 91 baş toklu, 12 baş Merinos koyun ırkı kuzu, 2 adet Nonius aygır, 4 kısrak ve 1 adet tay, Leghorn, Rodeyland, Newhampshire, Plymouth ırkı tavuk cinslerinden 2.960 baş tavuk ve 299 adet horozdan oluşan hayvan kadrosuna sahip olduğu görülmektedir. Makine bakımından ise 14 adet muhtelif türlerde traktör, 6 traktör pulluğu, 2 oneway, 4 mibzer, 3 trayler, 2 traktör cultivatörü, 2 biçer bağlar, 1 biçerdöver, 2 harman makinesi, 1 selektör, 1 triyör, 1 mısır taneleme makinesi, 3 çayır biçme makinesi, 2 çayır tırımı, 1 yem kırma makinesi, 1 yayık, 2 adet kuluçka makinesi, 2 motopomp, 1 ilaç serpmeye makinesi, 1 adet cip ve 1 adet de pikap gibi makine varlığı bulunmaktadır. Mektep, 1958 yılı içerisinde 36 ton inek sütü, 12 ton koyun sütü üretmiş, 280 koyun ve 11 baş buzağı doğmuştur. Elde edilen sütler kıymetlendirilerek mektep öğretmenleri Ülker Sakızlı tarafından imal edilen yoğurt dolabı ve pastörizasyon makinesiyle sağlıklı bir şekilde koruma altına alınmıştır. Üretilen 57 ton yoğurt, 1 ton krema, 768 kg. tereyağı, 750 kg. kaşar peyniri, 80 kg. dil peyniri 6 ton beyaz peynir ise mektepte muhafaza altına alınmıştır. Pitoreks (görünüm) bir güzelliğe haiz olan İstanbul Bölge Ziraat Mektebi, bünyesinde oldukça geniş fidanlık, bahçe, orman ve tesisleri, tavukhanesi, dersane, sınıf ve laboratuvarları ve örnek müstemilatı ile İstanbul merkezinde güzel bir gezinti yeri ve halkın ziyaret ve gezmekten büyük keyif aldığı bir merkez haline gelmiştir⁷⁴³.

Tablo –48

İstanbul Bölge Ziraat Okulu Müdürleri ve Görev Süreleri⁷⁴⁴

Müdür İsimleri	Görev Süresi
Ali Rıza Erten	1922-1924
Reşat Muhlis Erkmen	1924-1927
Süreyya Genca	1927-1928
Faik Bey	1928-1930
Muzaffer Erten	1930-1937
Reşat Atala	1937-1942
Ali Ekrem Akören	1942-1944
Rıfat Ekin	1944-1960
Tanrıverdi Gökçay	1960-1963
Celal Bakırcıoğlu	1963-1968

1923–1928 yılları arasında Halkalı Ziraat Mektebi Alisi, 1930–1949 yılları arasında İstanbul Ziraat Mektebi, 1949–1967 yılları arasında İstanbul Bölge Ziraat Okulu, nihayetinde 1967 yılı sonrasında da Ziraat Meslek Lisesi olarak faaliyet gösteren kurumun 1980–1981 yılından sonra eğitim–öğretim süresi değişmiş ve bu tarihten itibaren 4 yıla çıkarılmıştır. Okulun kuruluş sürecinde Atatürk Dönemi'nin Ziraat Vekillerinden Reşat Muhlis Erkmen'in büyük katkıları olmuştur. 1931–1935 arası dönemde Ziraat Vekili olan Erkmen, okulun gerek fiziki gerekse öğretim olanaklarının gelişiminde büyük desteği görülmüştür.

742 Mağden, **Zirai Öğretim**, s.48.

743 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.8-9.; Mağden, **Zirai Öğretim**, s.51.

744 **Halkalı Ziraat Mektebi Alisi Mecmuası**, S 1, (Mart/Nisan 1333/1917), ss.8-9.; Bk.: Soydan, **age.**, s.248.

Nitekim Reşat Muhlis Erkmen, hem Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi mezunudur hem de aynı kurumda öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır. Bunun yanı sıra okulun gelişim sürecine önemli katkılar sunan ve uzunca bir dönem idarecilik yapan Rıfat Ekin’in yaptığı çalışmalar da oldukça kıymetlidir. Yaklaşık olarak 16 yıl boyunca okulda idarecilik yapan Rıfat Ekin, okulun gelişimine ve öğrencilerin donanımlı bir şekilde yetiştirilmesine özen göstermiştir.

Tablo –48’de okul gelişimine katkı sunan ve ilerlemesi için büyük bir çaba sarf eden idareciler ve görev süreleri ayrıntılı olarak yer almıştır. Her dönemde yatılı ve yalnızca erkek öğrencilere eğitim veren İstanbul Bölge Ziraat Mektebi, Millî Eğitim Bakanlığının 14 Kasım 2000 tarih ve MKD–BDR.2.06.2000/133 sayılı oluru ile 2000–2001 eğitim–öğretim yılından sonra peyzaj ağırlıklı bir öğretim yapması kararlaştırılmıştır. Böylece okul, bu tarihten itibaren Ziraî Üretim İşletmesi ve Peyzaj Meslek Lisesi adını almıştır. Daha sonra Tarım ve Köyişleri Bakanlığının 27.01.2011 tarih ve B.12.0.İMİ.0.13.00.00-64 sayılı oluru ile öğretim yapılmakta olan bina ve müstemilatı İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi tarafından kullanılmak üzere İstanbul İlim Yayma Vakfı’na teslim edilmiştir⁷⁴⁵.

2.2. Bursa Bölge Ziraat Okulu

19. yüzyılın sonlarından itibaren Bursa ve çevresinde önemli oranda gelişim gösteren tarımsal üretim artışı ve Bursa tarımında görülen ilerleme büyük bir ivme kazanmıştır. Bu duruma paralel olarak İkinci Abdülhamid döneminden itibaren eğitim alanında yapılan yenilik hareketleri çerçevesinde eğitim hizmetlerini yaygınlaştırmak ve en yeni metotlarla eğitim verebilecek yeni müesseseler açmak üzere birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Bu noktada Bursa bölgesinin tarımsal ürün çeşitliliği ve üretimin ağırlığını bilen ve Osmanlı tarımsal politikasına yön verenler Bursa koşullarında zirai eğitim sunacak bir eğitim kurumunun tesis edilmesi gerektiğini düşünmüşlerdi. Hüdavendigar Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi adıyla anılan okul, Bursa’ya 8.5 km mesafede ve Mudanya yolu üzerindeki Karaman köyünde kurulmuştur. Bursa ovasının en iyi yerlerinden birinde kurulan okul, binası dışında 956 dekar araziye içerisinde faaliyet göstermiştir. Okulun yerinin tedarikinde kamulaştırma faaliyeti yapılarak Hamitler köyünden Topaloğlu Mehmet Ağa ve Biladiyunus köyünden Pamir ailesinin istimlak edilen araziler üzerine kurulmuştur. Okulun adı Hüdavendigar Vilayeti ve İkinci Abdülhamid’e izafeten salnamelerde “Hüdavendigar Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi” olarak geçmekle birlikte, okuldan zaman zaman “Ziraat Ameliyat Mektebi” ve “Bursa Hamidi Ziraat Ameliyat Mektebi” olarak da bahsedilmiştir⁷⁴⁶. 7 Mart 1890’da temelli atılan okulun açılışı, 20 Mart 1891’de gerçekleşmiştir⁷⁴⁷. 21 Mart 1891 yılında bu arazi üzerinde eğitim–öğretim hayatına başlayan okulun ilk adı “Hüdavendigar Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi” dir. Okul ilk mezunlarını 1894 yılında vermiş, bu tarihten sonra İkinci Abdülhamid’in tahtan indirilmesinin ardından okula, “Bursa Mıntıka Ziraat Mektebi” adı verilmiştir⁷⁴⁸.

745 Soydan, *age.*, s.235.

746 Sedad, **Bursa 1934 Yıllığı: Mali Yıl**, Bursa Belediyesi Neşriyatı, Bursa 1935, s.25.; **Bursa İl Yıllığı: Cumhuriyet’in 50. Yılında Bursa**, Ajans-Türk Matbaası, (Yay. Haz., Kenan Kolukisa ve Mehmet Yörük), Ankara 1973, s.265.; Bk.: Cafer Çiftçi, “Hüdavendigar Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi”, **Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa**, (Ed.: Cafer Çiftçi), Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa 2009, s.292.; Mağden, **Zirai Öğretim**, ss.29-31.; Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, M.E.B. Yay., Ankara 1964, s.80.

747 Raif Kaplanoğlu, **Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Bursa (1876-1926)**, Avrasya Etnografya Yay., Bursa 2006, s.90.

748 Fatma Dilek Koca, “Bursa Tarım Meslek Lisesi”, **Bursa’nın Köklü Eğitim Kurumları: Bursa Ziraat Mektebi**, 1. Baskı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay., İstanbul 2010, s.23.; Bursa Ziraat Mektebi, 1949 yılına kadar bu isim altında faaliyet göstermiştir. Bu tarihte toplanan Ziraat Okulları Kongresinde alınan karar gereğince diğer orta dereceli ziraat okulları gibi Bursa Bölge Ziraat Okulu adını almıştır. Bk.: Mağden, **Zirai Öğretim**, s.48.

1891 yılından itibaren faaliyet gösteren Hüdavendigâr Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi, kuruluş amacına uygun olarak bölge üreticilerine ve köy çocuklarına ilmî ve fennî yeni metotlarda tarım yapılması için halka yönelik olarak mektep idaresi tarafınca hususi bir ziraat takvim hazırlayarak işe başlamıştır. Ziraat Mektebi, ilk olarak ziraat takvimi aracılığıyla üreticilere ve çiftçilere Bursa ve civarının iklimi ve mevkisinin şartlarına uygun ürünlerin yetiştirilme zamanları ve tekniklerinin gösterilmesi gibi görev yüklenmiştir. Bu takvimle Bursa vilayetinin iklimi, bölgedeki çiftçilerin vazifeleri, mevsime göre aylık çiftçi işleri, el işleri, ekim ve dikim işleri, çayır ve meralar, bağcılık, böcekçilik ve dutçuluk, meyve ağaçlarının bakımı, dikimi ve aşılama yöntemleri, ormancılık, arıcılık, kümes hayvanları, sebzecilik ve çiçekçilik vb. alanların her biriyle ilgili mevsimlik ve aylık yapılacak işler ve fennî ziraat tekniklerinin gösterilmesi amaçlanmıştır⁷⁴⁹.

Fotoğraf – 31

Bursa Ziraat Mektebi

Kaynak: http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref12622_09b (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

Mektep kuruluşundan itibaren giderek gelişme göstermiş ve Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte eğitim-öğretim hayatına devam ederek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyet'e kadar mektebin bir adet koyun ağılı, 10 dekar bağ ve 10 dekar Amerikan asma fidanlığı, 10 dekar çamlık, 25 dekarlık da sebze bahçesi arazisi vardı. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında mütareke koşullarının getirdiği imkânsızlıkların yanı sıra Bursa'nın Yunanlar tarafından işgal süreciyle birlikte mevcut haldeki bina, laboratuvar ve bütün malzemeler tahribata uğramış, yakılıp yıkılarak kullanılamaz hale getirilmiştir. İşgal sürecinden sonra, barut ve kan kokusunun ülkeyi henüz terk etmediği bir tarihte kentin yeniden imarıyla birlikte mektep bir yandan şehirdeki başka bir binaya nakledilerek geçici süreliğine eğitim-öğretim sürecine burada devam etmiş ve diğer yandan da mektep binalarının yerine yenilerinin yapılmasına başlanmıştır.

1922 yılı sonlarından itibaren Bursa Mıntıka Ziraat Mektebi adıyla faaliyet gösteren okul, 1924-1925 yılı eğitim-öğretim sürecinde yeni binalarına taşınarak öğretim hayatına devam etmiştir. 1927 yılında ziraat eğitimini modernleştirmek ve ıslah etmek gayesiyle çıkarılan zirai eğitimin ıslahına dair kanun gereğince Bursa Mıntıka Ziraat Mektebi de diğer orta dereceli ziraat mektepleri gibi ilim ve eğitimiyle meşgul olan öğretmenlerini Avrupa'ya ihtisas yapmaya göndermiştir⁷⁵⁰. Bu süre zarfında 1926 senesine

749 Donalt Quataert, **Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908**, (Çev.: Nilay Özok Gündoğan, Azat Zana Gündoğan), Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2008, ss.101-102.; Yusuf Oğuzoğlu, "Bursa Hamidiye Ziraat Mektebi ve Bir Uygulaması", **Bursa'nın Köklü Eğitim Kurumları: Bursa Ziraat Mektebi**, 1. Baskı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay., İstanbul 2010, ss.5-19.

750 Selim Cavid Yazman, "Ziraat Ordusuna Eleman Yetiştiren Bir Müessesese: Bursa Ziraat Mektebi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 4, S 37, (Haziran 1941), s.3.

kadar mektebe toplamda 1.040 öğrenci kabul edilmiş, bunların 432’si okulu bitirip diploma almış, geriye kalan 578 öğrenci ise çeşitli sebeplerle okuldan ihraç edilmiştir. Mezun olanların çoğu ülkenin birçok yerinde yeni usul ziraat faaliyetlerine atılmış, bir kısmı ise Halkalı Ziraat Mektebi-i Alisinde eğitimlerini devam ettirmiştir. Bu öğrencilerden bazıları da Avrupa’ya giderek bilgi ve görülerini artırmak amacıyla uzmanlaşmışlardır⁷⁵¹.

1928–1930 yılları arasında kısa süreli olarak faaliyetlerine ara verilen mektep, 1930 yılında yeniden açılmıştır. 1930 yılında orta dereceli ziraat mekteplerine yeni bir şekil verilmiş ve bugüne kadar ilk mektep mezunu ve çiftçi olmayanların alınması mahzurlu görülerek mektebe çiftçi yahut arazisi olan köy çocuklarının alınması zorunlu şart olarak konmuş ve aynı zamanda başvuru yapacak öğrencilere orta mektep mezunu olma şartı getirilmiştir. Böylece Bursa Ziraat Mektebi, liselere muadil bir öğretim veren bir eğitim kurumu haline gelmiştir. Bu bağlamda belirlenen yeni esaslar dahilinde mektebin bölümleri, ders programları ve içerikleri değişikliğe uğramış yeni dönemdeki eğitim–öğretim düzeni değişmiştir. Buna göre mektebin yeni dönemdeki bölüm sayısı 5 kısma ayrılmıştır. Bunlar: Tarla Ziraatı Şubesi, Hayvancılık Şubesi, Zirai İşletmecilik Şubesi, Ziraat Sanatları Şubesi ve Bahçe Kültürleri Şubesi’dir⁷⁵².

Mektebin tarla ziraatı şubesi denince akla hububat ve bakliyat gelmektedir. Bu çerçevede mektebin tarla ziraatı şubesinde öğrencilere teorik olarak verilen derslerin uygulamalı olarak gösterilebilmesi, bölgedeki hububat ve bakliyat ürünleri üzerinde deneme tecrübelerinin yapılabilmesi ve bölge çiftçilerine damızlık intikal ettirilebilmesi için belirlenen arazi 500 dekar olarak belirlenmiştir. Buna ilaveten sebze bahçeleri için 35 dekar ayrılmıştır. Şube bünyesinde ayrıca 250.000 kadar fidan mevcut olup bunun 50.000 meyveli, 200.000’ni de meyvesiz fidanlar oluşturmaktadır. Meyveli fidanlar içerisinde elma, kayısı, armut, kiraz, çilek, vişne ve özellikle şeftali yetiştirilmektedir. Şeftali yetiştirilmesine büyük ehemmiyet verilen mektepte, özellikle “Hale şeftali” cinsi üretilmekte ve bu tür memleket ekonomisine büyük önem arz etmekteydi. Hale şeftali cinsi küçük bir kavun boyutuna yakın olup lezzet, tat, koku ve nefaset itibarıyla de emsalsiz türlerden birisidir. Mektep, yılda ortalama 80.000 fidan yetiştirmekte ve bunları satışa arz etmektedir. Mektep bağcılık alanında da önemli görevler üstlenmiştir. Mektebin bağlarında her yıl mühim miktarda yemeklik, şaraplık ve sirkelik olmak üzere üzüm yetiştiriciliği yapılmakta ve bölgenin diğer bağlarına da aşılı ve aşısız asma çubuğu yetiştirmektedir. Hayvancılık alanında ise Bursa’da herkesçe bilinen ve ünlü merinos cinsi koyun sürüleri yetiştirilmekte ve inek ve aygır cinsleri ıslah edilerek ünlü Macar Nonius ırkından atlar yetiştirilmeye başlanmıştır. Mektep idare heyeti ise bir yandan öğrencilerin tatbikatına yarayacak imkânları genişletmeye çalışırken, diğer taraftan da her türlü varidat imkânlarını hazırlayacak tarzda bir faaliyet göstermiştir. Ziraat Sanatları şubesindeki faaliyetlerde oldukça ehemmiyetlidir. Bu şubede yılda ortalama 10.000 litre sirke, 200 litre şıra, 300 kilo salça, reçel, 1.000 kilo marmelat ve 1.500 litre de şarap imali yapılmakta ve bundan da büyük bir kazanç elde edilmekteydi. Bahçe Kültürleri şubesi ise turfanda sebze yetiştiriciliğine büyük ehemmiyet vermiş ve her yıl ortalama 100.000 kilo patlıcan, 10.000 kilo biber, kabak ve hıyar, kuşkonmaz, çilek, enginar ve buna benzer şekilde mühim miktarda sebze yetiştirilmesi yapılmaktaydı. Mektebin küçük evcil hayvanlar grubunda 100 tavuk, 100 kaz, 50 hindi ve tavşan ve ipekböceği bulunmaktaydı. Ayrıca yılda 300 kilo bal veren 30 adet de arı kovanı vardı⁷⁵³.

Okuldaki ziraat işleri bütün ekipmanlarıyla birlikte 9 traktör ile yapılmaktadır. Bu araç–gereç ve makinelerle deneme ve üretim işleri yapılarak başta hububat, bakliyat, susam, pamuk, keten, kenevir, şeker pancarı gibi endüstri bitkileri olmak üzere hayvan yemi için gerekli olan yonca, korunga, fiğ, hayvan pancarı gibi hayvan yemi bitkileri üzerinde araştırmalarla uğraşılmaktaydı. Okulda ayrıca gübre ve ekim zamanı denemeleri de yapılmaktadır. Hayvancılık şubesinde iki saf ve on baş yarımkan Montafon ineği ile yapılan yetiştirme denemeleri ve aile inekçiliği dersleri oldukça faydalı görülmektedir. Örneğin, “Tuna”

751 **Bursa 1927 Vilayet Salnamesi**, Vilayet Matbaası, Bursa 1927, s.183.

752 Cavid Yazman, “Bursa Ziraat Mektebi”, s.3.

753 Cavid Yazman, “Bursa Ziraat Mektebi”, s.3.

adındaki inekten günde 29 kiloya kadar süt alındığı tespit edilmiştir. Bir inekten bir laktasyon devresinde (yani 208 günde) 4.425 litre süt üretilmiştir. 1952 yılı Kasım ayında okul, Eskişehir Şeker Fabrikası Çiftliğinin satmakta olduğu Hollanda tipi ineklerden bir miktar satın almak üzere faaliyete geçmiş bulunuyordu. Sığırcılıkta Montafon çalışmaları yapan bu okul, atçılıkta Nonius koşum hayvanları üzerinde, koyunculukta, bölgenin karakteristik hayvanı olan Merinos üzerinde çalışmaktadır. Okulda bu doğrultuda öncelikle 3 yerli hayvandan ibaret bulunan at mevcudu artırılmış, son yıllarda Macaristan'dan getirilmiş olan 2 Nonius kısrağı ile başlanan teksir (çoğaltma) faaliyeti zamanla gelişme göstermiş ve 1944 yılı itibarıyla 14 adet Nonius atı elde edilmiştir. Burada mukayese için kıvırcık koyunu da beslenmektedir. Okulun tavukçuluk şubesi, en zengin taraflarından biridir. Burada 200 civciv, iki kuluçka makinesi ve müteaddit asri kümeslerle teçhiz edilmiş olan bu şubede Rodeyland ve Leghorn ırkı tavuklar yegane materyali teşkil etmektedir. Son günlerde Amerika'dan muhtelif yerlere dağıtılmak üzere getirilmiş olan 1.380 adet Rodeyland ve Leghorn tavuk ve horozları, burada bir müddet beslendikten sonra Ankara Tavukçuluk Enstitüsüne, İstanbul'da Çayırova, Amasya'da Gökhöyük Teknik Bahçivancılık Okulları'na, Balıkesir'de Tavukçuluk ve Ancılık İstasyonu'na gönderilmiştir. Küçük evcil hayvanlar grubunda ise mevcut iyi cins tavukların toplamı 650'yi geçmektedir. Ayrıca bir miktar da ördek beslenmektedir. Bu birimde köylüler için açılmış olan kurslarda, halk yetiştiricilerine tavuğun yetiştirilmesi, bakımı, hastalıklardan korunması ve ekonomik değeri etrafında özlü pratik bilgiler verilmektedir. Okulda ayrıca şarapçılık, meyve suları endüstrisi, sütçülük, konservecilik öğretilmektedir. Yılda ortalama 15.000 litre şarap imal eden okul, tecrübe bağlarından elde ettiği üzümlerden deneme ve öğretim mahiyetinde yapılan şaraplar okulun Bursa çarşısındaki satış mahallinde satılmaktadır⁷⁵⁴.

Fotoğraf –32

Bursa Bölge Ziraat Okulu ürünleri satış mağazası.

Kaynak: **Bursa Ziraat Mektebi**, s. 169.

1944 yılından itibaren şarapçılık sahasında yeni tesisler yapılmıştır. Bir yandan öğrencilerin şarapçılık imalat işlerinde iyi yetiştirilmesi, diğer yandan da bölgenin şarapçılığa elverişli durumundan istifade ederek şarapçılığın Bursa civarında ilerlemesine çalışılmaktadır. Bu bağlamda mektepte yapılan bağ tesislerinin tekamülü sayesinde önceleri 500 litre üretilen şarap miktarı ve üretimi 1943 yılında 2.500 litreye, 1944 yılında da 6.000 litreye çıkarılmıştır. Ziraat Sanatları şubesinde şarapçılıktan başka konservecilik çalışmalarına da ağırlık verilmiş ve bu bağlamda jöle, marmelat, reçel, salça, meyve ve üzüm şaraplarının muhtelif konserve maddeleriyle muhafaza edilme yöntemleri gösterilmeye başlanmıştır. Burada pastörize

754 Tufan Yazman, "Bursa Ziraat Okulu", s.13.; "Bursa Ziraat Mektebi", **İktisadi Yürüyüş (Bursa'nın Servetleri Özel Sayısı)**, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (Nisan 1944), ss.35-84/3.

süt ve yoğurt yapmak, fennî tereyağı ve krema çıkarmak, peynir ve sirke imal etmek, meyvelerden türlü türlü reçeller, pürelere yapmak gibi zirai sanatlar bilhassa öğretilmektedir. Bunun yanı sıra okulun 6.000 çam ağacı ile çevrilmiş olan okulun bütün arazisi 1.050 dekadır. Bunun 475 dekarı tarla ziraatına, 200 dekarı bahçe ziraatına, 60 dekarı mera ve çayıra, 315 dekar da çam, meşe ve akasya koruluklarıyla yollara ve öğrenci spor sahalarına tahsis edilmiştir. Okulda, mıntıkanın karakteristik mesleği olan ipek böcekçiliği üzerinde de öğretim yapılmaktadır. Okulun bir meteoroloji istasyonu, bir elektrik jeneratörü mevcuttur⁷⁵⁵.

Bursa Ziraat Mektebinin çalışmaları yalnızca okul kadar gelen veya getirilen köylüler üzerinde tecessül etmemiş, aynı zamanda teknik elemanları ve okul vasıtalarıyla köylü ve üreticilerin ayağına gidilerek onlara faydalı bilgiler sunulmuştur. Dahası okulun bahçesine kurulmuş olan tohum ayıklama makinesiyle civar köylerden gelen köylülerin tohumluklarını parasız olarak ayıkladığı gibi, harmanlarını kaldıramayan çiftçilerin tarlasına kadar gidip zirai alet, makine ve ekipmanlarla onlara yardım edilmiştir. Örneğin, 1952 yılında bahçede kurulu olan tohum ayıklama makinesiyle bölgedeki 20 köyün yaklaşık 374 ton tohumluğu ayıklanıp temizlenerek ilaçlaması yapılmıştır. Okul, bu rolüyle Bursa ve civarının bereketli toprakları üzerinde üretim yapan aydın ve çalışkan çiftçilerle her sahada beraber çalışmaya başlamıştır. Bilhassa okulun düzenlediği arıcılık, tavukçuluk, fidancılık kursları devamlı olarak ilgiyle takip edilmiştir. Bilhassa bu kurslarda gübre sahasında verilen dersler ilgi ile takip edilmekte ve tarlalarda tecrübeler yapılmaktadır. Bu doğrultuda Bursa, İzmit, Balıkesir, Bilecik, Adapazarı ve Eskişehir mıntıkalarını kavrayan bu çalışmaların çapı gün geçtikçe genişlemiştir. Okul tarafından düzenlenen kurslardan mezun olanlara diplomaya benzer birer vesika verilmiştir. Bu şahadetname usulü, üreticilerde alaka uyandırmış ve okula olan rağbeti artırmıştır. Özetle okulda alet, edevat, traktör gibi ne makine varsa, hepsi türlü usullerle çiftçiye çalışmaktadır⁷⁵⁶.

Bursa Ziraat Mektebi eğitim-öğretim ve zirai üretim faaliyetlerinin yanı sıra köylülere yönelik çeşitli ziraat kursları da düzenlemiştir. Bu doğrultuda 1933 yılında Bursa merkez ve civarındaki köy ve köy öğretmenlerine bir kurs tertip etmiştir. Köy muallimlerine açılan ziraat kursu 40 gün sürmüştür. Kursa Bursa, Balıkesir, Kocaeli ve Bilecik illerinden 14 kişilik ilk mektep müfettişi ile yine bu illerin muhtelif köylerinden toplanan 37 köy öğretmeni katılım sağlamıştır. Kursiyerlere ziraat, çiftçilik, hayvancılık, arı ve tavukçuluk, sebze ve meyvecilik, bağcılık, köycülük, mahsul ve nebatat hastalıkları, ipek böcekçilik, sıhhat işleri, hayvan hastalıkları ve mahsulatın kıymetlendirilmesi hakkında iktisat dersleri verilmiştir. Kurstaki dersler Bursa Ziraat Mektebi öğretmenlerinden Fikri Bey, Şeyda Hanım, Tahir Bey, İsmail Hakkı Bey, Mustafa Bey ve Şevki Bey'den başka Bursa İpekböcekçilik Enstitüsü müdürü Tahir Yetmen Bey, Dr. Yusuf İzzeddin Bey, kaymakam Tefvik Bey ve Ziraat bankası müdürü Hakkı Manço Bey tarafından verilmiştir. Kursiyerler, 40 gün boyunca Ziraat Mektebinde barınmış ve bütün ihtiyaçları okul tarafından karşılanmıştır. Dersler sabah üç saat teorik ders ve öğleden sonra dört saat uygulamalı olarak verilmiştir. Kurs müddetinin son on günü Bursa ve civarında yapılan tetkiklerle geçirilmiştir. Bu süre zarfında öğrenciler Uludağ'a çıkmış, Karacabey Harası'nı gezmiş, Yalova'ya gitmiş ve ipek böcekçilik enstitüsünü incelemişlerdir. Öğrencilerin her dersi mutlaka yerinde görmesine özen gösterilmiştir. Kursların uygulama aşamasında Bursa maarif müdürü Fakir Bey çok yakından alakadar olmuş ve sık sık mektebe giderek derslere katılım sağlamıştır⁷⁵⁷.

755 Tufan Yazman, "Bursa Ziraat Okulu", s.13.; "Bursa Ziraat Mektebi", **İktisadi Yürüyüş (Bursa'nın Servetleri Özel Sayısı)**, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (Nisan 1944), ss.35-84/3.

756 Tufan Yazman, "Bursa Ziraat Okulu", s.12.

757 "Bursa'da Ziraat Kursu", **Akşam**, 14 Eylül 1933.

Bursa Ziraat Mektebi, öğrencilerinin teorik bilgileri uygulamalı olarak görmesi amacıyla büyük ve küçük çaplı zirai tetkikler de düzenlenmiştir. Her yılın sonlarına doğru düzenlenen bu tetkikler 15 yahut 30 günlük bir süreci kapsamaktadır. Yıl sonu imtihanlarından sonra son sınıf öğrencileri yapılan tetkikler sonrasında okula döner ve tetkik seyahatini başarıyla tamamlayanlar mezun olurdu. Okul tarafınca tertip edilen küçük ölçekli tetkikler Bursa merkez başta olmak üzere ilçe, kasaba ve köylerini oluştururken, büyük ölçekli tetkikler çeşitli illerde yer alan zirai araştırma kurumlarından yapılan incelemeler yapılarak tamamlanırdı. Örneğin büyük ölçekli tetkiklerden birisi 1935 yılında gerçekleşmiştir. 1935 yılı Mayıs ayında Bursa Ziraat Mektebi öğrencileri Adana bölgesinde muhtelif ürünler üzerinde tetkikler yaptıktan sonra İzmir'e geçmiş ve burada da incelemelerine devam etmişlerdi. Bu süre zarfında Bornova Ziraat Mektebinde misafir kalan öğrenciler, oradan Manisa'ya da giderek Ziraat Vekâletinin Amerikan Asma ve Bağcılık İstasyonu'nu görmüş ve incelemelerde bulunmuşlardı. Öğrenciler daha sonra İzmir'deki ilk Atatürk anıtını ziyaret ederek büyük bir buket koymuş ve Bandırma treniyle Balıkesir'e gitmişlerdi. Oradan Karacabey Harası'nda son ziyaretlerini yaparak okula dönmüşlerdi⁷⁵⁸.

Mektebin gerek fiziki gerekse öğretim imkânlarının gelişiminde birçok değerli ziraatçının önemli destekleri olmuştur. Mektepteki bu işlerin her birisi farklı yıllarda okula emek veren ve ona katkıda bulunan idarecilerin çalışmalarıyla giderek genişlemiştir. Bu doğrultuda Bursa Ziraat Mektebinin gelişmesine ve ilerlemesine katkıda bulunan emektar idareciler ve bunların görev süreleri Tablo -49'deki gibidir⁷⁵⁹:

Tablo -49

Bursa Ziraat Mektebi Müdürleri ve Görev Süreleri

Adı ve Soyadı	Görev Süresi
Selim Bey	1920-1922
Hamdi Bey	1922-1924
Refet Bey	1924-1927
Süleyman Fehmi Bey	1930-1934
Fazıl Keyder	1934-1941
Rıfat Ekin	1941-1945
Mustafa Sıtkı Dutipek	1945-1957
Ali Tunçay	1957-1978

Yukarıda isimleri geçen idarecilerden başka okula emeği geçen ve öğrencilerin yetiştirilmesinde pay sahibi olan birçok öğretmen bulunmaktaydı. Bunlar arasında şu kişiler yer almaktaydı: Osman Soysal, Bahçe Kültürleri Şubesi öğretmeni Mustafa Sıtkı Dutipek, Tarla Ziraatı Şubesi öğretmeni Baki Tümer, Zirai İşletmecilik Şubesi öğretmeni Şerif Oğankulu, Ziraat Sanatları Şubesi öğretmeni Zühtü Kutulmuş, Hayvancılık Şubesi öğretmeni Burhan Duruk, Doğa Bilimler öğretmeni Osman Özeke, Tarih ve Coğrafya öğretmeni Ekrem Kolerkılıç, Fizik öğretmeni Şevket Göktaş, Askerlik Dersi öğretmeni Nizamettin Çora.

758 **Hakkın Sesi**, 13 Mayıs 1935.; **Hakkın Sesi**, 20 Mayıs 1935.; “Bursa Ziraat Okulu talebesi İzmir ve Manisa’da”, **Akşam**, 29 Mayıs 1935.; Bk.: **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 30, 16 Aralık 1944, s.125.

759 **Bursa'nın Köklü Eğitim Kurumları: Bursa Ziraat Mektebi**, ss.20-21, 24, 60-61, 245.; **Hakimiyeti Millîye**, 11 Eylül 1932.; **Akşam**, 18 Temmuz 1934.; **Hakimiyeti Millîye**, 11 Eylül 1932.; **Akşam**, 13 Ağustos 1937.; **Vakit**, 7 Teşrinisani 1934.; Tunçer, ss.54-58.; **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 6, S 2, (Şubat 1935), s.63.; **Hakkın Sesi**, 19 Kasım 1934.; **Hakkın Sesi**, 25 Mart 1935.; Cavid Yazman, “Bursa Ziraat Mektebi”, s.3.; **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 37, (8 Nisan 1945), s.263.; **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Yıl: 3, S 17, (Şubat 1949), s.35.; **Ziraat Dergisi**, Yıl: XII., S 108, Temmuz 1951, s.53.

Eğitim–öğretim faaliyetleri açısından bakıldığında mektebin öğrenci mevcut kadrosu önceden 120 iken, daha sonra mektebe karşı artan yoğun ilgi ve talep üzerine 1944 yılından itibaren bu kadro 150 kişiye çıkarılmıştır. Bunun sebebi, 1945 yılından itibaren uygulamaya konulacak olan yeni ziraat teşkilatı için duyulan kalifiyeli eleman ihtiyacıdır. Bu bağlamda 1944 yılından itibaren öğrencilerin teknik ziraat teşkilatında çalışabilecek donanıma sahip olmaları amacıyla mektep programları, ders içerikleri ve yetiştirme sisteminde gerekli değişiklikler yapılmış ve daha ziyade pratik bilgiye önem verilmeye başlanmıştır. Öğrencilerin pratik olarak yetiştirilmesi esas alınmış ve bu durum özellikle ön planda tutulmuştur⁷⁶⁰.

Fotoğraf –33

Bursa Ziraat Mektebi öğrencileri ve öğretim üyeleri/ Yıl: 1927.

Kaynak: <https://www.bmtder.com/wp-content/uploads/2021/05/6.-bursa-ziraat-mektebi-hoca-ve-talebesi-1927-scaled.jpg> (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

Fotoğraf –34

Bursa Ziraat Mektebi

Kaynak: https://hamidiyemtal.meb.k12.tr/icerikler/gecmisten-gunumuze_11608879.html (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

760 “Bursa Ziraat Mektebi”, **İktisadi Yürüyüş (Bursa’nın Servetleri Özel Sayısı)**, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (Nisan 1944), ss.35-84/3.

Nitekim Bursa Ziraat Mektebinde öğrencilerin aldığı dersler açısından bakıldığında ise mektep mezunlarının büyük bir çoğunluğunun Ziraat Vekâletinde yayımcı olarak görev alması sebebiyle, öğrenciler hem genel hem de mesleki kültür bakımından bulgulara dayalı bir eğitime tabi tutulmuştur. Mesleki konular teorik ve pratik olarak öğretilmekte, ayrıca okul işletmesinde uygulamalı çalışmalara geniş zaman ayrılmıştır. Mektepte genel bilgi ve mesleki dersleri ile tatbiki çalışmalara ayrılan zamanın yüzdelik % oranları ise şöyledir⁷⁶¹:

Tablo – 50
Bursa Ziraat Mektebinde Genel ve Mesleki Dersleri ile Uygulama Derslerinin
Yüzdelik % Oranları

Dersler ve Uygulamalar	Sınıflar		
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Genel Kültür Dersleri	55	37.5	22.5
Mesleki Dersleri	45	42.5	37.5
Uygulamalı Çalışma	-	20	40
Toplam	100	100	100

1930 yılına kadar ilkokul mezunları başvuru yapabilirken, bu tarihten itibaren orta okul derecesine sahip mezunlar alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda orta okul, teknik ziraat ve bahçivanlık okullarından mezun olan öğrenciler paralı–parasız olarak sınav usulüyle alınmaktaydı. Okulda dersler teorik ve pratik olarak yapılmakta ve dersler sınıf, laboratuvarında teorik olarak gösterilmekte ve daha sonra da 1.780 dekarlık arazi de uygulamalı olarak gösterilmiştir. Bununla beraber 1923–1967 yılları arasında okulda eğitim gören öğrenci ile görev yapan öğretmen sayısı ve bunların cinsiyet esaslı dağılımları ise şu şekilde olmuştur⁷⁶².

761 Savaş, “Türkiye’de Ziraat Eğitimi”, ss.14-16.; **Ziraat Okulları Broşürü**, ss.10-13.

762 Ö. Alkan, *age.*, s.313.; **Maarif Vekâleti, 1926-1927 İstatistik Yıllığı**, C 4, s.178.; **BİUM 1923-1932 Maarif İstatistikleri**, s.61.; **BİUM 1932-1933 Maarif İstatistiği**, ss.236-238, 240.; **BİUM 1933-1934 Maarif İstatistiği**, ss.428, 440.; **BİGD 1934-1935 Kültür İstatistiği**, ss.360-361, 372.; **BİGD 1935-1936 Kültür İstatistiği**, ss.250, 256.; **BİGD 1936-1937 Kültür İstatistiği**, ss.253, 260.; **BİUM 1937-1938 Maarif İstatistiği**, ss.273, 281.; **BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği**, ss.410-411, 423.; **BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği**, ss.414-415, 429.; **BİUM 1940-1941 Maarif İstatistiği**, ss.430-431, 448.; **BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği**, ss.444-445, 461.; **BİGM 1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri**, ss.460-461, 477.; **BİGM 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.66-67, 88.; **BİGM 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.70-71, 92.; **BİGM 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.80-81, 105.; **BİGM 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.78-79, 103.; **BİGM 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.108-109, 135.; **BİGM 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.134-135, 163.; **BİGM 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.154-155, 179.; **BİGM 1953-1960 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.403-404, 547.; **BİGM 1960-1961 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.170, 314.; **BİGM 1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.237-238, 420.; **BİGM 1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.144, 262.

Tablo –51

Bursa Ziraat Mektebi Öğrenci–Öğretmen Mevcudu ve Yıllara Göre Dağılımı

Bursa Ziraat Mektebi						
Yıllar	Öğrenci			Öğretmen		
	E	K	Toplam	E	K	Toplam
1923-1924	80	-	80	8	-	8
1926-1927	94	-	94	11	-	11
1930-1931	112	-	112	13	-	13
1931-1932	40	-	40	12	-	12
1932-1933	48	-	48	8	-	8
1933-1934	46	-	46	7	-	7
1934-1935	46	-	46	9	-	9
1935-1936	53	-	53	6	-	6
1936-1937	74	-	74	10	-	10
1937-1938	97	-	97	10	-	10
1938-1939	115	-	115	11	1	12
1939-1940	144	-	144	14	2	16
1940-1941	161	-	161	17	2	19
1941-1942	156	-	156	10	-	10
1942-1943	150	-	150	12	-	12
1943-1944	122	-	122	9	-	9
1944-1945	132	-	132	9	-	9
1945-1946	164	-	164	12	-	12
1946-1947	153	-	153	15	-	15
1947-1948	121	-	121	15	-	15
1948-1949	88	-	88	15	-	15
1949-1950	66	-	66	16	1	17
1953-1954	114	-	114	17	3	20
1954-1955	123	-	123	20	3	23
1955-1956	150	-	150	20	3	23
1956-1957	109	-	109	19	3	22
1957-1958	96	-	96	13	3	16
1958-1959	111	-	111	13	4	17
1959-1960	167	-	167	18	4	22
1960-1961	164	-	164	20	1	21

1961-1962	183	-	183		14	4	18
1962-1963	141	-	141		16	3	19
1963-1964	197	-	197		15	4	19
1964-1965	243	-	243		13	5	18
1965-1966	293	-	293		20	6	26
1966-1967	293	-	293		18	4	22

Okulda derslerin yanı sıra öğrenciler için çeşitli bayram merasimleri, şiir yarışması, edebiyat günleri, konferanslar, güreş, futbol, voleybol, basketbol ve pingpong gibi çeşitli alanlarda kültürel açıdan da donatılmakta ve etkinlikler düzenlenmiştir⁷⁶³. Örneğin Bursa Ziraat Mektebi Toprak Bayramı gibi organizasyonlara da büyük ehemmiyet vermiş ve bölgede kutlamaların merkezi haline gelmiştir. Bu doğrultuda kutlanan Toprak Bayramı kutlamalarından birisi 1935 yılında gerçekleşmiştir. Bursa’da Halkevi köycülük Komitesi ve Bursa Ziraat Mektebinin elbirliği ederek yaptıkları Toprak Bayramı çok güzel olmuş ve bayrama pek çok kişi katılmıştır. Bayrama gelen köylüler önce Ziraat Mektebindeki bütün şubeleri gezdirilmiş ve ziraat aletleri gösterilmiştir. Saat 14.00’da başlayan merasim İstiklal Marşıyla açılmıştır. Daha sonra açış konuşmasında mektep müdürü İbrahim Fazıl Bey, toprağın ve toprak bayramının ne anlama geldiğini anlatmıştır. Akabinde mektepte yeni tesis edilen bir kayısı bahçesine gidilerek günün anlam ve önemine ithafen fidan dikimi yapılmıştır. Böylece köylüye fennî ağaç dikme usulünün ne kadar ehemmiyetli olduğu gösterilmiş ve ağaçlandırma çalışmaları özendirilmiştir. Ağaç dikimi bitince mektebin çok geniş harman alanına gidilerek eğlencelere başlanmıştır⁷⁶⁴. Okuldaki bir diğer kutlama 1937 yılında yapılmıştır. 21 Mart 1937’de yapılan Toprak Bayramı’yla ilgili verilen bilgide bayramın her sene olduğu gibi 1937’de de Ziraat Mektebinin yanında kutlanacağı belirtilmiş ve şöyle devam edilmiştir⁷⁶⁵:

“Sabahtan akşama kadar işleyecek olan otobüsler (10) kuruşa nakledeceklerdir. Halkevimiz Gösteriş kolu tarafından Himmetin oğlu piyesi temsil edilecek, Şar Bandosu güzel havalar çalacak Atletizm müsabakaları yapılacak, diğer eğlenceler tertip olunacak ve civar köylülerimiz de iştirak edeceklerdir.” Bu günün nasıl geçtiğiyle ilgili bilgiler şöyledir⁷⁶⁶: “*Toprak Bayramı bu yıl yine Tarım okulunda kutlandı. Bu yıl Bursamıza gelmiş ve burada yerleşmiş olan Orman okulunda beraberliği ile yapılan bu kutlamaya Halkevi Köycülük ve Gösteriş komiteleri de iştirak etmişlerdi. Ta sabahtan başlayan davetliler ve ardi arası gelmeyen otobüs dolu halk, civar köylüler sabayı doldurmuşlardı. Üç yüzden fazla davetliye yemek ikram edildi. Yemekten sonra Şar Bandosunun çaldığı Cumburiyet marşı ile merasim başladı. Ağaçlar dikildi. Bir taraftan Gösteriş kolu tarafından kurulan sahnede Himmetin oğlu piyesi, arkasından Tarım okulu okurları tarafından temsil edilen bir komedi halka ve köylülere gösterilmiş, şiirler, manzumeler okunmuş, diğer taraftan Pehlivan güreşleri, Atletizm, Voleybol müsabakaları yapılmıştır. ...Geç vakit yine bütün otobüsler davetlileri yerlerine götürdüler...*” Bayram esnasında köylü ve çiftçilerle hasbihal yapılmış ve mektebin spor alanında muhtelif spor şenlikleri ve gösterileri düzenlenmiş, yerel halk oyunları oynanmıştır. Daha sonra da köylüler ve halk geç vakitler mektepten büyük bir neşe ile ayrılmıştır.

763 Muhterem Çevik, “Bursa Bölge Ziraat Okulu (1891-1966)”, **Bursa’nın Köklü Eğitim Kurumları: Bursa Ziraat Mektebi**, 1. Baskı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay., İstanbul 2010, s.31.

764 “Bursa’da Halkevi Çalışmaları”, **Ulus**, 6 Nisan 1935.

765 **Bursa Sesleri Gazetesi**, 17 Mart 1937.

766 **Bursa Sesleri Gazetesi**, 24 Mart 1937.

Bursa Ziraat Mektebinde gerek gündelik işler için gerekse öğrencilerin okuldaki eğitim-öğretim işlerinde uygulamalı dersleri ve çeşitli organizasyonlar için oldukça geniş bir arazi tahsis edilmiş ve burada her türlü imkânı sağlayacak araç-gereç, makine ve çeşitli zirai laboratuvarlarla donatılmıştır. Böylece gerek öğrencilerin gerekse köylülerin her türlü ihtiyacı karşılanacak şekilde çok yönlü bir ziraat eğitimi verilmeye gayret gösterilmiştir. Bunun için Ziraat Mektebinde belirli bir plan ve program dahilinde tesisler oluşturulmuştur. Bunların içerik olarak dağılımı Tablo -52'de yer aldığı gibidir⁷⁶⁷:

Tablo -52

1958-1965 Yılları İtibariyle Okulun Arazi ve Bina Varlıkları

Arazi İsmi	Dekar
Bina ve Tesisler (Müştemilat)	65
Çam, Meşe ve Akasya Korulukları	95
Kümes, Ağıl ve Ahır	60
Sebze Bahçesi	70
Bağ	90
Meyve Bahçesi	120
Suni ve Tabii Çayırılar	505
Tarla Ziraatı Sahası	775
Toplam	1.780

1958 yılı itibariyle mektebin mevcut bina varlığında yer alan 65 dekarlık alanın içerik olarak dağılımı ise şöyleydi⁷⁶⁸: İdare Binası 1 adet, Öğrenci dersane, yatakhane ve banyosunu ihtiva eden bina 1 adet, Tabiye ve Fizik, Tarla Ziraatı, Zootečni laboratuvarını ihtiva eden bina 1 adet, Ziraat Sanatları, Konserve imalathanesi ve laboratuvarını ihtiva eden bina 1 adet, Süthane binası 1 adet, Konserve Fabrikası 1958 yılı itibariyle inşa halinde olup toplamda 1 adetti. 1 adet Yonca Kurutma Fabrikası 1958 yılında hizmete girmişti. At ve İnek Ahır 2 adet, 250 başlık koyun ağılı 1 adet, Ambar ve tamirhaneleri ihtiva eden bina 1 adet, İşletme binası ve makine hangarı 2 adet, Bir tanesi 4, bir tanesi de 1 dairesel lojman 2 adet, Sera 3 adet, 8x30 m. ebatında hangar 2 adet, 7 x 25 m. ebatında çelik hangar 2 adet, Kümes toplamda 5 adet. Bunlardan 2'si 500, 1'i 400'lük, 1 adet de 200 tavukluk verim kontrol kümesi ve 1'i de kuluçkahane binasıdır. Bunlardan ayrı olarak 3 parça halinde 300 tavukluk kümesler vardır. 8 x 55 m. ebatında padoklu sığır sundurması 1 adet, Çamaşırhane binası 1 adet, Sundurma 2 adet, Bağ-Bahçede yer alan kulübe 2 adet, Meyve Kurutma Fırını 2 adet, Transmisyon tertibatlı sulama kuyusu 4 adet, 15 m. yüksekliğinde ve 40 ton kapasitesinde su deposu 1 adet.

1958 yılı itibariyle mektebin bünyesinde bulunan mevcut hayvan varlığının içerik olarak dağılımı ise şöyleydi⁷⁶⁹: İnek 23 adet, Boğa 2 adet, Düve-Dana 31 adet, Buzağı 5 adet, Merinos koyunu 118 adet, Merinos kuzu 207 adet, Merinos toklu 43 adet, Kıvırcık koyun 19 adet, Kıvırcık toklu 9 adet, Tavuk 1817 adet, Günlük civciv 15.600 adet, Damızlık yumurta 31.418 adet, Yemeklik yumurta 89.243 adet, Horoz 203 adet olmak üzere sınıflandırılmıştı. Nitekim Bursa Ziraat Mektebinin bütçesi ve masrafları iki şekilde karşılanmaktaydı. Bu masrafların ilki devlete ait muvazene-î umumiye kanun layihası gereğince ve Ziraat Vekâletinin genel bütçesinden ayrılan ödenekten, ikincisi de mektebin kendi döner sermayesinden elde

767 Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri, s.13.; Çevik, ss.32-33.

768 Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri, s.14.

769 Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri, ss.15-16.

edilen gelirlerden sağlanmaktaydı. Bu bağlamda ilk olarak Cumhuriyet Dönemi hükümetleri her yıl mektebin kadro masrafları, işletme ihtiyaçları, inşaat ve tamirâtı ve sabit sermayesi için Ziraat Vekâleti genel bütçesinden ortalama 120.000–140.000 lira arasında değişen tahsisat vermekteydi. İkinci olarak da mektebin kendi döner sermayeli bütçesi vardı ve bu yıldan yıla farklılık gösterebilmekteydi. Örneğin, 1958 yılında Bursa Ziraat Mektebinin kendi ürettiği mamullerden elde ettiği tahsisat 653.613 liraydı. 1959 yılında mektebin sabit sermaye bütçesinin 1959 yılındaki malî bütçesi 1.295.625 liraya yükselmiş bulunmaktaydı. Mektep bütçesinin diğer kısmını da kendi bünyesinde ürettiği ürünlerin satış işlemlerinden sonra karşılamaktaydı. Örneğin 1958 yılında mektebin Zootečni şubesi 181.107 lira, Tarla Ziraatı şubesi 82.549 lira, Bahçe Kùltürleri şubesi 105.302 lira ve Ziraat Sanatları şubesi de 300.671 lira tutarında gelir elde etmiş ve mektebin bütçesine kazandırılmıştı. Mektep, ayrıca yetiştirmiş olduğu mahsulleri ve mamulleri kendisi tükettiği gibi, tanzim satışı rolünü oynamak ve yetiştirdiği mahsulleri tanıtmak maksadıyla şehir merkezinde açtığı satış yeri vasıtasıyla kıymetlendirebilmekteydi⁷⁷⁰.

Yukarıdaki görüldüğü üzere mektepte bölgenin hususiyetlerine göre ürünler yetiştirilmekte ve mektebin şehir merkezindeki satış mağazasında halkın hizmetine sunulmaktaydı. Mektebin ürünlerinin satışa sunulduğu ve ürünlerinin sergilendiği bir mağazası vardı. Bu noktada mektebin tesisleri ve arazilerinde 1966 yılında üretilen mamullerin isimleri ve kilo–litre ve adeti şöyleydi⁷⁷¹: Buğday (245.987 kg.), Yulaf (28.00 kg.), Mısır (22.050 kg.), Ayçiçeği (14.250 kg.), Yonca (106.485 kg.), Kuru ot (83.780 kg.), H. Pancarı (157.550 kg.), Şeftali (51.850 kg.), Elma (29.335 kg.), Çeşitli Meyve (14.385 kg.), Üzüm (42.440 kg.), Çeşitli Sebze (33.450 kg.), İnek-Koyun sütü (134.341 litre), Buzağı (32 adet), Piliç (2.243), Kuzu (93 adet), Yumurta (247.235 adet), Civciv (75.144 adet), Merinos Yapağı (627 kg.), Bal (455 kg.) Şişe sütü (62.155 litre), Şarap (6.835 litre), Meyve Suları (15.744 şişe), Meyve Konservesi (100 kg.), Sebze Konservesi (100 kg.), Yoğurt–Peynir–Tereyağı (31.188 kg.).

Bunun yanı sıra ilerleyen süreçte Bursa Ziraat Mektebinin hummalı çalışmalarına ve faaliyetlerine karşılık arazilerinde ve çalışmalarında daralmaya gidilmiştir. Bilhassa 1950 yılından sonra mektep arazisinin bir kısmı Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin iskanına tahsis edilmesi, mektep arazisinin küçülmesinin ilk adımını oluşturmuştur. Daha sonra bu arazi üzerinde Hürriyet, Adalet, İstiklal ve Bağlarbaşı mahalleleri teşkil edilmiştir⁷⁷². Arazinin diğer kısmının oluşturan Tayyare Meydanı’nın Kuzey–Güney pisti için lüzum görülen arazi de istimlak edilerek, Millî Müdafaa Vekilliği’nin 26.01.1942 tarih ve 95043 sayılı tezkeresiyle yapılan teklif üzerine, 3887 sayılı Kanun’un 1. maddesi gereğince İcra Vekilleri Heyetince havaalanı için tahsis edilmiştir⁷⁷³. Ayrıca arazinin diğer bir kısmı Ziraat Vekâletine bağlı kuruluşlara (İpek-böcekçiliği Araştırma Enstitüsü, Gıda Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü vb.) verilmiş, geriye kalan okuldaki hayvanların kaba yem ihtiyacının karşılandığı 800 dekarlık arazi de Jokey Kulübü’ne tahsis edilmiştir. Böylelikle Bursa Ziraat Mektebi arazileri zamanla çeşitli kuruluşlara dağıtılarak gitgide küçülmüştür. Daha sonra geriye kalan kısım, Ziraat Vekâletinin 25 Mart 1959 tarihli ve 3695/1359, 10639/558 sayılı yazıları üzerine ve 5433 sayılı Kanun’un 32. maddesi gereğince mütedavil sermayesinde taalluk edilen arazi ve tesisleriyle birlikte varlıklarının bütün hak ve vecibeleriyle birlikte İcra Vekilleri Heyetince 13 Nisan 1959 tarihinde Devlet Üretme Çiftlikleri Umûm Müdürlüğüne devredilmiştir⁷⁷⁴. 1959 yılında Devlet Üretme Çiftlikleri Umûm Müdürlüğüne devredilen mektep, 1967 yılında yeniden faaliyet göstermeye başlamış ve “Bursa Ziraat Meslek Okulu” adıyla çalışmalarına devam etmiştir⁷⁷⁵.

770 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.15-17.

771 Çevik, agm., s.34.

772 Koca, agm., s.24.

773 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 97-114-2., 09.02.1942.

774 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 152-16-20., 13.04.1959.

775 Koca, agm., s.24.

Bu tarihten itibaren arazilerin büyük bir kısmı dağıtılmış, mektep de 1967 yılında Ziraat Meslek Okulu haline getirilmiş ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu yönüyle Cumhuriyet’le yaşıt olarak sayılabilecek bir kurum olan Bursa Ziraat Mektebi, eğitim–öğretim süresince 1.841 teknik eleman yetiştirerek Türkiye’nin ziraat hayatına katkıda bulunmuştur. Nitekim Ziraat Mektebinin varlığı ve çalışmaları Bursa’nın tarımsal ürün kalitesi başta olmak üzere verimliliği ve rasyonel üretimi açısından kente önemli bir katkı sağlamıştır. Mektep ayrıca yalnızca Bursa tarımı açısından değil, Türkiye ziraatının gelişmesi konusunda da büyük etkisi olan kurumların başında gelmiştir.

2.3. İzmir–Bornova Bölge Ziraat Okulu

İzmir (Bornova) Ziraat Mektebi, 1922 yılında İzmir’in Yunan işgalinden kurtuluşundan sonra bölgenin en zengin ve mahsulü bol kazalarından biri olan Bornova’da kurulmuştur. Atatürk’ün bizzat İzmir’e kazandırmayı düşündüğü mektep, barut ve kan kokusunun ülkeyi henüz tam olarak terk etmediği bir tarihte, Aralık 1922’de inşa edilmiştir. Bu dönemde ülkenin iki temel sorunu olan eğitim–üretim sorununa parmak basmak amacıyla kurulan Bornova Ziraat Mektebi, İzmir merkezine yaklaşık 8 km. mesafede yer almaktadır ve mektebe tren yolu ile ulaşım sağlanabilmektedir. Bornova’nın iklim ve toprak yapısının ziraata elverişliliğinin yanı sıra ulaşımın da kolay sağlanıyor olması okulun burada kurulmasının başlıca nedenlerinden birisini oluşturmuştur. Orta dereceli bir ziraat mektebi olan bu okul, bağcılık–bahçecilik ve turfanda sebze alanında uzmanlaşmış, teorik ve uygulamalı ziraat bilgisi tam ve yüksek ahlak sahibi yurtsever ve doğa aşığı ziraatçı gençler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Nitekim okul idaresi bilhassa toprak sahibi ve çiftçi ailelerin çocuklarını alıp yetiştirmeyi tercih etmiştir. Mektebe, 1922–1928 dönemi arasında ilk mektep mezunları alınırken, daha sonra 1930’lardan itibaren ortaokulu bitirmiş, devlet imtihanını başarı ile vermiş, iyi ahlaklı, gürbüz ve yavuz gençler alınmaya başlanmıştır⁷⁷⁶.

1926 yılında mektep özelinde hazırlanan tanıtım risalesinde de belirtildiği gibi Bornova Ziraat Mektebi, Türk çocuğunu maddi ve manevî malûmatla teşhiz edecek, “kimseye muhtaç olmaksızın kendi hayatını kendi kazanan, müstakil dimağlı, hür ve cüretli yalnız, vatana tapar gençler yetiştirmek” gayesiyle faaliyet göstermiştir. Mektep, Türk çocuğunu Cumhuriyet rejiminin psikolojisi ve ideolojisini tamamiyle kavramış, Türkiye Cumhuriyeti için azamî derecede faydalı; üretici, milliyetçi, cumhuriyetçi ve istiklale aşık bir Türk genci haline getirmeyi amaçlamıştır. Mektebin ilkesi, “Halka dost, köylüye yar, hükûmete destek; iş de cemiyete rehber gençler” yetiştirmektir. Bu ilkeyle Türk çocuğunu, Türk toplumunun aktif vasıflarını taşıyan “öz, sadık ve temelli evlatları” yapmak, okulun en üstün hedefi olmuştur⁷⁷⁷.

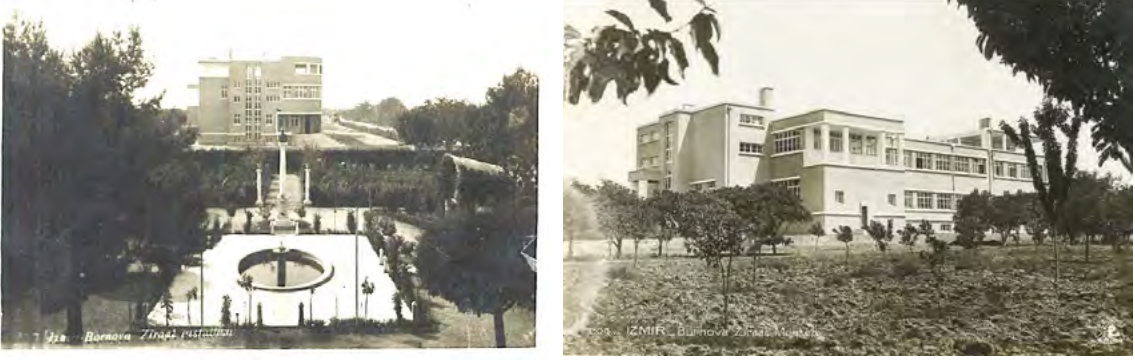
Bornova Tren İstasyonu’nun tam karşısında kurulan Ziraat Mektebinin mevkiisi, aynı zamanda muntazam bir yol ile İzmir merkeze bağlanmaktadır. Konumu ve şehre yakınlığı itibariyle mektebin üç tarafı dağlarla, bir tarafı denizle çevrilidir ve oldukça verimli toprağı olan bir ovada konumlandırılmıştır. Bornova namıyla adlandırılan bu sahada kurulan mektep; toprak, iklim ve ulaşım bakımından çok iyi bir mevkide tesis edilmiştir. Çünkü Bornova ve civarının bağları, zeytinlikleri ve bahçeleri Batı Anadolu tarım alanları içerisinde pek mühim bir yer tutmaktadır. Kışın ılık, yazın sıcak ve kurak bir havası olan Bornova’nın, etrafının daima verimli çehresi ve manzarası, her cinsten ağaçlıkları bünyesinde barındırması bakımından mektebin burada yer alması bağ, bahçe ve ağaçlıklar içinde insana düzgün ve fennî bir hayat yaşatabilecek güzellikteydi. Mevki olarak, bir yandan teorik ve pratik bilgiye sahip, çeşitli amaçlarla kurulan işletme ve teşekküllerde çalışabilecek elemanlar yetiştirecek olan Ziraat Mektebi, diğer yandan da Bornova ve civarındaki köylerin özelliğine göre araştırma yapacak ve kısa veya uzun vadeli kurslar açarak çevreye örnek olabilecek tarım faaliyetine ve üretime katkıda bulunacak yakınlıktaydı. Böylece çeşitli ziraat dallarındaki bilgiler doğrudan köylülerin ayağına götürebilecekti. Nitekim mektep, konum itibariyle de

776 Kırkpınar, **age.**, ss. 31-35.; “Türkiye Cumhuriyeti Ziraat İşlerinin kısa bir tarihçesi”, **Türkiye Ziraat Gazetesi**, Yıl: 2, S 15, (Ağustos 1939), ss. 240-242.

777 **İzmir Mıntıkâ Ziraat Mektebi**, Bilgi Matbaası, İzmir 1926, ss.11-13.

köylere yakın bir mevkide konuşlandırılmıştı ve başta fennî, içtimaî, malî alanda her türlü ihtiyaçları en kolay bir biçimde çiftçilere ulaştırabilecekti⁷⁷⁸.

Fotoğraf –35

1933 yılında inşa edilen Bornova Ziraat Mektebi modern binasının ön ve arka bahçeden görünümü.

Kaynak: **İzmir Büyükşehir Belediyesi, Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (APIKAM), Koleksiyonu**, İzmir 1933.; **İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B), Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar Koleksiyonu**, Foto: Ethem Ruhi, Katalog Nu: Bel_Mtf_026369, İzmir 1933.

Günümüzde Ege Üniversitesi merkez yerleşkesinin sınırları içerisinde yer alan Pandespanian Köşkü⁷⁷⁹ ile Ege Üniversitesi Hastanesi arasında uzanmakta olan geniş arazi, 1922 yılında Bornova Ziraat Mektebi haline getirilmiştir. Aralık 1922 tarihinde açılan Bornova Ziraat Mektebinin binasının bir kısmı (420 dekar) Harwey adlı⁷⁸⁰ bir İngiliz'den, diğer bir kısmı da 1925 yılında yine bir başka İngiliz vatandaşı olan Bayan Chasseaud'dan⁷⁸¹ istimlak yolu ile alınmıştır. Bu araziler içerisinde yer alan ve Bornova Ziraat Mektebinin de ilk idare binası olan yerleşim, günümüzde Sarı Köşk olarak da tanımlanan Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlık binası olarak faaliyet göstermektedir. Mektebe çeşitli zaman dilimlerinde yapılan istimlak sonucunda arazi miktarı giderek artmış ve ilerleyen yıllarda toplamda 950 dekara yükselmiştir. Buna göre mektebin 1922–1955 yılları arasındaki arazi varlığı ve bunların türevsel olarak dağılımı Tablo –53'teki gibidir⁷⁸²:

778 **İzmir Mıntıka Ziraat Mektebi**, ss.12-14.

779 1880'li yıllarda Pandespanian ailesi tarafından inşa edildiği bilinen ve ailenin Fransa'ya göç etmesi ile birlikte istimlak edilerek Türkiye Cumhuriyeti Maliye Hazinesi mülkiyetine geçen Pandespanian Köşkü, günümüzde Ege Üniversitesinin mülkiyetindedir. Bk.: Evelyn Calcas, **Gateways to the Past, Houses and Gardens of Old Bornova**, Bilgehan Basımevi, İzmir 1983, s.59.

780 **Hizmet**, 11 Eylül 1930.

781 **BOA**, HR.İM.00167.00014.002., 21 Teşrinisani 1341.

782 **İzmir Mıntıka Ziraat Mektebi**, ss.15-37.; Baha Saka, “Cumhuriyet'in Eserlerinden: Bornova Ziraat Mektebi”, **Anadolu**, 6 Mart 1935.; Muammer Balcıoğlu, “Modern Ziraatın Beşiği: Bornova Bölge Ziraat Okulu”, **Yeni Asır**, 11 Haziran 1952.; Bk.: Kırkpınar, **age.**, ss.55-64.

Tablo –53

Bornova Ziraat Mektebi Arazi Varlığı ve Dağılımı (Şubeler, Arazi Türü ve Dekar)

Bölüm/Şube İsimleri	Türü	Alan/Dekar
Bahçe Kültürleri Şubesi	Meyve Bahçesi	93
	Narenciye (Turunçgiller) Bahçesi	12
	Zeytinlikler	40
	Dutluk Bahçesi	10
	Sebze Bahçesi	47.5
	Amerikan Asma ve Üzüm Bağları	90 (50 dekarı çekirdeksiz üzüm ve Amerikan Asma bağı)
	Okalıptüs Ormanları	30
	Çiçek ve Botanik Bahçesi	12.5
Zirai İşletmecilik Şubesi	Buğday, Arpa, Yonca, Yulaf, Mısır vb.	544 (61 dekarı yonca)
Tarla Ziraatı ve Ziraat Aletleri Şubesi	Numune Bahçesi/Tarlası	34
Toplam	Bağ-Bahçe, Tarla ve Orman	913 (dekar)

Tablo –53’te görüldüğü üzere Bornova Ziraat Mektebi, öğrencilerinin nitelikli ve uygulamaya dayalı bir tarım eğitimi alabilmeleri için yaklaşık olarak 950 dekarlık oldukça geniş, kıymetli ve bereketli araziler oluşturmuştur. Bu arazilerin bir kısmı bağ olduğu gibi, bir kısmı da meyveliklerden oluşmaktadır. Arazinin en büyük kısmını tecrübe tarlası ve koleksiyon bahçeleri teşkil etmektedir. Öğrencilere bu arazilerde meyve fidanı bakımı, budanması, aşılama teknikleri, tarlaların çapalanması, üzümün hasadı ve kurutulması, turfanda sebzeçiliği öğretmek için sera yapılıma usulleri ve tatbikatı gösterilmektedir⁷⁸³. Diğer yandan da her yıl sonunda imtihanları bitecek olan son sınıf öğrencileri için, dönem sonunda 15–20 günlük kamp yaptırılmakta ve son sınıf öğrencileri, kamp sonrasında mektebe döndükten sonra diplomalarını almaktaydı. Böylece mezun olan öğrenciler, Ziraat Teknisyeni unvanı alarak ülke sathında tarımın modernleştirilmesi ve üretimin artırılmasına yönelik büyük bir çaba göstermekteydi⁷⁸⁴.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında İzmir’de inşa edilen Bornova Ziraat Mektebi, daha sonra Hükümet tarafından orta dereceli ziraat mekteplerinin eğitim–öğretim sistemlerinin yeterli görülmesi üzerine diğer zirai mektepler gibi, 1927 yılında zirai eğitimin ıslahına dair kanun gereğince kapatılma kararı alınmıştır. Mektep öğretmenleri de daha nitelikli bir eğitim almak ve kendi alanlarında uzmanlaşmak gayesiyle Avrupa’nın çeşitli ülkelerine eğitim almaya gönderilmiştir. 1930 yılında daha da modern bir görünüm kazandırılarak Türk evlatlarına teknik tarım bilgi ve becerisi kazandırmak maksadıyla yeniden açılan Bornova Ziraat Mektebi, 1933 yılında yeni modern bina varlıklarına kavuşmuş ve bu yerleşkede sunduğu tarımsal eğitim modeliyle ülkenin en güzide eserlerinden biri haline gelmiştir⁷⁸⁵.

783 Tufan Yazman, “Bornova Bölge Ziraat Okulu”, ss.4-5.

784 **Anadolu**, 31 Temmuz 1935.; **Akşam**, 19 Haziran 1938.; **Akşam**, 21 Mayıs 1939.

785 “Ziraat Vekâleti Ziraat Umum Müdürlüğünün Dört Yılda Bir Başardığı İşler Başlıklı Rapor”, **Ziraat Gazetesi**, S 5, 1935, ss.130-144.; “Kemalist Köyü Yaratacak Kadro”, **Karınca**, S 28, 1936, ss.31-34.; “Bornova Ziraat Mektebi yakında açılıyor”, **Anadolu**, 20 Ağustos 1930.; “Ziraat Mektebi”, **Hizmet**, 20 Ağustos 1930.; Bk.: Kırkpınar, **age.**, ss.65-75.

1930 yılında açılan Bornova Ziraat Mektebi, 1933 yılında yeni binalarına taşınmış ve ultra-modern mimariye sahip binaları ve koleksiyon bahçeleri ile öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Bornova Ziraat Mektebindeki eğitim-öğretim ve idare sistemi iki şekilde programlanmıştır. Fen ve İdare Heyeti olmak üzere bilimsel ve idarî olacak şekilde programlanan mektebin işleyiş düzeni buna göre şekillenmiştir. Bu doğrultuda mektebin eğitim-öğretim programının idari olarak bölümlenmesi ve faaliyet göstermesi, 1922-1930 ile 1930-1955 dönemlerinde farklı şekillerde sınıflandırılmış ve programlanmıştır. Buna göre mektebin ilk evresini kapsayan 1922-1928 döneminde verilecek eğitim-öğretim 8 branşta gruplandırılmıştır. Bu grupların sınıflandırılması şöyledir⁷⁸⁶:

1. Bahçivanlık, 2. Sanayi-i Ziraiye (Ziraat Sanatları), 3. Ziraat ve Alat-ı Ziraiye (Ziraat Alet ve Makineleri), 4. Nevasî (Bağcılık), 5. Hayvanat-ı Ziraiye ve Nebat (Hayvancılık ve Bitkiler), 6. Kimya ve Fizik, 7. Riyaziyat (Matematik), 8. İktisat ve Muhasebe-i Ziraiye ve Lisan. 1928 yılında zirai eğitimin ıslahına dair kanun gereğince yeniden dizayn edilerek modern bir şekilde tesis edilen mektebin ikinci evresi olarak bilinen 1930-1955 dönemi Avrupa tarzında verilebilecek eğitim sistemiyle 5 branşta toplanmış ve buna göre gruplandırılmıştır. Bu grupların sınıflandırılması ise şöyledir⁷⁸⁷: 1. Bahçe Kültürleri Şubesi, 2. Hayvancılık Şubesi, 3. Ziraat Sanatları Şubesi, 4. Tarla Ziraatı Şubesi, 5. Zirai İşletmecilik Şubesi.

Fotoğraf –36

Bornova Ziraat Mektebi öğrencileri üretim faaliyetleri ve uygulamalı dersleri.

Kaynak: **İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B), Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar Koleksiyonu**, Katalog Nu: Bel_Mtf_024473, 1930.

Bornova Ziraat Mektebinde idari olarak ayrılan yukarıdaki şubelerde öğretim teorik-uygulamalı olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Fennî ve İdarî olarak ikiye ayrılan bölümler, birer öğretmen idaresi altındadır ve öğretmenler her şubede kendi uzmanlık alanlarına göre görevlendirilmiştir. Her şubenin öğretmeninin eğitim ve idarî olmak üzere iki önemli görevi bulunmaktadır. Öğretmenler, evvela derslerde öğrencilere teorik olarak bilgi verir, daha sonra da uygulama saatlerinde öğrencileri bu bilgiler doğrultusunda donatırlar. Öğretmenlere uygulamalı ziraat derslerinde mektep bünyesinde çalışan çeşitli uzmanlar yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra mektebin öğretim kadrosu, ziraat yüksek öğretim mezunu ve Avrupa'nın çeşitli tarım merkezleri ve enstitülerinde çalışan hocalardan müteşekkildi. Okula ait alanların çeşitli bölümlerinde meyve, sebze, zeytin fidanları ve Amerika'dan getirilerek ekilen asma bağ çubukları yetiştirilmekteydi. Ayrıca üzümün kurutulması için modern tesisler, numune sebze bahçesi, meyve koleksiyon bahçesi, bir adet şaraphane, süthane, konserve fabrikası ve bölgedeki hayvan yetiştiriciliğine

786 İzmir Mıntıkâ Ziraat Mektebi, ss.14-39.

787 Balcıoğlu, "Bornova Bölge Ziraat Okulu", **Yeni Asır**, 11 Haziran 1952.; Tufan Yazman, "Bornova Bölge Ziraat Okulu", ss.4-5.

cevap verebilecek şekilde bir adet tavukhane bulunmaktaydı. Mektep içerisinde yer alan yukarıdaki her bir kısımda, öğrenciler uygulamalı olarak ziraat bilgisini bizzat görerek ve uygulayarak almakta ve donanım kazanmaktaydılar⁷⁸⁸. İdari olarak ise mektebin eğitim-öğretim dönemi boyunca birbirinden farklı idareciler görev almış ve mektebin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bunlar içerisinde ilk akla geleni ve belki de en önemlisi aynı zamanda mektebinde ilk müdürü olan Abidin Ege'dir. Abidin Bey'in yanı sıra çeşitli zaman dilimlerinde mektepte idarecilik yapan müdürler ve görev süreleri Tablo -54'te yer aldığı gibidir⁷⁸⁹:

Tablo -54

Bornova Ziraat Mektebi Müdürleri ve Görev Yılları

Dönem	Adı ve Soyadı
1922-1929	Abidin Ege
1929-1931	Faik Bey ⁷⁹⁰ -Hilmi Tefvik (Omay)
1931-1937	Hilmi Tefvik Omay
1937-1941	Hüseyin Avni Tunaboğlu
1941-1946	Muzaffer Erdem
1946-1950	Şemsi E. Çelebi
1950-1955	İzzet Baykal

Mektepteki eğitim-öğretim faaliyetlerine gelince mesleki dersler toplamda 14, genel kültür dersleri ise 16 dersten oluşmaktaydı. Bu derslerde verilecek mesleki eğitim için 8 kitap ve 6 adet ders notu verilirken, genel kültür dersleri içinse toplam 13 kitap ve 6 adet ders notu hazırlanmıştır. Dolayısıyla teorik olarak verilen genel ve mesleki ders içerikleri, bu kitaplar ve notlara göre işlenmiştir⁷⁹¹. Mektepte okutulan mesleki derslere ait not ve ders kitaplarının büyük bir kısmı, bizzat mektep öğretmenleri yahut diğer orta dereceli ziraat mektepleri öğretmenleri tarafından hazırlanmıştır. Bu ders materyalleri arasında örneğin şu kitaplar yer almıştır: Abidin Ege (Sebzecilik), Rıfat Ekin (Umumî Zootečni), Şeyda Kerestecioğlu (Umumî Tarla Ziraatı), Fikri Karaesmen (Hayvancılık), Mehmet Hemşinlioğlu (Arıcılık, Tavukçuluk), Şemsi Çelebi (Meyvecilik), Fazıl Keyder (İktisadi Ziraî), Ali Sati Ekinci (Hususi Sebzecilik), Ali Sati Ekinci (Pratik Aşıcılık), Refet Öncel (Ziraat Sanatları), Ragıp Ziya Mağden (Türkiye'nin Ziraî Varlığı), A. Refet (Pratik Bağcılık), Mubin Halit Onaran (Bağcılık), Hilmi Tefvik Omay (Meyvecilik), Lütfü Eker (Umumî Tarla Ziraatı -I. ve -II. Sınıflar için)⁷⁹².

788 **İzmir Mıntıka Ziraat Mektebi**, ss.38-44.; "Ecoles Et Instituts D'Agriculture: Ecole Modéle d'Agriculture de Bornova", **Guide D'Izmir**, Publications De L'association Des Amis Des Antiquites D'Izmir Et Ses Environs, No: XXI, İstanbul 1934, ss.169-173.; İkinci, "İzmir Tarım Okulu", s.17.

789 Kırkpınar, **age.**, s.78.

790 1931 yılında hususi bir mahiyette Ziraat Vekâleti kurulana kadar, ziraat mektepleri İktisat Vekâleti bünyesi altında toplanmıştır. Bu süre zarfında (1929-1931 yılları arasında) ziraî eğitimin ıslahına tabi tutulan Bornova Ziraat Mektebi müdürlüğüne İktisat Vekâleti eski kurumlar şubesi müdürü Faik Bey getirilmiştir. Bk.: Akşam, 25 Teşrinisani 1929.; Hakimiyeti Millîye, 17 Ağustos 1930.; Müdür muavinliğini görevini de 1930 yılı içerisinde okula gelen Hilmi Tefvik (Omay) Bey yürütmüştür. Aynı yıl içerisinde Faik Bey ayrılmış ve Hilmi Tefvik Bey okul müdürlüğüne getirilmiştir. Bk.: **Yeni Asır**, 1 Mayıs 1935, s.7.

791 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, C 33, İçtima: 4, İnikat: 77, 19 Haziran 1927, s.263.

792 Mağden, **Ziraî Öğretim**, ss.48-49.; Kırkpınar, **age.**, s.102.

Tablo –55

Bornova Ziraat Mektebinde Eğitim–Öğretim Dönemleri ve Teorik Olarak Verilen Ders İsimleri⁷⁹³

Sınıf	Eğitim-Öğretim Dönemleri	Teorik Dersler
1. Sınıf	I. Sömestire Dönemi	Hesap, Hendese (Geometri), Umûmî Coğrafya ve Tabii (Doğa Bilimleri), Türkçe ve Fransızca.
	II. Sömestire Dönemi	Kimya, Fizik, Hesap, Türkçe, Fransızca, Nebatat (Bitki Bilimi), Hıfzu's Sıhha (Sağlık Bilgisi), Alat-ı Ziraiye (Ziraat Aletleri).
2. Sınıf	III. Sömestire Dönemi	Fennî Eşçar (Ağaç Bilimi), Kimya, Fizik, Türkçe, Fransızca, Nebatat (Bitki Bilimi), Tabakat, Umûmî Ziraat, Umumi Mevaşi, Millî İktisad-ı Millî ve Ziraiye (Millî İktisat ve Ziraat), Alat-ı Ziraiye (Ziraat Aletleri).
	IV. Sömestire Dönemi	Sütçülük, Fennî Eşçar (Ağaç Bilimi), Müsaha, Fransızca, Nebatat (Bitki Bilimi), Hayvanat-ı Ziraiye, Umûmî Ziraat, Umûmî Mevaşi, İktisad-ı Millî ve Ziraiye (Millî İktisat ve Ziraat).
3. Sınıf	V. Sömestire Dönemi	Hususi Mevaşi, Bağcılık, Sebzeçilik, Ziraat-ı Hususiye, Sanayi-î Ziraiye, Arıcılık, Tavukçuluk, Böcekçilik.
	VI. Sömestire Dönemi	Hususi Mevaşi, Bağcılık, Sebzeçilik, Ziraat-ı Hususiye, Sanayi-î Ziraiye, Arıcılık, Tavukçuluk, Böcekçilik.

Bornova Ziraat Mektebinde yukarıdaki derslere ek olarak Botanik, Jeoloji, Ölçme, Tarih, Sosyoloji, Haşerat ve Zirai Mücadele ve Beden Terbiyesi ve Spor gibi dersler de verilmiştir⁷⁹⁴. Bunun yanı sıra mektep mezunlarının büyük bir çoğunluğunun Ziraat Vekâletinde yayımcı olarak görev alması sebebiyle, öğrenciler hem genel hem de mesleki kültür bakımından bulgulara dayalı bir ziraat eğitimine tabi tutulmuştur. Mesleki konular teorik ve pratik olarak öğretilmiş, ayrıca okul işletmesinde uygulamalı çalışmalara geniş zaman ayrılmıştır. Mektepte genel bilgi ve mesleki dersleri ile tatbiki çalışmalara ayrılan zamanın yüzdelik % oranları ise şöyledir⁷⁹⁵:

793 İzmir Mıntıka Ziraat Mektebi, ss.38-42.; TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, C 33, İçtima: 4, İnikat: 77, 19.06.1927, s.263.

794 İkinci, "İzmir Tarım Okulu", s.16.

795 Savaş, "Türkiye'de Ziraat Eğitimi", ss.14-16.; Ziraat Okulları Broşürü, ss.10-13.

Tablo –56

**Bornova Ziraat Mektebinde Genel ve Mesleki Dersleri ile Uygulama Derslerinin
Yüzdeler % Oranları**

Dersler ve Uygulamalar	Sınıflar		
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Genel Kültür Dersleri	55	37.5	22.5
Mesleki Dersleri	45	42.5	37.5
Uygulamalı Çalışma	-	20	40
Toplam	100	100	100

Bornova Ziraat Mektebi, 1922–1928 yılları arasında Bornova Mıntıka Ziraat Mektebi, 1930–1949 yılları arasında Bornova Ziraat Mektebi, 1949–1955 yılları arasında ise Bornova Bölge Ziraat Okulu olarak adlandırılmıştır. 1922–1928 arası süreçte okul ilk dereceli okul statüsünde faaliyet göstermiş ve adı Bornova Mıntıka Ziraat Mektebi olarak isimlendirilmiştir. 1930 yılında yeni bir hüviyet kazanan mektep, orta dereceli ve liselere muadil bir seviyeye yükselmiş, 1949 yılına kadar Bornova Ziraat Mektebi adıyla faaliyet göstermiştir. Bu tarihte toplanan Türkiye Ziraat Okulları Kongresi'nde alınan karar gereğince diğer orta dereceli ziraat okulları gibi Bornova Ziraat Mektebi, Batı Anadolu Bölgesi'nde tek ve yatılı bölge eğitim kurumu olması sebebiyle Bornova Bölge Ziraat Okulu adını almıştır.

Okul, öğrencilerine eğitim–öğretim sürecinde lise ayarında eğitim vermekle beraber onları ziraatın temel bileşenleri olan tohum, münavebe, sulama ve gübreleme mevzularında; yani çiftçiliğin dört ana meselesini kavramada uzmanlık sahibi kılmıştır. Mektep, bu faaliyetlerin yanı sıra küçük ve büyük çaplı olmak üzere çeşitli zirai araştırma çalışmaları yürütmüş ve birçok ile ve zirai kuruma tatbikat seyahatleri düzenlemiştir. Ayrıca çeşitli yöredeki çiftçilere ziraat kursları, konferans ve seminerler düzenlemiş; toprak bayramı, okula yapılan ziyaretler gibi etkinliklerde İzmir kentinde ön planda olmuştur. Nitekim, Ziraat Mektebi eğitim–öğretim sürecinde başta civardaki köylüler olmak üzere İzmir halkına modern tarım metotlarının gösterilmesi, tarım aletlerinin sergilenmesi, toprak reformunun önemi ve faydalarına yönelik konularda halkı bilinçlendirme görevi üstlenmiştir. Bunun yanı sıra Ziraat Mektebi, çeşitli bayram etkinlikleri vasıtasıyla Cumhuriyet'in kazanımlarını ve değerlerini aşılması, köylülere yemek organizasyonları ve zeybek gibi millî oyunları düzenlemesi bakımından İzmir halkını (köy–kent) birleştirme ve bütünleştirme gibi bir rol yüklenmiştir⁷⁹⁶.

1930 yılında eğitim–öğretim faaliyetine başlayan Bornova Ziraat Mektebinde bağcılık, meyvecilik, zeytincilik, tavukçuluk, jeoloji, köycülük, zirai iktisadi, konservecilik, şarapçılık, marmelat yapımı ve zirai mücadele usullerine yönelik birbirinden farklı zaman dilimlerinde kurs, konferans ve seminer gibi etkinlikler düzenlenmiştir. Bu etkinliklerin bazıları şehrin önde gelen askeri veya sivil yöneticileri tarafından, bazıları da mektepteki her konunun uzmanı olan öğretmenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Mektepte düzenlenen bu etkinliklerin temel amacı, bölgedeki bağ ve bahçe sahipleri başta olmak üzere köylü ve çiftçileri fennî bilgiyle donatmak; onları bu sayede tarımın geleneksel yöntemlerinden kurtararak daha bilinçli yapmak ve zirai üretimdeki verimi–kaliteyi yükseltebilmektir. Bu amaca yönelik olarak mektepte verilecek olan kurs ve konferans gibi etkinliklerin her birisi için, köylülerin ve çiftçilerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları verimli, modern pratik tesisler kurulmuştur⁷⁹⁷. Örneğin, İzmir Halkevi Köycülük şubesi Bornova Ziraat Mektebinde 40 köy öğretmeni yirmi gün süreyle misafir etmiş

796 Kırkpınar, *age.*, ss.191-239.

797 Kırkpınar, *age.*, s.206.

ve burada öğretmenlere, Ziraat Mektebi uzmanları tarafından ziraat, sağlık, toplum bilimi ve ilmi dersler verdimiştir. İzmir Halkevi Köycülük şubesi, Bornova Ziraat Mektebinde düzenlediği konferans yahut kurslarla yeni ziraat metotlarının köylere ve köylünün ayağına pratik şekilde götürüleceğine inanmıştır. Bu minvalde 14 Nisan 1940 tarihinde Bornova Ziraat Mektebi öğretmenleri, yapmış oldukları köy ziyaretlerinde yanlarına öğrencilerini de alarak köylülere zeytincilik, fennî arıcılık, ipek böceği yetiştiriciliği, meyve ağacı bakımı, budanması, aşılınması ve diğer ziraat konuları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda çeşitli bölgelere giden uzmanlar köylülere modern ziraat ve makineleri konusunda kurs ve konferanslar vermiş, bu etkinliklerde verilen teorik bilgiler bizzat uygulamalı şekilde gösterilerek köylerde birçok rehber çiftçi yetiştirilmesinde öncü olmuştur⁷⁹⁸.

Bornova Ziraat Mektebi, Cumhuriyet ve Toprak Bayramı gibi önemli merasimlere de İzmir kentinde öncülük etmiş, yeri geldiğinde bizzat katılım sağlamış yeri geldiğinde de bu etkinliklere ev sahipliği yapmıştır. Örneğin mektepteki toprak bayramı kutlamalarından birisi 1947 yılında arazi dağıtımlarının başlamasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Bu dönemde Hükûmet, bayramın beklentilerini karşılayacak şekilde kutlanılabilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda evvela Ziraat Vekâleti, kutlamalar hakkında valiliklere ve bünyesi altına bulunan tarımsal eğitim kurumlarına birer genelge göndererek, yasanın o güne kadarki gelişmelerini özetledikten sonra, Kanun'un uygulanmaya başlanmasıyla birlikte, bu durumun çeşitli zirai ve kültürel yayın, konferans ve söyleşi yoluyla halka anlatılması talebinde bulunmuştur. Bu çerçevede 1947 ve 1948 yılı içerisinde Ziraat Vekâletinin genelgesiyle birlikte başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere Türkiye'nin her bölgesinde toprak bayramı kutlamaları organize edilmiştir. 1947 toprak bayramı kutlamalarında Batı Anadolu'nun merkezi İzmir olmuştur. İzmir'deki kutlamaların adresi ise elbette ki Bornova Ziraat Mektebi olmuştur. İstiklal Marşı'nın okunmasıyla başlayan törene, Bornova Ziraat Mektebi bahçesinde devam edilmiştir. Tören zirai aletlerin tanıtımının yapılması, mektebin laboratuvarlarında uygulanan zirai bilgilerin halka anlatılması ve modern tarımsal metotların gösterilmesiyle devam edilmiş; ardından da zeybek eşliğinde millî oyunlar oynanarak, minnet ve şükran duygusuyla Atatürk Anıtı'na çelenk konularak sona ermiştir⁷⁹⁹.

Mektep eğitim-öğretim ve üretim faaliyetleri başta olmak üzere İzmir kentinde çeşitli etkinliklerde öncü kurum olma görevini üstlenmiştir. Nitekim, mektebe başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere 1933'te Sovyet Heyeti, 1934'te İran Şahı Rıza Pehlevi ve 1935'te de onu takiben Fransa eski Başbakanı Herriot tarafından ziyaret edilmekle kalmamış, kimi yabancı muhabirlerce de "İzmir'in simgesel eğitim kurumu" olarak gösterilmiştir. Bunda, Atatürk'ün gösterdiği yolda büyük bir çaba sarf eden İzmir Valisi Kazım Dirik'in payı büyüktür. Onun gayreti sayesinde Türk tarımının gelişmesinin bir nişanesi haline gelen Bornova Ziraat Mektebi, aynı zamanda Türkiye'nin en önde gelen eğitim kurumlarından birisi olan Ege Üniversitesinin oluşumuna da zemin hazırlamıştır. Nitekim okul, sadece Bornova'nın değil, tüm Batı Anadolu Bölgesi'nin çehresini değiştirecek çalışmalara imza atmıştır. İşte bu Ziraat Mektebi, 1955 yılında Ege Üniversitesinin kuruluşunda da temel olarak kabul edilmiş ve 1955 yılında Ziraat Fakültesine dönüşerek günümüze kadar önemini artırarak sürdürmüştür. Bu yönüyle Bornova Ziraat Mektebi varlığını koruduğu dönemde yetiştirdiği nitelikli insan gücüyle sadece tarımın gelişmesine hizmet etmekle kalmamış, aynı zamanda yörenin kentleşmesine de hizmet etmiştir⁸⁰⁰.

798 Rahmi Balaban, "Köylerde Ziraat Kursları", **Fikirler**, C 9, S 200, (15 Mayıs 1940), s.5.; Bk.: Kırkpınar, **age.**, ss.191-211.

799 "Toprak Bayramı", **Demokrat İzmir**, 17 Haziran 1947.; "Toprak Bayramı Halkevinde kutlandı", **İzmir'de Köycülük**, S 37, (Haziran 1947), ss.8-10.; "Toprak Bayramı", **Anadolu**, 16 Haziran 1947.

800 Kırkpınar, **age.**, ss.174-186.

Tablo –57

Bornova Ziraat Mektebi Öğrenci–Öğretmen Mevcudu ve Cinsiyet Olarak Dağılımı

Yıl	Öğrenci Mevcudu			Öğretmen Mevcudu		
	E	K	Toplam	E	K	Toplam
1923-1924	91	-	91	9	-	9
1924-1925	91	-	91	8	-	8
1926-1927	78	-	78	12	-	12
1930-1931	28	-	28	13	-	13
1931-1932	50	-	50	8	-	8
1932-1933	60	-	60	8	-	8
1933-1934	34	-	34	7	-	7
1934-1935	29	-	29	10	-	10
1935-1936	47	-	47	11	-	11
1936-1937	71	-	71	10	-	10
1937-1938	87	-	87	10	-	10
1938-1939	30	-	30	14	-	14
1939-1940	-	-	-	6	-	6
1940-1941	43	-	43	12	-	12
1941-1942	44	-	44	12	-	12
1942-1943	119	-	119	12	3	15
1943-1944	149	-	149	12	2	14
1944-1945	154	-	154	11	1	12
1945-1946	164	-	164	11	2	13
1946-1947	160	-	160	17	2	19
1947-1948	168	-	168	15	2	17
1948-1949	137	-	137	16	3	19
1949-1950	109	-	109	17	2	19
1953-1954	122	-	122	15	3	18

Tablo –57’de yer aldığı gibi Bornova Ziraat Mektebi, 1922–1955 yılları arasında eğitim–öğretim sürecinde Türkiye’deki ziraatına verdiği büyük hizmetlerle İzmir kentinin güzide kurumlarından birisi haline gelmiştir. 1928 yılına kadar mektepten 162 öğrenci mezun olmuştur. Bu tarihten sonra kontenjanı artırılan mektep, eğitim–öğretim hayatı boyunca paralı–parasız ve yatılı olmak üzere ortalama 2.000’den fazla öğrenciye eğitim imkânı sunmuştur. Bu öğrencilerden mezun olanların bir kısmı kendi arazisinde ve çiftliğinde, diğer bir kısmı da Ziraat Vekâletinin birbirinden farklı alanlarında verimli zirai sahalarda

çalıştırılmak üzere görev almıştır. Bu zirai kurumların başında Ziraat Vekâleti bünyesinde faaliyet gösteren zirai mücadele istasyonları, bağ–bahçe kültür istasyonları, pamuk ıslahı ve üretme çiftlikleri, teknik ziraat ve bahçivanlık okulları, ipek böcekçilik enstitüleri ve illere ait valilik makamları gibi müesseseler gelmiştir. Bornova Ziraat Mektebi, yalnızca bu kurumların her birisine nitelikli insan gücü desteğinde bulunmamış, Batı Anadolu Bölgesi’ndeki köylere rehber çiftçiler yetiştirmiş ve Türkiye’nin tarımsal altyapısının modernleştirilmesi amacıyla yönelik olarak birçok genç ziraatçıyı mezun ederek Türk zirai hayatına önemli katkıda bulunmuştur.

1955 yılına gelindiğinde Bornova Ziraat Mektebi yerleşkesi, Ege Üniversitesinin kuruluş yeri için kaçırılmayacak bir fırsat olmuştur. Nitekim 1955 yılında Ege Üniversitesinin iki kurucu fakültesinden birisi olan öne çıkan Ziraat Fakültesi, bu mektebin temelleri üzerine inşa edilmiştir. Ziraat Mektebi arazisinde açılmış olan EÜ. Ziraat Fakültesi, kuruluş aşamasından itibaren Bornova Ziraat Mektebi tesislerinden ve döner sermaye ile çalışan çeşitli zirai kuruluşlarından faydalanmıştır. Böylelikle Ziraat Mektebi, 1955 yılında Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesine devredilmiş ve tarihin tozlu sayfalarındaki yerini almıştır⁸⁰¹. Bu tarihten itibaren modernleşme ve çağdaş dünyayla bütünleşme amacıyla kurulmuş olan Ege Üniversitesi ise Bornova Ziraat Mektebinden aldığı zengin ve güçlü tarım disiplini ile bölgenin ve ülkenin en köklü yükseköğretim kurumlarından biri haline gelmiştir. Bu köklü kurum, Bornova Ziraat Mektebinden aldığı birikimle kültürel, sanayi, zirai ve ticari faaliyetleriyle öne çıkan Batı Anadolu’nun öncü eğitim kurumu olma özelliğini devam ettirmektedir.

2.4. Adana Ziraat ve Makinist Okulu

Ülkenin çeşitli bölgelerinde ziraat kültürünü yaymak, tarımda verimlik, kalite ve rasyonel üretimi artırmaya yarayacak tekniği öğretmek amacıyla açılan eğitim kurumlarından birisi de Adana Ziraat ve Makinist Mektebidir. Adana’da kurulması planlanan Ziraat ve Makinist Mektebinin esas gayesi, teorik–uygulamalı bilgisi tam ve yüksek ahlak sahibi yurtsever ve doğa aşığı ziraatçı gençler yetiştirmektir. Orta öğretim statüsüne sahip olacak olan bu mektep, tarım mesleğinde teorik ve pratik bilgiye sahip, çeşitli amaçlarla kurulan işletme yahut teşekküllerde çalışabilecek elemanları yetiştirmek, bulunduğu bölgenin özelliğine göre araştırma yapmak ve kısa yahut uzun süreli kurslar açarak çevreye örnek olabilecek tarım faaliyeti ve üretime katkıda bulunmak ve bölgedeki üreticilere damızlık intikal ettirmek amacıyla kurulmuştur⁸⁰². Mektep idaresi bilhassa toprak ve çiftçi ailelerin çocuklarını alıp yetiştirmeyi tercih etmekteydi. Bu mektebe daha önce (1911’de ilk kurulduğu dönemlerde) ilk mektep mezunları alınırken, daha sonra (1930’larda) ortaokulu bitirmiş devlet imtihanını başarı ile vermiş, vücudu sağlam, iyi ahlaklı, gürbüz ve yavuz gençler alınmaya başlamıştı⁸⁰³.

801 Mehmet S. Erem, “Ege Üniversitesi Açılırken...”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: V, Sayı: 69, (Ekim 1955), ss. 2-3.; Kemal Karhan, “Ege Üniversitesinin Kuruluşuna Dair”, **Yeni Asır**, 8 Mart 1955.; **Demokrat İzmir**, 25 Temmuz 1955.; **Ege Üniversitesi 60. Yıl Albümü (1955-2015)**, 1. Baskı, (Yayına Haz. Hakkı Bilgehan-İsmet Ertaş-Birol Akşit), Ege Üniversitesi Basımevi, Yayın No: 19, İzmir, 2015, ss. 316-320.; Bornova Ziraat Mektebi, binası ve laboratuvarlarıyla 1933 yılında oldukça modern bir yapıda inşa edilmişti. Mektep, Ziraat Fakültesi hüviyeti kazandığında; laboratuvarlarına alınabilecek ufak tefek araç, gereç ve gayet uygun bir teçhizatla eğitime başlayabilirdi. 1955 yılında Ege Üniversitesi Tıp ve Ziraat Fakülteleri laboratuvarları yeniden dizayn edilirken yalnızca lüzumlu görülen 100 adet mikroskop ve 23 adet masanın temin edilmesi bu durumun somut bir göstergesiydi. Bk.: **BCA**, Dosya No: 030. 18. 01. 02., Yer No: 141. 102. 5., 29 Kasım 1955.

802 “Zirai Kültür Müesseselerimizden: Adana Ziraat Okulu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, S 292, 1952, s.10.; Mağden, **Zirai Öğretim**, s.103.; **Onbeşinci Yıl Kitabı**, s.440.

803 “Türkiye Cumhuriyeti Ziraat İşlerinin kısa bir tarihçesi”, **Türkiye Ziraat Gazetesi**, Yıl: 2, S 15, (Ağustos 1939), ss.240-242.; **Hakimiyeti Millîye**, 20 Ağustos 1930.

Adana Ziraat ve Makinist Mektebinin kuruluşuna dair ilk nüveler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde görülmektedir. XIX. yüzyıl sonlarına doğru Anadolu coğrafyasının Güney bölgesinde bulunan Adana (Seyhan) Vilayeti'nin topraklarının verimli ve buna paralel olarak ticari tarımın gelişmiş olmasının yanı sıra Akdeniz iklimi ve coğrafi şartların üretim yapmaya elverişliliği, bölgede refah eğitim olanaklarını da beraberinde geliştirmişti. Adana'nın ziraat yönünden ehemmiyetine binaen Orman ve Ziraat Nezareti, bu bölgede bir numune tarlası tesis etmeye karar vermişti⁸⁰⁴. Bu karar üzerine Orman ve Ziraat Nezareti, 1890'larda Osmanlı coğrafyasının muhtelif bölgelerinde açtıkları ziraat mektepleri gibi Anadolu'nun Güney bölgesinde yer alan Adana şehrinde de modern zirai ürün ve aletleri kullanabileceği ve kalifiyeli elemanların uygulamalı olarak staj görebileceği şekilde modern ziraatın İmparatorluk genelinde yaygınlaştırılması amacıyla yönelik olarak bir Numune Tarlası tesis edildi⁸⁰⁵. Ancak zamanla Adana mıntikasında tesis edilmeye çalışılan ve modern zirai tekniklerin İmparatorluk genelinde yaygınlaştırılmasının bir ayağı olarak ortaya atılan numune tarlası projesi, oldukça yavaş işlemiş ve beklentileri karşılayamamıştır. Bu bağlamda 1905 yılından itibaren bölgede çalışmalara başlayan Orman ve Ziraat Nezareti, çiftçilere içinde bulunulan zaman gereğince ziraat ilmî ve fennini öğretmek için Adana Vilayeti'nde daha önce tesis edilmiş ve ıslaha muhtaç durumda olan Adana Numune Tarlasının genişletilip, daha da modern bir hale sokularak bu arazide yatılı bir ziraat mektebi kurulması planlanmıştır⁸⁰⁶. Adana Vilayeti'nde Seyhan Nehrinin doğu sahil kısmında yer alan numune tarlası arazisi, mektep için adeta biçilmiş kaftandı. Bu farkındalık üzerine bölgedeki Osmanlı yöneticileri, hemen resmî yazışmalarda bulunarak ilgili arazilerde 1911 yılında bir ziraat mektebi kurulması yönünde girişimlerde bulunmuşlardı. Bu doğrultuda merkezden gelen müspet karar ve dönemin Adana Valisi Cemal Paşa'nın da büyük hizmet ve gayretleriyle 1326/1911 yılında mevcut durumdaki Adana Numune Tarlası arazisinin Adana Ziraat Mektebine çevrilmesi yönünde bir karara varıldı⁸⁰⁷.

Böylece İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan Halkalı ve Bursa Ziraat mekteplerinde yetişen gençlerin gösterdikleri üstün başarı örneğinden hareketle Adana'da bir ziraat mektebi kuruldu⁸⁰⁸. 1910-1911 yıllarında açılan Adana Ziraat ve Makinist Mektebinin ilk adı Adana Ameliyat Ziraat Mektebidir⁸⁰⁹. 1910-1911 eğitim-öğretim döneminde Ziraat ve Makinistlik olmak üzere iki şube halinde ve yatılı olarak eğitim veren mektep, ilk döneminde 25 civarında öğrenci ve 5 adet de öğretmen ile öğretim hayatına başlamıştır. Daha sonra 1913-1914 eğitim-öğretim yılında öğretmen sayısı 6'ya, öğrenci sayısı ise 54'e yükselmiştir⁸¹⁰. Bu tarihten itibaren yaklaşık 4 yıl eğitim veren okul, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Adana'nın Fransızlar tarafından işgal süreciyle birlikte eğitim sürecine ara vermiştir. Türk İstiklal Savaşı sonrasında, şehrin Türk millî kuvvetleri tarafından düşman işgalinden kurtarılmasından sonra 5 Ocak 1922 yılından itibaren eğitimine kaldığı yerden devam etmesi kararı alınmıştır⁸¹¹.

804 BOA, BEO, 2333-174923, H- 30.02.1322.; **Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye (Adana)**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., C I, (Yay. Haz. İzzet Öztoprak-Cafer Güler-Murat Karataş-Güneş Şahin), Ankara 2014, s.63.

805 BOA, BEO, 318-23827, H-19.05.1311.; **Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye (Adana)**, s.64.

806 BOA, BEO, 1881-141051, H- 03.04.1320.; BOA, BEO, 2395-179616, H- 11.06.1322.; Ömer Kemal, "Adana Maarif Tarihinden: Ziraat Lisesi", **Türk Sözü**, 7 Teşrinisani 1934.

807 BOA, BEO, 3293-246958, H-15.03.1326.; BOA, BEO, 3333-249947, H-14.05.1326.; Ömer Kemal, "Adana Maarif Tarihinden: Ziraat Lisesi", **Türk Sözü**, 7 Teşrinisani 1934.; Adana'da kurulması planlanan ziraat mektebi ile ilgili görüşler için ayrıca Bk.: **Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi**, Dönem: 1, C 6, İçtima: 3, Birleşim: 89, 19.04.1327, s.117.

808 Mağden, **Zirai Öğretim**, ss.32-36.

809 BOA, ML.EE.M., 808-26., R. 20.05.1326.; "Adana Ziraat Okulu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, S 292, 1952, s.10.; **Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye (Adana)**, s.59.

810 Remzi Oğuz Arık, **Adana Ticaret Rehberi**, İstanbul 1924, s.150.; Ö. Alkan, **age.**, s.276.

811 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.18.; Mahmut Goloğlu, **Millî Mücadele Tarihi IV: Cumhuriyete Doğru (1921-1922)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2006, ss.187-191.; Kasım Ener, **Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış**, Hürsöz Matbaası, Adana 1990, s.307.; **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, s.281.

1922 yılında yeniden açılan Adana Ziraat ve Makinist Mektebinin diğer kısmını teşkil eden Makinist Mektebi tamirhanesinin alet ve araç-gereç açısından birçok eksikliği bulunmaktaydı. Makinist Mektebi eğitim-öğretime başlamıştı ancak öğrencilerin uygulamalı olarak mesleki derslerini tecrübe edebilecekleri modern zirai alet ve araç ve gereçleri eksik durumdaydı. Bu durumu Ziraat Vekâletine bildiren Adana Ziraat Mektebi Heyet-i İdaresi, eksikliklerin giderilmesi ve eğitim-öğretim sürecinin aksaksız bir şekilde ilerleyebilmesi için vekâletten yardım talebinde bulunmuşlardı. Bunun üzerine harekete geçen Ziraat Vekâleti, mektebin araç ve gereç ihtiyaçlarının temini için çeşitli şirketlerle görüşmeye başladı. Bu şirketlerden birisi de Budapeşte’de bulunan ve zirai alet ve makinelerinin kalitesiyle ünlü olan Sanomos Şirketi’ydi. Şirketle yapılan görüşmeler sonrasında mektebin ihtiyacı olan zirai alet, makine, araç ve gerecin temini için belirlenen bütçe tutarı 17.000 liraydı. Bahsi geçen zirai aletler için fiyat vekâlet tarafından kabul gördükten sonra İcra Vekilleri Heyetinin 27/28 Ağustos 1340/1924 tarih ve Ziraat Heyet-i Umumiyesinin 14279/10121 sayılı kararıyla resmî olarak onaylanmış ve kararlaştırılmıştır⁸¹². Bunun yanı sıra bu dönemde mektebin ihtiyacı olan harman makinesinin temini için de Ziraat Vekâleti, Hofer Srats Fabrikası’yla anlaşarak 3.000 liralık bütçe ile makinenin teminini sağlamıştır. 9 Teşrinievvel 1340/1924 tarih ve Ziraat Heyet-i Umumiyesinin 17792/11459 sayılı tezkiresi ve İcra Vekilleri Heyetinin kararıyla 19.10.1340/1924 tarihinde alımı sağlanmıştır⁸¹³.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında nitelik insan gücüne ihtiyaç duyulan en önemli alanlardan biri de ziraattı. Adana Ziraat Mektebi ve türevlerinin bu dönemde yaşadığı sıkıntılardan en önemlisi öğretmen eksikliğiydi. Bu eksiklik, Atatürk rehberliğinde başlatılan bilimsel iş birliği çerçevesinde dünya ziraatının önde gelen ülkeleri olan Almanya ve Macaristan gibi ülkelerin yardımlarıyla giderilmişti. Adana Ziraat Mektebi açısından bu yardımları gerçekleştiren en önemli ülkelerden birisi Macaristan’dı. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yıllarda Macaristan’da baş gösteren ekonomik sıkıntı ve işsizlik nedeniyle üniversiteyi bitiren gençler başka yerlerde kendilerine yaşam alanı aramaktaydı. Bunlardan birisi de Macaristan’dan gelen genç makine mühendisi György János’tu. János eşiyile beraber çalışmak için Türkiye’yi seçmişti. Buna neden Kanada, Amerika ve Avustralya gibi ülkelerin dışında Türkiye’nin diğer ülkelere göre Macaristan ile olan ulaşım kolaylığı idi. İstanbul ve Budapeşte arasında Orient Expres seferleri sık sık yapıyordu. Bununla birlikte 1922 yılında Adana’da açılan Adana Ziraat ve Makinist Mektebi için duyulan mühendis ve aynı zamanda öğretmen ihtiyacı evli genç çifti bu şehre yönlendirmişti. 1924 yılında Adana’ya gelen çift burayı çok beğenmiş hemen uyum sağlamışlardı. János’ta burada çalışacağı Ziraat ve Makinist Mektebini beğenmiş ve hemen çalışmalara başlamıştı. Bu minvalde mektepte bir yandan öğrencilere teorik dersler verirken, diğer yandan da okulda bir atölye inşa etmişti. Öğrencilere burada ayrıca uygulamalı olarak teorik derslerde işledikleri konuları tatbik ettiriyordu. 1930’lu yıllara kadar okulda görevine devam eden János, 1931 tarihinde Atatürk’ün Adana ziyaretinde tanışacak ve bu tarihten itibaren Ankara’da yeni görevine davet edilecekti. Atatürk, 16 Şubat 1931 tarihinde Adana şehrini 5. kez ziyaret etmişti. Bu ziyareti esnasında Adana Ziraat Mektebini de tetkik etmişti. Mektepteki çalışmaları oldukça başarılı bulan ve okuldaki ünüyle öne çıkan János, bu tarihten itibaren bizzat Atatürk tarafından Ankara Gazi Orman Çiftliğinde kurulacak olan demir fabrikasına müdür olarak davet edilmiştir. Bu ziyaret sonrasında Adana Ziraat Mektebi ile yolları ayrılan János, Gazi Orman Çiftliğine geçecek ve çalışmalarını orada sürdürecekti⁸¹⁴.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Mustafa Kemal Paşa’nın, Adana’daki ziyaretlerinin en önemlilerinden birisini eğitim kurumlarına yaptığı tetkikler oluşturmaktadır. Bu çerçevede 13 Ocak 1925 tarihinde Adana’ya gelen Mustafa Kemal Paşa, 19 Ocak 1925 günü bu eğitim kurumları içerisinde yer alan Adana Ziraat ve Makinist Mektebi ile Topçu Kışlası’nı ziyaret etmiştir. Ziraat Mektebinde çiftçilerle iyi tohum ve bilimsel ziraat yapılması hakkında fikir alışverişinde bulunmuştur. Bu sırada Ziraat Mektebi öğrencile-

812 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1., Yer No: 10-42-15., 07.09.1924.

813 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1., Yer No: 11-49-1., 19.10.1924.

814 Melek Çolak, “Bir Macar Çocuğunun Anılarının Işığında Atatürk ve Türk-Macar İlişkilerine Bir Bakış”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 21, S 63, 2005, ss.938-939.

rinden birisi, “Bu memleketin efendisi çiftçidir” ve “kılıçla alınan memleketler gider, sabanla kurtulanlar gitmez, kalır” sözlerini hatırlatarak bu sözü rehber edindiklerini ifade etmiştir. Bunun üzerine ayağa kalkan Mustafa Kemal Paşa⁸¹⁵:

“Mubitinizde geçirdiği dakikalar canımın en kıymetli, en istifadeli zamanları olmuştur. Bundan dolayı müfthirim. Memleketinizin iyi bir ziraat memleketi olduğu malûmdur. Tarz-ı ziraatın da iktisadî ve asrî olduğunu yakından görmekte seviniyorum. Eğer, arkadaş efendinin söylediği gibi, hizmetlerimiz varsa ve bunu mükâfatlandırmak istiyorsanız; tahsile hasrolunan zamanlarınızı boş geçirmemenizi, iyi bir çiftçi, asrî tekâmülât ve terakkiyata vakıf bir ziraatçı olmanızı, ziraat sahasında emin ve metin adımlarla yürümenizi kemal-i ciddiyetle talep ederim” diyerek öğrencilere çağdaş ve ilerlemeyi bilen birer ziraatçı olmaları nasihatlerinde bulunmuştur.

1923–1924 yılında Adana Ziraat ve Makinist Mektebiyle faaliyetine devam eden okulda 53’ü yatılı parasız, 5’i yatılı paralı, 2’si gündüzlü ve parasız olmak üzere 60, “Makinistlik Mektebi” nde ise 42’si yatılı parasız, 2’si gündüzlü ve parasız olmak üzere 44 öğrenci eğitim görmüştür. Okullarda bu dönem görev yapan öğretmen sayısı ise Ziraat Mektebinde 6, Makinist Mektebinde 4 olmak üzere toplamda 10’dur. Öğretmenlerin mezuniyetine bakıldığında ise Ziraat Mektebinde görev yapan öğretmenlerin 4’ünün yabancı darülfünun, 1’inin Halkalı Ziraat Mektebi Alisi, 1’inin Ziraat Mektebi, Makinist Mektebinde görev yapanların ise 3’ünün Sanayi Mektebi, 1’inin Halkalı Makinistlik Mektebi mezunu olduğu görülmektedir⁸¹⁶. 1926–1927 öğretim yılına gelindiğinde 8 öğretmenin görev yaptığı Ziraat Mektebinde 38, Makinist Mektebinde 30 olmak üzere 68 öğrenci eğitim görmüştür⁸¹⁷.

1922 yılında ikinci kez açılan Adana Ziraat ve Makinist Mektebi, ziraat eğitiminin ıslahına dair kanun uygulanma sürecine kadar eğitim–öğretim sürecine devam etmiş ve 1926 yılında 22, 1927 yılında da 16 talebe mezun etmiştir. (1933 yılında 19, 1934 yılında da 18 talebe mezun olmuştur). Bundan sonraki süreçte mektebe öğrenci alımı gerçekleşmemiş, son sınıfa geçmiş durumda olan 9 öğrenci de vekâletin emriyle İzmir’deki Bornova Ziraat Mektebine nakledilmiştir. Böylece zirai eğitimin ıslahına dair kanun gereğince 1927–1930 yılları arasında mektep kapalı kalmıştır. Mektebin Makinist kısmı ise 1924 yılında iki sınıf olmak üzere açılmış ve ziraat kısmı gibi eğitim–öğretim sürecine devam etmiştir. Bölge çiftçi ve üreticilerine lazım olabilecek makineleri işletmek ve tamir etmek gayesiyle kurulan makinist kısmı, birçok nitelikli eleman yetiştirmiştir. Bu kısımdan 1926 yılında 37, 1927’de 20, 1928’de 9, 1929’da 10, 1930’da 34, 1931’de 19, 1932’de 19 ve 1933 yılında da 21 makinist yetiştirerek Türk zirai hayatına katkıda bulunmuştur⁸¹⁸.

1928–1930 yılları arasında kapalı kalan Adana Ziraat ve Makinist Mektebi, 1930 yılında tekrar açılmıştır. 1932–1933 eğitim–öğretim yılında 8 öğretmenin görev yaptığı Ziraat Mektebinde 45, 3 öğretmenin görev yaptığı Makinist Mektebinde ise 21 öğrenci eğitim görmüştür⁸¹⁹. İki kısma ayrılan okulun birinci kısmında ortaokul, ikinci kısmında ise ilkokul mezunları yer almıştır. Ortaokul mezunları 3 yıllık,

815 **Cumhuriyet**, 20 Ocak 1925.; Taha Toros, **Atatürk’ün Adana Seyahatleri**, 1. Baskı, Seyhan Basımevi, Adana 1939, s.28.; Cezmi Yurtsever, Çukurova’da Tarımın Tarihi, Adana Ticaret Borsası, 50. Yıl, (Ed. Mustafa Özarslan), Adana 2013, s.92.; Necatı Yayıncıoğlu, **Atatürk ve Çukurova**, Adana Rotary Kulübü Yay., Kemal Matbaası, Adana 1996, s.79.

816 Ö. Alkan, **age.**, s.313.

817 **Maarif Vekâleti 1926-1927 İstatistik Yıllığı**, s.178.

818 Ömer Kemal, “Adana Maarif Tarihinden: Ziraat Lisesi”, **Türk Sözü**, 7 Teşrinisani 1934.; Örneğin 1933 yılında okulun makinist bölümünden mezun olan öğrencilerden Zülfü Can Efendi, Ömer Efendi, Abdullah Efendi, çeşitli illerde Selektör Makinistliğine tayin edilmiştir. Bk.: **Vakit**, 27 Ağustos 1933.

819 **BİUM 1932-1933 Maarif İstatistiği**, s.228., 242.

ilkokul mezunları ise 2 yıllık bir eğitime tabi tutulmuşlardır. Bu esnada ilkokul mezunlarına tarım makinelerinin kullanımını öğretilmiştir⁸²⁰.

1930 yılında Bölge Orta Ziraat Mektebi adını alan ve eskisine nazaran lise seviyesine muadil bir seviyeye çıkarılan Adana Ziraat ve Makinist Mektebinde öğretim süresi 3 yıla çevrilmiş ve ilk yıl haftada 22 saat kültür, 14 saat mesleki ders; ikinci yıl haftada 11 saat kültür, 25 saat mesleki ders; üçüncü ve son yılda da 5 saat kültür, 31 saat mesleki ziraat dersleri okutulmuştur⁸²¹. Mektepte mesleki derslerin nazariyatına olduğu kadar tatbikatına da büyük ehemmiyet verilmiştir. Bu suretle mezunlar iş hayatında bildiklerini aynı zamanda yaparak muhite faydalı olabilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Mesleki dersler tarla ziraatı, bağ-bahçe ziraatı, ziraat sanatları ve hayvancılık grupları altında toplanmıştır. Bu grupların konusu içerisine giren bütün bölümleri öğrenciler okuyup ve pratiği üzerinde aklî ve beceri sahibi olacaktı. Mektebin esas vazifeleri içinde öğretmenlerin ziraat mevzuları içerisinde öğretim ile ilgili olduğu kadar muntaka çapında yapılması lazım gelen tetkik, gözlem ve denemelerde bulunmak da vardı. Mektebin yardımcı hizmet vazifeleri içerisinde, Adana ve civarında bulunan üretici ve çiftçilerine iyi ve kaliteli tarla, bahçe ziraatını ilgilendiren tohum, fide, fidan ve damızlık küçük ve büyükbaş hayvan, yumurta dağıtmak ve aynı zamanda gerek çiftçi gerekse amatör ziraatçılara uğraşmak istedikleri sahalarla ilgili kısa ve uzun süreli kurslar açmak vardı⁸²².

Fotoğraf –37

Kaynak: **Akşam**, 1 Eylül 1933.; **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, Sayı: 292, (1952), s. 16.

820 **Seyhan Cumhuriyetin 15 Yılı İçinde**, Tan Matbaası, İstanbul 1938, ss.129-130.

821 Hamdi Unat, "Ziraatta Uzman ve Uzmanlık Okullarına İhtiyaç Vardır", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, S 28, (Mayıs 1952), s.3.; Yazıcıoğlu, s.5.; **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.20.

822 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.21.; "Adana Ziraat Okulu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, S 292, 1952, s.10.; **Akşam**, 1 Kanunuevvel 1932.

Adana Ziraat ve Makinist Mektebine kabul edilecek öğrencilerde bazı şartlar aranmakta ve öğrenciler giriş sınavında belirli usullere tabi tutulmaktaydı. Mektebe girebilmek için en öncelikli şart, ortaokul veya eğitimleri bu okula denk olan özel okullardan mezun olmaktı⁸²³. Bu şartı yerine getiren adaylarda, Adana Ziraat ve Makinist Mektebine girmek için başka özel şartlar aranırdı. Mektebin, çeşitli gazetelere verdiği ilanlara bakıldığında mektebe girmek isteyen adaylarda şu şartlar aranmaktaydı⁸²⁴: Mektebe orta mektep mezunlarından seçilenler evvela ön müsabaka yoluyla alınır. Daha sonra adaylar, mektebe alınacak miktarın ötesine geçtiği takdirde başka bir müsabakaya tabi tutulur. Mektep yatılı ve parasızdır. Birinci maddedeki niteliklerden başka mektebe girmek isteyen kişilerin aşağıdaki şartları taşımaları gerekir: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, nüfus cüzdanı veya onaylı sureti olmak, yaşı 18'den büyük, 14'den küçük olmamak, ücudu ziraatta dayanıklı olmak, sari hastalıklardan sağlam olduğunu tasdik edilmiş doktor raporu ile onaylamak ve aşı şahadetname ve adli sicil kaydı mazbatasına haiz olmak. Bu şartları taşıyan öğrenciler arasından bizzat ziraatla uğraşan çiftlik ve arazi sahibi evladı olduğunu nitelendirenler tercih olunacaktı. Kayıt ve kabul zamanı her yıl Ekim ayı başlangıcına kadardı. Taliplerin ya doğruca veya ziraat müdürü ve memurlar ve mahalli mülkiye memuru vasıtası ile Adana Ziraat ve Makinist Mektebi müdüriyetine üçer kıt'a fotoğraf ve vesaike müracaat etmeleri gerekmektedir. Buna karşılık olarak Makinist bölümündeki öğrencilerde ise şu şartlar aranmıştır: İlk tahsilini bitirmiş olmak, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, yaşı 15'den aşağı ve 16'dan yukarı olmamak, göz ve vücut hastalıklarından salim ve makinistliğe kavim olduğunu hekim raporu ile ispat eylemek, köy, çocuğu çiftçi çocuğu almak veyahut bir imalathanede yahut çiftlikte makinistlik, demircilik, tornacılık gibi sanatlar her birinde çalışmış olduğunu vesaikiye isabet etmek, mektebi bitirdikten sonra, köyünde, çiftliğinde veya bu yerlerde sanatla çalışacağını taahhüt eylemek⁸²⁵. Görüldüğü üzere mektebe alım şartlarında belirlenen hususlar öğrencilerin masa başında memur olarak değil, bizzat köylerde çiftçilere önderlik edecekleri şekilde belirlenmiştir.

Nitekim Adana Ziraat ve Makinist Mektebinde Ziraat Vekâleti hesabına eğitim gören bir öğrenci memuriyetine müteakip 5 yıl Ziraat Vekâletine veya izin aldığı takdirde diğer vekâletler kadrosunda çalışmaya mecburdu. Bu suretle mezunlar ziraat ve diğer vekâletlerin daire ve müesseselerinde ziraat öğretmeni veya ziraat teknisyeni unvanı altında çalışabilmektedirler. Gümrük ve İnhisarlar, İktisat ve Ticaret Vekâletleri, Devlet Su İşleri ve Karayolları, Şeker Çiftlik ve Şirketleri, Ziraat Bankası Umum Müdürlükleri, Devlet Ziraat İşletmeleri, Bağ-Bahçe Kültür İstasyonları ve bilûmum şirket ve kooperatifleri vb. iş sahaları bunların başında yer almaktaydı⁸²⁶.

Adana Ziraat ve Makinist Mektebinin 1911-1930 yılları arasındaki müdürleri sırasıyla şöyleydi: Nusret Bey, Faik Bey, Şevket Rıza Bey, Galip Bey, Fevzi Bey. 1930 yılından sonra Ziraat Fen Heyeti tarafından yeniden tanzim edilen Adana Ziraat ve Makinist Mektebi, yeni program dahilinde eğitime başlamıştı. Eğitim süresi üç yıl olan ve lise dengi eğitim verecek olan Adana Bölge Ziraat Mektebinin daha sonraki yıllarda müdürleri arasında sırasıyla şu kişiler yer almıştı⁸²⁷: Fazıl Keyder, Rahmi Altıncı, Muzaffer Erdem,

823 Cumhuriyet'ten evvel mevcut orta dereceli ziraat mekteplerine ilk mektebi bitirenler, hatta çok eğitimi olmayan bile alınırdı. Bu çocuklar gerek bilgi bakımından gerekse zirai mesainin muhtaç olduğu bedeni kuvvet yönünden orta ziraat mektebi tedrisat ve tatbikatına elverişli değildi. Cumhuriyet rejimi, memleketin ameli ve nazari bilgileri daha olgun ziraatçılara olan ihtiyacını gözden kaçırmamış ve bir taraftan kabul şartını orta mektep mezunu olmak derecesine çıkarmakla beraber bu mektepler programlarını lise tahsiline denk gelecek bir seviyeye yükseltmiş ve muallimlerini daha faydalı olmaları için Avrupa'da başta Almanya olmak üzere birçok yere tahsile göndermişti. Bk.: **Onbeşinci Yıl Kitabı**, ss.440-441.

824 **Türk Sözü**, 3 Ağustos 1934.; **Türk Sözü**, 2 Eylül 1934.; **Ulus**, 5 Ağustos 1942.; **Ulus**, 16 Ağustos 1943.; **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.22.

825 **Türk Sözü**, 2 Ağustos 1934.; **Türk Sözü**, 2 Eylül 1934.

826 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.22.

827 "Adana Ziraat Makinist Mektebi", **Hakimiyeti Millîye**, 7 Teşrinievvel 1931.; **Türk Sözü**, 29 Ağustos 1934.; **Hakimiyeti Millîye**, 11 Eylül 1932.; **Akşam**, 11 Eylül 1932.; **Vakit**, 7 Teşrinisani 1934.; "Adana Ziraat Mektebi Müdürü Değişti", **Vakit**, 7 Teşrinisani 1934. ; **Türk Sözü**, 4 Teşrinisani 1934.; **Akşam**, 1 Eylül 1937.; **Akşam**, 19 Teşrinievvel 1937.; "Adana Ziraat Okulu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, S 292, 1952, s.16.

Celal Bakırcıoğlu. Bunu yanı sıra okulun öğretmenleri arasında Bahçıvanlık şubesi öğretmeni Ragıp Ziya Bey (Mağden) dışında Lütfü Bey, Nihat Bey, Tahir Bey, Şakir Bey, Vehbi Bey, Aziz ve Mustafa Zihni Bey gibi öğretmenler bulunmaktaydı⁸²⁸.

1930 yılında yeni esaslarla açılan mektep bir çok eksiklerle karşılaşmıştı. İlk başta okul binaları tamirata muhtaç bir durumdaydı. Ziraat ve Makinist şubelerini bünyesinde barındıramıyordu ve bina durumu açısından oldukça yetersiz seviyedeydi. Bunun yanı sıra mektebin laboratuvarı yoktu ve hububat için ahır, mahsulat için ambar, tatbikat için hangar, demirhane, marangozhane, dökümhane, tamirhane mevcut değildi. Ziraat Vekâleti bunların büyük bir ihtiyaç olduğunu düşünerek inşaata başlanması için emir verdi. Bu geceli-gündüzlü çalışmanın sonunda eski bina tamir edildi ve boyandı. Yeni bir makinist mektebi binası, atölye binası, büyük bir ahır, tohum ıslah istasyonu, emraz ve haşerat laboratuvar binası yapıldı. Mektebin su ihtiyacı Seyhan'dan alınan su ile temin olunuyordu. Bahçelerin bir kısmını bununla sulamak mümkün oluyordu. Yeterli ölçüde tedbirlerle su ihtiyacını tamamen karşılamak zarureti hasıl oldu ve elektrik şirketi ile anlaşarak modern bir teçhizat ile mektebin her tarafı su ve atölye makineleri ile çevrelendi. Evvelce bütün bu işler için günde ortalama 10-12 lira sarf olunuyordu. Bu iki tesisat ile bu masraf 3-4 liraya indirildi. Yeniden açılan kuyulardan elde edilen temiz su ufak bir elektrik motoru ile depoya alınmakta ve öğrencilerin içme, yıkanma ihtiyacı karşılanmaktaydı. Seyhan Nehri kenarına yapılan büyük bir santrafor tesisatı ve elektrik motoru ile su mektebin en yüksek mahalline alınmakta ve bir dağıtım havuzu vasıtasıyla her tarafa sevk olunmaktaydı. Ayrıca bu sulama sistemiyle 500 dekarlık bir arazinin sulanması da mümkün hale gelmiştir. 1930 yılında 400 dekarlık tapulu bir arazisi vardı. Bu arazi üzerinde 4 dekar bağ, 5-10 dekar süs bahçesiyle birlikte fidanlık ve fideligi bulunuyordu. Mektebin ziraat kısmı kapalı olduğu için tarlalar ve sebze bahçeleri tamamen terk edilmiş durumdaydı ve harap bir haldeydi. Çift hayvanatı, damızlık ve ırgat hayvanları yoktu. Ziraat Vekâleti bu eksiklikleri göz önünde bulundurarak mektebe evvela çift hayvanı aldırdı ve bununla terk edilmiş olan tarlaların sürümü gerçekleştirildi. Ekimi yapılan kısım ancak 100 dekar kadardı ve mektebin numune tarlasının yanında terk edilmiş başka tarlalar da vardı. Bunlar da istimlak yoluyla satın alınarak mektebin bünyesine kazandırıldı ve bu surette arazi 1.000 dekara çıkarıldı. Bu arazi üzerinde ziraat tecrübeleri ve tatbikatı yapılmaya başlandı. Daha sonra Ziraat Vekâleti, mektebin arazisini genişletmek ve olumlu neticeler almak gayesiyle 350 dekarlık bir araziye daha istimlak ederek mektebin arazisine kazandırdı. Bununla beraber bu arazi için bir plan yapılmış ve programlanmıştı. Arazilerin türevsel olarak dağılımı buna göre olacaktı. Bu bağlamda sebze bahçesinin son yıllarda kaydettiği ehemmiyet ve ilerleme göz önüne alınarak bu sahanın önemli bir kısmı sebze bahçesi olarak tesis edildi. Bu sebze bahçesinde bölge üreticilerine faydalı olabilecek sebzelerin yetiştirilme usulleri gösterilecek ve tohumları dağıtılacaktı. Ürünler içerik olarak patlıcan, domates, kabak, fasulye ve İstanbul'dan getirilmiş olan enginardan oluşmaktaydı. Bunun yanı sıra evvelden tesis edilmiş olan 4 dekarlık eski bağ alanı yeniden ıslah edilmiş ve 4 dekarlık da muhtelif cinslerden oluşan Amerikan asma bağ çubukları, 10 dekarlık Manisa çekirdeksiz asma çubukları tesis edilmiştir. Mektepte yapılan tecrübeler sonucunda Çukurova Bölgesi'ne uyum sağlayan çekirdeksiz asma bağ çubuklarından görülen fayda üzerine 4 dekarlık yeni bir bağ alanı daha tesis edilerek toplamda 22 dekarlık bağ alanı oluşturulmuştur⁸²⁹.

Ziraat Mektebi kısmı, bu dönemde Adana bölgesindeki portakal tecrübe bahçelerinde yeni portakal cinsleri üzerinde incelemeler yapmıştır. Bu bahçelere birçok narenciye cinsleri içerisinde Filistin'den getirilen Valencia, Şamuti, Washington Neval fidanları dikilmiştir. Bu portakal çeşitlerinden Şamutiler orta boy, meyveleri gayet sulu, iri ve çekirdeği azdır. Washington Neval cinslerinin de meyveleri gayet iri ve uzunca, kabuğu ince ve çok kokuludur. Bilhassa bu portakal cinsleri ihracat için, dayanıklı olduğundan, gayet elverişlidir⁸³⁰. Ayrıca memlekette ağaç yetiştirilmesini teşvik maksadıyla Adana Ziraat Mektebi tarafından 1932 yılında ziraat müesseselerine meyveli ve meyvesiz türlerde olmak üzere ücretsiz olarak 28.000

828 **Vakit**, 27 Ağustos 1933.; **Türk Sözü**, 23 Haziran 1936.

829 Ömer Kemal, "Adana Maarif Tarihinden: Ziraat Lisesi", **Türk Sözü**, 7 Teşrinisani 1934.

830 "Portakal Cinsleri Üzerinde Tetkikler", **Akşam**, 21 Mayıs 1939.

ağaç dağıtımını yapılmıştır⁸³¹. İtalya’dan Adana Ziraat Mektebi numune bahçesinde üretilmek ve çiftçilere dağıtmak amacıyla nadide cinslerden narenciye fidanları getirilmiştir⁸³². Mektep tarafından 1938 yılına kadar 5.000 bağ çubuk ile 175.000 adet turunç, tatlı limon, limon, portakal, ağaç kavunu, kayısı, okalip-tüs, dut, akasya, yeni dünya, armut, elma, karabiber, mimoza, amber vs. gibi nebatlardan dağıtılmıştır⁸³³. Ayrıca Adana ilinde halkın tavukçuluğa, sütçülüğe, şarapçılığa karşı rağbetini artırmak için pek ziyade çalışılmıştır. Bu doğrultuda bizzat halk için kurslar açılmıştı. Bu kurslara girenler 15 gün içinde asrı tavukçuluğu, sütçülüğü, peynirciliği, yağcılığı ve buna eşdeğer durumdaki diğer sanatları öğrenmişlerdi. 15 gün sonra muvaffak olanlara birer ehliyetname verilmiştir⁸³⁴.

1934 yılında Adana Halkevi Köycülük şubesi tarafından Ziraat Bankası ile temasa geçilerek merkezde ve merkezin dışında bulunan çiftçilere buğday ve pamuk tohumlarının dağıtılması sağlanmıştır. Köylere sık sık gidilerek köylülere tarımsal, ekonomik, sosyal konular üzerine rehberlik etmiştir. Köprü Köyü’nde Halkevi adına ayrılan mahalleye yeterli miktarda ağaç diktirilmiştir. Adana Ziraat ve Makinist Mektebi tarafından şubeye verilen meyveli, meyvesiz ağaçlardan çeşitli köylere 1.985 fidan dağıtılmıştır⁸³⁵. Mektep bu göreviyle bölgede tarımı kalkındırmak için çiftçilerin eğitilmesi gerektiğinin farkında olarak çiftçilere modern ziraat usul ve yöntemlerini öğretmek amacını gütmüştür. Mektep İdare Heyeti, köylünün modern ziraat yöntemlerini doğru şekilde uyguladığı takdirde topraktan daha fazla ürün elde edeceğini belirtmekte ve köylüyü çiftçilik konusunda bilgilendirmek gerektiğini ısrarla vurgulamıştır⁸³⁶.

Bu tarihten itibaren 1960’lara değin bölgedeki üretici ve köy çocuklarına tarımsal eğitim hizmeti sunan Adana Ziraat ve Makinist Mektebinin arazi ve bina varlığı oldukça geniş bir yapıdaydı ve içerik olarak numune bahçesi, tecrübe tarlası, hayvancılık sahası, orman ve korulukları, okul binaları, lojman ve spor sahaları gibi türlerden oluşmaktaydı. 1911 senesinden itibaren gerek istimlak edilerek gerekse satın alınma yoluyla genişletilen mektebin 1967’ye kadar ki arazisi yaklaşık olarak 1.274 dekara ulaşmıştı. Buna göre mektebin yıldan yıla artarak devam eden arazi varlığı 1911–1967 yılları tespit edilmişti. Buna göre mektebin bu yıllar arasındaki arazi varlığı ve türünün dağılımı aşağıdaki tablodaki gibiydi⁸³⁷.

831 “Adana’da ağaç dikme faaliyeti”, **Akşam**, 6 Mayıs 1932.

832 “Narenciye Fidanları”, **Akşam**, 13 Mart 1932.

833 **Seyhan Cumhuriyetin 15 Yılı İçinde**, s.130.

834 “Adana Ziraat Mektebinde Kurslar Açıldı: Tavukçuluk”, **Akşam**, 24 Şubat 1935.

835 “Adana Halkevi”, **Adana Halkevi (Görüşler Kültür Dergisi)**, Cumhuriyet’in 15. Yıldönümü Onuruna Özel Sayı, Türk Sözü Basımevi, Adana 1938, ss.22-23.

836 “Adana Halkevi”, **Adana Halkevi**, ss.22-23.

837 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.18-20.; “Adana Ziraat Okulu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, S 292, 1952, s.16.

Tablo –58

Adana Ziraat ve Makinist Mektebi Arazileri ve Türevsel Olarak Dağılımı

Bağ–Bahçe Alanı (1188 Dekar)	Hayvan Mevcudu	Bina Mevcudu (86 Dekar)	Zirai Aletleri Mevcudu
100 Dekar Seyhan Nehri kenarında kum ve çakıl sahası	18 adet Sağmal İnek	1 adet Okul Ana Binası	12 adet Traktör
30 Dekar Orman ve Koruluklar	2 adet Düve	1 adet Mutfak ve Yemekhane Binası	1 adet Biçerdöver
772 Dekar Tarla Ziraatı Arazisi	19 adet Erkek-Dişi Dana	1 adet Ziraat Sanatlar Binası	1 adet Harman Makinesi
30 Dekar Hayvancılık Arazisi	1 adet Boğa	1 adet Süthane Binası	1 adet Selektör
256 Dekar Bağ–Bahçe Arazisi	1 adet At	1 adet 20 başlık ahır (Ambar ve Samanlık Dahil)	Yeterli Ölçüde Toprak İşleme Alet ve Edevatı
	20 adet Arı Kovanı	2 adet Ambar	-
	1812 adet Damızlık Tavuk ve Horoz	1 adet Alet ve Makine Hangarı	-
	3320 adet Piliç	1 adet Otomobil Hangarı	-
55 Dekar Mahsuldar Narenciye Bahçesi	-	1 adet Demirhane	-
20 Dekar 1957 yılında tesis edilen Narenciye Bahçesi	-	1 adet Tamirhane	-
35.5 Dekar 1959 yılında tesis edilen Narenciye Bahçesi	-	1 adet Marangozhane	-
26.5 Fidanlık	-	1 adet Soğuk Hava Deposu	-
26 Bağ	-	15 adet Lojman	-
7 Zeytinlik	-	-	-
60 Sebze Bahçesi	-	-	-
26 Yol ve dinlendirmeye terk edilen arazi	-	-	-

Tablo –59

Adana Ziraat ve Makinist Mektebinde Öğrenci-Öğretmen Sayısı ve Bunların Cinsiyet Esaslı Dağılımları⁸³⁸:

Yıllar	Adana Ziraat Mektebi				Adana Ziraat Makinist Mektebi			
	Öğrenci	Öğretmen			Öğrenci	Öğretmen		
	E	K	E	T		K	E	T
1923-1924	60	-	6	6	44	-	4	4
1926-1927	38	-	8	8	30	-	-	-
1930-1931	29	-	9	9	42	-	(9)	(9) ⁸³⁹
1931-1932	45	-	7	7	41	-	3	3
1932-1933	45	-	8	8	21	-	3	3
1933-1934	40	-	8	8	10	-	2	2
1934-1935	45	-	10	10	20	-	1	1
1935-1936	54	-	9	9	20	-	1	1
1936-1937	76	-	9	9	21	-	1	1
1937-1938	83	-	7	7	30	-	6	6
1938-1939	77	-	11	11	35	-	6	6
1939-1940	92	-	11	11	37	-	2	2
1940-1941	92	-	9	9	63	-	2	2
1941-1942	103	-	9	9	60	-	1	1
1942-1943	113	-	7	7	59	-	9	9
1943-1944	129	-	8	8	59	-	1	1

838 Ö. Alkan, age., ss.312-313.; Maarif Vekâleti 1926-1927 İstatistik Yıllığı, C 4, s.178.; BİUM 1923-1932 Maarif İstatistikleri, s.61.; BİUM 1932-1933 Maarif İstatistiği, ss.236-238, 242.; BİUM 1933-1934 Maarif İstatistiği, ss.428, 440.; BİGD 1934-1935 Kültür İstatistiği, ss.360-361, 372.; BİGD 1935-1936 Kültür İstatistiği, s.250, 256.; BİGD 1936-1937 Kültür İstatistiği, ss.273, 281.; ss.253, 260.; BİUM 1937-1938 Maarif İstatistiği, ss.273, 281.; BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği, ss.410-411, 423.; BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği, ss.414-415, 429.; BİUM 1940-1941 Maarif İstatistiği, ss.430-431, 448.; BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği, ss.446-447, 461.; BİGM 1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri, ss.462-463, 477.; BİGM 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.66-67, 88.; BİGM 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.70-71, 92.; BİGM 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.80-81, 105.; BİGM 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.78-79, 103.; BİGM 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.108-109, 135.; BİGM 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.134-135, 163.; BİGM 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.154-155, 179.; BİGM 1953-1960 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.403, 547.; BİGM 1960-1961 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.170, 313.; BİGM 1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.237, 420.; “Adana Ziraat Okulu”, İktisadi Yürüyüş, Yıl: 13, S 292, 1952, s.16.; BİGM 1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.144, 262.

839 1930-1931 eğitim-öğretim yılında Adana Ziraat Mektebi ile Adana Ziraat Makinist Mektebi öğretmenleri ortak çalışmaktadır ve mektebin bünyesinde bulunan 9 öğretmen her iki kısımda da ortak bir şekilde ve koordineli olarak çalışmaktadır. Bk.: BİUM 1923-1932 Maarif İstatistikleri, s.61.

1944-1945	125	-	10	10	58	-	8	8
1945-1946	144	-	7	7	89	-	7	7
1946-1947	187	-	11	11	50	-	8	8
1947-1948	131	-	12	12	60	-	7	7
1948-1949	128	-	15	15	59	-	7	7
1949-1950	110	-	11	11	-	-	-	-
1951-1952	85	-	9	9	-	-	-	-
1953-1954	116	4	24	28	-	-	-	-
1954-1955	109	3	16	19	-	-	-	-
1955-1956	112	1	13	14	-	-	-	-
1956-1957	107	-	12	12	-	-	-	-
1957-1958	109	-	12	12	-	-	-	-
1958-1959	119	-	14	14	-	-	-	-
1959-1960	126	1	16	17	-	-	-	-
1960-1961	141	1	20	21	-	-	-	-
1961-1962	151	-	12	12	-	-	-	-
1962-1963	154	-	16	16	-	-	-	-
1963-1964	204	2	15	17	-	-	-	-
1964-1965	253	2	14	16	-	-	-	-
1965-1966	300	1	17	18	-	-	-	-
1966-1967	294	2	17	19	-	-	-	-

Adana Ziraat ve Makinist Mektebi, köylünün ve köy çocuğunun zirai bilgisini artırmak ve tarımdan daha fazla verim almasını sağlamak amacıyla köy mekteplerinde, köy mektepleri muallimleri tarafından ziraat derslerinin verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla 1 Ağustos 1933 tarihinde Ankara, Bursa, İzmir ve Adana'da köy mektepleri muallimlerine yönelik "Köy Muallimleri Ziraat Kursları" açılmıştır. Adana'daki kurs, Ziraat Mektebinde, Vali ve Maarif Müdürü'nün idaresi altında İçel ve Gaziantep vilayetlerinden gelenlerle birlikte 8 müfettiş ve 42 köy muallimin katılımıyla başlamıştır. Kursu katılanlara hayvancılık, sütçülük, meyvecilik, bacılık, sebzeçilik, nebat hastalıkları, ilaçlama koruma çareleri, umumi ziraat, ziraat ürünlerinin satı usulleri ve kıymetlendirilmesi, ağaçlandırma, köy ileri, köyün sıhhi ileri ve küçük ziraat sanatları gibi konularda dersler verilmiştir⁸⁴⁰. Kursun süresi 40 gün olarak belirlenmiştir. 30 gün derslere, 10 gün de uygulamaya ayrılmıştır. Kursu katılanların barınma ve yiyecek ihtiyaçları Ziraat Mektebi tarafından karşılanmıştır⁸⁴¹. 1 Ağustos 1933 tarihinde açılan kursun 42'si köy muallimi ve 8'i de müfettiş olmak üzere toplamda 50 katılımcısı vardı. Teorik ve pratik olmak üzere programlanan kursun süresi 20 gündü. İlk 10 günlük teorik ders sürecinden sonra, ara dönemde verilecek olan 10 günlük dilimde bölgede bulunan bağ ve bahçeler ameli olarak tetkikler yapılacaktı. Son olarak da geriye kalan 10 günlük kısımda ilk 10 günde okutulan ve ikinci 10 günde tatbikatı yapılan derslerin ve bilgilerin tekrarı yapılacaktı. Bu bağlamda ilk 10 günlük ders sürecinden sonra ara dönem olarak belirlenen ikinci 10 günlük dilimde ameli tetkikatın ilk

840 "Köy Mekteplerinde Ziraat Bilgileri Okutacak Muallimler İçin", **Türk Sözü**, 21 Temmuz 1933.

841 "Köy Muallimleri Ziraat Kursu", **Türk Sözü**, 2 Ağustos 1933.

duraklarından birisini Adana Pamuk İslah İstasyonu ve Üretme Çiftliği oluşturmaktaydı. Kursiyerler öncelikle pamuk ıslah istasyonunu gezdikten sonra bölgedeki tecrübe çiftliklerini ziyaret etmişlerdi. Tetkik ziyaretlerinin ikinci durağı Dört Yol ve civarıydı. Yaklaşık iki gün sürecek olan Dört Yol’daki zirai tetkiklerin en önemli kısmı portakal bahçelerinde yapılacaktı. Bu kısımda portakal bahçelerinde meyvelere arız olan hastalıklarla mücadele yöntemleri ve aşı usulleri gösterilecekti. Tetkik seyahatinin üçüncü durağını ise Silifke civarında bulunan Atatürk’e ait çiftlik oluşturmaktaydı. Silifke Çiftliğinde başlayan seyahat daha sonra civar köylerdeki bağ ve bahçelerde yapılan tetkiklerde devam edecek; oradan da Gaziantep, Kilis ve Nizip’e geçilerek bu bölgedeki fıstık, çeltik, zeytin ve köylerin bahçelerinde zirai araştırmalar yapılacaktı. 3 günlük seyahat programının son aşamasını oluşturan bu kısımdan sonra amelî derslerde tamamlanmış ve kursiyerler mektebe dönmüşlerdi. Mektepte yapılacak olan son 10 günlük tekrardan sonra kurs 10 Eylül 1933’te kapanacaktı⁸⁴².

Adana Ziraat ve Makinist Mektebi kurs, seminer, sergi gibi etkinliklerin yanı sıra köylü ve kentteki vatandaşları birleştiren bir rol de yüklenmiştir. Bu doğrultuda Mektep, düzenlediği Toprak Bayramı kutlamalarıyla köy-kent birleşmesini sağlamış ve olumlu intibalar bırakmıştır. Nitekim 1945 yılından itibaren Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun kabul edilmesinden sonra, bu Kanun’un başta Türk köylüsü olmak üzere topluma anlatılabilmesi ve belirli bir destek sağlanabilmesi amacıyla uygulanan araçlardan birisi, Toprak Bayramı kutlamaları uygulamasıydı. 1945 yılından itibaren toprak dağıtımına paralel olarak Toprak Bayramı’nın tüm yurttaki kutlanabilmesi için gerekli çalışmalar başlatılmıştı. İlk dönem Toprak Bayramı kutlamalarında dikkati çeken en önemli nokta, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin yanı sıra diğer kentlerde de kutlamaların hayata geçirilmesi idi. Buna karşılık, ilk dönemdeki 1945 öncesi ve 1945–1946 yılı Toprak Bayramı kutlamaları, kanun henüz uygulanmadan; yani arazi dağıtımları başlamadan gerçekleşmiş, bu durum sonrasında gelişen süreç beklentilerin artmasına sebep olmuştu⁸⁴³.

Çukurova’daki Toprak Bayramı kutlamalarının merkezi Adana’ydı. Adana’da Toprak Bayramı etkinlikleri henüz Kanun’un resmî olarak kabul edilmediği bir süreçte; yani 1930’lu yılların ortalarından itibaren yapılmaya başlamıştı. Adana merkezinde yapılacak olan Toprak Bayramı kutlamaları Adana İl Ziraat Müdürlüğü, Adana Halkevi ve Adana Ziraat ve Makinist Mektebinin katılımı ve katkılarıyla programlandırılacak ve esaslandırılacaktı. Merkez ve kazadaki zirai kurumların yanı sıra özellikle Adana Ziraat ve Makinist Mektebinde köylülerin katılımıyla tören ve eğlencelerin düzenlenmesi planlanmıştı. Belirlenen program uyarınca şehir ve kazalar gündüz bayraklarla donatılacak, gece de her yer ışıklandırılacaktı⁸⁴⁴. Bu doğrultuda okuldaki programlardan birisi 22 Mart 1936 günü düzenlenmişti. Hazırlanan programa göre protokole uyacak şekilde başta vali ve muavini olmak üzere, çeşitli askeri ve sivil yöneticiler, Cumhuriyet Halk Partisi Adana ileri gelenleri, meclis üyeleri ve birçok daire müdürü, çeşitli gazeteciler ve civar köylerden gelen yüzlerce köylünün yanı sıra mektebin öğrencileri katılmıştır. Mektebin bahçesi ve salonları misafirlerle civardan gelen köylülerle dolu idi. Tören kapsamında her yıl olduğu gibi çiftçiliğe ilişkin makine alet ve edevatlarının sergilendiği büyük bir resmigeçit yapıldıktan sonra, köylülerle birlikte yemek yenilmiş, Ziraat Mektebi spor kolu öğrencilerinin yaptıkları spor hareketleri ve oynadıkları millî oyunlar ilgiyle takip edilmişti⁸⁴⁵.

842 “Adana’da Ziraat Kursu: Köy muallimleri mıntıkada bir tetkik seyahati yapıyorlar”, **Akşam**, 1 Eylül 1933.; “Adana Ziraat Kursu”, **Akşam**, 8 Eylül 1933.

843 Serkan Tuna, **Tek Parti İktidarında Toprak Bayramı Kutlamaları ve Toprak Reformu (1945-1949)**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2017, s.87.

844 “Toprak Bayramı”, **Türk Sözü**, 21 Mart 1935.; “Toprak Bayramı”, **Türk Sözü**, 22 Mart 1935.

845 “Toprak Bayramı Kutlandı”, **Türk Sözü**, 22 Mart 1936, s.1.; “Toprak Bayramı”, **Türk Sözü**, 23 Mart 1937.

Bununla birlikte Adana Ziraat ve Makinist Mektebi, 1949 yılına kadar bu isim altında faaliyet göstermiştir. Bu tarihte toplanan Ziraat Okulları Kongresi'nde alınan karar gereğince diğer orta dereceli ziraat okulları gibi Adana Bölge Ziraat Okulu adını almıştır⁸⁴⁶. 1958 yılına gelindiğinde ise okulda Ziraat Fakültesi mezunu 12 öğretmen, 5 adet de idari personel bulunmaktaydı. Bu yıl okuldan mezun olan öğrenci adedi ise 33 kişiydi. Ve okulda 1958 yılında ortalama 110 ton hububat, 15 ton kütlü (çekirdekli pamuk), 7 ton yumru köklü bitki, 50 ton ot, 66 ton Narenciye meyvesi, 36 ton sebze çeşitleri, 8.000 adet çeşitli fidan ve 200.000 yumurta üretimi yapılmıştı⁸⁴⁷. Bununla birlikte okulun yıllık bütçesi Devlet Hazinesi tarafından muvazene-i umumiye kanunu gereğince belirlenmiş ve her yıl okula ortalama 120.000 ile 130.000 lira tahsil edilmişti. Aynı zamanda sabit sermaye ile idare edilen bu işletmeye kanunen tanınan sermaye miktarı 30.000 lira kadardı. Mektep bu sermayeyi kendi çiftliğinde ve bahçesinde ürettiği ürünlerin satış işlemlerinden karşılamaktaydı⁸⁴⁸. Bunun için de İcra Vekilleri Heyeti tarafından yayımlanan kararlarla, ihtiyaçların ihale yolu ve pazarlık usulüyle temin edilmesi yönünde ilk adım atılırdı. Daha sonra alınan karar gereğince bölgenin yerel gazetelerine verilen ilan ve açık artırma usulüyle mektep ürünlerini satışa sunar ve elde edilen gelire mektebin çeşitli ihtiyaçları karşılardı⁸⁴⁹. Buna mukabil olarak okulun gelir-gider dairesi çerçevesinde 453.000 lira gider, 456.000 lira da geliri vardı⁸⁵⁰.

Ziraat Vekâleti, Ziraat İşleri Umûm Müdürlüğü tarafından idare edilen Adana Bölge Ziraat Okulu, vekâletin 13 Ağustos 1959 tarihli ve 10638/1359, 10639/1358 sayılı yazıları üzerine ve 5433 sayılı Kanun'un 32. maddesi gereğince mütedavil sermayesinde taalluk edilen arazi ve tesisleriyle birlikte varlıklarının bütün hak ve vecibeleriyle birlikte İcra Vekilleri Heyetince 31 Ağustos 1959 tarihinde Devlet Üretim Çiftlikleri Umûm Müdürlüğüne devredildi⁸⁵¹. 1967 yılında Adana Ziraat Mektebi kapatıldıktan sonra bölgedeki ürün çeşitliliği ve bereketli topraklarının varlığı Adana Ziraat Okulu gibi bir ziraat eğitimi verebilecek müessesenin kurulması ihtiyacını doğurmuştu. Bu bağlamda 1967 yılında Adana'da bir Ziraat Fakültesi kurulabilmesi için başlayan çalışmalar neticesinde 26.01.1967 tarihinde Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sabahattin Özbek'in önerisi ve genel kurul kararı ile Adana'da yeni bir Ziraat Fakültesi kurulması kararlaştırılmış ve 31.03.1967 tarihinde Ankara Üniversitesi Senatosu tarafından onaylanmıştı. Adana'da kurulacak olan Ziraat Fakültesinin etkinliklerine başlayabilmesi için bir ön koşul ve arazi gerekiyordu. Bu bağlamda bölgede yapılan tetkikler neticesinde Ziraat Fakültesi için tasarlanan arazi ve yerleşim için oluşturulan ilk mekan, Adana Ziraat Mektebinin 17.08.1970 tarihinde yapılan bir sözleşme ile Ziraat Vekâletinden geçici olarak alınmasıyla sağlanmıştı. Daha sonra ikinci adımda yürütülecek çalışmalarla Adana Ziraat Mektebinde yapılacak tamirat ve tadilat sonrasında okulun arazi ve bina varlıkları Ziraat Fakültesine aktarılabilirdi. Bu doğrultuda tadilat ve tamirat amacıyla başlayan çalışmalar Maliye Bakanlığının olumlu yönde görüşü ve Millî Eğitim Bakanlığının 16.11.1971 tarih ve 712.1/3318 sayılı yazısı üzerine 2490 sayılı Kanun'un 14. maddesi gereğince başlatıldı⁸⁵² ve mektebin arazi ve bina varlıkları üzerine yüksek zirai eğitim verebilecek bir eğitim yeni ve modern bir kurumunun temelleri atıldı.

846 Mağden, **Zirai Öğretim**, s.48.

847 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.22.

848 "Adana Ziraat Okulu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, S 292, 1952, s.16.

849 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 141-109-16., 28.12.1955.; **Türk Sözü**, 12 Ağustos 1934.; **Türk Sözü**, 2 Ağustos 1935.; Örneğin Adana Ziraat Mektebinin 1934 Haziran ayında çıkardığı ilanda mektebin muhtaç olduğu 50.000 kilo meşe veya çam odunu ile 5.000 kilo kömür ihtiyacı münakaşaya konulmuştu. Şartları anlamak isteyenler her gün mektep müdürlüğüne müracaat edebilecek ve 14 Ekim 1934 günü çıkarılacak olan müzayede usulünde talip olabileceklerdi. Bk.: **Türk Sözü**, 24 Eylül 1934.

850 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.22.

851 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 153-49-4., 31.08.1959.

852 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 274-86-3., 26.11.1971.

2.5. Erzincan Bölge Ziraat Okulu

Erzincan, gereksel tarihsel geçmişi gerekse coğrafi özelliğiyle topraklarının verimli ve sulak olması nedeniyle, çevre vilayetlere göre bağ ve bahçe ziraatı gelişmiş bir yerleşim yeridir. Ortaçağa ait birçok kaynakta Erzincan, bahçe mahsulleri bol ve havası güzel bir şehir olarak tasvir edilmiştir. İlin en önemli tarımsal alanını oluşturan Erzincan Ovası, verimli alüvyal toprakları, bölge ortalamalarına göre daha elverişli sıcaklık şartları ve ana ulaşım hatları üzerindeki konumu ile başta tarımsal potansiyeli olmak üzere, pek çok konuda dikkat çekici bir yöre olma özelliğini sürdürmüştür. Çeşitli seyyah ve araştırmacılar tarafından tarımsal bakımdan zengin, meyve bahçelerinin bolluğu ve yeşillikleriyle tarif edilen Erzincan Ovası ve çevresinden, Osmanlılar döneminde de önemli miktarda tarımsal üretim elde edildiği ve devletin bu ürünlerden oldukça yüksek miktarda vergi sağladığı bilinmektedir⁸⁵³.

Osmanlı idaresi altında olduğu zamanlarda da mamur bir şehir olduğu bilinen Erzincan, 1923 yılında Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra bu özelliğini korumuş ve devam ettirmiştir. Türk İstiklal Savaşı sonrasında Erzincan'ın devralınan ekonomik yapısının büyük oranda tarıma dayalı olması bu durumun somut bir yansımasıdır. Örneğin, 1925–1927 arası dönemde Erzincan dahilinde, 2.800 kilometrelik bir saha üzerinde 300–400.000 dekar arazide ziraat yapılmaktaydı. Bunun 200.000 dekara yakını buğday, 50.000 dekarı arpa ve geriye kalan fasulye, darı tarlalarıyla bağ ve bahçeler oluşturmaktaydı⁸⁵⁴.

Bereketli toprakları, iklim şartları ve çalışkan çiftçileriyle öne çıkan Erzincan ilinde ziraat kültürünü yaymak, zirai üretimi artırmaya yarayacak tedbirleri ve teknikleri öğretmek ve bu sayede de yeni ziraat tekniklerini köylü ve çiftçilerin ayağına götürmek maksadıyla atılan adımların en önemlisi ilde tarımsal eğitim veren bir okul açma girişimiydi. 1921 yılında Ankara'da açılan Ziraat Mektebi⁸⁵⁵ örneğinden hareketle ülkenin özgün koşullarına göre tarım okullarının açılması düşüncesi ortaya atılmıştı. Daha önce modern tarım araçlarının kullanılmasıyla başlayan zirai modernizasyon, yüzyılın sonlarından itibaren üretimin daha verimli yapılmasını sağlayacak tekniklerin öğretileceği eğitim kurumlarının açılmasıyla devam etmişti. Bu bağlamda İstanbul Halkalı'da, Bursa'da ve Selanik'te açılan ziraat okullarından yetişen öğrencilerin her biri tarımın gelişmesinde önemli roller oynamışlardı. İstiklal Savaşı'nın insan gücünü Anadolu köylüsünden sağlayan Ankara yönetiminin savaştan başarıyla çıktıktan sonra ilk el attığı konulardan biri ziraat eğitimi oldu. Bu bağlamda rejimin öncülerinin ilk işi, 1920'lerde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Mıntıka Ziraat Mektepleri açmak olmuştur⁸⁵⁶.

Bu karara müteakip olarak henüz Cumhuriyet'in ilan edilmeden evvel, Halkalı Ziraat Mektebi Alisinin yanı sıra 1922 yılında çıkartılan 254 sayılı Kanun'a göre⁸⁵⁷ 12 bölge merkezli olmak üzere Orta dereceli ziraat okulları açma kararı alındı. Kanun layihası Meclis'te yapılan oylamaya sunuldu ve yapılan oylama sonrasında toplam 162 milletvekilinin iştirak ettiği toplantıda 149 kabul, 2 ret, 11'de çekimser oyla okulların kuruluşu kabul edildi. Buna göre, okulların finansmanı Ziraat Bankasınca sağlanacak, eğitim biçimleri ve programları İktisat Vekâletince denetlenecekti⁸⁵⁸. Bu okullardan birisi de Erzincan Ziraat

853 Fahri Fuat Orsan, "Erzincan'ın İktisadî Durumu ve Bunun İslah Çareleri Hakkında Rapor", **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 2, (1 Nisan 1952), ss.90-94.

854 İsmet Miroğlu, "XVI Yüzyılın Başlarında Erzincan Şehri (1516-1530)", **Tarih Dergisi**, S 28-29, İstanbul 1975, s.79.; Bk.: **T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926**, s.382.

855 Aysal, agm., ss.359-396.

856 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: I, C 22, İçtima: 83, 31 Temmuz 1338/1922, s.72.

857 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: I., C 22., İçtima: 90., 24 Ağustos 1338/1922, s.332.

858 Ayas, **age.**, s.641.; "Türkiye Dahilinde Açılmış ve Açılacak Mıntıka Ziraat Mekteplerinin Ziraat Bankası Tarafından İdaresine Dair Kanun", **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: I., C 22., İçtima: 90., 24 Ağustos 1338/1922, ss.324-332.

Ameliyat Mektebi adıyla kuruldu⁸⁵⁹. 1923–1924 yıllarında mıntıka ziraat mektebi olarak faaliyet gösteren Erzincan Ziraat Ameliyat Mektebi, mıntıka ziraat mektebi adını alarak çalışmalarına başladı. Mektebin birinci sınıfında 24 öğrenci vardı ve bunlar ücretsiz olarak eğitim görmekteydi. Mektepteki öğretim işleri 6 öğretmen ve 4 memur tarafından yürütülmekteydi⁸⁶⁰. 1926–1927 dönemine gelindiğinde Erzincan Mıntıka Ziraat Mektebinin öğrenci sayısı toplamda 36 olarak tespit edilmişti⁸⁶¹. Ancak mektep, 1927 yılında çıkarılan zirai eğitimin ıslahına dair kanun gereğince diğer mıntıka ziraat mektepleri ıslah edilmek amacıyla kapatıldı. Bu tarihten sonra ülkede 4 adet orta dereceli ziraat okulu açma girişiminde bulunulurken, Erzincan Mıntıka Ziraat Mektebi ise öğretmen, araç–gerek ve diğer tesisatları ile birlikte yeni ziraat mekteplerine dağıtıldı.

1930’lu yılların ortalarına gelindiğinde ilin tarımsal yapısı göz önünde tutularak yeni bir ziraat mektebi açılması için çalışmalar başlatıldı. Bu doğrultudaki ilk karar, 27 Şubat 1935 tarihinde Erzincan’da toplanan il kongresinde dile getirildi⁸⁶². Daha sonra başlatılan çalışmalar üzerine 1927 zirai eğitimin ıslahına dair kanun gereğince kapatılan Erzincan Ziraat Ameliyat Mektebi, 1936 senesi Haziranı’ndan itibaren “Şark Mıntıkası Ziraat Mektebi” namıyla yeniden açıldı. Mektep müdürlüğüne de eski Konya Ziraat Ameliyat Mektebi müdürü Galip Kayalı getirildi. Mektebe doğu illerinden öğrenci alınacaktı. Alınacak öğrenci orta okulu bitirmiş olacağı gibi çiftlik ve arazi sahibi de olması şarttı. Bu mektepten çıkacak öğrenciler hükûmetten memuriyet istemeyecek; eğitim–öğretimini tamamladıktan sonra kendi çiftlik ve arazisinde çalışacaktı. Mektebin eğitim–öğretim süresi üç seneydi ve mektep yatılı bir bölge ziraat okulu olmanın yanı sıra okuldaki eğitim–öğretim parasızdı. Okula her yıl için otuzar öğrenci kabul edileceği ve böylece mektep öğrenci kadrosunun 3 yıl içerisinde doksan kişi olacağı belirtilmişti⁸⁶³.

Ancak 1939 tarihinde Erzincan’da yaşanan büyük bir deprem felaketi eğitimsel gelişmeleri olumsuz etkilemiştir. Erzincan depreminde, ilin büyük bir bölümü hasar görmüş ve şehir son yer değişikliğini bu tarihten sonra yaşamıştır. Resmî kayıtlara göre, bu depremde toplamda 32.968 kişi hayatını kaybetmiş; 116.720 adet binanın da tamamen yıkıldığı belirtilmiştir⁸⁶⁴. Depremin merkez üssü olan ve dolayısıyla en çok hasarın meydana geldiği Erzincan ilinde 9.189’u merkez ilçede olmak üzere 15.600 kişi yaşamını yitirirken; 14.401 bina yıkılmış, 4.043 bina ise ağır hasar görmüştür⁸⁶⁵. Kentte başta Hükûmet Konağı, Belediye Binası, Askeri Okul, Ordu Müfettişliği ve Orduevi gibi resmi binalar da dahil olmak üzere, adeta sağlam bina bırakmayan deprem sonrasında, söz konusu şehir alanı yasak şehir ilan edilerek, yeni Erzincan şehrinin kurulacağı iskan alanının belirlenmesi çalışmalarına başlanmıştır⁸⁶⁶.

1960’lı yıllara gelindiğinde il bünyesinde yeni bir ziraat mektebi açılması yeniden gündeme gelmiştir. Bu kapsamda I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda eğitimle ilgili olarak nitelikli iş gücü eksikliklerinin tespiti, yetişen insanların sayısı ve niteliği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda da ilk olarak tarımsal yayım ve öteki tarım hizmetlerinde istenilen gelişmenin ve başarının sağlanabilmesi, ancak aktif durumdaki

859 Ahmet Tevfik, “Ziraat Tedrisatı”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, C 2, s.2142.; Mağden, **Zirai Öğretim**, ss.43-55.

860 **Maarif Vekâleti 1339-1340 Ders İhsaiyyat Mecmuası**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341, ss.78-79.

861 **T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927**, s.383.

862 Fahri Fuat Orsan, “Erzincan’ın İktisadî Durumu ve Bunun Islah Çareleri Hakkında Rapor”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 2, (1 Nisan 1952), s.94.; Bk.: **BCA**, Dosya No: 490-1-0-0, Yer No: 494-1988-1.

863 “Erzincan Ziraat Mektebi”, **Akşam**, 23 Kanunuevvel 1935.

864 Ö. Sür, “Türkiye’nin Deprem Bölgeleri”, **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S 2, Ankara 1993, s.56.

865 Fatih Orhan, “Depremlerin Şehir ve Mesken Mimarisine Olan Etkilerine Coğrafi Bir Bakış: 1939 Erzincan Depremi Örneği”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 23, (Mart 2019), s.344.

866 Murat Arpacı, “Şehrin Çöküşü ve Hafıza Mekanının İnşası: 1939 Erzincan Depremi Üzerine”, **Kebikeç**, S 45, 2018, ss.222-227.

personelden daha çok yararlanmakla mümkün olabileceği üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bakımdan Ziraat Vekâleti, 1963 yılından itibaren kalkınma planında “mesleki eğitimin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi” hususiyetini yeniden ele almış, bu noktada usta ve orta dereceli teknik personel yetiştirmek üzere mevcut tarım eğitim programını düzenleme ve yeni tarım okulları açılması gerektiğini yatırım programında dikkatle ele almıştır⁸⁶⁷.

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda tarım eğitiminin geliştirilmesi ve tarım okullarının açılmasına yönelik alınan karar gereğince 1963 yılında Erzincan ilinde bir ziraat mektebi kurulması kararı alınmıştır. Bunda Erzincan ilinin coğrafi özelliği ve ürün çeşitliliği temel etken olmuştur. Bu sebeple yeni bir ziraat mektebi açılmasına yönelik çalışmalar neticesinde eski Erzincan (1939 depremi öncesi) kilise mevkisi civarında 1922 yılında kurulan Erzincan Ameliyat Ziraat Mektebi arazilerinde bir mektep kurulması kararlaştırılmıştır. 1939 yılı sonrasında yem üretme nebatları merkezi haline getirilen bu arazi ve binalar, 1945 yılından sonra deneme tarlası haline çevrilmek suretiyle bölgeye intibakı kolay sağlanabilecek mahsullerin çeşit ve yetiştirme denemeler üzerinde çalışılmıştır. 1957 yılında aynı çevrede bulunan küçük zirai müesseselerin birleştirilmesi sonucunda Mağçeliköy Fidanlığı’na da içine almak suretiyle deneme istasyonu adı altında çalışma sahası genişletilmiştir⁸⁶⁸. 1960 yılını takriben I. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde kalkınma hedeflerine uygun olarak memleketin ihtiyacı olan Ziraat Teknisyeni yetiştirmek gayesiyle matuf olarak 1961 yılında proje maliyeti 7.5 milyonu bulan bir bütçe ile Erzincan Bölge Ziraat Okulu tesislerinin inşaatına başlanmıştır. Bayındırlık Bakanlığınca yaptırılacak olan Erzincan Bölge Ziraat Okulu tesislerinin inşaatının başlamasına dair karar, Maliye Bakanlığının 11/08/1961 tarihli ve 90-17/22149-7169 sayılı yazısı üzerine 1050 sayılı Kanun’un 5209 sayılı Kanun’la değiştirilen 50 maddesine göre yaptırılacaktır. Bahsi geçen karar İcra Vekilleri Heyetince 23/08/1961 tarihinde onaylandı⁸⁶⁹.

Bu tarihten sonra inşaatına başlanan mektep, 1963 yılında 320 öğrenci kapasiteli ve yatılı bölge ziraat okulu olarak eğitim-öğretim hizmetine açıldı. Erzincan Bölge Ziraat Okulu müdürü Hilmi Gürkan, baş muavini Remzi Özmen, 2. Muavini ise Latif Karadağ’dı. Okul yönetiminde görev alan idari personel içerisinde Ahmet Saka, Cevat Atabey, Fahri Göncü, Fehmi Bugur, Mehmet Akpınar, Sırrı Akdemir, Zülfi Muti, Sıtkı Çörekçi vardı. Bunlardan başka okulda büyük emekleri olan diğer personel grubunda Aktif Hasan, Fevzi Efendi, İhsan Efendi, Mehmet Çavuş, Veli Dayı, Gayyu Efendi, Mustafa Efendi bulunmaktaydı⁸⁷⁰.

867 I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), s.187.

868 1948 yılı ve Yozgat doğumlu olan Halil Öcalan, emekli bir kamu personeli ve Ziraat Teknisyenidir. İlkokulu köyünde 1959 yılında bitirdikten sonra, evvela Niğde Koçaş Teknik Ziraat Okulu ve sonrasında Erzincan Bölge Ziraat Okulunu bitirmiş ve 26 yıl boyunca Ziraat Teknisyeni olarak görev yapmıştır. Halil Bey, Erzincan Bölge Ziraat Okulunun ilk mezunları arasında yer almaktadır ve buradaki eğitim-öğretim hayatını 3. derece ile tamamlamıştır. Oldukça donanımlı ve renkli bir simaya sahip olan Öcalan, ayrıca dışarıdan Yozgat Öğretmen Okulu ve Yozgat Lisesinde eğitim almış; 2 yıllık Ön Lisans ve 4 yıllık İktisat Fakültesini bitirmiştir. Bk.: Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).; Bk.: **Erzincan Bölge Ziraat Okulu 1966-1967 Mezunları Yıllığı**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1968.

869 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 162-45-10., 23.08.1961.

870 Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).; **Erzincan Bölge Ziraat Okulu 1966-1967 Mezunları Yıllığı**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1968.

Fotoğraf –38

Erzincan Bölge Ziraat Okulu genel görünümü ve müdürü- Yıl: 1963.

Kaynak: **Erzincan Bölge Ziraat Okulu 1966-1967 Mezunları Yıllığı**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1968.; Halil Öcalan'la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

Erzincan Bölge Ziraat Okulu, iki temel gayede faaliyet göstermektedir ve eğitim-öğretim sistemini buna göre şekillendirmiştir: 1. Eğitim, 2. Deneme-Üretme. Okuldaki eğitim-öğretim faaliyetleri, memleketin tarım alanında çeşitli işletmeler ile teşekküllerde çalışabilecek ve ileri ziraat metotlarını yayabilecek yeterlikte teknik ve pratik bilgiye sahip teknisyenler yetiştirmek üzere orta okula dayalı ve 3 yılı süreli lise muadili mesleki eğitim ve öğretim yapmaktadır. Ayrıca çeşitli kurslar düzenleyerek memleket tarımının teknik ve ekonomik icaplarına göre yapılması ve gelişmesinin temininde başlıca unsur olan her yaştaki kadın, erkek, çiftçi aile fertlerinin ziraatın her sahasında eğitim ve öğretim sağlamak amacıyla kurulmuştur. Okulun deneme ve üretme bölümünde ise bölge hususiyetlerini bünyesinde barındırılan mahsullerle ilgili çeşitli deneme yöntemleri geliştirmek ve bunlarla ilgili araştırma yapmak, çeşitli deneme usulleri sonrasında bölgeye en fazla intibak sağlayan ürünlerin yetiştirmesi ve üretilmesini sağlamak, okulun deneme tarlası ve numune bahçesinde yapılan tatbikat faaliyetleriyle çevresine örnek ve önderlik ederek; çeşitli deneme ve demonstrasyon tatbikatı ile bölge üreticilerine damızlık ürün intikal ettirmek, üretimi artırarak milli gelirin artmasına hizmet etmek gibi faaliyetler yürütülmesi planlanmıştır. Okul, üç sınıf ve 6 şubeden ibarettir. Eğitim-öğretim düzeni içerisinde okulda bir müdür, iki müdür muavini, 19 öğretmen, 3 ziraat teknisyeni, 7 idari personel, 31'de kadrolu personel idare edilmekteydi. Öğrencilerin 6 sınıflı bu şubelerde teorik olarak eğitim ve öğretim aldıktan sonra okul programına göre konularını bizzat yaparak ve görerek öğrenmeleri düşünülmüştü. Bunun için de öğrencilerin tatbikat yapılabilmesi için 39.265 dekar büyüklüğünde bir arazi tahsis edilmiştir. Ancak Erzincan Bölge Ziraat Okulunun yeni ve henüz yerleşmemiş bir eğitim kurumu olduğu göz önünde alındığında, verilen derslerin %80-90 oranında teorik olarak yapıldığı görülmüştür. Nitekim okulun ilk döneminde uygulamalı derslere yeteri kadar önem verilememiştir. Örneğin, öğrenciler küçük evcil hayvanlar dersinde kuluçka makinesini görmemiştir. Benzer şekilde bahçe kültürleri şubesinde öğrenciler ilk dönemde meyve fidanı aşılama dersinde aşı çeşitleri uygulamalı olarak yapılmamıştır. Bu ve buna benzer uygulamalar Koçaş Teknik Ziraat Okulunda verilirken aynı dönemde Erzincan Bölge Ziraat Okulu mezunları görememiştir⁸⁷¹.

871 Halil Öcalan'la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).; **Erzincan Bölge Ziraat Okulu 1966-1967 Mezunları Yıllığı**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1968.

Erzincan Bölge Ziraat Okulu eğitim-öğretim faaliyetlerini belirli bir metotta ve birbirinden farklı ihtisas gruplarına göre yürütmekteydi. Bu bağlamda mektebin öğretim programı ve işleyiş düzeni toplam 6 bölümden oluşmaktaydı. Bunlar şöyleydi⁸⁷²: 1. Bağ-Bahçe Şubesi (Bahçe Kültürleri), 2. Hayvancılık (Zootekni) Şubesi, 3. Küçük Evcil Hayvanlar Şubesi, 4. Ziraat Alet ve Makine Şubesi, 5. Tarla Ziraatı Şubesi, 6. Ziraat Sanatları Şubesi.

Okul şubeleri içerisinde faaliyet bakımından en yoğun çalışmaları yürüten seksiyon Bahçe Kültürleri bölümüdür. Arazi durumu itibariyle 227 dekar damızlık numune meyve bahçesi olmak üzere toplamda 499 dekarlık bir fidan üretim sahası vardır. Şubede her yıl sert ve yumuşak çekirdekli muhtelif cins fidanlardan yılda 250. 000 adet aşılı fidan üretimi ve 150.000 adet de köklü asma çubuğu teksir ederek, Doğu Anadolu Bölgesi’nin çeşitli vilayetlerine damızlık fide ve fidan ihtiyacı bu kanaldan dağıtılmaktadır. Bahçe Kültürleri şubesinde bir şef, 4 adet de meyvecilik-bağcılık ve bahçecilik alanında uzman olan öğretmen bulunmaktaydı. Bunların isimleri şöyledir: Şube şefi İbrahim Kul, öğretmen Adnan Yılmaz, Aycan Çalkavur, Şükrü Keklik, Turan Toptaş⁸⁷³.

Fotoğraf –39

Erzincan Bölge Ziraat Okulu, Bahçe Kültürleri şubesi tatbikatı. Öğrenciler şube öğretmeni Aycan Çalkavur denetiminde.

Kaynak: Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

Okulun hayvancılık şubesi bünyesinde bir tatbikat ünitesi olarak 30 başlık bir inek ahırını olmak üzere toplamda 20 baş safkan Montafon yetiştiriciliği üzerinde çalışılmaktaydı. Bölgenin damızlık hayvan ihtiyacı yönünde muhite bir dağıtım hizmetine girebilme bakımından mevcut ahıra ilaveten 40 başlık diğer üretme ahırının kadrosunun tamamlanmasına dair çalışmalara 1963 yılından itibaren girilmeye başlanmıştır. Ayrıca okul tatbikat çalışmalarında bir materyal olmak ve çevreye de damızlık dağıtmak bakımından 250 adet Akkaraman koyun ırkı üzerinde yetiştiricilik yapılmaktadır. Şubede eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmek gayesiyle kendi alanlarında uzmanlaşmış bir şef olmak üzere iki de öğretmen bulunmaktaydı. Bunlar şöyleydi: Şube şefi Orhan Tütüncü, öğretmen Ülker Tütüncü ve öğretmen Turgay Bilge⁸⁷⁴.

872 Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

873 Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

874 Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

Fotoğraf –40

Kaynak: Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

Okul şubelerinden birisi de Küçük Evcil Hayvanlar şubesiydi. Şube bünyesinde 2 adet 500 ve 2 adet de 250 başı içine alan kabiliyetinde kümeshanesi bulunmaktaydı. Bu kümeshanelerde 1500 adet tavuk yetiştiriciliği yapılmaktaydı. Ayrıca 500 ünite civarındaki hindi yetiştiriciliği ve 50 adet de arı kovanı varlıkları, şubenin esas faaliyet merkezini teşkil etmekteydi. Şubede günbegün artan civciv talebi karşısında çalışmalar daha da artırılmış ve yıllık 18. 000 civciv üretebilen bir duruma getirilmiştir. Okulda üretilen kuluçka makinesiyle yılda ortalama 10–15.000 civciv üretilebilecek bir kapasiteye ulaşmıştır. Şubenin yıllık yumurta üretimi de, 80–100.000 arasında değişen bir miktara ulaşmış ve bu rakamın daha da artırılması amaçlanmıştır. Şubede bir şef, iki de kendi alanında uzmanlaşmış öğretmen bulunmaktadır. Ve şubedeki küçük evcil hayvanlara yönelik gerek teorik gerekse uygulamalı dersler bu öğretmenler riyasetinde yürütülmektedir. Bunların isimleri ve görevleri şöyledir: Şube şefi Koşar İlğün, öğretmen Fevzi Özaydın ve öğretmen Teoman Erengil⁸⁷⁵.

Okul, motorlu alet ve makineler ve ekipmanları bakımından da oldukça zengin bir varlığa sahiptir. Şube bünyesinde mevcut olan iş makineleri okulun bulunduğu mevcut arazinin birkaç mislini işleyebilecek kapasitededir. Müessesenin ihtiyacı dışında olan durumlarda mevzuat gereğince bölge üreticilerine de yardım edilebilmektedir. Şube ayrıca okulun geniş bir kuruluşa sahip sanayi tesislerinin tamamlanması ve çalışmasında ve öğrenci tatbikatlarında yeterli bir varlığa sahip bulunmaktadır. Şube çalışmalarını bir şube şefi, bir de öğretmen vasıtasıyla yürütmektedir. Bunların isimleri şöyledir: Şube şefi Rüstem Başak ve öğretmen Ahmet Ararat⁸⁷⁶.

875 Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

876 Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

Fotoğraf –41

Şube Şefi : Koşar İLGÜN

Erzincan Bölge Ziraat Okulu öğrencileri Küçük Evcil Hayvanlar şubesinde tatbikat yaparken. Yıl: 1967.

Kaynak: Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

Okulun tarla ziraatı şubesi, deneme-üretim üzerinde çalışmalarını toplamış ve bunlar üzerinden şekillendirmiştir. Şubede gerek hububat ve gerekse yem bitkilerinin çeşit, gübre ve yetiştirme tekniği üzerinde kurduğu denemelere ilaveten yer yıl 200 ila 300 ton civarında sertifikalı tohum üretimiyle bölge üretici ve çiftçilerine damızlık ve fennî tohum desteğinde bulunmaktadır. Ayrıca bölgede korunga bitkisinin hayvan yemi için önemli ve merkezi olması sebebiyle civar illerden korunga bitkisi tohum ihtiyacı da bu kanal aracılığıyla üretilmiş ve dağıtımı yapılmıştır. Şubenin bünyesinde 2.317 dekar fiilen işlenen ve çayır olarak faydalanılan intifa hakkı (bir eşya üzerinde malikinin sahip olduğu kullanma, semerelerinden yararlanma ve tüketme yetkilerinden kullanma ve yararlanma yetkilerini bir başkasına tahsis etmesi ile kurulan hak tipidir) olarak ifade dilen terk edilmiş bir araziye sahip bulunmaktadır. Şubede bir şef, 4 adet de kendi alanında uzmanlaşmış öğretmen vardır ve eğitim-öğretim faaliyetleri bu öğretmenler tarafından yürütülmektedir. Bunların isimleri şöyledir: Şube şefi Erol Dizdar, öğretmen Ayhan Demirel, Çetin Yaman, Hayrettin Işık ve Nesibe Karabacak⁸⁷⁷.

Ziraat Sanatları şubesinin görevi okulun meyvecilik ve üretim değerleri (meyve kurutma usûlleri, ev konserveleri imalatı, bazı meyvelerden püre, meyve suyu, şurup ve şarap üretimi) üzerinde tetkikler ve tecrübeler yaparak onları değerlendirmektir. Bu değerlendirmeler yapıldıktan sonra elde edinilen bulgular öncelikle öğrencilere teorik olarak dershanelerde anlatılmakta, daha sonra da şubenin laboratuvar, süthane ve konservehanesinde uygulamalı olarak gösterilmekteydi. Şubedeki süthaneye ek olarak bir de 100.000 ünitelik konservehane yapılması kararı alınmış ve çalışmalara başlanmıştı. Konservehanenin tam manasıyla ayrı bir binada çalışmalar yürütebilmesi için çeşitli alet ve ekipmanlarıyla 1968 yılında açılması planlanmıştı. Şubede bir şefin yanında bir de kendi alanında uzmanlaşmış bir öğretmen bulunmaktaydı ve dersler bunlar tarafından verilmekteydi. Bunların isimleri şöyleydi: Şube şefi Mustafa Çelikdemir ve öğretmen Ayşe Demirel. Ayrıca okuldaki genel kültür dersleri veren öğretmenler arasında şunlar vardı: Edebiyat öğretmeni Gülen Umudum, Matematik öğretmeni Metin Yaman, İngilizce öğretmeni Reyhan Tanrıöver, Beden eğitimi öğretmeni Vehbi Pekiner⁸⁷⁸. Erzincan Bölge Ziraat Okulunda okutulan mesleki derslerin sınıflara göre uygulama oranları Tablo –60’da yer aldığı gibidir⁸⁷⁹:

877 Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

878 Halil Öcalan’la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

879 Savaş, “Türkiye’de Ziraî Öğretim”, ss.14-16.; **Ziraat Okulları Broşürü**, ss.10-13.

Tablo –60

Erzincan Bölge Ziraat Okulunda Genel ve Mesleki Dersleri ile Uygulama Derslerinin Yüzdeler % Oranları

Dersler ve Uygulamalar	Sınıflar		
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Genel Kültür Dersleri	55	37.5	22.5
Mesleki Dersleri	45	42.5	37.5
Uygulamalı Çalışma	-	20	40
Toplam	100	100	100

Erzincan Bölge Ziraat Okulunda yukarıdaki şubelerde teorik olarak diğer bölge ziraat okullarında okutulan genel kültür dersleri gibi kimya, fizik, matematik, edebiyat, lisan, tarih, coğrafya, ingilizce, beden eğitimi vb. dersler okutulmaktaydı. Mesleki dersler ise tarla ziraatı, ziraat sanatları, ölçme ve teknoloji, süs bitkileri, botanik, zooloji, meyvecilik, bağcılık, sebzecilik, zootekni, küçük evcil hayvanları, zirai iktisat vb. gibi dersler verilmekteydi. Bu konularda teorik olarak verilen eğitim için birkaç ders dışında ders kitabı neredeyse mevcut değildi. Okulun amaç, kapsam ve eğitim-öğretim programı değerlendirildiğinde yüksek ziraat okulları için belirlenen ders kitaplarının zaman zaman okutulduğu görülmüştür. Örneğin okuldaki zootekni dersi için Ziraat Fakültelerinde okutulan kitaplar okutulmuştur. Benzer şekilde ziraat sanatları dersinin kitabı Ülker Sakız tarafından yazılan ve Ziraat Fakültesinde okutulan bir ders kitabıydı. Buna karşılık süs bitkileri dersi için Koçtaş Teknik Ziraat Okulu öğretmeni Burhan Özgüç tarafından yazılan nitelikli ve öğrenciler için oldukça uygun bir ders kitabı okutuluyordu. Diğer derslerin kitabı ise yok denilecek durumdaydı ve öğretmenler kitaptan okur ve bizzat notlar tutturarak öğrencilere temel bilgileri vermeye çalışırlardı⁸⁸⁰. Dolayısıyla okulun amaç-vasıta veya hizmet eleman ilişkisinin gerektiği ölçüde nazara alınmaması sonucu, bu okuldaki eğitim-öğretim programlarının hazırlanması ve özellikle yürütülmesinde, uygulanan metotlarda bilhassa öğretmen ve eğitimcilerin kişisel görüş ve nitelikleri etkili olmuştur. Nitekim okulda, bazı konuların yüksek seviyedekine (Fakülte) yakın hacim ve ölçüde öğretilmesine çalışılmak gibi isabetsizliklerle karşılaşmıştır.

880 Halil Öcalan'la yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.09.2021).

Tablo –61

Erzincan Bölge Ziraat Okulu Öğrenci–Öğretmen Mevcudu ve Yıllara Göre Dağılımı

Dönem	Öğrenci			Öğretmen		
	E	K	Toplam	E	K	Toplam
1963-1964	99	-	99	12	-	12
1964-1965	190	-	190	10	1	11
1965-1966	292	-	292	12	6	18
1966-1967	303	-	303	18	4	22

1963 yılında eğitim–öğretim hayatına başlayan Erzincan Bölge Ziraat Okulu, bu tarihten itibaren öğrenci alımına başlamış ve 1967 yılına kadar yatılı bölge ziraat okulu olarak öğrenci alımına devam etmiştir. Ancak, 1967 yılından sonra Ziraat Vekâleti tarafından alınan karar gereğince diğer orta dereceli bölge ziraat mektepleri gibi, Erzincan Bölge Ziraat Okulu da bir Ziraat Meslek Lisesi'ne çevrilmiştir. 1968 yılından itibaren okuldan mezun olan öğrenciler Erzincan Ziraat Meslek Lisesi adıyla diplomalarını almışlardır. Bu bakımdan 1963–1967 yılları arasında Erzincan Bölge Ziraat Okulunda eğitim–öğretim gören öğrenci ile görev yapan öğretmen sayısı ve bunların cinsiyet esaslı dağılımları ise şu şekilde olmuştur⁸⁸¹:

1967 yılından itibaren Ziraat Meslek Lisesi olarak görev yapan Erzincan Bölge Ziraat Okulu, 1983 yılında kapatılarak Bahçe Kültürleri Araştırma Üretim ve Eğitim Merkezi haline dönüştürülmüştür. 1977 yılında mevcut durumda olan Ziraat Okulu arazisi üzerindeki yapılan binalarda faaliyete geçen Enstitü, bitki hastalık ve zararlıları konularında Erzincan, Erzurum, Kars, Ağrı, Sivas, Gümüşhane ve Tunceli illerinde başarılı faaliyetlerde bulunmuştur.

881 BİGM 1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.238, 421.; BİGM 1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim, ss.145, 262.

3. Ziraat Alet ve Makineleri Okulları

3.1. Ankara Ziraat Alet ve Makineleri Uzmanlık Okulu

Cumhuriyet Dönemi hükümetlerinin zirai kalkınma programı kapsamında ele aldığı işlerden birisi de ziraatta makineleşme kapsamında ülkede yeni tarım makineleri üretecek, köylülerin elinde bulunan zirai makinelerin bakım ve onarımını yapacak, onlara makine kullanım yolları ve metotlarını gösterecek makinistlerin yetiştirilmesiydi. Bu doğrultuda Cumhuriyet Dönemi'nde tarımsal yayım ve mekanizasyon alanında çalışmak üzere teknisyen seviyesinde eleman yetiştirmek, makineleşmekte olan Türkiye'nin makine uzmanı ve yayımcısı ihtiyacını karşılamak gayesiyle bir ziraat alet ve makine uzmanlık okulu kurulması kararı alınmıştır⁸⁸². Bu karara binaen 1940 yılında Ankara'da Ziraat Makinist İhtisas Okulu adıyla bir okul açılmıştır. Bahsi geçen okul, 1943-1944 eğitim-öğretim yılında Ankara Ziraat Alet ve Makineleri Uzmanlık Okulu adını almıştır⁸⁸³. İlk öğrencilerini 1941-1942 eğitim-öğretim döneminde alan okul, 1945-1946 dönemine kadar eğitim faaliyeti sürdürmüş, bu tarihte gerek Yüksek Ziraat Enstitüsü gibi yüksek ziraat eğitimi sunan okulların Millî Eğitim Bakanlığı bünyesine geçmesi ve gerekse 1943 yılında Teknik Ziraat-Bahçivanlık ve Makinist okullarının kurulması sonrasında 1950 yılına kadar öğrenci almamıştır⁸⁸⁴. Okul, 1940 yılında çıkarılan bir kararname ile memlekette ihtiyacı çok beliren Makine Uzmanı yetiştirmek ve Türk tarımındaki makineleşme bilgisini geliştirmek ve ilerletmek üzere tesis edilmiştir. Okulun gayesi, tarım alet ve makineleri üzerinde bilfiil çalışabilecek ve icabında bu makineleri üretebilecek kabiliyette uzman kalifiyeli teknik eleman yetiştirmektir⁸⁸⁵.

Okul, konum olarak eski Ankara Ziraat Mektebi mevkinde kurulmuş ve öğretim süresi iki sene olarak tespit edilmiştir. Yüksek Ziraat Enstitüsünde görev yapan uzman ve öğretim üyelerinden müteşekkil bir kadro ile eğitim-öğretim vermeye başlamıştır. 25 Ocak 1946 tarihinde de 789 sayılı Maarif Kanunu'nun 3. maddesine göre; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyetininin 25 sayılı teklifi üzerine, okulun derecesi yüksek olarak tespit edilmiş ve Ankara Ziraat Alet ve Makineleri Yüksek Uzman Okulu adını almıştır⁸⁸⁶. Öğrencilerin genel olarak ziraat konularında yeterli ölçüde bilgiye sahip olmaları, ziraatta kullanılan ve kullanılabilir durumda olan her türlü alet, edevat ve makinenin özelliklerini tanımak, çalışmaların istinat ettiği makine bilgisine sahip olmak, ziraat alet ve makineleri için kullanılacak her türlü malzemenin cins ve türleri, esas vasıfları üzerinde bilgi edinmeleri gerekmektedir⁸⁸⁷. Bu sebeple okulda riyaaziye tatbikatı, tatbiki mekanik, escam mukavemeti, teknoloji, inşaat, su işleri, ölçme, muharrirler, ziraat makineleri, elektroteknik, makine resmi ve ziraat alet ve edevat konularında dersler verilmiştir⁸⁸⁸.

882 Esat Bozkaya, "Yurdumuzun Ziraat Alet ve Makineleri Durumuna Bir Bakış", *Ziraat Dergisi*, Yıl: 1, C 1, S 2, (Şubat 1940), ss.5-8.; Çeltikçi, "Ankara Tarım Alet ve Makinaları Yüksek Uzmanlık Okulu", s.9.

883 "Ziraat Alet ve Makineleri İhtisas Mektebi", *Ziraat Dergisi*, Yıl: 1, C 1, S 10, (Birinci Teşrin 1940), s.47.; **BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği**, s.446.; **BİGM 1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri**, s.462.; **BİGM 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri**, s.66.

884 **BİGM 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri**, s.80.; **BİGM 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri**, s.80.; **BİGM 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri**, ss.110-111.; **BİGM 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri**, ss.134-138.; **BİGM 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri**, s.179.

885 Z. D., "Ziraat Makinaları Teknik Okulu Kanun Gerekçesi", *Ziraat Dünyası*, Yıl: 2, C 2, S 20, (Eylül 1951), ss.4-5.; Çeltikçi, "Ankara Tarım Alet ve Makinaları Yüksek Uzmanlık Okulu", ss.9-10, 30.; **BCA**, Dosya No: 30-01-0-0., Yer No: 80-507-1., Dosya Ek: E12, 30 Haziran 1950, s.1.

886 **BCA**, Dosya No: 30-01-0-0., Yer No: 80-507-1., Dosya Ek: E12, 30 Haziran 1950, s.1.; "Ziraat Alet ve Makineleri İhtisas Mektebi", *Ziraat Dergisi*, Yıl: 1, C 1, S 10, (Birinci Teşrin 1940), s.47.

887 Çeltikçi, "Ankara Tarım Alet ve Makinaları Yüksek Uzmanlık Okulu", s.10.

888 "Ziraat Alet ve Makineleri İhtisas Mektebi", *Ziraat Dergisi*, Yıl: 1, C 1, S 10, (Birinci Teşrin 1940), s.47.

Enstitünün 1946 yılından itibaren Millî Eğitim Bakanlığı bünyesine geçmesiyle birlikte, enstitü hocalarının ayrılma mecburiyetinde kaldıklarından bunların yerine yine esaslı ve kıymetli hocalar getirilerek okulun öğretim kadrosu takviye edilmiştir. Okulun önde gelen öğretmenleri arasında Mekanik ve Teknoloji öğretmeni Yüksek Mühendis Mehmet Latif Ayrınlı ve Ziraatta Kullanılan Kuvvet Makineleri dersi öğretmeni Yüksek Ziraat Mühendisi Fikret Çeltikçi bulunmaktaydı. Fikret Çeltikçi aynı zamanda Türk Hava Kurumu Motor Fabrikası Müdürü’ydü⁸⁸⁹.

1949 yılına gelindiğinde Çayırova Teknik Ziraat Okulunda yapılan Tarım Okulları Kongresi’nde Ankara Ziraat Alet ve Makineleri Yüksek Uzman Okulunun durumu da görüşülmüş ve kongrede okulun yeniden yapılandırılarak eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürebilmesi kararına varılmıştı⁸⁹⁰. Bu tarihten sonra yeniden dizayn edilmesi şartıyla 1949 ders yılı içerisinde Ziraat Vekâletinden gelen yazılı emirde yeni gelişmelere göre; okula yeni bir vechе verileceğinden bu yıl öğrenci alınmaması münasip görülmüştür. 1949–1950 yılında okulda yalnızca son sınıf öğrenciler ders görmüş olup, 1949–1950 yılında da bu sınıf, okulu tamamlayarak mezun olacaklarına göre esas itibarıyla okulda öğrenci kalmamıştır⁸⁹¹. Böylece 1940 yılında kurulduğu günden itibaren Ankara Ziraat Alet ve Makineleri Yüksek Uzmanlık Okulu, 220’si Ziraat Vekâleti ve 15’i de Millî Eğitim Bakanlığı adına olmak üzere 235 mezun vermiştir⁸⁹².

Tablo –62

Ankara Ziraat Alet ve Makineleri Yüksek Uzmanlık Okulu Öğrenci-Öğretmen Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı⁸⁹³

Yıl	Öğrenci	Öğretmen
1941-1942	30	6
1942-1943	58	1
1943-1944	88	7
1944-1945	115	2

1949–1950 eğitim-öğretim yılında okul bünyesinde 34 öğrenci bulunmaktaydı. Bunların da mezun olması durumunda bu sayı toplamda 250’yi bulabilecekti. Dolayısıyla okulla ilgili ortaya atılan eğitim niteliğinin düşüklüğü ve mezunların çalıştıkları çeşitli yerlerde başarılı olamadıkları yönündeki iddialar gerçeği yansıtmamaktadır. Aksine bunların çok faydaları olduğu ve her gün artan teknik vasıtaların ortaya koyduğu yeni meselelerin halledilmesinde esaslı vazife gördükleri ilgililerce kabul edilmektedir. Diğer taraftan gelişmekte olan yeni ziraat usulleri dolayısıyla mevcut mezunlarla iktifa edilemeyeceği tamamıyla ve bariz bir şekilde hissedilmektedir⁸⁹⁴. Dolayısıyla okulla ilgili yapılan ilk tetkik ve mülahazalara binaen kısaca belirtildiği şekilde mevcut okulun istikbali üzerinde dikkatle durulması ve yeni şartlar dahilinde tanzimine geçilmesi zarurî görülmüş ve bu hususta okulun yeniden yapılandırılmasına dair çalışmalar başlamıştır. Ardından 30 Haziran 1950 tarihinde okulun yeniden yapılandırılmasına dair bir rapor⁸⁹⁵ ha-

889 Fikret Çeltikçi, “Uzmanlık Okulu İçin Görüşler”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, C 3, S 23, (Şubat 1952), s.5.

890 Çeltikçi, “Uzmanlık Okulu İçin Görüşler”, ss.5-6.

891 **BCA**, Dosya No: 30-01-0-0., Yer No: 80-507-1., Dosya Ek: E12, 30 Haziran 1950, s.2.; Çeltikçi, “Ankara Tarım Alet ve Makinaları Yüksek Uzmanlık Okulu”, ss.9-10.

892 **BCA**, Dosya No: 30-01-0-0., Yer No: 80-507-1., 30 Haziran 1950.

893 **BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği**, s.446, 461.; **BİGM 1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri**, ss.462, 477.; **BİGM 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri**, ss.66, 88.; **BİGM 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri**, ss.70, 92.

894 **BCA**, Dosya No: 30-01-0-0., Yer No: 80-507-1., Dosya Ek: E12, 30 Haziran 1950, s.2.

895 Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-01-0-0., Yer No: 80-507-1., Dosya Ek: E12, 30 Haziran 1950, ss.1-6.

zırlanarak, Ziraat Vekâletine onayına sunulmuştur. Ziraat Vekâleti, okulun yeniden tanzimi ve kendisine verilmesi gereken yön hakkında bir takım kararlar almıştır. Bunlar şöyledir: Mevcut durum itibariyle Türkiye'deki ziraat işlerinin modernleşmesi ve tarımın makineleşme istekleri karşısında okulun ehemmiyeti ne kadar olabilecektir?

Şüphesiz bu durum, ülke sathındaki ziraat metotları ve makineleşmenin geliştirilebilmesi açısından adeta bir zaruret olarak ortaya çıkan nitelikli insan gücü açığının önemini ortaya koyuyordu. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1947 yılında önerilen 1948'den sonra yürürlüğe konmuş olan Marshall Planı çerçevesinde tarımsal hamlelerde (Türk tarımının makineleşmesi hususunda) önemli adımlar atılmıştı. Türkiye tarımında makineleşme gerçeğinin ortaya koyduğu eksiklikler ve bütün problemlerin göz önünde bulundurulması göz önüne alındığında makineleşme için gerekli olan nitelikli insan gücü eksikliğinin giderilmesi amacıyla yönelik olarak kurulmuş olan bu okulun yeni bir seyir alınması gerekmektedir⁸⁹⁶. Nitekim okulla ilgili hazırlanan raporda, Türkiye ziraatının gelişmesinin önündeki en önemli engellerden birisinin makineleşme noktasındaki gelişmelerden kaynaklı olduğu, daha da ötesi bu makineleşmeye paralel olarak gerekli olan teknik eleman meselesinin bütün şiddetiyle ön planda tutulması gerektiği öne sürülmüştü. Bu itibarla tarımının makineleşmesi ve Türkiye tarımsal yapısının modernleşmesi hususunda kendisini hissettiren ve gün geçtikçe şiddetini artıracak olan teknik eleman noksanlığının giderilmesinde Ankara Ziraat Alet ve Makineleri Yüksek Uzmanlık Okulunun ehemmiyeti aşikar olarak gözükmekteydi⁸⁹⁷.

Nitekim 1948 yılında uygulamaya konulan Marshall yardımlarıyla birlikte yurt dışından tarım makineleri ithalatına karşın 1940'lardan itibaren orta teknolojik düzeyde sayılabilecek yerli tınav makinesi ve findık harman makinesi gibi tarım makineleri de üretilmeye başlanmıştır. Bu üretimler, 1933 yılında kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde bulunan Ankara Ziraat Alet ve Makineleri Okulu ve yine bu enstitü öğretim üyelerinin bir kısmı tarafından çeşitli derslerin verildiği Ankara Ziraat Alet ve Makineleri Yüksek Uzmanlık Okulu öğretmenlerince atölye ve laboratuvar imkânlarıyla gerçekleştirilmişti⁸⁹⁸. Dolayısıyla yeniden esaslandırılacak olan okulda, mezunların esas rolleri ve mezun olduktan sonra istihdam edilebilecekleri iş yerleri veya çalışma sahaları açıkça belirlenmişti⁸⁹⁹: Buna göre, okuldan mezun olan öğrenciler devlet veya hususi müesseselerin çiftliklerinde makine işlerinin ve her türlü teknik hususlarının idaresi, Marshall yardımı ile ilgili olarak Türkiye'ye gerek devlet kanalıyla ve gerekse hususi şahıs ve müesseseler tarafından ithal edilmekte olan her türlü ziraat makinelerinin montaj, bakım-onarım ve kullanılmasında çalışan çeşitli işçi ve makinistlerin idare ve nezaretinde, orta dereceli makinist okullarında öğretmenlik sahasında, il ve teknik ziraat müdürlüklerinde teknik işlerin idaresi ve tanziminde ve son olarak makineleşmekte olan ülke ziraatının süratli gelişmesi amacıyla kurulan ziraat aletleri üreten atölye ve fabrikaların imalat işlerinde istihdam edilebileceklerdi.

Nitekim 1940'lardan itibaren bilimsel bilgilere bağlı kalarak tarım alet ve makineleri hakkında donanım kazanmak ve teknik eleman yetiştirmek gayesiyle Ankara'da açılan Ziraat Alet ve Makineleri Yüksek Uzmanlık Okulunun kurulması sonrasında oluşmaya başlayan tarım makineleri alanında bilimsel bilgi birikimi 1940'lardan itibaren sonuçlarını vermeye başlamış, 1960'ların başında tarım makineleri teknolojisinde en üst noktayı simgeleyen yerli traktör imal edilmesiyle sonuçlanmıştır. Tarım makineleri teknolojilerinin yurdumuzda uygulanmasını sağlayacak teknik insan gücünün yetiştirilmesi için yurt dışına öğrenciler de gönderilmiştir. Bunun yanında, yabancı uzmanlara uygun tarım teknolojilerinin belirlenmesi amacıyla incelemeler yaptırılmış ve raporlar hazırlanmıştır.

896 "Yeni Tarım Makinist Okulları Açılıyor", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 2, C 2, S 21, (Ekim 1951), s.16.

897 **BCA**, Dosya No: 30-01-0-0., Yer No: 80-507-1., Dosya Ek: E12, 30 Haziran 1950, s.3.

898 Mete Cankaya, "Cumhuriyet Dönemi'nde Tarım Alet ve Makineleri Teknolojileri, Demir Çelik Üretim Teknolojileri ve Demir Yolu Teknolojilerine Kısa Bir Bakış", **Dört Öge Dergisi**, Yıl: 1, S 3, (Nisan 2013), s.146.

899 Çeltikçi, "Ankara Tarım Alet ve Makinaları Yüksek Uzmanlık Okulu", ss.9-10.

4. Yüksek Ziraat Okulları–Fakülteleri

4.1. Ankara–Yüksek Ziraat Enstitüsü (Tarım, Veteriner, Orman)

Cumhuriyet Dönemi'nde ziraat yüksek öğretimin anatomisi uzun bir ön hazırlık safhası sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu sürecin ilk aşaması, Halkalı Yüksek Ziraat Mektebinden mezun olan birçok genç ziraatçı grubun kafileler halinde yurtdışına eğitim almaya gönderilmesiyle başlamıştır. Bu sayede Almanya'ya gönderilen bu gençlere en yeni ziraat metotlarını görme ve modern araştırma yöntemlerini tanıma olanağı sağlanmıştır. Yüksek ziraat öğrenimi ile ilgili ikinci aşama, 1927 yılında Türkiye ziraatını inceleyip bir rapor hazırlamak üzere Almanya'dan 11 kişilik bir heyetin davet edilmesiyle gerçekleşmiştir. 1 Nisan–30 Eylül 1928 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren Oldenburg Heyeti⁹⁰⁰, ülkenin çeşitli bölgelerinde yaptıkları tetkiklerden elde ettikleri verileri bir rapor şeklinde hazırlayarak Türk hükûmetine sunmuştur. Heyet altı aylık çalışmaları neticesinde hazırlanmış olduğu raporda Türkiye zirai altyapısının modernleştirilmesi noktasında çeşitli tavsiyelerde bulunmuş, bilhassa bu hususta Türkiye tarımının bilimsel altyapısını güçlendirecek bir ziraat yüksek öğretim kurumunun açılmasını tavsiye etmiştir. Heyetin önerisine göre, Türkiye'de kurulacak ve yüksek ziraat öğretimi verebilecek bir okul için öncelikle gündüz eğitim veren ve geniş bahçeleri ile enstitüleri bulunan bir eğitim kurumu inşa edilmeliydi. Oldenburg Heyetinin yanı sıra Avrupa'nın en önemli ve modern zirai sisteminin merkezi olan Berlin Yüksek Ziraat Mektebi Rektörü Prof. Dr. Schuht'un da belirttiği gibi heyet, Türkiye'de ziraat öğretimi için Berlin Yüksek Ziraat Mektebi modeli tarzında bir okul önerisinde bulunmuştur⁹⁰¹.

Bunun üzerine Ziraat Vekâleti, 05.07.1927 tarihinde 1109 sayılı “Ziraat ve Baytar Enstitüleri İle Ali Mekteplerin Tesisine ve Ziraat Tedrisatının Islahına Dair Kanun”⁹⁰² ile ziraat ve veterinerlik alanlarında yüksek okullar kurmak, bunların inşaatını yapmak ve gerekli teçhizatı almak, yurt içinde ve dışında bilimsel araştırmalar yaptırmak ve yabancı uzmanlar çağırarak üzere ödenek verilmiştir. 1109 sayılı yasa ile Türkiye'de ziraatın altyapısının modernleştirilmesi konusunda yeni bir dönemin açıldığı söylenebilir. Çünkü, bu tarihten sonra zirai alanda radikal tedbirler alma lüzumu duyulmuş ve ziraat kültürünü yaymak, zirai üretimi artırmaya yarayacak bilgi ve teknikleri öğretmek, yeni ziraat usullerini köylülerin ayağına kadar götürmek mümkün hale gelmiştir⁹⁰³. Böylece bir taraftan 1928 yılında Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi kapatılıp Ankara'da bir ziraat yüksek öğretim ve araştırma yapacak bir kurumun açılmasına karar verilirken diğer taraftan da çeşitli ülkelere ziraatın çeşitli alanlarında bilgi ve görgülerini artırmak, modern ziraat metotlarını yakından tanımak amacıyla öğrenciler gönderip tercüme, telif suretiyle kitap vs. gibi kaynakların hazırlanması hususunda çalışmalar yapma imkânı tanınmıştır. Ayrıca bu süre zarfın-

900 Akman, **age.**, ss.12-15.; **BCA**, Dosya No: 030. 10. 00. 00., Yer No: 185. 275. 6., 30.09.1928, s.9.; **BCA**, Dosya No: 030.18.01.01., Yer No: 028.19.6., 1 Nisan 1928.

901 Emre Dölen, **Türkiye Üniversite Tarihi (Özerk Üniversite Dönemi)**, 1. Baskı, C 5, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2010, ss.6-7.; Ersoy Taşdemirci, “Türkiye’de Üniversite Kavramının Gelişmesinde Alman Bilim Adamlarının Katkısı”, **Erdem Dergisi**, C 11, S 33, (Ankara 1999), s.902.; Bk.: **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: II., C 33., İçtima: 77, 19.06.1927, ss.249-251.; Bu dönemde Oldenburg Heyeti basında önemli yer edinmişti. Öyle ki Cumhuriyet gazetesinde Yunus Nadi, 1931’de yazdığı bir yazıda zihniyet eleştirisi yapmaktaydı. “İhtisasa Hürmet Lazımdır!” başlığını taşıyan makalede Türkiye’de görev yapan Almanlardan söz edilmişti. Yunus Nadi, Alman ziraat uzmanına Türkiye’de ziraat memurları tarafından hak ettiği değerin verilmediğine yönelik eleştiri getirmekteydi. Nadi’ye göre Prof. Oldenburg Almanya’nın o tarihteki en gelişmiş çiftçiliğini kuran kişiydi. Buna rağmen Oldenburg’un bilgisinden ve tecrübesinden yeterince yararlanılmamıştı. Dahası Nadi, ülkeye gelen uzmanlardan yeterince yararlanamamayı Türkiye’de görülen bir çeşit Yeniçeri zihniyetine benzetmişti. Bk.: Yunus Nadi, “İhtisasa Hürmet Lazımdır!”, **Cumhuriyet**, 7 Teşrinisani 1931.

902 **BCA**, Yer No: 030.18.01.01., Dosya No: 23.17.18., 16.04.1927.; **Resmî Gazete**, “Ziraat ve Baytar Enstitüleri ile Ali Mekteplerin Tesisine ve Ziraat Tedrisatının Islahına Dair Kanun”, 05.07.1927, S 625, s.2.; **Düstur**, 2. Baskı, 3. Tertip, C 8, Ankara 1946, ss.859-860.

903 Mağden, **Zirai Öğretim**, s.43.; Bk. Selahattin Batu, “Tarım Üniversitesine Doğru”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: VIII, S 87, (Aralık 1947), ss.1-2.

da zirai yüksek öğrenimin yeniden yapılandırılması amacıyla yeni yüksek ziraat mektebinin açılması için 1.500.000 ödenek ayrılmıştır⁹⁰⁴.

Zirai tedrisatın ıslahına dair Kanun'un uygulamaya konulmasıyla birlikte ülke içerisindeki mevcut zirai okullar kapatılmış; ilgili kanunla bağlantılı olarak 1930 yılında Ziraat Vekâletine bağlı olarak Enstitünün öncüsü ve çekirdeği olan "Ankara Yüksek Ziraat Mektebi" açılmıştır. Ankara Yüksek Ziraat Mektebinin rektörü, Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi hocalarından Aziz Meker hocaydı. 1928 yılında Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi kapatıldıktan sonra 1930 yılında Ankara-Keçiören yolu üzerindeki eski Ziraat Mektebi binasında Ankara Yüksek Ziraat Mektebi faaliyet göstermeye başlamıştır. 4 yıllık öğretim yapmak üzere açılan bu okulda öğrenciler, ilk yıl Atatürk Orman Çiftliğinde staj yapmış, yükseköğretime de ikinci sınıftan başlamışlardır. Dolayısıyla bu okulun öğrencileri, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü (A.Y.Z.E.) Ziraat Fakültesinin ilk öğrencilerini oluşturmuştur⁹⁰⁵. Okulda, 1930-1933 yılları arasında, Türk öğretim görevlileri ile birlikte dört Alman ve bir Lüksemburglu profesör görev almıştır. Bunların isimleri şöyledir: Alman bilim insanları (Prof. Dr. Eckstein, Prof. Dr. Kotte, Prof. Dr. Jessen ve Prof. Dr. Christiansen-Weniger), Lüksemburglu bilim insanı Prof. Dr. Lucius. Bunlar içerisinde Dr. Kotte botanik ve emraz, Dr. Jessin kimya, Dr. Lucius jeoloji, Dr. Eckstein zooloji, fizik dersini Hayri Dener ve matematik dersini de Ömer Bey vermektedir⁹⁰⁶.

Yüksek Ziraat Mektebi çalışmalarına devam ederken bu sırada açılacak olan Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün temelleri dönemin Ziraat Vekili Mehmet Sabri Toprak tarafından atılmış bulunuyordu. Bu doğrultuda Yüksek Ziraat Enstitüsünün ilk yerleşim planı ve bazı yapıların inşası Alman mimar Baurat Naht tarafından başlatılmış ve uygulanmıştır⁹⁰⁷. Daha sonra uzman mimar Baurat Naht'ın görev ücretindeki anlaşmazlık nedeniyle işi bırakıp ülkesine dönmesi üzerine Yüksek Ziraat Enstitüsünün geriye kalan tüm tasarım, plan, uygulama ve kontrol sorumluluğu İsviçreli mimar Ernest Arnold Egli'ye verilmiştir. Bu tarihlerde enstitü binalarının yapımına devam edilmiş ve 1933 yılında geriye kalan inşaatların yapımı tamamlanmıştır⁹⁰⁸.

Dönemin hükümeti tarafından hazırlanan gerekçede bir taraftan bilimsel tetkik ve araştırmalar, diğer taraftan eğitim-öğretim ve çeşitli uygulamalar yaparak çalışacak olan bu yüksek seviyeli bilim kurumunun, hedefine ulaşabilmesi için her şeyden önce yüksek seviyeli bilim adamlarına sahip olması ve ancak onların yetiştirilebilmesiyle mümkün olabilecekti. Enstitünün temel niteliğini ifade eden bu durum ve bilimsel araştırmanın gerekliliği; "Ziraat fennî, riyazî ilimler gibi mutlak ide ve usuller gösteren bir ilim olmasından ziyade tecrübe ve tetkike muhtaç bulunan ve tatbik olunduğu yerlerde her memleketin iklim, toprak ve iktisadî ve içtimaî şartlarına göre değişiklik gösteren bir bilimdir"⁹⁰⁹ şeklindeki ifade, bu duruma duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymuştu.

904 Akman, *age.*, 12-15.; Erichsen, *agm.*, s.40.

905 **Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü-Müessesenin Kuruluş Tarihi (1933)**, Hakimiyeti Millîye Matbaası, Ankara 1933, ss.4-5.; Niyazi Acun, "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünü Ziyaret", **Yarım Ay**, S 76, (1 Nisan 1938), ss.16-17, 24; "Ziraat Mektebi-Ziraat Enstitüsü", **Servet-i Fünun**, S 1892-207, 17 Kasım 1932, s.388.

906 Widmann, *age.*, s.66.; Bk. Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, s.17.

907 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 1-8-15, 12.12.1928.

908 Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.12-13.; Akman, *age.*, ss.15-16.; Hikmet Birand, **Türk Yüksek Öğretiminde Çalışan Alman Bilginlerinin Hizmeti Hakkında**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1960, s.20.; Yüksek Ziraat Enstitüsü fennî tesisat, plan vesaire gibi işlerin pazarlıkla yapılması için Ernest Egli'ye izin verilmesiyle ilgili Bakanlar Kurulu kararı için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 41-86-8, 04.12.1933.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 13-60-3, 03.09.1930.

909 Ernst Hirsch, **Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi**, Ankara Üniversitesi Yay., C 1, İstanbul 1950, ss.477-484.

Fotoğraf –42

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yerleşkesi -1933.

Kaynak: **Y.Z.E. Ziraat Fakültesi Yıllığı 1937**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara.; A. Nevzat Tüzdil, **Türkiye Veteriner Hekimliği Tarihi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1955, s. 24.

Yüksek Ziraat Enstitüsünün kuruluş gayesi Türkiye’de tarım, ormancılık ve veterinerliğin esaslı bir şekilde iyileştirilmesi ve düzeltilmesi, Ziraat Vekâletinin ihtiyaç duyduğu bilim ve fen adamlarının yetiştirilmesi, ülkenin çeşitli orman, veteriner ve ziraat işletmelerinde bilimsel araştırmalar yaparak ve fennî tecrübelerle elde edilen neticeleri tatbik ederek ve yayılmasına özen göstermek, bu şubelerin her birisiyle ilgili bilimsel yayım hizmeti sunmak, diğer ülkelerdeki ziraatla ilgili gelişmeleri takip ederek en yeni ziraat metotlarının uygulama şekillerini araştırmak, bu şubelerin her birinin millî iktisada uygun şekilde işletilmesini, köylünün yeni ve en verimli metotlarla çalışmasına ve Türk topraklarında tam manasıyla tarım, orman ve veteriner bilgisinin kurulmasına ve yayılmasına çalışmaktır. Enstitünün 1933 yılından itibaren faaliyet göstermeye başlamasıyla üniversitelerin yalnızca bir öğretim kurumu olarak kabul edilmesi zihniyeti yıkılmış; üniversiteye öğretimden başka 2 yeni görev daha verilmiştir. Bunlardan birisi araştırma, diğeri de yayım hizmetidir. Aslında bu üç amaç; yani öğretim, araştırma ve yayım günümüzdeki modern üniversitelerin de temelini teşkil etmiştir⁹¹⁰. Dolayısıyla bilimsel bir araştırma merkezi olarak düşünülen Yüksek Ziraat Enstitüsü, zirai alanda ülkenin ihtiyaç duyduğu teknik elemanı yetiştirmek, bilimsel araştırmalar ve fennî uygulamalarla elde edilen sonuçları yayımlamak ve uygulamak, Türk köylüsüne yeni ve verimli usullerle çalışmayı öğretmek ve dünyadaki zirai gelişmeleri takip etmek amacıyla çalışmıştır.

Yüksek Ziraat Enstitüsü modern bina ve laboratuvarları ile birlikte beş yıl içerisinde tamamlanmıştır. Enstitünün açılış merasimi Cumhuriyet’in 10. yıl kutlamalarının gerçekleştiği Ekim 1933 gününde yapılmıştır. Enstitü, 30 Ekim 1933 günü “Açılma Bayramı”, olarak adlandırılan büyük bir törenle açılmıştır. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü açış konuşmasında; “Şimdi Yüksek Ziraat Enstitüsünü resmen açıyorum. Türkiye Cumhuriyeti bu Enstitüyü vücuda getirmek için senelerden beri emek sarfetti. Bu Enstitüyü, fakülteleriyle birlikte memlekete Ziraate ve Baytarlıkta, Yüksek Mühendisler yetiştirecek bir üniversite tanıyoruz. Bu Enstitü, memleketi gerek Baytarî sahada, gerek Ziraat sahasında tetkik ve ıslah edecek tam manasıyla bir Enstitü mecmuasıdır... Bu Enstitüde hoca olarak çalışacaklara candan muvaffa-

910 **Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.4-5.; Bk.: Asım Us, “Ziraî Kalkınma Yolunu Aydınlatan Bir Meşale”, **Vakit**, 1 Haziran 1942, s.1.; “Memleket Ziraatının İlim Kaynağı: Yüksek Ziraat Enstitüsü”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), S 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942), s.24.; “Ziraat Elemanlarımızın İrfan Ocağı: Yüksek Ziraat Enstitüsü”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), S 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942), s.25.

kiyet dilerim. Bu müessesede talebe olarak çalışacaklara şahsan gıpta ediyorum⁹¹¹ diyerek kuruluşun tam donanımlı bir ziraat üniversitesi olduğunu vurgulamıştır.

Tabii İlimler (Doğa Bilimleri), Ziraat Fakültesi, Ziraat Sanatları Fakültesi ve Baytar (Veterinerlik) Fakültesi olmak üzere dört fakülte ile 30 Ekim 1933 tarihinde açılan enstitünün fakülte sayısı, 18 Haziran 1934 yılında kabul edilen 2524 sayılı Kanun ile Orman Fakültesinin katılımıyla beşe çıkmıştır. Enstitü bünyesinde 1933–1934 eğitim–öğretim yılında, 22 enstitü bulunmaktadır. Bu sayı, 1943–1944 döneminde 34’ye yükselmiştir. Yüksek Ziraat Enstitüsü yalnızca yerleşkesi, akademik kadrosu, laboratuvarları ve kütüphaneleri ile değil, 2291 sayılı kuruluş kanunu ile de Cumhuriyet’in özgün bilim ve eğitim–öğretim kurumu, bir üniversite(s)i’dir. Bu kanun, üniversite yönetimi, öğretim üyelerinin yetiştirilmesi ve seçimi başta olmak üzere, yükseköğretim ve araştırma alanlarında çığır açmıştır. Akademik yaşantı, çağdaş ilke ve davranış kuralları çerçevesinde düzenlenmiş; işleyiş ve anlayış yönünden tam bir üniversite kurulmuştur. Özerkliği çok kısa sürmüş olsa da ülkemizdeki ilk özerk üniversite A.Y.Z.E. olmuştur⁹¹².

Yüksek Ziraat Enstitüsü kuruluş Kanun’unda da belirtildiği üzere kurumun ilk görevi “ders okutmak”, yani eğitim–öğretimdir. Enstitünün bu görevini yerine getirmesi için öğretim üyeleri (profesörler) Almanya’dan getirilmiştir. Almanya’dan getirilen zirai uzmanlarda profesör olma şartı bulunmaktadır. Dersler, Almanca olarak görülmektedir. Almanya’da öğrenim ve iyi derecede Almanca bilen Türk asistanlar⁹¹³ (şube şefleri ve baş asistanlar) dersleri anında Türkçeye çevirmektedir⁹¹⁴. Yüksek Ziraat Enstitüsünün kitaplığı Enstitü açılırken 1933 yılında kurulmuştur. Bu kitaplığa Alman Hükümeti tarafından her konuda on binlerce kitap hediye edilmiştir⁹¹⁵. 1939 yılında kütüphanedeki kitap sayısı 47.000 civarına yükselmiştir⁹¹⁶. Enstitüdeki dersler, ülke florası ve ziraatının temel sorunlarına ağırlık veren bir içerikte düzenlenmiştir. Bu şekilde gerçekleştirilen öğretim sonucunda 1934–1947 yılları arasında, Ziraat Fakültesinden 709, Veteriner Fakültesinden 706 ve Orman Fakültesinden 528 olmak üzere toplam 1943 öğrenci lisans derecesi ile mezun olmuştur⁹¹⁷.

Enstitü Kanun’unda belirtilen bir diğer görev de “kendi sahasında ilmi ve fenni araştırmalar yapmak” tır. Böylece Alman bilim insanları öncülüğünde araştırmacı bir üniversite oluşturulmaya çalışılmış, bu noktada birçok enstitü ve laboratuvar kurulmuştur. Enstitüde, Humboldt üniversite modelinde olduğu gibi araştırma yapma geleneği yerleştirilmiş ve akademik kariyer yapacak olan gençlere mutlaka dokto-

911 **Milliyet**, 1 Teşrinisani 1933, ss.1-2.; Bk.: Kerim Ömer Çağlar, **Yüksek Ziraat Enstitüsü-Kanunlar Kararnameler, Bütçe ve Talimatnameler**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., Ankara 1940, s.5.

912 Akman, **age.**, ss.29-30.; Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.192-197.; Sadri Aran “Tarımda İlk Atılım ve M. Ermen Hoca”, **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1985.; İsmail Eraslan, **Türkiye’de Ormancılık Öğretim ve Eğitim Kurumlarının Tarihsel Gelişimi**, Ormancılık Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul 1989, ss.10-11, 15-16.

913 Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü açıldığında, Ziraat, Tabii İlimler ve Ziraat Fakültelerinde şube şefi, başasistan ve asistan olarak 29’u Halkalı mezunu, geri kalanı yabancı ve yerli yüksekokul mezunu 39 asistanın görev yaptığını belirtmektedir. Bk.: Akman, **age.**, s.64.

914 1933-1939 yılları arasında, Alman profesörler İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ülkelerine dönmeye başlayana kadar, hemen hemen tüm ders ve uygulamaların bu yolla sürdürüldüğünü; 1940-1943 yılları arasında da ülkede kalan mülteci Alman öğretim üyesinin derslerini Almanca vermeyi sürdürdüğünü belirtmektedir. Bk.: Akman, **age.**, s.49.; Selman Yaşar, “Yüksek Ziraat Enstitüsünün Kuruluşu ve Alman Bilim Adamlarının Çalışmaları”, **Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, C 10, S 19, 2015, ss.137-138.

915 Akman, **age.**, s.46.

916 **Yüksek Ziraat Enstitüsü Fakültelerine Ait Muhtelif Enstitülerin Şimdiye Kadar Olan Çalışmalarına Kısa Bir Bakış**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı, Ankara 1939, s.7.

917 Cemalettin Yaşar Çiftçi ve Hasan Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsünde Yapılan Doktora ve Doçentlik Çalışmaları İle Özetleri**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 2009, ss.1-8.; Bk.: Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.6-7, 410-412.

ra yapma zorunluluğu getirilmiştir. “Bilimin gerçek sorunlar üzerinde durarak, ülkenin coğrafyasını ve fırsatlarını tanıyarak” bilgi üretim süreci, ülkemizde, enstitü ile birlikte başlamıştır. Bilgi üretimi, bilimsel yayın ve üretilen doktora sayısı ile ölçülmektedir⁹¹⁸. Bilhassa doktora ve doçentlik çalışmaları dışında, ülkenin gerçek sorunlarını ve fırsatlarını tanıyarak “yerel bilgi” üretmeye yönelik geniş araştırma çalışmaları da yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucu, dergi ve gazetelerde yayımlanan yazılar dışında, çeşitli derlemeler, ders kitapları ve diğer yayımlardan oluşan 862 yayın bulunmaktadır. Bu yayımlar, Tabii İlimler Fakültesinde 102, Ziraat Fakültesinde 274, Veteriner Fakültesinde 247, Ziraat Sanatları Fakültesinde 76 ve Orman Fakültesinde 163 adet olarak gerçekleştirilmiştir⁹¹⁹. Enstitü bünyesinde 1933–1948 yılları arasında tamamlanan doktora tezleri toplamda 76 adettir. Bunların 9’u Tabii İlimler, 29’u Ziraat, 28’i Veteriner, 5’i Ziraat Sanatları, 5’i de Orman Fakültesinde tamamlanmıştır⁹²⁰. Buna mukabil olarak 1933–1948 yılları arasında toplamda 49 adet doçentlik tez çalışması yapılmıştır. Bu tezlerin 7’si Tabii İlimler, 16’sı Ziraat, 15’i Veteriner, 5’i Ziraat Sanatları, 6’sı da Orman Fakültesinde yapılmıştır⁹²¹.

1933–1942 yılları arasında görev yapan Alman öğretim üyeleri Alman sistemini burada uygulamaya çalışmışlardır. Bu çalışmalardan biri de akademik kariyer için doktora şartının getirilmesi olmuştur. Böylece Türkiye’de ilk kez burada getirilen bu uygulamayla akademik atmosfer oluşturulmuştur. Bu öğretim üyeleri Enstitünün kuruluş ve gelişimine katkı sağlamış ve batının bilimsel geleneğinin oluşturulmasını sağlamışlardır⁹²².

Ankara–Yüksek Ziraat Enstitüsünde eğitim–öğretim dönemlerinde mevcut olan fakülte ve enstitüler dönemsel olarak farklılık göstermiştir. Bu doğrultuda enstitünün ilk yıllarında, yani 1933–1934 eğitim–öğretim döneminde 4 fakülte ve 24 enstitü yer almıştır. 1934–1935 döneminde fakülte sayısı Orman Fakültesinin eklenmesiyle 5’e yükselmiş, üniversite bünyesindeki enstitü sayısı ise aynı şekilde varlığını koruyarak 24 adette kalmıştır. 1935–1936 döneminde fakülte sayısı 5, enstitü sayısı ise 25 olarak belirlenmiş ve işleyiş düzeni sistematik olarak bu şekilde faaliyette bulunmuştur. Buna mukabil olarak 1936–1937 eğitim–öğretim döneminde fakülte sayısı 5 olarak belirlenmiş ve enstitü sayısı 27’ye yükselmiştir. Enstitünün fakülte sayısı ve enstitülerinin son şeklini aldığı ve işleyiş düzenin sistematik olarak belirlendiği 1943–1944 eğitim–öğretim döneminde toplamda 5 fakülte ve 34 enstitü yer almıştır. Tablo –63’te 1943–1944 yılı öğretim döneminde sistematik olarak son şeklini alan fakülte ve enstitüler görülmektedir.

918 İlhan Tekeli, **Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye’de Yükseköğretimin ve YÖK’ün Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2010, ss.158-161.

919 Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, s. 358.; Yaşar ve arkadaşları, 1933-1947 yılları arasında AYZE Veteriner Fakültesi öğretim kadrosu tarafından 109 kitap, 240 Türkçe makale ve 44 yabancı dilde makale yayımlandığını saptamıştır. Bk.: (A., Yaşar- A., Özgür- R., Özen, “Türkiye’de Veteriner Patolojinin Tarihi Gelişimi: 1842-2002”, **Veteriner Bilimleri Dergisi (Eurasian Journal of Veterinary Sciences)**, Cilt: 22, Sayı: 1-2, (Kayseri 2006), ss. 31-34

920 Çiftçi’ye göre Enstitü bünyesinde 1933-1948 yılları arasında hazırlanmış olan doktora tez çalışması sayısı toplamda 62 adettir. Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, s.343.; Ancak konuyla ilgili bazı araştırma eserlerinde bu sayının 76 olduğu belirtilmiştir. Bk.: Emre Dölen, “Yüksek Ziraat Enstitüsünde Bilimsel Araştırmanın Kurumsallaşması ve Yapılan Doktoralar”, **Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, (Ed.: Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır), Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara 2007, ss.217-233.; Akman tarafından verilen bilgilere göre ise Enstitü bünyesindeki Ziraat-Veteriner ve Orman Fakültelerinde 1933-1948 yılları arasında 71 orijinal doktora tez çalışması yapılmıştır. Buna Ziraat Sanatları Fakültesi de eklenince toplam sayı 76’ya çıkmaktadır. Bk.: Akman, **age.**, s.51.

921 Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.343-352.; Akman, **age.**, s.51.

922 Kadioğlu, “Mülteci Bilim Adamları”, ss.186-187.

Tablo –63

Yüksek Ziraat Enstitüsü Fakülteleri ve Enstitüleri⁹²³

Fakülteler	Enstitüler
Tabii İlimler Fakültesi	1. Fizik Enstitüsü
	2. Kimya Enstitüsü
	3. Botanik Enstitüsü
	4. Zooloji Enstitüsü
	5. Jeoloji ve Mineroloji Enstitüsü
	6. Arziyat ve Madeniyat Enstitüsü
Ziraat Fakültesi	1. Ziraat Ekonomisi ve İşletmecilik Enstitüsü
	2. Bitki Yetiştirme ve Islahı Enstitüsü
	3. Bağ-Bahçe Enstitüsü
	4. Zooteknik Enstitüsü
	5. Süt ve Süt Mamulleri Enstitüsü
	6. Ziraat Kimya Enstitüsü
	7. Kültürteknik Enstitüsü
	8. Ziraat Alet ve Makineleri Enstitüsü
	9. Toprak Enstitüsü
	10. Ormanlık Enstitüsü
Ziraat Sanatları Fakültesi	1. Ziraat Sanatları Enstitüsü
	2. Lif Teknolojisi ve Köy Sanatları Enstitüsü

923 Bk.: **Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.5-8.; Mazhar Diker, “Büyük Bir İlim ve Tetkik Yurdu: Yüksek Ziraat Enstitüsü Orman Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), S 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942), ss.26-27, 54-55.; Vamik Tayşi, “Türk Çiftçisinin En Yakın Yardımcısı: Yüksek Ziraat Enstitüsü Ziraat Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), S 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942), ss.28-29.; Nevzat Tüzdil, “Ziraatın Ayrılmaz Lüzumlu Bir Kolu: Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), S 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942), ss.30-32.; Şevket Birand, “Yüksek Ziraat Enstitüsü Tabii İlimler Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), S 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942), s.34.; Sait Tahsin Tekeli, “Yüksek Ziraat Enstitüsünde Ziraat Sanatları Fakültesinin Kuruluş ve İşleyişi”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), S 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942), s.35.; Eraslan, **age.**, ss.16-19.

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

Veteriner Fakültesi	
	1. Anatomi Enstitüsü
	2. Fizyoloji Enstitüsü
	3. Patoloji Enstitüsü
	4. Parazitoloji Enstitüsü
	5. Sağlık Koruma, Mikrobiyoloji ve Besin Kontrolü Enstitüsü
	6. Farmakoloji-Toksikoloji Enstitüsü
	7. Şirurji Enstitüsü ve Kliniği Enstitüsü
	8. İç Hastalıkları Enstitüsü ve Kliniği
Orman Fakültesi	1. Sivikültür Enstitüsü
	2. Orman Koruma Enstitüsü
	3. Orman Mah. ve Kıymetlendirme Enstitüsü
	4. Orman Politikası ve Amenajman
	5. Orman Hasılatı ve İşletme İktisadı
	6. Orman İnşaatı
	7. Geodizi
	8. Toprak Bilgisi ve Ökoloji

Fotoğraf –43

Yüksek Ziraat Enstitüsü öğrencileri staj uygulamasında.

Kaynak: **Ulus**, 15 Temmuz 1938, s. 7.

Yüksek Ziraat Enstitüsü Rektörü Prof. Dr. Friedrich Falke, görevde olduğu süre içinde okulun eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli kurslar ve konferanslar düzenlenmiştir. Bu doğrultudaki konferansların en önemlilerinden birisi 1937 yılında yapılmıştır. 1937 yılı kış sömestri sırasında Yüksek Ziraat Enstitüsü merasim salonunda ziraatın çeşitli konularında bilimsel konferanslar verilmiştir. Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde gerçekleştirilecek olan konferansın konuları, günleri ve kimler tarafından verileceği Tablo –64’de yer aldığı gibidir⁹²⁴:

Tablo –64

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünde 1937 Yılında Verilen Zirai Konferanslar

No:	Konferans Tarihi	Konferans Konusu	Konuşmacılar
1.	08-01-1937	Yumurta hasılatı, muayenesi ve yumurtanın gıda olmak itibarıyla ehemmiyeti	Doç. Dr. Kadri Bilgemre
2.	15-01-1937	Türkiye ziraatının vazifeleri	Prof. Dr. Walter Dix
3.	22-01-1937	Türkiye’nin en yüksek yer olan Ararat Dağı’na çıkış (Projeksiyonlu)	Prof. Dr. Kurt Krause
4.	29-01-1937	Türkiye meyveciliği ve inkişaf imkânları	Prof. Dr. Walter Gleisberg

924 **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1935.; “Yüksek Ziraat Enstitüsü: Konferans Listesi”, **Ulus**, 9 Sonkanun 1937, s.8.; “Yüksek Ziraat Enstitüsü: Konferans Listesi”, **Ulus**, 22 Sonkanun 1937, s.7.

TÜRKİYE’DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

5.	05-02-1937	Görünmeyen virüs neveleri ve sun’î surette tesir olunan ensaç üzerinde muafiyet tecrübesi	Doç. Dr. Süreyya Tahsin Aygün
6.	12-02-1937	Türkiye ziraatında fitopatolojik mesail ve yapılacak işler	Prof. Gustav Gassner
7.	19-02-1937	Ehli hayvanlarda hissi iptal meselesi	Prof. Dr. Ludvig Lutz
8.	05-03-1937	Türkiye şarapları	Prof. Dr. Max Rudiger
9.	19-03-1937	Türkiye ziraatında ziraat alet ve makinelerinin bugünkü vaziyeti	Doç. Dr. Esat Bozkaya
10.	02-04-1937	Kimya laboratuvarında tehlikeler	Prof. Dr. Rodolf Lorenz
11.	16-04-1937	Türkiye’de süt ve sütçülük	Prof. Dr. Walter Spöttel
12.	30-04-1937	Muhtelif gıdaların parazit ve paraziter hastalıkların menbaları olmak itibariyle vaziyetleri	Doç. Dr. Şükrü
13.	14-05-1937	Türkiye topraklarının umumî vasıfları	Doç. Dr. Kerim Ömer Çağlar
14.	28-05-1937	Uludağ’ın jeolojik inkişafı ve bunun Bursa’nın iktisadî hayatındaki rolü	Doç. Dr. Şevket Ahmet Birand
15.	11-06-1937	Türkiye ikliminin ana hatları	Lektör (Okutman) Ahmet Tefrik

Tablo –65

Yüksek Ziraat Enstitüsünde Okutulan Dersler⁹²⁵

Ziraat	Veteriner	Orman
Botanik	Botanik	Botanik
Zooloji	Zooloji	Zooloji
Fizik	Fizik	Fizik
Kimya	Kimya	Kimya
Mineroloji ve Jeoloji	Beden Terbiyesi	Mineroloji ve Jeoloji
Matematik	Almanca	Matematik
Meteoroloji ve Klimatoloji	Anatomi ve Embriyoloji	Meteoroloji ve Klimatoloji
Beden Terbiyesi	Histoloji	Beden Terbiyesi
Almanca	Fizyoloji	Almanca
Ehli Hayvanlar Anatomisi ve Fizyolojisi	Genel Bakteriyoloji ve Mikrobiyoloji	Ziraat ve Ormancılıkta Suculuk
Doğurtma Bilgisi	Genel Zootečni	Nebatat Tağdiyesi
Ormancılık	Hususi Zootečni	Toprak Bilgisi
Hukuk Bilgisi	Küçük Hayvanlar Zooteknisi	Jeodizi

925 Bk.: Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.256-267.; Akman, ss.49-50.; “Ziraat Fakültesi Müzesi”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: IV, S 46, (Teşrinisani 1943), ss.5-11.; “Ziraat Maarifimizde Yeni Bir Öğretim Kurumu”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: VII, S 73, (Şubat 1946), ss.1-4.; Eraslan, **age.**, ss.68-71.

Bulaşıcı Hastalıklar Bilgisi	Zootečni İnkışaf Vasıtaları	Plan Çizme
Nebatat Tağdiyesi Bilgisi	Ehlî Hayvanları Yemleme	Hukuk
Toprak Bilgisi	Sütçülük (tatbikatlı)	Genel İktisat
Hayvanat Tağdiyesi Bilgisi	Genel Terapi	İktisat Politikası
Tarla ve Nebatat Yetiştirme	Hususi Terapi	Kültürteknik
Hususi Nebatat Yetiştirme	Farmakoloji ve Toksikoloji	Ormancılık
Nebatat İslahı ve Yetiştirmesi	Reçete Bilgisi	Yol İnşası
Genel İktisat	İhzari Klinik ve Teşhis	Makine Bilgisi
İktisat Politikası	İç Hastalıkları Kliniği	Nebatları Koruma Bilgisi
Genel Zootečni	Mevaşi Hastalıkları	Orman Tesisi
Hususi Zootečni	Veteriner Tıbbi Adlısı	Orman Botaniği
Koyun Yetiştirme ve Yüncülük	Veteriner Sağlık Zabıtası	Orman İşletme Bilgisi
Küçük Hayvanat Zooteknisi	İhzari Klinik ve Teşhis	Orman Siyaseti
Sütçülük	Ameliyat Bilgisi	Orman İdaresi ve Tarihi
Ehlî Hayvanları Yemleme	Cerrahi Aletler Bilgisi	Orman Hasılat Bilgisi
Genel Sebzecilik	Nallama ve Tırnak Hastalığı	Orman Muhafazası
Hususi Sebzecilik	Genel Cerrahi	Orman Entomolojisi
Genel Meyvecilik ve Bağcılık	Hususi Cerrahi	Ağaç ve Kereste Teknolojisi
Hususi Meyvecilik	Doğum Tatbikatı	Kereste İşletme Bilgisi
Hususi Bağcılık	Göz Hastalıkları	Ağaç Sanayi ve Ticareti
Süs Nebatları ve Fıdancılık	Harici Klinik	Orman İşletmesi
Genel Ziraî İşletme	Hayvanat Tağdiyesi	Orman Yolları İnşaatı
Amelî İşletme	Muafiyet Bilgisi	Orman Mühendisliği Bilgisi
Kooperatifçilik	Hususi Bakteriyoloji	Nakliyat İşleri Bilgisi
Muhasebe Usulü	Seroloji	Orman Ölçme Bilgisi
Umumî Nebatat Yetiştirme Bilgisi	Genel Bulaşıcı Hastalıkları Bilgisi	Orman Toprak Bilgisi ve Ağaç Yetiştirme
Zootečni İslah Vasıtaları	Hususi Bulaşıcı Hastalıkları Bilgisi	
Ziraî Defter Tutma Bilgisi	Ehlî Hayvanat Hıfzıssıhhası	
Ziraî Teknoloji	Menşei Hayvani Gıdalar Bilgisi	
İhtimar Sanatları	Genel Patoloji	
Kültürteknik	Hususi Patoloji	
Ziraat Politikası	Patoloji Mikroskopik Tatbikatı	
Veteriner Kanunları	Otopsi	
Ziraat ve Ormancılıkta Suculuk	Genel Parazitoloji	

Nebatları Koruma Bilgisi	Hususi Parazitoloji	
Ziraat Makineleri I	Tatbiki Anatomi	
Ziraat Makineleri II	Tatbiki Fizyoloji	
	Virüs Hastalıkları Bilgisi	

Yüksek Ziraat Enstitüsü Ziraat Fakültesi öğrencilerine staj dönemi sonrasındaki 3 yıllık (6 sömestre) eğitim süresince 1935–1936 döneminde 168 kredi saat teorik ders, 66 kredi saat uygulama olmak üzere toplamda 234 kredi saat ders vermiştir. Bu sayı 1936–1937 eğitim–öğretim döneminde 173 kredi saat teorik ders, 61 kredi saat uygulama olmak üzere toplamda 234 saat olarak belirlenmiştir. Veteriner Fakültesi öğrencilerine; 4 yıllık (8 sömestre) eğitim süresince 1935–1936 döneminde 198 kredi saat teorik ders, 114 kredi saat uygulama olmak üzere toplamda 312 kredi saat ders verilmiştir. Bu durum 1936–1937 döneminde değişiklik göstermiş ve 201 kredi saat teorik ders, 111 kredi saat uygulama olmak üzere toplamda 312 kredi saat ders okutulmuştur. Orman Fakültesi öğrencileri ise 4 yıllık (8 sömestre) döneminin ilk 2 yılını (4 sömestre) Ankara’da, son 2 yılını da (4 sömestre) İstanbul Bahçeköy’de yapmaktadırlar. 1935–1936 yılında Ankara’da 4 sömestre döneminde 110 kredi saat teorik ders, 46 kredi saat uygulama olmak üzere toplamda 156 kredi saat ders verilmiştir. Bu durum 1936–1937 döneminde 107 kredi saat teorik ders, 49 kredi saat uygulama olmak üzere toplamda 156 kredi saat ders okutulmuştur. İstanbul Bahçeköy şubesine gelince son 4 sömestre döneminde 103 kredi saat teorik ders, 53 kredi saat uygulama dersi olmak üzere toplamda 156 kredi saat ders okutulmuştur. Orman Fakültesi öğrencileri 8 sömestre döneminde toplamda 210 kredi saat teorik ders, 102 saat uygulama dersi olmak üzere toplamda 312 kredi saat ders okumuşlardır. Enstitüde okutulan dersler, bunların fakültelelere göre dağılımları ve isimleri Tablo –66’da yer aldığı gibidir.

Enstitü bünyesinde ayrıca bağımsız dersler grubunda meteoroloji, bitki koruma, hayvan sağlığı, yabancı dil, beden terbiyesi ve inkılap tarihi dersleri de okutulmuştur. Bahsi geçen gruplardaki meteoroloji derslerini Prof. Dr. Ümran Emin Çölaşan, bitki koruma derslerini Ankara Ziraat Mücadele Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Gassner, Dr. Bekir Alkan, Alaettin Göydüm; hayvan sağlığı dersleri Süreyya Tahsin Aygün, yabancı dil derslerinden Almanca dersleri Prof. Dr. Guida Matschenz, Prof. Dr. Neumann, Dr. Ulshöfer ve Lappert, Cemal Köprülü ve Şükrü Akkaya; İngilizce dersleri Prof. Dr. Guida Matschenz, Fransızca dersleri de Aziz Meker tarafından verilmiştir. Daha sonraki dönemlerde Almanca dersleri Melahat Azmi, Cemal Köprülü, Sedat Alp, Kamuran Yetiş ve Mükerrrem Bey, İngilizce derslerini M. Ali Tanalp, Hamit Dereli, Hayrettin Sağlamlı, Fransızca derslerini ise Mehmet Bağana, Kemal Bilaloğlu ve Hamdi Dora vermiştir. Beden terbiyesi dersleri önceleri Alman hocalar tarafından verilirken daha sonra Vedat Abut tarafından vermeye başlamıştır. İnkılap tarihi dersleri ise Recep Peker, Mahmut Esat Bozkurt, Yusuf Kemal Tengirşenk ve Yusuf Hikmet Bayur tarafından verilmiştir⁹²⁶.

Yüksek Ziraat Enstitüsünün Ziraat Fakültesi öğrencilerine uygulanan staj uygulaması, 1942 yılına kadar Atatürk Orman Çiftliğinde gerçekleştirilmiştir. Staj uygulamasında öğrencilerin başına bir staj amiri verilmiş ve işlerin düzenli bir şekilde yürütülmesinden sorumlu tutulmuştur. Yaklaşık 10 ay süren staj döneminde çiftliğin bütün servislerinde yapılan programa göre, yapılması lazım gelen bütün işler staj amirinin gözetiminde yapılmıştır. İncelenen dönem içerisinde staj amiri olarak Ragıp Adısanlı, Seyfi Kadıbeşgil ve Hamdi Tuncer gibi ziraatçılar görevlendirilmiştir. İlerleyen yıllarda staj öğrencilerinin artış göstermesi üzerine Ziraat Vekâletine bağlı diğer çiftliklerde de stajlar yapılması kararlaştırılmıştır. Bu işletmelerden bazıları şunlardır: Türkgeldi DÜÇ, Dalaman DÜÇ, Konuklar DÜÇ, Polatlı DÜÇ, Gazi

926 Akman, *age.*, ss.40-43.

Orman Çiftliği, Tekir Çiftliği, Ankara Merkez Zirai Mücadele Enstitüsü, Karacabey Harası, Çifteler Harası ile Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği ve Lalahan Zootečni Araştırma Enstitüsü⁹²⁷.

Konferansların yanı sıra 1935 yılının başında Enstitüde ayrıca “Ziraat Müdürleri Kursu” açılmıştır. Kursu 23 ilin ziraat müdürleri katılmış, ayrıca diğer müdür ve memurlar için de çeşitli kurslar açılmıştır. Kursun açılışına Ziraat Vekili Reşat Muhlis Erkmen bizzat katılarak bir söylev vermiştir. Ziraat Vekili, Yüksek Ziraat Enstitüsünün Türkiye ziraatı için önemi üzerinde durmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'nin ziraat bilgisini kurmak ve bunu köye ve köylüye götürmek, yaymak için beş yıllık plan kapsamında yapılması gerekenler ve ziraatın Türkiye'nin ekonomisi üzerindeki önemini açıklamıştır. Nitekim kuruluş sürecinde Atatürk Dönemi'nin Ziraat Vekili olan Reşat Muhlis Erkmen'in Enstitünün gerek fiziki gerekse araştırma kadrosunun gelişiminde büyük desteği görülmüştür. Ziraat Vekili Erkmen'in yanı sıra kursun açılışında Yüksek Ziraat Enstitüsünün rektörü olan Friedrich Falke de ziraat müdürlerine kurs hakkında açıklamalar yapmıştır. Üç hafta süren kurslar boyunca ziraat profesörleri çeşitli konferanslar vererek, katılımcıların ziraat profesörlerine soru sorabilmelerine fırsatı verilmiştir. Böylece Türkiye'de tarımın gelişimi için uzmanların ziraatçılarla buluşması sağlanmıştır⁹²⁸.

Tablo –66

Yüksek Ziraat Enstitüsü Rektörleri ve Görev Süreleri⁹²⁹

Rektör Adı ve Soyadı	Görev Süresi
Ord. Prof. Dr. Friedrich Falke	1933-1938
George Lepper (Vekâleten)	1938- Nisan 1939
Süreyya Genca	Nisan 1939-Nisan 1945
Halit Civelekoğlu	Nisan 1945-Nisan 1947
Ord. Prof. Dr. Fazlı Faik Yegül	Nisan 1947-Temmuz 1947
Prof. Dr. Ömer Rüştü Tarman (Vekâleten)	Temmuz 1947-Nisan 1948
Ord. Prof. Dr. Esat Muhlis Oksal	Nisan 1948-Haziran 1948

Yüksek Ziraat Enstitüsü eğitim-öğretim sistemi içerisinde Ziraat, Veteriner ve Orman Fakülteleri öğrenci yetiştirmenin yanı sıra bilimsel araştırma-geliştirme ve yayım hizmetleri gibi farklı fraksiyonlarda faaliyetler yürütmüştür. Ancak yukarıda isimleri geçen üç fakülteye kıyasla aynı durum Ziraat Sanatları ve Tabii İlimler Fakültesi için geçerli değildir. Diğer fakültelere kıyasla her iki fakülte öğrenci almamış, Ziraat, Veteriner ve Orman Fakültesi öğrencilerine Fizik, Kimya, Botanik, Ziraat Teknolojisi alanlarında eğitim vermiş ve tamamen bilimsel araştırma-geliştirme ve yayım çalışmalarına yönelik hizmet etmişlerdir. Bu doğrultuda Yüksek Ziraat Enstitüsünden yıllara göre mezun olan öğrenci sayısı ve bunların fakülteye göre dağılımı Tablo –67'de yer aldığı gibidir⁹³⁰:

927 Akman, age., ss.48-49.; **Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.8-9.; Bk.: “Ziraat Tedrisatına Çok Ehemmiyet Veriliyor”, **Akşam**, 11 Eylül 1932, s.7.

928 **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1935.

929 Bk.: Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.286-289.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 33-6-10, 22.01.1933.; **BCA**, Dosya No: 30-11-1-0, Yer No: 191-13-6, 14.05.1947.; **BCA**, Dosya No: 30-11-1-0, Yer No: 198-13-6, 12.05.1948.

930 Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, s.411.; **Yüksek Ziraat Enstitüsü Fakültelerine Ait Muhtelif Enstitülerin Şimdiye Kadar Olan Çalışmalarına Kısa Bir Bakış**, s.5.; Eraslan, age., ss.49-55.

Tablo –67

Yüksek Ziraat Enstitüsü Ziraat, Veteriner ve Orman Fakültelerinden 1934–1948 Yılları Arasında Mezun Olan Öğrenci Sayıları

Yıllar	Ziraat Fakültesi	Veteriner Fakültesi		Orman Fakültesi	Toplam
		Sivil	Asker		
1933-1934	11	3	6	⁹³¹	20
1934-1935	17	13	12	18	60
1935-1936	36	24	14	⁹³²	74
1936-1937	63	51	23	26	163
1937-1938	54	34	37	35	160
1938-1939	60	47	21	30	158
1939-1940	51	39	18	33	141
1940-1941	44	53	21	58	176
1941-1942	50	37	39	51	177
1942-1943	57	1 ⁹³³	-	68	126
1943-1944	61	33	21	56	171
1944-1945	41	9	29	47	126
1945-1946	74	40	23	46	183
1946-1947	90	41	17	60	208
1947-1948	100	24	17	58	199
Toplam	809	449	298	586	2142

931 Orman Fakültesi 1934 eğitim-öğretim yılında Enstitüye bağlanmıştır.

932 Orman Fakültesi eğitim-öğretim süresi 1935 yılında 3 yıldan 4 yıla yükseltilmiştir.

933 Veteriner Fakültesi eğitim-öğretim süresi 1939 yılında 4 yıldan 5 yıla yükseltilmiştir.

Tablo –68

Yüksek Ziraat Enstitüsü Öğrenci Mevcudu ve Bunların Cinsiyet Esaslı Dağılımı⁹³⁴

Yıllar	Ziraat Fakültesi			Veteriner Fakültesi ⁹³⁵			Orman Fakültesi		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1933-1934	66	6	72	152	8	160	30	-	30
1934-1935	109	15	124	215	17	232	64	-	64
1935-1936	146	21	167	249	19	268	92	-	92
1936-1937	164	21	185	266	19	285	124	-	124
1937-1938	150	19	179	275	14	289	156	-	156
1938-1939	148	15	163	261	20	281	182	-	182
1939-1940	134	15	149	247	19	266	222	-	222
1940-1941	184	19	203	235	21	256	249	-	249
1941-1942	226	21	247	377	20	397	119	-	119
1942-1943	244	18	262	343	14	357	100	-	100
1943-1944	277	17	294	372	18	390	119	-	119
1944-1945	333	16	349	254	14	268	249	-	249
1945-1946	416	24	440	270	15	285	317	-	317
1946-1947	454	26	480	314	14	328	253	-	253
1947-1948	410	28	438	310	14	324	338	-	338

4.2. Ziraat Fakülteleri

4.2.1. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinin kuruluşuyla ilgili süreç 1946 yılında Türkiye’de bir tarım üniversitesi kurulmasına ilişkin çalışmalarla başladı. 1946 yılında 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu⁹³⁶ çıkarıldıktan kısa bir süre sonra Ankara–Yüksek Ziraat Enstitüsü öğretim üyeleri ve yardımcıları arasında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün (A.Y.Z.E) de üniversiteler kanunu çerçevesi içine alınması görüşü ve

934 BİUM 1933-1934 Maarif İstatistiği, ss.452-453.; BİGD 1934-1935 Kültür İstatistiği, ss.382-383.; BİGD 1935-1936 Kültür İstatistiği, ss.264-265.; BİGD 1936-1937 Kültür İstatistiği, ss.268-269.; BİUM 1937-1938 Maarif İstatistiği, ss.290-291.; BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği, ss.436-437.; BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği, ss.438-439.; BİUM 1940-1941 Maarif İstatistiği, ss.462-463.; BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği, ss.472-473.; BİGM 1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri, ss.488-189.; BİGM 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.150-151.; BİGM 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.166-167.; BİGM 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.182-183.; BİGM 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.196-197.; BİGM 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.238-239.

935 Yüksek Ziraat Enstitüsü Veterinerlik Fakültesi öğrencileri askerî ve sivil veterinerlik olmak üzere iki ana grupta toplanmıştır. Tabloda verilen istatistikler her iki grubun ortak ve toplam sayısal verilerini göstermektedir.

936 Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993’e)**, Kültür Koleji Yay., İstanbul 1994, s.147.; İlhan Tekeli, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C III, İletişim Yay., 1995, s.664.; Bk.: Kanun No: 4936, Kabul Tarihi: 13.06.1946, **Resmî Gazete**: 18.06.1946, S, ss.10779-10785.

eğilimi başladı. Zira Yüksek Ziraat Enstitüsü bu tarihe değin 5 fakültesiyle birlikte batılı anlamda modern ve yüksek ziraat öğretimi sunan bir bilim ve araştırma kurumuydu. Yüksek Ziraat Enstitüsü öğretim üyelerinin Üniversiteler Kanunu bünyesinde faaliyet göstermesi için yürütülen çabalarda iki önemli konu rol oynamıştı. Bu faktörlerden ilki; A.Y.Z.E’nin özerklik durumunun 1936 tarih ve 2984 sayılı Kanun ile kaldırılmış olmasıydı. Bu husus, öğretim üyeleri arasında huzursuzluk yaratan en önemli sebepler arasındaydı. A.Y.Z.E. Ziraat Vekâletine bağlı durumdaydı ve ziraat vekili kendi şahsi düşüncesine uygun görmediği herhangi bir öğretim üyesini başka görevlere almak yahut atamak yetkisindeydi. İkinci faktör ise 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu gereğince üniversite öğretim üyelerine üniversite tazminatı adı altında doçentlere 200, profesörlere 300 ve ordinaryüs profesörlere ise 400 lira olmak üzere verilen ödenektir. Ancak bu etkenler içerisinde özellikle birinci faktör en belirleyici olan durumundaydı. Dolayısıyla bu sorunların çözülebilmesi için beş fakülteden oluşan Yüksek Ziraat Enstitüsü, bir üniversite durumuna getirilmeli ve adı da Ziraat Üniversitesi olmalıydı. Bu yöndeki girişim ve çabalar 1947 yılına gelindiğinde olgunlaştı ve harekete geçildi⁹³⁷.

Bunun için birçok tasarı hazırlandı ve nihayet 1948 yılı ilkbaharında son tasarı taslağı hükûmete sunuldu. Hasan Saka Hükûmeti de tasarımı benimseyip ve Meclis’e sundu. Tasarıya göre bir Ziraat Üniversitesi kurulacak ve adı da İnönü Ziraat Üniversitesi olacaktı. Ancak, Yüksek Ziraat Enstitüsünün bir üniversite olarak üniversiteler kanunu çerçevesine alınması ve bir Ziraat Üniversitesi olma fikri tepki ile karşılandı. Tasarı TBMM Bütçe Komisyonu’na gelince, büyük ve çetin tartışmalara yol açtı. Komisyonun bazı üyeleri A.Y.Z.E’nin Ziraat Vekâletinden ayrılmasına şiddetle karşı çıkmışlardı. Özellikle Cumhuriyet Halk Partisi Amasya Milletvekili ve Ormancilık uzmanı Ali Kemal Yiğitoğlu ve TBMM VIII. Dönem Bursa Milletvekili Fahri Bük bu tezin çetin savunucuları arasındaydı. Hükûmet tasarısı olduğu için Ziraat Vekili Tahsin Coşkan itirazda etmemekle beraber Vekâletin üst düzey yetkilileri Enstitüyü ellerinden kaçırmamak niyetindeydiler. Nitekim tartışmalar uzunca bir zaman aldı ve ziraatçıların önemli bir kısmı tasarının çıkması gerektiği fikrinde olmalarına rağmen bu durum yeterli olmadı. Yoğun süren tartışmalar sonrasında A.Y.Z.E’nin üniversiteler kanunu kapsamında yer alması ancak bir üniversite olarak değil, mevcut fakültelerin (Ankara ve İstanbul Üniversiteleri)’ne katılması tezi Mart 1948’de kabul edildi. TBMM Bütçe Komisyonu kararına göre, Ziraat ve Veteriner Fakülteleri Ankara Üniversitesi bünyesinde, Orman Fakültesi ise İstanbul Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösterecekti⁹³⁸.

1948 yılından itibaren Ziraat ve Veteriner Fakülteleri Ankara Üniversitesine, Orman Fakültesi de İstanbul Üniversitesine bağlanmıştır. A.Y.Z.E bünyesindeki Tabii İlimler Fakültesi Fen Fakültesi ile Ziraat Sanatları Fakültesi ise Ziraat Fakültesi ile birleştirilmiştir. Yeni bir yüksek ziraat öğretimi anlayışıyla 1948 yılından itibaren Ankara Üniversitesi bünyesinde Türk yüksek öğrenim hayatına katılan Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, kurulduğu günden itibaren ülke tarımının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. 1955 yılına kadar Türkiye’nin tek Ziraat Fakültesi olarak görevini sürdüren AÜ. Ziraat Fakültesi Ege, Atatürk, Çukurova Üniversiteleri Ziraat Fakültelerini kuran, geliştiren ve diğer Ziraat Fakültelerinin kuruluşlarında önemli rol oynayan “ana fakülte” olmanın sorumluluğunu ve onurunu taşımaktadır. Günümüzde de yaklaşık 500 dekarlık yerleşkesi, araştırma–uygulama çiftlikleri, araştırma–geliştirme istasyonları, güçlü öğretim elemanı ve idari personel kadrolarıyla Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi ülkenin önde gelen eğitim–öğretim ve araştırma kuruluşları arasında yer almaktadır.

937 Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.593-595.; Bk.: Hirsch, **age.**, C 2, ss.677-683, 712-730.; Dölen, **Türkiye Üniversitesi Tarihi**, ss.47-76.

938 **T.C. Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü Tetkik Dairesi Başkanlığı**, S 71/846, 6-3285, 22.12.1947.; **TBMM Bütçe Komisyonu Raporu**, Esas No: 1/238, Karar No: 94, 22.06.1948.; Bk.: Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.595-610.

AÜ. Ziraat Fakültesinde eğitim-öğretim, 1930-1953 yılları arasında tamamen genel mahiyetteydi⁹³⁹. Fakülteye giren öğrenciler ilk yılı çiftliklerde pratik yaparak geçirirler ve geriye kalan yıl zarfında da fakülte bünyesinde ziraatın hemen her dalında teorik bilgiler edinirlerdi. Ancak 1947 yılından itibaren öğretim sisteminde yenilikler yapmak üzere etütlere başlanmış ve ülke şartları göz önünde tutularak gitlikçe gelişen ve ihtisasa doğru yönelen bir öğretim sistemi benimsendi. 1953 yılından itibaren de bu yeni öğretim sistemi uygulanmaya başladı. 13.10.1953 tarih ve 8532 sayılı Kanun uyarınca yeni öğretim ve sınav yönetmeliğine göre, Fakültede öğretim yine 4 yıl yani 8 sömestre dönem olarak belirlendi. Ancak eski yönetmelikte olduğu gibi pratik çalışmalar için bir ders yılı ayrılmadı, bilakis yapılması gereken pratik uygulamalar 4 yıllık öğretim süresinin tatil aylarına dağıtıldı. Bununla beraber eğitim-öğretim işleri ve fakülte işleyiş düzeni açısından aynı yönetmelik kararına göre bölüm sistemine geçildi. Buna göre, 1. ve 2. sömestre dönemlerinde hazırlayıcı dersler, 3. ve 4. sömestre döneminde tamamlayıcı dersler verilirdi. Esas bölüm dersleri 5. sömestre döneminden sonra başlamaktaydı ve öğrenciler 6., 7. ve 8. sömestre dönemlerinde bölümlerine özel dersleri alıp ona göre tatbikat yapmaktaydılar. Pratik çalışmalar ise 4 yıllık öğretim dönemi içerisinde tatil dönemlerine dağıtılır ve toplamda yaklaşık 6 ay kadar uygulamalı ders alırlardı. Pratik çalışmalar bölümün özelliklerine göre çiftlik, bağ ve bahçe, haralar, makine fabrikaları, atölye ve tamirhaneler, ziraat mahsullerini işleyen fabrikalar, sera vb. yerlerde çalışmalar yapan müesseselerde yapılmaktaydı⁹⁴⁰. Bununla beraber AÜ. Ziraat Fakültesiyle değişen eğitim-öğretim yapısı ve bölümlerin işleyiş düzeni 1953-1960 ve 1960-1967 dönemlerinde farklılık göstermiştir. Tablo -69'da bunların dağılımı ve içerikleri ayrıntılı bir şekilde görülmektedir⁹⁴¹:

Tablo -69

AÜ. Ziraat Fakültesi Bölümleri ve Dönemsel Olarak Dağılımı

1953-1960 Dönemi	1960-1967 Dönemi
Ziraat Ekonomisi Bölümü a) Zirai Ekonomi ve İşletmecilik Kürsüsü	Genel Zirai Bilgiler Bölümü
Tarla Bitkileri Yetiştirilmesi ve Islahı Bölümü a) Bitki Yetiştirme ve Islahı Kürsüsü b) Yem Bitkileri Çayır Mera Kürsüsü c) Endüstri Bitkileri Kürsüsü	Bahçe Bitkileri Yetiştirme ve Islahı Bölümü

939 1930-1953 döneminde Ziraat Fakültesine kayıt olan öğrenciler 11 ay süreyle (Kasım başı - Eylül sonu) çiftliklerde staj yapmakta ve staj sonunda başarılı olan öğrenciler ikinci sınıfa devam etme hakkı kazanmakta, staj sınavında başarısız olan öğrenciler ise stajı yinlemek zorunda idiler. Öğrencilere 2., 3. ve 4. sınıfta teorik dersler verilmekte ve bu derslerin uygulamaları yaptırılmaktaydı. Mezun olan öğrenciler genel mezunu olmakta diplomalarında bölüm yazmamaktadır ve öğrenciler Ziraat Yüksek Mühendisi unvanı almaktaydılar. Bk.: Cemalettin Yaşar Çiftçi, İbrahim Ortaş, Salih Çelik, Hayrettin Kendir, Sevil Sağlam, "Tarımsal Yüksek Öğretim Programında Değişim ve Sorunlar", **TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi** (11 -15 Ocak 2010) Bildiriler Kitabı, C II, Ankara 2010, ss.1164-1165.

940 Turgut Yazıcıoğlu, Mecit Çağatay ve Reşit Sönmez, **Kuruluşunun Yirmi Beşinci Yılında AÜ. Ziraat Fakültesi**, TÜRK Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, S 20, Ankara 1958, ss.15-16.; 13.10.1953 tarih ve 8532 sayılı Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği'ne göre, pratik çalışmalar için bir ders yılı ayrılmamış, yapılması gereken pratik çalışmalar 4 yıllık öğretim süresinin tatil aylarına dağıtılmıştır. Fakülteye girecek olan öğrenciler verecekleri dilekçede aşağıdaki 8 bölümden hangisine gireceklerini belirtmekte ve mezun olduklarında diplomalarında hangi bölümden mezun oldukları yazmaktadır. Mezun olan öğrenciler Ziraat Yüksek Mühendisi unvanı almaktadır. Bkz: Çiftçi, Ortaş, Çelik, Kendir, Sağlam, agm., ss.1164-1165.

941 Yazıcıoğlu, Çağatay ve Sönmez, **age.**, ss.17-167.; Bk.: Çiftçi, Ortaş, Çelik, Kendir, Sağlam, agm., ss.1164-1167.; Mustafa Arlı, Zeynep Erdoğan, Feryal Söylemezoğlu, Ayşem Yanar, "Ankara Üniversitesinde El Sanatları Eğitim Öğretim ve Araştırmaları", **AÜ. Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, C 1, S 1, 2019, ss.49-50.; Rezan Şahinkaya, "Ziraat Fakültesinde Yeni Bir Kürsü Kuruldu", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XV, S 135-136, (Temmuz-Ağustos 1955), ss.1-2.

TÜRKİYE’DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

Bahçe Bitkileri Yetiştirme ve Islahı Bölümü a) Bağ – Bahçe Kürsüsü b) Meyve Yetiştirme ve Islahı Kürsüsü c) Bahçe Mimarisi ve Ağaçlandırma Kürsüsü	Bitki Koruma Bölümü (1962 – 1963)
Hayvan Yetiştirme ve Islahı Bölümü a) Zootečni Kürsüsü b) Besin Maddeleri ve Hayvan Besleme Kürsüsü c) Ziraî Kimya Kürsüsü	Hayvan Yetiştirme ve Islahı Bölümü
	Ziraat Teknolojisi
Toprak İlmî Bölümü a) Toprak Kürsüsü b) Bitki Besleme Kürsüsü	Kültürteknik Bölümü (1962 – 1963)
Ziraat Teknolojisi Bölümü a) Ziraat Sanatları Kürsüsü b) İhtimar Teknolojisi Kürsüsü c) Süt ve Mamulleri Kürsüsü d) Lif Teknolojisi ve Köy Sanatları Kürsüsü e) Mezbaha Mahsulleri Teknolojisi Kürsüsü	Tarla Bitkileri Yetiştirilmesi ve Islahı Bölümü
	Ev Ekonomisi Bölümü (1961–1962)
	Toprak İlmî Bölümü
Ziraat Makinaları Bölümü a) Ziraat Alet ve Makinaları Kürsüsü b) Ziraî Kuvvet Makinaları Kürsüsü	Ziraat Ekonomisi Bölümü
Genel Ziraî Bilgiler Bölümü	Ziraat Makinaları Bölümü

AÜ. Ziraat Fakültesinde ana bölüm dersleri dışında matematik, fizikî coğrafya, mineroloji, iklim bilgisi, botanik, zooloji, fizik, kimya, iktisadî coğrafya, ekonomi gibi öğrenciyi hazırlayıcı dersler grubu bulunmaktaydı. Bununla beraber hazırlayıcı derslerden sonra her alanla alakalı genel tamamlayıcı dersler ve sonrasında ana bölüm dersleri okutulmaktaydı. Bu doğrultuda Fakülte de okutulan dersler ve bunların bölümlere dağılımı Tablo –70’te yer aldığı gibidir⁹⁴²:

942 Yazıcıoğlu, Çağatay, Sönmez, **age.**, ss.17-167.

Tablo –70

AÜ. Ziraat Fakültesi Bölümlerinde Okutulan Dersler

Bölümler	Dersler
Bahçe Bitkileri ve Yetiştirme Islahı Bölümü	Meyveciliğe Giriş, Meyveciliğin Fizyolojik ve Biyolojik Esasları, Mutedil İklim Meyve Türleri, Subtropik Meyve Türleri, Çeşit Bilimi, Umumî Bağcılık, Hususi Bağcılık, Umumî ve Hususi Ampelografi, Umumî Sebzeçilik, Hususi Sebzeçilik, Sebze Turfandacılığı, Bahçe Sanatları Tekniği, Park ve Süs Ağaçları Yetiştiriciliği, Dendroloji, Bahçe Sanatı Tekniği, Bahçe ve Süs Sanatları Yetiştiriciliği, Ağaçlandırma Bahçe Bitkilerinin Islahı, Bahçe Mahsullerinin Piyasaya Hazırlanması, Bahçe Ziraatında Hormon Tatbikatı, Bahçe Bitkilerinin Gübrelenmesi.
Genel Zirai Bilgiler Bölümü	Genel Fitopatoloji, Bağ-Bahçe Bitkileri Hastalıkları, Tarla Bitkileri Hastalıkları, Özel Fitopatoloji, Genel Entomoloji, Bağ-Bahçe Bitkileri Zararlıları, Tarla Bitkileri Zararlıları, Özel Entomoloji.
Hayvan Yetiştirme ve Islahı Bölümü	Zootekniye Giriş, Hayvan Islahı, Koyunculuk ve Yapağıcılık, At Yetiştirme, Sığır Yetiştirme, Keçi Yetiştirme, Domuz ve Deve Yetiştirme, Küçük Ehli Hayvanların Yetiştirilmesi, Islahın Genetik Esasları, Hayvancılık Organizasyonları, Besin Maddeleri, Hayvan Besleme, Metabolizma, Yemler Bilgisi, Süt ve Mamulleri.
Tarla Bitkileri Yetiştirme ve Islahı Bölümü	Tarla Ziraatının Ekolojik Esasları, Türkiye Tarla Ziraatının Problemleri, Tarla Ziraatı Sistemleri, Serin İklim Hububatı, Sıcak İklim Hububatı, Yemliklik Baklagiller, Bitki Islahının Genetik ve Sitogenetik Esasları, Bitki Islahı, Tarla Ziraatının Problemleri, Tohumluk Sertifikasyonu ve Kontrolü, Türkiye Yem Kültürünün Genel Esasları, Buğdaygiller Familyasından Yem Bitkileri, Mera, Çayır ve Hayvan Münasebetleri, Baklagiller ve Diğer Familyalardan Yem Bitkileri, Mera ve Çayır Islahı, Yağ Bitkileri, Kök Bitkileri, Lif Bitkileri, Keyif Bitkileri, Baharat Bitkileri, Yumru Bitkiler, İlaç Bitkileri, Şeker Kamışı ve Kauçuk Bitkileri.
Toprak İlmî Bölümü	Ölçme Bilgisi, Sulama, Drenaj, Ziraat İnşaat, Umumî Toprak İlmî, Toprak Fiziyi, Mikrobiyoloji, Türkiye Toprakları, Toprak Genetiği ve Sınıflandırması, Toprak Etüt ve Haritalandırması, Toprak ve Su Muhafazası, Toprak Teknolojisi, Türkiye Suları ve Topraklarının Su Münasebetleri.
Ziraat Ekonomisi Bölümü	Finans İlmî, Genel İstatistik, Ziraat İşletmeciliği, Ziraat Kooperatifçiliği, Ziraat Taksasyon Bilgisi, Ziraat Tarihi, Ziraat İşletmeciliği Semineri, Ziraat Hukuku, Ziraat Muhasebesi, Ziraat Politikası, Ziraat İstatistiği, Marketing.
Ziraat Makineleri Bölümü	Toprak İşleme Aletleri, Ekim, Dikim ve Gübreleme Makineleri, Hasat ve Harman Vasıtaları, Su Çıkartma Vasıtaları, Mücadele Vasıtaları, Tohum Temizleme ve İlaçlama Makineleri, Ot Biçme ve Yem Hazırlama Makineleri, Taşıma ve Ulaştırma Vasıtaları, Termik Motorlar I, Termik Motorlar II, Canlı Kuvvet Vasıtaları, Rüzgar ve Su Muharrikleri, Ziraat Traktörleri, Buhar Makineleri.
Ziraat Teknolojisi Bölümü	Ziraat Sanatlarına Giriş, Hububat Teknolojisi, Şeker Sanayi, Nebati Yağ Sanayisi, Meyve ve Sebze Değerlendirmesi, Çay Teknolojisi, Gıda Mevzuat ve Kontrolü, Seminer, Şarap Teknolojisi, Malt ve Bira Teknolojisi, Sirke Teknolojisi ve Ekmek Mayacılığı, İspirto Teknolojisi, İspirto İçkiler ve Likörler, Süt Asidi Fermantasyonunun Teknikte Tatbiki, İhtimar Teknolojisinde Analiz Metotları, İhtimar Teknolojisinde Özel Bahisler, Mezbaha Mahsulleri Teknolojisi, Genel Sütçülük, Süt Yağı ve Kaymak Teknolojisi, Peynir Teknolojisi, Yoğurt Mahsulleri, Süt Muayene ve Analiz Metotları, Lif Teknolojisi, Köy Sanatları, Mikrobiyoloji, İhtimar Sanatlarına Giriş.

AÜ. Ziraat Fakültesi bünyesinde faaliyet gösteren ve üretim yapılan en önemli birimlerden birisi Haymana Araştırma ve Uygulama Çiftliğidir. Çiftlik, 4.200 dekarlık bir arazi üzerinde konumlandırılmıştır. Çiftliğin toprak örneklerinin alındığı yerlerde sertifikalı birinci sınıf ekmeklik buğday tohumluğu, iki sıralı yemlik arpa çeşitleri, silajlık mısır üretimi, yonca ve korunga yetiştirilmektedir. Ayrıca elma, erik, kayısı, vişne ve kiraz yetiştiriciliği yapılmaktadır⁹⁴³. Fakülte bünyesinde üretim faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir diğer çiftlik ise Ayaş Araştırma ve Uygulama Çiftliğidir. Bahsi geçen çiftlik 434.23 dekarlık bir araziye sahiptir. Ayaş Araştırma ve Uygulama Çiftliğinin batısında kalan yaklaşık 100 dekar alan klon anaç ve fidan üretimi için kullanılmaktadır. Her yıl yaklaşık 100 dekar alanda (arazinin orta kısmında) ise sebze tarımı yapılmaktadır. İşletmenin doğusunda 20 dekar kiraz, 20 dekar sert çekirdekli (kayısı, vişne), 8 dekar badem ve 12 dekar ceviz bahçesi mevcuttur⁹⁴⁴.

Ziraat Fakülteleri gerek eğitim–araştırma, uygulama ve çeşitli organizasyonlara katılma gerekse doğrudan çeşit geliştirme ve tohumluk üretimi yoluyla Türkiye’nin tohum üretimi, çoğaltılması ve gen kaynaklarının koruma altına alınması doğrultusunda belli katkılarda bulunmuşlardır. Türkiye’de tohumluk kontrol ve sertifikasyon sisteminin kuruluş çalışmaları, üniversiteler bazında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Yetiştirme ve Islahı Kürsüsü öncülüğünde 1953 yılında başlatıldı. 1963 yılında 308 sayılı “Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu” hakkında Kanun’un yürürlüğe konulmasıyla Türkiye’deki tohumculuk çalışmaları kurumsallaştı. 1953 yılında deneme niteliğinde tohumlukların kontrol ve sertifikasyonu işlerine Ziraat Vekâleti adına Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Yetiştirme ve Islahı Kürsüsü rehberliğinde başlatıldı ve 1959 yılına kadar da bu faaliyetler sürdürüldü. Bu dönemde ülkenin tek tarımsal yüksek öğretim kuruluşu olan AÜ. Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Yetiştirme ve Islahı Bölümü’nün öğretim programlarına ilk kez 1953 yılında tohumluk kontrol ve sertifikasyonu dersini koydu. Ayrıca adı geçen bölüm öğrencilerine Devlet Üretme Çiftlikleri’nde staj yapma imkânı tanındı. Öğrenciler tohumlukların tarla kontrol noktalarında görev almaya başladılar⁹⁴⁵.

AÜ. Ziraat Fakültesi kuruluşundan itibaren bağcılık, bahçecilik, tarla bitkileri ve hayvancılık alanlarında gerek üretim gerekse ülke ziraatının modernleştirilmesine yönelik olarak çeşitli çalışmalarda bulundu. Bu doğrultuda Fakültenin bağ–bahçe kürsüsü ülkenin bağcılık alanında önde gelen yörelerin karakteristik özellikleri, bağ yetiştirme teknikleri, yıllık bakım işleri, iktisadi durumları ve bölge bağcılığının kalkınması için çeşitli etütler yapmış ve bu bölgelerde şaraplık, sofralık ve kurutmalık üzüm çeşitlerinin ampelografik vasıflarını tespit etmiştir. Bölümdeki öğretim elemanları tarafından araştırmalar yapmak ve öğrencilere uygulamalı eğitim verme gayesiyle Fakülte bünyesinde 10 dekarlık bir çeşit ve deneme bağı tesis edilmiştir. 1939 yılından itibaren burada Rip, X Rup, 3309 C, 101–104 ve 5BB anaçlarıyla kurulmuş olan bu bağ tesisi, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden getirilen 60 standart üzüm çeşidi aşılansarak, bu çeşitlerin Orta Anadolu şartlarına intibak edilmesi üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. 1956 yılında bölüm öğretim üyeleriyle birlikte Ziraat Vekâletinin çeşitli bağcılık ve bahçe kültürleri istasyonları ile Ankara Ziraat Araştırma Enstitüsü müşterek olarak yürütülen bir projeye Berl. X Rip, 420 A, Chas, X Berl. 41 M.G., Rup, R99, Berl. Sel. Kober 5 BB, Rip. X Rup. 101–104 M.G. ve Rupestris du Lot anaçları ile yeni bir bağ alanı oluşturulmuştur. Amerikan asma anaçlarının kökleşme kabiliyetlerini artırmak maksadıyla Belvitan ve Hortomone hormonlarıyla tecrübeler yapılmış ve elde edilen müspet neticeler halka duyurulmak üzere 1955 yılında neşredilmiştir. Ayrıca oluşturulan 11 dekarlık yeni bir bahçe ile domates, patlıcan ve biber olmak üzere yerli ve yabancı kökenli standart sebze çeşitleri üzerinde biyolojik ve teknolojik araştırmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda İç Anadolu Bölgesi’nde sebze turfandacılığını geliştirmek amacıyla Fanus ve

943 M. Reşat Soba, F. Türkmen, M. Burak Taşkın, M. Onur Akça, H. Sabri Öztürk, “Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Haymana Araştırma ve Uygulama Çiftliği Topraklarının Verimlilik Durumlarının İncelenmesi”, **Toprak Su Dergisi**, C 4, S 1, 2015, s.9.

944 Taşkın, Türkmen, Akça, Soba, Öztürk, agm., s.124.

945 Ekrem Kün, Ruhsar Yanmaz, “Türkiye Tohumculuğunda Ziraat Fakültelerinin Yeri ve Önemi”, **Tarım ve Mühendislik**, S 45, Ankara 1993, ss.46-52.

Sepet usulleriyle çeşitli denemeler yapılmış ve elde edilen neticeler yöre halkına gerek teorik gerekse uygulamalı bir şekilde anlatılmıştır⁹⁴⁶.

AÜ. Ziraat Fakültesi bünyesinde hayvan yetiştirme ve ıslahı üzerinde de araştırmalar yürütülmüştür. Araştırmaların başında ülke hayvancılığı için temel gıda maddesi olan yemlerin besin değerlerinin tespit edilmesi ve standart yem tablosunun meydana getirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Çayır ve mera üzerinde yapılan çalışmalardan en önemlileri Karacabey ve Çifteler haraları meraları üzerinde tamamlanmıştır. 1953 yılından itibaren Et ve Balık Kurumu ve DÜÇGM'nin yardımlarıyla seri halde besi denemelerine başlanmış ve bu arada sığır semirtilmesi, Konya, Çubuk, Polatlı kökenli Akkaraman koyunlarının semirtilmeleri üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar içerisinde son zamanlarda öne çıkan Amerika ve Avrupa'dan geniş ölçekte kullanılan Stilbestrol sentetik hormonu hayvan besleme yöntemleri içerisinde denenmiştir. Karacabey Harası'ndan alınan İsviçre Esmeri Sığır ırkı ile Antalya Boztepe İnekhanesi'nden alınan Halep tipi ineklerle öğrencilerin uygulamalı ders alma imkânları artırılmıştır. Ayrıca erkek Jersey ile dişi Yerli Kara, Holstein Frisian erkek ile x Halep dişileri üzerinde melezleme çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra Karacabey'den saf kan merinoslar getirilerek üretime başlanmış; 1954 yılından itibaren Kilis dolaylarından satın alınan Kilis sütçü keçileri üzerinde denemeler yürütülmüştür. 1959 yılından itibaren Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğinden getirilen İvesi koyunlarının üretimi, ıslahı ve çoğaltılması çalışmalarına başlanmıştır. Hayvan yetiştirme biriminde sığır cinsi olarak Yerli Kara, İsviçre Esmer Sığır, Güney Anadolu Kırmızısı, Doğu Anadolu Kırmızısı, Montafon, Boz Irk; koyunlarda Merinos, Kıvırcık, Sakız, Dağlıç, Tuj, Akkaraman, Morkaraman, Güney Karamanı, Karayaka, İvesi ve Karagül koyunları; keçilerde Kilis ve Tiftik keçileri; tavuklarda ise Leghorn ve Newhampshire ırkları üzerinde çalışmalar yoğunlaşmıştır. Amerika'dan ilk defa safrasyon (böcekleri yok etmek için kullanılan bir yöntem) metodunun ülkeye getirilmesi AÜ. Ziraat Fakültesi tarafından sağlanmıştır. Bu doğrultuda bölüm bünyesinde çeşitli doktora ve doçentlik tezleri dahil olmak üzere birçok çalışma yapılmıştır⁹⁴⁷.

Tarla bitkileri yetiştirme ve ıslahı üzerinde çalışmalar yürüten kurum, bu doğrultuda serin iklim hububatları, sıcak iklim hububatları ve yemeklik baklagiller konuları üzerinde araştırmalar yapmıştır. 1933–1949 döneminde yurtiçindeki bitki türleri, bunların yetiştirilme imkânları ve şartları üzerinde çalışmalar yapılırken, 1950 yılından itibaren yurtdışında yetiştirilen bitki türleri ağırlıklı araştırmalar başlatılmıştır. Bu doğrultuda Amerika, Kanada, İtalya, Fransa ve İsveç'teki ıslah çeşitleri üzerinde denemeler yapılmıştır. Buralardan getirilen bitki türleri adaptasyon, dayanıklılık, hastalıklara karşı direnç ve kalite vasıfları gibi metotlar üzerinde denemelere tabi tutulmuş ve uyum sağlayan türler melezleme yapmak üzere yeni bir araştırmaya alınmıştır. Melezleme çalışmaları sonrasında elde edilen binlerce çeşit içerisinde yukarıda belirtilen esaslara uygun olarak 5 çeşit buğday elde edilmiş ve üretimine başlanmıştır. 1953 yılından itibaren melezleme çalışmalarına hız verilmiş; bu kapsamda çavdar, arpa, mısır, yulaf, fiğ vb. bitkiler üzerindeki bilimsel araştırmalar yoğunluk kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde tohumluk sertifikasyonu ve kontrolü üzerindeki çalışmalara geçilerek mahsullerin standardizasyonu, yüksek kalite ve karşılıksız mahsul elde etme ve ülke üretimini artırmaya yönelik adımlar atılmıştır. Ziraat Vekâleti Türkiye Millî Hububat Komitesi ile müşterek olarak yapılan çalışmalarla yeniden ele alınmıştır. 1953–1954 yıllarında tohum ıslah istasyonları ve üretme çiftliklerinde üretilen ve dağıtılan tohumluklar tatmin edici olmayınca bizzat Fakülte öğretim üyeleri bu hususta araştırmalar başlatmıştır. Böylece ertesi yıl tohum sertifikasyon, kontrol ve analiz işleri

946 Yazıcıoğlu, Çağatay, Sönmez, *age.*, ss.19-24.; Nail Oraman, **Y.Z.E. Bağ-Bahçe Enstitüsü Koleksiyon Bağında Yetişen En Önemli Üzüm Çeşitlerinin Ampelografileri ve Çiçek Biyolojileri**, Ankara 1945.; Kazım Bayraktar, **Sebze Tohumlarının Hayatyeti ve Muhafazaları Üzerine Tesir Eden Faktörler**, Ankara 1958.

947 Yazıcıoğlu, Çağatay, Sönmez, *age.*, ss.45-46, 73-76.; Bk.: Sedat Kansu, "Türkiye Ziraatında Hayvan Yemi Problemi", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 11, S 101, (1950).; İsfendiyar Esat Kadaster ve Sedat Kansu, "Hayvan Pancarının Yapısı ve Besleme Değeri Üzerinde", **Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi**, C 4, S 2 (8), 1945.; Kadri Bilgemre, "Karacabey Harasında Montafon Yetiştiriciliği 1926-1944", **Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi**, C 9, S 1 (17)'den ayrı basım 1947.; Kadri Bilgemre, "Türkiye Hayvancılığını Geliştirme Yolları", **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 2, 1947.

doğrudan doğruya kurum bünyesinde yapılmaya başlanmıştır. AÜ. Ziraat Fakültesinde yürütülen çalışmalar sonrasında 1960’lı yıllardan itibaren yeni bir aşamaya geçilmiştir. Kurum, bir taraftan sertifikalı tohum kontrolü ve analiz işlerini yürütürken, diğer taraftan da yeni bitki türlerini yetiştirerek tescil ettirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Fakülte bünyesinde yetiştirilen bitki türleri ve tescil yılları Tablo –71’de yer aldığı gibidir⁹⁴⁸:

Tablo –71

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinde Geliştirilen ve Tescil Ettirilen Tarla Bitkileri Çeşitleri⁹⁴⁹

Ürün ve Çeşitler	Tescil Yılı
Buğday	
Kırmızı 5132	1963
Sarıbursa 7113	1963
Arpa	
57/63	1963
58/24	1963
6666	1963
7531	1963
9602	1963
Yulaf	
4286	1963
7047	1963
9885	1963
Fiğ	
Erzurum L 147	1964
Kocafiğ L 1521	1964
Kayseri Yoncasi	1964

Fakültenin kültür teknik bölümü ise Ankara’da buharlaşma problemleri, Mürted Ovası’nın kültür teknik meseleleri, tarım alanlarındaki sulama problemleri, Konya Ovası’nın çoraklaşma sebepleri ve giderilme çareleri, Menemen Ovası’nın sulama problemi, çeşitli kültür bitkilerinin sulanmasında önemli faktörlerden birisi olan bitkilerin yıllık su sarfiyatları üzerinde araştırmalar, Kayseri civarında oldukça geniş bir sahaya yayılmış olan tuzluluk ve alkalilik problemlerinin teşhisi ve ıslahı, çeşitli zirai inşaat meseleleri ve Kerpiç’in teknik özellikleri üzerinde birçok araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda Fakültenin Kültür Teknik Kürsüsü Etüd Grubu, 1951 yılında Eskişehir ve Alpullu ovalarının, 1952 yılında Antalya–Aksu Ovası’nın, 1955 yılında da İçdir ve Nusaybin ovalarının sulama bakımından toprak haritalarını yapmış ve bu bölgelerin torakları hakkında raporlar hazırlamıştır. Makineleşme alanında bölüm öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hamit Demirtaş, Prof. Dr. Süleyman Kadayıfçılar ve Dr. Gazanfer Harzadın tarafından imal edilen 11606 patent numaralı çift silindri “HSG 16” tipi traktör başta olmak üzere toprak işleme

948 Yazıcıoğlu, Çağatay, Sönmez, *age.*, ss.94-98, 106-109.

949 Kün, *agm.*, ss.152-187.

makinaleri, hasat harman vasıtaları tohum temizleme makinaleri, fındık harman makinesi, tınaz makinesi, süne toplama makinesi ve tohumları kuru bir şekilde ilaçlamaya yarayacak zirai alet, edevatların imali gerçekleştirilmiştir. Ziraat Sanatları grubundaki öğretim üyeleri ise Ankara bölgesi şarapları ile Niğde–Nevşehir–Ürgüp şaraplarının kaliteleri ve karakterleri üzerinde denemeler yapmış ve incelemeler neticesinde kontrol maksadıyla 2.300 kg. şarap, 2.500 kg. şaraplık üzüm şırası elde edilmiştir. Bunun yanı sıra mayalar üzerinde iki etüt yapılmış ve Kalecik –I, Hasandede –I, Kalecik –II, Hasandede –II ve Dikmen maya türleri üretilmiştir. Ziraat Sanatları laboratuvarlarında biralık arpa türünün Ankara bölgesine adaptasyonu üzerinde denemeler yapılmış ve bu doğrultuda yurtdışından arpa çeşitli türleri getirilmiştir⁹⁵⁰.

Tablo –72

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanları ve Görev Süreleri⁹⁵¹

Adı ve Soyadı	Görev Süresi
Prof. Dr. Celal Tarıman	1948-1950/1962-1964
Prof. Dr. Tevfik Eşberk	1950-1952/1964-1965
Prof. Dr. Sabahattin Özbek	1955-1957/1965-1968
Prof. Dr. Arif Akman	1960-1962/1970-1971
Prof. Dr. Orhan Düzgüneş	1968-1970

950 Yazıcıoğlu, Çağatay, Sönmez, **age.**, ss.119-123, 139-143, 147-148.; Bk.: Demirtaş, Kadayıfçılar, Harzadın, agm., ss.2-4.; Esat Ahmet Bozkaya, **Yurdumuzun Fındık Bölgelerine Mahsus Bir Fındık Harman Makinası Tipi**, S 80, Ankara 1939.; Esat Ahmet Bozkaya, **Köylü ve Çiftçinin Emegini Koruyan Yeni Bir Ziraat Savaş “Süne” Makinası**, İstanbul 1945.; Esat Ahmet Bozkaya ve Emin Mutaf, “Pelemir ve Delice Tohumlarının Hububattan Ayrılması Üzerinde Bazı Müşahedeler”, **AÜ. Ziraat Fakültesi Yıllığı**, Fasikül: 4, Ankara 1952.

951 <http://www.agri.ankara.edu.tr/onceki-dekanlarimiz/> (Erişim Tarihi: 05.07.2021).

Tablo –73

AÜ. Ziraat Fakültesi Öğrenci Sayısı ve Cinsiyet Esaslı Dağılımı⁹⁵²

Yıl	Öğrenci		Toplam
	E	K	E/K
1948-1949	441	26	467
1949-1950	473	31	504
1950-1951	429	32	461
1951-1952	441	36	477
1952-1953	386	29	415
1953-1954	311	35	346
1954-1955	787	76	863
1955-1956	719	72	791
1956-1957	936	88	1024
1957-1958	1420	52	1472
1958-1959	1259	141	1400
1959-1960	1164	148	1312
1960-1961	1164	148	1312
1961-1962	906	152	1058
1962-1963	1153	207	1360
1963-1964	838	152	990
1964-1965	1106	219	1325

952 BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1948-1949, ss.270-271.; BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1949-1950, ss.308-309.; BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951, ss.346-347.; BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952, ss.366-367.; BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1952-1953, ss.414-415.; BİUM Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960, s.728.; BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1960-1961, s.398.; BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1961-1965, s.510.

Tablo –74

AÜ. Ziraat Fakültesi Bünyesinde Gerçekleştirilen Konferans ve Kurslar⁹⁵³
(1952-1958)⁹⁵⁴

Zirai Konferanslar		
Yıl	Konuşmacı	Konusu
1956	Dr. Mahmut Ayfer	Antep Fıstığının Biyolojisi, Hususiyetleri ve Pratik Neticeleri - Gaziantep Ziraat Araştırma Enstitüsünde düzenlenmiştir.
1956	Dr. Mahmut Ayfer	Meyvecilikte Don ve Korunma İmkânları - Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesinde düzenlenmiştir.
1957	Nurettin Kaşka	Radyo İzotoplarının Ziraat Sahasında Kullanılmaları - AÜ. Ziraat Fakültesinde düzenlenmiştir.
1958	Prof. Dr. Sabahattin Özbek	Fruit Growing In Turkey - California University
1958	Prof. Dr. Sabahattin Özbek	Factors Affecting The Quality Of Dried Figs - California University
1958	Dr. Muhsin Yılmaz	Hormonların Kullanılma Metotları ve Çeliklerin Köklenmeleri Üzerine Tesirleri - Rize Bahçe Kültürleri İstasyonu'nda düzenlenmiştir.
1958	Dr. Mahmut Ayfer	The Fecundation Biology And Some Physiological Matters Concerning Pistacia Vera In Cyprus - Kıbrıs/Lefkoşa Ziraat Müdürlüğünde düzenlenmiştir.
Zirai Kurslar		
-	-	Meyvecilik Tekniği Üzerine Pratik Kurs - (15 gün süreli)- Meyve yetiştiricilerine verilmiştir.
1952	-	Çayır, Mera ve Yem Bitkileri Çeşitleri Yetiştirme Usulleri, Çayır ve Meraların Bakımı ve Islahı, Şilo Yemleri ve Yemlerin Muhafazası - (1 ay süreli) - Ziraat Vekâleti hayvancılık ve tarla ziraatı uzmanlarına verilmiştir.
1952	-	Konservecilik - Atatürk Kız Enstitüsü öğrencilerine
1953	-	Yem Bitkileri Çayır ve Mera: Mera ve Çayırların Tarif ve Sınıflandırılması, Meralardan Faydalanma - (20 gün süreli) - Ziraat Vekâleti hayvancılık ve tarla ziraatı uzmanlarına verilmiştir.
1953	-	Konservecilik - Kız Teknik Öğretmen Okulu
1953	-	Ziraat Sanatları - Ziraat Vekâleti uzmanlarına
1954	-	Meyveciliğin Biyolojik ve Pomolojik Tetkikinde Kullanılan Araştırma ve Laboratuvar Metotları - (6 ay süreli) - Ziraat Vekâleti Bahçe Kültürleri İstasyonları bünyesinde çalışan Yüksek Ziraat Mühendislerine verilmiştir.
1954	-	Ziraat Sanatları - Ziraat Vekâleti uzmanlarına – İzmir
1954	-	Yeşil Zeytin Yapılması - Milas Çiftçilerine
1955	-	Çayır ve Mera Islahı: Yem Bitkilerinin Yetiştirilmesi ve Önemli Bitkilerin Teşhisi - (15 gün süreli) - Ziraat Vekâleti çayır ve mera, hayvancılık ve tarla ziraatı uzmanlarına verilmiştir.

953 Tablodaki gösterilen konferanslar dizisi yalnızca Meyve Yetiştirme ve Islahı Kürsüsü tarafından düzenlenirken, kurslar dizisi Meyve Yetiştirme ve Islahı Kürsüsü, Yem Bitkileri Çayır ve Mera Kürsüsü ve Ziraat Sanatları Kürsüsü tarafından gerçekleştirilmiştir.

954 Yazıcıoğlu, Çağatay, Sönmez, **age.**, ss.32-33, 116-117, 179.

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

1955	-	Ekmeklik Mevzularında Bilgilendirme Kursu - Belediye Personeline - Ziraat Sanatları Kürsüsünde düzenlenmiştir.
1957	-	Meyveciliğin Biyolojik ve Pomolojik Tetkikinde Kullanılan Araştırma ve Laboratuvar Metotları - (3 ay süreli) - Ziraat Vekâleti Bahçe Kùltürleri İstasyonları bünyesinde çalışan Yüksek Ziraat Mühendislerine verilmiştir.
1957	-	Yonca Tohumu Sertifikasyonu ve Tohum Mübayaası Esasları - (7 gün süreli) - Toprak Mahsulleri Ofisi Ekspertlerine verilmiştir.
1958	-	Bağ-Bahçe Mahsullerinin Hasat, Standardizasyon ve Piyasaya Hazırlanmasında Dikkat Edilecek Esaslar - (21 gün süreli) - Ziraat Vekâleti meyvecilik uzmanlarına verilmiştir.
1958	-	Yonca Tohumu Sertifikasyonu ve Tohum Mübayaası Esasları - (7 gün süreli) - Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ziraat Vekâleti teknik elemanlarına verilmiştir.
1958	-	Mera Amanejmanı ve Bitki Teşhisi, Tohum Üretme Usulleri - (15 gün süreli)- Bölge Çayır ve Mera Uzmanları ve Orman Umum Müdürlüğü ve Devlet Üretme Çiftlikleri teknik elemanlarına verilmiştir.

4.3. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Ege Üniversitesi, 20 Mayıs 1955 tarihli ve 6595 sayılı Kanun'a⁹⁵⁵ dayanılarak İzmir'de Bornova merkezli olarak kurulması planlanan ve yüksek eğitim imkânı sunan eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma kurumlarından birisidir. Üniversitenin kuruluş Kanun'unu ifade eden 6595 sayılı Kanun bu üniversitenin tesisi için lüzumlu fakülte, enstitü ve diğer eğitim-öğretim ve araştırma müesseselerini kurmak üzere Maarif Vekâletini görevlendirmiştir. Bunun üzerine faaliyete geçen Maarif Vekâleti, üniversite içinde yer alacak ve iki kurucu fakülte olan Ziraat Fakültesi için çalışmalar başlatmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak İzmir'de kurulacak olan üniversite için yaklaşık olarak 20 milyon liralık bir tahsisata ihtiyaç vardı. TBMM tarafınca bu maksatla yapılan tetkik ve hazırlıkların tamamlanması halinde üniversitenin bir an evvel açılması kuvvetle muhtemeldi. Bu minvalde açılması düşünülen Ege Üniversitesi için belirlenen arazi ve kurulacak ilk fakültenin muhiti 1955 Mart'ından beri düşünülmüş ve tasarlanmıştı⁹⁵⁶.

Ege Üniversitesi ve buna paralel olarak kurulması tasarlanan Ziraat Fakültesinin bu arazi üzerinde kurulması istenmesi tesadüf değildi. 1922'deki İzmir yangınından sonra Bornova'da kurulmuş olan Bornova Ziraat Mektebi arazisi, Ege Üniversitesinin kuruluş yeri için kaçırılmayacak bir fırsattı. Çünkü bu alandaki yeterli miktarda arazi ve bina varlıkları (derslikler, laboratuvar, araziler vs.) daha evvelinde bölgede zirai eğitim veren Bornova Ziraat Mektebine aitti. Bu sebeple Ziraat Mektebi arazisinde açılacak olan Ziraat Fakültesi, kuruluş aşamasından itibaren Bornova'daki Ziraat Mektebi tesislerinden ve döner sermaye ile çalışan çeşitli zirai kuruluşlarından faydalanabilecekti. Arazisi yaklaşık olarak 1.000 dekara ulaşan Bornova Ziraat Mektebinin şubeleri ufak tefek değişiklikler sonrasında az bir masrafla fakülte haline gelebilecek durumdaydı. Böylelikle Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi ilk yıllarında Bornova Ziraat Mektebi binalarında eğitim-öğretime başlayabilecekti. Bu bağlamda modernleşme ve çağdaş dünyayla bütünleşme amacıyla kurulmuş, 65 yıllık birikim ve deneyimle zenginleşmiş olan Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi bölgenin ve ülkenin en köklü yükseköğretim kurumlarından biri olarak kuruluşundan bu yana ülkenin çağdaş dünyadaki konumunun şekillenmesi ve gelişmesinde kıymetli katkılar sağlamıştır. Nitekim bu köklü kurum kültürel, sanayi, zirai ve ticari faaliyetleriyle öne çıkan Batı Anadolu'nun, kültürel ve iktisadi merkezini teşkil eden İzmir'de kurulmuş 65 yıllık eğitim-öğretim birikimi ve öncü bilimsel çalışmalarıyla bölge gelişiminde büyük bir pay sahibi olmuştur⁹⁵⁷.

Neticede Ege Üniversitesi kurulması yolunda başlayan çalışmalar Bornova'daki Ziraat Mektebi arazisi ve binalarının istimlak edilerek Ege Üniversitesi adına Maarif Vekâletine devredilmesiyle son buldu. Ziraat Mektebinin devir kararı, Maarif Vekâletinin 16 Haziran 1955 tarihli ve 712/6130 sayılı yazısı üzerine, 6595 sayılı Kanun'un 4. maddesine göre yapılmıştır⁹⁵⁸. Ziraat Fakültesinin kurucu dekanlığına atanmış olan sayın Prof. Dr. Vamik Tayşi de ilk kuruluş günleri ile ilgili anılarını 20 Mayıs 1973 şükran gününde şöyle anlatmıştır⁹⁵⁹:

955 “Ege Üniversitesi adıyla İzmir'de bir üniversite kurulması hakkında Kanun”, Kanun No: 6595, Kabul Tarihi: 20.05.1955, **Resmî Gazete**: 27.05.1955, (Sayı: 9013), s.11940.; Mustafa Harmancıoğlu, “Ege Üniversitesi ve Ziraat Fakültesi”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XV, S 138, (Ekim 1955), ss.1-6.

956 Şevket Bilgin, “Ege Üniversitesi Etrafında Bazı Temenniler”, **Yeni Asır**, 7 Mart 1955.; **BCA**, Dosya No: 030. 18. 01. 02., Yer No: 144. 89. 5., 2 Kasım 1956.; Harmancıoğlu, “Ege Üniversitesi ve Ziraat Fakültesi”, ss.1-6.; **Demokrat İzmir**, 25 Temmuz 1955.

957 Kırkpınar, **age.**, ss.88-92.

958 **BCA**, Dosya No: 030. 18. 01. 02., Yer No: 140. 61. 7., 1 Temmuz 1955.; Erem, “Ege Üniversitesi Açılırken...”, ss.2-3.; Kemal Karhan, “Ege Üniversitesinin Kuruluşuna Dair”, **Yeni Asır**, 8 Mart 1955.

959 **Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi**, ss.13-14.

1955 Ağustosunun başlangıcında çok sıkıntılı bir günümdü. Ankara'dan uzaklaşmayı, doğduğum yere, İstanbul'a göçü düşünüyordum. Saat 16.00 sıralarında telefonum çaldı. Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Osman Faruk Verimer arıyordu. Bakan Celal Yardımcı'nın saat 18.00'de beni görmek istediğini söyledi. Tam saat 18.00'de orada idim. Sayın Celal Yardımcı ile ilk kez tanışıyordum. Yarım saatlik görüşmemiz sırasında benden Ege Üniversitesinin kuruluşunda çalışmam istendi. Beni büyük bir yeniliğe veya yenilgiye götürebilecek bu teklifi kabul ettim. O haftanın sonunda İzmir'e geldim. Sayın İzzet Baykal'dan Ziraat Okulu binalarını ve topraklarının bir kısmını Muhiddin Bey ile birlikte teslim aldık. Canlı demirbaşlar olarak bize katılan okulun tek gözülü kedisi ile birlikte 3 kişi olduk. Kimsesiz bizlere hemen yardım elini uzatan Bornova İlkokulu Müdürü gönderdiği hademelerle, o sıralarda yapmak zorunda olduğumuz işlerden bir kısmını üzerimizden aldı. Bu hademeler ilk yardımcılarımızdır. İlk öğrencilerimizin yaptıkları fedakarlıkların anılarım arasında özel bir yeri vardır. Teker teker bizlerle beraber didindiler. Boş zamanlarında inşaatlarda bile çalıştılar. Tatillerde yanımızdan ayrılmadılar. Noksanlıklar için şikayette bulunmaktansa onların giderilmesinde çalıştılar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 20 Mayıs 1955 tarihinde kabul edilen ve 27 Mayıs 1955 tarih ve 11940 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6595 sayılı Kanun'la kurulan Ege Üniversitesi, Tıp ve Ziraat fakültelerinden oluşmuştur. 6595 sayılı Kanun'un geçici 2. maddesi gereğince Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Vamik Tayşi, Millî Eğitim Bakanı tarafından Ziraat Fakültesinin kurucu dekanı olarak görevlendirildi. Daha sonra yürütülen çalışmalar kapsamında Bornova Ziraat Mektebi binalarının 1955-1956 öğretim yılında öğretime başlamak üzere onarımını yaptırdı. Ziraat Fakültesi o yıl, 101 öğrencinin kayıtlarını yaparak 5 Kasım 1955 tarihinde yapılan İzmir ili düzeyinde bir törenle eğitim-öğretim dönemi başladı. Üniversitenin resmi açılış töreni ise 5 Mart 1956 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Millî Eğitim Bakanı Celal Yardımcı'nın katılımı ile yapıldı. 1956 yılında açılış yapılan Ziraat Fakültesinin amacı, tarımın tüm dallarına yönelik yüksek düzeyde eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım hizmeti faaliyetlerinde bulunmaktır. Fakültenin çalışma alanı toprak, su, bitkisel ve hayvansal kaynakların korunması ve ıslahı ile bunların ekonomik şekilde kullanımından, peyzaj mimarlığı çalışmaları ve tarımsal üretimin değişik ekolojilerde gerçekleştirilmesine kadar uzanan geniş bir yelpaze oluşturmaktadır⁹⁶⁰.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesinde eğitim-öğretim sistemi ve işleyiş düzeni zaman içerisinde değişiklik göstermiş, bu dönemde yeni kürsüler açılmış ve bazı kürsülerin adları değiştirilerek diğer kürsülerle birleştirilmiştir. EÜ. Ziraat Fakültesi Profesörler Kurulunun önerisi üzerine Senato'nun 04.03.1975 tarihli toplantısında, 1750 sayılı Kanun'un 37. maddesine uygun olarak "kürsülerden oluşan bölüm" sistemine geçilmiş ve son olarak Tablo -75'de yer alan bölümler ve dersler oluşturulmuştur⁹⁶¹:

960 **Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi**, s.315.

961 **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013, ss.23-32.; **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013, ss.23-35.; **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makinaları Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013, ss.25-27.; **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013, ss.25-34.; **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013, ss.35-44.; **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013, ss.26-33.; **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013, ss.24-28.; **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Süt Teknolojisi Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013, ss.24-30.; Bk.: **Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi**, ss.317-318.; Harmancıoğlu, "Ege Üniversitesi ve Ziraat Fakültesi", s.5.

Tablo –75

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bölümleri ve Okutulan Dersler

Bölümü Adı	Bölümü Oluşturan Kursüler	Dersler
Bahçe Bitkileri Yetiştirme ve Islahı Bölümü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Meyve Bağ Yetiştirme ve Islahı Kursüsü 2. Sebze Yetiştirme ve Islahı Kursüsü 3. Bahçe Mimarisi Kursüsü 	<p>Moleküler Biyoloji, Bilgisayar, Biyokimya, Genetik, Tarımsal Ekoloji, Üniversite Yaşamına Giriş, Bitki Fizyolojisi, Kalite Güvence Sistemleri, Mesleki Uygulamalar, Staj -I, Süs Bitkileri -I, Bahçe Bitkilerinde Biyoteknoloji, Bahçe Ürünlerinin Hasat Sonu Fizyolojisi, Genel Bağcılık, Genel Seracılık, Genetik Kaynaklar ve Islaha Giriş, Mantar Yetiştirme, Genel Meyvecilik, Genel Sebzeçilik, Örtüaltı Sebzeçiliği, Süs Bitkileri -II, Bahçe Bitkileri Islahı, Ilıman İklim Meyve Türleri -I, Kültür Sebzeçiliği -I, Subtropik İklim Meyveleri, Ilıman İklim Meyveleri -II, Kültür Sebzeçiliği -II, Özel Bağcılık, Sebze Tohumculuğu, Plantasyon Tesisi ve Tekniği, Bitkisel Ürünlerde Muhafaza Teknikleri, Özel Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği, Bahçe Bitkilerinde Araştırma ve Deneme Metotları, Tohum Bilimi, Bahçe Bitkilerinde Doku Kültürü, Hobi Bahçeçiliği, Bahçe Bitkilerinde Dayanıklılık Islahı, Mesleki İngilizce, Bitkisel Üretimde Yeni Teknikler ve Uygulamalar, Örtüaltı Yetiştiriciliği, Organik Tarımın İlkeleri, Toraksız Tarım, Fide-Fidan Üretim Tekniği, Meyve-Sebze Çeşit Bilimi ve Mevsimlik Süs Bitkileri Yetiştiriciliği.</p>
Toprak Bölümü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Toprak Kursüsü 2. Bitki Besleme Kursüsü 3. Kültür Teknik ve Ziraat İnşaat Kursüsü 	<p>Bilgisayar, Analitik Kimya, Bitki Fizyolojisi, Toprak Bilgisi, Toprak Bilgisi ve Bitki Besleme, Bitki Besleme, Jeoloji-Jeomorfoloji, Laboratuvar Tekniği, Gübreler ve Gübreleme, Torak Genetiği ve Sınıflandırması, Torak Fiziyi, Toprak Kimyası, Toprak Mikrobiyolojisi ve Biyokimyası, Sulama Suyu Kalitesi ve Türkiye Suları, Bitki Biyokimyası, Moleküler Biyoloji, Araştırma Deneme Metotları, Organik Yetiştiricilikte Bitki Besleme Teknikleri, Bahçe ve Sera Bitkilerinin Gübrelenmesi, Toprak Mekanizması ve Teknolojisi, Toprak Kirliliği, Toprak ve Su Koruma, Tarla Bitkilerinin Gübrelenmesi, Toprak Etüd ve Haritalama, Peyzaj ve Süs Bitkilerinin Gübrelenmesi, Toprak Verimliliği, Verimlilik Analizleri ve Değerlendirilmesi, Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri, Türkiye Toprakları.</p>
Ziraat Ekonomisi ve İşletme İlmî Bölümü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ziraat Ekonomisi ve İşletme İlmî Kursüsü 	<p>Genel Ekonomi, Tarım Ekonomisi, Makro Ekonomi ve Tarım, Üretim Ekonomisi, Tarım İşletmelerinin Analiz ve Planlaması, Tarım Ekonomisi İstatistiği, Ekonomistler İçin Matematik, Ekonometri, Proje Hazırlama ve Değerlendirme, Tarım Politikası, Tarımsal Pazarlama, Tarımsal Yayım, Tarımsal Değerleme ve Bilirkişilik, Tarımsal Kooperatifçilik, Genel ve Tarım Muhasebesi, Tarımsal Finansman ve Kredi, Tarıma Dayalı Sanayi İşletmeciliği, Kırsal Sosyoloji, Uluslararası Ekonomik İlişkiler ve Tarım, Kırsal Kalkınma, Doğal Kaynaklar ve Çevre Ekonomisi, Tarımsal Kooperatif İşletmeciliği, Tarım Sistemleri, Tarım Hukuku, AB ve Türk Tarımı, Kamu Maliyesi ve Tarım, Türkiye Ekonomisi, Diploma Tezi.</p>

<p>Ziraat Makinaları Bölümü</p>	<p>1. Ziraat Alet ve Makinaları Kürsüsü</p>	<p>Matematik, Fizik, Kimya, Botanik, Temel İstatistik, Üniversite Yaşamına Geçiş, Tarımsal Mekanizasyon, Toprak Bilgisi ve Bitki Besleme, Bitki Koruma, Ekonomi, Termodinamik, Malzeme Bilgisi, Mühendislik Mekaniği, Bilgisayar Destekli Çizim, Bahçe Bitkileri Tarımı, Tarla Bitkileri Tarımı, Hayvan Yetiştirme ve Besleme, Toplama Hizmet Uygulamaları, Staj, Mukavemet, Akışkanlar Mekaniği, Sera Mekanizasyonu, Makina Elemanları, Tarımsal Elektrifikasyon, Hidrolik ve Pnömatik Sistemler, Sulama Mekanizasyonu, Mekanik Teknoloji, Bitki Koruma Makinaları, Ölçme, Kontrol Sistemleri ve Otomasyon, Hassas Tarım, Tarım Makinaları Mühendisliği Esasları -I, Tarım Traktörleri, Tarım Makinaları İşletme ve Bakım Teknikleri, Ürün İşleme Tekniği, Diploma Tezi, Tarımsal Mekanizasyonda Yöneyim Araştırmaları, Tarım Makinaları Mühendisliği Esasları -II, Taşıma İletim ve Depolama Tekniği, Tarımsal Mekanizasyon Planlaması, Hayvansal Üretim Mekanizasyonu, Proje.</p>
<p>Bitki Sağlığı Bölümü</p>	<p>1. Entomoloji ve Ziraî Zooloji Kürsüsü 2. Fitopatoloji ve Ziraî Botanik Kürsüsü</p>	<p>Bilgisayar, Üniversite Yaşamına Geçiş, Gene Mikrobiyoloji, Genel Entomoloji, Taksonomi İlkeleri, Genel Fitopatoloji, Toplama Hizmet Uygulamaları, Nematoloji, Uygulamalı Entomoloji -I, Mikoloji, Bitki Bakteriyolojisi, Bitki Virolojisi, Hayvansal Zararlılar, Herboloji, Akaroloji, Uygulamalı Entomoloji -II, Zararlıların Ekolojisi, Tarımsal Savaş Yöntemleri, Biyolojik Savaşa Giriş, Bitki Virüs Hastalıkları, Bitki Zararlılarında Entegrasyon -I, Yabancı Otlar Mücadelesi, Diploma Tezi, Prokaryotik Bitki Hastalıkları, Bitki Fungal Hastalıkları, Bitki Zararlılarında Entegrasyon -II, Bitki Koruma Ürünleri, Klinik Uygulamaları, Çevre Sağlığı Zararlıları ve Savaşı, Zararlı Tanısı, Arthropoda Morfolojisi ve Fizyolojisi, Hasta Bitki Fizyolojisi, Hastalık Tanısı, Hastalık Ekolojisi ve Epidemiyolojisi, Bitki Hekimliği, Bitki Koruma Tarihi ve Organizasyonu, Organik Tarımda Bitki Koruma, Bitki Korumada Biyoteknoloji, Entegre Mücadele, Pestisit Kalıntıları ve Dayanıklılık.</p>
<p>Zootekni Bölümü</p>	<p>1. Hayvan Yetiştirme ve Su Ürünleri Kürsüsü 2. Hayvan Besleme ve Fizyolojisi Kürsüsü</p>	<p>Bilgisayar, Üniversite Yaşamına Geçiş, Uygulamalı İstatistik, Genetik, Sosyal Sorumluluk Projeleri, Laboratuvar ve Analiz Teknikleri, Hayvan Anatomisi ve Fizyolojisi, İslahın Genetik İlkeleri, Hayvan Besleme Biyokimyası, Yemler Bilgisi, Araştırma ve Deneme Metotları, Hayvan Besleme Fizyolojisi ve Metabolizması, Kanatlı Hayvan Yetiştirme, Koyun ve Keçi Yetiştirme, Sığır ve Manda Yetiştirme, Arı ve İpekböceği Yetiştirme, Hayvan Davranışları ve Refahı, Staj, Hayvan İslahı, Hayvan Barınakları, Hayvancılıkta Biyoteknoloji, Hayvan Hastalıkları ve Sağlık Koruma, Monogastrik ve Laboratuvar Hayvanlarının Üretimi, Kanatlı Hayvanların Beslenmesi, Üreme Bilgisi ve Yapay Tohumlama, Ruminantların Beslenmesi, Karma Yem Teknolojisi, Projelendirme ve Planlama, Rasyon Hazırlama Tekniği, At Yetiştirme, Hayvansal Üretimde Hijyen ve Sanitasyon, Diploma Tezi, Hayvan Yetiştirme ve Besleme, Pet Hayvanlarının Yetiştirilmesi ve Beslenmesi, Organik Hayvancılık.</p>

<p>Ziraat Teknolojisi Bölümü</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gıda ve Fermantasyon Teknolojisi Kürsüsü 2. Süt Teknolojisi Kürsüsü 3. Tekstil Maddeleri ve Deri Teknolojisi Kürsüsü 	<p>Bilgisayar, Genel Mikrobiyoloji, Gıda Bilimi ve Teknolojisi, Süt Kimyası ve Mikrobiyolojisi, Laboratuvar Tekniği, Depolama ve Soğutma Tekniği, Beslenme ve Süt Ürünleri, Temel Hesaplama Teknikleri, Süt Endüstrisinde İşlem Mühendisliği, Süt Endüstrisinde Saf Kültür, Süt Endüstrisinde Kalite Kontrol -I, İçme Sütü Teknolojisi, Süt Endüstrisinde Kuruluş ve Organizasyon, Gıda Katkı ve Yardımcıları, Süt Endüstrisinde Biyoteknoloji, Süt Endüstrisinde Hijyen ve Sanitasyon, Yoğurt ve Benzeri Fermente Süt Ürünleri Teknolojisi, Süt Endüstrisinde Kalite Kontrol -II, Krema ve Tereyağı Teknolojisi, Koyulaştırılmış Süt ve Süttozu Teknolojisi, Süt Endüstrisinde Gıda Güvenliği Sistemleri, Peynir Teknolojisi, Dondurma Teknolojisi, Sütçülük Artıklarının Değerlendirilmesi, Süt Endüstrisinde Kalite Kontrol -III, Süt Endüstrisinde İşlem Kontrol Uygulamaları, Uygulamalı Endüstriyel Eğitim, Diploma Tezi, Gıda Mevzuatı, Tarımsal Yayım ve İletişim.</p>
<p>Tarla Bitkileri Yetiştirme ve İslahı Bölümü</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Agroekoloji ve Genel Bitki İslahı Kürsüsü 2. Agronomi-Genetik Kürsüsü 3. Çayır-Mera ve Yem Bitkileri Kürsüsü 	<p>Bilgisayar, Temel İstatistik, Tarımsal Ekoloji, Genetik, Tarla Tarımı, Organik Tarım, Endüstri Bitkileri, Tohumluk, Araştırma Deneme Metotları, Yem Bitkileri, Tarım Hukuku, Bitki Doku Kültürleri, Tahıllar, Tarla Yabancı Bitkileri, Yemlik Dane Baklagiller, Moleküler Biyoteknoloji, Genetik Bitki İslahı, Çayır-Mera, Tarla Bitkilerinde Projelendirme, Mesleki Uygulamalar, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler, Özel Bitki İslahı.</p>

EÜ. Ziraat Fakültesi, 1955 yılında kapatılarak Ege Üniversitesine tahsis edilen Bornova Bölge Ziraat Mektebi binasında Tıp Fakültesi ile birlikte hizmete açılmıştır. Günümüzde EÜ. Bilgisayar Mühendisliği Bölümünün kullandığı bu bina bundan sonra “ana bina” olarak anılmıştır. Bunun yanında istimlak yoluyla Ege Üniversitesine tahsis edilen arazilerdeki mevcut binalar da Ziraat Fakültesinin kullanımına verilmiştir. Gerek bu binaların onarımı ve gerekse eğitim-öğretim için acilen gerekli araç ve gereçlerin yapımı için Ziraat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Vamik Tayşi tarafından ana binanın güney tarafına atölyeler yapılmıştır⁹⁶². Bunlardan en önemlisi Mekanik Atelyesi olup atölye şefi olarak Ziya Değnekoğlu atanmıştır. Bu atölyeler bakım-onarım ve yeni yapım konularında kısa zamanda büyük işler başarmış ve Fakültenin 5 Kasım 1955 tarihinde eğitim-öğretime açılması sağlanmıştır. Ana binanın kuzeyinde ve demiryolunun öbür tarafında Çamlık adı verilen yerde oluklu çinkodan yarım silindir biçiminde 6 adet çinko baraka yaptırılmıştır. Barakalardan sonra buraya bir de normal bina yaptırılmıştır. Normal binanın üst katı bekar lojmanı olarak kullanılmış, zemin kat ve bodrum katı Bitki Besleme ve Toprak Kürsüsü’ne tahsis edilmiş; iki tanesi dersane olarak düzenlenen barakalardan diğerlerinde Agronomi, Entomoloji, Ziraat Alet ve Makinaları Kürsüsü, Hayvan Yetiştirme ve İslahı Kürsüsü, Yemler ve Hayvan Besleme Kürsüsü çinko barakalarda hizmete açılmıştır. Üniversiteye tahsis edilen arazilerdeki mevcut binalara gelince; ana binanın doğusunda Atatürk büstü yanında olup Sarı Köşk (Bornova Ziraat Mektebi ilk binası) adıyla anılan ve bugün İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı olarak kullanılan bina, üniversitenin ortak misafirhanesi olarak değerlendirilmiştir. İstanbul ve Ankara üniversitelerinden gelip giderek ders veren öğretim üyeleri bu binada misafir edilmişlerdir. Sarı Köşk’ün doğusunda ve Bornova Anadolu Lisesi’ne giden yolun hemen sağında köşede yer alan ancak 1980’li yıllarda yıktırılmış bulunan binada Hortikültür ve Vitikültür Kürsüsü, Sebze Yetiştirme Kürsüsü, Bahçe Mimarisi Kürsüsü hizmete açılmış, daha sonra bu kürsüler için anılan binanın güneyine tek katlı geçici üç bina daha yaptırılmıştır. Bornova Anadolu Lisesi’ne giden yolun solunda köşede bulunan ve eski adı Pandispanya köşkü olmakla beraber bugün Yeşil Köşk olarak bilinen binada Zirai Ekonomi ve İşletmecilik İlmî Kürsüsü hizmete açılmıştır. Yeşil Köşk’ün kuzeyinde ve karayolunun öbür tarafındaki köşede bulunan ve bugün Üniversite Lokali olarak kullanılan köşkte Ev Ekonomisi Kürsüsü hizmete açılmıştır⁹⁶³.

962 Bk.: Kırkpınar, *age.*, ss.36-37, 43-50, 53-55.

963 **Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi**, ss.318-319.; Bk.: Kırkpınar, *age.*, ss.53-55.

Yukarıda anılan binalar mevcut ve artan eğitim–öğretim ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzak olduğu için fakültenin esas binaları yapılmaya kadar hizmetleri sürdürebilmek amacıyla geçici binaların yaptırılması zorunlu hale gelmiştir. Ana binanın güneyine ve ona paralel olarak yaptırılan ve bugün Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu tarafından kullanılan iki katlı binada Kültür Teknik ve Ziraî İnşaat Kürsüsü, Gıda ve Fermantasyon Kürsüsü hizmet vermiştir. Bugün Bornova Anadolu Lisesi’ne giden yolun başladığı kavşaktan üniversite kampüsüne giden yol, İzmir’i Ankara’ya ve İstanbul’a bağlayan karayolu idi. Bu yolun güneyine ve Yeşil Köşk’ün doğu tarafına Hayvan Yetiştirme ve İslahı Kürsüsü ile Yemler ve Hayvan Besleme Kürsüsü’nün acil ihtiyacı olan geçici binalar ve ahırlar ile Ziraat Alet ve Makineleri Kürsüsü için geçici binalar yaptırılmıştır. 1958 yılında Ziraat Fakültesi Meteoroloji İstasyonu faaliyete geçmiş, 1967 yılında Fransız Teknik İş Birliği çerçevesinde yaptırılan Hidrolik laboratuvarı hizmete girmiştir. Günün zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak üzere geçici binalar yaptırılırken fakültenin gelecekteki esas binaları için hazırlıklar devam etmekte idi. Fakültenin mevcut ve muhtemel kürsülerinin oda, dersane, öğrenci laboratuvarı, araştırma laboratuvarı ve diğer ihtiyaçları için bir komisyon tarafından her birimin özellik ve alanları belirlenerek zamanın İmar ve İskan Bakanlığına sunulan listeler esas alınarak Bakanlıkça 1962 yılında proje yarışması açılmıştır. Ziraat Fakültesi proje yarışmasını “Yılmazlar Proje Bürosu” kazanmıştır. Seçilen projeye göre Bakanlıkça başlatılan ve 1965 yılında denetimi üniversiteye devredilen inşaatlar 1968–1969 yıllarında tamamlanmıştır. Böylece kürsüler bu yeni binalarda kendileri için yapılmış olan bölümlere taşınmışlardır⁹⁶⁴.

EÜ. Ziraat Fakültesinin eğitim–öğretim ve bilimsel araştırmalarının doğal gereği olarak geniş arazilere ihtiyacı vardı. Kuruluşunun ilk yıllarında Bornova’da üniversite yerleşimi için istismak edilen arazilerden bu amaçla yararlanan fakültenin eğitim–öğretim kadrosu ve öğrencileri giderek artınca bu araziler yetersiz kaldığı için aşağıdaki çiftlikler Fakülteye kazandırılmıştır. Bu çiftliklerin elde edilmiş şekli ve alanları Tablo –76’da yer aldığı gibidir⁹⁶⁵:

Tablo –76

EÜ. Ziraat Fakültesi Araştırma ve Uygulama Çiftlikleri

Çiftliğin Adı, Bulunduğu yer, Hangi tarihte ve nasıl elde edildiği	Alanı (dekar) (1 dekar = 1000 m ²)
1. Menemen İlçesinde	
a) Ada çiftliği: Menemen’in Ulucak Köyündeki bu çiftlik 27.11.1963 tarihinde teslim alınmıştır	4100
b) Armut Ağacı Çiftliği: Menemen’in Seyrek köyü Armut Ağacı mevkiindeki hazine arazisinin intifa hakkı, Bakanlar kurulunun 13.11.1975 tarih ve 7/10843 sayılı kararı ile EÜ. Ziraat Fakültesine devredilmiştir.	700.45

964 **Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi**, s.319.; EÜ. Ziraat Fakültesi binaları ve çevre düzenlemesiyle ilgili yapılan proje yarışmasında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlarından Yılmaz Sanlı, Yılmaz Tuncer ve Güner Acar’ın projeleri jüri tarafından en iyi proje olarak görülmüş ve kendilerine 1’lik ödülü verilmiştir. Bk.: “Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Proje Yarışması”, **Arkitekt**, Yıl: 34, C 32, S 312, İstanbul 1963, ss.124-132.

965 **Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi**, s.319.

2. Karaburun İlçesinde a) Mordoğan Çiftliği: Karaburun İlçesi'nin Mordoğan Beldesi İskele mevkiindeki 178 nolu parseller 27.11.1961 tarihinde Ziraat Fakültesine tahsis edilmiş, bunlara bitişik olan 180, 181, 182, 183, 184, 185 ve 186 numaralı parseller 1973'te kamulaştırma yoluyla elde edilmiştir.	400
Toplam Alan (Dekar)	5200.45

Menemen Araştırma, Uygulama ve Üretim Çiftliği arazilerinin büyük bir kısmı Ulucak Köyü'nde, geriye kalan kısmı ise Seyreköy'de bulunmaktadır. Menemen Araştırma Uygulama ve Üretim Çiftliğinin toplam arazi varlığı 4.100 dekadır. Çiftlikte yedisi Ziraat Mühendisi olmak üzere 37 personel görev yapmaktadır. Çiftlik arazisinin yaklaşık 1.400 dekarlık bölümünde başta buğday olmak üzere, arpa, yer fıstığı ve mısır yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu arazinin 500 dekarında ikinci ürün elde edilmektedir. Bunlara ilaveten 250 dekar zeytin, bağ ve meyve, 170 dekar da kavak ve çam plantasyonları bulunmaktadır. Çiftliğin hayvan varlığı 300 sığır ve 1.300 koyundan oluşmaktadır. Çiftlikte, hayvanların beslenmesinde gerekli yonca ihtiyacını sağlamak amacı ile 250 dekarlık bir yonca tesisi de bulunmaktadır. Ayrıca çiftlikte 1.000 kg/saat kapasiteli süt ve süt mamullerinin üretildiği bir fabrika, 50 ton/yıl kapasiteli Tarhana Ünitesi ile yaprak gübresi üretimi yapılan bir fabrika da bulunmaktadır. Çiftliğin bir bölümü fakültenin öğretim elemanlarının araştırmalarına tahsis edilmekte, bunun dışında kalan bölümünde tarımsal üretime yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Mordoğan Araştırma-Uygulama ve Üretim İstasyonu ise bahçe bitkilerinden değişik tür ve çeşitlerin Karaburun ve yöresindeki üretimlerini geliştirmek ve fakülte öğretim elemanlarına araştırmalarında kullanılacakları materyal ve arazi sağlama amacını gütmek amacıyla kurulmuştur. Mordoğan Araştırma-Uygulama ve Üretim İstasyonu 400 dekarlık toprak varlığına sahiptir. Bunun bir bölümünde 51 farklı sofralık ve şaraplık üzüm çeşidinden oluşan koleksiyon ve deneme bağları bulunmaktadır. 50 dekarlık bölümünde de bölgeye adapte olmuş, zeytin ve badem çeşitlerinden oluşan meyve plantasyonu ve 10 dekarlık sebze alanı yer almaktadır. Burada yapılan araştırmalar sonucu bölgeye bitki tohum, fide ve fidanları dağıtılarak üretici yönlendirilmeye ve bilgilendirmeye çalışılmaktadır. Mordoğan Araştırma-Uygulama ve Üretim İstasyonu'nda elde edilen ürünlerden zeytin ve üzüm ürünü, zeytinyağı ve şarap yapımında kullanılmakta, diğerleri de kısmen ve taze üzüm, meyve ve sebze olarak döner sermaye kanalıyla yöre halkı için satışa sunulmaktadır⁹⁶⁶.

Ege Üniversitesinin kuruluş kanunu 20 Mayıs 1955 tarihinde TBMM'nde kabul edilmesinden sonra Kanun'un muvakkat 2. maddesi uyarınca, Millî Eğitim Bakanlığı Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Vamik Tayşi'yi Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesini kurmak üzere Dekan olarak atamıştır. 1955-1956 öğretim yılında fakültede öğretimi başlatmaya karar veren Prof. Dr. Vamik Tayşi, gerek fakültenin fiziki ihtiyaçları gerekse öğretim elemanı temini için büyük bir çaba harcamıştır. Derslerin büyük bir kısmı diğer üniversitelerden gelip giden öğretim üyeleri tarafından verilmiştir⁹⁶⁷.

966 **Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi**, s.320.

967 **Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi**, s.322.

Tablo –77

EÜ. Ziraat Fakültesi Dekanları ve Görev Süreleri⁹⁶⁸

Adı-Soyadı	Görev Süresi
Prof. Dr. Vamik Tayşi	20.05.1955/23.09.1957
Prof. Dr. Mustafa Uluöz	01.11.1957/01.03.1960
Prof. Dr. Rauf Cemil Adam	01.03.1960/05.11.1964
Prof. Dr. Mustafa Harmancıoğlu	05.11.1964/05.11.1966
Prof. Dr. Kazım Bayraktar	05.11.1966/05.11.1968

Fakültelerin karar organları ve Üniversite Senatosu 11 Mart 1958 tarihinde oluşunca kürsüler kurulmuş ve öğretim programları da onaylanmıştır. Ziraat Fakültesi Öğretim ve Sınav Yönetmeliği, Senatunun 24.10.1961 gün ve 1 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Bu programlara göre Ziraat Fakültesinde lisans öğreniminin normal süresi 4 yıl olup mezunlara “Ziraat Mühendisi” unvanı veriliyordu. Öğrenci kayıtlı olduğu programın tüm dersleri ile diğer programların temel derslerini alarak mezun oluyordu. Bu dönemde uygulamaya %43 gibi bir ağırlık veriliyordu. 1963–1964 öğretim yılından itibaren Ziraat Fakültesinde 5 yıllık öğretime geçildi. Öğrenciler 9 yarı yıl ders okuyor, onuncu yarı yılda ve yaz aylarında çiftliklerde ve Fakültenin Zirai Üretim tesislerinde staj yapıyorlardı. Bu dönemde uygulamanın toplam ders saatleri içindeki payı %40 olmuştur. 5 yıllık öğretim programlarından mezun olan öğrencilere “Yüksek Ziraat Mühendisi” diploması verildi⁹⁶⁹.

Tablo –78

Ziraat Fakültesi Öğrenci ve Mezun Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı⁹⁷⁰

Öğretim Yılı	Öğrenci Sayısı	Mezun Sayısı
1955-1956	101	-
1956-1957	193	-
1957-1958	295	-
1958-1959	403	48
1959-1960	584	66
1960-1961	538	56
1961-1962	555	122
1962-1963	548	119
1963-1964	561	110
1964-1965	642	143
1965-1966	586	35
1966-1967	647	98
1967-1968	688	107

968 Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi, ss.326-327.

969 Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi, s.325.

970 Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi, ss.369-372.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, 1955–1956 eğitim–öğretim yılında 101 öğrenciyle eğitime başlamıştır. Ziraat Fakültesi, ayrıca üreticiye yönelik hizmetleri içinde çeşitli yollardan bilgi aktarımı yanında damızlık hayvan, kaliteli tohum, kaliteli yaprak gübresi, fide ve fidan sağlamak gibi hizmetlerde bulunmaktadır. Fakülte birimlerinin dışı yönelik hizmetleri arasında özel ve tüzel kurum ve kuruluşlara peyzaj projelerinin yapılması, tarımsal ilaç firmaları için ruhsata esas ilaç denemeleri gerçekleştirilmesi, ülkemizde üretilen ziraat makinalarının test edilmesi, tarımsal kuruluşlar ve üretici düzeyinde değişik yer ve zamanlarda meslek içi eğitim ve seminerler düzenlenmesi gibi hizmetler sayılabilir.

EÜ. Ziraat Fakültesi akademik elemanlarının buluşları ve çeşitli bilimsel faaliyetleriyle aynı zamanda Türkiye’de ilkler arasında yerini almıştır. Bu doğrultuda Türkiye’deki Üniversitelerin Ziraat Fakültele-ri’nde ilk ve tek “Bitki Sağlığı Bölümü”, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesinde 1956 yılında kurulmuştur. Türkiye’de Ziraat Fakülteleri içinde ilk “Doku Kültürü Laboratuvarı” Prof. Dr. Ülkü Emiroğlu öncülüğünde 30.12.1971 tarihinde Ege Üniversitesi Tarla Bitkileri Bölümü’nde kurulmuştur. Aynı yılda Türk tütün çeşitleri ile anter kültürü çalışmaları yapılarak ilk doku kültürü çalışmaları başlatılmıştır. Türkiye’de ilk kez ülkemiz ziraat fakülteleri arasında ilk “Tıbbi Bitkiler Laboratuvarı” Prof. Dr. Ayhan Ceylan önderliğinde 01.10.1972 tarihinde Ege Üniversitesi Tarla Bitkileri Bölümü’nde kurulmuştur. Türkiye’de ilk kez Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi tarafından 1976 yılında “Tarımsal Yayım Merkezi” kurulmuştur. Ayrıca Atatürk 100. Yıl Tarım Makinaları Müzesi Türkiye’de ilk kez 1981 yılında Ege Üniversitesinde kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk’ün 100. doğum yılı kutlamaları etkinliği çerçevesinde “Atatürk 100. Yıl Tarım Makinaları Müzesi” Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makinaları Bölümü başkanı Prof. Dr. Emin Mutaf’ın önderliğinde oluşturulan bir kurul tarafından kurulmuştur. Atatürk 100. Yıl Tarım Makinaları Müzesi’nin amacı; ülkemiz tarımında cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde kullanılan tarım makinelerinden tarihsel değeri olanları kronolojik bir sırada sergilemek, ülkemiz tarım makinelerinin geçmişi hakkında ziyaretçilere doğru bilgiler aktarmak ve bu alanda hem geçmiş hem de geleceği aydınlatmaktır. Atatürk 100. Yıl Tarım Makinaları Müzesi kurulduğu günden bu yana kuruluş amacına uygun olarak tarihsel değeri olan tarım makineleri ile donatılmaya çalışılmıştır⁹⁷¹.

Türkiye’de ilk “Badem Seleksiyon Çalışmaları” TÜBİTAK tarafından desteklenerek 1966–1973 yılları arasında Ege Üniversitesi Bahçe Bitkileri Bölümünde Prof. Dr. Mehmet Dokuzoğuz ve Prof. Dr. Ruhinaz Gülcan tarafından yapılmıştır. Bu çalışma sonunda Dokuzoğuz –1, Dokuzoğuz –2, Gülcan –1, Gülcan –2 adlı 4 badem çeşidi tescil edilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’de ilk kez Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makinaları Bölümü öğretim elemanlarının yapmış oldukları bilimsel ispat ve buluşlar şunlardır: 1970 yılında Prof. Dr. İsmet Önal tarafından “Frezeli Pamuk Ekim Makinası Prototipi” geliştirilmiştir. 1975 yılında Prof. Dr. Galip Keçecioglu ve Prof. Dr. Ünal Evcim tarafından “Zeytin Silkme Makinası Prototipi” geliştirilmiştir. 1978 yılında Prof. Dr. İsmet Önal tarafından “Pamuk Seyreltme ve Araçapa Makinası Prototipi” geliştirilip imal edildi. 1978 yılında Dr. Cavit Kayhan tarafından “Rotorlu Pulluk” geliştirilmiş; yine 1979 yılında Dr. Cavit Kayhan tarafından “Asma Çubuğu Dikim Makinası” geliştirilmiştir. 1980 yılında Prof. Dr. Abdülakdir Yağcıoğlu tarafından “Tarım Ürünleri Kuruma Karakteristiklerini Belirleme Amaçlı Deney Düzenegi”, yine 1980 yılında Prof. Dr. Emin Mutaf ve Prof. Dr. İsmet Önal tarafından TÜBİTAK TOAG 402 nolu projesiyle “Çok Amaçlı Hassas Ekim Makinası Prototipi” geliştirilip imal edilmiştir. Ayrıca Dünyada ilk kez Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümünde Prof. Dr. Ayhan Ceylan ve çalışma arkadaşları tarafından Türkiye florasından toplanarak 1972 yılından itibaren agronomik özellikleri belirlenen ve ıslah çalışmaları sonucu geliştirilen “İzmir Kekiki” (*Origanum onites* L.)’ne ait iki çeşit (Ceylan–2002 ve Tayşi–2002) Tarım Bakanlığınca tescil edilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda özellikle Batı Anadolu Bölgesinde geniş ölçüde kekik tarımına başlanmış, bu sayede Türk tarımı yeni bir kültür bitkisi kazanmıştır. Bununla birlikte tarla bitkileri alanında da ilkleri yaşatan EÜ. Ziraat Fakültesi, 1976 yılında Susam–Gölmarmara çeşidi, 1978 yılında Tütün–İzmir/İncekara çeşidi yetiştirilmiş ve tescillenmiştir. Bununla birlikte bilimsel toplantılar Türkiye’de ilk kez EÜ.

971 **Ege Üniversitesinin Türkiye’de ve Dünyada İlkleri**, 1. Baskı, (Yay. Haz.: Hakkı Bilgehan- İsmet Ertaş-Birol Akşit), Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2012, ss.19-20, 47-48.

Ziraat Fakültesi tarafından düzenlenmiştir. Türkiye'de ilk kez Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü tarafından gerçekleştirilen ilk "Bitki Islahı Semineri", 3-8 Nisan 1972 tarihinde yapılmıştır. Türkiye'de ilk kez Tıbbi bitkiler konusunda düzenlenen ilk kollojium, "Uluslararası Tıbbi Bitkiler Kollojiumu" adıyla Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümünde Prof. Dr. Ayhan Ceylan, Prof. Dr. Nermin Kaya ve Uzm. Ecz. Nuran Özay tarafından 1974 yılında Büyük Efes Otelinde düzenlenmiştir. Almanya, Avusturya ve İsviçre'den çok sayıda bilim adamının katılımı ile gerçekleşen kollokyumda 14 bildiri sunulmuştur. Türkiye'de ilk kez "Recent Rice Breeding Technique and the Cultivation of New Cultivars" konulu çalıştay; Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü öncülüğünde 1978 yılında İzmir'de gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de ilk kez "Bitki Islahı Sempozyumu" Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü tarafından 22-25 Mayıs 1979 tarihleri arasında düzenlenmiştir⁹⁷². Böylece Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, sadece Ege Bölgesi'nin değil, aynı zamanda Türkiye'nin ve Dünyanın birçok ilkinin gerçekleştirerek önemli bilimsel gelişmelere imza atmıştır. Türkiye'de 3. sırada kurulan Ziraat Fakültesi olarak, kurulduğu 1955 yılından günümüze Türkiye yükseköğretim hayatının önemli tanıklarından birisi haline gelmiştir.

4.4. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Türk eğitim ve yüksek öğretim sisteminin modern ve kaliteli bir şekilde güçlendirilmesine yönelik söylemler 1950'li yılların ortalarından itibaren giderek ivme kazanmıştır. Bu doğrultuda Erzurum'da Atatürk Üniversitesinin inşa edilmesi için Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 28 Ocak-27 Şubat 1954 tarihleri arasında ABD'yi ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı, seyahatleri esnasında ABD'nin üst düzey yetkilileriyle ikili temaslar kurmuş, bilhassa ülkenin öne çıkan tesislerinin yanı sıra üniversitelerini de görme fırsatı bulmuştur⁹⁷³. Üniversite'nin kurulması sürecinde gerekli kanunların çıkarılması noktasında Cumhurbaşkanı Bayar ve Demokrat Parti Hükûmeti özveriyle çalışarak bir an önce üniversitenin bitirilmesine yönelik gayret göstermişlerdi. Cumhurbaşkanı'nın ABD ziyaretinin ardından eğitim yuvaları olan "Land Grant College" sistemini incelemek, organizasyon ve faaliyetlerini yerinde görmek ve Nebraska Üniversitesi ile müzakerelerde bulunmak amacıyla Millî Eğitim Bakanı yardımcısı ile Trabzon milletvekili İsmail Şener ABD'ye gitmiştir⁹⁷⁴. Millî Eğitim Bakanı Celal Yardımcı bu konuyla ilgili olarak "Amerikalıların kültür hareketlerimize gösterdikleri yakın alakadan fevkalade memnunum. Washington'da iken Dış Faaliyetler Dairesi Reisi Harold Stassen ile görüştim. Stassen, Atatürk Üniversitesinin kurulması için bize 1.5 milyon dolarlık bir yardım yapılacağını bildirdi. Eylülün yirmisinde Nebraska Üniversitesinden bir profesör, gerekli tetkiklerini yapmak için Türkiye'ye gelecektir. Elde edilen neticelerden çok memnunum"⁹⁷⁵ sözleri ile düşüncelerini dile getirmiştir.

Üniversite açılmadan önce öğretim üyesi yetiştirmek, öğretim kadrosunun takviye ve Üniversitenin laboratuvar, malzeme ve ekipman ihtiyacını karşılamak için ABD Nebraska Üniversitesi ile 10 yıllık (1957-1967) F.O.A. (Amerika Dış Faaliyetler İdaresi) ile antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre; Atatürk Üniversitesinin iki kurucu fakültesinden birisi (diğeri Fen-Edebiyat) olacak Ziraat Fakültesinin

972 **Ege Üniversitesinin Türkiye'de ve Dünyada İlkleri**, s.96, 207-209, 219.; Bk.: Kün-Yanmaz, agm., ss.46-52.

973 Halil Mir'at Yenel, "Atatürk'ün Arzu Edipte Tahakkuk Ettiremediği Doğu Üniversitesi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 16, S 322, (1955), ss.2, 19-22, 24.; Abdullah Gürçan, "Atatürk Üniversitesi Açıldı", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XVIII, S 174-175, (Ekim-Kasım 1958), ss.8-9.; Bk.: **Türkiye Reisi Cumhuru Celal Bayar'ın Amerika Seyahatleri**, (Yay. Haz.: Receb Bilginer ve M. Ali Yalçın), Sulhi Garan Matbaası, 28 Ocak -27 Şubat 1954, ss.92-93.

974 İbrahim Aksöz, "Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesinin Kuruluş Felsefesi ve On Yılda Kaydettiği Gelişme", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 1, S 1, (Erzurum 1970), s.5.; Nazmi Oruç, "Atatürk Üniversitesinin Kuruluş Felsefesi", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 1, S 1, (Erzurum 1970), ss.2-4.; Millî Eğitim Bakanı yardımcısı ile Trabzon milletvekili İsmail Şener'e, 1954 yılı bütçesinden en yüksek ücret verilmesi Millî Eğitim Bakanlığının 18 Ağustos 1954 tarihli ve 7038 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulu tarafından 20/8/1954 tarihinde karar verilmiştir. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-01, Yer No: 136-75-6, 18.08.1954.

975 **Milliyet**, 7 Eylül 1954, s.3.

kuruluş çalışmaları için Nebraska Üniversitesinden Ziraat Fakültesi Dekanı Profesör Lemberg, Ziraat Fakültesi Araştırma ve Arkeolojisi Profesörü Klumber, Veteriner Fakültesi Patoloji ve Hijyen Profesörü olarak Üniversite'nin kuruluşu ile ilgili çalışmalarda bulunacaktı. Atatürk Üniversitesinin masraflarının bir kısmı hükümet tarafından, bir kısmı da F.O.A. tarafından karşılanacaktı. Ayrıca Hükümet bu masraflar karşılığı olarak 1.500.000 Türk Lirası, F.O.A. ise 1.079.000 dolar yatıracak⁹⁷⁶, Türk doçent ve profesörler ilgilendiği alanlarla ilgili olarak 1 yıldan 2 yıla kadar ABD'de eğitim alacaktı⁹⁷⁷.

1967 yılında bir yıl daha süresi uzatılan yabancı uzmanların 49'u ABD'ye gönderildikten sonra fakülte'deki öğretim üyesi kadrosunun esasını bu elemanların teşkil ettiği görülmüştür. Anlaşma gereğince elemanlar 2 yıl süreyle gönderildiği için derece alanların oranının düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ancak yüksek lisans yapabilecek durumda olanların süresi birkaç ay uzatılmıştır. Buna mukabil olarak doktora yapanlar ise üniversite kontenjanından veya özel burslarda yararlanarak doktora çalışmalarını tamamlamışlardı. Nitekim, ABD anlaşmasının bu yönde fakültenin gelişmesi ve bilhassa öğretim personelinin yetiştirilmesinde önemli etkileri olmuştur. Anlaşmanın Türk öğretim personelinin ABD'de eğitimi ile ilgili yönü çok faydalı olmuşsa da ABD'den getirilen uzmanlardan aynı oranda faydalanılamamıştır. Bu durumun temel sebebi; getirilen uzmanların üniversite'deki statülerinin açık bir şekilde belirtilmemiş olması, bunlarla çalışacak (counterpart-meslektaş-mevkidaş) noksanlığı ve üniversite idarecilerinin sık sık değişmesi olarak görülmüştür. ABD'den getirilen öğretim elemanlarının uzmanlık alanları şöyledir: İdari (başmüşavir), mimarlık ve planlama, zirai ekonomi, ziraat mühendisliği, zootekni, fitotekni, toprak, zirai yayım, ekonomi, kimya, botanik, kütüphanecilik, fizik ve İngilizce. Uzmanların statüleri açık bir şekilde ifade edilmemiş; diğer işleri arasında bu işe fazla zaman ayıramadığı ve bu işler bir yetkiliye verilmemesi için bilhassa son yıllarda uzmanların çalıştırılmasında bazı güçlükler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir kısmı fakülte'de öğretim üyesi sıkıntısı çekildiği halde ders vermeyi kabul etmemiş, sadece müşavir olarak geldiklerini ileri sürerek üniversitede arzu ettikleri şekilde çalışmak istemişlerdir⁹⁷⁸.

Tablo -79

AID Anlaşmasından Faydalanarak ABD'de Eğitim Görmüş Eleman Sayısı, Alanları, Eğitim Süreleri ve Dereceleri⁹⁷⁹

Bölmeler	Eleman Sayısı	Süre (Yıl-Ay)	Kazanılan		Doktora	Ayrılanlar
			B.S.	M.S.		
Zirai Ekonomi	9	19.8	-	3	1	1
Fitoteknik	12	26.5	-	2	1	1
Kültürteknik	7	16.7	2	-	-	1
Toprak	7	16.1	-	1	1	1
Zootekni	10	20.5	-	5	1	1
Sütçülük	3	9.3	-	1	-	1
Ev Ekonomisi	1	1.9	-	-	-	-
Toplam	49	110.8	2	12	4	6

976 **Milliyet**, 13 Eylül 1954, s.3.; Aksöz, agm., s.5.

977 Yücel Namal ve Hasan Karakuzu, "Türkiye'de Üniversite Açma Politikasına Bir Örnek: Doğu Üniversitesi Fikrinden Atatürk Üniversitesine", **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl: 9, S XXVII, (Eylül 2016), s.492.

978 Aksöz, agm., ss.8-9.

979 Aksöz, agm., s.9.

Tablo –80

Üniversite Kontenjanından Yabancı Ülkelerde Eğitim Gören Eleman Sayısı ve Uzmanlık Alanları⁹⁸⁰

Bölümler	Eleman Sayısı
Zirai Ekonomi	2
Fitoteknik	3
Kültürteknik	4
Toprak İlmî	2
Zootekni	5
Ev Ekonomisi	1
Toplam	17

Nebraska Üniversitesi ile varılan antlaşma gereği Türkiye’ye gelen profesörler heyeti Atatürk Üniversitesi hazırlık bürosunda çalışma programına uygun olarak toplantı yapmıştır. Öncelikle üniversitedeki ziraat, veteriner ve fen fakülte binaları ile tesisleri ziyaret ederek çalışmalar hakkında dekanlardan bilgi almışlardır. Atatürk Üniversitesi de bulunduğu bölge itibarıyla üniversite ile toplumun kaynaşmasını sağlamak, tarım ve hayvancılığa dayalı yeni yöntemler geliştirerek bölgenin ekonomisine katkıda bulunmayı amaç edinmiştir. Bu sebeplerden dolayı üniversitenin Land-Grant tipinde kurulması yetkililerce uygun bulunmuştur⁹⁸¹.

Atatürk Üniversitesinin ise Land-Grant tipinde kurulması kararı alınmasından sonra inşaat, ihtiyaç ve masraflarını karşılamak amacıyla 1954 yılında Millî Eğitim Bakanlığının bütçesine 1 milyon lira ödenek ayrılmıştır⁹⁸². Üniversitenin resmi olarak Erzurum’da kurulacağı duyurulmasının ardından TBMM’de “Atatürk Üniversitesi Kanunu”⁹⁸³ hazırlanarak 31 Mayıs 1957 yılında kabul edilmiş ve 13 maddeden meydana gelmiştir. Böylece üniversitenin kuruluş hazırlıkları tamamlanmıştır. Üniversite’nin genel işleyişinin yer aldığı kanunda; Atatürk Üniversitesinin Erzurum’da kurulduğu, 4936 sayılı Üniversiteler Kanun’a bağlı olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yönetileceği belirtilmiştir⁹⁸⁴.

Atatürk Üniversitesinin resmî temel atma töreninin hazırlıkları için Erzurum Valisi Nurettin Aynuksa’nın başkanlığında ilgili daire amirleri ve iktisadi kuruluşların temsilcilerinin katılımıyla toplantı yapılmış ve tören programı tespit edilmiştir. Bu programa göre tören Erzurum kongresinin açılış tarihi olan 23 Temmuz 1919 gününün yıl dönümüne denk gelen 23 Temmuz 1957 Salı günü saat 16.30’da üniversite sahasında yapılacaktır⁹⁸⁵. Tören esnasında yapılan açılış konuşmasında Atatürk Üniversitesinin bölgenin hayatına ve çalışmalarına yardımcı olacağı ve 1958–1959 ders yılında edebiyat, fen ve ziraat fakülteleri

980 Aksöz, agm., s.9.

981 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, S 71-579/1412, Tarih: 20.05.1957, s.1-2.; Bk.: Namal-Karakuzu, ss.492-493.

982 **Milliyet**, 31 Mayıs 1954, s.2.

983 Kanununun tasarısının hazırlanmasında Türk-Amerikan Karma Komitesi’nin 1955-1957 yılları arasında 3 yıl boyunca çalışmasının çok ciddi bir katkısı olmuştur. Bk.: İsmail Eyyüpoğlu, “Türkiye’nin Millî Meseleleri Karşısında Atatürk Üniversitesi Gençliği”, **23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluşun Günümüze Erzurum 1. Uluslararası Sempozyumu** (23-25 Temmuz 2002), Erzurum 2003, s.817.

984 **Resmî Gazete**, 7 Haziran 1957, ss.17246-17247.

985 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 2-16-3, 20.07.1957.; İsfendiyar Kadaster, “Türkiye Ziraatı İçin Atatürk Üniversitesi”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XVIII, S 174-175, (Ekim-Kasım 1958), ss.5-7.

ile eğitime başlayacağı belirtilmiştir⁹⁸⁶. Bu sırada yeni binalar yapıncaya değin Erzurum'daki Kız Orta Okulu binası AÜ. Üniversitesi Ziraat, Fen ve Edebiyat Fakülteleri'nin çalışmalarına tahsis edilmiştir⁹⁸⁷. Temeli atılan Atatürk Üniversitesi 41.000 dekarlık⁹⁸⁸ bir alan üzerine inşa edilecek ve bütün tesisleri için 60 milyon lira harcanacağı düşünülmekteydi. Bu arazilerin önemli bir kısmı Erzurum Tohum Islah ve Deneme İstasyonu arazilerininin Ziraat Fakültesi çalışmalarına tahsis edilmesiyle elde edilmiştir⁹⁸⁹. Şehrin batısına doğru uzanan ortalama %4 meyilli arazide 35 km²lik tamamıyla serbest bu saha çiftlikleriyle birlikte Ziraat Fakültesi olabilecek bir konuma sahipti. Nitekim üniversitenin ana yerleşkesi, batıdan gelen karayolu ve demiryolu ile kesişmekte ve yaklaşık şehir merkezine 1 km. mesafede yer almaktaydı. Üniversite yerleşkesinde yer alacak bina, laboratuvar, tatbikat sahaları vs. gibi inşaatların yapımı Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman ve Behruz Çinici gibi mimarlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Yerleşke içerisinde Ziraat Fakültesi özelinde Ziraat ve Ev Ekonomisi Bölümü (uygulama sahalarıyla birlikte), Bitki Bilimi Bölümü (Sera alanlarıyla birlikte), Zootečni Bölümü, Ziraat Fakültesi İdare binası, Zirai Gıda Maddeleri Teknolojisi binası, Ziraat Mühendisliği binası, Ev İdaresi binası, Ev İdaresi tatbikat evleri yer almaktaydı⁹⁹⁰.

Ziraat Fakültesi Genel Zirai Bilgiler Bölümü, Zootečni Bölümü, Zirai Ekonomi, Toprak İlmi, Fito-tekni Bölümlerinde okuyan öğrencilerin alması gereken dersler ile hangi sınavlara girileceği ve sınavlarda uyulması gereken kuralları belirten 34 madde ve 5 geçici maddeden oluşan "Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği" yayımlanmıştır⁹⁹¹. Nitekim Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesinde ilk önce Zootečni, Ziraat Ekonomisi ve Ziraat İşletmeciliği eğitim-öğretimi verilecekti. Bölüm öğretim elamanları ile ilgili olarak Ziraat Fakültesine Nebraska Üniversitesinden 5 ABD'li profesörün⁹⁹² tayin edilmiş ve bununla birlikte sayının öğretim üyesi sayısı kuruluş döneminde 14'e yükselmiştir. Üniversite'nin üst kademelerinden Rektör Vekilliği'ne de Ankara Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. İsfendiyar Kadester'in atanmıştır⁹⁹³. 17 Kasım 1958 günü Ziraat Fakültesindeki bölümlere kayıtlarını yaptıran öğrencilerle eğitim-öğretim hayatına başlayan AÜ. Ziraat Fakültesi resmi açılış töreninde, Erzurum milletvekillerinden Rıza Topçuoğlu, Abdülkadir Eryurt, Hasan Numanoğlu, Şevki Erker, Münip Özer, Sabri Erduman, Melik Fırat, Manisa milletvekili Sudi Mihçı, Vali Nurettin Aynuksa, Ordu Komutanı Ragıp Gümüştapa, Belediye Başkanı Edip Somunoğlu'nun hazır bulunmuştur. İlerleyen süreçte AÜ. Ziraat Fakültesi Dekanı olarak görev yapacak ve Ziraat Fakültesinin geliştirilmesi sürecinde aktif olarak rol alan Prof. Dr. İsfendiyar Kadester tarafından açılış merasimi sonrasında "Türk Ziraatında Atatürk ve Atatürk Üniversitesi" adlı ders verilerek eğitim-öğretim süreci resmen başlatılmıştır⁹⁹⁴.

986 **Akşam**, 24 Temmuz 1957, ss.1-5.

987 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 149-39-6, 28.07.1958.

988 Bu arazinin 9918 dekarı şahıslardan kamulaştırma yoluyla, 751 dekarı da Hazine'den intikal şeklinde olmuştur. Kamulaştırılması yapılan arazi için 1.124.440 lira ücret belirlenmiştir. Bk.: **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, C 6, Birleşim: 31, Tarih: 30.01.1959, s.675.; Bu ücret 48 arazi sahibinin Ziraat Bankasındaki hesaplarına yatırılarak sorun çözülmüştür. **Cumhuriyet**, 20 Eylül 1955, s.3.

989 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 157-27-14, 16.11.1960.

990 "Erzurum Atatürk Üniversitesi", **Arkitekt**, Yıl: XXXVI, S 323, İstanbul 1966, s.109.; Bk.: "Erzurum Atatürk Üniversitesi Vaziyet Planı", **Mimar Dergisi**, Yıl: 3, S 1, 1965, ss.28-29.

991 Namal-Karakuzu, agm., s.510.

992 AÜ. Ziraat Fakültesi kuruluş sürecinde yabancı akademisyenler üniversitenin çeşitli fakülte ve bölümlerinde görev almaya başlamışlardır. Bu doğrultuda ilk olarak 1959 yılında başlamak üzere ABD'li Prof. Dr. M. D. Weldon Ziraat Fakültesinin Toprak İlmi Bölümü'nde çalışmaya başlamıştır. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 153-54-2, 02.10.1959.

993 "Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı: Prof. Dr. İsfendiyar Kadaster", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XVIII, S 168-169, (Nisan-Mayıs 1958), ss.2-3.; **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1958, ss.1-5.

994 Rıfki Salim Burçak, **On Yılın Anıları (1950-1960)**, Kişisel Yay., Ankara 1998. s.156.; Bk.: Namal-Karakuzu, agm., s.507.

1958–1959 yılı dönemi başında Fen, Edebiyat ve Ziraat Fakülteleri ile eğitime başlayacak ve binaların tamamının 1962 yılına kadar tamamlanacağı öngörülmekteydi. Nitekim ilk dönemde 115 öğrenci ile öğretime başlayan fakülte 4 yıl boyunca Kız Ortaokulu binasında eğitim–öğretime devam etmiş ve 1962–1963 eğitim–öğretim dönemi başında yerleşke içerisindeki binalara taşınmıştır⁹⁹⁵.

Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesinde eğitim–öğretim ve idari işleri belirli bir düzen içerisinde yapılmıştır. Bu doğrultuda Fakülte bünyesinde başlangıçta 6 bölüm kurulması ve öğretim yapılması planlanmışsa da öğretim üyesi teminindeki güçlük sebebiyle bazı bölümler öğretime daha sonraki dönemlerde başlamıştır. Bu doğrultuda 1970 yılına kadar eğitim–öğretime 6 bölüm ile başlanırken, 1970 yılı sonrasında eğitim–öğretim başlayan bölüm sayısı 10’a yükselmiş ve bu bölümler altında öğretim işleri yürütülmüştür. Bunların isimleri Tablo –81’de yer aldığı gibidir⁹⁹⁶:

Tablo –81

Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bölümleri ve Bölüm İdarecileri

1958-1969 Arasındaki Bölümler		
1.	Zirai Ekonomi Bölümü	1958-1959
2.	Zootekni Bölümü	1958-1959
3.	Toprak İlmi Bölümü	1959-1960
4.	Genel Zirai Bilgiler Bölümü	1960-1961
5.	Fitotekni Bölümü	1961-1962
6.	Ziraat Mühendisliği Bölümü	1968-1969
	Ziraat Fakültesi Dekanı	Prof. Dr. İsfendiyar Kadaster
	Zirai Araştırma Enstitüsü Müdürü	Prof. Dr. Fahrettin Tosun

995 Aksöz, agm., s.5.

996 “Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Elemanları”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, C 1, S 1, (Erzurum 1970), ss.86-88.; Aksöz, agm., ss.5-6.

Tablo –82

Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğrenci Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı⁹⁹⁷

Eğitim-Öğretim Dönemi	Öğrenci Sayısı
1958-1959	115
1959-1960	178
1960-1961	262
1961-1962	397
1962-1963	445
1963-1964	646
1964-1965	751
1965-1966	828
1966-1967	849
1967-1968	841
1968-1969	897
Toplam	6.109

Tablo –82'deki verilere göre AÜ. Ziraat Fakültesindeki bölümlerde okuyan öğrenci sayısı 10 yılda yaklaşık olarak 7.5 kat oranında artış göstermiş ve 1968–1969 eğitim–öğretim yılında 897'ye yükselmiştir. Fakülte her ne kadar ilk yılında 115 öğrenci almışsa da bu durumun temel sebebi öğretim üyesi eksikliği dolayısıyla düşürülmüştür. Bununla beraber fakültede bu on yıllık süre zarfında toplamda 6.109 öğrenciye eğitim imkânı sağlanmıştır. Bununla beraber Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi 1958–1968 eğitim–öğretim dönemlerinde Nebraska, İstanbul ve Ankara üniversitelerinden getirilen öğretim üyeleri tarafından başlanmıştır. Bu doğrultuda Ziraat Fakültesinde 119'u öğretim üyesi, 661'i de öğretim üyesi yardımcısı olmak üzere toplamda 780 öğretim elemanı faaliyet göstermiştir⁹⁹⁸. 1958 yılında öğretime başlayan Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, incelenen dönem kapsamında 7 yıl içerisinde 886 öğrenci mezun ederek ziraat yüksek mühendisi yetiştirmiş ve Türkiye tarımına katkıda bulunmuştur.

997 Aksöz, agm., s.11.

998 Aksöz, agm., ss.6-7, 10-11.

Tablo –83

AÜ. Ziraat Fakültesinden Mezun Olan Öğrenci Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı⁹⁹⁹

Yıllar	Mezun Öğrenci Sayısı
1961-1962	110
1962-1963	60
1963-1964	66
1964-1965	102
1965-1966	168
1966-1967	212
1967-1968	168
Toplam	886

Atatürk Üniversitesi, bir bölge üniversitesi olarak kurulduğu dönemden itibaren eğitim-öğretim faaliyetlerinden başka araştırma-geliştirme ve yayım çalışmaları ile bölgenin kalkınması görevini de üzerine aldığı için kuruluşundan itibaren araştırma ve yayım çalışmalarını da geniş yer verilmiştir. Doğu Anadolu Bölgesi hakkında gerekli bilgiler noksan olduğu, doğunun kalkınması sıhhatli bilgilerin toplanması, problemlerin tespit ve çözümü bölgede geniş çapta yapılacak araştırmalara ihtiyaç gösterdiğinden; bölgenin kalkınması ile ilgili araştırmalara önem verilmiştir. Bu doğrultuda Ziraat Fakültesi, bölgede yapacağı araştırmalara ilaveten memleketin ihtiyaç hissettiği araştırmacıları yetiştirmek, çeşitli bakanlıklara ait araştırma kurumlarına yardımcı olmak ve bu kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak suretiyle bölge ve memleket kalkınmasına hizmet etmeye çalışmaktadır. Araştırmaları koordine etmek üzere fakülte de bir araştırma enstitüsü kurulmuştur. 23.05.1961 tarihinde kurulan Ziraat Fakültesi Araştırma Enstitüsünce 1961-1967 yılları arasında 137 proje ele alınmış, bunlardan 48 tamamlanarak neticesi alınmıştır. Ayrıca AÜ. Ziraat Araştırma Enstitüsü çalışmalarını çiftçilere göstermek ve onların ilgisini sağlamak amacıyla tarla günleri¹⁰⁰⁰ ve seminerler düzenlemiş, çalışma neticelerini araştırma yıllıkları, araştırma bülteni ve teknik bültenlerle ilgililere duyurmaya çalışmıştır¹⁰⁰¹.

Atatürk Üniversitesi yeni modern tarım metotları ve anlayış esaslarına göre kurulduğundan üniversiteye öğretimden başka araştırma ve yayım görevleri de verilmiştir. Bu maksatla, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi bünyesinde bölgede gerekli bilgileri toplamak, araştırma sonuçlarını halka iletmek ve bölgede çalışan çeşitli yayım teşkilatı arasında koordinasyonu sağlamak üzere, 1967 yılında bir Yayım Müdürlüğü kurulmuştur. Yayım müdürlüğü bir taraftan halka pratik bilgileri verecek kurslar açarak, seminerler ve toplantılar tertip ederek öğretici filmler göstererek müstahsili eğitmeye çalışırken, diğer taraftan, araş-

999 Aksöz, agm., s.13.

1000 Atatürk Üniversitesi Yayım ve Araştırma Enstitüsü tarafından tertip edilen tarla günlerinden birisi 1965 yılında gerçekleştirildi. 20 Temmuz 1965 gününde öncelikle Doğu Anadolu Bölgesi çiftçileri için düzenlenen tarla gününde çiftçilere araştırma enstitüsü deneme neticelerinden elde edilen veriler gösterildi. Daha sonra Enstitü müdürü Prof. Dr. Fahrettin Tosun ve öğretim görevlisi İnyet Berkman çayır ve mera ıslahı üzerindeki projelerini çiftçilere anlattılar. Zootekni bölümünden Doç. Dr. Şaban Karataş ve Doç. Dr. Ferit Uçarcı çiftçilere muhtelif sığırlar hakkında bilgiler verdi. Yayım Servisi müdürü Prof. Dr. Ted. H. Doane tarafından yetiştirilen bir öğrenci koyun kırkma ile ilgili bir demonstrasyonda bulundu. Fakülte 4. sınıf öğrencileri makine ile üstten tohumlama tekniklerini çiftçilere göstermiş ve bununla ilgili izahlarda bulunmuştur. Benzer şekilde makine mühendisi Dr. Hamza Dinçer bu bölgede kullanılabilecek çeşitli tarım makinelerinin demonstrasyonu yapmıştır. Halk tarafından yoğun ilgiyle karşılanan 20 Temmuz 1965 tarihli tarla günü, Doğu Anadolu Bölgesi çiftçilerine oldukça faydalı bilgiler temin etmiş ve çiftçilerin ilgilerini modern tarım metotlarına yöneltmiştir. Bk.: “Atatürk Üniversitesinde Tarla Günü Yapıldı”, **Çiftlik**, Yıl: 6, S 65, (Eylül 1965), s.17.

1001 Aksöz, agm., s.14.

tırma sonuçlarını bülten, radyo, ve mektuplarla ilgililere duyurmaya çalışmaktadır. Ayrıca Ziraat Fakültesince yapılacak araştırmalara ve öğrenci tatbikatlarına zemini hazırlamak, araştırma neticesinde bölge şartlarına uygunluğu tespit edilen damızlık hayvan ve tohum çeşitlerini çoğaltıp bölge çiftçilerine dağıtmak suretiyle bölgede verimin artırılması ve aynı zamanda modern tarım metotlarının ve alet ve makinelerin çiftçiye tanıtılmasında örnek olmak üzere bir tarım işletmesi kurulmuştur. 1960 yılında kurulan işletme yukarıda belirtilen fonksiyonları yanında üniversite mensuplarının bazı gıda maddeleri (süt, yumurta, et sebze gibi) ihtiyacını da karşılamaya çalışmaktadır. Yaklaşık olarak beş milyon lira itibari sermaye ile kurulan işletmenin 1968 yılı başında ödenmiş sermaye miktarı 3.454.777 lira olup bunun 2.126.656 lirasını sabit kıymetler teşkil etmektedir. İşletmenin Erzurum'da 41.000 dekar, Elazığ'da da 7.000 dekar arazisi vardır. Erzurum'daki arazinin %65'i tarıma elverişli arazi olup bunun 5.000 dekarını çayır arazisi, 22.000 dekarını da tarla arazisi teşkil eder. Sulu arazi miktarı halen mahduttur (500 dekar). Bununla birlikte gelecek yıllarda Devlet Su İşleri tarafından 1968 yılında başlanan sulama projeleri tamamlandığında sulu arazi miktarı artırılabilir durumdadır¹⁰⁰².

AÜ. Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü hayvan ıslahı, yetiştirme teknikleri, hayvan besleme ve besin maddeleri, hayvan hastalıkları da şimdiye kadar 57 araştırma projesi hazırlamış ve uygulamaya koymuştur. Bu projelerden 8 tanesi halen devam etmektedir. Araştırma projelerinin 49 sonuçlandırılmış, 31 tanesi de yayımlanmıştır. AÜ. Ziraat Fakültesi, Zirai Araştırma Enstitüsü tarafından organize edilen Zootekni bölümüne ait araştırma projesi 29 tanedir. Bunlardan 8 tanesi halen devam etmekte, 21 tanesi ise tamamlanmış, 10 tanesi araştırma bülteni, 6 tanesi araştırma enstitüsü yıllıklarında yayımlanmış, 5 tanesi doktora veya doçentlik tezi olarak kullanılmıştır. 1972 yılında yürürlüğe konmak üzere 17 araştırma projesi hazırlanmaktadır. Geniş bir hayvancılık potansiyeline sahip olan Doğu Anadolu Bölgesi'nde Zootekni Bölümü olarak, çeşitli anket ve ön çalışmalarla bölgenin hayvancılığına ait problemler geniş olarak tespit edilme işlemi devamlı olarak yürütülmektedir. Bu tarama çalışmaları neticesinde bölüm olarak aşağıdaki araştırma konularına önem verilmiş, elde edilen neticeler bölgenin hayvan yetiştiricilerine ulaştırılmaya çalışılmıştır. Türkiye'deki hayvan miktarının 1/4üne sahip olan Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki yerli sığır ırkı Doğu Kırmızısı sığırları ıslah etmek üzere Esmer İsviçre sığırları ile çiftleştirilmeden elde edilen hat melezlerin verimleriyle ilgili vasıfları mukayeseli olarak incelenmekte, bölgeye ve memleketimizin değişik çevre şartlarına uygun, sonunda halka mal edilecek materyal hammaddesine çalışılmaktadır. Bu doğrultuda sığır ıslahı çalışmaları 1961 yılında Erzurum civarındaki köylerden satın alınan 43 baş Doğu Kırmızısı ile bir yerli sürü oluşturulmuştur. Böylece işletmede çevirme melezi çalışmaları başlatılarak Esmer sığır ve melezi yetiştiriciliğinin sahada uygulamasına geçilmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde bu çalışmalar sonucunda 5. Tarım Bölgesi olan Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki sığır varlığı (1.7 milyon baş) yani % 15.6'sı kültür ırkı ve melezlerinden oluşurken bu miktarın % 13.8'i Esmer ve melezlerinden meydana gelmiştir. Yani bölgede ıslah edilen yerli ırkların % 88'i Esmer ve melezlerinden oluşmaktadır. Esasen bu çalışmaların yaygınlık kazanmasında araştırmaları üniversitenin başlatmış olması ve yetiştiriciler tarafından büyük ölçüde benimsenmiş olmasından kaynaklıdır. Bundan başka bölüm, 1971 yılında Sarı-Alaca sığırlar getirilerek adaptasyon çalışmalarına başlanmıştır. Ancak Sarı Alacalarla yapılan çalışmalarda arzulan neticeler alınamadığı için bu ırkla ilgili bölgeye açılım söz konusu olmamıştır. Bölgede ıslah çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmak üzere işletmeye 1980 yılında yüksek süt verimine sahip Siyah-Alaca sığırlardan oluşan bir sürü kurmak suretiyle bu ırkın da adaptasyon çalışmaları başlatılmıştır. Bu projelerin elde edilen sonuçlarına göre, hayvan yetiştiricilerinde iştirak ettiği, Doğu Anadolu sığırıcılığının geliştirme projesi uygulanmaya başlanmıştır. Bu proje ile bölgeye iyi erkek damızlık temini seleksiyona esas olacak yetiştirme ve verim kayıtların tutulması, yemleme ve bakım şartlarının düzene konması konularında bölge yetiştiricilerine önderlik yapılmaya devam edilmektedir. Bölgedeki yerli ilk Morkaraman koyunlarını ıslah için, Merinoslar, Morkaramanlar ve bunların melezlerinde yapağı, et ve süt verimleri ile ilgili vasıflar, mukayeseli olarak incelemek, bölgeye en uygun materyalin bulunması için çeşitli araştırma projeleri halen devam etmektedir. Bu arada Merinos koç ve koyunları saf ırk halinde bölge yetiştiricilerine verilmektedir. Tavuklarda ise çeşitli kültür ırklarının, bölge şartlarına uygunlukları, verim ve beslenme yönünden ince-

lenmektedir. Bölgede modern tavukçuluk tesislerinin kurulabilme imkânları üzerinde çalışılmaktadır. Et ve yumurta verimi yüksek olan tavuk ırkları tespit edilerek bunların damızlık yumurta ve civcivleri bölge yetiştiricilerine dağıtımı yapılmaktadır. Ayrıca bölüm tarafından bölgede mevcut hayvan yemlerinin besin değerleri bakımından analizleri yapılmakta, en uygun yem rasyonlarının bulunmasına çalışılmaktadır. Her cins ve yaştaki hayvanların beslenmesi, kışlama rasyonları ve barınakları üzerindeki çalışmalara devam edilmektedir. Sonuçlar çiftçilere tavsiye edilmektedir¹⁰⁰³.

Tarla Bitkileri Bölümünde yem bitkileri, çayır–mera, endüstri bitkileri, tahıllar ve yemeklik baklagiller konularında projeler hazırlanarak tarla denemelerine girişilmiştir. Bu konularda 1970 yılına kadar 32 araştırma projesi ele alınmıştır. Bunlardan kısa vadeli olan 15 tanesi sona ermiş, geriye kalan 17 tanesi uzun vadeli olup halen devam etmektedir. Kısa vadeli olup da sona eren araştırmalardan 4 tanesi doktora veya doçentlik tezi olarak kullanılmış, 4 tanesi fakültenin Ziraî Araştırma Enstitüsü yıllıklarında, 6 tanesi de araştırma bülteni olarak neşredilmiştir. Tarla Bitkileri Bölümü tarafından ele alınan projelerde, Doğu Anadolu’nun hayvancılık bölgesi olduğu göz önünde tutularak, mera ıslahı ve yem bitkileri yetiştiriciliği çalışmalarına öncelik verilmiştir. Yapılan uzun vadeli bir araştırma ile Doğu Anadolu’nun kıraç meralarının ıslahında uygulanacak metotlar tespit edilmiştir. Halen ıslah edilen meralar üzerinde hayvan otlatmak suretiyle, uygulanan metotların ekonomik yönü incelenmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi’nde yetiştirilebilecek üstün verimli yem bitkileri çeşitlerini tespit etmek üzere yonca, korunga, bezelye, fiğ ve bir çok buğday türü ve yem bitkileri üzerinde geniş çalışmalara girişilmiştir. Bu çalışmaların bazılarında elde edilen çeşitlerin tohumları az miktarlarda da olsa bölge çiftçisine verilmeye başlanmıştır. Ayrıca Doğu Anadolu kışlarında ve susuz kıraç şartlar altında yetişebilen üstün vasıflı 4 tane kışlık arpa çeşidi tespit edilmiştir. Doğu Anadolu şartlarında yetişebilen ve yüksek verimli bir tetraploid çavdar çeşidi tespit edilerek bu çeşidin tohumu Doğu Anadolu çiftçisine dağıtılmaya başlanmıştır. Hayvan yemi olarak ise Doğu Anadolu Bölgesi’nin sert ve çetin kışlarına dayanabilen kışlık bir yulaf çeşidi elde etme çalışmaları devam etmektedir. Uzun yıllardan beri Doğu Anadolu’da kışlık olarak ekilen, fakat bilhassa yağışı bol olan yıllarda pas hastalığına yakalanan ve gübrenince yatan, dolayısıyla verimi oldukça düşük olan 305–Yayla buğday çeşidinin yerini alabilecek üstün vasıflı buğday çeşitleri elde etmek üzere girişilen çalışmalar başarılı sonuçlar vermiştir. Bu doğrultuda yürütülen çalışmalarla pas ve yatmaya dayanıklı, Doğu Anadolu’nun sert ve şiddetli geçen soğuklarına karşı dayanabilen 5 buğday çeşidi tespit edilmiş ve bunların tohumları çiftçiye dağıtılmaya başlanmıştır. Bölümde patates bitkisi üzerinde 1966 yılında adaptasyon ve verim denemeleri başlatılmış ve yörede çiftçilerin kullanmakta olduğu çeşitlere göre daha yüksek verime sahip çeşitler belirlenmiş ve üreticilere önerilmiştir. Çeşit verim denemeleri bu tarihten itibaren devam ettirilmektedir. Şeker pancarı bitkisi üzerinde bölüm tarafından yapılan çalışmalarda gübreleme, sulama, ekim sıklığı, seyreltme, tekleme, ve fide şaşırtma yöntemi gibi konular üzerinde durulmuş ve önemli sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin fide şaşırtma yöntemi ile şeker pancarının büyüme mevsiminde 60 günlük uzama sağlanmış ve buna bağlı olarak pancar verimi 96 39.2’lik artışla 6035 kg’a çıkmıştır. Tarla Bitkileri Bölümünde bitki yetiştiriciliği ile ilgili çalışmaların yanı sıra bitki ıslahı konusunda da değişik bitki türleri üzerinde toplam 16 adet proje yürütülmüştür. Bu araştırmalar içerisinde sitolojik çalışmaların ağırlığı daha fazla olmuştur. Örneğin, İngiliz çimi, çayır yumağı çok yıllık çavdar gibi bitkilerden autotetraploid bitkiler elde edilmiş, bunların sitolojik ve bazı tarımsal özellikleri, diploidleri ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bitki ıslahı alanındaki faaliyetlerin önemli bir bölümünü de seleksiyon çalışmaları oluşturmaktadır. Örneğin, Erzu-

1003 Şaban Karataş, “Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümünün Tanıtılması”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 2, S 4, (Erzurum 1971), ss.2-3.; Bk.: Mevlüt Karaoğlu, Hakkı Emsen, “Zootečni Bölümü ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde Yapılan Çalışmalar”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 31, S 1-4, (Erzurum 2000), ss.37-45.

rum yöresinde yabancı olarak yetişen domuz ayağı ekotipleri ve autotetraploid çok yıllık çavdarda ot ve tohum verimi yönünden seleksiyon çalışmaları yürütülmüştür¹⁰⁰⁴.

Bitki Koruma Bölümünde çevreye yönelik olarak yapılan faaliyetler çok önem taşımaktadır. Türkiye'deki değişik üniversite ve araştırma enstitülerinden gönderilen birçok zararlı ve yararlı böcek türleri bölümdeki değişik uzmanlar tarafından teşhis edilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak İran'dan da talepler gelmekte ve bazı böcek türleri teşhis edilmektedir. Avrupa ülkelerindeki bazı bilim adamları değişik böcek türleri ile ilgili çeşitli bilgiler istemekte, onlara da bu konuda yardımcı olunmaktadır. Yine özellikle değişik Avrupa ülkeleri ve Rusya'dan gelen bazı bilim adamları bölümdeki Böcek Müzesi'nde bulunan materyali incelemektedirler. Bunların sayısı, hemen her yaz yaklaşık 7-10 kişi civarında olmaktadır. Fitopatoloji alanında da bölüm adeta danışmanlık yapmaktadır. Merkez ve çevre il ve ilçelerden gönderilen hastalıklı bitki materyalleri teşhis edilmekte ve ilgililere bu konularda geniş bilgiler verilmektedir. Çevreye yönelik faaliyetler arasında, Ziraat İl Müdürlüğü teknik elemanlarının ve bazı yetiştiricilerin eğitilmesi ile ilgili olarak bazı seminerler düzenlenmiştir. Bunlardan bazıları bölümde yapılmıştır. Birçokları da Oltu, Olur, Yusufeli ve Iğdır'da gerçekleştirilmiştir. Bölümün Nematoloji biriminde, Erzurum'da lahana bitkisinde dikkat çekecek düzeyde zararlı olan Lahana Kist Nematodu (*H. crucifera*)'nun biyolojisi ve morfolojisi çalışılmıştır. Akaroloji biriminde Erzurum yöresinde değişik bitkilerde zararlı olan bazı akar türlerinin biyolojisi ve morfolojisi üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Türkiye faunası için yeni olan bazı akar türleri tespit edilmiştir. Entomoloji biriminde başta Erzurum olmak üzere Doğu Anadolu Bölgesi'nde problem oluşturan böceklerin tanımı, biyolojik yapıları ve mücadele konularında birbirinden farklı araştırmalar yürütülmüştür. Bilhassa Doğu Anadolu Bölgesi'nde korunga bitkisinin önemli oranda yer kaplaması sebebiyle bu bitkiye zarar veren bazı arızlar tespit edilmiştir. Herboloji biriminde ise yabancı otlarla mücadele konusunda Erzurum ilinde 65 yabancı ot türü üzerinde 59 parazit fungus türü saptanmış, bu türlerin yabancı otların biyolojik mücadelesinde kullanım olasılıkları değerlendirilmiş ve Türkiye mikroflorası için yeni bir kayıt olduğu ortaya konulmuştur. Bu bölümde ayrıca çoğunluğu Türkçe olmak üzere İngilizce ve Almanca dillerinde yurt içinde ve yurt dışında basılmış yaklaşık 500 adet bilimsel yayın yapılmıştır¹⁰⁰⁵.

Bahçe Bitkileri Bölümünde fakültenin kuruluşundan itibaren meyvecilikle ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bölgede meyvecilik konusunda yapılan çalışmalarda öncelikle seleksiyon, dölllenme biyolojisi, pomolojik çalışmalar ve büyümeyi düzenleyici madde kullanımı ağırlık kazanmıştır. Bu doğrultuda sert çekirdekli meyveler grubuna giren kayısı, erik, kiraz, vişne ve kıvılcık gibi meyve türlerinde yapılan çalışmalarla bahsi geçen bu meyve türleriyle ilgili problemler çözülmeye çalışılmıştır. Özellikle İlkbahar döneminde meydana gelen don olaylarının meyve bahçelerine, bilhassa da kayısı meyvesine zarar vermesi üzerinde çalışmalar başlatılmış ve dayanıklı ve kaliteli zerdali tipleri selekte edilmiştir. Ayrıca TÜBİTAK tarafından desteklenen projelerle Iğdır ve Erzincan illerindeki kayısı bahçelerinin beslenme durumları incelenmiştir. 1976 yılında Almanya'dan getirilen Frenk üzümü çeşitleriyle bölüm bünyesinde bir koleksiyon bahçesi kurulmuş ve bu meyve türünde bazı çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca badem, ceviz gibi sert kabuklu meyveler türünde çoğaltma, dölllenme biyolojisi gibi konularda araştırmalar yürütülmüştür. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ve özellikle Erzincan ilinde bağcılık potansiyelini ortaya koyup, onu yükseltecek bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda yetiştiricilik. Karaerik üzüm çeşidinde önemli bir problem olan tane çatlamasının önlenmesi ve muhafaza ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Sebzeçilik konusunda ise çalışmalar 1970'li yıllara dayanmaktadır. Bu yıllarda sebze ıslahı, büyümeyi düzenleyicilerin sebzelerde kullanımı ve sebze muhafazası üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Yörede ürün desenini çeşitlendirmek amacıyla Do-

1004 Fahrettin Tosun, "Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü Kuruluş ve Faaliyetleri", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 1, S 3, (Erzurum 1970), ss.2-3.; Bk.: Faik Kantar, Hakan Özer, Ali Öztürk, "Tarla Bitkileri Bölümü ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde Tarla Tarımı", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 31, S 1-4, (Erzurum 2000), ss.58-64.

1005 Hikmet Özbek ve Erkol Demirci, "Bitki Koruma Bölümü ve Doğu Anadolu", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 31, S 1-4, (Erzurum 2000), ss.94-99.

mates, hıyar, bezelye, fasulye, şalgam, turp, soğan vb. bazı sebze türlerinde adaptasyon çalışmaları yapılarak sebzeçilikle uğraşanlara en elverişli çeşitler önerilmiş ve ekim alanı genişletilmeye çalışılmıştır¹⁰⁰⁶.

Ziraat Fakültesi bünyesinde araştırma, eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren Tarım Makinaları Bölümü, bu alanda ihtiyaç duyulan teknik elemanların yetiştirilmesinin yanı sıra, tarımsal mekanizasyon alanındaki gelişmeleri, yenilikleri ve bölge koşullarında yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçları, çiftçiye ya direkt ya da diğer tarımsal kuruluşlar aracılığıyla dolaylı olarak aktarma amacına yönelik olarak kurulmuştur. Bu amaçla, günümüze kadar yapılan çeşitli araştırma, seminer, kurs ve demonstrasyon çalışmalarının yanı sıra bölgenin tarımsal mekanizasyon sorunları araştırılmış ve yapılan önerilerle bölge tarımına hizmet verme gayreti içerisinde olunmuştur. Tarım Makinaları Bölümü eğitim ve öğretim faaliyetlerinden başka bölgenin tarımsal yönden kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla kuruluşundan itibaren araştırma ve yayım çalışmalarına da geniş yer vermiş ve bugüne kadar bölüm elemanları tarafından çeşitli dergi, sempozyum ve kongre kitaplarında yayımlanmış toplam 138 araştırma ve derleme türünden çalışma yapılmıştır. Ayrıca üç doçentlik, 11 doktora ve beş yüksek lisans tez çalışmaları için toplam 19 adet geniş çaplı araştırma yapılmış, öğrencilerin ders notu ihtiyacını karşılamak amacıyla da mühendislik konularını içeren 14 adet kitap bastırılmıştır. Yapılan bu çalışmalardan 32 tanesi özellikle bölgeye yönelik araştırmalar olup bunlar içerisindeki 9 çalışma bölgenin tarımsal mekanizasyon durumu, problemlerin saptanması ve çözüm yollarını ele almıştır¹⁰⁰⁷.

Toprak İlmi Bölümünde ise eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinin yanı sıra Doğu Anadolu Bölgesi arazi ve toprak kullanım durumu, sorunları ve çözüm yolları, erozyon, toprakların amaç dışı kullanımı, toprak tavi, işleme ve toprak reformu gibi güncel ve bölgesel tarım kesimini ilgilendiren konularda her yıl düzenli seminerler verilmekte ve gerek ülkemizde yapılan çalışmalar sonucu elde edilen bilgiler, gerekse diğer ülkelerde ortaya konan yeni bilgi ve yöntemler, broşür, köşe yazıları, radyo konuşmaları ve makalelerle ilgili kesime aktarılmaya çalışılmaktadır. Bölümde toprak etüt ve haritalama, toprak koruma, toprak fiziği, bitki besleme, toprak mikrobiyolojisi ve kil mineralojisi konularında araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların büyük bir kısmı; ağır kış, kısıtlı ulaşım ve araç gereç koşulları nedeni ile Erzurum’un yakın çevresi ile sınırlı kalmıştır. En yoğun çalışma Ziraat Fakültesi Erzurum Çiftliği toprakları üzerinde yapılmıştır. Bunun yanı sıra Erzurum-Pasinler Ovası, Elazığ Çiftlik Arazisi, Iğdır, Muş, Van Ovaları; Kars, Rize, Malatya ve Sivas-Ulaş çiftliği toprakları üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. Laboratuvar olanaklarında alet, araç, gereç ve ecza bakımından AID Amerikan yardımları ile başlangıçta hızlı bir iyileşme görülmüşse de bu araç-gereç ve malzemelerin büyük bir kısmının bölüm binasına taşınılan 1968 yılına kadar depodan çıkarılıp değerlendirilmesi mümkün olmamıştır¹⁰⁰⁸.

Kültürteknik ve Ziraat Alet ve Makinaları Bölümünde zirai inşaat, sulama, ziraat makinaları, zirai enerji kaynakları ve köy planlaması gibi esas konular ve bunların detaylarında muhtelif araştırma projeleri hazırlanmakta ve araştırmalar yürütülmektedir. Bu konularda şimdiye kadar 20 araştırma projeye bağlanmış ve 14 tanesi bitmiş durumda diğer 6 adet proje halen devam etmektedir. Bitmiş olan projelerin çoğu

1006 Muharrem Güleriyüz, Lütfi Pırlak, İsmail Güvenç, Ayhan Zülkadir, Ahmet Eşitken, “Bahçe Bitkileri Bölümü ve Kuzeydoğu Anadolu Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 31, S 1-4, (Erzurum 2000), ss.109-111.

1007 Nihat Turgut, Ahmet Çelik, İsmail Öztürk, “Tarım Makinaları Bölümü ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde Tarımsal Mekanizasyon Alanındaki Gelişmeler”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 31, S 1-4, (Erzurum 2000), ss.117-120.

1008 Gülağa Şimşek, “Toprak Bölümü ve Toprak Bilimi Alanındaki Gelişmeler”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 31, S 1-4, (Erzurum 2000), ss.49-51.

doktora ve doçentlik tezi olarak yazılmış, yayımlanmak üzere matbaaya verilmiştir. Bazıları da araştırma bülteni olarak neşredilmiştir¹⁰⁰⁹.

Tablo –84

AÜ. Ziraat Fakültesinde Okutulan Dersler¹⁰¹⁰

Fitotekniye Giriş -I	Toprak Genesisi	Genel Zootekni	Parazitoloji
Fitotekniye Giriş -II	Etüt ve Haritalama	Koyunculuk	Metabolizma
Çevre Sorunları	Toprak Koruma	Tavukçuluk	İstatistiğe Giriş
Besin Maddeleri ve Hayvan Besleme	Toprak Biyo. ve Kimyası	Serin ve Sıcak İklim Tah. ve Yem. Bak.	Toprak Fiziği ve Minerolojisi
Bitki Besleme	Üreme Fiziyojisi	Atçılık	İnsan Besleme
Çayır-Mera Kültürü	Arıcılık	Et Sığırcılığı	Deneme Metotları
Genel Bitki Islahı	Toprak Verimliliği	Süt Sığırcılığı	Genetik
Hayvan Islahı	Gübreler ve Gübr.	Su Ürünleri	Endüstri Bit. Kült.
Hijyen ve Epidemiyoloji	Yem Bitkileri Kültürü	Anatomi ve Fiziyojisi	Verimlilik ve Bitki Besleme
Yemler ve Yemleme	Ziraat Mühendisliği	Teknik Resim	Ölçme
Zirai İnşaat	Topoğrafya	Zirai Sulama ve Drenaj	Statik ve Mukavemet
Hidrolik ve Hidroloji		Zirai Kuvvet Makinaları	

Atatürk Üniversitesinde, kuruluşundan beri faaliyette bulunan Ziraat Fakültesinde bölge çiftçisine yardımcı olmak gayesiyle araştırma faaliyetine büyük önem verilmiş ve araştırmaları organize etmek üzere 1961 yılında fakülte bünyesinde bir Zirai Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Zirai Araştırma Enstitüsünün görevi, fakültenin muhtelif bölüm ve kürsüleri tarafından hazırlanan ve yürütülen araştırmaları organize etmek, araştırmaları daha çok Doğu Anadolu Bölgesi'nin zirai problemlerini çözmek, bölüm ve kürsüler arasında koordinasyon kurmak ve araştırmaların gerektirdiği ihtiyaç ve imkânları temin etmektir. Bu görevlerin yapılabilmesi için Enstitü bünyesinde biri İlim Kurulu, diğeri de Yönetim Kurulu olarak iki birim oluşturulmuş ve işleyiş düzeni buna göre programlanmıştır. Zirai Araştırma Enstitüsünün, 1962–1970 yılları arasında organize ettiği ve yönettiği toplam proje sayısı 152 tane dir. Bu projelerin bir kısmı uzun vadeli olup bölgenin zirai problemlerini ele alan araştırmaları kapsamaktadır. Bir kısmı ise kısa vadeli araştırmalardır. Bu bilimsel araştırmaların bölümlere göre dağılımı Tablo –85'de yer aldığı gibidir¹⁰¹¹.

1009 Battal Kuşhan, "Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Kültürteknik ve Ziraat Alet ve Makinaları Bölümü Kuruluş ve Faaliyetleri", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 2, S 2, (Erzurum 1971), s.5.

1010 Bk.: Tosun, "Tarla Bitkileri Bölümü Kuruluş ve Faaliyetleri", s.4.; Şimşek, s.50.; Şaban Karataş, "Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümünün Tanıtılması", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 2, S 4, (Erzurum 1971), s.4.; Kuşhan, a.g.m., ss.5-10.

1011 Tosun, "Ziraat Fakültesi Zirai Araştırma Enstitüsünün Kuruluş, İşleyiş ve Fonksiyonu", ss.2-3.

Tablo –85

AÜ. Ziraat Fakültesi Zirai Araştırma Enstitüsü Tarafından Organize Edilen Araştırma Projelerinin Bölümlere Göre Dağılışı

Bölümler	Proje Sayısı				
	Devam Eden Projeler	Araştırma Bülteni	Tez	Enstitü Yıllığında	Toplam
Zootečni	8	10	5	6	29
Tarla Bitkileri	16	6	5	5	31
Toprak	12	-	9	8	29
Kültürteknik	10	1	7	1	19
Zirai Ekonomi	2	2	8	3	15
Bağ-Bahçe	4	1	2	2	10
Bitki Koruma	4	1	2	1	8
Süt Teknolojisi	3	3	1	-	7
Mikrobiyoloji	1	2	1	-	4
Toplam	60	26	40	26	152

Tablo –85’deki veriler incelendiğinde AÜ. Zirai Araştırma Enstitüsü tarafından organize edilen 152 projeden 92 tanesi tamamlanmıştır. Tamamlanan bu projelerden 26 tanesinden elde edilen sonuçlar araştırma bültenleri halinde neşredilmiş, 40 tanesi doktora veya doçentlik tezi olarak kullanılmış ve 26 tanesi de araştırma enstitüsü yıllıklarında teksir edilmiştir. Geriye kalan 60 proje halen yürürlükte bulunmaktadır.

B- HAYVANCILIK ALANINDA KURULAN EĞİTİM–ÖĞRETİM KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. İpek Böcekçilik Mektepleri

1.1. Bursa İpek Böcekçilik Mektebi–Enstitüsü

1837 yılında Bursa’da ilk ipek fabrikasının açılmasının ardından bölgede önemli ürün kaynaklarından birini teşkil eden ipekçilik alanında yüzyılın sonlarına doğru sanayileşme süreci başlamıştır. Bu sanayileşme süreci, ilerleyen yıllarda kurumsal sonuçlar da doğurmuş ve 1888 yılından sonra ipek üretiminde fabrikalaşmanın dışında, ipekböceği hastalıkları ile mücadele için bilimsel gelişmelerden faydalanılarak eğitim vermek amacıyla bir okul açılması kararlaştırılmıştır. Daha sonra Düyûn–ı Umûmiye İdaresinin kuruluşu ile ipek böcekçiliği faaliyetini canlandırma çabasına girilmiş, kamuoyu aracılığıyla bu alanda üretim yapan halk bilgilendirilmeye çalışılmıştır¹⁰¹². 1860 yılında Türkiye’ye gelen kara taban hastalığı Bursa ve civarındaki böcekhaneleri kaplamış ve bu sebeple üretimi yapılan mahsul günden güne azalmıştır. Bütün dünyada olduğu gibi Bursa ve civarındaki böcek yetiştiricilerini sarsan bu felaket, dutlukları da dökmeye başlamıştır. Bu hastalığın önünde ilk defa Fransa’da geçilmiş ve hastaliksız tohum üretimi ünlü Pasteur tarafından bulunmuştur. Bu felaket karşısında Türkiye’nin besleyeceği ipek böceği tohumları da ilk önce Fransa ve İtalya’dan getirilmiş ancak birkaç yıl sonra yine tohumların bakımı ve korunması yapılmadığı için Bursa’da tohum kontrolünü yapacak, yeni tohumlar üreterek halka dağıtacak bir kurum tesis edilmesi tasarlanmıştır. Bu tarihten sonra günden güne canlanmaya başlayan ipek böcekçiliği önemli bir gelişme göstermiş ve 1888 yılında 4.104.000 kg. olan koza mahsulü, 1903 yılına gelindiğinde 16.000.000 kilograma yükselmiştir¹⁰¹³.

Bu doğrultuda ipek böceği yetiştirmek amacıyla 1888 yılından sonra Duyun–u Umumiye İdaresi bünyesinde Bursa’nın Şehreküstü mahallesinde bir ev kiralanarak fennî böcek beslemek ve tohum üretmek amacıyla 14 Nisan 1888 tarihinde açılan Harir Darü’ t Talimi¹⁰¹⁴, bu İdarenin 1926 yılında ülkeden kaldırılması üzerine İpek Böcekçilik Mektebi adıyla çalışmalarını sürdürmüştür. “Harir Darü’ t Talimi”, “Tohum Mektebi”, “İpek Böcekçiliği Enstitüsü”, “İpekçilik Mektebi”, “İpek Okulu”, “Böcekthane” gibi isimlendirmelerle varlığını sürdüren yapının ilk oluşumu 1884 yılında Japonlarla yapılan iş birliği sonucunda gerçekleştirilmiştir. Tesis edilen bu kurumda, tohumdan başlayarak Türkiye özellikle de Bursa’da ipek böceğinin yaşadığı serüvene ilişkin eğitim verilmesi gayesi güdülmüştür. Böylece Enstitü, ipekçiliğe dair yaptığı çalışmalar ve atılımlarla yüzyılı aşkın bir süre zarfında ülke ipekçiliğine yön veren bir kurum haline gelmiştir.

İpek Böcekçilik Mektebinin eğitim–öğretim süresi yine bir yıldan ibaret olup ikiye taksim edilmiştir. Mektepteki eğitim–öğretim yılı eskiden olduğu gibi Nisan ayında başlayıp ilkbahar dönemi haziran ayına kadar devam etmekteydi. Bahsi geçen ilk dönem zarfında öğrencilere ipekböceği beslenmesi ve Pasteur usulüne göre yumurta üretilmesi öğretilmekteydi. Eylül ayında başlayan ve Ekim ayında da son bulan sonbahar döneminde ise yine Pasteur usulüne göre yumurtaların mikroskopa muayenesi ile dutçuluk

1012 Cafer Çiftçi, **Bursa’da İpekçilik (1837-1990)**, 1. Baskı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay., Bursa 2017, ss.66-82.; Donald Quataert, **Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü**, İletişim Yay., (Çev. Tansel Güney), İstanbul 1999, ss.195-199.; Sedat, s.22.; Abidin Daver, “İpek Böcekçiliğimizi Tanzim Eden Bir Müessesese”, **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1938, s.9.

1013 “İpek Böcekçiliğinin Türkiye’deki Vaziyeti”, **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, s.8.

1014 Tahir Ertuğrul, **İpek Böcekçiliği (Muallim Kitapları)**, No: 11, Maarif Vekâleti Yay., İstanbul 1933, s.6.; Tahir Yetmen, “İpekböcekçiliği Enstitüsü”, **İktisadi Yürüyüş (Bursa’nın Servetleri Özel Sayısı)**, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.42.; “Bursa İpekçilik Enstitüsüne Bu Sene Yeni Bir Şekil Veriliyor”, **Vakit**, 10 Ağustos 1933.

hakkında teorik ve pratik bilgiler verilmekteydi¹⁰¹⁵. Birinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllarda çöküntüye uğrayan ipekböcekçiliği 859 sayılı Kanunla¹⁰¹⁶ Cumhuriyet'in ilanından sonra yeniden canlanmaya başlamıştır¹⁰¹⁷.

Daha önce Harir Darü't Talimi olarak faaliyetlerini sürdüren kurum, Türkiye'de ipek böcekçiliği konusunda teknik bilgi vermek, bilimsel araştırmalar yapmak ve ipekçilik konusunda teknik uzman yetiştirmek üzere 1924 yılından itibaren Bursa İpek Böcekçilik Mektebi adıyla hizmet vermeye başlamıştır. Daha sonra 1930 yılına gelindiğinde kurumun çalışma programı yeniden esaslandırılmış ve Ziraat Vekâletine bağlı bir müessese olarak yeniden yapılandırılmıştır. Böylece bahsi geçen kurum, bu tarihten itibaren Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsü adını almış ve ipek böcekçiliğinin her türlü en yeni uygulamalarını takip ederek faaliyetlerini sürdürmüştür¹⁰¹⁸. Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsünün 1930 yılındaki müdürü Dr. Tahir Ertuğrul (Yetmen) Bey'dir. Tahir Bey, Fransa (Lyon Üniversitesi) ve İtalya'da ipekçilik alanında ihtisasını tamamlamış ve yurda döndükten sonra Enstitü müdürlüğüne getirilmiştir. Tahir Bey'den başka mektepte görev yapan uzmanlar şöyledir: Muavin Aziz Duru ve Akif Beyler, kontrolör Cemal Kızıllırmak, asistanları ise Necmi (Umut), Sabiha (Ayankulu), Neyyire (Ural) ve Nuri (Güneşi) Bey'dir. Sadettin (Acar) ise enstitünün muhasibidir¹⁰¹⁹.

Bursa İpekböcekçilik Enstitüsü Biyoloji, Patoloji, Teknoloji, Dutçuluk, Kontrol ve Muhasebe olmak üzere 5 şube altında faaliyetlerini yürütmektedir¹⁰²⁰. Enstitüde ayrıca bir adet fizyoloji, bir adet ipek laboratuvarı, bir adet kimyahaneye, bir adet kütüphane, bir müze, dut ve çiçek bahçesi bulunmaktadır. Enstitü, her yıl 4 aylık böcekçilik kursu açarak eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir. 1933 yılına kadar 691 öğrencinin kayıt olduğu okuldan 245 öğrenci diploma almıştır¹⁰²¹. 1927 yılı Bursa Vilayet Salnamesi'nde okul hakkında bilgi verilirken, okulun açıldığı 1888 yılından 1926 yılına kadar geçen sürede, 2007 talebe yetiştirildiği, bunların 465 tanesinin tasdikname, 1565 tanesinin ise şehadetname aldığı belirtilmiştir¹⁰²².

1015 1339-1340 Senesi İhsaiyyat Mecmuası, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341, s.80.

1016 Kanun No: 859, Kabul Tarihi: 26.05.1926, **Resmî Gazete**: 19.06.1926, S 402.; **Düstur**, Tertip: 3, C 7, s.1196.

1017 Necmi Umut, "İpek Böcekçiliği: İpek Böcekçiliğimizin Gelişme İmkânları", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 60, (20 Mart 1946), s.131.; Sait Ete, "Bursa'da İpekçilik ve Dokumacılık Sanayii", **İktisadî Uyanış**, S 100, (Mayıs 1957), ss.12-13.; Alap, agm., s.26.

1018 Halûk Cillov, **Türkiye Ekonomisi Bünyesi**, Özel İktisadi ve Ticari Yüksek Okulu Yay., İstanbul 1967, s.190.; Sedat, age., s.22.; **Bursa Sesleri**, 29 Ekim 1936, s.13.; Necmi Umut, "İpek Böcekçiliği: İpek Böcekçiliğimizin Gelişme İmkânları", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 60, (20 Mart 1946), ss.131-132.; Cafer Çiftçi, "Bursa'da İpekçilik", **Bursa'da Zaman Dergisi**, Yıl: 6, S 24, (Ekim 2017), s.20.; Yetmen, "İpekböcekçiliği Enstitüsü", s.42.; "İpek Böcekçiliğinin Türkiye'deki Vaziyeti", **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, s.8.

1019 Yetmen, "İpekböcekçiliği Enstitüsü", s.43.; "İpek Böcekçiliğimizi Tanzim Eden Bir Müessese", **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1938, s.9.; "İpek Böcekçiliğinin Türkiye'deki Vaziyeti", **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, s.8.

1020 "1955 Yılı Müessese Faaliyetleri", **İpek**, S 7, Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsü Yay., Bursa, (1955), s.109.

1021 Daver, agm., s.9.; **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 9, (1 Şubat 1944), s.211.; "Bursa İpekçilik Enstitüsüne Bu Sene Yeni Bir Şekil Veriliyor", **Vakit**, 10 Ağustos 1933.

1022 **Bursa Vilayeti Salnamesi**, ss.178-179.

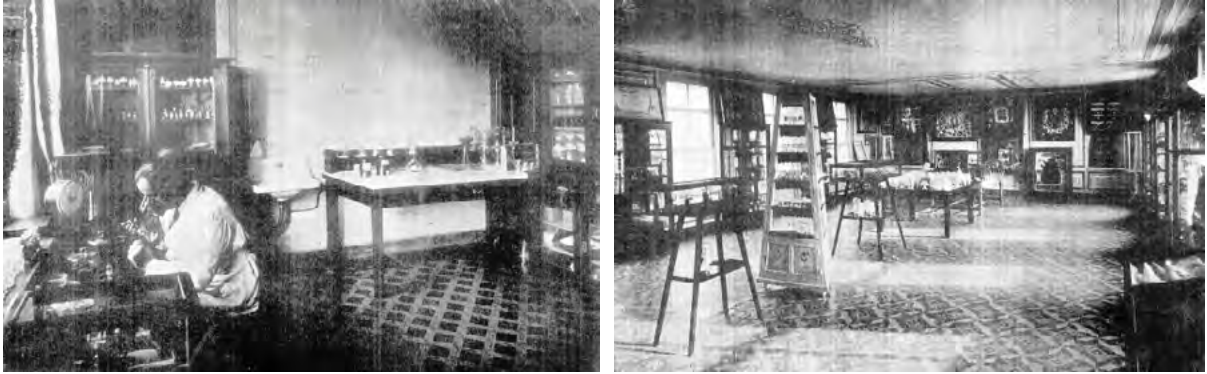
Fotoğraf –44

Bursa İpek Böcekçilik Mektebi–Enstitüsü binaları.

Kaynak: Selma Akay Ertürk, **Bursa Ovası ve Çevresinin Ziraat Hayatı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008, s. 408.; “İpek ve Koza: Bursa'nın Efsane Markası”, **Bursa'da Yaşam-Olay**, (Aralık 2013), s. 182.

Fotoğraf –45

Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsü Laboratuvarları ve bir görevli kozaları incelerken. 1950'ler.

Kaynak: **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 100-104, (1 Nisan 1944), s. 42.; “İpek ve Koza: Bursa'nın Efsane Markası”, **Bursa'da Yaşam-Olay**, (Aralık 2013), s. 183.

16 asistan ve memurun çalıştığı Enstitü, 1933–1934 döneminde 14, 1941–1942 döneminde 29, 1943–1944 döneminde de 24 kursiyer olmak üzere toplamda 67 kişi başvuru yapmış; bu kursları başarıyla tamamlayan kursiyerler 859 sayılı Kanun'un 1. maddesi gereğince ipek böceği tohumu yetiştiriciliği hakkını kazanmıştır¹⁰²³. Bu süre zarfında okuldan mezun olan öğrencilerin çaba ve faaliyetleriyle Türkiye'de ipek üretiminin yapıldığı muhitlerde Pastör usulü üzerine yeni tohumlar üretilmiş ve ipek böceklerine arız olan birçok hastalığın ortadan kaldırılması ile böcekçiliğin gelişmesi ve ilerlemesi temin edilmiştir.

Tablo –86

Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsü Öğrenci-Öğretmen Mevcudu ve Mezun Sayıları¹⁰²⁴

Yıllar	Öğrenci			Mezun	Öğretmen
	K	E	T	K-E	K-E
1930-1931	2	12	14	14	2
1931-1932	-	53	53	2	3
1932-1933	-	17	17	15	3
1933-1934	-	14	14	14	3
1934-1935	-	-	-	-	-
1935-1936	-	-	-	-	-
1936-1937	-	-	-	-	-
1937-1938	-	-	-	-	-
1938-1939	-	-	-	-	-
1939-1940	-	-	-	-	-
1940-1941	-	-	-	-	-
1941-1942	1	28	29	-	1
1942-1943	-	-	-	-	-
1943-1944	9	15	24	24	4

1023 Daver, agm., s.9.; Bk. BİUM, 1933-1934 Maarif İstatistiği, s.384.; BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği, s.380.; BİGD 1943-1944 Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1946, s.126.

1024 BİGD Tarım İstatistikleri 1928-1936, ss.190-191.; BİUM 1923-1932 Maarif İstatistikleri, s.61.; BİUM 1932-1933 Maarif İstatistikleri, s.245.; BİUM 1933-1934 Maarif İstatistikleri, ss.384-385.; BİGD 1934-1935 Kültür İstatistiği, ss.314-315.; BİGD 1935-1936 Kültür İstatistiği, ss.222-223.; BİGD, 1936-1937 Kültür İstatistiği, ss.226-227.; BİUM 1937-1938 Maarif İstatistiği, ss.242-243.; BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği, ss.364-365.; BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği, ss.356-357.; BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği, ss.364-365.; BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği, ss.356-357.; BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği, ss.380-381.; BİGD 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, s.126.

1930 yılında Enstitü halini alan kuruma bağlı olarak Bursa, Antalya, Diyarbakır, Denizli ve Edirne’de birer ipek böcekçiliği istasyonu¹⁰²⁵, Hatay¹⁰²⁶, Amasya ve Rize’de birer kontrolörlük¹⁰²⁷ ve 1931 yılında da böcek tohumlarının muhafazası ve korunması için 200.000 kutu tohumu muhafaza edebilecek Tohum Kışlatma Müessesesi tesis edilmiştir¹⁰²⁸. Ayrıca Ziraat Vekâleti, İpekböcekçilik Enstitüsü–Tohum Kışlatma Müessesesinde¹⁰²⁹ modern makinelerin işletilmesi ve çalıştırılmasını sağlamak üzere Alman uzman Georg Reinhard’ı, 1934 Şubat’ından Nisan sonuna kadar yaklaşık 3 aylık süreyle görevlendirmiştir¹⁰³⁰.

Enstitüye bağlı olarak kurulan ipek böcekçilik istasyonlarının gayesi, buldukları bölgede yüksek randımanlı ipek kozası meydana getirmek, çeşitli hastalıklara elverişli böcek yetiştirmek üzere ipek böceği tohumu elde etmek ve bu sanatla uğraşan üreticileri, teknik personel vasıtasıyla daimî olarak kontrol etmek ve denetimini yapmaktır. Enstitü, ipek böceği tohumu üreticisi olmak isteyenler için ipek böcekçiliği kursları tertip ederek ve ziraat mekteplerinden mezun olan öğrencilere kısa süreli seminerler vererek onlara donanım kazandırmaktadır¹⁰³¹. Kurumda bizzat düzenlenen kurslar veya ziraat mekteplerinden mezun olanlar, imtihan neticesinde başarı kazanmaları durumunda ipek böceği yetiştiricisi olabilirlerdi. Aksi halde bu iki kurumdan başarı kazanamayan veya mezun olamayanlar tohum çıkarma ve satma yetkisine sahip değillerdi. İpek böceği İstasyonlarının bir diğer görevi de Ziraat Vekâleti tarafınca belirlenen miktarda her yıl ipek böceği tohumu üreterek; bölgedeki üreticilere parasız olarak dağıtmaktı. İstasyonların kendi dut fidanlıklarında yetiştirilen binlerce dut fidanı her yıl böcekçilere karşılıksız olarak dağıtılmaktaydı¹⁰³².

İpek böcekçilik istasyonlarının idare işlerinin yanı sıra dut ağacı, ipek böcekçiliğinin esasını oluşturduğundan resmi ve özel fidanlıklardan çok sayıda dut fidanı elde edilerek halka dağıtılması bizzat Enstitü’nün görevleri arasında yer almış, yıllık 1 milyona yakın fidan çiftçiye karşılıksız olarak dağıtılmıştır. Ayrıca, dut ağaçlarının sökülmesine mani olmak ve tahribatı önlemek için Enstitü, ağaçlandırmaların bağ, bahçe ve arazi kenarlarına yapılmasını temin etmiştir. Bunun yanı sıra, dutlara bulaşan “Diaspir Pentagona” adı verilen haşere türünün Marmara Havzası, Bursa, Bilecik ve Kocaeli yörelerini istila ederek dutları tahrip etmesi, Enstitü’nün birkaç yıl içinde bunlarla mücadele ederek ortadan kaldırmasını sağlamıştır. Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsü, tohumların kışın iyi şartlarda belirli bir sıcaklıkta korunmasını temin etmek

1025 Alap, agm., s.26.

1026 Hatay kentindeki ipek böcekçiliği faaliyetleri başlıca üç üretim bölgesinde yapılmaktaydı. 1. si İskenderun kazasının Arsus nahiyesi, 2. si Antakya merkez, 3. de Antakya Süveydiye nahiyesi. 1940 yılındaki verilere göre kentteki ipek böceği tohumlarının 1000 paketi Arsus, 2500 paket Antakya merkez, 3000 paketi de Süveydiye’de üretilmekteydi. Bk.: Tahir Yetmen, “Hatay İpek Böcekçiliği”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, S 13, (Kanunusani 1941), ss.51-60.

1027 Süleyman Fehmi Kalaycıoğlu, “Ziraat Teşkilatımız”, **İktisadi Yürüyüş**, (Ziraat Fevkalade Sayısı), 29 Ekim 1942, s.82.

1028 Daver, agm., s.9.; “İpek Böcekçiliğinin Türkiye’deki Vaziyeti”, **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, s.8.; **On Beşinci Yıl Kitabı**, s.451.; Ziraat Vekâleti, ipekböceği tohumlarının korunması ve muhafazasına verilen önemin bir göstergesi olarak Bursa İpekböcekçilik Enstitüsüne bağlı olarak açılan Tohum Kışlatma Müessesesinde çalıştırılmak üzere 4 makineistin kadrosunu onaylamış ve 1935 yılından itibaren çalıştırılmasına karar vermiştir. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 51-9-6, 11.02.1935.

1029 İpekçilik alanında yapılan en önemli adımlardan birisini oluşturan Tohum Kışlak Müessesesi; tohumların bozulmaktan kurtarılması, rutubet, soğuk ve aşırı sıcak gibi ortamlarda muhafaza edilmesi ve nihayetinde zamanı gelince böcekçilere dağıtılması sürecinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu kışlak sayesinde muhafaza edilen tohumların zaiyatı en asgari sınıra indirilmiş ve koruma altına alınmıştır. Bk.: Daver, agm., s.9.

1030 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 42-10-5, Dosya Ek: 243-156, 24.02.1934.

1031 **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (Bursa)**, “Bursa’da İpek Böcekçiliği”, C II, (Yay. Haz.: İzzet Öztoprak, Cafer Güler, Murat Karataş ve Güneş Şahin), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2014, s.844.

1032 Akif Tunç, “İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi”, **İktisadi Yürüyüş (Bursa’nın Servetleri Özel Sayısı)**, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.41.; “Bursa İpekçilik Enstitüsüne Bu Sene Yeni Bir Şekil Veriliyor”, **Vakit**, 10 Ağustos 1933.; “İpek Böcekçiliğinin Türkiye’deki Vaziyeti”, **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1939, s.8.

amacıyla Bursa’da bir tohum kışlağı tesis etmiştir. 25–30.000 lira masrafla meydana getirilen bu müesseye Türkiye’de üretilen bütün tohumlar kış döneminde geçirmiştir. Tohumların hastaliksız üretilmelerini gerçekleştirmek amacıyla yumurtalarda hastalık kontrol yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemle üretim esnasında gözden kaçan hastalıklı partiler meydana çıkarılarak imha edilmeye başlanmış ve bu suretle kalıtım yoluyla geçen hastalıklar önlenmiştir¹⁰³³. Örneğin, 1952 yılında Enstitü bölgesinde kireç hastalığı bulunan yerlerde girişilen mücadele kapsamında Mayıs ayı içerisinde Fadullu köyünde 50, Akçalar 37, Abolyont 33, Tahtalı 79, Fodralı 76, Çalı 201, Demirci 21, Samanlı 41, Küçük Balıklı 27, Çeltik 32, Hasanağa 205, Kile 82, Kayapa 183 ve Yaylacık köyünde de 173 olmak üzere toplamda 1240 ev dezenfekte edilmiştir¹⁰³⁴.

Enstitü, 1930 yılından itibaren ürettiği ipek böceği tohumları dağıtımını başlamıştır. 1932 yılında ipekçilik sanayisinin geliştirilmesi için ürettiği 507 kutu ipek böceği tohumunu çeşitli bölgelere karşılıksız olarak dağıtmıştır¹⁰³⁵. Her yıl giderek 200–300.000 kg. civarında artmakta olan koza tohumlarının yanı sıra Enstitünün yapmış olduğu müspet çalışmalar neticesinde ipeklerin kalitesinde de farklılıklar meydana gelmiştir. Nitekim giderek kaliteli hale gelen ipek üretimi sonrasında koza ve tohum ihracına da başlanmıştır. Bu doğrultuda İran’a 1937 yılında 35.000, 1938 yılında ise 42.000 kutu tohum ihraç edilmiştir¹⁰³⁶. Bu dönemde Bursa Ticaret Odası kentte kozacılığı teşvik etmek amacıyla, şehrin kozacılık mıntıklarına dikilmek üzere 100.000 dut fidanını satın almış ve bunlardan 10.000 tanesini toprak bayramında halka dağıtarak ipekçiliğin geliştirilmesinde öncü rol oynamışlardır. Ayrıca İpek Böcekçilik Enstitüsü Müdürü Tahir Bey’le birlikte Ticaret Odası İstihbarat Müdürü Tayyar ve Koza Borsası Komiseri Mümtaz Şükrü Beylerden oluşan bir heyet, Bursa ve civarındaki ova köylerini gezerek halka faydalı malumat vermekte ve onları kozacılığa teşvik etmiştir¹⁰³⁷. Dahası heyetin çalışmaları neticesinde Bursa mıntıkasında 1938 yılında açılarak köylünün koza tohumlarını fennî bir şekilde fişkirtan ve üretim istasyonlarına bir tanesi daha eklenecekti. 1939 yılında İznik’te yeni bir istasyon ilave olunacaktı. Bu minvalde çalışmalara başlayan Koza borsası, 1939 yılında Yenişehir’e 100.000, İznik’e de 100.000 olmak üzere toplamda 200.000 dut fidanı göndermiştir¹⁰³⁸. 1940 yılına gelindiğinde Mart ayının 15’inde Batı Anadolu mıntıkasına¹⁰³⁹, 20’sinde Diyarbakır’a yeni tohumlar sevk edilmiştir. Bursa ve civarındaki üreticilere de Nisan ayında tevzi olunacağı kararlaştırılmıştır¹⁰⁴⁰.

1033 Yetmen, “İpekböcekçiliği Enstitüsü”, ss.42-43.; Vedat Pınar, “Türkiye’de İpek Böceği İstasyonları Nasıl Çalışıyor ve Nasıl Çalışmalı?”, **İktisadi Yürüyüş**, S 159, (Mayıs 1945), ss.7, 18.; Vedat Pınar, “Türkiye’de İpek Böceği İstasyonlarının Verimleri Nasıl Arttırılabilir?”, **İktisadi Yürüyüş**, S 160, (Mayıs 1945), ss.14-16.; İpek böcekçiliği faaliyetleri için Ziraat Vekâleti bütçesinden 1944 yılı için 35.000, 1945 yılı için 16.000, 1946 yılı için 37.000.100, 1947 yılı için 32.000.245, 1948 yılı için 40.000 ve 1949 yılı için 49.000.500 lira tahsis edilmiştir. Bk.: **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, C 17, 25.05.1945, s.299.; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Toplantı: 3, C 20, 17.12.1945, s.262; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 1, C 3, 18.12.1946, s.265; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 2, C 8, 26.12.1947, s.290; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 3, C 16, 21.02.1949, s.312.

1034 “Kireç Hastalığı İle Mücadele”, **İpek Enformasyon Bülteni**, Yıl: 1, S 4, Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsü Yay., (Nisan 1952), s.2.

1035 **Akşam**, 6 Mayıs 1932.

1036 Daver, agm., s.9.

1037 Raif Kaplanoğlu, **90. Yılında Bursa Ticaret Borsası**, 1. Baskı, Avrasya Etnografya Vakfı Yay., İstanbul 2016, s.196.

1038 **Cumhuriyet**, 27 Şubat 1939.

1039 Batı Anadolu Bölgesi’nin önemli kentlerinden birisi olan İzmir’de bulunan ve bölgeye önemli katkılar sunan Ziraat Mektebine, denemeleri yapılmak üzere Bursa İpekböcekçilik Enstitüsünce tohumluklar gönderilmiş ve mektebin büyük salonunda ipekböceği yetiştirilmesiyle ilgili çalışmalar yürütülmüştür. Bk.: Fikri Karaesmen, “Böcekçilik ve İpekçilik: İpek Böceklerinin Beslenmesi Üzerine Yapılan Müşahedeler”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 8, (15 Kanunusani 1944), ss.191-192.; Benzer şekilde 1939 yılında Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsünde üretilen 48 kutuluk ipek böceği tohumu Aydın’a gönderilmiş ve tohumluklar üreticilere ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Bk.: “İpek Böceği Tohumu Geldi”, **Aydın**, 25 Mart 1939.

1040 **Ulus**, 14 Mart 1940.

Tablo –87

Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsü Kışlağında 1945 Yılında Türkiye Genelinde İpek Böcekçilik Yapılan Bölgelere Gönderilen Tohum Miktarı¹⁰⁴¹

Bölgeler	Kutu Sayısı
Antalya Bölgesi	9.170
Bursa Bölgesi	40.428
Denizli Bölgesi	2.502
Diyarbakır Bölgesi	2.512
Edirne Bölgesi	3.771

Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsü tarafından 1945 besleme yılında Türkiye genelinde böcekçilik yapılan beş bölgede açılan inficar evleri ve buralarda fişkırtılarak üreticilere dağıtılan tohum kutu miktarları ise şu şekildedir.¹⁰⁴² Bursa Bölgesi'nin çeşitli ipek böceği yetiştirme mıntıklarında 9 inficar evi açılmış ve halka ait 2020 kutu tohum fişkırtılarak sahiplerine verilmiştir. Denizli Bölgesi'nde ipek böceği yetiştirilmesi maksadıyla 2 inficar evi açılmış, halka 522 kutu tohum fişkırtılarak sahiplerine teslim edilmiştir. Edirne Bölgesi'nde 5 yerde inficar evi açılmış halka ait 1.085 kutu tohum fişkırtılarak sahiplerine iade edilirken, Diyarbakır Bölgesi'nin 4 yerinde inficar evi açılmış ve halka ait 251 kutu tohum fişkırtılarak sahiplerine teslim edilmiştir.

1954 yılına gelindiğinde 25.000 dut fidanı elde edilmiş ve bunun 22.500 adedi Teknik Ziraat Müdürlüğü aracılığıyla üreticilere karşılıksız olarak dağıtılmıştır. Bu miktar da dahil olmak üzere Enstitü, aynı yıl içerisinde 37 ile toplamda 547.038 adet fidan göndermiştir. Ayrıca Tekirdağ–Çorlu'dan 55.000 adet dut fidanı getirilerek 1955 yılı dağıtım programına hazırlanmıştır. Aynı yıl içerisinde Enstitü kışlağına giren 54.861 kutu tohumdan 115 kutusu inficar muayenelerinde hastalıklı olarak çıktığı için imha edilmiş, dolayısıyla 54.746 kutu tohum çıkarılabilmektedir.¹⁰⁴³

Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsü, tohumların çiftçi elinde kötü şartlar altında teknik dışı fişkırtmalardan (tırtılların tohumlardan dışarı çıkması) kaynaklanan zararlarını önlemek maksadıyla ipek böcekçiliğinin yoğun olarak yapıldığı bölgelerde açılan böcek fişkırtma evlerinde böcekçilerin tohumları kontrol altına almıştır. Bu kolektif tohum fişkırtma yöntemi gittikçe yaygınlaşırken ipek böceğinin beslenmesini düzenlemek ve rasyonel hale getirmek için de ayrıca broşürler neşredilmiştir. Bu doğrultuda Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsü, teknik ipek böcekçilik bilgilerini yetiştiricilere aktarmak amacıyla çeşitli yayımlar neşretmiştir. Bunların isimleri ve yayımlandığı yıllar Tablo –88'de yer aldığı gibidir.¹⁰⁴⁴

1041 **İpek**, Yıl: 1, S 2, Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsü Yay., Bursa, (Temmuz 1945), s.62.

1042 **İpek**, s.62.

1043 “1955 Yılı Müessese Faaliyetleri”, **İpek**, S 7, Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsü Yay., Bursa, (1955), ss.110-111.

1044 Yetmen, “İpekböcekçiliği Enstitüsü”, s.43.; Vedat Pınar, “Türkiye İpek Böcekçiliği Enstitüsünden Beklediklerimiz”, **İktisadi Yürüyüşü**, Yıl: 10, C 10, S 232, (20 Ağustos 1949), s.20.

Tablo –88

Bursa İpekböcekçilik Enstitüsü Tarafından Yapılan Yayınlar¹⁰⁴⁵
(1932-1952)

Yayın Adı	Yıl
Tarlalarınızın Etrafına Dut Dikiniz	1932
Koza Yetiştirilim	1932
İyi ve Bol Koza Almak İçin	1933
Amonyak Buharının İpekböceği Yumurtasındaki Rüşeymin Faaliyeti Üzerine Tesiri	1935
Tarlalarınızın Etrafına Dut Dikiniz	1936
İpekböcekçiliği	1936
İpekböceği Tohumu Fıskırtmasında Kuluçkaya Verilecek Sıcaklık Derecesi	1936
Andropogon Ischarenum, Andropogon Gryllus Bitkileri ve Bunları İpekçilikte Kullanılışları	1936
İpekböceklerinde Uyku Esnasında Malpighi Tüpünde Sitoloji Fizyoloji Bakımından İki Muhtelif Kısımın Bulunuşu	1936
Dut Ağaçlarına Arız Olan Diaspis Pentagona Haşeresinin Paraziti Olan Prospaltella Berlesi’in Kullanışı	1937
Dut Fidanı Dikelim	1939
Ham İpeğin Tabi Tutulduğu Manipülasyon Tarzı, Şartları ve Islah Çareleri	1941
1941 Yılı Dünya İpekböcekçiliği 1935/1937 ve 1938/1939 Yılları Mukayesesi	1942
Nosema Bombicis Naegeli’nin Hayat Devresi ve Tohum Muayenesindeki Ehemmiyeti	1944
İpekböceği Tohumlarında Asit Kloridrikle Sun’i İnfiçar Denemeleri	1945
Denye’ye (titre) Nazaran Bir Kilogramda Bulunan İp Uzunluğu	1949
Dut Fidanı Nasıl Dikilir	1950
Böcekhanelerde Temizlik ve Tohumların Fıskırtılması	1950
İpekçiliğin Dünyadaki Son Durumu	1950
İpekböceği Tohumculuğu	1950
İpekböceği Tohumu, Kelebek, İpek ve Bunların Tali Maddelerine Arız Olan Güvelerle Mücadele	1951
Yeni Zararlı (Hypahntria Cunea) Durury.	1952
İpekböcekçiliği (Öğretmenler İçin)	1933
İpek Dergisi - 5 Sayı	(1945-1952)
Sen de İpekböceği Besle	1941
Bir Kutu Tohumdan 75 Kilo Almak İçin	1941
İpekböceğini Yakinen Tanıyalım	1941
İpekböcekçiliğinde En Kolay ve Masrafsız Temizlik ve Aletler	1941

1045 İpek, Yıl: 2, S 5, Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsü Yay., Bursa, (Haziran 1952), s.164.

İpekböcekçiliğinde En Kolay ve Masrafsız, En Verimli Dut Ağacı Yetiştirelim	1941
İpekböceği Takvimi	1941
İpek Enformasyon Bülteni - 10 Sayı	1952

Enstitünün yaptığı yayın çalışmaları dönemin ipek böcekçiliği alanında yetişmiş uzmanları tarafından yeterli görülmemiş, araştırmalarının sonuçlarını neşredemediği, ipek böcekçiliği mesleğini ciddi manada öğretecek rehber bir kitap çalışması yapamadığı ve 20 yılda ancak küçük çaplı 15 afiş ve broşür çıkarabildiği gerekçesiyle tenkit edilmiştir. Ayrıca Enstitü, teşkil ettiği alt birimleriyle dünya ipek böcekçiliğinin gelişmelerini yakından takip ederek ülkeye transfer etme konusundaki görevini yerine getiremediği nedeniyle eleştirilmiştir¹⁰⁴⁶.

Bunun yanı sıra Enstitü, daha önceden Avrupa'dan getirilen ve flatür fabrikalarında kullanılan kamçı süpürgesi ihtiyacını ülke içerisinde yerli süpürgelerin kullanılması yoluyla gidermiştir. Ayrıca, koza ipek ve emsali maddelerin ticari değerini tayin, muayenelerini de gerçekleştirmek üzere enstitüde bir kondisyon bürosu kurularak, kozaların randımanı, ipek ve ipekten üretilen kumaşlar ile tali maddelerin nitelikleri ve muayeneleri üzerinde çalışılmıştır. Enstitü, bütün bu yapılanların yanı sıra Bursa kumaşçılığının vasfını islah etme ve yayın görevlerine de yerine getirmeye gayret etmiştir¹⁰⁴⁷. Ancak bu dönemde enstitünün araştırma inceleme görevini yerine getirmede de çok verimli olamadığı kabul edilmiştir. Türkiye'de dut çeşitlerinin belirlenerek ipek böcekçiliğine elverişli olanlarının tespitinin yapılamaması, dünya pazarlarının ihtiyaç duyduğu ülke iklimine uygun koza çeşitlerinin tayin edilip ülkede yaygın hale getirilememesi, koza satışları, ipek sanayi ve ipek ticareti piyasasını düzenlemede gereken hassasiyetin gösterilememesi, enstitünün araştırma ve inceleme konularında yetersiz kaldığı bazı hususlar arasında yer almıştır. Ayrıca koza, dut ve ipeğin tali mahsullerinin araştırılıp değerlendirilmesi konusunda da enstitünün yetersiz kaldığı belirtilmiştir¹⁰⁴⁸.

Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsü, bilimsel araştırma konusunda her ne kadar yetersiz kalsa da ipek böcekçiliği ile ilgili sorunların çözümü için bazı toplantılar düzenlemesine çaba sarf etmiştir. 1 Şubat 1950 tarihinde koza üreticileri ile ipek ve ipekli kumaş sanayicilerinden müteşekkil bir heyet, Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Sait Ete'nin başkanlığında toplanarak ipek böcekçiliğinin sorunları ve kozacılığın geçirdiği buhranın nedenlerini incelemek ve gerekli tedbirleri almak üzere bir komisyon teşkiline karar vermiştir. Komisyonun hazırlayacağı raporun konuları: Dünya ipekçiliği ve dünya ipekçiliğinin yanında Türkiye'nin durumu, memleketimizin on yıllık üretimi ve fiyat hareketliliği, buhranın sebepleri, ihracat ve istihlak durumları, bugünkü buhranı önlemek için alınması gerekli acil tedbirler, ipekçiliğin himayesi için muhtelif memleketlerde alınan tedbirler, geleceğe yönelik tedbirler ve bir kongrenin yapılması lüzumu¹⁰⁴⁹.

Bu doğrultuda enstitü ilk önce ipek böceği, kozaların korunması ve muhafazası, dut fidanı yetiştirilmesi ve böcekhanelerin ilaçlanması ve zararlılarla mücadele yöntemleri üzerine çeşitli yıllarda kurslar tertip edilmiş ve kursu başarıyla tamamlayan öğrencilere ipek böceği yetiştirilebilirlik belgesi verilmiştir. Enstitü tarafınca tertip edilen kurslara mütemadiyen lise yahut liselere muadil okullardan mezun olan meslek grubu öğrencileri kaydolmuş, kısmen de olsa ilkokul mezunları da başvuru yapmıştır. İpek böcekçiliği öğretmek, ipek böceği tohumu üretimini takip etmek amacıyla düzenlenen 3 aylık kurslarda 20–30

1046 Pınar, "Türkiye İpek Böcekçiliği Enstitüsünden Beklediklerimiz", s.20.

1047 Yetmen, "İpekböcekçiliği Enstitüsü", ss.42-43.

1048 Pınar, "Türkiye İpek Böcekçiliği Enstitüsünden Beklediklerimiz", s.20.

1049 Nadir Yurtoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İpek Böcekçiliği (1923-1950)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C XVII, S 34, (Bahar 2017), s.175.

kişiyi dersler verilir. Kurslar sabit bir mekanda değil, seyyar olarak verilmekteydi. Enstitü uzmanları gerektiği zamanlarda ders vermek için çeşitli bölgelerden gelen talepler doğrultusunda öğrencilerin yanına kadar gitmekteydi. Nitekim, bu hususta enstitü ipekçilik uzmanları 1938 yılında Ödemiş ve Adapazarı’na giderek derslerini vermiş ve Bursa’ya dönmüşlerdi¹⁰⁵⁰. Bunun yanı sıra Enstitü, çeşitli dönemlerde ipek böceği yetiştiriciliği, hastalıkları, bunlara karşı alınacak tedbirler üzerine konferanslar vermiştir. Bu konferanslar dizisinin en önemlilerinden birisi 1955 yılında yapılmıştır. Üreticilerin bilgi ve görgülerini artırmayı amaçlayan konferanslar dizisi ilk olarak Bursa ve Hatay illerinde gerçekleştirilmiştir. Bu noktada konferansların yapıldığı başlıca yerleşimler şöyledir: Bursa ili; Çalı nahiyesi, Demirci köyü, Yaylacık köyü, Tahtalı köyü, Kayapa köyü, Hasanağa köyü, Fadıllı köyü, Hamitler köyü, Fethiye köyü, Dereçavuş köyü, Çağlıyan köyü, Aksungur köyü, Nilüfer köyü, Bademli köyü, Fodra köyü, Kite köyü. Hatay ilindeki köyler ise şöyledir: Samandağ–Sabunlu köyü, Samandağ–Mutaryan köyü, Samandağ–Cilli köyü, Samandağ–Merkez, Hassa–Merkez, Hassa–Samanuşağı köyü, Antakya–Yaktu köyü, Antakya–Harbiye köyü, Antakya–Aydi köyü, İskenderun–Arsuz nahiyesi, İskenderun–Alakop köyü, Dörtöyol–Erzin nahiyesi¹⁰⁵¹.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında suni ipek üretimi ve sentetik elyafın rekabeti, özellikle de koza fiyatlarının istikrarsızlığı, ipek böcekçiliği üretimini adeta krizin eşiğine getirmiştir. Dolayısıyla Türkiye ziraatına yön verenler, 1949 yılından sonra aşama aşama diğer ipek böcekçilik istasyonlarının kapatılmasına ve yalnız Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsünün faal olarak çalışmasına karar verilmiştir¹⁰⁵². Böylece 1970’li yılların sonlarına kadar faaliyet Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsü, yaş koza üretimine devam eden tek resmî araştırma ve inceleme kurumu olarak var olmuştur. Kurumun 1972 yılı itibarıyla Müdürlüğünü Hayri Bey, Müdür Muaviniğini de Ziraat Yüksek Mühendisi ve ipek böcekçilik uzmanı Medine Çamlılar yürütmüştür. Enstitü, araştırma ve üreticiye yönelik hizmetlerini daha da genişletmiş, 1960’lı yıllardan itibaren ipek üreticilerine ve ipek böceği yetiştiricilerine her türlü teknik eğitici ve öğretici destekte bulunmuştur. Diğer istasyonların görevlerini de üstlenen Enstitü biyolojik, patolojik, histolojik ve teknolojik yönde laboratuvarlarında araştırmalar yapmak, yayın çeşidini artırmak ve köylerdeki üreticilere daha kolay ulaşabilmek için öğretici filmler hazırlayıp, talep edenlerin hizmetine sunmak, çeşitli seminer ve kurslar tertip ederek, elde edinilen somut bilgileri broşürler hazırlayarak üreticilere ulaştırmaktı. Ayrıca Enstitü, bünyesindeki Ziraat Yüksek Mühendisi ve ipek böceği uzmanlarını tohum üretimi yapılan yerlere ve üreticilere hizmet sunmak amacıyla görevlendirmekte ve kaliteli ipek böceği üretimi yapılmasını kontrol altına almaktaydı¹⁰⁵³.

Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsüne bağlı olarak çalışan ve enstitü teknik elemanlarını kontrol vazifelerini yaptığı yerlerden birisi de Bursa–Görükle mevkinde bulunan ve Türkiye’nin ilk Polihibrit ipek böceği tohumu pazarlama ve üretim kooperatifiydi. Enstitü bünyesinde teşkil edilen ve damızlık ipek böceği tohumu üretiminin yanı sıra 1962 yılında Polihibrit bakım ve beslenmesine yönelik faaliyet gösteren kooperatif, türün Türkiye standartlarına yetiştirilmesi için faaliyet göstermektedir. Böylece kooperatif, Enstitü tarafınca verilen damızlıklardan 1966 ile 1971 arasında 3220 kutu tohum üretimi yaparken, yalnızca 1972 yılında bu sayıyı 20.000–22.000’e yükseltmiştir. Böylece 1973 yılına gelindiğinde yılda 22.000 polihibrit ipek böceği üretimiyle, yurtdışından getirilen ipek böceği ithalatının önünde geçmiştir. Ayrıca

1050 Daver, agm., s.9.

1051 “1955 Yılı Müessese Faaliyetleri”, **İpek**, S 7, Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsü Yay., Bursa, (1955), s.109.

1052 Alap, agm., s.27.; 1940’lı yılların sonlarına doğru Bursa İpekböcekçilik Enstitüsünün ipekçilik alanında oldukça önemli bir kent olan Bursa’dan alınıp Ankara’ya taşınması gündeme gelmiştir. Kamuoyunda büyük bir tepki uyandıran ve dönemin ziraat dergilerinde eleştirel bir üslupla ifade edilenlere göre; ipekçilik sanatının olmadığı bir yere böyle bir kurumun nakledilmesinin oldukça yanlış bir karar olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca İpekböcekçilik Enstitüsü müdürü ve aynı zamanda böcekçilik uzmanı olan Tahir Bey’in, kendi alanı olmayan başka bir kuruma tayin edilmesi yanlış kararlar alındığını ifade eden bir diğer gösterge olarak sunulmuştur. Bk.: “İpekçilik Enstitüsü”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, S 113, (Temmuz 1949), s.311.; M. Türkozan, “İpekçilik Enstitüsünün Ankara’ya Nakli”, **Yeni Sabah**, 3 Eylül 1949, s.4.

1053 Alap, agm., s.27.; **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (Bursa)**, s.847.

kooperatifin tohum üretimleri, her yıl bizzat enstitünün göndermiş olduğu ipek böcekçilik uzmanları tarafından gerçekleştirilmiş; böcekhaneler de ücretsiz olarak yine teknik personel tarafınca yapılmıştır¹⁰⁵⁴.

859 sayılı Kanun'la Türkiye'de hukuki olarak teminat altına alınan tohum üretimi, ipek böceği bakım ve beslemesi ile ilgili hususlar, ipek böcekçiliği ziraatını ilmi esaslar dahilinde yürüten Bursa İpek Böcekçilik Araştırma Enstitüsünün 2004 yılına kadar varlığını sürdürmesiyle devam etmiştir. Ancak bahsi geçen enstitünün 2004 yılında kapatılmasından sonra bu kuruluşun başlıca görevleri arasında yer alan ipek böcekçiliği ile ilgili ARGE faaliyetlerini yürütme, dut ve tohum gen kaynaklarını muhafaza etme, ihtiyaç oranında ipekböceği tohumu ve dut fidanı yetiştirme, eğitim faaliyetleri gerçekleştirme ile ilgili iş ve işlemler, GHTB'na tahsisli enstitü tesislerini kullanarak Kozabirlik tarafından sürdürülmeye başlanmıştır.

1.2. Edirne İpek Böcekçilik Mektebi

Cumhuriyet'in ilk yılları Türkiye'de fennî ve bilimsel olarak ipek böcekçiliğinin üretimi ve tüketimi bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde başta Marmara Bölgesi ve bilhassa Trakya bölümü olmak üzere Batı Anadolu, Akdeniz ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde ağırlıklı olarak ipek böcekçiliği temel uğraş alanı olmuştur. Ülkenin bazı yörelerinde bir yandan ipek böcekçiliğinin beslenmesinde önemli bir işleve sahip dut ağacı fidanı ücretsiz olarak halka dağıtılırken, diğer yandan da bu yönde eğitim kurumlarının oluşturulması ve halka teknik destek sağlanması zarurî bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır¹⁰⁵⁵.

Bu doğrultuda ipek sanayinin gelişmesinde filatür fabrikalarının önemli olduğu bir dönemde Ziraat Vekâletinin ipek böcekçiliği ve ipek üretimi ile ilgili faaliyetleri Ziraat Tedrisat Şubesi tarafından yürütülürken, bu amaçla Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsü, Şarköy-Eriklice Tohum Yetiştirme Evi ve Bursa, Edirne, Denizli, Antalya, Alanya, Diyarbakır ve Ödemiş'te ipek böcekçiliği istasyonları-mektepleri tesis edilmiştir¹⁰⁵⁶. Bahsi geçen bu mektepler genellikle bir mektep olmaktan ziyade kurs mahiyetindeydiler. Bu sebeple kurumlarda yürütülen eğitim-öğretim faaliyetleri ve süresi 4 ay olup genellikle ilkokul mezunu olan öğrenciler kabul edilmekteydi. Ayrıca mekteplere kayıt olmak için bazı özel şartlar aranmaktaydı. Buna göre okul müdürlüklerince ilan edilen kayıt şartları şöyleydi¹⁰⁵⁷:

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, 2. On yedi yaşını bitirmiş olmak, 3. İllkokul mezunu, bu mümkün değilse ilkokulda okumuş olmak, 4. İllkokul mezunu olmayanların sınava tabi tutulması, 5. Okul müdürlüğüne dilekçe ile başvurmak, 6. Sınav, matematik ve kompozisyon derslerinden yapılması, 7. Öğrenciler ile memurlar da kurslara katılabilir, 8. Ders saatleri devam edeceklerin müsait zamanlarına göre düzenlenecekti, 9. Başvuracak adayların sağlık raporu, çiçek aşısı gibi evraklarını göstermeleri gerek-mekteydi.

1054 Alap, agm., ss.29-30.

1055 Akif Tunç, "İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.41.; Ziraat Vekâleti, **İpek Böcekçiliği**, Burhaneddin Matbaası, İstanbul 1938, s.7.; Vedat Pınar, "İpek Böcekçiliği ve Arıcılık", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 8, C 8, S 176, (19 Nisan 1947), s.9.

1056 Kalaycıoğlu, "Ziraat Teşkilatımız", s.82.; Pınar, "Türkiye İpek Böcekçiliği Enstitüsünden Beklediklerimiz", s.20.; **BİGD 1937-1938 Maarif İstatistiği**, s.242.

1057 "İpekböcekleri Mektepleri", **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1937, s.4.

Ayrıca bu dönemde ipek böceği istasyonlarının çalışmalarını tespit eden bir yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Bahsi geçen bu yönetmelik 14 Ağustos 1938 tarih ve 11273/132 sayılı Bakanlık emrine ek olarak ipek böcekçiliği mekteplerine gönderilmiştir. Bu yönetmeliğe göre diğer ipekböcekçilik mekteplerinde olduğu gibi Edirne İpek Böcekçilik Mektebinin temel görevleri şunlardır¹⁰⁵⁸:

1. Bulunduğu çevrede ipek böceği ve tohumculuğunun fennî bir şekilde yürütülmesini sağlamak, 2. Çeşitli kurslar ve konferanslar tertip ederek böcekçilik konusunda deneyimle üreticiler yetiştirmek, 3. Bulunduğu çevrede ipek böceği ve kozalarını ıslah etmek, 4. Tesis edildiği yörede ipekçilik konusunda teşvik müsabakaları düzenlemek, 5. Faaliyette bulunduğu bölgede üreticilere yerel basın yoluyla düzenli tanıtıcı bilgiler vermek, 6. Mevcut imkânlar doğrultusunda tohum üreterek muhtaç çiftçiye ücretsiz olarak dağıtmak, 7. İpekböcekçiliği mektepleri bünyesinde ofis gibi çalışılarak böcekçilik, tohumculuk, ipekçilik, dokumacılık, fidancılık gibi konular hakkında bilgi toplayıp her yıl karşılaştırmalı istatistikler yapmak ve gerçekleştirilen faaliyet ve yaşanan gelişmeleri fotoğraflayarak mukayeseli bir albüm haline getirmek.

Her istasyon gibi Edirne İpek Böcekçilik İstasyonu da bulunduğu bölgede, çeşitli hastalıklara karşı dayanıklı ipek böcekçiliği tohumu elde etmesinin yanı sıra bu işle uğraşan ipek böceği üreticilerini, memurları aracılığıyla denetleme amacı gütmüştür. Bilhassa Trakya bölümünde ipekböceklerine musallat olan hastalıkların bulaşıcılık yönünün bulunması bütün böceklerin telef olması anlamına geldiği için hastalıklarla mücadelede iki yol kullanmıştır. Birincisi, temiz tohum kullanmak, ikincisi ise ipek böceklerinin beslenme evresi ve öncesinde böcekhanenin dezenfekte edilerek dışarıdan gelebilecek hastalık etkenlerini önlemektir¹⁰⁵⁹. İpek böceği İstasyonlarının yaptığı işlerden biri de teşkil ettiği inficar (kuluçka) evlerinde inficar görevini yerine getirmek olmuştur. Bu doğrultuda istasyonlar içerisinde Edirne İpek Böceği İstasyonu kadro ve imkânları bakımından en çok inficar evine sahip bir müessesedir. İpek böceği istasyonları ayrıca üreticilere dut fidanı dağıtma göreviyle de mükellefti ve nitekim kuruluş amaçlarında da bu husus vurgulanmıştı. Bu sebeple Trakya bölümünde önemli bir uğraş alanı olan böcekçilik için 1945 yılında üreticilere Edirne İpek Böceği İstasyonu 20.000 dut fidanı dağıtmıştır¹⁰⁶⁰. Ayrıca İpek böceği istasyonlarında damızlıklara fennî bir şekilde bakılmasının yanı sıra tohum işleriyle ilgilenen kişilerin tohumlarının mevzuata uygunluğu da kontrol edilmiştir. İstasyonlar, fiyat belirleme ve koza satışı konusunda yetkili kılınmamış, ancak kuruluş amaçları doğrultusunda fiyat istatistiğini yapma görevini yerine getirebilmiştir¹⁰⁶¹.

İpek böcekçiliği istasyonları arasında Bursa'dan sonra 1930 yılında açılan Edirne İpek Böcekçiliği İstasyonu eski ve verimli bir müessese görünümündeydi. Özellikle İstasyon, kuruluşundan itibaren 16 yıl içerisinde düzenlediği 10 adet kurs faaliyeti ile 137 kişiyi mezun etmiştir¹⁰⁶². Bundan başka Trakya'da Trakya Umumî Müfettişliği ve Edirne İpek Böcekçilik İstasyonu desteğiyle ipek böcekçilik ve kozacılık kursu; hemen hemen her sene düzenli olarak yapılmıştır¹⁰⁶³. Bu kurslardan çıkanlar kendi bölgelerinde ustabaşı olarak görevlerde bulunmuşlardır. Örneğin kurslardan birisi 1936 yılında Uzunköprü'de yapılmış ve gerek diğer ilçelerden gerekse İstanbul'dan birçok katılım gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda İstanbul ve Çanakkale-Biga'dan 20, Uzunköprü'den ise 30 kişi katılım sağlamıştır. Kursa katılan öğrencilerin 20'si

1058 Tunç, "İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi", s.41.; Vedat Pınar, "İpek Böcekçiliği Kongresi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 158, (18 Temmuz 1946), s.6.; Bk.: Yurtoğlu, "İpek Böcekçilik", s.177.

1059 Vedat Pınar, "Türkiye'de İpek Böceği İstasyonları Nasıl Çalışıyor ve Nasıl Çalışmalı? -II", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 159, (1 Ağustos 1946), s.7.; Tunç, "İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi", s.41.

1060 Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, **Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti**, Maarif Vekâleti Yay., İstanbul 1931, s.279.; Pınar, "Türkiye'de İpek Böceği İstasyonları Nasıl Çalışıyor ve Nasıl Çalışmalı? - II", s.18.

1061 Pınar, "Türkiye'de İpek Böceği İstasyonları Nasıl Çalışıyor ve Nasıl Çalışmalı? - II", ss.7, 19-21.; Tunç, "İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi", s.41.

1062 Pınar, "İpek Böcekçiliği Kongresi", s.6.

1063 **Akşam**, 8 Nisan 1932.; "Kurslar", **Trakya Dergisi**, S 20, (Haziran 1938), s.32.; "Trakya'da Yeni Yıl Koza Mahsulü", **Son Posta**, 6 Temmuz 1941.; "Trakya'da Gülcülük ve İpek Böcekçiliği Faaliyeti", **Son Posta**, 30 Mayıs 1938.

yatılı olarak iştirak etmiştir. Kursun açılışını Uzunköprü Kaymakam'ı Nazmi Ünal bizzat gerçekleştirmiş ve açış nutkunda ipekçilik ve ipek böceği yetiştiriciliğinin ülke iktisadiyatındaki faydalarından bahsetmiştir. Trakya ipek böcekçiliğinin gelişmesi ve ilerlemesi için önemli rol oynayan kurslar, sık sık tertip edilmiş ve katılım her defasında büyük ilgiyle karşılanmıştır¹⁰⁶⁴. Bahsi geçen ipek böcekçilik kurslarından bir diğeri de 1945 yılında yapılmış; açılan kursa kayıt yaptıran 59 öğrenciden 37'si devam etmiş dokuzu ise mezun olmuştur¹⁰⁶⁵. Ayrıca 1938 yılından itibaren Edirne İpek Böcekçilik İstasyonu, her yıl asgari ve düzenli olarak 1000 kutu böcek tohumunu üreticilere karşılıksız olarak dağıtmıştır¹⁰⁶⁶.

Edirne ve çevresi için önemli kazançlar getiren, ancak uzun süren savaşlar neticesinde bahçelerin harap olmasıyla birlikte oldukça arka planda kalan kozacılık işleri için Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren önemli adımlar atılmıştır¹⁰⁶⁷. Bilhassa Kazım Dirik döneminde Trakya Umûmî Müfettişliği ve Edirne İpek Böcekçilik İstasyonu bölgede kozacılığı canlandırmak için işe Uzunköprü'de bir kozacılık kursu açarak işe başlamıştır. Bununla birlikte Ziraat Bankası aracılığıyla, Bursa'dan getirilen koza tohumlarının kutusu seksen beş kuruşa ve parası mahsul zamanında alınmak şartıyla kozacılıkla uğraşanlara dağıtılmıştır. Nitekim daha önce koza kutuları tanesi peşin iki yüz kuruşa veya ondalıkçı usul ile 4.5 liraya satılmıştır. Müfettişlik bu iş için mihnak fırınları kurmayı düşünerek inşasına başlamış ve ilk olarak Meriç boyunda iki fırın kurulmuştur. Kazım Dirik ipekçiliğinin gelişmesi için yoğun çalışmalar yapmış ve petek makineleriyle ipekçilik desteklenmiştir¹⁰⁶⁸.

Tablo –89

1933–1938 Yılları Arasında Trakya Bölgesinde¹⁰⁶⁹ İpekböceği Yetiştiriciliği ve Durumu

Yıl	İpekböcekçiliği yapan Aileler sayısı	Açılan tohum kutusu	Elde edilen yaş koza (kg)
1933	6065	7321	265.255
1934	3499	4915	186.701
1935	3505	4319	180.282
1936	3250	3699	152.093
1937	3535	3251	128.264
1938	3869	5704	231.445

1064 “Uzunköprü’de Bir İpekçilik Kursu Açıldı”, **Son Posta**, 21 Nisan 1936, s.5.

1065 Pınar, “İpek Böcekçiliği Kongresi”, s.6.

1066 “Trakya’da İpekböcekçiliği Süratle İnkışaf Ediyor”, **Son Posta**, 21 Ağustos 1941.

1067 “Trakya’da Yeni Yıl Koza Mahsulü”, **Son Posta**, 6 Temmuz 1941.; Edirne bölge ekonomisinin gelirinin büyük bir bölümü ipek kozasından elde edilmekte olup, harplerden önce il bazında 300.000 kilo koza üretildiği bilinen bu yörede son 5-6 yıldır üretimde düşmeler gözlenmişti. Yıllar itibariyle; 1926 yılında 65.812, 1927 yılında 62.666, 1928 de 66.363 ve 1929 yılında ise 67.010 kilo koza üretimi yapılabilmisti. Aslında yetkililer, bölgedeki dut bahçelerinin her sene 6.000 kutu ipek böceğini besleyebileceğini söylüyorlardı. Meriç Nehri boyunda 1930 yılları itibariyle 15-20 köyde İpek böcekçiliğinin de eski üretimlere ulaşmanın mümkün olduğu bildiriliyordu. Bk. Mehtap Ağırhan, “Cumhuriyet Döneminde Edirne’de İpek Böcekçiliği”, **Electronic Journal of Vocational Colleges**, C 6, S 1, (Mayıs 2016), s.70.

1068 **BCA**, Dosya No:030-10-00- Yer No: 72-472-5, 11.09.1935.; **BCA**, Dosya No:030-10-00- Yer No: 72-475-3, 03.10.1935.; “Trakya’da İpekçilik”, **Trakya Dergisi**, S 1, (Ağustos 1936), s.7.; A. Abidin Oktay, “Edirne İpek Böcekçiliği İstasyonu”, **Yeni Asır**, 2 Teşrinisani/Kasım 1937, s.8.

1069 Trakya Umûmî Müfettişlik bölgesindeki iller baz alınmıştır. Bu iller şöyledir: Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ.

Tablo -89'da Edirne İpek Böcekçilik İstasyonu aracılığıyla tüm Trakya bölgesinde yaygınlaştırılan ipek böceği üretimi, ipek böceği yetiştiriciliği yapan aile sayısı, açılan kutu tohum sayısı ve elde edilen yaş koza faaliyetleri görülmektedir. 1933 yılında diğer illere kıyasla sadece Edirne'de İpek Böcekçilik İstasyonu tarafından Edirne ilinde başlatılan yoğun ipek böcekçilik faaliyetleriyle Trakya Umûmî Müfettişliği'nin de kurulmasından sonra ipek böcekçilik ve kozacılık çalışmaları tüm Trakya'ya yayılmıştır¹⁰⁷⁰.

Edirne yöresinde ipek böceği verimindeki bu artışın temel sebebi dut ağacı eksikliği değil, bilgi eksikliği yani bunlardan kafi derecede istifade edilememesinden kaynaklıydı. Bölgede bizzat Edirne İpek Böcekçilik İstasyonu Müdürü Vedat Pınar tarafından yapılan müşahedeler de bunu doğrulamaktaydı. Pınar'ın yaptığı tetkiklere göre Edirne yöresinde hiç ipek böcekçilik mesleğiyle uğraşmamış köylerde bulunan dut ağaçlarının tamamen halkın istifadesine sunulduğu ve onlara teknik destek hizmeti sağlandığı takdirde ipek böcekçilik faaliyeti büyük bir ivme gösterecekti. İstasyonda yapılan müşahedeler ipek böceği üretimi ve verimindeki bu artışın dikilen dutlardan değil, eskiden beri mevcut dutluklardan istifade edebilme yolları ve teknik ipek böcekçilik usulünün gösterilebilmesiyle mümkün olabildi. Bu doğrultuda Malkara ve civarı önemli bir örnekti. Zamanla önemi bir böcekçilik merkezi olan yerleşim 10-15 yıllık gibi bir süreçte koza kutusu açamayan bir bölge haline gelmişti. Ancak İstasyon tarafından bölgede yürütülen çalışmalar, teknik destek hizmeti ve halkı bilgilendirme çalışmaları neticesinde yeni dut fidanı dikimi yapılmadığı halde 15 koza kutusu birden açılmaya başlamıştı. Edirne köylerinden birisi olan Süloğlu köyünde 1946 yılında dikilen fidanlardan tek yaprak istifade edilmeden 14 kutu koza açılmış ve beslenmeye başlamıştı. Dolayısıyla bölgedeki ipek böceği verimindeki artış temelde dut fidanı dağıtılması yahut dikiminden değil, Edirne İpek Böcekçilik İstasyonu tarafından üreticilere sağlanan bilgi desteği ve çeşitli teknik hizmetlerin yetiştiricilere önemli faydaları dokunmasından kaynaklıydı¹⁰⁷¹.

1930 yılı öncesinde Edirne ve civarındaki halkın ipek böceği tohumu bulmakta çok büyük zorluklar çektiği tespit edilmişti. O yıllarda tüccardan peşin para ile alınan bir kutu tohum 4-5 lira iken vadeli olarak bu rakamın 8 lirayı bulduğu anlaşılmaktaydı. Bu sebeple bölgedeki yetkililerin önlem alması ile üretimin 2-3 katına çıkabileceği söylenmişti. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bölgeye yeni yerleştirilen mübadil muhacirlerin üretimdeki bilgi eksikliklerinin giderilmesi ve fenni şartlarda bakımın sağlanmasıyla üretimin yükselebileceği belirtilmiş ve bu doğrultuda onlara teknik destek sağlayacak bir kurumun tesis edilmesi gerektiği vurgulanmıştı. Bu minvalde ilk olarak 1922-1930 yılları arasında Edirne Ziraat Mektebi bünyesinde hizmet verecek İpek Böcekçiliği Laboratuvarı kurulmasına karar verilmişti. Böylece ilk olarak Edirne Ziraat Mektebinde kurulan laboratuvar da peynir ve ipekçilik kursları tertip edilmeye başlandı. Bahsi geçen kurslara katılabilmek için 18 yaşını geçmiş okur-yazar olmak şarttı. Sağlıklı olacak kursiyerlerin okula devamı 60 gündü. Okulu bitirenlere Ziraat Vekâletinden verilecek diplomalar Türkiye genelinde geçerli olmaktadır. İpekçilik kursunu bitiren talebeler tohumcu olarak görev yapabileceklerdi. Bu iki kursu bitiren talebeler Trakya ve Anadolu genelinde iş bulmakta hiçbir zorluk çekmeyecekleri gibi ekonomiyi de canlandıracaklardı¹⁰⁷². Edirne İpek Böcekçilik İstasyonu'nun Trakya Bölgesi'nde yaptığı tetkiklerden sonra bölgenin iklim, arazi, içtimai ve iktisadi vaziyeti itibarıyla kozacılığa fevkalade uygun olduğu ve alınabilecek yeni tedbirlerle bu miktarın kısa bir süre zarfında iki, üç katına çıkacağı ortaya çıkmıştı¹⁰⁷³.

1070 Trakya Bölgesinde 1933-1938 yılları arasında ipekböceği üretimi ve kozacılık faaliyetlerinde bu meslekle uğraşan aile sayısı, açılan tohum miktarı ve üretilen yaş koza grubunda en fazla ipekböcekçilik faaliyeti Edirne'de yürütülmektedir. Özellikle Edirne, bölgedeki ipekböcekçilik faaliyetlerinin yaklaşık olarak %80'lik kısmını oluşturmaktadır. Bk.: **BİGD Trakya İstatistik Yıllığı**, C 2, s.128.; Bu durumun en önemli sebeplerinden birisi, Edirne İpekböcekçilik İstasyonu'nun burada yer alması ve ipekböcekçiliğine dair daha ayrıntılı çalışmalar yürütülmesinden kaynaklıydı. Örneğin bu dönemde İstasyona bağlı olarak Edirne merkezde en çok üretim yapılan Yıldırım, Hacı Sarraf ve Akkızıl semtlerinde fenni İpekböceği Tohumu Fışkırtma evi açılmıştı. Bu istasyonlarda açılan tohumlar halka dağıtılmış, istasyonlardan elde edilen 100 kutu ipekböceği tohumu fakirlere ulaştırılmıştı. Bk.: Ağırman, agm., s.75.

1071 Pınar, "Türkiye'de İpek Böceği İstasyonları Nasıl Çalışıyor ve Nasıl Çalışmalı? -II", s.18.

1072 Ağırman, agm., ss.69-70.

1073 "Trakya'da İpekböcekçiliği Süratle İnkişaf Ediyor", **Son Posta**, 21 Ağustos 1941.

Ancak 1927 yılında zirai eğitimin ıslahına dair kanun gereğince kapatılan Edirne Ziraat Mektebi sonrasında sekteye uğrayan bölgedeki ipek böcekçilik eğitimi faaliyetlerini, 1930 yılından sonra yeniden canlandırılmaya yönelik adımlar atılmaya başlandı. Bu doğrultuda Trakya Bölgesi'nde atılan adımlardan en önemlisi Edirne merkezli bir İpek Böcekçilik Mektebi kurulmasıydı. Mektep, Edirne merkezinde bir yandan ipekböceği yetiştiriciliği ve kozacılık hakkında bilgili elemanlar yetiştirirken, diğer yandan da fennî bir surette böcek tohumu üreterek halka ucuz, temiz ve hastalısız böcek tohumu temin etmekteydi.

Edirne İpek Böcekçilik Mektebi, 4 Mayıs 1931 günü Selimiye Camii arkasında bulunan Salih Bey Konağı'nda (günümüzde Müftülük binası) çalışmalarına başladı. Okul Müdürlüğüne Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi mezunlarından Faik Bey atandı¹⁰⁷⁴. 1931-1937 yılları arasında, yani 6 yıllık eğitim-öğretim hayatında Edirne İpek Böcekçilik Mektebi, köylü ve şehirli olmak üzere kız-erkek toplamda 40 öğrenci mezun etmiştir. Zamanla koza fiyatlarının düşmesine paralel olarak öğrenci sayısı da giderek azalmıştır. Mektebin bu haliyle devam edemeyeceğini öngören Ziraat Vekâleti, bu tarihten itibaren mektebi istasyona çevirmek için çalışmalar başlatmıştır¹⁰⁷⁵. Ayrıca mektep bünyesinde her gün bir saat sürecek olan dersler 3 ay süreyle devam etmiştir. Edirne merkezinde hizmet veren İpek Böcekçilik Mektebi kuruluş aşamasında bina, dershane ve diğer eksikliklerini tamamladıktan sonra tam teşekküllü bir şekilde 1932 yılından itibaren çalışmalarına başlamıştır. Bu doğrultuda iki yıl Bilecik, 3 yıl da Şarköy ve Eriklice'de öğrenci yetiştiren mektep, 7 yıl Asım Bey'in idaresi altında faaliyet göstermiş ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bunun yanı sıra mektep bünyesinde Trakya ve civarındaki ipekböceği yetiştirme usulleri hakkında hazırlanan konferanslar dizisi, İpek Böcekçilik Mektebi binasında her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri saat 15.00 de M. Asım Bey tarafından verilmekteydi. Bu kurslardan birisi 1938 yılı Temmuz ayında gerçekleşmişti. İpek böcekçilik kursuna devam eden öğrencilerden 10'u başarılı bir şekilde tamamlayarak diploma almaya hak kazanmıştı¹⁰⁷⁶.

Fotoğraf –46

Uzunköprü'de öğrencilere ipek ve koza çekme, temizleme usulleri uygulamalı olarak gösterilirken.

Kaynak: **Son Posta**, 17 Kasım 1937.; **Akşam**, 11 Temmuz 1938.

1935 yılına gelindiğinde Edirne İpek Böcekçilik Mektebi, gazete ilanları ile açıklamalarda bulunarak öğrenci aramayı sürdürmekteydi. İlanda, okulun 1935 yılının Nisan ayında açılacağı, öğretimin Sonbahar ve İlkbahar dönemlerinde 2 şer aydan 4 ayda tamamlanacağı, derslerin sabah 07.00 ile 20.15 saatleri arasında yapılacağı, öğrencilik için memur, esnaf, erkek, kadın ve yetişkin çocuklardan oluşacağı, derslerin teorik ve uygulamalı yapılarak aynı günde tatbiki konulacağı vurgulanarak sonunda diploma verileceği

1074 Ağırğan, agm., ss.70-71.

1075 A. Abidin Oktay, "Edirne İpek Böcekçiliği İstasyonu", **Yeni Asır**, 2 Teşrinisani/Kasım 1937, s.8.

1076 "Trakya'da Yeni Kurslar", **Akşam**, 11 Temmuz 1938.

açıklanıyordu. Ayrıca, İpek böcekçiliği konusunda dut ağacı yetiştirme usullerinden, tohum kutularının açılmalarına, İpek böceği hastalıklarından yemlemeye varıncaya kadar her konuda detayların işlendiği belirtiliyordu. Kayıtlar için ilkökul mezunu veya okuma–yazma bilenlerin yeterli olacağı, dilekçe ekinde aşı ve sağlık belgesi yanında sabıka kaydı ve 3 fotoğraf bulunmasının yeterli olacağı, müracaatların doğrudan mektebe veya Kaymakamlık ile Nahiye Müdürlükleri’ne de yapılabileceği belirtiliyordu¹⁰⁷⁷.

1937 yılına gelindiğinde ipek böcekçilik kurumların yetişmiş elemanlarına belirli bir kampanya dönemi içerisinde verilen görevlerin hızlı ve yoğun bir çalışma temposu içerisinde gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulmuştu¹⁰⁷⁸. Bu ihtiyaca cevaben hazırlanan bir raporda Edirne İpek Böcekçiliği Mektebinin çalışma alanı ve ihtivasının genişletilmesi öngörülmüyordu. İstasyonun açılış aşamasında bölgeyi ziyaret eden ve değerlendirmede bulunan Ziraat Vekili Reşat Muhlis Erkmen, Trakya Bölgesi’nde koza üretim faaliyetlerinin artırılması için mektebin ipek böceği istasyonuna dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamıştı. Ayrıca Edirne koza üreticisine ücretsiz olarak dağıtılan 1.000 kutu koza tohumu dışında yeni dut bahçelerinin kurulması da kararlaştırıldı. İstasyonun çalışma sahasının genişletilmesi için de Saraçhane yöresinden yaklaşık 120 dekarlık bir arazinin kamulaştırılması yapıldı. Bu arazide Edirne İpek Böcekçilik İstasyonu tarafından yaklaşık 300.000 dut fidanı yetiştirilip, ücretsiz olarak halkın hizmetine sunulacaktı. Ayrıca, Edirne İpek Böcekçiliği İstasyon binasının da kiracılıktan kurtarılıp yeni bir bina satın alınması öngörülmüştü¹⁰⁷⁹.

Hasıl olan bu ihtiyaç üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Ziraat Tedrisat İşleri Komisyonu; ipek böcekçiliği, ipek böceği tohumu yetiştirilmesi, kontrolü ve satılması konusunda yeni bir kanun hazırlamak üzere görüşmelere başladı. Bu kanun gereğince Bursa merkezli bir ipek böcekçiliği enstitüsü kurulacak, enstitüye bağlı olmak üzere ipek böcekçiliği istasyonları açılacaktı. Türkiye genelinde hizmet veren ipek böcekçiliği okulları aynı zamanda ipek böcekçiliği istasyonlarına dönüşecekti. Enstitü ve İstasyonlar Ziraat Vekâletine bağlı olarak çalışacaktı¹⁰⁸⁰. Böylece Edirne merkezde 4 Mayıs 1931 günü hizmete giren okul önce yüzlerce öğrenci ve ipekböceği mesleğiyle uğraşan Trakya halkını bilinçlendirdi.

Mektep müdür, öğretmen ve memurları da eğitim–öğretim araç ve gereçleriyle bölgedeki köyleri dolaşarak onlara ipek böceği yetiştirme usullerini uygulamalı olarak göstermeye başlamıştır. Bundan başka okulun ipekçilik uzmanları Karaağaç’taki köy öğretmenleri kursunda ipek böcekçilik ve kozacılık hakkında dersler vermişlerdir. Bundan başka halka yönelik olarak verilmiş olan teknik destek ve öğretici bilgilerle mektebin açılışından itibaren Edirne ve civarındaki köylerde yaş kozadan ortalama 70.000–80.000 kg. kadar üretim yapılmıştır¹⁰⁸¹.

Edirne İpek Böcekçiliği Mektebinde kız ve erkek çocukların eğitilmesinin yanı sıra bölge halkının bilgilendirilmesine ve eğitimine katkı sağlamak üzere çeşitli kurs, konferans ve seminer gibi faaliyetler de yürütülmekteydi. Bu doğrultuda mektep bünyesinde 26 Şubat 1939 tarihinde fennî ipek böceği yetiştiriciliği, kozacılık, dut fidanı yetiştirilmesi, bakımı, tohumlukların ve kozaların pazarlanması üzerine çeşitli bilgiler sunan öğretici bir kurs düzenlendi. Ayrıca Edirne İpek Böcekçiliği İstasyonu da kendi bölgesinden elde ettiği 180 kutu koza tohumunu fakir üreticilere ücretsiz olarak dağıtmak için 1.5.1939 tarihine kadar

1077 Ağırhan, agm., s.73.

1078 Pınar, “İpek Böcekçiliği ve Arıcılık”, s.9.; Bk. “İpek Böcekçiliği Endüstrimiz İnkişaf Ettirilecek”, **Türk Dili**, 9 Temmuz 1937, ss.1-2.

1079 “Trakya’da İpekböcekçiliği Süratle İnkişaf Ediyor”, **Son Posta**, 21 Ağustos 1941.

1080 Cillov, **Türkiye Ekonomisi Bünyesi**, s.190.; Kalaycıoğlu, “Ziraat Teşkilatımız”, s.82.; A. Abidin Oktay, “Edirne İpek Böcekçiliği İstasyonu”, **Yeni Asır**, 2 Teşrinisani/Kasım 1937, s.8.; Pınar, “Türkiye’de İpek Böcekçiliği İstasyonlarının Verimleri Nasıl Artırılabilir? İstasyonların İhtiyacı Nelerdir?”, s.14.; Türkiye’de İpek böceği tohumunun yetiştirilmesi izni ile teftiş ve kontrolü 26 Mayıs 1926 tarihinde çıkarılan 859 sayılı Kanun’un birinci maddesi uyarınca Ziraat Vekâletine verilmiştir. Bk.: **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 2, C 4, 26.05.1926, s.761.; **Resmî Gazete**, 19 Haziran 1926, S 402.

1081 Oktay, “Edirne İpek Böcekçiliği İstasyonu”, s.8.

başvuruları bekledi. Bu yılın yeni üretimine hazırlık olması için Edirne merkezde Böcekhaneler çalışmaya başladı¹⁰⁸².

Edirne İpek Böcekçiliği İstasyonu tarafından, 20 Nisan 1942 günü “Edirne İpekböcekçiliği ve Tohumculuğu” adıyla yeni bir kursun açılmasına karar verildi. Yaklaşık olarak 3 ay süren kursa kısa bir zaman diliminde yazılanların sayısı 1.000’i geçmişti. Ayrıca, Edirne Halkevi ile İstasyon yetkililerinin iş birliğinde Havsa mıntıkasında 9 Nisan 1942 günü yapılan Ağaç Bayramı töreninde ağaçların hepsi özellikle dut ağaçlarından dikildi. Böylece bu ağaçların yakın zamanda Havsa halkına ipek böcekçiliği konusunda teşvik vererek destek sağlayacağı söyleniyordu. Ayrıca Edirne kentinde 1944 yılında ipek böceği koza tohumu dağıtımına başlandı. Fakir halka 700 kutu tohum bedelsiz olarak dağıtıldı. Bu seneki ağaç dikim mevsiminde ipek böceği istasyonu tarafından, arazi sahiplerine 5.516 aşılı ve 8.726 aşısız olmak üzere toplam 14.242 dut fidanını bedelsiz olarak halka teslim edildi. Bundan başka Edirne İpek Böcekçiliği İstasyonu gelecek sene için 2.500 kutu koza tohumu için çalışmalarını başlattı. Tohumlar üzerindeki mikroskopik incelemeler yapıldı. Edirne’de hazırlanan tohumlar Türkiye genelinde üreticilere dağıtılıyordu¹⁰⁸³.

Trakya ve bilhassa Edirne bölgesinde ipek kozasının verimini artırmak ve köylüleri bilinçlendirmek için düzenlenen ve yaklaşık iki ay süren bu kursta ipek böceği yetiştiriciliği ile uğraşan köylülere modern böcek besleme yöntemleri öğretildi. Kurstaki dersler Edirne İpek Böcekçilik Mektebi öğretmenleri ile Eriklice Tohum Evi ve Seyyar Harir Kontrol memurları tarafından yürütülmüştür¹⁰⁸⁴. Uzunköprü civarında açılan kurs, daha sonra Edirne’deki İpek Böcekçilik Mektebinde açıldı. Bu kurslarda iki yıl içerisinde toplamda 100 genç yetiştirildi ve başarı belgeleri verildi¹⁰⁸⁵.

Tablo –90

Edirne İpekböcekçilik Mektebi Öğrenci-Öğretmen Mevcudu, Mezun Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı¹⁰⁸⁶

Yıllar	Öğrenci				Mezun	Öğretmen
	K	E	T			
1928-1929	-	-	11	-	-	1
1929-1930	-	-	20	-	-	1
1930-1931	-	-	-	-	-	-
1931-1932	17	50	67	19	-	1
1932-1933	5	17	22	19	-	1
1933-1934	5	11	16	-	-	1
1934-1935	1	6	7	-	-	1

1082 Ağırman, agm., s.75.

1083 Ağırman, agm., ss.76-77.

1084 TC MDM, İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul 1937, s.46.; “Trakya’da Böcekçilik”, Son Posta, 17 Kasım 1937.

1085 BCA, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-481-6, 06.09.1939.; “Trakya’da Böcekçilik”, Son Posta, 17 Kasım 1937.

1086 BİGD Tarım İstatistikleri 1928-1936, ss.190-191.; Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM) 1923-1932 Maarif İstatistikleri, s.61.; BİUM 1932-1933 Maarif İstatistikleri, s.245.; BİUM 1933-1934 Maarif İstatistikleri, ss.384-385.; BİGD 1934-1935 Kültür İstatistiği, ss.314-315.; BİGD 1935-1936 Kültür İstatistiği, ss.222-223.; BİGD 1936-1937 Kültür İstatistiği, ss.226-227.; BİUM 1937-1938 Maarif İstatistiği, ss.242-243.; BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği, ss.364-365.; BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği, ss.356-357.; BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği, ss.380-381.

1935-1936	2	11	13	11	1
1936-1937	8	41	49	24	2
1937-1938	2	15	17	8	1
1938-1939	-	13	13	13	1
1939-1940	-	32	32	18	1
1940-1941	-	-	-	-	-
1941-1942	9	24	33	-	2

1.3. Denizli İpek Böcekçilik Mektebi

Denizli’de daha evvel yoğun olarak yapılan ipek böcekçilik üretimi, Birinci Dünya Savaşı yıllarında büyük bir sekteye uğramış ve Türk İstiklal Savaşı sırasında Yunan işgaliyle birlikte büyük bir gerileme yaşamıştı. Cumhuriyet’in ilk dönemlerinden itibaren kentte diğer ipek böceği yetiştirme bölgeleri gibi burada da yoğun bir ipek böcekçilik faaliyeti başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında kent açısından Cumhuriyet’in ilk yılları Türkiye’de fennî ve bilimsel olarak ipek böcekçiliğinin üretimi ve tüketimi bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde başta Marmara Bölgesi ve bilhassa Trakya bölümü olmak üzere Batı Anadolu, Akdeniz ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde ağırlıklı olarak ipek böcekçiliği temel uğraş alanı olmuştur. Ülkenin bazı yörelerinde bir yandan ipek böcekçiliğinin beslenmesinde önemli bir işleve sahip dut ağacı fidanı ücretsiz olarak halka dağıtılırken, diğer yandan da bu yönde eğitim kurumlarının oluşturulması ve halka teknik destek sağlanması zarurî bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır¹⁰⁸⁷. Bu doğrultuda ülke ipek sanayisinin gelişmesinde filatür fabrikalarının önemli olduğu bir dönemde Ziraat Vekâletinin ipek böcekçiliği ve ipek üretimi ile ilgili faaliyetleri Ziraat Tedrisat Şubesi tarafından yürütülürken, bu amaçla Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsü, Şarköy–Eriklice Tohum Yetiştirme Evi ve Bursa, Edirne, Denizli, Antalya, Alanya, Diyarbakır’da birer ipek böcekçilik mektebi tesis edilmiştir¹⁰⁸⁸.

Bahsi geçen bu mektepler genellikle bir mektep olmaktan ziyade kurs mahiyetindeydiler. Bu sebeple kurumlarda yürütülen eğitim–öğretim faaliyetleri ve süresi 4 ay olup genellikle ilkökul mezunu olan öğrenciler kabul edilmekteydi. Ayrıca mekteplere kayıt olmak için bazı özel şartlar aranmaktaydı. Buna göre okul müdürlüklerince ilan edilen kayıt şartları şöyleydi¹⁰⁸⁹:

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, 2. On yedi yaşını bitirmiş olmak, 3. İlkokul mezunu, bu mümkün değilse ilkökulda okumuş olmak, 4. İlkokul mezunu olmayanların sınava tabi tutulması, 5. Okul müdürlüğüne dilekçe ile başvurmak, 6. Sınav, matematik ve kompozisyon derslerinden yapılması, 7. Öğrenciler ile memurlar da kurslara katılabilir, 8. Ders saatleri devam edeceklerin müsait zamanlarına göre düzenlenecekti, 9. Başvuracak adayların sağlık raporu, çiçek aşısı gibi evraklarını göstermeleri gerek-mekteydi.

1087 Tunç, “İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi”, s.41.; **Ziraat Vekâleti İpek**, s.7.; Pınar, “İpek Böcekçiliği ve Arıcılık”, s.9.

1088 Kalaycıoğlu, “Ziraat Teşkilatımız”, s.82.; Pınar, “Türkiye İpek Böcekçiliği Enstitüsünden Beklediklerimiz”, s.20.; **BİGD 1937-1938 Maarif İstatistiği**, s.242.

1089 “İpekböcekleri Mektepleri”, **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1937, s.4.

Bu kurumlar arasında Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde ipek böceği tohumu üretimi ve teknik eleman yetiştirilmesi konusunda önemli roller üstlenen Denizli İpek Böcekçilik Mektebi, 1935 yılında açılmış ve 1936–1937 döneminde de öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Mektep ilk yıl eğitim–öğretim faaliyetlerini Denizli Hükûmet Caddesi üzerinde bulunan bir binada yapmıştır. Daha sonra Ziraat Vekâleti ve Denizli Valiliğinin de onayıyla Çaybaşı mevkiindeki satın alınan yeni binasına taşınmıştır. Mektebin ilk tesis edildiği 1935 yılında 500 lira tahsisat verilmiş, daha sonra 1936 yılında yeni binanın satın alınma ve tamirat–bakım, onarım işleri için 3100 lira bütçe verilmiştir¹⁰⁹⁰.

Mektebin ilk müdürü daha önce Diyarbakır İpek Böcekçilik Mektebi müdürlüğünü yapan Tevfik Yılmaz Bey'dir. Mektebin bina, alet–edevat ve temel ihtiyaçları temin edildikten sonra 1 Nisan 1936 tarihinden itibaren derslere başlanmıştır. Mektebin açılışı, davetli ve öğrencilere Denizli Valisi Ekrem Ertan'ın söylevi ile başlamış daha sonra mektep müdürü Tevfik Bey'in Denizli ilindeki ipek böceği yetiştiriciliği, koza üretimi ve ipek sanayisi hakkındaki sunumuyla sona ermiştir. Ayrıca mektep idaresi ders saatlerini 3 grupta toplayarak (öğrenci, esnaf ve diğer okullarda eğitim–öğretimini sürdüren öğrenciler olmak üzere) bölge halkının her kesiminin ihtiyaçlarına cevap veren bir çalışma sistemi uygulamıştır. Mektepteki eğitim–öğretim ve ders programı her gün bir gruba ders verilebilecek şekilde sınıflandırılmış ve her gün ipekçilik konusunda 3 farklı dersin verileceği bir ders programı geliştirmiştir. Mektep bu yönüyle Deniz ilinde eskiden beri devam eden ipek böcekçilik mesleğini yeniden canlandırma ve yaşatma amacı gütmüş, halkın hizmetine sunduğu teorik ve uygulamalı ipek böceği yetiştiriciliği bilgileriyle halkın ilgisini çekmeye çalışmıştır¹⁰⁹¹. Bunun yanı sıra mektep öğrenci yetiştirip, ipek böcekçiliği mesleğinin modern bilgi ve metotlar dahilinde yapılmasına özen göstermiş, 1936–1937 eğitim–öğretim döneminde toplamda 54 öğrenciye yapılan kurslarla diploma verilerek mezun edilmiştir¹⁰⁹².

Bunun yanı sıra Denizli İpek Böcekçilik Mektebi, faaliyet bölgesindeki üreticilerin fennî böcek besleme usul ve tekniklerinin öğretilmesi amacıyla gerek inficar evlerinde ve gerekse kısa devreli kurslarla yetiştiricilerin bilgi ve görgüleri artırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Manisa–Alaşehir ilçesinde 5 gün süreli kısa devreli bir kurs açılmıştır. Bahsi geçen kurs, Alaşehir–Merkez, Kemaliye, Yeşilyurt, Çanakçı, Drazlar, Sarıgöl ve Hacıaliler köylerinde yapılmıştır. Kursta üreticilere böcekleri yerinde beslemenin iyi ve kötü tarafları gösterilerek uygulamalı olarak öğretilmiştir. Ayrıca İstasyon, İzmir–Ödemiş ilçesinde inficar süresi anında daima üreticilerle temas halinde olmuş, bilhassa böceklerin beslenmesi hakkında onlara tavsiyelerde bulunulmuştur. Örneğin Ödemiş–Birgi Kazım Paşa İlkokulunda kerevet üzerine fennî besleme ve safhaları uygulamalı olarak gösterilmiştir¹⁰⁹³.

Bu dönemde ipek böceği mektepleri hususunda 1938 yılında ipek böceği mekteplerinin çalışmalarını tespit eden bir yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Bahsi geçen bu yönetmelik 14 Ağustos 1938 tarih ve 11273/132 sayılı Bakanlık emrine ek olarak ipek böcekçiliği mekteplerine gönderilmiştir. Bu yönetmeliğe göre diğer ipek böcekçilik mekteplerinde olduğu gibi Denizli İpek Böcekçilik Mektebi de bu tarihten itibaren ipek böceği istasyonu olarak çalışacak ve şu çalışma alanlarına görev yapacaktı¹⁰⁹⁴:

1090 **Cumhuriyet'in 15. Yılında Denizli**, Cumhuriyet Matbaası, Denizli 1938, s.62.; Bk.: **Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye (Denizli)**, C III, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., (Yay. Haz.: İzzet Öztoprak-Cafer Güler-Murat Karataş-Güneş Şahin), Ankara 2014, s.1325.

1091 Niyazi Bayraktar, “Denizli’de İktisadî Vaziyet”, **Kurun**, (Denizli İlavesi), S 136, 27 Ağustos 1938.; “Denizli Mektubu: Böcekçilik Okulu ve İpekçilik Bürosu Açıldı”, **Anadolu**, 8 Nisan 1936, s.5.

1092 **Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye (Denizli)**, s.1325.

1093 Mustafa Vardar, “Denizli Bölgesinde İpekböcekçiliği ve 1955 Yılı Böcekçilik Faaliyetleri”, **İpek**, S 7, Bursa İpekböcekçilik Enstitüsü Yay., Bursa, (1955), ss.106-107.

1094 Tunç, “İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi”, s.41.; Pınar, “İpek Böcekçiliği Kongresi”, s.6.; **Ulus**, 23 Eylül 1938.; Bk.: Yurtoğlu, “İpek Böcekçilik”, s.177.

1. Mektep yahut İstasyon bulunduğu çevrede ipek böceği ve tohumculuğunun fennî bir şekilde yürütülmesini sağlayacak, 2. Çeşitli kurslar ve konferanslar tertip ederek böcekçilik konusundaki deneyimleri üreticilerin hizmetine sunacak, 3. İstasyon bulunduğu çevrede ipek böceği ve kozalarını ıslah edecek, 4. Tesis edildiği yörede ipek böcekçilik konusunda teşvik müsabakaları düzenlemek, 5. Faaliyette bulunduğu bölgede üreticilere yerel basın ve halkevleri yoluyla düzenli tanıtıcı bilgiler vermek, 6. Mevcut imkânlar doğrultusunda tohum üreterek muhtaç çiftçiye ücretsiz olarak dağıtmak, 7. İpek böcekçiliği mektepleri bünyesinde ofis gibi çalışılarak böcekçilik, tohumculuk, ipekçilik, dokumacılık, fidancılık gibi konular hakkında bilgi toplayıp her yıl karşılaştırmalı istatistikler yapmak ve gerçekleştirilen faaliyet ve yaşanan gelişmeleri fotoğraflayarak mukayeseli bir albüm haline getirmek.

Her istasyon gibi Denizli İpek Böcekçilik İstasyonu da bulunduğu bölgede, çeşitli hastalıklara karşı dayanıklı ipek böcekçiliği tohumu elde etmesinin yanı sıra bu işle uğraşan ipek böceği üreticilerini, memurları aracılığıyla denetleme amacı gütmüştür. Bilhassa Güneybatı Anadolu Bölgesi’nde ipek böceklerine musallat olan hastalıkların bulaşıcılık yönünün bulunması bütün böceklerin telef olması anlamına geldiği için hastalıklarla mücadelede iki yol kullanmıştır. Birincisi, temiz tohum kullanmak, ikincisi ise ipek böceklerinin beslenme evresi ve öncesinde böcekhanenin dezenfekte edilerek dışarıdan gelebilecek hastalık etkenlerini önlemektir¹⁰⁹⁵.

1936 yılında Bursa İpek Böceği Enstitüsü ve diğer ipek böceği istasyonlarında 1.200 kutu tohum üretilmiştir. Üretilen bu tohumların 50 kutusu Denizli İpek Böcekçilik İstasyonu tarafınca yetiştirilmiş ve bölgedeki 220 yoksul üreticiye karşılıksız olarak dağıtılmıştır. Böylece ipek böcekçilik istasyonu, Denizli merkezinde bir yandan ipek böceği yetiştiriciliği ve kozacılık hakkında bilgili elemanlar yetiştirirken, diğer yandan da fennî bir surette böcek tohumu üreterek halka ucuz, temiz ve hastaliksız böcek tohumu temin etmiştir¹⁰⁹⁶.

Türkiye’nin 1930–1950 arasındaki süreçte koza borsa ve mizan satış alanları Bursa, Bilecik, İzmit, Adapazarı, Edirne, Antalya, Diyarbakır, Elazığ, Amasya ve Denizli’ydi. Bunların dışında Ödemiş, Tire, Aydın, Muğla, Alanya, Milas, Osmaniye, Biga, Gönen, Osmaneli, Söğüt gibi yerlerde koza satışı serbest olduğundan üretici fiyat ve tartı bakımından korunmasız kalmıştır. Bu şehirlerde Belediye ve Ticaret Odaları tarafından koza satışının kontrollü olarak yapılması öngörülmüştür. Bunun yanı sıra bahsi geçen yerlerde ipek böceği tohumu üreticisi ve satıcısı olabilmenin ön koşulu, ipek böcekçiliği kurslarından veya ziraat mekteplerinden mezun olmak ya da tohum üreticisi yetkinliği sınavını kazanmış olmak gerekiyordu¹⁰⁹⁷. Özellikle kentte Denizli İpek Böcekçilik İstasyonu’nda 1936 yılından itibaren hız verilen çalışmalar neticesinde bölgede ipek böceği yetiştiriciliği, yaş koza üretimi ve ipekli dokumalar alanında büyük bir gelişme görülmüştür. Ancak İkinci Dünya Savaşı koşulları içerisinde, tüm Dünyada olduğu gibi Türkiye’de ipek üretimi önemli ölçüde sekteye uğramış bilhassa suni ve sentetik elyafın daha ucuz olarak piyasalarda rekabete başlaması, yaş koza rekoltesini epey düşürmüştür. Bu süre zarfında etkinliklerini gitgide artıran istasyon, bir yandan ipek böceği yetiştiriciliğini halka teşvik edip, çeşitli kurs ve konferanslarla desteklerken, diğer yandan da teknik eleman yetiştirmek gibi önemli görevler üstlenmiştir. Özellikle İstasyon tarafından üretilen ipekböceği tohumları, halka ücretsiz olarak dağıtılmış ve kent ipek böceği yetiştiriciliği

1095 Pınar, “Türkiye’de İpek Böceği İstasyonları Nasıl Çalışıyor ve Nasıl Çalışmalı? -II”, s.7.; Tunç, “İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi”, s.41.

1096 “İpek Böcekçiliği”, **Türk Sözü**, 12 Nisan 1936.; “Denizli Mektubu: Böcekçilik Okulu ve İpekçilik Bürosu Açıldı”, **Anadolu**, 8 Nisan 1936, s.5.

1097 **Ulus**, 23 Eylül 1938.

kalkındırılmaya çalışılmıştır¹⁰⁹⁸. Öyle ki 1936 yılında kentte 50 kutu ipek böceği tohumu üretilip–dağıtılırken, 1937 yılında 10.000 dut fidanı yetiştirip halka karşılıksız olarak dağıtmıştır. Ayrıca Denizli iline 4 km. mesafede bulunan Tabak Fabrikası mevkiinde 10 dekarlık bir alan tesis ederek 1.000 adet dut fidanı dikimi yapılmıştır¹⁰⁹⁹. 1949 yılına gelindiğinde bu miktar yalnızca Denizli merkezinde 40.000 kg. yaş koza üretilir hale gelmiştir. Bu kozanın %98’i Buldan tezgahlarında ipekli kumaş haline getirilmiş ve Bursa ipeği kalitesindeki mamuller halk için önemli bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Bundan başka Denizli İpek Böcekçilik İstasyonu tarafından her yıl ortalama miktarda 40.000 dut fidanı yetiştirilip, halka dağıtılmış, Denizli ilinde ipek böcekçilik faaliyetinin geleceği teminat altına alınmaya çalışılmıştır¹¹⁰⁰. 1952 yılına gelindiğinde İstasyon tarafından yapılan müspet çalışmalarla il bazında 3.786 kutu tohum açılmıştır. Ayrıca İstasyon tarafından tohum fişkırtma evleri açılmış, üreticilere köylerde böcek besleme usulleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Denizli yöresindeki mahalli ihtiyacı karşılamak üzere fazla miktarda tepme mançınklar ile köylerdeki üreticilerin ipekleri çekilmiştir. Nitekim bu dönemde Denizli’deki koza piyasası 300 kuruştan açılmış ve 360 kuruşa kadar yükselmiştir¹¹⁰¹.

Bölgede sekteye uğrayan ipek böceği yetiştiriciliğini kalkındırmayı amaçlayan İstasyon, halkın modern ve teknik usuller çerçevesinde böcek fişkırtma, koza kurutma, böcekleri boğma, ipek çekme ve böcekleri besleme gibi teknik bilgilerin halka tanıtılması için özverili bir çalışma yürütmüştür. Bu doğrultuda İstasyon, 1949 yılında 3 adet fişkırtma evi açmış 2 adet de böcek boğma makinesi temin etmiştir¹¹⁰². Ayrıca Denizli Halkevi’nin açılmasından sonra ipek böcekçilik faaliyetlerini artıran Denizli İpek Böcekçilik İstasyonu’nun ilk faaliyetlerden birisi, Halkevi köycülük bürosu vasıtasıyla ipek böceği yetiştiriciliğine dair kitapçık ve broşürler hazırlayarak halkı aydınlatmak olmuştur. İstasyon ve Halkevi, gerek broşür ve kitapçıklarda gerekse köy gezilerinde ipek böceği yetiştirme usulleri, koza üretimi, ipek çekme, hastalıklarla mücadele ve böcek besleme usulleri üzerine köylülere bilgiler verilmiştir¹¹⁰³.

1943–1959 yılları arasında Denizli’de 55 ton ipek üretimi yapılmıştır. 1950’li yıllardan sonra ipekçilik konusunda Bursa merkezi rol oynamaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı koşullarında suni ipek üretilmeye başlayınca ipek üretim çalışmaları durgun seviyesine ulaşmıştır. Bu sebeple Denizli’deki İpek Böcekçilik İstasyonu da gelişme kaydedemeyince kapanmış, Bursa’daki Böcekçilik Enstitüsü diğer ipek böcekçilik istasyonlarında olduğu gibi bu kuruluşun yerini almıştır¹¹⁰⁴.

1098 Halûk Cillov, “Denizli’de İpek Böcekçiliği”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 65, (10 Haziran 1946), ss.252-253.; Kurtuluş Savaşı sonrasındaki birinci sene yaş koza hasılatı 600.000 kiloya düşmüş bulunuyordu. Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan çalışmalar ve ipek böcekçiliğine verilen önem dolayısıyla 1937 yılına gelindiğinde ürün miktarı 2 milyon kg. yaş kozaya ulaşmıştı. Bk. Akif Tunç, “İpek Böcekçiliği ve Kozacılık”, **İnanç Dergisi (Denizli Halkevi Dergisi)**, S 4, (Denizli 1937), s.13.

1099 **Cumhuriyet’in 15. Yılında Denizli**, s.63.; Bk. **Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye (Denizli)**, s.1326.

1100 “Denizli’de İpekçilik İnkişaf Ediyor”, **Son Posta**, 2 Mayıs 1949, s.6.; 1928-1938 yılları arasında Denizli Numune Fidanlığında üretilip, halka dağıtılan dut fidanı miktarı toplamda yaklaşık olarak 335.000 civarındadır. Bk.: **Cumhuriyet’in 15. Yılında Denizli**, s.62.; Niyazi Bayraktar, “Denizli’de İktisadî Vaziyet”, **Kurun**, (Denizli İlavesi), S 136, 27 Ağustos 1938.

1101 **İpek Enformasyon Bülteni**, Yıl: 1, S 6, Bursa İpekböcekçilik Enstitüsü Yay., Bursa, (Haziran 1952), s.2.

1102 “Denizli’de İpekçilik İnkişaf Ediyor”, **Son Posta**, 2 Mayıs 1949, s.6.

1103 Hayri Tuncer, **İpek Böceği Besleyenlere Kısa Öğütler**, Cumhuriyet Matbaası, Denizli 1944, ss.1-8.; Bk.: Ahmet Akşit, **Köycülük Komitası Köylerde**, Yeni Basımevi, Denizli 1937.

1104 Nilgün Taşkın Karaçam, **Denizli Ekonomisi (1920-1980)**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2006, s.102.

Fotoğraf –47

Kaynak: Niyazi Bayraktar, “Denizli’de İktisadî Vaziyet”, **Kurun**, (Denizli İlavesi), Sayı: 136, 27 Ağustos 1938.

Tablo –91

Denizli İpekböcekçilik Mektebi Öğrenci-Öğretmen Mevcudu ve Yıllara Göre Dağılımı¹¹⁰⁵

Yıllar	Öğrenci			Öğretmen
	K	E	T	
1936-1937	-	24	24	1
1937-1938	-	-	-	1
1938-1939	-	-	-	1
1939-1940	2	16	18	2

1.4. Diyarbakır İpek Böcekçilik Mektebi

Cumhuriyet’in ilanından sonra ülke çapında ipek sanayisinin gelişmesinde flatür fabrikalarının önemli olduğu bir dönemde Ziraat Vekâletinin ipek böceği yetiştiriciliği ve ipek üretimi ile ilgili faaliyetleri Ziraat Tedrisat Şubesi tarafından yürütülürken, bu amaçla Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsünün yanı sıra Edirne, Denizli, Alanya ve Diyarbakır’da birer ipek böcekçilik mektebi tesis edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu noktada zirai eğitim kurumları arasında yer alan ve sanayiye hammadde sağlamaya yönelik olarak hayvancılık alanında eğitim-öğretim hizmeti sunan ipek böcekçilik mekteplerinden birisi de Diyarbakır İpek Böcekçilik Mektebidir. Günümüzde Diyarbakır bölgesinde unutulmaya yüz tutmuş mesleklerden birisi

1105 **BİUM 1937-1938 Maarif İstatistiği**, ss.242-243.; **BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği**, ss.364-365.; **BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği**, ss.356-357.; Mektebin öğrenci sayısı ile ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Bu doğrultuda Cumhuriyet’in 15. Yıl özelinde hazırlanan bir araştırma eserinde 1936-1937 eğitim-öğretim döneminde Denizli İpek-böcekçilik Mektebinden toplamda 54 öğrencinin eğitim aldığı ve bunun neticesinde başarı belgesi olarak mezun olduğu belirtilmiştir. Bk.: **Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye (Denizli)**, s.1325.; Ancak dönemin eğitim istatistiklerine bakıldığında 1936-1937 eğitim-öğretim döneminde okulda kayıtlı olarak toplamda 24 öğrencinin bulunduğu ve mezun olduğu belirtilmiştir. Bk.: **BİGD 1936-1937 Kültür İstatistiği**, ss.226-227.

olan ve artık eskisi gibi uğraşılmayan ipek böcekçiliğinin mazisi kent tarihi ve ekonomisi içinde oldukça eskiye dayanmaktadır¹¹⁰⁶.

Kentteki ipek böceği yetiştiriciliği ve koza üretimi XIX. yüzyıl başlarından itibaren başlamış ve yüzyıl sonunda gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı ile Millî Mücadele döneminde Güney Cephesi'ndeki dutlukların tahrip edilmesiyle büyük bir durgunluk evresine girmiştir. Türk İstiklal Savaşı'nın başarıya ulaşmasının ardından bölgedeki ipek böceği yetiştiriciliği faaliyetleri yeniden canlanma imkânı bulmuş ve 1940'lara kadar Diyarbakır, Türkiye'nin önemli ipekçilik merkezlerinden biri olmuştur. Özellikle 1920'li yıllara gelindiğinde kentte milyonlarca dut ağacı ve yüzlerce ton koz üretimi vardı. Diyarbakır, Türkiye'nin önemli koza üretim alanlarından birisiyken maalesef zaman içerisinde bunlar kaybolmuştu. Ancak 1920'li yılların sonlarına doğru Cumhuriyet yönetimin desteği ve önyak olmasıyla Diyarbakır'da yaş koza üretimi hızla yayılmaya başladı¹¹⁰⁷. Öyle ki kentteki ipek böceği uğraşı hakkında 1930'lu yıllarda ipek böceği yetiştiriciliğini kendisine meslek edinmiş olan Lütfü Dokucu verdiği bir mülakatta, bu yıllar içerisinde Diyarbakır'da 70 mançınığın var olduğu ve küçük bir hesap yapıldığında o gün için bu miktarın 1.000.000 kg. yaş kozaya denk düştüğü ifade edilmiştir¹¹⁰⁸.

Diyarbakır ve ilçelerinde ipek böceği yetiştiricileri bu mesleğe başlamadan önce ipek böcekçiliği ile ilgili teknik bilgiye sahip değillerdi. Özellikle temel eğitim eksikliğinin bile eksik olduğu ve açıkça hissedildiği bu dönemde köylüler, ipek böceğinin tohumunu nasıl uyandıracakları, böcekleri nasıl besleyecekleri, odaları kaç derecede ısıtacakları, kokuya karşı nasıl önlem alacakları, böcekleri boğma, saklama ve ipek çekme yöntemleri gibi önemli teknik konularda eksik kalmışlardı. Bu eksiklikler nedeniyle uyanmış olan böceklerden bazıları ya erken ölmüş, ya da yetiştikten sonra hastalanmışlardı. Bu şartlar altında koza ürünü bol olmamış, dahası kozalar zayıf kalmıştı.

Dolayısıyla bölgedeki ipek böcekçiliği yetiştiriciliği, üretimi ve öneminin farkında olan Cumhuriyet yönetiminin 1930'lu yıllarda kentte açtığı mekteplerden birisi Diyarbakır İpek Böcekçilik Mektebidir. Bu doğrultudaki ilk adım Türk İstiklal Savaşı'nın neticelenmesinden sonra 8 Ocak 1923'te Diyarbakır'da bir ipekçilik mektebi tesis edilmesine dair teklifi İktisat Vekâletine gönderilmesiyle atılmıştır¹¹⁰⁹. Daha sonra Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte kentte imar vb. faaliyetler başlamıştır. Bu alanlardan birisi de ipek böceği yetiştiriciliğinin fennî esaslar dahilinde yapılması konusunda atılan adımlardır. Bu konuda somut olarak atılan ikinci adım ortaöğretim düzeyinde eğitim veren ve mesleki bir okul olan İpek Böcek-

1106 Ertuğrul, *age.*, s.5.

1107 "Diyarbakır'da İpekçilik", *Akşam*, 6 Haziran 1934, s.6.; Kenan Haspolat, "Diyarbakır'da Geçmişten Günümüze Meyvecilik", *Diyarbakır Ekonomi Tarihi -2* (Tarım&Hayvancılık), Dicle Üniversitesi Yay., 2013, s.230.

1108 Şeyhmus Diken, "**Diyarbakır Diyarım, Yitirmişem Yanarım**", 1. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2003, s.45.; XIX. yüzyılda Diyarbakır'da dut ağaçlarından önemli oranda istifade edildiği ve 1884 yılında ipekböceği tohumlarının ıslah çalışması yapılarak ipekçiliğin teşvik edildiği görülmüştü. Bk. Kazım Kartal-Mustafa Ali Uysal, "Cizye Defterlerine Göre 19. Yüzyıl Ortalarında Diyarbakır'da Yaşayan Gayrimüslimlerin Demografik ve İktisadi Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme", **Osmanlı'dan Günümüze Diyarbakır**, 1. Baskı, Ensar Yay., (Ed.: İbrahim Özçoşar-Mustafa Öztürk-Ali Karakaş-Ziya Polat), İstanbul 2018, s.246.; Hakan Asan, "Diyarbakır İpekböcekçiliği Üzerine Değerlendirme (1850-1914)", **Osmanlı'dan Günümüze Diyarbakır**, 1. Baskı, Ensar Yay., (Ed.: İbrahim Özçoşar-Mustafa Öztürk-Ali Karakaş-Ziya Polat), İstanbul 2018, ss.326-334.; Böylece 1908-1909 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun yaş koza üretiminin günümüzdeki Türkiye sınırları içine düşeni 9.000 ton civarında olup, bunun üçte biri Diyarbakır ve çevresinde üretiliyordu. Bunun yanında, İran ve Kafkasya'ya önemli oranda tohum da ihraç ediliyordu. 1910-1914 döneminde Diyarbakır'da 1.000 dolayında ipekli dokuma tezgahı vardı. Birinci Dünya Savaşı sırasındaki göçler ve özellikle ipekçilik ile uğraşan azınlıkların göçleri sonucunda ipekçilik çökmüştür. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında tahrip edilen dutlukların son kalıntıları da kesilerek bunların yerine sebze bahçeleri kurulmuştur. Bk.: Cihan Güreş, "Dünyada ve Türkiye'de İpekböcekçiliği ve Kulp İpek İplik Üretim Tesisinin Sektördeki Önemi", **Karacadağ Bölgesel Kalkınma Dergisi**, Yıl: 7, S 8, (Haziran 2018), s.26.

1109 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 1, C 26, İçtima: 3, Birleşim: 170, 08.01.1923, s.234.

çilik Mektebinin, 1927 yılında Diyarbakır Ziraat Böcekçilik Mektebi adıyla hizmet vermeye başlamasıydı. Bahsi geçen mektep, daha sonra 1930 yılında Diyarbakır İpek Böcekçiliği Mektebi adını almıştır. Diyarbakır İpek Böcekçiliği Mektebi, 1930 yılında Birinci Bölge Umûmî Müfettişliği’nin girişimleri neticesinde Elazığ’dan alınarak Diyarbakır’a taşınmıştır. Mektepte eğitim-öğretim süresi üç ay olup, iki devre halinde yapılmıştır. Buna göre okulun eğitim-öğretim programı çerçevesinde birinci devresinde 10 Nisan-25 Mayıs tarihleri arasında ipekçilik hakkında teorik ve uygulamalı eğitim verilmiştir. İkinci devresi olan 15 Eylül-30 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilen derslerde ipekböceği tohumculuğunun genel ve teorik esasları öğretilmiştir. 1930 yılında açıldığında mektebin bir müdür ve bir odacısı olup eğitim işleri de müdür tarafından yürütülmüştür¹¹¹⁰.

Mektebin müdürü İbrahim (Tevfik) Bey, İtalya’nın Padova bölgesinde bulunan Böcekçilik Okuluna eğitim amacıyla gönderilmiş, burada bizzat fennî ipek böceği yetiştirilme usulleri üzerine yürütülen bilimsel gelişmeleri yakından görme-izleme imkânı bulmuştur. Daha sonra yurda döndüğünde İtalya’da bulunduğu sırada ipek böcekçiliği üzerine olan izlenim ve bilgilerini Diyarbakır İpek Böcekçilik Mektebinde uygulamaya koymuş ve kentteki ipek böceği ve koza üretimini yeniden canlandırmıştır¹¹¹¹. Böylece İbrahim Bey’in tecrübesi ve teknik birikimiyle yetişen öğrenciler, Diyarbakır ve çevresine rehber gençler olmuş ve teknik ipek böceği bilgilerini köylünün hizmetine sunmuşlardı

Bunun yanı sıra Diyarbakır İpek Böcekçilik Mektebi, çeşitli dönemlerde ipekçiliği geliştirmek, teşvik etmek ve halkın ilgisini artırmak maksadıyla birbirinden farklı etkinlikler düzenlemiştir. Bunlardan birisi mektep yahut öğrenciler tarafından üretilen ipeklerin ve ipekli dokumaların sergiler aracılığıyla halka sunulmasıydı. Bahsi geçen bu sergilerden birisi 1933 yılı içerisinde Diyarbakır Halkevi ile birlikte, Halkevi Salonunda koza ve ipekçilik sergisiydi. Diyarbakır ve ilçelerinden birçok ipek böceği üreticisinin katılım sağladığı sergi, ipekçiliğin Diyarbakır ve civarında ilerlemesi ve tanıtılmasını amaçlamış, böylece kentte ipekli sanayinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Mektep öğrencileri tarafından üretilen ve sergilenen ipekli kumaşlar köy-kent ayrılmaksızın bütün halk tarafından büyük rağbet görmüş ve bilhassa köylü kadınlar çok etkilenmiştir¹¹¹².

1110 Ercan Çağlayan, “Cumhuriyet Döneminde Diyarbakır’da Eğitim (1923-1950)”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Yıl: 7, S XIX,(Eylül 2014), s.636.; Güreş, s.26.

1111 “Diyarbakır’da İpek Sanayii”, **Son Posta**, 19 Temmuz 1933, s.4.

1112 “Diyarbakır’da İpekçilik”, **Akşam**, 6 Haziran 1934, s.6.

Fotoğraf –48

1932–1933 Döneminde Diyarbakır İpekböcekçilik Mektebinde Açılan Koza ve İpek Sergisi Hakem Heyeti ve Sergiye İştirak Edenlerden Bazıları.

Kaynak: **1936 Diyarbakır İl Yıllığı**, Cilt: III, Ulus Basımevi, Ankara 1936.

Bahsi geçen bu mektep genellikle bir mektep olmaktan ziyade kurs mahiyetindeydi. Bu sebeple kurumda yürütülen eğitim–öğretim faaliyetleri ve süresi 3 ay olup, genellikle ilkokul mezunu olan öğrenciler kabul edilmekteydi. Ayrıca mekteplere kayıt olmak için bazı özel şartlar aranmaktaydı. Buna göre okul müdürlüklerince ilan edilen kayıt şartları şöyleydi¹¹¹³: 1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, 2. On sekiz yaşını bitirmiş olmak, 3. İlkokul mezunu, bu mümkün değilse ilkokulda okumuş olmak, 4. İlkokul mezunu olmayanların sınava tabi tutulması, 5. Okul müdürlüğüne dilekçe ile başvurmak, 6. Sınav, matematik ve kompozisyon derslerinden yapılması, 7. Öğrenciler ile memurlar da kurslara katılabilir, 8. Ders saatleri devam edeceklerin müsait zamanlarına göre düzenlenecekti, 9. Başvuracak adayların sağlık raporu, çiçek aşısı gibi evraklarını göstermeleri gerekmekteydi.

Mektebe Diyarbakır, Elazığ, Malatya, Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Muş, Hakkari, Van, Ağrı–Doğu Beyazıt ve Siirt illerinden öğrenciler başvuruydular. Bu yönüyle mektep, Güneydoğu Anadolu ve kısmen de Doğu Anadolu bölgelerinde ipek böceği yetiştiriciliğinde öncü bir eğitim kurumu olma işlevini üstlenmiş ve yürütmüştür. Mektep bir zirai eğitim kurumu olmanın yanı sıra ipek böceği istasyonu görevi de üstlenmiştir¹¹¹⁴. Bu doğrultuda okul bünyesinde ipek böceği ve koza tohumu da üretilmiştir. Mektep binası ilk açıldığında Diyarbakır İstasyon Caddesi mevkinde yer alan Şayak Fabrikası civarında konumlandırılmıştır. Söz konusu bu dönemde mektepte ipek böceği eğitimi almış olan Lütfü Dokucu, mektep numune bahçesinde çok miktarda dut ağacının bulunduğunu ve adeta mektebin bir ipek böceği tohumu üretme istasyonu niteliği taşıdığını belirtmiştir. Mektepte üretilen ipek böceği tohumları onar gramlık kutular içerisinde halka ucuz bir ücret mukabilinde satılmıştır¹¹¹⁵.

Diyarbakır İpek Böcekçilik Mektebinin 1927 yılında ilk kuruluşundan itibaren 1937’ye kadarki 10 yıllık süreçte bölgedeki ipek böceği üretimi ve kozacılık faaliyetleri tekrar eski ününe kavuşmuş, hatta daha da ileri seviyeye ulaşmıştır. Mektebin gösterdiği mesai sayesinde kentteki kozacılığa olan ilgi artmış, ipek böceği yetiştiricileri çoğalmış ve harap halde olan dutluk bahçeleri yeniden hayat bulmaya başlamıştır. Dolayısıyla Diyarbakır’ın ipek üretiminde zirai, iktisadi ve buna paralel olarak gelişen ticari gelişmesinde mektebin önemli rolü olmuştur. Bununla da yetinmeyen mektep, bölgede ipekçiliğin fennî esaslar dahilinde

1113 “İpekböcekleri Mektepleri”, **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1937, s.4.

1114 “Diyarbakır’da İpek Sanayii”, **Son Posta**, 19 Temmuz 1933, s.4.

1115 Diken, **age.**, s.46.

yetiştirilmesi ve geliştirilmesi için birçok teknik eleman yetiştirmiştir¹¹¹⁶. Ancak diğer ipek böcekçilik mektepleri gibi İkinci Dünya Savaşı yıllarında suni ipeğin yaygınlaşmaya başlaması ve daha ucuza mal edilmesi üzerine ipek böceğinin önemi giderek azalmış, Diyarbakır İpek Böcekçiliği Mektebi de diğer mektepleri gibi 1940 yılından itibaren faaliyette bulunmamıştır. Bu süre zarfından sonra ipek böcekçilik istasyonu olarak faaliyetini sürdüren mektep, kısa bir süre sonra tamamen kapatılmıştır. Elbette bu durum, ipek ve ipek böcekçiliğinin Diyarbakır’da önemini kaybetmesiyle doğrudan ilgilidir¹¹¹⁷.

Tablo –92
Diyarbakır İpek Böcekçiliği Mektebi Öğrenci-Öğretmen Mevcudu
ve Mezun Sayıları¹¹¹⁸

Yıllar	Öğrenci			Mezun	Öğretmen
	K	E	T	K-E	E
1928-1929	-	-	11	-	1
1929-1930	-	-	7	-	1
1930-1931	-	11	11	11	1
1931-1932	-	32	32	12	2
1932-1933	8	33	41	19	1
1933-1934	1	21	22	16	1
1934-1935	-	19	19	5	2
1935-1936	-	18	18	7	2
1936-1937	1	54	55	55	1
1937-1938	-	12	12	4	1
1938-1939	-	26	26	10	1

Tablo –92’de görüldüğü üzere mektepte 1928–1939 arası süreçte toplamda 254 öğrenci eğitim almıştır. 1928–1930 dönemi hariç, diğer dönemlere bakıldığında öğrencilerin 244’ünün erkek, 10’nun da kız öğrenci olduğu gözlemlenmiştir. Bununla beraber okulun kuruluşundan kapatılışına kadarki 11 yıllık süreçte, toplamda 139 öğrenci mezun edilmiş ve yetiştirdiği teknik elemanlarla Türk zirai eğitimine önemli katkıda bulunulmuştur.

1933–1934 eğitim–öğretim döneminde ipek böcekçilik mektebinden mezun olan öğrenciler için büyük bir mezuniyet töreni organizasyonu tertip edilmiştir. Törende Birinci Bölge Umumî Müfettişi Ahmet Hilmi (Ergeneli) Bey, Diyarbakır Valisi Hasan Faiz (Ergun) Bey, Siirt Valisi Sakip (Beygo) Bey ile vilayetin çeşitli askeri ve mülki idarecisi yer almıştı. 1933–1934 eğitim–öğretim döneminde eğitim süreçlerini

1116 “Diyarbakır’da İpekçilik”, **Akşam**, 6 Haziran 1934, s.6.

1117 Çağlayan, agm., s.637.

1118 **BİGD Tarım İstatistikleri 1928-1936**, ss.190-191.; **BİUM 1923-1932 Maarif İstatistikleri**, s.61.; **BİUM 1932-1933 Maarif İstatistikleri**, s.245.; **BİUM 1933-1934 Maarif İstatistikleri**, ss.384-385.; **BİGD 1934-1935 Kültür İstatistiği**, ss.314-315.; **BİGD 1935-1936 Kültür İstatistiği**, ss.222-223.; **BİGD 1936-1937 Kültür İstatistiği**, ss.226-227.; **BİUM 1937-1938 Maarif İstatistiği**, ss.242-243.; **BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği**, ss.364-365.; **BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği**, ss.356-357.

başarıyla tamamlayan 16 öğrenciye başarı belgesi verilmiş ve böylece ipek böceği tohumu yetiştirebilme sertifikasıyla tohum üretebilme imkânı sağlanmıştır. Bundan başka aynı dönem içerisinde okulda üretilen bir kutu 25 gr. tohumdan 78 kg. koza alınmıştır. Mektep, 1927–1931 yılları arasında 700 kutu tohum üretimi yaparken, 1931–1934 yılları arasında bu sayıyı 1740 kutuya çıkarmıştır¹¹¹⁹.

Fotoğraf –49

Diyarbakır İpekböcekçilik Mektebi 1933–1934 Dönemi Mezunları ve Öğretmenleri.

Kaynak: **Akşam**, 29 Haziran 1934.

1.5. Antalya–Alanya İpek Böcekçilik Mektebi

Cumhuriyet’in ilk yılları Türkiye’de fennî ve bilimsel olarak ipek böcekçiliğinin üretimi ve tüketimi bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde başta Marmara Bölgesi ve bilhassa Trakya bölümü olmak üzere Batı Anadolu, Akdeniz ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde ağırlıklı olarak ipek böcekçiliği temel uğraş alanı olmuştur. Ülkenin bazı yörelerinde bir yandan ipek böcekçiliğinin beslenmesinde önemli bir işleve sahip dut ağacı fidanı ücretsiz olarak halka dağıtılırken, diğer yandan da bu yönde eğitim kurumlarının oluşturulması ve halka teknik bilgi desteği sağlanması zarurî bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır¹¹²⁰. Bu ihtiyaca cevaben Cumhuriyet yönetimi Türkiye’de ipek böcekçiliğinin gelişmesi, halkın alakasının kazanılması ve teşviki için; bilhassa yardıma muhtaç ipek böceği yetiştiricilerine parasız ipek böceği tohumu, dut fidanı tahsis etmiş ve ayrıca ipek böcekçilik bölgelerinde inficar evleri ve mektepleri açma kararı almıştır¹¹²¹. Bu doğrultuda kurulan zirai eğitim kurumlarından birisi de Antalya İpek Böcekçilik Mektebidir. Kentte günümüzde pek bilinmeyen ve de uğraşılmayan ipek böcekçiliğinin mazisi oldukça eskiye dayanmaktadır¹¹²².

1119 “Diyarbakır Mektupları: İpekçilik, Günden Güne Terakki ve İnkışaf Ediyor”, **Akşam**, 29 Haziran 1934, s.4.; Bununla birlikte yukarıdaki ipekböceği tohumu üretim miktarına Diyarbakır’ın Kulp kazası dahil değildir. Kaza, Diyarbakır merkezinden farklı olarak önemli bir ipekböceği merkezi olduğu için 1930 yılında hususi olarak 800 kutu üretim yapılırken, bu sayı 1934 yılında 1300 kutuya yükselmiştir. Bk.: **Akşam**, 29 Haziran 1934.

1120 Tunç, “İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi”, s.41.; **Ziraat Vekâleti**, s.7.; Pınar, “İpek Böcekçiliği ve Arıcılık”, s.9.

1121 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, C 11, İçtima: 2, Birleşim: 61, 04.05.1956, s.270.

1122 Ertuğrul, **age.**, s.5.

Kentteki ipek böceği yetiştiriciliği ve koza üretimi XIX. yüzyıl başlarından itibaren başlamış ve yüzyıl sonunda gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı ile Millî Mücadele döneminde bölgedeki dutlukların tahrip edilmesiyle büyük bir durgunluk evresine girmiştir. Türk İstiklal Savaşı’nın başarıya ulaşmasının ardından bölgedeki ipek böceği yetiştiriciliği faaliyetleri yeniden canlanma imkânı bulmuş ve 1940’lara kadar Antalya, Türkiye’nin önemli ipekçilik merkezlerinden biri olmuştur¹¹²³. Bu süre zarfında Türk–Yunan Nüfus Mübadelesi öncesinde Antalya’da ipek üretimi yapan kişilerin çoğu gayrimüslimler olduğu halde bu faaliyetin, mübadeleden sonra da önemi azalmamış hatta halkın ilgisi giderek daha çok artmıştır. Cumhuriyet’le birlikte Antalyalıların ilgisi yöneticileri de harekete geçirerek önce bir İpekçilik İstasyonu, akabinde de İpek Böcekçilik Mektebi açılmasını sağlamıştır¹¹²⁴. Antalya İpek Böcekçilik Mektebinin yeni binalarının alınması, bunların tamirat ve onarım işleri, mektebin çeşitli dersane, alet, edevat ve makinelelerinin temini ile ilgili çalışmalar 1929–1935 yılları arasında tamamlanmış ve tam teşekküllü bir ipek böceği mektebi haline getirilmiştir¹¹²⁵.

Cumhuriyet Dönemi’nde ipek böceği yetiştiriciliği hususunda en önemli sorunlardan birisi batıl inanç ve geleneksel düşünce problemiydi. Bu dönemde halk arasında ipek böceği beslenirse uğursuzluk getireceği şeklinde yaygın bir anlayış hakimdi. Bilhassa bahsi geçen bu batıl inanış sebebiyle ipek böcekçiliği yapılan birçok yerde bu işin terk edildiği de olmaktadır. Dolayısıyla Cumhuriyet yönetimi tarafından kurulan ipek böcekçilik mektepleri buldukları bölgelerde halk arasında yer edinmiş bu batıl inanışa karşı da mücadele edecekti. Bu bağlamda Antalya İpek Böcekçilik Mektebi kurulduğu günden itibaren kent merkezi yahut ilçelerindeki batıl inancı önlemek için kontrol ziraat memurlarını çeşitli lokallerde görevlendirerek, halkı bu hususta aydınlatmaya çalışmıştır. Özellikle kentte böcek besleme şartlarını ıslah ile iptidailikten kurtarılması, bu konuda çeşitli kurslara önem verilmesi, dut fidanlarının karşılıksız olarak dağıtılması ve bu hususlarda başarı gösterenlere mükafatın genişletilmesi gayeleri güdülmüş; böylece kentteki ipek kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmiştir.

Bu çerçevede Antalya’daki ipekçilik faaliyetleri Cumhuriyet öncesi döneme nazaran daha da ağırlık kazanmaya başlamış, bilhassa İpek Böcekçilik Mektebinin tesis edilmesi ve eğitim–öğretim çalışmalarını hızlandırmasıyla Antalya kentinde ipek böcekçilik faaliyetleri büyük bir gelişme göstermiştir. 1928 yılı öncesine kadar bölgedeki ipek böceği yetiştiricileri bir kutu ipek böceği tohumundan azami 15 kg. yaş koza elde ederken, mektebin mesaisi sayesinde ortalama 35–40 kg. yaş koza alınacak duruma gelinmiştir. Bundan başka böcek besleme usulleri önceden iptidai bir surette bir sepet içerisinde makarna gibi birbiri üzerine biriktirilerek beslenmekte ve büyük bir çoğunluğu telef olmaktadır. Mektebin halka yönelik gösterdiği alaka üzerine böcekler fennî kerevetlere askılı hasırlar üzerinde yetiştirilmeye başlanmış ve eldeki koza verimi gittikçe artmıştır¹¹²⁶.

Cumhuriyet’in ilanı sonrasında bölge ipek böcekçiliğinin ekonomik ve toplumsal getirileri dikkate alınarak, Antalya’da ipek böcekçilik ve kozacılığın daha iyi şartlarda yapılabilmesi; bölgeye ekonomik bir girdi sağlanması ve bilimsel olarak ipek böceği besleme, bakımı, ipek çekme usulleri ve hastalıklarla mücadele gibi teknik bilgilerle halkı aydınlatmak amacıyla 1928 yılında Antalya İl Özel İdaresi tarafından Yenikapı mevkiinde ilk önce bir ‘İpek Böcekçiliği İstasyonu’ kurulmuş, daha sonra da bu yöndeki çalışmalar bir adım daha ileriye götürülerek “Antalya Böcekçilik ve İpekçilik Mektebi” adıyla bir mektep haline

1123 Akşam, 6 Teşrinievvel 1929.; “Güzel Antalya”, **Haber - Akşam Postası**, 25 Nisan 1941, s.6.

1124 Muzaffer Deniz, “Kapatılan Antalya İpekböcekçilik Mektebi ve Antalya’da İpekçilik”, **Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi (TİDSAD)**, Yıl: 2, S 2, (Mart 2015), s.320.

1125 Bk.: Ahsen Günbulut, **Alanya İpekböcekçiliği Mektebi**, 1. Baskı, Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Alanya 2013, ss.53-59.

1126 “Antalya’da İpekçilik İlerliyor”, **Akşam**, 13 Temmuz 1932, s.6.; Bilhassa Bursa’dan getirilen ipekböceği tohumlarının Antalya İpekböcekçilik Mektebi aracılığıyla fakir çiftçilere dağıtılmasıyla birlikte kentteki ipekböcekçilik faaliyeti büyük bir gelişme göstermiştir. Bk.: **BCA**, Dosya No: 490-1-0-0., Yer No: 981-804-1., 08.04.1936.

getirilmiştir¹¹²⁷. Aynı yıl içerisinde İpek Böcekçilik Mektebinin yanına bir dut fidanlığı tesis edilmiş ve 60.000 dut fidanı yetiştirilmiştir¹¹²⁸. Yetiştirilen bu dut fidanlarından her yıl Antalya merkez ve ilçelerinde yer alan üreticilere 40.000 ile 50.000 arasında dut fidanı karşılıksız olarak dağıtılmaya başlanmıştır¹¹²⁹.

Antalya İpek Böcekçiliği Mektebindeki dersler ve vazife, mektep müdürü ile muavin, muavin olmayan yerlerde ipek kontrol ile idare edilmiştir. Muavin ve ipek kontrol memuru daimi eleman olarak müdürün vereceği direktiflerle hareket etmiştir. Mektebin idaresi için böcekthane kiralanması ve diğer işlerde görevlendirilmek üzere müdürün emrine işçi ve hademe verilmiştir. Ayrıca mektepteki müdürlerin görevleri arasında şunlar yer almıştır¹¹³⁰: Ziraat Vekâleti tarafınca verilen eğitim-öğretim müfredat programına göre kursları idare etmek, ipek böceklerinin muayene ve satılması hakkında sorumlu olduğu bölgede tatbik ve takip etmek, kontrol işleri bölgesini teftiş ederek sonucunu Bursa İpek Böcekçiliği Enstitüsüne ve Ziraat Vekâletine bildirmek ve mektebin hesap işlerini yapmak ve takip etmek ve nihayetinde kontrol memurları için bölgelerinin ihtiyaçlarına göre bir çalışma programı düzenlemektir.

Tablo –93

Antalya İpek Böcekçilik Mektebinin Müdürleri ve Görev Yılları¹¹³¹

İsim ve Soy isim	Görev Yılları
Ali Ekrem Bey	1928-1935
Ekrem Aküren	1935-1936
İbrahim Tevfik	1936-1937
İbrahim Yılmaz	1937-1939
Sadettin Karacabey	1940-1942
Ekrem Eğilmez	1942-1943
Cemal Kızılırmak	1943-

Antalya İpek Böcekçilik Mektebinde üreticilere yönelik sunulan hizmetlerden birisi koza boğma yöntemleriydi. Mektep bünyesinde bir yandan üreticilere koza boğma ve ipek çekme usulleri gösterilirken, diğer yandan da kozayı boğan ve kurutan etüfvar makineleriyle yapılan koza boğma işlemi makul bir fiyat karşılığında hakla sunulmaktaydı. Böylece 24 saat içerisinde kozalar kurutulup dışarıya satılabilecek duruma gelmekteydi. Bu hizmetiyle mektep, eğitim-öğretim görevi dışında halkın üretim hizmetlerine de katkı sağlamaktaydı¹¹³².

1127 **Antalya Ticaret ve Sanayi Odası (ATSO) Bülteni**, 120. Yıl Özel Sayısı, Antalya 2006, s.6.; “Akdeniz’in İncisi: Antalya”, **Ulus**, 6 Kanunuevvel 1935, s.6.

1128 “İpekçilik Mektebi”, **Resmi Antalya**, 19 Şubat 1931, s.3.

1129 “Antalya’da İpekçilik İlerliyor”, **Akşam**, 13 Temmuz 1932, s.6.; Bk. “İpekçilik Mektebi”, **Resmi Antalya**, 19 Şubat 1931, s.3.

1130 Günbulut, **age.**, s.63.

1131 Deniz, **agm.**, s.321.; Günbulut, **age.**, ss.56-61.

1132 “Antalya’da İpekçilik İlerliyor”, **Akşam**, 13 Temmuz 1932, s.6.

Bunun yanı sıra 1934 yılında mektep bünyesinde Antalya İl Özel İdaresi kaynaklarıyla Karaalioğlu Bahçesi bölgesinde bir ‘İpek Böcekçilik İstasyonu’ inşa kararı alınmıştır. Bu tarihten itibaren mektebe bağlı böcekخانه, kışlak ve kuluçka birimlerini barındıran Antalya İpek Böcekçilik Mektebinin tam teşkilatlı olarak faaliyete başlaması 1936 yılı Nisan ayını bulmuştur¹¹³³. Bu zaman diliminden sonra mektepte bir yandan çeşitli kurslarla ipekböceği tohumu ve koza üretimi, böcek besleme ve bakımı, ipek çekme usulleri ve dut ağacı yetiştirilmesine kadar teknik bilgiler sunulurken, diğer yandan da yetiştirilen damızlık dut fidanları halka ücretsiz olarak dağıtılmaktaydı. Ayrıca mektep bir diğer taraftan da öğrenci yetiştirip, ipek böceği alanında donanım kazanmış öğrencileri teknik açıdan bilgilendirerek köylülerin hizmetine sunmaktaydı¹¹³⁴.

İpek Böcekçiliği Mektebi Antalya’da vatanî görevini yapan askerlere de çeşitli kurslar vermeyi planlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Antalya 6. Piyade Tugay Komutanlığı’nın isteği ve ricası üzerine ipek böceği yetiştirme usulleri, bakımı, beslenmesi, koza üretimi ve dut yetiştirilmesi konularında bir kurs tertip edilmiştir. Buna göre 1935 yılı Mayıs ve Kasım aylarında iki dönem halinde verilecek tarım kurslarında, ipek böcekçiliği ile ilgili dersler verilecekti. Askerlere verilecek olan ipek böcekçiliği ders programında ipek böcekçiliği ile ilgili hangi bilgilerin öğretileceği önceden belirlenmiş ve bununla ilgili bir ders programı hazırlanmıştır. Bahsi geçen program Tablo –94’te gösterildiği gibiydi¹¹³⁵:

Tablo –94

Askerlere Verilecek Olan İpek Böcekçilik Kursu Ders Programı

1. Giriş ve ipek böceği hakkında bilgiler
2. Türkiye’de ipek böcekçiliğın ilerlemesi için gerekli önlemler
3. İpek böcekçiliğının diğer tarımsal faaliyetlere tercih nedenleri
4. Böcekخانهlerin temizliğı
5. Tohum, yumurta gösterilecek ve açıklanacak
6. Tohumun fişkırması, zamanı, havanın tohumlar üzerindeki etkisi ve tohumların havalandırılması, nemin tohuma etkisi, sıcak ve soğuşun etkisi
7. Tohumun kuluçkaya konması, fişkırılması, fişkırılmış böceklerin kaldırılması, kerevetlere ¹¹³⁶ konması
8. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci yaşta böceklerle bakmak
9. Askıya çıkacak böceklerin niteliğı, askıların türü ve kerevetlerin yerleştirilmesi
10. Kozaların askıdan sökülmesi
11. Kozaların boğulması
12. Hastalıklar
13. Kerevetler hakkında malumat ve kerevet yapılması
14. Dut yapraklarının koparılması ve böceklerle verilmesi, yaprakların temizliğı, böcekخانهyi ısıtmak
15. Tohum üretiminin yasaklanması
16. Dut ağacının genel niteliğı, dutluk tesisi, gerekli bahçe hazırlanması

1133 Hüseyin Çimrin, **Antalya Kent Kronolojisi (İ.Ö. 158-2005)**, ATSO Kültür Yay., Antalya 2005, s.129.

1134 “Böcekخانه ve Umumi Kuluçka İstasyonu”, **Resmi Antalya**, 23 Nisan 1936.

1135 Deniz, agm., s.322.

1136 Kerevet, üzerine şilte serilerek oturmaya ya da yatmaya yarayan, tahtadan yapılmış yüksekçe yer. Sedir.

Tablo –95

Antalya İpekböcekçilik Mektebi Öğrenci-Öğretmen Mevcudu, Mezun Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı¹¹³⁷

Yıllar	Öğrenci				Öğretmen
	K	E	T	Mezun	
1926-1929	2	69	71	-	1
1930-1931	1	14	15	15	1
1931-1932	-	20	20	5	1
1932-1933	-	-	17	16	1
1933-1934	-	10	10	-	1
1934-1935	-	19	19	15	1
1935-1936	-	30	30	14	1
1936-1937	-	24	24	24	1
1937-1938	36	100	136	75	1

Tablo –95’te yer alan bilgilere göre mektebe 1926–1938 yılları arasında toplamda 342 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Bu zaman diliminde eğitim–öğretim alan öğrencilerin 39’u kız, 303’ü de erkek öğrencidir. Ancak bu öğrencileri sadece 164’ü mezun olarak diploma alabilmiştir. Böylece Mektep 1926–1938 yılları arasında yetiştirdiği 164 teknik ve kalifiyeli personelle Türkiye’deki ipek böceği eğitimine önemli katkılar sunmuş ve yetiştirdiği nitelikli insan gücüyle tarım ve hayvancılığın gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Antalya İpek Böcekçilik Mektebinde eğitim–öğretim programı teorik ve uygulamalı olarak iki şekilde planmış ve düzenlenmiştir. Buna göre mektepteki dersler ilkbaharda her mıntıkada ipek böceği tohumu kuluçkaya konulduğu tarihten başlayarak üç ay devam etmiştir. Bu süre içinde talebeye icabına göre günde iki saat olmak üzere teorik ve gerektiği kadar uygulamalı dersler gösterilmiştir. Derslerde ipek böceği hakkında bilgilendirme, Türkiye’de ipek böcekçiliğinin ilerlemesi için gerekli olan önlemler, ipek böcekçiliğinin diğer ziraatı kollara göre tercih edilmesinin nedenleri, böcekhanelerin temizlenmesi, tohum fişkırtması zamanı, havanın tohumlar üzerine olan etkisi, sıcaklığın ve soğukluğun tohuma etkisi, tohumun kuluçkaya konması, fişkırtılması, fişkırtılmış böceklerin kaldırılması, kerevetlere konması, birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci yaşta böceklerle bakmak, askıya çıkacak böceklerin özellikleri, askıların çeşitleri, kozaların askıdan sökülmesi, kozaların boğulması, ipek böceğinin hastalıkları, kerevet hakkında bilgilendirme ve kerevetin yararları, dut yapraklarının koparılması ve böceklerle dağıtılması, yaprakların temizlenmesi, böcekhanenin ısıtılması, dut ağacının özellikleri gibi konular işlenmiştir. Eğitim–öğretim dönemi sonunda yapılacak uygulamalı ve teorik sınavda başarılı olanlara birer böcekçi sınıfı şahadetnamesi verilmiştir¹¹³⁸.

1137 BİUM 1923-1932 Maarif İstatistikleri, s.61.; BİUM 1932-1933 Maarif İstatistikleri, ss.242, 249.; BİUM 1933-1934 Maarif İstatistikleri, ss.384-385.; BİGD 1934-1935 Kültür İstatistiği, ss.314-315.; “Böcekhanesi ve Umumi Kuluçka İstasyonu”, Resmi Antalya, 23 Nisan 1936.; BİGD 1935-1936 Kültür İstatistiği, ss.222-223.; BİGD 1936-1937 Kültür İstatistiği, ss.226-227.; BİUM 1937-1938 Maarif İstatistiği, ss.242-243.; Günbulut, age., s.65.

1138 Bk.: Günbulut, age., ss.95-97.

1937'de Antalya İpek Böcekçiliği Mektebi eşyalarının bir kısmı, mektebe gerekli olmayan eşya olarak listelenerek Antalya Narenciye İstasyon Müdürlüğüne devredilmiştir. Bu durum, okulun kapanacağı'nın habercisi olmuş ve 1936–1937 öğretim yılında ülke genelindeki ipekçilik okullarından biri olan Antalya İpek Böcekçiliği Mektebi 1938–1939 Maarif İstatistiklerinde yer almamıştır. Okulun hangi tarihte kapandığına ait bilgiye rastlanılmamışsa da muhtemelen 1939'da kapanmıştır. Ancak, okul bünyesindeki İpek Böcekçilik İstasyonu okulla birlikte kapatılmamış, bir süre daha faaliyetlerine devam etmiştir¹¹³⁹. Nitekim 1938 yılında ipek böceği mekteplerinin çalışmalarını tespit eden bir yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Bahsi geçen bu yönetmelik 14 Ağustos 1938 tarih ve 11273/132 sayılı Bakanlık emrine ek olarak ipek böcekçiliği mekteplerine gönderilmiştir. Bu yönetmeliğe göre diğer ipek böcekçilik mekteplerinde olduğu gibi Antalya İpek Böcekçilik Mektebi de bu tarihten itibaren ipek böceği istasyonu olarak çalışacak ve şu çalışma alanlarına görev yapacaktı¹¹⁴⁰:

1. Mektep yahut İstasyon bulunduğu çevrede ipek böceği ve tohumculuğunun fennî bir şekilde yürütülmesini sağlayacak, 2. Çeşitli kurslar ve konferanslar tertip ederek böcekçilik konusundaki deneyimleri üreticilerin hizmetine sunacak, 3. İstasyon bulunduğu çevrede ipek böceği ve kozalarını ıslah edecek, 4. Tesis edildiği yörede ipek böcekçilik konusunda teşvik müsabakaları düzenlemek, 5. Faaliyette bulunduğu bölgede üreticilere yerel basın ve halkevleri yoluyla düzenli tanıtıcı bilgiler vermek, 6. Mevcut imkânlar doğrultusunda tohum üreterek muhtaç çiftçiye ücretsiz olarak dağıtmak, 7. İpek böcekçiliği mektepleri bünyesinde ofis gibi çalışılarak böcekçilik, tohumculuk, ipekçilik, dokumacılık, fidancılık gibi konular hakkında bilgi toplayıp her yıl karşılaştırmalı istatistikler yapmak ve gerçekleştirilen faaliyet ve yaşanan gelişmeleri fotoğraflayarak mukayeseli bir albüm haline getirmek.

Her istasyon gibi Antalya İpek Böcekçilik İstasyonu da bulunduğu bölgede, çeşitli hastalıklara karşı dayanıklı ipek böcekçiliği tohumu elde etmesinin yanı sıra bu işle uğraşan ipek böceği üreticilerini, memurları aracılığıyla denetleme amacı gütmüştür. Bilhassa Akdeniz Bölgesi'nde ipek böceklerine musallat olan hastalıkların bulaşıcılık yönünün bulunması bütün böceklerin telef olması anlamına geldiği için hastalıklarla mücadelede iki yol kullanmıştır. Birincisi temiz tohum kullanmak, ikincisi ise ipek böceklerinin beslenme evresi ve öncesinde böcekhanenin dezenfekte edilerek dışarıdan gelebilecek hastalık etkenlerini önlemektir¹¹⁴¹.

Antalya İpek Böcekçilik Mektebi kapanmıştı, ancak okul ve bünyesindeki istasyonun etkisiyle kent merkezi ve ilçelerinde ipekçiliğe ilgi artmış ve 1949 yılına gelindiğinde Antalya'da yaş koza üretiminin 60 ton olarak gerçekleştiği görülmüştü¹¹⁴². Nitekim 1930'da il genelinde elde edilen 32 tonluk üretimle kıyaslandığında 1949 yılında ipek üretimi iki katı şeklinde bir seyir izlemiştir. Bu sonuç, İpek Böcekçilik Mektebinin katma değeri yüksek olan ipek üretimiyle şehir ekonomisine yaptığı katkının bir göstergesidir¹¹⁴³.

1139 Muhammet Güçlü, **19. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya**, ATSO Kültür Yay., Antalya 1997, ss.63-64.

1140 Akif Tunç, "İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.41.; Pınar, "İpek Böcekçiliği Kongresi", s.6.; **Ulus**, 23 Eylül 1938.; Bk.: Yurtoğlu, "İpek Böcekçilik", s.177.

1141 Pınar, "Türkiye'de İpek Böceği İstasyonları Nasıl Çalışıyor ve Nasıl Çalışmalı? -II", s.7.; Tunç, "İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi", s.41.

1142 Hulusi Günay, **Antalya**, Bengü Yayınları 1941, s.49.

1143 Çimrin, **age.**, s.129.

Fotoğraf –50

Kaynak: Ahsen Günbulut, **Alanya İpekböcekçiliği Mektebi**, 1. Baskı, Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Alanya 2013.

2. Diğer Hayvancılık Mektepleri

2.1. Marmara Balıkçılık Mektebi

1920’li yılların sonlarına doğru tarımsal üretimde olduğu kadar su ürünleri üretimi açısından da birtakım adımlar atmaya karar verilmiş, bu doğrultuda su ürünlerinin gelişmesinin önündeki engellere çözüm arayışları getirmiştir. Özellikle bu doğrultuda Türk üreticisine değişik tarımsal uğraşları getirmek, göstermek ve onlara yeni ufuklar açmak temel görev olarak addedilmiş; aksi durumda yetiştiricilerden atılım beklemenin yararsız olacağı belirtilmiştir. Bu dönemde su ürünleri, bilhassa da balıkçılık hususunda en önde gelen eksiklik ve sorunlardan en önemlisi olarak bilgisiz, eğitimsiz, bilimsel metotlara dayanmayan bir üretimin yaygın olduğu ve mesleki açıdan yetersiz bir teknik personel açığının bulunduğu görüş ortaya çıkmıştır. Bu da balıkçılığın gelişmesinin önündeki en önemli engellerden birisi olarak görülmüşx üreticiye hizmet etmek için mümkün olduğu kadar eğitim kanalıyla destek sağlanmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet yönetimine göre, su ürünleri ve bilhassa balıkçılık hususundaki aksaklıkların ortadan kaldırılması ve arzulanana hedefe ulaşılabilmesi ancak bilgiyle sağlanabilirdi. Bu da ancak su ürünleri alanında eğitim yapan kuruluşlar, bu alanda gereksinim duyulan yetişmiş insan gücünü karşılayacak düzeye kavuşturulmasıyla mümkün olabilirdi. Bu sebeple su ürünleri konusunda bilgiyi temin edecek, Türk çocuklarına teknik balıkçılık eğitimi verebilecek eğitim kurumlarına acil gereksinim vardı. Nitekim bu durum, 1928 yılında İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası tarafından hazırlanan ve Türk deniz ticaretinin durumunu gösteren raporda da açıkça ifade edilmişti. Bu çerçevede balıkçı kooperatiflerinin kurulması, Marmara Adasında kurulması planlanan balıkçılık mektebiyle kısa süreli kurslarının açılması, balıkçılık kanunu hazırlanması, az faizli ya da imkân olduğu takdirde faizsiz ve uzun vadeli kredi sağlanması ve balıkçılık aletlerinin gümrük resminden muaf tutulması önerileri getiriliyordu¹¹⁴⁴. Marmara Balıkçılık Mektebinin esas gayesi, balıkçı çocuklarına ve balıkçılara çok yakın olan denizcilik ve balıkçılık sanatlarını, balık bulunan mevkilerinin tayinini ve avlamada kullanılan en iyi usulleri, talim ederek öğretmek olarak belirlenmişti.

Bu bakımdan Cumhuriyet’in ilanını takip eden günlerden itibaren balıkçılık eğitimine yönelik birtakım adımlar atıldı. Bu bağlamda 1928 yılından itibaren çalışmalar hız kazanmış ve yaklaşık olarak 30.000 kadar balıkçı ailesinin yaşadığı Erdek, Marmara, Bandırma, Edremit ve Ayvalık gibi önemli merkezlerden ayrılan Rumların yerlerini doldurmak ve savaşlar neticesinde kimsesiz kalan çocukları balıkçılık gereklerine göre yetiştirecek ve onları iş sahibi kılabacak bir okul açılması kararı alınmıştır. Bu doğrultuda Cumhuriyet’in öncü kadrosu balıkçılık, denizcilik, konservecilik, tuzlayıcılık ve kayıkçılık eğitimi vermek ve su ürünleri alanında teknik kalifiyeli personel ihtiyacını karşılamak amacıyla Balıkesir–Marmara’da bir okul açılmıştır. Balıkesir ili destek ve yardımlarıyla (hususî muhasebeden 10.000 lira) kurulan okul, yukarıda bahsi geçen her bir hususî konuda ders programı hazırlanan ve yatılı bölge okulumakla birlikte aynı zamanda orta dereceli bir balıkçılık mektebi hüviyetindedir. 1928 yılının on aylık bir süre zarfında kurulan

1144 Kemal Bayrakçı, “Balıkçılığımızın Terakkisi: Bizde Balıkçılık Mektebi, Balıkçılık Enstitüsü Nasıl Başladı! Neden Söndü?”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 3, S 34, (1 Mayıs 1941), s.19.; Y. A., “Balıkçılık Mektebi”, **Akşam**, 4 Şubat 1930, s.3.; **İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Tarafından 1928 Senesi Kongresi’ne Tevdi Olunan Türkiye Deniz Ticaretinin Vaziyet-i Hazırası Terakki Çareleri Hakkında Rapor**, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Ticaret-i Bahriye Şubesi, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1928, ss.172-176.

ve Marmara Balıkçılık Mektebi olarak adlandırılan okul, ilkokuldan sonra balıkçılık alanında 4 yıllık bir mesleki eğitim vermek amacıyla kurulmuştur¹¹⁴⁵.

4 yıllık ve yatılı olarak eğitim verecek olan okul, ilkokul mezunu balıkçı çocuklarını alacaktı. Mektep öğrencilerini masa başında görev yapan, birer kalem efendisi memur değil, bilgili ve münevver Türk üreticisi yapacak ve onları köylülerin hizmetine sunacaktı. Nitekim mektepteki eğitim-öğretim programı da buna göre tanzim edilmişti. Mektep, öğrencilerini kendi kendine yetebilen, bilim ve fen ile donanmış, üreten ve sorumluluk alabilen gençler yetiştirmeyi arzuluyordu. Eğitim programında nazari derslere pek önem vermeyen mektep, daha ziyade uygulamalı eğitimi öne çıkarmış ve günlük 2 saat teorik ders dışında genellikle uygulamalı ve pratik çalışmalara önem vermişti. Balıkçılık ilmiyle alakalı mesleki dersler daima tekrar ve uygulamalı eğitime göre yapılacak, öğrenciler öğrendikleri her bilgiyi ne için ve nerede kullanacağını bizzat görerek öğreneceklerdi¹¹⁴⁶.

Okuldaki ilk eğitim-öğretim devresine 40 öğrenci ile başlanmıştır. Genel kültür derslerinin yanı sıra balıkçılık ile ilgili hem teorik hem de uygulamalı derslerin yer aldığı bir programa sahip olan mektep, Maarif Vekâleti bünyesinde kurulduktan iki yıl kadar sonra dönemin iktisadi ve zirai politikalarına yön veren İktisat Vekâletine devredilmiştir¹¹⁴⁷. Balıkçılığın temelini teşkil etmede öncü bir mesleki eğitim kuruluşu olan Marmara Balıkçılık Mektebi, Varna (Bulgaristan) Balıkçılık Okulunun programı örnek alınarak tesis edilmiştir. Mektep, 1929 yılı sonuna doğru eğitime başlamıştır. Eğitim konusunda Balıkçılar Cemiyeti'nin isteği dikkate alınarak 15 yaşında ve ilköğrenim görmüş sahil bölgelerindeki çocuklar mektebe kabul edilmişlerdi¹¹⁴⁸.

Eğitim-üretim iş birliği doğrultusunda iş ve uygulamalı eğitime önem veren bir okul olma hedefiyle kurulan Marmara Balıkçılık Mektebi, işlenecek iki saatlik teorik bilgilerin yanı sıra günün diğer saatlerinde tamamen pratik çalışmalara yer verilmesi planlanmıştır. Okul, özellikle daha sonra kurulacak olan Köy Enstitüleri ile benzerlik gösteren bir eğitim-öğretim programı izlemiştir¹¹⁴⁹. Okuldan mezun olan öğrencilerin İktisat Vekâletine bağlı balıkçılık şubelerinde görevlendirilmesi ve buldukları yöredeki balıkçılarla iş birliği içerisinde çalışarak, balıkçılara en yeni bilimsel avcılık yöntemlerini öğretmeleri, yörede-

1145 “Marmara Adasında Balıkçılık Mektebi”, **Akşam**, Kanunusani 1929.; Kemal Bayrakçı, “Balıkçılık”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 3, S 34, (1 Mayıs 1941), s.19.; Doğan Atay, “100. Yılda Türkiye’de Su Ürünleri ve Sorunları”, **Tarım ve Mühendislik**, S 6, (Ekim 1981), s.10.; M. Salih Çelikkale, “Türkiye’de Su Ürünleri Politikası”, **Tarım ve Mühendislik**, S 6, (Ekim 1981), ss.15-16.; Marmara denizi sahillerinde açılacak Balıkçılık İlk Meslek Okulu idare ve talim heyeti için düzenlenen kadronun yürürlüğe konulması ile ilgili 3720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi için Bk. **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 5-48-8., Dosya Ek: 143-81., 22.09.1929.

1146 Kemal Bayrakçı, “Balıkçılık Hareketleri ve Tesirleri: Marmara Balıkçılık Mektebi -2”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 4, S 39, (16 Temmuz 1941), s.12.

1147 Zeki Can, “Memleketimiz Balıkçılığında Yapılan İlmî Araştırmalar -1”, **Av ve Deniz**, S 12, (Şubat 1947), s.36.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 14-52-17-2, Dosya Ek: 10, 29.06.1948.; Kemal Bayrakçı, “Balıkçılık Hareketleri ve Tesirleri: Marmara Balıkçılık Mektebi -1”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 4, S 38, (1 Temmuz 1941), s.8.; İsmail Özkul, “Balıkçılığımızın Geliştirilmesi Davası”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 4, S 41-42, (Kasım-Aralık 1942), s.300.; Süleyman Arısoy, **Türkiye Balıkçılığının Reorganizasyonu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964, s.122.; “Balıkçılık Mektebi”, **Hakimiyeti Millîye**, 5 Ağustos 1930, s.1.

1148 Kemal Bayrakçı, “Balıkçılık Hareketleri ve Tesirleri: Marmara Balıkçılık Mektebi -1”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 4, S 38, (1 Temmuz 1941), s.8.; Can, “Memleketimiz Balıkçılığında Yapılan İlmî Araştırmalar -1”, s.36.; “Balıkçılık Mektebi”, **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1929, s.3.; “Balıkçılık Mektebi”, **Cumhuriyet**, 8 Kanunusani 1930, s.2.; “Balıkçılık Mektebi”, **Akşam**, 7 Kanunusani 1930, s.3.

1149 Bayrakçı, “Balıkçılık Hareketleri ve Tesirleri: Marmara Balıkçılık Mektebi -2”, s.12.; **Akşam**, 8 Kanunusani 1929.

ki balıkçılardan öğrendikleri değişik avlama tekniklerini de merkeze iletmeleri hedeflenmiştir¹¹⁵⁰ Okulun öğretmen kadrosu arasında aynı zamanda Türkiye’nin ilk balık bilimcisi ve okulun kurucu müdürü olan Dr. Yusuf Kemal Bayrakçı¹¹⁵¹, uygulamalı balıkçılık derslerine giren Vehbi Erol, teknik uzman Dr. M. Oskar¹¹⁵² ve başuzman Estonya Hükûmetinin Ankara Başkonsolosu M. Veberman bulunmaktaydı. M. Veberman, 3 yıl süreyle¹¹⁵³ Balıkçılık Mektebinde görevlendirilmişti¹¹⁵⁴.

Ayrıca yabancı uzmanlar okula düzenli olarak gelmediklerinden, yörede işinin ehli balıkçı reisleri de eğitici olarak görevlendirilmiş, öğrencilere avcılık ve ağ örme konusunda eğitim vermişlerdi¹¹⁵⁵. Okulda balıkçılıkla ilgili işlenen teorik dersler için İstanbul Balıkhanesi Eski Müdürü Karekin Deveciyan tarafından Osmanlıca yazılmış “Türkiye’de Balık ve Balıkçılık” kitabından faydalanılmıştı. Ders olarak biyoloji, kimya, fizik, ticari hesap, motorculuk, gemicilik, sardalyecilik, kutu balıkçılığı, konserve balıkçılığı, tütün balığı, taze balık ticareti, balık avlama usulleri, balık ağlarının muhafaza usulleri, sahil ve açık deniz balıkçılığı gibi alanlar okutulmaktaydı. Balıkçılık üzerine olan teorik derslerin yanı sıra yapılan uygulamalarda, kayıklarla denize açılarak adanın her noktasında incelemelerde bulunulmuş, sinarit, mercan, kolyoz ve sardalya gibi balıklardan avlanılmıştır. Okulda, bahsi geçen balıkların hepsi işlenmez, her bölgenin usullerine göre tecrübe faaliyetleri yürütülürdü. Balık anatomisi üzerine yapılan çalışmalarda; balıkların sindirim organları açılarak, nelerle beslendikleri öğrenilmiş, beyin, omurilik ve pulları incelenerek yaşları tespit edilmeye çalışılmış; solungaç, yüzgeç ve vücut büyüklükleri ölçülerek, balıkların yaşadıkları ortamları bu ölçüm değerleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Öğrenciler tarafından avlanan balıkların tuzlama, kurutma ve dumanlama yöntemleriyle işlenerek dayanıklılık süreleri gözlenmiştir¹¹⁵⁶.

1150 Ozan Akan Akşar, “Cumhuriyet Tarihinin İlk Balıkçılık Okulu: Marmara Balıkçılık Mektebi”, **Tarım ve Mühendislik**, S 116-117, (Ankara 2017), s.94.; Marmara Balıkçılık Mektebinin idare ve eğitim kadrosu 22.12.1930 tarih ve 18275 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile tespit edilmiş ve onaylanmıştır. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 16-82-2., 22.12.1930.

1151 Can, “Memleketimiz Balıkçılığında Yapılan İlmî Araştırmalar -1”, s.36.; Dr. Kemal Bayrakçı, 1928 yılında Marmara Balıkçılık Mektebini kurmuş; mektep müdürlüğündeki başarısı üzerine Kültür Bakanlığı tarafından Almanya’nın Hamburg Üniversitesi Fen Fakültesinde deniz bilimleri ve balıkçılık alanında eğitim almaya gönderilmiştir. 1935 yılında doktorasını tamamlayan Bayrakçı, üniversite eğitiminin bitmesinin ardından Almanya, Danimarka ve diğer balıkçılık ülkelerinde çalışmış ve bu alanda öncü bir bilim insanı haline gelmiştir. Bk. “Balıkçılık Mütahassısı Bir Türk”, **Ulus**, 30 Mart 1937, s.2.

1152 Zeki Can, “Memleketimiz Balıkçılığında Yapılan İlmî Araştırmalar -2”, **Av ve Deniz**, S 13, 8Şubat 1947), ss.34-35.; Akşar, agm., s.95.

1153 1930 yılında Estonya’nın Ankara Başkonsolosu ve su ürünleri uzmanı M. Veberman ile 3 yıllığına sözleşme imzalanmış ve 1933 yılına kadar Marmara Balıkçılık Mektebinde görevlendirilmesi kararlaştırılmıştı. Ancak Veberman Türkiye’ye geldikten kısa bir süre sonra İktisat Vekâletinin izlemiş olduğu çalışma sistemi ve şartlarıyla ilgili birtakım sorunlar yaşamıştır. Daha sonra Veberman, İktisat Vekâleti tarafından verilen emir ve talimat çerçevesinde hareket etmediği gerekçesiyle 1932 yılı nisan ayında görevden alınmıştır. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 14-52-17-2, Dosya Ek: 10, 29.06.1948.; **Ekonomi Bakanlığının Parti Ekonomik Programına Göre Yaptığı İşler Hakkında Rapor**, T.C. Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, Seri: 2, S 1, Ankara 1935, s.95.; “Balıkçılık Mütahassısının İşine Nihayet Verildi”, **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1932, s.3.; İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasının 1931 yılı kongresinde de Veberman kastedilerek kendisinden beklenen faydanın elde edilemediği vurgulanmıştı. Bk. “Balıkçılığımızın İnkişafı Tedbirleri Hakkında Rapor”, **1931 Oda Kongresi Kararları**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1931, s.4.; Bk. Va-Nü, “Bir Mütahassısı İşten El Çektirilmesi”, **Akşam**, 8 Nisan 1932, s.3.; “Balıkçılık İşleri”, **Vakit**, 6 Nisan 1932, s.6.

1154 Mehmet Ali Nasfet, “Balıkçılığımızın İnkişafı Nasıl Olmalıdır?”, **T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, No: 8, C 47, (Ağustos 1930), s.470.; Bk. “Balıkçılık Mektebi İçin Bir Mütahassısı”, **Akşam**, 5 Haziran 1930, s.1.; “Fenni Balıkçılık İçin Mütahassısı”, **Hakimiyeti Millîye**, 25 Haziran 1930, s.3.

1155 Aslan Tufan Yazman, “Balıkçılığımızın İnkişafına Doğru”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, C 5, S 110, (17 Temmuz 1944), ss.1, 19.; “Balıkçılığımız İslah Edilecek: Balıkçılık Mütahassısı Tetkikata Başladı”, **Akşam**, 2 Temmuz 1930, ss.1-2.

1156 Can, “Memleketimiz Balıkçılığında Yapılan İlmî Araştırmalar -2”, s.34.; Akşar, agm., s.95.

Tablo –96

Marmara Balıkçılık Mektebi Eğitim-Öğretim Programı¹¹⁵⁷

Sınıflar	Teorik ve Uygulamalı Ders Programı
1. Sınıf	Atölye ve basit inşaat işleri öğrenilecek, doğramacılık, demircilik, kayık tamiri, motor bakımı gibi denizcilik için lazım gelen dersler teorik ve uygulamalı olarak gösterilecekti.
2. Sınıf	Yılın çeşitli dönemlerinde muhtelif av malzemeleriyle denize çıkılarak avcılık yapıma usulleri öğretilecek ve Türkiye'nin balıkçılık bakımından en önemli alanları gösterilecekti.
3. Sınıf	Öğrenciler 3. sınıfta, 2. sınıf öğrencilerinin avlayarak tuttıkları balıkları buzlama, tuzlama, konserve yapımı, prezerve yapma ve diğer şekillerde işlemek suretiyle okul imalathanesinde uygulamalı olarak çalışacaklardı.
4. Sınıf	Okulun son sınıfı olan 4. sınıfta gerek taze ve gerekse işlenmiş balıklarla diğer su ürünlerinin alışı ve satışı usulleri ve piyasa ekonomisiyle ilgili meşgul olacaklardı.

Tablo –96'daki teorik ve uygulamalı ders programıyla donanım kazanan öğrenciler satılan balıklarla elde ettikleri kazançlarla kendilerine sermaye oluşturacak, toplanan meblağ bankaya yatırılarak her sınıf için bir hesap açılacaktı. Daha sonra bu sınıflardan mezun olan öğrenciler, okulu bitirdikleri dönemde bankada biriktirmiş oldukları sermayelerini bağlı buldukları bölgede öğrendiklerini tatbik edebilmek için maddi imkâna fiilen kavuşmuş olacaklardı. Ayrıca bu gayeyi temin edebilmek için mektep büyük bir kooperatif merkezi olacak ve birinci yıldan itibaren öğrenciler bütün eğitim-öğretim dönemlerinde kendi kooperatiflerini idare edeceklerdi¹¹⁵⁸.

Ayrıca okul bahçesinde Estonyalı uzman Oskar tarafından tütsücülüğe başlanmış, bu doğrultuda bahçede iç duvarları 100 x 200 cm. ebatlarında, yan duvarları tuğla, ön kısmı da kalın gürgen ağacından olmak üzere bir sıcak tütsü ocağı inşa edilmiştir. Bahsi geçen ocakta öğrencilere çeşitli balıkların tütsülenme imkânları ve şekilleri uygulamalı olarak gösterilmiştir. Ancak mektepteki ilmi ve fennî araştırmalar 1931 yılı Haziran ayında sona ermiş, bu tarihten sonra kapatılan okul müdürü Dr. Kemal Bayrakçı da Avrupa'ya eğitim almaya gönderilmiştir. 1931 yılı Haziran ayı sonrasında okula vekâleten Ali Ülgezen müdür vekili olarak tayin edilmiş ancak okulun kapatılmasıyla uzmanların işine son verilmiştir. Öğrencilerin her biri dağıtılmış ve büyük bir çoğunluğu da memleketlerine gönderilmiştir. Bununla birlikte geriye kalan 15 öğrenci de aynı tarihlerde İstanbul-Baltalimanı'nda açılan okula nakledilmiştir. Böylece Marmara Balıkçılık Mektebi yaklaşık olarak 2, 2.5 yıllık bir eğitim-öğretim süresi neticesinde tarihin tozlu sayfalarına karışmıştır¹¹⁵⁹.

Marmara Balıkçılık Mektebi, kuruluşundan çok kısa bir süre sonra 1931 yılında, ilk öğrencilerini dahi mezun edemeden ve yaptığı çalışmalarla kendini ispatlayamadan İstanbul Baltalimanı'nda kurulan Balıkçılık Enstitüsü ile birleştirilerek, Marmara Adası'ndaki binası kapatılmıştır¹¹⁶⁰. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olmanın balıkçılık açısından önemini erken kavramış, bu alanda önemli bir eğitim kurumunun açılmasını sağlamış ancak okulun meyvelerini toplamasına izin ver-

1157 Bayrakçı, "Balıkçılık Hareketleri ve Tesirleri: Marmara Balıkçılık Mektebi -2", s.12.

1158 Bayrakçı, "Balıkçılık Hareketleri ve Tesirleri: Marmara Balıkçılık Mektebi -2", s.12.

1159 Zeki Can, "Memleketimiz Balıkçılığında Yapılan İlmî Araştırmalar -3", **Av ve Deniz**, S 14, (Şubat 1947), ss.40-41.

1160 M. Veberman, "Türkiye Balıkçılık Mektebi Baltalimanı'nda Açılıyor", **Hakimiyeti Millîye**, 25 Eylül 1930.; "Balıkçılık Mektebi Marmara'dan İstanbul'a Nakledilecek", **Akşam**, 28 Temmuz 1930, s.3.

meden kapatarak, ortaöğretim düzeyindeki balıkçılık eğitimini sekteye uğratmıştır¹¹⁶¹. Görüldüğü üzere 1920’li yılların ortalarından itibaren su ürünlerine yönelik geliştirilen ilk atılımlar ve eğitimsel gelişmeler, 1930’lu yılların ilk başlarında da devam etmiş ancak balıkçılık alanındaki teşkilatlanma ve eğitim faaliyetleri süreklilik arz etmemiş, Türk balıkçılığına kalıcı çözümler üretememiştir.

2.2. Selimiye Hayvan Sağlık Memurları Mektebi

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren salgın hayvan hastalıklarıyla mücadele ve koruma önlemlerinde ulusal ve uluslararası düzeyde yoğun ve çok yönlü çalışmalar yürütülmüştür. 1923–1930 arasındaki hükûmetler henüz Türk İstiklal Savaşı’nın ilk yıllarından itibaren bir yandan ülke hayvancılığında büyük telefata sebep olan bulaşıcı hayvan ve salgın hastalıklarla mücadele ederken, diğer yandan da ülke hayvancılığını geliştirmek için çeşitli ıslah–çoğaltma çalışmaları yürütmüş ve ülkenin ihtiyacı olan nitelikli insan gücünü yetiştirmeye yönelik adımlar atılmıştır. Ülkenin hayvancılık alanında nitelikli insan gücünü yetiştirmeye yönelik çalışmalar kapsamında atılan en önemli adımlardan birisi de Selimiye–Sağlık Memurları Okulu ve Hayvan Hastanesi’dir.

Eğitim–öğretim serüvenine 1910 yılında Askerî Baytar Mektebi olarak başlayıp 1920 yılında Baytar Mekteb-i Alisi, 1928’de Yüksek Baytar Mektebi, 1933 yılında da Selimiye Hayvan Sağlık Memurları Mektebi adını alarak faaliyetlerini sürdürmeye çalışan kurum, 1972 yılında İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi olarak faaliyet göstermiştir. Bu süre zarfında doğrudan Ziraat Vekâletine bağlı olarak faaliyet gösteren okul, günümüzde Selimiye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olarak çalışmalar yapmaktadır. Hayvan sağlığı hizmetlerinde yaklaşık bir asırdan beri eğitim–öğretim faaliyetlerini sürdüren okul, binlerce kalifiyeli personelin yetiştiği güzide eğitim kurumlarının başında gelmiştir. Nitekim, bünyesindeki hayvan hastanesiyle birlikte İstanbul genelindeki hayvan sahiplerine önemli hizmetlerde bulunan okul, Üsküdar bölgesinin resmî nitelikteki ilk hayvan hastanesi olma özelliğini göstermektedir. Selimiye’de kurulan mektep, konum olarak Haydarpaşa’nın kuzey doğusunda, İ.Ü. Tıp Fakültesi ile Selimiye Kışlası arasında yer almaktadır ve okulun denize uzaklığı yaklaşık 1.5 kilometredir¹¹⁶².

1920 yılına gelindiğinde Sultanahmet’te bulunan Mülkiye–Sivil Baytar Mektebi binasında yangın çıkması üzerine okul binası kullanılamayacak duruma gelmiştir. Bunun üzerine okul öğrencileri yangından sonra geçici olarak Sanayi Mektebinde barındırılıp mağduriyet yaşamamaları için sınavları burada yapılmıştır. Ancak yeni eğitim–öğretim döneminde çalışmaların nerede ve nasıl yapılacağı belli değildi. Bu nedenle Sivil ve Askerî Baytar Mekteplerinin öğretmenleri karşılıklı görüşerek, uzlaşmış ve aynı yıl iki mektebin birleştirilmesine karar verilmiştir. Bu karar sonucunda 1920 yılının Eylül ayında birleştirilen iki mektep, Baytar Mekteb-i Alisi adıyla eğitim–öğretim faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır¹¹⁶³.

Sivil ve Askerî Baytar Mektepleri birleştikten sonra her iki gurubu oluşturan birimler Baytar Mekteb-i Alisine bağlı olmak üzere çalışmalarına başlamıştır. 1921 yılında okuldaki derslerin uygulamalı olarak gösterilebilmesi için Askerî Baytar Tatbikat Mektebi adıyla küçük çaplı bir mektep ve uygulama hastanesi kurulmuştur. Mektep, Selimiye’deki Baytar Mekteb-i Alisine yakın bir mesafede düzenlenmiştir. Mektebin kuruluş amacı, öncelikle Baytar Mekteb-i Alisinde eğitim gören askerî talebelerin barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasıydı. Ayrıca Baytar Mekteb-i Alisinden mezun olan askerî baytarların bir yıl süresince, bu mektepte bir taraftan ordu talimiyle ilgili deneyimlerini artırırken; diğer taraftan hayvan

1161 “Balıkçılık Mektebi İçin”, **Hakimiyeti Millîye**, 16 Teşrinievvel 1930, s.2.; “Balıkçılık Mektebi”, **Vakit**, 28 Temmuz 1930, s.5.

1162 Muzaffer Bekman, **Veteriner Tarihi**, Ankara Basım ve Cildevi, Ankara 1940, s.132.; Bk.: Naciye Turgut Cebeci, “Ülkemizdeki Veterinerlik Eğitimi ve Selimiye Veteriner Sağlık Meslek Lisesi Hayvan Hastanesi”, **VIII. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu**, C I, (Ed.: Coşkun Yılmaz, Cengiz Tomar, Uğur Demir), Bildiriler, 21-23 Kasım 2014, ss.473-474.

1163 Bekman, **Veteriner Tarihi**, ss.149-150.

hastanesinde ve bakteriyoloji, kimya laboratuvarlarında uygulama çalışmalarına katılmaları amaçlanmıştı. Oysa Askerî Tatbikat Mektebinin fizikî koşulları oldukça yetersiz durumdaydı ve uygulama çalışmaları sınırlı yapılabiliyordu. Bu durum askerî baytarların kısa sürede yetişmelerini güçleştirdiği için, 1928'de Askerî Tatbikat Mektebinin kadrosu, dönemin hükûmetinin desteği ve girişimleriyle genişletilmiş ve sivil veterinerler de askerlik hizmetlerini bu mektepte yapmaya başlamışlardı. Askerî Tatbikat Mektebinin hayvan hastanesinde uygulama çalışmalarına katılan subaylar, çalışmalarını stajyer ve kursiyer sıfatıyla sürdürmüşlerdi. Eğitim-öğretim yılı süresince tedavi için getirilen hasta hayvanların muayene ve hastalıklarının teşhisinde; gerek klinik işlemleri, gerekse laboratuvar yöntemleri; birbirleriyle ilişkilendirilerek eğitim alan genç subaylara aktarılmıştır. Ayrıca birçok hayvan üzerindeki denemeler ve uygulama çalışmaları, laboratuvar araçlarından hangi durumlarda yararlanılabileceği ve bu desteğin teşhis bakımından önemi, kanıtlarıyla birlikte açıklanarak öğrencilere bizzat tatbik ettirilmiştir¹¹⁶⁴.

Okulun hayvanhastanesi, bölge halkından yoğun görmüştür. Nitekim Muzaffer Bekman, Yüksek Baytar Mektebinde eğitim ve öğretim yapıldığı dönemde Üsküdar, Kadıköy, Selimiye, Bağlarbaşı semtlerinde yaşayan halkın, hayvanlarını bu mektebin hastanesine getirip tedavi ettirdiklerini belirtmiştir¹¹⁶⁵. Bununla birlikte hayvan hastalıklarıyla ilgili çalışmalarda ilerleme kaydeden Yüksek Baytar Mektebi, 1930'da hayvan sağlık memurlarının yetiştirilmesi için de önemli bir adım atmıştır. Erzincan Sıhhiye Memur Mektebinden 1928 ve 1929'da mezun olan öğrencilerin Yüksek Baytar Mektebinde yetiştirilmeleri uygun görülmüştür. Erzincan Sıhhiye Memur Mektebinde, sığır vebası belirtilerinden aşı hazırlamaya kadar pek çok konuda uygulama yapmayı öğrenmiş olan ve başarılarıyla dikkat çeken bu öğrenciler için 1930'da Küçük Sıhhiye-i Hayvaniye Memur Mektebi adı altında bir sınıf açılmıştır. Öğrenciler, Yüksek Baytar Mektebi öğretmenleri tarafından ve bu mektepteki derslerin pek çoğunu görerek yetiştirilmişlerdi¹¹⁶⁶.

1933 yılına kadar varlığını sürdüren Yüksek Baytar Mektebi, aynı yıl içerisinde Ankara-Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesi açıldığı için alınan bir kararla mektep Ankara'ya nakledilmiş ve eğitim kadrosunun büyük bölümü de Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesine geçmiştir. Bu kadroya girmeyen öğretim üyeleri İstanbul'da kalmış ve yeni bir kadro ile eğitim süresi iki yıl olan Selimiye Hayvan Sağlık Memurları Mektebikurulmuştur¹¹⁶⁷. Müdürlük görevine, Anatomi Uzmanı Veteriner Hekim Ahmet Hamdi Esgün getirilmiştir. Bununla beraber Yüksek Baytar Mektebi binası bütün müstemilatıyla birlikte bu mektebe devredilmiştir. Bundan sonra da hayvan hastanesi faaliyetleri Hayvan Sağlık Memurları Mektebine bağlı olarak sürdürülmüştür. 1937 yılına gelindiğinde hayvanların tırnak sağlığının korunması amacıyla Nalbant Mektepleri ve nalbantlıkla ilgili 3277 sayı ve 8 Aralık 1937 tarihli "Nalbant Mektepleri ve Nalbantlık Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Dokuz maddeden oluşan kanun, nalbant okullarının açılmasını, nalbantlık yapılabilmesi için bu okulların bitirilmiş olmasını veya kurs görmüş olması kurs almayanların bu sanatı uygulamalarının engellenmesi, nal ve mih yapacak yerlerin denetim ve kontrol altında olması ile üretilenlerin teknik şartnameye uygun olması gerektiğini kapsamaktadır. Ayrıca bu hükümlere aykırı hareket edenlere verilecek ceza ile Kanun'un yürütülmesinden Adliye, Millî Müdafaa, Dahiliye ve Ziraat Vekillerinin sorumlu olduğu belirtilmiştir¹¹⁶⁸.

1164 Bekman, **Veteriner Tarihi**, s.163.; Cebeci, agm., ss.482-483.

1165 Muzaffer Bekman, **Veteriner Tali Mektepleri: Hayvan Sağlık Memurları Okulu**, İstanbul 1950, s.131.

1166 Cebeci, agm., ss.485-486.

1167 Nihal Erk, **Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi**, Ankara 1970, ss.28-29.

1168 **T.C. Başvekalet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü**, "Nalbant Mektepleri ve Nalbantlık Hakkında Kanun", Ankara 1937, ss.1-2.

İlgili yasal düzenlemeyi izleyen günlerde 3 Temmuz 1939 tarihinde “Nalbant Mektepleri ve Nalbantlık Sanatı” hakkında 48 maddeden oluşan bir yönetmelik 28 Temmuz 1939 tarih ve 4270 sayılı Resmî Gazete’de 11394 kararname numarası ile yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bunlara ilave olarak 6 Aralık 1939 tarihinde “Nalbant Okulları ve Nalbantlık Sanatı Hakkında Talimatname” yayımlanmıştır. Bu yasal düzenlemelerle nalbantlık mesleğini yapacak Türk vatandaşlarının bilimsel şartlarda açılacak kurslarda ve okullarda devletin sağladığı imkânlarla eğitim-öğretim verilmesi amaçlanmıştır¹¹⁶⁹. Böylece 1939 yılından itibaren Selimiye Hayvan Sağlık Memurları Mektebine bağlı olmak ve aynı müdür tarafından idare edilmek suretiyle, sivil bir Nalbant Mektebi hizmete girmiştir. Mektepte eğitim-öğretim işlerini yürüten öğretmenlerin yanı sıra nalbantlık mesleğini uygulamalı olarak gösterecek iki nalbant görevlendirilmiştir¹¹⁷⁰.

Nalbantlık mesleği ile ilgili yayımlarla nalbant mensuplarına yönelik yaygın eğitim faaliyetleri de yürütülmüştür. Bu kapsamda Ziraat Vekâleti tarafından “Ameli Nalbantlık ve Ayak Hastalıkları” isimli eser Rusçadan çevrilerek; Nalbant kursiyerlerine, hayvan sağlık memurlarına, öğrencilere, nalbantlara, sevislere ve haralarda çalışan atçılıkla alakadar olanlara binicilik okullarına mahsus uygulamalı bir nalbantlık atlası olarak yayımlanmıştır. Bahsi geçen bu eser 1937 yılında Moskova’da yayımlanmıştır. Eserin yazarı F.K. Borisoviç’tir. Eser, Atatürk Dönemi Ziraat Vekili olan Reşat Muhlis Erkmen’e Moskova ziyaretleri sırasında hediye edilmiş ve Olgert Pamir’e tercüme ettirilmiştir. Tercüme edilen bu eser, Selimiye Hayvan Sağlık Memurları ve Nalbantlık Mektebi öğretmenlerinden Albay Ali Yüksel tarafından tetkik edilmiş ve kurslardaki öğrencilere okutulmuştur¹¹⁷¹.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren Nalbant Mektebinde “Nalbant Gedikli Küçük Zabıt Kursu” adıyla hayvan sağlığı eğitim-öğretimine ve nal teknisyen astsubayları yetiştirilmesine gayret gösterilmiştir. Ardından veteriner teknisyen astsubay nal tekniği kursları açılmış, bu kursların hemen hemen her yıl düzenli olarak yapılmasına gayret gösterilmiştir. Kurslar, 1953 yılından itibaren “Hayvan Sağlık ve Nal Teknisyen Astsubay Okulu” adını almıştır. Okul’a önce ilkokul mezunları, daha sonra da ortaokul mezunları alınmaya başlanmıştır. Öğrenciler, önce 3 ay süreyle atlı birliklerde, ardından da kolordu hayvan hastanelerinde 10 ay süreyle uygulamalı eğitim görmüş, daha sonra da Selimiye Hayvan Sağlık Memurları Okulu Tatbikat Hastanesi’nde 10 aylık teorik eğitim verilerek dönem sonlarında yapılan sınavlarda başarılı olanlar mezun edilmiştir¹¹⁷². Okulda birinci yıl anatomi, genel cerrahi, dış hastalıklar, fizyoloji ve iç hastalıklar, ayak hastalıkları ve nal tekniği, veteriner görevleri, hayvan sağlığını koruma, tarih, coğrafya, binicilik, piyadecilik, atış, harp silahları ve vasıtaları, topografya, ordu bilgisi, iç hizmet ve askeri ceza, tahkimat gizlenme ve tahrip, Türkçe. İkinci yıl ise anatomi, dış hastalıklar, iç hastalıklar, ayak hastalıkları, patoloji, salgın hastalıklar, kimya, zootekni, veteriner görevleri, veteriner tabiyesi, suni tohumlama bilgisi, Türkçe, tarih, coğrafya iç hizmet, tabya, balistik, topografya, ordu bilgisi, binicilik dersleri verilmiştir¹¹⁷³.

Selimiye Hayvan Sağlık Memurları ve Nalbantlık Mektebinde eğitim-öğretim süresi 2 yıldır. Yatılı bölge okulu olan kurum, parasız eğitim-öğretim vermektedir ve ortaokul mezunlarını almaktadır. Okula başvuru şartları olarak öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve orta mektebi bitirmiş olmasının yanı sıra 18 yaşından küçük ve 25 yaşından büyük olmaması, 20 yaş üstünde olanların askerliklerini yapmış, herhangi bir sabıkası olmaması ve sağlık durumunun iyi olması kesin hükümlere bağlanmıştır. Ayrıca başvuru yapacak öğrencilerin at üstünde ve gerektiğinde yaya olarak ülkenin dört bir tarafında hayvan sağ-

1169 T.C. Başvekalet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, “Nalbant Mektepleri ve Nalbantlık Sanatı Hakkında Nizamname” Ankara 1939, ss.1-16.

1170 Cebeci, agm., s.486.

1171 Ameli Nalbantlık ve Ayak Hastalıkları, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, İstanbul 1944, ss.29-38.

1172 Ferruh Dinçer, “Türkiye’de Askeri Veteriner Hekimlik Tarihi Üzerine Araştırmalar”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 26, S 3-4, (Ankara 1979), ss.1-13.

1173 Dinçer, “Askeri Veteriner Hekimlik”, s.315.; Recep Aslan, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Veteriner Hekimlik Eğitimi: Bir Mektup Analizi”, **Kocatepe Veterinary Journal**, C 9, S 4, (Afyonkarahisar 2016), s.336.

lık memurluğu görevini yerine getirebileceğine dair tam teşekküllü bir sağlık raporu göstermesi gerekliydi. Bu noktada öğretim almayı kabul eden öğrencilerde her bir yıl için 600 lira hesabıyla iki yıl için 1200 lira tazminat taahhütname alınacak ve noter tarafından onaylanacaktı. Bununla birlikte aday öğrencilerin kayıt işlemleri her yılın Temmuz–Eylül ayları arasında yapılacağı belirtilmiş ve ulusal gazetelere alımlarla ilgili ilanlar verilerek duyurular yapılmıştır¹¹⁷⁴.

Nalbantlık eğitimi kapsamında 1932 yılından 1963 yılına kadar “hayvan sağlık teknisyen astsubayı” ve “nal teknisyen astsubayı” olmak üzere 28 dönemde toplam 386 öğrenci yetiştirilmiştir. Türkiye’de 1960’lı yıllara değin kırsal kesimdeki en itibarlı mesleklerden biri olan nalbantlık, teknolojinin gelişmesiyle birlikte eski önemini kaybettiği için bu askeri okulun da 1963 yılında kapatılmasına karar verilmiştir¹¹⁷⁵. Selimiye Hayvan Sağlık Memurları Mektebi bünyesindeki hayvan kliniği çevreye daha fazla hizmet vermek için yeni bir görev üstlenmiştir. 22 Ocak 1949’da Ziraat Vekâletinin oluruyla, kliniğin okul elemanları ve okul yönetimince idare edilmesi şartıyla, bölgenin hayvan hastanesi haline getirilmesi uygun görülmüş ve faaliyetlerine bu şekilde devam etmiştir. Selimiye Bölge Hayvan Hastanesi’nde, Tıp Doktoru ve Veteriner Hekim Saip Ali Toygarlı, Dahiliye Müttehassısı Profesör Veteriner Zühtü Sevgen gibi uzmanlar bulunmaktaydı. Bölge Hastanesi, adı geçen uzmanların başarılarıyla, her geçen gün kendisini çevreye daha fazla tanıtmıştır. İstanbul Üniversitesi ile Ziraat Vekâleti arasında yapılan bir protokol gereğince 04.07.1972’den itibaren geçici olarak 10 yıl süreyle, Selimiye Hayvan Sağlık Memurları Mektebi, İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesine tahsis edilmiştir. 1972–1973 öğretim yılında Hayvan Sağlık Memurları Mektebinin bir kısmı ile Brucella Mücadele Merkezinin yarısında, eğitim–öğretime başlanmıştır. Yıllar geçtikçe fakülte daha fazla hizmet birimine ihtiyaç duymuş ve bunun sonucunda Hayvan Sağlık Memurları Mektebi 1978’de kapatılmıştır¹¹⁷⁶.

1174 Hikmet Feridun Es, “Mektepli Nalbantlar Nasıl Çalışıyorlar, Neler Anlatıyorlar”, **Akşam**, 14 Kanunusani 1939, s.8.; **Ulus**, 27.07.1941, s.8.; “Hayvan Sağlık Memurları ve Nalbant Mektebi Müdürlüğünden”, **Akşam**, 6 Ağustos 1944, s.4.

1175 Dinçer, “Askeri Veteriner Hekimlik”, s.317.; Bk.: Fahri Kılıç, “Büyük Taarruz Öncesi Açılan Nalbant Mektebi”, ss.913-915.; Şule Osmanağaoğlu, “Cumhuriyet Döneminde Nalbant Okulları, Kursları ve Nalbantlık”, **II. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Meslek Etik Sempozyumu**, Konya 2008, ss.151-155.

1176 Cebeci, agm., ss.487-489.

Fotoğraf –51

Ziraat Vekâleti Selimiye–Hayvan Sağlık Memurları Mektebi öğrencilerine verilen mezuniyet diploması.

Kaynak: Halûk Perk, Burcu Özdemir, “Halûk Perk Müzesi Koleksiyonu Veteriner Hekimliği Diplomalari”, **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, (Ed.: Gülten Dinç), Sayı: 22, İstanbul 2016, s. 28.; **Akşam**, 14 Kanunusani 1939.

Tablo –97

Selimiye Hayvan Sağlık Memurları ve Nalbant Mektebi Öğrenci-Öğretmen Mevcudu, Mezun Sayısı ve Cinsiyet Esaslı Dağılımı¹¹⁷⁷

Dönem	Öğrenci		Öğretmen	Mezun Sayısı
	E	K	E/K	E/K
1930-1931	40	6	2	11
1931-1932	64	11	2	33
1932-1933	31	3	13	4
1933-1934	20	2	4	22
1934-1935	26	4	5	30
1935-1936	20	-	4	20
1936-1937	32	-	7	32
1937-1938	17	-	8	17
1938-1939	25	-	8	25
1939-1940	31	-	13	31
1940-1941	56	-	6	56
1941-1942	50	-	9	50
1942-1943	43	-	7	25
1943-1944	40	-	8	40
1944-1945	51	-	9	6
1945-1946	51	-	8	25
1946-1947	60	-	10	22
1947-1948	61	-	10	49

1177 BİUM 1923-1932 Maarif İstatistikleri, s.61.; BİUM 1932-1933 Maarif İstatistiği, s.229.; BİUM 1933-1934 Maarif İstatistiği, ss.430-431, 440.; BİGD 1934-1935 Kültür İstatistiği, ss.362-363, 373.; BİGD 1935-1936 Kültür İstatistiği, ss.250, 256.; BİGD 1936-1937 Kültür İstatistiği, ss.253, 260.; BİUD 1937-1938 Maarif İstatistiği, ss.273, 281.; BİUM 1938-1939 Maarif İstatistikleri, ss.410, 423.; BİUM 1939-1940 Maarif İstatistikleri, ss.414-415, 429.; BİUM 1940-1941 Maarif İstatistikleri, ss.430-431, 448.; BİUM 1941-1942 Maarif İstatistikleri, ss.444-445, 461.; BİUM 1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri, ss.460-461, 477.; BİUM 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.IX, 66-67.; BİUM 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.65, 92.; BİUM 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.80-81, 105.; BİGD 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.80-81, 103.; BİUM 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.110-111, 135.; BİUM 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.136-137, 163.; BİUM 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.158-159, 179.; BİUM 1950-1951 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.112, 146, 223.; BİUM 1951-1952 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.108, 129, 226.; BİUM 1952-1953 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.110, 133, 245.; BİUM 1953-1960 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.VII, 413.; BİUM 1960-1961 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.203, 267, 314.; BİUM 1961-1965 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.5, 242.; BİUM 1965-1967 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.5.; BİUM 1967-1973 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, s.78.; ss.81, 138.

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

1948-1949	74	-	11	33
1949-1950	93	-	8	-
1950-1951	102	-	10	51
1951-1952	99	-	11	48
1952-1953	100	-	11	44
1953-1954	98	-	11	49
1954-1955	100	-	11	46
1955-1956	96	-	9	47
1956-1957	60	-	10	31
1957-1958	47	-	10	29
1958-1959	42	-	10	18
1959-1960	51	-	10	22
1960-1961	60	-	9	27
1961-1962	58	-	12	28
1962-1963	58	-	11	28
1963-1964	112	-	12	30
1964-1965	178	-	13	70
1965-1966	179	-	18	101
1966-1967	196	-	31	55
1967-1968	180	-	18	56

Tablo -97'deki verilere göre Selimiye Hayvan Sağlık Memurları ve Nalbant Mektebi 1930-1968 yılları arasında kapsayan 38 yıllık süreçte 1311 kalifiyeli teknik eleman yetiştirmiştir. Bu doğrultuda mektep ülkenin veterinerlik hizmetleri, hayvan sağlığı gibi alanlarında büyük bir ihtiyacın giderilmesinde ve nitelikli insan gücünün karşılanmasında büyük pay sahibi olmuştur. Bu süre zarfında eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren okul, İstanbul'un tarihi ve güzel semti Üsküdar'daki tarihi bir eğitim kurumu olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Ayrıca okul bünyesinde faaliyet gösteren Nalbant Mektebi, 1950 yılına kadar 25 nalbant kursu açarak 415 kursiyere nalbant ehliyetnamesi vermiştir.

3. Yüksek Dereceli Hayvancılık Mektepleri–Fakülteleri

3.1. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi

1946 yılında Ankara Üniversitesinin kurulmasıyla birlikte Ankara’da mevcut yüksek mekteplerin bir kısmı bu üniversitenin fakülteleri haline geldiler. Bu fakültelerden birisi de Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde faaliyet gösteren Veteriner Fakültesiydi. 1948 yılına kadar Ankara–Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde faaliyetlerini sürdüren Ziraat, Veteriner ve Orman Fakülteleri birbirinden bu tarihte ayrılıyorlardı. Buna göre 30.06.1948 gün ve 5234 sayılı Kanun’a dayanılarak Veteriner Fakültesiyle birlikte içine Tabii İlimler ve Ziraat Sanatları Fakültelerini de almak üzere Ziraat Fakültesi Ankara Üniversitesine, Orman Fakültesi ise İstanbul Üniversitesine katılıyorlardı¹¹⁷⁸. Bu suretle 1933 yılından itibaren Ankara–Yüksek Ziraat Enstitüsünün bir fakültesi olarak eğitim–öğretim ve araştırma faaliyetlerini sürdüren Veteriner Fakültesi, zorlu mücadeleli çalışmalardan sonra çıkarılan bu kanunla Ankara Üniversitesinin bir fakültesi haline gelmiş oluyordu. Aynı kanun, fakülteye gerek öğretim üyeleri ve yardımcıları kadroları bakımından gerekse bilimsel araştırmalar bakımından her türlü imkân sağlıyordu. Bu doğrultuda 1946 yılından itibaren Fakültenin dekanı olarak görev yapan Prof. Selahattin Nejat Yalkı ve diğer profesörlerin bu Kanun’un çıkmasında büyük hizmetleri olmuştur. 1948’de Ankara Üniversitesine katılınca fakülteye dekan olarak yeniden Prof. Selahattin Nejat Yalkı seçildi¹¹⁷⁹.

1948 yılında Veteriner Fakültesi işleyiş düzeni olarak Anatomi, Histoloji ve Embriyoloji, Fizyoloji, Sağlık Koruma, Bakteriyoloji ve Besin Kontrolü, Patoloji, Parazitoloji, Zootečni, İç Hatalıkları, Şirurji, Farmakoloji gibi 8 enstitü bünyesinde faaliyetlerini yürütmüştür. Aynı yıl içerisinde Ankara Üniversitesinin bir fakültesi haline gelen Veteriner Fakültesi öğretim üyesi ve yardımcılarınının 4’ü Ordinaryüs Profesör, 13’ü profesör, 3’ü doçent ve 14’ü de asistan olmak üzere toplamda 34 akademik personeli bulunmaktaydı. Ancak Fakülte Ankara Üniversitesi bünyesine geçtikten sonra 1952 yılında eğitim–öğretim programları ve işleyiş düzeni olarak yeniden yapılandırılmıştır. Fakültede eğitim–öğretim süresi 5 yıldır. Buna göre Fakülte bünyesinde 51 öğretim üyesi yer almış, enstitüler yerine yeni kürsüler oluşturulmuş ve 18 kürsü olmak üzere programlanmıştır. Buna göre, kürsülerin isimleri ve öğretim üyeleri Tablo –98’de yer aldığı gibidir¹¹⁸⁰:

1178 Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.593-595, 610.; A. Nevzat Tüzdil, **Türkiye Veteriner Hekimliği Tarihi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1955, s.29.; Bk.: Hirsch, **age.**, C 2, ss.677-683, 712-730.; Dölen, **Türkiye Üniversite Tarihi**, ss.47-76.; “Fakültemizde Veteriner Hekimliğinin 143. Yılı Kutlandı”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 32, S 3, (Ankara 1985), s.531.

1179 Nihal Erk, “Veteriner Fakültesinin Ankara Üniversitesine Katılış Tarihi ve Son İki Yıllık Öğretim Durumu”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 8, S 2, (Ankara 1961), s.167.

1180 Tüzdil, **age.**, ss.30-31.; Erk, **agm.**, ss.167-169.

Tablo –98

Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Bölümleri ve Öğretim Üyeleri

Bölümler/Kürsüler	
Anatomi Kürsüsü	Prof. Dr. Sabri Doğuer, Asistan Mustafa Gültekin, Asistan Emin Celep.
Histoloji ve Embriyoloji Kürsüsü	Prof. Dr. Şemsi Kural, Doç. Dr. Zihni Erençin, Asistan Osman Hassa.
Fizyoloji Kürsüsü	Prof. Dr. Macit Erkol, Doç. Dr. Ahmet Noyan.
Biyokimya Kürsüsü	Prof. Dr. Bedii Toktay, Asistan Kamuran Ertürk, Asistan Ethem Ersoy.
Umumi ve Tecrübi Patoloji Kürsüsü	Prof. Dr. Enver Sengir, Asistan Satı Baran.
Patoloji Anatomi, Histopatoloji ve Otopsi Kürsüsü	Ord. Prof. Dr. Şevki Akçay, Doç. Dr. Mahir Pamukçu, Asistan Hüseyin K. Urman, Asistan Mehmet Alibaşoğlu.
Bakteriyoloji ve Salgınlar Kürsüsü	Ord. Prof. Dr. Süreyya Tahsin Aygün, Doç. Dr. Hasan Başkaya, Doç. Dr. Ömer Ertürk, Asistan Muzaffer Beşe.
Besin Kontrolü ve Hijyen Kürsüsü	Prof. Dr. Latif Berkmen, Asistan Mehmet Karasoy, Asistan Nahide Karamızrak.
Parazitoloji ve Helmintoloji Kürsüsü	Prof. Dr. Hasan Şükrü Oytun, Asistan Nevzat Güralp, Asistan Nermin Tolgay.
Protozooloji, Tıbbi Arthropodoloji ve Paraziter Hast. Savaş Kürsüsü	Prof. Dr. Nevzat Tüzdil, Doç. Dr. Mihri Mimioğlu.
Birinci Şırurji Kliniği ve Kürsüsü	Ord. Prof. Dr. Salih Zeki Berker, Prof. Dr. Burhanettin Öktem, Asistan Selim Tolkun, Asistan Hayri Anteplioglu.
	Prof. Dr. Tefik Başer, Prof. Dr. Sıtkı Artun, Asistan Mustafa Temizer
Doğum Bilgisi ve Jinekoloji Kürsüsü	Prof. Dr. Burhatten Öktem (vekaleten), Doç. Dr. Hüseyin Erk
Farmakoloji ve Toksikoloji Kürsüsü	Prof. Dr. Nurettin Öktem, Doç. Dr. Şahin Akman, Asistan Mustafa Güley, Asistan Nazım Özkazanç.
Zootečni Kürsüsü	Prof. Dr. Selahattin Batu, Asistan Emin Arıtürk, Asistan Mehmet Sandıkçioğlu.
Yem Maddeleri ve Hayvan Besleme Bilgisi Kürsüsü	Prof. Dr. Selahattin Batu (vekaleten), Asistan Sabri Dilmen.
Vet. Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü	Prof. Dr. Nevzat Tüzdil (vekaleten), Asistan Nihal Erk.

Tablo –98’e göre Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, 1952 yılı başından itibaren 18 kürsü altında eğitim–öğretim ve araştırma faaliyetlerini sürdürmüştür. Bahsi geçen bu bölümlerde toplamda 51 öğretim üyesi görev yapmıştır. Bunların 4’ü ordinaryüs, 14’ü profesör, 9’u doçent ve 24’ü de asistan kadrosunda faaliyetlerini yürütmüştür.

Tablo –99

Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesinde Okutulan Dersler ve Dönemleri¹¹⁸¹

Dönem	Okutulan Dersler
I.	Zooloji, botanik, kimya, fizik, anatomi, yabancı dil, askerlik.
II.	Zooloji, botanik, kimya, fizik, anatomi, yabancı dil, askerlik.
III.	Anatomi, histoloji, fizyoloji, yabancı dil, askerlik.
IV.	Anatomi, histoloji, fizyoloji, iç şeriri teşhis, dış şeriri teşhis, yabancı dil, askerlik.
V.	Genel mikrobiyoloji, genel patoloji, genel parazitoloji, genel tedavi, genel şirurji, genel salgınlar, farmakoloji, zootekni, klinik-otopsi-farmakoloji tatbikatı, yem bilgisi, alet bilgisi, iç şeriri teşhis, operasyon bilgisi.
VI.	İmmünoloji-seroloji, genel tedavi, genel patoloji, genel şirurji, parazitoloji, protozooloji, farmakoloji, özel tedavi, operasyon bilgisi, zootekni, yem bilgisi. ayak hastalıkları ve nal tekniği, klinik-otopsi-farmasi tatbikatı, yabancı dil, askerlik.
VII.	Özel tedavi, özel şirurji, özel salgınlar, besin kontrolü, doğum bilgisi, özel patoloji, zootekni, kümes hayvanları hastalıkları, operasyon bilgisi, hijyen, helmintoloji, klinik-otopsi-farmasi tatbikatı, ayak hastalıkları ve nal tekniği, yabancı dil, askerlik
VIII.	Özel tedavi, özel patoloji, özel salgınlar, göz hastalıkları, özel şirurji, besin kontrolü, entomoloji, doğum bilgisi, toksikoloji, reçete bilgisi, klinik-otopsi-farmasi tatbikatı, histopatoloji tatbikatı, yem ve çayır muayenesi, ayak hastalıkları-nal tekniği, yabancı dil, askerlik.
IX.	Özel bakteriyoloji, geviş getiren; hayvanların hastalıkları, sütçülük, paraziter hastalıklarla savaş, helmintoloji, adli tıp, tatbiki fizyoloji, veteriner tarihi, arı ve balık hastalıkları, inkılap tarihi, iktisat, klinik-otopsi-farmasi-besin kontrolü tatbikatı, patolojik anatomi demonstrasyon, askerlik
X.	Geviş getiren hayvanların hastalıkları, entooloji, paraziter hastalıklarla savaş, özel salgınlar, özel bakteriyoloji tatbikatı, operasyon bilgisi ve tatbikatı, protozooloji, sütçülük, iktisat, sağlık zabıtası, patolojik anatomi demonstrasyon, arıcılık-arı balık hastalıkları, klinik-otopsi-farmasi-besin kontrolü tatbikatı, inkılap tarihi.

Tablo –99’da yer alan derslere ek olarak Fakülte öğrencileri, 1949–1950 öğretim yılından itibaren 10. sömestre döneminde haralarda uygulamalı eğitim almak üzere yeni bir program düzenlendi. 1955 yılında 10. sömestre öğrencileri dört kolda (klinikler, bakteriyoloji, besin kontrolü, zootekni) bölümlerinde uygulamalı ders görmek üzere ayrılmaya başlamışlardı. Ayrıca 1960 yılından itibaren Fakülte kadro imkânları genişletilerek 18 kürsüde eğitim–öğretim ve araştırma faaliyetleri yürüten öğretim üyesi sayısı 80’e çıkarılmıştır. Bu süre zarfında bir taraftan bazı öğretim üyeleri emekliye ayrılırken, diğer taraftan da yenileri eklenmiştir. Emekliye ayrılan öğretim üyeleri arasında Ord. Prof. Dr. Samuel Aysoy, Ord. Prof. Dr. Salih Zeki Berker, Ord. Prof. Dr. Şevki Akçay gibi alanında duayen isimler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra aynı dönemde 27 Eylül 1960 tarihinde II. Şirurji Kürsüsü Profesörü olarak görev yapan Prof. Dr. M. Tefvik Başer vefat etmiştir¹¹⁸².

1181 Erk, agm., ss.169-170.

1182 Erk, agm., ss.170-171.

Tablo –100

Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dekanları¹¹⁸³

Adı ve Soyadı	Görev Süresi
Ord. Prof. Dr. Fazlı Faik Yeğül	1940-1942/1944-1946
Prof. Dr. Selahattin Nejat Yalkı	1942-1944/1946-1950
Prof. Dr. Selahattin Batu	1950-1952/1958-1960
Prof. Dr. Macit Erkol	1952-1954
Prof. Dr. Zihni Erençin	1954-1956
Prof. Dr. Latif Berkmen	1956-1958
Prof. Dr. Hasan Başkaya	1960-1962
Prof. Dr. Nevzat Güralp	1962-1962
Prof. Dr. Sabri Doğuer	1962-1964
Prof. Dr. Selahattin Güntürk	1964-1968

1933 yılından itibaren Yüksek Ziraat Enstitüsüne bağlı olan Veteriner Fakültesi 1948 de çıkan kanunla Ankara Üniversitesinin bir Fakültesi haline gelmiştir. Bundan sonra yeni Üniversite Kanun’unun sağladığı imkânlarla öğretim üyeleri adedi artmış, daha fazla araştırma yapılmış ve daha çok ders kitabı yazılmıştır. İlk yılında 34 öğretim üyesiyle başlayan Fakültenin 1960 yılına gelindiğinde halihazır öğretim üyeleri ve yardımcıları sayısı 80’i bulmuştur. Ankara Veteriner Fakültesinden son askerî ve sivil olmak üzere toplamda 12 yılda 957 veteriner hekim mezun olmuştur¹¹⁸⁴. Ankara Veteriner Fakültesi, kuruluşundan itibaren son 50 yılda öğrenci kapasitesini başlangıçtaki 165’ten 1983 yılına kadar 34’ü yabancı olmak üzere 850’ye çıkarmış ve bu yıllar içinde 3468 mezun vermiştir. Bu arada kız öğrencilerin oranı da sürekli artış göstererek %15’e ulaşmıştır¹¹⁸⁵.

AÜ. Veteriner Fakültesi, lisans düzeyindeki öğretim faaliyetlerinin yanı sıra yeni açılmakta olan veteriner fakültelerinin bilimsel kadrolarının oluşmasında verdiği lisansüstü eğitim faaliyetleriyle üst düzey eğitim merkezi görünümündedir. Bu doğrultuda Fakültede, 1985 yılında toplamda 86 öğrenci doktora yapmaktadır. Bu sayının 40’nı diğer veteriner fakültelerinden gelen misafir araştırma görevlileri oluşturmaktadır¹¹⁸⁶. Ankara’da kurulmuş olan tek Veteriner Fakültesinin tüm çabalarına rağmen 37 yıl süre ile ikinci bir veteriner fakültesinin açılması gerçekleştirilememiştir. Bu yöndeki çabalar ancak 1970’ten itibaren ve kısa bir süre içinde yanıt vermiş ve AÜ. Veteriner Fakültesi ana fakülte görevi üstlenerek 5 yeni Veteriner Fakültesine hayat vermiştir.

Veterinerlik Fakültesi, Ankara Üniversitesi Dışkapı Yerleşkesi’nde 26098 m² kapalı alanı olan binalarda eğitim-öğretim ve hizmet faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca Fakültenin Ankara’dan 35 km. uzaklıkta bulunan Kazan ilçesi Orhaniye Mahallesi’nde Eğitim Araştırma ve Uygulama Çiftliği adıyla tapulu ve tahsisli olmak üzere toplam 2.251 dekarlık bir arazisi bulunmaktadır. Arazinin bir bölümünde sabit tesisler kurulu olup diğer kısmında yem bitkileri üretimi yapılmaktadır. Arazinin 200 dekarı sulana-

1183 **Ankara Veteriner Fakültesi 2019-2023 Strateji Planı**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 2018, s.13.

1184 Erk, agm., ss.172-186.

1185 “Türkiye’de Veteriner Hekimlik Öğretiminin 141. ve Ankara Veteriner Fakültesinin 50. Yılı Kutlama Töreni -23 Aralık 1983”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 30, S 3, (Ankara, 1983), s.479.

1186 “Fakültemizde Veteriner Hekimliğinin 143. Yılı Kutlandı”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 32, S 3, (Ankara 1985), s.535.

bilmektedir¹¹⁸⁷. 1981 yılından itibaren çiftlik bünyesinde tavukçuluk işleri de ele alınmaya başlamıştır. Bu doğrultuda AÜ. Veteriner Fakültesi Araştırma, Uygulama ve Deneme Çiftliği Tavukçuluk Ünitesi'nin açılışı ve I. Ağaç Dikme Bayramı 2 Nisan 1981 günü yapılmıştır. Böylece, açılış programında da öngörül-
düğü gibi bölgeye yakın köylerin hayvan yetiştirici ve üreticisine veteriner hekimlik hizmetleri götürülerek Atatürk'ün düşüncesindeki ideal Cumhuriyet köyü profili oluşturulmaya çalışılmıştır¹¹⁸⁸.

Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi zirai yayım ve neşriyat işlerine de gereken ehemmiyeti vermiş ve bu doğrultuda 1954 yılından itibaren AÜ. Veteriner Fakültesi Dergisi'ni yayımlamaya başlamıştır. Bu doğrultuda Fakülte adı geçen dergiden 1954-1981 yıllarında toplamda 73 sayı yayımlamıştır. 1954-1955-1956-1957-1958-1959-1962-1964-1974-1975-1976-1979-1980 yıllarındaki nüshalar yılda 2'şer sayı olarak yayımlanmıştır. Buna karşılık 1960-1961-1963-1965-1966-1968-1971-1972-1973 ve 1977 yıllarındaki nüshalar 3'er sayı şeklindedir. 1981 yılında yalnız bir sayı yayımlanırken, 1967-1969-1970 ve 1978 yıllarında dergiden 4'er sayı neşredilmiştir. Bununla birlikte 1954-1981 yılları dahil olmak üzere bu süre zarfında 73 sayı olarak yayımlanan dergi içeriğinde toplamda 855 yazı yer almıştır. Bu yazıların 739'unu Türkçe dilinde yazılmış araştırma makaleleri, 78'ini ise yabancı dilde yayımlanmış araştırma makaleleri oluşturmaktadır. Ayrıca dergi içerisinde derleme, inceleme, kitap tanıtımı, anma ve tören etkinlikleri gibi adlandırılabilir türde 38 yazı yer almaktadır.

AÜ. Veteriner Fakültesinde pet, küçük ve büyükbaş hayvanlar ile kümes hayvanlarının yetiştirilmesi, üretimi, nesillerinin iyileştirilmesi, verimliliklerinin artırılması, sağlıklarının korunması, hastalıklarının tedavisi, salgın hastalıkların önlenmesi, hayvanlardan insanlara geçen hastalıklarda koruyucu hekimlik görevlerinin yerine getirilmesi, hayvansal ürünlerin niteliğinin ve insan sağlığına uygunluğunun kontrolü, çevre kirliliği, canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin pazarlanması konularında eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme ve yayım alanlarında hizmet ve uygulamalar yapılmaktadır¹¹⁸⁹.

1187 **Ankara Veteriner Fakültesi 2019-2023 Strateji Planı**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 2018, s.19.; Bkz: "Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretiminin 141. ve Ankara Veteriner Fakültesinin 50. Yılına Kutlama Töreni -23 Aralık 1983", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 30, S 3, (Ankara, 1983), s.479.; "Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretiminin 142nci Yılı Kutlandı", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 31, S 2, (Ankara 1984), s.370.

1188 Ferruh Dinçer, "Atatürk", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 28, S 1-4, (Ankara 1981), s.264.

1189 Bk.: Erdoğan Ertürk ve Fikret Tanzer, "1961-1970 Periyodunda Ankara ve Yöresinde Kedilerde Görülen Hastalıklar", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 19, S 1, (Ankara 1972), ss.128-130.; Mehmet Alibaşoğlu ve Şenay Yalçınır, "1933-1961 Yılları Arasında Ankara ve Yöresinde Atlarda Görülen Hastalıklara Toplu Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 12, S 1, (Ankara 1965), ss.98-99.; A. M. Pamukçu, "Ankara Tavukçuluk Enstitüsü Hindilerinde Görülen Tüberküloz Olayları Üzerinde Araştırmalar", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 1, S 1, (Ankara 1954), ss.31-35.; Selahattin Batu, Emin Arıttürk, Halil Özcan ve Necmettin Ertuğrul, "Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği Koyunlarında Son Yıllarda Görülen Verim Azalmaları Üzerinde Araştırma", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 1, S 1, (Ankara 1954), ss.242-252.

Tablo –101

AÜ. Veteriner Fakültesi Öğrenci Sayısı ve Cinsiyet Esaslı Dağılımı¹¹⁹⁰

Yıl	Öğrenci		Toplam
	E	K	E/K
1948-1949	374	9	383
1949-1950	441	9	450
1950-1951	524	8	532
1951-1952	571	4	575
1952-1953	498	2	500
1953-1954	483	2	485
1954-1955	539	28	567
1955-1956	424	44	468
1956-1957	449	35	484
1957-1958	522	61	583
1958-1959	421	43	464
1959-1960	550	62	612
1960-1961	529	58	587
1961-1962	458	36	494
1962-1963	393	34	427
1963-1964	419	40	459
1964-1965	383	39	422

1190 BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1948-1949, ss.270-271.; BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1949-1950, ss.308-309.; BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951, ss.366-367.; BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952, ss.356-357.; BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1952-1953, ss.414-415.; BİUM Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960, s.728.; BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1960-1961, s.398.; BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1961-1965, s.510.

C- ORMANCILIK ALANINDA KURULAN EĞİTİM-ÖĞRETİM KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. Orta Orman Mektepleri

1.1. Bolu Orta Orman Mektebi

Türk İstiklal Savaşı sonrasında yıkıma uğramış ülkenin onarımı için kereste ürünlerine duyulan gereksinim, Bolu ve çevresinde orman ürünlerine dayalı sanayinin hızla gelişmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda Cumhuriyet Dönemiyle birlikte kentte açılan sanayi kuruluşlarının önemli bir kısmı orman ürünleri alanında faaliyet göstermiştir¹¹⁹¹. Ancak 1930'lu yılların ortalarında kentteki temel uğraş alanı ormancılık olan köylüler ve üreticiler, zamanla denetim ve kontrollerden uzak, ayrıca gelişigüzel yaptıkları kesimlerle, ormanları ve orman alanlarını bilinçsiz bir şekilde kullanmaya başlamışlardı. Bu doğrultuda 1937 yılında kabul edilen 3116 sayılı Orman Kanunu uyarınca ormancılık faaliyetlerinin belirli denetim ve usullere göre yapılması kararlaştırıldı¹¹⁹². Yasa çıkarılırken ormanların yüklenicilerce işletilmesinin olumsuz etkileri, özellikle de halkın ormanlar üzerindeki tahripkar uygulamaları dikkate alındı. Bu dönemde ayrıca özel işletmeciliğin bu olumsuz etkileri, ormanların korunması yönündeki yasal düzenlemeleri zorunlu kılmıştı. 3116 sayılı yasa ile ormanların korunması, ormanların yükleniciler yerine devlet eliyle işletilmesi, işletmede kamu yararının gözetilmesi, köylünün zati ihtiyacını bahane ederek ormanlar üzerinde yapmış olduğu tahribatın önüne geçilmesi amaçlanmıştır¹¹⁹³.

Bahsi geçen yasa TBMM'de uzun uzadıya tartışıldı. Yasanın tümü üzerinde görüşlerini ifade eden milletvekillerinden birisi de İzmir Milletvekili Hüsnü Kitapçı'ydı. Kitapçı'nın görüşleri ormancılık alanında eğitilmiş teknik personele duyulan gereksinim açısından büyük bir öneme haizdir. Hüsnü Bey, bu hususta Türkiye'de ormanların korunmasında görevlendirilecek teknik elemanların yetersizliğine dikkati çekmiş, basit bir hesapla 1.600.000 hektarlık verimli devlet ormanının korunması için dahi yasaya göre en az 1600 mühendis veya fen memuru gerektiğini ifade etmiştir¹¹⁹⁴. Bu durum üzerine Türkiye'nin en zengin ağaç ve bitki topluluklarına sahip yörelerinden birisi olan Bolu'da bir orman mektebi açılması gündeme gelmiştir. Daha sonra da Cumhuriyet yönetimi bölgedeki orman zenginliğini korumak ve geliştirmek amacıyla 1930'lu yıllarda Bolu'da bir orman okulunun açılmasına karar vermiştir. Akabinde de 1937 yılında Ziraat Vekâletine bağlı olarak Bolu merkezli olarak Bolu Orta Orman Mektebi kurulmuştur. Ancak bahsi geçen okulun eğitim-öğretim faaliyetleri çok uzun sürmemiş ve okul 1951 yılında kapatılmıştır¹¹⁹⁵.

1937 tarihli Orman Kanunu ile ormanların korunması ve işletilmesinde eğitim görmüş olan teknik elemana duyulan ihtiyaç kendini göstermeye başlamıştı. Bu doğrultuda ormanların fennî olarak verimini devam ettirmek ve mütemadiyen artırmak gayesiyle orman yetiştirme davasına önem verilmiş¹¹⁹⁶; özellikle Türkiye'de ormancılık eğitimi veren okulların azlığı ve yetersizliği karşısında yeni okulların açılması

1191 **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1926, s.544.

1192 Esat Korkmaz, "Türkiye'de Ormanlar ve Ormancılık", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C 6, İletişim Yay., ss.1591-1593.; Fuat Adalı, "Ziraat Vekâletinin Bu Seneki Teşebbüsü ve Yurdun Ağaçlandırılması", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Sayı Eki, (10 Ocak 1945), s.52.

1193 Üstüner Birben, **Türkiye'de 1937 Yılından Sonra Ormancılık Mevzuatında Yaşanan Gelişmeler ve Toplumsal Yaşamla Etkileşimler**, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s.19.

1194 Birben, **agt.**, s.23.

1195 Bolu 1973 İl Yıllığı, **Cumhuriyet'in 50. Yılında Bolu**, Kemal Matbaası, Bolu 1972, s.91.

1196 Fikret Vural, "Devlet Orman İşletmeciliğinde: Orman Yetiştirme Davası", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Sayı Eki, (10 Ocak 1945), s.56.

gündeme gelmişti¹¹⁹⁷. Ormancılık eğitimi veren okulların yetersizliğini dikkate alan Ziraat Vekâleti, 1934 yılında açılan Bursa Orta Orman Mektebi gibi eğitim veren başka bir okulun daha açılmasına karar vermiştir. Bu doğrultuda Batı Karadeniz Bölgesi’nin orman varlığındaki yeri ve ne kadar önemli olduğu düşünülerek Bolu merkezli bir orman mektebi açılmasına karar verilmiştir¹¹⁹⁸. Orman mühendis muavini yetiştirmek üzere Ziraat Vekâletine bağlı açılmış ve açılacak olan mektepler (Orman ameliyat mektebi) yahut (Orta orman mektebi) adını alacaklardı. Ayrıca Orta orman mektebi adıyla kurulan müesseselerde dersler, ormancılık mesleğinde bulunan Yüksek Ziraat Enstitüsü ve Yüksek Orman Mektebinden mezun olan öğrenciler tarafından verilecekti¹¹⁹⁹.

Ziraat Vekâletinin isteği ve çabaları üzerine bölgede başlayan çalışmalar neticesinde Bolu Orman Müdürlüğüne hazırlanmış olan okul binası ve civarıyla ilgili plan ve proje Ankara’ya gönderilmiştir. Daha sonra 1922’de açılan ve 1926 yılında da kapatılan Bolu Sanayi Mektebine ait olan mevcut binaların orman mektebi için uygun olduğu Ziraat Vekâletince kararlaştırılmış, 1937 yılından itibaren ormancılık alanında eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmek gayesiyle Bolu Orman Mektebinin açılması için çalışmalara başlanmıştır¹²⁰⁰.

Orman Genel Müdürlüğüne kendi ihtiyacı olan personeli yetiştirme görevi 1937 yılında yürürlüğe giren 3204 sayılı Teşkilat Kanunu ile verilmiştir. Bu maksatla aynı Kanun’un ikinci maddesine müsteniden merkezde “Tedrisat Şubesi” adı ile bir şubece bu faaliyetlerin yürütülmesi hedeflenmiştir¹²⁰¹. Ardından da 1937 yılında Bolu Orman Orta Mektebi, 04.06.1937 gün ve 3204 sayılı Kanun’la açılmıştır. Okulun eğitim süresi üç yıldır. Okuldan mezun olanlara, Orman Mühendis Muavini şahadetnamesi verilmiştir¹²⁰². 1937–1952 yılları arasında eğitim veren Bolu Orta Orman Mektebi, toplamda 683 mezun vermiş ve Türk ormancılığına kalifiyeli teknik eleman desteğinde bulunmuştur¹²⁰³.

Bolu Orman Mektebinde her eğitim-öğretim yılı sonunda büyük ilgi gören yılsonu müsamereleri de düzenlenmiştir. Öğrenciler tarafından hazırlanan programlarda tiyatro, konser vb. etkinliklere yer verilmiştir. Bolu ilinin ileri gelenleri ve halkının büyük ilgisini toplayan organizasyonlara alaka oldukça yüksekti. Bu doğrultuda mektep öğrencileri tarafından, 1947 yılında okul konferans salonunda yıllık müsamerelerini verilmişti. Oldukça zengin bir programla sahneye çıkan öğrenciler “Baykuş” piyesi ile “Okumuş adam” komedisini oynamışlar ve birlikte çok eğlenceli vakit geçirmişlerdi¹²⁰⁴. Bundan başka Bolu Orman Mektebi, gerek sahip olduğu spor tesisleri gerekse spor teşkilatıyla Bolu ilinde adını söz ettiren bir eğitim kurumu olarak varlık göstermişti. Mektebin kuruluşundan sonra bu husustaki çalışmalara da büyük önem verilmiş; öğrencilerin oluşturduğu spor takımı için gerekli malzeme temin edilmişti. Buna göre mektebin spor kulübünün renkleri “yeşil-beyaz” olarak seçilmişti. Ayrıca mektebin spor kolu için bir oda tesis edilmiş ve gençlik bayramı münasebetiyle 19 Mayıs 1938 günü törenle açılışı yapılmıştı¹²⁰⁵.

1197 Nuray Özdemir, “Bolu Orman Mektebi”, **Mudurnulular Derneği Bülteni**, S 9, (Kasım 2016), s.57.

1198 **Ulus**, 4 Ocak 1938.

1199 T.C. Başvekalet Kararlar Müdürlüğü, **Orta Orman Mektebi Teşkilatı Hakkında 1/981 Numaralı Kanun Layihası ve Ziraat ve Bütçe Encümenleri Mazbataları**, S 6/1127, 7 Mayıs 1934, s.4.

1200 **Ormancılık Tedrisat Raporu**, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Seri: B, Takım: 11, Ülkü Basımevi, Ankara 1938, s.4.; Bk.: **Bolu**, 19 Ağustos 1937.

1201 **Cumhuriyetimizin 50. Yılında Ormancılığımız**, Tarım ve Orman Bakanlığı Yay., Ankara 1973, s.267.

1202 Niyazi Acun, **Ormanlarımız ve Cumhuriyet Hükümeti’nin Orman Davası**, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1945, s.236.; Eraslan, **age.**, s.141.

1203 **Ormancılık Tedrisat Raporu**, ss.7-9.

1204 **Ulus**, 21 Mayıs 1947.

1205 **Bolu**, 5 Mayıs 1938.; **Bolu**, 26 Mayıs 1938.

Fotoğraf –52

Bolu Orman Mektebi Binası ve Müdürü Necati Karabekiroğlu.

Kaynak: Nuray Özdemir, “Bolu Orman Mektebi”, **Mudurnulular Derneği Bülteni**, Sayı: 9, (Kasım 2016), s. 56.; **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 117. Sayı Eki, (10 Ocak 1945), s. 120.

Yatılı bir bölge okulu olan ve parasız eğitim veren mektebin eğitim-öğretim süresi 3 yıldır. Mektepteki ilk öğrencilerin seçimi, 1934 yılında açılmış olan Bursa Orta Orman Mektebi Müdürlüğünce yapılmıştır. Bursa Orta Orman Mektebine kayıt ve kabul şartlarının aynısı Bolu Orman Mektebi için de geçerli sayılmıştır. Mektebe alınacak öğrencilerin kayıt ve kabul şartlarıyla ilgili koşullar ulusal ve yerel gazeteler yoluyla kamuoyuna ilan edilmiştir. Bolu Orman Mektebine kabul edilecek öğrencilerde bazı şartlar aranmakta ve öğrenciler giriş sınavında belirli usullere tabi tutulmaktaydı. Mektebe girebilmek için en öncelikli şart, ortaokul veya eğitimleri bu okula denk olan özel okullardan mezun olmaktı. Bundan başka mektebe yapılacak olan başvuru koşulları ve şartları şu şekildeydi¹²⁰⁶:

1. Mektebe orta mektep mezunlarından seçilenler evvela ön müsabaka yoluyla alınır. Daha sonra adaylar, mektebe alınacak miktarın ötesine geçtiği takdirde başka bir müsabakaya tabi tutulur.

2. Mektep yatılı ve parasızdır. Birinci maddedeki niteliklerden başka mektebe girmek isteyen kişilerin şu şartları taşımaları gerekir: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, Nüfus cüzdanı veya onaylı sureti olmak, 20 yaşından yukarı olmamak, Sağlık durumu normal derecede yani dil, göz, kulak ve vücudunda sakatlık ve eksiklik bulunmamak, arızalı ve dağlık yerlerde yürüyüp gezmeye, hayvanlara binebilmeye bünyesi müsait ve dayanıklı olmak, Sari hastalıklardan sağlam olduğunu tasdik edilmiş doktor raporu ile belgelemek, İyi ahlaklı, iyi hal sahibi ve geçmiş mahkûmiyeti olmamak.

3. Orta mektep mezunu olmak.

4. Bu şartları taşıyanlar, Bursa Orman Mektebi Müdürlüğüne hitaben yazacakları dilekçeyi, fotoğrafı onaylı suretiyle Bursa Orman Mektebine, yahut taşrada buldukları mıntikanın Orman Müdürlükleri'ne vereceklerdir.

5. Başvuru kayıt ve kabul zamanı her yıl Ağustos ayının 20'sinde başlayacak ve Eylül ayının 13'üne kadar devam edecekti. Adaylar için yapılacak olan sınav, başvuruların son gününde iki grup halinde yapılacaktı. Sınav, matematik ve biyoloji alanlarından yapılacak ve yaklaşık olarak 3 saat sürecekti.

1206 1943 Yılı Tamimler Dergisi, **Orman Baş Müdürlüğü 1943–1944–1945 Tamimler ve Tebliğler**, Ankara, Orman Genel Müdürlüğü 1945, ss.42-43.; **Ulus**, 23 Ağustos 1937.; **Bolu**, 26 Ağustos 1937.

6. Bu şartlara sahip olan talipler, sınav sonucunda başarılı olup, mektebe alındıkları takdirde mektebi mazeretsiz olarak terk ettikleri veya bitirdikten sonra tayin oldukları vazifeye gitmedikleri durumda okulun yapmış olduğu masrafları ödeyeceklerine dair kendilerine verilecek örneğe uygun olarak noter onaylı taahhüt senedi vereceklerdi.

Bolu Orman Mektebine ilk öğrenci alındığı dönemde Bolu'dan başvuru yapanların sınavları 13 Eylül 1937 günü Bolu Vilayet Umûmi Meclis Salonu'nda yapılmıştı. İlk başvurularda Bolu ve kazalarından 50 öğrenci katılmıştı. Başvurular Bursa Orman Mektebine gönderilmiş, mektepte yapılan sınav neticesinde başarılı olanlar Bolu gazetesi aracılığıyla ilan edilmiştir¹²⁰⁷. Bolu Orman Mektebi ilk açıldığı dönemde Orman Amenajman Başmühendisi Salih Sıtkı Bey mektep müdürlüğü, bir diğer Orman Amenajman Başmühendisi Mustafa Remzi Bey de öğretmenlik görevine atanmıştır¹²⁰⁸.

Mektebin kuruluş aşamasında yürütülen çalışmalar Ziraat Vekâletince sıkı bir denetime tabi tutulmuş ve bizzat Ziraat Vekâleti Müsteşarı Naki Bekman, Orman Genel Müdürü Fahri Bük ve Ziraat Vekâleti Teftiş Heyeti Başkanı Bekir Şase'nin Bolu'yu ziyaretleriyle büyük bir dikkatle takip edilmiştir. Eski Sanayi Mektebi binasında açılan mektebin tadilat ve yakıt ihtiyaçları için gerekli olan malzemenin temini ve tedariki için heyet, mektep müdürü Salih Sıtkı Bey'i bizzat İstanbul'a göndermiştir¹²⁰⁹. Okul binasının ihtiyaçlarının karşılanarak eğitim-öğretime hazır duruma getirilmesiyle birlikte 1 Aralık 1937 tarihinde eğitime başlayan Bolu Orman Mektebi, Türkiye'de açılan ikinci orta dereceli orman mektebi olmuştur¹²¹⁰. Mektebin öğrenci kontenjanı ihtiyaç oranında yıldan yıla göre değişiklik göstermiş; zaman zaman artırılmış yahut azaltılmıştır. Örneğin mektebin kontenjanı 1938-1939 eğitim-öğretim döneminde 100'e çıkartılırken; 1941-1942 eğitim-öğretim döneminde 60 kişi ile sınırlandırılmış, 1942-1943 eğitim-öğretim döneminde tekrar 100'e çıkarılmıştır¹²¹¹. Bolu Orman Mektebinden mezun olanlar Orman Mühendisi Muavini unvanıyla meslekte yerini almış ve istidam edilmişlerdir. Okuldan 1937-1952 yılları arasında toplamda 683 kişi mezun olmuştur¹²¹².

1207 **Bolu**, 16 Eylül 1937.

1208 **Ulus**, 7 Eylül 1937.

1209 **Ulus**, 25 Ekim 1937.; **Bolu**, 14 Ekim 1937.

1210 **Bolu**, 23 Aralık 1937.

1211 **Ulus**, 15 Ağustos 1939.; **Ulus**, 18 Ağustos 1941.

1212 Eraslan, agm., s.141.

Fotoğraf –53

Bolu Orta Orman Mektebi Mezuniyet Diploması, Diploma Tarihi: 1943-1944.

Kaynak: Nurullah Kırkpınar Koleksiyonu.

Bolu Orman Mektebi, İstanbul'daki Büyükdere Yüksek Orman Mektebi ile de irtibat halinde olmuş ve çalışmalar yürütmüştür. Bu doğrultuda 1938 yılında Yüksek Orman Mektebinin 30 kişiden oluşan son sınıf öğrencisi Bolu–Karadere ormanlarında incelemelerde bulunmak üzere Alman bilim insanı Prof. Dr. Hans Mayer–Wegelin ve asistanı ile birlikte Bolu'ya gelmiş ve tetkikatta bulunmuşlardı. İstanbul'dan gelen kafile Bolu Orman Mektebi öğrencileri tarafınca karşılanmış ve mektepte misafir edilmişlerdi. Ertesi günü bölgede tetkiklere başlayan öğrenci grubu, Bolu–Karacasu mevkinde bulunan Turizm İnşaat ve Ticaret Anonim Şirketi (TİTAŞ) Orman Fabrikası'nda da incelemelerde bulunmuşlardı¹²¹³.

Bununla birlikte Bolu Orman Mektebi binası 1 Şubat 1944 tarihinde yaşanan Bolu–Gerede depreminde büyük hasar görmüş ve eğitim–öğretim faaliyetlerine kısa bir süre ara vermek zorunda kalmıştır¹²¹⁴. Daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce mektebin yıkılan bölümlerinin yeniden yapılması ve tadilatı için Ziraat Vekâleti Orman Genel Müdürlüğü 1944 yılı mali bütçesinden 200.000 lira ödenek aktarmış¹²¹⁵ ve deprem sonrasında mektep eğitim–öğretimine devam etmiştir. Mektep daha sonra, 1952 yılında İzmir'de eski Amerikan Koleji binasında eğitim veren Kızılçullu Köy Enstitüsünün Bolu'ya taşınması kararı üzerine Düzce'ye nakledilmiş ve öğretim faaliyetlerini burada sürdürmüştür. Mektep binası, 20 Ekim 1952 tarihinden itibaren de Kızılçullu Köy Enstitüsü olarak eğitim vermiştir¹²¹⁶. 1953 yılından itibaren Düzce Tatbikat Okulu adıyla faaliyet gösteren mektep, 1958 yılında Düzce Orman Tekniker Okuluna dönüştürülmüştür¹²¹⁷.

1213 **Bolu**, 26 Mayıs 1938.1214 “Enerjik Eleman Kaynaklarından: Bolu Orman Okulu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Sayı Eki, (10 Ocak 1945), s.120.1215 **Orman Genel Müdürlüğü 1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanun Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu**, ss.5-6.1216 Mehmet Tunçkol, “Bolu Kız Öğretmen Okulu (Kızılçullu Köy Enstitüsü) ve Öğretmen Muhittin Özgen”, **Mudurnular Derneği Bülteni**, S 6, (Aralık 2011), ss.56-57.1217 **Bolu**, 18 Eylül 1952.

1937–1952 yılları arasında eğitim–öğretim faaliyetlerini sürdüren Bolu Orman Mektebi, bu yıllar içerisinde sayısı hiç de azımsanamayacak ölçüde teknik orman personeli yetiştirmiş ve ülke ormanlarının korunmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Ancak Türkiye’deki orman sahası göz önünde bulundurulduğunda ülkenin en zengin bölgelerinden biri olan Bolu’da kurulan mektebin Düzce’ye taşınması, kent için büyük bir kayıp olmuştur. Bununla beraber mektep, eğitim–öğretim sürecinde ormancılık alanında mesleki eğitim verme konusunda Bolu’nun öncü eğitim kurumları arasında yer almıştır¹²¹⁸.

Tablo –102

Bolu Orman Mektebi İdari ve Eğitim-Öğretim Kadrosu ve Ders İçerikleri

Adı-Soyadı	Görevi	Teorik ve Mesleki Dersler
Necati Karabekiroğlu	Müdür-Öğretmen	Orman Amenajmanı, Geometri ve Trigonometri
Kemal Erkin	Müdür Muavini-Öğretmen	Topografya, Ağaç Ölçme, Cebir, Matematik
Remzi Köktürk	Öğretmen	Biyoloji
Ferit Çıkınoğlu	Öğretmen	Orman Mühendisliği, Fizik ve Meteoroloji
Sait Çolakoğlu	Öğretmen	Hukuk, İktisat, Muhasebe, Tarih, Coğrafya ve Edebiyat
Mustafa Salkaya	Öğretmen	Silvikültür, Orman Koruması, Toprak Bilgisi, Jeoloji ve Kimya

Kaynak: **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 117. Sayı Eki, (10 Ocak 1945), s. 120.; İsmail Eraslan, **Türkiye’de Ormancılık Öğretim ve Eğitim Kurumlarının Tarihsel Gelişimi**, Ormancılık Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul 1989, s. 141.

Tablo –103

Bolu Orman Mektebi Öğrenci ve Öğretmen Dağılımı¹²¹⁹

Yıl	Öğrenci Mevcudu			Öğretmen Mevcudu		
	E	K	T	E	K	T
1937-1938	76	-	76	3	-	3
1938-1939	149	-	149	6	-	6
1939-1940	224	-	224	8	-	8

1218 Özdemir, agm., s.61.

1219

BİUM 1937-1938 Maarif İstatistiği, s.273, 281.; **BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği**, ss.410-411, 423.; **BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği**, ss.414-415, 429.; **BİUM 1940-1941 Maarif İstatistiği**, ss.430-431, 448.; **BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği**, ss.444-445, 461.; **BİGM 1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri**, ss.460, 477.; **BİGM 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.66, 88.; **BİGM 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.70, 92.; **BİGM 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.80, 105.; **BİGM 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.78, 103.; **BİGM 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.108, 135.; **BİGM 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.134, 163.; **BİGM 1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, ss.154, 179.; **BDİE 1950-1951 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.110, 223.; **BDİE 1951-1952 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, ss.104, 225.

1940-1941	239	-	239	9	-	9
1941-1942	201	-	201	8	-	8
1942-1943	189	-	189	6	-	6
1943-1944	168	-	168	7	-	7
1944-1945	178	-	178	9	-	9
1945-1946	185	-	185	7	-	7
1946-1947	155	-	155	8	-	8
1947-1948	134	-	134	8	1	9
1948-1949	99	-	99	9	1	10
1949-1950	89	-	89	12	-	12
1950-1951	49	-	49	7	-	7
1951-1952	21	-	21	7	-	7

1.2. Bursa Orta Orman Mektebi

1923 yılında Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nden başlayan süreçten itibaren, sağlıklı bir orman politikası yürütmenin çeşitli yolları aranmış, bu politikaya iktisat programlarında yer verilmiş ve birtakım yasal düzenlemelere gidilmiştir¹²²⁰. 1930'lu yıllardan itibaren çıkarılan yasalarla birlikte, ormanların sınırlandırılması hareketine yönelinmiştir. Bu hareketle ülkenin orman varlığını genişletmek ve korumak, ormanların devlet eliyle işletilmesini sağlamak, sanayileşmenin ihtiyacı olan üretimi yapmak ve halkın odun ve kereste ihtiyacını karşılamak ve orman ürünleri ihracatıyla iktisadi bünyemizi desteklemek amaçlarına yönelik faaliyetler yürütülmüştür¹²²¹. Bu bakımdan orman politikaları açısından 1923–1937 yılları arası zaman diliminde inceleme, araştırma, karar verme devresi olarak adlandırılır. Bu yaklaşıma göre bu dönemde ormanlardan geleneksel olarak yararlanma sürerken bir taraftan da konu ilgili bilimsel araştırmalar yapılmaya başlamıştır. Cumhuriyet Hükümeti, yurdu yeniden imar etmek için ormanlardan yararlanma zorunluluğu altında iken diğer taraftan da orman yetiştirme ve ağaç sevgisini millete aşılama ve fennî olarak geliştirme yolunda ileri adımlar atmıştır¹²²².

Bu doğrultuda Cumhuriyet Dönemi'nde 23.06.1934 gün ve 2538 sayılı özel bir kanunla¹²²³, Ziraat Vekâletinin alt teşkilatlarından birisi olan Orman Umûm Müdürlüğüne bağlı olarak İstanbul–Bahçeköy merkezli olmak üzere 29 Ekim 1934 tarihinde bağımsız bir orta orman mektebi açıldı¹²²⁴. Mektebin ilk eğitim–öğretime başladığı yer Bahçeköy'deki eski Yüksek Orman Mektebi binasıydı. Aynı yıl öğretime

1220 Halil Cin, “Tanzimat’tan Sonra Türkiye’de Ormanların Hukuki Rejimi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**Cilt: 35, S 1, 1978, s.352.

1221 “Orman Kanunu”, Kanun No: 3116, **Resmî Gazete**, S 3537, 18 Şubat 1937.

1222 Kenan Ünal, “Bugünkü ve Yarınki: Türkiye Ormanlığı”, **İktisadi Yürüyüş**, S 112, (16 Ağustos 1944), ss.10-11.; Vural, “Orman Yetiştirme Davası”, s.56, 84-85.

1223 “Orta Orman Mektebi Teşkilî ve Muallimleri Hakkında Kanun”, Kanun No: 2538, Kabul Tarihi: 23.06.1934, **Resmî Gazete**: 03.07.1934, S 2742, s.4083.; Eraslan, **age.**, s.134.

1224 **Ormanlık Tedrisat Raporu**, s.7.; Necmettin Çepel, “Ormanlığın 150. Yılında Ormanlık Öğretim ve Eğitimi”, **150'inci Yılında Türk Ormanlığı Konulu Panel**, Orman Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1990, s.30.; M. Ali Salih, “Yüksek Orman Mektebi”, **Orman ve Av**, S 54, 1933, ss.10-12.; Ali Kemal, “Türkiye’de Orman Ameliyat Mektepleri”, **Orman ve Av**, S 58, 1934, ss.17-19.

başlayan mektep, Orman Fakültesi ile iki yıl aynı binada faaliyet sürdürdü¹²²⁵. Daha sonra 1936 yılında coğrafi konum olarak daha elverişli bir bölge olan Bursa-Çekirge yolu üzerindeki 30 dekarlık bir arazi satın alınarak burada bulunan saatçi Ali Efendi Köşkü’ne taşındı¹²²⁶. 14 Aralık 1936 tarihinde de yapılan bir merasimle resmi açılışı yapılan Bursa Orman Mektebi, eğitim-öğretim faaliyetlerine buradan devam etti¹²²⁷. İlk döneminde imkânları oldukça kısıtlı olan Bursa Orman Mektebi için Birinci Köy ve Ziraat Kalınma Kongresi’nde her yıl ortalama 50-60 öğrenci alabilecek şekilde yeni binaların yapılması, buna paralel olarak öğretmen ve zirai alet-edevat gibi her türlü eksikliklerinin tamamlanması öngörülmüştür¹²²⁸. Nitekim bu karara uygun bir şekilde XIX. yüzyıldan kalma ve Barok tarzıyla inşa edilmiş olan köşke ek olarak, 1938 yılında Çekirge civarında 3 dekarlık bir arazinin istimlak edilmesi sonrasında yeni binasının plan ve projeleri hazırlandı. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi sonucunda mektebin yeni binalarının inşaatına başlanamadı. Bursa Orta Orman Mektebinin eğitim-öğretim süresi 3 yıldır ve başvuru yapacak olan adaylarda orta okul mezun olması şartı getirilmişti¹²²⁹.

Bununla beraber Bursa Orman Mektebi yeni binalarının inşaatından geriye kalan bakiyeyle birlikte okul inşaat ve arazilerinin tamamlanması için 250.000 lirayla birkaç yıl evvel arsası satın alınıp inşası yapılmaya çalışılmıştı. Ancak ödenek yetersizliğinden bu yardım yapılamamıştı. Bu sebeple TBMM’de yapılan görüşmeler neticesinde Bursa Orman Okulunun ayrı bir binada eğitim-öğretime devam edebilmesi için 400.000 lira ve yeniden açılan fidanlıklarla eski fidanlıklar için yaptırılacak binalar için de 680.000 lira ve mevcutların tamiri için de 20.000 lira olmak üzere, toplamda 1.550.000 liralık tahsisat konulmuştur¹²³⁰. Ayrıca orman mühendis muavinine olan ihtiyacın bir an evvel karşılanması amacıyla gerekli olan teknik eleman temininin sağlanması düşüncesiyle 1945 yılı eğitim-öğretim döneminde Bursa Orman Okulu öğrenci kadrosunun 284’ten 385’e çıkarılması zarurî görülmüştür. Bu doğrultuda öğrencilerin bir günlük işlerinin 693 lira tuttuğu Bursa Orman Mektebinde 153 gün hesabıyla 55.355 lira 40 kuruş olmak üzere işe masrafı, öğrencilerin yazlık, kışlık elbise ve paltosu, çamaşır ve ayakkabı, odun bedeli, hekim ücreti, elektrik, ilaç ve hastane temizlik masrafları ve sair bilimum müteferrika masrafı olarak 125.703 lira 80 kuruş olmak üzere, toplamda 240.000 lira ve mektepte her yıl halka yönelik olarak yapılacak kurslar için de 3.000 liralık tahsisat konulmuştur¹²³¹.

Orman mühendis muavini yetiştirmek üzere Ziraat Vekâletine bağlı açılmış ve açılacak olan bu mektep, “Orman Ameliyat Mektebi” yahut “Orta Orman Mektebi” adını almıştır. Ayrıca Orta orman mektebi adıyla kurulan müesseselerde dersler, ormancılık mesleğinde bulunan Yüksek Ziraat Enstitüsü ve Yüksek Orman Mektebinden mezun olan öğrenciler tarafından verilmiştir¹²³². Bursa Orman Orta Mektebi, ormancılık teşkilatındaki orman mühendis muavini statüsünde görev yapan ormancıları yetiştirmek amacıyla, Ziraat Vekâletine bağlı olarak, Orman Orta Mektebi adıyla ilk kez 1934 yılında, 2538 sayılı yasa ile faaliyete geçmiştir. Mektepte Yüksek Orman Mektebi öğrencilerin ders vermeleri kararlaştırılmıştır¹²³³. Bu okul, üç yıllık öğretim süresine göre kurulmuş ve düzenlenmiştir. Öğretim yılı Ekim ayının ilk günü

1225 **Ormancılık Tedrisat Raporu**, ss.7-8.; Selahattin İnal, “Ordinaryüs Profesör Mazhar Diker: Kısa Hal Tercümesi ve Hizmetleri”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: B, C 2, S 2, 1952, ss.6-9.

1226 **Ormancılık Tedrisat Raporu**, ss.8-9.; **Cumhuriyet**, 9 Teşrinievvel 1936.

1227 **Cumhuriyet**, 14 Kanunuevvel 1936.

1228 **Ormancılık Tedrisat Raporu**, ss.3-4.

1229 **Bursa Orman Okulu-On Yıl**, Bursa 1944, ss.6-8.; **Bursa Sesleri**, 29 Ekim 1936.; Bk.: **Ormancılık Tedrisat Raporu**, s.8.

1230 **Orman Genel Müdürlüğü 1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanun Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu**, s.6.

1231 **Orman Genel Müdürlüğü 1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanun Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu**, s.6.

1232 T.C. Başvekalet Kararlar Müdürlüğü, **Orta Orman Mektebi Teşkilatı Hakkında 1/981 Numaralı Kanun Layihası ve Ziraat ve Bütçe Encümenleri Mazbataları**, S 6/1127, 7 Mayıs 1934, s.4.; Eraslan, s.134.

1233 **Cumhuriyet**, 9 Mayıs 1934.

başlamakta ve Haziran ayı sonunda tamamlanmaktadır. Tatil dönemi, Temmuz ayının birinci günü ile Eylül sonuna kadar sürmektedir¹²³⁴.

Bursa Orman Mektebine kabul edilecek öğrencilerde bazı şartlar aranmış ve öğrenciler giriş sınavında belirli usullere tabi tutulmuştur. Mektebe girebilmek için en öncelikli şart, ortaokul veya eğitimleri bu okula denk olan özel okullardan mezun olmaktır. Bundan başka mektebe yapılacak olan başvuru koşulları ve şartları şu şekildeydi¹²³⁵:

1. Mektebe orta mektep mezunlarından seçilenler evvela ön müsabaka yoluyla alınır. Daha sonra adaylar, mektebe alınacak miktarın ötesine geçtiği takdirde başka bir müsabakaya tabi tutulur.

2. Mektep yatılı ve parasızdır. Birinci maddedeki niteliklerden başka mektebe girmek isteyen kişilerin şu şartları taşımaları gerekir: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, nüfus cüzdanı veya onaylı sureti olmak, 20 yaşından yukarı olmamak, sağlık durumu normal derecede yani dil, göz, kulak ve vücudunda sakatlık ve eksiklik bulunmamak, arızalı ve dağlık yerlerde yürüyüp gezmeye, hayvanlara binebilmeye bünyesi müsait ve dayanıklı olmak, sarı hastalıklardan sağlam olduğunu tasdik edilmiş doktor raporu ile belgelemek, iyi ahlaklı, iyi hal sahibi ve geçmiş mahkûmiyeti olmamak.

3. Orta mektep mezunu olmak.

4. Bu şartları taşıyanlar, Bursa Orman Mektebi Müdürlüğüne hitaben yazacakları dilekçeyi, fotoğrafı onaylı suretiyle Bursa Orman Mektebine, yahut taşrada buldukları mıntıkanın Orman Müdürlükleri'ne vereceklerdir.

5. Başvuru kayıt ve kabul zamanı her yıl Ağustos ayının 20'sinde başlayacak ve Eylül ayının 13'üne kadar devam edecekti. Adaylar için yapılacak olan sınav, başvuruların son gününde iki grup halinde yapılacaktı. Sınav, matematik ve biyoloji alanlarından yapılacak ve yaklaşık olarak 3 saat sürecekti.

6. Bu şartlara sahip olan talipler, sınav sonucunda başarılı olup, mektebe alındıkları takdirde mektebi mazeretsiz olarak terk ettikleri veya bitirdikten sonra tayin oldukları vazifeye gitmedikleri durumda okulun yapmış olduğu masrafları ödeyeceklerine dair kendilerine verilecek örneğe uygun olarak noter onaylı taahhüt senedi vereceklerdi.

Bursa Orman Mektebine alınacak öğrencilerde ilk önce orta okul öğrenimi görmesi şartı aranmıştır. Mektepte verilen eğitim-öğretimin amacı sadece yardımcı teknik eleman yetiştirmek olmuş, hizmet dallarına ayırım söz konusu olmamış ve genel olarak tek tip eleman yetiştirilmiştir. Buna karşılık olarak verilen eğitim-öğretimlerde hizmet farkları (bölümleri) itibariyle gerekli formasyon, meslekte işi bizzat yaparak kişisel gelişme ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bununla beraber eğitim ve öğretim programları özel esas ve prensipler gözetilerek hazırlanmamış, yüksek öğretim ve eğitim kurumlarındakinin neredeyse bir kopyası şeklinde hazırlanmıştır. Bilhassa son maddede açıklanan husus, orta dereceli olan Bursa Orman Mektebi gibi kurumların en göze çarpan niteliği olarak ortaya çıkmaktadır. Mektebin eğitim-öğretim programında amaç-vasıta veya hizmet-eleman ilişkisinin gerektiği ölçüde nazara alınmaması sonucunda bu okullardaki öğretim programlarının hazırlanması ve özellikle yürütülmesinde, uygulanan metotlarda, öğretmen ve eğitimcilerin kişisel görüş ve nitelikleri hakim olmuştur. Nitekim bu okullarda, bazı konuların yüksek seviyeli orman okullarına yakın hacim ve ölçüde öğretilmesine çalışılmak gibi isabetsizlik-

1234 Eraslan, *age.*, s.138.

1235 **Orman Baş Müdürlüğü 1943-1944-1945 Tamimler ve Tebliğler**, ss.42-43.; Mektebin kayıt ve kabul şartlarıyla ilgili basında yer alan duyurular için Bk.: **Ulus**, 23 Ağustos 1937.; **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1939.; Eraslan, *age.*, ss.136-137.

lerle karşılaşmıştır¹²³⁶. Bu hususta 1948 yılında Türkiye ormancılığı ile ilgili incelemelerde bulunan bir yabancı uzman bizzat eğitim-öğretim programlarının içeriğine dikkat çekerek, orta dereceli ormancılık eğitim-öğretimindeki ders programlarının yüksek orman mektepleri niteliğindekiyle kıyasla pek az bir fark gösterecek şekilde düzenlendiğini; ders içeriklerinin çok ağır ve yüklü olduğunu vurgulamış ve bunun sakıncalarını belirtmiştir¹²³⁷.

Nitekim 1948 yılı sonuna kadar Saatçi Ali Efendi Köşkü ile bilinen binada faaliyetlerini sürdüren okul, 3024 sayılı Kanun’un 4. maddesi hükmüne göre Bolu’daki okulun kapatılması üzerine, Bolu’ya taşınarak bu okulun binalarında 1952 yılı sonuna kadar eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmiştir¹²³⁸. Okula alınan öğrencilere her gün 7 saat ders verilmekte, öğleden önce teorik dersler okutulmakta ve öğleden sonra da uygulamalar yaptırılmaktadır. Bir ders süresi ise 45 dakika olup arada 15 dakikalık bir teneffüs verilmektedir¹²³⁹. Nitekim Bursa Orman Mektebindeki eğitim-öğretim programına bakıldığında teorik ve mesleki dersler olmak üzere toplamda 30’un üzerinde ders okutulmaktaydı. Dersleri nitelikleri ise dört grupta toplanmıştı. Bunlar: Mesleki dersler, yardımcı dersler, genel kültür dersleri ve diğer çeşitli dersler olmak üzere gruplandırılmıştır. Mektepteki mesleki ve genel kültür derslerinin içeriği Tablo –104’de yer aldığı gibiydi¹²⁴⁰:

Tablo –104

Bursa Orman Mektebinde Mesleki ve Genel Kültür Olarak Verilen Dersler

Mesleki Dersler	Genel Kültür Dersleri
Orman İntifa-ı ve Teknolojisi	Botanik
Orman Yetiştirme ve Korunması	Genel Zooloji
Orman Ağaçları	Orman Zoolojisi
Toprak Bilgisi	İstatistik
Amenajman ve Ağaç Ölçme	İktisat ve İşletme Muhasebesi
Orman Kıymetleri Hesabı	Meteoroloji
Orman İşleri Muamelatı	Klimatoloji
Topografya	Sağlık Bilgisi
Orman İnşaatı	Askerlik ve Beden Terbiyesi
Teknik Resim	Fizik
Orman Hayvanatı	Kimya
Avcılık	Matematik
Balıkçılık	Tarih
Aritmetik	Coğrafya
Trigonometri	Edebiyat

1236 Fırat, Evcimen, Yaltırık, agm., ss.48-49.

1237 Näslund, **Orman Araştırma Kuruluşları Hakkında İkinci Rapor**, s.19.

1238 Eraslan, **age.**, s.141.

1239 Eraslan, **age.**, s.137.

1240 **Bursa Orman Okulu**, s.7.; “Bursa Orman Mektebi”, **İktisadi Yürüyüş (Bursa’nın Servetleri Özel Sayısı)**, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944) s.36.; Eraslan, **age.**, s.139.

Tablo –105

Bursa Orta Orman Mektebinde Sınıflara Göre Okutulan Dersler¹²⁴¹

Eğitim–Öğretim Dönemi	Okutulan Dersler
Birinci Sınıf	Genel Botanik, Fizik, Kimya, Jeoloji, Aritmetik, Geometri, Cebir, Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Sağlık Bilgisi, Beden Eğitimi, Askerlik, Genel Zooloji, Teknik Resim.
İkinci Sınıf	Genel Botanik, Silvikültür, Av Hayvanları ve Avcılık, Balıkçılık, Orman İnşaatı, Orman İntifai ve Teknolojisi, Klimatoloji, Meteoroloji, Genel Ekonomi, Genel Hukuk, Genel Muhasebe, Toprak Bilgisi, Coğrafya, Beden Eğitimi, Askerlik, Orman Ağaçları, Trigonometri.
Üçüncü Sınıf	Silvikültür, Orman Amenajmanı, Ağaç Ölçme, Ormanlık İntifai ve Teknolojisi, Orman Kıymetleri Hesabı ve Statik, Orman İşleri ve Muamelatı, Ormanlık Hukuku, Ormanlık Ekonomisi, İşletme Muhasebesi, Topografya, Orman Koruması, Beden Eğitimi, Askerlik.

Liseye muadil olan mektep, ortaokul mezunlarını almaktadır. Mektep mezunu olan öğrencilere orman mühendis muavini unvanı verilmekte ve mezun öğrenciler 20 lira aslı maaşla devlet kurumlarında hizmet edebilmekteydiler. Ayrıca mezun öğrencilerin 20 lirayla başlayan maaşları 70 liraya kadar yükslebilmekteydi. Mektepteki dersler teorik ve uygulamalı olmak üzere iki kısımda sınıflandırılmıştır. Buna göre hafta içi gündüz öğlene kadar nazari dersler, öğleden sonra da mektebin uygulama fidanlığında uygulamalı olarak verilmekteydi. Mektebin Fizik, Kimya ve diğer tatbikat dersleri için laboratuvarları vardı ancak bunlar yetersiz durumdaydı. Ayrıca günlük tatbikat dersleri için bölgedeki ormanlara gidilmekteydi. Mektebin son sınıf öğrencileri eğitim–öğretim döneminin sonunda yaklaşık bir aylık süreyi kapsayan bir süreçte tatbikata çıkararak donanım kazanmaktaydılar. Mektebin uygulama faaliyetlerini yürüttüğü bölgelerin başında Uludağ, İnegöl ve Dursunbey ormanları gelmekteydi¹²⁴². Bursa Orman Mektebinin 1944 yılı itibarıyla eğitim–öğretim ve idare heyeti Tablo –106’daki gibi teşkil edilmişti¹²⁴³:

Tablo –106

Bursa Orman Mektebi Eğitim–Öğretim ve İdari Kadrosu

Adı ve Soyadı	Görevi
Ahmet Berker	Müdür
Necati Arol	Müdür Muavini
Mahmut Şakir Oralp	Öğretmen
Celal Baril	Öğretmen
Murat Samyeli	Öğretmen
Ali Topçuoğlu	Öğretmen
Sakıp Türmeli	Öğretmen

1241 Eraslan, *age.*, s.140.

1242 “Bursa Orman Mektebi”, *İktisadi Yürüyüş (Bursa’nın Servetleri Özel Sayısı)*, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.36, 78.; “Enerjik Eleman Kaynaklarından: Bursa Orman Mektebi”, *İktisadi Yürüyüş*, Yıl: 6, C 6, S 117. Sayı Eki, (10 Ocak 1945), s.113.

1243 “Bursa Orman Mektebi”, *İktisadi Yürüyüş (Bursa’nın Servetleri Özel Sayısı)*, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.36.

Sıtkı Kıvcak	Öğretmen
Mehmet Ali Gökberk	Öğretmen
Daniş Erten	Öğretmen
Remzi Selen	Öğretmen
Dr. Haşim Olcay	Öğretmen
Muhtar Atasay	Öğretmen

Türkiye’de ormancılık eğitiminde önde gelen ve ona yön veren bilim insanlarından birisi olan Ord. Prof. Dr. Mazhar Diker, Yüksek Orman Mektebinde hocalık yaptığı sıralarda adı geçen mektep binasında 1930 yılında açılmış bulunan üç sınıflı Orman Ameliyat Mektebinin idari ve mali işlerini yürütmüş, bu mektebin 1934 yılı Sonbaharı’nda Bursa’ya taşınmasına kadar bu görevini devam ettirmiştir¹²⁴⁴. Bursa Orman Mektebi, Cumhuriyet Bayramı tören ve kutlamaları gibi Toprak Bayramı kutlama ve törenlerine de büyük önem vermiştir. Bu doğrultuda 1937 yılındaki Toprak bayramı kutlamalarında Bursa Ziraat Mektebindeki törene öğrencileriyle birlikte katılım sağlamıştır. Bursa Orman Mektebi beraberliği ile yapılan bu kutlamaya Halkevi Köycülük ve Gösterit komiteleri de iştirak etmişlerdir. Sabahın erken saatlerinde başlayan davetliler ve ardi arası gelmeyen otobüs dolu halk, civar köylüler sahayı doldurmuşlardı. Etkinliklerde üç yüzden fazla davetliye yemek ikram edildi. Yemekten sonra Şar Bandosunun çaldığı Cumhuriyet marşı ile merasim başladı. Ağaçlar dikildi. Bir taraftan Gösterit kolu tarafından kurulan sahnede Himmetin oğlu piyesi, arkasından Bursa Ziraat Mektebi okurları tarafından temsil edilen bir komedi halka ve köylülere gösterilmiş, şiirler, manzumeler okunmuş, diğer taraftan Pehlivan güreşleri, Atletizm, Voleybol müsabakaları yapılmıştır. Geç vakit yine bütün otobüsler davetlileri yerlerine götürülmüşlerdi¹²⁴⁵.

Bu doğrultuda yapılan etkinliklerden birisi de yine Cumhuriyet’in 14. yıldönümü kutlamaları kânun gereğince 28 Ekim 1937 Perşembe günü öğleden sonra başlamış 30 Ekim 1937 Cumartesi günü sona ermişti. 29 Ekim 1937’de Valilikte saat 9.30’dan 10.00’a kadar kabul resmi yapıldıktan sonra Cumhuriyet Meydanı’ndaki kutlama törenine geçilmiştir. Vali Komutan tribündeki yerini aldıktan sonra merasim komutanının işaretleriyle askeri birlikler, okullar, teşekküller ve halk selam resmini ifa etmiştir. Askeri Lise bandosu tarafından İstiklal Marşı ve daha sonra Onuncu Yıl Marşı söylenmiş ve geçit töreni yapılmıştır¹²⁴⁶. Daha sonra Alay, Setbaşı–Namazgah Caddesi’nde hazırlıklar yapıldıktan sonra gece saat 20.00’de Sanat ve Bursa Orman Okulu talebelerinin iştiraki ile Motorlu fener alayı başlamış önce Cumhuriyet Meydanı oradan Atatürk Caddesi’nden Tophane’ye geçilmiş ve Tümen karargahı önünden dönülerek Zafer Meydanı’na gelinmiş oradan Altıparmak yoluyla stadyuma kadar fener alayı devam etmiştir. Fener alayının tertip ve düzenlemesi noktasında Sanat ve Bursa Orman Okulu yardımcı olarak görevlendirilmiş ve Belediye tarafından da destek sağlanmıştır. Ardından da akşam saat 20.00’de kışladan hareket eden fener alayı çekirge Askeri Hastane önünden başlamış Atatürk Stadyumu’na kadar devam etmiştir. Aynı gece Bursa Halkevi tarafından gösteri salonunda, okullarda müsamereler verilmiş ve semt şenliklerine devam edilmiştir¹²⁴⁷.

Cumhuriyet’in 15. yıl kutlama törenlerine ayrı bir özen gösteren okul, bu etkinlikler için hususi bir organizasyon düzenlemişti. Bu kapsamda Bursa’daki 15. yıl kutlama töreni programı ve etkinlikleri, daha önceki kutlamalardan farklı olarak büyük bir önem arz etmişti. Kutlamalarla ilgili tören programı üç günü içine alacak şekilde yayımlanmıştı. Şehirde yapılacak olan kutlama programına göre, 28 Ekim Cuma günü saat 15.30’da Atatürk anıtına çelenk konulmasıyla cumhuriyet kutlamaları başlayacaktı. Kutlama-

1244 Bk.: İnal, “Ordinaryüs Profesör Mazhar Diker”, s.8.

1245 **Bursa Sesleri**, 24 Mart 1937.

1246 “Cumhuriyet Bayramı Kutlama Programı”, **BCA**, Dosya No: 490-01, Yer No: 1142-8-2.

1247 Erhan Alpaslan, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bursa’da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945)”, **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C 6, S 1, (Mart 2019), ss.115-116.

ların ilk günü olan 28 Ekim, Bursa halkı Cumhuriyet meydanına toplanmıştı. Kalabalık içerisinde parti, halkevi, belediye ve müessesat erkânı ile askeri lise, kız muallim, kız lisesi, erkek lisesi, Necatibey Kız enstitüsü, sporcularda bulunuyordu. Askeri lise mızıkası eşliğinde okunan İstiklal marşının adından, çelenk koyma töreni başlamıştı. Anıta sırasıyla Vilayet, Ordu, savaş malulleri, CHP, Halkevi, Baro, Belediye ve diğer okullar gibi Bursa Orman Mektebine ait çelenk konmuştu. Törenin ardından belediye reisi Neşet Kiper, Cumhuriyet'in önemine ilişkin bir konuşma yapmıştı¹²⁴⁸. Konuşmanın ardından, başta belediyenin çelengi olmak üzere bandolarıyla ordu, askeri lise ve diğer okullar gibi Bursa Orman Okulu öğrencileri Tophane'deki şehitliğe çıkmışlardı. Burada, Belediye heyeti tarafından abideye çelenk konmuş ve emekli General Aşir Atlı tarafından bir konuşma yapılmıştı. Bir dakika saygı duruşunu ardından tören sona ermişti¹²⁴⁹. 30 Ekim günü de geçit törenine piyadeler başlamış, bunu harp malulleri ile şehit ana ve babaları, jandarma, polis kitaları, süvari jandarma ve topçuları takip etmişti. Ardından da Bursa'daki diğer okullar gibi Bursa Orman Okulu öğrencileri geçit törenine katılmışlardı¹²⁵⁰.

Fotoğraf –54

Bursa Orman Mektebi Müdürü, Ahmet Berker ve Mektep öğrencileri Orman Mühendisleri nezaretinde köylülerin ağaç kesim işlemi ve tomruklar.

Kaynak: "Bursa Orman Mektebi", **İktisadi Yürüyüş** (Bursa'nın Servetleri Özel Sayısı), Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 100-104, (1 Nisan 1944), s. 36.; "Enerjik Eleman Kaynaklarından: Bursa Orman Mektebi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 117. Sayı Eki, (10 Ocak 1945), s. 113.

1248 **Bursa**, 29 Ekim 1938.

1249 **Bursa**, 29 Ekim 1938.

1250 **Bursa**, 30 Ekim 1938.; Bk.: Fevzi Çakmak, "Bursa'da On Beşinci Yıl Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 11, S 18, 2010, ss.98-102.

Tablo –107

Bursa Orman Mektebi Öğrenci ve Öğretmen Dağılımı¹²⁵¹

Yıl	Öğrenci Mevcudu			Öğretmen Mevcudu		
	E	K	T	E	K	T
1933-1934 ¹²⁵²	44	-	44	2	-	2
1934-1935	28	-	28	5	-	5
1935-1936	55	-	55	4	-	4
1936-1937	78	-	78	5	-	5
1937-1938	101	-	101	10	-	10
1938-1939	123	-	123	10	-	10
1939-1940	144	-	144	6	-	6
1940-1941	161	-	161	12	-	12
1941-1942	156	-	156	10	-	10
1942-1943	134	-	134	9	-	9
1943-1944	152	-	152	9	-	9
1944-1945	153	-	153	7	-	7
1945-1946	166	-	166	10	-	10
1946-1947	132	-	132	7	-	7
1947-1948	108	-	108	9	-	9
1948-1949	62	-	62	7	-	7

1251 BİUM 1934-1935 Kültür İstatistiği, ss.361, 372.; BİGD 1935-1936 Kültür İstatistiği, ss.250, 256.; BİGD 1936-1937 Kültür İstatistiği, ss.253, 260.; BİUM 1937-1938 Maarif İstatistiği, ss.273, 281.; BİUM 1938-1939 Maarif İstatistiği, ss.410-411, 423.; BİUM 1939-1940 Maarif İstatistiği, ss.414-415, 429.; BİUM 1940-1941 Maarif İstatistiği, ss.430-431, 448.; BİUM 1941-1942 Maarif İstatistiği, ss.444-445, 461.; BİGM 1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri, ss.460, 477.; BİGM 1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.66, 88.; BİGM 1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.70, 92.; BİGM 1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.80, 105.; BİGM 1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.78, 103.; BİGM 1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.108, 135.; BİGM 1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri, ss.134, 163.

1252 1933-1934 eğitim-öğretim döneminde İstanbul’da bulunan Orman Ameliyat Mektebinin kapatılmasından sonra öğrencileri, aynı binada 1934 yılında açılan Bursa Orman Mektebinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Bk.: BİUM 1933-1934 Maarif İstatistiği, ss.428, 440.

1934–1949 eğitim–öğretim dönemlerinde hizmet veren Bursa Orman Mektebi, bu zaman aralığında 463 Orman Mühendis Muavini yetiştirerek Türk zirai modernizasyon hayatına katkı sunmuş ve Türkiye ormancılığının gelişmesinde önemli rol oynamıştır¹²⁵³. Öğrencilerini lise kültürü derecesinde mezun ve kendi mesleğinde kafi derecede alakadar eden Bursa Orman Mektebi 1936–1937 eğitim–öğretim yılında 23, 1937–1938 döneminde 24, 1938–1939’da 25, 1939–1940’da 32, 1940–1941’de 54, 1941–1942’de 59 ve 1943–1944 yılında da 41 olmak üzere toplamda 258 mezun vermiştir¹²⁵⁴.

1253 **Cumhuriyetimizin 50. Yılında Ormancılığımız**, s.270.; Eraslan, s.138.; 1937 yılında yürürlüğe giren 3116 sayılı Orman Kanunu’yla birlikte teknik ve bilimsel ormancılığa verilen önemin bir neticesi olarak orta dereceli ormancılık eğitimi veren Bursa ve Bolu Orman Mektepleri, ormancılığın bilimsel faaliyetler çerçevesinde yürütülmesine önemli katkılar sunmuşlardı. Bu bakımdan yalnızca 1945 yılı içerisinde Bolu ve Bursa Orman Mekteplerinden toplamda 77 öğrenci mezun olmuştu. Bk.: “1945 yılında Ormancılık Faaliyetleri”, **Orman ve Av**, S 1, 1946, ss.8-11.

1254 “Bursa Orman Mektebi”, **İktisadi Yürüyüş (Bursa’nın Servetleri Özel Sayısı)**, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.78.; **Ormancılık Tedrisat Raporu**, s.8.

2. Orman Tekniker Mektepleri

2.1. Düzce Orman Tekniker Mektebi

Türkiye’de ormancılık alanında nitelikli insan gücünü karşılamaya yönelik olarak kurulan ve ormancılık eğitim-öğretim sisteminde ikinci tür eğitim kuruluşlarının başında gelen orta dereceli orman okullarından birisi de Düzce Orman Tekniker Okuludur. Bahsi geçen okul, 1937–1952 yılları arasında Bolu Orman Mektebinin kapatılması sonrasında bütün varlıklarının Düzce’ye nakledilmesi ile meydana gelmiştir. Bu süreçte önce Bolu Orman Mektebinin tüm eşyaları taşınmış; daha sonra da okulun müdür, öğretmen ve diğer memurlarının tayinleri Düzce’ye yapılmıştır. Kurumun ilk çekirdeğini 1953 yılından itibaren faaliyet gösteren Düzce Orman Tatbikat Okulu oluşturmaktadır. Adı geçen kurum, 1958 yılı Aralık ayında 06.09.1957 Bakanlık oluruyla dönüştürülerek Düzce Orman Tekniker Okulu adını aldı¹²⁵⁵. Düzce Orman Tekniker Okulunun eğitim-öğretim süresi, 1953–1958 yılları arasında 3 yıl iken, 1958 yılından sonra adıyla birlikte öğrenim süresi de değiştirildi. Böylece eğitim-öğretim süresi 4 yıla çıkarıldı. 1958 yılından itibaren Orman Tekniker Okulu adıyla faaliyet gösteren kurum, 1959–1960 eğitim-öğretim yılında derslere başladı. Okul, orman mühendisi yardımcısı ihtiyacını karşılamak ve ormanların teknik, idari işlerinde çalışacak bölge şefi yetiştirmekle görevliydi¹²⁵⁶.

İl merkezine yaklaşık olarak 1 km. mesafede yer alan kurum, İstanbul–Ankara anayoluna 1 km’lik mesafede bulunan arazi üzerinde konumlandırıldı. Kurum, 1958 yılında Düzce Orman Tekniker Okulu adını alarak Ziraat Vekâleti–Orman Genel Müdürlüğü’nün yayımladığı 3204 sayılı Kanun¹²⁵⁷ uyarınca faaliyetlerini sürdürdü. Aynı zamanda okulun mahiyeti ve gayesiyle ilgili hazırlanmış olan Orman Teknikerler Okulu Talimatnamesi’nde okulun, Orman Genel Müdürlüğü’ne bağlı bir eğitim kurumu olduğu, eğitim-öğretim süresinin 4 yıl olacağı ve birinci derecede orta dereceli orman uzmanlık mektebi niteliği taşıdığı belirtilmişti. Parasız yatılı, paralı yatılı ve parasız yatısız öğrenci kabul eden okulun her yıl alacağı öğrenci sayısı Orman Genel Müdürlüğü’nce tespit edilmekteydi. Aynı talimatnameye göre okulu bitirenlere orman teknikeri diploması verilmekteydi ve okula müsabaka yoluyla alınacak öğrencilerde şu hususlar aranmaktaydı¹²⁵⁸:

1. Türk vatandaşı olmak, 2. Orta okulu bitirmiş olmak, 3. Başvuru yaptığı yılın Ağustos ayında (1 Ağustos) 19 yaşından gün almamış olmak, 4. Sağlık durumuna mani oluşturabilecek herhangi bir rahatsızlığı olmamak. Bu şartları taşıyan öğrenciler aynı talimatnamenin 47. maddesi gereğince Orman Tekniker Okulu Müdürlüğü’nce verilecek dilekçe ile şu belgeleri teslim etmek durumundaydılar: Nüfus cüzdan aslı veya fotokopisi, sağlık raporu, sabıka kaydı, ikametgah adresi, orta okul diplomasının aslı ve noterden onaylı sureti ve 6 adet fotoğraf.

1255 Eraslan, **age.**, s.142.; Fırat, Evcimen, Yaltırık, agm., s.48.; Bk.: “Bolu Orman Orta Okulu Düzce’ye Naklediliyor”, **Bolu**, 18 Eylül 1952, s.1.

1256 Fatih Özçelik, **Cumhuriyet Döneminde Düzce (1946-1960)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2013, ss.226-227.

1257 Madde -1: Yurt ormanlarını korumak, işletmek, imar etmek, yeniden orman yetiştirme işleri yapmak ve orman verimlerini çoğaltmak ve bu vazifelerin gerçekleştirilmesi için gereken müesseseleri kurmak, teknik elemanları yetiştirmek ve hususi kanunlarla verilen vazifeleri ve ormana bağlı olan bütün hizmetleri yerine getirmekle Ziraat Vekâletine bağlı, hükmi şahsiyeti haiz ve mühlhak bütçe ile idare olunan bir Orman Umum Müdürlüğü kurulmuş ve halen Ziraat Vekâletine dahil ve orman işlerinde faaliyet gösterecek bütün memurlar ve teşkilat bu müdüriyete bağlanmıştır. Bk.: Kanun No: 3204, Kabul Tarihi: 04.06.1937, **Resmî Gazete**: 14.06.1937, (Sayı: 3630), s.8294.

1258 **Bir Kardelen Öyküsü Anadolu Türküsüydü Orman Teknikerleri**, 1. Baskı, (Yay. Haz.: Abdullah Arslan, Sabri Kara, Sami Ünal, Tarık Barbaros Pilevne), Kuban Matbaacılık ve Yayıncılık, Ankara 2020, ss.13-14.

Okula giriş sınavlarının yeri ve giriş şartları okul müdürlüğünce Haziran ve Temmuz aylarında gazeteler yoluyla ilan edilmekteydi. Sınavlar Matematik, Türkçe ve Tabiat Bilgisi gruplarından yapılmaktaydı. Matematik grubunda; cebir ve geometri, Türkçe grubunda; Türkçe ve kompozisyon, Tabiat Bilgisi grubunda ise tabiat bilgisiyle ilgili dersler yer almaktaydı. Her ders grubunun sınavı için bir gün ayrılır ve sınavlar 3 gün içerisinde tamamlanmaktaydı. Sınavlar her yıl Eylül ayının ilk haftasında yapılmaktaydı. Buna göre Düzce Orman Teknikeri Okuluna alınacak öğrenciler sınavlara Ankara, İstanbul, İzmir ve Antalya Orman Başmüdürlükleri merkezinde ve bizzat okulda girebileceklerdi (Madde: 50, 51, 52 ve 53). Sınavları kazanan öğrenciler okula kayıt yaptırdıktan sonra her yıl Ekim ayının 1. günü eğitim-öğretime başlar, yıl sonu uygulama dersleri de dahil olmak üzere Haziran ayının sonunda tamamlanırdı. Ders dönemleri ikiye ayrılmaktaydı. Birinci sömestre dönemi Ekim ayında başlar Ocak ayı sonunda tamamlanırdı. İkinci sömestre dönemi ise Şubat ayının başında başlar ve Mayıs ayının sonuna kadar devam ederdi. 1-15 Şubat ve 1 Temmuz-1 Ekim arasında ise öğretime ara verilirdi (Madde: 65, 66 ve 67)¹²⁵⁹.

Tablo –108**Düzce Orman Tekniker Okulunda Okutulan Ders Grupları¹²⁶⁰**

Ders Grupları	Ders İsimleri
Meslek Dersleri	Silvikültür, Orman koruma, Amenajman, Orman mahsullerinin üretimi ve kıymetlendirilmesi, Odun ve ağaç ölçme, Fidan yetiştirme ve ağaçlama, Ormanlık inşaat bilgisi, Avcılık ve balıkçılık, Ormanlık temel bilgisi, Ormanlık bilgileri tatbikatı,
Yardımcı Meslek Dersleri	Trigonometri, Topografya, Teknik resim ve plan tersimi, Jeoloji, Toprak, Meteoroloji, Klimatoloji, Botanik, Zooloji, Hukuk, İktisat, İdare, Muhasebe
Genel Kültür Dersleri	Türkçe kompozisyon, Tarih, Coğrafya, Yabancı dil, Beden eğitimi, Askerlik.
Muhtelif Dersler	Psikoloji, Sosyoloji, Aritmetik ve cebir, Geometri, Fizik, Kimya, Umumi botanik, Sağlık Bilgisi, Umumi ziraat bilgisi, Teknik resim ve plan tersimi, Ormanlık temel bilgisi.

Okulla ilgili talimatnamede öğrencilere Tablo –108 grubunda yer alan derslerin her sınıfa ait olmak üzere teorik ve uygulamalı olarak nasıl verileceği, haftada kaç saat okutulacağı ayrıca belirtilmişti. Buna göre öğrencilere her gün 5 saat ders okutulur, ders sayısının 1/4'ünden az olmamak şartıyla tatbikat saatlerini öğretmenler tayin eder ve uygulamaya koyarlardı. Öğrenciler eğitim-öğretim süreleri boyunca 6 çeşit sınava tabi tutulurlardı. Ara sınav, yıl sonu sınavı, bitirme sınavı, orman içi tatbikat sınavı, bütünleme sınavları ve engel sınavları olmak üzere gruplandırılan sınavlarda öğrencilerin kanaat ve sınav notları ise 10 esası üzerinden değerlendirmeye alınırdı¹²⁶¹. Bununla birlikte Düzce Orman Tekniker Okulu 1953-1970 yılları arasında birbirinden farklı müdürler tarafından yönetilmiş ve kurumda birçok öğretmen görev almıştır. Bunları isimleri Tablo –109'de yer aldığı gibidir¹²⁶²:

1259 **Orman Teknikerleri**, ss.14-16.1260 **Orman Teknikerleri**, s.17.1261 **Orman Teknikerleri**, ss.18-22.1262 **Orman Teknikerleri**, ss.36-37, 45.

Tablo –109**Düzce Orman Tekniker Okulu Müdürleri ve Öğretmenleri**

Adı ve Soyadı	Görev Süresi
Müdürler (1953-1968)	
Ahmet Berker	1953-03.07.1954
Hüseyin Dedeğil	31.08.1953-26.06.1956
Remzi Kökmen	26.06.1956-04.01.1961
Dr. Nesimi Biker	03.02.1961-22.11.1962
Hamdi Varol	22.11.1962-24.10-1968
M. Sıtkı Kıvçak	24.10.1968-1972
Öğretmenler (1958-1970)	
Sait İnsel	M. Gıyas Gürçay
Necati Arol	Kemal Ergüleç
Tacetin Gören	İsmet Velioglu
Edip Öztürk	Mustafa Ekenel
Abdülhalik Gürcan	M. Alp Kekovalı
H. Süha Karamızrak	Hasan Vural
Hilmi İşgüzar	M. Cemal Dolay
İbrahim Egemen	Çetin Erdem
Necmettin Miroğlu	İ .Selçuk Çakıroğlu
Saim Bora	E. Doğan Düzel

Tablo –110**Düzce Orman Teknik Okulunda Uygulanacak Ders Dağıtım Cetveli1263**

Dersler	I.	II.	III.	IV.
Türkçe	4	4	3	1
Tarih	2	2	-	-
Coğrafya	2	2	-	-
Yabancı Dil	2	2	2	2
Beden Eğitimi	2	1	1	1
Askerlik	1	1	1	1
Psikoloji	-	1	-	-
Sosyoloji	-	-	1	-
Aritmetik-Cebir	2	2	-	-
Geometri	1	1	-	-

Trigonometri	-	-	1	-
Topografya	-	-	2	2
Fizik	1	1	-	-
Kimya	1	1	-	-
Zooloji	1	1	-	-
Umumi Botanik	3	-	-	-
Ormanlık Botanigi	-	2	2	-
Jeoloji	2	2	-	-
Sağlık Bilgisi	1	-	-	-
Silvikültür	-	-	2	4
Orman Koruma	1	1	2	1
Amenajman	-	-	2	2
O. M. İ. ve Kıymetlendirilmesi	-	-	2	3
Odun ve Ağaç Ölçme	-	-	2	2
Fidan Yetiştirme-Ağaçlama	-	2	2	2
Orman İnşaatı	-	-	2	2
Avcılık-Balıkçılık	-	-	1	1
İdare Bilgisi	-	-	-	2
Meteoroloji-Klimatoloji	1	1	-	-
İktisat	-	-	1	-
Muhasebe	-	-	-	2
Hukuk	-	-	-	1
Umumi Ziraat Bilgisi	-	1	-	-
Orman Temel Bilgisi	1	-	-	2
Plan Tersimi	1	1	-	-
Toplam	29	29	29	29
Orman Bilgileri Tatbikatı	-	-	25	25

1958 yılı itibariyle okul bünyesinde bir adet idare binası, bir adet yatakhane, bir adet lojman, bir adet garaj, iki hektarlık uygulama fidanlığı bulunmaktaydı. Fidanlıkta halihazırda 3.000 adet sarıçam, 2.500 adet sedir, 200 at kestanesi, 150 ceviz, 5.000 gladiçya, 10.000 akasya, 300 adet kavak ve 50 fidan yastığında sayısı elli olmayan sarı çam, kara çam, sedir, mazı, gladiçya, akasya ve ceviz fidanları vardır. Makine olarak da okul bünyesinde bir adet Willis Jeep Pikap, 1 adet Rus (Lans) otobüs, satrifüj motoru ve 5 beygirlik bir elektrojen grubu bulunmaktadır. Okul kütüphanesinde 2401 cilt kitap bulunmaktadır. Bu kitaplar birkaç nüsha olduğundan kütüphanenin toplam kitap varlığı 3951 cilttir. Aynı yıl içerisinde okulda 16 teknik eleman ve öğretmen, 5 kişilik de idari eleman grubu çalışmaktadır. Okul, 1958 yılı içerisinde

orman tatbikat memurlarını tekniker olarak yetiştirmek üzere çeşitli kurslar tertip etmiştir. Bu doğrultuda 15 orman tatbikat memuruna tekamül kursu vermiş ve onlara teknik bilgi desteğinde bulunmuştur¹²⁶⁴.

Okulda diğer liselerde okutulan derslerin yanı sıra ormancılık tekniği ile ilgili hem teorik hem de uygulamalı eğitim-öğretim verilirdi. Okul öğretmenleri yüksek orman mühendislerinden oluşmaktaydı. Orman Tekniker Okulunda yalnızca Düzce ve civarındaki öğrenciler değil, aynı zamanda ülkenin farklı köşelerinden (Rize, Kütahya ve Kahramanmaraş gibi uzak iller) gelen öğrencilere de eğitim verilmekteydi. Yatılı bölge orman okulu olarak faaliyet gösteren kurum, yatılı eğitim veriyordu ve yiyecek ve içecek gibi bazı temel ihtiyaçlarını karşılamak için eksiltme yolu ile ihale yapılırdı. Bu amaçla yerel ve ulusal gazetelere ilan verilirdi¹²⁶⁵.

Düzce Orman Tekniker Okulu eğitim-öğretim faaliyetlerine başladıktan sonra mezun olacak öğrencilerin hangi unvanla mezun olacakları ve nerelerde çalışabilecekleri en öncelikli sorunlar arasında yer alıyordu. Daha önce aynı derecede eğitim-öğretim veren ve kapatılan Bursa ve Bolu Orman Orta okullarından mezun olan öğrencilere orman mühendisi muavini unvanı verilmekteydi. Ayrıca bu okullardan mezun olan öğrenciler bölge orman şefliklerine tayin ediliyor ve çalışma imkânı bulabiliyorlardı. Bu doğrultuda 1957 yılında Başbakan Adnan Menderes'e çekilen bir telgrafla bu beklenti dile getirildi. Kocaeli Milletvekili Cemal Tüzün'ün başkanlığında, Düzce Orman Tatbikat Okulunda yapılan toplantı ile ilgili bilgi verilen telgrafta millî servet kaynağımız olan ormanlık alanların korunması, çoğaltılması ve bu millî servetten halkın en iyi şekilde, kolaylıkla yararlanabilmesi için yapılması gerekenler hakkında fikir alışverişini yapıldığı, ayrıca toplantıda yeni orman Kanun'un uygulanmasının orman, ormancı ve halk üzerindeki olumlu yansımalarının neler olacağı konuşulduğu bildirildi. Toplantı ile ilgili verilen bilgilerden sonra orman mühendisi muavinlerinin orman mühendisi olabilmesi için verilen kanun teklifi için Adnan Menderes'ten destek istendi¹²⁶⁶.

Okul, uygulamalı eğitim-öğretim veren bir kurumdu. Okul sene sonu tatbikatı gerçekleştirmek için kamp yapardı. Örneğin 1 Temmuz 1955'te Balıklı bölgesinde Pürenli Yaylası'nda kamp yapıldı. Bu kamp sürecinde bir yıl boyunca almış oldukları teorik eğitim uygulama ile pekiştirildi ve bir sonraki yıla hazırlık yapıldı. Bu bağlamda bir sene sonraki müfredattın bir kısmı hazırlık amacı ile uygulandı. Temmuzun başında çıkılan kamptan Eylül ortalarına doğru dönülürdü¹²⁶⁷. Nitekim okuldaki öğretimin temel amacı ormancılık mesleğinde faaliyet gösterebilecek orta dereceli yardımcı teknik eleman yetiştirmektir. Bu okula alınan öğrencilerde, orta okul öğrenimi görmesi şartı aranmıştır. Öğretim ve eğitimde, hizmet dallarına ayırım söz konusu olmamış ve genel olarak tek tip eleman yetiştirilmiştir. Hizmet farkları (bölgeleri) itibarıyla gerekli formasyon, meslekte işi bizzat yaparak kişisel gelişme ile sağlanmaya çalışılmıştır. Öğretim süresi başlangıçta 3 yıl olan okulda öğretim ve eğitim programları özel esas ve prensipler gözetilerek hazırlanmamış, yüksek öğretim ve eğitimdeki hemen hemen bir kopyası şeklinde olagelmıştır¹²⁶⁸.

Amaç-vasıta veya hizmet eleman ilişkisinin gerektiği ölçüde nazara alınmaması sonucu, bu okuldaki eğitim-öğretim programlarının hazırlanması ve özellikle yürütülmesinde, uygulanan metotlarda; bilhassa öğretmen ve eğitmenlerin kişisel görüş ve nitelikleri etkili olmuştur. Nitekim okulda, bazı konuların yüksek seviyedekine (Fakülte) yakın hacim ve ölçüde öğretilmesine çalışılmak gibi isabetsizliklerle karşılaşmıştır. 1948 yılında Türkiye'ye ormancılık alanında incelemelerde bulunmak üzere gelen bir yabancı uzman da bizatihi bu hususa dikkat çekerek, orta ormancılık eğitim ve öğretimindeki ders programlarının Fakülte'deki sistemden pek az fark gösterecek şekilde çok ağır ve yüklü olduğu vurgulamış ve bu duru-

1264 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss.65-67.; **Orman Teknikerleri**, ss.29-35.

1265 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 153-38-16, 17.07.1959.; Bk.: Özçelik, **agt.**, ss.224-225.

1266 **BCA**, Dosya No: 30-01-0-0, Yer No: 20-117-17, 18.03.1957.

1267 Özçelik, **agt.**, s.226.

1268 **Bolu İl Yıllığı 1967**, (Yay.: Haz.: İl Yıllığı Hazırlama Komitesi), Bolu Valiliği Yayınları, İstanbul 1967, s.244.

mun doğuracağı sakıncaları ortaya koymuştur¹²⁶⁹. Nitekim Bakanlığın bu konu ile ilgili son kararı, tekniker okullarının faaliyetine son vermek ve “bölge şefinin emir ve murakabesi altında, bölgenin belirli bir sahasındaki bütün hizmetleri sahaya aktaracak... arazide sürekli olarak çalışacak ve bugünkü ölçü-kesim memurlarının daha üstünde... uygulama memurları adı ile yardımcı bir sınıfın 1971-1972 ders yılından itibaren... eğitilmesine başlanmak”¹²⁷⁰ şeklinde tezahür etmiştir. Bu durumun üzerine Düzce Orman Tekniker Okulu, 1972 yılında son mezunlarını vererek kapanmıştır¹²⁷¹.

Tablo –111

Düzce Orman Teknikerliği Okulu Öğrenci Mevcudu ve Cinsiyet Esası Dağılımı¹²⁷²

Yıl	Öğrenci		Toplam
	E	K	E/K
1953-1954	37	-	37
1954-1955	80	-	80
1955-1956	120	-	120
1956-1957	127	-	127
1957-1958	92	-	92
1958-1959	92	-	92
1959-1960	120	-	120
1960-1961	115	-	115
1961-1962	161	-	161
1962-1963	179	-	179
1963-1964	178	-	178
1964-1965	190	-	190
1965-1966	205	-	205
1966-1967	214	-	214
1967-1968	213	-	213
1968-1969	215	-	215
1969-1970	195	-	195
1970-1971	140	-	140
1971-1972	120	-	120

1269 Fırat, Evcimen, Yaltırık, agm., ss.48-49.

1270 Fırat, Evcimen, Yaltırık, agm., s.49.

1271 Rüstem Kırış, Şaban Çetiner, Serkan Gülenay, “Ormancı Sivil Toplum Kuruluşları”, **II. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, (Bildiriler), 19-21 Şubat 2009, Isparta, s.306.1272 **BİUM Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960**, ss.409-410.; **BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1960-1961**, s.267.; **BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1961-1965**, ss.241-242.; **BDİE, Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1965-1967**, s.147.; **BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1967-1973**, s.78.

Tablo –112

Düzce Orman Tekniker Okulu Mezunları¹²⁷³

Yıl	Mezun Sayısı
Düzce Orman Tatbikat Okulu Dönemi	
1953-1959	164
Düzce Orman Tekniker Okulu Dönemi¹²⁷⁴	
1959-1960	28
1960-1961	(?)
1961-1962	28
1962-1963	50
1963-1964	36
1964-1965	40
1965-1966	48
1966-1967	51
1967-1968	51
1968-1969	56
1969-1970	52
1970-1971	52
1971-1972	80
Toplam	736

1273 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem: III, C 10, Birleşim: 38, Toplantı: 2, 20.01.1971, s.127.; **Orman Teknikerleri**, ss.28, 39-44, 54-63.; **BİUM Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960**, ss.409-410.; **BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1967-1973**, s.78.

1274 Okul mezun sayısı ile ilgili farklı veriler mevcuttur. Okul tarihiyle ilgili yapılan bir çalışmada 1967-1968, 1968-1969, 1969-1970, 1970-1971 ve 1971-1972 yılı mezun sayısı toplamda 299 olarak gösterilmektedir. Bk.: **Orman Teknikerleri**, ss.28, 39-44, 54-63.; Ancak Türkiye İstatistik Kurumu verilerine bakıldığında aynı eğitim-öğretim dönemleri içerisinde okuldan toplamda 291 öğrencinin diploma aldığı görülmektedir. Bk.: **BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1967-1973**, s.78.; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem: III, C 10, Birleşim: 38, Toplantı: 2, 20.01.1971, s.127.

Fotoğraf –55

Düzce Orman Tekniker Okulu-İdare Heyeti ve Öğretmenleri, okul öğrencileri Antalya-Düzlerçamı Orman Kampı Tatbikatı ve okul idare binası.

Kaynak: **Orman Teknikerleri**, ss. 740-745.; **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss. 65-67.

3. Orman Muhafaza Mektepleri

3.1. Kastamonu–Araç Orman Muhafaza Mektebi

Türkiye’de ormancılık alanında nitelikli insan gücünü karşılamaya yönelik olarak kurulan eğitim kurumlarından birisi de Kastamonu–Araç ilçesinde kurulan Orman Muhafaza Okuludur. Okul, ilk olarak 1952 yılında Düzce’de açılmış; daha sonra 1953 yılında Kastamonu–Araç ilçesine nakledilmiştir. Kastamonu ili Araç ilçesinde kurulan okul, konum olarak Kastamonu–Karabük şosesi üzerinde yer almaktadır. 1953 yılında kurulan okul Türkiye ormanlarını muhafaza, koruma, kontrol ve üretilmesine yönelik faaliyetlerde yardımcı teknik eleman yetiştirmek gayesiyle çalışmalarını yürütmüştür. Okul, Araç Devlet Orman İşletmesi sahasında kurulmuştur ve arazilerinde okul binası, lokal, revir, yatakhane, lojman binaları, meyve ve orman ağaçları fidanlığı bulunmaktadır. Okulun kuruluş gayesi devlet orman işletme müdürlükleri sınırları içindeki ormanları muhafaza etmek, orman yetiştirilirken yapılacak kesim faaliyetlerini yürütmek, nakliye ve sevk işlerinde bilfiil çalışmak, ormanı kaçakçılık ve orman açma gibi kanunen zararlı faaliyetler olarak nitelendirilen hareketlerden uzak tutmak ve bu hususta nitelikli teknik eleman yetiştirerek her hususta Orman Genel Müdürlüğüne yardımcı olmaktır¹²⁷⁵. Nitekim okuldaki eğitim–öğretimin temel amacı; yardımcı teknik eleman yetiştirmek olmuştur. Eğitim ve öğretimde, hizmet dallarına ayırım söz konusu olmamış ve genel olarak tek tip eleman yetiştirilmiştir. Hizmet farkları (bölümleri) itibariyle gerekli formasyon, meslekte işi bizzat yaparak kişisel gelişme ile sağlanmaya çalışılmıştır¹²⁷⁶.

Araç Orman Muhafaza Okuluna giriş şartları için birtakım esaslar belirlenmiştir. Buna göre okula, askerliğini yapmış ve 25 yaşını doldurmamış; beş sınıflı ilkokul mezunu olan, sağlam vücutlu ve mahkûmiyeti bulunmayan öğrenciler başvuru yapabilecekti. Başvuru yapan öğrenciler müsabakaya girecek ve sınavları kazananlar kayıt yaptıрма hakkı kazanacaktı. Okulun eğitim–öğretim süresi 1 yıl olup, paralı ve yatılı bölge okulu olarak hizmet vermektedir. Okuldan mezun olan öğrenciler, Devlet Orman İşletmeleri Müdürlükleri’nde orman içi ayrımlarda memur olarak görevlerini yapacaklardı. Çalışma hayatları süresince her görevliye bir takım elbise, bir çift ayakkabı ve 3 yılda bir olmak üzere mont verilirdi. Memurlara emeklilik hakkı tanınır, hastalıkları ile ilgili bütün masraflar bağlı bulunduğu orman işletmesi tarafınca karşılanırdı. Okuldan başarılı olarak mezun olan öğrenciler iki yıl zorunlu göreve tabi tutulur; mecburi hizmetini yerine getirmeyerek ayrılanlardan 2000 lira alınırdı. 1958 yılı itibariyle okulda 1 müdür, 2 teknik eleman ve 3 kişilik de idare memuru grubu vardı. Aynı yıl, Orman Genel Müdürlüğünden okula genel bütçeden 100.000 lira bütçe tahsis edilmişti¹²⁷⁷.

Orman muhafaza memurları ormanların ve orman ürünlerinin muhafaza ve bakımlarını temin etmek, orman içi ve orman dışı ağaçlandırma sahaları, millî parklar, tabiat parkları ve ormancılıkla ilgili her türlü çalışma sahasını korumak, ormanların işletilmesi ile ilgili olarak gerekli işleri yürütmek, orman zararlıları ile mücadele işlerinde verilen görevleri yerine getirmek, orman işletmesi idaresine ait her türlü yapı ve tesisleri korumak, orman, av ve yaban hayatına ilişkin suçlar ile ilgili aramak, soruşturma ve kovuşturma işlerini yürütmek ve vazife gören yangın gözetme ve söndürme işçilerini takip etmekle görevlidir¹²⁷⁸.

1275 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.63.; Bk.: Kerim Yund, “100 Yıllık Türk Ormancılık Öğretimine Bir Bakış”, **Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken**, Türkiye Ormancılar Cemiyeti Yay., S 7, (Drl.: Halil Kutluk, Hasan Asmaz), Doğu Matbaası, Ankara 1957, s.29.

1276 Fırat, Evcimen, Yaltırık, agm., ss.46-49.

1277 **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, s.64.

1278 O. Devrim Elvan, “Genel Kolluk Kuvvetlerinin Ormanların Korunmasında Görev ve Yetkileri”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C 55, S 2, Seri: B, (İstanbul 2005), s.90.

Fotoğraf –56

Okul öğretmenleri ve öğrencileri ve idare binası. Yıl: 1958.

Kaynak: **Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri**, ss. 63-64.

1952–1969 yılları arasında yaklaşık olarak 17 yıl eğitim–öğretim faaliyetlerini sürdüren okul, bu tarihten itibaren Orman Genel Müdürlüğü–Orman Muhafaza Memurları Eğitim Merkezi’ne dönüştürülmüş ve sayıları da artırılarak 5’e çıkarılmıştır. Böylece Kastamonu, Eskişehir, Trabzon, Kahramanmaraş ve Elazığ Orman Bölge Müdürlükleri’ne bağlı olmak üzere 5 farklı bölgede eğitim–öğretim faaliyetleri devam ettirilmiştir. Ancak bu eğitim merkezlerindeki eğitim–öğretim faaliyetleri öğrencileri değil, daha ziyade devlet memurluk sınavını kazanan ve orman muhafaza memuru gereksinimi için başvuru yapan adaylara yönelik kurs niteliği taşıyan çalışmalar yürütmüştür¹²⁷⁹. 17 yıllık öğretim süresinin ilk yılını Düzcce, daha sonraki yıllarını da Araç ilçesinde sürdüren okul, bu süre zarfında 1520 öğrenci kabul etmiş bunun da 1519’unu mezun etmiştir. Bunların yıllara göre dağılımı Tablo –113’te yer aldığı gibidir¹²⁸⁰:

1279 Hüseyin Koç, Mehmet Kanat, Ahmet Tolunay, “Türkiye’de Önlisans Ormancılık Eğitiminde Mevcut Durum, Darboğazlar ve Çözüm Önerileri”, **Orman Kaynaklarının İşlevleri Kapsamında Darboğazlar, Çözüm Önerileri ve Öncelikler Sempozyumu**, (Bildiriler), Harbiye Askeri Müze ve Kültür Sitesi, İstanbul 17-19 Ocak 2007, s.6.; Bk.: Mustafa Avcı, Musa Genç, “Ormancılıkta Teknik Yardımcı Eleman İhtiyacı ve Eğitimi: S. Demirel Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Programları”, **Türkiye Ormancılığında Uluslararası Süreçte Acil Eyleme Dönüştürülmesi Gereken Konular, Mevzuat ve Yapılanmaya Yansımaları Sempozyumu**, (Bildiriler), Antalya, 22-24 Aralık 2005, s.502.

1280 **BİUM Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960**, ss.409-410, 549.; **BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1960-1961**, s.267, 314.; **BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1961-1965**, s.242, 421.; **BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1965-1967**, s.147, 262.; **BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1967-1973**, s.78.; **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem: III, C 10, Birleşim: 38, Toplantı: 2, 20.01.1971, s.126.

Tablo –113

Kastamonu–Araç Orman Muhafaza Okulu Öğretmen–Öğrenci Mevcudu ve Cinsiyet Esaslı Dağılımı

Yıl	Öğrenci	Öğretmen	Mezun Sayısı
	E	E	E
1952-1953	69	5	69
1953-1954	68	5	68
1954-1955	42	7	42
1955-1956	73	6	73
1956-1957	61	4	61
1957-1958	57	2	56
1958-1959	60	3	60
1959-1960	74	4	74
1960-1961	76	4	76
1961-1962	96	4	96
1962-1963	89	4	89
1963-1964	77	4	77
1964-1965	84	5	84
1965-1966	150	5	150
1966-1967	148	5	148
1967-1968	149	(?)	149
1968-1969	147	(?)	147

4. Yüksek Orman Mektepleri–Fakülteleri

4.1. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi

İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesinin kökleri İkinci Meşrutiyet yıllarına kadar uzanmaktadır. 1910 yılında İ.Ü. Orman Fakültesinin kurulduğu yerde bir Orman Mekteb-i Alisi kurulmuştur. Ancak Orman Mekteb-i Alisi kuruluşu sonrasında bir şansızlık yaşamış ve bu durumu takiben ilk on senesinin neredeyse tamamı savaş yıllarına denk gelmiştir. Önce Balkan Savaşı ardından Birinci Dünya Savaşı ister istemez okulun eğitim–öğretim sürecini sekteye uğratmıştır. Bahsi geçen bu okul, yüksek orman eğitimi veren bir eğitim kurumu olup Cumhuriyet’in ilanından sonra Yüksek Orman Mektebi adıyla anılmaya başlamıştır. 1917 yılında eğitim–öğretim süresinin 3 yıla uzatılması dışında 1934 yılına kadar okulla ilgili önemli bir değişiklik olmamıştır. Orman Mektebi Alisi 1910 yılından 1934 yılına kadar, yani 24 yıl boyunca müstakil bir yüksek orman eğitim–öğretim kurumu olarak varlığını sürdürmüştür¹²⁸¹. Okul, 1926 yılında müdürlük yerine Rektörlük ile yönetilmeye başlanmış, böylece Türk yüksek öğretim tarihinde ilk kez bir Fakülte Rektörlükle yönetilmiştir. 1934 yılına kadar sırasıyla Ahmet Emin, Neşet Bey ve Mazhar Diker Rektör olarak görev yapmışlardır¹²⁸².

Orman Mekteb-i Alisi (Yüksek Orman Mektebi) 18.06.1934 tarihinde kabul edilen 2524 sayılı Kanun’la beşinci fakülte olarak Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüne bağlanmıştır. Okulun eğitim–öğretim süresi de 1935 yılında 4 yıla çıkarılmıştır. Orman Fakültesi idari olarak Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde faaliyetlerini yürütmüştür¹²⁸³. Lakin, okul Bahçeköy’de sahip olduğu yerleşkeden başka bir yere taşınmamış aynı yerde eğitim vermeye devam etmiştir. Orman Mekteb-i Alisi de müstakil bir okul olmaktan çıkıp eğitimin merkezleştirilmesinin bir sonucu olarak fakülteye dönüştürülmüştür. 1948 yılına kadar A.Y.Z.E bünyesinde faaliyet gösteren Yüksek Orman Mektebi, Yüksek Ziraat Enstitüsünün kaldırılması ile İstanbul Üniversitesine Orman Fakültesi olarak bağlanmıştır. Bu tarihten itibaren İstanbul Üniversitesine bağlı bir fakültesi olarak varlığını devam ettirmiştir¹²⁸⁴. Başlangıçta Yüksek Ziraat Enstitüsü Orman Fakültesi öğrencileri ilk 2 yıl Ankara’da sonraki 2 yıl ise İstanbul’da öğrenim görmekteydiler. 1944–1945 öğretim yılından itibaren ise sadece 1–2. sömestre öğrencileri Ankara’da (Botanik, Zooloji, Kimya, Fizik, Matematik derslerini Tabii İlimler Fakültesinde, Ormancılığa Giriş ve Meteoroloji derslerini de Ziraat Fakültesinde) görmekte; 3–8. sömestre öğrencileri de İstanbul’da görmekteydiler¹²⁸⁵. Orman Fakültesinin kuruluş gayesi Türkiye ormanlarının yetiştirilmesi, ıslahı, korunması ve işletilmesi hususlarındaki bilimsel esasları araştırmak ve ülkenin orman teşkilatında görev alabilecek nitelikli insan gücü ve bilim insanlarını yetiştirmektir¹²⁸⁶.

1281 İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi (Tarihçe, Öğretim, Araştırma, Organizasyon), İstanbul Üniversitesi Yay., Yay. No.: 53, İstanbul 1957, s.4.; “Yüksek Orman Mektebi”, **Ziraat Gazetesi**, S 9, 10, 47, (Eylül 1933), ss.587-592.; Süreyya Özek, “Orman Mekteb-i Alisine ve Bazı Hususlara Dair Hatıralarım” **Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken**, Türkiye Ormancılar Cemiyeti, (Dr.l.: Halil Kutluk, Hasan Asmaz), Doğu Matbaası, Ankara 1957, ss.342-343.; Eraslan, ss.8-10.

1282 Eraslan, **age.**, ss.14-15.; Niyazi Acun, “Ormanlarımız ve Avcılık”, **Av ve Deniz**, S 5, (Şubat 1946), ss.15-16, 50.

1283 **Ormancılık Tedrisat Raporu**, s.7.; Bk.: “Ormancılık Tedrisatı”, **Türkiye Ziraat Gazetesi**, Yıl: 1, S 11-12, (Haziran 1938), s.177.; “Orman Davasının İlim Kaynağı: Orman Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Sayı İlavesi, (10 Ocak 1945), ss.66-67.

1284 Halil Kutluk, “Türkiye’de Ormancı Yetiştiren Okullar ve Çeşitleri”, **Orman ve Av**, Yıl: 20, S 234, (Haziran 1948), s.118.; Mazhar Diker, “Orman Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş**, S 68-69-70, (19 Eylül 1942), S 26.; **Akşam**, 31 Ağustos 1930.

1285 Şeref Nuri İlkmen, **İ.Ü. Orman Fakültesi Öğretim Üyelerinden 1973 Yılında Emekliye Ayrılanlar (Prof. Dr. Şeref Nuri İlkmen, Prof. Dr. Abdulgaffar Acatay, Prof. Dr. Selahattin İnal) İçin Düzenlenen Törende Yapılan Konuşmalar**, Sermet Matbaası, İstanbul 1974, ss.19-35.

1286 “Orman Davasının İlim Kaynağı: Orman Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Sayı İlavesi, (10 Ocak 1945), ss.67-68.

İstanbul’da faaliyet gösteren Yüksek Orman Mektebinin 1934 yılında fakülteye dönüştürülerek A.Y.Z.E.’ne bağlanması ile birlikte yüksek ormancılık eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri bilimsel bir hüviyet kazanmıştır. Ormancılık öğretiminin fakülte düzeyine dönüştürülmesi ile birlikte deyim yerindeyse “Türk Orman Devrimi” nin en önemli altyapısı oluşturmuştur. Böylece ülke ormancılığı için ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücü açığı kapatılmaya çalışılmış ve teknik personelin çağdaş bir anlayışa göre yetiştirilmesine başlanılmıştır¹²⁸⁷.

İstanbul Üniversitesi Ormancılık Fakültesi ile birlikte Türkiye’de yaklaşık olarak 100 seneyi aşkın bir süre önce (1857) ve evvela yüksek seviyeli ormancılık öğretim kurumunun vücut bulması, daha sonraları ortaya çıkan ihtiyacın şevki ile orta seviyeli öğretim ve eğitim kuruluşlarına gidilmesi ve nihayetinde 1943’ten ve özellikle 1961 yılından bu yana ilk dereceli ormancılık öğretim ve eğitim olanaklarının da sağlanması suretiyle ormancılık hizmetlerinin çeşitli kademelerinde faaliyet gösterebilecek nitelikli insan gücü yetiştirme ilkesi gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Billhassa İ.Ü. Orman Fakültesinin başlı başına hususi olarak bir hüviyet kazanması ve ormancılık öğretim işlerini ana dal esaslarına göre vermesiyle birlikte ormancılık eğitiminde alt dal şeklinde bir uzmanlaşmaya gidilmiştir. Zengin altyapısı ve birikimiyle geçmişten aldığı gücü ve bilimsel başarı ölçütlerini en yeni ve modern ormancılık metotlarıyla harmanlayan Ormancılık Fakültesi, 1950’li yıllardan itibaren ormancılığın alt dallarına özgü olarak yetişen ve bilimsel temelli araştırmayı hedef olarak belirleyen bilgili ormancılar yetiştirilmiştir. İ.Ü. Orman Fakültesiyle birlikte yüksek seviyede ormancılık öğretim ve eğitimi, hizmet dallarını ve ihtisaslaşmayı nazara alacak; dahası öğretim programları ile metotlarında çağın gereklerine uymayı mümkün kılacak bir yüksek ormancılık eğitimi vererek Türkiye ormancılık öğretimine yeni bir hüviyet kazandırmıştır.

Nitekim, 1960–1962 yılları arasında Orman Fakültesi dekanlığını yapan ve gerek Yüksek Orman Mektebi gerekse aynı mektebin Fakülte günlerini bizzat tecrübe etme imkânı bulan Selahattin İnal, Yüksek Orman Mektebi dönemi ile YZE Orman Fakültesi döneminin kıyaslamasını yaparak 1946 yılında geline nokta şu ifadelerle açıklamaktadır¹²⁸⁸:

“Dün, mektebin önündeki bahçe, sade bir bostandı. Bu gün onun yerini, boyu 10 metreyi aşan çeşitli orman ağaçları ile süslü bir bitki bahçesi kaplamaktadır. Dünkü mektebin dersaneleri nemli ve ışsızdı. Bu günkü fakültenin geniş pencereci dersanelerinde, dolan ışıqla gönüştü açılmaktadır. Dün eski binanın okuma salonlarında gaz lambası yanardı. Şimdi koridorlardan bile yüzlerce mumluk elektrik ampullerinin ışıqları taşmaktadır. Dünkü mektepte, meslek dersi okutan hocaların asistanlarla beraber sayısı 7’yi geçmezdi. Bu gün bu sayı daha şimdiden 25’i bulmuştur. Dün bu mektepte okuyan öğrenci sayısı 3 sınıfta birlikte 24’tü. Oysa bu gün, 4 sınıfta okuyan 240 genç meslektaş vardır.”

Yüksek Ziraat Enstitüsü Orman Fakültesi¹²⁸⁹, diğer fakültelerde olduğu gibi birçok Alman bilim insanına ev sahipliği yapmıştır. Bu profesörlerden birisi Ord. Prof. Dr. Hans-Mayer Wegelin’dir. Wegelin 1937–1940 yılları arasında Orman Fakültesine dekanlık yapmış ve önemli hizmetlerde bulunmuştur¹²⁹⁰. Bu tarihlerde fakülteye önemli katkıları olan diğer bir yabancı bilim insanı ise Prof. Bernhard’dır. Bernhard, hem Orman Mekteb-i Alisinin modernleşmesinde rol oynamış hem de Yüksek Ziraat Enstitüsün-

1287 Cantürk Gümüş, **Türk Orman Devrimi**, Türkiye Ormancılar Derneği Yay., Ankara 2018, s.98.

1288 Selahattin İnal, **Uğuldayan Orman ve Gelişen Ormancılığımız**, S. Süreyya Bükey Basımevi, İstanbul 1946, s.40.; Bkz: Metin Özdönmez ve Turhan İstanbullu, “Değerli Hocamız Prof. Selahattin İnal’ın Biyografisi ve Yayınları”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C 39, S 1, (İstanbul 1989), ss.22-25.

1289 Yüksek Ziraat Enstitüsü Ormancılık Fakültesi ile ilgili veriler Yüksek Ziraat Enstitüsü başlığı altında verilmiştir. Bu sebeple aynı hususlar tekrar edilmemiş, yalnızca konu bütünlüğü olması bakımından burada kısaca değinilmiştir.

1290 **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi**, s.4.

de ormancılık dersleri ders vermiştir¹²⁹¹. Fakülteye katkısı olan uzmanlardan birisi de Prof. Dr. Rudolf Pfeferkorn'dur. Pfeferkorn, 1937 yılında yedi buçuk ay Orman Fakültesine dekanlık yapmıştır. Aynı zamanda 1936–1939 yılları arasında Orman Siyaseti ve Orman Amenajmanı Enstitüsü müdürlüğünü de yürütmüştür. A.Y.Z.E.'de idari anlamda görev alan bir başka yabancı bilim insanı ise Prof. Dr. Fritsche'dir. Almanya'dan Türkiye'ye 1936 yılında gelen Fritsche Orman Hasılatı ve İktisadı Enstitü Müdürlüğü yapmıştır. Bu idari görevinin yanında dendrometri ve orman kıymetleri takdiri dersini vermiştir. 1939'da Profesör Fritsche'den sonra aynı enstitünün müdürlüğüne Beyaz Rus kökenli Prof. Dr. Alexis Chenchine getirilmiştir. Prof. Chenchine 1943 yılına kadar bu enstitünün müdürlüğünü yürütmüştür¹²⁹².

1948 yılından sonra 4936 sayılı Üniversiteler Kanun'una ek 30.06.1948 gün ve 5234 sayılı Kanun ile Yüksek Ziraat Enstitüsü kapatılmıştır. Böylece Tabii İlimler ve Ziraat Sanatları fakülteleri Ziraat Fakültesine dahil edilmiştir. Ayrıca Ziraat ve Veteriner fakülteleri Ankara Üniversitesine bağlanmıştır. Orman Fakültesi ise İstanbul Üniversitesine altıncı fakülte olarak bağlanmıştır¹²⁹³. Orman Fakültesi İstanbul Üniversitesine bağlandıktan sonra 1950 yazında günümüzde “Oksal” binası olarak adlandırılan binanın inşaatı tamamlanmıştır. Bina inşaatından sonra bazı enstitüler, dekanlık büroları, toplantı salonları buraya nakil edilmiştir¹²⁹⁴. Tam teşekküllü bir tarım üniversitesi niteliğinde olan Yüksek Ziraat Enstitüsünün kapatılmasıyla birlikte İstanbul Üniversitesine bağlanan Orman Fakültesi artık 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu hükümlerine tabi olmuştur. Birinci sınıf öğrencileri de aynı yıldan itibaren İstanbul'da öğrenime başlamıştır. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, ülkemizde ormancılık eğitim ve öğretim etkinliklerini, kurulduğu 1948 yılından günümüze kadar başarıyla sürdürmüş, ülkemizin ormancılık eğitim ve öğretimi alanında sonradan açılan fakültelelere öncülük etmiş, köklü geçmişiyle son derece önemli bir yere sahip bir bilim ve eğitim-öğretim yuvasıdır. Fakülteden mezun olanlara A.Y.Z.E. döneminde başlanan “Orman Yüksek Mühendisi” unvanının verilmesi bu dönemde de sürdürülmüştür. Bu uygulama 1980 yılına kadar sürdürülmüş, 1980 yılından sonra “Yüksek Mühendis” unvanı yerine, “Mühendis” unvanı verilmeye başlanmıştır¹²⁹⁵.

1291 Halil Kutluk, “Prof. Bernhard’ın 38 Yıl Önce Vermiş Olduğu Konferans”, **OGM Teknik Haberler Bülteni**, Yıl: 4, S 16, Ogun Kardeşler Matbaası, Ankara 1965, ss.181-193.

1292 Halil Kutluk, “Türkiye’de Yabancı Ormancılar”, **Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken (1857-1957)**, Türkiye Ormancılar Derneği Yay., S 7, Ankara 1957, ss.181-198.; Özdönmez-Ekizoğlu, “Cumhuriyet Döneminde Ormancılığa Katkısı Olan Yabancı Uzmanlar”, ss.14-20.

1293 Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, s.597.; **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi**, s.4.; Eraslan, s.107.

1294 Abdurrahman Fatih Şendil, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Orman Fakültesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014, s.124.

1295 Üniversitelerarası Kurulun 21-22 Kasım 1974 tarihli toplantısında, 1974-1975 öğretim döneminden itibaren üniversitelerin mühendis diploması veren fakültelerine kaydolan öğrencilere dön yıllık öğretimden sonra “Mühendis”, beş yıllık öğretimden sonra “Yüksek Mühendis” unvanı verilebileceği kararlaştırılmıştır. Bk.: Cantürk Gümüş, “Historical Development Of Forestry Education In The Context Of Forest Resources Management In Turkey”, **Türkiye Ormancılık Dergisi**, C 14, S 1, 2016, ss.96-97.; Metin Özdönmez, Abdi Ekizoğlu, “Türkiye’de Ormancılık Yüksek Öğretiminin Başlangıcından Bu Yana Mezunlara Verilen Unvanlar ve Diplomalara”, **İstanbul Üniversitesi Ormancılık Fakültesi Dergisi**, Seri: B, C 46, S 1-2-3-4, (İstanbul 1996), ss.47-48.

İ.Ü. Orman Fakültesinin, İstanbul Üniversitesine bağlanması ile gelişmesi daha da hızlanmış; bil-hassa kurum bilimsel ve akademik faaliyetlerini bu köklü üniversitenin bünyesinde yaygınlaştırmıştır. 1934–1948 yılları arasında 8 Enstitü¹²⁹⁶ altında öğretim faaliyetlerini yürüten kurum, 1948–1961 yılları arasında 13 kürsüde¹²⁹⁷ öğretim çalışmalarını yürütmüştür. Fakülteadaki kürsü sayısı 1973–1981 döneminde 15’e yükseltilmiştir. Bu süreç zarfında Fakülte yeniden yapılanmaya giderek 3 bölüm ve 19 adet anabilim dalı altında eğitim–öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Bunların içeriği Tablo –114’de yer aldığı gibidir¹²⁹⁸:

Tablo –114

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Bölümleri ve Anabilim Dalları¹²⁹⁹

Bölümler	Anabilim Dalları
Orman Mühendisliği Bölümü	Silvikültür, Orman Entomolojisi ve Koruma, Orman Amenajmanı, Orman Hasılatı ve Biyometri, Orman İnşaatı ve Transportu, Ormanlık Politikası ve Yönetimi, Ölçme Bilgisi ve Kadastro, Toprak İlimi ve Ekoloji, Ormanlık Ekonomisi, Çevre ve Orman Hukuku, Orman Botanığı, Havza Yönetimi.
Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü	Orman Ürünleri Kimyası ve Teknolojisi, Orman Biyolojisi ve Odun Koruma Teknolojisi, Odun Mekanığı ve Teknolojisi, Orman Endüstri Makinaları ve İşletme.
Peyzaj Mimarlığı Bölümü	Peyzaj Planlama ve Tasarımı, Bitki Materyali ve Yetiştirme Tekniği, Peyzaj Teknikleri.

Yukarıda isimleri zikredilen bölümlerde eğitim–öğretim faaliyetlerini sürdüren Orman Fakültesi öğrencileri uygulama dersleri ve stajlarını devlet orman işletmeleri vb. birimlerde yapmaktaydı. Fakülte, diğer orman işletme idarelerinde uygulamalı faaliyet göstermekle birlikte en önemli uygulama sahası aynı zamanda okul arazileri içinde bulunan Bahçeköy Örnek Devlet Orman İşletmesi idi. Bu doğrultuda 1953 yılında işletmede Fakülte öğrencileri Prof. Dr. Fikret Saatçioğlu idaresinde Silvikültür tatbikatı yapmışlar-

1296 Enstitülerin isimleri şöyledir: Silvikültür, Orman Koruma, Orman Mahsulleri ve Kıymetlendirme, Orman Politikası ve Amenajman, Orman Hasılat ve İşletme İktisadı, Geodezi, Toprak ve Ekoloji. Bk.: “Orman Davasının İlim Kaynağı: Orman Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Sayı İlavesi, (10 Ocak 1945), ss.67-69.

1297 Bu kürsülerin isimleri şöyledir: Toprak İlimi ve Ekoloji, Orman Botanığı, Silvikültür, Orman Hasılatı ve İktisadı, Orman Entomolojisi ve Koruma, Orman İşletme İnşaatı, Ormanlık Coğrafyası ve Yakınşark Ormanlığı, Geodezi ve Fotogrametri, Orman Amenajmanı, Ormanlık Politikası, Park-Bahçe ve Peyzaj Mimarisi, Orman Ürünleri Kimyası, Orman Ürünlerini Değerlendirme. Bk.: Hasan Emre Ünal, **Türkiye’de Orman Fakültelerinin Orman Ekonomisi Anabilim Dallarındaki Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi**, AÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, ss.33-34.; Gümüş, **Türk Orman Devrimi**, s.233.; <http://www.orman.istanbul.edu.tr> (13.07.2021).

1298 Acun, “Ormanlarımız ve Avcılık”, s.15.

1299 **İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Tanıtım Kitapçığı**, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yay., İstanbul 2021, ss.6-19.; Eraslan, **age.**, ss.108-110.

dı. Bahçeköy Büyükdere Orman Fidanlığı ağaçlandırma sahalarının gezilmesi ve bu alanda yapılan uygulamalı eğitim öğrencilere nitelikli bir eğitim verilmesini amaçlıyordu¹³⁰⁰.

Yüksek Orman Mektebi (1934 öncesi dönem) ve Yüksek Ziraat Enstitüsü Orman Fakültesinde (1934–1937 dönemi) yetişen orman mühendisleri, 1937 yılı öncesi dönemdeki ormancılık anlayış ve esaslarına uygun olarak yetiştirilmiştir. Yani ormanların işletilmesi amacıyla değil, işletmeciliği yürüten özel işletmelerin yürüttüğü etkinliklerin denetimi, ormanların ihaleye çıkarılması, ihaleye çıkarılacak ormanların belirlenmesi, ihale şartnamelerinin hazırlanması, ihaleyi kazanan işletmelerin şartname koşullarına uygun davranıp davranmadıklarının takip edilmesi gibi işleri yürütmüşlerdir. Dolayısıyla 1937 yılında devlet orman işletmeciliğine geçiş sürecinde yaşanan en önemli sorunlardan birisi, yetişmiş personel sorunudur. Çünkü bu tarihe kadar Orman okulu–yüksekokulu veya fakültesi mezunu orman mühendisleri işletmeciliği bilmemektedir. Ağaçlandırma ve gençleştirme konusunda bilgi düzeyleri sınırlıdır. Nitekim ilk kurulan orman işletmelerinde orman mühendislerinin bu amaçla yetiştirilmesi düşünülmüştür. Bu çerçevede 1937 yılı itibarıyla ormancılık eğitiminin yürütüldüğü Yüksek Ziraat Enstitüsü Orman Fakültesinin (Ankara) kurulduğu 1934 yılından itibaren 1945 yılına kadar son sınıf, 1945 yılından itibaren ise kapatıldığı 1948 yılına kadar 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin öğrenim gördükleri Bahçeköy yöresinde Büyükdere adıyla bir örnek orman işletmesinin kurulması çok anlamlıdır. Burada yer alan işletmede fakültenin de desteğiyle mühendislere hizmet içi eğitim anlamında destek verilmesi düşünülmüştür¹³⁰¹.

İ.Ü. Orman Fakültesi, ağaçlandırma işleri ve çeşitli devlet fidanlıklarında çalışabilecek teknik personelin bilgi ve görgülerini artırmak amacıyla yönelik olarak kurs ve konferans gibi çeşitli organizasyonlar da tertip etmekteydi. Bu doğrultuda 1953 yılında Fakülte bünyesinde bir kurs tertip edilmiştir. Açılacak kursun programını ve çalışma esaslarını tespit etmek üzere 07.07.1953 günü Orman Genel Müdürlüğünde bir toplantı yapıldı. Toplantıya İ.Ü. Orman Fakültesinden Prof. Dr. Fikret Saatçioğlu, Prof. Dr. Asaf İrmak; orman teşkilatından ağaçlandırma ve fidanlık uzmanı Kazım Mihçioğlu, Talat Eren, Kemal Savaş, İhsan Işıklı, Burhanettin Sarıoğlu, Kemal Gönen, Fehmi Güresin, Kemal Ungan iştirak etmiştir¹³⁰².

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi zirai yayım ve neşriyat işlerine de gereken ehemmiyeti vermiş ve bu doğrultuda 1951 yılından itibaren Orman Fakültesi Dergisi'ni yayımlamaya başlamıştır. A ve B serisi şeklinde yayımlanmaya başlayan dergi, 1951 yılından itibaren 2000 yılına kadar A serisi olarak 99 sayı, B serisi olarak da 106 sayı yayımlamıştır. Dergi, 1984 yılı sonuna kadar yılda ikişer sayı halinde yayımlanmış ve ormancılıkla ilgili bilimsel araştırma makalesi, tercüme, telif ve eleştiri vb. yayımlar neşredilmiştir. Derginin A serisinde özgün araştırma makale ve çalışmalarına yer verilmekte olup çoğunlukla hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki ilgili kurum ve araştırmalara yer verilmiştir. B serisi ise daha ziyade telif, çeviri makalesi, bilimsel eleştiri ve kitap tanıtımlarına yönelik yayım yapmıştır. Aynı dönem içerisinde A serisinde toplamda 840, B serisinde de 1257 makale yayımlanmıştır. Ayrıca anma ve tanıtım yazıları dışındaki makale sayısı A ve B serilerinde toplamda 1951 adettir. Derginin A ve B serilerinde orman mühendisliğini ilgilendiren bilimsel makale sayısı 1566, orman endüstri mühendisliğini ilgilendiren bilimsel makale sayısı 310, peyzaj mimarlığı bölümünü ilgilendiren bilimsel makale sayısı da 75 adettir¹³⁰³.

1300 “Orman Fakültesinde Yapılan Silvikültür Tatbikatı”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, C 14, S 303, (31 Temmuz 1953), s.7.

1301 Gümüş, **Türk Orman Devrimi**, ss.211-212.

1302 “Ağaçlandırma İşleri İçin Kurs Açılıyor”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, C 14, S 303, (31 Temmuz 1953), s.7.

1303 Ertuğrul Görcelioğlu, Suzan Poşul, “50. Yılı Kutladığımız İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergilerine İlişkin Bir Değerlendirme”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C 50, S 2, (İstanbul 2000), ss.24-25.

Tablo –115

İ.Ü. Orman Fakültesi Dekanları ve Görev Süreleri¹³⁰⁴

Adı ve Soyadı	Görev Süresi
Ord. Prof. Dr. Mazhar Diker	1934-1937/1939-1942
Prof. Dr. Rudolf Pfeferkorn	1937
Prof. Dr. Hans-Mayer Wegelin	1937-1939
Ord. Prof. Dr. Asaf İrmak	1942-1944/1954-1956
Prof. Dr. Fehim Fırat	1944-1946/1952-1954
Prof. Dr. Fikret Saatçioğlu	1946-1950
Prof. Dr. Faik Tavşanoğlu	1950-1952
Prof. Dr. Şeref Nuri İlkmen	1956-1958
Prof. Dr. Adnan Berkel	1958-1960
Prof. Dr. Selahattin İnal	1960-1962
Prof. Dr. Refik Erdem	1962-1964
Prof. Dr. Muharrem Miraboğlu	1964-1966

Tablo –116

Orman Mekteb-i Alisinden İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesine Mezun Olan Öğrenci Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı¹³⁰⁵

Orman Mekteb-i Alisi-Yüksek Orman Mektebi	
Dönem	Mezun Öğrenci Sayısı
1923-1934	165

1304 <https://orman.istanbulc.edu.tr/tr/content/fakultemiz/dekanlarimiz#78005A0043006D004300780056006900530071004D003100> (Erişim Tarihi: 13.07.2021).

1305 Çiftçi, *Yüksek Ziraat Enstitüsü*, s.411.; *Yüksek Ziraat Enstitüsü Fakültelerine Ait Muhtelif Enstitülerin Şimdiye Kadar Olan Çalışmalarına Kısa Bir Bakış*, s.5.; *Ormancılık Tedrisat Raporu*, ss.5-6.; “Ormancılık Tedrisatı”, *Türkiye Ziraat Gazetesi*, Yıl: 1, S 11-12, (Haziran 1938), s.177.; Şendil, *agt.*, ss.105-106.; Kemal Vural tarafından ormancılık öğretimiyle ilgili hazırlanan bir eserde A.Y.Z.E. Orman Fakültesi mezun sayısı 588 olarak gösterilmiştir. Bk.: Kemal Vural, *Teknik Personel İhtiyacı ve Ormancılık Öğretimi*, Ogun Kardeşler Matbaası, Ankara 1965, s.5.; *BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1948-1949*, ss.276-277.; *BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1949-1950*, ss.312-313.; *BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951*, ss.372-373.; *BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952*, ss.362-363.; *BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1952-1953*, ss.418-419.; *BİUM Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960*, ss.781-782.; *BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1960-1961*, s.400.; *BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1961-1965*, s.512.

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü-Orman Fakültesi¹³⁰⁶	
Dönem	Mezun Öğrenci Sayısı
1934-1948	586
İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi¹³⁰⁷	
Dönem	Mezun Öğrenci Sayısı
1948-1965	1145

Tablo –117**Orman Fakültesinde Okutulan Dersler¹³⁰⁸**

Dersler	
Botanik	Orman İşletme Bilgisi
Zooloji	Orman Siyaseti
Fizik	Orman İdaresi ve Tarihi
Kimya	Orman Hasılat Bilgisi
Mineroloji ve Jeoloji	Orman Muhafazası
Matematik	Orman Entomolojisi
Meteoroloji ve Klimatoloji	Ağaç ve Kereste Teknolojisi
Beden Terbiyesi	Kereste İşletme Bilgisi
Almanca	Ağaç Sanayi ve Ticareti
Ziraat ve Ormancılıkta Suculuk	Orman İşletmesi
Nebat Tağdiyesi	Orman Yolları İnşaatı
Toprak Bilgisi	Orman Mühendisliği Bilgisi
Jeodizi	Nakliyat İşleri Bilgisi
Plan Çizme	Orman Ölçme Bilgisi
Hukuk	Orman Toprak Bilgisi ve Ağaç Yetiştirme
Genel İktisat	İktisat Politikası
Ormancılık	Kültürteknik
Yol İnşası	Makine Bilgisi
Nebatları Koruma Bilgisi	Orman Tesisi
Orman Botanığı	Silvikültür ve Orman Bitkileri

1306 Orman Fakültesi eğitim-öğretim süresi 1935 yılında 3 yıldan 4 yıla yükseltilmiştir. Bu sebeple 1935-1936 eğitim-öğretim döneminde mezun verememiştir.

1307 1960-1961 eğitim-öğretim dönemi mezun sayısı istatistiklerde yer almamıştır. Bu sebeple bahsi geçen 1948-1965 dönemi aralığındaki mezun sayısına bu eğitim-öğretim dönemi dahil edilmemiştir.

1308 Çiftçi, **Yüksek Ziraat Enstitüsü**, ss.256-267.; “Orman Davasının İlim Kaynağı: Orman Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Sayı İlavesi, (10 Ocak 1945), ss.67-69.

1934 yılında “Orman Fakültesi” adını alarak Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüne bağlanan kurum, 1935 yılında öğrenim süresinin 3 yıldan 4 yıla çıkarılması sebebiyle 1936 yılında mezun vermemiştir. Dolayısıyla 3116 sayılı Orman Yasası'nın ilan edildiği yıl olan 1937'de Türkiye'de yaklaşık 150–160 orman mühendisi bulunmaktaydı. Bu nedenle ülkede kurulması planlanan devlet orman işletmeciliği için ve bu işletmeciliğin 3116 sayılı Orman Kanunu çerçevesinde öngörülen etkinliklerin yürütülebilmesi için yeterli ve yetişmiş personel söz konusu değildi. Mevcut personelin önemli bir bölümü de 1939 yılında patlak veren İkinci Dünya Savaşı sırasında ilan edilen seferberlik ile askere alınmıştır. Bu sebeple savaş sonrası dönemde orman mühendisi alanındaki nitelikli insan gücü açığı Orman Fakültesi ile birlikte kapatılmaya çalışılmıştır. Örneğin 1934–1935 eğitim–öğretim döneminde okul bünyesinde toplamda 64 öğrenci varken, bu sayı 1947–1948 döneminde 338'e yükseltilmiştir. Aynı dönem zarfında okuldan 18 öğrenci mezun olurken, bu sayı iki kat daha fazlasına çıkmıştır¹³⁰⁹. Bununla birlikte 1953–1965 eğitim–öğretim dönemi içerisinde İ.Ü. Orman Fakültesi bünyesinde 1953–1960 döneminde 18, 1960–1965 döneminde de 16 öğrenci olmak üzere toplamda 34 öğrenci doktora yapmıştır¹³¹⁰.

Tablo –117

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Öğrenci Sayısı ve Cinsiyet Esaslı Dağılımı¹³¹¹

Yıl	Öğrenci		Toplam
	E	K	E/K
1948-1949	276	-	276
1949-1950	194	-	194
1950-1951	209	-	209
1951-1952	209	-	209
1952-1953	121	-	121
1953-1954	109	-	109
1954-1955	120	-	120
1955-1956	183	-	183
1956-1957	247	-	247
1957-1958	730	6	736
1958-1959	848	7	855
1959-1960	903	8	911
1960-1961	944	9	953

1309 Gümüş, *Türk Orman Devrimi*, s.95.; Çiftçi, *Yüksek Ziraat Enstitüsü*, s.411.; *Yüksek Ziraat Enstitüsü Fakültelerine Ait Muhtelif Enstitülerin Şimdiye Kadar Olan Çalışmalarına Kısa Bir Bakış*, s.5.

1310 BİUM Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960, ss.781-782.; BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1961-1965, s.512.

1311 BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1948-1949, ss.276-277.; BİGM Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1949-1950, ss.312-313.; BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951, ss.372-373.; BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952, ss.362-363.; BİUM Maarif İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1952-1953, ss.418-419.; BİUM Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960, ss.781-782.; BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1960-1961, s.400.; BDİE Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1961-1965, s.512.

1961-1962	654	4	658
1962-1963	692	8	700
1963-1964	1065	27	1092
1964-1965	1095	29	1124

Fotoğraf –57

Orman Fakültesi binası, okul yönetimi ve öğrencileri; öğrencilerin Devlet Orman İşletmesinde uygulamalı dersleri ve sınıfta ders işlenirken.

Kaynak: **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 117. Sayı İlavesi, (10 Ocak 1945), ss. 68-69.; <https://orman.istanbulc.edu.tr/tr/content/fakultemiz/tarihce> (Erişim Tarihi: 13.07.2021)

5. Orman Uygulama ve Bakım Memurluğu Eğitim Merkezleri

Orman Bakım Memurluğu ve Uygulama Eğitim Merkezi, 1964 yılından itibaren faaliyet göstermeye başlamıştır. İlk dönemde Muğla ve Bolu illerinde faaliyet gösteren ormancılık bakım ve uygulama eğitim merkezlerinin amacı ölçme ve kesim işleri ile depo işlerinde çalışacak personelleri yetiştirmektir. Bu eğitim merkezlerine ilkökul mezunları alınmakta ve bu eğitimi başarıyla tamamlayan öğrencilere Orman Bakım Memuru unvanı verilmektedir. Bir başka orman personeli yetiştirme modeli olan Orman Fidancısı Eğitim Merkezi uygulaması ise 1965 yılında ilk olarak Eskişehir ilinde açılmış ve bunu 1971 yılında Elazığ’da açılan ikinci fidancı eğitimi merkezi izlemiştir. Bu eğitim merkezlerinin temel amacı ormanlık sahalarda ağaçlandırma ve fidancılık başta olmak üzere toprak erozyonunu önleme, orman korunması vs. işlerinde çalışacak bilgili fidancıları yetiştirmektir. Orman Fidancısı Eğitim Merkezi’ne ilkökul mezunu öğrenciler alınmıştır. Bu noktada yukarıdaki Fidan Eğitim Merkezlerinde açılan kurslardan mezun olan öğrenciler ve bunların yıllara göre dağılımı Tablo –118’de yer aldığı gibidir¹³¹²:

Tablo –118

Orman Uygulama–Bakım Memurluğu ve Orman Fidancısı Eğitim Merkezi Mezun Sayısı ve Yıllara Göre Dağılımı

Muğla Bakım Memurluğu Eğitim Merkezi		Bolu Bakım Memurluğu Eğitim Merkezi		Elazığ Orman Fidancısı Eğitim Merkezi	
Yıl	Mezun Sayısı	Yıl	Mezun Sayısı	Yıl	Mezun Sayısı
1965	34	1965	-	1965	-
1966	70	1966	-	1966	-
1967	70	1967	30	1967	33
1968	150	1968	30	1968	34
1969	148	1969	60	1969	40
1970	60	1970	50	1970	38
1971	74	1971	45	1971	38
1972	50	1972	50	1972	37

Cumhuriyet Dönemi’nde orman bakım, uygulama ve fidancılık eğitim merkezlerinin yanı sıra çeşitli zamanlarda bazı ormancılık kursları da açılmıştır. Bu doğrultuda Cumhuriyet’in ilk yıllarında tertip edilen iki önemli ormancılık kursu, 1924 yılı Ormancılık Kursu ve 1925 yılı Ormancılık Kursu olarak adlandırılmıştır. 1924 yılı ormancılık kursu, Ziraat Vekâletinin 7–8 Haziran 1924 tarih ve 7657/55 sayılı oluru ve yeterli teknik eleman olmayışı sebebiyle açılmıştır. Bu kurs, 1924 yılının Ağustos ayının ilk günü Yüksek Orman Mektebi binasında açılmış ve bu eğitim–öğretim kurumunun öğretim üyeleri, memurları ve araç–gereçlerinden faydalanılmıştır. Orman teşkilat kadrosundaki nitelikli insan gücü açığı kapatmak ve kısa süreli kurslar vasıtasıyla eleman yetiştirmek gayesiyle açılan kursun süresi 2 ay olarak belirlenmiştir. Kurs merkezine özellikle Birinci Dünya Savaşı’na asker olarak çağrılıp öğrenimlerini tamamlayamayan idadi, muallim ve sultani mektebi öğrencileri ve yedek subaylık hakkını almış ve orman fen memurluğu görevinde bulunmuş kişiler alınmıştır. 1924 yılı kursuna 38 öğrenci alınmış ve iki aylık eğitim süresi sonrasında başarı belgesi verilerek mezun edilmiştir. 1924 tarihli kursta dendrometri, orman politikası, topografya, silvikültür, orman mahsulleri ve kıymetlendirme, idare ve muamelat, amenajman dersleri okutulmuştur. Dersler, Yüksek Orman Mektebi öğretim üyelerinden müderris Neşet, Tefvîk Ali, Talat ve Halil Rıfat beyler tarafından okutulmuştur. Kursu bitiren öğrencilere “Kondoktör” adı verilmiş ve 1.200

1312 Eraslan, *age.*, s.150.

kuruş lira ücret karşılığında 3. sınıf fen memurluklarında atanmışlardır. Bu öğrenciler daha sonra Ziraat Vekâleti orman teşkilatının çeşitli ünitelerinde görev almışlardır. 1925 yılı Ormancılık Kursu ise Ziraat Vekâletinin 30 Eylül 1925 tarih ve 2342/156 sayılı oluru ile Kasım ayında başlamak ve Şubat ayı sonuna kadar devam etmek üzere 4 ay sürmüştür. 1924 kursu gibi bu kurs da Yüksek Orman Mektebinde gerçekleştirilmiştir. Kursun amacı, 504 sayılı “Türkiye’de Mevcut Bilumum Ormanların Fennî Usulü İdare ve İşletmeleri Hakkında Kanun” un gereklerini yerine getirmek ve buna göre ormanların kesin surette amenajman planlarını yapmak, bu işleri başarabilecek memurları kısa sürede yetiştirmeyi amaçlamıştır. Kursu mahallî Orman Başmüdürlükleri tarafından onaylanan muhafaza memurları, orman teşkilatında görevli katip, muamelat memurları alınmıştır. Kursiyerler eğitim seviyesi olarak genel anlamda idadi ve rüştiye öğrenimi görmüş kimselerden oluşmuştur. 1925 tarihli kursta matematik, topografya, dendrometri, silvikültür, botanik, orman mahsulleri ve kıymetlendirme, amenajman, idare ve muamelat dersleri verilmiştir. Kurstaki dersler, müderris Tefvik Ali, Fen Memuru Hilmi, müderris Nuri ve Halil Rıfat beyler tarafından okutulmuştur. Bu kursu başarıyla bitiren 23 öğrenciye “Kondoktör” adı verilmiştir¹³¹³.

1313 Eraslan, *age.*, ss.127-131.

D- ZİRAAT ALANINDA EĞİTİM–ÖĞRETİM VEREN DİĞER KURUMLAR VE FAALİYETLERİ

1. Köy Enstitüleri ve Tarımsal Eğitim Faaliyetleri

Köy Enstitüleri, sadece normal eğitim–öğretim faaliyetleri ile değil, aynı zamanda zirai eğitim konusunda toplum yapısını yönlendirici pek çok uygulamanın da en belirgin örneklerinden birisini oluşturmuştur¹³¹⁴. Nitekim Enstitülerin kurulmasındaki temel amaç, Türk köyünü–köylüsünü canlandırmaktır. Köyün canlanması yalnızca modern, kaliteli ve rasyonel üretim yöntemleriyle tarımsal verimin artırılıp zenginleştirilmesini değil, aynı zamanda Cumhuriyet’ten sonra süregelen tebaa anlayışının yıkılıp, yerine köylünün kendisi ve çevresiyle ilgili yurttaşlık hakları bilinciyle donatılması sağlamayı amaçlıyordu. Dolayısıyla 1940’lı yıllardan itibaren kurulmaya başlayan Köy Enstitülerinde eğitim–öğretim programlarının felsefesi, temelde iş–üretim ve eğitim felsefesine dayanıyordu. Zira, okulların eğitim–öğretim programına bakıldığında üretim içinde eğitim–öğretim anlayışı bilimsel temellere oturtulmak istenmişti¹³¹⁵.

Nitekim Köy Enstitülerinin açıldığı yerler belirlenirken bazı hususlar göz önünde bulundurulmuştur. Okulların açılacağı yerlerin tespiti, köyün veya civarının tarıma elverişli geniş arazilere sahip olup–olmamasına dikkat edilmiştir. Yine açılacak enstitülerin öğrenci alacak diğer illerle olan ulaşımın kolaylıkla sağlanabileceği yerler olmasına önem verilerek, bilhassa ana yollara ve mümkünse demiryolu istasyonuna yakın olması göz önünde tutulmuştur. Ayrıca bu yerlerin herhangi bir su sıkıntısı çekmeyecek yerler olması da enstitülerin açılacağı yerlerin belirlenmesindeki diğer bir kriterdi. Bütün bu hususlar okulların açıldığı yerlerin zamanla bölgenin merkezi olmasını sağlama amacına yönelik uygulamaya koyulmuştur¹³¹⁶.

Bununla birlikte zirai eğitimin Köy Enstitülerinin eğitim–öğretim programlarında bu kadar geniş yer tutması esasında 3803 tarihli Köy Enstitüleri Kanunu’ndan kaynaklanmıştır. Zira kanunda öğretmen olarak köylere gidecek elemanların ilköğretimle birlikte ziraat bilgisine ve becerisi verecek nitelikte yetiştirilmesi isteniyor, bu durum bir anlamda zorunlu görülüyordu. Bu amaca ulaşabilmek için hazırlanmış olan “Beş Yıllık Köy Enstitüleri Öğretim” programının dörtte birlik bölümü, “tarım dersi ve çalışmalarına” ayrılmıştır. Tarım öğretimi ve çalışmalarını öğrencilerin işleri planlayıp yapabilecek duruma getirilmesi, zirai alet, makine ve araçlarını kullanabilmelerinin sağlanması, bu alandaki değişiklikleri izleyebilecek becerilerin kazandırılması ve tabiat olaylarıyla meydana gelen gelişmelerde canlıların yaşantısında ne gibi etkiler meydana geldiğini kavrayabilecek becerilerin kazandırılması hedefleniyordu¹³¹⁷.

1314 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nun 1. maddesinde “Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere, ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde Maarif Vekillîğince Köy Enstitüsü açılır” demektedir. Bk.: **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VI, C 10, Birleşim: 41, 17.04.1940, s.82.; **Resmî Gazete**, 22 Nisan 1940, S 4491.

1315 Mahmut Saral, **Karartılan Aydınlık Köy Enstitüleri Düziçi Köy Enstitüleri**, Hatay 2002, s.63.; Şevket Raşit Hatipoğlu, “Köy Enstitüleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 1, C 2, S 20, (1 Teşrinievvel 1940), s.18.; Aslan Tufan Yazman, “Köy Enstitüleri Davası”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, C 5, S 112, (16 Ağustos 1944), ss.1, 21.

1316 Fay Kirby, **Türkiye’de Köy Enstitüleri**, Güldikeni Yay., Ankara 2000, ss.202-204.

1317 Pakize Türkoğlu, **Tonguç ve Enstitüleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 6. Baskı, İstanbul 2007, ss.224-225.; Ümran Emin Çolaşan, “Millî Bünyemizde Köy Enstitülerinin Rolü”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 4, C 7, S 77, (1 Mart 1943), s.11, 20.

Enstitülerdeki 5 yıllık eğitim süreci boyunca eğitim–öğretim konuları ve uygulamalı çalışmalar içerisinde yer alan ziraat derslerinin ihtiva ettiği konular ise temelde şöyleydi¹³¹⁸: Tarla Ziraatı: Toprak ve özellikleri, gübreler, bitkiler biyolojisi, bitki cinslerinin ıslahı, zararlılarla mücadele, hasat, bitkileri koruma ve satış, çayır, mera ve ormanlar, koruma ve yararlanma yöntemleri. Meyve ve Sebze Ziraatı: Fide ve fidanların yetiştirilmesi, toplanması, korunması ve satışı, bağcılık, bağ hastalıklarıyla mücadele yöntemleri, şarap, pekmez, kuru ve yaş sofralık cinsleri tanıma, Amerikan asma fidancılığı, üzümden yapılan besi maddeleri, şarap, kuru üzüm, pestil, pekmez, sirke ve benzeri şeylerin yapımı. Sanayi Bitkileri: Toprağın hazırlanması, tohum ve fidanlar, bitkilerin yetiştirilmesi ve zararlardan korunması boya elde edilen ve ilaç olarak kullanılan bitkiler ve yararlanma yolları, ürünün toplanması ve satışı. Zootekni: Zooloji, hayvanların beslenmesi, bakımı hayvan hastalıklarıyla mücadele, besi hayvanlarından yararlanma yöntemleri, et ve sütten elde edilen besin maddeleri, deri ve yünün işlenmesi, hayvan cinslerin ıslah edilmesi, hayvan sağlığı, satışı, at, davar, sığır ve domuz yetiştiriciliği. Kümes Hayvanları: Kümesler, kümes hayvanların bakımı, zararlılardan koruma ve yararlanma. Arıcılık ve İpekböcekçiliği: Arıcılığın bugünkü durumu, ülke şartlarına uygun kovan tipleri ve denemeler, arıların fenni kovanlara nakledilmesi, oğul alma, petek üretimi, baldan yararlanma yöntemleri İpekböcekçiliği: Tarihçesi, üretiminin ülkemizdeki önemi, ipekböceğinin hayvan sınıflandırılmasındaki yeri ve anatomisinin incelenmesi, ipekböceği hastalıklarının tanınması, ipekböceğinin uyku, krizalit ve kelebek evreleri, kozacılık amacıyla dut ağacı yetiştirmek. Balıkçılık ve su mahsulleri: Ülkemizdeki su ürünleri, balıkların üreme ve avlanmaları, korunma yöntemleri, balıkçılık sanayisi, su ürünleri.

Enstitülerde okutulan ziraat derslerinin ağırlık merkezi “tarım bilgileriydi”. Bu nedenle programda yer alan çalışmaların planlanması ve düzenlenmesinde zirai eğitim–öğretimi yapacak teknik ve kalifiyeli elemanların seçiminde Ziraat Vekâletinden yararlanılacaktı. Enstitüler ayrıca kendi bölgelerindeki köylerde ziraat ile ilgili konularda vekâlete bilgi vererek programa alınmasını sağlayacak ve bölgelerin mevsim şartlarına göre hava şartları göz önünde bulundurularak uygun çalışma planları hazırlanacaktı. Bir anlamda enstitüler hinterlandı içerisinde bulunan köylerde ziraata yönelik çalışmaların yapılmasını sağlayacaktı. İlk açıldığı aylarda enstitü müdürlerinin en önemli işlerinden birisi, bölgenin tarımından anlayan öğrenmeye ve öğrencilere öğretmeye, onlarla iş içerisinde çalışmaya hevesli tarım öğretmeni ve usta öğreticisi aramak olmuştur. Ziraat ile ilgili bilgi–beceri ve donanımı olan ilkökul öğretmenlerine de görev verilecekti. Her enstitüsü vakit geçirmeksizin bağlı olduğu bölgenin ihtiyaçlarına uygun ziraat dersi çalışmalarını uygulamak amacıyla hemen çalışmalara başlayacaktı. Köylü, yüzlerce yıldır geleneksel bir şekilde yapılan tarım işlerinin uygulanması gibi büyük meselelerle karşı karşıyaydı. Bu durum, geleneksel tarımın modernleşmesini sağlayamamıştı. Meyve ve sebze tarımı belli yerlerde ve özellikle de su kenarlarında yapılmaktaydı. Köylünün tamamen kıraç olan toprağı tarıma elverişli hale getirecek gücü yoktu. Kullandığı ziraat alet ve makineler ise tamamen ilkel durumdaydı. Bu nedenle enstitülerde uygulanacak ziraat dersi ve çalışmaların temel amaçlarından birisi de modern tarım bilgi ve tekniklerini kullanarak, geleneksel usullerle tarım yapan köylülere modern tarım usullerini öğretmek ve uygulamaya çalışmaktı. Böylece modern zirai usullerle kaliteli, verimli ve rasyonel üretim yapılmasının ülke çapında yaygınlaştırılması amaçlanmıştır¹³¹⁹.

Her Enstitü eğitim–öğretim programında yer alan tarım dersi ve çalışmalarını, enstitünün bulunduğu bölgenin iklimine, coğrafyasına ve diğer özelliklerine göre düzenlemiştir. Ulaşılmak istenen hedefler arasında yalnız geleneksel ürünleri değil, toprağı işleyerek, hazırlayarak, iklim koşullarına karşı önlemler alarak temel ihtiyaçlardan olan tahıl, sebze ve meyvelerin ve diğer tarım ürünlerinin verimini artırmak ve bölgelerinde yaygınlaşmasını sağlamaktı. Zirai faaliyetlere kız ve erkek öğrenciler ayırım yapılmaksızın katı-

1318 Nurgün Koç, **Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2013, s.285.; T.C. Maarif Vekâleti, **Köy Enstitüleri I**, Maarif Basımevi, İstanbul 1941, s.17.; **Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Köy Enstitüleri Öğretim Programı**, Ankara 1943, ss.2, 147-151.; Ahmet Emin Yalman, **Yarının Türkiye’sine Seyahat**, İstanbul 1944, ss.57-58.

1319 Akandere, agm., s.418.

lırlar ve bölgenin şartları esas alınırdı. Hayvancılık, balıkçılık ya da tarla ziraatından hangisi uygunsa ona ağırlık verilirdi¹³²⁰. Örneğin Malatya’nın kayısı üretiminde ülke sathında önemli bir yere sahip olmasında Malatya Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsünün yanı sıra Akçadağ Köy Enstitüsünün yapmış olduğu çalışmalar ve oluşturduğu kayısı bahçelerinin önemli bir yeri vardı. İlk açıldığında Enstitünün müdürlüğünü yapan Şerif Tekben’e göre, 1940’da enstitü kurulurken bir tek bile ağaç bile olmayan o topraklara 9.500’ü kayısı ağacı olmak üzere 17.000 meyve ağacı dikilip yetiştirilmesi yapılmıştı. Bununla da yetinilmeyip köylülere ve bu köylerdeki okullara, Akçadağ fidanlığına fide ve fidan verilerek kayısı ağaçlarının bölgede yaygın bir şekilde dikilip neticesinde de büyük miktarda kayısı meyvesinin yetiştirilmesi sağlanmıştı¹³²¹.

Türkiye’deki her Köy Enstitüsünün devlet tarafından verilen döner sermaye ile kurulup işletilebilen bir çiftliği bulunmaktaydı. Öğrenciler bu işletmelerin varlığı ile buldukları çevrede uygulanan her türlü ziraat işini yaparken, aynı zamanda bu işleri öğrenme olanağına da kavuşuyorlardı. İş eğitimi vermek amacıyla kurulmuş olan Enstitü çiftlikleri öğretmen ve öğrenci emeğiyle işletilerek, kurumların gereksinimi olan maddeleri üretiyorlardı. Köylünün can damarı olan ziraat mesleği, enstitülerde verilecek olan tarım eğitimiyle mesleksi iyileşme sağlayacak; canlandırılan köylerde babadan oğula geçen bir iş olarak öne çıkan ziraat, artık eğitimle harmanlanıp üreticilere sunulacaktı. Böylece ülkenin en ücra köşelerine bilgili ziraatçıların girişi sağlanacak, ziraat eğitim-öğretimiyle donatılan öğrenciler “Bozkır’daki Çekirdek” misali tohum saçıp, okullarda edindikleri teorik ve uygulamalı bilgileri köylünün hizmetine sunacaklardı¹³²².

Bu sebeple köy öğretmen okullarıyla temellendirilmeye başlayan zirai eğitim, 3803 sayılı yasayla köylere gidecek elemanları ilköğretimle birlikte tarım bilgisi ve becerisi verecek nitelikte yetiştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu doğrultuda beş yıllık Köy Enstitüleri Öğretim Programı’nın dörtte birisi, tarım dersi ve çalışmalarına ayrılmıştır. Ayrıca tarım derslerine tüm öğrencilerin katılacağı, ancak çalışmalarda kız öğrenci özelliklerine uygun işler yaptırılacağı şart koşulmuştur. Böylece Türkiye’de ilköğretimin temelinde, o dönemde bir tarım toplumu olan ülkenin gerçekleriyle ilgili bu ilke yerleştirilmiş, programı getirilmeye başlanmıştır¹³²³. Böylece Köy Enstitülerinde beş yıl içinde okutulacak derslerin dağılımında kültür derslerine 114 hafta, ziraat dersleri ve çalışmalarına 58 hafta, teknik ders ve çalışmalara 58 hafta ayrılmıştır. Beş yıllık dönemde sürekli tatiller ise 30 haftadır¹³²⁴.

Köy Enstitülerinin haftalık, aylık veya mevsimlik çalışma planları, her enstitünün kendi özelliklerine, öğrenci seviye-sayısına, öğretmenlerin özelliklerine, araç vs. ekipmanlarının olup olmamasına, alanlarının genişliğine, hayvan cins ve sayısına vb. özellikleri dikkate alınarak hazırlanmaktaydı. Örneğin yarım gün esas alındığında bütün sınıfların yarısı öğleden önce veya sonra kültür derslerine, kalanların yarısı ziraat, diğer yarısı ise teknik derslere girmektedir. Tam gün esas alındığında bütün sınıfların yarısı tüm gün kültür derslerine, kalan sınıfların yarısı bütün gün ziraat, diğer yarısı ise teknik derslere girmektedir. Hafta esasında ise bütün sınıfların yarısı bir hafta kültür derslerini, geri kalanlarının yarısı ziraat, diğer yarısı ise teknik dersleri izlemektedir. Bu yöntem sürekli değil artların özelliğine göre takip edilmektedir. Acil olarak bina, yol, su arki yapılması, hasat, harman kaldırılması gibi iler çıktığında yeterli sayıda ya da bütün öğrenci ve öğretmenler tüm gün, birkaç gün veya birkaç hafta aynı işi yapmaktaydı. Kaybedilen ders ve işler telafi edilmektedir¹³²⁵.

1320 **Köy Enstitüleri I**, ss.13-15.

1321 Şerif Tekben, **Neden Köy Enstitüleri**, Gençlik Dergisi Yay., İstanbul 1962, s.26.

1322 **Tonguç’a Kitap**, Ekin Basımevi, İstanbul 1961, s.53.; İsmail Hakkı Tonguç, **Canlandırılacak Köy**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2019, ss.464-465.

1323 Türkoğlu, **age.**, s.209.

1324 **Köy Enstitüleri Öğretim Programı**, s.1.

1325 **Köy Enstitüleri Öğretim Programı**, ss.2-4.

Köy Enstitülerinin kurulduğu ilk yıllarda resmi bir ders programı yoktu. Diğer derslerde olduğu gibi, tarım programlarını da her enstitü kendisi hazırlıyordu. Ders yılı başında tarım öğretmenleri toplanarak çevrenin özelliklerine, olanaklara, öğrencilerin düzeyine göre bir program taslağı hazırlıyorlardı. Bu taslak öğretmenler kurulunda, diğer derslerle de ilgilendirilerek inceleniyordu. Vekâletin onayı ile son durumu alıyordu. Program hazırlamada temel ilke, çağdaş tarım teknolojisini iş içinde, iş vasıtasıyla, vermekti. Enstitülerde 1940–1943 yılları arasında işlenen konular tarla tarımı, sebzecilik, ağaçlandırma, zootekni, arıcılık, ipek böcekçiliği, zirai makine ve araçları, tavukçuluk, zirai işletmecilik, ziraat sanatları, bağcılık ve bitki hastalıklarıyla savaştı. Haftalık ziraat dersi süresi 11 saatten oluşmaktaydı. Okullardaki bir sınıfta bazı konularda derinlemesine bilgi ve beceri verilirdi. Fakat, her konudaki mevsimlik çalışmalara öğrencilerin hepsi katılırdı. Örneğin 2. sınıflarda fennî tavukçuluk geniş olarak işleniyordu. Ayrıca mevsimlik tarla ziraatı, bahçe kültürleri, ağaçlandırma ve ziraat sanatlarında da çalışıyorlardı. Ancak ilerleyen süreçte okullardaki tarım eğitimini belirli bir sistematığe oturtmak isteyen Millî Eğitim Bakanlığı, 1943 yılında Köy Enstitüleri Öğretim Programı adında bir program hazırladı ve tarım derslerini sınıflandırdı¹³²⁶.

1943 yılı Öğretim Programıyla öğrenim süresi beş yıl olan enstitülerde bu sürenin 114 haftası “Kültür Derslerine”, 58 haftası “Ziraat Dersleri ve Çalışmaları” na, 58 haftası “Teknik Dersler ve Çalışmalar” ayrılacaktı. Enstitüler haftalık, aylık, mevsimlik çalışma planlarını işlerinin durumuna, öğrencilerin düzeyine ve sayısına, öğretmenlerin özelliklerine, iş araçlarının çeşitliliğine, iş alanlarının genişliğine, hayvanlarının cins ve sayılarına göre düzenleyecek ve öğretim–uygulama çalışmalarını “kültür”, “tarım” ve “teknik” alanlarla ilgili dersleri yarım gün, tam gün veya hafta esasına göre düzenlemekte serbest olacaklardı¹³²⁷. Bu eğitim–öğretim programı temel olmakla birlikte enstitülere, yöresel koşullara uyma esnekliğini de veriliyordu. Örneğin, Eskişehir–Çifteler tahıl üretimi, Aydın–Ortaklar incircilik, Kastamonu–Gölköy meyvecilik, Kars–Cılavuz arıcılık ve hayvancılık daha ağırlıklıydı¹³²⁸. Buna karşılık 1946 yılındaki hükümet değişikliği sonunda Köy Enstitülerinde bazı değişiklikler oldu. Millî Eğitim Bakanlığı 1947 yılında yeni bir eğitim–öğretim programı kabul etti. Bu program 4. ve 5. sınıfların tarım dersi sayısını 1–2 saat azalttı. Konularda da bazı değişiklikler yaptı. 1953 yılında yayımlanan 3. öğretim programında ise tarım dersi haftada 4 saate indirildi. Nitekim 1953 ders yılı sonunda da Köy Enstitüleri kapatıldı¹³²⁹.

Tablo –119

Köy Enstitüleri Ders Dağıtım Çizelgesi (1943)

Ders ve Etkinliklerin 5 Yıla Dağılımı	
I. Kültür Dersleri	114
II. Ziraat Dersleri ve Çalışmaları	58
III. Teknik Dersler ve Çalışmalar	58
IV. Beş Yıllık Sürekli Tatiller	30

1326 Tahsin Yücel, “Köy Enstitülerinde Tarım Programları ve Uygulamalar”, **Köy Enstitüleri ve Tarım**, 1. Baskı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., İzmir 1995, s.12.; Oğuzkan, agm., ss.14-15.

1327 Oğuzkan, agm., s.15.; Mevlüt Kaplan, **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s.95.

1328 Türkoğlu, **age.**, ss.227-228.

1329 Yücel, agm., s.13.; Demokrat Partinin ilk kabinesinde Millî Eğitim Bakanı olarak görev alan Tevfik İleri döneminde çıkarılan 27 Ocak 1954 gün ve 6234 sayılı Kanunla, “Köy Enstitüleri” bütünüyle öğretmen okullarına dönüştürülerek kapatılmıştır. Bk.: “Köy Enstitüleri İle İlköğretim Okulları Birleştirildi”, **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1954, s.7.; Necdet Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, Cep Üniversitesi İletişim Yay., İstanbul 1993, s.115.

Toplam	260
--------	-----

Kaynak: Altunya, *age.*, s. 43.

Tablo –120

1943 Yılı Eğitim–Öğretim Programı Ziraat Ders ve Etkinlikleri

Ziraat Ders ve Çalışmaları	Sınıf 1	Sınıf 2	Sınıf 3	Sınıf 4	Sınıf 5
Tarla Ziraatı	-	3	4	2	1
Bahçe Ziraatı	8	4	3	3	2
Sanayi Bitkileri Ziraatı ve Ziraat Sanatları	-	-	1	1	2
Zootekni (Hayvan Bakımı)	1	2	2	1	2
Kümes Hayvancılığı	2	2	-	-	-
Arıcılık ve İpek Böcekçiliği	-	-	1	2	2
Balıkçılık ve Su Ürünleri	-	-	2	2	2
Toplam	11	11	11	11	11

Kaynak: **Köy Enstitüleri Öğretim Programı**, Ankara 1943, s. 6.

Köy Enstitülerindeki ziraat dersleri, öğrencilere bilimsel metotlar dahilinde modern ziraat yöntemlerini iş içinde çalışarak, gözlemleyerek ve deneyerek öğretmek; öğrencileri iş içinde çalıştırarak eğitmek, genel kültür derslerinde öğrenilen bilgileri desteklemek ve öğrencilere modern tarımsal makine alet, edevat, verimli bitki türleri ve hayvan cinslerini tanıtmayı amaçlıyordu. Böylece öğrenciler, okul arazisi ve uygulama bahçesinde öğrendikleri modern tarım yöntemlerini köy halkının hizmetine sunacak, köylerde üretimin artmasını teşvik edecek ve küçük tarım işletmeleri kurulacaktı. Öğrenciler, kültür derslerinde edindikleri bilgilerden üretimde yararlanmayı, bilgiyi yararlı işe dönüştürmeyi, kol ve beyin gücünü birleştirerek bilinçli bir çalışma metodunu halka aşıyorlardı. Enstitülerdeki ziraat dersleri bunları sağlamaya uygun çalışma alanlarından birisi olarak görülmekteydi¹³³⁰.

Örneğin Çifteler Köy Enstitüsünün tasarrufunda toplamda 3.251 dekarlık bir arazi vardı. Bu arazinin 335 dekarında arpa, 1141 dekarında buğday ve 100 dekar da yulaf ekilmiştir. Aynı zamanda enstitünün yalnızca 1945 yılında 237.5 dekar sebze bahçesi, 17 dekarlık da vişne, idris, elma, kayısı, erik vs. oluşan meyve bahçesi bulunmaktaydı. Ağaçlandırma çalışmalarıyla ilgili olarak enstitüde 9700 akasya, 1745 söğüt ve 12.000 adet de kavak ağacı dikilmiş; 50 dekarlık bir de bağ alanı tesis edilmiştir¹³³¹. 1945–1946 yıllarında ekili ve dikili alanın toplamı 4.600 dekar olup, dekara ortalama 182.625 TL brüt gelir sağlanmıştır. Bununla beraber 1940–1946 yılları arasında bütün Köy Enstitülerinde toplamda 15.000 dekar toprak işlenmiş, meyveli ve meyvesiz 750.000 fidan dikilmiş, 1.500 dönüm sebzelik, 1.200 dekar bağ sahası

1330 **Köy Enstitüleri Öğretim Programı**, s.147.; Yücel, agm., ss.13-14.; Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, Çağdaş Yay., İstanbul 1991, s.313.

1331 Aslan Tufan Yazman, “Çifteler Köy Enstitüsü”, **İktisadi Yürüyüş**, S 131, (2 Haziran 1945), ss.12-13, 16.

meydana getirilmiştir. Yukarıdaki rakamlar esas alınırsa köy enstitülerindeki bitkisel üretimin yıllık brüt üretim değeri 2.74 milyar lira tutarındadır¹³³².

Tablo –121

Çifteler Köy Enstitüsünde 1945–1946 Yıllarında Tahıl, Saman, Bakliyat ve Meyve Üretimi¹³³³

Ürün Adı	Miktar (kg.)	Ürün Adı	Miktar (kg.)
Buğday	45.000	Bezelye	500
Arpa	10.000	Kuru Bakla	400
Yulaf	2.300	Patlıcan	3.000
Mercimek	5.000	Biber	4.000
Nohut	144	Domates	15.000
Taze Bakla	2.000	Pırasa	20.000
Soğan	9.000	Turp	3.000
Sarımsak	3.000	Lahana	2.000
Patates	10.000	Ispanak	20.000
Fasulye	1.500	Bamya	500
Kabak	25.000	Havuç	2.000
Buğday Samanı	81.000	Arpa Samanı	10.000
Yulaf Samanı	2.000	Yonca	130.000

Köy Enstitüleri kırsal bölgelerde, geniş araziler üzerinde kurulmuştu. Ancak Adapazarı–Arifiye, Trabzon–Beşikdüzü, Kastamonu–Gölköy ve Van–Erniş çevresinde çok geniş arazi bulmak zordu. Bunların 50–150 dekar arasında arazisi vardı. Diğerlerinin arazisi 671 ile 5.000 dekar arasında değişiyordu¹³³⁴. Enstitülere 1940–1955 yılları arasında devlet bütçesinden toplamda 24.340.360 lira tahsisat ayrılmıştı¹³³⁵. Bu sebeple enstitülerin ziraat alanlarında ürettiği meyve, sebze, tahıl, süt, yumurta ve bal ürünleri “döner sermaye” aracılığı ile okulda tüketiliyordu. Bu açıdan Köy Enstitüleri iş içinde eğitim yaparken üreten, az–çok demeden kendi kendine yeterli, tümüyle tüketici olmayan gerçek eğitim kurumlarıydı. Nitekim Köy Enstitüleri İkinci Dünya Savaşı’nın sarsıcı etkisinin yoğun olarak hissedildiği bir dönemde kurulup gelişmiş, ulusal bütçeye fazla yük olmamıştır¹³³⁶.

“Kazmaları, kürekleri, motorları kapıp, coşkuyla başladılar kıraç yerleri işlemeye. Bir yerine beş vurdular, derin yerlerine indiler toprağın. Bağlar, bahçeler yaptılar. Bozkır’a can vererek susuz meyve ve sebze yeşerttiler. Su taşıdılar yokuşlara, kel tepeleri ormana kestiler. Toprağın yüzü güldü yeşerdi”¹³³⁷. Bu anlatımda da ifade edildiği gibi gerek savaş yıllarında gerekse sonraki süreçte Enstitülerde ziraat çalışmaları

1332 Ş. Gedikoğlu, **Evrleri, Getirdikleri ve Yankalarıyla Köy Enstitüleri**, İş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara 1971, s.245.; Bk.: Cengiz Çakır, “Köy Enstitülerinin Tarım Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi”, **Köy Enstitüleri ve Tarım**, 1. Baskı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., İzmir 1995, s.40.

1333 Akandere, agm., s.418.; **Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri**, Eğit-Der Yay., 1. Baskı (Nisan 1990), s.234.

1334 Yücel, agm., s.14.

1335 S. Edip Balkır, **Dipten Gelen Ses: Arifiye Köy Enstitüsü (1940-1946)**, Hür Yay., İstanbul 1974, ss.19-20.

1336 Can Dündar, **Köy Enstitüleri**, İmge Kitabevi, Ankara 2011, s.28.

1337 Türkoğlu, **age.**, s.226.

çok yoğun bir şekilde yapıyordu. Bu yoğun çalışmalar kısa sürede sonuç verecek ve her enstitü kısa sürede sürekli üretimin yapılacağı ve verimlerin alınacağı çiftliklere kavuştu. Bir süre sonra da enstitüler komşu enstitülerle dayanışma ve yardımlaşma içerisine girdiler. Tohumlarını, fide ve fidanlarını ve ürünlerini birbirlerine gönderdiler. Bu uygulama enstitü çiftliklerinde daha sağlıklı tohum, fide ve fidanlarla üretim yapılmasının önünü açtı. Bunun sonunda da enstitü çiftliklerinde tonlarca üretim yapıldı. Çiftliklerde yüzlerce büyükbaş ve küçükbaş hayvanları yetiştirildi. Yetiştirilen ürünler enstitüler bünyesinde yenilip, içilip tüketiliyordu. Ürünlerin çevre köylere satıldığı bile oluyordu. Fazla tohum ve fidanlar civar köylerdeki köylülere hediye edildi¹³³⁸.

Ziraat dersi ve çalışmalarının ele aldığı konular arasında büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar ile kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipek böcekçiliği ile balıkçılık ve su ürünleri dersleri ve bunların uygulamalarıdır. Her enstitü bünyesinde yük taşımak, araba çekmek ve binmek amaçlı olmak üzere 5–10 civarında atı ile eşek ve katır gibi yük hayvanları bulunuyordu. Binek hayvanı olarak kullanılan atlara daha ziyade birbirinden uzak mesafelerde bulunan ziraat alanlarını her gün dolaşmak için Tarımbaşısı ile tarım başkanı olan öğrenciler binmekteydiler. Bazı enstitülerde bu sayı daha da yüksek olabiliyordu. Hasanoğlan Köy Enstitüsünde bu atlar enstitüyü bitiren öğretmenler için hazırlanıyor ve günü gelince onlara veriliyordu¹³³⁹. Çok sayıda hayvana sahip enstitülerden birisi de Cılavuz–Kars Köy Enstitüsü idi. Nitekim enstitüde; 11 At ve tay, 44 inek ve dana, 6 öküz, 11 buzağı, 44 koyun ve 5 kuzu ve 10 kadar da kaz bulunmaktaydı¹³⁴⁰. Enstitülerde hayvan bakımı ders ve uygulamalarında öğrenciler eğitilirken bir taraftan da köylüyü bilgilendirici ve yeni yöntemleri tanıtıcı çalışmalara da ağırlık verilmekteydi. Bunun için gerekli uzman ve usta öğretici bulunuyor ve görevlendiriliyordu. Bilhassa Ziraat Vekâleti ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde ilçelerde bulunan veterinerler hayvan bakımı ve yetiştirilmesi konusunda Enstitülere uzmanlık yardımı ve desteği yapıyordu. Nitekim ilçe veterineri derslere giriyor ve uygulamalar yaptırıyordu. Usta öğretici olarak da çoban tutuluyor, onlardan istifade ediliyordu.

Enstitülerde verilen zirai ders ve çalışmaların amaçları, müfredat programında şöyle belirtilmişti¹³⁴¹:
1. Öğrenciyi, ziraat derslerine konu olan bitki ve hayvanların yetiştirilmeleri ve bakımlarıyla ilgili iş hayatı içinde yetiştirmek. Onlara maksada en uygun ziraat araçlarını kullanabilecek ve bu işleri pozitif bilimlerin ilkelerine göre planlaştırarak yapabilecek duruma getirmek. 2. Bu gücü elde eden öğrenciye, ziraat işleri alanında meydana gelen değişiklikleri kendi kendilerine ve devamlı olarak takip edebilme alışkanlığını kazandırmak. 3. Öğrenciye, tabiat olaylarının, canlı varlıkların hayatı üzerinde yaptıkları tesirleri inceleyebilecek bilgiler kazandırmak. 4. Öğrenciyi, öğretmen olacakları çevrenin özelliklerine en uygun ziraat şekil ve usullerini iş alanına tatbik edebilecek ve bu bakımdan köy halkına örnek olabilecek bir duruma getirmek. Nitekim Enstitülerde ikinci sınıftan sonra uzmanlaşma alanlarına yönelik, kız öğrenciler için düzenlenmiş olan teknik ders ve çalışmaları gösteren öğretim programı şöyle düzenlenmiştir¹³⁴²:

1338 Vejdî Keyn, “Cumhuriyetin 21inci Yılı ve Köy Enstitülerinin İktisadî Ehemmiyeti”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, C 5, S 117, (1 Teşrinisani 1944), s.9.; Ertuğrul Kayıhan, “Hasanoğlan Köy Enstitüsü”, **İktisadi Yürüyüş**, S 134, (19 Temmuz 1945), ss.12-13.

1339 Türkoğlu, **age.**, s.227.

1340 Firdevs Gümüšoğlu, **Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017, s.108.

1341 **Köy Enstitüleri Öğretim Programı**, s.147.

1342 **Köy Enstitüleri Öğretim Programı**, s.9.

Tablo –122
Köy Enstitülerinde Kız Öğrenciler İçin Düzenlenmiş Olan
Ziraat ve Teknik Dersler

Ders Grupları	Sınıflar			
	2	3	4	5
Biçki-Dikiş	2	3	4	5
Dikiş	6	6	7	7
Örgü ve Dokuma	3	3	2	2
Ziraat Sanatları	2	2	2	2
Toplam Saat	11	11	11	11
Örgücülük ve Dokumacılık				
Örgü ve Dokuma	6	6	7	7
Dikiş	3	3	2	2
Ziraat Sanatları	2	2	2	2
Toplam Saat	11	11	11	11
Ziraat Sanatları				
Ziraat Sanatları	6	6	7	7
Dikiş	3	3	2	2
Örgü ve Dokuma	2	2	2	2
Toplam Saat	11	11	11	11

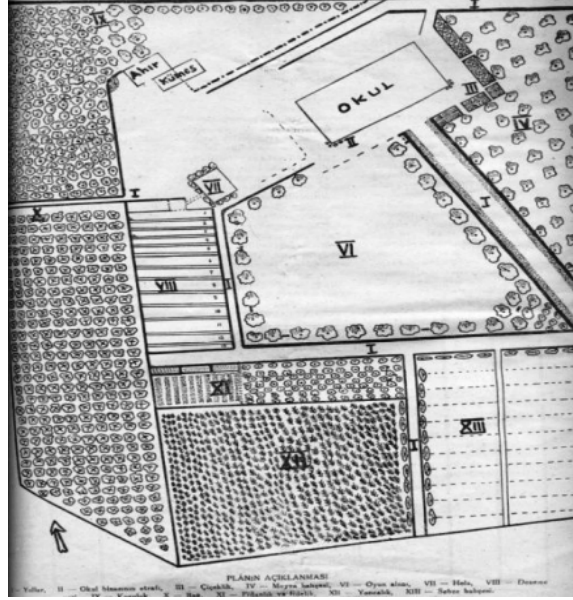
Köy okullarında oluşturulacak olan bahçe ve tarım işlerine yönelik ortaya konulan plan incelendiğinde köy okulunun etrafı, yolları, çiçeklik, meyve bahçesi, oyun alanı, tuvalet, deneme yeri, koruluk, bağ, fidanlık ve fidelik, yoncalık, sebze bahçesinin yerlerinin planlandığı görülür. Köy öğretmenin ziraat faaliyetlerinin için oluşturacağı meyve ve sebze bahçelerinin nasıl ve ne şekilde yerlerinin seçilmesi gerektiği, bu alanlara nasıl bir dikim usulünün uygulanması lazım geldiği, hangi meyve ve sebzelerin nerelerde dikilebileceği konusunda ayrıntılı bilgilere hazırlanan ziraat planlarında yer verilmektedir. Bunun yanı sıra yoncalık, fidanlık, koruluk, bağ, çiçek bahçesi, deneme tarlası gibi daha pek çok alanda, topraktan en fazla verimi alabilmek adına köy enstitüleri sistemi öğretmeni yönlendirmektedir. Bu planlamalar yapılırken de gerekli bilimsel ve fiziksel şartların en elverişli bir şekilde ortaya çıkmasına gayret gösterilmektedir. Okul çevresinde oluşturulan her alan, topraktan azami ölçüde yararlanmak üzere planlanmaktadır¹³⁴³.

Hayvan bakımı konusunda, Yüksek Köy Enstitüsü uygulama okulunda oluşturulan planları incelediğimizde, hayvan ahırları ve kümes yapılmasında dikkat edilecek esasların ayrıntılı bir şekilde yer aldığı görülür. Köy okullarında oluşturulacak olan hayvan ahırlarının yönünü, havalandırma şekli, tavan ve çatı özellikleri, yemlikler seçilmesi, kullanılacak malzemelerin ve döşemelerin niteliği, yemlik, gübrelik, otluk, kapı ve pencerelerin yerlerine kadarki tüm unsurlar bu planlarda ayrıntılarıyla düşünülmüştür. Gerekli görülen yerlerde ise çizimler yardımıyla şekiller oluşturularak, görsel destekte sağlanmıştır. Ahırların inşasının yanında, kümeslerin nasıl ve ne şekilde yapılması gerektiği hakkında da ayrıntılı planlara ulaşmak

1343 “Bahçe ve Tarım İşleri, Yollar ve İş Alanı”, **İlk Öğretim**, C 10, S 189-191, (15 Ekim 1945), ss.2471-2479.

mümkündür. Bunların yanında öğretmenin, hayvan yetiştirilmesi konusunda öğrencilerini nasıl eğitmesi gerektiği ve hangi sınıflarda neler öğretmesi gerektiği konusunda da tavsiyelerde bulunmaktadır¹³⁴⁴.

Fotoğraf –58

Hasanoğlan Köy Enstitüsü Uygulama Okulu İşletmesinin Durum Planı

Kaynak: **İlk Öğretim**, Cilt: 10, Sayı: 189-191, (15 Ekim 1945), s. 2477.

Bu plan etrafında köy okullarında oluşturulacak olan işliklerin inşası önemliydi. Yüksek köy enstitüsünde oluşturulan örnek planlar, bu konuda da öğretmenlere ışık tutmaktaydı. Bu planlar içerisinde, işliğin yapısı, işlik içerisinde yer alacak olan ocak, takım dolapları, demir ve dülgerlik tezgahları ve takım muhafaza yerleri gibi ayrıntılar yer almaktadır. Köy enstitülerinden bir alanda uzmanlaşarak mezun olan öğretmenin, kendi alanına ilişkin işliği, bu planlar dahilinde kendisine en uygun şekilde oluşturması beklenmektedir. Türk köylerinde oluşturulacak olan yeni tip köy okullarına örnek teşkil edecek olan bu planlardaki ayrıntılara bakarak, köy enstitüsü sisteminin, köye ve köyün eğitimi ve kalkınmasına verdiği önemi anlamak çok kolay olacaktır. Bahçe ve hayvan bakımında olduğu gibi bu planların içerisinde de öğretmenin erkek ve kız öğrencilerin işlik eğitimi konusunda, sınıfların farkına göre hangi konuları işlemesi ve nasıl bir yöntem izlenmesi gerektiği konusunda da bilgiler bulunmaktadır¹³⁴⁵.

Enstitülerle birlikte köyü uyandırma ve canlandırma girişimi, Köy Enstitüleri Kanun’unun 11. ve 12. maddelerinde belirtilen kendine özgü yepyeni bir buluş yoluyla gerçekleşme imkânı buldu. Özellikle Kanun’un 11. maddesiyle “Köy Enstitüleri’nden mezun öğretmenlere istihale yararıca aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irat hayvanları, cins fidan gibi istihsal vasıtaları devletçe parasız olarak verilir” ve 12. maddesiyle de, “...köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli araziden köy Kanun’una göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına yetecek miktarda arazi tahsis edilir”

1344 “Hayvan Bakımı”, **İlk Öğretim**, C 10, S 189-191, (15 Ekim 1945), ss.2480-2482.

1345 “İşlik Çalışmaları”, **İlk Öğretim**, C 10, S 189-191, (15 Ekim 1945), ss.2483-2482.; Bk.: Fevzi Çakmak, “İsmail Hakkı Tonguç’un Düşüncesinde İş ve Üretim Yönelik Eğitim ve Bunun Türk Köyüne Olan Yansımaları”, **Aramızdan Ayrılışının 50. Yıl Dönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri Sempozyumu** (Bildiriler), 1. Baskı, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yay., İzmir 2010, ss.633-634.

yolu ve yargı kararıyla, sessizce eski düzen yıkılıyor, artık yeni bir anlayış dünyasına giriliyordu. Köydeki hizmetler için bu ekonomik yenilikle tüketimin yerini artık üretim alıyordu¹³⁴⁶.

Tablo –123

Köy Enstitüleri'nin 1947 Programında Tarım Derslerinin Sınıflara Göre Dağılımı ve Haftalık Ders Saatleri¹³⁴⁷

Dersler	I Sınıf	II Sınıf	III Sınıf	IV Sınıf	V Sınıf
Genel meyvacılık	-	2	-	-	-
Özel meyvacılık	-	-	2	1	-
Bağcılık	-	2	2	-	-
Sebzecilik	-	1	2	-	-
Çiçekçilik-ağaçcılık	2	-	-	-	-
Genel tarla tarımı	-	1	2	-	-
Özel tarla tarımı	-	-	-	3	3
Tarım aletleri	-	3	-	1	-
Genel zootekni	-	-	2	-	-
Özel zootekni	-	-	-	2	1
Arıcılık	1	-	-	-	-
İpekböcekçiliği	1	-	-	-	-
Kümes hayvancılığı	1	-	-	-	-
Hayvan hastalıkları	-	-	-	-	1
Hayvansal maddeler teknolojisi	-	1	1	-	-
Bitkisel maddeler teknolojisi	-	-	-	2	2
Tarım işletme ekonomisi	-	-	-	-	3
Çeşitli tarım kollarında pratik çalışmalar	7	-	-	-	-
Toplam	12	10	11	9	10

Tablo –123 incelendiğinde, 1947 programıyla birlikte yeniden düzenlenen tarım ders ve uygulamalarına ait derslerin detaylandırıldığı görülür. Örneğin meyvecilik, tarla tarımı ile zootekni dersleri, genel ve özel olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. 1943 programından farklı olarak balıkçılık ve su mahsulleri dersi programdan kaldırılmış; çiçekçilik–ağaçcılık, tarım aletleri, hayvan hastalıkları, hayvansal–bitkisel maddeler ziraat teknolojileri, tarım işletme ekonomisi gibi dersler güncel ihtiyaçlara paralel yeni programa eklenmiştir.

1346 Balkır, **Arifiye Köy Enstitüsü**, ss.45-46.; Enstitü öğrencilerinin pratik yapabilmesi amacıyla birçok yerde araziler istimlak edilmiştir. Bk. **BCA**, Fon Kodu: 30-18-1-2., Yer No: 104-7-22, 12.1.1944.; Ayrıca Köy Enstitülerinden mezun olan öğrencilere üretime yararlı olabilecek şekilde zirai makine, alet ve edevat, ıslah edilmiş tohum ve çift hayvanı desteğinde bulunulmuş; İkinci Dünya Savaşı'nın sarsıcı etkisinin yoğun olarak hissedildiği bir dönemde köylerdeki tarımsal üretime yönelik çabalara destek sağlanmıştır. Bk.: **BCA**, Fon Kodu: 30-18-1-2., Yer No: 107-82-20., 25.11.1944.

1347 Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, **Köy Enstitüsü Programları**, Ankara 2004, s.369.

15.10.1946 tarihine kadar Yüksek Köy Enstitüsünden diploma alanların sayısının “104” olduğu görülmektedir. Bunlardan 7’si hayvan bakımı, 3’ü kümes hayvancılığı, 7’si tarla ve bahçe ziraatı, 33’ü zirai işletme ekonomisi, 11’i maden işleri, 21’i güzel sanatlar, 12’si yapıcılık kolundan mezun olmuşlardır. Birçoğu Köy 50 Enstitülerinde bir kısmı da teftiş işlerinde çalışmışlardır¹³⁴⁸.

Tablo –124

Köy Enstitülerinde Yöreyle Özel ve Öne Çıkan Üretim Türleri

Köy Enstitüsü (Adı ve Yeri)	Yöreyle Özel ve Öne Çıkan Üretim Türleri
Çifteler Köy Enstitüsü (Eskişehir)	At yetiştiriciliği, küçükbaş hayvancılık, başta buğday, arpa, yulaf, mercimek, bakla, patates, bağcılık, meyve bahçeleri ve çeşitli sebzeler
Gölköy Köy Enstitüsü (Kastamonu)	İpek böcekçiliği, tuğla yapımı, sebze ve meyve bahçeleri, tavukçuluk, süt üretimi, peynircilik, besi sığırcılığı, yulaf ekimi, arıcılık
Kepirtepe Köy Enstitüsü (Kırklareli)	Ayçiçeği, sanayi bitkileri, ıhlamur ağaçları, arıcılık, sebze ve meyve bahçeleri, mısır, buğday, yulaf, arpa, bakla, mercimek, soğan, sarımsak ve pancar ekimi
Kızılçullu Köy Enstitüsü (İzmir)	Üzüm bağları, zeytincilik, tütün ekimi, pekmez yapımı, şarap yapımı, ipek böcekçiliği, sebze bahçeleri, süt hayvancılığı, peynir yapımı
Akçadağ Köy Enstitüsü (Malatya)	Kayısı üretimi, meyve bahçeleri, buğday üretimi
Akpınar Köy Enstitüsü (Samsun)	Arıcılık, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri, reçel yapımı, konserve yapımı
Aksu Köy Enstitüsü (Antalya)	Narenciye bahçeleri, zeytin bahçeleri, zeytin yapımı, bağcılık, pekmez yapımı, sebze bahçeleri, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık
Arifiye Köy Enstitüsü (Kocaeli)	Balıkçılık (Sapanca Gölü’nde ve İzmit Körfezi’nde), balık konserveciligi/salamura/tuzlama alanları, meyve ve sebze bahçeleri
Beşikdüzü Köy Enstitüsü (Trabzon)	Balıkçılık (Hopa’dan Samsun’a kadar Karadeniz’de), balık konserveciligi/salamura/tuzlama alanları, deniz motoru yapımı, fotoğrafçılık, kunduracılık, kök boya yapımı, demircilik, marangozluk, biçki-dikiş
Cılavuz Köy Enstitüsü (Kars)	Kiraz ağaçları, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, patates ekimi, arıcılık, meyve bahçeleri, hidroelektrik santrali yapımı ve elektrik üretimi
Düziçi Köy Enstitüsü (Adana)	Bağcılık, pekmez üretimi, at çiftliği, pamuk üretimi, meyve ve sebze bahçeleri, büyükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık
Gönen Köy Enstitüsü (Isparta)	Gül bahçeleri, gül yağı yapımı, bağcılık, pekmez üretimi, seracılık, yün eğirme ve ip yapımı, kök boyama, dokumacılık, halıcılık, kiraz ve vişne bahçeleri, sebzebahçeleri, meyve bahçeleri, baklagil üretimi, süt sığırcılığı, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık

1348 İsmail Hakkı Tonguç, **Eğitim Yolu İle Canlandırılacak Köy**, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara 1998, s.540.

Pazarören Köy Enstitüsü (Kayseri)	Sebze bahçeleri, buğday, arpa, çavdar, mısır, mercimek, patates, çeşitli sebzeler, Zamantı Irmağı kenarındaki çiftlikte at, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı
Savaştepe Köy Enstitüsü (Balıkesir)	Zeytin bahçeleri, zeytin yapımı, bağcılık, pekmez yapımı
Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü (Ankara)	Bağcılık, koyun ve tiftik keçisi yetiştiriciliği, arıcılık, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri
İvriz Köy Enstitüsü (Konya)	Arıcılık, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri (elma, kayısı, şeftali, armut, vişne vb.), bağcılık, şeker pancarı, nohut, mısır, yonca, buğday
Pamukpınar Köy Enstitüsü (Sivas)	Arpa, yulaf ve buğday ekimi, büyükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, meyve bahçeleri (elma, erik vb.)
Pulur Köy Enstitüsü (Erzurum)	Süt hayvancılığı, peynir ve yoğurt üretimi, sebze bahçeleri, buğday ekimi
Dicle Köy Enstitüsü (Diyarbakır)	Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kavun, karpuz, buğday, arpa, pirinç, mercimek, baklagiller, pamuk, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri (kayısı, ceviz, badem, nar, dut, armut), bağcılık
Ortaklar Köy Enstitüsü (Aydın)	Zeytin bahçeleri, zeytin yapımı, incir bahçeleri, pamuk ekimi, sebze ve meyvebahçeleri, buğday ekimi, süthane, kümes hayvancılığı
Ernis Köy Enstitüsü (Van)	Sebze ve meyve bahçeleri, kavun, karpuz, buğday, arpa, çavdar, fasulye, şekerpancarı, patates, yem bitkileri

Kaynak: Gül Şimşek-Cansın Mercanoğlu, "Bir 'Planlama Örneği' Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi", **Planlama Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 3, 2018, s. 276.

Tablo -124 incelendiğinde tüm köy enstitülerinin müfredatında ortak olarak bulunan derslerin yanı sıra, ziraat ve teknik konularda her bir enstitünün, bulunduğu yörenin özelliklerine göre farklılaşan dersleri olduğu görülmektedir. Köy enstitülerinin tümünde yer verilmekte olan ders ve uygulamalara; enstitünün bulunduğu yöreye bağlı olarak balıkçılık, ipek böcekçiliği, bağcılık, zeytincilik, pamuk ekimi, gül ürünleri, dokumacılık gibi o yere has üretim türleri de eklenmektedir. Köy enstitülerinin tümünde yer verilen ortak uygulamalar; küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, süt üretimi, peynircilik, meyve ve sebze üretimi, tahıl (buğday, arpa, yulaf vb.) ve baklagil (mercimek, bakla, mısır, pancar vb.) ekimi, konserve yapımı, kümes hayvancılığı, arıcılık, yapıcılık, demircilik, marangozluk ve biçki-dikiş, ayakkabı yapımı vb. olarak sayılabilir. Bazı enstitülerde, bu sayılan uygulamalardan elde edilen kimi üretimler miktar ya da üretim alanı olarak öne çıkmakta ve alansal olarak yöreye özgü ürünlerin yetiştirildiği görülmektedir.

Fotoğraf –59

Köy Enstitülerinde bağ–bahçe, tarla ziraatı ve hayvancılığa dair tarımsal uygulamalar.

Kaynak: **Köy Enstitüleri –I**, Maarif Basımevi, İstanbul 1941.

2. Tarım Bakanlığı Personel Eğitim Merkezi

Ankara–Personel Eğitim Merkezi, Ankara–İstanbul yol güzergahı üzerinde yaklaşık olarak Ankara merkeze 4 km. mesafede konumlandırılmış ve ultra–modern bir yapıda tesis edilmiş tarımsal eğitim kurumdur. Kurum, Amerika Birleşik Devletleri’nden Türkiye’ye gelen çeşitli uzmanların yardımı ve çabaları neticesinde Ziraat Vekâleti Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü bünyesi altında inşa edilmiştir. ABD’nin Kalkınma Teşkilatının yardımıyla inşa edilen ve 1963 kurulan tesis edilen kurum Türk tarımının modernleşmesi ve gelişmesi sürecine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren Ziraat İşleri Genel Müdürü ve modern zirai eğitime önem veren Adem Karaelmas’ın yönetiminde yeni bir çalışmada metodu içine girmiş bulunan kurum, eğitime çok büyük önem vermiş bu doğrultuda faaliyet göstermeye başlamıştır. Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde tetkikler yapan kurum ülkenin her bir bölgesini birer ünite olarak belirledikten sonra tarım teşkilatının her dalını il, ilçe ve köylere doğru yoğun bir çabanın içine sokma sistemine dayanan yeni bir çalışma sistemi geliştirmiştir. Böylece eğitim–üretim paradigmasını köylü ve çiftçiler üzerinde etkin kılarak, Türkiye tarımının kalkındırılması yolunda adımlar atmıştır. Eğitim merkezine Türkiye’deki Ziraat, Veteriner ve Orman Fakülteleri, Bölge Ziraat Okulları, Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulları, Ev Ekonomisi Okulları gibi eğitim yuvalarında yetişen teknik ve bilgili elemanlar katılmıştır. Bahsi geçen kalifiyeli elemanları teknik bir eğitime tabi tuttukten sonra, onları köylere, ziraata ait bilimsel metotları üreticilerin hizmetine götürmek gibi gerçekçi bir hizmet sunmuştur. Özellikle gerek çalışacak teknik elemanları ve gerekse tarımsal kalkınmanın esas unsurunu teşkil edecek olan aydın çiftçi yetiştirmek kurumun en başta gelen görevleri arasında yer almıştır¹³⁴⁹.

Ankara–Personel Eğitim Merkezi’nin kuruluş gayesi, erişilebilir ve sürdürülebilir tarımsal ürün arzını sağlamak, ulusal ve uluslararası alanda rekabet gücü yüksek tarım sektörü oluşturmak, çiftçilerin teknik bilgi ve becerilerini artırarak gelir seviyelerini ve üretimde ürün artışı, ürün kalitesi ve standardını yükseltmek amacıyla, üreticilere ve tüketicilere yönelik eğitim stratejileri geliştirilmektedir. Kurum, araştırma–geliştirme sonuçlarının uygulamaya aktarılmasıyla çiftçilerin bilgi ihtiyaçlarının zamanında karşılanması, kaliteli üretim ve birim alandan daha fazla verim alınmasını hedeflemektedir. Aynı zamanda çiftçi eğitimi ve yayım faaliyetleri gibi iki önemli tarımsal eğitim hizmetiyle çiftçilerin karşılaştıkları sorunları çözmelerine yardımcı olacak yetenekleri kazandırmayı amaçlamış ve tarımsal yayım faaliyetleri de yürütmüştür¹³⁵⁰.

Ankara–Personel Eğitim Merkezi, 1960’lı yılların ortalarından itibaren Ziraat Vekâletinin yürüttüğü ziraat politikalarına uygun olarak planlanan eğitim, yayım ve zirai üretim faaliyetlerini yürütmek, tarımsal yayım–danışmanlık eğitimlerini verecek eğitici kadronun yetiştirilmesine yönelik eğitimleri gerçekleştirmek; çiftçiye yönelik yayım ve eğitim hizmetlerinde kullanılmak üzere her türlü ders kitabı, yardımcı ders kitabı ve eğitim materyali (yazılı, görsel ders materyali) hazırlamakla görevli olan başlıca kurumlar arasında yer almıştır. Bu yönüyle kurum, 1960’lı yıllardan itibaren Türkiye’deki ziraat politikaları ve üretime yönelik eğitim faaliyetlerinin adeta kalbi görünümündedir.

Personel Eğitim Merkezi’nin ziraat teşkilatı içerisinde iki esaslı görevi bulunmaktadır. Bunlardan birisi “eğitim”, diğeri de “yayım”dır. Yayım birimi eğitim dairesinin ana çatısından birisini teşkil ettiği için her iki birimin müşterek olarak çalışması ve bu şekilde başarılı sonuçlar elde edilebilmesi düşünülmüştür. Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü, bu birimlerin daha rahat ve rantabl çalışabilmesi için genel müdürlük bünyesi altında sistematik olarak bir idare ve sorumlu belirlemiştir. Buna göre merkezi idari ve işleyiş düzeni Ziraat Vekâleti Ziraat İşleri Genel Müdürü Adem Karaelmas idaresinde, Eğitim ve Yayım İşleri Genel Müdürü Yüksek Ziraat Mühendisi Süleyman Ezgü ve Eğitim ve Yayım Dairesi Müdür Muavini Yüksek

1349 Aslan Tufan Yazman, “Tarım Bakanlığı Personel Eğitim Merkezi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 27, S 463, (30 Kasım 1966), s.2.

1350 R. Hakman, “Yeni Müesseselerimizden: Ankara Personel Eğitim Merkezi”, **Çiftlik**, Yıl: 4, S 46, (Şubat 1964), s.4.

Ziraat Mühendisi İsmet Tezel tarafından yürütülecekti¹³⁵¹: Ankara–Personel Eğitim Merkezi Eğitim Dairesinin 3, Yayım Dairesinin de 4 alt şubesi bulunmaktadır¹³⁵²:

Tablo –125

Ankara-Personel Eğitim ve Yayım Dairesi İşleyiş Düzeni

Müdürlük	
Eğitim Dairesi	Yayım Dairesi
Personel Eğitim Şubesi	İller Şubesi
Bölge Ziraat Okulları Şubesi	4 –K Şubesi
Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulları Şubesi	Ev Ekonomisi Şubesi
	Teknik Neşriyat Şubesi

Personel Eğitim Merkezinin alt birimlerini oluşturan çalışmalar genel merkez binasında yürütülmektedir. Kurumdaki eğitim işlerinin başında gelen personel eğitimi, merkez binada yürütülen faaliyetlerin en önemlilerinden birisidir. Bu birimde Ziraat Vekâletine bağlı olan başta ziraat işleri olmak üzere veteriner ve orman kısımlarının hemen hemen her sahasında faaliyet gösteren teknik personel, çeşitli kurslara tabi tutulmakta ve kendi uzmanlık alanlarında donanım kazanmaktaydılar. Birimin bir diğer şubesi olan Bölge Ziraat Okulları şubesinde Türkiye’nin çeşitli mahallerinde bulunan ve bu okullarda yetişen teknik personel vasıtasıyla, tarım alanındaki bilimsel metotların ülkenin çeşitli bölgelerinde bulunan çiftçi ve üreticilerin hizmetine götürülmesi hedeflenmişti. Bölge Ziraat Okullarında tarım alanında uzmanlık kazanarak mezun olan nitelikli öğrenciler personel eğitim merkezinde kısa süreli seminerlerle aldıkları somut ve yararlı bilgileri çiftçilere ulaştırmakta ve tarımsal verimliliğin artmasına öncü rol üstlenmekteydiler. Teknik Ziraat ve Bahçivanlık şubesi de bölge ziraat, teknik ziraat ve bahçivanlık gibi okulların eğitim–öğretimleri, okul eğitim ve ders programlarının buldukları muhitin şartlarına uygunluğu, bahsi geçen okulların ders kitapları ve kaynaklarının temini gibi işlerle görevliydi¹³⁵³.

Merkezin yayım dairesi 4 alt kısımda çalışmalarını sürdürmekteydi. Bunlardan ilki iller şubesiydi ve bahsi geçen birim bütün illerde bulunan ziraat, veteriner ve orman müdürlüklerine neşriyatı göndermekle görevliydi. Birimin alt kısımlarından birisi de 4–K şubesiydi. Dünyanın hemen hemen her ülkesinde benzer örnekleri görülen bu teşekkül, Dünyadaki çiftçi çocuklarını ve yurtlarını birbirine tanıtmak için faaliyet göstermekteydi. Örneğin şube, 1964 yılında Nepal, Seylan, Hindistan, Botsana ve Fas’tan gönderilmiş çocuklarla, Türkiye’deki çiftçi çocukları arasında müşterek kurslar tertip etmişti. 1964 yılında gerçekleşen benzer bir kursta Avrupalı çiftçi çocuklarını temsilen Almanya, İsveç, Norveç ve İsviçre’den katılan 10–18 yaş arasındaki bu çocuklarla ortaklaşa kurs alan Türkiye’deki çiftçi çocukları; Dünya’daki zirai gelişmeleri ve çalışmalarla birlikte modern tarım yöntem ve bilimsel metotlarını tanımaktaydılar. Yayım dairesinin önemli bir kısmı da ev ekonomisi şubesinde açılan kurslarda yetişen kız çocuklarıydı. Kadın teknik personel kurslarda aldıkları bilimsel metot ve yöntemleri gittikleri köylerde ve kasabalarda bulunan yerel halka göstermekte ve onlara çeşitli marifetler öğretmekteydiler. Buralarda örme sanayisinin birçok branşı ile ilgili çanta ve ev eşyaları yapmayı talim ettirmekteydiler. Bunlar il ziraat müdürlüklerinin emrinde çalışan ve köylünün evlerine rahatça girebilen nitelikte öğretmenlerdi. Yayım şubesinin en aktif kısımlarının sonucusu teknik neşriyat şubesiydi. Bu şubede bir yandan çiftçilerin ihtiyaç duyduğu konularda çeşitli türden

1351 Hakman, agm., s.4.; 1966 yılında Eğitim ve Yayım Dairesi Müdürlüğüne İsmet Tezel, Müdür Muavinliğine de Erdoğan Birol tayin edilmiştir. Bk. Yazman, “Tarım Bakanlığı Personel Eğitim Merkezi”, s.2.

1352 Yazman, “Tarım Bakanlığı Personel Eğitim Merkezi”, s.2.

1353 Yazman, “Tarım Bakanlığı Personel Eğitim Merkezi”, ss.2-3.

kitap ve broşürler hazırlamakta ve bunları da isteyenlere göndermekteydi. Diğer yandan da en modern sinema ve projeksiyon makinelerine sahip olan bu şube gerektiği zamanlarda ilçe ve köylerde gezerek sey-yar film arabalarıyla halka yönelik teknik bilgiler görsel malzemelerle sunulmaktaydı. Bütün bu işler için birimin fotoğraf servisi ve teşkilatı vardı. Bundan başka Personel Eğitim Merkezi'nin bir de kütüphanesi, dinlenme salonu ve büyük toplantı, konferans vb. etkinlikler için sinema salonu mevcuttu¹³⁵⁴.

Ankara Personel Eğitim Merkezi'nin 150 kişiyi bünyesinde barındırabilecek nitelikte yemekhane, istirahat salonu, konferans ve sinema salonu, yatakhaneleri ve sınıfları bulunmaktaydı. Merkezin 200 kişilik bir konferans salonu, bir de Ev Ekonomisi Okulu vardı. Eğitim merkezine, Ziraat Vekâleti bütçesinden yıllık olarak 150–200.000 lira arasında değişen tahsisat verilmekteydi. Merkeze bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Ev Ekonomisi Okul'unda genç köy kızlarına ev ekonomisine yönelik teknik usuller öğretilmekte ve donanımlı birer ev kadını olarak yetiştirilmeleri sağlanmaktaydı. Bu okula, teknik ziraat ve bahçivanlık okullarını iyi derecede bitiren kız öğrenciler arasında yapılan bir sınav sonunda seçilenler alınmaktaydı. Okuldaki eğitim–öğretim süresi 3 yıldır ve öğrenciler liselere muadil seviyede mezun olmaktaydılar¹³⁵⁵.

Fotoğraf –60

Ankara–Personel Eğitim Merkezi'nde El Sanatları Laboratuvarında kurs gören kız öğrenciler.

Kaynak: **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 27, Sayı: 463, (30 Kasım 1966), s. 3.

1354 Yazman, “Tarım Bakanlığı Personel Eğitim Merkezi”, s.3.

1355 E. Güngör, “Yeni Müesseselerimizden: Ankara Personel Eğitim Merkezi”, **Çiftlik**, Yıl: 4, S 46, (Şubat 1964), s.5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZİRAİ ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME FAALİYETLERİ VE ÖRGÜTLENMESİNDEKİ GELİŞMELER

A- TARIMSAL ARAŞTIRMA–GELİŞTİRME KURUMLARI VE BİLİMSEL FAALİYETLERİ

1. Eskişehir (Sazova) Tohum İslah ve Deneme İstasyonu

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden kısa bir süre sonra tarımda verimlilik, kalite ve rasyonel üretimin yanı sıra köylünün tarımsal üretimini artırıp refah düzeyini yükseltebilmesi için ileri tarım tekniğinin öğretilmesi, üreticinin tarlasına ve bahçesine ekip–diktığı tohum ve fidelerin ıslah edilmiş verimi yüksek cinsler olmasına büyük önem verildi. Bu noktada Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri ışığında bitkisel üretimin ıslahı konusunda önemli çalışmalar yapıldı. İnceleme dönemindeki tarla tarımında ıslah çalışmaları, üç aşamada örgütlenmeyi gerektirmiştir. Buna göre birinci aşamada ıslah–deneme istasyonlarında ya yeni bitki türleri bulunacak ya da ıslah edilerek seleksiyonla çoğaltımı yapılacaktır. İkinci aşamada, bahsi geçen deneme yahut araştırma istasyonlarında bulunan türün en uygun yetiştirme tekniği araştırılacak ve köylüye tanıtılacaktır. Üçüncü ve son aşamayı ise tohum üretme çiftliklerinde, ıslah edilerek çoğaltımı yapılan tohumluklar yeterli miktarlarda yetiştirilerek, temizlendikten ilaçlaması yapıp köylüye karşılıksız olarak dağıtılacak ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır¹³⁵⁶. Bu noktada yeni tohum türlerinin denemesi ve rasyonel üretimin yapılabilmesi için tohum ıslah istasyonu merkezleri önem kazanıyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında köylünün kaliteli ve verimli tohum ekerek daha fazla ürün elde etmesi, bu doğrultuda onlara pratik–bilimsel destek sağlanması ve temizlenmiş tohum üretimi ve dağıtımı yoluyla ekonomik yönden refaha kavuşabilmesi amacıyla 1923–1938 yılları arasında kapsayan onbeş yıllık süreçte kurumsallaşmaya gidilerek sekiz bölgede tohum ıslah ve deneme istasyonu kuruldu¹³⁵⁷. Daha sonra bu araştırma–geliştirme kurumlarının sayısı, niteliği ve çalışma fonksiyonları ülke ziraatının ihtiyaçlarına paralel olarak gelişim gösterdi ve sayıları giderek arttı.

Bu tarımsal araştırma kurumlarının ortaya çıkışı, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yapılan çalışmalarla başlamıştı. Farklı bölgelerde ve farklı amaçlarla açılan birçok araştırma merkezi bu süreçte ülkenin dört bir yanında bilimsel bilgi üretiminde bulunacak ve tarımın sağlam temellere oturması için yapılacak çalışmalarda birer öncü rolünü üstleneceklerdi. Bu doğrultuda Orta Anadolu geçit kuşağının can damarı ve ana omurgasını teşkil eden Eskişehir ilinde modern tarıma geçiş ve tarımın bilimsel metotlar dahilinde yapılmaya başlanması Cumhuriyet'le birlikte olmuştur. Bu anlamda kentteki ilk girişim 13 Aralık 1925'te tohum ıslah istasyonunun (İslah-ı Buzr) açılması için çalışmaların başlatılmasıyla ortaya çıkmıştır¹³⁵⁸. İstasyonun kuruluşu ile ilgili süreç, İsviçreli bilim adamı Odet Perrin tarafından Anadolu'nun çeşitli illerinde yapılan araştırma gezisi sırasında ortaya çıkmıştır. Perrin'in yapmış olduğu gezi boyunca incelenen yerler arasında Eskişehir ili, iyi vasıflı ve yüksek miktarda hububat üreten bir bölge olması sebebiyle ilk tohum ıslah istasyonunun kurulacağı yer olarak öne çıkmıştır. Kurulacak olan İstasyon, yalnızca kendi bölgesinde çalışmalar yapmakla kalmayacak aynı zamanda diğer bölgelerde ve ülke sathında yapılacak araştırma–tohum üretme çalışmalarına yönelik programın ana hatlarını belirleyecekti. Nitekim

1356 Gökgöl, **Türkiye Buğdayları**, C I, s.145.

1357 **BİGM** C 19, s.268.

1358 Odet Perrin, “Eskişehir’de Bir İslah-ı Buzur ve Kontrol İstasyonu (Laboratuvarı) Tesiatına Ait Proje”, **Ziraat Vekâleti Mecmuası**, Yıl: 2, C 2, S 5, (Teşrinisani 1341), ss.36-37.; F. Ş. Yersel, “Sazova Buğdayları”, **Eskişehir Halkevi Dergisi**, S 13-15, (29 Ekim 1933), s.46.; Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 15-57-13, Dosya Ek: 214-36, 13.09.1925.

Perrin, İstasyonun vaziyeti ve bu yöndeki çalışmalara nasıl yön verileceği hakkında bir rapor hazırlamış ve Ziraat Vekâletine sunmuştu¹³⁵⁹.

“İslah-ı büzur mütehasısı İsviçreli Mösyö Odet Perrin’in Eskişehir, Konya, Adana, Aksaray, Kayseri, Çorum Havalisinde Tedkikat-ı Ziraiye” adıyla anılan rapor doğrultusunda Eskişehir ilindeki tohum ıslah istasyonunun yeri için tespit edilen arazi, şehrin güneybatı kesiminde, Sazova olarak adlandırılan bataklık bir mıntikanın bitiminde yer almaktaydı. İstasyonun tesisi ile ilgili ilk çalışmalar, 13 Eylül 1925 tarihinde gerekli olan arazinin istimlak ve toprak altı zirai alet hangarının inşa edilmesi için 15.170 lira bütçe tahsis edilmesi ve bu doğrultuda mütevazı, küçük iki kulübenin inşa edilmesiyle başlamıştır¹³⁶⁰. Daha sonra 1928 yılında İstasyonun başına Alman bilim insanı Fritz Rummel geçmiştir. Aynı yıl içerisinde, tarımsal faaliyetler üzerine incelemelerde bulunmak üzere Türkiye’ye davet edilen Dr. Oldenburg’un 11 kişilik heyetinin içinde de yer aldığı düşünülürse, Fritz Rummel’in istasyonun başında geçirdiği süre zarfında buradaki faaliyetlerle ilgili bir gözlem ve denetleme çalışmaları yürüttüğü söylenebilir. Nitekim Rummel bu çerçevede istasyonun yapısını, işleyiş düzenini ve gerçekleştirilen faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde anlatan bir değerlendirme kaleme almıştır. Değerlendirmesinde Eskişehir Tohum İslah İstasyonu’nun görevini, Türkiye’de hububat tarımını ilerletebilecek her türlü mesele üzerinde çalışmak olarak tanımlamıştır. Rummel’e göre, çalışmalar sadece tohumların ıslahı ile sınırlı kalmayıp hububat tarımını geliştirebilecek birçok konu ile ilgili araştırmaları da kapsıyordu. Nitekim Fritz Rummel, istasyonda yapılan araştırmalar üç başlık altında toplamıştı. Bunlar: En önemli hububat türleri üzerine yapılacak ıslah çalışmaları; temel hububat üretim alanlarını geliştirmek üzere akla gelebilecek en önemli kök bitkileri, bakliyat, yağlı bitkiler ile çayır ve mera bitkilerinin tarımı; bitki beslenmesi ve gübrenmesi, toprak hazırlığı ve sulama gibi alanlarda önemli olabilecek arazi denemeleri olarak belirlenmişti. Esas görevi olan bu araştırmaları gerçekleştirmenin yanında istasyonun bir diğer işlevi de bir tarım işletmesi gibi faaliyet göstererek kendi bölgesinde bulunan çiftçilere örnek oluşturmak, yaptığı uygulamalarla onları teşvik edici ve eğitici bir rol üstlenmek olacaktı¹³⁶¹.

1359 Perrin, “İslah-ı Büzur ve Kontrol İstasyonu”, s.35.; Odet Perrin, “Ankara Civarında Tetkikat-ı Ziraiye”, **Ziraat Vekâleti Mecmuası**, Yıl: 2, C 2, S 5, (Teşrinisani 1341), ss.3-8.; Rapor İçin Bk.: “İslah-ı büzur mütehasısı İsviçreli Mösyö Odet Perrin’in Eskişehir, Konya, Adana, Aksaray, Kayseri, Çorum Havalisinde Tedkikat-ı Ziraiye Raporudur”, **Ziraat Vekâleti Mecmuası**, Yıl: 2, C 2, S 5, (Teşrinisani 1341), ss.9-29.

1360 Arif Turhan Atay, “Türk Tohum İslahının Tarihçesi”, **Tarım ve Mühendislik**, S 78-79, 2006, s.45.; İstasyonun kuruluşundan sonra Sazova bölgesindeki bataklıkların kurutulmasına yönelik çalışmalar da hızlandırılmış ve 1938 yılına gelindiğinde bölgedeki bataklıkların büyük bir bölümü temizlenerek ziraat yapmaya elverişli hale getirilmiştir. Ayrıca geriye kalan bataklık kısmı da kurutulduktan sonra halka mesire yeri olarak açılacağı belirtilmiştir. Bk.: “Yurt İçinde Kurutulan Bataklıklar”, **Ulus**, 5 Ocak 1938, s.2.

1361 Fritz Rummel, “Eskişehir İslah-ı Buzur İstasyonu”, **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 185-275-6, 30.09.1928, ss.93-97.

Tablo –126

Eskişehir–Sazova Tohum İstasyonu Müdürleri¹³⁶²

Adı ve Soyadı
Prof. Dr. Odet Perrin
Ahmet Edip Bey
Fritz Rummel
Cevdet Bey–Mirza Gökgöl (Vekâleten)
Emcet Yektay
Rıfat Gerek
Dr. Turhan Atay
Naim Dinçer
Nuri Tayşi
Kemalettin Haksel
Dr. Fahri Altay

İstasyon, Eskişehir ilinin 4 km. batısında bulunan Sazova mevkiinde konumlandırılmış ve yaklaşık olarak 1.040 dekarlık bir arazi üzerine kurulmuştur. İlk başlangıçta Sazova mevkiindeki Sivrioğlu Çiftliğinden 600 dekarlık arazinin istimlak edilmesiyle başlayan faaliyetler daha sonra yeni istimlaklerle genişletilmiştir. Sonraki yıllarda, yine Sivrioğlu Çiftliğinden arazi kiralanmak suretiyle işletilen toplam 2.500 dekarlık çalışma alanına ulaşmış ancak Sıtma Savaş Derneği çabalarıyla Sarısu deresi ıslah edilerek bataklıklar kurutulduktan sonra bir kısmının Toprak Komisyonu marifetiyle bölgedeki topraksız çiftçilere dağıtılması sonucunda 1.400 dekarla sınırlandırılmıştır. Başlangıçta 200 dekarlık sulanabilir olan arazi, 1950 yılında Porsuk Barajı'ndan yararlanmak suretiyle genişlemiş ve arazinin 300 dekarı sulamaya ayrılarak, sulu koşullardaki çalışmalar genişletilmiştir¹³⁶³. Bahsi geçen bu 300 dekarlık sulanabilir arazide tohum ıslah istasyonunun çalışma alanı şu konuları kapsamaktadır: Hububat ıslahı (kışlık buğday, arpa ve yulaf), Kıraç çapa nebatları ıslahı (mısır, fasulye, ay çiçeği, saffora (yağ nebatı ve şeker pancarı), Çayır otları ve sulanabilir yonca ıslahı, Kıraç bölgelerde yetişen hayvan yemi ıslahı (kıraç yonca ve fiğ), Sebze ıslahı (pırasa, lahana ve ıspanak), Orta Anadolu geçit kuşağını ağaçlamak için gerekli olan akasya ağacı ıslahı¹³⁶⁴.

1362 Atay, “Türk Tohum İslahının Tarihçesi”, ss.46-50.; Fahri Altay, “Eskişehir Ziraat Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yaptığı Araştırmalar -I”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 1, S 3, (Nisan-Haziran 2012), ss.40-42.; Fahri Altay, “Eskişehir Ziraat Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yaptığı Araştırmalar -II”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 1, S 4, (Temmuz-Eylül 2012), ss.64-67.; Fahri Altay, “Türkiye Bitki İslahının Öncülerinden: Emcet Yektay”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 5, C 5, S 20, (Aralık 2016), s.5.; Ahmed Edib, **İslah-ı Nebat ve Büzur**, İktisat Vekâleti Mütahassis Zabıtları, İstanbul, Neşriyat Müdüriyeti, Hamid Matbaası 1928.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 185-275-6, 30.09.1928.; Emcet Yektay, “Tohumların İslahında Yeni Bir Usul”, **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 1, C 1, S 2, 1930, s.15.; Rıfat Gerek, **Eskişehir Tohum İslah ve Deneme İstasyonu 1958-1961 Yılı Çalışmaları Eskişehir Tohum İslah İstasyonu Neşriyat No:1**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1964, s.4.

1363 Hasan Müfit Kalaycı, “Atatürk’ün Eskişehir’de Kurduğu Türkiye’nin İlk Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve Ulusal Tarıma Katkıları”, **TMMOB Eskişehir Kent Sempozyumu** (Bildiriler 6-7 Şubat 2014), 1. Baskı, Eskişehir, (Ekim 2014), s.238.

1364 K. Ö. “Eskişehir Tohum İslah İstasyonu”, **Hakimiyeti Millîye**, 25 Kanunusani 1931, s.2.

Fotoğraf –61

Kaynak: **Serveti Fûnun Dergisi**, Sayı: 1884-199, (21 Eylül 1932), ss. 260, 272.; Altay, “Eskişehir Zirai Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yaptığı Araştırmalar -II”, ss. 64-67.; Altay, “Eskişehir Zirai Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yaptığı Araştırmalar -I”, ss. 40-42.

Kurumdaki bitki islahına dair ilk çalışmalar 1925–1929 döneminde İsviçreli bilim insanı olan Prof. Odet Perrin tarafından yürütülmüştür. İsviçre’li tarım uzmanı Odet Perrin’le, Ziraat Vekâleti arasında 28 Ocak 1925 tarihinde bu konuda bir sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşme hükümlerine göre, tohum islah konusu başta olmak üzere daha fazla tarım ürünü elde etmenin sağlanması, tür ve çeşitlerin seçimi, bitki hastalık ve zararlılarıyla mücadele yöntemleri hakkında araştırma–incelemede bulunulması, tohumluk kontrol ve analizlerinin yapılması yanında, müessese içi ve dışı eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunulması kurulacak istasyonlara görev olarak verilmiştir¹³⁶⁵. Söz konusu araştırma istasyonunun başına getirilen İsviçreli uzman Prof. Odet Perrin, 1924 yılında Rusya’dan getirttiği buğday örnekleri ve Türkiye içinden temin ettiği popülasyonlarla 1925 yılı Ağustos ayından itibaren çalışmalara başlamış fakat alınan neticeler ümit edildiği gibi olmamıştır. Bir süre sonra Prof. Perrin görevden ayrılmış ve 22 Haziran 1929 yılında yurt dışı eğitiminden (önce Fransa ve sonra Almanya) yeni dönen Emcet Yektay, Eskişehir–Sazova Tohum Islah İstasyonu’nda göreve başlamıştır¹³⁶⁶.

İstasyondaki çalışmaların ikinci aşaması 1929–1951 arasında Emcet Yektay’ın müdürlüğü döneminde gerçekleşmiştir. Bundan sonra İstasyon vazifesini hakkıyla yapmaya ve elde ettiği neticelerle köylüye faydalı bir şekilde vermeye çalışmıştır. Yektay tarafından başlatılan çalışmaların yapıldığı dönemde, yapılacak çalışmalara yön verecek, ülke içinde üretilmiş herhangi bir bilgi yoktu. Bu boşluk ancak 1928–1929 yılı verim denemeleri sonuçları alındıktan sonra doldurulabilecekti. Bu sebeple Yektay, çalışmalarını bu bilgiler ışığında kısa dönem ve uzun dönem çalışmaları olarak planlamış ve bunları başarıyla uygulamıştır. Kısa dönem çalışmalarında elde mevcut ve gelecekte toplanacak yerel popülasyonlardan seleksiyonla, acil çeşit sorununu çözerken uzun dönem programları olarak uygun tiplerle melezlemeler yaparak yüksek

1365 Kalaycı, agm., s.237.

1366 Emcet Yektay, “1931 Tohum Islahınının Vazifeleri”, **Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları 1931**, C 1, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara 1931, ss.824-828.; Bk.: Yektay, “Tohum Islahı: Tohumların Islahında Yeni Bir Usul”, **Ziraat Gazetesi**, S 1, (Kanunuevvel 1929).; “Eskişehir Tohum Islah İstasyonları”, **Serveti Fûnun Dergisi**, S 1884-199, (21 Eylül 1932), s.260.

verimli ve verim emniyetine (stabil) sahip çeşitler elde etmeyi planlamıştır. Bu planlama yalnızca buğday bitkisi için değil, önemli olacağı düşünülen diğer bütün bitkiler için de yapılmıştır¹³⁶⁷.

Böylece 1934 yılına gelindiğinde büyük bir teşkilatı olan ve yaptığı bilimsel araştırmalarla göze çarpan bu İstasyon, tohumların ıslahı bakımından çok iyi işler görmüştür. Bilhassa Orta Anadolu geçit kuşağında yetişecek en uygun tohumları bulmak, yetiştirmek ve üretmek için bütün varlığıyla çalışmış ve bunda da muvaffak olmuştur. Bu doğrultuda bölgede yetişen nebatların hususiyetlerini tetkik ederek hangi nebatların ihtiyaca daha uygun olduğunu araştırmak ve bulmak kurumun başlıca vazifelerinden biri olarak ortaya çıkmıştır¹³⁶⁸. Sazova Tohum Islah İstasyonu'nda Emcet Yektay'nın yanı sıra bir Alman bitki ıslahı uzmanı da görev yapmıştır. 1931-1934 yıllarında Dr. Arnold Scheibe ve Dr. Schwarz isimli Alman bilim insanları aylık 633'er liralık bütçeyle İstasyon laboratuvarlarında başta pas hastalıkları olmak üzere bitkilere arız olan hastalıklar üzerinde çalışmalar yapmış ve Orta Anadolu bölgesindeki üreticilerin mahsullerine zarar veren bitki hastalıklarına karşı çözüm önerileri getirmiştir¹³⁶⁹.

İstasyon ilk kurulduğu yıllarda öncelikle bölgenin çeşit ihtiyacını karşılamaya yönelik çalışmalar yürütülmüş ve bu doğrultuda mibzerle kuruya ekilip kıştan evvel çimlendiği halde kış mevsiminden zarar görmeyen sert buğday, İlkbahar mevsiminde Mayıs ayı yağışlarından tam istifade edecek şekilde yavaş gelişen, fakat bambul tehlikesinden evvel danelerini dolduran ekmeklik buğday elde etmeyi hedef almıştır. Bu görüş belirlendikten sonra bir tandan Eskişehir çevresinden, diğer yandan da ülkenin çeşitli bölgelerinden toplanan çok sayıda köylü çeşidi bir inceleme ve saflaştırmaya tabi tutulmuştur. Böylece 1925 yılından itibaren Türkiye'nin ve iklimi Türkiye'ye benzeyen diğer ülkelerden toplanan ve getirilen çeşitlerin incelenmesi sonucu ancak yerli çeşitlerin Orta Anadolu'da yetişebildikleri, 1928-1929 senesi verim denemeleri sonuçları alındıktan sonra Eskişehir-Sivas-Konya üçgeni içinden gelen çeşitlerin daha iyi sonuç verdikleri anlaşılmıştır¹³⁷⁰.

Bu tohum ıslah istasyonu sayesinde vakitsiz yağın yağmurların tohumu çürütmesiyle oluşan verimsizlik en aza indirilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucu tohumun en az hasarla en kaliteli ürün vermesi sağlanmıştır. İklim şartlarına dayanıklı ve uyumlu tohumlar geliştirilerek teknoloji tarım alanında da kullanılmıştır. Başta Fransız ve Alman uzmanlar getiren ve çalışmalara bu şekilde başlayan İstasyon, daha sonra Türk çalışanları ile gelişmiş ve tarım sektörüne önemli katkılar sağlamıştır. Bu katkıların yanında bölgenin bir kuru tarım sahası olması göz önüne alınarak, üç buğday tipi Eskişehir iklimine uygun görülmüştür. Bunlar Güney Batı Sazova buğdayları ve kışlık ak arpasıdır. Bu hububatlar haricinde park ve bahçe düzenlemelerinde kullanılmak üzere yine Sazova'da çimen tohumu üretilmiştir. İstasyon bunlar haricinde sebze, hayvan yemi ve şeker pancarı üretimi üzerine de çalışmalar yapmıştır. Bölge iklimine uygun tarımsal ürünlerin tohumları kaliteli hale getirilirken bir yandan da bu topraklara daha başka nelerin ekilebileceği araştırılmış ve denemeler yapılmıştır. Bu hususta ilk gelişme şeker pancarında görülmüştür. Bilhassa Osmanlı İmparatorluğu zamanında, yurt dışından getirilen şekerin aslında ülke topraklarında da oldukça rahat yetiştirilebileceği Cumhuriyet Dönemine geçişle birlikte yapılan zirai çalışmalarla ortaya

1367 Emcet Yektay, Türk bitki ıslahı tarihinde döneminin çok ilerisinde bir vizyona sahip, önemli hizmetler vermiş, önemli işler başarmış bir ıslahçıdır. Uygulamaları ve düşünceleri bu gün için de geçerli bir yol gösterici, örnek alınacak ve adı yaşatılacak bir bilim insanıdır. Bk.: Altay, "Emcet Yektay", ss.4-7.

1368 "Sazova Tohum İstasyonu", **Akşam**, 29 Nisan 1934, s.6.; "Eskişehir Tohum Islah İstasyonları", **Serveti Fûnun Dergisi**, S 1884-199, (21 Eylül 1932), s.272.; Bk.: Emcet Yekta, **Sazova Tohum Islah İstasyonu Müdürü Emcet Yekta Bey'in Tetkik ve Tecrübeleri**, T.C. Eskişehir Ticaret ve Sanayi Odası Bülteni, Yıldız Matbaası, Eskişehir 1933.

1369 "Eskişehir Tohum Islah İstasyonları", **Serveti Fûnun Dergisi**, S 1884-199, (21 Eylül 1932), s.272.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 22-52-6, 24.06.1931.

1370 Atay, "Türk Tohum Islahının Tarihçesi", ss.45-46.; Altay, "Eskişehir Zirai Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yapıldığı Araştırmalar -I", ss.40-42.

çıkmıştır. Böylece Türkiye’de pancar tarımı yapılamayacağı görüşü de bu sayede yıkılmıştır¹³⁷¹. Böylece Eskişehir’de şeker pancarı ekimi yapılmaya başlanmış ve yüksek verim elde edilmiştir¹³⁷². Nisan 1925’de çıkartılan bir yasa uyarınca, gıda sanayisinin kurulmasında ilk hedef olarak, ham maddesi Türkiye’de yetişen şeker sanayi seçilmiş ve o tarihe kadar ithal edilen bu madde, bundan böyle kurulan birkaç fabrika vasıtasıyla yurt içinde üretilmeye başlanmıştır¹³⁷³.

1932 yılına gelindiğinde Eskişehir’deki Sazova Tohum Islah İstasyonu bölgenin tohum ihtiyacını temin edecek başlıca kurumlar arasında yer almıştır. Bu amaçla istasyon bölgedeki zirai mahsuller üzerinde tecrübe ve zirai tetkikler yapmıştır. Kurum köylüye ve bilhassa hububat üreticilerine 1929 yılında 5.000 kg., 1930’da 17.000 kg., 1931 yılında 25.000 kg. ıslah edilmiş ve temizlenmiş buğday tohumu dağıtmıştır. 1932 yılında bu miktar 40.000 kg. çıkarılmıştır¹³⁷⁴. Ayrıca Anadolu’nun birçok yerinden getirtilen buğday numuneleri ıslah ve seleksiyonla çoğaltılmış ve bunlardan bölgeye en elverişli olanlar fennî esaslar dahilinde tetkik edilerek ekilmeye başlanmıştır. Bunlar arasında en verimli olan buğday çeşidine Sazova –702 ismi verilmiş ve yumuşak kışık buğday çeşidi olan bu mahsul, ekmek yapımı itibariyle Avustralya buğdaylarından daha üstün bir kalitede olduğu tescillenmiştir. Böylece kurum, Orta Anadolu geçit kuşağında hububat ıslahına dair çalışmaların merkezi konumuna gelmiştir. Bahsi geçen bu buğdayın genetiğinde %12 kuru glüten ve %72’i de nişasta bulunmaktadır. Yine benzer şekilde İstasyonda 710 numaralı sert buğday çeşidi %15 glütenli bulunmuş, bu sebeple sert geçen kış mevsimlerinde seyrekleşen bu tür yerine 701 numaralı kızıl buğday çeşidinin yetiştirilmesi önerilmiştir. Bahsi geçen buğday çeşidi yarı sert bir cinsedir ve içerisinde %15.5 kuru glüten barındırmaktadır¹³⁷⁵.

Tohum Islah İstasyonunda buğday çeşit geliştirilmenin yanı sıra arpa ve yulaf üzerinde de çalışmalar yapılmıştır. Arpa çalışmalarında yerel ak arpalardan seleksiyonlar yapılmış ve belirlenen çeşitleri karıştırmak suretiyle daha verimli arpa çeşitleri bulmaya çalışırken melezleme çalışmaları da başlatılmıştır. İstasyonda yapılan ıslah ve seleksiyonlar sonucunda Güzak –24 çeşidi üretime intikal ettirilmiştir. Ayrıca istasyonda yem bitkileri üzerinde çalışılmış, başta yonca olmak üzere evliya otu (korunga), tırfıl ve avguş (Yahudi baklası) konularında yapılan çalışmalar sonunda Sazova kır yoncası bulunarak çiftçilere dağıtılmıştır. Dahası 1940’lı yıllardan itibaren park ve bahçelerin ihtiyaçları için İngiliz çimi “Lolium Perenne” ıslahına başlanmış, yöredeki çayırlardan klonlar seçerek yöreye uygunluk yönünden değerlendirmeler yapılmıştır. Sebze yetiştiriciliği alanında pırasa, turp, havuç domates, kabak, maydanoz gibi bitkiler yanında fasulye ve patates üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ayyıldız fasulyesinin tohumu yöre çiftçilerine dağıtılırken, diğer tandan da tohumdan patates fideleri yetiştirilerek yeni çeşitler aranmıştır. Ayrıca İstasyonda yeni bir aspir çeşidi meydana getirmek amacıyla yapılan çalışmalar genellikle yerli popülasyonlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunun sonucu olarak, 1935–1936 ekim yılında beş farklı soydan tohumların karıştırılmasıyla, kompozit bir çeşit olan Yenice –1813 geliştirilmiştir. Şeker pancarı konusunda da ciddi çalışmalar yapılmış, bu doğrultuda Sazova Pancarı üretilmiş, ayrıca yurt dışından getirtilen çeşitler yanında yabancı pancar Beta Maritima üzerinde kültüre alma çalışmaları başlatılmıştır¹³⁷⁶.

1371 Zafer Koçlu-Melis Birgün, **Eski Bir Şehrin Hikayesi (1923-1938)**, Eskişehir Ticaret Odası Yay., Eskişehir 2015, s.104.; Altay, “Eskişehir Zirai Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yaptığı Araştırmalar -I”, ss.40-42.

1372 “Eskişehir Tohum Islahı ve Kuru Ziraat İstasyonları”, **Hakimiyeti Millîye**, 5 Eylül 1932, s.4.; “Eskişehir Tohum Islah İstasyonları”, **Serveti Fünun Dergisi**, S 1884-199, (21 Eylül 1932), s.272.

1373 Muharrem Tünay, “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C II, S 4’ten Ayrı Basım, Ankara, (Kasım 1985), s.248.

1374 “Eskişehir Tohum Islah İstasyonları”, **Serveti Fünun Dergisi**, S 1884-199, (21 Eylül 1932), s.260.

1375 **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, s.8.; K. Ö. “Eskişehir Tohum Islah İstasyonu”, **Hakimiyeti Millîye**, 25 Kanunusani 1931, s.2.; “Eskişehir Tohum Islahı ve Kuru Ziraat İstasyonları”, **Hakimiyeti Millîye**, 5 Eylül 1932, s.4.; “Sazova Tohum İstasyonu”, **Akşam**, 29 Nisan 1934, s.6.

1376 Altay, “Emcet Yektay”, ss.6-7.; **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, ss.9-10.

1980’li yılların sonunda Feyyaz Uysal tarafından yapılan ve tüm Türkiye’yi kapsayan bir survey çalışması, o yıllarda tüm ülkedeki buğday alanlarının %43’ünün, kışlık buğday bölgelerindeki buğday ekiliş alanlarının %64’ünün Eskişehir’deki enstitü tarafından geliştirilmiş ve 5 çeşitle kaplı olduğunu göstermiştir. Böylece Enstitü, ağırlıklı olarak buğdayla çalışmakla birlikte, diğer bitki türlerindeki çeşit ıslah çalışmalarıyla da ülke tarımına büyük katkılar yapmıştır. Dahası kuruluş yılı olan 1925’ten 2005 yılına geçen 80 yıllık sürede, o yıl yapılan bir değerlendirmeye göre, buğday, arpa, yulaf ve tritikale¹³⁷⁷ olmak üzere tahıllarda toplam 47, değişik sebze türlerinde toplam 35, yemeklik dane baklagillerde 12, yem bitkilerinde 11, endüstri bitkilerinde 5, yani toplamda 110 çeşit geliştirip tescil ettirerek üretime intikal ettirmiştir¹³⁷⁸.

Tablo –127

Eskişehir Tohum Islah İstasyonunda Geliştirilen Buğday Çeşitleri ve Tescil Yılları¹³⁷⁹

Tescil Yılı	Ürün Çeşidi
1931	- Makarnalık Sarı Buğday 710: Eskişehir civarındaki çeşitlerden elde edilmiştir. - Ekmeklik Ak 702: Eskişehir civarındaki akbuğdaylardan iki hattın karışımından elde edilmiştir.
1936	- Ekmeklik Sertak 52: Kayseri’de Yamula Köyü ve Kelkit Vadisi’nde Karahisar Köyü’nden elde edilen iki saf hattın karışımından elde edilmiştir; bisküvilik için uygundur.
1939	- Ekmeklik Yayla 305: Doğu Anadolu’da üç saf hattın karışımından elde edilmiştir; kompozit (bileşik) bir çeşittir. - Ekmeklik Melez 13: Mentana x Kızıldil 706 ile Mentana x Akdil 707 melezlerinden oluşan 5 saf hattın karışımından elde edilmiştir.
1955	- Ekmeklik Yektay -406: Mentana x Ae. ovata E. melezinden elde edilmiştir. Sulu alanlar için nispeten uzun boylu olmasına karşın, sapının sağlamlığı ve yüksek verim potansiyeli nedeniyle hızla yaygınlaşmıştır.
1961-1963	- Makarnalık Fata “S” 185-1: Burdur civarında yetiştirilen Fata buğdayından seçilmiştir.

Tablo –127’de görüldüğü gibi Sazova Tohum Islah İstasyonu’nda çeşit bulmaya yönelik çalışmalar yerli popülasyonlardan seleksiyon yapılarak başlatılmış ve bunun sonucunda 1931 yılında Eskişehir civarından seçilen 2 hattın karışımı ile oluşturulan buğday çeşidi Ak 702’yi, 1936 yılında Kayseri Yamula köyünden ve Kelkit Vadisi’nden gelen popülasyonlardan seçilen 2 saf hattın karışımı ile elde edilen Sertak 52’yi üretime intikal ettirmiştir. Başarılı çeşit denemelerinden sonra 1931–1979 yılları arasında özellikle

1377 Tritikale bitkisi, buğday ve çavdar bitkilerinin melezlemesi sonucu elde edilmiş yeni bir bitki türüdür. Tritikale bitkisiyle ilgili çalışmalar başta ABD, Polonya, Kanada ve Meksika gibi pek çok ülkede ıslah çalışmaları yapılmış ve devam etmektedir. Bu çalışmalar sonucu bitki besin elementlerince fakir tarım alanlarından dekardan alınan verimi artırmak suretiyle hızla artan dünya nüfusunun gıda ihtiyacını karşılanmaya çalışılmıştır. Tritikale bitkisi ile ilgili yapılan çalışmalarda ana bitki olarak buğday ve baba bitki olarak çavdar kullanılmıştır. Tritikalenin kıraç alanlara adaptasyonu ve verimi makarnalık buğdaydan; soğuk, asitli, tuzlu topraklarda yetiştirme özelliği ise çavdardan gelmektedir. Bununla beraber Türkiye’de, 2009 yılı verilerine göre tritikale, 28.000 hektar ekim alanına, 99.000 ton üretime ve 348 kg/da verime sahiptir. Türkiye tritikale verimi bakımından dünya veriminin altında yer almaktadır. 2008 yılı verilerine göre ülkemizde 142 ton dış satım yapılırken, 23 ton dış alım gerçekleştirilmiştir. Bk.: M. Altındeğer, **Tritikale Yetiştiriciliği**, T.C. Samsun Valiliği İl Tarım Müdürlüğü Yay., Yay. No: T/13, 2005.

1378 Kalaycı, agm., s.239.

1379 Bk.: Kalaycı, agm., ss.238-239.; İ. Özbek, F. Altay, E. Cabi, H. Özkan ve A. Atlı, **Türkiye’nin Buğday Atlası**, WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) Yay., İstanbul 2016, ss.44-45.; Bk.: Atay, **Tohum Islahının Tarihçesi**, ss.46-48.; Altay, “Eskişehir Zirai Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yaptığı Araştırmalar -I”, ss.40-42.; Fahri Altay, “Eskişehir Zirai Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yaptığı Araştırmalar -II”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 1, S 4, (Temmuz-Eylül 2012), ss.64-67.; Rifat Gerek, **Eskişehir Tohum Islah ve Deneme İstasyonu Tescil Edilmiş Tohumluk Çeşitleri**, Eskişehir Tohum Islah ve Deneme İstasyonu Neşriyat No.: 4, Kasım 1967, ss.6-7.

buğday bitkisinin ıslahı, seleksiyonu ve çoğaltımına dair çalışmalara öncelik vermiş ve bu doğrultuda Sarı Buğday 710, Ak 702, Sertak 52, Yayla 305, Melez 13, Yektay -406, Fata “S” 185-1, 4-22, P8-6, P8-8, Kunduru 1149, Kırış-66, Bolal 2973, Bezostaja-1 ve Gerek-79 gibi kalite olarak oldukça üstün düzeydeki 14 çeşit buğday bitkisinin üretimini yaparak bunları uluslararası alanda tescillemiştir. Özellikle 1966 yılında 3 yeni buğday çeşidinin tescilinin yapılması, İstasyondaki çalışmaların periyodik başarısını göstermesi bakımından önemlidir. Böylece 3 yeni buğday çeşidinin uygulamaya konulmasıyla Türk tarımına ve tohum gen bankasına önemli katkılar sağlanmıştır. Bu tarihten itibaren çalışmalarına hız veren İstasyon, Orta Anadolu bölgesi iklimi ve toprak yapısına elverişli olan buğday çeşitlerinden özellikle ekmeklik ve makarnalık çeşitlerinin ıslahı ve melezleme yoluyla çoğaltılmasına özen gösterilmiş ve yüksek verim alınan bu çeşitlerin bölgede yaygınlaştırılmasına gayret göstermiştir.

Arpa ıslahına yönelik çalışmalar, İstasyonun kurulduğu ilk dönemden itibaren buğdayla birlikte çalışmalara alınan bir diğer hububat türüydü. Bu çalışmalar, buğday üzerinde yapılanlar gibi, ilk dönemde yerel arpalar arasında bulunan iyi soyların seçilimi yoluyla gerçekleştirilecekti. Odet Perrin’in raporunda da belirtildiği gibi bir zamanlar en iyi bira arpalarının üretildiği Konya, Çay ve Uşak bölgelerindeki kaliteli çeşitler savaş koşulları içinde başka tohumlarla karışmış, bunların yerini yurtdışından getirilen yabancı çeşitler almışlardı. Dolayısıyla yapılacak araştırmalarla bu cinslerin ıslah edilmesi mümkün olabilir ve Anadolu’nun halis ve saf bira arpalarına yeniden eski şöhretleri kazandırılabilirdi. Üstelik bira arpaları piyasada %25-50 oranında daha pahalıya satıldığından bunlar üzerinde yapılacak ıslah çalışmaları, çiftçi ve köylülerin ekonomik kalkınması açısından da büyük bir önem taşıyordu¹³⁸⁰. Odet Perrin’in bu tasarısına karşın, İstasyon ilk çalışma döneminde henüz belirli bir programa ve istikrarlı bir yönetsel yapıya kavuşmadığı için bu konu üzerinde derinlemesine araştırmalar yapamamıştır. Bu dönem zarfında genellikle bölgeden toplanan materyaller incelenmiş ve aralarından yazlık ve kışlık ekim için uygun olabilecekler ayrılmıştır. Bu sebeple bu türlerin yeniden incelemeye alınması, üzerinde uzun soluklu araştırmaların başlaması 1929-1930 ekim yılında Emcet Yektay’ın yönetime geçmesiyle mümkün hale gelmiştir. Emcet Yektay dönemiyle birlikte İstasyonda deneme ve üretim araştırmaları yapılan Arpa çeşitleri şöyledir¹³⁸¹: Yerli Ak Arpa, Güzak -24 ve melezlemeler yoluyla elde edilen Yoksakal, Sakız Arpası, Filiz Arpası.

Yulaf bitkisinde ise İstasyonun ilk yıllardan itibaren bu tür üzerinde yapılan çalışmalarda öncelikli amaç, kışlık tarımı geliştirecek çeşitler bulmaktır. İstasyonun çalışmaya başladığı dönemde Eskişehir’de köylüler yulafı genel olarak yazlık şekilde ve anıza ekim yöntemiyle yetiştiriyorlardı. Yazlık hububat ekiminin bu çevrede oldukça verimsiz olması bir yana, bu ekimin anız üzerine gerçekleştirilmesi de verimin düşük ve istikrarlı düzeyde gerçekleşmesinin önüne geçiyor, alınacak ürünün kaderini havanın yıllık gidişine, özellikle de ilkbahar yağışlarına bağlı bırakıyordu. Oysa Eskişehir civarındaki yayla mıntıkası için en iyi sonuçlar ancak kışlık hububat tarımı yoluyla alınabilirdi. Bu yüzden yazlık yerine kışlık olarak yetiştirilebilecek bir yulaf çeşidi meydana getirmek istasyonun yulaf ıslahındaki ilk ve temel amacı haline gelmişti. Bu doğrultuda Emcet Yektay dönemiyle başlayan ve devam eden yulaf üzerindeki çalışmalar ve elde edilen türler şöyledir¹³⁸²: Sazova Bozkır Yulafı, Sazova Apak Yulafı, Konya Yulafı, Karaman Yulafı.

1380 Odet Perrin, “Eskişehir’de Bir İslah-ı Büzur ve Kontrol İstasyonu”, s.34.

1381 **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, ss.9-10.; Bk.: Barışcan Ersöz, **Cumhuriyetin İlk Kırk Yılında Türkiye’de Tohum İslah Araştırmaları: Eskişehir Sazova Tohum İslah İstasyonu Örneği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2020, ss.167-183.; Nejat Berkmen, “Memleketimizde Biralık Arpa Üzerinde Çalışmalar”, **Türkiye Ziraat Mecmuası**, S 10, (Şubat 1954), ss.29-33.; Rifat Gerek, **Eskişehir Tohum İslah ve Deneme İstasyonu 1958-1961 Yılı Çalışmaları**, Eskişehir Tohum İslah İstasyonu Neşriyat No:1, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1964, ss.86-94.

1382 **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, s.10.; Bk.: Ersöz, ss.182-192.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında tamamen geleneksel alışkanlıklarla yapılan tarımsal üretimde kalite ve verimlilik, 1920'lerin başında bilgi ve ekipman eksikliği, uygulama hataları ve doğrudan iklim şartlarına bağlı olma gibi nedenlerle oldukça düşük düzeydeydi. Bu dönemde üretimi yapılan ekmeklik buğdaylar genellikle Ak Buğday; makarnalıklar da Sarı Buğday adıyla anılıyordu. Çeşit, çeşit safiyeti ve tohumluk gibi kavramlar köylü ve üreticiler tarafından pek bilinmiyor, bilhassa üreticiler hasat ettikleri ürünün bir kısmını saklayarak ertesi yıl tohumluk olarak kullanıyordu. Ancak 1925 yılında Eskişehir'de kurulan Sazova Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nda yürütülen bilimsel çalışmalar sayesinde ıslah çalışmalarında önce elle serpmeye yerine, mibzerle kuru ekilen ve kış öncesi ekildiği halde kıştan zarar görmeyen sert buğday çeşidi geliştirildi. Daha sonra da, mayıs yağışlarından faydalanacak şekilde yavaş gelişen ve ekin bambül böceği zararından önce tane dolduran ekmeklik buğday çeşidi geliştirildi. Türkiye ekonomisinde oldukça önemli yere sahip buğday ıslah çalışmaları, ilk defa 1925 yılı sonlarında Eskişehir-Sazova Tohum Islah İstasyonu'nda başladı. İlk yıllarda bölgeden toplanan köy çeşitleri üzerinde yapılan seçim ve uyum çalışmalarıyla öncelikle ekmeklik ve makarnalık çeşit ihtiyacının karşılanması hedeflendi. Yapılan deneme tecrübeleri neticesinde Eskişehir, Konya ve Sivas üçgeni içinden gelen yerel çeşitlerin Orta Anadolu'da adeta geçit kuşağı olarak adlandırılan bölgede çok daha iyi sonuç verdikleri görüldü. Daha sonra Türkiye'nin diğer bölgelerinden ve iklimi Türkiye'ye benzeyen ülkelerden getirilen çeşitler üzerinde çalışmalar yapıldı. 1929 yılında İstasyonla iş birliği içinde kurulan Dry-farming (kuru ziraat) Deneme İstasyonu'nda yürütülen toprak işleme ve yabancı ot kontrolü deneme çalışmaları sonucunda ıslah amaçları yeniden şekillendirildi¹³⁸³.

İstasyonda ayrıca pamuk üretimi, ıslahı ve seleksiyonuna dair çalışmalar da yapılmış, bu doğrultuda 1934 yılında 12.000 kg. Acala türü pamuk mahsulü alınmıştır. Bu tarihten itibaren Ziraat Vekâleti pamuk üretimi için gerekli olan eksiklikleri göz önünde tutarak Eskişehir'de Sazova Tohum Islah İstasyonu ve Üretim Çiftliğinde bir bölümü pamukların ıslahı işiyle uğraşmaya görevli kılmış, bu hususta Mayıslar köyünde bir de modern çırçır evi yaptırmıştır. Bu çırçır evi yıldan yıla genişletilmek suretiyle ilerde bir milyon kiloyu bulacağı tahmin edilen Sakarya vadisi pamuklarını tamamıyla tasfiye edebilecek bir kuvvete ulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu minvalde çırçır evi fabrikasının temel eksiklikleri giderilmeye çalışılmıştır¹³⁸⁴. Bu konuda öncelikle Sazova Tohum Islah ve Deneme İstasyonu bünyesinde faaliyet gösteren Mayıslar Pamuk Çırçır Fabrikası için 1936-1937 döneminde 100 kilovatlık Hidro-Elektrik Santrali ile Fabrika arasında yapılan yer altı kablo tesisatı projesi müteahhit Zeki Saner tarafından başarıyla tamamlanmış ve tam işler halde teslim edilmiştir. Böylece İstasyon ve buna bağlı alt birimlerin sulama işlemleri başta olmak üzere bina vb. işler için gerekli olan elektrik sisteminin altyapısı oluşturulmuş ve kurum, muntazam bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür¹³⁸⁵.

13 Aralık 1925'te Islah-ı Buzr (Sazova Tohum Islah ve Deneme İstasyonu) adıyla kurulan kurum, 1951 yılında Dry-farming İstasyonu ile birleştirilerek her iki istasyon Eskişehir Islah ve Deneme İstasyonu adı altında birleştirilerek tek kuruluş halinde aynı çalışmalarına devam etmiştir. 1969 yılına kadar bu isimle araştırmalarına devam eden kuruluş bu tarihte Eskişehir Ziraat Araştırma Enstitüsü adını almıştır. 1986 yılından önce Baklagil daha sonra da Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü adını alan kuruluş, 24 Ekim 1996 yılında yeni araştırma kompleksine taşınarak tekrar bir isim değişikliğiyle Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü adını almıştır. 2011 yılında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının yeniden yapılması sırasında Enstitü "Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü" ile birleştirilmek suretiyle daha da gelişip güçlenerek Havza Araştırma Enstitüsü haline gelmiştir. Yapılan bu son düzenleme ile Enstitü "Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü" ismini alarak bugünkü şeklini almıştır.

1383 Özbek, Altay, Cabi, Özkan, Atlı, agm., ss.41-42.; O. Ferit, "Zirai İstihsalatı Çoğaltmak İçin", **Hakimiyeti Milliye**, 8 Kanunusani 1930.; Altay, "Eskişehir Ziraat Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yaptığı Araştırmalar -I", ss.40-42.

1384 **Ulus**, 29 Nisan 1936.

1385 T.C. Ziraat Vekâleti, **Eskişehir-Sazova Tohum Islah ve Deneme İstasyonu Elektrik Tesisat Projesi Evrakı**, 1 Nisan 1938.

1980'li yıllarda Geçit Kuşığı Tarımsal Araştırma Enstitüsü adını alan kurum, 1980'li bu tarihten itibaren NAD projesinin ülkesel koordinatörlüğü görevini yürütmüş ve bu çalışmalar sonunda, devlet teşvik kredilerinin de aracılığıyla yemelik dane baklagil üretim alanlarında büyük artışlar meydana gelmiştir. Yine 1980'li yıllarda yürütülen TYUAP projesinde de görev alan Enstitü, Eskişehir dahil olmak üzere bölgedeki 6 vilayetin araştırma koordinatörlüğünü üstlenerek, bölgede uygulama araştırma yapmanın yanında, bu 6 vilayetin Tarım İl Müdürlüğü yayım uzmanları aracılığıyla çiftçi eğitimi görevini de üstlenmiştir¹³⁸⁶. Nitekim faaliyet gösterdiği süre içerisinde Sazova Tohum Islah İstasyonu, bölgesel ve ulusal çapta ekonomik kalkınmada fayda sağlayabilecek yeni bitki çeşitlerinin elde edilmesine önemli rol oynamış; daha da ötesi geleneksel tarım yerine, bilimsel araştırmayı önde tutan, rasyonel yöntemlere ve en yeni tarım teknolojilerine dayalı bir üretim anlayışının yerleşmesinde pay sahibi olmuştur.

1386 Kalaycı, agm., s.241.

2. Eskişehir Dry–farming Islah ve Deneme İstasyonu

Cumhuriyet'in ilk yıllarında mahsullerden beklenen verimin alınamayışının temel sebebi, Türkiye'de özellikle yağışların az olması ve buna bağlı olarak toprağın bir veya iki yıl dinlendirilmesi idi. Nihayetinde Türkiye'de uygulama alanına sokulan bu sisteme kuru ziraat (dry–farming) metodunun tatbik edilen bir şekli olan nadas (fallow) denilmekteydi. Bu sistemle ülkede tarla arazisinin %35'inden fazlası sırf yağışların azlığı sebebiyle faydalanılmadığı halde bu oran Fransa'da %8, İtalya'da %7.5 ve Bulgaristan'da %11'den ibaretti¹³⁸⁷. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkenin tarımsal yapısı, henüz çok ilkel durumda olan teknolojik donanım ve bilimsel bilgi birikiminin yanında, üretimi artıracak çeşitli altyapı hamlelerini de henüz gerçekleştirebilmiş durumda değildi. Bu altyapı sorunlarının üretim açısından başta gelenlerinden birisi de sulama konusuydu. Bilhassa Orta Anadolu iklimi (sıcak ve kurak) özelliklerini taşıyan illerde neredeyse hiç gerçekleştirilmeyen sulu tarımla ilgili sorunları çözmeye yönelik gerekli olan, ne miktarda arazinin susuz ya da sulanabilir tarım şartlarına sahip olduğu gibi en temel veriler dahi henüz tam anlamıyla toplanabilmiş değildi. Bu sebeple bahsi geçen bu bölgelerde altyapıyı güçlendirecek çalışmalar yapıp buna yönelik plan, program ve projeler oluşturulmadığı sürece, Orta Anadolu bölgesi için sulanabilir arazi miktarının bir hiç seviyesinde olduğu kabul edilmeliydi. Bu durum “Dry–farming” yani yöntemleri olarak bilinen bir dizi konu üzerine araştırma–geliştirme etkinliklerine gidilmesini daha da gerekli bir hale getiriyordu. Bu dönemde özellikle yağış azlığı sebebiyle tarım üretiminin sekteye uğraması ve bu alanda büyük bir düşüşün yaşanması ziraat bürokrasini bir arayış içine itmişti. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte tarım reformunda tohumluk üretimi ve en yeni usul tarım metodlarında görülen ilerlemelerin bir diğer örneği olan dry–farming uygulaması öne çıkmış ve bununla ilgili birtakım çalışmalar başlatılmıştır. Dry–farming metodu, Türkçe karşılığı “kuru tarım” olan ve iklim koşulları bilhassa Orta Anadolu gibi bozkır özelliği gösterip az yağış alan bölgelerde uygulanan bir tarım yöntemidir¹³⁸⁸.

Bu sebeple Cumhuriyet yönetimi, Orta Anadolu geçit kuşağının tam merkezi konumunda olan, iklim ve coğrafya açısından da yağışın az, topraklarının da oldukça sert ve kuru olduğu Eskişehir ili sınırları içerisinde dry–farming uygulaması yapabilecek bir kurum tesis etmeyi planlamıştır. Bu doğrultuda Eskişehir'in 1 km. Batı kesiminde yer alan ve arazinin oldukça kıraç bir yapıya sahip olduğu bölgede kuru ziraat üzerinde araştırmalar yapacak Dry–farming Deneme İstasyonu'nun kurulması kararı alınmıştır. Böylece bölgede başlayan yoğun çalışmalar neticesinde 1929 yılında Sazova Tohum Islah İstasyonu bünyesinde bir kuru tarım metodunu uygulayabilen kurumun temelleri atılmıştır. Daha sonra 1932'de ayrı bir ziraat istasyonu olarak görev yapan bu kurum Türkiye açısından olduğu gibi bölge ziraatı açısından da hayati bir önem taşımış, elde edilen gelişmeler ilk Eskişehir coğrafyasında uygulanıp, buradan tüm yurda yayılmıştır. Bu yönüyle Eskişehir, bir bakıma Türkiye tarımı için bir laboratuvar görevini üstlenmiştir¹³⁸⁹.

İstasyon, öncelikle Eskişehir civarında bulunan tarım arazileri için kuru tarım yöntemlerini belirlemek üzere araştırmalar yapacak ve bunların çiftçiler tarafından da benimsenmesi için çeşitli eğitim ve yayım çalışmalarında bulunacaktı. 1931 yılında faaliyetlerine Eskişehir şehir merkezinin batısında, Karabayır olarak ifade edilen tepelerin eteğinde, Sazova Tohum Islah İstasyonu'nun hemen yanında başlayan istasyonun kuruluş amacı; “Orta Anadolu yaylası ismi verilen az yağmurlu, geniş bir mıntikanın ziraat

1387 Halük Cillov, **Tarım ve Sanayinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Kalkınmadaki Rollerini**, C I, Sermet Matbaası, İstanbul 1971, s.349.

1388 Ali Numan Kıraç, “Orta Anadolu Yaylasında Dry-Farming Yöntemine Uygun Çalışmak”, **Eskişehir Halkevi Dergisi**, S 25, (30 Teşrinisani/Kasım 1934), s.195.

1389 **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, ss.4-5.; “Eskişehir Tohum Islahı ve Kuru Ziraat İstasyonları”, **Hakimiyeti Millîye**, 5 Eylül 1932, s.4.

usullerinde noksanları araştırma, yenilikleri tecrübe ve neticesi memlekete uygun olan tecrübeleri tamim ve muhitine göstermek¹³⁹⁰ olarak tanımlanıyordu.

Dry-farming Deneme İstasyonu’nun ilk müdürü Ali Numan Kırac’tı¹³⁹¹. Numan Kırac, Birinci Dünya Savaşı yıllarında orduda yedek subay olarak görev yapmış, bu süre zarfında ordunun ihtiyacı olan gerekli sebzenin yetiştirilmesi görevini başarıyla yürütmüştür. Bursa Ziraat Mektebi mezunu olan Kırac, 1925–1927 yıllarında Gazi Orman Çiftliğinin kuruluş sürecinde görev almış, buradaki başarılı çalışmaları sebebiyle bizzat Atatürk tarafınca yönlendirilerek 1927 yılında yurtdışına eğitim almaya gönderilmiştir. Kuru tarım alanından uzmanlık kazanmak amacıyla ABD’nin Utah Eyaleti’ne eğitim almaya gönderilen Kırac, ABD’deki eğitimini başarıyla tamamladıktan sonra 1929 yılında yurda dönmüştür. Bu süre zarfında ABD’de kuru tarım metoduyla ilgili edindiği tecrübeleri Türkiye’de aktarma imkânı bulmuş ve 1931 yılında Eskişehir’de Dry-Farming Deneme İstasyonu’nun kuruluşunda görevlendirilmiş ve bizzat kurumun başına getirilmiştir¹³⁹². İstasyonun gerek fiziki gerekse araştırma kadrosunun gelişiminde Kırac’ın büyük desteği görülmüştür. Nitekim Kuru Tarım Araştırmaları İstasyonu’nun kurulması ve çalışmaya başlamasına ilişkin kararın nasıl alındığına ilişkin bir anektodu istasyonu kuran Ali Numan Kırac’la birlikte çalışmış olan Celal Bilensoy, Kırac’ın Atatürk’le olan diyalogunu şu şekilde aktarıyordu¹³⁹³:

“Atatürk fırsat buldukça Orman Çiftliğine gelir, yapılan işleri takip eder, ziraat konularında fikir ve bilgi üretimine gider, gerekli direktifleri verirdi. Bir gün gene aniden Çiftliğe teşrif etti. Bana “ziraatçı” derdi. O gün teşrifinde bana “Ziraatçı gel bakalım, şöyle bir etrafa gezinti yapalım” dedi. Ankara’nın Macun Köyü istikametine doğru giderken, ani olarak şoföre “dur” dedi. Durdu, yol kenarındaki tarlada çiftçi sürüm yapıyor, nadas hazırlıyordu. Atatürk, “Gel bakalım ziraatçı, çiftçi ile görüşelim” dedi. Çiftçiye doğru yaklaştık ve Atatürk “Kolay gelsin” dedi ve devam etti: “Baba ne yapıyorsun?” diye sordu. Çiftçi şöyle bir baktı. Hareketlerinden Atatürk’ü tanımadığı anlaşılıyordu. Sakince “Nadas yapıyorum görmüyor musun?” dedi. Atatürk “Neden nadas yapıyorsun?” diye ikinci sorusunu sorduğunda çiftçi, “Nadas yapmazsan mahsul olmaz, onun için nadas yapıyorum” şeklinde cevaplamış fakat Atatürk’ün çiftçiyi konuşturmak için “Tarlanı her sene ek, boş bırakma” gibi sözleri karşısında, “Olmaz bey, olmaz. Neden mi olmaz; bak bu sürdüğüm yer anız, şurası da ekime hazır nadas iki tane su dolu testiye getir ve birisini şu anıza, diğerini de şu nadasa göm iki gün sonra aç ve testilere bak; ne olduğunu göreceksin. Anızdaki testideki su azalmıştır. İşte bundan dolayı olmaz bey” diye cevapladı. Atatürk o vakit bana döndü ve “Bak ziraatçı” dedi. Bu çiftçi yılların tecrübesi ile başkasından gördüğünü aynen tatbik ediyor. Fakat sebebini tam olarak izah edemiyor. Böyle ziraat yapan birçok memleketler vardır. Belki buralarda bunun sebeplerini araştırıp daha da iyi usuller bulmaya çalışıyorlardır. Bu memleketleri öğren ve bana bildir.” İki gün araştırmadan sonra, Amerika Birleşik Devletleri’nde Utah Eyaleti’nde araştırma yapan müesseseler olduğu öğrenildi. Paşaya bildirdim ve beni ABD’ne gönderdi ve Eskişehir’deki Dry-Farming İstasyonunu 4 sene sonra dönüşümde emretti ve kurdum.”

1390 Ali Numan (Kırac), “Dry-farming Tecrübe İstasyonu Nedir ve Ne Yapıyor?”, **Ziraat Alemi ve Cumhuriyetin 10. Yıldönümü** 1933, s.y.

1391 Ali Numan Bey, Cumhuriyet yönetiminin ABD’ye gönderdiği ilk ziraatçıdır. Bizzat Atatürk tarafından gönderilen Numan Bey, ABD’de aldığı eğitim süresinde kuru tarım yöntemi üzerine yoğunlaşmış ve Amerika’dan dönüşünde kendi isteğiyle Eskişehir’de çalışmak istemiştir. 1929’dan sonra bölgede başlattığı çalışmalar başarılı olmuş ve bu doğrultuda 1931 yılında Dry-Farming Deneme İstasyonu’nu kurmuştur. 1934’te Soyadı Kanunu çıkınca Atatürk aileye; Ali Numan Bey’in Eskişehir’deki kırac topraklara hayat verdiği için kendisine “Kırac” soyadını vermiştir. Bk.: İnan Kırac, “Babam Ali Numan Kırac”, **Eskişehir Ticaret Odası Dergisi**, Yıl: 35, S 122, (Ekim 2018), s.50.; “Numan Kırac’ı Kaybettik”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 12, S 132, (Haziran 1954), s.163.

1392 M. Turgut Çetinel, “Kuru Tarımın Öncülerinden: A. Numan Kırac (1896-1954)”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 2, S 6, (Nisan-Haziran 2013), ss.4-5.; Kuru tarım metodu üzerine eğitim almak amacıyla yurtdışına ABD’ye gönderilen Numan Kırac’a bütçe verilmesiyle ilgili İcra Vekilleri Heyeti kararı için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 26-54-4, Dosya Ek: 238-74, 20.09.1927.

1393 Kalaycı, agm., ss.239-240.

Dry-farming Deneme İstasyonu'nun kurulduğu yıllarda Orta Anadolu Bölgesi'ndeki ortalama buğday verimleri 70–80 kg. dolaylarındaydı. Tarımsal üretimde kalite ve verimlilik bir yana dursun, genellikle öküzle çekilen saban aracılığıyla toprak işlenmekte ve ekimler bizzat elle yapılmaktaydı. Suni gübre kullanımı ve yabancı ot kontrolü ile mücadele yöntemleri ise henüz bilinmemekteydi. İstasyonun yakınındaki Eskişehir–Sazova Tohum İslah İstasyonu bir yandan yeni ve daha yüksek verimli çeşitler geliştirmeye çalışırken, Dry-farming Deneme İstasyonu da birim alandan verimi artırıcı kültürel tedbirleri araştırmaya başladı. Burada ilk olarak yanıtlanması gerekli 2 soru vardı¹³⁹⁴:

1. Bölgede yaygın olarak uygulanan nadas usulü mutlak surette gerekli midir, değilse buğdayla münavebeye girebilecek en uygun bitki türleri hangileridir?

2. Nadas usulünün gerekli olduğu durumda en uygun nadas işlemleri nasıl yapılmalıdır?

İstasyon kurulduktan sonra Ali Numan Kıraç tarafından yürütülen ve türünün en uzun süreli araştırmaları olan kuru tarım metoduyla ilgili çalışmalar bu iki soru üzerine temellendirilmiş ve bu iki soru üzerinden araştırılmaya başlanmıştır. O günden itibaren yürütülen kuru tarım araştırmaları pek çok ülkeye model olarak sunulmuş, uluslararası kuruluşlarca “Türk mucizesi” olarak takdim edilmiştir. Dahası buğday üretiminde kaydedilen gelişmelerin temeli olan toprak işleme ve ot kontrolü denemelerinin sonunda ortaya çıkan “kuru tarım sistemi” yapılan ıslah çalışmalarıyla çok kuvvetli etkilemiş, bu etki ile bulunan daha güçlü çeşitler bu tarım sisteminin daha sağlıklı uygulanmasını sağlamıştır. Daha sonra bu temel sistem üzerinde yürütülen çeşit ıslahı, gübre, ekim zamanı, ekim sıklığı gibi araştırmalardan etkili sonuçlar almak mümkün olmuştur. Günümüzde yaygın ve rutin olarak uygulanır hale gelmiş olan bu sistem 1930–1950 yılları arasında kesintisiz 20 yıl Ali Numan Kıraç tarafından farklı çiftçi uygulamalarını sistematik olarak karşılaştırması ve bunların başarılı olanlarının metodik olarak bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur¹³⁹⁵.

Kuruluştan sonraki yıllar boyunca istasyonda yapılan işler genel olarak üç etkinlik alanı içinde toplanmıştır. İlk olarak deneme–araştırmalar yapmak ve böylece bölgenin tarımsal koşullarını, hem bilimsel ve teknik anlamda ve hem de bu yeni tarım yöntemlerinin farklı çiftçi kesimleri tarafından doğru uygulanabilmesini sağlamak üzere sosyo–ekonomik boyutlarını da göz önünde bulundurarak tespit etmektir. İkinci olarak, ilk etkinliklerle bağlantılı olarak elde edilen bilgilerin ve çevresel şartlara uygun yeni yöntemlerin çiftçilere tanıtılması gelecekti. Birçok farklı yöntemi içinde barındıran bu eğitim ve yayım faaliyetlerinde öncelikli amaç çiftçilerin bilinçlendirilmesi ve böylece yeniliklere açık ve üretken birer aktör haline getirilmeleriydi. Üçüncü etkinlik alanı ise üretimdi¹³⁹⁶. Nitekim İstasyon vasıtasıyla ülkenin tahıl ambarı durumunda bulunan bu geniş bölgede kuraklık tehlikesi ihtimallerini azaltmak ve çiftçiyi bu günün teknik bilgileri ile yetiştirmek amaçlanmıştı. Uygulanacak sistem işlediği takdirde yağın yağmurların toprağa iyice sızmasına çalışmak, nemliliğinin azalmasını önlemek, toprağın bitekliğini düşürmemek, kuraklığa dayanıklı ve en iyi sonuç veren tohum ve ürünleri bulmak gerekli tarla işlerini kuraklık durumuna uydurmak kuru tarım usulünün temellerini oluşturmuştur¹³⁹⁷.

1394 Kalaycı, agm., s.240.

1395 A. Numan Kıraç, **Orta Anadolu İçin Yeni Ziraat Metodlarının Ehemmiyeti ve İstihsal Masrafını Ucuzlatmak Çareleri**, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Seri: B, Takım: 4, Ankara 1938, ss.4-11.; Atay, “Türk Tohum İslahının Tarihçesi”, s.45.; Çetinel, agm., s.4.

1396 Ersöz, agt., ss.233-234.

1397 Fikret Çelikkat, **Eskişehir**, Millî İrade Gazetesi Karaca Ofset Tesisleri Basımevi, Eskişehir 1990, s.173.; Bk. “Ziraat İşlerimiz”, **Hakimiyet-i Millîye**, 22 Şubat 1932, s.4.

Dry-farming Deneme İstasyonu’nda başta yonca bitkisi olmak üzere mısır, yulaf, buğday, arpa, patates, ay çiçeği, bezelye ve şeker pancarı ziraatı üzerine birçok tecrübe yapılmıştır. Araştırmalarda bahsi geçen bitkilerin başta ülke çiftçiliğindeki durumu, beslenme bakımından insan ve hayvan hayatındaki önemleri, bölgenin iklimi ve yağış miktarı, bölgedeki vilayetlerde geçen kurak dönemler ve buna çözüm olarak sunulan kuru tarım deneme teknikleri olmak üzere pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda bölgedeki çeşitli bitkiler üzerinde yapılan kuru ve sulu münavebe denemeleri, Eskişehir’de bir yıl evvel tarlayı işgal eden mahsulün kışlık buğday verimine etkisi, buğday bitkisi için nadas hazırlama denemeleri, nadasları sürme zamanı denemeleri, Kültivatörsüz (Cultivator) nadaslar, nadasların ne kadar derin sürüleceğine dair tecrübeler, karasaban vb. aletlerin nadas hazırlamada pulluklarla mukayesesi, toprak göneni üzerine araştırmalar, bölge tarlalarında nadaslı münavebeler, karadanaslı ve karadanassız münavebeler; çiftlik gübresi ve yoncanın şeker pancarı, patates, yulaf, mısır ve buğday üretimine tesiri üzerine çalışmalar yapılmış ve bölge üreticisine katkı sağlayarak onların sorunlarına çözüm üretilmiştir¹³⁹⁸.

Ayrıca İstasyonda yapılan çalışmalar neticesinde kurak koşullarda verimi etkileyen en önemli faktörün nadasların sürülme zamanı olduğu saptanmıştır. Yapılan bu tür çalışmalar sonraki yıllarda meyvelerini vermeye başlamıştır. 1937’de Çifteler Çiftliğinde çiftçiler 3.5 kuruş teslim fiyatıyla buğday üretimi gerçekleştirmişlerdir¹³⁹⁹. Eskişehir Dry-Farming Deneme İstasyonu, 1931 yılından itibaren kuru tarım teknikleri, nadasın rolü ve usulleri üzerinde yoğun bir mesai sarf etmiştir. İstasyonda yürütülen bu yoğun çabalar kısa bir zaman diliminde olumlu neticeler vermiştir. Bu bağlamda kentte 1927 yılında 27.000 ton civarında olan buğday üretimi, 1936 yılında neredeyse 5 kat artmış ve 133.000 tona yükselmiştir¹⁴⁰⁰.

Dry-farming İstasyonu sayesinde bölge içinde bulunan üreticiler kıraç toprak yapısı ve iklim şartlarına göre “nasıl tarım yapılırsa en yüksek verim alınır” sorularına yanıt aramış İstasyon vesilesiyle elde edilen olumlu veriler neticesinde büyük bir ilerleme kaydedilmiştir. Yapılan çalışmalarda kuru tarım ile yüksek verimi birleştirici bilgiler elde edilmiştir. Bu bakımdan İstasyonun üzerine düşen görevler oldukça önemli ve çoktu. Dry-farming, ziraat usullerinde üretim masraflarını azaltmak, imkân dahilinde çok mahsul almak ve bilhassa Orta Anadolu yaylası için kuraklık tehlikesinin zararını hattı asgariye indirmek gayelerine cevap vermekteydi¹⁴⁰¹. Orta Anadolu geçit kuşağının tam merkezinde faaliyet gösteren İstasyon, kuraklığın tesir derecesini azaltmak için nadasları sürme zamanı, nadaslarda ot savaşı, nadaslarda toprak gönenini yüzlek tutmak, nadaslarda toprak gıda maddelerini yerinde tutmak, güzken erken çimlenmeyi temin etmek gibi kuru tarım yönteminin birçok kolunda hususi çalışmalar yürütmekteydi¹⁴⁰². Eskişehir’deki Dry-farming İstasyonu modern alet ve Avrupa’da yetişen personelle donatılmış, bu şekilde zirai mücadelenin mahallileştirilmesi amaçlanmıştır¹⁴⁰³.

1398 Bk.: A. Numan Kıraç, “Eskişehir’de Yonca Üzerinde Bazı Araştırmalar (1)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 1, (Teşrinievvel 1943), ss.13-14.; A. Numan Kıraç, “Eskişehir’de Yonca Üzerinde Bazı Araştırmalar (2)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 2, (Teşrinievvel 1943).; A. Numan Kıraç, “Eskişehir Buğday Çiftliği İçin Güzden Çimlenmenin Ehemmiyeti”, **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 2, S 23-24, (29 Teşrinievvel 1934), ss.9-12, 41-45.; A. Numan Kıraç, “Eskişehir Çiftliğinde Yonca Ziraatının Ehemmiyeti”, **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 2, S 20, (Mayıs 1934), ss.33-47.; A. Numan Kıraç, “Pancar Ziraatında Noksanlarımız”, **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 2, S 23-24, (29 Teşrinievvel 1934), ss.9-15.; A. Numan Kıraç, “Eskişehir Buğday Çiftliğinde Tarlaları Sürme İşine Dair Bazı Buluşlar”, **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 3, S 25, (30 Teşrinisani 1934), ss.9-15.; A. Numan Kıraç, “Orta Anadolu Yaylasında Dry-farming Yöntemine Uygun Çalışmakla Kuraklığın Tesiri Ne Derece Azaltılabilir?”, **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 3, S 29-30, (30 Ağustos 1935), ss.193-207.; A. Numan Kıraç, **Eskişehir’de Dry-Farming Araştırmaları**, T.C. Ziraat Vekâleti Dry-farming Deneme İstasyonu Teknik Belleten, S 1, Devlet Basımevi, İstanbul 1937, ss.29-32.

1399 **Türk Ekonomisi**, Yıl: 1, S 5, 1943, ss.150-153.

1400 **Devlet Salnamesi 1927-1928**, s.678.

1401 Yersel, “Dry-Farming Tecrübe İstasyonu Nedir Ne Yapar?”, s.62.

1402 Kıraç, “Orta Anadolu Yaylasında Dry-farming Yöntemine Uygun Çalışmak”, s.195.

1403 **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 2, Sayı:6, (Mayıs 1931), ss.190-192.

Fotoğraf –62

Eskişehir Dry-farming Deneme İstasyonunda kuru ziraat metoduna yönelik çalışmalar ve köylülere dry-farming hakkında bilgi verilirken.

Kaynak: Kıraç, **Eskişehir’de Dry-Farming Araştırmaları**, ss. 145-150.; **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 36, (29 Teşrinievvel 1936).

Bu doğrultuda İstasyon, Eskişehir’de çeşitli bölgelerde tecrübe faaliyetleri yürütmeye başlamıştır. Bilhassa kurumun müdürü Numan Bey, bir teknik eleman gibi yöredeki bütün köyleri tek tek gezerek yayım ve eğitim seferberliği başlatmıştır. Kıraç’ın özverili çalışmalarıyla birlikte Dry-farming Deneme İstasyonunun çalışma alanı ve bölgeleri iyice genişlemiştir¹⁴⁰⁴. Kuru tarım metoduyla ilgili ilk tecrübe bölgeleri Eskişehir merkezinde bulunan araziler başta olmak üzere Aziziye ve Sivrihisar’da bulunan köylerdi. Tespiti yapılan bu yörelerde yaklaşık olarak 10 köyde tetkik yapılmış ve bunun neticesinde her köyde birer tecrübe tarlası kurulacağı belirtilmiştir. Bu tarlalarda yapılacak çeşitli tecrübelerle bir yandan çiftçiye ıslah edilmiş temiz tohum temin edilecek, diğer yandan da dry-farming usulü tarım metotlarıyla işlenmiş fennî topraklarda yapılan deneme tecrübeleri halka gösterilecekti¹⁴⁰⁵. Halka ve bizzat üreticilere yönelik olarak gösterilen bu tecrübeler ve elde edilen bilgiler Eskişehir Halkevi Köycülük şubesi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Köycülük şubesinin başkanı aynı zamanda Dry-farming İstasyonu’nun da müdürü olan Ali Numan Kıraç’tır. Bu doğrultuda bahsi geçen faaliyetlerin en önemlilerinden birisi 1934 yılı Temmuz ayında sıcaklığın en yoğun hissedildiği ve yağışın çok az olduğu bir dönemde yapılmıştır. Eskişehir Halkevi Köycülük şubesi, Temmuz 1934 günü İstasyonun civarında bulunan köylerden birinde kuru tarım uygulamalarıyla ilgili halka yönelik bir gezi düzenlemiştir. Yaklaşık olarak 200 çiftçinin katılım sağladığı dry-farming metotlarını öğrenme gezisinde evvela İstasyon laboratuvarları gezilmiş, daha sonra çiftçilere dry-farming usulünde mahsul yetiştirebilmenin ne kadar faydalı olacağı gösterilmiştir. Ardından da numune tarlaları içinde devam eden 4 saatlik gezintide bir yandan yetiştirilen ürünler sergilenirken, diğer yandan da çiftçilere dry-farming metoduyla ilgili temel bilgiler gösterilmiş ve öğretilmiştir¹⁴⁰⁶.

1404 Çetinel, agm., s.5.

1405 **Akşam**, 11 Nisan 1932.

1406 Kemal, “Kuru Ziraat Hakkında Köylüler Tenvir Ediliyor”, **Akşam**, 2 Temmuz 1934, s.7.

Fotoğraf –63

Eskişehir Dry-farming İstasyonu’nda çiftçilere makinelerle bilgi verilip, kuru ziraat metodu anlatılırken. Yıl: 1934.

Kaynak: **Akşam**, 2 Temmuz 1934.

İstasyondaki çalışmaların ikinci önemli kısmını eğitim–yayım ve tanıtma işlerinden oluşması da yine modern tarım yöntemleri ile ilgili bu bilincin artırılması amacını taşıyordu. İstasyon çalışmalarının bu cephesi, deneme–araştırmaların yalnız bilimsel etkinlikler olmaktan çıkmasının ve sonuçlarının çiftçilerin uygulamalarına aktarılabilmesinin başlıca yoluydu. Bu amaçla yapılan faaliyetler arasında, her yıl çevre köylerdeki konuya ilgili olan çiftçilerin istasyona davet edilerek yapılan çalışmaların anlatılması ve istasyon bünyesinde çeşitli zamanlarda kurslar açılması başı çekiyordu. Örneğin çiftçilere, toprağı işleme ve münavebe gibi yöntemler üzerine yenilikleri göstermek üzere Eskişehir’in köylerinde, ABD’deki yayım sistemi ilham alınarak, kuru ziraat usulü için ayrıca tecrübe tarlaları kurulmuştu. Bu çalışma programıyla çiftçilerin yeni tarım metotlarını benimsemesi ve kendi arazilerinde bizzat uygulaması amaçlanmaktaydı¹⁴⁰⁷.

İstasyonda tarla günleri faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli eğitim faaliyetleri kapsamında çiftçileri bilinçlendirmeye yönelik etkinlikler de yapılmıştır. Bu faaliyetlerden biri “Tarım Alet ve Makina Kursları”dır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan Marshall yardımları çerçevesinde 1940’ların sonu ile 1950’li yılların başı arasında geçen süre içinde bütün Türkiye’de traktör sayısı astronomik oranlarda artış göstermiş ve makineli tarım büyük önem kazanmıştır. Ancak traktörlerin kullanımı için gerekli olan yetişmiş insan gücünün az olması, bu makinelerden yeterli derecede faydalanılmasının önüne geçen en önemli etkendi. Nitekim Tarım Alet ve Makine Kursları da bu çerçevede organize edilmişti. Bu kurslar istasyona

1407 Kırac, “Dray-farming Tecrübe İstasyonu Nedir ve Ne Yapıyor?”, s.y.; Kırac, “Çiftçilere Teknik Ziraat Bilgisinin Ulaştırılması”, s.111.; Numan Kırac, “Çiftçilerle iş birliği Lüzumu”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 10, C 10, S 114, (Aralık 1952), s.367.

farklı görev bölgelerinden getirilen öğretmenler tarafından veriliyor, bu öğretmenler kurs sonunda memuriyet bölgelerine geri dönüyorlardı. Kurstaki eğitim için gerekli olan, ancak işletmede bulunmayan her türlü zirai alet, makine ve ekipman Ziraat Vekâleti tarafından temin ediliyor ve çeşitli işler için gerekli olabilecek bir miktar ödenek de işletmeye tahsis ediliyordu. Örneğin Dry-farming İstasyonu ile birlikte Manisa-Beydere, Konya-Özden ve Niğde-Koçaş'ta bulunan Teknik Ziraat Okulları'nda ve Adana Ziraat Mektebinde açılan bu kursların ilki 1949 yılında 6 aylık bir süre boyunca verilmiştir. Bir sonraki yılın kursu Mayıs ayında başlamış 5 ay sürmüştür. Manisa'daki kurs için 25, Adana ve Eskişehir için 50, Konya ve Niğde'deki kurslar için ise 100'er öğrencilik kontenjan açılmıştır. Verilecek kurslar her gün 8 saatlik derslerden oluşuyordu. Bunun başlangıç ve bitiş saatleri mevsim ve iş gerekliliklerine göre kurs müdürü tarafından belirlenecekti. Öğretim işleri tarla ve atölyede ziraat alet ve makinelerinin başında yapılacak ve hiçbir şekilde teorik eğitime yer verilmeyecekti. Öğrencilerin özellikle traktörler üzerinde pratik açıdan kendilerini geliştirmeleri açısından kurs süresinin 100 günü direksiyon uygulamalarına verilecekti. Kurs sonunda yapılacak sınavda başarı gösterenlere "Ziraat Makinisti Ehliyeti Belgesi" verilecek, başarısız olanlar ise durumlarını belirten başka bir belge alacaklardı. Yapılacak olan bu sınav da tamamen uygulamaya yönelikti ve öğrencilerin özellikle traktör ve biçerdöver gibi büyük ziraat araçlarını kullanma ve arızalarını giderebilme yeteneklerinin ölçülmesini amaçlıyordu. Kurs müdürü ve bütün öğretmenlerin katılımıyla oluşturulan bir komisyonun gerçekleştirdiği sınavda her öğretmen sınav giren öğrenciye ayrı ayrı not veriyor ve daha sonra bunların ortalaması alınarak nihai not hesaplanıyordu. Geçme notu on üzerinden beşti¹⁴⁰⁸.

Bu uygulamayla İstasyon, Atatürk'ün üzerinde önemle durduğu ve Cumhuriyet'in tarım reformunda ön görüldüğü üzere etütlere dayalı tarım politikası gereğince, her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği "bilimsel bir tarım merkezi" aracılığıyla köylülerin gözleriyle görebilecekleri ve çalışmaları için örnek tutacakları ortam yaratılmış oluyordu. Türkiye'de 1930'lu yıllarda uygulamaya konulan ve alanında ilk olma özelliği gösteren Dry-farming Deneme İstasyonu, kazandırdığı gelişmiş modern tarım aletleri ve teknolojisi, çağdaş ziraat metotları, yeni bitki türleri ve gelişmiş iş disipliniyle kenti adeta tarım bölgesi haline getirmiştir. Eskişehir'de makineli tarım, yeni bitki türlerinin ortaya konulması, halka esaslı bitki türlerinin temin edilmesi, yeni ziraat metotlarının geliştirilmesi-gösterilmesi ve halka öğretilmesi noktasında bahsi geçen kurum özendirici bir nitelik taşımaktadır. Neticede 13 Aralık 1925'te İslah-ı Buzr (Sazova Tohum İslah ve Deneme İstasyonu) adıyla kurulan kurum, 1951 yılında Dry-farming İstasyonu ile birleştirilerek her iki istasyon Eskişehir İslah ve Deneme İstasyonu adını almış, daha sonra da Eskişehir Zirai Araştırma Enstitüsü ismiyle aynı çalışmalarına devam etmiştir.

1408 Ersöz, **agt.**, ss.280-284.; Bk.: "Beş Yerde Tarım Alet ve Makineleri Kursu Açılacak", **Ulus**, 3 Mart 1949, s.3.

3. Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu

Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu tohum ıslahı, araştırılması ve üretimine verilen önemin bir sonucu olarak 1928 yılında Ankara’da “Umumî Ziraat Laboratuvarı” adıyla kurulmuştur. 1930 yılında Tohum Islah İstasyonu adını alan kurum, konum olarak Keçiören şosesi üzerinde Çubukçayı mevkiinin sol kısmında yer almaktadır. İstasyon, yüksek yayla mıntıklarındaki mütehammil yazlık ziraatı kışlık olarak sunmak işiyle uğraşmaktadır¹⁴⁰⁹. İstasyonun bir diğer uğraş alanı memleketin ve özellikle Ankara ve civarının yüksek yayla iklimine uygun bol ve verimli olduğu tespit edilen 4 cins sert ve yumuşak buğday çeşidi üzerinde denemeler yapmak ve ıslah yoluyla çoğaltarak bölge üreticilerinin hizmetine sunmaktır. Bu noktada İstasyonda hususi olarak Almanya’nın ünlü tohum çeşitlerinden birisi olan “Petekuz Çavdarı” ile yerli cinslerden melezleme suretiyle elde edilmiş ve vejetasyonu Petekuz çavdarından 14 gün daha kısa bir sürede olgunlaşan bir çeşidin üretimini ve seleksiyonunu yapmıştır¹⁴¹⁰.

Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, Ankara’nın birkaç kilometre civarında bulunmaktadır ve Başşehrin banliyösünde bulunan bu müesseseye iki tarafı kesif ağaçlarla kaplı asfalt bir yolla gidilmektedir. İstasyon, Ankara’nın hemen içinde bu kadar kesif ağaçlarla kaplı, çiçek bahçeleri ortasında bir aşiyana benzeyen bu müessese, uzaktan kuş kafesini andırmaktadır. “Tohum ziraatımızın yarısı, ziraatımız da yaşayışımızın bütünüdür” anlayışı çerçevesinde faaliyet gösteren kurum, 1928’de Yüksek Ziraat Enstitüsüne bağlı bir deneme tarlası olarak “İslah-ı Buzur İstasyonu” adıyla kurulmuş ve 1932’de bağımsız bir müessese olarak Ziraat Vekâletine bağlanmıştır. 1936’da “İslah” vasfına “Deneme” vazifesi de ilave olunmuş ve adı “Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu” haline getirilmiştir. Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, Yüksek Ziraat Enstitüsü civarından Atatürk Orman Çiftliği yakınında 5.000 dekarlık bir araziye taşınmış ve yeni tesislerini burada kurmaya başlamıştır. 1940’dan beri bu müessese, modern manada bir tohum ıslah istasyonu halinde çalışmaktadır¹⁴¹¹. İkinci Dünya Savaşı yıllarında çalışma faaliyetleri bir süreliğine duraklamış olsa da 1950 yılında Teknoloji ve Kimya Labortuvarlarını kurarak yeniden çalışmalara başlamıştır. Daha sonraki yıllarda çalışma imkânları genişletilerek bir araştırma enstitüsü hüviyeti kazanılmış ve 1953 yılından itibaren Ankara Zirai Araştırma Enstitüsü adıyla çalışmalarına devam etmiştir. 1931–1960 yılları arasında Enstitü faaliyetlerini 4 bölüm altında sürdürmüştür. Bunlar: araştırma, ıslah çalışmaları, deneme işleri ve laboratuvar çalışmaları olarak gruplandırılmıştır¹⁴¹².

Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu’nun üç vazifesi vardır: Tohumları ıslah etmek, yeni bitki türleri üzerinde denemeler yapmak ve tohumları üretmek. İstasyonun çalışma alanları ve mevzuları da şunlardır: Buğday, Arpa, Yulaf, Çavdar, Kauçuk nebatları (kök sakızı), Yağ nebatları (Haşhaş Asepir) ve Hayvan yemleri (Yonca korunga). Tarla bitkileri içerisinde kurum öncelikle buğday ıslahı çalışmalarına önem verilmiştir. Bu doğrultuda 1938 yılına kadar yaptığı araştırma–denemeler neticesinde 253 numaralı sert buğdayın üretimi yapılmaya başlamıştır. 253 numaralı sert buğday çeşidi bilhassa erken olgunlaşması ve pas hastalığına karşı dayanıklılığı ile bölge içinde temayüz etmiştir. Örneğin bu bitki, 1937 yılında Ankara ve civarındaki tarlalarda sıklıkla rastlanan pas hastalığına mukavemeti sayesinde çiftçileri mağdur etmemiş ve %30 fazla mahsul vermiştir. Bahsi geçen buğday çeşidi rengi ve gösterişliliği ile dış piyasada önemli oranda yer tutmuş ve köylüler tarafından satışı sunulduğunda yüksek fiyatla satılmıştır¹⁴¹³. Bu

1409 Nejat Berkmen, **Ankara Zirai Araştırma Enstitüsü Çalışmaları (1931-1960)**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1969, s.5.; Kerim Ömer Çağlar, “Ankara Tohum Islah İstasyonu”, **Ulus**, 21 Temmuz 1940, s.4.; Nejat Asım, “Ankara Tohum Islah İstasyonu”, **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 4, S 9-10-47, (Eylül-Birinci Teşrin 1933).; “Ankara Tohum Islah İstasyonu Nasıl Çalışır?”, **Cumhuriyet**, 20 Ağustos 1931, s.4.

1410 “Yurttaki Tohum Islah İstasyonlarının Verimli Çalışmalarına Bir Bakış”, **Ulus**, 13 Mart 1937, s.6.

1411 Aslan Tufan Yazman, “Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu”, **İktisadi Yürüyüş**, S 158, 1940, s.12.; Bk.: Berkmen, **Ankara Zirai Araştırma Enstitüsü**, s.5.

1412 Berkmen, **Ankara Zirai Araştırma Enstitüsü**, s.5.

1413 **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, s.8.

yönüyle Ankara Tohum Islah İstasyonu, Ankara ve civarı başta olmak üzere Orta Anadolu'daki köylülerin ürünlerini daha kaliteli ve verimli hale getirerek satılmasına öncülük yapmış ve onların alın teri ve emeklerini kıymetlendirerek değerlendirmiştir.

Fotoğraf –64

İstasyonda melezleme suretiyle yeni çeşitler elde ediliyor.

Kaynak: Tufan Yazman, “Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu”, ss. 12-13.

İstasyonda başta buğday çeşitleri olmak üzere farklı tarla bitkileri üretimi, yeni cins tohum elde edilmesi amacıyla büyük bir tecrübe tarlası oluşturulmuştur. Yaklaşık 300 dekarlık bir alanı kapsayan bu alanda yeni bitki türlerinin yetiştirilmesi yapılmakta ve yerli tohum cinslerinin halka anlatılarak özendirilmesi amaçlanmıştır. İstasyon, bu doğrultuda muhite en iyi intibak eden, yani çeşitli hastalık ve kuraklığa karşı mukavemet gücü yüksek, erken olgunlaşan, kaliteli ve verimi oldukça yüksek mahsul veren bitki çeşitlerinin ıslah ve seleksiyonla çoğaltılması üzerine çalışmalar yürütmüştür. Nitekim İstasyon, 1928–1929 döneminde 94’ü yerli, 18’i Alman ve 17 türü de Amerikan buğday çeşitleri olmak üzere yeni bitki türlerini Anadolu’nun çeşitli kesimlerinden getirdiği topraklar üzerinde denemeye tabi tutmuş ve toplamda 1.600 buğday başağının ekimini yapmıştır. Yaklaşık 3 yıl süren deneme süresi sonrasında muhite uyum sağlayan ve kalite olarak oldukça yüksek nitelikteki 22 yerli, 2 Alman, 1 Amerikan ve 1.600 başaktan 40–50 civarında bir kısmının soy ve genetik kaynaklarını koruma altına almış, diğer bitki türlerinin de yetiştirilmesini bırakmıştır. Daha sonra da koruma altına alınan yeni bitki genleri üzerinde deneme çalışmalarına devam edilmiş, gerek randıman ve çeşitli hastalıklara karşı mukavemet gerekse yetiştirildiği muhite en elverişli ve kaliteli türlerin bulunması ve üretilmesine yönelik çalışmalara hız verilmiştir¹⁴¹⁴. İstasyonun gerek fiziki gerekse araştırma kadrosunun gelişiminde Nejat Berkmen’in büyük katkıları olmuştur. Kurumda uzun yıllar idarecilik yapan Berkmen, aynı zamanda seleksiyonla kışlık “Tokak” arpa çeşidinin ıslah çalışmalarını yürütmüş ve geliştirmiştir.

Kurumdaki uniform denemeleri 1935 yılında Prof. Dr. Christiansen Weniger tarafından başlatılmıştır. Daha sonraki yıllarda uniform çeşit denemeleri kapsamında Sazova –701 ve –702, Ankara 89/28 ve 705, yerli yumuşak, yerli sert, Ankara 213/39, 65/29, 21/29 ve 253/29 cinsleri, yerli arpa türlerinde Tokak, 111/33 ve Mentana buğday çeşidi üzerinde deneme çalışmaları yapmıştır. Islah çalışmalarında sürekli olarak analitik usul tatbik edilirken, 1936 yılından itibaren sentez usulüne de geçilmiş ve yapılan melezleme çalışmalarında ilk biyolojik popülasyonlar elde edilmiştir. Uniform deneme çalışmaları Ankara

1414 “Ankara Tohum Islah İstasyonu Nasıl Çalışır?”, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1931, s.4.

merkez başta olmak üzere Bala, Malya, Polatlı, Altınova, İkizce, Çubuk, Sarayköy, Çiçekdağı, Gözlü, Koçaş, Konuklar ve Ulaş mintıklarında sürdürülmüştür¹⁴¹⁵.

İstasyon, bünyesinde oluşturduğu bir birimle buğdaylarda hasıl olan sürme (kör) hastalığı, başta yer almak üzere zararlı ve sarı ot bitkileriyle mücadele için kapsamlı bir ilaçlama çalışması başlatmıştır. Bu suretle, hem ülkedeki zirai kurumlara temiz üretilmiş hububat satılmasında önemli katkı sağlanmış, hem de iyi vasıflı tohum elde ederek bölge üreticisine tohum dağıtımında örnek model teşkil etmiştir. Özellikle sert ve yumuşak buğday çeşitleri üzerinde yapmış olduğu ıslah ve seleksiyon yöntemi sonrasında elde ettiği bulguları bölgedeki köylerde tetkik etmiştir. 1934–1935 yılında Ankara’nın Taşpınar köyünde aynı arazi üzerinde iki farklı deneme usûlü yapılmıştır. İlk araziye yerli köylü buğdayından ekim ve denemeler yapılmış ve sonucunda bir dönümden 98 kilogram mahsul elde edilmiştir. Aynı şartlar içerisinde Ankara Tohum İslah ve Deneme İstasyonu’nda üretilen ve seleksiyonu yapılan buğday çeşitlerinden ekim yapılmış ve bir dekarlık araziden 150 kg mahsul alınmıştır. Bunun yanı sıra İstasyon, numune ve deneme tarlalarında denemesini yaparak yetiştirdiği yeni cins buğday, arpa, çavdar vs. gibi tohumlukları köylülerin ve üreticilerin hizmetine sunmuştur. Bu bakımdan bölgede kaliteli, verimi yüksek ve bol ürün veren mahsulün yetiştirilmesinde öncülük yapan kurum, 1934–1935 yılında ortalama bölge üreticilerine 6.000 kg. buğday, 6.000 kg. arpa ve 2.700 kg. da çavdar olmak üzere toplamda 14.700 kg. tohumluk dağıtmıştır¹⁴¹⁶.

Bölgede yeterli ölçüde sulanabilen arazi olmayışı ve imkânların kısıtlı oluşu sebebiyle İstasyondaki sebze tohumu üretimi ve ıslahına dair çalışmalar 1940’lı yılların sonlarından itibaren ele alınmaya başlamıştır. Bu çerçevede 1948 yılından itibaren domates, havuç, biber, lahana gibi sebze çeşitleri üzerinde ıslah ve üretim çalışmaları yürütülmüştür. İslah işine yerli popülasyonların toplanması, yerli tohumluklardan tek tip ürün yetiştirilmesi ve bu iyi bitkilerden elde edilen tohumlarla mikro ve makro verim denemeleri yapılması üzerinde durulmuştur. Ayrıca Almanya menşeli havuç ile Amerika menşeli domates çeşitleri üzerinde deneme ve üretim çalışmaları yapılmıştır. Böylece 1960’lı yıllara gelindiğinde sulu şartlar için 70 çeşitten oluşan bir sebze koleksiyon bahçesi tesis edilmiştir¹⁴¹⁷.

Tohum ıslah işlerinde ve buğday üzerinde yapılmış olan çalışmalar sonucunda kuraklığa mukavemetli Ankara, Çankırı, Yozgat, Kırşehir, Çorum ve Kayseri’nin kışları ve bölgedeki bitki hastalıklara dayanıklı, kabarma; yani ekmeçilik kabiliyeti yerli ve eski tohumdan üstün, verimleri yerli tohumlardan %20–25 daha fazla bir buğday tohumu tipi bulunmuştur¹⁴¹⁸. Sıkı çalışmalar sonunda elde edilmiş olan bu ıslah başarısına ilaveten yapılan ilmî ve fiilî denemelerde bu bölgelerde “Güz Ekimi” nin “Yaz Ekimi” ne nazaran daha verimli olduğu tespit olunmuştur. O halde Ankara civarındaki yayla köylülerine güz ekimi tavsiye olunmakla beraber beş altı bakımdan üstün buğday tohumu tipi de tanıtılmaktadır. İstasyon, bununla da yetinmeyerek üçüncü vazifesini de yapmış, yani kendi yaptığı denemelerde elde ettiği yeni buğday tipini üretmiş ve zirai kombinalara bu damızlık tohumlarından vermiştir. İstasyonun çalıştığı ve seleksiyona tabi tuttuğu tohum cinsleri Ankara ve civar illerde o kadar iyi neticeler vermiş ve çiftçilerin gözüne girmiştir ki istasyon artık isteklere cevap veremez hale gelmiş ve üretme işini, Ziraat Vekâletinin buğday çiftlikleri halinde çalışan zirai kombinalara bırakmıştır. Kombinalar ise kurumda denemesi yapılan tohumlukları yetiştirmiş ve binlerce ton tohumu köylülere dağıtmıştır¹⁴¹⁹. Böylece İstasyonun yaptığı müspet çalışmalar sayesinde köylülerin tohumluklarını değiştirebilme imkânları bir nebze de olsa yerine getirilmiştir.

1415 Berkmen, **Ankara Zirai Araştırma Enstitüsü**, ss.9-11, 15.

1416 “Yurttaki Tohum İslah İstasyonlarının Verimli Çalışmalarına Bir Bakış”, **Ulus**, 13 Mart 1937, s.6.

1417 Berkmen, **Ankara Zirai Araştırma Enstitüsü**, s.14.

1418 Çağlar, “Ankara Tohum İslah İstasyonu”, s.4.

1419 Tufan Yazman, “Ankara Tohum İslah ve Deneme İstasyonu”, s.12.; Bk.: O. Gerngross-Nejat Berkmen, **Ankara İklim ve Toprak Şartları Tesiri Altından Bazı Ecnebi Buğday Tiplerinin Dahili ve Harici Evsafında Vaki Olan Değişiklikler Hakkında**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., (Çev.: Tahsin Yazıcıoğlu), S 105, Ankara 1939.

Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nda yetiştirilen arpaya gelince, eskiden Orta Anadolu'da beyaz arpa ekilirdi. Bu ekim yazlık usullerde yapılmaktaydı. Islah istasyonunun arpa üzerindeki çalışmalar da müspet netice vermiş, günlük ekime elverişli, verimi yüzde elli fazla, sapları uzun, samanı bol ve kışa mukavemetli bir arpa tohumu elde edilmiştir. Bahsi geçen tohum türü, yüksek kalitede bir arpa çeşidi olup kurak yıllarda bile verimi en az %40–50'den fazladır. Danesinin tok ve ağır olması sebebiyle en ziyade beğenilen arpa cinsleri arasına girmiştir. Köylüler tarafından benimsenen ve yaygın ekim alanı bulan arpa çeşidinden 1937–1938 yıllarında 62.000 kg. selektörden geçirilmiş ve ilaçlanmış temiz tohum dağıtılmıştır. Nitekim kısa sürede köylülerin takdirini toplayan ve üreticiler tarafından benimsenip yetiştirilmeye başlanan bu çeşit, yılda ortalama 20.000 tondan fazla verim sağlamış ve üreticilere 600.000'den fazla gelir sağlamıştır. Orta Anadolu Bölgesi'ndeki köylüler tarafından benimsenen bu arpa çeşidi Orta Anadolu Bölgesi'nde yoğun bir şekilde ekim alanı bulmuş, bilhassa köylüler bu arpanın adına Nejat Berkmen'e izafeten "Necatibey Arpası" adını vermişlerdir. İstasyonun teknik elemanları ise bir yandan civarda bulunan tecrübe tarlalarına giderek yeni bitki türlerinin yetiştirilme usullerini tetkik ederken, diğer yandan da köylülerle daimi bir şekilde temas halinde kalarak onları bilgilendirmiş ve çiftçileri yeni tohum türlerini üretmeye teşvik etmiştir¹⁴²⁰.

Ankara ve civarındaki köylüler tarafından benimsenen ve geniş bir ekim sahasına kavuşan bu arpa çeşidi Kırşehir, Çankırı, Kayseri ve Çorum illerinde de tecrübe edilmeye başlamıştır. İstasyonun geliştirdiği bu bitki türü "Tokak" olarak adlandırılmıştır. Nitekim bahsi geçen tohum türünden Zirai Kombina İşletmeleri istifade etmeye başlamış ve yılda 15.000 ton arpa elde etmeye başlamıştır. Keza İstasyon, buğday ve arpa ekimine elverişli olmayan en kötü topraklarda bile yetişebilecek bir çavdar tohumu tipi bulmuştur. Şimdi de kışa dayanıklı yeni bir yulaf tohumu aranmaktadır. İstasyon, Orta Anadolu'nun diğer önemli ihtiyaçları arasında büyük bir yer tutan hayvan yemi meselesinde de yonca ve korunga tohumu yetiştirmekte, haşhaş, aspir ve bilhassa kauçuk istihsalinde kullanılan kök sakızı üzerinde ıslah ve üretme işlerinde çalışmaktadır¹⁴²¹. Özellikle kauçuk veren sakızlı bitkilerden eskiden %3 kauçuk alınırken istifa metodu ile şimdi %8–8.5 kauçuk alınabilmektedir. Hele bazılarında kauçuk miktarı yüzde 22.6'ya kadar yükselmiştir. Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, şimdi devamlı bir seleksiyonla kök sakızı ve tohumlarından %8.5 dan fazla verim elde etmeye uğraşmaktadır. İstasyon, deneme bahsinde de bir hayli çalışmalar yapmaktadır. Bu arada uğraştığı bazı konular şunlardır: Nadas denemesi, ekim zamanı denemesi, kimyevî gübre denemesi ve ziraat aletleri denemesi. Mesela nadas denemesinde, ilkbahar mevsiminde toprağın en müsait tavında en erken sürmek nadasın en verimli şekil olduğu tespit edilmiştir. Bu netice şu şekilde elde edilmiştir. Dört tarla tefrik edilmiş, biri Mart'ta, biri Nisan'da, biri Mayıs'ta ve biri de Haziran ayında sürülmüş ve müsavi şartlarda en evvel sürülen en çok mahsûl vermiştir. Yapılmış olan tecrübeler şu neticeyi vermiştir: Bu bölgede nadas sürmesi ilkbahar mevsiminin Mart ve Nisan aylarında, tohum ekimi de Ekim ayı zarfında yapılması en münasiptir¹⁴²². Bununla beraber Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, 1930'lu yıllarda Orta Anadolu için kışlık yulaf çeşidi geliştirme çalışmalarında başarılı olamamışsa da¹⁴²³, kimyevî gübre denemeleri ve uygulamasında önemli bir gelişme kaydetmiştir. Özellikle 1950–1951 yıllarında Orta Anadolu'da yapılan kimyevî gübre denemeleri neticesinde başarılı sonuçlar alındığı gözlemlenmiştir¹⁴²⁴.

1420 Çağlar, "Ankara Tohum Islah İstasyonu", s.4.; Bk.: **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, s.9.

1421 Nejat Berkmen-Rüstem Aksel, **Kök Sakızı Üzerinde Araştırmalar**, S 11, Tarım Bakanlığı Yay., Akın Matbaası, Ankara 1946, ss.31-38.; Bk.: Çağlar, "Ankara Tohum Islah İstasyonu", s.4.

1422 Tufan Yazman, "Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu", s.13.

1423 **Ulusal Hububat Konseyi Arpa-Çavdar-Yulaf-Tritikale Raporu**, (Haz.: Ali Topal, Bayram Sade, Süleyman Soylu, Taner Akar, Zeki Mut, Ramazan Ayrancı, İsmail Sayım, İsmail Özkan ve Mustafa Yılmazkart), Ankara, (Kasım-2015), s.82.

1424 Nejat Berkmen, **Orta Anadolu'da 1950-1951 Kimyevî Gübre Denemeleri**, Tarım Bakanlığı Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu Yay., Ankara 1952.; Berkmen, **Ankara Zirai Araştırma Enstitüsü**, ss.42-43.

Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nda bir idare binası, ahır, ambar, işçi evi, samanlık, koğuş, akaryakıt deposu, hangar, elektrik santrali, iki laboratuvar, geniş bir bahçe ve 5.000 dekarlık arazi vardır. İstasyonun 200.000 liralık döner sermayesi mevcuttur. Deneme faaliyetleri için Ziraat Vekâleti, yılda 10–15.000 liralık bir yardım yapmaktadır. Ankara Tohum Islah İstasyonu'nun ilk müdürü Nejat Berkmen'dir. Berkmen, Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi Alisinden mezun olmuş ve Almanya'da Hale'de eğitim alan bir Yüksek Ziraat Mühendisidir. İstasyon müdürü Berkmen'in yanında çalışan arkadaşları şunlardır: Islah ve Deneme Şefi Yüksek Ziraat Mühendisi Rüstem Aksel, İşletme Şef Vekili Taştan Atalay, Yüksek Ziraat Mühendisi asistanlar arasında da Nuri Asarkaya, Nurettin Altinkaya ve Fettah Onsun bulunmaktaydı. İstasyonda ayrıca resmî işlemleri yapan 3 memur, daimî 10–12 işçi, muvakkat olarak da 50–60 işçi çalışmaktadır¹⁴²⁵.

Tohum Islah İstasyonlarının, Türk köylüsünün en büyük derdi olan tohum işi üzerindeki verimli çalışmaları, ideal tiplere doğru her gün biraz daha yaklaşarak devam etmektedir. Bu arada en çok kuraklığa maruz bulunan Orta Anadolu için kurağa dayanıklı bir tip bulmaya çalışan Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nun kendi mıntkası içinde bulunan vilayetlerdeki deneme ve tecrübe sahaları gittikçe genişlemektedir. Üst üste olarak, köylü çeşitleriyle bugün elimizde olan ıslah edilmiş tiplerin verimleri arasındaki farkı %25 olarak kabul edebiliriz. Bu şekilde ortalama olarak dekara 60 kg. hesap edecek olursak 3.412.000 dekarlık sahadan alınabilecek mahsûl 204.720 tondan ibaret olur. Bu rakam köylü çeşitlerine göre hesaplanmıştır. Islah buğdaylarıyla alınacak fazla ürün bunun %25'i olacağından 51.180 ton eder. Bir kg. buğday 5 kuruştan hesap edilirse her yıl yalnız buğdaydan edilecek kar 2.559.000 lirayı bulur. 1.538.000 dekarlık arpa ile 86.900 dekarlık yulaf ve çavdar üzerinde aynı düşünce yürütülecek olursa, memlekete sağlayacağı menfaat 1.218.675 lira olur ki bu rakam evvelki buğday kazancına ilave edilirse; yalnız Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nun hububat bakımından her yıl memleket lehine kazandıracığı 3.777.675 lirayı bulacaktı. Bu doğrultuda Ankara Tohum Islah İstasyonu, kurulduğu ilk yıllarda yapmış olduğu üretimlerle dönemin parasal değeriyle ülkemize her yıl 3.777.000 lira kazandırmıştır. Islah edilmiş tohumla verim %25 artmıştır¹⁴²⁶. İstasyonun faaliyet yürüttüğü bölge içinde bulunan beş vilayetin ekim sahaları ortalama aşağıdaki tablodaki gibidir¹⁴²⁷:

1425 Tufan Yazman, "Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu", s.13.

1426 "Ankara'da Tohum", **Ulus**, 27 Mart 1937, s.8.

1427 **Ulus**, 27 Mart 1937, s.8.

Tablo –128

Kapsadığı İller	Buğday	Arpa	Yulaf	Çavdar
	Alanı (dekar)	Alanı (dekar)	Alanı (dekar)	Alanı (dekar)
Ankara	1.555.000	645.000	11.000	1.600
Yozgat	595.000	267.000	1.900	13.000
Kırşehir	440.000	132.000	5.500	27.000
Çorum	696.000	400.000	24.000	1.900
Çankırı	123.000	94.000	-	1.000
Toplam	3.412.000	1.538.000	42.400	44.500

Tablo –129

Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nda Yapılan Seleksiyon Çalışmaları Sonucunda Tescil Edilen Buğday ve Arpa Çeşitleri

Yıl	Seleksiyon Çalışmaları Sonucu Tescil Edilen Buğday Çeşidi
1936 ¹⁴²⁸	Ekmeklik Sivas 111/33 -Bisküvilik için uygun- Buğday
1937	(Tokak 157/37) – Arpa
1939	- Ekmeklik Köse 220/39 (Sivas'da Zerun, Erzurum yöresinde Kırık olarak bilinir. Ekmeklik kalitesi oldukça yüksektir. - Buğday - Ekmeklik Melez 13 (Mentana x Kızıldil 706 ile oluşan Mentana x Akdil 707 çeşit melezlerinden oluşan 5 saf hattın karışımından geliştirilmiştir.) - Buğday
1944	Ekmeklik Ankara 093/44, Akbaşak 073/44 Makarnalık ve Kunduru 414/44- Buğday
1951	Sürak 1593/51 – Buğday
1967	Berkmen 469: Makarnalık – Buğday

Kaynak: İrfan Özberk-Fethiye Özberk, “Buğday Genetik Kaynaklarının İslahta Kullanımı”, **TÜRK-TOB Dergisi**, Sayı: 18, (Haziran 2016), ss. 25-26.; Kün, “Türkiye’de Çeşit Geliştirme Çalışmaları”, ss. 159-160.; Çağlar, “Ankara Tohum Islah İstasyonu”, s. 4.

1930–1931 yıllarında Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu olarak göreve başlayan kurum, 1951 yılında “Teknoloji ve Kimya Laboratuvarı”nın kurulmasıyla daha teknik çalışma imkânına sahip olmuş ve faaliyet alanını genişleten kurumun üstlendiği görevlerde artmıştır. 1953 yılından sonra yeniden yapılanan İstasyon, “Ankara Zirai Araştırma Enstitüsü” adını almıştır. Tohum işine verilen önem sayesinde 1957 yılı içerisinde Ankara Zirai Araştırma Enstitüsünde Millî Tohumluk İstişare Komitesi adında

1428 “Sivas 111/33” türü buğday çeşidinin tohum koduna verilen numaralandırma şemasına bakıldığında bu çeşidin 1933 yılında tescil edildiği bilinmektedir. Bk.: Kün, “Türkiye’de Çeşit Geliştirme Çalışmaları”, s.159, (Çizelge -2).

yeni bir komite teşkil edilmiştir. Daha sonra Enstitü bünyesinde bu komiteye bağlı olarak alt birim şeklinde Sertifikasyon ve Tohum Temizleme Komitesi oluşturulmuştur¹⁴²⁹.

1960 yılında Ankara Ziraî Araştırma Enstitüsü bünyesinde oluşturulan “Çeşit Deneme Servisi” aynı yıl “Bölge Çeşit ve Deneme İşleri Müdürlüğü” adıyla kurulmuş ve Türkiye’de yoğunlaşan çeşit geliştirme çalışmalarının gerektirdiği bir hakem kuruluş olarak göreve başlamıştır. Ankara Ziraî Araştırma Enstitüsünde 1963 yılında devam eden çalışmalar; Türkiye’de çeşit geliştirme ve tohumculuk çalışmalarında yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bu tarihten itibaren 21 Ağustos 1963 gün ve 308 sayılı Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkındaki Kanun yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye’de üretilen, dağıtılan, satılan, yurt dışından getirilen ya da dışarıya satılan tohumlukların, yetkili kuruluşlarca ve onların yönetmeliklerine göre tescil, kontrol ve sertifikasyon edilmesini öngören bu yasa gereğince, her çeşidin tohumluğu kendi içinde elit, orijinal, anaç ve sertifikalı sınıflarına ayrılmıştır¹⁴³⁰.

Enstitü, bu tarihe kadar ıslah ağırlıklı çalışırken daha sonra, İç Anadolu Bölgesi’nde tarımı daha verimli ve karlı bir duruma getirmek için çiftçilere aktarılacak pratik yöntemleri araştırma görevini de üstlenmiştir. 1969 yılında Ankara Ziraî Araştırma Enstitüsüne Serin İklim Tahılları Koordinatörlüğü görevi verilmiş, kışlık dilimde çalışan enstitülerle iş birliği yapılarak ıslah çalışmaları ülkesel bütünlüğe kavuşmuştur. 1974 yılında kuruluşun adı “Orta Anadolu Bölge Ziraî Araştırma Enstitüsü” olarak değiştirilmiştir. 1986 yılında da Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının olurlarıyla araştırma enstitülerinin yeniden yapılanması kapsamında, 1952 yılında kurulan Çayır–Mera ve Zootekni Araştırma Enstitüsü ile birleşmiş ve bugünkü “Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü” adını almıştır¹⁴³¹.

1429 Bedri Günay, “Tohumluk Kontrol ve Sertifikasyonu ve Bu Sistemdeki Prensipler”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 19, S 179-180, (Mart-Nisan 1959), s.47.; **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 72, (Aralık 1957), s.18.

1430 Kün, “Türkiye’de Çeşit Geliştirme Çalışmaları”, s.154.

1431 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tarlabitkileri/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=2> (Erişim Tarihi: 24.09.2020).

4. Adapazarı Tohum Islah ve Deneme İstasyonu

Ziraat Vekâletinin çeşitli bitkileri ıslah ve teksir ederek üreticiye temiz tohum temin etmek amacıyla açtığı kurumlardan birisi de Adapazarı Tohum Islah İstasyonu'dur. İstasyon, Atatürk'ün direktif ve onayıyla 1926 yılında T.C. İktisat Vekâleti bünyesinde Patates ve Mısır Islah İstasyonu Şefliği adı altında kurulmuştur. İstasyonun kuruluş amacı başta Adapazarı yöresi olmak üzere Marmara Bölgesi'nin toprak ve ekolojisini değerlendirmek, bölge iklim ve toprak yapısına en uygun tohum cinslerini yetiştirmek; ürettiği yeni tohum türlerini geliştirerek bölge üreticisine selektörden geçirilmiş temiz tohum temin etmek ve çiftçilere yeni tarım tekniklerini göstermektir¹⁴³². İstasyon, 1926–1928 yılında Adapazarı Patates ve Mısır Islah İstasyon Şefliği, 1928–1951 arasında Adapazarı Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, 1951–1964 arasında Adapazarı Bölge Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, 1964–1971 arasında Sakarya Zirai Araştırma İstasyonu ve 1971–1987 arası dönemde de Sakarya Zirai Araştırma Enstitüsü adıyla hizmet vermiştir.

Adapazarı Tohum Islah İstasyonu konum olarak Adapazarı iline 6 km. uzaklıkta bulunan Çark mevkiinde, 1926 yılında 15 dekarlık bir alan üzerinde kurulmuş ve ilk olarak çalışmalara burada başlamıştır. İstasyon ilk 3 yıl burada Alman bilim insanı Herr Kleye idaresinde faaliyet göstermiş, daha sonra da 1928 yılında Hanlıköy civarında Adapazarı–Arifiye yolu ile İzmit–Adapazarı şosesinin birleştiği yerde bulunan Küçük Osman Çiftliğinin istimlak edilmesiyle yeni arazi ve binalarına kavuşmuştur. Böylece İstasyonun toplam arazi varlığı da 800 dekara yükselmiştir¹⁴³³. Kurum, ayrıca bölgedeki diğer arazilerden de 200 dekar arazi kiralanıp ekim yapmak üzere kullanılmıştır. İstasyonda başlıca hububat ürünleri arasında yer alan buğday, mısır, arpa, patates, fasulye, bezelye, börülcenin yanı sıra yağlı tohumlardan ayçiçeği, kolza, soya, aspir, keten; hayvan yemlerinden ise yonca, korunga, fiğ ve lüpen tohumları üzerinde deneme ve üretme çalışmaları yapılmıştır¹⁴³⁴.

İstasyon, Türkiye'deki ziraat kongrelerini de yakından takip etmiş ve çalışma alanlarını ilgilendiren konularda raporlar sunmuştur. Bu doğrultuda 1931 yılında Birinci Ziraat Kongresi'ne katılanlardan birisi aynı zamanda Oldenburg Heyeti içerisinde yer alan Adapazarı Patates Islah İstasyonu Mühassısı Herr Kleye idi. Almanya'dan Türkiye gelen Herr Kleye, Türkiye'de belirli bir süreliğine sözleşmeli çalıştırılan Alman uzmanlardan sadece bir tanesiydi. Adapazarı Tohum Islah İstasyonu'nda çalışmak üzere Türkiye gelmiş olan Herr Kleye'nin sözleşmesi 1930 yılının Şubat ayında bitmesine karşın, İktisat Vekâletinin 22/9/1930 tarih ve 68085/25 numaralı tezkereyle sözleşmesinin iki yıl daha uzatılması teklif edilmiş ve daha önce aldığı 625 liralık ücretin 650 liraya çıkarılması kararlaştırılmıştır¹⁴³⁵.

Cumhuriyet'in ilanından önce Adapazarı Ovasında yoğun olarak yetiştirilen patates buradan Anadolu'ya yayılmış, 1908–1910 yıllarında Marsilya'dan sağlıklı patates tohumlukların getirilmesiyle verimlilik ve kalitede önemli artışlar elde edilmiş, patatesin zamanla faydalı ve kazançlı bir bitki olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine, patates ziraatı Türkiye'de hızla yayılmaya başlamıştır¹⁴³⁶. Bu noktada 1926 yılından itibaren dönemin hükûmeti tarafından Adapazarı şehri içerisinde patates ıslah müessesesinin Türkiye'de patates yetiştiriciliğini tecrübe ederek, patatesin ülkede yaygınlaştırılmasına yönelik bir faaliyet içine gir-

1432 Kerim Ömer Çağlar, “Ziraatta İyi Tohum Meselesi”, **Yeni İstanbul**, 13 Nisan 1950, s.5.; “Adapazarı Deneme İstasyonu”, **Çiftlik**, Yıl: 2, S 20, (Aralık 1961), s.19.; **İstatistik Yıllığı**, C 19, s.268.; Bk.: **On Beşinci Yıl Kitabı**, s.442.

1433 “Adapazarı Tohum Islah İstasyonu”, **İktisadi Uyanış**, Yıl: 5, S 25-Kocaeli Özel Sayısı, (Şubat 1951), s.25.; Bk.: “Tohum Islah İstasyonu Yeniden Genişletiliyor”, **Tan**, 26 Nisan 1936, s.7.

1434 Salih Zeki Ekinci, “Zirai Müesseselerimizi Tanıyalım: Adapazarı Tohum Islah İstasyonu İle Arifiye Bahçe Kùltürleri İstasyonunda Gördüklerim ve Öğrendiklerim”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, S 114, (Ağustos 1949), ss.317-318.; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, C 20, İçtima: 3, Birleşim: 100, 03.07.1949, s.237.; “Adapazarı Tohum Islah İstasyonu”, **İktisadi Uyanış**, Yıl: 5, S 25-Kocaeli Özel Sayısı, (Şubat 1951), s.25.

1435 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 14-62-18, Dosya Ek: 214-79, 08.10.1930.

1436 Nuri Benlioğlu, “Patates Ziraatı”, **Çiftçi**, Yıl: 3, C 3, S 32, (1948), ss.232-233.

miştir¹⁴³⁷. 1928 yılından itibaren Alman ziraat uzmanı tarafından idare edilmiş olan kurumun idarecisi ve ilk müdürü Herr Kleye'nin buradaki çalışmalarına devam edebilmesi için yukarıda da belirtildiği gibi 1930 yılında kendisiyle Türk Hükûmeti'nin yaptığı sözleşmenin uzatılarak yenilenmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla Adapazarı Patates İslah Müessesesi'nin çalışmalarında öncelikle belirleyici olan Kleye idi. Kleye'nin yapmış olduğu araştırmalarda patates tohumluğu olarak Türkiye'de daha ziyade Adapazarı, Malta, Bolu ve Marsilya patates tohumluklarının tercih edildiği gözlemlenmişti. Bunların yanı sıra Rus, Bulgar ve Bosna çeşitleri de kısmen ekim alanı bulmuştu. Yine yapılan bu tetkiklerde Türkiye'de en eski ve en büyük patates ziraatı yapılan bölgenin Adapazarı Ovası olduğu tespit edilmişti. Bu sebeple dönemin hükûmeti, bu araştırma sonuçlarına dayanarak Adapazarı şehrinde bir patates tohum ıslah kurumunun temellerini atmıştı¹⁴³⁸.

Öte yandan Kleye, Almanya'dan çeşitli patates tohum türlerini getirerek yeni tohumlukları Türkiye'de patates yetiştiriciliğinde kullanmış ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapmıştır¹⁴³⁹. Kleye, Birinci Ziraat Kongresi'ne Türkiye'de patates yetiştiriciliği hakkında oldukça detaylı bir rapor sunmuştu. Kleye 1928, 1929, 1930 yıllarına ait üretim raporlarını, bu senelere zarfında patates yetiştiriciliğinde elde edilen tecrübelerden de söz etmişti. Kleye ayrıca patates üretiminde verimlilik ve yanı sıra üretimin safhasında hastalıklarla nasıl mücadele edilmesi gerektiğine dair bilgiler üzerinde de durmuştu¹⁴⁴⁰.

1437 Adapazarı bölgesinde çeşitli patates tohumları içerisinde önde gelen ve ekim sahası en geniş alanı bulan iki çeşit vardı. Sarıkız ve Deliorman. Deliorman (Trabzon Patatesi) adlı patates tohumu bölgeye yaklaşık 50 yıl önce Fransa'dan ithal edilmiştir. Bahsi geçen her iki cins, İstasyonda yapılan denemeler neticesinde Adapazarı iklim ve toprak yapısına oldukça elverişli tür olarak belirlenmiştir. Bk.: Fikri Tatan, "Adapazarı Patates Tohumluğu Meselesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, C 29, S 145, (Mart 1952), ss.73-74.

1438 Herr Kleye, "Adapazarı Patates İslah İstasyonu Raporu", **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, C 1, ss.172-173.

1439 İkinci, "Adapazarı Tohum İslah İstasyonu İle Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu", s.318.; Fikri Tatan, "Adapazarı Patates Tohumluğu Meselesi", s.74.

1440 **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, C 1, ss.168-189.

Fotoğraf –65

Adapazarı Tohum İslah İstasyonu İlk binası.

Kaynak: <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/misir/Menu/15/Tarihce> (Erişim Tarihi: 03.02.2021).; **Tan**, 26 Nisan 1936.

Adapazarı Tohum İslah İstasyonu'nda yapılan bilimsel araştırmalarda ıslah edilmiş patates tohumluklarının deniz seviyesinden yüksek seviyeye çıkıldıkça 'tür' olarak vasıflarını koruma özelliklerinin giderek arttığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle en iyi tohumluklar rakım olarak 800–1000 metre yükseklikte bulunan tarlalardan elde edilmiştir. Çiftçiler tarafından ovalara ve rakımı düşük vadilere indirilen patateslerin bir iki yıl içinde özelliklerini kaybettiğinin görülmesi, tohumlukların her yıl yayladan getirilmesini zorunlu hale getirmiştir¹⁴⁴¹. Tohumlukların yüksek seviyeli yaylalarda vasıflarını koruyabilmesi özelliği, Adapazarı İslah İstasyonu'nu bu bağlamda uygun mntıklar belirlemeye yöneltmiş ve denemesi yapıp üretilen patates tohumluklarının yaygınlaştırılması için örnek tarlalar oluşturulmuştur.

Dağıtılan bu tohumluklar ülkenin çeşitli bölgelerinde yaygınlaştırılmıştır. Böylece Türkiye'nin birçok bölgesinde çeşitli isimler adı altında patates ziraatı yapılmaya başlanmıştır. Adapazarı'nda Deli Osman, Sarı Patates, Beyaz Patates Karakız, Bolu'da Bolu Patatesi, Kayseri'de Kırmızı, Ödemiş'te Kırmızı Göz, Ak Göz, Kaşlı Göz, Erzurum'da Hususi Bir, Trabzon'da Dırodyum, Rus Beyazı ve Karagöz gibi patates tohumluk türleri örnek olarak verilebilir¹⁴⁴².

İstasyonda yürütülen en önemli çalışmalardan bir diğeri de buğday üzerine yapılan deneme-üretim faaliyetleridir. İstasyonda özellikle buğday çeşitlerinin ıslahı, seleksiyonu ve çoğaltımı üzerine çalışmalar yapılmış, özellikle bindane buğday çeşidinin bölge şartlarına en iyi şekilde tatbik edilebilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik araştırmalar yürütülmüştür. "Cumhuriyet Buğdayı" olarak da adlandırılan bindane çeşidi, yerli buğdaylara nispetle daha verimli ve kaliteli olduğu için üreticiler tarafından benimsenmiş ve yaygın bir ekim alanı bulmuştur¹⁴⁴³. İtalya'nın Rieti Tohum İslah İstasyonu'ndan 1928 yılında

1441 Nuri Benlioğlu, "Patates Ziraatı", **Çiftçi**, C 3, S 32, Yıl: 3, (1948), ss.232-233.

1442 Benlioğlu, "Patates Ziraatı", ss.232-233.; Kamil İlisulu, "Patateste Tohumluk İntihabında ve Muhafazasında Ne Kadar İtina Gösterilirse Patateste Kazançta O Nispette Artmaktadır", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 15, S 132, (1955), s.57.

1443 **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, s.7.

getirilen Mentana buğday çeşidi, Adapazarı Tohum İslah İstasyonu'nda yapılan deneme ve çeşit geliştirme çalışmaları sonrasında bölgeye adaptasyonu sağlanmış ve Mentana buğdayının Türkiye'de yetiştirilen cinsi tescillenerek bindane adı verilmiştir¹⁴⁴⁴. Bahsi geçen tohum türü kısa bir zaman diliminde geliştirilip, çoğaltılmış ve dağıtılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda 1936 yılında Adapazarı Tohum İslah İstasyonu üretilip, geliştirdiği bindane buğday tohumundan 31.000 kg. Adapazarı ilindeki buğday yetiştiren köylere ve üreticilere dağıtmaya başlamış ve bindane buğday tohumunun yaygınlaştırılması amaçlanmıştır¹⁴⁴⁵. 1937 yılına gelindiğinde İstasyonda üretilen bindane tohumları Marmara Bölgesi ve Karadeniz Bölgesi kıyı kesimindeki illerde yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. İstasyon, 1937 yılında yetiştirdiği 100.000 kg. tohumluğu bahsi geçen bölgelerdeki üreticilere dağıtmıştır. Ayrıca Adapazarı ilindeki çiftçiler istasyondan edindikleri tohumluktan elde ettikleri mahsul tohumlarını tamamıyla satmış ve büyük bir kar elde etmişlerdir¹⁴⁴⁶.

İstasyon laboratuvarlarında yapılan çalışmalardan birisi de arpa çeşitleri üzerindeki denemelerdir. Bu doğrultuda iyi vasıflı arpa tohumluğu temin etmek ve varolan tohumlukların kalitesini yükseltmek amacıyla çalışmalar yapılmış, diğer taraftan da elde edilen mahsul selektör makineleri tarafından temizlenerek ve ilaçlanarak ihraç kabiliyeti artırılmıştır. Özellikle arpa çeşit denemelerinde iki sıralı beyaz arpa çeşidi üzerinde deneme-üretmeler yapılarak köylülere temiz ve ilaçlanmış tohumluklar karşılıksız olarak dağıtılmış ve ekim alanı yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır¹⁴⁴⁷. Ayrıca Tohum İslah İstasyonu, Adapazarı ve civarındaki köylerde toprağın ve tohumun kalitesinin artırılması hususunun çiftçilere öğretilmesi gibi çalışmalar başta olmak üzere, birçok konuda hareketli bir süreci başlatmıştır. 1950 sonrasındaki dönemde bölgedeki çiftçilerin modern ziraatçılıkla buluşması ve selektörden geçirilmiş temiz tohumluklar ile tanışmasıyla birlikte Adapazarı ili dahilindeki üreticilerde planlı ve bilinçli bir şekilde çalışma sağlanmıştır. İstasyon tarafından köylüye yönelik yapılan çalışmalar, üretimdeki artışın da belirleyicisi olmuştur.

Bunun yanı sıra İstasyonda her yıl bölgenin zirai şartlarına elverişli olan buğday tohumlarının deneme ve üretme işi üzerinde de yoğun olarak çalışılmaktaydı. Bu hususta her yıl ortalama 400-450 dekarlık bir alanda yetiştirme işi yapılmaktaydı. 1940'lı yılların sonuna doğru seleksiyon ve çoğaltım yöntemiyle iki yeni tür buğday çeşidi geliştirilmiş ve ekimine başlanmıştır. İslah edilmiş olan Kılçuksuz Akova ve İtalyan kökenli Kılçıklı Mentana çeşidi buğday cinsleri yaklaşık olarak 60-70 ton arasında üretilmiş, bahsi geçen bu tohumluklar selektör makineleriyle temizlendikten sonra ilaçlanarak Adapazarı ve civarındaki çiftçi ve bilhassa tarla ziraatı işiyle meşgul olan üreticilere dağıtılmış, bazen de çok makul bir fiyat karşılığında satılmıştır¹⁴⁴⁸. Ayrıca İstasyonda soya çeşidinden iyi evsafı Eascook, keten türünden de Arjantin'den getirilen çeşitlerle istasyonun ıslah ettiği -636 numaralı ketenler çeşitlendirilip, halka dağıtılmıştır¹⁴⁴⁹.

Adapazarı Tohum İslah İstasyonu'nda üzerinde çalışmalar yapılan ve geliştirilen çeşitlerden birisi de mısır bitkisiydi. Mısır ıslahı üzerinde yapılan çalışmalarda iyi neticeler alınmıştır. Bu doğrultuda çeşitli mısır varyetelerinin ekimi ve üretimi yapılmış, çiftçilerin ihtiyaçlarına cevap verilmiştir. Bilhassa her yıl dağıtılan 8.000 ile 10.000 arasındaki mısır tohumları bizzat İstasyondan temin edilmiş ve üreticinin hizmetine sunulmuştur¹⁴⁵⁰. İstasyonda yapılan mısır deneme-üretim çalışmaları mevsime ve yetiştirilen arazinin durumuna göre iki farklı biçimde yapılmıştır. Erken yetişen türler içerisinde sarı sert, nar mısırı,

1444 Tarımman, "Altı İsimli Bir Buğday: Bintane Buğdayı", **Son Posta**, 1 Ağustos 1937, s.6.; "Adapazarı Tohum İslah İstasyonu", **İktisadi Uyanış**, Yıl: 5, S 25-Kocaeli Özel Sayısı, (Şubat 1951), s.25.

1445 "Köylüye Tohumluk", **Akşam**, 30 Teşrinievvel 1936, s.6.

1446 **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, ss.7-8.

1447 **On Beşinci Yıl Kitabı**, ss.442-443.; Suphi Rıza Doğan, "Yurdumuzda Tohum İslah İşleri", **İktisadi Yürüyüş**, S 71, (18 Teşrinisani 1942), s.18.

1448 İkinci, "Adapazarı Tohum İslah İstasyonu İle Arifiye Bahçe Kùltürleri İstasyonu", ss.318-319.; M. Acar, "Köylü Tohumluğunu Nasıl Temin Ediyor?", **Vakit**, 16 Eylül 1940, ss.3-5.

1449 "Adapazarı Tohum İslah İstasyonu", **İktisadi Uyanış**, Yıl: 5, S 25-Kocaeli Özel Sayısı, (Şubat 1951), s.25.

1450 **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, s.11.

sarı Romanya, kırmızı Romanya, kırmızı Cezayir mısır çeşitleri bulunmaktaydı. Geç yetişen cinsler arasında ise sarı at dişi, beyaz at dişi, beyaz Rus mısırlar vardı. Arazinin durumuna göre sulak ve bayır–kurak yerlerde yetişen mısır türleri ise şunlardı: Sulak alanlarda beyaz at dişi, sarı at dişi ev beyaz Rus mısırları. Bayır–Kurak kesimlerde ise sarı sert, nar mısırı, kırmızı Cezayir, sarı ve kırmızı Romanya. Bu türlerde yapılan ekimlerde dekara göre verimler de değişiklik göstermekteydi ve bir dekarda alınan hasılat 300 ile 450 kg. arasındaydı. İslah edilmiş yeni mısır çeşitleri, yerli mısırlardan ortalama %20–50 oranında daha fazla mahsül vermiştir. İstasyon arazilerinde yılda 60–70 arasında mısır üretimi yapılmaktaydı. Ayçiçeği türünde de beyaz, siyah, sarı alaca ve siyah alaca türleri üzerinde deneme ve üretme çalışmaları yürütülmüş, özellikle ayçiçeği ziraatı Adapazarı ve civarında önemli oranda verim alınmıştır. Bu verime paralel olarak bölgede tarıma bağlı sanayi faaliyeti başlamış ve 3 adet yağ fabrikası tesis edilmiştir¹⁴⁵¹.

Bunun yanı sıra tohum ıslah ve seleksiyonla çoğaltma çalışmaları kapsamında Adapazarı Tohum İslah İstasyonu tarafından çiftçilere yapılan tohumluk yardımları ve ıslah çalışmaları da 1950 yılı öncesine göre büyük oranda artış göstermiştir. 1950 yılından önce, Adapazarı dahil olmak üzere çiftçiye 150 ton buğday tohumluğu dağıtılmış iken, 1950 yılından sonra yani 1956–1957 yılı ekim dönemlerinde yalnız Kocaeli ilinde 820 ton yemlik buğday, 50 ton tohumluk buğday, 230 ton da yemlik buğday dağıtılmış, verimli ve kaliteli melez mısır tohumluğundan da 200 ton çiftçilere satılmıştır. Bundan başka 1950 yılından itibaren Demokrat Parti Hükûmeti'nin yardımları ve desteğiyle karşılıksız olarak yonca ve korunga tohumlukları çiftçilere dağıtılmış ve ziraat teşkilatı tarafından tesisleri yapılmak üzere toplamda 4.570 dekar yoncalık ve korungalık meraları yapılmıştır¹⁴⁵².

Bu dönemde müdür Fuat Kurşuncu ve Şef Selahattin Ecikoğlu idaresindeki Adapazarı Tohum İstasyonu, bölgede yürüttüğü çalışmalar ile tarım üretimi noktasında kentte yeni bir safhayı başlatmışlardır. Bu zaman diliminden sonra Adapazarı ve civarının tarla ziraatı konusunda verimli bir dönem yaşadığı görülmektedir¹⁴⁵³. Özellikle Sakarya Vilayeti'nde İl Ziraat Müdürlüğü tarafından Adapazarı Tohum İslah İstasyonu'ndan selektörden geçirilmiş ve ilaçlanmış bir şekilde temin edilen temiz buğday tohumlukları 1954–1959 yılları arasında çiftçiye dağıtılmıştır. Adapazarı ve civarındaki köylerde muhtaç çiftçiye dağıtılan bu tohumların 55.000 kg. Adapazarı'nda, 96.000 kg. Karasu'da, 12.000 kg. Akyazı'da ve 18.000 kg. da Geyve'de dağıtılmıştır¹⁴⁵⁴.

Adapazarı Tohum İslah İstasyonu, geliştirdiği çeşitleri kendi olanakları ölçüsünde üretebildiği tohumluğu yörelerindeki çiftçilere aktarmıştır. Bundan başka İstasyonda Türkiye'deki çeşit geliştirme, tescil ve sertifikasyon çalışmalarına paralel olarak yeni bitki türleri üretilmiş ve tescillenmiştir. İstasyondaki buğday ıslah çalışmalarının ilk döneminde elde edilen çeşitlerin çoğu, yerel çeşitlerden ya da popülasyonlardan elde edilmiş, genellikle düşük verimlilik koşullarına uyum gösteren ve verim düzeyleri o günün yetiştirme tekniğine göre yeterli sayılabilen seleksiyon çeşitleridir. Bu doğrultuda Adapazarı Tohum İslah İstasyonu bünyesinde geliştirilen tohum çeşitleri, tescil yılları ve cinsleri Tablo –130'de yer aldığı gibidir.

1451 İkinci, "Adapazarı Tohum İslah İstasyonu İle Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu", s.319.; "Adapazarı Tohum İslah İstasyonu", **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, S 25-Kocaeli Özel Sayısı, (Şubat 1951), s.25.; Berkmen, "Melez Mısır Çalışmaları", ss.38-40.; Adapazarı'nda mısır tarımı daha çok Sakarya nehri, Çark suyu, Akçay, Kanlı ırmak, Mudurnu, Yanık Deresi, Kurtköy deresi ve Mahmudiye Deresi kenarlarında yapılmaktadır. Adapazarı'nda yetişen mısırların boyu 3 metreyi geçebilmekte ve bir kamışta 2.3 somak mahsul verebilmektedir. Kentteki yıllık ortalama 30.000 ton mısır elde edilerek, halkın temel gıdasını karşılamaktadır. Bk.: Talia Balcıoğlu, **Adapazarı Tarihi ve Coğrafyası**, Işıl Matbaası, İstanbul 1952. ss.39-40.; **Zirai Bünye ve İstihsal (1954-1958)**, Ankara 1959.; **Zirai Bünye ve İstihsal (1958-1960)**, ss.71-140.

1452 ATOM, **Sinop, Sakarya, İzmit, Edirne, Tekirdağ 3. Bölge Nüshası**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1958, s.197.

1453 İkinci, "Adapazarı Tohum İslah İstasyonu İle Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu", s.317.

1454 **ATOM**, ss.168-170.; "Adapazarı Tohum İslah İstasyonu", **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, S 25-Kocaeli Özel Sayısı, (Şubat 1951), s.25.

Tablo –130

Adapazarı Tohum Islah İstasyonunda Geliştirilen Bitki Çeşitleri, Tescil Yılları ve Cinsleri¹⁴⁵⁵

Çeşitler	Tescil Yılı	Cinsi
Buğday	1964	Mentana B-1
Buğday	1964	Akova B-2
Buğday	1968	Aköz 867
Buğday	1968	Lermojoro 64
Buğday	1968	Nadadores 63
Buğday	1968	Sonora 63
Buğday	1968	Mayo 64
Buğday	1968	Pitic 62
Buğday	1968	Noroeste 66
Buğday	1968	Jaral 66
Buğday	1968	Oviachic 65 makarnalık.
Buğday	1968	Tobari 66
Buğday	1968	Cietto Cerros
Buğday	1968	Super
Buğday	1968	Tevere
Buğday	1968	Burt
Buğday	1968	Gaines
Buğday	1968	Wanser
Buğday	1968	Bozastaja-I
Yulaf	1964	Arlington
Mısır	1972	Kompozit A-I
Mısır	1972	Sakarya 66
Mısır	1979	YU ZP DC 498
Mısır	1979	Kompozit Ada
Mısır	1979	Kompozit Sapanca
Mısır	1979	Kompozit Demirdağ
Mısır	1979	Kompozit Arifiye

1455 Kün, “Türkiye’de Çeşit Geliştirme Çalışmaları”, ss.156-172.

Tablo -130'da Adapazarı Tohum İslah İstasyonu'nda geliştirilen ve tescil edilen hububat ve yağlı bitki tohum çeşitleri listelenmiştir. Buna göre Enstitü laboratuvarlarında 1964 yılından itibaren sürdürülen araştırmalarda yabancı cins buğday çeşitleriyle yapılan seleksiyon ve çoğaltım yöntemiyle 19 çeşit yeni buğday, 1 çeşit yulaf, 8 çeşitte mısır çeşidi elde edilmiştir. Bilhassa Türkiye tarımının 1950'li yıllardan itibaren entansif (yoğun) tarım geçmesi üzerine Adapazarı Tohum İslah İstasyonu'nda çeşit geliştirmede, yoğun tarım koşullarının gerektirdiği yatmaya ve hastalıklara dayanıklılık, yüksek verim ve ürün kalitesi gibi seçme kriterleri üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır. Çeşit geliştirmede seçilen bu yeni türler, bölge iklim ve toprak yapısına iyi uyum sağlayabilen ve verim açısından yüksek olduğu tescillenmiştir. Özellikle İstasyonda geliştirilen ve değişik bölgeler için önerilen bu çeşitlerden çoğu, verim ve kalitece yabancı çeşitlerden geri kalmadığı gibi, yabancı çeşitlerden daha güvenli ve daha kararlı verim sağlamışlardır. Bununla birlikte 1964-1981 sürecinde tarla bitkileri çeşidi geliştirme ve tescilleme çalışmaları önemli oranda Türkiye'deki kamu kurumları olan Zirai Araştırma Enstitüleri ve Tohum İslah İstasyonlarında yapılmıştır. Bu doğrultuda Adapazarı Tohum İslah İstasyonu Türkiye'de geliştirilip, tescillenen toplam 73 çeşit buğday cinsinden 19'unu geliştirip, seleksiyonla çoğaltarak Türkiye'nin tarımsal yapısına önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca mısır çeşidinde de yapılan çeşit geliştirme çalışmalarında 17'si kamu, 11'i de özel sektör olmak üzere toplamda 28 mısır çeşidinden 8'ini geliştirmiş ve tescillenmiştir.

Türkiye'de ilk bitki ıslah çalışmaları ve kaliteli tohumluk üretimleri 1926 yılında tohum ıslah istasyonlarının kuruluşu ile başlamışsa da bu durum 1950'lere gelinceye kadar yalnızca serin iklim tahıllarına odaklanan çeşit geliştirme ve tohum üretim çalışmaları ile sınırlı kalmıştır. Ancak Adapazarı Tohum İslah İstasyonu özelinde bakıldığında, İstasyon kuruluşundan itibaren yağlı ve sıcak iklim nebatları üretimine de ağırlık verilmiş ve bu doğrultuda 1970'li yıllardan itibaren önemli adımlar atmıştır. Bu hususta ilgili dönemle birlikte yeni bir aşamaya geçilmiştir. İstasyon, sıcak iklim nebatı olarak bilinen mısır tohumu çeşitlendirme ve üretme çalışmalarını daha da artırmış ve nihayetinde 1985 yılına kadar 8 çeşit mısır tohumu tescillenmiştir.

İstasyon aynı zamanda hububat tohumluklarını ıslah etmek maksadıyla Batı Karadeniz bölümünde yer alan Zonguldak ve Bartın bölgeleri dahilinde de denemeler yapmış, bu denemeler neticesinde Zonguldak'ta Akova ve Mentana çeşitlerinin bölge şartlarına elverişli bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tarla denemelerine devam edilmekle beraber hububat tohumluklarının fiziki yolla ıslahı, bitki hastalıklarıyla mücadele maksadıyla selektör faaliyetine de hız verilmiştir. Özellikle Adapazarı Tohum İslah ve Deneme İstasyonu tarafından vilayette geniş ölçüde mısır üzerinde deneme ve araştırmalar yapılmış, öyle ki kurum tarafından yürütülen başarılı çalışmalar neticesinde Zonguldak'ta ayrıca bir tohum ıslah müessesesi kurulmasına gerek duyulmamıştır. Bunun yanı sıra kurum, Bartın'da Amerika'dan getirilmiş olan melez mısır çeşitleri arasında US -13 ve Wis. 641 AA çeşitlerinin yerli çeşitlere nazaran, yerine göre, %30-100 arasında randıman sağladığı ve daha fazla mahsul verdiği tespit edilmiştir¹⁴⁵⁶.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında üretimde yaşanan sıkıntılar üzerine çalışmalarını giderek artıran kurum, 1941 yılında vilayet sınırları içinde tohumluk sıkıntısı yaşanınca 10.000 kilo buğday ve 5.000 kilo yulafi depolarında hazır tutulmuş, Toprak Mahsulleri Ofisi'nden gelen 100.000 kilo buğday tohumluğu ile birlikte üreticiler için ayrılmıştır¹⁴⁵⁷. İstasyon, ayrıca muhtaç durumda olan çiftçilere yönelik olarak tohumluk desteği de sağlamıştır. 1948 yılında Kocaeli Vilayeti'nde ilkbahar mevsiminde yağmur ve selden etkilenen üreticilerin zararlarının giderilmesi ve kendilerine destek sağlanması için Adapazarı Tohum İslah İstasyonu 35 ton mısır, 17 ton da ayçiçeği yardımında bulunmuştur¹⁴⁵⁸.

1456 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 26, İçtima: 4, Birleşim: 23, 28.12.1953, ss.500-501.

1457 **Ulus**, 24 Kasım 1941.

1458 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, C 12, İçtima: 2, Birleşim: 76, 25.06.1948, s.365.

Adapazarı Tohum İslah İstasyonu'nun üzerinde yoğunlaştığı faaliyetlerden birisi de patates ıslah ve deneme çalışmalarıydı. Patates tohumluğunun yurtdışından ithalinin masraflı olması ve nakil durumunun güçlüğüle yapılması sebebiyle patates tohumu üretimi ve araştırılması için iki mıntıka belirlenmişti. Bu mıntikalardan ilki Adapazarı İstasyonu tarafından tohum üretim işlerinin yürütüleceği Bolu yaylaları idi. Bir diğeri ise Batı Anadolu Bölgesi'nde elverişli toprak yapısıyla Ödemiş-Bozdağ yaylasıydı. Bu surette İstasyonda yapılan araştırmalar neticesinde üretilen ve ıslah edilerek çoğaltılan patates tohumları öncelikle bahsi geçen yörelerdeki üreticilere dağıtılacak ve çoğaltılacaktı. Daha sonra da patates ekim alanı genişletilecek ve bu maksatla ülke genelinde yetiştirme alanlarındaki üreticilere patates tohumlar temin edilerek ürün talebi karşılanmış olacaktı¹⁴⁵⁹.

1459 Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu, s.11.

5. Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu

Türkiye’de tohum ıslahı, denemesi–üretimi ve araştırılmalarına dair çalışmalarda ilk akla gelen kurumlardan birisi, 11 Ağustos 1926 tarihinde İstanbul’da kurulan Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu’dur. İstasyonun kuruluş sürecinde Atatürk Dönemi’nin Ziraat Vekillerinden Mehmet Sabri Toprak’ın büyük katkıları olmuştur. 1931–1935 döneminde Ziraat Vekili olan Reşat Muhlis Erkmen’in İstasyonun gerek fiziki gerekse araştırma kadrosunun gelişiminde büyük desteği görülmüştür. Zira, Ziraat Vekili Reşat Muhlis Erkmen hem Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi mezunudur hem de aynı kurumda öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır. Bunun yanı sıra bir Tohum Islah İstasyonu olarak kurulmuş olan Yeşilköy’ün gerek bir enstitü kimliğine dönüştürülmesinde gerekse yurtdışındaki zirai araştırma enstitüleriyle kurduğu bağlantılarında en önemli destek 1951–1955 döneminde Ziraat Vekilliği görevinde bulunan Nedim Ökmen tarafından sağlanmıştır.

Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu’nun kuruluş ve gelişiminde rol oynayan devlet adamları ve uzmanların yanı sıra istasyonun kuruluşuna giden süreç ilk olarak Temmuz 1926’da Ziraat Vekili Mehmet Sabri Toprak’ın ve Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Meyvecilik Profesörü Hamdi Dikmen’in Berlin Yüksek Ziraat Enstitüsü ziyaretlerinde enstitü müdürü ve Genetik uzmanı Prof. Dr. Erwin Bauer ile görüşmeleri sonucunda başlamıştır. Bauer’in önerisi ile Berlin Yüksek Ziraat Enstitüsü asistanlarından Hacızade Mirza Gökgöl Türkiye’ye davet edilmiştir. Bunun üzerine Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, Mirza Gökgöl tarafından 11 Ağustos 1926 tarihinde Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisine bağlı bir birim olarak kurulmuştur¹⁴⁶⁰. Dolayısıyla Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, ıslah–üretme çalışmalarına ilk önce Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinde başlamıştır. Nitekim İstasyondaki tohum ıslahına dair çeşit geliştirme çalışmaları istikrarlı bir şekilde 1926 yılından sonra başlatılabilmektedir. Türkiye’de buğday araştırmaları ve ıslahına dair çalışmalar yürüten Dr. Mirza Hacızade Gökgöl tarafından kurulan müessesenin ilk adı “Tarım Islah İstasyonu”dur¹⁴⁶¹. Dolayısıyla istasyonun ilk müdürü de Dr. Mirza Hacızade Gökgöl’dür. 1961 yılına kadar istasyondaki görevini başarıyla sürdüren Gökgöl, 27.04.1961 yılında emekliye ayrılmış¹⁴⁶²; ve yerine bu tarihten sonra Recai Taşan getirilmiştir¹⁴⁶³.

Dr. Mirza Hacızade Gökgöl, Türkiye’nin her türlü bitki ve genetik kaynak materyalini toplamak, bunları değerlendirerek ülke yararına sunma yolunda akıl almaz bir enerji ve mücadele göstermiştir. Yeşilköy Tohum Islah İstasyonu’nda müdür olarak görev aldığı süre zarfında yurdun dört bir yanından başta tahıllar olmak üzere her türlü genetik kaynak materyalini getirerek tohum türlerini karakterize etmiş ve oluşturduğu bu koleksiyona ait bilgileri yayımlayarak Türkiye’de bulunan tohum çeşitlerinin, bitki ıslah uzmanları için sonsuz bir hazine olduğunu göstermiş ve Türk tohumcuğunda eşi–benzeri görülmemiş bilimsel bir katkıda bulunmuştur.

1460 Mirza Gökgöl–Recai Taşan, **Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü (Marmara-Trakya Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü)’nün 50. Yılı**, Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul 1978.; Bk.: Alptekin Karagöz, “Dr. Mirza Gökgöl: Türk Tarımına Silinmez Bir İmza Atmıştır”, **Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi**, C 1, S 4, (2012), ss.6-8.; Mirza Gökgöl, “Yeşilköy Tohum Islah İstasyonu Nasıl Kuruldu”, **Türkiye Ziraat Gazetesi**, S 12, (19 Haziran 1939).

1461 “Yeşilköy Tohum Islah İstasyonunun Kıymetli Faaliyeti”, **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 1, S 2, (15 Ağustos 1938), s.32.; Bk.: Recai Taşan, “Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü”, **Millî Ekonomi ve Ziraat**, Yıl: 6, S 62, (Mayıs 1970).

1462 Dr. Mirza Hacızade Gökgöl, Türk tohumculuk tarihinin köşe taşlarından birisi olmakla beraber Türk tarımına ve bilimsel hayatına çok sayıda eser kazandırmış ve katkı sunmuştur. Bk. Karagöz, “Mirza Gökgöl”, ss.1-7.

1463 **Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü (1961 Yılı Çalışmaları)**, T.C. Tarım Bakanlığı Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul 1962, s.17.

Fotoğraf –66

Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu İş Evi: Yıl - 1936 ve Mirza Hacızade Gököl.

Kaynak: **Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1927-1937**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Sayı: 318, Ankara 1937, s. 2.; Karagöz, “Mirza Gököl”, s. 4.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren tohum ıslahı ve üretimine dair araştırmaları göz önünde tutan Ziraat Vekâleti, kısa bir süre Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinde çalışmalarını başlatsa da daha sonra bu çalışmaların esaslı bir şekilde ele alınması Yeşilköy’deki istasyon ile başlamıştır. 1927 ve 1928’de İstanbul’un Halkalı Semti’nden Ankara’ya taşınan kurum 1931 yılında Balkan Savaşları döneminde şimendifer müfrezesi olarak kullanılan Yeşilköy’deki tren istasyonunun 9 km. yakınındaki arazilere yerleşerek Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu adını almıştır. 1927 yılında zirai eğitimin ıslahına dair kanun uyarınca 1928–1929 öğretim döneminde Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisinin kapanışı, İstasyonun bina ve arazi varlığı açısından genişlemesine sebep olmuştur. Nitekim kuruluş aşamasında 400 dekar bir alana sahip olan kurum, 1939 yılında 1.500 dekar araziye ulaşmıştır¹⁴⁶⁴.

İstasyondaki ilk çalışmalar buğday, arpa ve yulaf bitkilerinin ıslahı, denemesi ve üretimi üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu noktada 1930’lu yıllarda buğdayın Türk ziraatındaki kritik mevki dolayısıyla Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu ilk olarak buğday, arpa ve yulaf çeşit ıslahı çalışmalarına yönelmiştir. İstasyonun tohum çeşit ıslahı ve denemesine dair çalışmalar ve araştırmalar kapsamında ilk buğday numuneleri İstanbul’un civar köylerinden temin edilmiştir. Bu dönemde çok harap durumda olan bir tarla ve barınma imkânı oldukça zor bir evde başlayan çalışmalar sonrasında İstasyonun çalışma alanı genişledikçe bölge ihtiyacını karşılayabilecek diğer zirai ürünler üzerinde deneme ve üretme faaliyetleri de yürütülmeye başlandı. Bu gayeye ulaşmak için İstasyonun faaliyet sahası olarak içine aldığı bölgeler Marmara ve Trakya mıntıkalarıydı. Kurumun ilk başta tarla ve barınma imkânları kısıtlı olduğu için görevlilerin barınma ihtiyaçları Yeşilköy’de 4 yıllığına kiralanın Köse Arif Paşa köşkü aracılığıyla karşılandı. Kuruluş sürecinde İstasyonun bulunduğu arazinin ekilebilir alanlara dönüştürülebilmesi için zararlı otların ve çalıkların temizlenmesinde işçi ve memurların üç yıl süren büyük emekleri olmuştur¹⁴⁶⁵.

1464 **Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1927-1937**, ss.4-7.; “Yeşilköy Tohum Islah İstasyonunun Kıymetli Çalışmaları”, **Tarım-Ziraat Gazetesi**, S 2, (15 Ağustos 1938).; Bk.: **Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü 1963 Yılı Çalışmalar**, s.5.

1465 **Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1927-1937**, ss.4-11.; Süleyman Çetin, “Zirai Bahisler: Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü”, **İktisadî Uyanış**, Yıl: 7, S 54, (Temmuz 1953), s.10.

Tarla ihtiyacına gelince, dava evvel Halkalı'da çalışmalar yürütüldüğünde aynı tarlalar faaliyet göstermeye yetmiyordu. Halkalı'da verilen toprak alanı 10 hektarı geçmiş değildi. Yeşilköy'e taşınır taşınmaz yapılan çalışmalardan ilki istasyon arazilerini genişletmek oldu. Bu bakımdan her yıl gitgide artan bir alana kavuşan İstasyon 1931 yılında 40 hektara, 1936 yılında da 150 hektara çıkarıldı. Ancak 1500 dekarlık bir tarla alanı üretim ihtiyacını karşılamadığından, Ziraat Vekâleti Trakya'nın merkezi Lüleburgaz'da 30.000 dekar genişliğinde Türkgeldi Çiftliğini satın almış ve burada üretim çalışmalarını yürütmüştür. 1937-1938 yılından itibaren bu çiftlik hem Trakya için bir örnek ve hem de Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu için üretme vazifesi gören bir mıntika halini aldı. Bundan başka İstasyon, birçok bölgede deneme ve üretme faaliyetleri için tarlalar teşkil etmiştir. 1934 yılında Ordu'da Karadeniz iklimi için gerekli bitkiler üzerinde denemeler ve üretmeler yapmak gayesiyle Ordu Tecrübe tarlasını kurdu. Ardından tütün, afyon ve inhisar sahasında deneme ve üretme faaliyetleri yürütmek üzere Afyonkarahisar, Malatya ve Merzifon'da müstakil birer memur tarafından idare edilen deneme tarlası oluşturmuş ve bunlar idari bakımdan doğrudan İstasyon idaresinde faaliyetlerini yürütmüştür¹⁴⁶⁶.

Bununla birlikte 1931 yılındaki Birinci Ziraat Kongresi'nde yeni bitki türleriyle ilgili tohum üretiminin yanı sıra ilaçlanmış temiz tohumu kullanımı da ele alınmıştır. Kongre sırasında zirai tekniğin köylere yerleşmesini sağlamak amacıyla çalışmalar yapılması kararlaştırılmıştır. Bu yönde yapılan değerlendirmeler ışığında 1930'lu yıllarda tohum temizleme makinelerinin etkisinin hala yok denebilecek kadar küçük bir ölçekte olduğu görülmüştür. Bu sebeple kongre sonrasında bir yandan ihtiyaç doğrultusunda tohum temizleme makinelerinin sayısı artırılırken, diğer yandan da farklı bölgelerde tohum temizleme merkezleri kurulması için çalışmalara da devam edilmiştir. Bu doğrultuda 1934 yılına kadar memleket şartlarına uygun, 65.070 lira değerinde 912 adet kalbur makinesi alınmış, bunların bir kısmı uzun vadeli borç karşılığı çiftçilere dağıtılırken bir kısmı ise tohum temizleme teşkilatı adı altında çalıştırılarak köylülerin tohumlarını bedava temizlemek üzere hizmet vermişlerdi. Ayrıca tohumları şekil, büyüklük, ağırlık ve elastikiyete göre ayıran büyük tipte üç tohum temizleme makinesi alınmış ve hububat üretimi yapan başlıca bölgelere gönderilmiştir. Bu üç makinenin ikisi Eskişehir ve Yeşilköy tohum ıslah istasyonlarında faaliyet göstermiştir¹⁴⁶⁷.

Tohum ıslah istasyonları faaliyet gösterdikleri çevreye yakın köylerde önceden beri çiftçilerin tohumluklarının temizlenmesi konusunda önemli katkılarda bulunmuşlardı. Bu faaliyetler için çiftçilere duyuru yapılıyor ya da tohum temizleme makineleri köylerde gezdirilerek yöre çiftçilerine teknik destekte bulunuyorlardı. Örneğin Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu, 1937 yılında Lüleburgaz Örnek Üretim Çiftliği ile birlikte bölge üretici ve köylülerine 2.265 kg. buğday, 5.500 kg. arpa ve 7.800 kg. yulaf tohumu, ayrıca Lüleburgaz Çiftliği ve civar köylerdeki çiftçilere 12.800 kg. arpa tohumu dağıtmıştır¹⁴⁶⁸. Benzer şekilde 1936 yılında Yeşilköy'de üretilen 1133 Nolu Buğday ile 166 Nolu Arpa tohumlukları Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmen çiftçilere dağıtılmıştır. Öte yandan 1927-1937 yılları arasında ise Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu 50.891 ton buğday, 47.880 ton arpa, 26.800 ton yulaf ve 1.000 ton da sudan otu tohumluğu dağıtmıştır. Böylece, gerek Marmara gerekse Trakya Umûmi Müfettişlik bölgesinde ekilen arparın %50'den fazlasının tohumları Yeşilköy'de üretilmiştir. Buradaki temel amaç, Trakya yöresini ülkenin buğday ambarı olabilecek bir kapasiteye ulaştırmaktır¹⁴⁶⁹. Bu minvalde hummalı bir çalışma içine giren İstasyon, çeşitli yıllarda elindeki selektör makinelerinden biriyle Trakya'daki civar köylerde bulunan çiftçilerin elindeki tohumlukları bedelsiz olarak temizlemiştir. İstasyonun ilk 10 yıllık faaliyetlerini anlatan rapora göre, 1931 yılından 1935'e kadar temizlenen tohum miktarı top-

1466 **Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu 1927-1937**, ss.12-14.

1467 Reşat Rakım, "Ziraat Tekniği", **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 5, S 1, (1934), s.901.

1468 **Ulus**, 13 Aralık 1937.

1469 Mirza Gökçöl, "Yeşilköy İslah İstasyonumuzun 10 Yıllık Buğday İslah İşlerinin Özünü", **Türkiye Ziraat Gazetesi**, S 13, (1939), ss.216-217.; Bk.: "Köylünün Büyük Derdi Tohum Meselesi Hallediliyor", **Ulus**, 13 Mart 1937.; "Trakya'nın Zirai Kalkınması", **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1939.

lamda 756.284 kg'ı buluyordu. Temizlenen tohumların içerik olarak yıllara göre dağılımı ve türleri Tablo -131'de yer aldığı gibidir¹⁴⁷⁰:

Tablo –131

Yeşilköy Tohum Islah İstasyonu tarafından 1931–1935 yılları arasında temizlenen tohumluk miktarı

Yıllar	Miktar (Kg.)		
	Yulaf	Arpa	Buğday
1931	1.200	22.410	2.556
1932	4.500	12.982	10.956
1933	20.426	43.400	42.152
1934	49.050	68.500	96.952
1935	26.858	94.856	134.160
Toplam	93.608	302.632	360.044

1953 yılında Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsü adını alan kurum, bu tarihten sonra gerek arazi ve makine varlığı açısından da büyük bir değişim geçirmiştir. 1961 yılına gelindiğinde Enstitünün toplam ekim işleri için ayrılan arazi varlığı 2.371 dekarla ulaşmıştır. Bunun 271 dekarında deneme, 2.100 dekarında ise üretme faaliyetleri yürütülmüştür. Aynı şekilde bina varlığı açısından da genişleme gösteren Enstitüde, 1 idare binası ve laboratuvarlar, 1 tohum ambarı, 1 sera, 1 akaryakıt deposu, 1 adet makine hangarı ve tamirhane, 1 adet malzeme deposu, 3 ailelik lojman ve 1 adet de sebzeçilik işletme binası vardır. Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsünün ana binasının birinci katı 1935 yılında, ikinci katı ise Ziraat Vekâletinin yardımı ve Ayamama Çiftliğinden elde edilen gelirler ile 1955 yılında tamamlanmıştır. Bu desteklerle birlikte binada laboratuvar, teçhizatlar, kimyahane ve genetik şubesi kurulmuştur. Bununla beraber Enstitünün merkezi ve tohum üretme çiftliği gibi iki kısmında olmak üzere faal olarak çalışan birçok ziraî makine, alet ve edevat bulunmaktadır. 1961 yılı içerisinde Enstitü bünyesinde yer alan makine, ziraî alet–edevat ve ekipmanın ismi, çalıştığı birim ve adedi Tablo –132'de gösterilmiştir¹⁴⁷¹:

Tablo –132

Makine Adı ve Türü	Ziraî Araştırma Enstitüsü (adet)	Tohum Üretme Çiftliği (adet)
Traktör (K 44 Massey Harris, Ferguson, Fortson Major, D 744 Massey Harris, Massey Ferguson 35 Model, Mineopolismoline.)	7	1
Pulluk (Traktör, Fıstık Sökme, Kanal açma.)	4	3
Diskaro (28 diskli Massey Harris)	3	1
Cultivator (Ferguson)	2	-
Gübze Müvezzili (Massey Harris)	1	-
Mibzer (Çift sıralı, çayır ve ot, tohum ekici, tek, iki, dört, yedi ve on üç sıralı, hayvan mibzeri)	11	2

1470 Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1927-1937, s.112.

1471 Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsü 1961 Yılı Çalışmaları, ss.12-15.

Merdane (Brillion)	1	-
Çayır Makinesi (Massey Harris)	1	1
Harman Makinesi	3	-
Kılıçık Kıрма Makinesi	1	1
Daneleme Makinesi	1	-
Bıçerdöver	1	1
Selektör (M.K.A. 608 tipi, Elle işleyen, ilaçlama tertibatlı)	3	-
Araba (Trayler, Beygir Arabası)	1	2
Motopomp (3 inçlik)	1	-
Balya Makinesi (Massey Harris)	1	-
Oto (Jeep, Açık, Kapalı, Kamyon)	4	3
Tulumba	-	1
Atölye Alet ve Makineleri (Zımpara, Matkap vs.)	-	3
Toplam	46	19

Tablo –132’de gösterildiği gibi Enstitüde ıslah–deneme–üretme, ekim ve toplama işlerini yürütebilecek nitelikte makine, araç–gereç ve ekipmana sahiptir. Bu makine ve araç–gereçler içerisinde K–44 Massey Harris, Gazlı Ferguson, Dizel Fortson Major, Dizel Massey Ferguson 35 Standart Model, Pony Massey Harris, Mineopolismoline (Türk) ve Katarpiller markası toplam 8 adet traktör mevcuttur. Bunun dışında Enstitünün hangar ve makine deposunda Ferguson ve Adapazarı imali olan traktörler, fıstık sökme, üç soklu ve kanal açma pullukları; 28 diskli Massey Harris diskaroları, tek, çift, dört, yedi ve on üç sıralı mibzerler, hayvan, çayır ve ot mibzerleri; el ve parsel harman makineleri, açık–kapalı fonksiyonlu olmak üzere jeep otomobilleri, mısır taneleme makinesi, zımpara, matkap ve dört inçlik satrifüj tulumba, beygir ve trayler arabaları ve Massey Harris türü biçerdöver alet, edevat, araç ve gereçleri bulunmaktadır.

Kurumun kuruluşundan itibaren yürüttüğü gaye ve istikamet şu şekilde ifade edilebilir: İklim koşullarına uygun ürün çeşitleri geliştirmek, tohumlukları çiftçilere yaymak, köylünün zirai bilgisini ve iktisadi refahını artırmak, uluslararası piyasalarda talep edilen ürünlerin ekimini teşvik etmek, Türkiye’de o güne dek ekilmemiş ürünlerin üretimini sağlamak ve gıda ithalatını azaltmaktır. Bu doğrultuda İstasyon Marmara ve Trakya Bölgesi ve civarında ekilen bitkileri ıslah etmek, inceleme alanına giren muhitlerde ekilen çeşitlerden başka daha verimli, kaliteli ve değerli olanları bulup deneme yaparak yaymaya çalışmıştır. Dolayısıyla Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu’nun işleri bir değil, türlü ve çokludur¹⁴⁷².

Bu kapsamda İstasyonu’nda 1926 yılından itibaren yurtiçi ve yurtdışından çeşitli numuneler getirilerek seleksiyon ıslahçılığı ile işe başlanmış, kurumda yapılan müşahadelerle bölgenin iklim ve toprak şartlarına uygun tiplerin seçimine geçilmiş ve 1929 yılından itibaren melezleme ıslahçılığı ele alınmıştır. Bu doğrultuda İstasyonda arpa, buğday ve yulaf gibi tahılların yanı sıra mısır, çeltik, mercimek, börülce, nohut, bezelye, bakla, soya fasulyesi, yer fıstığı, ayçiçeği, haşhaş, kolza, keten, kenevir, pamuk, lufa, jüt, aspir, şerbetçiotu, hintyağı, hardal, yonca, korunga, fiğ ve sudan otu gibi çok geniş bir ürün yelpazesinde tohum çeşit ıslahı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İstasyonda yapılan denemeler 1949 yılına kadar uzun

1472 **Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1927-1937**, s.9.; “Yeşilköy Tohum Islah İstasyonunun Kıymetli Faaliyeti”, **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 1, S 2, (15 Ağustos 1938), s.32.

parşel standart ve ondan sonraki yıllarda ise “Randomized Blocks” metotları tatbik edilerek yapılmıştır. 1957 yılından itibaren enstitüde yapılan çalışmalar “Uniform Proje” esaslarına göre yürütölmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda 1955 yılından sonra proje esaslı ayçiçeği, soya, yer fıstığı, tütün, şerbetçiotu, domates, patlıcan, biber, fasulye, bezelye, bakla, sakız kabağı, çengelköy hıyaru, havuç, lahana, pırasa, soğan, marul, çayırotu, hayvan pancarı, çim ve gibi nebat ve sebzelerde deneme, ıslah ve seleksiyon çalışmaları yürütölmüştür¹⁴⁷³. İstasyon, bilimsel çalışmaların yanı sıra muhitindeki köylere, çiftçilere bir yandan tohum dağıtırken diğer yandan da köylüye temiz tohum temin edilmesinde yardımcı olmuştur. Bu göreviyle her yıl bölgedeki üreticilerin tohumluğunu temizlemekle yetinmemiş, ayrıca çevresindeki köylerin emrine karşılıksız olarak bir selektör tahsis etmiştir¹⁴⁷⁴.

Tohum ıslah, üretme, ilaçlama ve temizleme işlerinin yanı sıra Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsü yalnızca tohum sertifikasyon sisteminin nasıl uygulanacağı konusuna odaklanmamıştı. Enstitünün çalışmaları arasında sürecin gelişimini ve devamlılığını sağlamak üzere yeni kadroların yetiştirilmesine yönelik eğitimlere de önem verilmiştir. Bu çerçevede gerek yurtdışındaki ziraî çalışmalar takip edilmiş gerekse yurtdışından yabancı uzmanların kurumda istihdam edilmesi yoluyla Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu genç Cumhuriyet’in ziraat alanındaki gelişimine katkıda bulunmuştur. Hatta İstasyon, tohumluk sertifikasyonu için tarla muayenesi yapacak teknik kalifiyeli personelin yetiştirilmesine gereken önemi vermiş, bu yönde birçok organizasyona ev sahipliği yapmıştır. Bu noktada gerek nitelikli kadroların yetiştirilmesine yönelik seminerler, gerekse çiftçilerin donanım kazanmaları için kurslar düzenlemiştir¹⁴⁷⁵.

Bu noktada Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu’da nitelikli kadrolar yetiştirildiği gibi Türkiye ziraatında önde gelen birçok isim, bir yandan kuruma büyük emekler sarf ederken birçoğu da kurumun tecrübelerinden faydalanmıştır. Müdür Yardımcısı Rahmi Yıldızoğlu, Çankırlılı Cevdet, Saffet Osman Arat, Reşat Atakan, Fuat Kurşuncu, Selahattin Tezcan, Sabri Ömer, Seyfi Süden, Kemal Sezen, Kimyager Ali Kürçay, Çiftlik Amiri Muzaffer Sayman, Ali Çeker, Asistan Necmettin Yücer, Ekmekçilik Laboratuvar Şefi Şükrü Aker, Ayniyat Müdürü Hayri Öge, Üretme Çiftliği saymanı ve Mutemet Kemal Gökmar, Enstitü fotoğrafçısı Zeki Vuralkal, Trakya Deneme Tarlası Şefi Hulusi Ekermen, Ordu Deneme Tarlası Şefi Ziya Ekinci, Çiftlik Kahyası Yaşar Başak, baş makinist İsmail Demirel, makinist İsmail Yüksel marangoz Mustafa Palabıyık bunlardan bazılarıdır¹⁴⁷⁶.

1473 **Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsü 1961 Yılı Çalışmaları**, ss.185-188.; Mirza Gököl, “Tarla Ziraatı-Yağlı Tohumlar Ekimi: Soya Fasulyası”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 13, (1 Nisan 1944), ss.300-302.

1474 **Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu 1927-1937**, ss.110-112.; “Yeşilköy Tohum İslah İstasyonunun Kıymetli Faaliyeti”, **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 1, S 2, (15 Ağustos 1938), s.32.

1475 Mirza Gököl, Recai Taşan, **Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsünün 50 Yılı (1926-1976)**, İstanbul 1978, s.37.

1476 **Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu 1927-1937**, ss.VII-VIII.; **Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsü 1961 Yılı Çalışmaları**, ss.17-19.

Fotoğraf –67

Tohumlarını temizletmek ve tohumluk almak için Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'na gelen çiftçiler ve İstasyonda çeşit denemelerinin ekimi.

Kaynak: **Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1927-1937**, ss. 59, 110.

Enstitüde buğdayın çeşit ıslahı, teknolojisi, ekmeklik ve makarnalık kabiliyeti üzerinde önemle durulmuştur. Buğday çalışmaları kapsamında 18.000'ne yakın buğday tipi tespit edilmiş ve o güne kadar bilinmeyen 256 yeni buğday varietesi dünya literatürüne kazandırılmıştır. Dünya'da eşi yalnız Leningrad'da bulunan zengin bir buğday koleksiyonu, bizzat Yeşilköy İstasyonu tarafından oluşturulmuş ve her ilçenin buğday varieteleri ayrı ayrı bölmelerde biriktirilmiştir. Türkiye'nin buğday varieteleri yönünden çok zengin oluşu, İstasyon koleksiyonunun değerini kat kat artırmıştır. Bunlardan her yıl 3-5.000 adedi ekilerek fizyolojik vasıfları incelenmiş ve aralarında iyi evsaffı olan tohumluklar melezlemeye tabi tutulmuştur. Oluşturulan bu koleksiyonun ufak bir örneği de Ankara'daki Yüksek Ziraat Enstitüsüne gönderilmiştir. Bunun yanı sıra İstasyon, dışarıdan gelen buğday çeşitlerinin morfolojik olarak sınıflandırılmasını yapmış ve fizyolojik sıfatlarını da gözden geçirmiştir. Buğday varieteleri tasnif edilirken 1936 yılına kadar yapılan çalışmalar neticesinde buğday araştırmacıları tarafından pek bilinmeyen 22 yeni buğday varietesi çıkarılmış, bunlara birer isim verilerek ilim dünyasına sunulmuştur. Hatta buğday çeşitlerinden birisine Mustafa Kemal Atatürk'ün soyadı verilmiş ve "Atatürk Buğdayı" olarak tescillenmiştir¹⁴⁷⁷.

Buğday ıslah işleri, müessesenin kuruluş yılı olan 1926-1927 yılında başlamış ve daima ön safta yer almıştır. Buğdaycılığın genel yurt çiftçiliği için olduğu kadar Trakya ve Marmara bölgeleri için de geniş ve derin tesirlerine binaen istasyonun buğday ıslahı üzerindeki çalışmaları çok yönlü ve önemli esaslara dayanmaktadır. 1927'den itibaren yeni numune adıyla getirtilip her yıl 3-5.000 örnek ekilmek suretiyle işlenmiş olan buğday numunelerinin sayısı 35.000 geçmiştir. İstasyonda bu numunelerin her yılın Ekim yılında morfoloji ve fizyoloji vasıfları tespit edilerek, bunların (gen) yani (istidat = irsî vasıfları) yönünden pek zengin ve eşsiz bir servet kaynağı teşkil ettikleri görülmüş ve bunlar başlıca üç şekilde faydalanma kaynağı teşkil etmiştir¹⁴⁷⁸: 1- Elit nebatların seçiminde. 2- Suni tesalüp ıslahında (melezleme). 3- İlmî araştırmalar ve koleksiyon işlerinde.

1477 **Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1927-1937**, ss.18-19.; Bk.: Gökçöl, "10. Yılında Buğday Islah İşlerinin Özü", ss.216-217.; Mirza Gökçöl, "Yurdumuzda Tohum Islahçılığının Esas Gayeleri ve Bunun İnkişaf Yolları", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 4, S 39, (Nisan 1943), ss.10-13.

1478 **Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1927-1937**, ss.22-23.; Bk.: Gökçöl, **Türkiye Buğdayları**, C 1, ss.5-7.

Bu esaslar dahilinde Yeşilköy Tohum İslah İstasyonu’nda yürütülen buğday, arpa, yulaf, mısır, haşhaş, keten, çeltik, ayçiçeği ve yer fıstığı bitkilerine dair araştırma projeleri yapılmıştır. İstasyonun kimya laboratuvarında 224 çeşit buğday, 87 çeşit arpa, 95 çeşit mısır, 88 çeşit çeltik, 36 çeşit yer fıstığı 3 çeşit haşhaş, 20 çeşit ayçiçeği, 20 çeşit şerbetçiotu 2 çeşit domates ve 1 çeşit bakla ıslahı yapılmıştır. Projeler kapsamında ayrıca Yeşilköy Tohum İslah İstasyonu’nda hububat ürünleri arasında yer alan ve istasyonun ıslah seleksiyonlarının başında gelen buğday çeşitleri üzerinde 6 dönemde buğday ıslahı gerçekleştirilmiştir. Bu çeşitlerin ilki olan 1133 Nolu Karakılçık sert buğdayı, 1931 yılından itibaren köylü ve çiftçiye dağıtılmaya başlanmıştır. Daha sonra 6451 Nolu buğday çeşidi bulunarak seleksiyonu yapılmış ve 1936 yılından itibaren 1941 yılına kadar; 7194 Nolu Akbaşak buğday çeşidi seleksiyonla 1943’ten 1951 yılına kadar, melezleme yoluyla elde edilen 21432, 23526, 24218, 24984, 25526 Nolu buğdaylar ise 1951 yılından 1959 yılına kadar, 7195 Nolu buğday çeşidi de seleksiyonla 1944’den 1950 yılına kadar Trakya yöresindeki üreticilere dağıtılmıştır. Bununla beraber standart çeşitler üzerine kurulan ve ekim zamanı denemelerinden en iyi ekim zamanınının 15 Ekim–15 Kasım dönemi olduğu tespit edilmiş, yapılan miktar deneme yöntemlerinde de sert çeşitlerde m²’ye 200–250, yumuşak çeşitlerde de m²’ye 300–350 tane kullanılmasının en iyi netice olduğu ortaya konulmuştur. İstasyondaki Arpa ıslahı ve denemelerine ait projelerin neticesine bakıldığında 160 Nolu 6 sıralı Zafer Arpa çeşidi bulunarak 1932 yılından itibaren, 7873 Nolu 6 sıralı arpa çeşidi de seleksiyonla 1957 yılından itibaren üreticilerin hizmetine sunulmuş ve çiftçilere dağıtılmıştır. Yine aynı şekilde 9052 No’lu ve 6 sıralı arpa çeşidi de yapılan seleksiyon neticesinde 1960 yılından itibaren üretmeye girmiştir. Arpa çeşitlerinde yapılan ekim zamanı denemesinde 15 Ekim–15 Kasım döneminin en verimli dönem olduğu tespit edilmiş ve köylünün hizmetine sunulmuştur. Benzer şekilde yulaf ve mısır üzerinde de çeşitli yıllarda ıslah, melezleme ve deneme çalışmaları yürütülmüştür. Buna göre ıslah edilen 138 Nolu yulaf çeşidi 1931 yılından 1938 yılına kadar 2067, 1779, 702 Nolu yulaf çeşitleri de yapılan seleksiyonla 1939 yılından itibaren 1961 yılına kadar üreticilere dağıtılmıştır. Bununla beraber yulaf çeşitleri arasında yer alan 502 Nolu ürün 1953’te 495 Nolu ürün de 1958 yılında üretimi yapılmış ve tohumluklar çiftçilere dağıtılmıştır. Ayrıca yulaf için en iyi ekim zamanınının 1 Ekim–30 Ekim arası olduğu tespit edilmiştir. Mısır ıslahı ve deneme çalışmalarında 1930’da başlayan çalışmalar ilk semeresini 1936 yılında vermeye başlamış ve ıslah edilen Sarısirt Mısır çeşidi 1936 yılından itibaren üreticilere dağıtılmaya başlamıştır. Ayrıca İstasyonda yapılan Amerikan melez mısır çalışmalarında çift melez mısır verim denemelerinde Min. 503, Wiscansın 355, Kansas 53 K, 1858 Nolu çeşitlerinin başarılı bir şekilde bölgeye intibak ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada mısır bitkisi, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren Marmara ve Karadeniz Bölgeleri için önde gelen tahıllar arasında yer almıştır. Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu’nun mısır ile ilgili araştırmalar yapma ihtiyacı Ordu’daki deneme tarlasındaki neticelerden sonra olmuştur. Ayrıca endüstri ve yağ bitkileri içerisinde yer alan haşhaş ve keten üzerinde çeşitli deneme, ıslah ve seleksiyon çalışmaları yapılmıştır. Bu göre, kışlık yağ keteni çeşit denemesinde Keşan 4 x Yugoslavya çeşidinin üstün vasıfta olduğu tespit edilmiştir. Keten için en iyi ekim zamanınının 15 Eylül–15 Ekim dönemi olduğu, miktar denemesinde de dekara 6.5 kg. tohumun en iyi netice verdiği anlaşılmıştır. Haşhaş bitkisi için yapılan araştırma ve deneme ve üretim çalışmalarına göre, 1935 yılından itibaren denemelerde en iyi ekim zamanınının 20 Ekim–20 Kasım tarihleri arası, bitkinin gelişmesi ve afyon verimi denemesinde kuvvetli bitkilerde afyon ve morfin nispetinin yüksek, haşhaş çeşit denemesinde de “1616” No’lu çeşidin %28 morfin verdiği tespit edilmiştir. Çeltik konusunda ise bu ürünün ziraatı o dönemlerde Meriç ve Ergene Vadilerinde yapılmaktadır. Ancak, yetiştirme işlerinde erken çeltik çeşitlerinin yaygın olmaması, gübre kullanımındaki bilinçsizlik ve teknik açıdan hasat zorlukları mevcuttu. Bu sebeple Yeşilköy Tohum İslah ve Deneme İstasyonu bir yandan bir asistan altı aylığına İtalya’da bulunan Vercelli Çeltik Araştırma Enstitüsüne gönderirken diğer yandan da Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Örgütü’nden bir çeltik uzmanı Yeşilköy’e davet edilmiştir. Bu kapsamda dünyanın değişik bölgelerinden kontenjan harici olarak getirilen 507 farklı çeltik çeşidi Yeşilköy’de incelenmiş ve İpsala’daki çeltik sahalarda üretilmiştir. 1950’lerde ve 1960’larda bu çeşitlerden en çok bilinenler ise Baldo, Sezya, Maratelli ve Bersani’dir. Çeltik ziraatının gelişmesi için Antalya

Sıcak İklim Nebatları Islah İstasyonu, Tarsus Toprak Su Araştırma Enstitüsü ve Menemen Toprak Su Araştırma Enstitüsü ile de koordinasyon ve iş birliğine dayalı çalışmalar ve projeler yapılmıştır¹⁴⁷⁹.

Tahıl çeşit ıslahından sonra en önemli çalışmalar bitkisel yağ ihtiyacının karşılanması noktasında ayçiçeği üzerine yapılmıştır. Bu noktada İstasyonda ayçiçeğinin hem yağlık hem de çerezlik çeşitleri üzerine araştırma ve incelemelerde bulunulmuştur. Ayçiçeğinin tarımsal üretiminin deneme süreci de Trakya ve Orta Karadeniz'de olmuştur. Ayçiçeği ekim alanlarını sınırlayan en önemli faktörlerden biri de Orobanç olduğundan bu bitki hastalığına karşı Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu yeni çeşit ıslahlarını ve ilaçları geliştirmiştir. Yeşilköy'de üzerine araştırmalar yapılan yağ bitkilerinden bir diğeri de yer fıstığıdır. 1930'lu yıllarda Osmaniye, Anamur (İçel) ve Gazipaşa (Antalya) civarında iri taneli çerezlik çeşitler ekilmiştir. Buna karşın tropik ve sub-tropik bölgelerde ufak taneli yağlık yer fıstığına rağbet olsa da Türk çiftçisi bu çeşidi ekmemekteydi. Yağlık ve çerezlik olarak tüketilmesinin yanında yer fıstığı konserve yapımında ve eczacılıkta da kullanılmaktadır. Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu hem Türkiye'de ekilmekte olan çerezlik yerli çeşitlerden seleksiyon yoluyla daha verimli çeşitler yetiştirmiş hem de dünyanın farklı bölgelerinden topladığı 145 adet yer fıstığı çeşitleriyle yurdun 14 farklı bölgesinde karşılaştırmalı denemeler yapmıştır¹⁴⁸⁰.

Sebzecilik alanındaki çalışmalar ise 1934 yılında Ayamama Çiftliğinin Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'na devredilmesi ile başlamıştır. Bu çiftlik, Yeşilköy için bir tür üretme çiftliği olmuştur. Alembertos adı verilen sahadaki çeşmenin altında bulunan yamaçlarda Çoban Çeşme'nin suları ile ilk olarak hıyar ve fasulye yetiştirilmiştir. Daha sonra da Ayamama Deresine bir bent yapılarak domates, patlıcan, biber, fasulye, bezelye, bakla, sakızkabağı, Çengelköy hıyarı, havuç, lahana, soğan, pırasa ve marul gibi sebzeler yetiştirilmiştir. 1960'lı yıllarda sebzeciliğin geliştirilmesi ve konserve sanayinin kurulması, hatta konserve sanayisi için hammadde temin etmek amacıyla İstasyonda sebzecilik çalışmaları ilerletilmiştir. Bu noktada hükümet nezdinde yapılan yazışmalar neticesinde sebzecilik alanında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nden Alman sebze uzmanı Dr. Th. Becher Yeşilköy İstasyonu'na davet edilmiştir. Dr. Becher, Avrupa'dan pek çok sebze tohumu getirerek İstasyon laboratuvar ve üretme sahalarında bunları yerli tohumlarla mukayese etmiştir¹⁴⁸¹.

Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü, 12 Eylül 1980 Askerî Müdahalesi'nden sonra lojman ihtiyacı gerekçe gösterilerek 1981'de yeniden Halkalı'ya taşınmıştır. 1986 yılına gelindiğinde ihtiyaçları karşılanamayan Enstitü kapatılarak projeleri ve kadroları Eskişehir ve Adapazarı'ndaki araştırma-geliştirme kurumları ile Edirne'de bulunan Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğüne nakledilmiştir.

1479 Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü 1961 Yılı Çalışmaları, ss.5-9, 168, 185-188.; Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu, ss.6-7, 10.

1480 Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü 1961 Yılı Çalışmaları, ss.110-125.

1481 Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü 1961 Yılı Çalışmaları, ss.136-150.

6. Erzurum Tohum Islah ve Deneme İstasyonu

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Erzurum'un tarımsal sorunları aşmak, kentlin tarım ve hayvancılığını geliştirebilmek için çeşitli programlar uygulanmıştır. Özellikle ziraata ilişkin, köklü ve geniş çaplı bir kurumsallaştırma yoluna gidilmiştir. Bu noktada Cumhuriyet Dönemi'nde kentte tarım sektörü için geçerli olan merkezi örgütlenme çerçevesinde oluşturulmuş modernleştirici unsurlardan birisi de kırsal alanda ekonomik kalkınmayı sağlayacak ve bölge üreticisine rol model olabilecek tarımsal işletmelerin kurulmasıdır. Türkiye'de tarımın desteklenmesi amacıyla atılımların yapıldığı 1930-1950 yılları arasındaki evrede, tarımda modernleşmenin yasal çerçevesini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen en önemli kuruluşlardan birisi Doğu Anadolu Bölgesi'nde faaliyet gösteren Erzurum Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'dur¹⁴⁸².

İstasyonun kurulmasıyla ilgili ilk çalışmalar bitki ıslahı uzmanı Dr. Hacızade Mirza Gökgöl'ün bölgeye gerçekleştirdiği seyahatle başlamıştır. Gökgöl bölgenin iklim, toprak yapısı ve sulama imkânlarını inceledikten sonra Ziraat Vekâletine bir rapor sunmuş ve burada bir tohum ıslah müessesesinin kurulması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Ziraat Vekâleti, 1934 yılında kabul edilen 2654 sayılı Tohum Üretim Çiftlikleri Kanunu'na dayanılarak 1937 yılında Erzurum merkezli olarak kurulan Erzurum Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nun temellerini atmıştır¹⁴⁸³. İstasyonun kuruluş amacı Doğu Anadolu Bölgesi'nin iklim koşullarına uygun ürün çeşitleri geliştirmek, yetiştirilen tohumlukları çiftçilere yaymak, köylünün zirai bilgisini ve iktisadi refahını artırmak, uluslararası piyasalarda talep edilen ürünlerin ekimini teşvik etmek, Türkiye'de o güne dek ekilmemiş ürünlerin üretimini sağlamak ve gıda ithalatını azaltmaktır¹⁴⁸⁴. Bu minvalde İstasyonunun tohum çeşit ıslahı faaliyetleri kapsamında ilk buğday ve arpa tohumluklarına dair numuneler Erzurum ve civar köylerden temin edilmiştir. Öte yandan Erzurum Tohum Islah ve Deneme İstasyonu kurulduğu tarihten itibaren laboratuvarlarında alınan deneme neticelerini halka ulaştırmış, mera ve korungalıklardan tohumluk alınması, ot biçilmesi, kurutulması ve muhafazasına yönelik elde edilen bulguları pratik olarak halka öğretmiştir¹⁴⁸⁵.

İstasyon, diğer taraftan Üçüncü Umûmi Müfettişlik Bölgesi'ndeki illere zirai alet ve makineler başta olmak üzere tarımsal ilaçlar sağlayarak ve örnek üretme çiftlikleri kurarak bölge içinde rasyonel üretimin artırılmasına gayret göstermiştir¹⁴⁸⁶. Kurum, Erzurum merkezine yaklaşık olarak 1 km. mesafede yer alan bir yerleşimin istimlak edilmesiyle 4.300 dekarlık bir arazide üzerinde konumlandırılmıştır¹⁴⁸⁷. İyi vasıflı ve randımanı yüksek tohumluklarla değiştirilmek tesis edilen kurumun ilk faaliyetleri 2.400 dekarlık bir alanda başlamıştır. 1939 yılında kurum binalarının (idare binası, tamirhane, ambar, ahır ve depolar) yapıyla ilgili ihale yapılmış ve münakaşaya çıkarılmıştır¹⁴⁸⁸.

1482 M. Tecer, "Atatürk Döneminde Ekonomik Örgütlenme (1923-1938)", **Amme İdaresi Dergisi**, C 39, S 4, 2006, s.115.; Çiğdem Ünal. "Erzurum'un Hayvancılık Potansiyeli", **Doğu Coğrafya Dergisi**, C 9, S 12, Erzurum 2011, s.259.

1483 **Akşam**, 20 Teşrinievvel 1937.

1484 Mirza Gökgöl, "Türkiye'de Tohum Islahı", **Tarım-Ziraat Gazetesi**, S 10, 1 Mayıs 1939.; "Islah İstasyonlarının Son Yılı", **Ulus**, 29 İlkteşrin 1936.

1485 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, s.1332.

1486 Cilt: 19, s.268.

1487 "Doğuda İmar Hareketleri", **Cumhuriyet**, 2 Ocak 1939, s.2.

1488 Süleyman Tekir, "III. Umumi Müfettişliği'nin Kuruluşu ve Zirai Alandaki Faaliyetleri", **XVII. Türk Tarih Kongresi (Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi)**, Bildiriler: 15-17 Eylül 2004, C V, Kısım: I, TTK Yay., Ankara 2018, s.405.

Kurumun başlıca görevi, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki illere (Erzurum, Ağrı, Artvin, Erzincan, Gümüşhane, Trabzon ve Rize)¹⁴⁸⁹ uygun tarım türleri ve usullerini belirleyip yaymada rehberlik etmektir. Bu amaçla İstasyon, ilk aşamada bölgedeki illerin iklim ve coğrafi yapısına uygun yeni bitki türlerini bulacak ya da ıslah edecekti. İkinci aşamada, yeni bulunan türün en uygun yetiştirme tekniğini araştırarak ve köylüye tanıttak, üçüncü aşamada da üretme çiftliklerinde, ıslah edilen tohumlar yeterli miktarlarda yetiştirilerek köylüye dağıtılacaktı. Bundan başka kurumun tohum gen kaynakları üzerine araştırmalar yapmak, bölgedeki üreticileri teknik ziraat bilgisiyle donatmak gibi görevleri de bulunmaktaydı¹⁴⁹⁰. İstasyonda yürütülen araştırmalar ve bunlardan alınan sonuçların bölgedeki iklim ve toprak koşulları gibi çok çeşitlilik gösteren bir yörede yaygınlaştırılabilmesi için bir de deneme tarlası oluşturulmuş ve köylülere burada yeni üretim teknikleri ve tohum cinsleri hakkında uygulamalı olarak bilgi verilmiştir¹⁴⁹¹. Buradaki amaç ise Üçüncü Umûmi Müfettişlik Bölgesi'ni ülkenin buğday ambarı olabilecek bir kapasiteye ulaştırmaktı.

Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'deki buğday üretiminde verimi ve kaliteyi artırmak ve bunları sınırlayan kuraklık, soğuk-sıcak stresi, kışa dayanıklılık, yatma, mikro element noksanlığı, yetiştirme teknikleri, hastalık ve zararlılar gibi etmenlere karşı dayanıklı çeşitler geliştirmek amacıyla ıslah çalışmaları başlamıştı. Bu dönemde halk tarafından tamamen geleneksel alışkanlıklarla yapılan tarımsal üretim, 1920'lerin başında bilgi ve ekipman eksikliği, uygulama hataları ve doğrudan iklim şartlarına bağlı olma gibi nedenlerle oldukça düşük düzeydeydi. Tarla bitkilerine dair ürün çeşitleri, çeşit safiyeti ve tohumluk gibi kavramlar bilinmiyor, üreticiler hasat ettikleri ürünün bir kısmını saklayarak ertesi yıl tohumluk olarak kullanıyordu¹⁴⁹². Bu sebeple Erzurum Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, ilk önce bölgedeki köylülerin teknik ziraat bilgilerini güçlendirmeyi öncelikli amaç edinmiştir. Nitekim, 1940'lı yıllarda yöredeki ziraatın gelişmesinin önündeki en önemli engellerden birisi tarımsal ve hayvansal alanlarda yapılan üretim faaliyetlerinde halkın uyguladığı geleneksel yöntemlerin varlığıydı. Köylüler, modern tarım metot ve bilgilerini uygulamakta yetersizdiler ve bu durum bölge tarım ekonomisinde önemli oranda düşüklüğe neden olmaktaydı. Dolayısıyla tarımsal kalkınma hareketinin temel taşlarından birisi olan halkın eğitilmesi meselesi İstasyonda son derece çok yönlü uygulanan uğraş alanlarından birisini oluşturuyordu. Bu sebeple İstasyon zirai kalkınmada verimlilik, kalite, standardizasyon ve tekniğin ilerlemesi, tohum çeşitlerinin-toprağın ıslahı gibi çalışmalarla bölge çiftçilerine önderlik etmiştir. Bu noktada İstasyonda tohum türleri, bakımı ve ekim usulleri başta olmak üzere ziraat alet ve makine kursları gibi birçok organizasyon tertip edilmiştir. Bu kalkınma hareketiyle bölge halkı, ekonomiden sosyal hayata kadar birçok hususta devlet desteğiyle ilerlemeye çalışmıştır.

Bu hususta 1949 yılında İstasyon bünyesinde bir ziraat alet ve makine kursu tertip edilmiştir. Kursu 50'si yatılı, 25'i de gündüz olmak üzere toplamda 75 öğrenci ziraat alet ve makineleri hakkında eğitime tabi tutulmuştur. Kursun açılış merasiminde başta Vali olmak üzere askeri ve mülki idarecileri; Erzurum'da bulunan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım teşkilatı mensubu ve gıda uzmanı Miss Tsongas'da bulunmuştur. Kurs süresince öğrencilere tarla sürülme şekilleri, yeni tohum türleri, en yeni ziraat metotları, traktör, selektör vb. zirai makinelerin bakımı, onarımı ve kullanılması gibi hususlarda teknik bilgiler verilmiştir. Böylece öğrenciler geleceğin çiftçileri olarak bilgiyle donatılmış, buldukları köylerde önder çiftçi olmaları sağlanmıştır¹⁴⁹³.

1489 Kurumun görev alanını kapsayan bölgeler aynı zamanda III. Umumi Müfettişlik bölgesinde bulunan illeri kapsamaktadır.

1490 Gökgöl, **Türkiye Buğdayları**, C 1, s.145.; Bk.: **T.C. Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi**, S 71-337/1491, 21.04.1956, s.2.

1491 **BİGM** C 19, s.268.; Bk.: Tahsin Coşkan, "Buğday Verimini Artırma Çareleri", **Ulus**, 22 Şubat 1939, s.5.

1492 **Türkiye'nin Buğday Atlası**, s.42.

1493 "Erzurum'da Ziraat Alet ve Makine Kursu Açıldı", **Son Posta**, 21 Mayıs 1949, s.6.

Daha sonra görev alanını kapsayan illerde başlıca makarnalık–ekmeklik buğday çeşitleri üzerinde araştırma, deneme–üretim faaliyetleri yürütmüştür. Bu amaçla bölgede tarımsal verimliliği artırmak, birim alanda maksimum verim almak maksadıyla üreticiye selektörden geçirilmiş temiz tohum temin etmiştir. Kurum tarafından bölgede dağıtımı yapılan ve halk tarafından yoğun olarak üretilen bitkiler şöyledir: Makarnalık olarak Karakılıçık, Hazerik, ekmeklik olarak ise Kırmızı Buğday, Kırık, Topbaş, Sarıbaş, Kızıl, Köse ve Akbuğday’dır¹⁴⁹⁴. İstasyon, ayrıca yüksek vasıflı tohumlukları daha geniş ölçekte yetiştirilmek üzere bölgedeki üretim çiftliklerine vermiş, bu sayede üretim çiftliklerinde çoğaltılan tohumluklar selektörden geçirilerek üreticiye aktarılmıştır. Böylece gerek Erzurum merkezindeki üreticiler gerekse bölgedeki köylüler yaklaşık olarak %20-50 nispetinde daha fazla ürünü almaya başlamıştır¹⁴⁹⁵.

İstasyon 1938 yılından itibaren Ziraat Vekâleti tarafından gönderilen tohum temizleme makineleriyle başta Erzurum merkez ve ilçeleri olmak üzere birçok yerleşim yerinde üreticilerin tohumluklarını temizlemeye ve ilaçlamaya başlamıştır. Daha evvel tohumluğunu temizlemek için bir kalburu bile bulamayan yöre halkı, İstasyondaki müspet çalışmalar neticesinde tohumluklarını ilaçlayıp–temizledikten sonra onları refaha kavuşturacak teknik bir hizmete ulaştırmıştır. Nitekim Ziraat Vekâleti, Tohum İslah İstasyonu’nu köylünün emrine amade kılarak, onlara verimlilik, kalite ve rasyonel üretim alanlarında ön ayak olmuş, bizzat sahada yer alarak üreticilerin emeklerini kıymetlendirip değerlendirmiştir. Bu minvalde 1930’lu yılların sonlarından itibaren yöredeki köylülerin yaklaşık 500 tona yakın tohumluğu selektörden geçirilerek temizlenmiş ve ilaçlanmıştır. Ayrıca Oltu, Aşkale ve Hasankale (Pasinler) ilçelerindeki 200 ton kadar tohum temizlenmiş ve karşılıksız olarak bölge üreticilerinin hizmetine sunulmuştur¹⁴⁹⁶.

Aynı dönemde III. Umûmi Müfettişlik’le birlikte halkın elinde bulunan tohumluklar parasız olarak selekte edilerek kısa bir süre içinde faydaları gözlemlenmeye başlanmıştır. Dahası tarımda verimlilik, kalite ve rasyonel üretimin sağlanması üzerine halk arasında selektör makinesine talep aşırı şekilde artmaya başlamıştır. Ziraatta makineleşmenin tesiri ve artan talepler doğrultusunda 1938’de Ziraat Vekâletinden gönderilen yedi selektörden biri Gümüşhane’nin Kelkit, üçü Erzurum’un Merkez, Aşkale, Hasankale ilçeleri ile üç tanesi de Kars’ın Merkez, Arpaçay, İğdir kazalarına gönderilerek faaliyete geçirilmiştir¹⁴⁹⁷. İstasyonda 1940 yılından itibaren bölgenin zirai veriminin artırılmasına yönelik çiftçilerin modern ziraata ayak uydurabilmesi için teknik ziraat bilgileriyle donatılması çalışmaları artırıldı ve günün şartlarına uygun modern tarım aletleri İstasyon tarafından getirtilerek çiftçiye ya satıldı ya da kullanması için tahsis edildi.

1950’li yıllara gelindiğinde Doğu Anadolu Bölgesi’nde bir üniversite kurulması kararı alınmasına müteakip kurumun yaptığı çalışmalar da gözden geçirildi ve bugüne değin istenilen başarıyı sağlayamadığı gerekçesiyle İstasyon, 1959 yılında arazi ve mütedavil sermayesi ile birlikte Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne devredildi. Kurumun devredilmesiyle ilgili karar Ziraat Vekâletinin 11.11.1959 tarihli ve 15744/2175 sayılı teklifi üzerine 5433 sayılı Kanun’un 32. maddesine göre İcra Vekilleri Heyetince 21.11.1959 tarihinde kararlaştırıldı¹⁴⁹⁸. Aynı dönem zarfında, yani 1957 yılında kurulan Erzurum Atatürk Üniversitesinin kurucu fakültelerinden birisi olarak tesis edilen Ziraat Fakültesi için gerekli olan arazi ve bina varlıkları eski Tohum İslah İstasyonu mıntıkasında bulundu. Bunun üzerine eski Erzurum Tohum İslah ve Deneme İstasyonu’nun arazisi ile binalarının Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi çalışmaları ve araştırmalarına tahsisi için çalışmalar başlatıldı. Nitekim, devir teslimle ilgili karar Millî Eğitim Bakan-

1494 İrfan Özberk-Fethiye Özberk, “Buğday Genetik Kaynaklarının İslahta Kullanımı”, **TÜRKTOB Dergisi**, S 18, (Nisan-Haziran 2016), s.24.

1495 Toprak, “Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler”, s.27.; “Tohumların İslahı”, **Cumhuriyet**, 9 Ağustos 1940, s.3.

1496 **Akşam**, 31 Mayıs 1938.; Bk.: Tarımın, “Eskiden Hariçten Un İthal Ederdik, Bugün Harice Buğday İhraç Ediyoruz”, **Son Posta**, 29 Ekim 1938, s.6.

1497 **Doğu Cumhuriyetin 15nci Yılında**, S 1, 1938, s.39.

1498 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 154-64-14, Dosya Ek: 84-23, 21.11.1959.

lığının isteği ve Tarım Bakanlığının 03.11.1960 tarihli ve 01-913/70343 sayılı yazısı üzerine, 6059 sayılı Kanun'un 3. maddesine göre, İcra Vekilleri Heyetince kararlaştırıldı¹⁴⁹⁹.

Böylece Erzurum ve civarı başta olmak üzere bir dönem Üçüncü Umûmi Müfettişlik Bölgesi'ndeki illere teknik ziraat ve bilgi desteğinde bulunan İstasyon, bu tarihten sonra kentin çehresini değiştirecek çalışmalarına imza atacak bir başka kurumun temellerini oluşturdu. Günümüzde güçlü tarım disiplini, zengin bilgi birikimi ve köklü ziraat deneyimiyle öne çıkan AÜ. Ziraat Fakültesi, ülkenin en köklü yükseköğretim kurumlarından birisi olarak ülkenin çağdaş dünyadaki konumunun şekillenmesi ve gelişmesinde kıymetli katkılar sağladı. Bu tarihten itibaren AÜ. Ziraat Fakültesi, öncü bilimsel çalışmalarıyla bölge gelişiminde büyük bir pay sahibi olmuştur. Kökenini Erzurum Tohum İslah ve Deneme İstasyonu'ndan aldığı güçlü tarım disipliniyle Ziraat Fakültesi, her geçen gün Türk tarımını ileri taşıyacak gelişmelere imza atmakta ve sektörün gelişimine katkı sağlamayı sürdürmektedir.

1499 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 157-27-14, Dosya Ek: 84, 16.11.1960.

7. Adana Pamuk İslah ve Üretim İstasyonu

Birinci Dünya Savaşı ve işgal yıllarında başta pamuk olmak üzere tarımsal üretime dayanan Çukurova bölge ekonomisi büyük bir çöküntü yaşamıştı. Üretimde yaşanan hızlı düşüş, bölgede asayişin sağlanamaması ve üretimdeki düşüklüğün ithalat ve ihracata yansması pamuk üretiminde büyük bir gerilemeye sebep olmuştur¹⁵⁰⁰. Bu sebeple sektörle ilgili sorunları çözmek amacıyla 1925 yılında Adana'da bir Pamuk Kongresi toplanmıştır. Kongrede ülkede ekonomik kalkınmanın sağlanması kapsamında bölgedeki pamuk tarımı, verimliliği, kalitesi ve standardizasyonu ile ilgili bir takım önemli girişimler olmuştur. Dönemin milletvekilleri bölgesel olarak özellikle pamuk üretimi, ıslahı ve yaygınlaştırılmasıyla ilgili önemli girişimlerde bulunmuşlardı. Bu doğrultuda atılan en önemli girişimlerden birisi Denizli Milletvekili Yusuf Bey'in 14 Kasım 1924 tarihinde verdiği önerge'dir. Yusuf Bey önergesinde ülkenin pamuk yetiştirilen bölgelerinde yöre halkının pamuk ekimine teşvik edilmesi, pamuk verimi, kalitesi ve standardizasyonu konularında bir an evvel üreticileri destekleyici birtakım adımlar atılması gerektiğini vurgulamıştır¹⁵⁰¹.

Bu doğrultuda Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemli bir dışsıtım ürünü olarak öne çıkan pamuk mahsulünün üretimine önem verilmeye başlandı. Bilhassa Cumhuriyet'in ilanından sonra başlatılan ekonomik yapılanma sürecinde Adana'da pamuk üretiminin gelişmesi için büyük çaba harcanıldı¹⁵⁰². Bu yoğun çabalar neticesinde bölge iklim ve coğrafî yapısına elverişli, aynı zamanda tekstilde çok ince iplik ve dokumalar dışında kullanılabilir ve normal kaliteler için uygun gelebilen Amerikan "Upland" pamuk tohumlukları getirilmesi kararı alındı. Bahsi geçen pamuk türü, verimleri oldukça yüksek, vejetasyonları orta-uzun, çirçir randımanları %38-39 ve daha yukarı değerleri verebilen bir pamuk çeşidiydi. Upland pamukları Dünya'da yetiştirilen pamuk çeşitlerinin %80'inden fazlasını oluşturmaktaydı. Dolayısıyla Türkiye pamuklarının %99.5'i G. hirsutum türü pamuk cisnleri oluşturmaktaydı. Bu doğrultuda G. tipi pamuk türünün tarla tarımında araştırma aşamasından başlayarak, deneme, ıslah ve daha sonra da üretilerek çiftçiye dağıtma modeli pamuk üretiminde kendini göstermeye başladı. Bu minvalde ilk olarak Cumhuriyet'in ilanından sonra Upland tohumu getirildi ve pamuk üretimini desteklemek ve bilimsel temellere oturtmak için 1925'te Adana'da bir Pamuk İslah İstasyonu ve Üretim Çiftliği kuruldu¹⁵⁰³. Bu noktada Adana Pamuk İslah İstasyonu'ndaki pamuk ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımına yönelik araştırmalar, aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi'ndeki pamuk ıslahı ve seleksiyonla çoğaltım çalışmalarının tarihini de ihtiva etmektedir. Bilhassa Adana'daki İstasyon ile Nazilli Pamuk İstasyonu'nun yürüttüğü çalışmalar, Türkiye'deki pamuk ıslahı araştırmalarının belkemiğini oluşturmaktadır.

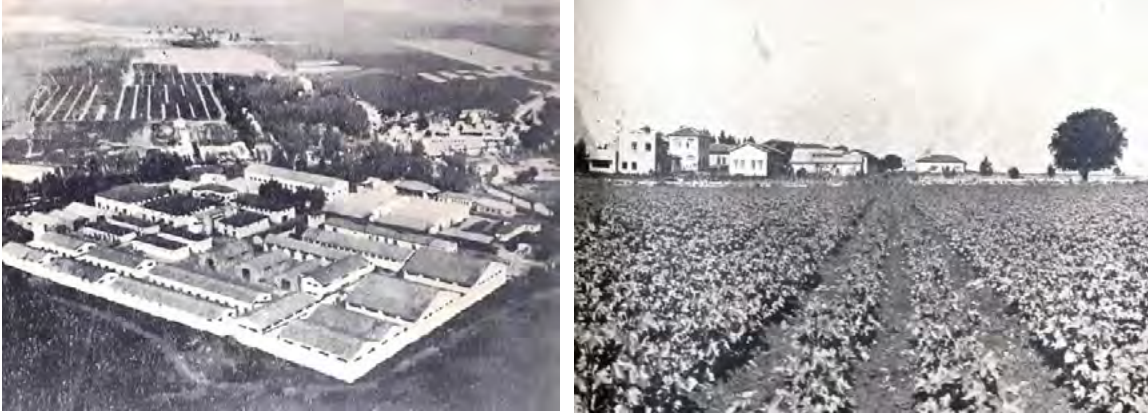
1500 Madran, **age.**, ss.27-28.; "Türkiye'de Pamuk Ziraat, Sanayi ve Ticareti", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 27, S 122, (Nisan 1950), ss.75-76.

1501 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 6-35-10., Dosya Ek: 69, 14.01.1924.

1502 Hamdi Kara, "Türkiye'de Pamuk Üretim Alanları", **Ankara Üniversitesi DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, S 11, (Ankara 1968), s.73.; Madran, ss.34-35.

1503 Antonie Zischka, **Pamuk İçin Gizli Harp**, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, Çev.: İskeçeli Hasan Erdinç, İstanbul 1937, s.140.; Ali Özgüven, **Tarım Ekonomisi ve Politikası**, Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Bursa 1977, s.33.; Kemal Ünal, "Pamuk İslahı", **Ulus**, 24 Kanunusani 1936, ss.1, 5.; Ali Süreyya, "Pamuk Ziraatının İslahı", **Cumhuriyet**, 14 Teşrinievvel 1932, s.3.; Ziraat Vekâleti, 12.12.1932 tarihinde Adana pamuklarının ıslahı ve üretim işleri için Amerika'dan "upland türü" pamuk tohumu getirmiştir. Bahsi geçen bu tohumlar, önce Adana Pamuk İslah ve Üretim Çiftliğinin numune tarlasına ekilecek; sonra da bölgedeki üreticilere karşılıksız olarak dağıtılacaktı. Bk.: "Pamuk Tohumları", **Akşam**, 12 Kanunuevvel 1932, s.3.

Fotoğraf –68

Adana Pamuk Islah, Deneme ve Üretme İstasyonu ve Üretme Çiftliği idare binaları ve Hacıali tesisleri.

Kaynak: Turgay, **Pamukçuluk**, s. 18.; Turgay, **Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler**, s. 33.; **Son Posta**, 12 Eylül 1940, s. 6.

867 sayılı Kanun hükümlerine göre idare edilen Pamuk Islah İstasyonu, Adana merkezindeki Hacıali Çiftliğinden başka 115 hektar arazisi ve Adana merkeze 8 km uzaklıkta bulunan Taşcı Numune Çiftliği idarelerini de bünyesinde kullanabilmektedir. İstasyon, ABD’de pamuk üzerine ihtisas yapmış olan Yüksek Ziraat Mühendisi Celal İyriboz tarafından kurulmuştur. 1927 yılından itibaren mukayeseli denemeler için ABD’den getirilen 40 varyeteden 3 yıl sonra erkenciliği de göz önünde tutarak Lightning Express 2 varyetesi bölge ekim alanına sokulmuş ancak bu pamuk varyeteleri 1929–1936 yılları arasında rüzgar ve iklim değişikliklerine adapte olamadığı için yetiştirilme işlerinden vazgeçilmiştir¹⁵⁰⁴. Aynı dönem içerisinde Çukurova yöresi pamuk tarımının gelişiminde yabancı uzmanların deneyimlerinden de istifade edilmesi için büyük bir çaba sarf edilmiştir. Bu doğrultuda Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliği Müdürlüğünü yapan Dr. Markus’a sözleşmesi gereğince 500 lira verilmesini temin için 1928 yılı sonuna kadar 520 lira üzerinden hesap edilen ücretinin, Haziran 1929 başından Mayıs 1930 sonuna kadar geçerli olmak üzere 527 liraya çıkarılması ve 9 Ekim 1929 tarihli Bakanlar kurulu toplantısında kabul edilmiştir¹⁵⁰⁵. 1929 yılı itibarıyla Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliği, müdür Dr. Markus, müdür yardımcısı Kemal Bey (Sezen), asistan Selçuk Cemal Bey ve mutemet olarak da Kaşif Bey tarafından idare edilmiştir. Bu tarihten itibaren İstasyonun çalışma programı tespit edilmiş ve bu hususta ekilen ürünlerin türleri, cinsleri ve tohumlukların miktarı ile istasyonun işleyiş düzeni belirli bir sistematığe oturtulmuştur¹⁵⁰⁶. Bu noktada Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliğinin işleyiş düzeni, çalışma plan ve programı için 1931 yılı önemli dönüm noktasıdır. Bu tarihte toplanan I. Türkiye Ziraat Kongresi’nde Adana Pamuk Tecrübe İstasyonu Müdürü Kemal Bey tarafından “Pamuk Başlığı” altında bir rapor sunulmuştu. Raporunda şöyle deniyordu:

“Adana pamuk üreticisi birkaç yıldır sıkıntı içerisinde. Özellikle 1931 yılı itibari ile bu sıkıntı daha da artmıştır. Pamuğun dünya piyasalarındaki değer kaybının yanında Adana pamuğunun kaybı daha fazladır. Bu kaybı, Türk pamuğunu dış ülkelere pazarlayacak tüccar sayısının azlığı tetiklemiştir.” Kemal Bey raporunun devamında, ülke pamuğunun kalite yetersizliğinden de bahsetmektedir. *“...Bu pamuklar 20-22 mm boyunda ve açık krem rengindedir. Tel uzunluklarının değişmesi kusurlarının fazla*

1504 Turgay, **Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler**, ss.35-36.

1505 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 5-49-3, 09.10.1949.

1506 Dr. Markos, “Adana Pamuk İstasyonu 1928 Senesi Raporu”, **Pamuk ve Pamukçuluk Hakkında Raporlar**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Hüsniyat Matbaası, Seri: 4, No: 2, Ankara 1936, ss.47-49.

olmasına yol açmıştır. Bu kusurlar nedeniyle de elde edilen elyafın dayanıklılığı zayıftır. Ayrıca pamuklar, toplama esnasında yapılan işlemlerin kötülüğü sebebiyle kirlidir. Ekonomik değer olarak Türk pamuklarından ancak 22 numara kaba iplik elde edilebilmektedir. Bu tür ipliklerle de çarşaf, basma, yatak çarşafı, peşkir ve havlu bezi gibi ürünler imal edilmiş; gömlek, iç çamaşırı, entari yapımında kullanılan bezlerin üretiminin de ise 36 numarayı açan ipliklerin kullanılması gerekli görülmüştür. Bu ipliklerin 26.5 ile 31 mm uzunluğundaki pamuklardan üretilmesi, Türk pamuğunun iç pazarlarda rağbet bulması için uzunluklarının 26 milimetrenin üzerine çıkarılmasını zorunlu hale getirmiştir. Deneme İstasyonunun her yıl üreticiye temin ettiği 17.000 ton kaliteli tohumun ihtiyacı karşılayamaması, köylünün de üretim sürecine titizlikle katılmasını gerekli kılmıştır.¹⁵⁰⁷ Kemal Bey, kongrede Adana Pamuk İslah, Deneme İstasyonu ve Üretme Çiftliği ile ilgili alınan tavsiye niteliğinde kararları şöyle özetlemekteydi¹⁵⁰⁸: 1. Genel sulama tesisleri yapılıncaya kadar sulama yapacak çiftçilere araç tedarikinde yardım edilmesi ve yapılan çalışmalarda bilgi ve yeteneklerinin artırılması, 2. Adana Pamuk İslah İstasyonu’nun takviye edilerek daha verimli hale getirilmesi, 3. Türkiye’de pamuk üretimi yapılamayan yerlere Adana’dan pamuk gönderilmesinin yasaklanmaması, 4. Pamuk tarımının gelişimiyle ilgili bir broşür hazırlanarak ücretsiz olarak çiftçilere dağıtılması.

Rapor sonrasında ülkede pamuk ekim alanının genişlemesi ve pamuğun Çukurova Bölgesi’nin karakteristik mahsulü haline gelmesi üzerine Ziraat Vekâleti, 1932 yılında her türlü tohum üretimi yapan bu kurumun çalışma şekli ve alanını değiştirerek sadece pamuk ıslahı ve üretimi yapan bir kurum haline dönüştürüldü. Bilhassa kurumun son iki, üç yılda göstermiş olduğu gelişme sonrasında kurumun içeriği de genişledi ve ıslah İstasyonunun idaresi altında bir de üretme çiftliği kuruldu. Kemal Bey’in raporu İstasyonunun yeni çalışma düzeninin şekillenmesinde belirleyici olmuştu. Nitekim bu tarihten sonra kurum, ıslah ve üretme bölümleriyle bir yandan pamuk tohum ıslahına yönelik çalışmalar yürütürken, diğer yandan da iyi evsaffı tohum üreterek bölgedeki çiftçilere karşılıksız olarak dağıtmak görevi üstlenmişti. Bu doğrultuda İstasyonun çiftliğinde ilk başta 10.000 dekarlık bir alan üzerinde pamuk üretimi yapılmaya başlanmış, saf ve suni pamuk yetiştirmek amacıyla civardaki yardımcı çiftliklerle iş birliği içerisine girilmişti. Daha sonra 1.500.000 lira harcama yapılarak bölgedeki Hacı Ali Çiftliğinde büyük ambarlar inşa edildi. Böylece İstasyonun ambarlarında toplanan 5.000.000 kg. saf ve çekirdekli pamuk, Adana’da yeni kurulmuş olan çırçır fabrikasında işlenecekti. Bu işlemler bilhassa İstasyonun elinde bulunan 30 adet çırçır makinesiyle başlayacak ve 80 makinelik fabrika makineleriyle birlikte temiz ve kaliteli pamuk üretimi yapacaktı. Bu endüstriyel faaliyetle birlikte her yıl 3.000 ton tohum üretimi yapılacak ve bütün Çukurova bölgesinin tohumluğunu dört yılda bir değiştirmek imkânı elde edilecekti¹⁵⁰⁹.

Pamuk İslah İstasyonu’nda pamuk tohumlarının ıslahı işlerine önem verilmiş, yüksek vasıflı pamuk tohumlarıyla kısa lifli yerli pamuklarla seleksiyon yapılması kararlaştırılmıştır. Bunun için 1926 yılında Amerika’dan 40 muhtelif çeşit pamuk getirilerek seleksiyon ve çoğaltım tecrübelerine başlanmıştır. İstasyonda yapılan denemeler neticesinde bu çeşitler arasında Adana iklimine en uygun olan pamuk türü olarak Cleveland çeşidi tercih edilmiş, Adana ve civarında olumlu neticeleri veren bu çeşit tohumunun üretilmesine başlanmıştır¹⁵¹⁰. Böylece Adana bölgesinde yetiştirilen yüksek vasıflı pamuk tohumlarla bir-

1507 Mustafa Yahya Metintaş, Mehmet Kayıran, “1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 23, (2016/1), ss.59-60.; Türkan Çetin, “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrası Türkiye’nin Tarım Politikasında Arayışlar: Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 2, S 6, 1996, ss.220-221.; Rapor için Bk.: “Adana Pamuk Tecrübe İstasyonu Müdürü Kemal Beyin Raporu”, **1931 Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, C 1, ss.682-693.

1508 Suphi Rıza Doğukan, “Türkiye’de Pamuk -IV”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 3, S 33, (16 Nisan 1941), s.13.

1509 “Adana Pamuk İslah İstasyonu ve Üretme Çiftliği”, **İktisadi Yürüyüş** (1952 İzmir Enternasyonal Fuarı Özel Sayısı), Yıl: 13, C 13, S 292, 1952, s.6.

1510 Turgay, **Pamukçuluk**, s.10.

likte 1928 yılında 3.330 kg. tohumluk elde edilmiş, bunun da 1950 kg'ı dağıtılmıştır¹⁵¹¹. İşletme, 1926'ya kadar ancak telleri 18–20 milimetre uzunluğunda daha düşük kaliteli bir pamuk üretimi yapıyordu. Fakat 1929'dan 1931'e kadar süren aralıksız ve sayısız tecrübe faaliyeti gerçekleştirmiş, bunun sonucunda bölge iklim ve toprak yapısına en elverişli olan Amerikan tipi Cleveland pamuk cinsini üretmeye başlamıştır. Daha sonra da kalitesi düşük olan yerli pamuklar, ıslah ve seleksiyon yöntemiyle yeniden üretilmiştir. Böylece İstasyonun ilk ve temel görevi olan ıslah ve seleksiyonla birinci aşama tamamlanmış, daha sonraki aşamada bu planın ikinci bölümü olan üretimi geliştirme, çoğaltma ve yaygınlaştırma çalışmalarına başlanmıştır¹⁵¹². Bu çalışmalarda İstasyonda elde edilen Yerli –193 çeşidi Çukurova bölgesinde yaygın bir şekilde ekilen yerli pamuk türü haline gelmiştir. Eski kozalara nazaran gerek dekara göre verdiği mahsul gerekse çırçır randımanının yüksekliği ve lif kalitesiyle yöre çiftçileri ve piyasa tarafından rağbet görülen bir ürün olmuştur¹⁵¹³.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Adana Pamuk Islah İstasyonu'nda 4 farklı cinsten pamuk üretimi yapılmıştır. Bunlar: Yerli, İane (Upland), Ekspres ve Cleveland çeşitleriydi. Adana bölgesinin en eski ve yoğun olarak üretilen pamuk cinslerinden birisi yerli pamuk tipi idi. Yerli pamuk cinsi, yaz mevsiminin kuraklığına dayanıklı olduğu için Adana üreticisi, genellikle bu türün üretimini yapmaktaydı. Ancak verimi oldukça düşük olan yerli pamuğun iplik imalatına elverişliliği zayıf; dayanıklılığı ise oldukça azdı. Bunun dışında pamuk ıslah istasyonunda üretilen bir diğer pamuk çeşidi de İane pamuğu olarak adlandırılan upland tipi pamuk tipi idi. Upland pamuk cinsi dejenere olmuş, Mısır ve Amerikan tohumunun karışımından meydana gelen bir pamuk türüydü. Adana ve civarına 1890'larda getirilen bu türün yıllık üretimi, 12–20.000 balya arasında değişmekteydi. Bu pamuk türü yerli pamuğa göre kalite itibarıyla daha iyi, ancak ekspres pamuk çeşidine göre daha alt sınıf bir pamuk türüydü. Amerikan cinsi bir pamuk olan Ekspres pamuğu ise 1927 yılından itibaren Türkiye'de üretilmeye başlanmış; Adana Pamuk Islah İstasyonu'nda çoğaltılarak çiftçilere dağıtmaya başlanmıştı. Bu tohumdan 1930 yılında 1000, 1931–1932'de 7.500 balya üretilmiştir. Diğer cinslere nazaran bu pamuk türü renk, tel ve parlaklık itibarıyla daha yüksek özelliklere sahipti. Ancak bu pamuk türü çok kıymetli özelliklere sahip olmasına rağmen çiftçilerin göstermiş olduğu özene rağmen bölgenin toprak yapısına uyum sağlayamamış ve kalitesi düşmüştür. Dolayısıyla Adana Pamuk Islah İstasyonu, 1930'lu yıllardan itibaren bölge iklim ve toprak yapısına uygun, ürün kalitesi ve verimi oldukça yüksek olan Cleveland tipi pamuk üretimine başlamıştır. Amerikan cinsi olan bu pamuk türü, istasyondan yapılan tecrübeler neticesinde 1935 yılında 600.000 kg. yetiştirilmiş ve üreticilere dağıtmaya başlanmıştır¹⁵¹⁴.

Bununla beraber tohum üretim alanları yıldan yıla dalgalanan bir seyir izlemiştir. Örneğin 1929 yılında pamuk ekim alanı 2.500 dekar iken, bu alan 1930'da 12.500, 1931'de 62.500, 1932'de 312.500'e yükselmiş, ancak 1933'te 1.600 dekara düşmüşse de 1934 yılında yeniden pamuk ekim sahası tekrar 6.500 dekara çıkarılmıştır. Buradan alınacak tohumlardan 181.000 kg. tecrübe yapılması amacıyla Adana ve civarındaki yerli pamuklarla değiştirilecek ve Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretim Çiftliğinde üretim işlerine devam edilmiştir¹⁵¹⁵. Burada açıkça görüldüğü gibi 1928 yılından 1932 yılına kadar bölgedeki pamuk ekim sahasında mütemadiyen bir artış olmuş, 1933 yılında ekim sahası birden daralmış ve buna uygun olarak pamuk üretim miktarı da azalmıştır. Ancak bu tarihten sonra pamuk üretim istasyonunda farklı bir pamuk tohumu Cleveland üretimi denemeleri başlamış ve 1934 yılından itibaren devamlı bir yükselme göze çarpmıştır.

1511 Dr. Markos, agm., ss.55-56.

1512 **Türk Sözü**, 13 Ağustos 1935, ss.1-3.

1513 Turgay, **Pamukçuluk**, s.12.

1514 Zischka, **age.**, ss.134-135.

1515 Dr. Markos, agm., s.56.; Türkiye'de pamuk ekim alanı ve üretiminin yıllara göre dağılımı için Bk.: Suphi Rıza Doğukan, "Türkiye'de Pamuk -II", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 3, S 30, (1 Mart 1941), s.8.; Suphi Rıza Doğukan, "Türkiye'de Pamuk -IV", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 3, S 33, (16 Nisan 1941), s.20.

1927 yılında Kemal Sezen tarafından başlatılan deneme çalışmaları 1933 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra İstasyona Arizona Eyalet Üniversitesi Öğretim Üyesi Mr. Stanley Penrhyn Clark getirilmiştir. 1934–1940 yılları arasındaki pamuk deneme, ıslah ve araştırma işleri Clark tarafından yürütülmüştür. 1937 yılından itibaren bu çalışmalara Zeki Sayar katılmış ve 1960'lı yıllara kadar onun kontrolünde pamuk araştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir¹⁵¹⁶.

Çukurova bölgesinde pamuk ıslahı ve üretimi ile ilgili çalışmalara 1936 yılından itibaren yeni bir aşamaya geçildi. Bu tarihten itibaren İstasyonda yürütülen tecrübe faaliyetleri neticesinde üretilen en iyi kalitedeki pamuk tohumları seleksiyon ve çoğaltım yöntemiyle bütün bölgede yaygın hale getirilecek ve pamuk üretiminde 1936 yılından itibaren esaslı çalışmalar başlamıştır¹⁵¹⁷. Pamuk üretme çiftliklerine satın alınan tarım aletleri sayesinde üretim faaliyetleri artarak devam etmiştir. 1934 yılında Adana Pamuk Üretme Çiftliğitarafından çiftçilere verilen yüksek kaliteli pamuk tohumu olan Cleveland cinsi satın alınıp 1936'da yeni alanlara ekilerek çoğaltılması zarurî görülmüştür. Bu nedenle çiftçilerin elinde bulunan belli miktardaki bu tohumların 2490 sayılı Kanun'un 46. maddesinin O fıkrasına göre 32.000 liraya kadar pazarlıkla satın alınması ve gelecek yılı mahsulü ile aynen iade edilmek üzere dağıtılması, 23 Ekim 1935'de Bakanlar Kurulunca kabul edilmiştir¹⁵¹⁸. Bu doğrultuda ilk olarak 1936 yılından itibaren çiftçiye pamuk ziraatına yetecek miktarda tohum dağıtılma kararı alınmıştır. 1940 yılından itibaren üretme çiftliklerinde yetiştirilen pamuk tohumlarından halka 1 milyon 291.000 kg. pamuk tohumu dağıtılmıştır. Halka karşılıksız olarak dağıtılan bu temiz tohumların 1 milyon 44.000 kilogramı Adana Pamuk Islah ve Üretme Çiftliğinde¹⁵¹⁹ yetiştirilen tohumlardan sağlanmıştır. Adana'da Cleveland –5 varyetesi pamuk tohumunun üretimi yapılmıştır¹⁵²⁰. Bu surette 1890 yılında Mısır'dan getirilen açık kozalı Upland pamuğunun ekimine 1941 yılından sonra son verilmiştir¹⁵²¹.

1939 yılından itibaren Çukurova pamukları üzerinde bilimsel araştırma ve tetkikler başlamıştır. Bu münasebetle Ziraat Vekâleti Umumî Müfettişi Selim Bey, Adana'ya gelmiş, Çukurova pamukları üzerinde tetkikat yapmak amacıyla bölgede bulunan Sovyet uzmanlarından Prof. Paşelink ile görüşerek Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliğine geçilmiştir. Bölgede yapılacak olan pamuk tetkikleri için Pamuk Islah İstasyonu uzmanı M. Clark refakat etmiş ve birlikte Çukurova pamuklarının kalitesi, pamuk hastalıkları, pamukların üretimi üzerinde tecrübeler yapılmıştır. Daha sonra heyet tarafından Çukurova pamukları üzerinde yapılacak etütlerin neticesi bir rapor halinde hazırlanmış ve vekâlete bildirilmiştir¹⁵²².

1516 Gürel Aydın, **Türkiye Pamukları**, 1. Baskı, Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsü Yay., S 62, Nazilli 2001, s.143.

1517 “Pamuklarımızı Islah İçin Esaslı Tedbirler Alınıyor”, **Akşam**, 19 Mart 1934, s.1.

1518 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 58-80-3., 23.10.1935.

1519 1936 yılında Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliğinde yetiştirilen Cleveland cinsi pamuk türünden sadece Adana-Yüreğir kazasının 119 köyünde ekim yapılması, kurumun bölge tarım ekonomisine ne ölçüde katkıda bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kurumda yetiştirilen pamuk tohumlarından ilçenin köylerinde bulunan 29.750 hektarlık bir sahada toplamda 1.100.000 kilodan fazla tohum ekimi yapılmış ve Türk köylüsüne fennî tohum temin edilmiştir. Bk.: “Kleveland Pamukları”, **Türk Sözü**, 13 Ağustos 1936, s.1.

1520 “Zirai Mahsullerimizden Pamuk Üzerinde Çalışmalar”, **Ulus**, 29 Nisan 1936, s.2.; Bk. “Pamuk Ekimi”, **Türk Sözü**, 2 Mayıs 1936, s.1.; Cumhuriyet Dönemi hükümetleri, pamuk üretme çiftliklerinde elde edilen yüksek kaliteli pamuk üretimini yaygınlaştırmak amacıyla Ziraat Bankası aracılığıyla 1936-1946 yılları arasında ödünç, parasız veya maliyet fiyatı üzerinden pamuk üreticilere 14.000 ton Cleveland ve Acala tohumları dağıtmış; 1.000'den fazla pamuk ekim ve çapa makinesini çiftçilere temin edilmiştir. Bk.: Turgay, **Pamukçuluk**, s.10.; Acala türü pamuğun tarihçesi, üretim alanları ve verim kalitesi için Bk.: M. Kemal Sezen, **Akala Pamuğu**, İzmir Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Neşriyatı, Ahenk Matbaası, No: 2, İzmir 1941, ss.7-12.

1521 Aydın, **age.**, s.143.

1522 Turgay, **Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler**, ss.36-37.; “Çukurova Pamukları Üzerinde Tetkikler”, **Ulus**, 22 Haziran 1939, s.6.; “Çukurova Pamukları Üzerinde Tetkikler Yapılıyor”, **Son Posta**, 20 Haziran 1939, s.4.; “Çukurova Pamukları Tetkik Ediliyor”, **Akşam**, 23 Haziran 1939.

Buna göre Ziraat Vekâletince pamuk ıslahı ve üretimi için lüzumlu olan birtakım tedbirler alınacaktı. Tedbirler kapsamında ilk olarak 1939 yılı içerisinde Adana ve civarındaki bölgelerde Cleveland tohumunun ne ölçüde ekiminin yapıldığı tespit edilecekti. Buna göre bahsi geçen pamuk tohumunun ekim oranı tahminen %50 civarındaydı. 1940 yılı içerisinde bu oranın %60'ı bulacağı tahmin edilmekteydi. Bununla birlikte Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliğinin desteği ve çalışmaları sonucunda 1939 yılı içinde Ziraat Vekâletinin çiftçi emrine verdiği pamuk mibzerleriyle oldukça mühim miktarda ekim yapılmış, pamuk üreticileri makinelerin faydasını bizzat görmüş ve anlamış bulunmaktaydı. Dahası Pamuk Üretme Çiftliği etrafında makineli tarım ile %40 oranında verim elde edilmişti. Bölgedeki pamuk üretimin artırılması amacıyla alınan ikinci tedbir sulama kanalları ve sisteminin oluşturulmasıydı. Bu doğrultuda 1940 yılından itibaren tatbik edilecek büyük sulama programıyla bu bölgede Ziraat Vekâletince sulama denemelerine girişilecek ve pamuk tecrübe bölgelerine göre en uygun sulama sistemleri kurulacaktı¹⁵²³.

Fotoğraf –69

Adana Pamuk Islah İstasyonu bakım işleri ve deneme ekimleri- Yıl: 1940.

Kaynak: Turgay-Bailleux, *age.*, s. 183.

1940 yılından itibaren ABD Texas'tan Acala –5 varyetesinin tohumları uzun yıllar kurumda müdürlük yapan Zeki Sayar tarafından getirilmiş ve Cleveland cinsinin yanı sıra yeni türün deneme çalışmalarına başlanmıştır. Acala –5'ten elde edilen Acala –130, 1949 yılından itibaren yaygınlaştırılarak ekilmeye başlamıştır¹⁵²⁴. Kalitesi yüksek verimi fazla Cleveland ve Acala türleri ekim alanlarının artışı sayesinde üretim de artırılarak, standart pamuk elde etme yönünde önemli bir aşama kaydedilmiş¹⁵²⁵; 1935 ile 1938 yılları arasında 2.641.105 kg. Cleveland, 1.354.828 kg. Acala cinsi tohumun maliyet bedeli üzerinden veya ücretsiz olarak halka dağıtılmıştı¹⁵²⁶. 1940 malî yılı için ayrılan ödenekle çeşitli pamukçuluk kurumlarında ıslah deneme ve üretme çalışmaları sürdürülerek 700 ton Cleveland ve 500 ton da saf Acala tohumu dağıtılmıştır¹⁵²⁷. Yüksek vasıflı pamuk tarımının yapılması için 1941'de parasız veya maliyet fiyatı üzerinden dağıtılan Cleveland tohumu miktarı 639.635, Acala ise 199.926 kilogramdı¹⁵²⁸. 1942 yılına gelindiğinde

1523 Zihni Derin, "Seylan Bölgesinde Alınacak Tedbirler", **Ulus**, 28 Şubat 1948.; Bk. "Pamuk Rekoltemiz Üç Yüz Bin Balyeyi Buluyor", **Ulus**, 24 Temmuz 1939, s.2.

1524 Aydın, *age.*, s.143.

1525 Doğukan, "Türkiye'de Pamuk -IV", s.20.

1526 Turgay, "Millî Gelir Kaynaklarımızdan Biri: Pamukçuluğumuz", s.69.

1527 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, Toplantı: 2, C 18, 26.06.1941, s.276.

1528 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, Toplantı: 3, C 25, 25.05.1942, s.265.

pamuk deneme, ıslah ve üretme çiftliklerinin dağıttığı Acala pamuk tohumu miktarı 300.000, Cleveland tohumu miktarı ise 620.000 kilogramdı. 1943 yılı itibariyle Çukurova bölgesinin tamamında Acala türünün yaygın hale getirilmeye çalışıldı¹⁵²⁹. Buna ilave olarak dış ticarete kalite standartlarına uygun, verimli bir pamuk tohumunun elde edilebilmesi için de yerli türün yanı sıra Cleveland ve Acala türlerinin ekim denemelerine girişildi. Yabancı türlerin veriminin bol kalitesinin de yüksek oluşu zamanla bu türlerin tercih edilmesine yol açmıştı. Neticede yerli tohumla ekilen alan miktarı azalırken, Cleveland ve Acala türü ekim sahası artırıldı. 1934 yılında 650 hektar Cleveland, 30 hektar Acala ve 196.380 hektar yerli tür ile başlanan pamuk ekimi çalışmaları, ilerleyen yıllarda yerli türün aleyhinde bir seyir takip etmiştir¹⁵³⁰.

1940’lı yılların başından itibaren Adana ovalarında başlanmış olan pamuk ekimi büyük bir hararetle devam etmiştir. Bu surette kısıtlama konulan bölgelerde sadece Acala ve yerli pamuk ekimi yapılırken, diğer bölgelerde Cleveland ve yerli diğer cinsler ekilmiştir. Adana Pamuk Islah ve Üretme Çiftliğinin bizzat yetiştirmiş olduğu Cleveland saf pamuk tohumundan Ceyhan’a 288, Tarsus’a 100, Hatay’a 30, Osmaniye–Bahçe’ye 12, Ziraat Bankası Pamuk Üretme Çiftliğine de 30 ton verilmiş ve tohumların hemen ekim işlemleri başlamıştır. Bundan başka Adana merkez köyleri için de 100 ton aynı tohumlardan dağıtılmış ve pamuk üretiminin artırılmasına büyük destek sağlanmıştır¹⁵³¹.

Nitekim İkinci Dünya Savaşı’nın baş göstermesi, pamuk fiyatlarının artışına neden olmuştur. Savaşın önce 40 kuruş olan Türkiye’de pamuğun kg fiyatı, savaşın ilk yedi ayında 60 kuruşa fırlamıştır. ABD’de de ise 27 kuruş olan pamuk fiyatı 32 kuruşa yükselmiştir. Bu dönemde Ziraat Vekili Reşat Muhlis Erkmen, Ankara radyosunda çiftçilere bol ekim yapıp üretime katılmalarını tavsiye ederek savaşın ortaya koyduğu sıkıntıların giderileceğini düşünmüştür. Ekimi teşvik etmek amacıyla hükümetin yapabileceğinden fazlasını yaptığını dile getiren Ziraat Vekili Erkmen, 1939–1940 yılında muhtaç çiftçilere 18 milyon kg tohumluk verildiğini belirtmiştir. Ayrıca 2 milyon kg’a yakın Cleveland ve Acala pamuk tohumunun dağıtıldığını da sözlerine ilave eden Erkmen, pamuğun yabancı ülkelere en istekli müşterisi bulunan bir mahsul haline geldiğini ifade etmiştir¹⁵³². İkinci Dünya Savaşı’nın şartlarında ülkedeki pamuk üretimi düşse de savaşın sonradan Adana’ya Amerika’nın bu konudaki desteği artmış, pamuk üretimi de buna bağlı olarak artış göstermiştir. Buna paralel olarak 1948’den sonra Türkiye’ye gelen Marshall yardımlarından Adana’ya ayrılan kısım hem pamuk üretimini desteklemeye yönelik hem de genel tarım için makineleşme amacıyla kullanılmıştır¹⁵³³.

Nitekim savaşın etkilerinin henüz yeni yeni hissedildiği bir dönemde; yani 1941 yılında ABD’den getirilen Acala –5 tohumlarıyla yapılan ilk ekimlerden başlayarak seleksiyon çalışmalarına geçilmiş ve 6 yıllık deneme ve müşahedelerden sonra İstasyon müdürü Zeki Sayar tarafından Adana’da her bakımdan orijinal tohumlardan üstün vasıflı olan Acala –130 pamuk çeşidi elde edilmiştir¹⁵³⁴. Bahsi geçen pamuk çeşidinin yaygın hale getirilmesi için 1942 yılında Çukurova’da elde edilmesi düşünülen 3.000–3.500 ton Acala –130 tohumunun Ziraat Bankası aracılığıyla alınıp maliyet fiyatları üzerinden çiftçiye satılması

1529 “Pamuk Kongresi”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 13, (Kanunusani 1941), ss. 34-35; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, Toplantı: F, Cilt: 2, 24.05.1943, s. 244

1530 Doğukan, “Türkiye’de Pamuk -IV”, s.20.; 1934-1938 yılları ortalamasında pamuk ekim, üretim ve ihracat ortalamaları için Bk.: **FAO Türkiye Raporu**, s.55.

1531 “Çukurova’da Zirai Faaliyet: Pamuk Ekimi”, **Türk Sözü**, 19 Mart 1942, s.1.; Benzer şekilde 1937 yılında Adana Ziraat Encümeninin kararı üzerine Adana Pamuk Üretme Çiftliğinde üretilen Cleveland tohumlarından Ceyhan kazasında bulunan üreticilere 50 ton Cleveland tohumu karşılıksız olarak dağıtılmıştır. Bk.: **Türk Sözü**, 20 Mart 1937.

1532 Muhlis Erkmen, “Saban Başına”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 9, (15 Nisan 1940), ss. 6-7

1533 **The New York Times**, 10 Ocak 1950, s.19.

1534 Turgay, **Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler**, s.36.

ve elde kalacak miktarın da yağ fabrikalarına devredilmesi halinde ortaya çıkabilecek zararın Ziraat Vekâletince karşılanması, 1682 sayılı Kanun'a göre 11 Eylül 1942'de Bakanlar Kurulunca kabul edildi¹⁵³⁵.

1940'lı yılların başında pamukla ilgili yapılan icraatlar, her yıl takdire şayan bir şekilde gelişme göstermiştir. Örneğin 1943 yılında İstasyonlarda üretilen ıslah edilmiş saf tohumluktan 400 ton Acala türü, Batı Anadolu ve Çukurova üreticilerine satılmış, İçel ve Seyhan'da Acala'nın temin ve yaygınlaştırılması 1944 yılında 1.000.000 dekar üzerinden hesaplanarak programlaştırılmıştır¹⁵³⁶. Böylece pamuk tohumu üretimini sağlayan çiftliklerin faaliyetlerinde sermayenin önemli olduğu bilinen bir gerçek haline gelmiştir. Bu doğrultuda 1947 yılına gelindiğinde Adana Pamuk Üretme Çiftliğinin sermayesi 2.675.387 lira olmuştur¹⁵³⁷. Ayrıca Pamuk İşleri Müdürlüğüne 1944'te yapılan çalışmalar neticesinde Pamuk Islah ve Üretme Çiftliklerinde üretilen 1.000 ton saf Acala tohumu dağıtılmış, üreticilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere 700 ton saf pamuk tohumunun dağıtımına da aracılık edilmiştir. Buna ilaveten 1.000 ton tohum selektörden geçirilmiş, 867 sayılı Kanun'a göre döner sermayenin bir önceki yıl elde ettiği üretim miktarı 1923 ton, net kar ise 168.949 lira olmuştur¹⁵³⁸.

1945 yılından itibaren yerli kapalı koza pamuklarının ıslahı üzerinde önemle duran Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliği, uzun yıllar süren çalışmalardan elde ettiği netice sonrasında gerek lif uzunluğu, gerekse dekar başına verim ve çırçır randımanı itibariyle yüksek bir soy keşfetmiştir. Keşfedilen bu yeni tür ile 1946 yılı rekoltesinde 240 dekarlık üretim sahasından dekar başına 30 kg. lif randımanı elde edilmiştir. 1947 mevsiminde bu soy pamuklardan çiftçilere 4 top dağıtılacak ve ayrıca Çukurova Harası'nda da 4 tonluk tohum üretim maksadıyla ekilecekti. Çukurova bölgesinde çiftçiler tarafından yoğun bir talep olan bu pamuğa büyük bir rağbet gösterilmiş, 1948 yılından itibaren bu pamuk ekim sahasının 20.000 dekarı bulacağı belirtilmiştir. Bundan başka Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliği tarafından Çukurova bölgesinde ekim sahasına atılan Arjantin menşeli üretim keteninden 5000 tondan fazla mahsul alınmıştır. Bu miktarın yarısı yurtdışına ihraç edilmek üzere ambalajlanmış, diğer yarısı da yerli yağ fabrikaları tarafından satın alınmıştır. 1946 yılında elde edilen oldukça yüksek verim sonrasında, İstasyonda yürütülen çalışmalar neticesinde 1947 yılında Çukurova keten tohumu rekoltesinin 12.000 ton civarında olacağı ifade edilmiş, yüksek randımanlı olan bu varyetelerin ekimi öteki bölgelere de yayılmaya başlamıştır¹⁵³⁹.

Pamuk Islah İstasyonlarının nitelikli tohumluk elde etmek için uzun süreden beri çalışma yaptığı da bilinmektedir. Bu bağlamda Çukurova'da bulunan Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliğinin bulunduğu Acala -130 ve Yerli -193 tohum tipi, Akdeniz Bölgesi'nin toprak ve iklim şartlarına uygun, verimi yüksek, telleri de aynı türden iyi pamuk cinsleri tohum ıslahı çalışmalarına örnek gösterilebilir. Buna ilave olarak ABD pamuk tarımında önemli yer edinen sekiz yeni pamuk varyetesi getirilerek Çukurova'da bulunan Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliğinde deneme çalışmalarına girilmiştir¹⁵⁴⁰. Böylece nitelikli pamuk tohumu dağıtımı ile yeni türlerinin deneme çalışmalarının revaçta olduğu bir süreçte, Türkiye'de pamuğun ortalama %60'ını üreten Çukurova Bölgesi'nin 1948-1949 mahsul döneminde 209.000 balya olan üretiminin, 1949-1950 yılında 260.000 balyaya yükseldiği görülmektedir¹⁵⁴¹. Acala -130 varyetesin-

1535 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 99-82-5., 09.11.1942.

1536 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, Toplantı: 1, C 10, 22.05.1944, s.270.

1537 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 3, C 16, 21.02.1949, s.309.

1538 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, C 17, 21.05.1945, s.290.

1539 Doğukan, "Türkiye'de Pamuk -III", s.11.; "Pamuklarda Yüksek Bir Soy Elde Edildi", **Ulus**, 23 Mart 1947, s.2.; "Çukurova'dan 5 Bin Ton Keten İstihsal Edildi", **Akşam**, 25 Mart 1947, s.3.

1540 Kerim Ömer Çağlar, "Pamuk Politikamızın Gidişi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, C 11, S 245, (25 Mart 1950), s.2.

1541 Muvaffak Uğur-İrfan Ülkü, "Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri; 1949 ve 1950 Yılı Çalışmaları Hakkında Rapor", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 12, C 12, S 267, (15 Şubat 1951), s.11.; Madran, **age.**, s.24.

den 1950 yılında Acala –130/291, 1952'de Acala –130/192, 1953'te Acala –130/314, Acala –130/320 ve Acala –130/405 varyeteli tohumlar üretilerek tohumları Çukurova bölgesi çiftçilerine dağıtılmıştır. Bu soylar, Adana, Hatay, Mersin, Antalya, Kahramanmaraş, Gaziantep, Malatya, Adıyaman, Diyarbakır ve Şanlıurfa gibi illerde yaygın ekim alanı bulmuştur. Ancak 1948 yılı sonrasında erkenci ve sulama şartlarıyla daha verimli olan Deltapine –15, Coker –100, Empire, Delfos –9169, Stoneville –2B, Texacala, Mebane ve Acala 4–42 üzerinde çalışmalara başlanmıştır. Bu türlerin yanı sıra 1950 yılında ABD'den getirilen Northern Star ve Storn Master cinsi pamuk varyeteleri denemeye tabi tutulmuş ve üzerinde araştırmalar yapılmıştır¹⁵⁴². Nitekim bu araştırmalar neticesinde 1938'den 1950'ye kadar olan dönemde pamuk tohumu üretimi inişli–çıkışlı bir seyir izlese de 1938–1950 arası sürecin başında yani 1938 yılında 171.000 ton olan pamuk tohumu üretimi 1945'te 65.000 tona ve nihayet 1950 yılında da üretim 192.000 tona ulaşmıştır¹⁵⁴³.

Pamuk üretiminin 1938 yılı sonrasında düşüş yaşaması ve sonrasında tekrar yükselişe geçmesi doğrudan doğruya İkinci Dünya Savaşı koşullarıyla ilgilidir. Bilindiği gibi savaş yıllarında en önemli düşüş tarım sektöründe gerçekleşmiş, bilhassa bu durum tarım üretiminde büyük bir gedik açmıştır. Ancak buna rağmen bu süre zarfında ülkedeki pamuk üretimi ve kalitesi dışarıya rağmen görmeye devam etmiştir. Bilhassa 1950 yılının sonuna kadar Adana pamuğunun tek alıcısı Amerika olmamış o yıl içinde İngiltere, Türkiye'den 800 ton pamuk almıştır. Bunun yanı sıra Amerika'ya ithal edilen Adana pamuğunun kalitesi ile ilgili olarak ECA Türkiye Misyon Şefi R.H. Dorr, 1950 yılının sonlarına doğru verdiği bir demeçte Türkiye'ye yapılan Marshall Planı Teknik Yardımları kapsamında verilen ekonomik destekler neticesinde alınan sonuçların verimli ve pamuk üretiminin memnuniyet verici olduğunu söylemiştir¹⁵⁴⁴.

Bu dönemde İstasyon müdürü Zeki Sayar'ın Türkiye pamuklarının ıslahı ve yeni çeşitlerin denemesi konularında önemli çalışmaları olmuştur. Zeki Bey, 1948 yılında ABD'den getirdiği 20 kg. Deltapine –15 pamuk tohumu ile seleksiyon çalışmalarına başlamış ve diğer pamuk tohumlarıyla mukayeseli denemeler yapmıştır. Binlerce fidan üzerinde yapılan denemeler neticesinde 15/21 numaralı fidanın seleksiyona tabi tutulan pamuk soyları içerisinde yeni çevre şartlarına İstasyondaki ana varyetelerden daha iyi uyum sağladığı ve daha üstün nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Böylece 1958 yılından itibaren Adana Pamuk İslah İstasyonu'nda Deltapine –15/21 pamuk cinsinin yetiştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına başlanmıştır. Daha sonra 1961 yılından itibaren Deltapine cinsi pamuk yetiştirme belgesi, Çukurova bölgesindeki çiftçilere verilmeye başlanmış ve bu doğrultuda pamuk tohumları yetiştirme belgesi olan üreticilere dağıtılmıştır¹⁵⁴⁵.

1960'lı yıllardan itibaren Çukurova bölgesinde Deltapine 15/21 ile Coker 100/153 pamuk çeşitlerinin ekimine başlanmıştır. Pamuk İslah Enstitüsü tarafından yapılan Coker 100/153 denemelerinde sulu şartlarda dekara 3 yıl sıra ile 190.3, 212.4 ve 196.7 kg hasılat alınmıştır. Deltapine çeşidinde kuru ziraat usulünde dekarda 157.67, sulu şartlarda ise 222.4 kg. hasılat elde edilmiştir. 1965 verilerine göre; Çukurova yöresi genel pamuk ekim alanında Coker çeşidi %56.0'nı, Deltapine çeşidi %40.2'sini, Yerli ve Acala çeşitleri ise %3.8'ini kapsamaktadır. Aynı yıl içerisinde bu oranların illere göre dağılımı ise şöyledir: Adana ilinde Coker 112.166, Deltapine 168.550, Yerli pamuk çeşidi ise 1.000 dekar ekim alanına sahiptir. Mersin ilinde Coker 29.105, Deltapine 44.194, Yerli çeşit 277, Acala ise 55 dekardır. Hatay iline bakıldığında Coker 29.130, Deltapine 17.000 dekar ekim alanına sahiptir. Pamuk ekimindeki dekar oranı Kahramanmaraş ilinde Coker çeşidinde 8.750, Deltapine 5.670 ve Acala çeşidinde ise 300 dekar şeklinde bir seyir izlemiştir¹⁵⁴⁶.

1542 Aydın, *age.*, ss.143-144.

1543 İGM İstatistik Yıllığı 1952, s.547.; İGM İstatistik Yıllığı 1953, s.535.

1544 *The New York Times*, 30 Mart 1950, s.10.

1545 Turgay, *Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler*, s.39.

1546 Madran, *age.*, ss.17-21.; Turgay, *Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler*, ss.30-31.

1965 yılı endeksli verilere göre, bu dönemde Adana ilinde toplam pamuk ekim alanı 281.716 dekarı. Bunu en yüksek 168.550 dekar ekim alanı ile Deltapine, ikinci olarak 112.166 dekar ile Coker, 1000 dekar ile yerli pamuk çeşidi oluşturmaktaydı. Mersin ilinde ise toplamda 73.631 dekar olan ekim alanınının 44.194 dekar oranla Deltapine, 29.105 dekarla Coker, 277 dekarla yerli ve 55 dekarla Acala kaplamaktaydı. Hatay ilinde 46.130 dekar olan pamuk ekim alanınının diğerlerine nazaran en yüksek ekim alanını 29.130 dekarla Coker, 17.000 dekarlık alanla Deltapine oluştururken, Kahramanmaraş ilinde de benzer şekilde toplamda 14.720 dekar alanın en yüksek ekim alanı ile 8.750 dekar olarak Coker, 5.670 dekarla Deltapine ve 300 dekarla Acala pamuk çeşidi oluşturmaktadır. Bu göre, Adana ve Mersin illerinde en fazla pamuk ekim alanını Deltapine kaplarken, Hatay ve Kahramanmaraş illerinde Coker çeşidi daha fazla ekim alanı bulmuştur. Bunlara karşılık yerli ve Acala türü pamuk çeşitlerinin ekim alanı ise giderek daralmıştır. 1961–1965 arası dönemde giderek yaygınlaşan Coker ve Deltapine pamuk çeşitleri Acala çeşidinin yerini almış ve hızla gelişerek bölgenin en hakim çeşidi haline gelmişlerdir.

Tablo –133

Çukurova Bölgesi Pamuk Ekim Alanları, Üretimi ve İllere Göre Dağılımı

Pamuk Ekim Alanı (Dekar) ve Yıllara Göre Dağılımı			
İller	1934	1955	1965
Adana	116.698	251.386	281.716
Mersin	46.400	66.922	73.631
Hatay	-	51.045	46.130
Kahramanmaraş	-	15.300	14.720
Pamuk Üretimi (Lif/Ton) ve Yıllara Göre Dağılımı			
İller	1934	1955	1965
Adana	20.010	40.014	109.842
Mersin	5.998	10.519	27.000
Hatay	-	14.217	25.000
Kahramanmaraş	-	6.180	9.658
Toplam	26.008	70.930	171.500

Kaynak: Madran, *age.*, ss. 26-28.

Tablo –133'teki veriler incelediğinde Çukurova yöresinde (Adana, Mersin, Hatay ve Kahramanmaraş illeri) Adana Pamuk Islah İstasyonu tarafından yürütülen çalışmalarla genellikle Coker ve Deltapine, kısmen de olsa Yerli ve Acala pamuk çeşitlerinin ekim sahası ve üretimi giderek yükselmiştir. Yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi 1934–1955–1965 yaklaşık 10'ar yıllık periyotlardaki oranlara bakıldığında gerek ekim alanında gerekse üretiminde ciddi bir şekilde artış gözlemlenmiştir. Böylece 1967 yılına gelindiğinde Çukurova'daki pamuk ekim alanı 412.000 hektarlık bir oranla Türkiye'deki genel pamuk ekim alanının %54.4'lük kısmını kaplamıştır.

1972 yılına gelindiğinde İstasyonda Adana 967/10 pamuk tohumu elde edilmiştir. Bahsi geçen pamuk çeşidi, 1967 yılında ABD'den Rex pamuk çeşidinden 1967–1972 yılları arasında yapılan seleksiyon çalışmaları sonucunda elde edilmiştir. 1977 yılında da Çukurova bölgesi için tescillenmiştir. İstasyonda elde edilen pamuk türlerinden birisi de Sayar 314 isimli pamuk türüdür. DP1 –15/21 x Acala 314/965-10 kombinasyonundan elde edilen bu pamuk cinsi 1980 yılında Kahramanmaraş yöresi için tescil edilmiştir.

Çukurova 1518 isimli pamuk çeşidi de Pamuk Islah İstasyonunda daha evvel tescili yapılmış olan Caroline Queen 201 pamuk çeşidinde yapılan seleksiyonla elde edilmiştir. 1971–1981 yılları arasında gerçekleştirilen seleksiyon, ıslah ve introdüksiyon verim denemeleri sırasında Çukurova 1518 adıyla tescil edilmiştir. Bu çeşidin deneme ve soy belirleme çalışmaları yaklaşık 11 yıl sürmüş ve 1982 yılında tescili yapılmıştır¹⁵⁴⁷.

İstasyon, Çukurova bölgesi pamuklarını hastalıklardan kurtarmak ve tam randıman elde etmek için bölgede zirai mücadele faaliyetleri de yürütmüştür. Ziraat Vekâleti merkez teşkilatıyla birlikte İstasyon idaresi, bu dönemde selektörden geçirilmekte olan pamuklardaki “Pembe kurt” hastalığına karşı mücadele yöntemleri geliştirmiş ve pamuklara arız olan hastalıklar dezenfekteye tabi tutmuşlardır. Pamuklara arız olan pembe kurt hastalığı, uygun hava ve ortamı bulduğunda süratle üremekte ve pamuk mahsulü üzerinde önemli ölçüde tahribata yol açmaktaydı¹⁵⁴⁸. Bu sebeple Çukurova bölgesinde 1950’li yıllardan itibaren pamuk zararlıları ile mücadelede yeni bir aşamaya geçilmiştir. Daha önceleri köylüler, pamuk tarımında zararlı böceklerle ve pamuklara arız olan hastalıklarla mücadele etmeyi yeterince bilmiyorlardı ve bu da pamukların kalitesinde düşüklüğe neden oluyordu. Bu durum, pamuk hastalıklarına karşı mücadele yöntemlerini artırmayı zarurî kılmıştı. Bu sebeple Adana Pamuk Islah İstasyonunda başlayan çalışmalar neticesinde pamuk bitkisinin karşılaştığı hastalık ve zararlılar tespit edilmiş ve 4 grupta toplanmıştır. Bunlar: Fizyolojik hastalıklar, bakteriyel hastalıklar, mantarî hastalıklar ve zararlı böceklerdir. Bölgede pamuğa doğrudan zarar veren böceklerin en tanınmış olanları dip kurdu, yaprak biti, çizgili yaprak kurdu, yeşil kurt, prodenia, pembe ve dikenli kurt gibi çeşitlerdir¹⁵⁴⁹.

İşletmedeki arazi sulama işleri ise her ne kadar 1937 yılında Devlet Su İşleri (DSİ) ile başlamış olsa da 1950’li yıllardan itibaren önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Bu tarihten itibaren Ziraat Vekâleti ve DSİ, Çukurova’da oluşturulacak olan sulama sisteminin en önemli aşamasını 1956 yılında Seyhan Barajı’nın yapımıyla tamamlamıştır. Böylece bölgedeki sulama işleri 3 farklı dönemde ve aşama aşama uygulanmıştır. Sulama sistemin ilk aşaması 1936–1946 yıllarını kapsamaktadır. Bu evrede Seyhan regülatörü yapılmış ve Tarsus yönüne doğru 40 km. uzunluğunda sağ sahil ve Yüreğir ovasına doğru 12 km. uzunluğundaki sol sahil ile birlikte Tarsus ovasında 180.000 hektarlık genişliğinde bir alanın sulama sistemi tamamlanmıştır. Sulamanın ikinci aşaması 1947–1965 evresini oluşturmaktadır. Bu evrede Çukurova bölgesinde yaşanan taşkınlar ele alınmıştır. Tarsus çayı üzerinde 29 km., Seyhan üzerinde 100 km. ve Ceyhan üzerinde 50 km. uzunluğundaki taşkın setleri tamamlanmış; ayrıca 1956 yılı sonunda Seyhan Barajı’nın yapımı bitirilmiştir. Bölgedeki sulama programının son aşaması olan üçüncü evreyi 1965 ve sonrasındaki dönem oluşturmuştur. Bu evrede Çukurova’nın gerçek sulama sorunu üzerinde durulmuştur. Seyhan barajı ve Tarsus regülatörü yardımı ile sonraki yıllarda sulanacak olan alan 210.000 hektara çıkarılacaktı. Böylece ovanın alüvyon alanları tamamen sulanır hale gelecekti. Bölge olarak da Deli Çay, Kesik ve Sakız sulama barajlarının tamamlanması sonucunda Kozan, Kadırlı ve Osmaniye ovalarının bir kısmı sulanmaya başlamıştır¹⁵⁵⁰.

1925 yılında Adana Pamuk Islah İstasyonu adıyla kurulan İşletme, 1937 yılında üretme çiftliğinin de eklenmesiyle “Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliği”, adını almıştır. Daha sonra kurum, 1953 tarihinde Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü ve 1965 tarihinde pamuğun başlı başına önemli bir konu olması nedeniyle bölgedeki gerekliliği de dikkate alınarak adı Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. İşletme, 1970’li yıllarda pamuk hariç tüm tarla bitkilerinde araştırma yapmak üzere Adana Zirai Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ve 1987 yılında bünyesine pamuk araştırmalarını da katılarak Çukurova Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü adını almıştır.

1547 Aydın, *age.*, ss.146-149.

1548 “Adana Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliği”, **İktisadi Yürüyüş** (1952 İzmir Enternasyonal Fuarı Özel Sayısı), Yıl: 13, C 13, S 292, 1952, ss.6-7.; Bk. **Türk Sözü**, 9 Mayıs 1937.; **Türk Sözü**, 13 Mayıs 1937.

1549 Kara, “Çukurova’da Pamuk”, s.177.; Turgay, **Pamukçuluk**, s.24.

1550 Kara, “Çukurova’da Pamuk”, ss.173-174.; Turgay, **Pamukçuluk**, s.23.

8. Nazilli Pamuk İslah ve Üretim İstasyonu

1929 Dünya Ekonomik Buhranı, tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye’yi de olumsuz yönde etkilemiştir. Dünya çapında ürün talebinin kısılması, bir yandan Türkiye’nin ihracatını azaltırken, diğer yandan da ithalat için kullanılacak paranın temininde de ciddi zorluk yaşanmıştır. Yatırımların özel sektör eliyle yapılamadığı görüldüğünden devlet eliyle bu çalışmaların yürütülmesi zorunluluğu doğmuştur. Türkiye’nin ithalata bağımlılığını ortadan kaldırmak için sanayileşmenin zorunluluğu iyice ortaya çıkmış ve hammadde Türkiye’de bulunan ürünlerin üretimi öncelik taşımaya başlamıştır. Dünya ölçeğinde de serbest ticaret, devletin ekonomiye müdahale etmemesi, piyasanın kendiliğinden akılcı seçimi yapması gibi dönemin temel ekonomik politika önermeleri geçersiz olmuş, her ülkenin kendi iç durumuna göre devletin ekonomiye müdahalesi gündeme gelmiştir¹⁵⁵¹. Bu dönemde Sovyetler Birliği’nin 1929’da yürürlüğe koyduğu ilk beş yıllık planın başarıya ulaşması bu kriz ortamında propaganda aracı olurken, ekonomik çözüm arayışı içindeki değişik ülkelerin politik seçimlerini de etkilemeye başlamıştır¹⁵⁵².

Bu doğrultuda 12 Ağustos 1932’de bir grup Rus uzman, verilen Rus kredisinin nerelerde kullanılması gerektiğini belirlemek için Türkiye’ye gelmiş, fakat gelmeden önce Türkiye’nin ihtiyacı olan kamyon, traktör gibi üretim araçlarından hediye olarak göndermişlerdi. Uzman Heyet, Sovyetler projesi Tröstü Müdürü Prof. Dr. Orloff (İktisatçı) başkanlığında çalışmalara başlamıştır. Heyetteki diğer uzmanlar şunlardı: Prof. Dr. Kovalefski (İktisatçı–İktisat Enstitüsü Müdürü ve Kızıl Profesörler Enstitüsü Profesörü), Mamurin (Tekstil Mühendisi–Pamuklu kumaşlar uzmanı) Gogolin (kimyager tekstil boya uzmanı) Serj Troyanski (Maden Mühendisi), Prof. Dr. Nikolayef (Mimar) Prof Andre Samgin (Mühendis Su ve Kanalizasyon uzmanı) ve Emenuel Mark (İnşaat Mühendisi). Türk uzmanlarında gezilerinde refakat ettiği Rus Heyeti; bu dönemde pamuklu dokuma fabrikaları kurmak için uygun yerlerin tespiti amacıyla Eskişehir, Kayseri, Malatya, İzmir gibi illerde gruplar halinde incelemeler yapmışlardı. Bu geziler sonucunda uzmanlar Türk yetkililere raporu sunmuş ve bu raporda belirtildiği gibi Nazilli ve Kayseri’de pamuk fabrikalarının kurulması ayrıca pamuk üretiminin artırılmasını tavsiye etmişlerdi¹⁵⁵³. Rus uzmanlar nihai raporlarını Rusya’ya gittikten sonra “Türkiye’de Pamuk, Keten, Kendir, Kimya, Demir Sanayi” başlığı altında göndermişlerdi. Raporunda yıllardır dışarıdan pamuklu dokuma alan Türkiye’nin kendi kumaşını yapabilmesi için hem altyapı hem de üretim araçları için ayrıntılı öneriler sunulmuştu¹⁵⁵⁴.

Raporun büyük bölümünü “pamuk sanayi” oluşturmuştu. Burada 1933’te pamuk kumaş ihtiyacının %72’sini ithal etmesinin etkisi vardı. Bu durumun çözümü için “onar saatten 2 sefer çalışmak şartıyla toplamda 1.700.000 işli ve 4000 dokuma tezgahlı ve iplik dokuma ıslah şubesinden mürekkep 9 adet Kombina inşa etmek” gerekli görülmüştü. İleri ölçüde teknolojiye sahip olması gereken bu fabrikalarda kullanılacak kumaşlar 3 sınıfa ayrılacak ve standardizasyonu sağlayarak çalışılacaktı. Ayrıca uzmanlar santal fabrikalar yerine büyük ölçekli standart tip mal üreten kombina fabrikalar kurulması kararına varmışlardı. Sanayi için anormal olan pamuğun da endüstrinin gerektirdiği nitelikte üretilebilmesi için gerekli önlemleri bildirmişlerdi. Raporun devamında uzmanlar su kaynaklarına göre bölgeleri 3’e ayırarak pamuklu sanayi işletmeleri için bir değerlendirme yapmıştı. Buna göre ücretler, mesken hammadde kömüre uzaklık, şose ve demir yolu bağlantısı, kanalizasyon yerli inşaat malzemesi mevcudiyeti gibi fabrika için müsait olup olmadığı dikkatle incelenmiştir¹⁵⁵⁵. İncelemeler sonucu heyetten bir grup, mevcut pamuklu tekstil tesislerini, halkın tekstil tüketim cins ve miktarlarını, mevcut pamuk cinslerini saptamış, diğer bir

1551 Tekeli-İlkin, **1929 Dünya Buhranı**, s.216.

1552 Tekeli-İlkin, **1929 Dünya Buhranı**, s.15.

1553 Tekeli-İlkin, **Devletçiliğin Oluşumu**, ss.158-160. ; Bk.: “Rus Heyetinin Bir Kısmı İstanbul’a Geldi”, **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1932, ss.1-2, 4.

1554 Tuğba Korhan, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Türk-Rus Ticari ve Ekonomik İlişkileri Üzerine”, **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 24, 2012, ss.97-101.

1555 Tekeli-İlkin, **1929 Dünya Buhranı**, s.166.

grup ise fabrika kurulması düşünülen şehirlerdeki doğal, endüstriyel koşulları incelemiştir. Burada üzerinde durulan noktalar su, hammadde işgücü, inşaat malzemesi gibi unsurlar olmuştur. Keten, kendir ve jüt mamulleriyle ilgili incelemeleri, Z. Galvanin İzmir ve çevresinde kimya ve demir sanayi ile ilgili incelemeleri N. Yukseviç, Zonguldak-Safranbolu ve çevresinde yürütmüştür¹⁵⁵⁶.

22 Eylül 1932'de Prof. Dr. Orloff'un raporuna göre pamuklu fabrikaların Nazilli ve Kayseri'de kurulması öngörülmüş, üçüncü fabrikanın yeri için araştırmaların sürdürülmesi kararlaştırılmıştı¹⁵⁵⁷. 6 Ekim 1932'den sonra ayrılan Orloff'un adından geriye kalan uzmanlar 1 Kasım 1932'ye kadar raporlarını tamamlamışlardı. Raporunda birinci kombina için Kayseri, Malatya veya Denizli, ikinci kombina için Eskişehir, Sarayköy ve Nazilli düşünülmüştü. Başlarda iktisadi açıdan Sarayköy uygun görülse de Sovyet uzmanların daha önce Ankara'daki toplantıda karar verdiği gibi Kayseri ve Nazilli iki kombina yeri olarak ilan edilmiştir¹⁵⁵⁸. Uzmanlar seyahate başladıkları ilk zamanlarda, Batı Anadolu'da açılacak dokuma fabrikası için ilk bakışta Denizli ilini daha uygun görmüşlerdi. Ancak, uzmanlar Denizli'de mevcut su kuvveti ile ilgili endişelerini de dile getirmekten çekinmemiş, bölgede yeterli su varsa da "sudan faydalanmak için çok masraf harcamak gerektiği" ni belirtmişlerdi¹⁵⁵⁹. Nitekim incelemelerin ardından 22 Eylül'de Ankara'ya gelen Sovyet Heyeti şerefine İktisat Vekili Şeref Bey köşkünde verdiği ziyafette, Sovyet Heyetin Anadolu'da seyahatinin sona erdiği ve kurulacak fabrikalar hakkındaki tetkiklerin belirlendiği duyurulmuştu¹⁵⁶⁰. 22 Eylül'de İktisat Vekiliğine verilen heyet raporuna göre; açılacak pamuklu fabrikaların ikisinin Kayseri ve Nazilli'de kurulması kararı Ankara'da ilgililere sunulmuştu. Ayrıca Nazilli'de kurulacak olan fabrikanın boyalı iplikten mensucat Adana Fabrikasının da kaput bezleri imal edeceği kararı açıklanmıştı.¹⁵⁶¹

Prof. Orloff'a göre, ülkede hammadde yetiştirme olanakları düzeltilir ve teknolojik bir temele oturtulursa sanayileşme ve kalkınma faaliyetleri hızla yayılacak bunun yanında kültür seviyesi de aynı oranda yükselecekti. Hükûmetin yapmak istediği de esasen buydu. Bir yandan ülkenin ekonomik koşulları iyileştirilirken diğer yandan "uyanmış" ve yeniliklere açık olan halkın hem kalkınması hem de Anadolu kentlerinin her anlamda modern bir yapıya dönüşmesi gerçekleştirilecekti. Rus Heyeti ise bu konuda bilimsel ve fennî incelemeleri bütünleştirmek ve asıl projeyi hazırlayıp, tekrar Anadolu'ya dönmek üzere ülkelerine dönüyordu. Heyetin Anadolu'da bulunan bir kısmı da halen Nazilli'de tetkikler yapmaktaydı¹⁵⁶². Mensucat alanında kurulacak fabrikanın nerede kurulacağı ile ilgili alternatif birkaç yer daha gösterilse de sonunda dokuma fabrikası için en uygun yerin Nazilli olduğu kanısına varılmış, uzmanların seyahatlerinin ardından yaptıkları son düzenlemelerle Nazilli'de fabrikanın yapımı kesinleşmiştir. Nazilli Belediyesi ve İktisat Vekâleti ilçede hemen faaliyetlere başlamış, işlenmeye uygun pamuk üretimi için kollar sıvanmıştı. Fabrika inşasına kadarki süreçte pamukta bir dizi deneme yapılmış, hükûmet gelişmeleri yakından takip etmiş ve verimli sonuçlar elde etmek için bölgedeki faaliyetler yakın mercek altına alınmıştır. Prof. Dr. Orloff'un 2 Ekim 1932'de verdiği röportajda fabrikalardan birinin Nazilli'de açılacağını duyurması üzerine bölgede önemli girişimlerde bulunulmuştu. Nitekim kentteki yetkililer öncelikle fabrika için hammadde kaynağı olacak olan pamuk üretiminin bir düzene oturması için faaliyetlere başlamıştır. Bu dönem için sanayileşmede devletin temel hedeflerinden biri olan Pamuklu Mensucat Sanayii, ülkenin ekonomik dengesinde önemli bir yere sahipti. Asırlardan beri çeşitli yöntemlerle yapılan pamuk üretimi, her dönemde önemli bir konu olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra da pamuk üretimine yönetici kadro tarafın-

1556 Tekeli-İlkin, **1929 Dünya Buhranı**, s.62.

1557 Tekeli-İlkin, **1929 Dünya Buhranı**, s.164.

1558 Tekeli-İlkin, **1929 Dünya Buhranı**, s.165.

1559 **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1932.

1560 **Akşam**, 23 Eylül 1932.

1561 Tekeli-İlkin, **1929 Dünya Buhranı**, ss.164-165.; **Cumhuriyet**, 2 Teşrinievvel 1932.; **Cumhuriyet**, 7 Teşrinievvel 1932.

1562 **Cumhuriyet**, 7 Teşrinievvel 1932.

dan önem verilmiş, 11 Ekim 1925'te Adana'da bir pamuk kongresi yapılmış, kongrede pamuğun Türk ekonomisi için önemli bir yere sahip olduğu duyurulmuştu¹⁵⁶³.

Türkiye'de devletçiliğe geçiş ve üretim faaliyetlerinde devletin etkin rol oynamaya başlaması ile de pamuk ve pamuklu mensucat ülke ekonomisinin temel taşlarından biri olacaktı. Rus uzmanlar Batı Anadolu'da pamukçuluk ile ilgili incelemeler yaparken şu iki noktaya değinmişti. Birincisi Batı Anadolu'da üretilen pamukların iki cins olduğu ve bunlardan birinin yerli usule diğerininse Amerikan usulüne göre yetiştirildiği idi. Yerli cinsin elyafı diğerine göre daha kısaydı, kozaların olgunlaşma aşamasından sonra toplanma kısmında elyaf çekirdeklerinden ayrılırken bir miktarı çekirdek üzerinde kalıyordu. Amerikan cinsi elyaf ise daha uzundu ve rengi beyazdı. Kozalar olgunlaştığında derhal toplanmazsa toprağa dökülüyordu. Bunun yanında bölgede mevcut olan pamukların tohumları Birinci Dünya Savaşı'nın ardından tahribata uğramış, birbirlerine karışmış ve bozulmuş bir haldeydi. O halde Nazilli'de fabrika kurulmadan pamuk tohumları derhal ıslah edilmeli, bunun için de bir pamuk ıslah istasyonu ve üretme çiftliği açılmalıydı¹⁵⁶⁴.

Bu veriler doğrultusunda Nazilli'de pamuk ıslahı ve sulama işlerini bir düzene oturtmak şart olmuştu. Yetkililer öncelikle modern ölçülerde pamuk üretimini sağlamaya karar vermiş ve hız kesmeden çalışmalara başlamıştı. Ziraat Vekâleti Adana'da olduğu gibi Nazilli'de de bir pamuk ıslah istasyonu tesisine karar vermişti. İstasyonla pamuk işleri kontrol altına alınacak, Nazilli'deki istasyon Adana istasyonu uzmanı tarafından kontrol edilecek, bunun için Adana'daki müdüre bir memur tayin edilecekti¹⁵⁶⁵. Bunun üzerine istasyonun kurulacağı arazi tespit edilmiş, İktisat Vekâleti arazi sahiplerine 30.000 lira vererek inşaatı başlatmıştı¹⁵⁶⁶. İstasyon 1933 yılında Nazilli Pamuk İslahı İstasyonu ve Üretim Çiftliği adıyla 2903 sayılı Pamuk İslah Kanunu ile kurulmuştu¹⁵⁶⁷.

Nazilli Pamuk İslah İstasyonu, Nazilli'den Bozdoğan'a giden şosenin 5. kilometre ötesinde kurulmuştu¹⁵⁶⁸. İstasyonun tesis maliyeti için Ziraat Vekâleti tarafından 35.000 lira bütçe verilmiştir. Bunun 30.000 lirası inşaatla sarf edilecek, 5000 lirası da mütedavil sermaye olarak kullanılacaktı¹⁵⁶⁹. Bütçe tahsis edildikten sonra Nazilli Pamuk Deneme, İslah Üretim Çiftliğinin temel atma töreni 1934 yılında gerçekleşmiş ve temel atma töreninde birçok kişi bulunmuştur. Bunlar arasında İktisat Vekili Celal (Bayar), İzmir Mebusu Osmanzade Hamdi Bey, Ziraat Bankası Umum Müdürü Kemal Zaim Bey, Sümerbank Müdür Muavini Mühendis İlhami Nafiz Bey, İzmir Bölge Ticaret Müdürü Saffet Bey, İzmir Ticaret Odası Başkanı Galcızoade Hakkı Bey, Aydın İncir Kooperatifi Başkanı Nazmi Bey ve pek çok ulusal ve yerel gazeteci bulunmaktaydı. Aydın istasyonunda karşılanan heyet, daha sonra ıslah istasyonunun temel atma töreni için belirlenen alana geçmişlerdi. Pamuk istasyonu alanından Nazilli'ye uzanan yaklaşık 5 km yol,

1563 **Cumhuriyet**, 18 Teşrinievvel 1933.

1564 Celal Şevket (İyriboz), **Pamuklarımızı Niçin ve Nasıl Eyileştireceğiz**, CHP Nazilli Halkevi Neşriyatı, Yenirol Basımevi, İzmir 1935, s.12.; **Cumhuriyet**, 18 Teşrinievvel 1933.

1565 **Akşam**, 8 Mart 1933.

1566 Saadet Tekin, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmış Doktora Tezi), İzmir 1997, s.22.

1567 Turgay-Bailleux, **age.**, ss.471-486.; Kanun No: 2903, Kabul Tarihi: 27.01.1936, **Resmî Gazete**: 01.02.1936, S 3221, ss.1499-1500.; 5 Temmuz 1934'te çıkarılan 2582 sayılı "Merinos Koyunları Yetiştirilmesi ve İslah Edilmiş Pamuk Tohumu Üretilmesi Hakkında Kanun" ile merinos koyununun ıslah ve yetiştirilmesi ile pamuk ıslahı ve tohum üretimi için 1935 bütçesinden itibaren yedi yıl boyunca Ziraat Vekâleti bütçesine 3.000.000 lira tahsis edilecekti. Bununla merinos yetiştirme çiftlikleri kurulacaktı. Çiftliklerde yetiştirilen damızlık merinoslar, Maliye ve Ziraat Vekâletinin belirleyeceği bir bedelle yetiştiricilere verilecekti. Bk.: Kanun No: 2582, Kabul Tarihi: 05.07.1934, **Resmî Gazete**: 15.07.1934, S 2752, s.4149.

1568 **Ulus**, 22 Eylül 1935.

1569 "Nazilli Pamuk İstasyonu", **Akşam**, 23 Haziran 1933.; **Hakimiyeti Millîye**, 21 Haziran 1933.

Aydın halkının büyük coşkusu ve alkışlarıyla dolup taşmıştı¹⁵⁷⁰. Temel atma töreni sırasında bir şişe temele konmuş bunun üzerine Celal Bayar mala ile üzerine harç dökmüştü. Nazilli Belediye Başkanı Emin Bilge ise beş gümüş lira koymuştu. Tören sırasında Rusya'da yapılan pazen ve basmalar gösterilmiştir¹⁵⁷¹.

Fotoğraf –70

Nazilli pamuk istasyonu

Aydın pamuk ıslah istasyonunun temel atma merasimi.

Nazilli Pamuk İslah, Deneme ve Üretme İstasyonu-Üretme Çiftliği binası temel atma töreni ve binası.

Kaynak: **Anadolu**, 24 Mayıs 1935.; **Akşam**, 1 Aralık 1935.

İstasyonun kuruluş gayesi ve görevleri ise şöyleydi¹⁵⁷²: 1. İslah ve yetiştirme teknikleri ile pazar talepleri doğrultusunda yeni çeşit, hat, verim ve kaliteyi geliştirmek, hastalık, zararlı ve olumsuz çevre koşullarına dayanıklılığı artırmak, bu görevleri yaparken biyo-teknoloji gibi yeni teknik ve teknolojileri kullanarak temel ve uygulamalı araştırmalar yapmak, 2. İslah çalışmaları sonucunda geliştirilen çeşit ve hatları tescil ettirmek, ıslah materyalinin devamlılığını sağlamak ve geliştirdiği çeşitlerin elit ve orijinal kademedeki tohumluk üretimini gerçekleştirmek, 3. Ürün çeşitlendirmek için özel amaçlı pamuk araştırmaları yapmak, 4. Görev alanında biyolojik çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması amacıyla, bitkisel genetik kaynakların toplanması, muhafazası, tanımlanması, gerekli görüldüğünde kültüre alınması ve ıslah programında kullanılması konularında çalışmalar yapmak, 5. Pamuk hastalık ve zararlıları ile mücadele yöntemleri hakkında çalışmalar yapmak, 6. Pamukta vejetasyonu izlemek, gözlem yapmak, gelişim ve hasat dönemlerinde rekolte tahmini de içeren raporlar hazırlayarak karar vericilere, muhtemel krizleri önleyici önerilerde bulunmak.

Nazilli Pamuk İslah İstasyonu, Amerika'da ziraat tahsili yapmış olan ve İzmir Bornova Haşerat Enstitüsü Müdürü Nihat İyriboz'un kardeşi, Celal İyriboz tarafından kurulmuştur. Celal Bey'in Nazilli'de tohum ıslahı için yaptığı özverili çalışmaları kendisinden sonraki dönemlerde dahi takdir görmüş üretici ve köylü kendisini minnetle anmıştır¹⁵⁷³. Nitekim kurulduğu yıl içinde 2 dekarlık bir deneme tarlasına ekim yapılarak işe başlanmış, 1935'te deneme sahası 200-300 dekara çıkmış, 1936'da 750 dekarı bulan

1570 "Nazilli Pamuk İslahı İstasyonu", **Hakimiyeti Millîye**, 29 Ocak 1934.; **Akşam**, 25 Ocak 1934.

1571 **Ulus**, 28 Ağustos 1935.

1572 Madran, **age.**, s.34.; Turgay, **Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler**, ss.35-36.; **Modern Türkiye Ticaret-Endüstri Mecmuası**, C II, S 5, (Şubat 1954), s.14.; Kemal, "Pamuk Encümen Raporu", **1931 I. Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, s.699.; "Pamukçuluk: Pamuk İşleri Çalışma Raporu", **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Raporları**, Kongre Yayını: B Serisi, Takım: 6, Ankara 1938, ss.18-34.; "Pamuk Kongresi", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, S 13, (Kanunusani 1941), ss.34-36.

1573 Turgay, **Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler**, s.36.; **Aydın**, 19 Mart 1938.; **Son Posta**, 8 Nisan 1937.; Asım Us, "Türk Köylüsünün Hassasiyeti", **Vakit**, 8 Nisan 1940.

İstasyon arazilerinin 4.500 dekarı ortaklar tarafından ekilerek üretim faaliyetleri yürütülmüştür. 1937’de istasyonun üretim faaliyetleri büyük bir gelişme göstermiş ekim sahası 1.300 dekar çıkmıştır. Pamuk üretimi ise Nazilli, Karacasu, Bozdoğan civarında 70.000’lik bir arazide yoğun olarak yapılmıştır¹⁵⁷⁴. Batı Anadolu Bölgesi pamuk sahasını belirli beş bölgeye ayırıp beş yılda bir olmak üzere her yıl bir bölgenin tohumunu yenileme kararı alan İstasyon, bu suretle bölgenin bozulan tohumlarını yetiştirilen yeni orijinal pamuk tohumlarıyla değiştirmiş olacaktı. İstasyon bu yönüyle pamuk tohumları ıslah ederek Türk çiftçisinin emeğini kıymetlendirmişti. Nitekim 1934 yılında hummalı bir şekilde başlayan çalışmalarla yılda ortalama 50.000 kg. pamuk tohumu elde edilirken, ilerleyen yıllarda pamuk ekim alanı genişlemiş ve İstasyonun dağıttığı tohumlarla ekim sahası 225.000 dekar yükselmiştir¹⁵⁷⁵. 1960’lı yılların sonuna gelindiğinde İstasyonun 304.8 dekarında kültür ziraatı yapılmaya başlanmıştır¹⁵⁷⁶.

İstasyon, bu dönemde Amerika’dan 6–7 çeşit pamuk tohumunu getirtmiş ve bunları Batı Anadolu mıntıkasının muhtelif iklim şartlarına göre tecrübe ederek, sonunda 1936 yılında bölgenin iklim ve toprak yapısına en uygun tür olan Acala cinsi pamuğu seçmiş ve çoğaltmaya başlamıştır. Acala pamuğunun tecrübeler neticesinde seçilmesinin birkaç nedeni vardı. Bunlardan ilki Acala türü pamuk, Clevelant cinsi pamuğa göre daha fazla su isteyen bir cinsti. İkinci olarak da Clevelant cinsi 100 kiloluk çekirdekli pamuktan 32–34 kg saf pamuk çıkarırken, Acala cinsi 36–37 kg saf pamuk çıkarabilmekteydi. Bu durum bölgedeki yerli pamuk cinsinde daha düşüktü ve 25–26 kg. tekabül gelmekteydi. Dolayısıyla bu hususiyetler göz önüne alınarak istasyonda Acala cinsi pamuk üretimi, dağıtımı ve seleksiyonuna önem verilmişti. Bu bağlamda İstasyon, 1936 yılında Nazilli ve civarına 21.000 kg. Acala pamuk tohumu dağıtmış ve elde edilen verimli netice sonrasında ilerleyen yıllarda rakamlar daha da yükselmiştir¹⁵⁷⁷. Nitekim Sümerbank Basma Fabrikası’nın Nazilli’de kurulmasında belirleyici olduğu söylenebilecek en önemli yerel unsurlardan bir tanesi, 1934 yılında burada bir Pamuk İstasyonu’nun kurulmuş olmasıdır¹⁵⁷⁸.

Nazilli Pamuk Islah ve Üretme İstasyonu pamuk üretiminde gerekli verimliliği yakalamak ve kurulacak fabrika için en uygun pamuğu elde etmek adına çalışmalarını hızla sürdürürken devlet de bu tesisin üretim işlerinde kullanması için gerekli alet ve malzemeyi ülkeye getirmek için çabalamaktaydı. İstasyonun daha verimli çalışabilmesi için bazı makinelere ihtiyaç vardı. 1934 senesinde pamuk üretme çiftliğinde kullanılmak üzere bedeli 3.700 liralık dövizle ödenmek şartıyla kontenjane bakılmaksızın Amerika’dan bir çırçır makinesi ve yedek parçanın getirilmesi¹⁵⁷⁹ 1935 senesinde yine aynı amaçla kullanılmak üzere İngiltere’den bedeli 27.5 İngiliz liralık dövizle ödenmesi koşuluyla bir el çırçırının getirilmesi¹⁵⁸⁰ ve yine 1935’de Amerika’dan bedeli 385.95 dolarla ödenmesi koşuluyla ziraat aletlerinin getirilmesine¹⁵⁸¹ karar verilmişti. Dışarıdan temini sağlanan bu aletlerle modern ölçülerde pamuk yetiştirilebilecekti. Pamukçuluğu daha iyi yapabilmek maksadıyla yapılan çalışmalar bununla da sınırlı değildi.

1574 **Ulus**, 25 Kanunuevvel 1935.; “Aydın’da Pamukçuluk Çabuk İnkışaf Etti”, **Akşam**, 6 Eylül 1939.; **Aydın**, 18 Mart 1938, s.2.

1575 Celal Şevket, **age.**, s.13.; O. Becerik, “Ege Pamukları Islah Ediliyor”, **Ulus**, 31 Mart 1938.

1576 Turgay, **Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler**, s.34.

1577 Hulusi Doğan, “Sanayinin Musikisi Nasıl Başladı, Nasıl Bitti? Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası’na Tarihsel Bir Bakış”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, C 7, S 2, 2007, s.668.; H. M., “Nazilli Pamuk İstasyonu Önümüzdeki Sene Tohum Dağıtacak”, **Hakimiyeti Millîye**, 18 Ağustos 1934.

1578 Saadet Tekin, “Sanayileşmenin İlk Örneklerinden Biri: Nazilli Basma Fabrikası”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, C 39, S 230, 2003, ss.20-26.; Ekrem Yazman, “Nazilli Pamuk İstasyonu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 1, C 2, S 21, 15 Teşrinievvel 1940, s.5.; Gani Dikmen, **Nazilli Tarih ve Coğrafyası**, Hür Efe Matbaası, Aydın 1952, s.18.; Örneğin Nazilli Pamuk Deneme, Islah Üretme Çiftliğinin 70 tonu bulan 1943 Acala pamuğu mahsulü ise Nazilli Basma Fabrikası tarafından tamamen satın alınmıştır. Bk.: “Akala Pamuğu Yetiştirme Faaliyeti”, **Vakit**, 29 Şubat 1944.

1579 **BCA**, Dosya No: 30-18-01-02., Yer No: 42-06-01., 04.02.1934.

1580 **BCA**, Dosya No: 30-18-01-02, Yer No: 53-24-15, 07.04.1935.

1581 **BCA**, Dosya No: 30-18-01-02, Yer No: 54-32-03.28.04.1935.

Ziraat Vekilliği ayrıca Nazilli Pamuk Üretme Çiftliği müdürü Celal Bey'e siyasi pasaport vererek¹⁵⁸² pamuk yetiştirme usullerini görmesi ve pamuk sahalarını gezmesi amacıyla Rusya'ya gönderiyordu¹⁵⁸³. Böylece mensucat fabrikası için gerekli hammadde kaynağı olan pamuk asri kalitede yetiştirilemeye başlayacaktı. Tüm dünyada ve ülkemizde büyük ekonomik sıkıntıların yaşandığı bu dönemde Cumhuriyet hükümetleri her türlü özveriye göstererek ihtiyaçları gerekirse yurtdışından sağlama yoluna gitmişti. Hükümet pamuk üretme alanında uzman kişileri de ülkeye davet ederek onların bilgilerinden istifade etmeye çalışmıştı. Bu amaçla G. Bailleux, Mr. Clark Türkiye'ye getirilmişti. Özellikle Mr. Clark Adana Pamuk Islah İstasyonu'nda yapılan çalışmaları değerlendirmiş ve Adana ile Nazilli'de üretilmesi uygun olan pamuk cinslerini seçerek bu tohumların üretilmesini önermişti¹⁵⁸⁴. Pamuk alanında yapılan çalışmalar sonucunda pamuk üretimiyle uğraşan ülkelerde en fazla ekilen pamuk cinsleri tespit edilmişti. Bunlar; Clevelant, Vilt, Lonstar, Ekspres ve Acala cinsleriydi¹⁵⁸⁵. Nitekim Ziraat Vekâleti 1934 senesinde Adana'daki istasyonda yapılan denemeler sonucunda bölgede üretilmesi en uygun olan tohumun Mr. Clark'ın da önerdiği üzere Clevelant cinsi pamuk tohumlarının olduğunu, bu tohumların amacına uygun olarak seçilmesi ve 1935'ten itibaren çiftçilere dağıtılması gerektiğine karar vermiş, bu uygulamanın Nazilli'deki istasyonda da geçerli olacağı açıklanmıştı¹⁵⁸⁶. Ancak 1936 yılında pamuk yetiştirme planı uygulamaya konularak, yurt dışından getirilecek olan tohumların çoğaltılması ve üreticiye dağıtılmasına karar verilmişti. Bu doğrultuda 1936'da çıkarılan Pamuk Islah Kanunu ile hangi bölgelerde ne tür pamuğun üretileceği belirlenmişti¹⁵⁸⁷.

1936 senesinde Başvekil İsmet İnönü de Ankara'dan Nazilli'ye gelmiş, burada pamukçuluğun durumu üzerine bilgi almak amacıyla gün boyu çalışmalarını sürdürmüştü. İnönü Aydın, Nazilli ve Bozdoğan'da pamuk ziraatı yapan köylülerle, her kazadan 3-5 aile olmak üzere görüşmüş pamuk üretimi faaliyeti ile ilgili bilgiler almıştı. Daha sonra Ziraat Müdürleri ve Ziraat Bankası Müdürü ile Nazilli Halk evinde toplu bir konuşma yapmıştı¹⁵⁸⁸. Ankara'nın Nazilli'deki pamukla ilgili gelişmeleri yakından takip ettiği İsmet İnönü'nün bu ziyaretinden anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi Nazilli Pamuk Üretme İstasyonu her türlü sorunu göz önünde bulundurarak ve bunlara çözümler üreterek çalışmalarını sürdürmüştür. Sonunda yapılan denemelerle de üretilmesi en uygun olan pamuk cinsi bulunmuştur.

1937 senesine gelindiğinde Ziraat Vekâleti Aydın'da ekilen pamukla ilgili yeni bir karar almıştır. Buna göre; Amerika'dan getirilen altı yedi türlü pamuk tohumu belirli topraklarda ve iklim koşullarına uygun olarak denenmiş ve Batı Anadolu Bölgesi için en uygun pamuk cinsi olarak Acala seçilmişti. Nazilli Pamuk Islah İstasyonu sayesinde bölge çiftçisine modern ziraat usulleri öğretilmiş, muhite uygun tohum seçimi yapılmış ve dağıtılmıştı. Böylece yerli tohum türünde ekilen alanlar gitgide azalmış, Acala cinsi pamuk türünün ekim alanı giderek genişlemiştir¹⁵⁸⁹. Nitekim bu süre zarfında faaliyette olan pamuk üretme çiftliğinden çiftçiler en çok Acala cinsi pamuğa rağbet göstermişti. Bunun yanında Adana'da yaptığı çalışmalarda Mr. Clark, Nazilli için Acala cinsi pamuğun yetiştirilmesini uygun görmüştü. Acala cinsi pamuğun elyafının dokuma sanayisine elverişli olması, çabuk yetişmesi, kozalarının yapısından do-

1582 **BCA**, Dosya No: 30-18-01-02, Yer No: 58-74-16., 25.09.1935.

1583 **BCA**, Dosya No: 30-18-01-02, Yer No: 57-67-009, 09.08.1935.; Bk.: "Sovyet Rusya'daki Pamukçuluk Uzmanımız", **Ulus**, 15 Teşrinievvel 1935.

1584 Tekin, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli", s.22.

1585 Tekin, "Nazilli Basma Fabrikası", ss.20-26.

1586 **Ulus**, 2 Nisan 1934.

1587 Tekin, "Nazilli Basma Fabrikası", s.22.; **Modern Türkiye Ticaret-Endüstri Mecmuası**, C II, S 5, (Şubat 1954), s.14.

1588 **BCA**, Dosya No: 30-10-00, Yer No: 13-76-3, 16.10.1936.

1589 Ekrem Yazman, "Nazilli Pamuk İstasyonu", s.5.; Suphi Rıza Doğukan, "Türkiye'de Pamuk", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 3, S 33, (16 Nisan 1941), ss.13, 20.; Suphi Rıza Doğukan, "Türkiye'de Pamuk", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, C 4, S 37, (16 Haziran 1941), s.12.; "Nazilli Pamuk İstasyonu", **Akşam**, 29 Teşrinievvel 1933.

layı toplanırken fazla zedelenmemesi, diğer kozalara oranla daha fazla elyaf ve çekirdek vermesi¹⁵⁹⁰ gibi sebeplerden dolayı bölge için daha uygun olduğu kanısına varılmıştı. Nihayetinde Acala cinsi pamukları, Clevelant cinsi pamuğa göre daha çok su istemekteydi. Clevelant'ın 100 kiloluk çekirdekli pamuğundan çıkan 32–34 kiloluk saf pamuğa karşı, Acala cinsinden 36–37 kg saf pamuk çıkmaktaydı. Nitekim 1936 yılında İstasyon, 21.000 kg. Acala cinsi tohumu Nazilli ve çevresine dağıtmış; bundan da önemli sonuçlar almıştı. Bu bağlamda 1937 verilerine göre bölgedeki tüm çiftçilere verilecek oranda Acala tohumunun elde bulunduğu anlaşılmıştı. Bu tohumluklar Aydın, Denizli, İzmir, Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Kütahya, Burdur, Isparta, Antalya, Tekirdağ'ı, Muğla, Bursa ve Bilecik illerinde dağıtılmıştı. İstasyon ayrıca 100 adet ekim makinesi de satın alarak bunları faaliyet gösterdiği bütün mıntikalara göndermiş ve üreticilerin hizmetine sunmuştu¹⁵⁹¹. Bu doğrultuda başlayan pamuk üretimi çalışmalarıyla Nazilli, Denizli, Manisa ve Tire'de 1933–1936 döneminde pamuk ziraatı yapılmaya başlandı. Acala cinsi pamuktan olumlu sonuçlar alınması üzerine ABD'den 1 ton “Acala 5” türü pamuk tohumu getirildi. Çiftçiler Nazilli Pamuk İslahı İstasyonu ve Üretme Çiftliğinin teşviki ile bu pamuk türünün üretimini yapmaya başladı¹⁵⁹².

1938 yılında Acala türü pamuğun yaygınlaşması ile ve bölgedeki geniş ölçüde ekim alanı bulması ile ilgili olarak İstasyon müdürü Kemal (Sezen) Bey, Aydın Gazetesi muhabiri O. Becerik'e şunları söylemişti: “Yapılan denemelerde bölgemiz için en uygun cinsin Akala cinsi pamuk olduğu görülmüştür. Akala cinsi pamuk evsaf itibariyle çok yüksektir. Telleri 32 milimetredir ve hasılatı bu bölge için dönüm başı 160 kilo çekirdekli pamuktur. Yani 100 kilo çekirdekli pamuktan 36 kilo mahliç alınır. Bu tip pamuklarla da 40-50 numara iplik yapılabilir. Yerli cinsten aşağı yukarı 10 kuruş fazla satılabilir, kıymetli bir pamuktur. Yerliye nazaran hem kalite, hem hasılat hem de fiyat itibariyle çok yüksektir. İnce iplik yapan fabrikaların bütün ihtiyacını karşılayabilir. Yerli pamuktan yapılan iplik 20 numaradan ince olduğundan üretim için uygun değildir.”¹⁵⁹³.

Nazilli'de çalışmakta olan tohum üretme çiftliği, köylüye pamuğu fennî usullerle nasıl hazırlayacağını ve nasıl işleyeceğini öğreterek fabrikanın işlemeye başladıktan sonraki ham madde ihtiyacını karşılamasını sağlayacaktı. Çiftliğin üretme birimi yalnızca 1935 yılında 60 hektar pamuk işlemişti¹⁵⁹⁴. Ekim alanına paralel olarak tohum dağıtımını da artış göstermişti. Örneğin 1937 yılında 70.000 kg. olan tohum dağıtım miktarı, 1938 yılında 350.000 kg., 1939 yılında 1.200.000 kg., 1940 yılında da 1.500.000 kg. çıkmıştı. Bu tohumlar Aydın, Denizli, İzmir, Balıkesir, Manisa, Muğla, Isparta, Antalya, Bursa, Bilecik ve Tekirdağ gibi oldukça geniş bir bölgeyi kapsayan illere dağıtılmış ve ekim alanı genişletilmişti. İstasyon ayrıca 100 adet pamuk ekim makinesi de satın alarak bütün mıntikalara göndermiş ve üreticilere büyük destek sağlamıştır¹⁵⁹⁵. Nazilli Pamuk İslah ve Tohum Üretme Çiftliğinin yaptığı en önemli işlerden birisi de üreticiye temiz tohum temin etmekten başka maliyet fiyatını da nasıl düşüreceğini öğretmekti. Bundan başka İstasyonda çiftçiye yönelik olarak mahsulün ekim, bakım, sulama ve kaldırılması gibi birçok yeni usuller öğretilmekte ve tatbik ettirilmekteydi. Mibzer adı verilen ekim makineleri ile çapa makineleri 12 kontrol memuru vasıtasıyla bütün üreticilere dağıtılmış ve kullanılma yöntemleri öğretilmişti. Böylece 4 yıl önce bir çiftçi saf pamuğu 35 krş. mal ederken, şimdi kilosunu 25 krş. mal edebilmişti. Yine önceden bir çiftçi dönümüne 17 lira masraf yaparken, şimdi 10 lira; hatta bazı çiftçiler 8 lira masraf yaparak mahsu-

1590 Tekin, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli”, s.226.

1591 Ekrem Yazman, “Nazilli Pamuk İstasyonu”, s.5.

1592 **Modern Türkiye Ticaret-Endüstri Mecmuası**, C II, S 5, (Şubat 1954), s.8.

1593 **Aydın**, 19 Mart 1938, s.3.

1594 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 3, C 16, 21 Şubat 1949, s.299.; **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1935.

1595 Ekrem Yazman, “Nazilli Pamuk İstasyonu”, s.5.; “Pamuk Ürünümüz: Dış ve İç Pazarlar İçin Yüksek Kaliteli Pamuklar Üretiliyor”, **Ulus**, 25 Mayıs 1937.; Turgay, **Pamukçuluk**, s.13.

lünü kaldırabilir duruma gelmiştir. Nihayetinde mahsulünü (saf pamuğu) 25 krş. mal edebilen bir üretici bunu 62 krş. satabilecek duruma gelmiştir¹⁵⁹⁶.

İstasyon tarafından yapılan çalışmalarla 1939 yılından itibaren Batı Anadolu Bölgesi'nde Acala pamuğunun ekimi revaç bulmuştu. Bu doğrultuda 1941 yılında yabancı pamuk çeşitlerinin dölllenme suretiyle dejenerasyonunu önlemek amacıyla bazı yabancı pamuk çeşitlerinin ekimi yasaklanmıştı. Yerli pamuk ile Acala'nın aralarında melezleşme durumu olmadığı için Batı Anadolu'da bu pamukların ekimi serbest bırakılmıştı. Nitekim 1948 yılından itibaren bölgede sulu tarımın yaygınlaşmaya başlamasına paralel olarak Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsünde sulu tarım için daha elverişli ve verimli olan Acala -1086 soyları elde edilip ekimi yoğun olarak yapılmıştır. Acala -1086 pamuk türünün liflerinin daha uzun, daha parlak ve yerli pamuğa göre tenebbüd devresinin kısa olması, bölgede kısa zamanda yerli pamuğun aleyhinde bir gelişme göstermesine sebep olmuştur. Nihayetinde 1930-1940 dönemi arasında üretilen pamuğun %75'ini yerli pamuk teşkil ederken 1963 yılında bu oran %5'e inmiştir. Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsü, bilhassa 1960 yılından sonra Coker pamuğunun Batı Anadolu Bölgesi için daha uygun olduğunu tespit etmesi üzerine Büyük Menderes vadisinde Acala pamuğunun yerine 1960-1961 yılından itibaren Coker pamuğu ekimine başlamış ve 1966 yılından sonra da Coker pamuğu dışındaki türlerin ekimi Tarım Bakanlığı tarafından tamamen yasaklanmıştır¹⁵⁹⁷. Buna paralel olarak Coker pamuk cinsinin bu üstün vasıfları nedeniyle, Tarım Bakanlığı bölgede Coker pamuğunun ekim alanını giderek genişletmiştir. Bu nedenle bölge ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1964 yılında Çakmar'da Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsüne bağlı bir alt istasyon kurularak çalışmalar yoğunlaştırılmış, fakat yinede bölge ihtiyaçlarının karşılanması imkân dahiline girmemiştir¹⁵⁹⁸.

Tablo -134

Batı Anadolu Bölgesi Pamuk Ekim Alanları, Üretimi ve İllere Göre Dağılımı

Pamuk Ekim Alanı (Dekar) ve Yıllara Göre Dağılımı			
İller	1934	1954	1964
Aydın	7.236	57.740	75.230
Balıkesir	3.281	8.362	11.084
Bursa	-	2.873	6.087
Çanakkale	-	2.031	4.369
Denizli	2.243	14.328	13.165
İzmir	5.615	40.802	48.571
Manisa	4.731	32.150	48.595
Muğla	-	4.801	11.575
Toplam	23.106	163.087	218.676

1596 BCA, Dosya No: 490-01-00, Yer No: 622-42-1, 12.10.1943, s.3.; Ekrem Yazman, "Nazilli Pamuk İstasyonu", s.5.; **Yurt Ansiklopedisi: Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını (Aydın)**, Anadolu Yay., (Yay. Haz. Taha Parla), İstanbul 1982, s.1032.; Tekin, "Nazilli Basma Fabrikası", s.23.

1597 Yalçın Karabulut, "Büyük Menderes Vadisinde Pamuk Tarımı ve Türkiye Pamuk Ekonomisindeki Yeri", **AÜ. DTCF, Coğrafya Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S 3-4, Ankara 1968, s.339.; Bk.: Atilla Gürer, "Akala İle Koker Pamuk Çeşitleri Arasında Bir Mukayese", **Çiftlik**, Yıl: 10, S 115, (Kasım 1969), s.20.; Atilla Gürer, "Pamuk Ziraatında Münavebe", **Çiftlik**, S 120, (Nisan 1970), s.15.

1598 Karabulut, agm., s.351.

Pamuk Üretimi (Lif/Ton) ve Yıllara Göre Dağılımı			
İller	1934	1954	1964
Aydın	2.824	26.610	57.500
Balıkesir	340	2.533	6.300
Bursa	-	939	3.900
Çanakkale	-	625	1.500
Denizli	841	5.829	7.000
İzmir	1.028	16.020	29.200
Manisa	4.731	11.765	31.100
Muğla	-	1.209	4.800
Toplam	9.764	65.530	141.300

Kaynak: Madran, *age.*, ss. 26-28.

Tablo –134’deki veriler incelediğinde Batı Anadolu yöresinde (Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Denizli, İzmir, Manisa ve Muğla illeri) Nazilli Pamuk İslah İstasyonu tarafından yürütülen çalışmalar sayesinde genellikle Coker, kısmen de Yerli ve Acala pamuk çeşitlerinin ekim sahası ve üretimi giderek yükselmiştir. Yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi 1934–1954–1964 yıllık periyotlardaki oranlara bakıldığında gerek pamuk ekim alanında gerekse üretiminde ciddi bir şekilde artış gözlemlenmiştir. Bu süre zarfında Batı Anadolu Bölgesi pamuk ekim ve üretiminde en yüksek payı Aydın ili oluşturmuştur. Aydın ilindeki ekim alanı ve pamuk üretimine kıyasla en düşük oranlar ise Çanakkale iline aittir. Dolayısıyla tablodaki veriler değerlendirildiğinde bölgedeki en yüksek pamuk verimi ve üretimini Aydın ili karşılamıştır.

Bunun yanı sıra İstasyon yalnızca 1939 yılında Batı Anadolu Bölgesi’nde pamuk üreticilerine Acala pamuk tohumu dağıtımına başlanmıştır. Nazilli Pamuk İslah İstasyonu ve Üretim Çiftliğinde yetiştirilen bu tohumlar oldukça iyi kalitedeydi ve dağıtılacak bölgeler ve kilosu şöyleydi: İzmir merkez 83 çiftçiye 1.601 kg., Ödemiş’te 65 çiftçiye 6.545 kg., Tire’deki 951 çiftçiye 105.898 kg., Bayındır’da 1843 çiftçiye 110.493 kg., Kemalpaşa’daki 1 çiftçiye 420 kg., Torbalı’da 504 çiftçiye 55.112 kg., Kuşadası’nda 293 çiftçiye 22.204 kg., Seferihisar’da 54 çiftçiye 1.032 kg., Çeşme’de 108 çiftçiye 2.100 kg., Bergama’da 3103 çiftçiye 22.670 kg., Urla’da 4 çiftçiye 1.240 kg., Dikili’de 293 çiftçiye 19.822 kg., Foça’da 253 çiftçiye 20.804 kg., Menemen’de 362 çiftçiye 40.906 kg. olmak üzere toplamda 3372 üreticiye 509.759 kg. ıslah edilmiş iyi cins pamuk tohumu dağıtılmıştır¹⁵⁹⁹.

İstasyon, yaptığı çalışmalarla pamuk üretimini Nazilli için önemli bir boyuta taşımış, döner sermaye ile çalışarak yüzde yüz kar elde etmiştir. 1943 yılında ilçeyi ziyaret eden Cumhuriyet Halk Partisi müfettişi Fazıl Şerafettin Bürge, hazırladığı raporda istasyon ile ilgili şu bilgileri vermiştir¹⁶⁰⁰: “Pamuk ıslah istasyonu çok güzel ve mütevazı çalışan bir müessesedir. Muhitin pamukçularına büyük hizmetler etmiş istasyonun her tarafını gezdim, bende düzenli, temiz ve faydalı bir müessese görüşünü bıraktı.”

1599 “Akala Pamuk Tohumu Tevziyatına Başlandı”, **Anadolu**, 24 Mart 1939.

1600 Hüseyin Çetin, **CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Tek Parti Döneminde Aydın**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2015, s.256.

Pamuk İşleri Müdürlüğüne bağlı kurumlar tarafından 1944 yılına kadar yapılan çalışmalar neticesinde 1.000 ton saf Acala tohumu dağıtılmış, üreticilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere 700 ton saf pamuk tohumunun dağıtımına da aracılık edilmişti. Buna ilaveten 1.000 ton tohum selektörden geçirilmiş, 867 sayılı Kanun’a göre döner sermayenin bir önceki yıl elde ettiği üretim miktarı 1923 ton, net kar ise 168.949 lira olmuştu. Pamuk İşleri Müdürlüğü, uzun denemelerden sonra yüksek vasıf ve verimde yerli ve yabancı tipleri elde etmede başarılar elde etmişti. Ayrıca Genel Müdürlüğe bağlı olan Nazilli Pamuk İslah İstasyonu, 1948 yılında bir yandan bölge pamuklarını selektörden geçirip, köylü pamuklarını mahlaç haline getirirken öbür yandan mevcut yedi çırçır eviyle pamuk üreticilerine yardım ederek üretilen tohumları çiftçilere dağıtmıştır. Nazilli Pamuk İstasyonu’nun yetiştirdiği Acala –1086 tohum varyetesi, pamuk bölgelerinin toprak ve iklim şartlarına uygun, verimi yüksek, telleri de aynı türden iyi pamuk cinsleri tohum ıslahı çalışmalarına örnek gösterilebilir. Nazilli’deki tohum tipi, tel uzunluğu, tel endeksi, koza ağırlığı, aynı tür yapısı, temiz açılışı ve erkencilik gibi özellikleriyle orijinal Acala’ya da üstün sayılmıştır. Bu dönemde tohum ıslah çalışmaları kapsamında Tarım Bakanlığının takip ettiği başlıca politika, üretim bölgelerindeki kaliteli olmayan tohumları ıslah edilmiş tohumlarla değiştirmektir. Bu amaçla 1948’de Sümerbank vasıtasıyla 700 ton Acala tohumu, 1949’da da 345 ton Acala ve ıslah edilmiş yerli pamuk tohumu çiftçilere verilmiştir. Ayrıca pamuk tarımının teşvik edildiği, ikinci derecedeki illerdeki çiftçilere de parasız halde 25 ton saf Acala tohumu dağıtılmıştır. 1940’lı yılların baş ve ortalarında Batı Anadolu Bölgesi’nin ortalama pamuk rekoltesi 50.000 balya iken, sulu pamuk tarımının yaygınlaşmaya başladığı 1947 yılından itibaren bu miktar 125.000 balyayı aşmış, hava şartlarının uygun gitmesi durumunda 1950 yılında bu rakamın 150.000 balyanın üzerine çıkması kaçınılmaz olarak kabul edilmiştir. Bunlara ilave olarak ABD pamuk tarımında önemli yer edinen sekiz yeni pamuk varyetesi getirilerek Nazilli Pamuk İstasyonu’nda deneme çalışmalarına girilmiştir¹⁶⁰¹.

Bunun dışında 1940’lı yılların sonlarına doğru tanzimi acilen gereken bir diğer önemli husus da su meselesiydi. Bölgede pamuk üretimi ve verimi için oldukça önemli olan sulama işleri bir düzene konulmalı ve bu doğrultuda sulama kanalları yapılmalıydı. Nitekim Menderes Havzası’nda bulunan Nazilli, su kaynakları açısından oldukça elverişli durumdaydı. Bu nedenle sulama işleri için masraf çok olmayacaktı. Bilhassa Sümerbank Nazilli Fabrikası’nın açılma kararı ile birlikte sulama konusu ilçede daha da büyük bir önem arz etmişti. Bu dönemde devletin, su işlerine başladığı andan itibaren hesaba kattığı ilk merkezlerden biri Nazilli olmuştu. Özel çabalarla ilerletilen sulama işleri sayesinde toprağın verim gücü bir misli artmıştı. 1934 senesinde Nazilli ile Atça arasında kalan Datça adı verilen bölgede daha önce topraktan verim sağlanamazken sulama işleri sayesinde buradan 650 kg. koza elde edilmiştir. Bu durumu gören köylüler birleşerek belediyeye durumu bildirmiş, Demirci Mehmet Efe’nin de yardımlarıyla bölgede su hendekleri açılmaya başlanmıştı. Bu sayede kuraklık dönemlerinde dahi ürünün zarar görmeyeceği ölçüde sulama işlemleri gerçekleştirilebilmişti¹⁶⁰². Sulama için yapılan bir diğer çalışma Nazilli Burhaniye Sulama Kooperatifi’dir. Ziraat Bankasının desteği ve İktisat Vekâletinin onayıyla 1934’te kurulan tesis¹⁶⁰³ Menderes’te büyük bir kanal açarak buradaki araziye sulamak ve 2000 hektarlık toprağı kazanma amacı ile açılmıştı¹⁶⁰⁴. Bir diğer çalışma da Nazilli Sulama Kooperatifi’dir. Bu kooperatifle Nazilli, Dalca, İsabeyli ve Atça havalisi sulanacaktı. Yine ilçe çevresinin sulanmasında önemli bir diğer kanal da Horsunlu–Nazilli Sulama Kanalı’ydı. Bu kanalla yaklaşık 30.000 dekarlık alan sulanırken¹⁶⁰⁵ sonraki yıllarda Kestel köyüne kadar 50.000 dekarlık arazinin sulanması amaçlanmıştı. Fabrikanın kurulacağı alan belirlendiğinde de bu

1601 Kerim Ömer Çağlar, “Pamuk Politikamızın Gidişi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, C 11, S. 245, 25 Mart 1950, s.2.; Nazmi Topçuoğlu, “Sulu Pamuk Ziraatı”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, C 11, S 243, Şubat 1950, s.6.

1602 **Ulus**, 29 Kanunusani/Ocak 1934.

1603 Turan Akkoyun, “Atatürk Devrinde Nazilli’nin Şekillenmesi ve Gelişmesi (1922-1938)”, **Türk Tarihçiliği ve Prof. Dr. Aydın Taneri Armağanı**, Ocak Yay., Akgül, S. Ergezer, Bahattin. Ertan, U. Güler, A. (Ed.), Ankara 1988, s.242.

1604 Tekin, “Nazilli Basma Fabrikası”, s.23.

1605 Tekin, “Nazilli Basma Fabrikası”, s.24.

alanda artezyen kazılarla 80 kuyudan su çıkarılmasına karar verilmiş ve bu miktarın ihtiyacı karşılamaması dahilinde Menderes'ten su almak için projeler hazırlanmıştı¹⁶⁰⁶.

Pamuk üretimini artırmak için pamuk ıslahı ve sulama işlerinin düzeltilmesi şarttı. Bunun yanında verimli üretim elde etmek maksadıyla yapılan çalışmalar bununla da sınırlı kalmamıştı. Bölgeye gönderilen makinelerle üretim maliyeti düşürülmeye çalışılmıştı. Nazilli İslah İstasyonu bölgede pamuk üretiminin düzeni için çiftçiye şu önerilerde bulunmuştur. Pamuk ekiminin düzeni için çiftçi pamuğu sıra usulü ile ekmeli ve çapa makinesi kullanmalıydı. Köylü tohumu tüccardan almamalıydı. Bunun sebebi tüccar elindeki tohum birbirine karışmış durumdaydı. Pamuk ekim işi erkenden bitirilmeli Nisan ayında yapılmalı, ürünün ekimi Mayıs ayına kalmamalıydı. Pamuk tarlalarına her yıl üst üste pamuk ekilmemeli tarla dinlendirilmeliydi. Çünkü üst üste yapılan pamuk ekimi ile toprak yorulmuş ve bozulmuş oluyordu bu da mahsul alınamamasına veya alınsa dahi gereken miktar ve kalitede pamuk üretilmemesine sebep oluyordu¹⁶⁰⁷.

Nazilli Pamuk İslah İstasyonu, Batı Anadolu Bölgesi'ndeki pamuk üretimini artırmak amacıyla ziraattaki geleneksel yetiştirme usulleri yerine modern tarım metotlarını göstermek, çiftçileri bilgilendirmek ve makine kullanımını özendirme amacıyla çeşitli organizasyonlar gerçekleştirmiştir. Bunlardan birisi de ziraat kurslarıdır. Bu doğrultuda İstasyon 1950 yılında bir tarım aletleri ve makineleri kursu açmıştır. Kursun temel amacı, ziraat alet ve makinelerini bilfiil çalıştırabilecek ve bunların bakım ve küçük tamirlerini yapabilecek yetkide ziraat makinisti yetiştirmektir. Bu amaç doğrultusunda açılacak olan kursa kabul şartları şu şekilde belirlenmiştir: Arazi ve makine sahihi olup da kendi işinde çalışacak köylü ve çiftçi çocukları, arazisi olup da makine alarak ziraat yapacak köylü ve çiftçi çocukları, arazi ve makine sahibi şahıslarla birlikler ve kooperatifler adına yetiştirilmek istenenler, teknik ziraat ve sanat okulu mezunları, herhangi bir çiftlikte veya devlet çiftliklerinde tarım alet ve makineleri kullanmış olanlar ve askerliğini motorlu kıtada yapmış olanlar katılabilecekti. Yukarıdaki esaslara uyularak alınacak öğrencilerle kadro olmadığı takdirde bu sahada yetişmek isteğinde bulunanlardan da öğrenci alınmıştır. Ayrıca kursa alınacaklara Türkiye Cumhuriyeti tebaasından ve iyi hal sahibi olmak, en az ilkokul mezunu olmak, yaşı 16'dan aşağı ve 30'dan yukarı olmamak ve sağlık durumu ve bedeni kabiliyeti tarım alet ve makinelerinde çalışmaya elverişli bulunmak¹⁶⁰⁸. Bunun yanı sıra kursa girmek isteyen vatandaşlar mahallin en büyük idari amirine müracaat etmişlerdir. Kabul edilenler kursa gidiş ve geliş yol paralarını kendileri ödemişlerdir. Kurslar en az 5 ay devam etmiştir. Kurs sonunda tarım makinisti ehliyeti verilmiştir. Ayrıca kursun yatılı kursiyer sınıfları açılmış, öğrencilerin yemek ve yatak masrafları Tarım Bakanlığınca karşılanmıştır. İşlerini kendileri temin etmek suretiyle kursa gündüzlü olarak katılan öğrencilerin yalnız barınmaları karşılanmak suretiyle kursa başvuruları kabul edilmiştir¹⁶⁰⁹.

Bununla birlikte İstasyon tarafından yapılan çalışmalarla Aydın'da pamuk ekilen yerler mevcut tarım alanlarının %35'ine denk gelmişti. Nazilli'de ise Feslek Regülatöründen Kuyucak, Nazilli, Atça hattına uzanan bir sulama kanalının tamiri bitirilmişti. Kanalın, Arpaz Köyü'ne oradan Pirlibey'e kadar uzatılması, Akçay kullanılarak Yenipazar'a kadar uzanan bir sulama sisteminin kurulması hükümet tarafından planlanmıştır. Söke ovasını taşkınlardan korumak için Menderes üzerindeki setler tamir ettirilmiştir. Yine selleri önlemek için Menderes'e dökülen derelerin ıslah çalışmaları başlatılmıştır. Ayrıca taşkınları önlemek için Allangüllü Çayının suyunu Menderes'e boşaltacak kanal da Kasım 1948'de açılmıştır. Pamuk ziraatı için oldukça önemli olan Nazilli civarındaki su yolları da yenilenmiştir. Aydın'da bir tohum temiz-

1606 **Ulus**, 28 Ağustos 1935.

1607 **Aydın**, 19 Mart 1938.

1608 **Aydın**, 1 Nisan 1950.

1609 Duygu Yılmaz, **Demokrat Parti'nin Tarım Politikasının Aydın Ölçeğinde Değerlendirilmesi (1950-1955)**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2012, s.97.

leme atölyesi kurulmuştur. Bu atölye 1948 yılında 555.925 kilogram tohumluğu arındırmıştır¹⁶¹⁰. Pamuk İstasyonu ise 1949 senesinde 42.762 kg. kaliteli pamuk tohumu dağıtmış ve bölgede tohum temin eden diğer istasyonların da açılmasına öncülük etmiştir¹⁶¹¹.

Nazilli Pamuk İslahı İstasyonu ve Üretme Çiftliği 1950’den itibaren çalışma alanını daha da genişletti. Çalışma yöntemi 1954’den itibaren yeniden dizayn edildi. Bu doğrultuda Nazilli Pamuk İslah İstasyonu ve Üretme Çiftliğinin adı değişikliğe uğrayarak Bölge Ziraî Araştırma Enstitüsü adını aldı. Enstitünün başlıca faaliyetleri arasında; tohum ve pamuk ıslah işleri ile Batı Anadolu Bölgesi’nin pamuk çeşitlerini ortaya çıkarmak, Acala –1086 pamuğu içinde yer alan daha üstün özelliklere sahip pamuk türlerini bulmak ve henüz ekimi yapılmayan üstün vasıflı Amerikan pamuk türleri üzerinde incelemelerde bulunmak yer almaktaydı¹⁶¹².

1951 yılında, Marshall Planı uzmanları tarafından verilen bilgilere göre Nazilli laboratuvarlarında elde edilen Acala cinsi pamuk miktarı 1086’dır. Çiftçilerin o zamana kadar kullandıkları tohum cinslerine oranla Acala tohumları dönüm başına %20–25 oranında daha verimli sonuçlar vermiştir. Ayrıca bu tohumlardan elde edilen pamuk iplerinin diğer tohumlardan daha dayanıklı ve uzun süre tekstil sanayine daha elverişli olduğu bildirilmiştir. Acala ve yerli pamuk tohumlarının en hızlı bir şekilde çiftçilerin emrine tahsis edilmesi için Tarım Bakanlığı tarafından 3 senelik plan hazırlanmıştır. Bu planın Türk pamuk üretim sahasında kaydedilen en büyük ilerleme olduğu savunulmuştur¹⁶¹³. Marshall Planı pamuk uzmanları tarafından girililmekte olan tohum kampanyası büyük önem taşımıştır. Hazırlanan kampanyalar sonucunda 1953 yılına kadar Türkiye pamuk üreticileri kuvvetli Acala tohumunu temin kullanabilecek duruma gelmiştir. 1950’lerde kullanılmaya başlanmış olan Acala cinci pamuk tohumu ondan on beş yıl öncesinde Amerika’dan getirilmiştir. Nazilli’de kullanılmaya başlanmış olan bu cins tohumların sayısı 1950 yılının sonuna kadar 1086’yı bulmuştur. 1953 yılında hedeflenen sayıya ulaşana kadar Türkiye Marshall Planı uzmanlarının Amerika’dan temin ettikleri Tex Acala tohumunu ithal etmişlerdir. Yukarıdaki bahsedilen çalışmalarla, Türk pamukçuluğunun yeni gelişmeler kaydetmesine ve Türkiye’de pamuk üretiminin hızla iki katına çıkmasına çalışılmıştır. Tarım Bakanlığı ile iş birliği yapmış olan Amerikalı ziraat eksperleri özellikle sulama sistemlerinin tam olarak uygulanması, tabii ve suni gübrenin kullanılması gibi konular üzerinde hazırladıkları projelerle pamukçuluğun gelişmesine katkı sağlamışlardır¹⁶¹⁴.

Türkiye’de pamuğun verim ve kalitesini yükseltme çalışmaları kapsamında Nazilli’de ilk ıslah çalışmaları doğrultusunda Acala –8 pamuk çeşidiyle başlamış ve bu çeşitten seleksiyon ıslahı ile geliştirilen Acala –1086 çeşidi 1948 yılında tescil ettirilerek bölge çiftçisine verilmiştir¹⁶¹⁵. İstasyonda 1960 yılına kadar genellikle tohum üretme ve dağıtma üzerine yoğunlaşan çalışmalar, bu tarihten itibaren yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu doğrultuda İstasyon, pamuk ıslah çalışmalarında ülke ve bölge sorunlarına yönelik araştırma konularını ele almaya başlamıştır. 1960’lı yıllardan itibaren ıslah çalışmalarında verimli, bölgele adaptasyonu iyi yeni çeşitlerin geliştirilmesi ana hedef olmuştur. Bu yıllarda ABD’den getirilen ve adaptasyon çalışmalarında olumlu sonuçlar alınan Coker –100 A çeşidinden seleksiyon ıslahıyla Coker –100 A/2 çeşidi geliştirilmiş ve 1965 yılında tescil edilen bu çeşit Batı Anadolu Bölgesi çiftçisine verilerek bölgede üretimine başlanmıştır. Ancak Batı Anadolu Bölgesi’nde 1970’li yılların başında ortaya çıkan solgunluk hastalığı (V.dahliae) bölgede %35’lere varan verim eksilişlerine neden olmaya başlamış ve Coker –100 A/2 çeşidi solgunluk hastalığına hassas olduğu için solgunluk hastalığına dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesi

1610 **Anadolu**, 13 Aralık 1948.

1611 **Anadolu**, 19 Aralık 1949.

1612 **Modern Türkiye Ticaret-Endüstri Mecmuası**, S 19, (Nisan 1955), s.12.

1613 “Türkiye’de Pamuk Tohumlarının İslahı”, **Aydın**, 17 Mart 1951.

1614 **Aydın**, 22 Kasım 1950.; “Pamukçuluğumuzun İnkişafı İçin”, **Aydın**, 9 Aralık 1950.

1615 İsmail Ekşi-Attila Şahin, **Ege Bölgesi Pamukçuluğunun Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Yolları**, Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Raporu, (Proje Yürütücüsü: Ediz Ulusoy), Bornova-İzmir 2003, s.154.

bölge pamukçuluğu açısından zorunlu duruma gelmiştir. Bu tarihten itibaren pamuk ıslah çalışmalarında seleksiyon ve kombinasyon ıslahı ile solgunluk hastalığına dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesi yönünde araştırmalar yoğunlaşmıştır. Coker –100 A/2 çeşidi içerisinden yapılan seleksiyon ıslahı sonucunda solgunluk hastalığına dayanıklı ve daha verimli Nazilli 66–100 çeşidi geliştirilmiş ve 1975 yılında tescil ettirilmiştir. Nazilli 66–100 Pamuk çeşidinin kısa sürede tüm Batı Anadolu Bölgesi'nde ekimine başlanmasıyla solgunluk hastalığından meydana gelen kayıplar önlenmiş ve bölgede pamuk üretimi önemli ölçüde artmıştır. Nazilli 66–100 çeşidinin verimli ve hastalığa dayanıklı olmasına karşın, erkenci olmaması bölge için sorun olmuştur. Bu nedenle Nazilli 66–100 çeşidi içerisinden yapılan seleksiyon çalışmaları ile bu çeşidin erkenci soyları geliştirilmiş ve bu soyların çiftçiye dağıtılması ile erkencilik sorunu çözülmüştür. Nazilli 66–100 (79–13) soyu 1988 yılında Ege 7913 adı altında üretim izni almış ve bölge çiftçisine verilmiştir.¹⁶¹⁶

1970'li yılların başlarında melezleme ıslahı ile solgunluk hastalığına dayanıklı pamuk çeşitleri geliştirmek amacıyla ele alınan projelerin sonuçları 1980'li yılların başlarında alınmaya başlanmış ve Carolina Queen (ABD) X 153 F (SSCB) kombinasyonundan elde edilen QF 34/2 hattı 1984 yılında Nazilli –84 adı ile tescil ettirilerek pamuk çiftçisine verilmiştir. Diğer bir proje olan ve Sahel-1 (İran) X Taşkent–1 (SSCB) kombinasyonundan elde edilen ST 276 hattı ise 1987 yılında Nazilli –87 adı ile tescil edilmiştir. Batı Anadolu Bölgesi'nde %90, Antalya yöresinde %50 oranında ekimi yapılan Nazilli –84 çeşidi verimli, çırçır randımanı yüksek ve solgunluk hastalığına dayanıklı bir çeşit olarak tanınmaktadır. Batı Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ekim alanı bulan Nazilli –87 pamuk çeşidi solgunluk hastalığına dayanıklı olması yanında, çok daha erkenci bir çeşit olması nedeniyle özellikle geçit bölgeleri için önemlidir. Nazilli –87 çeşidinin çırçır randımanı Nazilli –84'e göre daha düşüktür. Bu nedenle Nazilli –87 çeşidinin çırçır randımanını artırmak için yapılan Nazilli –87 X Coker –4104 (75-3) geri melez kombinasyonundan elde edilen NC –873/143 hattı, Nazilli –143 adı ile tescil ettirilmiştir. Nitekim Nazilli –143'ün birçok özelliği Nazilli –87 pamuk çeşidi ile aynı olmakla birlikte, morfolojik açıdan daha dik ve sağlam bir gövdeye sahiptir ve çırçır randımanı tekrarlanan ebeveyn Nazilli –87 çeşidinden % 2 daha fazladır.¹⁶¹⁷

Nazilli'de bulunan pamuk araştırma istasyonunun yer seçimi ve kurulma gayesi tarihi ve ekolojik bir sürecin sonucudur. Zira bölgede geçmişten beri var olan pamuk üretimi, küresel sosyo–ekonomik değişimle şekillenmiş ve evsel ihtiyaçların yerini ihracata dayalı üretimler almıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1800'lerde başlayan bu tip üretim şekli, bölgede pamuğun ekolojik isteklerinin de elverişli olması ile önemli bir geçim kaynağı halini almıştır. Daha sonra Türkiye'de pamuk tarımı ve özellikle bu ürünü hammadde olarak işleyen sanayi kuruluşlarının gelişmesi, Cumhuriyet'in ilanından sonra daha hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir. Bu durumla eş zamanlı olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemli bir dış-satım ürünü olan pamuk üretimine büyük bir önem verilmiştir. Bütün bu gayretler ve olumlu gelişmeler sonucu ülkemiz pamuk tarımı günümüzdeki önemli yerine ulaşmıştır.¹⁶¹⁸ Nitekim kurum, Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleşen sanayi atılımlarının temelini oluşturan Nazilli Sümerbanka ait tekstil ve dokuma fabrikalarında kullanılacak olan hammaddenin de doğru ve düzgün temini konusunda önemli görevler üstlenmiştir. Görüldüğü üzere istasyonun burada kurulma nedeni ve amacı kesinlikle doğrudur. 30'un üzerinde pamuk çeşidinin geliştirildiği istasyonun ürettiği tohumların, gibi ülkenin farklı coğrafi bölgele-

1616 Aydın, *age.*, ss.56-59.; Bk.: Turgay, **Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler**, ss.30-32.; Madran, ss.17-20.; Karabulut, *agm.*, ss.349-350.

1617 Ekşi-Şahin, *age.*, s.155.; Bk.: Turgay, **Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler**, ss.35-41.; Aydın, *age.*, ss.56-59.

1618 Kara, “Çukurova'da Pamuk”, ss.72-73.; “Türkiye'de Pamuk Ziraat, Sanayi ve Ticareti”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 122, (Nisan 1950), ss.75-76.; “Türkiye Pamukçuluğu”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 2, (16 Teşrinievvel 1943), s.41.; Bk.: Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, “Batı Anadolu'da Pamuk Üretimi, Sermaye ve Aktörler”, **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 4, S 9, İzmir 2018, ss.62-67.

rinde dahi tavsiye edilmesi de bu durumu doğrular niteliktedir¹⁶¹⁹. İlerleyen dönemlerde Bölge Ziraî Araştırma Enstitüsü, Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Pamuk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü gibi isimler alan merkez bugün Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı bir kurum olarak hizmet vermektedir. Enstitü 1.140 dakar arazisinin 1.090 dekarında ekim, araştırma ve tohum üretimi yaparken, 50 dakikalık arazide ise enstitünün binaları, çırçıruları, atölye ve lojmanları yer almaktadır.

1619 İbrahim Güner, “İğdır Ovasında Pamuk Tarımını Hazırlayan Coğrafi Faktörler”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, S 2: 1997, ss.157-179.

9. Maltepe Tütün İslah ve Deneme İstasyonu

Ziraat Vekâleti tarafından tarla tarımında ıslah–deneme–araştırma ve mücadele çalışmalarından birisi de tekel alanında gerçekleştirilmiştir. Bu konuda Türkiye’de bilimsel ve teknik usullerle tütün ıslahı ve seleksiyonu çalışmalarına başlanmış, tütün bitkisine ait teknik meseleler müşahede, tecrübe ve tahlil yöntemleriyle incelemiştir. Bu bakımdan Türk tütünlerinin dünya tütün piyasasındaki şöhretini ve müm-taz yerini daha da yükseltmek için birtakım çalışmalar başlatmıştır. Tütün İnhisar İdaresi altında tütün ıslahına dair yürütülen esaslı çalışmalar, kısa bir süre sonra semerelerini vermiş ve İstanbul Maltepe’de bir Tütün Enstitüsü inşa edilmesi kararı alınmıştır¹⁶²⁰. Hükûmet tütüne ait ıslah–deneme–yetiştirme, zirai mücadele, kurutma ve denkleme gibi zirai yöntemlerin ıslahı ve tütün analizleri gibi teknik konularda gereksinim duyulan personelin eğitimi amacıyla Tütün Enstitüsünü kurmayı planlamıştı¹⁶²¹.

Enstitüde bütün Türkiye tütün işlerinin ve tohum ıslahının fennî esasları tetkik ve tespit olunmuştur. Bu noktada Samsun’da yapılan tohum ıslah istasyonu ile tütün mıntıkalarında yavaş yavaş yapılacak daha başka tohum ıslahı ve tecrübe istasyonları Maltepe Tütün Enstitüsüne bağlanmıştır. Bu suretle Maltepe Tütün Enstitüsü merkez enstitü halinde bulunacak, istasyonlara bu merkezden direktif verilecekti. Maltepe Tütün Enstitüsü için arazi inceleme sürecinde İstanbul’un Kartal ilçesi ile Maltepe mevki arasındaki Cevizlik olarak adlandırılan bir yer tespit edilmiş ve 9 hektarlık bir arazi ortasında inşa edilmesi planlanmıştır¹⁶²². Maltepe Tütün Enstitüsü, inhisar ve türevi olan her türlü mahsulün fennî şartlar dahilinde yetiştirilmesi, tohumlukların ıslahı ve tütün mıntıkalarında baş gösteren hastalıklar ve haşerat karşısında bilimsel faaliyetler yürüten bir kurumdur. Enstitü, daha önce yapılan incelemeler neticesinde İstanbul ilinde tespit edilen Cevizli olarak adlandırılan mevkide kurulmuştur. Enstitünün müdürü Zeki Akkoyunlu’dur. Maltepe Tütün İslah ve Araştırma Enstitüsü, 1927 yılında İktisat Vekâleti İnhisarlar Genel Müdürlüğü bünyesi altında Ziraat Fen Şubesi adıyla kurulmuştur. Şubenin kurulmasındaki temel maksat, tütün ve türevi olan bütün mahsullerin daha iyi kalitede yetiştirilebilmesi ve ıslah edilmesini hazırlayacak olan uzman eksperler yetiştirmektir¹⁶²³.

Enstitü, ilk olarak tütün ıslah deneme istasyonu şeklinde çalışmalara başlanmış, ancak daha sonra istenilen başarı sağlanamayınca bu hususta geniş çaplı bir çalışma başlatılmıştır. Bu konuda Türkiye’de uzman olmadığı için ilk olarak yurt dışından getirilmesi kararı alınmış ve akabinde de 1927 Ekim ayında İsviçre’den Odet Perrin’in tütün uzmanı ve Fen Müşaviri olarak getirilmesiyle devam etmiştir. Tütün uzmanı Perrin, Maltepe Tütün İslah İstasyonu’na yakın bir yerde yer alan tarlada tütün tohumları ıslah işine başlamış, Türk tütün ve ziraat uzmanlarıyla birlikte 1927–1931 yılları arasında faaliyetlerini sürdürmüştür. Perrin 1931 yılında idareden ayrılınca ıslah işleriyle doğrudan doğruya Ziraat Fen Şubesi meşgul olmaya devam etmiştir. Bu devre arasında Maltepe’de kiralanan bir evde oluşturulan ıslah müessesesine “İnhisar Tütün Tecrübegahı” adı verilmiştir¹⁶²⁴.

1620 Fahri İpekoğlu, “Tütün İslah İşleri”, **İzmir Tütün Kongresi-18/10/1943**, İnhisarlar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul 1944, s.37.; “Türkiye’de Tütün İslah Usulleri”, **İstihbarat Bülteni**, C 6, S 98, (Ağustos 1937), s.857.

1621 “İnhisarlar Tütün Enstitüsü” **İstihbarat Bülteni**, C 6, S 100, (Ocak 1938), s.1029.; “Tütün Enstitüsü Çok Geniş Bir Programla Çalışıyor”, **Haber-Akşam Postası**, 6 Mart 1938, s.5.

1622 Adnan Halet Taşpınar, “İnhisarlar Tütün Enstitüsü”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, C 1, S 1, (Temmuz 1947), ss.1-2.

1623 **Türk Tütününü ve Tütüncülüğü**, T.C. Ziraat Vekâleti Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Seri: A, Takım: 8, Ankara 1938, s.29.

1624 Taşpınar, “İnhisarlar Tütün Enstitüsü”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, s.3.; Adnan Halet Taşpınar, “İnhisarlar Tütün Enstitüsü”, **İstihbarat Bülteni**, C 6, S 100, (İkinci Kanun 1938), ss.1029-1033.

Bu sırada bir yandan 1931 yılında Samsun’da kurulan bir deneme tarlasında tütün enstitüsü kurma teşebbüsleri başlamış, Tütün İnhisarı Ziraat Fen Şubesi bölgede yaptığı tecrübe faaliyetleri sonrasında İstanbul Maltepe’de enstitü binalarının yapımına başlanmıştır. Yeni enstitü binasının ilk plan ve projesi, 1934 yılı başlarında hazırlanmış ve 1934 yılı Ağustos ayında müteahhite ihale yoluyla verilmiştir. İşletme binalarının 1 yıl içerisinde tamamlanmasıyla birlikte Ziraat Fen Şubesi yeni yerleşkesine geçmiştir. 1935 yılından itibaren isim değişikliğine giderek “İnhisarlar Tütün Enstitüsü” yahut “Maltepe Tütün İslah Enstitüsü” adını almıştır. Enstitü, İstanbul merkezine hem demiryolu hem de karayolu (asfalt) ile ulaşım sağlayabilecek konumdadır. Demiryoluna olan yakınlık, hem tohumların nakliyesini hızlandırmış hem de çalışanların ulaşımını kolaylaştırmıştır¹⁶²⁵.

Fotoğraf –71

Maltepe Tütün Enstitüsü Merkez Binası ve Enstitü öğrencileri, ziraat dersi tohum yastıklarının hazırlanması usulünü numune tarlasında tatbik ederken.

Kaynak: **İstihbarat Bülteni**, Cilt: 6, Sayı: 99, (Birinci Teşrin 1937), s. 982.; Adnan Halet Taşpınar, “Yeni Tütün Eksperi Kursu”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 1, Sayı: 2, (İlkanun 1937), s. 81.

İlk dönemlerde bir tecrübe tarlası üzerinde çalışan kurum, Enstitü haline geldikten sonra tütün ve tohum ıslah işleriyle daha geniş bir alanda faaliyet göstermeye başlamış; hastalıklar, haşereler, toprak ve tütün üzerindeki tahlil ve tetkik işleri daha da geniş imkânlar dahilinde yürütmüştür. Bu yönüyle tütüncülüğün bir kültür ve yegane araştırma merkezi haline gelen Enstitü, zamanla daha rasyonel ve bilimsel esasları içeren bir çalışma programı hazırlamıştır. Böylece bir yandan bilimsel araştırmalar yürütürken, diğer yandan da bina ve tesislerin inşası tamamlanmıştır¹⁶²⁶. Bu doğrultuda Enstitünün merkez binası bodrum kat hariç, 3 katlı olup binanın bodrum katında kalorifer ve havagazı dairesi, levazım ambarı bulunmaktadır. Birinci katta müdür odası ile birlikte idare odaları, tütün müzesi, kimya laboratuvarı, tütün laboratuvarı, tohum odaları vardı. İkinci katta kütüphane, ıslah laboratuvarı, biyoloji laboratuvarı ve dershaneler yer almaktaydı. Enstitü kütüphanesi tütün ve ziraata ait oldukça zengin eserleri bünyesinde barındırmaktaydı. Enstitünün üçüncü yani son katında da yemekhane, mutfak ve depolar bulunmaktaydı. Enstitü arazisi üzerinde merkez idare binası haricinde tütün işleme ve bakımevi, işçi evleri, malzeme hangarı, seralar ve tütün kurutma yerleri, gübrelikler, tenebbüt hal ve serası, gazlama evi ve meteoroloji istasyonu yapılmıştır¹⁶²⁷. Enstitünün tohumları ıslah için tütün tetkikat salonları, tütün tohumu muhafaza odaları, tütün tohumu ayırma odası, tütün nemlendirme odası olduğu gibi ayrıca da tütünleri suni surette

1625 Taşpınar, “İnhisarlar Tütün Enstitüsü”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, ss.3-4.; Bk.: **Türk Tütünü ve Tütüncülüğü**, s.29.

1626 **Türk Tütünü ve Tütüncülüğü**, s.29.

1627 Taşpınar, “İnhisarlar Tütün Enstitüsü”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, s.5.

fermante ettirmek için tesisatları vardı. Bundan başka tütüne ait her nevi hastalıkların ve fizyolojiye ait teşebbüsler için biyoloji laboratuvarı ve tütüne ait tahliller için bir tütün kimya laboratuvarı tütün yaprağı ve tütün tohumlarında yapılacak tetkikat için bunları asmağa mahsus salonları bulunmaktaydı¹⁶²⁸.

Merkezdeki bu tesislerin yanı sıra Enstitüye bağlı olarak faaliyet gösteren çeşitli deneme tarlaları vardı. Bunlardan ilki 1931 yılında tesis edilen Samsun Tütün Deneme İstasyonu idi. Bu istasyona ilaveten Samsun ilinde Dere, Evkaf ve Maden bölgelerinde, Bafra ve Gümüş Hacıköy mevkilerinde de deneme tarlaları açılmıştır. 1937 yılına gelindiğinde Batı Anadolu Bölgesi tütüncülüğünü kaldırmak ve üreticilere teknik destek sunmak amacıyla Akhisar-Çiftlik ve Akhisar-Çamaltı bölgesinde deneme tarlaları oluşturulmuştur. Bunlardan başka Düzce’de de bir deneme tarlası tesis edilmiştir. Doğu illerindeki halkın geçim vasıtası olarak tütün ziraatını ıslah ve takviye etmek amacıyla tedbirler alınmış ve tütün ziraatını halka öğretmek amacıyla çeşitli istasyon ve örnek tütün tarlaları oluşturulmuş, buralarda uygulamalı eğitimle fennî tütüncülük esasları öğretilmiştir¹⁶²⁹.

Enstitünün meşgul olacağı konular arasında tütün ıslahı–deneme, ekim, toplama, kurutma ve denkleme usullerinin tespit ve ıslahı, çeşitli menşeli Türk tütünlerinin fermantasyon hususiyetlerinin tetkik ve tespiti, tütün hastalıkları ile mücadele, tohum üretimi ve dağıtımı, eksper yetiştirilmesi, sigara, puro, nargilelik, pipoluk, tütünlerde kullanılan sigara kağıdı, bira imalatında kullanılan şerbetçi otu, kahve, çay, kola ve çorap imalatında kullanılan jüt ile ilgili çalışmalar yer almaktadır¹⁶³⁰. Bundan başka enstitü, bir yandan bu çalışmaları enstitü laboratuvarlarında yürütecek, diğer yandan da üreticilere teknik bilgi desteği sağlayabilecek tütün uzmanı yetiştirecekti. Eksper olarak yetiştirileceklerde genel kültür bilgisi, matematik, yabancı dil, kusursuz bir vücut ve sağlam yapılı bir bünyesi olması gerekiyordu. Ayrıca koku alma, renk ayırt etme ve bir cismin nescini el ile yoklayıp anlayabilecek hassaları kuvvetli olan kişiler baş vurabilecekti¹⁶³¹. Nitekim Enstitünün kuruluş gayesi ve çalışma programı şu ana hatlar üzerinde esaslandırılmıştı¹⁶³²: Tütün ıslahı–denemeleri, ekim–toplama–kurutma ve denkleme usullerinin tespit ve ıslahı, çeşitli türlerdeki tütünlerin fermantasyon özelliklerinin tetkik ve tespiti, tütün hastalıklarıyla ve haşereleyle mücadele usullerinin tetkik edilmesi, iyi evsaffı tütün tohumlarını üretmek ve dağıtmak, fennî çalışma ve araştırmalardan elde edilecek neticelerin tütüncülük ile ilgili yayımlar aracılığıyla halka duyurulması, tütüncülük üzerine uzman eksperlerin yetiştirilmesi ve ülke tütüncülüğüne ait teknik bütün hususlar üzerinde bilimsel araştırmalarda bulunmak, elde edilen neticelerden tütün üreticilerinin istifadesine sunmak ve Samsun, Malatya, Bitlis, Pertek ve İzmir gibi yerlerde bulunan tecrübe tarlalarında fennî tütüncülük esaslarını köylüye göstermek amacıyla tarla günleri düzenlemek.

Enstitü açtığı Tütün Eksperi Kursları ile 4 yıllık bir eğitim–öğretim sürecini kapsamakla beraber, her yıl birer devreyi kapsayacak şekilde programlanmış ve içeriği teorik ve uygulamalı dersler olmak üzere belirlenmiştir. Bu kurslara lise yahut lise derecesinde mezun olan öğrenciler katılabilmekteydi. Özellikle Orta dereceli ziraat mektebi mezunları bu kurslar için büyük önem arz etmekteydi. Orta dereceli ziraat mektebi mezunlarından eksper olarak yetişmek isteyenler bu kurslarda donanım kazanmaktaydılar. Kursun ilk evresini oluşturan 1. devrede eksper adayları, bu kurs devresini Ziraat Fen Şubesi Tütün Enstitüsünde geçirerek, 1 yıl süreyle buradaki çalışmaları gözlemleyecekti. Dersler hem teorik hem de uygulamalı olacak; öğretmenlerin vereceği dersler öğleden önce ve sonra şeklinde olmak üzere iki kısımda gösterilecekti. Her eksper adayına, gündelik çalışmaları için bir “Günlük İş Defteri” ihdas edilmiştir. Bu defter

1628 “Maltepe’de Tütün Enstitüsü”, **Akşam**, 25 Kanunuevvel 1934.

1629 **Türk Tütünü ve Tütüncülüğü**, s.30.

1630 Kadri Tomur, “Tütün Hastalıkları İle Mücadele İşleri”, **İzmir Tütün Kongresi-18/10/1943**, İnhisarlar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul 1944, ss.44-50.

1631 Halûk Hüsnü Durukal, “Tütün Ziraatında: Maltepe’de Tütün Enstitüsü”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, C 5, S 110, (17 Temmuz 1944), s.12.; Taşpınar, “İnhisarlar Tütün Enstitüsü”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, s.6.

1632 **Türk Tütünü ve Tütüncülüğü**, s.29.

her öğrencinin günlük çalışmasının yakın takip edilmesi amaçlıydı. Enstitü öğrencilere, eksper yetiştirme kursunda her devrede verilen dersleri; özellikle de tatbikat, tarla, laboratuvar, fabrika salonlarında tatbik edilen olun klasik not usulü yerine günlük iş defterinin ihdası zarurî tutmuştur. Bu defterden başka her kurs devresinin baş öğreticisi tarafından tutulan bir “Namzet Eksper Not Defteri” vardı. Bu defterde eksper adaylarının o devrede aldığı bütün notlarla diğer hususlar kayıt ve yazılırdı. Bahsi geçen deftere her öğretmen öğrenci hakkındaki notlarını ve düşüncelerini kendisi kaydederdi¹⁶³³. Bu doğrultuda Tütün Enstitüsünde düzenlenen tütün eksper yetiştirme kursunun 1. döneminde uygulanan haftalık ders programı ve içeriği Tablo –135’te gösterildiği gibiydi¹⁶³⁴:

Tablo –135

Gün	Öğleden Önce (saat)			Öğleden Sonra (saat)		
	9-10	10-11	11-12	13-14	14-15	15-16
Pazartesi	Mütalaa	Ziraat	Biyoloji ve Nebatat	-	Ziraat Tatbikatı	-
Salı	Mütalaa	Kimya	Ziraat ve Tütüncülük	-	Nebatat Tatbikatı	-
Çarşamba	Mütalaa	Mütalaa	Mütalaa	-	Kimya Tatbikatı	-
Perşembe	Mütalaa	Ziraat	Biyoloji ve Zararlı Hayvanlar	-	Ziraat Tatbikatı	-
Cuma	Mütalaa	Ziraat	Ziraat ve Tütüncülük	-	Nebatat Tatbikatı	-
Cumartesi	Mütalaa	Kimya	Biyoloji ve Parazitli-Parazitsiz Hastalıklar	-	-	-

Eksper kursunun 2. devresi harmancılık ve fabrika stajı ve alım stajı olmak üzere kendi içerisinde iki kısma ayrılmaktaydı. Bu süreçte öğrenciler tütün fabrikasında geçirecek ve çeşitli bölgelerde yetişen tütünlerle bunların harmanlardaki değişimi incelenecekti. Bu devrede eksper adaylarına çeşitli bölgelerde yetişen tütünlerle aynı kökenli tütün türlerinin sigara ve tütün harmanlarında oynadıkları rolleri göstermek ve tütün işinde esas gaye olan sigara imalinde tatbik olunan usulleri öğretmekti. 2. dönemde de verilen dersler teorik ve uygulamalı olmak üzere iki kısımda toplanmıştı. Bu evrede görülen dersleri içeriği tütün harmanlama usulleri ve reçeteleri; tütün menşei ve kökenlerinin harmandaki rolleri, harman tatbikatı, tütün kıyımı ve sigara işleme usulleri, harman ve işletme hesap usulleri oluşturmaktaydı. Alım stajı kısmında da eksper adayları, Batı Anadolu, Samsun ve Marmara havzası gibi başlıca tütün bölgelerini oluşturan yerlerde geçirir ve muayyen bir program dahilinde tütün tahrir ve tahmin işleri, yaprak tütün muayene usulleri, yaprak tütün alımı hesap usulleri, yaprak tütün alımı, yaprak tütün sevkıyatı ve tütün kanunlarının tatbikatı üzerine donanım kazanırlardı¹⁶³⁵.

1633 Taşpınar, “Yeni Tütün Eksperi Kursu”, ss.81-83.; Durukal, agm., s.12.

1634 Taşpınar, “Yeni Tütün Eksperi Kursu”, s.82.

1635 Taşpınar, “Yeni Tütün Eksperi Kursu”, ss.83-85.

3. devrede üreticiden alınan yaprak tütünlerinin işlenme usulleri üzerinde staj yapılacaktı. Burada bizzat tütün üreticilerinden alınan yaprak tütününün inhisar idare evlerinde işlenmesi, usul ve muameleleri gösterilir; bizzat eksperler tarafından işlenerek tatbikat yapılırdı. 4. ve son devrede ise bakım stajı yapılmaktaydı. Bu da diğer devreler gibi 1 yıldan ibaretti. Bu bölümde eksperler İstanbul tütün bakım evlerinde geçirmekteydi. Bu evlerde fermantasyon bakım usulleri, ambalaj işleri üzerinde tatbikat yapar ve yıl sonunda da başarılı olanlar İnhisarlar İdaresi tarafından tütün eksperı unvanını alırlardı. Temeli lise olan bu 5 yıllık tütün uzmanlık kursu ile Türk tütüncülüğüne daha iyi hizmet verebilecek teknik ve donanımlı eleman yetiştirilirken; nitelikli olarak yetişen eksperler, tütün ve türeviyle ilgili teknik bilgileri üretici veya köylünün hizmetine sunabileceklerdi¹⁶³⁶.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Tütün Enstitüsü, tütün eksper adaylarının hakikaten kuvvetli birer tütün uzmanı olarak yetişmelerini temin etmek için esaslı bir eğitim-öğretim ve staj programı hazırlamış ve bunun tam manasıyla tatbik edilebilmesi için kendisine lazım olan bütün alet-edevat, bina ve numune tarlaları vasıtasıyla onlara donanım kazandırmaya gayret göstermiştir. Lise mezunu, özellikle de orta dereceli ziraat mektep mezunlarını almaya gayret gösteren Enstitünün vermiş olduğu eğitim sonrasında Türk tütüncülüğü daha da yükselecek, özellikle de meslek bilgisi kuvvetli tütün eksperlerinin yetişmesine zemin hazırlanarak onları bizzat üreticinin hizmetine sunacaktı.

Fotoğraf –72

Maltepe Tütün Enstitüsü öğrencileri, yaprak tütün üzerinde tatbikat yaparken.

Kaynak: Taşpınar, “Yeni Tütün Eksperi Kursu”, ss. 84-85.

Enstitü tespit ettiği çalışma esasları dahilinde iki ayrı iş bölümüyle çalışmalar yapmaktaydı. Bunlardan İdari olan kısım, müdürün nezareti altında çalışmalarını sürdürmekteydi. Bununla beraber enstitü alt teşkilat ve işleyiş düzeni olarak 3 ana kısımda bilimsel faaliyetlerini yürütmekteydi. Bunlar: İslah, Biyoloji ve Kimya laboratuvar araştırmaları üzerineydi¹⁶³⁷. Bunun dışında enstitü işleyiş düzeni olarak da kütüphane, idare ve hesap kısımlarına ayrılmakta ve bütün işlerini bu sistematığe göre gerçekleştirmekteydi. Enstitünün İslah biriminin başında şef Fahri İpekoğlu vardı. Bundan başka ziraat mühendisi olarak Sadi Yürük, Hatip Öge, Hüseyin Özbaş; fen memuru olarak da Tefik Çiftçioğlu ve Rezzak Tan görev yapmaktaydı. İslah birimi ve çalışmaları, Enstitünün ağırlık merkezini ve esas görevini teşkil etmektedir. Bu şubede tütün tohumlarının islahı ve ambalajlanması, tütünün fennî ve bilimsel esaslar dahilinde geliştirilmesi, tütün, ziraat, işleme, bakım ve fermantasyona ait bilimsel araştırmalarda bulunarak elde edilen sonuçların uygulama sahasına geçirilmesi ve üreticinin fennî ziraat usullerini öğrenmesi için tatbikatla,

1636 Taşpınar, “Yeni Tütün Eksperi Kursu”, ss.85-86.; Bk.: **Köy Çocukları İçin Tütüncülük Bilgisi** (Köy Mekteplerine Mahsus), İnhisarlar Tütün Enstitüsü Neşriyatı, B- Serisi, No: 10, İstanbul 1939, ss.8-15.

1637 Ali Rana Tarhan, “Cumhuriyet Rejiminde İnhisarlar İdaresinin Başarıları”, **Ulus**, 13 Şubat 1937, ss.1-7.

bizzat gözleriyle görebilecekleri şekilde ve zirai yayımla göstermek bu birimin vazifesiydi. Maltepe Tütün Enstitüsü İslah birimi 1931 yılında 30 kg. tohum, 450.1000 adet de tütün fidesi dağıtımını yaparken, 1943'te bu tohum miktarı 1250 kg.'a, tütün fidesi dağıtımını da 28.500.000'e yükselmiştir. Bu miktarın 1944 yılında faaliyete geçecek olan numune fideliklerle birlikte 56.000.000 çıkacağı belirtilmiştir¹⁶³⁸.

Enstitünün Biyoloji biriminin başında şef ve nebat hastalıkları müdürü Kadri Tomur, muavin olarak da 1. botanik laboratuvar asistanı Ekrem Arsan, tütün hastalıkları uzmanı laborant Refik Orbay bulunmaktaydı. Biyoloji biriminin vazifesi, tütün ziraat ve ıslahının yardımcısı olarak, üretim ve fabrikasyon ile ilgili nebatî ve hayvanî mevzularını aydınlatmak, ülke şartlarıyla mukayese etmek ve elde edilen sonuçları müşterek olarak tatbikat sahasına intikal ettirmektir. Biyoloji kısmı da kendi içerisinde tatbiki botanik ve tütün hastalıkları ve zirai mücadele gibi iki ayrı birimde çalışmaktaydı. Biyoloji birimi altında tütün fideciliğinin hastalıklarla olan münasebetinin ülke şartlarıyla mukayesesi, çeşitli hastalık ve zararlı böcek vaziyetinin aydınlatılması, tütün nebatının gübreleme esaslarının tespiti üzerine araştırmalar, tütün tiplerinin anatomik yapıları üzerine araştırmalar ve tütün tiplerinin toprak ve iklim şartlarına göre mukayesesi üzerine bilimsel çalışmalar yürütmek ve bunlarla ilgili elde edilen verileri üreticilerin hizmetine sunmaktı¹⁶³⁹.

Enstitünün son kısmı olan Kimya biriminin başında kimyager ve şef Kadri Gültekin, kimya mühendisi Samim Aksu ve kimya mühendisi Hubou Akmarau bulunmaktaydı. Bu birimdeki araştırmalar 3 ana kol üzerinde yürütülmekteydi. Birincisi bilimsel bakımdan, ikincisi memleket tütüncülüğü, çaycılığı ve şarapçılığına faydalı yardımlarda bulunmak bakımından ve son olarak üçüncüsü de, halkı ve inhisarları korumak bakımından. Bu birimde Türkiye'deki tütünlerin karakterleri izah etmek, harmanlardaki tütün mıntıklarının tayin etmek, tütün fabrikasyonlarını usta-çırak gibi yetişmiş kalifiyeli eksperlerin elinde tutup, fennî bir şekilde yapılmasını sağlamak. Bununla beraber enstitünün taşra teşkilatı ilk zamanlarda 4 kısımda ayrılmakta iken; daha sonra İç Anadolu Bölgesi'nin de eklenmesiyle 5'e çıkmış ve buna göre faaliyetlerini yürütmüştür. Bunlar: Karadeniz, Marmara, Batı Anadolu ve Doğu¹⁶⁴⁰ ve İç Anadolu bölgeleriydi¹⁶⁴¹. Her bir bölgede bizzat enstitü tarafından idare edilen tütün ıslah istasyonları bulunmaktaydı. Bunlar Karadeniz'de Samsun, Marmara'da İstanbul, Batı Anadolu'da İzmir ve Buca, Doğu Anadolu'da ise Malatya yer almaktaydı. Bahsi geçen istasyonlar için bir de belirli bölgelerde tütün deneme ve üretim tarlaları vardı. Bunlar da şöyleydi: Artvin, Rize-Pazar, Trabzon, Tokat, Samsun-Bafra, Gümüşhane,

1638 Durukal, agm., s.13.; Taşpınar, "İnhisarlar Tütün Enstitüsü", **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, s.7.

1639 Durukal, agm., ss.13-16.; Kadri Tomur, "Tütüncüğümüz ve Nebat Hastalıkları", **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, C 1, S 1, (Temmuz 1947), ss.48-50.

1640 Maltepe Tütün Enstitüsünde tütün üretimi ve ıslahına yönelik çalışmalarda Batı Anadolu, Karadeniz ve Marmara havzaları dışında yer alan ve kısmen de olsa tütün ziraatı yapılan yerler Şark mıntıkası içerisinde yer almaktadır. Bu yerlerde yetiştirilen tütünlerin kalitesi diğer bölge tütünlerine oranla daha düşük olmasına rağmen, ekim alanı Karadeniz bölgesinden daha büyük bir sahayı kapsamaktadır. Bölgede tütün ekiminin serbest olduğu iller şöyledir: Bitlis, Diyarbakır, Gaziantep, Hakkari, Malatya, Mardin, Siirt, Muş, Seyhan (Adana) ve Tunceli. 1932-1937 yılları arasında bölgede 12 adet deneme tarlası açılmıştır. Bunlar: Adıyaman, Malatya, Silvan, Bitlis, Muş, Hozat, Pertek, Hendek, Taşova, Artvin, Polathane ve Tömbeki bölgeleriydi. 1937 yılına gelindiğinde bu bölgelerde yer alan deneme tarlalarında toplamda 16 çeşit tütün denemesi ve üretimi yapılmaktaydı. Bk.: Zeki Akkoyunlu-Hazım Payzın, "Tütün Enstitüsünün Şark Mıntıklarındaki 1937 Çalışması", **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, C 2, S 1, (Temmuz 1938), ss.1-6.

1641 Avni Ülgen, "Türkiye'de Tütün Ziraat Mıntıkları", **İstihbarat Bülteni**, C 6, S 98, (Ağustos 1937), s.963.; İpekoğlu, "Tütün İslah İşleri", ss.42-43.

Köy, Edirne, İzmit, Adapazarı–Hendek, Düzce, Manisa–Akhisar, İzmir, Muğla, Burdur–Bucak, Antalya, Mersin, Adana ve Adıyaman¹⁶⁴².

Maltepe Tütün Enstitüsü zamanla çalışma şartlarını ve imkânlarını genişletmiş ve 1940'lı yılların ortalarından itibaren oldukça geniş bir çalışma sahasına sahip olmuştur. Bu doğrultuda 1944 yılında enstitü bünyesinde yer alan Malatya Tütün İslah İstasyonu için 40 dekarlık bir tarla satın alınmış ve güney doğu tütünlerinin ıslahına başlanmıştır. Diğer yandan İzmir–Buca mıntıkasında Batı Anadolu bölgesi tütünlerinin ıslahı için arazi çalışmaları başlatılmış ve burada bir istasyon kurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca tütün deneme ve üretim işleri için Samsun, Tokat, Bolu, Balıkesir, İzmir, Malatya ve Hatay'da 40 dekar; tömbeki ve purluk tütün işletmeleri için de 300 dekarlık tarla ve fidelik yeri satın alınmış ve çalışmalara başlanmıştır¹⁶⁴³. Bundan başka üretilen tohumların çeşitli tütün ekim bölgelerinde bulunan üreticilere karşılıksız olarak dağıtılmasına devam edilmiş ve 1944 yılı itibariyle Karadeniz'de 883.200 kg., Marmara'da 313.060 kg., Batı Anadolu'da 2025.000 kg. ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise 5.500 kg. olmak üzere toplamda 3226.760 kg. tütün tohumluğu dağıtılmıştır. Aynı zamanda iyi kaliteli mahsulden Marmara Bölgesi'nde bulunan üreticilere 87.100 kg. tohum dağıtımı yapılmıştır. Üretici ve köylülere yönelik fennî fideliklerin yetiştirilme usulleri; onların gözle görüp, bizzat uygulayabilecekleri şekilde planlanmış ve bunun için Samsun, Bafra, Taşova, Düzce, Hendek, Bursa, Balıkesir, Hatay ve Malatya bölgelerinde birer, İzmir'de de üç örnek fidelik tesis edilmiş ve üreticilerin imkânına sunulmuştur. Ayrıca 1944 yılı içerisinde Karadeniz ve çevresinde 21.485.000 adet, Marmara'da 1.337.000 adet, Batı Anadolu'da 3.760.000 adet ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise 22.082.000 adet olmak üzere toplamda 48.664.000 adet karşılıksız olarak tütün fidesi dağıtılmıştır. Türkiye'de tömbeki tütün çeşidinin yetiştirilmesi ve çoğaltılmasını sağlamak için Silvan ve Malatya'da mütedavil sermayeli 100'er dekar işletme kurulmuş; diğer taraftan da Hadım, Alanya ve Hatay'da üreticilerin yetiştirmesi için gerekli tohum ve fide dağıtımına başlanmıştır. Bölge fen memurları ve tütün uzmanları aracılığıyla köylere gidilerek bizzat üreticilere tütün işleriyle ilgili teknik bilgi ve öğütler verilmiştir. Yine aynı maksatla Türkiye'de purluk tütün yetiştirilmesine büyük önem verilmiş ve yapılan deneme sonuçlarına göre Rize–Pazar ilçesi mevkinde 100 dekarlık bir işletme açılmıştır. Pazar ilçesindeki üreticilerin bu tütün türüne alışmaları için damızlık fide ve para yardımlarında bulunulmuş; bölge fen memur ve uzman eksperler tarafından üreticilere teknik destek ve fennî tütün bilgisi desteği sağlanmıştır¹⁶⁴⁴. Maltepe Tütün İslah Enstitüsü, yaptığı çalışmalardan elde ettiği neticeleri bilimsel ve üreticiye yönelik olarak tütün ziraatı bilgilerini doğrudan yayım kanalıyla onların hizmetine sunmaktaydı. Bu doğrultuda şubenin 1928–1936 yılları arasındaki süreçte yayımladığı broşür, talimatname ve eserler Tablo –136'da yer aldığı gibiydi¹⁶⁴⁵:

1642 Durukal, agm., s.16.; Taşpınar, “İnhisarlar Tütün Enstitüsü”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, s.8.; Maltepe Tütün Enstitüsü bünyesinde yer alan Adana Deneme Tarlası 1931 yılında tesis edilmiştir. Bu tarihten sonra çul ve kanaviçe ihtiyacının ülke içinde üretilebilmesi gayesiyle; özellikle lif nebatlarının en önemlilerinden birisi olan “jüt” elyafı üzerine deneme faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Jüt nebatının menşei Hindistan'dır. Daha sonra buradan Afrika ve Amerika, sonra da gittikçe genişleyerek Çin, Cenubî Asya ve özellikle Hindistan'ın Bengal ve Assam bölgelerinde geniş ölçekte ziraatı yapılmıştır. Bk. Fahri İpekoğlu, “Adana Deneme Tarlasında Jüt Denemeleri”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, C 1, S 2, (İlkanun 1937), ss.141-144.

1643 **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, C 3, S 2, (Aralık 1944), s.202.

1644 **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, C 3, s.204.

1645 Taşpınar, “İnhisarlar Tütün Enstitüsü”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, s.10.; Bk.: M. Tevfik, **Tütün Fidesi Yetiştirmek Usulü**, T.C. İnhisarlar Umum Müdürlüğü Ziraat Fen Şubesi Neşriyatı, İnhisarlar Matbaası 1932.; **Köy Çocukları İçin Tütüncülük Bilgisi** (Köy Mekteplerine Mahsus), İnhisarlar Tütün Enstitüsü Neşriyatı, B- Serisi, No: 10, İstanbul 1939.

Tablo –136

Maltepe Tütün Enstitüsü Yayınları

Yıl	Broşür, Talimatname ve Eser Adı
1928	Tütün müsabakasına dair bir talimatname.
1928	Ambarların tathirat (temizlik) fennesine ait talimatname.
1928	Tütün düşmanlarına karşı mücadele.
1928	Ziraat Fen Şubesi mecmua-ı fennesi.
1928	Fidan çürüklüğü ve kök çürüklüğü
1931	Tütün fidanlarına, tarlaya dikildiklerini müteakip arız olan bir düşman (Agrotis).
1932	Muhtelif tütün mıntıklarının toprak tahlilleri.
1932	Tütünde fidan çürüklüğü ve kök çürüklüğü.
1932	Tütün fidesi yetiştirmek usulü.
1933	Vahşi ateş (wild-fire) hastalığı hakkında alınacak tedbirlere ait talimatname.
1934	Tütüncülüğe dair bir hasbihal.
1934	Tütün düşmanlarıyla mücadele: Taun Otu.
1934	Orobanş
1935	Dana Burnu.
1936	Tütün fidesi yetiştirme usulü.
1938	Türk Tütünleri - Odet Perrin, Çeviren: Zafer Akkoyunlu
1938	Avrupa tetkik seyahati raporu - Zafer Akkoyunlu
1938	Ambar böcekleri ve bunlara karşı korunma usulü
1938	İnhisarlar Umum Müdürlüğü tütün işleri teknisyenlerinin yabancı memleket staj raporları - Grup: 37
1938	Nicotiana genusunun genetikası - E. A. East, Çeviren: R. Egemen
1939	Türk çocuklarına tütüncülük bilgisi

Maltepe Tütün Islah Enstitüsü, tütün hastalıklarıyla mücadele için ciddi çalışmalar yürütmüş ve bu konuda mesai harcamıştır. Enstitü, 1932–1937 yılları arasında Batı Anadolu, Marmara, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerindeki tütün hastalıkları, zararlı böcekler ve haşerelerle zirai ilaçlama ve mücadele çalışmaları gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda 1936–1937 yıllarında Batı Anadolu Bölgesinde fide, yaprak ve kök çürüklerine sebep olan Pytium, Alpidum ve Vahşi ateş, muhtelif yaprak ve benek hastalıkları, külleme, mozaik virüsü, özü kuru, orobanj, küskük ve çeşitli zararlı böceklerin yoğun olarak görüldüğü tütün tarlalarında çalışmalar yapmıştır. Ayrıca yürütülen çalışmalarda Akdamar–Thrips, Bor kurdu ve çeşitli çekirgelerin tütün tarlalarına ciddi anlamda tahribat yaptığı tespit edilmiştir. 1931 yılından itibaren Batı Anadolu ve Marmara tütün mıntıklarında Opatrum mücadelesi yapılmıştır. 1932 yılında Bursa Gündoğdu, İsmetiye ve Demirtaş köylerinde Enstitü laboratuvarlarında üretilen zirai ilaçlar bu köylerdeki tütün üreticilerine karşılıksız olarak dağıtılmış; Akdamar ve Thrips gibi zararlıların önüne geçilmiştir. 1934 yılına gelindiğinde ilaçları ve masrafları Enstitü tarafından karşılanmak üzere Ziraat Vekâleti tütüncülük uzmanları ile yapılan müşterek çalışmalarla İzmir, Manisa, Aydın, Muğla ve Kocaeli illerinde vahşi

ateş hastalığına karşı mücadele edilmiştir. 1931–1937 yıllarında tütün hastalıklarına karşı yürütülen zirai ilaçlama ve mücadele çalışmalarında 1931’de 25.000, 1932’de 16.000, 1933’te 16.000, 1934’te 10.000, 1935’te 10.000, 1936’da 10.000 ve 1937 yılında da 10.000 lira olmak üzere toplamda 97.000 lira masraf yapılmıştır¹⁶⁴⁶.

Fotoğraf –73

1. Amasya–Gümüşhacıköy bölgesindeki fideliklerde köylüye fennî tütüncülük izahatı verilirken.
2. Malatya Tütün İslah İstasyonunda yetiştirilen tömbeki fideliklerinden üreticilerin karşılıksız olarak faydalanması.

Kaynak: Refik Orbay, “1939 Hastalıklarla Mücadele ve Örnek Fidelikleri”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 2, Sayı: 2, (Ağustos 1949), s. 220.; Zeki Akkoyunlu-Fahri İpekoğlu, “Tütün Çeşitlerimizin Standartlaşmasına Doğru”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 3, Sayı: 2, (Aralık 1944), s. 129.; Refik Orbay, “Bölge Çalışmalarından: Hamdibey ve Yenice Bölgesi”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 3, Sayı: 2, (Aralık 1944), s. 180.

1646 **Türk Tütünü ve Tütüncülüğü**, s.32.

10. Ormanlık Araştırma Enstitüsü

Cumhuriyet Dönemi’nde araştırma–geliştirme (AR–GE) faaliyetlerinin bir diğer aşaması da ormancılık sahasında ortaya çıkmıştır. Ormanlık araştırmalarının esas ağırlık merkezini 1950’li yıllar oluşturmuştur. Bu kapsamda Tarım Bakanlığı tarım ve hayvancılık alanında olduğu gibi ormancılık sahasında da önemli çalışmalara imza atacak kurumların temellerini atmayı ihmal etmemiştir. Tarım Bakanlığı tarafından ortaya atılan ve kurulacak olan ormancılık araştırma merkezi; ülkede ulusal ve bölgesel düzeyde ormancılık araştırmalarına eğilmiş ve millî gelire¹⁶⁴⁷ önemli katkılar sağlamıştır. Bilhassa 1951 yılı Eylül ayında toplanan Orman Başmüdürleri toplantısında ilk defa orman araştırma konusu gündeme gelmiştir. Daha sonra 1952 yılında Ormanlık İstişare toplantısında Ankara’da bir ormancılık araştırma enstitüsü kurulması kararı alınmıştır. Bu kararla Bolu’daki Orman Araştırma İstasyonu Ankara’ya nakledilerek Enstitünün kuruluş çalışmaları başlatılmıştır¹⁶⁴⁸.

Ormanlık araştırmaları, Cumhuriyet Dönemi hükümetleri açısından ormancılık ve doğal kaynaklara ilişkin bilim, bilgi ve teknolojinin geliştirilmesi, var olan tekniklerin ileriye götürülmesi ve yaygınlaştırılması demektir¹⁶⁴⁹. Diğer bir ifadeyle, ormancılık araştırmaları; orman ekosisteminin dinamiklerinin anlaşılması ve izlenmesinde, orman kaynaklarına olan toplumsal talebinin karşılanmasında ve bu kaynakların korunarak yarıncı nesillere bırakılmasında önem kazanmakta, yani sürdürülebilir orman yönetiminin sağlanması için gerekli bilgi birikimini karşılamaktaydı¹⁶⁵⁰. Bu gayeyi temin etmek amacıyla 1955 yılında Ankara’da çalışmalarına başlayan Türkiye Ormanlık Araştırma Enstitüsü, yurdun dört bir yanında orman ve orman mahsullerine olan çeşitli ihtiyaçları daha kolay, bol ve iktisadî bir kilde karşılayabilmek imkânlarını ve memleket özelliklerine; bilhassa muhit şartlarına uygun, mütakamil bir ormancılığın kurulmasında lüzumlu teknik esasları araştırmak; ormanların kolektif hizmetleri hakkında daha geniş bilgiler elde etmek, devamlı surette gelişen ormancılık ilim ve tekniğinin Türkiye ormanlarında tatbikat meticelerini bulmak amacıyla kurulmuştur¹⁶⁵¹.

Atatürk’ün direktiflerine ve geleceğe ışık tutan çok yönlü görüşlerine dayanılarak ormancılık araştırmalarıyla uğraşacak ve bilimsel araştırmalar yürütecek özel bir Enstitünün kuruluşu yönünde ilk adım, 1937 yılındaki kabul olunan 3204 sayılı “Orman Umûm Müdürlüğü Teşkilat Kanunu” ile Orman Genel Müdürlüğü merkez teşkilatına “Fennî Araştırma Şubesi”nin ilavesi ile atılmıştır. Bu şube, kuruluşundan itibaren uzunca bir süre boyunca ormancılık ilim ve tekniği ile ilgili belirli bir araştırma faaliyeti gösterememiş, bu amaca yönelik çalışmaların gerçekleşmesi ancak 14 yıl sonra mümkün olabilmıştır¹⁶⁵². Bu doğrultuda 20 Eylül 1951 tarihinde Ankara’da toplanan Orman Başmüdürleri Konferansı’nda alınan “Orman Umum Müdürlüğü’nün araştırılmasını tensip edeceği mevzuların bir çalışma ile orman varlığımızın çoğaltılması, orman mahsullerinin kıymetlendirilmesi imkânlarının sağlanması için bu gibi araştırmaların teknik araştırma istasyonlarının yapılması” kararı üzerine, 28 Eylül 1951 tarihinde alınan bir olurla Bo-

1647 Örneğin Orman Genel Müdürlüğü Düzce Orman İşletmesi Aksu Bölgesi, yalnızca 1947 yılında köylüye 100.000 lira gelir sağlamış ve tonu 25 kuruştan bölgedeki 21 köye 8957 ton yakacak odun temin etmiştir. Ayrıca ihracat içinde 80-200 kuruştan 635.500 m³ tomruk vermiştir. Bk. Orhan Camcı, “Köy Kalkınması”, **İktisadi Yürüyüş**, C 8, S 166, (Mart 1947), s.19.

1648 Gülçür, **agt.**, s.161.

1649 Ahmet Şenyaz-Ersin Yılmaz, “Orman Kaynaklarının İşlevleri Kapsamında Ormanlık Araştırma Stratejileri”, **Ormanlık Eğitiminin 150. Yılında Orman Kaynaklarının İşlevleri Kapsamında Darboğazlar, Çözüm Önerileri ve Öncelikler Sempozyumu** (17-19 Ekim 2007), İstanbul, s.187.

1650 Kemal Ünal, “Bugünkü ve Yarınki: Türkiye Ormanlığı”, **İktisadi Yürüyüş**, S 112, (16 Ağustos 1944), ss.10-11.; Vural, “Orman Yetiştirme Davası”, ss.56, 84-85.

1651 **Türkiye Ormanlık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları**, s.5.

1652 **Geçmişten Günümüze Ormanlık 1839-2009: Orman Genel Müdürlüğü’nün Kuruluşunun 170. Yılı Anısına Hazırlanmış Olan Tanıtım Kitabı**, Orman Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2009, s.19.

lu'da "Orman Araştırma İstasyonu" adı altında ilk müstakil ormancılık araştırmamüessesesi kurulmuştur. Bolu'ya 5 km. mesafede bulunan eski orman işletmesi binasına nakledilen kurum, burada Bolu Orman Araştırma İstasyonu adıyla faaliyet göstermeye başlamıştır¹⁶⁵³.

İstasyonun verimli bir şekilde çalışmaya başlaması, ancak çeşitli araştırma şubelerinin teşekkül ettiği 28 Aralık 1952 tarihinden itibaren mümkün olabilmektedir. Bununla beraber 1952 yılında Ankara'da toplanan Ormancılık İstişare Kongresi'nde ormancılık araştırma müessesesi merkezinin Ankara'ya taşınması gündeme gelmiş; ardından da bu karara istinaden Orman Araştırma İstasyonu'nun merkezi, Bolu'da 4 seneye yakın bir müddetle gösterdiği faaliyetten sonra, 1955 yılının Temmuz ayında Ankara'ya nakledilmiştir. Kurum, burada Ormancılık Araştırma Enstitüsü ismi altında yeniden organize olunmuştur¹⁶⁵⁴. Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü, Tarım Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğüne bağlı olup, kurumun merkezi Ankara'da yer almaktadır. Enstitü merkez teşkilatında 8 adet Araştırma Şubesi, 1 adet Kütüphane, 1 adet Herbaryum, 1 adet Sera, 1 adet Araştırma Fidanlığı ile her şubeye bağlı ve lüzumlu aletlerle donatılmış laboratuvarlar mevcuttur¹⁶⁵⁵.

Enstitü bünyesinde, bilimsel araştırma alanlarında çeşitli ağaç türleri üzerinde denemeler yapılabilmesi için bir de deneme sahaları oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Enstitü bünyesinde faaliyet gösteren iki önemli deneme sahası bulunmaktadır. 1- Bala Deneme Sahası, 2- Aladağ Deneme Sahası. Bala deneme sahası; Bala Devlet Üretme Çiftliği arazisi içerisinde yer almaktadır. Deneme sahası, koruyucu orman şeritlerinin kuruluş esaslarını ve bunların çevrelerine yaptıkları tesirleri araştırmak maksadı ile tesis edilmiştir. Bahsi geçen alan, Bala'nın 22 km. doğusunda yer almaktadır ve alansal olarak 220 hektar genişliktedir. Denizden yüksekliği 950 metre olup, sahanın bir kısmında toplam olarak halen 5.6 km uzunluğunda ve her biri 10 ağaç sırasından müteşekkil 8 adet koruyucu orman şeridi tesis edilmiş bulunmaktadır. Bir diğer deneme sahası olan Aladağ, Bolu'nun Aladağ mıntıkasında orman içi otlakların ıslahı ve amenajmanı problemleri üzerinde çalışılmak için seçilmiş bir alandır. Deneme sahası Bolu'nun 22 km. güney kesiminde yer alıp, alansal olarak 42 hektar büyüklüğündedir¹⁶⁵⁶. Bundan başka yukarıda isimleri zikredilen araştırma sahalarına ilaveten Enstitünün Çamkoru tecrübe ormanı; Karabük İşletmesi, Fethiye, Tokat, Bartın, Kızılcahamam İşletmesi, Dursunbey'de tecrübe sahası, Ankara'da da tecrübe fidanlığı bulunmaktadır¹⁶⁵⁷.

Enstitü bünyesinde yapılan araştırmaların orman bölgelerinde yaşayan halka aktarılabilmesi, araştırmalarda elde edinilen bilimsel bulguların araştırmacıların hizmetine sunulması amacıyla yayım ve eğitim hizmetlerine de büyük önem verilmiştir. Bu doğrultuda Enstitü bünyesinde yıllık bülten, ormancılık araştırma dergisi, teknik bülten ve muhtelif yayımları içeren birçok neşriyat yayımlanmıştır. Enstitü, teşkilatına dahil olan uzmanlık kollarının yıllık faaliyetlerini ve çalışmalarından o periyotta elde olunan neticeleri bildirmek üzere her yılın Şubat ayında bir yıllık bülten yayımlamıştır. 1952-1977 yılları arasında 26 adet yıllık bülten yayımlanmış; bu tarihten sonra yıllık bülten yayından kaldırılmıştır. Bundan başka bir de Enstitü teknik elemanlarının, ormancılık tekniğinin muhtelif konularında hazırladıkları telif makaleleri ihtiva eden Ormancılık Araştırma Dergisi yayımlanmıştır. Ocak ve Temmuz aylarında olmak üzere yılda iki defa yayımlanan dergi, 1952-1981 yılları arasında toplamda 54 adet yayımlanmıştır. Teknik Bülten-

1653 Rahmi Toker, "Ormancılık Araştırma Enstitüsü İçinde Orman Mahsülleri Şubesi ve Laboratuvarı", **Türkiye Mühendislik Haberleri Mecmuası**, S 44, (Kasım 1958), s.11.

1654 **Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları**, ss.5-6.; Gülçür, s.161.

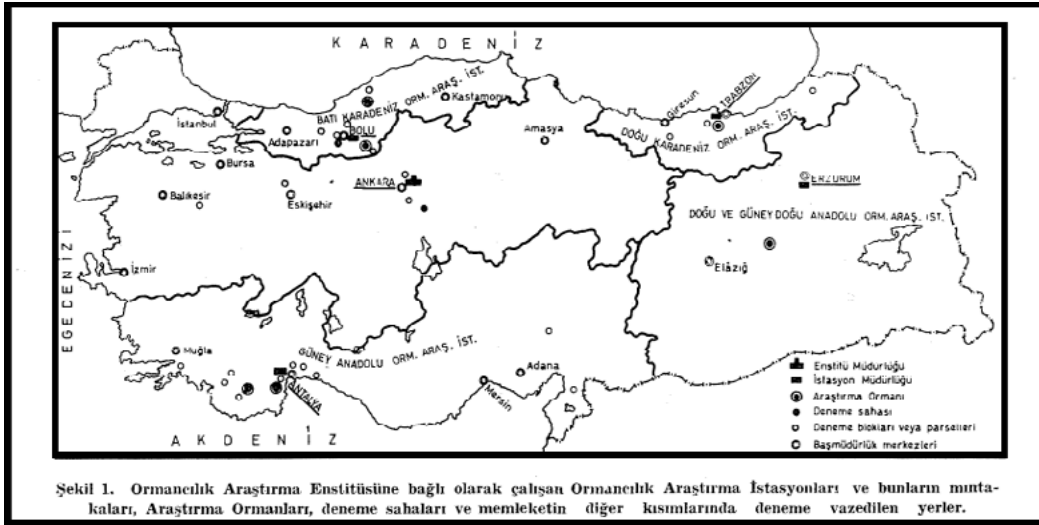
1655 **Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları**, s.6.

1656 **Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları**, ss.12-13.; Gülçür, **agt.**, ss.162-163.

1657 Toker, *agm.*, s.12.; Fehim Fırat, "Devlet Orman İşletmesi: Dursunbey Reviri", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Eki, (10 Ocak 1945), ss.46-48.; Aslan Tufan Yazman, "Yeni Kurulmakta Olan Kızılcahamam İşletmesi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Eki, (10 Ocak 1945), ss.44-45.; Fuat Adalı, "Ziraat Vekâletinin Bu Seneki Teşebbüsü ve Yurdun Ağaçlandırılması", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Eki, (10 Ocak 1945), ss.52-53.; Aslan Tufan Yazman, "Modern Orman Revirlerinden: Karabük İşletmesi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 117. Eki, (10 Ocak 1945), ss.88-89.

lerde ise Enstitü uzman kollarınca ortaya konulan denemelerin safhaları ile ara veya son neticeleri gerekli teferruatıyla verilmiştir. Bu bültenlerin 1952–1981 yılları arasındaki sayısı 106 adettir. Bu eserlerin içerisinde ayrıca İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinin birisi ile veyahut bir kaçı ile yapılan araştırmaların özeti verilmektedir. Enstitü tarafınca yayımlanan bir başka basılı eserde muhtelif yayımlardır. Bu yayın türü içerisinde çeşitli araştırma eserleri, broşürler, tercüme çalışmaları vb. araştırma kaynakları ve orman yerleşim yerlerine yönelik bilgi verici çalışmalar yer almaktadır. Muhtelif yayımlar grubunda 1952–1981 yılları arasında 37 adet araştırma eseri yayımlanmıştır. Ayrıca kurum bünyesinde 1973–1979 yılları arasında 7 adet teknik rapor yayımlanmış ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur¹⁶⁵⁸.

Fotoğraf –74

Kaynak: **Türkiye Ormanlık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları**, s. IV.

1658 Gülçür, **agt.**, s.163.; Bk.: **Ormanlık Araştırma Enstitüsü Yayın Katalogu (1952-1992)**, Ormanlık Araştırma Enstitüsü Yay., Yay. No: 68, Ankara 1992.; Ormanlık Araştırma Enstitüsü bünyesinde yayımlanan muhtelif yayın örneklerinden bazıları için Bk. Muzaffer Topak, **Ormanlıkta Tohum, Meyve ve Kozalak Toplama Esas ve Usulleri**, Orman Ağaçları ve Tohumları İslah Enstitüsü Yay., Yay. No: 4, Ankara 1990.; Hazin Cemal Gültekin, **Yabani Meyveli Ağaç Türlerimiz ve Fidan Üretim Teknikleri**, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yay., Ankara 2013.; **Türkiye Orman Varlığı**, Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı Yay., Yay. No: 115, Ankara 2014.; **Türkiye Ormanlarında Odun Dışı Ürünler**, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yay., Ankara 2014.; **Türkiye'nin Doğal-Egzotik Ağaç ve Çalıları**, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Yay., (Ed.: Ünal Akkemik, Ankara 2018.; **Orman ve Biyolojik Çeşitlilik**, 2. Baskı, (Ed.: Hüma Ülgen, Uğur Zeydanlı, Yıldırım Lise), Doğa Koruma Merkezi, Ankara 2020.

Enstitü bünyesinde kuruluşundan itibaren Türkiye'nin ormancılığı hakkında bölgesel araştırmalar yapmak amacıyla birbirinden farklı araştırma istasyonları kurulmuş ve görev yapmıştır. Bunların isimleri ve kuruluş yılları Tablo –137'deki gibidir¹⁶⁵⁹:

Tablo –137
Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü Bünyesinde Faaliyet Gösteren
Araştırma İstasyonları

İstasyon Adı	Yıl	Görev Bölgesi
Kavak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma İstasyonu	1956	Kocaeli – Türkiye
Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma İstasyonu	1958	Antalya, Isparta, Burdur, Denizli ve Muğla.
Doğu Karadeniz Ormancılık Araştırma İstasyonu	1959	Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Rize ve Artvin.
İç Anadolu Ormancılık Araştırma İstasyonu	1962	Afyon, Eskişehir, Karaman, Konya, Ankara, Niğde, Aksaray, Nevşehir, Kırşehir, Kırıkkale, Çankırı, Kayseri, Yozgat, Çorum, Sivas, Tokat ve Amasya.
Orman Toprak ve Ekoloji Araştırmaları İstasyonu	1963	Eskişehir –Türkiye
Orman Ağaçları ve Tohum Islah Araştırma İstasyonu	1964	Ankara – Türkiye
Batı Karadeniz Ormancılık Araştırma İstasyonu	1965	Bolu, Karabük, Kastamonu ve Zonguldak.
Doğu Anadolu Ormancılık Araştırma İstasyonu	1967	Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ardahan, Kars, Iğdır ve Ağrı.
Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma İstasyonu	1967	Mersin, Adana, Kahramanmaraş ve Konya.
Marmara Ormancılık Araştırma İstasyonu	1975	İstanbul, Sakarya, Bursa, Çanakkale ve Balıkesir.
Ege Ormancılık Araştırma İstasyonu	1977	İzmir, Denizli, Muğla, Balıkesir ve Kütahya.
Güneydoğu Anadolu Ormancılık Araştırma İstasyonu	1977	Elazığ, Malatya, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Hakkari, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Adıyaman, Siirt, Şırnak ve Batman.

1659 Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları, ss.9-12.; Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 50. Yıl Etkinliği (Bildiriler), 1-2 Nisan 2008, Antalya 2008, s.7.; Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım Kitapçığı, Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yay., Antalya 2005, s.3.; Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müdürlüğü Dergisi, S 1, Ankara 2000, s.3.

Enstitü merkez teşkilatının merkezi Atatürk Orman Çiftliği, Marmara Köşkü civarında olup, ilk çalışmalarına Orman Fidanlığı binasında başlamıştır. 1957 yılında da bir araştırma enstitüsü ihtiyaçlarına cevap verebilecek duruma getirilmiş ve çalışma imkânları genişletilmiştir¹⁶⁶⁰. Enstitü merkez teşkilatında yer alan araştırma şubeleri ve bu şubelerin uzmanlık dalları Tablo –138’de yer aldığı şekildedir¹⁶⁶¹:

Tablo –138

Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü Araştırma Şubeleri ve Çalışma Alanları

Araştırma Şubeleri	Çalışma Alanları
Orman Yetiştirme Şubesi	Orman ağacı tohumları, fidanlık tekniği, orman içi ve orman dışı ağaçlandırma problemleri, menşe denemeleri ve hızlı büyüyen ağaç türlerinin denemesi, orman genetiği.
Orman Bakım Şubesi	Meşcere bakımı, orman botaniği, bitki sosyolojisi.
Orman Amenajmanı Şubesi	Odun ölçme, orman amenajmanı, hasılat.
Orman Muhafaza Şubesi	Orman yangınları, entomoloji, fitopatoloji.
Toprak ve Otlak Islahı Şubesi	Toprak, toprak muhafaza, sel yataklarının ıslahı, ormanın muhite tesirleri, otlak ıslahı.
Orman Ekonomisi Şubesi	İş bilgisi, kesim ve nakliyat tekniği, orman ekonomisi, orman mahsullerinin standardizasyonu.
Orman Mahsulleri Şubesi	Odun anatomisi, patolojisi ve konservasyonu, odunun fiziki vasıfları, odun kimyası, orman tali mahsulleri, odunun ve odundan mamul maddelerin iş vasıfları.
Matematik ve İstatistik Şubesi	Ormancılık araştırmalarında matematik istatistik metotları, orman envanteri.

Enstitü kurulduğu tarihten itibaren ağaç çeşitleri ile ilgili araştırma, biyolojik çeşitliliğin korunması, ormanların korunması ve yeni ağaç çeşitlerinin geliştirilmesi yönündeki çalışmalara büyük önem vermiş ve bu hususta merkez araştırma birimlerinde birçok faaliyet yürütmüştür. Bu bağlamda Enstitü laboratuvar ve araştırma–deneme sahalarında ağaç tohum vasıflarının tetkik ve tespiti, kızılçam ve karaçam fidanlık- larının yetiştirilme tekniği, Ankara ve civarındaki ağaçlandırmalarda kullanılacak ağaç türleri ve ağaçlan- dırma teknikleri, hızlı gelişen ağaç türleri ve entansif kültür metotlarıyla ağaçlandırma teknikleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Enstitü tarafından tespiti yapılan araştırma ormanlarında sarıçam, karaçam, kızılçam, sedir, ladin, köknar ve kayın türlerinde tohum yıllarının takibi ve tetkiki, kızılçam ve sedirde uygun ve iyi vasıflı tohum üretim metodunun araştırılması; Türkiye’de kızılçam ormanlarının gelişimi, hasılat ve amenajman esasları, araştırma ormanlarında ekonomik yangın önleme ve mücadele metotları- nın ve yangın söndürme alet ve malzemelerinin denemesi, koruma yolu ile otlak ıslahı, otlak kireçleme ve gübrelemesi, orman işletmelerinde üretim biriminde çalışan iş gücünün verimlilik derecesine tesir eden bazı faktörler üzerinde araştırmalar ve Türkiye orman envanter metotlarının araştırılması, orman amenaj- manında delikli kart sisteminin uygulanması hakkında araştırmalar yürütülmüştür¹⁶⁶².

1660 Tokar, agm., s.11.

1661 Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları, ss.7-9.; Gülçür, agt., s.162.

1662 Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları, ss.13-22.; Bk.: Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yayın Kataloğu (1952-1992), Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yay., Yay. No: 68, Ankara 1992, ss.68-69.

11. Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü

Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü, 1 Mart 1954 tarihinde Tarım Bakanlığının 3203 sayılı teşkilat ve görevleri kanunu uyarınca Türkiye topraklarının etüdü, sınıflandırılması ve haritalanması; toprak, gübre, su ve bitki analizleri, toprakların sulama bakımından elverişlilik derecelerinin tespiti ile tuzluluk, alkalilik ve ıslahı; toprak verimliliğinin korunması ve topraktan en uygun bir şekilde faydalanılması konularında çalışmalar yapmak amacıyla Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı, ülkesel ihtisas Enstitüsü olarak Ankara'da kurulmuştur. Yüzyıllardan beri tarımsal üretimde kullanılan verimsiz topraklar karşısında, çiftçilere bilinçli bir sulama ve toprak işleme sistemini tanıtmak, onların problemlerinin nedenlerini ve çözüm yollarını bulmak kurumun en önemli görevleri arasında yer almıştır¹⁶⁶³.

7454 sayılı Kanun'un 2. maddesi uyarınca TOPRAKSU Genel Müdürlüğü bünyesinde katılan Enstitü, kuruluş tarihinden Mayıs 1961 tarihine kadar görevleri arasında bulunan, Türkiye topraklarının etüdü ve haritalanması çalışmalarını sürdürmüştür. TOPRAKSU Genel Müdürlüğünün Köy İşleri Bakanlığına devri ile ilgili 16.7.1964 ve 613349 sayılı Kararname'nin 3. maddesi uyarınca tekrar Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne intikal etmiştir. Bakanlar Kurulunun 18.5.1970 tarih ve 7/691 sayılı kararıyla Enstitü yeniden TOPRAKSU Genel Müdürlüğü bünyesine alınmıştır¹⁶⁶⁴.

Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü, kuruluşundan itibaren tarımsal altyapı hizmetlerinin çeşitli kollarında araştırma ve çalışmalar yapmıştır. Bu bakımdan enstitünün çalışmakta olduğu alanlar ve verdiği hizmetler başlıca şöyledir¹⁶⁶⁵: 1. Toprak Verimliliği, 2. Tuzlu ve Sodik Topraklar, 3. Toprak Fiziyiği, 4. Toprak Biyolojisi, 5. İstatistik ve Ekonomi, 6. Hassas Aletler Laboratuvarı

Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü arazisi, yerleşim olarak Ankara'da olup konum itibariyle Samsun ve Keçiören yollarının kesiştiği köşede Ziraat Fakültesinin malıdır. Arazi intifa hakkı ile Tarım Bakanlığına verilmiş ve 15.10.1955 tarihli bir protokolle sınırlandırılarak 30 dekarlık bir alan üzerinde tesis edilmiştir. Enstitünün belirlenen bu arazisi üzerinde 6 adet küçük bina, bir baraka, bir adet sundurma ve serası vardır. Bu binalardan birisi atölye ve yemekhane, bir tanesi kimyevî madde ve gübre ambarı olarak kullanılmakta olup, diğerleri laboratuvar, konferans salonu ve idare kısmı olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte enstitünün deneme ve uygulama faaliyetlerini yürütebileceği herhangi bir arazisi ve ekipmanı bulunmamaktadır. Dolayısıyla Enstitü, çeşitli tecrübe faaliyetlerini 7 adet pick-up, 1 minibüs ve 1 adet de kaptıkaçtı kullanarak gerçekleştirmektedir¹⁶⁶⁶.

1663 **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yay., Ankara 1972, ss.7-8.; Ekrem Kangal, "TOPRAKSU Umum Müdürlüğü Nasıl Kuruldu", **Ziraat Dergisi**, S 194-195, (Haziran-Temmuz 1960), ss.6-7.; **Ziraat Vekâleti Çalışmaları (1950-1957)**, ss.51-53.; **İktisadi Yürüyüş**, "TOPRAKSU", Yıl: 24, S 424-425, 1963 İzmir Fuar Özel Sayısı, (20 Eylül 1963), s.118.

1664 **Toprak, Gübre ve Su Kaynakları Merkez Araştırma Enstitüsü 2016-2020 Hedefleri ve Faaliyetleri**, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yay., Ankara 2017, s.5.; **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, ss.10-11.

1665 **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, ss.8-10.; Bk.: **Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957**, ss.51-52.

1666 **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, ss.11-12.

Fotoğraf –75

Kaynak: **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, s. 6.; **İktisadi Yürüyüş**, "TOPRAKSU", Yıl: 24, Sayı: 424-425, 1963 İzmir Fuar Özel Sayısı, 20 Eylül 1963, s. 11.

Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü, görevlerini aksatmadan yürütebilecek bir teşkilat ve işleyiş düzenine sahiptir. Enstitüde bu görevleri aksatmadan yerine getirebilecek durumda 29 teknik, 12 idari ve 46 yardımcı olmak üzere toplamda 87 personel çalışmalarını yürütmektedir. Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü ilk faaliyet başladığı dönemde iki müdür vekili tarafından idare edilmiştir. Bunlardan ilk olarak göreve başlayan Yusuf Cengiz, 3 Nisan 1954 tarihinde göreve başlamış ve 1956 yılı Ağustos'una kadar görevini sürdürmüştür. Bir diğer müdür vekili olan Kadir Gözübüyük de 26 Şubat 1954 tarihinde göreve başlamış ve 1962 yılına kadar görevini sürdürmüştür. Enstitüde faaliyet gösteren birimlerdeki personelin görevleri arasında bitki besin maddeleri, gübre analiz ve kontrolü, radyo izotop ve toprak analizleri, drenaj ve arazi ıslahı, sulama suları ve su analizleri, toprak-su ilişkileri, toprak bakterileri ve kültür üretimi, toprak Fungi, Alg ve Faunası çalışmaları, deneme tekniği ve istatistiki analizler, ekonomi ve işletme, hassas aletler, alet ve makine vb. alanlar vardı ve her bir uzman bu sahalarda titizlikle görev yapmaktaydı. Bölümlerdeki personel kadrosunun içeriğinde uzman mühendis ve baş mühendis gibi her biri kendi alanında uzmanlaşmış görevliler bulunmaktaydı¹⁶⁶⁷.

1667 **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, ss.13-14.

Fotoğraf –76

Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü, Çiftçi Eğitim Kamp'ında eğitim gören çiftçiler. Yıl: 1963.

Kaynak: **İktisadi Yürüyüş**, "TOPRAKSU", Yıl: 24, Sayı: 424-425, 1963 İzmir Fuar Özel Sayısı, 20 Eylül 1963, s. 118.; **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, s. 72.

Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü, bir deneme çiftliğine sahip olmadığı için normal şartlarda tarlalarda çiftçi ve köylülere teknik hizmet desteği sunabilmesi mümkün değildi. Ancak enstitü yönetimi, bu hususta önemli bir gayret ve çalışma içerisine girmiş ve bu konuda üreticiye hizmet etmek gayesiyle birtakım uygulamalar geliştirmiştir. Bu hizmetlerden akla ilk gelenlerden birisi çeşitli zamanlarda tertip edilen tarla günleriydi. Bu doğrultuda ilk olarak Trakya Bölümü Tekirdağ merkez kazası ile Kırklareli'nde yapılan gübreleme denemelerini çiftçilere göstermek maksadıyla 13 Haziran 1963 günü TOPRAKSU 1. Bölge Müdürlüğü'nün iş birliği ile Tekirdağ kentinde bir tarla günü yapılmış ve bölge çiftçilerine çeşitli mahsullerle gübrelemenin yaptığı tesir, tarlada bizzat uygulamalı olarak gösterilmiştir. TOPRAKSU'nun tertip ettiği 'Tarla Günü'nde yapılan çalışmaları Tekirdağ valisi, yerli ve yabancı uzmanların yanı sıra Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü müdürü Mesut Özuygun, Trakya ve Marmara Bölgeleri müdürü Celalettin Çubukçu, Ziraat İşleri Bölge Genel Müdür Muavini Cemil Tezel ve bilhassa köylüler tarafından büyük bir ilgi ile takip edilmiştir¹⁶⁶⁸.

Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü'nün faaliyetlerinden birisi de "Çiftçi Eğitim Kampları" dır. Çiftçi eğitim kampları köylülere toprak erozyonunun ne olduğu, bu durumun ülkeyi nasıl bir felakete sürüklediği ve bu türden felaketler karşısında neler yapılması gerektiğini teorik olarak anlatmak, nasıl bir tarımsal sistem kurulması gerektiğini çiftçilere göstermek ve onları uygulamalı eğitimlerle yetiştirmektir. Çiftçi eğitim kampları bir veya iki üniteden oluşmaktadır. Her ünite en fazla 100 kişiyi barındırmaktadır. Kamp alanları Enstitü tarafından yürütülen projeler kapsamında kurulmakta ve faaliyet göstermektedir. Kamplarda çiftçilere hem teorik hem de uygulamalı zirai eğitim dersleri verilmektedir. Eğitim kampları, Enstitü tarafından görevlendirilen bir ya da birkaç teknik elemanın idaresinde çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca Enstitü, tarımsal yayım hizmetine de önem vermiş ve bu doğrultuda kamplardaki çiftçilere ücretsiz olarak çeşitli dergi, broşür ve çiftçi gazetelerini göndermiştir. Bu surette çiftçiler hem ziraat eğitimi görmekte hem de çiftçilerin yahut devletin boş ve kıymetsiz arazileri ıslah edilerek üretime açmaktadır. Eğitim kamplarının faydalılığı yalnız proje kapsamında belirlenen sahanın ıslah edilerek üretime açılmasıyla değil, eğitime tabi tutulan genç çiftçilerin kamptan ayrıldıktan sonra çalışmalarını devam ettirmelerinde de görülmüştür. Nitekim 1961 yılında açılan çiftçi eğitim kampları projelerinde 6.200 hektarlık bir saha özellikle kayma riski yüksek olan kısımlarda tedbirleri almıştır. Aynı şekilde 1962 yılında 11.000

1668 **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, s.78.; Bk.: "Tarla Günü", **Ziraat Dergisi**, S 229-230, (Haziran-Temmuz 1963), s.28.

dekarlık bir sahada benzer çalışmalar yürütülmüş ve proje başarıyla sonuçlandırılmıştır. Torak muhafaza projeleri kapsamında bu sahaya 100.000’ini aşan sayıda armut, idris, iğde, badem, kayısı ve çeşitli orman ağaçlarının dikimi yapılmış; bilhassa teraslara korunga ekilmiştir. 1963 yılına gelindiğinde Enstitü, Türkiye’de 51 bölgede 55 ünitelik Çiftçi Eğitim Kampları çiftçilerin hizmetine açılmıştır. Bu proje sahasının toplamı 153.640 dekadır. Toprak muhafaza konusunda açılan bu kamplar için eğitim masrafları dahil olmak üzere 25 milyon yatırım yapılmıştır¹⁶⁶⁹.

Bununla beraber çiftçi arazilerinde sulu ziraatın geliştirilmesi, sulama metotlarının ve çiftliklerinin drenajlarının gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetlerde Enstitü, çiftçilerin bu konuda yaptıkları yatırım ve çalışmalara büyük destek sağlamıştır. 1963 yılında özellikle bu husus için 32 milyon lira kredi açılmış; köylüyü toprak, gübre ve su konularında yetiştirmek gayesiyle 100’er kişilik çiftçi eğitim kampları kurmuştur. 1963 yılı Eylül ayı itibariyle kurumla iş birliği halinde çalışan 50 adet kampta 5000 kişi eğitim görmeye başlamıştır¹⁶⁷⁰. 1963 yılı içerisinde yer alan çiftçi kamplarından birisi, Eskişehir Bölge Müdürlüğüne ait Çukurhisar Kampı adıyla kurulmuştur. Toplamda 43 kişi ve civardaki 3 köyden oluşan bu kamp, 6 ay boyunca devam etmiştir. Kampta çiftçilere toprak erozyonunu önleme yolları ve verimsiz arazileri daha kullanışlı hale getirme yöntemleri teorik–uygulamalı bir şekilde gösterilmiştir. Bunun dışında toprakların muhafazası, sulama–gübre kullanımı, zirai mücadelenin yanı sıra ziraatla ilgili çeşitli teknik bilgiler verilmiş; filmler aracılığıyla öğrenilen bilgiler pekiştirilmiştir. Kamp süresince çiftçiler, teorik ve uygulamalı eğitimler yoluyla 50 dekarlık bir alanın taraçalamasını yapmışlardır. Böylece köylüler, ziraattaki gelenek ve göreneğe bağlı uygulamaları terk ederek modern ziraat metotlarına intibak etmeye başlamıştır¹⁶⁷¹.

1960’lı yıllarda Türkiye genelinde uygulanan TOPRAKSU etüt çalışmalarının ikinci etabı 1966–1971 yılları arasında yapılmıştır. 1954 yılında yayımlanan Türkiye toprak haritasını geliştirmek amacıyla TOPRAKSU Genel Müdürlüğü ve Araştırma Enstitüsü tarafından 1966 yılında ve yoklama (ön etüt) etüdü tipinde yeni bir etüde başlanmış ve aralıksız bir şekilde sürdürülen arazi çalışmaları 1971 yılında bitirilmiştir. Bu çalışmalarda topraklar büyük toprak grupları ve grupların yayılma alanları tespit edildikten sonra, her grup kendi içinde etkili toprak derinliği, taşlık, kayalık, yaşlık, tuzluluk ve sodyumluluk gibi yetersizliklerine ve bunların şiddet derecelerine göre fazlara ayrılarak haritalanmıştır. Ayrıca etüt verileri tarımsal amaçla yorumlanarak, her fazın temsil ettiği alanda arazi kullanma kabiliyeti sınıfları belirlenmiş ve 1/100.000 ölçekli haritaları ile birlikte her ilin toprak kaynağı, fizikî yapısı ve arazi kullanma şekillerini gösteren toprak kaynağı envanter raporları yayımlanmıştır¹⁶⁷².

1669 Hasan Kaya, “TOPRAKSU Çiftçi Eğitim Kampları Ziraatımıza Ne Kazandıracak?”, **Ziraat Dergisi**, S 233, (Ekim 1963), ss.22-24.

1670 **İktisadi Yürüyüş**, “TOPRAKSU”, Yıl: 24, S 424-425, 1963 İzmir Fuar Özel Sayısı, 20 Eylül 1963, s.124.

1671 Arslan Mirza Ali, “TOPRAKSU’nun Eğitim Kampları”, **Ziraat Dergisi**, S 229-230, (Haziran-Temmuz 1963), ss.22-23.

1672 **Toprak ve Su Kaynakları Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara 1990, s.12.

Tablo –139

Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü Personeli Tarafından Tamamlanan Doktora ve Master Tezleri	
Yazar	Çalışma Adı, Türü, Yayın Yeri ve Tarihi
Mesut Özüyüğü	Factors affecting the growth of plants on alkaline soils - 1948 - Master Tezi - Cornell University.
Şefik Yeşilsoy	Characterization and Genes is of Mahave Sandy Loam Profile - 1962 - Master Tezi U.S.A. - Arizona.
Nazmi Ülgen	Effect of Rate and Time Since Application on Residual A vailability of Applied phosphorus in Two Iowa Soils - 1964 - Master Tezi - U.S.A. - Iowa.
Dr. Bahattin Öztan	Orta Anadolu Şartlarında Tuz Tesir Etmiş Toprakların Islahı Bakımından Buğdaygillerden Çorak Çimi [Puccinella distans]'nin Değeri ve Sert Buğdayla Mukayesesi Üzerinde Bir Araştırma - 1965 - Dr. Tezi.
Dr. M. Şefik Yeşilsoy	Trakya'da Yaygın Grumusol, Kireçsiz Kahverengi ve Rendzina Topraklarının Kil Minerolojisi - 1966 - Dr. Tezi.
Dr. Arslan Tüzüner	Konya-Aslım Bataklığı Topraklarının Tuzlulaşma Sebepleri ve Islah Çareleri Üzerinde Bir Araştırma - 1967 - Dr. Tezi.
Dr. Nazmi Ülgen	Karadeniz Bölgesi Topraklarının Fosfor Durumu ve Bu Bölge Topraklarının Fosfor İhtiyaçlarının Tayininde Kullanılacak Metotlar Üzerinde Bir Araştırma - 1968 - Dr. Tezi.
Dr. Mehmet Ateşalp	Doğu Anadolu Bölgesi Topraklarının Fosfor Durumu ve Bu Bölge Topraklarının Fosfor İhtiyaçlarının Tayininde Kullanılacak Metotlar Üzerinde Bir Araştırma - 1968 - Dr. Tezi.

Kaynak: **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, ss. 75-76.

Enstitü, 1957–1970 yılları arasında Türkiye'nin farklı coğrafi bölge ve kurumlarında araştırma, ilaçlama, deneme faaliyetleri ve çiftçilere yönelik doğrudan kurs–konferans faaliyetleri yürütmüştür. Enstitünün faaliyet yürüttüğü bölgelerin başında Akdeniz, Karadeniz, Batı Anadolu, Trakya ve Orta Anadolu bölgeleri gelmektedir. Bu bölgelerin her birinde yer alan zirai eğitim–araştırma–geliştirme kurumlarıyla iş birliği ve koordinasyon çalışmaları yaparak ve çeşitli vilayetlerin hususiyetlerine göre yetiştirilen ürünler ve bunların toprak, gübre ve su analizleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bunlar içerisinde yer alan araştırma ve deneme faaliyetlerinden bazıları şunlardır: Toprak ve su analizi, bitkilerin gübre ihtiyacı, tarlalarda kullanılabilir azotlu ve fosforlu gübre miktarı, pamuk gübre ihtiyacı, şeker pancarı gübre ihtiyacı, buğday gübre ihtiyacı, yabancı menşeli buğdaylar üzerinde yürütülen çalışmalar, arpa gübre ihtiyacı, yulaf, mısır, yer fıstığı, çay, çeltik, fındık, kuşyemi, ayçiçeği, yonca, tütün, çayır, domates, fasulye, patates, elma, limon, fosforlu gübre tatbik ve araştırmaları; Türkiye topraklarının kükürt ihtiyacı üzerine araştırmalar, çeşitli bitkilerin çimlenme safhalarında tuza dayanıklılığının tespiti, seralarda tuz–bitki ilişkisi üzerine araştırmalar, toprak–bitki ve magnezyum ilişkisi, toprak–bitki ve sodyum ilişkileri üzerine araştırmalar, Orta Anadolu şartlarında standart nadas ile yeni nadas sisteminin su tutma yöntemi üzerine araştırmalar, bitkileri bakteri izolasyonu ve bazı zirai mücadele ilaçlarının nodül bakterisi üzerine etkileri üzerine yürütülen faaliyetler. Bu araştırma ve deneme faaliyetlerinin büyük bir kısmı enstitü laboratuvarları dışında yürütülürken, diğer bir kısmı ise ülkenin çeşitli bölgelerinden getirilen toprak numuneleriyle laboratuvarlarda

yapılmıştır. Çeşitli bölgelerden getirilen toprak-su ürünleri, Enstitü laboratuvarlarında analiz edilmiş ve bölge üreticilerine bu hususlarda teknik bilgi desteğinde bulunulmuştur¹⁶⁷³.

Tablo –140

No:	Tarih	Kurs ve Seminer İçeriği
1.	26-27/02/1958.	DSİ mensuplarına, Çiftlik içi drenajına esas olmak üzere toprakların drene kabiliyetinin takdiri üzerine seminer.
2.	3-22/03/1958.	Yurdun çeşitli bölge ve merkezlerinden katılan 34- Y. Z. Müh., Amerikalı uzmanların da iştirakiyle toprak etüt ve klasifikasyonu kursu.
3.	3-24/04/1958.	Yurdun çeşitli bölgelerinden gelen Y. Z. Müh. Toprak Fiziği kursu.
4.	13-20/01/1959.	Tütün gübre denemeleri yürütecek olan Tarım Bak. uzmanlarına bir haftalık kurs.
5.	04/04/1959.	Yurdun çeşitli bölgelerinden gelen Y. Z. Müh. bir aylık laboratuvar kursu.
6.	10-19/03/1960.	Yurdun çeşitli bölgelerinden gelen 7- Y. Z. Müh., Verimlilik Envanteri kursu.
7.	13/06/1960	Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü teknik personeli için 3 aylık eğitim kursu.
8.	27/01/1961.	Yurdun çeşitli bölgelerinden gelen 12- Y. Z. Müh., 2 aylık laboratuvar kursu
9.	3-13/03/1962.	Yurdun çeşitli bölgelerinden gelen 15- Y. Z. Müh., Tuzluluk ve bunun toprak, bitki, sulama ve drenaj ile olan münasebetleri konusunda kurs-seminer.
10.	22/12./1962.	TOPRAKSU bölgeleri ve Toprak İskan teşkilatından gelen 20- Y. Z. Müh. 2 ay bir haftalık laboratuvar kursu.
11.	21-26/02/1966.	Tarım Bak. araştırma müesseselerinden gelen 12- Y. Z. Müh. deneme tekniği kursu.
12.	6-11/01/1967.	DÜÇ Genel Müd. teklifleriyle Üretme Çiftlikleri Tarla şeflerine bir haftalık gübreleme kursu.
13.	11-30/12/1967.	Tarım Bak. Antalya, Giresun, Manisa, Tekirdağ ve Rize Meyvecilik, Bağcılık, Fındık ve Çay Araştırma İst. gönderilen 1'er Y. Z. Müh. 2 aylık laboratuvar kursu.
14.	01/01/1971.	DÜÇ Genel Müd. tertip edilen bir kursta 4 gün gübre ve gübreleme üzerine Toprak ve Gübre Araştırma Enst. tarafınca verilen kurs.
15.	12-16/06/1971.	Orman Bakanlığı emirleriyle Eskişehir Orman Başmüdürlüğünden bir O. Y. Mühendisine laboratuvar kursu.

Kaynak: **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, ss. 76-78.

Tablo –140'da görüldüğü gibi Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsünün çeşitli araştırma ve deneme faaliyetleri dışında, yürüttüğü çalışmaların başında eğitim-öğretim faaliyetleri gelmekteydi. Enstitü, toprak, su ve gübreleme usullerine dair bütün hizmet ve faaliyetlerin çiftçilere tanıtılması, benimsetilmesi, faydalarının gösterilmesi, uygulama tekniklerinin öğretilmesi, çiftçilerin bu konularda yetiştirilmesi ve teşvik edilmesi için gerekli olan her türden etkinlikleri düzenlemekteydi. Özellikle Enstitü bünyesinde faaliyet gösteren Çiftçi Eğitim Kampları, bu gayenin başarılmasında büyük rol oynamaktaydı. Bununla beraber Enstitü, her yıl düzenlenmekte olan bu faaliyetlerin içeriğini kurs, seminer ve çeşitli zamanlarda tertip edilen tarla günleri etkinlikleri oluşturmaktaydı. Bu kurs, seminer ve tarla günleri vasıtasıyla bir yandan enstitüdeki teknik personel ve dışarıdan (özellikle Ziraat Fakültelerinden) katılım sağlayan öğrencilere teknik bilgiler verilirken, diğer yandan da üreticilere ve köylülere topraklarının etüdü, sulama ve drenaj sistemlerinin kullanımı ve çeşitli mahsullere gübrelemenin yaptığı müspet etkiler bizzat enstitü personeli tarafından tarlalarda somut olarak gösterilmektedir.

1673 **Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü**, ss.18-68.

12. Menemen Sulu Ziraat ve Deneme İstasyonu

Menemen Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu, İzmir ili Menemen ilçesi sınırları içerisinde yer almakta olup ilçeye yaklaşık 4 km. mesafede bulunmaktadır. İstasyon merkez binası ve arazileri 38° 60/N enleminde, 24° 04/E boylamında olup denizden yüksekliği 10.32 metredir. İzmir'in kuzeybatı kesiminde yer alan İstasyon, Menemen-Bergama asfaltının batısında ve ana yoldan 1 km. içeride bulunan Kızıyuyu mevkisinde yer almaktadır. Gediz Nehri üzerinde yer alan Emiralem regülatörünün ve Menemen sulama şebekesinin tamamlanarak 1944 yılında işletmeye açılmasında sonra 1949 yılında şebeke içerisinde kuruldu. Menemen Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu adıyla tesis edilen kurum, 1959 yılında Ege Bölgesi Sulu Ziraat Araştırma Enstitüsü adını aldı. 1971 yılına gelindiğinde enstitü adı yeniden düzenlenerek Menemen Bölge TOPRAKSU Araştırma Enstitüsü haline dönüştürüldü¹⁶⁷⁴.

İstasyonun ilk kuruluş çalışmaları dönemini ifade eden 1949-1951 döneminde bina, arazi tesviye ve taksimatı gibi işler yapıldı. Bu tarihten sonra sulu deneme işlerine başlandı. İlk başlangıçta 369 dekarlık bir arazi üzerinde konumlandırılan İstasyon, daha sonra yeni arazilerin eklenmesiyle arazi miktarı 396 dekara çıkarıldı. Bununla birlikte 396 dekarlık arazi dışında 1959 yılında merkeze 4 km. mesafede yer alan Ortaköy mevkisinde 596 dekarlık bir arazi de istimlak edilerek Enstitüye tahsis edildi. Bu süre zarfında çeşitli ziraat mahsulleri üzerinde bilimsel araştırmalar yürütmek amacıyla faaliyet gösterdi. Kaliteli ve bol verimli mahsul almaya yönelik çalışmalar yapan kurum; 1951-1955 yılları arasında iyi tohum ekme, zamanında ekme, iyi bakım ve çapalama, sulama gibi konularda üreticilere çeşitli izahatlarda bulundu. Bu tarihten sonra Batı Anadolu Bölgesi'nin iklim şartlarının sürekli değişiklik göstermesi ve yağışların inişli-çıkışlı bir seyir izlemesi bölgede sulamaya duyulan ihtiyacı daha da artırması sebebiyle bir taraftan civardaki akarsulardan diğer taraftan da barajlar yapılırken depolanan sulardan ziraat sahasında faydalanmak amacıyla suyun ziraat sahasında kıymetlendirilmesini hedef tutmuştu. Bununla birlikte sulama şebekeleri, belirli bir bilgi ve tekniğe göre yapılmadığı takdirde toprakta çoraklaşma tehlikesi baş gösterebilir ve toprağın yapısı ve bünyesi bozulup üzerinde mahsul yetiştirilemeyecek duruma gelebilir. Ayrıca sulama suyunun tarlada iyi şartlar altında kullanılmaması da hasılat azlığına sebebiyet verebilmektedir. Bu sebeple Menemen Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu eldeki mevcut sulama suyunun ziraat sahasında yetiştirilen mahsul çeşitlerine ve toprak şartlarına göre ne ölçüde, hangi miktarda ve zamanda ve nasıl verilmesi gerektiğini bilimsel olarak araştırmak, bu topraklar üzerinde analiz-deneme yapmak ve bu surette elde edilen neticeleri çiftçilere ulaştırarak onların kendi tarlalarında modern sulama usullerini uygulayabilmelerini temin etmek amacıyla çalışmalarını sürdürmüştür¹⁶⁷⁵.

Nitekim 1960 yılında Ziraat Vekâleti Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında 7457 sayılı Kanun'un¹⁶⁷⁶ (2. maddesi), (b) fıkrasına göre Enstitünün başlıca gayesi Batı Anadolu Bölgesi'nin zirai iklimi üzerinde bilimsel araştırmalar yapmak, toprak ve toprak-su münasebetleri üzerinde çalışmalar yürütmek, toprak-bitki ve su ilişkisi bağlamında bilimsel ve teknik araştırmalar yürüterek yöre çiftçisine destek sağlamak, sulu tarımın daha karlı, sulamanın bilgili ve randımanlı yapılması için gerekli yöntem ve esasları saptamak, sulama sahalarında çoraklaşmanın önlenmesi için etkili ve uygun drenaj yapıları kurmak, münavebe ve çeşitli bitkilerin gübreleme usul ve esaslarını

1674 **Menemen Bölge TOPRAKSU Araştırma Enstitüsü Tanıtım Bülteni**, Köyşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Yay., Genel Yay. No.: 78, Seri No: 3, Menemen-İzmir 1981, s.1.

1675 M. Aktuğ, "Menemen Sulu Ziraat Deneme İstasyonunda Faaliyetler", **Yeni Asır**, 25 Mart 1955, s.4.; Hüseyin Balcı, "Menemen Sulu Ziraat Deneme İstasyonu Tarla Günü", **Ziraat Dünyası**, Yıl: IV, S 43-44, (Ağustos-Eylül 1953), s.22.

1676 Madde -2 (b) fıkrası: Kalkınma plan ve programlarında yer alan ilke ve politikalara uygun bir şekilde, toprak ve su kaynaklarının verimli kullanılmasını, korunmasını, geliştirilmesini sağlamak, çiftçilerin hizmetine götürmek üzere gerekli araştırma, etüt, hizmet ve yatırımlara ait program ve projeleri yapmak ve yaptırmak, bunlardan tasvip edilenleri uygulamak ve uygulattırmak. Bk.: "Ziraat Vekâleti Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun", Kanun No: 7457, Kabul Tarihi: 27.02.1960, **Resmî Gazete**: 29.02.1960, (Sayı: 10444), s.715.

belirlemek, su ve rüzgar erozyonuna konu olan sahalarda alınması zorunlu olan su ve toprak muhafaza önlemlerini saptamak, tarımda kullanılmayan arazi ve tuzlu sularla tarla balıkçılığı çalışmalarını yürütmek, gölet yapıları plan ve projeleri için gerekli hidrolik etüt, araştırma ve değerlendirmeleri yapmak, toprak, su ve bitki örneklerinin analizlerini yapmak, bilimsel araştırmalardan elde edilen sonuçları Devlet Su İşletmeleri (DSİ) ve TOPRAKSU gibi araştırma kurumlarında çalışan teknik elemanlara iletmek; birim alanda daha fazla ve karlı tarımsal üretim sağlanması bakımından çiftçilerin tarım yöntemlerinin geliştirilmesi amacıyla yapılan deneme, test ve araştırmalardan elde edilen bulguları, önerileri tarla günleri, demonstrasyon, teknik yardım, kurs, konferans, seminer, yıllık bülten ve çeşitli bilgilendirme broşürleri yoluyla çiftçilere ve tarımsal kuruluşlara göstermek ve duyurarak uygulanmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda kurum; toprak ve toprak verimliliğinin muhafazası, arazi ıslahı ve zirai sulama ile ilgili her türlü deneme ve araştırmalar yapmış, eğitim-öğretim, teknik yardımlarda bulunmuş ve bölgedeki çiftçilere örnek olabilecek çalışmalar yürütmüştür¹⁶⁷⁷.

Fotoğraf –77

Menemen Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu tarafından çiftçilere pamuk gübresi üzerinde bilgi verilirken ve tarla gününde susam sulaması hakkında çiftçilere Ziya Çekel tarafından sulama yöntemlerinin gösterilmesi.

Kaynak: **Yeni Asır**, 25 Mart 1955.

Menemen Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu'nun görev bölgesini Batı Anadolu ve Marmara Bölgesi'nde yer alan İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Çanakkale (Gelibolu yarımadası hariç), Balıkesir, Bursa gibi iller oluşturmaktadır. Bu bölgelerin zirai iklimi üzerinde araştırmalar yürüten İstasyon, tesis etmiş olduğu modern rasat parkı ve bu parktaki mevcut meteorolojik aletlerle günü güne hava olaylarını tespit etmek ve bunların ziraat sahasında bilinmesini zarurî olarak ortaya koymak üzere çalışmalarını yürütmektedir. Sulu ziraat ve toprak-bitki münasebetleri üzerinde bilimsel araştırmalar yapan ve aynı zamanda kurumun ilk müdürü olan Ziya Çekel idaresinde faaliyetlerini sürdüren Menemen Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu 1949-1959 yılları arasında üç şube üzerinde araştırmalarını sürdürmüştür¹⁶⁷⁸: Enstitü ilerleyen yıllarda araştırma birimleri ve işleyiş düzeni olarak yeniden programlanmış ve iki şube şeklinde esaslandırılmıştır. 1959-1981 arası süreci kapsayan dönemde Enstitü bünyesindeki işler ve bilimsel araştırmalar Tablo –141'de yer alan bölümler altında yürütülmüştür¹⁶⁷⁹:

1677 **Menemen Bölge TOPRAKSU Araştırma Enstitüsü**, ss.2-3.

1678 Aktuğ, agm., s.4.; Balcı, agm., s.22.

1679 **Menemen Bölge TOPRAKSU Araştırma Enstitüsü**, s.3.

Tablo –141

Menemen Bölge TOPRAKSU Araştırma Enstitüsü İşleyiş Düzeni

1949-1959 Arası Dönem	
Bölüm Adı	
Zirai Sulama Şubesi	
Toprak ve Toprak-Su Münasebetleri Şubesi.	
Bitki-Su ve Toprak Münasebetleri Şubesi	
1959 Yılı Sonrası Dönem	
Bölüm Adı	Alt Birim Adı
Kültürteknik Bölümü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hidroloji ve Meteoroloji Başmühendisliği 2. Toprak ve Su Muhafazası Başmühendisliği 3. Sulama ve Toprak Fiziki Başmühendisliği 4. Drenaj ve Arazi Islahı Başmühendisliği 5. Laboratuvar Başmühendisliği 6. Alet ve Makine Başmühendisliği
Agronomi Bölümü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Verimlilik Başmühendisliği 2. Kültür Bitkileri ve Adaptasyon Başmühendisliği 3. Ekonomi ve İstatistik Başmühendisliği

Tablo –141’de yer alan şubelerde ve yukarıda isimleri zikredilen illerde yetişen–yetiştirilen bütün ziraat mahsullerinin su ihtiyaçları, sulama zamanları, sulama usullerini araştırmak ve bunların en uygun ve iktisadî olanlarını tespit ederek çiftçilere ulaştırma görevi bilhassa bitki–su ve toprak şubesinin çalışma alanını ihtiva etmektedir. Şube, bunun yanı sıra bölgede iktisadi ve zirai kıymet olarak görülen pamuk mahsulünün erken olgunlaşması ve hasılatın büyük bir kısmının birinci toplama döneminde toplanması gerektiğini göstermek, pembe kurt zararlılarını asgariye indirmek ve erken sulama yöntemiyle mahsulün gelişmesini hızlandırmak amacıyla faaliyet göstermiştir. Toprak–Su şubesi ise çeşitli toprakların sınıflandırılması, toprakların fizikî vasıfları, kimyevî vasıfları, su tutma kapasiteleri, suyun toprak üzerindeki hareketi, yer üstü ve yer altı suları üzerinde araştırmalar ve tuzlu toprakların ıslahı gibi bilimsel konularda araştırmalar yapmıştır.

İstasyon tarafından bölge çiftçilerine faydalı olabilmek ve uygulamalı olarak sulama metotlarını göstermek maksadıyla 9 Ağustos 1953 günü tarla günü düzenlenmiştir. İstasyon müdürü Ziya Çekel tarafından açılan ilk salon toplantısında Nazilli Pamuk Islah İstasyonu ve Üretme Çiftliği müdürü Sadık Toker’in yanı sıra 50 kişilik bir çiftçi grubu yer almıştı. Daha sonra İstasyon deneme tarlasında üreticilere izahatlarda bulunuldu. Çiftçilere yalnızca toprak yapısı zayıf tarlalar için değil, aynı zamanda toprak yapısı olarak kuvvetli olan tarlalara da gübre kullanılması gerektiği vurgulandı. Bilhassa toprak yapısı güçlü olan tarlalara gübre kullanıldığı taktirde birim alandan alınacak verimin iki katına çıkabileceği gösterildi. Sulama teknikleri hakkında bilgi verilirken de sulama tertibatının 3 kısımdan meydana geldiği vurgulandı ve bizzat uygulamalı olarak gösterildi. Bu sulama sisteminin tarla başı kanalı, bu kanaldan saniyede 7–15 litre su veren iki inçlik 1 metre kadar boyutta lastik sifonlardan yararlanılması gerektiği ve suların tarlayı suladıktan sonra toplanıp aktığı hendek alanlarının oluşturulması gerektiği anlatıldı. Ayrıca çiftçilere yeşil gübre kullanmaları tavsiye edildi. Yeşil gübre kullanımının daha az maliyetli olduğu, diğer gübre çeşitlerine

nazaran (kimyevî gübre, hayvan gübresi vb.) aynı pamuk tarlalarında kullanılan yeşil gübreli tarlalardaki mahsulün daha boylu ve verimli olduğu izah edilmiştir¹⁶⁸⁰.

1970'li yıllardan itibaren şebeke içinde ortaya çıkan tuzluluk ve sodiklik ıslahı araştırmaları için Kesikköy mevkinde geçici bir istasyonda çalışmalar yapılarak bölge toprak-su yapısına dair çalışmalar tamamlanmıştır. Daha sonra Balıkesir-Sındırgı şebekesinde Sındırgı Belediyesi tarafından tahsis edilen 130 dekarlık bir arazide Sındırgı TOPRAKSU Deneme ve Demonstrasyon İstasyonu'nda çalışmalara başlandı. 1979 yılına gelindiğinde kurum bünyesinde birçok faaliyet yürütüldü ve Enstitüye bağlı istasyonlar kuruldu. Aynı yıl içerisinde Köyceğiz Yangı Hidroloji, Toprak Su ve Muhafaza İstasyonu (1.250 dekar), Didim-Akköy Toprak ve Su Muhafaza İstasyonu (1.250 dekar), Devlet Su İşleri (DSİ) iş birliği ile Söke Deneme Demonstrasyon İstasyonu (109 dekar), Kuşadası-Davutlar Kumul Stabilizasyon ve Drenaj Araştırmaları İstasyonu (180 dekar) gibi istasyonlar tesis edildi. 1980 yılında Ayrancılar Toprak ve Su Muhafaza İstasyonu (6.500 dekar) ve 1981 yılında da DSİ iş birliği ile Balıkesir Deneme Demonstrasyon İstasyonu (50 dekar) faaliyete geçirildi¹⁶⁸¹. Enstitünün 1981 yılı itibariyle bünyesinde 1 müdür, 1 müdür yardımcısı, 25 teknik personel, 15 memur ve 110 daimi (ortalama) işçi grubu faaliyet göstermektedir. 1949 yılında 369 dekar üzerinde konumlandırılan Enstitü, 1981 yılına gelindiğinde toplam arazi varlığını 10.244 dekara çıkartmıştır. Bunun yanı sıra kurum, 1951-1965 yılları içerisinde toplamda 21 adet yayın neşretmiştir¹⁶⁸²:

1680 Balcı, agm., ss.22-23.

1681 Menemen Bölge TOPRAKSU Araştırma Enstitüsü, s.1.

1682 Menemen Bölge TOPRAKSU Araştırma Enstitüsü, ss.4-9.

Tablo –142

Menemen Bölge TOPRAKSU Araştırma Enstitüsü Tarafından Yayımlanan Eserler

Eser Adı	Yıl	Yazarı
Sulama İhtiyacı ve Önemi	1951	Ziya Çekel
Gübre ve Gübreleme	1951	Ziya Çekel
Çalışma Muhtırası	1953	Ziya Çekel
Tarlalarımızı Nasıl Tesviye Ederiz?	1953	Ziya Çekel
Pamuklarımızı Ne Zaman, Nasıl Ekelim?	1953	Ziya Çekel
Pamuklarımızı Ne Zaman, Nasıl Sulayalım?	1953	Ziya Çekel
Tarla Tesviyesi ve Bu İşte Kullanılan Aletler	1954	Ziya Çekel
Sulama Rehberi	1957	Ziya Çekel
Sulama Demonstrasyonları Talimatı	1956	Bölg. Sulu Zi. Arş. Enst.
Çizi Usulü Sulama	1958	Bölg. Sulu Zi. Arş. Enst.
Karık Usulü Sulama	1958	Bölg. Sulu Zi. Arş. Enst.
Tesviye Eğrili Karık Sulama Metodu	1959	Bölg. Sulu Zi. Arş. Enst.
Sulu Ziraatta Münavebe	1959	Ziya Çekel
Açık Kanallardaki Sulama Suyunun Parşal Ölçme Savağı İle Ölçülmesi	1959	N. Özalp
Çiftçilik Drenajı	1959	Bölg. Sulu Zi. Arş. Enst.
Foundation Organization and Field Activities of Menemen Irrigation Emperiment Station	1959	Bölg. Sulu Zi. Arş. Enst.
Gediz Havzası Zirai Sulama Rehberi	1965	E. Omay
Menemen Sulama Şebekesi Dahilinde Üretim Tipi ve Asgari İşletme Büyüklüğü	1965	M. Talim
Ege Bölgesinde Yetiştirilen Mahsullerin Yetiştirme Tekniğı ve Maliyetleri	1965	N. Munganlı
Menemen 1953-1965 Tarım Yılları İklim Rasat Neticeleri	1965	B. Altuğlu
Menemen Ovası Sulama Şebekesi Sekonder Kanallarında Sızma	1965	B. Altuğlu

13. Tokat Sulu Ziraat ve Deneme İstasyonu

Tokat Bahçe Kültürleri Araştırma İstasyonu, Tokat ve civarında meyve–sebze üreticiliğinin teknik ve ekonomik anlamda geliştirilmesi çabalarına önemli oranda destek sağlamak amacıyla kurulmuştur. Kurumun altyapısını hazırlayan ilk oluşumun temelleri 1930’larda başlamıştır. 1935 yılında kurulan Tokat İl Özel İdare Fidanlığı, kentte meyve üretiminin yaygınlaşmasında ve üreticilerin teknik tarım yöntemlerini meyvecilikte uygulamaya koymalarında önemli katkılar sağlamıştır. İl Özel İdare Fidanlığı 1944’te Tarım Bakanlığına geçerek Tokat Meyvecilik Deneme ve Üretme İstasyonu olarak çalışmalarını artırmış, böylece kentte meyvecilik ve bağcılıkta önemli üretim artışı sağlanmıştır¹⁶⁸³. Bahsi geçen kurum, 1954 yılına gelindiğinde Tokat Bahçe Kültürleri Araştırma İstasyonu’na dönüştürülmüş ve 1963 yılına kadar bu isim altında bölge üreticilerine hizmet vermiştir¹⁶⁸⁴.

Kurum daha sonraki yıllarda toprak ve su ilişkilerini araştırmak, sulu tarımın gerektirdiği çeşitli altyapı hizmetlerinin ülke koşullarına uygunluğunu saptamak ve çiftçiye sulu tarım tekniklerini öğretmek amacı ile 1963 yılında yeniden organize edilerek Tokat Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu adını almıştır. Bu tarihten sonra kurum, Tarım Bakanlığı TOPRAKSU Genel Müdürlüğü’nün ihtiyaç duyduğu araştırma verilerini temin etmek amacıyla, 1970 yılında Tokat TOPRAKSU Bölge Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ismini almıştır. 1985 yılına gelindiğinde “Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün Teşkilat ve Görevleri” hakkındaki 3202 sayılı Kanunla¹⁶⁸⁵ Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesine alınmış ve bu birim altında faaliyet göstermeye başlamıştır¹⁶⁸⁶.

Fotoğraf –78

Tokat Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu İdare Binası.

Kaynak: <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tokatarastirma/Menu/15/Tarihce> (Erişim Tarihi: 18.04.2021).

1683 Alaaddin Gürler, “Zirai Müesseselerimizi Tanıyalım: Tokat Bahçe Kültürleri İstasyonu”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 8, C 8, S 87, (Nisan 1957), s.18.; **Tokat 1967 İl Yıllığı**, Doğu Matbaacılık, Tokat Valiliği Yay., Ankara 1968, ss.46-47.

1684 Betül Karıcı, **Demokrat Parti Dönemi’nde Tokat (1950-1960)**, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Tokat 2019, s.308.

1685 Kanun No: 3202, Kabul Tarihi: 09.05.1985, **Resmî Gazete**: 22.05.1985, S 1876.

1686 **Orta Karadeniz Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma İstasyonu Müdürlüğü (OKTAM) 2014 Yılı Araştırma Yıllığı**, (Yay. Haz.: Mualla Aydın-Gülçin Altıntaş), Tokat 2015, s.3.

Tokat Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu konum olarak Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri geçit kuşağında ve yukarı Yeşilirmak havzasında bulunan Tokat ilinde yer almaktadır. Kurum arazileri Tokat-Turhal karayolunun 10 km., Kazova ovasında konumlandırılmıştır. Araziler, coğrafî olarak Kazova'nın güneyini oluşturan dağ silsilesinin kuzey yamaçlarında yer almış ve Yeşilirmak nehrinin taşıdığı alüvyon topraklarla oluşmuştur. Araziler üç farklı fizyografik üniteden meydana gelmiştir. Bunlar taban arazi, yamaç kesimler ve ikisi arasında yer alan etek arazilerdir¹⁶⁸⁷. Kurum, yürütmüş olduğu bilimsel araştırma projeleri ile tarım sektörünün problemlerinin çözümüne ve sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunmak için bölgesel görev alanı olan başta Tokat ili olmak üzere Amasya, Yozgat, Sivas, Kayseri ve Çorum illerinde faaliyetlerini sürdürmektedir¹⁶⁸⁸.

Bu bölgelerde bahçe bitkileri, bitki sağlığı, tarım ekonomisi, tarla bitkileri, toprak ve su kaynakları, üretme ve işletme bölümlerinde; meyvecilik, bağcılık, sebzeçilik, tahıllar, endüstri bitkileri, yemelik tane baklagiller, tıbbi aromatik bitkiler, çayır-mera yem bitkileri, tarım işletmeciliği ve politikaları, tarımsal mekanizasyon, bitki hastalık ve zararlıları, toprak, su ve havza yönetimi konularında araştırmalar yürütmektedir. Tokat Bahçe Kültürleri Araştırma İstasyonu bünyesinde yürütülen araştırmalar içerik olarak şu konuları kapsamaktadır¹⁶⁸⁹:

1. İslah ve yetiştirme teknikleri ile pazar talepleri doğrultusunda yeni çeşit, hat, verim ve kaliteyi geliştirmek, hastalık, zararlı ve olumsuz çevre koşullarına dayanıklılığı artırmak, bu görevleri yaparken biyo-teknoloji gibi yeni teknik ve teknolojileri kullanarak temel ve uygulamalı araştırmalar yapmak,
2. tarımsal mekanizasyon ve bilgi teknolojileri, hassas tarım teknikleri veya erken uyarı sistemleri ile bitki besleme ve zirai mücadelede etkinliği artırmak, hasat ve hasat sonrası ürün kayıplarını azaltacak araştırmalar yapmak,
3. ıslah çalışmaları sonucunda geliştirilen çeşit ve hatları tescil ettirmek, ıslah materyalinin devamlılığını sağlamak ve geliştirdiği çeşitlerin elit ve orijinal kademede tohumluk üretimini gerçekleştirmek,
4. ürünlerin çeşitlendirilmesi için alternatif ürün araştırmaları yapmak,
5. görev alanında biyolojik çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması amacıyla, bitkisel genetik kaynakların toplanması, muhafazası, tanımlanması, gerekli görüldüğünde kültüre alınması ve ıslah programında kullanılması konularında çalışmalar yapmak,
6. meyve sebze hastalık ve zararlıları ile mücadele yöntemleri hakkında çalışmalar yapmak,
7. tarımda suyun etkin kullanımı için uygun yöntem ve teknoloji geliştirmek, düşük nitelikli suların tarımsal sulamada kullanım koşullarını belirlemek,
8. toprakların verimlilik potansiyellerini belirlemek, bitki besin maddeleri ile toprak düzenleyicilerin toprak verimlilik ve kalitesine etkilerini araştırmak ve uygun gübreleme tekniklerini geliştirmek,
9. havzalarda su kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanımını sağlamaya yönelik araştırmalar yapmak; tuzluluk, erozyon ve çölleşmenin olumsuz etkilerinin azaltılması için alınması gerekli önlemleri belirlemek ve uygulanabilir ıslah yöntemlerini geliştirmek, toprak ve arazi bilgi sistemleri ve bunlara ilişkin veri tabanı oluşturmak,
10. iklim değişikliğinin toprak, su kaynaklarında ve bitkisel üretiminde meydana getireceği muhtemel değişimleri belirlemek ve uygun adaptasyon önerileri geliştirmek; görevli olduğu temel bitki gruplarında vejetasyonu izlemek, gözlem yapmak, gelişim ve hasat dönemlerinde rekolte tahmini de içeren raporlar hazırlayarak karar vericilere, muhtemel krizleri önleyici önerilerde bulunmak.

1687 İrfan Oğuz, **Köy Hizmetleri Tokat Araştırma Enstitüsü Arazisinin Toprak Etüdü, Haritalanması ve Sınıflandırılması**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 1993, ss.19-20.; Gürler, "Tokat Bahçe Kültürleri İstasyonu", s.18.

1688 Ali Özçağlar, "Türkiye'de Tarım Alanlarının Coğrafi Dağılımının Doğal Çevreyle İlişkisi", **Ankara Üniversitesi DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, S 11, 1988, s.132.

1689 **Orta Karadeniz Geçit Kuşağı** Tarımsal Araştırma İstasyonu, s.4.

Bahsi geçen çalışma programı ve esaslarına göre faaliyet sürdüren kurum, 6 farklı bölümde araştırmalarını sürdürmektedir. Bunlar şöyledir¹⁶⁹⁰: Toprak ve Su Kaynakları Bölümü, Tarla Bitkileri Bölümü, Tarım Ekonomisi Bölümü, Üretim ve İşletme Bölümü, Bitki Sağlığı Bölümü ve Bahçe Bitkileri bölümleri.

Bahsi geçen bölümlerin uygulamalı eğitimleri ve deneme faaliyetleri Enstitü arazisinde yer alan düz ve düze yakın arazilerde yapılmakta ve buralarda daha ziyade sebze ve tarla bitkileri tarımı işleriyle uğraşmaktadır. Eğimli arazilerde ise tesis edilmiş meyve koleksiyon bahçeleri bulunmaktadır. Eğimli arazilerin bir diğer kısmında da oluşturulan teraslarla tarla tarımı yapılmaktadır¹⁶⁹¹. Arazilerin kullanım biçimi ve türü 3 farklı alana ayrılmış ve buna göre sınıflandırılmıştır. Bu doğrultuda Enstitünün sulu arazi kısmını oluşturan bölümünde erik, şeftali, kayısı, üzüm, kavak, buğday, arpa, kabak, hıyar, mısır, fasulye, ayçiçeği, mercimek, nohut, yonca, bezelye, şekerpancarı, lahana grubu, çilek, kavun-karpuz, domatesi, patlıcan-biber, soğan-sarımsak ve patates gibi ürünlerin yetiştirilmesi, deneme ve seleksiyon çalışmaları yapılmaktadır. İkinci bölge genellikle kuru arazi grubunu oluşturmaktadır ve burada buğday-arpa, mercimek-nohut ve bağcılık işleri yürütülmektedir. Arazi grubunun son kısmını oluşturan bölüm tarım dışı kullanım alanlarını kapsamaktadır. Bu arazilerde de Enstitü yerleşkesi yer almaktadır ve geriye kalan alanlarda orman-ağaçlandırma çalışmaları yapılmaktadır¹⁶⁹².

Enstitünün kuruluşuyla ilgili ilk adım ve çabalar meyvecilik çalışmalarıyla başlamıştır. Cumhuriyet’in ilanından 2-3 yıl gibi kısa bir süre sonra Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde başlayan tarımsal modernleşme çabaları neticesinde Tokat ilinde de birtakım gelişmeler olmuştur. Bu doğrultuda kentte meyveciliğe dair ilk adım dönemin Tokat Valisi (1924-1925) H. Rahmi (Gökçe) Bey tarafından başlatılmıştır. Bu dönemde kentte üretilen meyveler içerisinde; armut, ayva, badem, ceviz, dut, elma, erik, üryani eriği, fındık, iğde, incir, kayısı, kestane, kiraz, kızılıçık, şeftali, vişne, zerdali gibi çeşitli ürünler bulunmaktaydı. Bu sebeple il yönetimi tarafından 1926 yılında Ziraat Müzesi oluşturulmasına karar verilmiş ve bir de Numune Meyve Fidanlığı meydana getirebilmek için bir bahçe istimlak edilerek ziraat bahçesi oluşturulmuştur¹⁶⁹³. Nitekim 1934 yılında İstanbul Büyükdere Meyve İslah İstasyonu Müdürü İbrahim (Tezcan) Bey Samsun’dan başlayarak Amasya, Tokat, Sivas, Ankara’ya tetkik ziyaretleri yapmış ve yerli meyve ağaçlarını tetkik etmişti. Bilhassa kente mahsus misket elmalarının iyileştirilebilmesi ve çeşitli meyve türleri üretimini çoğaltılması amacıyla bir fidanlık yapılmasına karar vermiştir. Bunun üzerine de 1935 yılında Tokat Özel İdaresi tarafından ilk fidanlık kurulmuş, bahsi geçen fidanlık 1944 yılına kadar faaliyete devam etmiştir. Aynı zamanda kurumun temellerini oluşturan bu oluşum, ilk yıl 15.000 damızlık meyve fidanını ücretsiz olarak Tokatlılara dağıtılmıştır¹⁶⁹⁴.

1937 yılına gelindiğinde Tokat Numune İl Fidanlığı bünyesinde 15.000 akça ağaç, 10.000 akasya, 4.000 aşılı kiraz ve vişne, 4.000 kayısı, 2.000 badem, 2.000 dut, 8.000 armut ve 28.000 adet elma fidanı üretilmiştir. Bunun yanı sıra Tokat İl Ziraat Müdürlüğü ile koordineli olarak çalışan Numune Fidanlık idaresi, yöredeki üreticiler için ağaç ve bahçe bakımı hakkında temel bilgileri içeren çeşitli broşürler dağıtmıştır. Kurum, yine bu dönemde Tokat, Zile ve Niksar’da meyve bahçelerine kış ve yaz mücadelesi tatbik etmiştir. Bütün meyve ağaçlarının kabukları kazınarak kireç badanası yapılmış, bilhassa elma ve mahlep ağaçlarına arsenikli zehirler sıkılarak elma ağkurdı ve karpokapsa zararlarına karşı mücadele edilmiştir¹⁶⁹⁵.

1690 **Orta Karadeniz Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma İstasyonu**, s.6.

1691 Oğuz, **agt.**, s.25.

1692 Oğuz, **agt.**, s.60.

1693 **BCA**, Dosya No: 490-1-0-0., Yer No: 322-1328-3, Dosya Ek: 1. Büro, 16.09.1949.

1694 “Tokat’ta Numune Bahçesi”, **Akşam**, 17 Nisan 1935.; “Tokat’ta Yapılan Güzel Bir İş”, **Cumhuriyet**, 22 Nisan 1935.; “Tokat’ta Halka Fennî Meyvecilik Usulleri Öğretiliyor”, **Akşam**, 3 Nisan 1939.

1695 “Tokat’ta Meyve Ağaçları Haşereleriyle Mücadele”, **Akşam**, 9 Haziran 1937.

1938 yılında Tokat Numune İl Fidanlığının genişletilebilmesi için 300 dekar daha istimlak edilecek fidanlık arazisi 800 dekara çıkartılmıştır¹⁶⁹⁶. Daha sonra arazilere yapılan eklemelerle birlikte İstasyon arazileri toplamda 1000 dekara ulaşmıştır. Bunun 474 dekari fidan üretme sahası, 200 dekari damızlık koleksiyon bahçeleri, 34 dekari tohum tavaları, 292 dekari ise işletme binaları, yollar, su kanalları, tavukhane, sebzeçilik seksiyonuna ayrılmıştır¹⁶⁹⁷. Bu dönemde Tokat'ta fennî meyveciliği geliştirmek için İstanbul Büyükdere Meyve Enstitüsünden erken yetişen çeşitli yabancı menşeli şeftali çeşitleri getirilmiş ve damızlık bahçesi kurulmuştur. Aynı yıl içerisinde elma fidesi üretimi için fidanlık kurulması kararı verilmiş, Ziraat Vekâletinden gelen uzmanların yaptıkları yer tespiti sonucunda hazine arazisinden bir kısım yer elma fidanlığı tesisi için Ziraat Vekâletine devredilmiştir. 2000 kadar meyve üreticisine “öğütler” adı altında meyve hastalıkları ve mücadele yollarının anlatıldığı broşürler dağıtılmıştır¹⁶⁹⁸.

1944 yılına gelindiğinde Tokat İl Meyve Fidanlığı, Ziraat Vekâleti tarafından Tokat Bahçe Kültürleri İstasyonu'na dönüştürülmüştür. İstasyonun başına Ziraat Yüksek Mühendisi Zahit Güven getirilmiştir. Ardından da 1945 yılında Tokat Bahçe Kültürleri İstasyonu'na geliştirilmek üzere ek ödenek verilmiştir¹⁶⁹⁹. Bu tarihten sonra kurum, çalışmalarını Tokat'ta meyveciliğin ıslahı yolunda yoğunlaştırmış, muhitin meyve çeşitlerini esaslı bir seleksiyon (gelecek nesilleri üretmek için kullanılan genomların seçilmesi) çalışmasına tabi tutmuştur. Bu doğrultuda Tokat'ın çeşitli bölgelerinden ve muhit şartlarına göre üretilen fidanların İstasyon tarafından dağıtımına ilk kez 1948 yılında başlanmıştır. Elma (%50), armut (%10), şeftali (%9), kiraz (%5), vişne (%5), kayısı (%10), erik (%10) ve muhtelif türlerde (%1) oranında dağıtım yapacaktı. Elma cinsleri içerisinde %60 Amasya, %20 Steymert, %10 Stark–Stark, %10 ise Starking; Armut cinslerinde %80 Çiçek, %20 Yazlık ve Güzlük çeşitler; Erik cinslerinde %40 Cizvit, %50 Köstendil, %1 Amasya ve %9 muhtelif; Kayısı cinslerinde %10 Samsun, %10 Darende, %10 Şekerpare, %20 Takaloğlu, %30 H.Hacıoğlu, %20 Çöloğlu; Kiraz cinslerinde %50 Cemal, %50 mahalli çeşitler; Şeftali cinslerinde %10 Mayıs Çiçeği, %5 Triyomfolişo, %10 Richard, %10 Karmen, %5 Belofjorciya, %20 Hülü ve %40 Hale; Vişne çeşitlerinde ise %100 Kütahya cinslerinde fidan üretimi ve dağıtımını yapmaktaydı¹⁷⁰⁰.

Bu doğrultuda kurum yukarıdaki meyve çeşitlerinde yalnızca 1948 yılında 719.829 adet fidan dağıtımında bulunmuştur. Bunun 311.626 adedi Tokat iline, diğer 408.203 adedi ise çalışma bölgesindeki illere verilmiştir. Ayrıca Tokat ili dahilinde 59.784 adet yaprak dut, 21.811 adet mahlep–idris ağacı, 19.269 adet kavak ve 304.132 adet köklü asma çubuğu dağıtılmıştır. Bu ağaçların diğer illerdeki sayısı ise şöyledir: 110.690 adet yaprak dut, 4.000 adet mahlep–idris ağacı, 9.450 adet kavak ve 97.030 adet köklü asma çubuğu¹⁷⁰¹. İstasyon daha sonra 1949–1950 yıllarında 34.401 fidan, 1950–1951 yıllarında 78.518 fidan Tokat havalisindeki bahçecilere verilmiştir. Sivas gibi yakın ve müsait bir pazarın bulunuşu Tokat meyveciliğinin gelişmesinde teşvik edici bir rol oynamıştır¹⁷⁰². 1953 yılına gelindiğinde Tokat İl Ziraat Müdürlüğü ile iş birliği halinde İstasyon arazilerinde sebzeçilik seksiyonu tarafından yetiştirilen sebze fidelerinin dağıtımına başlanmıştır. Yöre çiftçilerini turfandacılığa teşvik etmek maksadıyla sıcak yastıklar kurularak elde edilen 226.680 adet domates, 44.960 adet patlıcan, 48.450 adet biber fidesi bölgedeki üreticilere karşılıksız olarak verilmiştir¹⁷⁰³.

1696 “Tokat'ta Halka Fennî Meyvecilik Usulleri Öğretiliyor”, **Akşam**, 3 Nisan 1939.

1697 Gürler, “Tokat Bahçe Kültürleri İstasyonu”, s.18.

1698 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 158-112-9, Dosya Ek: 164, 02.09.1941.

1699 **BCA**, Dosya No: 490-1-0-0, Yer No: 714-440-1, Dosya Ek: 4. Büro, 15.12.1949.; **Bahçe Kültür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, s.4.

1700 **Bahçe Kültür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, s.27.; Bk.: Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Hakkında Umumi Rapor**, ss.62, 79, 82, 107-108.

1701 Gürler, “Tokat Bahçe Kültürleri İstasyonu”, s.18.

1702 Karıcı, **agt.**, s.306.

1703 Gürler, “Tokat Bahçe Kültürleri İstasyonu”, s.19.

Bu tarihten itibaren kurumla iş birliği halinde Tokat İl Ziraî Mücadele Müdürlüğü de faaliyet göstermeye başlamış ve her iki kurum; çiftçileri bilinçlendirmek için toplantı ve konferanslar, köy gezileri ve çiftçi ziyaretleri yapmış yine bu surette sinema vesaireler bülten ve çiftçi mektupları gibi uyarıcı ve öğretici çalışmaları yapmıştır. İl dahilinde meyvecilik, bağcılık, zirai mücadele ve ilaçlama mevzularında devamlı olarak yapılan çalışmalardan bir tanesi de elma içi kurdu zararlı ve karaleke hastalığına karşı yapılan gösteri (Demonstrasyon) mücadelesidir¹⁷⁰⁴. Bununla beraber kurumun Tokat Teknik Ziraat Müdürlüğüyle birlikte yürüttüğü çalışmalar sonucunda Tokat’ın altı bölgesinde turfanda sebzeçiliği teşvik amacıyla yapılan denemeler olumlu sonuç vermiş ve patlıcan, domates ve biber üretimi başlatılmıştır. Ziraat Vekâleti teşkilatıyla birlikte, köylüyü çeşitli ziraat sahalarında fenni tesisler kurmaya teşvik etmek için yeni bir program hazırlamıştır. Buna göre köylerde “önder çiftçi” unvanı verilen vatandaşlara şehrin dolaylarında bulunan tarım kültürleri örnek olarak gösterilecek ve köylüler bu tesislerden kurulacağı belirtilmiştir¹⁷⁰⁵.

İstasyonun ilk müdürü Zahit Güven’dir. 1944–1947 yılları arasında kurumun istimlak işleri, arazi parselasyonu ve ilk tohumların ekilmesi gibi işler onun döneminde gerçekleştirilmiş; adeta kurumun tam teşekkülü bir işletme olması onun sayesinde olmuştur. İşletmenin ikinci müdürü Osman Kayır’dır. Kayır, 1947–1950 yılları arasında görev yapmıştır. Görev süresinde işletmenin bir kısmındaki ana yolları yaptırmış ve fidan üretimi artırılmaya çalışılmıştır. İşletmenin üçüncü müdürü ise Nail Sezgin’dir. 1951–1955 yıllarında görev yapan Sezgin döneminde daha ziyade işletmenin idare binası, memur lojmanları, hangar, depo, su kanallarının betonlaştırılma işleri, elektrik tesisatı, arazi ıslahı çalışmaları yapılmış; İşletme araç, makine ve motorlu taşıtlarının temini, sebzeçilik seksiyonun tesis edilmesi gibi işler onun zamanında tamamlanmıştır. İşletmenin 1956–1963 yılları arasındaki müdürü ise Muzaffer Torun’dur. Torun zamanında 1000 metrelik su kanalı yapılmış, üretimi artırıcı tedbirler alınmış, tavukçuluk seksiyonu açılmış ve işletme döner sermayeli bir kurum haline gelmiştir. Tokat Bahçe Kültürleri İstasyonu’nda yukarıdaki idarecilerden başka emeği geçen, işletmenin şekillenmesi ve ilerlemesinde önemli roller üstlenen çeşitli teknik ve idari personeller de yer almıştır. İş bölümüne dayalı bir şekilde işletilen birimler içerisinde üretme işleri Ethem Çatalbaş tarafından yürütülmüştür. Zirai ilaçlama ve mücadele çalışmaları Namık Ata tarafından damızlık koleksiyon bahçelerinin bakımı, fidan dağıtım işleri ve sebzeçilik seksiyonu Lütfi Güleç idaresinde çalışmalar yürütülmüştür. Ayrıca işletmedeki bahçivanlık işleri için ise baş bahçivan Mehmet Bey görevlendirilmiştir¹⁷⁰⁶.

1951 yılından itibaren Nail Sezgin müdürlüğünde görev yapan İstasyon, Tokat’ta meyve üretimini artırmak, fennî üretimi sağlamak amacıyla Tokat İl Ziraat Müdürlüğüyle birlikte yöre çiftçi ve vatandaşlarına meyve fidanı aşılama ve ağaç budama kursları açmıştır. Fidanlık müdürlüğünün vermiş olduğu resmi bilgiye göre; kursun içeriği fidanların aşuya hazırlanması, durgun göz aşısı, sürgün göz aşısı, aşılardan bağlanması ve bağlarının çözülmesi, tırnak bırakılması ve tırnakların kesilmesi, taç terbiyesi, yeşil budama yapılması ve saire hakkındaydı. Kurs bir hafta sürecek ve her bahçe sahibi ve meyve meraklısı kursa davetliydi¹⁷⁰⁷.

1953 yılına gelindiğinde dönemin Ziraat Vekili Nedim Öktem’in ilk Ziraat Vekilliği sırasında Bahçe Kültürleri İstasyonu ile Kazova İnekhanesi arasında, yola yakın sulanabilir bir mevkide, 1.000 dekarlık bir arazide Sulu Ziraat Deneme İstasyonu kurulacağı bildirilmiş ancak Bayındırlık Vekâleti ile mutabakata varılamaması nedeniyle bahsi geçen istasyon kurulamamıştır¹⁷⁰⁸. Lakin, gerek yöre üreticileri gerekse

1704 Fatoş Öksüz Aşığı, **Cumhuriyet’in İlanından Üçüncü Planlı Döneme Kadar Türk Tarım Politikalarının Tokat İli Örneğinde Değerlendirilmesi**, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu 2019, s.101.

1705 Karcı, **agt.**, s.310.

1706 Gürler, “Tokat Bahçe Kültürleri İstasyonu”, s.19.

1707 Karcı, **agt.**, s.308.

1708 Karcı, **agt.**, s.307.

Tokat milletvekillerinin bu yöndeki talepleri ve çabaları 1959 yılından itibaren artarak devam etmiş¹⁷⁰⁹ ve nihayetinde 1963 yılına gelindiğinde kurum, Tokat Sulu Ziraat Deneme İstasyonu'na dönüştürülmüştür. Enstitü, birçok zirai ürünün bölgede tekrar üretiminin teşviki için çeşitli tarım alanlarına dikim yaparak üretimi destekleyici pek çok çalışma başlatmıştır. Yapılan çalışmaların sonucunda başta safran, şekerpancarı, lahana vb. sebze ve meyve türlerinin Tokat çiftçisine tanıtılarak, bölgede yeniden üretiminin yapılması ve ilin ekonomisine katkı sağlaması hedeflemiştir. Bu doğrultuda kurumun ildeki çalışmalarına paralel olarak 1960'lı yıllardan itibaren sebze ekim alanları genişlemeye başlamıştır. Nitekim, Tokat ve civarında daha önce çoğunlukla bahçelerde yetiştirilen sebzeler, Enstitü tarafından sulama sistemlerinin geliştirilmesi, yeni tekniklerin ve drenaj sistemlerinin üreticilere anlatılması; bilhassa deneme tarlalarında yeni türlerin üretilerek bölge genelinde yaygınlaştırılmasıyla birlikte sebze yetiştirilme alanları da büyük ölçüde değişime uğramıştır. Örneğin Tokat ilinde 1970'te yaklaşık 6.000 hektar olan il sebze üretim alanı, 1980'de 7.800 hektara, 2000'li yıllarında başında da 19.741 hektara ulaşmıştır¹⁷¹⁰.

1961 yılında Tokat İl Ziraat Mücadele Müdürlüğü tarafından Cezaevi bölgesinde iki meyve bahçesinde Bahçe Kùltürleri İstasyonu müdür ve mühendisleri ile bahçe sahipleri ve bahçıvanlar katılımıyla toplantı yapılmıştır. Bahçede mücadeleye tabi tutulan bütün elma ağaçları ayrı ayrı incelenmiş, mücadelenin olumlu sonuçlar verdiği aktarılmıştır. Çeşitli hastalıklarla yapılan mücadeleler gösterilmiş bu konuda ziraat mücadele teknisyeni Nain Ünalın konuşma yapmıştır. Konuşmasında elma içi kurdundan ve meyvedeki zararı ile bu sene Tokat'ta buna karşı nasıl mücadele yapıldığını ve hangi ilaç ve malzemeler kullanıldığından bahsetmiştir. Elma içi kurduyla mücadele etmek için 8000 adet elma ağacı bu kurda karşı 3 defa ilaçlanmıştır. Bu mücadele sayesinde 1800 ton elma mahsulü kurdun zararından kurtarılmış ve bundan dolayı da ortalama olarak 2.693.966 lira gibi büyük bir kazanç temin edilmiştir¹⁷¹¹.

1960'lı yılların ortalarından itibaren Enstitü bünyesinde başlatılan bilimsel araştırmalar sonrasında Tokat ve civarındaki tarımsal yerleşmelerde, açık alanda (tarla) yapılan tarım yanında örtü altı tarımı (seracılık) da yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ilk kez 1979'da plastik tünellerde sera sebzeçiliğine başlanmıştır; ilin alt iklim bölgelerinin iklim koşulları turfanda sebzeçiliğe elverişli bir ortam sağlaması ve seralarda yalnızca güneş ısısından yararlanılması sebebiyle, sebze üretimi 45-60 gün erken gerçekleştirilebilecek duruma kavuşmuştur¹⁷¹². İl bazında başlangıçta deneme amacıyla yapılan örtü altı üretimi, 1989 yılı sonunda 15.5 dekar iken, 1998'de 216.3 dekara, 2001 yılına gelindiğinde 327.8 dekara ulaşmıştır. Ayrıca bahsi geçen bu seralarda açık tarla sebze tarımında kullanılmak üzere çeşitli sebze fideleri yetiştirilmiş ve üreticilere dağıtılarak onlara teknik destek hizmetinde bulunulmuştur¹⁷¹³.

1709 **BCA**, Dosya No: 030-01-00-00, Yer No: 118-749-2-6, 14.12.1959.

1710 Serap Duran, **Cumhuriyet Dönemi Tokat Ekonomisi (1923-2005)**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2006, s.55.

1711 Aşıkı, **agt.**, s.100.

1712 **Yurt Ansiklopedisi: Türkiye İl İl: Dünü, Bugünü ve Yarını (Tokat)**, C 10, Anadolu Yayıncılık 1984, s.7105.

1713 Duran, **agt.**, s.56.

14. Ankara–Kauçuk Araştırma İstasyonu

Ziraat Vekâleti kararıyla Türkiye’de geliştirilmesi planlanan ve ithal ikamesi amacıyla üretilmesi amaçlanan bir diğer ürün de kauçuk¹⁷¹⁴ bitkisinin üretilmesi ve buna dayalı bilimsel araştırma kurumlarının tesis edilmesiydi. 1939 yılına gelindiğinde Türkiye başta kauçuk ve deri gibi ürünlerde kendi gereksinimini karşılayacak bir konuma gelmiş ve bu doğrultuda adım atmıştı¹⁷¹⁵. Bilhassa 1940’lı yılların başında Antalya’da Sıcak İklim Nebatları İslah İstasyonu’nda kauçuk bitkilerinden olan kök sakızı, guayul, kenger sakızı, dağ sakızı gibi kültür bitkilerinin yetiştirilmesine özen gösterilmiş; daha çok Meksika, Texas, Arizona ve California bölgelerinde yoğun olarak üretimi yapılan guayul üzerinde önemle durulmuştu¹⁷¹⁶. Bu doğrultuda kauçuğun üretilmesi ve sanayiye aktarılacak kullanıma yolları üzerinde yoğunlaşan plan ve program gereğince 1943 yılında Ankara’da bir kauçuk araştırma ve geliştirme istasyonu kurulması kararlaştırıldı¹⁷¹⁷. 1943 yılında yaklaşık olarak 250.000 lira tahsisat verilerek istasyonun kurulması için çalışmalar başlatıldı. Bu minvalde ilk olarak istasyona Yüksek Ziraat Enstitüsünde şarapçılık kısmında bir büro ve laboratuvar açıldı ve müdürlüğüne de kimyager Hikmet Konuralp tayin edildi. Daha sonra 25 Kasım 1943 tarihinde Ankara–Keçiören asfaltı üzerinde Ziraat Vekâleti Müsteşarı Fahri Bük tarafından Kauçuk İstasyonu’nun temeli atıldı¹⁷¹⁸. Kauçuk İstasyonu yerleşim olarak Ankara–Keçiören asfalt yolu üzerinde ve Türkiye Zirai Donatım Kurumu karşısında yer alan arazi üzerinde konumlandırılmıştır¹⁷¹⁹.

Kauçuk ve türevi olan bitkilerin üretilmesi, ıslahı ve buna dayalı bir sanayi kurulması yönündeki en önemli adım dönemin Tunceli Milletvekili Necmettin Sahir Sılan tarafından ortaya atıldı. Necmettin Bey, 29 Mayıs 1944 tarihli TBMM’deki oturumda Türkiye’nin sanayi ham maddesi arayışı ve atılımı için dünyanın pek çok bölgesinde yetiştirilen ve sanayiye oldukça elverişli olan bu bitkinin üretilmesi ve faydalanılması yönünde adımlar atılmasını önermişti. Ona göre Amerika, Rusya, Almanya ve İtalya gibi dünyaca ünlü sanayi tesisleri olan ülkelerde kauçuklu nebatlar üretilmiş; dahası buna dayalı sanayi tesisleri ku-

1714 Kauçuk olarak adlandırılan ürün, bazı tropikal bitkilerin öz suyundan [lateks] ya da petrol ve doğal gazdan imal edilen esnek bir maddedir. Ağaçların öz suyundan üretilene doğal kauçuk, petrol ürünlerinden üretilene sentetik kauçuk denir. Kauçuğun pek çok türü bulunmaktadır ve kauçuktan yapılan eşyalar genellikle lastik olarak adlandırılır. Bk. Şerife Mine Dal, **Kauçuk, Türleri, Özellikleri, Üretim Potansiyelleri, Kullanım Alanları, Atık Kauçuk Geri Kazanımı ve İşlenme Sistemlerinin Araştırması**, Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 2015, ss.2-3.; Şahin İdin, “Dünden Bugüne Kauçuk”, **Bilim ve Teknik**, Yıl: 53, S 627, (Şubat 2020), s.78, 1715 Yüksel Ülken, “Atatürk ve Ekonomide Devlet Müdahalesi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C 39, S 1-4, (İstanbul 1981), s.92.

1716 Şükrü Erdiç, “Kök Sakızı”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 10, (Temmuz 1948), s.23.; Bk. **Türkiye’de Kauçuk Sanayii**, T.C. İktisat Vekâleti Sanayi Tetkik Heyeti Yay., Seri: I, Nu.: 6, Ankara 1937.

1717 Hikmet Konuralp, “Türk Bitkisel Kauçuk Endüstrisini Nasıl Kurmalıyız?”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 9, (Haziran 1948), s.5.; **Türkiye’de Kauçuk ve Lastik Sanayii**, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Neşriyatı, Ankara 1960, s.11.; Hikmet Konuralp, “Türk Kauçuğu”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 1, (Şubat 1950), s.13.

1718 “Çok Önemli Bir Müessese: Ankara’daki Kauçuk İstasyonu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 157, 1946, s.10.; 1943 yılında bir yandan istasyonun inşaat faaliyetleri sürerken, diğer yandan da gerekli olan alet, edevat ve çeşitli makinelerin temini için harekete geçilmiştir. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti, istasyonun çeşitli araç-gereçlerini temin etmek için Amerika’dan pek çok makine sipariş etmiştir. Bk. **Ulus**, 4 Ağustos 1943.; **Akşam**, 8 Mart 1945.; **Ulus**, 8 Mart 1945.; Örneğin kurumun 1948 yılı içinde kimya laboratuvar malzemesi Amerika’dan getirtilerek tamamlanmıştır. Fizik ve teknoloji laboratuvarlarının eksik olan alet ve makinelerinin de 1949 yılı içinde yine Amerika’dan getirilmesi düşünülmüştür. Bk.: **Ulus**, 14 Ocak 1949.

1719 **Ulus**, 7 Aralık 1945.

rulmuştu. Bu sebeple Türkiye gibi tarıma bağlı sanayi atılımı olan bir ülke için doğada oldukça yaygın olan kök sakızı, kenger gibi bitkilerin var oluşu, buna dair sanayi tesisleri kurulmasını zarurî kılmaktaydı¹⁷²⁰.

Bu amaçla Ziraat Vekâleti tarafından 1943 yılında kurulan Ankara Kauçuk İstasyonu'nun araç-gereç ve malzemeleri temin edildikten sonra aynı yıl içerisinde kauçuk üretimine başlanmıştır. Kuruluş esnasında binaların yapımı ile ilgili inşaat işleri devam ederken, kurum müdürü Hikmet Bey, ülkenin çeşitli yerlerinden kauçuk veren nebatları getirtmiş ve bunlar üzerinde fizikî ve kimyevî tahlil ve tetkikler yapılmıştır. Bundan başka ülkenin çeşitli bölgelerinde yetişen kauçuk türevi bitkilerin üretilmesi işi de bilimsel olarak ele alınmış ve bu doğrultuda çalışmalar hızlandırılmıştır. Kauçuk ve türevi bitkilerin yetiştirilmesiyle ilgili işler başlıca yedi ıslah istasyonuna verilmiştir. Bu istasyonlar bir yandan bu nebatlar üzerinde çalışırken, diğer yandan da Ankara Kauçuk İstasyonu'nda yetiştirilmek üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde kauçuk nebatı yetiştiren önemli ülkelerden başta Romanya ve İngiltere olmak üzere kauçuk bitkisi tohumları getirilmiş ve ekimi yapılmıştır¹⁷²¹.

Ankara Kauçuk İstasyonu müdürlüğü tarafından üretilen bu damızlık fideler 1946 yılı içinde dağıtılmaya başlamıştır. Bu minvalde yurdun birçok yerine kauçuk bitkisinin yetiştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla tohum ve fide dağıtımı yapılmıştır. İstasyon tarafından gönderilen tohum ve fideler için ülkenin birbirinden farklı 18 bölgesinde 1000 dekarlık bir arazi hususi olarak bu iş için ayrılmıştır¹⁷²². Bu tarihten itibaren tespit edilen bu bölgelerde yapılan araştırmalarda bölgelerin hususi iklim yapısına göre yetişen ve yapışkan özelliğine sahip binlerce bitki istasyona gönderilmiş ve bu bitkiler istasyon laboratuvarında tahlil edilmiştir. Tahlili yapılan bu bitkilerden dört yüz kadarının kauçuk bakımından olumlu olduğu anlaşılmış, fakat bu kauçuklardaki kalite nispeti bir endüstriye hammadde olacak nitelikte görülmemiştir. Bundan başka İstasyon laboratuvarında yapılan tahlil ve denemeler; henüz denemeleri bitmemiş olan kök sakızı, guayul ve dağ sakızı gibi bitkilerin kauçuk bakımından iğ ağacı adı verilen bitkinin de ihtiva ettiği güta-perka bakımından birer hammadde olabilecekleri neticesine varılmış ve bu bitkilerin üretilmesine başlanmıştır. Kültür yoluyla yetiştirilen bu bitkilerden daha sonra ham kauçuk üretimi yapılmış ve üretilen kauçukla da çeşitli lastik, ebonit, suni deri ve suni kösele yapılmıştır. Dahası 1945 yılı gibi erken bir süreçte Ziraat Vekâleti tarafından Kauçuk İstasyonu'na verilen küçük bir sermaye ile Türkiye'deki zirai kombina, hara, devlet üretme çiftlikleri, teknik ziraat ve bahçivanlık okullarının makine, alet ve edevatı için gerekli olan lastik, ebonit parçaları bizzat istasyon tarafınca üretilmiş ve bahsi geçen kurumlarının ihtiyaçları karşılanmıştır. Bundan başka Ankara Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Kurumu, İstanbul'da Pendik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü, Ankara'da Doğum ve Çocuk Bakımevi, Numune Hastanesi, Harp Okulu, Askerî Fabrikalar, Tank Okulu, Motorlu ve Zıhlı Birlikler, Millî Eğitim Bakanlığı okulları ve bu arada başta sanat enstitülerine ait çeşitli sıhhi kauçukla malzeme ile motorlu araçların yedek kauçuklu eşya aksamı, İzmir Tekel Tütün Fabrikası'nın bandaj kayışları, keza kamu hizmetinde çalışan birçok hususi ve resmî kurumlarla, Konya, Eskişehir, Adana civarındaki büyük çiftliklerde kullanılmakta olan tarım araçlarından traktör, biçer döver ve harman makinelerinin türlü kauçuk kayışlarının üretimi bizzat

1720 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, C 10, İçtima: 1, Birleşim: 64, 29.05.1944, s.379.; Kamuoyunda da büyük bir ilgi uyandıran kauçuk sanayisi kurulması sonrasında ortaya çıkan deri ve lastik ayakkabı rekabetiyle ilgili bir komisyon raporu yayımlanmıştır. Bahsi geçen raporda kauçuk sanayisinin gelişiminin Türkiye için çok önemli olduğu kesin biçimde belirtilmiş ve vurgulanmıştır. Bk. "Lastik-deri rekabeti hakkındaki rapor", **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1934, s.5.

1721 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, C 10, İçtima: 1, Birleşim: 64, 29.05.1944, ss.398-399.; Hikmet Konuralp, "Türk Kauçuğu", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 1, (Şubat 1950), ss.13-14.

1722 "Kauçuk Yetiştirilecek", **Akşam**, 2 Aralık 1946, s.3.

Ankara Kauçuk İstasyonu tarafınca yapılmıştır. Bununla birlikte kurumun yaptığı parçaların dayanıklılık yeterliği de ayrıca memnuniyet verecek derecede olduğu tespit edilmiştir¹⁷²³.

İstasyon, tamamen Türk bilim insanlarının bilgisi ve emeğiyle meydana getirilmiş tesisat ile 1950 yılında kadar kauçuk ve türevi ile ilgili bitkileri işlemiştir. Böylece kurum, günde 1000 kg. bitki işlemeye başlamış ve bundan üreteceği 140 kg. ham kauçuktan da türlü kauçuklu eşyayı imal edebilecek kapasiteye ulaşmıştır. Bu doğrultuda ülkenin ihtiyacı olan yıllık ham kauçuk miktarı 1500 tonu aşmaktadır. Bu sebeple Ankara Kauçuk İstasyonu, bahsi geçen bu miktardaki ham kauçuğun üretimini ve bunun türlü kauçuklu eşya halinde kıymetlendirilmesini sağlayacak bir kauçuk endüstrisini kurulması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bunu için de lazım gelen teknik etütleri hazırlama ödevi bu kuruma düşmüş ve bununla ilgili çalışmalara başlanmıştır. Ayrıca kauçuk endüstrisi için gerekli olan ham, yarı işlenmiş maddelerin temin edilebileceği yerler tespit edilmiş ve bizzat kurum tarafından programlı bir şekilde çalışmalar yürütülmüştür¹⁷²⁴.

Bu doğrultuda Antalya'daki Sıcak İklim Nebatları Islah İstasyonu ile iş birliği halinde araştırmalar hızlandırılmış ve guayul bitkisi üzerinde yapılan denemeler sonrasında 1 ton bitki alınmıştır. Yıllık üretim ihtiyacı için gerekli olan kauçuk üretimi için Antalya'nın Güney kıyılarında yer alan kesimde 15.000 dekarlık bir arazide guayul bitkisi üretilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Antalya Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nda 1953 yılında ham kauçuk bitkisi olan guayul üzerinde 50 dekarlık bir ekim alanı oluşturulmuş, 1954 yılında bu ekim alanından elde edilen fidelerle, Devlet Üretim Çiftlikleri'ne ait, yeri hazırlanmış 1000 dekarlık bir alanda guayul bitkisi yetiştirilmeye başlanmıştır¹⁷²⁵. Böylece Türkiye'de kurulacak bir kauçuk endüstrisi sayesinde kauçuktan yapılan ve günümüzde de kullanılan tam 40.000 kalem çeşitli eşya memleket içinde yapılabilecekti. Bundan böyle gelecek Türk gençleri gerek Birinci ve gerekse İkinci Dünya Savaşı yıllarında olduğu gibi kauçuk sıkıntısı bir daha çekilmeyecek; bu endüstri tesisinin kurulması için lüzumlu hammaddeleri temin etmek bakımından on binlerce Türk ziraatçı, madencisi ve fabrika işçisi yurttan çalışmaya ve dolayısıyla daha refah olarak geçinme imkânına kavuşabilecekti¹⁷²⁶.

Kauçuk İstasyonu Müdürü Hikmet Konuralp, Türkiye'de ilk kez kök sakızı ve diğer bitkileri eriteyerek bunlardan bitkisel kauçuk, güta-perka, reçine, inülin ve alkol maddeleri üretimini keşfetmiştir. Hikmet Bey, öncelikle Ankara-Mamak bölgesinde keşfettiği bitkileri laboratuvarında tahlil etmiş ve sonrasında kauçuk yapmaya muvaffak olmuştur. Ardından da İktisat Vekâletine müracaat ederek 2168 numaralı patenti¹⁷²⁷ olarak çalışmasını resmî olarak kayıt altına almıştır. 1936-1942 yılları arasında yürüttüğü çalışmalarla çalışmasını destekleyen Hikmet Bey, bu bilimsel araştırmalar neticesinde tam ve kat'î neticelere varmış ve kauçuktan birçok numune yapmıştır. Bunun üzerine 3188 sayılı bir patent daha almış ve yaptığı bu çalışmalardan faydalanılması için resmî kurumlara başvuruda bulunarak üretim imkânlarının sağlanmasını

1723 “Memleketimizde Kauçuk Endüstrisi Kurma Hazırlıkları”, **Ulus**, 14 Ocak 1949, s.3.; Ankara Kauçuk İstasyonu'nda guayul kauçuğundan etüt maksadıyla yapılan bilimsel çalışmalar neticesinde üretilen lastik ve ebonit mamuller için Bk.: Ziraat Bakanlığı Ankara Kauçuk İstasyonu, **Antalya'da Guayul Kauçuk Bitkisi Yetiştirilmesi ve Bir Ham Kauçuk Fabrikası Kurulması Hakkında Rapor**, Bayur Matbaası, Ankara 1961, ss.16-19.

1724 Konuralp, “Türk Kauçuğu”, s.14.; “Memleketimizde Kauçuk Endüstrisi Kurma Hazırlıkları”, **Ulus**, 14 Ocak 1949, s.3.

1725 Nedim Ökmen, “Ziraatta Çok Büyük İnkişaf Kaydedildi”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 12, S 128, (Şubat 1954), s.50.

1726 “Memleketimizde Kauçuk Endüstrisi Kurma Hazırlıkları”, **Ulus**, 14 Ocak 1949, s.3.

1727 Hikmet Konuralp'in aldığı patentin adı şuydu: Kök, dal ve yapraklarında lüzuci (yapışan) ve yapışkan usare (özsu) ihtiva eden bilûmum nebatlardan kauçuk yerine kaim olan Konuralp maddesi imali hakkında. Bk.: Aslan Tufan Yazman, “Hikmet Konuralp Kauçuğu Nasıl Buldu?”, **İktisadi Yürüyüşü**, Yıl: 7, C 7, S 157, 1946, s.14.

talep etmiştir. Ziraat Vekili Şevket Raşit Hatipoğlu'ndan gelen resmî karar üzerine 27 Temmuz 1942'den itibaren kauçuk üretimi ve sanayi de yeni bir safhaya geçildi¹⁷²⁸.

Bunun üzerine Ziraat Vekili Hatipoğlu, kauçukla ilgili bilimsel keşfin bir heyet tarafından incelenmesi ve bu konuda Ziraat Vekâletine bir rapor hazırlanıp sunulması için çalışmalar başlattı. Böylece kauçuk üretimi ve sanayisi ile ilgili çalışmalarda ikinci safhaya geçilmiş oluyordu. Yeni safhada önce tetkikleri yapacak ve raporu hazırlayacak heyet oluşturuldu. Heyet içerisinde Maarif Vekâleti Teknik Öğretim Müsteşarı Rüştü Bey'in başkanlığında Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanı Kimyager Dr. Avni Refik Bekman, İktisat Vekâleti sanayi tetkik heyeti üyesi Kimyager Dr. İskender Batu, Genel Kurmay Başkanlığı'ndan Kimyager Yarbay Arif Tekman, Millî Savunma Deniz Kimyageri Binbaşı Azmi Dahil bulunmaktaydı. Heyet öncelikle Hikmet Bey'in çalışmalarını yürüttüğü imalathanesini tetkik ettikten sonra Ankara-Mamak sırtlarında yetişen bitkilerden elde edilen ham maddeleri incelemiş ve bu doğrultuda çeşitli ürünler elde etmiştir. Yaklaşık olarak 10 gün süren çalışma programından sonra heyet elde ettiği bilimsel verileri bir rapor şeklinde hazırlayarak hükûmete sunmuştur. Hükûmet nezdinde kauçuk üretimiyle ilgili yürütülen müspet çalışmalar sonrasında Ziraat Vekili Hatipoğlu, kimyager Hikmet Konuralp ile bir toplantı gerçekleştirmiş ve kendisine şöyle demişti: “Başbakanla görüştüm. Bir İşletme kuracağız ve kauçuğu Devlet elile istihsal edeceğiz, Hazirandan itibaren sizde Tarım Bakanlığı emrine geçecek ve sırf kauçuk işlerinde çalışacaksınız...”¹⁷²⁹.

Bunun üzerine Konuralp, 1942 yılı sonlarından itibaren kurulacak olan işletmenin plan, program ve malzemesi ile personelini hazırlamak ve çalışmaları başlatmakla görevlendirildi. Ardından da Ziraat Vekili Hatipoğlu bir yandan bütün tarım teşkilatlarına tamim gönderirken, diğer yandan da ülkenin çeşitli bölgelerinde yetişen bitkileri ve tohumları getirmeye başlamıştır. Bu süratle başlayan çalışmaların hemen akabinde Ankara-Keçiören şosesi üzerinde bu bitkileri üretecek, analiz yapacak ve bilimsel araştırmalar yürüterek geliştirebilecek bir kauçuk istasyonu kurulmasına karar verilmiştir¹⁷³⁰. Bu netice üzerine üretim ve imalat için gerekli olan malzemeler Ziraat Fen Heyetine bildirilmiş ve tecrübelerde kullanılacak malzemenin tedariki için 18 Ocak 1943 tarihinden itibaren harekete geçilmiştir. Bu doğrultuda Hikmet Konuralp'in kauçuk üretimi için talep ettiği malzemenin cinsi, geldiği yer ve miktarı Tablo -143'te yer aldığı gibidir¹⁷³¹:

1728 Tufan Yazman, “Hikmet Konuralp Kauçuğu Nasıl Buldu?”, ss.3, 14.; Hikmet Bey, kauçuk üzerine yaptığı bilimsel çalışmalar ve elde ettiği başarılar üzerine 1950 yılında İsmet İnönü'ye Armağan adlı bir yarışmada 5.000 liralık mükafat kazanmıştır. Bu amaçla Türkiye Ziraatçılar Derneği İdare Kurulundan Muhlis Kanak, Galip Adatepe, Mustafa Vardar, Hayri Çeçen ve Ali Akgürebüz Bey'den oluşan bir heyet Kauçuk İstasyonu Müdürü ve Yüksek Kimya Mühendisi Hikmet Konuralp'i ziyaret ederek kendisine takdir ve tebriklerini iletmişlerdi. Bk. **Ulus**, 24 Ocak 1950.

1729 Tufan Yazman, “Hikmet Konuralp Kauçuğu Nasıl Buldu?”, s.14.

1730 Tufan Yazman, “Hikmet Konuralp Kauçuğu Nasıl Buldu?”, s.25.; “Yerli Guayül Bitkisinden Kauçuk İstihsaline Çalışılıyor: Kauçuk Fabrikası ve Diğer Çalışmalar”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 20, C 20, S 376, (30 Ağustos 1959), s.46.; Ziraat Vekâleti tarafından kimyager Dr. Hikmet Konuralp'e kauçuk üretim istasyonunun kurulması için verilen talimat ve görevlendirme sonrasında Konuralp'in yürüttüğü çalışmalar için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 185-276-14, Dosya Ek: 217, 12.01.1943, ss.1-3.

1731 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 185-276-14, Dosya Ek: 217, 12.01.1943, s.3.

Tablo –143

Hikmet Konuralp Tarafından Kauçuk Üretimi İçin Ziraat Vekâletinden İstenilen Malzemenin Cinsi, Getirildiği Yer ve Miktarı (1942–1943)

Cinsi	Malzemenin Temin Edildiği Yer	Miktarı (kg.)
Karakavuk otu	Ankara-Beypazarı	1 çuval
Çengel Sakızı Otu	Ankara-Merkez	1 çuval
Çengel Sakızı Otu	Ankara-Merkez	1 kg.
Çengel Sakızı Otu	Malatya	2 kg.
Çengel Otu	Malatya	1 bağ
Çengel Sakızı	Kayseri	7 kg.
Çengel Sakızı	Muş	5 kg.
Çengel Sakızı	Sivas-Şarkışla	2.200 kg.
Çengel Otu	Kayseri	10 kg.
Çengel Sakızı	Sivas-Merkez	3.700 kg.
Çengel Sakızı	Sivas-Yıldızeli	1.500 kg.
Çengel Tohumu	Sivas-Yıldızeli	2.200 kg.
Çengel Otu	Malatya	26 kg.
Çengel Otu Kökü	Sivas-Merkez	5 çuval
Çıtlık Otu Kökü	Sivas-Merkez	3 çuval
Çengel Tohumu	Sivas-Merkez	1 kg.
Çengel ve Çıtlık Otu	Sivas-Merkez	38 kg.
Kök Sakızı	Sivas-Ulaş	5 kg.
Kök Sakızı Otu ve Kökleri	Sivas-Ulaş	20 kg.
Çengel Tohumu	Malatya	5.900 kg.
Çengel Otu	Malatya	99 kg.

1945–1960 yılları arasındaki bu dönemde hem ülke içerisinde kauçuk hammaddesinin elde edilmesi için yürütülen çalışmalar hem de kauçuktan mamul maddelerin üretilmesi konusunda bir dizi teşebbüste bulunulmuştu. Bu süre zarfında kauçuk üretimiyle ilgili bir diğer önemli girişim de 15–21 Kasım 1951 tarihinde Tarım Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı ve Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı uzmanlarından oluşturulan bir komisyona Türkiye’de kauçuk bitkisi yetiştirilmesine dair hazırlanan rapor hazırlanmasıyla atılmıştı. Son derece kapsamlı bir şekilde hazırlanan rapor kauçuk hammaddesinin ülke sınırları içerisinde yetiştirilmesine dair yapılan girişimlerin tarihi özetini verirken, ayrıca istatistikler, ölçümler ve karşılaştırmalarla Türkiye’de kaliteli kauçuk yetiştirilmesinin mümkün olduğunu ifade etmekteydi¹⁷³². Böylece raporun hazırlanmasından iki sene sonra 1953 tarihinde de Antalya’da Guayul bitkisi yetiştirmek

1732 Antalya’da Guayul Kauçuk Bitkisi Yetiştirilmesi ve Bir Ham Kauçuk Fabrikası Kurulması Hakkında Rapor, ss.3-14.

üzere Guayul İşletmesi kurulmuş, hatta 1955 senesinde işletme geliştirilerek kauçuk imal etme yetkisi tanınmıştır¹⁷³³.

Hikmet Konuralp kauçuk, kök sakızı, guayul bitkisi üzerine yaptığı bilimsel araştırma ve çalışmaları yalnızca istasyon bünyesinde yürütmemiş, bu doğrultuda halkı ve üreticileri bilgilendirici çeşitli konferanslar da vermiştir. Bu bağlamda 1949 yılının Kasım ayında Kimyager Hikmet Konuralp tarafından öğretmenlere Ankara Kız Sanat Enstitüsünde kauçuk, kök sakızı, guayul bitkisi ve bunların sanayiye aktarılması üzerine bir konferans vermiştir. Türk kauçuğu başlıklı olan konferans katılımcılar tarafından büyük bir ilgi ile takip edilmiş; ardından da konuyla ilgili film gösterimi yapılmıştır. Konferansı müteakip katılımcılar Ankara Kauçuk İstasyonu'nu ziyaret ederek buradaki ilgililerden daha detaylı bilgiler edinmiş; istasyonun faaliyetleri hakkında malûmat almışlardır¹⁷³⁴.

1944–1945 yılları arasında Ankara'da kurulan Kauçuk İstasyonu'nda da çeşitli denemeler yapılarak sipariş örneklerinden başarılı sonuçlar alınmıştı. Kurumda ülkenin çeşitli bölgelerinden temin edilen yabani sakız ve yetiştirilen kauçuk bitkilerini işlemek suretiyle 600 kilo ham kauçuk maddesi üretilmişti. Yetiştirilen bu ürünlerle motor ve makinelere özel lastik conta ve salmastralar¹⁷³⁵, gaz maskesi başlıkları, lastik kayışlar ve birçok kauçuk eşya imal edilmişti. Kauçuk İstasyonu'nun geniş ölçüde ürün üretilmesi için bazı istasyonlarda kök sakızı ve yerli sakız bitkileri Antalya Sıcak İklim Nebatları İslah İstasyonu, Reyhaniye, Dalaman Çiftliğinde de guayul yetiştirilmesi, deneme ve üretmeleri üzerinde önemle çalışarak ülkenin bu alandaki ham madde ihtiyacının karşılanması için gerekli çalışmalar yapılmıştı¹⁷³⁶. İstasyon, 1945 yılında kauçuk üretimine başlamış ve lastikli mamûller yapmaya başlamıştır. Bu doğrultuda istasyona işler sermaye verilmiş ve işler sermayeli kauçuk birimi oluşturulmuştur. Böylece ilk 7 aylık bütçeden işler sermaye olarak verilen 20.000 lira, amortismanı ödedikten sonra 6.000 lira kar sağlanmıştır. Ayrıca Ziraat Vekâleti 1946 yılında işler sermayeye 20.000 lira katmış, böylelikle mevcut sermaye 46.000 liraya çıkarılmıştır¹⁷³⁷.

Kauçuk İstasyonu'nun merkez binasında genel kimya laboratuvarı, kauçuklu eşyayı tahlil edebilecek fizik laboratuvarı, ziraat laboratuvarı vardı. Bu binanın arka kesiminde kauçuk bitkisini işlemek üzere kurulmuş olan imalat atölyeleri bulunmaktaydı. Ayrıca bir lastik ve ebonit eşya imalathanesi, bir adet tamir ve kalıp atölyesi, ambar, akaryakıt deposu ve 20 dekarlık da numune kültür tarlası vardı. İstasyon idari yapısında bir müdür (kimyager), 1 adet laboratuvar şefi (kimyager), 1 adet yüksek ziraat mühendisi, 2 adet ziraat stajyeri, 4 ustabaşı, muhasip, mutemet, ayniyat katibi, ziraat ve teknik işlerinde çalışan elemanlar ve yaz mevsiminde geçici olarak çalışan 40 işçi bulunmaktaydı. Ankara Kauçuk İstasyonu'nda yerli kauçukla imal edilen lastik maddelerden bazıları şunlardı: Vantilatör ve biçerdöver kayışları, pülverizatuar hortumları, şişe tapaları, düğmeler, lastik ayakkabı, çizme, maske başlıkları, futbol topu lastikleri, ayakkabı topuk ve tabanları, cer şeritleri, her türden muşamba, lastik önlükler, serum lastik tapaları, kauçuk ve ebonitten her çeşit makine parçaları, elektrik malzemesi, traktör ve otomobillerde kullanılan her türlü aksamın parçaları, conta, salmastra vb. ürünlerdi¹⁷³⁸.

1733 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 139-31-16, Dosya Ek: 84-2, 05.04.1955.; **Antalya'da Guayul Kauçuk Bitkisi Yetiştirilmesi ve Bir Ham Kauçuk Fabrikası Kurulması Hakkında Rapor**, ss.12-15.

1734 “Kauçuk Üzerine Bir Konferans”, **Ulus**, 24 Kasım 1949, s.2.; “Türk Kauçuğuna Dair Bir Konferans”, **Ulus**, 29 Kasım 1949, s.2.

1735 Biri hareketli, diğeri sabit bulunan iki makine parçası arasında sızdırmazlık sağlayan parçalara salmastra denir. Genelde pompa, musluk, mil yatağı gibi yerlerde kullanılır.

1736 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 80-505-10.; Bk. “Yerli Guayul Bitkisinden Kauçuk İstihsaline Çalışılıyor: Kauçuk Fabrikası ve Diğer Çalışmalar”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 20, C 20, S 376, (30 Ağustos 1959), ss.46-47.

1737 “Çok Önemli Bir Müessese: Ankara'daki Kauçuk İstasyonu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 157, 1946, s.10.

1738 **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 157, 1946, s.11.

İstasyon laboratuvar ve tarlalarında kauçuk, kök sakızı, guayul gibi her türden ilmi araştırmalar yapılmaktaydı. İstasyonun Yüksek Ziraat Mühendisi Abdi Bozoğlu, deneme tarlalarında 80 çeşit bitki üzerinde tecrübe faaliyetleri yürütmekteydi. Bundan başka Kauçuk İstasyonu diğer tohum ıslah istasyonları ile iş birliği yapmış ve tohum üretim işlerinde birlikte bilimsel projeler icra etmiştir. Bu kurumlar arasında ilk akla gelenler Ankara Tohum Islah İstasyonu, Eskişehir Sazova Tohum Islah İstasyonu, Eskişehir Dry-farming Tohum Islah İstasyonu, Adapazarı Tohum Islah İstasyonu, Yeşilköy Tohum Islah İstasyonu,, Samsun, Erzincan, Antalya ve Erzurum Tohum Islah İstasyonları ile Adana ve Malatya Pamuk Islah İstasyonları, Kayseri Yem Bitkileri Islah İstasyonu ve çeşitli Devlet Ziraat İşletmeleri gelmekteydi. Bu istasyonların her birisi kendi uzmanlık alanları haricinde ayrıca kauçuk tohumu üretme faaliyetleri de yapmaktaydı. Bu doğrultuda Kauçuk İstasyonu kurulduğu tarihten yaklaşık 3 yıl gibi kısa bir süre sonra 1000 çeşit nebat üzerinde incelemeler yapmış ve bunlar arasında yer alan 400 bitkide kauçuk bulunduğunu tespit etmiştir. Ancak tespiti yapılan bu bitkilerde kauçuk miktarı oldukça düşük seviyedeydi. Bununla beraber İstasyon, Bolu ormanlarında yetişen güta-perka bitkisi üzerinde de denemeler yapmış ve bu bitkide kauçuk bulunmuştur. Bundan başka İstasyon idare heyeti bir yandan çeşitli tohum ıslah istasyonlarında görev yapan ziraat mühendislerine kauçuk bitkisi ve sanayisi hakkında kurs ve konferanslar düzenlerken, diğer yandan da çeşitli bölgelerde yaptıkları tetkiklerde elde ettikleri bilgileri üreticilerle paylaşmışlardı. Ayrıca İstasyon idare heyeti, ülkenin çeşitli bölgelerinde yetişen bitkiler üzerinde bilimsel çalışmalar yürütmüş ve ilmi metotlar dahilinde kullanılabilir olan bitki türleri için bir gen bankası denilebilecek defter tutulmuştur. Böylece kauçuk ve türevi ile ilgili en küçük tohum ve tecrübe faaliyetleri kayıt altına alınmıştır¹⁷³⁹. Hükûmet de yerli kauçuğu süratle geliştirmek için gereken her türlü tedbiri almıştır. Bilhassa Kauçuk İstasyonu'nda üretilen tohumların yaygınlaşması ve üretimin artması için çeşitli bölgelerde oluşturduğu özel deneme tarlalarına ekim yapmıştır. Bu doğrultuda 1946 yılında 56.000 dönüm ve 1947'de de 100.000 dekarlık alanın ekimi yapılmıştır. 1947 yılında ekimi yapılan 100.000 dekarlık alandan 1000 ton ham kauçuk elde edilmiştir. İstasyondaki ekim ve üretim işlerinde herhangi bir yabancı uzman veya işçi kullanılmamış; tamamen yerli kaynaklarla desteklenmiş, çeşitli işçi ve Türk bilim insanlarının kişisel ve özverili çalışmaları sonucunda elde edilmiştir¹⁷⁴⁰.

Ankara Kauçuk İstasyonu'nda üretilen ve geliştirilen kauçuk vs. türevi maddelerin yaygınlaştırılması ve sanayi kesimine aktarılmasıyla birlikte, kentte sanayi tesislerinin varlığında bir değişim yaşanmaya başlamıştır. Ankara'daki büyük sanayi işletmelerinin kuruluş yıllarına göre dağılımına bakıldığında 1940 yılından önce kentte örneğine pek rastlanmayan kauçuk işletmelerinin 1950'li yıllarla birlikte önemli bir artış kaydedildiği görülmektedir. Örneğin 1940-1944 yılları arasında kauçuk sanayi işletmelerine dair herhangi bir kuruluşa rastlanmazken, 1945-1949 yılları arasında 1, 1950-1954 yılları arasında 1, 1955-1959 yılları arasında 4 ve 1960-1963 yılları arasında da 2 adet olmak üzere toplamda 8 kauçuk işletmesinin var olduğu gözlemlenmiştir¹⁷⁴¹.

Ankara merkezinde kauçuk sanayisinin bu denli gelişim göstermesi ve buna dair işletmelerin kurulmasının en önemli etkenlerinden birisi hiç şüphesiz Kauçuk İstasyonu'nun yürüttüğü bilimsel araştırma ve çalışmaların sanayi kesimine aktarılması yoluyla elde edilmiştir. Özellikle zirai bir karaktere dayanan Türkiye ekonomisinin kauçuk imalatı örneğinde olduğu gibi gelişim göstermesi büyük önem taşımıştır. Bu bağlamda 1945-1960 döneminde Kauçuk İstasyonu'nda üretilen zirai mahsullerden kök sakızı ve guayul bitkisinin işlenmesiyle elde edilen kauçuk imalatıyla birlikte Ankara merkezindeki sanayi mamulleri ihtiyacının önemli bir kısmının bu kuruluştan temin edilmiş olması, Türk ekonomisinin temelini zirai mahsullere dayandığı tezini doğrulamaktadır.

1739 **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 157, 1946, s.11.

1740 **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 157, 1946, s.11, 25.

1741 Bekir Koç-Murat Baskıcı, **Bozkırdan Sanayinin Başkentine: Ankara Sanayi Tarihi**, Ankara Sanayi Odası Yay., Yay. No.: 62, Ankara 2013, s.123.; 1963 yılında Türkiye'de kauçuk mamulleri sanayisi dalında faaliyette bulunan işyerlerinin sayısı 900 ve burada çalışanlar da 8.000 kişi olarak tespit edilmiştir. Bk.: Cillov, **Türkiye Ekonomisi**, s.265.

Fotoğraf -79

1. Sakızlı bitkilerden yerli kauçuk üretimi yapan Kauçuk İstasyonu Müdürü Kimyager Hikmet Konuralp, laboratuvarında çalışırken.
2. Kauçuk İstasyonu idare heyeti ve istasyonda çalışan teknisyen ve ziraatçılar yerli kauçuktan üretim yaparken.

Kaynak: **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 157, 1946, ss. 10-11.

15. GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Enstitüsü

Güneydoğu Anadolu Projesi Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi (GAP UTAEM)’in kuruluş amacı faaliyet alanına giren illerde çeşitli tüketim gruplarının isteklerine uygun olarak başta buğday ve arpa olmak üzere serin iklim tahılları, nohut ve mercimek gibi yemeklik tane baklagillerde çeşit geliştirme ve yetiştirme tekniği çalışmaları ile ilgili araştırmalar yürütmektir. Enstitü, bunlar dışında başta pamukta çeşit geliştirme ve agronomi çalışmaları olmak üzere, yağlı tohumlu bitkilerde çeşit geliştirme, yem bitkilerinde çeşit geliştirme, tıbbi ve aromatik bitkilerde kültüre alma olanaklarının araştırılması, çeşit geliştirme ve agronomi çalışmaları, 2. ürün mısırdaki çeşit geliştirme ve agronomi çalışmaları, bağ bahçe bitkileri ile ilgili çeşit geliştirme ve agronomi çalışmaları ve hayvan yetiştiriciliği ile ilgili bilimsel alanda çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca, tescil edilen tahıl ve baklagil çeşitlerinin tohumluk üretimleri ile bazı sebze çeşitlerinin fide üretimi, dağıtımı ve damızlık hayvan üretimi yaparak bölgeye yararlı olma gayreti içindedir¹⁷⁴².

20 Haziran 1962 tarihinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin, tarımsal kalkınması ve sorunlarının çözümü amacıyla inşa edilen Enstitü, Tarım Bakanlığı oluru ile Diyarbakır merkezli olarak kurulmuştur. 1962 yılından itibaren Diyarbakır Bölge Ziraat Araştırma Enstitüsü olarak faaliyet gösteren kurum, 1963 yılında Tarım Bakanlığı Teknik Ziraat Müdürlüğü’nün binalarında, 1964 yılında da şehir merkezindeki kiralık binalarda faaliyetini sürdürürken, 1974 yılında bugünkü yerleşkesine taşınmıştır. Enstitü, Diyarbakır şehir merkezine 9 km. uzaklıkta yer almaktadır ve Dicle nehri kıyısında Silvan karayolu üzerinde bulunmaktadır. Arazi olarak 5.775 dekarlık bir arazi üzerinde konumlandırılmış olan kurumun; yaklaşık olarak 3.000 dekarlık tarla arazisi, 500 dekarlık Bağ–bahçe arazisi, 1.000 dekarlık da ağaçlandırma alanı mevcuttur. Geriye kalan alanlarda Enstitü için gerekli olan işlerin yapılabilmesi amacıyla oluşturulan çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır¹⁷⁴³.

Enstitü görev bölgesi şu illeri kapsamaktadır: Elazığ, Malatya, Adıyaman, Diyarbakır, Batman, Siirt, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin. Enstitü kuruluşundan itibaren tarım konusunda bölgesinde uluslararası nitelikte model bir araştırma ve eğitim kuruluşu oluşturularak kırsal alanda yaşayanların yaşam standartlarını yükseltmek, halkın refah ev huzurunu artırmak ve bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesine katkı sağlamaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Enstitü bünyesinde bölge çiftçilerinin ve diğer tüketici gruplarının sorunlarını çözmek için bir çok araştırma planlanmış, yürütülmüş, sonuçlandırılmış ve oluşturulan teknoloji paketi ile elde edilen bilimsel bulgular çeşitli yollarla çiftçiye ulaştırılmıştır.

Enstitü bünyesinde yürütülen çalışmaların en önemlilerinden birisi yağışa dayalı şartlarda serin iklim tahılları çeşit geliştirme çalışmalarıdır. Bu minvalde yapılan çalışmalar sonucunda Dicle –74 ve Diyarbakır –81 makarnalık buğday çeşitleri ile Kop –S ekmeklik buğday ve Şahin –91 arpa çeşitleri geliştirilmiştir. Ayrıca yurt içindeki diğer araştırma kuruluşları tarafından geliştirilen çeşitlerden bölgeye uyum sağlayan çeşitler belirlenmiş ve denemeleri yapılmıştır. Bunun yanı sıra GAP ile bölgede sulamaya açılacak alanlarda ilk etapta yetiştirilebilecek hububat çeşitlerini saptamak amacıyla tescilli çeşitler kullanılarak yapılan denemeler sonuçlandırılmış ve ilave sulama koşullarında yetiştirilebilecek hububat çeşitleri tespit edilmiştir. İlave sulama yapılan koşullarda gerçekleştirilen çeşit geliştirme çalışmaları sonucunda kaliteli iki makarnalık buğday, Fırat –93 ve Aydın –93, ile Sur –93 arpa çeşidi için “Mayıs –1994” itibarıyla üretim izni alınmıştır. Buğday ve arpa çeşit geliştirme ve ıslahla seleksiyon neticesinde elde edilen yeni bitki türleri tescil ettirilerek bölge çiftçisine sunulmuştur. Böylece bir yandan GAP sulama projesi diğer yandan

1742 **Güneydoğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Araştırma Projeleri 2004-2005 Yılı Gelişme Raporu**, Diyarbakır 2006, s.9.

1743 **Güneydoğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Araştırma Projeleri 2004-2005 Yılı Gelişme Raporu**, s.9.

da kurum tarafından geliştirilen yeni bitki çeşitlerinin üreticilere dağıtılmasıyla buğday ekim alanları oldukça genişlemiş; nihayetinde bölge, ülkenin tahıl ambarı haline gelmiştir¹⁷⁴⁴.

Hububat ve baklagillerde ise yetiştirme tekniği ve münavebe konusunda çeşitli çalışmalar yapılmış, hemen hemen tüm problemler çözümlenmiş, çalışmaların bir kısmı tamamlanmış, bir kısmı da günümüzde devam etmektedir. Enstitüde mercimek çeşit geliştirme çalışmaları 1970'li yıllarda başlamıştır. Bu hususta bölgenin mercimek popülasyonundan toplanan örnekler, yurt içinde tescil edilmiş çeşitler ve yurt dışından sağlanan materyallerle kurulan verim ve adaptasyon denemeleriyle başlamıştır. Beğenilen hatlar seçilip kademe ilerlemesi yapılmıştır. Yağışa dayalı koşullarda hububat ile rotasyona giren nohut ve mercimekte çeşit geliştirme ve yetiştirme tekniği konularında birçok çalışma yapılmış, Yerli Kırmızı ve Fırat –87, Seyran –96 mercimek çeşitleri ile Diyar –95 ve ILC –482 nohut hattı tescil ettirilmiş ve çiftçinin yararına sunulmuştur. Nohut ve mercimekte gübre miktarı, tohum miktarı, ekim zamanı, ekim şekli, bakteri inokulasyonu, yabancı ot kontrolü, ilave sulama zamanı gibi çok çeşitli konularda yetiştirme tekniği çalışmaları yürütülmüş ve teknoloji paketi oluşturulmuştur¹⁷⁴⁵.

Enstitüde hayvan yetiştirilmesi, ıslahı ve melezleme yoluyla çoğaltılması çalışmalarına da önem verilmiştir. Bu doğrultuda büyükbaş hayvancılıkta Güney Anadolu Kırmızısı x Holstein (Siyah–Alaca) melezleri üzerinde çalışılmış, bölgenin yerli hayvanlarının bu yolla süt verimlerinin artırılmasının mümkün olduğu tespit edilmiştir. Gl melezi tosunlar üretilip bölge çiftçisine satılmıştır. Yumurta tavukçuluğu konusunda yapılan çalışmalarda yerli hibritlerin yumurta ağırlığı yapılan ıslah çalışmaları sonucunda 60 grama çıkarılmıştır¹⁷⁴⁶.

Enstitü görev bölgesi kapsamında yer alan iller; hububat yetiştiriciliği açısından 2 alt bölgeye ayrılmıştır. 1 alt bölgede (Şanlıurfa, Mardin ve Gaziantep'in güneyi) yazlık, 2. alt bölgede (Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır, Batman, Siirt yayı) yazlık ve alternatif, Elazığ, Malatya illerinde ise kışlık veya–alternatif buğday ve arpalar yetiştirilmektedir. Bu doğrultuda Enstitüde başlatılan buğday ıslah çalışmalarında ilk olarak acilen makarnalık bir buğday çeşidinin geliştirilmesi hedeflenmiş, yapılan çalışmalar sonucunda 1975 yılında Dicle –74 çeşidi tescil ettirilmiştir. Yöredeki çiftçiler tarafından kabul görülen yazlık tabiatlı, kurağa toleranslı, yüksek verimli bu çeşit kış soğuklarından etkilendiği ve bazı yıllarda yüksek oranda dönme getirdiği için tam bir makarnalık özelliği göstermese bile ekmeklik olarak beğenilmektedir¹⁷⁴⁷.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yetiştirilen ürünler arasında tahıllar hem ekiliş hem de üretim miktarı bakımından birinci sırada yer almaktadır. Ancak bölgede tahıl üretimini olumsuz yönde etkileyen ve ürün kaybına neden olan birçok zararlı bulunmaktadır. Dolayısıyla Enstitü bitkilere arız olan hastalıklara karşı zirai mücadele ve ilaçlama çalışmaları da yürütmüştür. Bu bakımdan bölgede bitkilere arız ola-

1744 **Türkiye'nin Buğday Atlası**, ss.45-46.; Bk. Kün, s.160.

1745 **Güneydoğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Araştırma Projeleri 2004-2005 Yılı Gelişme Raporu**, ss.10-11.

1746 **Güneydoğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Araştırma Projeleri 2004-2005 Yılı Gelişme Raporu**, s.12.; Güneydoğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü tarafından yürütülen bilimsel çalışmalar ve hayvan ıslahı projesi kapsamında; ilerleyen yıllarda bölgedeki yerli hayvan sayısında azalma olmuş; buna karşılık melezleme yoluyla ıslah edilen yeni türlerden elde edilen et ve süt üretiminde önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu oranın yükselmesinde kurum tarafından uygulanan ıslah programının etkisi büyüktür. Bk.: Fatoş Çetin, Erdal Karadeniz ve Ahmet Karataş, "GAP Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Hayvancılık Raporu", **GAP UTAEM Güncel**, Yıl: 2, S 2, (Aralık 2014), s.12.; Yavuz Han, Galip Bakır, Şahin Tez ve Polat İpek, "GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Çalışma Sahasına Giren İllerdeki Sığır Cinsi Hayvan Varlığı", **Türk Tarım - Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi**, C 2, S 5, (Mayıs 2014), ss.215-217.

1747 **Güneydoğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Araştırma Projeleri 2004-2005 Yılı Gelişme Raporu**, s.17.

bilen ana zararlıların başında gelen Süne gelmektedir ve bahsi geçen zararlı, bölgede çok önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Süneye karşı gerektiğinde mücadele yapılmaması durumunda ve yoğunluğunun yüksek olduğu yerlerde %100'lere kadar varabilen zararlar meydana gelebilmektedir. Bu sebeple Enstitü, Süne mücadelesinde, özellikle Süne yumurta parazitoidlerinin etkin ve yaygın olduğu bölgelerden başlamak üzere yer aletleri ile mücadele yapmaya başlanmıştır. Enstitü, Süne mücadelesinde, bilhassa kimyasal, biyolojik ve kültürel yöntemler uygulanmıştır. Bu bağlamda kültürel uygulamaları, erken yetişen hububat çeşitleri ile bunların erken ekimleri, tarlaların iyi hazırlanması, nadasın iyi yapılması, yabancı otlarla iyi bir mücadele; hasadın mümkün olduğu kadar erken yapılması ve poli-kültür tarıma önem verilmesi gibi önlemler alınmış ve çiftçilere gerek uygulamalı gerekse demonstrasyonlar vasıtasıyla teknik bilgiler verilmiştir¹⁷⁴⁸. Enstitü ayrıca tarla günü, çiftçi eğitimi ve tarım kampı gibi organizasyonlarla çiftçileri önce bilgiyi almaya ve teknolojiyi kullanmaya açık, çevresindeki değişimin bir parçası olmaya hazır, düşünce ve davranış değişiminin içine sokmaya gayret göstermiştir. Bu bağlamda Enstitü, bekleyen değil; isteyen, soran, araştıran, karar veren ve uygulayan bir çiftçi profili ortaya çıkarmaya çalışmıştır. GAP Tarım Kampı Lider Çiftçi Projesi gibi etkinliklerle kırsal kesimin değişimine katkıda bulunmuş ve öncülük etmiştir¹⁷⁴⁹.

Diyarbakır il sınırları içerisinde faaliyet gösteren Güneydoğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü, 1962 yılından itibaren yürüttüğü bilimsel araştırma faaliyetleriyle yörenin ekolojisine uygun, kaliteli, yüksek verimli ve hastalık ve zararlılara dayanıklı, değişik ürün gruplarında yeni çeşit geliştirme çalışmaları yürütmekte olup geliştirmiş olduğu yeni tohumlukların değişik sınıf ve kademede üretimini gerçekleştirmek sureti ile bölge çiftçisine hizmet vermiştir.

1748 **Güneydoğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Araştırma Projeleri 2004-2005 Yılı Gelişme Raporu**, ss.228-233.

1749 İbrahim Şahin, “GAP Lider Çiftçi Kampı”, **GAP TEYAP (Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi)**, S 2, (Ekim 2015), s.35.

Fotoğraf –80

GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Çeşitli Faaliyetler (Bitki ıslahında uygulamalı melezleme eğitimi, sebze ve meyve çeşit geliştirme çalışmaları ve deneme tarlaları).

Kaynak: <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/gaputaem/Sayfalar/FotoGaleriTumu.aspx> (Erişim Tarihi: 07.04.2021).

16. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Tarımsal Araştırma Enstitüsü

Türkiye’de tarımsal alanda AR-GE faaliyetleri ve projeleri kapsamında; yeni bitki deneme, üretme ve test araştırmalarından elde edilen sonuç ve öneriler, üreticiye yeni tarım metotlarının tanıtılması için düzenlenen tarla günleri ve demonstrasyonlar, teknik broşür ve yayımlar, konferanslar ve bültenler yoluyla ülke çiftçisine destek sağlanması amacıyla tesis edilen kurumlardan birisi de GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsüdür.

Türkiye’de tarımsal verimliliğin artırılması ve çiftçilik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi yoluyla kırsal bölgelerdeki gelir düzeyini yükseltmek, tarımsal sanayilere yeterli girdi sağlamak, istihdam olanaklarını artırarak kırsal nüfusun dışı göç etme eğilimini en aza indirmek, ihraç edilebilir ürünlerin üretilmesine katkıda bulunmak amacıyla hazırlanan projelerden en önemlisi Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’dır¹⁷⁵⁰. GAP’ın en önemli hedefleri arasında tarımsal araştırma kuruluşlarıyla iş birliği halinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde üretimin çeşitlendirilmesi ve buna bağlı olarak yeni tarım tekniği ve teknolojilerinin bölgeye yerleştirilmesi; yeni bitki türleri üzerinde bilimsel araştırmalar yürütülerek elde edilen bulguların üreticilerle paylaşılması yer almaktaydı. Bu hususiyeti göz önünde bulunduran Tarım Bakanlığı, GAP’ın ana merkezini oluşturan Şanlıurfa ilinde bir bilimsel araştırma kuruluşunun temellerini atmayı ihmal etmemiştir.

Bu maksatla kurulan GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Türkiye’nin tarım ambarı olarak nitelendirilen Şanlıurfa ilinde faaliyet göstermektedir. Kurum; Harran, Ceylanpınar ve Mardin ovalarıyla birlikte bölgenin en geniş tarım arazilerine sahip olan üreticilere hizmet vermektedir. Kurum tarihsel olarak köklü bir geçmişe sahip iki büyük kuruluş olan Şanlıurfa Toprak-Su Kaynakları ve Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ile Akçakale ilçesinde faaliyet gösteren GAP Eğitim Yayım ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü’nün birleşmesiyle kurulmuştur¹⁷⁵¹. Kurum, 1976 yılında sulu tarım koşullarında araştırmalar yapmak üzere kurulmuş ve bu tarihten itibaren Şanlıurfa Toprak ve Su Baş Mühendisliği adıyla faaliyetlerini yürütmüştür¹⁷⁵². Enstitü bu dönemden sonra sırasıyla; Şanlıurfa Bölge Toprak-Su Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Şanlıurfa Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Şanlıurfa Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, GAP Eğitim Yayım ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü, GAP Toprak-Su Kaynakları ve Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü adları altında tarıma hizmet etmiştir¹⁷⁵³. Günümüzde ise GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü adıyla faaliyetini sürdürmektedir. Enstitü ilk kurulduğu günden itibaren gerek teknik elemanlarının araştırma sonuçları gerekse bölgede araştırma yapan diğer tarımsal araştırma kuruluşlarının sonuçlarına dayalı olarak yörede sulu koşullarda 25 bitki türünün yetiştirme tekniğini hazırlamıştır. Bu araştırma sonuçları, tekniği ve bitki türleri yöre çiftçilerinin hizmetine sunulmuştur¹⁷⁵⁴.

Kurum görev bölgesini kapsayan Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Kilis, Malatya, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak illeri başta olmak üzere bölgesel, ulusal ve uluslararası birçok çalışmada bulunarak tarım ve hayvancılık sektörüne bilimsel araştırma kurumu olarak hizmet vermektedir. Enstitü bünyesinde çeşitli bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinin yanı sıra, yetiştirme ve ıslah konularında araştırmalar yapılarak, yeni çeşitlerin tanıtılmasında, tarımsal teknoloji ve girdi kullanımı konularında yöre

1750 Onur Erkan, “GAP Bölgesinde Yapılan Tarımsal Araştırmalar, Gereklinim Duyulan Yeni Araştırma Konuları ve Eylem Planının Oluşturulması”, **GAP III. Tarım Kongresi** (Bildiriler), Şanlıurfa, 02-03 Ekim 2003, s.2.

1751 **GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım ve Faaliyet Kitapçığı (2015-2016)**, GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yay., Şanlıurfa 2016, s.4.

1752 **GAP Bölgesinde Sulu Koşullarda Bitkilerin Yetiştirme Teknikleri**, T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Şanlıurfa Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1996, s.1.

1753 **GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü**, s.5.

1754 **GAP Bölgesinde**, s.1.

çiftçisine bilgi katabilmek amacıyla birçok proje yürütülmektedir. Bu doğrultuda Enstitü, faaliyet alanını kapsayan GAP bölgesindeki iller için gerekli tarımsal araştırmalar ve bilimsel çalışmalar yapmak üzere, yörede birçok oluşum gerçekleştirmiştir. Yörede geniş arazilere sahip tarımsal sahalarda tarım işletmesi ve istasyonlar kurarak yöre çiftçisiyle yakından ilgilenilmiştir. Bu bağlamda bölgede Enstitüye bağlı olarak Akçakale İşletmesi (479 dekar), Gündaş (4.825 dekar), Tatlıca (2.429 dekar), Talat Demirören (485 dekar), Serince (234 dekar) ve Tektek (1.200 dekar) olmak üzere toplamda 9.652 dekarlı işletme ve istasyon tesis edilmiş; ayrıca deneme alanları ve donanımlı laboratuvarlarıyla bölge tarımsal yapısına önemli katkılar sağlanmıştır. Billhassa GAP Sulama Projesi kapsamında bölgede sulamaya açılan ve sulamaya açılacak olan bölgelerdeki eğitici ve çiftçilerin eğitilmesine katkıda bulunarak, ulusal ve uluslararası boyutta teorik ve uygulamalı tarımsal eğitimler düzenlenmiřtir¹⁷⁵⁵.

Kurumun temel görevi, yöredeki üreticilerden gelen talepler doğrultusunda özel sektör destekli diğer kamu kuruluşları ve araştırma enstitüleri ile iş birliği halinde tarımsal araştırma projeleri yürütmek, bunların sonuçlarını üreticilere ulaştırmak; sürdürülebilir, kaliteli, ekonomik, bol verimli çeşit ve üretim teknolojileri geliştirmektir. Bu doğrultuda Enstitü, geliştirilen her türlü tarımsal teknolojilerden Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesi dahil, görev bölgesi içindeki illere uygun olanları belirlemek, uyarlamak ve yaygınlaştırmaktır. Bu amaçla kurum, ülkedeki tüm tarımsal araştırma kuruluşları ile iş birliği yapmakta; ortak ve tek başına projeler geliştirip yürütmektedir¹⁷⁵⁶.

Bu bağlamda Enstitü, aşağıdaki konularla ilgili tarımsal araştırma enstitüleri, üniversitelerin Ziraat Fakülteleri ve ilgili kuruluşlarla iş birliği yaparak çeşitli bilimsel araştırma ve projeler yürütmüştür. Bu konular başlıca řöyledir¹⁷⁵⁷: 1- Tarımda suyun etkin kullanımını için uygun yöntem ve teknoloji geliştirmek, düşük nitelikli suların tarımsal sulamada kullanım koşullarını belirlemek, 2- Islah ve yetiştirme teknikleri ile pazar talepleri doğrultusunda yeni çeşit, verim ve kaliteyi geliştirmek, hastalık zararlı ve olumsuz çevre koşullarına dayanıklılığı ayırmak, bu görevleri yaparken biyo-teknoloji gibi yeni teknik ve teknolojileri kullanarak temel ve uygulamalı araştırmalar yapmak, 3- Bölge topraklarının verimlilik potansiyellerini belirlemek, bitki ve besin maddeleri ile toprak düzenleyicilerin toprak verimlilik ve kalitesine etkilerini araştırmak ve uygun gübreleme teknikleri geliştirmek, 4- Tarımsal mekanizasyon ve bilgi teknolojileri, hassas tarım teknikleri veya erken uyarı sistemleri ile bitki beslenme ve zirai mücadelede etkinliği araştırmak, hasat ve hasat sonrası ürün kayıplarını azaltacak araştırmalar yapmak, 5- Islah çalışmaları sonucunda geliştirilen hatları tescil ettirmek, ıslah materyalinin devamlılığını sağlamak ve geliştirdiği çeşitlerin elit ve orijinal kademedede tohumluk üretimini gerçekleştirmek, 6- Bölgesel düzeyde kuraklık risk analizlerini yapmak, erken uyarı ve uygun arazi kullanım sistemlerini geliştirmek, toprak ve arazi bilgi sistemleri ile bunlara ilişkin veri tabanı oluşturmak, 7- Görev alanında biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımın sağlanması amacıyla, bitkisel genetik kaynakların toplanması, muhafazası, tanımlanması, gerekli görüldüğünde kültüre alınması ve ıslah programında kullanılması konularında çalışmalar yapmak, 8- Hayvancılıkta verimliliği ve üretimi araştırmak ve çeşitlendirmek amacıyla ıslah, yetiştirme teknikleri, tabi, suni tohumlama ve embriyo transferleri konusunda araştırmalar yapmak, yaptırmak, 9- İklim değişikliğinin toprak-su kaynaklarında ve bitkisel üretimde meydana getireceği muhtemel değişimleri belirlemek ve uygun adaptasyon önerileri geliştirmek, 10- Görevli olduğu temel bitki gruplarında vejetasyonu izlemek, gözlem yapmak, gelişim ve hasat dönemlerinde rekolte tahmini de içeren raporlar hazırlayarak karar vericilere, muhtemel krizleri önleyici önerilerde bulunmak.

1755 GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, s.9.

1756 GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, ss.10-11.

1757 GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, ss.12-13.

Fotoğraf –81

GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsünde çiftçilere bilgi verilirken.

Kaynak: **GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü**, ss. 6-7.

Enstitü tarafınca belirlenen araştırma konuları, programsal olarak 9 farklı birim altında faaliyet göstermiştir. Bunlar: Bahçe Bitkileri, Bitki Sağlığı, Coğrafi Bilgi Sistemleri, Hayvancılık Laboratuvar ve Tarım Ekonomisi, Tarla Bitkileri, Toprak ve Su Kaynakları, Üretme ve İşletme bölümleridir¹⁷⁵⁸. Enstitüde yıllık olarak yapılan çalışmalar bilimsel rapor halinde her yıl sonunda araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Bunun yanı sıra Enstitüde kuruluşundan itibaren her yıl araştırma, test, çiftçiler için tarla günü, demonstrasyon, çiftçi broşürü¹⁷⁵⁹, dergi¹⁷⁶⁰, eğitim, kongre ve sempozyum gibi faaliyetlere ağırlık verilmiş ve bunlarda çeşitli dönemlerde yayımlanmıştır¹⁷⁶¹. Enstitü, görev kapsamındaki illerde yoğun şekilde tarımı yapılan pamuk, buğday, arpa, mercimek, nohut ve sebze çeşitleriyle ilgili sürdürülen bitki yetiştirme ve ıslah projeleriyle yüksek verimli, kaliteli, iklim ve toprak yapısına dayanıklı; üretici ve sanayicinin isteklerine uygun çeşitlerin geliştirilmesi amaçlanmış ve bunlar özelde bölge çiftçisine önemli katkılar sağlamıştır.

Ulusal ve yerel düzeyde tarımı kalkındırmanın yolu tarımsal araştırmaları artırmak ve bunları yaymak ile mümkündür. Bu bakımdan yeni tarım teknolojileri ve bitki türlerinin çiftçiye aktarılması veya ulaştırılması gerekmektedir. Üretilen bilgi ve yeni teknolojilerin sosyal ve ekonomik bir fayda oluşturabilmesi ancak pratiğe aktarılmaları ile mümkündür. Bu sebeple tarımsal araştırma ve geliştirme kadar tarımsal yayım hizmetine de büyük önem veren Enstitü, laboratuvar ve deneme sahalarında yürüttüğü araştırmaların yöre çiftçisi ve araştırmacıların hizmetine sunulabilmesi amacıyla 2018 yılından itibaren dergi çıkarmaya başlamıştır. “Saban” adıyla yayımlanmaya başlayan dergi, 2018 yılında 2 sayı, 2020 yılında ise 1 sayı olarak yayımlanmıştır.

1758 **GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü**, s.14.

1759 Enstitü laboratuvar ve deneme tarlalarında elde edilen araştırma verileri; bölge çiftçilerinin anlayacağı şekilde, açık ifadeler, şekil ve fotoğraflarla desteklenerek çiftçi broşürleri vasıtasıyla anlatılmıştır. Bu doğrultuda Enstitü bünyesinde 1981 yılında Hamdi Karaata tarafından yöre çiftçileri için “Gübreleme İçin Toprak Alınması” başlıklı bir broşür yayımlanmış ve ücretsiz bir şekilde dağıtılarak yetiştiricilerin hizmetine sunulmuştur. Bk. **GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2015 Enstitü Yıllığı**, GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Yay., Yay. No.: 169, Şanlıurfa 2016, s.144.

1760 **Saban Dergisi**, Yıl: 1, S 1, (Ocak 2018).; **Saban Dergisi**, Yıl: 1, S 2, (Temmuz 2018).; **Saban Dergisi**, Yıl: 3, S 3, (Ocak 2020).

1761 **GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2015**, s.141.

17. Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü

Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü olarak adlandırılan kurumun temelini, 1924 yılında Edirne İl Özel İdaresine bağlı tesis edilen Edirne Fidanlığı oluşturmuştur. Fidanlık ilerleyen dönemlerde farklı isimler altında çalışmalarını sürdürmüş ve nihayetinde 1969 yılında Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü adını almıştır¹⁷⁶². Bu süre zarfında Edirne Fidanlığı adıyla anılan kurum, bu tarihten itibaren yetiştirmiş olduğu çeşitli cinslerde aşılı ve aşısız meyve fidanlarını halka dağıtmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra ildeki çıplak arazileri ağaçlandırmak üzere akasya, kavak, okaliptüs ve bunlara benzeyen fidanlar yetiştirilerek ilin bu husustaki ihtiyaçları temin edilmiştir¹⁷⁶³. H. Gümüş idaresinde çalışmalarını sürdüren Fidanlık, her yıl ortalama 150–200.000 fidan dağıtımında bulunmuş; Trakya halkının bağcılığa ve meyveciliğe özendirilmesi hususunda müspet çalışmalar yürütmüş ve düzenlediği zirai kurslarla halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır¹⁷⁶⁴.

Yaklaşık olarak 250 dekarlık bir arazide konumlandırılmış olan bu fidanlığın 115 dekarlık kısmında meyve fidanı, 60 dekarlık kısmında da bağ çubukları yetiştirilmektedir. Bu minvalde Fidanlık, 1924–1933 yılları arasında 132.647’i aşılı, 283.725’i aşısız bağ çubuğu olmak üzere 33.288 kayısı meyve fidanı, 25.791 şeftali, 32.889 elma, 11.912 ayva, 6.730 erik, 10.590 vişne, 17.689 kiraz, 8.156 armut, 3.448 muşmula, 317 badem, 9.721 ceviz, 261.994 dut, 481.696 akasya, 50.930 gladiç, 13.832 dişbudak, 1.000 karaağaç, 1.392 servi kavağı, 33.577 katalpa, 57 minoze, 5.567 malina, 511 gül, 3.412 adet de idris ağacı yetiştirmiş ve bölge üreticilerine dağıtmıştır¹⁷⁶⁵.

1936 yılına gelindiğinde Edirne Fidanlığı’na 100 dekarlık bir arazi katılarak kurumun çalışma alanı genişletilmiştir. Kurumun Trakya Bölgesi’nde gösterdiği müspet çalışmalara binaen 1937 yılında Ziraat Vekâletinden 50.000 lira para yardımı sağlanmış ve bölgedeki dört büyük bahçenin istimlak edilmesiyle arazileri Meriç Nehri’ne doğru genişletilmiştir¹⁷⁶⁶. 1940 yılında Edirne Fidanlığı, 40.000 meyveli, 60.000’de Aksaya fidanını köylüye karşılıksız olarak dağıttı¹⁷⁶⁷. Bu süre zarfında müspet çalışmalar yapan kurum, 1945 yılında Ziraat Vekâletine bünyesine alındı. Daha sonra kurum, 1959 yılında Edirne Deneme Tarlası Şefliği ve İpek Böcekçiliği Kontrolörlüğü ile birleştirilerek Edirne Deneme İstasyonu Müdürlüğü adını aldı. 25 Aralık 1969 yılında Zirai Araştırma Enstitüsü, 1 Mayıs 1987 tarihinden itibaren de Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü adıyla Bölge Araştırma Enstitüsü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir¹⁷⁶⁸.

1762 Muhammet Demirtaş-Reyhan Demirtaş-Celal Cevher, “Türkiye’de Tarımsal Araştırmalarda Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Yeri ve Önemi”, **XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi** (Bildiriler), 25-27 Mayıs 2016, Isparta, s.853.

1763 **Cumhuriyetin 15inci Yılında Edirne**, s.45.; Bk. **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye** (Edirne), ss.1492-1493.

1764 “Edirne Numune Fidanlığı”, **Akşam**, 28 Şubat 1935, s.6.; “Edirne’de Kurslar”, **Ulus**, 9 Ekim 1938, s.6.; “Millî Şefin Edirne’de Tetkikleri”, **Cumhuriyet**, 18 Ağustos 1939, s.7.

1765 “Edirne Fidanlığı”, **Akşam**, 15 Kanunuevvel 1934, s.4.

1766 Bk. “Edirne Fidanlığının İslahına Doğru”, **Vakit**, 31 Kanunusani 1940, s.4.; “Trakya Fidanlıkları”, **Son Posta**, 1 Şubat 1940, s.10.; “Trakya’da Kalkınma İşleri”, **Tan**, 15 Mart 1937, s.8.; “Trakya’nın kalkınması yolunda büyük adımlarla ilerleniyor”, **Kurun**, 20 Mart 1937, s.6.; “Trakya’da Zirai Çalışmalar”, **Son Posta**, 22 Teşrinisani 1937, s.5.; “Güzel Trakya baştan başa ağaçlandırılıyor”, **Haber-Akşam Postası**, 27 Teşrinisani 1937, s.6.

1767 Murat Burgaç, **Türkiye’de Umumi Müfettişliklerin Kurulması ve Trakya Umumi Müfettişliği**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2013, s.251.

1768 “Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsünün Tarihçesi ve Özet Tanıtımı”, **Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2012 Yılı Araştırma Projeleri Raporu**, Edirne 2012, s.1.

Kurum, Trakya Bölgesi’nin tarımsal özellikleri dikkate alınarak belirlenmiş ürün veya ürün gruplarınca bölgeye yönelik araştırmalar yapmakta, özellik arz eden konularda ülke geneli seviyesinde proje merkezi görevlerini yürütmektedir. Özellikle Trakya’da ana ürün olarak ekimi yapılan ayçiçeği, çeltik, buğday ve arpa bitkilerinde ıslah çalışmaları ile bölge koşullarına uygun yüksek verimli ve kaliteli çeşitler geliştirme ve bu çeşitlerin gerekli yetiştirme tekniği çalışmalarını yürütmektedir. Ana ürünlerin yanında, bölge için uygun diğer alternatif bitkiler üzerine de yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Enstitü, 1987 yılından itibaren tarla bitkileri hastalık ve zararlıları yönünden kendisine verilen Trakya–Marmara Bölgesi’nin Zirai Mücadele Araştırma çalışmalarını araştırmalarını da yürütmektedir¹⁷⁶⁹. Ziraat Vekâleti tarafınca belirlenen esaslara göre Bölgesel Tarımsal Araştırma Enstitüsü olarak görev yapan kurumun; bölgesel görev alanı Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İstanbul, Çanakkale, Balıkesir, Bursa illerini kapsamaktadır. Kurum adı geçen bu illerde tahıl bitkileri başta olmak üzere, endüstri bitkileri, yemlik tane baklagiller, tıbbi aromatik bitkiler, çayır–mera ve yem bitkileri, meyvecilik, sebzeçilik, biyolojik çeşitlilik ve genetik kaynaklar üzerinde bilimsel araştırmalar yapmaktadır¹⁷⁷⁰.

Enstitü kendi içinde Müdür yardımcısı ve Teknik Koordinatör olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Teknik Koordinatörlük; Tarla Bitkileri Bölümü, Bahçe Bitkileri Bölümü, Bitki Sağlığı Bölümü, Toprak ve Su Kaynakları Bölümü, Tarım Ekonomisi Bölümü, Laboratuvar Bölümü, Üretime ve İşletme Bölümü olmak üzere toplam yedi bölümden oluşmaktadır. Ana konuları oluşturan Tarla Bitkileri Bölümü; Serin İklim Tahılları Şubesi, Sıcak İklim Tahılları Şubesi, Endüstri Bitkileri Şubesi, Çayır–Mera ve Yem Bitkileri Şubesi olmak üzere dört şubeden oluşmaktadır. Müdür yardımcılığı; Döner Sermaye Saymanlığı, İç Kontrol, Kalite Yönetim, Sivil Savunma, Mali İşler, İnsan Kaynakları, Destek Hizmetleri, Bakım Onarım Hizmetleri, Eğitim Yayım Birimleri olmak üzere toplam dokuz birimden oluşmaktadır¹⁷⁷¹.

Nitekim kurumun belirlediği bilimsel metot ve araştırma alanlarına göre çalışmaların ana esasları şöyle belirlenmiştir¹⁷⁷²: 1- Bölgenin iklim ve toprak yapısına elverişli ürünlerin ıslah ve yetiştirme teknikleri ile pazar talepleri doğrultusunda yeni çeşit, hat, verim ve kaliteyi geliştirmek, hastalık, zararlı ve olumsuz çevre koşullarına dayanıklılığı artırmak, bu görevleri yaparken biyo–teknoloji gibi yeni teknik ve teknolojileri kullanarak temel ve uygulamalı araştırmalar yapmak, 2- Tarımsal mekanizasyon ve bilgi teknolojileri, hassas tarım teknikleri veya erken uyarı sistemleri ile bitki besleme ve zirai mücadelede etkinliği artırmak, hasat ve hasat sonrası ürün kayıplarını azaltacak araştırmalar yapmak, 3- Ürün çeşitliliğinin artırılması için alternatif ürün araştırmaları yapmak, 4- Yağlı tohumlu bitkilerde merkez laboratuvar görevini yürütmek, 5- Islah çalışmaları sonucunda geliştirilen çeşit ve hatları tescil ettirmek, ıslah materyalinin devamlılığını sağlamak ve geliştirdiği çeşitlerin elit ve orijinal kademede tohumluk üretimini gerçekleştirmek, 6- Görev alanında biyolojik çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması amacıyla, bitkisel genetik kaynakların toplanması, muhafazası, tanımlanması, gerekli görüldüğünde kültüre alınması ve ıslah programında kullanılması konularında çalışmalar yapmak, 7- Bitki besin maddeleri ile toprak düzenleyicilerin toprak verimlilik ve kalitesine etkilerini araştırmak ve uygun gübreleme tekniklerini geliştirmek, 8- Görevli olduğu temel ürünlerde vejetasyonu izlemek, gözlem yapmak, gelişim ve hasat dönemlerinde rekolte tahmini de içeren raporlar hazırlayarak karar vericilere, muhtemel krizleri önleyici önerilerde bulunmak.

1769 **Edirne İl Valiliği Brifing Raporu -2015**, Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yay., Edirne 2015, s.2.

1770 **Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü**, s.1.

1771 **Edirne İl Valiliği Brifing Raporu -2015**, s.3.

1772 Bk.: **Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010 Yılı Araştırma Projeleri Raporu**, Edirne 2010, ss.1-2.; **Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2014 Yılı Araştırma Projeleri Raporu**, Edirne 2014, ss.3-4.

Enstitü arazi çalışmalarının yapıldığı ve enstitü binasının da bulunduğu yerleşke, E-5 karayolu üzerindedir. Kurum, konum olarak Karaağaç yolu üzerinde olup diğer arazilerde kavaklık olarak değerlendirilmekte, ayçiçeği hibrit ebeveyn üretimlerinde ve buğday tohumluğu üretiminde kullanılmaktadır. Enstitünün E-5 karayolu ve Karaağaç yolu üzerinde iki ayrı yerde olmak üzere, toplam 3.475.67 dekar arazisi vardır. Bu arazi üzerindeki bina varlığı ise şöyledir: Enstitü İdare binasının yanı sıra 11 lojman, 4 tohum ambarı, 2 gübre ambarı, biri soğuk hava olmak üzere 5 depo, ayçiçeği, çeltik, buğday ve arpa şube binaları, genetik stok odaları, 2 sera, 2 kömür ambarı, garaj, atölye, yemekhane, selektör binası, bekçi kulübeleri ile benzin ve mazot depoları bulunmaktadır¹⁷⁷³.

Enstitü Ayçiçeği araştırmaları konusunda “Ülkesel Koordinatör Enstitü” olup Ayçiçeğinde ülkesel proje çerçevesinde ıslah ve diğer konularda araştırmalar yürütmektedir. Ayçiçeği çeşitlerinde Vniimik-1646, Vniimik-8931, Türk Ay-1, Trakya -129, Trakya-259, TARSAN-1018, Arda-2098, TR-3080 (Özdemirbey), Meriç -F1, TR-6149-SA, Aydın-2002 yağlık ve Çiğdem1 ve Palancı-1 çerezlik ayçiçeği çeşitleri geliştirilmiş ve tescil ettirilmiştir. Uluslararası firmalarla iş birliği halinde yürütülen çalışmalar sonucunda da yine Romanya ve Ukrayna da iki adet ayçiçeği çeşidi (Larissa ve İnieasta) geliştirilip tescil edilmiştir¹⁷⁷⁴. Çeltikte ise 1970’den itibaren çeşitli araştırmalar yürütülmüş ve yeni çeşitler tescillenmiştir. Bu doğrultuda günümüze kadar kurum bünyesinde 33 adet çeltik çeşidi tescil edilmiş veya üretim izni alınmıştır. Bu çeşitler şöyledir: Rocca, Plovdiv, Krosnadarsky-424, Ranballi, Rodina, Veneria, Ergene, Meriç, İpsala, Altinyazı, Trakya, Serhat-92, Sürek-95, Baldo, Osmancık-97, Kıral, Yavuz, Demir, Neğiş, Kargı, Gönen, Halilbey, Ece, Kırkpınar, Edirne, Şumnu, Beşer, Aromatik-1, Durağan, Kızıltan, Gala ve Tunca çeltik çeşitleridir. Türkiye genelinde üretimi yapılan çeltiklerin tamamına yakını, Enstitü tarafından tescil edilen çeşitlerdir. Türkiye’deki bütün tohumluk üretici kuruluşların tüm orijinal tohumluk talepleri enstitü tarafınca karşılanmaktadır. Kurumda her yıl yaklaşık 150-200 ton civarında orijinal tohumluk üretimi yapılmakta olup bu tohumluklar, tohumluk üretici kuruluşlar aracılığıyla çoğaltılarak çiftçilere ulaştırılmaktadır. Örneğin Osmancık-97 isimli çeltik çeşidi geliştirilip çoğaltılarak ülke genelinde yaygın tüketim alanına sahip olmuş; günümüzde Türkiye çeltik üretiminin %80’den fazlası bu kurum tarafından karşılanmıştır¹⁷⁷⁵.

Buğday ve Arpa araştırmalarına gelince kurumdaki ekmeklik ve makarnalık buğday ıslah çalışmaları 1970 yılında başlamıştır. Türkiye buğday ve arpa tohum gen kaynaklarını araştırma, koruma ve muhafaza etme projesi kapsamında Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsünde Kırkpınar-79, Tunca-79 (makarnalık), Kate-A-1, Murat-1, Pehlivan, Prostor, Saroz-95, Atilla-12, Saraybosna, Gelibolu, Tekirdağ, Aldane, Selimiye ve Bereket isimleri ile 14 adet çeşit geliştirilip, tescil edilmiştir. Bu çeşitler arasında özellikle Pehlivan, Kate-A-1 ve Gelibolu çeşitleri sadece Trakya Bölgesi’nde değil, Türkiye’nin birçok bölgesinde geniş alanlarında ekim alanı bulmuştur. Enstitünün 1970’lerden itibaren başlattığı buğday ve arpa gen kaynaklarını geliştirme çalışmalarıyla, günümüzde Türkiye genelinde yaklaşık olarak yılda 2 milyarın üzerinde bir değerde buğday üretiminin yapıldığı tahmin edilmektedir. Nitekim Enstitüde her yıl ortalama 400-500 ton civarında orijinal ve elit kademelerde buğday tohumluğu üretilmekte ve bu tohumluk üretici kuruluşlar ile çiftçilere verilmektedir. Arpada ise Balkan-96, Sladoran, Bolayır, Martı ve Harman isimleri ile 5 adet arpa çeşidi geliştirilerek tescil ettirilmiştir. Bilhassa faaliyet alanının bulunduğu Trakya Bölgesi’nde buğday ve arpa ekim alanlarının %60’ında, enstitü çeşitlerinin tohumlukları ekilmektedir¹⁷⁷⁶.

1773 **Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010**, s.2.

1774 **Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010**, s.4.

1775 **Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010**, s.4.; Trakya genelinde buğday ve ayçiçeği tarımı toplam tarım alanlarının % 81.90’unu oluşturmaktadır. Trakya Bölgesi, Türkiye buğday üretiminin % 11.82’sini, ayçiçeği üretiminin % 80.63’ünü, pirinç üretiminin de % 56.83’ünü (Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinde) üretmektedir. Bu ürünlerden çeltiğin Edirne’de ekim alanı Türkiye’deki ekim alanlarının % 51.20’sini oluşturmaktadır. Bk. Arif Semerci, “Trakya’da Tarımsal Yapı, Verimlilik ve Gelişmişlik Düzeyi”, **Tarım ve Mühendislik**, S 76-77, Ankara 2006, ss.65-66.

1776 **Türkiye’nin Buğday Atlası**, ss.44-45.; Bk.: **Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010**, ss.4-5.

Aynı dönem içerisinde kuruluştaki ayçiçeği üzerinde çeşitli faaliyetler, yapılmakla birlikte bu tarihte “Ülkesel Ayçiçeği Araştırmaları Projesi” nin uygulamaya konması ile daha detaylı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda ayçiçeğinde çeşit geliştirmeye yönelik olarak başlatılan ayçiçeği ıslahı çalışmaları bu tarihten itibaren yurt içi ve yurt dışından temin edilen ayçiçeği materyalleri gözlem bahçelerine ve verim denemelerine alınmış, ayrıca amaçlar doğrultusunda genetik varyasyonu artırmak için melezleme ve seleksiyon faaliyetleri yürütülmüştür. Bu çalışmalar esnasında 1978 yılından sonra 173463 adet kendileme ve 109492 adet melezleme yapılmıştır. Oluşturulan 32524 adet test hibridinin 10869 adedi seçilerek ekilmiş, genel görünüm gözlemleri ile orobanşa dayanıklılık testleri yapılmıştır. Aynı dönemde 2986 adet yabancı, 5785 adet yerli çeşit olmak üzere toplam 9085 adet çeşit, verim ve ön verim denemelerinde denenmiştir. Bu bilimsel araştırmalar sonucunda ilk kez Türk ayçiçeği hibridi olan TÜRK-AY-1 1984 yılında üretim izni almış ve 1987 yılında da tescil edilmiştir¹⁷⁷⁷.

Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsünde bugüne kadar gerçekleştirilen ve yürütülmekte olan yetiştirme tekniği çalışmalarının amacı, Trakya’da ekonomik ölçüde yetiştiriciliği yapılan buğday, arpa, ayçiçeği, yem bitkileri ve kolza gibi tarla bitkilerinde birim alandan daha yüksek, kaliteli, istikrarlı üretim yapılmasıdır. Enstitü bünyesinde yeni geliştirilen buğday, arpa ve ayçiçeği çeşitlerinden beklenen verim ve kalite performansının sağlanabilmesi için, toprak işleme, tohum yatağı hazırlığı, bitki besleme, gübreleme yöntemleri, gübre dozları, ekim zamanı, ekim nöbeti, tohum miktarı, bitki sıklığı, hasat zamanı, sulama, anız yakmanın toprağa verdiği zararlar gibi konularda bugüne kadar 26 araştırma yapılmıştır. Elde edilen bilgiler çeşitli yayım kanalları yoluyla üreticilere aktarılmıştır. Bu doğrultuda eğitim ve yayım hizmeti sunmak amacıyla her yıl tarla günü, panel, seminer, deneme ve çiftçi koşullarında demonstrasyonlar yapılmıştır. Yetiştirme Tekniği Bölümü çalışmaları kapsamında Enstitü Tarımsal Eğitim ve Yayım Çalışmalarını Bölge Bilgi Alış Veriş Toplantıları (BAV) koordinatörlüğünü Trakya’da sorumluluk alanında bulunan Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve İstanbul Tarım İl Müdürlükleriyle birlikte yürütmektedir¹⁷⁷⁸.

Kurumdaki bitki koruma ve saplığı ile ilgili çalışmalar özellikle orobanş (canavar otu) konusunda olmuştur. Trakya bölgesinde orobanşın yeniden görülmeye başlaması üzerine, kurum konu ile ilgili bazı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda bölgeden toplanan orobanş tohumları kullanılarak sera ve tarlada ayçiçeği çeşitleri ve ıslah materyalleri orobanş testine alınmaya başlamıştır. 1981–1998 yılları arasında kurum laboratuvarlarında ıslah materyalleri hariç toplam 10651 ticari çeşit ve durulmuş hat test edilmiştir. Ayrıca orobanşın ayçiçeği ekim alanlarındaki yaygınlık ve yoğunluğunu belirlemek için ayçiçeği ekimi yapılan illerde orobanş anket çalışmaları yapılmış, orobanşın yaygın olduğu ve özellikle Trakya bölgesinde gözlem yapılan tarlaların %84’ünde görüldüğü anlaşılmıştır¹⁷⁷⁹. Enstitü bünyesinde ayrıca 1973–1982 yılları arasında Vniimk–8931 çeşidinin tohumluk üretimi yapılmıştır. Bu dönem içerisinde enstitüde üretilen anaç kademedeki tohumluk miktarı 332.585 kg’dır. Bu yıldan sonra elit Vniimk–8931 tohumluğu üretimleri TİGEM Karacabey Tarım İşletmesi’nde yapılmaya başlamıştır. Ancak bölgede üretilen bu bitkilerin enstitüde harmanı yapıldıktan sonra, kabuk ve dane özellikleri gözden geçirilip, tekrar bu işleme gönderilmiştir. Bu şekilde ülkenin açık döllenerek tek ayçiçeği çeşidinin tohumluk üretiminin devamı sağlanmaya çalışılmıştır¹⁷⁸⁰.

1777 Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010, ss.30-31.

1778 Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010, ss.14-15.; Kurum bünyesinde 1983-2010 döneminde çiftçilere yönelik olarak 1043 adet demonstrasyon ve 123 bölge verim denemesi gerçekleştirilmiştir. Bk.: Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010, s.36.

1779 Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010, s.35.

1780 Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010, s.36.

Fotoğraf –82

Edirne Fidanlığı - Yıl: 1 Şubat 1940. Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü - Yıl: 2010.

Kaynak: **Son Posta**, 1 Şubat 1940.; **Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010 Yılı Araştırma Projeleri Raporu**, Edirne 2010.

B- BAHÇE KÜLTÜRLERİ ALANINDA ARAŞTIRMA–GELİŞTİRME–DENEME KURUMLARI VE BİLİMSEL FAALİYETLERİ

1. Yalova–Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü

Türkiye’de meyvecilik alanında yapılan bilimsel araştırmalar ve meyve genetik kaynaklarının toplanmasına dair ilk çalışmalar 1930–1940 yılları arasında kurulan bahçe kültürleri istasyonlarında başlatılmış ve bu evrede kurulan meyve ıslah ve üretme istasyonları kuruldukları aşamadan itibaren meyve genetik kaynaklarını toplamaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Türkiye’de faaliyet gösteren ve meyve genetik kaynaklarını muhafaza eden kurumlardan birisi Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsüdür.

Fotoğraf –83

Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsünün İlk İdari Binası - Yıl: 1961.

Kaynak: <https://yalova.csb.gov.tr/yalova-ataturk-bahce-kulturleri-merkez-arastirma-enstitusu-nun-ilk-idari-binası-yenileniyor-haber-158173> (Erişim Tarihi: 02.01.2021).

Enstitü konum olarak Marmara Denizi’nin Güneydoğu kesiminde İstanbul, Kocaeli ve Bursa gibi büyük üretim ve tüketim potansiyeline sahip merkezlere yakın olan Yalova ilinde kurulmuştur. Enstitünün kuruluşuyla ilgili ilk aşama “Yalova Benim Kentimdir” diyerek kente sevgisini ifade eden Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1929 yılında bölge ve ülke tarımın gelişmesi, yetiştiricilikte modern tekniklerin kullanımı ve çiftçilerin bu tekniklerle tanışması amacıyla satın alınan “Millet Çiftliği” ile başlamıştır. Tarımın tüm dallarına büyük ilgi duyan Atatürk 11 Mayıs 1938 tarihine kadar çiftliğin yönetimi ile bizzat ilgilenmiş ve amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır¹⁷⁸¹. Atatürk tarafından 11 Haziran 1937 tarihinde Türk milletine bağışlanan çiftlik, 1938 yılında 3308 sayılı yasa ile “Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu”na devredilmiştir. Daha sonra 1950 yılında 5433 sayılı yasa ile “Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü” ve 1952 yılında “Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü” bünyesine alınmıştır¹⁷⁸².

1781 **Yalova Benim Kentim**, Dönence Basım ve Yay., (Yay. Haz.: Özlem Salman Günalp), İstanbul 2015, s.21.; **Atatürk’ün Yanı Başında: Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Ulusu’nun Hatıraları**, 5. Baskı, Drl.: M. Kemal Ulusu, Doğan Kitap, İstanbul 2008, ss.93-99.; Mahmut Necmettin Deliorman, “Yalova İle Millet Çiftliği Arasındaki Bahçeler”, **Kurun**, 31 Mayıs 1938, s.7.

1782 “Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Görev ve Kuruluş Kanunu”, Kanun No: 5433, Kabul Tarihi: 07.06.1949, **Resmî Gazete**: 13.06.1949., S 7231.

Bu tarihten sonra Yalova Devlet Üretme Çiftliğinin Millet Çiftliği adıyla anılan 1335.65 dekarlık alanı, Tarım Bakanlığına bağlanmıştır¹⁷⁸³. Bahsi geçen arazi üzerinde Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak Millet Çiftliği arazisinde 9 Mart 1961 tarihinde “Yalova Bahçe Kültürleri Bölge Araştırma Enstitüsü” adı ile bir bağ–bahçe kültürleri araştırma kurumu tesis edilmiştir. Adı geçen kurum, kuruluşundan bugüne kadar farklı isimlerle faaliyetine devam etmiştir. Bu doğrultuda 1961–1968 yılları arasında Bahçe Kültürleri Bölge Araştırma Enstitüsü adıyla hizmet veren kurum, 1968–1972 döneminde Bahçe Kültürleri Araştırma Eğitim Merkezi, 1972–1981 döneminde Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, 1981–1986 döneminde Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü ve son olarak 1986 yılından itibaren günümüz kadarki süreçte de Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü adıyla hizmet vermeye devam etmiştir. 1961–1964 yılları arasında kuruluş sürecini tamamlayan Enstitü, bu tarihten sonra Bahçe Kültürleri konusunda araştırma–eğitim ve yayım çalışmalarına başlamıştır¹⁷⁸⁴.

Yalova Bağ–Bahçe Araştırma Enstitüsünün faaliyet bölgesi Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Bilecik, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale illeri olarak belirlenmiştir. Enstitü, bu illerde bağcılığın gelişmesine ve bağ–bahçe işleriyle ilgilenen halkın hayat standardının yükselmesine gayret gösterecekti. 1961 yılında tesis edilen 146 dekarlık bağ sahasıyla faaliyete geçen kurumun arazilerinin B parselindeki 22 dekarı Sortiment bağı olup bu parçada olduğu gibi korunmaktadır. 104 dekardan oluşan C parselindeki parçalar ise ıslaha tabi tutulacak ve yeniden dizayn edilecekti. Geriye kalan 20 dekarlık parçada ise diğer bitki türlerinin yetiştirilmesi yapılacaktı. Enstitü, birinci çalışma planı dahilinde bölgeyi meydana getiren yukarıdaki 9 ilin bağcılığını esaslı bir şekilde etüt edecek, C parselindeki fidanlığı sökerek toprağı yeniden işleyecek ve ülkenin bağcılık bölgelerinde iyi neticeler vermiş anaçlar içinden bilhassa 4 Amerikan asma anacı ile Fransa’dan getirilip Türkgeldi Devlet Üretme Çiftliğinde köklendirmekte olan 15 Amerikan asma anacından 8’i üzerinde yetiştirme çalışmaları başlatılacaktı¹⁷⁸⁵.

Enstitünün kuruluş amacı meyve, sebze, süs bitkileri, tıbbi-aromatik bitkiler ve bağcılık konusunda temel ve uygulamalı araştırmalar yapmak, bu ürünlerde verim ve kaliteyi artıracak uygun yetiştirme tekniklerini ve girdi kullanım düzeylerini saptamak, yüksek verimli, kaliteli, hastalık ve zararlılara dayanıklı, tüketici isteklerine uygun tür ve çeşitleri geliştirmektir. Bundan başka enstitü bünyesinde hasat sonrasında oluşacak kayıpları azaltmak ve bahçe ürünlerinin uzun süreli muhafazasını sağlamak, üretim ve pazarlama süresince karşılaşılan sorunlara çözüm önerileri geliştirmek, araştırma–geliştirme faaliyetleri sonrasında seçilen tür ve çeşitlerin sağlıklı üretim materyallerini üretmek, diğer ülkelerle iş birliği yaparak ortak projeler hazırlamak ve uygulamaya koymak, eleman ve materyal değişimi sağlamak, teknik düzeyde ulusal ve uluslararası seminer, konferans, sempozyum, kongre gibi bilimsel toplantıları düzenlemek gibi çalışmalar yapılmaktaydı. Programsal olarak Islah ve Genetik, Yetiştirme Tekniğı, Hastalık ve Zararlılar, Hasat Sonrası Fizyolojisi, Gıda Teknolojisi, Tarım Ekonomisi bölümlerinden oluşan Enstitü, kuruluş aşamasının tamamlandığı 1964 yılından itibaren araştırma etkinliklerine başlamış ve 2000’li yılların başlarına değin 610 araştırma projesi sonuçlandırılmıştır¹⁷⁸⁶.

1783 BCA, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 159-19-8., Dosya Ek: 84, 17.04.1961.

1784 **Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2008-2009)**, Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yay., Yalova 2010, ss.3-4.; **Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2010-2011)**, Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yay., Yalova 2012, ss.3-4.; **Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2012-2013)**, Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yay., Yalova 2014, s.4.

1785 M. Nail Oraman, “Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü”, **Ziraat Dergisi**, S 229-230, (Haziran-Temmuz 1963), s.2.

1786 **Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2012-2013)**, ss.4-5.

Enstitüde meyve genetik kaynaklarının muhafaza edilmesine yönelik çalışmalar 1961 yılında başlamıştır. Bu doğrultuda Enstitü, Türkiye’nin farklı birçok araştırma kuruluşunda yer alan ve devam eden çalışmaların uyumluluk göstermesi amacıyla 1977 yılından itibaren ülkesel bitki genetik kaynakları araştırma programı adıyla bir proje başlatmıştır. Daha sonra bu görev Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü koordinatörlüğüne bırakılmıştır. Bunun yanı sıra Enstitü bünyesinde meyve genetik kaynaklarının araştırılması, korunması ve geliştirilmesine yönelik bilimsel faaliyetlere de devam edilmiştir. 1964 yılından itibaren farklı projeler kapsamında Türkiye’ye getirilen yabancı meyve çeşitleri ile ülkedeki farklı meyve türlerindeki genetik kaynaklar toplanmaya ve arazi gen bankaları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Enstitü meyve gen bankasında toplanan armut, ceviz, hünnap, keçiboynuzu, kiraz, nektarin, şeftali ve üzüm meyvelerinden birinci derece sorumlu; elma, kestane, kızılçık, kocayemiş, Trabzon hurması gibi meyvelerden ikinci derecede sorumlu ve zeytinde de bölgesel muhafazadan sorumlu kuruluş olarak görevlendirilmiştir¹⁷⁸⁷.

Ayrıca Enstitü bünyesinde meyve genetik kaynaklarının araştırılması, korunması ve geliştirilmesine yönelik bilimsel faaliyetlerde çalışmalar yapması amacıyla yabancı bilim insanlarından da yararlanılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Alman bilim insanı Ziraat Mühendisi George Pretzlik, 1 Mart 1964–28 Şubat 1965 tarihleri arasında¹⁷⁸⁸, ikinci olarak Alman bilim insanı Dr. Theodor Becker’in sebze uzmanı olarak 1 Haziran 1964–28 Şubat 1967 tarihleri arasında¹⁷⁸⁹ çalıştırılması Tarım Bakanlığınca kadrosu onaylanarak Enstitüde görevlendirilmiştir. Bu doğrultuda her iki uzman kendi alanlarında sebze ve meyve çeşitleri üzerinde araştırma–geliştirme çalışmalarına başlamışlardır.

Böylece Enstitüde 1960’lı yılların sonlarından itibaren Gemlik zeytin çeşidinde klon koleksiyon ve melezleme ıslahına yönelik araştırmalar başlatılmış ve bunun sonucunda iki yeni zeytin çeşidi tescil edilmiştir¹⁷⁹⁰. Ayrıca 1968 yılında Çengelköy Hıyarı –5802, Yedikule Marulu –5701 ve İstanbul Sakız Kabağı –5801’in melezleme ve seleksiyon yoluyla ıslahı yapılmış ve tescillenmiştir¹⁷⁹¹. Bundan başka Enstitüde kiraz ve şeftali meyvelerinde de melezleme ve ıslah çalışmaları Enstitü laboratuvarlarında başlatılmış; daha sonra melezleme ile çeşit geliştirme ve ortak bir proje ile armutta benzer çalışmalar yürütülmüştür. Bu seleksiyon çalışmalarının sonucunda 2000’li yıllara gelindiğinde yerli tip, standart çeşit olarak tescil edilen Yalova 1, 3, 4 ve Oğuzlar 77 cevizi, Akçay 77 armudu, Erolbey 77, Yalçınkaya 77, Gemlik 21 ve Gemlik

1787 Adnan Doğan, Yılmaz Boz ve Emre Bilen, “Meyve Genetik Kaynaklarının Korunması”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 5, S 18, (Nisan-Haziran 2016), ss.41-42.; Nesrin Aktepe Tangu, “Zeytincilikte Islah Çalışmaları”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 8, S 29, (Ocak-Mart 2019), ss.15-16.; M. Emin Akçay, “Dünyada ve Türkiye’de Meyve Islahına Bir Bakış”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 3, S 9, (Ocak-Mart 2014), s.18.; Erdal Orman ve Yılmaz Boz, “Türkiye’de Ceviz Yetiştiriciliğinin Mevcut Durumu, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 2, S 5, (Ocak-Mart 2013), ss.14-15.; Şerif Özongun, “Türkiye’de Meyve Fidanı Üretimine Bir Bakış”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 3, S 9, (Ocak-Mart 2014), ss.34-36.; Cengiz Özer, Yılmaz Boz ve Arif Atak, “Melezleme Yoluyla Üzüm Islahı Çalışmalarımız”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 3, S 11, (Temmuz-Eylül 2014), ss.12-13.

1788 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 177-19-13., Dosya Ek: 27., 04.04.1964.

1789 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 178-32-17., Dosya Ek: 27., 05.06.1964.; İlk görevlendirme sonrasında Enstitüdeki bilimsel faaliyetleri oldukça önemli görülen Theodor Becker’in, Tarım Bakanlığı kararı ve onayıyla 1+1 yıl olmak üzere toplamda 2 yıl daha görev süresi uzatılmış ve sebze uzmanı olarak çalıştırılmasına karar verilmiştir. Bk. **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 184-13-2., Dosya Ek: 27., 16.02.1965.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 196-38-14., Dosya Ek: 27., 22.05.1966.

1790 M. Emin Akçay, “Dünyada ve Türkiye’de Meyve Islahına Bir Bakış”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 3, S 9, (Ocak-Mart 2014), s.18.

1791 **Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2008-2009)**, s.57.

27 (zeytin), Ege ve SÖ. (ayva), Menemen (vişne), Gediz (yeşil erik), İzmir ve Batem (nar), KaşEl (elma), Gülcan, Dokuzoğuz (badem) serileri yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır¹⁷⁹².

Üzüm çeşitlerinde ise bölgenin standart sofralık üzüm çeşitlerinin katalogunu hazırlarken, bilhassa beyaz üzüm çeşitleri arasında yer alan Çavuş, Müşküle, Hafız Ali, Razakı, Erenköy Beyazı, Balbal, Beylerce, Yapıncak, Tengömlek ve Amasya; kırmızı üzüm çeşitlerinde de Al Pehlivan, Pamit, Değirmendere Karası, Hamburg Misketi ve İri Kara üzerinde seleksiyon ve yetiştirme çalışmaları yürütmüştür¹⁷⁹³. Bu hususta ülkenin çeşitli bağcılık bölgelerinde iyi neticeler vermiş olan anaçlar arasında yer alan Riparia x Rupestris 3309, C. Berlandieri x Ruparia 34, E.M. Berlandieri x Rupestris 157-11, Chasselas Berlandieri 41, B.M.G. 4 Amerikan asma anacı ile Fransa'dan getirilip Türkgeldi Devlet Üretme Çiftliğinde iki yıldır deneme çalışmaları sonucunda elde edilen 15 farklı Amerikan asma anacı içerisinde bölge iklim ve coğrafi yapısına iyi derecede adaptasyon sağlayan 8 çeşit üzerinde araştırma ve geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Bunların isimleri şöyledir: Berlandieri x Rupestris R -99, Berlandieri x Rupestris R -110, Berlandieri x Rupestris -5, BB. Berlandieri x Ruparia -420, A. Rug -140, Paulsen -1045, Paulsen -1103 ve SO -4 Amerikan asma anaçları. Enstitü, 1963 yılından itibaren bu çeşitler üzerinde adaptasyon, afinite denemeleri ile diğer denemelere anaç materyali yetiştirmek üzere her türden oluşan 50'şer asmadan aşağı olmamak şartıyla damızlık parselleri ve koleksiyon bahçeleri kurarak yeni asma çeşitlerinin dikimine başlamıştır. Bu damızlık asma anaçlarından denemelerde kullanılacak çelik veya köklü fidanları yetiştirilmiş; hiçbir surette aşılınmalarına gerek kalmadan ve ihtiyaç görüldüğü takdirde başka bölgelerdeki Amerikan asma bahçelerine damızlık fidan temini bizzat buradan sağlanmıştır¹⁷⁹⁴.

Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü tarafından; Marmara Bölgesi'nde Gemlik çeşidine göre erken ve bir örnek olgunlaşan, iri ve homojen taneli, et oranı yüksek yeni sofralık çeşitler geliştirilmesi amacıyla 13 farklı melez kombinasyonu ile başlatılan ıslah çalışması halen devam etmektedir. Bu doğrultuda Enstitü müdürlüğü tarafından "Gemlik" çeşit popülasyonunda yapılan klon seleksiyonu çalışmasından seçilen 23 klon içerisinde, periyodizite eğilimi düşük olduğu tespit edilen iki klon Gemlik -21 ve Gemlik -27 isimleri ile tescil edilerek, zeytin fidanı üreticileri için baz materyal üretimine başlanmıştır¹⁷⁹⁵. Domates ıslahına dair çalışmalar konusunda da Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Marmara Bölgesi'nde Ziraat Vekâletinin temel eğitim ve araştırma kurumu olarak görev yapmıştır. Bu doğrultuda Enstitüde 1970'li yıllarda yapılan AR-GE çalışmaları sonunda Selcan-9 isminde bir çeşit tescil edilmiştir¹⁷⁹⁶.

1792 Akçay, "Dünyada ve Türkiye'de Meyve Islahına Bir Bakış", s.18.; Enstitüde genetik kaynak olarak yıldan yıla artan yerli ve yabancı toplam 1872 tip ve çeşit muhafaza edilmektedir. Bunlar; 159 Kiraz, 33 Vişne, 284 Elma, 41 Ayva, 310 Armut, 137 Şeftali ve Nektarin, 110 Ceviz, 41 Kestane, 35 Kızılıncık, 25 Zeytin, 77 Üzüm, 37 Çilek, 9 Böğürtlen, 10 Ahududu, 3 Bektaşlı Üzümlü, 7 Frenk Üzümlü, 25 Hünnap, 6 Kivi, 70 Fejjoa, 6 Mantar, 4 Domates, 6 Biber, 2 Patlıcan, 2 Karpuz, 3 Lahana, 3 Soğan, 5 Bamyacı, 6 Fasulye, 1 Pırasa, 1 Kereviz, 1 Ispanak, 3 Kıvırcık-Salata, 2 Pepino ve Güvey Feneri çeşidi, 180 Ağaç ve Çalı Grubu, 120 Soğanlı, rizumlu, yumrulu geofit ve 108 Gül çeşididir. Ayrıca, İncir (6), Trabzon Hurması (12) ve Nar'da (17) toplam 35 çeşit ve tip koruma altındadır. Seleksiyon, melezleme ve introdüksiyon çalışmaları ile bu sayılar her yıl değişebilmektedir. Bk.: **Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2008-2009)**, s.4.

1793 Oraman, "Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü", s.2.

1794 Oraman, "Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü", s.3.

1795 Nesrin Aktepe Tangu, "Zeytincilikte Islah Çalışmaları", **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 8, S 29, (Ocak-Mart 2019), ss.15-16.

1796 Davut Keleş, "Türkiye'de Domates Islah Çalışmalarına Bir Bakış", **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 5, S 17, (Ocak-Mart 2016), s.15.

Bununla beraber Türkiye’de yaklaşık olarak binlerce yıldır yetiştiriciliği yapılan ceviz meyvesinin çoğaltılması, başlangıcından itibaren tümüyle ortaya konmuş bir tek standart çeşit bulunmamaktaydı. Ceviz meyvesinde standart çeşidin olmayışın temel sebeplerinden birisi, cevizlerde seleksiyon yapılamamış ve aşıyla çoğaltılmamış olmasından kaynaklıydı. Bundan başka yetiştiriciler teknik bilgi açısından yetersiz durumdaydı ve ceviz meyvesine ait genetik kayıtları oldukça eksikti. Bu sebeple bilhassa ceviz meyvesinin üretilmesi ve iktisadi bir değer kazanabilmesi amacıyla Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsünde aşılama yöntemiyle çoğaltma ve cevizin genetik kaynaklarını koruma yönünde yapılan çalışmalar oldukça önem kazanmıştı. Bu doğrultuda 1970’li yıllarda Enstitüde Yüksek Ziraat Mühendisi olan Dr. Gültekin Çelebioğlu’nun aşıyla çoğaltma yönünde başlattığı çalışmalar¹⁷⁹⁷, Yavuz Ferhatoğlu’nun da katkılarıyla Anadolu’da verilen kurslarla yaygınlaşmış; 1976’da yıllık 2442 fidan üretimiyle başlayan aşılı ceviz fidan üretimi 2000’li yılların başına gelindiğinde 1.000.000 aşan bir seviyeye ulaşmıştır¹⁷⁹⁸. Böylece ceviz yetiştiriciliğinde aşılı fidan meselesi neredeyse tümüyle çözülmüş duruma gelmiş ve artık pazarlama yönündeki çalışmalara hız verilmiştir. 1970’li yıllardan itibaren Yalova’daki Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü adeta “Ceviz Araştırma Enstitüsü” olarak görev yapmış ve farklı gruplarda yer alan üreticilerin ve çiftçilerin cevizle ilgili sorularına cevaplar bulmaya çalışan bir kurum olarak faaliyetlerine devam etmiştir.

Enstitü bölümleri ve laboratuvarlarında elde edilen ve ortaya konulan tarımsal bilgi ve teknolojinin yayın ve yayımında araştırma sonuç raporları, çiftçi broşürleri ve benzeri kitaplar hazırlanarak yayımlanmaktadır. Çalışma konuları kapsamında, her yıl düzenli olarak ziraat mühendisleri, ziraat teknisyenleri, ev ekonomistleri, üretici ve yatırımcılara yönelik kurs, seminer, konferans gibi eğitim programları düzenlenmekte ve tüm halka açık yeni iş kurma–beceri artırma kursları gerçekleştirilmektedir. Bilhassa ziraat fakültelerinin değişik bölümleri ile tarım meslek liselerinin ilgili bölümlerinden gelen öğrenciler Enstitüde stajlarını yapabileme imkânına sahiptir¹⁷⁹⁹. Enstitü bünyesindeki laboratuvarlarda bilimsel araştırma çalışmalarından elde edilen bulguları en kısa sürede diğer araştırma kuruluşları, üreticiler ve tarımsal endüstriye ulaştırmak amacıyla, yılda iki defa Bahçe isimli bilimsel bir dergi, iki yılda bir yıllık rapor yayımlanmaktadır. Bahçe dergisi Tarım ve Orman Bakanlığı adına Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü tarafından ilk kez 1968 yılında yayımlanmıştır. 1994 yılında ISSN numarası almış ve 2001 yılından bu yana da hakemli bir dergi olarak yayın hayatına devam etmektedir.

Enstitü yaklaşık olarak 1204 dekar araziye sahiptir. Bu arazinin 897 dekarlık kısmı araştırma ve demonstrasyonlar için, geriye kalan kısmı idari ve servis binaları, lojmanlar, yeşil alan olarak kullanılmaktadır. Enstitü arazisi genel olarak düz ve alüvyal karakterde bir toprak yapısına sahiptir. Ortalama toprak derinliği 10 metre olup, drenajı iyi durumdadır. Arazinin toprak yapısı yer yer değişmekle beraber genel olarak nötr ve hafif alkali karakterde, organik madde ve kireç içeriği yönünden fakir, alınabilir potasyum ve fosfor yönünden değişiklik göstermektedir. Enstitüdeki sulama işlemleri kuyulardan sağlanmakta olup mevcut su kaynaklarının verimli kullanılması amacı ile araştırma ve demonstrasyon parsellerinin büyük bir kısmında damlama sulama sistemi kullanılmaktadır. Enstitü idari binalar, toplantı salonları, eğitim merkezi, laboratuvarlar, yetiştirme üniteleri, soğuk depolar, cam ve plastik seralar, hizmet binaları, depo ve tamirhaneler, lojmanlar ve sosyal tesisler olmak üzere, yaklaşık 18 dekar alanı kaplayan, geniş bir bina varlığına sahiptir. Enstitüde Islah–Yetiştirme Teknikleri çalışmalarının yürütüldüğü Meyvecilik, Sebzeçilik, Süs Bitkileri, Mantarcılık, Doku Kültürü ve Bitki Besleme Laboratuvarları yanında Bitki Hastalık ve Zararlıları, Hasat Sonrası Fizyolojisi ve Teknoloji Laboratuvarları yer almaktadır. İdari binalar dahil olmak

1797 Bk. Gültekin Çelebioğlu, **Ceviz**, Yalova Bahçe Kültürleri Araştırma ve Eğitim Merkezi Yay., Yay. No.: 43, Yalova, (Temmuz 1978).

1798 Seyit Mehmet Şen, “Türkiye’de Cevizin Dünü, Bugünü, Geleceği”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 2, S 5, (Ocak-Mart 2013), ss.8-9.

1799 **Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2008-2009)**, ss.5, 58-61.; Oraman, “Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü”, s.6.

üzere laboratuvar, ambar, tamirhane, atölye, depolar ve lojmanların bir kısmı vs. gibi binaların yapımı 1964–1982 yılları arasında tamamlanmıştır¹⁸⁰⁰.

Enstitüde yürütülen araştırma–geliştirme, eğitim, yayım ve üretim çalışmalarında kullanılmak üzere, halen faal durumda, muhtelif model ve marka, 1 adet kamyon, 1 adet dörtçeker ve 1 adet çift kabin olmak üzere 2 adet pick-up ile 2 adet binek oto mevcuttur. Ayrıca, ekim, çapa, ilaçlama gibi kültürel işlemleri yapmak üzere 7 adet muhtelif model ve tipte traktör, topraklarının işlenmesi, ot kontrolü, ilaçlanması gibi faaliyetler için kullanılan ve aman zaman yenilenen, tek ve çok kulaklı–döner kulaklı pulluk, ilaçlama ekipmanları, rotovatorler, ot biçme ekipmanları bulunmaktadır. Bu araçlara hizmet veren 1 adet atölye ve 1 adet kapalı garaj bulunmaktadır¹⁸⁰¹. Enstitü tüm işlevlerini Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bütçesi kapsamındaki genel bütçe ile 969 sayılı yasa¹⁸⁰² çerçevesinde kurulan araştırma, üretim materyalleri ve eğitim, yayım hizmetlerinin satımı ile oluşturulan Döner Sermaye İşletmesi Bütçesinden sağlanan parasal kaynakları kullanmak suretiyle gerçekleştirmektedir¹⁸⁰³.

Enstitü, dünya meyve üretiminde önde gelen çeşitli ülkelere bilimsel araştırma seyahatleri de düzenlemiştir. Bu doğrultuda Enstitü, Avrupa’da bahçe bitkileri konusunda başta gelen İtalya, Almanya ve Fransa gibi ülkelere bahçe ürünlerinin üretimi ve muhafazası, pazara hazırlanması, mekanizasyonu ve satış organizasyonları konusunda bilgi almak ve Türkiye’deki araştırmalara bir yön vermek amacıyla bir gezi düzenlemiştir. Food and Agriculture Organization (FAO) Yalova Projesi kapsamında Türkiye’deki meyvecilik uzmanlarından oluşan bir heyet, yukarıda bahsi geçen ülkelerde bulunan belli başlı araştırma istasyon ve enstitülerini görmek, buralarda yapılan bilimsel araştırmalar konusunda bilgi almak ve araştırmacılara farklı konularda tartışma ve fikir imkânı sağlamak gayesiyle 24 Haziran–14 Temmuz 1973 tarihleri arasında bir gezi tertip edilmiştir. Böylece dünyada meyveyle ilgilenen akademisyenler ve araştırmacılarla bilgi alışverişlerinde bulunmuş, onlarla dostluklar kurulmuş ve onların konuyla ilgili birikimlerinden yararlanılmıştır.

24 Haziran–14 Temmuz 1973 tarihli bu gezinin 11 günü İtalya’ya, 7’si Fransa’ya ve 4 günü de Almanya’ya olmak üzere toplamda 22 kurumun ziyaretiyle sonuçlanmıştır. Bu kurumlar arasında ziraat fakülteleri, araştırma enstitüleri, çeşitli ziraat istasyonları, soğuk hava depoları ve hal binası gibi yerler gezilmiştir. Kısa bir zaman diliminde ve oldukça yoğun geçen bir programla pek çok yer ziyaret edilmiş ve oldukça yararlı bilgiler elde edilmiştir. Gezinin Roma’dan başlayıp Paris’te biten en uzun kısmı FAO tarafınca hazırlanan bir minibüs vasıtasıyla yapılmıştır. Gezi süresinde heyete¹⁸⁰⁴ FAO tarafınca İtalya’da Milano Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Lalatta, Fransa’da M. Cuenot görevlendirilmiş, ancak kendisi

1800 **Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2010-2011)**, s.13.; Yalova Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü binalarının yapımıyla ilgili en önemli karar 1961 yılında alınmış ve bununla ilgili genel bütçeden ödenek ayrılmasıyla başlamıştır. Bk. **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 162-45-10., Dosya Ek: 3., 23.08.1961.

1801 **Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2008-2009)**, s.14.

1802 “Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü ile Ziraat Mücadele ve Ziraat Karantina Genel Müdürlüğüne bağlı kurum-okul ve kuruluşlara döner sermaye verilmesi hakkında Kanun”, Kanun No: 969, Kabul Tarihi: 21.12.1967, **Resmî Gazete**: 30.12.1967, S 12790.

1803 **Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2012-2013)**, ss.51-54.

1804 Geziye katılan heyet şu kişilerden oluşmaktadır: AÜ. Adana Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Yetiştirme ve Islahı öğretim üyesi Prof. Dr. Nurettin Kaşka, Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Gn. Md. Meyvecilik Şb. Md. Muavini İsmail Kafadaroglu, Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Gn. Md. Meyvecilik Şb. Md. Yaşar Elgin, Isparta Ziraat Meslek Okulu ve Üretim İstasyonu Md. Lütfü Güzel, Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu Md. Vekili Münir Eltez, Malatya Bahçe Kültürleri İstasyonu Md. Vekili Kadioğlu ve Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsünden Dr. Gültekin Çelebioğlu. Bk.: **FAO Yalova Projesi Meyvecilik Grubu Avrupa Gezisi Raporu (24 Haziran-14 Temmuz 1973)**, Yalova Bahçe Kültürleri Araştırma ve Eğitim Merkezi Yay., (Haz.: Nurettin Kaşka, Gültekin Çelebioğlu, Münir Eltez), Yay. No: 35, Yalova, (Ağustos 1974), s.3.

fazla bir yakınlık göstermediği için gayri resmi olarak Hamburg Üniversitesinden Prof. Dr. K. Dörffling eşlik etmiştir. Bahsi geçen seyahat programı neticesinde elde edilen bilgiler, gezilen yerler ve bunların ayrıntılı sonuçları Türkiye'ye döndükten sonra bir rapor haline getirilmiş ve Tarım Bakanlığına sunulmuştur.¹⁸⁰⁵. Heyet tarafınca hazırlanan bu rapor, 3 bölümden oluşmaktadır. Raporun ilk bölümünde heyetin İtalya'daki incelemeleri yer almaktadır. Heyet, İtalya'daki seyahatlerinde ilk önce Roma'da bulunan Instituto Sperimentale per la Frutticoltura'yı gezmiş ve buradaki teknik yetiştiricilik, üretme, ıslah ve fizyoloji seksiyonlarını tetkik etmişlerdir. Tetkikler içerisinde şeftali, embrio kültür, ceviz, kiraz, badem, fındık ve çilek meyveleri ile ilgili üretim, ıslah ve seleksiyonla çoğaltım yöntemleri yer almaktadır. Heyet daha sonra İtalya'nın önde gelen diğer 7 kurumunu ziyaret etmiştir. Ziyaret edilen kurumlarda sera yapımı, anaç denemeleri, hasat makineleri, ambalajlama ve meyvelerin korunması, fidan üretimi ve muhafaza çalışmaları üzerinde tetkikler yapılmıştır. Raporun ikinci bölümünde Fransa'daki inceleme ve tetkikler yer almaktadır. Fransa'nın önde gelen zirai kurumları arasında yer alan 7 kurum ziyaret edilmiştir. Başta Bordeaux Enstitüsünün anaç bahçesi olmak üzere Paris Hal'i ve burada bulunan sermayedarlar, kooperatif mensupları, ithalatçılar, ticari ajanlar, ambalajcılar, hal personelleri hakkında bilgiler alınmıştır. Raporun son bölümü Almanya'da yer alan zirai kurumlara ayrılmıştır. Burada toplamda 6 kurum ziyaret edilmiş ve Almanya'nın önde gelen bu zirai kurumlarının çalışma şekilleri ve işleyiş düzeni hakkında bilgiler alınmıştır. Burada kontrollü atmosfer sistemine göre çalışan soğuk hava deposu, Welling sistemine (çiftçilerin kurduğu bir dernek tarafından yönetilen) göre çalışan hal'i ziyaret etmişlerdir.

1805 FAO Yalova Projesi Meyvecilik Grubu Avrupa Gezisi Raporu, ss.1-2.

2. İstanbul–Büyükdere Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü

İstasyonun kuruluş aşaması, dönemin İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ın büyük çabası ve İstanbul Ziraat Müdürü Tahsin Dilek'in özverili çalışmaları sonucunda 1930 yılında başlamıştır¹⁸⁰⁶. Daha sonra bölgedeki çalışmalar tamamlanınca 1931 yılında İstanbul–Büyükdere çayırı olarak bilinen mevkide 65 dekarlık bir arazi üzerinde Büyükdere Meyve İslah İstasyonu adıyla kurulmuştur. İstasyon, önce Marmara Bölgesi ve civarının daha sonra da ülke genelinde meyveciliğin gelişme ve ilerlemesini sağlamak amacıyla kurulmuştur¹⁸⁰⁷. Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu müdürü İbrahim Fuat Tezcan, müdür muavini ve başasistan Cemal Koygun, meyvecilik işleri uzmanı Münir Yalçın, ilaçlama ve etüt işleriyle de Emin Erentürk ilgilenmektedir. İstasyon idari kadrosunda ayniyat mutemedi olarak Muharrem Berkal, asistan ve idare memuru Hamdi Şensu, muamelat memuru Nuri Mertkan ve katip Mehmet Seçen bulunmaktaydı. Bundan başka istasyon kadrosunda 1 hesap memuru, 1 ayniyat memuru, 1 idare memuru, 1 katip, 6 seyyar teknik usta, 2 çiftçi ve arabacı, 2 şoför, 2 odacı, 1 korucu, demirci ve motorcu bulunmaktadır. Bundan başka istasyonda işe ve mevsime göre değişen miktarda yevmiye olarak çalışan 80–140 arasında amele vardır¹⁸⁰⁸.

İstasyonun kuruluş amacı; köylüye örnek meyvelikler tesis etmek ve ıslah usullerini göstermek, dünyanın çeşitli bölgelerinde yetişen her cins meyve ve ağaçları tetkik etmek, iyi netice vermiş meyve ve fidanların üretilmesine çalışmak, uygulamalı olarak meyve bahçivani yetiştirmek ve meyve ıslah istasyonunun idare şekillerini göstermektir. Buradaki her iş bölümü için birer asistan, ustabaşı ve çeşitli gruplarda çalışan işçiler tarafından yürütülmektedir¹⁸⁰⁹. İstasyon birinci derecedeki tohum ihtiyacını ülkenin meyvecilik alanında tanınmış yerleri olan İzmit, Malatya, Bursa ve Küre gibi bölgelerden temin etmektedir. Ayrıca damızlık temini için de meyvecilik alanında Avrupa'nın önde gelen ülkeleriyle bilimsel iş birliği içinde bulunmakta ve vasıfları yüksek, verimleri bol tohumlar getirerek yetiştirmesini yapmaktadır¹⁸¹⁰. İstasyon, 1945 yılında Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu adını almıştır. Bu tarihten itibaren İstanbul ve civarının çeşitli fidan ihtiyacını karşılamak, diğer bölgelerinde standart meyve tipleri ile üreticilerin fidan ihtiyacını karşılamakla görevlendirilmiştir. Bunun yanı sıra İstasyon, diğer bahçe kültürleri kurumlarının yerli ve yabancı menşeli meyve çeşitlerinden aşı kalemi ve damızlık fidan ihtiyaçlarını karşılayacak ve iş birliği halinde meyve gen kaynaklarını muhafaza edecektir¹⁸¹¹.

1930'lu yıllardan itibaren bir yandan İstasyonun kuruluş gayesi doğrultusunda ülkedeki çeşitli meyve türleri üzerinde inceleme ve araştırmalar yapılırken, diğer yandan da kurumun uzman kadroları oluşturulmuştur. İlk yıllarda meyvecilik uzmanı olmadığı için yurtdışından meyvecilik uzmanı getirilmesi kararı alınmıştır. Bu doğrultuda İstasyonda çalıştırılmak üzere İtalya'dan bir meyvecilik uzmanı ile birlikte bir de ustabaşı getirilmiş ve istihdam edilmiştir. Her iki uzmanın getirilmesi ve istihdam edilmeleriyle ilgili karar İktisat Vekâletinin 03/12/1930 tarih ve 69874/36 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekâletinin 09/12/1930 tarihli mütaleanesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 22/12/1930 tarihli otu-

1806 **T.C. İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948)**, Belediye Matbaası, İstanbul 1949, ss.3-4.; **T.C. İstanbul Vilayeti Büyükdere Meyve İslah İstasyonu 1943 Yılı Broşürü**, S. Süreyya Bükey Basımevi, İstanbul 1943, s.3.

1807 Mevlüt Baysal, "Müesseselerimizi Tanıyalım: Büyükdere Meyve Fidanlığında Bir Gün", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, S 28, (16 İkinci Teşrin 1944), s.82.; İhsan A. Gökpınar, "Meyvecilik Enstitüsü", **Haber-Akşam Postası**, 25 Eylül 1935.; Ali Sati Ekinci, "Büyükdere Meyve İslah İstasyonu", **Son Posta**, 30 Mayıs 1944, s.5.

1808 **T.C. İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948)**, Belediye Matbaası, İstanbul 1949, s.93.; Bk.: Baysal, "Büyükdere Meyve Fidanlığında Bir Gün", s.85.

1809 H. Bedrettin Ülgen, "Meyve Fidanlığı İslah İstasyonu", **Vakit**, 18 Ağustos 1943.

1810 **T.C. İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948)**, Belediye Matbaası, İstanbul 1949, s.4.

1811 **Bahçe Kültürleri Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, s.17.

rumunda onaylanmış ve kabul edilmişti¹⁸¹². Uzmanlardan alınan olumlu intiba üzerine yine İstasyonda çalıştırılmak üzere 9682 sayılı Kararname’ye dayanılarak iki yıl süresince çalıştırılmak üzere yabancı bir meyvecilik uzmanı daha getirilmesi ve çalıştırılması kararlaştırıldı. İstasyon idaresi tarafından talep edilen uzmanın getirilmesi ve istihdamı ile ilgili alınan karar, Ziraat Vekâletinin 31/05/1934 tarih ve 15366 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetine sunuldu ve 02/06/1934 tarihli toplantıda kabul edildi¹⁸¹³. Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu’nda çalıştırılmak üzere 1934 yılında yurtdışından getirilen meyvecilik uzmanından görülen büyük fayda üzerine Ziraat Vekâleti, 1936 yılında normal görev süresi biten uzmanın kadrosunu yenileme kararı almış ve uzmanın istihdam edilmesine dair kararı 2 yıl süreyle uzatmıştı. Bahsi geçen karara dair resmî yazı Ziraat Vekâletinin 08/02/1936 tarih ve 3976 sayılı tezkeresiyle İcra Vekilleri Heyetine sunulmuş ve heyet tarafından 10/02/1936 tarihinde kabul edilmiştir¹⁸¹⁴.

Bu dönemde kurumun altyapı çalışmaları oluşturulurken, yabancı ülkelerle yapılan bilimsel iş birliği kapsamında meyvecilik alanında önde gelen ülkelere çeşitli ziyaretler düzenlenmiş ve meyvecilik tetkikleri yapılmıştır. Bu kapsamda Büyükdere Meyve İslah İstasyonu’nun gelişmesini temin etmek amacıyla 1937 yılında Avrupa’da tetkiklerde bulunmak üzere İstanbul Ziraat Müdürü Tahsin Dilek ve Büyükdere Meyve İslah İstasyonu şefi İbrahim Tezcan’a döviz verilmiştir. Bu karar, Ziraat Vekâleti namına 25.000 liralık tahsisattan 1500 liralık döviz verilmesi, Ziraat Vekâletinin resmî yazıyla bildirmesi üzerine Maliye Vekâletinin 16/11/1937 tarih ve 16797 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 12/11/1937 tarihinde onaylanmıştır¹⁸¹⁵.

1940 yılı itibariyle İstasyon arazisi 242 dekarıdır. 1945 yılında 8 dekarlık bir arazi istimlak edilerek 250 dekara çıkarıldı. Ancak bu alan üretme işleri için yeterli değildi. Bu sebeple ilk dönemlerde İstasyon arazisinin büyük bir kısmını oluşturan sazlık ve bataklık alanlarının ıslahı üzerine çalışmalar yapıldı. Bu minvalde arazi ıslah işleri kapsamında Büyükdere çayırının belediyeye ait kesiminden sağlanan 65 dekarlık bir sahanın temizlenmesiyle yeni araziler eklendi. Daha sonra adı geçen arazi temizlenip kurutulmuş; akabinde de meyvecilik ve fidancılık tekniğine en uygun şekilde hafriyat işleriyle drenaj sistemi kurulup, parsellenmiş yerin merkezinde lazım gelen bir idare binası, çalışma yerleri ve hangar inşa edilmişti. Bu süreç zarfında derenin 500 metrelik bir kısmı temizlenmiş; fidanlıkta 5 metre derinliğinde, 7 metre genişliğinde ve 80 metre uzunluğunda bir kanal açılmıştır. Yaklaşık 2 dekarlık bir alana tekabül eden bataklık kısmı dışarıdan çok miktarda toprak taşınmak suretiyle kurutulmuştur. Bunun yanı sıra baraj ve bentler yapılmış, sulama havuzları ve su kuyuları inşa edilmiştir. Bundan başka fennî fidancılık işleri ve dünya meyveciliği hakkında bilgilerin artması için birçok eser toplanarak büyük bir kütüphane yapılmıştır. Ayrıca istasyon araç gereçlerinin bakımı ve onarımı için marangozhane ve demirhane inşa edilmiş ve personel için memur evleri yapılmıştır. Daha sonra da istasyona dışarıdan getirilip damızlık fide üretebilecek bir numune bahçesi tesis edilmiş ve meyve fidesi denemelerine başlanmıştır. Damızlık meyve fideleri yurt içi ve yurt dışı olmak üzere iki kısımdan temin edilmiştir. Yurt içinde Bursa, Edirne, İzmir, Kastamonu, Tokat, Malatya ve Gümüşhane gibi vilayetler başlıca damızlık fide temin edilme merkezleri olmuştur. Yurt dışında ise damızlık fideler genellikle Amerika, İtalya ve Fransa’dan temin edilmiştir¹⁸¹⁶.

1933 yılından itibaren arazileri ve bahçelerini genişleten İstasyon, yaklaşık 50 dekarlık bir alanı meyve çeşitleri üzerinde ıslah ve üretim işlerine ayırmıştır. 1933 yılından 1938 yılına kadara bir yandan meyve tecrübeleri yaparken, diğer yandan da dağıtım işlerine başlamıştır. İşletme, programsal olarak 5 şube üzerinde çalışmalarını sürdürmüştür. 1. şubede köy örnek meyveliklerinin tesisi ve ıslahı, 2. şubede dünyanın

1812 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 16-83-3., 22.12.1930.

1813 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 45-38-18., 02.06.1934.

1814 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 61-10-12., 10.02.1936.

1815 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 80-95-18., 23.11.1937.

1816 **T.C. İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948)**, Belediye Matbaası, İstanbul 1949, ss.18-21.; Baysal, “Büyükdere Meyve Fidanlığında Bir Gün”, ss.83-84.

dört bir tarafından getirilen çeşitli cins ağaç ve meyvelerin meyvecilik ve fidancılık bakımından incelenmesi, 3. şubede iyi netice vermiş olan cins meyve ve çeşitlerin üretilmesi ve yaygınlaştırılması, 4. şubede uygulamalı olarak meyve bahçıvanlarının yetiştirilmesi ve bahçıvanlık eğitim-öğretim ve tatbikatı, 5. şubede ise İstasyonun fennî ve idari işleri yapılmaktadır. 1945 yılına gelindiğinde İstasyon idari ve fennî işleri yeniden programlanmış ve 3 alt birim altında faaliyet göstermeye devam etmiştir. Bunlar teksir (çoğaltım), ıslah ve muamelat şubeleridir¹⁸¹⁷. 1935 yılında Enstitüyü gezen Ziraat Vekili Reşat Muhlis Erkmen güzide bağ ve bahçelerin, çalışma imkânlarının kendisinde uyandırdığı izlenimi şöyle aktarmıştır¹⁸¹⁸:

“Meyvecilik enstitüsünü gezdim. Bu müessese iyi ve geniş bilgi ve yorulmaz savaşı bir eseridir. Başlangıç ve az zamanda ilerleme yolunda atılan adımlar müessesenin âtisi için himmetli ve kuvvetli ümitler veriyor. Bu güzel müesseseyi kuran, işleten ve yaşatanlara teşekkürler eder ve muvaffakiyetler dilerim...” Ziraat Vekili Reşat Muhlis Erkmen’in de ifade ettiği gibi Büyükdere Meyve İstasyonu, yaptığı müspet çalışmalarla kısa bir süre zarfında gerek İstanbul ilinin gerekse Türkiye’nin en güzide kurumlarından birisi haline gelmiştir. Kurumun bu denli gelişim göstermesinde şüphesiz en etkili isimlerden birisi İstanbul Valisi Dr. Lütfi Kırdar’dır. Lütfi Kırdar, İstasyonun genişlemesi ve tekamülü hususunda önemli ölçüde etkili olmuş ve ihtiyacı olan destek ve ilgisini esirgememiştir.

İstasyonda yukarıdaki şubelerde yapılan işlerle damızlık meyve ağaçları koleksiyonu her yıl eklenen yeni meyve fidanı türleriyle çeşitlendirilmiş ve zenginleştirilmiştir. 1939 yılında İtalya ile bilimsel iş birliği çerçevesinde ayva üzerine aşılı 13 çeşit armut fidanı ve İstasyondaki yabancı erik fidanlarının aşılama için de erik aşılı kalem getirilmiştir. İstasyona getirilen ve etüt parsellerine dikilen bu fidanlar doğrudan çoğaltılmamış; önce beş yıllık pomolojik ve fenolojik müşahedeler yapıldıktan sonra beş yıl sonunda iklim ve coğrafi şartlara bağlı olarak yapılan incelemelerde tespit edilen bölgelerde dikimine başlanmıştır. Bu dönemde İkinci Dünya Savaşı şartları sebebiyle dışarıdan meyve tohumu getirip denemeler yapmak mümkün olmamış; 1947 yılından itibaren yeniden çalışmalar başlatılmıştır. Bu doğrultuda İtalya ile temas geçilerek bilimsel iş birliği çerçevesinde 66 çeşit aşılı meyve fidanı, aşılı ve kök denemesi yapılmak üzere 7 çeşit yabancı meyve fidanı ve 94 çeşit muhtelif süs bitkisi getirilmiş ve üzerinde denemeler yapılmaya başlanmıştır. İstasyonun damızlık koleksiyon bahçesi İtalya’dan getirilen meyve türleriyle bir hayli zenginleştirilmiştir¹⁸¹⁹.

Nitekim bu dönemde İtalya’da meyvecilik tetkiklerinde bulunan İstasyon müdürü İbrahim Tezcan’ın seyahatini iki maksat üzerine yapmıştı: Bunlardan ilki Büyükdere’deki bahçıvanlık mektebi ile Ankara için getirilecek usta bahçıvan temin edilmesi ve fidancılık sahasında son ve yeni bilimsel gelişmeleri tetkik ederek fidan çoğaltımı, budama usulleri ve aşılı işlerinde etütlerde bulunmak. İbrahim Tezcan’a bu seyahatinde İtalya’nın meşhur meyvecilik uzmanları arasında yer alan Dott Leopoldo Bologna ile Dott Danesi Rofallo eşlik etmişti. 1947 yılı Mart ayının 24’ünde İstanbul’dan hareket eden İbrahim Tezcan, buradan doğrudan Napoli’ye gitmiş, Napoli’de 300 dekar genişliğindeki meyve fidanlıklarını tetkik etmişti. Bu fidanlık, daha ziyade narenciye yetiştiren bir işletmeydi. Napoli’den sonra Roma’da üç gün kalan İbrahim Tezcan, burada Türkiye Elçiliği ve Ticaret ataşesiyle temas etmişti. Bu temas neticesinde Büyükdere Bahçe Kùltürleri İstasyonu için getirilecek iki uzman bahçıvan ile biri İstanbul, diğeri de Ankara belediyeleri bahçelerinde çalışacak ile uzman için mukavele yapmak mümkün olmuştu. İtalyan meyvecilik uzmanları geldikten sonra Büyükdere bahçıvanlık mektebinin takviyesine çalışılacaktı. Bunun yanı sıra İbrahim Tezcan, İtalya’nın muhtelif mntıklarında bilhassa fidan çoğaltmak hususunda bu yenilikleri tetkik etmişti. Tetkik ettiği bölgelerde evvelce kalem aşısıyla 50 aşılı yapılırken, yeni bulunan aşılı sistem-

1817 T.C. İstanbul Vilayeti Büyükdere Meyva Islah İstasyonu (1943), S. Süreyya Bükey Basımevi, İstanbul 1943, s.3.; T.C. İstanbul Vilayeti Büyükdere Meyve Islah İstasyonu 1945 Yılı Broşürü, Belediye Matbaası, İstanbul 1945, s.4.; Bk.: Ekinci, “Büyükdere Meyve Islah İstasyonu”, s.5.

1818 İhsan A. Gökpınar, “Meyvecilik Enstitüsü”, Haber-Akşam Postası, 25 Eylül 1935.

1819 T.C. İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kùltürleri İstasyonu (1938-1948), s.7.

leriyle 100 aşı yapılmakta ve pek iyi neticeler alınabildiğini gözlemlemiştir. Tezcan daha sonra Roma’dan Sardinya’ya gitmiş, burada en ziyade meyve bahçeleri ve zeytinlikleri gezmiş ve Floransa’ya geçerek meyvecilik uzmanlarıyla temaslarda bulunmuş, profesörlerle uzun uzadıya görüşmüştü. Tezcan’ın Floransa’da ziyaret ettiği kurumlar arasında entomoloji ve sıcak iklim nebatları (Trablusgarp ve havalisinde yetişen nebatlar) istasyonlarını yer almaktaydı. Buradaki profesörlerden meyvecilik eğitimi, budama ve bakım usulleri hakkında izahat almış, meyveciliğin uygulamalı ve teorik en yeni bilgi ve keşifleri hakkında etütler yapmıştı. İbrahim Tezcan, bundan sonra Pistoia, Peşya’daki zeytincilik ve fidan teksirleri usullerini yirmi gün müddetle tetkik etmişti. Seyahat dönüşünde ise Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu için, Türkiye’de yetiştirilmesi yapılmayan fide ve tohumlar getirmişti. Nihayetinde İtalya seyahati olumlu intibalar uyandırmıştı ve burada edinilen en yeni metot ve gelişmeler, Büyükdere fidanlığının genişleyip gelişmesinde mühim bir adımı teşkil edecekti. Nitekim İstasyonda hazırlanan plana göre, yılda 150.000 aşılı meyve yetiştirebilecekti¹⁸²⁰.

İstasyon yurt dışından getirdiği damızlık fideleri genellikle Amerika, İtalya ve Fransa’dan temin edilmiştir. 1930’lu yıllarda imkânların oldukça kısıtlı olduğu bir dönemde fennî damızlık meyve fidesi üretimine başlanan çalışmalar 1944 yılına gelindiğinde önemli bir seviyeye yükselmiştir. 1944 yılında istasyonda damızlık fidan sayısı 800 ağacı geçmiş ve 380 çeşitte meyve fidanı üretimi yapılmaya başlamıştır¹⁸²¹. 1950’lerden itibaren Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu adıyla çalışmalarını yürüten kurum, Marmara Bölgesi’nde en önemli fidan üretim yeri olarak hizmet vermiştir. İstasyon, bu dönemde İstanbul’un kuzeyinde Sarıyer sınırları içinde yer alan birkaç araziyi istimlak ederek arazi miktarını 350 dekar çıkarmıştır. 350 dekarlık arazinin 140 dekarı meyveli fidanların yetiştirilmesine, 70 dekarı süs fidanı yetiştirilmesine, 70 dekarı damızlık ağaçlara çelik tohum yatak ve yastıklara, kalan 70 dekarı ise yollara, su havuzlarına, müştemilat ve numune tarlalarına ayrılmıştır¹⁸²².

Bu dönemde İstasyon meyve üretiminin yanı sıra sebzeçilik çalışmalarında da İstanbul şehir merkezinde ve yakın çevresinde yer alan yerleşimler için de önemli yer tutmuştur. Söz konusu dönemde İstasyon tesis ettiği bostanlar vasıtasıyla şehrin içinde ve yakınında bulunan yerlere sebzelerin taze taze sevk edilip tüketilmesini sağlamıştır. İstanbul ve civarındaki bu bostanların tohum ve fide ihtiyacı büyük ölçüde Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu’ndan karşılanmıştır. İstasyon patlıcan, pırasa, bezelye, lahana, marul, kıvırcık, kereviz, fasulye, sakızkabağı, salatalık, dereotu, banya, kırmızıturp, şalgam, pazı, ıspanak, pancar, kınakına, kır domates, sırik domates ve biber tohumlarını şehirlilerin hizmetine sunmuştur. Ayrıca domates, biber, patlıcan, lahana, karnabahar ve kereviz fideleri yetiştirip bunları İstanbul’daki bostan sahiplerine satmıştır¹⁸²³. Ancak İstasyonun kuruluş amacı daha çok, ülkede meyveciliği geliştirmek üzere kaliteli meyve fidanı üretmek olmuştur. Ülkenin çeşitli bölgelerinden getirilen yerli ve yabancı meyve türleri incelenmiş, iyi nitelikli ve ülkemizin iklimine uygun olan meyve türleri seçilmiştir. Sahası 1937’de 220 dekara, 1940’ta ise 300 dekara çıkarılmıştır. Daha sonra fidanlık İstanbul’un artan süs bitkileri fidan gereksinimini karşılama konusunda da görev üstlenmiştir. Halen ülkemizin çeşitli yörelerinin yanı sıra çoğunluğu Avrupa’dan getirilen 450 tür ve çeşide ait zengin bir süs bitkisi koleksiyonuna sahip bulunmaktadır. İstanbul İli Özel İdare Müdürlüğüne bağlı bir fidanlık olarak 1985’ten itibaren Büyükdere Fidanlığı adı altında faaliyetine devam etmektedir¹⁸²⁴.

1820 M.R.E., “Büyükdere Fidanlığı”, **Akşam**, 16 Haziran 1947.; **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1950.

1821 Baysal, “Büyükdere Meyve Fidanlığında Bir Gün”, ss.83-84.

1822 **7 Yıl İçinde Vilayet ve Belediyece Yapılan İşler 1949-1955 (Belediye İşleri)**, ss.129-136.

1823 **7 Yıl İçinde Vilayet ve Belediyece Yapılan İşler 1949-1955 (Belediye İşleri)**, s.131.

1824 Faik Yalıtık, Asuman Efè ve Adnan Uzun, **Tarih Boyunca İstanbul’un Park, Bahçe ve Koruları Egzotik Ağaç ve Çalıları**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, ss.160-161.

Müessesede yapılan etütler neticesinde iyi derecede evsaf gösteren yerli, Avrupa ve Amerika çeşitlerinden yetiştirilen çeşitli fidanlar gönderildikleri yerlerde iyi netice verebilmesi için dikim, bakım, budama ve hastalıklarla mücadele gibi teknik işleri bilen elemanlara ihtiyaç duyulduğundan istasyonda bir de Pratik Bahçivan Yetiştirme Yurdu açılmıştır. 1936 yılında açılan bu yurda, ilkokulu bitiren yaşları 14–15 arasındaki köy çocukları alınmıştır. Okuldaki öğrencilere meyvecilik, bağcılık, umumi ziraat, çiçekçilik, sebzecilik, ziraat sanatları, hesap ve hendese dersleri okutulmuştur. Teorik derslerin dışında her dersin tatbikatı fidanlıkta ve koleksiyon bahçelerinde uygulamalı olarak gösterilmiştir. Okulun eğitim–öğretim süreci önceleri 2 yıl iken daha sonra 3 yıla çıkarılmıştır. Okuldaki öğrenciler gündüzleri bahçede bilfiil çalışmakta ve geceleri de bir saat teorik olarak ders görmekteydiler. Bundan başka istasyona müracaatta bulunup meyve bahçesi kurmak isteyen üreticilere teşvik maksadıyla karşılıksız olarak meyve bahçesi planları yapılmakta ve kendilerine toprak hazırlığı, dikim ve bakım hususlarında gerekli her türlü teknik malûmat verilmekteydi¹⁸²⁵.

Yurda başvuru yapacak öğrenciler için bir talimatname yayımlanmıştır. Buna göre öğrencilerde; 15–20 yaşında olan ilk okul mezunları veya üç yıllık köy okullarını bitiren vücutları ziraat işlerinde çalışmaya müsait olanlar, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve iyi hal sahibi, hastalıktan salim ziraat işlerine dayanıklı bir bünyede arızasız ve kusursuz olmak şartları aranmıştır. Bu şartları taşıyan adaylar; İstanbul İl Teknik Ziraat Müdürlüğüne bir dilekçe ile müracaat ederek, nüfus kağıdını, şahadetnamelerini, hüsnühal kağıtlarını ve aşı kağıtlarını birlikte verecek, adayların vücutlarının okula elverişli olup–olmadığı doktor tarafından muayene olunarak ona göre kabul olunacak, okulda bedenen çalışmaları karşılığı öğrencilere muayyen bir yevmiye verilecek ve bu öğrencilerin ziraat işlerinde gösterecekleri ehliyet ve kabiliyetlerine göre yevmiyeleri bir miktar artırılacaktır. Bunun haricinde okulda her öğrenciye mahsus muntazam dersane, yatakhane, yemekhane ve banyo vardı ve her türlü elbiseleri bizzat okul tarafından temin edilmişti. Okuldan mezun olduktan sonra köylerine gidecekleri yerleri hazırlandıktan sonra mahallî ziraat öğretmenlerinin murakabesi altında yerlerine dikilmek üzere ihtiyaçları olan fidanlar parasız olarak verilecekti. Sınavlarda muvaffak olmak şartıyla bir sene çalışanlar bahçivan çırağı, iki sene çalışanlar bahçivan kalfası, üç sene çalışanlar bahçivan ustası olabilecek ve derecesine göre kendilerine ehliyetname verilecekti. Teorik ve uygulamalı derslerde çok muvaffak olanlar okul talim heyetinin teklifi ve idare heyeti kararı ile iki sene daha müessesede staj görerek ustabaşı ehliyetnamesi alacaklardı¹⁸²⁶. İstasyondaki bahçivanlık mektebi 1936–1948 yılları arasındaki eğitim–öğretim döneminde 3’ü ustabaşı, 58’i usta, 14’ü kalfa ve 8’i de çirak olmak üzere toplamda 83 kişi yetişmiştir¹⁸²⁷.

İstasyonda fidan üretimin artırılması için toprak hazırlıklarında kullanılan araç ve gereçler motorize hale getirilmiş, bu meyanda çeşitli ekipman, aygıt, araç ve gereçlerle birlikte 2 adet de Ferguson traktörü, motorlu çapa makineleri temin edilmiştir. Meyve ağaçlarında görülen çeşitli hastalık ve zararlılarla mücadele işlerinde kullanılmak üzere motorlu pülverizatörler alınmak suretiyle ilaçlama işleri de en iyi şekilde organize edilmişti. Bu doğrultuda fidanların haşerat ve zararlılardan temizlenmesi ve korunması gayesiyle bir de fumigatuvar inşa edilmiştir. Sulama sistemi eskisine nazaran daha sistemli ve modern hale getirilen istasyonda arazi ve numune bahçelerinin daha kolay, daha iyi ve iktisadi bir şekilde sulanması sağlanmış; yağmur şeklinde sulama yapan modern sulama tesislerinin kurulmaya başlanmıştır. Bu bakımdan memleket meyveciliğinin inkişafında yeni çeşit ve kalitede meyvelerin ülke dahilindeki bahçelere intibakında ve tanınmasında Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu’nun büyük bir emeği ve hissesi vardır¹⁸²⁸.

1825 **İstanbul Vilayeti Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu 1946 Yılı Broşürü**, ss.75-76.; Baysal, “Büyükdere Meyve Fidanlığında Bir Gün”, s.85.; Ali Sati Ekinci, “Büyükdere Meyve İslah İstasyonu”, **Son Posta**, 30 Mayıs 1944, ss.5-6.

1826 **İstanbul Vilayeti Büyükdere Meyve İslah İstasyonu 1943 Yılı Broşürü**, ss.50-51.; **İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948)**, ss.8-9.

1827 **İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948)**, s.10.

1828 **İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948)**, s.22-23.

İşletme 1960’lı yıllara gelindiğinde arazi varlığını 360 dekara çıkarmıştır. 1933 yılından itibaren fidan dağıtımına başlayan Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu, meyveli ve meyvesiz fidanlardan başka meyvesiz süs bitkileri ve özel sebze fideleri de yetiştirilmeye başlanmış ve memleket meyveciliğinin kalkınması noktasında kendisine önemli bir rol yüklenmiştir. Dahası ülkenin çeşitli meyve üretim bölgeleri için Avrupa ve Amerika’dan ıslah edilmiş olarak getirilen meyve fidanı çeşitlerini kendi numune bahçesinde yetiştirerek kıymetli meyve türlerinin ülkenin farklı bölgelerine intibak sağlamasına katkıda bulunmuştur. Böylece istasyonda yetiştirilen çeşitli meyve türleri, Türkiye’nin farklı bölgelerinde yetiştirilme imkânı bulmuş ve bu meyve türleri içerisinde intibak sürecini tamamlayan yerlerde farklı meyve fidanlıkları ve istasyonları oluşturulmuştur. İstasyonun, damızlık fidan yetiştirmek ve dağıtmak amacıyla tesis ettiği numune bahçesinde bulunan yerli meyve tür ve çeşitlerine ait ağaç sayısı 90, yabancı kökenli ağaç sayısı da toplamda 238 adetti. Türkiye’de yetiştirilmekte olan Amerikan ve İtalyan kökenli meyve türlerinden Amisten, Bel of Jorjo, Demirtaş, Di Massalombarda, Hale, Golden Elberta, Erli Elberta, Vaddel, Slappey, Golden Elberta Kling, Hacı Ömreoğlu, Halberta, Hanriyet, İsfahan Yarması, Carmen, Kırmızı Tüysüz, Cromel October, Mayflower, Marellona, Redbayrt, Sanguinyo, Sapanca, Sarı Tüysüz, Sarıpapa, Stark Haç Kling, Trionfo, Toskino Nowember, Üneda, Victor, Vaddel, Yeşil Türbe, Slappey, Red Haven, South Haven, Stark Sure Crop vs. gibi nefis şeftali türleri; Amasya, Ankara, Ferik, Gürcü, Hüryemez, Renet dö Kanada, İstirinenka, Mayıs Renet, Permandore, Calvi Lezans, Kalkan Delen, Roma Bote, Steymerd, Golden Delicious, Stark Star, Stark King, Early Red Bird, Yilper Apfel gibi elma çeşitleri; William, Diel Butter Bierne, Beurre Hardy, Akçe, Ankara, Bergamot Esperen, Göksulu, İğnesi, Kantartopu, Kieffer, Küre, Mustafabey, Samanlı Akçe, Üstündağ gibi çok lezzetli kışlık armut türleri; Albardak, Can, Formoza, Mürdüm, Santa Roza, Formoza ve Anna Spath gibi nefis ve kokulu erik çeşitleri; İmrahor, Kömüne, Luizet, Stella, Şam, Turfanda, Pes dö Nnacy, Pavyot, Yerl İzmir, Muhittinbey gibi kayısı çeşitleri; Beykoz Vişnesi, Kısık, Kütahya, Macar, Tekirdağ, Vişnap gibi vişne çeşitleri; Altın, Ekmek, Gevrek, Havan, Limon, Şeker Gevrek, Taş, Portugal gibi ayva çeşitleri; Taş bademi, Pabuç bademi, Diş bademi, Santora, Furaculyo, Racelle, Sakız bademi gibi badem çeşitleri; Patlıcan inciri, Yediveren, Kavak inciri, Pembe kavak, Sultan Selim, Lop incir gibi incir çeşitleri; Yağlı veya tombul fındık, Sivri fındık, Palas fındığı, Kara fındık, Badem fındığı gibi fındık çeşitleri; Beykoz ve uzun gibi ceviz çeşitleri; Tatlı nar, Ekşi nar, Balkutusu, Çekirdeksiz gibi nar çeşitleri; Ekşi kara, Tatlı karası, Musa dutu, İncedayı ekşisi gibi dut çeşitleri gibi meyvelerin yetiştirilmesine, bilhassa bu çeşitlerin her birinin memlekette yayılmasında Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu büyük hizmet görmüştür¹⁸²⁹.

İstasyon meyve çeşitlerinin vasıflarını tayin etmek için yapılan etütlerin durumunu tespit etmek amacıyla rasat işlerine de önem vermiştir. Ziraat bakımından önem taşıyan sıcaklık, rutubet, yağış, havanın kapalı yahut açık olması gibi hususları tayin ve tespit etmek amacıyla rasat aletleriyle etütler yapılmıştır. Bu etütlerle İstasyonun üretim işleri için alacağı vaziyet ve programın esasları ortaya konulmuş ve çalışmalar ona göre yürütülmüştür. Hastalıklarla mücadele ve savaş kapsamında fidan ve bağ hastalıkları için ilaçlar üretilmiş ve bizzat kendi fidanlığında tecrübe edilerek çeşitli hastalıklar üzerindeki tesirleri araştırılmıştır. Ayrıca pülverizatörlerle gerek kendi bahçelerinde gerekse İstanbul ve civarındaki halkın elindeki bahçelerin ilaçlaması yapılmıştır. Bu doğrultuda Erenköy Ziraat Mücadele İstasyonu ile iş birliği halinde çalışmalar yürütülmüştür¹⁸³⁰.

1829 **İstanbul Vilayeti Büyükdere Meyve Islah İstasyonu 1945 Yılı Broşürü**, ss.69-74.; Ali Sati Ekinci, “Zirai Müesseselerimizi Tanıyalım: Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu”, **Çiftlik**, Yıl: 3, S 32, (Aralık 1962), s.20.; Lütfü Devci, “Meyve Bahçesi: Yeni Bulunan Bazı Amerikan Şeftali Çeşitleri Hakkında”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, C 25, S 101, 1948, ss.5-6.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçesi: Yazlık Elma Çeşitleri”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, C 27, S 127, (Eylül 1950), ss.202-203.; İhsan A. Gökpinar, “Meyvecilik Enstitüsü”, **Haber-Akşam Postası**, 25 Eylül 1935.; Örneğin Büyükdere Bahçıvanlık Yurdu, 1943 yılında 20 öğrenciye teknik meyvecilik, ağaç budama ve aşılama yöntemleri doğrultusunda eğitim vermiş ve mezun etmiştir. Bk.: H. Bedrettin Ülgen, “Meyve Fidanlığı Islah İstasyonu”, **Vakit**, 18 Ağustos 1943.

1830 **İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948)**, ss.10-12.

İstasyon tarafından gerçekleştirilen uygulamalardan birisi de örnek köy meyvelikleri projesidir. Kurum, İstanbul ilinin iklim ve coğrafi şartlar bakımından meyveciliğe uygun olması sebebiyle bölgedeki meyve üreticileri ve köy halkına fennî meyvecilik işlerini öğretmek, meyve fidanlarının bakım, budama ve tımar işlerini bizzat örnek fidanlıklar vasıtasıyla halka aktarmak ve onları meyveciliğe teşvik etmek; nihayetinde başta bölge olmak üzere ülke meyveciliğini kalkındırmak amacıyla köy örnek meyve fidanlıkları uygulamasını hayata geçirmiştir. 1941 yılında İstasyon meyve ıslah şefi ve asistanları öncülüğünde İstanbul İl Ziraat Müdürlüğü ile başlatılan tetkiklerde meyve üretimine elverişli köylerde “Köy Örnek Meyvelikleri” adıyla meyvelikler kurulmuştur. Bu meyveliklerde her mevsimde yapılması lazım gelen bütün teknik ziraat işleri, İstasyonun seyyar teşkilatı ve köylülerin yardımıyla yapılmaktadır. Köylüler, bilhassa bu işlerde uygulamalı olarak bizzat çalışarak meyveliklerin tesisi, toprak hazırlamaları, fidan dikimleri, ağaç budanması, ilaçlanması ve gübrelenmesi hususlarında bilgi ve görgülerini artırmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu işlerle ilgili bizzat İstasyon tarafından görevlendirilen meyvecilik uzmanı, meyveciliğe ait teorik bilgileri köylülere konferanslar yoluyla öğretmektedir. Bu doğrultuda 1948 yılında Yalova'nın Kılıç Bucağı civarında Menengiç sahasında yapılan tetkiklerde 400 ile 500 dekar arasında bir alanın bitkinin genişçe bir şekilde yetiştirilebileceği belirtilmiştir. Daha sonra Menengiç sahasında yapılan tetkiklerin neticeleri bir rapor halinde Ziraat Vekâletine sunulmuş, Gaziantep Bahçe Kültürleri İstasyonu'ndan getirilen Antepfıstığı aşu kalemleriyle Menengiçler üzerine durgun göz aşısı yapılmıştır. İstasyon tarafından 1940–1942 yılları arasında tesis edilen köy örnek meyvelik alanları, köylerin isimleri ve bulunduğu bölgeler, meyvelik türü, tesis edildiği tarih ve alanı (m²) olarak Tablo –144'de yer aldığı gibidir¹⁸³¹:

Tablo –144

Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu Köy İşleri ve Köy Örnek Meyvelikleri

İlçe Adı	Örnek Meyvelik Köyü	Meyvelik Türü	Tesis Tarihi	Sahası (m ²)
Bakırköy	Kocasinan	Cevizlik	1941	9627
	Yenibosna	Cevizlik	1940	29970
	Firuz	Meyvelik	1940	3759
Silivri	Selimpaşa	Meyvelik ve Cevizlik	1941	11038
	Ortaköy	Meyvelik	1940	4255
	Büyükkılıçlı	Meyvelik	1941	2994
Çatalca	Mimarsinan	Meyvelik	1940	3712
	Ovayenice	Meyvelik	1940	5992
	İzzettin	Meyvelik	1940	3632
	Tepecik	Cevizlik	1940	4000
Yalova	Kadıköy	Meyvelik	1942	9936
	Gökçedere	Meyvelik	1941	1148
	Çiftlik	Cevizlik	1942	2000
	Aşağı Kocadere	Meyvelik	1942	2349
	Çınarcık	Meyvelik	1942	4313
	Koru	Cevizlik	1942	2500

1831 İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948), s.13.

Şile	Karamandere	Cevizlik	1940	6540
	Yaylalı	Cevizlik	1940	5000
	Teke	Meyvelik	1940	1260
	Öbeyli	Meyvelik	1940	1200

İstasyon İstanbul ve civarındaki yerleşimler başta olmak üzere ülke genelinde her yıl meyveli–meyvesiz on binlerce fidan dağıtmıştır. Fidanların ağaca dönüşmesine ve ülke meyveciliğinin gelişmesine vesile olan kurumun dağıttığı meyveli–meyvesiz fidan sayıları Tablo –145’de görüldüğü gibi her yıl artmıştır. Bu doğrultuda Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu tarafınca dağıtımı yapılan fidan sayıları ve bunların yıllara göre dağılımı şöyledir¹⁸³².

Tablo –145

Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu Tarafından Dağıtılan Fidan Sayısı, Cinsi ve Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Meyveli	Meyvesiz-Süs	Meyveli-Aşı	Meyvesiz -Aşı	Çiçek	Sebze
1933	11.456	-	-	-	-	-
1934	20.581	-	-	-	-	-
1935	23.546	-	-	-	-	-
1936	40.284	-	-	-	-	-
1937	31.698	2.622	-	-	-	-
1938	28.883	11.262	-	-	-	-
1939	32.761	15.563	-	-	-	-
1940	43.979	21.693	-	-	-	-
1941	49.468	27.555	-	-	-	-
1942	57.812	45.101	-	-	-	384.180
1943	55.225	35.285	-	-	-	498.049
1944	57.310	38.417	-	-	-	507.982
1945	59.024	54.807	-	-	-	376.730
1946	31.792	16.211	-	-	-	314.710
1947	66.923	40.754	-	-	-	265.020
1948	30.469	54.867	1.470	-	-	215.595
1949	78.819	84.598	3.057	-	-	223.200
1950	75.679	90.156	-	-	-	170.000
1951	74.949	95.655	6.745	39	-	150.000

1832 İstanbul Vilayeti Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu Fidan Satış Katalogu (1973-1974), S 32, Bayrampaşa Cezaevi Matbaası, İstanbul 1973, s.75.; Bk.: İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1949-1953), C 10, s.41.; İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1951-1955), C 11, s.63.; İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1955-1959), C 13, s.75.; İkinci, “Büyükdere Meyva Islah İstasyonu”, s.5.

1952	79.360	86.382	3.845	95	-	200.000
1953	59.297	120.007	3.926	92	-	180.000
1954	96.896	211.701	11.462	90	-	240.000
1955	72.061	192.166	3.194	100	-	237.000
1956	92.178	200.682	5.348	182	-	371.000
1957	76.665	265.494	2.464	434	-	352.000
1958	68.994	198.644	2.203	725	-	313.000
1959	68.241	191.037	4.739	837	-	124.200
1960	71.920	186.399	6.372	2.725	-	98.275
1961	73.692	183.561	5.984	3.715	18.801	89.830
1962	58.598	154.413	6.144	4.209	22.550	122.735
1963	62.336	188.776	14.716	3.773	29.565	79.332

Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu'nda köylü ve üreticilerle olan ilişkilere büyük hassasiyet gösterilmiş ve bu mesele esaslı bir program dahilinde ele alınmıştır. Köylüyü ağaç bakımı, tımarı ve her türlü teknik bilgi ile donatmak üzere kurslar tertip edilmiş; dahası onlara yalnız ağaç vermeyi değil, aynı zamanda onlara yol gösterecek teknik elemanlar yetiştirmek gayesiyle istasyonda pratik bir bahçıvan okulu açılmıştır. Okul vasıtasıyla bir yandan köy çocukları donanımlı bir şekilde yetiştirilirken, diğer yandan da köye fennî meyvecilik esaslarını bilen ve bulunduğu muhite yararlı olabilecek bahçıvanları üreticilerin hizmetine sunmuştur¹⁸³³.

İstasyonda çeşitli türlerden meyve üretimi, damızlık fidan yetiştirilmesi ve dağıtımının yanı sıra köylü ve üreticilere yönelik meyvecilik hakkında somut bilgiler de verilmekteydi. Bu bilgilerin içeriği fidan dikim usûlleri, bakımı, budanması ve hastalıklara karşı mücadele yöntemleri üzerineydi. İstasyon yönetimi, bir yandan çeşitli kurslar tertip ederek fennî meyve yetiştiricilik esaslarını köylünün ve üreticilerin ayağına götürürken; diğer yandan da halkın kolayca ulaşabileceği zirai yayım hizmetleri (gazete, dergi, broşür vs.) vasıtasıyla en temel meyve yetiştirme bilgilerini üreticinin imkânına sunmaktaydı. Örneğin bu hususta istasyonun Başasistanı olan Cemal Koygun, çiftçilere en somut meyve ve fidan yetiştirme usûlleri, fidan bakımı, budama ve hastalıklarla mücadele etme yolları, yabancı menşeli meyvelerin tanıtılması vs. yöntemleri göstermek gibi önemli bir görev üstlenmişti. Koygun, zirai yayım ve eğitim hizmeti sunan bir-

1833 Baysal, "Büyükdere Meyve Fidanlığında Bir Gün", s.85.

çok yayın organı aracılığıyla çiftçi yahut köylüye yönelik somut bilgiler sunmakta ve çeşitli zirai yayımlar aracılığıyla onların sorunlarına çözüm üretmekteydi¹⁸³⁴.

Fotoğraf –84

Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu İdare binaları ve Pratik Bahçıvan Yetiştirme Yurdu

Kaynak: T.C. İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948), ss. 17-19.

1834 Bk.: Cemal Koygun, “Meyve Bahçıvanlığı: Hangi Şeftali Çeşitlerini Dikelim ve Üretelim?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 25, S 105, 1948, ss.101-102.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçıvanlığı: Şeftali Ağaçlarının Hastalıkları: Şeftali Bahçesi Kuracaklara Kısa Öğütlerim”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, S 107, 1949, ss.152-155.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçıvanlığı: Frenk Üzümü ve Yetiştirilmesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, S 110, (25 Nisan 1949), ss.222-223.; Cemal Koygun, “Sebze Bahçıvanlığı: Cıkorya (Cicorya) Nedir ve Nasıl Yetiştirilir?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, S 111, (Mayıs 1949), s.255.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçesi: Kayseri’de Yetiştirilmesi İstenilen Armut Çeşitleriyle Diğer Sorulara Cevabım”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, S 113, (Temmuz 1949), ss.302-306.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçıvanlığı: Meyveliklerin Yabancı ve Zararlı Otlardan Kurtarılması”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 59, (10 Mart 1946), ss.103-105.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçıvanlığı: Kurulacak Meyveliklerde Ağaçlara Verilecek Aralıklar”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 61, (10 Nisan 1946), ss.155-156.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçıvanlığı: Yeniden Kurulacak Olan Meyveliklerde Dikilecek Fidan Yerlerinin İşaretlenmesi, Sıraların Doğruluğu ve Dikim Usulleri”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 63, (10 Mayıs 1946), ss.206-208.; Cemal Koygun, “Bağcılık ve Üzümcülük: Çardak Asmaların Yetiştirilmesi ve Bakımı”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 68, (20 Ağustos 1946), ss.321-325.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçıvanlığı: Meyve Fidanlarında Çoban Aşısı Nasıl Yapılır?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 86, (Mayıs 1947), ss.186-187.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçıvanlığı: Elma Ağacı Nasıl Yetiştirilir?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 87, (Haziran 1947), ss.206-208.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçesi: Meyve Fidanlarının Yetiştirilmesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 15, (1 Mayıs 1944), ss.361-363.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçıvanlığı: Durgun Göz Aşısı Nasıl ve Ne Zaman Yapılır?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 23, (1 Eylül 1944), ss.549-551.; Cemal Koygun, “Meyve Bahçesi: Erik Bahçeleri Nasıl Kurulur?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 26, (16 Ekim 1944), ss.40-41.; Cemal Koygun, “Bağcılık: Bursa’nın Çağlayan Köyünde Kurulan Bağlarda Kollu Asmaların Teşkili, Budama ve Bakım İşleri”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 30, (16 Aralık 1944), ss.125-128.

Büyükdere Bahçe Kùltürleri İstasyonu - Zirai mücadele faaliyeti: Karpokapsa mücadelesi ve pùlverizatörle ilaçlama.

Kaynak: **İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kùltürleri İstasyonu (1938-1948)**, ss. 11, 66.

3. Antalya Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü

Birinci Dünya Savaşı’ndan önce yurdun narenciye ihtiyacı, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer alan Filistin, Suriye ve Lübnan bölgelerinden karşılanıyordu. Birinci Dünya Savaşı’nın bitiminden sonra bu topraklar kaybedilince, özellikle limon türündeki meyve ihtiyacı İtalya gibi dış memleketlerde ithal edilme yoluyla sağlanmıştı. Bu tarihten sonra Türkiye’de turunçgil ziraati önem kazanmaya başlamış ve konuyla ilgili çalışmalara hız verilmiştir. Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra ülkede narenciye ihtiyacının karşılanması için iklim ve arazi koşullarının uygun olduğu bölgelerde meyve bahçeleri kurulma çalışmaları yine bu yıllara rastlamaktadır. İzmir’den başlayarak İskenderun’a kadar uzanan Akdeniz sahil şeridi ile Karadeniz’in doğu sahilleri ve Batı Anadolu Menderes vadisinin birçok kısımları turunçgil yetiştirilmesine elverişli bulduklarından memleket ihtiyacını karşılamak amacıyla buralarda bahçeler kurulmasına başlanmıştır. Bu doğrultuda bilimsel anlamda da narenciye konusundaki en önemli çalışmalar, 1936 yılında ele alınmış ve bahçe sahiplerine gerekli bilgiler vermek, mevcut çeşitleri ıslah etmek gayesiyle Antalya’da narenciye ile ilgili bir müessese kurulmasına karar verilmiştir¹⁸³⁵.

Fotoğraf –85

Kaynak: **BATEM Arşivi ve Koleksiyonu** - Antalya Sıcak İklim Nebatları İslah ve Deneme İstasyonu -1936.

Günümüzde Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü (BATEM) olarak anılan Sıcak İklim Nebatları İslah İstasyonu, başta turunçgiller olmak üzere bölgedeki iklim şartlarında yetişen ya da yetiştirilebilecek ürünlerle ilgili tarımsal araştırma-egitim, yayım-kontrol ve denetim ile üretim çalışmalarını koordine etmek üzere organize edilmiş bir kurumdur. Gerçekte bir merkezden ve çalışmaların daha verimli yürütülmesini sağlamak amacıyla bu alanda kurulmuş olan beş ayrı araştırma kuruluşunun birleştirilmesinden oluşmuştur¹⁸³⁶. Bu doğrultudaki ılıman iklim bölgesi olan Antalya’da uygun ürün çeşitlerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ilk girişim, 1925 yılında dönemin Ticaret Bakanı Ali Cenani Bey tarafından başlatılmıştır. Cenani Bey; narenciyenin önemli bir gelir kaynağı olduğunu belirterek kentte

1835 “Antalya İslah İstasyonu”, **Tan**, 3 Kasım 1937, s.8.; Bk.: Batı Akdeniz Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü (BATEM) Arşivi ve Koleksiyonu: Metin Kaya, **Enstitümüzün Tarihçesi**, (Narenciye Enstitüsü) Basılmamış Notlar (20.11.2019).

1836 Enstitünün yapısal olarak son birleşme şekli; Bakanlar Kurulunun 20 Ocak 2004 tarihindeki kararı ile gerçekleştirilmiş ve bu karar 26 Şubat 2004 tarih ve 25385 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Birleştirilen bu beş kuruluş ise şunlardır: 1- Narenciye Araştırma Enstitüsü; 2- Biyolojik Mücadele ve Araştırma Enstitüsü; 3- Seracılık Araştırma Enstitüsü; 4- Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü; 5- Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü. Metin Kaya, **Enstitümüzün Tarihçesi**, Bk.: **BATEM Arşivi: Batı Akdeniz Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü**, 1. Baskı, Antalya 2015, s.3.

bir fidanlık kurulmasını önermiştir¹⁸³⁷. 1926 yılından sonra tesis edilmesi planlanan fidanlık için arazi istimlak işlerine başlanmıştır. Fidanlık için belirlenen uygun arazi bulunmuş ve hemen faaliyete geçilmiştir. Bahsi geçen bu araziler, Tekelioğulları Vakfı'na aittir. Vakıf kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla arazi Teke Sancağı Mütesellimi El-Hacc Ahmet Ağa tarafından vakfedilmiştir¹⁸³⁸.

Kurulduğu günden beri sürekli olarak yapısı, birimleri ve adı değişen; ancak çalışma alanı olarak daha ziyade narenciye ve diğer sıcak iklim bitkileri konusunda uzmanlaşan ve halk arasında genelde “Narenciye Enstitüsü” olarak anılan tarımsal araştırma kuruluşunun tarihçesi, Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarına dayanmaktadır. İstasyonun kuruluş süreci şöyledir: 1932'de Mustafa Kemal'le birlikte Antalya'ya gelen Başbakan İsmet Bey'in dönüşünde verdiği emirle Antalya'da Tekelioğulları Vakfı'na ait “Şekerbahçe” adındaki bahçede özellikle hurma yetiştirilmesi için girişimde bulunulmuş, hurma fidanı bulunması konusunda karşılaşılan zorluklar nedeniyle bahçenin bir bölümünde portakal, mandalina ve muz yetiştirilmeye başlanmıştır. Böylece tarımsal araştırma enstitüsünün kurulmasında ilk adım atılmıştır. Bu işle görevlendirilen Hayri Bey'in çevreyle iyi ilişkiler kuramaması ve meydana gelen şikayetler üzerine daha sonra yerine Hüseyin Remzi Bey müdür olarak gönderilmiştir. Ayrıca, sıcak iklim nebatları üzerinde araştırmalar başlatılması ve yeni tohum türlerinin denenmesi amacıyla Ziraat Vekâletince bu kuruma bir sıcak iklim bitkileri uzmanı getirilmesi kararı alınmıştır¹⁸³⁹.

İstasyon, konum olarak Antalya'nın batı kesiminde yer almakta ve şehir merkezine 20 km uzaklıkta bulunmaktadır. Kurum, şehrin batı kesimi yönünde yer alan 5 ilçenin güzergahında ve 1.111 dekarlık bir sahada konumlandırılmıştır. Kurumun ilk nüvesini 1933'te Antalya-Serik yolu üzerinde “Antalya Çeltik Deneme Tarlası” ile 1934'te bugünkü Narenciye Semti-Demircikara Mahallesi'nde kurulan “Antalya Sıcak İklimler Nebatı Tecrübe Tarlası Şefliği” oluşturmuştur. 1937 yılına kadar alt yapı hizmetlerini tamamlayan kurum, bu tarihten itibaren resmen faaliyete geçmiş ve ilk yıllarda deneme ve ıslah maksadıyla çeşitli türlerde yerli ve yabancı çeltik ile 9 çeşit pamuk, 3 çeşit kendir, 4 çeşit de yağ fasulyesi ve Hintyağı nebatı ekimi üzerinde deneme ve üretim yapılmıştır¹⁸⁴⁰.

Bu dönemde kurumun en önemli faaliyeti, o güne kadar Antalya tarımında yer almayan sonraki yıllarda ise önemli bir tarımsal ürün olan pirinç-çeltik üretimiyle başlamıştır. Antalya'da çeltik ziraatının başlaması ise şöyle bir seyir izlemiştir: Antalya'da çeltik ziraatı, kökeni Mısır'a dayanan Mehmet Bileydi tarafından, çiftliğinde, Mısır'dan getirilen tohumlarla 1925'de başlamıştır. Bileydi daha sonra, çiftliğinde bir de çeltik fabrikası kurmuştur. Çiftlikte her yıl 150 hektardan aşağı olmamak üzere pirinç ekilmiştir. İkinci önemli girişim, 1928'de eski Maraş milletvekili Tahsin Bey'in Antalya'ya gelerek Cemal Tugayoğlu'nun çiftliğinde pirinç ziraatına başlamasıyla devam etmiştir. Bu zatın pirinç konusundaki çabaları, pirinç ziraatı hakkında halkta ilgi uyanmasına neden olmuş ve böylece pirinç yetiştirilmesi yaygınlaşmıştır¹⁸⁴¹. Çeltik türlerinden Viyalone, Acem ve Japon çeşitlerinin ekimi yaygın olarak yapılmıştır. Bu türlerde Viyalone çeşidinden dekar başına 629, Acem çeşidinden 750 ve Japon çeşidinden de 900 kg üzerinde verim alınmıştır¹⁸⁴². Bu ilginin sonucunda, 1933'te Antalya-Serik yolu üzerinde ve Antalya'ya 20 km uzaklıkta Antalya Çeltik Deneme Tarlası adıyla adı geçen bu işletme kurulmuştur. Burası daha sonra çalışma konularının gelişmesinin etkisiyle 1937'de Sıcak İklim Nebatları İstasyonu olarak isim değiştirmiştir. İsim değişikliği ile

1837 Ali Cenani Bey, “Sahil Anadolu'nun İktisadi Vaziyetine Dair Notlar”, **Aydın Tarihi**, C 7, S 22, 1927, s.927.

1838 Cemil Cahit Sönmez, “Narenciyeyi Kaptırmayalım”, **Radikal**, 27 Mayıs 2007.; **Türk Akdeniz Dergisi**, C 2, S 11-12, (Teşrinievvel 1938), ss.99-104.

1839 T.C. Evkaf Umum Müdürlüğü'nün Ziraat Vekâletine gönderdiği 02.11.1934 tarih ve 152657/22 sayılı yazıları.

1840 Muzaffer Deniz, **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Antalya Şehrinde Eğitim (1923-1950)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2009, s.140.; “Antalya Islah İstasyonu”, **Tan**, 3 Kasım 1937, s.8.

1841 “Antalya'da Çeltik Ekimi”, **Türk Akdeniz Dergisi**, S 6, Kanunuevvel 1937.

1842 “Antalya Islah İstasyonu”, **Tan**, 3 Kasım 1937, s.8.

beraber kurumun faaliyet alanları arasında; çeltik, pamuk, buğday, mısır, yulaf, yer fıstığı, susam, kauçuk ve lif bitkileri üzerinde çalışmalar yer almıştır¹⁸⁴³.

Sıcak İklim Nebatları İstasyonu ismi alınmasına müteakip ve 1932 yılında yabancı bir uzman getirilmesi kararına uygun olarak yabancı uzman talepleri doğrultusunda Dr. T. A. Tengwall ile temasta bulunulmuştur. Daha sonra da ücreti 1935 yılı bütçesinin E cetveline dahil olmak ve 753. faslın 3. maddesine konulan tahsisattan verilmek üzere Antalya Sıcak İklim Nebatları İstasyonu'nda çalıştırılacak mütehasşısı ait ilişik kadronun tasdiki; Ziraat Vekilliğinin 2 Şubat 1935 tarih ve 33672/2167 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 16 Aralık 1935 tarih ve 34771/1024 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 25 Aralık 1935 toplantısında onaylanmıştır¹⁸⁴⁴. Ardından Ziraat Vekilliğinden yazılan 13 Nisan 1936 tarih ve 12209/2785 sayılı tezkerede: 699 lira aylık ücret ve 88 lira mesken tazminatı verilmek suretiyle Antalya Sıcak İklimler Deneme İstasyonu Mütehasşılığı'na tayin edilen Dr. Tengwall'in eline geçecek para miktarı mukavelesi mucibince kanunî tevkifat çıktıktan sonra 500 liradan aşağı düşmemesi lazım geldiği halde 2882 sayılı Kanun mucibince Kanunusani 1936'dan itibaren ücretinden her ay 13 lira 98 kuruş hava kuvvetine yardım vergisi kesilmekte olduğu vaki müracaatından anlaşıldığından mukavelesindeki miktarın tamamen verilebilmesi için halen almakta olduğu ücrete 14 lira zammıyla aylık ücretinin 713 liraya çıkarılması istenilmiş ve Maliye Vekilliğinden yazılan 13 Nisan 1936 tarih ve 12209/2785 sayılı mütaleanamede; zammı teklif edilen 14 lira da asıl ücretle beraber vergiye tabi olduğundan adı geçen mütehasşısı tevkifat çıktıktan sonra mukavelesi mucibince 500 lira verilebilmesi için ücretine 23 lira zammıyla aylık ücretinin 722 liraya çıkarılması lazım geldiği bildirilmiştir. Bu iş İcra Vekilleri Heyetinin 29 Nisan 1936 toplantısında görüşülerek adı geçen mütehasşısı mukavelesi mucibince 500 lira verilebilmesi için aylık ücretinin 23 lira zammıyla birlikte, 722 liraya çıkarılması onaylanmıştır¹⁸⁴⁵.

Dr. Tengwall ile başlanan çalışmalarla önce Demircikara Mahallesi'nde suyu bol bir alanda Özel İdare'ye ait bir tarla ile bitişiğindeki Vakıf arazisi üzerinde 95 dekarlık alanda¹⁸⁴⁶ Antalya Sıcak İklimler Nebatları Tecrübe Tarlası Şefliği çalışmalarını sürdürmüştür¹⁸⁴⁷. İşletmedeki Meyvecilik Bölümü'nün 1934'te kurulmasıyla birlikte yeni meyve türleri üzerinde çalışmalar başlamıştır. İlk yıllarda turunçgil yetiştirme teknikleri ve standart çeşitlerin belirlenmesi konularında araştırmalar yapılmış, bu faaliyetler üretim-yayım ve eğitim çalışmalarıyla devam etmiştir. Bu dönemde yurt dışından getirilecek tohumlar için bir takım yasal işlemler başlatılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Antalya Sıcak İklim Nebatları Deneme İstasyonu mütehasşılığına Java'dan getirilecek tohumlarla muz nebatlarının ambalaj, nakliye vs. masrafların karşılığı olan 100 liranın dövizle ödenmesi; Ziraat Vekilliğinin 6 Temmuz 1936 tarih ve 23315/3326 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 13 Temmuz 1936 tarih ve 54246/1/9869 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 15 Temmuz 1936'da onaylanmıştır¹⁸⁴⁸. Böylece kurulan örnek bahçelerdeki çalışmalar, İstasyonca eşgüdümlü olarak yürütülmek suretiyle tüm bölgede etkin çalışmalar yapılmıştır. İstasyonda yerli ustaların yetiştirme dönemine kadar Dr. Tengwall ve Ebu Debba gibi uzmanlardan yararlanılmıştır. İstasyon bünyesinde yapılan fidancılık faaliyetleri ile üretilen turunçgil fidanları bölge üreticisine dağıtılmak suretiyle, düzenli bahçelerin kurulması sağlanmıştır. Aynı zamanda bu çiftçilere eğitim de verilmiştir. Birçok ülkeden tohum ve fidan getirilerek yeni bahçeler tesis edilmiştir. Müessesenin damızlık ve örnek turunçgil bahçeleri kurulduktan sonra, çeşitler ve türler arasında melezlemeler yapılarak bir taraftan bölgeye uygun çeşitler, diğer taraftan da yine uygun anaçların belirlenmesi için

1843 Cafer Buldum, **Antalya Folkloru**, Kardeşler Matbaası, Antalya 1966, ss.40-41.

1844 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 60-99-5, Dosya Ek: 243-219, 25.12.1935.

1845 **BCA**, Dosya No: 30-16-1-2., Yer No: 64-34-11, Dosya Ek: 243-229, 29.04.1936.

1846 Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Tarımsal Yayın ve Ekonomi Bölüm Başkanı Metin Kaya, kaleme aldığı basılmamış notlarında; valilikçe, hazineye ait yaklaşık 35 dekarlık bir alanın bahçeye tahsis edildiğini söylemektedir. Bk.: Kaya, **Enstitümüzün Tarihçesi**.

1847 **Resmi Antalya**, 29 Teşrinievvel 1934.

1848 **BCA**, Dosya No: 30-16-1-2., Yer No: 66-60-11, Dosya Ek: 214-162, 15.07.1936.

araştırmalar başlamıştır. Ayrıca İstasyon, dünyanın pek çok yerinden çeşitli fidanlar getirterek, bunların ülkemizde üretilebilme koşullarının olup olmadığını denemiştir. Getirilen ve denemeleri yapılan fidan ve tohumlarla getirildikleri ülkeler şunlardır: Amerika, Mısır, İtalya, Japonya, Filistin, Irak, Java, Hindistan; getirilen fidan ve tohumlar ise hurma jetonları, lif muz, karabiber, kahve, kauçuk, abutilon, Hibiskus (kuşburnu), çeşitli lifli bitkileridir¹⁸⁴⁹.

Bahsi geçen bu bitki türlerinin getirilmesi ve denenmesiyle ilgili hummalı bir çalışma yapılmıştır. Bu amaçla konuyla ilgili olarak Antalya Sıcak İklim Nebatları İstasyonu'na için Hindistan'dan getirilecek olan jüt ve kivi tohumları bedeli karşılığı olarak 50 ve İngiliz vatandaşı olan Muritiyüs Ziraat İdaresinden parasız gönderilen kahve ve tohumlarının nakliye ücreti olarak da beş lira olmak üzere toplamda elli beş liralık döviz müsaadesi verilmesi; Ziraat Vekillığının 18 Şubat 1936 tarih ve 5599/2467 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekillığının 28 Şubat 1936 tarih ve 54246/1/3I33 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 2 Mart 1936'da onaylanmıştır¹⁸⁵⁰. Ayrıca aynı dönemde Antalya'da Sıcak İklim Nebatları İstasyonu için Kıbrıs'tan satın alınacak 100 adet hurma fidanı parası olan 100 liranın dövizle ödenmesi; Ziraat Vekillığının 6 Mayıs 1935 tarih ve 11779 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekillığının 16 Mayıs 1935 tarih ve 6159 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 19 Mayıs 1935'de kabul edilmiştir¹⁸⁵¹. Yine aynı şekilde Ziraat Vekillikinden yazılan 18 Şubat 1934 tarih ve 1212/34314 sayılı tezkerede; Antalya'da kurulmakta olan Sıcak İklim Nebatları İstasyonu için ilişik listede isimleri yazılı yerlerden üç yüz liralık tohum satın alınmasına izin verilmesi istenilmiş ve Maliye Vekillikinden yazılan 15 Şubat 1934 tarih ve 4121 sayılı mütaleanamede bu tohumlardan 115 liralığının kliringle bağlı bulunduğumuz Almanya, İtalya ve Hollanda ile Hollanda'nın müstemlekesi olan Java'dan alınacağına göre bu kısım için karar itirazına lüzum olmadığı ve listede yazılı diğer memleketlerden alınacak 185 liralığı için döviz izni verilmesi icap eylediği bildirilmiştir. Bu iş, İcra Vekilleri Heyetince 22 Kasım 1934'te görüşülerek Maliye Vekillikinin mütaleası veçhiyle 185 liralık döviz müsaadesi verilmesi tasvip ve kabul olunmuştur¹⁸⁵².

1930'lu yılların sonlarına doğru gelindiğinde Ziraat Vekillikinden yazılan 13 Ağustos 1937 tarih ve 32819/6369 sayılı tezkerede; Antalya Narenciye İstasyonu için Filistin'den getirilmesi gerekli görülen fidanların bedeli olan 17 Filistin lirası 100 limonun dövizle ödenmesi için bir karar verilmesi istenilmiş ve Maliye Vekillikinden yazılan 30 Eylül 1937 tarih ve 54249/14395 sayılı mütaleanamede; 1937 yılında döviz cetvellerine Millî Müdafaa Vekâletinden başka sair olarak serbest dövizle yapılacak tahsisat için 100.000 liralık bir tahsisat konulmuş ve bu paranın yarısından fazlası da sarf edilmiş olduğundan bunun yapılmasındaki zaruret İcra Vekilleri Heyetince kabul edilen mezkur 100.000 liralık tahsisat serbest dövizle verilmesinin mümkün olduğu bildirilmiştir. Bu iş için İcra Vekilleri Heyetince 1 Ekim 1937 tarihinde görüşülen Narenciye İstasyonu için Filistin'den getirilmesi gerekli görülen fidanların bedeli olan 100.000 liralık tahsisat onaylanmıştır¹⁸⁵³.

Böylece Antalya Sıcak İklim Nebatları İslah ve Deneme İstasyonu, erken Cumhuriyet Dönemi'nde ülkemizde kurulan ve uzun yıllar bulunduğu bölgenin tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerine yön gösteren bir müessese haline gelmiştir. İstasyon, aynı zamanda sahip olduğu geniş yeşil arazi nedeniyle de ekolojik bir değer olma özelliğine sahiptir. Bununla beraber İstasyon, Türkiye'ye muz meyve bitkisinin girmesini sağlamakla kalmamış; kurulduğu tarihten itibaren hurma, kahve gibi sıcak iklim bölge bitkileri üzerinde çalışma yaparken, dışarıdan getirilen muz klonları ile çalışmaların bir bölümü bu yöne kaydırılmış ve muz meyvesinin Türkiye'de tanıtılması ve yaygınlaştırılmasında öncü olmuştur.

1849 Deniz, "Antalya Şehrinde Eğitim", s.143.

1850 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 62-18-1, Dosya Ek: 214-63, 02.03.1936.

1851 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 54-39-7, Dosya Ek: 217-24, 19.05.1935.

1852 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 49-80-3, Dosya Ek: 214-134, 22.11.1934.

1853 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 79-83-4, Dosya Ek: 217-32, 1 Ekim 1937.

İstasyonun genişlemesi ve çalışma alanının zenginleştirilmesine paralel olarak Ziraat Vekâleti tarafından 1936 yılında narenciye ziraatında yapılması lazım gelen tecrübeleri icra etmek ve Türkiye'de bu ziraatın ıslah ve inkişafını temin maksadı ile Antalya'ya 3 km uzaklıkta olan ve 15 hektar genişliğinde yeni bir arazi istimlak edilerek bu arazide narenciye istasyonu tesis edilmiştir. 1937 yılına gelindiğinde Antalya'nın batısında Aksu Irmağı kenarında 1.000 dekar arazi üzerinde, Sıcak İklim Nebatları Ziraatı ve Pamuk ile Çeltik Üretme İstasyonu tesis edilmiştir¹⁸⁵⁴. Narenciye bölümünün kurulmasıyla birlikte Antalya'daki narenciye ağaçları yetiştirilmesine yönelik bir diğer adım Antalya Ticaret ve Sanayi Odasının 1900 yılı başlarında “her yıl Sakız adasından 50 portakal, 50 mandarin fidanı alma kararı” ile ıslah edilmeye başlanmasıyla atılmıştır. Aynı yıl Konya'dan gelen ziraat müfettişi ve numune tarlası müdürü Hamdi Bey, bölgedeki incelemeleri sonunda Teke Mutasarrıflığı'na karşılıksız olarak herhangi bir arazi tedarik olunduğu surette lazım gelen alet ve edevat gönderilerek ve Trablusşam'dan 10.000 portakal, Sakız adasından 5.000 mandarin fidanı ithal olunarak Antalya'da bir fidanlık tesis edileceği hususunu bildirmişti. 29 Ekim 1900 tarihli Yiğitbaşı Ali mühürlü senede göre Koyunlar mevkiindeki 100 dekarlık Paşa kızı arazisi fidanlık yapılmak üzere meccanen terk edilmiştir. Aynı yıllarda Çakırlar köyünden Haldanoğlu'nun bahçesinde limon ve portakal yetiştirmesi, narenciye ekiminin Çakırlar, Bahtılı, Seçki ve Hurma köylerine yayılmasına sebep oldu¹⁸⁵⁵.

1943 yılına gelindiğinde narenciye terimi Türkçeleştirilerek Turunçgiller İstasyonu, 1945 yılında ise Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonu adını aldı¹⁸⁵⁶. 1945 yılında bahçe kültürleri kurumları arasında yapılan 1. Meyvecilik Teknik Toplantısı'nda alınan karar gereğince İşletmeye yalnızca 15 dekarlık bir üretim sahasında yıllık ortalama 7.500 narenciye fidanı üretim ve dağıtma görevi verilmiştir. Çalışma esnasındaki değişikliğe paralel olarak kurumun adı da değiştirilerek; Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonu olmuş ve meyvecilik alanında bölge halkına hizmet vermeye devam etmiştir. Yukarıdaki esaslar dahilinde çalışmalar yürütebilmek gayesiyle faaliyet gösteren İstasyon, bu işler için bir örnek meyve koleksiyon bahçesi tesis etmiştir. Bu örnek bahçede yetiştirilecek meyvelerin isimleri ve yetiştirilme oranları ise şöyle belirlenmiştir: %30 Portakal, %4 Limon, %5 Altıntop, %3 Mandarin, %2 Erik, %4 Kayısı, %4 Şeftali, %1 Trabzon Hurması, %15 Hurma, %10 Maltaeriği, %18 Zeytin, %2 Nar ve %2 oranında da İncir. Ancak bu meyvelerin yetiştirilme alanlarında öncelik turunçgillere verilmiş ve ondan geriye kalan arazilerde üretim yapılması kararlaştırılmıştır¹⁸⁵⁷.

Narenciyeye verilen önemin bir nişanesi olarak hemen Mallica, Uncalı, Arap Suyu mevkilerinde 5 ile 35 dekar genişliğinde 25 adetten oluşan damızlık bir limon bahçesi kuruldu¹⁸⁵⁸. Daha sonra Antalya Narenciye İstasyonu'nda ayrıca Kaliforniya'dan getirilen 6 çeşit subtropikal meyve üzerinde tecrübeler yapılmış; “grappe fruit” adlı limon çeşidine “altıntop” adı verilmiştir¹⁸⁵⁹. İstasyonda yürütülen çalışmalar içerisinde 124 çeşit üzerinde denemeler yapılıyordu¹⁸⁶⁰. 1946 yılı itibarıyla da İstasyon, 205 dekarlık bir alanda 112 çeşit turunçgil üzerinde tecrübeler yapmaya başlamış ve her yıl ortalama 10–12.000 damızlık fidanı bölge üreticilerine ucuz bir fiyatla dağıtmıştır. Böylece, 1930'lu yıllardan itibaren İstasyonda baş-

1854 **Türk Akdeniz Dergisi**, S 11-12, (29 Ekim 1938), s.99.

1855 Macit Selekler, “Antalya Haşeresinin Zuhur ve Tahribatına Ait Bazı Malûmat”, **Türk Akdeniz Dergisi**, C 4, S 23, (Haziran 1941), ss.7-9.

1856 **Resmi Antalya**, 4 Haziran 1936.; Reşat Yamaner, “Antalya”, **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, C 1, İstanbul 1946, s.345.

1857 **Bahçe Kültür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, ss.16-18.

1858 M.Ş. Ekim, “Köylerimizde Meyvecilik”, **Resmi Antalya**, 15 Ağustos 1935.

1859 Va-nû, “Türkiye'mizde Yetiştirilen Altı Cins Yeni Meyva”, **Antalya**, 25 Kanunusani 1944.

1860 Va-nû, “Antalya'nın Portakalcılığına ve Hurmacılığına Bir Kuş Bakışı”, **Antalya**, 28 Kanunusani 1944.; Ali Sati Ekinci, “Memleketimizde Turunçgiller Yetiştiriminin Bugünkü Durumu ve Kalkınma Çareleri - 1”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, S 35, (10 Mart 1945), ss.221-223.; Ali Sati Ekinci, “Memleketimizde Turunçgiller Yetiştiriminin Bugünkü Durumu ve Kalkınma Çareleri - 2”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, S 36, (25 Mart 1945), ss.237-239.

layan çalışmalar neticesinde kent merkezinde ortalama 170.000 olmak üzere vilayet genelinde 700.000'e yükselen turunçgil ağacı sayısı gitgide büyük artış göstermiştir¹⁸⁶¹.

İstasyon, her şeyden evvel memleket dahilinde mevcut olan bütün turunçgil çeşitlerini toplamış, bundan başka dışarıdaki ülkelerde yetiştirilen turunçgil çeşitlerini getirerek denemeye tabi tutmuştur. Bu ülkelerin koleksiyon bahçelerinde bulunan 57 portakal, 25 limon, 22 mandarin, 6 altıntop, 2 bergamot ve 4 de turunç çeşidi üzerinde tecrübe faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bu çeşitler mümkün olduğu kadar mütecanis bir toprak üzerine dikilmiş olup türlü bakım ve kültür uygulama işlerinde azami yeknasaklık gözetilerek muhtelif çeşitlerin memleketimiz iklim ve tabiatına uygunluk dereceleri ve özellikle her varyetenin karakteristik vasıflarını ve orijinal tipleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun neticesi Washington, Mağmum Bonum, Misketkan. Yafa, Valansiye çeşitleri olmak üzere 5 portakal, yerli ve tangelo¹⁸⁶² olmak üzere 3 çeşit mandarin, Marsiles ve Tomson olmak üzere 2 altıntop standart tipleri üzerinde çeşitli deneme, ıslah ve seleksiyon çalışmaları yürütülmektedir. Ayrıca istasyon laboratuvarında turunçgil meyvelerinden esans çıkarılması, meyvelerin taze halde uzun bir süre saklanabilmesi, meyve ve suları üzerinde de araştırmalar yapılmaktadır¹⁸⁶³. Örneğin, 1930-1934 yılları arasında Rodos'dan 500 portakal ve mandalina fidanı getirilmiş ve Narenciye Fidanlığı'ndan 866 limon, 976 yerli, 813 Yafa portakalı, 150 mandarin fidanı dağıtılmıştı¹⁸⁶⁴. Antalya Narenciye İstasyonu'nda 80'e yakın narenciye, muz ve hurma cinsinin denemesi yapılırken, ayrıca Alanya Narenciye Fidanlığı da oluşturuldu¹⁸⁶⁵. İlk defa şehrin Fener mevkiinde özel bir bahçede yetiştirilen muzun denemeler sonucu Hindiyeye cinsi iyi netice verdiği için İnönü muzunu adı ile "ticaret" siciline tescil ettirildi¹⁸⁶⁶. Böylece Antalya Narenciye İstasyonu'nda üretilen ve bölge üreticilerine damızlık olarak dağıtılan meyve fidanları sayesinde 1938-1942 yılları arasında Antalya kentinde muhtelif cinslerde 1.508 ton meyve üretildi¹⁸⁶⁷. Bu bakımdan turunçgillerde 1930'lu yıllardan itibaren yeni çeşitlerin kazandırılması ve yaygınlaştırılması için büyük çaba sarf eden Narenciye İstasyonu, değişik ülkelere getirtilmiş narenciye tür ve çeşitlerini geliştirip, yaygınlaştırarak Türkiye'nin turunçgil ithal eden bir ülke konumundan turunçgil ihraç eden bir duruma gelmesinde çok önemli bir paya sahiptir¹⁸⁶⁸. 1944 yılında Antalya Narenciye İstasyonu'nda bir müdür ve on teknik eleman ile yirmi bahçıvan ve yedi personel bulunmaktadır. Aynı yıl bu istasyonda 57 türlü portakal, 24 türlü mandalina, 25 türlü limon, 6 türlü altın

1861 Ali Sami Yen, **Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonu'nun (15.12.1952) Tarihinde Mersin'de Toplanan Birinci Narenciye Kongresi'ne Sunduğu Etüt ve Deneme Neticeleri**, Ankara 1953, s.17.; Antalya kentinde 1925-1950 yılları arasında dikimi yapılan ağaç sayısı, bu ağaçların yıllara göre dağılımı ve türü için Bk. Muhammet Güçlü, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya Şehri 1908-1950**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1994, ss.118-120.

1862 Tangelo kasıtlı veya kazara herhangi bir mandalina portakalının ve greyfurt veya pummelo'nun melelerinden oluşan bir türdür. Tangelolar, standart tatlı portakal büyüklüğünden greyfurt büyüklüğüne kadar değişir, ancak genellikle taban kısmında biraz boyunludur. Kabuk oldukça gevşektir ve kolayca çıkarılır. Meyve özü genellikle renkli, asidik, lezzetli ve çok suludur. Ağaçlar iri, soğuğa greyfurttan daha dayanıklıdır, ancak mandalina kadar dayanıklı değildir. Çekirdek embriyoları bu melelerde nadir değildir ve kültürvarların çoğu kendi kendine sterildir, bu nedenle çoğunluğu tohumdan gerçekleşir. Tangelo, genellikle Kaliforniya'da yetiştirilmez, ancak ticari olarak ve Florida'daki ev bahçelerinde üretilir. Güney Florida'daki kireçtaşı üzerinde tatlı portakaldan çok daha tatmin edicidirler ve kaliteleri nedeniyle değerlidirler. Bk. Julia. F. Morton, "Tangelo", **Fruits of Warm Climates**, Miami 1987, ss.158-160.

1863 Naciye Çağlayan, "Turunçgillerin Harika Örnekleri Arasında", **Yeni Asır**, 24 Nisan 1955.

1864 "Antalya'da Ziraat İşleri", **Resmi Antalya**, 2 Nisan 1936.

1865 Sami Yen, "Antalya'da Narenciye İstasyonu Ne İçin Açılmıştır?", **Türk Akdeniz Dergisi**, C 1, S 1, (Şubat 1937), ss.24-26.

1866 Rıza Erdem, "Narenciye İstasyonu - II", **Antalya**, 18 Eylül 1939.

1867 **BİGM Meyve İstatistiği 1938-1942**, ss.7-40.

1868 "Sosyal, Ekonomik, Kültürel ve Tarihi Yapı", **Dünden Bugüne Antalya**, 2. Baskı, (Ed.: Cemali Sarı, Hilmi Demirkaya, Serdar Kurt ve Birsen Çeçen), C 2, Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Antalya 2012, s.98.

top, 1 türlü tatlı limon, 9 türlü turunç ve 2 türlü bergamot üzerinde denemeler yapılmaktadır¹⁸⁶⁹. Nitekim İstasyon, Antalya kentindeki köylülere ve üreticilere tarımsal eğitim hizmeti sunmak ve bölge üreticilerini zirai bilgiyle donatmak gibi bir görev de üstlenmiştir. Eğitim amacıyla çeşitli kurslar düzenleyen Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonu; sulama ve ilaçlama konusunda üreticileri bilgilendirmiş ve onlara fennî narenciye esaslarını göstermiştir¹⁸⁷⁰.

Antalya Sıcak İklim Nebatları Deneme İstasyonu’nda jüt bitkisi üzerinde çalışmalar da yürütülmüştür. Bu doğrultuda İstasyon bünyesindeki ilk çalışmalar, 1926 yılında başlamış ve 1949 yılında da Hindistan’a nazaran maliyetin yüksek olması sebebiyle üretim faaliyetleri bırakılmıştır. İstasyonda 1946 yılında yapılan araştırmalarda bir dekarlık alandan 2.148 kg. sap ve bundan da 126 kg. lif elde edilmiş ve dekara kirası da dahil olmak üzere 60 lira 70 kuruş sarf edilmiştir. İstasyon tarafından bölgede jüt yetiştirilmesi hususunda her ne kadar birtakım çaba ve girişimler olsa da jüt bitkisinin, Hindistan’a kıyasla yetiştirme imkânlarının güç ve maliyetinin yüksek olması sebebiyle araştırmalar sonuçsuz kalmıştır¹⁸⁷¹.

İstasyon, dünya çapında meyvecilik alanındaki uluslararası bilimsel kongreleri de yakından ve ilgiyle takip etmiş ve bizzat bu organizasyonlara katılım sağlamıştır. En yeni meyve yetiştirme metodlarını yakından takip eden kurum, bu minvalde 18-24 Mayıs 1952 tarihleri arasında Ville de Valencis del Cid’de yapılacak olan F.A.O’nun Akdeniz Memleketleri Beynelmül İkinci Narenciye Kongresi’ne, Hükümet adına, Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonu Müdürü Dr. Ali Sami Yen’in katılması; Tarım Bakanlığının 8 Mayıs 1952 tarihli ve 1519/26652 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 9 Haziran 1952 tarihinde kararlaştırılmıştır¹⁸⁷². Nitekim gerek ülke içinde yaptığı müspet çalışmalar ve gerekse yurtdışındaki gelişmeleri yakından takip etmesiyle Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonu, 1960’lı yıllara kadar turunçgil ithal eden bir ülke konumunda olan Türkiye’nin, turunçgil ihraç eden bir ülke haline gelmesinde önemli katkıları olmuştur¹⁸⁷³.

Tablo –146

Antalya Bahçe Kültürleri İstasyondaki Araştırma ve Çeşit Geliştirme Çalışmaları

Yıl	Çeşitler
1943	- Turunçgil adaptasyon-seleksiyon çalışmaları başlatıldı.
1967	- Türkiye turunçgil çeşit geliştirme programı başlatıldı.
1965 ve sonrası.	- Turunçgil yetiştiriciliğinde biyolojik mücadele çalışmaları başladı. -Ayrıca Avakado çeşitleri Türkiye’ye getirildi ve adaptasyon çalışmaları yapıldı.

Kaynak: BATEM Arşivi, **Batı Akdeniz Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü**, 1. Baskı, Antalya 2015, s. 41.

1869 Vala Nureddin, **Antalya İkinci Dünya Harbi İşbildi?**, İstanbul 1944, ss.11-12.

1870 **Antalya**, 27 Nisan 1943.; **Antalya**, 10 Ağustos 1943.

1871 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 80-509-12, 25.01.1956.

1872 **BCA**, Dosya No: 30-16-1-2., Yer No: 129-38-1, Dosya Ek: 47-598, 09.05.1952.

1873 **Antalya Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü 2002 Yılı Çalışmaları Kitapçığı**, Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü Yay., Antalya 2002.

İstasyonun meyve üretiminden başka üzerinde önemle durduğu konulardan birisi de ülkedeki narenciye meyvelerine zarar veren haşereler ve üreticilerin mahsullerini zarara uğratan hastalıklara karşı mücadele ve ilaçlama çalışmalarıydı. Örneğin, 1960'lı yıllarda Muğla'dan başlayıp Hatay'a kadar uzanan Güney sahillerdeki narenciye mahsulüne musallat olarak meyvelerin çürüyüp dökülmelerine ve milyonlarca lira değerindeki ürünün heder olup üreticinin zarar görmesine sebep olan Unlubit Koşnili zararlısına karşı yeni bir mücadele usulünü araştırıp bulmak maksadıyla Tarım Bakanlığınca İstasyon bünyesinde geçici bir biyolojik mücadele birimi oluşturuldu. Birim, çok kısa bir süre içerisinde tarımsal savaş ve araştırma uzmanlarının çalışmalarıyla Unlubit Koşnili zararlısına karşı biyolojik mücadele konusunda büyük bir başarı elde etti. Daha sonra narenciye bölgelerini bir baştan öbür başa kadar tehdit etmekte olan ve limon, portakal, mandalina, turunc ve greyfurt ağaçlarına musallat olup meyvelerin sapla birleştiği noktada meyve suyunu emmek suretiyle meyvelerin çürüyüp dökülmelerine ve ilaçlı mücadele ile tamamen önüne geçilemediği için büyük kayıp ve zararlara sebep olan Unlubit Koşnili zararlısına karşı biyolojik mücadele ilacını bulmak üzere Antalya'da kurulan Zirai Mücadele İstasyonu ile iş birliği halinde çalışmalar yürütüldü. Bu doğrultuda Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonu, Adana ve Ankara Zirai Mücadele Enstitüleri ilgili uzmanların müşterek projeleri ile Dr. Mehmet Yüksel'in liderliğinde çalışan Geçici Biyolojik Mücadele İstasyonu'ndaki İnsekteryum denilen üretim odalarında üretilen Predatör, başka bir deyimle faydalı böcek veya parazitlerden 10 adedi Narenciye bahçelerindeki bir ağaca bırakılmak suretiyle Unlubit Koşnileri, bu parazitlere yedirilerek yok edilmeye başlandı¹⁸⁷⁴.

Kurum, kurulduğu günden itibaren 6 ay gibi kısa bir süre zarfında 8.000 metreden fazla bir alanın sulanabilmesi için çeşitli su kanalları tesis etmiş, bölgede önemli bir tarım alanı olan iki büyük bataklık kurutmuş ve ziraata elverişli bulunmayan 300 dekarlık bir sahayı işletilmek suretiyle halkın istifadesine sunmuştur. Ayrıca İstasyon hinterlandında bulunan ve güzergahından geçen binlerce köylü ve çiftçilere adeta bir mektep yahut örnek işletme vazifesi görmüştür. Örneğin İstasyon, arazilerine yakın konumda yer alan Solak, Boztepe ve Macun gibi köylerdeki üreticilere maddi ve manevi anlamda büyük destek vermiştir. Bu doğrultuda 1937 yılında yapılmış olan ekim neticesinde çeltik, pamuk vs. mahsulden alınan 155 tondan fazla tohumluk, Antalya çiftçilerine karşılıksız olarak dağıtılmıştır¹⁸⁷⁵.

Antalya Sıcak İklim Nebatları İstasyonu'nda faaliyet gösteren uzman ziraatçılar da mevcut olduğundan, aynı zamanda birer üretici olan köy halkına modern tarım yöntem ve teknikleri ile tarımsal mücadele konularında çok yararlı faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlardan bazılarını meyve ağaçları ekilmesi ve yetiştirilmesi, limon ve portakal ağaçlarının ıslahı, yabancı zeytinliklerin aşılması, sakız ağaçlarına Antep Fıstığı aşılması, çift hayvanlarının ıslahı, karasabanın kaldırılması, yerli pullukların kullanılması, ormanların korunması gibi önemli ekonomik faaliyetler oluşturmuştur.

Bu minvalde Antalya Halkevi'nde bölge için büyük bir önem taşıyan tarım konusunda halka yönelik olarak çeşitli konferanslar verilmiştir. Örneğin Mayıs 1938'de Sıcak İklimler Nebatları İstasyonu uzmanlarından Mahir Öğütçü tarafından Okalipütüs yetiştirme hakkında birer konferans verilmiştir¹⁸⁷⁶. Bu konferanslara başka bir örnek verecek olursak, Antalya Halkevi Köycülük Şubesi Başkanı ve aynı zamanda Narenciye İstasyonu şefi olan Sami Yen tarafından 1939'da Halkevi salonunda verilen "Muhtelif Milletlerde Ziraat ve Türkiye Ziraatına Hususi Bir Bakış" isimli konferansta millî ekonomi için tarım ve hayvancılığın öneminden bahsedilirken ülkemiz tarımı dünya ülkeleri tarım ve hayvancılıkları ile kıyaslanmış ve bu ülkeleri tarım ve hayvancılık bakımından yakalamamız için modern yöntemlerle tarım ve hayvancılık yapılmasının önemi belirtilmiştir¹⁸⁷⁷.

1874 "Antalya Mücadele İstasyonunun Başarısı: Tarımsal Savaş Alanında Yeni Bir Çığır", **Çiftlik**, Yıl: 6, S 67, (Kasım 1965), ss.28-29.

1875 "Antalya İslah İstasyonu", **Tan**, 3 Kasım 1937, s.8.

1876 "Halkevimizde-Halkevinde Tarım Konferansları", **Türk Akdeniz Dergisi**, S 9, (Haziran 1938).

1877 Sami Yen, "Muhtelif Milletlerde Ziraat ve Türkiye Ziraatına Hususi Bir Bakış", **Türk Akdeniz Dergisi**, S 16, 1939, ss.8-9.

Fotoğraf –86

Kaynak: BATEM Arşivi: Batı Akdeniz Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü, 1. Baskı, Antalya 2015, s. 61.

4. Aydın–Erbeyli Bahçe Kùltürleri Araştırma Enstitüsü

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Aydın ilinde meyve mntıklarında yetiştirilen incirlerin %80'i "sarı lop" olarak bilinen incir türünden oluşmaktaydı. Taze olarak satılan "gök lop" ise %10'u bulmakta ve geriye kalanını da "akça yemiş", "şeker inciri", "kara yaprak", "dölek gazi", "mor incir", "siyah incir", "bardacık", "çengelçe" ve "tezeren" teşkil etmekteydi. Bölgedeki zeytin tanesi ve ağağları da oldukça fazla olmasına rağmen, çoğu aşısız olduğu için bunlardan istifade edilememekteydi. İşletmelerdeki üretim işlerinin %70'i incir, %20'si zeytin, %10'luk kısmı ise kayısı yetiştirilmesine ayrılmıştı. Bu bağlamda meyve ve bağ türleri açısından oldukça geniş bir seleksiyona sahip olan Aydın ilinde yukarıda isimleri geçen meyve çeşitlerinden her çeşit seleksiyon yapılması, özellikle de incir çeşitleri üzerinde bilimsel araştırmalar yürütülmesi; kurulması planlanan bahçe kùltürleri istasyonunun en önemli vazifelerinden birisi olacaktı. İstasyon, meyvelerin yaş olarak tüketilmesinin yanı sıra, her ürün çeşidinin birçok vasıflarda kullanılabilmesi ve ÷lke iktisadiyatı açısından büyük önem arz etmesi sebebiyle özellikle dünya iktisadi piyasasının talep ettiği türden meyveler yetiştirilmesine gayret gösterecekti¹⁸⁷⁸.

Fotoğraf –87

Erbeyli incir istasyonu

Erbeyli Bahçe Kùltürleri Araştırma İstasyonu - Merkez binası.

Kaynak: Nilgün Tan, "İncirin Tadı, Araştırmanın Adı: İncir Araştırma Enstitüsü", **Apelasyon Dergisi**, Sayı: 20, Temmuz 2015.; Halil Ünsal, "Vilayetimizin 939 Yılında Zirai Vaziyeti", **Aydın**, 29 Teşrinievvel 1939.

Bu amaçla Aydın ili Erbeyli mntıkasında kurulan İncir Araştırma İstasyonu, 5 Aralık 1938 tarihinde kuru incirle ilgili problemleri çözmek ve bu doğrultuda bilimsel araştırmalar yapmak üzere Aydın il merkezine 17 km. uzaklıkta bulunan Erbeyli Köyü civarında "Erbeyli İncir Islah İstasyonu Müdürlüğü" adı altında faaliyet göstermeye bařlamıřtır¹⁸⁷⁹. İstasyon, 1945 yılı başlarından itibaren "Erbeyli Bahçe Kùltürleri İstasyonu", adını almıřtır¹⁸⁸⁰. 1944 yılında İstasyona bağlı olmak ve çeşitli tecrübeler yapmak gayesiyle Ödemiş'te bir de incir fidanlığı eklenmiştir. İstasyonu'na bağlı olarak 10 dekarlık bir arazinin istimlak edilmesiyle kurulan Ödemiş Fidanlığı'nda standart tip sarı lop incir fidanı yetiştirilmesine başlan-

1878 Gleisberg, **Türkiye Meyvacılığı Üzerinde Araştırmalar II**, s.41.; Mustafa Gürsel, "Ege İncir Mntıkası", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, C 27, S 93, (Kasım 1947), ss.350-351.; **Bahçe Kùltür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, ss.14-18.

1879 Ali Dural, "Ziraat İstasyonlarımızı Tanıyalım: Aydın Bahçe Kùltürleri İstasyonumuz", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 77, (Aralık 1946), s.480.; O. Becerik, "**İncirlerimiz**", **Aydın**, 11 Temmuz 1939.

1880 **Bahçe Kùltür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, s.4.

mıştır¹⁸⁸¹. Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu, Batı Anadolu Bölgesi’ne faydalı hizmetlerde ve rehberlikte bulunan bir bilimsel araştırma kurumu olarak çalışmalarını yürütmüştür. İstasyonun 1939–1946 yılları arasında görev yapan ilk müdürü ABD’de Kaliforniya incir tekniği üzerine esaslı araştırmalarda bulunmak gayesiyle gönderilen Mesut Başkaya’dır¹⁸⁸². Başkaya, görev yaptığı süre zarfında İstasyonun gerek fiziki gerekse çalışma yelpazesinin genişletilmesinde aktif olarak yer almış ve yöredeki çiftçilere önemli katkılar sunmuştur.

Enstitünün kuruluş hikayesi Mustafa Kemal Atatürk’ün Aydın’a gerçekleştirdiği ziyaretle başlamıştır. Atatürk’ün 1937’de Sümerbank Basma Sanayi Fabrikası’nı açmak üzere Aydın’a geleceğinin duyulmasından sonra halk büyük coşkuyla istasyonlarda toplanmıştı. İncirliova İstasyonu’nda tren kısa bir süre durmuş ve Atatürk halkı selamlarken, o sırada Tariş’in kurucularından olan Ahmet Sarı ve arkadaşları “İncir Islâh İstasyonu istiyoruz paşam” diye seslenmişlerdi. Daha sonra vilayette heyetler kabul edilmiş, görüşmeler yapılmış ve Atatürk’ün talimatıyla kuruluş çalışmaları başlamıştır. İstasyonun bugünkü arazisinin bir kısmı Aydın kentindeki halk tarafından bağışlanmış ve 5 Aralık 1938’de açılış gerçekleştirilmiştir. Kayıtlara göre ilk müdür olan Mesut Başkaya, Kastamonu Meyveli Ağaçlar Fidanlığı’ndaki görevinden naklen atanmış ve 1939 yılında yeni göreve başlamıştır¹⁸⁸³. Kurumun 1939–1963 yılları arasındaki müdürleri Tablo –147’deki gibidir¹⁸⁸⁴.

Tablo –147

Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu Müdürleri ve Görev Süreleri

Adı-Soyadı	Göreve Başlama Tarihi	Görevden Ayrılış Tarihi
Mesut Başkaya	14.04.1939	03.07.1946
Mustafa Gürsel	03.07.1946	29.04.1948
Haluk Başaran	29.04.1948	15.09.1952
Ahmet Mithat Gözüm	15.09.1952	07.10.1955
Abdülhasip Soylu	07.10.1955	19.04.1958
Hüseyin Öncel	19.04.1958	07.09.1969

1881 Halil Ünsal, “Vilayetimizin 939 Yılında Zirai Vaziyeti”, **Aydın**, 29 Teşrinievvel (Ekim) 1939.; Ödemiş İncir Fidanlığı, 1944 yılında Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonuna bağlı olarak kurulduktan sonra zamanla arazisinin genişlemesi üzerine 1948 yılında Ziraat Vekâleti tarafından hususi bir müdürlük haline getirilmiş ve doğrudan doğruya Ziraat Vekâletine bağlanmıştır. Bk.: Mehmet S. Erem, “Ödemiş İncir Fidanlığı”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 9, S 98-99, (Mart-Nisan 1958), ss.38-41.

1882 **Tarım Bakanlığı Teşkilatı**, s.23.; Ali Sati Ekinci, “Ege Bölgesinin Kıymetli Ziraat Mahsullerinden İncir ve Zeytin”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 67, (Temmuz 1946), ss.292-293.; “Ziraat İşlerimiz Hızla İlerliyor”, **Aydın**, 29 Teşrinievvel 1938.

1883 Mehmet Gülce, “75 Yılın Ardından ve 80’li Yıllardan Günümüze Erbeyli”, **İncir Araştırma Dergisi**, S 1, (Aralık 2013), s.5.; Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu’nun ilk müdürü Mesut Başkaya’dır. Mehmet Gülce tarafından kaleme alınan “75 Yılın Ardından ve 80’li Yıllardan Günümüze Erbeyli”, başlıklı yazının 5. sayfasında verilen bilgide yer alan Mehmet Başkaya ismi muhtemelen sehven yanlış olarak işlenmiştir. Doğrusu Mesut Başkaya olmalıdır. Bk.: **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 3, (Nisan 1950), s.29.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 4, (Mayıs 1950), s.31.; Ekinci, “Ege Bölgesinin Kıymetli Ziraat Mahsullerinden İncir ve Zeytin”, ss.292-293.

1884 Gülce, ss.5-6.; Ekinci, “Ege Bölgesinin Kıymetli Ziraat Mahsullerinden İncir ve Zeytin”, ss.292-293.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 3, (Nisan 1950), s.29.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 2, S 13, (Şubat 1951), s.27.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 5, S 62, (Mart 1955), s.28.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 8, S 86, (Mart 1957), s.27.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 82, (Kasım 1956), s.28.

İstasyonun memur kadrosu, 1 müdür, 1 müdür muavini, 1 etüt şubesi asistanı, 1 üretim şubesi asistanı, 1 teknoloji şubesi asistanı, 1 zirai mücadele şubesi asistanı, 1 mutemet ve katip, 1 ayniyat memuru ve 1 kişi de laboranttan meydana gelmiştir¹⁸⁸⁵. Tablo -147'deki müdürlerden başka 1938'den 1970'li yıllara uzanan süreçte Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu'nda pek çok kişi görev almıştır. Bunlar arasında ilk akla gelen 1978-1979 yılları arasında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı görevinde bulunan Mehmet Yüceler gelmektedir. Mehmet Yüceler, 1951 yılında istasyonda stajyer asistan olarak görev almıştır. Yine 1970'li yıllarda Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü görevini yapan Avni Başdoğan da Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu'nda görev alan ünlü isimlerdendi. Bunun yanı sıra istasyonun tavukçuluk ve bahçe şubelerine ait kısımlarda daimi işçi görev statüsünde 57, geçici statüde ise 30 personel vardı. İstasyonun daimi işçi statüsünde çalışanların meslek grupları arasında asistan stajyer, ustabaşı, teknisyen, şoför, inşaat işleri, tamirat ve su işleri, muhasebeci, aşçı, tavukçuluk işleri uzmanı, kuluçkahane görevlisi ve atölye işlerinde çalışan birçok personel bulunmaktaydı. Bundan başka istasyonda 1940-1970 yılları arasında görev alan diğer görevlilerden bazılarının isimleri ve çalıştıkları birimler ise şöyleydi¹⁸⁸⁶: Kenan Özen (Ustabaşı-İşçi), Recep İrvaz (Teknisyen), Osman Topuz (İstasyon Bahçe görevlisi) Yusuf Yazgan (Tavukçuluk işleri), Safet Sert, Ali Akduman ve Arif Çapur (Şoför kadrosu), Fuat Bagatur (Genel tamirat ve su işleri görevlisi), Enver ve Mustafa usta (İnşaat İşleri), Resul usta (Araç bakımı ve tamir işleri), Necmiye Tunalı (İstasyon yemekhane aşçısı), Emine Çetin (Aşçı yardımcısı), İdris Tunalı (İstasyon tesisat bakım ve onarım işleri), Enver Dal (Çatı ve duvar ustası), Melih Ofas (Muhasebeci), Niyazi Şahan (Teknisyen), İsmail Özer (Teknisyen), Niyazi Şahan (Teknisyen), Rıfat Şit (Muhasebe Memuru), A. Galip Karahan (Uzman), Mehmet Gündüz (Teknisyen), M. Enver Özkıral (Stajyer), Bülent Sürsal (Stajyer), H. Kayhan Ruhan (Stajyer), Ali İhsan Oğraş (Stajyer), Sabahattin Şenol (Stajyer), Orhan Üstünsoy (Stajyer), Necmettin Ergil (Mutemet), Ertan Dural (Teknisyen), Ferit Uçarı (Stajyer), İrfan Soydan (Stajyer).

Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu'nun 159 dekarlık bir arazisi vardı ve bu araziler istimlak yoluyla alınmıştı. Bundan başka İstasyona ilave edilmek amacıyla Aydın İl Ziraat dairesi tarafından istimlak edilen bu araziler devlet demir yollarının 114. ve 115. kilometreleri arasındaki numune bahçesinin eski ağaçları temizlenerek toprak düzen işleri yapılmıştır. İstimlak edilen bu arazilerin 1752 m²'si 350.40 lira karşılığında Aydın Salih'ten, 8921 m²'si 1784.30 lira karşılığında Erbeyli köyünden Mehmet kızı Emine'den, 4554 m²'si 910.80 lira karşılığında Mustafa kızı Hatice Kübra'dan, 3 göz dam ile 4.554 m² parçadan oluşan alan ise 700.000 lira karşılığında Sınırtekeli Hacı İsmail'in torunu Fatma ve Ali kızı Meryem'den satın alınmıştır¹⁸⁸⁷. Erbeyli İncir İstasyonu inşaat işleri daha sonra ihale sürecine çıkmış ve Erbeyli'de yapılacak binalar 46.600 küsur liraya müteahhit Yahya Kranite ihale olunmuştur. İstimlak muamelesi tamamlanan kısımlarda ise işlere başlanmak üzere temeller atılmış ve işçiler çalışmaya başlamıştır¹⁸⁸⁸.

1885 **Bahçe Kültür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, s.46.

1886 Gülce, agm., ss.6-10.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 8, S 83, (Aralık 1956), s.29.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 80, (Eylül 1956), s.30.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 8, S 86, (Mart 1957), s.29.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 8, S 86, (Mart 1957), s.30.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 8, S 87, (Nisan 1957), s.29.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 2, (Mart 1950), s.32.; **Ziraat Dergisi**, Yıl: 13, S 111, (Ocak 1952), s.69.; **Ziraat Dergisi**, Yıl: 13, S 111, (Ocak 1952), s.69.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 4, (Mayıs 1950), s.32.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 7, (Ağustos 1950), s.32.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 8, (Eylül 1950), s.17.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 8, (Eylül 1950), s.18.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 8, (Eylül 1950), s.18.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 2, S 15, (Nisan 1951), s.16.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 2, S 17, (Haziran 1951), s.18.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, S 25, (Şubat 1952), s.14.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, S 25, (Şubat 1952), s.14.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, S 33-34, (Ekim-Kasım 1952), s.30.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 4, S 58-59, (Kasım-Aralık 1954), s.28.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 11, S 120, (Ocak 1960), s.28.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 11, S 123-124, (Nisan-Mayıs 1960), s.32.

1887 **Aydın**, 22 Mart 1938; "Erbeyli Meyva İstasyonu Hazırlanıyor", **Aydın**, 10 Mart 1938.; **Aydın**, 6 Nisan 1938.

1888 **Aydın**, 26 Mart 1938.

Ziraat Vekâleti, Aydın ilinde incelemeleri ve tetkikleri sonucunda tespit etmiş bulunduğu arsanın Erbeyli civarındaki arazide olduğunu belirtmişti. Bölgede görülen bahçeler ve arsaların nitelikleri incir istasyonu için tespit esaslara uygundu ve bu bölge İzmir–Aydın hattı üzerindeki Erbeyli bölgesiydi. Vakıflara ait olan bu arsa 10 hektar büyüklüğünde olup genişletmek kabiliyetine sahip ve hat boyunca uzatılabilecek bir konumdaydı. Satın alınması teklif edilen umum arazi iki kısımdaydı ve şu şahıslara aitti. Arazinin ilk parçasını oluşturan bölge vakıflara ait bahçelerin Güney–batı kısmındaydı ve Sınırteke’den küçük Ahmet oğluna aitti. Arazinin ikinci kısmında yer alan bahçeler ve fidanlıklar Batı ve Güney–batı bölgesindeydi ve arazi Erbeyli’den Abdullah Çavuş’a aitti. Satın alınması teklif edilen arazi, batı bölgesinin öteki taraflarına doğru genişletilme imkânı vardı ve bu teklif edilen kısımlara incir fidanlığı tesis edilecekti. Sonradan satın alınacak kısımlara da örnek bahçenin yapılması düşünülmüştü. Tespit edilen arazi düz ve toprağının her yeri aynı özelliğe sahipti ve bu bölge fidanlık ve numune bahçe oluşturmak için oldukça uygun bir mıntıkaydı. Vakıflara ait olan bahçeye sınır olan ve istasyonu genişletme imkânı olduğunda dikkate alınacak olan arazi de düz bir yapıya sahipti ve mevcut araziden bir kademe aşağıdaydı. Arazide sulama işlemleri için bir kuyu mevcut olup su 8 metre derinliğindeydi. Toprağı ise parçacık halinde ince taşlı bir yapıya sahipti ve arsa zirai hastalıkların yoğun olarak görüldüğü Germencik mıntikasından epeyce uzak bir mesafedeydi. Arazinin bulunduğu yer demiryolu hattı üzerinde olduğu için hem fidan nakliyatında büyük kolaylık sağlamaktaydı hem de köylüler tarafından daima gezilebilecek bir konumdaydı. Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu’nun, incir istasyona yakınlığı ve aynı zamanda burada bir incir kooperatifinin kurulmuş bulunması, köylüye istasyonu daima gezmek ve görmek fırsatını sunmaktaydı. İstasyonun merkezi vaziyette bulunuşu köylüye ziraat ve hasar tedbirlerine tesir edebilme imkân da vermekteydi. Nitekim, bu esaslar dahilinde hemen çalışmalara başlayan Ziraat Vekâleti, tespit ve teklif edilen arazinin sahipleriyle görüşmelere başlamış ve kısa bir süre zarfında bu araziler istimlak etmiştir. Bunun üzerine bahçe kültürleri istasyonu 1938 yılı itibarıyla hemen çalışmalara başlamış ve bahçenin işlenmesi, çeliklerin hazırlanması, incir işletmelerindeki köylülerin yapmış olduğu teknik hataların düzeltilmesi ve yara bakımını öğretmeye yönelik köylülere ağaç bakımı kursları verilmeğe başlanmıştır¹⁸⁸⁹.

1945 yılı itibarıyla İşletmenin bu sahaları içerisinde toplamda 80 dekarlık alanda üretim işleri yapılmaktaydı. Bu alandan yıllık olarak ortalama 80.000 fidan elde edilmesi kararlaştırılmıştı¹⁸⁹⁰. Bahsi geçen bu 80 dekarlık alanın içerik olarak dağılımı ise şöyleydi: 48 dekarlık alan incir bahçelerine ve üretim işlerine, 18 dekar zeytin ıslahı, bakımı ve üretimine, 8 dekarı kayısı ve Antep fıstığı üretimine tahsis edilmişti. Geriye kalan kısımlarda ise bölgeye örnek olması için kurutulmaya elverişli çeşitlerden 16 dekar incir örnek bahçesi, diğer bölgelerden getirilen çeşitlerden de ayrıca 5 dekar incir koleksiyon bahçesi, müessesenin çelik ihtiyacını karşılamak maksadıyla 24 dekardan hasıl olan damızlık incir bahçesi ve yerli–yabancı çeşitlerden karışık olarak 15 dekarlık zeytin örnek bahçesi kurulmuştur. Türkiye incirciliğini ıslah etmek gayesiyle kurulduğu tarihten itibaren çalışmalarına başlayarak genç teknik elemanlar vasıtasıyla yeni ilerlemeler elde edilmiştir. Müessesenin asıl çalışma görevini; %70 incir üretimi ve ıslahı olmakla beraber, %20’lik kısımda zeytin ıslahı, bakımı, aşı yöntemleri ve seleksiyon yapılması, %10’luk dilimde de kayısı ve Antep fıstığı gibi çevre için elverişli olan meyveler oluşturmaktadır. Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu’nda iki yoldan incir üretimi yapılmaktadır. Bunlardan birincisi doğrudan doğruya çelikle, ikincisi de tohumdan yetiştirilmiş yabancılar üzerine standart tip incir çeşitlerini aşımak suretiyle. Çelik usulüyle bölgedeki sağlam ve güçlü ağaçlar üzerinde tetkikler yapılır ve ağaçlardan alınan çelikler üretmeliklere dikilerek köklendirilir ve iki yıl sonra da yetişmiş olarak bölgedeki incir üreticilerine dağıtılır. İkinci usulde ise yastıklarda tohumdan yetiştirilen fidanlar üretim ve terbiye evleklerine kaldırılarak belli aralıklarla dikilirler ve aşıya gelinceye kadar özenle bakımları yapılır. Üretim evleklerine bir veya iki yıl sonra herhangi bir çeşitten göz aşısı vurularak ehli fidan elde edilir ve üreticilere dağıtım yapılır. Benzer durum zeytinlikler içinde geçerliydi. Bölge-

1889 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Üzerinde Araştırmalar II**, ss.49-64.; Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umumi Rapor**, ss.56-57.; “Bağcılık ve Meyvecilikte Büyük İnkişaf Var”, **Aydın**, 7 Eylül 1939.; Hilmi Kocataş, “Anadolu’nun İncir Hazinesi”, **İncir Araştırma Dergisi**, S 1, (Aralık 2013), ss.45-46.

1890 **Bahçe Kültür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, s.16.

deki yabani zeytinlikler yağlık ve sofralık zeytinliklerden alınan çekirdeklerle aşılanır ve çevreye uygun olanlarından aşılı fidan elde edildikten sonra halka dağılarak geliştirilmesi ve üretilmesi hedeflenirdi¹⁸⁹¹.

Aydın-Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu'nun vazifesi çeşitli meyve türleri hakkında etütler yapmak, dünya ekonomi piyasalarının isteğine uygun meyve üretimini çoğaltmak, Aydın ve civarındaki meyve üreticilerine damızlık fidan yetiştirmek ve temin etmek, meyve bahçelerine fennî bakım usullerini öğretmek, büyük gösterişli standart türde ve nakliyata uygun meyve çeşitlerini arayış bulmak ve elde etmek, meyve bahçesinin iktisadî şekilde işletilmesine dair tecrübeler yapmak ve ürün yetiştirme, toplama ve koruma usullerini üreticiye öğretmek, Aydın muhitinde kurs ve neşriyatlar vasıtasıyla meyvecilik bilgisini yayarak üreticilere örnek olmaktır¹⁸⁹². İşletme özellikle bölgede yoğun olarak üretimi yapılan incir ziraatında alınacak teknik tedbirlerin başında mevcut bahçelerde ürünlerin bilinçsiz bir şekilde çoğalmasına yahut azalmasına sebep olan tesirlerin ortadan kaldırılması vardı. İncir bahçelerinde uygulanan teknik hatalar ve yanlış yöntemler, kısa bir süre zarfında bir bahçenin sermaye kıymetini ve hasılatının düşmesine sebep olmaktadır. İncir ağacı hastalıklara karşı çok hassas bir ağaç türü olduğu için bakımının iyi yapılması ve teknik hataların en aza seviyeye indirilmesi gerekiyordu. Bu sebeple Aydın ilinde kurulacak bahçe kültürleri istasyonunun bir diğer vazifesi de incir bahçelerinde teknik tedbirleri ıslah etmek, köylülere ve bahçe sahiplerine (üreticilere) teorik dersler vermek, örnek bahçeler tesis ederek; buralarda numune olacak muntazam ağaçlar yetiştirmek ve bölgeye faydalı tesirler yapacak şekilde fidan dağıtımını yapmaktır¹⁸⁹³.

Fotoğraf –88

1- Erbeyli Bahçe Kültürleri Araştırma İstasyonu tarafından halka fidan aşılama teknikleri uygulamalı olarak gösterilirken.

Kaynak: Gülce, agm., s. 10.

Tohumdan fidan yetiştirme ve sonrasında aşılama yöntemlerine yönelik olarak da faaliyetler yürütecek olan Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu kuruluşundan sonra bu işle de meşgul olacaktı. Bu bağlamda damızlık fidan olarak yetiştirilecek numune incir bahçelerinde; damızlık ağaçların mahsuldar olmasına, tomurcukların iyi inkişaf etmiş olmasına ve fidanların dikim için asgari olarak iki yaşında bulunması göz önünde bulundurulacaktı. İstasyon bunun yanı sıra incir ağaçlarını tek gövdeli olarak yetiştirmek ve bunu

1891 Nadir Birvar, "Erbeyli İncir İstasyonu: Henüz Tesis Halinde Bulunan İstasyonun Zirai Kalkınmadaki Rolü", **Aydın**, 5 Teşrinisani 1938.

1892 **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Raporları**, "Meyvecilik", Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1939, ss.18-20.; Mustafa Gürsel, "İncir Bahçesi Nasıl Kurulur? İncir Bahçesinin Kuruluşunda Dikkat Edilecek Noktalar", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, C 27, S 127, (Eylül 1950), s.205.

1893 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Üzerinde Araştırmalar II**, s.42.

memlekete yaymak gayesindeydi. İstasyon, Aydın ve civarındaki üreticilere vereceği teknik bilgilerle özellikle gövdenin teşkilinde yaraların tedavisine çok ehemmiyet verilmesi üzerine de eğinilecek ve köylüye belirli bir usul dairesinde ağaç budama şekilleri ve yöntemlerini öğretecekti¹⁸⁹⁴.

İstasyon, bölgedeki incir üreticilerine zayıf topraklarda her yıl yapılacak olan budama usulleri yerine 3-4 yılda bir yapılacak budama usullerini göstermeli ve numune incir bahçelerinde tecrübe ettirmeliydi. Böylece Türkiye incir mıntıkasının en zengin bölgelerinden birisi olan Aydın vilayeti, yeniden ihya olacak ve istasyon vasıtasıyla büyük bir gelişme ve ilerleme kaydedecekti. İstasyon ayrıca numune bahçelerinde tecrübeler yapmak, incir mıntıklarında toprak altı suyunun bulunduğu yerlerdeki derinliği tespit etmek ve ona göre incir üreticilerine direktif vermek, bu bağlamda da köylüyü/incir üreticilerini fennî ve ilmî esaslar dahilinde donatmak mecburiyetindeydi¹⁸⁹⁵.

Bahçe Kültürleri İstasyonu, madenî gübrelerin de mahsuldarlığa olan tesirleri üzerine tecrübeler gerçekleştirmeli ve bunu kendi bahçelerinde özellikle de genç ağaçlar üzerinde yapmalı ve gübrelemenin ağaç yetişmesi üzerine yaptığı tesirleri tespit etmeliydi. Bunun yanı sıra İstasyon, incir mıntıklarının oluşturulmasında hastalıklı bölgelerden uzak kalınmasına gayret göstermeli ve bu bölgeleri tespit etmeli, çeşitli nebatların muhafaza edilmesi meselesini ihmal etmeden mahsul hastalıklarına sebep olan hastalıklara karşı zirai mücadele yönetmelerini bizzat kendisi yürütmeliydi. İstasyon, ayrıca esas incir mıntıklarında bulunan erkek incir (*caprificus*) çeşitlerini seleksiyon etmeli ve incirlerin kerevet usulüyle kurutulması halka aktarılması konusunda örnek olmalıydı¹⁸⁹⁶.

Ziraat Vekâleti tarafından 1938 yılında Erbeyli'de tesis edilen İncir Islah İstasyonu kuruluş işlerini tamamladıktan sonra Aydın İli Numune Fidanlığı'nda yetiştirdiği meyveli-meyvesiz ve aşılı olmak üzere toplamda 14.675 adet muhtelif cins fidanı İl Encümenliğince verilen karara uygun bir şekilde dağıtmaya başlamıştır. 1939 yılı plan ve programı kapsamında gerek çekirdekten ve gerekse çelikten yetiştirilen 100.000 damızlık fidanın dağıtılacağı belirtilmiştir¹⁸⁹⁷. Nitekim 1939 yılı Ocak ayında Aydın İl Ziraat Müdürlüğü, Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu numune fidanlığında yetiştirilmek ve daha sonra da halka dağıtılmak üzere çeşitli ziraat ürünlerinden oluşan damızlık tohumlar getirmiştir. Bursa-İnegöl'den getirilen pırasa tohumları, piyasada bulunan diğer pırasa türlerinden daha kaliteli ve birinci cinstendi. Bundan başka İşletme Aydın İl Ziraat Müdürlüğü ile birlikte, İstanbul'dan barbutya, çeşitli domates tohumları ve idris tohumu ile İstanbul Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu'ndan en kaliteli şeftali türü tohumu, Malatya Kültürleri İstasyonu'ndan zerdali fidanı ve Kütahya Fidanlığı'ndan vişne fidanı getirtmiş ve bunları damızlık olarak Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu'nun numune fidanlığına diktirmeye başlamıştır. Fidanların dikimi başarıyla gerçekleştirildikten sonra kökleşen damızlık fidanlar halka dağıtılacaktı¹⁸⁹⁸.

1894 Gleisberg, **Türkiye Meyvancılığı Üzerinde Araştırmalar II**, ss.42-45.

1895 Gleisberg, **Türkiye Meyvancılığı Üzerinde Araştırmalar II**, ss.45-46.

1896 Gleisberg, **Türkiye Meyvancılığı Üzerinde Araştırmalar II**, ss.46-48.

1897 "Vilayetimizin 938 Senesi Zirai Vaziyeti Memnuniyet Verici Bir Mahiyettedir", **Aydın**, 28 Kanunusani 1939.

1898 "Ziraat Fidanlığı İçin Muhtelif Damızlık Tohumlar Getirtildi", **Aydın**, 24 Kanunusani 1939.; Hikmet Oktar, "Mühim Bir Zirai Mevzu: Meyvecilik İşlerimiz", **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), S 68-69-70, 29 Teşrinievvel 1942, s.17.; Cemal Kaygun, "Meyve Bahçesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 31, Yıl: 22, (7 Ocak 1945), s.154.

Fotoğraf –89

Kaynak: Gülce, agm., s. 5.

Erbeyli'deki incir ıslah istasyonunun başka bir ihtiyacı olan sulama meselesini çözmek için de istasyon mahallinde bir artezyen açılmasına karar verilmiştir. Ziraat Vekâletinden istenilen müsaade ve tahsisat verilmiş olup 1939 yılı itibariyle projenin uygulanmasına başlanmıştır. Bu arada büyük bir biriktirme havuzu ile incir işleme sahası vs. lüzumlu inşaat ilavesine de ayrı bir tahsisat verilmiştir. İstasyonun Mayıs 1939 ortalarına doğru artezyeni meydana getirmiş olacağı ve yıllık üretim planına göre 50.000 köklü fidan yetiştirme yolunda harekete geçeceği kuvvetle umulmaktaydı¹⁸⁹⁹. İstasyonun ziraat numune fidanlığında yetiştirilmekte olan meyveli ve meyvesiz fidanların takdir olunan bedellerle halka dağıtılmasına Aydın İl Daimi Encümeni tarafından karar verilmiştir¹⁹⁰⁰:

Bununla birlikte 1946 yılında çok partili yaşama geçildikten sonra CHP milletvekilleri, bakanlar, ve partinin çeşitli üst düzey yöneticileri Aydın'ı daha çok ziyaret etmeye başlamıştır. Aydın'ı bu dönemde en üst düzeyde ziyareti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü gerçekleştirmiştir. İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer ve Tarım Bakanı Faik Kurtoğlu da Aydın'ı ziyaret eden CHP'li hükümet üyeleri idi. İçişleri Bakanı, Aydın'da gerçekleştirdiği ziyaretler sırasında yaptığı konuşmalarda Toprak Reformu Kanunu'nu uygulamaya koyduklarını, tarımla ilgili her türlü gübre, ziraat aletinin ithalini serbest bıraktıklarını açıklamıştır. Aydın'ı ziyaret eden Bakanlara Vali Salim Gündoğan, İl ve ilçe CHP idare kurulları Ziraat Müdürü, Orman İşletme Müdürü ve Milletvekili Mithat Aydın eşlik etmiştir. Heyet Muğla'ya da gitmiştir. Dönüşte Çine Halkevi'nde yapılan konuşmaların ardından heyet İncirliova'ya geçmiştir. İncirliova Halkevi'nde büyük bir kalabalığın katıldığı toplantıda yapılan konuşmalarda Erbeyli İncir Araştırma İstasyonu'nun eksikliklerinin giderileceği sözü verilmiştir¹⁹⁰¹.

1899 “İncir İstasyonuna Artezyen Açılıyor”, **Aydın**, 8 Şubat 1939.

1900 “Ziraat Fidanlığından Meyveli-Meyvesiz Fidan Satışına Başlandı”, **Aydın**, 29 Kanunuevvel 1939.; **Aydın**, 5 Kanunusani 1939.

1901 **Aydın**, 25 Mart 1947.

Batı Anadolu bölgesinde meyvecilik alanında öne çıkan İstasyon, gerek kendi koleksiyon bahçesinde gerekse bölgenin herhangi bir kısmında yaptığı tecrübe ve etütleri, incir hastalıkları ve zararlılarına yönelik yapılan araştırmaları, kendi bilimsel araştırma laboratuvarında incelemeler ve bölge üreticilerine pratik bilgi desteğinde bulunurdu. Örneğin 1942 yılının kış mevsiminde aşır soğuklar dolayısıyla meydana gelen ağaç boşluğunu doldurmak için istasyon yetiştirmiş olduğu fidanlardan binlercesini halka ücretsiz olarak dağıtmıştı. Bundan başka istasyon memleketteki incir bahçelerinin ilekçiliği¹⁹⁰² üzerinde de çalışmalar yapmaktaydı. Dişi incirler ilek denilen erkek incirler vasıtasıyla mahsul tutmaktaydılar. Dişi incirlerin mahsullerinin iyiliği ve bolluğu üzerinde ileklerin çok önemli rolleri vardı. Bu sebeple istasyon, dişi incirler için en iyi niteliğe sahip bir ilek tipi meydana getirmek gayesiyle kendisine 5 km. mesafede bulunan Alangüllü köyünün Aktaş mevkinde bir ilek bahçesi kurmuştur. Bu bahçede yürütülecek olan ilmî araştırmalar sayesinde bölgedeki ilekler de ıslah edilecek ve bol mahsul veren incir bahçeleri meydana getirilecekti¹⁹⁰³.

1953 yılında gelindiğinde incirliğin kalkınması için Aydın ilçelerinde yeni incir ağaçları dikilmiştir. İncir ziraatının teknik esaslarına göre yetiştirilmesini köylüye öğretmek üzere Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu'nun teklifi ve destekleri üzerine Aydın'ın Germencik ilçesine bağlı Hıdırbeyli köyünde 12, Koçarlı ilçesinin Sobucu köyünde 8, Dede köyünde 6, Halilbeyli köyünde 5 olmak üzere toplam 68.5 dekarlık örnek incir bahçesi kurulmuştur. Bu bahçelerin ilk tesis masrafları Aydın vilayetince temin edilmiştir. Örnek incir bahçelerinde köylüye dikim, hafriyat, gübreleme ve mücadele usulleri; bizzat Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu teknik elemanları tarafından gösterilmiştir. Bu bahçelerin gelirleri doğrudan doğruya köy sandıklarına aktarılmıştır. İstasyonun memleket incirliğinin kalkınması konusunda göstermiş olduğu ilgi, başta olmak üzere köy halkı ve Aydın vatandaşları tarafında büyük sevinçle karşılanmıştır¹⁹⁰⁴. Nitekim 1950 yılı sonrasında DP'nin iktidarda olduğu dönemde, Aydın'ın tarımsal kalkınmaya hız kazandıran bir diğer ürün incir olmuştur. Özellikle İncir Araştırma İstasyonunun yürütmüş olduğu (fidan dağıtımı, kurs, konferans, teşvik müsabakaları vb.) çalışmalarla 1950 yılından itibaren Aydın ilinde incir ağaçlarının sayısında sürekli artış gözlemlenmiştir. 1950 yılına gelindiğinde İşletmenin yetiştirip dağıttığı ve teşvik ettiği destekleme çalışmalarıyla Türkiye genelinde 4.5 milyon ağaç sayısı, 1955 yılında 6.1 milyona ulaşmıştır¹⁹⁰⁵.

İncir ağacı sayısındaki bu olumlu gelişmeler üzerine İstasyon tarafından 1956 yılından itibaren belsiz olarak damızlık fidan dağıtımı çalışmalarına devam edilmiştir. Bu doğrultuda Kuyucak ve Atça'daki suni tohumlama istasyonlarına 200 adet incir fidanı tahsis edilmiştir. Ayrıca İstasyon tarafından Ziraat Müdürlüğü'nün İncirliova'da tesis ettiği örnek bağ, fidanlık ve koruluklar çiftçileri memnun etmiştir. Bu doğrultuda İstasyon tarafından gönderilen fidanlar Nahiye'ye bağlı Küçükkürtler köyünde 6 dekarlık bir araziye 2.000 adet melez kavak dikilmiştir. Ayrıca Karabağ Köyünde 15 dekar araziye elma, erik ve vişne fidanları dikilerek fidanlık oluşturulmuştur. Bunun yanında Hacıliobası Köyünde de 20 dekarlık bir arazide 1.000 adet fıstık çamı dikilerek koruluk oluşturulmuştur. Bağcılığın geliştirilmesi için 35 dekar üzerine 7.800 adet Amerikan asma çubuğu dikilmiştir. 1958 yılına gelindiğinde il meyveciliğinin kalkınması ve yer yer örnek meyve bahçelerinin kurulması için Ziraat Vekâletince Aydın iline bol miktarda fidan tahsisi yapılmıştır. Bu fidanlardan vişneler 500, elma 2.000, armut 2.000, şeftali 4.800, kayısı 6.000, incir 2.000, portakal 2.000, mandalina 250, limon 50 olmak üzere toplam 19.600 adet fidanı cüzi bir miktar karşılığında vermiştir. Bunun yanında 8.000 elma, 1.000 şeftali, 1.000 armut, 2.000 kayısı, 4.400 incir ve 400 adet de zeytin fidanı olmak üzere toplamda 16.800 adet fidanı parasız olarak verilmiştir. Bu süre zarfında toplamda verilen fidan sayısı 36.400 adettir. 1959 yılında ahlat ağaçlarını aşılattırarak köylünün

1902 İlek yahut iğlek, Haziran ayı sonlarında incirlerin çiçeklenme zamanında dizi ile ağaçların üzerine atılan yabancı incir (baba incir) meyvelerine denir.

1903 Ali Dural, "Ziraat İstasyonlarımızı Tanıyalım: Aydın Bahçe Kültürleri İstasyonumuz", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 77, (Aralık 1946), s.481.; Ali Dural, "Bahçe Kültürleri İstasyonlarında Fennî Tetkikler", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 81, (Şubat 1947), ss.51-52.

1904 "İncirliğin Kalkınması", **Aydın**, 10 Mart 1953.

1905 Nurten Günel, "Türkiye'de İncir Kültürü", **Türk Coğrafya Dergisi**, S 34, (1999), ss.224-225.

gelir kaynağı haline getirilmesi için geçmiş yıllarda olduğu gibi bu yıl da aşılama seferberliğine girilmiştir. Bu doğrultuda Aydın Bozdoğan ilçesinde gelişen ve kışlık armut aşısı kaleminden 10.000, Kocaeli–Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu’ndan 5.000 hünkarbeğendi armudu aşısı kalemleri bütün kazalara dağıtılarak teknik elemanların nezaretleri ve kontrolleri altında aşılama başlanmıştır¹⁹⁰⁶.

Erbeyli İncir Islah İstasyonu olarak kurulan kuruluş, başlangıçta sadece kaliteli incir fidanı temin etmek için faaliyette bulunurken, daha sonraları incirin yanı sıra kısmen zeytin, fıstık, kayısı ve erik fidanı üretimine dönüştürülmüştür. 1945 yılında ismi Erbeyli Bahçe Kültürleri İstasyonu olarak değiştirilmiştir. 1957 yılından itibaren Erbeyli Bahçe Kültürleri ve Tavukçuluk İstasyonu adını alan İşletme, incirin yanı sıra yöre tavukçuluğunu geliştirmek ve fennî esaslar dahilinde tavukçuluk yapmak amacıyla çalışmalarına başlamış ve kümeslerle beraber modern bir kuluçkahaneye sahip olmuştur. İstasyonun kuluçkahanesinde ABD ürünü olan 4 adet Phetersym kuluçka makinesinin yanında çok sayıda da civciv büyütme amaçlı ana makinesi vardı. 1980’li yıllara kadar bölgedeki çiftçi, üretici ve çeşitli kamu kuruluşlarının civciv ve tavukçuluk gereksinimleri bu istasyon tarafından karşılanmıştır. İstasyonun tavukçuluk çalışmaları içerisinde suni tohumlama, eşey ayrımı (cinsiyet tayini) ve sperm sağımı işlemler ve bunlarla ilgili ilmi ve fennî eğitim çalışmaları yürütülmüştür. 1974 yılında Tavukçuluk ve Bahçe olmak üzere iki ana kısımda programlanan ve iki alt müdürlük adı altında faaliyet gösteren istasyonun adı, 1977 yılında tek müdürlük çatısı altında yeniden değiştirilerek Erbeyli Zirai Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü adını almıştır¹⁹⁰⁷.

1957 yılında istasyonun önemli bir alt kolu olarak çalışan Tavukçuluk kısmı, bu tarihten itibaren fennî tavukçuluk çalışmalarına büyük bir ehemmiyet vermiş ve 1980’li yıllara gelindiğinde oldukça yüksek bir mahiyette civciv üretimi yapan bir kurum haline gelmiştir. İstasyonun tavukçuluk şubesinde haftada yaklaşık olarak 10.000 civciv üretimi, 20 adet kümesin 10 adetinde damızlık besi kümesleri, 6 adetinde fennî tavukçuluğa dair araştırma çalışmaları, 3 adet büyütme kümesi ve 1 adette besi kümesi vardı. Bu kuluçkahane ve kümeslerde besi denemeleri, kuluçka randıman tespitleri, yumurta verimi ve seleksiyona dair çalışmalar yapılmaktaydı. Damızlık kümeslerde ortalama 8.000-10.000 arası hayvan barındırılıyordu ve oldukça kaliteli damızlık horoz üretimi yapılıyordu. Ayrıca 1980’li yılların ilk başlarında tavuk ıslahına dair çalışmalar başlatılmıştı ve bu doğrultuda ERBRO denilen bir etçi hibrit geliştirilmeye çalışılmıştı. İncir üretiminde ise, bazı sofralık çeşitlerle birlikte kurutmalık “Sarı Zeybek” adı verilen incir çeşidinin tescilli gerçekleştirilmiş ve koleksiyon bahçesinde bulunan damızlık parsele dikimi yapılmıştır. İşletmede teknik altyapı işleri çok otomasyonlu olmadığı için bu işlerin her biri insan gücüyle ve istasyonun işçi grubu tarafından sağlanıyordu. Bundan başka kuluçkahane, atölye ve numune bahçesinin sabit çalışan personeli vardı. Numune bahçesinde ağırlıklı olarak fidan yetiştiriciliği ve çapa işleri yapılır, atölyede ise işletmenin tüm arıza işlerinin giderilmesine yönelik çalışmalar yapılırdı. Bunlar içerisinde motor onarımı, her türlü kaynak ve marangozluk işleri, elektrik ve su tesisat işleri vardı¹⁹⁰⁸.

İncir Araştırma İstasyonu, incir yetiştirilmesinde ise hem kurutmalık hem de taze yemeklik incir çeşitleri açısından zengin bir mirasa sahip olan Türkiye’de birçok incir grubu üzerinde çalışmalar yürütmüştü. Bu doğrultuda İstasyon, 1970–1980 yılları arasında ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesi haricinde tüm bölgeler taranarak dişi incir koleksiyonu (273 dişi) ve 1960’lı yıllarda Aydın ve çevresi taranarak erkek incir (58 erkek) koleksiyonu oluşturulmuş ve meyve gen kaynakları muhafaza altına alınmıştır. Ayrıca yeni çeşit geliştirmeye yönelik melezleme ve mutasyon ıslahı çalışmalarına devam edilmiştir. Bunun yanında uygun tozlayıcı çeşit belirlemeye yönelik çalışmalar da yapılmaktadır. Bunun yanı sıra çeşitli projelerden elde edilen sonuçlar ulusal ve uluslararası dergilerde, kongre ve sempozyumlarda yayımlanmaya başlamıştır. Ayrıca İşletme laboratuvar ve koleksiyon bahçelerinde yapılan deneme ve araştırma çalışmaları, çeşitli halk

1906 İlker Bayram, **Yerel Gazeteler Işığında Aydın’da Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Hayat (1956-1960)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011, ss.51-53, 60, 99, 115.

1907 Gülce, agm., s.6.

1908 Gülce, agm., ss.6-7.

eğitimleri, meyve yetiştirilmesini teşvik edici sosyal faaliyetler gibi faaliyetler “İncir Araştırma Dergisi” isimli yılda bir kez yayımlanan dergiyle ilgililere ulaştırılmaktadır¹⁹⁰⁹.

Türkiye incirciliğinin geliştirilebilmesi, hastalıklara karşı mücadele yürütülebilmesi ve bahçelerden kaliteli mahsul elde edilebilmesi doğrultusunda çalışmalar yapan İşletme, Türkiye incirciliğini adeta tehdit edencesine her yıl büyük bir ağaç kaybına ve incir rekoltesinin düşmesine sebep olan zirai hastalıkların tedavi edilmesine yardımcı olmuş ve ilaçlama çalışmaları yürüterek yetiştiricilerin mağduriyetlerini gidermiştir. Zira Batı Anadolu Bölgesi’nde incir bahçelerine en fazla zarar veren ve ağaçların ölmesine sebep olan kök uyuzu ve çürüklüğü hastalığına karşı etkili çözümler üretmiştir. Erbeyli Bahçe Kùltürleri İstasyonu, öncelikle bölgedeki incirlere zarar veren hastalıklara karşı mücadele başlatmış, ardından da yeni fidanlıklar tesis ederek memleket incirciliğini geliştirmeyi ve kalkındırmayı kendisine en öncelikli görev edinmiştir¹⁹¹⁰.

Böylece İncir Araştırma İstasyonu sayesinde ÷lke meyve ihracatın başlıca unsurlarından biri haline gelen ve millî ekonomide önemli bir yeri işgal eden incirin, dünya piyasalarında İzmir–Aydın İnciri diye bilinen kuru incir türü Batı Anadolu Bölgesi’nde binlerce hektar arazi üzerindeki milyonu aşkın ağaçtan elde edilmiştir¹⁹¹¹. Özellikle Aydın ve İzmir çevresinde yetişen incirlerin büyük ve ince kabuklu, beyaz tenli, güzel kokulu ve ballı tat özelliğinde bulunması, onu dünyada üretilen incir türlerinden farklı kılmıştır. Bu dönemde Aydın, Nazilli, Bozdoğan, Çine, Söke, İzmir, Kuşadası, Ödemiş, Tire ve Sarayköy çevresi incir yetiştiriciliği ve ihracatında ön planda yer almış, borsada süzme, elleme, paçal, naturel ve hurda türündeki incirler işlem görmüştür¹⁹¹².

1909 Nilgün Tan, “İncirin Tadı, Araştırmanın Adı: İncir Araştırma Enstitüsü”, **Apelasyon Dergisi (Tarım-Gastro-nomi-Turizm-Sağlık-Kùltür-Yaşam)**, S 20, Temmuz 2015.

1910 Ali Dural, “Türkiye İncirciliğine Genel Bir Bakış”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 71, (Ekim 1946), ss.379-381.; A. Çamlıcalı, “İncir Bahçelerinin Kurulması ve Bakımı”, **Çiftlik, Yıl: 4., S 43, (Kasım 1963), ss.29-34.; Mehmet S. Erem**, “Ege Bölgesinin İncir Yetiştiriciliği ve İstikbaldeki Durumu: İncircilik Enstitüsünün Acele Olarak Kurulmasının Zaruretini”, **Ziraat Dünyası, Yıl: 4, S 50-51, (Mart-Nisan 1954), ss.23-24.; Aydın**, 3 Ağustos 1938.

1911 **Türkiye’nin İktisadî Bakımdan Umumî Bir Tetkiki (Ziraat Kısmı)**, ss.74.; Mesut Başkaya, “İncir Ziraatında Yeni Gelişmeler”, **Ziraat Dünyası**, S 33-34, Yıl: 3, (Ekim-Kasım 1952), s.4.

1912 **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 47, Yıl: 22, (1 Eylül 1945), s.435.

5. Gaziantep Bölge Bağ–Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü

Türkiye, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kurulmaya başlayan bahçe bitkileri konu araştırma Enstitü–İstasyonlarının sunduğu araştırma–geliştirme hizmetlerinin de belirleyici katkılarıyla, bahçe bitkileri yetiştiriciliğinde dünyada güçlü bir konuma yükselmiştir. Bu doğrultuda 1930–1940 yılları arasında kapsayan 10 yıllık dönemde, bahçe kültürleri araştırmaları açısından önemli atılımlar gerçekleştirilmiş ve birçok bahçe kültür kurumunun temelleri atılmıştır. Özellikle meyvecilik ve bağcılık konularında bilimsel araştırmalar yapan, bulunduğu muhite fennî destek sağlamak amacıyla çalışan bu kurumların işlevsel olarak faaliyetleri bu dönemde başlamıştır. Bahsi geçen bu kurumlardan birisi de Gaziantep Bölge Bağ–Bahçe Kültürleri İstasyonu'dur.

Gaziantep halkı her ne kadar sebze yetiştirmede kendi ihtiyacını karşılayabilmekte olsa da kent ziraat hayatı açısından bağcılık¹⁹¹³, bilhassa da meyve üretimi ve zeytincilik önemli bir konumdur. Öyle ki şehrin en önemli ürünlerinden birisi şüphesiz kendi adıyla da özdeşleşen Antepfıstığıdır¹⁹¹⁴. Bu sebeple 1930'lu yılların başında Ziraat Vekâleti bölgedeki halkı, Gaziantep ilinde geçim kaynaklarını geliştirmek amacıyla yapılması uygun görülen alanlardan birisi olan bağcılık sektörüne yöneltti. Bu zaman diliminden sonra Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Gaziantep şehrinde de çiftçiler birim alanda verimi artırma ve ürünlerini daha karlı satabilmek için yardıma ihtiyaç duymuşlardı. Bu dönemde kentteki çiftçiler bilimsel ve teknik destek açısından sıkıntılar çekmekte, bağlara çeşitli arızlar musallat olmakta ve binbir güçlüklerle tarlasını ekip, ürünü hasat edip satmakta zorlanan üreticiler mahsul alamadıkları gibi ekonomik açıdan da güçlük çekmekteydiler. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti, Gaziantep Özel İdaresine ait olan Batalhöyük mevkiinde 50 dekarlık bir araziye fidanlık olarak kullanılması için ayrıldı. Bu fidanlığın oluşturulması için Avrupa'dan 20 kilo elma, armut, ayva, Japon kayısı, erik, dut tohumu ile 65 kilo akasya, çam, servi, akça ağaç, diş budak ve sair meyvesiz faydalı ağaç tohumları getirildi. Bu fidanlığın tesis edilmesinin temel amacı, şehir yolları üzerinde parklar inşa etmek, Memleket Hastanesi'nin bahçesini park haline getirmek, kazalara ve merkeze ceviz ve fıstık fidanları dağıtmaktı. Ayrıca ülke içerisinde Geyve'den İstiklal elması ve Bursa'dan Havra eriği aşısı kalemleri getirilerek merkez ve ilçelerde isteyenlere karşılıksız olarak verildi. Böylece tarım ürünlerinde çeşitliliği artırmak ve şehrin yeşillenmesi için faaliyetlerde bulunulmuştu¹⁹¹⁵.

Gaziantep ilinde ziraat alanında başlatılan çalışmalar kısa süre zarfında meyvesini vermiş ve burada 1937 yılında fıstık meyvesinin yetiştirilmesi, korunması ve çoğaltılması amacıyla bir bahçe kültürleri istasyonu kurulması kararı alınmıştır. 1936 yılında inşaatına başlanan Fıstık Araştırma İstasyonu, 1937 yılına gelindiğinde açılmış ve resmen faaliyet göstermeye başlamıştır¹⁹¹⁶. 1938 yılına gelindiğinde bölgede önemli bir ihracat ürünü olan fıstığın her yıl ürün vermesi ve ıslahını sağlamak amacıyla Ziraat Vekâleti tarafından açılan Fıstık Araştırma İstasyonu'na, Gaziantep ve civarındaki üreticilere damızlık fıstık fidanları yetiştirmek ve yabancı fidanlara aşılar yapılması için merkeze çok yakın bir yerde 200 dekarlık bir araziye istimlak ederek Fıstık Araştırma İstasyonu'na devretmiştir¹⁹¹⁷. Daha sonra İstasyon arazileri zaman içerisinde ge-

1913 Nail Oraman, "Muhtelif Üç Vilayet Hakkında Rapor: Gaziantep Bağcılığı", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 7, (Temmuz 1940), ss.30-33.; Bk.: **Devlet Salnamesi (1926-1927)**, s.948.

1914 Uğur Barlas, **Gaziantep'in Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Hilmi Barlas Eğitim Vakfı, İstanbul 2010, s.26.; Osman Yalçın, **Gaziantep**, Özyürek Yay., İstanbul 1959, s.9.; Bk. **BCA**, Dosya No: 490-01-0-0., Yer No: 653-175-1., 26.02.1942.; **BCA**, Dosya No: 490-01-0-0., Yer No: 654-177-1., 05.08.1943.

1915 Zeynep Yıldız Özlü, "Gaziantep'in 1923-1938 Yılları Arasında Ekonomik ve Bayındırlık Alanındaki Faaliyetleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C 10, S 51, (Ağustos 2017), s.332.; **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.

1916 **Gaziantep İl Yıllığı**, (Yay. Haz.: Erhan Tanju, Ali Küçükaydın, İsmail Özsa), Gaziantep Valiliği Yay., Ankara 2002, s.275.; **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, s.283.; "Antep'te Fıstık Fidanlığı Açıldı", **Son Posta**, 6 Ekim 1936, s.5.

1917 Yıldız Özlü, agm., s.334.; Bk.: **Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye (Gaziantep)**, s.1850.

nişletilmiş ve günümüzde 1.340 dekara ulaşmıştır. Bu arazilerin 500 dekarında sulu tarım yapılabilmektedir ve bu araziler 4 ayrı işletmeden oluşmaktadır¹⁹¹⁸.

1942 yılına gelindiğinde Ziraat Vekâleti tarafından bağcılık bakım ve tımar işleri ile ilgili çiftçilere bilgi verilmesi amacı ile kurum tarafından bağcılık uzmanı gönderilmiştir. Bunun yanı sıra bu dönemde bir Bağcılık Enstitüsü kurulması için talep de bulunulmuşsa da yeni bir enstitünün kurulmasına gerek görülmemiş; ancak mevcut durumda olan fıstık araştırma istasyonu genişletilerek çalışma alanı birbirinden farklı çalışma konularını kapsayacak şekilde programlandırılmış ve çalışma düzeni yeniden şekillendirilmiştir¹⁹¹⁹. Bu dönemde kentin zirai hayatındaki en önemli sorunlarından birisi son zamanlarda fıstıklarda meydana gelen hastalıkların çoğalmasıydı. Bu hastalıklardan dolayı bazı fıstık ağaçları harap olmuş, bazıları da meyve vermemişti. Halk tarafından, Gaziantep milletvekillerinden Fıstık Araştırma İstasyonu’nun çeşitli uzmanlarla güçlendirilmesi, bölgedeki ürünlerin geleceğini tehdit eden afetlerin önüne geçilmesi istenmişti¹⁹²⁰.

Gaziantep’in belli başlı ihraç maddeleri arasında fıstıktan daha iyi yararlanabilmek için Ziraat Vekâleti, 1936 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü meyvecilik uzmanı Prof. Dr. W. Gleisberg ile bağcılık uzmanı Mustafa Fırat’ı bölgeye göndermiştir. Gleisberg, bölgede yaptığı araştırmalar neticesinde burada bir Fıstık Araştırma İstasyonu ve ona bağlı olarak çalışacak, deneme ve üretme faaliyetleri yürütecek numune fidanlık ve bir de koleksiyon bahçesi tesis edilmesini önermiştir. Gleisberg tarafından bölgede yapılan araştırmalarda fıstık üretimi ve deneme faaliyetleri için iki mıntıka tespit edilmiştir. Bunlardan birisi Gaziantep’in doğusunda bulunan ve şehir merkezine 1.5 km uzaklıktaki Belas (Akçakoyunlu’ya giden yol üzerinde) mevkiidir. Gleisberg tarafından akarsu civarında ve oldukça verimli torağa sahip olmasından ötürü Belas arazisi tercih edilmiş ancak satın alınamayacak durumda olması ihtimaline karşın diğer arazinin satın alınması önerilmiştir. Gleisberg tarafından İstasyonun merkez üssü için önerilen ve tespit edilen diğer mıntıka, Nizip yolu üzerinde Kavaklısu ve Dülük yolunun batısında bulunan İtlik arazisi üzerinde yer almaktaydı. İstasyon için tespit edilen İtlik bölgesindeki arazinin toprak yapısı fıstık yetiştirilmesi için uygundu ve buraya bir asfalt yol ile ulaşım sağlanabilmekteydi. Ayrıca bahsi geçen arazi fiziki olarak Nizip yolu boyunca genişlemeye müsait ve mahzen olarak da kullanılacak olan binaların inşası için istimlak edilebilecek düzeydeydi. Bununla beraber tesis edilecek olan numune bahçesi arazisi bir kuyu vasıtasıyla sulanabilmekte olup, birkaç kanal yapımıyla çok rahat bir şekilde sulama imkânı sağlanabilecek durumdaydı¹⁹²¹.

Prof. Dr. W. Gleisberg tarafından önerilen model ve esaslar bir rapor şeklinde hazırlanıp, Ziraat Vekâletine sunulmuştur. Bunun üzerine Ziraat Vekâleti, Belas olarak adlandırılan mevkide 1936 yılında Gaziantep ve civarındaki il-ilçelerde fıstık üretimini destekleyecek, fıstık ağaçlarına musallat olan haşerelere karşı zirai mücadele ve ilaçlama çalışmaları yürütecek, üreticilere bilimsel ve teknik destek sunacak; çeşitli kurs, konferans, seminer ve yayım hizmetleriyle üreticileri bilgiyle donatacak bir kurumun temelleri atılmıştır¹⁹²². Kurum, zamanla laboratuvar ve araştırma altyapısını tamamlayarak toprak-bitki analiz, fizyoloji, bitki hastalıkları ve bitki zararlıları gibi altyapı ve çalışma alanlarıyla kendisini geliştirerek bölgede antepfıstığı sektörüne önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca bölge meyveciliğini geliştirmek amacıyla

1918 “Antepfıstığı Araştırma İstasyonu Müdürlüğü”, **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 1, 2012, s.2.

1919 **BCA**, Dosya No: 490-01-0-0., Yer No: 654-178-1.; **BCA**, Dosya No: 490-01-0-0., Yer No: 654-177-1., 05.08.1943.

1920 **BCA**, Dosya No: 490-01-0-0., Yer No: 654-179-1., 26.12.1945.

1921 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Üzerinde Araştırmalar II**, ss.77-79.; **Ulus**, 24 Eylül 1936.; “Gaziantep Fıstıkları”, **Akşam**, 23 Ağustos 1935, s.6.; “Antep Fıstığı Üzerinde İncelemeler”, **Son Posta**, 13 Eylül 1935, s.4.

1922 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umumî Rapor**, ss.43-44.; Bk. “Gaziantep’te Bir Fıstık Enstitüsü Yapılıyor”, **Son Posta**, 5 Ağustos 1936, s.s. 5.; “Gaziantep’te Bir Fıstık Enstitüsü Açılıyor”, **Kurun**, 4 Eylül 1936, s.5.

bölge iklim ve toprak yapısına uyum sağlayabilen anaç ve çeşitlerden aşılı, aşısız antepfıstığı, badem ve aşılı bağ fidanı üreterek çiftçilere dağıtmıştır.

İstasyon, Gaziantep ilinde bütün malzemesi Ziraat Vekâleti tarafından verilmek suretiyle Ödemiş haşeresi ile Mildiyö ve Külleme hastalıklarıyla zamanında mücadele edilmesine çalışmıştır. Ayrıca halkın bağ hastalıklarıyla ve haşereleri hakkındaki bilgilerini artırmak için gerekli faaliyetleri yürütmüştür¹⁹²³. 1944 yılının Aralık ayında Gaziantep İl Ziraat Müdürü Fazlı Danışman ve Fıstık Araştırma İstasyonu iş birliğinde vilayet bağcıları ve bağ bekçilerini Gaziantep Halkevi'nde toplayarak ödemiş zararlıyla mücadele şekilleri üzerinde izahat vermiş ve bu izahatın bütün bağcılara anlatılmasını tavsiye edilmiştir¹⁹²⁴. Bundan başka CHP Gaziantep Bölgesi Müfettişi Fahrettin Tiritöglü, 30 Nisan 1943 tarihli (1942-1943) birinci Teftiş Raporu'nda, Gaziantep'te zeytinciliğin gelişmesi amacıyla Fıstık İstasyonu'nun çalışma programına zeytin yetiştirilmesi hususunun da eklendiğini belirtmiştir¹⁹²⁵.

Fıstıkların fennî bir şekilde üretilmesi, her yıl mahsul vermesi ve boşlarını doldurması için fennî tetkikat yapılmak üzere iki yıldan beri Gaziantep'te bir fıstık fidanlığı açılmıştır. Bu fidanlığın yetiştirdiği fidanlar çiftçiye parasız olarak dağıtıldığı gibi fıstıkların fennî bir şekilde yetiştirilmesi, iyi mahsul vermesi için tetkikler yapılmıştır. 1940 yılı itibarıyla bu istasyonun 50 küsur bin lira keşifli daire, ikametgah, laboratuvar ve atölye kısımları inşaatı bitirilmiştir. Üç yıl önce açılan fıstık üretme istasyonunda 60 bin liraya inşa edilen büro ve memur evlerinin açılışı Gaziantep Valisi Cavit Ünver tarafından yapıldı. Böylece Fıstık Araştırma İstasyonu Müdürlüğü tarafından 1942 yılı Mart ve Nisan aylarında fıstık fidanı dağıtımına başlanmıştır¹⁹²⁶. Ziraat Vekâleti 1944 yılında Gaziantep bölgesi bağcılarına faydalı olmak maksadıyla buradaki Fıstık İstasyonu dahilinde bir deneme ve çeşit bağı kurmayı kararlaştırmış ve bu hususta bölgedeki yetkililere gerekli direktifleri vermiştir¹⁹²⁷.

İstasyonun temel gayesi Antepfıstığı cinslerinin ıslahı ve seleksiyonu üzerinde çalışmalar yapmak, yabani fıstıkları aşılı olarak fıstık bitkisinin ekim alanını genişletmek, kendi koleksiyon bahçesinde yetiştirdiği damızlık fideleri üreticilere karşılıksız olarak dağıtmak, meyve gen kaynaklarını toplamak ve muhafaza etmek, literatür temin etmek; eğitim yaptırmak ve yayın yapmak, fıstık bahçelerine musallat olan arızlara karşı mücadele ve ilaçlama faaliyetleri yürütmek ve bölgedeki köylülere teknik bilgi desteğinde bulunarak onların sorunlarına çözümler getirmektir¹⁹²⁸. Bu doğrultuda İstasyon, 1937 yılında Kilis Halkevi'nde Kilis bağcılarına bağcılık, bağ hastalıkları ve bunlarla mücadele yolları üzerine bir konferans gerçekleştirmiştir. Konferansta zirai mücadele uzmanı Fazlı Danışman, bölgede bağlara musallat olan arızlara karşı (külleme, ödemiş vb.) mücadele ve ilaç yöntemleri üzerine bilgiler vermiş ve çiftçilere bu konuda bilgi desteğinde bulunmuştur¹⁹²⁹. Bu hususta kurumun en önemli ve bilimsel çalışmaları antepfıstığının dölllenme konusunda olmuştur. Billhassa çiftçilerin antepfıstığı yetiştirilmesindeki bilgi eksikleri, yanlış uygulama yöntemleri sonrasında var olan ağaçlara zarar vermeleri, erkek ve dişi çiçeklerinin ayrı ayrı ağaçlarda dölllenme yapma

1923 **BCA**, Dosya No: 490-01-0-0., Yer No: 654-177-1., 05.08.1943.; Bk.: "Gaziantep'te Fıstık Enstitüsü Kurulacak", **Akşam**, 10 Haziran 1937, s.6.

1924 **BCA**, Dosya No: 490-01-0-0., Yer No: 1322-390-3., 28.04.1945.

1925 **BCA**, Dosya No: 490-01-0-0., Yer No: 654-177-1., 05.08.1943.

1926 Ferit Yücebaş, **Cumhuriyet Döneminde Güneydoğu Anadolu (Gaziantep-Mardin-Urfa)'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)**, Bitlis Eren Üniversitesi/Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bitlis 2018, s.329.

1927 **BCA**, Dosya No: 490-01-0-0., Yer No: 654-178-1.

1928 **Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye (Gaziantep)**, s.1846.; "Hükümetimiz Antep'te Bir Fıstık Enstitüsü Kuruyor", **Haber-Akşam Postası**, 27 Ekim 1936, s.11.; "Gaziantep'te Bir Fıstık Enstitüsü Açılıyor", **Kurun**, 21 Ocak 1937, s.3.; "Fıstık Enstitüsü Nizip Yolu Üzerinde Açılıyor", **Son Posta**, 7 Nisan 1937, s.5.; "Antepfıstığı Araştırma İstasyonu Müdürlüğü", **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 1, 2012, s.2.

1929 "Gaziantep'te Fıstık Enstitüsü Kurulacak", **Akşam**, 10 Haziran 1937, s.6.

şekillerinin bilinmemesi, kurumu bizzat bu yönde çalışmalar yapmaya itmiştir. Böylece kurum, çiftçi ve ziraat teknisyenleri bazında bir yandan eğitim ve seminerler gerçekleştirirken, diğer yandan da köylerde çiftçi günleri tertip ederek konferans ve sunumlarla yetiştiricileri bilgilendirme çalışmaları yapmıştır¹⁹³⁰.

İstasyonun kuruluşu ile ilgili ilk çalışmalar 1936 yılı Eylül ayı içerisinde 200 dekarlık bir alanın istimlak edilmesi ile başlamış ve 50.000 liraya da binalarının ihale edilmesiyle devam etmiştir. Kurumdaki ilk zirai çalışmalar ise fıstıkla başlamış ve yabancı ağaçların aşılınması sonrasında bilimsel etütler yapılmıştır¹⁹³¹. İlk kuruluş yıllarında daha ziyade antepfıstığı çöğürü, aşılı fidan ve çeşitli meyve fidanları üretiminin yanında Antepfıstığı yetiştiriciliğinde karşılaşılan çeşitli problemlerin araştırılması çalışmalarına odaklanılmıştır. Buradaki temel amaç, diğer meyve yetiştiriciliğinde rutin çalışmalar olan budama, gübreleme, toprak işleme, sulama ve çeşit özellikleri gibi sorunların antepfıstıklarındaki ayrıcalıkları tespit etmek ve çözmeye çalışarak sonuçlarını çiftçiye intikal ettirmektir¹⁹³².

1970’li yıllardan sonra araştırma–geliştirme ve meyve gen kaynaklarını kayıt altına alma çalışmalarına hız veren İstasyon antepfıstığında Uzun, Kırmızı, Halebi, Siirt, Ohadi, Tekin, Barakyıldızı çeşitleri geliştirilmiş ve meyve gen kaynakları kayıt altına alınmıştır. Bundan başka antepfıstığı tozlayıcılarından Atlı, Uygur, Kaşka ve Öztürk geliştirilmiş ve üretimi yapılmıştır. İstasyon bünyesinde badem çeşitlerinden 9, bağ çeşitlerinden 6, zeytinde de Nizip yağlık tür ve çeşitleri üretilip, geliştirilmiş ve damızlık ana materyalleri fidan üreticilerine dağıtım görevi bizzat bu kurum tarafınca gerçekleştirilmiştir¹⁹³³.

1939 yılında da Fıstık Araştırma İstasyonu bağcılık uzmanı Mustafa Fırat, Siirt bölgesine Atlantika ve Menengiç olarak isimlendirilen sakızların ıslahı için görevlendirilmiştir. Mustafa Bey’in bu tetkikleri sırasında Siirt ve civarındaki arazilerin toprak ve iklim koşulları bakımından fıstık yetiştirilmesi için uygun bir bölge olduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerinde her yıl Fıstık Araştırma İstasyonu koleksiyon bahçesinde yetiştirilen damızlık fıstık fidelerinden gönderilmiş ve ayrıca yabancı ağaçların aşılınmasıyla birlikte bölgenin önemli fıstık üretim merkezlerinden biri haline getirilmesi hedeflenmiştir¹⁹³⁴.

1930 Ahmet Münir Bilgen, “Geçmişimizden Notlar”, **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 1, 2012, s.39.

1931 **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (Gaziantep)**, s.1848.; “Antep’te Fıstık Enstitüsünün İnşasına Başlanıyor”, **Son Posta**, 16 Eylül 1936, s.5.

1932 Bilgen, agm., ss.38-39.

1933 “Kurumda Yürütülmekte Olan Araştırma-Geliştirme Etkinlikleri”, **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 1, 2012, s.5.; “Antepfıstığında Geliştirilen Çeşitler”, **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 8, 2020, ss.54-56.

1934 M. S. Esen, “Siird’de Fıstık Yetiştirilmesi Kararlaştırıldı”, **Akşam**, 25 Temmuz 1939, s.8.

Fotoğraf –90

Gaziantep Fıstık Araştırma İstasyonu temel atma töreni ve İstasyon binası.

Kaynak: **Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye (Gaziantep)**, s. 1848.; Bilgen, agm., s. 38.

İstasyon, Gaziantep ve yöresinde fıstık ziraatının geliştirilebilmesi ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilmesi için toprak ve su muhafazası tedbirlerinin en iyi şekilde nasıl alınacağını, aşı ve budama usullerinin teknik esaslara uygun nasıl yapılacağını kurslar açarak veya demonstrasyonlar kurarak üreticilere öğretmekte, gıda noksanlığı sebebiyle periodisiteyi azaltmak, gübre vermek suretiyle mahsul verimini artırmak fıstıklıklardan layıkıyla faydalanılabilmesini temin için de erkek fıstık ağaçlarının sahada muntazaman dağıtılmasını çiftçilere bilfiil yaparak göstermektedir. Bunun dışında kurum, kendi koleksiyon bahçesinde ürettiği fıstık fidanlarını her yıl çiftçilere bedelsiz veya 10 kuruş gibi cüzi bir bedelle dağıtarak saha artışını sağlamaktadır. Bu itibarla 1957–1962 yıllarında kurumda üretilerek dağıtılan fidanların miktarı aşağıdaki tablodaki gibiydi¹⁹³⁵:

Tablo –148

Gaziantep Fıstık Araştırma İstasyonu Tarafından Dağıtılan Fidan Sayısı

Yıl	Fıstık Fidanı Sayısı
1957-1958	227.977
1958-1959	170.000
1959-1960	543.000
1960-1961	405.000
1961-1962	385.000

Tablo –148'de gösterilen hususların dışında Gaziantep Fıstık Araştırma İstasyonu, iklim ve jeolojik şartlar bakımından fıstığın yetişmesine elverişli bulunan, Devlete ait yabancı fıstıklıkların 6777 ve 3573 sayılı Kanunlara göre parsellenip isteklilerine dağıtılmasına çalışılmakta; ayrıca Siirt, Antalya, Gümüşhane, Aydın, Balıkesir, Malatya, Bitlis gibi illerde bulunan 36.194 yabancı fıstık ağacına Ziraat Vekâleti merkez teşkilatı ve İstasyon marifetiyle toplamda 130.782 adet aşı yaptırılmış bulunmaktadır¹⁹³⁶.

1935 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem: 1, C 4, İçtima: 1, Birleşim: 70, 06.04.1962, s.276.

1936 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem: 1, C 4, İçtima: 1, Birleşim: 70, 06.04.1962, s.276.

Bununla birlikte Fıstık Araştırma İstasyonu kuruluşundan itibaren yaptığı çalışmalarla bölge üreticisine destek sağlayan örnek bir kurum olmuştur. 1937’de İstasyonun kuruluşuyla başlayan süreç sonrasında gelinen aşamada bölgede fıstık üreticilerinde önemli bir talep olmuş ve üreticiler yaklaşık olarak 1.5 milyon fıstık fidanı isteginde bulunmuştur. Dolayısıyla Fıstık Araştırma İstasyonu sayesinde, daha evvel hiçbir mahsulün yetişmesine imkân olmayan kıraç topraklarda fıstık ağacı yetiştirecek olan vatandaş gelmiş, çukurunu açmış, hazırlığını tamamlamış her bir fidan için değil 10 kuruş, 50 kuruş bile vermeye razı, masrafını yapmış fidan arayacak duruma ulaşmıştır. Kurum, bölgede her yıl ortalama 300.000 fidan dağıtımı yapsa da yeterli gelmemiş sadece Gaziantep’te 1.5 milyon talep olmuştur. Bu sebeple mevzubahis olan durum, Gaziantep Milletvekili Osman Orhan Bilen’in önergesiyle Büyük Millet Meclisi’ne taşınmış, Antepfıstığının tarım ve ticaretinin geliştirilmesi konusunda halk teşvik edilip, onlara verilen bilimsel destek daha da artırılabilirse fıstık üretiminde Türkiye’nin, Dünyada önemli bir konuma yükseleceği belirtilmiştir¹⁹³⁷. Nitekim bu tarihten itibaren İstasyon tarafından yapılan çalışmalarla Türkiye’deki Antepfıstığı üretim alanı İran ve ABD’den daha yüksek bir seviyeye çıkmıştır. 2000 yılına gelindiğinde Türkiye Antepfıstığı üretimi 75.000 tona çıkmıştır. Bu artışın nedeni, Gaziantep Bölge Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü ile Çukurova Üniversitesi arasında iş birliği halinde Gaziantep, Şanlıurfa, Birecik, Ceylanpınar vb. yerlerde fıstıklarda yaptığı sulama denemelerinin çiftçilere örnek olması ve mümkün olan yerlerde fıstığın sulanarak yetiştirilmeye başlanmasıdır¹⁹³⁸.

Gaziantep Bölge Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsünün kuruluşu 1937 yılında lazım gelen arazinin istimlaki ile başlanmış ve 1941 yılında Fıstık Araştırma İstasyonu olarak faaliyete geçmiştir. Kurum 1945 yılında Bahçe Kùltürleri İstasyonu, 1952 yılında Bahçe Kùltürleri ve Ziraat Sanatları İstasyonu, 1955 yılında Ziraî Araştırma Enstitüsü, 1965 yılında da son olarak Bölge Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü ismini almış ve bu isim altında çalışmalarını sürdürmüştür¹⁹³⁹.

İstasyonda müşterek kullanılan eleman, vasıta, malzeme gibi giderler dışında bu projelere 70.000 lira civarında para sarf edilmiştir. Kurumda tamamıyla bölgenin acil ihtiyaçlarına cevap verecek olan, neticelenmiş ve tatbikatına geçilmiş olan bu projeler bölgenin kalkınmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Nitekim bu doğrultuda bilimsel olarak fıstıkların dölllenme biyolojilerinin tetkiki ile erkek ve dişi türlerin ve yabancı ile kùltür çeşitlerinin tespiti, saha, verim ve kalite bakımından büyük gelişmeler sağlamış bulunmaktadır. Böylece kurumda yürütölen bilimsel araştırmalar ve çalışmalar neticesinde 1950 yılında 54.930 hektar olan Antepfıstığı alanı, 1969 yılına gelindiğinde yaklaşık 3.5 kat artarak 173.000 hektara ulaşmıştır¹⁹⁴⁰.

Antep Fıstığı Araştırma İstasyonu başta antepfıstığı olmak üzere badem, üzüm, zeytin ve aşılı bağ vb. alanlarıyla ilgili çeşitli meyvelerin deneme, üretme ve meyve gen kaynaklarını kayıt altına alma çalışmalarına büyük önem vermiştir. Bunun yanı sıra İstasyon birbirinden farklı laboratuvarlarında yürütmüş olduğu bilimsel araştırma ve deneyler gerek Türkiye ve gerekse Dünya üreticilerinin hizmetine sunmak amacıyla tarımsal yayım hizmeti sunarak bu hususta önemli bir yer kaydetmiştir. Bu doğrultuda İstasyon, Antepfıstığı Araştırma Dergisi adıyla tarımsal yayım hizmeti başlatmış, ilk sayısı 2012 yılında olmak üzere-

1937 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem: 1, C 4, İçtima: 1, Birleşim: 70, 06.04.1962, s.277.; Gaziantep Fıstık Araştırma İstasyonu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi vilayetlerini kapsayan birçok muhite yararlı olabilecek çalışmalarda bulunmuştur. Örneğin Kahramanmaraş vilayetinde kurulacak olan Belediye Fidanlığına 1935 yılında fıstık mahsulünün ekim alanının genişlemesi ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilmesi amacıyla yönelik olarak karşılıksız 40.000 damızlık fıstık fidanı göndermiştir. Bk. “Maraş Belediyesinin Fidanlığı”, **Son Posta**, 26 Temmuz 1936, s.5.

1938 Nurettin Kaşka, **Meyveciliğin Gelişmesi Konusunda Çukurova’ya ve Türkiye’ye Yapılan Hizmetler**, Çukurova Üniversitesi Yay., Adana 2019, ss.31-32.

1939 **Bahçe Kùltür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, ss.16, 22.; Bk.: **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem: 3, C 10, İçtima: 2, Birleşim: 42, 27.01.1971, s.300.

1940 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem: 3, C 10, İçtima: 2, Birleşim: 42, 27.01.1971, s.301.

re 2020 yılına kadar yılda bir defa (2018 yılında yayımlanmamıştır) yayımlanmak üzere toplamda 8 sayı yayımlamıştır¹⁹⁴¹.

Kurum Antepfıstığı konusunda anaç ıslahı, çeşit ıslahı, yetiştirme tekniği (dikim sistemleri, tüplü fidan üretimi, aşılama), sulama, gübreleme, budama, döllenme biyolojisi, hasat, Antepfıstığı zararlıları, muhafaza ve kalite kontrol alanlarında çalışmalar yürütmekte ve üreticilere hizmet sunmaktadır. Ayrıca meyve genetik kaynaklarını kayıt altına alma ve koruma projesi kapsamında Antepfıstığı, badem, zeytin ve ceviz mahsullerinde projeler yürütülmektedir¹⁹⁴². Kurum her yıl antepfıstığı ve badem yetiştiriciliği konularında olmak üzere; Antepfıstığı ve badem üretiminin olduğu muhitlerde görev yapan teknik ziraat personellerine 2 adet hizmetiçi eğitim vermektedir. Ayrıca bölge çiftçisine yönelik olarak merkez köy ve ilçelerde yılda yaklaşık olarak 20 kez Antepfıstığı konusunda eğitim, seminer, kurs ve konferans faaliyeti gerçekleştirmektedir¹⁹⁴³.

1941 Bk. **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 1, 2012.; **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 2, 2013.; **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 3, 2014.; **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 4, 2015.; **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 5, 2016.; **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 6, 2017.; **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 7, 2019.; **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 8, 2020.

1942 “Kurumda Yürütülmekte Olan Araştırma-Geliştirme Etkinlikleri”, **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 1, 2012, ss.3-4.

1943 “Kurumda Yürütülmekte Olan Araştırma-Geliştirme Etkinlikleri”, **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, S 1, 2012, s.5.

6. Giresun Fındık Araştırma Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü

Karadeniz Bölgesi halkının geçim kaynaklarının başında tarım, hayvancılık ve tarıma bağlı sanayi faaliyetleri gelmektedir. Bu sıralamada tarım ilk sıralarda yer almaktadır. Tarımsal faaliyette de bölgede halkın yarısından çoğu fındık yetiştiriciliği yapmaktadır. Bunun için Ziraat Vekâleti 1936 yılında kentte bir fındık araştırma istasyonu kurma kararı almıştır. Kurumun başlıca görevi, fındık ziraatı konusunda bir yandan bilimsel araştırmalar yapmak ve fındık meyve gen kaynaklarını koruma altına almak, diğer yandan da istasyonda elde edilen somut teorik ve pratik bilgileri bölge üreticisine aktararak birim alanda maksimum verim alarak ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır¹⁹⁴⁴.

İstasyonun kurulmasıyla ilgili ilk çalışmalar Yüksek Ziraat Enstitüsü bahçıvanlık, bağcılık ve fidancılık enstitüsü direktörü Prof. W. Gleisberg’in Giresun’a gelerek burada bir Fındık İstasyonu oluşturulmasının gerekliliği üzerinde durmasıyla başlamıştır. Bu doğrultuda bölgede başlatılan çalışmalar neticesinde Fındık İstasyonu için tespit edilen arazi belirlenmiş ve Batlama deresi civarında tesis edilecek olan İstasyon civarında istimlak edilecek arazide hem numune bahçesi hem de bir fidanlık yetiştirilecekti¹⁹⁴⁵. Buna göre İstasyonun kurulacağı yerin krokisi çizilerek Ziraat Vekâletine gönderilmiş ve tespit edilen arazinin toplamda 200 dekarlık bir alanı kapladığı belirtilmişti¹⁹⁴⁶. Bu doğrultuda Türkiye’de fındık tarımında bilimsel araştırmalar yapan tek kurum Giresun Fındık Araştırma İstasyonu olup, adı geçen kurum Karadeniz Bölgesi-Doğu Karadeniz Bölümü’nde yer almaktadır. Kurum, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren fındık üretiminin ülke genelinde yayılmasına çalışmıştır.

Fotoğraf –91

Giresun Fındık Araştırma İstasyonu İdare Binaları ve Laboratuvarları.

Kaynak: <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/findik/Menu/8/Tanitim> (Erişim Tarihi: 11.03.2021).

Giresun Fındık Araştırma İstasyonu’nun ilk müdürü Hakkı Mahir Durukan’dır. Durukan, 1936 yılında kurumun tesis edilmesi sürecinde aktif olarak yer almış ve kuruluşa önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda 1938 yılında fındıklara arız olan hastalıklarla mücadele yöntemlerini tetkik etmek, farklı fındık çeşitleri üzerinde çalışmalar yapmak ve fındık işlerinde kullanılan alet ve edevat ile bunların kulla-

1944 Kemal Peker, **Fındık İktisadi Yürüyüşü: Dünü, Bugünü, Yarını**, Becid Yay., İstanbul 1961, s.42.; Ali Sati Ekinci, “Yurdumuzun Nefis Kuru Yemişlerinden: Fındık”, **Tanin**, 18 Eylül 1945, s.5.; **Haber**, 27 Ağustos 1934.; **Ulus**, 2 Son Kanun 1936.

1945 “Giresun’da Bir Fındık İstasyonu Açılıyor”, **Akgün**, 13 Ağustos 1936.; Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umumî Rapor**, ss.38-39.

1946 “İstasyon Yeri Tespit Edildi”, **Akgün**, 10 Eylül 1936.

nilabilirlik durumlarını tespit etmek maksadıyla Ziraat Vekâleti tarafından iki ay süreliğine İtalya'ya gönderilmiş ve kendisine bu doğrultuda yevmiye verilmiştir¹⁹⁴⁷. İstasyonun tesis edilmesine dair karar alıncaya değin fındık üzerine yapılan bilimsel çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Özellikle 1930'lu yıllara gelindiğinde Dünya'da bir ekonomik buhran yaşanırken, Türkiye'de fındık üretiminin çok düşük bir seviyede gerçekleştiği görülmüştür. Bu kısa zaman diliminde üretimin azalmasının başlıca nedeninin Balaninus (fındık kurdu) adlı haşereden kaynaklandığı anlaşılmıştır¹⁹⁴⁸. Bununla birlikte 1930 yılına değin herhangi bir ziraat uzmanı tarafından Karadeniz Bölgesi'nde, bilhassa da fındığın yoğun olarak yetiştirildiği Giresun-Ordu gibi illerde fındık zararlıları ile ilgili bilimsel ve fennî araştırmalar yapılamamıştır. Bu doğrultuda Giresun'a giderek yerinde tetkik yapan ilk uzman İstanbul Darülfünun Fen Fakültesi Müderrislerinden M. Hovas'tır. Hovas bölgede yaptığı tetkiklerden sonra halka fındık kurdundan nasıl en az zararla kurtulabileceklerini anlatmış ve bir de haşere hakkında çeşitli yazılar kaleme almıştır¹⁹⁴⁹. M. Hovas'ın yaptığı çalışmalar sonrasında 1932 yılında Ziraat Vekâleti, fındık bahçeleri ve bununla ilgili hastalıklarla tarımsal mücadele edilmesi için merkezi Giresun'da olmak üzere bir teşkilat kurma kararı almıştır¹⁹⁵⁰.

Bu doğrultuda fındık konusu fennî ve bilimsel yöntemlerle ele alınmış, bu konuda muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında birçok tarım ürünüyle sırayla ilgilenilmiş olursa da fındıkla ilgili bilimsel araştırmalar ve çalışmalar sona kalmıştır. Fındıkla ilgili ilk çalışmalar genellikle yasal düzenlemeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Nitekim 19 Haziran 1930 tarihinde Hükümetin cihan pazarında tutunabilen bir ziraat felsefesi doğrultusunda ticaretin gelişmesi için içerde ve dışarıda gerekli tedbirleri hazırlaması için aldığı yetkiye dayanarak 4 Kasım 1931 tarihinde 11913 numaralı Kararname ile "Fındık İhracatının Murakabesine Dair Nizamname" yürürlüğe konulmuştur. Bu nizamname ile eski ve yeni mahsullerin birbirlerine karıştırılması ile yaş fındık ihracının önlenmesine, fındığa yabancı maddeler karıştırılmasının engellenmesine, fındık bitkisine musallat olan zararlılarla mücadele yöntemleri geliştirilmesi, bu konuda bilimsel araştırmalar yapılması ve elde edilen verilerin üreticilerle paylaşılarak nihayetinde dünya piyasalarının ülkemizin fındığına güveni sağlanmaya çalışılmıştır¹⁹⁵¹.

Bu doğrultuda 1931 yılından itibaren çalışmalar kısa sürede semeresini vermiş ve 1936 yılında Giresun'da bir Fındık İstasyonu kurulmuştur. İstasyon, kuruluşundan itibaren Giresun ve civarındaki fındık bahçesi sahiplerine fennî ve teknik alanlarda destek vermeye başlamış ve öncü bir kuruluş olarak bölgeye faydalı hizmetler göstermiştir. Bu doğrultuda ilk olarak İstasyonda tombul fındık, badem fındık, sivri fındık, kuş fındık, kara fındık, palaz ve yabani fındık çeşitleri üzerinde deneme, üretme ve dağıtım faaliyetleri yürütülmüştür. Ayrıca Giresun ve civarındaki ilçe ve köylerde eski fındık bahçelerinin bakım ve tımar işleriyle ilgilenilmiş; fındık bahçesi kuracak olan üreticilere doğru yolu göstermek maksadıyla bahçe yerlerinin seçilmesinden fındık toplanmasına kadar geçen aşamalar anlatılmış ve bilhassa üreticilere fennî ve teknik fındık üretim usulleri hakkında bilgiler verilerek fındık üretiminde istikrarlı bir randıman sağlanması he-

1947 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 85-91-12, Dosya Ek: 238-465, 26.10.1938.

1948 BCA, Dosya No: 490-1-0-0, Yer No: 1454-34-1, 09.06.1930.; Bk.: **Birinci Ulusal Fındık Kongresi**, Tarım Seri: 3, No: 2, 1935, s.46.

1949 M. Hovas, **Giresun Mıntıkası Fındık Ağaçları Hakkında Tetkikat**, İstanbul Darülfünun Fen Fakültesi Neşriyatı, İstanbul 1930, ss.2-4.

1950 T.C. Giresun Ticaret ve Sanayi Odası, **Cumhuriyet'in 10. Yılında: 1923-1933**, Giresun 1933, s.154.; "Giresun'un İktisadî Kıymeti", **Son Posta**, 18 Mart 1938, s.8.; Giresun'da kurulan fındık teşkilatı sonrasında uzunca bir süre bakımsız kalan fındık bahçelerine arız olan hastalıklara karşı zirai mücadele çalışmaları başlatılmıştır. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti, müfettiş Kadir Bey'in idaresinde kente gönderilen zirai mücadele heyetiyle Giresun'daki fındık bahçelerinde zirai ilaçlama çalışmaları yürütülmüş ve oldukça faydalı sonuçlar alınmıştır. 1934 yılı ortalarına gelindiğinde Giresun'da bakımı yapılan ve imar edilen fındık bahçelerinin sayısı %70'i bulmuştur. Bk. **Haber**, 17 Temmuz 1934.

1951 **Birinci Ulusal Fındık Kongresi**, Tarım Seri: 3, No: 2, 1935, s.29.

deflenmiştir¹⁹⁵². Bunun için de bölgedeki fındık imar teşkilatının çalışmaları ve fındık bahçelerinde yürütülen zirai mücadele faaliyetleri doğrudan İstasyon salâhiyetine verilmiş ve onun çalışma esasları dahilinde faaliyet göstermiştir¹⁹⁵³. Ziraat Vekâleti tarafından tesis edilen kurum; fındık mahsulünü daha bilimsel yollarla ıslah etmek için bakım usullerini halka öğretmek, mücadele işlerini takip ve bu hususta rehberlik etmek, gerektiğinde konferanslar düzenlemek, halkın anlayacağı şekilde ilanlar ve yayımlar hazırlamak üzere çeşitli alanlarda faaliyet göstermiştir. Bundan başka İstasyon, ilk ve orta tahsilini bitirmiş olan köy gençlerinden 15 kişiye kurs vermiş ve bunları üreticilere destek olmak amacıyla köylere göndermiştir¹⁹⁵⁴.

Fotoğraf –92

Giresun Fındık Araştırma İstasyonu Ziraat Teknisyeni Hasan Öğütçü, İstasyon bahçesinde öğrencilerle birlikte.

Kaynak: <https://www.yesilgiresun.com.tr/makale/5727451/huseyin-gazi-menteseoglu/hasan-ogutcu-den-findik-ureticisine-yarim-asirlik-tavsiyeler> (Erişim Tarihi: 11.03.2021).

1939 yılında Fındık İstasyonu’nun faaliyet alanı genişletilmiş ve Vilayet Mücadele Teşkilatı doğrudan doğruya Fındık İstasyon Teknisyenliğine bağlanmıştır. Bu şekilde zaten birbirinden ayrılmayan fındık bahçelerinin bakımı, imarı, hastalık işleri bir elden ve daha çok elemanla daha esaslı ve rasyonel bir şekilde takip edilecekti. Bu işlerin yapılabilmesi için Fındık İstasyonuna 15 kontrol memuru daha alınmıştır¹⁹⁵⁵. Böylece fındık üretimi, 1937’den sonra yalnızca Giresun iliyle sınırlı kalmamış ve kısa sürede Doğu Karadeniz’deki halkın bir kısmının da temel geçim kaynağı olmuştur. Bundan başka İstasyon, fındık ziraatının fennî bir usulle yapılması için eski ağaçların yerine yeni fidanlar dikilmek suretiyle bahçelerin sürekli olarak yenileştirilmesine büyük önem vermiştir. Bu doğrultuda Fındık İstasyonu, köylüleri bir taraftan bahçeleri temizlemeye diğer taraftan köylüyü yavaş yavaş eski ağaçlar yerine yeni fidanlar dikmek için alıştırmak için büyük çaba göstermiştir¹⁹⁵⁶.

1952 Ali Sati Ekinci, “Fındık”, **Son Posta**, 8 Şubat 1944, s.5.; Kemal Peker, “Tarihin Akış Seyrinde Türk Fındığı”, **Türk Yurdu**, S 291, (Aralık 1960), ss.23-24.

1953 Hakkı Mahir Durukan, “Türkiye Fındık Ziraatının Kalkınmasına Dair Rapor”, **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, Takım: 8, Seri: B, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1938, s.7.

1954 “Bahçelerin İmarı”, **Akgün**, 20 Teşrinievvel 1938.

1955 “Fındık İstasyonu Çalışmaları”, **Akgün**, 3 Ağustos 1939.

1956 **BCA**, Dosya No: 490-1-0-0, Yer No: 655-184-1, 16.12.1939.

Cumhuriyet'in ilk yıllarına değin bölgede fındık ziraatıyla uğraşan kesim yeterli ölçüde tarım bilgisine sahip değildi. Billhassa yanlış budama ve gübreleme gibi nedenlerle üretim miktarı olmasının altında gerçekleşiyordu. Halk için bu kadar hayati öneme sahip olan fındık tarımı, geçmişten gelen tecrübeler ışığında geleneksel yöntemlerle yapılıyordu. Dolayısıyla bu durum fındık üretimindeki verimi oldukça azaltmakta ve bu da bölge ekonomisini ciddi anlamda sekteye uğratmaktaydı¹⁹⁵⁷. Fındık tarımının daha bilimsel metot ve yöntemlerle yapılabilmesi amacıyla 1936 yılında kurulan Fındık İstasyonu'nun çalışma esasları genişletilerek 1945 yılında Bahçe Kültürleri İstasyonu'na dönüştürülmüş ve özellikle fındık ziraatı alanında çalışmalarını sürdürmüştür¹⁹⁵⁸. Bu dönemde Şinasi Türel idaresinde faaliyet gösteren kurum, 1945 yılında düzenlenen bahçe kültür kurumlarının I. Teknik Toplantısına katılmıştır. Toplantıda alınan karar gereğince; İstasyonun üretme sahası için 35 dekarlık bir arazide üretim yapılması ve buradan yıllık fındık meyvesi de dahil olmak üzere 20.000 fidan üretilip dağıtılması kararlaştırılmıştır. 35 dekarlık üretme sahasının %22 dekarı fındık meyvesine, %48'i elmaya, %20'si erik meyvesine ve %10'luk kısmı da muhtelif meyve türlerine ayrılmıştır. İstasyondaki fındık türlerinin %50'si Tombul, %30'u Sivri, %10'u Haskara, %7'si İncekara ve %3'te Badem cinsleri oluşturmaktaydı. Diğer meyve türlerinde ise Elmada Demir, Romabote, Stark King, Amasya, Steymert ve Stark Stark; Erikte Köstendil, Santaroza, Renklot ve Havran; muhtelif cinsler içerisinde Kiraz cinsinde Altıparmak, Dalbastı, Kara Kiraz; Armut cinsinde Karırusta, Bozbağ ve Williams; Şeftali cinsinde Hale, Amisden, Myflör ve Wictor; İncir cinsinden Horasan ve Kavak; Ceviz cinsinden Karahisar; Dut cinsinde ise Yaprak ve Karahisar meyveleri yetiştirilmekteydi¹⁹⁵⁹.

İstasyon, Türkiye'nin belli başlı tarımsal sorunlarını çözüme kavuşturulması ve dolayısıyla üreticinin hayat standardının yükseltilmesi amacıyla faaliyet alanını giderek genişletmiştir. Bu kapsamda İstasyon tavukçuluk, fidancılık, sebzeçilik konularında ve çay ekiminin Giresun'da uygunluğunun tespitinde önemli faaliyetlerde bulunmuştur¹⁹⁶⁰. Ayrıca İstasyon zirai yayım hizmetlerine büyük önem vermiş ve yayımladığı broşürlerle köylüyü bilinçlendirmeye gayret göstermiştir. Bu yayımlardan bazıları şöyledir: Çiftçi İçin Fındık Yetiştirme ve Mücadele Bilgisi (1953), Fındık Fidanı Nasıl olmalı, Nasıl Dikilmeli (1954), Birinci Fındık Kongre Kararları (1955) olarak örnek verilebilir¹⁹⁶¹.

Giresun Bahçe Kültürleri İstasyonu tarafından yürütülen fennî araştırmalar, halka yönelik teknik bilgi desteği sağlanması ve fındık tarımında kullanılan bilimsel yol ve yöntemlerin yaygınlaşmasıyla eskiye oranla alınan ürün miktarı ciddi oranda artış göstermiştir. Bölgede zamanla yeni ekim alanlarının etkisiyle ortaya çıkan genç fındık ağaçlarının sayıca artması, devlet tarafından sağlanan destekleme politikalarıyla verimli taban arazilerinin üretime açılması ve fındık tarımında gübre kullanımının 1960'lardan itibaren yaygınlaşması ile elde edilen ürün miktarı da artmıştır¹⁹⁶². Nitekim bu tarihlerde Doğu Karadeniz Bölgesine bakıldığında Çoruh, Rize, Trabzon, Giresun ve Ordu illerindeki mevcut nüfusun geçimi ortalama %50-60 oranında, tamamen olmasa da kısmen fındık üretimine bağlanmıştır. İstasyon merkezinin olduğu Giresun ilinde ise bu oran %70-75 oranına çıkmıştır¹⁹⁶³.

1957 Önder Duman, "CHP Teftiş Raporlarına Göre Giresun'un Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumu", **Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu**, C II, (09-11 Ekim 2008), Ankara 2009, s.124.; Bk.: Osman Yalçın, **Giresun**, Özyürek Yay., İstanbul 1960, ss.17-18.

1958 Sacit Karabrahimoğlu, **Giresun (Bütün Yönleri ve Kazaları ile)**, 2. Baskı, Alkan Matbaası, Ankara 1969, s.116.

1959 **Bahçe Kültür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, ss.4, 16, 21.

1960 Hasan Öğütçü, "Fındık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları", **Çotanak Dergisi**, S 25, (Aralık 1972), s.14.

1961 Emel Özder Kesim, **Menderes Dönemi Giresun'da İktisadi Hayat (1950-1960)**, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Giresun 2014, s.93.

1962 Aydın Gülşen, **Giresun'da Sosyal, Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Yaşam (1945-1960)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2014, s.160.

1963 Ahmet Şener, "Şarkî Karadeniz Bölgesinde Mevcut Fındıklıkların İmar, İhya ve Mahsul Durumunu Artırmak İçin Teknik Çareler", **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 2, (1 Nisan 1952), ss.47-49.

İstasyon, Giresun ilinin başlıca gelir kaynağı olan fındık mahsulüne önemli ölçüde zarar veren fındık kurdu (Balansousnucum) ile yapılan mücadele sonucunda merkez ilçede ve 56 köyde 50 kilo 650 gram böcek toplanarak imha edilmiştir. Fındık üreticisine Balansousnucum biyolojisi ile fındık zararlılarına ait mücadele usullerini öğretmek, fındık ziraatını bilimsel usullerle yapabilmek ve bahçeleri gençleştirmek için 300 adet broşür ve 500 adet rasyonel esaslara uygun fındık talimatnamesi hazırlanarak il dahilinde ve fındık ziraatı ile uğraşan bütün köylere dağıtılmıştır. Üreticinin ziraat hastalık ve zararlılarına karşı bilgisi artırılmaya çalışılmıştır¹⁹⁶⁴.

Giresun ve çevresi için ikinci bir mahsul olarak düşünülen ipekböcekçiliği 1948 yılında Bahçe Kùltürleri İstasyonu'nun çalışma alanı içine alınması düşünülmüş; Giresun Bahçe Kùltürü İstasyonu çalışanlarından Mustafa Özger ise fikirlerini ispat etmek için aradan bir buçuk ay geçmeden yarım kilo tohum elde edilmiş kozaları halka göstermiştir. Bundan başka 1949 yılından itibaren İstasyondan ise 7.500 kök ham dut fidanı dağıtılmış ve Tarım Bakanlığının emrine ayrılmış olan 7.800 kök ham dut fidanının da halka dağıtılmasına izin verilmiştir. Giresun'da ipekböcekçiliği konusunda sistemli ve sürekli çalışmalar Tarım Bakanlığının ilgisini çekmiş ve bu amaçla Giresun'da ipek böcekçiliğinin durumunu tetkik etmek üzere Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsü Müdürü Dr. Tahir Ertuğrul Yetmen Giresun'a gelmiştir. Bahçe Kùltürleri İstasyonunun denemeleri sonucunun ümit verici olduğunu söyleyerek Giresun köy evlerini kozacılık için ideal olarak vasıflandırmıştır. Bundan başka mütehassis Giresun'un tabiat şartlarının da ipek böcekçiliğine uygun olduğunu ve başarıyla uygulanacağını belirtmiştir. Bundan sonra kozacılık konusunu ve bu husustaki çalışmaları planlamak üzere Giresun valisinin emri ile ipek böcekçilik uzmanı Dr. Tahir Yetmen, Tarım Müdürü A. Rıza Altay, Bahçe Kùltürleri İstasyonu Müdürü Mehmet Zorlu Mücadele Başteknisyeni Sabri Vardar Veteriner Müdürü Kemalettin Aka ve Fiskobirlik Umun Müdür yardımcısı Suat Akgün'ün katılımı ile gerçekleştirilen toplantıda Bahçe Kùltürleri İstasyonunun ipek böcekçilik çalışmalarıyla ilgili şu karar alınmıştır¹⁹⁶⁵: Bahçe Kùltürleri İstasyonu'nda fazla miktarda yaprak dutu yetiştirilip dağıtılacaktı. Böylece Bahçe Kùltürleri İstasyonu'nun çalışma konusu içine ipek böcekçiliği de verilmiştir.

1949 yılına gelindiğinde İstasyonda yetiştirilip basit bir şekilde imal edilen kozalardan Bursa'da Lofçalı Mustafa ve ortakları fabrikalarında koza denemelerinde bulunmuşlar ve ipek çektirildiğinde kozaların üzerindeki ipeğin işlenmesi iyi ve yumuşak, ayrıca randımanında iyi olduğunu tespit ederek kozaların Bursa kozalarına yakın bir vasıf taşıdığını belirtmişlerdir. Ayrıca bu yıl Bahçe Kùltürleri İstasyonunda yetiştirilmiş olan ham dut fidanlarından 30.000 civarında fidanın Giresun iline dağıtılması Tarım Bakanlığınca uygun görülmüştür¹⁹⁶⁶. İstasyonda ayrıca meyve ziraatına da önem verilmiş 1943 yılında Ziraat Vekâletinin açtığı Fındık İstasyonu fidanlığında zirai mahsullerin rasyonel bir şekilde yetiştirilmesi, üretilmesi ve gelişimi üzerinde büyük bir önemle çalışılmıştır. Fidanlıkta yaygınlaştırmak ve halka dağıtmak için yetiştirilen mahsullerin tanıtılması amacıyla meyve sergisi açılmış ve Fındık İstasyonu müdürü Şinasi Türel tarafından fidanlıkta yetiştirilen meyve çeşitleri üzerine konferans verilmiştir¹⁹⁶⁷.

İstasyonun bu dönemde en önemli faaliyetlerinden birisi teknik meyvecilik bilgisinin üreticilere öğretilmesidir. Bu doğrultuda açılan meyvecilik kursları ve konferansları bunun güzel bir örneğidir. Meyveli fidanlardan elma, armut, erik, fındık, şeftali, mandalina, incir, ceviz, kiraz, vişne meyvesiz fidanlardan ise ipek böceği yetiştirmek üzere ıslah edilen yaprak dutu ve bahçelerin etrafını sarmak için kullanılan gila-diçya ve maklora yetiştirilmekteydi. 1949 yılı itibarıyla istasyonda 70.000 meyveli meyvesiz fidan dağıtıma hazır ve Kasım ayı ortasında fidanlar dağıtılmıştır. 1949 yılında ayrıca Tarım Bakanlığı meyveciliğin

1964 Ebru Bayram, **Atatürk ve İnönü Dönemi Giresun'da İktisadi Hayat (1923-1950)**, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Giresun 2014, s.161.

1965 Bayram, **agt.**, s.166.

1966 Bayram, **agt.**, ss.167-168.

1967 Bayram, **agt.**, s.168.

islahı ve gelişimi teknik meyvecilik bilgisinin köylerde anlaşılması için çeşitli yerlerde meyvecilik kursları açmıştır. İdaresi ve nerede açılacağı konusu Bahçe Kültürleri İstasyonuna bırakılan kurs ilk olarak Tirebolu'da 17 Ekim 1949'da, 25 ekim 1949'da Görele'de, 24 Ekim 1949'da Şebinkarahisar'da 4 Kasım 1949'da ise Bulancak'ta açılmıştır. Kursa katılım serbestti ve ziraat işleri ile ilgisi olan herkes kabul edilmiştir. Tirebolu'da kurs açılmadan önce Bahçe Kültürleri İstasyonu asistanı Mustafa Özger, Espiye bucağı köyleri ile merkeze bağlı köylerde incelemelerde bulunmuş ve köylülerin yabancı meyvelerin çeşitli şekilde aşılması ve meyve ağaçlarının bakım ve imar ve islahı hakkında yapmaları gereken usuller anlatılmıştır. Tirebolu'da açılan kursa 50 kişi katılmıştır. Kursta fidan bakımı dikim usulleri hakkında teknik bilgiler verilmiş ve bitki hastalıkları ile mücadele öğretilmiştir. 1949 yılında açılan meyvecilik kurslarında özellikle elma ziraatı üzerinde durulmuştur. Kurs sırasında tanıtılan elmalardan daha çok daha önce yetiştirilmemiş olan ve bilinmeyen starking elma ilgi görmüş ve bu elmanın yetiştirilme usulleri öğretilmiştir. Bundan başka 1950 yılında İstasyonda yetiştirilmiş elma çeşitlerinden oluşan bir sergi açılmıştır. Burada yetiştirilen elmalardan yaşlı fidanlar toplu meyve bahçesi kuracaklara 40 kuruşa verilmiştir¹⁹⁶⁸.

1952 yılında Giresun iline Tarım Bakanlığının muhtelif çeşitlerinden elma 5000, erik 2000, armut 500, ceviz 50, aşılı dut 150, incir 180, şeftali 1.500, 9.380 adet aşılı meyve fidan gönderilmiş ve 465 çiftçiye Giresun Fındık İstasyonu Müdürlüğüne dağıtılmıştır. İstasyon Müdürlüğü ayrıca meyvecilik konusunda halka destek vermiştir. Mesela Tirebolu ilçesinde ihtiyacı olanlara 1.200 adet meyve fidanı 25 kuruştan dağıtılmıştır. 1956 yılında ise yetiştirilen fidanlar 15 kuruşa satılmıştır¹⁹⁶⁹. Bunun yanı sıra Çay yönetmeliğine dayanılarak çay üretimi konusunda da İstasyona görev verilmiş ve ona bağlı olarak ilçelerde birer çay bölge memurluğu kurulmuştur. İstasyonun idaresindeki Çay Bölge Memurlukları emrine köylerde çalışmak üzere yeterli sayıda çay ustaları verilmiştir. Böylece tesis edilen deneme çay bahçeleri ile 1956 yılında oluşturulan çaylıklardan ilk ürün 1959 yılından itibaren alınmaya başlanmıştır¹⁹⁷⁰.

1952 yılına kadar Giresun Bahçe Kültürleri İstasyonu olarak faaliyet gösteren kurum, 1955 yılında tavukçuluk bölümünü de içine alarak Bahçe Kültürleri ve Küçük Evcil Hayvanlar İstasyonu adını almıştır. Daha sonra sırasıyla 1963 yılında Giresun Fındık Araştırma Enstitüsü, 1966 yılında Giresun Fındık Araştırma Enstitüsü ve Ziraat Meslek Okulu, 1972 yılında Giresun Ziraat Araştırma Enstitüsü ve Ziraat Meslek Okulu ismini almıştır. 1987 yılında Fındık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü adını almış 2011 de ise ismi Fındık Araştırma İstasyonu Müdürlüğü haline getirilmiştir.

1968 Bayram, **agt.**, ss.169-170.

1969 Özder Kesim, **agt.**, ss.88-89.

1970 **Cumhuriyetin 50. Yılında Giresun 1973 İl Yıllığı**, Giresun 1973, s.189.

7. Malatya Kayısı Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü

1930'lu yıllarda özellikle meyveciliğin önem kazanması ile beraber Ankara'da 1933 yılında kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsünde öğretim üyesi olarak görev yapan Alman bilim insanı Prof. Dr. W. Gleisberg, Türkiye'de yaptığı araştırmalar sırasında Malatya'nın meyvecilik potansiyelinin öğrenilmesine yönelik çalışmalar yürütmüştü. W. Gleisberg, daha sonra baş asistanı Lütfi Ülkümen'i doktora çalışmasını yapmak üzere Malatya'ya yönlendirmişti. Ülkümen, 1933–1936 yılları arasında bölgede yaptığı çalışmalarda, Malatya'nın meyvecilik potansiyelinin yüksek olduğunu ve bunun analizini daha net ortaya çıkarmıştı. Bu analiz sonrasında Gleisberg, Malatya'da önceliğin kayıscılığa verilmesi gerektiğini; çünkü şehrin, Orta Avrupa kayısı ihtiyacını Kaliforniya'nın yerini alacak bir durumda olduğunu belirtmişti. Hedef, Kaliforniya gibi yüksek vasıflı ürün çıkarmak olmalıydı¹⁹⁷¹.

Nitekim Ülkümen'in 1933–1936 yılları arasında Malatya'nın meyve çeşitleri ile meyve üretim alanlarını inceleyerek yaptığı doktora çalışması bu tezi doğrulamaktaydı. 1938 yılında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü tarafından bir kitap halinde yayımlanan tez, 1930'lu yıllarda Malatya'da Hacıhaliloğlu, Hasanbey, Çataloğlu, Hacıkız, Kurukabuk (Gavuraşısı), Koyunoğlu, Osmanonbaşı, Sarılök ve Turfanda kayısı çeşitlerinin bulunduğunu belirtmişti¹⁹⁷². 1937 yılına kadar bölgede yapılan araştırmalar sonrasında Ziraat Vekâleti, Ülkümen'in çalışması ve Malatya'nın meyvecilik potansiyeli üzerine yüksek vasıflı ürünleri yetiştirmek amacıyla bölgede bir meyvecilik istasyonu açmaya karar vermiştir. Bu doğrultuda 1937 yılında Türk-Alman Eğitim iş birliğiyle Malatya ilinde bir "Kayısı Araştırma İstasyonu" olarak kurulmuştur¹⁹⁷³. İstasyonun kuruluşuyla ilgili ilk çalışmalar arazilerin istimlak edilmesi ve yerleşke binalarının inşa edilmesi süreciyle başlamıştır. İstasyondaki araştırma-geliştirme çalışmalarının yürütülebilmesi ve idaresi için 3 adet bina inşa edilmesi kararı alınmıştır. Bahsi geçen binaların yapım işleri için 46.231.24 kuruş bedeli keşifli olan ihale, müteahhidine verilmiş ve inşaaata başlanmıştır¹⁹⁷⁴. Böylece 1937 yılında kurulan İstasyon, Malatya-İsmetpaşa bucağı arasındaki Karaçalılık mevkiinde yer alan arazi üzerinde konumlandırılmıştır. İşletme, Malatya il merkezinin 4 km güneybatısında yer almakta olup Yeşilyurt yolu üzerinde bulunmaktadır¹⁹⁷⁵.

1939–1940 yılından itibaren ülkeye standart tip meyve fidanları üretip, dağıtmaya başlamıştır. Bundan başka üretilip, dağıtılan bu damızlık meyve fidanlarının dikimi ve bakımının yapılabilmesi ve hastalıklarla mücadele edilebilmesi için İstasyon idaresi; meyveciliğe dair teknik bilgilerle Malatya ve civarındaki üreticileri bilgilendirmeye çalışmıştır. Bu gaye ile hareket eden İstasyon, 1940 yılında açmış olduğu çeşitli meyvecilik, aşıcılık ve bağcılık kurslarıyla bölgedeki üreticileri temel ziraat bilgileriyle donatarak birçok eleman yetiştirmiştir¹⁹⁷⁶.

1971 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Üzerinde Araştırmalar II**, ss.2-12.; Bk. Aslan Tufan Yazman, "Malatya Meyve İstasyonu", **İktisadi Yürüyüş**, S 137, (7 Eylül 1945), s.17.; Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umumî Rapor**, s.29.

1972 Lütfü Ülkümen, **Malatya'nın Mühim Meyve Çeşitleri Üzerinde Morfolojik, Fizyolojik ve Biyolojik Araştırmalar**, T.C. Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., S 65, Ankara 1938.; Bk.: Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Üzerinde Araştırmalar II**, ss.12-14.

1973 Mehmet Ali, **Mondros'tan Cumhuriyet'e Malatya**, Malatya 2000, s.12.; **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, s.283.; Tufan Yazman, "Malatya Meyve İstasyonu", s.17.

1974 **Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye (Malatya)**, s.3190.

1975 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Üzerinde Araştırmalar II**, s.19.

1976 Rıdvan Turan, "Malatya'nın Meyveciliği ve Bahçe Kültürlerinin Gayesi", **L'illustration De L'orient**, S 16-17-18-19, (Ağustos-Eylül-Ekim-Kasım 1949), s.35.; Cemal Koygun, "Meyve Bahçevanlığı: Kayısı Bahçelerinin Kurulması", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 37, (8 Nisan 1945), s.256.

Fotoğraf –93

Malatya Bahçe Kùltürleri İstasyonu İdare Binası, Müdürü, Aşı Faaliyetleri ve Fidanlıkları Sulama İşleri

Kaynak: **Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye (Malatya)**, ss. 3198-3199.; Tufan Yazman, "Malatya Meyve İstasyonu", s. 17.; Cemal Koygun, "Meyve Bahçevanlığı: Kayısı Bahçelerinin Kurulması", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 37, (8 Nisan 1945), s. 255.

Örneğin 60 yaşında bir emekli öğretmen olan Tahsin Arslan, 1950 yılında Malatya Bahçe Kùltürleri İstasyonu'nda meyvecilik kursuna katılan kursiyerlerden biridir. Tahsin Arslan, Malatya Bahçe Kùltürleri İstasyonu'nun 13. kuruluş yıl dönümünde İstasyon bünyesinde gerçekleştirilen meyvecilik kursuna 13 numaralı kursiyer olarak katılmış ve meyvecilik eğitimi görmüştür. Belgeyi o zamanın Müdürü olan Rıdvan Turan, Asistan Vasfi İyiol ve Tekniker M. Sait Doğuç imzalamıştı. Belgeye 25 ile 5 kuruşluk iki adet damga pulu yapıştırılmıştı. Tahsin Bey'le olan hatırasını daha sonra kendisiyle yapılan röportaj yapan haber ajansı, Meyve İslah İstasyonuna girdiği o günkü anısını şöyle aktarmıştır¹⁹⁷⁷:

"Malatya Bahçe Kùltürleri İstasyonu Meyvecilik Kursu Belgesi" yazıyordu. Yazının devamında 03/07/1950 tarihinden 13/07/1950 tarihine kadar müessesemizde meyvecilik kursuna iştirak eden Arslan oğlu Tahsin Arslan kursu pekiyi (10) derece ile başardığından bu belgeyi almağa hak kazanmıştır" ifadeleri yer alıyordu.

1977 <https://www.haberler.com/13-yasinda-13-yillik-kurumda-13-kursiyer-olarak-haberi/> (Erişim Tarihi: 08.02.2021).

Fotoğraf –94

Malatya Meyve Islah İstasyonu tarafından düzenlenen kursta başarılı olan Tahsin Arslan’a ait meyvecilik kursu başarı belgesi.

Malatya Bahçe Kültürleri İstasyonu, günümüze kadar değişik isimler altında faaliyet göstermiştir. Fransa’da meyvecilik alanında uzmanlık kazanan Meyve Islah İstasyonu Müdürü Yüksek Ziraat Mühendisi İsmet İlgin öncülüğünde 1940 yılından itibaren başta kayısı olmak üzere yaprağını döken meyvelerin fidan üretimine başlanmıştır. Bu bağlamda İstasyon 200.000 fidan üzerinde araştırmalar yürütmüştür. Bunun yanı sıra kurum, her yıl ortalama Malatya ilçelerinde bulunan meyve üreticilerine ortalama 80.000 fidan dağıtmıştır¹⁹⁷⁸. Ayrıca kayısı fidanı sayısal olarak 1945 yılına kadar üretim içerisinde ağırlığını korumuş olsa da bölgedeki diğer meyve çeşitlerine dair çalışmalar yürütüldüğü için 1946 yılında kuruluşu “Bahçe Kültürleri İstasyonu” adı verilmiştir. İstasyon bu isim altında 1940–1949 yılları arasında 218.000 çeşitli cinslerde aşılı fidan üretimi yapmış; bunun %80’nini Malatya merkez ve ilçelerine, geriye kalan %20’lik kısmını da dağıtım bölgesi dahilinde bulunan diğer vilayetlere dağıtmıştır¹⁹⁷⁹.

Malatya Bahçe Kültürleri İstasyonu, bir yandan yaş meyvelerin muhafazası, korunması, ambalajlanması ve kıymetlendirilmesine yönelik teorik araştırmalarını üreticilere kurs ve konferanslar yoluyla öğretmiş, diğer yandan da meyvecilikle ilgili teknik bilgileri halkın bağ ve bahçelerinde uygulamalı olarak göstereceklerdi. Dahası İstasyon, Malatya ve civarındaki köylünün ve çiftçinin bağ–bahçelerini teker teker inceleyerek bilgiler edinmiş ve toprakların yapısına göre hangilerinde ne tür ürün yetişeceğini veya ne suretle yetiştirileceğini çiftçilere öğretmek için yoğun bir uğraş göstermiştir. Bu doğrultuda İstasyon, Malatya Halkevi’yle birlikte eş güdümlü ve birlikte üreticilere çeşitli kurs ve konferanslar tertip etmiştir. İstasyon, hemen hemen her yılın kış mevsiminin salı gecelerinde Malatya Halkevi’nde verilmekte olan konferanslara destek vermiş ve halkın katılımını sağlamaya çalışmıştır. Bu minvalde 1936 yılı Mart–Nisan aylarında pamuk, tütün ve meyvecilik esaslarıyla ilgili 4 adet konferans düzenlenmiştir¹⁹⁸⁰.

1978 Malatya Meyve İstasyonu’nda yetiştirilen damızlık meyve fidanlarından Sultansuyu Harası’na badem, ceviz, elma, armut ve meşe türlerinde 1945 yılında 15.000 fidan gönderilmiş ve bunların dikimi yapılmıştı. Bk. Tufan Yazman, “Malatya Meyve İstasyonu”, ss.17, 20.

1979 Turan, “Malatya’nın Meyveciliği”, s.35.

1980 Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (Malatya), s.3199.; Bk. Gökhan Gülbeyaz, Kuruluşundan Kapanışına Malatya Halkevi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir 2016, s.47.

Malatya Bahçe Kùltürleri İstasyonu, bölgede uzun süredir meyve çürüklerine sebep olan arızlar, fidanların dikimi ve bakımı, aşı yöntemlerinde geleneksel yöntemleri uygulayan; ancak verdikleri emeğe rağmen bir türlü verim alamayan üreticilerin sorunlarına eğilmiş, problemlerine çözüm getirmiştir. Özellikle 1923–1938 seneleri Malatya’da tarım geleneksel usullerle yapıldığı bir dönemdi. Bu doğrultuda İstasyon, 1938 yılından 1960’lı yıllara kadar meyve üretimini ikinci plana almış ve üreticilere damızlık meyve fidanı temin etme görevi üstlenmiştir. Bu süre zarfında İstasyonun çalışma şekli ve üretimi hakkında her ne kadar eleştiriler getirilse de çalışma programının esasları hususi olarak vurgulanmıştır. Bu sebeple 1940–1960 yılları arasında İstasyon, meyve üretiminden daha ziyade bölge halkının teknik ve bilimsel altyapısını güçlendirme çalışmaları yürütmüştür. 1940–1949 yılları arasında 218.000 aşılınmış damızlık meyve fidanı üretip dağıtan kurum, 1952 yılından itibaren her yıl 60.000 fidan üretimi yapmış ve bölgedeki üreticilere damızlık olarak dağıtmıştır¹⁹⁸¹.

İstasyondaki diğer meyve çeşitlerine dair çalışmalar 1950’li yılların sonuna kadar sürse de bilhassa damızlık fidan üretimi ile sınırlı kalmıştır. Bu sebeple 1960 yılında kuruluşun 13 km. uzaklıktaki “Pamuk Deneme İstasyonu” ile birleştirilerek “Deneme İstasyonu” adını almıştır. Daha sonra Deneme İstasyonu arazisinde Tarım Meslek Lisesi kurulması ile tekrar eski adını almıştır. 1971 yılındaki reorganizasyonla faaliyetlerini 1974 yılına kadar “Deneme ve Üretme İstasyonu” adı altında sürdürmüştür. 1974 yılında konu müessesesi kabul edilmesiyle birlikte “Kayısı Araştırma İstasyonu” adı verilmiştir. Daha sonra kurum bünyesinde inşa edilen “Gıda Kalite Kontrol Laboratuvarı” nı da bünyesine alarak “Zirai Araştırma İstasyonu” adını alan kurum; 1985 yılında yapılan reorganizasyon ile Malatya Tarım İl Müdürlüğüne bağlı kuruluş statüsüne kavuşturulmuştur. 01.08.1986 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesindeki araştırma, kontrol, test ve üretim kuruluşlarının teşkilat görev ve çalışma esasları yeniden düzenlenmiş ve bu tarihten itibaren “Meyvecilik Araştırma Enstitüsü” adını almıştır. Son olarak 2011 yılında Tarım ve Orman Bakanlığının yeniden yapılandırma sürecinde İstasyonun ismi “Kayısı Araştırma İstasyonu Müdürlüğü” olarak revize edilmiştir¹⁹⁸².

İşletme arazisi toplamda 290 dekar olup bunun 103 dekarını yollar ve binalar oluşturmaktadır. Geriye kalan 187 dekarlık bölümün 20 dekarı üretime ayrılmıştır. 130 dekarı ise araştırma–geliştirme hizmetlerine yönelik kullanılan parselleri ihtiva etmektedir. Bu kapsamda İstasyonun yalnızca 37 dekarlık kısmında fidan üretimi yetiştiriciliği yapılmaktadır. Günümüzde ise Malatya Tarım İl Müdürlüğü ile Enstitü arasında yapılan protokol gereği Battalgazi İlçesi’nde bulunan 527 dekar alan Enstitü bünyesine katılmıştır¹⁹⁸³.

1960’lı yıllardan itibaren meyveciliğe dair bilimsel çalışmalar yapılması ve çeşitli meyve gen kaynaklarının toplanmasına dair çalışmalar yürüten İstasyon; elverişli çöğür ve anaç elde etme denemesi, pomolojik araştırmalar, don ve çil seleksiyon denemeleri, anaç–kalem denemeleri, kayısı çekirdeklerinde kükürtlülük ve statifiyenin tesir dereceleri denemeleri, ambalaj denemeleri, elma klonlarının pamuklu bite (*Eriozoma lonigerium*) karşı mukavemet denemeleri, Malatya iklim ve toprağında elma klonlarının sürgün verme denemesi, elma klonlarından alınan köksüz çeliklerin dikilerek kök ve anaç husule getirme denemesi, kıraç arazilerde eriklerin zamk hastalığına ve kapnodise karşı mukavemet denemesi, muhtelif cins meyvelerin kurutma denemeleri, aşı kalemlerinin dayanma denemeleri ve kayısı çeşitlerinin zamk hastalığına karşı mukavemet denemeleri üzerinde çalışmış ve bu hususta müspet neticeler elde etmiştir¹⁹⁸⁴.

1981 Turan, “Malatya’nın Meyveciliği”, ss.35-36.; Bk. **Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya**, Malatya Vilayeti CHP Başkanlığı 1938, ss.52-62.

1982 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/kayisi/menu/3/tarihce> (Erişim Tarihi: 08.02.2021).

1983 **Malatya Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Bülteni**, S 1, Malatya 2008.

1984 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Üzerinde Araştırmalar II**, ss.16-17.; Turan, “Malatya’nın Meyveciliği ve Bahçe Kùltürlerinin Gayesi”, s.35.; Tufan Yazman, “Malatya Meyve İstasyonu”, s.17.

Aynı dönemde 7 ayrı disiplin dalında bilimsel araştırma–geliştirme faaliyetlerine devam eden kurum; ıslah ve genetik, yetiştirme tekniği, gıda ve teknolojisi, tarım ekonomisi, bitki sağlığı, toprak su kaynakları, üretim ve işletme gibi bölümler altında hizmet vermiştir. Bu birimlerde yapılan bilimsel çalışmalarla meyvecilik alanında 42 proje sonuçlandırılmış ve bunlardan 29’u da devam etmektedir. İstasyon bünyesinde meyve gen kaynaklarının toplanması, korunması ve geliştirilip tescillenmesine dair çalışmalar neticesinde 18 kayısı çeşidi tescil etmiş olup, bunlardan 11 adedinin tescil çalışmaları devam etmektedir. İstasyon bünyesinde kayısı, dut, kızılıcık ve alıç türlerinde “Ulusal Genetik Kaynaklar Projeleri” yürütülmektedir. Kayısı’da 285, Dut’da 85, Kızılıcık’da 63, Alıç’da ise 70 adet tip ve çeşit muhafaza altına alınmıştır. Kayısı Araştırma İstasyonu ayrıca aşağıdaki konularda da faaliyetini sürdürmüştür ve Türkiye’nin ziraat hayatına önemli katkılar sunmuştur. Adı geçen bu araştırma alanlarının belli başlı olanları şöyledir¹⁹⁸⁵: Melezleme ve seleksiyon, çeşit geliştirilmesi ve adaptasyonu, biyo–çeşitliliğin korunması, fidan ve anaç üretim teknikleri, budama–terbiye ve sulama yöntemleri, organik meyve üretimi, hasat ve hasat sonrası teknolojileri, bitki sağlığı, üretim maliyetleri, pazarlama, işletme ve değerlendirme analizleri.

Türkiye’de bilimsel anlamda ilk ve en önemli kayısı ıslah ve seleksiyon çalışmaları 1939–1980 yılları arasında Malatya Bahçe Kültürleri İstasyonu’nda yapılmıştır. Malatya Bahçe Kültürleri İstasyonu, 1940–1960 arasındaki evrede Malatya ve civarında yaptığı ilkbahar geç donlarına dayanıklı sofralık ve kurutmalık kayısıların ıslahı için yapılan denemelerde İsmailağa, Alyanak, Şekerpare ve Turfanda Eski Malatya çeşitlerini ıslah etmiştir. 1960–1980 arası dönemde ise ilkbahar geç donlarına dayanıklılık ve verim açısından yüksek olan denemelerde Çataloğlu, Soğancı, Kabaası, Adilcevaz–5, Kadıoğlu, Ziraat Okulu çeşitleri ıslah edilmiş ve koruma altına alınmıştır¹⁹⁸⁶.

İstasyon yabancı ülkelere yapılan pazarlama ve ticari faaliyetler için kuru meyve üzerinde çalışmalar da yürütmüştür. Bu doğrultuda kurum bünyesinde modern bir “Kükürt Evi” tesis edilmiş ve bu surette meyvelerin ilaçlanması, kurutulması ve korunması için araştırmalar yürütülmüştür. Kayısı meyvesinin kurutulması ve ambalajlanmasının yanı sıra erik, elma, şeftali ve armut gibi meyvelerin kurutulması ve pazarlama imkânı tanınmasına özen gösterilmiştir. Dahası İstasyon bünyesinde ülke içerisinde üretimi yapılmayan ve yabancı ülkelerde yer alan meyve fideleri ve tohumları getirilerek çeşitli meyve fidanlarının yetiştirilmesi amaçlanmış ve bu hususta örnek koleksiyon bahçeleri oluşturulmuştur. Bu bahçeler vasıtasıyla meyveciliğe dair tımar, bakım vs. gibi esaslı bilgiler halka öğretilmiştir¹⁹⁸⁷.

1985 Ali Selvi, “Malatya’da Tarım”, **Ulusal Kayısı Çalıştayı (18-19 Kasım 2014)**, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yay., Ankara 2015, ss.29-30.

1986 Ali Sati Ekinci, “Malatya Kayısı”, **Son Posta**, 13 Haziran 1944, ss.5-6.; Koygun, “Meyve Bahçevanlığı: Kayısı Bahçelerinin Kurulması”, ss.255-263.; “Nefis Türk Meyvelerinden Malatya’nın Kuru Kayısıları”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 14, (18 Nisan 1944), ss.335-336.; Bk.: Bayram Murat Asma, Fırat Ege Karaat, Çiğdem Çuhacı, Aliseydi Doğan ve Hazal Karaca, “Türkiye’de Kayısı Islah Çalışmaları ve Islah Edilen Yeni Çeşitler”, **Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi**, C 5, S 11, 2017, ss.1432-1433.

1987 **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (Malatya)**, ss.3203-3204.

8. İzmir–Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü

Cumhuriyet'in ilanından önce savaştan çıkmış ve yıkıma uğramış bir ülkenin yeniden imarı ve kalkınmasında temel sermaye olarak tarım ürünlerine ihtiyaç duyulması, ihracat ürünlerine önem verilmesini zarurî hale getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının hemen ardından zeytinciliğin geliştirilmesi için yönetim büyük bir çaba içine girmiştir. Cumhuriyet yönetimi, bu hususta önce yasal düzenlemelere gitmiştir. Bu kapsamda 1927 yılında "Zeytincilik Kanunu Layihası" çıkararak, zeytinciliğe bir devlet politikası olarak sahip çıkmıştır. Bahsi geçen kanun ile zeytin dikimi teşvik edilmiş, zeytinciliğin geliştirilmesine ve karlı bir uğraş alanı olmasını sağlamaya yönelik belirlemeler yapılmıştır. Bu belirlemelerle zeytinciliğin gelişmesi için çalışmalara başlanmıştır. Daha sonra zeytincilik alanında birim alandan maksimum verim artışı ve rasyonel üretimin sağlanabilmesi amacıyla alınması gereken önlemler şu şekilde belirlenmiştir¹⁹⁸⁸: 1. Zeytin ağacı sayısını artırmak için yabani zeytinlerin aşılması yolunda seferberliğinin başlatılması, 2. zeytin kalitesinin yükseltilmesi için bir enstitünün kurulması, 3. Tasirhanelerin (Yağhane) modernleştirilerek sayılarının artırılması.

Bu öneriler doğrultusunda Türkiye'de zeytinciliğin kalkınması için zeytin ağaçlarının bakımına önem verilerek Bursa–Kocaeli, İzmir–Aydın, Antalya–İçel, Balıkesir, Çanakkale ve Muğla gibi altı bölgede zeytin bakım fen memurlarının görev yaptığı birer "Mıntika Zeytincilik Müttehassıslığı" kurulmasına rağmen, müttehassıslığın işlevi sınırlı kalmış, zeytincilikle ilgili araştırmalar yapan bilimsel bir İstasyona ihtiyaç duyulmuştur¹⁹⁸⁹. Bu bakımdan özellikle İzmir'in zeytincilik alanında önemli bir yer işgal etmiş olması, İzmir ve civarındaki zeytin çeşitlerinin nelerden ibaret olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Bunun üzerine bölgede zeytin üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmış ve 1937 yılında buradaki zeytin çeşitlerini bir tasnife tabi tutacak ve müşterek vasıfları tespit ederek isimlendirecek bir istasyonun kurulmasına karar verilmiştir. İstasyon, aynı karakter ve kalitede farklı bölge zeytinleri üzerinde aşılama, yabani zeytinlerin aşılama usulleri, ıslah ve seleksiyonla denemeler yapacak ve çeşitli zeytin türlerinin tetkiklerini yaparak onları zeytin üreticilerinin hizmetine sunacaktı. Türkiye'nin zeytincilik davasında önemli bir konuyu teşkil eden İstasyonun görevi; Türkiye'nin zeytin çeşitleri, yabani zeytin ıslah ve aşısı, zeytin çeşitlerinin hususiyetleri, birbirlerine karşı durumları, mahsul tutma ve bölgeye intibakı üzerine araştırmalar yapmak ve bu bilimsel çalışmaları çiftçi ve köylülerin hizmetine sunarak iyi evsafta zeytin üretimini yaygınlaştırmaktır¹⁹⁹⁰. Bu amaçla kurulan Bornova Zeytincilik İstasyonu, evvela İzmir ve muhitini tetkik ederek mevcut çeşitler üzerinde birtakım aşı ve deneme çalışmaları başlatmıştır¹⁹⁹¹.

Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, 1937 yılında "Bornova Zeytincilik İstasyonu" adı ile Bornova'da bugünkü yerinde kurulmuştur. İstasyon, 1945'de "Bahçe Kültürleri İstasyonu" adını almış ve 1950 yılına kadar çekirdekten zeytin fidanı üretimi üzerine çalışmalar yapmıştır. 1950 yılında Ziraat Vekâleti Zeytincilik Teşkilatı tamamen kuruluşu bağlanarak adı "Bornova Zeytincilik Enstitüsü" olarak değiştirilmiş ve imkânları ölçüsünde araştırma yapmaya başlanmıştır. 1965–1970 yılları arasında Ensti-

1988 Aslan Tufan Yazman, "Zeytinciliğimizi İnkişaf Ettirmeliyiz", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 9, C 9, S 206, (20 Ağustos 1948), s.1.

1989 **Ayın Tarihi**, Sayı No: 192, (Kasım 1949), s.9.

1990 Mustafa Gürsel, "İzmir Zeytin Çeşitleri", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, S 107, (Ocak 1949), s.166.; Bk.: Kemal Çeçen, **Yabani Zeytin ve Aşı İşleri**, Ege Matbaası, Ankara 1957, ss.6-10.

1991 Bornova Zeytincilik İstasyonu kurulduğu dönemde İzmir Vilayeti içinde zeytin ağaçlarının kapladığı alan 47.922 hektardı. Her geçen gün genişleyen bu saha, İzmir kentinin en önemli servet kaynaklarında birisini teşkil etmekteydi. Dolayısıyla Ziraat Vekâleti, bu bölgedeki fennî zeytincilik işlerine ayrıca ehemmiyet vermiş ve İzmir'de bir zeytin bakım teşkilatı kurmuştu. 1930'lu yılların sonlarına doğru zeytinciliğe karşı artan ilgi sonrasında Ziraat Vekâleti, zeytincilik işlerini yeniden programlamıştır. Buna göre İzmir'de bir Zeytincilik İstasyonu kurma kararı almıştır. Böylece bir yandan zeytin ıslahı, aşı ve seleksiyonuna dair çalışmalar yürütülebilmesi mümkün kılınırken, diğer yandan da bu fennî zeytincilik esaslarının çiftçi ve köylünün hizmetine sunulması sağlanmıştır. Bk.: **Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye (İzmir)**, ss.2482-2483.

tünün eğitim merkezi ve laboratuvarlar kurulmuş, 1967–1968’de Kemalpaşa’da istimlak edilen yaklaşık 550 dekarlık arazi de bünyeye katılarak, kuruluşun imkânları geliştirilmiştir. Tarım Bakanlığının 1971 yılındaki kararı ile “Zeytincilik Araştırma Enstitüsü” adını alan kurum, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Gıda Tarım Organizasyonu (FAO) teşkilatları arasındaki anlaşma gereğince, teknik imkânlarını geliştirerek her türlü araştırma ve eğitim çalışmalarını yapabileceği ileri bir düzeye ulaştırılmaya çalışılmıştır¹⁹⁹². İstasyonun çalışma alanı zeytine dair veri toplamak ve değerlendirmek, çeşitli bölgelerde yetişen zeytin gen kaynaklarını toplamak ve değerlendirmek, muhafaza etmek, laboratuvar ve alt yapı imkânlarını geliştirmek, bölge üreticilerine çeşitli kurs ve konferanslar yoluyla eğitim sunmak ve yayın yapmak, ülke genelinde uygulamalı araştırmalar yaparak sertifikalı fidan üretimi yapmak ve bunları tanıtmak; ayrıca isteyen özel ve resmî kurumlar ile üreticilere damızlık materyali temin etmektir.

Bu amaçlar doğrultusunda 1937 yılında kurulmuş olan Bornova Zeytincilik İstasyonu, köylü ve üreticilere iyi yetiştirilmiş zeytin fidanı temin etmek ve damızlık fidan dağıtmayı kendisine ilk edinmiştir. İstasyon, başlangıçta 150 dekarlık bir arazi üzerinde çalışmalara başlamış; daha sonra 1940 yılına kadar yapılan istimlaklar sonucunda 192 dekarlık bir alana ulaşmıştır. Bornova Zeytincilik İstasyonu’nun ilk müdürü Nadir Uysal’dır¹⁹⁹³. İzmir’in en güzel kurumlarından birisi olan kurum, ilk çalışmalarına 1937 yılında Kazım (Dirik) Paşa Çiftliğinin bağ kulübesinde başlamıştır¹⁹⁹⁴. İzmir merkeze 8 km, Bornova’ya 3 km. mesafede, İzmir–Bornova asfaltı üzerinde 150 dekarlık bir alanı kaplayan Bornova Zeytincilik İstasyonu arazileri, Sadrazam Kamil Paşa’dan İzmir Valisi Kazım Dirik’e intikal etmiştir. Enstitü arazisi zeytin fidanı yetiştirmek üzere Kazım Dirik’ten 1937 yılında satın alınmış ve fidanlığı kurma işi İzmir Bölge Zeytincilik Uzmanı olan Ferruh Barlas’a verilmiştir. Daha sonra fidanlığı genişletmek üzere bazı şahısları bahçeleri de istimlak edilerek İstasyon arazilerine ilave edilmiştir. Türkiye’de ilk kez çekirdekten zeytin fidanı yetiştirilmesi görevini üzerine alan İstasyon, öncelikle arazilerinin ıslahına başlamış; ardından da kuruluşunun 4. yılında yetiştirdiği zeytin fidanlarını bölge üreticilerine dağıtmaya başlamıştır. Bu arada Ferruh Barlas ise 1 yıl çalıştıktan sonra görevine dönmüş ve İstasyon müdürlüğüne Nadir Uysal tayin edilmiştir¹⁹⁹⁵.

İlk dönemlerinde İstasyon, önce zeytin delice çekirdeğini kumda katlamaya koyup biber ve patlıcan fidelerinde olduğu gibi yastıklarda zeytin fidesi yetiştirmeye çalışmıştır. Daha sonra bu delice fidelerini aynı yıl içerisinde kaldırıp tavalara sıkça diker ve sulayarak çıkan otları temizledikten sonra her bir tavada yer alan 800–1000 fidanı üretmeye başlamıştır. Yetiştirilen bu zeytin fidanları ortalama 25 kuruştan satılmıştır. Ambalajlama masrafları için de ayrıca 10 kuruş alınmıştır¹⁹⁹⁶. Arazi işlerini tamamladıktan sonra zeytin aşısı ve yetiştirme çalışmalarına başlayan İstasyon, en önemli fidan üretim ve dağıtım işlerini 1941–1946 yılları arasında yapmıştır. Bu sürede İzmir merkez ve ilçeleri başta olmak üzere 1.037 üreticiye toplamda 103.568 zeytin fidanı yetiştirip dağıtmıştır. Bunların yıllara göre dağılımı Tablo –149’da yer aldığı gibidir¹⁹⁹⁷:

1992 Kerem Savran-Murat Özaltaş, “Zeytincilik Araştırma İstasyonu Müdürlüğü”, **Apelasyon Dergisi**, S 11, (Ekim 2014).

1993 Mevlüt Baysal, “Ziraat Müesseselerimizi Tanıyalım: İzmir-Bornova Zeytincilik İstasyonu”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S 26, (16 Ekim 1944), ss.36-38.; Bk.: Nadir Uysal, “Cumhuriyetin Yirminci Yıl Dönümünde İzmir Zeytincilik İstasyonunun Durumu”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: IV, C 4, S 44-45, (Eylül-Ekim 1943), s.42.

1994 “Türkiye Zeytinciliğinin Beyni”, **Çiftlik**, Yıl: 9, S 104, (Aralık 1968), s.26.

1995 Süleyman Aksu, “Zeytincilik Enstitüsü”, **Zeytin Dergisi**, S 19, (Ekim 1964), s.13.; Ekrem Üzümeri, “Zeytincilik İstasyonu”, **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, C 10, İstanbul 1954, s.265.

1996 Nadir Uysal, “Ziraat Kurumlarımız Ne İşler Görürler: İzmir Bahçe Kültürleri (Zeytincilik İstasyonu)’nun Yapmakta Olduğu İşler”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 92, (Ekim 1947), s.323.; Uysal, “İzmir Zeytincilik İstasyonunun Durumu”, s.42.

1997 Uysal, “İzmir Bahçe Kültürleri (Zeytincilik İstasyonu)’nun Yapmakta Olduğu İşler”, s.323.; Baysal, “İzmir-Bornova Zeytincilik İstasyonu”, s.39.; Uysal, “İzmir Zeytincilik İstasyonunun Durumu”, ss.42-43.

Tablo –149

Bornova Zeytincilik Araştırma İstasyonunda Yıllara Göre Fidan Dağıtımı ve Üretici Sayısı

Yıl	Üretici Sayısı	Fidan Sayısı
1941	14	800
1942	147	15.285
1943	215	23.271
1944	238	22.847
1945	200	18.532
1946	223	22.833
Toplam	1.037	103.568

Tablo –149’da görüldüğü üzere İstasyon, 1941–1946 yıllarında toplamda 1037 üreticiye 103.568 adet zeytin fidanı dağıtmıştır. İstasyon tarafından yapılan müspet çalışmalarla 1941 yılından itibaren gerek zeytin üretici sayısı gerekse buna paralel olarak dağıtılan zeytin fidanı sayısında önemli bir artış gözlemlenmiştir. Bilhassa 1944 yılında hem üretici sayısı hem de zeytin fidanı dağıtım oranında en yüksek seviyeye ulaşılmıştır. Nitekim bu doğrultuda fennî zeytinciliği esas alan kurum, bu gayenin başarılması için bir yandan bölgede bulunan yabancı zeytin ağaçlarına aşılama ve ıslah yöntemleri uygularken, diğer yandan da yabancı menşeli damızlık zeytin fidanlarından ıslah ve seleksiyon usulüyle yeni türler geliştirme üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir. Daha da ötesi, yurdun dört bir yanında bulunan köylü ve çiftçiye karşılıksız olarak verilecek zeytinliklerin tespitine başlanmış ve bu hususta önemli adımlar atmıştır.

İstasyonda zeytinciliği geliştirmek gayesiyle başlatılan çalışmalar 1944 yılından itibaren yeni bir safhaya girmiştir. Bu tarihten itibaren İzmir merkez ve ilçeleri başta olmak üzere bölgede başlayan zeytin ıslahı, aşılama ve seleksiyon yöntemiyle fidan üretimi, meyvelerini vermeye başlamıştır. Bu doğrultuda her yıl üreticilere dağıtılmakta olan aşılı fidanlar, yılda iki parti halinde sonbahar ve kış mevsimlerinde dağıtılması kararlaştırılmıştır. İstasyonda 1941 yılına değin dağıtılmaya hazır durumda aşılı 50.000 fidan üretimi yapılmıştı. Bu sayı 1944 yılından sonra aşama aşama artırılacak ve 250.000’i bulacaktı. Dağıtılan zeytin fidanları çekirdekten üretildikten sonra delicelere aşılansın ve 4 yaşına girmiş fidanlardan oluşmaktaydı¹⁹⁹⁸. Nitekim 1960’lı yıllara gelindiğinde zeytin fidanı dağıtımına yönelik faaliyetler giderek artış göstermiş ve 1965 yılına gelindiğinde 300.000 adet yabancı zeytinliklerin 250.000’i zeytin üreticilerine teslim edilmişti. Geriye kalan 50.000 adedi de Ocak ayı sonuna doğru dağıtılmış olacaktı¹⁹⁹⁹.

Bornova Zeytincilik İstasyonu, 1945 yılına gelindiğinde İzmir Bahçe Kùltürleri İstasyonu adını almış ve 1950 yılına kadar da kısıtlı personel kadrosuyla fidan yetiştirme işine devam etmiştir. 1950’li yılların başında yaptığı çalışmalara binaen Ziraat Vekâleti tarafından İstasyon binalarının genişletilmesi ve uzman–müstahdem kadrosunun artırılması kararı alınmıştır. Bu karara binaen İstasyon, 1954 yılında yeni tesisleri tamamlanmasıyla birlikte ismen de değışikliğe uğramış ve Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü adını almıştır. Ayrıca Türkiye Zeytincilik Teşkilatı tamamen bu İstasyona bağlanmış ve kurum, Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü olarak hizmet vermeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren yalnızca istasyon ismi değışmekle kalmamış, aynı zamanda gerek teşkilat ve gerekse Enstitüdeki teknik personel

1998 Uysal, “İzmir Zeytincilik İstasyonunun Durumu”, s.42.; **Yeni Asır**, 2 İlkteşrin 1941.; “Zeytinciliğimizin Islah Çalışmaları”, **Yeni Asır**, 13 İlkteşrin 1941.

1999 Süleyman Aksu, “Zeytincilik Çalışmaları ve Haberler: Zeytincilik Yatırımları”, **Zeytin Dergisi**, S 20, (Ocak 1965), s.7.

ve uzman kadrosu da 100’ü bulmuştur. Daha sonra Türkiye’deki zeytincilik işleri ve teşkilatı Türkiye zeytinciliği Zeytincilik Enstitüsü idaresine alınmış; 1951 yılından itibaren bu Enstitünün yalnızca zeytin fidanı yetiştirilmesi uygun görülmüştür²⁰⁰⁰. Böylece mevcut durumdaki teknik ve uzman kadrosu da lağvedilerek dağıtılmıştır. Aynı yıl içerisinde İtalya’da zeytincilik alanında uzmanlaşan Dr. Bahri Becer, İstasyon Müdürlüğüne getirilmiştir. 1952 yılında Enstitü olarak değişen kurum, yeni binalarına kavuşarak 5 şube üzerinde çalışmalarını yürütmüştür²⁰⁰¹.

Bu dönemden itibaren Enstitü zeytin fideleri üzerinde aşı, imtizaçları hususunda ve çeşitler hakkında türlü türlü teknik çalışmaları da bir arada yürütmeye başlamıştır. Bu bilimsel işlerin hepsi bir müdür, iki Ziraat Mühendisi asistan ve üç fen memuru ile yapılmıştır. İstasyonun Müdürü Dr. Bahri Becer, 14 yıldan beri bu mevzuda çalışan, büyük çapta bir zeytincilik uzmanıdır. 1937’de Ziraat Fakültesini bitirmiş, 1949 yılında İtalya’ya giderek orada 2.5 yıl kadar Floransa Üniversitesinde zeytincilik üzerinde doktora yapmıştır. Daha sonra Sipoleto ve Imporya şehirlerinde zeytinyağcılık enstitülerinde staj görmüştür. 1951’de yurda döndükten sonra Bornova’daki bu istasyonun başına getirilmiştir²⁰⁰². Bahri Becer ile birlikte Enstitü, Türkiye’de yetiştirilen bazı zeytin çeşitlerinin genetik ve biyolojik özelliklerini karşılaştırdıkları çalışmada, Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü koleksiyon bahçesinden getirilen 10 zeytin çeşidi Ayvalık, Derik Halhalı, Domat, Gemlik, Kilis Yağlık, Manzanilla, Memecik, Nizip Yağlık, Sarı Ulak ve Tavşan Yüreği kullanılmıştır. Mevcut çeşitler arasında Derik Halhalı genetik ve biyo-kimyasal olarak en farklı sonucu veren çeşit olmuştur²⁰⁰³.

1955 yılında 150 dekar büyüklüğünde bir sahada faaliyet gösteren Enstitü, bilimsel araştırmaya daha fazla yer vermekle beraber, örnek bir zeytinyağı fabrikası zeytin fidanı yetiştiren modern bir fidanlık ve zeytinin kıymetlendirilmesiyle ilgili kombine bir çalışma içerisine girmiştir. İstasyonda yılda ortalama 25–30.000 zeytin fidanı yetiştirilmekte ve üreticilere 7 yaşında aşılı fidanlar yalnız 5 liradan satılmaktadır. Enstitü yalnız fidan üretimi-satışı ve mahsul verimi üzerinde araştırmalar yapmamakta kalmamış, bilhassa bunlara ek olarak zeytinin kıymetlendirilmesi üzerinde de önemli çalışmalar başlatmıştır. Bilhassa yağ ve salamura olarak iki gruba ayrılan bu çalışmalar ve elde edilen sonuçlar bölgedeki ilgili sanayicilere ve üreticilere ulaştırılmıştır. Bu doğrultuda Enstitü bünyesinde günde 20 ton zeytin işleyecek örnek bir fabrika ile zeytinyağı üretim araştırmaları ve denemeleri yapılmaya başlanmıştır. Fabrikada en fazla ve en karlı yağ çıkarma usulleri denemeleri yapılmış; zeytin salamurası üzerinde çalışılmış; bilhassa salamuranın problemleri üzerinde durulmuştur²⁰⁰⁴.

Kuruluşundan itibaren zeytin ıslahı ve seleksiyonla yetiştirilmesi üzerinde çalışan müessese, 1965 yılına kadar 500.000’den fazla aşılı fidan dağıtmıştır. Batı Anadolu’da yer alan birçok il, ilçe, köy ve nahiyelerde yetiştirilen zeytin bahçelerinin büyük bir çoğunluğu bu müessese tarafından dağıtılan fidanlarla kurulmuştur. Müessesenin yıllık kapasitesi 20–25.000 fidan olduğu için 1965 yılında 500 dekarlık bir

2000 Aynı yıl içerisinde İzmir Bahçe Kùltürleri İstasyonu, Zeytincilik Enstitüsüne dönüştürülmüş, Gemlik Fidanlığı bu kurumun bir şubesi halinde getirilmiştir. Ayrıca Güneydoğu zeytin sahalarının teşkilat dahiline alınmaya başlandığı da gözden kaçmamaktadır. Bunun yanı sıra bir yandan yabancı zeytin sahalarının tespiti ile aşı ve budama kurslarına devam edilirken öbür yandan parselajlı amenajman haritalarının yapılıp dağıtılmasına başlanmıştır. Bu çalışmalar için Tarım Bakanlığı bütçesinden 1951 yılı ödeneği 1950 yılına göre 25.000 lira fazlasıyla 110.000 lira olarak teklif edilmiştir. Bk.: **TBMM Tutanak Dergisi**, “1951 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu”, Dönem: 9, Toplantı: 1, C 5, 19.02.1951, S. Sayısı: 50, TBMM Basımevi, Ankara 1951, s.89.

2001 Süleyman Aksu, “Zeytincilik Enstitüsü”, **Zeytin Dergisi**, S 19, (Ekim 1964), s.14.

2002 “Bornova Zeytincilik İstasyonu’nda Çalışmalar”, **İktisadi Yürüyüş**, S 295, s.10.

2003 Mücahit Taha Özkaya-Erkan Ergülen-Salih Ülger ve Nejat Özlübe, “Genetic and Biologic Characterization of Some Olive (*Olea Europaea* L.) Cultivars Grown in Turkey”, **Tarım Bilimleri Dergisi**, C 10, S 2, 2004, ss.231–236.

2004 Gökteş, **age.**, s.84.; Bk.: “Türkiye Zeytinciliğinin Beyni”, **Çiftlik**, Yıl: 9, S 104, (Aralık 1968), s.26.; “Zeytincilik Enstitüsü Örnek Yağ Fabrikası Dün Açıldı”, **Yeni Asır**, 11 Ocak 1955.

fidanlık yeri satın alınması kararlaştırılmış ve bunun için çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda Enstitü işleyiş düzeni olarak 5 ayrı grupta sınıflandırılmış ve buna göre şekillenmiştir. Bunlar şöyledir: Toprak, Gübre ve Budama İşleri şubesi, Salamura şubesi²⁰⁰⁵, Yağcılık şubesi, Laboratuvar şubesi ve Araştırma şubesi. İstasyonun toprak, gübre ve budama şubesi; zeytin ağacına en uygun şekli vermek, mahsule yatırmak ve mahsulün devamını sağlamak üzere budama sistemini, ağacın ihtiyacı bulunan gübre miktarının, çeşidini ve zamanım, toprak işleminin şekil ve devresini tayin ve tatbik etmekle görevli bulunan şube çalışmaları ile zeytinciye yardımcı olmaktadır. Dünya zeytinci memleketleri arasında ağaç başına en düşük verime sahip bulunan memleketimiz zeytinliklerinde teknik bakım tedbirlerinin alınması halinde verimin artacağı düşünülerek Enstitünün tayin ettiği bakım usullerinin bir an evvel zeytinciye intikali lazım gelmektedir. Bu mevzuda kurulacak zeytincilik teşkilatının çok faydalar sağlayacağı ve teknik bilginin kolayca zeytinciye ulaşacağı kabul edilmiş bulunmaktadır. 1952 yılında faaliyete geçen Salamura şubesi ise İspanyol usulü yeşil zeytin salamura mevzuunda çalışmalar yaparak Batı Anadolu'da Memecik, Memeli, Domat, İzmir Sofralık ve Çilli zeytin çeşitlerinin mahsulü ve tuzlu su kesafet derecelerini tespit etmiş ve ilk ilmi araştırmalarda bulunmuştur. Bugün için Batı Anadolu'da mevcut çeşitlerin hangilerinin salamuraya elverişli oldukları ve en iyi şekilde nasıl salamura edilecekleri kati olarak bilinmektedir. Ülke içerisinde ilk defa içi dolgulu zeytin yaparak tanıtan ve her yıl 10 ton civarında salamura yapan şubenin çalışmaları Enstitüden dışarı taşarak birçok müteşebbislerin salamurhane açmalarına sebep olmuştur. Bu dönemde zeytinin salamuracılık olarak kıymetlendirilmesi daha çok kar getirdiği için salamuracılık tercihen edilen bir mevzu haline gelmiştir. Tekniğine uygun yapılacak salamura zeytinlerin dış pazarlarda da müşteri bulacağına inanan Enstitü bu yıl yaptığı salamura zeytinlerden bir miktarını Almanya'ya göndermiştir. İstasyonun yağcılık şubesi, 1954 yılında örnek ve modern bir zeytinyağı fabrikasının kurulması ile işe başlamıştır. Şubede yeni zeytinyağı fabrikası kuracaklara veya fabrikasını ıslah edeceklerine plan vermek, fabrikanın nasıl çalıştığını göstermek ve teşvik etmek ve gerekse yılda ortalama 500.000 kilo çiftçiye ait zeytin işleyerek dahi çok ve daha iyi yağ vermek suretiyle zeytinciye iyi fabrikada zeytinini siktirmaya alıştırmak ve bu arada kifayetsiz bulunan memleketimiz yağ sanayisine yardım ederek zeytin mahsulünün bekletilmeden işlenmesini temin etmek bu şubenin başlıca vazifeleri arasında bulunmaktadır. Her zeytinci fabrikaya mahsulünü getirebilir ve zeytinini siktirebilir. Yakın mesafelerden zeytin danesinin alınması ve çıkan zeytinyağlarının, eve teslimini fabrika işletmesi yapmaktadır²⁰⁰⁶.

2005 İzmir-Bornova Zeytincilik Enstitüsünün salamurhane ve laboratuvar inşaatı için 1954 yılında başlatılan çalışmalar Nafia Vekâletinin 24/08/1955 tarih ve İmar Yapı Dairesi Reisliği İnceleme Bürosu'nun 33-249/28234/1316 sayılı yazısı ile kararlaştırılmış ve Müteahhit Nevzat Tunay'a 807.70 liraya ihale olunmuştur. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-11-1-0, Yer No: 256-7-5, 11.01.1956, ss.1-7.

2006 Süleyman Aksu, "Zeytincilik Enstitüsü", **Zeytin Dergisi**, S 19, (Ekim 1964), ss.15-18.; Bk.: "Türkiye Zeytinciliğinin Beyni", **Çiftlik**, Yıl: 9, S 104, (Aralık 1968), s.27.; Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü uzmanlarından Kemal Çeçen, bölgedeki çiftçi yahut köylüye zeytin bakımı, dikimi ve aşı yöntemlerine yönelik somut bilgiler sunmakta ve çeşitli ziraat yayımlar aracılığıyla sorunlarına çözüm üretmekteydi. Kemal Çeçen, "Zeytinlikler Üzerine Düşündüklerimiz", **Çiftlik**, S 78, (Ekim 1966), ss.28-29.; Nadir Uysal, **Zeytin Fidanı Dikim ve Bir Yıllık Bakımı Tarifnamesi**, T.C. Ziraat Vekâleti Zeytincilik İstasyonu Yay., Nu: 1, Ege Basımevi, İzmir 1942, ss.3-12.

Fotoğraf –95

Solda: Bornova Zeytincilik Enstitüsü Deneme Bahçesi. Sağda: Bornova Zeytincilik İstasyonunda aşılınmış fidanların evlekleri.

Kaynak: **Çiftlik**, Yıl: 9, Sayı: 104, (Aralık 1968), s. 27.; **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 26, (16 Ekim 1944), s. 38.

İstasyonda ayrıca halka yönelik zeytin bakımı, budanması ve haşerelerle mücadele alanında çeşitli ziraat kursları düzenlenmiştir. Bu kapsamda açılan zeytincilik kurslarının en önemlilerinden birisi 1939 yılında gerçekleştirilmiştir. Kursu Gemlik, Orhangazi, Mudanya ve İzmit zeytin bakım memurları katılım sağlamıştır. Dersleri zeytincilik uzmanı Nazım Kılıç vermiştir. Dersler teorik olmaktan daha ziyade uygulamalı olarak verilmiştir²⁰⁰⁷. Enstitüdeki bir diğer zeytincilik kursu, Nazım Kılıç’ın idaresi altında 1941 yılında açılmıştır. Bu kursa Silifke, Manavgat, Fenike, İskenderun, Manisa, Akhisar, Kırkağaç, Bergama, Menemen, Tire, Ödemiş ve Kemalpaşa zeytin bakım fen memurları katılım sağlamıştır. 10 gün süreli olarak devam eden kursta zeytin bakım fen memurları bilgilerini artırmak fırsatını bulmuş ve uygulamalı olarak zeytin budama, aşılama, bakım ve hastalıklara karşı mücadele yollarını öğrenmişlerdir. Kursiyerler, burada öğrendikleri bilgileri kendi bölgelerine gittikten sonra o yılın Şubat ayında köylüler için zeytin budama kursları açacak ve onlara en yeni bilgileri öğreteceklerdi²⁰⁰⁸. Nitekim bahsi geçen bu kurs, 29 Aralık 1941 günü son ermiş ve kursa devam eden 10 bölge zeytincilik bakım memuru kurstan başarı belgesi alarak ayrılmışlardı. Aralık ayında mezun olan kursiyerlerden bazıları ertesi yılın ilk başlarında Antakya, Muğla ve Manisa illeri ile İzmir’in ilçelerinde çeşitli zeytin budama kursları açmıştır. Bu kurslara bahsi geçen illerdeki zeytin ziraatıyla meşgul olan bütün köylüler katılmış ve zeytin bakımı, budanması ve zirai mücadele usullerini öğrenmişlerdi²⁰⁰⁹. Ayrıca 1941 yılında Ziraat Vekâleti Zeytincilik Teşkilatı ile birlikte Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, 250 köy ve örnek zeytinliklerde üreticilere fennî bakım ve budama işleriyle ilgili bilgiler vermiştir. Bu dönemde açılan 144 kursta 4.554 işçiden 2.250’si usta, 1.877’si de çırak sertifikası almıştır²⁰¹⁰. 1950’den itibaren dört yıllık süreçte zeytincilik işleri ile ilgili açılan 172 kursta, 1.899 usta ile 962 çırak yetiştirilmiş, 487.864 den fazla parasız aşı kalemi dağıtılmıştır²⁰¹¹.

2007 “Zeytincilik İstasyonu’nda 1 Nisan’da Kurs Açılıyor”, **Anadolu**, 23 Mart 1939.; “Zeytincilik Kursu”, **Anadolu**, 6 Nisan 1939.

2008 “Bornova’da Zeytincilik Kursu Açıldı”, **Yeni Asır**, 21 Sonkanun 1941.

2009 “Zeytincilik İhtisas Kursu Bitti”, **Yeni Asır**, 30 Sonkanun 1941.

2010 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, Toplantr: 3, C 25, 25.06.1942, s.262.

2011 Ökmen, “Ziraatta Çok büyük İnkışaflar Kaydedildi”, s.49.

Fotoğraf –96

Kaynak: **Çiftlik**, Yıl: 9, Sayı: 104, (Aralık 1968), s. 26.

Aynı dönemde Enstitü tarafından yetiştirilen 15–20.000 civarındaki zeytin fidanları bedelli ve bedelsiz olarak isteklilere dağıtılmış, aşılı fidanlardan zeytin bahçesi tesis eden üreticilere Ziraat Vekâletince gerekli yardımlar yapılmıştır²⁰¹². Bu teşkilat tarafından aşılana yabancı zeytin ağaçlarının sayısı ise 30.000'i aşmıştır. Bu süreçte Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, 14.146 fidan yetiştirip dağıtmaya başlamıştır²⁰¹³. 1952 yılına gelindiğinde Enstitü İzmir, Aydın, Muğla, İçel, Edremit, Ayvalık, Mudanya ve Gemlik bölgelerinde yabancı zeytinliklerin parselleme ve aşılama çalışmalarına başlayarak, 120 milyon adet verimli zeytin ağacının elde edilmesini hedeflemiştir²⁰¹⁴.

Enstitünün yukarıda isimleri zikredilen 5 şubesinin kendi mevzularında projeye dayanan araştırmaları mevcuttur. Enstitü gelişim sürecini yeni tamamladığı için araştırmaya ait çalışmalar gittikçe kesif bir durum almış ve kıymetlenmiştir. Enstitüde kuruluşundan 1964 yılına kadar çalışarak netice alınan denemeler ile devam etmekte bulunan denemelerin mevzularını kaydetmek faydalı olacaktır. Neticesi alınan denemelerin konuları şöyledir²⁰¹⁵: Zeytin ağacının tuzluluğa dayanma güçleri, çiçeklenme devresinde yağışın verim üzerindeki tesiri, yeşil zeytin salamuracılığında kısa yıkama, yeşil zeytin salamurasında oksidasyonu önleme, askorbik asitle yeşil zeytin salamura muhafazası, zeytin yapraklarının sudan faydalanma imkânı, muhtelif zeytin çeşitlerinde yağ terakümü, zeytin fidanlarının çeşitli dikimi, yabancı zeytinlerin aşılama dikimi, tohumdan fidan üretiminde yüksekten aşı denemesi, zeytin ağaçlarında bilezik alma, zeytin çeşitlerinin tespiti, zeytin ağacının tuzluluğa dayanma güçleri, zeytinde muhtelif gövde yüksekliklerinin mahsule yatma ve verim yönünden tesiri.

Bunun yanı sıra Enstitüde gerek teknik elemanlar gerekse bölgedeki zeytin üreticileri için sık sık kurslar açılarak budama, gübreleme, toprak hafriyatı, hastalık ve zararlılar, salamura, yağcılık mevzuları anlatılmış ve tatbikat yaptırılmıştır. Bu bakımdan Bornova Zeytincilik İstasyonu çiftçi ve köylüye yönelik fidan dağıtımını yapmanın yanı sıra onlara verdiği fidanların ekim, bakım, aşı ve yetiştirilme usulleri ile ilgili bilgileri içeren kısa broşürler dağıtarak öğreticilik görevi üstlenmiştir. Bundan başka kendi bünyesinde yetiştirdiği teknik personel vasıtasıyla ilgililere uygulamalı olarak fidan dikim, aşı ve seleksiyon yöntemlerini

2012 **Ziraat Dünyası**, Yıl: 4, S 50-51, Yıl: 4, Mart 1954, s.1.; **DPKalkınan Türkiye**, s.194.

2013 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, Toplantı: 3, C 25, 25.06.1942, s.262.

2014 Kemal Çeçen, "120 Milyon Zeytin Ağacı İçin Neler Düşünüyoruz?", **Tarım Dergisi**, C 1, S 4, (1 Eylül 1952), s.82.; Nuri Benlioğlu, **Zeytin**, Doğanlar Basımevi, İzmir 1948, ss.14-17.

2015 Aksu, "Zeytincilik Enstitüsü", ss.18-20.

gösterme, zeytin bakım memurlarına çeşitli kurslar açıp onları bilgiyle donatma, isteyen üreticilere aşı kalem ve aşı macunu gönderme, yerli ve yabancı zeytinler üzerinde yapılan denemeler sonrasında damızlık fidan temin etme, zeytin salamura denemeleri, zeytinlerin yağ ve zeytinyağının da asit derecelerini bulma vb. hizmetler de sunmuştur.

9. Rize Bahçe Kùltürleri Araştırma Enstitüsü

Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı ekonomik bunalım, ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve devlet otoritesinin zayıflığını fırsat bilen şakiler diğer bölgelerde olduğu gibi Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de eşkıyalık hareketlerine ve halktan haraç almaya başlamışlardı. Bütün bunların yol açtığı emniyetsizliğin önüne geçmek, bölgede huzur ve güveni sağlayıcı tedbirler almak amacıyla Nisan 1921'de Ankara'da bir komisyon kuruldu. Her vekâletten temsilcinin iştirak ettiği komisyonda İktisat Vekâleti adına Ziraat Müdür-i Umûmisi Zihni (Derin) Bey, Rize'de huzur ve asayişin sağlanması için öncelikle iş istihdamı yaratılmasına ve çalışma ortamlarının iyileştirilmesi gerektiğini vurgulamıştı. Derin, görüşlerini sıralarken Ali Rıza (Erten) Bey'in²⁰¹⁶ raporlarına atıfta bulunmuş ve Rize havalisinde çay yetiştirilebileceğinin sinyallerini vermişti. Devletin çay işini ele alması ve bunun için Rize'nin Hayrat mahallesinde istimal edilen bir arazide faaliyete geçerek çaylık tesis etmesi 1921 yılına rastlamıştı²⁰¹⁷. Sovyetler Birliği'nden getirilen tohumlar öncesinde bölgede tetkiklerde bulunan Ali Rıza Bey, Batum modelinin Rize'de uygulanabileceği üzerinde durmuştu²⁰¹⁸.

Hükûmet nezdindeki görüşmelerden sonra Zihni Bey 1923 yılında, araştırma ve incelemeleri yerinde yapmak ve kurulması kararlaştırılan üretim fidanlığı projesini hayata geçirmek üzere Rize'ye gitti. Çay bitkisine ilgi duyan ve bu bitkinin Rize'de de yetiştirilebileceği konusunda çalışmalarda bulunan en önemli kişilerden birisiydi Zihni Derin. Daha sonra hükûmet desteği düşüncesiyle bir kanun teklifi hazırlayarak Meclis'e sundu. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in ilanının hemen akabinde çay üretimi konusunda atılan en önemli adım 6 Şubat 1924 tarihinde kabul edilen 407 sayılı "Rize Vilayetiyle Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Limon, Mandalina ve Çay Yetiştirilmesi Hakkında Kanun" olmuştur²⁰¹⁹. Bu Kanun ile Rize ve Artvin'in Borçka kazası içerisinde bulunan arazideki çalılık ve kızılağaçların ziraat fen memurunun vereceği rapora göre sökülerek yerlerine arazinin doğal yapısına uygun fındık, portakal, limon, mandalina ve çay gibi fidanların dikilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Meyve fidanlıkları ve çay bahçeleri tesisini teşvik etmek amacıyla 407 sayılı Kanun'un 5. maddesi uyarınca fidan dikilen araziden on yıl boyunca vergi alınmaması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Kanun'un 2. maddesi gereğince çay fidanlığı yetiştirilmesi ve özellikle hasadı pek

2016 Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde çay bitkisi üzerinde ilk ciddi çalışma Halkalı Ziraat Mektebi Ali si hocalarından Ali Rıza Erten tarafından yapılmıştır. 1917 yılında meydana gelen Bolşevik İhtilali sonrasında Rusya, Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmişti. Bunun sonucunda Kars, Ardahan, Artvin, Rize ve Batum gibi bölgeler işgalden kurtulmuştu. Ardından isimleri zikredilen bu bölgelerde ve Kafkasya'da zirai incelemeler yapılmaya başlanmıştı. Bu zirai incelemeleri yapmak üzere bir heyet görevlendirilmiş ve Ali Rıza Erten de bu heyet içinde görev almıştı. Erten, zirai tetkikler sırasındaki gözlem ve incelemelerini 1921 yılında Yeni Ziraat Gazetesi'nde bir yazı dizisi halinde yayımlamış, daha sonra burada yayımlanan makalelerini bir araya toplayarak "Şimali Şarki Anadolu ve Kafkasya'da Tetkikatı Ziraiye" adı altında rapor olarak dönemin İktisat Vekâletine sunmuştu. Ali Rıza Erten'in hazırladığı rapor ilk defa 1924 yılında İstanbul Sanayi Nefise Matbaası'nda "Çay, Limon, Mandalin, Portakal, Bambu Ziraatı" adı ile kitap olarak yayımlanmıştır. Bir yıl sonra da rapor, bu kez İktisat Vekâleti tarafından kitap halinde yayımlanmıştır. Ali Rıza Erten bu raporunda, çayın Ruslar tarafından Batum'da başarılı bir şekilde yetiştirildiğini, Rusların birçok fabrikalar işlettiklerini, çayın aynı iklime sahip Rize ve bölgesinde de yetiştirilebileceğini ve bunun Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığı açısından önemli olduğunu ifade etmişti. Bk.: Ali Rıza Erten, **Şimali Şarki Anadolu ve Kafkasya'da Tetkikat-ı Ziraiye**, İktisat Vekâleti Neşriyatı, İstanbul, 1341/1925.; Ali Rıza Erten, **Çay, Limon, Mandalin, Portakal, Bambu Ziraatı**, Sanayi Nefise Matbaası, İstanbul, 1340/1924.; Arer, ss.59-61.

2017 Suphi Rıza Doğukan, "Zarurî Bir İhtiyaç Maddesi: Rize Çayı -I", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 3, C 6, S 63, (17 Temmuz 1942), s.15.; Suphi Rıza Doğukan, "Mühim Bir Mahsulümüz: Rize Çayı -II", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 4, C 7, S 74, (16 İkincikanun 1943), ss.16-18.; Suphi Rıza Doğukan, "Mühim Bir Mahsulümüz: Rize Çayı -III", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 4, C 7, S 77, (1 Mart 1943), s.16.

2018 Asım Zihnioğlu, **Bir Yeşilin Peşinde**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Yayın No: 68, Ankara 1998, s.14.

2019 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, Toplantı: 1, C 5, 91. Birleşim, 28 Kanunusani 1340, ss.423-424.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1931 Senesi Bütçe Kanunu Layihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, C 3, 27. Birleşim, 14 Temmuz 1931, s.114.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 5, Toplantı: F, C 3, 22 Mayıs 1935, s.296.

ziyade uzmanlık gerektiren bir ziraiye olduğundan halka bu ziraat ve sanatı öğretecek ve karşılıksız fidan dağıtacak bir fidanlık tesis edilmesi kararı alınmıştır²⁰²⁰.

İlgili kanun dönemin Rize milletvekilleri Esad ve Ekrem Bey'lerin desteğiyle tasarı 6 Şubat 1924 tarihinde kanunlaştı. Kanunun çıkması ardından Zihni Bey Nisan 1924'te yeniden Rize'ye gitti²⁰²¹. 1924 yılından itibaren Batum'dan getirilen çay tohum ve fidanları ile aynı yıl Ziraat Vekâleti tarafından Rize'de kurulan bir Numune Fidanlığı'nda üretim tecrübesine konuldu ve fidanlıkta yetiştirilen diğer narenciye fidanlarıyla birlikte bir kısım çay fidanları da yakın köylere karşılıksız olarak verildi. Fidanlıkta yürütülen bu deneme faaliyetleri, 1938 yılına kadar sürdü ve denemelerin yerelde iyi neticeler verdiği görüldükten sonra Rize'de çay yetiştirilmesi kararlaştırılarak Ziraat Vekâletince bir çay teşkilatı kurulması yoluna gidildi²⁰²².

Bu dönemde Ziraat Vekâleti baş müşavirliğine atanan Zihni Derin, Rize'deki ziraat teşkilatı koordine etmekle görevlendirildi. Böylece Rize'de çay yetiştirme projesi daha bilinçli ve programlı bir hüviyete sokulmuş oldu. Zihni Derin, Rize'ye geldikten sonra o zamanlar Garal Tepesi olarak bilinen günümüzde Atatürk Çay ve Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'nün bulunduğu yerde hazineye ait olan 15 dekarlık arazinin fidanlık olarak tesis edilmek üzere tahsis edilmesini sağladı. Daha sonra Rize'de ziraat memuru olarak görev yapan İbrahim Bey'i çay, mandalina, limon ve portakal yetiştiriciliği üzerinde incelemeler yapmak, tohum ve fidan satın almak üzere Batum'a gönderdi. İbrahim Bey'in Batum dönüşünde beraberinde getirdiği bir miktar çay fidanı, çay tohumu ve mandalina fidanlarını yeni kurmuş olduğu fidanlığa diktiler. Daha sonra kendisi de Batum'a giderek burada Ruslar tarafından kurulmuş olan çay bahçelerini, çay fabrikasını ve Astropikal Bitkiler Araştırma İstasyonu'nu inceledi. Dönüşünde beraberinde getirdiği çay tohumu, çay fidanı ve çeşitli narenciye fidanlarını Garal Tepesi'nde kurmuş olduğu fidanlığa dikti ve böylece Rize Bahçe Kültürleri İstasyonu'nun temellerini atmış oldu. Daha sonra da bu fidanlıkta çalıştırmak üzere Batum'da görüp tanıdığı Emil Vakor isimindeki usta bir bahçıvanı burada çalıştırmaya başladı²⁰²³. Çay üretimi konusunda yapılan çalışmalarda önce 2.000, akabinde 30.000 ve nihayet yılda 20.000 kg tohum getirilerek 200 dekarı aşkın bir tohum damızlık bahçesi oluşturuldu. Bu bahçede 77 köy, 300 müşterek fidanlıkta 15 milyonu aşkın fidan yetiştirildi. Ancak bu dönemde çay bahçelerinin kurulmasının masraflı oluşu ve mahsul alınması için beş yıl beklenmesi, köylüye maddi imkân sağlanmasını zaruri hale getirmişti²⁰²⁴.

Bu kapsamda bölgede çay ve narenciye ziraatının geliştirmek amacıyla Rize Narenciye ve Çay Fidanlıkları birleştirilerek daha sonraki dönemde Rize Bahçe Kültürleri İstasyonu adını aldı. İstasyon tarafından 1924 yılından itibaren her yıl üreticilere bedelsiz olarak dağıtılan fidan yardımları halka sunulan bir hizmet haline geldi. İstasyon bilhassa fidan dikim, bakım ve ilaçlama usûlleri ve çiftçilere yönelik faydalı ziraat bilgileri gibi başlıklar altında köylüyü bilinçlendirme görevi üstlendi ve bununla ilgili çeşitli çalışma-

2020 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, Toplantı: 1, C 5, 91. Birleşim, 28 Kanunusani 1340, s.424.

2021 Zihnioğlu, **Bir Yeşilin Peşinde**, ss.15-16.; Doğukan, "Rize Çayı -I", s.15.

2022 Asım Zihnioğlu, "Dünya Çaycılığı Karşısında Türk Çayı ve İstikbal", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 8, C 7, S 170, (16 Ocak 1947), s.22.; Mehmet İrfanoğlu, "Türk Çaycılığının Dünü, Bugünü ve Geleceği", **Tarım ve Mühendislik**, S 15-16, (Haziran-Temmuz 1984), ss.31-32.

2023 Zihnioğlu, **Bir Yeşilin Peşinde**, s.16.; Enver Çakmur, "Rize Çaycılığı Üzerindeki Tetkiklerim", **Ziraat Dergisi**, Yıl: IV, S 43, (Ağustos 1943), s.17.

2024 Rize'de kurulan çay fidanlığının verimli olabilmesi için biri çay plantasyonu, diğeri fabrikasyon ve analiz üzerinde incelemek üzere 26 Ekim 1938 tarih ve 2/9776 sayılı Karar ile Rusya'ya iki çay fidanlığı memuru görevlendirilmiştir. **BCA**, Yer Bilgisi: 30-18-1-2, Dosya No: 85-91-11, 26 Ekim 1938.

lar yürüttü²⁰²⁵. Rize Gazetesi, bu husustaki bilgilerin kamuoyunda tanıtılması ve halkın bilinçlendirilmesi sürecinde önemli rol oynamaktaydı. Gazete haber konuları içerisinde; çay tohumlarının nasıl yetiştirileceği, tohumların türleri ve nereden getirildiği, çay kanunu ve kanunda yapılan değişiklikler ya da çayla ilgili halkı bilgilendirici yazı ya da yazı dizileri oluşturulması bu türden çalışmalar yürütüldüğünün en somut göstergeleriydi. Gazetede, çay tohumu ve fidanı ile çay tarlası yapmak için halka ve köylüye öğüt gibi yazı başlıkları, halkın çay tarlaları yapmalarına yardımcı olmak ve onları teşvik etmek amacıyla birçok yazı dizisi vardı. Çay hakkında halkı bilinçlendirmek için yazılan yazılar arasında, “Yapılmış çayların tasnifi”, “Çay harmanları”, “ay yapma işlerinin kontrolü ve çay kalitesinin tetkiki” gibi başlıklardan da anlaşıldığı gibi, halka çay yetiştiriciliği hakkında her türlü bilgi verilmeye çalışılmıştı²⁰²⁶.

Çay yetiştirilmesine yönelik en somut bilgilerin halka mal edilebilmesi için doğru yayım kanallarının kurulması da gerekmektedir. Bu bakımdan doğru ve memlekete uygun çaycılık bilgilerinin yayılması, halka mal edilmesi işi devlete düşen en temel vazifelerden birisi olmalıdır. Bunun için devlet birçok vasıtaya başvurabilir yahut bunu bizzat kendisi kurabilir. Bu vasıtalarından en önemlisi eğitim ve yayım işleridir. Teorik eğitim ve uygulamalı öğretim çay ziraat tekniklerinin doğrudan doğruya en yararlı şekilde köylüye ulaştırılmasının yegane aracıdır²⁰²⁷. Bu sebeple Rize Narenciye ve Çay Fidanlığı Bahçe Kültürleri İstasyonu, bölge üreticilerine ve köylülere karşılıksız tohum dağıtımının yanı sıra çeşitli etkinlikler de düzenlemiştir. İstasyonun çaycılığa dair en somut tarımsal bilgileri köylüye ulaştırmadaki temel aracı kurslar ve Rize yerinde gerçekleştirdiği seyyar pratik dersleri olmuştur. Özellikle Zihni Derin, bu kurslarda çaycılık tekniğini, önce teorik olarak anlatmış, sonra da bizzat uygulamalı olarak tatbik ettirilerek göstermiştir. İstasyonda tertip edilen bu kurslardaki en önemli nokta, gayet basit şekilde, halkın yapabileceği ve yararlı şekilde verilen bilgilerin sunulmasıdır²⁰²⁸.

Rize’de narenciye meyveciliğine ve fidancılığına verilen önemin bir nişanesi olarak 1924 sonrasında kurulan İstasyonla birlikte çalışmalar giderek yoğunlaştırıldı. Narenciye işlerine daha sonra çaycılık ilave edilerek çalışma alanı genişletildi. 1941 yılında Rize’de Ziraat Vekâletine bağlı dört çeşit fidanlık bulunmaktaydı. Bunlar; 70 dekar genişliğinde eski Narenciye Fidanlığı, Daimi Hayrat Tohumluk Çay Fidanlığı, Daimi Fener Çay Fidanlığı ve Muvakkat Mıntıka Çay Fidanlığı idi. Birinci fidanlıkta evvela narenciye, ikinci derecede çay, bambu ve diğer meyveli–meyvesiz ağaç fidanlıkları yetiştirilmekte olup bunlar halka da karşılıksız dağıtılırdı. Bu doğrultuda narenciye fidanlığında muhtelif fidanlardan (mandalina, portakal, limon, sitroz, çay, fındık, elma, kiraz, incir, epkalıptoz, defne, palmiye, kamelya, dut, akasya, malta eriği, armut, ağaç kavunu, nar, Trabzon hurması ve mazi vs.) Rize ve Çoruh (Artvin) illeriyle Türkiye’nin diğer illerine karşılıksız olarak 2.073.292 fidan dağıtıldı²⁰²⁹. Bu kapsamda Rize Narenciye Fidanlığı 1926–1927 senesinden itibaren fidan dağıtımına başlamıştı. Yılda ortalama olarak mandalina, limon, portakal ve ağaç kavunundan müteşekkil olmak üzere 60.000 kadar narenciye fidanı dağıtımı yapılmaktaydı. Fidanlar esas itibarıyla Rize çiftçilerine ve İktisat Vekâletinin tensip edeceği diğer mahallere karşılıksız olarak veril-

2025 Bk.: Hilmi Alova, “Bahçe Sahiplerine Faydalı Öğütlerden: Meyvaların Toplanması Usulleri”, **Rize Gazetesi**, 13 Ağustos 1931.; A. Kemal Atilla, “Rize Vilayeti Halkına Faydalı Bilgiler”, **Rize Gazetesi**, 27 Ocak 1940.; A. Kemal Atilla, “Rize Halkına Faydalı Bilgiler Yapılmış Çayların Tasnifi”, **Rize Gazetesi**, 8 Haziran 1940.; A. Kemal Atilla, “Rize Vilayeti Halkına Faydalı Bilgiler Çay Harmanları”, **Rize Gazetesi**, 26 Haziran 1940.; A. Kemal Atilla, “Rize Vilayeti Halkına Faydalı Bilgiler Çay Yapma İşlerinin Kontrolü ve Çay Kalitesinin Tetkiki”, **Rize Gazetesi**, 20 Temmuz 1940.; Hilmi Alova, “Çiftçilere Faydalı Ziraat Bilgileri”, **Rize Gazetesi**, 6 Aralık 1941.; Hilmi Alova, “Faydalı Ziraat Bilgileri”, **Rize Gazetesi**, 7 Şubat 1942.

2026 Elif Yormaz, “Rize Gazetesine Göre Rize’de Ekonomik Durum (1931-1942)”, **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C 4, S 5, 2018, s.135.

2027 Hatipoğlu, **Türkiye’de Çay İktisadiyatı**, ss.108-109.

2028 Arer, **age.**, s.64, 66.

2029 **Rize Defteri: Rize Vilayetinin Genel Durumuna Ait Rapor (24 Mayıs 1941)**, Vali Hüsnü Uzgören’in Rize Vilayetinin Genel Durumuna Ait Raporu (Yay. Haz.: Recep Koyuncu), Dergah Yay., İstanbul 2012, ss.25-26.

mekteydi. Fidanlık bir uzman, bir memur, bir bahçıvan ve bir de bahçıvan muavini ile idare edilmekteydi. Fidanlığın çalışma alanının genişlemesine paralel olarak arazisi 70 dekardan ibaret iken bu saha 120 dekara çıkarıldı. Bu sebeple fidanlıkta daha önceki yıllarda 60.000 fidan yetiştirecek kadar aşu yapılabilmekte iken, 1931 yılından itibaren 150.000 narenciye fidanının aşılması yapılmaya başlandı. Bu fidanlar 1932 yılı içerisinde Rize çiftçilerine ve İktisat Vekâletinin tensip edeceği yerlere dağıtıldı²⁰³⁰. Rize ve dahilinde komisyonca tespit edilen kıvılağaçlıkların sahası toplam 17.895.5 dekardı. Bu miktar halk tarafından hazırlanabilen yerlere Ziraat Vekâleti tarafından Rize’de tesis olunan narenciye ve çay fidanlığından 523 adet portakal, 8.155 adet mandalina, 200.849 adet çay ve 796.000 adet fındık fidanı dağıtıldı²⁰³¹.

1920’li yılların sonlarına doğru duraklama evresine giren çay ziraatından istenilen verim alınamadı. Bu sebeple 1930’lu yıllardan itibaren çay ziraatı yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Bu duraklama dönemi 1933 yılına kadar devam etti. Bu süre içerisinde halk tarafından çay tarımına çok fazla ilgi gösterilmemesine rağmen Rize’de kurulan Merkez Fidanlığı’nda az da olsa çalışmalar sürdürüldü. Ancak bu çalışmalarda Fidanlıktan dışarı çıkarılamamış, pratiğe aktarılamamıştı. 1933 yılında devletin almış olduğu kendi kendine yetme kararı doğrultusunda sıcak memleketlerde yetişen tarımsal ürünlerin dışarıdan ithal edilmeyip ülkemizde yetiştirilmesi istenmişti. Bu kapsamda hurma, muz, çay ve kahvenin yetiştirilmesi için bu konularda uzman olan İsveçli Dr. Tengwall isimindeki bir uzman Türkiye’ye davet edildi. Dr. Tengwall, sıcak ülke bitkilerinden hangilerinin ülkenin iklim ve coğrafi şartlarında yetiştirilebileceği konusunda yapmış olduğu çalışmalar kapsamında Rize ve yöresini de ziyaret etmişti. Ancak bu ziyaretler sonucunda çay tarımı dışında Antalya’da sıcak iklim bitkilerinin yetiştirilebilmesi için bir istasyon kurulmasını teklif etmiş ve bu teklifle birlikte söz konusu istasyonun kurulmasını sağlamıştı²⁰³².

Rize’de çayın yerleşmesi için Tarım Bakanlığının en geniş çaplı çalışması, 1936 yılında Şevket Raşit Hatipoğlu tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Çay İktisadiyatı” ve daha sonra 1938 yılında Birinci Köy ve Kalkınma Kongresi’ne sunulan raporda ilgili görüşlerin ortaya konulması sonrasında ortaya çıktı. 1938 Ziraat Kongresi’ne sunulan ve Ziraat Genel Müdürlüğünce hazırlanan raporun adı “Meyvecilik–Bağcılık–Sebzecilik–Çay Genel Raporu ve Beş Senelik Program” dır. Bu raporun 107–122. sayfaları arası çaycılığa ayrılmıştır. Raporda ülkenin çay ihtiyacı, yılda 900 ton olarak tespit edildikten sonra, bunu elde etmek için 3.000–4.500 hektarlık yeni çay bahçesi kurmak gerektiği, bu konuda bilimsel araştırmalar yürütecek bir istasyon kurulması ve üreticilere çay tohumları dağıtılması belirtilmektedir. Rapor, Rize’deki çay tohum bahçeleri ve narenciye bahçesinin çalışmalarını birlikte ele alacak içeren çay istasyonunun kurulması ve mükemmel hale getirilmesi ve Rize’deki çay istasyonundan başka Pazar ve Fındıklı’da birer çay fidanlığı daha kurulması öngörülmekteydi²⁰³³. Nitekim bu dönemde önceki yıllarda köylüye dağıtılmış olan fidanların yavaş yavaş mahsul vermesi de umutları artırmıştı. Rapor sonrasında her iki kurumun birleştirilmesi neticesinde ortaya çıkan Rize Bahçe Kùltürleri İstasyonu laboratuvarında, ilk önce bölge toprak ve ürün incelenmesi yapılarak uygulanmaya en elverişli olan araziler seçildi ve köylülere fidan dağıtılmaya başlandı. Bu dönemde Sovyetler Birliği’nden 1939–1940 yıllarında 20.000 kg. tohum satın alındı ve Şubat ayında Rize mıntikasına getirildi²⁰³⁴. Rize’deki çaylıkların büyük bir kısmı, Sovyetler Birliği’nden getirilen Çin Çayı (Sinensi) ve Asam Çayı (Assamica) varyetelerinden melezlenen ve çoğaltılan tohumlar vasıtasıyla oluşturulmuştu²⁰³⁵. Böylece gerek Hatipoğlu’nun hazırladığı eser gerekse 1938 tarihli rapor

2030 K. Ö., “İktisat Vekâleti Rize Narenciye Fidanlığı”, **Hakimiyeti Millîye**, 20 Kanunusani 1931.

2031 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, C 32, Toplantı: 4, 65. Birleşim: 9 Mayıs 1927, ss.81-82.

2032 Hatipoğlu, **Türkiye’de Çay İktisadiyatı**, ss.16-17.; “Rize’de Tetkikat”, **Zaman**, 26 Eylül 1934.

2033 **1938 Ziraat Kongresi: Meyvecilik–Bağcılık–Sebzecilik–Çay Genel Raporu ve Beş Senelik Program**, s.107-116.

2034 **Türkiye’de Çay Endüstrisinin Kurulması Hakkında Rapor-1940**, (Haz.: H.A. Brassert And Company Limited Müşavir Mühendisleri), 1940, s.12.

2035 Cemil Altın, “Türkiye’de Çay Üretimi ve Tüketimi”, **Dünya’da ve Türkiye’de Çay Üretimi ve Tüketimi**, (Tebliğler ve Panel: 27-28 Haziran 1986), Bayrak Matbaacılık, İstanbul 1986, s.144.

sonrasında çay işleri bilimsel olarak yeniden ele alındı. Ziraat Vekâletinin 1935 yılından çaycılık konusunda daha kapsamlı ve ciddi çalışmalara başlaması sonucunda 1937–1938 ekim mevsiminde Batum–Cakova İstasyonu’ndan 30.000 kg., 1939–1940 ekim mevsiminde ise 20.000 kg. çay tohumu getirilmiştir. 1938–1939 ekim mevsiminde tedarik edilen tohumlar Rize Bahçe Kùltürleri İstasyonu Numune ve Çay Fidanlığı’na ekilmiş ve burada yetiştirilen fidanlar 1939–1940 ekim mevsiminde bölge üreticilerine dağıtılarak çeşitli bahçelere ekimi yapılmıştır²⁰³⁶. Daha sonra geriye kalan bu tohumlarla Rize’de 108 dekarlık bir damızlık çay bahçesi kurulmuştur. Aynı zamanda halka dağıtılan tohumlarla 120 dekar genişliğinde çaylık tesis edilerek çay üretim alanı genişletildi²⁰³⁷.

Bu kapsamda İstasyon ile iş birliği halinde faaliyet gösteren ve 1938 yılında yeniden organize edilen Çay ve Fidanlıklar Müdürlüğü Teşkilatı, bölgede daha etkin çalışabilmek için Rize ve çevresindeki köyleri altı bölgeye ayırdı ve her bölgenin başına bir teknisyen getirildi²⁰³⁸. Altı bölge ve bu bölgelerde görevlendirilmiş olan teknisyenler şu şekildeydi²⁰³⁹: Çayeli Bölgesi: Hakkı Balköse, Gündoğdu Bölgesi: Asım Zihnioğlu, Asım Zihnioğlu 1939 yılında Çay ve Fidanlıklar Müdürlüğü görevine atanmış ve yerine Hilmi Somay getirilmiştir. Birinci Merkez Kaza Bölgesi: Cahit Yılmaz, İkinci Merkez Kaza Bölgesi: Rauf Başar, Pehlivanşahi Bölgesi: Sadullah Dikmen, Derepazarı ve İyidere Bölgesi: Mahmut Fevzi Gökçeali. İstasyonda kurulmuş olan ilk çay atölyeleri şunlardı²⁰⁴⁰: Fidanlık (Merkez) Çay Atölyesi: 1939 yılında kurulmuş ve 1946 yılına kadar çalıştırılmıştır. Atölye, Rize Merkez’de bulunan Narenciye Fidanlığı’nın içerisinde idi. Uzunkaya Atölyesi: 1941 yılında kurulur. Şehir merkezinin 7 km batısında yer alan Uzunkaya köyünde bulunmakta idi. 1946 yılına kadar çalıştırılmıştır. Gündoğdu Atölyesi: 1941 yılında kuruldu. Şehir merkezinin yaklaşık 8 km doğusunda yer alan Gündoğdu nahiyesinde bulunuyordu. Bu atölye 1949 yılına kadar faaliyette bulundu. Çayeli Atölyesi: Atölye daha geç, 1945 yılında kuruldu. 1949 yılına kadar çalıştırıldı. isminden de anlaşılacağı üzere Çayeli ilçesinde bulunuyordu.

Bu dönemde ayrıca çay işlerini yürütmek amacıyla yabancı bir uzmandan yararlanma yoluna gidildi. Bu kapsamda 1937 yılında Henry Duncan adlı bir İngiliz ustabaşı Rize fidanlığında çalıştırılmaya başlansa da ustabaşı kısa bir süre çalıştırdıktan sonra 1938’de gönderildi. 1937 yılında Batum–Cakova İstasyonu’ndan getirilen 30.000 kg. çay tohumu, Rize yöresindeki 7 mntıkada dağıtıldı ve bu tohumluklardan 77 köyde 300 adet çay fidanlığı tesis edildi. Köylerde tesis edilen fidanlıklar 600 dekarı bulmuştu. Ayrıca Rize çay fidanlığında çaycılık işlerinden anlayan nitelikli insan gücünü yetiştirmek amacıyla çeşitli kurslar açıldı ve bu kurslarda üç–dört genç ziraatçı yetiştirilmeye çalışıldı²⁰⁴¹.

Reşat Aktan’ın verdiği bilgiye göre, bu dönemde günümüzde Rize Çay Araştırma Enstitüsü ve Ziraat Çay Bahçesi’nin bulunduğu yerdeki 73 dekarlık ilk çay ve narenciye fidanlığından başka iki fidanlık daha kurulmuştu. Bunlar 1937 yılında çay tohumu yetiştiren ve bir damızlık bahçesi olarak kurulan 110 dekarlık Hayrat Fidanlığı ve 1938 yılında 108 dekar genişliğindeki Fener Mahallesi’ndeki fidanlıktı²⁰⁴². Rize’de kurulan bu fidanlıklar ilk fidanlıklar olup bugün halen kullanılmaktadır. Daha sonra bunun gibi 2 fidanlık daha kurulmuştur. İkinci fidanlık 1937 yılında kurulan 110 dekarlık Hayrat Çay Bahçesi’dir. Buda halen kullanılmaktadır. Üçüncü fidanlık 1938 yılında Fener Mahallesi’nde 108 dekar bir arazide

2036 **Türkiye’de Çay Endüstrisinin Kurulması Hakkında Rapor-1940**, s.10.

2037 Hatipoğlu, **Türkiye’de Çay İktisadiyatı**, s.134.

2038 Zihnioğlu, **Bir Yeşilin Peşinde**, s.19.

2039 Zihnioğlu, **Bir Yeşilin Peşinde**, s.7.; Muharrem Öksüz, “Çaya Gönül Verenler”, S 5, 1987.

2040 Arer, **age.**, ss.68-69.

2041 Ali Rıza Saklı, “Cumhuriyet’le Yaşıt Bir Ürün: Rize Çayının Tarihçesi”, **Cumhuriyet Döneminde Rize -I (1923-1950)**, 1. Baskı, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yay., (Ed.: Zehra Aslan-Mustafa Arıkan), Ankara 2018, s.276.

2042 Reşat Aktan, **Rize’de Çay**, Çankaya Matbaası, Ankara 1946, s.63.

kurulmuştur²⁰⁴³. Dolayısıyla Zihni Derin tarafından 1924 yılında Garal Tepesi’nde kurulan fidanlıkta başlatılan çalışmalarla 500.000 adet çay fidanı üretilmiş ve bunların bir kısmı fidanlığa dikilmişti. İstasyonun kuurlmasıyla birlikte çay işleri bilimsel olarak yeniden ele alındı ve fidanlıklarda yetiştirilen bu fideler köylüye bedelsiz olarak dağıtıldı. Ayrıca İstasyon, bünyesindeki fen memurlarını köylünün ayağına göndererek bölgede yeni başlayan çay yetiştiriciliği, bakımı ve ilaçlama usulleri hakkında onlara teknik ve pratik bilgi hizmetinde bulundu²⁰⁴⁴.

1938 yılından itibaren başlatılan bilimsel çalışmalarla 81 lira bedel mukabilinde 135 kg. çay yaprağı üretilerek, ilkel vasıtalarla elde edilen 30 kg. kuru çay Ankara’ya gönderildi. Daha sonra 29 Mart 1940 tarihinde çıkarılan 3788 sayılı “Çay Kanunu” ile çay tarımının ve üreticisinin desteklemesi güvence altına alındı²⁰⁴⁵. 3788 sayılı Çay kanunu ve Ziraat teşkilatının yardımlarıyla 1944 yılında çay bahçesi tesisi 20.000 dekar ulaştı. Daha sonra bu Kanun’a dayanılarak çay tarım alanları, ekolojik ilkelere göre Trabzon–Araklı deresinden (Karadere) komşumuz olan SSCB (Gürcistan) sahiline kadar, sahilden 15 km içeride olmak üzere belirlendi²⁰⁴⁶. Bu saha Rize’nin tamamını kapsamak üzere kentin 25’er km doğu–batı istikameti ile 15 km güneyini içine alan bir alanı ifade etmekteydi²⁰⁴⁷. Her mıntıkaya inşa edilen bir bina ve büro ile başlarında her türlü alet ve edevata sahip bir ziraat fen memuru ve yedi kişilik bir ekip verildi. Bu ekipler 20 köyde icraatta bulunularak çay üreticilerinin sorun ve ihtiyacını gidermekle görevlendirildi. Bahsi geçen çalışmalar Ziraat Vekâleti Fidanlıklar Müdürlüğü (Rize Bahçe Kültürleri İstasyonu) ve Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Rize Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü olmak üzere iki kurumun idaresi altında toplanmıştı²⁰⁴⁸.

Bu dönemde Rize’de çay yetiştiriciliği konusunda yapılan uygulamalardan birisi de tarla arazisi yerine fundalık ve çalılıkların sökülmesiyle hazırlanan alanda yeni çay bahçelerinin tesisi olmuştu. 1947 yılı başlarında Rize’de tespiti yapılan 152 köy ve mahallesinin bulunduğu dar bir alanda 10.500 aile ile çaylıklar oluşturuldu ve ziraatı gerçekleştirildi²⁰⁴⁹. Bu dönemde 3788 sayılı Çay Kanunu’na göre çay bahçeleri tesis çalışmaları için 1939 yılından 1947 yılı sonuna kadar Tarım Bakanlığınca çiftçilere dağıtılan avansın gerçekleştirilmiş faizi ve masraflarıyla birlikte tutarı 866.000 liraya ulaşmıştı²⁰⁵⁰.

Tablo –150’ye göre 1939 yılında 4.447 dekar olan çay yetiştirilmeye ayrılan alan 29.351 dekar artışla 1950 yılında 33.798 dekar; 2.131 dekar olan dikilen çaylık alan 27.794 dekar artışla 1950 yılında 29.925 dekar yükselirken; mıntıkadaki çay tohumu dağıtım miktarı 1939 yılında 30. 000 kg. iken, bu oran 29. 000 kg azalışla 1950 yılında 1.000 kg ’a düşmüştür. Tablo –151’e göre ise 1950 yılında 33.798 dekar olan çay yetiştirmeye ayrılan alan 117.581 dekar artışla 1960 yılında 151.379 dekar; 29.925 dekar

2043 Arer, **age.**, s.65.

2044 Asım Zihnioglu, “Dünya Çaycılığı Karşısında Türk Çayı ve İstikbali”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 8, C 7, S 170 , (16 Ocak 1947), s.22.; Arer, **age.**, s.62.

2045 Dündar Alikılıç, “Çay’ın Karadeniz Bölgesi İçin Önemi ve Tarihsel Seyri”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S 21, 2006, s.276.; Enver Çakmur, “Rize Çaycılığı Üzerindeki Tetkiklerim”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: IV, S 43, (Ağustos 1943), s.17.; Çay Kanun’un gayesi, Rize ve havalisinde çay bahçeleri vücuda getirmek ve buradan elde edilecek mahsul ile Türkiye’nin ihtiyacı olan çayı temin etmektir. Bu sebeple Kanun’un onaylanmasından ardından Rize ve havalisinde çay bahçelerinin tesisine büyük önem verilmiş ve ilk aşamada çay bahçe tesislerinin 30. 000 dekar çıkarılması hedeflenmişti. Bk.: “Rize ve Havalisinde Büyük Çay Bahçeleri Kurulacak”, **Yeni Asır**, 18 Mart 1940.

2046 Reşat Aktan, “Tamamen Asya Evsafında Olan: Rize Çayı”, **İktisadi Yürüyüş**, S 112, (16 Ağustos 1944), ss.10-11.; Nuri Ömer Ergene, “Çay”, **Köy Postası**, S 98, (Eylül 1952), ss.5-6.

2047 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 91-44-10, 10 Mayıs 1940.

2048 Selim Cavid Yazman, “Rize Çayı”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 4, C 9, S 95, (Birinci Kanun 1943), s.1, 21.

2049 Asım Zihnioglu, “Dünya Çaycılığı Karşısında Türk Çayı ve İstikbali”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 8, C 7, S 170, (16 Ocak 1947), ss.22-23.

2050 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C 16, Toplantı: 3, 21 Şubat 1949, s.300.

olan dikilen çaylık alan 105.507 dekar artışla 1960 yılında 135.432 dekara yükselmiştir. Bu duruma karşılık 1939–1950 yıllarına oranla tohum dağıtım miktarı 1950–1959 yılları arasında 1.000 kilogramdan 106.000 artışla 1959 yılında 107.000 kg. artışla yükseliş göstermiştir.

Tablo –150

1939–1950 Yılları arasında Rize Narenciye ve Çay Fidanlığı Tarafından Açılan Çay Alanları ve Dağıtılan Tohumluklar

Yıllar	Çay Yetiştirmeye Ayrılan Alan (Dekar)	Dikilen Çaylık (Dekar)	Dağıtılan Tohumluk (kg.)
1939	4.447	2.131	30.000
1940	12.582	9.895	23.417
1941	14.115	11.081	6.037
1942	16.110	12.302	5.100
1943	20.458	15.075	5.258
1944	24.463	17.606	13.837
1945	27.715	20.370	9.442
1946	32.096	23.710	15.051
1947	33.516	28.375	3.932
1948	34.008	29.889	3.836
1949	33.808	29.850	1.990
1950	33.798	29.925	1.000

Kaynak: İGM, s. 289.; İGM 1959 , s. 221.

Tablo –151

1950–1960 Yılları arasında Rize Narenciye ve Çay Fidanlığı Tarafından Açılan Çay Alanları ve Dağıtılan Tohumluklar

Yıllar	Çay Yetiştirmeye Ayrılan Alan (Dekar)	Dikilen Çaylık (Dekar)	Dağıtılan Tohumluk (kg.)
1950	33.798	29.925	1.000
1951	39.528	30.061	12.600
1952	57.524	38.955	40.116
1953	63.005	49.359	51.956
1954	80.793	62.940	34.563
1955	86.571	71.843	59.000
1956	108.846	80.597	68.900
1957	136.220	104.404	125.000
1958	138.817	117.079	123.000
1959	141.670	122.333	107.000
1960	151.379	135.432	-

Kaynak: İGM s. 221.; DİE Yıllığı 1960-1962, s. 213.; DİE Yıllığı 1963, s. 201.

1940’lı yıllarda geniş çaplı bir ekim alanı bulan ve Rize’deki Bahçe Kültürleri İstasyonu’nda anaç olarak “Sitrus” fidanları yetiştirilmek üzere 60 kg. “Sitrus Trifolyata” tohumu satın alınmıştı. Bunun için başlatılan gerekli işlemlerin altyapısı Ziraat Vekâletinin 12.03.1932 tarih ve 6084 numaralı tezkeresiyle resmîyet kazanmış ve İcra Vekilleri Heyetinin 01.05.1932 tarihli toplantısında onaylanarak kabul edilmişti²⁰⁵¹. Daha sonra Rize’de çay ziraatı ve sanayisine dair incelemelerde bulunmak üzere 1944 yılında Hindistan’a gönderilen Rize Çay Atölyeleri Müdürü Asım Zihnioglu’na, oradaki çay bahçelerini tetkik etmek amacıyla Ziraat Vekâletinin 02.08.1938 tarih ve 2/9390 sayılı karar gereğince yevmiye verilmesi kararlaştırıldı. İlgili karar İcra Vekilleri Heyetinin 28.02.1944 tarihli oturumunda kabul edildi²⁰⁵². Böylece bir yandan çay ziraatı üzerinde tohum dağıtımı ve yeni bahçelerin tesisini ile birlikte rasyonel bir üretim sağlanırken, diğer yandan da Dünya’da çay ziraatının önde gelen ülkelerindeki bilimsel gelişmeler takip edildi ve bu bölgelere uzmanlar gönderilerek oradaki çay bitkileri üzerinde tetkikler yapıldı.

Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü tarafından idare edilmekte olan Rize Çay Araştırma Enstitüsü, 1960 yılında arazi, bir kısım tesis ve varlıklarıyla birlikte 7 Haziran 1949 tarih ve 5433 sayılı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Görev ve Kuruluş Kanunu ile birlikte Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesine alınarak tasfiye edildi. Kurumun devir kararı, adı geçen genel müdürlük tarafından yeniden birer işletme kurulması gerekçesiyle Ziraat Vekâletinin 25-26.12.1959 tarih ve 2674/18205 sayılı kararı ve 5433 sayılı Kanun’un 20. ve 32. maddelerine göre yapıldı ve İcra Vekilleri Heyetince 13.01.1960 tarihinde onaylandı²⁰⁵³.

2051 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 28-35-10, Dosya Ek: 217-18, 1 Mayıs 1932.

2052 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 104-13-19, Dosya Ek: 49-41, 28 Şubat 1944.

2053 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 154-72-19, Dosya Ek: 84, 13 Ocak 1960.

1940 yılında çıkartılan 3788 sayılı Çay Kanunu ile çay tarımı ve üretimi, girdi ve kredi sübvansiyonları ile önemli ölçüde desteklenmiş, ayrıca bahçe tesis edeceklere arazi vergisi bağışıklığı ve çay bahçesi ruhsatnamesi alma zorunluluğu getirilmişti. Bu Kanun'un yayımlanmasından sonra çay tarım alanları hızla genişlemeye başladı. Bilhassa 1950-1960 yılları arasında tesis edilen çay bahçesi alanı 137.000 dekar üretici sayısı 63.500 kişiye, 1960-1965 yılları arasında ise çaylık alan 214.000 dekar üretici sayısı ise 100.000'e ulaştı. 1963 yılına kadar ithalat ile karşılanan iç tüketim talebi 1963 yılından sonra yurt içi üretim ile karşılanmaya başlandı. Rize'deki ilk çay fabrikası, 1947 yılında 60 ton kapasiteli olarak Rize Fener Mahallesi'nde, Merkez Çay Fabrikası adı altında işletmeye açıldı. Çay tarım alanlarının ve yaş çay yaprağı üretiminin artması, çay işleme fabrikalarının sayısının da giderek artmasını zorunlu kıldı. Böylece 1973 yılında kurulan çay fabrika sayısı 32'ye, 1985 yılında 45'e ulaştı²⁰⁵⁴. 1940 yılında çay kanunuyla birlikte bölgede programal olarak ele alınan ve üretilmeye başlayan çay tarımı başta Rize olmak üzere Trabzon, Artvin, Giresun ve Ordu illerini kapsayan bölgede, 1980 yılında 536.000 dekarlık bir saha üzerinde 176.979 üreticiye ulaştı ve bu alanda üretilen çay ziraatı, Türkiye'nin önde gelen ihraç ürünleri arasında yer aldı²⁰⁵⁵.

Fotoğraf -96

Rize Bahçe Kültürleri İstasyonunda Çay ve Narenciye Fidanı Dikim, Bakım ve İlaçlama Çalışmaları - 1936.

Kaynak: <http://www.rize.bel.tr/icerik/rize-ve-cay> (Erişim Tarihi: 29.09.2020).

2054 **Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü 2016 Yılı İstatistik Bülteni**, ÇAYKUR Genel Müdürlüğü Yay., 2016, s.6.

2055 "Türkiye'de Çay Üretimi ve Sorunları", **Tarım ve Mühendislik**, S 4-5, (Nisan-Temmuz 1981), ss.3-4.

10. Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü

Batı Anadolu’da üzümün en yoğun olarak yetiştirildiği ve ticarete konu edildiği yerleşim yerlerinden birisi, Manisa kentidir. Bölgede İzmir’i Manisa’ya bağlayan demiryolunun bir kolu Balıkesir’e, diğer bir kolu da Afyonkarahisar’a uzanmaktadır. Dolayısıyla Manisa, bu iki kolun birleştiği merkezde yer almaktadır ve oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bu bakımdan her dönem zirai üretim ve ticari potansiyeli açısından önemli bir merkez olan Manisa’da Ziraat Vekâletinin attığı adımlardan birisi, bağcılık sektörüyle ilişkili araştırma yapacak bir bağcılık istasyonu kurulmasıdır. Bölgedeki bağ ve bağ hastalıklarıyla ilgili sorunlara çözüm üretmesi bakımından kurulan bağcılık istasyonu, Cumhuriyet’in “halkçılık ve pozitivistik bilimcilik” düşüncesinin ve anlayışının bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de özellikle de Batı Anadolu’da önemli gelir kaynaklarından ve halkın uğraş ve geçim vasıtalarından birisi olan bağcılık sahasında Cumhuriyet’in ilk yıllarına değin bilgi, teknik ve planlı bir ziraat programı izlenmemiştir. Batı Anadolu Bölgesi’nin iklim ve coğrafi hususiyetleri bağcılık alanında çeşitli üzümlerin yetişmesine müsait olduğu halde, bağcılık müstakil bir ziraat alanı olarak ele alınamamıştır. Var olan bağ alanları da tabiata terk edilmiş, yetiştirme ve bakım tekniğinden mahrum bir sahaya dönüşmüştür. Bağ fidanlarının yetiştirilme tekniği, fennî asma bağlarının kurulması, üretimin ve verimin artırılması gibi hususlara ehemmiyet verilmemiştir. Kısacası bölgedeki bağcılık faaliyetleri tabiatın lütfüne bırakılmış; bilimsel ve teknik açıdan oldukça yetersiz kalmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Avrupa’dan Türkiye’ye intikal eden filoksera, yayılma sahasında hızlı ve geniş tahribat yaptığından²⁰⁵⁶, Amerikan asma çubuklarına önem verilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda halka dağıtılmak üzere asma çubukları yetiştirmek amacıyla Manisa merkezli bir Amerikan asma istasyonunun kurulması kararlaştırılmış, aynı zamanda filokseranın yurdun diğer bölgelerinde yayılmaması için birtakım tedbirler alınmıştır²⁰⁵⁷.

Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, ülkeye giren filoksera zararlısının bağları yok etmesi sonucu bunların yeniden tesisi amacıyla Amerikan asma fidanı üreterek, çiftçilere dağıtmak üzere Manisa Amerikan Asma Fidanlığı adıyla 1930 yılında kuruldu. Enstitü, yaş–kuru üzüm çeşitlerinin bölgeye en uygun olanlarını tespit etmek ve çeşitli Amerikan asma anaçlarıyla yerli çeşitlerin seleksiyonunu tetkik ederek tecrübelerini yapmakla meşgul olacaktı. Daha sonra da numune fidanlıklarında ürettiği Amerikan asma çubuklarını bölgedeki halka karşılıksız olarak dağıtmak ve bağcılık hakkında onlara öğütler vermek vazifesiyle görevlendirilmişti²⁰⁵⁸. Böylece Batı Anadolu’da Amerikan asmacılığının geliştirilmesi, yerli asma çeşitleriyle aşılansak seleksiyon yapılması ve asma bahçeleri için bilimsel araştırmalar yapacak bir kurum için ilk adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda 1930 yılında Manisa merkeze 3 km. uzaklıkta bulunan Deli Horozköy mıntkasında konumlandırıldı²⁰⁵⁹. İstasyonun kuruluş gayesi, Batı Anadolu Böl-

2056 Mustafa Sıtkı, “Bağcılığımız ve Dışarıdan Getirilen Amerika Asma Çubukları”, **Dönüm**, S 8, (Şubat 1933), ss.19-21.; Ali, “Üzümcülüğümüz”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, C 1, s.596, 614.; Filoksera, asma köklerinde olan bir hastalıktır. Türkiye’ye Amerika’dan gelmiştir. Filoksera hastalığına yakalan bağlar tamamen kuruduğu için asmalar üzerinde büyük tahribata sebep olmaktadır. Bu hastalık Türkiye’de birçok yerde görülmesine karşın, bu türün bir çeşidi olan “Trips”, özellikle 1907 yılından itibaren Manisa merkezli olmak üzere Alaşehir, Urla, Seydiköy ve Akhisar bölgelerinde yoğun olarak görülmüştür. Bu hastalığa yakalan bağlara karşı yapılacak en önemli zirai mücadele yöntemi Amerikan asma çubuğuna yerli asmaları aşılaktır. Bk.: Halit Nafiz Edgüer, **Ege’de Bağcılık**, İzmir Halkevi Neşriyatı, Yayın No: 22, İzmir 1941, s.9.

2057 Hikmet Oktar, “Mühim Bir Zirai Mevzu: Meyvecilik İşlerimiz”, **İktisadi Yürüyüş (Ziraat Fevkalade Sayısı)**, 29 Ekim 1942, s.17.; Kemal Irmak, “Cumhuriyetimizin Feyizli Hamleleri: Zirai İstihsalatı Artırmak İçin Yapılan İşler”, **Türkiye Ziraat Gazetesi**, Yıl: 2, S 20, (1 Teşrinisani 1939), s.287.

2058 Şevki Akalın, “Türkiye Bağcılığı”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, S 13, (Kanunusani 1941), s.38.; Akay Ünal, “Amerikan Asma Fidanlığından Bağcılık Araştırma Enstitüsüne”, **Manisa Tarım ve Gıda Dergisi**, Yıl: 1, S 3, (Temmuz-Ağustos-Eylül 2011), s.22.

2059 Nejdet Kaplan-Bülent Sayal, “Bahçe Bitkileri Araştırmalarının Geçmişi, Bugünü ve Geleceği”, **Bahçe Haber**, C 2, S 2, İzmir 2013, s.5.

gesi'nde özellikle de Manisa ilinde bulunan ve en önemli bağ zararlılarından olan filokseranın Türkiye'ye girerek bağları yok etmesinin ardından²⁰⁶⁰, bağların yeniden tesisinde kullanılmak üzere Amerikan asma fidanı üreterek çiftçilere doğrudan damızlık fidan yetiştirmek ve dağıtmaktı. Manisa Bağcılık Araştırma İstasyonu'nun kurucusu ve ilk Müdürü Reşat (İdil) Bey'dir²⁰⁶¹. O zamanki adıyla Amerikan Asma Fidanlığı Memur Sicil Defterinde yer alan bilgiye göre; Reşat Bey Kanunusani 1331/1915'de Manisa Mektebi İdadi'sinde Tabiiye Hikemiye Kimyeviye Malûmat Sinaie ve Makine Muallim vekili olarak memuriyete başlamıştır. Daha sonra 18 Ekim 1930'da 120 liralı bir ücret karşılığında "Manisa Amerika Asma Fidanlığı Mütahassısı" unvanıyla yeni görevine getirilmiştir. Reşat Bey'in eşi olan ve aynı zamanda Atatürk'ün kucağındaki kız olarak ünlenen Nuriye İdil eşini şöyle anlatmaktadır²⁰⁶²:

"Atatürk eşimin de hayatını değiştirdi. 4 dil bilen Ziraat Fakültesi mezunu eşimi, bağcılık konusunda ibtisas ve araştırma yapması için ABD'ye gönderdi. Eşim ABD Berkeley Üniversitesinde üç sene üzüm-cülük eğitimi aldıktan sonra Manisa'da büyük bir bataklıkta kurutup üzerine Türkiye'nin en büyük Amerikan asma fidanlığını kurdu. Aldığı eğitim ile kocam Ege'ye üzümçülüğü getirdi. Vaktiyle üzümçülük, Anadolu'da Rumların elindeymiş. Savaş sonrası onların Türkiye'yi terk etmesi ile kaybolan üzümçülüğün yeniden hayata geçmesini, Atatürk'ün verdiği olanaklarla kocam sağladı."

Fotoğraf –97

Manisa Bağcılık Araştırma İstasyonu kurucusu ve ilk müdürü Reşat İdil, Mustafa Kemal Atatürk ve Reşat Bey'in eşi Nuriye İdil.

Kaynak: İnan, "Bağcılığa Yön Verenler", **Apelasyon Dergisi**, Sayı: 6, (Nisan 2014).

Batı Anadolu Bölgesi'ne kolayca intibak sağlayabilecek üzüm anaç çeşitlerinin belirlenmesinin yanı sıra afinite çalışmalarının da yürütülebilmesi için büyük çaba gösteren kuruluş, 1945 yılında Bağcılık İstasyonu ismini almıştır. 1960 yılından itibaren Batı Anadolu Bölgesi'nde bağcılıkla ilgili sorunların yaşanmaya başlanması üzerine asma fidanı üretimiyle beraber, sorunların çözümüne yönelik araştırma-geleştirmeye görevi de verilmiştir. Bu dönemde Ziraat Vekâleti Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü tarafınca idare edilmekte olan Manisa Bağcılık İstasyonu bütün arazi, bina ve mütedavil sermaye varlıklarıyla birlikte Ziraat Vekâletinin 11.11.1959 tarih ve 15744/2175 sayılı yazısıyla yapılan teklif ve 5433 sayılı Kanun'un 32. maddesine göre İcra Vekilleri Heyetince 21.11.1959 tarihinde Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Mü-

2060 T.C Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, İçtimai Malumatı Cami Mecmuadır, Ticaret Basımevi, (İzmir 1932), ss.155–156.

2061 A. Celal, "Manisa'da Bağcılık", **Son Posta**, 17 Haziran 1932, s.4.; "Manisa'da Bağcılık", **Vakit**, 17 Haziran 1932, s.5.

2062 Mustafa Sacit İnan, "Bağcılığa Yön Verenler", **Apelasyon Dergisi**, S 6, (Nisan 2014).

dürlüğüne devredilmiştir²⁰⁶³. Daha sonra 1968 yılında çalışmalarına müdürlük bünyesinde devam eden Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü, 1971 yılında Manisa Ziraî Araştırma İstasyonu, 1974 yılında Bağcılık Araştırma İstasyonu ismini alarak fidan üretimi ve araştırma çalışmalarına devam etmiştir. Kuruluşundan bu yana değişik isimler altında Batı Anadolu tarım bölgesi öncelikli olmak üzere tüm Türkiye genelinde bağcılığın sorunlarını çözümlenmeye yönelik araştırma çalışmalarını yürütme görevine devam eden kurum, 1979 yılında da Bağcılık Araştırma Enstitüsü, 2011 yılında Bağcılık Araştırma İstasyonu ve son olarak 2015 yılında yeniden Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ismini alarak Türkiye çapında bağcılığın sorunları ile ilgili araştırma, eğitim ve yayım çalışmalarını yürütmekle görevlendirilmiştir²⁰⁶⁴. Neredeyse Cumhuriyet’le yaşıt bir kurum olan Manisa Bağcılık Araştırma İstasyonu, hangi isim altında anılırsa anılsın Türk bağcılığına ve Türk tarımına değer katmaya devam eden kurumlardan en önemlilerinden birini oluşturmaktadır. İstasyon, bu yönüyle Batı Anadolu Bölgesi’nin incisi ve Manisa’nın da istikbali için atılmış bir temeldir.

Fotoğraf –98

Manisa Bağcılık Araştırma İstasyonu Merkez bina inşaatı ve numûne bağ alanları - Yıl: 1930.

Kaynak: İnan, “Bağcılığa Yön Verenler”, **Apelasyon Dergisi**, Sayı: 6, (Nisan 2014).; **Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1932.

Enstitü idari yönden Ziraat Vekâletine doğrudan bağlıdır ve Manisa ilinin kuzey–batı kesiminde bulunan Manisa–Menemen yolunun kenarında ve merkeze 3 kilometre mesafededir. Merkez işletme yanında Alaşehir–Yeşilyurt yöresinde 1980’li yıllardan itibaren faaliyetine devam eden bağlı işletmesi de bulunmaktadır. Enstitüde günümüzde biri merkez, diğeri Alaşehir İşletmesinde olmak üzere 2 adet idare binası, 1 teknik eleman binası, 3 cam sera, 3 soğuk hava depo tesisi, Toprak, Bitki Besleme, Doku Kültürü, Teknoloji ve Bitki Koruma alanlarında 5 Laboratuvar ve 2 adet kontrollü odadan oluşan Aşî Kaynaştırma Ünitesi, 3 adet tül sera, 9 m²lik taban alanına sahip 1 adet modern termoterapi kabini, 3 adet kontrollü iklim odası bulunmakta, tesislerin toplam kapalı alanları yaklaşık 2000 m²ye ulaşmaktadır. Enstitünün organizasyon yapısı içinde 1 müdür, 1 müdür yardımcısı ve 5 bölüm başkanlığı yer almaktadır. Bölüm başkanlıkları Yetiştirme Tekniğı, Asma Islahı ve Gen Kaynakları, Tarım Ekonomisi, Tarım Teknolojileri, Hastalık ve Zararlılar isimleri altındadır. Ayrıca destek hizmetlerinden oluşan birimler bulunmaktadır. İlgili bölümlerde 6 doktora seviyesinde, 8 yüksek lisans seviyesinde, 3 lisans seviyesinde olmak üzere 17 araştırmacı ve 9 destek personeli ile hizmet verilmekte olup üretim ve diğerk destek hizmetlerinde 34 daimi ve sayısı zaman zaman değışen geçici işçi çalışmaktadır²⁰⁶⁵.

2063 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 154-64-14, Dosya Ek: 84-23, 21 Kasım 1959.

2064 Ünal, “Amerikan Asman Fidanlığından Bağcılık Araştırma Enstitüsüne”, s.22.

2065 Ünal, “Amerikan Asman Fidanlığından Bağcılık Araştırma Enstitüsüne”, s.22.

Fotoğraf –99

1. Manisa Bağcılık Araştırma İstasyonu, Numune Bağ Alanları.

2. Manisa Bağcılık Araştırma İstasyonu Müdürü Reşat Bey, bağ alanlarında ilaçlama yaparken.

Kaynak: İnan, “Bağcılığa Yön Verenler”, **Apelasyon Dergisi**, Sayı: 6, (Nisan 2014).

İstasyon, 1930–1940 döneminde, altyapı hizmetleri ve binaların tesis edilmesi olarak ifade edilen teşkilatlanma sürecini tamamlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında esaslı çalışmalarına başlayan İstasyon, doğrudan üreticiden kuru üzüm ve incir satın alınması için Ticaret Vekâleti emrine 2 milyon liraya kadar kredi tahsisinde bulunulması hakkında K/66 sayılı kararın 26 Ekim 1940 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında yürürlüğe konulmasına bağlı olarak²⁰⁶⁶ kuru üzüm alımları ile ilgili kararın çıkarıldığı bir dönemde Türkiye'nin Batı Anadolu Bölgesi'nde Ziraat Vekâletinin bağ işleriyle ilgilenen en önemli kurumları arasında yer almıştır²⁰⁶⁷. Manisa Bağcılık Araştırmaları İstasyonu, 253 dekarlık bir alanda asma çubukları yetiştirme işiyle çalışmalarına başlamıştır. 1930'lu yılların sonlarından itibaren bağ ve üzüm çeşitlerinde başlayan seleksiyon, melezleme ve mutasyon ıslahları ile yeni çeşit geliştirme çalışmaları hız kazanmış; bunun neticesinde, üretimde giderek daha fazla yer alan meyve-bağ çeşitleri tescil ettirilmiştir²⁰⁶⁸. Bunlar içerisinde yer alan en önemli meyveler çekirdeksiz üzüm çeşitlerinden Sultan –1, Manisa Sultani, Saruhanbey, Sultan –7, Altın Sultani çeşitleridir²⁰⁶⁹.

Nitekim İstasyonda yürütülen çalışmalar neticesinde bu üzüm çeşitlerinin fidan üretiminde büyük bir artış olmuş ve gelişme gözlemlenmiştir. Böylece kurum, 1980'li yılların sonlarına doğru Türkiye'de 7 tarım bölgesinde ve toplam 15 ilde asma fidanı üretimi yapan en önemli Enstitü durumuna gelmiştir. Bu doğrultuda asma fidanı üretimi yönünden tarım bölgeleri arasında büyük bir farkla (%54.4) oranla Batı Anadolu Bölgesi (3.583.353) ilk sırada yer almıştır. Manisa ili 3.094.953 fidan üretimiyle (%30.5'i aşılı, %63.3'ü yerli olmak üzere) ülke toplamının %47'sini karşılayacak duruma gelmiştir. Batı Anadolu Bölgesi'nde Manisa ili %70.3'lük (1.107.538) aşılı asma fidanı üretimi ile ülkenin önemli fide üreten merkezi

2066 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 93-101-5, 26 Ekim 1940.

2067 Kalaycıoğlu, “Ziraat Teşkilatımız”, s.82.

2068 Necati Ziya, “Türkiye’de Amerika Asma Fidanlıkları”, **Dönüm**, S 8, (Şubat 1933), s.23.; “Manisa’da Bağcılık”, **Vakit**, 17 Haziran 1932, s.5.; A. Celal, “Manisa’da Bağcılık”, **Son Posta**, 17 Haziran 1932, s.4.

2069 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umumî Rapor**, ss.26-27.; Nejdett Kaplan-Bülent Sayal, “Bahçe Bitkileri Araştırmalarının Geçmişi, Bugünü ve Geleceği”, **Bahçe Haber**, C 2, S 2, İzmir 2013, s.11.

haline gelmiştir. Aynı şekilde Manisa, 944.538 aşılı fidan üretimi ile bölge içinde %85.3, ülke içinde ise %60.0 paya sahip olmuştur²⁰⁷⁰.

1930 yılında istasyonun kurulmasıyla başlayan çalışmalar kısa bir süre zarfında ilk nüvelerini vermiş ve 1931 yılından itibaren Batı Anadolu Bölgesi’nde asma fidan dağıtımına başlanmıştır. Bu doğrultuda İstasyon, kendi koleksiyon bahçesinde ürettiği asma fidanlarından 1931–1932 yıllarında 50.000 Amerikan asma fidanı yetiştirmiş ve üreticilere karşılıksız olarak dağıtmıştır. İstasyonun 141 dekarı anaç, diğer kısımları numune, koleksiyon ve imtizaç bağları adı altında faaliyette bulunmuştur²⁰⁷¹. Bu dönemde Manisa merkez ve köyleri 1933 yılında 100.000 çuval üzüm elde ederken bunun 75.536 çuvalı Manisa üzüm borsasında satılmıştır. 1934 yılında Manisa’daki üzüm üretimi 400.000 çuvala yükselmiş ve İstasyonun dağıttığı fidanlarla yöredeki üzüm üretiminde önemli artış sağlanmıştır²⁰⁷². 1936 yılına gelindiğinde İstasyon kendi koleksiyon bağlarında yetiştirdiği damızlık fidanlardan bölgedeki bağcı ve üzüm üreticilerine 150.000 adet Amerikan asma fidan çubuğu dağıtmış ve köylülere fennî bağ bilgileriyle ilgili teknik yardımda bulunmuştur²⁰⁷³. Asma fidanı dağıtımındaki bu sayı 1939 yılına gelindiğinde yalnızca Manisa il merkezinde 132.300 adete yükselmiştir²⁰⁷⁴. İşletme, ülkenin temel ihraç ürünlerinden biri olan çekirdeksiz kuru üzüm yetiştirilmesi ile ilgili yoğun araştırma yapan tek kuruluş olması, dış ülkelerin de ilgisini önemli ölçüde çekmektedir. Kurum, bu özelliğiyle Batı Anadolu Bölgesi’ne uygun sofralık ve şaraplık üzüm çeşitlerinin belirlenmesi yanında melezlemeyle yeni çeşitlerin elde edilmesine yönelik çalışmalara hızla devam etmiştir. Enstitünün araştırma çalışmalarına başlamasından bugüne değin bağcılığın farklı konularında 104 adet proje sonuçlandırılarak elde edilen veriler yayımlanmıştır. Bu projelerin sonuçlanmasından elde edilen bulgular kurutmalık, sofralık ve şaraplık üzüm üretiminin değişik alanlarıyla üreticilerin, işleme ve pazarlama yönüyle de işletmecilerin faydalanmasını sağlamak üzere yazılı ve sözlü olarak sunulmaktadır. Bunların yanı sıra Enstitü tarafından 16 adet çiftçi broşürü basılarak ilgililerin hizmetine aktarılmış, ayrıca 3 ayda bir olmak üzere yılda 4 sayı “Manisa Bağcılık Araştırma Enstitü Haber Bülteni Dergisi” ni yayımlanarak, yurdun dört bir köşesine dağıtılmıştır. Enstitünün döner sermaye işletmesinde aşılı asma fidanı üretimi yapılmakta ve üreticilerin hizmetine sunulmaktadır. Bunun yanı sıra mevcut toprak laboratuvarında gerçekleştirilen toprak analizleriyle bağlarda gübreleme ve anaç belirlemeye yönelik işler, bağ hastalıkları ve bu hastalıklar karşısında neler yapılması gerektiğine dair tavsiyeler yerel gazeteler aracılığıyla halka duyurulmakta ve bilgilendirme yapılmaktadır²⁰⁷⁵.

2070 Hasan Çelik-Birhan Marasalı-Gökhan Söylemezoğlu-Semih Tangolar ve Meral Gündüz, “Bağcılıkta Üretim Hedefleri”, **Türkiye Ziraat Mühendisleri V. Teknik Kongresi** (Bildiriler), C 2, Yayın No: 38, Ankara 2000, s.651.

2071 “Manisa’da Bağcılık”, **Vakit**, 17 Haziran 1932, s.5.

2072 Burhanettin Avni, “Bağcıların İstirabı”, **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1934, s.4.

2073 **Anadolu**, 31 Kanunusani 1936.

2074 **Anadolu**, 22 Mart 1939.

2075 Ünal, “Amerikan Asman Fidanlığından Bağcılık Araştırma Enstitüsüne”, s.22.

Fotoğraf –100

TÜRK BAĞCISINA

Özümün Kaliforniya'nın naturel çekindesiz özümü gibi kurutmağı bilmedim. Ancak bu sayetle ki, özümün para eder, yabancı piyasada daha çok para eder.

Bunu nasıl yapacaksın? Bilmiyorsan şunları iyi diple ve tatbik et!

1 - Özümün tam kemale gelinceye, iyice ballanmaya kadar bekleyeceksin.

2 - Özümü asmadan kesliu mi sergi yerindeki tabla tepallere veya sergi kâğıdına serceceksin. Fakat Isanlamıyacaksın.

3 - Özümün kurutmasına göre sal kumun her yere 5-10 günle kurur. Başlarında geçince, salkımın altına özümün, yani güney görünümüş kısmını güneye çevireceksin ve 3-5 gün kurutacaksın.

4 - Özümün bir renkte olmas için, sergiden kaldırdığın malı bu his her bir arada, aynı kalitede bir müddet kurutulsun. Meselâ, çuolaktı, ambarıda veya sandur, ma gibi asın kapalı bir yerde ovalanmasın, çipünü ayırmadan özümün bir malıdır kurutulsun, çok kurutmuş tanelerle nemli kalınlarda aynı derecede kurutmuş olurlar.

5 - Özüm bu suretle miir bir renk alacaktır ve makbuldür.

6 - Bu suretle hem Isanlama masraflından kurutılacak, hem de özümüne râğbet artacak.

Kaliforniya Isanlama rakip nemli-fekt her yıl bu vazdığını eklede 100 bin ton özüm kurular ve kalırlar. Bunları Avrupa'da, Amerika'da satırla çerezgilerler.

7 - Şuun iyi bil ki, bir fesat kurutulsun. Amerika, bu çipit özümün ekilde Almanya'ya satırlar. Sonradan Almanya Amerika arasında para ödeme isleri

8 - Oturdığın yer Manisa'da ise Manisa vahitgi gazetelerde bir ilan

9 - Özüm kurumu bu suretle iyi kurutmuş özümü temalele-pam-bolajlıyacak. Almanya'ya göndererek ve bu yüzden slacağı parayı temileme, ambolli, nakliye masraflarını çıkardığın sonra kurumayın bile almadan satın verecektir. Daha akıl danamak istersen ya Barına bağetlik istasyon refine veya Manisa Amerika Isanlama Isanlama müddürne bu var!

10 - Kaliforniya'ya son bu çeşit özümün Isanlama müddürne de Türkiye Isanlama Isanlama, özüm kurumunda, Manisa ve Turgutlu Ticaret odalarında, Barına bağetlik istasyonunda ve Manisa Isanlama Isanlama bulabilsen!

Bunu yap, bu çeşit üzüm kurut! Hem masrafı yok, hem müşterisi çoktur!

Kaynak: Anadolu, 23 Ağustos 1936.

11. Adapazarı–Arifiye Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü

Tarımsal biyo–çeşitliliğe sahip olan Türkiye’nin zengin bir kültür mirasa sahip olması ve tarımın burada başlaması gibi etkenler, ülkede bahçe kültürleri alanının gelişmesinde önemli rol oynamıştı. Özellikle Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren ülke çapında kurulmaya başlayan bahçe bitkileri konulu araştırma istasyon yahut enstitülerinin sunduğu zirai araştırma–geliştirme hizmetlerinin belirleyici katkılarıyla Türkiye, meyve yetiştiriciliğinde dünyada güçlü bir konuma sahip olmuştur. Bu bağlamda Ziraat Vekâleti Türkiye’de bahçe kültür bitkilerinde çeşit geliştirilmesi, islah ve seleksiyonla çoğaltma gayesine uygun olarak Adapazarı ili, Arifiye ilçesinde bir bahçe kültürleri araştırma istasyonu kurulması kararı alınmıştır.

Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu, dünya meyve piyasasına uygun şekilde standart meyve türlerinin üretimini yapmak ve bölgedeki meyve üreticilerine damızlık fidan yetiştirmek, meyve bahçelerine fennî bakım usullerini götürmek; büyük ve gösterişli standart tipteki dayanıklı meyve çeşitleri elde etmek, örnek meyve bahçelerinin yıllık bakımlarını yapmak, meyve standardizasyonu üzerinde çalışmalar yapmak ve yeni ambalaj usullerini üreticilere öğretmek, bölgedeki üreticilere meyvecilik konusunda pratik bilgiler vermek maksadıyla 1 ay süreli çiftçi kursları açmak ve meyvecilik hususunda broşür, kitap, çiftçi mektupları yayımlanmakla görevli bir zirai eğitim–araştırma kurumu olarak faaliyet göstermiştir²⁰⁷⁶. Bu doğrultuda Meyve Islah İstasyonunun kuruluşuyla ilgili ilk çalışmalar Karadeniz Bölgesi’nden 40 kg. vişne ve 30 kg. elma, L. Spath–Ketzin Fidanlığı’ndan 3000 adet Ketzin meyve fidanı anacı, Dusen üzerine aşılanmış bodur Wintergoldparmaene, Baumanns Reinette, Lnadsberger Reinette elma çeşidi tohumları ve Niğde’den çelik suretiyle çoğaltılan elma anaçlarının temin edilmesiyle başlamıştır²⁰⁷⁷. Daha sonraki aşamada İstasyon binalarının yapımıyla ilgili sürece geçilmiş ve bu doğrultuda 1937 yılı sonlarına doğru İstasyonun açılış merasimi Cumhuriyet’in 14. yıldönümü kutlamalarının gerçekleştiği bir döneme denk getirilmiş; Cumhuriyet bayramı kutlamalarının 1. gününde Arifiye Meyve Islah İstasyonu binalarının temel atma töreni gerçekleştirilmiştir²⁰⁷⁸.

Arifiye Meyve Islah İstasyonu’nun 1937 yılı itibariyle bina varlıkları, meyve koleksiyon bahçesi ve damızlık fidan yetiştirilmesi için ayrılan toplam arazi varlığı 475 dekadır. İstasyonun kuruluş çalışmaları sırasında yetersiz kalan araştırma sahasına İstanbul–Bilecik yol güzergahında satın alınan 5 dekarlık bir arazinin de eklenmesiyle toplam arazi 480 dekara çıkarılmıştır. Ancak daha sonra meyve araştırma ve çeşit geliştirme için tahsis edilen arazinin yeterli gelmemesi üzerine bölgede yeni arayışlar başlamıştır. Bu doğrultuda İzmit civarında bulunan Ali Dikmen Çiftliği adını taşıyan ve İl Özel İdaresine ait olan arazinin 1953 yılında Ziraat Vekâletine devredilmesi ve akabinde müesseseye katılmasıyla İstasyonun arazi varlığı 780 dekara yükselmiştir²⁰⁷⁹. Böylece 1937 yılında kuruluşu gerçekleştirilen İstasyon, arazi ve bina yapım işlerini tamamladıktan sonra islah, deneme–araştırma, üretim, tohum etüdü, koleksiyon bahçesi, damızlık fidan yetiştirilmesi gibi bahçeciliğin ana konuları üzerinde çalışmaya başlamıştır²⁰⁸⁰.

2076 Hilmi Alova, “Arifiye Bahçe Kültürleri Müessesesi”, **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, Seri: 2, S 25-Kocaeli Özel Sayısı, (Şubat 1951), s.24.; Nüzhet Unat, “Kocaeli’de Zirai Durum”, **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, Seri: 2, S 25-Kocaeli Özel Sayısı, (Şubat 1951), ss.17-18.; Hikmet Oktar, “Mühim Bir Zirai Mevzu: Meyvecilik İşlerimiz”, **İktisadî Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), S 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942), ss.17, 27.; İstasyonda yapılan 5 yıllık plana göre çeşitli meyve türlerinden yılda 250.000 adet aşılı fidan üretileceği belirtilmiştir. Bk. İnci Köseataç, **Arifiye Köyü Beşeri-İktisadî Etüdü**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul 1967, ss.34-35.

2077 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Üzerinde Araştırmalar II**, s.71.

2078 Tahsin Kartan, “Arifiye Elma İstasyonu ve Çalışmaları”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: IV, C 4, S 48, (İkinci Kanun 1944), s.19.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 159-113-13, Dosya Ek: 165, 23.11.1937.; Bk. “Arifiye Meyve İstasyonunda Büyük Faydalar Bekleniyor”, **Kurun**, 20 Kanunuevvel 1937, s.10.

2079 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Üzerinde Araştırmalar II**, ss.66-70.; Köseataç, **agt.**, s.34.

2080 Alova, “Arifiye Bahçe Kültürleri Müessesesi”, s.24.; Kartan, “Arifiye Elma İstasyonu ve Çalışmaları”, s.19.

Fotoğraf –101

Tarım Bakanlığı Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu Merkez Binası.

Kaynak: **Sakarya Üniversitesi Merkez Kütüphane Koleksiyonu**, SATSO Arşivi, <https://www.sehir-hafizasi.sakarya.edu.tr/kultur-sanat-galerisi/> (Erişim Tarihi: 07.02.2021).

Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu'ndaki idari ve fennî çalışmalar meyvecilik uzmanı olan ziraat mühendisleri tarafından yürütülmüştür. İstasyonun ilk müdürü Hilmi Alova'dır. Bundan başka istasyon bünyesinde meyvecilik işleriyle uğraşan, araştırma yapan ve koleksiyon bahçelerinde meyvelerin bakımı, hastalıkları işleriyle meşgul olan bir grupla ayrıca idari ve gündelik işleri yürüten birçok personel bulunmaktadır. Bunları sayısı şöyledir: Müdür dahil 4 adet ziraat mühendisi ve 1 tekniker, 3 adet idari personel ve bahçıvanlık–daimi işleri yürütebilecek 13 ücretli bahçıvan ve 47'de daimi işçi. Daimi işçi statüsünde bulunan ve gündelik işlerle meşgul olan personelin 10'unu kadın işçi statüsündedir. Müdür Hilmi Alova dışında Ziraat Mühendisi grubunda Stajyer Ziraat Mühendisi Rıfkı Tunç, Stajyer Ziraat Mühendisi Ni-yazi, Ziraat Mühendisi Tayyar Alaettin Egemen; ayrıca Asistan Halil Fidan, Asistan Muzaffer Tosun ve Mutemet Mazhar Batmaz bulunmaktadır.²⁰⁸¹

Bunun yanı sıra Ziraat Vekâleti Yüksek Ziraat Enstitüsü Meyvecilik ve Bağcılık uzmanı W. Gleisberg, 1937 yılında bir yandan bölge meyveciliği hakkında tetkikler yaparken, diğer yandan da İstasyonun kuruluş sürecinde bölgede geçim uğraşısı meyvecilik olan köylülere meyve ağacı dikme yöntemleri, aşı yapma ve ağaç budama usulleri, meyve ağaçlarına hangi çeşit gübrelerin kullanabileceği ve dış pazara yönelik en makul mahsulün alınmasına dair bilimsel metot ve teknik bilgiler vermekteydi. Bilhassa İstasyonun faaliyete geçmesiyle birlikte bölgedeki meyve üretimi, ambalajlanması ve korunmasına dair çalışmalar laboratuvarlarda bilimsel yöntemler dahilinde yapılma imkânına kavuşacak ve kısa bir süre sonra dış pazara yönelik bir talep oluşacaktı²⁰⁸².

Arifiye Meyve İslah İstasyonu, bir yandan yaş meyvelerin muhafazası, korunması, ambalajlanması ve kıymetlendirilmesine yönelik teorik araştırmalarını üreticilere kurs ve konferanslar yoluyla öğretecek; diğer yandan da bağ ve bahçelerde uygulamalı olarak göstereceklerdi. Dahası İstasyon, Adapazar–Kocaeli ve civarındaki köylünün ve çiftçinin topraklarını teker teker inceleyerek bilgiler edinmiş ve tarlaların han-

2081 Alova, "Arifiye Bahçe Kültürleri Müessesesi", s.24.; Bk.: Köseataç, **agt.**, s.34.

2082 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği Üzerinde Araştırmalar II**, ss.53-65.; "Arifiye Meyve İstasyonunda Büyük Faydalar Bekleniyor", **Kurun**, 20 Kanunuevvel 1937, s.10.; "Kocaeli Köy Kalkınması İnkişaf Etmeye Başladı", **Son Posta**, 12 Kanunuevvel 1938, s.5.

gilerinde ürün yetişeceğini veya ne suretle ürün yetiştirileceğini çiftçilere öğretmek için yoğun bir uğraş göstermiştir. Bu hususta İstasyondaki asistanlar, köylüleri eğitmiş ve yetiştirdiği her çiftçi için bir dosya oluşturmuştur²⁰⁸³. Bu doğrultuda Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu, kuruluşundan itibaren 1967 yılına kadarki süreçte toplamda geniş çaplı 14 çiftçi ve ziraat kursu düzenlemiştir. Bu kurslara katılım sağlayan çiftçi sayısı 606 olup, başarı belgesi alarak mezun olan çiftçi sayısı da 568 adettir. Bundan başka İstasyon bünyesinde bir de ziraat teknisyenleri için kurslar tertip edilmiş; bahsi geçen kurslarda istasyon bünyesinde yürütülen projeler ve bunların tatbiki hakkında bilgiler verilmiştir²⁰⁸⁴.

Marmara Bölgesi, bilhassa da Adapazarı ve civarındaki köylerde tarımı geliştirmek amacı ile Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu çalışmaların temel amacı, çiftçilerin tarım ile ilgili her alanda bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır. Bu amaçla Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu, meyve çeşit geliştirme ve ıslah çalışmalarında elde ettiği bulguları özellikle meyve fidelerinin budanması, bakımı ve meyvelerin ambalajlanmasına dair izlenim ve bilgileri “Çiftçiye Ziraat Bilgileri” adı altında bir broşür yayımlamış ve çiftçilere bedava dağıtmıştır. Adı geçen broşürlerde haftanın belirli bir gününde çiftçileri ilgilendiren ve meyvecilik esaslı birbirinden farklı konular yer almıştır. Bu yöntemle kurum, bölgedeki çiftçilerin bilinçli bir biçimde üretim yapmasında ve tarımın daha modern yöntemlerle icra edilmesinde etkili olmuş; bu yayımlar vasıtasıyla onları teknik ziraat bilgileriyle donatmıştır.

İstasyonun yıllık fidan üretimi 100.000 adet olup %25’i ıskarta olarak hesaplanmıştır. Yetiştirilen meyvelerin seçilmesinde bölgenin iklim ve coğrafi şartları etkili olmuştur. Bundan dolayı İstasyonda elma üretimi genel meyve üretiminin %50’sini oluşturmaktadır. Nitekim elma meyvesinin yaygın dikim ve üretim alanına sahip olması sebebiyle işletme, halk arasında Arifiye Elma İstasyonu olarak da anılmıştır. Elma meyvesinden başka meyve üretim alanının %20’sini erik, %10’nu armut, %10’ kiraz ve vişne, %5’i şeftali ve geriye kalan %5’lik kısmı da ayva teşkil etmiştir. İstasyonun kurulduğu bölgede yetişmekte olan fındık ve zeytin fidanlarını yetiştirilmesi ise tamamen program dışında kalmıştır. Meyve üretiminde ise daha ziyade iç ve dış piyasada talep edilen ve iyi evsaffı çeşitlerin üretilmesine çalışılmıştır²⁰⁸⁵. Örneğin bu dönemde ülkede üretimi yapılan önemli bahçe kültürleri mahsullerinden biri şeftalidir. Amerika’nın meşhur şeftali yetiştiricisi J. H. Hale tarafından üretildiği için Hale şeftalisi olarak bilinen iri şeftali, dünya şeftalileri arasında birinci sırada kabul edilmiş, fidanları ilk kez Türkiye’de Büyükdere Meyve Islah İstasyonu’na getirilmiştir. İtalya’dan getirilen altı adet Hale çeşidi fidan dikiminin ikinci ve üçüncü yılında meyve vermeye başlamış; bilhassa Adapazarı–Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu’nda bu tür şeftaliler üzerinde çalışmalar yürütülmüştür²⁰⁸⁶. Bu doğrultuda İstasyonun elma, armut, şeftali, erik, kiraz ve vişne gibi yaş meyve üretiminin yapıldığı koleksiyon bahçesinin arazi miktarı 75 dekarıdır. Bundan başka İstasyondaki arazilerin 111 dekarlık bir kısmı park, yol ve binalara, 120 dekarlık kısmı meyvecilik çalışmalarına, 11 dekarlık bir alan da tarla ziraatı için ayrılmıştır²⁰⁸⁷.

İstasyon kendi faaliyet bölgesi dışında ülkedeki çeşitli illere de damızlık meyve fidanı temine eden en önemli kurumlardan birisi olmuştur. Kocaeli–Adapazarı dışında Adana, Ankara, Bilecik, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Edirne, Eskişehir, Isparta, İstanbul, İzmir, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mersin, Samsun, Sivas, Tekirdağ ve Yozgat illeri bu yerler arasında yer almaktadır. İşletme yukarıda adları geçen illere 1940–1941 döneminde 1.911, 1941–1942 döneminde 9.664,

2083 Köseataç, **agt.**, s.22.; Bk.: Hülya Koç, **Hürsöz Gazetesi Çerçevesinde İzmit Şehrinin Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Yapısı (1951-1955)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010, ss.35-38.; Kartan, “Arifiye Elma İstasyonu ve Çalışmaları”, s.21.

2084 Köseataç, **agt.**, s.38.

2085 Kartan, “Arifiye Elma İstasyonu ve Çalışmaları”, s.20.

2086 Cemal Kaygun, “Meyve Bahçivanlığı; Hale Şeftalisi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, S 44, (16 Temmuz 1945), ss.377-378.

2087 Köseataç, **agt.**, ss.36-37.

1942–1943 döneminde 21.994, 1943–1944 döneminde de 24.460 aşılı meyve fidanı olmak üzere toplamda 58.029 adet fidan dağıtmıştır. Aynı dönemde Kocaeli ilindeki toplam meyve fidanı dağıtım sayısı ise 128.094 adettir²⁰⁸⁸.

Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonunda bölgedeki fennî tavukçuluğu geliştirmek ve üreticiye damızlık intikal ettirmek amacıyla bir de tavukçuluk şubesi tesis edilmiştir. Tavukçuluk şubesinin toplam arazi varlığı 7 dekarıdır. Şube bünyesi altında iki blok halinde ve 6 bölmeli 12 kümes bulunmaktadır. Bölmelerin her birisinde 100 tavuk bulunmakta olup, kümeslerin her birisi 2000 tavuğu barındırabilecek kapasitede inşa edilmiştir. İstasyon bahsi geçen bu kümeslerde Leghorn ve Rodeyland gibi cins tavukların yetiştirilmesi ve dağıtılması gibi kendisine ulvî bir amaç edinmiştir. Bundan başka İstasyonda 2 adet lojmanlı idare binası, işletme binaları, 5 adet memur lojmanı, 4 işçi lojmanı, garaj, 12 kümes, ahır, ambar, civciv besleme kuluçka binası, 100 tonluk yem ambarı ve 2 adet de kurs barakası bulunmaktadır. İstasyonda gündelik işlerin yürütülmesi için makine, alet ve edevat açısından da 1 otobüs, 1 kamyon, 1 station vagon, 1 fick up, 1 jeep, 3 traktör ve 3 adet de motorlu pülverizatör vardır²⁰⁸⁹.

Bu dönemde Tahsin Kartan idaresindeki Arifiye Meyve Islah İstasyonu, 1945 yılında düzenlenen bahçe kültür kurumlarının 1945 yılı birinci teknik toplantısında yapılan değişiklikle Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu adını almıştır. Aynı toplantıda kurumun, 200 dekarlık alanda 100.000 meyve fidanı üretmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca meyveler içerisinde elma meyvesinde %40, erik %20, kiraz–vişne %10, armut %10, şeftali %10 ve ceviz meyvesinde de %10 oranında üretme görevi verilmiştir. İşletmenin üretim yaptığı meyve türleri ve oranları şöyledir: Elma meyvesinde; %40 İngiliz, %20 Amasya, %10 Ferik, %10 Gürcü, %10 Starkstark, %10 oranında da Cidagot, Erik meyvesinde; %75 kara ve sarı taraklı, %15 Santaroz, %8 Klimaks ve %2 oranında Kastarca, Kiraz–Vişne meyveleri türünde %50 Dalbastı, %15 Karabodur, %10 Napolyon ve %25 oranında Kütahya, Armut meyvesinde; %50 Hünkar, %40 Yassı Kara Hasan, %5 Akça, %5 oranında Mustafabey, Şeftali meyvesinden; %50 Hale, %20 Triyomfolişo, %5 Üneda, %5 Amisden, %5 Elberta, %5 Krommel October, %5 Toskino Nowember ve %10 oranında da fındık, dut, ceviz, incir, nar, kızılıklık, ayva gibi meyve türlerinde üretim yapılmıştır²⁰⁹⁰. İşletme daha sonra bütün tesis ve varlıklarıyla birlikte Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne devredilmiş, kurumun devredilmesiyle ilgili karar 3 Aralık 1959 tarih ve 4/12364 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile gerçekleşmiştir²⁰⁹¹.

1960'lı yıllarda Marmara Bölgesi'nde bilhassa da Adapazarı–Kocaeli eksenindeki vilayetlerde meyvecilik yoğun bir uğraş alanı olduğu için meyve bahçelerinde çeşitli bitki hastalıkları da görülmekteydi. Hastalığın yoğun olarak görüldüğü yerlerin başında Sakarya, İzmit, Bolu, Bursa, Bilecik fidanlıkları vardı. Bahsi geçen bu yerler biran evvel kontrole tabi tutulmuş, ardından da hastalığın türü ve tedavisi için ne tür çalışmalar yürütüleceği tespit edilmişti. Bölgede yoğun olarak görülen ve meyve ağaçlarına arız olan Ala Böcek (Polyphylla FulloL) olarak adlandırılan böcekler, Sakarya–Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu ve İzmit Fidanlıklarının her birinde yılda ortalama 40–50.000 fidan ve bunun 4–5 misli çöğürü kesmek ve kemirmek suretiyle meyve ağaçlarına zarar yapmakta, özellikle satışı yapılan meyve fidanlarının kök kılplarının büyük bir kısmı yenmiş olduğundan ekserisi tutmamakta böylece yapılan emek, masraf ve zaman kaybına sebep olmaktaydı. Hastalığa karşı ilk ilaçlı mücadele denemeleri zararlıının en fazla bulunduğu Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu ile İzmit Fidanlığında 1962–1963 yıllarında yapılmıştır. Bu hususta 1962 yılından itibaren laboratuvar ve deneme bahçelerinde tetkikler yapan İstasyon, yaptığı müspet araş-

2088 Kartan, “Arifiye Elma İstasyonu ve Çalışmaları”, s.21.

2089 Köseataç, *agt.*, s.38.

2090 **Bahçe Kültür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, ss.16, 19.

2091 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 154-61-6, 03.12.1959.

tırma ve ilaçlarla ekonomik önemini kaybetmiş yukarıda bahis konusu olan her iki fidanlıkta da temiz ve sağlam fidan elde etmek mümkün olmuştur²⁰⁹².

İstasyonda bölge meyve ve tavukçuluğunun durumu, fizyolojik yapısı, meyve gen kaynaklarının korunması, toplanması ve araştırılmasına yönelik çalışmalar 1961 yılında başlanmıştır. Bu doğrultuda kurum bünyesinde bugüne değin 14 araştırma projesi yapılmış ve bunlardan 4 tanesi sonuçlanmıştır. Diğer 10 projenin çalışmaları da devam etmiştir. Başarıyla sonuçlanan araştırmalar şöyledir²⁰⁹³: Marmara Bölgesi Standart Elma Çeşitlerinin Tespiti (1961–1965), Elma Çeşitlerinde Döllenme Biyolojisi Araştırmaları (1961–1963), Yabanî Kiraz Tohumu Çimlendirme Denemeleri (1961–1963), Leghorn Irkı Tavuklarda Muhtelif Yemlerin Büyüme, Telefata ve Verime Tesirleri (1961–1963).

Tablo –152

Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonu’nda Halka Dağıtılan Fidan Cinsi ve Miktarı²⁰⁹⁴
(1940–1950/1965–1966)

Cinsi	1940–1950	1965–1966
Elma	248.189	147.237
Armut	25.912	15.825
Şeftali	52.852	9.368
Erik	38.616	12.460
Kiraz	21.672	3.221
Vişne	29.595	3.945
Dut	204.904	-
Toplam	621.740	192.045

Tablo –152’deki verilere göre Arifiye Meyve Islah İstasyonu Marmara Bölgesi, bilhassa da Adapazarı–Kocaeli ve yöresindeki meyve üreticilerine damızlık meyve fidan yetiştirmek, temin etmek; böylece bölgede meyveciliğin gelişmesi ve ilerlemesini sağlamak amacıyla halka her yıl değişen miktarlarda karşılıksız olarak fidan dağıtımını yapmıştır. Bu doğrultuda İstasyon 1940–1950 arası dönemde elma, armut, şeftali, kiraz, erik ve vişne türlerinde toplamda 621.740, 1965–1966 yıllarında ise toplamda 192.045 aşılı meyve fidanı dağıtmıştır. Böylece artan ve dağıtılan meyve fidanı üretimine paralel olarak, çiftçilerin daha fazla üretim yapmalarını sağlamak amacıyla çiftçilere bol miktarda kaliteli tohum ve damızlık meyve fidanı tahsis edilmiş ve meyvecilik açısından kent, Marmara Bölgesi’nin en çok üretim yapan ili arasına girmiştir. Dahası Meyve Islah İstasyonu, kentteki meyve üretimi ve geliştirilmesi için gerekli olan alt yapıyı hazırlamış ve çiftçilere verdiği bedelli ve bedelsiz fidanlarla kısa zamanda meyveciliğin geniş alanlara ve bilhassa teşkilatlanma sayesinde hiç meyve yetiştirilemeyen köylere kadar genişlemesini sağlamıştır.

2092 Osman Yürüten, “Marmara Bölgesinde Ala Böcek (Polyphylla FulloL.) Yayılışı, Zararı, Yaşayışı ve Mücadele İmkânları Üzerinde Araştırmalar”, **Bitki Koruma Bülteni**, C 9, S 1, (Mart 1969), ss.50-55.

2093 Köseataç, **agt.**, s.35.

2094 Köseataç, **agt.**, s.37.; Bk.: Alova, “Arifiye Bahçe Kültürleri Müessesesi”, s.24.; Kartan, “Arifiye Elma İstasyonu ve Çalışmaları”, s.20.

12. Çanakkale Bahçe Kùltürleri Araştırma Enstitüsü

Türkiye’de meyveciliğin geliştirilmesi ve üreticiye damızlık aşılı meyve fidanı temin edilebilmesi amacıyla doğrudan doğruya Ziraat Vekâleti bünyesinde faaliyet gösteren bahçe kùltürleri araştırma kurumlarından birisi de Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu’dur. İşletmenin tesis edilmesiyle ilgili ilk çalışmalar 1938 yılı başlarında, Çanakkale ve Lapseki bölgesinde birtakım arazilerin satın alınma işlemiyle başlamıştır. Bu doğrultuda ilk önce Çanakkale merkezinde 100, Lapseki–Umurbey bölgesinde kurulacak olan badem ve fındık istasyonu için de 300 dekarlık bağ, bahçe, tarla ve değirmen alanı için tespiti yapılan arazilerin istimlak edilmesi için 40.000 liralık bir bütçe ayrılmıştır. Bahsi geçen bu bütçenin 28.000 lirasıyla Umurbey’deki 300 dekarlık araziler halktan satın alınmış, geriye kalan 12.000 liralık bütçeyle de tohum ve arazinin ıslahı için kullanılmıştır²⁰⁹⁵.

İşletme, Umurbey Meyveli Ağaçlar Fidanlığı adıyla 1938 yılında kurulmuş; çiftçiye ucuz fiyat karşılığında damızlık aşılı meyve fidanı temin etmeyi, daha da ötesi Çanakkale ile civarındaki kasaba, köy ve diğer yerleşimlere fennî ve uygulamalı meyvecilik bilgilerini yaymayı ve tanıtmayı amaçlamıştır. Umurbey kasabasının bulunduğu tepenin eteğinden başlayarak ovaya yayılmak suretiyle uzayan ve bağ–bahçe sahalarının merkezini oluşturan bu bölgede 306.545 dekardan oluşmak üzere 42 parçalık arazi üzerinde konumlandırılmıştır. Balıkpınar ve Akpınar olarak adlandırılan su kaynaklarının ovayı sulanabilir kılması ve bölgedeki arazilerde her türlü bağ, bahçe ve tarla bitkilerinin yetiştirilebilir olması İstasyonun burada kurulmasının en önemli etkenlerinden birisi olmuştur²⁰⁹⁶.

1938 yılının son aylarında kurulan ve Suat Dinç idaresinde çalışmalarını yürüten Umurbey Meyveli Ağaçlar Fidanlığı, Çanakkale ili Lapseki ilçesine bağlı Umurbey Bucağı’nın 1 km kuzeybatı kesiminde bulunan araziler üzerinde konumlandırılmış ve yukarıdaki çalışma esasları dahilinde hizmet vermeye başlamıştır. Fidanlığın ilk bağ sahalarının bulunduğu yaklaşık 305 dekarlık arazi istimlak yoluyla meydana getirilmiştir. İstimlak muamelesi yapıldıktan sonra fidanlığa intikal eden arazide geniş bir tesviye çalışması başlamıştır. Bu doğrultuda Lapseki bölgesindeki mevcut bağ ve meyvesiz standart çeşitlerden olmayan çalılık vs. gibi ağaçlıklar arazi yapısından sökülerek; arazi 7 metre genişlikte esas ve 3 metre genişlikte tali yollarla 85 parsel ayrılmış ve 6–7 metrelik bir yol şebekesi bırakılmıştır. Arazinin merkezine düşen kısımdaki 50 adet parsel 50 x 60 metre ebatlarında 3’er dekarlık alan ile kuzey doğu mevkisinde ise İşletme idare binalarının bulunduğu parseller arasında kalan 6 adet parsel de 50 x 50 metre ebatlarında 2.5 dekar olarak tanzim edilmiştir. Bunların dışında kalan 28 parselin bir kısmı damızlık ve koleksiyon bahçeleri haline getirilirken, diğer kısmı da üretme işlerine tahsis edilmiştir²⁰⁹⁷. Ancak Lapseki bölgesinde faaliyete geçen Umurbey Meyveli Ağaçlar Fidanlığı, malî mevzuat açısından bağlı bulunduğu Lapseki ilçesinin gelirlerinin az olması sebebiyle birtakım çalışma esasları açısından birtakım zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle fidanlık için gerekli olan masrafların karşılanamaması ve zarurî olan bu ihtiyaç üzerine Ziraat Vekâleti tarafından Çanakkale Valiliğine başvuruda bulunulmuş; bu dönemde benzer şekilde ihtiyaçları Çanakkale İl Özel İdaresine ağır gelen meyve fidanlığı ile birleştirilip tek çatı altında çalışma yapılması kararlaştırılmıştır. Daha sonra da İl Özel İdare altında çalışan Çanakkale İl Özel İdare Fidanlığı satın alınıp

2095 Selman Cafer, “Çanakkale’de Meyve Ağaçları Fidanlığı ve Faaliyeti”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 121, (15 Ocak 1945), s.18.; **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (Çanakkale)**, s.943.; Bk.: Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umumi Rapor**, ss.27-30.

2096 Münir Anameriç, “Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 3, (1 Haziran 1952), s.23.; Necdet Nihat Özbilen, “Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonunda Bir Gezinti”, **Ulus**, 11 Kasım 1949, s.6.

2097 Anameriç, “Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu”, ss.24-25.; Özbilen, “Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonunda Bir Gezinti”, s.6.

bütün tesis ve varlıklarıyla (71.149 dekar arazi ve demirbaşıyla birlikte) 01.08.1940 tarihinden itibaren Ziraat Vekâleti bünyesine geçmiş ve Çanakkale Meyveli Ağaçlar Fidanlığı adını almıştır²⁰⁹⁸.

İlk kurulduğu dönemde çiftçiye karşılıksız olarak damızlık aşılı meyve fidanı temin etmek amacıyla tesis edilen İşletme, Çanakkale yöresinin bademcilik bakımından mühim bir mevki ve bilhassa şöhretini dikkate alarak ilk önce badem meyvesinin yetiştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yürütmüştür. Nitekim 1940 yılından sonra çalışma alanında değişikliğe giden kurum, bu alanda bilimsel araştırmalar yapan en önemli kurum halini almıştır. Bu tarihten itibaren İşletme, Türkiye meyveciliğinde badem üzerine yaptığı bilimsel araştırma ve çalışmalarla ün salmış, “Badem İstasyonu” olarak da adlandırılmıştır²⁰⁹⁹. Ancak Çanakkale ili iklim hususiyetlerine çok fazla elverişli olmaması ve mahsul düşüklüğü badem meyvesine karşı rağbeti azaltmıştır. Nihayetinde badem meyvesi tali dereceye düşmüştür. 1945 yılına gelindiğinde bahçe kültürleri kurumları arasında yapılan 1. Meyvecilik Teknik Toplantısında alınan karar gereğince, İşletmenin çalışma esasındaki değişikliğe paralel olarak kurumun adı da değiştirilerek Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu olmuş ve meyvecilik alanında bölge halkına hizmet vermeye devam etmiştir²¹⁰⁰. Kongre toplantısında alınan kararla Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu, bir meyve fidanlığı olma hüviyetinden çıkarılıp meyvecilik alanında başlı başına araştırma ve geliştirme hizmeti sunabilen bir kurum haline gelmiştir.

1938–1949 arası süreçte Yüksek Ziraat Mühendisi Suat Dinç Müdürlüğünde çalışmalarını sürdüren Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu, şu esaslar dahilinde çalışma programını belirlemiş ve yürütmüştür²¹⁰¹: 1- Çiftçiye ıslah edilmiş standart tip aşılı meyve fidanlarını ucuz bir fiyat karşılığında temin etmek, 2- Çanakkale ve civarındaki bölgelerde pratik ve uygulamalı meyvecilik bilgilerini yaymak, 3- Çanakkale ve civarındaki bölgelere iklim ve toprak yapısı bakımından en elverişli olan meyve çeşitlerini bulup, yeni bahçelerin tesis edilmesini sağlamak, 4- Meyvecilik konusu üzerinde bilimsel araştırmalar yaparak; meyve genetik yapıları, kaliteli meyve yetiştirme esasları, meyve ve bağlara arız olan hastalıklarla mücadele, meyve çeşitleri üzerinde morfolojik ve fizyolojik araştırmalarda bulunmak ve yeni tip meyve üretimi denemeler ve araştırmalar yapmak.

Yukarıdaki esaslar dahilinde çalışmalar yürütebilmek gayesiyle faaliyet gösteren İstasyon, bu işler için bir örnek meyve koleksiyon bahçesi tesis etmiştir. Bahçe kültürleri kurumlarının 1945 yılı birinci teknik toplantısında verilen kararlara göre; İstasyona bahçe işlerinde üretme sahası için 60 dekarlık bir alan ayrılmış ve yıllık 30.000 fidan yetiştirmek vazifesi verilmiştir²¹⁰². Ayrıca yöre çiftçilerinin modern ziraat metotlarını uygulamalı olarak görebilmesi için 35 dekarlık bir alanda çeşitli meyve cinslerinden bir örnek bahçe; 25 dekarlık da Amerikan asma bağ sahası oluşturulmuştur. Böylece oluşturulan her iki örnek bahçeyle köylülere, İstasyonda yapılan bilimsel çalışmaları gözleriyle görüp, uygulamalı olarak anlayabilecekleri bir ortam hazırlanmış, üreticilere fennî ve teknik destek hizmetinde bulunulmuştur²¹⁰³.

2098 Özbilen, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonunda Bir Gezinti”, s.6.; Bk. “Çanakkale’de Örnek Fidanlığı Genişletildi”, **Ulus**, 5 Ekim 1947, s.7.

2099 Anameriç, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu”, ss.25-26.; Bk.: Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umumi Rapor**, ss.94-98.

2100 **Bahçe Kültür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, ss.16, 20.; Özbilen, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonunda Bir Gezinti”, s.6.; Anameriç, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu”, s.26.

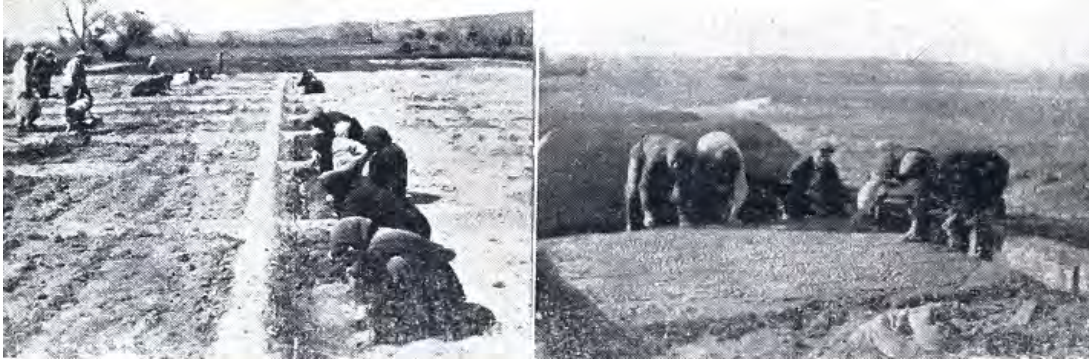
2101 Selman Cafer, “Çanakkale’de Meyve Ağaçları Fidanlığı ve Faaliyeti”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, C 6, S 121, (15 Ocak 1945), s.18.; Bk.: Özbilen, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonunda Bir Gezinti”, s.6.

2102 **Bahçe Kültür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, s.16.

2103 “Çanakkale’de Örnek Fidanlığı Genişletildi”, **Ulus**, 5 Ekim 1947, s.7.

1949 yılı itibariyle Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu bünyesinde üretilen meyvelerin %20'sini Şeftali, %20'sini Kayısı, %15'ini Armut, %15'ini Elma, %10'nu Badem, %10'luk kısmını Erik ve geriye kalan %10'luk kısmını da Kiraz, Ayva, Muşmula, Nar ve Dut gibi meyveler oluşturmaktaydı. Bu meyve ağaçlarından yıllık ortalama 50.000 tondan fazla mahsul alınmaktaydı. İstasyonun en temel gayesi bu miktarı en kısa sürede 100.000 tonun üzerine çıkarmak ve Türkiye yaş meyve üretimine katkıda bulunmaktı. Bundan başka damızlık aşılı meyve fidanı yetiştirip, dağıtım yapan kurumun 1938–1950 arası süreçte halka dağıttığı meyveli–meyvesiz fidan sayısı 350.000 civarındaydı. Bunun 300.000'ini meyveli, 50.000'i de meyvesiz fidanlardan oluşmaktaydı. İstasyonda köklü Amerikan asma çubuğu üretimi ise henüz yeni başladığından 1947–1949 yılları arasında 142.000 Amerikan asma çubuğu yetiştirilmiş ve halka dağıtılmıştır. Bununla birlikte 1950 yılı çalışma programına göre İstasyondaki Amerikan asma çubuğu dağıtım miktarının 250.000 civarında olacağı belirtilmiştir.²¹⁰⁴.

Fotoğraf –102

Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonunda çalışan daimi işçiler.

Kaynak: **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 121, (15 Ocak 1945), s. 18.

Tablo –153

Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu Meyve Fidanı Yetiştirme Nispetleri ve Yıllara Göre Değişimi²¹⁰⁵

Meyve Çeşitleri	1940	1941	1942	1945	1946	1949
Badem	%25	%20	%15	%10	%10	%10
Şeftali	%15	%15	%20	%20	%20	%35
Erik	%15	%15	%15	%10	%10	%10
Kayısı	%10	%10	%25	%20	%20	%15
Kiraz ve Vişne	%2	%5	%7	%3.5	%5	%4
Elma	%7.5	%7	%6	%15	%15	%10
Armut	%10	%10	%4	%15	%15	%10
Ayva	%5	%5	%4	%1.5	%2	%3

2104 Cafer, “Çanakkale’de Meyve Ağaçları Fidanlığı ve Faaliyeti”, s.18.; Özbilen, “Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonunda Bir Gezinti”, s.6.; Bk. “Çanakkale’de Örnek Fidanlığı Genişletildi”, **Ulus**, 5 Ekim 1947, s.7.

2105 **Bahçe Kùltür Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, s.20.; Anameriç, “Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu”, ss.26-28.

Muşmula	%00	%00	%00	%1.5	%2	%2
Yenidünya	%2	%00	%00	%00	%00	%00
Ceviz	%2	%3	%2	%00	%00	%00
Nar	%5	%5	%2	%0.5	%1	%1
Dut	%00	%3	%00	%3	%00	%00
Meyvesiz Ağaçlar	%1.5	%2	%00	%00	%00	%00

Tablo –153’teki verilere göre, bahçe kültürleri kurumlarının 1945 yılı birinci teknik kararları gereğince Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu için belirlenen çalışma programı kapsamında daha önce badem meyvesi üretim oranının giderek azaldığı gözlemlenmiştir. 1940 yılında %25 üretim oranına sahip olan badem üretim alanı, 1949 yılına gelindiğinde %10 nispetinde azalma yaşamıştır. Buna mukabil olarak şeftali meyvesi üretim alanında ise 1940 yılına kıyasla önemli bir artış gözlemlenmiştir. Nitekim, 1940 yılında %15 üretim oranına sahip olan şeftali yetiştirme işleri, 1949 yılına gelindiğinde %35 nispetinde bir artış yaşamıştır. Muşmula meyvesinde ilk dönemde üretim alanı ayrılmazken, 1945 yılında %1.5, 1946 yılında %2 ve 1949 yılında da %2 oranında üretim yapılmıştır. Buna karşılık olarak İşletmenin ilk yıllarında %2 oranında yenidünya meyvesi üretim alanı varken, bu durum daha sonraki yıllarda kaldırılmış ve 1949 yılına gelindiğinde %00 oranla ekim alanı bulamamıştır.

İlk kurulduğu dönemde 40.000 liralık tahsisatın 11.000 liralık kısmıyla üretim faaliyeti gösteren kuruluş, 1945 yılına gelindiğinde kendi bahçelerinde üretip, satış yaptığı mahsullerden elde ettiği döner sermayesi ile elde ettiği gelirlerden 7.000 lira artırmış ve üretim faaliyetlerini artırabilmek amacıyla üretim işleri için bütçesini 18.000 liraya çıkarmıştır²¹⁰⁶. Bununla birlikte 1944 yılından itibaren İşletme bünyesinde Amerikan asma çubuğu üzerinde yetiştirme ve dağıtım faaliyetleri de başlamıştır. Çanakkale’nin bağcılık ve şarapçılıktaki ünü, kentın Türkiye üzüm üretimindeki yeri ve önemi, ayrıca filoksera zararlısının bölgedeki bağlara verdiği zarar üzerine İstasyon, bu tarihten sonra bağcılık faaliyetlerine büyük ehemmiyet vermiştir²¹⁰⁷. İstasyonda yürütülen çalışmalar sayesinde 1944 yılına nazaran 1946 yılı gibi kısa bir sürede Çanakkale merkezinde bağcılık alanında %20 nispetinde artmıştır. Bu dönemde Lapseki kazasında 200.000–250.000 kg., Umurbey bucağında 200.000–300.000 kg., Ezine’de 300.000–400.000 kg., Bayramiç’te 250.000–300.000 kg., Biga’da 100.000–150.000 ve ilin en önemli bağ sahasını oluşturan Bozcaada’da yılda ortalama 2.000.000 kg. yemeklik üzüm mahsulü alınmış; İstanbul ve Gelibolu piyasasına sevk edilmiştir. Ancak bu bölgelere nazaran Eceabad ve Yenice kazalarında filoksera zararlısı sebebiyle bağlarda büyük bir hastalık baş göstermiş ve üretimde büyük düşüklük yaşanmıştır. Örneğin, Yenice’de önceden 250.000 kg. mahsul alınırken, filoksera zararlısı sebebiyle üretim düşmüş ve 1946 yılında 50.000 kg. mahsul ancak alınabilmiştir²¹⁰⁸.

İstasyonun meyveliklerinde üretimi en fazla yapılan meyvelerden birisi nefis tadı, rengi ve kokusuyla iz bırakan şeftali meyvesiydi. Bu meyve türünde daha çok Hale Şeftali türünün yetiştirilmesi yapılmaktaydı. Ağustos aylarında olgunlaşan Hale Şeftalisinin, bir tanesi yarım kg. olup, lezzeti tatlı, sarı etli ve ihraç edilmeye dayanıklı bir çeşitti. Bundan başka Meyve İslah İstasyonunda bünyesinde üretimi yapılan diğer şeftali cinsleri şöyleydi: Karmen, Edirne Yarma, Üneda, Mayıs Çiçeği, Hale Elberta, Amisten. Diğer meyve türlerinde de kayısı çeşitlerinden Macar çeşitleri başta gelmektedir. Erik çeşitlerinde Climax, Formosa, Santa Rosa ve Reine Claude; Kiraz çeşitlerinde Majeste ve Napolyon Kirazları; Kütahya Vişnesi;

2106 Cafer, “Çanakkale’de Meyve Ağaçları Fidanlığı ve Faaliyeti”, s.19.

2107 Gleisberg, **Türkiye Meyveciliği ve Bağcılığı Hakkında Umumî Rapor**, s.58.

2108 Nuri Alpay, “Çanakkale’de Bağcılık, Şarapçılık ve Tütüncülük”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 159, (1 Ağustos 1946), s.13.; Cafer, “Çanakkale’de Meyve Ağaçları Fidanlığı ve Faaliyeti”, s.19.

Ekmek ve Havan Ayvaları; Bursa Muşmulası; Amasya, Gürsu, Ferik, Cidaut, Golden Elmaları; Mustafabey, Williams ve Akça Armut çeşitleri yetiştirilmektedir. Umurbey ve civarındaki bağ ve meyveliklerde üretilen bu mahsuller, İstasyonun Türkiye ziraatına ne denli önemli faydalar sağladığını göstermek açısından önemlidir.²¹⁰⁹

Tablo –154

Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonunda Yetiştirilen Meyveli–Meyvesiz Fidanlar ve Dağıtımı²¹¹⁰

Yıllar	Meyveli Fidanlar		Meyvesiz Fidanlar	
	Üretim	Dağıtım	Üretim	Dağıtım
1940	3106	2384	20048	8612
1941	7149	7141	9599	6985
1942	26752	16752	21005	12097
1943	45701	19228	8640	7876
1944	77150	43828	7300	6573
1945	87889	67019	1463	476
1946	75033	45211	1532	1323
1947	66271	42896	2605	1105
1948	50840	28090	1450	1450
1949	42631	21129	226	226
1950	62523	35148	000	000
1951	26258	21022	4485	1485

Tablo –154'deki veriler incelendiğinde ilk yıllardan itibaren muntazam bir şekilde artış gösteren meyve fidan üretimi ve dağıtımı, 1945 yılından sonra giderek azalmaya başlamış ve 1951 yılına gelindiğinde azami seviyeye erişmiştir. Örneğin 1945 yılında 87.889 meyve fidanı üretimi ve 67.019 fidan dağıtımı ile İstasyon en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 1945 yılından sonra meyveli fidan üretimindeki azalmanın başlıca sebebi İkinci Dünya Savaşı koşulları sebebiyle işletme masraflarının bir hayli artması, buna karşılık verilen tahsisatın aynı nispette yerinde kalmasıdır. Nitekim bu dönemde üretme sahalarının büyük bir kısmının Amerikan asma çubuğu üretimine ayrılması ve fidanlıklarda ortaya çıkan ve bağlara musallat olan kök kanseri hastalığı ile uğraşılması diğer meyve fidanı üretiminde azalmaya sebep olmuştur. Buna karşılık olarak İstasyonun yetiştirdiği fidanlar kısa bir zaman dilimi içerisinde rağbet görmüş ve ülkenin farklı yörelerinden meyve fidanı talep edilmiştir. Nitekim İstasyon Çanakkale ili dahil olmak üzere Marmara ve Batı Anadolu bölgelerindeki illere fidan dağıtımı yapan kurumların başında gelmiştir. İstasyonda ayrıca Çanakkale il ve ilçeleri için gerekli olan meyvesiz fidan ve süs bitkileri yetiştirilmesine önem verilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda meyveli fidan üretimine olan ilgi üzerine meyvesiz fidan üretimi giderek azalmıştır.

2109 Özbilen, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonunda Bir Gezinti”, s.6.; Bk.: Koygun, “Meyve Bahçivanlığı; Hale Şeftalisi”, ss.377-378.; Cafer, “Çanakkale’de Meyve Ağaçları Fidanlığı ve Faaliyeti”, s.19.

2110 Anameriç, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu”, s.29.; Cafer, “Çanakkale’de Meyve Ağaçları Fidanlığı ve Faaliyeti”, s.18.

Bu dönemde Çanakkale ilinde sofralık, pekmezcilik ve şarapçılık alanında kullanılmak üzere 1935–1938 yılları arasında yaş üzüm üretimi 1936 yılında filoksera zararlısının bağlara arız olması sebebiyle her ne kadar sekteye uğrasa da giderek artış göstermiştir. Bu doğrultuda 1935 yılında 24.325 ton olan üzüm üretimi, 1936'da 1.769'a düşmüş ancak 1937 yılında tekrar artış göstererek 11.061 tona, 1938 yılında da 32.959 tona yükselerek büyük bir artış göstermiştir²¹¹¹. Nitekim İstasyon, 1947 yılından itibaren yeni müdürü Yüksek Ziraat Mühendisi Münir Anameriç idaresinde bölgedeki bağlara arız olan filoksera ev kök kanserine karşı mücadele yöntemleri geliştirerek işe başlamıştır. İstasyon ilk olarak kendisine bağlı olan Umurbey Fidanlığı'nda Amerikan asma çubuğu yetiştirerek halka dağıtmaya başlamıştır²¹¹². Bu doğrultuda İstasyon, ortalama her yıl 150.000 aşılı köklü ve 150.000–200.000 adet Amerikan asma fidanı üretimi yapmayı planlamıştır. Daha sonra da bölgedeki bağcılığın geliştirilmesi ve bağlara arız olan hastalıklarla mücadele edebilmek için bilimsel bir program belirlenmiştir. Buna göre İstasyon bağcılık alanında şu gayeleri güderek çalışma programını izah etmiştir²¹¹³:

1. İstasyon bölgenin iklim ve toprak yapısına en elverişli olan Amerikan asma anaçlarını yetiştirerek; bağcılara karşılıksız olarak dağıtacak, 2. Yetiştirilen Amerikan asma anaçlarının yerli üzüm çeşitleriyle ıslahı ve seleksiyonu yapılarak, hangisi ile en iyi uyum sağladığı tespit edilecek, 3. Bölgeye en elverişli olan sofralık ve şaraplık üzüm çeşitlerinin tespiti yapılarak bunların isimleri belgelendirilecek, 4. Bölgenin üzüm çeşitleri üzerinde ampelografik (asmaların tanımlanması ve sınıflandırılması ile ilgili botanik alanıdır) tetkiklerde bulunacak, 5. Bağcılığa ait diğer bilimsel etütlerin yapılması.

Nitekim, İstasyon tarafından 1949 yılındaki I. Bağcılık Kongresi kararlarına müteakip olarak İstasyonun yetiştireceği Amerikan asma çubuklarının cinsi ve yetiştirme nispetleri tespit edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Buna göre; Rupestris du lot cinsi %44, Berlandieri x Riparia Teleki 8 B. cinsi %23, Berlandieri x Riparia Teleki 8 B. Selection Cober 5 BB. cinsi %27 ve Rupestris x Berlandieri R. 99 cinsinden ise %6 üretim yapılması kararlaştırılmıştır. Bundan başka az miktarda da olsa R. 110, 101/14, Glorie 3309, 420–A, 41–B anaçlarının da yetiştirilmesi yapılmıştır. Yetiştirilen bu çeşitlerin yerli çeşitlerle afinite durumlarını incelemek amacıyla 1948 yılında Umurbey Fidanlığı kısmında 5.355 dekar büyüklüğünde Affinitat bağı kurulmuştur. Bu bağa, Riparia–Glorie de Montpellier, Riparia x Rupestris 101-14 M. G., Riparia x Rupestris 3309 C., Berlandieri x Riparia 420–A, Berlandieri x Riparia Teleki 8 B., Chasselas x Berlandieri 41–B. M. G., Rupestris x Berlandieri R. 99, Rupestris x Berlandieri R. 110 ve Rupestris du Lot anaçları dikilerek bölgedeki mevcut en önemli üzüm çeşitlerinden 14'ü aşılınmış ve intibak durumları müşahade altına alınmıştır. Bu anaçlar, bilhassa Bağcılık Kongresi'nde alınan kararlara göre belirlenmiştir. Denemesi yapılan türler şöyledir: Şaraplık ve şıralık olarak; Karasakız, Kuntra, Yapıncak, Vasilaki (Anadolu Yapıncığı), Sofralık olarak; Çavuş, Amasya, Razakı, Karadikenli, Hafızali, Müşküle²¹¹⁴.

2111 **Trakya İstatistik Yıllığı**, Trakya Umumi Müfettişliği Yay., C II, 1939, s.107.

2112 Münir Anameriç, “Bahçe Kültürleri Kurumlarımızın Kök Kanseri Bakımından Durumları”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIII, C 13, S 112, (Mart 1953), ss.14-15.

2113 Özbilen, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonunda Bir Gezinti”, s.6.; Bk.: Münir Anameriç, **Çanakkale'nin Önemli Üzüm Çeşitleri ve Bunların Amerikan Asma Anaçlarıyla Olan Afiniteleri**, Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Yay., Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1965.; Münir Anameriç, **Çanakkale ve Üzümleri**, Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Yay., C-101, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1964.; Anameriç, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu”, ss.29-30.

2114 Anameriç, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu”, ss.30-31.

Tablo –155

Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu Amerikan Asma Çubuğu Dađıtımı²¹¹⁵

Cinsi	1947	1948	1949	1950	1951
5 BB.	12500	29800	55200	62818	65957
8 B.	5800	26300	45300	32803	36295
R. 99	800	5940	11600	17145	24000
Lot	10360	50500	82100	107436	88204
Gloire	-	-	250	1328	12710
Muhtelif	-	-	700	1411	26624
Toplam	29460	112540	195150	222941	253790

Tablo –155’deki verilere göre İstasyon müdürü Münir Anameriç tarafından yapılan çalışmalarla 5 BB., 8 B. R. 99, Lot, Glorie ve muhtelif Amerikan asma çeşitlerinden 1947–1951 yılları arasında toplamda 813.881 adet Amerikan asma çubuk fidanı dağıtımı yapılmıştır. Böylece Çanakkale ilinin bağ bölgeleri açısından en önemli yöreleri olan Çardak, Lapseki, Umurbey ve Bozcaada gibi yerlerdeki bağcılarının mahsullerine zarar veren filoksera, kök kanseri vb. hastalıklara karşı çözüm üretilmiş ve çiftçilere teknik destek sağlanmıştır.

Çanakkale ilinde meyve, bilhassa üzüm üretimindeki artışa sebep olan temel aktörlerden birisi Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu’nun bölgede yaptığı müspet çalışmalardır. İstasyonun üretip dağıtım yaptığı damızlık aşılı meyve fidanları sayesinde, Çanakkale’de meyve ve üzüm üretiminde yıldan yıla dalgalanmalar olsa da önemli artış gözlemlenmiştir. Aşağıdaki tabloda da gözlemlendiği üzere meyve çeşitleri her yıl hemen hemen birbirine yakın miktarda üretilirken kentte üretimi yapılan üzüm miktarı bölge için bağcılığın önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bilhassa İstasyon tarafından yapılan çalışmalar ve çeşitli bağ hastalıkları karşısında alınan önlemler sonucunda üretilen çoğu meyvenin üretim miktarı ikiye katlanmakta, bazı meyvelerde de bu fark iki katını dahi geçmiştir. Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu’nda yürütölen çalışmalar neticesinde kısa sürede Çanakkale ve civarındaki yerleşimler, Türkiye’nin önemli bağ ve meyve muntıklarından biri haline gelmiştir. Başta Çanakkale merkezi olmak üzere Lapseki, Çardak, İmroz, Bozcaada ve Bayramiç gibi bölgeler İstasyon vasıtasıyla geliştirdikleri ve ürettikleri meyvelerin büyük bir kısmını İstanbul’a sevk edebilir duruma gelmiş, böylece Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu bölge ekonomisine katkıda bulunan öncü kurumlardan biri olmuştur.

2115 Anameriç, “Çanakkale Bahçe Kùltürleri İstasyonu”, s.30.

13. Isparta–Eğirdir Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren kurulmaya başlanan bahçe bitkileri konu araştırma Enstitü–İstasyonlarının sunduğu araştırma–geliştirme hizmetlerinin de belirleyici katkılarıyla, Türkiye bahçe bitkileri yetiştiriciliğinde Dünya’da güçlü bir konuma sahip olmuştur. Türkiye’nin meyve üretimi ve gen kaynaklarının araştırılması, korunması ve muhafaza edilmesinde önemli rol üstlenen bahçe kültür araştırma enstitülerinden birisi de Akdeniz Bölgesi’nin iç kesimlerinde yer alan Isparta–Eğirdir yöresinde kurulmuştur.

Enstitü, 1952 yılında Eğirdir Fidanlık Müdürlüğü olarak kurulmuş olup 1986 yılına kadar Ziraat Meslek Lisesi, Bahçe Kültürleri İstasyonu ve Üretme İstasyonu gibi muhtelif isim ve görevlerle faaliyetine devam etmiştir. 04.05.1994 tarihinden önce ılıman iklim ve meyve fidan üretimi ile görevli iken aynı tarihli Tarım Bakanlığı oluru ile Eğirdir Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğüne dönüştürülerek Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğüne bağlanmış ve ılıman iklim meyve fidanlarını üretmek yanında bu meyve türleri ile ilgili araştırmalar yapmakla görevlendirilmiştir. Enstitü arazileri, Eğirdir–Kovada Gölleri arasında Boğazova olarak adlandırılan vadi üzerindedir. Enstitü, 507 dekar merkez, 564 dekar Serpil işletmesi olmak üzere toplam 1071 da araziye sahiptir. Merkez işletme Eğirdir şehir merkezinden 7 km., Serpil işletmesi ise merkez işletmeye 10 km. uzaklıktadır. Enstitü, görev bölgesi olarak Isparta, Budur, Antalya, Afyonkarahisar, Kütahya, Denizli, Uşak, Konya, Karaman, Ankara, Çankırı, Kırşehir, Kırıkkale, Eskişehir, Kayseri, Nevşehir, Niğde ve Aksaray illerinden sorumludur²¹¹⁶.

1954 yılından itibaren Isparta–Eğirdir yöresinde damızlık fidan dağıtımını yapmaya başlayan kurum, görev alanını kapsayan bölgelerde ılıman iklim meyve fidanlarını üretmek ve bu meyve türleri ile ilgili araştırmalar yapmakla görevlendirilmiştir. Enstitüde bilimsel araştırma faaliyetleri 3 ana aşamada yürütülmüştür. Bunlar içerik olarak araştırma, deneme ve üretme kısımlarından oluşmaktadır. Araştırma kısmında meyvecilik, bağcılık, süs bitkileri, sebzecilik, bitki sağlığı, tıbbi aromatik bitkiler ve toprak su kaynakları konularında temel ve uygulamalı araştırmalar yapmak, bahsi geçen ürünlerde uygun üretim teknikleri, araç ve girdi kullanımını saptamak, yüksek verimli, kaliteli, hastalık ve zararlılara dayanıklı, tüketici isteklerine uygun tür ve çeşitleri geliştirmek ve üretim ve pazarlama süresince karşılaşılan tüm sorunların çözümüne katkıda bulunmak üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Deneme ve üretme faaliyetleri kısımlarında da Ziraat Vekâletinin meyvecilik hususunda çalışma konularına giren her türlü kamu ve özel sektör denemelerini yürütmek, kamu ve özel sektör denemelerini, fidan ve anaç üretimlerini kontrol etmek, tüm bitki türlerinde nitelikli üretim materyali (fidan, anaç, aşı gözü) üretimi, bitki koruma ve bitki beslemeye yönelik üretim faaliyetleri, Müdürlüğün her türlü gelir getirici kaynağını (bilgi, arazi, sera vb.) kullanarak ürün üretmek ve bunları değerlendirmekle çalışmalar yapılmıştır²¹¹⁷.

Nitekim, Isparta ili ve yöresinde damızlık meyve fidanı üretimi, dağıtımını ve geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin en önemlisi Eğirdir Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü bünyesinde yapılmaktadır. Bu bakımdan Enstitü, gerek Isparta ve gerekse çevre illerin fidan ihtiyacını karşılayan en büyük kamu kuruluşu olarak faaliyet göstermiştir. Enstitü, bahsi geçen damızlık meyve fidanı üretim ve deneme işlerini yaklaşık olarak 80 dekarlık alanda oluşturduğu meyve koleksiyon bahçesinde yapmaktadır²¹¹⁸.

2116 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/marem/Menu/10/Hakkimizda> (Erişim Tarihi: 15.04.2021). Bk. “Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü”, **Eğirdir İlçesi Turizm Potansiyeli**, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı Yay., 2011, s.9.

2117 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/marem/Menu/10/Hakkimizda> (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

2118 Adnan N. Yıldırım-Fatma Koyuncu, “Isparta İli Meyve Fidancılığı Üzerine Bir Çalışma”, **Derim** (Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi), C 22, S 1, 2005, s.21.

Türkiye’de elma, gerek gen merkezi olması gerekse ekolojik uygunluk nedeniyle hemen hemen her bölgede yetiştirilmekle birlikte, elma üretiminin yaklaşık %63’ü sırasıyla Isparta, Karaman, Antalya, Niğde ve Denizli illerinde yapılmaktadır²¹¹⁹. Bu sebeple Enstitü Türkiye’de elma meyvesinin üretilmesi, buna dair bilimsel araştırmalar yapılması ve elma gen kaynaklarının toplanması noktasında birinci derece armut, ayva, ceviz, erik, kiraz ve vişne meyvelerinde ikinci derece sorumlu kuruluş olarak görev yapmıştır²¹²⁰. Nitekim Eğirdir Bahçe Kültürleri Üretme İstasyonu’nun 1954 yılında faaliyete geçmesinden sonra meyve koleksiyon bahçesinde yetiştirilen kaliteli elma fidanlarının dağıtılması, köylülerin desteklenmesi ve üreticilere yönelik bilgilendirme çabaları ile elmacılık il ve çevresinde yoğun olarak yapılan bir faaliyet olmuştur. Bilhassa ilerleyen yıllarda sulama imkânlarının artmasıyla da meyvecilikte önemli ilerlemeler olmuştur²¹²¹. Bilhassa Eğirdir Bahçe Kültürleri Enstitüsünde yürütülen bilimsel araştırmalar, üreticilere yönelik teknik bilgi desteğinde bulunulması ve damızlık meyve fidanı dağıtılması gibi çalışmalar sonrasında bölgede meyve üretimi önemli oranda gelişme göstermiştir. Bu da ilerleyen süreçte kentte tarıma bağlı sanayi kuruluşlarının doğmasına zemin hazırlamıştır.

Örneğin 1950’li yılların ortalarından itibaren başlatılan çalışmalarla yöreden sağlanan elma, vişne, şeftali, kayısı, üzüm ve nar gibi meyvelerden üretilen nektarın değerlendirilmesi amacıyla 1991 yılında Asya Meyve Suyu Sanayi adıyla bir tesis kurulmuştur. Tesis vasıtasıyla bölgeden çıkarılan elma nektarının %70’i ihraç edilebilir duruma gelmiştir. Tesis yılda ortalama 10.000 ton meyve suyu konsantresi, 18.000.000 milyon lt. meyve suyu, 430.000 lt gazlı içecek üretmektedir²¹²². Bununla beraber Enstitünün araştırma sahasında en çok üretimi yapılan elma çeşidi Starking Delicious ve Golden Delicious’tur. Kurumun koleksiyon bahçesinde elma fidanı tohumdan yetiştirilen çöğür veya vegetatif olarak yetiştirilen klon anaçları üzerinde kültür çeşitlerini aşlamak suretiyle elde edilmektedir. Son yıllarda aşılı elma ağaçlarının yerini yarı bodur ile tam bodur elma ağaçları almaya başlamıştır. Araştırma sahasındaki elma alanlarının önemli bir kısmını aşılı elma ağaçları oluşturmaktadır. Birim alandan alınan elma üretimi yarı bodur ve tam bodur ağaçlarda aşılı elma ağaçlarına oranla daha fazladır²¹²³.

Meyvecilikte ıslah çalışmalarının uzun zamana yayılması ve yüksek maliyet gerektirmesi, bazı ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de melezleme ve mutasyon ıslahının geri plana atılmasına neden olmuştur. Türkiye’de elma ile ilgili ıslah çalışmaları genel olarak seleksiyon ıslahı şeklinde yürütülmüş, bu çalışmalar sonucunda elde edilmiş çeşit adaylarının birçoğu değerlendirilememiştir. Ancak Türkiye dışında pek çok ülke meyve yetiştiriciliğinde melezleme ıslahına gereken önemi vererek kendi ekolojilerine uygun çok sayıda çeşit ve anaç geliştirmişlerdir. Bu bakımdan Türkiye’de elma meyvesinde kontrollü melezleme çalışmaları, Eğirdir Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsünde yürütülmüştür. Enstitüdeki çalışmaların bitkisel materyalini ticari kıymet taşıyan kaliteli bazı yerli ve yabancı elma çeşitleri oluşturmuştur. Bu çeşitler arasında ilk kontrollü melezlemeler, 1980 yılından sonraki dönemde gerçekleştirilmiştir²¹²⁴.

2119 Dilek Karamürsel, “Türkiye Elma Endüstrisine Genel Bir Bakış”, **Tarım Türk Dergisi**, S 15, 2009, ss.13-14.

2120 Adnan Doğan, Yılmaz Boz ve Emre Bilen, “Meyve Genetik Kaynaklarının Korunması”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 5, S 18, (Nisan-Haziran 2016), s.42.; Hasan Yılmaz, “Türkiye’nin Meyve Bahçesi: Isparta”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Kampüs Doğu-Batı Gazetesi**, S 25, (Ocak 2019), s.2.

2121 Koray Karabacak, **Eğirdir İlçesinin Coğrafi Etüdü**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007, s.75.

2122 Karabacak, **agt.**, s.88.; Bk.: Dilek Karamürsel, “Türkiye Elmacılığı: Meyve Sebze Dünyası”, **Forum**, S 14, 2009, s.36.

2123 Enstitünün Isparta merkezi başta olmak üzere araştırma yaptığı sahalardan başında Ağılıköy, Bağlı, Balkırı, Eyüpler, Yuvalı, Serpil, Sorkuncak, Tepeli, Yukarı Gökdere ve Gökçehüyük yerleşmeleri gelmektedir. Bk.: Karabacak, **agt.**, s.75.

2124 Emel Kaçal, Gökhan Öztürk, Nilgün Atay, Cumhur Sarısu, Şerif Özgün, Ersin Atay, Recep Ali Emre ve Özlem Yürekli, “Eğirdir Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Elma Islah Çalışmaları”, **Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi**, C 2, S 1, 2009, ss.57-58.

Kurulduğu günden itibaren 1980 yılına kadarki süreçte kurum bünyesinde genellikle üretim, dağıtım ve yöre üreticisine teknik destek sağlayıcı araştırmalar yapılmıştır. Enstitü, bu yönüyle bir yandan damızlık meyve fidanı üretimi yapan bir kamu kuruluşu olarak faaliyet gösterirken, diğer yönüyle de bölgede yaklaşık 25 yıllık fidan üretim deneyimine sahip olan kurum buradan aldığı zengin altyapı ve bilgi birikimiyle meyvecilik alanında AR-GE faaliyetleri yürüten önemli bir araştırma kuruluşu olarak günümüze ulaşmıştır. Nitekim kurum, 1954 yılından sonra öncelikli olarak görev tanımında yer alan meyvelerin, arazi ve iklim koşullarının uygun olması üzerine araştırmalar yaparak, özellikle damızlık fidan yetiştiriciliği üzerine yoğunlaşmıştır. Böylece 1980 sonrası süreçten itibaren aşamalı olarak günümüze kadar bölgede yeni tesis ettiği meyve bahçeleriyle sağlıklı ve sertifikalı fidan kullanımını özendirmeye çalışmış; özellikle dış pazar isteklerine uygun olarak seçilmiş yeni meyve çeşitleriyle kapama bahçeleri kurularak ihracat olanakları artırmaya gayret göstermiştir. Dahası dış pazar isteklerine uygun kalitede meyve çeşitleri üretiminin artırılması için teknik konularda üreticilere bilgi akışı sağlamış, bilhassa dış piyasalarda bölgedeki ürünlerin tanıtım faaliyetlerini yaparak elma çeşitlerinde gerek Türkiye gerekse Dünya standardında bir marka imajı yaratmıştır.

14. Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı ve Bağcılık Araştırma Enstitüsü

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin hemen her yöresinde görülen bağcılık ve üzüm yetiştiriciliği, bilhassa Batı Anadolu, Marmara, Orta ve Güneydoğu Anadolu yörelerinde yoğun olarak yapılmıştır. Bahsi geçen bu yörelerde (Marmara, Batı ve Güneydoğu Anadolu) bağcılığı teknik şartlara uygun olarak yapıldığı için yüksek randıman alınırken, Orta Anadolu bağcılığının modern bilgidен yoksun bırakılması, verimin düşük ve emeğin güçlүkle karşılanması sonucunu ortaya koymuştur²¹²⁵. Bu bakımdan Marmara, Batı Anadolu ve Güneydoğu Anadolu yörelerindeki illerde bağcılık alanında modern bilgilerin uygulama sahasına konulmasıyla yaşanan gelişme ve ilerleme; buralarda bağcılık alanında birim alanda maksimum verim alınmasına ve bölge bağcılığının kalkınmasına sebep olmuştur. Bundaki en önemli etken hiç şüphesiz bağcılık alanında hizmet veren zirai kurumların varlığıdır. Adına sıkça rastlanan bu zirai kurumlardan birisi de Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı ve Bağcılık İstasyonu'dur. İstasyon, Ziraat Vekâletinin Trakya yöresindeki bağ işleriyle ilgilenen ilk ve tek bilimsel araştırma kurumu olarak görev yapmış ve bölgenin en önemli zirai kuruluşları arasında yer almıştır²¹²⁶.

Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı ve Bağcılık İstasyonu, 1930 yılında Tekirdağ il merkezine 3.5 km. uzaklıkta Amerikan asma fidanlığı adıyla kurulmuştur²¹²⁷. Kurum, konum olarak Solakçeşme mevkiinde yer almakta olup içerisinde güzel bir havuz, kenarında da büyük bir çeşme bulunmaktadır. Toplam arazi varlığı 90 dekar olan bu arazinin 40 dekarında Amerikan asma çubukları yetiştirilmektedir. İstasyon idare binası, üç katlı bir modern konaktan oluşmaktadır ve bütün idare işleri buradan yürütülmektedir²¹²⁸. Bahsi geçen bu binalarının tesisi ile ilgili en önemli çalışmalar, Ziraat Vekâleti tarafından 23.11.1930 tarihinde müteahhit Veysel Kemal Bey'e inşaatların ihale edilmesiyle başlamış ve 1933 yılına gelindiğinde İstasyonun modern binalarının yapımla tamamlanan kurum, bilimsel çalışmalarına ağırlık vermiştir²¹²⁹. 1937 yılına gelindiğinde Amerikan Asma Fidanlığı için lazım gelen arazi genişletme çalışmaları neticesinde 200 dekarlık bir alan daha istimlak edilmiş²¹³⁰ ve meyvecilik, bağcılık ve sebzeçilik için hazırlanan beş senelik program gereğince Ziraat Vekâletince yıllık işletme masrafları için 1938-1939'da 15.500, 1939-1940'da 17.000, 1940-1941'de 17.000, 1941-1942'de 17.000, 1942-1943 yılında da 17.000 lira olmak üzere bütçeler tahsis edilmiştir²¹³¹.

2125 Ekrem Üzümeri, "Bağcılık", **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, C 2, İstanbul 1947, ss.185-186.; Umran Emin Çölaşan, "Bugün İçin Bağlarımızda Dona Karşı Suni Mücadele Metotlarını mı, Tabii Mücadele Metotlarını mı Tatbik Edelim", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 16, S 146, (Haziran 1956), s.30.; Erol Zeytinoğlu, **Türkiye Ekonomisi**, 6. Baskı, Met/er Matbaası, İstanbul 1978, s.181.; Bağcılık İstasyonlarının yaptığı müspet çalışmalar neticesinde Türkiye'deki üzüm yetiştiriciliği yeni bir safhaya geçmiş; yetiştiricilik işlerinin yanı sıra üzüm satışıyla da İstasyonlar, kalabalık kitlelere kazanç temin eden ve millî ekonomiye önemli katkılar sağlayan kurumlar halini almıştır. Bk.: Nadir Yurtoğlu, "Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Üzüm Yetiştiriciliği ve Üzüm Politikaları (1923-1960)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C XIX, S 39, (2019-Güz), s.357.

2126 Kalaycıoğlu, "Ziraat Teşkilatımız", s.82.; Nail Oraman, "Trakya Bağcılığına Bir Bakış", **Ziraat Dergisi**, Yıl: VI, S 69, (Ekim 1945), ss.24-30.; Cumhuriyet devrine girerken sadece 80 dekar büyüklüğündeki İstanbul-Erenköy Amerikan Asma Fidanlığı ile işe girilmiş olduğu halde, geçen 15 yıl içinde, bu müesseselerin sayısı Ankara, Bilecik, Halkalı, Kırklareli, Tekirdağ ve Manisa'da kurulan Amerikan Asma Fidanlıklarıyla yediye ve sahaları da 1307 dekara çıkarılmıştır. Bu sayede 1924 yılında dağıtılmış olan 6725 fidana karşılık, 1938 senesine gelindiğinde 3.022.960 fidan dağıtımını yapmıştır. Bk.: **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, ss.282-283.; **On Beşinci Yıl Kitabı**, s.446.

2127 Necati Ziya, "Türkiye'de Amerika Asma Fidanlıkları", **Dönüm**, S 8, (Şubat 1933), s.23.; Metin Alptekin, **Tekirdağ'da Bağcılık ve Şarapçılık Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi), İstanbul 1969, s.4.

2128 Ahmet Hilmi, "Tekirdağ'da Bağcılık", **Son Posta**, 19 Temmuz 1932, s.4.

2129 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 40-73-17, 17.10.1933.

2130 "Trakya'da Zirai Çalışmalar", **Son Posta**, 22 Kasım 1937, s.5.; Bk. **Haber-Akşam Postası**, 27 Teşrinisani 1937.; "Trakya'nın Kalkınmasını Gösteren Rakamlar", **Ulus**, 10 Şubat 1938, s.2.

2131 **Meyvecilik-Bağcılık-Sebzeçilik-Çay Genel Raporu ve Beş Senelik Program**, ss.91-96.

Cumhuriyetten evvel yöredeki tarım işleri genellikle iptidai yöntem ve basit sistemlerle yapılmakta; topraktan beklenen randıman elde edilememekteydi. Özellikle bağcılık alanında oldukça önemli bir yere sahip olan kentteki bağ alanları, gerek bilgisizlik ve ilkel tarım yöntemleri gerekse bağlara arız olan zararlılar karşısında verimsiz ve atıl durumdaydı²¹³². Dolayısıyla kent açısından oldukça ilkel bir yapı devralan Cumhuriyet yönetimi Tekirdağ ve yöresinde iptidai çalışma usulü yerine teknik ve modern tarım yöntemlerini uygulayacak, Trakya bağcı ve şarapçılarınun bilgilerini yükseltecek, örnek bağ ve şaraphaneler kuracak; özetle köylüyü her bakımdan aydınlatacak ve onlara bilimsel temelli hizmet sunacak bir zirai kurumu açmayı tasarlıyordu²¹³³. 1930'lu yılların başında kuruluşu gerçekleştirilen ve teşkilatlanma çalışmalarına ağırlık verilen Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı ve Bağcılık İstasyonu gerek bulunduğu bölgenin tarımsal yapısı ve ürün kalitesini değiştirmesi bakımından gerekse Türkiye'nin çeşitli yörelerinde bağcılığın yoğun olarak yapıldığı alanlardaki üreticilerin sorunlarının giderilmesi noktasında önemli bir safhayı oluşturmaktadır²¹³⁴. Bahsi geçen kurum, bağcılığın geliştirilmesi ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilmesi için başta köylülerin geleceğine güvenle bakıp, başarılı olmalarını sağlamak; bağcılara bağ çubukları temin etmek, bağlara musallat olan hastalıkları yok edecek göztaşı, kükürt gibi ilaç ve maddeleri üreticilerin kolayca ulaşabilmesini sağlamak ve onları modern bilgiyle donatarak birim alanda maksimum verim almalarını amaçlamıştır.

1930'lu yılların başında Tekirdağ'da yoğun olarak üretimi yapılan Yapıncak üzüm türü bölgede en fazla tercih edilen makbul türler arasında yer almıştır. Bilhassa şarap yapımına oldukça elverişli olan Sarı Yapıncak Üzüümü, Tekirdağ yöresi bağcıları tarafından yetiştirilerek Tekel'e sevk edilmiştir²¹³⁵. Ayrıca kurum tarafından yürütülen çalışmalar neticesinde 1938 yılında Tekirdağ'da dikili bağ alanı toplamda 5.562 hektara yükselmiş; aynı yıl içerisinde gerçekleştirilen üzüm üretimi 13.683 ton olmuştur. Tekirdağ'ın yaptığı bu 13.683 tonluk yaş üzüm üretimi yöre çiftçisine toplamda 581.490 liralık bir gelir sağlamıştır²¹³⁶. Bilhassa kurum, yılda ortalama 600-700.000 civarında asma fidanı dağıtımı yaparak bölgede bağcılığın gelişmesine hizmet etmiştir²¹³⁷. Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı, aşısız fidan üretiminde söz konusu 1936-1937 döneminde, en aktif bölge vilayeti olarak Tekirdağ Vilayeti öne çıkmıştır. Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığında söz konusu dönemde toplam 18.350 adet aşısız meyve fidanı üretilmiştir²¹³⁸. Yine aynı dönemde Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı da yedi farklı cinsten toplam 411.750 asma fidanı üretilerek halka parasız olarak dağıtılmıştır²¹³⁹. Bu dönemde bağcılığa yönelik olarak önemli bir yatırım yapılmıştır. Bu doğrultuda Tekirdağ yöresinde halka tamamen parasız dağıtılan, Amerikan asma çubuklarınınin maliyetinin önemli bir miktar tuttuğu göze çarpmıştır. Halka bedava Amerikan asma çubuğu dağıtımının maliyeti toplam 22.496 liraya ulaşmıştır²¹⁴⁰.

2132 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 72-474-11., 03.06.1935, s.5.

2133 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 72-474-11., 03.06.1935, ss.6-7.; Bk.: "Trakya Fidanlıkları", **Son Posta**, 1 Şubat 1940, s.10.

2134 **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1938)**, s.37.; Bk.: Nail Oraman, "Trakya Bağcılığına Bir Bakış", **Ziraat Dergisi**, Yıl: VI, S 69, (Ekim 1945), s.34.

2135 **Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989, s.157.; Bk.: **Köy Postası**, S 23, (Şubat 1946), s.8.

2136 **İGD Trakya İstatistik Yıllığı 1939**, C II, s.108.

2137 Abidin Özmen, **Trakya**, T.C. İçişleri Bakanlığı Yayınlarından, Seri: IV, S 2, Kanaat Basımevi, Ankara 1948, s.46.

2138 **İGD Trakya İstatistik Yıllığı 1939**, C II, s.114.

2139 Edip Durmaz, **İkinci Dünya Savaşında Trakya Ekonomisi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2015, s.97.

2140 **İGD Trakya İstatistik Yıllığı 1939**, C II, s.115.

1950'li yıllara gelindiğinde İstasyon, Trakya bölgesindeki yerel halkı zirai hususlarda bilgilendirme görevi üstlenmiş ve bilhassa Tekirdağ çevresine dair sunduğu faydalı bilgilerle de bölge üreticisine önemli katkılar sağlamıştır. Ziraat Vekâleti, örneğin bu dönemde Tekirdağ ili Güzel Köy bağcılarına Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı'ndan aldığı 52.200 adet damızlık fidanı üreticilere dağıtmıştır²¹⁴¹. Bu başarıda Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı'nın düzenlediği kurslar ve gerek mülki amirler gerekse il-ilçe ziraat müdürlükleri ve Trakya Umûmi Müfettişliği ile yapılan ortak çalışmalar, bölge halkının bilinçlendirilmesi gibi etkenler önemli bir rol oynamıştır. İstasyon, meyvecilik ve bağcılık gibi ziraat dallarında üretim yapacak çiftçiler için konunun uzmanlarına bir dizi "Bağcılık ve Sofra Üzümü Artırma, Piyasa Mallarını Yetiştirme Usûlleri", "Toprak Hastalıklarıyla Savaş", "Bağ-Bahçe Hastalıklarıyla Savaş", "Asmacılık ve Amerika Çubuğu" şeklinde küçük kitapçıklar hazırlatarak²¹⁴², bölge çiftçisini ciddi bir şekilde bu ziraat dallarının modern bir tarzda nasıl yapılması gerektiği konusunda bilgilendirme görevi üstlenmiştir. İstasyon, Trakya Umûmi Müfettişlik ile birlikte bölge bağcılığının gelişmesi için elinden gelen her türlü çabayı göstermiştir. Söz konusu dönem zarfında gerek ulusal gerekse yerel basında, özellikle yerel basında bağcılık ile ilgili onlarca bilgilendirme yazısı çıkmış, yazarlara ve konunun uzmanlarına, gerek bağ hastalıkları, ilaçlama ve alınacak tedbirler, gerekse modern bağcılıkla ilgili onlarca makale ve yazı yazılmış, bu konuyla ilgili bol miktarda haber yapılmış, basın-yayın yoluyla bölge çiftçisi ve bağcısı bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

Bağ alanlarında karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi filokseradır. Filoksera, asmanın kök ve yapraklarında zararlı olan bir arızdır ve bağların hayat devrelerinde; yani toprak altı ve toprak üstünde tamamlandığı bir dönemde toprak altındaki ince kökleri delerek hortumuyla bitkinin öz suyunu emer. Daha sonra kökler aktivitelerini kaybetmeye ve asmayı besleyemeyecek duruma gelir. Bu durum zamanla asmanın kurumasına yol açar. Amerikan asmaları filokseradan az etkilenir. Dolayısıyla filoksera zararından korunmak için Amerikan asma anaçları kullanılmaktadır²¹⁴³. Bahsi geçen bağ hastalığı Cumhuriyet'in ilk yıllarında yerli olarak tesis edilmiş bağların tamamen veya kısmen yok olmasına neden olmuştur. Böylece filoksera ile bulaşan bağ bölgelerinde, bağların filokseraya mukavim anaçlarla yeniden tesisi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Filokseranın yarattığı bu tehlike ve Amerikan asma fidanlarına olan ihtiyaç ülke genelinde Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam etti. Üstelik ülkede bağcılıkla uğraşan çiftçilerin mübadele nedeniyle Türkiye'den ayrılması, bunların yerine yerleştirilenlerin ise bağcılık konusunda bilgisiz olması da çeşitli bölgedeki bağcılığın verimini etkileyen diğer faktörler arasında yer alıyordu²¹⁴⁴. Bu sebeple Ziraat Vekâleti, bölgedeki bağlara musallat olan en temel sorunun filoksera olduğunu belirtti. Daha sonra da yerli asma dikmenin bir kanunla yasaklanması, Amerika asma çubuğu üretilerek bölge bağcılarına dağıtılması hususu üzerinde önemle durdu. Bundan başka İstasyon aracılığıyla Trakya bölgesinde üreticilerin bağcılık bilgisini yükseltmek için gezici bağ uzmanlarının görevlendirilmesi ve teknik destek sağlanmasının yararlı olacağını vurgulamaktaydı²¹⁴⁵.

2141 Yurdanur Karakulak, **Yeni İnan Gazetesinde Tekirdağ (1953-1954)**, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ 2017, s.89.

2142 **BCA**, Dosya No: 030-10-0-0., Yer No: 72.475.5., s.7.

2143 A. Akoğlu, **Bağcılık**, T.C. Devlet Bakanlığı Yay., No: 67, Ankara 1989, s.34.

2144 Aynur Gül Karahan, **Atatürk Dönemi ve Sonrasında Tarım Politikalarının Gıda Sanayiine Yansımaları (1923-1960)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015, s. 41

2145 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 72-474-11., 03.06.1935, s.3.; Necati Ziya, "Türkiye'de Amerika Asma Fidanlıkları", **Dönüm**, S 8, (Şubat 1933), s.22.

Bu doğrultuda yapılması gereken en öncelikli çalışma ve adım Amerikan asma çubukları üretilmesi ve bunların aşılanaarak bölge bağcılarına dağıtılmasıydı. Zira, bu asma çubukları filoksera zararlısına karşı önemli oranda direnç sağlamaktaydı. Cumhuriyet’in ilk yıllarında, bilhassa 1929 Dünya Ekonomik Buh-ranı’nın sarsıcı etkisinin hüküm sürdüğü bir dönemde; bağlara arız olan filoksera hastalığı gibi nedenler, Cumhuriyet Dönemine kadar bağcılıktaki şöhretini sürdüren Tekirdağ ve yöresi için zor günlerin yaşan-masına neden oldu. Tarihsel süreç bakımından çok eski bir bağ yöresi olan Tekirdağ ve yöresinde, özel-likle filoksera haşeresinin yarattığı tahribat ile bağcılık işleri hayli azaldı. Fakat her şeye rağmen bağcılığın ekonomideki önemi hiçbir zaman göz ardı edilmedi ve buhranın hemen ertesi yılında Ankara Hükûmeti, Trakya yöresinde bağcılığı yeniden ihya edecek kurumların temellerinin atılması ve yeni fidanlıkların ku-rulması konusunda büyük başarılar sağladı.

1936–1945 arası dönemde filoksera zararlısına karşı Amerikan asma çubuklarıyla mücadele edi-lebileceği ve önüne geçileceği uzun zaman halk arasında takdir görmemiştir. Bu yüzden Kırklareli, Edir-ne, Tekirdağ’da kurulmuş olan asma fidanlıkları beklenildiği gibi istenileni yapamamıştır. 1936 yılından itibaren Ziraat Vekâleti ve İstasyon tarafından yapılan bütün teşviklere rağmen halk harap olan bağları yeniden yerli çubukla ve geleneksel yöntemlerle tesis etme yoluna gitmiş; dahası ilk zamanlarda parasız olarak verilen asma çubukları köylü ocağında yakmakta kullanmıştır. Bunun üzerine Ziraat Vekâleti de Kırklareli ve Edirne fidanlıklarını kapatmış ve yalnızca Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı’nın faaliyetine devam etmesini uygun bulmuştur²¹⁴⁶. Böylece Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı ve Bağcılık İstasyonu, 1936–1937 yıllarında Rup du lot, Riferia gloin de montpelier, Riferia Rupestris 3309, Riferia Rupestris 3306, Monrvèdre Rupestris 1202, Berlandieri Riferia s.b.b., Berlandieri Riferia 151–11 türlerinde Ame-rikan asma fidanı çeşitlerini yetiştirmiş ve bunları geliştirerek bölge bağcılığına bilimsel destek hizmetinde bulunmuştur. Kurumda bağlara musallat olan filoksera zararlısına karşı yapılan zirai mücadele ve ilaçlama çalışmalarında alınan müspet sonuçlar neticesinde 1944–1945 yıllarında çalışmalara devam edilmiş ve ne-ticede Rup du lot, Rip. Rup. 3309, Gloire, Ber. Rip. Teleki 5 b, Ber. Rip. Teleki 5 c, Ber. Rip. 420 a, Rip. Rup. 101–104 türlerinde yeni Amerikan asma çubuğu çeşitleri yetiştirilmiş ve geliştirilmiştir²¹⁴⁷. Böylece Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı ve Bağcılık İstasyonu’nda yürütülen bilimsel araştırmalar sonrasında oldukça faydası görülen Amerikan asma çubuklarının önemini anlayan bölge halkı, artık filoksera ile başa çıkmanın tek çaresinin Amerikan asma çubuğu olduğuna büyük ölçüde ikna olmuştur. Bu durum bölge halkının modern tarzda Amerikan asma fidanı talebini artırmış, ancak mevcut fidanlıklar bu talebe yeti-şemeyince de bölge köylüsü İkinci Dünya Savaşı yıllarında eline geçen cüzi bir miktar parayı yeni bağları tesis etmede kullanamamıştır²¹⁴⁸.

Mehmet Oluç’a göre ise Trakya’da modern asmacılığın gelişmemesinin ana nedenleri olarak resmi kurumların yaptığı yanlış uygulamalar ve bölge çiftçisinin bol verim veren ve piyasada çok tercih edilip iyi para getiren çeşitlere ağırlık vermesi öne çıkmaktadır. Trakya bölgesinde 1940–1945 yılları arasında bağcılık faaliyetleri şöyle bir görünüme sahipti: Yerli asmalar her cins toprakta yetiştikleri halde Amerikan asma çeşitlerinin hepsi birden Trakya’ya uygun değildi. Uygun olanların tespiti için toprak analizlerinin ve birtakım denemelerin yapılması gerekmekteydi. Ayrıca kireçli topraklarda filokseraya direnç daha da azalmaktaydı. Bağlara dikilen Amerikan asma çubukları daha sonra aşılanaarak ve böylece istenilen üzüm cinsleri elde edilmektedir. Trakya topraklarında “Rup du lot 5 bb” çeşitleri gelişme imkânı bulmakta ise de bunlardan sadece Rup du lot Trakya’nın geleneksel üzümü olan yapıncakla iyi netice vermekte, diğer Amerikan asma çubukları ise bu müspet neticeyi vermemekteydi. Dolayısıyla öncelikle Trakya’daki bağ-cılığın bugünkü durumunu anlayabilmek için bu iki biyoloji hadisesini bilmek gerekiyordu. Bu sebeple kurum tarafından yürütülen çalışmalarda ilkönce Amerikan asma çubuklarının hangi çeşitlerinin bu top-

2146 Mehmet Oluç, **Trakya Ziraat Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1946, s.126.

2147 Oluç, **agt.**, s.127.

2148 Oluç, **agt.**, s.126.

raklara uyum sağlayacağı bilinmemiş; bu yüzden kuruyan bağlar, diğer köylüleri de korkutmuş ve ür-kütmüş, bölge çiftçisini Amerikan asma çubuğu dikiminden soğutmuştur. Bu durumla birlikte dikildiği yerde tutulan Amerikan asma çubuklarına da kendilerine yapılan yapıncak aşısı ile uyum sağlayamamışlar bu durum da bağların yeniden modern ve düzenli bir şekilde yenilenmesi fikrini söndürmüştür. Özellikle Tekirdağ Mürefte nahiyesi ve Şarköy kazasında görüşme yapılan bağcılar yeni Amerikan asma çubukları üzerine yapıncak aşısı yapmakta ısrar etmiş, başka üzüm cinsleri ile aşı yapmayı reddetmişlerdir. Bu duru-mun en önemli sebebi iktisadi kaygılardır. Köylü bu durumu çok güzel bir şekilde sezinlemiştir²¹⁴⁹.

Bununla birlikte Trakya köylüsünün elindeki topraklara uyumlu olduğu için köylüye tavsiye edilen aşı cinsleri yapıncak cinsi kadar verimli değildi. Ayrıca bu tavsiye edilen üzümlere verilen fiyat ve bu fiya-tın yapıncak ile arasındaki fark köylü açısından cazip değildi. Köylü tavsiye edilen cinslerde üzüm aşısına yöneldiği takdirde İstanbul piyasasına sofralık üzüm ihraç etme şansını da yitirmekte ve sadece şarap üre-ticisine mal satmak zorunda kalmaktaydı. Diğer yandan hem kaliteli üzümlerin öncelikle İstanbul ve bölge içi piyasada değerlendirilmesi hem de yapıncak cinsinin şarap üretimi açısından çok değerli ve tercih edilir bir cins olmaması gibi hususlar dolayısıyla Trakya bağcılığındaki bu durum şarap üretimini ve yapılan üretimin kalitesini olumsuz etkilemekteydi²¹⁵⁰.

Ancak Trakya'da modern bağcılığın gelişmemesinin dönemin resmi kurumlarına göre ise en önem-li nedeni şarap imalatı yapan, başta Tekel olmak üzere, şarap üreticilerinin bölgede sadece şarap üretimine yarayan ve şarap üretimi için kullanışlı olan üzüm cinslerinin yetiştirilmesinde üreticiye destek vermesin-den kaynaklıydı. Halbuki bölge üreticisi bağının ve üzümçülüğünün kaderini şaraplık çeşitlere bağlamak istememekte çünkü bu çeşitlerin verimi oldukça düşüktü. Diğer yandan bölge üreticisinin oldukça rağ-bet ettiği ve başta yapıncak olmak üzere sofralık üzüm çeşitlerinin şarap üretimindeki randımanı oldukça düşük kalmaktaydı. Tekel idaresi ise sadece kendi istediği türde ve şarap üretimine yönelik bağ tesisleri için bölge çiftçisine destek olmakta sofralık bağ tesisine herhangi bir maddi destek sunmamaktaydı. Tekel İdaresi ve şarap üreticileri ile bölge çiftçisi arasındaki bu açmaz ancak Tarım Kooperatifleri vasıtasıyla mey-vecilik ve sofralık üzümçülüğü desteklendiği takdirde çözülebilirdi²¹⁵¹.

Bununla beraber asmanın anavatanları arasında yer alan Trakya'da binlerce yıldır yapılan yetiştirici-lik çok büyük asma form zenginliğini doğurmuştu. Bölgenin, geçmişten gelen bu zenginliği zaman zaman azalmaya yüz tutmuş olsa da mevcut duruma bakıldığında, Türkiye'nin asma genetiğinin çok önemli bir kısmını teşkil etmekteydi. Dolayısıyla bu çeşit ve tiplerin tespit edilmesi, muhafazası, tanımlanması ve ge-netik stok olarak uygulamaya konulması büyük bir öneme haizdi. Bu sebeple öncelikle kaynağı öncelikle tespit etmek, toplamak ve koruyup gelecek kuşaklara sürdürülebilir bir şekilde aktarmak ülke ve dünya bağcılığına yapılacak büyük bir hizmet olacaktı. Bu bakımdan yukarıdaki hususiyetleri göz önünde tutan Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı ve Bağcılık İstasyonu, kendi koleksiyon bahçesinde arazi bazında ger-çekleştirdiği deneme, üretme ve seleksiyon çalışmalarıyla çeşitli türden asma tiplerini koruma altına alma, çeşitli asma tipleri üzerinde ampelografik çalışmalar yürütme gibi çalışmalar yaparak bunların tanımla-malarını yapmıştı. Bu doğrultuda kurumda 1965 yılından itibaren çeşitli projelere başlanmış olup 1969 yılına kadar envanter çalışmaları tamamlanmıştı. 1970-1971 yıllarında arazi hazırlığı ve anaç dikimlerine başlanmıştır. 1972 yılında Marmara Bölgesi Trakya yöresine dahil illerden Tekirdağ ve Çanakkale bağ sa-haları gezilerek çeşitler tespit edilmişti. 1974 yılında survey çalışmalarına başlanmış Batı Anadolu, Mar-mara, Trakya ve Batı Karadeniz bölgelerindeki incelemeler sonucunda 421 çeşit belirlenmiş ve 303 adedi kuruma getirilmiştir. 1975-1976 yıllarında Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 108 adet ve Akdeniz Bölgesi'nde 193 adet üzüm çeşidi tespit edilmiştir. 1977 yılında Orta Anadolu Bölgesi'ne gidilmiş 164 adet üzüm çeşi-

2149 Oluç, **agt.**, s.127.

2150 Oluç, **agt.**, ss.127-128.

2151 Oluç, **agt.**, s.128.

di belirlenmiştir. 1979 yılında Güney Doğu Anadolu Bölgesi surveyleri başlanmıştır. 1981 yılında gidilen bölgelerden 977 çeşit tespit edilmiş ve yıl sonuna kadar bunlardan 791 çeşidinin aşısı yapılmıştır²¹⁵².

Fotoğraf – 103

Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı ve Bağcılık İstasyonu.

Kaynak: **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (Tekirdağ)**, ss. 4206, 4220.

Türkiye’deki asma genetik kaynaklarının toplanması, korunması ve muhafaza altına alınması yönündeki en kapsamlı çalışmalar Tekirdağ Bağcılık Araştırma İstasyonu’nda yürütüldü. İstasyon bünyesinde 1965 yılından itibaren başlanan çalışmalarla bu konuda ciddi bir adım atıldı. Bu minvalde “Türkiye Asma Genetik Kaynaklarının Belirlenmesi, Muhafazası ve Tanımlanması” isimli proje kapsamında yapılan envanter çalışmaları sonucunda ilk yıllarda 1.600 civarında üzüm çeşidi tespit edildi. Bu çalışmalar ilk olarak gıda, tarım ve hayvancılık müdürlükleri, üniversitelerin ilgili bölümleri ve doğrudan üzüm üreticileriyle koordineli olarak yapıldı. Çalışma sonrasında oluşturulan Millî Koleksiyon Bağ’ında 1.435 çeşit üzüm muhafaza edildi ve koruma altına alındı. Böylece Ziraat Vekâleti Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü birimi altında faaliyet gösteren Tekirdağ Bağcılık Araştırma İstasyonu, Türkiye’de asma genetik kaynaklarının toplanması ve muhafazası konusunda 1. derece sorumlu kuruluş haline geldi²¹⁵³. Kurum daha sonra 1973 yılından itibaren ülke bağcılığını geliştirmek amacıyla melezleme yoluyla ıslah çalışmaları yürüterek yeni üzüm çeşitlerinin geliştirilmesini hedeflemişti. Bu doğrultuda İstasyon, yeni çeşitlerin çekirdeksiz olması, erken ve geç dönemde olgunlaşması üzerine bilimsel araştırmalar yürüttü. Bu çalışmalarda Tekirdağ’da oluşturulmaya başlanan Millî Koleksiyon Bağ’ındaki ve Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsündeki yerli ve yabancı çeşit koleksiyonlarındaki melezleme programlarında ebeveyn olarak kullanıldı. Gösterilen bu çabalar kısa bir zaman dilimi içerisinde meyvelerini verdi ve Tekirdağ Bağcılık Araştırma İstasyonu 5 çeşidi tescilleyerek meyve gen kaynaklarını koruma altına aldı. Tescil edilen çeşitler içerisinde özellikle erkenci olarak bilinen “Trakya İlkeren” ve “Yalova İncisi”, ülkenin güney sahil kuşağında hızla yayılım gösterdi²¹⁵⁴.

Böylece Tekirdağ Amerikan Asma Fidanlığı ve Bağcılık İstasyonu, başta Tekirdağ ve yöresi olmak üzere Trakya bölgesinde öteden beri yapıla gelen bağcılığın yeniden hayat bulması, bölgede kaliteli üzümün yetiştirilmesi ve bu kaliteli üzümlerden en seçkin şarapların üretilebilmesi doğrultusunda önemli çalışmalar yapan öğelerin başında gelmişti. İstasyonun yapmış olduğu bu müspet çalışmalar ve bilimsel

2152 **Türkiye Asma Genetik Kaynakları**, Tekirdağ Bağcılık Araştırma İstasyonu Yay., Tekirdağ 2012, ss.7-8.

2153 Tamer Uysal, Yılmaz Boz ve Ahmet Semih Yaşasın, “Türkiye Asma Genetik Kaynakları”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 5, S 18, (Nisan-Haziran 2016), ss.37-38.

2154 Cengiz Özer, Yılmaz Boz ve Arif Atak, “Melezleme Yoluyla Üzüm Islahı Çalışmalarımız”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 3, S 11, (Temmuz-Eylül 2014), ss.12-13.

araştırmalar neticesinde bağcılık-şarapçılık bölgede önemli bir gelir kaynağı halini almaya başladı. Dahası kurum tarafından dağıtılan asma çubukları ve oluşturulan yeni bağ alanlarıyla Tekirdağ, ilerleyen yıllarda Trakya bölgesinde önemli üzüm üretim bölgesi halini aldı.

15. Bursa Konservcılık Araştırma Enstitüsü

İnsanoğlunun temel besin maddesini oluşturan gıda maddelerinin korunması ve muhafaza etme ihtiyacı ilk insandan bu güne kadar muhtelif gelişmelerle birlikte en basit usullerden günümüzde tatbik edilen metotlara kadar çeşitli gelişmeler şeklinde arz etmiştir. İlk önceleri eline geçirdiği avı gelecek günler için saklamak ihtiyacını basitçe duyan insan, bilahare ürettiğinin fazlasını bozulmadan gelecek günler için muhafaza etmek amacına yönelerek, gıdaları konserve etme hususunda çeşitli usullerden faydalanma esasını araştırmak lüzumunu hissetmiştir²¹⁵⁵. Bu doğrultuda İkinci Dünya Savaşı ile Türkiye’de gıdaların işlenme tarzında ortaya çıkan yeni temayüller, gıda teknolojisi esaslarına ve bu maksat için kullanılan alet ve metotlara da yenilikler getirmiştir. Bilhassa ülkelerin kurdukları çeşitli araştırma kuruluşlarıyla ele aldıkları yegane mevzu, insan beslenmesi ve beslenme için gerekli gıdaların her sınıf halkın mali imkânları ve geleneklerine uygun bir şekilde hazırlama metotlarının bulunması ile bu metotların tamimi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yeni alet ve metotlara ait bilgileri bu endüstri sahasında çalışacak olan yeni nesle vermek gayesi ile bir gıda teknoloji enstitüsü kurulmuş; insanların taze gıda temini için gerekli olan araştırma ihtiyacı bizzat bu kurum tarafınca karşılanmıştır²¹⁵⁶.

Türkiye’de konservcılık sanayisinin müstakil olarak gelişmesi ve ilerlemesi bakımından işlenecek ham gıda maddelerinin çeşit tasnifinin yapılması, ham gıda maddesi yetiştirme işi, kutu konserve sanayisi üzerinde çalışacak olan teknik elemanların eğitimi, ev ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla ev kadınlarına yönelik çeşitli kurslar tertip edilmesi ve el ile çalışma yerine makineleşmenin yerleşmesini temin etmek amacıyla 1960’lı yıllarda bir bilimsel araştırma kurumunun tesis edilmesi zarurî bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Bu bağlamda tesis edilen Konservcılık Araştırma Enstitüsü; yurdun meyve ve sebze ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılayan Marmara Bölgesi’nde, konserve sanayisinin kurulması ve geliştirilmesi amacıyla 25 Şubat 1961 tarihinde Bursa merkezli olarak kurulmuştur. Kurum, ilk kurulduğu dönemde Konservcılık Araştırma Enstitüsü adı altında faaliyete geçmiştir²¹⁵⁷. Bursa kentinin meyve ve sebze üretimi açısından bölgenin en verimli tarımsal üretim merkezi olması, Enstitünün burada kurulmasının en önemli etkenlerinden birisi olmuştur.

Nitekim 1945–1980 yılları arasındaki dönemde Bursa’da bitkisel üretim verilerine bakıldığında, tarım kesiminin geleneksel ürün ve üretim yöntemlerinden (hububat ekimi, tütüncülük, bağcılık, ipekböcekçiliği vb.) kısmen vazgeçip²¹⁵⁸, daha ziyade sanayi bitkileri ve bilhassa sebze–meyve ağırlıklı yeni ürün ve üretim yöntemlerini benimsendiği görülmüştür²¹⁵⁹. Kentin tarımsal değişimini ifade eden ve 1945 yılından sonra başlayan bu süreç, Bursa’da 1960–1980 yılları arasında doruk noktasına ulaşmıştır. Bu dönemde tarımsal kesimin temel geçim kaynakları arasında yer alan bağcılık, nohut, buğday, mısır ekimi başta

2155 A. Cemal Omurtag, **Türkiye Kutu Konserveleri Üzerinde Mikrobiyolojik ve Teknolojik Araştırmalar**, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1963, ss.5-6.

2156 A. Baki Uğur, “Kutu Konserve Sanayiimizin İktisadi ve Teknik Cepheleri”, **Balık ve Balıkçılık**, C 8, S 6, (Haziran 1960), ss.4-8.; Konservcilik; insanlığın varoluşu kadar eski bir sanattır. Zira insanoğlu, ekserisi pek çabuk bozulan yiyecek maddelerini müstakbel ihtiyaçları için saklamaya daima önem vermiş ve bu yolda birçok usuller bulmuştur. Bu doğrultuda taze meyveler güneşte kurutulmuş, kaynatılıp pestil, bulamaç, reçel haline getirilmiş, et ve balıklar tuzlanmış, kurutulmuş, kavrulmuş, tütsülenmiş, baharatla karıştırılmış ve sebzeler de açık havada kurutulmak veya sirkeye yatırılmak suretiyle muhafaza edilmiştir. Bk.: Kemal Alot, “Kutu Konservciliğinin Kuruluşu”, **Balık ve Balıkçılık**, C 2, S 10, (Ekim 1954), s.22.

2157 **Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü Tanıtım Kitapçığı**, Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü Yay., Bursa 2017, s.2.; Fehmi Ersan, “Konserve Kutuları Hakkında Bazı Bilgiler”, **Balık ve Balıkçılık**, C 7, S 7, (Temmuz 1959), s.10.

2158 Örneğin 1950’li yıllarda çiftçinin yeterli kredi ve teşvik sağlanmadığı için tütün tarımını terk ettiği ifade edilmiştir. Bk. “Tütüncülerin Hali”, **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1953.

2159 **Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1963.; Bk. **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim Verileri 1970-1972**, ss.144-145.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1980**, ss.75-77.

olmak üzere, özellikle meyve ve sebze üretimine önemli bir eğilim görülmüştür²¹⁶⁰. Bunda bahsi geçen yıllar arasında Bursa'da sebze ve meyve üretiminde hem ekili alanların hem de üretim artışının yükselmesi en önemli unsuru teşkil etmiştir²¹⁶¹. Özellikle 1960'larda Bursa'da, gıda sanayiye yönelik işletmelerin açılması sebze üretiminin yaygınlaşmasının temel nedeni olmuştur. Bu değişimde, Bursa'nın farklı ürünlerin yetişmesine elverişli toprak ve iklim koşullarına sahip olması kadar; şehrin dünya ve ülke pazarı ile bütünleşmesi ve ona entegre olması etkili olmuştur²¹⁶².

Bu etkenler üzerine temellenen kurum, görevinin gereği olarak kurulduğu bölgede ve ülke çapında konserve, salça, meyve suyu sanayileri vb. sanayi faaliyetlerine hitap eden makine, ambalaj kuruluşlarının gelişmesine, kalitelerinin artırılmasına ve böyle yeni ürünlerin geliştirilmesine öncülük etmiştir. 1961 yılından itibaren Tarım Bakanlığı tarafından Türkiye'nin iktisadi olarak kalkınma plan, program ve hedefleri doğrultusunda gıda sanayisinin geliştirilmesi, bu gıda ürünleri üzerinde eğitim-araştırma ve kontrol faaliyetlerinin yürütülmesi noktasında ülke çapında görev yapan tek araştırma kuruluşu olarak varlık göstermiştir. Enstitünün müdürü Dr. Hami Kuyrukçu'dur²¹⁶³. Hami Bey idaresindeki Enstitü, 19 Ağustos 1974 tarihinde Tarım Bakanlığı-Gıda İşleri Genel Müdürlüğü bünyesine alınmış ve bu zaman diliminden sonra Bursa Gıda Kontrol Eğitim ve Araştırma Enstitüsü adıyla faaliyet göstermeye başlamıştır. 1973 yılında kabul edilen 1734 sayılı Yem Kanunu'na²¹⁶⁴ göre yem kontrolü ve yem sanayisinin problemlerine çözüm aramak gayesiyle görevlendirilen kurum, 1982 yılında Bursa Gıda-Kontrol ve Araştırma Enstitüsü adını almıştır²¹⁶⁵. Böylece Enstitü kurulduğu tarihten itibaren güçlü ve zengin altyapısı, bilimsel disiplini ve araştırma-geliştirme faaliyetleriyle Bursa'yı Ortadoğu ve Balkan coğrafyasının en güçlü konserve üretimi yapan merkezi haline getirmiştir.

Enstitünün kuruluş amacı gıda-yem sektöründe kullanılan hammaddelerin işlenmesi ve depolanması sırasında ortaya çıkan fiziksel-kimyasal-biyolojik sorunlara çözüm üretilmesi, gıda sanayisine üretimden tüketime kadar her safhada bilimsel araştırma desteğinde bulunulması, Türk gıda kodeksi ve gıda standartlarına uygun mamul maddelerin kalite kontrolünün yapılması, tarımsal hammaddelerin gıda sanayisine uygunluklarının araştırılması, gıda-yemlerde kullanılacak kalite kontrol metodlarının belirlenmesi, gıda-yem sanayisinin ihtiyaç duyduğu konularda üst ve orta seviyeli teknik elemanların eğitimi için teknik ve tatbiki kurslar düzenlenmesi ve gıda, yem bilimi ve teknolojisi ile ilgili gelişmeleri takip ederek bunların sanayicilere aktarılması için sempozyum, kongre, panel ve çevirim içi toplantılar düzenleyerek

2160 Mehmet Erdem "Orhaneli-Çınarcık Köyü", **Uludağ**, S 62, (Kasım-Aralık 1943), ss.25-27.; "Misi Köyü", **Uludağ**, S 68-69-70, (Kasım-Aralık 1944/Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1945), s.13.; Hüsnü Ortaç, "İrfaniye Köyü", **Uludağ**, S 72-73, (Temmuz-Ağustos-Eylül-Ekim 1945), s.13.; Bk. Şule Turhan, Hasan Vural, Burcu Erdal, "Bursa Tarımının Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi", **Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 27, S 1, 2013, s.30.

2161 Rıfat Ekin, "Bursa'da Meyvacılık", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.58.; Bk.: **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1967**, s.50.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1968**, s.48.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1969**, ss.129-130.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1970-1972**, ss.144-145.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1971-1973**, ss.144-145.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1972-1974**, ss.112-113.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1973-1975**, ss.112-113.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1974-1976**, ss.112-113.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1976-1978**, ss.112-113.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1979**, ss.75-77.; **DİE Tarımsal Yapı ve Üretim 1980**, ss.75-77.

2162 Hacer Karabağ, **Bursa'da Tarımsal Değişim ve Bu Değişimin Sosyo-Ekonomik Sonuçları (1945-1980)**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2017, ss.116-120.

2163 Kahrman Atılğan, "Türkiye'de Hızla Gelişen Sanayi: Konservecilik", **Millet**, 18 Nisan 1973, s.1.; Bk. "5inci Konserve Sanayii Semineri Bursa'da Başladı", **Haber**, 18 Nisan 1973, s.1.

2164 Kanun No: 1734, Kabul Tarihi: 29.05.1973, **Resmî Gazete**: 07.06.1973, S 14557.; **Düster**, Tertip: 5, C 12, s.2273.

2165 **Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü**, s.2.

bilgilendirilmeleri ve tüketicilerin bilinçlendirilmesi yönünde faaliyet göstermektedir²¹⁶⁶. Kurum ilk kurulduğu tarihten itibaren en yeni konservasyon usulleri, meyvelerden şurup, marmelat, meyve suyu üretim teknikleri, sebze ve balık çeşitlerinden konserve yapım usulleri, gıdaların ambalajlanması, korunması ve muhafazası başta olmak üzere gıdalardaki mikro–organizmaların izolasyonu, tanımlanması ve koleksiyonların oluşturulması, endüstriyel mikro–organizmaların üretimi, Türkiye’de ilk mikro–organizma genetik kaynaklarının kayıt altına alınması; gıda maddelerinin orijinlerinin araştırılması, coğrafi orijin belirleme, Türkiye’nin yerelliklerine özgü ürünlerin özelliklerinin belirlenmesi ve gıdalardaki hilelerin belirlenmesi ve ortaya çıkarılması hususunda çalışmalar yürütmüştür. Enstitü çalışmalarını dört grupta toplamak mümkündür²¹⁶⁷: 1- Araştırma Faaliyetleri, 2- Eğitim ve Yayın Faaliyetleri, 3- Pilot Tesislerdeki Faaliyetler, 4- Diğer Faaliyetler.

Enstitü bünyesinde araştırma faaliyetleri kapsamında bilimsel proje, araştırma vb. faaliyetlerin yürütülmesi için çeşitli birimler ve laboratuvarlar oluşturulmuş, çalışmalar işleyiş düzeni olarak bu sistematik üzerinden gerçekleştirilmiştir. 1971 yılında 7 birim altında faaliyet gösteren Enstitü, 1981 yılından sonra 12 bölüm altında araştırma–geliştirme faaliyetlerini sürdürmüştür. 1961–1981 arasındaki birimler şöyledir²¹⁶⁸: Meyve Suyu, Konserve, Suni Kurutma, Soğuk Hava, Buhar–Elektrik Enerjisi İle Teknoloji Kontrol, Mikrobiyoloji, Teneke ve Kutulama Laboratuvarları. Enstitü, bilimsel araştırma ve projelerinin yanı sıra Türkiye’de faaliyette bulunan konserve fabrikalarında çalışan yahut çalışacak olan teknik personelin konservecilik sahasında; kısa da olsa, nazari ve tatbiki bir eğitim görmek suretiyle bilgi ve görgülerini artırmak gayesiyle çeşitli gıda maddeleri üzerine kısa ve uzun süreli eğitim kursları tertip etmiştir. Kurslarda gıda kalite kontrolü, gıda mikrobiyolojisi, çeşitli gıda analizleri, gıda ambalaj kontrolü ve yem analizleri konuları uygulamalı olarak gösterilmektedir. Bu doğrultuda 1961–1990 yılları arası süreçte Enstitü bünyesinde 785’i yüksek seviyeli, 1017’si de orta seviyeli olmak üzere toplamda 1802 personele eğitim verilmiştir. Ayrıca 36 ulusal seminer, 1’de uluslararası seminer olmak üzere toplamda 37 seminer eğitimi verilmiş; 322’si Türk; 23’ü de yabancı olmak üzere çeşitli üniversite öğrencilerine staj yaptırılmıştır²¹⁶⁹.

Bununla beraber Enstitü bünyesindeki laboratuvarlarda bilimsel araştırma çalışmalarından elde edilen bulguları en kısa sürede diğer araştırma kuruluşları, üreticiler ve tarımsal endüstriye ulaştırmak amacıyla, “Gıda–Yem Bilimi ve Teknolojisi” isimli bilimsel bir dergi yayımlanmıştır. 1991 yılında yayımlanmaya başlayan dergi, ilk olarak hakemsiz ve 4 sayı olarak neşredilmiştir. Daha sonra Enstitü bünyesinde yaşanan değişikliklerle birlikte dergi, 2002 yılında ISSN numarası almış ve o tarihten bu yana da hakemli bir dergi olarak yayın hayatına devam etmiştir. Bu bağlamda adı geçen dergi, 2002–2021 yılları arasında toplamda 25 sayı olarak neşredilmiştir. Ayrıca Enstitü bünyesinde 2008 yılından itibaren teknik olarak bir bülten yayımlanmaya başlamıştır. Yılda 4 adet olarak yayımlanan bültenlerin 2008–2020 arası süreçteki adedi toplamda 48’dir.

2166 “Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Bursa Gıda Teknolojisi Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü”, **Gıda-Yem Bilimi ve Teknolojisi**, Yıl: 1, S 1, Bursa, 1991/1, ss.4-5.

2167 “Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Bursa Gıda Teknolojisi Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü”, **Gıda-Yem Bilimi ve Teknolojisi**, s.5.

2168 “Bursa Konservecilik Araştırma Enstitüsü 10 Yaşında”, **Hakimiyet**, 6 Ağustos 1971, s.1.

2169 Bk.: “Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Bursa Gıda Teknolojisi Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü”, **Gıda-Yem Bilimi ve Teknolojisi**, s.5.; 1973 yılında 5. Konserve Sanayi Semineri Konservecilik Araştırma Enstitüsü tarafından düzenlenmiş ve Bursa Ziraat Mektebinde gerçekleştirilen toplantı büyük bir ilgiyle takip edilmiştir. Seminere Birleşmiş Milletler FAO Teşkilatı uzmanları başta olmak üzere Konservecilik Araştırma Enstitüsü Müdürü Hami Kuyrukçu, Bursa kentinin önde gelen idari ve mülki yöneticileri, Meyve Suyu, Konserve, Kutu Ambalaj Fabrikaları ile diğer kuruluşlardan 186 temsilci katılmıştır. Bk. “5inci Konserve Sanayii Semineri Bursa’da Başladı”, **Haber**, 18 Nisan 1973, s.1.; “5. Konserve Sanayii Semineri Dün Başladı”, **Bursa’nın Sesi**, 18 Nisan 1973.; “5inci Konserve Sanayi Semineri Dün Başladı”, **Hakimiyet**, 18 Nisan 1973, s.1.

Fotoğraf –104

Bursa–Konservcılık Araştırma Enstitüsü Müdürü, İdare Binası, Laboratuvarları ve AR–GE faaliyetleri.

Kaynak: <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/bursagida/Sayfalar/AlbumDetay.aspx?OgeId=399>
(Erişim Tarihi: 11.04.2021).

16. İstanbul–Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu

İstanbul kentinin tarihi, sosyal ve kültürel dokusunun yanı sıra dünyaca bilinen doğal güzellikleri arasında, şehirde bulunan ağaç varlığının da büyük bir hissesi vardır. Bazı semtlerde mahalle kenarlarına kadar yaklaşan ağaç topluluklarının insana ferahlık veren koyu veya açık yeşil renkli çerçevesi içinde İstanbul Boğazi’nin iki yakasına serpilmiş olan İstanbul’u görenler onun doğal güzelliklerini hafızalarından, sevgisini kalplerinden silemezler. Bu bakımdan İstanbul kentinin tabii güzelliğini korumak, onu koruma altına almak ve ona yeni doğal zenginlikler katmak maksadıyla ülkenin orman ve ağaçlandırma davasına yeni bir istikamet veren Cumhuriyet Dönemi hükümetleri, kentteki orman ve ağaç varlığını korumak, geliştirmek maksadıyla birtakım esaslı tedbirler almıştır. Bu esaslı tedbirlerden ilk akla geleni ağaç ıslahı ve yetiştirilmesine yönelik kurumlar inşa edilmesiydi. Cumhuriyet’in onuncu yılına tarihlenen bu süreçte, başta Cumhuriyet’in kurucu önderi Atatürk olmak üzere ziraat ve orman politikasını yön verenler İstanbul ilinde ağaçlama gayretlerini daha verimli kılmak amacıyla bir fidanlık tesisine teşebbüs etmiş ve bu doğrultuda ağaç ıslahı ve yetiştirme istasyonu kurarak, elde edilen yüz binlerce fidanın ülke genelinde ve yerinde dağıtılmasına imkân tanımıştır.

Yurt ağaçlarının ıslahı ve bunların yaygınlaştırılması, Cumhuriyet devrinde Ziraat Vekâletinin ön safta tutarak yetkilendiği işlerden biri olmuştur. Son yıllarda ana yurdun birçok yerinde bu gibi işlerle ilgili zirai müesseseler kurulmuştur. Yurt ağaçlarını ıslah etmek ve çoğaltarak dağıtmak gayesiyle kurulan Beykoz Ağaçlama Fidanlığı ilk defa 1932 yılında Kağıthane’de 50 dekarlık bir devlet arazisinde kurulmuştur. Bazı teknik sebepler dolayısıyla fidanlığın bu arazide devam ettirilmesi doğru görülmemiş ve yeniden fidanlığın kurulması için elverişli yerler aranmaya başlanmıştır. Yapılan ön araştırmalarda Beykoz vapur iskelesinden 500 metre kadar içerde ve eskiden bir Ziraat Mektebi olan Arpacı Çiftliği her yönden bir fidanlık yapılmasına elverişli bulunmuştur²¹⁷⁰. Bu itibarla Kağıthane’den bugünkü yerine 1934 senesinde nakledilmiştir. Eski Ziraat Mektebinin var olan binaları kısmen de olsa İstasyonun ihtiyacını karşılamış, daha sonra lazım gelen bazı kısımların tamamlanmasına çalışılmıştır. İstasyon İstanbul şehir merkezine 1 km mesafede yer almaktadır²¹⁷¹. İşletme idaresi bir müdür, bir başasistan, bir asistan, bir süs nebatları ustabaşı ve bir de mutemet ve ayniyat memuru tarafından yürütülmektedir. Buna göre İstasyon müdürü Naci Acar, başasistanı Yusuf Ziya Işık, asistan Mazhar Özen, süs nebatları ustabaşı Behçet Yentür, mutemet ve ayniyat memuru da Fahrettin Aydoğan’dır²¹⁷².

1945 yılında bahçe kültürleri kurumlarının I. teknik toplantısında Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu adını alan kurumun aynı dönem itibarıyla arazi miktarı 1.300 dekadır. Bu arazinin 300 dekarı fidanlık ve ziraat arazisi olarak kullanılmakta, diğer 1000 dekar arazi de yetiştirilmiş ve yetiştirilecek orman halinde bulunmaktadır. İstasyonun kuruluş gayesi başta İstanbul ili olmak üzere ülke tabiatını gönül açıcı bir güzellikle süslemek, boş alanlar ile parklar ve yollara, köylerde yeniden kurulacak olan koruluklara lüzumlu olan fidanları parasız temin etmek, meraklı bahçe sahiplerinin muhtaç oldukları en iyi vasıfta ve en ucuz, tatla, askerî müessese ve kurullara lazım olan fidanları sağlamaktır²¹⁷³. Fidanlık başlıca şu noktalar göz önünde bulundurularak çalışmaktadır. Büyük ölçüde ağaçlamalar yapabilmek için yaprağını dökemeyen ibrelili ağaç fidanları, yaprağını döken ve yarayan orta ve küçük boyda fidanlar yetiştirmek. Bunlardan başka kıymetli çiçek nevelerini üretmek ve bazı sebze fidelerim yetiştirmek de harp yıllarında üretimi artırmak vargısıyla fidanlığın çalışmaları arasında bulunmaktadır. Bu doğrultuda kurum, 1945 yılına kadar 123.715 çeşitli fidandan toplamda 77.691 lira gelir temin etmiştir. Elde edilen istatistiklere göre paralı ve parasız olmak

2170 Arif Kolay, “Beykoz’un Çiftlikleri ve Çiftlikat-ı Hümayûn”, **Beykoz 2019 Sempozyumu Tebliğler Kitabı (6-7-8 Aralık 2019)**, 1. Baskı, Beykoz Belediyesi Kültür Yay., (Mayıs 2020), s.193.; Reşat Ekrem Koçu, “Beykoz Orman Ameliyat Mektebi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C V, İstanbul 1961, s.2664.

2171 **Bahçe Kültürleri Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, s.53.

2172 **İstanbul Vilayeti Beykoz Ağaçlama Fidanlığı-Ağaç Kültürleri İstasyonu**, ss.9, 31.

2173 **İstanbul Vilayeti Beykoz Ağaçlama Fidanlığı-Ağaç Kültürleri İstasyonu**, ss.8-9.

üzere 593.982 fidan dağıtılmıştır. Fidan dağıtımını kasım ayının birinden şubat ayının sonuna kadar yapmıştır. Dağıtım için Çarşamba, Perşembe ve Cuma günleri belirlenmiştir²¹⁷⁴.

1934 yılından itibaren Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu, Marmara Bölgesi'nin süs bitkileri ve ağaç fidan üretim yeri olarak hizmet vermiştir. Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu başta çam, orman, süs ve yol ağaç vb. ağaççıkları yetiştirmek üzere kurulup işletilmiştir. İşletme, 1950'li yıllara gelindiğinde arazi miktarını 2.200 dekara yükseltmiştir. Belirlenen bu arazilerin 1.770 dekarı ormanlık sahaya ayrılmıştır. 281 dekarı ağaçlara, 87.5 dekarı yaprak döken park ve sanayi ağaçlarına, 55 dekarı süs ağaç ve ağaççıklarına ve 26.5 dekarı damızlık ve tohumluk ihtiyacını karşılamaya ayrılmıştır. Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu'nda 1950 yılında 4 memur, 10 müstahdem ve 45 amele istihdam edilmiştir. Bu sayı sonraki senelerde de korunmuştur. Böylece ağaçlarıyla bahçeleriyle bilinen İstanbul şehrinin bu kıymetleri emin ellere bırakılması hedeflenmiştir²¹⁷⁵. Nitekim 1950'li yıllardan itibaren Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu'nda üretilen ve dağıtılan fidanlarla İstanbul kentinin ne kadar güzel bir görünüm kazandığını göstermek bakımından yalnızca Beykoz ilçesine bakılabilir. İstasyonda üretilen ve dağıtılan fidanlar sayesinde Beykoz'daki belediye park, bahçe ve park, bahçe, çocuk bahçesi, yeşil saha ve koruların bakımı, gelişimi ve büyütülmesi için büyük çalışmalar yapmıştır. Bu alanlar, istasyonda yetiştirilen ağaçlar ve fidanlar vasıtasıyla yıllar içinde hem adet olarak hem de m² olarak artmıştır. Örneğin, Beykoz'daki park, bahçe, yeşil alan ve korulukların sayısı 1951 yılında 3 adet (301.107 m²) iken, 1955 yılında 4'e çıkmış ve (601.170 m²) olmuştur. Bu alanların adedi 1959 yılında 5'e yükselmiş ve alansal olarak da (600.772 m²lik) bir sahaya ulaşmıştır²¹⁷⁶.

İstasyon, İstanbul ve diğer illerin aşılı meyve fidanları ihtiyacını karşılamak üzere muhtelif tür ve çeşitlerde aşılı meyve fidanları yetiştirip satmaya başlamıştır. Mesela; armut türlerinden Akçe, Mustafa Bey, Abbe Fetel, William, Spandonna, Kaiser Alexander gibi çeşitler üretilmektedir. Ayva türlerinden Şeker, gevrek, limon, havan Ekmek ayvası çeşitleri. Bademden yalnızca Pabuç bademi üretilmektedir. Cevizden Beykoz cevizi, Elma türünden Starking, Golden Delicious, Staymanred, Jonathan, Strak Delicious çeşitleri. Erik cinslerinden Can, Stantorosa, Formosa çeşitleri. Dutlardan Beyaz ve kara dut çeşitleri. Kayısıardan Şam, Mektep, Payot, Luizet çeşitleri. Kiraz çeşitlerinden Dalbastı, Sultani, Elifli, Turfanda kara, Hafız Ahmet çeşitleri. Vişnelerden Beykız, Kütahya ve Katırlı çeşitleri. Şeftalilerden Dixred, Golden Jubile, Hale, Halex, Mayflower, 5/14, Southaven çeşitleri. Trabzon hurmasının iri çeşitleri üretilmektedir. Meyveli fidanlar üzerindeki çalışmalar yalnızca bu tür ve çeşitler üzerindedir. İstasyonun park ve bahçe ve korulukların güzelleşmesi için ürettiği ibrelili ağaçlarda şunlardır: Fıstık çamı, sahil çamı, kızıl çam, kara çam, beş yapraklı çam, sarı çamdır. Köknarlardan Uludağ, İspanya, mavi veya gümüşü köknar çeşitleri üretilmektedir. Sedirlerden Himalaya, Atlas, Lübnan, ve aşı ile Mavi Sedir (Cedrus Atlantica var. glauca) çeşitleri üretilmektedir. Ladinlerden mavi ve yeşil ladin çeşitleri yetiştirilmektedir. Porsuklardan (Taxus) dağınık, ehramı, yalancı ve iri yapraklı porsuk çeşitleri üretilmektedir. Yaprığını döken yol ağaçlarına gelince bunlardan şark ve garp çınarları, Dişbudak, Akçe ağaç, Akasya, Erguvan, Ata kestanesi ile bahçeyi süsleyen ağaçlardan Manolya, Gülibrişim, Kara yemiş ile Selvi kavağı, Salkım Söğüt ağaçları da üretilmektedir. Çiçekli süs ağaç ve ağaççıklarından üretilen başlıca türler şunlardır: Leylak, Oya, Gülhatmi, Kar çiçeği, Altın Çan çiçeği, Filbahri, Kartopu, İspirya, Ilgın, Ortanca, İnci vs. Çit bitkilerinden: Ligustrum, Maklora, Gladıçya da üretilmektedir. Güzel salon yaprak ve çiçeklerden Kauçuk (Lastik ağacı), Deve tabanı, Sansiverya, Kilivya, Potas, Atlas vs. gibi türler yetiştirilmektedir. İstasyonun İstanbul merkezi ile buraya bağlı ilçelerde kurulan park ve bahçeler ile amme hizmetlerine ait müesseselerin bahçelerine dikilen ve

2174 Necati Tahir Zincirkıran, "Zirai Kurumlarımızı Tanıyalım: Beykoz Ağaçlama Fidanlığı (Bahçe Kültürleri İstasyonu)", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, S 75, (Aralık 1946), s.450.; Bk.: **Bahçe Kültürleri Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları**, s.53.

2175 Yılmaz, **agt.**, ss.323-324.

2176 **İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1951-1955)**, C 11, s.126.; **İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1955-1959)**, C 13, s.137.

hatta şahıslara ait bahçelerin kuruluşunda kullanılan fidan ve bitkilerin %70’i bu fidanlıktan sağlanmıştır. Fidanlık yıllık ortalama 100. 000 üzerinde muhtelif tür ve çeşitlerde meyveli ve meyvesiz fidanlar üretip ihtiyaç sahiplerine arz etmektedir. Özetle İstanbul ili Beykoz Ağaçlama Fidanlığı, 1970’li yılların başlarından itibaren park, yeşil saha, koruluk ve bahçelerle birlikte ev salonlarını süslemek için her türlü süs bitkisi, meyveli ve meyvesiz fidanları bol bol yetiştirip üretmektedir²¹⁷⁷.

İstasyonda saksıda yetiştirilen fidanları kaplarıyla birlikte almak isteyenler ayrıca fidan bedelinden başka, her bir 5–15 cm. çapındaki saksı için 20 kuruş, 17–25 cm. çapındaki saksılar için 40 kuruş ve daha büyük boydaki saksılar için 80 kuruş ve her bir teneke içinde 100 kuruş alınmıştır. Bu doğrultuda İstasyon tarafından yetiştirilmesi ve satışı yapılan başlıca ağaç çeşitleri şunlardır²¹⁷⁸: Atlas Sediri, Adi Ladin, Akopya, Aşılı Kurtbağrı, Acem Lalesi, At Kestanesi, Akasya, Akça Ağaç, Alaca Yapraklı Sarmaşık, Beş Yapraklı Çam, Bataklik Servisi, Çınar Yapraklı Akça Ağaç, Dağınık Posuk, Çınar, Defne, Dikenli Kadife Çamı, Ehramî Porsuk, Dut, Dişbudak, Erguvan, Fıstık Çamı, Fil Bahrı, Frenk Asması, Gülibrişim, Gladiçya, Himalaya Sediri, Halep Sediri, Hanımeli, Hatmi, İspanya Köknarı, İnci Çiçeği, İspirya, Japon Fındığı, Kara Çam, Kızıl Çam, Kaliforniya Servisi, Kar Çiçeği, Kara Yemiş, Kadife Çamı, Kurt Bağrı, Katalpa, Lübnan Sediri, Lavzon Servisi, Leylak, Mavi Servi, Cupressus Horizontalis, Malta Eriği, Meşe, Mor Salkım, Sarı Salkım, Maklura, Oya Ağacı, Podekarpüs, Palmiye, Sahil Çamı, Servi, Sofora, Şark Mazısı, Şimşir, Thujopsis Dolabrata, Thuja Lobbi, Top Şimşir, Taflan, Tesbih Ağacı, Uludağ Köknarı, Üç Yapraklı Çam, Virjinja Ardıcı, Yalancı Porsuk, Yapracağını Döken Kartopu, Yapracağını Dökmeyen Kartopu, Yapracağını Döken Manolya, Yapracağını Dökmeyen Manolya. İstasyon ayrıca görülen lüzum üzerine değerli çiçek nevelerini yapmak ve çoğaltmak içinde çalışılmış ve ayrıca savaş yıllarında üretimi artırmak üzere, domates, biber, patlıcan, sebze fideleri yetiştirilmesine de özel bir önem vermiştir.

Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu’nun 1972 yılı itibariyle müdürü Ziraat Yüksek Mühendisi İlhami Tanrıverdi’dir. 1972 yılı itibariyle işletmenin arazisinin genişliği 2.200 dekadır. İşletme arazi şekli kısmen düz, kısmen de inişli–çıkışlı bir durumdadır. Toprakların karakterleri muhtelif olduğundan, çeşitli meyveli ve meyvesiz ağaçlar ve süs bitkileri yetiştirilmektedir. 1960’lı yılların sonundan itibaren çalışma esasları yeniden programlanan İşletmenin faaliyetleri 5 grupta toplanmıştır: 1- İbrelî Ağaçların üretilmesi (Çam ve türleri gibi), 2- Yapracağını döken yol, koru ve park ağaçları fidanları, 3- Park ve Bahçeleri süslemeye yarayan muhtelif türlerde orta ve küçük boylu fidanlar, 4- Meyveli ağaçlar fidancılığı, 5- Serlerde yetiştirilen çeşitli salon çiçekleri ve yaprakları üzerinde çalışılmaktadır. Gerek İstanbul’da, gerekse yurdun bir çok ilinde pratik yetişmiş bahçivana şiddetle ihtiyaç hissedilmektedir. Bu sebeple Beykoz Fidanlığı’nda 1968 yılından itibaren böyle bir yurt kurulmuştur. Beykoz Bahçivan Yetiştirme Yurdu’nun eğitim süresi 3 yıldır. Buraya alınan köy çocukları ilkökul mezunu olup bahçe işlerinde çalışabilmektedir. Başvuru yapacak öğrencilerin sağlıklı, 13 yaşından küçük ve 17 yaşından büyük olmamaları istenmiştir. İstasyonu’nun başlıca gayesi İstanbul’un ormanlık alanlarının artırılması için ücretsiz olarak orman ağacı, meyve ağacı, köklü ve aşılı bağ çubukları yetiştirmektir. Nitekim yurtda eğitim alacak çocuklara bahçe kurma, bağ budama, fidan yetiştirme ve bakım tekniği okutulup pratik olarak uygulamalı şekilde dersler verilmiştir²¹⁷⁹. Böylece ziraatta bilgiyi esas alan, bağcılık–bahçivancılık işlerinin en iyi ve sağlıklı metotlarla yapılması amaçlanmıştır. Hatta bahçivancılık yurdundaki öğrencilere çiçekçiliğin geliştirilmesi için gayret sarf edilip, halis ve hilesiz tohum yetiştirilmesi öğretilmiştir.

Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu, kurulduğu günden itibaren ülkenin dört bir yanında her yıl yetiştirilmesi mümkün olan her türden orman ve süs fidanlarından müteşekkil bir örnek ve damızlık parkı meydana getirilmesine önemle çalışmış ve bu eksikliğin giderilmesine yönelik çalışmalar başlatmıştır. Bu doğrultuda 1933’ten itibaren 1959 yılına kadarki süreçte İstasyonda yetiştirilen süs, çit ve yol ağaçları her

2177 İkinci, “Beykoz Ağaçlama Fidanlığı”, ss.17-18.

2178 **İstanbul Vilayeti Beykoz Ağaçlama Fidanlığı-Ağaç Kültürleri İstasyonu**, ss.24-26.

2179 İkinci, “Beykoz Ağaçlama Fidanlığı”, ss.17-18.

yıl 500'den az olmamak şartıyla İstanbul Valiliği ve Belediyesi başta olmak üzere birçok kuruma ve üreticiye dağıtım yapılmıştır. Bu süreç zarfında dağıtılan ağaç türleri ve bunların yıllara göre dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir²¹⁸⁰:

2180 İstanbul Vilayeti Beykoz Ağaçlama Fidanlığı-Ağaç Kültürleri İstasyonu, ss.10-11.

Tablo –156
Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu Fidan Türleri ve Dağıtımı

Cinsi	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Adi ardıç	-	-	-	-	-	-	1004	-	-	-	-	-	-
Akasya	1119	3259	2365	1330	2068	1668	2032	1577	1729	6824	1052	-	-
Akçe ağaç	1239	1116	1205	1440	1478	-	1879	-	2192	3495	-	1955	-
At kestanesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10164	-	1426
Atlas sediri	-	-	-	-	-	-	640	-	-	-	2556	655	679
Çam (Kara)	567	-	-	-	-	-	-	-	-	-	542	-	-
Çam (Halep)	-	-	-	-	1980	1535	5452	4388	2963	514	578	892	-
Çam (Fıstık)	-	-	-	-	-	1521	-	1565	3519	6054	7195	1565	2680
Çam (Kızıl)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1778
Çınar	-	-	-	-	2317	2026	-	-	-	-	872	-	1738
Dut	-	-	-	-	123500	14181	18294	1690	-	-	-	-	-
Dişbudak	-	-	-	-	-	2744	3552	5640	14536	2901	595	-	-
Gülibrişim	-	-	-	-	-	-	-	1091	2685	1212	-	-	-
Gladiçya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	601	-	-	-
Hibiscus	-	-	-	-	-	-	-	-	1729	-	-	-	-
Ihlamur	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1222	-	-	-
Kavak	-	-	-	-	-	-	-	-	1165	-	-	-	-
Kara Ağaç	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1315	-	2250	1000
Kara Yemiş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1051
Kına	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3618	-	-	-
Kökнар (Uludağ)	-	-	-	-	-	-	626	-	-	1220	5870	2982	2886
Ligustrum	-	-	-	-	-	-	-	520	3131	3060	8030	-	-
Mazı	-	-	-	-	-	-	20145	1179	5037	5856	500	-	-
Ormanlık Çit ve Süs Fid.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18320	710	-
Porsuk (Yalancı)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	495	-	-

Söğüt	1000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Servi	-	-	-	-	881	2253	6390	3316	5104	2155	3664	-	-
Servi (Mavi)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	710	-
Servi (Lavzon)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	504	-	-	-
Sedir (Himalaya)	-	-	-	-	-	-	13894	1363	1466	1825	11838	4217	4259
Sedir (Lübnan)	-	-	-	-	-	-	11104	686	4658	2691	6930	13506	655
Virjinya Ardıcı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	583
Yol Ağacı Fidanı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10786	-	-

Tablo –156’da görüldüğü gibi Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu, 1933–1945 yılları arasında paralı ve parasız olarak (234.273) ibrelî, (164.825) yapraklı, (182.151) bodur ve (12.722) muhtelif cinslerde olmak üzere toplamda (593.982) damızlık fidan dağıtımında bulunmuştur. Tablo –156’da görüldüğü üzere İstasyonun ağaç dağıtımı 1959 yılına kadar devam etmiş ve 1950–1959 döneminde toplamda 1.035.323 adet fidan dağıtılmıştır. Bu yönüyle Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu, Marmara Bölgesi başta olmak üzere ülkenin birçok bölgesinde ormancılık ve doğal yaşam alanının canlandırılması ve entansifleşmesinde merkez bölge görevi üstlenmiştir.

Tablo –157

Beykoz Ağaç Kültürleri İstasyonu Tarafından Dağıtılan Fidan Sayısı²¹⁸¹

Yıl	Fidan Dağıtımı
1950	80.796
1951	107.814
1952	88.671
1953	68.207
1954	151.186
1955	79.899
1956	88.041
1957	137.290
1958	128.246
1959	105.173

2181 İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1949–1953), C 10, s.41.; İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1951–1955), C 11, s.63.; İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1955–1959), C 13, s.75.

17. İzmir–Bornova Bağcılık İstasyonu

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Manisa ve özellikle de İzmir gibi terk edilmiş bağların çokça bulunduğu illerde üreticilerin budama, ilaçlama ve üzüm kurutma usulleri gibi konularda eğitilmesi gerektiği ve özellikle mübadeleyle gelen göçmenlerin bir an önce üretime katılımlarının sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda Bornova Ziraat Mektebinde 1923 yılı sonlarında Batı Anadolu Ziraat Müdürlüğü ile birlikte Bornova Ziraat Mektebi üyelerinden oluşan küçük bir kongre toplanmıştır. Kongrede İzmir ve civarında bağcılık alanında araştırmalar yapacak, üreticilere bağcılıkla ilgili bilgiler öğreterek, destek sunacak ve onların bağlarına musallat olan zararlılara karşı mücadele edecek bir araştırma kurumunun tesis edilmesi kararlaştırılmıştır. Bilhassa bağcılığın İzmir ve çevresinde çok yaygın olduğu; bu nedenle fennî bağcılık konusuna ayrı bir önem verilmesi ve üreticilere bilimsel metotlarla teknik destekte bulunulması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle üreticilerin bağlarda karşılaştığı hastalıklarla mücadelede kükürt yönteminin kullanılması ve Bornova Mıntıka Ziraat Mektebinde de bağcılıkla ilgili ayrı bir bölüm kurulması gerektiği ifade edilmiştir²¹⁸².

Türkiye’nin ihracatında önemli bir yere sahip olan Batı Anadolu’nun en önemli tarımsal ürünlerinden biri olan kuru üzüm, bölgede aktif ziraat ile üretiliyordu. Batı Anadolu’da özellikle de İzmir’de ziraatın gelişmesinin temel sebeplerinden birisi, Bornova ilçesinde ziraatı destekleyen bilimsel kurumların varlığıydı²¹⁸³. Dünya iktisadiyatında Türkiye’nin bir üzüm ülkesi olarak yer alması ve Batı Anadolu Bölgesi’nin de bu mahsulün en bol yetiştirildiği bir yer olması sebebiyle bölgedeki bağcılığın fennî esaslar dahilinde yapılmasını sağlamak, üreticiye doğrudan asma bağ çubukları temin etmek ve bağ hastalıklarına karşı mücadele göstermek gayesiyle İzmir’de Bornova merkezli bir bağcılık istasyonunun kurulmasını zarurî kılmıştı. Bu sebeple bölgede başlatılan çalışmalar sonrasında 1932 yılında Bornova Ziraat Mektebi ile aynı araziler üzerinde ve iç içe durumda olan İzmir (Bornova) Bağcılık İstasyonu tesis edilmiştir²¹⁸⁴.

Aynı yıl içerisinde Ziraat Vekâletinin merkez teşkilat biriminde görevli olan bağcılık uzmanı M. Nugret, İstasyona gönderilerek bölgedeki bağlarda tetkikata başlamıştır. Daha sonra da Bornova ve civarındaki bağlara arız olan muhtelif hastalıklara karşı alınacak tedbirler tespit edilmiş ve onlara fennî bağcılık hususunda bilgiler verilmiştir²¹⁸⁵. İstasyon, ayrıca bölgedeki bağcılara bilimsel metotlarla zamanından evvel hassas aletlerle yağmur, dolu vs. gibi iklim olaylarıyla ilgili haberleri verecek, Bornova ve civarındaki bağcılarının tedbir almalarını mümkün kılacaktır²¹⁸⁶. Bağcılıkta anaç seçimine de büyük önem veren ve fennî surette toprak numunesi almak usulü hakkında bağcıları bilgilendiren Bornova Bağcılık İstasyonu, bölgenin çeşitli mıntıklarından topladığı 759 toprak numunesini ve bu topraklara dikilmesi lazım gelen anaçları tespit etmiş ve bununla ilgili elde ettiği bilimsel araştırmaları üreticilere bildirmiştir²¹⁸⁷. Bu doğrultuda İstasyon, özellikle çekirdeksiz üzümler üzerinde yaptığı seleksiyon çalışmaları sonrasında aşılınmış muhtelif Amerikan asma anaçlarının verimlerini bilimsel olarak ortaya koymuştur. Aşağıdaki Tablo–158’de İstasyonda gerçekleştirilen denemelerde seleksiyon yapılan anaç ismi, her bir dekara kullanılan çekirdeksiz yaş üzüm miktarı gösterilmektedir²¹⁸⁸.

2182 Kırkpınar, *age.*, ss.51-58, 160-162.; Bk.: **Ahenk**, 26 Kanunuevvel 1923.; **Ahenk**, 27 Kanunuevvel 1923.; **Sada-yı Hak**27 Kanunuevvel 1923.

2183 Mert, *age.*, s.151.

2184 “İzmir Bağcılık İstasyonu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, S 301, 1953, s.8.; **Cumhuriyetin 15. Yılında İzmir**, ss.146-147.

2185 **Hizmet**, 11 Ağustos 1932.

2186 **Akşam**, 25 Kanunuevvel 1931.; **Anadolu**, 19 Teşrinisani 1931.

2187 **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (İzmir)**, s.2480.

2188 **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (İzmir)**, s.2481.

Tablo –158

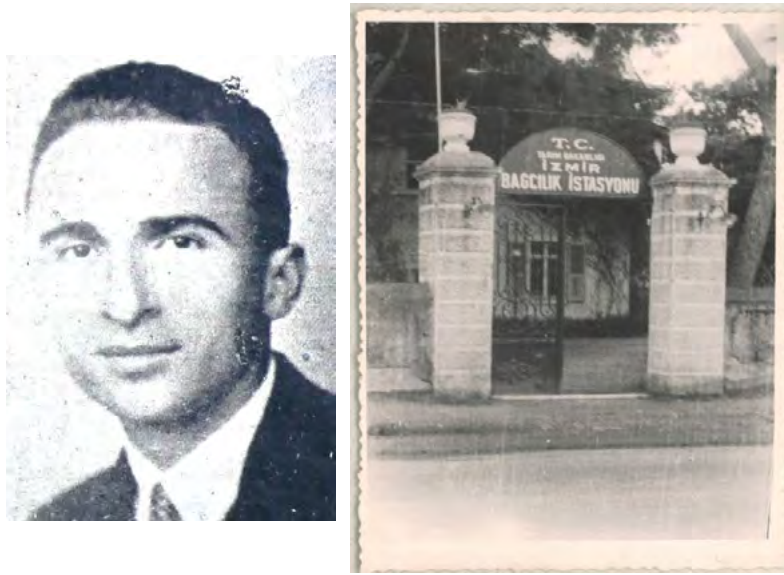
Anaç İsmi	Her bir dekarı düşen çekirdeksiz yaş üzüm miktarı
R. 99	1474 kg.
106 – 8	1300 kg.
R. 31	1291 kg.
41 – B	1226 kg.
101 - 14	1188 kg.
R. 110	1098 kg.
1202	1089 kg.
420 - A	1055 kg.
3309	1038 kg.
66 - 62	1011 kg.
R. 8	994 kg.
A.R.G. 1	912 kg.
1616	898 kg.
R. 57	853 kg.
157 - 11	829 kg.
3306	783 kg.
Lot	775 kg.
161 - 49	775 kg.
150 - 15	751 kg.
Phenix	739 kg.
125 - 1	678 kg.
A.R.G. 9	666 kg.
93 - 5	405 kg.
Sioux	366 kg.
34 - E.M.	134 kg.

Tablo –158'dekilerin yanı sıra İstasyon, 1932 yılından 1935 yılına kadar süre zarfında yukarıdaki çeşitlerden 64 dekar üzerinde asma deneme bağıni kurulmuştur. Bu numune bağında orijinal anaçlardan 64 Amerikan asmaı üzerlerine yuvarlak sultanı, uzun sultanı, çekirdeksiz üzümleri aşılanmış, bunlar makine ile işlenmek suretiyle 6 farklı çeşitte yetiştirilmeye başlanmıştır. Dahası bunun geliştirilebilmesi ve çoğaltılabilmesi için yerli tımar usulünde Manisa ve Kemalpaşa usulleri ile seleksiyonları yapılmış; çekirdeksiz bağı ve razakı bağı çeşitlerinde yeni bağı alanları kurulmuştur²¹⁸⁹. Bu dönemde ayrıca Fransa'dan getirilen 25 Amerikan asma çubuğı ile bir tecrübe bahçesi kurulmuştur. Bu 25 çeşit Amerikan asma çubuğı ile bölgenin çekirdeksiz, Razakı ve Şam üzümü gibi Bornova ve mıntıkasının iktisadi hayatında önemli derece rol oynayan çeşitleriyle seleksiyon denemeleri yapılmıştır. İstasyonun buradaki temel gayesi; yerli

2189 Baha Saka, "Cumhuriyet'in Eserlerinden: Bornova Ziraat Mektebi", **Anadolu**, 6 Mart 1935.

şartlarla en verimli asmaları memlekete kazandırma hususunda çalışmalar yapmaktır. Bunun için de istasyonda yürütülen ilk çalışmalarda bölgenin iklimine uygun, filoksera hastalığına dayanıklı olan Amerikan asma çeşitlerinin hangileri olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra da Manisa’da bulunan Amerikan Asma Fidanlığı–Bağcılık Araştırma İstasyonu ile ortaklaşa çalışmalar başlatılmış ve bu çeşitlerin çoğaltımı yapılmıştır. Bu doğrultuda Bornova Bağcılık İstasyonu’nun tespit ettiği R. 99 ve R. 110 gibi anaç çeşitlerinin hemen hemen bölgedeki bütün filokseralı bağlarda başarılı bir şekilde yayıldığı görülmüştür. Bornova Bağcılık İstasyonu, bu surette kendi Numune Bahçesinde ve bağ alanlarında tecrübeler yapıp yetiştirdiği fidanları halka 2.5 ila 4 kuruş gibi gayet ucuz bir fiyatla dağıtmaya başlamıştır. Ayrıca İstasyon, bağ kuraçak olan vatandaşların topraklarını tahlil etmekte ve bölgedeki her toprağın yapısına uygun nitelikte fidan temini sağlamıştır²¹⁹⁰.

Fotoğraf –105

İzmir–Bornova Bağcılık İstasyonu ve Müdürü H. Mubin Onaran

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B), Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar Koleksiyonu, Foto: Ethem Ruhi, Katalog Nu: Bel_Mtf_026369, İzmir.; İzmir Büyükşehir Belediyesi, Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (APIKAM) Koleksiyonu, İzmir 1931.

Bornova Bağcılık İstasyonu’nun uğraş alanları içinde olduğu konular arasında üzümün kurutulması, şaraplık üzüm üretimi ve kükürt çalışmaları vardı. İstasyonda üzümün kurutulmasında kullanılacak olan Potasa’nın en iyi kalitede olanı tecrübelerde tespit edilmiş ve bölgedeki üreticilere tamimlerle bildirilmişti. Bundan başka istasyonda şaraplık üzüm konusunda da çalışmalar yapılmaya başlanmış; bölgede şarap yapımına en uygun üzüm çeşitlerinin hangisi olduğu araştırılmıştı. Bunun için Fransa’dan getirilen şaraplık çeşitler üzerinde tecrübe faaliyetleri yapılmış, yeni cinsler tespit edilmiş ve bağcılara kalemler dağıtılmıştı. Kükürt konusunda ise Etibank Keçiborlu İşletmesiyle iş birliği halinde çalışmalar yapılmaya başlanmış ve bağcılığa uygun gelen kükürtlerin tespiti yapılarak üretim tarzı değiştirilmiştir. İstasyonun en önemli vazifelerinden birisi de fennî bağcılık alanında yapılan çalışmaların halka anlatılması ve bağcılığa ait bilimsel metotların üreticilerin hizmetine sunulabilmesiydi. Bu doğrultuda istasyonda yapılan tecrübe faaliyetleri sonrasında alınan olumlu neticeler üzerine başta müdür ve kurum asistanları ile birlikte teknisyenleri Batı Anadolu, özellikle de Bornova mıntkasında çiftçiye aydınlatma gezileri tertip ederek halka

2190 “İzmir Bağcılık İstasyonu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, S 301, 1953, s.8.

bağcılık hususunda somut bilgiler sunmaktaydılar. Bu yönüyle Bornova Bağcılık İstasyonu, bilimsel araştırmalar yapmak ve elde edilen fennî bağcılık bilgilerini üreticinin hizmetine sunmak görevini yalnızca Batı Anadolu Bölgesi'nde yapmamış, Türkiye'nin diğer bağcılık bölgelerine de bilimsel destekte bulunmuştur. Bu bölgelerin başında Gaziantep, Kilis, Nizip, Konya, Yenişehir, Kadınhanı, Siirt, Artvin ve Marmara bölgelerini tetkikten geçirmiş ve mahallî ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde etütler hazırlamıştır²¹⁹¹. İstasyon ülke yerel ve genelinde yaptığı bu çalışmalarla sadece Bornova, İzmir yahut Batı Anadolu Bölgesi'nin değil, aynı zamanda yurdun geneli için bilimsel bağcılık metotlarını sunan ve üreticilerin ihtiyaçlarına cevap verebilen bir kurum haline gelmiştir.

Batı Anadolu bağcılığını ıslah ve ihya etmek maksadıyla kurulan Bornova Bağcılık İstasyonu, ilk kurulduğu dönemde Bornova Ziraat Mektebi idaresi altında görev yapmıştır. İstasyonun ilk müdürü Ziraat Mektebinin de müdürü olan Hilmi Tevfik (Omay)'dır. Kurumun ilk kadrosunda bir müdür, bir şef, bir Ziraat Mühendisi, iki asistan ve Bornova Ziraat Mektebinden mezun olan üç stajyer ve iki idareci bulunmaktaydı. Ancak bölgede giderek artan bağ alanları ve bağcılarının karşılaştığı problemlere binaen kurumun yapısı yeniden gözden geçirilmiş ve yeniden dizayn edilerek 1936 yılında müstakil bir hüviyet kazanmıştır. 1936 yılında hususi bir bağcılık istasyonu hüviyeti kazanan kurumun müdürlüğüne de Ziraat Mektebi bağcılık öğretmeni olan H. Mubin Onaran tayin edilmiştir. Böylece Bağcılık İstasyonu, 1936 yılından itibaren 1950'li yıllara kadar Mubin Onaran idaresinde çalışmalarını sürdürmüştür²¹⁹².

Bütün hayatını bağcılık ve onun gelişmesine adanmış olan H. Mubin Onaran, İzmir'in eski ve köklü ailelerinden birisi olan "Onaran" ailesine mensuptur. Babası İzmir Vali muavinliğinde uzun yıllar hizmet ettikten sonra milletvekili olup o vazifede uzun yıllar hizmet göstermiş Mehmet Halit Onaran'dır. Halit Bey, yaşamı boyunca İzmir Mahkemesi Şer'îye Mülazımı, Aydın Mektub-i Kalemî Mümeyyizi, İzmir Tahrirat Müdürü, İzmir Vali Yardımcısı ve Cumhuriyet Halk Partisi 3. Dönem Kars Milletvekili görevlerinde bulunmuştur. Mubin Onaran ise İzmir Amerikan Kolejini bitirdikten sonra 1928 yılında Meyvecilik tahsili için dönemin hükûmeti tarafınca Amerika'ya gönderilmiştir. 1932 yılında Kaliforniya Ziraat Fakültesinden mezun olmuştur. Aynı yıl hükûmet tarafından, İzmir Bağcılık İstasyonunun çalışmalarını yürütmek amacıyla görevlendirilmiş, bu doğrultuda 1936 yılında İstasyon müdürlüğüne getirilmiştir²¹⁹³.

Bu dönemde İzmir ve civarında filoksera zararlısının bağlar üzerinde yarattığı tahribat ve Amerikan asma fidanlarına olan ihtiyaç Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam etmiştir. Bilhassa kentte Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra en yaygın tarımsal faaliyeti olan bağcılıkta bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki bağcılıkla uğraşan çiftçilerin mübadele nedeniyle Türkiye'den ayrılması, bunların yerine yerleştirilenlerin ise bağcılık konusunda bilgisiz olmasından dolayı bağların bakımsız kalmasıdır. Bundan başka bağcılık konusunda ortaya çıkan sorunlardan bir diğeri de filoksera nedeniyle bağ varlığının büyük zarar görmüş olmasıydı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bölgedeki bağ varlığı filoksera denilen hastalıktan dolayı harap olmuş durumdaydı²¹⁹⁴. Bu dönemde ayrıca bağların hastalıklarını önlemek için kükürt kullanımı önemliydi. Bağlardaki küllenmeyi önlemek amacıyla, el ile kükürt atılır fakat elle atılan kükürt, yapraklara top top düştüğünden her tarafa isabet etmezdi. Bu yüzden kükürt püskürtücü almak gerekli olmuştu²¹⁹⁵.

2191 "İzmir Bağcılık İstasyonu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, S 301, 1953, s.8.

2192 "İzmir Bağcılık İstasyonu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, S 301, 1953, s.21.

2193 "İzmir Bağcılık İstasyonu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, S 301, 1953, s.8, 21.

2194 Nail Oraman, "Filokseranın Yurdumuza İlk Girişi", **Çiftçi**, C 5, S 51, 1949, s.52.; Karahan, **agt.**, s.41.; Sadrettin Seyfi Erkilic- Mehmet Eryüce, "Türkiye'de Bağ Filokserası", **Ziraat Dergisi**, Zeliha Gökbayrak, "Bağcılığın Belalı Zararlısı: Filoksera", **ALATARIM**, C 5, S 1, 2006, ss.37-43.

2195 **Anadolu**, 3 Mart 1931.

Batı Anadolu’da bağcılık, daha çok bölgesel olarak karşı karşıya kaldığı filoksera hastalığı nedeniyle hem bağcıları ve hem de ülke ekonomisini ciddi bir dar boğaza sokuyordu. Filokserayla mücadelede aşılı fidan üretimi öncelikli olarak tercih edilen bir yöntemdi²¹⁹⁶. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Batı Anadolu’da daha önceden bağcılık yapılan alanlara yerleştirilen yeni nüfusun bağcılık konusunda bilgiye sahip olmaması, çoğu bağların bakımsız kalmasına neden olmuştu. Aynı zamanda bir türlü engel olunamayan filoksera hastalığının da yayılması, bu ekonomik kaybı daha da derinleştiriyordu. Cumhuriyet’in öncü kadrosu, bağcılık istasyonlarının kurularak Amerikan çubuklarının yaygınlaşması için çalışmalarına hız vermiştir²¹⁹⁷.

Bu bağlamda Bornova Bağcılık İstasyonu, 1936 yılında müstakil bir istasyonu olduktan sonra araştırma ve deneme çalışmalarının örgütlenmesi ve sonuçlarının halka yayılabilmesi için oluşturduğu numune bahçeleri ve fidanlıklarından oluşan ağın kurulması konusunda hayli başarı sağladı. Özellikle filoksera hastalığının bağlara verdiği zarar nedeniyle ilk olarak bağcılık alanında başlatılan örgütlenme ile Amerikan asma fidanlarının kullanımı yaygınlaştırıldı. Bu suretle filokseranın meydana çıkmasından sonra Amerikan asmalarının üzerine yerli asmalar aşılansak, bağcılık, adeta yeniden doğdu. Bu usule, “Yeni Bağcılık” ismi verildi. İzmir İktisadi Mıntıkası’ndaki bağların kütüklerinin %85’i Amerikan asmaları üzerine aşılanmış yerli çubuklardandı²¹⁹⁸. Nitekim Bornova Bağcılık İstasyonu’nda filokserayla sürdürülen mücadelenin, Türkiye’nin medeni milletler arasındaki yeri ve itibarı için de hayli önemli olduğu algısıyla yakın bir ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Batı Anadolu’da Amerikan asma çubuklarıyla yeni fidanlıkların kurulması ve yeni fidanların bağcılara dağıtılması, filokserayla mücadelede uluslararası kuruluşların faaliyetlerinin yakından takip edilmesi ve Cumhuriyet hükûmetlerinin bu türden faaliyetlere resmî temsilciler yollayarak katılmayı da ihmal etmemesi, geçen yüzyıldan günümüze devletin filokserayla top–yekûn bir mücadele içinde olduğunu ortaya koymuştur²¹⁹⁹.

Bu mücadele kapsamında Ziraat Vekâletine bağlı Erenköy Asma Fidanlığı’ndan talep edilen 30.000 Amerikan asma çubuğu İzmir Bölge Ziraat Müdürlüğüne gelmiş ve bu Amerikan asma çubuklarından 3000 tanesi bağcılara dağıtılmak üzere hazırlanmıştır. Bunun haricinde 5 sandık da Bornova Ziraat Mektebi ve Bağcılık İstasyonu’nda denemesi yapılmak ve yetiştirmek gayesiyle gönderilmiştir²²⁰⁰. Bornova Bağcılık İstasyonu’nda başlayan kuru üzüm çalışmaları sonrasında İzmir’de 1923 yılında 36.000 ton olan kuru üzüm rekoltesi, 1928 yılında 45.000 tona, 1929 yılında 55.000 ton olan üzüm rekoltesi de 1936 yılına gelindiğinde 75.000 tona yükselmiştir. Böylece 13 yıllık bir süreçte Bornova Bağcılık İstasyonu’nun yaptığı müspet çalışmalar ve bu çalışmaların bölgeye etki ve katkılarıyla kurum üzüm rekoltesi 2 katından fazla bir miktara ulaşmıştır²²⁰¹.

2196 Yüksel Savaş, Ferit Çobanoğlu, Selçuk Karabat, “Asma Fidanı Üretiminin Teknik ve Ekonomik Yönden Mevcut Durumu”, **Selçuk Üniversitesi Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi-A 27 (Türkiye 8. Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu Özel Sayısı)**, 2015, s.427.

2197 Karahan, **agt.**, s.78.; Rıza Erten, “Filokseradan Salim Yerli Bağların Hastalıktan Korunmaları İçin Filokserasız Amerikan Çubukları İstihsal ve Tevzi”, **Türkiye Ziraat Mecmuası**, S 3, (Temmuz 1953), s.60.

2198 “Üzümlerimiz”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, C 5, S 7-8, (Temmuz-Ağustos 1930), s.480.

2199 Cihan Özgün, “Birinci Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türkiye’de Filoksera”, **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 4, S 9, (İzmir 2018), s.93.

2200 **Hizmet**, 1 Şubat 1932.

2201 **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (İzmir)**, s.2480.; **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, C 5, S 3, (Mart 1930), ss.129-130.

İkinci Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde bu etken göz önünde tutularak doğrudan üreticiden kuru üzüm ve incir satın alınması için Ticaret Bakanlığı emrine 2 milyon liraya kadar kredi tahsisinde bulunulması hakkında K/66 sayılı karar, 26 Ekim 1940 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında yürürlüğe konulmuştur²²⁰². Bahsi geçen kararın çıkarıldığı dönemde kuru üzüm alımları ile ilgili faaliyetlerin yürütülmesinde Manisa ve Bornova Bağcılık İstasyonları, Batı Anadolu Bölgesi'nde Ziraat Vekâletinin fennî bağ işleriyle ilgilenen kurumları arasında yer almıştır²²⁰³. Dolayısıyla kurum bu tarihten itibaren faaliyet alanını ve çalışmalarını daha da hızlandırmıştır. 1943 senesinde İzmir'de yaşanan fizyolojik sebepler ve hava şartları nedeniyle Bornova bağlarında bir takım problemler baş göstermiştir. Bornova'daki bağcılarının bazıları, asma çiçeklerinin döllenenmemesi ve çiçek oluşumunda taneye dönüştürülmesi sonrasında bir takım çözüm arayışlarına girmişlerdi. Bağlardaki asmada çiçek oluşum döneminde döllenmeyi engelleyici bir olay olduğu zaman tane tutumu azalır ve bu da mahsul oranında büyük düşüklüğe sebep olabilirdi. Bu sebeple Bornova bağcılarının bir kısmı, bağlardaki problemin önünü almak amacıyla bir takım geleneksel sistemleri uygulamışlarsa da sorunu çözememişlerdi. Dahası uyguladıkları yöntem, bağlardaki silkmeyi daha da artırmıştı. Bununla beraber asma tohumlarında yaşanan noksanlığa sebep olan problemler karşısında bağcılarının bir diğer kısmı da, bağlardaki çözüm arayışı için İzmir-Bornova Bağcılık İstasyonu'na başvurmayı düşünmüşlerdi. İstasyon, daha evvelinde Bornova'daki bağlarla ilgili hastalık vb. gibi zirai mücadelede bilimsel ve fennî mücadele yöntemleri uygulanmıştı. Bunun bilincinde olan Bornova'daki Dursallı köyü bağcılarının bir kısmı, bağlardaki problem karşısında Bağcılık İstasyonu'ndan nasıl mücadele edilebileceğine dair bilgi ve nasihatlerde bulunmasını istemişlerdi. İzmir kamuoyu aracılığıyla dileklerini ve tutumlarını duyurmaya çalışan bağcılar, ayrıca bu yolla üretilen çözümün bütün Bornova bağcılarının istifadesine sunulmasını da talep etmişlerdi²²⁰⁴.

Aynı dönemde bölgedeki üreticilere daha fazla destek sunulması, bağ ve bahçelerine musallat olan zararlılara karşı mücadele edilmesi ve mahsullerinin kıymetlendirilmesi amacıyla Ziraat Vekâleti, İzmir ziraat teşkilatı yapısında bazı değişikliklere giderek muhtelif bölgelerdeki kurumları üzerinde yeni yöntem ve programlar geliştirmiştir. Amaç, birbirine yakın olan ve koordine halinde çalışan zirai müesseselerin daha bilimsel ve fennî usullere göre multi-disiplinli bir program halinde yeniden örgütlenmesini ve Bornova'nın bir ziraat bölgesi halini almasını sağlamaktır²²⁰⁵. Ziraat Vekâletince geliştirilen yeni yöntemlere göre, tespiti yapılan bölgelerde birbirine paralel olan zirai kurumlar birbiriyle koordine halinde çalışacak, daha da ötesi bu kurumlar genişletilerek birer tecrübe istasyonu haline alacaktı. Ziraat Vekâletinin önemle üzerinde durduğu bölgelerden birisi hiç şüphesiz İzmir'di. Çünkü bu yeni programla İzmir bir ziraat sitesi haline gelecek ve civarındaki illere, bilimsel ve fennî ziraat usullerini tatbik edecek bilgi teminini sağlayacak bir zirai ilim ocağı olacaktı. Zirai müesseseler açısından Batı Anadolu'da pilot bölge olan Bornova'da İzmir Bağcılık İstasyonu, Garbî Emraz ve Haşerat Enstitüsü, İzmir Zeytincilik İstasyonu ve Bornova Ziraat Mektebi bulunmaktaydı. Yeni programa göre yukarıda isimleri anılan kurumların her biri Bornova Ziraat Mektebi bünyesinde dağıtılacak ve Bornova Ziraat Mektebi de genişletilerek büyük bir tecrübe istasyonu şeklini alacaktı. Yeni ziraat teşkilatında İzmir'deki bağcılık, zirai mücadele, zeytincilik istasyonları ve İzmir mıntıkası zeytincilik mütehassıslığı, bu tecrübe istasyonu emrine verilecekti. Uzmanlar, bir yandan kendi istasyonlarında çalışacakken, diğer yandan da Bornova Ziraat Mektebinde ders vereceklerdi²²⁰⁶.

Bu doğrultuda Bornova Ziraat Mektebi ve Bağcılık İstasyonu'nda, 14 Ocak 1935'de Bornova ve civarındaki üreticilere bağcılık hakkında teknik bilgi birikim desteğinde bulunmak ve beceri kazanmalarını sağlamak maksadıyla konferanslar tertip edilmiştir. İzmir'de ilk defa gerçekleşecek olan bu konferanslar dizisini İzmir Valisi Kazım (Dirik) Paşa açmıştır. Konferanslar dizisinin ilkinde bağcılık mevzusu ele alınmış

2202 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 93-101-5, 26 Ekim 1940.

2203 Kalaycıoğlu, "Ziraat Teşkilatımız", s.82.

2204 **Yeni Asır**, 8 Haziran 1943.

2205 **Yeni Asır**, 14 Kanunisanı 1941.

2206 **Anadolu**, 8 Kanunisanı 1939.; **Akşam**, 11 Kanunisanı 1939.; **Yeni Asır**, 20 Şubat 1940.

ve bağcılık hakkındaki fennî bilgiler Ziraat Mektebi ve Bağcılık İstasyonu uzmanlarından Rıfat (Baysan) Bey tarafından verilmiştir. Konferansın diğer günlerdeki programında; tavukçuluk, zirai mücadele, ağaç yetiştirme, turfanda sebzeçilik, toprak işleme usulleri ve zeytin bakımı gibi muhtelif konular bulunmaktaydı²²⁰⁷. Bu konferanslar sonucunda elde edilen bilgilerin bastırılıp İzmir Halkevi köycülük bürosu vasıtasıyla çiftçilere, köylere dağıtılacağı; bu görevle de ziraattaki geleneksel uygulama usulleri yerine, bilimsel metotlara dayalı tarımsal üretimin sağlanacağını vurgulanmıştı²²⁰⁸.

Aynı dönemde bağları ve bitkileri dondan muhafaza için Fransa’dan, Bornova Ziraat Mektebi ve Bağcılık İstasyonu’na bir de suni sis makinesi gönderilmişti. Özellikle bu makinenin meydana getirdiği suni sis tabakası, ilkbaharda vuku bulan soğuklardan nebatat ve bağlan muhafaza içindi. 1930’lara kadar Avrupa’da bu hususta bir çok tecrübe yapılmış ve başarılı neticeler elde edilmişti. Makinenin meydana getirdiği bulut 10–15 metre kalınlığında olduğundan soğuğu bir dereceye kadar azaltmakta ve ürünleri soğuktan kurtarmaktaydı. Suni sis makinesinin tecrübelerini Bornova Ziraat Mektebi ve Bağcılık İstasyonu öğretmenlerinden Refet Bey yapacaktı. Bahsi geçen tarım aleti Fransa’da Bağcılık Enstitüsü uzmanları tarafından uzun tetkik ve tecrübeler neticesinde meydana gelmiştir. Makine dört tekerlekli bir araba üstünde olup istenildiği zaman herhangi bir mahalle götürülebilmekteydi²²⁰⁹.

Özetle bağcılık üzerine yapılan bilimsel araştırmalarda bölgeye önemli katkı ve hizmetler sunan Bornova Bağcılık İstasyonu, fennî bağcılığın gelişmesi ve bu gelişmenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için tarımsal yayıma da büyük önem vermiş bu doğrultuda adımlar atmıştır. Bağcılıkla ilgili teknik bilgi ve bilimsel metotların üreticilere en yakın ve somut biçimde ulaştırılması ve böylece çiftçilerin bilgi ihtiyaçlarının zamanında karşılanması adına, kaliteli üretim ve birim alandan daha fazla verim alınmasını hedeflenmiştir. Kendisine yüklenmiş olduğu bu ülküyü yerine getirmek anlamında hareket eden İstasyon yayımladığı çeşitli talimatname, kitap, broşür, makale vs. gibi zirai yayımlar vasıtasıyla bağlarla ilgili her türden fennî bilgiyi üreticiye aktarmıştır²²¹⁰. Nitekim 1950 yılının Ağustos ayında İzmir milletvekillerinin seçim dairelerinde yaptıkları teftişler sonucunda İstasyonun, ülkedeki bağcılık İstasyonları içerisinde yaptığı müspet çalışmalar ve yüksek ilgisi ile genel bir takdir merkezi haline geldiği vurgulanmıştır²²¹¹. Ancak 1950 yılı sonlarına gelindiğinde Ziraat Vekâleti kararıyla bölgedeki zirai kurumlar yeniden dizayn edilmiş ve Bornova Bağcılık İstasyonu aynı muhitte bulunan Bornova Zirai Mücadele İstasyonu ile birleştirilmiştir. Bu tarihten sonra her iki kurum, bölgenin bütün zirai meselelerini ele almak ve bilimsel–teknik araştırmalar yaparak bunları üreticilere aktarmak amacıyla Bornova Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü adıyla faaliyetlerine devam etmiştir²²¹².

2207 **Anadolu**, 6 Kanunisanı 1935.

2208 **Anadolu**, 15 Kanunisanı 1935.

2209 **Hakimiyeti Millîye**, 15 Haziran 1934.

2210 **T.C. Ziraat Vekâleti İzmir Bağcılık İstasyonu**, Sirküler: 3, (Şubat 1940), ss.1-5.; “Zirai Faaliyet”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, C 8, S 8-9-10, (Ağustos-Eylül-Ekim 1933), ss.7-9.; Mubin Onaran, “Bağcılarımıza Öğütler: Yerli Bağ Kükürdü Üzerinde Denemeler”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 19, (1 Temmuz 1944), ss.446-447.; Mubin Onaran, “Bağcılarımıza Öğütler: Üzüm Bandırmada Potasa Yerine Kül de Kullanılabilir”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 23, (1 Eylül 1944).

2211 **BCA**, Dosya No: 490-1-0-0, Yer No: 665-233-2, 04.08.1950, ss.5-6.

2212 Ahmet Akşit, “Yeni Ziraat Teşkilatımız: Ege Bölgesi Zirai Araştırma Enstitülerinin Kuruluş ve İşleyişi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 27, C 27, S 127, (Eylül 1950), ss.195-196.

C- ZİRAİ İLAÇ, BİYOLOJİK MÜCADELE ALANINDA ARAŞTIRMA– GELİŞTİRME KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. Ankara Merkez Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü

Türkiye tarımsal araştırma kurumlarını genellikle yaptıkları araştırma çeşidine göre iki grupta toplamak mümkündür. Birinci grupta çeşitli bölgelerle en fazla ekimi yapılan bitkilere tatbik edilecek gübreleme, sulama, ekim mesafesi gibi kültür tedbirlerinin tesirlerini araştıran kurumlar yer alır. Birinci gruptaki denemeler; Toprak Gübre Araştırma, Toprak–Su Araştırma ve Sulu Ziraat Araştırma Müdürlükleri gibi kurumlarca yürütülmektedir. Buralarda yapılan araştırmalarda uygulanan muameleler faktöriyel özellikte olduğundan, şans blokları deneme planları esas alınarak, faktöriyel düzenlemeler yapılmaktadır. İkinci grupta da farklı bölgeler için önemli olan meyvecilik, bağcılık, bahçe kültürleri üzerinde deneme ve araştırmalar yapan, çeşitli bitki hastalıklarına karşı bitki koruma yöntemleri ve ilaçla geliştiren kurumlar yer almaktadır. Bu grupta az nispette kültür tedbirleri denemeleri de yapılmaktadır. İkinci grup araştırmaları yürüten merkezler bölge zirai mücadele araştırma enstitüleri gibi kurumlardır²²¹³.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ziraat alanında gerçekleştirilen atılımların en dikkate değer olanlarından birisi zirai mücadele sahasında ortaya çıkmıştır. Özellikle Atatürk'ün önderliğinde zirai eğitim–modernleşme ve bilimsel gelişmeler uzantısında başlatılan çalışmalar zirai mücadele alanında da kendini göstermiştir. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti bünyesinde Ankara merkezli olmak üzere bir zirai mücadele enstitüsü kurulması kararı alınmıştır. Enstitü üreticilerin ektiğinin karşılığı değil, haşere ve hastalıklardan arta kalanı elde etmelerinin bir gerçek olduğu Türkiye gibi bir ülkede, ulusal ekonominin tarıma dayanması ve tarım ürünlerinin zararlı ve hastalıklardan etkilenmesi zirai mücadelenin ne kadar önemli olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir²²¹⁴. Bu dönemde Türkiye'de haşere ve hastalıklar sebebiyle bitkisel üretimde yıllık %15–20 oranında bir kayıp söz konusu olduğundan biyolojik ve mekanik vasıtaları kullanarak hastalık ve haşerelerle mücadele edilmesi verimliliği artırması noktasında çok önemli bir olgu haline gelmiştir²²¹⁵.

Tarımsal üretimdeki zarar hem böcek ve diğer hayvansal zararlılardan, hem de virüs, bakteri, mantar gibi hastalık etmenleri ile yabancı otlar, parazit bitkilerden meydana gelir. Bu bakımdan tarım ürünlerinin kalite ve verimini garanti altına almak üzere yapılan zirai mücadele yöntemlerinde, ilk planda yer alması gereken en önemli tedbir bunlarla mücadele edecek bilimsel araştırma kurumlarının tesis edilmesiydi²²¹⁶. Bu suretle, Türkiye tarımında ortaya çıkan her türlü haşere ve hastalıklarla mücadelede gerekli ilaç kullanımını ve yöntemini göstermek, Türkiye'deki tarım politikalarına yön vermek ve zirai altyapının modernleşmesini sağlamak amacıyla ülkede bulunan Alman bilim uzmanı Prof. Dr. G. Gassner'in rehberliğinde Merkez Mücadele Enstitüsü adıyla 1934 yılında Ankara (Kalaba) bölgesinde Fitopatoloji Bölümü olarak

2213 Mesude İleri, “Zirai Mücadelede, Yüksek Ziraat Mühendislerinin Rolü”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 16, C 16, S 146, (Haziran 1956), ss.6-7.; **Bülten**, Yıl: 1, C 1, S 8, (1 Temmuz 1956), s.11; Yılmaz Özmen, “Zirai Mücadelenin Önemi ve Enstitülerimiz”, **Koruma**, Yıl: 3, C 3, S 21, (10 Şubat 1962), s.25; Hüseyin Türkmenoğlu, “Zirai Mücadele Araştırmaları Hakkında”, **Ziraat Mühendisliği**, S 11-12, (Mayıs-Haziran 1967), s.33.

2214 H. Nahit Teoman, “Zirai İlaçlar Müessesesine Doğru”, **Tomurcuk**, Yıl: 6, S 63, (Mart 1957), s.20.; H. Nahit Teoman, “Zirai Mücadele İlaçları”, **Bitki Koruma Bülteni**, C 6, S 1, (Ocak 1952), s.57.; **1938 Ziraat Kongresi İçin Ziraat Umum Müdürlüğüne Hazırlanan Ziraat Mücadele Raporudur**, ss.3-6.

2215 Münif Akmanoğlu, “Zirai Mücadele ve Eğitim”, **Tarım ve Ticaret**, Yıl: 4, C 4, S 43, (Temmuz 1973), s.10.; Cevdet Sevintuna, “Mücadelede Kullanılan İlaçlar”, **Koruma**, Yıl: 15, C 3, S 27, (Ağustos 1962), s.14.

2216 Seval Toros, “Tarımsal Üretimde Mücadele Fonksiyonu”, **Tarım ve Mühendislik**, S 47, 1994, s.23.

kurulmuştur²²¹⁷. Enstitü çalışma alanlarının genişletilmesi ve laboratuvarlarının tam teşekküllü faaliyet yürütebilmesi amacıyla 1938 yılında toplamda 214.284 lira, 1939'da 56.284, 1940'da 56.284, 1941'de 56.284 ve 1942 yılında da 56.284 lira olmak üzere 5 yıllık süreçte 439.420 lira masraf yapılmıştır²²¹⁸. Daha sonra 1938 yılında Alman Fitopatolog Dr. Hans Bremer'in Türkiye'ye getirilmesiyle Enstitü bünyesinde Entomoloji bölümü açılmıştır. Hans Bremer'in 1949 yılında Enstitüde göreve başlamasıyla birlikte zirai bitkilere arız olan hastalıklar üzerindeki çalışmalar daha hız kazanmıştır²²¹⁹.

Bu noktada 1944 yılında Merkez Zirai Mücadele Enstitüsü tarafından ülkenin çeşitli yerlerinden patates örnekleri getirilerek deneme tarlalarında yetiştirilmiştir. Neticede birçok hastalıklı bitki türü elde edilmiştir. Solanum virüs-1-18 şeklinde numaralanmış 18 farklı virüs türünden Türkiye'de en yaygın olanı virüs-1, yaprak kıvrıcıklığı yapan virüs-3 ve yine patates yapraklarını kıvrıran virüs-14'ün yaygınlaşmış olduğu tespit edilmiştir. Hastalıklı bitkiler kısa boylu, dik gelişmesi, yapraklarının açık renkte ve kıvrık olmasıyla tanınmış, yazları sıcak geçen çevrelerde virüslerin yaygınlaştığı belirlenmiş ve üreticilere çeşitli önerilerde bulunulmuştur²²²⁰. Ayrıca Alanya civarında ortaya çıkan Pseudococcus Citri (Risso) adındaki yeni bir patates zararlısı ambarlardaki patates filizlerini çürütüp kurumalarına neden olduğundan, tohumluk patatesleri Albolineum gibi yağlı ve patatese zararı dokunmayacak bir ilaca yatırıp Methyl Bromid gazından geçirip temizledikten sonra dikilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir²²²¹.

Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsünün kuruluş öyküsü böyle başlamakla birlikte, o sırada Almanya'da doktora yaparak yurda dönen ve Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüne atanan Fitopatolog Dr. Selahattin Kuntay ile Entomolog Dr. Bekir Alkan yukarıda adı geçen Alman bilim insanlarıyla birlikte yarı zamanlı olarak Enstitüde görev almaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda Türk araştırmacı ziraat mühendislerinden oluşan bir ekiple Enstitü yapısı daha da güçlendirilmiş; 1952 yılında Fitopatoloji Bölümünde, Hububat Hastalıkları, Meyve ve Bağ Hastalıkları, Sebze Hastalıkları laboratuvarları; Entomoloji Bölümünde de yine aynı konuların ilgili laboratuvarları kurulmuş ve böylece alt disiplinlerde uzmanlaşmaya gidilmiştir. 1955 yılında Yabancı Ot Laboratuvarı ve Türkiye ziraatında mücadele yöntemi olarak ilaç kullanımının artmasıyla birlikte İlaç Tahlil Laboratuvarı açılmıştır. 1957 yılında Enstitü ismi, Ankara Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. 1961 yılında Ambar Zararlıları ile Bitki Koruma Müzesi ve Survey Servisi, 1962 yılında Akaroloji, 1964 yılında Viroloji, 1972 yılında Nematoloji ve 1982 yılında da Bakteriyoloji Laboratuvarları faaliyete geçirilmiştir²²²².

2217 T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü** (Tanıtım Kitapçığı), Ankara 2015, s.3.

2218 **1938 Ziraat Kongresi İçin Ziraat Umum Müdürlüğünce Hazırlanan Ziraat Mücadele Raporudur**, s.20.

2219 Mediha Özkan, "Hans Bremer'i Kaybettik", **Bitki Koruma Bülteni**, C 4, S 3, (Eylül 1964), ss.96-97.; Bk.: Hans Bremer, **Türkiye Fitopatolojisi**, Genel Bölüm, C I, Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1948.; Hans Bremer, **Türkiye Fitopatolojisi**, Özel Bölüm, C II, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1948.; Hans Bremer-Mediha Özkan, "Türkiye Kültür Bitkilerinde Tabiat Şartlarının Sebep Olduğu Patolojik Problemler", **Bitki Koruma Bülteni**, C 3, 1952, ss.3-13.; Hans Bremer, "Bitki Koruma İlaçlarının Modern İnkişafı", **Ziraat Dergisi**, C 8, S 85, 1947, ss.20-28.; Hans Bremer-Hamdi Özkan, "Kimyevi Bitki Koruma İlaçlarının Bitkiler Üzerinde Tesirleri", **Ziraat Dergisi**, C 2, S 69, 1945, ss.7-23.; Hans Bremer, "Türkiye'de Sürme Hastalığının Mevkii ve Ehemmiyeti", **Ziraat Dergisi**, C 7, Sayı : 44-45, 1943, ss.124-130.

2220 Hans Bremer, "Türkiye'de Patatesin Virüs Hastalıkları", **Mahsul Hekimi**, C 2, S 1-2, (Ocak-Şubat 1949), s.15.

2221 Halil Türkşen, "Patateslerimizde Görülen Yeni Bir Haşere", **Mahsul Hekimi**, C 2, S 3, 1949, s.53.

2222 **Ülkemizde Zirai Mücadele Girdilerinin Değerlendirilmesi**, Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 2015, s.49.; Mesude İleri, "Zirai Mücadelede Yüksek Ziraat Mühendislerinin Rolü", s.5.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 124- 96- 16.

Enstitüdeki laboratuvarlarda ambar zararlıları, şeker veya kağıt böceği, un böceği, ekin ambar güvesi, arpa güvesi, un güvesi, siyah kırma biti, un kurdu, khapra böceği, testereli böcek, un kurdu, buğday biti, pirinç biti ve ambarlarda zararlı olan fare gibi ürünlere zarar veren haşere ve zararlılara karşı zirai mücadele ve ilaçlama çalışmaları yapılmaktadır²²²³. İlaç Tahlil Laboratuvarı, 1958 yılında Enstitü bünyesinden ayrılarak Zirai Mücadele Aletleri ve Biyoassay Laboratuvarları ile birleştirilerek Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Tahlil ve Deneme Laboratuvarı kurulmuş ve bahsi geçen laboratuvarında 1959 yılında Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Araştırma Enstitüsü adını almıştır. Bu Enstitü, 1987 yılında Ziraat Vekâletinin araştırma kuruluşları ve organizasyon çalışmaları çerçevesinde iki kısma ayrılmış ve ilaçlarla ilgili olan bölümleri Ankara Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsüne bağlanarak günümüzdeki yapı oluşturulmuştur²²²⁴.

Enstitünün kuruluş gayesi, organik tarım ve iyi tarım uygulamaları konusunda araştırmalar yapmak, entegre program ve projeleri kapsamında çalışmalarda bulunmak; bu türden projelere teknik ve bilimsel olarak destekte bulunmak, bitki koruma ürünlerinin çevre ve insan sağlığı açısından riskleri üzerinde araştırmalar yapmak, çevre ve insan sağlığını korumak amacıyla ilaç, alet ve toksikoloji konusunda araştırmalar yapmak ve yan etkileri üzerine çalışmalar yapmak, zirai mücadele aletleri ve makineleri ile ilgili araştırmalarda bulunmak, bitki hastalık ve zararlıları ile ilgili gelişmeleri yakından izlemek, gözlem yapmak, raporlar hazırlamak ve politika belirleyicilerine muhtemel kriz önleyici önlemleri öngören ayrıntılı raporlar sunmak ve teknik düzeyde bölgesel, ulusal ve uluslararası seminer, konferans, sempozyum, kongre ve çalıştay gibi bilimsel etkinlikler ve eğitim programları düzenlemektir. Enstitü, bu çalışmalarının her birini Zirai Mücadele İlaçları, Fizyoloji ve Toksikoloji, Tarım Fauna ve Mikro-flora, Yabancı Ot, Zirai Mücadele Makineleri, Üretim ve İşletme, Eğitim ve Yayın, Program ve Proje Değerlendirme, Biyolojik Mücadele, Destek Bakım ve Onarım Hizmetleri gibi 10 farklı bölümde ve laboratuvarlarda yürütmektedir²²²⁵. Laboratuvarların çalışmaları 2 ana grupta toplanmakta ve işleyiş düzeni buna göre şekillenmekteydi. Birincisi zirai teşkilat ve çiftçilerden gelen problemleri incelemek, teşhislerini yaparak sorunlarını çözmek ve onlara yardımcı olmaktı. İkinci gruptaki laboratuvarlar ise daha ziyade proje eksenli bir çalışma programına sahiptiler ve bilimsel araştırma yapmakla görevliydi²²²⁶.

1950'li yıllardan itibaren Enstitü görev alanı çerçevesinde birçok zararlı ve haşereye karşı zirai mücadele ve ilaçlamaya yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bu doğrultuda Enstitü, 1952 yılında çeşitli haşere ve hastalıklara karşı laboratuvarlarda denemeler yapmış ve elde edilen neticeleri üreticilerin hizmetine sunmuştur. Bu zararlılara karşı yapılan denemelerde müspet sonuçlar alınan üreticilere tavsiye edilen ilaçlar Tablo -159'de yer aldığı gibidir²²²⁷:

2223 Münif Akmanoğlu, "Ziraatımız Yeni Bir İlim Müessesesi Kazandı", **Ziraat Dergisi**, S 215-216, (Nisan-Mayıs 1962), ss 14-15.

2224 **Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü**, s.3.

2225 **Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü**, ss.6-7.

2226 **Ankara Zirai Mücadele Enstitüsü Araştırma Yıllığı**, Yeni Desen Matbaası, S 5, Ankara 1971, s.XXIV.

2227 Ayşe Erkut, "1952 Yılında Enstitümüzde Yapılan İlaç Denemeleri", **Bitki Koruma Bülteni**, S 4, (Ekim 1952), ss.38-43.

Tablo –159

Ankara Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsünde 1952 Yılında Zararlılara Karşı Denemesi Yapılan

İlaçlar

Bitkilere Musallat Olan Arızlar	Denemesi Yapılan İlaçlar
Ambar Zararlıları	BB 12 Bentonite, Gamma Nexen.
Brevipalpus	Berfos, Tetrax.
Bryobia	Berfos, Koldust, Phos-Kil ve Tetrax.
Carpocapsa Pomonella L.	Arsefruit, Arsefruit Wolk, Arsefruit Agral LN, Arsefruit Cuprique, E 605 Folidol, Ekatox 5, Kurşun Arseneta, Lead Arsenate, Multain 50
Çekirge	Agrocide 10, Agrocide 15 W, C.B. Ho., Folidol (Staub), Heuschreckenpreparat I, Heuschreckenpreparat II, Hexapuor Spritzmittel ve Hexyclan
Eriosomo Lanigerum	Ekatox 5, Ekatox 20, Folidol E 605, Fosferno Liquide 20, Hibertan, Meykan, Rhodiato Boullie.
Gossyparia Spuria	DNC, Gilboform, Paranicrol, Selinon, TABP 38 (DN 289), Veralin 3.
Helix SP.	Antilimace, Berkil, Slug-Bait.
Hyponomeuta Larvı	DNC, Olarbax J, Paranicrol, TABP 38, Veralin 3.
Hyponomeuta Tırtılı	Folidol E 605, Hexyclan Spritzmittel, Nosprasisit, Yadit 10 Emusion, Yadit 20 Emusion, Yadit 25 Emusion, Yadit 25 Wetable Pow.
Kırmızı Örümcek	DNC, Gilboform, Nicrol, Olarbax, Olarbax J, Paranicrol, Selinon, Solbar, TABP 38, Veralin-Antilichen, Veralin 3, Veralin W.
Lecanium SP. Larvı	DNC, Gilboform, Olarbax, Olarbax J, Paranicrol, Parablanc, Selinon, Solbar, TABP 38, Veralin-Antilichen, Veralin 3, Veralin W.
Psylla Pyricola	Ekatox 20, Paraphene boullie, Paraphane poudrage, phosphemol pour boullie 314.
Thrips	%50 DDT, Folidol E 605, Hexafor.
Toprak Pireleri	Casit, Dagisol, Gamma nexen, Gamma next, Gem I, Hexylan extra, Holfidal, Rapidin.
Yaprak Bitleri	Deril, Ekatox 20, Geigy Ben Dry Wetable Powder, Hexlan extra, İsopestox, Paraphane boullie, Paraphane poudrage, Perfektan, Rapidin 3, Solvexane 15, Solvexane 50, Systox.
Mantarî Hastalıklar	Karsan, Pirox.
Sürme Hastalığı	Civalı Kuru İlaçlar: Abavit B, Agrosan C, Agrosan GN 500, Albertan 44, Albertan 50, Arilian, Ceresan, Dynamal, Fusa-riol, Granopera, Mersan, Sanigran, Verisan. Civalı Yaş İlaçlar: Albertan 44, Panogen, Sanigran, Verisan. Civasız Kuru İlaçlar: Anticaria SD, Chloroble, Fernesan, Oronax, Tritisan, Virible, Y.F. 2687, Y.F. 2722, Y.F. 2723, Y.F. 2534, Y.F. 2702.

Fusciadium	Cuivre Gignoux, Cuprol 16, Fermate, Nirit, Olarbax J, Sofril, Viricuire 50, Blitox, Bordo Bulamacı, Collavin, Cupravit (Ob 21), Fuklasin, Nosprisit, Perenox, Spersul, Sulfinette, Sulfosol 45, Kontrol.
Yabancı Otlar	2.4 -D, 2.4 -D (Amin), 2.4 -D (Ester), 2.4 -D (Sodium), Agroxone %10 Liquit, Agroxone dust %5, Ammate, Desormone 50, Desormone 20, Dikofag (Amin), Dikofag (Sodium).

Tablo –159’deki verilere göre, Ankara Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü tarafından 1952 yılında laboratuvarlarda yapılan araştırma ve denemelerde ülkedeki tarımsal bitkilere ciddi anlamda zarar veren ve üreticilerin mahsullerini tahribata uğratarak yok eden 20 çeşit bitki hastalığı, bitkilere musallat olan haşere ve böceklere karşı birçok zirai ilacın denemesi yapılmıştır. Bu ilaçlar içerisinde yer alan ve ambar zararlılarını yok etmek amacıyla kullanılan “Gamma Nexen” adlı ilacın %94 oranında koruma sağladığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde “Bryobia” zararlısına karşı geliştirilen ilaç denemelerinde ilaçların neredeyse tamamı %99.4 oranında bitkileri korumuştur. Çekirge ile mücadele kapsamında yapılan denemelerde “Agrocide 10” adlı ilacın diğerlerine nazaran daha iyi netice verdiği tespit edilmiştir. “Eriosoma Lanigerum” a karşı yapılan denemelerde bütün ilaçların %100 koruma sağladığı; ancak “Hibertan” ve “Meykan” türlerinin tesir etmediği anlaşılmıştır. “Gossyparia Spuria” zararlısına karşı yapılan denemelerde ortalama %95, “Helix SP.” denemelerinde %100; buna karşın “Hyponomeuta Larv” paketlerindeki ilaçların yetersiz olduğu kanısına varılmıştır. “Kırmızı Örümcek” denemelerinde “Olarbax” ilacının yeterli olmadığı, diğerlerinin ise ortalama %55 civarında koruma sağladığı tespit edilmiştir. Bu durum “Lecanium SP.” zararlısında da geçerlidir. Benzer şekilde “DNC” ve “TAB 38 (DN 289)” isimli ilaçların tesir etmediği; buna karşılık olarak diğer ilaç türlerinin ortalama %95 oranında etkili olduğu kanısına varılmıştır. “Psylla Pyricola” ilaç denemelerinde ortalama %95 oranında koruma sağlanırken, “Thrips” zararlısında %50 “DDT” ilacı tesirsiz, diğerleri ise %100 etkili olmuştur. Toprak pireleri ilaç denemelerinde ortalama %96 oranında başarılı sonuçlar alınırken, Yaprak bitleri hastalığında aynı sonuçlar alınamamıştır. Yaprak biti için denemesi yapılan “Deril”, “Geigy Ben Dry Wettable Powder”, “Solvexane 15” ve “Solvexane 50” ilaçları bitkileri korumada etkili olamazken, diğer ilaçlar ortalama %20 ile %90 arasında koruma sağlamıştır. Mantarî hastalıklarda ise “Karsan” adlı ilacı patates bitkilerinde çürümeyi önleme denemelerinde kullanılmış ve müspet netice alınamamıştır. “Pirox” adlı ilaç ise asma, gül, patates, keten, lahana, havuç, kabak ve şekerpancarı gibi bitkilerde sıklıkla görülen yaprak hastalıklarına karşı kullanılmış; şekerpancarı ve güllerde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Tohum ilaçlama denemelerinde ise buğday bitkisinde sıkça görülen Sürme hastalığına karşı civalı kuru, civalı yaş ve civasız ilaçları kullanılmıştır. Bu ilaçlar arasında yer alan “Abavit B”, “Agrosan C”, “Agrosan GN 500”, “Albertan 44” yaş ve kuru; “Anticaria SD”, “Caresan”, “Dynamal”, “Granopera”, “Panogen”, “Sanigran” yaş ve kuru; “Tristian”, “Y.F. 2687” ilaç denemeleri olumlu neticeler vermiş ve Sürme hastalığına karşı mücadelede çiftçilere önerilmiştir.

Enstitü, 1970’li yıllardan itibaren entegre mücadele ve organik tarım çalışmaları ile tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de önemi gitgide artan entegre mücadeleye yönelik çalışmalara öncelik vermiştir. Bu tarihten itibaren alt yapısı oluşturulan zirai konularda doğrudan üreticinin bilinçlendirilmesine yönelik olarak buğday, patates, elma ve bölge sorumluluğunda kiraz, nohut, mercimek, bağ, fındık ve örtü altı gibi ürünlerin yetiştirilmesi ve mücadelesi konularında zirai mücadele projeleri yürütmüştür. Bu projelerden uygulamaya aktarılabilir önemli sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin, İç Anadolu Bölgesi’nde elma bahçelerinde tahmin-uyarı ile ilgili uzun yıllara dayanan çalışmalar sonucu, oluşan altyapı ile “Entegre Mücadele” projesi çerçevesinde; günümüzde Isparta’da lokal olarak bilgisayarlı bilgi ağı kurulmuştur. Bu çalışmalar ışığında, elma için önemli bir hastalık olan karalekeye karşı 17 olan ilaçlama sayısı 9’a, önemli bir zararlı olan Elma iç kurduna karşı ise ilaçlama sayısı 6–7’den 3–4’e düşürülmüş ve hatta böylece bazı yer ve yıllarda hiç ilaçlamayapılmaması sağlanmıştır. Hububat ürünlerinde önemli bir zararlı olan Süne hastalığına karşı enstitü ziraat uzmanlarının teknik koordinatörlüğünde entegre kontrollü ürün yönetimi

mücadelesi uygulanmış, daha önce altyapısı oluşturulan bu sistemle günümüzde (yalnızca 2015 yılında) ülke çapında 738 milyon TL kar elde edilerek millî ekonomiye katkı sağlanmıştır²²²⁸.

Ankara Ziraî Araştırma Enstitüsü, 1952 yılından itibaren üç ayda bir, yılda da 4 sayı olmak üzere “Bitki Koruma Bülteni” adlı bir dergi yayımlanmıştır. Enstitü yayımladığı bültende, Türkiye’de bitki ve bitkisel ürünlerdeki hastalık, zararlı ve yabancı ot konularında yapılan taksonomik, biyolojik, ekolojik, fizyolojik ve epidemiyolojik çalışmalar ile çiftçilere ve üreticilere doğrudan tarımsal yayım hizmeti sunulmuştur. Ayrıca dergide tarımsal savaş ve biyolojik mücadele yöntemlerine yönelik bilimsel araştırmaların yanı sıra, ziraî mücadele ilaçlarının kalıntısı, toksikolojisi ve formülasyonlarına ait çalışmalar yer almakta ve bilimsel olarak elde edinilen bulgular tarımsal yayım hizmetiyle üreticilere ulaştırılmış ve donanım kazanmaları için teknik destek sağlanmıştır²²²⁹.

Türkiye’de geliştirilen cezbedicilerin Zeytin sineği (*Dacusoleae* Gmel) savaşımında kullanılma olanaklarının araştırılması üzerinde Enstitüde yapılan ön çalışmalar projesi kapsamında çalışmalar yürütülmüş olup 1985 yılından itibaren uygulamaya verilmiştir. Batı Anadolu Bölgesi’nde yaklaşık 20 milyon zeytin ağacı, “Zeytin Sineği” zararlısına karşı Ziraî Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü tarafından geliştirilen “Ziray İlacı”, kullanılarak millî ekonomiye yaklaşık 2 milyar TL katkı sağlanmıştır²²³⁰. Ayrıca buğdayın verim ve kalitesini olumsuz yönde etkileyen ve ana zararlı durumunda olan Süne ile mücadeleye 1928 yılında başlanılmış ve bu hususta değişik miktarlarda olmak üzere ilaç yöntemleri günümüze değin varlığını devam ettirmiştir. İlk dönemlerde Türk çiftçisi bu konudaki bilgi eksikliği sebebiyle kendilerine göre mücadele metotları oluşturmuşlardı. Bunlar arasında muska yazdırarak ve bu muskaları tarlalara asmak suretiyle Süne zararını önlemeye çalışılması gibi uygulamalar yaygın bir uygulama alanına sahipti. Ancak Enstitü, 1928 yılından itibaren Süne mücadelesini bilimsel olarak ele almış ve bu dönemde ergin Süne’ler elle, kalburla, atrapla toplatılarak fiziksel mücadele yapmaya çalışmıştır. Daha sonra 1955 yılına kadar elle toplama, kışlak bitkilerinin alev makineleri ile yakılması şeklinde devan eden süne mücadelesi, bu tarihten itibaren kimyasal mücadele şeklinde yapılmaya başlanmıştır²²³¹. Nitekim 1957 yılından itibaren süne yoğunluğu 1967 yılına kadar azalma göstermiş, ancak 1968 yılında başlayan büyük bir salgın periyodu 1972 yılına kadar devam etmiştir. Süne mücadelesinde 1967 yılına kadar toz ilaçlar, bu yıldan itibaren ise toz ilaçların yanı sıra sıvı formülasyonlu ilaçlar kullanılmaya başlanmıştır²²³². 1972 yılından itibaren Ziraî Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü koordinatörlüğünde yürütülen bu mücadeleler sonucunda buğdayın verim ve kalitesinde önemli düşümlere sebep olan Süne zararlısının popülasyonu eko-

2228 **Ülkemizde Ziraî Mücadele Girdilerinin Değerlendirilmesi**, ss.49-50.

2229 Süleyman Balamir, “Türkiye’de Fas Çekirgesi Durumu”, **Bitki Koruma Bülteni**, S 1, (Ocak 1952), ss.11-15.; İhsan Turgut Dünder, “Aelia Rostrate Üzerine Bir Etüt”, **Bitki Koruma Bülteni**, S 4, (Ekim 1952), ss.46-48.; Süleyman Balamir-Saadet Bellik, “Türkiye’de 1951 Yılı Genel Çekirge Durumu”, **Bitki Koruma Bülteni**, S 2, (Nisan 1952), ss.29-41.; Teoman, “Ziraî Mücadele İlaçları”, Mehmet Göbelez, “Tohumla Geçen Hastalıklar ve Bunlara Karşı Mücadele Şekilleri”, **Bitki Koruma Bülteni**, S 3, (Mart 1952), ss.57-64.; Mehmet Gobelez, “Ziraî Mücadele İlaçlarında Zehirlilik”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 15, S 139, (Şubat 1955), s.54.

2230 **Ülkemizde Ziraî Mücadele Girdilerinin Değerlendirilmesi**, ss.50-51.

2231 Ragıp Ziya Mağden, “Müsyü Aşar’ın Süne Böceği Hakkında Verdiği İzahat”, **İktisat Vekâleti Mecmuası**, S 11, 1929, ss.7, 11; Hüseyin Ertürk, “Süne Mücadele Bölgesi Dahilinde Vilayetler İtibariyle İlaçlama Yapılan Saha Miktarları”, **Tomurcuk**, Yıl: 4, C 4, S 48, (Aralık 1955), s.10.; Mahmut İslamoğlu, Serpil Kornoşor ve Şener Tarla, “Türkiye’de Süne, Spp. (Hemiptera: Scutelleridae) Mücadelesindeki Gelişmeler (1928-2010)”, **Türkiye Biyoloji Mücadele Dergisi**, C 2, S 1, 2011, ss.65-66.; Şevket Rado, “Mahsul Vaziyeti ve Haşaratla Mücadele”, **Akşam**, 22 Nisan 1955.; Cevdet Hergül, “Süne Tatbikat Ekipleri”, **Koruma**, Yıl: 1, C 1, S 3, (Ağustos 1960), ss.16-17.; Mesude İleri, “Türkiye’de Süne (*Eurygaster integriceps* Put) ve Kımlı (*Aelia Rostrata* Boh) Durumu”, **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 66, (Haziran 1957), s.13.

2232 E. Koçak, “Türkiye’de Süne Mücadelesinde 80 Yıl (1928-2007)”, **Ülkesel Tahıl Sempozyumu** (Bildiriler), Konya, (2-5 Haziran 2008), ss.354-360.

nomik zarar eşliğinin altında tutulmuş ve böylece Süne'nin zararı önlenerek 2015 yılına gelindiğinde 738 milyon TL kar elde edilerek millî ekonomiye katkı sağlanmıştır²²³³.

Kıvımlı haşeresinin Orta Anadolu'da yaptığı tahribatın ciddi boyutlara ulaşması ve bu konuda yerinde yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç duyulması üzerine haşerenin yayılmasını önleyerek mücadeleye yerinde müdahale etmek amacıyla Ankara Ziraî Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsünün katkılarıyla, Konya Ereğlisi'nde 15 kişilik bir teknik eleman kadrosuyla hizmette bulunacak bir geçici istasyon kurulması kararlaştırılmıştır²²³⁴. 1956 yılında Ankara ve İç Anadolu Bölgesi'nde, buğdayların kalite ve verimini düşüren sürme hastalığı adıyla bilinen bir hastalık türü daha ortaya çıkmıştır. Buna karşı kendi ziraî mücadele problemlerini belirleyip etüt ederek, bölgeyi nezaret altında bulunduran, mücadele personelinin ve çiftçiyi bu alanda yetiştiren Ankara Ziraî Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü, İç Anadolu Bölgesi'nde bitkilere arız olan birçok hastalık ve zararlıya karşı ziraî ilaç ve biyolojik mücadele çalışmalarında bulunmuştur²²³⁵.

Ziraî Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü ile birlikte bitki koruma teknikleri ve ziraî mücadele usullerinin çiftçiler tarafından bilinmediği, yahut çekirge mücadelesinde okuyup-üfleminin çare olabileceği düşüncesiyle şeyhlerin türediği bir dönemden, bilimsel araştırma ve yayım kurumlarının öne çıktığı bir dönemde iş birliği içinde yapılan çalışmalarla çiftçilere bitki koruma alanında önemli hizmetler götürülmüştür. Bu bağlamda Türkiye tarımının bitki zararlıları ile ilgili sorunlarını çözüme kavuşturmak amacıyla Ziraî Mücadele Araştırma Enstitüsünde yürütülen bilimsel araştırmalar neticesinde bulunan yeni bitki koruma teknikleri, ziraî yayım hizmetiyle en kısa sürede çiftçilere ulaştırılması sağlanmıştır. Bu doğrultuda ziraî mücadele alanında broşür, dergi, yıllıklar yayımlanmış ve demonstrasyon çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca çiftçilerin bitki koruma tekniklerini uygulayabilmesi, bilgi ve beceri kazanabilmesi amacıyla konu ile ilgili film ve slayt gösterileri, konferans, seminer ve kurslar düzenlenmiştir²²³⁶.

Ankara Ziraî Mücadele Enstitüsünde teknik eleman olarak çalıştırılacak olanların eğitimlerini ve uzmanlıklarını ne şekilde yapacakları, asistan, baş asistan, uzman ve laboratuvar şefi unvanlarını ne suretle alabilecekleri, 10 Eylül 1963 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 6/2074 karar sayılı "Ziraî Mücadele Enstitüsü ve İstasyonlarında Çalıştırılanların İhtisas ve Unvanları Hakkında Tüzük" ile tayin olunmuştur. Bu tüzük ile birlikte Enstitüde asistan olabilme şartları, laboratuvarlarda görevlendirilmeleri, asistanlık süresi, yıllık tezkiye raporu verilmesi, baş asistanlık süresi, baş asistanların azami olarak 5 yıl içinde uzmanlık kazanma zorunluluğu getirilmiştir. Uzmanlık esaslarının Ziraat Fakültelerinde yapılması, uzmanların unvanın üniversitelerin ilgili fakültelerinin yürürlükte olan uzman ve doktora yönetmeliğine göre yapılacağı kararlaştırılmıştır. Ayrıca asistanların ilk 2 yıl içerisinde uzmanlık alanına giren bütün laboratuvarlarda çalışması, üçüncü yıl içinde teknik alanda eğitime tabi tutulmaları, 3 yıllık asistanlık süresi içinde bir yabancı dili geliştirme zorunluluğu getirilmiş; baş asistanlara da çalışma dosyası tutması, yerli ve yabancı literatür özetleri dosyası, çalışmalarıyla ilgili koleksiyon ve herbaryum yapmaları şartı konulmuştur. Bundan başka

2233 **Ziraî Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü**, ss.24-26.

2234 **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 64, (Nisan 1957), ss.23-24.

2235 Fethi Gürsoy, "Türkiye Buğdaylarında Sürme Hastalığı ve Mücadelesi", **Toprak Mahsulleri Ofisi Dergisi**, Yıl: 2, S 15, (Haziran 1956), s.5.; Mediha Özkan, "Türkiye Hububat Ziraatında Zarar Yapan En Önemli Hastalıklar ve Onlara Karşı Alınması Gereken Tedbirler", **Çiftçi**, Yıl: 3, C 3, S 33-35, (Haziran-Ağustos 1948), ss.318-319.; Yılmaz Özmen, "Ziraî Mücadelenin Önemi ve Enstitülerimiz", **Koruma**, Yıl: 10, C 3, S 21, (Şubat 1962), s.25.; Hüseyin Türkmenoğlu, "Ziraî Mücadele Araştırmaları Hakkında", **Ziraat Mühendisliği**, S 11-12, (Mayıs-Haziran 1967), s.33.

2236 İbrahim Gümüşsuyu, "Ülkemiz Tarımında Ziraî Mücadele (Bitki Koruma)'nın Önemi, Organizasyonun Dünyü ve Bugünü Üzerine Düşünceler", **Tarım ve Mühendislik**, S 26, 1987, ss.15-16.; **Ankara Ziraî Mücadele Enstitüsü Araştırma Yıllığı**, ss.3-4.

baş asistanların uzmanlık ve doktora yaptıkları Ziraat Fakültelerinin göstereceği lüzum üzerinde üniversitelerde eğitime tabi tutulmaları ve en az iki kez seminer hazırlamaları gerektiği kararlaştırılmıştır²²³⁷.

Fotoğraf – 106

Ankara Ziraî Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü İdare binası ve Laboratuvar çalışmaları.

Kaynak: **Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü** (Tanıtım Kitapçığı), Ankara 2015.

Ankara Ziraî Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü bünyesinde biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynak zenginliğinin araştırılması, ortaya konulması, korunması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda önemli çalışmalar yürütülmüştür. Bu doğrultuda Enstitüde 1961 yılında Nazife Tuatay Bitki Koruma Müzesi (NTM) kurulmuştur. Müzede Türkiye’nin değişik bölgelerinden toplanmış 2500 türe ait yaklaşık 26.000’den fazla böcek örneği bulunmaktadır. Müzede bulunan bu koleksiyon uzun yıllar Enstitü çalışma alanında çeşitli projeler gereği gerek kültür bitkilerinden gerekse yabancı otlardan çeşitli böcek takımlarına ait örneklerin toplanmasıyla oluşturulmuştur. Örnekler arasında bilim dünyasına ilk defa tanıtımı yapılan ve isimlendirilen yeni türlerin tanımlarının dayandığı tip örnekler de bulunmaktadır. Nazife Tuatay, Bitki Koruma Müzesi kurulduğu 1961 yılından günümüze kadar ilki 1967, ikincisi 1972 yılında olmak üzere koleksiyonunda bulunan örnekleri iki kez “Nebat Koruma Müzesi Böcek Kataloğu” adı altında yayımlamıştır. Yayınlanmış olan bu son katalog iki bölüm halinde hazırlanmış olup ilk bölümde müzede bulunan tip örnekler, ikinci bölümde ise müzede çalışan araştırmacılar ya da diğer araştırmacılar tarafından koleksiyonda bulunan örneklerin değerlendirilmesi ile Türkiye faunasına eklenmiş yeni kayıtlara yer verilmiştir²²³⁸.

2237 **Ankara Ziraî Mücadele Enstitüsü Araştırma Yıllığı**, ss.XXII-XXIII.

2238 Mustafa Özdemir-Işıl Özdemir-Yasemin Güler, **Nazife Tuatay Bitki Koruma Müzesi Tip Örnekleri ve Türkiye Faunasına Eklenmiş Yeni Kayıtlar**, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yay., Ankara 2015, ss.11-14.

2. Adana Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü

Cumhuriyet yönetiminin bitki koruma işlerinin önemle takibi ve bitki koruma kurumlarının tesis edilmesi noktasında attığı adımlardan ikincisi Adana ve Bornova zirai mücadele istasyonlarıdır. Ankara'daki Merkez Zirai Mücadele Enstitüsünün kurulmasına paralel olarak bilimsel olarak bitki koruma teşkilatı ve çalışmaları İzmir (Bornova) ve Adana'da kurulan zirai mücadele istasyonları emrine verilmiştir. Bu İstasyonların üç önemli görevi bulunmaktaydı²²³⁹: Bunlar: 1. Bitkilere arız olan hastalık ve zararlı böceklerin tespiti ve alınacak mücadele tedbirlerinin tayini; ziraat mücadelesinde kullanılacak kimyevî maddelerin belirlenmesi, makinelerin muayenesi, Türkiye'ye dışarıdan gelecek zirai ilaçların belirlenmesi, yeni bitki koruma ilaçlarını hazırlanması. 2. bitki koruma işlerinde yetkili olacak teknik eleman ve memurların yetiştirilmesi, nitekim bu yönde zirai mücadele eğitimi alan teknik personelin yer yer gezerek çiftçilerin problemlerini gidermek amacıyla görevlendirilmesi, 3. çiftçinin anlayabileceği açık yazılarla ayda bir veya daha fazla broşür, ilan, resimli levhalar çıkarılarak mahsul hastalıklarına karşı nasıl mücadele edileceği; hangi dayanıklı çeşitlerin ekilmesi gerektiğini öğretmek ve halka konferanslar yoluyla bilgi vererek mahsul hastalıklarına zarar veren arızları tanıtmak.

Bu kapsamda Ziraat Vekâleti tarafından Çukurova Bölgesi'ndeki üreticilerin mahsullerini koruma altına almak, onlara zirai mücadele ve ilaç desteğinde bulunmak amacıyla kurulan Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü ilk olarak, entomolojik sorunları çözmek ve fauna tespitleri yapmak amacıyla 1926 yılında Mersin'de "Zirai Mücadele Laboratuvar Şefliği" adı altında çalışmalarına başlamıştır. Daha sonra bölgedeki bitki sağlığı sorunlarına çözüm bulmak amacıyla, Ziraat Vekâleti tarafından 1931 yılında, Mersin'deki Laboratuvar Şefliği Adana'ya taşınmıştır. Burada "Seyhan Zirai Mücadele İstasyonu" adını alan bu kuruluş, uzun yıllar bölgenin Zirai Mücadele ve İlaçlama konusunda araştırma ve uygulama çalışmalarını yürütmüştür. Kuruluşun ilk kurucu Müdürü Almanya'da Entomoloji konusunda eğitim görmüş olan Haydar İrtel'dir²²⁴⁰. İstasyon müdürü Haydar Bey haricinde bahçelerde tetkiklerde bulunan bir başka görevli de baş asistan Murat Aybek'ti. Aybek, bölgedeki narenciye mıntıkları başta olmak üzere bahçelerdeki bitki ve ağaçların gelişimini önleyen nematod gibi zararlılara karşı tetkikler yapmakla görevliydi²²⁴¹.

İstasyon daha sonra sırasıyla "Ziraat Mücadele Enstitüsü" adını almış, 1969 yılında "Adana Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü", olarak 1987 yılına kadar faaliyetlerini bu isim altına sürdürmüştür²²⁴². Enstitü, 1987 tarihinden sonra "Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü" ve 08.06.2011 tarih ve 27958 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında 639 sayılı KHK gereğince de "Biyolojik Mücadele Araştırma İstasyonu Müdürlüğü" olarak değiştirilmiştir²²⁴³.

Enstitü yaklaşık 50 dekarlık bir alanda kurulmuş olup, bu alan içerisinde 15 dekarlık Turunçgil Numune Bahçesi, 500 m²'lik uygulama serası, 38 adet üretim odasından oluşan bir insektaryum kompleksi ve 20 adet iklim odası bulunmaktadır. Ayrıca Enstitü bünyesinde; Entomoloji, Nematoloji, Mikoloji, Viroloji, Bakteriyoloji, Moleküler Biyoloji, Biyolojik Mücadele, Entomopatojenler, Yan Etki, Yabancı Ot Laboratuvarı bulunmaktadır. Enstitünün görev bölgesi Adana, Mersin, Antalya, Osmaniye, Kahra-

2239 **Onbeşinci Yıl Kitabı**, ss.447-448.; Bk. Teoman, "Zirai İlaçlar Müessesesine Doğru", s.20.; Teoman, "Zirai Mücadele İlaçları", s.57.; Akmanoğlu, "Zirai Mücadele ve Eğitim", s.10.; Seval Toros, "Tarımsal Üretimde Mücadele Fonksiyonu", **Tarım ve Mühendislik**, S 47, 1994, s.23.; Nihat Şevket (İyriboz), "Mahsul Hastalıkları", **1931 Birinci Ziraat Kongresi Kararları**, C 1, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara 1931, s.1260.

2240 **Son Posta**, 30 Ocak 1941.; Bk. Nejat Böğürtlen, "Ağaç Hastanesinde Neler Görülür?", **Bugün**, 22 Ekim 1941, s.2.

2241 Nejat Böğürtlen, "Ağaç Hastanesinde Neler Görülür?", **Bugün**, 22 Ekim 1941, s.2.

2242 **Yeni Adana**, 19 Mart 1976.

2243 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/bmae/Menu/11/Tarihce> (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

manmaraş, Hatay, Gaziantep ve Kilis illeridir. Kurum, Çukurova Bölgesi olarak adlandırılan bu yörede biyolojik mücadele konusunda araştırmalar yapmak ve bölge illerinde bitki sağlığı sorunlarını tespit etmek, araştırmalar yaparak çözümlenmek ve karantina hizmetleri yürütmek amacıyla tesis edilmiştir²²⁴⁴.

Fotoğraf –107

Adana Bölge Ziraî Mücadele Araştırma Enstitüsü ilk hizmet binası ve tarlada ziraî mücadele ilaçlama uygulaması.

Kaynak: <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/bmae/Menu/11/Tarihce> (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

1931 yılından itibaren tarımsal üretim kabiliyeti doğrultusunda faaliyete geçmiş; bu doğrultuda Adana'nın yanı sıra bütün Çukurova bölgesine hizmet veren tek kurum olarak faaliyet göstermiştir. Bu bağlamda özellikle pamuklara musallat olan yeşil kurt, pembe kurt, süne haşeresi, zeytin sineği ile Dört-yol'da portakal hastalıklarıyla mücadele edilmiştir. Bu doğrultuda İstasyon idaresi, ziraat teknisyeni Salih Bey'i Dört-yol'a; Sadettin Bey'i de Urfa'ya göndermiştir²²⁴⁵. 1933 yılında 1000 dekar arazi çekirgeden, 120.000 dekarlık arazi de tarla fâresinden kurtarılmıştır. Ayrıca portakal ve limon ağaçlarına arız olan haşeratla mücadele ve ilaçlama çalışmalarında erkenden önlem alınması neticesinde zararlılar itlaf edilmiştir. Bağ alanlarında ise 8.000 dekarlık bağ sahası kınacık vb. hastalıklardan kurtarıldı²²⁴⁶.

Bu dönemde biri böcek diğeri mantar hastalıklarıyla ilgilenen ve iki şubesi bulunan İstasyon, 1937 yılında pamuk hastalıklarıyla mücadele kapsamında yeşil kurt çıkan yaklaşık 7.915 hektar sahayı ilaçladı. Bunun neticesinde 5.540 hektarlık saha yeşil kurttan temizlendi. Buna karşın 2.375 hektarlık sahanın zarar görmesine engel olunamadı. Bu mücadelenin maliyeti ise 42 lira oldu. Ancak Ziraat Vekâletine gönderdiği raporlarda, bu zararlılara karşı mütakamil bir şekilde mücadele yapılmadığı takdirde oluşacak tahmini zararın 160 lira civarında olacağı belirtiliyordu²²⁴⁷. İstasyon, Çukurova Bölgesi'ndeki pamukların bir an evvel ilaçlanması ve üreticilerin zarar görmemesi amacıyla 16 adet büyüklü küçüklü pülverizatör ısmarladı. Ayrıca makineler gelene kadar Ziraat Vekâletinden 1000 ton ilaç gönderildi²²⁴⁸. 1939 yılına gelin-

2244 **Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım Broşürü**, Adana 2017, ss.1-2.

2245 “Pamuk ve Portakal Hastalıklarıyla Mücadele”, **Akşam**, 27 Mart 1939, s.9.; Bk.: Süreyya (Özek), “Haşarat”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi Kararları**, C 1, ss.1233-1236.; Kadri Ahmet, “Nebatat Hastalıkları”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi Kararları**, ss.1288-1295.

2246 “Adana’da Ziraî Vaziyet Bu Sene Çok İyidir”, **Akşam**, 26 Şubat 1934, s.7.

2247 **Seyhan Cumhuriyetin 15 Yılı İçinde**, ss.62, 71.; Bk. “Pembe Kurt Mücadelesi”, **Yeni Adana**, 22 Şubat 1929, s.1.; “Süne Mücadelesi”, **Yeni Adana**, 24 Ekim 1929, s.2.; “Süne Var”, **Yeni Adana**, 19 Nisan 1929, s.1.; “Zeytin”, **Yeni Adana**, 12 Şubat 1935, s.2.

2248 “Nebat Haşereleriyle Mücadele”, **Akşam**, 16 Mart 1937, s.9.

diğinde bölgede portakal ve limon bahçelerine musallat olan krizomfalus zararlısına karşı zirai mücadele ve ilaçlama çalışmaları yürütüldü. Bu yönde Çukurova’da portakal ve limon bahçelerinde ilk başlangıçta 24.403 ağaç ilaçlandı. Daha sonra portakal bahçelerine musallat olan portakal sineği haşeresiyle mücadele kapsamında 47.000 ağaç ilaçlanarak temizlendi²²⁴⁹.

Bunun yanı sıra 1930’lu yıllarda Türkiye’nin pamuk üretiminde önde gelen bölgenin tarımsal düşüşüne neden olan sebeplerden birisi de Adana pamuklarına arız olan pembe kurtlar meselesiydi. İstasyon, Adana ve civarındaki iller için mühim bir dert halini almış olan pembe kurtlar ile mücadelede alakadar olmaya başlamış; bilhassa Adana Valiliğine gönderdiği bir yazıda bu hususiyetin dikkate alınması gerektiğini ifade ederek, hastalığa karşı ilaç temin edilmesini bildirmiştir. Daha sonrada Adana çiftçisinin alın teri ve emeğini yok eden pembe kurt haşeresinin verdiği zarara dikkat çeken İstasyon, bahsi geçen haşerenin pamuk mahsulü toplanma döneminde çiftçilerin büyük ümitlerini yok ettiğini vurgulamıştır. Zirai mücadele teknisyenlerinin belirttiğine göre çiftçilerin mahsullerini tarumar eden pembe kurt haşeresinin değil mahsulünün kendisini; hatta sapını, samanını eline geçiremeyen çiftçinin emeğini yok etmiş ve pamuk mahsulünden tahmin edilen gelirin üçte birini alamayacak duruma gelmişti. Bu durum sadece Adana iktisadiyatını değil, bütün Adana’nın kendisini ölüm döşegine ve hatta can çekişen bir vaziyete düşürmüştü²²⁵⁰.

Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü Çukurova köylüsü ve çeşitli ziraat teknisyenlerinin zirai bilgisini artırmak, onlara zirai mücadele ve ilaçlama yöntemleri hakkında bilgi vermek, yeni tarım metotlarını göstermek ve böylece tarımsal ürünlerden daha fazla verim almasını sağlamak amacıyla çeşitli etkinlikler gerçekleştirmişti. Bu bağlamda Enstitü bünyesinde çeşitli zirai konferans–kurs gibi etkinliklerin gerçekleştirilmesi ve bu hususta ziraat derslerinin verilmesi kararlaştırıldı. Zirai mücadele kurslarına yönelik en önemli adımlardan birisi 1937 yılında gerçekleşti. Ziraat Vekâletinden gelen karar üzerine ülkenin çeşitli yörelerinde pamuk yetiştiren ziraat fen memurlarının teknik ziraat bilgilerini artırmaya yönelik bir kurs tertip edildi. 1937 yılı Nisan ayında gerçekleşen kursa ülkenin çeşitli yörelerinden katılım oldu. Bunlar yöreler şöyledi: İzmir, Eskişehir, Antalya, Elazığ, Malatya, Kahramanmaraş, Mersin, Manisa, Diyarbakır, Denizli, Adana, Şanlıurfa, Gaziantep ve Aydın. Kurs boyunca zirai mücadele ve ilaçlama başta olmak üzere; bitki koruma, bitkilere musallat olan arızların tanıtılması ve bunlarla mücadele metotları, zirai ilaçlama makineleri üzerine çeşitli dersler verildi. Bahsi geçen dersler Ziraat Vekâleti uzmanı Rauf Bey, Yüksek Ziraat Enstitüsü Bitki Koruma Profesörü Gustav Gassner, İzmir–Bornova Zirai Mücadele Araştırma İstasyonu Müdürü Şevket Nihat İyriboz, Adana Zirai Mücadele Araştırma İstasyonu Müdürü Haydar İrtel ve Adana Pamuk İslah İstasyonu uzmanı M. Clark tarafından verilmiştir. Kurs sonrasında ziraat fen memurları ve öğretmenleri Adana Mensucat Fabrikası, Tohum İslah İstasyonu, Mersin’de bulunan Fügumvatuarı’nı gezmişlerdi²²⁵¹.

1950’li yıllarda Çukurova Bölgesi tarımında özellikle pamukla uğraşan kesimin en önemli sorunlarından biri pamuğa musallat olan yeşilkurt zararlısıydı. Yeşilkurt zararlısı literatürde pamuğun ana zararlılarından biri olarak ifade edilir. Bahsi geçen zararlı, Çukurova Bölgesinde pamuk ekim alanlarının yoğun olduğu kesimlerde pamuğun üreme organlarına zarar vererek mahsulün üretiminde önemli ürün kayıplarına neden olmuştur²²⁵². Bu durum karşısında Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü, Adana’da pamuğa bulaşan yeşilkurt zararlısı sebebiyle ürün kaybı yaşanmış olan yörelerde kaybın önünü almak için çeşitli mücadele yöntemleri vermiş; bilhassa bu konu hakkında Adana basınında uyarıcı ve bilgilendirici

2249 “Çukurova’da Portakal Mahsulü Çok İyi”, **Son Posta**, 29 Ekim 1939, s. 10.

2250 “Pembe Kurt Mücadelesi”, **Yeni Adana**, 22 Şubat 1929, s.1.; “Adana Ölüyor”, **Yeni Adana**, 1 Eylül 1930, s.1.

2251 “Ziraat Kursu”, **Türk Sözü**, 16 Nisan 1937, s. 2.

2252 Metin Konuş, Sakine Ugurlu Karaağaç, “Adana’da Pamukta Yeşilkurt (Helicoverpa Armigera (Hübner)’un İnsektisitlere Karşı Dayanıklılık Oranlarının Belirlenmesi”, **Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi**, C XXIX, S II, (2014), ss.106-112.

yazılar neşretmiştir. Dahası kurumun çabalarıyla Türkiye’de ilk defa yapılan bir uygulamaya imza atılmış; bu bağlamda pamuk tarlalarının uçakla ilaçlanmasına karar verilmiştir²²⁵³. Enstitü tarafından verilen çeşitli zirai mücadele eğitimi, seminer ve konferanslarda üreticilere Yeşilkurtla mücadele için ayrıca arsini, kiyeti, karsos ve kibritiyetimikrotin gibi ilaçlar önerilmiştir²²⁵⁴.

1951 yılında Dörtöyl ilçesi pamuklarının 525 dekarlık sahasında görülen yeşil kurda karşı Adana Zirai Mücadele Enstitüsünün teknik rehberliği ve Adana Ziraat Mücadele Müdürlüğünden gönderilen toz serpici aletlerle bu saha tamamen ilaçlanmış ve haşerenin pamuk mahsulüne zarar vermesi engellenmiştir. Aynı yıl pembe kurt ve Earias zararlılarının salgınlaşmaması için önleyici tedbir olarak Hassa ve Kırıkhan ilçelerinde pamuk hasadının ardından 100.550 dekar pamuk tarlasının enkazı, teşkilatın kontrolü ve Bakanlık tarafından istihdam edilen işçiler tarafından temizlenmiş, ilacı Bakanlıkça verilerek Antakya ve Reyhanlı’da 612.000 kilo pamuk tohumluğu ilaçlanmıştır²²⁵⁵. 1952 yılında Dörtöyl ve Reyhanlı ilçelerinde ortaya çıkan yeşil kurda karşı yapılan mücadele neticesinde 8.540 dekar pamuk sahası ilaçlanmış, zarar ve ziyanın önüne geçilmiştir. Aynı şekilde Antakya, Altınözü, Hassa, Reyhanlı, Dörtöyl ve Samandağı ilçelerinde zuhur eden Karadrinaya karşı 25.350 dekarlık alanda mücadele yapılmış ve hasar önlenmiştir. Pembe kurt bakımından Antakya, Reyhanlı, Dörtöyl, Yayladağı, Altınözü, Hassa, İskenderun ve Kırıkhan ilçelerinde 151.950 dekar pamuk tarlasının hasattan sonra enkazı temizlettirilmiş, Reyhanlı’da 1, Antakya’da 3 gazlama odasında ve bir miktar da Mersin fümigatöründe olmak üzere toplam 892.000 kilo pamuk tohumluğu dezenfekte edilmiştir²²⁵⁶.

Bölgedeki çiftçilere daha yararlı olabilmek ve onların sorunlarını giderebilmek amacıyla Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü, araştırma laboratuvarlarını genişletmek üzere Pamuk Test Laboratuvarı kurmak üzere gerekli alet ve makineleri Cento yardımı dahilinde İngiltere tarafından temin etmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Nisan 1964’te gönderilen ekipmanlar arasında terazi, vorgel kutuları, el takometresi, ipliğin görünüşüyle ilgili sarma makinesi bulunuyordu. Bu ekipmanlar sayesinde pamuğun her türlü tahlil, analiz ve test işlemleri kolayca yapılmaya başlandı²²⁵⁷. 1965 yılından itibaren kurumun çalışmalarını daha modern bir şekilde sürdürebilmesi, laboratuvar ve çalışma imkânlarının genişletilmesi amacıyla Tarım Bakanlığı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğü tarafından bir proje gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda “Adana Zirai Mücadele Enstitüsü Tesisleri İnşaatı” adlı proje kapsamında kurumun fiziki ihtiyaçları için toplamda 1.500, nakit ihtiyaçlar için toplamda 1.552 lira ayrılmış ve hali hazırda %98’lik kısmı tamamlanan inşaatların Nisan 1966 tarihine kadar bitirilmesi kararlaştırılmıştır²²⁵⁸.

Enstitü bünyesinde biyolojik mücadele çalışmaları ise 1972 yılında başlamıştır. Bu doğrultuda 1970’li yılların başında Turunçgil bahçelerindeki unlu biti (*planococcus citri*) zararlısına karşı avcı böcek (*C. montrouzieri*) ve parazitoit (*Leptomastix dactylopii*)’nin kitle üretimleri başlamıştır. 1973 yılından itibaren Türkiye’deki avcı böcek ve parazitoitin üretimi bizzat Enstitü tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten itibaren kurum laboratuvarlarında avcı böcek (*C. montrouzieri*)’den 35.455.897 adet üretilmiş,

2253 **Yeni Adana**, 23 Haziran 1950.

2254 **Millet**, 17 Aralık 1952.

2255 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 18, Toplantı: 3, Birleşim: 12, 03.12.1952, s.56.

2256 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 18, Toplantı: 3, Birleşim: 12, 03.12.1952, s.56.

2257 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 179-45-19, 06.08.1964.

2258 **BCA**, Dosya No: 30-01-00-00, Yer No: 81-513-7, 00.00.1965.

16.915.980 adet salım yapılmıştır. Parazitoit (*Leptomastix dactylopii*)'nden ise 59.937.393 adet üretilmiş ve 27.186.200 adet salım yapılmıştır²²⁵⁹.

Kurum bünyesinde Süne zararlısına karşı araştırma ve projelerde yapılmıştır. Bu hususta Türkiye'de tahıllara arız olan Süne zararlısına karşı yürütülen "Ülkesel Süne Projesi" kapsamında "T. Semistriatus" un kitle üretim çalışmaları Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğünde başlamıştır. Bilhassa Tarım Bakanlığı Süne Mücadelesi Üst Kurulunun almış olduğu kararla Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü teknik sorumluluğunda bulunan illerde "T. semistriatus" un kitle üretim ve salım çalışmalarını başlatmış ve laboratuvarlarında kitle halinde üretilip bunların doğaya destek salımlarını devam ettirmiştir²²⁶⁰.

Kurum tarafından Adana'da önemli bir gelir kaynağı olabilmesi için zeytinciliğin geliştirilmesine büyük çaba gösterildi. Pamuk ve hububat ekimine elverişli olmayan 1.5.000.000–2.000.000 dekar civarındaki arazinin zeytinlik haline getirilmesi planlandı. Bu doğrultuda 1965 yılında dikimi öngörülen 150.000 adet deliceden 35.000 adedi dikildi. Ayrıca mevcut zeytinliklerin verimini artırmak amacıyla teşkilata mensup ekiplerce 7.500 adet zeytin budandı. Bununla beraber il dahilindeki fideliklere zarar veren fide çürüklüğüne karşı çiftçilerin mücadele etmesini teşvik ve kolaylaştırmak bakımından il radyosunda programlar yapıldı. Yeni Adana gazetesinde çeşitli makaleler yayımlandı ve 500 adet sirküler dağıtılarak zirai mücadelenin zaman ve metodu anlatıldı. Ayrıca "Hastalık ve Zararlılar Milyonlarca Liralık Mahsul Kaybına Sebep Oluyor" başlıklı renkli afişin 300 adedi köylülere dağıtılarak bilinçlendirilmeye çalışıldı²²⁶¹. Kurum, daha sonra Adana Teknik Ziraat Müdürlüğü ile birlikte koordineli olarak ziraat teknisyenlerini köy köy gezdirerek bahar mevsiminde tarımsal konularda 16.071 üreticinin eğitimini tamamladı. Ayrıca kurumun ziraat mücadele uzmanları 480 köyde seminer, konferans ve kurslarda arıcılık, tavukçuluk, pamuk, Meksika menşeli buğday ve çeşitli mahsulün ekimi, sulanması, seralarda zirai mücadele konusunda yapılan hatalar ve çözüm önerileri, meyve hastalıkları ve mücadelesi, toprak kökenli hastalıklar, Türkiye canavar otları ve mücadelesi, toprak karakteri, ıslahı ve çeşitli zararlılarla mücadele gibi teknik konularda bilgi vererek dergi ve broşürler dağıttı²²⁶².

2259 Birol Akbaş, A. Haluk Yaşarer ve Muharrem Şimşek, "Biyolojik Mücadele Araştırmaları ve Uygulamaya Yanıtları", **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 5, S 18, (Nisan-Haziran 2016), ss.46-47.; Kurumda yürütülen biyolojik mücadele çalışmaları sonrasında elde edilen bulgular üreticilerin hizmetine sunulmuştur. Bu hususta Enstitü, biyolojik mücadele mevzularını kapsayan teorik ve uygulamalı bilgileri bir araya getirerek neşretmiş ve çiftçilere karşılıksız olarak dağıtmıştır. Bk. **Teoriden Pratiğe Biyolojik Mücadele**, Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., (Ed.: Nevzat Birişik), Adana 2012.

2260 Mahmut İslamoğlu, Serpi Kornoşor ve Şener Tarla, "Türkiye'de Süne, Spp. (Hemiptera: Scutelleridae) Mücadeledeki Gelişmeler (1928-2010)", **Türkiye Biyolojik Mücadele Dergisi**, C 2, S 1, (2011), ss.74-75.

2261 **BCA**, Dosya No: 030-01-0-0, Yer No: 114-722-5, 21.05.1965.

2262 **Yeni Adana**, 9 Mayıs 1970.; Enstitü tarafından çiftçilere yönelik olarak yayımlanan bilgilendirme ve bilinçlendirme broşürleri için Bk.: **Toprak Kökenli Patojenler ve Nematodlar, Toprak Dezenfektasyonu İçin Uygulamaların Tanıtımı, Uygulanma Şekilleri Broşürü**, (Yay. Haz.: Seral Yücel-Adem Özarslandan), Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., Adana 2014.; **Türkiye'deki Canavar Otları ve Mücadelesi Broşürü**, Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., Adana 2010.; **Seralarda Zirai Mücadele Konusunda Yapılan Hatalar ve Çözüm Önerileri Broşürü**, (Yay. Haz.: Seral Yücel-Ayşegül Çolak Ateş, Adem Özarslandan ve Dilek Dinçer), Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., Adana, (Yayım tarihi yok); **Muz Yetiştiriciliğinde Nematod Mücadelesi Broşürü**, Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., Adana 2016.; **Palmiye Kırmızıböceği**, Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., Adana, (Yayım tarihi yok).

1969 yılında bölgede önemli bir tarım ürünü olan pamukta dikenlikurt salgınından ötürü mücadele için Ziraat Vekâletine bağlı Zirai Mücadele Genel Müdürlüğü ve Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü tarafından 1 Eylül 1969 tarihi itibarıyla Çukurova'ya 361 ton ilaç sevk edilmişti. Ayrıca ilerleyen süreçte 95 ton ilacın acilen imal edilip sevkinin yapılacağı belirtilmekteydi²²⁶³. 1975–1980 yılları arasında Çukurova'da özellikle pamuk ekimine büyük zararlar veren beyazsineğe karşı tedbirler alınarak Adana, Tarsus, Ceyhan, Karataş, Osmaniye, Antakya ve Andırın olmak üzere sekiz yerde teknik düzeyde aydınlatıcı konferanslar verildi²²⁶⁴.

2263 **BCA**, Dosya No: 030-01-00-00, Yer No: 82-520-4.

2264 **Yeni Adana**, 6 Eylül 1975.

3. İzmir–Bornova Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü

Bu dönemde zirai mücadele araştırma hizmeti sunan kurumlarından birisi de Bornova Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsüdür. Enstitü, İzmir’in o dönemde küçük bir banliyösü olan Bornova’da 15 Şubat 1931’de “Garbî Anadolu Emraz ve Haşarat Mücadele İstasyonu” adıyla kurulmuştur²²⁶⁵. Birinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen çekirge salgını ile mücadelede çekirge zabiti olarak görevlendirilen ve ihtisasını Almanya’da yapan, aynı zamanda Demokrat Parti Dönemi’nde Ziraat Vekili görevini de yürüten Nihat İyriboz tarafından kurulmuştur. İstasyondaki ilk çalışmalar devlete ait bir köşkte ve 6 teknik elemanla başlamış ve özellikle Batı Anadolu bölgesinin zirai sorunlarının çözümüyle ilgilenilmiştir. Enstitü, Türkiye’de bitki koruma alanında araştırma yapan ilk kuruluştur. 1931 yılından itibaren günümüze kadar geçen süre içinde Enstitü devamlı gelişme göstermiş, Türkiye ve dünyadaki zirai mücadele hizmetlerinde isimleri daima hatırlanacak değerli araştırmacıların görev yaptığı bir bilim yuvası niteliğini sürdürmüştür²²⁶⁶.

İstasyonda çalışan değerli bilim adamlarının bir kısmı, zamanla Türkiye’nin değişik bölgelerinde açılan Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri’nin kuruluşlarını gerçekleştirmiş, yine Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesinin kuruluş yıllarında Bitki Koruma Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev almışlardır. Türkiye’nin ilk zirai ilaç eczanesi Bornova’da kurulmuş ve kuruma bağlı olarak bir süre çalışmıştır²²⁶⁷. 1934 yılı içerisinde İstasyon bünyesinde sergi salonu görevi gören bir de “Enstitü Müzesi” açılmıştır. Müzede istasyonun 1933 yılından itibaren görev sahasını kapsayan illerde yetiştirilen incir, üzüm, tütün ve zeytinyağı gibi mahsullerin üretim miktarlarını gösteren veriler sergilenmiştir²²⁶⁸.

Kuruluşundan itibaren hızla gelişen ve güçlenen istasyon, 1963 yılında “Zirai” adını alarak enstitüye dönüşmüş, 1969 yılında bölgesel özelliği dikkate alınarak adı “Bornova Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü” adını almıştır. Daha sonra Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığının 01.08.1986 tarihinde gerçekleştirilen yeniden yapılanması çerçevesinde, Türkiye’de görevlendirilen Adana, Ankara, Diyarbakır ve İzmir’deki enstitülerden birisi olarak Bornova Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü adıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığına doğrudan bağlı, bölgesel fonksiyonda bir kuruluş statüsü almıştır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının 3/6/2011 tarihli 639 sayılı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname uyarınca kuruluş, Bornova Zirai Mücadele Araştırma İstasyonu Müdürlüğü adını almıştır²²⁶⁹. Enstitünün ilk kuruluş (1931–1934) döneminde idari işler Ankara merkez tarafından yürütülmüş, bu anlamda ilk müdür olarak Nihat İyriboz tayin edilmiştir. Bunun yanı sıra kurumda 1934–1973 yılları arasında müdürlük yapan idareciler Tablo –160’da yer aldığı gibidir²²⁷⁰:

2265 İsmail Oktar, **Bornova Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü**, İzmir Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1978, s.1.; Bk.: “Zirai Faaliyet”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, C 8, S 8-9-10, (Ağustos-Eylül-Ekim 1933), ss.7-9.; **Cumhuriyetin 15. Yılında İzmir**, ss.145-146.; “İzmir’de Bir Bağcılık Enstitüsü açıldı”, **Akşam**, 25 Kanunuevvel 1931.; **Akşam**, 28 Teşrinisani 1931.

2266 Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, **Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü**, İzmir 1991, s.1.; Kahraman Nizamoğlu, “Bornova Ziraat Mücadele Enstitüsü-İzmir”, **Tomurcuk**, Yıl: C 6, S 72, (Aralık 1957), ss.15-16.

2267 **Ulus**, 10 Mart 1942.; **Ulus**, 15 Mart 1942.

2268 **Yeni Asır**, 9 Nisan 1934.

2269 **Zirai Mücadele İstasyonu Araştırma Müdürlüğü-Bornova: Tanıtım Kitapçığı**, İzmir 2013, s.2.; Oktar, s.2.

2270 Oktar, **age.**, ss.1-2.

Tablo –160

Bornova Zirai Araştırma Enstitüsü Müdürleri ve Görev Süreleri

Sıra No:	Adı ve Soyadı	Görev Süresi
1	Nihat İyriboz	12.07.1934-19.05.1950
2	Mahmut Karman	19.05.1950-16.07.1950
3	Reşat Aysu	16.07.1950-17.04.1951
4	Necati Kaşkaloğlu	18.04.1951-04.06.1973

Enstitüde kuruluşundan itibaren 1941 yılına kadar yapılan çalışmalar Entomoloji ve Fitopatoloji olmak üzere iki laboratuvar halinde çalışmalarını sürdürmüştür. Daha sonraki yıllarda Enstitü imkânlarının genişlemesi, bölgenin çözüm bekleyen problemlerinin yoğunlaşarak ekonomik önem kazanması nedenleriyle entomoloji konularını içeren laboratuvar yeniden dizayn edilerek programlanmıştır. Buna göre; Enstitü bu tarihten itibaren 6 bölüm altında faaliyet göstermeye başlamıştır. Bunlar şöyledir: Fitopatoloji Laboratuvarı, Genel Zararlılar Laboratuvarı, Pamuk ve Tütün Zararlıları Laboratuvarı, Meyve Zararlıları Laboratuvarı, Ambar Zararlıları Laboratuvarı, Zirai Karantina Laboratuvarı. Ancak 1957 yılında Zirai Karantina Laboratuvarı Enstitü bünyesinden çıkarılarak başlı başına bir bölge müdürlüğü haline getirilmiştir. 1977 yılına gelindiğinde Enstitüye Biyolojik Savaş Laboratuvarı eklenerek idari ve çalışma düzeni son halini almıştır. Bu şubeler altında 1931–1977 yılları arasında toplamda 310 personel görev almıştır²²⁷¹.

Bornova Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsünün görev alanını İzmir, Aydın, Manisa, Uşak, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, Isparta, Burdur, Kütahya, ve Muğla illeri oluşturmaktadır. Ancak 1965–1966 döneminden sonra Burdur, Isparta ve Kütahya illeri Enstitü görev alanından çıkarılmış ve Ankara’daki Merkez Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü görev alanına sokulmuştur. Bu tarihe kadar Enstitü kültür bitkilerinde görülen çeşitli haşerat, bitki hastalığı ve koruması gibi sorunların çözümlenmesinden sorumludur. Bu doğrultuda enstitünün görev bölgelerinde yer alan çalışmaları bitki korumaya dair birçok konuyu ihtiva etse de temel olarak 5 ana başlıkta toplanmıştır²²⁷²:

1- Kültür bitkilerine arız olan zararlı organizmaların teşhisini, yayılışlarını, yoğunluk ve zarar düzeylerini tespit etmek, bunların ekonomik zarar seviyelerini ve mücadele eşiklerini saptamak, dayanıklılık araştırmalarını yapmak, fizyolojik hastalıkların etkilerini ortaya koymak, mücadele metotlarını belirlemek, 2- Bitki koruma ürünlerinin, çevre ve insan sağlığı açısından riskleri ve kalıntıları üzerinde araştırmalar yapmak, 3- Zirai mücadele aletleri ve makineleri ile ilgili araştırmalar yapmak, 4- Bölge genelinde fauna ve mikro-flora etmenlerinin korunması, toplanması, muhafazası, envanterinin çıkarılması, kullanımı ve taksonomisi konularında araştırmalar yapmak, 5- Bitki hastalık ve zararlıları ile ilgili gelişmeleri izlemek, gözlem yapmak, rapor hazırlamak ve karar vericilere muhtemel krizleri önleyici önlemleri öngören ayrıntılı raporlar sunmak.

2271 Oktar, *age.*, ss.2-8.

2272 **Zirai Mücadele İstasyonu Araştırma Müdürlüğü-Bornova: Tanıtım Kitapçığı**, s.5.; Oktar, *age.*, s.14.; Nizamoglu, “Bornova Ziraat Mücadele Enstitüsü-İzmir”, ss.15-16.

Fotoğraf –108

Bornova Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü laboratuvar çalışmaları, personeli ve üreticilere yönelik verilen zirai mücadele hizmetleri.

Kaynak: <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/bzmai/Menu/11/Tarihce> (Erişim Tarihi: 26.10.2020).

Enstitünün arazi genişliği 35 dekadır. Bunun 27 dekarı yeraltı suyu ile sulanabilecek niteliktedir. Meyve ve diğer ağaç grubu 11, süs bitkileri bahçesi 4, Enstitü bina, laboratuvar ve yolları ile birlikte sera alanı 8 dekarlık bir alanı kaplamaktadır. Araştırma–deneme çalışmalarının yapıldığı arazi miktarı ise 6 dekadır. Ancak çoğu zaman araştırma–deneme arazileri ihtiyacı karşılamadığı için araştırma ve ilaç denemeleri Gıda–Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı kurum, çiftlik arazileri ile bölgedeki üreticilere ait şahsi tarla ve bahçelerde sürdürülmektedir. Tarla ve bahçelerdeki bu işler için çeşitli motorlu araçlar satın alınmış ve onlar vasıtasıyla birçok yerde çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda Enstitü bünyesinde 1950–1977 yılları arasında kullanılan pick–up, jeep, minibüs, gaz binek, kaptıkaçtı, otobüs vb. türlerdeki araçların sayısı 21 adettir²²⁷³.

Enstitü bitki koruma alanında araştırma, eğitim ve yayım olmak üzere 3 temel alanda hizmet vermiştir. Araştırma alanında faaliyet bölgesinde tarım ürünlerinde mahsul kaybına neden olan hastalık, zararlı ve yabancı otların türleri, özellikleri, dağılışı ve yaşayışını saptamak; bu incelemeler neticesinde elde edilen bulgulara göre en etkin, ekonomik ve kolay uygulanan koruma önlemleri ve tarımsal savaş yöntemlerini bulmak ve uygulanan önlem ve yöntemleri geliştirmektir. Böylece bölgede ürün kaybını en aza indirmek amacıyla bilimsel çalışmalar yaparak bunları ilgililer ile paylaşmak Enstitünün en temel görevidir. Enstitü çalışma programı dahiline aldığı araştırmalarla ilgili proje çalışmalarına 1960 yılında başlamıştır. Bu tarihten itibaren çalışma bölgesinde bitki koruma alanına ait çözümlenmiş konular için 1960–1977 yıllarında toplamda 283 adet bilimsel proje tamamlanmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar yıllık, nihai rapor, dergi ve broşür şeklinde araştırmacı ve üreticilerin hizmetine sunulmuştur. Bunun yanı sıra araştırma alanında 1944–1977 yılları arasında 382 adet farklı ilaç firmalarına ait 1235 adet zirai ilacın denemeleri yapılmış, bunların biyolojik etkileri saptanarak Ziraat Vekâletine sunulmuştur²²⁷⁴.

2273 Oktar, **age.**, ss.8-11.

2274 Oktar, **age.**, ss.15-58.

Eğitim alanında yapılan çalışmalar, daha ziyade Enstitünün ikinci hizmet dalını oluşturmaktadır. Birinci sırada yer alan araştırma sonuçlarının uygulama alanında verimli ve etkin bir şekilde uygulanabilmesi için uygulayıcı teknik elemanların bitki koruma konusunda yeterince eğitilmesini zarurî kılmıştır. Bu amaçla Enstitü, 1939 yılından itibaren teknik elemanların bilgi ve görgülerini artırmaları için çeşitli seminerler düzenlemeye başlamıştır. 1939–1977 döneminde Enstitü merkezi başta olmak üzere, çalışma bölgesi içinde ve dışında olmak üzere toplamda 257 seminer düzenlenmiştir. Bu seminerlerde 6185 teknik eleman eğitim almış ve donanım kazanmışlardır. Bunun yanı sıra Enstitü bünyesindeki teknik elemanlar; entomoloji, zirai mücadele, fitopatoloji, pamuk standardizasyonu, araştırma fabrikalarını ziyaret, sebze ve virüs hastalıkları, taxonomi, fümigasyon tekniği, meyve zararlıları ve biyolojik mücadele konularında bilgi ve görgülerini artırmaları amacıyla kurs, seminer, uluslararası teknik toplantı, konferans, kongre ve sempozyum gibi organizasyonlara katılım sağlamaları amacıyla yurtdışına eğitim almaya gönderilmiştir. Yurtdışından dönen teknik personellere orada edindikleri bilgi ve izlenimleri seminer şeklinde sunma şartı getirilmiştir. Bu amaçla Enstitü; İsviçre, İngiltere, ABD, Almanya, Hollanda, Belçika, Fransa, İspanya, İtalya, Yunanistan, Avusturya, Romanya, İsrail, Mısır, Irak, İran, Fas, Pakistan, Kıbrıs ve Rusya gibi ülkelere çeşitli sayıda teknik eleman göndermiştir. 1944–1976 yılları arasında 25 teknik eleman bilgi ve görgülerini artırmak amacıyla yurtdışına gönderilmiş, 1949–1976 döneminde 34 teknik eleman uluslararası sempozyum, kongre ve konferansa katılmış, 1957–1977 döneminde 17 teknik eleman kurslara katılmak amacıyla dış ülkelere gönderilmiş ve donanım kazanmaları sağlanmıştır. Enstitü ayrıca faaliyet bölgesindeki üreticiler için ücretsiz bir danışma organı olarak görev yapmıştır. Örneğin herhangi bir üretici bağ, bahçe, tarla ve ambarında gördüğü hastalık ve zararlıyı belirtecek örnekler getirmek suretiyle teşhis yapmış ve çözüm yollarını öğrenmiştir. Keza bu doğrultuda ilaç ihtiyacı gerekli olduğunda bizzat Enstitü tarafınca karşılanıp kendilerine bu konuda destek sağlanmıştır²²⁷⁵.

Yayın alanı ise Enstitünün üçüncü ve son hizmet dalıdır. Enstitü tarafından yapılan yayımların amacı bitki koruma konusunda görevli uygulayıcı örgütün teknik eleman ve üreticilere, bölgede kültür bitkilerinde ekonomik kayıplara sebep olan hastalık ve zararlıları tanıtmak, bunlara karşı uygulanması gerekli olan pratik ve etkin koruma yöntemlerini öğretmektir. Bu doğrultuda Enstitü teknik bülten, mesleki kitap, çiftçi broşürü, cep broşürü, makale ve afiş türlerinde bilgilendirici zirai yayımlar neşretmektedir. Bunlar içerisinde çiftçi ve cep broşürleri pratik yayın niteliği taşımaktadır. Enstitüde elde edilen neticeler, üreticiye bu broşürler vasıtasıyla açık ve basit bir şekilde tanıtılmış ve öğretilmiştir²²⁷⁶. Enstitü, Batı Anadolu Bölgesi'nde 1938 yılından itibaren yürüttüğü çalışmalarla 35 farklı bölgede çeşitli hastalıklarla ilgili tetkik ve kontrol seyahati yapmıştır. Bu seyahatlerde 400 bilgi muhaberesi ve muhtelif hastalıklara karşı reçete yazılmıştır. Enstitü, yurtdışındaki ülkelerde yer alan bilimsel kurumlarla yapılan muhaberat otuzdan fazlaydı. Ayrıca Batı Anadolu Bölgesi'nde yetiştirilen incir, pamuk, bağ hastalıkları gibi ürünler üzerinde yeniden açılan bilimsel araştırmalar giderek artmaktaydı. Bu doğrultuda 1938 yılı içerisinde 74 sayfalık zeytin hastalıkları kitabı ile 213 sayfa tutan bağ hastalıkları kitabı neşredilmiştir²²⁷⁷. Bu doğrultuda Enstitü, 1940–1975 yılları arasında 13 adet mesleki kitap 1960–1975 yıllarında 26 adet teknik bülten, 1940–1972 yılları arasında 65 adet çiftçi broşürü ve 7 adet afiş, 1960–1975 yıllarında 320 adeti yurtiçi, 14'ü de yurtdışı olmak üzere toplamda 334 makale, aynı dönem zarfında 12 adedi yayımlanmış, 25 adedi de yayımlanmamış olmak üzere 37 adet uzmanlık tezi, 2 adet yayımlanmış, 6 adedi de yayımlanmamış doktora tezi olmak üzere 8 adet doktora tezi yayımlanmıştır²²⁷⁸.

2275 Oktar, **age.**, ss.79-90.

2276 Oktar, **age.**, ss.90-91.

2277 **Ulus**, 10 Mart 1939.

2278 Oktar, **age.**, ss.91-131.

Tarımsal savaş ve mücadele kapsamında 1933–1938 yılları arasında Enstitü, Batı Anadolu Bölgesi’ndeki pamuk tarlalarına musallat olan ve bölge ekonomisini ciddi anlamda sekteye uğratan “Pembe Kurt” zararlısına karşı hummalı bir çalışma yürütmüştür. Bu süreçte kurum, üreticilerin elindeki 3.900 balya pamuk ve 2250 ton çiğiti dezenfekte etmiş ve temizlemiştir. Ayrıca 1932–1935 yıllarında bölgenin en önemli mahsullerinden birisi olan incir bahçelerine zarar veren incir kurdu (efestiya) böceği ile mücadele kapsamında 77 milyon kg. incir koruma altına alınarak kurtsuz olarak dış piyasalara sürülmesi sağlanmıştır²²⁷⁹. Enstitü, İkinci Dünya Savaşı yılları sırasında Türk ordusunun depolarındaki gıdaları böceklerden korumak amacıyla “Erkmenkü” isimli ilaç geliştirilmiş ve Enstitüde üretilmeye başlanmıştır. Bu amaçla Türkiye’nin ilk insektisit fabrikası bu istasyonda kurulmuş ve kuruma bağlı olarak bir süre hizmet etmiştir²²⁸⁰.

1950’li yılların sonuna doğru tarımda kullanılan ilaçların artmaya başlaması üzerine ilaçlama ve tarla bakım konularında ayrıntılı araştırmaların yapılması ihtiyacı doğmuştur. 1950–1960 yılları arasında bizzat Başbakan Adnan Menderes, bu ihtiyaçlar doğrultusunda çalışmalar yapmak üzere birçok teknisyeni görevlendirmiştir. Bu teknisyenler, Aydın’daki çiftçilere ilaçlama, hasat öncesi ve sonrası tarla bakımı gibi konularda eğitim vermek amacıyla en yakın zirai mücadele merkezi olan Bornova Zirai Mücadele Enstitüsünden getirilmiştir²²⁸¹. 1950’li yıllarda pamuklarda rastlanan hastalıklardan birisi de “Thrips Salgını”dır. İzmir ve Manisa pamuk sahalarında yapılan son tetkiklerde Thrips Salgını olduğu, Bornova Zirai Mücadele Enstitüsü tarafından bildirilmiştir. Pamukların körpe yapraklarının buruşması ve kıvrılması şeklinde görülen hastalık bitkinin büyümesini yavaşlatarak mahsulün geç toplanmasına dolayısıyla da azalmasına neden olmuştur²²⁸². İlaçlama konusunda yapılan yanlışlar tarlaları gezen teknik personel tarafından çiftçilere sıkça hatırlatılmış, pamuk tarlalarına yanlış ilaç atılmaması gerektiği üzerinde önemle durulmuştur. Pamukların sulanmasına devam edilen yaz mevsiminde, tarlada nemin yükselmesiyle yer yer yaprak biti salgını bekleneceği tahmin edilmiştir. Bornova Ziraat Mücadele Enstitüsü gerek gazeteler gerekse Ziraat Vekâleti Teknik Ziraat Teşkilatı aracılığıyla DDT’li ilaçların yaprak bitlerine etki etmediğini ve hatta çoğalmalarına sebep olduğundan daha fazla zarar verebileceğini bildirmiş olmalarına rağmen bazı çiftçiler bu hataya düşmekten kendilerini kurtaramamışlardır²²⁸³. Benzer biçimde tütüncülükle ilgili teknik bilgi veren uzman kişiler, Bornova Zirai Mücadele Enstitüsünde eğitim almış kişiler arasından seçilmiştir²²⁸⁴.

Batı Anadolu Bölgesi’nde domates yetiştiriciliği önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple bölgedeki halkın temel besin kaynaklarından birini teşkil eden domatesin son yıllarda taze sebze, salça, domates suyu olarak ihracatının günden güne artmasıyla yeni konserve fabrikaları kurulmakta, sera tesisleri artmakta ve ekim sahaları genişlemektedir. Enstitünün 1952 yılı içerisinde yapılan uygulama çalışmalarında Fusarium’a (solgunluk hastalığı) dayanıklı Amerikan domates çeşitlerini çiftçilere tanıtmak amacıyla biri Balçova’da diğeri Edremit’te olmak üzere iki sonuç gösterisi gerçekleştirilmiştir. Balçova çiftçileri “Pan Amerikan”, Edremit çiftçileri ise “Sunray” domates çeşidinde hastalığa daha dirençli olduğu gerekçesiyle karar kılarak geniş çaplı ekim için çalışmalara başlamışlardır²²⁸⁵.

2279 **1938 Ziraat Kongresi İçin Ziraat Umum Müdürlüğünce Hazırlanan Ziraat Mücadele Raporudur**, ss.4-5.

2280 **Zirai Mücadele İstasyonu Araştırma Müdürlüğü-Bornova: Tanıtım Kitapçığı**, s.21.

2281 **Demokrat İzmir**, 19 Eylül 1955.; Yılmaz, “Demokrat Parti Döneminde Aydın’da Tarım”, s.373.

2282 Yılmaz, “Demokrat Parti Döneminde Aydın’da Tarım”, s.391.

2283 **Aydın**, 7 Ağustos 1954.

2284 **Aydın**, 19 Haziran 1953.

2285 **Tomurcuk**, Yıl: 1, S 8, (Ağustos 1952), s.26.

1960’lı yılların sonlarına kadar domateslerde pek yaygın olmayan ve önemli derecede zararı görülmeyen “Yeşil Kurt” haşeresi üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış, üreticiye önerilen konularda genellikle literatürden yararlanılmıştır. Bu sebeple Bornova Ziraî Araştırma Enstitüsü, 1968 yılında bölgede %12 ile %39 arasında bulaşma gösteren bu zararlı türün “Nebat Koruma Müzesi” tarafından “*Heliothis armigera* Hb.” olarak teşhisi yapılmıştır. İleriki yıllarda daha yüksek düzeyde zarar yapabileceği dikkate alınarak Yeşil Kurt’un biyo-ekolojisinin aydınlatılması, ilaçlama metodunun ve etkili ilaçların bulunması gayesiyle çalışmalar yapılmıştır. Yeşil Kurt’un biyo-ekolojisi ve mücadelesi ile ilgili çalışmalardan başka morfolojik özellikleri ile domateslerdeki şekli ve zarar derecesi de aydınlatılmaya çalışılmıştır ve elde edilen bilgiler üreticilerin hizmetine sunulmuştur²²⁸⁶.

Batı Anadolu bölgesinin ürün çeşitliliği ve ikliminin de müsait olmasının yanı sıra bu elverişli ortam ve verimli topraklarda mahsulün çokluğu sebebiyle bazı bitki hastalıkları yoğun olarak görülmekte ve üreticilerin mahsullerinin zarar görmesine sebep olmaktadır. Nitekim Batı Anadolu bölgesinin pilot kentlerinden birisi olan İzmir’de yalnızca 1937–1938 yılları içinde 7.230 dekarlık bir arazi üzerinde çeşitli hastalıklar baş göstermişti. Örneğin bunlar içerisinde yer alan tarla fareleri ile çeşitli zirai mücadele faaliyetleri yapılmış; bunlar tamamen yok edilmiş yahut yaptıkları zararlar önlenmiştir. Benzer şekilde yine aynı dönemde 13.958 portakal ve mandarin ağacı “*Krizomfalıs*” adını taşıyan zararlı böcekten, 43.000 elma ve armut ağacı da “*Hiponimot*” adı verilen zararlılardan kurtarılmıştır. Bizzat Enstitü tarafınca toplamda 30.000 dekarlık çeşitli bağ alanlarında “*Maymuncuk*” ve “*İno*” adını taşıyan haşereler ve 76.110 dekarlık bir alanı kapsayan bağlarda baş gösteren çekirgelere karşı mücadele ve ilaçlama faaliyetleri yürütülmüştür. Bunlardan başka sebze bahçıvanlarının getirdiği 6.000 kg. kırılmış mısırlara zehir karıştırılarak üreticilerin yetiştirdiği ürünlere musallat olan “*Dana Burn*” adını taşıyan zararlı ve 15.000 kg. tütün tozu dağıtılarak sebzelere arız olan “*Püseron*” isimli zararlıların öldürülmesi için mücadele faaliyetleri yürütülmüştür. İzmir ve civarında bu dönemde ziraatın ve üreticilerin en amansız düşmanlarından birisini de yabancı domuzlar oluşturmaktaydı. Bu sebeple istasyon, bölgede ehemmiyetli bir zirai mücadele yapmış, 2178 yabancı domuzu etkisiz hale getirmiştir. Ayrıca Batı Anadolu bölgesinde ilk defa menekşeler üzerinde yoğun olarak görülmeye başlayan “*Cecidomyia*” hastalığı ve sanayi nebatlarında baş gösteren zararlılara karşı mücadele çalışmaları yürütülmüş ve üreticilere çözüm önerileri getirilmiştir²²⁸⁷.

Enstitünün Bornova ve civarında bu denli gelişme göstermesinin önündeki en önemli faktör, Batı Anadolu Bölgesi gibi poli-kültür tarım yapılan ve tarım ürünleri ihracatında kuru üzüm, kuru incir ve tütün gibi geleneksel yeri olan ürünlerin üretimlerinin büyük bir bölümünün yapıyor olması, daha da ötesi bölgenin çevredeki vilayetleri birbirine bağlayan önemli bir geçiş noktasında bulunuyor olmasıydı. İstasyon, ilk kurulduğu yıllarda çalışmalarının ağırlığını hastalık ve zararlıların üreticilere tanıtılması ve bu etmenlere karşı mücadele yapılacak kimyasalların belirlenmesi oluştururken, günümüzde fonksiyonu değişikliğe uğramış ve araştırmaların önceliğini kimyasal kullanımını azaltmaya yönelik biyolojik mücadele, biyo-teknik mücadele, entegre mücadele ve tahmin uyarı çalışmaları gibi çevre dostu uygulamalar oluş-

2286 Kadriye Öngören, Nebile Kaya ve Şerif Türkmen, “Ege Bölgesinde Domateslerde Zarar Yapan Yeşil Kurt (*Heliothis Armigera* HB.)’un Morfolojisi, Biyo-ekolojisi ve Mücadelesi Üzerinde Araştırmalar”, **Bitki Koruma Bülteni**, C 17, S 1, (Mart 1977), s.3.

2287 **Cumhuriyet’in XV. Yılında Türkiye (İzmir)**, ss.2487-2488.; Nihat İyriboz, “Mahsul Hekimliği-Nebat Hastalıkları: Türkiye’de İlk Defa Görülen Bir Menekşe Hastalığı”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 10, (16 Şubat 1944), s.232.; Necati Kaşkaloğlu, “Değerli Sanayi Nebatlarından Pire Otu (*Pyrethrum*) Nebatının Ekilmesi ve Kullanılması”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 22, (16 Ağustos 1944), s.53.; **Hizmet**, 2 Ağustos 1932.; 1930’lu yıllarda Batı Anadolu’da bağlara arz olan Ödemiş ve Koşilis haşereleriyle mücadele çalışmalarında 5 ton kara boya sarf edilmiştir. Bağlarda çubukların kabukları soydurulduktan sonra karaboya sürülmüştür. Fazla yağmurlardan hasil olan Pronos Pros hastalığına karşı da mücadele edilmiştir. Bk.: **Anadolu**, 7 Temmuz 1931.; Bu türden hastalıklar bölgedeki bütün bağ mıntıklarında zuhur etmiş ve Ziraat Vekâleti Bağcılık uzmanı Prof. Dr. M. Nugret ile birlikte Bornova Ziraî Mücadele Araştırma İstasyonu Müdürü Nihat İyriboz bizzat hastalıkların çıktığı bölgelere giderek üreticileri bilgilendirmiştir. Bk.: **Hizmet**, 11 Ağustos 1932.

turmaya başlamıştır. Bununla beraber istasyon kurulduğu dönemden itibaren sadece İzmir Vilayeti'ndeki sorunlarla ilgilenmemiş; Batı Anadolu, hatta Türkiye'nin diğer bölgelerindeki üretici ve çiftçilere hizmet vermiş ve onların sorunlarına çözüm getirmiştir.

4. Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü

Meteorolojiye, özellikle de rasat rakam ve istatistiklerine müracaat edilmeden yanlış veya isabetsiz kalacak hükümler, kararlar ve işler oldukça fazladır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren meteorolojik çalışmalara da önem verilmiş ve başta ziraat, iktisat, sıhhat ve içtimaî yardım vb. işlerde gerek ilim ve gerek iş ve tatbikat cihetinden doğrudan doğruya veya dolaylı olarak meteoroloji bilgisine muhtaç birçok mesele ve hükümler ortaya çıkmıştır. Özellikle iklim faktörlerinin ziraat sahasında oynadıkları role dikkat edildiğinde; meteorolojik ve biyo-klimatolojik faktörler, zirai eğitimin herhangi bir tohum ıslah istasyonu vb. kurumlarında önemli etken konumunda olduğu görülecektir. Bu bakımdan ziraatta haşerelerle mücadelede, mahsule zarar veren o haşerelerin herhangi bir mevkideki hayat bulma biçimi, bunların o bölgenin iklim faktörleri ile olan ilişkisi ve haşerelerin biyo-klimatolojik yapısı bilinmezse; bunlara karşı yapılacak zirai mücadele de bir o kadar neticesiz kalır²²⁸⁸. Dolayısıyla bir ülkedeki ziraat bürokrasisinin bu doğrultuda atacağı en öncelikli adım, zirai meteorolojiyi öne çıkarmak ve bilimsel temelli bir meteorolojik örgütlenmeyi sağlamak olacaktır.

Bu bağlamda Cumhuriyet kurulduğunda meteoroloji alanında sadece Kandilli Rasathanesi miras olarak kalmıştı. Maarif Vekâleti Müdürler Encümeni, 19 Ağustos 1924 tarihinde Kandilli Rasathanesi'nin bir genel müdürlüğe dönüştürerek, İstanbul Darü'l Fünunu'na bağlanmasını kararlaştırmıştı. Ancak ilerleyen yıllarda, bir rasat merkezi konumunda olan Kandilli Rasathanesi'nin Darü'l Fünun'a bağlanmasına karşı çıkılmış, ayrı bir rasathane müdürlüğü halinde çalışması uygun görülmüştür. Bundan sonra Müdafaa-i Millîye, Ziraat ve İmar ve İskan Vekâletleri ayrı ayrı meteoroloji teşkilatları oluşturma yoluna gitmişlerdir. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti, bahsi geçen alanlardaki faaliyetlerde hava ve doğa olaylarını ilgilendiren tüm meseleleri inceleyip, tetkik edebilecek ve elde ettiği bulguları halka sunacak bir kuruluşun temelini atmıştır. 1925 yılında da Ankara-Etlık bölgesinde Türk meteoroloji teşkilatının ilk nüvesi olan "Rasadad-ı Cevviye Müessesesi" faaliyet göstermeye başlamıştır. Rasadad-ı Cevviye Müessesesi adıyla kurulan ve 1928 yılında Meteoroloji Enstitüsüne dönüştürülen kurumun görevi, uluslararası standartlara uygun olarak yapılan rasatlarla, Türkiye'nin iklim ve yağış rejimini ortaya koymak ve bu suretle ülke içerisindeki farklı bölgelerin iklim karakterlerini, su kaynaklarını ve rejimini ve yağış sistemini belirlemektir²²⁸⁹.

Enstitüdeki ilk çalışmalar Ankara-Etlık bölgesinde, Ziraat Vekâletine ait bir binada başladı. O tarihte kuruma Müdür olarak Buda Peşte Rasathanesi Şube Müdürlerinden Macar uzman meteorolog Antal Réthly getirildi. Macar meteorolog Antal Réthly, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında Türk Hükûmeti tarafından ülkede meteoroloji ağının düzenlenmesi için 1925-1927 yılları arasında kapsayan bir sözleşme ile Türkiye'ye davet edilmişti²²⁹⁰. Böylece meteoroloji alanında gerek ülkesinde ve gerekse de yurt dışında oldukça tanınmış, ve çok yönlü bir bilim insanı olan Antal Réthly, Türk Hükûmeti tarafından 1925 yılının Ekim ayında 1927 yılının Kasım ayına kadar olmak şartıyla, 2 yıllığına uzman idareci kademesinde görev yapmıştır²²⁹¹. Bu görev sırasında Macar meteorolog Réthly, izlenimleri ve tetkikleri

2288 Çölaşan, "Ziraatta Meteorolojinin Rolü", ss.8, 17.; Çölaşan, "Meteoroloji Bilgisinden Çiftçimiz Ne Bekliyor?", s.5.

2289 **Türkiye'de Cumhuriyetten Önce Meteoroloji**, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1972, ss.1-2.; **Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü: Tarihçesi, Teşkilatı ve Hizmetleri**, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, s.2.; "Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü ve Görevleri", **Çiftlik Dergisi**, Yıl: 6, S 61, (Mayıs 1965), s.12.; "Yeni Devlet Meteoroloji Teşkilatının Programı", **Ulus**, 5 Mart 1937, s.2.; Bk.: Sevtap Kadıoğlu, **Osmanlıdan Cumhuriyet'e Meteorolojinin Kurumsallaşması ve Ahmet Tevfik Göymen**, Anka Matbaası, İstanbul 2012, s.40.

2290 Melek Çolak, "Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Bir Macar Meteorolog: Aksallı Havabakan Antal Réthly (Macar Kaynaklarına Göre)", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, S 9, (Bahar 2009), s.115.; Mithat Atabay, "Atatürk'ün Ankara'ya Davet Ettiği Macar Profesör Antal Réthl'nin Türkiye'deki Çalışmaları", **Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü-Atatürk Yolu Dergisi**, S 29-30, 2002, s.3.

2291 Melek Çolak, **Tük Meteorolojisinin Kuruluşu Aksakallı Havabakan Antal Bey**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2012, s.33.

sonrasında Türkiye’de bir Meteoroloji Enstitüsü kurulmasını önermiş ve onun tavsiyeleri ışığında 1928 yılında Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü kurulmuştur²²⁹².

Réthly, daha sonra meteoroloji istasyonlarını tesis etmek adına yurt genelinde dört önemli geziye çıkmıştır. Bu geziler esnasında yardımcısı Süreyya Bey de kendisine eşlik etmiştir²²⁹³. Bu meteoroloji tetkik ve örgütlenme çalışmaları için toplamda 17. 000 km. mesafe kat edilmiştir. Bu geziler çoğu zaman trenle, bazen otomobille, bazen de gemiyle veya at ile yapılmıştır²²⁹⁴. Réthly, 17. 000 km² yolculuğu esnasında 4 birinci, 13 ikinci, 18 üçüncü sınıf klima istasyonu ile 100 adet yağış ölçen istasyon kurmuştur²²⁹⁵. 100 yağış ölçeri dahil edilmezse 1927’de Türkiye’nin meteoroloji ağı şu şekildeydi: 1- 4 Adet Birinci Sınıf İstasyon: Halkalı, Büyükdere, Manisa ve Erzurum. 2- 13 Adet İkinci Sınıf İstasyon: Edirne, Alpullu (Uşak), Bursa, Kepsut (Balıkesir) ve Eskişehir, İzmir, Konya, Adana, Kayseri, Kastamonu, Rize, Erzincan, İzmit. 3- 18 Adet Üçüncü Sınıf İstasyon: Ordu, Adapazarı, Bilecik, Aydın, Muğla, Denizli, Kütahya, Burdur, Antalya, Antep, Urfa, Diyarbakır, Çankırı, Bolu, Ankara–Orman Çiftliği, Trabzon, Samsun, Maraş, Çumra ve Ankara Meteoroloji Enstitüsü. Bu istasyonlardan Halkalı, Edirne, Erzurum, İzmir, Adana, Kayseri, Rize ve Ankara Meteoroloji Enstitüsü uluslararası meteoroloji istasyonları statüsündeydi. Böylece Antal Réthly ile başlayan meteorolojik tetkik ve çalışmalar sonrasında, meteoroloji istasyonları Türkiye çapında yaygınlaşmış ve yayılım göstermiştir²²⁹⁶. 1965 yılına gelindiğinde Meteoroloji Enstitüsü ve Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 10 şube, 7 bölge müdürlüğü, 55 Sinoptik istasyonu, 314 iklim istasyonu, 950 yağış istasyonu ve yaklaşık 3.000 teknik personel ve uzmanıyla Türkiye’deki zirai meteoroloji alanında önde gelen bir kurum haline gelmiştir. Dahası kurum, radyo hizmetiyle birçok çiftçi ve köylüye; hatta hava, kara ve deniz vasıtalarına hava raporlarına ilişkin bilgileri paylaşarak hizmet sunmuştur. Özellikle radyo sayesinde ülkenin her bir yöresindeki çiftçiler, hava durumunu öğreniyor; bu bilgi ve öğütlere göre çiftçilik işlerini ayarlıyor, planlama imkânı buluyorlardı²²⁹⁷.

2292 Osman Bahadır, “Hava gözleyen Antal Réthly”, **Cumhuriyet**, 7 Aralık 2012, s.11.; **Cumhuriyet**, 2 Ağustos 1984.

2293 Kadioğlu, **Ahmet Tefrik Göymen**, s.43.

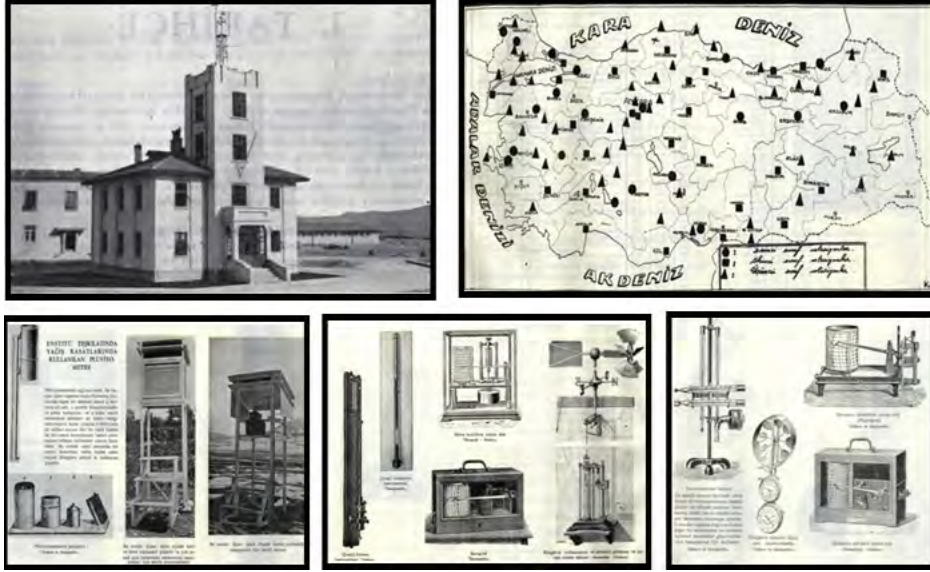
2294 Atabay, agm., s.7.

2295 **Vakit**, 4 Temmuz 1930.

2296 Çolak, **Tük Meteorolojisinin Kuruluşu**, ss.84-85.; **Cumhuriyetin 15 Yıl İçindeki Eserlerinden Biri: T.C. Başvekalet Devlet Meteoroloji Umum Müdürlüğü**, Devlet Meteoroloji Umum Müdürlüğü Yay., Ankara 1938, s.7.; Türkiye’deki meteoroloji bölgelerinin ağ haritası için Bk.: **Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü: Tarihçesi, Teşkilatı ve Hizmetleri**, s.7.; Çolak, “Bir Macar Meteorolog”, s.135.

2297 Aslan Tufan Yazman, “Meteoroloji Teşkilatımız”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, S 418, (28 Şubat 1963), ss.5, 20.; “Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü ve Görevleri”, **Çiftlik Dergisi**, Yıl: 6, S 61, (Mayıs 1965), s.12.

Fotoğraf –109

Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü İdare Binası, Meteoroloji Enstitüsü ve İstasyon Bölgeleri Haritası, Enstitü Rasat Alet ve Edevatları.

Kaynak: **T.C. Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü: Tarihçesi, Teşkilatı ve Hizmetleri**, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, ss. 7-13.

Birinci sınıf istasyonlar, buldukları bölgelerde ellerindeki 15 çeşit rasat aletiyle bütün hava hadiselerini tetkik ederek rapor hazırlıyor ve bültenler yayımlayarak halka sunuyorlardı. Burada faaliyet gösteren memurlar, genellikle Yüksek Ziraat Mektebi mezunuydular. İkinci sınıf istasyonlar, bütün hava hadiselerini tetkik etmekteydiler ve bunların memurları Orta Ziraat Mektebi mezunuydular. Mektepten çıktıktan sonra öğrenciler ilk önce zirai meteoroloji alanında kursa tabi tutulmaktaydılar. Üçüncü sınıf istasyonlar ise, özellikle yağmur ve karla ve havanın azamî asgarî sıcaklığı ile meşgul olmaktaydılar. Bu gruptaki vazifeler, aynı zamanda belirli bir ücret karşılığında köy muallimlerine yaptırılmaktaydı²²⁹⁸. Ayrıca Ziraat Vekâleti bütçesinden her yıl düzenli olarak “Meteoroloji Enstitüsü ve İstasyonları” unvanı altında gelir ayrılmakta ve bu doğrultuda muayyen bir para tahsis olunmaktaydı. 1928–1933 yılları arasında her sene Ziraat Vekâletince bu teşkilata tahsis edilmiş olan para miktarları sırasıyla şöyleydi: 1928 senesinde 51.040, 1929’da 56.715, 1930’da 75.000, 1931’de 66.000, 1932’de 58.000, 1933’te 61.000 liraydı. Bu tahsisat içinde genel masraf ve ücretler dahildi. Bununla beraber Meteoroloji Enstitüsü ve İstasyonların kadrosu merkez ve teşkilatın istasyonları olmak üzere iki kısımdı. Bunların dağılımı da şöyleydi²²⁹⁹:

2298 **Vakit**, 4 Temmuz 1930.

2299 **Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü**, s.3.

Tablo –161

Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü İdari Kadrosu ve Teşkilatı

Meteoroloji Enstitüsü		Meteoroloji İstasyonları	
Görev	Sayı	Görev	Sayı
Müdür	1	İstasyon Şefliği	3
Müdür Muavini	1	1. Sınıf Meteoroloji İstasyon Memurluğu	19
Şef Asistan	1	2. Sınıf Meteoroloji İstasyon Memurluğu	25
1. Sınıf Asistan	3	3. Sınıf Meteoroloji İstasyon Memurluğu	55
2. Sınıf Asistan	2		
Fenoloji Asistanı	2		
Muhasebe Memuru ve Mutemet	1		
Kütüphane ve Dosya Memuru	1		
Katip	1		
Müvezzi (Dağıtıcı)	1		
Ambar Memuru	1		
Hademe	3		

Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsünde yapılan işler, belirli bir program ve işleyiş düzenine göre yapılmaktaydı. Sistematiik olarak enstitü, 5 ayrı iş bölümü üzerinde faaliyet göstermekteydi: Klimatoloji, Ziraat Meteorolojisi, Fenoloji, Çok Zararlı Hava Hadiseleri, Hava ve Ziraat Vaziyeti²³⁰⁰. Bahsi geçen bu 5 çalışma programındaki işler günlük, aylık ve yıllık işler olmak üzere 3 farklı aşamada gerçekleştirilmekteydi. Günlük işlerde yapılan meteorolojik çalışmalar, her sabah saat 7.00'de rasat istasyonunun verdiği hava raporları ile başlar ve bunun neticesinde günlük hava vaziyeti bülteni hazırlanırdı. Daha sonra bütün yağış istasyonlarından gelen yağış raporlarına göre ayrıca bir yağış cetveli hazırlanırdı ve bütün istasyonların günlük hava hadiseleri ayrı ayrı ve günü gününe cetvellerine geçirildikten sonra yağış rasatlarının her hafta bir hulasası çıkarılırdı. Aylık işlerde Meteoroloji Enstitüsü, istasyonların aylık yağış neticeleri, raporları ve kartlarının kontrolü, istasyon rasatlarının kontrolü, hava hadiseleri aylık hulasa bülteninin hazırlanması, ziraat vaziyeti raporlarının tetkiki ve hava ve ziraat vaziyeti bülteninin hazırlanması ve yayımlanması gibi çalışmaların yanı sıra; aylık olarak yağış haritasının tertibi ve yayımlanması, Fenoloji aylık rapor ve kartlarının tetkiki, istasyonların meteoroloji cetvellerinin kontrolü ve oranlarının çıkarılması ve ay zarfındaki fevkalade hadiselerin tetkiki yapılırdı. Meteoroloji Enstitüsünün yıllık çalışmaları içerisinde her sene sonunda rasat faaliyetlerine ait olan işleri, günlük ve aylık rasatların ve istatistiklerin ikinci kontrolü ve senelik bültenleri haline getirilmesi ve neşredilmesi bulunmaktaydı. Bundan başka yıllık rasatlara göre yağış tevziatı bülteni, yıllık meteoroloji bülteni, yağış haritası, yağışların mukayeseli grafikleri ve meteoroloji istatistikleri ve etütleri hazırlanırdı²³⁰¹.

2300 Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü, s.16.

2301 Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü, s.34.; Cumhuriyetin 15 Yıl İçindeki Eserlerinden Biri, ss.19-23.

Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti, Türkiye’deki bütün ziraat işlerini ilgilendiren her husus için, günlük olarak Meteoroloji Enstitüsünün memlekete ait rasatlarını göz önünde bulundurmaktaydı. Her senenin buğday ve diğer mahsullerinin miktarının ve kalitesinin tayini için yağış ve sıcaklık rasatlarına göre yapılan grafiklere istinat edilmekteydi. Ziraatın daha uzmanlık gerektiren işlerinde çalışan yabancı uzmanlar her gün ve her etüt için önce Meteoroloji Enstitüsüne müracaat etmekteydiler. Bu hususta örneğin pamuk ve şeker pancarı gibi ürünlerde girişilecek işlere verilecek istikametini tayini için yine en önce Meteoroloji Enstitüsüne müracaat olunmuştu. Enstitü tarafından Ziraat Vekâletinin sulama işlerinde ve kuru ziraat Dry-farming tarzındaki ziraat tecrübelerinde rasat neticeleri adım adım takip olunmaktaydı. Ayrıca Batı Anadolu Bölgesi’nde zirai mahsullerine zarar veren haşerelerin hayat tarzları hakkında tetkikat yapılmış uzmanların hazırladığı rapor, Meteoroloji Enstitüsünün rasat neticelerine göre yapılmıştı²³⁰².

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından her yıl sonunda yayımlanan ve ziraatla uğraşan kesimin hizmetine sunulan istatistik yıllığının birinci kısmını teşkil eden ülke meteorolojisi hakkındaki istatistik cetvelleri, bizzat Meteoroloji Enstitüsü tarafından hazırlanıp, Enstitü tarafından yayımlanan eserlerden alınmaktadır. Enstitü, her yıl sonunda büyük bir özen ve özveriyle hazırladığı istatistikleri, İstatistik Umum Müdürlüğüne vermektedir. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü, yayım ve eğitim işlerine de büyük önem vermiş günlük, aylık ve muayyen zamanlarda hava, yağış ve sıcaklığa dair izlenim ve tetkiklerini bültenler aracılığıyla halka aktarmış, hava raporlarıyla elde edinilen bilimsel bilgileri Türk çiftçilerinin hizmetine sunmuştur. Özellikle ekim, dikim, gübreleme, hasat, ilaçlama, tarımsal mekanizasyon, sulama ve hayvansal üretim alanlarında yapılacak planlama ve günlük faaliyetlerde meteorolojik bilginin mutlaka kullanılması gerektiği hususu göz önünde bulundurulduğunda Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü tarafından her gün yayımlanmakta olan hava tahmini bültenleri ve verilen bilgiler, çok sayıda çiftçinin zirai faaliyetlerinde kullanılmıştır. Meteoroloji şebekelerinin çalışmalarıyla Türk çiftçisi ve özellikle tarımla uğraşan kesim, çeşitli hava olaylarını önceden bilme ve buna karşı tedbir alabilme imkânına kavuşmuştur²³⁰³.

1925 yılından 1954 yılına kadar geçen süre zarfında Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü, ziraata dair lüzumlu konuların başında gelen haşerelerle mücadele ve orman yangınlarında meteorolojik destek vermiş hava ve iklim bilgilerini günlük, aylık ve yıllık neşriyat yaparak vazifesini yerine getirmiştir²³⁰⁴. 1937 tarihinde kabul edilen 3127 sayılı Kanun’la bütün meteoroloji teşekkülleri Başvekalet’e bağlı olarak çalışmak üzere bir “Devlet Meteoroloji İşleri Umûm Müdürlüğü” nün idaresi altında hizmet vermeye başlamıştır²³⁰⁵. Böylece kurumsallaşan meteoroloji işleri, Devlet Meteoroloji İşleri Umûm Müdürlüğünün hizmetinde faaliyet göstermeye başlamış kurum müdürlüğüne de 1.800 lira maaşla Ahmet Tevfik Göymen tayin edilmiştir²³⁰⁶. 1957 yılına kadar genel müdürlük bünyesinde faaliyet gösteren kurum, 1957 yılında yeniden Ziraat Vekâletine bağlanmış ve bu görevini 1978 yılındaki Bakanlar Kurulu kararıyla tekrar Başbakanlığa bağlanmasına kadar sürdürmüştür²³⁰⁷.

2302 **Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü**, s.4.

2303 **Ankara Meteoroloji Bülteni**, S 11, (30 Teşrinisani 1934), ss.1-3.; **Ankara Meteoroloji Bülteni**, S 11, (30 Teşrinisani 1935), ss.1-2.; **Türkiye Meteoroloji Bülteni**, T.C. Başvekalet Devlet Meteoroloji Umum Müdürlüğü Neşriyatı, S 1, (Kanunusani 1939); Çölaşan, “Meteoroloji Bilgisinden Çiftçimiz Ne Bekliyor?”, s.5.

2304 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 30-171-1, Dosya Ek: 27, 1954, ss.1-2.

2305 **Cumhuriyetin 15 Yıl İçindeki Eserlerinden Biri**, s.6.; “Meteoroloji Kanun Projesi Kabul Edildi: Umumî Müdürlük Başvekalete Bağlı Olacak”, **Ulus**, 11 Şubat 1937, ss.1-5.; Ümran Emin Çölaşan, “Son Yıllarda Faydası Görülmeye Başlayan Meteoroloji Teşkilatımız”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 9, C 9, S 211, (19 Kasım 1948), s.9.

2306 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 13-52-05, Dosya Ek: 171-21, 27.07.1930.; “Yeni Devlet Meteoroloji Teşkilatının Programı”, **Ulus**, 5 Mart 1937, s.2.

2307 **Türkiye’de Cumhuriyetten Önce Meteoroloji**, s.3.

Fotoğraf –110

Yüksek Ziraat Enstitüsü öğrencilerinin, Meteoroloji Enstitüsünde bahçe düzenleme çalışmaları (1), 1968 yılı klimatoloji kursiyerleri (2), Askerî tatbikata katılan Meteoroloji Tim çalışanları (3) ve Telsiz tamir-bakım atölyesi (4).

Kaynak: **Fotoğraflarla Düünden Bugüne Meteoroloji**, (Yay. Haz.: Aziz Deniz, Esat Atmaca, Murat Gül), T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2012.

Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde fenoloji (gözlem) istasyonları kurmuştur. Fenoloji İstasyonlarının her birisi kendi bulunduğu bölgenin iklim ve ekolojik şartları altında karakteristik olarak yetişen ve yetiştirilen çeşitli mahsullerin yetişme ve büyüme devrelerini gözlemlemiş ve denetlemiştir. Bu iş için kullanılan meteorolojik istasyonların sayısı 1923 yılından 1949 yılına kadar 350'ye, 1950'den 1957'ye kadar da 475'e yükselmiştir. Bu istasyonların gözlemlediği ve denetlediği fenolojik durumlar, merkez enstitüde kıymetlendirilerek çeşitli zirai inceleme ve araştırmalarda kullanılmak üzere üreticilerin ve talep edenlerin hizmetine sunulmuştur. Bununla birlikte 1949 yılında 2 adet olan zirai meteoroloji istasyonu, 1950'den 1957 yılına kadarki süreçte 28'e yükselmiştir. 1956 yılında enstitüde yapılan çalışmalar neticesinde en önemli bitkilerin başında gelen hububatın yağışlar ve özellikle ilkbahar yağışlarıyla olan münasebeti göz önünde bulundurularak çeşitli bilimsel metotlarla hububat tahminleri yapılması hususunda tecrübeler yapılmasına başlanmıştır. Bundan başka ülke genelindeki zirai mahsul ve zirai faaliyetlerin üzerindeki tesirleri incelemek ve elde edilen neticelerden bol mahsul hususunda faydalı olabilmek için klimatoloji istasyonları şebekesi meydana getirilmiştir. Bu istasyonların sayısı 1949 yılında 86 iken, bu sayı 1950 yılından itibaren giderek artmış ve 1957 yılında 160'a yükselmiştir. Bu istasyonlardan günlük olarak alınan veriler, ziraatla ilgili faaliyet gösteren çeşitli kurum ve kuruluşlara, teşkilat, şirket ve çiftliklere günlük hava bülteni şeklinde her ay sonunda yayın çıkarılarak hizmetlerine sunulmuştur. İklim faktörlerinin normallerini ve ekstrelerini tespit eden enstitü ve istasyonları, elde ettiği rasat bilgilerinin ve bunların sonuçlarını Ortalama ve Eskrem Kıymetler Meteoroloji Bülteni adıyla 1953 yılında yayımlamış; bu bültende yer alan neticeler ülkenin zirai gelişmesine büyük faydalar sağlamıştır. Zirai sulamada da birtakım yöntemler geliştiren enstitü, entansif (yoğun) bir ziraat sisteminin kurulmasında, kuru ziraatın gerçekleşmesinde lüzumlu olan hidro-meteoroloji şebekesinin sayısını artırmıştır. Böylece 1949 yılında 199 adet olan şebeke, 1950 yılından itibaren artmış ve 545'e yükselmiştir. Bu istasyondan elde edilen yağış bilgileriyle ülke ziraatına faydalı çalışmalar yapılmıştır. Enstitü, Mart-Nisan-Mayıs ve Haziran aylarında 10-15-20 günlük mukayeseli yağış haritaları, Türkiye'nin yağış rejimleri ve hidro-meteor şekillerini gösteren bir broşür hazırlayarak ücretsiz bir şekilde çiftçilerin hizmetine sunmuştur. Özel-

likle narenciye, bağ, sebze ve diğer meyve ağaçlarının erken ve geç donma olayları neticesinde ortaya çıkan tahrip edici tesirlerin etkisini kırabilmek için üreticilere vaktinde haberdar ederek, zamanında korunma imkânları sağlamak maksadıyla ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde don istidlalleri yapılarak radyo ile halka duyurulmuştur. Süne haşeresine karşı mücadelenin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için istidaller, fındık ve üzüm mahsullerinin kurutulma ve harman zamanlarında mahsulün ıslanma ve kalitesinin bozulmasını önlemek için hususi yağmur istatistikleri, kahve ziraatının iklim bakımından yetiştirilme imkânları, Sakarya nehri havzasında yağış ve akım münasebetleri, Türkiye'nin mevsimlik ve yıllık yağış haritaları, Manisa'da bağcılık, Giresun'da fındık ziraatı, Türkiye'nin kuraklık indeksleri, Türkiye'nin iklim tasnifi gibi alanlarda araştırmalar yapılmış ve elde edilen bilgiler yayımlamıştır. Bu dönemde Sinoptik İstasyon şebekelerinde de ciddi bir artış yaşanmıştır. Gittikçe kurumsallaşan meteoroloji ağıyla birlikte 1949'da 47 olan Sinoptik İstasyonu, 1957 yılına gelindiğinde 50'ye çıkarılmıştır. Ayrıca 1923 yılında mevcut olmayan, 1938'de 6'ya çıkarılan pilot balon rasat istasyonları şebekesi, 1957 yılında 23'e yükselmiştir. Tüm bunları yapabilmek için 1949 yılında 1144 olan rasat alet ve edevatı, 1955 yılında 1167'ye, 1957 yılında da 1175'e çıkarılmıştır. Enstitü ve Meteoroloji Genel Müdürlüğü, elde ettikleri bu analiz ve istidal metodlarını öğrenmek için bir yandan Avrupa ve Amerika'ya öğrenciler gönderirken, diğer yandan da yurt dışından donanım kazanarak dönen öğrencileri, Enstitü bünyesinde görevlendirmiştir. Öğrenciler, çeşitli zirai meteoroloji kursları tertip edilerek, yurtdışında öğrendikleri bilgileri diğer öğrencilerle paylaşmaktaydılar. Böylece Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü bünyesinde gerçekleştirilen kurslarla 1957 yılına kadar 150 meteorolog yetiştirilmiştir²³⁰⁸.

2308 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 98-605-7, Dosya Ek: F3, 1957, ss.1-4.; 1933 yılında Enstitü Rasat Merkezi ve İstasyonlarında zirai meteoroloji ve diğer mahallerde uzman yetiştirilmek gayesiyle 19 Aralık 1932 tarihinde açılan kursa katılan Gümülcineli Mehmet Bedrettin oğlu Ahmet Şükrü Efendi, 6 aylık adaylık devresini 19 Haziran 1933 tarihinde tamamlamış ve kurs sonunda başarı belgesi almıştır. Daha sonra da kursu iyi derecede tamamlayan Ahmet Şükrü Efendi, 1455 sayılı Kanun'un 4. maddesi gereğince askeri rasat memur muavinliğine tayin edilmiştir. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-11-1-0, Yer No: 79-22-2, 01-07.1933.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

**ZİRAİ ARAŞTIRMA-ÜRETME-DAĞITMA FAALİYETLERİNDE VE
ÖRGÜTLENMEDEKİ GELİŞMELER**

1. Zirai Kombinalar Kurumunda Eğitim–Üretim ve Dağıtım Faaliyetleri

1929 Dünya İktisadi Krizi sonrasında ortaya çıkan yeni düzende ekonomik krizin etkilerinin ortadan kalkması ve tarımsal ürün fiyatlarının yükselmesi, tarımsal üretimin artırılma arzusunu ortaya çıkarmıştır. Bu maksat içerisinde dönemin devletçi politikalarının bir yansıması olarak ziraatta makineleşme yeniden ön plana çıkmış ve Devlet'in bu alanda öncülük yapması zorunluluğu, 1937 yılında Zirai Kombinalar Kurumunun kurulmasına yol açmıştır. Bu minvalde faaliyet gösteren Zirai Kombinalar, Ziraat Vekâleti bünyesinde 12 Şubat 1937 tarih ve 3130 sayılı Kanun'la ziraat aletleri ve ziraat makineleri satın alarak ilk önce halkın elinde bulunan nadas arazilerinin sürülmesine, ekilmelerine ve hasat işlerine yardımcı olmak için faaliyetlerine başlamış bir zirai eğitim–üretim ve dağıtım kurumudur. İdare, 1943 yılında devletin boş hazine arazileri üzerinde üretme çiftlikleri kurarak tarımsal üretimi artırmak ve ülkenin gıda maddesi ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur²³⁰⁹. Kurum, 1937–1940 yılları arasında kamu hizmeti sunmuş ve ülke sathında hububat üretiminin artırılması için çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan gıda sıkıntısı nedeni ile devlete ait boş arazileri işleyerek tarımsal ürün ihtiyacını karşılama görevini üstlenmiştir. Daha sonra 1 Mart 1950 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile kapatılmıştır²³¹⁰.

Zirai Kombinaların kuruluş aşamasında ve sonrasındaki süreçte gerek fiziki gerekse işletme kadrolarının oluşumunda birçok şahsın katkısı vardır. Bunlardan ilk akla geleni Türkiye'de zirai kombinalar fikrini ortaya atan ve kurumsallaşmasını sağlayan Atatürk Dönemi'nin entelektüel bürokratu ve zirai modernleşmesinin mimarı olan Ziraat Vekili Muhlis (Erkmen)'dir. Erkmen'in yanı sıra savaş yıllarında Zirai Kombinalar'a ait işletmelere yeni bir boyut kazandıran ve işletmelerin çalışma yelpazesini genişleterek etkili–verimli bir çalışma programı ile savaşın sarsıcı etkisini en aza indirme noktasında katkı sunanlardan birisi de (1942–1946) yılları arasında Ziraat Vekili olarak görev yapan Şevket Raşit Hatipoğlu'dur.

Zirai Kombinalar Kurumunun kuruluş amacı bir zirai makine, araç parkı ve zirai mücadele ilaçlarıyla köylünün ekim, nadas ve harmanına yardım ederek, tarlalarında tarımsal mücadele yaparak çiftçileri modern tarıma alıştırmaktır²³¹¹. Kurumun bir diğer amacı da araştırma–geliştirme istasyonlarında ıslah edilmiş tohumluklar ve modern tarım araçlarını kullanarak buğdayın üretim maliyetini düşürmektir²³¹². Devlet Zirai İşletmeleri ve Zirai Kombinalara bağlı çiftliklerin kurulmasıyla birlikte aynı yıl içerisinde 147.000 ton buğday ve arpa üretilmiştir. Zirai Kombinalarda sürdürülen üretim faaliyetleri bir yandan ülkenin tahıl ihtiyacının karşılanmasına önemli katkı sağlarken, diğer yandan daha iyi araç ve tekniklerle tarımda verimliliğin kısa süreler içinde artırılacağı ortaya koyulmuştur. Bu çiftliklerde kuru tahıl ziraatı için ülkenin iç bölgelerinde sıradan araziler kullanıldığı halde buralardan elde edilen dekar başına buğday verimi, 1928–1950 döneminde hektarda 897 kg. olan, ülke ortalamasından %28 daha fazlaydı²³¹³.

Bu dönemde ayrıca 3130 sayılı Kanun gereğince Zirai Kombinalar Kurumuna gerekli olan alet ve makineleri yerlerinde görüp incelemek ve bunların çeşitli ülkelerde çalışma tarzlarını öğrenmek amacıyla üç ay süre ile Avrupa'ya gönderilecek olan Kastamonu Milletvekili Tahsin Coşkan'a 1937 yılı döviz cetvellerinden harcırah olarak 3 bin liralık döviz verilmesi 24 Mayıs 1937 tarih ve 2/6668 sayılı Bakanlar Kurulu

2309 Remzi Ayözger, "Zirai Kombinalar", **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, S 3, Yıl: 1, (Aralık 1947), s.4.; Sait Tahsin Tekeli, "Zirai Kombina", **Ziraat Dergisi**, S 53-54, (Haziran-Temmuz 1944), s.4.; **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.3.; Zincirlioğlu, s.18.; **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, C 17, 12 Şubat 1937, ss.243-249.; **Resmî Gazete**, Sayı No: 3538, 19 Şubat 1937; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 5, Toplantı: 2, C 18, Birleşim: 63, 24 Mayıs 1937, s.174; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 5, Toplantı: 2, C 18, 24 Mayıs 1937, s.175.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, Toplantı: 1, C 10, 22 Mayıs 1944, s.270.

2310 **Osmanlı'dan Günümüze Tarım ve Tarıma Hizmet Veren Kurumların Teşkilatlanma Süreçleri**, s.55.

2311 Tezel, **İktisadi Tarihi**, s.415.

2312 Tekeli-İlkin, "Modernleşme Çabaları", s.49.

2313 Tezel, **İktisadi Tarihi**, s.354, 416.

ile kabul edilmiştir²³¹⁴. Kuruluşunun hemen ardından faaliyete başlayan Zirai Kombinalar Kurumu, dış ülkelerden zirai alet ve makinelerini satın almaya çalışmıştır. Tarım Bakanlığından yazılan tezkerede, Zirai Kombinalarda kullanılmak üzere yabancı ülkelere tedariki zorunlu 206'şar muhtelif tipte harman makinesi, traktör, traktör pulluğunun yanı sıra 5 adet biçerdöver, sabit ve seyyar tamirhaneler ile çeşitli yedek parçalardan Türkiye şartları ve hazine imkânlarına uygun olanlarının pazarlık ve kliring usulüyle satın alınması, 9 Nisan 1937 tarih ve 2/6363 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir²³¹⁵.

Öte yandan Zirai Kombinalar Kurumunun işlerinde kullanılmak üzere Macaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan satın alınması zorunlu 50-100 bin liralık damızlık kırsağın bedeli 3130 sayılı Kanun'la verilen tahsisattan kliring esasları kapsamında ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu nedenle 2902 sayılı Kanun çerçevesinde Macaristan'da bulunan komisyonlar vasıtasıyla 2490 sayılı Kanun'un 46. maddesinin P fıkrasına göre damızlık kırsağın pazarlıkla satın alınması, 15 Mayıs 1937 tarih ve 2/6606 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onanmıştır²³¹⁶.

Kurum, hem damızlık hem de çiftlik işlerinde çalıştırılmak üzere temin edilmesi kararlaştırılan hayvanlardan pazarlık yetkilerine dayanarak sadece 6.000 liralık bir satın alımın gerçekleştiğini görmüştür. Bu yetkinin Fransa, Yugoslavya ve Macaristan'dan alınacak 50-60.000 liralık iş ve damızlık hayvanı ile numunelik bir araba için de kullanılması ve 2902 sayılı Kanun'un birinci maddesine göre bu alım için Ziraat Bankası İdare Meclisi Üyelerinden İhsan Abidin Akıncı ile Yüksek Ziraat Enstitüsü Doçentlerinden Selahaddin Batuhan'ın görevlendirilerek kendilerine resmî daireler harcırahından 2.500'er yüz liralık döviz verilmesi, 19 Ocak 1938 tarih ve 2/8100 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir²³¹⁷.

Zirai Kombinalar Kurumu tesisinin ilk yılında 12 tip ve muhtelif markada toplamda 8.113 beygir gücünde 158 adet traktör satın almıştır. Bunlardan 2.170 beygir gücündeki 44 traktör kurum işletmelerine, 5.943 beygir gücündeki 114 traktör Ziraat Vekâletinin diğer işletmelerine tahsis edilmiştir. Kurumun faaliyete geçtiği 1937 yılından 1942 yılının Eylül ayına kadar 473 traktör, 627 pulluk, 50 kültivatör, 214 diskharrov, 256 mibzer, 282 biçerdöver, 234 harman makinesi, 192 selektör, 50 triyör, 60 ilaçlama makinesi, 22 biçerbağlar, 150 biçer orak, 807 orak makinesi, 622 pamuk mibzeri ve 250 çayır makinesi satın alınmıştır. Bunlardan 250 traktör, 499 pulluk, 50 kültivatör, 214 diskharrov, 256 mibzer, 275 biçerdöver, 200 harman makinesi, 192 selektör, 60 ilaçlama makinesi ve 28 traktör kurum işletmelerine tahsis edilirken, kalanları da vekâlete bağlı diğer müesseselere dağıtılmıştır. Köylünün ödeme imkânları göz önüne alınarak maliyet fiyatları üzerinden satışlar yapılmış, bedeli yüksek olanlar taksitle verilmiştir²³¹⁸. 1942 yılından itibaren çalışma programıyla belirgin ölçekte nitelik değiştiren kuruma verilen belli başlı görevler ise şunlardır²³¹⁹: 1. Devlet eliyle ve onun adına geniş ölçüde tarım üretimi yaparak ordunun ve halkın ihtiyaç duyduğu ürünleri yetiştirmek, 2. Üretimi gerçekleştirirken aynı zamanda çevre ve iklim şartlarına uygun iyi vasıflı tohumluğu elde ederek köylünün ihtiyacını gidermek, 3. Makine ve aletler ile hayvan satın almak, 4. Gerekli organizasyonlar yaparak görevlileri istihdam etmek, 5. Bitki ve hayvan hastalıklarıyla mücadele gerçekleştirip köy kalkınması ile ilgili bütün işleri yerine getirmektir.

2314 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 75-43-20, Dosya Ek: 238-330, 24.05.1937.

2315 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 73-28-18, 09.04.1937.

2316 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 73-28-18, 15.05.1937.

2317 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 82-8-1, 19.01.1938.

2318 Şevket Arı, "Memleketin Zirai İstihsalinde Kombinalar", **İktisadi Yürüyüş (Ziraat Fevkalade Sayısı)**, S 68-69-70, 29 Birinci Teşrin 1942, s.8.

2319 Mağden, **Zirai Kombinalar**, ss.8-13.; BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 184-268-17, Dosya Ek: 216, 27.12.1943.; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 3, C 16, 21.02.1949, s.298.; "Zirai Kombinalar Çalışmaları", **Ziraat Dergisi**, Yıl: VI, S 61-62, (Şubat-Mart 1945), s.43.

Nitekim Zirai Kombinaların hizmete girdiği ilk dönemde (1937–1939) kurumsallaşma alanında önemli gelişmeler kaydedilmesine rağmen teknik ziraat yöntemleri, tarımda verimlilik ve kalitenin yanı sıra rasyonel üretimin köylü üzerinde yaygınlaştırılması konusunda yeteri kadar bir gelişme sağlanamamıştır²³²⁰. Aynı dönem içerisinde İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması, Zirai Kombinaların gelişme sürecine doğrudan tesir ederek önemli hamlelerin yapılmasına ve bu kurumun ikinci teşekkül döneminin başlatılmasına neden olmuştur. Bu dönemde dünyayı derinden sarsmaya başlayan savaş koşullarının Türkiye'yi de etkisi altına alıp ülkeyi yokluk tehlikesi ile karşı karşıya bırakması, devlet işletmeleri konumunda yer alan çiftliklerin devreye sokulup üretim yaparak ordunun ve halkın buğday ihtiyacını desteklenmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu sıralarda halkın Toprak Mahsulleri Ofisi'ne (TMO) verdiği yıllık 300.000 ton hububata Zirai Kombinaların çiftliklerinde üretilerek Ofise teslim ettiği 100–150.000 ton hububatın da ilave edilmesiyle ülke büyük gıda buhranından kurtarılmıştır²³²¹.

1940 yılından itibaren özellikle buğday üretiminin önem arz ettiği bölgelerde kurum faaliyetlerini giderek artırmış, bu noktada Zirai Kombinalar Kurumuna 3780 sayılı Milli Korunma Kanunu'nun sağladığı imkânlardan yararlanarak verilen 10 milyon liralık bir kredi ile makine tedarikine gidilerek rasyonel üretimde yeni bir dönem başlatılmıştır. İlk dönemde Ankara'nın Polatlı ve Bala bölgelerinde başlayan çalışmalar daha sonra Konya'nın Altınova (Başkuyu), Gözlü ve Özden; Kırşehir'in Malya ve Çiçekdağı; Sivas'ın Ulaş; Amasya'nın Gökhöyük; Samsun'un Gelemen; Urfa'nın Ceylanpınar; Niğde'nin Koçaş ve Kayseri'nin Keykubat mevkiilerinde kurulan 13 açık Devlet İşletmesi ile birlikte 1.674.150 dekar genişliğindeki arazi işletilmiştir²³²². Oldukça geniş ve dağınık bir alana yayılan 13 açık devlet işletmesinin tek merkezden idaresinin zor olması üzerine 1941 yılında Ankara, Polatlı, Niğde ve Yerköy'ü içine alan merkez bölgesi; Eskişehir, Konya, Afyon ve Trakya'yı ihtiva eden Batı Bölgesi şeklinde bir yapılanmaya gidilmiştir. Bu bölgelere bağlı olarak Reyhaniye, Çukurova Harası ve pamuk çiftliğiyle Karacabey Harası müstakil işletmeleri de yer verilmiştir. Mısır üretimini sağlamak amacıyla Bafra, Çarşamba ve Havza'yı kapsamına alan Samsun'da ayrıca yeni bir bölge halinde tesis edilerek 25 traktörle faaliyete başlamıştır²³²³.

1940 yılı içerisinde Zirai Kombinalar ile köy kalkınması faaliyetleri birlikte yürütülmeye çalışılmış 1940 yılı Tarım Bakanlığı bütçesinden Kombinalar ve köy kalkınma faaliyetlerine 328 bin liralık bir ödenek ayrılmıştır²³²⁴. 1941 yılında köy kalkınması ve zirai kombinalar genel masrafı için Bakanlık bütçesinden 105.960 lira tahsis edilmiştir. Aynı yılda tohum temizleme çalışması için kombinalara ayrıca 125.000 liralık bir ödenek ayrılmıştır²³²⁵. Bu dönemde Ziraat Vekâleti gerek çiftçilerin iş varlığını garanti etmek, gerekse mahsulünü pazarlama imkânlarını kolaylaştırmak amacıyla Zirai Kombinaların faaliyetlerinden yararlanmış²³²⁶. Kurum, İkinci Dünya Savaşı dönemiyle birlikte yaşanan ekonomik bozulma ve savaşın getirmiş olduğu sarsıcı etki karşısında üzerinde ziraat yapılmayan ve atıl halde bulunan çiftlikleri kiralararak değerlendirme yoluna gitmiş, tohum ıslah istasyonlarında elde edilen yüksek vasıflı tohumları bu çiftliklerde üreterek halka dağıtmıştır. Ayrıca Devlet adına Merkez, Batı ve Samsun bölgelerinde kurduğu 38 işletmedeki 300.000 dekar araziye geçirmiştir²³²⁷.

2320 Avcıoğlu, **age.**, s.487; "Devlet Çiftlikleri", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 4, S 44-45, (Eylül-Ekim 1943), s.7.

2321 Yurtoğlu, "Zirai Kombinalar", s.224.

2322 Ayözger, "Zirai Kombinalar", s.4.; Ziya Tataç, "Olaylara Bakış: Ziraat Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 4, S 34, (Nisan 1946), s.114.

2323 Şevket Arı, "Memleketin Zirai İstihsalinde Kombinalar", **İktisadi Yürüyüş (Ziraat Fevkalade Sayısı)**, S 68-69-70, 29 Birinci Teşrin 1942, s.8.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, Toplantı: 3, C 25, 25 Mayıs 1942, s.265.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, Toplantı: 2, C 18, Birleşim: 56, 26 Haziran 1941, s.160.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, Toplantı: 3, C 25, Birleşim: 62, 25 Mayıs 1942, s.267.

2324 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, Toplantı: 1, C 11, 27 Mayıs 1940, s.37.

2325 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, Toplantı: 2, C 18, 26 Haziran 194, ss.288-289.

2326 Suphi Rıza Doğan, "Köy İçin, Köye Doğru", **İktisadi Yürüyüş**, C 2, S 15, (1 Ağustos 1940), s.14.

2327 Arı, "Memleketin Zirai İstihsalinde Kombinalar", s.8, 36.; **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, s.270.

Zirai Kombinalar Kurumu, 1939 yılında 27.044 dekar nadas alanın sürümünü yapmış, 78.000 dekar hasat alanından 2367180 kg. hububat elde etmiştir. Kurum esas faaliyetine 1940 yılı sonrasında başlamıştır²³²⁸. 1940 yılında 114 traktörle 107.933 dekarı sürülen, 67.119 dekarı ikilenen (tarlayı iki kez sürmek) ve 73.972 dekarı da ekilen arazi olmak üzere toplamda 249.023 dekar arazi üzerinde çalışma yapmıştır. 1941 yılında 134 traktörle 513.365 dekarı sürme, 210.508 dekarı ikileme ve 180.626 dekarı da ekme olmak üzere toplamda 904.497 dekar araziyi işleyerek ekmiştir. 1942 yılında ise 443.573 dekarı sürme, 199.753 dekarı da ikileme olmak üzere 643.326 dekar araziyi ekmiştir²³²⁹. Kurumun 1943 yılı çalışmalarında yeni açma nadas miktarı 817.208, ekimi yapılan alan miktarı 793.842 ve ekilen miktar ise 1944 yazlığı da dahil 791.709 dekarıdır. Buna 1945 mahsul yılı için yapılan 159.757 dekarlık yeni açmalar da ilave edildiğinde genel toplamın 946.965 dekara yükseldiği görülür²³³⁰.

Nitekim yapılan bu zirai faaliyetlerin sermayeye bağlı olması, Zirai Kombinalar Kurumunun sermayesini yükseltmesine yol açmıştır. Kurum tarafından doğrudan doğruya tarım yapmak, çiftlik ve arazi kiralayarak işletme masraflarında bulunmak için, Tarım Bakanlığı emrine verilmiş 600.000 liralık döner sermayenin 3.376.350 liraya yükseltilmesine dair Koordinasyon Kararının yürürlüğe konulması, 18 Ağustos 1942 tarih ve 2/18630 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir²³³¹. Ayrıca 1942 malî yılı içinde Millî Korunma Sermayesinden 12.400.000 lira kadar artırılan Tarım Bakanlığına tahsis edilen miktardan 8.500.000 lirası çiftçilere satılmak üzere yabancı ülkelere tarım aleti temin edilmesi için Zirai Donatım Kurumuna, 2.700.000 lirası ise tarımsal üretiminin artırılması için Zirai Kombinalara verilmiştir²³³².

Tablo –162

Zirai Kombinaların Üretim Faaliyetleri (1942-1945)

Ürün Adı	1942-1943		1943-1944		1944-1945	
	Ekim (Dekar)	Ürün (Ton)	Ekim (Dekar)	Ürün (Ton)	Ekim (Dekar)	Ürün (Ton)
Buğday	238.800	33.629	528.467	52.491	690.421	34.683
Arpa	55.698	9.054	102.553	11.244	61.457	7.094
Çavdar	16.100	1.256	47.800	3.008	14.632	460
Yulaf	37.656	3.224	104.812	6.662	99.05	467
Toplam	348.254	47.163	783.632	73.405	776.415	42.704

Kaynak: İGM Küçük İstatistik Yıllığı 1948, s. 249.; İGM , s. 238.; İGM Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945, s. 187.; “Zirai Kombinalar Çalışmaları”, *Ziraat Dergisi*, Yıl: VI, Sayı: 61-62, (Şubat-Mart 1945), ss. 45-46.

2328 “Zirai Kombinalar Çalışmaları”, *Ziraat Dergisi*, Yıl: VI, S 61-62, (Şubat-Mart 1945), s.44.

2329 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 6, Toplantı: 3, C 25, 25 Mayıs 1942, s.265.; “Ziraat Seferberliği Başladı”, **Akşam Postası**, 13 Sonkanun 1942.; “Zirai Kombinalar Çalışmaları”, *Ziraat Dergisi*, Yıl: VI, S 61-62, (Şubat-Mart 1945), s.44.

2330 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, Toplantı: 1, C 10, 22 Mayıs 1944, s.270.

2331 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 99-77- 2, 18.08.1942.

2332 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, Toplantı: F, C 2, Birleşim: 20, 24 Mayıs 1943, ss.159-160.; **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 2, C 3, 26 Ocak 1341/1925, s.52.; **Resmî Gazete**, Sayı No: 84, 23 Şubat 1341.

Tablo -162'ye göre 1942-1943 yıllarında 348.254 dekar olarak ekilen arazi miktarı %125.01 oranında artarak 1943-1944 döneminde 783.632 dekara, 1944-1945 döneminde de %122.94 oranında artışla 776.415 dekara yükselmiştir. Buna karşılık 1942-1943 döneminde 47.163 ton olarak elde edilen ürün miktarı 1943-1944 döneminde %55.64 oranında bir artış göstererek 73.405 tona, 1944-1945 döneminde ise %9.45 oranında azalarak 42.704 tona düşmüştür.

Böylece, İkinci Dünya Savaşı döneminin (1939-1945) olumsuz şartlarına rağmen üretimine devam ederek görevini sürdüren Zirai Kombinalar Kurumu, savaşın sonlarına doğru ülkenin ıslah edilmiş tohum üretme işini üzerine alarak Samsun'un Çarşamba ovasında Gelemen, Sivas'ın Kangal ilçesinde Ulaş adlarında kurduğu yeni çiftlikleri ile bu görevi yerine getirmeye çalışmıştır²³³³. Bunun dışında savaşın sona ermesiyle birlikte kurum içerisinde bir yandan tarımsal üretim yelpazesi çeşitlendirilirken diğer yandan da hayvancılık, meyvecilik ve fidancılık gibi yeni faaliyet alanları üzerinde çalışmalar yürütmüştür²³³⁴. Ayrıca çiftçilere tarım alanında rehberlik etmede yayın yolunun takip edildiği ve bu alana sermaye tahsisi sağlandığı bilinmektedir. K/363 sayılı Kararla Zirai Kombinalar İdaresine tahsis edilen sermayenin kullanılacağı bazı işlere dair K/697 sayılı Kararın yürürlüğe konulması 7 Haziran 1947 tarih ve 3/5944 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. K/697 sayılı Karara göre, Zirai Kombinalar Kurumu tarafından tohum, ekim dönemi, hastalık, nadas, münavebe, tarım alet ve makineleri ve makine sistemleri gibi köylülere bilinmesi faydalı görülen konularla ilgili hazırlanan kitap, broşür, afiş ile basılan süreli yayımların masraflarının Tarım Bakanlığının izni ile kombinalara ayrılan sermayeden karşılanabilmesi uygulaması başlatılmıştır²³³⁵. Kombinaların basın ve yayın yolu ile çiftçileri tarım alanında bilinçlendirme çalışmalarını yürütmesinin akabinde Ziraat Vekâleti Muş'ta çiftçinin teknik tarım faaliyetlerine katılabilmesine rehberlik etmek ve bölgenin tohumluk ihtiyacını sağlamak amacıyla 100.000 dekarlık bir Devlet Çiftliği İşletmesi kurulmasına karar vermiştir. Murat Suyu ile Elbahar dereleri arasında bulunan mıntıkada Devlet Hazinesine ait topraklar üzerinde bu Devlet İşletmesinin 1949 yılının Ekim ayından önce faaliyete geçirilebilmesi için Zirai Kombinalar Kurumu ile Toprak İşleri Umûm Müdürlüğünün iş birliği ve koordinasyon faaliyetiyle hazırlık çalışmaları başlatılmıştır²³³⁶.

Kurumun ilk teşkilatlanma süreci Ankara, Polatlı, Niğde ve Yerköy olmak üzere Merkez bölgesi Eskişehir, Konya, Afyonkarahisar ve Trakya'dan; Kuzey Batı bölgesinde Bafra, Çarşamba ve Havza olmak üzere Samsun'dan ibaretti. Bu bölgelerde faaliyet gösteren kurumun başlıca görevi iki kısma ayrılmaktaydı: İlk olarak halkın, yani üreticilerin zirai üretimlerine yardım etmek, daha sonra da Devlet eliyle üretimin temin edilmesini sağlamak. Bu minvalde halkın zirai üretim verimini artırmak için, köylünün elde ettiği veya Ziraat Vekâletinin diğer branşları vasıtasıyla köylüye dağıtılan tohumlukların yabancı maddelerden temizlenmesi ve hastalıklara karşı ilaçlama işlerini yapmak üzere 224 yerde tohum temizleme, ilaçlama ve saklama evleri kurmuştur. Oldukça modern araç-gereçlerle donatılan bu tohum temizleme ve ilaçlama evlerinde çeşitli yıllarda temizlenen, ilaçlanan buğday ve arpa miktarı şöyledir²³³⁷:

2333 Ekrem Üzümeri, "Cumhuriyetimizin XXII. Yılında Tarım Bakanlığı", **İktisadi Yürüyüş**, C 6, S 140, (31 Ekim 1945), s.3.

2334 Ayözger, "Zirai Kombinalar", s.5.

2335 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 113-39-4, 07.06.1947.

2336 Ziya Tataç, "Olaylara Bakış: Haziran 1949, Ziraat Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 7, S 74, (Ağustos 1949), s.181; Zirai Kombinaların faaliyetini yoğun biçimde sürdürdüğü bir dönem olan 8 Temmuz 1948 tarihinde 5254 sayılı Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi Hakkında Kanun çıkarılarak çiftçilere bu alanda destek sağlanmıştır. **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 8, C 30, 08 Temmuz 1948, ss.778-779.; **Resmî Gazete**, Sayı No: 6957, 14 Temmuz 1948.; Bu dönemde Ziraat Vekilinin verdiği bir demeçte, Ziraat Vekâletinin ilk başlarda yurdun genelinde kurmayı planladığı Zirai Kombina adedinin 6.000 olacağı ifade edilmiştir. Bk.: Muhlis Erkmek, "Zirai Kombinalar", **Ulus**, 21 Sonkanun 1937.

2337 Arı, "Memleketin Zirai İstihsalinde Kombinalar", s.8.

Tablo –163

Yıl	Çalışan Makine Adedi	Temizlenen ve İlaçlanan Tohum Miktarı (Ton)
1937	187	13.860
1938	189	51.779
1939	240	63.337
1940	241	44.895
1941	241	55.760
Toplam	1.098	229.631

Tablo –163’te görüldüğü üzere 1937 yılında kurulmuş olan ve yeni teşkilatlanmaya başlayan Zirai Kombinalar Kurumu, fazla etkili olamadığı bir dönemde işletmelerin kurulduğu bölgelerdeki üreticilere selektörden geçirilmiş ve ilaçlanmış temiz tohumluklar temin edilmiş, bu bölgelerdeki çiftçilerden bol mahsul alınmıştır. 1937 yılında üreticiye temin edilen 187 makine adediyle elde edilen temiz ve ilaçlanmış tohum miktarı 13.860 iken, bu sayı İkinci Dünya Savaşı’nın sarsıcı etkisinin yaşandığı bir süreçte bile ufak bir iniş-çıkışla makine adedi 241’e, temizlenmiş ve ilaçlanmış tohum miktarı da 55.760’a yükselmiştir.

Bunun yanı sıra 1944 yılına gelindiğinde üreticiler için bölgeye örnek olabilecek teşkilatlanmalara gidilmiş ve Yozgat–Yerköy mıntıkasında 284.000 dekarlık bir kombina tesis edilmiştir. Yerköy Zirai Kombinası, ıssız ve kurak topraklı bu bölgedeki arazileri verimli hale getirmek ve üreticinin hizmetine açmak amacıyla 200.000 dekarlık bir sahada Kırşehir–Malya Çiftliğini²³³⁸ kurmuştur. Bu oluşumların haricinde Konya–Sarayönü²³³⁹ bölgesinde 627.000 dekar, Ankara–Polatlı²³⁴⁰ bölgesinde 229.000 dekar Niğde–Ak-saray²³⁴¹ bölgesinde 244.000 dekar, Urfa bölgesinde 250.000 dekar, Ankara–Bala bölgesinde 60.000 dekarlık ziraat arazileri tesis ederek halkın hizmetine sunmuştur. Tohum Islah İstasyonlarının yetiştirdikleri verimli, kaliteli ve hastalık yahut kuraklığa karşı oldukça dayanıklı buğday ve arpa tohumlukları büyük ölçüde zirai kombinaların bünyesinde bulunan çiftliklerde üretilerek bunların her yıl bütün çiftçilere dağıtılması sağlanmıştır. Bu bölgelerde bulunan halk, ıssız ve atıl durumdaki arazilerden verim alabileceklerini

2338 Zirai Kombinalardan Malya Çiftliğine, 1944 yılında 165.000 dekarlık bir alana buğday, 9.500 dekarlık bir alana arpa, 24.500 dekarlık bir alana yulaf ve 14.800 dekarlık bir alana da çavdar ekimi yapılmıştır. Bu işleri daimi olarak yürütecek 160 kişilik bir işçi kadrosu temin edilmiştir. Hasat zamanında bu sayı 350-400’e çıkarılabilecekti. Çiftliğe ayrıca 34 biçerdöver ve 60 adet de traktör verilmiştir. Böylece zirai kombinalar tarafından temin edilen temiz ve ilaçlanmış tohumlarla birlikte 200.000 dekarlık alandan 30.000 tondan fazla hasılat geleceği düşünülmüştür. Bk. Salih Zeki Ekinci, “Zirai Kombinaların Verimli Başarıları: Devlet Hesabına Yapılan Geniş Harb Ziraatında Bu Sene Görülen Muvaffakiyetler (Yerköy Kombinasının Malya Çiftliğinde Gördüklerimiz)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, S 21, (1 Ağustos 1944), s.495.

2339 Salih Zeki Ekinci, “Orta Anadolu Yaylasında Bir Ziraatçı Gezintisi: Ankara, Konya ve Niğde Çevrelerinde Bu Seneki Ekim ve Mahsul Durumu (Tarım Bakanlığına Bağlı Zirai Kombinalar Çiftliklerinde Gördüklerimiz -2)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, S 47, (1 Eylül 1945), ss.419-421.

2340 Ankara-Polatlı Zirai Kombina İşletmesi, Hürrem Ünsalan amirliğinde çalışmalarını yürütmektedir. 140.000 dekarlık bir alana sahip olan kombinanın 129.000 dekarlık bir alanında buğday ekimi yapılmaktadır. Burada bölgedeki üretici ve çiftçilere yetişen ekinlerin durumu, bunlardan elde edilen verim ve fennî ziraatla-geleneksel usuller arasındaki farklar somut olarak gösterilmekte ve üreticiler bilimsel metotlara dayalı; bilgili ve programlı ekim yapmaya özendirilmekteydi. Bk.: Salih Zeki Ekinci, “Orta Anadolu Yaylasında Bir Ziraatçı Gezintisi: Ankara, Konya ve Niğde Çevrelerinde Bu Seneki Ekim ve Mahsul Durumu (Tarım Bakanlığına Bağlı Zirai Kombinalar Çiftliklerinde Gördüklerimiz -1)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, S 46, (16 Ağustos 1945), ss.403-404.

2341 Salih Zeki Ekinci, “Orta Anadolu Yaylasında Bir Ziraatçı Gezintisi: Ankara, Konya ve Niğde Çevrelerinde Bu Seneki Ekim ve Mahsul Durumu (Tarım Bakanlığına Bağlı Zirai Kombinalar Çiftliklerinde Gördüklerimiz -3)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, S 47, (1 Eylül 1945), ss.463-465.

düşünerek, bu arazileri kullanıma açıp ekmeye başlamış ve zirai kombinalar tarafından temiz-ilaçlanmış tohum ve makine teminiyle desteklenmiştir²³⁴².

Faaliyet döneminin sona erdiği 1950 yılı başlarına kadar 68.339.481 lira sermayesi, 1.897.621 dekar işlenmiş arazisi, 10.836 baş koyunu, 875 baş sığıru ve sayısız bağ, bahçe, fidan, süs ve orman ağaçlarıyla Zirai Kombinalar Kurumu, bu tarihte Devlet Üretim Çiftlikleri Umüm Müdürlüğüne katılmıştır²³⁴³. Zirai Kombinalar Kurumu faaliyet gösterdiği dönem itibariyle Türkiye’de tarım işletmeciliği konusuna yeni bir bakış açısı getirmiş, bu noktada Türkiye ziraatında yeni bir dönemin başlatılmasına neden olmuştur. Kurum varlığını sürdürdüğü zamanlarda tarımda verimlilik, kalite ve rasyonel üretimin sağlanması ve vasıflı tohumluk temini konusunda çiftçiye destek vererek örnek teşkil etmiştir. Çiftçiye yol göstermesinin yanı sıra ziraat alet ve makineleri ile tarım ilaçlarını satın alarak halkın nadas, ekim, hasat-harmanına da yardım etmiş, İkinci Dünya Savaşı yıllarında rasyonel üretimi artırmak ve ülkenin yiyecek ihtiyacını karşılamak amacıyla Devlet Çiftliklerini meydana getirerek çalışma sürecini hızlandırmıştır. Özetle kurum, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde tesis ettiği 13 devlet çiftliği ile gerek İkinci Dünya Savaşı Dönemi ve gerekse savaş sonrası dönemde yaptığı üretimlerle halkın ve ordunun binlerce ton tahıl ihtiyacıyla hayvanlarının beslenmesinde önemli bir fonksiyonu yerine getirerek ülkenin millî ekonomisine katkılar sağlamıştır.

Bunun yanı sıra Zirai Kombinalar Kurumunun merkezi dışındaki alt kısımlarını oluşturan diğer şubelerin idaresi ve işleri orta dereceli ziraat mekteplerinden mezun olan ziraat teknisyenlerince yapılmaktadır. Nitekim Ankara, Adana, Bursa, İstanbul, İzmir (Bornova) Bölge Ziraat Okulları gibi eğitim kurumlarında yetişen ve ziraat alanında mesleki donanım kazanan gençler, Ziraat Vekâletinin yapmış olduğu tayinlerle görev işletmelerde görev yapmakta ve buldukları bölgenin itibarını yükseltecek zirai faaliyette bulunmaktaydılar. Zirai Kombinalarda yapılacak olan işlerin yürütülmesi için gerekli olan teknik personel ve işçiler de daima ziraat makinist mekteplerinden temin edilmiştir. Bu doğrultuda 1944 yılı itibariyle Zirai Kombinalar Kurumu bünyesinde bulunan ve alt şubeleri olarak görülen bölgelerde görev yapan grup amirlerinin isimleri, görev yerleri ve mezun oldukları okullar şöyleydi²³⁴⁴:

Tablo –164

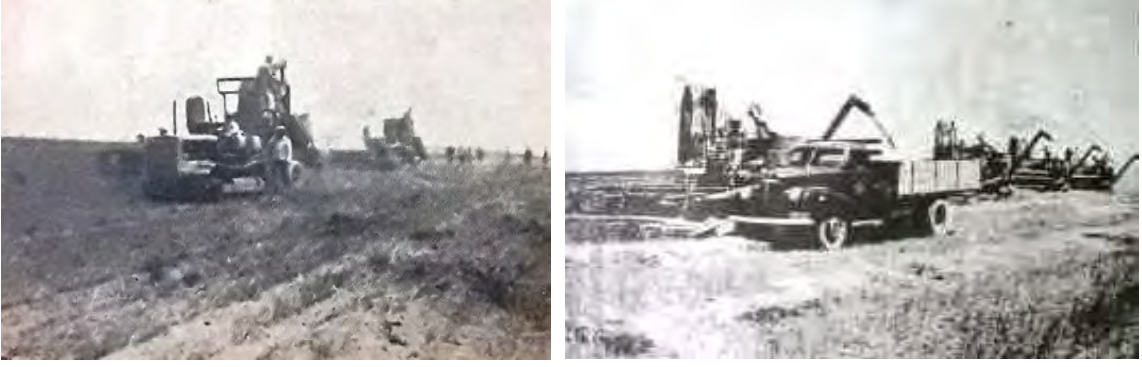
Adı-Soyadı	Görev Yeri	Mezun Olduğu Okul
Cemil Esinoğlu	Yerköy Zirai Kombinasi	Konya Ziraat Mektebi
Reşat Ökten	Sarayönü Zirai Kombinasi	İzmir (Bornova) Ziraat Mektebi
Hürrem Ünsalan	Polatlı Zirai Kombinasi	Ankara Ziraat Mektebi
Lütfi Oyman	Aksaray Zirai Kombinasi	Ankara Ziraat Mektebi
Ferit Kayıran	Urfa Zirai Kombinasi	Adana Ziraat Mektebi
Selahattin Köymen	Bala Zirai Kombinasi	Ankara Ziraat Mektebi

2342 Ekinci, “Yerköy Kombinasyonunun Malya Çiftliğinde Gördüklerimiz”, ss.492-493.

2343 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umüm Müdürlüğü**, s.4.

2344 Ekinci, “Yerköy Kombinasyonunun Malya Çiftliğinde Gördüklerimiz”, s.493.

Fotoğraf –111

Kaynak: **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, Sayı: 49, (1 Ekim 1945), ss. 463-465.

2. Umûmi Müfettişlikler ve Eğitim–Üretim–Dağıtım Faaliyetleri

Osmanlı devlet ve idari teşkilatlanma yapısında örneğine rastlanan Umûmi Müfettişlikler XIX. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkmış, Türkiye Cumhuriyeti idare tarihinde yeniden hayat bulmuş; ülkede yaşanan sosyal, ekonomik ve idari şartların getirmiş olduğu siyasi ve idari yapılanmalardır²³⁴⁵. Osmanlı idari yapısında benzerlerine rastlanan bu yapılanmalar, İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra kaldırılmıştır. Millî Mücadele Dönemi’nde Umûmi Müfettişlik gibi oluşumlara tekrar ihtiyaç duyulmuş, bu doğrultuda 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’yla bu oluşumlara yeniden yer verilmiştir. Kanun’un 22. maddesi Umûmi Müfettişlikler’in nasıl kurulacağı, 23. maddesi ise görev ve yetkileri ile ilgili yasal çerçeveyi çizmiştir²³⁴⁶. Bununla beraber 1924 Anayasası’nda Umûmi Müfettişliklerle ilgili herhangi bir madde yer almazken, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ortaya çıkan isyanlar (Şeyh Sait İsyanı başta olmak üzere), hükûmeti bu bölgelerde bazı idari reformlar yapılması konusunda mecbur bırakmıştır²³⁴⁷. Dönemin basınında da hükûmetin bu konudaki tezini destekleyen birtakım yazılar yazılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda 30 Mart 1925 tarihli Cumhuriyet gazetesinde konuyu ele alan Yunus Nadi’nin demeci, hükûmet ve basınının tavrını en açık şekilde ifade etmektedir. Yunus Nadi Bey ilgili yazısında şöyle yazıyordu²³⁴⁸:

“Bütün memleket için tasavvur edilen idare teşkilatı tadilatına Şark vilayetlerimizden başlamak artık bir zaruret olmuştur... Şark vilayetlerimizde elyevm vilayet ismini taşıyan memleketlerin ne nüfus miktarları, ne de iktisadi halleri onların bu namla birer cüzi müstakil olmasına müsaid değildir. O halde ilk işlerden biri olarak Şark vilayetlerimizde daha büyük vilayet teşekkülleri vücuda getirmek lüzumu göze çarpar” Yunus Nadi ilgili köşe yazısında büyük vilayetler oluşturulduktan sonra bu vilayetlerin beş–altısını bir “Umûmi Müfettişlik” teşkilatlanma yapısı altında birleştirmek gerektiğini belirtiyordu. Umûmi Müfettişliklere dair yasa tasarısı, Dahiliye Vekâleti tarafından düzenlendi ve 30 Ocak 1927 tarihli İcra Vekilleri Heyeti toplantısında uygun görülerek 12 Şubat 1927 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sevk edildi²³⁴⁹. 25 Haziran 1927 tarihinde kabul edilen Umûmi Müfettişlik Teşkiline Dair 1164 sayılı yasa²³⁵⁰ ülkeyi 4+1²³⁵¹ farklı Umûmi Müfettişliğe bölmekteydi. Burada iktisadî, sosyal ve coğrafi bakımdan ilişkili olan illerin Umûmi Müfettişlikler şeklinde birleştirilmesinden söz edilmekteydi. Gereğe olarak birleştirilmesi yapılan vilayetlerin genel ve ortak menfaatleri ile ihtiyaçlarının belirlenmesi, karşılanması, düzenlenmesi ve vilayetler üzerinde sıkı bir teftiş ve denetleme sisteminin kurulması gösterilmişti²³⁵².

Yasa gereğince tespit edilen bölgelerde kurulacak olan müfettişliklerin kuruluşu sırasıyla şöyleydi: Birinci Umûmi Müfettişlik (Elazığ, Urfa, Bitlis, Van, Hakkari, Diyarbakır, Siirt ve Mardin) 27 Haziran 1927 tarihinde Diyarbakır’da; İkinci Umûmi Müfettişlik diğer adıyla Trakya Umûmi Müfettişliği (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale) 19 Şubat 1934’te Edirne’de; Üçüncü Umûmi Müfettişlik (Erzurum,

2345 Cemil Koçak, **Umûmi Müfettişlikler (1927-1952)**, 1. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2003, ss.25-27.

2346 Suna Kili-Abdurahman Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri (Senedi İttifaktan Günümüze)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 2000, s.93.; Nuray Ertürk Keskin, **Türkiye’de Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi**, Tan Kitabevi Yay., Ankara 2009, s.398.

2347 Hüseyin Koca, **Yakın Tarihten Günümüze Hükûmetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları**, Mikro Yay., Konya 1998, s.162.; Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, 3. Baskı, Cem Yay., İstanbul 1992, s.127.

2348 Yunus Nadi, “Tedib ve Islah”, **Cumhuriyet**, 30 Mart 1925, s.1.

2349 Koçak, **age.**, s.55.

2350 “Umûmi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun”, **Düster**, 3. Tertip, C 8, Devlet Matbaası, Ankara 1946, s.1005.; **Resmî Gazete**: 16.07.1927.

2351 Umûmi Müfettişlik bölgeleri ilk başta 4 bölge olarak tasarlanmış ve buna göre programlanmıştır. Ancak 1947 yılında teşkilat yapısında birtakım değişikliklere gidilmiş ve ilk 4 müfettişliğe ek olarak 1 müfettişlik daha eklenmiştir. Daha sonra bütün müfettişlikler 1952 yılında tamamen uygulama aşamasından kaldırılmıştır.

2352 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1., Yer No: 26-64-7., 27.11.1927.; Bk.: Tunçay, **age.**, ss.174-175.

Kars, Gümüşhane, Erzincan, Trabzon, Ağrı) 6 Eylül 1935’te Erzurum’da; Dördüncü Umûmi Müfettişlik (Elazığ, Tunceli, Bingöl) 6 Haziran 1936’da Tunceli’de; Beşinci Umûmi Müfettişlik ise (İçel, Adana, Hatay, Gaziantep ve Kahramanmaraş) olmak üzere 24 Haziran 1947’de Adana merkezli olarak kuruldu²³⁵³.

Türkiye’de umûmi müfettişlik teşkilatının kurulmasının temelinde Türkiye’deki mülki taksimatın idari ve mülki işlerin düzgün, süratli ve koordineli bir şekilde yürütülmesini, ekonomik ve sosyal kalkınmanın istenen hızda gerçekleşmesini sağlayacak şekilde yapılamamış olması yatıyordu. Bu durum, vilayet idaresi altında idari, iktisadî ve güvenlik gibi açılardan çeşitli sıkıntılara yol açıyordu. Bu sebeple Türkiye’de valilerin üzerinde birtakım yetkilere sahip, vilayetlerüstü bölgesel bir teşkilata sahip oluşuma gereksinim duyulmuştu. Temel olarak bahsi geçen oluşum, bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek, iç güvenliği sağlamak, denetim yapmak ve ülkedeki idari birliği korumak gibi birbirinden farklı dört ana başlık altında çalışmalarını sürdürecekti. Bu doğrultuda umûmi müfettişliklerin kuruluş gerekçelerinden en önemlilerinden birisi ülkede bölgesel kalkınma hamlesini planlayacak, yürütecek ve denetleyecek bölgesel bir teşkilata duyulan gereksinim sonrasında ortaya çıkmıştı. Bu gereksinim sonrasında kurulan müfettişlikler, bağlı bulunduğu vilayetlerin sosyal, ekonomik ve kültürel gereksinimlerini belirleyecek, denetleyecek ve bu konuda alınacak tedbirlerle; o bölgedeki halkın temel sorunlarının çözümüne yardımcı olunacaktı. Böylece kırsal kesimde bulunan köylü ve üreticileri kalkındırarak, onları refaha ve huzura ulaştıracak programlar geliştireceklerdi²³⁵⁴.

Bu doğrultuda henüz 1921 yılı gibi erken bir süreçte dönemin Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey; *“Teftiş deyince sadece Jandarmayı, memurini değil bununla beraber memleketin iktisadi ve içtimai hayatı, bunların düzeltilmesi çareleri de teftiş edilmeli... Yani Polatlı’nın tütünlerini nasıl yetiştireceğiz, oradaki halkı nasıl ileriye götüreceğiz, nerelerde yol yapacağız, binaenaleyh halkın iktisadi hayatı dikkate alınmalı ve incelenmelidir”*²³⁵⁵ sözleriyle, Umûmi Müfettişliklerin sosyal ve ekonomik yapıyı güçlendirmesi gerektiğine yönelik beklentileri dile getirmişti. Dolayısıyla Umûmi Müfettişler ülkeyi görececek, araştırarak, inceleyecek ve ileriye yönelik tedbirler alacaklardı. Kanun’a göre halkın iskanı hızla sağlanacak ve köylü topraklandırılacak, vilayetlerin imar faaliyetleri bir an önce tamamlanıp ıslah edilmeleri sağlanacak, bölge halkının ekonomik ve sosyal ihtiyaçları çözülecek bunların yanında toplumun güvenliği de sağlanacaktı.

Türkiye’nin her bir bölgesinde aynı ekonomik koşullarla ilerlenemeyeceğinden Umûmi Müfettişlik uygulamasıyla Anadolu toprakları ekonomik bölgelere ayrılacak ve idare mekanizması da buna uydu-rularak her bölgede ayrı örgütler kurulacaktı. Üçer yahut beşer ilden meydana gelecek olan bu bölgesel oluşum ile illerin özel bütçelerinin birleşmesi sayesinde ihraç iskelelerinin, yolların ve ekonomik esasların kolaylıkla gerçekleştirilmesi sağlanacaktı²³⁵⁶.

Bu doğrultuda ilk olarak Diyarbakır merkezli olarak kurulan Birinci Umûmi Müfettişlik, tarımın kalkınması ve bu sayede istihdamın artırılarak ülke ekonomisine katkıda bulunması için bölge genelinde Numune Çiftlikleri adında zirai üretim yerleri kurmayı planlamıştır. Bu çiftlikler modern tarım tekniklerinin öğretilmesi, yeni tarım makinelerinin bölgeye getirilmesi ve bu makinelerin kullanımının bölge çiftçilerine öğretilmesi, ürün çeşitliliğinin artırılması, toprağın analiz edilmesi, tohumların ıslah edilmesi, fidancılığın geliştirilmesi, ziraata zarar veren haşerelerle mücadele edilmesi, sınai ürünlerinin bölgeye uy-

2353 **Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi**, Birinci Genel Müfettişlik Neşriyatı, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939, ss.65-66.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, C 33, Birleşim: 82, 25.06.1927, ss.683-686.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 114-41-14., 24.06.1947.

2354 Burgaç, **age.**, ss.116-119.

2355 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 1, C 13, TBMM Matbaası, Ankara 1958, s.241.

2356 **Cumhuriyet**, 12 Şubat 1936.; Bk.: Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, C 2, Kalite Matbaası, Ankara 1974, ss.49-50.

munun denenmesi, zirai önlemlerin alınması ve çiftçilere eğitim verilmesi için kurulmuştur²³⁵⁷. İlk olarak müfettişlik bölgesinde 1928 yılında doğuda ziraatın geliştirilmesi amacıyla Diyarbakır'da 5.000 dekarlık arazi üzerine "Vilayet Numune Çiftliği" kurulmuştur. Çiftliğe yüksek maaşla bir ziraat müdürü atanmış ve Macaristan'dan 800 lira maaşla Mösyö Canadi uzman olarak atanmıştır. Çiftlik kurulduktan sonra ilk iş olarak 196 adet yeni teknoloji pulluk alınarak çiftçilere dağıtılmıştır. Çiftçilerin tohumluk ihtiyaçlarının karşılanması için ise Ziraat Bankasından 54.000 liralık yardım temin edilmiştir. Ayrıca Numune Çiftliğinde bir meteoroloji istasyonu kurulmuş ve vilayet ipek böceği tohumlarına mikroskop bedeli olarak 100 liralık nakdi yardım yapılmıştır²³⁵⁸. 1929 yılına gelindiğinde İ. Genel Müfettişlik dahilinde bulunan ziraat müdürleri, memurları, ziraat uzmanları ve bölge çiftçilerinin katılımıyla Diyarbakır'da ziraat kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrede, zirai ihtiyaçların tespit edilmesi için çalışılmış, Numune Çiftliğinde köylüler ile askerlere teorik ve pratik olarak ziraat kursları açılmıştır. Diyarbakır merkezi ile Silvan, Kulp ve Lice ilçelerinde ipek böceği ile uğraşan üreticilere ipek böceği besleme ve hastalıklardan koruma üzerine bir aylık kurs verilmiştir²³⁵⁹. 1930'da Numune Çiftliği için 12.000 lira verilerek yeni teknoloji ziraat makineleri ve aletleri getirilmiştir. Bunlar arasında; tohum serpmek makinesi, biçerdöver, traktör, pulluk, beygir tırmığı, üzüm presi, tereyağı makinesi ve bahçıvanlık için kullanılan aletler gibi bölge tarım ve hayvancılığının gelişmesine yardımcı olacak ekipmanlar bulunmaktadır. Bu aletler Numune çiftliğinde kurularak çiftliğe davet edilen köy halkına, aletlerin faydası ve nasıl kullanılacakları hakkında eğitim verilmiştir²³⁶⁰. Aynı yıl içerisinde bölge çiftçisine ait tohumlukların kalburlama ve ilaçlaması yapılmış, 1.600 adet muhtelif meyve ağacına göz aşısı yapılmıştır. Ziraat uzmanı Canadi'nin raporu vilayet matbaasında bastırılarak ilgili çiftçilere dağıtılmış, Dicle ve Ergani'de üzüm pres makinelerinin denemesi yapıp bir tanesi satılmıştır. Vilayette üretilen 16 çeşit buğdayın kimyevî tahlilleri yapılarak ekonomik ve gıda gibi kıymetleri tespit edilmiştir²³⁶¹.

Bu dönemde Elazığ'da kurulan ipek böcekçiliği okulu Diyarbakır'a taşınmış, Vilayet Numune Çiftliğinde yetiştirilen binlerce meyve fidanı halka ücretsiz dağıtılmış, vilayet bütçesinden 30 adet döner kulaklı Rutsak pulluğu çiftçilere dağıtılmış ve nasıl kullanılacağı uzmanlar tarafından gösterilmiştir. Vilayet merkezindeki ikinci sınıf meteoroloji istasyonuna ilaveten Kulp, Lice, Silvan, Çermik ve Ergani ilçelerinde üçüncü sınıf meteoroloji istasyonu faaliyete geçirilmiş ve Dicle nehrinden Vilayet Numune Çiftliğine su isalesinin temini için su mühendisi ihtiyacından dolayı Avusturyalı bir uzman getirilmiştir. Çermik ilçesinde yetişen menengiç ağaçlarına Antep fıstığı ağacı aşılanmış ve aşı tutmuştur. Köy Kanun'unda zorunlu olan ağaç dikimi gerçekleştirilmiş ve vilayette 193.462 adet kavak, 5.636 söğüt, 105.550 adet asma çubuğu ve 32.343 adet çeşitli meyve ağaçları dikilmiştir²³⁶². 1931 senesinde Vilayet Numune Çiftliğinin fidanlık halinde idaresi daha faydalı görüldüğünden fidanlığa ehemmiyet verilip bu müessesede köylülerle askerlere; ziraat makinelerinin arazi üzerindeki tatbiki, tohumların kalburlaması, ilaçlama, zararlı hayvanların itlafı, tereyağı yapımı ve bağcılıkla ilgili eğitimler verilmiştir. Fidanlık arsası genişletilerek 15 dekara çıkarılmıştır. Bu yörede daha önce yetiştirilmemiş olan şeker pancarı, keten, kenevir, afyon, patates, ayçiçeği, hintyağı ve susam gibi sınai bitkiler ile İtalya'nın Mentana, Ergani'nin memeli buğdayı ve Adana'nın yulafı ile Kastamonu'nun Kaplıca ve Şuvalye arpası ektilerik sonuçları halka gösterilmiştir. Ürünler Diyarbakır Halkevi'nde açılan hububat sergisinde teşhir edilmiştir²³⁶³.

2357 Volkan Han, **İktisadi ve İdari Yönleriyle Umumi Müfettişlikler (1863-1952)**, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Aksaray 2017, s.181.

2358 **Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi**, ss.392-393.

2359 Han, **agt.**, s.182.

2360 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 69-454-7., 21.01.1929.

2361 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 69-457-11., 22.10.1932.

2362 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 69-457-11., 22.10.1932.

2363 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 69-457-11., 22.10.1932.

Birinci Umûmi Müfettişlik, Diyarbakır'da tarımsal kalkınma amacıyla meyveciliği geliştirmek için Numune fidanlığını faaliyete geçirdiği gibi Kulp ve Silvan kazalarında da fidanlıklar tesis ederek 1932 yılında 500.000 fidanı çiftçilere ücretsiz olarak dağıtmıştır. Diyarbakır'da fidan dağıtımında bölgeye başarılı uyumu ve piyasa değerinden dolayı şeftali öne çıkmıştır. 1933 senesinde Merkez ve Silvan fidanlıklarında; elma, armut, kayısı, şeftali, kiraz, dut, ayva, ceviz, badem, nar, fıstık, akasya, maklara, sopora, gladiçya, karaağaç, katalpa ve isfendan gibi meyveli ve meyvesiz toplam 110.000 fidan yetiştirilmiştir. Merkez fidanlığından 21.000 adet ağaç ve 4.500 adet çilek fidesi halka ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Bu yıl içinde köy Kanun'unun ağaç dikimi hakkındaki hükmü gereği 45.450 meyveli ve 384.450 meyvesiz olmak üzere toplam 429.900 adet ağaç ve 36.500 adet yerli asma çubuğu dikilmiştir. Silvan fidanlığında tütün ve afyon bitkilerinin üretimi, çiftçilere öğretilmek üzere Antep'ten bir uzman getirilmiştir²³⁶⁴. Ayrıca Silvan fidanlığında denenmek üzere, kenevir, afyon, patates ve tütün ektilerik ziraî ayrıntıları halka gösterilmiş, merkez Numune fidanlığında köylülere ve askerlere 22 gün ziraat dersi verilmiştir. Silvan'da faaliyete geçirilen 2 adet kalbur makinesi ile 3.625 kilo tohumluk buğday temizlenmiştir²³⁶⁵.

Tablo –165

Birinci Umûmi Müfettişlik Bölgesi 1928–1938 Yılları Arasında Ağaç Dikim Faaliyeti²³⁶⁶

İL	Söğüt	Kavak	Meyvesiz Fidan	Meyveli Fidan	Asma Çubuğu
Diyarbakır	50.432	271.332	11.100	46.565	145.000
Mardin	37.900	292.350	5.000	1.470	-
Urfa	106.021	77.270	-	-	89.297
Bitlis	20.497	54.000	-	-	-
Siirt	500.000	540.000	263.103	26.256	-
Muş	800	9.000	38.400	11.500	10.000
Van	46.301	65.316	83.269	3.614	-
Hakkari	23.000	43.000	3.000	3.000	-
Toplam	748.951	1.352.268	403.872	92.405	244.297

Tablo –165'de görüldüğü üzere Birinci Umûmi Müfettişlik bölgesinde numune Çiftlikleri kurularak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ziraî kalkınması için çalışılmıştır. Bu doğrultuda yukarıdaki tabloda müfettişliğin ilk on yılına ait numune çiftliklerinde yetiştirilen ve müfettişlik illerine dikimi yapılan ağaç sayıları verilmiştir. Buna göre bu on yıllık süreçte toplam dikilen ağaç ve asma çubuğu sayısı 2.841.793 adet olmuştur. Numune çiftliklerinde her bir il için toprak ve iklim analizi yapılarak ağaç dikiminde ve bitki ekiminde bu analizler dikkate alınmıştır. Bu analizler sonucunda toplam dikilen ağaçların %51'i Siirt'e dikilmiştir. Meyveli ağaçların ise %28'i Siirt'e dikilirken, bu ağaçların %50'si Diyarbakır'a dikilmiştir. Ayrıca asma çubuklarının %59'unun Diyarbakır'a dikildiğini görülmektedir.

2364 BCA, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 69-457.15., 00.00.1932.

2365 BCA, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 69-457.17., 22.05.1933.

2366 Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, s.411.

Tablo –166

Birinci Umûmi Müfettişlik Bölgesi 1928–1938 Yılları Arasında Parasız Olarak Dağıtılan ve Aşılana Fidanlar²³⁶⁷

İL	Dağıtılan Fidan	Aşılana Fidan	Temizlenen Tohum (kg)
Diyarbakır	316.569	46.465	1.273.434
Mardin	54.451	-	-
Urfa	189.497	-	-
Siirt	18.000	-	-
Toplam	578.517	46.465	1.273.434

Tablo –166’da numune çiftliklerinde üretilen fidanların dağıtımını, fidanların aşılana ve tohum temizleme faaliyetleri verilmiştir. Buna göre müfettişliğin koleksiyon bahçelerinde üretilen fidanların %87’si Diyarbakır ve Urfa illerindeki çiftçilere dağıtılmıştır. Dağıtım yapılan meyve fidanlarının haricinde Diyarbakır’da 46.465 adet sakız ağacına da fıstık aşısı yapılmıştır. Ayrıca Diyarbakır’da numune çiftliklerinde bulunan tohum temizleme makinelerinde yaklaşık olarak 1.2 ton tohum temizlenmiştir.

Tablo –167

Birinci Umûmi Müfettişlik Bölgesi 1928–1938 Yılları Arasında Zirai Mücadele²³⁶⁸

İL	Öldürülen Domuz Sayısı	Farelerden Temizlenen (Hektar)	Çekirgeden Temizlenen (Hektar)	İmha Edilen Sürfe (Ton)
Diyarbakır	7.993	80.116	70.000	2.500
Mardin	4.531	57.253	97.219	78.898
Urfa	1.847	54.040	193.755	38.566
Bitlis	3.501	-	-	-
Siirt	10.295	149.030	20.550	3.700
Van	6.911	-	-	-
Hakkari	659	-	600	30
Toplam	35.727	340.439	412.791	123.694

Tablo –167’de 1928–1938 yılları arasında müfettişliğin ilk on yıllık görev süresinde tahıl üretiminde verimliliğin artırılması için tarla zararlılarıyla ve yabancı hayvanlarla yapılan mücadele yer almaktadır. Yaban domuzları genellikle halkın katılımıyla süreklilikle avlanmıştır. Tarla fareleri ile mücadele için ilaçlama programı uygulanmış, ilaçlama yapılan tarlalarda önemli verim artışı sağlanmıştır. Çekirge ile mücadele kapsamında yapılan çalışmalarda özellikle iki önemli tür olan Fas çekirgesi ile pirinç ekim alanlarında görülen Yeşil çekirge üzerinde durulmuştur. Ayrıca bölgedeki pirinç ekim alanlarına zarar veren madrap çekirgeleri ve güneyden gelen Sudan çekirgelerinin yayılım gösterdiği bölgeler ilaçlanmış ve yaşanması muhtemel afetlerin önüne geçilmiştir.

2367 Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, s.411.

2368 Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, ss.408-409.

Bölge müfettişlikleri içerisinde 2. sırada kurulan Trakya Umûmi Müfettişliği, savaşlar ve göçler sonrasında gerilemiş olan Trakya bölgesini planlı bir şekilde kalkındırmayı ve bölge ekonomisinin en önemli kesitini oluşturan zirai faaliyetleri geliştirmeyi amaçlamıştır. İklim ve toprak bakımından ziraata elverişli olan bu topraklarda başta buğday olmak üzere, pirinç, ayçiçeği, pamuk, şekerpancarı, patates gibi çok çeşitli ürünler yetiştirilmekte ve hayvansal olarak da ipek böcekçilik, tavşancılık, fennî arıcılık ve tavukçuluk gibi alanlarda üretim yapılmaktaydı²³⁶⁹. Ancak tarımsal ve hayvansal alanlarda yapılan üretim faaliyetlerinde halkın uyguladığı geleneksel yöntemler bölge tarım ekonomisinde önemli oranda düşüklüğe neden olmaktadır. Dolayısıyla tarımsal kalkınma hareketinin temel taşlarından birisi olan halkın eğitilmesi meselesi Trakya Umûmi Müfettişliğinde son derece çok yönlü uygulanan uğraş alanlarından biriydi. Müfettişlikte ipek böcekçilik²³⁷⁰, tavşancılık²³⁷¹, nalbantlık²³⁷², pratik açıcılık ve fidancılık²³⁷³, fennî arıcılık²³⁷⁴ kursları gibi birçok organizasyon tertip edilmiştir²³⁷⁵. Bu kalkınma hareketiyle bölge halkı, ekonomiden sosyal hayata kadar birçok hususta devlet desteğiyle ilerlemeye çalışmıştır. İncelenen dönem içerisinde gerek Trakya Umûmi Müfettişliği gerekse Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve Türkgeldi Devlet Üretim Çiftliği gibi kurumların yaptığı çalışmalarla Trakya yöresi, ülkenin farklı ürün yelpazesinde ambarı olabilecek bir kapasiteye ulaştırılması hedeflenmiştir. Nitekim bu yönüyle Trakya Umûmi Müfettişliği başta olmak üzere yukarıda ismi zikredilen kurumlar, genç Cumhuriyet'in tarım alanındaki gelişimine katkıda bulunmuştur.

Bu bağlamda Edirne merkezinde açılan açıcılık ve küçük ziraat sanatları kursuyla gençler eğitilmiş ve bu eğitim sonucunda da ziraat işlerinde Tarımbaşı olarak görev almışlardır. Kursta katılan gençlere 11 ay eğitim verilmiştir. İlk olarak 1937 senesinde bölge vilayetlerinden gelen 43 kursiyere eğitim verilen kurs-taki bu gençler 29 Ekim 1937 Cumhuriyet Bayramı'nda Tarımbaşı olarak mezun olmuşlardır. Kurs her sene artan bir nüfusla eğitim vermiştir²³⁷⁶. Benzer şekilde 1936 yılında açılmış olan gülyağcılık kursu yarım asır boyunca Trakya'da unutulmuş olan gülcülüğü tekrar canlandırmıştır. Isparta Belediyesi'yle birlikte iş birliği halinde yürütülen çalışmalar, Edirne'de elde edilen tahlillerin Isparta'ya gönderilmesi şeklinde yürütülmüştür. Edirne merkezinde ve Lüleburgaz, Babaeski kazalarında başarılı sonuçlar alınan çalışmalar yapılmıştır²³⁷⁷.

2369 **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya**, s.34.; "Kalkınma Hareketleri", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 8, İstanbul, (Mart 1937), s.25.

2370 "Trakya'da İpekçilik", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 1, İstanbul, (Ağustos 1936), s.9.

2371 Salih Çamlıca, "Tavşancılık", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 12, İstanbul, (Temmuz 1937), ss.16-18.

2372 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-480-3., Dosya Ek: 77D, 05.03.1938.; Ş. Özer, "Trakya Nalbantlık Kursları", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 18, İstanbul, (Şubat 1938), s.10.; "Nalbant Kursu", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 15, İstanbul, (Ekim 1937), s.27.; "Nalbant Kursları", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 16, İstanbul, (Kasım 1937), s.30.; 1937 senesi itibarıyla bir sene içinde üç devrede toplamda 65 nalbant mezun olmuş ve Trakya köylerinde görevlerine başlamıştır. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-481-4., Dosya Ek: 77D, 19.12.1938.

2373 F. Kuşçuoğlu, "Trakya'da Fidancılık ve Ziraat Kursu", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 16, İstanbul, (Kasım 1937), s.21.; "Edirne'de Açıcılık ve Fidancılık Kursu", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 15, İstanbul, (Elkim 1937), s.27.

2374 "Trakya'da Yeni Arıcılık Başladı", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 1, İstanbul, (Ağustos 1936), s.23.

2375 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-480-3., 05.03.1938.; "Trakya'da küçük kurslar", **Kültür Dergisi**, S 72, Haziran 1938, s.15.

2376 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-481-4.; Trakya Umûmi Müfettişliği 1938 yılında yapılacak olan tarım başı kursu için genel bütçesinden 15.000 lira tahsisat ayırmıştı. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-480-1., 07.02.1938.

2377 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 166-156-13., 19.06.1940., s.3.; "Gülcülük", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 20, İstanbul, (Nisan-Haziran 1938), s.23.

Çok yönlü bir uğraş alanı olan tarımsal ve hayvansal alanlarda örnek faaliyetler yürüten Trakya Umûmi Müfettişliğinin öncü olduğu bir diğer organizasyon da ipek böcekçiliği ve kozacılık kurslarıydı. Bahsi geçen kurslar her sene düzenli olarak yapılmış, bu kurslardan çıkanlar kendi bölgelerinde ustabaşı olarak görevlerde bulunmuşlardı²³⁷⁸. Ağustos 1938'de İkinci Arıcılık Kongresi yapılmış ve bu kongrede arıcılık kurslarının açılması kararı alınmıştı. Mayıs 1938'de 250 mevcutla Eğitimci kursu açılmıştı²³⁷⁹. Genel olarak incelendiğinde Trakya Umûmi Müfettişliği bünyesinde açılmış mevcut kurslar şunlardı²³⁸⁰: Tarımbaşı kursu, Tarım kooperatifleri müdür ve muhasip kursları, Edirne'de arıcılık kursu, Uzunköprü ve Edirne'de İpek kozacılık kursu, Tekirdağ Şarapçılık kursu, Bozcaada Şarapçılık kursu, Çanakkale Zeytincilik kursu, Nalbant kursu, Gülyağcılık kursu, Selektör makinist kursu, Tavuk ve tavşancılık kursları ve Uzunköprü'de yumurtacılık kontrol kursu.

Türk köylüsüne ve ziraata büyük önem veren bölge müfettişi Kazım Dirik'ten itibaren Trakya Umûmi Müfettişliği çok yönlü bir tarımsal etkinlik faaliyeti içerisine girmiştir. Kazım Dirik, bölgedeki halkın sorunlarının giderilebilmesi için evvela Edirne Lüleburgaz'da bir çiftlik satın alarak burada bir devlet üretim çiftliği kurarak işe başlamıştır. Türkgeldi Çiftliği olarak adlandırılan bu kurum, 16.000 dekarlık bir alana sahipti ve görevi Trakya'nın iklim ve toprak yapısı, piyasanın isteğine uygun ve yüksek verimli tohumluklar üretmek ve halka selektörden geçirilerek temizlenmiş tohum temin etmektir. Üretilen tohumluklar çiftçilere ücretsiz olarak dağıtılacaktı²³⁸¹. 1930'lu yılların sonlarına doğru müfettişlik bölgesinde Çanakkale ve Kırklareli'de 18, Edirne ve Tekirdağ'da 16 olmak üzere toplamda 34 selektör makinesi, 305 adet de marokalbur makinesi çalıştırılmıştır. Bu hummalı faaliyet ile üreticilere temiz tohum temin edilmiş²³⁸², böylece 1937 yılında 650.000 kg. hububat tohumu temizlenmiştir²³⁸³. Trakya Umûmi Müfettişliği, selektörün yanı sıra bölgede tohum temizleme ve ıslahında önemli bir zirai makine olan Marokalbur makinelerini halka kazandırmıştır. Marokalbur makineleri, selektör makinelerine kıyasla daha küçük ölçekli alanlarda iş yapabilen modelleriydi. Bu makineler özellikle uzak mesafeli dağ köylerinde kullanılmaya elverişliydi²³⁸⁴.

Bunun yanı sıra Alpullu Şeker Fabrikası'ndan getirilen soya fasulyesi, vilayet fidanlığına ekilerek denemeleri yapıldı. Yine Bulgaristan'dan getirilen kolza tohumu, fidanlıkta denemesi yapıldıktan sonra elde edilen başarı üzerine halka dağıtmaya başlandı. Ayrıca Eskişehir Sazova Tohum İslah İstasyonu'ndan getirilen aspir tohumunun denemeleri yapılmış ve verimli sonuçlar elde edildikten sonra ekimi sahası genişletilerek çoğaltılan tohumların dağıtılması için çalışmalar başlatılmıştır²³⁸⁵. Türkgeldi Devlet Üretim Çiftliğinde damızlık fasulye, bezelye, soya, fiğ, yonca, yer fıstığı, nohut, susam, sudan çayırı, pamuk, ayçiçeği, keteni kenevir, pirinç, soğan, sarımsak, hint yağı, patates, mısır gibi ürünlerin tohumları yetiştirilip bunlar bölgedeki çiftçilere dağıtılarak yaygınlaştırılmıştır²³⁸⁶. Hayvan besini işleri konusunda Başbakan İsmet İnönü'nün özel teşvikleri sonucunda Kazım Dirik bu işi önemle ele almış, büyük ölçüde Kayseri tohum durağından tüm Trakya bölgesi için yonca getirilmeye başlanmıştı. Bu konuda özellikle çayırın bakımı ve korunması, ot yetiştirilmesi ve köylerde elli ya da altmış liraya alınabilecek elle işleyen ot balya makinelerinin alınması da sağlanmıştır. Trakya yöresinin inek ve boğa ihtiyacı ise umumi müfettişlik tara-

2378 "Trakya'da Tetkikler, Geniş Ölçüde Sistemli Bir Köycülük İnkişaf Ediliyor", **Tan**, 20 Ağustos 1936, s. 5.; **Trakya Dergisi**, "Trakya'da İpekçilik", Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 1, İstanbul 1936, s.7.

2379 "Kurslar", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 20, İstanbul, (Haziran 1938), s.32.

2380 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-481-6., 06.09.1939.

2381 "Selektör", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 3, İstanbul, (Ekim 1936), s.20.; **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya**, s.38.

2382 **Trakya İstatistik Yıllığı**, C 2, s.107.

2383 **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya**, s.28.; Bk.: Burgaç, **age.**, ss.240-243.

2384 Burgaç, **age.**, s.242.

2385 **Cumhuriyet'in 15. Yılında Edirne**, s.53.

2386 **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya**, s.29.

findan yardım parasıyla sağlanmaya çalışılmış ancak bölge için yeterli olmamıştır. Bu nedenle hazırlanan raporlarda özellikle göçmenler için İnanlı deposundaki inek sayılarının artırılması istenmiştir²³⁸⁷.

İklim açısından bakıldığında pamuk yetiştiriciliği yönünden uygun koşullara sahip olan Trakya bölgesinde pamukçuluk faaliyetlerinin uzun yıllar yaşanan olumsuzluklar nedeniyle geri kalmıştı. Trakya Umûmi Müfettişliği bölge bu kapsamda pamukçuluğunu tekrar canlandırmak için çalışmalar başlatmıştır. Bu doğrultuda Trakya'nın çiftçileri bilgili, toprakları verimli, havası, su ve yağmurları pamuk ekimine elverişli olan pamuk tohumlarının denemesi yapılmıştır. Özellikle Trakya'nın dört bir yanında bölge Tarım Şefi Avni Akadar'ın rehberliğinde Acala, Cleveland, Lone Star, Express, Budret, Oklahoma cinsi pamuk tohumlukları getirilerek deneme ve üretime başlanmıştır²³⁸⁸. 1936 yılında Çanakkale, Tekirdağ, Edirne'de yapılan pamuk denemelerinden alınan sonuçlar başarılı çalışmalar yapıldığının göstergesi olmuştur. Altı çeşit Amerikan tohumu ile yapılan bu deneme sonuçlarına göre, Eceabat yerlisinin verdiği ürününün iki katına yakın mahsul vermiştir. Bu neticelerin bir de laboratuvarında tetkik lazımdı. Bu tetkikte dekardan alınan üründen başka birde Trakya pamuk liflerinin uzunluğu, inceliği ve sağlam ve çürüklüğü ölçülecekti. Bunlarda yapıldıktan sonra Trakya'nın, bütün ulus pamuk bölgeleri arasında ve pamukçuluk bakımına göre yeri bulunacak ve anlaşılacaktı²³⁸⁹. Böylece Trakya bölgesinin iklim ve toprak yapısına elverişli olan Trakya tipi pamuk tohumu geliştirilecek ve dağıtılacaktı²³⁹⁰. Edirne, Tekirdağ, Çanakkale ve Keşan'da yaptığı incelemeler sonucunda elde edilen verileri Avni Bey müfettişlik merkezine rapor şeklinde göndermişti. Başvekaletle gönderilen Avni Bey'in 30.11.1936 tarihli raporuna göre; Trakya Bölgesi pamuk ekimine iklim olarak gayet elverişliydi. Nitekim Trakya halkı uzun yıllar pamuk yetiştiriciliği yapmıştı ve Avni Bey'e göre, yapılacak analizler doğrultusunda en yüksek kalitede verim alınacak yere pamuk ekimi yapılmalıydı. Bunun için de pamuk çiftçilerine verilmek üzere 10.000 kg. pamuk tohumu istenmişti²³⁹¹.

Trakya Umûmi Müfettişliği hayvancılık alanında ise ilk iş olarak Çorlu'da bir halk tay çiftliği kurmuş ve burada bölgedeki tay yetiştiricilerinden alınan kırk beş tayın ıslah edilmesine çalışılmıştı. Burada özellikle at yetiştiriciliği konusunda halka direk olarak bilgi verilmişti. Çalışmalar hem bölge halkının hem de Ziraat Vekâletinin destekleriyle artırılmıştı. Bu amaç doğrultusunda Kazım Dirik'in ilerlemenin hızlanması için Ziraat Vekâletiyle olan irtibatını sürdürerek daha başka geniş çiftliklerin alınması ve kurulması konusunda talepkar olmuştur²³⁹². Ziraat Vekâletiyle birlikte organize edilen hayvancılık hareketi için beş senelik program çizilmiş, bu minvalde Keşan, Biga, Çorlu ve Babaeski'de olmak üzere dört deneme bölgesi ayrılmıştır. Buna göre, her bölge 20-25 köyden oluşuyordu. Trakya bölgesindeki hayvanlarda ruam, verem ve sığır veremi yoktu ancak Şarbon hastalığı mevcuttu. Köprüce köyünde bir tay ve boğa çiftliği açılmış, böylelikle tarım hareketleri daha büyük bir plana girmiştir²³⁹³. Trakya ve civarındaki sığırlar üzerinde 1936'da yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda uygun damızlık boğa bulunmadığı için inekleri kısır kaldığı tespit edilmiştir. Sığırların ıslahında büyük önem taşıyan damızlık boğa eksikliğini gidermek için

2387 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 116-810-14., 16.02.1936.

2388 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 185-276-8., 24.11.1936.

2389 **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 5, İstanbul, (Eylül 1936), s.25.

2390 **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya**, s.50.

2391 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 185-276-8., 30.11.1936.

2392 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-478-1., Dosya Ek: 77D., 12.08.1937.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-478-4., Dosya Ek: 77D., 10.12.1937.; Burgaç, **age.**, ss.263-270.; Trakya Umûmi Müfettişliğinin 1937 yılında Marmara Havzasında açtığı Şerefli ve Köprüce tay ve boğa büyütmeye çiftliğinden çok iyi randıman alınmıştı. Köylüye büyük bir şevk veren bu netice üzerine 1938 yılında Ziraat Vekâleti yardımı ve desteğiyle 150 tay ve boğanın yetiştirilmesine başlandı. İki, üç aylık bir süre zarfında verim alınan bu hayvanlar, kış mevsimine kadar büyütülecek ve daha sonra köylere yahut talep eden üreticilere gönderilecekti. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-480-5., Dosya Ek: 77D., 02.04.1938.

2393 **Umumi Müfettişler Konferansında Görüşülen ve Dahiliye Vekâletini İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtları İle Rapor ve Hulasası**, Başvekalet Matbaası, Ankara 1937, s.118.

ise Tekirdağ–Çorlu'daki çiftlikte bir de boğa büyütme çiftliği kurulmuştur. 1937 yılı itibariyle bu çiftlikte yetiştirilen altmış baş boğa uygun fiyata ihtiyacı olan köylülere satılmıştır²³⁹⁴.

Tay, boğa ve sığır gibi büyükbaş hayvancılığının yanı sıra Trakya Umûmi Müfettişliği küçükbaş hayvancılık olan tavukçuluk ve tavşancılık gibi faaliyetlerinde gelişmesine çaba harcamıştır. Köy faaliyetlerinden biri olan tavşancılıkla hem et, hem deri hem de tüyünden faydalanılarak köyün ekonomik kalkınması amaçlanmaktadır. 1935 sonbaharında Ankara'dan getirilen üç cins ve üç çift tavşan iki sene içinde özverili çalışmalarla beş yüze çıkarılmıştır. Çalışmaların sonuçlarını kısa sürede alan Trakya köylüleri, Romanya'dan tavşan derisi siparişi almıştır. 1937 yılı itibariyle beş yüz tavşana sahip olan Trakya köylülerinin amacı ilerlemek ve iç ve dış pazarda etkin konuma gelmekti. Ayrıca Batı ülkelerinde uygulandığı gibi tavşan kooperatiflerinin kurulması da arzu edilmiştir²³⁹⁵. Böylece 1937 yılında bölgedeki tavşancılık istasyonu sayısı 25 iken, 1938 yılında 57'ye çıkarılmıştır. Kuluçka makinesi ise 1937'de 7 adet iken, 1938 yılında 10'a yükselmiştir²³⁹⁶. Müfettişlik Trakya'da arıcılık konusuna özellikle eğilmiş ve illerde konuyla ilgili gelişmeleri yakından takip etmiştir. 1936 senesinde yeni arıcılığa geçmek için devlet destekli teşvikler yapılmıştı. Ziraat Vekâletinden geniş vadeli kredi bulunmuş alınmış ve yeni kovanlar köylünün ayağına kadar götürülmüştür. Petek makineleri ile petekler yaptırılmış ve müfettişliğin arıcılık uzmanları bölgeleri gezerek halka yönelik bilgilendirici çalışmalar yapılmıştır. Böylece 4.500 kovan faaliyete geçirilmişti²³⁹⁷.

Kazım Dirik altı yıl kaldığı Trakya Umûm Müfettişliği görevinde Trakya'yı ağaçlandırmış, köylü kumbarası dediği kavak ekimine ağırlık verdimiş, okullar ve öğrenci yurtları inşa ettirmiş, yollar açmış, örnek köyler ve kooperatifler kurmuş, halkevleri ve hükümet konakları yaptırmıştı. Tarım ve hayvancılığa ağırlık vererek artezyenler açtırmış, badem, erik, zerdali, zeytin, dut, şeftali, ceviz, kayısı, armut, akasya, malta eriği, sayva ve vişne türü meyve ağaçlarını bünyesinde barındıran örnek fidanlıklar²³⁹⁸ kurduğunu. Trakya Umûm Müfettişi Kazım Dirik göreve geldiği andan itibaren raporunda sıraladığı tarım alanındaki çalışmalarına hemen başladı. Müfettişliği döneminde tarımsal ürün çeşitliliğini artırmak için her cins tohumum ekim tecrübeleri yapıldı. Tecrübeler sonucunda çeltik ve şeker pancarı, kolza, soya fasulyesi, ekiminde iyi neticeler alınarak çiftçinin bu tohumları ekmesi için gereken tedbirler alındı. Ayrıca ekilen bir tohumdan bir daha ki yıla da iyi mahsul alınması için Ziraat Vekâleti selektör makineleri ve kalbur makineleri gönderdi ve elde edilen temiz tohumları bir yandan köylere dağıtırken, diğer yandan da zararlı haşerelere karşı mücadele verildi²³⁹⁹. Bu bağlamda müfettişliğin gerek fiziki gerekse araştırma kadrosunun gelişiminde Kazım Dirik'in büyük desteği görülmüştür.

Müfettişlik ayrıca köylüyü kalkındırıp geliştirmek için çok faydalı eserler çıkartmıştır. Köylünün okuyabileceği kitaplar ve dergiler küçük, resimli, açık ve sade ifadeli olmak mecburiyetinde olduğu için eserler 15–25 küçük sayfayı geçmemekteydi. Eserler bayındırlık, sağlık, tarım, hayvancılık, ekonomi, kültür ve sosyal alanlardaki konulardan ve bu konuların alt başlıklarından yola çıkılarak yazılmıştı²⁴⁰⁰. Mü-

2394 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-478-4., 10.12.1937.

2395 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-478-2., Dosya Ek: 77D., 30.10.1937.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-478-4., Dosya Ek: 77D, 10.12.1937.; Bk.: **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya**, ss.45-46.

2396 **Trakya İstatistik Yıllığı**, C 2, s.133.

2397 “Trakya’da Yeni Arıcılık Başladı”, **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 1, İstanbul 1936, s.23.; **Cumhuriyet’in 15. Yılında Edirne**, s.54.; Burgaç, ss.274-281.

2398 Örneğin Edirne’de (Merkez, Lalapaşa, Nasuhbey, Keşan, İpsala, Uzunköprü, Tatarlar, Havsa, Meriç, Çobanpınar) olmak üzere yalnızca 1936 yılında toplamda 14 fidanlıkların toplam arazisi yaklaşık olarak 200 dekadı ve 1936-1937 yılında 41.408’i aşılı, 70.487’i de aşısız olmak üzere toplamda 111.895 fidan dağıtımı yapılmıştı. Bk.: **Cumhuriyet’in 15. Yılında Edirne**, s.45.; **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 16, İstanbul, (Kasım 1937), s.26.; Burgaç, ss.249-161.

2399 Reşit Soyer, **General Kazım Dirik**Yeniöl Matbaası, İzmir 1946, s.144.; **Cumhuriyet’in 15. Yılında Edirne**, ss.53-55.; Nusret Köymen, “Trakya’da Çalışmalar”, **Köy Dergisi**, S 4, İstanbul 1939, s.11.

2400 “Trakya Programı El Birliğiyle Tatbik Ediliyor”, **Tan**, 21 Ağustos 1936, s.5.

fettiş Kazım Dirik 1937 yılında tarımla ilgili ihtiyaçlarını bir rapor haline getirmiş, yaptığı ve yapacağı çalışmaları, bununla ilgili isteklerini raporunda şöyle sıralamıştı²⁴⁰¹: Tarımbaşı kursları açmak (Biga, Çorlu, Babaeski, Keşan), bunun plan ve parası, meyvecilik planı ve parası, selektörlerin artırılması (sayısı ve parası), kombinalar (sayı, yerleri ve kadrosu ve şimdiden hazırlık planı), tohum ıslah ve üretme çiftliği binaları ve 1937 planı, tohum ıslah çiftliğinde köy öğretmenlerinin kursu binaları keşfi ve parası ve inşaata başlama mevsimi. Hayvan tahaffuzhanesi, laboratuvar ve deposu, tay ve boğalık depo çiftliğinin satın alınma parası plan ve kadrosu ve binalarının yapı masrafı. Damızlıklara yardım parası cinsi ve sayısı. Sıfat (aşım durakları yerleri yapısı ve parası) Suni tohumlama yerlerinin artması binası parası masrafı. İnanlı İnekhanesi ve Ayrık Deposu’nun yeni yapılarına göre kadrosunun ve hayvanlarının verilmesi ve parası. Fidancılık ve meyvecilik planı ve parası. Çeşitli kurslar sayısı yerleri, mevsimi, kadro ve parası. Ot çayırıcılık yonca, sudan çayırı, soya gibi yeni tohumların çok miktarda verilmesi ve artırılması. Ziraat odalarının felçten kurtarılması. Zirai asayiş için kır bekçileri Kanun’un çıkarılması ve pamukçuluk.

Üçüncü Umûmi Müfettişlik bölgesinde yer alan vilayetlerde yaşayan bölge halkının en büyük geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi için bazı girişimlerde bulunulacaktı. Bu doğrultuda hayvan ıslahı ve mevcut haraların çalışma programı yeniden düzenlenecek, iyi cins at ve yonca getirilerek halka dağıtılacak, Erzurum ve Kars’ta yağ ve peynirciliğin geliştirilmesi ve Rize’de çay üretimin artırılması için birtakım tedbirler alınacaktı²⁴⁰². Mesela Karadeniz halkının en büyük gelir kaynaklarından olan mısır ve fındık alımlarının devlet tarafından desteklenmesi ve çiftçiye kredi verilmesi için çalışılırken²⁴⁰³, Kars, Ağrı ve Gümüşhane gibi vilayetlerde üreticilerin hava şartlarından dolayı zarar gören çiftçilerin ve burarlarda tarımda makineleşmenin desteklenmesini ısrarla desteklemiştir²⁴⁰⁴.

Üçüncü Umûmi Müfettişlik kurulduktan sonra bölgenin zirai faaliyetlerinde verimin artırılması toprağın ve tohumun ıslah edilmesi için öncelikli olarak sorunlar tespit edildi. Tespit edilen sorunların çözülmesi için ziraat alanında uzman kadrolarla çalışılmaya özen gösterildi²⁴⁰⁵. Bu doğrultuda müfettişliğin dahil kısmını²⁴⁰⁶ oluşturan vilayetlerde özelliğini kaybederek bozulmuş olan buğday tohumluklarını temizleyerek hastalıktan korumak için ve ilaçların faydasını halka göstermek üzere getirilen 3 selektörden biri Erzurum’a ikisi Bayburt’a yerleştirildi. Halkın elinde bulunan tohumluklar parasız olarak temizlenerek kısa bir süre içinde faydaları gözlemlenmeye başladı. Verimin ve kalitelinin artması üzerine halk arasında selektör makinesine talep aşırı şekilde artmaya başladı. Artan talepler doğrultusunda 1938’de Ziraat Vekâletinden gönderilen 7 selektörden 1 tanesi Gümüşhane’nin Kelkit, 3’ü Erzurum’un Merkez, Aşkale, Hasankale, 3 tanesi de Kars’ın Merkez, Arpaçay, Iğdır kazalarına gönderilerek faaliyete geçirildi²⁴⁰⁷.

Ayrıca müfettişlik mıntıkasında bulunan ve özelliğini yitirmiş, verimliliği azalmış olan hububatın iyi vasıflı ve randımanı yüksek tohumluklarla değiştirilmek üzere Erzurum’da 2.400 dekar genişliğinde bir çiftlik istimlak edilerek ıslah ve deneme istasyonu kuruldu. Bunun yanı sıra toprakların tarıma elverişli hale getirilebilmesini temin için özel muhasebe bütçesinden ayrılan tahsisatla bölgeye elverişli pulluklar getirilerek çiftçiye dağıtıldı. Pulluklardan gerekli verimin alınmasından sonra Bayburt Un Fabrikası imalathanesinde pulluk imaline başlandı ve birkaç sene içinde bu ürünlerin ciddi miktarda satışı yapıldı. Böylece toprağın ıslahı noktasında önemli başarı kaydedildi²⁴⁰⁸.

2401 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-477-7., 26.01.1937.

2402 Erdal Aydoğan, “Üçüncü Umumi Müfettişliğinin Kurulması ve III. Umumî Müfettiş Tahsin Uzer’in Bazı Önemli Faaliyetleri”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C XI, S 33, (2004), ss.1-14.

2403 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 71-465-7.

2404 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 70-462-1., Dosya Ek: 77B, 24.09.1935.

2405 **Doğu Cumhuriyetin 15nci Yılında**, s.39.

2406 Gümüşhane, Erzurum, Kars ve Ağrı Vilayetleri.

2407 **Doğu Cumhuriyetin 15nci Yılında**, s.39.

2408 Tekir, agm., s.305.

Sahil mıntıkasının²⁴⁰⁹ buğday ziraisine nispeten müsait yerlerinde Adapazarı Tohum İstasyonu'nda yetiştirilen bindane buğdayının deneme ekimleri yapıldı²⁴¹⁰. Ekim ayında ekilen buğday mayısta olgunlaşarak biçilmiş ve yerine ekilen mısır da diğer mısırlarla birlikte yetişerek bu suretle aynı tarladan senede iki mahsul alınması sağlandı. Böylece ziraat arazisi az olan bu mıntıka için halkın geçimi noktasında büyük fayda elde edileceği için bu ziraat tarzının yaygınlaştırılması için çalışmalar yapıldı²⁴¹¹.

Meyve ağaçlarının çoğaltılması ve cinslerinin ıslah edilmesi için vilayet bütçelerinden Trabzon, Artvin, Gümüşhane, Erzurum, Ağrı, Kars vilayetlerinde meyve fabrikalarıyla Erzurum köylerinde kolektif köy fidanlıkları kuruldu. Ayrıca bütçeden tahsis edilen parayla Rize'de çay bahçeleri ve narenciye fidanlıkları kuruldu. Bu fidanlıklarda yetiştirilen yüzlerce fidan halka parasız olarak dağıtılmak suretiyle meyveliklerin genişletilmesi ve yayılması temin edilmeye çalışıldı. Meyve ağaçlarının budama, tımar, aşı uygulanmasına önem verilerek her sene binlerce ağaç budamaya tabi tutulup verimliliklerinin artırılması amaçlandı. Iğdır'da pamukların ıslahı için iki yüz ton iyi cins pamuk tohumu getirilerek pamuk tarımı yapan halka dağıtıldı. Böylece nitelikli ve pazar şartlarına uygun ürün elde edildi. Hayvancılığın merkezi konumunda olan Kars vilayetinde süt ürünlerinde iyileştirme yapmak için sütçülük ve mandıracılıkta kullanılmak üzere çeşitli alet ve makineler temin edildi. Ayrıca uzman ve seyyar peynir ustaları Kars'a getirilerek üreticilere iyi ve dayanıklı peynir imalatı konusunda kurslar verildi. Böylece üretim ve kalite anlamında ilerleme kaydedildi²⁴¹². Rize'nin Pazar kazasında elma kurutma fabrikası kurularak ikinci, üçüncü sınıf mallar işlenerek bu ürünlerden ticari kazanç elde edildi. Sahil mıntıkasında soya fasulyesinin yetiştirme denemeleri yapıldı ve kısa bir zamanda mühim miktarda ürün elde edildi. Mısır ekmeği yapımında, mısıra ek olarak %20 oranında soya fasulyesi unu karıştırıldığı gibi soyanın üretimi ihraç edilebilir seviyeye geldi²⁴¹³.

1936 yılında Maçka ormanlarında ladin ağaçlarına zarar vermeye başlayan yazıcı böcekleriyle zirai mücadele edildi. Hastalığın geniş bir araziye yayılmış olmasından ötürü, hastalıkla zirai mücadele için dört ay süre ve 8.000 lira paraya ihtiyaç duyuluyordu. Müfettişlik kadrosunda orman mühendisi bulunmadığı için Tahsin Uzer, Maçka ormanlarının kurtulabilmesi için Başbakanlık ve Ziraat Vekâletine yazılı başvuruda bulundu. Ormanın tamamına zarar vermemek için zarara uğrayan ağaçlar kesilerek halka satıldı²⁴¹⁴. Özetle Üçüncü Umûmi Müfettişlik bölgesinde tarımın her alanında ıslah çalışmaları yapıldı. Çiftçinin modern tarıma ayak uydurabilmesi için, günün şartlarına uygun modern tarım aletleri müfettişlik tarafından getirilerek çiftçiye ya satıldı ya da kullanması için tahsis edildi. Bazı dönemlerde kıtlık noktasına varan açlıkların baş göstermesi müfettişlik tarafından ciddi tedbirlerin alınmasını da beraberinde getirdi. Gerek Tahsin Uzer gerekse Nazif Ergin yönetiminde Üçüncü Umûm Müfettişliği her alanda olduğu gibi zirai alanda da gerekli atılımları yaparak başarılı oldu²⁴¹⁵.

2409 Trabzon, Rize, Çoruh (Artvin) Vilayetleri.

2410 Üçüncü Bölge Umûmi Müfettişi Nazif Ergin, bindane buğdayının bölge insanı tarafından benimsendiğine 1941 tarihli raporunda yer vermişti. Buna göre buğdayın kg. fiyatının 5 kuruş olduğu yıllarda, bindane buğdayı 20-25 kuruşa alıcı buluyordu. Buna bağlı olarak buğday üretimi zamanla artmıştı. 1937 senesinde 196 ton olan üretim, bindane buğdayı ile 3.760 tona kadar çıkmıştı. Nazif Ergin, mısır yerine buğday tezini destekliyordu ve bunun için bölgeye 50 ton bindane tohumu gönderilmesi gerektiğinin altını çiziyordu. Böylece bindane buğdayının deneme ekimlerine başlandı ve bu doğrultuda 1937'de 10 kg. tohumluk buğday gönderildi. Daha sonra ilk denemenin başarılı olması üzerine 1938'de 12.000 kg, 1939'da 35.000 kg tohumluk dağıtıldı. Elde edilen ürünlerden de tohumluk için bir miktarı ayrıldı. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 71-468-14., Dosya Ek: 77B, 27.12.1941, ss.3-4.

2411 **Doğu Cumhuriyetin 15nci Yılında**, s.39.

2412 Tekir, agm., ss.305-306.

2413 **Doğu Cumhuriyetin 15nci Yılında**, ss.39-40.

2414 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 71-464-30., Dosya Ek: 77B, 05.08.1936.

2415 Tekir, agm., s.309.

Orta Anadolu’nun doğu kısımlarında yer alan ve Tunceli, Elazığ, Bingöl vilayetlerini kapsayan Dördüncü Umûmi Müfettişlik, bahsi geçen vilayetlerde zirai faaliyetlere ağırlık vermiş ve bu doğrultuda halkın temel önceliği olan meselelere eğilmiştir²⁴¹⁶. Bu bağlamda müfettişliğin bünyesinde yer alan vilayetlerin en önemli geçim kaynaklarından biri hayvancılıktı. Hayvancılığın ıslahı ve geliştirilmesi Dördüncü Umûmi Müfettişliğin üzerinde durması gereken temel konulardan biriydi. İpek böcekçiliği, Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar Elazığ’ın en önemli geçim kaynağıydı. Sadece ipek böceği tohumu ticaretinde her sene vilayete 1.5 milyon altın girmektedir. Bu tohumlar Bakü ve İran’a yollanıyordu. İpekli kumaş ihracatı vilayetin ihracatında çok önemli bir yer tutuyordu. Her yerde geniş dutluklar vardı. Ancak Birinci Dünya Savaşı senelerinde bu dutlukların çoğu bakımsız kaldı. Böcekhaneler ihmal edildi, tezgahlar faaliyetten kalktı. Bu sebeple 4. Umûmi Müfettişi Abdullah Alpdoğan vilayetin bu vaziyetini tetkik etti ve halkı tekrar eski durumuna döndürmek için Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsünden getirdiği 50 kutu böcek tohumunu, halka parasız dağıtarak yeniden canlandırma girişimlerinde bulundu²⁴¹⁷.

Bunun yanı sıra Umûmi Müfettişlik hayvancılığı geliştirmek amacıyla Ziraat Vekâletinden uzmanlar getirterek, bu konuda raporlar hazırlattı. Bölgede hayvancılık çok önemli bir geçim kaynağıydı. Çapakçur’da hayvan nesillerinin ıslahı çalışmaları başlatıldı ve Arap atı, koyun, keçi, katır ıslahıyla uğraşıldı. 1947 yılında yapılan valiler toplantısında at ve sığır neslinin ıslahı hakkında konuşuldu. Elazığ, Bingöl, Erzincan ve Tunceli’de merkep aygırı alım satım işlemleri için bir depo yapılması ve bunun için Tunceli il merkezi olan Kalan’daki mevcut ahırlardan faydalanılması için Müfettişlikçe girişimlerde bulunuldu. Ayrıca bölgede yapılan bir başka çalışma, tavukçuluk istasyonu kurulmasıydı. Bu sebeple bütçeye ödenek konması talep edildi. Bölgede tavukçuluk işiyle uğraşacak olanlara hizmet edecek olan bu istasyon için kümeslerin Umûmi Müfettişlik binası civarında hazırlandı. Ayrıca Ankara Tavukçuluk Enstitüsünde yetiştirilen damızlık hayvanlardan getirildi²⁴¹⁸. Böylece Dördüncü Umûmi Müfettişlik bölgesinde yürütülen çalışmalarla halkın en önemli geçim kaynağı olan hayvancılık konusunda ciddi adımlar atıldı ve bölge halkının ekonomik durumunun iyileştirilmesine çalışıldı.

Dördüncü Umûmi Müfettişlik köylünün bilgisini artırmak, tarımsal kalkınmayı sağlamak ve üreticiye pratik ziraat bilgilerini doğrudan ulaştırmak amacıyla “Bağcılık Öğütleri”²⁴¹⁹ ve “Pulluk ve Tohumluk Öğütleri”²⁴²⁰ isimli kitapçıkları bastırmıştır. Bu şekilde bölgedeki üreticileri tarım ve hayvancılık konusunda bilgilendirmeye çalışmıştır. Müfettişlik bölge ekonomisinde önemli bir yeri olan ziraat konusunda çalışmalar yapıldı. Tunceli’ye Trabzon’dan kaçak tütün getirildiği için bölge müfettişi Abdullah Alpdoğan tütünlerden fazla fiyat alınması gerekliliğini İl Ziraat Müdürlüğüne bildirmişti. Ayrıca Hozat ve Pertek’e tütün ekimine izin verilmiş; bu doğrultuda bölgede iyi cins tohuma sahip olunmadığı için dışarıdan iyi tohum getirilmiştir. Bunun sonucunda 50.000 kg. yerine 70.000 kg. mahsul alınmış ve halkın iyi para kazanması sağlanmıştır²⁴²¹.

Bu dönemde Tunceli’ye bağlı Çemişgezek Kazası köylüleri dut ağaçlarının yıllardan beri tahrip olduğunu ve yazın ortasında birkaç ağacın birdenbire kuruduğu gerekçesiyle Umûmi Müfettişliğe müracaat etmişti. Bunun üzerine müfettişliğin Ziraat Müşaviri Tefvik Dünder bölgede incelemelerde bulunarak dut ağaçlarının kök çürüklüğü hastalığından kurduklarını tespit etmiş ve gereken tedbirleri almıştı²⁴²². Ayrıca müfettişlik, bölgedeki halkın şikayetlerini dinleyerek sorunlara çözüm bulmaya çalışmaktaydı. Bu

2416 BCA, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 61-1-8., 06.01.1936.

2417 Tefvik Dünder, **Tunceli İle Çevresinde İç Vilayetin Zirai Durum ve Gelişme İmkânları**, Kenan Matbaası, İstanbul 1939, s.45.

2418 Bahar Toparlık, **Dördüncü Umumi Müfettişlik: Kurulması, Çalışmaları ve Kaldırılması**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2013, s.158.

2419 H. A. Akvardar, **Bağcılık Öğütleri**, Tunceli Vilayeti Ziraat Müdürlüğü Neşriyatı, Tunceli 1939.

2420 H. A. Akvardar, **Pulluk ve Tohumluk Öğütleri**, Tunceli Vilayeti Ziraat Müdürlüğü Neşriyatı, Tunceli 1939.

2421 Toparlık, **agt.**, s.159.

2422 Dünder, **Tunceli**, s.52.

bağlamda Ziraat Müşaviri Tevfik Dünder, Dördüncü Umûmi Müfettişlik mıntıkasında yer alan vilayetlerde tetkik gezilerine çıkarak bölgenin ziraat durumunu incelemiş ve bununla ilgili bir rapor hazırlamıştır²⁴²³. Müfettişliğin ziraat işleri arasında en önem verdiği konu Van ve Erzincan sahasındaki kurutma ve sulama işleriydi. Sansa boğazından çıktıktan sonra Erzincan Ovasına dahil olan Fırat nehrinin meylinin azalması yüzünden yatağının dolmuş olması nedeniyle, bataklık meydana gelmişti. Nafia Vekâleti Fırat Nehri'nin Erzincan Ovası'ndan geçerken meydan getirdiği bataklıkları kurutmaya karar verdi. Kurutulacak bataklık iki kısımdan oluşuyordu. Bunlardan biri Norgah bataklığı diğeri çermik bataklığıydı. Bunlar için kurutma kanalı açılacaktı ve bu kanal Bisvan köyü karşısında Fırat'a kavuşturulacaktı²⁴²⁴.

Tunceli'ye bağlı Pertek ve Hozat kazaları arazisi dahilinde dere ve nehir boylarında tütün ekimi yapılmaktaydı. Tütün ekim sahasında üreticiler özellikle kurutma, işleme ve denk yapmada Umumi Müfettişliğin teşebbüsleriyle bunların ıslahatı için birisi Pertek merkezinde, diğeri Hozat Kazası'nın İn köyünde olmak üzere iki Tütün Numune ve Deneme tarlası kuruldu ve çeşitli çalışmalar başlatıldı. Bu tarlalarda yerli tütün tohumlarından başka Hendek, Polathane ve Artvin'den de halkı tütün tohumları getirtilerek tecrübe edildi. Her ili tecrübe tarlasında alınan sonuçlara göre bu bölge için Artvin tütün cinslerinin iyi olacağı tespit edildi. Tütünün gerek yastıklara ekilişinde, gerekse usulü dairesinde kurutup işlenmesinde ve denk yapılışında tecrübe tarlalarının hizmet ve faydaları görüldü²⁴²⁵. Köylülerin ziraat ve veteriner bilgilerini artırmak amacıyla Müfettişlik emriyle Ziraat ve Veteriner müşavirleriyle vilayet veteriner ve ziraat müdürleri bölgeyi dolaşarak halka açıklamalar yapmışlardı. Hazırlanmakta olan programa göre fen adamları her 15 günde bir bölgeye giderek merkezi vaziyette olan köylerden birinde civar köylüleri toplamak suretiyle veteriner ve ziraat mevzularından biri üzerinde ders ve konuşma yaparak köylüleri aydınlatacaklardı. Ziraat ve veteriner uzmanları köylülerin dertlerini yakından görerek dinleyecek ve sorunlarına çareler arayacaklardı. Bu dönemde deneme mahiyetinde olmak ve konuşma tarzını tespit etmek üzere Umumi Müfettişlik ziraat ve veteriner müşavirleriyle birlikte Elazığ, Tunceli illerindeki ziraat ve veteriner müdürleri ile ziraat muallimlerinden oluşan bir heyet ile Molla köyüne gitti. Civar köylerden gelen köylülerle birlikte ziraatta verimliliği artırmak için neler yapılabileceği tartışıldı. Ziraat müşaviri Pertek kaza merkezlerinde toplanan çiftçilerle “ziraat mahsullerimizi artırmak” konusu üzerinde bir konuşma yaptı ve bir ağaç fidanının nasıl dikileceğini bizzat üç fidan dikmek suretiyle gösterdi²⁴²⁶.

Dördüncü Umûmi Müfettişlik bölgesinde Elazığ'da meyveciliğin gelişmesi için 68 dekarlık örnek meyve fidanlığı tesis edilmesi kararlaştırıldı²⁴²⁷. Daha sonra 1947'de yapılan valiler toplantısında Elazığ'da şarap fabrikasının genişletilmesini, Elazığ'ın şarap üretim şehri haline getirilmesini ve bu sebeple halkın bu konudaki bilgisinin artırılması için bir numune bağı tesisi kurulmasını karara bağlandı. Aynı toplantıda meyvecilikve bağcılık mevzuları da ele alındı. Fidanlıklardan verilecek meyve fidanlarının, meyveciliğin geliştiği Elazığ ve Erzincan illerinde meyvecilik kültürü yapan şahıslara dağıtılması, meyveciliğin gelişmediği Bingöl ve Tunceli'de ise fidan dağıtılarak meyveciliğin teşvik edilmesi kararlaştırıldı²⁴²⁸. Hayvancılık işleri kapsamında ise Bursa İpekböcekçilik Enstitüsünden getirilen 50 kutu böcek tohumu halka dağıtılarak ipek böceği yetiştiriciliğinin geliştirilmesi üzerinde çalışmalar yürütüldü²⁴²⁹.

2423 Dünder, **Tunceli**, s.42.

2424 **Erzincan Ovası Bataklıkları Kurutma İşleri**, Nafia Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1938, s.1.; “Erzincan'da Büyük Bir Kalkınma Faaliyeti Var”, **Akşam**, 12 Kasım 1937, s.6.; “Erzincan Ovası Baştan Başa Kurutuluyor”, **Son Posta**, 12 Kasım 1937, s.5.

2425 Dünder, **Tunceli**, s.43.

2426 “Köylerimizde Ameli Ziraat Veteriner Ders ve Konuşmaları”, **Turan Gazetesi**, 20 Aralık 1944, s.2.

2427 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 72-471-12., 15.09.1945.

2428 Necmeddin Sahir Silan, **Doğu Anadolu ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1939-1951)**, 1. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., (Yay. Haz.: Tuba Akekmekçi-Muazzez Pervan), İstanbul 2011, s.94.

2429 Dünder, **Tunceli**, s.26.

Trakya Umûmi Müfettişliği örneğinde olduğu gibi Umûmi Müfettişlik yapılanmaları ülkenin zirai eğitim-üretim-dağıtım ve yayımı konusunda önemli gelişmeler kaydetmişti. Örneğin bunlar arasında öne çıkan Trakya Umûmi Müfettişliği, Trakya'nın ekonomik olarak kalkınmasını kolaylaştıracak adımlar atmış, bilhassa Köy Bürosu vasıtasıyla müfettişlik bölgesinde yer alan köylere gönderdiği zirai yayımlarla Türk köylüsünü her bakımdan kalkındırmaya yönelik çalışmalar yürütmüştür. Trakya Umûmi Müfettişlik bölgesinde yer alan köylerin kalkındırılması için tarım, hayvancılık ve ekonomi gibi Türk köylüsünün gelişmesine doğrudan tesir eden kitap, broşür vs. gibi eserler basılmıştır. Köyün ruhuna yatkın, Türk köylüsünün dili ve gönlüne uygun ve düşünce dünyasına tesir eden bu kitapçıklarla köylünün bir yandan okuma şevkinin artırılması, diğer yandan da gündelik yaşamının ana merkezini oluşturan ziraat alanında somut bilgilerle tanışması sağlanmak istenmiştir. Ortalama 15-25 sayfa arasında değişen bu kitapçıklar tarım, hayvancılık ve köy ekonomisine dayalı üretim, ıslah, yeni cinslerin tayini ve bakımı, zirai mücadele, ziraatta makine kullanımının önemi, elde edilen ürünlerin ambalajlanması ve korunması ve köylerdeki üreticiler arasında birlikteliğin sağlanmasına yönelik kooperatifler kurulması gibi birbirinden farklı konularda temel ziraat bilgilerini köylünün ayağına götürmüş ve teknik açıdan donatılması amaçlanmıştır.

Fotoğraf -112

Trakya Umûmi Müfettişliği Tarımbaşı Kursunu başarıyla tamamlayan kursiyerler. Yıl: 3 Kasım 1938.

Fotoğraf -112'de görüldüğü üzere Edirne merkezinde açılan açıcılık ve küçük ziraat sanatları kursuyla yörenin genç beyinlerinin eğitilmesine yönelik etkinlikler düzenlenmiştir. Bu eğitimler sonucunda başarılı olan genç beyinler, ziraat işlerinde Tarımbaşı olarak görev almışlardır. Kursa katılan gençlere 11 ay eğitim verilmiştir. İlk olarak 1937 senesinde bölge vilayetlerinden gelen 45 kursiyere eğitim verilen kurs-taki bu gençler 7 Kasım 1938 tarihinde Tarımbaşı olarak mezun olmuşlardır. Ziraat Vekâleti bahsi geçen kursiyerlere genel bütçesinden ayrıca 1.000 lira yardımda bulunmuştu. Kursiyerler teorik olarak aldıkları dersler sonrasında ahlat vb. ağaçların aşıları için 20 günlük bir tatbikat uygulamasına çıkmış Çanakkale, Biga, Bayramiç, Gelibolu, İmroz ve Kırklareli ile Vize yörelerinde tetkik yapmaya gönderilmişlerdi. Kursiyerler tatbikat sürecinde bizzat sahada yer alarak bölgedeki 95.000 ağaca aşı yaparak kursu başarıyla tamamlamışlardır. Daha sonra Edirne'ye dönen gençlere Tarımbaşı belgesi ve her bir kursiyere hediye olarak

1 adet budama makası, 1 aşı çakısı, 1 sepet, 1 aşı baltası tokmağı, 1 aşı baltası, 1 testere ve 1 adet de balta verilmiştir²⁴³⁰.

Tablo –168

T.C. Trakya Umûmi Müfettişliği Köy Bürosu Yayınları²⁴³¹

Tarım	Hayvancılık ve Ekonomi
İpekböceği, kozacılık	At yetiştirme, Plevne ve montafon damızlıkları
Tohumculuk, koza ve tohum usta kursları	Beygir cinsinin ıslahı, suni aşı
Arıcılık, yeni ve eski kovan farkları, petek makineleri	Kıbrıs, Suriye ve Musul'un eşek aygırları ve ester yetiştirilmesi, verimleri
Köy fidanlıkları, kavaklıkları, koruluk ve dutlukları	Merinos yetiştirilmesi ve katım denemesi, Çeşme ve sakız koç damızlıkları ve Trakya ırkına katılma denemesi
Ağaç hastalıklarıyla savaş	Kıvırcık cinsinin iyi tutulması ve bozulmadan kurtarılması
Ormanlarımızın tutum ve orman, ağaç, fidan sevgisi	Şarbon savaşı ve insanlara geçen hayvan hastalıklarından korunma yolları
Orman kesen, yakan ve kıyanlar ve cezaları	Bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla savaş
Bağcılık ve sofrta üzümü artırma ve piyasa mallarını yetiştirme usulleri	Ağıl kanunu ve faydaları
Meyvecilik, fidanlarının ve cinslerin ıslahı	Zararlı hayvanları tepeleme savaşı
Satış kooperatifleri ve tefecilerle savaş	Yararlı hayvanların ve kuşların gözetilmesi ve bu iki sınıfın ayırt edilmesi.
Pancar yetiştirmek	Büyük süreklilik avları, yaban domuzları ve kurt, çakallar.
Kuş yemi ve tohumunun ıslahı, dış piyasaya sürümleri	Nalbant kursu ve kötü nalbantlardan kurtuluş yolu.
Patates cinsini ıslahı ve dış piyasayı tutacak yollar	Hayvan gıdaları ve küspenin faydaları.
Tütüncülük ve tohum cinslerinin ıslahı, Trakya için en kıymetli tohum alınması	Ehli domuzculuk
Cins soğan ve sarımsak yetiştirilmesi	Sütçülük ve Mandracılık
Nişasta ve ispiroto, mısır, patates ve benzerleri	Kuduz hastalıkları ve bakımı.
Tarım hastalıkları koleksiyonu	Tavşancılık ve köylünün büyük zenginliği
Mandracılık ve mandraların temizlik ve tutum şartları ve teknik bilgiler	Rodeyland, Leghorn tavuk cinslerinin üretilmesi, etli ve bol yumurtalı tavuk cinsinin ortaya çıkarılması
Damızlık tarım işleri	Civciv makinesi.
Döğüm makineleri ve koza kavurma fırınları	Köy kümes hayvan hastalıklarıyla savaş ve aşlar.
Toprak hastalıklarıyla savaş	Aşım durakları ve damızlıkların veteriner merkezlerinde bakım tarzları ve bunların köy yardımlarıyla beslenmesi ve faydaları

2430 BCA, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-481-3., Dosya Ek: 77D, 03.11.1938.; Trakya Umûmi Müfettişliği 1938 yılında yapılacak olan tarım başı kursu için genel bütçesinden 15.000 lira tahsisat ayırmıştı. Bk.: BCA, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-480-1., 07.02.1938.

2431 BCA, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 72-475-5., Dosya Ek: 77D, 07.01.1936.

TÜRKİYE'DE ZİRAİ EĞİTİMİN TARİHÇESİ VE KURUMSALLAŞMASI

Tohumların iyi seçilmesi, bakımı, korunması ve vaktinde ekimi	Köy sergileri, büyük ve küçük merkezlerdeki hayvan sergileri ve verilecek ödüller
Okumuş köy çocuklarının küçük kursları.. Aşıcılık, fidancılık, sütçülük, peynircilik, kozacılık, pekmezcilik, şarapçılık	Peynircilik ve kaşar peynirciliği, imroz peyniri ambalajları
Domates cinsinin ıslahı.. İri, dayanıklı tohum hazırlığı, piyasaya sürümü ve ambalajı	Şarapçılık, şıra ve hardaliyecilik
Kooperatif işyarlarının kursları	Pekmezcilik ve yeni teknik
Trakya topraklarının soyu ev hintyağı gibi verimli ürünlerin yetiştirilmesi	Konservecilik ve aile konserveciliği (Reçel, marmelat ve benzerleri)
Kara saban ve pulluk farklarının köylüye anlatılması	Zeytinyağı ve susam yağlarının esli ve yeni usullerle çıkarılması
Beygir ve öküzle çiftçiliğin farkları	Domates peltesi, bamya, enginar, bezelye konserveleeri.
Trakya'da araba tiplerinin ıslahı ve en iyi tipin alınması	Zirai kredi kooperatifleri
Örnek köyler ve yıllara göre planlaşması	Yaş meyve ambalajı, standardı ev kooperatifçiliği
Yeşilköy Tohum İslah İstasyonunun damızlığı ve yardımcı çiftlikler	Kaymakçılık ve tereyağı kooperatifi
Triyörler, marokalburlar makineleri, ot ve saman balya makineleri	Koza ve ipek satışları ve kooperatifi
Ot ve çayır yetiştirme ve çoğaltma ve hayvan beslemesi gıdaları	Balcılık ve balmumculuk ve kooperatifleri.
Gübreler ve toprak beslenmesi, gübre şerbetlerinin saklanması ve kullanılması	Kavunculuk standardı ve ambalajı kooperatifi
Susuz yerlerde yetişen Sudan çayır tohumları	Kıvırcık, yün ve yapağı satışları ve kooperatifi
Zeytin devşirmesi (sopa) ile kırılmamak ve hafifçe el ile veya çırpma tarzı ile toplanması ve her yıl ürün almanın yolu	Yaş üzüm, sofran üzümü ve dış piyasaya sürümü ve ambalajı
Tohum ve fidan hazırlıkları	Balıkçılık, balık ve deniz avları ve iyi şartları, sardalyecilik ve kooperatifleri
Köylerin en uygun yerlerinde toplu ve kolektif fidanlıklar, çayır, yonca yetiştirme ve koruma usulleri	Ev bark ekonomisi
Çilek yetiştirme	Yumurtacılık ve ambalajları ve kooperatifi
Muzır hayvanlarla savaş	
Bağ ve bahçe hastalıklarıyla savaş	
Asmacılık ve Amerika çubuğu	
Ekim ve tarım fişleri ve bunun faydaları	
Köy grafikleri	
Köy istatistikleri	

3. Devlet Çiftlikleri ve Zirai Eğitim–Üretim: Çiftliklerde Bilimsel, Teknik Uygulamalar ve Zirai Üretim Faaliyetleri

3.1. Gazi (Atatürk) Orman Çiftliği

Türkiye’deki devlet çiftliklerinin ilki ve en önemlisi olan Gazi (Atatürk) Orman Çiftliği, bulunduğu konum itibarıyla gerek Ankara ve gerekse Türkiye için oldukça önemli bir tarihsel değere sahiptir. Bu değer, iki temel nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki, kurumun tarihsel açıdan tarımsal modernleşme alanında Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş azminin ve kararlılığının bir göstergesi niteliğinde olmasından kaynaklıdır. İkinci olarak kurum, başkent Ankara’nın Türkiye’deki kentler içerisinde örnek ve öncü olma iddiasını, ziraat alanında da kendini göstermesi; bu alana yönelik pek de elverişli olmayan bir arazinin hem tarımsal, hem de rekreatif açıdan ülkeye kazandırılabilmesi kazançlarının gösterilmesi açısından oldukça önemlidir. Nitekim, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra bilimsel gelişmeler uzantısında gelişen tarımsal modernleşme alanındaki ilk gelişmeler bu çiftlikte gerçekleşmiş; bizzat Cumhuriyet’in kurucusu Atatürk, bahsi geçen çiftlikle hem dışa bağımlılığı azaltmak hem de ülkenin refah düzeyini artırmak için köylüye ve tarıma verdiği önemin bir göstergesi olarak, bu alanda örnek bir lider olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, ziraatın modern ve bilimsel metotlarla yapılması konusunda içten ve samimi düşüncelere sahip bir liderdi. Çiftçi için toprağın ne denli yaşamsal bir öneme sahip olduğunu, toprak ve ziraat reformunun onlar için önemi, zirai faaliyetlerin ülke ekonomisi içindeki yeri; makineleşmeye dayanan ve devletin bizzat rehberlik ettiği bilimsel tarım politikalarının oluşturulup, uygulanması onun en öncelikli hedeflerindendi. Bu sebeple Cumhuriyet’in ilanından sonra zirai modernizasyon alanındaki çalışmalara hız veren Atatürk, “köylülerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları, verimli, modern ve uygulamalı tarım merkezleri” nin kurulması gerektiğini açık yüreklilikle ifade ediyordu. Ardından tam da başkent Ankara’da, “burada bir çiftlik kuracağım. Bu çiftlikte hayvanlar yetiştireceğim. Bir küçük ormanın kenarında tarım endüstrimize ait bacalar tütecek” diyerek Cumhuriyet’in tarım devrimine yönelik atılımlarının ilk sinyallerini veriyordu. O’nun kurmak istediği modern çiftlik, bizzat Atatürk’ün amaçları ve ilkeleri doğrultusunda ilk aşamada ziraat ve hayvancılık eksenli bir çalışma programı yürütecek; daha sonra da ziraat uzantısında gelişen bilimsel temelli endüstriyel tesislerin kurulmasına zemin hazırlanacaktı. Ayrıca bu çiftlikte modern ve bilimsel metotlara dayalı ziraatın nasıl yapılabileceği ve üretimin nasıl değerlendirilebileceği, üreticilere bizzat gösterilmekle yetinilmeyecek bu alanda ziraatın çeşitli dallarında uzman yetiştirilmesi amaçlanacaktı. Çiftlikte meyveden sebze, çiçekçilikten park–bahçe düzenleme işlerine; meralardan ormana; küçükbaş hayvancılıktan mandıralara; bira fabrikasından buz, soda, deri fabrikasına, ziraat alet demir fabrikasına, yoğurt imalathanesinin tarım ve hayvancılıkla ilgili her konuda değerlendirme ve pazarlama ünitelerinde zirai faaliyet yürütülecekti. Bu ünitelerin her biri, çalışma konusu ile ilgili olarak eğitim–öğretim, deneme–üretim ve araştırma–geliştirme çalışmaları düzeyinde örnek olmuş zamanla bu çağdaş ülke üretimine yansımıştır²⁴³².

Atatürk ve onunla birlikte Cumhuriyet’in önde gelen bürokratları, askeri ve siyasi alanda kazanılan başarıyı sağlamlaştıracak ve sürekli kılacak bir ekonomik yapının zorunluluğunun önemini her fırsatta vurgulamış ve bu çerçevede güçlü bir sanayinin temeli olarak tüm ülkeye yayılacak modern tekniklere ve bilimsel metotlara dayalı bir ziraat politikası kurmayı amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yapılacak işleri prati-

2432 **Ankara’da Gazi Orman Çiftliği (Mayıs 1925-Mayıs 1933)**, Orman Çiftliği Umumi İdaresi Yay., Ankara 1933, ss.1-10.; **Ankara Orman Çiftliği (Mayıs 1925-Mayıs 1935)**, Onuncu Yıl Dönümü Dolayısıyla, Ankara 1935, ss.2-8.; **Gazi Orman Çiftliği (5 Mayıs 1925-5 Mayıs 1930)**, Hakimiyeti Millîye Matbaası, Ankara 1930.; Bk.: Kamuran Ardıç, **Atatürk’ün Tarım ve Orman Sevgisi ve Tarım Alanındaki Gelişmeler**, TTK Yay., Ankara 1987, ss.377-390.; İzzet Öztoprak, **Atatürk Orman Çiftliğinin Tarihi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2006, ss.29-30.; Vecdet Erkun, “Atatürk Döneminde Tarım Politikası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 14, S 42, (Ankara 1998), ss.1190-1192.; Hasan Rıza Soyak, **Atatürk’ten Hatıralar**, C II, Yapı ve Kredi Bankası Yay., İstanbul 1973, s.685.

ğe aktaracak bir kurumun temelleri 5 Mayıs 1925 tarihinde o zamanki adıyla Gazi Orman Çiftliğinin tesis edilmesiyle atıldı. Çiftliğin kurulmasıyla ilgili başlatılan ilk çalışmalar 1925 yılının başında Ankara'ya 5 km uzaklıkta ve ortasından Ankara-Eskişehir tren yolunun geçtiği bir mevkide yer alan bozkır, ağaçsız, içerisinde bataklık ve sazlık bulunan 20.000 dekarlık arazinin Atatürk tarafından merhum Abidin Paşa'nın eşi Faika Hanım'dan satın alınmasına karar verilmesiyle başlamıştır²⁴³³. Gazi, çiftliğin kuruluş aşamasında yürütülecek olan çalışmaların sistemli bir şekilde ilerleyebilmesi için müdür olarak İstanbul-Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi mezunu ve uzman ziraatçı bir olan Tahsin (Coşkan) Bey'i görevlendirmiştir. Çiftliğin kuruluş aşamasında ziraatın her şubesi için gerekli olan bilim uzmanlarını Tahsin Bey tarafınca buluncak ve çalıştıracaktı. Her şey, plan ve program dahilinde yürütülecek ve planla ilgili detaylar Gazi Paşa'ya arz edilerek kendisinden onay alındıktan sonra başlayabilecekti²⁴³⁴. Atatürk Orman Çiftliğini oluşturan arazilerin satın alınma işleri, 1925 yılından başlayarak 1930'lu yıllara kadar sürmüştü ve bu süre içerisinde alınmıştır. Arazilerin satın alınma işlemleri Balgat, Etimesgut, Çakırlar, Macun, Güvercinlik, Yağmurba-
ba²⁴³⁵ ve Tatar gibi arazilerin de satın alınıp birleşmesiyle ortalama 150.000 dekarlık bir alana ulaşmıştır²⁴³⁶.

Ankara'da kurulması planlanan bu çiftliğin çorak arazisi için uzmanlar Atatürk'e: "Burası bir çiftlik kurulması için aranan vasıflardan hiçbirini taşıyor" şeklinde raporlar vermişlerdi. Ancak Atatürk, uzmanların bu raporlarına rağmen, burada bir çiftlik kurmaya karar vermişti²⁴³⁷. Atatürk, Ankara'nın bu çorak toprakları ve bataklıklarında bir çiftlik kurmak isterken, kurulacak olan çiftliği kendisine mülk edinmeyi hiçbir zaman düşünmemiştir. Aksine, Orman Çiftliğini Ankara'yı bozkırlıktan kurtaracak bir teşebbüs, dahası Türk köylüsüne hizmet sunabilecek bir numune olarak görmüştür²⁴³⁸. Atatürk bu yönüyle "Türk'ün, imkânsız imkânlı hale getiren kudretini, dünyaya bir kere daha tekrar etmek" istemiştir²⁴³⁹.

Atatürk'ün Ankara'da büyük bir alana sahip olan bu arazide örnek çiftliği kurmasındaki temel maksadı şunları yapmaktı²⁴⁴⁰: 1. Mevcut ziraat yöntemlerinin düzeltilmesi ve modernleştirilmesi. Buna paralel olarak da zirai üretimin artırılması ve köylerin bu örneğe uygun biçimde kalkındırılması, 2. Ziraat sanatlarının geliştirilmesi ve üretilen tarım ürünlerinin işlenerek değerlendirilmesi ve halka sunulması, 3. Çiftçinin elinde bulunan tahıl ve tohum cinslerinin ıslahı için yeni türlerin araştırılması, halka tanıtımı ve

2433 Yunus Nadi, "Ankara'nın En Büyük Eseri", **Cumhuriyet**, 3 Teşrinisani 1932.

2434 Fazıl Dalay, "Atatürk, Ankara Orman Çiftliğini Nasıl ve Niçin Kurdu?", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 4, S 11, (Ankara 1988), ss.503-504.

2435 Atatürk Orman Çiftliğinin kuruluş sürecinde yukarıda isimleri zikredilen 6 çiftliğin birleşmesiyle meydana gelen arazilerin toplamı 80.000 dekadır. Bk.: **Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Ankara Çiftlikleri**, Hakimiyeti Millîye Matbaası, Ankara 1926, s.6.

2436 **Gazi Orman Çiftliği (5 Mayıs 1925-5 Mayıs 1930)**, ss.1, 7.; Bk.: Öztoprak, **age.**, ss.11-12.; Atatürk Orman Çiftliğinin arazi varlığı 1939 yılında basılmış olan bir kaynaktan 102.000 dekar olarak gösterilmiştir. Bk.: **Atatürk'ün Çiftlikleri**, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Neşriyatı, Ankara 1939, s.40.; Arazilerin alansal olarak büyüklüğü ile ilgili verilen bir diğer bilgiye göre Atatürk Orman Çiftliği ile Anadolu'nun diğer kesimlerinde yer alan çiftliklerin toplam büyüklüğü 154.729 dekadır. Bk.: **Ayin Tarihi**, S 43, Başbakanlık Basım ve Yayın, Ankara 1937, s.34.; **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1991, ss.668-672.; Dolayısıyla Anadolu'nun diğer kesimlerinde yer alan çiftliklerin (Baltacı, Millet, Piloğlu, Tekir, Şovalye ve Karabasamak) alansal olarak toplam büyüklükleri 48.395 dekar olarak tespit edildiğine göre; 154.729 dekarlık bir alandan 48.395 dekarlık bir çıkarıldığında geriye yalnızca Atatürk Orman Çiftliği için ifade edilen 106.334 dekarlık bir alana ulaşılmıştır. Bk.: **Atatürk Orman Çiftliği**, İstanbul Matbaası, (Yay. Haz.: Ekrem Üzümeri), İstanbul 1953, ss.8, 10.; **Atatürk'ün Çiftlikleri**, s.40.; Atatürk'ün, Orman Çiftliğini nasıl satın aldığına ilişkin geniş bilgi için Bk.: Öztoprak, **age.**, ss.21-23.

2437 **Atatürk Orman Çiftliği**, s.5.; **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, (Drl.: Hulusi Turgut), 9. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2007, s.311.

2438 "Bir İnşa İş Ankara", **Ulus**, 19 Şubat 1937, s.6.; Falih Rıfki Atay, Çankaya, Pozitif Yay., İstanbul 2004, s.538.; Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam: Mustafa Kemal (1922-1938)**, 3. Baskı, C III, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, s.312.

2439 Turgut Güner, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Güner**, 5. Baskı, Güner Yay., İstanbul 2007, s.359.

2440 Dalay, ss.504-505.; H. Çağatay Keskinok, "Atatürk Orman Çiftliği: Kuruluşu, Sorunları ve Gelişme Seçenekleri İçin Öneriler", **Mimarlık**, S 292, (Ankara 2000), s.43.

dağıtımı, 4. Hayvancılığın özendirilmesi, yeni cins ve ırkların araştırılması; başarılı olanların halka tanıtılması, 5. Yerli ve yabancı hayvan ırklarının araştırılarak, en uygun olanlarının geliştirilmesi, 6. Kooperatifçiliğin özendirilmesi ve öneminin halka gösterilmesi, 7. Çiftliğin çevresinde yer alan köylerle ortak çalışmalar yaparak, köylülerin bizzat modern tarım yöntemlerini görmelerinin sağlanması, 8. Çiftlikte tarımın her şubelerini kurmak ve şubeler arasındaki ilişkileri oluşturarak ideal bir tarım işletmesini örneklemek. Dahası, ziraatın arıcılık, sütçülük, tavukçuluk, sebzecilik, meyvecilik ve bağcılık gibi her çeşit şubelerini kurarak; üretilen ürünleri şehrin merkezinde açılacak mağazalarda halka ucuz ve bol miktarda gıda temin etmek, 9. Ankara iklim ve coğrafi koşullarına uygun yerli ve yabancı meyve türlerini bu çiftlikte tecrübe etmek; yetiştirip halka tanıtmak ve çiftçiye gösterip yaptırmak, 10. Çiftlik ve bölge için gerekli meyve ve bağ fidanlarının üretimi amacıyla fidanlıklar kurulması, iç ve dış piyasalarla ilişki çerçevesinde faaliyet ve üretimin düzenlenerek, yurdun çeşitli bölgelerinde temsilcilikler açılması, 11. Ziraat eğitim ve öğretim esaslarını bünyesinde barındıran Ziraat Mektebi öğrencilerine staj imkânı sağlamak ve elde edilen bilgilerin pratik dersler şeklinde uygulamalı olarak halka aktarılması, 12. Geniş ve fennî bir ziraat yapabilmek için makineli tarıma geçiş çerçevesinde gerekli zirai makine ve alet üretimine yönelik atölyeler kurulması, makineli ziraat esaslarının köylüye gösterilmesi ve makineli ziraatın faydalarını anlatarak köylüyü makineli ziraata teşvik etmek ve her sahada kurslar açarak üreticilere bilgi vermek, 13. Bilimsel yöntem ve tekniklerle ağaçlandırma yapılması, Ankara'nın her yerini ağaçlandırmak, burada meyveli ve meyvesiz fidan yetiştirerek halka dağıtmak, 14. Ankara'daki elverişsiz arazi ve bataklıkları ıslah etmek, çevreyi güzelleştirmek ve halka dinlenme, kendini yenileme ihtiyacını karşılayacak alanlar sunmak, 15. Çağdaş tarım sistemlerinin teknolojiyi kullanan örneklerini ortaya koyarak, üretimden tüketime bütün aşamaları oluşturmak ve modern tarım tekniğini halka yayarak benimsetmek.

Çiftliğin kuruluş gayesi ve ilkelerine bakıldığında modern tarımsal metotların uygulanarak tarımsal verimliliğin sağlanması dışında, çiftlikte üzerinde en çok durulan ve önem verilen husus halka yönelik bir söylemin geliştirilmesiydi. Dolayısıyla Atatürk'ün bu çiftliği kurmasının en önemli nedeni ileri ziraat tekniklerini uygulamak, onları öğretmek, yaymak, benimsetmekten daha da önemlisi, çiftçisiyle yahut köylüsüyle daha yakın bir ilişki kurmak ve onlarla iş birliğine ortam hazırlamaktı. Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren milletin efendisi olarak nitelenen köylüler, bir yanıyla ekonominin temel yapı taşı olan tarımsal aktiviteleri layığı ile yerine getirirken, diğer yanıyla da çağdaş Anadolu insanı figürünü yaratabilecekti.

Nitekim Atatürk Orman Çiftliği projesi, gerek bilim ve tekniğin kullanılarak üretkenliğin artırılmasına, gerekse de tarımsal işgücünün eğitimi ve kooperatifleşme yoluyla kolektif aklın inşasına dayalı bir projeydi. Atatürk, umutsuzluğun yerini güvene, kaderciliğin yerini mantığa, geleneksel olanın yerini bilim ve tekniğe bırakması istemişti²⁴⁴¹. Bu yönüyle ulusal kalkınmadaki başarıyı köylünün eğitimi ve tarımın iyileştirilmesi önceliğinde arayan anlayışın sonuçlarının sınanacağı bu çiftlik, geleceğin modern yurttaşını, Atatürk'ün “Türk öğün, çalış, güven” vecizesi uyarınca yönlendirmeyi amaçlayan bir deneme ortamı yaratmıştır²⁴⁴².

Çiftlikteki ilk tarımsal faaliyet 5 Mayıs 1925 günü öğleden sonra Yassı Dere olarak bilinen yerde üç çadırın kurulması ve iki Fordsan traktör ve teferruatının kullanımıyla başlamıştır. Atatürk'ün gözetiminde yarısı bataklık ve çorak, diğer bir kısmı da kıraç olan arazide hafriyata başlanmıştır. Ziraat makine ve ekipmanlarının kullanımının günden güne artırılmasıyla tarlalar hızlı bir biçimde ekime hazırlanmıştır. Kuruluşundan hemen bir sene sonra 1926 senesinde Fordsan traktörler, pulluklar, kultivatör, mibzer, harman, çayır, balya, kalbur, orak, tohum makineleri gibi birçok sayıda aracın çiftlikte kullanılmaya baş-

2441 Funda Gacal, “Atatürk Orman Çiftliği: Tarımda Modernleşme Hikayesi”, **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, S 120, (Ankara 2018), s.65.

2442 Leyla Alpagut, “Atatürk Orman Çiftliğinde Ernst Egli'nin İzleri; Planlama, Bira Fabrikası, Konutlar ve Geleneksel Bir Hamam”, **METU JFA**, C 27, S 2, 2010, s.239.

lanması modern makineli tarıma ne denli önem gösterildiğini ve uygulamaya dönük öğretici bir anlayışın benimsenmiş olduğunu açıkça ortaya koymasından ötürü dikkat çekicidir²⁴⁴³.

1926 senesinde buğday, bakla, nohut, mercimek, arpa, mısır, patates, pancar, yulaf, karabuğday, akdarı, karpuz, kavun ekilmiş, daha sonraki yıllarda yapılan bu ekim artan oranda devam etmiştir. Burada üretilen tahıl ürünleri sadece iç pazarda değil dış pazarda da satışa sunulmuştur. Çiftlikte üretilen 65 librelük buğdaylar Kanada ve Avustralya’ya ihraç edilmiş, ayrıca sadece Anadolu’da üretilen kundura buğdayı ise makarna ham maddesi olarak Romanya, İtalya ve Almanya’ya ihraç edilmiştir²⁴⁴⁴. Ayrıca 1926 yılında çeşitli meyve ağaçlarının yanı sıra, kokusu ve görüntüsü itibarıyla çevreye güzellik katan ağaçlar da dikilmiştir. Dikilen başlıca ağaçlar; süs çamları, köknar, sedir, manolya, leylak, menekşe gülleri, yediveren gülleri, kartopu, akasya, gladiyca, karaağaç, çam, ladin, elantüsten, kızılbaş, dişbudak, dut, meşe, söğüt, kavak, çam, ihlamur, at kestanesi olup, bu ağaçlardan 1926 yılında toplam 150.000 adet ağaç dikilmiştir. Ayrıca birçok türden süs bitkisi dikilmiş ve ülkenin en ünlü meyveleriyle yabancı meyve fidanlarından bir koleksiyon bahçesi meydana getirilmiştir²⁴⁴⁵. Böylece Orman Çiftliği kuruluş yıllarında Ankara’nın üstü saçsız bir tepelik alanı gibi iken 10 yıl sonra yemyeşil bir alanı olmuştur²⁴⁴⁶. Halkın çiftliğe yoğun ilgisi 1937’de daha da artmıştır. Bu ilgede, ulaşım imkânlarının sağlanmasının da etkisi büyüktür. 28 Mart 1937’de Orman Çiftliğine otobüs seferleri düzenlenmiş halk çiftliğe yoğun ilgi göstererek pazar günlerini burada geçirmiştir²⁴⁴⁷.

Atatürk Orman Çiftliği, Cumhuriyet’in zirai modernizasyon alanında örnek bir çiftliği olmasının yanı sıra ve aynı zamanda bir okul, eğitim–araştırma kuruluşu niteliğindedir. O tarihlerde, modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması için köylü çocukları çiftlikte ders görüyordu. Diğer yandan, 1933 yılında Ankara’da açılan Yüksek Ziraat Enstitüsüne girecek olan lise mezunlarının bir yıl süreyle çiftlikte tarım işçisi olarak çalışması şart koşulmuştu. Dahası Cumhuriyet’in ilk evresinde açılan ve Türkiye’nin en saygın zirai eğitim kurumlarından birisi olan bu okulun öğrencileri; ziraat mühendisliğinden veteriner hekimliğe, ondan da orman mühendisliği dallarını bünyesinde barındıran çok çeşitli alt dallarda, o yıllarda tüm gün boyunca çiftlikte yaşayarak staj görmüşlerdi.

Yüksek Ziraat Enstitüsüne girecek olan öğrenciler önce bir yıl Gazi Orman Çiftliğinde öğrenci adayı sıfatıyla düzgün bir staja tabi tutulacaklardı. Bu staj esnasında öğrenci çiftliğin bütün zirai şubelerinde nöbetleşmek ve fiilen çalışmak suretiyle ziraatın her kısmında yapılan işleri bizzat görececek, yapacak ve bunlar üzerine bilgi ve el alışkanlığı kazanacaklardı. Aynı zamanda Yüksek Ziraat Enstitüsü profesörleri tarafından stajyer öğrencilere haftanın belirli zamanlarında uygulamalı konferanslar verilerek öğrencilerin tatbiki bilgileri kuvvetlendirilecekti. Ve geceleri öğrencilere düzgün bir şekilde Almanca ders verilecekti. Bu suretle öğrencilerin enstitüdeki Alman profesörlerin tekrarlarını anlayacak derecede Almanca lisanları takviye olunacaktı. Staj senesi nihayetinde liyakat ve yetenek kazanan ve kafi derecede ameli ve tatbiki malumat ile görgü ve bilgilerini genişleten öğrenciler, Enstitüye alınarak eğitim–öğretime başlayabileceklerdi. Öğrenciler stajda bulunduğu süre zarfında, kendilerine yemek ve elbise bedeli olarak ayda 40 lira ücret verilecekti. Ziraat Fakültesi öğrencisine staj bölgesi olarak seçilen Ankara Gazi Orman Çiftliği şehirden 5 kilometre mesafededir. En son iktisadi işletme usullerine istinaden tesis olunan ve ziraatın bütün şubelerine sahip en modern alet, edevat ve donanım ile çalışan bu müessesede, öğrenci adayları ziraatın tatbiki sahadaki bütün inceliklerini görecekle, ameli bilgiye tam manası ile sahip olacaklardı. Çiftlik camiasının zirai sahalarında, şubelerinde, ormanlarında çalışacak ve kendilerine ayrılan sıhhi ve fenni dairelerde yaşa-

2443 **Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Ankara Çiftlikleri**, s.4.; Bk.: Öztoprak, **age.**, ss.68-71.

2444 Öztoprak, **age.**, ss.72-73.

2445 **Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Ankara Çiftlikleri**, s.15.; Öztoprak, s.64.; İç Anadolu Bölgesi’ndeki üreticilere yönelik hizmet sunan Gazi Orman Çiftliği, 1940 yılında Konya’daki eğitimcilerle kendi bünyesindeki alet ve edevatından 49 pulluk göndermiştir. Bk. “Konya Eğitimcilerine Pulluk Dağıtıldı”, **Ulus**, 16 Mart 1940.

2446 Nurettin Artam, “Bayraklaşan Ağaçlar”, **Ulus**, 1 Eylül 1936, s.2.

2447 “Çiftlikte Pazar Tatili”, **Ulus**, 29 Mart 1937.

yacak, bakılacak olan öğrenci adayları çiftliğin yarattığı sıcak meslek havası içinde tabiat ve toprak sevgisinin sonsuz kıymetlerini ve zevklerini bütün varlıkları ile duyacak ve tutacaklardı²⁴⁴⁸.

Fotoğraf – 113

Atatürk Orman Çiftliğinde ilk staj gören öğrenciler, çiftlik idare heyetiyle bir arada.

Kaynak: **Ankara'da Gazi Orman Çiftliği (Mayıs 1925-Mayıs 1933)**, Orman Çiftliği Umumi İdaresi Yay., Ankara 1933.

Çiftliğin eğitim faaliyetlerinde ise çiftlik müzesinin eşya hazırlayan bir de atölyesi vardı. Yüksek tarım enstitülerine girecek gençler, burada çiftliğin bütün şubelerinde çalışırlardı. Çiftlik çocuklarıyla etraftaki köylü çocukları için beş sınıflı “Onuncu Yıl Yatılı Okulu” burada kurulmuştur²⁴⁴⁹. Beş sınıflı olan bu okuldan çiftlik çalışanlarının çocuklarıyla beraber çevre köylerin çocukları da faydalanmıştır. Ancak okulun eğitim-öğretim hizmetleri sadece üç yıl sürmüştür²⁴⁵⁰. Bundan başka birtakım kimsesiz çocukları, ticaret okullarında yetiştirecek orada yetişen çocukları kendi ticarethanelerindeki işlere yerleştirdiği gibi çiftlik idare edecek örgeleri yetiştirmek için lise derecesinde tarım okullarını bitirmiş gençler de memur olarak alınmakta ve alıştırıldıktan sonra kendilerine iş verildiği gibi demir fabrikasında da vilayetlerden gönderilmiş gençler yetiştirilmiştir. Çiftlik geniş bir öğrenci, yetiştirici, sosyal kurum halini almıştır. Çiftliğin bir yıllık alıverişi 2, 5 milyon liraya ulaşmıştır. Onun içindir ki dışarıdan gelenler bu büyük eser karşısında hayranlıklarını saklayamamıştır²⁴⁵¹. Çiftlik aynı zamanda İç Anadolu çiftçisini tarımsal faaliyetlerde; gübreleme, sulama, ürünlerin nasıl yetiştirileceği ile ilgili eğitmiştir²⁴⁵².

Atatürk'ün kendi kişisel çabası ve imkânları ile ülke tarımına destek vermek ve çiftçiye öncülük etmek için kurduğu, on üç yıl boyunca çok planlı ve ciddi çalışmalarla işlettiği Gazi Orman Çiftliği, ülke çapında kurulan ve yaygınlaştırılan diğer çiftliklerle birlikte 11 Haziran 1937 tarihinde Atatürk tarafından hazineye bağışlanmıştır²⁴⁵³. Atatürk Başbakanlığa çektiği bir telgraf ve vasiyetnamesinde, sahibi bulunduğu tüm çiftlikleri Türkiye Cumhuriyeti Hazine'sine bağışlamıştır. Atatürk bağış yazısında “Malum olduğun üzere, ziraat ve zirai iktisat sahasında fenni ve pratik tecrübeler yapmak maksadıyla, muhtelif za-

2448 **Ankara'da Gazi Orman Çiftliği (Mayıs 1925-Mayıs 1933)**, ss.495-496.; “Gazi Orman Çiftliği”, **50 Yıllık Yaşantımız 1923-1933**, 1. Baskı, C I, Milliyet Yay., Ankara 1975, s.75.

2449 Yaşar Özey, “Orman Çiftliği On birinci Yılına Girdi”, **Ulus**, 15 Mayıs 1935, ss.3-4.

2450 **Atatürk'ün Çiftlikleri**, s.89.

2451 Yaşar Özey, “Orman Çiftliği On birinci Yılına Girdi”, **Ulus**, 15 Mayıs 1935, ss.3-4.

2452 **Atatürk'ün Çiftlikleri**, ss.30-31.; “Gazi Çiftliğinde Birkaç Saat”, **Hakimiyeti Millîye**, 9 Ağustos 1929, s.5.

2453 “Atatürk Çiftliklerini Devlete Hediye Etti”, **Karınca**, S 37, (Haziran 1937).

manlarda, memleketin muhtelif mıntıklarında birçok çiftlikler tesis etmişim... Tasarrufum altındaki bu çiftlikleri, bütün tesisleri, hayvanları ve demirbaşlarıyla beraber Hazine’ye hediye ediyorum”²⁴⁵⁴ demiştir.

1937 yılında hazineye bağışlandıktan sonra Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ)’nin yönetimi değişikliklere uğramıştır. Önce Tarım Bakanlığına bağlanmış, daha sonra ise Devlet Üretme Çiftlikleri bünyesine katılmıştır. Son olarak ise yarı özerk denilebilecek bir yapıda Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü olarak yönetilmektedir. 24 Mart 1950 tarihinde çıkarılan 5659 sayılı yasa ile AOÇ arazisinin satışı yapılması için yasa çıkarma zorunluluğu getirilmiştir. 7 Mayıs 1998 tarihinde Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile birinci derece doğal ve tarihi SİT alanı olarak belirlenmiştir²⁴⁵⁵. Çiftliğin bu tarihe kadar yürüttüğü işler dört ana şubede toplanmıştır. Bu kısım ve kollar şu şekildedir²⁴⁵⁶:

Ziraat Şubesi: Ziraat İşleri Kolu, Sebzeçilik, Meyve Çiftliği, Bağcılık ve Fidanlık İşleri Kolu. Hayvancılık Şubesi: Sığır Kolu, Koyunculuk Kolu, Kasaplık Hayvan Kolu, Atçılık Kolu, Kümes Hayvanları ve Arıcılık ve Kolu. Endüstri Şubesi: Pastörize Süt Fabrikası ve Yoğurt İmalathanesi, Fırın ve Değirmen, Bira Fabrikası, Şarap İmalathanesi, Deri Fabrikası, Demir Eşya ve Pulluk Fabrikası. Ticaret ve Pazarlama Şubesi: Marmara Gazinosu, Çiftlik Lokantası, Ankara’da Hacıbayram, Yenişehir ve Samanpazarı olmak üzere üç satış mağazası, İstanbul’da Beyoğlu ve Kadıköy olmak üzere iki satış mağazası.

Hayvancılık alanındaki gelişmelere ve fennî olarak damızlık hayvan yetiştirilmesine büyük önem verilen AOÇ’da arıcılık başta olmak üzere pek çok hayvanın yetiştirilmesi yapılmıştır. Sütçülük, peynircilik, tereyağcılık için yıllık olarak 300 kilo süt veren Hollanda ve Simental gibi inek cinsleri çiftliğe getirilerek üretimi yapılmıştır. Ayrıca yerli ve Arap atı ile çeşitli koyun ve keçi cinsleri üzerinde suni tohumlama usulüyle çoğaltım yapılmış ve damızlık hayvan üretilmiştir. Fennî tavukçuluğa da oldukça önem verilen çiftlikte modern ve seyyar kümeshaneler inşa edilmiş ve 1960’lı yıllara gelindiğinde 5000 tavukluk bir sürüden oluşan damızlık tavuk üretim merkezi halini almıştır. Ayrıca çiftlikte bir de fenne dayalı arıcılık şubesi kurulmuştur. Dadan sistemi birçok arı kovani yaptırılarak arı beslenmiş, en nefis ballar üretilmiş ve bir bira fabrikası kurularak bira imali yapılmıştır. Ayrıca çiftlikte yetiştirilen meyveli ve meyvesiz çeşitli fidanlarla bölgeye elverişli, ıslah edilmiş hububat tohumları elde edilerek çiftçiye dağıtılmıştır. Büyük ve küçükbaş hayvancılık grubunda ise Kırım, Hollanda, Jersey ve Simental gibi et ve süt verimi oldukça yüksek sığır ırklarının yanı sıra Karaman, Merinos, Kıvrıkcık ve Türkistan–Karagül koyun cinsleri ve çok yumurta veren Leghorn, Faverol, Rodeyland tavuk cinsleri yetiştirilip üretilerek damızlık olarak çiftçiye karşılıksız olarak dağıtılmıştır. Bundan başka ithal olarak dışarıdan gelen pulluk ve ziraat aletleri gibi makinelerin ülke içerisinde üretilmesini sağlamak ve Türk çocuklarına mesleki olarak bu türden sanatları öğretmek amacıyla 1930 yılında bir pulluk imalathanesi kurulmuş ve bir yandan Türk çocuklarına mesleki anlamda donanım kazandırılırken; diğer yandan da çiftçiye ucuz pulluk temin edilmiştir²⁴⁵⁷.

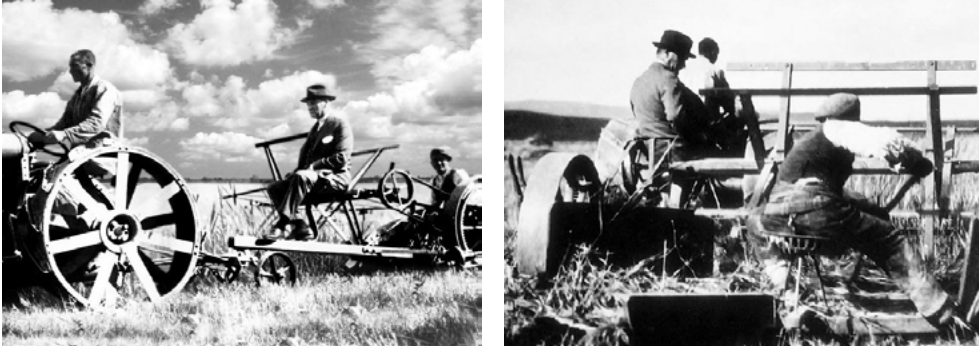
2454 “Atatürk’ün Tezkeresinden”, **Ulus**, 13 Haziran 1937.; Zafer Çakmak, “Atatürk’ün Çiftlik ve Arazilerini Devlet Hazinesine Bağışlaması”, **Atatürk Dergisi**, C 5, S 3, 2007, ss.170-173.; Galal, agm., s.70.

2455 Galal, agm., s.70.

2456 Keskinok, agm., s.75.

2457 Dalay, agm., ss.506-509.; Bk. “Atatürk Orman Çiftliğinde Tavukçuluk”, **Çiftlik**, C 3, S 36, (Nisan 1963).

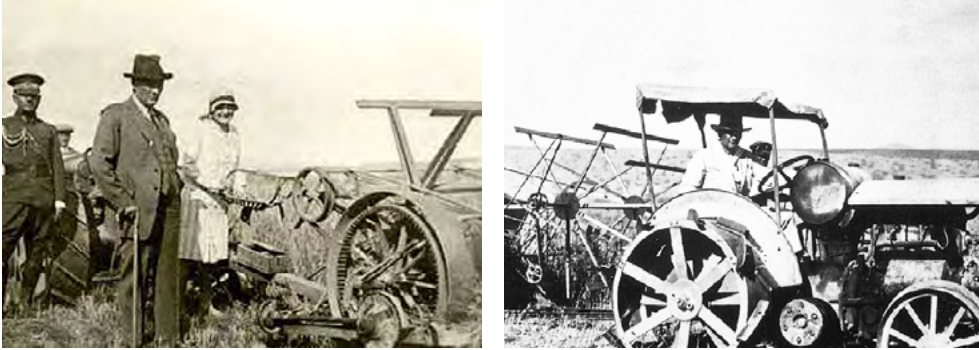
Fotoğraf –114

Kaynak: <https://www.aoc.gov.tr/Portal/AlbumDetay/hanri-Benazus/1> (Erişim Tarihi: 23.11.2019).

Ot bitmez, fidan tutmaz denilen Ankara toprağı ve sert iklimi Gazi Orman Çiftliğine yenilmiştir. Böylece Cumhuriyet'in kuruluşunun 10. yıl dönümünde kentteki kıraç tepeler yeşile bürünmüştür. 1925 yılında kuruluşundan sonra 1933 yılına gelindiğinde çiftlikte 4 milyon meyve fidanı vardı. 250.000 kök çubuklu bağdan en iyi kalitede cins asmalar üretilip köylüye dağıtılıyordu. Çiftliğin asma bağlarında üretilen üzümlerden 50.000 litre şarap satılıyor ve süttten elde edilen tereyağı, yoğurt, ayran gibi ürünler, ambalajlanmış taze meyve ve sebzeler, ev konserveleri gibi ürünler satış mağazalarında halka ucuz gıda temini olarak intikal ediyordu. Artık, Cumhuriyet'in 10. yılında 1923'ün kara ve sarı bataklığı, 1933'te modern bir çiftliğe ve yemyeşil bir güzelliğe kavuşmuştu²⁴⁵⁸.

Fotoğraf –115

Kaynak: <https://www.aoc.gov.tr/Portal/AlbumDetay/hanri-Benazus/1> (Erişim Tarihi: 23.11.2019).

Ziraat Vekâletine bağılı olarak çalışan ve Ankara'nın hem bir sayfiye, eğitim ve hem de en lüzumlu temiz ve ucuz gıdalarını üreten Atatürk Orman Çiftliği, ilerleyen yıllarda yerli ve yabancı olmak üzere birçok kişinin ilgisini çeken önemli bir cazibe merkezi ve üretim tesisi halini almıştır. Bu doğrultuda 1963 yılında Ankara'nın ihtiyaçlarına cevap verebilecek yarım dönümlük modern bir çiçek fideliğı tesis edilmiş, çiftlikteki eski ambar binası, tadilata uğrayarak 360 kişilik bir konferans, sinema ve tiyatro salonu haline getirilmiştir. 1958 yılında 2888 kilo süt verimi olan bir inek, çiftlikte yapılan ıslah ve bakımıyla 4226 kg. çıkmıştır. Böylece çiftlikte Jersey, Holstein, İsviçre Esmeri, Montafon ve Simental cinsini bünyesinde ba-

2458 “Gazi Orman Çitliğı”, **50 Yıllık Yaşantımız 1923-1933**, 1. Baskı, C I, Milliyet Yay., Ankara 1975, s.75.; Bk. “Atatürk Orman Çiftliğı Paketlenmiş Meyve ve Sebze Satıyor”, **Çiftlik**, Yıl: 6, C 6, S 70, (Şubat 1966), ss.18-19.; Selim Cavit Yazman, “Atatürk Orman Çiftliğı Hizmet ve İşletmelerini Geliştiriyor”, **İktisadi Yürüyüş** (1964 İzmir Fuarı Özel Sayısı), Yıl: 25, S 436-437, (18 Eylül 1964), s.110.

rındıran 360 baş inek ve boğa, 4000 baş saf kıvırcık ve merinos koyunuyla bahsi geçen üretim miktarı yıldan yıla artış göstermiştir. Ayrıca çiftliğin yıllık olarak imal ettiği turşu miktarı 12 tondan 30 tona, süt üretimi 22–23 tona, beyaz peynir üretimi 5–6 tona, tereyağı miktarı 40–50 tona, domatesi suyu 5000 şişeden 100.000 şişeye, 30.000 litre olan şarap miktarı da 50.000 litreye çıkarılmıştır. Bununla beraber çiftliğin ve bünyesindeki işletmelerin gelişmesi için toplamda 2.340.000 lira sarf edilmiş ve bu meblağın 1.175.000 lirası ziraat sanatlarına, 1.165.000 lirası da çiftliğin hayvancılık şubesi ve hayvanat bahçesine ayrılmıştır²⁴⁵⁹.

Fotoğraf – 116

Kaynak: <https://www.aoc.gov.tr/Portal/AlbumDetay/hanri-Benazus/1> (Erişim Tarihi: 23.11.2019).

3.2. Tahirova Devlet Üretim Çiftliği

Tahirova Devlet Üretim Çiftliği, 1957 yılında 6963 sayılı Kanun ve 9252 sayılı yönetmelikle Türk-Alman Hükûmetlerinin başarılı tarımsal üretim metotlarını Türk çiftçisine kendi çalıştığı alanda göstermek amacıyla kurulmuştur. Kurum, literatürde Tahirova Türk-Alman Örnek ve Tatbikat Çiftliği olarak geçmekte olup Balıkesir ilinin Gönen kasabasında yer almaktadır. Gönen kasabasının 23 km uzaklıkta olan çiftlik, 23 Kasım 1956 tarihli 5/4/8320 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesiyle 16.500 dekarlık arazi üzerinde kurulmuştur²⁴⁶⁰. 1957 yılında da 4/9627 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesiyle çiftliğin tasfiyesi yapılmıştır²⁴⁶¹. Aynı yıl içerisinde 6963 sayılı Kanun ile Türk-Alman Örnek ve Tatbikat Çiftlikleri İşletmesi olarak 20 yıl süre için 12.804 hektar arazi üzerine yeniden kurulmuştur²⁴⁶².

2459 “Atatürk Orman Çiftliği”, **İktisadi Yürüyüş** (1964 İzmir Fuarı Özel Sayısı), Yıl: 25, S 436-437, (18 Eylül 1964), s.110.

2460 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 144-94-8, 23.11.1956.; Bk.: **Tahirova Tarım İşletmesi Genel Müdürlüğü 2006 Brifing Raporu** 2007, s.33.

2461 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 147-55-9, 24.10.1957.

2462 T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Devlet Üretim Çiftlikleri**, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1977, s.203.

Fotoğraf –117

1963'te Tahirova Meslek Lisesi (Bugünkü Anadolu Etap Tahirova Çiftliği İdari Binası)

Kaynak: Hakan İnan, **Kuruluşundan Günümüze Tahirova Tarım İşletmesinin Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Coğrafya Prensipleri Çerçevesinde İncelenmesi**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2014, ss. 63-64.

Çiftliğin kuruluşunda Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından Türkiye Cumhuriyeti nezdinde tarım mahsulleri piyasası konusunda müşavir sıfatıyla bulunan ve Türkiye'de ziraat alanında birçok çalışma yapan Prof. Fritz Baade'nin büyük katkıları olmuştur. Prof. Dr. Baade, yazı ve konuşmalarıyla ortaya koyduğu teorik bilgilerin yanı sıra uygulamalı çalışmalara da önem vermiştir. Bunun bir örneği, Tahirova (Gönen)'de Türk-Alman ortaklığı ile kurulan uygulama çiftliğidir. 1957'de kurulan bu çiftlik, tarım ve hayvancılık alanında; tarım işçileri, veterinerler, ziraat mühendisleri ve öğrencilere verilen staj ve hizmet içi eğitim çalışmaları ile teorik bilgilerin uygulama alanına döküldüğü bir saha vasfını kazanmıştır²⁴⁶³.

İşletmenin kurulacağı dönemde Almanya Federal Devleti Ziraat Vekili Dr. Henrich Lübke Türkiye'ye gelmiş, bizzat Alman ziraat tekniğine göre ekim-biçim işlerini ve bu çiftlikten elde edilecek mahsulün Almanya'ya bedeli mukabili satılması kararlaştırılmıştır. Alman Ziraat Vekilinin 1957 yılında Milliyet gazetesine verdiği beyanatta, ziyaretinin 6 gün süreceğini ve kısa süreli olacağını bu ziyaretin sebebinin Türkiye ziraatı hakkında bir fikir edinmek; bilhassa Zirai Kombinalar, Üretme Çiftlikleri ve Türk-Alman Numune Çiftliğinin kurulacağı yerleri görmeye çalışmak olduğunu ifade etmiştir. Ziraat Vekili Lübke, ayrıca Ankara Üniversitesi Ziraat ve Veteriner Fakülteleri ile Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesini ziyaret edeceğini devlet ve hükümet yetkilileriyle görüşeceğini beyan etmiştir²⁴⁶⁴. Bu doğrultuda çiftliğin Almanya'dan ithal edeceği her türlü malzeme, canlı varlık ve makine ile ilgili 1957 yılında gümrük ve akabinde de her türlü vergiden muaf tutulması kararlaştırılmıştır. Daha sonra da Çiftlik, 1973 yılına kadar Almanya'dan

2463 **Cumhuriyet**, 11 Eylül 1958, s.5.; Çetin Altan, "Prof. Baade'nin Görüşleri", **Milliyet**, 6 Ağustos 1960, s.2.; Bk.: Cavit Orhan Tütengil, "Türkiye'nin Sorunları ve Prof. Dr. Fritz Baade", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C 24, S 1-2, s.110.; Mahmut Bolat, "Prof. Dr. Fritz Baade'nin Türkiye'nin Tarımsal Sorunlarına İlişkin Görüşleri ve Çözüm Önerileri", **Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu** (Bildiriler: 12-14 Nisan 2018), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2019, s.240.

2464 **Milliyet**, 17 Haziran 1957, s.5.

yaptığı ithalatlarında her türlü vergiden muaf tutulmuştur²⁴⁶⁵. 1958 yılından itibaren çeşitli dönemlerde Tahirova Türk-Alman Örnek ve Tatbikat Çiftliği için Almanya tarafından gönderilen canlı ve cansız demirbaş, bina, müteferrika, araç-gereç ve zirai aletlerin içeriği şöyledir²⁴⁶⁶:

2 adet kazma cihazı Stoll ve Landfrleger, 6 adet sapanlı pulluk, 3 adet sulama cihazı, 4 adet örtü Hanomag için, 4 adet hortumlu örtü, 2 adet pompa grubu, 2 adet demir arka tekerlek, 2 adet diken sökme makinesi, haşeratla mücadele için çeşitli zirai ve kimyevî ilaçlar (haşerat itlafına mahsus ilaç 35.000), 1 adet içme suyu hazırlayan tesisat, tamirhane için muhtelif makine ve el aletleri (tamir atölyesinde kullanılacak malzeme 60.000), torna tezgahı ve matkap, 1 adet alıcı radyo cihazı, 1 adet elektrojen grubu, 10 adet çadır, muhtelif sebze tohumları, 500 adet sığır, 1000 adet koyun, 25 adet keçi, 2 adet Wolsvagen otosu (Wolsvagen PKW), 1 adet DKW Jeep, tırtıl tekerlekli Hanomag traktörü tasfiye bıçağı ile birlikte (Hanomag-Raupe 60 PS, Mit Planierschild), 3 adet kültivatör, 5 adet çeşitli boylarda pulluk, 3 adet diskaro, 2 adet tırmık, 2 adet çapa makinesi, 2 adet mibzer, 2 adet mısır taneleme makinesi, 1 adet çim biçme makinesi (30 PS Deutz için), 1 adet çim biçme makinesi (Unimog için), 1 adet pamuk ekme makinesi, 1 adet hayvan gübresi serpmek makinesi, 4 adet pompa tesisatı, dizel motoru ile birlikte, 1 adet borularıyla birlikte yağmurlama tesisatı, gerekli malzemeleriyle birlikte 50-80 kilovatlık elektrik tesisatı, 1 adet içme suyu hazırlayan tesisat, 1 adet yeşil otu doğrama makinesi, tamirhane için gerekli olan alet ve edevat, 1 adet buğdayı siloya çıkaran vantilasyon aleti, 2 adet akaryakıt pompası, 2 adet akaryakıt tankı, büro ve ahırları havalandırmak için vantilatörler, 4 adet haşerat itlafı için püskürgeç, zirai el alet, araç ve gereçleri, su temini için tesisat, otomobil (Wolsvagen), kamyon (Hanomag, Henschel), traktör (Deutz, Man, Hanomag, Lanz), motosiklet (BMW), römork, kültivatör, pulluk, diskaro, çapa makineleri, mibzer, hayvan gübresi serpmek makinesi için gerekli olan çeşitli sayılarda yedek parça, malzeme ve araç-gereçler, 25 ton çimento, 100 ton süperfosfat, 25 ton azot gübresi, 600 ton suni gübre, portatif kümes ve inek ahırları (30.000), 1000 m³ yeşil yem silosu ve gerekli malzemeler, çelik hububat siloları, çadırlar, 2 adet yazı makinesi, 3 adet radyo cihazı, yem bitkileri tohumları, ayçiçeği tohumları. 1965 yılından sonra da ayrıca 50 baş sığır (150.000), 15 baş koç (75.000), civciv ve yumurta (25.000), 10 adet otomobil (100.000), 5 adet kamyon (150.000), 10 adet römork (50.000), 10 adet motosiklet (30.000), 20 adet traktör (400.000), tahıl temizleme ve toprak tesviye makineleri (250.000), sulama pompaları (100.000), harman ve biçerdöver makineleri (150.000), yem karıştırma makineleri (15.000), otomobil-kamyon-traktör yedek parçaları (200.000), toprakta çalışan diğer makine ve ziraat aletleri için yedek parçalar (80.000), tamirhane için takımlar (50.000), marangozhane için makineler (30.000), süthane için makineler (100.000), tamamlanmış binalar (100.000), mobilya (300.000), büro ve ev eşyası kullanma malzemesi (50.000), ambalaj malzemesi (25.000), 500 ton suni gübre (100.000), 1500 ton azotlu suni gübre (900.000), zirai mücadele ilaçları (75.000), hayvancılık ilaçları (60.000), insan ilaçları (20.000), sebze tohumları (50.000), tarla ziraatı tohumları (50.000) gönderilmiştir. Bu malzemelerin isimleri ve tutarları yukarıda izah edildiği gibidir.

Çiftlik İşletmesi, Federal Almanya ile Türkiye arasında mevcut dostluk, kültürel ve sosyal münasebetleri ilerletmek Türkiye'de tarımsal üretimin gelişmesine yardım etmek ve zirai modernizasyonun altyapısını güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Çiftlik, Türkiye Cumhuriyeti'nin arazisinde ve doğrudan doğruya Alman örneklerine göre tatbikat çiftlikleri kurulması amacıyla Alman bilim, teknik, işletmecilik

2465 Balıkesir ilinde kurulmuş olan Tahirova Türk-Alman Örnek Tatbikat Çiftliği için Almanya'dan ithal edilen malzemenin her türlü vergiden muaf tutulmasıyla ilgili çıkarılan kararname için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 147-56-8, 26.10.1957.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 147-63-17, 21.12.1957.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 148-10-16, 28.02.1958.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 151-77-5, 18.02.1959.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 153-45-20, 15.08.1959.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 170-33-7, 15.06.1963.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 298-38-17, 17.05.1973.

2466 Tahirova Türk-Alman Örnek ve Tatbikat Çiftliği faaliyetlerinin devamı gayesiyle Almanya'dan gümrük muafiyeti sağlanarak ithal edilen malzeme ve maddelerin tam listesi için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 150-43-20, 21.08.1958.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 153-45-20, 15.08.1959.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 189-57-13, 22.09.1965.

metotlarının Türkiye’de zirai sahaya intikalini sağlamak gayesiyle faaliyet göstermiştir. Federal Almanya Hükûmeti, “Gelişme Yardımı” fonundan ayırdığı 14 milyon mark ile çiftliğin kuruluşuna maddi destek sağlamıştır. 1967 yılına kadar kurumun idarecileri ve teknik elemanları bizzat Alman bilim uzmanlarından meydana gelen bir kadrodan oluşmuştur. Bu kurul, çiftlik çalışmalarında daha çok sosyal tesisleri kurmak ve bazı ıslah çalışmalarını tamamlamakla görevlendirilmiştir. 1969 yılından itibaren yapılan ıslah çalışmaları neticesinde çiftlik üretime başlamıştır. Ayrıca bu dönemde 4.000 dekarlık araziye sulayabilen yağmurlama sistemi kurulmuştur. 1969 yılından itibaren çiftlik müdürü Türk, teknik elemanlar ise Türk-Alman uzmanlarının birlikteliği ile kadrosu oluşturulmuştur. Daha sonra 18 Kasım 1977 tarihinde çiftlikte yapılan bir törenle çiftlik tamamen Türkiye’ye devredilmiştir²⁴⁶⁷.

Kurum bünyesinde bir Tarım Meslek Lisesi ve Personel Eğitim Merkezi açılmış, 1974 yılından itibaren zirai yayım projesi uygulanmaya başlamıştır. Bu projeye ilk etapta 8 köyde demonstrasyon faaliyeti yürütülerek afiş, broşür ve her köy için ayrı ayrı tarla gezileri düzenlenerek verim çalışmaları artırılmaya çalışılmıştır. Çiftlik, 1974 yılında 694.3 hektar arazi üzerinde tarla ziraatı, 16.0 hektar üzerinde bağ bahçe ve sebze ziraatı yapmakla beraber işletmenin bu yıldaki toplam arazi miktarı 1.280.4 hektar olarak belirlenmiştir. Tahirova İşletmesinin 1971 yılında hayvan varlığı 9.909 baş koyun kuzu, 3.231 sığır, 1975 yılında ise 6.895 koyun kuzu, 3.981 sığır şeklindedir. 1976 yılında çiftlikte 20 traktör, 12 kamyon ve hizmet vasıtası, 11 motosiklet, 81 toprak işleme makinesi, 24 biçme ve balya makinesi, 19 ekim makinesi, 13 hasat makinesi, 36 tane motorsuz nakil vasıtası, 9 jeneratör ve motorlar, 33 ambar makinesi, 10 süt soğutma makinesi mevcut idi. 1971 yılında 13.3 hektar arazi üzerine meyvecilik faaliyeti yapılmış, bu oran 1976 yılında 13.8 hektara çıkartılmıştır. 1971 yılında 221.8 hektar alanda buğday, 109.8 hektar alanda arpa, 62.1 hektar alanda yulaf, 38.0 hektar alanda dane mısır ekimi yapılmıştır²⁴⁶⁸.

Tahirova DÜÇ İşletmesi, ülke çiftçisinin gereksinim duyduğu sertifikalı çeltik tohumluğu ihtiyacını karşılamak amacıyla ilk olarak 1983 yılında bölge çiftçileri ile sözleşmeli çeltik üretim tohumluk dağıtımını yapmaya başlamıştır. Devam eden yıllarda işletme kendi arazilerinde de çeltik ekimini üretim desenine koyarak tohumluk üretimini artırmıştır. Hazırlanan sertifikalı çeltik tohumluğu bölge üreticisinin yanında Trakya ve Karadeniz bölgelerinde çeltik üretimi yapan üreticilere dağıtılmaktadır. Ayrıca kuruluşun öncelikli görevlerinden biri olan tohumluk üretimi konusunda işletme çeltik, buğday ve hibrit mısır tohumlarının dışında geçmiş yıllarda ayçiçeği, yonca gibi bitkilerin tohumlarını da üretim ihtiyaç sahiplerine dağıtımını gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra İşletme kuruluşundan itibaren birçok hayvan ırkının yetiştirilmesine ve dağıtılmasına ev sahipliği yapmış, çevre yerleşim alanlarına ve ülkeye farklı hayvan ırklarını tanıtmıştır. Son yıllarda Amerika’dan getirilen Simental cinsi sığırlar bunun en güzel örneğidir. İşletmede, yetiştiriciliği yapılan sığır varlığının kaba yem ihtiyacını karşılamak amacıyla kuru fiğ otu, silaj mısır, tritikale ve yonca gibi yem bitkilerinin üretimi yapılmıştır²⁴⁶⁹.

Tahirova DÜÇ İşletmesinde hayvancılık işlerine de büyük önem verilmiştir. Çiftlikte hayvansal üretimi artırmak, çeşitlendirmek, damızlık hayvan sağlamak, üretmek ve çiftçiye dağıtmak; bunlara uygun pazar ortamı yaratmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda işletmede küçükbaş hayvancılık bilhassa da koyunculuk çalışmaları önde gelen faaliyetler arasındadır. Çiftlikte yürütülen bilimsel araştırmalar neticesinde bölgenin iklim ve coğrafi şartlarına elverişli Tahirova ırkı koyunun yetiştirilmesi, ıslah ve seleksiyonla çoğaltılarak dağıtılmasına özen gösterilmiştir. Tahirova ırkı, Doğu Friz x Kıvırcık ır-

2467 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü: Üretim**, Yıl: 10, S 82, Şark Matbaası A.Ş., Ankara, (Kasım 1977), s.1.; Alman Federal Devletiyle 20 yıl boyunca sürdürülen ortak zirai faaliyetler 1977 yılında son bulmuştur. Bu tarihten itibaren Türk Hükûmetine devredilen İşletme, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü çatısı altında faaliyetlerine devam etmiştir. Bk.: **Tahirova Tarım İşletmesi Genel Müdürlüğü 2010 Brifing Raporu** 2011, s.41.

2468 İlhan Karahan, “Cumhuriyet Dönemi Devlet Üretim Çiftlikleri ve Faaliyetleri (1950-1985)”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2019, s.66.

2469 İnan, **agt.**, ss.64-66.; Bk. Suna Doğaner, “Türkiye’de Tarım İşletmeleri ve Faaliyetleri”, **Coğrafya Dergisi**, C 0, S 3, 2012, ss.161-162, 168-169.

kının birleştirilmesi (kombinasyon) melezlenmesiyle oluşturulmuştur. Tip, %75 Doğu Friz + %25 Kıvırcık genotipi içermektedir. Doğumda kuzu sayısı 1.60–1.80’dir. Kuzuların doğum ağırlığı 4.0–4.5 kg’dır. Üçüncü ay canlı ağırlığı 28–30 kg kadardır. Ergin yaş canlı ağırlığı koyunlarda 55–60 kg, koçlarda 80–90 kg’dır. Laktasyon süresi 200–240 gün, laktasyon süt verimi 250–300 kg’dır²⁴⁷⁰.

Bu özellikler sebebiyle Tahirova koyun ırkı, koyun ıslahında özel bir öneme sahiptir. Birincisi Tahirova ırkı, Türkiye’de oluşturulan ilk süt tipi koyunlarıdır. İkincisi ise adı geçen koyun ırkı, diğer sütçü koyun tiplerine de ıslah açısından temel genetik kaynak olmuşlardır. Nitekim 1973 yılında İşletmede yapılan çalışmalarda safkan kıvırcık koyununun %115 döl verimine karşılık Tahirova koyununun oranı %157’ye yükseldiği görülmüştür. Süt verimi ise döl verimi ile sıkı bir bağlantı içinde olup Tahirova tipi koyunu süt verimini 62 litreden 200 litreye yükselmiştir. Bununla birlikte yetiştirilen Tahirova koyunlarında gerek yapağı verimi gerekse canlı ağırlıklarında da artış gerçekleşmiştir. Böylece Tahirova koyunlarının yapağı verimi %0.7, canlı ağırlığı da 11 kg artmış olup koyunların yapağı kalitesi de düzelmeye başlamıştır. Daha sonra bölgedeki yetiştiricilere Tahirova koçları verilerek bölgedeki Kıvırcık koyunlarıyla saha düzeyinde melezleme çalışmaları başlatılmıştır. Bandırma’nın Güneşli Köyü’nden Gönen’in Karağağaçalan Köyü ve Biga’nın Çeşmealtı Köyü’ne kadar olan alanda seçilmiş koyun işletmelerinde, 1972–1982’li yıllar arası ilk kez saha düzeyinde kulak numarası takılarak kayıtlar tutulmuştur. Tahirova koyun ırkı, bilhassa işletme tarafından yürütülen çalışmalarla Güney Marmara, Trakya ile Ege Bölgesi’nde yerli koyunların ıslahında ve yeni koyun tiplerinin elde edilmesinde başarıyla kullanılan bir hayvansal üretim alanı haline gelmiştir. Günümüzde anılan yörelerde yaklaşık 300.000–500.000 arasında değişen miktarda Tahirova melezi koyunu bulunmaktadır. İşletme tarafından bölgede üreticiye yönelik yapılan özendirici çalışmalar sayesinde Tahirova koyun ırkıyla ilgili ıslah çalışmalarına karşı çiftçilerde büyük bir ilgi görülmüştür. Bu aşamada Tahirova koyun ırkının ülke genelinde yaygınlaştırılmasında 1980’li yıllarda Ziraat Vekâleti ile ortaklaşa yürütülen “süt koyuncululuğunu geliştirme projesi” önemli bir rol oynamıştır. Bu kapsamda Tahirova Devlet Üretme Çiftliğinden sağlanan koçlarla “Koç Depoları” kurulmuştur. Örneğin Çanakkale İli Gelibolu İlçesi Kavak Köyü, Çanakkale İli Bayramiç İlçesi Ahmetçeli Köyü’ndeki koç depoları bunlardan birkaçını oluşturmaktadır. Koç depolarına aşım mevsiminde getirilen Kıvırcık koyunları burada Tahirova tipi koçlar ile çiftleştirilmişlerdir. Diğer yandan Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü aracılığıyla Merkez, Bayramiç, Gelibolu, Lapseki, Çan, Ayvacık Ezine, Eceabat ilçelerindeki koyun yetiştiricilerine damızlık koçlar dağıtılmıştır. Bu gelişmelerden sonra Tahirova koyun ırkının yaygınlaştırılması ve çoğaltılmasında yeni bir aşamaya geçilmiştir. Tahirova DÜÇ İşletmesi çevresinde bu işe uygun görülen üreticilerle bazı ortak çalışmalar yapılması kararlaştırılmış ve anlaşmaya varılmıştır. 1972 yılından itibaren üreticinin elinde olan kıvırcık sürülerine verilen Tahirova koçlarıyla halkın elindeki sürülerin daha verimli hale getirilmesi planlanmıştır. Bu sürüler bizzat Tahirova DÜÇ İşletmesi ve Ege Üniversitesi tarafından kontrol altında tutulmuş ve tescil edilmiştir. Ayrıca yapılan ıslah ve çoğaltımlarda elde edilen yeni melezlerde verim artışları çiftçilerin beklediği gibi gerçekleşmiştir. Bunun üzerine 17 Kasım 1975’te bölgede Tahirova koyunu yetiştiren çiftçiler tarafından Ege Üniversitesinin yönetiminde ve Tahirova DÜÇ İşletmesinin katkılarıyla bir “Koyun Islah Derneği”, kurulmuştur. Derneğin kuruluş amacı özetle şöyledir: Tahirova koyun ırkının yaygınlaştırılması ve tam bir verim kontrolü yapılmalı, Tahirova koyun ırkı tanıtılmalı, hükümetler üniversiteler ve devlet üretme çiftlikleriyle sıkı bir iş birliği içinde olmalı (Tahirova DÜÇ–Ege Üniversitesi örneği gibi), ıslah edilen ve seleksiyonla çoğaltılan bu hayvanlar çeşitli panayır veya fuarlarda sergilenmeli ve pazarlamanın ortaklaşa örgütlenmesi sağlanmalıdır²⁴⁷¹.

2470 Mustafa Kaymakçı ve Turgay Taşkın, “Türkiye Koyuncululuğunda Melezleme Çalışmaları”, **Hayvansal Üretim**, C 49, S 2, 2008, s.46.;

2471 Karl Thies, **Tahirova Koyunu: Islahla Yüksek Verim**, Çev.: İrfan Yazman, Tahirova Ziraî Yayım Neşriyatı 1975, ss.1-3, 12-13, 14-16.; Bk. Mustafa Kaymakçı, “Tahirova Koyununun Kısa Tarihçesi”, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Türk Saanen Keçisi ve Tahirova Koyunu Çalıştayı**, Çanakkale, (13 Ocak 2017), ss.14-15.

Tablo –169

Tahirova Devlet Üretim Çiftliğinin 1957 Yılından 1976 Yılına Kadar Üretimden Kaynaklanan Dağıtımları

Hububat Tohumluğu	Miktar
Buğday (ton)	5.000
Arpa (ton)	1.000
Damızlık Hayvan	
Sığır (adet)	600
Koyun (adet)	3.000

Tablo –170

Tahirova Devlet Üretim Çiftliğinin Kuruluş Yılından 1976 Yılına Kadar Süreçteki Kar–Zarar Durumu (TL)²⁴⁷²

Yıllar	Faaliyet Gösteren (İşçi, uzman ve çalışan grubu)	(+ kar) / (- zarar)
1958	İdari ve teknik yönetim sisteminin çoğunlukla Alman inisiyatifinde bulunduğu kuruluş yılları/dönemi	-238.000
1959		-352.000
1960		-607.000
1961		-487.000
1962		-706.000
1963		-1.057.000
1964		-848.000
1965		-1.028.000
1966		-1.088.000
1967		-1.041.000
1968	Alman ve Türk çalışanların karma olarak faaliyet gösterdikleri ilerleme yılları/dönemi	-135.000
1969		-185.000
1970		+16.000
1971		+383.000
1972	İdari ve teknik yönetim sisteminin çoğunlukla Türklerin inisiyatifinde bulunduğu son yıllar/dönem	+792.000
1973		+1.216.000
1974		+4.466.000
1975		+2.310.000
1976		+4.575.000

2472 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü: Üretim, Yıl: 10, S 82, Şark Matbaası A.Ş. Ankara, (Kasım 1977), s.20.

Tablo -170'te yer alan verilere göre, Tahirova DÜÇ İşletmesi idari ve teknik yönetim sisteminin çoğunlukla Alman inisiyatifinde bulunduğu yıllarda/dönemde (1958-1967) yaptığı çalışmalardan toplamda -7.452.000 lira zarar etmiştir. Buna karşılık Alman ve Türk çalışanların karma olarak faaliyet gös-terdikleri ilerleme yılları/döneminde (1968-1971) ilk iki yılda -320.000 zarar ederken, bu durumu ters yönde çevirerek olumlu bir şekilde +399.000 lira kar elde etmiştir. İşletme, idari ve teknik yönetim sistemi- nin çoğunlukla Türklerin inisiyatifinde bulunduğu son yıllarda/dönemde (1972-1976) diğer iki döneme kıyasla yaptığı çalışmalardan büyük gelir elde etmiştir. Bu dönemde kurumun yaptığı çalışmalardan elde ettiği kar miktarı 13.359.000 liradır.

3.3. Yalova Devlet Üretme Çiftliği

Yalova Devlet Üretme Çiftliği, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Yalova Çiftliği adıyla kurulmuştur. Çiftliğin kuruluşu bizzat Cumhuriyet'in tarım politikasına yön veren Atatürk'ün 1928 yılında Yalova'ya gelmesiyle başlamıştır. Atatürk, Yalova ziyaretinde harap ve bataklık bir halde gördüğü çiftlik arazisinde kurulacak bir zirai işletmenin meyvecilik ve hayvancılık bakımından bölgeye faydalar sağlayacağını düşünerek hükümetin istememesine rağmen²⁴⁷³ araziye kendi olanakları ile satın almaya karar vermiştir. Çiftlik arazisi, 14 Eylül 1929 tarih ve 177 sayılı Kanun'a göre Karamürsel Tapu Müdürlüğünden ihale ile satın alınmıştır. Kapalı zarf usulü ile yapılan ihaleye Atatürk'ün vekili olan Hasan Rıza Soyak (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri) katılmış ve 14.000 liraya çiftlik satın alınmıştır. 1929 yılında kurulan Yalova Çiftliği iki kısımdan oluşmaktadır. Yalova'nın doğusunda ve sahilinde bulunan kısım Baltacı Çiftliği²⁴⁷⁴ birinci kısmı, Yalova'nın batısında bulunan Millet Çiftliği²⁴⁷⁵ de ikinci kısmı oluşturmaktadır ve bu isimler altın- da anılmaktadır²⁴⁷⁶.

Çiftliğin büyük bir bölümü başlangıçta bataklık arazilerden oluşmaktaydı ve ziraata elverişsiz du- rumdaydı. Bu amaçla ilk olarak 1930 yılında çıkarılan bir kararname ile "Yalova ve civarındaki bataklıkları ıslahı" projesi uygulamaya konulmuştur²⁴⁷⁷. Böylece ilk önce işletme bünyesindeki araziler elverişli toprak- lar haline getirilmiştir. Daha sonra Çiftliğin hemen yanında bulunan 4.000 ağaçlı terk edilmiş zeytinliğin gençleştirilmesi ve yenilenmesi, Akdeniz'in belli başlı zeytin çeşitlerinden oluşan 220 dekarlık bir zeytinlik kurularak, ülkemize uygun ticari niteliği olan çeşitlerin tespiti için çalışmalar başlatılmıştır. Bu dönemde bir yandan 4.000 ağaçlı zeytinlikte bakım çalışmaları yapılırken, İtalya'dan çeşitli zeytin fidanları ithal edilmiş ve yurtdışından getirilen teknisyenlerle kurslar açılmıştır. Genç ziraat mühendislerinden bazıları zeytincilik üzerine eğitim almak üzere İtalya'ya gönderilmiştir²⁴⁷⁸.

2473 Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Çiftliklerin satın alındığı sıradaki muhalefetini belirttiği anlatımında Mustafa Kemal Atatürk'ün arazileri şahsi parasıyla aldığına dikkat çekerek şöyle der: "Yalova'da çiftlik almaktan vazgeçmesini söyledim. Dedim ki, yeni bir çiftlik hükümetten yeni külfetler talebidir. Yeni milyonlar demektir. Buna imkân yoktur. Hükümetten bir şey istemiyorum.", Bk.: Ahmet Akyol, **Atatürk'ün Kenti Yalova**, Yalova 2003, s.209.

2474 Yalova merkezin Batı'sında yer alan 4048 dekarlık alana sahip Baltacı Çiftliği, 1929 yılında Mustafa Kemal Ata- türk tarafından satın alınmıştır. Bk.: Akyol, **age.**, s.215.

2475 Yalova'nın doğusunda konumlanmış Millet Çiftliği, Mustafa Kemal Atatürk tarafından Baltacı Çiftliği satın al- dıktan kısa bir süre sonra 02/11/1931 yılında 6928 dekar civarı büyüklükte ve bir kısmı bataklık olan araziye ihale usulü ile alınmıştır. Bk.: Akyol, **age.**, s.210.

2476 Mustafa Işıkan, "Yalova Deneme ve Üretme Çiftliği", **Çiftçi**, C 11, S 123/3, (Aralık 1955), ss.92-96.; Bk.: Soyak, **age.**, s.685.; **Akşam**, 25 Mayıs 1932.

2477 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 9-17-1, 02.04.1930.

2478 **Atatürk Çiftlikleri**, s.40.; Mahmut Necmettin Deliorman, "Yalova ile Millet Çiftliği Arasındaki Bahçeler", **Kurun**, 31 Mayıs 1938.; **Yalova Benim Kentim**, 1. Baskı, Yalova Belediyesi Yay., (Yay. Haz.: Özlem Salman Günalp), Yalova 2015, s.35.

Atatürk'ün bu çiftliği edinme amacı, Türk hayvancılığına ve ziraatına örnek ürünler yetiştirmek ve çiftçiye yeni ufuklar açmak, köylülere rehberlik ederek onlara en yeni ziraat metotlarını göstermek ve teknik ziraat bilgilerini bizzat gözleriyle görebilecekleri bir eğitim merkezinde göstermekti. Nitekim yurtdışından getirilen tohumlar bu arazilerde denenmiş ve elde edilen müspet sonuçlar yöre çiftçileriyle paylaşılmıştı. Aynı yenilikler büyük ve küçükbaş hayvan türleri için de yapıldı. Bu doğrultuda, yabancı kaynaklı olan Merinos koyun ırkı, Baltacı ve Millet Çiftlikleri'nde yetiştirilerek Türk hayvancılığına kazandırıldı. Sütçülük ve süt ürünleri için Avusturya ve Macaristan'da sütçülük okullarından mezun ustabaşları getirildi. Bunlardan ikisi Ankara'da Orman Çiftliğinde ve süt üretiminde Baltacı Çiftliğinde çalıştılar. Bu ustabaşlar, bir yandan kendi işlerini yürütürken, diğer yandan da kendi konularında ziraat uzmanı ve nitelikli insan gücünün yetişmesine katkıda bulundular. Baltacı Çiftliğindeki süt imalathanesi, Atatürk'ün sağlığında günde 15.000 litre pastörize süt ve 1.000 kg tereyağı işletme kapasitesine yükseldi. İstanbul halkı ilk pastörize sütü Yalova Çiftlikleri'nden içmiştir. Bunun yanı sıra çiftliklerde çalışan işçiler, çiftliklerde gördükleri en yeni ziraat metotlarını kendi köylerinde uyguladılar. Yalova Çiftliği meyvecilik, hayvancılık ve tavukçuluk alanlarında yürüttüğü uygulamalı ziraat metotları ve çeşitli ziraat kurslarıyla çevredeki köyler için bir ziraat eğitimi merkezi oldu. Çiftlik, bu doğrultuda civar köylerin kalkınmasına yardım etti. Bugün hala Yalova çevresindeki meyvecilik, turfanda sebzeçilik, tavukçuluk ve çiçekçilikle ilgili yaşanan gelişmeler o tarihlerde Atatürk'ün önderliğinde Yalova Çiftliğinde başlatılan çalışmaların bir ürünüdür²⁴⁷⁹. Bunun yanı sıra her iki işletme aynı zamanda ziraat eğitimi veren bir okul görevi görmüş ve bölgedeki en önemli tarım eğitim merkezi olarak varlık göstermiştir. Bilhassa çiftlikler, bir yandan Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeniden inşa edilen Yalova'nın kent kimliği, tarım ve hayvancılık konusunda gelir kaynaklarından birini oluştururken diğer taraftan da zirai eğitim kurumu gibi faaliyetleriyle çağdaşlarından çok daha farklı bir ülkeye sahipti. Bu eğitim merkezindeki temel amaç; üretirken öğrenmek, öğrenirken ekonomiye değer yaratmaktır.

İsimleri zikredilen her iki çiftlik 10976 dekar büyüklüğünde olup bunun 6928 dekar 92 m²'sini Millet Çiftliği oluşturmaktadır. Yalova'da Baltacı ve Millet isimleri olarak faaliyet gösteren çiftlikler farklı ihtisas alanlarına göre faaliyet göstermiştir. Baltacı Çiftliği, zirai sanayinin gelişmesi için kullanılmış bu doğrultuda kuşkonmaz, turfanda sebze bahçeleri ile kent peyzajında kullanılan bitkilerle, meyve çeşitleri ile bağcılığın gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Millet Çiftliğinde ise daha ziyade hububat, Amerikan tipi tavuk yetiştiriciliği, hayvancılık ve zeytincilik konularında ihtisaslaşma sağlanmıştır. Her iki çiftliğin geliştirilmesinden; Yalova kaymakamı Şevki Bey, çiftlik müdürü Necati Bey ve veteriner hekim Mehmet Ali Bey'den oluşan bir kurul görevlendirilmiştir²⁴⁸⁰. Millet Çiftliği civarında zamanla genişleyen zeytinlik 1938'de 6600 ağaçtan oluşan 220 dekara ulaşmıştır. Yalova'daki çiftliklerde bir ağıl bulunuyordu. Baltacı Çiftliği koyunculuk için önem taşıymaktaydı. 1938'de 1625 koyun bulunuyordu. Ayrıca Yalova'daki çiftliklerde tavukçuluk da ileri bir düzeyde idi. Atatürk, Baltacı Çiftliği girişinden sonraki 12 km'lik yola çınar diktirmiştir. Böylece Termal'i Yalova'ya yeşil bir kuşakla bağlamıştır. Dikimler 1930 yılı Şubat ve Mart aylarında yapılmış, çınarlar Anadolu'nun yerli çınarı olan Doğu Çınarı'ndan seçilmiş ve 2250 çınar dikilmiştir²⁴⁸¹.

Yalova DÜÇ İşletmesi, Yalova merkezine 2 km, İstanbul il merkezine de 160 km mesafede olup deniz yolu ile İstanbul il merkezine 24 mil mesafededir. Marmara Bölgesi'ne yakın olduğu için Marmara Bölgesi sahil iklimi hakim olan çiftlikte yıllık yağış miktarı 500 ile 800 mm arasındadır. Burada yağışlar genelde yağmur şeklindedir. İşletme damızlık hayvan, civciv, tavuk, yumurta üretimi ile her türlü meyve fidanı, repikajlı sebze fide ve tohumu, süs bitkileri üretimi ve dağıtım işleri daha çok uğraşmıştır. Atatürk'ün çiftliklerini devlete bağışlamasından sonra Yalova Deneme ve Üretim Çiftliği adı altında 1938 yı-

2479 Akyol, *age.*, ss.215-216.; **Yalova Benim Kentim**, ss.17-18.; Bk. **Doğa, Sağlık ve Turizm Kenti Yalova**, 1. Baskı, (Ed.: Esra Nigar Irmak-Aytekin Vural), Yalova Belediyesi Yay., Yalova 2012, ss.84-85.; Dündar Soyer, **Cumhuriyet'le Adım Adım Olaylar...**, Bükre Yay., 2001, ss.46-47.

2480 **Yalova Benim Kentim**, ss.31-33.; Bk.: Akyol, ss.210-215.

2481 **Yalova Benim Kentim**, ss.40-41.

İlinden itibaren Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu bünyesinde çalışmaya başlamıştır. Kurum, 1951 yılında 5433 sayılı Kanun uyarınca Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir²⁴⁸².

1951 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürü ile birlikte Yalova'ya gelen Ziraat Vekili Neditim Ökmen, Yalova Devlet Üretim Çiftliği arazisinden civarda bulunan köylülere yeniden 3.500 dekar arazi dağıtılmasının planlandığını ve bunu Bakanlar Kurulundan talep edeceğini bildirmiş²⁴⁸³ hemen ertesi yılda çiftlik Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne verilmiş ise de 02.10.1956 tarih ve 4/8072 sayılı Kararname ile tekrar Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. 12 Nisan 1957 tarihli ve 4/8955 sayılı Kararname ile de çiftliğe ait 22.550.000 metrekaare arazi tasfiye edilerek hazineye devredilmiştir²⁴⁸⁴.

Böylece İşletmenin arazileri 1963 yılı itibariyle 3.441 dekar olarak belirlenmiştir. Bu alanın 1963 yılında zuhur eden şiddetli don ve sürekli yağışlar sebebiyle 199 dekarlık yonca arazisinin tamamen donması sebebiyle mahsul alamamıştır. Ancak yüksek kısımlardaki arazilerden 3500 kg., kuru ot temin edilebilmiştir. Doğal çayır alanlarından 35 dekarlık kısmın biçimi yapılmış ve 30 ton iyi kalitede kuru ot elde edilmiştir. Mera alanlarından ise 400 dekarlık alan biçilerek 81 ton kuru ot üretilmiştir. Meyvecilik kapsamında 1962 yılından itibaren 4200 ağacın sökülmesi işi ele alınmış ve bunların tamamı sökülüştür. Dolayısıyla bu işlem sonrasında İşletmenin 222 dekar meyvelik sahası kalmıştır. Bunun 175 dekarlık 1817 ağaçlık elmalık, 7 dekarı 180 ağaçlık şeftali bahçesi, 40 dekarı 640 ağaçlık armutluk alanı oluşturmaktadır. Sebzeçilik çalışmalarında İşletme, 1963 yılında 9157 kg. domates, fasulye, patlıcan ve kabak tohumu, 97330 adet sebze fidesi, 313 k.g çeşitli türlerde sebze tohumu üretmiştir²⁴⁸⁵.

Hayvancılık alanındaki çalışmalar büyükbaş ve küçük evcil hayvanlar grubu şeklinde olmak üzere 2 farklı birim altında yürütülmüştür. Bu doğrultuda 1963 yılında 94 baş büyükbaş hayvan ile işe başlanmıştır. Aynı yıl itibariyle İşletmedeki büyükbaş hayvan kadrosu şöyledir: 16'sı Siyah Alaca, 34'ü İsviçre Esmeri x Güney Anadolu Kırmızısı olmak üzere 50 baş inek; 1'i Siyah Alaca, 4'ü İsviçre Esmeri x Güney Anadolu Kırmızısı olmak üzere 5 baş ikili dişi düve, 3'ü Siyah Alaca, 10'u İsviçre Esmeri x Güney Anadolu Kırmızısı olmak üzere 13 baş birli düve, 3'ü Siyah Alaca, 4'ü İsviçre Esmeri x Güney Anadolu Kırmızısı olmak üzere 7 baş dana. Ayrıca 3 baş boğa, 4 baş birli erkek dana, 12 baş dana mevcudu bulunmaktadır. 1962 yılı içerisinde çiftçiye işletme tarafından 6 inek, 5 baş birli dişi düve, 1 baş erkek dana, 10 baş dişi buzağı, 2 baş erkek buzağı olmak üzere toplamda 24 baş damızlık hayvan intikal ettirilmiştir. Küçük evcil hayvanlar grubunda ise 1963 yılı içerisinde 37664 damızlık civciv üretilmiştir. Aynı yıl içerisinde işletme tarafından arıcılık işleri kapsamında zirai mücadele ilaçları sebebiyle etkilenen arıların bal verimi düşük olmuş ve 33 kg. bal elde edilmiştir²⁴⁸⁶.

Çiftliğin 1977 itibarı makine varlığı 1 adet tenteli jeep, 4 adet pikap, 1 taksi, 1 adet damperli kamyon, 1 adet kamyon, 2 adet otobüs, 8 adet traktör, 3 adet arazi islah makinesi, 3 adet elektrojen grubu, 3 adet pulvarizatör, 2 adet balya makinesi, 1 adet silaj makinesi, 2 adet çayır makinesi, 1 adet sağır makinesi, 1 adet yağmurlama makinesi, 4 adet elektro motopomp, 12 adet muhtelif pulluk, 1 adet trayler ve 1 mibzeri bulunmaktaydı²⁴⁸⁷. Yalova DÜÇ' te 1977 yılında 500 dekar alanı ekili arazi, 200 dekar alanı suni çayır-mera, 140 dekar alanda yonca, 8 dekar alanı da doğal mera olarak değerlendirmiş, yine 10 dekar alanda meyvecilik, 290 dekar alanda bağ, 10 dekar alanda zeytin, 10 dekar alanda sebzeçilik, 20 dekar alanda meyve fidanlığı, 8 dekar alanda çiçekçilik ve 152 dekar alanda çiftliğin park alanları yapılmıştır. Çiftliğin toplam kullanılmayan alanı 493 dekadır. İşletmenin hayvan varlığı 1971 yılında 126 büyükbaş,

2482 Karahan, **agt.**, s.69.; Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 144-81-20, 02.10.1956.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 159-19-8, 17.04.1961.

2483 **Cumhuriyet**, 2 Ağustos 1958, s.4.

2484 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 146-22-5, 12.04.1957.

2485 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.279-281.

2486 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.282-283.

2487 **Devlet Üretim Çiftlikleri**, s.223.

6.957 küçük evcil hayvan şeklindedir. 1973 yılında 162 büyükbaş, 8.639 küçük evcil hayvan, 150 tavşanı olan İşletme, 1975 yılında ise 185 büyükbaş, 7.824 küçük evcil hayvana sahiptir. İşletme, 1971 yılında çiftlik damızlık hayvan olarak 40 baş sığır 37.333 kümes hayvanı 124.625 adet fidan dağıtımını yapmış, 1973 yılında damızlık hayvan sayısını 69, kümes hayvanı sayısı 29.596, fidan sayısını da 5.437 adete çıkarmıştır. 1975 yılında bu oranlar 93 baş damızlık hayvan, 11.792 kümes hayvanı, 25.296 fidan şeklindedir. Çiftlikte idare binası, ambar binası, 24 ailelik 8 adet lojman, işçi koğuşu, yemekhane, mutfak, eğitim sitesinde 50 lojman ve bir gazinosu bulunmaktaydı. Çiftlikte 1977 itibarıyla 3 teknik eleman, 7 idari eleman, 10 adet emekli sandığına tabi olmuş 20 adet daimi sendikalı işçi mevcuttu. Ayrıca mevsimlik işçi ihtiyacı nispetinde geçici işçi istihdamı da yapılmaktaydı²⁴⁸⁸.

Yalova Devlet Üretim Çiftliğinde örnek köy çalışmaları kapsamında, sözleşmeli çiftçilik faaliyetleri, köylü ziraat aletlerinin tamirleri, köylülere teknik bilgi ulaştırılmasında çiftlik personellerinin görevlendirilmesi gibi birçok faaliyet yürütülmüştür. Özellikle sözleşmeli çiftçilik faaliyetiyle köylü ile işletme ilişkileri daha da yoğunlaşmış, bu şekildeki temaslar işletmeyi yetiştiriciye sevdirmeye ve tanıtmaya hizmet etmiştir. Bu bağlamda İşletme, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu plan, program ve projeler kapsamında yöredeki çiftçilerle sözleşmeli çiftçilik uygulamasına geçerek dekaraya göre verimi 333 kg. olan ve iklim-coğrafi yapıya uyum sağlayan Meksika kökenli buğdaylarının yetiştirme ve dağıtılmasına yönelik çalışmalar yürütmüştür²⁴⁸⁹.

3.4. Ulaş Devlet Üretim Çiftliği

1940 yılında Zirai Kombinalar Kurumuna 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu'nun sağladığı imkânlardan yararlanarak verilen 10 milyon liralık bir kredi ile makine tedarikine gidilerek, zirai üretimde yeni bir dönem başlatılmıştır. Bu yeni dönemin ilk başlangıcında atılan adımlardan birisi çeşitli bölgelerde teknik ziraat usulleri ve yöntemlerinin köylüye yayılmasına çalışılmıştır. Bu doğrultuda ülkenin farklı yörelerinde zirai kombinalar kurulmuştur. Bunlardan birisi de Sivas ili sınırları içerisinde kurulan Ulaş Zirai Kombinasyonu'dur²⁴⁹⁰. Ulaş Kombinasyonu, 1945 yılı Nisan ayında 20 personel (memur-işçi), 8 traktör ve 8 çadıyla işe başlamıştır. 24 Nisan 1945 günü hususi olarak Ulaş Zirai Kombinasyonu ihdas olunarak ilk faaliyetlerini demonstrasyon (gösteri) tarlasının sürümünü yaparak başlamıştır. Sivas iline bağlı olarak Ulaş ilçesinde 45.000 dekarlık bir arazide 1945 yılında kurulan Ulaş İşletmesi, Mart 1950 yılına gelindiğinde Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü (DÜÇGM) 5433 sayılı Kanunu ile DÜÇGM bünyesine alınmıştır²⁴⁹¹.

2488 Devlet Üretim Çiftlikleri, ss.223-224.

2489 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler, s.72.

2490 Ayözger, "Zirai Kombinalar", s.5.; Mağden, Zirai Kombinalar, s.16.; Bk.: Yurtoğlu, "Zirai Kombinalar", ss.219-249.

2491 Mağden, "Devlet Üretim Çiftlikleri", s.249.; "Ulaş Devlet Üretim Çiftliği Tarihiçesi", Ziraat Dünyası, Yıl: 7, S 77, (Haziran 1956), s.21.; Sadrettin Karatay, "Devlet Üretim Çiftlikleri Teşkilatı ve Çalışmalarına Toplu Bir Bakış", Türkiye Ziraat Mecmuası, S 2, (Haziran 1953), s.20.; Zühtü Kurtulmuş, "Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü'nün Kuruluş Gayesi ve Memleket Ziraatındaki Rolü", Ziraat Dergisi, Yıl: 19, S 176-177, (Aralık-Ocak 1959), s.58.; Devlet Üretim Çiftlikleri Müdürler Toplantısı, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara 1952, s.218.

Sivas’a 38 km. mesafede bulunan Ulaş DÜÇ İşletmesi, DÜÇGM statüsüne geçtikten sonra arazi varlığını 155.200 dekar çıkarmıştır²⁴⁹². Çiftliğin ortalama rakımı 1400–1500 metre arasında değişmektedir. İşletmenin doğusunda Hafik, batısında Şarkışla, kuzeyinde Sivas ve güneyinde de Kangal ilçeleri yer almaktadır. İşletme Sivas, Şarkışla ve Kangal’a gerek asfalt yol gerekse demiryolu ile bağlanmaktadır. Çiftliğin Kangal’a mesafesi 40 km, Hafik’e 85, Şarkışla’ya da 120 km’dir²⁴⁹³. Ulaş–Tecer arasında konumlandırılmış olan Ulaş DÜÇ’ün bu arazilerininin 47.092 dekar arazisi tarla tarımı, 217 dekarı bahçe kültürleri, 41.952 dekarı diğer kültür ve tabii mera arazisi, 65.939 dekarını da engebeli ve tarıma elverişli olmayan sahalar oluşturmaktadır ve toplamda 155.200 dekar orana sahiptir²⁴⁹⁴. Ulaş DÜÇ İşletmesinin 1945–1955 yılları arasında müdürleri ve görev süreleri ise şöyledir²⁴⁹⁵: Sırrı Dönüm (1945–1947), Oğuz Atalay (1947–1950), Nail Bilir (1950–1951), Mustafa Demirdöğen (1951–1952), Bayram Türkçü (1952–1955), Turhan Kutluca (1955–?). Ayrıca İşletmede teknik şubeler; tarla ziraatı, hayvancılık, bahçe kültürleri, makine ve ziraat sanatları olmak üzere 5 farklı bölümde faaliyet göstermiştir.

Ziraatın 5 farklı bölümünde faaliyet gösteren çiftliğin kuruluş gayesi; ziraatın bütün şubelerinde imkân dahilinde çalışarak buralardan elde ettiği iyi vasıflı hububat, fidan ve hayvan tohumluk–damızlıklarını halka ilk önce karşılıksız; daha sonra da çok ucuz bir fiyat karşılığında satmaktır. Bunun yanı sıra İşletme; makineli ziraat usullerini bölge çiftçilerine öğretmek, bu konuda film ve demonstrasyonlar hazırlamak ve tarla günleri düzenleyerek halka en yeni tarım metotlarını bizzat uygulamalı göstermek amacıyla uygun olarak faaliyet göstermektedir. Çiftliğin toplam arazi varlığı 155.000 dekar olmakla birlikte Zirai Kombina olarak faaliyet gösterdiği dönemde nadas ve işlenerek ekime hazırlanmış arazi miktarı 24.000 dekar olarak belirlenmiştir. İşletme, Devlet Üretme Çiftliği bünyesine geçtikten sonra işlenecek miktardaki arazileri 55.000 dekar yükselmiş; burada yoğun olarak buğday, arpa, çavdar, az oranda mısır, ayçiçeği, akdarı ziraatı ve hayvan yemi olarak da yonca, korunga, taş yoncası vb. nebatların ekim işleri yapılmaya başlamıştır. Çiftliğin ayrıca 200 dekar kavaklığı ve 100 dekar da meyveligi bulunmaktadır²⁴⁹⁶. 1971 yılına gelindiğinde Ulaş DÜÇ İşletmesinin kültür arazisininin 50.760 dekar, kültür dışı arazisininin de 22.935 dekar olduğu tespit edilmiştir²⁴⁹⁷.

İşletme bünyesinde 1945–1946 yılları arasında 20.500 dekarlık bir arazide ekim yapılmış ve buradan yaklaşık olarak 1.600 ton ürün elde etmiştir²⁴⁹⁸. Elde edilen bu ürünlerin dağılımı ise şöyledir: 890.382 kg’ı buğday, 32.268 kg’ı arpa olmak üzere toplamda 1.152.479 kg hububat ürünleri elde edilmiştir. 1947 ve 1948 yıllarında üretimde daha fazla verim alınması sağlanmıştır. Tahsis ettiği buğdaylar sayesinde Erzurum’da ansızın ortaya çıkan kuraklık tehlikesinin kısa sürede atlatılmasında etkili rol oynayan Ulaş Devlet Çiftliği, bu suretle olumsuz bazı olayların yaşanmasının önüne geçmiştir. İstanbul ve Ankara’da ortaya çıkan ekme sıkıntısının giderilmesinde Ceylanpınar Çiftliği nasıl öncü bir rol oynadıysa Ulaş Devlet Çiftliği de Erzurum’da yaşanan kıtlık tehlikesinin atlatılmasında aynı oranda etkili olmuştur²⁴⁹⁹.

2492 “Devlet Üretme Çiftlikleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, C 24, S 424-425 (1963 İzmir Fuarı Özel Sayısı), (20 Eylül 1963), s.111.; Lütfi Özcan, **Ulaş Devlet Üretme Çiftliği Akkaraman Koyunlarında Vücut Yapılışı ve Yapağı Özelliklerinin Kalıtım Dereceleri Tahmini Üzerinde Araştırmalar**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1969, s.18.

2493 “Ulaş Devlet Üretme Çiftliği Tarihçesi”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 77, (Haziran 1956), s.21.

2494 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, s.12.; **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.142.

2495 “Ulaş Devlet Üretme Çiftliği Tarihçesi”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 77, (Haziran 1956), s.22.

2496 “Ulaş Devlet Üretme Çiftliği Tarihçesi”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 77, (Haziran 1956), ss.21-22.

2497 **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1965, s.7.

2498 “Zirai Kombinelerin Bugünkü Halleri ve Yeni Kurulan Devlet Çiftlikleri”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, s.301.

2499 Mağden, **Zirai Kombinalar**, ss.53-54.

Ulaş DÜÇ'te 1949–1950 yılları arasında buğday ekim alanı 18.214 dekarı bulmuş ve buradan 1.437.829 kg mahsul elde edilmiştir. Buna karşılık olarak buğday ekim alanı 1950–1951 yıllarında 22.798 dekara yükselmiş ve elde edilen ürün miktarı 1.976.000 kg'ı bulmuştur²⁵⁰⁰. 1950–1955 yılları arasındaki altı yıllık dönemde 129.599 dekar buğday, 1.870 dekar arpa, 3.047 dekar yulaf, 2.258 dekar çavdarın ekilmesi neticesinde 10.364.416 ton buğday, 137.443 ton arpa, 338.269 ton yulaf, 225.106 ton çavdar elde edilmiştir. Yine bu üretimden elde edilen 6.946 ton tohumluk ise çiftçilere dağıtılmıştır. Ayrıca 30–40 baş damızlık boğa (Doğu Anadolu Kırmızısı–Doğu Kırmızısı x Montafon melezi), 100–150 baş saf Akkaraman koç, 50.000 köklü kavak fidanı, 3.000 yumurta ve 300 adet muhtelif cinslerde tavuk ve horoz halka dağıtılmıştır. Sivas DÜÇ'de 1953–1954 yıllarında çayır ve mera alanında verimliliğin sağlanması için çeşitli bitkiler ve otlar üzerinde çalışmalar yapılmıştır²⁵⁰¹.

Hayvancılık şubesi, İşletmede önemli bir yeri işgal etmiş ve bunlar arasında koyunculuğa verilen önem gittikçe artmıştır. Nitekim İşletmede koyunculuğa 1948 yılında Kangal ilçesi ve çevresinden elde edilen Akkaraman ırkı 320 baş koyun ve 10 baş koç ile başlanmış, seleksiyon ve çoğaltım neticesinde yün et ve süt üretimi bakımından verim sağlanmıştır. 1956 yılına gelindiğinde çiftlikteki Akkaraman koyun sayısı 1500 başa yükselmiştir. Çiftlikteki mevcut koyunlar için ikisi taş, ikisi de kerpiç yapı olmak üzere dört tane ağıl vardır. Bunlardan 3 tanesi İşletme merkezine 1, 2, 3 km. mesafede yer alan Gazelinpınar, Karaçayır ve Karahamza ağıllarıdır. Diğer birisi de 7 km mesafede yer alan Hamurkesen ağılıdır. İlk iki ağıl, 500'er koyunluk, son iki ağıl ise 1000 ve 1500'er koyun alabilecek şekilde inşa edilmiştir. Koyunların yetiştirilmesi süresinde yaklaşık olarak 5–6 ay süreli olarak merada bakımı yapılmaktadır. Kayseri, Malatya ve Sivas illerine damızlık koç, koyun ve kuzu verilmiştir. 1969 yılına gelindiğinde İşletmedeki yetiştirme çalışmaları kapsamında koyun mevcudu 4000'e, koç sayısı ise 100 başa çıkarılmıştır²⁵⁰². Çiftliğin damızlık inek çalışmalarına, Kars ve çevresinden satın alınan 70 kadar Doğu Anadolu Kırmızısı türü ile başlanarak sayı kısa zamanda 250'yi bulmuştur. Ayrıca 1953 yılından itibaren yapılan Montafon melezlenmesi faaliyetlerinden olumlu neticeler alınmış, 1950 yılında yıllık 18.269 kilogram olan süt üretimi 1955 yılında 60.000 kilogramı geçmiştir. 1952 yılında Gelemen ve Gökhöyük DÜÇ İşletmesinden sağlanan 30 baş Leghorn tavuk ve piliçle başlanan tavukçuluk çalışmalarında ise sayı 1955 yılında 1.200'e ulaşmıştır²⁵⁰³. Tarım Bakanlığı DÜÇGM, 1953 yılından itibaren Türkiye'de yetiştirilen sığırların süt verimini artırmak için Ulaş DÜÇ İşletmesine Lincoln Red Shorthorn²⁵⁰⁴ sığırlarını getirmeye ve bunları aynı şekilde saf ve yarım kan olarak yetiştirmeyi planlamıştır²⁵⁰⁵.

Çiftlik faaliyet alanı olarak tarla, çayır-mera, yem bitkileri, hayvancılık ve çok az miktarda da bahçe tarımı alanlarında faaliyet göstermiştir. İşletmenin hayvancılık şubesinde ise büyükbaş, küçükbaş ve küçük evcil hayvanlar grubunda yetiştirme ve üretim faaliyetleri yapılmıştır. Sığırcılık çalışmalarının ana materyalini Doğu Anadolu Kırmızısı ile Montafon ırkı sığırlarının melezleri teşkil etmiştir. İşletmedeki sığırcılık faaliyetlerinin temel amacı; bölgenin iklim ve bakım şartlarına intibak sağlayabilen, hastalıklara karşı dayanıklı, süt verimi yüksek bir nesil yetiştirmek ve yetiştiriciye intikal ettirmektir. İşletmedeki sürülerin %90'ı Doğu Anadolu Kırmızısı olduğu 1957 yılında ahır ortalaması 800 litre iken, F1 ve F2 melezleriyle

2500 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, s.1338.

2501 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.142-143.

2502 Özcan, **age.**, ss.18-19.

2503 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.143-144.; Bk. "Ulaş Devlet Üretim Çiftliği Tarihçesi", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 77, (Haziran 1956), s.22.

2504 Lincoln Red Shorthorn ırkı, İngiltere'nin kuzeydoğu kıyısındaki Lincoln bölgesinde ortaya çıkmış ve üretilerek dünyanın çeşitli bölgelerine gönderilmiştir. Lincoln kırmızısı, pembe yumuşak tenli, vücudunda tekdüze olan koyu kiraz kırmızısı rengindedir. Bu cins geniş bir alın yapısı, kısa yüzü ve hızlı bir büyüme oranına sahiptir. Bu hayvanların ortalama vücut ağırlıkları 680 ile 1090 kg. arasında değişmektedir. İnekleri soğuğa karşı dayanıklıdır, uzun ömürlüdür, kolayca buzağılar ve süt verimi yüksek seviyededir.

2505 Süreyya Çakıroğlu, "Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nün Hayvancılık İşleri", **Türkiye Ziraat Mecmuası**, S 1, (Nisan 1953), s.160.

meydana gelen yeni sürüde ahır ortalamasında süt verimi 2430 litreyi bulmuştur. 1963 yılı başında toplam büyükbaş hayvan mevcudu 360 baş iken, reforme edilen, damızlık verilen, ölen, kesilen ve çağ değişimine giden gruptaki sığırlar çıkarılınca yıl sonunda 189 sığır kalmıştır. Koyun varlığı ise toplamda 4488 baş olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde reforme edilen, damızlık verilen, ölen, kesilen ve çağ değişimine giden gruptaki koyunlar çıkarılınca yıl sonunda 2185 baş koyun kalmıştır. Küçük evcil hayvan (tavuk, horoz, civciv, piliç) varlığı ise toplamda 7799 baş olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde reforme edilen, damızlık verilen, ölen, kesilen ve çağ değişimine giden gruptaki tavuklar çıkarılınca yıl sonunda 750 baş küçük evcil hayvan kalmıştır²⁵⁰⁶. Ulaş DÜÇ’ün hayvan varlığı 1971 yılın gelindiğinde 4.493 baş koyun, 446 baş sığır, 2.225 adet de küçük evcil hayvan şeklindedir. 1976 yılında bu miktar 6.584 baş koyun, 439 sığır, 1.635 küçük evcil hayvan şeklinde seyir izlemiştir²⁵⁰⁷.

DÜÇGM zirai mücadele yoluna giderek 1950–1956 yılları arasında 455.238 dekar ekili araziye uçakla ilaçlamıştır. Bu doğrultuda sarı otlar mücadelesinde Ulaş DÜÇ İşletmesinde 16.400 dekar arazi ilaçlanarak başarılı sonuçlar alınmıştır²⁵⁰⁸. Ayrıca Türkiye’de İtalyan Airon Şirkettarafından 1956 yılı içerisinde uçakla yapılan yabancı ot mücadelesinde 170.000 dekarı pelemir, 325 dekarı sarı ot olmak üzere toplamda 495.000 dekarlık alan ilaçlanmıştır. İlaçlanan yerler arasında Ulaş DÜÇ İşletmesi de bulunmaktadır. İlaçlamanın dekarı 160 kuruştan yapılırken, %25’i döviz, %75’i Türk parası ile ödeme gerçekleştirilmiştir²⁵⁰⁹. 1965 yılında benzer şekilde Ulaş DÜÇ İşletmesi bünyesinde yer alan 620.000 dekarlık sahada uçakla yabancı ot mücadelesi başlatılmış ve araziler ilaçlanarak temizlenmiştir²⁵¹⁰.

Ulaş DÜÇ İşletmesindeki araziler sulanabilir ve sulanamaz olarak iki kısma ayrılmış ve ekim işlemleri buna göre belirlenmiştir. Sulanabilir araziler 5.000 dekar civarında olup bu sahalar Tecer Irmağı boyunca uzanmaktadır. Dolayısıyla buradaki araziler verim olarak diğer bölgelerden gerek toprak yapısı ve gerekse sulama imkânı açısından daha elverişli durumdadır. Bunun yanı sıra araziler Çatalpınar, Ada, Karaçayır, Karataş, Hamurkesen, Yağdonduran, Tecer ve Ortayol olmak üzere 8 mevkiye ayrılmaktadır. Bunlardan Çatalpınar mevki diğer kısımlardan ortalama 150 metre daha yüksek konumda olup yaz aylarında çiftlik koyunlarının yayla ihtiyacını karşılamaktadır. Karaçayır ve Hamurkesen mevkileri de bizzat hayvancılık işlerinin ağırlık merkezini oluşturan diğer iki önemli merkezi oluşturmaktadır²⁵¹¹. Ulaş DÜÇ İşletmesinde 1965 senesine göre mevcut arazi varlığı esas alındığında, arazinin çoğunlukla %64.7 tarla olarak kullanıldığı ve bunun da önemli bir kısmının susuz şartlarda olduğu; diğer taraftan arazinin hemen hemen üçte birinin %29.2 mera ve dağlık saha olduğu, çayır arazisinin %2.0, kavaklık sahasının %1.2, bahçelerin %0.2 yol ve derelerin %2.7 oranında çok az bir yer kapladığı görülmüştür²⁵¹².

İşletmenin tarla ziraatı üzerinde çalıştığı saha nadas, yoncalık ve korungalıklar dahil olmak üzere 45.000 dekarıdır. İşletmede bölgeye en iyi şekilde adaptasyonu sağlamış olan 220/39 buğday çeşidinin ekimi yapılmıştır. 1963 yılında hasadı yapılmış olan 19.500 dekar buğdayın 10.500 dekarı granule, %16’lık süperfosfat ile gübrelenmiş ve çok iyi netice alınmıştır. Aynı yıl içerisinde ekimi yapılmış olan 12.000 dekar buğday alanının tamamı gübrelenmiş; böylece 1.800.000 kg. buğday elde edilmiştir. Arpa ziraatında 500 dekar alanın hasadı yapılmış ve gübresiz olan bu alandan 60.000 kg. arpa alınmıştır. Yulaf ziraatında ise 600 dekarın hasadı yapılmış ve buradan 90.000 kg. mahsul alınmıştır. Aynı yıl içerisinde 700 dekar

2506 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.272-274.

2507 **Devlet Üretim Çiftlikleri**, ss.218-222.

2508 DÜÇGM, “Ziraat Vekâleti Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne Bağlı İşletmelerde 1950-1956 Yılları Arasında Pelemir, Sarı Ot ve Diğer Yabancı Otlara Karşı Tatbik Edilmiş olan Mücadele Usulleri ve Şekilleri”, **Tomurcuk**, Yıl: 6, C 6, S 61, (Ocak 1957), s.8.

2509 **Tomurcuk**, Yıl: 5, C 5, S 55, (Temmuz 1956), s.15.

2510 **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1965, s.7.

2511 “Ulaş Devlet Üretim Çiftliği Tarihçesi”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 77, (Haziran 1956), s.22.

2512 Hayati Çelebi, “Ulaş Devlet Üretim Çiftliği Arazisinin Rüzgar Erozyonu Yönünden Planlanması”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 4, S 2, (Erzurum 1973), ss.83-84.

yoncanın iki kez biçimi yapılmış ve 180.000 kg. yaş yonca üretilmiştir. 8.144 dekar korungalıktan 1.250 dekarı tohuma bırakılmış ve 25.000 kg. tohum üretilmiştir. Geriye kalan 4894 dekarı çok zayıf olduğu için biçilmeden meraya bırakılmış, biçilen 2000 dekar korungadan 140.000 kg. korunga otu alınmıştır. Ayrıca 640 dekar çayır otu biçilmiş olup buradan da 360.000 kg. çayır otu elde edilmiştir. Mısır ziraatında ise 300 dekarlık bir alanda hasıl mısır hasadı yapılmış ve 100.000 kg. silaj mısır alınmış; hasat olunan hububatlardan toplanan saplardan 100.000 kg. sap balya üretilmiştir. Yazlık ekim alanında ise 40 dekarlık bir alana patates ekimi yapılmış ve 15.000 kg., 100 dekarlık şekerpancarı ekiminden de 400.000 kg. mahsul elde edilmiştir. Bahçe kültürleri alanında ise 1963 yılı alanı toplamda 837 dekar olup burada yapılan üretim faaliyetleri ise şöyledir: 15 dekar sebze bahçesinde 7188 kg., 60 dekar fidanlık alanından 100.000 adet çelikleme ve damızlık fidan üretimi yapılmıştır. Ayrıca 137 dekar elmalık, 570 dekar ağaçlık, 55 dekar da park ve teraslama çeşitli ağaçlık tesis edilmiştir. Ağaçlama işlerinde 20 dekar kavaklık, 100 dekar Kanada kavağı, 3.5 dekar araziye 6035 adet selvi kavak fidanı ve 1000 adetlik budama, dikme ve park sahasına 100 adet çam, 25 adet gül, 60 adet akasya, 6 adet leylak, 250 adet mazı fidanı dikilmiştir²⁵¹³.

İşletmenin makine çalışmaları kapsamında 1963 yılı içerisinde nadas, ikileme, üçleme, dörtleme, silaj mısır ekimi, arpa-yulaf ekimi, çavdar ekimi, buğday ekimi, tarla tesviyesi, çayır otu, yonca, korunga biçimi, yollara taş ve kum çekimi, balya yapımı vb. işler için toplamda 45.476 dekarlık alanda 7463 saatlik iş yapılmıştır. Ayrıca İşletmenin biçerdöverleri gerek kendi işlerinde gerekse halkın elindeki tarlalarda 2127 iş saatinde 23045 dekarlık alanda faaliyet göstermiştir. Biçerdöver ve traktörlerin ortalama bir iş saati maliyeti 36.99 lira olarak belirlenmiştir. İşletme aynı dönem zarfında 111.965 km. yol kat ederek 204.531.22 lira masraf yapmıştır. Bu faaliyetlerinden toplamda 10.020.38 lira gelir elde etmiştir. Mevcut oto kamyon ve ziraat alet ve makinelerinin revizyonları iş mevsimine göre İşletme atölyesinde tamir edilip bakımı yapılmıştır. Ayrıca İşletme teknik personeli bölgedeki çiftçilerin bizzat ayağına giderek 130 adet ziraat aletinin bakım ve tamir işlerini yapmıştır. Buradan da toplamda 1366.00 lira gelir elde edilmiştir. Civar köylerde çiftçilere yapılan oto, ziraat alet ve makineleri yardımından toplamda 4.341.00 lira kazanç sağlanmıştır²⁵¹⁴.

1965 yılında ayrıca Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki çiftliklere çeşitli yatırımlar yapılmıştır. Zikredilen yılda Sivas'taki Ulaş Devlet Üretim Çiftliğine de bazı yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda arazi ıslahı projesi kapsamında 65 lira ihale bedelli 100 metrelik kanalın kaplaması yapılmıştır. Ayrıca çiftliğin kadastro ve topoğrafik haritası tamamlanmıştır. Çayır ve mera projesi kapsamında 57.0 lira ihale bedelli 1000 dekarlı meranın ıslahı yapılmış, 825 dekarlık korungalık oluşturulmuş ve 100 dekarlık da yoncalık tesis edilmiştir. Bağ-bahçe projesi kapsamında ise 11.0 lira ihale bedelli 200 dekarlık terasın ağaçlandırılması ve 50 dekarlık ağaçların bakımı yapılmıştır. Ziraat inşaat projesi kapsamında 100.0 lira ihale bedelli 1 adet ağıl, 1 km yol ve 5 adet menfez, 1 adet makine parkı ve sundurması ve 1 adet 300 tonluk gübreliğin yapımı tamamlanmıştır²⁵¹⁵.

1968 yılından itibaren Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından uygulamaya konulan plan, program ve projeler kapsamında Ulaş DÜÇ için hayvancılık projeleri yapılmıştır. Proje kapsamında işletmenin çevre koşulları, potansiyeli ve gelişme imkânlarına göre hayvancılık kadrolarının tespit edilmesi ve yeni hayvan türleri üzerinde çalışmalar yapılması amacıyla bir proje uygulamaya konulmuştur. Buna göre; İşletmede Esmer sığır ırkları üzerinde ıslah ve seleksiyonla çoğaltım araştırmaları yapılması ve 1972 yılı sonuna kadar bu türden 500 sığır elde edilmesi hedeflenmiştir. Aynı proje kapsamında Akkaraman koyun sayısından 1972 yılına kadar 1500 baş koyun elde edilmesi kararlaştırılmıştır²⁵¹⁶.

2513 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.270-271.

2514 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.275-276.

2515 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, 00.00.1965.

2516 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler, ss.93-96.

Ulaş Devlet Üretme Çiftliğinde örnek köy çalışmaları kapsamında, sözleşmeli çiftçilik faaliyetleri, köylü ziraat aletlerinin tamirleri, köylülere teknik bilgi ulaştırılmasında çiftlik personellerinin görevlendirilmesi gibi birçok faaliyet yürütülmüştür. Özellikle sözleşmeli çiftçilik faaliyetiyle köylü ile işletme ilişkileri daha da yoğunlaşmış, bu şekildeki temaslar işletmeyi yetiştiriciye sevdirmeye ve tanıtmaya hizmet etmiştir. Dolayısıyla İşletme, modern tarım metotlarının gösterilmesi ve halka benimsetilmesinde özendirici bir nitelik taşımaktadır. Bilhassa çiftçilerin yetiştirdikleri hububatları bu temaslar sayesinde daha kaliteli bir şekilde üreticiye baş alım fiyatı üzerinden satmayı başarmış olmaları bunun en önemli nişanesi olmuştur. Ulaş DÜÇ İşletmesi, 1975 yılında Erzurum ve Sivas illerinde bulunan toplamda 776 çiftçiyle sözleşme imzalamış ve bu çiftçilere verilen tohumluk buğdaylarla toplamda 177.632 dekar alanda ekim yapılmıştır²⁵¹⁷.

3.5. Malya Devlet Üretme Çiftliği

1940’lı yılların başında devlet eliyle ve onun adına geniş ölçüde tarım üretimi yaparak ordunun ve halkın büyük ölçüde gereksinim duyduğu ürünleri yetiştirmek, üretimi gerçekleştirirken aynı zamanda çevre ve iklim şartlarına uygun iyi vasıflı tohumluğu elde ederek köylünün ihtiyacını gidermek amacıyla yapılan çalışmalarda yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde çeşitli bölgelerde kurulan ziraat işletmeleri, devlet topraklarının büyük bir kısmını işleterek ülke ekonomisine girdi sağlamaya çalışmıştır. Bahsi geçen bu işletmelerden birisi Kırşehir ili sınırları içerisinde faaliyet göstermeye başlamıştır.

Bu işletmelerden birisi olan ve Zirai Kombinalar bünyesinde teşkil edilen Malya Zirai Kombina İşletmesi, 1942 yılında Kırşehir’in 42 km kadar kuzey–doğusunda, Yerköy’ün 55 km güneyinde (düz bir ovada), Mucur’un 25 km kuzeyinde kurulmuştur. Çiftlik arazisi; batıda Çamlık tepe, güney–batıda Kırktepe ve Boztepe ve Kervansaray dağları, doğuda Arkaçtepe, güney–doğuda Atkafası ve Ağataş tepesi ile çevrilidir. Bu arazinin takriben 8 km kuzey–doğu mevkisinde tuzlu Seyfe Gölü bulunmaktadır. Çiftlik arazisinin genel yüz ölçümü 209.235 dekar olup bunun takriben 38.000 dekarını çoraklaşmış araziler oluşturmaktadır. Yerleşim alanı içerisinde Tingir adı verilen bu çorak saha, çiftliğin güney–doğu mevkisinde oldukça geniş bir alanı işgal etmektedir²⁵¹⁸.

Malya DÜÇ Çiftliğinin adını taşıyan Malya kelimesi Maliye kelimesinden gelmiş olup zamanla halkın diline Malya şeklinde intikal etmiştir. İşletme tarla ziraatı, bahçe kültürleri, makine, zootekni, hazırlama ve dağıtma olmak üzere 5 ayrı şube altında çalışmalarını sürdürmektedir²⁵¹⁹. Tarla ziraatı alanında 1945–1946 ekim yılında 165.089 dekar ekim yapmış ve buradan 29.000 ton mahsul elde etmiştir. Böylece İşletme, 1945 yılı hesabından 134.774.40 lira bırakmış, 1946 hesap yılını da 1.979.817.52 liralık bir kar ile kapatmıştır. Dahası Malya İşletmesi, bütün memur ve müstahdemlerine ait ücret ve maaşlarını bizzat kendi döner sermayesinden karşıladığı gibi Devlet bütçesinden hiçbir şekilde yardım almamıştır. Maliyeye intikal ettirmedeği hesapların 431.465.89 lirası idare ve işletme binalarına, 1.042.78 lirası kurulmakta olan bağ alanlarına ve 5.552.74 lirası da kurulmakta olan fidanlıklara ayrılmıştır. Bu işler için toplamda 438.061.41 lira masraf yapılmıştır. Malya DÜÇ İşletmesinin demiryollarına olan uzaklığı, civarında kesif nüfuslu köyler olmadığı için işçi fiyatların yüksekliği, hammadde ve malzemesini ekseri zamanlarda asfalt yolu kullanılarak 63 km’lik bir mesafeden nakletmesi, mahsullerini piyasaya arz edebilmek için en az 45 km’lik bir nakliye hazırlanmış olması, sahasının genişliği dolayısıyla iş hareketlerini belirli zamanlara sığdırmak zorunda kalması ve çiftlik idare masraflarından başka miktarı 358.000 küsur lira tutan üretme çiftlikleri merkez hissesini yüklenmiş bulunması gibi aleyhteki etkenlere rağmen Malya DÜÇ, devlet bütçesine önemli girdiler sağlamayı başarmıştır. Dahası bu işletme kendi işleri haricinde bölgeye faydalı

2517 Karahan, *agt.*, s.104.

2518 Hayati Çelebi, **Malya Devlet Üretme Çiftliği Topraklarının Arazi Kullanma Kabiliyeti Yönünden Tasnifi ve Haritalanması**, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Erzurum 1971, s.9; “Midilliçoğlu Çiftliği İle Malya İşletmesinin Mukayeseli Umumî Murakabe Heyeti Raporu”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi, Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.126.

2519 **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.126-130.

olmaya gayret ederek 7.160 lira mukabilinde ve 358 iş saati zarfında çiftçilerin 3.580 dekarlık hasadını yapmıştır. Ayrıca 350.000 kg'lık tohumlarını selektörden geçirerek temizlemiş ve çeşitli ziraat aletlerinin bakım, onarım ve tamirini yapmıştır²⁵²⁰.

1948 yılına gelindiğinde 100.000 dekar buğday, 12.000 dekar arpa ve 15.000 dekar çavdar ekilerek dekar başına 236 kg buğday, 364 kg arpa ve 148 kg çavdar verim alınmış, toplam arazinin bir kısmı nadasa bırakılarak ekim ayında aynı mahsullerin tekrar ekimi sağlanmıştır. Malya Zirai Kombina İşletmesinde hasat mevsimi Temmuz ayında başlamasına rağmen arazinin geniş alanı kaplaması 20 Eylül'den sonraki tarihlere kadar hasat faaliyetinin sürmesine neden olmuştur. Çiftlikteki 47 biçerdöverin 14'ü çevredeki köylülerin mahsullerinin elde edilmesine kar düşünmeden günlük 200 lira ücret karşılığında yardımcı olmuştur. İsteyen her çiftçi selektör makinesinden ve tohumlukların ilaçlanmasından yararlanmış. Ayrıca Malya Çiftliğinde yakın çevre köylerinden ücretle tutulmuş traktör, biçerdöver, kamyon ve makine kullanımında maharetli ve tamir işlerinden anlayan kişiler çalıştırılmıştır. Çiftliğin her biri 3.700 dekar araziyi ihtiva eden 2 km²'lik ve arasında ara yollar bulunan tarlalara ayrılmıştır²⁵²¹.

Ucu bucağı görünmeyen bir araziye sahip olan Malya İşletmesinde, buğdaya birinci derecede, arpa ise ikinci derecede önem verilmiş, maharetli ellerin idaresi altında bu işletme gelişmesini sürdürerek uhdesinde değerli işletme elemanlarını yetiştirmesiyle diğer çiftliklerin adeta depo görevini yerine getirmiştir. 1941 yılında deneme çalışmalarından başarılı sonuçlar alınması 1946 yılında bu işletmeyi Devlet Çiftliği haline getirmiştir. Çiftlikte 50'si makinist, 50'si şoför olmak üzere takriben 500 kişi görev yapmıştır. 1946 yılında 22.597.607 kg'ı buğday, 2.433.763 kg'ı arpa, 1.383.415 kg'ı da çavdar olmak üzere toplamda 26.414.785 kg mahsul Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)'ya verilmiştir²⁵²². 1942 yılında kurulan Malya Devlet Çiftliği İşletmesi, Mart 1950 yılına gelindiğinde Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü (DÜÇGM)'nin kuruluş kanunu olan 5433 sayılı Kanunu ile hüviyet değiştirerek DÜÇGM bünyesine alınmıştır²⁵²³.

Zirai Kombina İşletmesinden Devlet Üretim Çiftliğine geçiş sürecinde İşletme üzerinde yapılan ilk icraat; Ziraat Vekâleti ve Bakanlar Kurulu tarafından 19 Eylül 1950 tarihinde Malya DÜÇ bünyesindeki arazilerden çiftliğin civar köylere yakın kısımlarından 25.000 dekarlık kısmını az topraklı yahut topraksız çiftçilere dağıtılmasına karar verilmesi olmuştur²⁵²⁴. Mart 1950 tarihinde Malya Devlet Üretim Çiftliği adını alan işletme, 209.297 dekarlık bir arazi üzerinde kurulmuştur. Bu arazilerin 16.833 dekarı kültüre elverişli olup çiftlik arazisinin %84.4'ünü teşkil etmektedir. 830 metrelik bir rakıma sahip olan İşletme, iklim bakımından Orta Anadolu Bölgesi'nin özelliği göstermekte olup Kızılırmak Havzası içinde yer almaktadır. Çiftlikte yetiştirme işlerinde ziraatın muhtelif bölümleri uygulanmakta olup bilhassa Dry-farming ziraat usulü uygulanmıştır. Tarla ziraatı işlerinde hububat arazisi genişlik itibarıyla birinci derecede buğday ekimi, ikinci derecede arpa ve üçüncü derecede de yulaf ve çavdar ekimi yapılmaktadır. Bu ekilişler ekim-nadas münavebesi şeklinde yapılmaktadır. Bu araziler 1947 yılından itibaren %50'si nadas ve %50'si de ekim alanları olmak üzere iki alana ayrılmıştır. Yem bitkileri ziraatı çiftlikte gitgide genişleyen hayvancılık alanına paralel olarak yem bitkilerinden yonca ve korunganın kuruda yetiştirilmesine önem verilmektedir. Ayrıca silaj yemi olarak mısır, fiğ, akdarı ve sudan otu yetiştirilmektedir. Hayvancılık

2520 "Midilliçoğlu Çiftliği İle Malya İşletmesinin Mukayeseli Umumî Murakabe Heyeti Raporu", **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Bk. "Zirai Kombinelerin Bugünkü Halleri ve Yeni Kurulan Devlet Çiftlikleri", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, s.301.

2521 Charles Enlew, "Türkiye'de Eski ve Yeni Ziraat", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, C 11, S 244, (28 Şubat 1950), s.13.

2522 Mağden, **Zirai Kombineler**, s.49.

2523 Mağden, "Devlet Üretim Çiftlikleri", s.249.; "Ulaş Devlet Üretim Çiftliği Tarihçesi", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 77, (Haziran 1956), s.21.; Karatay, "Devlet Üretim Çiftlikleri Teşkilatı ve Çalışmalarına Toplu Bir Bakış", s.20.; Kutulmuş, "Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğünün Kuruluş Gayesi ve Memleket Ziraatındaki Rolü", s.58.

2524 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 123-74-7, 19.09.1950.

açısından bakıldığında çiftlik bünyesinde 1971 yılı itibariyle hali hazırda 115 sığır ve 4000 adet de koyun bulunmaktadır²⁵²⁵.

İşletme hububat ürünlerinin başında gelen buğday, arpa ve yulaf ekim ve hasat işleri 30 adet traktör ve 38 adet kendi yürür biçerdöverle yapılmıştır. Hububat üretiminde gübresiz ekimden dekar başına 120 kg, gübreli ekimden 174 kg verim alınmıştır. Çiftlikte 1949–1951 yılları arasında Sertak buğday çeşidinden toplamda 219.091 dekar arazinin ekimi yapılmış ve buradan 306.066.95 kg mahsul elde edilmiştir. Elde edilen bu mahsuller kurum tarafından Çankırı, Kırşehir, Kayseri, Yozgat, Ankara, Sivas, Kastamonu, Çorum, Zonguldak, Kars, Niğde ve Eskişehir illerine tohumluk olarak dağıtılmıştır²⁵²⁶.

1953–1955 yılları arasında 29.887 ton buğday, 8.195 ton arpa, 665 ton yulaf, 237 ton çavdar üretimi yapılmıştır. Aynı yıllar arasında 25.715 ton buğday, 5.581 ton arpa, 155 ton çavdar, 154 ton yulaf tohumluğu çiftçilere dağıtılmıştır. 1952–1955 yılları arasında çiftçilerin 886’sı traktör, 546’sı pulluk, 81’i diskharrow, 594’ü biçerdöver, 347’si nakil araçları olmak üzere toplamda 2.454 tarım alet ve makinesi Malya DÜÇ İşletmesinin tamirhanesinde düşük ücret karşılığında tamir edilmiştir. Yine bir kısım tarım alet ve makineleri köylülere az bir ücret karşılığında kiraya verilmiştir. Muhtelif yıllarda meyveli–meyvesiz 9.537 ağaç, 12.734 adet çeşitli süs çalısı dikilmiş, 12.000 asmanın bulunduğu 132 dekar bağ tesis edilmiştir. Ayrıca 1955 yılı sayımı neticesine göre 120 dekarlık bir meyvelik alanda çeşitli meyve türlerinden müteşekkil 12.729 adet fidan tespit edilmiştir. Meyveciliğin yanı sıra 115 büyük baş sığır ve 4.000 koyun ile gittikçe gelişme gösteren Malya DÜÇ hayvancılığında yarım kan montafon sığırları safkan montafon boğasıyla saf damızlık hayvanı haline getirilmeye çalışılmıştır. Ziraat Vekâleti DÜÇGM, Kırşehir ve çevresinde yetiştirilen sığırların süt verimini artırmak için yarım kan montafon yetiştirilmesi göz önüne getirilerek Malya DÜÇ İşletmesinde bu hayvanların nüvelerini satın alarak işe başlamıştır. Çiftlikte 1953–1955 yılları arasında 195.437 kg sığır sütü ile 77.179 kg koyun sütü üretilmiştir. 1954 yılına kadar Akkaraman koyuncululuğu üzerinde durulurken, 1955 yılında değişikliğe gidilmiş, 1.200 Akkaramana merinos koçu ile tohumlama yapılarak %100 randıman sağlanmıştır. Ayrıca kümes hayvancılığı konusunda Rodeyland, Leghorn ve Newhampshire tavukları üzerinde çalışılmış, hindi, kaz ve ördek türleri de yetiştirilmiştir²⁵²⁷.

Çiftlik yakınlarında bulunan Seyfe Gölü’nün kış aylarında taşıp yaz aylarında sularının çekilmesi sebebiyle göldeki tuzların kuraklığa sebep olduğu ve bundan dolayı 1962 yılında Malya Devlet Üretim Çiftliğine ait yaklaşık 10.000 dekar arazinin bu şekilde çölleşmeye başladığı belirtilmiştir. Ayrıca Seyfe Gölü’nün çiftlik arazilerine zarar vermesine rağmen, İşletmede 1967 yılında 69.962 dekarlık alanın ekimi yapılarak 16.151.400 kg buğday elde edilmiştir. Benze şekilde 10.094 dekarlık alandan 2.969.950 kg arpa, 2.119 dekarlık alandan da 425.000 kg. yulaf elde edilmiştir. Ayrıca peşin bedelle 20.252 kg. buğday 7.300 kg arpa satışı yapılmıştır²⁵²⁸. İşletme ayrıca DÜÇGM’nün zirai mücadele programı kapsamında 1950–1956 yılları arasında sarı otla mücadelede 29.920 dekarlık alanı ilaçlayarak temizlemiş ve oldukça başarılı sonuçlar almıştır²⁵²⁹. 1962 yılına geldiğinde zirai mücadele kapsamında 2.073 dekarlık saha tecrübe faaliyeti için hazırlanmış ve aldrinle ilaçlanmıştır. Aynı yılın sonbahar mevsiminde 12.114 dekar, ilkbahar mevsiminde ise 44.326 dekar arazi DDT ile Zabrus mücadelesi yapılmış ve iyi netice alınmıştır. Böylece 1963 yılında buğday ve arpa üretim miktarı bir yıl öncesine nazaran ciddi bir artış göstermiştir. Örneğin 1962 yılında buğday üretimi 3.352.400 kg. iken bu miktar 1963 yılında 13.424.400 kg. yükselmiştir. Benzer

2525 Çelebi, **Malya Devlet Üretim Çiftliği**, s.11.; Bk. “Devlet Üretim Çiftlikleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, C 24, S 424-425 (1963 İzmir Fuarı Özel Sayısı), (20 Eylül 1963), s.111.; “Midilliçoğlu Çiftliği İle Malya İşletmesinin Mukayeseli Umumi Murakabe Heyeti Raporu”, ss.4-5.

2526 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, ss.1335-1338.

2527 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.126-130.; Çakıroğlu, “Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, s.160.

2528 Karahan, **agt.**, s.84.; Bk. **Milliyet**, 26 Temmuz 1962, s.7.

2529 “Ziraat Vekâleti Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne Bağlı İşletmelerde 1950-1956 Yılları Arasında Pelemin, Sarı Ot ve Diğer Yabani Otlara Karşı Tatbik Edilmiş olan Mücadele Usulleri ve Şekilleri”, s.8.

durum arpa üretiminde de söz konusudur. Arpa üretimi 1962 yılında 834.700 kg. iken, bu miktar 1963 yılında büyük bir artışla 1.655.600 kg. yükselmiştir. Nitekim bu durum İşletmenin kar-zarar oranlarına da yansımıştır. Örneğin İşletme, 1960 yılında +1.667.679 lira kar elde ederken, 1962 yılında -525.833 lira zarar etmiş; fakat bu durum 1963 yılında verimli hale getirilerek +6.154.861 lira kar elde edilmiştir²⁵³⁰.

1965 yılında ayrıca Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki çiftliklere çeşitli yatırımlar yapılmıştır. Zikredilen yılda Kırşehir'deki Malya Devlet Üretim Çiftliğine de bazı yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda arazi ıslah projesi kapsamında 112.6 lira ihale bedeliyle 260 dekar yoncalık için sulama tesisi, 209.297 dekar alanın da topoğrafik haritalandırılması yapılmıştır. Çayır ve mera projesi kapsamında 74.3 ihale bedeliyle 3000 dekarlık mera alanının ıslahı tamamlanmıştır. Ziraî inşaat projesi kapsamında 60.0 lira bedeliyle 1 adet bekçi kulübesi, 6403 metre yolun beton kaplaması yapılmıştır²⁵³¹.

Malya DÜÇ İşletmesi örnek köy çalışmaları kapsamında, sözleşmeli çiftçilik faaliyetleri, köylü ziraat aletlerinin tamirleri, köylülere teknik bilgi ulaştırılmasında çiftlik personellerinin görevlendirilmesi gibi birçok faaliyet yürütülmüştür. Özellikle sözleşmeli çiftçilik faaliyetiyle köylü ile işletme ilişkileri daha da yoğunlaşmış, bu şekildeki temaslar işletmeyi yetiştiriciye sevdirmeye ve tanıtmaya hizmet etmiştir. Bu doğrultuda İşletme 1963 yılında 10 çiftçi ile sözleşme imzalamıştır. Verilen tohumlukların 73.300 kg. buğday, 5.400 kg. ise arpadır. Buğday için ekilecek olan saha 4.935 dekar, arpa içinse 300 dekar olarak belirlenmiştir²⁵³². İşletme, 1966-1967 yıllarında sözleşmeli çiftçi projesi kapsamında toplam 226 yetiştiriciye verdiği 934.300 kg buğdaydan 2.967.560 kg buğday elde etmiştir. İşletmedeki hayvanların yem ihtiyacı için gerekli olan 946.070 kg'lık kuru yonca üretimi bizzat çiftlikte yapılmış, 2.500 dekar sahada mera ıslahı çalışmaları yürütülmüştür. Yine bu yılda çiftçilere ve koyun yetiştiricilerine 45 baş yerli ırklardan Akkaraman, 18 baş Merinos, 75 Akkaraman, 23 baş da Malya koyunu dağıtımı yapılmıştır²⁵³³. Ayrıca 1970'li yıllarda çiftliğin yetiştirdiği Amerikan hindilerinin Eskişehir'de de üretilmesi için Eskişehir Valiliği ile birlikte iş birliği halinde çalışmalar yapılmış büyük randıman veren Amerikan hindisinin yumurtalarının Eskişehir ve civarındaki köylülere dağıtılması planlanmıştır²⁵³⁴.

1967-1968 ekim döneminde Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü plan, program ve projeleri doğrultusunda Malya DÜÇ İşletmesinde Orta Anadolu ve Kuru Ziraat Bölgeleri İçin Yeni Buğday Projesi kapsamında, Rusya menşeli Bezostaja buğday çeşidinin denemeleri başlatılmıştır. 1967-1968 dönemi Orta Anadolu bölgesi tatbikatında kuru ziraat alanında alınan netice, Malya DÜÇ İşletmesinde dekara göre en yüksek verimin olduğunu göstermiştir. Buna göre aynı ekim alanında Bezostaja buğday bitkisinin dekara göre verimi Altınova DÜÇ'te 183.8 kg., Polatlı DÜÇ'te 229.0 kg. olmasına karşın Malya DÜÇ İşletmesinde dekara göre verim 259.6 kg. bulmuştur. Hayvancılık alanında ise İşletme için büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde Esmer sığır ırklarının yetiştirilmesi öngörülmüş ve hazırlanan proje kapsamında 1972 yılı sonuna kadar damızlık kadrosunun 500 baş olması hedeflenmiştir. Koyunculuk çalışmalarında 5000 baş Malya koyunu elde edilmesi öngörülmüş ve çalışmalara başlanmıştır. Küçük evcil hayvanlar grubunda ise tavukların yanı sıra hindi yetiştirilmesi üzerinde durulmaya başlanmış ve hazırlanan program dahilinde 5.000 başlık Bronz cinsi anaç hindi yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır²⁵³⁵.

2530 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.38, 249-250.

2531 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, 00.00.1965.

2532 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.251.

2533 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 3, Baylan Basım ve Cilt Evi, Ankara, (Ocak 1968), s.2.

2534 Milliyet, 28 Nisan 1970, s.9.

2535 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler, ss.73-75, 94-96.

Malya DÜÇ İşletmesi 1971 yılında 16.125.530 kg buğday, 1.446.900 kg arpa üretimi elde etmiştir. Ancak işletmenin yaptığı bu üretimler 1975 yılına doğru bir azalma göstermiştir. Buna göre 1971 yılına nazaran 1975 yılındaki 8.240.954 kg'lık buğday üretimi neredeyse yarıya inmiş durumdadır. Buna mukabil olarak arpa üretiminin buğdaya nazaran 1972 yılında arttığı, 1973–1974 yıllarında azalma gösterdiği yine 1975 yılında 1.737.290 kg şeklinde arttığı görülmüştür. Çiftlik İşletmesi, elde ettiği bu hububat mahsullerinden 1971 yılında 5.464.300 kg'nı halka dağıtmıştır. İşletmenin yaptığı bu dağıtımlar 1972–1973 yıllarında artış gösterirken 1974 yılında tekrar azalmıştır²⁵³⁶.

3.6. Sarayönü (Gözlü) Devlet Üretim Çiftliği

Gözlü Devlet Üretim Çiftliği (DÜÇ), Konya ili sınırları içerisinde yer almakta olup Sarayönü ilçesine bağlı Zengen, Gözlü, Kolukısa, Başkuyu, Karabıyık ve Çeşmelisebil köyleri arasında bulunan 290.000 dekar arazi üzerinde konumlandırıldı. İşletme sitesi, Sarayönü ilçesine 28 km., Konya'ya da 88 km. mesafede bulunmaktadır. 1940 yılında Gözlü Grup Amirliği Zirai Kombinasyonu adı altında faaliyet gösteren İşletme, 3780 sayılı Millî Koruma Kanunu'nun 43. maddesi hükümlerine göre bir ziraat işletmesi olarak çalışmalarını sürdürmüştür. 1950 yılında DÜÇGM'ne dahil olan İşletme, Konya il merkezine bağlıdır²⁵³⁷. Altınova DÜÇ İşletmesi ile yakın olması sebebiyle üretim faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğu irtibat halinde yürütülmüştür. Çiftlik arazilerinin 28.04.1953 günü 4/495 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile civar köylerden olan Başhöyük, Zengen ve Sarayönü köylülerinin toprak ve mera ihtiyaçlarını karşılamak üzere 30.000 dekarlık alan dağıtılmıştır²⁵³⁸.

1942 yılında Sarayönü Grubu adı altında 287.000 dekar arazi üzerinde kurulan Gözlü Devlet Çiftliği, bir süre açık işletme olarak çalışmalarını yürüterek 1946 yılında devlet çiftliği haline getirilmiştir. Kadınhanı ilçesine bağlı Gözlü İşletmesinin kıraç topraklarında hububat olarak başta buğday, arpa ve hayvancılık alanında da Akkaraman koyunları yetiştirilmiştir. Ayrıca aynı İşletmeye bağlı Kaşınhan Deneme Tarlası ile Çumra sulama alanında yonca yetiştiriciliği için çalışma başlatılmıştır. 287.000 dekar bir sahaya sahip olan çiftliğin 1948–1949 yılına ait nadasa bırakılan arazi miktarı 140.000 dekarı bulmuştur. Polatlı ile Sarayönü arasındaki bozkırların ortasına hayat veren Gözlü Devlet Çiftliği, 1946 yılında yetiştirdiği 28.092.868 kg. buğday, 707.329 kg. arpa ve 394.861 kg. yulaf olmak üzere toplamda 29.195.058 kg hububatı Torak Mahsulleri Ofisine teslim etmiştir²⁵³⁹.

1949 yılında Devlet Üretim Çiftliği Genel Müdürlüğü bünyesine alınan İşletme, 1950 yılından itibaren Gözlü DÜÇ İşletmesi olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Üretim faaliyetleri açısından bu dönemden itibaren çalışmalarını artıran kurum, 1950 yılından 1954 yılına kadar olan dört yıllık dönemde 610.691 dekar araziye buğday, 44.505 dekar araziye arpa ekiminden 66.790 ton buğday, 4.485 ton arpa elde etmiştir. Çiftlikte sertifikalı tohum üretim çalışmaları da yapılmış, tohumluğa elverişli mahsul seçtörden geçirilerek temizlenip ilaçlaması yapıldıktan sonra 100 kg. çuvallar halinde istif edilerek çiftçilere dağıtılmıştır. 1950–1955 yılları arasındaki zaman diliminde ayrıca 45.585 ton buğday, 3.450 ton arpa tohumluğu halka dağıtılmıştır. 1955 yılında gübreli ekim alanı artırılarak 50.000 dekarın üzerine çıkarılmıştır. Hayvancılık grubunda ise Yerli Kara sığırcı ve Akkaraman koyunlarının yerine Montafon sığır ırkı ve Merinos koyunu yetiştiriciliğine yönelinmiştir. Büyük bir kuluçka makinesinin temin edilmesiyle birlikte tavukçuluk alanında da çalışmalar yapılmıştır. Çiftlikte bahçe kültürleri sahasında meyveli ve meyvesiz ağaç ve bağ çubukları yetiştirilmeye başlanmış, çalışan işçilerin sosyal koşullarının iyileştirilmesine özen gösterilmiştir. Ayrıca düşük ücret karşılığında çevre köylülere zirai alet, makine ve araç-gereç yar-

2536 Devlet Üretim Çiftlikleri, s.183.

2537 Devlet Üretim Çiftlikleri, s.143.; Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.207.

2538 BCA, Dosya No: 30-18-01-02., Yer No: 132-35-14, 28.04.1953.

2539 Mağden, Zirai Kombinasyonlar, ss.49-50.

dımı yapılmıştır. Gözlü DÜÇ İşletmesi yaptığı bu hizmetlerin bir sonucu olarak 1950 yılından itibaren 7.588.311 liralık bir kar temin etmiştir²⁵⁴⁰.

Orta Anadolu Bölgesi'nde bulunan İşletmede Dry-farming ile nadas sistemi uygulanmaktadır. 1963 yılına gelindiğinde toplamda 113.870 dekarlık bir alana gübrelili-gübresiz olmak üzere 111/33 buğday çeşidinin ekimi yapılmış ve 15.109.230 kg. mahsul alınmıştır. Arpa çeşidinde toplamda 10.100 dekarlık alanda gübrelili-gübresiz Tokak arpa çeşidinin ekimi yapılmış ve buradan 2.101.577 kg. ürün elde edilmiştir. Aynı yıl içerisinde 2.000 dekar yulaftan 91.463 kg., 800 dekar korunga tohumluğundan 7.900 kg., 1.800 dekar Agropiron Cristatum hasadından 5.120 kg. mahsul alınmıştır. Hazırlanan buğday tohumluklarının 12.000 kg. Acıpayam DÜÇ İşletmesine gönderilmiş, 953.400 kg. güzlük olarak bizzat İşletme arazilerine ekilmiş, 382.400 kg. bölgedeki halka dağıtılmış ve 6.202.485 kg. 5254 sayılı Kanun gereğince bankalara gönderilmiştir. 2.101.577 kg. arpa üretiminin tamamı selektörden geçirilerek %81.15 randıman sağlanan ilaçlı 1.705.520 kg. tohumluğun 320 kg. peşin bedelle çiftçiye satılmış, 705.080 kg. 5254 sayılı Kanun gereğince tahsisi yapılan bankalara sevk edilmiş, 186.880 kg. güzlük olarak ekilmiş ve 813.240 kg. 1964 yılı ekim dönemine devredilmiştir²⁵⁴¹.

İşletme, aynı dönem içerisinde zirai mücadele işleri kapsamında Zabrus haşeresine karşı zirai koruma anonim şirketine ait 3 adet uçakla 23.03.1963 tarihinde ilaçlama çalışmalarına başlamış; 60.000 dekar sahada, dekara 2.5 kg. geserol %10 D.D.T kullanılmak suretiyle 14.04.1963 tarihine kadar devam edilmiş ve bu tarımsal savaş için toplamda 150 ton ilaç kullanılmıştır. Yapılan bu mücadeleden müspet sonuçlar alınmış ve İşletme arazileri temizlenmiştir. Fare mücadelesi kapsamında dekara 333 gr. preparat hesabıyla emülsiyon %50 toksafen kullanılmak suretiyle 2402 dekarlık bir sahada motorlu Holder pülverizatörüyle mücadele yapılarak zararın önlenmesi sağlanmıştır. Sarı otları mücadelede 111.092 dekarlık bir sahada Türk Kuşuna ait 3 adet uçakla sarı otları zirai mücadele çalışması yürütülmüştür. Dekara 152 gr. hesabıyla 16.881.972 kg. 2.4.D. Ester ilacı kullanılmıştır. İlaçlama çalışmaları 05.04.1963-04.05.1963 tarihleri arasında yapılmış, ilaçlanan sahanın 109.892 dekarı buğday, 1.200 dekarı da arpa ekim alanlarında tamamlanmıştır. Ayrıca 206 dekarlık buğday ekim sahasında Holder ile sarı ot mücadelesine devam edilmiştir. İşletmede Bambul zararlısına karşı mücadele çalışmaları 03.07.1963-05.07.1963 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu süre zarfında zirai koruma anonim şirketine ait 1 adet uçakla ilaçlama işlerine başlanmıştır; 7.400 kg. Patrin ilacı kullanılarak 3.720 dekarlık saha haşerelerden temizlenmiştir²⁵⁴².

1965 yılına gelindiğinde DÜÇGM tarafından Gözlü DÜÇ İşletmesindeki faaliyet alanlarının genişlemesi, üretim çalışmalarının artırılması ve işletme yerleşkesinde eksik durumdaki alanlarda faaliyet yürütülebilmesi amacıyla çayır-mera, bağ-bahçe ve zirai inşaat projeleri uygulamaya konulmuştur. Bu doğrultuda İşletmede çayır-mera projesi kapsamında 85.3 ihale bedelli 500 dekarlık bir alanda suni mera tesisi yapılmıştır. Zirai inşaat projesi kapsamında 95.8 lira ihale bedeliyle 1 adet 500 başlık koyun ağılı, 2 adet koyun gölgeliği, 1 adet makine parkı ve sundurması, 1700 metre sınır tahdidi, 1 adet hamam ve çamaşırhane yapılmıştır²⁵⁴³.

Çiftliğin 1968 yılında hububatı ayırdığı arazi miktarı 186.100 dekadır. Aynı yıl çiftlikteki damızlık hayvan kadrosuna bakıldığında büyükbaş hayvan grubu içerisinde sığırcılık işlerinde 25 baş sığır, koyunculuk işlerinde 6.360 baş küçükbaş ve tavukçuluk işlerinde de 1.120 baş tavuk-horoz ve arı kovani olarak 86 adet fennî kovan üzerinde çalışmalar yapılmıştır²⁵⁴⁴. Çiftlik, 5254 sayılı Kanun kapsamında, Ziraat Ban-

2540 Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, ss.100-103.; Üzümeri, "Üretim Çiftlikleri", s.119.

2541 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.208-209.

2542 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.210.

2543 BCA, Dosya No: 30-1-0-0., Yer No: 81-513-4, 00.00.1965.

2544 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 8, Baylan Basım ve Cilt Evi, (Haziran 1968), s.2.

kası kredisi ile peşin bedelle, sözleşmeli çiftçiye verilmek suretiyle hububat dağıtımını yapmıştır²⁵⁴⁵. Ekilen hububatı da göz önüne alındığında toplamda buğday cinsinden 17.266.100 kg., arpa cinsinden 1.480.000 kg. dağıtım yapılmıştır. 1967–1968 yılları arasında İşletmede DÜÇGM plan, program ve projeleri kapsamında ABD menşeli Breover, Burt, Wanser ve Rusya menşeli Bezostaja ile Türkiye menşeli 111/33 gibi buğday cinslerinin ekimi yapılmıştır. Aynı yıllar içerisinde İşletmede çalışanların sayısı; daimî kadro 131, daimî yevmiyeli 61 ve 250 geçici işçi statüsünde olmak üzere toplamda 442 kişi çalışmıştır. Toplamda bu çalışanlara ödenen yıllık ücret 1.960.572.71 liradır²⁵⁴⁶.

Tablo –171

Gözlü DÜÇ İşletmesinin 1963–1967 Yıllarına Ait Yıllık Hububat Üretim Miktarı ve Dekar Başına Elde Edilen Verim İle Kar Durumu²⁵⁴⁷

Yıllar	Buğday (ton)		Arpa (ton)		Kar Durumu
	Dekar	Üretim	Dekar	Üretim	
1963	113.570	10.109.2	10.100	2.101.6	5.963.348.00
1964	70.081	8.601.1	13.250	970.5	3.033.049.00
1965	100.000	10.362.7	11.900	1.952.9	2.395.405.00
1966	87.000	13.863.2	9.750	2.904.1	6.520.085.00
1967	87.062	14.784.2	8.000	1.765	7.000.000.00

3.7. Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği

1937 yılında Zirai Kombinalar İdaresi bünyesinde “Urfa Grup Amirliği” adıyla kurulan Ceylanpınar’daki bu çiftlik, bahsi geçen amirliğe bağlı olarak 1943 yılında açılmıştır. Ceylanpınar Çiftliği, 1 Mart 1950 yılında yürürlüğe giren 5433 sayılı Kanun doğrultusunda Devlet Üretme Çiftliği Genel Müdürlüğüne bağlanmış ve Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği adını almıştır²⁵⁴⁸. Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği, Urfa ilinin Viranşehir ilçesine bağlı Ceylanpınar ilçesinde kurulmuştur ve çiftlik Türkiye’deki tarım işletmeleri içerisinde her yönüyle varlık gösteren en büyük tarım işletmesi durumundadır²⁵⁴⁹. Çiftliğin denizden yüksekliği 397 metre olup doğu–batı yönündeki uzunluğu 76 km., kuzey–güney derinliği ise yaklaşık olarak 30–40 km. civarındadır. Urfa–Mardin sınırını teşkil eden küçük Çırçıptan’a 60 km mesafede bulunan İşletme arazileri Nustel’e kadar devam eder²⁵⁵⁰.

2545 Kanun No: 5254, **Resmî Gazete**: 14 Temmuz 1948, S 6957.

2546 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni**, Yıl: 1, S 8, Baylan Basım ve Cilt Evi, (Haziran 1968), ss.3-5.; Bk.: **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, ss.73-76.

2547 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni**, Yıl: 1, S 8, Baylan Basım ve Cilt Evi, (Haziran 1968), s.3.

2548 **Ceylanpınar Çiftliği-Dünden Bugüne TİGEM (Türk Toplumunun Yüz Akı)**, TİGEM Yay., Ankara 2013, s.69.; Bk.: Yurtoğlu, “Zirai Kombinalar”, ss.219-249.; Zirai Kombinalar İşletmesinin bir kolu olan “Ceylanpınar Çiftliği” adıyla anılan kurumun bir devlet çiftliğine dönüştürülmesi kararı için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-11-1-0, Yer No: 182-13-11, 11.04.1946.

2549 **Devlet Üretme Çiftlikleri**, s.105.

2550 Kenan Özbaş, “Dünyanın En Büyük Çiftliği: Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği”, **Çiftlik**, Yıl: 4, S 38, (Haziran 1963), s.16.

1.673.300 dekarlık arazi üzerinde konumlandırılan İşletme, 923.300 dekarlık bir alan üzerinde kültür ziraatı yapmaktadır. İşletmedeki çalışmalar tarla ziraatı, bahçe kültürleri ziraatı, hayvancılık, makine ve kültür teknik gibi 5 şube üzerinde yürütülmektedir²⁵⁵¹. Çiftlikte tarla ziraatı işlerinin esasını buğday ve arpa teşkil ederken; bilhassa ilk dönemde İtalyan menşeli Floransa ve Türkiye menşeli Karakılıçık, Akova ve Akbaşaktürlerinde buğday yetiştirilmiştir. Daha sonraki yıllarda Rusya menşeli Bezostaja, Meksika menşeli Lermorojo ve Penjomo, ABD menşeli Burt ve Wanser çeşidi buğday ve Tokak arpa türlerinin yetiştirilmesi yapılmıştır. Türkiye menşeli buğday çeşitli tohum ıslah istasyonlarınca tarafından temin edilmiş ve İşletmede yukarıda isimleri geçen buğday türleri Ceylanpınar DÜÇ’de yetiştirilip çoğaltılarak halka peşin ya da Ziraat Bankası aracılığıyla dağıtılmıştır²⁵⁵².

1945–1946 yılları arasında İşletme bünyesinde tarla ziraatı alanında 120.486 dekarlık bir alanda ekim yapılmış ve buradan 18.300 ton üretim elde edilmiştir²⁵⁵³. 1946 yılında Çiftlikteki ekilen arazi miktarı 364.000 dekara yükselmiştir. Bu arazilerin 52.100 dekarına arpa ve 92.500 dekarına da buğday ekilmiştir. Ekilen bu arazilerden 9.020.523 kg arpa ve 5.116.148 kg. buğday elde edilmiştir²⁵⁵⁴. 1948 yılına gelindiğinde İşletmede 140.000 dekarlık alana buğday, 27.000 dekarlık alana beyaz arpa ve 4.000 dekarlık alana da keten tohumu ekilmiştir²⁵⁵⁵. Nitekim İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Ankara ve İstanbul’da un sıkıntısından dolayı ekmek bulamama sorunu ortaya çıkmış; Ceylanpınar Çiftliğinde üretilen buğdaylar bu şehirlerdeki ekmek sıkıntısının giderilmesinde önemli rol oynamıştır²⁵⁵⁶. Aynı dönemde Ceylanpınar DÜÇ bünyesinde 500 dekarlık bir meyve koleksiyon bahçesi oluşturulmuştur. Buna ek olarak bir de 500 dekarlık bir bağ sahası kurulacağı belirtilmiştir²⁵⁵⁷. Bununla beraber Türkiye’de Antepfıstığı yetiştiriciliği profesyonel anlamda 1948 yılında Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği bünyesinde tesis edilen 114 dekarlık alanda başlamıştır. Bugün kurum Antep fıstığı araştırmalarında önemli bir yere sahip olup bu araştırmalar için 43.000 dekarlık bir alan ayrılmış bulunmaktadır²⁵⁵⁸.

1950 yılı Mayıs’ında Ceylanpınar DÜÇ İşletmesine Marshall Planı çerçevesinde yapılacak yardımların yerini ve bölgenin durumunu tetkik ve tatbik etmek amacıyla 7 kişiden oluşan bir Amerikalı uzman kadrosu görevlendirildi. Amerika’dan gelen uzmanlardan birisi başkan, diğerleri uzman sıfatıyla görevlendirilmiştir. Uzmanların 4’ü ziraat, 2’si iktisat, 1’i de veteriner grubundadır. Aynı zamanda zirai iktisadiyat profesörü olan grup başkanının adı Elmer Strach’dır. Diğer ziraat uzmanlarının isimleri ise şöyledir: Harry G. Gold, Martin Hansmaier, Burry Wincheter. Geriye kalan üç uzmanın biri veteriner, diğer ikisi de iktisat uzmanı grubundadır. Amerikalı uzmanlara çiftlikteki tetkikleri ve incelemeleri için iki tercüman görevlendirilmiştir. Bunların isimleri ve uzmanlık alanları ise şöyledir: Ziraat alanında Mustafa Sipahi, Veterinerlik alanında ise Ahmet Sertel. Çiftliği ziyaret sırasında Amerikalı Heyet; Şanlıurfa merkez, Haran, Suruç, Viranşehir bölgelerini tetkik etmiş ve buradaki zirai yapı hakkında malumat edinmişlerdir. Tetkikler sırasında, çiftliğin sahası ve ekilmeyen arazilerin işletmeye açılması gerektiğini; buralara uzun bir

2551 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, s.168.

2552 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.81.; Bk.: Özbaş, “Dünyanın En Büyük Çiftliği: Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği”, s.16.; **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, ss.73-75.

2553 “Zirai Kombinelerin Bugünkü Halleri ve Yeni Kurulan Devlet Çiftlikleri”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, ss.300-301.

2554 Özbaş, “Dünyanın En Büyük Çiftliği: Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği”, s.16.; Bk.: Yurtoğlu, “Zira Kombineleri”, ss.219-249.

2555 Yücebaş, **agt.**, ss.416-417.

2556 Mağden, **Zirai Kombineler**, ss.53-54.

2557 “Zirai Kombinelerin Bugünkü Halleri ve Yeni Kurulan Devlet Çiftlikleri”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, ss.300-301.

2558 **Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Sektör Raporları: Antep Fıstığı**, Ankara 2015, s.2.; Bk.: Nurettin Kaşka, **Meyveciliğin Gelişmesi Konusunda Çukurova’ya ve Türkiye’ye Yapılan Hizmetler**, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fak. Yay., Adana 2019, s.32.

süreden beri pulluğun dahi girmemiş olduğunu ve bu sahanın boş (bakir) topraklardan ibaret olduğunu gözlemlemiş ve buranın kalkınması için Amerikan yardımlarına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Heyet ayrıca tetkikleri esnasında bölgede su çıkarılabilecek yerler, bölgenin küçükbaş hayvancılığı (bilhassa koyuncululuğu), at cinsleri, hububat üretimi, bağcılık, fıstıkcılık ve zeytincilik hakkında malumat toplamışlardır²⁵⁵⁹. Heyetin tetkikleri sonrasında Marshall yardımı kapsamında Şanlıurfa'ya ilk etapta birçok makine ve tarım aleti sevk edilmiştir. Bu aletler içerisinde 27 adet kendinden yürür ve 10 adet de traktörle çekilen biçerdöver, 61 pulluk ve 56 traktör yer almaktadır. Ayrıca bu makinelerin sevk ve idaresi için bilgili makinistler yetiştirmek amacıyla Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğinde 100 kursiyerin katılabileceği ücretsiz kurslar açılmıştır. Bu kursiyerlerin işesi Ziraat Vekâleti tarafından karşılanmıştır. Kursu başarıyla bitirenlere tarım makineleri kullanabilme ehliyeti verilmiştir²⁵⁶⁰.

1951–1952 yılları arasında Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğindeki kültür tarla ziraatı alanındaki arazi miktarının toplamı 370.000 dekar'dır. Bu arazinin 301.758 dekarı ekili arazidir. Çiftlikteki ekili arazi miktarı 1952–1953 yılları arasında 320.000 dekar, 1953–1954 yılları arasında 200.000 dekar, 1954–1955 yılları arasında 100.000 dekar şeklinde bir seyir izlemiştir²⁵⁶¹. İşletmenin aynı dönem içerisinde hayvan varlığının genel sermayesi toplamda 42.642.03 liradır. Bunun 1.904.40 lirasını iş hayvanları sermayesi, 40.737.63 lirasını da ekonomik kazanç sağlayan ve dışarıya satılan hayvan gurubu oluşturmaktadır. Ceylanpınar DÜÇ'teki hayvanların genel araziye oranı 1.13, istifade edilebilen alanlara oranı ise 0.17'dir. Diğer çiftliklere nazaran Ceylanpınar DÜÇ'teki oranların düşük olmasının nedeni, bu dönemde işletme alanlarının genişliği ve henüz hayvan kadrolarının tam olarak teşekkül edilememiş olmasından kaynaklanmaktadır²⁵⁶².

İşletme, 1955 yılına kadarki yaptığı üretim faaliyetlerinde bilhassa buğday ve arpa türlerinde büyük artışlar sağlamıştır. 1952 yılında hububat verimini yükseltmek için 52.000 dekar araziye fosfat gübresi atılırken, bu miktar sonraki yıllarda artırılarak 1953 yılında 90.000, 1954 yılında 75.000 ve 1955 yılında 162.000 dekara yükseltilmiştir. 1954 yılında 74.000 dekarı elle ve 71.000 dekarı da kimyevî yöntemlerle olmak üzere toplamda 145.000 dekar ekili arazide; 1955'te ise yine kimyevî usullerle 143.000 dekar ekili alanda Pelemin otuyla mücadele edilmiştir. Ziraî mücadele çalışmaları neticesinde 5.100 ton Floransa, 2.500 ton Akbaşakve 6.500 ton Karakılıçtüründe temiz ve ilaçlanmış tohumluk elde edilmiştir. 1952 yılından 1955 yılına kadar olan dört yıllık süreçte 226.876 ton ilacın kullanılmasıyla 120.970.564 kg. tohumluk elde edilmiştir. Ceylanpınar DÜÇ'de, bütün bu faaliyet ve işler için 145'i traktör ve 151'de biçerdöver olmak üzere toplamda 754 adet makine, tarım alet ve edevatlarından yararlanılmış, bu alet ve makinelerin arızalanması ile dört tamirhane ve bir de atölyede tamir işleri gerçekleştirilmiştir. Makine Şubesi şefliğine bağlı olarak çalışan tamirhaneler ve atölyede bir teknisyen, bir atölye şefi, her kısımda birer ustabaşı görev yapmış, 1953 yılından itibaren ihtiyaca binaen tamirhaneler ve atölyede bir kısım makine imali yoluna gidilmiştir²⁵⁶³. Bu dönemde Ceylanpınar DÜÇ İşletmesi idari binaları, memur lojmanları, hangarları, atölyeleri, bahçesi, su kulesi, parkı ve temiz giyinmiş görevlileri ile çöl ortasında çağın yeni imkânlarını sunmanın başarısını göstermiştir. Çevresine kültürel, sosyal ve ekonomik faydalar sağlayan Çiftlikteki 500.000 dekar toprak kültür altına alınarak yılda 50.000 ton buğday üretimi gerçekleştirilmiştir. Buğdayın ekimi,

2559 Osman Nuri Taner, "Memleketimizde Ziraat Tetkikleri: Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği ve Oradan da Urfa'yı Ziyaret Eden Amerikalı Ziraat Müttehassısları", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, C 27, S 126, (Ağustos 1950), ss.187-188.

2560 Yücebaş, **agt.**, ss.416-417.

2561 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, C 20, 44. Birleşim, 16 Şubat 1953, s.375.; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 10, Toplantı: 1, C 5, 18 Şubat 1955, s.358.; Bk.: Yurtoğlu, "Devlet Üretim Çiftlikleri", ss.604-606.

2562 Aksöz, "Devlet Çiftliklerimizde Hayvan Sermayesi ve Bu Sermayenin Umum İşletme Sermayesi ve Diğer Sermaye Nevilerine Nazaran Durumu", ss.24-29.

2563 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.82-87.; Bk.: Özbaş, "Dünyanın En Büyük Çiftliği: Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği", ss.604-606.

hasadı ve taşınması iktisadî hareketlenmeyi meydana getirerek bölgeye milyonlarca lira tutarında bir gelir kapısı açmıştır²⁵⁶⁴.

Çiftlikte her türde meyveli–meyvesiz ve fidan halde 234.670 ağaç yetiştirilmiştir. Ayrıca 1955 yılında Newhampshire türünde tavuklarının yetiştirilmesine başlanırken, 500 tavuktan elde edilen yumurtalar çevre köylülere damızlık olarak verilerek, tavukçuluğun ıslahına çalışılmıştır. Nitekim Ceylanpınar DÜÇ, tarla ziraatı alanında olduğu kadar hayvancılık sahasında sığırcılık, koyunculuk ve kümes hayvanları gruplarında da fiili olarak faaliyet göstermiştir. 1956 yılında 250 baş sığır, 2.000 baş koyun ve 200 tavuğun bulunduğu Çiftlikte 1968 yılında özellikle sığırcılık alanında Güney Anadolu Kırmızısı ırkından 175 başlık kadro ile çalışılmış, 225 ton süt ve 400 ton gübre üretimi elde edilmiştir. İşletmenin kuruluş yıllarında Güney Anadolu Kırmızılar ile sığırcılık çalışmaları yapılmıştır. Nitekim 1962 yılında hayvancılık faaliyetlerinde yapılan yetiştirme–dağıtım ve üretim faaliyetlerinden sığırcılık işlerinde 541.456.38, koyunculukta 717.362.60 ve küçük evcil hayvancılık grubunda 13.496.60 lira gelir elde edilmiştir. 1963 yılında ise 196 baş damızlık İvesi koyunu yöredeki çiftçilere dağıtılmıştır²⁵⁶⁵.

Bu dönemde DÜÇGM tarafından uygulamaya konulan plan, program ve projeler kapsamında 1969–1978 yıllarında Holstein (Siyah Alaca) ırkına kademeli olarak geçilmiş ve Holstein x Güney Anadolu Kırmızısı ırkı üzerinde melezleme çalışmaları başlatılmıştır. Aynı projede küçükbaş hayvancılık kapsamında İvesi koyun sayısının 15.000 başa çıkarılması hedeflenmiştir²⁵⁶⁶. Koyunculuk alanında tür olarak İvesi ırkı üzerinde çalışmalar yürütmüş ve bu doğrultuda 10.505 ana koyundan 10.505 kuzu, 840 ton süt, 43.500 kg. yün yapı ve 900 ton gübre üretimi elde edilmiştir²⁵⁶⁷. Küçük evcil hayvancılık olarak İşletme bünyesinde tavuk ve az miktarda arıcılık faaliyeti yapılmış, Leghorn cinsi tavuk üretimi üzerinde daha çok durulmuştur. Yapılan küçük evcil hayvan ve mahsul üretimlerinde 5.000 adet damızlık tavuk, 200.000 adet yemeklik yumurta, 900 kg. bal, 20 adet oğul arı ile 7 ton gübre üretilmiştir²⁵⁶⁸. İşletmede Türkiye'nin güney sınırından gelen ve ülkede ciddi anlamda etkiye sahip olan şap virüsünün etkileri üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. Bu doğrultuda Ceylanpınar DÜÇ İşletmesi bünyesinde bulunan 25.840 baş koyuna C tipi Şap aşısı yapılmış ve hastalığın yayılmasına engel olunmuştur²⁵⁶⁹.

Ceylanpınar DÜÇ İşletmesi bünyesinde bitkilere musallat olan çeşitli arızalara karşı zirai mücadele ve ilaçlama faaliyetleri de yürütülmüştür. Bu doğrultuda 1945 yılı yaz aylarında Şanlıurfa bölgesine Suriye'den gelen Fas çekirgesi, başta çiftlik arazileri olmak üzere Mecrahan, Sumatar, Payamlı bucaklarıyla Harran, Viranşehir, Resulayn ve Sabuni bölgelerinde yaklaşık olarak 13.000 dekarlık sahaya yumurta bırakmıştır. İlkbahar ayından itibaren adları zikredilen bölgelerde çekirgeler yumurtalardan çıkmadan önce her tarafta tedbirler alınmıştır. Bu doğrultuda görevlendirilen teknik personel, çekirge alanlarında zirai mücadele ve ilaçlama faaliyetine girmişlerdir. 1 Nisandan itibaren başlayan mücadele 25 Mayıs'a kadar sürmüştür. Bu mücadelede kimyevî usuller uygulanarak 8.000 kg. ovisit, 500 kg. arsenik, 2.000 kg. da

2564 Reşat Atabek, "Canlanan Topraklar", **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 7, (Ocak 1953), ss.58-60.; Üzümeri, "Üretim Çiftlikleri", s.119.; Bk.: **TBMM Tutanak Dergisi**, Döner: 9, Toplantı: 1, C 5, 45. Birleşim, 19 Şubat 1951, s.229.

2565 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.175-177.

2566 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, ss.93-96.; Bk.: Özbaş, "Dünyanın En Büyük Çiftliği: Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği", s.16.; Aksöz, "Devlet Üretim Çiftliklerinde Hayvan İlişin Durumu", ss.26-30.

2567 Ceylanpınar Tarım İşletmesi Elit sürüde yetiştirilen İvesilerin süt verim ortalaması (176.61 kg) ve laktasyon süresi (204.12 gün) olarak belirlenmiştir. Buna göre Ceylanpınar DÜÇ İşletmesinde yetiştirilen İvesilerin süt verimleri Türkiye ve Dünyada yetiştirilen İvesilerin büyük bir çoğunluğundan daha yüksek kalitede olduğu tespit edilmiştir. Düzenli bir seleksiyon yapılması halinde süt veriminin Ceylanpınar İvesilerinde 300-350 kg. kadar yükseltilebileceği belirtilmiştir. Bk.: Ahmet Yıldız, Nihat Yıldız, "Ceylanpınar Tarım İşletmesinde Yetiştirilen İvesi Koyunlarının Süt Verimi ve Laktasyon Süresi", **YYÜ Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 13, S 1-2, (2002), ss.117-121.

2568 **Devlet Üretim Çiftlikleri Haber Bülteni**, Yıl: 1, S 14, Baylan Basım ve Cilt Evi, Ankara, (Aralık 1968), ss.2-3.

2569 **Devlet Üretim Çiftlikleri Haber Bülteni**, Yıl: 3, S 28, Ayyıldız Matbaası A.Ş., Ankara, (Temmuz 1970), s.4.

kepek sarf edilmiştir. Ayrıca merkez ve diğer ambarlarda bulunan 80.000 kg. çinko sevk edilerek Suriye–Urfa sınırında 280 km. bir hat oluşturulmuştur. Bunun neticesinde başta Ceylanpınar DÜÇ olmak üzere bölgedeki araziler çekirgelerden tamamen temizlenmiştir²⁵⁷⁰. 1948 yılına gelindiğinde Ceylanpınar DÜÇ İşletme bünyesindeki tarlalarda ekinlere zarar veren farelere karşı da bir zirai mücadele programı başlatılmıştır. Bu hususta İşletme tarafından ziraat teknisyenleri görevlendirilmiş ve bölgede 62.000 dekarlık alanda fare olduğu tespit edilmiştir. Fare mücadelesine 1948 yılı Ocak ayında 40 işçi ile başlanmış ve Nisan ayı sonuna kadar zirai mücadele ve ilaçlama devam etmiştir. Bu süre zarfında 62.000 dekarlık alan farelerden temizlenmiş ve ekinler bunların zararlarından kurtarılmıştır. Bu mücadelede 2.744 adet hora fişegi, 160 kg. kükürt, 20 kg. striknin kullanılmış ve her tarafta tarımsal savaş başarıyla tamamlanmıştır²⁵⁷¹. Ceylanpınar DÜÇ İşletmesi, zirai mücadele yoluna devam ederek 1950–1956 yılları arasında 137.600 dekar arazide tarımsal savaş mücadelesi yürüterek bu alanda pelemir otu ile mücadele edilmiş ve bölge tamamen ilaçlanmıştır²⁵⁷². 1963 yılına gelindiğinde Saraççeşme bölgesinde ekin güvesine karşı uçakla dekara 3 kg. olmak üzere 25.580 dekarlık bir araziye 76.740 kg. ilaç atılmıştır. Benzer şekilde Tüem–Telhamut bölgesinde 63.813 dekarlık bir alana weetkillers ile pelemir otu mücadelesi kapsamında tarımsal savaş mücadelesi yürütülmüş ve oldukça başarılı neticeler elde edilmiştir. Ayrıca Zabrus zararlısına karşı Beyazkule mıntıkasında 2.600 dekarlık bir sahaya Aldrin %40 wp ilaçları kullanılmış ve araziler temizlenmiştir²⁵⁷³.

1963 yılında Ceylanpınar DÜÇ İşletmesi makine şubesinde 4 milyon malzemesiyle yedek parça ambarı, 1 milyonluk malzeme ambarı, demirhane, rektifiye ve traktör tamir atölyesi, marangozhane, dizel–motor tamir atölyesi, biçer ve benzinli motor atölyesi, selektör tamir atölyesi, dizel–traktör tamir atölyesi, radyatör tamir atölyesi vb. tesisleriyle adeta bir fabrika sitesi haline gelmiştir. Aynı zamanda işletmede mevsimlik olarak 1000–1500 arasında işçi çalışmaktadır. 120 daimî işçinin çalıştığı atölyelerde zirai alet, makinelerin bakım ve onarımları yapılmaktadır²⁵⁷⁴. Çiftliğin zirai alet, araç ve gereçlerine bakıldığında 1968 yılı itibarıyla kurum bünyesinde 235 adet traktör ve biçerdöver, 121 adet oto kamyon, 8 adet kuvvet santrali, 27 adet Derinkuyu, 7 adet yol ve arazi ıslak makinesi vb. tarım ekipmanları ile gündelik işleri yürütebilecek çeşitli araç–gereçler olduğu görülmektedir. Ayrıca 1970 yılında Bakanlar Kurulu kararınca Ceylanpınar DÜÇ’te telsiz alıcı verici istasyonunun kurulup işletilmesine dair bir kararname çıkarılmıştır²⁵⁷⁵. Ceylanpınar DÜÇ, alansal olduğu kadar makineleşme ve bunların kullanım alanı açısından da Türkiye’nin en büyük çiftliği konumundadır²⁵⁷⁶.

İşletme arazi miktarı 1963 yılında 1.673.000 dekara çıkmış ve bu arazinin toplamda 468.450 dekarında ekim yapılmaya devam edilmiştir. 1962–1963 ekim döneminde buğday bitkisinde 450.600 dekar araziden 58.395.936 kg. mahsul alınmıştır. Bu durum arpada 2.000 dekada 240.771 kg., yulafta 1.000 dekada 113.911 kg., mercimekte 200 dekada 18.252 kg. üretim şeklinde bir seyir izlemiştir. Nohut ekiminde ise 400 dekarlık bir alanın ekimi yapılmış ancak hastalık sirayeti sebebiyle hasat edilememiştir. 1963–1964 ekim dönemi programına göre toplamda 452.850 dekarlık araziye 4.908.727 kg. tohum ve 1.492.000 kg. gübre atılmıştır. 1963 yılında pamukçuluk alanında 2.350 dekara Deltapine pamuk çeşidinin ekimi yapılmış ve 336.412 kg. kütlü mahsul elde edilmiştir. Yonca ekimi kapsamında 140 dekar Peru ve 100 dekar Kayseri yoncası ekimi yapılmış ve 193 ton yonca otu ve tohuma bırakılan 100 dekarlık saha-

2570 Osman Nuri Taner, “Urfa’da Çekirge Mücadelesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, C 23, S 65, (10 Haziran 1945), s.261.

2571 Taner, agm., s.201.

2572 “Ziraat Vekâleti Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne Bağlı İşletmelerde 1950-1956 Yılları Arasında Pelemir, Sarı Ot ve Diğer Yabancı Otlara Karşı Tatbik Edilmiş olan Mücadele Usulleri ve Şekilleri”, s.8.

2573 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, s.172.

2574 Özbaş, “Dünyanın En Büyük Çiftliği: Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği”, s.17.; Bk.: Metin Çakıcı, “Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğinin Doğrusal Programlama Metodu İle Yeniden Organizasyonu”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1973, ss.20-23.

2575 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 255-59-2, 05.08.1970.

2576 Karahan, **agt.**, s.95.

dan 2.400 kg. yonca tohumu üretilmiştir. Bahçe kültürleri üretiminde 1962 yılında 15.565 kg., 1963 yılında ise 248 dekar bağ alanından 9.081 kg. üzüm üretilmiştir. Meyve fidanı alanında 1963 yılında 282.500 adet fıstık çöğürü Urfa, Mardin illeri ve Viranşehir ilçesine dağıtılmıştır. Aynı yıl içerisinde 34.500 bağ çubuğu üretilmiş, bunun 22.200 adedi çiftçiye intikal ettirilmiştir. Ayrıca 330 kayısı, 2.100 dut, 700 çam, 250 badem ağacı çiftlik damızlık bahçesine dikilmiş; 400 kayısı, 250 badem, 600 dut, 250 adet çam fidanı çiftçilere dağıtılmıştır. Mevcut meyve ağaçlarından 2.513 kg. kayısı, 1.844 kg. armut, 42 kg. badem, 74 kg. Antep fıstığı, 25 kg. zeytin üretilmiştir. Sebzeçilik türünde ise patlıcan, biber, domates, ıspanak, kabak, pırasa, pancar, turp, havuç, salatalık ve lahana bitkilerinden toplamda 145.354 kg. mahsul alınmıştır²⁵⁷⁷.

İşletme, eğitim-öğretim programı kapsamında yöre çiftçilerine yönelik olarak çeşitli bilgi desteği sunmuş, tarımsal üretimin artırılması doğrultusunda birtakım etkinlikler düzenlemiştir. Bu minvalde çeşitli yıllarda ve dönemlerde başta Şanlıurfa iline bağlı Siverek, Suruç, Akçakale, Birecik ve Viranşehir ilçeleri olmak üzere bölgedeki diğer illerin de çiftçilerine çeşitli zaman aralıklarında eğitim-öğretim kursları, seminerler ve tarla günleri düzenlenmiştir. Bu doğrultuda çoğu zaman yöre çiftçileri bizzat İşletme araçları ile gruplar halinde ilçelerinden alınarak çiftliğe getirilmiştir. Çiftlikte onlara bilhassa pamuk, yonca, Antep fıstığı, sığırcılık, koyunculuk hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Daha sonra İşletmenin hububat sahaları gezilmiş, suni gübrenin hububat verimi üzerindeki tesirleri, gübreli-gübresiz ekim ve alınan verimler üzerinde ikna edici ve görsele dayalı bilgiler verilmiştir. Daha sonra çeşitli ziraat alet, edevat ve makineleri gösterilerek modern makine kullanımı teşvik edilmiştir. İşletme bu yönüyle yöresindeki çiftçilere tarımsal üretimi artırma ve makine kullanımına teşvik etme noktasında özendirici bir işlev üstlenmiştir.

1965 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki çiftliklere çeşitli yatırımlar yapılmıştır. Zikredilen yılda Urfa'daki Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğine de bazı yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda arazi ıslahı projesi kapsamında 995.000 liralık ihale bedeli bütçe tahsis edilmiştir. Projede İller Bankası aracılığıyla Habur kabartma bendi ve yaklaşım bendi yapılmıştır. Yine çayır ve mera projesi kapsamında 10.000 liralık ihale bedelli bütçe ayrılmıştır. Proje içerisinde 100 dekarlık bir alanda Afrika yoncası tesis edilmiştir. Zirai inşaat projesi kapsamında ise 994.200 liralık ihale bedelli bütçe tahsis edilmiştir. Projede 4 adet 500 taşlık koyun ağılı, 5 adet 2'li lojman, 2 adet bekçi kulübesi, 4 adet derin kuyu muhafaza bekçi kulübesi, 1 adet su yulağı, telefon hattı, 1 adet makine parkı, 1 adet sera binası, 3.152 metre sınır tahdidi, 1295 metre Beyazkule işletmesi su kulesi ve şebekesi, 2 adet fosseptik çukuru ve kanalizasyonu, Beyazkule harici elektrik tesisatı, ilkokul harici şebekeye elektrik tesisatının bağlantısı yapılmıştır. Bunun yanı sıra 1965 yılında Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğindeki bağ ve bahçelerde yatırımlara başlanmış olup 1966 yılında da devam edilmesi planlanmıştır. Gerçekleştirilmesi planlanan yatırımın bedeli 91.000 Türk lirasıdır. Bu bedel karşılığında 400 dekarlık alana fıstık ağacının ekilmesi planlanmıştır²⁵⁷⁸. Ayrıca 1967 yılı yatırım programı kapsamında Ceylanpınar DÜÇ İşletmesine bağ-bahçe ve ağaçlandırma işleri projesi için yatırım tutarı olarak 267.000 liralık bütçe tahsis edilmiştir. 1967 yılında çiftliklere yapılan yatırımlar sadece bağ-bahçe ve ağaçlandırma faaliyetleri olmayıp bunun dışında çiftliğin zirai inşaat ve tesisatı ile arazi ıslahı ve sulama hizmetlerine de yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Belirtilen yılda Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğindeki arazi ıslahı ve sulama hizmetleri için 2.905.000 Türk lirası, zirai inşaat ve tesisat için de 926.000 Türk lirası yatırım yapılmıştır²⁵⁷⁹.

2577 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.170-174.; Özbaş, "Dünyanın En Büyük Çiftliği: Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği", s.16.

2578 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, Dosya Ek: E12, 00.00.1965.

2579 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 210-66-10, 02.09.1967.; Bk.: **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, ss.90-92.

Çiftlikte 1968 yılında 288.300 dekarlık alana sert, 236.000 dekarlık alana yumuşak olmak üzere toplamda 501.820 dekar buğday, 4.850 dekar arpa, 2.000 dekar yulaf ekimi yapılmıştır. Ayrıca 7.355 dekar alana pamuk 600 dekar alana nohut, mercimek, ayçiçeği ekim yapılmış, yapılan bu ekimler sonucunda 1.839 ton kütlü pamuk, 50 ton mercimek, 50 ton nohut, 15 ton ayçiçeği üretim elde edilmiştir. Yine benzer şekilde işletme arazilerinin 800 dekarlık kısmında mısır ekimi yapılarak 600 ton mısır üretimi gerçekleştirilmiş, 840 dekarlık bir alanda ayrıca yonca ekilerek 7 defa hasadı yapılmış; bu hasattan 840 ton ot ve 12 ton dane yonca alınması planlanmıştır. Meyvecilik alanında 305 dekar meyvecilik alanından 103 dekar sebzeçilik, 6 dekar çöğürlük (dikenli ağaç), 248 dekar verimli bağ, 1.206 dekar park ve ağaçlandırma yer verilmiştir. 63 ton Antep fıstığı ve çeşitli meyve üretimi yapılmıştır. İşçilerin iagesi ve personel ihtiyaçlarını karşılamak üzere 130 dekar alandan 312 ton çeşitli sebze üretim yapılmıştır. 56 dekar çöğürlük sahasından 600.000 adet Antep fıstığı çöğürü elde edilmiş, 248 dekarlık verimli bağ alanından 80 ton üzüm üretilmiştir. 1971 yılında 453.333 dekarlık sahada ekilen buğday miktarı 1975 yılında 438.200 dekarlık alanda yapılmaya başlanılmıştır. Buna bağlı olarak 1971 de 55.917.957 kg olan buğday üretimi 1975 yılında 117.938.159 kg gibi oldukça yüksek bir orana çıkmıştır. Aynı şekilde arpa üretiminde 1971 yılında 727.730 kg iken 1975’te 1.207.090 kg çıktığı anlaşılmaktadır²⁵⁸⁰.

1968 yılında Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğinde 103 dekarlık alanda sebzeçilik, 305 dekarlık alanda meyvecilik, 248 dekarlık alanda bağ, 6 dekarlık alanda çöğürlük adı verilen dikenli ağaç, 1.206 dekarlık alanda da ağaçlandırma yapılmıştır²⁵⁸¹. Ceylanpınar DÜÇ İşletmesinde ekilen hububatın büyük çoğunluğu buğday ve arpadır. Bu ürünlerin yanında mısır, nohut ve mercimek gibi ürünler de ekilmiştir. Ekilen bu ürünlerden elde edilen verim iklim şartlarına ve yağış miktarına göre farklılık göstermiştir. Üretim alanındaki bu farklılığı ortadan kaldırması ve verimde devamlılığı sağlanması amacıyla 1971 yılında 180 su kuyusu açılmıştır. 6.000 dekarlık alan bu su kuyuları ile sulanmıştır²⁵⁸². Aynı yıl 420.000 dekara deneme amacıyla ekilen Bezostaja Rusya menşeli buğday çeşidinden 60.000 ton buğday elde edilmiştir²⁵⁸³. Nitekim 1969 yılında Diyarbakır Ziraî Araştırma Enstitüsünün Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaptığı incelemelerde Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır’da ekilen buğdayların ciddi miktarda pas hastalığına yakalandığı tespit edilmiştir. Bu hastalıktan dolayı Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğinde yetiştirilen buğday çeşitlerinde önemli ölçüde kayıp yaşanmıştır. Yapılan incelemelerde Brevor türü buğdayın %35 oranında sarı ve kahverengi pas hastalığına yakalandığı gözlemlenmiştir. Pas hastalığına yakalanmayan buğday çeşidi ise Sovyetlerden getirilen Bezostaja türü buğdaydır. Bu durum Bezostaja buğdayının bölge iklimine intibak sürecini başarılı bir şekilde sağladığını göstermektedir²⁵⁸⁴.

Ceylanpınar DÜÇ İşletmesinde tarımla birlikte hayvancılığı geliştirmek amacıyla yine yurt dışından canlı sığır ve koyun ithalatı gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda adını işletmeye veren ceylan neslinin giderek azalması nedeniyle 1977 yılında ilk olarak Çırfı Deresi kenarında 260 dekarlık bir arazi açık çitle çevrilerek bölgede meraklı çiftçilerden satın alınarak temin edilen 2 dişi ve 2 erkek ceylanla üretime başlanmıştır. 1977 yılında nesli tükenmek üzere olan ceylanlar koruma altına alınmış ve çiftlikte onlar için özel bir yaşam alanı oluşturulmuştur. Böylece nesli tükenmekte olan ceylanlar yok olmaktan kurtarılmıştır. Ceylanların koruma altına alınması amacıyla başlatılan çalışmalar kapsamında 1982 yılına gelindiğinde 23 baş ceylan elde edilmiş ve 825 dekarlık alana çıkarılan arazide oluşturulan ceylan parkında muhafaza

2580 **Devlet Üretim Çiftlikleri**, s.107.

2581 Karahan, **agt.**, ss.93-94.

2582 **Milliyet**, 10 Eylül 1971.

2583 **Milliyet**, 11 Eylül 1971.

2584 Yüksel Kazım Oran, Yaşar Parlak ve Yalçın Yılmazdemir, “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Ekilen Yerli ve Yabancı Menşeli Buğday Çeşitlerinin 1969 Yılında Pasa Yakalanma Durumları”, **Bitki Koruma Bülteni**, C 11, S 4, (Aralık 1971), ss.205-210.; Bk.: Mehmet Nuri Şanda, “20. Yüzyılda Ceylanpınar Çiftliği”, **Tarih&Gelecek Dergisi**, C 7, S 1, (Mart 2021), ss.373-374.

altına alınmıştır. 1978 yılında 4 ceylan yetiştirilmesiyle başlayan süreç 2011 yılı itibariyle 1.200 civarına yükselmiştir²⁵⁸⁵.

1962–1970 yılları arasında Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğindeki toplam arazi miktarı 1.361.630 dekarıdır. Bunun %80’ini (1.361.630 dekar) kültür arazisi, %20’sini de (337.395 dekar) verimsiz araziler teşkil etmektedir. Kültüre elverişli olmayan araziler genellikle dağlık arazilerdir. Kültüre elverişli olan arazilerin %68.4’ünü susuz tarla arazisi, %1.4’ünü sulu tarla arazisi, %011’ini çayır arazisi, %29.6’sını mera arazisi ve %054’ünü de bağ–bahçe kültürleri arazisi oluşturmaktadır²⁵⁸⁶. Bu arazinin 931.095 dekarı susuz tarla arazisi olup bu arazide nadas sistemiyle hububat ekimi yapılmıştır. 18.500 dekarında ise sulu tarım yapılmıştır. Aynı yıllarda çiftlik arazisinin 7.295 dekarı bağ–bahçe arazisi, 403.240 dekarı mera arazisi ve 1.500 dekarı da çayır arazisi olarak kullanılmıştır. 931.095 dekarlık susuz arazide arpa, buğday ve yulaf gibi ürünler yetiştirilmiştir. Bununla birlikte 1963 yılı fiyatlarıyla Ceylanpınar DÜÇ İşletmesinin gayri safi hasılası 46.436.513 liradır. Bu GSH’nin %79.4’lük kısmı bitkisel üretimden, %5.3’lük kısmı hayvansal üretimden ve %13.9’u tohum hazırlamadan ve %1.4’lük kısmı da yan gelirlerden oluşmaktadır. Çiftliğin sabit masrafları çıkarıldıktan sonra 1963 yılındaki net geliri 17.874.081 liradır²⁵⁸⁷. Nitekim bahsi geçen dönemde Devlet Üretme Çiftlikleri’nin kar ve zarar miktarları 1964 yılındaki Sayıştay raporuna yansımıştır. Bu raporda Ceylanpınar DÜÇ İşletmesinin 20.431.680.58 kuruş kar elde ettiği belirtilmiştir²⁵⁸⁸.

3.8. Çiçekdağı Devlet Üretme Çiftliği

Kırşehir’e bağlı olarak faaliyette bulunan Çiçekdağı Devlet Üretme Çiftliği, Kırşehir ilinin Çiçekdağı ilçesi sınırları içerisinde yer almakta olup Kırşehir’e 74 km, Çiçekdağı’na 7 km, Yozgat’ın Yerköy ilçesine ise 4 km mesafede kurulmuştur. İşletme ilk faaliyetlerini 1942–1943 yılları arasında Ziraî Kombinalar Kurumu bünyesinde yürütmüştür²⁵⁸⁹. Çiftlik arazisi ilk kurulduğu dönemde 24.208 dekar araziye sahipti ve bu arazinin 16.339 dekarı kültür alanına alınmış, kalanı mera ve kullanılmayan arazi arasında yer almıştı. Toprağı verimli ve yer altı su kaynakları bakımından da zengin olduğu için Çiçekdağı DÜÇ arazisi sulu tarıma oldukça elverişlidir. Çevre köylülerinin tohumluk ihtiyacını karşılamak için sert buğday üzerinde çalışmalar yapılmış, üretilen tohumluklar halka dağıtılmıştır. Çiftliğin Yozgat ve Kırşehir bölgelerinin toprak ve iklim bakımından karakteristik özelliğini taşıması, üretilen buğdayların kalite olarak dünya standartlarının üzerine çıkmasına yol açmıştır. Çiçekdağı DÜÇ’de elde edilen buğdayların kalite olarak dünya standartlarının üzerine çıkması, dönemin Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ziraat Sanatlarının yaptığı etüt çalışmalarıyla tespit edilmiştir²⁵⁹⁰. Bununla birlikte işletme yakınındaki Midillioğlu Tarım İşletmesinin 1949 yılında Devlet Üretme Çiftlikleri kurulmasıyla çiftlik bünyesine 43.231 dekar arazinin dahil olmasında sonra çiftliğin arazisi toplamda 67.241 dekarlık sahaya ulaşmıştır. 9 Ağustos 1951 tarihinde alınan 13505 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Midillioğlu Tarım İşletmesi arazisinin 16.000 dekarlık kısmı göçmenlere ve civarda bulunan topraksız köylülere dağıtılınca çiftliğin arazi varlığında azalma meydana

2585 Şanda, agm., s.380.; Bk.: Elif Atar, M. Fatih Eslemmez, **Ceylanpınar İlçe Durum Raporu**, Karacadağ Kalkınma Ajansı Yay., Şanlıurfa 2011, ss.18-20.; Özbaşı, “Dünyanın En Büyük Çiftliği: Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği”, s.17.

2586 Çakıcı, **agt.**, s.19.

2587 Çakıcı, “Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğinin Doğrusal Programlama Metodu İle Yeniden Organizasyonu”, ss.37-38.

2588 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 3, Toplantı: 1, S. Sayısı 198, “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Döner Sermayesi 1964 Yılı Konsolide Bilançosunun Sunulduğuna Dair Sayıştay Başkanlığı Tezkeresi ve Sayıştay Komisyonu Raporu”, (3/261), s.14.

2589 “Ziraî Kombinelerin Bugünkü Halleri ve Yeni Kurulan Devlet Çiftlikleri”, ss.300-301.

2590 **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.88-92.; Bk.: Yurtoğlu, “Devlet Üretme Çiftlikleri”, ss.606-607.

gelmiştir²⁵⁹¹. Bu doğrultuda ayrıca 1957 yılında alınan Bakanlar Kurulu kararıyla 171.707 m²'lik bir arazinin tasfiye edilerek hazineye devredilmesi kararlaştırılmıştır²⁵⁹².

Çiftliğin üretim faaliyetlerine bakıldığında 1945–1946 yılları arasında İşletme bünyesinde toplamda 8.500 dekarlık bir alanda ekim yapılmış ve buradan 1.815 ton ürün elde edilmiştir²⁵⁹³. 1950–1960 yılları arasındaki döneme bakıldığında Çiçekdağı DÜÇ'te meyvecilik ve bağcılık üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde 130 dekar meyve, 47 dekar bağ alanı oluşturulmuştur. Ayrıca 100 dekar alanda tesis edilen fidanlıkla da her yıl elma, armut, kayısı, şeftali, vişne, kiraz, ceviz ve dut türünde 50.000 meyve fidanı yetiştirilerek çevre halkının yanı sıra Adana, Bolu, Kayseri ve Ankara vilayetlerinin fidan ihtiyacı karşılanmıştır. Çiftlikte bir yandan Malya İşletmesi ile çevre halkının sebze ihtiyacını gidermek amacıyla 22 dekarlık bir sebze bahçesi de tesis edilirken diğer yandan 50 dekarlık yeni bir bahçenin kurulması program kapsamına alınmıştır. Ayrıca hayvancılık konusunda sığırcılık, tavukçuluk ve arıcılık alanında çalışmalar yürütülmüştür. Bursa ve çevresinden satın alınan yarım kan montafon inekleri çiftliğin sığırcılık faaliyetlerini oluşturmuş, Yerköy ve Çiçekdağı yerleşim merkezlerinin süt ihtiyaçları Çiçekdağı Devlet Üretim Çiftliğinden karşılanmıştır. Ayrıca 2.000 baş tavukla yumurta ve et üretimi üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Çiftlikte bulunan 6.000'lik bir elektrikli kuluçka makinesi ile Leghorn, Newhampshire, Rodeyland, Pleymut ırkı tavuklar üretilerek çevre halkı ve diğer şehirlere damızlık olarak sevk edilmiş, hindi, kaz ve tavşan türünde üretim de yapılmıştır. Ayrıca çiftlikte bulunan 100 arı kovanı ile örnek arıcılık alanında çalışmalar yürütülmüştür²⁵⁹⁴.

1960 sonrasındaki döneme bakıldığında Nihat Sipahioğlu idaresinde faaliyetlerini yürüten Çiçekdağı DÜÇ İşletmesinde, iklim koşullarına bağlı olarak Dry-farming ve nadas sistemini uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde toplam araziye oranla kültür üretiminin yapıldığı alan 17.000 dekar olarak belirlenmiş, diğer alanlar ise mera ve kullanılmayan alan grubunda yer almıştır. Bu doğrultuda işletme bünyesinde 157/37 cinsi Tokak Arpa ve Kıraç-66 cinsi buğday üretimi yapılmıştır²⁵⁹⁵. 1963 yılında dekardan 180 kg. buğday, 211 kg. arpa alınmıştır. Böylelikle 1963 yılı ekim sahasından 5474 dekar buğday sahasından 990 ton buğday, 1083 arpa sahasından 230 ton arpa üretilmiştir. Hasadı müteakip selektörle tohum temizleme işine başlanmış; bu doğrultuda 827 ton buğday, 178 ton arpa tohumluğu 1964 yılı ekim programı için hazırlanmıştır. Aynı yıl içerisinde yazlık mahsuller arasında yer alan 50 dekar mercimek sahasından 1640 kg., 30 dekarlık pancar alanından 130 ton pancar mahsulü alınmış, 30 dekar hasıl mısır ve akdari alanından 25 ton silaj yapılmıştır. Bahçe kültürleri alanında ise meyve işlerinde ilkbahar soğuklarından etkilenmesi ve zarar görmesine rağmen 31.317 kg. elma, 9.310 kg. armut, 635 kg. kayısı, 888 kg. vişne, 72 kg. erik ve 58 kg. badem çekirdeği üretilmiştir. Ayrıca 17.347 adet elma, 2.779 adet armut, 1.498 adet kayısı, 442 adet vişne, 121 adet kiraz, 203 adet şeftali olmak üzere toplamda 22.390 adet aşılı meyve fidanı dağıtmıştır. Sebzeçilik işlerinde domates, patlıcan, biber, kabak, lahanası, soğan, patates, ıspanak, bamya, fasulye, salatalık, turp, kereviz, bezelye ve havuç vs. bitkilerden toplamda 51.984 kg. mahsul üretilmiştir²⁵⁹⁶. Çiftliğin 1971 yılında 15.175 dekar olan tarla ziraatı arazisinin 1975 yılı doğru azalma eğiliminde olduğu, bu miktarın 1975 yılında 14.260 hektar olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak 1971 yılında 1.745.470 kg. olan arpa üretiminin 1975 yılında 1.164.400 kg. düştüğü anlaşılmaktadır²⁵⁹⁷.

2591 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 126-61-15, 09.08.1951.

2592 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 145-122-10, 10.04.1957.

2593 “Zirai Kombinelerin Bugünkü Halleri ve Yeni Kurulan Devlet Çiftlikleri”, s.301.

2594 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.88-92.

2595 “Kırşehir: Çiçekdağı Devlet Üretim Çiftliği”, **Çiftlik**, Yıl: 4, S 40, (Ağustos 1963).

2596 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.178-181.

2597 **Devlet Üretim Çiftlikleri**, ss.113-115.

Çiftliğin hayvancılık faaliyetlerine gelince Ziraat Vekâleti DÜÇGM, Kırşehir ve civarındaki köylerde sığırların süt verimini yükseltmek maksadıyla yarımkan montafon yetiştirilmesi için 1953 yılında Çiçekdağı DÜÇ İşletmesinde Jersey ve Lincoln Red Shorthorn sığırlarını getirmiş; bu hayvanlardan saf ve yarım kan hayvan yetiştirilmesi üzerinde durmuştur. Daha sonra 1972–1973 yıllarında Almanya'dan ithal edilen İsviçre Esmeri sığırlar çiftliğe getirilerek çevreye adapte olmuş şekilde dağıtımına çalışılmaya başlanmıştır²⁵⁹⁸. Büyükbaş hayvancılık işleri 1963 yılında 3 baş boğa, 78 adet inek, 14 baş ikili düve, 35 baş birli dişi, 23 baş birli erkek, 11 baş dişi buzağı, 8 baş erkek buzağı olmak üzere toplamda 175 baş ile işe başlamıştır. Yıl içerisinde doğan 54 baş inekten; 3'ü mecburi kesim ve 2'si de ölmek suretiyle kayıttan düşürülmüş; sığırların sağlık kontrolleri sık sık yapılmıştır. Bu dönemde hayvanlar için oldukça tehlikeli olan çeşitli hastalıklara karşı şap, antrax ve O tipi şap aşısı yapılmıştır. Yıl içerisinde üretilen 131.931 litre sütün 108.544 litresi çiğ süt olarak satılırken, 23.837 litresinden 4.029 kg. peynir olarak imal edilmiştir. Küçük evcil hayvanlar grubunda ise 1962 yılı mevcut damızlık kadrosunun 3/4'ü Newhampshire, 1/4'ü de Leghorn olarak belirlenmiştir. İşletmedeki Newhampshire tavuk ırkı Gökhöyük DÜÇ İşletmesinden, Leghorn ırkı ise Gelemen DÜÇ İşletmesinden satın alınmıştır. İşletmedeki ortalama 1485 tavuktan 257.320 adet yumurta üretilmiştir. Bunun 228.486 yemelik, 28.834 adedi ise damızlık olarak değerlendirilmiştir. Üretim döneminde 3000 adet olarak eksik kalan yumurta ihtiyacı Tavukçuluk Araştırma Enstitüsünden temin edilmiştir. 1963 yılı üretimine 1.350 baş Leghorn, 1.100 baş Newhampshire ırkı tavuk ile girilmiştir. Bu üretimden elde edilen civciv adedi 26.804 adettir. 1963 yılı içerisinde tavukçuluk şubesi 900 adet Leghorn, 800 baş Newhampshire tavuk ve horozu damızlık olarak satmıştır. 7.000 baş civciv Bala, Malya, Ulaş ve Alparslan DÜÇ İşletmelerine, 5.000 başı da civardaki üreticilere verilmiştir. İşletme bünyesinde ayrıca 29 fennî kovandan oluşan bir bal üretim alanı mevcuttur²⁵⁹⁹.

Tarım Bakanlığı DÜÇGM 1965–1966 yılı yatırım programı kapsamında Çiftliğin arazi ıslahı projesi için 30.3 lira ihale bedeli tahsis edilmiştir. Proje kapsamında 400 metre beton kanal, Gölpinar havuzu yapılmıştır. Çayır–mera projesi kapsamında 2.2 lira ihale bedelli 60 dekarlık yoncalık tesis edilmiştir. Bunun yanı sıra zirai inşaat projesi kapsamında da 51.4 liralı ihale bedeliyle 6313 metre beton yol kaplaması, 70 metrelik bir ahır ve kümeler arası su izolesi ve 340 metrelik bir kümes tahdidli yapılmıştır²⁶⁰⁰. 1967 yılına gelindiğinde Çiçekdağı DÜÇ İşletmesi bünyesinde bir ziraat okulu açılması gündeme gelmiş ve yöredeki çiftçi çocuklarını yetiştirmek amacıyla bir okul kurulması kararlaştırılmıştır. Okulun kurulmasına dair ilk çalışmalar DÜÇGM 1967 yılı yatırım programında ele alınmıştır²⁶⁰¹.

Yozgat ve Kırşehir illerinin ortasında bulunan İşletme, her iki ilin ziraat, veteriner ve eğitim–öğretim işlerine doğrudan etkide bulunmuş ve bu illerin ekonomisi başta olmak üzere kültürel hayatına yön vermiştir. İşletme, bilhassa illerdeki köy çocukları ve öğrencilerin 4 –K grupları halinde eğitime ve üretime katılmasına imkân sağlamıştır. Çiftliğe getirilen öğrenciler bizzat gezdirilerek kendilerine teknik ziraat bilgileri verilmiştir. Ayrıca meyvecilik alanında uygulamalı olarak 2–3 günlük tatbikatlı ders anlatılmıştır. Bilhassa Orta Anadolu yöresinde erken mahsul almak için sıcak yastık ev camekanda saksı çalışmaları, civar sebzeçilerine birer günlük olmak üzere çiftliğe getirilerek bizzat uygulamalı olarak gösterilmiştir. Hayvancılık alanında ise büyükbaş hayvanlarının bakım, besleme, yemleme, sağım durumları ile küçük evcil hayvanların civciv ve piliç devresindeki bakım, üretim konularında üreticilere 3'er günlük kurs düzenlenmiştir. Daha sonra da teorik olarak verilen bilgiler uygulamalı olarak pekiştirilmiş ve 27 kursiyer başarıyla diploma almıştır²⁶⁰².

2598 Çakıroğlu, “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, s.160.; **Devlet Üretme Çiftlikleri**, ss.113-115.

2599 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.182-183.

2600 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, 00.00.1965.

2601 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-515-13, 15.10.1966.

2602 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, s.184.

3.9. Devlet Üretme Çiftliği Turunçgil İşletmesi

Hatay’ın Dörttyol mevkiinde toprak işleme, sulama ve ilaçlama konularında bölgedeki turunçgiller üreticisine örnek olmak amacıyla 635 dekar arazide kurulan DÜÇ Turunçgiller İşletmesi örnek üretim, fidancılık ve sebzeçilik olmak üzere üç şube halinde faaliyet göstermiştir²⁶⁰³. İşletme, Hatay ilinin Dörttyol ilçesi sınırları içerisinde bulunmakta olup ilçeye bir 1 km. mesafede yer almaktadır. İşletmenin kuzeyinde Ocaklı ve Çaylı köyleri, doğusunda İskenderun şosesi, batısında Büyükçaylı köyü, güneyinde ise Dörttyol ve kısmen Büyükçaylı köylü arazileri bulunmaktadır. Adana–İskenderun şosesi üzerinde yer alan işletmenin ilk müdürü Süleyman Diker’dir. DÜÇ Turunçgiller İşletmesi, Doğu istikametinde gidildiğinde Amanos ve Gavur dağları ile batı kesimindeki Akdeniz arasında yer alan düzlük bir arazide konumlandırılmıştır. Rakımı 54 metre olan işletme 1942–1943 yıllarında arazisinin bir kısmını maliyeden bir kısmını da şahıslardan bedeli karşılığında satın alınarak 1945 yılında resmen faaliyete başlamıştır. 1947 yılında İşletme civarında bulunan ve Hazine’ye ait olan 181 dekar 328 m²lik arazi, adı geçen kuruma devredilmiş ve toplam arazi varlığı 816 dekara ulaşmıştır²⁶⁰⁴. 1950 yılında da Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesine girmiş ve üretme çiftliği statüsünü almıştır. Bu doğrultuda İşletme, çevredeki bahçe sahiplerine yüksek vasıflı aşı kalemi dağıtmış, yeni bahçe kuracak olan üreticilere aşılı fidan desteğinde bulunarak bölgede standart tipin çoğaltılmasına hizmet etmiş ve bitki, hayvan ve gübrelerin kullanım şekilleri üzerinde halka öncülük yaparak daha verimli ve daha yüksek vasıflı mahsul elde edilmesine gayret göstermiş; meyvelerin kıymetlendirilmesi ve ambalajlanması hususlarında yetiştiricilere teknik bilgi desteğinde bulunmuştur²⁶⁰⁵.

İklim koşulları bakımından Doğu Akdeniz sahil iklimi etkisinde olan İşletme arazileri, yılın Ocak ve Şubat aylarında don olaylarına maruz kalabilmektedir. Bu don olayları narenciye ve meyve ağaçlarına zarar vermektedir. Bununla birlikte işletme toplamda 37 parselden ibaret olup üretim ağırlıklı olarak narenciye ve meyve üretimi üzerine çalışmalar yürütmektedir. Üretilen meyveler ihale veya götürü usulü olarak satılmakla beraber diğer işletmelerin ihtiyaçları buradan karşılanmaktadır²⁶⁰⁶. İşletme arazileri 1948 yılına gelindiğinde Atatürk tarafından hibe edilen bölgedeki 16 dekarlık bahçenin bütün sermayesiyle birlikte eklenmesiyle toplam arazi varlığı 816 dekara yükselmiştir. Mevcut araziler 4 blok halinde 36 parsel ayrılmıştır. Bu arazilerin 643 dekarı çeşitli narenciye bahçe ve tesislerine, 70 dekarı yol, bina ve çeşitli tesislere, 100 dekarı da 1963 yılı içerisinde kurulması planlanan koleksiyon bahçesine ayrılmıştır. Bu arazilerin sulaması için 90 metreden çıkarılan su kuyusu vasıtasıyla 16 saat sürekli olarak 150 dekarlık bir alanın sulama işleri yapılmaya çalışılmıştır²⁶⁰⁷.

Turunçgillerden mevcut türler arasında Yafa, Washington Navel, Thomson Navel, Gold Naget Navel, Valencia, Altıntop, Limon, Kan, Şeker, Alanya, Şeker Portakalı, Fortinella, Bergamot, Kan Limonu, Şadok, Ağaç Kavunu, Qunquat ve Adana yerlisi portakallarıyla greyfurt, Rize Klemantin ve Dancy Tangerine mandalinaları yer almıştır. 817 dekarlık bu arazi üzerinde yukarıda isimleri geçen meyve türle-

2603 Süleyman Diker, “Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu: Dörttyol Turunçgiller İşletmesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 97, (Ocak 1948), s.456.; Bk.: **Aydın Tarihi**, Sayı No: 229, (Aralık 1952), s.26.

2604 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 114-59-20, 02.09.1947.

2605 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni**, Yıl: 1, S 13, s.2.; Bk.: Diker, “Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu: Dörttyol Turunçgiller İşletmesi”, s.456.; Kenan Özbaş, “Dörttyol Turunçgiller İşletmesi”, **Çiftlik**, Yıl: 4, S 39, (Temmuz 1963), s.18.

2606 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni**, Yıl: 1, S 13, s.3.; Bk.: Sabahattin Özbek, “Adana, Dörttyol, Mersin ve Antalya’da Turunçgil Bahçelerinin Bugünkü Durumu ve Gelişme Çareleri”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: V, S 58, (Kasım 1944), ss.33-36.; Osman Nuri Taner, “Akdeniz Bölgesi’nde Portakal Yetiştirilmesi ve Dörttyol Çevresi”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 8, S 90, (Temmuz 1957), ss.13-14.

2607 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.262-263.; Diker, “Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu: Dörttyol Turunçgiller İşletmesi”, s.457.; Özbaş, “Dörttyol Turunçgiller İşletmesi”, ss.18-19.

rinden oluşan meyve koleksiyon bahçesinde toplamda 60.802 adet ağaç bulunmaktadır²⁶⁰⁸. Tablo –173’te yer aldığı gibi DÜÇ Turunçgiller İşletmesinde Yafa’dan getirilen turunçgil çeşitleri bölge iklim ve toprak yapısına intibak sağlamış ve Türkiye’nin turunçgil ziraatına önemli katkılar sunacak altyapıyı oluşturmuştur. Özellikle Yafa ve Washington Navel ağaçlarından oluşturulan damızlık meyve bahçesiyle aşı kalemi vermek suretiyle Türkiye’de standart tip bir portakal çeşitinin yaygınlaştırılmasına başlanmıştır.

2608 Diker, “Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu: Dört yol Turunçgiller İşletmesi”, ss.457-458.; Özbaş, “Dört yol Turunçgiller İşletmesi”, s.19.

Tablo –173

Dört yol Turunçgiller DÜÇ İşletmesinde 1948 Yılı İtibariyle Yetiştirilen Ağaç Çeşitleri, Ekim Alanı ve Sayısı²⁶⁰⁹

Alanı (dekar)	Çeşidi	Ağaç Adedi
16	Washington Navel	659
16	Limon	660
16	Yafa	660
25	Muhtelif	992
25	Yafa	1025
16	Yafa	660
16	Yafa	660
16	Yafa	660
13	Yafa	527
16	Washington Navel	660
16	Yafa	660
16	Yafa	660
25	Yafa	939
25	Yafa	1025
16	Şeker	660
16	Alanya ve Şeker	660
16	Yafa	264
13	Washington Navel ve Valencia	820
19	Adana Yerlisi	820
19	Yafa	820
19	Yafa	1248
28	Altıntop	1289
28	Limon	820
19	Yafa	820
19	Şeker	820
19	Washington Navel	820
16	Valencia	656
19	Adana Yerlisi	800
19	Yafa	800
19	Yafa	800
28	Altıntop	1202
28	Washington Thomson	1262
19	Yafa	800

2609 Diker, “Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu: Dört yol Turunçgiller İşletmesi”, ss.457-458.

19	Kan	800
19	Washington Navel	800
16	Valencia	639
Arazi kenarı	Şeker Portakalı	148
Arazi kenarı	Tanjarin	518
Arazi kenarı	Fortinella (Limon)	282
Arazi kenarı	Mandarin (Rize)	1090
Arazi kenarı	Mandarin (Yerli)	304
Arazi kenarı	Klemantin	314
Arazi kenarı	Altıntop	239
Arazi kenarı	Bergamot	20
Arazi kenarı	Kan Limonu	20
Arazi kenarı	Şadok	10
Arazi kenarı	Ağaç Kavunu	10
Arazi kenarı	Qunquat	5
-	-	60.802 adet (toplam)

Turunçgiller İşletmesi, ıslah ve gübreleme faaliyetleri için İskenderun Bahçe Kültürleri İstasyonu'yla, sulama faaliyetleri için Tarsus Sulu Ziraat Deneme İstasyonu'yla, mücadele faaliyetleri için Adana Ziraat Mücadele Enstitüsüyle iş birliğine giderek deneme çalışmaları yürütmüştür. 17 dekarı Samandağ ilçesinde yer almak üzere toplamda 85 dekar fidan üretim arazisi bulunan işletmenin faaliyet alanı turunçgiller ve zeytin fidanı yetiştiriciliği olmuştur. Ayrıca sebze fidesi yetiştirmek amacıyla tahsis edilen 32 dekar arazide 500.000 sebze fidesi üretilmiştir. Bunun yanı sıra domateslerde tahribat yapan fusarium hastalığına karşı Adana Ziraat Mücadele Enstitüsü ile iş birliğine gidilerek deneme çalışmaları yapılmış, yine Almanya'dan getirilen 2.000 çilek fidesi üzerinde adaptasyon tecrübesi gerçekleştirilmiştir²⁶¹⁰. 1956 yılı itibariyle çiftçilere 25.000 turunçgiller fidanı, 5.000 zeytin fidanı, 5.000 meyve fidanı, 10.000 çeşitli süs fidanı ve 1 milyon da sebze fidesi dağıtımı yapılması planlanmıştır²⁶¹¹.

1954 yılında Türkiye'de narenciye meyvelerinin gıda değerleri ve vitamin farkları, bunların meyve üretiminde önde gelen ülkelerle olan mukayesesi üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan birisi, Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonu ile Dört Yol Turunçgiller İşletmesinden gönderilen 1954 yılı mahsulü üzerinde yapılmıştır. Araştırmada her iki kurumdan getirilen meyve türleri üzerinde denemeler ve tetkikler gerçekleştirilmiştir. Bahsi geçen araştırmadaki narenciye meyvelerinin C vitamini bakımından mukayesesi, bunların 100 cc'lik şıradaki bulunan C vitamini (gr) olarak değer oranları Tablo -174'de yer aldığı gibidir²⁶¹².

2610 Bornova Ziraat Mücadele Araştırma Enstitüsü, 1952 yılı içerisinde yapılan uygulama çalışmalarında Fusarium'a (solgunluk hastalığı) dayanıklı Amerikan domates çeşitlerini çiftçilere tanıtmak amacıyla Balçova ve Edremit'te iki sunuş gösterisi gerçekleştirmiştir. Bk.: **Tomurcuk**, Yıl: 1, S 8, (Ağustos 1952), s.26.

2611 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.140-141.

2612 Ömer Köşker, "Antalya ve Dört Yol Narenciye Meyvelerinin Terkip ve Bilhassa Vitamin C Miktarları Üzerinde Araştırmalar", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XV, S 135-136, (Temmuz-Ağustos 1955), ss.11-17.

Tablo –174

1954 Yılı Antalya ve Dörttyol İşletmeleri Narenciye Meyvelerinin C Vitamini Bakımından Mukayesesi, Bunların 100 cc'lik Şıradaki Bulunan C Vitamini (gr) Olarak Değerleri

Meyve Türleri		California	Florida	Antalya	Dörttyol
Portakal	Hamlin	-	48.0	58.2	-
	Washington Navel	58.0	-	51.7	51.7
	Yafa	-	33.3	33.3	42.2
Mandarin	Klementin	-	37.0	43.9	-
Grapefruit	Mars Seedless	-	38.0	33.8	33.8
Limon		-	42.0	38.0	43.6

Tablo –174'e göre, 1954 yılında Antalya ve Dörttyol'dan gönderilen aynı meyve çeşitleri mukayese edildiğinde 100 cc şıra ve 100 gr meyvede bulunan vitamin oranı Washington Navel'de hemen hemen aynı olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık Dörttyol DÜÇ İşletmesinden gönderilen Yafa çeşidinin Antalya'dan gönderilen Yafa'ya kıyasla daha fazla C vitamini barındırdığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra Dörttyol İşletmesinden gönderilen Marsh Seedless grapefruit meyvesinde her bir meyveden elde oluşan şıradaki C vitamini miktarı, Antalya'dan gönderilene kıyasla daha fazla bulunduğu görülmüştür. Ancak buna rağmen 100 cc şıra ve 100 gr ağırlığa denk gelen C vitamin miktarlarının da her iki bölgeden gönderilen çeşitte aynı olduğu tespit edilmiştir. Antalya'dan gönderilen mandarinler grubuna bakılınca Klementin mandarini Rize ve İtalyan mandarinlerine nazaran C vitamini bakımından daha zengin bulunmuştur. Limon grubunda da keza durum değişmemiştir. Buna göre Dörttyol İşletmesi limon mahsulü gerek Antalya gerekse Florida çeşitlerinden C vitamini bakımından daha fazla olduğu görülmüştür.

Bunun yanı sıra DÜÇ Turunçgiller İşletmesi, ağırlık olarak narenciye üretimi yaptığından dolayı üretimin %90'nını dış ülkelere ihraç ederek ülkeye döviz girdisi sağlamıştır. Ayrıca işletme bünyesinde yapılan meyvecilik üretimiyle ilgili çevredeki çiftçilere yapılan çalışmalarla ilgili seminer, kurs ve çiftçi eğitim faaliyetleri düzenlenerek üreticilerin teknik bilgi birikimlerini güçlendirmesi ve donanım kazanmalarını sağlanmaya çalışılmış ve böylece yöredeki turunçgiller üretiminin artırılmasına gayret gösterilmiştir²⁶¹³. Bu doğrultuda İşletme Ferit Kayıran idaresinde, 1960–1967 yılları arasında ürettiği ürünlerden önemli oranda girdi sağlamıştır. Ayrıca 1963 yılında 643 dekarlık alanda 22.044 adet narenciye ağaçları, 2.673 adet aşılı fidan ve 1.030 adet de turunçgiller fidanı yetiştirilmiştir. Kurum, yalnızca 1960 yılında (176.972.52 lira) zarar haricinde, 1961 yılından itibaren kademeli olarak kar oranlarını giderek artırmıştır. Böylece kurum, 1961 yılında (102.643.03 lira) kar, 1962'de (249.038.33 lira) kar, 1963'te (332.734.55 lira) kar, 1964'te (636.273.03 lira) kar, 1965'te (1.457.669.78 lira) kar, 1966'da (1.341.810.67 lira) kar, 1967'de de (596.750.89 liralık) kar elde etmiştir²⁶¹⁴.

1965 yılına gelindiğinde Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü yatırım programı kapsamında DÜÇ Dörttyol Turunçgiller İşletmesi için gerekli olan bahçe tesisi ve zirai inşaat projeleri tamamlanmıştır. Proje kapsamında bağ–bahçe tesisi için yapılması plan ve işler gelecek seneye bırakılmıştır. Zirai inşaat projesi kapsamında 49.0 lira ihale bedelli 3 adet derin su kuyusunun muhafaza kulübesi, 1 adet oto pompası, 1 adet 300 tonluk gübrelik, 3948 metre sınır tahdidi yapılmıştır. 1966 yılı yatırım programı kap-

2613 Karahan, agt., s.80.

2614 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 13, s.3.; Özbaş, "Dörttyol Turunçgiller İşletmesi", ss.18-19.

samında bahçe kültürleri projesi içerisinde yer alan 126.0 lira ihale bedelli greyfurt bahçesinin bakımının yapılması kararlaştırılmıştır²⁶¹⁵.

Tablo –175

Dörtüyl Turunçgiller İşletmesinin 1960–1967 Yılları Arasındaki Üretim Miktarları²⁶¹⁶

Yıl	Portakal	Grapefruit	Mandalina
1960 (adet)	862.871	211.445	-
1961 (adet)	2.271.500	114.648	7.313 kg
1962 (adet)	4.489.683	535.327	5.222 kg
1963 (kg)	741.348	261.066	11.901
1964 (kg)	1.549.136	406.235	9.436
1965 (kg)	2.695.353	388.845	15.474
1966 (kg)	3.022.966	368.425	7.553
1967 (kg)	1.539.685	399.320	9.352

Bunun haricinde İşletme portakal, grapefruit, mandalina üretimini her geçen yıl artırarak devam ettirmiş, 1971 yılında 1.832.873 ton portakal, 520.983 ton grapefruit, 20.817 ton mandalina üretilmiştir. Kurumun üretim istatistiklerine bakıldığında 1971 ile 1975 yılları arasında en fazla üretimini 1973 yılında gerçekleştirmiş olduğu gözlemlenmiştir. Bu yılda kurum, 2.257.484 ton portakal, 568.395 ton grapefruit, 15.474 ton mandalina üreterek en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu üretimlerin toplamına bakıldığında 1971 yılında 2.381.673 ton olan turunçgiller üretimi yapan İşletme, 1973 yılında 459.680 ton farkla üretim potansiyelini 2.841.353 tona çıkarmıştır²⁶¹⁷.

3.10. Gelemen Devlet Üretme Çiftliği

Gelemen Devlet Üretme Çiftliği, Karadeniz Bölgesi'nin kaliteli tohumluk ve yem ihtiyacını karşılamak amacıyla Samsun iline 18 km., Çarşamba ilçesine 19 km. uzaklıkta kuruluş olup Samsun–Çarşamba karayolu üzerinde 15.074 dekarlık bir arazi üzerinde konumlandırılmıştır. İşletmenin doğusunda Aptal ırmağı ve Egerçili Çınarlı, Ulaş köyleri arazileri, batı kesiminde tahliye kanalı, tohum ıslah ve orman fidanlığı arazisi, kuzeyinde Karadeniz ve güney kesiminde Karabük, Gündeli Hamzalı, Tepeköy arazileri yer almaktadır. Çiftlik bitişğinde Hacı Osman Orman İşletmesi bulunmaktadır. Bahsi geçen ormanlık alanı Orman İşletme Müdürlüğü mülkiyetindedir ve 120 hektarlık bir alana sahiptir. Çiftlik İşletmesi, ilk olarak 1943 yılında 378 sayılı Kanun ile Zirai Kombinalar İşletmesine bağlı olarak Gelemen Çiftliği adıyla tesis edilmiştir. İşletmenin bu dönemde arazilerinin büyük çoğunluğu bataklık kumsal ve ormanlık özelliklerini taşıyordu. Bu sebeple Çiftlik, 1950 yılında statü değiştirilerek DÜÇGM bünyesine alınmış ve akabinde ilk önce arazi ıslah çalışmaları başlatılarak üretime başlanılmıştır²⁶¹⁸.

2615 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, 00.00.1965.

2616 Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 13, s.3.

2617 Devlet Üretme Çiftlikleri, ss.210-212.

2618 Devlet Üretme Çiftlikleri, ss.128-132.; Bk.: Süleyman Onan, “Örnek Zirai Müesseselerimizden: Samsun-Gelemen Devlet Üretme Çiftliği”, Ziraat Dünyası, Gelemen Devlet Üretme Çiftliği (Samsun) Master Planı, Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1970, ss.5-6.

15.074 dekarlık İşletme arazilerinin 11.050 dekarı kültür ziraatı, 4.024 dekarı da diğer araziler olmak üzere iki ayrı grupta toplanmıştır. Kültür ziraatı alanına giren arazilerin 3.345 dekarı ekilen saha, 3.515 dekarı ekilmemiş saha, 608 dekarı yoncalık, 1.261 dekarı doğal mera, 283 dekarı suni mera, 186 dekarı doğal çayır alanı, 50 dekarı sebzelik, 20 dekarı çiçeklik, 200 dekarı fidanlık, 50 dekarı meyvelik, 1.532 dekarı ise kavaklıktır. Bu bağlamda toplamda 7.468 dekar tarla ziraatı, 1.730 dekar çayır-mera alanı ve 1.852 dekarı da bahçe kültürleri arazileri olarak ayrılmıştır. Diğer araziler grubunda ise 764 dekar fundalık, 686 dekar ormanlık, 187 dekar bataklık-sazlık-kamışlık, 1.021 dekar kumluk saha, 524 dekar yollar ve kanallar, 225 dekar çiftlik sitesi, 185 dekar ahırlar ve kümesler, 432 dekarı da diğer teşekküllerin bulunduğu alan yer almaktadır²⁶¹⁹. Nitekim Gelemen DÜÇ, bahsi geçen bu arazilerde üç farklı şube üzerinde çalışmalar yürütmektedir: Bunlar: Tarla Ziraatı şubesi, Hayvancılık şubesi ve Bahçe Kültürleri şubesi²⁶²⁰. Gelemen DÜÇ'de ayrıca bir Mikro-klimatoji İstasyonu kurularak faaliyete başlamıştır²⁶²¹.

Çiftlik bünyesinde 1945-1946 yılları arasında 4.300 dekar arazi ekilmiş ve buradan 355 ton hububat ürünü elde edilmiştir²⁶²². 1949-1950 yıllarına gelindiğinde 2.660 dekarlık alanda buğday ekimi yapılmış ve buradan 191.423 kg. mahsul elde edilmiştir. Aynı şekilde 1950-1951 yıllarında 1.818 dekarlık alanda buğday ekimi yapılmış ve bu arazilerden de 107.000 kg. mahsul alınmıştır²⁶²³. 1950 yılında Gelemen DÜÇ adını alan kurumun arazi varlığı 46.170 dekara çıkarılmıştır. Bu dönemde Çiftliğin 13.330 dekar kültür arazisi üzerinde ekim yapılmış, tarla, meyvecilik, hayvancılık ve fidan alanında çalışmalar yürütülmüştür. İşletmenin her yıl ortalama 4.000 dekar arazide hububat ziraatı kışlık olarak çiftlik programında yer almıştır. Bu sahanın 2.500-3.000 dekarı buğday ziraatına ayrılmıştır. Geriye kalan kısmı da arpa ve yulaf ekimine tahsis edilmiştir. Çiftlik çevresinde Karadeniz Bölgesi iklim ve toprak yapısına elverişli olan İtalyan menşeli Mentana buğday çeşidi yetiştirilerek bu buğdaydan elde edilen yıllık 300-400 ton civarında tohumluk ilaçlanarak köylüye dağıtılmıştır. Buğday üretiminin yanı sıra 5.000-6.000 dekar alanda mısır tarımı yapılmış, 1.000 dekar Amerikan kökenli melez mısır ekiminden elde edilen 1.000 ton yüksek düzeyde tohumluk mısır köylülere ücret mukabilinde dağıtılmıştır. 1955 yılı itibariyle İşletme bünyesinde ayrıca 200 dekar yoncalık, 100 dekar korungalık ve 200 dekar da hayvan yemi ziraatı yapılmaktadır²⁶²⁴.

Hayvan yemleri ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği olarak 200 dekar alanda hayvan yemleri ziraatı yapılmış, 1951 yılından itibaren yerli kara sığırların verimsizliği üzerine Marmara havzasından toplanan yarım kan montafonların yetiştirilmesine önem verilmiş ve yerli kara sığırlar peyderpey damızlıktan çıkarılmıştır. 1952 yılından itibaren üretilmeye başlanan yarım kan montafon boğaları 1955 yılında Ziraat Vekâletinin kararıyla belirlenen ucuz bir fiyat mukabilinde çiftçilere satışları yapılmıştır. Çiftlikte kümes hayvanı üretiminde damızlık halde tavuk, kaz ve ördek yetiştiriciliğine özen gösterilirken, bilhassa Leghorn, Rodeyland ve Newhampshire türünde tavuk üretimine önem verilmiş, 35 adet fennî kovanla çiftlikte ayrıca arıcılık faaliyeti de yürütülmüştür²⁶²⁵. Bahçe kültürleri dalında 1946 senesinde 10 dekarlık alanda bir fidanlık sahası üzerinde yapılan çalışmalar 1952 yılında 50 dekara çıkarılmıştır. Böylece fidanlık alanından 25.000 fidan üretimiyle başlanan çalışmalar 1953 yılında 100 dekara çıkarılmış ve 50.000 fidan üretimi elde edilmişti. Bu sayı, 1954 yılında 200, 1955 yılında 300 dekara çıkarılmış, aşıllı fidan üretiminde ise 300.000 adede ulaşmıştır. Ayrıca meyvelik olarak kurulan elma, armut, şeftali ve erik bahçelerinden başka muayyen bir saha üzerinde de Çardak Asmalıği tesis edilmiştir. Burada Karadeniz Bölgesi'nin iklim ve bölge hususiyetlerine göre en uygun asma çeşitleri etüt edilerek üretime alınmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra işletmediği üretimi yapılan meyvelerden %60'ını elma, %25'ini şeftali, %10'unu armut ve %5'ini ise farklı meyve fidanı türünden olmuştur. 1953 yılında Cenani Akçer idaresindeki şube 75.000 sebze

2619 **Gelemen Devlet Üretim Çiftliği**, ss.6-7.

2620 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.97.

2621 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, C 10, Toplantı: 2, 20.02.1956, ss.66-67.

2622 "Zirai Kombinelerin Bugünkü Halleri ve Yeni Kurulan Devlet Çiftlikleri", ss.300-301.

2623 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, s.1338.

2624 Onan, "Samsun-Gelemen Devlet Üretim Çiftliği", ss.28-29.

2625 Onan, "Samsun-Gelemen Devlet Üretim Çiftliği", s.29.

fidesi, 80 kg sebze tohumu ve 1.000 adet saksılı çiçek halka dağıtılmıştır. 1955 yılında bölgedeki üreticiler tarafından talep edilen repikajlı (şşırtılmış) sebze fidesi verimi artırılarak 150.000'e çıkarılmış; 400 adet muhtelif süs çalıı, 2700 adet saksılı çiçek üretilerek halka dağıtılmıştır²⁶²⁶. Sebzeçilik alanında bölge halkına faydalı olabilmek gayesiyle 1956 yılında dağıtılacak olan sebze fidanı için mevcut alan genişletilerek kapasitesi 1.000.000 adede çıkarılmıştır²⁶²⁷.

Tablo –176

Gelemen DÜÇ İşletmesi Bahçe Kùltürleri Şubesi Üretim Faaliyetleri

Yıl	Meyvecilik (kg.)	Sebzeçilik (kg.)	Sebze Fidesi (adet)
1966	287.195	98.900	175.065
1967	92.799	100.300	205.009
1968	42.837	80.200	245.484

Tablo –177

Gelemen DÜÇ İşletmesi Mahsul Çeşitleri ve Yıllara Göre Verimi²⁶²⁸
(Dekara göre kg.)

Çeşitler	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Buğday	134	82.1	139	153	172	-	-
Arpa	154.7	132.1	140	143	194	-	-
Yulaf	112.6	108.1	62	105	31	-	-
Dane Mısır	102.7	204.1	249	316	275	352	276
Ayçiçeği	60.2	130.1	-	113	121	128	93

1965 yılına gelindiğinde Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından Gelemen DÜÇ için gerekli olan arazi ıslah, çayır mera, bahçe tesisi ve zirai inşaat projeleri tamamlanmıştır. Bu doğrultuda işletme bünyesindeki bağ–bahçe işleri projesi kapsamında 23.7 lira ihale bedelli 100 dekarlık bir alanda kavaklık tesisi yapılmıştır²⁶²⁹. Bununla birlikte Gelemen DÜÇ, 1968 yılına kadar her sene ortalama 300–400 ton tohumluk melez mısır, 25–30 ton soya, 200–300 ton tohumluk ayçiçeği ve 30–40 ton horoz fasulyesi dağıtımı yapıyordu. Çiftliğin yoncalık alanı 315 dekar, suni çayır mera alanı 436 dekar, tabii çayır alanı 382 dekar, tabii mera alanı 3.106 dekar²⁶³⁰. Yukarıda isimleri sayısal olarak gösterilen alanlarda genelde çiftliğin hayvanları otlatılmaktaydı. Bölgenin iklim durumunu göz önüne alınarak 1958 yılında ABD'den 30 dişi ve 10'u da erkek olmak üzere Jersey sığırı ithal edilerek Karaköy Harası'na getirilmiş; daha sonra 1959 yılında Gelemen DÜÇ tarafından yerli sığırların melezlenmesi çalışmalarına başlanılmıştır. İşletmede, Jersey çalışmaları ve bunun içeriği hakkındaki bilgiler Suni Tohumlama Uzmanı olan Fred. F. McKenzie'nin 17 Mayıs 1957 tarihinde Gelemen DÜÇ müdürü Dr. Bayram Türkçü'ye gönderdiği mektupta açıkça ifade edilmiştir. Söz konusu mektupta, yapılması düşünülen Jersey ırkı sığır ithalatının başarılı ol-

2626 Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, ss.97-99.; Bk.: Onan, "Samsun-Gelemen Devlet Üretme Çiftliği", s.28.; Çakıroğlu, "Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri", s.160.

2627 Onan, "Samsun-Gelemen Devlet Üretme Çiftliği", s.28.

2628 Gelemen Devlet Üretme Çiftliği, s.8.; Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.196.

2629 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, 00.00.1965.

2630 Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 10, s.2.

ması dileklerinde bulunulmuş ve bu ırkın Karadeniz Bölgesi’ne çok iyi adapte olacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda ilk ithalat 1958 yılında ABD’nden gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 1962–1964, 1967–1968 ve 1973 yıllarında çiftlik bünyesine İngiltere’nin Jersey Adası ve Danimarka’dan Jersey ırkı düve, inek ve boğalar ithal edilerek üretim faaliyetleri yoğunlaştırılmıştır. 1969 yılında ayrıca Holstein ırkı getirilerek her iki türün yetiştirilme işleri birlikte yürütülmüştür. Özellikle Jersey ırkının getirilmesinde İngiltere’nin Jersey Adası ve Danimarka’dan yapılan ithalde bu bölgelerin iklim şartlarının Karadeniz iklimine yakın olmasından dolayı tercih konusu olmuştur. Bu doğrultuda ithal edilen büyükbaş hayvan miktarı, türü ve bunların ithal edildiği ülkeler Tablo –178’de yer aldığı gibidir²⁶³¹:

Tablo –178

Gelemen DÜÇ İşletmesinde Yetiştirilmek Üzere İthal Edilen Büyükbaş Hayvan Irkları, Sayısı ve Bunların Ülkelere Göre Dağılımı (1958–1973)

Yıl	Dişi	Erkek	Cinsi	İthal Edilen Ülke
1958	30	15	Jersey	Amerika Birleşik Devletleri
1962-1964	123 (gebe düve)	13	Jersey	İngiltere ve Jersey Adası
1967-1968	117 (gebe inek)	-	Jersey	Danimarka
1969 (Kasım ayı)	67	2	Holstein	-
1973	50 (gebe düve)	-	Jersey	Danimarka

Tablo –179

Gelemen Devlet Üretim Çiftliğinin 1964–1975 Yılları Arasında Toplam Büyükbaş Hayvan Varlığı²⁶³²

Yıllar	Jersey	
1964	73	
1965	85	
1966	85	
1967	127	
1968	179	
1969	416	
-	Jersey	Holstein
1971	331	123
1972	344	113
1973	337	221
1974	315	302
1975	274	233

2631 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni**, Yıl: 7, S 62, s.2.; Bk.: Şule Osmanağaoğlu, “Karaköy Tarımsal İşletmesinin Tarihsel Gelişimi”, **Veteriner Bilimleri Dergisi**, C 22, S 3-4, 2006, s.82.; **Gelemen Devlet Üretim Çiftliği**, s.21.

2632 **Gelemen Devlet Üretim Çiftliği**, ss.20-21.; **Devlet Üretim Çiftlikleri**, s.128.

Gelemen DÜÇ İşletmesi, 1969 yılı Kasım ayına kadar yalnızca Jersey ırkı üzerinde çalışmalar yürütürken aynı yılın sonbahar mevsiminde getirilen 67 baş Holstein inek ve 2 baş boğa ile her iki üzerinde çalışmalara yürütmüştür. Bunun yanı sıra İşletme 1964–1969 yılları arasında toplamda 121 baş sığır dağıtımında bulunmuştur²⁶³³. 1974 yılına kadar üretimini yaptığı hayvanlardan yıllık ortalama 275 ton süt üretimi elde etmiştir. Çiftlikte ayrıca tavukçuluk alanında birçok cinsin üretimi sağlanmaktaydı. Bunlar arasında başlıca Newhampshire, Leghorn, vb. cinsten tavuklar bulunmaktaydı. Ayrıca çiftlik atölyesinde çiftçilere ait zirai alet ve makinelerin bakım ve onarım işleri yapılmış, üreticilere verilen çeşitli teknik zirai kurslarla çevre çiftçilerine eğitim faaliyetleri düzenlenmiştir²⁶³⁴. İşletme tavukçuluk üretiminde iki ana ırk üzerinde çalışmalarına devam etmiştir. Leghorn ve Newhampshire ırklarındaki toplam tavuk, horoz, civciv sayısı ve bunların yıllık yumurta verimleri aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo –180

Gelemen DÜÇ İşletmesinde Küçük Evcil Hayvan Sayısı, Yumurta/Piliç Miktarı (adet)
(1964–1968)

Yıllar	Tavuk	Horoz	Civciv	Yumurta Verimi
1964	3381	360	25.634	347
1965	3542	255	28.112	290
1966	3884	406	48.299	392
1967	5109	501	86.560	329
1968	4893	503	106.884	308

Gelemen DÜÇ İşletmesinin, 1972 yılında 40.050 kg. olan buğday üretimi 1975 yılında 334.000 kg.'a yükselmiş, arpa üretiminde de benzer şekilde yükseliş olmuş ve 29.650 kg.'dan 43.000 kg çıkarılmıştır. Çiftlik, ağırlık olarak tarımsal faaliyetlerden ziyade hayvansal çalışmalar ve fidancılık konuları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda 1971 yılında 49 baş Jersey, 19 baş Holstein ve 67.496 adet fidan, 196.838 adet fide ve 168 kg. sebze tohumu dağıtımı yapılmıştır. Bu dağıtım oranları 1975 yılında yükselerek 69 Jersey, 69 Holstein, 30.720 adet fidan, 167.790 adet fide ve 179.100 kg sebze tohumuna ulaşmıştır²⁶³⁵.

3.11. Kırklareli (Türkgeldi) Devlet Üretim Çiftliği

Kırklareli ilinin Lüleburgaz ilçe Tren İstasyonunun 2 km. güneybatısında ve Ergene nehri üzerinde yer alan ve ilçe merkezine 9 km. uzaklıkta bulunan Türkgeldi DÜÇ İşletmesi, 1936 yılında Hacı Sadık ve İzzet Bey adlarındaki mülk sahiplerinin rızaları üzerine Ziraat Vekâletince satın alınarak Devlet Üretim ve Örnek Çiftliği olarak 1938 yılının sonbaharına kadar çalıştırılmıştır. 1938 yılı Eylül ayında 3308 sayılı Kanun'la Devlet Ziraat İşletmeleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. 1950 yılına kadar aynı genel müdürlüğün bünyesinde çalışmış, aynı yıl 5433 sayılı Kanun'la Mart ayından itibaren de Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne intikal etmiştir. Çiftliğin rakımı 44.71 metredir ve 16.000 dekarlık bir araziye sahiptir. Çiftliğin temel görevi; Trakya bölgesinde iklim ve toprağın niteliğine ve piyasanın isteğine uygun yüksek vasıflı ve hastalıklara dirençli hububat ve sanayi bitkisi tohumu üretip dağıtmaktır. İşletme ayrıca halka toprak işlerinde kullanabileceği ziraat makinelerini tanıtır ve öğretmek, Trakya bölgesindeki eski ziraat

2633 Gelemen Devlet Üretim Çiftliği, ss.20-21.

2634 Karahan, agt., s.92.

2635 Devlet Üretim Çiftlikleri, s.132.

usulleri yerine en yeni tarım metotlarını göstermek ve çeşitli hayvan cinslerini ıslah ederek çoğaltıp halka dağıtmakla görevlendirilmiştir²⁶³⁶.

Mart 1950 tarihli 5433 sayılı Kanun’la DÜÇGM’ye intikal eden ve Türkgeldi DÜÇ adını alan kurum, 1968 yılında ilave edilen 526 dekar alanla arazi varlığını 16.526 dekara yükseltmiştir. 16.526 dekarlık arazinin 10.168 dekarı tarla ziraatı arazisi, 660 dekarı bahçe arazisi, 450 dekarı yoncalık, 500 dekarı korungalık, 335 dekarı suni mera ve 90 dekarı da rotasyon merası olmak üzere toplamda 12.203 dekadır. Geriye kalan 450 dekar orman ve koruluk, 312 dekarı yol ve kanal sahası, 285 dekarı tabii çayır, 136 dekarı set dışı kullanılmayan alan ve 124 dekarı da set olarak kullanılan araziler olmak üzere toplamda 1.307 dekar olarak belirlenmiştir²⁶³⁷.

Çiftlikte tarla ziraatı, ziraat alet ve makineleri, bahçe kültürleri ve hayvancılık alanında faaliyetler yürütülmüştür. Tarla ziraatında buğday, arpa, ayçiçeği ve mısır üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Yeşilköy Tohum Islah İstasyonu’nda ıslah edilen ve seleksiyonla çoğaltılan 144/58 ve 073/44 numaralı Akbaşak tohumlarından Trakya iklimine en uygun görülen, yüksek verim ve hastalıklara dayanıklı hububat türlerinin Trakya Bölgesi’nde üretme ve dağıtma işleri bizzat çiftlik tarafından yürütülmüştür. Çiftlik, Yeşilköy Tohum Islah İstasyonu ile iş birliği yaparak bölgenin buğday tohumluğu ihtiyacını karşılamaya gayret göstermiştir. Böylece yılda ortalama 300–400 ton buğday, 150–200 ton arpa ve 50 tona yankın da yulaf tohumu dağıtmıştır²⁶³⁸. 1963 yılında üretilen 433 ton buğday mahsulünden 49 tonu anaç, 208.2 tonu sertifikalı, 66 tonu da kontrollü olarak derece almış böylece 323.2 ton tohumluk hazırlanmıştır. Arpa çeşidinde ise 6 sıralının ekimi yapılmış ve dekara verimi 138 kg. olmuştur. Yulaf çeşitleri içerisinde Amerikan yulafı işletme ihtiyaçları kadar ekilmiştir. 220 dekar mısır, 300 dekarlık alana koca fiğ hasadı ile kırma ve melas karıştırılarak 128 ton silaj elde edilmiştir. Mısır çeşitlerinden İşletmede “Visconsin 641 AA” çeşidinin yetiştirilmesi yapılmış ve ilgili tohumlar Adapazarı Ziraat Araştırma Enstitüsünden temin edilmiştir²⁶³⁹. Bilhassa Macaristan’da ziraat alanında eğitim alarak uzmanlık kazanan müdür Muzaffer Sayman idaresinde çiftlikte yapılan bilimsel çalışmalar ve uygulamalar neticesinde daha iyi ve evsafli ürün veren, gıda kuvveti “gloten” oranı yüksek, nitelikli buğday çeşitlerinin yetiştirilmesinin önü açılmıştır²⁶⁴⁰.

Hayvancılık alanında büyükbaş olarak Plevne ve safkan Holstein, küçükbaş alanında Trakya kıvrık koyunu üzerine çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Ost Friz Texel koyunu ile kıvrık koyunun melezleme çalışmaları yürütülmüş, bu melezleme çalışmaları Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni bölümü ile iş birliği halinde gerçekleştirilmiştir. Tavukçuluk alanında da Leghorn, özellikle de civardaki çiftçilerden

2636 **Türkgeldi Devlet Üretim Çiftliği (Lüleburgaz-Kırklareli) Master Planı**, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1969, ss.5-6.; **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.136.; **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1937)**, s.38.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 84-65-16, 14.07.1938.; Türkgeldi Çiftliği için gerekli olan arazilerin istimlak edilmesi hakkında yapılan resmî görüşmeler ve bunun akabinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından çıkarılan kararname için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 185-276-6, 09.11.1936.

2637 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.136-137.; “Lüleburgaz Devlet Üretim Çiftliğinde Faaliyet Devam Ediyor”, **Son Posta**, 17 Teşrinievvel 1938, s.5.; Trakya’da iskan ettirilen Romanya’dan ve Bulgaristan’dan gelen göçmenler beraberinde ayçiçeği ve az miktarda aspir getirerek iskan ettirildikleri yerlerde bunları ekip, Türkgeldi Çiftliğinin öncülüğünde ürünlerin ekim usullerini bizzat uygulamalı olarak görerek üretime dahil olmaya başlamışlardır. Bk.: **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1937)**, s.28.; İşletme arazileri içerisinde kültür ziraatı alanı toplamda 12.203 dekar olmasına rağmen, bu durum hazırlanan master planında sehven yanlış işlenmiş ve 15.219 dekar olarak gösterilmiştir. Ancak bu kültür arazileri ayrı ayrı hesaplandığında 12.203 dekar olduğu tespit edilmiştir. Bk.: **Türkgeldi Devlet Üretim Çiftliği**, ss.6-7.

2638 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.136-137.; “Trakya-Türkgeldi Çiftliğinde Çalışmalar”, **Son Posta**, 5 Temmuz 1939, s.13.

2639 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, s.265.

2640 “Trakya’nın En Verimli ve Faal Çiftliği: Türkgeldi Çiftliği”, **Son Posta**, 24 Nisan 1939, s.5.; “Lüleburgaz’daki Türkgeldi Çiftliğinin Faaliyeti”, **Akşam**, 6 Mayıs 1939, s.3; Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 72-474-9, 09.05.1935.

olduk rağbet görülen ve talep edilen Broiler ırkı tavuklar üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Çiftlik, 3.000 baş küçükbaş hayvana sahiptir. Bu hayvanların 1.300 başı damızlık anaç koyun türündedir. Damızlık materyali olarak belirlenen bu koyunlardan her yıl ortalama 150 koç, 200 dişi, 200'ü de erkek kuzu olmak üzere 550 baş damızlık küçükbaş hayvan dağıtılmıştır²⁶⁴¹. Bahçe kültürleri alanında ise meyve ve meyvesiz ağaç fidanlığı²⁶⁴² ve sebzeçilik üniteleri üzerinde çalışılmıştır. Ayrıca bakliyat ürünleriyle hayvan yemi üretimi çalışmaları da yapılmıştır. Çiftlikte her yıl 30–40 dekar hububat türleriyle çeşit, miktar, gübreleme ve ekim zamanı bakımından deneme çalışmaları yapılmıştır. Böylece Türkgeldi DÜÇ İşletmesi, bir yandan tohum ıslahı ve dağıtımı gibi çalışmalar yürütürken diğer yandan da selektör ve marokalbur ziraat makineleriyle tohum temizleme ve seçme işleriyle iyi evsafli hububat tohumu sorununu çözüme kavuşturmuştur²⁶⁴³. Dolayısıyla önceleri gloten oranı düşük olduğu için ekmek gereksinimi amacıyla İstanbul'dan getirilen unlar vasıtasıyla karşılanırken, Türkgeldi DÜÇ'ün yaptığı müspet çalışmalar neticesinde bölgedeki III. Kolordu'ya mensup askeri birlikler başta olmak üzere birçok yer bu gereksinimlerini çiftlik aracılığıyla karşılamaya başlamışlardır. Bu durum bölgedeki üreticinin yüzünü güldürdüğü gibi çiftçilerin kesesinin dolmasına da yardımcı olmuştur²⁶⁴⁴.

Türkgeldi DÜÇ'te sadece hububat tohumlukları değil, diğer zirai ürünlerin cins tohumlukları üzerinde de çalışmalar yürütülmüştür. Bu doğrultuda İşletme bünyesinde kurak yonca ekimi yapılmış, bu bitkinin Trakya'nın her bir köşesine yayılması ve böylece hayvan yemlerinin başında gelen saman eksikliğinin giderilmesine gayret gösterilmiştir. Bunun yanı sıra sebzeçiliğe de önem verilmiş ve 1938 yılında çiftlikte 500 dekarlık bir alana bostan ekilmiştir. Burada yetiştirilecek ürünlerden iyi evsafda olanları seçilerek tohumları alınacak ve halka ücretsiz dağıtımı yapılacaktır²⁶⁴⁵. Bu minvalde yürütülen çalışmalar 1938 yılı yaz aylarına gelindiğinde yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu dönemde Trakya bölgesinin en iyi evsafli sebze tohumlarını üreten İşletme, bölgedeki bir değirmen alanı istimlak etmiş ve değirmen tesislerini inşa etmek için çalışmalara başlamıştır. 60.000 lira bütçeyle kurulacak değirmen vasıtasıyla motor ve su pompaları ile sebze tarlalarının sulaması yapılması planlanmıştır. Çiftlik, 1938 yılında 100 dekarlık alanda damızlık meyve fidanlığı açtığı gibi aynı yıl içerisinde 200.000 fidan yetiştirerek köylere dağıtmayı hedeflemiştir. İşletme, Trakya Umumî Müfettişliği tarafından düzenlenen aş ve fidancılık kurslarında yetişen 50 köy gencini, civardaki köylülerin tohumluklarını aşılama işlerini yapmak amacıyla görevlendirdi²⁶⁴⁶. Ayrıca her yıl binlerce kilo damızlık fasulye, bezelye, fiğ, yer fıstığı, soya, sudan çayırı, susam, nohut, ayçiçeği, keten, pamuk, pirinç, soğan, kenevir, sarımsak, patates, hintyağı ve mısır gibi nebatların tohumlukları yetiştirilmiş ve bölgedeki çiftçilere dağıtılarak bu nebatların üretimi yaygınlaştırıldı²⁶⁴⁷.

2641 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.138.; **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.266-267.

2642 Türkgeldi DÜÇ İşletmesi, Trakya bölgesinde meyvecilik ve fidancılığı geliştirmek için Trakya Umumî Müfettişliği tarafından kurulan örnek bir fidanlık vasıtasıyla burada yetiştirilen aşılı ve aşısız meyve fidanlarını halka dağıtmıştır. Bu doğrultuda özellikle Isparta'dan getirilen güllerle Edirne Karaağaç'ta ve Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesinde çeşitli güllükler tesis edilmiş; bunlar bizzat halkın istifadesine sunulmuştur. Bk.: Nusret Köymen, "Trakya'da Çalışmalar", **Köy Dergisi**, S 4, (İstanbul 1939), s.11.

2643 **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1938)**, s.35.; **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1939)**, s.6.; "Trakya'nın En Verimli ve Faal Çiftliği: Türkgeldi Çiftliği", **Son Posta**, 24 Nisan 1939, s.5.; Bk.: **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.138.

2644 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 72-475-2, 28.08.1935.; Bk.: "Kombinalar Trakya Çiftçisini Güldürecek", **Yeni Asır**, 21 Mart 1937, s.4.

2645 **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1938)**, s.44.; Bk.: "Trakya'da Zirai Çalışmalar", **Son Posta**, 22 Teşrinisani 1937, s.5.; "Lüleburgaz Devlet Üretim Çiftliğinde Faaliyet Devam Ediyor", **Son Posta**, 17 Teşrinievvel 1938, s.5.; "Trakya'nın En Verimli ve Faal Çiftliği: Türkgeldi Çiftliği", **Son Posta**, 24 Nisan 1939, s.5.

2646 "Trakya'da Köylüye 1 Yılda 200.000 Fidan Dağıtıldı", **Son Posta**, 4 Ağustos 1938, s.5.

2647 **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1937)**, s.29.

İşletme bünyesinde koyun, sığır, koşum hayvanı, tavuk ve arıcılık başlıca hayvancılık faaliyetleri arasında yer almıştır. Sayısı 3.000’i bulan en iyi kıvırcık koyun ve sürüsünün 1.300 kadarı bizzat kurum tarafından damızlık olarak tahsis edilmiştir. Çiftlik ilk dönemde yetiştirdiği boz sığır ırkı (Plevne) süt ve et verim ırkına döndürülmeye çalışılmış, her yıl 80–100.000 litre inek sütü üretimi ile ekonomiye katkılar sağlanmıştır²⁶⁴⁸. Ancak ilerleyen yıllarda süt verimi oldukça yüksek olan Siyah Alaca ırk üzerinde çalışmalar başlatılmış ve bu doğrultuda yalnızca bu ırkın ıslahı ve çoğaltılması üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan plan, program ve projeler kapsamında 1972 yılı sonuna kadar Türkgeldi DÜÇ için Siyah Alaca ırk sığırlarının 300, Kıvırcık koyunlarının da işletme imkânları ve gelişme potansiyeli dahilinde 1200 başa çıkarılması hedeflenmiştir²⁶⁴⁹. 1964–1968 yılları arasında İşletmenin hayvan varlığı, bunların türevsel dağılımı, hayvan mahsulleri üretimi ve dağıtılan hayvan sayısı şöyledir²⁶⁵⁰:

Tablo –181**Türkgeldi DÜÇ İşletmesi Hayvan Varlığı, Hayvan Mahsulü Üretimi ve Dağıtımı**

Tür/Cins	1964	1965	1966	1967	1968
Sığırcılık					
Boğa	5	3	3	4	3
İnek	98	88	102	132	149
İkili Dişi	24	13	33	33	24
İkili Erkek	1	-	2	2	13
Birli Dişi	26	14	26	26	44
Birli Erkek	1	6	14	14	1
Buzağı-Dişi	36	19	30	30	21
Buzağı-Erkek	60	16	24	24	18
Süt Verimi (kg.)	3.752	2.945	2.500	3.754.8	
Süt Dağıtım	201.659	236.956	305.456	301.445	
Damızlık Dağıtım	47	29	5	31	20
Koyunculuk					
Koç	79	97	109	160	136
Koyun	1.341	1.469	1.328	1.480	1.561
Dişi Toklu	271	380	254	332	161
Erkek Toklu	49	156	512	600	57
Dişi Kuzu	535	673	139	295	42

2648 Tarım Bakanlığı DÜÇGM, İstanbul ve çevresinde yetiştirilen sığırların süt verimini artırmak için Türkgeldi DÜÇ’e, Hollanda Siyah-Alaca sığırlarını getirerek bunları saf ve yarım kan olarak yetiştirmeyi düşünmüştür. Bk.: Çakıroğlu, “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, s.160.; “Trakya’da Hayvancılık”, **Trakya Dergisi**, S 19, Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu Yay., (Şubat 1938), s.32.; “Trakya’da Hayvancılık Esaslı Tasfiyeye Tabi”, **Akşam**, 26 Eylül 1940, s.4.

2649 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, ss.94-96.

2650 **Türkgeldi Devlet Üretme Çiftliği**, ss.31-34.

Erkek Kuzu	248	687	134	284	36
Süt Verimi (kg.)	55.768	59.039	55.760	48.181	33.528
Merinos Yapağı (kg.)	302	391	257	330	418
Yerli Yapağı (kg.)	2.950	3.288	2.898	3.238	3.370
Süt Dağıtımı	55.768	59.039	55.760	48.181	33.528
Damızlık Dağıtımı	267	940	596	433	253
Tavukçuluk (Leghorn–Newhampshire)					
Tavuk	2.225	1.982	2.687	3.105	-
Civciv	52.052	61.566	43.289	51.809	49.007
Yumurta	323	318	355	371	3.447
Damızlık Satışı (baş)	49.511	54.813	38.170	40.580	40.845
Bal Üretimi (kg.)	122	477	857	1.082	542

Tablo –181’de yer alan verilere göre, Türkgeldi Devlet Üretme Çiftliğinin hayvan varlığı 1964 yılından itibaren 1975 yılına kadar giderek artış göstermiştir. Bu artış bazı yıllarda her ne kadar inişli–çıkışlı bir seyir izlese de genel olarak 1964 yılından itibaren olumlu yönde bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim İşletmenin tarla ziraatı, bahçe kültürleri ve hayvansal ürünler alanındaki verim artışına paralel olarak elde edilen mahsullerden alınan verim giderek artmış ve bu durum ürün satışlarına–dağıtımlarına yansımıştır²⁶⁵¹.

İşletme bahçe kültürleri şubesinde 50 dekar Amerikan asma anaçlığı, 20 dekar meyve fidanlığı ve 10 dekar sebze alanı oluşturularak üretim çalışmalarına başlanmıştır. 1968 yılına gelindiğinde meyveciliğe ayrılan alan 130 dekar olmakla beraber bunun 58 dekarı sökülmüş, geriye yalnızca 72 dekarı kalmıştır. 1969 yılında 27 dekar çöğür ekilmiş ve boş bulunan 20 dekarlık bir arazinin ıslahı ile yeni bahçe alanları tesis edilmiştir. Buna göre İşletmenin meyvelik alanı 130 dekar, fidanlığı 125 dekar, sebzeliği 20 dekar, bağ alanları 50 dekar, Amerikan asma anaçlığı 150 dekar ve ağaçlama alanı 125 dekar olmak üzere toplamda 600 dekar olarak belirlenmiştir. Böylece bahçe ziraatı yapılan alan 148 dekara çıkarılmıştır. 1968 yılında fidancılık sahası ise 125 dekar olarak belirlenmiştir. 1967–1968 döneminde bunun 68 dekarında faaliyet gösterilmiştir. Faaliyet gösterilen bu alanda 33 dekar aşılı, 22 dekar aşısız, 6.7 dekar tohum tavaları, 5.2 dekar muhtelif meyve fidanı ekim sahası, 1.2 dekar da dut tohumu ekim alanı olarak kullanılmıştır. Aynı yıl içerisinde 24559 elma, 6340 şeftali, 6198 armut, 2700 ayva, 2000 muşmula, 2800 kayısı ve 3975 adet erik aşısı, 1728 adet de diğerleri olmak üzere toplamda 50.300 adet fidanın aşısı yapılmıştır. 1968–1969 sezonunda 112 kg. meyve tohumu 5 dekarlık bir sahaya ekilmiş, 13.000 adet çöğür 4.5 dekara dikilmiş ve 71.670 meyve fidesi ve çöğür elde edilerek bölgedeki üreticilere dağıtılmıştır. İşletmenin bahçe ziraatında yaşanan bu değişime paralel olarak yıllık meyve üretiminde önemli bir artış yaşanmıştır. 1964–1968 yılları arasında her yıl 130 dekarlık bir sahadan alınan verim giderek yükselmiştir. Buna göre; 1964 yılında 98.987 kg., 1965’te 72.649, 1966’da 135.850, 1967’de 192.400 ve 1968 yılında ufak bir azalma ile 158.210 verim elde edilmiştir²⁶⁵².

2651 Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, ss.136-138.; Bk. Devlet Üretme Çiftlikleri, s.216.

2652 Türkgeldi Devlet Üretme Çiftliği, ss.29-31.

Türkgeldi DÜÇ İşletmesi, 1949–1951 yıllarında Kırklareli ve Tekirdağ bölgelerindeki çiftçilerin kışlık ekim devresinde iyi vasıfta buğday tohumluk ihtiyaçlarını karşılamak üzere Akbaşak buğday çeşidinin üretimini artırmış ve bu doğrultuda selektörden geçirilmiş temiz tohumlukları üreticilere dağıtmıştır. İşletme 1950 yılında üretip çoğalttığı Akbaşak buğday tohumundan Kırklareli iline (177 ton), Tekirdağ’a da (510 ton) olmak üzere toplamda 687 ton buğday tohumu dağıtmıştır. Ayrıca kurum, 1949–1951 yılları arasında Akbaşak buğday tohumundan 8063 dekarlık bir alanda ekim yapmış ve buradan toplamda 959.988 kg tohumluk elde etmiştir²⁶⁵³. 1971 yılına gelindiğinde Türkgeldi DÜÇ İşletmesi 573 ton buğday, 290 ton arpa, 172 ton mısır, 385 ton ayçiçeği üretimi yapmıştır. 1972 yılında işletmenin buğday üretimi 862 ton iken, bu sayı 1973 yılında 726 ton, 1974 yılında 808 ton ve 1975 yılında da 645 tona düşmüştür. Çiftlik hayvansal üretiminde inek ve koyun sütü, yumurta ve yapağı şeklinde çeşitli faaliyetler yürütülmüş; bu üretimler 1971 yılından 1975 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Çiftlikte diğer bütün üretme çiftliklerinde olduğu gibi sözleşmeli çiftçilik faaliyetleri yapılmış 1971 yılında 330 çiftçiyle 48.362 dekar arazi üzerinde tohumluk üretimi çalışmaları gerçekleştirilmiştir²⁶⁵⁴.

İşletme bölgedeki çiftçilerin teknik zirai bilgilerini güçlendirmek, köye modern tarım metotlarını sokabilmek, onları çabucak ve pratik bir şekilde yetiştirmek gayesiyle çeşitli ziraat kursları açmıştır. Ziraat kursları içerik olarak aşıcılık ve fidancılık, tarımbaşı, gülcülük, kozacılık, fennî arıcılık, tarla ziraatı metotları ve makinelerin bakımı, onarımı ve tamiri üzerinde toplanmıştır. Bu doğrultuda İşletme bünyesinde 1939 yılında bir selektör makinist kursu açılmıştır. Kursa katılım sağlayan ve sınavlarda başarılı olan köylüler belgelerini alarak bölgedeki çeşitli selektör merkezlerinde görevlendirilmişlerdir²⁶⁵⁵. Örneğin bu doğrultuda Edirne merkezinde açılan aşıcılık ve küçük ziraat sanatları kursuyla gençler eğitilmiş ve bu eğitim sonucunda da ziraat işlerinde tarımbaşı olarak görev almışlardır. Kursa katılan gençlere 11 ay eğitim verilmişti. İlk olarak 1937 senesinde bölge vilayetlerinden gelen 43 kursiyere eğitim verilen kurstaki bu gençler 29 Ekim 1937 Cumhuriyet Bayramı’nda tarımbaşı olarak mezun olmuşlardır. Kurs her sene artan bir nüfusla eğitim vermişti²⁶⁵⁶. Benzer şekilde 1936 yılında açılmış olan gülyağcılık kursu yarım asır boyunca Trakya’da unutulmuş olan gülcülüğü tekrar canlandırmıştı. Türkgeldi DÜÇ İşletmesi gözetiminde İsparta Belediyesi’yle birlikte yürütülen çalışmalarla Edirne’de elde edilen tahlillerin İsparta’ya gönderilmesi şeklinde yürütülmüştü. Edirne merkezinde ve Lüleburgaz, Babaeski kazalarında başarılı sonuçlar alınan çalışmalar yapılmıştı²⁶⁵⁷.

1965 yılında ayrıca Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki çiftliklere çeşitli yatırımlar yapılmıştır. Zikredilen yılda Kırklareli’ndeki Türkgeldi Devlet Üretim Çiftliğine de bazı yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda zirai inşaat projesi kapsamında 258.8 lira ihale bedelli 1.5 km stabilize yol, 4673 metre kaldırım inşaatı, 200 metre sergahı, 1 adet kapalı sundurma, 1 adet makine parkı sundurması yapılmıştır. 1966 yılı yatırım programında çayır–mera projesi kapsamında 121.8 lira ihale bedelli olarak 6700 metre döşenecek olan büz hattından 2000 metresi bitirilmiştir. 4700 metre büz hazır, büz hendeklerinin %70’nin hafriyatı tamamlanmıştır. 4700 metre büz döşeme işi ile altının betonaj ve kaplaması havalara izin vermemesi dolayısıyla yapılamamıştır. Dolayısıyla eksik kalan işler, 1966 yılında tamamlanacağı belirtilmiştir²⁶⁵⁸.

2653 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, ss.1335-1338.

2654 **Devlet Üretim Çiftlikleri**, s.216.

2655 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 73-481-6, 06.09.1939.

2656 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-481-4.; Trakya Umûmi Müfettişliği 1938 yılında yapılacak olan tarım başı kursu için genel bütçesinden 15.000 lira tahsisat ayırmıştı. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 73-480-1., 07.02.1938.

2657 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0., Yer No: 166-156-13., 19.06.1940., s.3.; “Gülcülük”, **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., S 20, İstanbul, (Nisan-Haziran 1938), s.23.

2658 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, 00.00.1965.

3.12. İğdır Devlet Üretim Çiftliği

İğdır Devlet Üretim Çiftliği, 10 Eylül 1952 tarihli 3/15672 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Kars ilinde hazineye ait 120 ile 150.000 dekarlık arazi üzerinde Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak İğdır DÜÇ İşletmesi adıyla kurulmuştur. İşletmenin kurulacağı Dil bölgesinin yasak bölge kategorisinden çıkartılmasına müteakip olarak kuruluş çalışmaları başlamıştır. İşletmenin ilk müdürü Ziya Ayrım'dır²⁶⁵⁹. İğdır DÜÇ İşletmesinin yerinin seçilmesinde hayvancılığın rasyonel ve ümitli bir faaliyet sahası olarak dikkate alındığı ilk yer olan Kars ili belirlenmiştir. Kars ilinin, bilhassa Doğu Anadolu illeri içinde hali hazırdaki durumu ile en müsait ve verimli mera alanlarına dayalı yer olması kurumun burada kurulmasının en temel amillerinden birisini oluşturmuştur.

İğdır DÜÇ İşletmesi Kars iline 250 km, İğdır ilinde 65 km. ve İğdır-Aralık ilçesine de 15 km uzaklıkta olup, Dil mıntıkasında ve 90.000 dekarlık bir arazi üzerinde kuruldu. İşletme, 850 metre yüksekliğe sahip bir arazi üzerinde konumlandırıldı. Çiftlik arazileri, Kuzey ve Kuzeydoğudan Aras nehri ile Rusya, Güney ve Güneybatıdan ise Karasu ırmağı ile İran'la sınırdır. Ayrıca küçük ve büyük Ağrı dağlarının, birinci yasak bölgeye dahil olan ve 75.000 dekar olarak tahmin edilen kuzey etekleri, Bakanlar Kurulu kararı ile İşletmeye bırakılmıştır²⁶⁶⁰. İğdır Ovası'nın Dil bölgesinde yer alan işletmenin arazileri iklim koşulları bakımından mikro-klima özelliği gösterdiğinden dolayı işletmede yıllık yağış miktarı 140 milimetreyi geçmemektedir. Bunun yanı sıra işletme tarımdan ziyade daha çok hayvancılık üzerine üretim yapmaktadır. Ayrıca meyvecilik üzerinde çalışmaları da kuruluşundan itibaren devam etmiştir. Çiftlik arazisinin %70'ni saz ve kamış kaplamış bulunmakla beraber yer yer bataklıklar görülmektedir. Bununla beraber İğdır DÜÇ İşletmesi içerisinde bir sinema, bir Tarım Meslek Yüksekokulu, bir ilkokul, bir fırın, bir merkez koğuşu, bir sığırcılık koğuşu, bir koyunculuk koğuşu, bir cami, bir misafirhane, 64 ailelik lojman ve bir idare binası bulunmaktadır²⁶⁶¹.

İşletme kuruluş çalışmalarını tamamladıktan sonra 1955-1956 ekim dönemi için 7.000 dekarlık alanı buğday ve ikişer bin dekar arpa ile yulaf olarak kışlık ürünler olan mısır, çeltik, korunga ve yonca gibi mahsulleri ekim programına almıştır. Hayvancılık alanında ise ilk materyal olarak 49 baş Göle ırkı Doğu Anadolu Kırmızısı olan ineklerden getirilmiş ve yetiştiricilerin elinden seçilen 222 inek ile toplam büyükbaş hayvan varlığını 271 başa çıkarmıştır. Koyunculuk çalışmalarında ana materyal olarak bölgenin önemli sürülerinden olan Morkaraman koyunları satın alınarak yetiştirme işlerine başlanmıştır. 1954 yılında ayrıca merinoslaştırma ve melezleme çalışmaları kapsamında Merinos ırkı koçlarla Morkaraman koyunlarına yapılan suni tohumlamalar ile ilk mahsul olarak 210 baş kuzu alınmıştır. Aynı dönemde İşletme bünyesinde 210'unu 1954 yılı suni tohumlama mahsulü olan merinos toklu ve şişekler olmak üzere toplamda 731 baş kuzu mevcuttur. Sebzeçilik çalışmalarında ise 100-200.000 dekar alan bölgeye yararlı olacak şekilde sebzelikler tesis edilmiş ve yıllık olarak ortalama 200.000 sebze fidesi dağıtılması ön görülmüştür. Meyvecilikte bahçelerin tesisi ile işe başlanmış ve 16 dekarlık sahaya 210 kg. şeftali tohumu ile 21 dekarlık alana 150 kg. zerdali tohumu ekilmiştir. İşletmedeki gündelik işlerin yapılabilmesi ve çiftçilere hizmet sunulabilmesi amacıyla makine, alet-edevat deposunda 2 adet Excavatör, 1 adet Traxcavatör, 1 adet Buldozer, 1 adet Scraper, 1 adet Loder, 2 adet Greyder, 3 adet Dicher pulluk ve 1 adet keçi ayağı vardır. Bu iş makineleriyle 1952-1955 yılları arasında 50.000 dekarlık sahanın ana yolları ve parselasyonu, feyezan seddi ve ana sulama kanalları yapılmıştır. Çiftlikteki tarla ziraatı işleri için 11 adet Fiat 55 L., 11 adet Caterpillar D 4., 2 adet Caterpillar D 6., 3 adet Massey-Harris 744 D., 2 adet H. Farmall, 1 adet Johnn Deere A. ve 1 adet Ferguson traktör bütün ekipmanları ile birlikte faaliyete geçirilmiştir. 1952-1955 yılları arasında İşletmede bu traktör ve ekipmanlarla 40.000 dekarlık sahada toprak işleme ve kültür ziraatı işleri

2659 Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, s.113.; Mağden, "Devlet Üretim Çiftlikleri", s.249.; BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 130-73-2, 10.09.1952.; Bk. Karatay, "Devlet Üretim Çiftlikleri Teşkilatı ve Çalışmalarına Toplu Bir Bakış", s.20.

2660 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.221.

2661 Devlet Üretim Çiftlikleri, ss.156-161.

yapılmaya başlamıştır. Ayrıca 6 adet Johnn Deere ve 2 adet Eberhart pamuk mibzeri, 2 adet Mc. Cormik Farmall ekipmanı mibzer ve 1 adet Jonn Deere A ekipmanı mibzer çiftçilerin hizmetine sunulmuş ve tarlalarında hizmet göstermiştir²⁶⁶².

1962–1963 döneminden itibaren buğday çeşitlerinden 111/33 ve 414/44; çeltik çeşitlerinden Maratelli, Yerli ve Maraş çeltiği; 138–Rus ve Coker pamuğu; yazlık arpa, şekerpancarı, fiğ, hasıl mısır, hasıl ayçiçeği ve bakla cinslerinde bitkilerin ekimi yapılmıştır. Bunların dekar ekim alanları, üretim ve dekara göre verimi Tablo –182’de yer aldığı gibidir²⁶⁶³:

Tablo –182

İğdır DÜÇ Tarla Ziraatı Bitkileri Ekim Alanı ve Verimi

Cinsi	Ekim (dekar)		Üretim (kg.)		Dekara Verim	
	1962	1963	1962	1963	1962	1963
111/33 -Buğday	150	130	19323	18612	128	143
414/44 -Buğday	80	60	6170	5500	77	91
Maratelli Çeltik	17	120	1970	7956	115	66
Yerli Çeltik	106	910	63810	75000	90	82
Maraş Çeltik	-	170	-	15273	-	89
138- Rus pamuk	120	-	7533	-	63	-
Coker pamuk	180	-	12052	-	67	-
Arpa yazlık	400	400	39500	-	98	-
Şeker pancarı	40	50	103037	-	2575	-
Fiğ (Dane)	56	-	170000	-	300	-
Hasıl mısır	60	-	85000	-	1416	-
Hasıl ayçiçeği	30	35	75000	110000	2500	3140

Tablo –182’de yer alan verilere göre, tarla bitkileri ziraatında yapılan çalışmalar daha önceki yıllarda olduğu gibi bilhassa çeltik ziraatı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bilhassa Yerli sakalar tarafından ekilen çeltik ziraatında gerek 1962 gerekse 1963 yılında en iyi derecede randıman alındığı tespit edilmiştir. Buna mukabil olarak ekimi yapılan her iki buğday türü içerisinde yalnızca 111/33 cinsinin her iki yılda da hem üretim hem de dekara verimi yüksek seviyeye çıkmıştır. Böylece 111/33 buğday cinsinin yöre iklim ve toprak yapısına daha iyi intibak sağladığı tespit edilmiştir. Aynı durum hasıl ayçiçeği içinde söz konusudur. Hasıl ayçiçeği ekim alanında çok ciddi anlamda artış gözlemlenmezken gerek üretim alanında gerekse dekara verim oranında iyi bir randıman vermiştir. Bununla birlikte yıllara göre ekim ve üretim oranları değerlendirildiğinde 1962 yılının her anlamda daha iyi bir randımana sahip olduğu gözlemlenmiştir.

İğdır Devlet Üretim Çiftliği ayrıca çiftçilerle iş birliği sağlamak, onlara en yeni ziraat metotlarını göstermek amacıyla işletme merkezine yakın konumda bulunan yerlerde numune köyler uygulamasını hayata geçirdi. Bu kapsamda 1958 yılında İğdır’ın Ali Kızıl köyü örnek köy haline getirildi. Köy Muhtarı İsa Yiğit, Devlet Üretim Çiftliği Müdürü Ziya Ayrıım ve Ziraat Teknisyeni Nuri Güngör iş birliği yaparak

2662 Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, ss.113-116.

2663 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.222.

bir proje hayata geçirdiler. Proje kapsamında ilk etapta köyde zirai yayın postası kuruldu. Daha sonra 4–K Genç Çiftçiler Kulübü kurulması çalışmaları başlatıldı. Köyde örnek meyve bahçeleri için yer ayrıldı. Köy yolunun her iki tarafında ağaçlandırma çalışmaları yapıldı²⁶⁶⁴.

1965 yılına gelindiğinde DÜÇGM tarafından Iğdır DÜÇ için gerekli olan arazi islah, çayır mera, bahçe tesisi ve zirai inşaat yatırım programı kapsamındaki projeler tamamlanmıştır. Bu doğrultuda işletme bünyesindeki arazi islahı projesi kapsamındaki planlanan işler tamamlanamamıştır. Bahsi geçen proje, 1966 yılı yatırım programı kapsamında arazi islahı projesi kapsamında tekrardan ele alınmış ve 264.9 lira ihale bedelli olarak yeni bir çalışma programı belirlenmiştir. Buna göre; daha evvelki dönemde projenin uygulanmasında kullanılan makine parkının kifayetsizliği ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi ile yapılan iş birliği neticesinde işe geç başlanmasından ötürü bitirilemediği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra bağ–bahçe işleri gelecek yıllara bırakılmış; zirai inşaat projesi kapsamında 35.9 lira ihale bedeliyle 1 adet akaryakıt deposu yer altına alınmış, 1 adet soğuk hava deposu, 60 metre fide camekanları tamamlanmıştır²⁶⁶⁵. İşletmenin arazileri 1970 yılına gelindiğinde 286.270 dekarla ulaşmıştır. Bu arazilerin 90.000 dekarını Dil bölgesi²⁶⁶⁶ ve geriye kalan kısmını da çayır, mera, bağ–bahçe, fidanlık ve park alanları teşkil etmektedir. Nitekim 90.000 dekarlık oldukça geniş bir bölgeyi kapsayan bu arazilerin drenaj sorunu ve topraklarının çorak olması açısından işlenemeyişi, çiftlik hayvanlarının temel ihtiyacı olan yeşil ota duyulan gereksinimi daha da artırmıştır. Bu alanın drenaj sorunu sebebiyle işlenemeyişi, her yıl ortalama 1 milyon liradan fazla para ödenerek kesif yem ihtiyacının dışarıdan temin edilmesine yol açmıştır. Söz konusu arazilerin islah edilerek tarıma elverişli hale getirilmesi durumunda, kurumun tesis edildiği tarihten 1970’li yıllara kadarki süreçte yaptığı tüm zararları kara çevirecek durumda olduğu belirtilmiştir²⁶⁶⁷. Çiftlikte ayrıca bir Mikro-klimatoji İstasyonu meydana getirilerek bu konuda çalışmalara başlanmıştır²⁶⁶⁸.

Hayvancılık sahasında ise Doğu Anadolu’nun başlıca iktisadî gelişme sahasının hayvancılık üzerine yoğunlaşması, bölgede hayvan yetiştiriminin başlıca şartı olan hayvan yemleri, çayır ve mera alanlarının genişletilmesini zarurî kılmıştır. Ayrıca Iğdır DÜÇ’ün drenaj sistemi, sulama imkânları ve toprak yapısıyla ilgili yapılan araştırmalar çiftlik arazilerinin çorak olduğunu göstermiş ve İşletmenin bu minvalde hayvancılık faaliyetlerine daha fazla önem verdiğini belirtmiştir²⁶⁶⁹. Bu doğrultuda 1956 yılında çiftliği hayvanlarının otlatılması için gerekli güvenlik tedbirleri alındıktan sonra Ağrı ve Dil yasak bölgelerine otlatılmasına izin verilmesi için Bakanlar Kurulu kararı alınmıştır²⁶⁷⁰. Çiftliğin tam randımanla faaliyete geçebilmesi için 4.5–5 milyon lira masrafın yapılması planlanmıştır. Adı geçen alanların kullanılmaya başlamasıyla birlikte İşletmenin mera imkânları oldukça artmış; böylece hayvancılık faaliyetlerinden koyunculuk gün-

2664 Selçuk Ural, Nebahat Oran Arslan, **Cumhuriyet Devri Kars Tarihi 1923-1950**, Eser Basın Yayın Dağıtım Matbaacılık, Erzurum 2015, ss.91-92.

2665 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, 00.00.1965.

2666 Sücaattin Kırımhan, **Iğdır Devlet Üretme Çiftliği Arazisinde Drenaj Sorununun Çözümü ve Çorak Toprakların İslah Olanakları Üzerine Araştırmalar**, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1974, s.21.

2667 Kırımhan, **age.**, s.21.

2668 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, C 10, Toplantı: 2, 20.02.1956, ss.66-67.

2669 Kırımhan, **age.**, s.22.

2670 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 142-36-2, 21.04.1956.; Çayır ve mera alanı (1.187.238 dekar) itibarıyla Kars, Türkiye’deki 14 il içinde Şanlıurfa, Erzurum ve Van ilinden sonra dördüncü, tarla bakımından da 5nci sırada gelmektedir. Bu bakımdan en fazla koyun ve sığır yetiştiren yer Kars olduğu halde çayır ve meraları diğer üç ile nazaran daha azdır. Buna karşılık az çayır ve meraya nazaran en çok koyun ve sığır yetiştiren Kars ilinin, diğer illere nazaran çok mühim bir farkla ileride ve İnci mevkiinde bulunan 483.902 hektar ürün getirmeyen toprakları sulanabilir, çayır ve mera haline getirilirse; yöre hayvancılığına önemli oranda ekonomik katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Bk.: **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, ss.1319-1320.

den güne hızlı bir şekilde artış göstermiştir²⁶⁷¹. Bahsi geçen projelere paralel olarak ilerleyen süreçte Ağrı’da Dil bölgesi özellikle hayvancılık için önemli bir mera alanı olmuş, bilhassa çiftliğin işletme yönünün hayvancılık üzerine şekillenmesine yön vermiştir. İşletmede ayrıca büyükbaş hayvan grubundan Montafon süt ırkı olarak, Hereford²⁶⁷² et ırkı olarak bu bölgede iyi adapte olmuş ırklardır. Bilhassa Hereford x Doğu Anadolu Kırmızısı ve Hereford x İsviçre Esmeri sığır ırkı üzerinde yoğunlaşmıştır²⁶⁷³. Bu doğrultuda 1962 yılında süt ineği yetiştirilmesi üzerinde durulmuş ve 42 dişi, 44 erkek olmak üzere 86 buzağı elde edilmek suretiyle Hereford melezi mevcudu 169 başa çıkarılmıştır. Daha sonra bu ırk melezlemesi üzerinde görülen verim üzerine Göle İnekhanesi’nde 4 baş safkan Hereford sığırı getirilerek bunlardan birisi erkek olmak üzere 2 baş safkan yavru alınmıştır. Ayrıca aynı yıl içerisinde sığırlara koruyucu mahiyette Antrax, Yanıkara, Şarbon, İktet Hemilglobinuri, 0 ve Sat 1 şap aşuları tatbik edilmiştir. Koyunculukta ise Morkaraman koyunlarından suni tohumlama yapılmak suretiyle Merinos melezi elde edilmeye çalışılmıştır. 1962 yılında 1651 baş koyundan, 1963 yılında 662’si dişi, 557’si erkek olmak üzere toplamda 1219 baş Merinos melezi elde edilmiştir. İşletmede suni tohumlama yoluyla elde edilen doğum randımanı 1963 yılında %73.7’ye yükselmiştir. Ayrıca aynı yıl içerisinde melezleme denemeleri neticesinde 300 baş tokludan 291 baş melez kuzu elde edilmiştir. 1964 yılı itibarıyla İşletmedeki koyun ırkları şöyledir: Koç olarak 23 baş Merinos, 91 baş yerli ve 2 baş İvesi; anaç koyun olarak 1.189 Merinos, 947 yerli ve 21 adet İvesi; toklu olarak 707 baş dişi, 575 erkek Merinos, 83 dişi, 4 erkek yerli toklu ve 7’si dişi 11’i de erkek olmak üzere İvesi ırkı toklu. Kasaplık olarak ayrılan koyunlarda İşletmedeki toplam Merinos sayısı 2453, yerli sayısı 1405, İvesi sayısı ise 41 baş olmak üzere toplamda 3989 baştır²⁶⁷⁴. Ancak Iğdır İşletmesinin 1960–1963 yılları arasındaki kar–zarar oranları değerlendirildiğinde (–4297784) lira zarar ettiği görülmüştür²⁶⁷⁵.

Nitekim koyunculukta Merinos melezleri üzerinde çiftlik çalışmaları artarak devam etmiş, 1971 yılında 4.671 baş olan koyun sayısı 1975 yılında neredeyse iki katına çıkarak 8.138 başa yükselmiştir. Bununla beraber 1971 yılında 923 olan esmer sığır sayısı 1975 yılında 1.315 başı bulmuş, yine 1971 yılında 735 baş olan Hereford sığır sayısı 1975 yılında 1.516 kadar çıkmış, aynı yıllarda küçük evcil hayvan sayısı 459 adetten 1.085 adete çıkmıştır. Çiftlik, 1971 yılında 332 baş sığır, 20 baş koyun, 10.949 fidan ve 1.792 fide dağıtımını yaparken bu oranlar 1974 yılında azalma göstermiş ve 46 baş sığır, 6 baş koyun, 1.500 fidan ve 700 fide dağıtılmıştır²⁶⁷⁶.

3.13. Konya (Altınova) Devlet Üretim Çiftliği

Altınova Devlet Üretim Çiftliği, Konya’nın 120 km kuzeybatısında, Kadınhanı ilçesinin 60 km kuzeyinde ve Ankara’nın 189 km. güneybatısında bulunmaktadır. Çiftlik, 285.288’i dekarı tarla arazisi olmak üzere toplamda 324.000 dekar arazi üzerinde konumlandırılmıştır. Ancak bahsi geçen bu arazilerden 304.116 dekarlık bir alanı kullanabilmiştir²⁶⁷⁷. Orta Anadolu Bölgesi’ndeki en büyük ziraat işletmesi olan Altınova DÜÇ, Ceylanpınar DÜÇ’ten sonra Türkiye’deki ikinci büyük tarım işletmesidir. Konya ve

2671 Karatay, “Devlet Üretim Çiftlikleri Teşkilatı ve Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, s.20.; Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Aralık 1952, Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, S 115, (Ocak 1953), ss.24-25; Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Ağustos 1953, Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, S 124, (Ekim 1953), s.308.

2672 Hereford Irkı, ismini İngiltere’nin güneybatı bölgesindeki Herefordshire vadisinden almıştır. 19. yüzyıl itibarıyla Kanada, ABD, Arjantin, Brezilya, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika ve Almanya gibi ülkelerde yoğun olarak yetiştirilmiştir. Kırmızı-kahverengi rengindedir. Mutlaka başı, boynu, alını, göbek altı, ayak eklemleri ve kuyruk tüyü beyaz olur. Hem boynuzlu (İngiliz tipi) hem boynuzsuzdurlar.

2673 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, s.95.

2674 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.225-227.

2675 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, s.38.

2676 Karahan, **agt.**, s.91.

2677 “Devlet Üretim Çiftlikleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, C 24, S 424-425 (1963 İzmir Fuarı Özel Sayısı), 20 Eylül 1963, s.111.; Aksöz, “Memleketimizdeki Başlıca Devlet Çiftlikleri ve Bünyeleri”, s.6.; Bk.: **Devlet Üretim Çiftlikleri**, s.94.

civarındaki yerleşimlere tohumluk vermek, işlenmemiş bakir yurt topraklarını işlemek, bölgedeki buğday ve hububat mahsullerinin kalitesini yükseltmek, fennî ziraat usulleri (makine ziraatı, toprak gübreleme, selektörle temizleme, ilaçlama, tohumluk ayırma vb. her türlü öğretim hizmeti) bölgedeki çiftçilere uygulmalı olarak göstermek ve bu hususta onlara öncü olmak, bölgenin buğday ve hububat üretimini artırmak amacıyla tesis edilmiştir²⁶⁷⁸. Tarım ve tarıma dayalı sanayinin ihtiyacı olan temel mal ve hizmetleri üretmek, gelişen tarım teknolojisini yurt çiftçisinin hizmetine sunmak amacıyla faaliyet gösteren Altınova DÜÇ İşletmesi, 1942 yılında Ziraat İşletmesi olarak kurulmuş, 1950 yılında Devlet Üretim Çiftliğine dönüşmüş ve 1984 yılından itibaren ise Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) bünyesinde faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir.

Dry-farming sisteminin hakim olduğu çiftlik, 566 dekar kadar meyveli ve meyvesiz ağaçların bulunduğu alana, kalanı da parsel yolları, meralar ve taşlık arazi ile dağ yamaçlarına ayrılmıştır. Tarıma elverişli arazinin her biri 2.000 metre genişliğinde 78 kareden oluşmuştur. 140 dekar arazi üzerinde her yıl 18 türde buğday üzerinde miktar, gübre ve zaman bakımından deneme çalışmaları yürütülmüştür. Bölgedeki diğer çiftliklerden farklı olarak Altınova DÜÇ, ayçiçeği ve patates üretimi üzerinde de önemli çalışmalar yürütmüştür. 1945 yılından 1954 yılına kadar olan on yıllık dönemde ekilen 1.497.982 dekar araziden 207.408 ton hububat elde edilirken, çiftçiye de 46.573 ton tohumluk dağıtılmıştır. Aynı dönem arasında yapılan bu üretim çalışmalarından 22.336.494 lira net kar sağlanmıştır. Çiftlikte koyun, sığır ve tavukçuluk kollarında faaliyette bulunulmuş Akkaraman ırkı 1952 yılından itibaren suni tohumlama yöntemiyle merinoslaştırılmaya tabi tutularak 1955 yılında ilk kuşak kuzu alınmaya başlamıştır. Üretim çalışmalarında 1.000 kadar koyun kullanılmış toplam sayı 2.500'ü bulmuştur. Sığırcılık alanında 100 baş sığırla Montafon melezi üzerinde çalışılmıştır. Altınova DÜÇ'te tavukçuluk faaliyetine geç başlanmış, 1954 yılında Amerika'dan civciv olarak getirilen Newhampshire cinsiyle çalışmalar yürütülmüştür. Çiftliğin 566 dönüm arazisi üzerinde 34.136 kadar ağacı mevcut olmuştur. Yem bitkileri üzerinde de çiftlikte 1951 yılında çalışmalara başlanmıştır. 24'ü Caterpillar, 21'i Bolinder-Munktell ve 10'u da diğer tiplerde olmak üzere 55 traktör, 60 adet kendi yürür biçerdöver ve 43 oto ve kamyonu ile çiftliğin tarım faaliyetleri yerine getirilmiştir. Çiftliğin atölyesinde 208'i traktör, 129'u pulluk, 21'i diskharrow, 53'ü mibzer ve 148'ide muhtelif adette olmak üzere toplamda 695 adet köylülerin tarım alet ve makineleri tamir edilmiştir. Ayrıca 15 memur, 54 işçisi bulunan çiftlikte kış aylarında 150-200, diğer mevsimlerde 500-600 kişiye iş imkânı tanınmıştır²⁶⁷⁹.

1950-1951 yıllarından itibaren Ziraat Vekâleti Floransa çeşidi başta olmak üzere birçok buğday cinsini, tohumluğa ihtiyacı bulunan illerin büyük miktardaki talebini karşılayabilmek üzere üretim çiftlikleri tarafından tohum dağıtımına başlamıştır. Bu doğrultuda Altınova DÜÇ, 1950-1951 yıllarında 111/33, 220/39, 702 çeşidi buğday tohumunun dağıtımını yoğun olarak yapmıştır. İşletmenin dağıtım yaptığı yerler arasında Kütahya, Konya, Afyon, Burdur, Denizli, Isparta, Çorum, Yozgat ve Eskişehir gibi iller bulunmaktadır. Altınova DÜÇ'ün 1950-1951 yıllarında buğday ekim alanı toplamda 259.317 dekadır. Bu alandan elde ettiği buğday tohumu miktarı ise 32.751.668 kilogramdır²⁶⁸⁰. İşletmenin aynı dönem içerisinde hayvan varlığının genel sermayesi 21.930.00 liradır. Bunun tamamını ekonomik kazanç sağlayan ve dışarıya satılan hayvan gurubu oluşturmaktadır. Altınova DÜÇ'teki hayvanların genel araziye oranı 0.72, istifade edilebilen alanlara oranı ise 0.74'dür. Diğer çiftliklere nazaran Altınova DÜÇ'teki oranların yüksek olmasının nedeni, bu dönemde henüz hayvan kadrolarının tam olarak kullanılabilir durumda olmaması ve yalnızca koyunculuk üzerinde çalışmalar yapılmasından kaynaklanmaktadır²⁶⁸¹.

2678 Tufan Yazman, "Ankara Merkez Atölyesi", s.8.

2679 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.70-75.; Bk.: Üzümeri, "Üretim Çiftlikleri", s.119.; M. Serkan Işık, Zeren Şenyıldız, Filiz Sunar, "Çok Zamanlı Uydu Verilerinin Tarımsal Haritalamada Kullanımı: Altınova Devlet Üretim Çiftliği", 5. Uzaktan Algılama-CBS Sempozyumu (Bildiriler), İstanbul, 14-17 Ekim 2014.

2680 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, ss.1335-1338.

2681 Aksöz, "Devlet Çiftliklerimizde Hayvan Sermayesi ve Bu Sermayenin Umum İşletme Sermayesi ve Diğer Sermaye Nevilerine Nazaran Durumu", ss.24-29.

Nitekim İşletmede 1953 yılından itibaren yarımkan Montafon yetiştirilmesi göz önüne getirilerek bu hayvanların nüveleri satın alındı ve yetiştirilmesine başlandı²⁶⁸². Yetiştirilen hayvan türlerinden birisi de esmer sığırlardır. Çiftliğin hayvansal ürünlerinde önemli bir yeri olan süt üretimi ve verimi yüksek seviyeli bir sonuç ortaya koymuştur. Öyle ki ilerleyen yıllarda Altınova DÜÇ İşletmesinde yetiştirilen esmer sığırların süt ve döl verim özelliklerini belirlemek amacıyla birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda başka bölgelerdeki aynı ırk ve benzer iklimde yetiştiriliyor olmasına rağmen Altınova DÜÇ İşletmesinde yetiştirilen esmer sığır ırklarının diğer çiftliklerde yetiştirilen esmer sığırlardan daha yüksek vasıf ve süt verimine sahip olması bakım-besleme, ve sürü yönetiminin ne kadar önemli olduğunu görülmüştür. Ayrıca çiftlikteki esmer sığırların bölge koşullarına çok iyi adaptasyon gösterdiği tespit edilmiştir²⁶⁸³. Bununla beraber işletme tarafından 1950-1956 yılları arasında sarı otla mücadele kapsamında halkın elindeki arazilerden 111.000 dekarı ilaçlanarak başarılı sonuçlar alınmıştır²⁶⁸⁴. Bu dönemde Türkiye’de İtalyan Airon Şirketi tarafından 1956 yılı içerisinde uçakla yapılan yabancı ot mücadelesinde 170.000 dekarı pelemir, 325 hektarı sarı ot olmak üzere toplamda 495.000 dekarlık alan ilaçlanmıştır. İlaçlanan yerler arasında en önde gelen yerlerden birisi Altınova DÜÇ işletmesidir. Şirket tarafından burada yapılan ilaçlamanın dönümü 160 kuruştan yapılıırken, %25’i döviz, %75’i Türk parası ile ödeme gerçekleştirilmiştir²⁶⁸⁵.

1963 yılına gelindiğinde 840.000 lira olan devlet yatırım bütçesinden, Altınova DÜÇ İşletmesinde yaptırılacak olan tohum temizleme tesislerine 60.000 bütçe tahsis edilmiştir²⁶⁸⁶. Aynı dönemde her yılda olduğu gibi zirai mücadele işleri kapsamında zabrus ve sarı otla mücadele yapılmış, uçaklarla yapılan ilaçlamalar sebebiyle müspet neticeler alınmıştır. 1963 yılı zirai mücadelesi için 380.772.58 kuruşluk bir masraf yapılmış, bunun 113.186.78 lirası mücadele yapan firmalara ödenmiştir. Sarı otla mücadelede 14.914.500 kg. Cebetox ilacı sulandırılarak kullanılmış ve dekara 1.500 kg. ilaç atılmıştır. Zabrus mücadelesi kapsamında 189.780 dekara 2.500 kg. ilaç atılmış ve 75.055 dekar arazinin Sarı otla mücadelesi tamamlanmıştır. İşletme arazilerinin bazı bölgelerinde ayrıca bambu zararlısı üzerinde mücadele yapılarak motorlu pülverizatörlerle 4.740 dekarlık araziye 9.720 kg. ilaç atılmış ve müspet neticeler alınmıştır. Tarla ziraatı alanında 1962 yılında 15.888.000 kg. buğday, 1.859.000 arpa, 45.931 kg. yulaf, 571.370 kg. hayvan yemi, 102.760 kg. korunga ve 16.632 kg. yonca üretilmiştir. 1963 yılına gelindiğinde hayvan yemi üretimi hariç diğer tarla bitkileri üretiminde önemli bir miktarda artış gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bu yılda 17.280.526 kg. buğday, 2.738.270 kg. arpa, 242.572 kg. yulaf, 122.270 kg. hayvan yemi, 374.020 kg. korunga ve 51.580 kg. yonca üretilmiştir. 1962 ve 1963 yıllarında üretimi yapılan bu bitkilerden belirli bir miktarı selektörden geçirilerek temizlenmiş ve ilaçlanarak ertesi yıl ekimi için hazırlanmıştır. Buna göre işletme 1962 yılında 111/33 buğday cinsinden 500 ton anaç, 8.057 ton sertifikalı ve 3.690 ton kontrollü; 414/44 cinsinden ise 200 ton anaç, 623.5 ton sertifikalı ve 478.5 ton kontrollü buğday tohumu üretmiştir. Arpa tohumunda 1.603 kontrollü, yulafta ise 15 ton kontrollü tohum üretimi yapılmıştır. 1963 yılına gelindiğinde 111/33 numaralı buğday cinsinden 697 ton sertifikalı, 7.574 ton kontrollü; 414/44 cinsinden ise 2.964 ton sertifikalı, 800 tonda kontrollü tohum üretmiştir. Kontrollü arpa tohumu üretimi 800 ton, yulaf tohumu ise 15 tonu bulmuştur. 1962-1963 yıllarında üretimi yapılan tohumluklar Ziraat Bankasına, peşin bedelli olarak şahıslara, çeşitli devlet kurumlarına ve çiftlik tohumluğu olarak ayrılmış-satılmıştır. Ayrıca tohumluktan artan selektör altı mahsullerin iyi bir şekilde kıymetlendirilmesine önem verilmiş; bu doğrultuda muhtaç köylü ve sertifikalı tohum yetiştirme belgeleri gösteren üreticilere 600 ton selektör altı tohum bedeli karşılığında satılmıştır. 1962 yılında satışı yapılan 1.306.571 kg. selektör altı tohumdan 830.841.44 lira; 1963 yılında 2.983.847 kg. tohumdan 1.840.977.59 lira gelir elde edilmiştir. Bahçe kültürleri alanında

2682 Çakıroğlu, “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, s.160.

2683 Sultan İnci, Ali Kaygısız, Ercan Efe, Sinan Baş, “Altınova Tarım İşletmesinde Yetiştirilen Esmer Sığırların Süt ve Döl Verim Özellikleri”, **Tarım Bilimleri Dergisi**, C 13, S 3, (2007), s.210.; Doğaner, s.161.

2684 “Ziraat Vekâleti Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne Bağlı İşletmelerde 1950-1956 Yılları Arasında Pelemir, Sarı Ot ve Diğer Yabancı Otlara Karşı Tatbik Edilmiş olan Mücadele Usulleri ve Şekilleri”, s.8.

2685 **Tomurcuk**, C 5, S 55, Yıl: 5, (Temmuz 1956), s.15.

2686 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1964 Yılı Bütçesi**, Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Toplantı: 3, 29.11.1963, ss.22-23.

1963 yılı içerisinde 4.390 kg. badem, 740 kg. kiraz ve 720 kg. vişne üretimi yapılarak 12.201.16 lira gelir sağlanmıştır²⁶⁸⁷.

1962–1963 döneminde İşletmenin sığırcılık şubesinde yapılan seleksiyon çalışmaları neticesinde süt verimi düşük olan sığırlar reformeye tabi tutulmuş ve büyükbaş hayvanların süt verimlerine doğrudan etkide bulunan yemler üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda İşletme 1962 yılında 21 başı inek, 21 başı da buzağı olmak üzere toplamda 61 baş hayvan kadrosunda bulundurmıştır. 21 baş inekten 46.383 kg. süt üretimi yaparken, 61 baş hayvandan 180.000 kg. gübre elde edilmiştir. 1963 yılında inek sayısı 21, buzağı sayısı 25 olmak üzere toplam hayvan sayısı 61 olarak belirlenmiştir. Bu yıl içerisinde 21 baş inekten artırılan yem kalitesi sebebiyle 55.588 kg. süt alınmıştır. Gübre üretimi ise 146.000 olarak kalmıştır. Ayrıca reformeye ayrılmış olan 30 baş sığırdan 10 başı halk damızlığı olarak çiftçiye intikal ettirilmiştir. Sığırcılık şubesi bu çalışmalarıyla 1963 yılında 10.398.06 lira bir kar sağlamış ve çiftlik bütçesine katkıda bulunmuştur. Koyunculuk çalışmaları kapsamında merinolaştırma faaliyetine devam edilmiştir. Bu dönemde iyi vasıflı F3 ve F4 koçlarından 1.500 anaç koyuna sıfat yapılmıştır. Ayrıca İşletmede yapılan seleksiyon neticesinde 4.198 baş koyun reformeye ayrılmış ve bu hayvanlardan 3.120 başı canlı kilo üzerinde bölgedeki yetiştiricilere satılmış, 1.078 başı da çiftlik iaşesinde kullanılmak üzere kesime tabi tutularak kıymetlendirilmiştir. İşletme, Konya ilindeki yetiştiricilere 8 baş koç, 19 baş birli erkek toklu damızlık olarak satışını yapmıştır. 1962 yılında 2815 koyundan 108.850 kg. süt ve 5168 baş küçükbaş hayvandan 14.598 kg. yağı üretmiş; 3418 baş kuzu ve 304.000 kg. gübre elde edilmiştir. 1963 yılında 2293 baş koyundan 130.973 kg. süt, 5833 baş küçükbaş hayvandan 14.958 kg. yapağı üretilmiştir. Aynı yıl içerisinde 3.797 baş kuzu ve 324.000 kg. gübre elde edilmiştir. Küçükbaş hayvancılık biriminde yapılan bu faaliyetlerden 1963 yılında 404.361.51 liralık bir kar sağlamış ve 1962 yılına nazaran kar durumunu %100 oranına çıkarmıştır. Böylece küçükbaş hayvancılık şubesi iyi bir netice alarak Çiftlik bütçesine önemli bir miktarda katkıda bulunmuştur. İşletme 1962–1963 yıllarında büyükbaş ve küçükbaş hayvan kadrolarından çeşitli miktarda hayvan mahsulleri üretmiştir. Buna göre; 1962 yılında 3.779 kg. inek peyniri, 672 adet büyük ve 4.482 adet küçük teneke koyun peyniri, 18 teneke lor ve 288 kg. krema üretmiştir. 1963 yılına bakıldığında bu üretimler 2.288 kg. inek peyniri, 1.395 adet büyük ve 3.957 küçük teneke koyun peyniri, 18 teneke lor, 1.207 kg. krema üretimi şeklinde bir seyir izlemiştir. Küçük evcil hayvanlar grubunda ise 1963 yılında mevcut bulunan kadroya ilaveten Konuklar DÜÇ İşletmesinden 3.000 baş piliç getirilmiş ve bu piliçler içerisinde bulunan erkek piliçler besiye alınarak canlı kilosu 5.50 kuruştan kıymetlendirilmek üzere 2.005 adedi Ankara piyasasında satılmıştır. 1962 yılı içerisinde 92.888 adet yumurta ve 7.500 kg. gübre; 1963 yılında 101.157 yumurta, 17.000 kg. gübre ve 527 kg. bal üretilmiştir. 1962 yılı sonunda kurulan arıcılık şubesi, 1963 yılında faaliyete geçmiş ve mevcut 40 adet fennî kovandan 527 kg. bal ile 60 adet oğul elde edilmiştir. 1963 yılı gider bütçesi 61.359 lira olarak tanzim edilmiş ve bu tahsisattan 58.236.40 lirası sarf edilmek suretiyle bütçe dahilinde %3 oranında bir tasarruf sağlamıştır²⁶⁸⁸.

Yukarıdaki üretilere bakıldığında, 1960–1961–1962 ve 1963 yıllarında iş programları dahilinde ayrılan bütçe ve elde edilen gelir neticelerine bakıldığında Çiftliğin çalışma sisteminde daima tasarruf odaklı bir program izlendiği ve bu yönde büyük gayret gösterildiği gözlemlenmiştir. Nitekim İşletmenin gelir–gider bütçesi hesaplandığında önemli miktarda tasarruf sağladığı; 1960 yılından itibaren giderek kar miktarını artırdığı görülmüştür. Örneğin İşletme, 1960 yılında 5.141.961 lira kar elde ederken, bu miktar 1961’de 7.002.984 lira, 1962’de 7.780.364 lira ve 1963’te de 8.017.048 lira kara yükselmiştir. Böylece Altınova DÜÇ İşletmesi, yaptığı üretim faaliyetleriyle ülke ekonomisine önemli ölçüde katkıda bulunan kurumlar arasında yer almıştır²⁶⁸⁹.

2687 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.135-141.

2688 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.143-146.

2689 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.38.

1965 yılına gelindiğinde Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından Altınova DÜÇ için gerekli olan arazi ıslah, çayır mera, bahçe tesisi ve zirai inşaat projeleri tamamlanmıştır. Bu doğrultuda işletme bünyesindeki mera ve çayırların ıslahı için 127.8 liralık ihale bedelli bir bütçe tahsis edilmiştir. Proje kapsamında 200 dekarlık mera ıslah edilmiş, derin kuyuların açılması işleri tamamlanmıştır. Zirai inşaat projesi kapsamında 96.7 liralık ihale bedelli bir bütçe ayrılmış; proje içerisinde 1 adet makine parkı, 2 adet beton silaj çukuru, 2 adet koyun gölgeliği, 2 adet koyun sağım yeri ve 1 adet de 60 tonluk su deposunun yapımı tamamlanmıştır. 1966 yılı plan ve programı kapsamında bağ–bahçe işleri için toplamda 37.0 liralık ihale bedelli bir bütçe ayrılmış ve 250 dekarlık kıraç alanın ağaçlandırılacağı belirtilmiştir²⁶⁹⁰. Böylece Altınova DÜÇ İşletmesi, bölgedeki üreticilerin tohumluk ihtiyacını karşılamakta ve uyguladığı modern tarım tekniklerini Konya ve civarındaki bölgesi genelinde yayılmasına katkıda bulunmuştur.

1968 yılına gelindiğinde Altınova DÜÇ İşletmesi bünyesinde 52 adet traktör, 42 adet biçerdöver, 209 adet çeşitli ziraat aleti, 5 adet derin su kuyusu, 6 adet tohum temizleme tesisi bulunmaktaydı. Yine bu yılda çiftlik bünyesinde 72 baş sığır, 6.455 baş koyun, 1.200 adet tavuk, 105 adet arı kovani bulunmaktaydı. Bahsi geçen yılda çiftlikte yapılan buğday ve arpa üretimlerinden toplamda 30.908.050 kg buğday, 7.214.550 kg arpa dağıtımı yapılmıştır. Bu dağıtımlar çoğunluğu Ziraat Bankası kredili, 5254 sayılı Kanun'a göre, peşin bedelli, sözleşmeli çiftçi ve diğer çiftlikleri verilen buğday ve arpalar olmuştur. Altınova Devlet Üretme Çiftliğinde toplam 375 adet sözleşmeli çiftçi ile yürütülen ekim faaliyetlerinde 231.656 dekarlık sahadan 10.415.422 kg tohum elde edilmiştir²⁶⁹¹. Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü plan, program ve projeleri kapsamında Altınova DÜÇ İşletmesinde 1968 yılına kadar ABD menşeli Burt, Brevor, Wanser; Rusya menşeli Bezostaja ve Türkiye menşeli Berkman olmak üzere toplamda 8 çeşit buğday ekimi yapılmıştır. 1967–1968 yılı ekim tatbikatında Wanser buğday çeşidi tarım işletmeleri içerisinde en yüksek dekara göre verimi 234.7 kg. ile Altınova DÜÇ İşletmesinde vermiştir²⁶⁹². Hayvancılık alanında 1967 yılında 164.000 kg koyun sütü, 87.026 kg inek sütü, 62.212 kg koyun peyniri, 4.593 kg inek peyniri, 11.400 kg. yapağı merinos, 127.144 adet yumurta, 822 kg bal üretimi yapılmıştır. Ayrıca damızlık olarak 14 baş sığır, 16 inek, 1428 baş koyun, 325 adet tavuk ve horoz dağıtımı yapılmıştır²⁶⁹³. 1968 yılında DÜÇGM bünyesinde yapılan hayvancılık projeleri kapsamında Altınova DÜÇ İşletmesi için İsviçre Esmar sığır üzerinde çalışmalar yapılması ve 1972 yılı sonuna kadar 500 başlık bir kadronun oluşturulması hedeflenmiştir. Aynı projenin küçükbaş hayvancılık ayağında Anadolu Merinosu üzerindeki çalışmalara devam edilmesi ve damızlık hayvan kadrosunun artırılması gerektiği belirtilmiştir²⁶⁹⁴. Çiftlik işletmesinin bir diğer özelliği de DÜÇGM'ne bağlı 14 işletmenin ürettiği tohumluklar için çuval imalatı burada yapılmaktaydı. 1967 yılından itibaren işletme imalat atölyesinde 50 kg mahsul alacak şekilde toplamda 2.573.571 adet çuval imal edilmiştir²⁶⁹⁵.

Çiftlik İşletmesi, bölgedeki halk için farklı zamanlarda tarla günleri düzenleyerek çiftçilerle ve diğer katılımcıların bir araya gelmesi, köy/kent birleşmesi için güzide bir ortam yaratılmıştır. Bu doğrultuda 1968 yılında çiftliğin 300 kişilik işçi yatakhane ve yemekhanesi olduğu gibi toplam 156 Kişi sürekli işçi 41 daimi yevmiyeli işçi, 350 geçici işçi istihdamı vardır. Çiftlikte bir doktor bir hasta bakıcı olmak üzere gerek çiftlik çalışanlarına gerekse civar köylü vatandaşlara revirde hizmet verilmekteydi. Ayrıca çiftlikte sinema, lokal, kantin ve cami gibi sosyal tesislerde yer almaktaydı²⁶⁹⁶.

2690 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, Dosya Ek: E12, 00.00.1965.

2691 **Devlet Üretme Çiftlikleri Haber Bülteni**, Yıl: 1, S 4, s.2.

2692 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, ss.73-75.

2693 **Devlet Üretme Çiftlikleri Haber Bülteni**, Yıl: 1, S 4, s.2.

2694 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, ss.93-96.

2695 **Devlet Üretme Çiftlikleri Haber Bülteni**, Yıl: 1, S 4, s.3.

2696 **Devlet Üretme Çiftlikleri**, ss.96-99.

Tablo –183

Altınova Devlet Üretim Çiftliğinde Buğday–Arpa Üretimi ve Bu Üretimlerin Verimleri İle Bu Üretimlerden Elde Edilen Kar Miktarı²⁶⁹⁷

Yıllar	Dekar	Üretim (ton)	Dekar Verim (kg.)	10 Yıllık Kar Durumu
1958	136.360	26.491	194	5.401.514 TL.
1959	129.641	18.008	139	6.078.741 TL.
1960	129.360	22.462	173	5.141.960 TL.
1961	132.120	16.466	124	7.002.984 TL.
1962	128.625	17.793	138	7.780.364 TL.
1963	133.200	20.260	152	8.017.048 TL.
1964	131.400	22.500	171	8.982.995 TL.
1965	136.275	26.594	195	12.812.068 TL.
1966	138.800	23.922	172	10.455.921 TL.
1967	167.395	34.084.964	203.620	-

Altınova DÜÇ İşletmesinde 1970–1971 ekim yılında 601 çiftçi ile 191.493 dekar sahada sözleşmeli çiftçilik kapsamında sözleşme imzalanmış ve üretim çalışmaları sürdürülmüştür²⁶⁹⁸. Bu kapsamda sözleşmeli çiftçilik çalışmalarının 1971 yılında 601 çiftçi ile 191.493 dekar alanda yapılırken bu oranın ilerleyen yıllarda hızla düştüğü ve 1975 yılında 182 çiftçi ile 23.065 dekarlık alanda bu faaliyetin yürütüldüğü görülmektedir. Çiftlik 1971 yılında 6.907 ton hububat tohumluğu üretimi yapmış, bu oran 1972 yılında 13.178 tona, 1973 yılında 20.696 tona, 1974 17.576 tona ve 1975 yılında da tekrar 12.678 tona düşse de üretim devam etmiştir²⁶⁹⁹. Altınova DÜÇ İşletmesinde genelde Dry–farming tarım uygulaması yapılmasına karşın 1974 yılında yapımına başlanan “Topkaya Sulama Tesisleri” nin 1977 yılından itibaren faaliyete geçmesiyle birlikte çiftlik arazilerinde sulu tarım uygulaması da yapılmıştır. Bu doğrultuda 1977 yılından itibaren ilk aşamada 5.000 dekarlık alanda sulu tarım faaliyeti yürütülmüştür. Çiftlik, ayrıca zirai mücadele alanında uçakların imkânlarından yararlanma yoluna gitmiş ve zirai uçaklar vasıtasıyla çiftlik arazileri zararlılardan ilaçlanarak temizlenmiştir. Hatta 1982 yılında çiftlik arazisinin ilaçlanması sırasında motor arızasından dolayı bir zirai mücadele uçağı düşmüş ve pilotu da vefat etmiştir²⁷⁰⁰. 1982 yılında Ziraat Vekâleti ve TÜBİTAK’ın iş birliği ile gerçekleştirilen proje kapsamında “Uzal Bek” adını taşıyan uydu fotoğraflama projesi çiftlikte pilot bölge olarak uygulanmıştır²⁷⁰¹.

3.14. Alparslan Devlet Üretim Çiftliği

5433 sayılı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Görev ve Kuruluş Kanunu ile Devlet Ziraat İşletmeleri ve Zirai Kombinalar Kurumu, DÜÇGM bünyesinde birleştirilmiş, adı geçen Kanun 1 Mart 1950 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir²⁷⁰². Bu Kanun’a dayanılarak ülkenin çeşitli bölgelerinde tespit edilen arazilerde üretim çiftlikleri tesis edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan üretim çiftliklerinden birisi Doğu Anadolu Bölgesi’nde Muş ili sınırları içerisinde kurulan Alparslan Devlet Üretim Çiftliğidir. Çiftlik, Muş–Erzurum karayolu üzerinde Varto ilçesine giden şosenin 7 kilometre uzağında yer almakta-

2697 Devlet Üretim Çiftlikleri Haber Bülteni, Yıl: 1, S 4, s.3.

2698 Devlet Üretim Çiftlikleri Haber Bülteni, Yıl: 4, Sayı: 40, s. 5

2699 Devlet Üretim Çiftlikleri, s.97.

2700 Milliyet, 2 Mayıs 1982, s.8.

2701 Milliyet, Mart 1982, s.9.

2702 Zincirlioğlu, age., s.22.; BCA, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 122-44-11, 12.05.1950.

dır ve Muş il merkezine uzaklığı 35 dakikalık bir mesafededir. Çiftliğin yüksek arazileri yani ovanın yüksek yerleri tarla ziraatı ne ayrılmışken diğer kısımları çayır ve tabii mera olarak kısımlandırılmıştır. Çiftliğin müdürü Niyazi Altay, müdür yardımcısı ise Mustafa İnönü’dür. 1949 yılında 89.267 dekar olan çiftlik arazisi 1950 yılında yeni arazilerin eklenmesiyle 150.000 dekar çıkarılmıştır²⁷⁰³.

1952 yılında Ziraat Vekâletinin 09/09/1952 tarihli ve 12825-52/228-374 sayılı kararı ile üretme çiftliğinin arazilerinin bir kısmının tasfiyesi yapılmıştır²⁷⁰⁴. Böylece Alparslan DÜÇ arazileri toplamda 1955 yılı itibarıyla 95.500 dekar düşürülmüştür. İşletmedeki ziraat alanındaki işler ise 93.500 dekada yapılabilmektedir²⁷⁰⁵. 1970 yılına gelindiğinde çiftlik sahasının 73.140 dekar olduğu, bunun takriben 45.000 dekarının kültür arazisi, 25.000 dekarının doğal mera ve geri kalanının da yol, kanal, dere, dağlık arazi, ağıl ve ahırlarla çiftlik sitesinin kapladığı bilinmektedir. Çiftliğin bulunduğu Muş Ovası’nın etrafı Nemrut Şerafettin, Kurtik ve Haçreş (Karaçavuş) dağları ile çevrilmiştir. Çiftliğin yer üstü su kaynaklarını kuzeyde Murat Nehri, güneyde Karasu ve çiftlik içindeki Hartuz ve Hirvan dereleri oluşturmaktadır. Ayrıca çiftlik içerisinde 12 adet artezyen bulunmaktadır²⁷⁰⁶.

İlk kuruluş döneminde arazilerin yaklaşık 70.000 dekarında faaliyet gösteren Alparslan DÜÇ, Doğu Anadolu Bölgesi’nde tarımsal modernizasyonun altyapısını güçlendirmek ve yöre çiftçilerine teknik ve bilimsel destek sağlamak amacıyla şu başlıklar altında görev faaliyetini yürütmüştür²⁷⁰⁷: 1. Ülke çiftçiliğinin tohum, damızlık, fidan, arıcılık ve kümes hayvancılığı ihtiyacını sağlamak için çeşitli kaynaklardan yüksek vasıflı tohum, damızlık ve fidan tedarik ederek bunları kendi işletme ve müesseselerinde üretmek ve bu işlerin gerektirdiği bütün faaliyetlerde bulunmak, 2. Üretme ve yetiştirme konusunda Ziraat Vekâletince belirtilecek esaslar çerçevesince kurum ve çiftçilerle iş birliği yapmak, 3. Yüksek vasıflı tohum, damızlık ve fidanları bedeli karşılığında çiftçilere dağıtmak, 4. İşletme ve müesseselerinde elde edilen mahsullerin değerlendirilmesi için gerekli ziraat sanatları ile uğraşmak, 5. Yapacağı işlerde çevre çiftçilerine örnek teşkil etmek, 6. 5433 sayılı Kanun konusuna giren hususlarda öğretici mahiyette kurslar açmak ve gereken yayımları yapmak, 7. Çalışmalarına engel teşkil etmemek şartıyla, çiftçilerin ziraat alet ve makinelerini atölye ve tamirhanelerinde belirli bir ücret karşılığında onarmak, 8. Faaliyet konusuna giren işler için gereken her türlü yapı ve tesisleri kurmak.

1949 yılında arazi varlığı 89.267 dekar olan Muş Alparslan DÜÇ’ün 70.000 dekarından tarla ziraatı şeklinde istifade edilmiştir. Çiftliğin başlıca teşebbüsleri arasında buğday, güzlük arpa, yazlık arpa, güzlük yulaf, yazlık yulaf, şeker pancarı, mısır, ayçiçeği, bahçe kültürleri (sebzeçilik, fidancılık, kıraç ağaçlandırma), sığırcılık, koyunculuk, tavukçuluk ve tohum işleri bulunmaktadır²⁷⁰⁸. 1950-1951 yıllarından itibaren Ziraat Vekâleti Floransa çeşidi başta olmak üzere birçok buğday cinsini, tohumluğa ihtiyacı bulunan illerin büyük miktardaki talebini karşılayabilmek üzere üretme çiftlikleri tarafından tohum dağıtımına başlamıştır. Bu doğrultuda Alparslan DÜÇ, 1950-1951 yıllarında 111/33, 220/39, 702 ve Sertak çeşidi buğday tohumunun dağıtımını yoğun olarak yapmıştır. İşletmenin dağıtım yaptığı yerler arasında Tunceli, Bingöl, Malatya, Elazığ, Hakkari, Siirt, Erzurum ve Erzincan illeri bulunmaktadır. Alparslan DÜÇ’ün

2703 Mehmet Tabak, “Muş Alparslan Devlet Üretme Çiftliğine Bir Bakış”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, C 27, S 130, (Aralık 1950), s.275.; “Devlet Üretme Çiftlikleri Çalışmaları”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, C 1, S 5, (1 Ekim 1952), s.130.

2704 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 130-72-19, Dosya Ek: 76-2365, 19.09.1952.

2705 Aksöz, “Memleketimizdeki Başlıca Devlet Çiftlikleri ve Bünyeleri”, s.6.

2706 Süleyman Engin Uluğ, **Alparslan Devlet Üretme Çiftliğinde Buğday Üretiminin Ekonometrik Analizi**, Atatürk Üniversitesi Zirai Ekonomi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1970, s.39.

2707 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 8, C 31, 07.06.1949, s.925.; Niyazi Altay, “Devlet Üretme Çiftlikleri Köylüyle Elele”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 27, S 462, (31 Ekim 1966), s.4.; Tekeli, “Devlet Çiftliklerimizdeki Gelişmeler”, s.3.; **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, s.271.

2708 Uluğ, **agt.**, s.40.

1950–1951 yıllarında buğday ekim alanı toplamda 120.678 dekarıdır. Bu alandan elde ettiği buğday tohumu miktarı ise 6.672.953 kilogramdır²⁷⁰⁹.

1953 yılından itibaren hayvan yemi ve yazlık tarım üretimi çalışmalarında yoğunlaşmış, hayvan yeminde 245 dekar araziye ayçiçeği, hasıl mısır, hayvan pancarı, fiğ, sudan otu ve tırfil (yabani yonca); yazlık üretimde ise 435 dekar araziye patates, fasulye, mercimek, nohut, soğan ve çeşitli sebzeler ekilmiştir. Alparslan DÜÇ’de 1954–1955 ekim döneminde 30 traktör, 20 motorlu vasıta ve 155 muhtelif tarım aletinden yararlanarak üretilen mahsullerden bölge çiftçileriyle beraber çevre vilayetlere 4.000 ton tohumluk buğday ile 200 ton tohumluk arpa dağıtılmıştır. 1955 yılı itibarıyla ekimi yapılan 29.000 dekar araziden 6.220 ton hububat elde edilmiş, buğday, arpa ve yulafın her bir dekara verim ortalaması 215 kg’ı bulmuştur. Çiftlikte ücretle çalışan çevre köylülerin yakından tanıdıkları makineli tarımı kendi arazilerinde de uygulamaya başlamaları üzerine 1950–1953 yıllarında toplam 240 çiftçi ailesinin 424 adet çeşitli türde ziraat alet ve makinesi tamir edilmiştir. 1954 yılına gelindiğinde 188 çiftçi ailesinin 188 adet muhtelif tipteki makineli ziraat aracı tamirini 2.232 liralık bir ücret mukabilinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca çevre çiftçi çocuklarından 30 kadarı, Ziraat Vekâleti aracılığıyla ziraat makineleri alanında eğitime tabi tutularak diploma sahibi yapılmıştır. 1954 yılı sonuna doğru faaliyete geçen bahçe kültürleri şubesi ve tesis edilen bağ, meyve ve sebze bahçeleri ile bu bahçelerden alınan ürünler konusunda çiftçilere örnek teşkil edilmiştir. Bu suretle Alparslan Çiftliğinde 1955 yılı itibarıyla 15.000 kavak, akasya, akçaağaç ve çam ağacı dikilirken, 15.000 meyvesiz fidan yetiştirilmiş, 25 dekar bağ, 10 dekar meyve ve 30 dekar sebze bahçesi tesis edilmiştir. Muş DÜÇ’de flora ve mera bakımından hayvancılığa da uygun olduğundan Doğu Anadolu Kırmızısı türünde sığırlar ile Mor karaman türünde koyunlar ağırlıklı olarak yetiştirilmiştir. Muş yöresinde özellikle koyunculüğün geri olması çiftlikte Mor karaman türünde koyunların yetiştirilmesini zorunlu kılmıştır. Doğu Anadolu Kırmızısı cinsi ile Montafon ırkını melezleme yoluyla montofonlaşmış bir ırk türüne dönüştürmek ve iyi vasıflı boğalar yetiştirilip köylüye dağıtmak ve bu şekilde et ve süt üretiminde artış sağlamak dönemin başlıca sığırcılık faaliyetleri arasında yer almıştır. Bu amaçla 1953 yılında iki, 1954’te altı boğa köylüye verilmiş, 1955 yılında 22 boğanın daha köylüye verilmesi için hazırlık çalışmaları tamamlanmıştır. Ayrıca çiftlikte tavuk yetiştiriciliği konusunda faaliyete başlanmıştır²⁷¹⁰. Bu üretim faaliyetlerinin yanı sıra 1957 yılı itibarıyla Alparslan DÜÇ’de hava olaylarını yakından takip etmek amacıyla bir meteoroloji istasyonu da kurulmuştur²⁷¹¹. Çiftlik bünyesinde gündelik işlerin yürütülebilmesi amacıyla 2 jeep, 9 adet Ford Kamyon, 4’ü caterpillar, diğerleri de Massey–Harris modeli olmak üzere toplamda 23 traktör, 7 adet selektör makinesi, 30 adet John–Deer mibzer ve 6 adet de One–Way pullukları bulunmaktadır²⁷¹².

Alparslan DÜÇ, bulunduğu muhitteki köylülerin teknik bilgi ve görgülerini artırmak amacıyla hayvancılık, tarla ziraatı, bahçe kültürleri, makine seminerleri gibi çeşitli kurslar tertip etmiştir. Bu doğrultuda 1964 yılı devlet bütçesinden çeşitli kurs giderlerinin karşılanması için hususi bir gelir tahsis edilmiştir. Bütçe içerisinde Alparslan, Ulaş, Iğdır çiftliklerinde açılacak 45 gün süreli ve 90 kursiyerli hayvancılık kursu için 3.775 lira, Alparslan, Hatay, Yalova, Gelemen, Çiçekdağı, Konuklar, Türkgeldi çiftliklerinde açılacak olan 80 gün süreli 205 kursiyerli bahçe kültürleri kursları için 6.337 lira; Alparslan, Gelemen, Polatlı işletmelerinde açılacak 50 gün süreli 90 kursiyerli makine kursu için 3.750 lira ödenek konulmuştur²⁷¹³. Aynı dönemde Çiftlik arazileri üzerinde Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı Çayır–Mera Yem Bitkileri ve Zootečni Araştırma Enstitüsü ile 180 öğrenci kapasiteli Ziraat Meslek Lisesi açılmıştır. Ayrıca

2709 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, ss.1335-1338.

2710 **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.76-78.; Bk. Üzümeri, “Üretme Çiftlikleri”, s.119.; Bk.: Yurtoğlu, “Devlet Üretme Çiftlikleri”, ss.601-602.

2711 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 1, C 2, 19.02.1958, s.429.

2712 Tabak, “Muş Alparslan Devlet Üretme Çiftliğine Bir Bakış”, s.275.

2713 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1964 Yılı Bütçesi**, ss.10-11.

1970 yılında Süt Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğüne devredilen sahada süt–tereyağı ve peynir fabrikası inşa edilerek faaliyete başlanılmıştır²⁷¹⁴.

İşletme, 1960'lı yıllarda tarla ziraatı ve hayvancılık üzerindeki çalışmalarını artırarak devam etmiştir. 1962 yılında 30.377 dekarlık bir alan nadas yapılmış ve bunun 28.227 dekari ikileme, 423 dekari da üçleme yapılarak ekilmiştir. 1963 yılında ise 26.954 dekar alan nadas yapılmış ve bunun 20.169 dekari ikileme, 189 dekarının da üçleme metodu ile ekimi yapılmıştır. 1962 yılında hasat edilen 17.825 dekarlık buğday sahasından 1.590.000 kg., 1963 yılında hasat edilen 13.600 dekar alandan 769.000 kg. buğday üretilmiştir. Aynı şekilde 1962 yılında hasat edilen 3925 dekarlık arpa sahasından 770.000 kg., 1963 yılında ise 3.125 dekar arpa sahasından 400.000 kg. arpa elde edilmiştir. Çiftlikte mevcut hayvanların yem ihtiyacını karşılamak amacıyla 1962 yılında çayır–meradan 1.319.370 kg. ot, 226.000 kg. silaj üretilmiştir. 1963 yılına gelindiğinde 100 dekar mısır, 150 dekar Sudan otu, 2000 dekar çayır–mera ile 500 dekarlık alanda arpalı fiğ ekimi yapılmıştır. Bahsi geçen bu alanlardan 907 ton çayır otu, 109 ton yonca fiğ otu, 126 ton balyalı sap, 90 ton silaj elde edilmiştir. Yazlıklar içinde 1962 yılında 4.500 kg. mısır, 420 kg. mercimek, 1.018 kg. soya fasulyesi, 6.551 kg. kavun–karpuz, 1.350 kg. patates ve 77.221 kg. şeker pancarı üretilmiştir. 1963 yılında ise yine yazlık mahsuller arasında yer alan ürünlerden 14.043 kg. kavun–karpuz, 6.518 kg. nohut, 1.920 kg. mercimek, 1.079 kg. soğan, 4.523 kg. kuru fasulye ve 14.190 kg. patates üretilmiştir. Bahçe kültürleri alanında Çiftliğin yaş sebze ihtiyacını karşılamak amacıyla 1962 yılında 45 dekarlık bir sahadan 33.425 kg. sebze ve 28.115 adet sebze fidesi yetiştirilmiştir. 1963 yılına gelindiğinde bu miktar 10 dekarlık sahada 17.678 kg. sebze ve 20.700 adet sebze fidesi üretilmiştir²⁷¹⁵.

Aynı dönemde İşletme hayvancılık üzerinde et ve süt sığırcılığı üzerinde çalışmış, bu doğrultuda 143 baş anaç inek, 4 baş boğa ile 150 baş çeşitli yaşlarda buzağı, düve ve danadan oluşan bir kadroya sahiptir. Ayrıca 1963 yılı içerisinde hayvancılık kadrosuna 72 baş Malya DÜÇ'ten 31 baş da Gelemen DÜÇ'ten damızlık sığır getirilerek büyükbaş hayvan kadrosuna eklenmiştir. İşletme 1962 yılında 43.205.5 kg. süt üretirken, 1963 yılında 115.696.5 kg. çıkarmıştır. Buzağı sayısı da 1962'de 70 baş iken, bu sayı 1963 yılında 124 başa yükselmiştir. Koyunculukta Morkaraman ve melez Merinos üzerinde çalışmalara devam edilmiş; 1962'de 12949.5 litre süt ve 2549 kg. yapağı üretilmiş, 949 baş kuzu yetiştirilmiştir. 1963 yılına gelindiğinde 18.505 litre süt, 2136 kg. yapağı üretilmiş ve 771 kuzu elde edilmiştir. Küçük evcil hayvanlarda ise 1962 yılında 32.885 adet yumurta üretilirken, bu sayı 1963 yılında 56.752'ye çıkarılmıştır. İşletme tarla bitkileri alanında 1962'de 856.100 kg. buğday ve 503.200 kg. arpa tohumluğu hazırlamıştır²⁷¹⁶.

1965 yılına gelindiğinde Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından Alparslan DÜÇ için gerekli olan arazi ıslah, çayır mera, bahçe tesisi ve zirai inşaat projeleri tamamlanmıştır. Arazi ıslah projesinin program tutarı 350.0, ihale bedeli 347.5, uygulama bedeli olarak ise 347.5 olmak üzere toplamda 1044 lira masraf yapılmıştır. Arazi ıslah projesi kapsamında 4 adet artezyen açılmış, tarla içi satıh drenajı yapılmış, 1500 dekarlık sahada sulama şebekesi kurulmuştur. Ayrıca 1500 dekarlık alanda yağmurlama sistemiyle sulama şebekesi tamamlanmıştır. Çayır–mera projesi kapsamında toplamda 296.6 liralık masraf yapılmış ve bu bütçeyle 3.500 dekarlık mera alanının ıslahı tamamlanmıştır. Bahçe tesisi projesi 1966 yılı programına bırakılmış, ancak zirai inşaat projesi kapsamında belirlenen projeler tamamlanmıştır. Bu doğrultuda toplamda 1.399 liralık bütçe ayrılan bu proje kapsamında 5'li işçi lojmanı, 1 adet bahçe işleri binası, hayvan kesim yeri, koyun gölgeliği, akaryakıt deposu, makine parkı, sundurması, otluk sundurması, telefon tesisi, 10 km telefon hattı ıslahı, koyun banyoluğu, fırın bina inşaatı, elektrik santrali binası ve 3000 metrelik sınır tahdidi yapılmıştır. 1966 yılı için yapılan programda bağ–bahçe tesisi için toplamda

2714 **Alparslan Devlet Üretme Çiftliği Master Planı**, Tarım Bakanlığı Devlet Üretme Çiftliği Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1967, s.87.

2715 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.125-128.

2716 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.128-130.

18 liralık masraf yapılacağı; bununla da 100 metrekare fide kasası kurulacağı belirtilmiştir²⁷¹⁷. 1968 yılına gelindiğinde Alparslan DÜÇ İşletmesinde 27.180 dekar buğday, 1.000 dekar arpa, 180 dekarlı arazi yulaf ekimine ayrılmıştır. Ayrıca 3.000 dekar yonca, 250 dekar çayır üçgülü, 800 dekar mısır, 400 dekar sorgun, 50 dekar korunga, 70 dekar fiğ, 100 dekar da hayvan pancarı ekimi yapılmıştır²⁷¹⁸.

Alparslan DÜÇ İşletmesinde farklı birçok buğday çeşidinin ekimi yapılmakla beraber yabancı çeşitlerden “Duchamp” cinsinin ekimi yapılmıştır. Ekilen bu buğdaylardan yerli olanlardan 52 Sertak cinsi buğdayın verim düşüklüğü nedeniyle ekimi terk edilerek yerine yabancı çeşitlerin ekimleri yapılmıştır. Diğer çiftliklerde olduğu gibi çiftlikte gübre kullanımı yapılmakla beraber gübre kullanılmadan önce toprak analizleri sonucu hangi toprağı hangi gübrenin kullanılacağı yapılan toprak analizlerinden sonra belirlenmiştir. Bununla beraber 1968 yılında 1.000 dekarlık bir sahada kimyevi yollarla meydan mücadelesi yapılmıştır. İşletmenin ana faaliyeti aslında hayvancılığa dayanmaktadır. Özellikle et ve süt sığırcılığı üzerinde özellikle verim değerleri oldukça yüksek olan Esmer ve Hereford melezleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır²⁷¹⁹.

Alparslan DÜÇ ve Iğdır DÜÇ’te yetiştirilen Merinosların yapağılarına ait birtakım araştırmalar yürütülmüştür. Bu araştırmalarda her iki üretme çiftliğinde yetiştirilen koyunların bazı özellikleri karşılaştırılmıştır. Koyunlardaki bu özellikler randıman, lüle uzunluğu ve kıl inceliği olarak belirlenmiştir. Bu üç özellik, yapağının değerlendirilmesinde temel kriter olarak ele alınmıştır. Bu araştırmada her iki çiftlikte yetiştirilen ve ilk kırkımları yapılan 1974 doğumlu dişi merinos koyunlardan 50’şer adet şansa bağlı olarak seçilmiş ve seçilen bu koyunlardan yapağı örnekleri alınmıştır. Alınan neticeye göre Alparslan Devlet Üretim Çiftliğindeki merinoslarda ortalama gömlek ağırlığı 2.981 kg, randıman %56.51; lüle uzunluğu 6.45 cm, elyaf inceliği 22.27 mikron, alkali eriyiğinde kayıp miktarı %10.58 ve kıllarda U2-U1 oranı da 2.01 olarak tespit edilmiştir. Iğdır DÜÇ’ün koyunlarında ise yukarıda belirtilenler sırasıyla 0.943 kg, %61.51, 5.24 cm, 21.98 mikron, %10.48 ve 1.91 olarak belirlenmiştir. Her iki DÜÇ’te yetiştirilen merinosların ortalama gömlek ağırlıkları karşılaştırıldığında Alparslan DÜÇ’te yetiştirilenlerin Iğdır’inkilerden daha fazla, ancak Türk merinoslarının gömlek ağırlıklarından daha noksan olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yünlü dokuma endüstrisi koşullarında, orta incelikte bulunan yapağlar, diğerlerine tercih edilmektedir. Bu nedenle, Alparslan DÜÇ’te üretilen yapağların, Iğdır DÜÇ’te üretilen yapağlardan daha makbul olduğu anlaşılmıştır²⁷²⁰.

Buna karşılık Alparslan DÜÇ’te karlılık bakımından tohum hazırlama teşebbüsünün en önde gelen birim olduğu tespit edilmiştir. 1957-1967 döneminde bu teşebbüse yapılan her yüz liralık masrafa karşılık, ortalama olarak, 32 liralık net bir gelir sağlandığı görülmüştür. Bununla beraber tohum hazırlama şubesinin esas hammaddesini buğday tohumu teşkil etmektedir. Bu durum, çiftliğin en karlı teşebbüsü olan tohum hazırlamanın başlıca hammaddesini temin eden buğday şubesinin önemini açıkça göstermektedir²⁷²¹.

2717 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, Dosya Ek: E12, 00.00.1965.

2718 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 12, ss.2-3.

2719 Karahan, *agt.*, s.86.

2720 Saip Tellioglu, *Alparslan ve Iğdır Devlet Üretim Çiftlikleri Merinoslarının Sanayide Kullanılabilirlik Yönünden Yapağı Özellikleri*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1977, ss.29-30.

2721 Uluğ, *agt.*, s.43.

Tablo –184

Alparslan Devlet Üretim Çiftliğinde Üretimi Yapılan Teşebbüslerin Toplam Gayrisafi Hasılatları
(1957–1967)

Yıllar	Buğday	Arpa	Çayır-Mera	Diğer Tarla Bitkileri	Bahçe Kùltürleri	Sığırcılık	Koyunculuk	Tavukçuluk	Tohum Hazırlama	Toplam
1957	236.1	27.1	41.3	2.6	10.9	38.9	31.4	0.6	41.3	430.2
1958	626.1	26.3	41.8	28.9	7.0	60.5	106.0	0.5	15.2	912.3
1959	673.5	87.5	52.5	20.0	13.9	79.6	71.3	1.4	49.9	1094.6
1960	1286.9	183.3	68.5	20.4	16.9	60.6	161.0	2.6	34.5	1834.7
1961	663.4	197.5	110.8	74.6	53.0	72.2	149.2	-	154.9	1475.6
1962	652.4	227.7	110.4	29.7	13.4	45.2	94.6	4.8	187.3	1365.5
1963	291.2	111.1	121.1	33.0	16.1	139.8	126.2	5.9	22.9	867.3
1964	351.2	-	153.1	25.0	47.8	162.4	138.4	8.1	57.7	993.7
1965	666.8	75.8	93.2	146.3	52.9	110.9	193.7	11.2	145.3	1496.1
1966	1220.1	222.5	141.8	831.8	65.6	182.0	134.9	15.1	232.2	3049.0
1967	533.5	41.9	105.0	101.8	42.3	235.4	292.8	12.8	158.4	1523.9

Kaynak: Uluğ, **agt.**, s. 42.

Tablo –185

Alparslan DÜÇ İşletmesi 1968 Yılı Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı²⁷²²

	Esmer Melezleri		Hereford Melezleri		
	Cinsi	Sayı	Cinsi	Sayı	
Büyükbaş Hayvan Varlığı	Boğa	4	Boğa	5	
	İnek	161	İnek	54	
	İkili Dişi	26	İkili Dişi	24	
	Birli Dişi	46	Birli Dişi	12	
	Birli Erkek	37	Birli Erkek	10	
	Buzağı Dişi	40	Buzağı Dişi	41	
	Buzağı Erkek	53	Buzağı Erkek	37	
	Küçükbaş Hayvan Varlığı	Cinsi	Sayı	-	-
		Koç	20	-	-
Anaç Koyun		1750	-	-	
Dişi Toklu		750	-	-	
Dişi Kuzu		787	-	-	
Erkek Kuzu		669	-	-	

Tablodaki veriler incelendiğinde 1968 yılı itibarıyla Alparslan DÜÇ İşletmesi bünyesinde büyükbaş hayvan varlığının toplamda 550, küçükbaş hayvan varlığının ise toplamda 3976 adet olduğu görülmüştür. Büyükbaş hayvan grubu iki cins tip üzerinde yoğunlaşmış ve esmer melez ile Hereford melezlerinin yetiştirilmesi üzerinde durulmuştur. Bununla beraber çiftlikteki hayvan varlığı ilerleyen zamanlarda hızla artış göstermiş; bu doğrultuda 1971 yılında 2.576 baş olan Merinos melezi 1976 yılında 3.731 başa çıkmıştır. Hububat üretimi ise 1971 yılında 27.875 dekar olan buğday ekim alanının 1976 yılında 5.000 dekar alana düştüğü buna bağlı olarak da buğday üretim miktarının 1971 yılında 5.115.276 kg olan üretim 1976 yılında 953.720 kg düştüğü anlaşılmıştır. Aynı durum arpa üretiminde de benzerlik göstermektedir. Zirai alanda bahsi geçen yıllar arasında görülen verim ve üretim düşüklüğü hayvansal üretimde tam tersi olarak seyir göstermekte ve 1971 yılından 1976 yılına kadar sürekli bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca 1980 yılında Van Toprak Su 12. Bölge Müdürlüğü ve Alparslan Devlet Üretim Çiftliğinin müşterek çalışmaları neticesinde çiftlik arazisinde Biyogaz Tesisleri inşa edilmiş ve deneme üretimine geçirmiştir. Deneme üretimi yapılacak biyogazın Alparslan DÜÇ'teki bazı binalarının ısıtma ve aydınlatılması ile yemek pişirme ve sıcak su sağlanmasında yakıt olarak düşünülmüştür²⁷²³.

3.15. Ankara (Bala) Devlet Üretim Çiftliği

Ankara-Bala Devlet Üretim Çiftliği İşletmesi, Bala ilçesine bağlı olup Ankara iline 92 km., Bala ilçesine ise 23 km. mesafede yer almaktadır. Bala İşletmesi, 84.690 dekarlık bir arazi üzerinde kurulmuştur. Bunun 52.534 dekar tarla ziraatı, 5 dekarı sebzeçilik, 600 dekarı doğal çayır alanı, 518 dekarı suni çayır alanı, 2.390 dekarı yoncalık ve korungalık, 12.148 dekarı mera alanı, 2.061 dekarı bahçe kültürleri, 12.734

2722 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 12, s.2.

2723 Milliyet, 16 Ağustos 1980, s.4.

dekarı fundalık ve 1.400 dekarı da İşletme sitesini (bina, yol, park) ihtiva etmektedir. İşletmenin 1957 yılı itibariyle müdürü Niyazi Altay’dır²⁷²⁴.

1947 yılından itibaren tam teşekküllü bir şekilde faaliyet göstermeye başlayan İşletme, 1945–1946 yılında 22.611 dekarlık ekim alanıyla 4.100 ton üretim yapmıştır²⁷²⁵. 1950–1951 yıllarından itibaren Ziraat Vekâleti, Floransa çeşidi başta olmak üzere birçok buğday cinsini, tohumluğa ihtiyacı bulunan illerin büyük miktardaki talebini karşılayabilmek üzere üretme çiftlikleri tarafından tohum dağıtımına başlamıştır. Bu doğrultuda Bala DÜÇ, 1950–1951 yıllarında 111/33, 220/39 ve Sertak çeşidi buğday tohumunun dağıtımını yoğun olarak yapmıştır. İşletmenin dağıtım yaptığı yer Ankara merkez ve köyleridir. Bala DÜÇ’ün 1950–1951 yıllarında buğday ekim alanı toplamda 44.400 dekarıdır. Bu alandan elde ettiği buğday tohumu miktarı ise 4.661.428 kilogramdır²⁷²⁶. Bu tarihten sonra Bala DÜÇ, 1951 yılından 1954 yılına kadar olan dört yıllık süreçte 9.972.664. kg buğday, 924.243 kg arpa ve 213.400 kg yulaf elde etmiş; 350.000 kg. varan tohumluğu halka dağıtmıştır²⁷²⁷. İşletmenin aynı dönem içerisinde hayvan varlığının genel sermayesi 26.573.87 liradır. Bunun tamamını ekonomik kazanç sağlayan ve dışarıya satılan hayvan gurubu oluşturmaktadır. Bala DÜÇ’teki hayvanların genel araziye oranı 3.13, istifade edilebilen alanlara oranı ise 4.19’dur. Diğer çiftliklere nazaran Bala DÜÇ’teki oranların orta seviyeli olmasının nedeni, bu dönemde arazi sahasının genişliği ve hayvan kadrolarının tamamlanmış olmasından kaynaklanmaktadır²⁷²⁸.

Niyazi Altay idaresinde faaliyetlerini sürdüren Çiftlik İşletmesi, zirai mücadele ve ilaçlama alanında bölgede önemli çalışmalar yürütmüştür. Bu doğrultuda Türkiye’de İtalyan Airon Şirketi tarafından 1956 yılı içerisinde uçakla yapılan yabancı ot mücadelesinde toplamda 170.000 dekarı pelemir, 325 hektarı da sarı ot olmak üzere 495.000 dekarlık alan ilaçlanmıştır. İlaçlanan yerler arasında Bala DÜÇ işletmesi de yer almaktadır. Bahsi geçen bu zirai mücadele ve ilaçlamanın dekarı 160 kuruştan yapılırken, %25’i döviz, %75’i Türk parası ile ödeme gerçekleştirilmiştir²⁷²⁹. Aynı dönemde Bala DÜÇ’de ayrıca bir mikro–klimatolojik istasyonu kurularak faaliyete başlanmıştır. Bu alanda Fransa’ya tahsil görmek üzere gönderilmiş bulunan meteoroloji elemanı mikro klima sahasında ülkenin ihtiyaç duyduğu çalışmaları ve ihtiyaçları göz önünde tutarak vekâletler arası koordinasyonu sağlamış, Genel Müdürlük merkezinde mikro–klimatolojik çalışmaların en verimli şekillerini uygulamak amacıyla bir istasyonun kurularak bu çalışmalar için gerekli cihaz ve aletler temin edilmiştir²⁷³⁰.

İlerleyen yıllarda çiftçilere yem bitkilerinin ekimini teşvik etmek amacıyla çeşitli köylerde çalışma yapılması planlanmıştır. Ayrıca 1954 yılı itibariyle yaklaşık 200, 1955’te 100 çiftçinin zirai alet ve makineleri çiftlik atölyelerinde düşük ücretle tamir edilmiştir. Bahçe kültürleri alanında ise 50 dekar meyvelik, 5 dekar fidanlık, 20 dekar sebzelik, 10 dekar bağ ve 20 dekar vişne bahçesi tesis edilmiştir. İşletmenin temel amacı; kıraç alanlarda bağ ve meyve ağaçlarının teşkil edilmesinde çevre köylülere önderlik etmek olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda kurulan 5 dekar fidanlık ve 8 sıcak yastıkta sebze fidesi yetiştirilmesiyle çiftçinin fidan ve sebze fidesi ihtiyacı giderilmiştir. 1951 yılında kıraç alanları ağaçlandırma konusunda ilk adım atılırken, yararlanılamayan arazilere badem çekirdekleri dikilerek 10 dekarlık bir bademlik sahası

2724 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, s.152.; Şevki Akalın, “Federal Almanya Ziraat Nazırı Ekselans Dr. H. C. Henrich Lübke’nin Memleketimizi Ziyaretleri”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XVII, S 162, (Ekim 1957), s.14.; **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, s.12.

2725 “Zirai Kombinelerin Bugünkü Halleri ve Yeni Kurulan Devlet Üretme Çiftlikleri”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 91, (Eylül 1947), ss.299-301.; “Devlet Üretme Çiftlikleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 16, C 16, S 329, (20 Eylül 1955), s.14, 162.

2726 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, ss.1335-1338.

2727 **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.79-81.

2728 Aksöz, “Devlet Çiftliklerimizde Hayvan Sermayesi ve Bu Sermayenin Umum İşletme Sermayesi ve Diğer Sermaye Nevilerine Nazaran Durumu”, ss.24-29.

2729 **Tomurcuk**, Yıl: 5, C 5, S 55, (Temmuz 1956), s.15.

2730 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 2, C 10, 20 Şubat 1956, ss.66-67.

oluşturulmuştur. Su ve rüzgar erozyonunu önlemek amacıyla 1953 yılında çiftlik arazisi üzerinde ormanlık bir alan oluşturulmuştur. 1950 yılından itibaren çiftlikte Akkaraman Koyunları üzerinde çalışmalar yapılırken, bu koyunlardan elde edilen sütlerin yağ oranı %6 ile %8 arasında, et kapasitesi ise 25 ile 50 kg arasında tespit edilmiştir. 1950 ile 1954 yılı arasındaki beş yıllık süreçte 2.150 koyundan 73.500 kg süt üretilmiştir²⁷³¹.

1957 yılından 1968 yılına kadar geçen süre zarfında arazi ve bina varlıklarındaki eksiklikleri gidermeye çalışan işletmenin 1968 yılı itibarıyla 84.690 dekarlık arazisi mevcuttur²⁷³². 1963 yılı ekim programı dahilinde 35.695 dekar nadas, 34.405 dekar ikileme, 13.367 dekar üçleme ve 1.964 dekarlık alan dörtleme yapılmıştır. Aynı yıl içerisinde 10.000 dekar arazinin münhanileri çizdirilmiş, 5.000 dekar anız ekimi yapılmış ve 1963-1964 ekim programı dahilinde ekimlerin tamamı süperfosfat gübresi ile ekilmiştir. 1963 yılında 20.834 dekarlık alana 111/33 ve 414/44 cinsi buğday, 5.000 dekar arpa, 500 dekar yulaf, 200 dekar hasıl arpa, 10 dekar nohut, 10 dekar mercimek, 10 dekar soğan, 10 dekar patates, 20 dekar bostan, 5 dekar sebze sahasının hasadı yapılmıştır. Hayvan yemlerinden 800 dekar yoncanın 200 dekara tohumla biçilerek 1.366 kg. yonca tohumu, geriye kalan 600 dekara da ot şeklinde biçilerek 300 yonca kuru yonca ile 120 ton silaj yapılmıştır. Aynı yıl içerisinde 19.859 dekar 111/33 cins buğday çeşidinden 3.355.392 kg., 975 dekar 414/44 cins buğday çeşidinden ise 208.039 kg. mahsul elde edilmiştir. Benzer şekilde 5.000 dekar arpa alanından 1.060.441 k.g arpa, 500 dekar yulaf alanından 65.596 kg. ürün alınmıştır. Ziraî mücadele işleri kapsamında sarı otları mücadelede 12.800 dekarlık arazi uçakla ilaçlanmış, bu faaliyet için 19.200 kg. ilaç kullanılmıştır. Tohum hazırlama çalışmalarında 111/33 cins buğday çeşidinin 3.355.392 kg. selektöre verilmiş, 263.300 kg. 1 selektör altı, 342.027 kg. 2 selektör altı, 10.765 fire olmak üzere toplamda 2.759.300 kg. tohum elde edilmiştir. 414/44 cins buğdayının ise 208.039 kg. selektöre verilmiş; bunun 18.500 kg. 1 selektör altı, 24.300 kg. 2 selektör altı, 1.039 kg. fire, 3.000 kg. yemeklik olmak üzere 160.700 kg. mahsul üretilmiştir. Tokak arpa cinsinden 1.071.043 kg. selektöre verilmiş; 153.000 kg. 2 selektör altı, 7.843 kg. fire olmak üzere toplamda 911.000 kg. mahsul elde edilmiştir. Bu tohumluklar içerisinde yer alan (111/33 + 414/44) buğday cinsi tohumluklarından toplamda 1.240.310 kg. buğday tohumu satılmış, 1.253.237 kg. ambarda depolanmıştır. Hasıl arpa tohumunda ise 1.805.310 kg. satış yapılmış ve 1.497.437 kg. tohum ambarda depolanmıştır. Bahçe kültürleri üretiminde yazlık ürünler olan ıspanak, taze soğan, kabak, salatalık, biber, domates, patlıcan, kavun-karpuz, patates, armut, mercimek, nohut ve mısır türlerinde toplamda 31.661 kg. mahsul elde edilmiş ve 10.427.70 liraya satılmıştır. Ağaçlandırma çalışmaları kapsamında Ormancılık Araştırma Enstitüsü ile iş birliği yapılarak 250 dekar alana çam dikimi yapılmış ve her yıl 60 dekar alanın ağaçlandırmasının yapılması planlanmıştır²⁷³³.

İşletmedeki sığırcılık çalışmaları bu dönemde Malya DÜÇ İşletmesinden getirilen 19 baş inek ve 1 baş boğa ile hayvancılık şubesi faaliyete geçmiştir. 1963 yılında getirilen bu inekler arasında 16 baş ineğin sağımı yapılmış ve 35.250 kg. süt üretilmiştir. Mevcut sütler çiğ olarak satılmış yahut peynir olarak imal edilerek kıymetlenmiştir. Bahsi geçen damızlık inek kadrosu Malya DÜÇ'ten buzağları ile birlikte geldiğinden yıl içerisinde 3 dişi ve 2 erkek olmak üzere 5 buzağı doğmuş ve 75 ton gübre elde edilmiştir. Küçükbaş hayvancılığın önde gelen türü olan koyunculuk çalışmaları kapsamında Akkaraman koyun ırkı üzerindeki çalışmalara devam edilmiş ve Merinos koyunları ile melezleme yoluna gidilmiştir. 1963 yılında 900 koyuna suni tohumlama yapılmış ve bunlardan 439'u erkek, 458'i de dişi olmak üzere toplamda 897 kuzu elde edilmiştir. Erkek kuzular besiyeye tabi tutularak 85.50 liradan satılmıştır. Dişi kuzular ise İşletmedeki üretim faaliyetleri için damızlık olarak ayrılmıştır. Küçük evcil hayvanlar grubunda ise daha ziyade yöredeki çiftçiye kültür ırklarının intikali için çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda her yıl Çiçekdağı DÜÇ İşletmesinden getirilen Leghorn ve Newhampshire türündeki tavuk ırklarından 2000 adet civcivin

2731 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.79-81.; Bk.: Yurtoğlu, "Devlet Üretim Çiftlikleri", ss.603-604.

2732 Aksöz, "Memleketimizdeki Başlıca Devlet Çiftlikleri ve Bünyeleri", s.6.; "Devlet Üretim Çiftlikleri", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, C 24, S 424-425, (20 Eylül 1963), s.111.

2733 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.153-157.

gerekli bakım ve yetiştirme işleri yapıldıktan sonra elde edilen tavuk–horoz gibi hayvanlar damızlık olarak dağıtılmış ve bu alana bir yön verilerek çiftçilerin gelişmesi amaçlanmıştır. Nitekim İşletme, 1960–1961–1962 ve 1963 yıllarında ürettiği bu mahsullerin kıymetlendirilip satışa sunulmasından 2.617.331 kar elde etmiş ve ülke ekonomisine katkıda bulunmuştur²⁷³⁴. Bahsi geçen bu alanın daha verimli kullanılabilmesi amacıyla 1965 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından Bala DÜÇ İşletmesinin ihtiyacı olan çayır–mera ve bağ–bahçe işleri için iki farklı proje gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çayır–mera projesi kapsamında 15.5 liralık ihale bedelli bütçe tahsis edilmiştir. Bu bütçe tutarıyla 300 dekarlık bir yonca tesis edilmiştir. Ayrıca bağ–bahçe projesi kapsamında 250 liralık ihale bedelli bütçe ayrılmış; bununla 250 dekarlık kıraç bölgenin ağaçlandırılması ve Aslangül kaynağından su kanalı yapılmıştır²⁷³⁵.

Bununla birlikte çiftlikte sözleşmeli çiftçi programı uygulanmış olup 1966 ile 1967 yılları arasında 35 çiftçi ile sözleşmeli çiftçilik programı uygulanmış ve bu çiftçilerle 61.530 dekarlık tarım arazisine sertifikalı tohum ekilmek suretiyle ziraat yapılmıştır²⁷³⁶. Ayrıca Bala DÜÇ İşletmesi, 6.233.450 kg hububat tohumunu kendisi yetiştirmiş olup 37.119.400 kg buğday tohumu 1.533.357 kg arpa ile birlikte çiftçilerle beraber üreterek ülke çapında dağıtımını sağlamıştır. Yine 1967 yılı içerisinde 48 çiftçi ile 79.816 dekarlık araziye sertifikalı tohum ekimi sağlanmıştır. Bununla birlikte 1952 yılında çiftlikte var olan hayvan varlığı 850 adet baş koyun 200 tavuk ile sınırlı olduğu bilinmekteydi²⁷³⁷. İlerleyen yıllarda hayvan üretimine de büyük önem veren Bala DÜÇ, bu doğrultuda sığırcılık ve koyunculuk çalışmalarına önem vermiştir. Bilhassa 1967 yılından itibaren hayvan varlığını giderek artırmış ve 1967 yılı içerisinde 30 baş damızlık koç, 341 baş damızlık koyun, 500 baş damızlık tavuk–horoz, 72.58 adet yumurta ile 21 baş yüksek vasıflı boğa ve ineğin üretimi ve dağıtımını sağlamıştır. Hindi üretim faaliyetlerine de önem veren Bala DÜÇ, özellikle çevreden bu alana talep yoğunluğunun az olması sebebiyle bu faaliyet alanını giderek azaltmış ve kısa bir süre sonra yani; 1976 yılından itibaren tamamen terk edilmiştir²⁷³⁸.

Çiftliğin 1976 yılından önce son beş yıllık yaptığı buğday üretimlerine bakıldığında en yüksek verimin 1971 yılında dekar başına alınan 199 kg buğday olduğu, yine en düşük verim oranının da 1974 yılında alınan verilere göre dekar başına 110 kg buğday olduğu ve ortalama dekar başına 150 kg verimle üretim yaptığı anlaşılmaktadır. Aynı zaman diliminde arpa da yapılan üretimlerde en yüksek verimin 1971 yılında dekar başına 393 kg en düşük olarak 1973 yılında dekar başına 95 kg olduğu ve ortalama dekar başına 244 kg arpa üretimi sağladığı görülmüştür²⁷³⁹. 1975 yılına gelindiğinde 2.404.735 kg buğday üretiminin 1.608.210 kg kısmı, yine aynı yıl 2.170.400 kg olan arpa üretiminde de 961.500 kg kısmı üreticiye dağıtılmıştır. Ayrıca Bala DÜÇ’ün 1977 yılı itibarıyla sözleşmeli çiftçi sayısı 74 adet olup 16.500 dekarlık alanda ekim yapılmış ve bundan toplamda 3.600.262 kg üretim sağlanmıştır²⁷⁴⁰.

2734 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.38, 157-159.

2735 BCA, Dosya No: 30-0-1-0, Yer No: 81-513-4, Dosya Ek: E12, 00.00.1965.

2736 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 6, s.2.

2737 Devlet Üretim Çiftlikleri, s.34.

2738 “Zirai Kombinelerin Bugünkü Halleri ve Yeni Kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri”, Ziraat ve Ticaret Gazetesi, Yıl: 24, S 91, (Eylül 1947), ss.299-301.; Bk.: Karahan, **agt.**, s.100.; Mehmet Seferoğlu, “Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Damızlık Hayvan Dağıtımı”, Çiftlik, Yıl: 10, S 111, (Temmuz 1969), ss.28-29.

2739 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü: Üretim, Yıl: 9, S 72, Şark Matbaası A.Ş., Ankara, (Temmuz-Eylül 1976), s.10.

2740 Devlet Üretim Çiftlikleri Müdürler Toplantısı, s.101.

3.16. Muğla (Dalaman) Devlet Üretim Çiftliği

Muğla ili Köyceğiz ilçesi sınırları içerisinde Muğla–Fethiye karayolu üzerinde kurulmuş olan çiftlik, Muğla’ya 101 km., Köyceğiz’e 40 km, Fethiye’ye de 55 km mesafededir. Çiftliğin kuzeyinde Dalaman ilçesi, batısında Dalaman çayı, doğusunda Tersakan Deresi ve güneyinde de Dalaman Ovası yer almaktadır²⁷⁴¹. Tarihsel olarak Çiftlik, Osmanlı Devleti’nde Mihrişah Sultan’a ait vakıf çiftlikleri olarak yer almıştır. Mihrişah Sultan’a ait vakfın tasarrufunda bulunan ve Köyceğiz bölgesinde yer alan 12 çiftlikten oluşan bu bölge²⁷⁴², daha sonra 1904–1905 yıllarında Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa Köyceğiz’in 300.000 dekar genişliğiyle en büyük çiftliği olan Dalaman Çiftliğinin işletme hakkını satın alarak buranın mutasarrıfı olmasıyla hüviyet değiştirmiştir²⁷⁴³. Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa döneminde işletme binası, hayvan haneleri ve diğer birçok tesisin inşası yanında bu işletmeler arasında şose yollar yapılmış ve tarımsal tesisler dekovic hatlarla birbirine bağlanarak gerekli yük taşıma işlemleri daha modern hale getirilmiştir²⁷⁴⁴.

Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar varlığını sürdüren çiftlik, 1929 yılında Türk Ticaret Bankası’na intikal etmiş, daha sonra da banka tarafından Gors isimli bir Fransız Şirketine kiraya verilmiştir. 1940 yılında Devlet Zirai İşletmeler Kurumuna devredilen İşletme, en son olarak Mart 1950 tarihinde 5433 sayılı Kanun’a dayanılarak hüviyet değiştirmiş ve DÜÇGM bünyesine geçmiştir. 1956 yılı kadastro neticelerine göre kurumun toplam arazi varlığı 41.168 dekadır. Bu arazilerin niteliği büyük oranda mera, dağ ve tepelerden ibaret olmasına karşın, İşletmenin kültür arazileri 23.885 dekadır²⁷⁴⁵. Çiftlikteki ilk zirai çalışmalar 1943 yılında kauçuğun asıl hammaddesi olan guayul bitkisinin Türkiye’de yetiştirilmesi için deneme faaliyetleri yapılmasıyla başlamıştır. Böylece bölgede guayul bitkisinin üretim şartları denenmiştir. Ancak yapılan denemelerin ticarî anlamda değerinin olmaması sürecin sekteye uğramasına sebep olmuştur²⁷⁴⁶.

Dalaman İşletmesi, Dalaman Çayı’nın Akdeniz’e döküldüğü Köyceğiz–Fethiye yolu üzerindeki 45.000 dekar arazi üzerine konumlandırılmıştır. İşletmenin orman, dağ ve tuzlu toprakları çıkarıldığında 22.000 dekar arazisinin kaldığı; bunun da tarıma elverişli alanlar olarak ayrıldığı bilinmektedir. Çiftliğin denizden yüksekliği 6 metre olup iki tarafı dağlarla çevrili ve denize doğru yaklaştıkça yelpaze gibi açılan üçgen bir görünüme sahiptir. Yıllık yağış ortalaması 1000–1200 milimetredir. İklim ve zirai hususiyetlerine göre işletme 4 esaslı şube üzerinde faaliyet göstermektedir. Bunlar; tarla, makine, bahçe kültürleri ve hayvancılık şubeleridir. Bunun yanı sıra İşletme, Anadolu’nun diğer kesimlerinde bulunan çiftlikler gibi Dry–farming ziraat usulünü değil, poli–kültür; yani sulu ziraat usulünü tatbik etmektedir. Taban suyunun yüzeye yakınlığı, fazla yağış alması ve sulu tarımın yapılması nedeniyle sulama ve boşaltma kanalları ile işletme tarlaları küçük parsellere ayrılmıştır²⁷⁴⁷. Bunun yanı sıra ilk dönemde; yani 1949–1951 yılları arasında Dalaman DÜÇ İşletmesi bünyesinde toplamda 5.850 dekarlık alanda buğday ekimi yapılmış ve

2741 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.93.; Nail Bilir, “Örnek Zirai Müesseselerimizden: Muğla-Dalaman Devlet Üretim Çiftliği”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 76, (Mayıs 1956), s.26.

2742 **BOA**, C.EV., Dosya No: 658, Gömlek No: 33187, 29.12.1239.; Mihrişah Sultan Vakfına ait Köyceğiz kazasında bulunan bu çiftlikler hakkında ayrıntılı bilgi için Bk.: **BOA**, A.MKT.MHM., Dosya No: 757, Gömlek No: 16, 15.11.1269.; **BOA**, A.MKT.MHM., Dosya No: 304, Gömlek No: 32, 23.01.1281.

2743 **BOA**, DH.İD., Dosya No: 75, Gömlek No: 79, 11.12.1330.

2744 Bilir, “Muğla-Dalaman Devlet Üretim Çiftliği”, s.26.; Ziraat Vekâleti tarafından Muğla’daki Dalaman Çiftliğinin satın alınması doğrultusunda tahsisat verilmesiyle ilgili karar için bk. **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 51-7-5, 30.01.1935.

2745 Bilir, “Muğla-Dalaman Devlet Üretim Çiftliği”, s.26.

2746 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: VII, C 10, Toplantı: 1, Birleşim: 64, 29.05.1944, s.399.

2747 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.93-96.; Bk.: Bilir, “Muğla-Dalaman Devlet Üretim Çiftliği”, ss.26-27.

buradan 659.554 kg mahsul elde edilmiştir²⁷⁴⁸. Çiftlikte üretim faaliyetlerinde dekar olarak sırayla buğday, fiğ, yulaf, tane mısır, arpa, yulaf, susam, hasıl mısır, fasulye, hayvan pancarı, nohut, akdarı, patates, ayçiçeği, mısır, yer fıstığı, mercimek, kavun, karpuz ekiminin yapıldığı göze çarpmaktadır. Ayrıca aynı yılda çevre çiftçilerine ait ziraat alet ve araç-gereçlerinden 31 trayler ile 18 pulluğun tamirat, bakım ve onarımı yapılmıştır²⁷⁴⁹.

İşletmenin 1955 yılı itibariyle tarla ziraatı şubesinde buğday, arpa, yulaf, dane mısır, susam, pamuk, fiğ, akdarı, ayçiçeği, patates, hayvan pancarı nohut ve fasulye vb. bitkilerden toplamda 17.173 dekarlık alanda ekim yapılmış ve buradan 1.769.433 kg. mahsul elde edilmiştir. Ayrıca 59.697 kg. pamuk çiğiti, 276.175 kg. buğday ve 36.900 kg. mısır üretilmiştir. Aynı dönemde bölgedeki çiftçilere 31 adet trayler ve 18 adet pulluğun tamirati, bakım ve onarımı yapılmıştır. Hayvancılık bakımından ise sığircılık çalışmaları kapsamında Güney Anadolu Kırmızısı sığır ırkı üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde İşletmenin hayvan kadrosunda 5 baş boğa, 158 baş inek, 29 baş ikili dişi, 38 baş birli dişi, 48 baş erkek buzağı, 35 baş erkek damızlık dana olmak üzere toplamda 314 baş büyükbaş hayvanı vardır. 1954 yılında büyükbaş hayvan grubundan 133.092 kg. inek sütü, 24.920.000 manda sütü, 5.347.400 kg. tereyağı, 1.817.950 kg. sadeyağ ve 15.610.250 kg. çökelek üretilmiştir. Küçük evcil hayvanlar grubunda tavukçuluk biriminde 400 baş Leghorn cinsi tavuklar bulunmaktadır. Arıcılık alanında ise 80 adet fennî kovandan 1954 yılında 1.580 kg. süzme bal elde edilmiştir. Bahçe kültürleri grubunda 128.143 portakal, 203.444 limon, 211.136 mandalina ve 39.851 altıntop üretilmiştir. Sebzeçilik grubunda her yıl ortalama 25.000-50.000 arasında sebze fidesi dağıtımı yapılmaktadır²⁷⁵⁰.

Büyükbaş hayvan üretiminde başlangıçta yerli kara ve mandacılık üzerinde çalışmalar yapılmış; ancak 1956 yılından sonra tamamıyla tasfiye edilmiştir. Bu tarihten sonra Güney Sarı Kırmızısı ırkının safkan olarak yetiştiriciliği, Güney Sarı Kırmızısı ve montafonlarla yarım kan sığır kültür ırkı üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. Bu doğrultuda Güney Sarı Kırmızı olarak başlayan çalışmalar sonrasında 414 mevcutlu bir elit sürü elde edilmiştir. Hayvan mahsulleri daha ziyade yağ ve süt olarak değerlendirilmiştir. 1954 yılına gelindiğinde çiftlikte toplamda 314 büyük baş hayvan beslenirken, 133.092.000 kg inek sütü, 24.920.000 kg manda sütü, 5.347.400 kg tereyağı, 1.817.950 kg sadeyağı ve 15.610.250 kg çökelek elde edilmiştir. Yine aynı şekilde 1955 yılında 178 ton inek sütü elde edilmiştir. Kümes hayvanları üretiminde 400 adet Leghorn tavuğu ile çevre çiftçilerinin damızlık yumurta ve piliç ihtiyacı giderilirken, 120 kadar adet arı kovani ile fennî arıcılıkta örnek teşkil edilmiş, 1954 yılında 1.580 kg süzme bal elde edilmiştir. Hayvancılık şubesi, balıkçılık alanında da hizmetler vermiştir. İşletme, Tersakan deresinin denize karıştığı yerde Kefal, Değirmenci ve Akya balıklarını tutup değerlendirmektedir²⁷⁵¹.

Bahçe kültürleri alanında narenciye üretimine önem verilerek aynı yılda 582.574 adet portakal, limon, mandalina ve altıntop elde edilmiştir. İşletmenin bahçe kültürleri şubesi; 670 dekar narenciye ve 6 dekar muz bahçesi ile 45 dekar fidanlık, 30 dekar sebze bahçesi ve 30 dekar da zeytinlik arazisine sahiptir. Narenciye bahçesinde portakal (Washington Thomson, Washington Navel, Magnum Bonum, Valencia, Yafa, Alanya, Kan Portakalı), limon olarak (Inderdonato ve Yediveren) yerli çeşidi ve diğerlerini de mandalina ve greyfurlar bulunmaktadır. İşletme 1953 yılında 2540, 1954'te 7776, 1955'te de 8061 adet damız-

2748 1949-1951 yılları arasında bütün devlet üretme çiftlikleri bünyesinde buğday ekim alanı toplamda 162.434.7 dekar olarak belirlenmiştir. Bu sahadan toplamda 166.770.994 kg buğday elde edilmiştir. Bu buğday ekim alanının Dalaman DÜÇ İşletmesindeki oranı %2,7, elde edilen mahsul oranı ise %2,5'e tekabül etmektedir. Bk.: **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, s.1338.

2749 **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.93-94.

2750 **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.93-96.

2751 Bilir, "Muğla-Dalaman Devlet Üretme Çiftliği", ss.27-28.; Bk.: Çakıroğlu, "Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri", s.160.; Seferoğlu, "Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Damızlık Hayvan Dağıtımı", ss.28-29.

lık narenciye fidanı dağıtmıştır. 1955 yılına kadar dağıtılan 15.000 kadar narenciye fidanının 1956 yılında 100.000, 1958'de 50.000 ve 1959'da da 100.000 çıkarılması düşünülmüştür²⁷⁵².

Dalaman DÜÇ, tarla bitkileri alanında yıllık olarak ortalama bölgeye 700–800 ton hububat, 100–150 ton pamuk, 40–50 ton susam ve 70–80 ton da mısır tohumu dağıtmıştır. Hububat türleri arasında buğday cinsinde en fazla triticum durum (makarnalık), karakılçık, triticum compactum (bisküvilik) ve Floransa'nın ekimi yapılmıştır. Çiftçiye örnek ve öncü olmak bakımından arachis hypogaea (yer fıstığı), hayvan pancarı ve diğer hayvan yemleri ziraatına önem vermiştir. Bu doğrultuda çiftçiye örnek olması için her yıl çeşitli tarla günleri düzenleyerek ilgililere ve bölge çiftçilerine mahsuller hakkında bilgi verilmiş ve ürünlerden elde edilen neticeler bizzat uygulamalı olarak gösterilmiştir. Dalaman DÜÇ'de yenedünya meyvesi ve zeytincilik alanında da çalışmalar yürütülürken, 200 dekar alanda tahsis edilen sebze bahçesinden çeşitli sebzeler yetiştirilmiş, 25.000 ile 50.000 arasında sebze fidesi yetiştirilerek halka dağıtılmıştır²⁷⁵³.

Dalaman DÜÇ'ün makine şubesi, tarla ziraatı şubesini destekler ve ona yardımcı nitelikte çalışmalar yürütmüştür. Şubede çiftlik bünyesinde bulunan biçerdöver, traktör, kamyon ve bilimum ziraat aletlerinin (211 çeşit) revizyon, bakım ve tamiri yapılmıştır. Ayrıca 1952 yılında çiftliğe kurulmuş olan Saw–Gin tesisleri (pamuk tohumunu ayırma) ile yılda 400–450 ton civarında işletme pamuklarının işlenmesi yapılmaktadır. Ayrıca 150–200 ton civarında işlenen pamuk tohumunu köylüye dağıtarak yardım etmektedir. Bunun yanı sıra 1955 yılında kurulan sterilize tertibatı ile pembe kurt zararlısına karşı bölgede büyük bir zirai mücadeleye girişmiş ve 150 ton çiftlik bitkilerinden başka 250 ton da bölgedeki çiftçilerin tarlalarını ilaçlayarak temizlemiştir. 1956 yılında Linter (pamuk bitkisinin çekirdeğini kuşatan kısa pamuk lifi) tesislerini işletmeye açmayı planlamıştır. Makine şubesi, 1956 yılında bölgedeki çiftçilere ait 65 traktör, 41 pulluk ve diğer ziraat aletlerinin revizyon, bakım ve tamirini yaparak üreticiye doğrudan teknik destek sağlamıştır. Ayrıca çiftçiye traktör ve pulluk verilmesi suretiyle bölgede çiftçilerin 265 dekarlık arazisinin sürülme işlemlerini tamamlamıştır²⁷⁵⁴.

Daha sonra kısa bir süre zarfında Bakanlar Kurulu kararıyla çiftliğin bir kısım arazileri tasfiye edilmiştir. 1951 yılında Ziraat Vekili Nedim Ökmen beraberinde Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürü Remzi Ayözger ile çiftliğe gelmiş; İşletmede çeşitli incelemeler yapan Vekil Nedim Ökmen, halihazırda ihtiyaçtan fazla bulunan Dalaman Devlet Üretme Çiftliğinin arazilerinin bir kısmının köylüye dağıtılacağını ve için bir an önce gerçekleşeceğini belirtmiştir²⁷⁵⁵. Bu durumun akabinde 9 Mayıs 1952 tarihinde çiftliğe ait 130 dekarlık arazinin tasfiyesi yapılmış, aynı şekilde 18 Ocak 1954 tarihinde de Topçu Burnu'ndaki narenciye bahçesinin çiftlikte kalması suretiyle ilgili kararnamede kroki ile gösterilen yerlerin tasfiye edilmesi kararı alınmıştır²⁷⁵⁶.

1963 yılında İşletmenin tarla ziraatı alanında yazlık ve güzlük ekimlerin yapılması ve 1964 yılı yazlıklarının kış mevsiminden yerlerinin hazırlanması amacıyla 86.190 dekarlık bir alanın anız bozma, ikileme, üçleme, dörtleme ve beşleme işleri tamamlanmıştır. 1962 yılı güzlüğü olarak 2000 dekar arpa ekimi yapılmıştır. Ancak iklim değişiklikleri ve tesviyesiz–drenaj sorunu sebebiyle yer yer su kesmeleri olmuş ve 650 dekarlık alandan anca mahsul alınabilmıştır. Buradan da 73.000 kg. arpa elde edilmiştir. Yulafta güzlük olarak 1000 dekar alanın ekimi yapılmış ve 43.776 kg. mahsul alınmıştır. Pamuk yetiştirilmesinde 7500 dekarın ekimi yapılmıştır. Bu alanın 900 dekara Sea–land, 6400 dekara Coker 100 A. cinsi pamuk tohumları ekilmiştir. Mahsul toplama sırasında Sea–land cinsi pamuk tohumundan 36.000 kg., Coker

2752 **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.94-96.

2753 Bilir, “Muğla-Dalaman Devlet Üretme Çiftliği”, s.27.

2754 Bilir, “Muğla-Dalaman Devlet Üretme Çiftliği”, s.27.

2755 **Milliyet**, 27 Ağustos 1951, s.2.

2756 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 129-37-20, 09.05.1952.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 134-107-10, 18.01.1954.

100 A. cinsi pamuk tohumundan 535.530 kg. pamuk alınmıştır. Daha sonra 535.530 kg. pamuklar çırçır-
lanmış ve 196.057 kg. elyaf pamuk, 3.275 kg. linter, 330 ton çığit üretilmiştir. İşletmedeki çırçır randımanı
ise %37–38’i bulmuştur. Susam bitkisinde 1000 dekarlık bir araziden 65.567 kg. mahsul elde edilmiştir.
Susam tohumları Antalya Ziraî Araştırma Enstitüsünden temin edilmiştir. Ayçiçeğinde Türkgeldi DÜÇ
İşletmesinden getirilen orobanja mukavim tohumlukların ekimi yapılmıştır. Bu doğrultuda 2.500 dekar-
lık bir alanın ekimi yapılmış ve 266 ton mahsul alınmıştır. Üretilen bu mahsuller selektörden geçirilerek
200 ton tohumluk elde edilmiş ve 50’şer kg. paketler Ziraat Vekâleti tarafından alınarak Trakya bölgesine
dağıtılmaya hazır duruma getirilmiştir. Mısır çalışmaları kapsamında 750 dekarın ekimi yapılmış ve bu-
radan da 80 ton melez mısır elde edilmiştir. Ayrıca bu dönemde 9.900 kg. nohut, 2.765 kg. akdarı, 1.585
kg. fasulye, 100.000 kg. silaj, 50.000 kg. kuru ot, 16.025 fiğ tohumu, 200.000 kavun–karpuz ve 350 ton
muhtelif kalitede ot üretilmiş ve hayvancılık sitesine depolanmıştır. Bahçe kültürleri grubunda 1.516.665
adet portakal, 1.405.197 adet limon, 501.425 adet greyfurt ve 409.320 adet mandalina üretilmiştir. Bu
dönemde Bursa İpek Böcekçilik Enstitüsünün talebi üzerine 100.000 dut fidanı yetiştirilmiş ve 70.000
adedi Enstitüye gönderilmiştir. Ayrıca muhtelif cinslerde 1182 adet damızlık ve aşılı meyve fidanı dağıtımı
yapılmıştır²⁷⁵⁷.

Hayvancılık alanında ise Güney Sarı Kırmızı ve Montafon ile ıslah–melezleme ve seleksiyonla ço-
ğaltımı kapsamında çalışmalara devam edilmiştir. 1963 yılı itibariyle İşletmenin damızlık hayvan kadro-
sunda 189 baş anaç inek, 6 baş boğa, 38 baş ikili dişi, 1 baş ikili erkek, 69 baş birli dişi, 7 baş birli erkek, 51
baş dişi buzağı, 41 baş erkek buzağı ve 73 baş kasaplık olmak üzere toplamda 475 baş büyükbaş hayvan
kadrosuna sahiptir. Aynı dönemde İşletmede 108 hayvanın sağımı yapılmış ve buradan 194.585 kg. süt
elde edilmiştir. Tavukçuluk bölümünde ise Leghorn ve Newhampshire cinslerinde damızlık kadrosunda
432 baş tavuk ve 39 baş horoz bulunmaktadır. Bu tavuklardan aynı yıl içerisinde 46.282 adet yumurta
alınmıştır. Arıcılık işleri kapsamında 130 fennî kovandan 1.305 kg. bal üretilmiştir²⁷⁵⁸.

1968 yılında Devlet Üretme Çiftlikleri plan, program ve projeleri kapsamında Dalaman DÜÇ İş-
letmesi için yeni projeler uygulanması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda İşletme, “Sahil ve Geçit Bölgeleri
İçin Meksika Buğdayı Projesi” kapsamında dekara göre verimi 374 kg., olan Lermorojo, dekara göre veri-
mi 316 kg. olan Pitic –62 ve Penjomo cinslerinde buğday çeşitleri için toplamda 1700 dekarın ekiminin
yapılması planlanmıştır. Projenin ikinci tatbikat yılı olan 1968–1969 döneminde 500 dekar Pitic –62,
2000 dekar Lermorojo ve 2000 dekar Penjomo buğday çeşitlerinin ekiminin yapılması ve sözleşmeli çift-
çilik kapsamında bu türlerin yaygınlaştırılması kararı alınmıştır. Mısır projesi kapsamında Batı Pakistan
menşeli 26 kg. tohum J–1 mısır projesi kapsamında 3 dekarlık alanda tarla ve adaptasyon denemeleri ya-
pılmış ve buradan 900 kg. tohum üretilmiştir. Denemelerin başarılı olması üzerine çiftlikte geniş ölçekte
ekim başlamıştır. Dalaman DÜÇ İşletmesinin bazı deneme parsellerinde dekara göre dane mısır verimi
936 kg. olarak belirlenmiştir. Böylece İşletmede silah mısırı çalışmaları başlamış ve J–1 mısır çeşidinden
4000, US –13 melez mısır çeşidinden 2000 kg. üretim yapılmıştır. Aspir projesinde ise ABD menşeli Dart,
Frio ve Gila aspir tohumlarının denemesine 23 Mayıs 1968 günü başlanmıştır. Hayvancılık projesi kapa-
sında 1968 yılında Siyah Alaca sığır ırklarının denemesine başlanmış ve Dalaman DÜÇ Master Planı’na
göre 1972 yılı sonuna kadar 100 baş sığır elde edilmesi hedeflenmiştir²⁷⁵⁹.

1977 yılına gelindiğinde İşletmenin toplam arazi varlığı 40.050 dekadır. Dalaman DÜÇ İşletme-
si bünyesinde büyükbaş hayvanlardan Siyah Alaca ve Esmer Melezi sığırlarının üretimi yapılmakta olup
1971 yılında 335 baş olan Siyah Alaca ırk miktarı 1975 yılında 449 başa çıkarılmış, buna karşılık 1971
yılında 217 baş olan Esmer Melezi miktarı 1975 yılında 143 başa düşmüştür. Küçük evcil hayvan üreti-

2757 Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.187-191.

2758 Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.191-192.

2759 Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler, ss.71-73,
77-80, 94.

minde Leghorn ve Newhampshire cinsi tavuk yetiştirilmesine önem verilmiş, küçükbaş hayvan olarak da Saanen x Kilis Melezi keçi tercih edilmiştir. Süt verimi oldukça yüksek olan Kilis Melezi keçilerinin çiftlikteki varlığı yıldan yıla artış göstermiştir. Bu doğrultuda 1971 yılında 34 baş olan keçi sayısı, 1972 yılında 50 baş, 1973 yılında 63 baş, 1974 yılında 97 baş ve 1976 yılında da 126 başa çıkarılmıştır. İşletmede 1971 yılında 4.500 dekarlık alanda buğday ekimi, 2.250 dekarlık alanda arpa, 1.380 dekarlık alanda mısır, 600 dekar alanda silaj mısır, 5.245 dekar alanda pamuk, 4000 dekar alanda ayçiçeği, 730 dekar alanda susam ekim yapılmıştır. Çiftliğin üretim miktarlarına bakıldığında 1971 yılında 950 ton buğday, 480 ton arpa, 530 ton mısır üretim, 1360 ton mısır silajı, 635 ton inek sütü, 50 ton peynir, 210.000 adet yumurta, 1.882 ton pamuk, 480 ton ayçiçeği ve 120 ton da susam üretimi elde edilmiştir. Bu miktarlar 1975 yılında buğdayda 750 ton, arpa da 440 ton, mısırdan 280 ton, silaj mısırdan 1.060 ton, inek sütünde 620 ton, peynirde 3 ton, yumurtada 310.000 adet, pamukta 758 ton, ayçiçeğinde 725 ton ve susamda ise 54 ton şeklinde değişiklik göstermiştir²⁷⁶⁰. Ayrıca 1972 yılında Dalaman DÜÇ İşletmesi bünyesinde ilk kez geliştirilen Hollanda kökenli karpuz ekimine başlanmış ve bu tarihte 30 kuruşa satılan bu karpuzdan 30 ton üretim elde edilmiştir²⁷⁶¹. Bununla birlikte çiftliğin zirai alet ve makine varlığına bakıldığında bu sayının 1976 yılında 37 traktör, 3 biçerdöver, 5 elektrojen grubu, 7 kamyon ve binek otosu, 6 adet arazi ıslah makinesi bulunmaktaydı. Çiftlikteki bina varlığına bakıldığında 42 adet lojman, 2 adet misafirhane, 1 adet yemekhane, 2 adet sinema salonu olmak üzere çeşitli sosyal hizmetlerin yürütüldüğü tesislere sahiptir²⁷⁶².

Dalaman DÜÇ İşletmesi, köylü ve çiftçiler başta olmak üzere kendi bünyesindeki teknik personele kurs, konferans, seminer ve tarla günleri gibi etkinliklere önem vermiş ve bu hususta bölgede öncü rolü üstlenmiştir. Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından tertip edilen makine, hayvancılık kahya ve bağ-bahçe seminerleri gibi etkinliklere kendi bölgesinde ev sahipliği yapmıştır. Düzenlenen bu etkinliklere teknik personelin yanı sıra birçok üretici katılım sağlamış ve oldukça faydalı bilgiler edinilmiştir. Bunun yanı sıra 1963 yılında İşletmede 1 ay süreli olmak üzere meyvecilik kursu açılmış, 20 kişilik bir kursiyer kadrosunun katılımıyla çiftçi çocuklarına meyvecilik ve sebzeçilik hususunda modern bilgiler sunulmuştur. Benzer şekilde Çiftlikte 1 ay süreyle açılmış olan makine bakım ve kullanma kursuna bölgedeki üretici ve köylülerin çocukları katılım sağlamış ve 87 çiftçi kursta eğitim görmüştür. Kursu başarıyla tamamlayan kursiyerlerin diplomalarının yanı sıra trafik ehliyeti almaları da sağlanmıştır. Tarla günleri kapsamında da çalışmalar yürüten İşletme, 11 Ağustos 1963 günü bölgedeki çiftçilere modern ziraat metotlarını ve kullanılmakta olan ziraat alet-edevat, araç ve gereçlerini, yetiştirilen mahsulleri ve yetiştirme tekniklerini göstermek amacıyla bir tarla günü düzenlenmiş ve çiftçilere oldukça faydalı bilgiler verilmiştir²⁷⁶³.

3.17. Hatay–Dörtöyol Devlet Üretme Çiftliği

Hatay Devlet Üretme Çiftliği, Antakya–Reyhanlı yolu üzerinde yer almakta olup işletme Antakya iline 40 km., Reyhanlı ilçesine 13 km., İskenderun'a ise 90 km. mesafede olup asfalt yolu ile bağlanmaktadır. Hatay DÜÇ İşletmesi, 26 Şubat 1941 yılında Reyhanlı ilçesinin Abdal Höyük Köyü sınırlarında 7.500 dekar arazi ile işe başlamıştır. İşletme daha sonra arazi varlığını 7.882.062 dekara çıkarmıştır. Hatay DÜÇ İşletmesi, çevre köylülerin ziraat alet ve makinelerini usulüne göre kullanma yolunda örneklik teşkil ederek köylülerin tohumluk ihtiyacını karşılamıştır. Tarla tarımında pamuk, pirinç, akdarı, susam, bakla, yer fıstığı, melez mısır, hayvan pancarı, buğday, arpa, yulaf, yonca, korunga ve çeşitli çayır otların ekimi yoğun olarak yapılmıştır²⁷⁶⁴. Hatay DÜÇ İşletmesinin 1941–1956 yılları arasındaki müdürleri ve görev ta-

2760 **Devlet Üretme Çiftlikleri**, ss.119-126.

2761 **Milliyet**, 17 Ağustos 1972, s.7.

2762 Karahan, **agt.**, s.79.

2763 **Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, s.193.

2764 **Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, s.109.; Bk.: **Devlet Üretme Çiftlikleri**, s.150.; İ. Hakkı Başer, "Hatay Devlet Üretme Çiftliğinin Kuruluşuna Dair Bir Tarihçe", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, S 74, (Mart 1956), ss.22-23.

rihleri ise şöyledir²⁷⁶⁵: Şükrü Bülbül (1941–1945), Ruhi Tunakan (1945–1947), Şahap Bey (1947–1949), Nail Yazıcıoğlu (1949–1953) ve Ali Özzeybek (1953–1956).

İşletme bünyesinde buğday üretiminde Floransa çeşidi üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. Bu doğrultuda Hatay DÜÇ'te 1949–1950 yılları arasında 4.540 dekar Floransa çeşidi buğdayının ekimi yapılmış ve 628.500 kg ürün elde edilmiştir. Aynı şekilde 1950–1951 döneminde 15.000 dekarın ekimi yapılmış ve buradan da elde edilen ürün miktarı 1.581.000 kg bulmuştur²⁷⁶⁶. Bunun yanı sıra 1950–1955 yılları arasındaki beş yıllık dönemde toplamda 2.847 ton buğday, 1.461 ton arpa, 329 ton yulaf, 79 ton akdarı ve 191 ton çığit elde edilmiş ve 191 ton tohumluk köylülere dağıtılmıştır. Ayrıca çiftçilerin tarım alet ve makineleri düşük bir ücret karşılığında tamir edilmiş, isteyene tarlasının ekim ve biçiminde çiftliğin tarım araçlarıyla yardım edilmiştir²⁷⁶⁷. Kurum tarafından 1955 yılında 70 çiftçinin muhtelif ziraat alet ve makineleri tamir edilmiş, 2.500 dekar yakın nadas ve ikileme yapılmıştır. Hatay DÜÇ, ilk başta 70 baş Güney Anadolu Kırmızısı sığıruzerinde çalışmalar yürütmüş, daha sonra bu sayıyı 100'e çıkarmış ve saf damızlık inek elde etmiştir. Daha sonra yetiştirdiği bu boğa ve damızlık düveleri imkân dahilinde köylüye dağıtmıştır. Bilhassa kış aylarında hayvanların yeşil yemle beslenmesi için gerekli yem silolarının oluşturulması konusunda çiftçilere yol gösterilerek gerekli tavsiyelerde bulunulmuştur. 1955 yılında İşletmeye bağlı olan Soğuksu mevkiinde çiftçilerin ihtiyacı için 10.000 adet çeşitli türde meyve fidanı aşılanmıştır. Bunun yanı sıra işletmede küçükbaş hayvancılık türlerinde Leghorn, Rodeyland ve Newhampshire tavukları üzerinde çalışılmıştır. Bu doğrultuda bir yandan tavuk, horoz, piliç ve yumurta halka dağıtılırken, diğer yandan da bu cinslerin ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımı üzerinde çalışmalar yürütülmüştür²⁷⁶⁸.

Hatay DÜÇ İşletmesi ve İl Ziraat Müdürlüğü iş birliği halinde, 1952 yılında Dört Yol ve Reyhanlı ilçelerinde ortaya çıkan yeşil kurda karşı yapılan mücadele neticesinde 8.540 dekar pamuk sahasını ilaçlamış, bölgedeki zarar ve ziyanın önüne geçmiştir. Aynı şekilde Antakya, Altınözü, Hassa, Reyhanlı, Dört Yol ve Samandağı ilçelerinde zuhur eden Karadrina kurduna karşı 25.350 dekarlık alanda zirai mücadele yapılmış ve hasar önlenmiştir. Pembekurt bakımından Antakya, Reyhanlı, Dört Yol, Yayladağı, Altınözü, Hassa, İskenderun ve Kırıkhan ilçelerinde 151.950 dekar pamuk tarlasının hasattan sonra enkazı temizlettirilmiş, Reyhanlı'da 1, Antakya'da 3 gazlama odasında ve bir miktar da Mersin Fümigatörü'nde olmak üzere toplam 892.000 kilo pamuk tohumluğu dezenfekte edilmiştir²⁷⁶⁹.

İşletme arazileri dönemsel olarak inişli–çıkışlı bir seyir izlemiştir. Buna göre başlangıçta, yani 1941 yılında 7.500 dekar olan araziler, 1942 yılında değişikliğe uğramıştır. Bu doğrultuda Antakya ve Reyhanlı civarında yerleşik olan bir kısım Suriyelilerin o tarihlerde Suriye vatandaşlığını kabul ederek yer değiştirmeleri sonrasında Türkiye sınırları dahilinde kalan bu araziler adı geçen çiftliğe eklenmiş ve arazi varlığı toplamda 95.000 dekar yükselmiştir. Mevcut durumdaki bu araziler 1953 yılına kadar kullanılmış sonra mahkeme kararıyla tekrar sahiplerine iade edilmiş ve büyük oranda küçülmüştür. 1953 yılında yapılan yeni kamulaştırmalarla arazi miktarı 50.000 dekar çıkarılmıştır. Ancak bu durum uzun soluklu olmamış ve sonradan alınan kararlar neticesinde bu miktar tekrar 10.000 dekar inmiştir²⁷⁷⁰. Dolayısıyla Hatay DÜÇ İşletmesi arazileri kuruluşundan itibaren 1969 yılına kadarki süreç zarfında yukarıda bahsi geçen

2765 Başer, “Hatay Devlet Üretim Çiftliğinin Kuruluşuna Dair Bir Tarihçe”, s.23.

2766 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, ss.1335-1338.

2767 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.109-112.; Üzümeri, “Üretim Çiftlikleri”, s.119.; Hatay DÜÇ İşletmesi, tarım araçlarıyla çiftçilerin düşük ücret mukabilinde tarlası sürülürken öbür yandan motorlu araç sahibi kişiler tarım araç ve aletleri bulunmayan bölgelerdeki çiftçilerle bağlantı kurarak ücret karşılığı ekim ve hasat işlerine girişmiştir. Bk.: Numan Kırac, “Ziraat Aletleri Taksiciliği Hakkında”, **Yeni İstanbul**, 18 Mayıs 1954.

2768 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.109-112.; Başer, “Hatay Devlet Üretim Çiftliğinin Kuruluşuna Dair Bir Tarihçe”, s.23.

2769 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 3, Birleşim: 12, 03.12.1952, s.56.

2770 Başer, “Hatay Devlet Üretim Çiftliğinin Kuruluşuna Dair Bir Tarihçe”, s.22.

süreçte birçok kez değişikliğe uğramış ve son halini bu tarihte almıştır. Böylece İşletme, bu tarihten itibaren 7.386 dekarlık arazi üzerinde faaliyetlerini yürütmüştür²⁷⁷¹.

1960'lı yıllardan itibaren üretim faaliyetlerine devam eden İşletme, iş programı ve tatbikinde 1962 yılı tarla ziraatı bitkilerinden 1000 dekar buğday, 400 dekar arpa ve 225 dekar yulaf; 1963 yılında da 876 dekar buğday, 300 dekar arpa ve 260 dekar güzlük yulafın ekimi yapmıştır. İşletme bu ekimleri yaptığı hasat döneminde 1962 yılında 110.700 kg., 1963'te de 71.182 kg. buğday elde etmiştir. Arpa hasadında 1962'de 31.217 kg., 1963'te ise 9.370 kg. mahsul alınmıştır. Yulaf bitkisinde ise 1962 yılında 31.990 kg. mahsul alınmış ve 1963 yılı güzlük ekimi henüz hasat edilmemiştir. Pamuk bitkisinde Adana Pamuk Islah ve Üretim İstasyonu'ndan getirilen Deltapine pamuk çeşidinin ekimi yapılmış ve 1963 yılında 3.250 dekar 465.151 kg. üretim elde edilmiştir. Aynı dönemde Samsun Ziraat Araştırma Enstitüsünden temin edilen U.S. 13 Melez mısır tohumu ile (WF 9 x 38 -11) ana tel melez mısır ve (Hy x L 317) baba tek melez, 100 dekarlık bir sahada çift melez usulü ile melezleme yapılmış, 15.916 kg. melez mısır üretilmiştir. İşletmedeki hayvan kadroları göz önüne alınarak hayvan yemi üretimine de önem verilmiş ve 41 dekar Sudan otu ile 70 dekar hasıl mısır ekimi yapılmış; 1962 yılında tesis edilen 100 dekar yoncalık ve çayır-meranın bakımı sağlanmıştır. 1963 yılı hasat mevsiminde 10 ton kuru yonca, 50 ton ot üretilmiş; hasıl mısır ve Sudan otu süt ineklerine otlak olarak tahsis edilmiştir. İşletmedeki Kırıkhan ile Topboğazı arasında yer alan mevkideki 500 dekar arazi bahçe kültürleri alanına ayrılmıştır. Ancak İşletme merkezine 57 km. uzaklıkta olan bu kısım sık sık kontrol yapılamadığı için istenilen verim alınamamış ve Ziraat Vekâletine müracaat edilerek devredilmesi talep edilmiştir²⁷⁷².

Hayvancılık alanında büyükbaş hayvan grubunda Güney Anadolu Kırmızısı sığır ırkı üzerinde çalışmalar yapılmış, mevcut hayvanların kaba yem ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla 400 dekarlık bir saha mera haline getirilmiştir. Ayrıca yerinde otlatılmak üzere 70 dekar hasıl mısır ile 41 dekar Sudan otu ekimi yapılmıştır. Tesis edilen 100 dekarlık yonca ise kış mevsimi için biçilerek kurutulmuş ve Loda yapılarak depolanmıştır. İşletmedeki sığırlardan 1962 yılında 39.692 litre, 1963'te de 45.488 litre süt üretilmiştir. Tavukçuluk çalışmaları kapsamında 1962 yılından 1963 dönemine Leghorn ve Newhampshire cinsi ırklardan toplamda 832 baş devredilmiştir. 3 Mart-20 Mayıs 1963 tarihleri arasında kuluçka makinesine konulan yumurtalardan toplamda 10.961 baş civciv elde edilmiş, bunun 7.934 başı üreticilere intikal ettirilmiştir. İşletmede küçükbaş hayvan grubunda keçicilik çalışmalarına önem verilmiş ve bu doğrultuda Ege Üniversitesi Uygulama Çiftliğinden getirilen Alman ırkı Sanen keçileri iyi bakım ve beslenme şartlarına rağmen bölge şartlarına intibak sağlayamamış, zamanla ırk vasıflarını kaybetmişlerdir. Makine çalışmaları kapsamında İşletme bünyesinde 5 adet Cat D4, 1 adet Cat D6, 2 adet Dawid Brown 900, 1 adet Zolindeen A, 1 adet H. Rasmal ve 1 adet de Dizel Ferguson olmak üzere 12 adet traktör ve 1 adet Koksat biçerdöver bulunmaktadır. Nitekim İşletme 1960-1963 yılları arasında yapmış olduğu bu üretim faaliyetlerinden önemli bir gelir elde etmiş ve karı toplamda 486.526 lira olmuştur²⁷⁷³.

1968 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü plan, program ve projeleri kapsamında Hatay DÜÇ İşletmesi için sahil ve geçit bölgeleri için Meksika buğdayı projesi kapsamında Meksika menşeli Lermorojo, Penjomo, Mayo, Sonora 63 ve Nadodores cinsi buğdayların denemelerine başlanmıştır. Bu doğrultuda İşletmede 2750 dekar Lermorojo, 750 dekar Penjomo, 100 dekar Mayo, 100 dekar Sonora 63 ve 250 dekar Nadodores olmak üzere toplamda 3.950 dekar ekim yapılmıştır. Bunların ekim alanlarından alınan dekara göre verimi ise sırasıyla şöyledir: 227 kg., 290 kg., 329 kg., 243 kg. ve 215 kg. Bilhassa Penjomo ve Lermorojo buğdaylarının bölge iklim ve toprak yapısına intibakı ve dekara göre verimden al-

2771 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.23.

2772 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.216-217.

2773 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.38, 217-219.

nan yüksek oran üzerine 1968–1969 ekim döneminde projenin ikinci tatbikat yılında 2500 dekarı Lermorojo, 2500 dekarlık alanı da Penjomo buğdayı olmak üzere toplamda 5000 dekarın ekimi yapılmıştır²⁷⁷⁴.

1969 yılında İşletme için yapılan yeni kamulaştırmalar ve 1966 yılında yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu kararnamesiyle ayrıca bazı arazilerin kiralanması usulüyle zirai faaliyet alanını genişletmiştir. Bununla beraber Hatay DÜÇ’ün hayvan varlığı 1971 yılında 454’ü kümes hayvanı 100’ü de büyükbaş iken, bu sayı 1976 yılında 611’i kümes hayvanı, 247’si de büyükbaş hayvanı olarak değişiklik göstermiştir. İşletmenin makine varlığı 1977 yılında 36 traktör, 8 kamyon, 9 binek otosusu, 3 adet diğer makineler şeklindedir. 1971 yılında 450 dekar alanda yonca, 300 dekar alanda tabii mera, 300 dekar alanda suni mera, 300 dekar alanda mısır ekimi yapılmıştır. Bu oranlar 1975 yılında 150 dekar yonca, 300 dekar tabii mera, 300 dekarı suni mera, 150 dekarı da mısır üretimi olarak devam etmiştir. Çiftlik arazilerinde 1971 yılında 12.500 dekar alanda hububat ekim yapılmış, 1976’da bu oran 10.150 dekar şeklinde bir azalma göstermiştir²⁷⁷⁵.

İşletme, bölgede önemli bir sulama kaynağı olan Asi nehrinin kollarından yararlanabilecek durumdadır. Dolayısıyla bir santrifüj ve regülatör vasıtasıyla çiftlik bünyesinde bulunan arazilerin %75’inin sulanabilmesine imkân sağlamıştır. Bunun yanı sıra Hamda suyu adı verilen ve saniyede 1 m³e yakın miktarda su veren bu kuyu, bizzat çiftliğin arazisi içerisinden çıkmaktadır ve işletme arazilerini sulayabilmektedir²⁷⁷⁶. Hatay DÜÇ’ün 1971–1975 yılları arasındaki üretimlerinden elde edilen mahsullerden bölge üreticisine çeşitli miktarlarda dağıtım yapılmıştır. Bu doğrultuda mahsul dağıtımları 1971 yılında 37.200 kg’la hububat olarak gerçekleşirken, bu oran sonraki yıllarda hızla artarak 1975 yılında 1.122.550 kg yükselmiştir. Damızlık hayvan dağıtımına bakıldığında da 1971’de 7 büyükbaşla başlayarak bazı senelerde azalmasına rağmen 1976 yılında 45 büyükbaş kadar çıkarılmıştır. İşletmede her yıl ortalama 97 çiftçi ailesi ile 34.800 dekarlık sahada sözleşmeli çiftçilik faaliyeti sürdürülmüş olup çiftlikte 1 adet idare binası, 19 lojman, 1 işçi koğuşu, 1 ilkökul binası, 1 misafirhane, 1 revir, 1 cami bulunmaktaydı. İşletmenin tesisleri zamanla gelişmiş ve genişlemiştir. Böylece 1975 yılında çiftliğe bağlı 5000 metrekaarelik bir alanda büyük pamuk deposu olan ve günde ortalama 75 ton Pamuk çekme kapasitesi olan çırçır ve pres tesisi açılmış ve faaliyete girmiştir²⁷⁷⁷.

3.18. Çanakkale (Gökçeada) Devlet Üretim Çiftliği

Gökçeada, Marmara Bölgesi’nin batı kesiminde ve bu bölgenin Ege Denizi’ne açılan kesiminde yer alan, gerek politik ve gerekse stratejik önem açısından oldukça büyük bir adadır. Bu öneme binaen Ziraat Vekâleti tarafından bölgenin iklim ve coğrafi yapısına uygun olarak yöreyi kalkındırmak amacıyla kurulan üretim çiftliklerinden birisi de Gökçeada Devlet Üretim Çiftliğidir. Gökçeada DÜÇ İşletmesi, Çanakkale ile 31 mil mesafede Çanakkale Boğazı’nın Ege Denizi’ne açılan ağzına 18 mil mesafede Gökçeada’da yer almaktadır²⁷⁷⁸. İşletme, 1964–1966 yıllarında istimlak edilen Büyükdere ovasındaki araziler üzerinde konumlandırılmıştır. İşletmeye daha sonra 1970–1971 yıllarında Aydıncık yöresinden istimlak edilen araziler de eklenmiştir. Bu arazilerin üçte biri 1980–1981 yıllarında Yeni Bademli iskan köyü, 1994–1995 yıllarında ise Eşlek iskan köyü ve 1997’de havaalanı kurulması için ayrılmıştır²⁷⁷⁹.

2774 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler, ss.71-73.

2775 Devlet Üretim Çiftlikleri, ss.151-155.

2776 Başer, “Hatay Devlet Üretim Çiftliğinin Kuruluşuna Dair Bir Tarihçe”, s.23.

2777 Milliyet, 10 Mayıs 1975, s.9.; Bk.: Başer, “Hatay Devlet Üretim Çiftliğinin Kuruluşuna Dair Bir Tarihçe”, s.23.

2778 Karahan, *agt.*, s.97.

2779 Selver Özözen Kahraman, “Gökçeada’da Göçlerin Nüfus Gelişimi ve Değişimi Üzerine Etkileri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C 3, S 2, (2005), s.52.

Çiftliğin toplam arazisi 13.444 dekar alandır. Gökçeada DÜÇ İşletmesinin arazisi 1964–1965–1966 yıllarında Ziraat Vekâleti tarafından kamulaştırılmak suretiyle oluşturularak Bakanlar Kurulunun 10.01.1967 gün ve 6/7567 sayılı Kararname’si ile ilk başta 6.000 dekarlık hazine arazisi üzerinde kurulmuş ve tesislerinin inşası için 740.000 TL tutarında finansman Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü döner sermayesinden karşılanmasına Bakanlar Kurulu kararı verilmiştir²⁷⁸⁰. Çiftlik İşletmesi, 7 Nisan 1967 tarihinden itibaren 1970–1971’e kadar sadece merkezdeki ünite ile faaliyetlerini sürdürmüş, ancak bu tarihten sonra da Kefaloz mevkiindeki sahanın kamulaştırılmasıyla 2 ünite halinde çalışmalarına devam etmiştir²⁷⁸¹. Gökçeada DÜÇ’ün toplam 13.444 dekarlık arazi varlığının 5.300 dekarlık bölümünü Kefaloz mevkiindeki arazi oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra İşletmedeki toplam arazinin 10.725 dekarı kültür arazisi, 2.719 dekarı da kültür dışı arazi olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmıştır. 1982 yılında Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren beraberindeki heyetle geldiği Gökçeada Devlet Üretim Çiftliğine çeşitli incelemeler yaptıktan sonra çiftlik arazilerinden bir kısmının topraksız köylere dağıtılacağını ifade etmesi çiftlik arazilerinin azalacağına ilk işaretlerinden olmuştur²⁷⁸².

Çiftlikte üretim faaliyeti olarak hayvancılık, tarla ziraatı, zeytincilik, sebzeçilik, meyvecilik gibi alanlarda çalışmalar yürütülmüştür. İşletmenin hayvancılık biriminde Holstein ırk süt sığırcılığı ile küçükbaş olarak İmroz ırkı süt koyuncululuğu yapılmıştır. Bahsi geçen bu hayvancılık faaliyetleri Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Hayvan Yetiştirme ve Su Ürünleri Bölümü ile yapılan çalışmalarla ortaklaşa yürütülmektedir. Bununla birlikte 1977 itibarıyla çiftliğin makine varlığı 8 traktör, 5 kamyon, 3 kuvvet santrali, 5 motor pompa, 1 biçerdöver şeklindedir²⁷⁸³.

Gökçeada DÜÇ İşletmesinin bina vs. varlıklarına bakıldığında 1 idare binası, 1 misafirhane, 1 işçi yemekhane ve yatakhane, 1 müdür lojmanı, 4 adet ikili memur lojmanı, 8 adet işçi lojmanı, ayrıca Karaköy sahilinde yazlık gazino ve misafirhane ile 7 adet de plaj evi bulunmaktadır. Çiftlikte ayrıca 1971 yılında 300 dekarlık 1972 yılında da 150 dekarlık alanda arazi ıslah projesi kapsamında çalışmalar yapılmıştır. 1978 yılına gelindiğinde İşletme Müdürü Eşref Tanış’ın çiftliğe ait olan 3 ton göztaşını, çiftlik işletmesinin amaçları dışında kullandığı ve piyasaya sürdüğü belirtilmiştir. Bahsi geçen soruşturmada müdür görevinden alınarak merkeze çekilmiştir. Ayrıca konu Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine taşınmış ve olayda adı zikredilen müdür ağır eleştirilere maruz kalmıştır. İşletme, bulunduğu bölgede zeytinyağı üretiminde de hatırı sayılır işletmelerden birisi olup 1979 yılı ön tahminlerine göre Gökçeada’da zeytin üretiminin 1000 ton dolayında olacağı bundan da yaklaşık olarak 300 ton zeytinyağı elde edileceği belirtilmiştir. Yapılacak olan bu üretimde 200 tonun 16.000 adet dolayında zeytin ağacına sahip Gökçeada DÜÇ İşletmesinden sağlanacağı vurgulanmış ve işletmenin Türk ekonomisine ne ölçüde katkı sağlayacağı üzerinde önemle durulmuştur²⁷⁸⁴.

3.19. Denizli (Acıpayam) Devlet Üretim Çiftliği

Acıpayam Devlet Üretim Çiftliği, Denizli ili sınırları içerisinde Denizli il merkezine 69 km, İzmir’e 320 km, Acıpayam ilçesine ise 8 km uzaklıkta olup bir kısım arazisi göl altı arazi olan çiftlik 1958 yılında 24.822 dekar arazi üzerine kurulmuştur²⁷⁸⁵. Çiftlik İşletmesi önceleri veterinerlerin hayvan yetiştirme ve ıslah çalışmasının yapıldığı bir işletme olarak faaliyete göstermekte iken daha sonra 15.12.1958 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. Batı Anadolu Bölgesi’nde 37° 47 N derecede bulunan İşletme arazileri, rakım olarak 920-950 metre yükseklikte bir yayla

2780 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 208 -49-18, 05.07.1967.

2781 Devlet Üretim Çiftlikleri, ss.139-142.

2782 Milliyet, 2 Eylül 1982, s.8.

2783 Karahan, agt., s.98.

2784 Milliyet, 5 Ocak 1979, s.13.

2785 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 9, s.2.; Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program, Projeler, s.12.

üzerinde konumlandırılmıştır. Yaylanın doğu ve kuzeyi Honaz Dağı ve etekleri, batısı Tavas Dağları ve etekleri, güneyi ise Sandıras Dağları ve bu dağların eteğinden geçen Dalaman Çayı ile çevrilidir. İşletmede daha ziyade yayla iklimi hakimdir. Çiftlik arazileri kuzey-güney istikametinde 30 km. boyunca uzanan, batı istikametinde 70-10 km. daralan ve muntazam olmayan bir dörtgen şeklindedir. İşletme arazilerinin 3/5'ine yakın bir kısmı kireçli ve çorak bir yapıya sahip olup 2/5'ine yakın bir kısmı ise ziraat yapmaya elverişli bir durum arz etmektedir²⁷⁸⁶.

Bu sebeple ilk önce İşletme topraklarının analizini yapmak amacıyla TOPRAKSU Ege Bölge Müdürlüğü tarafından 1962 yılında işletme arazilerinin toprak etütleri yapılarak işletme haritası çıkarılmıştır. 1963 yılında Ankara Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü ve Menemen Sulu Ziraat ve Deneme Enstitüsü birlikteliğiyle oluşturulan bir heyet, işletme arazilerinin problemlerini çözmek amacıyla bir rapor hazırlamışlardır. Raporunda, araziler içinde bir drenaj projesi kapsamında sulama kanalının açılması, günlük ekim alanlarının süperfosfatla gübrenmesi, yazlık ekim alanlarının ise günlükler gibi süperfosfat ile gübrenmesi kararlaştırılmıştır²⁷⁸⁷. 1965 yılına gelindiğinde Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından Acıpayam DÜÇ İşletmesinin ihtiyacı için gerekli olan arazi islahı projesi tamamlanmıştır. Proje kapsamında program tutarı, ihale ve uygulama bedeli için toplamda 1.111 liralık bütçe tahsis edilmiştir. Bu bütçeyle üretim çiftliği için 1900 metre sulama kanalının betonla kaplanması ve buna paralel olarak 2500 metrelik kanal ve 1 adet de köprü yapılmıştır²⁷⁸⁸.

1963 yılında tarla ziraatı alanında 360 dekar gübreli tarla denemeleri olmak üzere 1500 dekarlık bir alanda buğday ekimi yapılmış, gerekli olan kısımlarına merdane çekilmiş ve 750 dekar üzerinde de fare mücadelesi çalışmaları yürütülmüştür. Ancak bu yıl içerisinde fazla yağışlar sebebiyle buğday ekim alanından arzu edilen netice elde edilememiş ve 1500 dekarlık ekim alanından ancak 160 ton buğday alınabilmiştir. Arpa yetiştiriciliğinde ise 150 dekarı gübreli, 1050 dekarı tahakkuk ettirilmiş olan 1100 dekarlık bir alanda ekim yapılmış; buradan da gayri müsait iklim şartları sebebiyle 150 ton mahsul alınabilmiştir. Çavdar denemelerinde ise 50 dekar ekim alanından 6800 kg. mahsul elde edilmiştir. İşletmede tarla ziraatı alanında şekerpancarı bakımından 800 dekada ekim yapılabilmesi amacıyla gerekli tedbirler alınmışsa da 1963 yılındaki yoğun yağış sebebiyle ancak 310 dekarlık bir alanda ekim yapılabilmiştir. Bu alandan da 322.100 kg. şekerpancarı mahsulü alınmıştır. Mısır ekiminde ise 500 dekardan 9100 kg., hasıl mısırdan 100 dekardan 80 ton yeşil mısır alınmıştır. Bu yeşil mısırdan 10 tonu yeşil olarak işletmedeki hayvanlara yedirilirken, geriye kalan 70 tonluk kısmı silaj yapılmıştır. Ayçiçeği verimi ise diğer tarla bitkilerinden farklıdır. 1050 dekarlık alanda ekim yapıldığı halde mevsimin yağışlı geçmesi sebebiyle 69.400 kg. mahsul alınabilmiştir. Tarla ziraatına tahsis edilen arazi miktarı, 5390 dekar iken hava şartlarının uygun gitmeyişi sebebiyle ancak 5018 dekarlık alan ekilebilmiş ve bu miktarın hasadı da tamamen yapılmıştır. 1964 yılı ekim programında ise çiftliğin toprak durumu nazarı itibara alınarak II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre 1600 dekarlık alanda buğday, 1300 dekarda arpa ve 280 dekarlık alanda ise çavdar ekimine ayrılmıştır²⁷⁸⁹.

Bahçe kültürleri alanında ise 1964-1965 yıllarında fidanlık çalışmalarında kullanılmak üzere fide ve fidan materyalini temin etmek maksadıyla sulama imkânı olan 2 dekarlık bir sahada Amerikan asma çubuğu köklendirme çalışmaları başlatılmış ve tohum tavaları olarak parsellenmiş, katlamadaki erik, idris, elma ve armut tohumları tavalara dikilmiştir. 1963 yılı içerisinde Bahçe Kültürleri şubesi tarafından işletme civarındaki köylerde bahçe kültürleri, ekim, dikim, budama ve bakım mevzularında bir kurs düzenlenmiştir. Ayrıca Acıpayam ilçe ziraat teknisyenlerinin iştirak ettiği 2 günlük bir seminer yapılmış ve aynı konulara değinilmiştir²⁷⁹⁰.

2786 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.115-116.

2787 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program, Projeler, s.92.; Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.116.

2788 BCA, Dosya No: 30-1, 0-0, Yer No: 81-513-4, Dosya Ek: E12, 00.00.1965.

2789 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.116-118.

2790 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.119.

İşletmenin kuruluşundan itibaren hayvancılık şubesi bünyesi altında çalışmalar sığırcılık, koyunculuk ve tavukçuluk olmak üzere 3 ayrı kısım üzerinden yürütülmüştür. Kuruluş günlerinden itibaren sığırcılık faaliyetlerinde Montafon, Güney Anadolu Kırmızısı melezlemesi üzerinde; Koyunculuk işlerinde safkan Dağlıç ırkı koyun; Tavukçuluk üzerinde ise Leghorn, Newhampshire ırkları üzerinde çalışılmaktadır. Sığırcılık ve koyunculuk ırklarının çevre şartlarına intibakı için doğal meraların ıslahı ve suni mera alanların tesisi ile münavebeli otlatma sistemine geçilmiştir. 1963 yılında İşletmedeki 54 baş inek boğayla tohumlama yapılmış ve ilk başlangıçta 11 başı dişi, 8 başı da erkek olmak üzere 19 baş buzağı elde edilmiştir. Ayrıca 1963 yılında aşım duraklarında yapılan ıslah çalışmaları ile sıfat yapılmıştır. Aynı yıl içerisinde 54 baş inekten buzağuların içtiği sütün haricinde 66700 kg. süt elde edilmiştir²⁷⁹¹.

1963 yılı Aralık ayı itibariyle İşletmenin toplamda 115 baş olan sığır varlığının dağılımı şöyledir: 2 baş boğa, 54 inek, 18 baş ikili dişi düve, ikili 1 baş erkek dana, 16 baş birli düve, 23 baş birli erkek dana, 1 baş erkek buzağı. Koyunculukta ise 1962 yılında 319 baş koyun koçlarla çiftleştirilmiş ve 1963 yılı başında 285 baş kuzu alınmıştır. 1963 yılında ise 345 baş koyuna tohumlama yapılmıştır. Aynı yılın Aralık ayı itibariyle İşletmenin toplamda 550 baş olan koyun varlığının dağılımı ise şöyledir: 12 baş koç, 341 baş koyun, 134 baş birli dişi, 246 baş birli erkek ve 17 başı da kasaplık. Küçük evcil hayvanlar grubundaki tavuk varlığı ise şöyledir: 703 baş tavuk, 69 baş horoz²⁷⁹².

1963 yılında kuzuların yeşillik ihtiyacı için 15 dekarlık bir arazide arpa ekilmiştir. İşletmede hayvan hastalıklarına karşı da önemli çalışmalar yürütülmüştür. Bu dönemde ülkede yaygınlık gösteren Şap hastalığına karşı her türlü tedbir alınmış ve etraftaki köylerde Şap hastalığı bulunmasına rağmen işletme hayvanlarına sirayeti önlenmiştir. Tavukçuluk alanında ise 1962 yılında 62773 adet yumurta, 1963 yılında ise 61746 adet yumurta üretilmiştir. 1962 yılında tavuk başına 116 adet yumurta alınırken, 1963 yılında tavuk başına Leghorn cinsi tavuklarda 157, Newhampshire cinsi tavuklardan ise 139 adet yumurta alınmıştır. 1963 yılında ayrıca Denizli Küçük Evcil Hayvanlar İstasyonu'ndan temin edilen kuluçka makinesi ile 2578 adet yumurtadan 1740 adet civciv elde edilmiştir. Koyun yapağı miktarı ise 1962 yılında 482 kg. iken 1963 yılında 873 kg. çıkmıştır. 1962 yılında koyun başına ortalama 1 kg. yapağı elde edilirken, 1963 yılında 1.4 kg. yapağı alınmıştır²⁷⁹³. 1963 yılında işletme hayvan mahsullerinden 2286 kg. koyun sütü, 66700 kg. inek sütü, 3675.5 kg. beyaz peynir, 873 kg. yapağı, 584.92 adet tavuk yumurtası, 3254 adet de piliç yumurtası olmak üzere toplamda 61746 adet yumurta elde edilmiştir²⁷⁹⁴.

1963 yılında İşletme tarafından toplamda 848.666 kg. mahsul elde edilmiştir. Bu ürünlerden 111/33, 414/44 buğday, Tokak arpa türlerinden üretilmiş olan 160913 kg. buğdayın tamamı ile 150 ton arpanın 132970 kg. selektörden geçirilerek ilaçlanmış ve temizlenmiştir. Bu tohumların bir kısmı sertifikalı olup yöredeki üreticilere dağıtılmıştır. Satılan tohumlukların 12.162 kilogramını Tokak arpa, 60.000 kg. ise ayçiçeği tohumu oluşturmaktadır. Bundan başka İşletme tarafından 1963 yılında yöre çiftçilerine ait 8 traktör, 2 pulluk, 1 biçerdöver ve 7 adet muhtelif ziraat aletinin tamir, bakım ve onarım işleri 130.15 liraya yapılmıştır. 1962 yılında İşletmedeki traktör ve biçer-döverler 7857 iş saati yapmış ve iş saati maliyeti 17.000 lirayı bulmuşken, bu miktar 1963 yılında aynı sayıdaki biçerdöver ve traktörlerle 9549 iş saatine yükselmiş ve iş maliyeti de 15.000 liraya düşürülmüştür²⁷⁹⁵. Hayvancılık grubunda ise aynı yıl içerisinde 6 baş damızlık sığır, 85 baş Dağlıç koyunu, 50 baş 28'i tavuk, 22'si de horoz olmak üzere hayvan dağıtımı yapılmıştır²⁷⁹⁶.

2791 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.119.

2792 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.59-61.

2793 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.119-120.

2794 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.67-68.

2795 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.121-123.

2796 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.63-64.

Acıpayam DÜÇ'ün 1968 yılında yapılan eklemelerle arazi miktarı 25.672 dekar çıkarılmıştır. Bu alanın 500 dekarı sulanan, 5.820 dekarı sulanmayan, 1.500 dekarı tabii mera alanı, 70 dekarı yonca–korumun, 1 dekarı bahçe, 149 dekarı park ve ormanlık, 601 dekarı yollar ve kanallar, 17.031 dekarı ise kullanılmayan araziler olarak tanımlanmıştır²⁷⁹⁷. Bu alanlarda daha ziyade hububat çeşitlerinden buğday, arpa, çavdar ve pancar, ayçiçeği, yem bitkileri üretimi yapılmaktadır. Ancak çiftlik arazileri genelde kireç durumu yüksek olduğundan bu durum zirai üretimi doğrudan etkilemiştir²⁷⁹⁸. Çiftliğin 1977 yılına kadar üzerinde kurulduğu arazi varlıklarında 10.048 dekarı tarla, 566 dekarı bahçe kültürü, 2.425 dekarı çayır, 6.649 dekarı mera arazisi olarak kullanılmaktaydı. 1971 yılında 778 baş olan koyun keçi sayısını 1975 yılında 1643 başa çıktığı, 124 baş olan sığır adetinin de 293 başa çıktığı anlaşılmaktadır²⁷⁹⁹. Bununla birlikte Acıpayam DÜÇ, 1971 yılında 323.150 ton olan buğday tohumu üretme kapasitesi ile 1975 yılına kadar olan zaman diliminde en fazla üretimin alındığı yıl olmuştur²⁸⁰⁰.

Tablo –186

Acıpayam Devlet Üretim Çiftliğinin 1966–1967 Yılları Arasındaki Hububat Üretim ve Dağıtım Miktarı²⁸⁰¹

Cins	Ekilen Alan (dekar)	Üretilen (kg)	Dekar/Verim (kg)	Çiftçiye Dağıtılan Tohumluk (kg)	Ofise Yemelik Verilen (kg)
Buğday	1.400	300.160	215	137.300	123.262
Arpa	1.000	160.140	160	87.850	-
Çavdar	3.600	370.100	110	-	-

Acıpayam DÜÇ, Türk tarımının gelişmesine geniş ölçüde katkıda bulunmak amacıyla çiftçilere yönelik olarak teknik bilgi desteğinde bulunmuş ve belirli zamanlarda açtığı kurs, seminer gibi faaliyetlerle teknik ziraat bilgilerini aktarmıştır. İşletme bir yandan yöre çiftçilerine yönelik olarak kurslar düzenlerken, diğer yandan da kendi bünyesindeki teknik personele ziraatın bütün alanlarında seminerler vererek öğreticilik görevini icra etmiştir. Ayrıca İşletmede bulunan gazino, kantin ve sinemalardan civar köylülerdeki çiftçilerin yararlanması sağlanmaya çalışılmıştır. Bilhassa çiftçilerin pratik ziraat konusundaki bilgi eksikliklerini gidermek amacıyla ziraat ile ilgili özel filmler gösterilmiştir.

Örneğin 1963 yılında İşletmeye bağ–bahçe işleri için gelmiş olan köylülerin başvurusu üzerine bahçe kültürleri şubesi tarafından gece ve gündüzlü olmak üzere köyler gezilmiş gerek karşılıklı sohbet esnasında gerekse bizzat tarla ve bağ alanları ziyaret edilerek uygulamalı bir şekilde ilgili üreticilere bakım, sulama, gübreleme, zirai mücadele ve verim artırıcı bilgiler teorik ve uygulamalı olarak verilmiştir. Ayrıca Acıpayam ilçesi ziraat teknisyenlerinin katıldığı 2 günlük uygulamalı 108 kursiyere seminerle aynı konular üzerinde konuşmalar yapılmış, konferans verilmiş ve teknik elemanlar bilgiyle donatılmıştır. Bundan başka İşletme, her yıl gerekli ziraat bilgilerini göstermek maksadıyla günün anlam ve önemini belirterek Çiftlik içinde yapılan gündelik yetiştirme işlerini bizzat tarla günleri düzenleyerek göstermeye ve onları bilimsel araştırmaya dayalı bir şekilde uygulamaya çalışmış dahası köylüleri teşvik ederek en yeni ziraat metodlarını benimsemeleri için gayret göstermiştir. İşletme bölgede aynı zamanda sosyal hizmet faaliyeti yürüten bir kurum görevi de üstlenmiştir. İşletmeye civar köylerden gelen hasta sahiplerinin hastalarının İlçe Dispanseri ve Sağlık Ocağına nakli bizzat kurum tarafından temin edilmiş ve gerektiğinde komşu

2797 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.23.

2798 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.116-117.

2799 Devlet Üretim Çiftlikleri, s.81.

2800 Karahan, agt., s.90.

2801 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 9, s.3.

köylerdeki hastaların aşı işleri bizzat kurumun sağlık memuru tarafından yapılmıştır. Diğer taraftan da Denizli İl Ziraat Müdürlüğü ile iş birliği halinde çiftçilere yönelik zirai filmler gösterilmesi, bağ ve bahçelere arız olan zararlılara karşı yeni mücadele yöntemlerinin anlatılması üzerinde durulmuş ve çiftçilerin mahsullerine zarar veren haşerelere karşı mücadele usulleri öğretilmiştir²⁸⁰².

3.20. Ankara (Polatlı) Devlet Üretim Çiftliği

Türkiye’de teknik tarımın köylüye yayılması ve modern tarım metotlarının üreticiye gösterilmesi amacıyla oluşturulan sistemlerden birisi Zirai Kombinalar Kurumudur. 1940 yılında Zirai Kombinalar Kurumuna 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu’nun sağladığı imkânlardan yararlanarak verilen 10 milyon liralık bir kredi ile makine tedarikine gidilerek, üretimde yeni bir dönem başlatılmıştır. Bu bağlamda ülkenin çeşitli bölgelerinde devlet işletmeleri kurulmuştur. Bu işletmelerden birisi Ankara’da kurulan Polatlı Kombinası’dır²⁸⁰³. İlk başlarda geniş ve dağınık bir alana yayılan 13 açık devlet işletmesinin tek merkezden idaresinin zor olması üzerine 1941 yılında Ankara, Polatlı, Niğde ve Yerköy’ü içine alan merkez bölgesi Eskişehir, Konya, Afyon ve Trakya’yı ihtiva eden Batı Bölgesi şeklinde bir yapılanmaya gidilmiştir²⁸⁰⁴.

Polatlı Kombinası, Orta Anadolu Bölgesi’nin yukarı kesiminde ve 1942 yılında Ankara’nın Polatlı yakınlarında 191.000 dekarlık bir arazi üzerinde kurulmuştur. İşletme, Polatlı ilçesine 54 km, Ankara merkeze 130 km mesafede yer almaktadır. Orta Anadolu Bölgesi step iklimi tesiri altında olan bölgede yıllık yağış miktarı 250–350 mm. arasında değişmektedir ve yerleşkenin rakımı 950 metredir. İşletme arazi varlığı itibariyle ülkenin 4. büyük çiftliği durumundadır. Çiftlikte, Dry-farming sistemi uygulanmakta olup buğday, arpa ve hayvan yemi türleri yetiştirilmesi yapılmaktadır²⁸⁰⁵. İşletme kısmen düz kısmen de dalgalı ve kıraç arazide tesis edilirken diğer işletmelerde olduğu gibi buğdaya birinci arpaya ikinci derecede önem verilmiştir. İşletmenin 90.000 dekar nadas arazisi ve 10.000’i de bozulmuş anızı olmak üzere toplamda 100.000 dekar ekime hazır ve işlenmiş durumda arazisi mevcuttur. Yaklaşık olarak 100.000 dekarlık arazi de ikileme yapılmıştır. 1946 yılı itibariyle 11.548.247 kg’ı buğday, 1.330.408 kg’ı arpa ve 135.300 kg’da çavdar olmak üzere toplamda 13.013.955 kg hububat üretimi elde edilmiştir²⁸⁰⁶.

İşletme, daha sonraki dönemde Ziraat Vekâletinin kurumlar arasında yeni bir yapılanmaya gitmesiyle 1 Mart 1950 yılında yürürlüğe giren 5433 sayılı Kanun doğrultusunda Devlet Üretim Çiftliği Genel Müdürlüğüne bağlanmış ve Polatlı Devlet Üretim Çiftliği adını almıştır. Polatlı’nın 54 km güneyinde bulunan ve birtakım arazilerin istimlak edilmesi neticesinde 251.000 dekar arazide faaliyet gösteren Polatlı DÜÇ İşletmesinin, mevcut arazi varlığının kültür arazileri olarak kullanımı şöyledir²⁸⁰⁷: 185.000 dekarı hububat arazisi, 12.000 dekarı suni mera ve çayır mera sahası, 13.000 dekarı yonca-korunga arazisi, 30.000 dekarı doğal çayır ve mera alanı, 3000 dekarı ağaçlandırma, ormanlık ve bahçe kültürleri, 8000 dekarı da dağlık, taşlık, yol ve kanal arazileri.

2802 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, ss.89, 122-123.

2803 Mağden, **Zirai Kombinalar**, s.16.; Bk.: Ayözger, “Zirai Kombinalar”, s.5.

2804 Arı, “Memleketin Zirai İstihsalinde Kombinalar”, s. 8

2805 **Polatlı Devlet Üretim Çiftliği**, Şark Matbaası, Ankara 1972, s.1.

2806 Mağden, **Zirai Kombinalar**, s.55.; “Zirai Kombinelerin Bugünkü Halleri ve Yeni Kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri”, ss.299-301.

2807 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.131-134; **Polatlı Devlet Üretim Çiftliği**, ss.1-2.; Bk.: Mağden, “Devlet Üretim Çiftlikleri”, s.249.; Karatay, “Devlet Üretim Çiftlikleri Teşkilatı ve Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, s.20.; Kutulmuş, “Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü’nün Kuruluş Gayesi ve Memleket Ziraatındaki Rolü”, s.58.

Polatlı DÜÇ, hayvancılık işlerinde ise küçükbaş hayvancılık alanında 3.600 Merinos anaç koyun, 400 baş Akkaraman anaç koyun, 4.400 baş Merinos kuzu, 470 baş Akkaraman kuzu, 250 baş Merinos koç ve 20 baş Akkaraman koç varlığına sahiptir. Sığırcılık alanında Esmer sığır melezi üzerinde çalışmalar yapılmakta ve bu türde bünyesinde 150 baş sığır bulunmaktadır. Küçük evcil hayvanlar grubunda ise 2.000 adet Leghorn, Newhampshire cinslerinde damızlık tavuk ve 100 adet fennî arı kovanı vardır. İşletmenin makine, alet ve edevat sayısı ise şöyledir: 62 adet traktör, 32 adet biçerdöver, 37 adet kamyon, 8 adet otomobil, 5 adet derin kuyu, 1 adet yol-arazi makinesi, 7 adet jeneratör, 2 adet sabit selektör ve 200 adet çeşitli türde ziraat alet ve makineleri²⁸⁰⁸.

Polatlı DÜÇ, tarla ziraat alanında toprak hazırlığı, çeşit geliştirme ve gübreleme hususlarında araştırma ve deneme faaliyetleri yürütmektedir. Bu doğrultuda başta Ziraat Fakülteleri olmak üzere çeşitli zirai araştırma kurumları ile iş birliği halinde projeler yürütmektedir. Örneğin, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Osman Tosun, Prof. Dr. Nurinisa Özbek ve Prof. Dr. İlhan Akalın ile birlikte çeşit geliştirme üzerinde ortaklaşa çalışmalar yapılmıştır. Benzer şekilde diğer zirai kurumlardan; Buğday Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Eskişehir TOPRAKSU Araştırma Müdürlüğü, Eskişehir Sazova Tohum Islah İstasyonu, Bölge Çeşit ve Deneme Enstitüsü, Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü toprak hazırlanması, gübreleme metotları ve çeşit geliştirilmesi, denenmesi üzerinde iş birliği halinde araştırmalar yürütülmüştür. Hayvancılık alanında ise Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Zootekni Kürsüsü ile birlikte Malya x Akkaraman, Hayvan Besleme Kürsüsü ile birlikte Turfanda Kuzu Besisi alanında ıslah ve seleksiyonla çoğaltım çalışmaları yapılmıştır. İşletmedeki bu araştırma, deneme, üretim ve idare işleri 10 kişiden oluşan bir Ziraat Yüksek Mühendisi kadrosu, 25 idari memur ve 180 daimî işçi grubu tarafından yürütülmektedir²⁸⁰⁹.

Üretim faaliyetleri açısından bakıldığında Polatlı DÜÇ İşletmesi, 1945 yılından 1954 yılına kadar olan on yıllık dönemde 100.895 ton buğday, 9.302 ton arpa elde etmiştir. Polatlı DÜÇ, çiftçilerin 1949–1951 dönemindeki kışlık ekim devresinde iyi vasıfta buğday tohumluk ihtiyaçlarını karşılamak üzere Türkiye’de ıslah edilen ve seleksiyonla çoğaltılan 111/3, 220/39, Köse 702 ve Sertak çeşidi buğday tohumlarından bölge iklimine en uygun görülen, yüksek verim ve hastalıklara dayanıklı bu türlerin Orta Anadolu Bölgesi’nde üretme ve dağıtma işleri bizzat çiftlik tarafından yürütülmüştür. Tohumların dağıtıldığı illerin başında Ankara ve Eskişehir illeri gelmektedir. Bu doğrultuda İşletme, Ankara’ya (8.261.3 ton), Eskişehir’e de (7.230 ton) olmak üzere toplamda 89843 ton buğday tohumu dağıtmıştır. Polatlı DÜÇ tarafından 1949–1951 yılları arasında buğday ekim alanı toplamda 191.448 dekarı bulmuş ve buradan 194.991.84 kg mahsul elde edilmiştir²⁸¹⁰. Bunun yanı sıra İşletmede ABD menşeli Burt, Grevor, Wanser, Rusya menşeli Bezostaja ile Bolal (2973) cinslerinde buğday ve Tokalı 157/3 cinsinde arpa bitkisinin ekimi yapılmış ve 1963–1971 yılları arasında bu türlerden önemli oranda mahsul elde edilmiştir²⁸¹¹.

1950 yılından itibaren üretimde ortalama 35 traktör, 45 biçerdöver, 40 motorlu nakil vasıtası ve 200 muhtelif ziraat aletleri kullanılmıştır. Polatlı DÜÇ’te 1950–1954 yılları arasında tohum hazırlama servisine 53.587 ton, tohumluk üretimine 42.700 ton, çiftçiye ise 36.350 ton tohumluk verilmiştir. 1946 yılından 1955 yılına kadar olan on yıllık süreçte 66 dekarı 3.176 adet ağaçlı meyvelik; 65 dekarı 10.700 adet omçalı meyvelik; 400 dekarı 27.000 ağaçlı alan, 5 dekarı da muhtelif sebze sahası olmak üzere, 536 dekar alan bahçe kültürü altına alınmıştır. 1955 yılı itibariyle hayvancılık alanında et, yapağı ve süt ga-

2808 **Polatlı Devlet Üretim Çiftliği**, ss.2-3.

2809 **Polatlı Devlet Üretim Çiftliği**, ss.3-4.

2810 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 13, Toplantı: 2, Birleşim: 51, 29.02.1952, ss.1335-1338.; Polatlı DÜÇ, sadece 1950 yılında 10.000 ton hububat tohumluğu üretmiş ve kendi tohumluk ve işeliğini ayırdıktan sonra selektörden geçirilmiş ve ilaçlanmış temiz tohumluklar çiftçiye dağıtılmıştır. Bk.: Va-Nü, “Devlet Üretim Çiftliklerine Kuş Bakışı”, **Akşam**, 23 Ağustos 1951, s.3.

2811 **Polatlı Devlet Üretim Çiftliği**, ss.5-6.; **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, ss.73-76.

yesiyle Akkaraman koyun ırkı üzerinde çalışmalar yapılmış, işletmenin elinde 1.130 baş ana, 1.070 baş toklu ve 550 baş kasaplık olmak üzere 2.750 baş koyun bulunmuştur. Aynı yılda merinoslaşma yoluna gidilerek 550 baş koyuna suni tohumlama yapılmıştır. 1950–1954 yılları arasında 127.022 kg süt üretimi sağlanmıştır. 1954 yılı ilkbaharında Karacabey ve havalisinden satın alınan 21 baş yarımkan montafon inek ve Çifteler Harası'ndan temin edilen 1 adet safkan boğa ile başlanan sığırcılık faaliyeti 1955 yılında sürününün 57'ye çıkarılmasıyla iyi bir seviyeye gelmiştir. Kümes hayvancılığında ise 1954 yılında Çiçekdağı DÜÇ İşletmesinden alınan 450 Leghorn ve Konuklar DÜÇ İşletmesinden temin edilen 200 baş New-hampshire civcivle tavukçuluk faaliyetine başlanmış, 1955 yılında 27.250 yumurta üretilmiştir. Polatlı DÜÇ İşletmesi, yukarıda yapılan faaliyetler neticesi 1944 yılından 1955 yılına kadar 11.901.676 lira net kar sağlamıştır²⁸¹².

Fotoğraf –118

Polatlı Devlet Üretim Çiftliği: Zirai uygulamalar ve sözleşmeli çiftçi eğitimleri.

Kaynak: **Polatlı Devlet Üretim Çiftliği**, ss. 4, 6, 12, 24.

2812 **Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü**, ss.131-135.; **Devlet Üretim Çiftlikleri**, ss.35-36.; Çakıroğlu, “Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, s.160.

Tablo –187

Polatlı DÜÇ Araştırma-Geliştirme Şubeleri
(Hayvan Sayısı, Üretilen Koyun–Sığır Sütü, Merinos–Akkaraman Yapağısı, Yumurta ve Bal Miktarı - kg.)

Yıllar	Şubeler											
	Koyunculuk Şubesi					Sığırcılık Şubesi			Küçük Evcil Hayvanlar Şubesi			
	Koyun Sayısı	Kuzu Sayısı	Süt Üretimi	Peynir Üretimi	Yapağı Üretimi	Sığır Sayısı	Buzağı Sayısı	Süt Üretimi	Tavuk Sayısı	Yumurta Sayısı	Kovan Sayısı	Bal Üretimi
1966	7080	3905	%112	49.623	14.271	73	32	69.528	975	127.937	-	-
1967	7097	4134	%134.354	47.679.5	15.365	90	34	130.822	2187	182.238	97	768
1968	7130	4285	%134.662	46.224.5	14.011	103	49	133.504	1093	214.589	70	1061
1969	9300	4157	%141.220	57.481	19.472	135	47	147.987	1280	119.243	85	541
1970	9530	-	%149.692	53.905	18.693.700	145	66	175.388	950	190.527	78	880
1971	9660	4955	%170.902	57.670	17.355.700	149	63	197.028	1011	219.456	103	719.450

Kaynak: **Polatlı Devlet Üretme Çiftliği**, ss. 9-13.

Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü (DÜÇGM), zirai mücadele yoluna giderek 1950–1956 yılları arasında 455.238 dekar ekili araziye uçakla ilaçlamıştır. İlaçlanan yerlerden birisi de Polatlı DÜÇ İşletme arazileridir. Bu doğrultuda sarı otlar mücadelesinde Çiftlik arazilerinden 85.770 dekarlık bir alanın ilaçlanması yapılmış ve oldukça başarılı sonuçlar alınmıştır²⁸¹³. 1956 yılı içerisinde Türkiye’deki bu zirai ilaçlama ve mücadele işleri İtalyan Airon Şirketitarafından yapılmıştır. Uçakla yapılan yabancı ot mücadelesinde Polatlı DÜÇ’te yapılan ilaçlamanın dönümü 160 kuruştan yapılırken, %25’i döviz, %75’i Türk parası ile ödeme gerçekleştirilmiştir²⁸¹⁴.

Çiftliğin 1967 yılı itibariyle toplam arazi varlığı 251.080 dekadır. Orta Anadolu iklim karakterine sahip olan çiftlik Dry–farming ziraat usulü uygulanmaktadır²⁸¹⁵. Çiftlik İşletmesi, 1962 yılında 21 devlet üretme çiftliği arasında büyüklüğü itibariyle 4. sırada yer almıştır. Çiftlikte 1962 yılında 7.160 ton buğday 4.227 ton arpa 268 ton yulaf ve 14.000 dekarlık sahadan da hayvan yemi üretimi elde edilmiştir. Çiftlikte üretilen buğdayın dekar başına 110 kg üretim elde edildiği gözlemlenmiştir. Dekar başına elde edilen bu üretim bölgede bulunan diğer üreticiler de 50–60 kg arasındadır. Çiftlik İşletmesi, 1962 yılında elde ettiği bu üretimde 33 traktör, 40 biçerdöver, 29 kamyon çalıştırmıştır. İşletme 1962 yılı sonlarına gelindiğinde 3.5 milyon lira kar sağlamıştır²⁸¹⁶. 1967 yılına gelindiğinde Polatlı DÜÇ İşletmesi, 75.000 dekar buğday, 19.000 dekar arpa, 1.450 dekar yulaf 2.000 dekar hayvan yemi ekimi yapmıştır. Kurum, ayrıca 68.570 dekar, 16.570 dekar arpa, 1.420 dekar yulaf, 2.000 dekar hayvan yemi hasadı elde etmiştir²⁸¹⁷. İşletme bahçe kültürleri şubesinde ise elma, armut, üzüm, badem, vişne, kayısı ve kiraz meyve türlerinde toplamda 114 dekarlık bir arazide üretim yapmıştır. Bu doğrultuda 1965–1971 yılları arasında 4.437 kg. elma, 1.594 kg. armut, 2.679 kg. kiraz, 22.068 kg. vişne, 20.058 kg. kayısı, 20.676 kg. üzüm, 3.575 kg. badem üretmiştir. Ayrıca aynı dönem zarfında 3000 dekarlık bir alanın ağaçlandırmasını tamamlamıştır²⁸¹⁸.

2813 “Ziraat Vekâleti Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne Bağlı İşletmelerde 1950-1956 Yılları Arasında Pelemitir, Sarı Ot ve Diğer Yabancı Otlara Karşı Tatbik Edilmiş olan Mücadele Usulleri ve Şekilleri”, s.8.

2814 **Tomurcuk**, Yıl: 5, C 5, S 55, (Temmuz 1956), s.15.

2815 **Devlet Üretme Çiftlikleri**, s.34.

2816 **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 1962, s.5.

2817 **Karahan, agt.**, s.62.

2818 **Polatlı Devlet Üretme Çiftliği**, s.14.

Polatlı Devlet Üretim Çiftliğinin 1967 yılında makine ve hayvan varlığı ise şu şekildedir: 22 adet biçerdöver, 53 adet traktör, 29 adet oto kamyon, 4 adet elektrojen, 7 adet derin su kuyusu, 1 adet arazi ıslah makinesi, 3750 baş ana merinos koyunu, 150 baş koç, 4000 baş kuzu, 43 baş ana sığır montafon, 5 baş boğa, 43 baş buzağı. Polatlı Devlet Üretim Çiftliğinde hububat üretimi 1965 yılında 1 dekar başına 194 kg. buğday, 287 kg. arpa, 67 kg. yulaf, 1966 yılında 1 dekar başına 180 kg. buğday, 222 kg. arpa, 55 kg. yulaf, 1967 yılında 1 dekar başına 263 kg. buğday, 295 kg. arpa, 167 kg. yulaf şeklindedir. İşletmede dekar başına düşen bu oranlar; ziraat alanında gelişmiş olan ülkelerin oranlarına çok yakın verilerdir. Çiftlik diğer çiftliklerde olduğu gibi döner sermaye ve katma bütçe ile idare edilmiştir. Bu minvalde İşletmenin 1967 yılı döner sermaye bütçesi 14.274.161 lira, cari harcaması 911.900, yatırım harcaması olarak da toplam 15.186.061 lira olarak tespit edilmiştir²⁸¹⁹. Çiftlik, 1970 yılı güz ekimleri için Edirne-Keşanlı çiftçilere yaklaşık olarak 330 ton Bezostaja cinsi tohumluk buğday dağıtımını yapmıştır. Polatlı DÜÇ, bu dağıtımını şeker şirketi Lüleburgaz Sarımsaklı Çiftliği ile müşterek çalışmalarla gerçekleştirmiş ve buğdayın fiyatını 121 kuruştan satarak önemli bir gelir elde etmiştir²⁸²⁰.

Kurum, 1964-1974 yılları arasında yaptığı buğday ekimlerinde en yüksek verimi 1967 yılında almış bu yılda dekar başına 263 kg verim elde edilmiştir. Bu doğrultudaki en düşük verimi ise 1973 yılında dekar başına 111 kg. üretim yaparak almıştır. Çiftliğin bahsi geçen yıllar arasında buğday verim ortalaması dekar başına 174 kg'dır. 1972-1973 yılları arasında özellikle bölgede iklim koşullarına bağlı olarak yağışın normallerin çok altında olması çiftlik verimini de doğrudan etkilemiştir. Fakat Çiftlik sulama kanalları vasıtasıyla sekteye uğrayan tohum üretimini 1974 yılından itibaren yükseltmeye başlamıştır ve bu tarihten sonra ortalama 10.000 ton ile 30.000 ton arasında kaliteli tohumluk üreterek dağıtımını yapmıştır²⁸²¹. Polatlı DÜÇ İşletmesi, yukarıda yapılan faaliyetler neticesinde 1960 yılından 1971 yılına kadar toplamda 76.785.577 lira net kar sağlamıştır²⁸²².

Tablo –188

Polatlı Devlet Üretim Çiftliğinin 1963-1970 Yılları Arasında Yaptığı (Buğday-Arpa) Üretimi ve Dekar Başına Düşen Verim Miktarı²⁸²³

Yıllar	Alan (dekar)	Üretim (ton)	Verim (kg.)
1963	64.645	11.006	170
1964	66.322	8.432	125
1965	66.702	12.907	193
1966	69.322	12.368	179
1967	68.750	17.964	263
1968	77.857	13.980	179
1969	82.262	16.014	194.6
1970	98.050	15.384	156.6

2819 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1, S 1, s.2.

2820 Milliyet, 16 Eylül 1970, s.7.

2821 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 7, S 64, ss.3-4.

2822 Polatlı Devlet Üretim Çiftliği, s.4.; Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.38.

2823 Devlet Üretim Çiftlikleri Haber Bülteni, Yıl: 1, S 14, s.6.; Polatlı Devlet Üretim Çiftliği, ss.5-6.

1965 yılında Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki çiftliklere çeşitli yatırımlar yapılmıştır. Zikredilen yılda Ankara'daki Polatlı Devlet Üretme Çiftliğine de bazı yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çayır–mera projesi kapsamında 115.0 lira ihale bedelli 1000 dekar mera alanının ıslahı yapılmış ve su kuyusu açılmıştır. Bağ–bahçe projesi kapsamında 11.0 lira bedelli 150 dekar teras ağaçlandırması tamamlanmıştır. Zirai inşaat projesi kapsamında ise 134.9 lira ihale bedelli 1 adet makine parkı ve sundurması, 4 adet Derinkuyu muhafaza kulübesinin yapımı, 4 adet koyun gölgeliği, 1 adet sığır gölgeliği, 2 adet gübrelik ve şerbet çukuru, 1 adet 4. ve 5. numaralı kuyuların ıslahı ve su deposunun bağlama şebekesi işleri tamamlanmıştır²⁸²⁴.

Polatlı DÜÇ İşletmesinin işletme merkezinde kuruluş yıllarında ortalama toplamda 40 aile ikamet etmiş ayrıca yıllık ortalamasına göre günde 300 işçi faaliyet göstermiştir. Çiftliklerin sosyal hizmetleri arasında doktor, veteriner, sağlık memuru, revir, sinema, çeşitli geziler, yüzme havuzu, futbol ve voleybol çalışmalarları, sahne çalışmalarları ve konferanslar olmak üzere birçok faaliyet bulunmuştur. Polatlı Devlet Üretme Çiftliğinde örnek köy çalışmalarları kapsamında, sözleşmeli çiftçilik faaliyetleri, köylü ziraat aletlerinin tamirleri, köylülere teknik bilgi ulaştırılmasında çiftlik personellerinin görevlendirilmesi gibi birçok faaliyet yürütülmüştür. Özellikle sözleşmeli çiftçilik faaliyetiyle köylü ile işletme ilişkileri daha da yoğunlaşmış, bu şekildeki temaslar işletmeyi yetiştiriciye sevdirmeye ve tanıtmaya hizmet etmiştir. Dolayısıyla İşletme, modern tarım metotlarının gösterilmesi ve halka benimsetilmesinde özendirici bir nitelik taşımaktadır. Bilhassa çiftçilerin yetiştirdikleri hububatları bu temaslar sayesinde daha kaliteli bir şekilde üreticiye baş alım fiyatı üzerinden satmayı başarmış olmaları bunun en önemli nişanesi olmuştur. Bu durum, çiftçi kesimine olduğu kadar ülke hububat üretimine de önemli ölçüde katkıda bulunmuştur²⁸²⁵.

2824 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-513-4, 00.00.1965.

2825 Polatlı Devlet Üretme Çiftliği, Şark Matbaası, Ankara 1972, ss.6-7.

Tablo –189

**Polatlı DÜÇ Sözleşmeli Çiftçilik Durumu (Sözleşme Yapılan İlçeler, Köy Sayısı, Çiftçi Sayısı, Sözleşme Yapılan Tohum Cinsi, Ekilen Parsel Sayısı)
(1966–1972)**

Yıllar	İlçe	Köy	Çiftçi	Ekilen Alan	Sözleşmeli Tohum		
					220/39	Bejostaja	Arpa 157/37
1966-1967	Polatlı	27	135	409	69.237	-	-
	Yunak	2	31	128	15.186	-	-
	Haymana	13	66	305	38.937	-	-
1967-1968	Polatlı	28	304	899	109.481	-	1425
	Haymana	5	26	108	15.884	-	-
	Yunak	1	24	29	3.389	-	-
	Sivrihisar	9	14	142	11.460	-	-
1968-1969	Polatlı	25	324	794	119.450	-	534
	Haymana	8	75	355	58.269	-	-
	Yunak	2	82	192	17.071	-	-
1969-1970	Polatlı	22	340	1040	87.126	23.253	10.770
	Haymana	12	133	668	69.382	6.241	8.420
	Yunak	2	51	133	12.699	2.746	1.100
1970-1971	Polatlı	17	379	569	92.875	14.553	12.070
	Haymana	10	138	253	60.100	6.330	10.665
	Yunak	2	83	105	21.970	280	1.825
1971-1972	Polatlı	9	152	-	-	40.225	-
	Haymana	2	62	-	-	10.515	-
	Yunak	2	40	-	-	10.055	-
Toplam	4	195	2.459	6.089	802.556	114.198	46.809

3.21. Devlet Üretim Çiftlikleri Merkez Atölyesi

Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak diğer üretim çiftlikleri bünyesinden ayrı bir işletme olarak kurulan Ankara Merkez Atölyesi, devlet üretim çiftliklerinde kullanılan makinelerin faaliyetlerini devamlılığını sağlamak için bir tamirhane olarak kurulmuş, daha sonra da bu tamirhaneye bazı eklemelerin yapılmasıyla kurumdaki imalat işleri çeşitlilik göstermiştir. Bu doğrultuda Merkez Atölye İşletmesi, bütün çiftliklerin büyük tamir ve revizyonlarını yapmak, işletmelerin alet, makine, yedek parça vs. hammadde ve malzemelerini bir elden tedarik ve imal etme görevini üstlenmiştir. Ayrıca kurum, bu görevlerinin yanı sıra öğretici mahiyette kurslar açılarak; üretim çiftlikleri çalışanlarına ve çiftçilere rehberlik etmiş, Ankara yakınlarında bulunan çiftçilerin ziraat aletleri ve ziraat makinelerini ucuz bir fi-

yat karşılığında onarmak, imal ettiği yedek parçaları da bedeli karşılığında satmak gibi görevleri de yerine getirmiştir²⁸²⁶.

Kurum, Ankara'nın batısında Eskişehir demiryolu üzerinde 3. ara istasyonu olan Gazi mevkinde ve Çimento Fabrikası yolu üzerindedir²⁸²⁷. İşletme imalat işleri şubesi, revizyon işleri şubesi, iklim ve depolama şubesi, soğuk hava deposu şubesi olmak üzere 5 birim altında çalışmalarını sürdürmüştür²⁸²⁸. DÜÇ Merkez Atölyesi, çalışmalarını 223 dekarlık bir saha üzerinde gerçekleştirmiş ve bu araziler üzerinde kurduğu tesisleriyle hizmet vermiştir²⁸²⁹. Atatürk Orman Çiftliği sınırları içerisinde bulunan DÜÇ Ankara Merkez Atölyesi'nde ortalama 269 memur ve işçi görev yapmıştır. Atölyenin bina varlığının değeri 1.569.000 lira, tesis varlığı, 306.989 lira, tezgahları 716.357 lira, alet ve edevatı ise 225.997 lira olmuştur. Atölye, işletmenin ve çiftçilerin parça, tamir ve yenilenme ihtiyacını gidermek amacıyla kurulmuştur. Ayrıca çiftçiye tarımsal metotları öğretmek amacıyla teknik konularda kurslar açarak, tarla günleri düzenleyerek ve çeşitli zirai filmler göstererek çiftçilerin tarım alet ve makinelerini kullanmada eğitilmiş hale gelmeleri için faaliyet göstermiştir. Bu doğrultuda kurum bünyesinde 1950 yılında 285, 1951'de 265, 1952'de 175, 1953'te 140 ve 1954 yılında 57 kişiye kurslar verilmiştir²⁸³⁰. İşletme bu yönüyle Türk çiftçisine örneklik ve öğreticilik etmiş, modern ve poli-kültür teknik tarımın ülkenin her bir yanında yayılması için büyük bir çaba sarf etmiştir.

Fotoğraf –119

DÜÇ Ankara Merkez Atölyesi Faaliyetleri.

Kaynak: **Çiftlik**, Yıl: 5, Sayı: 49, (Mayıs 1964), ss. 18-19.

2826 Altay, "Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü Faaliyetleri", s.26.; Bk.: Va-Nû, "Devlet Üretim Çiftliklerine Kuş Bakışı", **Akşam**, 23 Ağustos 1951, s.3.; Şevket Raşit, "Türkiye'de Devlet Çiftlikleri", **Dönüm**, S 26, (Ağustos 1934), ss.51-54.

2827 "Örnek Müesseselerimiz: Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nün Merkez Atelyesi", **Çiftlik**, Yıl: 5, S 49, (Mayıs 1964), ss.18-19.

2828 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, s.284.

2829 **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler**, s.12.

2830 Bütün okul ve devlet çiftliklerinde 4 ay süreyle açılan makinist kurslarından yetiştirilen kişilerin sayısı 1953 yılında açılan kurslardan mezun olanlarla birlikte 5.937'e ulaşmıştır. Bk.: **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: IX, Toplantı: 4, C 28, 18.02.1954, s.387.; Şevket Raşit, "Öğretme Çiftlikleri", **Dönüm**, S 27, (Eylül 1934), ss.99-102.

İmalat işleri şubesi döküm, torna, tesviye, marangoz, boya, saraç, kaynak, kontrol, takımhane, lastikhane ve resimhane gibi bölümlerden teşekkül etmiş olup bu kısımda üretme çiftliklerinin talepleri arasında yer alan işlerin atölyelerde yapılması işleriyle ilgilenmektedir. Revizyon işleri şubesi dizel, taşıma, radyatör, benzin motorları ve oto kısımlarından ibaret olup çiftliklerin araç-gereç ve makinelerinin bakım, onarım ve tamiratları gibi işlerle ilgilenmektedir. Depolama ve Sevk işleri birimi ise çiftliklerin imalat kısmı ve piyasa ihtiyaçlarını, ziraat makine ve parçaları, ambar nakil vasıtaları ve genel malzeme ambarı, demirbaş ambarı, iâşe ve akaryakıt ambarı gibi işler için lazım gelen materyali temin etmekle görevlidir. Soğuk hava deposu ise diğer işletmelerin ürettiği ve bekletilmesi icap eden hayvansal mahsuller başta olmak üzere kışlık meyve ve sebzelerin muhafaza edilerek korunması üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir²⁸³¹.

DÜÇ Ankara Merkez Atölye İşletmesi bünyesine yılda ortalama 7 milyon liralık malzeme, yedek parça ve hammadde atölye ambarlarına girmiş, bir o kadarı da çiftçilere destek sağlamak amacıyla dağıtmıştır. İmalat atölyesinde toplam 1.491 çeşitli yedek parçanın üretimi yapılmıştır. Ayrıca sabit ve seyyar akaryakıt tankları, treylerler, hamur makineleri, seyyar mutfaklar, keçi ayakları, seyyar hidrolik atölye kri-koları, civciv ana makineleri gibi başlıca demirbaşlar daha düşük fiyatla imal edilmiştir. İmalat atölyesi çark hane, tesviye hane demir hane, döküm hane, marangoz hane, saraç hane, boyahane, model hane ve kaynakhane bölümlerinden oluşmuştur. Atölye faaliyetleri arasında traktör yedeklerinin imalinin yanı sıra, biçerdöver, oto, ziraat aletleri, demirbaş ve harici üretimler yapılmıştır²⁸³².

DÜÇ Merkez Atölyesinin imal ettiği makineler arasında hayvan gübresi dağıtma tertibatı, lister tipi tulumba, trayer, sabit selektör, tohum deposu, siklon elevatör, brillion ot tohum mibzeri, çapa makinesi, kembriç merdane, 4 soklu pulluk, kombine hububat mibzeri, one-way, döner çapa, askılı soklu pulluk, çizek, pamuk mibzeri ve buna benzer birçok ziraat makinesi bulunmaktaydı²⁸³³. Kurum ayrıca dönemin Ziraat Vekili Nedim Ökmen'in direktifleriyle, Türkiye Zirai Donatım Kurumunun gereksinim duyduğu yedek parçalar ayrıca DÜÇ Ankara Merkez Atölyesi'nde imal edilmeye başlamıştır²⁸³⁴. İşletmenin 1964 yılı itibariyle teknik ve idari personeli şöyledir: Atölye müdürü Talat Atanak, müdür muavini Cevdet Cantürk, sorumlu sayman İslam Deniz, hazırlama büro şefi Orhan Akyay, satın alma ve malzeme ikmal şube şefi Avni Eren, atölye mühendisi Orhan Akeri²⁸³⁵. Talat Atanak müdürlüğündeki kurum, 1970 yılında DÜÇ Ankara Merkez Atölyesi 18.060 adet çeşitli makine imal etmiş olup bu makinelerin değeri 455.665 TL tutarındadır. Merkez Atölyesi yaptığı makine imalatların her geçen yıl artırmış 1975 yılında 218.451 makine imalatı yapmış olup bunların değeri 8.242.052 TL tutarındadır²⁸³⁶.

2831 Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, ss.284-285.

2832 Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, ss.146-148.; Bk.: "Devlet Üretme Çiftlikleri", İktisadi Yürüyüş, Yıl: 24, C 24, S 424-425, 1963 İzmir Fuarı Özel Sayısı, (20 Eylül 1963), s.111.; Devlet Üretme Çiftliği Ankara Merkez Atölyesi; 1952 yılı Ocak-Temmuz dönemi arasında üreticiye ait 520 traktör, 50 biçerdöver, 420 pulluk ile 1097 adet çeşitli zirai alet ve makinesinin tamir, bakım ve onarımını yapmıştır. Ayrıca işletme, 64 adet çeşitli makineyi kiraya vermiş ve 3888 adet de muhtelif türde makine yedek parçası satmıştır. "Devlet Üretme Çiftlikleri Çalışmaları", Tarım Dergisi, Yıl: 1, C 1, S 5, (1 Ekim 1952), s.130.

2833 Devlet Üretme Çiftlikleri, ss.191-195.

2834 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 80-508-9.; Bk.: Ferit Kayıran, "Ziraimizde Yedek Parça Meselesi", Ziraat Dünyası, Yıl: 4, S 54, (Temmuz 1954), s.16.

2835 "Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Merkez Atelyesi", ss.18-19.

2836 Karahan, agt., s.106.

Tablo –190

DÜÇ Ankara Merkez Atölyesi'nin 1967 Yılında Devlet Üretme Çiftlikleri İçin İmal Ettiği Zirai Alet-
Makineler ve Bunlara Ait Değer Fiyatları²⁸³⁷

Cinsi	Adet	Değeri Lira (kuruş)
4 Soklu Askılı Pulluk	67	402.000.00
4 Soklu Çekilir Pulluk	25	400.000.00
Kombine hububat Mibzeri	36	864.000.00
Çizek	15	105.000.00
Döner Çapa	10 çift	30.000.00
One-Way	25	300.000.00
D.S.İ için Lister Pompa	30	200.000.00
Toplam	208	2.601.000.00 Lira

Tablo –191

DÜÇ Ankara Merkez Atölyesi'nin 1962–1969 Yılları Arasında Devlet Üretim Çiftlikleri İçin Yaptığı Makineler ve Miktarları²⁸³⁸

Makine Cinsi	Adedi
Hayvan Gübresi Dağıtma Tertibatı	20
Lister Tipi Tulumba (D.S.İ için)	67
Trayler 3 Tonluk	10
Sabit Selektör Tohum Deposu	46
Sabit Selektör Siklon Elevatör	460
Brillion Ot Tohum Mibzeri	10
Çapa Makinesi	21
Kembriç Merdane	72
4 Soklu Pulluk (traktörle çekilir)	72
Hububat Mibzeri	115
One-Way	67
Rotary-Hoe (döner çapa)	20
Askılı Soklu Pulluk	117
Çizek	15
4'lü Pamuk Çapası	10
Baskılı Hububat Mibzeri	126
Pamuk-Mısır Mibzeri	20
Döner Çapa (çift)	170
Chisel	170
Asma Pulluk	142

2838 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Yıl: 1 S 2, s.2.; Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler, ss.101-102.

Tablo –192

DÜÇ Ankara Merkez Atölyesi'nin 1963 Yılı İçerisinde Devlet Üretim Çiftliklerine Yaptığı Tamir İşlerinin Tutarı²⁸³⁹

Devlet Üretim Çiftliği	Tamirat Tutarı (TL)
Ceylanpınar DÜÇ	281.238.56
Malya DÜÇ	162.032.71
Dalaman DÜÇ	113.386.37
Polatlı DÜÇ	85.343.67
İğdır DÜÇ	85.767.61
Alparslan DÜÇ	83.326.19
Gözlü DÜÇ	72.189.16
Çiçekdağı DÜÇ	44.170.57
Bala DÜÇ	40.709.94
Hatay DÜÇ	39.984.05
Altınova DÜÇ	39.249.43
Gelemen DÜÇ	21.167.92
Yalova DÜÇ	19.927.72
Ulaş DÜÇ	16.278.69
Turunçgiller DÜÇ	4.552.23
Türkgeldi DÜÇ	2.988.64
Acıpayam DÜÇ	1.781.78
Koçaş DÜÇ	1.437.05
Konuklar DÜÇ	685.86
Toplam	1.125.365.45

2839 Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları, s.289.

4. Türkiye Zirai Donatım Kurumunda Zirai Araştırma–Geliştirme ve Üretim–Dağıtım Faaliyetleri

Tarımın temel gelir kaynağı ve kalkınma aracı, olarak görüldüğü Cumhuriyet Dönemi’nde gerek modern tarım tekniklerinin kullanımının üreticiye benimsetilmesi, gerekse modern zirai araç–gereç, makine ve alet–ekipmanların üreticinin hizmetine sunulması noktasında önemli adımlar atıldı. Bunun somut bir adımı olarak da zirai alet ve araç–gerece yönelik sanayinin kurulması yolunda yapılan çalışmalarda değişik müesseseler teşkil edilerek faaliyet gösterilmeye başlandı. Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK) kurulana dek, herhangi bir deneyime sahip olmayan bu teşekküllerin çiftçiye daha çok tüccar anlayışıyla yaklaşıp onları yanlış yönlendirmeleri ziraat kesimi üzerinde menfî tesirler uyandırmıştı. Bu teşekküllerin çeşitli makine, suni gübre ve mücadele ilaçlarını ziraat çevrelerini incelemiden rastgele piyasaya sürmeleri ile bunlardan gerekli randımanın alınamaması, çiftçi üzerinde olumsuz tesir yaratmıştı. Dolayısıyla Devlet tarafından zirai alet, ekipman ve makinelerin çiftçiler tarafından bilinçli bir şekilde kullanılmasını temin edecek ve benimsenmesini sağlayacak yeni bir müessesenin tesisine ihtiyaç vardı²⁸⁴⁰.

Bu gelişmeler ışığında ve göreve uygun olarak kurulan Türkiye Zirai Donatım Kurumu, 18 Ocak 1940 tarihinde yürürlüğe giren 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu kapsamında teşkil edilen ve Ziraat Vekâletine doğrudan bağlı olan bir genel müdürlüktür. Kurumun idari merkezi Ankara’da olup hukuki dayanağı ise Millî Korunma Kanunu kapsamında 28 Ocak 1943 tarih ve 2/19373 sayılı Türkiye Zirai Donatım Kurumunun Teşkiline Dair Kararname ile 10 milyon lira sermayeli Türkiye Zirai Donatım Kurumu kurularak 16 Mart 1943 tarihli Koordinasyon Kararı ile meydana getirilmiştir²⁸⁴¹. 17 Mart 1943 tarihinde TBMM’de açıklanan İkinci Şükrü Saraçoğlu Hükûmet programına göre, çiftçilerin her çeşit sorunlarını halletmek için tesis edilen TZDK tohum, ilaç, gübre, alet–edevat gibi bütün zirai ihtiyaçları köylüye temin edecek ve bunları benimsemelerini sağlayacaktı. Bunun için koordinasyon emrindeki 4.5 milyon liralık bir ödenek, Zirai Donatım Kurumuna verildiği gibi, 5.5 milyon liralık bir ilave ödeneği de yine aynı kuruma tahsis edilmiş ve kurumun teşkil edilmesine yönelik önemli bir adım atılmıştır²⁸⁴². Daha sonra 26 Haziran 1944 tarihinde tüzel kişiliğe sahip olan ve sermayesi 50 milyon liraya çıkartılan TZDK, 4604 sayılı Kanun ile 1 Temmuz 1944 tarihinde iktisadi devlet teşekkülü haline getirilmiştir. Kurumun sermayesi 1956 yılında iki kat artarak 100 milyon liraya, 1971’de ise 500 milyon liraya ulaşmıştır²⁸⁴³.

Kurum, Türkiye tarımının teknik üretim vasıtalarına olan ihtiyacını karşılamak ve 3460 sayılı “Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretiyle Kurulan İktisadî Teşekküllerin Teşkilatı ile İdare ve Murakabeleri Hakkındaki Kanun” hükümlerine tabi ve Ziraat Vekâletine bağlı bulunmak ve hükmi şahsiyeti haiz olmak üzere 26 Haziran 1944 tarih ve 4604 sayılı Kanun’la tesis edilmiştir²⁸⁴⁴. 4604 sayılı Kanunla sermayesi 50 milyon lira olarak tespit edilen ve yönetim merkezi Ankara’da bulunan bir iktisadi

2840 Ömer Celal Sarc, **Ziraat Sanayi Siyaseti**, Arkadaş Matbaası, İstanbul 1934, s.15, 25.; Umran Emin Çölaşan, “Köylümüz ve Zirai Donatım Kurumu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, C 5, S 119, (3 Kanunuevvel 1944), s.9.; Vecdet Erkun, “Türkiye’de Tarım Aletleri ve Tamir Meseleleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, C 7, S 164, (21 Ekim 1946), s.8.

2841 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 101-6-19.; Millî Korunma Kanunu’nun sermayesi ile çalışan üç kurumdan biri de Türkiye Zirai Donatım Kurumudur. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 184-268-17.; Tufan Yazman, “Türkiye Zirai Donatım Kurumu”, s.12.

2842 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, Toplantı: F, C 1, 3. Birleşim, 17 Mart 1943, s.25.; Arar, s.157.

2843 Şevket Raşit Hatipoğlu, “Türkiye’de Zirai Donatım Kurumunun Faaliyetleri”, **Vakit**, 15 Ocak 1944.; Bk.: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, (Yay. Haz.: Ali Tarhan vd.), Zirai Donatım Kurumu Yay., Ankara 1973.

2844 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 104-8-1.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 108- 37-17.

devlet teşekkülü haline getirilmiş TZDK’ye yurt içi ve yurt dışında ihtiyaç ölçüsünde şubeler açarak temsilciler bulundurabilme salahiyeti verilmiştir. Bu doğrultuda TZDK’nin başlıca görevleri şunlardır²⁸⁴⁵:

a) Tarımda kullanılan her türlü alet, makine, vasıta, malzeme, ilaç ve ilaç maddeleri ile kimyevî gübrelere üretmek ve bunlarla birlikte tohumluk, damızlık iş ve gelir hayvanlarını iç–dış piyasalardan temin ederek peşin veya taksitle satmak, b) Bu işler için gerekli her tür tarım, sanayi ve ticari müesseseleri kurmak ve işletmek veya bu gibi işlerle uğraşan kurumlarla iş veya sermaye ortaklığı yapmak, c) Tamirhaneler açmak ve üretimden artakalan maddeleri gerektiğinde işleyerek satmak. Özetle, TZDK ziraat üreticisini modern ve kullanışlı üretim vasıtaları ile donatma amacı güttüğü söylenebilir²⁸⁴⁶. Dolayısıyla TZDK sayesinde Türk ziraatının geleneksellikten kurtarılıp çağdaş üretim tekniklerine kavuşturulması amaçlanmıştır. Kurumun gerek fiziki imkânlarının artırılmasında gerekse araştırma–teknik kadrolarının oluşturulmasında birçok ziraatçının emeği ve katkısı vardır. Bunlar içerisinde ilk akla gelenler kurum idarecidir. Bu noktada 1944–1964 arası dönemde TZDK genel müdürlüğü görevinde bulunan kişiler şunlardır²⁸⁴⁷: Hakkı Nuri Melan, Halit Civelekoğlu, Mustafa Teoman, Yekta Aytan, Adnan Çiftçi, Kemal Gökçora, Kemal Cemal Öncel, İzzet Baykal.

Fotoğraf –120

Kaynak: **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, Cilt: 14, Sayı: 305, (20 Eylül 1953), ss. 10-12.

TZDK, teşkil edilirken savaş yıllarında çıkarılan 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu’nun 42. maddesine dayandırılmıştır. Bu maddeye göre, Hükûmet her türlü zirai alet, makine ve vasıtaları ile ziraat ilaçları ve tohumları lüzumuna göre parasız, ödünç veya bir kira karşılığı olarak ihtiyacı bulunanlara verebileceği gibi çiftçiyi güçlendirmek için gerektiğinde bunu ödünç para şeklinde de verebilir hükmü

2845 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 7, C 26, 26 Haziran 1944, s.653; **Resmî Gazete**, Sayı No: 5745, 1 Temmuz 1944; Cavid Yazman, “Türkiye Ziraat Donatım Kurumu”, s.1.; Kuyucak, “Ziraat Donatım Kurumu”, s.4.; “Karasabandan Makineleşmeye Doğru”, **Türkiye Ziraat Gazetesi**, Yıl: 7, S 305, (23 Kanunuevvel 1944), s.2.; “Türkiye Ziraat Donatım Kurumu Kanunu”, **Türkiye Ziraat Gazetesi**, Yıl: 7, S 289, (31 Temmuz 1944), s.4.; Bk.: Yurtoğlu, “Türkiye Ziraat Donatım Kurumu”, ss.284-285.

2846 **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, s.48.; Çölaşan, “Köylümüz ve Ziraat Donatım Kurumu”, s.9.

2847 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 106-53-3, 21.07.1944.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 112-69-19, 09.11.1946.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 123-64-19, 07.08.1950.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 126-63-16, 17.08.1951.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 141-114-19, 17.01.1956.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 153-51-15, 08.09.1959.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 174-63-15, 12.12.1963.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 176-18-13, 01.04.1964.

getirilmiştir²⁸⁴⁸. Bu bağlamda 1944–1980 yılları arasında TZDK kurumsal işleyiş açısından iki döneme ayrılmaktadır. Bunlar: 1944–1963 arası özerk evre ve 1963–1980 arasındaki planlı evredir. Faaliyetleri açısından 1944–1963 arası dönemde kendi bütçe imkânları ölçüğünde çalışmalar yürüten kurum daha bağımsız hareket etmiştir. Savaşın bitiminin ardından 1948–1951 yılları arasında gelen Marshall Yardımı’yla birlikte Türkiye ziraatındaki gübre, ilaç ve mekanizasyon süreci hızlanmıştır. Başta İngiltere, ABD ve Almanya gibi ülkeler olmak üzere yurtdışından ithal edilen traktörlerde TZDK’nin yanı sıra Türk–İnter Makineleri, Çukurova İthalat ve İhracat TAO ve Neptun TAO gibi anonim şirketler de önemli rol oynamıştır. Traktörlerin çiftçilere ulaşmasında aracı kurum olarak TZDK’nin yanı sıra şekerpancırı şirketleri ve köy kooperatifleri etkili olmuştur. Ayrıca, Trakya’da şekerpancırı ve Çukurova’da pamuk gibi ürünlerin gerektirdiği tarımsal girdiler de zirai modernleşmede etkili olmuştur. 1963–1980 arası planlı dönemde TZDK hem ürünlerin kalite kontrollerini sağlamış hem de ithalat, dağıtım, depolama hizmetleri ve kooperatiflerle iş birliği yaparak istikrarı sağlamış ve fiyatları bir dengede tutmuştur. Bir diğer ifade ile TZDK, Türkiye ekonomisinin planlı büyüme hedefleri doğrultusunda kurumlararası iş birliği ve koordinasyon çalışmaları ile faaliyetlerini daha kapsamlı bir hale getirmiş ve Türkiye kırsalında artan mekanizasyon sonucunda imal, dağıtım ve teknik düzeyde eğitim–yayım faaliyetlerine ağırlık vermiştir²⁸⁴⁹.

TZDK, yurtdışındaki ülkelerle yürüttüğü iş birliği ve koordinasyon faaliyetleri kapsamında ülke ekonomisine daha faydalı olabilmek için 1945 yılı itibarıyla 10’u Yüksek Ziraat Enstitüsü, 10’u da Yüksek İktisat ve Ticaret Okulunda olmak üzere 20 öğrencinin eğitimini sağlamak için harekete geçmiştir. Bu öğrenciler arasında yetenekli bulunanlar ABD ve Avrupa’ya gönderilerek eğitimlerini daha da güçlendirmeleri hedeflenmiştir²⁸⁵⁰. Aynı dönemde yaptığı sekiz aylık bir çalışma ile merkez teşkilatına ait görev ve yetki yönetmeliğini hazırlamıştır. Bu yönetmeliğe göre, Türkiye Ankara, İstanbul, İzmir, Afyon, İçel, Sivas, Samsun, Trabzon, Erzurum ve Diyarbakır olmak üzere 10 yönetim bölgesine ayrılmıştır. Bu bölgeler 32 şubeye ayrılırken, bölge ve şube müdürlüklerine bağlı olarak da 44 depo baş memurluğu ihdas edilmiştir. Bu teşkilatlanma dışında kalan bütün ilçelerde geçici olarak satış memurlukları ile tüccarlardan seçilen temsilcilikler teşkil edilmiştir. Ülkenin 86 yerinde temsil edilen kurumun temsilci oluşturabilme sürecinin sona ermesi veya 500 yerde ajans meydana getirilmesiyle yapılanmasını tümüyle tamamlanması hedeflenmiştir. TZDK’nin temsilciliğinin alınmasında tüccar olmak, ticarethanesi bulunmak ve kurumun işleri üzerinde çalışmak şartı yer almıştır²⁸⁵¹. Müessese, kuruluşunu ve teşkilatlanma sürecini tamamladıktan sonra üretim faaliyetlerine hızla iştirak etmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün ifadesiyle daha ilk yılında kurum çiftçilere, 167.000 parça ve 8.000 tona yakın malzeme dağıtmıştır²⁸⁵².

1949 yılına gelindiğinde TZDK’nin Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Diyarbakır, Konya, Kayseri, İzmir, İstanbul, Eskişehir, Manisa, illerinde birer depo müdürlükleri, 41 il ve ilçede satış müdürlüğü, 59 il ve ilçede ise satış temsilciliği bulunmak üzere toplamda 111 kuruluşu vardır. Teşkilatı olmayan yerlerde satışlarını il ziraat müdürlükleri veya Ziraat Bankası şube ve ajansları aracılığıyla yapan kurum ayrıca, İngiltere’nin Fordson–Major, Kanada ve ABD’nin Massey–Harris ve ABD’nin Hallet ve Johnson motopomp

2848 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 6, C 21, 18 Ocak 1940, s.171.; **Resmî Gazete**, Sayı No: 4417, 26 Ocak 1940.; Reşat Aktan, “Zirai İstihsalde Makine Kullanılması Hadisesinin Ekonomik Analizi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C 9, S 1, 1954, s.42.

2849 Bk.: İlhan Tekeli, “Cumhuriyet Dönemi Boyunca Kırsalın Geçirdiği Dönüşüm ve Kırsaldan Kopuş”, **Efil Dergisi**, C 2, S 6, 2019.; **Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkisi**, (Yay. Haz.: Harun Tanrıvermiş vd.), Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yay., Ankara 2000.; **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, (Yay. Haz.: Ali Tarhan vd.), Zirai Donatım Kurumu Yay., Ankara 1973.

2850 Tufan Yazman, “Türkiye Zirai Donatım Kurumu”, ss.12-13.

2851 Tufan Yazman, “Türkiye Zirai Donatım Kurumu”, s.13, 16.

2852 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, C 14, 1. Birleşim, 01 Kasım 1944, s.3.; Bk.: Yurtoglu, **Demokrat Parti Dönemi**, s.23.

ve su tesisatı firmalarının Türkiye temsilciliğini yapmıştır²⁸⁵³. Aynı dönemde TZDK bölgelerde üreticiye yardımcı olmak ve onun ayağına hizmet götürmek amacıyla sipariş ettiği 14 seyyar tamir arabasını ülkeye getirmiştir. 1949 yılında 6.500 ton kimyevî gübre ve üzüm kurutmasında kullanılan 500 ton potasa ithal edilirken 12.776 ton kükürt, göztaşı ve çeşitli mücadele ilacı dağıtılmıştır. Aynı yıl, Marshall Yardımı kapsamında doğrudan yardımlar fonundan faydalanılarak getirilen ziraat aletleri için açılmış kredi miktarı 3.5 milyon liraya ulaşmıştır²⁸⁵⁴. Kurum, 1949 yılında maddi değeri 22 milyon 971.000 lirayı bulan çiftçiye dağıttığı ziraat malzemesini 1950'de 34 milyon 368.000 liraya, 1951'de de 44 milyon 139.000 liraya çıkarmıştır²⁸⁵⁵. TZDK, geçim sıkıntısı omuzlarına yüklenmiş köylünün yükünü hafifletmek için teşkil edilmiş bir kurum olarak onun motorlu araca olan ihtiyacını karşıladıktan sonra teknik yardımına koşmasını da bilmiştir. Ayrıca, sulama işlerinde, haşarat veya hastalık mücadelesinde çiftçiyle iş birliğine giderek daima onun yanında yer almıştır²⁸⁵⁶.

1950 yılı itibariyle 12 depo müdürlüğü, 40 satış müdürlüğü ve 69 temsilciliğiyle ülkede hizmet ağını daha da genişleten TZDK, bir taraftan yerli tarım sanayinin temellerini atarken, öbür taraftan kredi temin edip yabancı ülkelerden ihtiyaç duyulan tarım makinelerini getirerek uygun şartlarda çiftçiye dağıtmayı bilmiştir. TZDK'nin 1949–1950 yılı üretim faaliyetleri şöyledir²⁸⁵⁷: 1949 yılı sonuna kadar ülkeye 871 adet Massey–Harris, 1.065 adet Fordson marka traktör getirip çiftçiye intikal ettirmiştir. 1950 yılı itibariyle dağıtılan Massey–Harris biçerdöver sayısı 80'dir. Marshall Yardımları kapsamında ayrılan fon ile 1950 yılı Eylül ayına kadar 2.502 traktör, 458 biçerdöver, 1.806 diskharrow, 480 kültivatör, 2.384 soklu pulluk, 1.352 mibzer, 789 trailer, 930 disk pulluğu, 514 one–way ve 300 çapa makinesi ithal edilerek çiftçiye teslim edilmiştir. Bu süre zarfında kurum, eliyle çiftçiye dağıtılan kimyevî gübre miktarı 22.186.020 kg, tarlaya sokulan pulluk sayısı 87.857'dir. 1949 yılı sonuna kadar 2.017.281 kg mücadele ilacı, 9.857.325 kg kükürt, 1.674.358 kg göztaşı dağıtılmıştır²⁸⁵⁸. Kurum, 1949 yılı sonuna kadar 69.646.813 liralık zirai alet ve malzemeleri dağıtırken, 1950 yılı Haziran ayı sonundaki satış miktarını 14 milyon 150.000 liraya çıkarmıştır. TZDK, sattığı malların uzun ömürlü olmasını sağlamak ve çiftçilerin ayağına kadar giderek bakım ve tamir görevini yerine getirebilmek için ülkenin 6 yerinde birinci, ikinci ve üçüncü sınıf tamirhaneler açmış, 18 adet seyyar bakım ve tamir arabası ile ülkeyi sürekli dolaşarak tarım makinelerinin bakım ve onarımlarını gerçekleştirmiştir. 1950 yılının Haziran ayı sonuna kadar 69.808 km yol kat edilmesi ve 1.141 köye ulaşılmasıyla birlikte 1.508 traktör, 103 biçerdöver bakım ve tamir görmüştür. T.C. Ziraat Bankası, diğer zirai borçlu carî hesabı olarak TZDK'ye 1946 yılında, 10.480.519 lira, 1947 yılında 5.969.831 lira, 1948 yılında 3.769.339, 1950 yılında ise 821.030 lira aktarmıştır²⁸⁵⁹.

TZDK iş birliği ve koordinasyon faaliyetleri kapsamında ülke ekonomisine daha faydalı olabilmek için ilk kez 1953 yılında azot sanayi, yem sanayi ve traktör ve ziraat makineleri gibi bazı sanayi ve ticari şirketlerin sermayelerine iştirak etmiştir. Kurum bu bağlamda 1950 yılından itibaren hem azotlu, fosforlu ve potash gübre çeşitlerinin yaygınlaşmasında hem de kontrollü, sertifikalı ve yüksek verimli tohumlukların kullanımının artmasında öncü rol oynamıştır. Nitekim köylünün emeğinin kıymetlendirilmesi amacıyla kurum 1950'de 4.946 ton azotlu gübre, 1.108 ton fosforlu gübre, 20.000 paket kükürt, 450 ton gözta-

2853 **Türk Ekonomisi**, Yıl: 7, S 73, (Temmuz 1949), s.162.; “Marshall Planından Sağlanacak Faydalar”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 10, C 10, S 32, (1949 Fuar Özel Sayısı), 20 Eylül 1949, s.8.; “Müstahsilin Yardımcısı Zirai Donatım Kurumu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 10, C 10, S 233, (25 Eylül 1949), s.17.

2854 “Müstahsilin Yardımcısı Zirai Donatım Kurumu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 10, C 10, S 233, (25 Eylül 1949), s.17, 21.

2855 Zekai Komsuoğlu, “Makineleşen Ziraatımız”, **Köy Postası**, S 99, (Ekim 1952), ss.10-11.

2856 Yeşilkurt haşeresi mücadelesinde kullanılmak üzere TZDK tarafından dış ülkelerden getirilecek olan 400 ton DDT'nin vergiden muaf tutulması hakkındaki 09.08.1950 tarih ve 3/11698 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 123-65-17.

2857 “Zirai Donatım Kurumu”, **İktisadi Yürüyüş**, (Sayı: 1950 İzmir Enternasyonal Fuarı Özel Sayısı), s.29.

2858 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 4, C 24, 56. Birleşim, 25 Şubat 1950, ss.1258-1259.

2859 **İstatistik Yıllığı 1951**, s.353.; **İGM İstatistik Yıllığı 1952**, s.364.

şı, 100 ton potas; 1955 yılında 5.01 ton azotlu gübre, 4.260 ton fosforlu gübre, 100.000 paket kükürt, 400 ton göztaşı, 125 ton potas; 1960 yılı içerisinde ise 19.626 ton azotlu gübre, 168 ton fosforlu gübre, 170.000 paket kükürt, 750 ton göztaşı ve 425 ton da potas dağıtımında bulunmuştur²⁸⁶⁰.

İnceleme dönemi kapsamında son genel müdür İzzet Baykal, birinci müdür muavini Nejat Emirli, ikinci müdür muavini ise Raif Eğilmez'dir. T'ZDK Genel Müdürlüğü çalışma alanına giren işleri yapabilmek için 1964 yılından itibaren 918 memur, 394 müstahdem ve 545 kişilik yevmiyeli personel kadrosuyla 21 Bölge, 5 Şube Müdürlüğü, 96 Ajans Şefliği, 15 temsilcisi ve 826 satıcısı ile yurdun her köşesinde aktif olarak görev almıştır. Bunlara ilaveten Adapazarı'nda bir Zirai Aletleri ve Makineleri Fabrikası, 15 adet tam teşkilatlı Bölge Tamirhanesi, 1 adet Şube Tamirhanesi, 9 adet Ajans Tamirhanesi ve 31 adet Seyyar Bakım Ekibi ile yürütülen çalışmalara destek olunmuştur. Yukarıda anılan fabrikada çiftçilere lüzumlu olan ziraat alet ve makinelerden II çeşit pulluk, 7 çeşit araba, 2 tip trayler, 5 tip motopomp ve santrifüj, 2 tip arı kovanı, ot tarağı, tarla tırmığı, çapa makinesi, pancar sökme düzeni yapılmıştır. Bunlara ilaveten bir de traktör montaj kısmı da yer almaktadır. Dışarıdan parçalar halinde satın alınan traktörler burada birleştirilmekte ve bazı parçalar fabrikada yapılarak bir traktörün meydan gelişi daha ucuza sağlanmaktadır. Bu sayede traktör pullukları ve diskarolarda imal edilmeye başlamıştır. Kurumun sağladığı makineler hem tarımsal üretimi, verimi ve kaliteyi artırmış hem de hasat süresini kısaltarak mahsul kayıplarını engellemiştir. Zirai mekanizasyonun randıman artırıcı ve maliyet azaltıcı etkisi öncelikle Çukurova gibi ticari tarımın olduğu ve pazara yönelik üretimin yapıldığı bölgelerde çok net görülmüştür. Aynı dönem içerisinde Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Hamit Demirtaş'ın icat ettiği tınaz makinesi denemeleri başarılı neticeler vermiştir. Bu yüzden 1945 yılında 13 ay süreliğine fabrikada açılan kursta öğrenim gören 30 küsur öğrenciden başarılı olanlar eğitim için Avrupa'ya gönderilmiştir²⁸⁶¹.

Dirayetli bir yönetici kadrosuna sahip olan Türkiye Zirai Donatım Kurumu, müracaat sırası alınmak kaydıyla depolarına gelen her türlü araç ve gereci çiftçiye satmış ve bu konuda hiçbir şekilde taviz vermemiştir. Böylece kurum yöneticileri hem modern yönetim kurallarına uygun bir yönetim tarzı göstermiş ve hem de belirli çevrelerin gayri resmi yollarla satın alacakları araç-gereçleri farklı fiyatlarla büyük işletme sahiplerine satmalarına mani olmuştur. Böylelikle Devlet imkânlarından belirli çevrelerin değil, tüm yetiştiricilerin istifade edebilmesine imkân tanınmıştır²⁸⁶².

Türk çiftçisine hizmet sunabilmek amacıyla giderek teşkilatlanan Türkiye Zirai Donatım Kurumu, 1972 yılı itibarıyla 21 Bölge Müdürlüğü, 5 Şube Müdürlüğü, 180 Ajans Şefliği, 3000'e yakın satıcı ve temsilcilikleri ile yurdun her köşesinde kuruluşundan bu yana zarar etmeyen kamu iktisadi kuruluşları arasında müstesna yerini yerini muhafaza etmiştir. Kurum yıllarca Türk köylüsünün yanında ve hizmetinde olmuş; yalnızca üreticinin modern tarım araç-gereçlerini uygun fiyatla temin etmelerini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda çiftçilerin modern araç-gereçlerini kullanma ve bakımı konusunda yetişmelerine de olanak sağlamıştır²⁸⁶³. Öte yandan ziraatın kalkınmasında suyun oynadı mühim rol göz önünde bulundurularak su pompaları ve santrifüjler tedariki alanında da önemli mesai sarf edilmiştir. Traktör konusunda da benzer bir şekilde mühim hamleler yapılmış ve traktörlerin üreticilere intikal ettirilmesi hususunda önemli adımlar atılmıştır. Bu noktada 1944-1965 yılları arasında 1944-1950, 1950-1953 ve

2860 Bk.: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, (Yay. Haz.: Ali Tarhan vd.), Zirai Donatım Kurumu Yay., Ankara 1973.

2861 "Türkiye Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü ve Görevleri", **Çiftlik**, Yıl: 5, S 55, (Kasım 1964), s.11.; Bk.: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, (Yay. Haz.: Ali Tarhan vd.), Zirai Donatım Kurumu Yay., Ankara 1973.

2862 "Başarılı Kurumlarımız: Türkiye Zirai Donatım Kurumu", **Çiftlik**, Yıl: 12, S 141, (Ocak 1972), s.28.

2863 "Başarılı Kurumlarımız: Türkiye Zirai Donatım Kurumu", **Çiftlik**, Yıl: 12, S 141, (Ocak 1972), s.26.

1955–1965 dönemlerinde üreticiye intikal ettirilen makine, alet–edevat–ekipman, ilaç türü ve bunların dönemsel dağılımı şu şekildedir²⁸⁶⁴:

Tablo –193

Türkiye Zirai Donatım Kurumu Tarafından Üreticilerin Hizmetine Sunulan Makine ve İlaç Miktarı

	Makine–Ekipman–Ürün Adı	İntikal Ettirilen Ürün Sayısı
Yıl 1944–1950	Massey–Haris Traktörü	916
	Fordson Traktörü	969
	Traktör Pulluğu	1.869
	Kültivator ve Diskaro	1.508
	Mibzer	2.425
	Bıçer Döver, Harman ve Orak Makineleri	2.442
	Motopomp ve Santrifüj	57
	Sabit Tamirhane	1
	Seyyar Tamirhane	2
	Kimyevî Gübre	1.223 (ton)
	Zirai Mücadele İlaçları	13.142 (ton)
	Pulluk	10.622
	Tırmık	315
	Tınav Makinesi	276
	Araba	1.470
	Arı Kovanı	366
Yayık	810	

2864 Tufan Yazman, “Türkiye Zirai Donatım Kurumu”, s.11.; “Türkiye Zirai Donatım Kurumu Fuarda”, Yıl: 12, **İktisadi Yürüyüş**, C 12, S 281, (20 Eylül 1951), s.118.; Ziya Tataç, “Olaylara Bakış: Haziran 1952 Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Yıl:10, S 109, (Temmuz 1952), s.213.; Komsuoğlu, “Makineleşen Ziraatımız”, s.12.; **Tarım Dergisi**, Cilt:1, S 5, (1 Ekim 1952), s.132.; Ziya Tataç, “Olaylara Bakış: Ocak 1953 Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, S 116, (Şubat 1953), s.56.; **Köy Postası**, S 100, (Kasım 1952), s.306.; **Tarım Dergisi**, C 1, S 5, (1, Ekim 1952), s.133.; **Köy Postası**, S 100, (Kasım 1952), s.31.; **DP Kalkınan Türkiye**, s.197.; **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu**, (Yay. Haz.: Ali Tarhan vd.), Zirai Donatım Kurumu Yay., Ankara 1973.

Yıl 1950–1953	Makine–Ekipman–Ürün Adı	İntikal Ettirilen Ürün Sayısı
	Massey–Haris Traktörü	4.665
	Fordson Traktörü	4.926
	Traktör Pulluğu	8.289
	Kültivator ve Diskaro	10.616
	Mibzer	2.414
	Bıçer Döver, Harman ve Orak Makineleri	2.523
	Motopomp ve Santrifüj	2.077
	Sabit Tamirhane	9
	Seyyar Tamirhane	18
	Kimyevî Gübre	35.669 (ton)
	Zirai Mücadele İlaçları	10.916 (ton)
	Pulluk	76.997
	Tirmık	3.238
	Tınaz Makinesi	1.701
	Araba	8.920
	Arı Kovanı	4.871
	Yayık	1.595
	Yıl 1955–1965	Makine–Ekipman–Ürün Adı
Traktör		3.730
Pulluk		3.100
Mibzer		851
Hayvan Pulluğu		30.000
Treyler		6.800
Diskaro		1.625
Yedek Parça	42.000.000	

Tablo –193’te belirtildiği gibi Zirai Donatım Kurumu, 1950’den sonraki süreçte hemen hemen her alanda gerçekleştirdiği makine, alet–edevat ve ilaç–gübre üretimini üreticiye intikal ettirmiş ve bu hususta büyük bir başarı sağlamıştır. 1950 yılından itibaren bir yandan üretilen makine, alet ve edevatlar çiftçinin hizmetine sunulurken, diğer yandan da seyyar tamirhane ve bakım ekipleri vasıtasıyla üreticilerin imdadına yetişilmiştir. Bu süreçten itibaren 1953 yılı ortalarına kadarki dönemde 39 bakım ekibi teşekkül edilmiş ve bunlar her bölgede üreticilerin makinelerinin tamirine yetişerek sorunları giderilmiştir. Öte yandan kurumun araç–gereç ve ekipmanlarıyla 11.576 köyde 21.263 traktör ve 1.970 biçerdöverin bakım ve muayenesi yapılmıştır. 1952 yılında çiftçiye 4.600 ton kükürt satılmıştır. Ayrıca üreticilerin haşerat ve çeşitli bitki hastalıkları karşısında zirai mücadele hususunda donanım kazanmalarını sağlamak üzere kurslar tertip edilmiş, bu hususta çiftçiye teknik destek ve modern makine hizmeti sunmuştur. Dünyanın tanınmış ve önde gelen zirai mücadele makinesi olan “Vermorel” mücadele makinesini çiftçiye ulaştırmış ve onları sorunlarını çözebilme noktasında büyük bir gayret göstermiştir. Bundan başka “Salopıyan” marka diskli

pullukları ile “Alman Eberhard” pullukları ve pamuk mibzerleri, “Salta” marka diskaroları, hububat mibzerlerini çiftçilerin hizmetine sunmuştur²⁸⁶⁵. Tarımda makine-ilaç ve gübre kullanımına paralel olarak işletme 1960 yılından sonra hububat-tahıl ve sanayi bitkileri tohumluklarının satışına da başlamıştır. Bu minvalde 1960 yılında 199 ton yonca, 111 ton korunga, 53 ton fiğ, 325 ton çeltik, 128 ton pamuk satışı yaparken, bu sayı 1963 yılında 158 ton yonca, 364 ton korunga, 936 ton fiğ, 14 ton çeltik ve 1.932 ton pamuk tohumluğu şeklinde bir seyir izlemiştir²⁸⁶⁶.

Kurumun hizmetleri sadece dışarıdan lüzumlu makine ve aletlerle, ilaç ve gübreleri tedarik edip çiftçiye intikal ettirmekten ibaret değildir. Adapazarı’ndaki Ziraat Aletleri ve Makineleri Fabrikası aracılığıyla yurdun her yanına toprağın evsafına göre pulluk yetiştirmek vazifesini de üzerine almıştır. Yüksek mühendis Yaşar Kanat gibi idealist ve usta teknik kadrolar sayesinde Adapazarı fabrikasında çiftçinin ihtiyacına göre imal edilmiş tınaz makineleri, modern arı kovanları, türlü türlü çiftçi arabaları ve diğer birçok imaller köylünün pek fazla takdirine mazhar olunmuştur. Bunların çeşitli numuneleri uluslararası fuarlarda Türkiye Ziraî Donatım Kurumu pavyonunda yalnız yerli halkın değil, yabancıların da gıptasını çekmiştir. Kurum, yeni ve büyük bir sanayisinin eşliğinde bulunan Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu ile de iş birliği yapmış ve oraya büyük siparişler vermiştir. Her türlü imkânlardan ve fırsatlardan faydalanarak çiftçi ihtiyaçlarına koşan Ziraî Donatım Kurumu, yurtda kurulmuş ve kurulmakta olan gübre fabrikalarının da başta gelen ortağıdır. Nitekim 1948-1953 yılları arasında Türkiye Ziraî Donatım Kurumunun çiftçiye dağıttığı yedek parçalar ile çiftçiye intikal ettirdiği makine, alet ve malzemelerin Türk lirası hesabı tutarı hakkında aşağıdaki rakamlar, kurumun ülke ziraatı için ne denli faydalı olduğu hakkında kafi bir fikir verebilir²⁸⁶⁷:

Tablo –194

Çiftçiye dağıtılan yedek parça tutarı	
Yıl	Lira
1948	105.000
1949	2.200.000
1950	1.400.000
1951	2.200.000
1952	3.700.000
1953 yılına devreden yedek parça tutarı	9.800.000

Çiftçiye dağıtılan makine tutarı	
Yıl	Lira
1945	13.000.000
1946	10.000.000
1947	9.500.000
1948	11.000.000

2865 Tufan Yazman, “Türkiye Ziraî Donatım Kurumu”, s.11.

2866 Bk.: **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Ziraî Donatım Kurumu**, (Yay. Haz.: Ali Tarhan vd.), Ziraî Donatım Kurumu Yay., Ankara 1973.

2867 Tufan Yazman, “Türkiye Ziraî Donatım Kurumu”, s.12.; “Ziraî Donatım”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, C 13, S 293, (20 Eylül 1952), ss.4-5.

1949	23.000.000
1950	34.500.000
1951	44.500.000
1952	69.000.000

Tablo –195

Yıl	Fiyat/Tutar (Lira)	Kurum tarafınca verilen makine, alet ve tohum adı ve miktarı (Toplam)
1944	3.006.268.82	8418 adet Traktör.
1945	13.075.403.83	152271 adet Traktör ve Hayvan Pulluğu.
1946	10.101.467.08	7852 adet Hafriyat tamamlayıcı alet.
1947	9.477.868.80	30362033 kg. Kimyevî gübre.
1948	11.013.330.70	3728 adet Tohum Ekme Aleti (Mibzer).
1949	22.971.400.88	1709 adet Biçerdöver.
1950	34.368.727.70	1351 Tınaz Makinesi ve Selektör.
1951	44.013.941.14	6773 adet Ziraî Mücadele Aleti.
		31502264 kg. çeşitli mücadele ilacı.
		9708 adet araba vs.

Ziraî Donatım Kurumu, Ziraat Vekâletinin çalışmaları ve muazzam hamlelerini halka izah etmenin yanı sıra köy çocuklarına teknik bilgi desteği sunarak kendi makinelerinin bakım–onarım işlerini yapabilmeleri amacıyla bir eğitim–öğretim kurumu olarak da faaliyet göstermiştir. Bu doğrultuda genel müdürlük bünyesinde daimi olarak tesis edilen Tarım Müzesi ve Uluslararası Fuar organizasyonları zamanlarında en çok ziyaret edilen köşelerden biri olmuştur. Senenin çeşitli zamanında bölge ziraat, teknik ziraat ve bahçivanlık okullarında eğitim alan öğrencilerin yanı sıra köy çocuklarına bir laboratuvar vazifesi gören Tarım Müzesi, Fuar mevsiminde de ekseriyetle köylü ve üreticilerin bir mektebi olmuştur. Pavyonda sergilenen mevzular 20 standı ayrılmıştır²⁸⁶⁸.

2868 Tufan Yazman, “Türkiye Ziraî Donatım Kurumu”, s.122.

Fotoğraf –121

T. Z. DONATIM KURUMU YURDUN HER YANINDA ÇİFTÇİ ÇOCUKLARI İÇİN KURSLAR AÇMAKTADIR...

Kaynak: Tufan Yazman, “Türkiye Zirai Donatım Kurumu”, s. 12.

Kurum, 1951 yılının Eylül ayı itibarıyla seyyar bakım ve tamir arabasının sayısını 19’a çıkaran TZDK, aynı tarihte 236.152 km yol kat edip 3.893 köye giderek 5.604 traktör ve 396 biçerdöverin bakım ve tamirini yapmıştır. Ülkenin kalkınmasında parola olarak “bir buğday daha fazla” vecizesini kullanarak Türk çiftçisinin üretim davasında adeta onun kader ortağı olmuştur. Bu yüzden 1951 yılının iş programına ayrılan ödenek, rekor sayılabilecek bir miktar olan 36 milyon lira olarak belirlenmiştir. TZDK, kuruluşundan 1951 yılı Eylül ayına kadar 6.377 traktör, 1.241 biçerdöver, 139.243 pulluk ve ekipman, 25.320.000 kg kimyevî gübre ve 13.916.775 kg mücadele ilacını çiftçiye dağıtmasının maddi bedeli 104.536.70 lirayı bulmuştur²⁸⁶⁹. Kurum imal edilen bu ürünleri temsilcisi olduğu firmalar vasıtasıyla temin etmiştir. Bu firmalar kendi teşekkülü olan Adapazarı Ziraat Aletleri Fabrikası dışında Fordson (İngiliz), Vermorel (Fransız), Massey-Harris (Amerikan), Whitlock (İngiliz) Sigmund (İngiliz), Tuskers (İngiliz), Dechentreiter (Alman), A. J. Troster (Alman), Eberhard (Alman) adlı yabancı firmalardır²⁸⁷⁰. Kurumun Türk çiftçisine olan bakışı sözlerden ibaret kalmayarak, uygulamada da kendine yer edinmiştir. TZDK bu yüzden sağlam, kullanışlı, mahalli tipe uygun ziraat aletleri temin ederken, kar konusunu ikinci plana atmış, çiftçinin ödeme gücünü zorlamadan geniş bir ödeme planına dayanan satış sistemi takip ederek fiyat bakımından düzenleyici konumda yer almıştır. Siparişlerinde yedek parça teminine büyük önem vererek makinelerin çalışma sezonlarında boş kalmalarını önleyen kurum, ülke içerisinde geniş çapta teşkilatlanarak çiftçinin ayağına kadar hizmet götürebilmeyi başarabilmiştir²⁸⁷¹.

2869 “Türkiye Zirai Donatım Kurumu Fuarda”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 12, C 12, S 281, (20 Eylül 1951), s.118.

2870 “Türkiye Zirai Donatım Kurumu Fuarda”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 12, C 12, S 281, (20 Eylül 1951), s.117.

2871 Komsuoğlu, “Makineleşen Ziraatımız”, s.12.

Kurum, üreticinin yedek parça sıkıntısını gidermek için 1950 yılına 2.5 milyon lira, 1951 yılına 5.3 milyon lira ve 1952 yılına ise 6.5 milyon liraya yaklaşan bir yedek stok potansiyeli ile girmiştir²⁸⁷². Bu hizmetleri yerine getirebilmesinde dış yardımların devreye sokulduğu bilinir. Türkiye’de traktör ve diğer tarım aletleri ihtiyacını ABD’den karşılamak üzere kuruma Marshall Yardımı’ndan 1951 yılında 11 milyon dolar tahsis edilmiştir²⁸⁷³. 1952 yılında bütçesini 120 milyon liraya yükselten TZDK, aynı yılın Mayıs ayı sonuna kadar depolarına gelen ve köylüye satılan makine sayısını 10.547’yi çıkarmıştır. Bu aletler arasında 2.340 traktör, 648 biçerdöver, 250 harman makinesi, 5.796 traktör ekipmanı ve 1.513 adet motopomp bulunur. 1952 yılının 5 aylık döneminde mahsulü koruyucu ilaçlardan köylüye ayrıca 297 ton mücadele ilacı ile 4.428.000 kg kükürt dağıtılmıştır²⁸⁷⁴. Kurumun 1952 yılının haziran ayı sonuna kadar yaptığı yedek parça satış toplamı 872.655.000 liraya ulaşmıştır²⁸⁷⁵. 1952 yılı içerisinde çiftçilerin talebi dikkate alınarak ekipleri aracılığıyla 519.270 km yol kat ederek 9.415 köyde 1.608 biçerdöver ile 14.266 traktörün bakım ve tamirini yapmıştır. 1952 yılı sonuna kadar 18.627 ton çeşitli mücadele ilacını çiftçiye dağıtırken, 60 sabit tamirhaneyi de tesis ederek çiftçilerin hizmetine sunmuştur²⁸⁷⁶. Aynı dönemde TZDK, Adana, Ankara, Diyarbakır, Konya, Manisa ve İzmir illerindeki sabit tamirhanelere ilave olarak 1952 yılında İstanbul, Kayseri, Erzurum, Samsun, Eskişehir, Urfa, Kırşehir ve Çorlu’da da sabit tamirhaneler açmaya karar vermiştir. Her türlü alet ve tezgahları satın alınan bu sabit tamirhanelerin inşaatları da epey ilerlemiş durumdadır. İş alanlarında meydana gelen ani arızalanmalar nedeniyle kurum, seyyar tamir ve bakım arabalarının sayısını 39’a çıkarmıştır²⁸⁷⁷.

İthal edilen tarım makinelerinden traktörlerin yıllara göre TZDK’nin payına düşen miktarına oran olarak göz atıldığında: 1948 yılında %22.5, 1949’da %30.8, 1950’de %32.2, 1951’de ise %37.6’dır. Kurumun özellikle bu yılda ithal ettiği traktör sayısı 4.815’e ulaşmıştır²⁸⁷⁸. TZDK, 1953 yılı içerisinde üreticiye 1.793 adet traktör vermiş, 1954 yılına devreden 416 adet traktörü de çiftçiye intikal etmiştir. Bu suretle kurum ve alt birimlerdeki teşkilatları aracılığıyla yurda getirilerek çiftçiye verilen traktör sayısı 13.550’e ulaşmıştır²⁸⁷⁹. Çiftçiye verdiği bu traktör ve zirai aletlerden tam randıman alabilmesi ve bakım ve tamir işlerinin kolayca yürütülmesi için açtığı kurslarda 5.962 çiftçiye makinistlik diploması vermiştir²⁸⁸⁰.

TZDK’nin, ülkenin ziraatta makineleşme konusunda yaptığı çalışmalar kısa sürede semeresini vererek başta motorlu ziraat makinelerinden traktör ve biçerdöver olmak üzere tarım ekipmanlarından binlerce pulluk, mibzer, kültivatör, motopomp ve orak makineleri dış ülkelerden Marshall Yardımı’nın da desteğiyle ithal edilerek Türk tarımına kazandırılabilmiştir. Mekanik aletler olarak bilinen bu araçların geleneksel aletlerin yerine gelmesi ve motorun insan ve hayvan gücünün yerini alarak Türk tarımına kazandırılması ülkede ekilebilir arazi miktarını artırdığı gibi dönüm başına üretimden elde edilen verimi de yükseltmiştir. Arazinin dekar başına rekoltesinin yükselmesinde TZDK’nin dış ülkelerden getirerek Türk tarımına kazandırdığı sulama makineleri, hastalık ve haşere ile mücadele ilaçları ve kimyevi gübrelere

2872 Komsuoğlu, “Makineleşen Ziraatımız”, s.12.

2873 Ziya Tataç, “Olaylara Bakış: Ekim 1951 Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 101, Yıl: 9, (Kasım 1951), s.346.; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, C 13, Ankara 1952, s.14.; Marshall Yardımının 1948 yılından itibaren Türkiye’ye verildiği miktar ve hangi şartlarda verildiği hakkında bilgi almak için Bk.: Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, (1. Dünya Savaşından 1971’e)**, C 3, Gözlem Yay., İstanbul 1976, ss.1356-1357.

2874 Ziya Tataç, “Olaylara Bakış: Haziran 1952 Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 109, Yıl: 10, (Temmuz 1952), s.213.; Komsuoğlu, “Makineleşen Ziraatımız”, s.12.; **Tarım Dergisi**, C 1, S 5, (1 Ekim 1952), s.132.

2875 **Tarım Dergisi**, C 1, S 5, (1 Ekim 1952), s.133.

2876 Ziya Tataç, “Olaylara Bakış: Ocak 1953 Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 116, (11, Şubat 1953), s.56.; **Köy Postası**, S 100, (Kasım 1952), s.306.

2877 **Tarım Dergisi**, C 1, S 5, (1, Ekim 1952), s.133.; **Köy Postası**, S 100, (Kasım 1952), s.31.

2878 Ömer Çağlar, “Türkiye Zirai Donatım Kurumu ve Ziraat Makineleri Müesseseleri”, **Türk Ekonomisi**, S 123, (11, Eylül 1953), s.264.

2879 **Ayın Tarihi**, Sayı No: 246, (Mayıs 1954), s.7.

2880 **DP Kalkınan Türkiye**, s.197.

büyük rolü vardır. 1949 yılında Türkiye'de 8.990.000 hektar olan ekilebilir arazi miktarı 11 yıllık tarımda makineleşme süreci sayesinde %70.24 oranında bir artış kaydederek 1960 yılında 15.305.000 hektara yükselmiştir²⁸⁸¹.

Kurum, 30.09.1957 tarihine kadar Marshall Planı Yardımları içerisinde doğrudan yardımlar kapsamında Türkiye'ye birçok ziraat alet ve makinesi göndermiştir. Bunların isimleri ve maliyetleri şöyledir: Alev makinesi 1.012.14; Balya makinesi 61.01; Beygir Tarağı 1.862.27; Biçerdöver 3.642.52; Çapa makinesi 1.962.28; Çayır ve Orak makinesi 269.04; Diskkaro (Diskli Tırmık) 7.413 106; Duster-Düzel el ve motorlu pülverizatörü 3.350.48; Harman makinesi 488.07 Hayvan pulluğu 2.943.42; Hububat mibzeri 7.192.103 Kamyonet ve jip 517.07; Kültüvatör 3.432.49; Lastik 761.11; Motopomp 423.06; One-Way 4.032.57; One-Way sandığı 809.12; Pamuk mibzeri 4.115.59; Pamuk selektörü 330.0; Rood-Weeder 104.01; Santrifüj 694.10; Seyyar tamirhane 60.0; Tırmık 672.10; Trailer 4.044.58; Traktör 7.919.113; Traktör Pulluğu 12.407.177 olmak üzere toplam 70.162.100²⁸⁸².

1960'lı yıllara gelindiğinde Zirai Donatım Kurumu, kalkınma planı gereğince kendisine verilmiş olan bu görevi yerine getirmek için özel bir gayret göstermiştir. Bu görev ile birlikte çiftçilerin makine ihtiyacının yanı sıra kaliteli tohum ihtiyacını karşılamıştır. Bu noktada pamuk, ayçiçeği, melez, mısır ve çeltik tohumlarının temini ve dağıtım işlerini kurum başarı ile yürütmüştür. Süper fosfat, amonyum ve amonyum sülfat gibi gübreler, kurumun aracılığı ile çiftçilere intikal ettirilmiştir. Örneğin fuarda sergilenmiş olan 67 beygir gücündeki Ford traktörü kurumun başarılı çalışmalarından biridir ve bu gelişme köylünün büyük ilgisine mazhar olmuştur. Zirai Donatım Kurumu, ülke sathında aynı zamanda zirai aletlerin genel satıcısı durumundadır. Bu yönüyle TZDK, gerek ülke içerisinde hizmet eden zirai kurumlarda gerekse farklı alanlarda boy gösterdiği çalışmalarıyla Türk ekonomisinde öncü bir sanayi kuruluşu olma rolünü üstlenmiştir. Dahası farklı işlevleriyle yürüttüğü çalışmaları çeşitli alanlarda hissettirebilmiş ve ziraat aletleri sanayinin gelişmesine destek sağlayan girişimci bir iktisadi devlet teşekkülü olmayı başarabilmiştir.

2881 Zirai İstatistik Özetleri, 1940-1961, s.3.; DİE Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, s.116.

2882 Türkiye'de Marşal Planı, C 28, s.30.; C 14, s.13.; C 8, s.16.

5. Tarımsal Modernizasyonda Yeni Bir Yaklaşım: Agronom Teşkilatı

Atatürk Dönemi'nde ziraat alanında gerçekleştirilen en önemli adımlardan biri de Agronom²⁸⁸³ Teşkilatı'dır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde başlayan ve 1930'lu yıllarda giderek yoğunlaşan bilimsel araştırma-geliştirme doğrultusundaki çalışmalar; ülke ziraatının giderek modernleştirilmesi ve altyapısının güçlendirilmesi için öncelikle kurumsallaşmaya gidilmesi zaruretini ortaya koymuştu. Bu amaçla Türkiye'de belli başlı tarım bölgelerinde bulunan tarımsal araştırma merkezleri ve tohum temizleme istasyonları gibi yeni kurum ya da organizasyonların eklenmesi gerektiği belirtiliyordu. Türkiye'nin iklim, toprak ve iktisadî şartlar bakımından birbirine benzemeyen parçalardan oluştuğu dikkate alınarak tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü her bölgede tarımsal araştırma enstitülerinin kurulması planlanıyor; bunların bölgesel teknik ve araştırma işlerinin belirleneceği birer teknik merkez olması hedefleniyordu²⁸⁸⁴. Nitekim, Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda oluşturulması planlanan tarım merkezlerinin gerekliliğine duyulan ihtiyaç şöyle ifade ediliyordu²⁸⁸⁵: “Memleketi; iklim, su ve toprak verimi bakımından, ziraat bölgelerine ayırmak icap eder. Bu bölgelerin her birinde, köylülerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmalarını için örnek tutacakları verimli, modern, pratik ziraat merkezleri kurulmak gerektir.”²⁸⁸⁶ Aynı zamanda hükümet programında da yer alan bu hususa ise şöyle dikkat çekiliyordu.

“Türkiye’de teknik ve rasyonel zirai inkişaf meselesi, Türkiye endüstrileşme savaşına gireli, şimdiye kadar Türk tarihinde hiçbir devrede haiz olmadığı hususi bir ehemmiyet iktisap etmiş bulunuyor. Biliyorsunuz ki bugünün zirai tekniği yalnız en fenni şekilde toprağın verdiğini istihsal etmek değil, piyasanın istediğini, istediği nisbet ve şekilde topraktan almak demektir. Bu bakımdan modern çiftçilik en çok bilgiye, itinaya ihtiyaç gösteren en asil beşeri çalışmalar arasına girmiştir. Böyle bir zirai kalkınmayı, her şeyden evvel ekseriyeti köylü ve çiftçi olan halkımızın radikal kalkınması için; vasi topraklarımızın, iklimimizin ve coğrafi vaziyetimizin bahşettiği büyük imkânı, ticaret muvazenemizde en kuvvetli eleman haline getirmek için ve nihayet endüstrileşme yolunda ilerleyen memleketimizde köylünün iştirak kudretini artırmak için ihmal edilemez bir zaruret sayıyoruz”²⁸⁸⁷.

Ziraat Vekâletinin öngördüğü şekilde açılması düşünülen Agronom isimli tarım merkezi; ziraat açısından ileri ve gelişmiş olan ülkelerden (Amerika, İtalya, Belçika, Bulgaristan, Rusya vb.) örnek alınarak²⁸⁸⁸ Türkiye ziraatına adapte edilmeye çalışılmıştır. Devlet ile halk arasında aracı bir kuvvet olan Agronom Teşkilatı; devlet tarafından ziraat alanında alınması gerekli görülen tedbirleri, yayılması arzu edilen fikirleri, sistemleri, mahsulleri üreticiye doğrudan aktaran, yayan ve bizzat uygulamalı olarak yaptırmaya çalışan bir oluşumdur. Teşkilatın gayesi: köylülerin kullandıkları tarımsal teknik ve yöntemleri daha rasyonel ve kullanışlı bir duruma getirmek; böylece tecrübe istasyonları, teknik ve iktisadi kuruluşlar vasıtasıyla memleketin zirai ve iktisadi özelliklerinin belirlenmesini ve en uygun tekniklerin ve akılcı usullerin belir-

2883 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 201-372-15, 21.08.1933, ss.23-24.; Agronom: Bilimsel Tarım Uzmanı veya Ziraat Mühendisi. Bk.: Yaşar Güçlü, Serkan Yıkarbaba, **Tarım Hukuku Sözlüğü**, Ankara Barosu Yay., Ankara 2010, s.9.; Agronomistler; tohum ıslahı, bitki büyümesi, gübre türü, ürünlerin farklı iklim ve toprağa uyumu, bitki hastalıkları, böcek zehirlerine karşı dayanıklılığı ve tarla ürününün diğer özellikleri üzerinde, deneme istasyonlarında, tarlada ve çiftliklerde deneyler yapmak, ürünlerin sürme, ekim, sulama, çapalama, hasat ve depolama zamanını ve yöntemlerini incelemek, ayrıntılarını tespit etmek, zararlı ot ve haşerelere karşı mücadele için metotlar geliştirmek, belirli bir ürünün yetiştirilmesinde, zararlı ot ve haşerelere karşı mücadele edilmesinde veya sulama gibi faaliyet alanında görev ve işlemleri yerine getiren bilimsel tarım uzmanıdır.

2884 **Zirai Tetkik ve Araştırma Müesseseleri Raporu**, ss.3-4.; Bk.: **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, ss.261-264.

2885 **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, s.288.

2886 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: V, C 20, Toplantı: 3, Birleşim: 3, 08.11.1937, ss.21-22.

2887 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: V, C 20, Toplantı: 3, Birleşim: 3, 08.11.1937, ss.21-22.

2888 Yunus Nadi, “Komşu Memleketlerde Zirai Müşahedeler”, **Cumhuriyet**, 26 Teşrinievvel 1938, ss.1, 7.

lenmesini hedeflemektir. Bu amaçla faaliyet gösteren teşkilatın amacı üç esasta birleştirilmiştir. Buna göre kurum şu hususlarda faaliyet gösterecekti²⁸⁸⁹:

1. Ziraat ve hayvan bakımı, seleksiyonla çoğaltılması ve ıslahı konusunda en uygun teknik usullerin yaygınlaştırılması, 2. Tarımsal üreticinin sürekli değişen iktisadî taleplere göre belirlenmesi, 3. Aynı gayeyi hedefleyen, aynı şartlar altında ayrı çalışan çiftçileri, kooperatif şeklinde birleştirerek kişisel ve küçük girişimleri kuvvetlendirerek bunların rasyonel yöntemlerden azami derecede yararlanmasını temin etmek.

Ziraat Vekâletine göre, Agronom Teşkilatı’nın ilk vazifesi geleneksel yöntem ve metotlarla çalışan çiftçileri modern ve bilimsel tarım metotlarına yönlendirmek; geleneksel adetlerden farklı usuller olduğuna ikna etmek ve yeni ziraat metotlarının kullanılmasının menfaatlerine olacağına inandırmaktır. Teşkilat, bilhassa Tanrının lütfü olduğuna inanılan kadercî anlayış ve tarımsal üretimdeki tutuculuk, çiftçilerin kafasına yerleşmiş olan batıl tasavvurlar gibi inanışların silinmesi, bu doğrultuda yerine en yeni bilimsel tarım metotlarının yerleştirilmesi, çiftçilerde yeni bir heyecan uyandırması ve onları harekete geçirecek motivasyonu sağlaması görevlerini yerine getirmesi isteniyordu. Bu bağlamda köylerde, pazaryerlerinde, kahvehanelerde özel toplantılarda çiftçiler için kısa kurslar, şifahi propaganda yapmak çok kıymetli olacaktı. Köy halkının anlayabileceği biçimde renkli levhalar, basit dille yazılmış broşürler, mahalli gazeteler, üreticilerin tarımsal üretim konusunda bilgilenmeleri için faydalı olacaktı. Zirai sergilerin düzenlenmesi veya köyde meraklı çiftçilerin tarlalarında aletlerin kullanılmasının, numune çiftlikleri, üreticilerin doğru yola kazanılmasının başvurulması gereken yollar olduğu ifade edilmişti. Agronomlar, her köyde yenilikleri kabule ve uygulamaya en meraklı çiftçileri seçmeli, onlarla birlikte en ücra köylerde bir faaliyet oluşturmalıydı. Sözlü propaganda sonrasında söylenen sözlerin köylüler tarafından anlaşılmasının, Agronom’u ümitsizliğe düşürmemesi gerektiği büyük bir itina ile yaygınlaştırmaya çalıştığı metotların, gerekirse tekrar anlatması, bunda başarılı olursa görevini yapmış kabul edilmesi gerektiği ifade ediliyordu²⁸⁹⁰.

Bu sebeple Agronom Teşkilatı’nın çok geniş olan faaliyet sahasında düzenli ve başarılı bir çalışma plan ve programı hazırlayarak buna uygun olarak harekete geçmeliydi. Planın ilk hedefi, aynı bölgedeki genel mahzurların ortadan kaldırılması ve üreticilerin genel ihtiyaçların karşılanması için halkın kültür seviyesinin yükseltilerek zirai sahada herhangi bir ıslahata müsait bir zemin hazırlanması olmalıydı. Agronom, çevresinde münevver olarak bilinen, bilimsel ve teknik açıdan öne çıkmış insanlardan yararlanmalı ve üreticilerin doğruyu bulmalarına yardımcı olmalarını istemeliydi. Köylülerin hayatını kolaylaştıracak, tarımsal verimlilikleri ve üretimi artıracak uygulamaları mesela münavebe sistemini, toprağın nasıl hazırlanacağını, ekim işleminin ne zaman yapılması gerektiği hakkında son derece ayrıntılı bilgileri uygulamalı olarak göstermeliydi. Kullanılacak pullukların bölgenin toprak yapısına, çekim hayvanlarının gücü dikkate alınarak belirlenmesi önerilmekteydi²⁸⁹¹.

Ziraat Vekâleti, Agronom Teşkilatı’na, zirai alet ve makinelerini köylü tarafından en uygun şartlar altında, tedarik edilmesi konusunda büyük görevler düştüğünü savunmaktaydı. Bu görev ile çiftçileri o bölge için en uygun malzeme ile donatılacak ve köylüler yeni aletler ile karşılaşacaktı. Üreticiler, istediği malzemeyi tedarik ederek ticari piyasada da bir düzen olacaktı. Agronom Teşkilatı’nın açacağı ziraat mağazaları, kar hedeflemeyen ancak masrafları karşılayacak kadar ticarî özelliğe sahip bir müessese ve çevreye teşkilatın etkili bir propaganda vasıtası olmalıydı. Mağazalarda bulunan her çeşit malzemenin yalnızca teşkilatça uygun görülen malzemelerden ve halk arasında en fazla rağbet gören zirai alet ve makinelerden oluşmasına dikkat edilmesi ayrıca köylünün elindeki makinelerle de Agronomun ilgilenmesi, birçok ma-

2889 Mehmet Ali Bağana, “Agronom Teşkilatı”, **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 1, Ankara 1938, ss.3-5.

2890 Bağana, agm., ss.5-12.; **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, ss.299-301.; **Onbeşinci Yıl Kitabı**, ss.440-441, 450-451.; “Ziraat Bakanlığı Ziraat Umum Müdürlüğünün Dört Yılda Başardığı İşler”, ss.131-143.

2891 Bağana, agm., ss.7-16.

kinenin yedek parçasını bulundurması, mümkünse küçük bir tamirhane kurması tavsiye edilmişti. Kooperatif bulunan yerlerde, kooperatif–mağaza iş birliği yaparak satış işlemlerinde, kredi imkânlarından yararlanması mümkün sağlanmalıydı²⁸⁹².

17 Nisan 1934 tarihinde yürürlüğe konan Birinci Sanayi Planı kapsamında kurulan dokuma fabrikalarının hammaddesini oluşturan yüksek vasıflı pamuk çeşitlerinin ülkenin dört bir yanında yaygınlaştırılmaları için hazırlanan projeler ve yurtdışından getirilen tohumların üretme istasyonu ve çiftliklerinde çoğaltılarak üreticilere dağıtılması konusu, Agronom Teşkilatı'nın en öncelikli konuları arasında yer almıştı. Bu doğrultuda bilhassa Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi sürecinde pamuk tarımıyla uğraşan üreticilerin, ekim ve hasat sürecinde gerçekleştirdikleri uygulamaları modernleştirmeye ve pamuk ıslah çalışmalarının artırılmasına yönelik plan ve programlar yapılmıştı. Nitekim pamuk üretiminde 1938 yılından itibaren yeni bir aşamaya geçildi. Bu tarihte uzun elyaflı pamuk üretimi, Hükûmetin tarımsal modernizasyon sürecinde en çok önem verdiği konulardan birisi oldu. Bu amaçla yerli pamuk türlerini ıslah etmek için yurtdışından çeşitli örnekler getirildi (Acala ve Cleveland vb. pamuk türleri gibi) ve çoğaltılmaya çalışıldı. Hükûmetin hazırladığı program, yüksek vasıflı pamukların üretiminden dağıtımına ve hatta dağıtımdan sonra bile yüksek vasıflarını koruması için gerekli tedbirleri alacak ve pamuk ziraatını ilgilendirecek bütün işleri bir elden idare edecek bir teşkilatın varlığı gerekli görülmüş, vekâlete bağlı müstakil bir Pamuk İşleri Müdürlüğü kurulmuştur²⁸⁹³.

Pamuk İşleri Müdürlüğü, hazırladığı çalışma raporunda yeni teşkilatın yapacağı işleri şöyle belirliyordu: Yerli dokuma sanayinin miktar ve kalite itibariyle ihtiyacını karşılamak, üretimi artırmak, millî ihtiyaçların fazlasını ihracata ayırmak. Bu amaç için pamuk üreticisinin savurma yolu ile pamuk ekimini bırakması, makine kullanımının yaygınlaştırılması, münavebe usulünün mutlaka kullanılmasıyla dönüştürülmesi gerekiyordu. Elle çapalama yönteminden vazgeçilirse, hayvanla çekilen makinede %40, traktör kullanımında ise %50 tasarruf yapılabilecekti. Sulama işinin teşkilatlandırılması, gelişigüzel şekillerde değil de teknik bir şekilde genişletilmesi ve üreticilere gösterilmesi gerekiyordu. Pamuk üreticisinin bu güne kadar bağlı olduğu geleneksel görgü ve alışkanlıkları bırakıp, kendisine teknik ziraat usullerini öğretmek için pamuk teşkilatının köy ile doğrudan temasta bulunması çok önemli olarak tavsiye edilmekteydi. Pamuk tohumu çeşitlerinin deneme safhasından üretim aşamasına kadar tohumların fennî esaslar dahilinde çeşitli ziraat uzmanları tarafından üretilmesi, seleksiyon ve çoğaltım yoluyla elde edilen tohumların karışmaya meydan vermeden çırçırlanması ve gerekli hallerde ilaçlanması, tohumların, mahallî iklim ve toprak şartlarına göre dağıtımı, pamuk balyalarının standardize edilmesi, münavebe tecrübelerinin yapılması ve pamuk maliyetlerinin düşürülmesi, teşkilatın başlıca görevleri arasında yer almaktaydı. Ayrıca akaryakıt gümrük resminin indirilmesi, pamuk nakliyatı için navlunların (gemilerin yük taşıma ücreti) asgari tarifeye tabi tutulması, yurtdışından ithal edilecek makine fiyatlarının tespiti ve yedek parça temini gibi konularda diğer vekâletlerden yardım istenecekti²⁸⁹⁴.

Teşkilatta her sahada kurulacak bir ıslah ve deneme, üretme kurumu bulunduğu sahanın bütün teknik ve idari faaliyetlerini sevk ve idare etmesi amaçlanıyordu. Bu merkezlere bağlı olarak yüksek vasıflı pamukların yetiştirilmesi ve tüm pamuk üretilen mıntikalara yaygınlaştırılması konusunda Ziraat Vekâletince, Pamuk Kontuarları kurulması istenmiş, bu kurum vasıtasıyla pamuk varyetelerinin ferdi ve toptan ıslahına daha fazla önem verilerek, büyük ölçüde saf ve elit tohum yetiştirilmesi temin edilecekti. Bu üretim istasyonlarında iyi tohumlukların bozulmaması için çırçır fabrikalarının kontrol edici çalışmalar yapılması gerçekleştirilecekti. Bu pamuk ıslah istasyonlarının Çukurova'da Adana (Seyhan), Doğu Anadolu'da Malatya, Batı Anadolu'da (Aydın–Nazilli), Trakya ve Iğdır'da kurulması, Sakarya vadisindeki istasyonun

2892 Bağana, agm., ss.19-20.

2893 **Pamuk İşleri Çalışma Raporu**, T.C. Ziraat Vekâleti Yay., Ankara 1938, s.12.

2894 **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Raporları**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1939, ss.149-151.; "Ziraat Bakanlığı Ziraat Umum Müdürlüğünün Dört Yılda Başardığı İşler", ss.138-140.

ise geliştirilerek bir satış birliği haline dönüştürülmesi hedeflenmiştir²⁸⁹⁵. Ancak bunlar içerisinde inceleme döneminde gerçekleştirilebilen Adana ve Nazilli Pamuk İslah, Deneme ve Üretim İstasyonları olmuştur. Malatya, Trakya, Iğdır, Eskişehir (Mayıslar) gibi bölgelerde ise daha ziyade üretim çiftlikleri-çırçır evleri üzerinde durulmuş; bu bağlamda ilgili bölgelerde pamuk ıslah, deneme ve üretim istasyonlarında geliştirilen tohumlukların yetiştirilmesi, muhafazası, standardizasyonu ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

Bununla birlikte Agronom Teşkilatı'nın uygulama sahasına konulabilmesi için 3 yıl içerisinde oluşumun kuruluş aşamasının tamamlanması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre: 1. yılda Kanun'un projelendirilme ve ilgili talimatnamelerin hazırlanması, Agronom Teşkilatı'nda istihdam edilecek memurların seçilmesi ve bunların kursa tabi tutulması işleri yapılacaktır. 2. yılda Agronomların işe başlaması ve hazırladıkları raporların tetkiki tamamlanacak; son olarak 3. yılda da Agronom program ve raporlarında kabul edilen hususların uygulanması, eldeki imkân ve araç-gereçlerin dağıtılması sağlanacaktır²⁸⁹⁶.

2895 **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Raporları**, ss.151-156.

2896 Bağana, agm., ss.30-31.

BEŞİNCİ BÖLÜM

**HAYVANCILIK ALANINDA ARAŞTIRMA–GELİŞTİRME, ISLAH,
YETİŞTİRME–MÜCADELE FAALİYETLERİ VE ÖRGÜTLENMEDEKİ
GELİŞMELER**

A- HAYVAN SAĞLIĞI VE VETERİNER KONTROL ALANINDA ARAŞTIRMA–GELİŞTİRME KURUMLARI VE BİLİMSEL FAALİYETLERİ

1. Etlik Veteriner Bakteriyolijhanesi ve Seroloji Enstitüsü

Cumhuriyet'in ilk yıllarında izlenen hayvancılık politikasını hayvan sağlığının korunması, ıslah–yetiştirme ve çoğaltma temelinde incelemek mümkündür. Türk İstiklal Savaşı sırasında üç eksenli politikalar konusunda kapsamlı ve detaylı mevzuat çalışması yapılması mümkün olamadığından kısa bir süre de olsa Osmanlı mevzuatı bazı değişiklik ve güncellemelerle uygulamaya devam edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte veteriner hekimlik alanındaki ilk icraatlar öncelikle Ziraat Vekâleti veteriner hekimliği teşkilatında yürütülecek işlerin kolaylaştırılması için mevzuatın oluşturulması yönünde olmuştur. Daha sonra hayvan hastalıklarıyla mücadelede etkin rol alan kurumların bir düzen içerisinde çalışması ve ihtiyaç halinde yeni kurumsallaşmalara gidilmesi amaçlanmıştır. Bu noktada Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren salgın hayvan hastalıklarının, özellikle de sığır vebasının yarattığı tahribatın önüne geçilmesi ve buna benzer hastalıklar karşısında bilimsel olarak materyal, aşı ve serum üreten kurumların kurulması gerekliliği üzerinde durulmuştur.²⁸⁹⁷

Bu bağlamda ilk olarak 1933 yılına kadar geçen dönemde veteriner hekimliği teşkilatının olanaklarının büyük bir kısmını sığır vebası, antraks ve çiçek mücadelesine ayrılmış, bu minvalde tüberküloz, durin, uyuz ve tavuk hastalıkları için de bilimin öngördüğü koşullara uygun kanun ve nizamnameler çıkarılmıştır.²⁸⁹⁸ Özellikle halk sağlığı açısından büyük öneme sahip olan hayvansal ürünlerin denetimi ve hayvansal ürünlerle insanlara geçen tüberküloz, distom ve şarbon gibi hastalıklardan toplumun korunması için önlemler alınmıştır. Bu çerçevede hayvan kesimlerinin mezbahalarda yapılması, kesimlerin veteriner hekimlerin denetim–gözetiminde yapılması gibi önlemler üzerinde önemle durulmuş, bilhassa bu hususlar Umumî Hıfzıssıhha ve Hayvan Sağlık Zabıtası mevzuatı ile hükümleştirilmiştir. Mevzuat alt yapısı oluşturulduktan sonra hastalıklarla mücadelede başarıya ulaşılması hedeflenmiş, bu doğrultuda aşı ve serum üretimi ile ilgili bilimsel araştırma kurumları tesis edilmiştir.²⁸⁹⁹

Birinci Dünya Savaşı sırasında başkent İstanbul'un işgal tehlikesi belirince Pendik'te bulunan bakteriyoloji kurumu, Veteriner Müfettişi Mazlum Bey'in emriyle Eskişehir'e nakledilmiş ve burada Veba-i Bakarî Serom Dar'ülistihzarı kurularak Şefik Bey'in idaresine verilmişti. Türk İstiklal Savaşı sırasında Yunanların Eskişehir'e yaklaşması üzerine kurum, önce Ankara'ya, daha sonra da geçici olarak Kırşehir'e nakledilmiştir. 1921 yılında tekrar Ankara'ya taşınan kurum, Ankara–Etlik bölgesinde Ankara Serum Üretim Kurumu adıyla hizmet vermeye başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanında sonra Etlik'te bulunan sivil kadro İstanbul Pendik'e dönmüş, Ankara–Etlik'te hayvan hastalıklarıyla mücadele etmek, aşı ve serum üretmek ve marazi maddelerin teşhisini yapmak amacıyla 15 Nisan 1925 tarihinde Bakteriyolog Ahmet Hamdi Bey tarafından bir laboratuvar inşa edilmiştir. Daha sonra da laboratuvar genişletilerek Enstitü haline getirilmiş ve müdürlüğüne de Ahmet Hamdi Bey tayin edilmiştir.²⁹⁰⁰ Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü

2897 Muzaffer Bekman, **Bakteriyoloji Enstitülerinin Taazzuvu**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1940, s.188.; Aslan Tufan Yazman, "Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele Açan: Etlik Bakteriyoloji Enstitüsü", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, S 423, (31 Temmuz 1963), s.9.; **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 187-285-01-03.; **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 187-285-01-04.; Temel, ss.15-18.

2898 **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 187-285-01-43.; **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 187-285-01-04.

2899 **1938 Ziraat Kongresi İçin Veteriner İşleri Umum Müdürlüğüne Hazırlanan Sağlık Müesseseleri ve Hayvan Hastaneleri Raporudur**, ss.5-9.; Ethem Eren, "Ankara-Etlikteki Veteriner Bakteriyoloji ve Seroloji ve Hıfzıssıhha Enstitüsünün Rolü", **İktisadi Yürüyüş (Ziraat Fevkalade Sayısı)**, S 58-59-70, (29 Birinci Teşrin 1942), s.33.

2900 **52. Yıl Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü (1921-1973)**, Pars Matbaası, Ankara 1973, s.13.

olarak adlandırılan kurum, Ankara’nın kuzey kesiminde Etlik sirtlarında 14 hektarlık bir arazi üzerinde kurulmuştur. Ankara–Ulus’a 6 km. uzaklıktadır ve Etlik Esertepe şehir otobüsleri ve Etlik dolmuşlarıyla ulaşım sağlanabilmektedir²⁹⁰¹.

Enstitü ilk başlarda işleyiş ve çalışma düzeni olarak 5 bölümden oluşmuş ve çalışma düzeni bu bölümlere göre şekillenmiştir. Bunlar: Kimya, Bakteriyoloji, Zootekni, Emraz–ı Nebatiye, Meteoroloji bölümleridir²⁹⁰². Bahsi geçen bölümlerle birlikte faaliyet gösteren Enstitü, bir müdür, bir müdür muavini ve 5 uzman veteriner hekimle birlikte idare edilmiş, ilk çalışmalar 4 farklı laboratuvarıda başlamıştır. 1934 yılından sonra çalışma şartlarına uygun olarak modern bina ve laboratuvarlara kavuşmuş ve yurtdışındaki çeşitli enstitülerle (Paris–Pasteur Enstitüsü, Kopenhag, Leipzig, Berlin, Viyana enstitüleri) teşriki mesai ederek onlara biyolojik reaktif, serum ve aşı göndermeye başlamıştır²⁹⁰³.

Fotoğraf –122

Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü - İdare binaları ve laboratuvarları, Enstitü Fen Heyeti ve Yüksek Ziraat Enstitüsü öğrencileri.

Kaynak: Bekman, **Bakteriyoloji Enstitüleri**, ss. 195-197.; **Etlik Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 5, (Haziran 1962).

1927 yılında Enstitü bünyesinde bir kitaplık kurulmuş ve literatür koleksiyonu yapımına da başlanmıştır. 1928’den itibaren mallein, tüberkülin ve kolera, tifüs ve difteri gibi kanatlı hayvan hastalıklarına karşı aşı üretimi yanında 1929’da Selahattin Onuk ve Cevdet Bey’lerin kuruma atanmalarıyla laboratuvar sayısı artmış ve BCG, tetanoz aşılı, gurm antivirüsü, kuduz teşhisi konularına da geçilmiştir. Öte yandan Macar uzmanların yönetimindeki tarımsal kimya ve meteoroloji dallarına ek olarak 1928 yılında Alman-

2901 Yakup Hamzaçebi, “Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü”, **Etlik Veteriner Mikrobiyoloji Enstitüsü Dergisi**, C 4, S 11-12, Ankara, (1977-1978), s.9.

2902 Tufan Yazman, “Ankara-Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü”, s.8.; Bekman, **Bakteriyoloji Enstitüleri**, ss.193-196.; Bk. **52. Yıl Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, s.14.

2903 Eren, “Ankara-Etlikteki Veteriner Bakteriyoloji ve Seroloji ve Hifzıssıhha Enstitüsünün Rolü”, s.33.; Tufan Yazman, “Ankara-Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü”, s.8.; Muzaffer Sertel, “Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitümünün Çalışmaları”, **Türk Veteriner Cemiyeti Dergisi**, Yıl: 14, C 14, S 5, (1 Ocak 1946), s.41.

ya'dan gelen Prof. Dr. Oldenburg başkanlığındaki Ziraat Uzmanları Heyetinin tavsiyeleri üzerine bakteriyoloji ve zootekni laboratuvarları eklenerek Enstitünün çalışma yelpazesi genişletilmiştir²⁹⁰⁴. Başlangıçta üç laboratuvar ile işe başlayan Enstitüde daha sonra Oldenburg raporundaki tavsiyeler doğrultusunda şarapçılık, böcek bilgisi ve bitki hastalıkları laboratuvarları da açılmış, daha sonra bütün bu konularda çalışan Enstitünün ziraat uzmanları, laboratuvarları ve meteoroloji istasyonlarıyla birlikte 1929–1930 yıllarında Ziraat Okuluna gitmişlerdir²⁹⁰⁵. Bu bağlamda zirai mücadele ve bitki koruma başta olmak üzere bakteriyoloji, seroloji ve hayvan sağlığı alanında kurumsallaşmaların yanı sıra serum, aşı ve ilaçların üretilmeye başlanması gibi gelişmeler Oldenburg Heyetinin Türkiye'deki zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme çalışmalarının yanı sıra bakteriyoloji alanındaki uygulamaların yönünün çizilmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Etlık Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü bakteriyoloji, keçi ciğer ağrısı, koyun ve keçi çiçeği, kuduz, leptospiroz, seroloji, şap, tavuk hastalıkları, teşhis, tüberküloz ve ruam, yetiştirme hastalıkları, parazitoloji, entomoloji, helmintoloji, kanatlı hayvanların paraziter hastalıkları, besin kontrolü, besin kimyası, besin teknolojisi, besin bakteriyolojisi, toksikoloji olmak üzere birçok hastalığa karşı araştırmalar yapmakta ve çalışmalar yürütmektedir²⁹⁰⁶. Bahsi geçen bu hastalıklar üzerinde çalışan laboratuvarlar; aşı ve biyolojik madde hazırlanması, ülkede yaygın halde bulunan salgın hastalıklarının teşhisi ve araştırılması, çeşitli veteriner uzmanlara eğitim imkânı hizmetleriyle Türkiye'nin tarımsal ve hayvansal üretimini, sağlığını güvence altına almaktadır. Dahası kurum halk eğitimi konularında teşhis–tanı, araştırma–geliştirme, eğitim, aşı–serum, biyolojik madde üretim gibi faaliyetleri çeşitli uzman ve araştırmacı yetiştirmek suretiyle yurt ekonomisine ve hayvancılığına doğrudan pratik ve bilimsel yararlar sağlamak gayesiyle faaliyet göstermiştir²⁹⁰⁷.

Etlık Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü, hayvan hastalıklarıyla ilgili bilimsel araştırma ve tetkikler yapan, sarı hastalıkları teşhis eden ve buna yönelik aşı ve serumlar geliştiren ayrıca Türkiye'de oldukça sık rastlanan kuduz vakalarının laboratuvarındaki muayene ve tetkikinden, ülke ekonomisi ve toplumun sıhhati uğrunda mesai gösteren bir zirai eğitim ve bilimsel araştırma kurumudur. Kurumda yılda ortalama 600–700 doz kadar veteriner aşı üretimi yapılmıştır. Bu aşılarla kurum, Türkiye için çok mühim olan veba, şarbon ve barbon aşısı, kuduz, keçilerde salgın ciğer hastalıklarına sebep olan mikroplar, bunlar kar-

2904 Berkman, **Bakteriyoloji Enstitüleri**, s.196.; Bk.: “Ziraat Uzmanları Heyetinin Türkiye'deki Çalışmaları Hakkında Rapor”, **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 185-275-6, 30.09.1928, ss.23-26.

2905 **52. Yıl Etlık Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, s.13.; Bk.: Selahattin Onuk, “Etlık Bakteriyoloji Enstitüsünde Hazırlanan Kuduz Aşısı Münasebetiyle”, **Türk Veteriner Cemiyeti Dergisi**, Yıl: 16, C 16, S 10, (Kasım 1946), ss.34-42.; Bk.: “Ziraat Uzmanları Heyetinin Türkiye'deki Çalışmaları Hakkında Rapor”, **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 185-275-6, 30.09.1928, ss.63-65, 74-80.

2906 Rahşan Öztürk-Halis Yerlikaya, “Etlık Merkez Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün Tarihçesi”, **Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, C 12, S 1-2, 2001, ss.59-63.; Aslan Tufan Yazman, “Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele Açan: Etlık Bakteriyoloji Enstitüsü”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, S 423, (31 Temmuz 1963), ss.9-10.; Nail Uçar, “Memleketimizde İnsanlarda Tespit Edilen Ruam Vak'aları”, **Etlık Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 1, (Mart 1960), ss.65-67.; Hüseyin Ergün, “Ankara ve Civar Vilayetleri Tavuklarında Bulduğumuz Helmintler Üzerinde Araştırmalar”, **Etlık Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 1, (Mart 1960), ss.37-39.; Hümeyra Hekimoğlu-Mehmet Tunus, “Zonguldak Havalisinin Koyun ve Keçilerinde Leptospirosis”, **Etlık Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 1, (Mart 1960), ss.10-13.; Macit Oral-Mahmut Sütçü-Metin Taşbaşı, “Türkiye'de 1958-1959-1960 Yıllarında Şap Salgınlarını Meydana Getiren Virüs Tiplerinin Tespiti Üzerine Çalışmalar”, **Etlık Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 3, (Haziran 1961), ss.208-210.; Ahmet Özsoy-Mahmut Sütçü, “Böbrek Doku Kültürü Çalışmaları”, **Etlık Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 5, (Haziran 1962), ss.391-393.; Salih Yılmaz, “Bandırma Merinos Çiftliği İle Tahirova Türk-Alman Örnek Çiftlikleri Koyunlarında Tespit Edilen Virusi-Abort Vak'aları”, **Etlık Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 6, (Aralık 1962), s.467.; Mes'adet Doğuer, “Türkiye'de Sığırlarda Yavru Atmalara Sebep Olan Hastalıklar”, **Etlık Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 6, (Aralık 1962), ss.479-481.

2907 Hamzaçebi, “Etlık Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü”, ss.11-12.

şısında üretilen koruyucu aşılar ve kurtarıcı serumlar ve çeşitli tavuk hastalıkları gibi aşı ve serumları üretilip, geliştirip halkın sağlığı için gerekli olan tedbirleri almış ve onları çeşitli hastalıklardan korumuş yahut tedavi etmiştir. Bu doğrultuda kurum, ülke genelinde yılda ortalama 150.000 doz kadar tavuk hastalıkları aşısı ve serumu üretmiş ve kullanmıştır²⁹⁰⁸. Bu bakımdan Türkiye’de sıklıkla görülen salgın hayvan hastalıklarının zamanında teşhisi, bazı hastalıklar üzerinde aydınlatıcı araştırmalar, mahiyeti bilinmeyen yahut ülkede ilk kez örneğine rastlanan salgınların meydana çıkarılması, bunlara karşı aşı, serum ve koruyucu ilaçlar geliştirmesi yönünden Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsünün gördüğü hizmetler küçümsenemeyecek derecede önemlidir.

1920’li yılların sonlarına doğru hayvan hastalıkları, özellikle de Ankara ve civarında bulunan tiftik keçilerinde yoğun olarak görülen salgın ciğer hastalıklarına sıkça rastlanmaktaydı. Salgının ortaya çıkmasına sebep olan mikroplarla ilgili 1928 yılına kadar tesirli bir mücadele yolu bulunamamıştı. 1928 yılından itibaren Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsünde keçilerin ciğerlerine musallat olan bu mikrobun ne olduğu tanımlanmış ve keçilerde ciğer hastalıklarına sebep olarak hayvan telefata yol açan mikrobun biyolojisi, bütün yönleriyle enstitü laboratuvarında incelenmiştir. Bu araştırmalar neticesinde mikrop ve hastalığın biyolojik yapısıyla mücadele etmek için koruyucu aşı ve serum geliştirilmiştir. 1929 yılından itibaren Ankara civarında bulunan Yakacık köyünde aşının ilk tatbikatı yapılmıştır. Bu köyde elde edilen iyi neticeden cesaret alınarak 1931 yılında Biçerde Hasanbey Çiftliğinde 2000 baş keçi arasında çıkan şiddetli salgına karşı Ziraat Vekâletinin izniyle Eskişehir Baytar Müdürü Niyazi Bey ve Sivrihisar Baytarı Tahir Bey ile daha geniş bir deneme tatbikatı yapmıştır. Çiftlik sahibi Hasan Bey, çiftlikteki keçilerin 1000 tanesinde görülen ve henüz bulaşmamış durumda olan 1000 baş keçiyi baş keçiyi araştırma ve deneme faaliyeti için bağışlamıştır. Bu tatbikat neticesinde Enstitü laboratuvarında yapılan tetkiklerle aynı sonuca ulaşılmıştır. Benzer şekilde 1933 yılında Eskişehir’in Mamuca köyünde aynı hastalık baş göstermişti. Eskişehir Baytar Müdürü Niyazi Bey ve Sivrihisar Baytarı Tahir Bey ile bölgede daha geniş bir deneme tatbikatı başlatmış ve keçileri aşılayarak hastalıktan kurtarmışlardı. 1934’de Mihaliç kazasının köy ve çiftliklerinde hastalık çıkan, henüz sürülerde görülmeyen fakat bulaşma tehlikesi yüksek durumda olan sürülere aynı muvaffakiyetle aşılar yapıldı. Aşının koruyucu tesirini en canlı bir deneme yoluyla meydana koymak için Bozan Çiftliği sahibi Habib Sazak Bey, kendi sağlam keçilerinden dişi, erkek, gebe ve yavru olmak üzere türlü cinsten 50 keçiyi aşılattırdıktan sonra Sarıköy’de çıkan ve şiddetle telefata vermekte olan keçi sürülerinin arasına kattı. Deneme sonrasında aradan aylar geçtiği halde hiçbir keçiye bulaşmadığı görüldü. Aşıdan gördükleri faydadan çok memnun olan köylü sürü sahipleri, Ziraat Vekâletine yazı ve telgraflarla kıvançlarını ve teşekkürlerini, vali ve kaymakamlar vasıtasıyla bildirdiler. Ardından da Eskişehir Baytar Müdürü tatbikat neticesini bir rapor hazırlayarak Ziraat Vekâletine sundu²⁹⁰⁹. Daha sonra bahsi geçen rapor, salgının mikrobi ve hayatının bütün inceliklerini, hastalık belirtilerini, yaptığı telefata, teşhis, bulaşma ve yayılma yollarını, hastalıktan kurtulanların ne kadar mikrop taşıyıcı olduğunu, buna karşı açılması gerekli olan savaşın ana yolları, koruma ve kurtarma usullerini gösteren bir kitapçık halinde Yüksek Ziraat Enstitüsü yayımları arasından çıkmıştır²⁹¹⁰.

1940’lı yıllarda tavuk hastalıkları ve özellikle tavuk vebası bütün yurda yayılmış vaziyetteydi. Tavuk vebası karşısında çalışmalara başlayan Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü, Türkiye’deki tavuk vebasına karşı birtakım çalışmalar yapmış ve laboratuvar araştırmaları neticesinde elde ettiği bulgulardan yeni bir ilaç üretilmiştir. İlaç, Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü yardımcı veterinerlerinden Dr. Zeynelabidin Erdöl keşfetmiş, Ziraat Vekâletince kendisine 1.500 lira ödül verilmiştir. Daha sonra da Enstitü tarafından üretilip geliştirilen ilaçla Ankara ve civarındaki tavuklar arasında yayılan veba salgınına son verebilecek yeni bir tedavi yöntemi geliştirmiştir. Bahsi geçen tedavi sonrasında bölgede yapılan muayene ve tetkiklerde hastalıklı olmayan bir tek tavuğa rastlanmadığı için Enstitü, elindeki aşiyi kontrol etmek

2908 **Akşam**, 13 Mayıs 1947.

2909 Süreyya Tahsin Aygün, “Keçilerin Salgın Ciğer Hastalığı”, **Ulus**, 25 Mart 1935, s.5.

2910 Süreyya Tahsin Aygün, **Anadolu Keçilerinin Salgın Ciğer Ağrısı ve Savaş Yolları Üzerinde Araştırmalar**, T.C. Ziraat Vekâleti Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., Yay. Nu.: 57, Ankara 1941.

amacıyla Erzurum'dan üzerinde kontrol deneyleri yapmak maksadıyla tavuk getirmiştir. Böylece tavukların gelmesiyle birlikte üretilen 12.000 dozluk aşının kontrolü mümkün olacaktır²⁹¹¹.

Bundan başka Enstitü tarafınca üretilip geliştirilen bir diğer aşı da şarbon hastalığı içindi. 1947 yılında başta İstanbul olmak üzere birçok şehirde bulunan hayvanlarda (inek, öküz, manda, koyun vs.) şarbon hastalığı yoğun olarak görülmeye başlamıştı. Şarbon hastalığıyla mücadele için lüzumlu olan aşı ve serumlar Etlik ve Pendik Bakterioloji ve Seroloji enstitülerinden tedarik edilmekteydi. Enstitülerde üretilen şarbon hastalığı tedavi ilacıyla her bölgenin veterineri mücadeleye bizzat iştirak etmekte ve şarbon hastalığına karşı mücadelesi yapılmaktaydı²⁹¹². Etlik Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsü, sadece şarbon ve barbon gibi bu iki hastalığın serumunu değil, aynı zamanda her türden aşı serumunun imalatını yapmakta ve başta Suriye, Filistin, İran, Yunanistan gibi komşu ülkeler olmak üzere birçok yere bu serumları ihraç etmekteydi²⁹¹³.

Enstitünün çalışma alanı kapsamınca ülkenin çeşitli kentlerinde ortaya çıkan hastalıklara karşı da mücadele edilmiştir. Bu doğrultuda 1932 yılında İzmir kentinde ciddi hayvan hastalıkları baş göstermişti. Kentin 7 köyündeki koyunlarda çiçek hastalığı çıkmış, 3.500 koyuna da çiçek aşısı yapılarak hastalığın önüne geçilmiştir. Ayrıca 3 köyde keçilerde uyuz, 1 köyde de şarbon çıkmış ve bahsi geçen hastalıklara karşı geliştirilen tedavi yöntemleri ve serumları, bizzat Ziraat Vekâletinin Etlik laboratuvarında üretilen aşılar-dan getirilerek 2.325 hayvan tedavi edilmiştir²⁹¹⁴. Öte yandan Enstitüde penisilin ilacı üretme ve geliştirme çalışmaları da yapılmıştır. Bu doğrultuda 1946 yılında, daha önceden elde edilen neticeler sonrasında penisilin ilacı üretilmiş ve ilaç geliştirilerek bol miktarda yurt ihtiyacını karşılayacak seviyeye çıkarılmaya çalışılmıştır. Özellikle penisilin ilacı, hayvan hastalıkları tedavisinde de iyi neticeler verdiğinden, çok miktarda üretilmesi ve yurdun her tarafına yayılması amaçlanmıştır²⁹¹⁵.

Etlik Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsü, her türden hizmet ve teşkilatını köylü ve çiftçinin daha faydalı şekilde ayağına kadar götürebilmek için görevlerini bir mesele olarak ortaya koymuş; herkesin en serbest şekilde tecrübe, kanaat ve bilgilerini ortaya çıkarabileceği hayvan hastalıkları ve bunların tedavi yöntemleriyle ilgili çeşitli kurs ve konferanslar düzenlenmiştir²⁹¹⁶. Bu doğrultuda Enstitü bünyesinde 1947 yılında 5 konferans tertip edilmiştir. Bu konferanslar oldukça hararetle geçmiş ve elde edinilen bilgiler halkın ve katılımcıların hizmetine sunulmuştur. Bahsi geçen konferanslardan birisi, Enstitü Veteriner ve Bakteriologu Prof. Dr. Latif Berkmen tarafından, 2 Mayıs 1947 günü saat 16.00'da gıda zehirlenmeleri ve bunun genel sağlık bakımından önemi konusu üzerine yapılmıştır. Benzer şekilde Enstitü bünyesinde 1945 yılında Veteriner Bakteriolog Dr. İbrahim Ekrem, Bang hastalığı hakkında bir konferans vermişti. Enstitünün bilimsel araştırmalar bölümünün önde gelen isimlerinin büyük bir çoğunluğu Avrupa'da yetmiş ve uzmanlık kazanmış donanımlı veterinerlerden oluşmaktaydı. Bunlar arasında hiç şüphesiz Enstitünün bilimsel olarak ün kazanmasında etkili isimler vardı. Ord. Prof. Dr. Süreyya Tahsin Aygün, Prof. Dr. Latif Bekmen, Dr. Selahattin Batu ve Dr. Zeynel Abidin Erdöl gibi²⁹¹⁷. Bu isimler arasında özellikle Ord. Prof. Dr. Süreyya Tahsin Aygün, Türk bilim tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Aygün, 1930 yılında ilk dayanıklı sığır vebasıyla (liyofilize) ilgili ürettiği aşı sonrasında dünya kamuoyunda öne

2911 **Vakit**, 28 Eylül 1946.; **Akşam**, 16 Aralık 1946.

2912 “Şarbonla Mücadele”, **Akşam**, 13 Mayıs 1947.

2913 “Şarbon ve Barbon Hastalıkları”, **Akşam**, 29 Mart 1947.; Tufan Yazman, “Ankara-Etlik Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsü”, s.8, 24.

2914 **Akşam**, 30 Haziran 1932.

2915 “Penisilin İstihali İçin Çalışma İlerliyor”, **Akşam**, 14 Mart 1946.

2916 Bekman, **Bakteriyoloji Enstitüleri**, s.198.

2917 Ferruh Dinçer, “Ord. Prof. Dr. Süreyya Tahsin Aygün’ün Hayatı ve Bilimsel Çalışmaları” **Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, S 29, 1982, ss.256-276.; **Ulus**, 30 Nisan 1947.; **Ulus**, 3 Mayıs 1947.; Tufan Yazman, “Ankara-Etlik Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsü”, s.8.; “İlim Bahisleri: Sığır Vebası ve Türklerin Muvaffakiyeti”, **Ulus**, 7 Teşrinievvel 1935, s.4. ; Bk.: **52. Yıl Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, s.14.

çıkmaya başlamıştır²⁹¹⁸. Bu tarihten itibaren sığır vebası, şarbon (1929 yılı–Türk Universal Anthrax), keçi ciğeri ağrısı, tavuk kolerası aşılı ve doku kültürüyle birlikte ruam teşhisi tabletlerini keşfetmiş olan Aygün, Türk bilim tarihinin uygar Türkiye Cumhuriyeti ve Türk aydınlanma devriminin öncü isimlerinden biri haline gelmiştir. Bilimsel olarak sadece veterinerlik alanında değil, tıp ve mikrobiyoloji alanlarında da önemli çalışmalar yapan Ord. Prof. Dr. Aygün, ilerleyen yıllarda sağlık sektöründe çığır açan ve dünyada “kök hücre” kavramını ilk kez ortaya atan bilim insanı olarak bilim tarihindeki yerini almıştır

Fotoğraf – 123

Etlık Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsündeki stajlardan birisi 1932 yılında gerçekleştirilmiştir. Stajlarını tamamlayan 1. mülazım (teğmen) rütbesiyle Nureddin Bey, Şerafeddin Bey, İbrahim ve Mehmet Zeki Beyler sınavlarını başarıyla vermişlerdi. Sınav esnasında Ziraat Vekili Reşat Muhlis (Erkmen) Bey, Cumhuriyet Halk Fırkası Umumî Katibi Recep (Peker) Bey ve Millî Müdafaa Vekâleti müsteşarı Cemil Cahit Paşa, Sıhhiye dairesi reisi Refik Bey ve diğer bazı zevat hazır bulunmuş ve kursiyerlere bizzat başarı belgelerini takdim etmişlerdi²⁹¹⁹. Enstitüdeki staj dönemlerinden birisi de 1934 yılında gerçekleşmişti. 1934 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesinin yıl sonu sınavları bitmiş ve çok iyi derecede 9 genç veteriner mezun olmuştur. Bunlardan Bahaeddin Oğuz, Mehmet Cengiz, Fikri Yılmaz Bey sivil; Remzi Kaya, Turgut Alptekin, Bahri Korkmaz, Zühtü Yavuz, Şahap Demir, Mahfuz Ateş beyler de askeri veteriner olarak görev yapacaklardı. Askerî veteriner görevine tayin edilecekler, önce İstanbul’da bir yıl tatbikat gördükten sonra 1. mülazım olarak Ankara’da Etlık Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsünde bir yıl daha staj görecektir ve ilgili kıtalara gönderileceklerdi²⁹²⁰.

Sığır tüberkülozu hastalığının belirlenmesinde önemli olan tüberkülin, Cumhuriyet’in ilanından sonra 1930 yılına kadar geçen sürede hem Pendik Bakterioloji Enstitüsü hem de Etlık Bakterioloji Enstitüsü tarafından üretilmiş, 1930 yılı sonrasında ise yalnızca Etlık Bakterioloji Enstitüsü bünyesinde üretilmiştir. Pendik Bakterioloji Enstitüsü tarafından 1923–1930 yılları arasında 10.536 doz tüberkülin üretilmiştir. Etlık Bakterioloji Enstitüsünün 1927–1932 yılları üretimi ise 17.830 dozdur²⁹²¹. Enstitüde, çeşitli hastalıklar için serum üretilmekle birlikte, tüberküloz mücadelesi kapsamında sığır, insan ve katanlılar için ve tüberkülin ilaçları üretilmiştir. Bu doğrultuda Etlık merkez laboratuvarında 1932–1942 yılları arasında üretilen farklı tip tüberkülin miktarları şöyleydi²⁹²²: Ham Tüberkülin 1932’den 1942’ye

2918 Bk. “Bakteriyolog Süreyya Beyin Veba Aşısı”, **Hakimiyeti Millîye**, 31 Temmuz 1931, s.4.

2919 “Etlık Serum ve Aşı Evi”, **Akşam**, 12 Temmuz 1932.

2920 **Akşam**, 6 Temmuz 1934.

2921 **BCA**, Dosya No: 030-10-00-00, Yer No: 187-285-01.

2922 Özlem Doğan, **Türkiye’de Sığır Tüberkülozunun Kontrolü ve Eradikasyonuna Yönelik Çalışmaların Tarihi**, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 2011, ss.64-65.

kadar 85.365 doz, Meblül Tüberkülin 1937'den 1942'ye kadar 20.668 doz, Tablet Tüberkülin 1940'dan 1942'ye kadar 37.450 doz. Bu miktar giderek artış göstermiş ve 1959 yılı itibariyle zirveye ulaşmıştır. Bu yıl içerisinde 10.000.000 doz antraks aşısı, 4.200.000 doz koyun çiçeği aşısı, 26.000 doz kuduz aşısı, 4.662.550 doz newcastle aşısı, 824.200 doz tavuk difteri aşısı, 93.000 doz keçi ciğer ağrısı aşısı, şap aşısı türlerini içinde barındıran (O) 50.000 sığır dozu, (A) 8.500 sığır dozu ve (C) 12.000 sığır dozu, 4 litre 900 cc mallein üretimi, 5 litre 850 cc tüberkülin, 460.000 ton distomatozaya karşı distofajin kapsülleri, 300 litre de suni tohumlama tatbikatında kullanılmak üzere sitrasül solusyonu üretilmiştir²⁹²³.

Enstitünün tüberküloz çalışmaları kapsamında orduda gerek iâşe gerekse nakliyat amacıyla istihdam edilen sığır ve çok nadir olmakla birlikte beygirlerde mevcut olan tüberküloz vakalarını incelemek ve tayin amacıyla tüberkülin ilaçları hazırlanmıştır. Kurumun hayvanlar için hazırladığı tüberkülin iyi sonuçlar verdiğinden, bahsi geçen ilaç beşeri sahada da kullanılmış; zaman zaman askerî ve sivil hastaneler kurumdan tüberkülin almıştır. Bu doğrultuda kurumda, 1926–1944 tarihleri arasındaki dönemin yalnızca 7 yılında tüberkülin üretimi yapılmıştır. Sözü edilen bu 7 yılda 4.350 dozluk bir tüberkülin üretilmiş, üretilen tüberkülin miktarı ise kıymet bakımından 1087 lira 50 kuruş etmiştir²⁹²⁴.

1960'lı yıllara gelindiğinde çalışma alanını genişleten Enstitü Şarbon Aşı Laboratuvarı, Tavuk Vebası Aşı Laboratuvarı, Koyun Çiçeği Aşı Laboratuvarı, Kuduz Aşı Labortuvarı, Tüberküloz Aşı Laboratuvarının yanı sıra araştırma, teşhis, doku kültürü, yetiştirme hastalıkları, besin kontrolü ve seroloji laboratuvarlarıyla oldukça geniş bir çalışma alanına sahip olmuştur. Özellikle 1961–1962 yıllarında Suriye sınırından Türkiye'ye girmiş olan South Africa Type –1 (SAT –1) adı ile ifade edilen tehlikeli şap hastalığına karşı Enstitü, seferber olmuş ve şap aşısı üretim merkezi kurmuştur. Enstitüde her ne kadar bu hastalığa karşı aşı üretimi başlamışsa da kısa zamanda yayılım gösteren hastalık karşısında ülke geneline yeterince aşı üretimi sağlayamamıştır. Bu sebeple Ziraat Vekâleti müstakil olarak Şap Enstitüsünü kurmaya karar vermiştir. Enstitüsü ise 1–2.000.000 doz şap aşısı elde etmiştir. Ayrıca kadro imkânlarını da genişleten Enstitü, 160 kişilik personeliyle oldukça verimli bir kurum haline gelmiştir. Bu süreçte enstitünün teknik ve idari kadrosu bir müdür, bir müdür muavini, 54 veteriner hekim ve iki sağlık memuru ve 95 hizmetli-den oluşmuştur²⁹²⁵.

Enstitünün çalışma ve görev alanı birbirinden farklı hastalıkları ve bunlara karşı mücadele usullerini ihtiva etmekteydi. Bu doğrultuda enstitüde değişik alanlarda veteriner tıbbî ürünlerinin analizi, anti-septiklerin kudretlerinin kontrol ve tetkikleriyle birlikte uyuz ve prillüs gibi hastalıkların sahalarını tespit eden haritaların vücuda getirilmesi, bitki hastalıklarını etüt ve onlara karşı mücadele, şimik analizler ve tetanoz serumu, gurm serumu ve antivirüsü, tavuk hastalıklarına karşı aşı ve serum üretimi, veremlilerin tanımlanmasında kullanılan tüberkülinlerle ruamlı hayvanları meydana çıkararak malleinleri, verem hastalığına karşı BCG. aşısı, şap hastalığını yaratan virüs türlerinin tespiti, kuduz aşısı gibi alanlarda çalışmalar yürütülmekteydi²⁹²⁶. Dahası Enstitüde yetiştiricilere hayvan sağlığı, hastalıkla mücadele ve korunma konularında teknik bilgiler verilmekteydi.

Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü bünyesinde bulunan laboratuvar adları ve sayıları 1935 ve 1940 yıllarında değiştirilmiş, çalışmaları hızla artan laboratuvarlara yeterli personel sağlanması yoluyla kurum sürekli geliştirilmiş. Kurum bünyesinde 1941'de Anthrax Laboratuvarı, 1949'da Tavuk Hastalıkları ve Parazitoloji Laboratuvarları, 1951'de FAO Merkez Bruselloz Laboratuvarı, 1953'te Kuduz ve Koyun–

2923 Fikri Çizmen, “Dergimiz ve Enstitümüz Hakkında Birkaç Söz”, **Etlik Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 1, (Mart 1960), ss.3-4.

2924 **T.C. MSB Veteriner Bakteriyoloji ve Serum Aşı Evi 23 Yıllık Çalışmaları**, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara 1945, ss.30-32.

2925 Tufan Yazman, “Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele Açan: Etlik Bakteriyoloji Enstitüsü”, s.10.

2926 Tufan Yazman, “Ankara-Etlik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü”, s.8.

Çiçek Laboratuvarları, 1954’de Seroloji Laboratuvarı, 1959’da Leptospira, 1963’te Araştırma, 1969’da Patoloji, Toksikoloji ve Viral Abortuslar Laboratuvarları açılmıştır²⁹²⁷. 1976’da Biyokimya ve Mikoloji, 1978’de de Marek Aşı Üretim Laboratuvarı hizmete açılmıştır. Böylece Enstitü, 1978 yılına gelindiğinde 26 teşhis ve araştırma ve 9 üretim laboratuvarı olmak üzere toplamda 35 laboratuvarıyla bilimsel çalışmalar yürütecek duruma gelmiştir²⁹²⁸.

Kurumda yapılan çalışmaların veteriner mesleğinde çalışan ve hayvan üreticilerine duyurulması amacıyla Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi, 1960 yılının Mart ayından itibaren yayımlanmaya başlamış; dergi, 1977 yılında 11-12. sayıdan itibaren Etlik Veteriner Mikrobiyoloji Enstitüsü Dergisi ve 1987 tarihli 1. sayıdan itibaren de Etlik Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi adıyla çıkmaya başlamıştır. 1960–1981 yılları arasında dergide temel bilimler, hastalıklar ve klinik bilimleri, zootekni ve hayvan besleme alanlarında toplamda 177 özgün araştırma makalesi yayımlanmıştır.

Tablo –197

Etlik Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsü Müdürleri

Görev Süresi	Adı ve Soyadı
1921-1923	Ahmet Şefik Kolaylı
1923-1927	Ahmet Hamdi Bey
1927-1931	Hüseyin Çaraş
1931-1934	Abdurrahman Göksel
1934-1945	Ethem Eren
1945-1951	Zeki Muslu
1951-1953	Selahattin Onuk
1953-1959	İlhami Özcebe
1959-1961	Fikri Çizmen
1961-1970	Ahmet Özsoy

Kaynak: **52. Yıl Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, ss. 23-30.; Hamzaçebi, “Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün 1976 Yılı Çalışmaları”, ss. 5-6.; M. Nabi Emre, “Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü ve Veteriner Mikrobiyoloji Enstitüsü 1979-1980 Yılı Çalışmaları”, **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1-2-3, (1979-1981), Ankara, ss. 5-6.

2927 **52. Yıl Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, ss.15-16.

2928 Hamzaçebi, “Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün 1976-1978 Yılı Çalışmaları”, ss.1-7.

Fotoğraf –124

Etlik Bakteriyoloji Enstitüsü (üst solda ortada oturan Süreyya Tahsin Aygün) Laboratuvar çalışmaları.

Kaynak:BCA, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

Tablo –198

Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünde Üretilen Aşı, Serum, Biyolojik Maddeler ve Dönemsel Dağılımı²⁹²⁹

Aşı ve Serum Türü	Yıllara Göre Dağılımı ve Üretimi (Litre, Doz)		
	1940-1948	1949-1959	1959-1969
Abortus Equin	-	4240	39250
Türk Universal Anthrax	3378610	69192631	92812860
John's (Para Tüberküloz)	-	-	3382
Keçi Ciğer Ağrısı	-	4626485	181151
Kısrak Virusi Abortus	-	42785	-
Koyun Çiçek	-	5136500	56225081
Kuduz (Kelev)	-	1000900	14276
Kuduz Aşısı	125570	3500340	384844
New Castle	-	-	67569610
Şap	-	-	2689954
Tavuk Difteri	15879	1451448	558255
Tavuk Vebası	57300	14300275	-
Marazi Madde	4546	21090	-
Tetanoz	810248	1723950	-
Tavuk Kolerası	867875	1281800	-
Koyun Pastörellası	2449805	4891020	-
Şarbon (İnsan-Beygir-Sığır)	5252445	4468550	-
Hemolotik	1360	230	-
Aglütian	185	850	-

2929 T.C. Tarım Bakanlığı Veteriner Çalışmaları ve Hayvancılık İstatistikleri 1957-1966, T.C. Tarım Bakanlığı Veteriner Çalışmaları ve Hayvancılık İstatistikleri 1967-1970, Muzaffer Sertel, "Etlik Bakterioloji ve Seroloji Enstitümüzün Çalışmaları", **Türk Veteriner Cemiyeti Dergisi**, Yıl: 14, C 14, S 5, (1 Ocak 1946), ss.42-43.; Fikri Çizmen, "Dergimiz ve Enstitümüz Hakkında Birkaç Söz", **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 1, (Mart 1960), ss.3-4.; Ahmet Özsoy, "Etlik Veteriner Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsünün 1962 Yılı Çalışmaları", **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 6, (Aralık 1962), Ankara, ss.430-431.; Ahmet Özsoy, "Etlik Veteriner Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsünün 1964 Yılı Çalışmaları", **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, C 2, S 3-4, (Aralık 1964), Ankara, ss.145-146.; Ahmet Özsoy, "Etlik Veteriner Bakterioloji Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün 1965 Yılı Çalışmaları", **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, C 2, S 5-6, (Aralık 1965), Ankara, ss.266-267.; Ahmet Özsoy, "Etlik Veteriner Bakterioloji Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün 1969 Yılı Çalışmaları", **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, C 3, S 7-8, (Aralık 1969), Ankara, ss.4-5.; Bekir İyigören, "Etlik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün 1971 Yılı Çalışmaları", **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, C 4, S 1-2, (Aralık 1972), Ankara, s.6.; **İstatistik Yıllığı**, C 17, ss.175-176.; **İstatistik Yıllığı**, C 19, ss.256-257.; **1959 İstatistik Yıllığı**, s.235.

NURULLAH KIRKPINAR

Şarbon Presipitan	9160	51150	-
Biyolojik Maddeler			
Mallein	470880	681300	4.9 litre + 6070123
Presipitan Serum	-		-
Sodyum Selenit	-		1285600
Strasil Solüsyonu	-		300 litre + 961400
Sperm Sulandırıcı Solüsyon	-	-	1054500
Tüberkülin	154695	283913	5.85 litre + 2696625
Ruam Antijeni	1958037	1050	-
Durin	615	4246	-
Bang Antijeni	483702	205505	-
Antivirüs	531900	198250	-

2. Pendik Veteriner Bakteriyolijhanesi ve Seroloji Enstitüsü

Cumhuriyet ilan edilmeden evvel ülkedeki salgın hastalıklarla ilgili sığır vebası serumu, mallein ve tüberkülin serumu üretimi Baytar Mektebi bahçesindeki ahşap bakteriyolijhane binasında yapılmaktaydı. Balkan ve Birinci Dünya savaşlarından sonra artan salgın hastalıklar karşısında mevcut binanın artan üretim ihtiyacını karşılayamaz durumda olması ve şehir içinde yer alan kurumun sığır vebasının yayılmasını hızlandırdığı gerekçesiyle adı geçen kurumun 1909 yılında Anadolu yakasına taşınması düşünülmüş, ancak 1915 yılında Pendik’te yeni inşa edilen bir binaya taşınmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra varlığını sürdüren kurum, bünyesindeki değişikliklerle birlikte Pendik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü adını almıştır. Böylece Cumhuriyet Dönemi’nde salgın hayvan hastalıklarına karşı mücadele veren, hastalıkların yarattığı tahribata karşı aşı, serum vb. ilaçlar geliştiren önemli bir kurum haline gelmiştir²⁹³⁰.

Pendik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü, konum olarak İstanbul’un Pendik İlçesi Batı Mahallesi’nde güneyde Erol Kaya Caddesi, kuzeyde İstanbul–Ankara tren yolu, doğuda Bedesten Sokak ve batıda Yunus Caddesi ile sınırlanmış olan 8642 ada 1 numaralı parselde yer almaktadır²⁹³¹. Kuruma ilk olarak 26 Kasım 1922 tarihinde aşı ve serum üretiminin 150 litreden 900 litreye çıkarılması ve Pendik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsünden azami derecede yararlanılabilmesi amacıyla İktisat Vekâleti genel bütçesinden serum darülistihzarları tahsisatına 10.000 lira ilave edilmiş ve çalışmalarını artırması teşvik edilmiştir²⁹³².

Pendik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü, Türkiye’de olduğu kadar dünyanın çeşitli bölgelerinde de yayılım gösteren hayvan ve salgın hastalıklarla mücadeleye karşı aşı ve serum üretilmesi ve bunlarla ilgili yasal düzenlemeler yapılması noktasında çalışmalar yürütmüş ve dünyadaki çeşitli bilimsel konferans ve kongreler büyük bir ilgiyle takip edilmiştir. Bu doğrultuda 1932 yılında Enstitü Müdürü Şefik (Kolaylı) Bey’in Bağdat’ta düzenlenecek olan ortak bir Hudut Sağlık Zabıtası’nın hazırlanması ve hayvan hastalıklarının yayılmasını önlemeyi amaçlayan konferansa temsilci olarak katılması gibi gelişmeler Enstitünün bu hususta ne kadar duyarlı çalışmaları yürüttüğünün göstergesi olmuştur²⁹³³. Öte yandan uluslararası kuruluşlara üyeliğin sağlamış olduğu avantajlar, ülkede istihdam edilen yabancı uzmanların bilgi ve deneyimleri, yurt dışına gönderilen Türk uzman ve teknik heyetlerin görgü ve gözlemleri de salgınlarla mücadelenin başarısına katkıda bulunuyordu. Bu noktada Türkiye’de çalışan yabancı uzmanlardan yararlanma yoluna giden Enstitü, Fransız Mütahhasıs Mösyö Korjon’u görevlendirmiş, hatta yabancı uzmanın göstermiş olduğu hizmetlerden memnun kalan Türk Hükûmeti, Bakanlar Kurulunun 21 Eylül 1927 tarihli oturumunda yararlı hizmetleri nedeniyle Korjon’un maaşına 12 lira zam yapılmasını kararlaştırmıştır²⁹³⁴.

Enstitünün kuruluş gayesi, Türkiye’deki salgın hayvan hastalıklarıyla savaşmak için lazım gelen aşı ve serumlar hazırlamak ve geliştirmektir. Enstitünün ilk müdürü Şefik (Kolaylı) Bey’dir. Enstitüde manda ve sığır gibi hayvanlarda sıkça rastlanan ve oldukça tehlikeli bir hastalık olan şarbon ve barbon hastalığına karşı aşı ve serumlar geliştirilmektedir. Bu hususta enstitü laboratuvarlarında koyun ve keçilerin çiçek hastalığı, sığırların yanıkara hastalığı ve kümes hayvanlarının hastalıklarına karşı aşı ve serumlar yapılmaktadır. Bu hazırlamalar bilimsel ve teknik açıdan çok önemli olduğu kadar, ekonomik bakımdan da büyük öneme sahiptir. Çünkü enstitü, Türkiye gibi bir ülkede örneğine sıkça rastlanan hayvan hasta-

2930 Nihal Erk, “Pendik Veteriner Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü Kuruluşu”, **Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, C 10, S 1 (Ayrı Basım), Ankara 1963, s.44.; Bk.: Şefik Kolaylı, “Pendik Bakteriyoloji Enstitüsü Tarihi Üzerinde Bir Açıklama”, **Pendik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 1-3, (İstanbul 1967), ss.19-20.

2931 Sümeyye Gider-Zeynep Gül Ünal, “Geç Osmanlı Dönemi İstanbul Koruyucu Sağlık Kurumları ve Pendik Bakteriyolijhane-i Baytari Binası”, **Dicle Üniversitesi I. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu** (Bildiriler), 1. Baskı, Dicle Üniversitesi Yay., (Aralık 2018), s.1839.

2932 **BCA**, 30-10-0-0., Yer No: 160-124-1., 26.11.1922.

2933 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 26-18-11., Dosya Ek: 408-20., 21.03.1932.

2934 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 25-50-14., 21.09.1927.

lıkları ve çeşitli bulaşıcı mikroplara karşı her yıl düzenli olarak aşı ve serum geliştirmekte ve bu ilaçları çok daha ucuza mal edebilmekteydi²⁹³⁵.

Enstitünün laboratuvarlarında yapmakta olduğu belli başlı işler şöyledir²⁹³⁶: Koyunların bulaşık çiçek hastalığına karşı serumlu çiçek aşısı ve serum, keçilerin bulaşık çiçek hastalığına karşı aşı ve serum, beygir normal serumu, sığırların bulaşık yanıkara hastalığına karşı vaksen ve serum, koyunların bradso hastalığına karşı vaksen ve serum, keçilerin bulaşık ak ciğer ağrısına karşı vaksen ve serum, sığırların bulaşık hırlama (barbon) hastalığına karşı vaksen ve serum, sığır vebasına karşı vaksen ve serum, tavukların bulaşık kolera hastalığına karşı vaksen ve serum, tavukların bulaşık difteri hastalığına karşı aşı, çeşitli bölgelerde hastalıkların teşhisine mahsus serum presipitan ve antijenler, çeşitli bölge veterinerlerinden gönderilen marazı maddelerin bakteriyolojik ve serolojik muayeneler, müesseseye gönderilen veterinerlerin fennî ve idari bakımdan stajları, müessese poli-kliniğine dışarıdan gelen sığırlardan, koyunlardan ve keçilerden başka bütün hayvanatın hastalıklarının muayenesi.

Bu doğrultuda Enstitüde üretilen aşılar içerisinde yer alan koyun çiçeği aşısından 1930 yılında 184.000 doz, 1931'de 103.000, 1932'de 64.000 ve 1933 yılında da 484.000 doz aşı olmak üzere çok ucuz fiyata aşı imali yapılmıştır. Aşıların doz fiyatı 1930 yılında 0.30 kuruş üzerinden satış yapılırken, 1933 yılına gelindiğinde bir yandan aşı dozu artırılırken diğer yandan da miktardaki artışa uygun olarak satış fiyatı 0.15 kuruşa düşürülmüştür. Benzer şekilde Enstitü laboratuvarlarında üretilen barbon aşısından 1930 yılında 22.005 doz aşı üretimi yapılırken, 1931'de 18.850, 1932'de 13.950 ve 1933 yılında da 13.460 doz aşı üretilmiştir. Aynı yıllarda Enstitüde üretilen kolera aşısından 1930'da 65.650 doz, 1931'de 126.000, 1932'de 104.500 ve 1933 yılında da 108.400 doz aşı ve serum üretilmiş ve çok ucuz bir fiyat karşılığında dağıtılmıştır²⁹³⁷.

2935 Bekman, **Bakteriyoloji Enstitüleri**, ss.193-194.

2936 **T.C. Ziraat Vekâleti 1938 Pendik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü**, Rizzo Basımevi, İstanbul 1938.

2937 "Pendik'teki Bakterioloji Enstitümüzün Çalışmaları", **Ulus**, 18 Ağustos 1935, ss.1, 5.

Tablo –199

Pendik Veteriner Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü Aşı ve Serum Tatbikatı²⁹³⁸

Yıllar	Hayvan Sayısı			
	Çiçek	Antraks	Barbon	Yanıkara
1944	891.288	835.561	32.632	71.022
1945	1.278.074	971.668	29.749	60.247
1946	1.337.172	1.039.103	32.212	79.669
1947	771.898	4.768.444	39.961	101.138
1948	2.388.000	4.974.000	180.000	291.800
1949	2.888.000	8.268.000	216.900	414.000
1950	1.006.172	1.203.857	17.086	254.388
1951	971.684	5.950.541	69.195	374.174
1952	1.555.879	7.206.287	96.058	321.207
1953	1.859.548	5.028.389	94.617	331.296
1954	2.309.735	5.088.965	127.393	368.953
1955	3.729.202	1.237.885	32.037	189.433
1956	3.847.418	1.206.361	13.024	77.904
1957	2.039.030	1.391.361	34.734	104.493
1958	3.002.193	1.200.988	49.559	127.894
1959	2.155.889	1.200.471	73.430	153.175

Bu dönemde ayrıca 20 Aralık 1926’da Ziraat Vekili Mehmet Sabri Toprak başkanlığında bir komisyon teşekkül etmiştir. Bu komisyon Dr. Bakteriyolog Ahmet Refik Güran, Ahmet Vefik Bey, Ali Rıza Uğur, Etlik Askerî Bakteriyoloji Laboratuvar uzmanı Gansmalyer, Pendik Bakteriyoloji Enstitüsünde görevli olan uzman Forgeot, Ziraat Vekâleti Emraz-ı Sariye uzmanı Hofmyster, Yüksek Baytar Mektebi öğretim üyesi Ali Rıza Bey, İsmail Sezginer, Pendik Bakteriyoloji Enstitüsü Müdürü Şefik Kolaylı, Pendik Bakteriyoloji Enstitüsü birinci şefi Nikolaki Mavroğlu, Etlik Bakteriyoloji Enstitüsü Müdürü Ahmet Hamdi Bey, Pendik Serum Laboratuvar Müdürü Ali Rıza Erem, Cevat Akkerman, Muzaffer Bekman ve birçok veteriner uzmandan oluşan komisyon müzakeresinde memleketteki salgın hastalıkların ortadan kaldırılması hakkında pek önemli kararlar alınmıştır²⁹³⁹.

Pendik Bakteriyoloji Enstitüsü müdür muavini ve bakteriyolog Nikolaki Bey, 1933 yılında enstitü laboratuvarlarında keçi çiçeği üzerinde kıymetli bir mesai yapmış ve bu doğrultuda Washington’da toplanacak olan beynelmül bakteriyoloji ve epizootiyoloji kongresine katılmıştır. Bundan başka enstitü laboratuvarlarında hayvanlardan insanlara geçme noktasında çok tehlikeli bir hastalık olan şarbona karşı çalışmalar yürütülmüş, şarbon hastalığının yoğun olarak görüldüğü yerlerdeki hayvanlara tedavi yapılmıştır. Bu maksatla ayrıca Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde görev yapan veteriner hekimlere 500.000 doz aşı dağıt-

2938 **BİGM 1949 İstatistik Yıllığı**, C 17, s.177.; **BİGM 1951 İstatistik Yıllığı**, C 19, s.258.; **DİE 1959 İstatistik Yıllığı**, s.237.

2939 Sencer Mustafa Karagül, “Pendik Veteriner Kontrol Enstitüsü ve 115 Yıllık Tarihi”, **Veteriner Hekimler Derneği Bülteni**, S 14, (Ankara 2017), ss.42-44.

mıştır²⁹⁴⁰. Ülkenin hayvan varlığı savaş ve çeşitli salgın hayvan hastalıklarının istilası nedeniyle çok azalmış ve sığır vebası hastalığı ülkeyi bir uçtan bir uca kuşatmıştı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülke genelinde hastalık salgını nedeniyle bir yandan aşı ve serum hazırlama kurumlarının inşası devam ederken diğer taraftan Pendik VKAE çeşitli aşı ve serumlar üreterek salgın hastalıklarla mücadele etmiştir²⁹⁴¹.

Tablo –200

Pendik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü Aşı, Serum ve Marazi Madde Üretimi²⁹⁴²

Dönem	Miktar/Litre	Aşı	Miktar/Litre	Serum	Miktar	Marazi Madde
1938-1965	8.169.725	Koyun çiçek	4.087.340	Koyun çiçek	76.325	Mikroskop muayene
	6.414.378	Keçi çiçek	6.026.212	Barbon	58.210	Kültürel muayene
	40.354.510	Barbon	354.300	Tavuk kolerası	16.166	Tecrübe ve Telkib ile muayene
	381.705	Tavuk kolerası	7.379.280	Yanıkara	59.442	Aglütinasyon
	784.823	Tavuk difteri	5.023.680	Sığır vebası	2.638	Presipitasyon
	63.713.300	Yanıkara	4.300.125	Bradzo	1.333	Gene Muayenesi
	1.078.637	Sığır vebası	117.300	Beygir normal		
	17.960.274	Nesiçli keçi	79.350	Keçi Pastörelloz		
	322.635	Paratifüs ovis	1.677.088	İkterohemoglobinuri		
	37.855.008	Bradzo	1.574.794	Buzağı septisemi		
	9.070.850	İkterohemoglobinuri	69.000	Keçi çiçek		
	850.275	Buzağı septisemi				
	20.420	Tavuk vebası				
	2.374.830	Tavuk pullorum antijeni				
	448.400	Formollu çiçek aşısı				
	1.318.850	Al. Hid. çiçek aşısı				
	27.241.280	Al. Hid. koyun çiçek aşısı				
	2.366.762	Botülismüs aşısı				
	81.000	Ectyhma aşısı				
	1.264.900	Newcastle aşısı				
13.435	Brucellosis S. 19 aşısı					
208.900	Göz, burun damla N.cst. aşısı					

2940 **Hakimiyeti Millîye**, 14 Haziran 1933.; **Ulus**, 28 Temmuz 1935.

2941 Kolaylı, "Pendik Bakteriyoloji Baytari Enstitüsü", ss.431-439.

2942 Bk.: **BİGM 1948 İstatistik Yıllığı**, C 16, ss.319-320.; **BİGM 1949 İstatistik Yıllığı**, C 17, ss.176-177.; **BİGM 1951 İstatistik Yıllığı**, C 19, ss.257-258.; **BDİE 1959 İstatistik Yıllığı**, ss.236-237.; **BDİE 1960-1962 İstatistik Yıllığı**, s.227.; **BDİE 1963 Türkiye İstatistik Yıllığı**, s.209.; **BDİE 1964-1965 Türkiye İstatistik Yıllığı**, s.233.

Kurum ilk hizmet döneminde zorlu savaş koşulları nedeniyle artış gösteren bulaşıcı hastalıkların tedavisinde önemli bir rol üstlenmiş ve acil serum ihtiyacı sebebiyle laboratuvar teçhizatının tamamlanması beklenmeden üretime başlanmıştır. Bu doğrultuda Pendik Bakteriyojihanesi, Sığır Vebası Serum Laboratuvarı, Çiçek ve Barbon Laboratuvarı, Tavuk Hastalıkları Laboratuvarı ve Yanıkara Laboratuvarı olmak üzere dört kısma ayrılmış ve her bölümde, yabancı ülkelerde uzmanlık yapmış bakteriyologlar görevlendirilmiştir²⁹⁴³. Bundan başka enstitüdeki uzman veterinerlerin her birisi gündelik hayatta büyük bir artış gösteren salgın hayvan hastalık türlerinin neler olduğu, bunlara karşı ne gibi önlemler alınması gerektiği ve mücadele yöntemleri üzerine çeşitli yazılar kaleme alarak halkı bilgilendirme ve bilinçlendirme görevi üstlenmiştir. Bu doğrultuda gerek ziraat ve hayvancılıkla ilgili süreli yayımlarda gerekse çeşitli ulusal gazetelere gönderdikleri bilimsel makalelerle enstitü laboratuvarlarında edinilen bilgileri doğrudan üreticilerin hizmetine sunmuşlardır²⁹⁴⁴.

1923–1933 yılları arasında kurumun eksik altyapı ve teçhizatları birer birer tamamlanmış, arazinin kadastro işlemleri, yol yapım ve ağaçlandırma işleri yapılmıştır. İki adet laboratuvar daha eklenerek kurumun laboratuvar sayısı 4’e çıkarılmıştır²⁹⁴⁵. Kurumun 1930–1940 yılları arasında ilk önce veteriner lojmanları inşa edilmiştir. 1949 yılında ise ana binanın yan kısımlarındaki tek katlı bölümlere kat ilavesi yapılarak binanın tamamı orta giriş cephesiyle aynı yüksekliğe getirilmiştir. Arazinin tren yolu üst kısmında kalan bölümünde ahır binaları inşa edilmiştir. 1957 yılında arazinin deniz kenarında kalan kısmına dönemin tarım bakanının emriyle toplam 7 adet lojman binası yapılmıştır. 1965 yılında ise kurum arazisine koyun hastalıkları binası, eğitim binaları, 4 katlı laboratuvar binası, idare binası ve yeni lojmanlar ilave edilmiştir²⁹⁴⁶. Önceleri tek katlı olup yalnız orta kısmında ikinci katı bulunan bu esas bina şimdi 2 katlıdır. Bazı laboratuvarlar, konferans salonu ve kütüphane üst kattadır. Sadece sığır vebası serumu hazırlamak amacı ile kurulmuş ve az miktarda mailein ve tüberkülin hazırlamakta olan Pendik müessesesinin çalışma alanı yıllar geçtikçe genişlemiştir²⁹⁴⁷. Kurumda yürütülen bilimsel araştırmaların sonuçları Enstitünün yayını olan “Pendik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Dergisi” aracılığıyla bilim dünyası ile paylaşılmaktadır.

2943 Sağlık Müesseseleri ve Hayvan Hastaneleri Raporu, s.3-25.

2944 Cemal Omurtag, “Yeni Doğan Yavruların Septisemisi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 95, (Aralık 1947), ss.402-404.; Kemal Bolat, “Hayvan Salgın Hastalıklarında Sağlık Zabıtası Kanun’unun Önemi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 96, (Aralık 1947), ss.432-433.; Nikolaki Mavroğlu, “Mandalarda Hırlama Hastalığı”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 97, (Aralık 1947), ss.450-451.; Galip Bayer, “Sığır Vebası (Veba-i Bakarî -Malkıran) ve Tarihi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 98, (Aralık 1947), ss.474-475.

2945 Kolaylı, “Pendik Bakteriyojoloji Baytari Enstitüsü”, s.433.

2946 Abdülkadir Batu, **Pendik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü (1901-1982)**, Pendik Veteriner Mikrobiyoloji Enstitüsü Yay., Yay. No: 6, İstanbul 1982, ss.9-10.

2947 Erk, “Pendik Veteriner Bakteriyojoloji ve Seroloji Enstitüsü Kuruluşu”, s.45.

Tablo –201

Pendik Veteriner Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsü Müdürleri

Görev Süresi	Adı ve Soyadı
1918-1923	Nikolaki Mavridis
1924-1939	Şefik Kolaylı
1939-1943	İlhami Özcebe
1943-1946	Muzaffer Bekman
1946-1950	Mithat Başaran
1951 (3 ay süreliğine)	Ekrem Vardar
1951-1952	Mehmet Zeki Muslu
1952-1957	Osman Büyükkaya
1957-1958 (8 ay süreliğine)	Rebi Durusan
1958-1960	Osman Büyükkaya
1960-1967	Şükrü İspir

Kaynak: <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/pendik/Menu/61/Enstitu-Mudurlerimiz>
(Erişim Tarihi: 25.12.2020).

Pendik VKAE’de başlangıçta sadece Sığır Vebası Laboratuvarı ve Pasteurella Laboratuvarı varken daha sonra sırasıyla Anaerob ve Teşhis Laboratuvarı (1926), Keçi Ciğer Ağrısı Laboratuvarı (1946), Yanıkara Laboratuvarı ve Teşhis Laboratuvarı (1947), Patoloji Laboratuvarı (1949), Parazitoloji Laboratuvarı (1950), Enterotoksemi Laboratuvarı (1954), Brusellozis Laboratuvarı (1957), Tavuk Hastalıkları Laboratuvarı (1958) ve FAO ile 1965’te yapılan anlaşma gereğince müşterek Koyun Hastalıkları Araştırma Laboratuvarı kurulmuştur²⁹⁴⁸. FAO projesinde yer alan kararlar çerçevesinde Anaerob, Mikoplazma, Melitensis, Viroloji, Doku Kültürü, Parazitoloji, Biyokimya laboratuvarlarıyla birlikte Besi Yerleri Hazırlama ve Sterilizasyon Servisi faaliyete geçmiştir. Dünya Bankası, FAO ve Türkiye Kalkınma Vakfı desteği ile 1976’dan itibaren tropikal theileriozise karşı canlı attenuue aşı geliştirilmiş ve 1981’de uygulanmaya başlanmıştır²⁹⁴⁹.

Günümüzde Pendik Veteriner Kontrol Enstitüsü adıyla hizmet veren kurum bünyesinde 1 adet idari bina, 3 adet laboratuvar binası, 1 adet eğitim binası, garaj, ısı merkezi, sosyal tesis, hayvan barınakları, atölyeler ve 68 adet lojman binaları mevcuttur. Bunlar başlıca şöyledir: Bakteriyel Teşhis Laboratuvarı, Kanatlı Hastalıkları Teşhis Laboratuvarı, Kuduz Teşhis Laboratuvarı, Moleküler Mikrobiyoloji Laboratuvarı, Toksikoloji Laboratuvarı, Parazitoloji Laboratuvarı, Patoloji Laboratuvarı, Serolojik Teşhis Laboratuvarı, Su Ürünleri ve Balık Hastalıkları Teşhis Laboratuvarı, Viral Teşhis Laboratuvarı, Anaerob Referans Teşhis Laboratuvarı, Koyun–Keçi Çiçek Referans Teşhis Laboratuvarı, Mikoplazma Referans Teşhis Laboratuvarı, Theileria Annulata Referans Teşhis Laboratuvarı, Brusella Referans Teşhis Laboratuvarı, Brusella Aşılı Üretim Laboratuvarı, Viral Aşılı Araştırma ve Geliştirme Laboratuvarı, İlaç Kalite Kontrol Laboratuvarı, Kalıntı İzleme Laboratuvarı, Aerob Aşılı Üretim Laboratuvarı, Anaerob Aşılı Üretim Laboratuvarı, Mycoplasma Aşılı Üretim Laboratuvarı, Paraziter Aşılı Üretim Laboratuvarı, Viral Aşılı Üretim Laboratuvarı ve Kalibrasyon Laboratuvarı olmak üzere 25 laboratuvar bulunmaktadır. Ku-

2948 Pendik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü 56 Yılı: 1914-1970, İstanbul 1970.

2949 Dilaver Beşter, “Veteriner Sağlık Kurumları”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 25, S 435, (31 Temmuz 1964), s.2.; “2010 Yılında İki Yeni Laboratuvarla Hizmet Vereceğiz”, **İnfovet Dergisi**, S 72, 2009, ss.58-63.

rumda ayrıca Aşı Taksim Besi Yeri Ünitesi, Epidemiyolojik İstatistik Ünitesi, Deneme Hayvanları Ünitesi, Numune Kabul ve Raporlama Ünitesi bulunmaktadır. Enstitü, bölgesel olarak Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Düzce, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova illerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kurum bulaşıcı sığır plöropnömoni, koyun-keçi çiçek, brusella, theileriozis, agalaksi, bulaşıcı keçi ciğer ağrısı ve kanatlılarda marek ve mycoplasma enfeksiyonları ile Kalıntı İzleme Laboratuvarının teşhis hizmetleri yönünden ulusal referans laboratuvarı olarak hizmet vermektedir²⁹⁵⁰.

Veteriner hekimlerin uzmanlık eğitimleri ile ilgili olarak 2 Mayıs 1955’te “Veteriner Hekim İhtisas Talimatnamesi” çıkarılmıştır. Bu talimatnameye göre veterinerlik eğitimi hususunda uzmanlık kazanmak isteyen adayların bakteriyoloji enstitülerinde çalıştırılması zorunlu hale getirilmiştir. Bu doğrultuda adayların Pendik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsünde en az üç yıl çalışması zorunlu tutulmuştur. Devam ve yeterlik belgesi alan adayların, Ziraat Vekâletince seçilecek jüri tarafından sözlü, yazılı ve uygulamalı sınava tabii tutulması kararlaştırılmıştır. Sınavı geçen adayların uzman unvanını almağa hak kazanacakları ve bu durumlarını gösteren belgelerin 6343 sayılı Kanun’a göre Ziraat Vekâleti tarafından onaylanması hüküm altına alınmıştır. Daha önce Tarım ve Millî Savunma Bakanlıklarıyla, Veteriner Fakültesi tarafından verilmiş olan uzmanlık belgelerinin 6343 sayılı Kanun’una göre onaylanacağı bildirilmiştir. Bunlara ek olarak yurt dışında uzmanlık yapanların uzmanlıklarının kabulü için yurda döndüklerinde ilgili kurumlarda jüri huzurunda yeniden sınava tabii tutulmaları koşulu getirilmiştir²⁹⁵¹.

Enstitüde S. Üner ve F. Sarısayın tarafından Brusella aşuları geliştirilmiştir. F. Arısoy, O. Erdağ koyun ve keçilerde salgınlar yapan Mycoplasmosis olgunlarından izole ettikleri suşları²⁹⁵² atenüe ederek o zamana kadar üretilmiş dünyanın en iyi Mycoplasma aşularını üretmiş oldukları paylaşılmıştır. H. Ergün, B. Onar Bakırköy ilçesinden izole ettikleri koyun çiçek virüsünü atenüe ederek doku kültürü aşısı; Pipano, Ü. Özkoç, E. Onar’ın ise izole ve atenüe ettikleri Theileria annulata suşunun doku kültürü aşısını ürettikleri aktarılmıştır²⁹⁵³.

Enstitüdeki Patoloji Laboratuvarı 1950 yılında açılmıştır. Laboratuvar marazi maddeler üzerinde çeşitli hastalıkların teşhisi için çalışmaktadır ve laboratuvarların araştırmalarında gerekli olan patolojik anatomik ve histo-patolojik muayeneleri yapmakla görevlidir. Parazitoloji laboratuvarı da 1950 yılında açılmıştır. İkidefa kısa sürelerle de olsa kapanmış, ancak 1963 yılında tekrar faaliyet göstermeye başlamıştır. Enstitünün koyun çiçeği laboratuvarı kuruluşundan itibaren faaliyet göstermekteydi. Bu laboratuvarda yılda 4 ton yaklaşık olarak 8 milyon doz aşı üretimi yapılmaktaydı. Bunun dışında enstitünün Brusellozis laboratuvarı 1957’de Etlik’te bulunan veteriner kontrol enstitüsünden nakledilmek suretiyle açılmıştır. 1960 yılında CENTO ve ICA teknik yardımlarıyla ayrı birbinada çalışmalara başlanmış, daha sonra modern tesisat ve malzeme ile yeni bir laboratuvar kurulmuştur. Burada, S -19 aşısı ve bütün antijenler hazırlanmakta ve aynı zamanda bakteriyolojik muayeneler yapılmaktaydı. Enstitünün tavuk hastalıkları laboratuvarı ilk kuruluş döneminde barbon laboratuvarında tavuk difteri aşısı üzerinde çalışmalar yürütmekteydi. Ancak 1959 yılından itibaren ayrı bir laboratuvar haline getirilmiş; çeşitli tavuk hastalıkları mücadelesinde kullanılan aşı ve antijenlerle tavuk hastalıklarının teşhis, mücadele metotları ve bunların geliştirilmesi üzerinde çalışılmalar yapılmaya başlanmıştır. Dahası önceleri barbon laboratuvarında yapılan difteri aşuları, artı bu laboratuvarda hazırlanmıştır. Enteretoksemi laboratuvarı ise 1954 yılından beri faaliyettedir. Enteretoksemi laboratuvarında enteretoksemive ikterohemoglobinuri aşuları hazırlanmaktadır. Aşıların yıllık üretimi 10 ton, yani 1 milyon dozun üzerindedir. Yanıkara ve botulizmus laboratuvarı 1926 yılında açılmış olup önceleri yalnız yanıkara aşısı ve serumu hazırlamaktaydı. 1955 yılından itibaren

2950 <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/pendik> (Erişim Tarihi: 22.12.2020).

2951 Bk.: “Ziraat Vekâleti: Veteriner Hekim İhtisas Talimatnamesi”, **Resmî Gazete**, 02.06.1955, S 9018, s.12070.

2952 Suş, mikrobiyolojide kullanılan bir terim olup aynı bakteri veya virüs cinsine ait farklı antijenik özelliğe sahip olan alt gruplara verilen bir isimdir.

2953 Karagül, “Pendik Veteriner Kontrol Enstitüsü ve 115 Yıllık Tarihi”, s.44.

bu laboratuvarın çalışma olanakları genişletilmiş ve yanıkara ve botulizmus laboratuvarı adını aldı. Bu tarihten itibaren laboratuvarında Botulizmus'un C ve D tipitoksinlerini ihtiva eden etkili bir aşı hazırlanmaya başlandı. Yanıkara aşısından yıllık 5 ton, yani yaklaşık olarak 500.000 doz üretilirken, botulizmus aşısından da 2 ton, yani 400.000 doz üretim yapılmıştır. Enstitü bünyesinde kurulan ve faaliyet gösteren ilk laboratuvarlardan birisi de Keçi ciğerağrısı laboratuvarıdır. Laboratuvarın yılda ortalama 800 litre aşı; yani 150–200.000 doz aşı üretimi vardır. Barbon laboratuvarı ise önceden tavuk hastalıkları ile meşgul olurken, 1960'lı yıllardan itibaren sadece barbon aşısı hazırlamakla görevli hale getirilmiştir. Bu laboratuvarında yılda 6 ton, yani 600.000 doz aşı üretimi yapılmaktadır. İlk başlangıçta her laboratuvar kendi üretimini kendi taksim eder, ambalajını yapar ve sevk edilmeye hazır duruma getirirdi. 1962 yılından itibaren laboratuvarların yaptığı aşı üretimi, Aşı ve serum taksim laboratuvarına nakledilmiş ve aşılardan toptan bir şekilde bu laboratuvara devredilmiştir²⁹⁵⁴.

Fotoğraf –125

Pendik Veteriner Kontrol Araştırma Enstitüsü idare binası, laboratuvar çalışmaları ve çeşitli hastalıklarla tedavi yöntemleri.

Kaynak: <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/pendik/Lists/KutuMenu/Attachments/18/T%C3%9C-RK%C3%87E.pdf> (Erişim Tarihi: 26.12.2020).

Pendik Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü laboratuvarlarında yürütülen bilimsel çalışmalar neticesinde Türkiye'de yoğun olarak görülen insan ve hayvan hastalıklarının teşhisi, bunlara karşı geliştirilen tedavi yöntemleri, aşı ve serum üretim durumları ile ilgili birçok bilimsel araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda Enstitü bünyesinde faaliyet gösteren veteriner hekim ve çeşitli uzmanlar, gerek enstitü dergisi ve veterinerlik yayım hizmeti veren çeşitli süreli yayımlarda gerekse hususi olarak hazırladıkları eserlerle elde edilen bu bilimsel araştırmaları halkın hizmetine sunmuşlardır. Bu veteriner hekim ve yazarlardan ilk akla gelenleri şunlardır: Nikolaki Mavridis, Şefik Kolaylı, M. R. Köylüoğlu, Muzaffer Bekman, Ekrem Vardar, Abdülkadir Batu, Cemal Omurtağ, Mithat Başaran, Kemal Bolat, Bekir İyigören, Mahmut Kurtkaya. Gerek bu yazarlar ve gerekse bunlar dışında Enstitü bünyesinde hizmet veren birçok veteriner hekim uzmanı, 1930–1970 yılları arasında toplamda 221 orijinal çalışma yapmış ve bilim dünyasına kazandırmıştır²⁹⁵⁵.

2954 Erk, "Pendik Veteriner Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü Kuruluşu", s.46.

2955 <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/pendik/Menu/58/Arastirmalar-Arsiv> (Erişim Tarihi: 26.12.2020).

Fotoğraf –126

Pendik Bakterioloji Enstitüsü laboratuvar çalışmaları.

Kaynak: “Pendik Bakterioloji Enstitüsü Koleksiyonu”, **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

3. Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü

Türkiye’de salgın hayvan hastalıkları, aşı ve serum üretimi gibi alanlarda faaliyet gösteren ve hizmet veren kurumlardan birisi de Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsüdür. Enstitünün kuruluşuyla ilgili ilk çalışmalar 28 Nisan 1950 tarihinde Konya merkezindeki eski Ziraat Mektebi binalarında “Konya Aşı ve Serum Enstitüsü” isimli kurumun tesis edilmesiyle başlamıştır. Enstitü, Orta Anadolu Bölgesi’ndeki salgınlara karşı mücadele faaliyetleri yürütmek, aşı–serum ve biyolojik madde üretimi sağlamak amacıyla hayvan hastanesi olarak kurulmuştur²⁹⁵⁶. Kurumun ilk müdürü Veteriner Hekim Cevad Gediz’dir. Gediz müdürlüğünde çalışmalarına başlayan Enstitü faaliyete geçtikten sonra mevcut binaları onarılarak ve gerekli yeni tesisler ilave edilerek, ilk yıllarında verimli bir hale getirilmiştir. Kurumda Orta Anadolu ve komşu illerin ekonomik kalkınmasında etkili olan milyonlarca doz aşı ve serum üretilerek ihtiyacı olan illere sevk edilmiştir²⁹⁵⁷.

Orta Anadolu Bölgesi’ndeki iller başta olmak üzere komşu illerin hayvancılığının salgın, bulaşıcı ve paraziter hastalıklardan korunması amacıyla tesis edilen Kurum, 3203 sayılı Kanun’un dokuzuncu maddesine dayanılarak çıkarılan Bakanlık oluru ile 1968’de “Veteriner Bakterioloji ve Araştırma Enstitüsü” haline getirilmiştir²⁹⁵⁸. 1969’da ise “Konya Veteriner Bakterioloji ve Araştırma Enstitüsü” ismi “Konya Veteriner Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsü” şeklinde değiştirilmiş ve Enstitü döner sermayeli bir kurum haline getirilmiştir. Konya Veteriner Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsünün bünyesinde aynı zamanda 3203 sayılı Kanun gereğince genel bütçeyle idare edilen “Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü” ismiyle başka bir kurum faaliyete geçirilmiştir²⁹⁵⁹. Sonraki yıllarda Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Veteriner Mikrobiyoloji Enstitüsü Müdürlüğü, Hayvan Hastalıkları ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü şeklinde isim değişikliklerine uğramıştır. Enstitü yaklaşık 20.000 m² bir alan üzerine yerleşmiştir²⁹⁶⁰.

1950–1953 yılları arasında görev yapan Cevat Gediz’den sonra Cevat Kumova müdürlük yapmış ve 1953–1968 yılları arasında görevini icra etmiştir²⁹⁶¹. Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü bünyesindeki bilimsel araştırmalar, aşı ve serum üretilmesi, salgın hastalıklara karşı ilaç geliştirilmesi ve bunların tedavi şekilleri üzerinde yapılan çalışmalar çeşitli laboratuvarlarda yürütülmüştür. Bu bağlamda Enstitü bünyesinde 8 farklı bölümde bilimsel araştırma, hastalıkların teşhisi, kontrolü ve bunlara dair aşı–serum üretimi gibi faaliyetler yürütülmüştür. Bunlar şöyledir²⁹⁶²: 1. Bakteriolojik ve Serolojik Teşhis Laboratuvarı, 2. Enterotoksemi Aşısı Üretim Laboratuvarı, 3. Gıda Kontrol ve Teknolojisi Laboratuvarı, 4. Koyun Çiçek Aşısı Üretim Laboratuvarı, 5. Kuduz Laboratuvarı, 6. Parazitoloji Laboratuvarı, 7. Patoloji Laboratuvarı, 8. Tavuk Hastalıkları Teşhis Laboratuvarı.

Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü 1950–1980 yılları arasında Konya, Niğde ve Nevşehir illerine hizmet verirken, günümüzde kurumun görev alanı giderek genişlemiştir. Bu doğrultuda yeni görev bölgesindeki büyükbaş, küçükbaş ve kanatlı hayvan sayısı ile önemli bir hayvancılık potansiyeli olan Konya’nın yanı sıra Afyon, Aksaray, Antalya, Burdur, Isparta, Karaman ve Niğde illerine hizmet vermekte, ayrıca gerekli durumlarda hizmet alanı dışından gelen talepleri de karşılayacak bir kurum haline gelmiştir.

2956 Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0., Yer No: 107-676-1., 00.00.1958, Cetvel: 10.; Bk.: Emine Türkmenoğlu-Aşkın Yaşar, “Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün Tarihsel Gelişimi ve Türkiye Hayvancılığına Katkıları”, **Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, C 17, S 1, 2011, s.60.

2957 Türkmenoğlu, **agt.**, s.24.

2958 Kanun No: 3203, Kabul Tarihi: 04.06.1937, **Resmî Gazete**, 14.06.1937, S 3630, s.8288.

2959 Türkmenoğlu, **agt.**, s.25.

2960 <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/konya/Menu/26/Tarihce> (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

2961 <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/konya/Menu/26/Tarihce> (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

2962 Türkmenoğlu, **agt.**, s.25.

Kurum, oldukça geniş bir alanı kapsayan görev bölgesinde hayvan hastalıklarının teşhisi konusunda hizmet veren tek resmi Enstitü olarak görev yapmaktadır. Bölgede kuş gribi ve kuduz gibi hastalıkların teşhisi yalnızca Enstitüde yapılmakta ve teşhiste en son teknikler uygulanmaktadır. Enstitüde insan sağlığı açısından önemli zoonoz hastalıklar ile ekonomik zararlara yol açan hayvan hastalıklarının teşhisi ve toksikolojik analizler, enterotoksemi aşısının üretimi ve yetiştiricilerin eğitimi konusunda bölgeye önemli hizmetler verilmektedir²⁹⁶³.

Enstitüde bilimsel araştırma çalışmaları 1980’li yıllarda başlamıştır. Kurumda veteriner bilimlerinde ortaya çıkan gelişmelere uygun olarak bölgesel ve ülkesel seviyede hayvan hastalıklarının epidemiyolojisi, kontrolü ve eradikasyonunu hedef alan araştırmalar ile teşhis ve üretim teknikleri geliştirme ve halk sağlığına yönelik araştırmalar yürütülmekte ve diğer araştırma kurumları ile iş birliği yapılmakta ve araştırma sonuçları yayın yoluyla bilim dünyasıyla paylaşılmaktadır²⁹⁶⁴.

Koyunların distomatoz hastalığına karşı daha önceki yıllarda Etlik Veteriner Bakteriyoloji ve Sero-loji Enstitüsünde imal edilen “Distofajin” hapı 1960’da bütün malzeme ve hammaddeleriyle birlikte Orta Anadolu Bölgesi Veteriner Aşı ve Serum Enstitüsüne nakledilmiş ve Ocak 1961’den itibaren ilacın üretimine başlanmıştır. Kurumda 1975’e kadar zor koşullarda üretilen Distofajin ilacının ana maddelerinden olan “tetrachlorur de carbon” ve “vazelin likit” stoklarının tükenmesi ve bu maddelerin piyasadan temininin zor ve pahalı olması nedeniyle ilacın imal fiyatı satış fiyatını geçmiş ve döner sermayeye zarar getirir bir nitelik kazanmıştır. Ayrıca piyasada Distofajin hapından daha etkili, pratik ve ucuz pek çok preparatın bulunması nedeniyle ilacın imalinin durdurulmasına karar verilmiştir²⁹⁶⁵.

Fotoğraf –127

Kaynak: <https://www.superrehber.net/veteriner-kontrol-ve-arastirma-enstitusu-mudurlugu-133196.htm>
(Erişim Tarihi: 10.11.2022).

2963 Türkmenoğlu, **agt.**, ss.27-28.

2964 Türkmenoğlu, **agt.**, s.28.

2965 Türkmenoğlu, **agt.**, ss.48-49.

Tablo –201

Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Bakteriyoloji Laboratuvarı Serolojik Teşhis Çalışmalarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Hastalık Adı	Pozitif	Toplam Serum Sayısı
1957	Brusella Muayenesi	-	1.705
1958	Brusella Muayenesi	-	2.063
1959	Brusella Muayenesi	-	3
1960	Brusella Muayenesi	-	1
1961	Brusella Muayenesi	-	-
1962	Brusella Muayenesi	-	2
1963	-	-	-

Kaynak: Türkmenoğlu, **agt.**, s. 35.

Tablo –202

Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Bakteriyoloji Laboratuvarında Muayene Edilen Gıda Maddelerinin Sonuçları²⁹⁶⁶

Gıdalar	Yıllar		
		1964	1965
Balık	Adet		
	Bozuk		
Et Ürünler	Adet		21
	Bozuk		12
Hamur İşleri	Adet		
	Bozuk		
Meşrubat	Adet	17	28
	Bozuk	15	15
Nebatî Yağlar	Adet	18	28
	Bozuk	7	18
Peynir	Adet	1	6
	Bozuk		6
Sebze ve Meyve	Adet		
	Bozuk		
Su	Adet	285	377
	Bozuk	43	227
Sucuk	Adet	27	33
	Bozuk	15	25
	Bozuk		
Tereyağı	Adet	4	6
	Bozuk	2	6
Diğer Gıda Maddeleri	Adet	5	12
	Bozuk		8

2966 Veteriner Çalışmaları ve Hayvancılık İstatistikleri 1957-1966, ss.214-219.; Veteriner Çalışmaları ve Hayvancılık İstatistikleri 1967-1970, ss.126-139.

Tablo –203

Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Bakteriyoloji Laboratuvarına Gelen Marazi Maddelerin Muayenesi Sonucu Tespit Edilen Etkenler ve Hastalıkların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Aşı Üretimi		Biyolojik Maddeler		Serumlar	
	Keçi Ciğer Ağrısı	Koyun Çiçeği	Distofajin (adet)	Sodyum Selenit	Antraks	Tetanoz
1957	192.700	7.016.700	-	-	-	-
1958	96.520	-	-	-	-	-
1959	135.445	-	-	-	-	-
1960	34.250	-	-	-	-	-
1961	25.050	-	613.950	-	17.110	19.445
1962	-	-	621.600	-	18.155	22.675
1963	4.250	-	480.000	-	5.900	12.420

Tablo –204

Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünde Çeşitli Aşı, Biyolojik Madde ve Serum Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı

Hastalık	Yıllar						
	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Anthraks	12	29	16	6	4	7	3
Beslenme Bozuk.	-	-	-	-	-	-	-
Beyaz Kas	-	-	-	-	-	-	-
Clostridium Enf.	19	33	30	5	13	12	9
Gut	-	-	-	-	-	-	-
Keçi Ciğer Ağrısı	32	58	60	15	10	2	3
Koksidioz	27	17	28	5	18	9	4
Kuduz	-	-	-	-	-	2	1
Lökozis	3	5	9	3	1	-	1
Paratifo	-	2	1			-	-
Paraziter Hast.	86	73	64	86	137	150	78
Piroplazmozis	3	6	8	-	-	-	1
Pnömoni	-	-	-	-	-	-	-
Septisemi	-	1	-	-	-	-	-
Tavuk Hastalıkları	4	11	12	7	11	5	2
Tüberküloz	2	1	-	1	1	-	1
Vibriyozis	-	-	-	-	-	-	-
Diğer Hastalıklar	15	24	50	25	11	19	29
Toplam Marazi Madde	258	289	300	167	222	230	143

Kaynak: Türkmenoğlu, **agt.**, ss. 32-33, 49.

4. Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü

Türkiye’de salgın hayvan hastalıkları ile mücadele kapsamında aşı, serum üretimi ve araştırma yapmak amacıyla Batı Anadolu Bölgesi’nin hususiyetlerine göre çalışmalar yapacak bir bölge laboratuvarı yahut araştırma kurumu tesis edilmesi kararlaştırmıştır²⁹⁶⁷. Bu noktada İzmir–Bornova semtinde başlatılan çalışmaların akabinde Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü, çalışma alanında Batı Anadolu Bölgesi’nde faaliyet gösteren ilk kurum olup, 1933 yılında Batı Anadolu’nun pilot kenti olan İzmir’de Kazım İnan Müdürlüğünde “Baytari Hıfzısıhha Laboratuvarı” adıyla tesis edilmiştir. Bahsi geçen laboratuvar, 1946 yılında “Tesis Bölge Laboratuvarı” haline dönüştürülmüştür. İlk başlarda İzmir Kordon’da mütevazı bir binada hizmet veren kurum, ilerleyen zamanlarda laboratuvar ve bina eksikliği sıkıntıları yaşamaya başlamıştır. Bunun üzerine Ziraat Vekâleti Umûm Müdürlüğü tarafınca İzmir Bornova’da laboratuvarın kuruluşu gayesine uygun olarak bir bina satın alınmış ve 1949 yılında da istimlak gerçekleştirilmiştir²⁹⁶⁸. 1949 yılında Ziraat Vekâletinin onayı ile laboratuvarın o dönemdeki Müdür Vekili Ekrem Göksel tarafından Bornova’da İtalyan kökenli bir şahıs olan Joseph kızı Antuan üzerine kayıtlı olan bahçeli ve 1038 metrekaarelik arazi, kamulaştırma yoluyla alınmış ve mevcut durumdaki bölge laboratuvarı yeni binasına taşınmıştır²⁹⁶⁹. Bu tarihten itibaren 1951’de diğer kurumlarda üretilen aşuların zararsızlık ve muafiyet kontrollerini yapmak, teşhis ve araştırma işlerini yürütmek üzere Bornova’da yeniden teşkilatlandırılmış ve Enstitüye dönüştürülerek “Veteriner Aşı, Serum ve Biyolojik Maddeler Kontrol ve Araştırma Enstitüsü” adını almıştır²⁹⁷⁰. Enstitünün kuruluşu gayesi hayvan sağlığı ve veteriner halk sağlığı alanında teşhis, izleme, araştırma, danışmanlık, eğitim–yayım hizmetleri yoluyla hayvan sağlığı ve halk sağlığını güvence altına almak ve ekonomiye katkı sağlamaktır. Bu gayeyi temin edebilmek için Enstitü, 1953 yılından itibaren aşı ve serumların zararsızlık ve muafiyet kontrollerine başlamış, bu doğrultuda bir de bakteriyoloji teşhis, bir de araştırma laboratuvarı oluşturulmuştur²⁹⁷¹.

Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün arazisinin satın alınması ve laboratuvarların kurulması çalışmalarında önde gelen isimlerden birisi hiç şüphesiz Enstitünün Müdür Vekili olan Veteriner Hekim Ekrem Göksel’dir. Göksel’in yanı sıra Bakteriyolog Dr. Med. Veteriner Zeynel Abidin Erdöl, Bakteriyolog Dr. Med. Veteriner Arif Çeliker ve Bakteriyolog Osman Büyükkaya büyük çaba sarfetmiş ve Enstitünün gerek fiziki gerekse araştırma olanaklarının geliştirilmesine önemli katkılar sunmuşlardır²⁹⁷². Böylece 1955 yılına gelindiğinde Enstitü bünyesindeki üç laboratuvarıyla, İzmir ve çevresinde görülen kümes, büyük ve küçük baş hayvan hastalıkları özellikle de kuduz vakalarına karşı mücadele de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Enstitünün araştırma olanakları ve kadrosunun genişlemesine paralel olarak çalışanların bulunduğu lojmanlarla birlikte kurumun toplam arazi varlığı 70 dekara ulaşmıştır²⁹⁷³.

1958 yılında Ziraat Vekâleti Veteriner Umûm Müdürlüğü tarafınca ortaya çıkan yeni çalışma vizyonu ve gayretleri neticesinde Bornova Veteriner Kontrol Enstitüsüne yeni laboratuvarlar eklenmiştir. Enstitüye parazitoloji, gıda kontrolü ve kanatlı hayvan hastalıkları laboratuvarlarının eklenmesiyle çalışma yelpazesi genişlemiş, kurumun vizyonu ve çalışma alanı nitelik değiştirmiştir. Toplamda 6 laboratuvar üzerinde çalışmalar yapan Enstitüde, bölgenin damızlık tavukçuluk ve yumurta ihtiyacını karşılamak üzere bir de tavukçuluk birimi açılması için çalışmalar başlatılmıştır. Enstitüde Tıp ve Veteriner Hekimlikle ilgili

2967 **Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Tanıtım Broşürü**, (Yay. Haz.: Şevket Yaşarol), Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1958, s.13.; Mert, **Bornova**, s.147.

2968 **Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, s.13.

2969 Aslan Tufan Yazman, “İzmir’de Yeni Bir Müessesese: Bornova Veteriner Aşı, Serum ve Biyolojik Maddeler ve Kontrol Araştırma Enstitüsü”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, C 13, S 294, (Ekim 1952), s.3.

2970 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, 1958.; Tufan Yazman, “İzmir’de Yeni Bir Müessesese: Bornova Veteriner Aşı, Serum ve Biyolojik Maddeler ve Kontrol Araştırma Enstitüsü”, s.3, 7.

2971 Mert, **age.**, s.148.

2972 **Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, s.13.

2973 **Demokrat İzmir**, 22 Eylül 1955.

geniş bir kütüphane oluşturulmuş ve içerisindeki kitap sayısı ise 3000 adete yükseltilmiştir. Ayrıca kütüphane bünyesinde her ay 20 çeşit aylık yabancı dergi ve 5 adet de muhtelif yerli mecmua bulunacak duruma getirilmiştir. Bundan başka Enstitü bünyesinde bilimsel faaliyet, konferans ve seminer gibi etkinlikler için büyük bir salon tertip edilmiş ve burada bilimsel toplantı ve halk eğitimi üzerine çalışmalar yapılmıştır²⁹⁷⁴.

Tablo –205

**Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürleri ve Görev Süreleri
1945–1967²⁹⁷⁵**

Sıra No:	Adı ve Soyadı	Görev Süresi
1	Ekrem Göksel	1945-1951
2	Zeynel Abidin Erdöl	1951-1955
3	M. Arif Çeliker	1955-1957
4	Osman Büyükkaya	1957-1958
5	Şevket Yaşarol	1958-1962
6	Hanifi Ulaş	1962-1967

Fotoğraf –128

Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü merkez binası ve müdürü Dr. Zeynel Abidin Erdöl.

Kaynak: **Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, s. 12.; **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, Cilt: 13, Sayı: 294, (Ekim 1952), s. 3.

2974 **Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, s.14.

2975 Mert, *age.*, s.165.

Tablo –206

Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün Çalışma Programı²⁹⁷⁶

Araştırma	Brucellosis, Tuberculosis, Leptospirosis, Zoonoz'lar ve Anthropozoonozlar.
Bakteriyoloji	Anaerop enfeksiyonlar, Aerop enfeksiyonlar, Bölgenin bakteriyel hastalıkları üzerinde araştırmalar.
Parazitoloji	Protozoon enfeksiyonları, Helminthes invasyonları, Arthropoda enfestasyonları, Bölgenin paraziter hastalıkları üzerinde araştırmalar.
Gıda Kontrolü	Gıda bakteriyolojisi, Gıda kimyası, Süt, et ve mamullerin hijyenik kontrolü, Deniz ürünleri ve balık hastalıkları üzerine araştırmalar.
Tavuk Hastalıkları	Kanatlıların bakteriyel hastalıkları, Kanatlıların virüsü hastalıkları, Kanatlıların paraziter hastalıkları, Kanatlıların mycose'ları, Tavuk hastalıkları ile mücadele.
Aşı ve Serum Kontrol	Üretim kurumlarından gönderilen aşılardan protokollerine göre muafiyet ve zararsızlık kontrolleri, Aşı ve serumların kontrol işlerinin standardizasyonu üzerinde araştırmalar.
Laboratuvar Hayvanları Servisi	
Otoklav ve Sterilizasyon Servisi	
Aşı ve Serum Stok ve Sevk Merkezi	
Tavukçuluk Servisi	

Tablo –206'da belirtilen çalışma programı çerçevesinde Enstitünün sorumluluk alanına bölgesel düzeyde Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak illeri girmektedir. Bu vilayetlerin her birinde insan sağlığı için büyük önem taşıyan ve önemli hastalıklardan olan brusella, tüberküloz ve leptospiroz gibi hayvanlardan geçen bu hastalıklar üzerinde mevcut odakları tespit edilip zamanında teşhis-araştırma yapmak suretiyle bunların sorumluluk bölgelerinden kaldırılması Enstitü çalışmalarının başında gelmektedir. Bundan başka anaerop ve aerop türündeki enfeksiyonların Batı Anadolu Bölgesi'nde mevcut hayvanlarda hangi şartlar altında meydana geldiklerini araştırmak, bunlarla ilgili çözüm yolları üretip serolojik ve deney yöntemiyle bu hastalıkların yerleştikleri yerleri meydana çıkarmak kurumun en esaslı görevleri arasında yer almıştır. Yetiştiricilerin bakteriyel hastalıklar karşısında aydınlatılması ve özellikle muhtelif bakteri türlerinin yaptığı enfeksiyonların yetiştiricilere gösterilmesi, bakteriyolojik alanındaki son bilimsel bulguların zamanında bölgedeki veteriner teşkilatlarına ulaştırılması ve bu maksatla tekamül kursları tertip edilerek elde edilen bilimsel bulguları ve tedbirleri halka bildirmek temel görevleri arasında yer almıştır. Enstitünün çalışma alanları içerisinde bir de parazitoloji ve paraziter hastalıklarla mücadele, bölge halkına yönelik tavuk hastalıklarını öğretici kurslar açmak ve bu hastalıklarla mücadele ve korunma yollarını göstermek, gıda kontrol laboratuvarında et ve süt ürünlerini parazitolojik ve bakteriyolojik muayenelerinin yapılması ve bunların insan sağlığı için tehlikeli olup-olmadıkları araştırılmakta ve halka sıhhatli ve hastalık etkeniyle bulaşmamış gıdalar ile beslenmeleri broşürler vasıtasıyla bildirilmektedir.

Bornova Veteriner Kontrol Araştırma Enstitüsü, ayrıca balık hastalıkları, çift kabuklu yumuşakça hastalıkları, kuş gripi ve Newcastle hastalığı ve antibiyotik kalıntı konularında ulusal referans laboratuvarı olup Türkiye’nin tek Veteriner Biyolojik Ürünler Kontrol Merkezi olması nedeniyle ‘veteriner biyolojik ürünler’ konusunda ulusal düzeyde görev yapmaktadır. Bornova VKAE bünyesindeki Toksikoloji Bölümü; Toksikoloji Laboratuvarı ve Kalıntı Analiz Laboratuvarı, Veteriner Biyolojik Ürünler Kontrol Bölümü; Bakteriye Veteriner Biyolojik Ürünler Kontrol Laboratuvarı, Viral Veteriner Biyolojik Ürünler Kontrol Laboratuvarı, Kanatlı Veteriner Biyolojik Ürünler Kontrol Laboratuvarı, Deneme Hayvanları Test Ünitesi, Bakteriye Veteriner Biyolojik Ürünler Kontrol Laboratuvarı, Patoloji Bölümü, Parazitoloji Bölümü, Gıda Kontrol Bölümü, Viroloji Bölümü ile Epidemiyoloji Birimi, Deney Hayvanları Birimi, Numune Kabul ve Raporlama Birimi bulunmaktadır²⁹⁷⁷.

Bornova VKAE diğer enstitülerden farklı olarak herhangi bir aşı üretmeyip Türkiye’de üretilen ve dışarıdan ithal edilen aşuların kontrolünü yapmaktadır²⁹⁷⁸. Daha önce yerli aşuların kontrolü üretildikleri kurumda, ithal aşuların kontrolü ise belli Pendik VKAE, Etlik VKAE, Şap Enstitüsü ve Manisa Tavuk Hastalıkları ve Aşı Üretim Enstitüsüler tarafından yapılırken 1990’lı yılların başından itibaren şap aşısı dışındaki aşuların kontrolü Bornova VKAE’ye devredilmiştir²⁹⁷⁹. Enstitünün bilimsel yayın organı olan “Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Dergisi” 1958’de yayımlanmaya başlamıştır. Dergide, veteriner hekimlik alanında yapılan çeşitli bilimsel araştırmalara ve özgün makalelere yer verilmektedir. Derginin tavuk hastalıkları, at hastalıkları, sığır hastalıkları ve balık hastalıkları konularında özel sayıları yayımlanmıştır. Bornova VKAE Dergisi, 1999’da Kültür Bakanlığında alınan ISSN (Uluslararası Standart Süreli Yayın Numarası) numarası ve bilim danışmanları ile yeni bir kimlik kazanmıştır.

Fotoğraf –129

Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Araştırma Laboratuvarları ve çalışmaları.

Kaynak: **Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, ss. 15-27.

2977 **Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, ss.15-27.

2978 “Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün 50. Kuruluş Yıldönümü Kutlandı”, **Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Dergisi**, S 5, 2000, ss.1-4.

2979 O. Erganiş, “Ülkemizde Aşı Üretimi ve Denetimi”, **Serbest Veteriner Hekimlik ve Veteriner Sağlık Ürünleri Sempozyumu** (Bildiriler), 17-18 Mart 2007, ss.91-101.

Enstitü, Batı Anadolu Bölgesi'ndeki çeşitli salgın ve paraziter hayvan hastalıklarının meydana getirdiği büyük telefata uğratmadan gerekli teşhisleri yapabilmek amacıyla içerisinde çeşitli araç-gereçleri ihtiva eden malzemeleri barındırmaktadır. Bunlardan birisi de halka doğrudan hizmet edebilmek ve hastalığın ortaya çıktığı bölgedeki zararlıları teşhis etmek amacıyla hazırlanan seyyar laboratuvar arabalarıydı. Seyyar laboratuvarlar bölgelerde ortaya çıkacak olan her türlü hastalığı teşhis etmek için halkın yanına kadar götürülmekte ve lüzumlu müdahalelerle hastalıklar önlenebilmekteydi. Bölge çalışma sahası içinde bulunan veteriner teşkilatlarının hastalıklar karşısında teşhiste güçlük çektikleri ve özellikle laboratuvar teşhisine ihtiyaç duydukları vakitte seyyar laboratuvarlar anında olay yerine intikal ederek uzman veterinerler sayesinde hastalığın etrafa sirayet etmeden yok edilmesi mümkün kılınabilmekte yahut tedbirler erkenden alınabilmekteydi. Seyyar laboratuvar içerisinde etüv, sterilizatör, çeşitli ilaç ve tıbbî malzemenin konacağı dolap, buz dolabı, mikroskop, su tesisatı, muayene masası ve portatif bir çadırı ihtiva etmekteydi²⁹⁸⁰. Fotoğraf -129 ve 130'da görüldüğü gibi Enstitü, seyyar laboratuvar sistemi ve veteriner hekimleri ile gece-gündüz demeden günün her saatinde halkın hizmetinde faaliyet göstermekteydi.

Fotoğraf -130

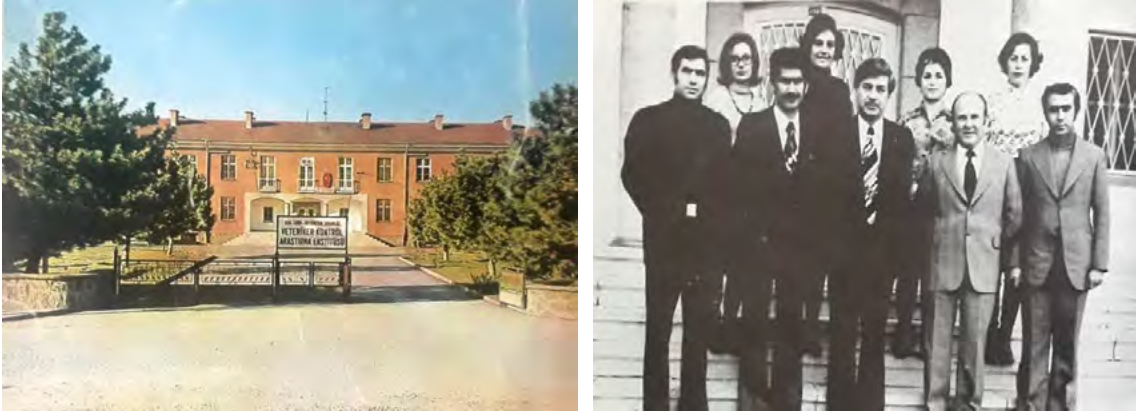
Bornova Veteriner Kontrol Araştırma Enstitüsü, Seyyar Laboratuvar Arabasıyla, Batı Anadolu halkına hizmet sunarken.

Kaynak: **Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, s. 28.; **Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Tanıtım Bülteni**, İzmir (Mart 2012), s. 5.

5. Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü

Türkiye’nin tarım ve hayvancılığının kalkınması programı gereğince Doğu Anadolu Bölgesi illerinde hayvan sağlığını korumak, hayvancılığın gelişmesini garanti altına alacak sağlık tedbirlerini almak yeni ve bilinmeyen hastalıklar üzerinde araştırma yapmak üzere çeşitli yörelerde araştırma enstitüleri kurulmuştur. Bunlardan birisi de Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsüdür. Enstitünün kurulmasıyla ilgili ilk karar 4 Mayıs 1948 tarihinde alınmıştır. Bu karara göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi dahilinde bulunan illerin (Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis Diyarbakır, Muş, Mardin, Siirt, Tunceli, Şanlıurfa, Van, Elazığ, Erzurum Erzincan, Gaziantep, Hakkari, Hatay, Kars, Malatya) aşı, serum ve biyolojik madde ihtiyaçlarını aşılama gayesi ile Ziraat Vekâleti tarafından Elazığ Bakterioloji ve Sero-loji Enstitüsü adıyla bir kurumun tesis edileceği belirtilmiştir. Ardından da bahsi geçen kurumun temeli 1949’da atılmış ve “Elazığ Bakterioloji ve Sero-loji Enstitüsü” adıyla 1952’de hizmete açılmıştır²⁹⁸¹.

Fotoğraf –131

Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Merkez Binası ve Fen Elemanları - 1975.

Kaynak: **Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü (1952-1975)**, Ogun Kardeşler Matbaacılık, (Yay. Haz.: Serpil Özdal, Ömer Durak, Muzaffer Başbüyük), Ankara 1975, s. 94.

Elazığ Bakterioloji ve Sero-loji Enstitüsü, şehir merkezine 3 km. mesafede Malatya asfaltı üzerinde 155 dekarlık arazi üzerine kurulmuştur. Enstitü binasının hazır hale gelmesiyle birlikte 6 Kasım 1952 tarihinde ilk olarak Teşhis Laboratuvarı faaliyete geçerek kurum fiilen hizmete girmiş ve kuruluşunu tamamlayarak 1 Haziran 1957 tarihinde uzmanlık kurumu olarak kabul edilmiştir. Teşhis Laboratuvarı, 1957 tarihinde Elazığ’da baş gösteren şap hastalığının nüksetmesi üzerine biran evvel çalışmalarına başlamıştır. Bu doğrultuda Haziran 1957 tarihinde yapılan tetkiklerde Elazığ’ın ova köylerinde baş gösteren ve bu hastalıktan dolayı 400 sığır ve 150 de koyunun telef olduğu belirlenmiştir. Bundan sonra sırasıyla 1953 yılında Gıda Kontrol, 1954’te Araştırma, 1956’da Kuduz, 1957’de Çiçek, Yanıkara–Botulizm, Parazitoloji, Patoloji, 1958’de ise Tetanoz ve Antrax laboratuvarları açılmıştır. Böylece kuruluşunu tamamlayan ve 8 laboratuvarı kapsayan Enstitü, 1 Haziran 1957 tarihinde veteriner uzmanlık kurumu olarak kabul edilmiştir. Enstitü bir müddet bu statüde faaliyet göstermiş, At vebası salgının Irak sınırından Türkiye’ye sıçraması üzerine 1960 yılında At Vebası Laboratuvarı açılmıştır. Laboratuvar önce formollü nesih aşısı hazırlamaya başlamış, Ziraat Vekâleti tarafından ve FAO desteğiyle bu dönemde Polyvalan At Vebası aşısı

2981 “Veteriner ve Zootekni İşleri Umum Müdürünün Üretim’e Beyanâtı”, **Üretim**, Yıl: 1, C 1, S 7, Ankara, (Ekim 1949), s.6.; Bk.: Emine Pancar, “Demokrat Parti Döneminde Elazığ’da Ekonomik ve Sosyal Hayat”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 10, S 23, 2013, s.227.; **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0., Yer No: 107-676-1., 00.00.1958, Cetvel: 10.; “Elazığ’da Bir Bakterioloji Kurumu Yapılıyor”, **Ulus**, 17 Aralık 1949, s.5.

üretimi hazırlıklarına başlanmıştır. Bu tarihten sonra gerekli malzeme, alet, edevat, araç-gerecin temin edilmesiyle 1961 yılında liyofilize Polyvalan aşısı üretimi yapılmıştır. Bu gelişme üzerine Ziraat Vekâleti, 29.03.1961 tarihli kararıyla Elazığ Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü adı Veteriner Viroloji Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. Bu tarihten itibaren kuruma at vebası, mavi dil, sığır vebası vb. virütik hastalıkların öncelikle Enstitüde işlenmesi ve sonuçlandırılması görevi verilmiştir. Aynı zamanda bu gelişmeye paralel olarak Gıda Kontrolü, Araştırma, Parazitoloji, Patoloji dışındaki laboratuvarların bir kısmı kapatılmış, geriye kalan bir kısmı da Konya'ya devredilmiştir. Daha sonra 10 Kasım 1967 tarihinde Elazığ Veteriner Viroloji Enstitüsü, 170 sayılı Kanun uyarınca döner sermayeli bir kurum haline getirilmiş ve aynı enstitü bünyesinde Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü adıyla genel bütçe ile idare edilir yeni bir kurum kurulmuştur²⁹⁸².

Asya ve Afrika kıtaları arasında önemli bir bölge olan Türkiye, 1950'li yılların sonlarına doğru çeşitli hayvan hastalıklarının yoğun olarak görüldüğü bölgelerden biri olmuştur. Dolayısıyla ülke, egzotik tip salgınların süreklilik gösterdiği ve bu hastalıkların etkisine maruz kaldığı bölgelerden biri konumundadır. Örneğin 1957 yılında (0) tipi şap salgını, 1960'da at vebası, 1962-1963 yılları arasında SAT1 Tipi (Güney Afrika tipi), 1964-1965'te A22 Tip Ekzotik Şap salgınlarının etkisine maruz kalmıştır²⁹⁸³. Irak'ta 1960'da ortaya çıkan at vebası salgını Türkiye'ye girerek geniş çapta yayılım göstermiştir. Bunun üzerine Türkiye'nin güney-güneydoğu sınırına yakın ülkelerden gelen bu hastalığın bulaşma tehlikesine karşı Elazığ Veteriner Kontrol Araştırma Enstitüsünde At Vebası Laboratuvarı açılarak 1961'den itibaren at vebası aşısı üretimine başlanmıştır. Bu doğrultuda Enstitünün yıllık aşı üretimi 1961-1964 yılları arasında 1.000.000 doz, 1965-1967 yıllarında ise 200.000 doz civarında olmuştur. Bu tarihten itibaren geliştirilen ve üretilen aşı miktarı 1975 yılına gelindiğinde toplamda 5.000.000 dozu bulmuştur. Aynı yıl Enstitüde at vebası ve benzeri viral hastalıkların incelenmesine öncelik verilerek Enstitüdeki Teşhis Laboratuvarı, Gıda Kontrol Laboratuvarı, Parazitoloji Laboratuvarı ve Patoloji Laboratuvarı dışında kalan laboratuvarlar kapatılmıştır. Gıda Kontrol ve Teknoloji Laboratuvarında ise yılda ortalama 3500-4000 gıda numunesi çeşitli analizlere tabi tutulmuş; halkın genel sağlığını çeşitli hastalıklardan korumanın yanı sıra temiz, hijyenik ve kaliteli gıda maddelerinin kullanılmasına gayret göstermiştir. Komşu ülkelerde 1965'de insanlarda kolera epidemisinin baş göstermesi üzerine gerekli aşı üretim görevi Elazığ VKAE'ye verilmiş ve kurulan Kolera Laboratuvarında iki yıl süreyle kolera aşısı üretilmiştir. Enstitüde sırasıyla Newcastle ve Tavuk Hastalıkları Laboratuvarı (1968), Biyokimya Laboratuvarı (1971), Doku Kültürü Laboratuvarı (1972) faaliyete geçmiştir. Newcastle ve Tavuk Hastalıkları Laboratuvarı 1968'de roakin aşı suşu ile ilk rekolt aşı üreterek işe başlamıştır. Laboratuvar, aşı üretiminin yanı sıra yılda ortalama 300-350 materyalin muayenesini yapmaktadır Birimde ayrıca yılda ortalama 4.5 milyon civarında doz kas içi Newcastle aşısı üretilmekte ve Doğu, Güneydoğu-Orta Anadolu bölgelerindeki 24 ilin aşı ihtiyacını karşılamıştır²⁹⁸⁴.

2982 **Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, ss.14-15.; **Turan Gazetesi**, 2 Nisan 1957, s.1.; **Turan Gazetesi**, 28 Haziran 1957, s.1.

2983 **IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hayvancılık-Hayvan Hastalıkları İle Savaş Alt Komisyon Raporu**, s.5.; E, A. , "Sığırların Şap Hastalığı", **Üretim**, Yıl: 2, C 2, S 17, (Eylül 1950), s.7.

2984 **Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, ss.14-15, 33-48.

Fotoğraf –132

Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Laboratuvar çalışmaları ve aşı-serum üretimi çalışmaları.

Kaynak: **Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, ss. 35, 44.

Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsündeki bütün bu işler ve bilimsel araştırmalar bir müdür, 1 müdür yardımcısı, 5 bakteriyolog, 1 gıda kontrol ve teknolojisi uzmanı, 1 biyokimya uzmanı, 2 bakteriyoloji ve salgın hastalıkları uzman adayı olmak üzere 9 Veteriner Hekim, 7 büro memuru, 29 teknik ve yardımcı personel tarafından idare edilmekte ve bilimsel faaliyetler bu uzmanlar tarafından yürütülmektedir. Enstitünün 1383 cilt yerli ve yabancı dillerden oluşan eserleri kapsayan bir kütüphanesi bulunmaktadır²⁹⁸⁵.

Tablo –207

Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürleri ve Görev Süreleri²⁹⁸⁶

Adı ve Soyadı	Görev Süresi
İ. Hakkı Atun	12.01.1953-04.09.1953
Bekir İyigören	10.11.1953-27.11.1956
Naci Orpen	17.12.1956-11.11.1957
Kemal Bolat	22.02.1958-30.05.1961
Mehmet Erhan	30.05.1961-06.07.1967
M. Suphi Çetin	06.07.1967-11.10.1970

Enstitü soğuk hava deposunda salgın hastalıkların durumuna ve bu kurumun faaliyet bölgesine giren illerin ihtiyaçlarına göre çeşitli aşılarda stok edilmiştir. Bu bağlamda Enstitü, hayvan hastalıklarıyla mücadele programı gereğince, görev alanı bölgesinde bulunan illerde aşı ve serumlar dağıtmıştır. Böylece kurum Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'nün göndermekte zorlandığı mesafeleri kısaltarak, elverişli olmayan şartlar dahilinde bölgedeki insan ve hayvan sağlığını etkileyen hastalıklara karşı bizzat kurum veteriner

2985 **Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, ss.15-16.

2986 **Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, ss.21-30.

hekimlerini görevlendirerek mücadele etmiştir. Kurum laboratuvarlarında ayrıca 1975 yılında Newcastle Adele aşısından 5.780.0, Sodium Selenit'ten de 29.575 doz aşı ve serum üretimi yapılmıştır²⁹⁸⁷.

Tablo –208

Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Laboratuvarları ve Uzmanları²⁹⁸⁸

Laboratuvar Adı	Uzman Veteriner Hekim
At Vebası Laboratuvarı	Yücel Ası, Muzaffer Başbüyük
Biyokimya Laboratuvarı	Muzaffer Başbüyük
Doku Kültürü Laboratuvarı	-
Gıda Kontrol ve Teknoloji Laboratuvarı	Esin Başbüyük
Newcastle ve Tavuk Hast. Laboratuvarı	Serpil Özdal
Parazitoloji Laboratuvarı	-
Patoloji Laboratuvarı	-
Teşhis Laboratuvarı	Ömer Durak, İskender Karakoç, Tülay Baysal

Ziraat Vekâleti, Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü veteriner hekimlerin saha ve laboratuvarlardaki bu çalışmalarını göz önünde tutarak Enstitünün yalnızca aşı, serum ve biyolojik madde üretimi yapan kuruluş olarak değil, aynı zamanda bu kurumun uygulayıcı kesim için araştırma yapan ve araştırmacı insan gücü yetiştiren birer kuruluş haline gelmesi üzerinde önemle durmuştur²⁹⁸⁹. Dolayısıyla kurum, Ziraat Vekâletinin bu kararı üzerine 1980 yılından sonra bilimsel araştırma, proje ve çeşitli eğitsel faaliyetlere daha da önem vermiş ve bu hususta pek çok çalışma yapmıştır.

Bu doğrultuda Enstitü laboratuvarlarında, Elazığ merkez başta olmak üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin hayvancılık yapısı, salgın hastalıklar, bunlara karşı aşı, serum ve biyolojik madde üretimi gibi bilimsel araştırmalar yürütülmüştür. Araştırmaların içeriği özellikle Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamındaki iller ve diğer bazı illerde sığır, koyun ve keçilerde görülen kan parazitlerinin yayılışları, GAP kapsamındaki iller ve diğer bazı illerde sığır, koyun ve keçilerde görülen kene türlerinin yayılışları, tarımsal araştırmaların güçlendirilmesi projesi kapsamında yapılacak olan Doğu Anadolu Bölgesi'nde önemli hayvan hastalıklarının durumlarının araştırılması ve bunlarla entegre mücadele yöntemlerinin belirlenmesi çalışmaları gibi bilimsel faaliyetler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bunun yanı sıra Enstitü, bölge geneliyle ilgili çalışmaların dışında bilhassa görev bölgesinin merkezini oluşturan araştırmalara ağırlık vermiş ve bu minvalde şu çalışmaları yürütmüştür: Elazığ bölgesindeki sığırlarda cl.chauvoei etkeninin izolasyonu, Newcastle hastalığına karşı roakin suşu kullanılarak kas içi aşılama yöntemleri, Elazığ bölgesi koyunlarında mastitis'in etiyojisi, Elazığ bölgesinde görülen buzağı septisemilerinde etken izolasyonu ve antibiyotik duyarlılık testlerinin uygulanması; Elazığ bölgesi sığır-

2987 **IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hayvancılık-Hayvan Hastalıkları İle Savaş Alt Komisyon Raporu**, ss.23, 44.

2988 **Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü**, ss.33-48.

2989 **TIV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hayvancılık-Hayvan Hastalıkları İle Savaş Alt Komisyon Raporu**, s.29.

larında brucellosis hastalığının serolojik teşhisi, Enstitüde üretilen enf. hep. necrozan aşısının koyunlarda bağışıklık gücü ve süresi üzerinde çalışmalar. Enstitü laboratuvarının bazı yıllarda gıda maddelerinin analizi üzerinde çalışmalar yaptığı belirlenmiştir. Bu bakımdan Enstitüde gıda analizi açısından Elazığ ve Kayseri bölgesinde imal edilen fermente sucukların mikrobiyolojik, organoleptik, fiziksel ve kimyasal kaliteleri, Elazığ şavak peynirinin mikrobiyolojik kalitesi ve Erzincan, Tunceli, Elazığ bölgelerinde yapılan tulum peynirlerinde brucella etkenlerinin araştırılması üzerinde çeşitli bilimsel çalışma ve proje yürütülmüştür²⁹⁹⁰.

2990 <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/elazig/Menu/57/Tamamlanan-Projelerimiz> (Erişim Tarihi: 30.03.2021).

6. Samsun Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü

Hayvansal üretimin güvenle yapılabilmesinde ve geliştirilmesinde sağlık koruma tedbirlerindeki başarı en önemli rolü oynar. Bu sebeple Türkiye’de salgın ve zoonoz hayvan hastalıkları ile mücadelede önemli hizmetler veren ve hayvansal üretimin güvenilirliğini teyit eden birçok kurum tesis edilmiştir. Bunlardan birisi de Karadeniz Bölgesi’nde faaliyet gösteren Samsun Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsüdür. Enstitü, Türk İstiklal Savaşı döneminde sığır vebası hastalığı ile mücadelede serum deposu olarak kullanılan binanın 1948 yılında yeniden yapılandırılarak faaliyete geçirilmesiyle “Samsun Veteriner Bölge Laboratuvarı” adıyla kuruldu. Kurumun kuruluş amacı salgın ve paraziter hayvan hastalıklarını zamanında teşhis ederek hayvan hastalıkları ile mücadelede etkin rol oynamak ve kendi imkânlarıyla salgın hayvan hastalıklarına karşı koruyucu serum ve aşılar hazırlamak suretiyle salgınları yok etmek ve genel sağlığa hizmet etmektir²⁹⁹¹.

Fotoğraf –133

Samsun Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü binası - 1967.

Kaynak: **Samsun VKAE Arşivi.**

Enstitü 1948 yılında, daha önce sığır vebası mücadelesinde serum deposu olarak kullanılan tek katlı, küçük ve ahşap bir binada “Samsun Veteriner Bölge Laboratuvarı” adıyla faaliyete geçmiştir. Rize, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Amasya, Tokat ve Sivas illerini içine alan geniş bir bölgede hayvan hastalıkları yönünden problemlerinin çözülmesi için Ziraat Vekâleti tarafından 1963 yılında Samsun’un Atakum mevkiinde ve Samsun–Ankara–Samsun–Sinop karayolları kavşağında her anlamda modern ve çeşitli laboratuvarları ihtiva eden Enstitünün inşasına başlanmış ve 1966 yılında Samsun Veteriner Bakterioloji ve Araştırma Enstitüsü olarak faaliyete geçmiştir. Bunu takip eden dönemlerde “Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü”, “Hayvan Hastalıkları Araştırma Enstitüsü” adlarını almış ve kurum, Ziraat Vekâletinin Teşkilat ve Görevleri hakkındaki 183 ve 212 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameler ve bu kararnamelerce kabulü hakkındaki 06.03.1985 tarih ve 3161 sayılı Kanun’la araştırma birimleri olarak görev alanlarında çalışma ve etkinliklerine devam etmiştir. Son olarak kurum, ilgili bakanlığın 22.09.1994

2991 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0., Yer No: 107-676-1., 00.00.1958, Cetvel: 10.; Bk. Berfin Melikoğlu Gölcü-Şule Şanal, “Türk Veteriner Hekimliği Tarihinde Samsun Veteriner Kontrol Enstitüsü”, **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, C 4, S 1, 2014, s.60.; “Hayvan Hastalıklarına Karşı Savaş Planı”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Yıl: 2, C 2, S 7, (Nisan 1948), ss.26-30.

tarih ve MKD-G /1 sayılı olurları ile “Samsun Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü” adı altında bağlı illere hizmet vermeyi sürdürmektedir²⁹⁹².

1966 yılında Samsun Veteriner Bakteriyoloji ve Araştırma Enstitüsü adını alan kurum, 1966–1994 yılları arasında Samsun Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü-Hayvan Hastalıkları Araştırma Enstitüsü ve 1994–2011 yılları arasında da Samsun Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü olarak görev yapmıştır. Halen bünyesinde on iki laboratuvar, Deney Hayvanları Ünitesi, Su Ürünleri Deney Hayvanları Ünitesi, Epidemiyoloji Ünitesi, Nekropsi Ünitesi, bulunan Samsun Veteriner Kontrol Enstitüsü ek binaları ve lojmanları ile beraber yaklaşık 30 dekarlık bir arazi üzerinde faaliyetlerini yürütmektedir²⁹⁹³.

Kurulduğu günden itibaren teşhis, kontrol ve araştırma hizmetlerini yürütmekte olan Enstitü, ülke genelinde kullanılmak üzere bilhassa yanıkara²⁹⁹⁴ aşısının üretimini gerçekleştirerek bu hastalıktan kaynaklanan ekonomik kayıpların engellenmesini sağlamayı amaçlamıştır²⁹⁹⁵. Bu doğrultuda Enstitü ilk olarak 1948 yılında Kuduz Hastalıkları ve Teşhis, Bakteriyolojik Teşhis ve Parazitoloji laboratuvarları ile çalışmalarına başlamıştır. Daha sonraki yıllarda sırasıyla Epidemiyoloji Ünitesi, Yanıkara Aşı Üretim Laboratuvarı, Kanatlı Hastalıkları Teşhis Laboratuvarı, Balık Hastalıkları Teşhis Laboratuvarı, Patoloji Laboratuvarı, Arı Hastalıkları Teşhis Laboratuvarı, Viroloji Laboratuvarı, Biyokimya Laboratuvarı, Nekropsi (N.Kabul) Ünitesi, Deney Hayvanları Ünitesi, Seroloji Laboratuvarı ve son olarak Gıda Kontrol Laboratuvarı birimlerinde araştırma ve teşhis çalışmaları sürdürmüştür. Kurum, adı geçen bu birimlerde hayvan hastalıklarının teşhis ve kontrolünü yapmak, araştırma hizmetlerini yürütmek, Türkiye'nin ihtiyacını karşılamak üzere ihtiyaç duyulan yıllık Yanıkara aşısını üretmek, Ziraat Vekâletince yapılan sınavlarda başarı göstererek uzman adayı statüsünü kazanan ve atamaları yapılan Veteriner Hekimlere uzmanlık eğitimlerini yaptırmak, araştırmacıların üniversiteler bünyesinde doktora yapmalarına olanak sağlamak, kurum uzmanları ile il ve ilçe müdürlüklerinde görev yapan Klinisyen Veteriner Hekimlere bilgi ve görgülerini artırmak amacıyla eğitim seminerleri düzenlemek, ülke ve faaliyet bölgesi için risk oluşturabilecek salgın ve zoonoz hastalıklara ait epidemiyolojik veri tabanları oluşturmak, klinisyen hekimlerce teşhisi yapılamayan hastalıklara çözüm sağlanması amacıyla, yapılan “uzman talepleri” ne istinaden uzman hekimlerce mahallinde saha çalışmaları yapmak, araştırmacıların bilgi ve görgülerini artırmak veya aktarmak ve yeni teşhis metodlarını öğrenmek ve öğretmek amacıyla diğer Enstitüler, Veteriner–Tıp Fakülteleri ile iş birliği yapmak, ülkesel olarak düzenlenen seminer, kongre, sempozyum ve Ziraat Vekâletince tertiplenen hayvan sağlığı değerlendirme toplantılarına katılarak, bölgeye ait hayvan sağlığı ile ilgili veriler ve araştırma projeleri hakkında bilgiler sunmak, hayvansal ürünlerden güvenilir gıda üretim ve tüketimi ile ihracat potansiyelinin artırılarak ülke ekonomisine katkı sağlanması açısından, işletmelerde periyodik olarak gerekli olan sağlık hijyen ve sertifikasyon kontrollerini yapmakla görevlendirilmiştir²⁹⁹⁶.

2992 “06.03.1985 tarih ve 3161 sayılı ve 22.09.1994 tarih ve MKD-G /1 sayılı yazısı”, **Samsun Veteriner Kontrol Enstitüsü Arşivi (VKAE) Arşivi**, Bk.: “Veteriner ve Zootekni İşleri Umum Müdürünün Üretim’e Beyanatı”, **Üretim**, Yıl: 1, C 1, S 7, Ankara, (Ekim 1949), s.6.

2993 **Samsun VKAE Arşivi**.

2994 Yanıkara Hastalığı bulaşıcı olmayan, ateşli, çizgili kaslarda (özellikle gluteal bölge kaslarında) akut gaz toplanması ve gangren oluşumu ile nitelendirilen sığır ve koyunlara has enfeksiyon hastalığıdır. Bütün hayvan türleri ve insanlarda rastlanan bir enfeksiyondur. Sığırlardaki enfeksiyon koyunlara bulaşır. Enfeksiyon bakteriyel sporların oral yolla veya bazen deri yoluyla alınması sonucunda kan dolaşımına geçerek organ ve dokulara (kas dokuya) ulaşması ile başlar. Özellikle ilkbahar ve kış başlangıcında, pancar ve patates tarlalarında otladıkları dönemlerde hastalığa çok rastlanır. Bk.: **Veteriner Hekimin El Kitabı**, 4. Baskı, Pendik Veteriner Kontrol Enstitüsü Yay., İstanbul 2016, s.53.

2995 Osman Erganiş, “Hayvansal Aşıların Geliştirilmesinde Üniversite-Kamu-Sanayi İş birliğinin Rolü”, **Eurasian Journal Of Veterinary Sciences**, C 26, S 1, 2010, s.2.

2996 **Samsun VKAE Arşivi**.

Samsun VKAE geçmiş yıllarda başta Samsun merkez ve civarında hizmet verirken günümüzde büyükbaş, küçükbaş ve kanatlı hayvan sayısı ile önemli bir hayvancılık potansiyeli olan Samsun ilinin yanı sıra Rize, Trabzon, Giresun, Ordu, Sinop, Amasya, Tokat ve Sivas illerine hizmet vermekte, ayrıca gerekli durumlarda hizmet alanı dışından gelen talepleri de karşılamaktadır Samsun VKAE bu geniş alanda hayvan hastalıklarının teşhisi konusunda hizmet veren tek resmi kurumdur. Bölgede yanıkara, brucellosis, tuberculosis, anthrax ve kuduz gibi hastalıkların teşhisi Samsun VKAE'de yapılmakta ve teşhiste en son teknikler uygulanmaktadır. Enstitüde insan sağlığı açısından önemli zoonoz hastalıklar ile ekonomik zararlara yol açan hayvan hastalıklarının teşhisi ve toksikolojik analizler, enterotoksemi aşısının üretimi ve yetiştiricilerin eğitimi konusunda bölgeye önemli hizmetler verilmektedir.

Samsun VKAE'de bilimsel araştırma çalışmaları 1980'li yılların sonlarında başlamıştır. Kurumda veteriner bilimlerinde ortaya çıkan gelişmelere uygun olarak bölgesel ve ülkesel seviyede hayvan hastalıklarının epidemiyolojisi, kontrolü ve eradikasyonunu hedef alan araştırmalar ile teşhis ve üretim teknikleri geliştirme ve halk sağlığına yönelik araştırmalar yürütülmekte ve diğer araştırma kurumları ile iş birliği yapılmakta ve araştırma sonuçları yayın yoluyla bilim dünyasıyla paylaşılmaktadır. Bu noktada Enstitü, Samsun yöresinde sığırlarda helmintolojik ve sığır-koyunlarda paraziter epidemiyolojik araştırmalar, Samsun, Amasya ve Tokat illerinde koyunlardan toplanan kenelerde ve perifer kan frotilerinde görülen babesia türleri üzerine araştırmalar, tavuklarda helmint enfeksiyonları, sığır ve koyunlarında görülen mera keneleri ve mevsimsel dağılımları, sığır ve koyunlarında paraziter epidemiyolojik çalışmaları, yanıkara aşısı üretiminde karaciğer buyyonundan peptonlu su buyyonuna geçiş çalışması, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde alabalık çiftliklerinde viral hemorajik septisemi (VHS) izolasyon ve identifikasyonu, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bazı kan emici sineklerde arboviruslerin araştırılması, koyun kan serumları, toprak, bitki ve sular da bakır, demir, çinko, kalsiyum, mangan, molibden, kadmiyum, kurşun düzeylerinin araştırılması gibi konular üzerinde bilimsel araştırma projeleri yapılmıştır. Bu doğrultuda Enstitü bünyesinde 2004 yılına kadar toplamda 63 adet bilimsel araştırma projesi başarılı bir şekilde sonuçlandırılmıştır²⁹⁹⁷.

Enstitü soğuk hava deposunda salgın hastalıkların durumuna ve bu kurumun faaliyet bölgesine giren illerin ihtiyaçlarına göre çeşitli aşilar stok edilmiştir. Bu bağlamda Enstitü, hayvan hastalıklarıyla mücadele programı gereğince, görev alanı bölgesinde bulunan illerde aşı ve serumlar dağıtmıştır. Böylece kurum, Ziraat Vekâleti Veteriner İşleri Genel Müdürlüğünün göndermekte zorlandığı mesafeleri kısaltarak, elverişli olmayan şartlar dahilinde bölgedeki insan ve hayvan sağlığını etkileyen hastalıklara karşı bizzat kurum veteriner hekimlerini görevlendirerek mücadele etmiştir²⁹⁹⁸. Kurum laboratuvarlarında ayrıca 1975 yılında Yanıkara aşısından 631.8 doz, Newcastle İnaktif aşısından da 749.6 doz aşı ve serum üretimi yapılmıştır²⁹⁹⁹. Bu tarihten itibaren bilhassa Yanıkara aşısının üretimine ağırlık verilmiş ve 2015 yılına kadar Yanıkara aşısı Enstitü laboratuvarlarında yoğun olarak üretilmiştir. 2015 yılında Yanıkara aşısı üretimi durdurulmuş, üretimde bir sıkıntı olmayıp, ihtiyaç halinde istenildiği takdirde 1.000.000 doz kapasitede üretim yapılabileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda Enstitüde 1997–2014 yılları arasında toplamda 7.205.600 doz Yanıkara aşısı üretilmiştir³⁰⁰⁰.

Samsun VKAE'de sorumluluk alanına giren sekiz ilde görev yapan veteriner hekimlere mesleki konulardaki son bilgileri aktarmak ve sahada görülen problemlerin çözümüne yönelik seminer ve eğitim çalışmaları yapılmakta ve Enstitü personeli çeşitli hizmet içi ve yurt dışı eğitim programlarına katılmaktadır. Ayrıca gerektiğinde diğer enstitülerde çalışan veteriner hekimlere yönelik yeni laboratuvar teknikleri konusunda eğitim çalışmaları düzenlenmektedir. Yetiştiricilere ise tespit edilen hastalıklarla ilgili koruyucu

2997 **Samsun VKAE Arşivi.**

2998 **IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hayvancılık-Hayvan Hastalıkları İle Savaş Alt Komisyon Raporu**, s.23.

2999 **IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hayvancılık-Hayvan Hastalıkları İle Savaş Alt Komisyon Raporu**, s.44.

3000 **Samsun VKAE Arşivi.**

ve tedavi edici bilgiler verilmekte ve tavsiyelerde bulunulmaktadır. Bu doğrultuda Enstitü bünyesinde koyunlarda bakır yetersizliği, kanatlılarda arcobacter enfeksiyonları, kanatlılarda coccidiosis ve Türkiye'deki durumu, gıda üretiminde çalışanların taşıdığı riskler, numune alma ve mihrak araştırma ve koyun keçi vebası (PPR) hastalığı ile ilgili genel bilgiler hakkında çeşitli seminer ve planlı eğitim çalışmaları gerçekleştirilmiştir³⁰⁰¹.

7. Erzurum Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü

Tarihsel süreçte ortaya çıkan birçok salgın hayvan hastalığı, gerek insan yaşamı için gerekse o insanların yöneten devletler için önemli ekonomik kayıplara yol açmıştır. Bu nedenle bahsi geçen bu hastalıklar ilk önce insan sağlığını tehlikeye soktuğu için her zaman devletlerin gündeminde öncelikli bir konu olmuştur. Devletler de bu hastalıklarla mücadele etmek amacıyla çeşitli önlemler alınmıştır. Bunlardan birisi de veteriner kontrol ve araştırma enstitüleridir. Bu kurumlar hastalıkların teşhis ve kontrolü, koruyucu hekimlik, halk sağlığı, hijyen, halkın ve yetiştiricilerin bilgilendirilmesi, hizmet alanlarındaki serbest veteriner hekimler, kamu veteriner hekimleri ve veteriner sağlık teknisyenlerinin mesleki eğitimi gibi konularda Türkiye’de veteriner hekimliği hizmetleri yönünden önemli kuruluşlardır. Bu sebeple Türkiye’nin tarım ve hayvancılığına yön verenler, hayvancılık açısından önemli bir kent olan Erzurum’da 1967 yılında bir veteriner kontrol ve araştırma enstitüsü kurmayı ve Doğu Anadolu Bölgesi hayvancılığına hizmet vermeyi düşünmüşlerdir. Bu amaçla 1967 yılında kurulan Enstitü, zamanla bölge hayvancılığına önemli hizmetlerde bulunan bir kurum halini almıştır.

Kurumun temelleri 1954 yılında atılmıştır. Bahsi geçen kurum, Demokrat Parti Dönemi’nde Türkiye’nin önemli hayvancılık merkezlerinden birisi olan Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki salgın hayvan hastalıklarını önlemek, koruma altına almak ve bunlara dair bilimsel araştırmalar yürüterek aşı ve serum üreterek bölge hayvancılığına katkıda bulunmak amacıyla “Erzurum Hayvan Hastanesi” adıyla tesis edilmiştir³⁰⁰². Kurum, 1967 yılına kadar bu isim altında faaliyetlerini sürdürmüştür. İlk müdürü (1967–1971) Fuat Hasdemir’dir³⁰⁰³. Daha sonra 1967 yılında yeniden organize edilen kurum, 3203 sayılı Ziraat Vekâleti Vazife ve Teşkilat Kanunu’nun dokuzuncu maddesi gereğince Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki salgın ve paraziter hayvan hastalıklarının teşhis edilmesi, koruyucu hekimlik hizmetleri, hastalıklarla savaş ve hastalıklardan korunmak amacıyla aşı, serum ve her türlü biyolojik maddenin üretimi ve çeşitli gıda maddelerinin muayene ve analizlerinin yapılması amacıyla, 21 Ağustos 1967’de üç laboratuvar (Teşhis, Parazitoloji ve Gıda Kontrol) ihtiva edecek şekilde “Erzurum Merkez Bölge Laboratuvarı” adıyla Erzurum’da kurulmuştur³⁰⁰⁴. Enstitünün dört temel görevi bulunmaktadır³⁰⁰⁵:

1. Araştırma–Geliştirme görevleri: Hayvan sağlığı, halk sağlığı ve çevre sağlığı halkasında araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunmak. 2. Teşhis ve kontrol hizmetleri: Teşhis, test, analiz, muayene, nekropsi ve diğer teşhis hizmetlerini yürütmek. 3. Eğitim Faaliyetleri: Ulusal ve uluslararası eğitim faaliyetlerini yapmak ve organize etmek. 4. Üretim (Aşı, anti serum ve biyolojik test kitleri üretimi): Türkiye’nin ihtiyacı olan bulaşıcı ve salgınlara karşı aşı ve anti serum üretimi ve teşhis hizmetlerinde kullanılan alerjenlerin ve kitlerin üretimi gerçekleştirmek.

Kurum, 1976 yılında farklı bir isimlendirmeye “Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü” haline getirilmiş, 1987–1994 yılları arasında “Hayvan Hastalıkları Araştırma Enstitüsü” adıyla faaliyetlerine devam etmiştir. 4700 m² alan üzerine kurulmuş olan Enstitünün, toplam bina kullanım alanı 900 m²/kattan oluşmaktadır. Enstitünün laboratuvarlar ve idarî bölümler ile çalışma odaları ve toplantı salonunun birlikte bulunduğu iki katlı bir hizmet binası yer almaktadır³⁰⁰⁶.

3002 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, C 18, İçtima: 3, Birleşim: 75, 25.04.1949, ss.602-604.; **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0., Yer No: 107-676-1., 00.00.1958, Cetvel: 10.

3003 Mehtap Bağlıoğlu, “Erzurum Veteriner Kontrol Enstitüsünün Tarihçesi ve Mevcut Durumu”, **Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi**, C 9, S 2, Erzurum 2014, s.121.

3004 **Cumhuriyetin 50. Yılında Erzurum - 1973 İl Yıllığı**, Kervan Kitapçılık Tesisleri, İstanbul 1974, s.300.; Kanun No: 3203, Kabul Tarihi: 04.06.1937, **Resmî Gazete**, 14.06.1937, S 3630, s.8288.

3005 Özcan Yıldırım, Cevdet Yaralı ve Erdem Danyer, “Yeterli ve Sağlıklı Gıda Temininde Veteriner Hekimliğinin Önemi ve Veteriner Kontrol Araştırma Enstitülerinin Rolü”, **Etilik Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi**, C 31, S 1, 2020, ss.103-104.

3006 Bağlıoğlu, agm., s.119.

Enstitü bünyesinde Bakteriyoloji Teşhis Ünitesi, Patoloji, Viroloji ve Parazitoloji Laboratuvarları ile Toksikoloji, Biyokimya Bölümleri ve Deney Hayvanları Ünitesi olmak üzere 6 farklı birimde çalışmalar yapılmaktadır. Bahsi geçen birimlerin Bakteriyoloji Teşhis Ünitesinde Bakteriyoloji Laboratuvarı ve Abortif Bakteriyel Hastalıklar (Seroloji) Birimi, Viroloji Laboratuvarı bünyesinde Viral Hastalıklar Laboratuvarının yanı sıra ayrı birer Kuduz ve Avian İnfluenza (Kuş Gribi) Laboratuvarı yer almaktadır. Kanatlı Hastalıkları Teşhis ile Su Ürünleri, Arı Hastalıkları birimleri ayrı birer Laboratuvar olarak aktif değildir. Bununla birlikte Kanatlı, Su Ürünleri ve Arı Hastalıkları ile ilgili çeşitli hastalıklar etkenlerine göre Bakteriyoloji, Parazitoloji, Viroloji isimli laboratuvarlarda incelenmekte ve buna göre tanı, teşhis ve tedavi yöntemleri uygulanmaktadır³⁰⁰⁷. Kurum, ilk kurulduğu dönemde Erzurum, Artvin, Erzincan, Gümüşhane, Kars, Ağrı illerini kapsayan yörelerde hizmet verirken; günümüzde Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı, Ardahan, Iğdır, Gümüşhane, Bayburt ve Artvin illerinde faaliyetlerini sürdürmektedir³⁰⁰⁸. Dolayısıyla kurumun temel görevi, kuruluş gayesine uygun olarak görev alanını oluşturan Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’nin coğrafi koşulları ile iklim ve mera özellikleri, bölgede hayvancılığı önemli bir geçim kaynağı haline getirmektedir

Kurum, 1967’de ilk kurulduğu dönemde, faaliyetleri için gerekli alet, malzeme ve ekipman FAO (Food and Agriculture Organization) tarafından sağlanmıştı³⁰⁰⁹. Enstitüde gerek hizmet verdiği illerden, gerekse Ülke genelindeki araştırma kurumları ve hastanelerden gönderilen marazi maddelerle etken izolasyonu, identifikasyonu ve çeşitli testler yapılarak teşhis ve kontrol faaliyetleri yürütülmektedir. Avian İnfluenza (AI, kuş gribi), çiçek, BVD, IBR, CGB, kuduz, tüberküloz, kanatlı salmonellozisi, pullorum, gallinarum ve brusella, teşhisi yapılan başlıca hastalıklardır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesindeki çeşitli hastalıklara ve yavru kayıplarına yönelik epidemiyolojik çalışmalar yürütülmektedir. İmmuno-histokimyasal testler ile histopatolojik doku incelemeleri yapılmaktadır³⁰¹⁰.

Enstitüde hastalıkların modern teşhis ve kontrol yöntemleri, biyo-güvenlikte son teknolojik gelişmeler, SOP (Standard Operating Procedures) uygulamaları gibi konularda Kurum personelinin bilgilendirilmesine yönelik hizmet içi eğitimler düzenlendiği gibi, gerekli durumlarda yurtiçi ve yurtdışı çalışmalarda bulunmaları ve toplantılara katılmaları sağlanmıştır. Koruyucu hekimlik, halk sağlığı ve hijyen konuları ile paraziter hastalıklar ve zoonozlar konusunda Enstitü veteriner hekimleri tarafından yetiştiriciler ve halk bilgilendirilmiş, TRT bölge radyo ve televizyonlarında eğitici programlar hazırlanıp sunulmuştur³⁰¹¹.

Tablo –209

Erzurum Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Personel Dağılımı, Görevleri ve Çalışma Yılları

Yıllar	Veteriner Hekim	Uzman/Dr. Veteriner Hekim	Biyolog/Veteriner Sağlık Teknisyeni/Laborant	Diğer	Toplam
1967-1969	1	-	4	6	11
1970-1979	5	5	3	18	31
1980-1989	3	14	11	21	49

Kaynak: Bağlıoğlu, agm., s. 121.

3007 Bağlıoğlu, agm., s.119.

3008 Bağlıoğlu, agm., s.119.

3009 Cumhuriyetin 50. Yılında Erzurum - 1973 İl Yıllığı, s.300.

3010 Bağlıoğlu, agm., s.120.

3011 Bağlıoğlu, agm., s.120.

Enstitü bünyesinde Amerikan Yavru Çürüklüğü Teşhisi, Direkt Teşhis Tekniği ile Varroa İdentifikasyonu, Kuduz Hastalık Teşhisi (Floresan Antikor Tekniği–FAT), Avian Influenza (AI) Rapid Test, Theileriosis ve Sığır Babesiosis’inin Mikroskopik Teşhisi, Brucella Rose Bengal Plate Test Analizi, Brucella Complement Fixation Test (CFT) Analizi, ELISA ile IBR/IPV Antikor Tayini, Indirect ELISA ile Paratüberküloz, IgG Antikor Tayini, Modifiye Ziehl Nielsen Yöntemiyle “Cryptosporidium” un Mikroskopik Teşhisi olmak üzere “C. Burnettii” ve tüberkülozdan oluşan on dört teşhis üzerinde çalışmalar ve bilimsel araştırmalar yürütülmektedir³⁰¹².

Dünya üzerinde yaşanan küresel iklim değişikliği, farklı kıtalar arasında ulaşımın kolaylaşması ile artan insan, hayvan ve ürün hammadde hareketleriyle son yıllarda vektör (kene, sinek, bit, pire vb.) ve yabani hayvanlarla hastalıkların da bir yerden bir yere bulaşması kolaylaşmıştır³⁰¹³. Bu hastalıklara örnek verilecek olursa Hanta Virüs, Mavidil, Zika, Batı Nil Virüsü, Kırım–Kongo Kanamalı Ateşi, Akabane, Afrika At Vebası, Sıtma, Veba, Tularemi, Lyme vb. hastalıklar verilebilir. Dolayısıyla insan ve hayvan sağlığını oldukça tehlikeye atan ve ölümcül olan bu hastalıklarla mücadelede erken teşhis, yayılma durumlarının tespiti ve izlenmesi son derece önemlidir. Veteriner kontrol enstitülerinde yürütülen projelerle, vektörel hastalıklarla mücadele için ülke genelinde birçok bölgeye kurulan sinek tuzaklarıyla ve buralardan düzenli alınan numunelerin incelenmesiyle, bu biyolojik ajanların ülkemizde olup olmadığı tespit edilebilmektedir. Yine yaban hayatından çiftlik hayvanlarına ve insanlara bulaşabilen birçok hastalık, yine bu enstitüler tarafından izlenebilmektedir. Bu doğrultuda Doğu Anadolu Bölgesi’nde önemli hizmetlerde bulunan Erzurum Veteriner Kontrol Araştırma Enstitüsü, bu hastalıklara karşı geliştirmiş olduğu tespitleriyle; bölgede salgın niteliği kazanan virüsü hastalıklara karşı tedbir alma adına birer tahmin ve erken uyarı merkezi görevi üstlenmiştir. Özellikle Enstitü laboratuvarlarında, sahada seyreden hastalık etkenlerinin modern metotlarla izolasyonu ve identifikasyonu yapılarak, bunlara teşhis konulmakta ve hastalık mücadelesi etkili şekilde yapılabilmektedir³⁰¹⁴.

Bunun yanı sıra Türkiye’de gıda güvenliğini, halk ve hayvan sağlığını tehdit eden biyolojik felaketlere, saldırılara ve hastalıklara karşı en etkin tedbir üretebilecek kuruluşların başında gelen kurumlardan birisi de Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüleridir. Zira bu kuruluşlar, “biyolojik ajan, biyolojik tehdit, biyo–güvenlik, biyo–emniyet” gibi kavramları yakından bilen ve bu disiplinle çalışan önemli kurumlardır. Bu doğrultuda geçmişten aldığı güçlü araştırma disiplini ve modern çalışma metotlarıyla günümüzde Dünya üzerinde yayılmış olan SARS–CoV–2 (Covid–19) salgını karşısında faaliyet gösteren Erzurum Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü, laboratuvarlarında yürüttüğü bilimsel çalışmalarla diğer Enstitüler gibi sağlık ve gıda alanlarındaki stratejik önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir³⁰¹⁵.

3012 Bağlıoğlu, agm., s.119.

3013 S. Hacıoğlu, E. Dinçer, C.T. İşler, Z. Karapınar, V. S. Ataseven, A., Özkul, ve K. Ergunay, “A Snapshot Avian Surveillance Reveals West Nile Virus And Evidence Of Wild Birds Participating In Toscana Virus Circulation”, **Vector-Borne and Zoonotic Diseases**, C 17, S 10, 2017, ss.698-708.

3014 Yıldırım, Yaralı ve Danyer, agm., s.104.

3015 Yıldırım, Yaralı ve Danyer, agm., s.105.

8. Adana Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü

İnceleme dönemimizin sonlarına doğru kurulan Adana Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü (Adana VKAE), Türkiye’nin Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri sınırındaki ülkelerden gelebilecek pandemik hastalıklara (sığır vebası hastalığı, şap hastalığı, mavidil hastalığı, at vebası hastalığı vb.) karşı erken teşhis ve uyarı görevi yapması amacıyla 1964’te “Veteriner Subtropikal Hastalıklar ve Gıda Kontrol Laboratuvarı” adıyla faaliyete geçmiştir. Kurumun 1978 yılında ismi “Veteriner Bölge Sağlık Kontrol Laboratuvarı” olarak değiştirilmiştir. Laboratuvar, 1982 yılında “Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü” adını almış ve Kurttepe Köyü ile Karaisalı asfaltı arasındaki günümüzdeki yerleşkesine taşınmıştır. Enstitünün 1964 yılında kurulduğu bina günümüzde Seyhan Tarım İlçe Müdürlüğü olarak hizmet vermektedir. 1985 yılında bünyesinde “Veteriner Mikrobiyoloji Enstitüsü” adı altında döner sermaye işletmesi faaliyete geçirilmiştir³⁰¹⁶.

Enstitü, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hayvan sağlığı ve veteriner halk sağlığı konularında ortaya çıkabilecek sorunların tespiti, ortaya çıkan sorunların çözümüne ve yeni tekniklerin uygulamaya aktarımına yönelik ulusal ve uluslararası iş birlikleri ile yeni araştırmalar planlanması ve yapılan bu araştırmalardan elde edilen sonuçların karar vericilere ülke hayvancılık politikalarının oluşturulmasında kullanılmak üzere sunulması ve bulguların yayın ve yayım yolu ile uygulayıcılara aktarılması doğrultusunda hizmet vermektedir. Enstitü bu doğrultuda yapmış olduğu çalışmalarını Adana Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü (AVKAE) adıyla çıkarmış olduğu dergiyle araştırmacıların hizmetine sunmaktadır. Enstitünün bölgesel hizmet kapsamında 9 ilden oluşan Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Mersin, Osmaniye ve Şanlıurfa illeri bulunmaktadır.

Fotoğraf –134

Adana VKAE Açılış Merasimi.

Kaynak: <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/adana/Menu/17/Enstitumuzun-Tarihcesi> (Erişim Tarihi: 26.09.2021).

3016 <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/adana/Menu/17/Enstitumuzun-Tarihcesi> (Erişim Tarihi: 26.09.2021).

Kurum faaliyete geçtikten sonra mevcut binaları onararak ve gerekli yeni tesisler ilave edilerek, ilk yıllarından itibaren verimli bir hale getirilmiştir. Enstitüde, Akdeniz Bölgesi ve komşu illerin ekonomik kalkınmasında etkili olan milyonlarca doz aşı ve serum üretilerek ihtiyacı olan illere sevk edilmiştir. Adana VKAE, bu geniş alanda hayvan hastalıklarının teşhisi konusunda hizmet veren tek resmi kurumdur. Bölgede sığır vebası hastalığı, şap hastalığı, mavidil hastalığı, at vebası hastalığı vb. hastalıkların teşhisi Adana VKAE’de yapılmakta ve teşhiste en son teknikler uygulanmaktadır. Enstitüde insan sağlığı açısından önemli zoonoz hastalıklar ile ekonomik zararlara yol açan hayvan hastalıklarının teşhisi ve toksikolojik analizler, enterotoksemi aşısının üretimi ve yetiştiricilerin eğitimi konusunda bölgeye önemli hizmetler verilmektedir. Adana VKAE’de bilimsel araştırma çalışmaları 1980’li yıllardan sonra başlamıştır. Kurumda veteriner bilimlerinde ortaya çıkan gelişmelere uygun olarak bölgesel ve ülkesel seviyede hayvan hastalıklarının epidemiyolojisi, kontrolü ve eradikasyonunu hedef alan araştırmalar ile teşhis ve üretim teknikleri geliştirme ve halk sağlığına yönelik araştırmalar yürütülmekte ve diğer araştırma kurumları ile iş birliği yapılmakta ve araştırma sonuçları yayın yoluyla bilim dünyasıyla paylaşılmaktadır. Kurum ayrıca sorumluluk alanına giren dokuz ilde görev yapan veteriner hekimlere mesleki konulardaki son bilgileri aktarmak ve sahada görülen problemlerin çözümüne yönelik seminer ve eğitim çalışmaları yapılmakta ve Enstitü personeli çeşitli hizmet içi ve yurt dışı eğitim programlarına katılmaktadır. Ayrıca gerektiğinde diğer enstitülerde çalışan veteriner hekimlere yönelik yeni laboratuvar teknikleri konusunda eğitim çalışmaları düzenlenmektedir. Yetiştiricilere ise tespit edilen hastalıklarla ilgili koruyucu ve tedavi edici bilgiler verilmekte ve tavsiyelerde bulunulmaktadır³⁰¹⁷.

3017 <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/adana/Menu/103/Gorevlerimiz> (Erişim Tarihi: 26.09.2021).

9. Ankara Şap Kontrol ve Araştırma Enstitüsü

Şap hastalığı, hayvancılık sektörü için çok önemli ve zararlı bir hastalıktır. Hastalığa bütün çift tırnaklı hayvanların duyarlı olması sebebiyle oldukça bulaşıcı bir özelliğe sahiptir. Bu itibarla hastalığın yaygın olduğu bölgelerde yaşanan kayıplar arasında özellikle genç hayvan ölümleri, süt ve et veriminde düşme, hayvan üreme performansında düşüklük yaşanması gibi olgular bulunmaktadır. Ayrıca hastalığın eradikasyonu veya kontrolü de oldukça yüksek maliyetlidir. Bu nedenlerden dolayı hastalığın kontrolü ve nihayetinde eradikasyonu, ülke hayvancılığının geliştirilmesi ve şap hastalığı karşısında birtakım önlemler alınması büyük önem arz etmektedir. Bu hedefe ulaşmak için şap hastalığının epidemiyolojisinin ve en iyi şekilde nasıl kontrol edileceğinin çok iyi bilinmesi gereklidir. Bunun gerçekleştirilebilmesinin yegane yolu; şap hastalığı ile ilgili bilimsel bir araştırma kurumunun açılması ve bu doğrultuda Türkiye hayvancılığına hizmet vermesidir³⁰¹⁸.

Bu doğrultuda 1960’lı yıllarda Türkiye’nin güney sınırlarında bulunan ülkelerden giren şap hastalığının eşine pek rastlanmayan çeşitteki virüsleri, Anadolu hayvancılığını ciddi bir şekilde sarsmış bulunmaktaydı. Çift tırnaklı hayvanlara musallat olan bu mikroplar yılda ortalama 500.000 hayvanın şaptan telef olmasına ve sağ kalanların da şaptan ve verimden düşmesine sebep olmaktaydı. Bu sebeple şap hastalığı yüzünden Türkiye hayvancılığı; daha da ötesi Avrupa, Balkanlar ve Yakın Doğu ülkelerine yapılmakta olan ihracat ve dış ticaret dengesi döviz kaybına uğramış, böylece ülke ekonomisi büyük kayba uğramıştır. Dolayısıyla ülkeyi kaplamış olan şap hastalığını önlemek için, hayvanlara gerektiği kadar yapılması lazım gelen aşuların miktarı 12.000.000 doz olduğu halde mevcut durumdaki aşı doz miktarının yarım milyon olması ve bu hususta büyük bir eksikliğin olması, şap aşısı üretimi yapacak bir enstitünün kurulmasını zarurî kılmıştır. İşte bu doğrultuda kurulacak olan Şap Enstitüsüyle, yılda 15.000.000 doz aşı yapılabilmesi planlanmıştır³⁰¹⁹.

Bu konuda hasıl olan düşünce üzerine 1957 yılında Ankara’da bir Şap Enstitüsü kurulmasına karar verilmiş; o yıl Yüksek Mimar Sabih Öke ve 2 Veteriner Bakteriyolog benzeri müesseseleri tetkik etmek ve gerekli proje hazırlıklarını yapmak üzere Danimarka, İngiltere ve Hollanda’ya gönderilmiştir. Ayrıca 29 Mayıs 1959 tarihinde müesseseye Atatürk Orman Çiftliğinden arazi temini için 7310 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Daha sonra o araziden vazgeçilerek bugünkü Enstitü yerleşkesinin olduğu arazi temin edilerek 5 Ekim 1962 tarihinde Enstitü binalarının inşaatına başlanmıştır³⁰²⁰. Enstitü inşaatında görevli olan kişiler şöyledir³⁰²¹: Mimar Sabih Öke, Mimar Ünal Tümeç, Mimar Eren Boran, Mimar Aynur Mentuş, Mimar Orhan Akyürek, Statik Mühendisleri Hayri Erişen ve Hüsamettin Bozkurt, Tesisat Mühendisleri Fates Kom. Şti ve Orhan Karadoğan, Elektrik Mühendisleri Fates Kom. Şti ve Rahmi Dünder ve Kontrolör Sait Demirtaş.

Türkiye hayvan servetini tahripkar şap hastalığından korumak maksadıyla 29.000.000 sarf edilerek Ankara merkezli olarak kurulan Şap Enstitüsünün tesislerinin yapımı için ayrılan bütçenin 10.000.000 FAO Teknik Yardım Kurulundan, geriye kalan 19.000.000 kısmı da Ziraat Vekâleti genel bütçesinden ayrılmıştır. Bahsi geçen binalar, 322 dekarlık bir arazi üzerinde konumlandırılmıştır. 18 binadan müteşekkil olan Enstitü içerisinde çeşitli laboratuvar, 90 oda, 4 soğuk hava deposu, 4 etüt odası, 1 operasyon salonu, Adi su, Distle su, Deionize su, sıcak ve soğuk vebolitli su olmak üzere 5 çeşit su tesisatı, yüksek basınçlı

3018 **Şap Hastalığı İle Mücadele El Kitabı**, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yay., (Yay. Haz.: H. H. Aşkaroğlu, G. C. Gümmüştepe, A. Adıgüzel, S. Aktaş, N. Bulut), Ankara 2010, s.3.; Bk. Orhan Özduval, “Şap Hastalığı ve Zararlıları”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, S 467, (31 Mart 1967), ss.6, 14.

3019 Aslan Tufan Yazman, “Bir Enstitünün Ekonomimize Açtığı Ufuklar”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, S 467, (31 Mart 1967), s.1.

3020 Ali Galip Karagözoğlu, “Enstitü Hakkında Bilgi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, S 467, (31 Mart 1967), s.4.; “Ankara Şap Laboratuvarı Tesisleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, S 467, (31 Mart 1967), s.5.

3021 “Şap Enstitüsü İnşaatında Hizmet Edenler”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, S 467, (31 Mart 1967), s.6.

hava, vakum hava gazı, alçak ve yüksek gerilimli elektrik tesisatı ve çeşitli sosyal tesisleri bulunmaktadır. Kurumun A–B blokları, bizzat aşı ve serum üretmek amacıyla oluşturulan laboratuvarlara ayrılmıştır. 8 Mart 1967 tarihinde resmî olarak bizzat Başbakan Süleyman Demirel tarafından açılışı gerçekleştirilen Enstitünün müdürü Patolog Ali Galip Karagözoğlu'dur³⁰²². Enstitü arazileri ve binaların yer aldığı yerleşke, Ankara–Eskişehir yolu üzerinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi civarındaki belirlenen arazi üzerinde konumlandırılmıştır³⁰²³.

Fotoğraf –135

Şap Enstitüsü yerleşkesi ve genel görünümü.

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Şap Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım Kitabı**, (Yay.: Haz.: Berrin M. Alpay), Ankara 2016, ss. 8-9.

Şap Enstitüsünün görevi, Türkiye’de mevcut şap virüsü tiplerine karşı aşı hazırlamak ve bunları Ziraat Vekâleti Veteriner teşkilatına sevk etmek, ülkeye girebilecek diğer tiplere karşı belirli periyotlarda aşı hazırlayarak stoklarda muhafaza etmek, ülke genelinde şap hastalığından şüpheli hayvanlardan alınarak Enstitüye gönderilen marazi maddelerin şap virüsü yönünden laboratuvar teşhislerini yapmak, şap hastalığı konusunda epidemiyolojik çalışmalar yapmak, şap virüsü, hücre ve virüs üretimi hususlarında bilimsel araştırmalar yürütmek, hizmet içi eğitimler düzenleyerek il hayvancılık teşkilatlarındaki veteriner hekim, veteriner sağlık teknisyeni ve çiftçileri şap hastalığı konusunda bilgilendirmek, gerektiğinde diğer viral aşuların üretimine karşı destek hizmetleri vermektir³⁰²⁴.

3022 “Şap Enstitüsünün Açılışı”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, S 467, (31 Mart 1967), s.3.; Karagözoğlu, “Enstitü Hakkında Bilgi”, ss.4, 8.; Enstitünün ilk müdürü olan Ali Galip Karagözoğlu, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi 1949 yılı mezunudur. Bundan önce Pendik ve Elazığ Bakteriyoloji Enstitülerinde Laboratuvar şefliği yapmış, 4 yıl da Samsun Veteriner Kontrol Araştırma Enstitüsü müdürlüğünü yerine getirmiştir. Uzmanlık alanı Patoloji olan Karagözoğlu, Almanya ve Fransa’da şap hastalığı üzerine araştırmalar yapmış ve uzmanlık kazanmıştır. Bk. “Enstitünün Teşkilatı ve Araçları”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, S 467, (31 Mart 1967), s.12.

3023 “Ankara Şap Laboratuvarı Tesisleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, S 467, (31 Mart 1967), s.5.

3024 **Şap Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım Kitabı**, s.15.

Tablo –210

Şap Enstitüsü Müdürleri ve Görev Süreleri³⁰²⁵

İsim ve Soy İsim	Görev Süresi
Ahmet Özsoy	1958-1963
A. Galip Karagözoğlu	1964-1976
Cemil Boz	1976-1988

Fotoğraf –136

Şap Enstitüsü tarafından çiftçilere aşı bilincini oluşturmak ve kullanımını özendirmeye yönelik dağıtılan “Şap Aşısı” broşürü.

Kaynak: **Şap Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım Kitabı**, ss. 52-53.

Havalandırma tesisatındaki bu özel virüs filtreleri sayesinde kurum içerisindeki Şap virüslerinin hava ile dışarı çıkması önlenmekte ve dışarıdan herhangi bir mikrobun içeri girmesine de engel olunmaktadır. Kurum, 10 seksiyon halinde organize edilmiş ve çalışma programı şu bölümler üzerinde yürütülmüştür: Araştırma, Seroloji, Teşhis, Biyokimya, Alüminyum Hidroksit Üretimi, Frenkel Doku Kültürü, Aşı Üretimi, Kontrol ve Sterilizasyon, Elevaj Servisi, Atölyeler. Bilhassa teşhis ve aşı üretimi metodlarının geliştirilmesi ile birlikte hücre süspansiyonları başta olmak üzere özel araştırmalar yürütülmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu ve bazı beynelmilel teşekküllerle müşterek projeler üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Bilimsel araştırma ve çalışmaların yürütülebilmesi amacıyla 1967 yılında müdür dışında, 11’i uzman veteriner hekim, 80’i laborant ve müstahdem, 10’u da memur olmak üzere toplamda 101 personel çalışmakta olup bu miktar ihtiyaca ve yıllara göre değişim göstermektedir³⁰²⁶.

1958–1967 yılları arasında Etlik’te faaliyet gösteren Şap Laboratuvarı’nda çalışan teknik personelin yurtiçi ve yurtdışı eğitimlerine ağırlık verilmiş, bu süre zarfında yalnızca tip tayinleri yapılmıştır. Bu dönemde Waldman–Schmidt doku kültürü (primer dana böbrek hücre kültürü) ve 1964 yılında da Frenkel metodu ile deneme mahiyetinde aşı üretimleri yapılmıştır. Yeni enstitü binalarının resmî olarak açılışına

3025 <https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/sap/Menu/10/Eski-Mudurlerimiz> (Erişim Tarihi: 15.08.2021).

3026 Karagözoğlu, “Enstitü Hakkında Bilgi”, s.8.

kadar rutin üretimde kullanılmamıştır. 7 Mart 1967 tarihinde inşaatı tamamlanan Şap Enstitüsü, işletmeye açılmıştır. Bu tarihten itibaren Şap hastalığının teşhisi, virüs karakterizasyonu, aşı virüsü üretimi ve aşı hazırlanması konularında dünyadaki gelişmelerin daha yakından izlenebilmesi ve uygulanabilmesi amacıyla 1967 yılında Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Teşkilatı'nda katkı sağlayacak uzun süreli projelere başlamıştır. 1967–1972 yılları arasında aşı virüsü üretimi Frenkel metodunun yanı sıra primer dana böbrek hücre kültürü yöntemi ile başlamış, sonraki yıllarda dana böbrek hücrelerinin yerine devamlı üreyebilen BHK21 C13 (baby hamster kidney cell-line) hücre hattı kullanılmıştır. Bununla birlikte 1960'lı yılların sonlarına doğru Enstitü inşaatları tamamlandığı halde 1970–1975 yılları arasında ülkedeki gelişmelere bağlı olarak aşı isteklerine cevap veremez hale gelmiştir. Şap aşısı üretimindeki teknoloji gereği mevcut enstitü binaları, altyapı hizmetleri ve mevcut cihazlar üretimin artırılmasına yeterli gelmemiş; yeni bir aşı ve serum üretim laboratuvarına ihtiyaç duyulmuştur. Buna bağlı olarak 1974–1984 yılları arasında Şap Enstitüsünde yeni üretim binaları ilave edilmiştir. Böylece 1986 yılından itibaren yeni üretim merkezinin montajı ile İtalya Brescia'daki Istituto Zooprofilatto Sperimentale della Lombardia e Emilia ile yapılan iş birliği anlaşmasıyla ve Brescia Enstitüsü teknik personeli tarafından gerçekleştirilmiş ve üretim çalışmalarına başlanmıştır³⁰²⁷.

Şap Enstitüsünde üretilen aşılarla ülkede çift tırnaklı hayvanların şap hastalığına karşı koruyucu olarak aşılınması üretilen aşı oranında yaygınlık göstermiştir. Bu hususta Enstitü, 1973 yılında “Şap Hastalığı İle Savaş” başlıklı bir proje hazırlayarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na iletmıştır³⁰²⁸. Ayrıca 1975 yılında Şap Enstitüsünde 5.875.0 doz O tipi şap aşısı, 1.350.0 A tipi şap aşısı, 1.450.0 doz Aya I tipi şap aşısı ve 1.2 litre Alüminyum Hidroksit Jeli üretilmiştir. Bununla birlikte 1962-1975 yılları içerisinde SAT1, A1, SAT1, O1, A22 ve Asia I türlerindeki şap hastalıklarına karşı koruyucu olarak çift tırnaklara aşılama yapılmıştır. Bunların yıllara göre dağılımı Tablo –211'de yer aldığı gibidir³⁰²⁹:

3027 Şap Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım Kitabı, ss.13-14.

3028 Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Hayvancılığı, s.68.

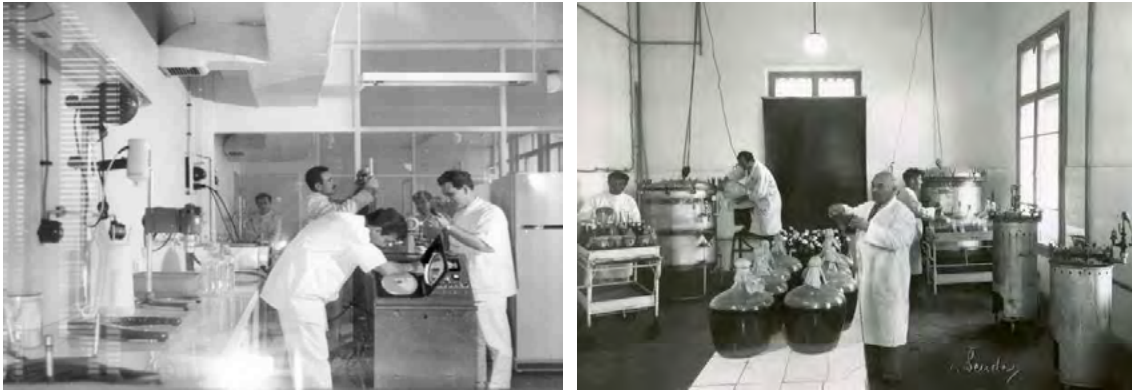
3029 IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu: Hayvan Hastalıklarıyla Savaş Alt Komisyon Raporu, ss.44-45.

Tablo –211

Şap Hastalığına Karşı Çift Tırnaklı Hayvanlar İçin Koruyucu Aşı Çalışmaları ve Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Aşılanan Hayvan Sayısı
1962	493.808
1963	1.629.908
1964	2.737.761
1965	2.945.395
1966	2.533.556
1967	2.779.611
1968	3.309.665
1969	4.594.908
1970	3.172.451
1971	2.676.713
1972	4.451.835
1973	7.655.230
1974	5.162.996
1975	4.003.288

Fotoğraf –137

Şap Enstitüsü laboratuvarları ve teknik elemanları.

Kaynak: https://vetkontrol.tarimorman.gov.tr/sap/Belgeler/sap_eskiresimler.pdf (Erişim Tarihi: 15.08.2021).

B- HAYVAN ISLAHI–YETİŞTİRME VE GELİŞTİRME ALANINDA KURUMLAR VE BİLİMSEL FAALİYETLERİ

1. Sığır Yetiştirme, Islah ve Üretme Müesseseleri (İnekhaneler)

1.1. Kars–Göle Şeref Sığır Islah ve Üretme Müessesesi

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Kars ilinin coğrafi şartları ve iklimsel özellikleri, kentte yaşayan halkı aynı zamanda bölgede önemli bir ekonomik teşebbüs olan hayvancılık alanına yönlendirmişti. Geniş otlak ve yüksek rakımlı çayır ve mera alanlarının fazlalığı, yaylaların genişçe bir yer kaplaması ve sulu tarım imkânlarının da kısıtlı oluşu sebebiyle hayvancılık bir süre sonra daha önemli bir ekonomik teşebbüs haline gelmişti³⁰³⁰. Nitekim bu dönemdeki hükûmetler henüz Türk İstikla Savaşı'nın ilk yıllarından itibaren bir yandan ülke hayvancılığında büyük telefata neden olan bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla mücadele ederken, diğer yandan da ülke hayvancılığını geliştirmek için ıslah ve çoğaltma çalışmaları yürütmüştü³⁰³¹. Bu dönemde iktisadî yapısı büyük ölçüde hayvancılığa dayanan Kars ilinde alınması gereken önlemlerin başında hayvancılığın geliştirilmesine yönelik teşvik uygulamaları ve ıslah ve seleksiyonla çoğaltım faaliyetleri geliyordu. Hayvan ıslah ve çoğaltılması çalışmaları kapsamında atılan en önemli adımlardan biri de ülkede çiftlik, hara, ağıl ve inekhane gibi bilimsel araştırma kurumlarının yaygınlaştırılması, mevcutların modernize edilip geliştirilmesiydi. Böylece 1930'lu yılların ortalarına doğru gelindiğinde gerek ülke ve gerekse Doğu Anadolu–Kars bölgesi hayvancılığını geliştirmek, bölge hayvanlarının ıslah ve seleksiyonla çoğaltılmasına hizmet edecek kurumların tesis edilmesi kararı alınmıştı. Daha sonra da hayvan ıslah ve çoğaltımıyla ilgili çalışmaların bölgede yaygınlaştırılması için yoğun faaliyetler başlatıldı.

1930'lu yıllarda çiftlik, hara, inekhane ve damızlık depolarıyla ilgili olarak önemli kararlar alınmasına müteakip olarak, ülke hayvancılığını geliştirmeye yönelik çalışmalara hız kazandırıldı. Damızlık hayvan alımı, yetiştirilmesi ve bu konuda uzman bilim adamlarının görevlendirilmesi hususlarında Macaristan'la olan ilişkiler daha da yoğunlaştı. Atatürk Dönemi hayvancılık politikalarının şekillenmesi ve belirlenmesinde öne çıkan Macaristan Türkiye hayvancılığının gelişmesi için nitelikli insan gücü bağlamında önemli destek sağladı. Bu süreçte hayvan ıslahı için çalışmalarda bulunması, haralar, aygır depoları, ağıllar ve inekhanelerin çalışma sistemi ve faaliyet tarzlarını inceleyerek rapor hazırlaması için Macaristan–Peşte Yüksek Baytar Mektebi Zootekni Rektörü Müderris Prof. Dr. Oszkár Wellman 3.500 lira yol harcı ödenmek ve aylık ücret ödenmemek koşuluyla Türkiye'ye çağrıldı³⁰³².

Prof. Dr. Oszkár Wellman'ın ilk inceleme gezisi 1932 yılında başladı. Bu süre zarfında devlete ait hara, aygır depoları ve inekhane gibi kurumları ziyaret etti. Buralardaki mevcut hayvan yetiştirme usul ve materyallerini ayrıntılı olarak inceledi. Daha sonra bu kurumlarda yaptığı incelemeleri bir rapor şeklinde hazırlayarak hükûmete sundu. 46 sayfadan oluşan raporda Türkiye'nin önde gelen hayvancılık bölgelerindeki at, sığır ve koyun yetiştirme usulleri ve materyalleri hakkında ayrıntılı bilgiler sundu. Sığırcılık çalışmaları kapsamında Doğu Anadolu Bölgesi'nde incelemelerde bulunan Wellman, bölgede yaptığı araştırmalar sırasında köylüyü damızlık boğa yetiştirilmesi konusunda aydınlatmak görevinin Ziraat Vekâletine düştüğünü vurguladı. Nitekim bu görev için Ziraat Vekâleti bünyesinde sığır ıslah ve üretme tesislerinin kurulması ve bu kurumlar aracılığıyla köylülere ulaşmak için onlara sergi, kurs, konferans gibi etkinlikler düzenlenmeliydi. Ayrıca damızlık boğa yetiştirilmesi konusunda tesis edilecek olan kurumlar, bulunduğu

3030 Ali Güvensoy, "Kars İlimizin Ekonomik ve Sosyal Sorunları", **2. Kent Kurultayı-Kafkasya'da Ortak Geleceğimiz**, Kars Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2007, s.227.; Neriman Görgünay Kırzioğlu-Sezai Yazıcı, **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Kars**, Kars Valiliği Yay., 1999, s.104.

3031 Temel, agm., s.22.

3032 Melek Çolak, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Türk-Macar Ekonomik İlişkileri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XX, S 59, (Temmuz 2004), s.420.; Bk.: Çolak-Jávorka, ss.79-86.

bölgedeki halkı ödüllendirmeli ve teşvik etmeliydi³⁰³³. İlk gezisindeki incelemeleri ve sunduğu rapor sebebiyle dikkatleri üzerine çeken Wellman, 1933 yılında yeniden Türkiye’ye davet edildi ve bu doğrultuda ikinci bir gezi daha gerçekleştirdi. Wellman, bu inceleme gezisi sırasında bilhassa İstanbul, Bursa, Erzurum ve Kars gibi illeri ziyaret etti³⁰³⁴.

Prof. Dr. Wellman, 1933 tarihli ikinci ziyareti sırasında Doğu Anadolu Bölgesi’nde bulunan illerdeki sığırcılık faaliyetleri üzerinde önemle durdu ve bu hususta birtakım tavsiyelerde bulundu³⁰³⁵. 1933 tarihli ikinci gezinin önemli ayaklarından birisini oluşturan ve Kars-Göle, Çıldır vb. bölgede bulunan birçok yerleşimde çalışmalarını sürdüren Wellman, yöredeki köylerde bulunan sığırların hemen hemen hepsini gözden geçirmiş ve şu ifadelerde bulunmuştu³⁰³⁶:

“Kırmızı tondaki Göle ve koyu kırmızı tondaki Çıldır sığırları üç yönlü verim kabiliyetlerine sahip, kıymetli ırklardır. Bu ırkın gelişmesi ve saf halde yetiştirilen boğalar, Anadolu’nun kırmızı sığırını ıslaha çok elverişlidir. Bu mıntıkanın yaylalarındaki mera ve çayırklar mükemmel kalitededirler. Ve sığırcılık için uygun koşulları sağlamaktadırlar. Bu mükemmel mera ve çayırklardan hakkı ile yararlanılmaması cidden üzücüdür. Buralardan elde edilebilecek süt, süt ürünleri ve etten yararlanılmamaktadır. Bundan dolayı Doğu Anadolu’da sığırcılığın bazı yönlerde nispeten ilerlemiş olduğunu inkar etmek mümkün değildir. Sığırcılık bu mıntıkada daha ileridir. Gördüğüm peynir fabrikaları ve köylerde bulunan süt separatorleri de bunu doğrulamaktadır. Fakat maalesef elde edilen süt ürünleri kalite itibarıyla çok değersiz ve dış pazarın istediği kaliteye sahip değildirler.”

Bir önceki raporunda ülke sığırcılığının yükseltilmesi, Kars mıntıkasında belirli ırkların saf olarak yetiştirilmesi amacıyla Doğu Anadolu Kırmızısı (DAK)³⁰³⁷ olarak bilinen sığırların ıslahı ve türlerinin devamı için yapılan yanlış melezlemeler sonucunda bu türün kalitesinin düştüğünü tespit etti. Aynı raporda bu ırkın çok kıymetli olduğu ve tedbir alınmadığı takdirde mahvolacağına altı çizdi. Doğu Anadolu Kırmızısı olarak bilinen bu ırk aynı zamanda Göle ırkı olarak da tanınmaktaydı³⁰³⁸.

3033 **Birinci Rapor 1932 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar**, ss.3, 10-11.; Macit Eker, **Göle ve Kazova İnekhanelerinde Yetiştirilen Doğu Anadolu Kırmızısı Sığırlarının Yetiştirme, Vücut Yapılışı ve Çeşitli Verimleriyle, Bunların Birbirleriyle ve Yerka Sığırlarla Mukayesesi**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1953, ss.6-7.

3034 **İkinci Rapor 1933 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar**, ss.47-48.

3035 **İkinci Rapor 1933 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar**, ss.48-52.

3036 **İkinci Rapor 1933 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar** 1938, s.50.; Bk.: Çolak- Jávorka, **age.**, ss.202-205.

3037 Hastalık ve açlığa oldukça dayanıklı olan Doğu Kırmızısı, Göle ırkı sığırları olarak da bilinmektedir. Bölge hayvan sayısının yaklaşık %73’ü bu ırktan oluşmaktadır. Bu sığırlar koşum işlerinde de kullanılmakla birlikte canlı halde 300- 400 kilo gelmektedirler. Boğalar ise 700-850 kilo aralığına kadar çıkmaktadırlar. Doğu Anadolu Kırmızısı, yöredeki ilkel ahır şartlarında yaşamayı sürdürebilen dayanıklı bir ırk olmasına karşın, et ve süt verimi açısından yüksek seviyededir. Türkiye’de mevcut sığırlar içerisinde eti en lezzetli olan türdür. Göle ırkı olarak da adlandırılan bu sığırların iç yağları sarı ve sütleri yağlı (ortalama %4) olmaktadır. Sığırlar sağılmaya başladıkları zamanlarda günde 5-6 kg süt verebilme kabiliyetinde olup bunlardan 6-8 aylık sağım mevsimi boyunca 1200-1400 kg süt alınabilmektedir. Renk olarak tarçın rengi yani koyu kıızıdır. Göle ırkı aynı zamanda yörede şark kırmızı olarak da ifade edilmektedir ve yayılım alanı Çıldır, Ardahan, Göle, Posof, Sarıkamış, Kağızman ve Kars bölgeleridir. Bk.: Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.68-70.; Kadri Bilgemre, “Doğu Anadolu Kırmızılarında Vücut Yapılışı”, **Ziraat Dergisi, Yıl: 1, S 4-5, (Nisan-Mayıs 1940)**, ss.20, 25-34.; Kadri Bilgemre, “Doğu Anadolu Kırmızı Sığırlarında Vücut Yapılışı”, **Ziraat Dergisi, Yıl: 1, S 7, (Temmuz 1940)**, ss.4-12.

3038 **Kars, CHP Halkevleri Bürosu Yayınlarından**, (Yay. Haz.: Redaksiyon Heyeti), Yeni Sabah Matbaası, İstanbul 1943, ss.53-54.; B. Sami Bayhan, “Kars Bölgesi Hayvancılığı”, **Türk Veterinerler Derneği Dergisi, Yıl: 17, C 17, S 12, (Şubat 1947)**, s.44.; **İkinci Rapor 1933 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar**, s.50.

Ziraat Vekâleti ise bu dönem zarfında mera hayvancılığının daha yaygın olduğu Doğu Anadolu Bölgesi'nde yörenin ilkim ve coğrafî özelliklerine uygun teşvik ve destek politikaları izlemeye başladı. Bu doğrultuda Bakanlar Kurulu, 21 Haziran 1931 gibi erken bir tarihte Kars iline bağlı Zarfat Yaylası'nın hayvan yetiştirmek ve kurmuş olduğu bütün tesisatı süresi sonunda hazineye devretmek koşuluyla 7 yıl süreyle ve 1.000 lira bedelle Arapçayı Kazası'nın (Arpaçay) Kemah Köyü'nden ehliyetnameye sahip hayvan çoğaltımı yapan Hüseyin Paşa'ya verilmesini kararlaştırdı³⁰³⁹. Bu dönemde Türkiye'de hayvan ıslahı ve yetiştiriciliği ile ilgili çalışmalara müteakip olarak konuyla ilgili olarak 1926 yılında 904 numaralı "İslah-ı Hayvanat Kanunu" çıkarıldı. İlgili Kanun'un yasal düzenlemesi kapsamında hara, inekhane ve aygır deposu kurulmasına uygun bulunan hazineye ait yerlerin, ihtiyaç üzerine Ziraat Vekâletine tahsis edilmesi ayrıca hara, inekhane ve ağıllarda yerli ve yabancı ırktan hayvanların damızlık amacıyla çoğaltılması, aygırların depolara, diğer hayvanların ise ilgili nizamname şartları uyarınca ihtiyacı olan köylere bedelsiz dağıtılması ve damızlık hayvan sahipleri ile şirketlere bedeli karşılığında verilmesi hükme bağlandı. Söz konusu yasaya dayanarak, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yetiştirilen hayvanların ıslahı ve seleksiyonla çoğaltılması amacıyla, 15 Eylül 1936 tarihli Başbakanlık Kararnamesi ile Kars'ta Cumhuriyet Dönemi'nin ilk sığır ıslah ve üretme kurumlarından birisi olan Kars-Göle Şeref İnekhanesi kuruldu. Daha sonra zengin mera ve çayır varlığı nedeniyle kuruluş yeri olarak seçilen Göle ilçesinin Şerefiye Köyü ile Kars'ın Merkez ilçesine bağlı Cılavuz mevkiinin Akpınar ve İsa çayırında yer alan araziler, inekhane, tay çiftliği ve boğa istasyonları binalarının inşası için Ziraat Vekâletine tahsis edildi³⁰⁴⁰.

1936 yılında Kars Valisi Ali Akif Eyidoğan zamanında Kars-Ardahan yolu üzerinde kurulan Göle Şeref İnekhanesi, Göle ilçesine 1.5 km, Kars il merkezine ise 85 km mesafede bulunmaktadır. Göle ilçesinde yer alan sığır ıslah ve üretme kurumu, 2280 rakımlı sulak bir yaylada konumlandırıldı. İnekhaneyi çevreleyen düz arazi Muzarat köyünden başlayarak Göle ilçesinin güneyinden Şeref köyünün Ardahan şosesine inen sırtlarından itibaren ve Ardahan yolu boyunca doğu-kuzeydoğu istikametine doğru geniş bir alanı içine almaktadır. Bölgedeki Okçu suyu Göle İnekhanesi'nin içinden geçmektedir³⁰⁴¹. Hayvan ıslahı ve üretme çalışmalarında önemli bir yere sahip olan İnekhaneler, oldukça geniş araziye sahip ve çoğunlukla yem yetiştiren kurumlardır. Bahsi geçen kurumlar, bir yandan dışarıdan ithal edilen kültür ırkları üzerinde denemeler yapıp ülke şartlarına adaptasyonu üzerinde çalışmalar yaparken, diğer yandan da yerli sığır ırklarının ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımı üzerinde faaliyet yürütmektedir³⁰⁴². Bu doğrultuda faaliyet gösteren Göle Şeref İnekhanesi'nin gayesi; fennî olarak hayvan yetiştirme hususunda köylüye örnek olmak, hayvancılıktan azami ölçüde istifade yollarını göstermek, çeşitli hayvan ırklarının ıslah ve çoğaltılmasını temin etmektir³⁰⁴³.

3039 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 21-44-9, 21.06.1931.

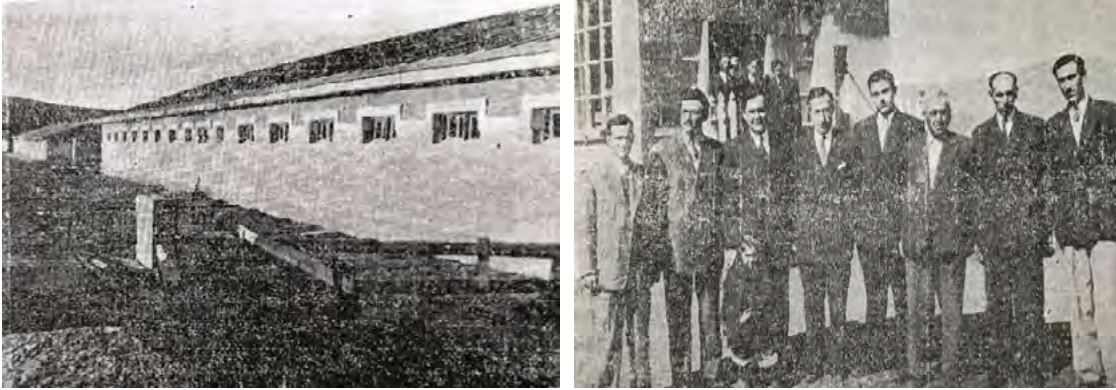
3040 BCA, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 68-75-17, 16.09.1936.; Eker, s.8.; Selçuk Ural, "Atatürk Döneminde Kars'ın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumu", **Kars "Beyaz Uykusuz Uzakta"**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2006, s.140.; Sadık Atak, **Doğunun Kapısı Kars**, İbrahim Horoz Matbaası, İstanbul 1946, s.70.; Ziraat Vekâleti tarafınca damızlık hayvanlar üzerinde faaliyet gösterecek inekhaneler sığır varlığının 4.000 başa çıkarılması ve her yıl 1900-2000 damızlık boğa verilmesi kararlaştırılmıştı. Bk.: "Memleket Sığircılığında İslah ve Yetiştirme Çalışmaları", **Aydın**, 23 Mart 1939, s.3.; "Gölede Mükemmel Bir İnekhaneye Kuruldu", **Son Posta**, 24 Ağustos 1937, s.5.

3041 Eker, **age.**, s.8.; B. Sami Bayhan, "Göle İnekhanesinin Kuruluşu, Çevresine ve Memlekete Sağladığı Faydalar", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 91, (Eylül 1947), s.305.; **1967 Kars İl Yıllığı**, Kars Valiliği Yay., TİSA Matbaacılık T.A.Ş., Ankara 1967, ss.159-161.

3042 Sönmez, **Hayvancılık Organizasyonları**, s.32.; Bayhan, "Kars Bölgesi Hayvancılığı", s.44.

3043 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.103.; Fuad Araslı, "Gölede Mükemmel Bir İnekhaneye Kuruldu", **Son Posta**, 24 Ağustos 1937, s.5.

Fotoğraf –138

Göle İnekhane İdare Heyeti ve İnekhane ahırları.

Kaynak: **Üretim**, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 17, (Ağustos, 1950), ss. 6-7.

Süt, yağ ve peynir üretimi için önemli yerlerden biri olan Göle’de 20.107 dekarlık bir arazide kurulan Göle Şeref İnekhane’sinin 1936–1950 arasındaki süreçte ilk müdürü Mümtaz Bey, ikinci müdürü B. Sami Bayhan, üçüncü müdürü ise Murat Altan’dır³⁰⁴⁴. Ziraat Vekâleti tarafından idare edilen kurum, devlet genel bütçesinde idare edilen sığır istasyonu müdürlüğü ile inekhane döner sermaye müdürlüğü ile işletilmektedir. Her iki işletme bünyesinde bir müdür, bir veteriner ve ihtiyaca göre değişen miktarda teknik elemanı bulunmaktadır. İnekhane bünyesinde ayrıca ziraat alet ve makineleri için bir hangar, 50 hayvan kapasiteli at tavlasi, ikili çoban ve kahya evi, ikili çift memur lojmanı, işletmenin merkez binaları, tekli memur lojmanı, 80’er hayvanlık üç adet ahır ve bir de süthanesi bulunmaktadır³⁰⁴⁵. Mümtaz Bey müdürlüğünde 1936 yılında kuruluş çalışmalarına müteakip olarak yöredeki hayvanları incelemeye başlayan inekhane idaresi, 1937 yılından itibaren sığır ıslah ve üretme çalışmalarına geçmiştir. Kurum arazilerininin 10.000 dekarını çayırılık alan, 8000 dekarını mera; 1000 dekarını ziraat arazileri, 5 dekar bağ–bahçe, 100 dekarı bataklı, 1000 dekarını da bina, tesis, yollar, dağ, tepe ve suyuolları oluşturmaktadır. Tarla ziraatı arazileri 1000 dekar olarak gözüксе de bunun ancak 311 dekarı kullanılmaktadır. Aynı miktarın nadasa bırakıldığı kabul edildiğinde; tarla ziraatı arazilerinden %60’e yakın bir oranda faydalanılabilmektedir. Mera olarak kullanılan 8000 dekarlık arazi, İnekhane arazisinden ayrı olarak tesis edilmiş bir parçayı oluşturmaktadır ve Şeref yaylasında bulunmaktadır. Nitekim iklim olarak Göle’de 6 ay kış yaşandığı için damızlıkların bakımı ahırlarda yapılmıştır. Buna bağlı olarak hayvan yemi ziraatına önem verilmiş ve 1943 yılından itibaren çalışmalar başlatılmıştır. Ancak İnekhane bünyesinde bir tarla ziraatı ve hayvan yemleri şubesi olmadığı için bu alanda verimli ve ilerleyici bir çalışma yapılamamıştır. Hayvanların kesif yem ihtiyaçları için arpa, yonca, korunga, hayvan pancarı, patates, çayır ve kuru ot yetiştirilmiş ve kış ayları için depolanması yapılmıştır. Nitekim 1936–1947 yılları arasında İşletmede hayvanların temel beslenme ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla kuru ot (7.921.180 kg.), arpa (69.028 kg.), patates (9.602 kg.), pancar (10.571 kg.) ve korunga (1.400 kg.) türlerinde toplamda 8.011.781 hayvan yemi elde edilmiştir³⁰⁴⁶. İşletmedeki hayvan yemi gereksinimi için temin edilen kuru ot ihtiyacı her yıl tamamıyla doğa şartlarına bağlı olarak depolanmıştır. Buna karşılık olarak çayır arazilerinin verimini artırmak amacıyla ıslah yapılarak bilhassa gübre kullanımından faydalanılmamıştır.

3044 Bayhan, “Göle İnekhane’sinin Kuruluşu, Çevresine ve Memlekete Sağladığı Faydalar”, s.305.; M. Murat Altan, “Göle İnekhane’si”, **Üretim**, Yıl: 2, C 2, S 17, (Ağustos 1950), ss.6-8.

3045 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.103.

3046 Eker, **age.**, s.10.; Bk.: Altan, “Göle İnekhane’si”, ss.6-8.; Bayhan, “Göle İnekhane’sinin Kuruluşu, Çevresine ve Memlekete Sağladığı Faydalar”, s.305.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.104.

Nitekim Doğu Anadolu Bölgesi hayvancılığının geliştirilmesi için III. Umumî Müfettişlik tarafından hazırlanıp Başvekil İsmet İnönü'ye sunulan 7 Ekim 1936 tarihli raporda; Kars'ta Ardene, yarım kan ve Orlof safkan atı yetiştirilmesi, Rusya'dan Orlof aygırı, yüksek kaliteli katır yetiştirmek amacıyla Kıbrıs'tan merkep aygırı satın alınması, Göle ilçesindeki Şeref İnekhanesi damızlık kadrosuna iyi evsafılı 50 baş Malakan kısrağı ilave edilmesi tavsiye edilmişti. Raporda ayrıca, bölge hayvanlarının Rusya'dan başka ülkelere de ihraç edilebilmesi için yeni alıcı bulunmasının, İstanbul piyasasına hayvan götüren doğu bölgesi celeplerinin nakliye, mezbaha, iskele vb. masrafları yüzünden mağdur olmamaları için korunmalarının, bölgede et konserve fabrikası ve sığır yetiştirme çiftliği kurulmasının, bölgedeki baytar kadrolarının ve koyun soylarının artırılması ve düzeltilmesinin, Herik cinsi koyunların yünlerini B derecesine çıkaracak bir kurumun ve et koyunu olan safkan karamanın yetiştirilmesi için bir numune ağılı inşa edilmesinin yararlı olacağı ifade edilmişti³⁰⁴⁷.

1936–1940 arası dönem daha ziyade bir hazırlık ve damızlık intikali devresi olarak geçmiş, Göle ilçesinin köylerinden 1924–1935 doğumlu 205 adet Doğu Anadolu Kırmızısı inek–düve ile 1928–1939 doğumlu 8 adet damızlık boğa satın alınarak işe başlanmıştır. Göle çevresindeki Doğu Anadolu Kırmızısı sürülerde Simental ve İsviçre Esmer ırkının tesirleri yok denecek kadar azdı. Bu bakımdan yetiştirmeye esas olan inekleri safkan Doğu Anadolu Kırmızısı olarak kabul edilmelidir. İnekhanede, 1937–1945 yılları arasında 280 hayvan damızlığa katılmış, bu suretle 9 yıl içerisinde 280+205: 485 inek elinden geçmiştir³⁰⁴⁸.

Göle Şeref İnekhanesi, her yıl çeşitli miktarda boğa dağıtımını yapmış ve yörelerindeki üreticilere yardım etmiştir. Bu bağlamda yalnızca 1939 yılında Çıldır, Arpaçay, Göle kazalarından 15.000 baş damızlık seçmiş ve melezleme yoluyla elde ettiği 50 baş boğayı köylülere karşılıksız olarak dağıtmıştır³⁰⁴⁹. 1938–1946 yılları arasında İşletmenin yalnızca Kars ilinde dağıtım yaptığı damızlık boğa sayısı 300 baştır. Ancak bu sayı, gerek il bazında gerekse bölge bazında değerlendirildiğinde beklenen ihtiyacı karşılayamamıştır³⁰⁵⁰. Bu dönemde İşletmedeki yetiştirme işlerinde en önemli sorun, sığır ıslah ve üretme çalışma programı dışına çıkılmasıdır. Göle İnekhanesi'ndeki çalışma programında sığır yetiştirme metodu olarak daima safkan yetiştirme usulü belirlenmiştir. Safkan yetiştirme metodunun en önemli ölçütü olarak öne çıkan yöntem; akrabalar arasında yapılan ıslah ve çoğaltım çalışmalarıdır. Ancak İşletmenin çalışma programında hususi olarak belirtilmesine rağmen akrabalar arasındaki yetiştirmeden kaçınılmış ve ıslah işlerinde yeterince ehemmiyet verilmemiştir³⁰⁵¹.

3047 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 48-312-5, 07.10.1936.; Bk.: “Memleket Sığircılığında Islah ve Yetiştirme Çalışmaları”, **Aydın**, 23 Mart 1939, s.3.; “Türkiye’de Bir Sene İçinde Hava ve Ziraat Vaziyeti”, **Ulus**, 22 Ocak 1939, s.7.; Temel, agm., ss.29-30.

3048 Eker, **age.**, ss.43-44.

3049 “Türkiye’de Bir Sene İçinde Hava ve Ziraat Vaziyeti”, **Ulus**, 22 Ocak 1939, s.7.; 1936 yılının ilk dönemlerinde Göle Şeref İnekhanesi bünyesine 151 inek, 4 baş damızlık boğa satın alınmış; ıslah ve seleksiyonla çoğaltım işlerine başlanmıştır. Bk.: Fuad Araslı, “Gölede Mükemmel Bir İnekhaneye Kuruldu”, **Son Posta**, 24 Ağustos 1937, s.5.; “Hayvancılığımız Süratle Islah Ediliyor”, **Kurun**, 15 Eylül 1936, s.2.

3050 Eker, **age.**, s.7.

3051 Eker, **age.**, ss.36-38.

Tablo –212

Göle İnekhanesinin Dağıttığı Damızlık Boğaların Dağıtıldığı Yerler ve Nispi Miktarları (%)

İller	Nispi Miktarı %
Kars	%74.14
Erzurum	%8.65
Tunceli	%5.59
Kahramanmaraş-Maraş İnekhanesi	%3.87
Van	%2.58
Tokat-Kazova İnekhanesi	%3.65
Ankara-Gazi Orman Çiftliği	%0.64
Malatya	%0.43
Karaköse-Ağrı	%0.21
Trabzon	%0.21
Toplam	%100.00

Kaynak: Eker, *age.*, s. 50.

Tablo –212'deki verilere göre, Göle İnekhanesi'nde yetiştirilen ve dışarıya dağıtılan damızlık boğaların en önemli kısmı Kars ili köylerine (%74.14) verilmiştir. Genç boğa materyalinin önemli bir kısmının Kars iline tahsis edilmesinde iklim, coğrafî şartlar, mera alanlarının fazla oluşu ve kurumun yakın olması sebebiyle hayvanlara ulaşabilme imkânları etkili olmuştur. Buna karşılık dışarıya dağıtılan damızlık hayvan materyali, devlet işletme kurumları haricinde bir süre sonra neredeyse o yörenin hayvanları içerisinde kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu sebeple dışarıya gönderilen damızlık hayvan oranı yukarıda görüldüğü üzere bizzat kurum tarafından düşük seviyede tutulmuştur.

İşletme yetiştirme işlerini belirli bir sistematige oturtmak ve ıslahı yapılan hayvanların ırklarını ayırt etmek, onları vasıf-soy bakımından belirli ölçütlere göre sınıflandırmak ve safkan-yarım kan, yerli sığır gibi türleri kayıt altına almak amacıyla çeşitli uygulamalar gerçekleştirmiştir. Bunlardan birisi kontrol kayıt defterleridir. Bu defterler şöyledir³⁰⁵²: İnek esas eşkal defteri, dana esas eşkal defteri, buzağı kayıt ve ölçü kartonu, inek sıfat defteri, buzağı aşım defteri ve genç buzağuların ölçü defteri.

İnekhanenin üzerinde çalıştığı hayvan ırkları arasında DAK dışında Çıldır, Zavot ve Kars ırkı olmak üzere 3 farklı ırk bulunmaktaydı. Bu türlerde 1939 yılından itibaren Göle Şeref İnekhanesi'nde başlayan melezleme çalışmaları, 1964 yılına kadar devam etmiş ve buradan il-bölge geneline yayılmıştı. Bilhassa DAK ırkı üzerinde ıslah ve çoğaltım çalışmaları yürüten kurum, doğal tohumlama yoluyla elde ettiği damızlık boğaları köylülere dağıtarak yöre hayvancılığını geliştirmeyi hedeflemişti. Bu yönüyle Göle Şeref İnekhanesi hayvancılıkta uyguladığı modern yöntemlerle bölgede yaşayan halka örnek bir kurum olmuş-

tu. Kurumun gelişimi ve çalışmalarına paralel olarak hayvan ve hayvan ürünlerinin ihracatında artış gerçekleşmiştir³⁰⁵³.

Tablo –213

Göle–Şeref İnekhanesinde Üretilen Damızlık Sayıları³⁰⁵⁴

Yıl	Damızlık Hayvan Sayısı
1940	699
1941	437
1942	374
1943	410
1944	430
1945	434
1946	442
1947	387
1948	462
1949	523
Toplam	4.598

Tablo –213'daki sığır üretimlerinin yanı sıra işletmenin 1955 yılına kadarki daimî damızlık hayvan kadrosu 500 baş DAK ırkı ile 10 baş boğadan ibaretti. Bu tarihten itibaren kurum; Ziraat Vekâletinin oluruyla bu kadro 150 baş DAK ineği, 3 baş DAK boğası; 100 baş DAK ırkı ile 2 baş Montafon boğası ile melezleme çalışmalarına başladı. Daha sonraki aşamada ise 150 DAK ineği ile 100 baş Montafonun melezlemesi yapılacaktı. Bunun yanı sıra işletmedeki sığırların süt verimleri ise şöyleydi³⁰⁵⁵: 1949 yılında 120 baş inekten (121.768.000 kg.), 1950 yılında 100 baş inekten (105.525.000 kg.), 1951 yılında 140 baş inekten (144.285.000 kg.) ve 1952 yılında da 166 baş inekten (199.192.000 kg.) mutlak süt elde edilmiştir. Ayrıca 100 hayvanda ortalama ağırlık 335 kg., ortalama süt verimi de her bir inek için 6 kg. olarak belirlenmiştir. 1958 yılında etçi ırklar arasında gösterilen Hereford ırkı ile Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki sığırların Aberdeen Angus ırkı ile bölgedeki yerli sığırların melezleme çalışmalarına başlanmıştır. Bu maksatla Amerika'dan ithal edilen damızlıklarla yapılan araştırma ve denemelerden alınacak müspet teknik ve ekonomik neticelere göre geniş ölçüde üretimi yapılarak halka dağıtılması kararlaştırıldı³⁰⁵⁶.

3053 Selçuk Ural-Nebahat Oran Arslan, **Cumhuriyet Devri Kars Tarihi (1923-1950)**, 1. Baskı, Eser Basın Yayın Dağıtım Matbaacılık, Erzurum 2015, s.178.; Bayhan, "Kars Bölgesi Hayvancılığı", ss.41-44.; Bununla beraber 1960'lı yılların sonlarına doğru Türkiye'de hayvancılık üzerine çalışmalar yapan Amerikalı uzman grubu; Göle İnekhanesi için verdiği bir raporda İşletmenin yaklaşık olarak 30 yıllık süreçte yaptığı çalışmaların halka aktarılmadığını belirtmiştir. Nitekim Amerikalı uzman heyetine göre; Göle Şeref İnekhanesinde üretimi yapılan sığırlar, halkın elindeki mevcut hayvanlardan daha üstün özelliklere sahip değildi. Dolayısıyla kurum, kurulduğu günden beri kendisinden beklenileni verememişti. Bk.: Sönmez, **Hayvancılık Organizasyonları**, s.32.

3054 Altan, "Göle İnekhanesi", ss.6-8.

3055 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.103-104.

3056 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, 00.00.1958.

Göle Sığır Üretme İşletmesinde sığır ıslah ve üretim işleri dışında Karagül ve Astragan olarak bilinen koyun türleri üzerinde de çalışmalar yapılmaktaydı. Karagül koyunlarına ilişkin üretim merkezi Göle Şeref İnekhane’sine bağlı olarak Cılavuz’da bir depo tesis edilmesiyle başlamıştır. 1939 yılında başlayan Karagül koyunu ıslah ve seleksiyonla çoğaltım çalışmalarına Ziraat Vekâleti tarafından Gazi Orman Çiftliğinden getirilen 2 safkan Karagül koçu ile yön verilmiştir. Bu doğrultuda bölgede yoğun olarak görülen Morkaraman ve Tuj koyun ırklarıyla çiftleştirilmek ve melezleme yoluyla yeni tipler elde etmek amacıyla çeşitli varyasyonlardan 246 baş kuzu satın alınmıştır. Safkan Karagül koçlarının temini ve nadir bulunuşu sebebiyle bu koçlardan azami ölçüde faydalanılmış; istifade bakımından bilhassa suni tohumla ile melezleme yoluna gidilmiştir. Bu suni tohumlama işleri bizzat kurum veterinerleri tarafından yapılmış ve 1939 yılı içerisinde yapılan tohumlamalardan 1940 yılında ilk mahsul olan F1 jenerasyonları elde edilmiştir. Kurum bünyesinde ilk kez tohumlamaya tabi tutulan Morkaraman, Akkaraman ve Tuj ırkı koyunlarından elde edilen F1 kuzuları arasında post, ondüle, bukle, kıvrım vs. gibi özellikler bakımından vasıfları kıyaslanmış; bu deneme sonrasında Morkaraman ırkı koyunlardan doğan melez kuzuların iklim ve coğrafi şartlara intibak sürecinin daha elverişli olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu denemelerin daha geniş ölçüde devam ettirilmesi için Göle yaylalarında bulunan Hemşin koyunlarından 20 baş satın alınarak bunlar üzerinde ıslah çalışmaları başlatılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği olağanüstü koşullar sebebiyle etütler ve araştırmalar devam ettirilememiş; sadece tohumlama ve üretme işlerine devam edilmiştir. 1939–1946 yılları arasında devam eden altı yıllık çalışmalar, mevcut Karagül melezi sürülerinin Çifteler Harası’na devredilmesiyle sona ermiştir³⁰⁵⁷. Bunun yanı sıra 1926 yılında Ruslar tarafından Atatürk’e hediye edilen 6 adet Astragan koyununun ıslah ve seleksiyonla çoğaltım işleri bizzat Atatürk’ün direktifleri doğrultusunda Göle–Şeref İnekhane’sine verilmiştir. İşletmede Karagül ve Astragan koyunlarıyla başlayan ıslah ve seleksiyonla çoğaltım işleri bölgede yoğun ilgiyle karşılanmış ve bu işletme 1960’lı yıllara kadar koyun ıslahı çalışmalarında önemli araştırmalar kaydetmiştir³⁰⁵⁸.

Atatürk Dönemi’nden itibaren Ordunun temel ihtiyacı olan at ve konserve et gereksinimini karşılamak amacıyla Mareşal Fevzi Çakmak tarafından Göle Şeref İnekhane’ye gezilmiş ve incelenmiş, Amerika’dan askeri fabrikalar için kösele denilen derilerin getirilmesi kararı verilmişti. Et konserve fabrikası kurulması için İktisat Vekili Celal Bayar da çalışmalar yapmıştı. Ayrıca koyunların ıslahı için Morkaraman safkan et koyunları ve Herik (Tunç) adı verilen yün koyunları için ağılların yapılması ve artırılması istenmiştir³⁰⁵⁹. Kurum, ayrıca kuraklık ve olası kıtlık durumlarında ortaya çıkabilecek sorunlar için depo görevi de görmüştü. Bölgede her yıl ortalama bir milyon ot biçilerek Göle Şeref İnekhane’de depolarında stoklanmaktaydı. Bu uygulamayla olumsuz iklim şartları baş gösterdiğinde; kuraklık ve kışın uzun geçmesi durumlarında halka yardım ediliyordu. Yem sıkıntısı nedeniyle hayvanların açlıktan ölmesinin önüne geçilmekteydi. Ayrıca hasta hayvanların tedavi edilmesinde ve halkın pulluk ve buna benzer ihtiyaçlarının karşılanmasına da yardım ediliyor ve destek sağlanıyordu. Nitekim Göle Şeref İnekhane’sinin kapıları halka yardım etmek için devamlı açık bulunmaktaydı³⁰⁶⁰. Ayrıca inekhane sayesinde Kars ili, başta İstanbul ili olmak üzere ülkenin çeşitli yörelerindeki illere canlı hayvan ve hayvan ürünleri ihraç edecek duruma yükselmişti³⁰⁶¹. Bu durum, kurumun gelir–gider bütçe dengesine de yansımıştı. İnekhane, 1949–1959 yılları arasında toplamda 1.949.568 lira gelir elde etmişti. Buna karşılık kurumun gider kalemi 1.649.251 liraydı. Kurum, bu süre zarfında 300.317 lira kar elde etmiştir. 1949–1959 yılları arasında kuruma verilen bütçe, bina ve tesislerinin maliyeti, gelir–gider dengesi Tablo –214’de gösterilmiştir³⁰⁶²:

3057 Bayhan, “Göle İnekhane Karagülcülüğü (Çevirme Melezlemesi)”, ss.17-22.; Bk.: Necdet Bayındır, “Karagül Koyunu ve Yurtta Karagül Yetiştiriciliği”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 86, (Mayıs 1947), ss.188-189.

3058 **Kars**, s.54.

3059 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 71-465-5, 07.10.1936.

3060 İlyas Topçu, “1946-1960 Yılları Arası Kars’ta Siyasi ve Sosyal Hayat”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kars 2014, s.358.; Araslı, “Gölede Mükemmel Bir İnekhane Kuruldu”, s.5.

3061 Selda Aydın, **Kars Ekonomisi (1923-1970)**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kars 2013, s.17.

3062 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

Tablo –214

**Göle-Şeref İnekhanesi Gelir-Gider Bütçesi ve Dağılımı
(1949–1959)**

Hazine Tarafından Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
6.000	2.142.285	1.949.568	1.649.251	309.268

Göle Şeref İnekhanesi'nde çeşitli hayvan hastalıklarına karşı mücadele faaliyetleri de yürütüldü. Kurum bünyesinde özellikle sığırlarda sıkça görülen tüberküloz hastalığı karşısında çeşitli önlemler alındı ve bu doğrultuda birtakım adımlar atıldı. Kurumda yapılan incelemelerde 1941–1943 yılları arasında toplamda 18 baş belirti göstermeyip pozitif olan sığır tespit edildi. Ayrıca 574 hayvan üzerinde tüberkülozla ilgili genel muayene yapıldı ve laboratuvarında yapılan incelemeler neticesinde içlerinde durumu oldukça kötü olan 18 hayvan mezbahaya sevk edildi. Bunların içeriği ve dağılımı Tablo –215'de yer aldığı gibidir.

Tablo –215

Göle-Şeref İnekhanesinde Yürütülen Tüberküloz Mücadelesi Çalışmaları³⁰⁶³

Yıl	Genel Muayene	Belirti Göstermeyip Tüberkülin Uygulanan Hayvan Sayısı	Belirti Göstermeyip Tüberkülin Pozitif Hayvan Sayısı	Mezbahaya Sevk Edilen Hayvan Sayısı
1941-1942	329	329	12	12
1942-1943	245	245	6	6

Göle Şeref İnekhanesi, Kars ve civarındaki yörelerde üreticileri modern anlamda hayvancılığa teşvik etmek ve onları iyi evsafı ve verimli hayvanlar noktasında aydınlatmak açısından sergiler de açılmaktaydı. Bu doğrultuda, Ziraat Vekâleti tarafından 29 Eylül 1946 Pazar günü Göle'de, 6 Ekim 1946 tarihinde de Çıldır ilçesinde doğu sığırlarına mahsus hayvan sergisi açılmıştı³⁰⁶⁴. Benzer biçimde Arpaçay'ın Ağcalar köyünde 15 Haziran 1947 Pazar günü çeşitli haralardan getirilen aygırlar ile taylı kısraklar ve Doğu Kırmızı ırk sığırlarına hususi olmak üzere hayvan sergisi açıldı. Hayvan yetiştiriciliğine teşvik ve Arpaçay ilçesinin imarı maksadıyla açılan sergilerde numara alan ve yaptırılan koşullarda kazanan hayvanların sahiplerine 1.350 lira ödül verildi. Sergi ve koşular Kars'tan, civar ilçelerden ve köylerden gelen binlerce halkın ve Cılavuz Köy Enstitüsü okurlarının katılımıyla açıldı. Daha sonra Kars İl Veteriner müdürü hayvancılığın önemi, bakımı, ıslahı, verimi ve üretilmesiyle ilgili bir konuşma yapmıştır³⁰⁶⁵.

Göle İnekhanesi, Ziraat Vekâletinde 1984 yılında gerçekleştirilen reorganizasyon çalışmaları çerçevesinde Veteriner İşleri Genel Müdürlüğünün kaldırılması ile diğer hara ve inekhanelerle birlikte Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne (TİGEM) bağlanmıştır. İzleyen dönemlerde, birçok kamu kuruluşunda olduğu gibi Göle İnekhanesi de maddi açıdan kar getirmeyip zarar ettiği gerekçesiyle 2005 yılında özel sektöre devredilmiştir.

3063 Doğan, agt., s.86.

3064 **Kars Gazetesi**, 28 Eylül 1946.

3065 **Kars Gazetesi**, 21 Haziran 1947.

1.2. Tokat–Kazova Sığır Islah ve Üretim Müessesesi

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren bir yandan ülke hayvancılığında büyük telefata neden olan bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla mücadele faaliyetleri yürütülürken, diğer yandan da ülke hayvancılığını geliştirmek amacıyla çeşitli hayvan yetiştirme kurumlarında ıslah ve çoğaltma çalışmaları yapıldı. Bu minvalde ülke hayvanlarının ıslah edilmesi ve seleksiyonla çoğaltılarak ülkenin dört bir yanında yaygın hale getirilmesi doğrultusunda hizmet veren hayvan yetiştirme kurumlardan birisi de Tokat ilinde açılan Kazova İnekhanesi’dir.

İnekhanenin kuruluşuyla ilgili süreç bölgede yerli Anadolu ırkına mensup et ve süt verimleri az olan kara sığırların yerine soylu ırkların ıslah ve üretilmesine yönelik çabalarla başladı. Bölgede sığır yetiştiriciliği yapan köylüler hayvan ırkları ve verimleri hususunda bilgi birikimine vakıf değillerdi. Bununla beraber Turhal Seker Fabrikası’ndan çıkacak küspelerden istifade edebilme imkânı bulunması sebebiyle, burada bir inekhane tesis edilmesi için Ziraat Vekâletine müracaat edilmişti. İnekhanenin kurulmasıyla birlikte il bazında süt verimliliğinin artacağı; hatta peynir ve yağ fabrikalarının kurulmasına ortam hazırlanacağı belirtilmişti. Bu sebeple bölgede incelemeler başlatıldı ve hemen akabinde Ziraat Vekâleti tarafınca uygun görülen Katmerkaya yöresinde bir inekhane tesis edilmesi kararı alındı. Bu minvalde 5500 dekarlık bir arazi parçası üzerinde tesis edilen Kazova İnekhanesi, Orta Karadeniz Bölgesi’nin iç kesiminde Kazova adıyla anılan ovada yer almaktadır. 1940 yılında İncesu köyünden alınan arazilerle birlikte İşletme, arazi varlığını 12.500 dekara çıkarmıştır. Katmerkaya olarak bilinen mevkide devlet hazinesi arazileri üzerinde kurulan İşletme, Eğer Tepe ve Mercimek olarak adlandırılan iki tepenin etekleri üzerinde konumlandırıldı. Konum olarak, Yeşilirmak Nehri’nin güney kesiminde bulunmaktadır. Ayrıca 1200 rakımlı ve 7.000 dekarlık İncesu adıyla bir yaylası vardır. Kurumun Tokat merkeze uzaklığı ise 30 km’dir³⁰⁶⁶. İşletme, 1942 yılında döner sermayeli olmak üzere biri inekhane diğeri de sığır ıslah istasyonu olarak iki müdürlük halinde faaliyetlerini yürütmektedir. İnekhanedeki idari işler birbirinden farklı idareciler tarafından yapılmıştır. Bu doğrultuda İşletmede, 1938–1969 yılları arasında sırasıyla şu kişiler müdürlük görevinde bulunmuştur: Sait Güvenç, Hikmet Eker, Refik Bora, Fahri Ongun, İbrahim Özler, Mürsel Uz, Emin Sorguç ve Hakkı Akça³⁰⁶⁷.

1938 yılında Ziraat Vekâletine bağlı olarak kurulan Tokat–Kazova İnekhanesi, Tokat–Turhal yolunun güney kesiminde Katmerkaya olarak adlandırılan mevkide yer almaktadır. İşletmenin Tokat iline uzaklığı 38–40 km., Turhal ilçesine ise 9–10 km. mesafededir. İşletmenin denizden yüksekliği 748 metredir. İnekhane arazisi, Mercimek tepesi sırtları haricinde tamamen düzlük bir seviyededir. Bahsi geçen bu arazi, Yeşilirmak nehrinin alüvyal havzası içerisinde bulunmaktadır³⁰⁶⁸. Kazova İnekhanesi arazileri ve birimleri toplu şekilde olup merkez yerleşimi dışında herhangi bir arazisi bulunmamaktadır. Kurumun 1 km. ötesinde genç damızlık boğalar için modern bir ahır vardır. Merkez arazilerde ise 3 inek, 1 düve ve doğum ahır ile 1 adet de kurumdaki işlerin yürütülmesi için iş hayvanları tavalası bulunmaktadır. Kurum idaresince yapılan programa göre; bu birimler altında her yıl köylülere 100 baş genç damızlık boğa, 60 gebe düve ve 30 ile 40 arasında değişen miktarda inek satışı yapılmaktadır. İnekhane bünyesinde idari ve sosyal işler için 1 merkez idare binası, 2 adet 1’li lojman, 2 adet 2’li lojman, 2 adet 3’lü lojman, 1 adet elektrik santrali, 1 adet süthane binası, 1 adet yem ve zahire ambarı, 1 adet daimi işçi mutfağı, işçi koğuşu, fırın, 1 adet alet ve makineler için tamir atölyesi, 1 adet ziraat hangarı, 1 adet baraka ahır ve 1 adet koyun ağılı, 125 baş hayvanlık 4 büyük ahır olmak üzere toplamda 25 parça binaları bulunmaktaydı. Kurumun ayrıca 70 km. uzunlukta ve 1400 rakımlı bir yayla alanı mevcuttu. Bu da ortalama 7.000 dekarlıydı. Yaz

3066 “Hayvan Yetiştirme Kurumlarımızı Tanıyalım: Sığır Yetiştirme Kurumlarımızdan Kazova İnekhanesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 93, (Kasım 1947), s.352.; Beşter, **age.**, ss.310-311.

3067 Beşter, **age.**, s.311.

3068 Eker, **age.**, s.11.

mevsimlerinde sığırlar yaklaşık 4 ay boyunca burada kalmaktaydı³⁰⁶⁹. 1939 yılında Kazova İnekhanesi'nin inşaatlarına başlandı. Bu süre zarfında 5 adet bina ve 6 adet de aşım durağı inşa edildi. 1941 yılında ise ambar, boğa ve buzağı ahırları yapıldı. 1949 yılında yöredeki hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla Ziraat Vekâleti tarafından 15.000 lira bütçe tahsis edildi. Bölge hayvancılığının ıslah ve seleksiyonla çoğaltılması hususunda Tokat İl Veteriner Müdürlüğüyle birlikte alınan tedbirlerden biri olarak 11 boğa bakım durağında mevcut 215 baş boğanın kış aylarında fennî surette bakımları temin edildi³⁰⁷⁰. İşletmedeki sığircılık çalışmaları Tokat İl Özel İdaresinden alınan 84 inek, 7 boğa ve 1937–1938 doğumlu muhtelif sayıda erkek ve dişi materyal ile işe başlanmıştır. 1938 yılında bu sürü elemeye tabi tutularak asgari hale getirilmiştir. 1939 yılından itibaren Göle köylerinden getirilen 105 inek, Göle İnekhanesi ve Sultansuyu Harası'ndan getirilen 23 inek ve 9 boğa ile Doğu Anadolu Kırmızısı sığır sürüsü oluşturulmuştur. Daha sonra 1946 yılında Göle köylerinden yeniden 28 adet 1944 doğumlu düve getirilmiştir. İnekhane, 1938–1945 yılları arasında 386 inek temin etmiş ve 224 baş hayvanı da kendisi yetiştirmiştir. Böylece bu süreçte kurumun hayvan varlığı 386 + 224: 610 başı bulmuştur³⁰⁷¹.

Kazova İnekhanesi, Doğu Kırmızısı ırkı sığırları üzerinde araştırmalar yaparak bunların et, süt ve iş verimlerini artırmak ve iyi vasıflı damızlık köy boğası yetiştirerek çevresindeki hayvan yetiştiricilerine dağıtmak ve ülke hayvancılığını geliştirmek amacıyla kuruldu. İlk yıllarında bölgedeki eski köy evleri ve ahırlardan istifade eden kurum, damızlık materyalini o dönemde Tokat İl Özel İdaresi bünyesi altında bulunan 40 kadar ineğin ıslahı ve yetiştirilmesiyle işe koyuldu. 1940'lı yıllardan itibaren Kazova İnekhanesi'nin modern ahırları yapılarak alt yapısı güçlendirildi. Kurumdaki sığır ıslahı ve çoğaltımına dair çalışmalarda bilhassa 1942 yılından sonra yeni bir aşamaya geçildi. Aynı yıl içerisinde Kars–Göle Şeref İnekhanesi ve Göle ilçesi civarından getirilen Doğu Kırmızısı sığırları üzerinde yetiştirme işlerine başlandı ve idari kadroları oluşturularak tam teşekküllü bir kurum halini aldı. Kurumda 1950 yılına kadar dışarıya yalnızca damızlık boğa satışı ve dağıtımı yapıldı; ancak bu yıldan sonra yetiştiricilere ve köylülere damızlık boğa, düve ve inek satışlarına başlanıldı³⁰⁷². İnekhanede 1940 yılına kadar 465 adet damızlık hayvan yetiştirildi. Bu tarihten sonra giderek artan hayvan sayısı yeterli dereceye ulaşıncaya dağıtım çalışmaları başladı³⁰⁷³. 1942–1947 yılları arasında civar köylerdeki hayvan yetiştiricilerine damızlık olarak 600 baş boğa, 425 baş düve satışı yapıldı. 1950 yılında ise Tokat köylüsünün yetiştirme imkânlarına en uygun olan DAK ırkı sığır boğalarından 300 baş boğa köylüye dağıtıldı³⁰⁷⁴. Bu surette bir taraftan köylülerin elindeki dejenere olmuş (ırksız) ve çeşitli ırkların karışımıyla verimleri düşmüş olan düveler toplanarak köylülere iyi vasıflı düve ve boğalar verildi; diğer taraftan da toplanan yerli sığırlar melezlemeye tabi tutuldu³⁰⁷⁵.

3069 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.105.; “Hayvan Yetiştirme Kurumlarımızı Tanıyalım: Sığır Yetiştirme Kurumlarımızdan Kazova İnekhanesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 93, (Kasım 1947), s.353.

3070 Karıcı, **agt.**, s.322.

3071 Eker, **age.**, ss.10-11.

3072 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.43-50, 104.

3073 Batu, **Hayvan Ekonomisi**, ss.14-15.; Doğu Anadolu Kırmızısı sığır ırklarında süt verimi ortalama 1300-1400 kg. iken, Kazova İnekhanesindeki Doğu Kırmızı cinsi sığırlarda 1738 kg. süt veren inekler bulunmaktaydı. Yarımkın Montafon cinslerinde ise bu miktar 1700 kg., safkanlarda ise 2500 kg. olabilmekteydi. Bk.: Beşter, **age.**, s.312.

3074 Karıcı, **agt.**, ss.321-322.

3075 “Hayvan Yetiştirme Kurumlarımızı Tanıyalım: Sığır Yetiştirme Kurumlarımızdan Kazova İnekhanesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 93, (Kasım 1947), s.352.

Tablo –216

Kazova İnekhanesinin Dağıttığı Damızlık Boğaların Dağıtıldığı Yerler ve Nispi Miktarları (%)

İller	Nispi Miktarı %
Tokat	%47.25
Amasya	%20.62
Sivas	%13.83
Çorum	%13.05
Elazığ	%2.34
Samsun	%2.61
Bor	%0.26
Toplam	%100.00

Kaynak: Eker, *age.*, s. 50.

Kazova İnekhanesinde hayvancılık işlerine başlarken bölgede yoğun olarak bulunan hayvan ırkları, bunların kabiliyet, ihtiyaç ve ziraat şartları göz önüne alınmadan bir çalışma programı oluşturulmuş ve ıslah işleri bu yönde esaslandırılmıştır. 1932–1933 yıllarında Türkiye’ye gelerek hayvancılık durumu ve hayvan ıslah kurumlarını inceleyen Macar bilim insanı Prof. Dr. Wellmann, Ziraat Vekâletine sunduğu raporda, her ırkın safkan olarak yetiştirilebileceği yerleri göstermiş ve Orta Anadolu Bölgesi için DAK sığır ırkının Yerli Kara sığır ırkı aleyhine yayılması önerisinde bulunmuştur³⁰⁷⁶. Dolayısıyla bu tarihten itibaren başlayan araştırmalar, İşletme çalışma programında da görüldüğü üzere DAK sığır ırkı üzerine yoğunlaşmış; bu durum Yerli Kara sığır ırkı aleyhine bir gelişme göstermiştir. Zira ilerleyen dönemlerde bu durum İşletmenin çalışmalarını yürütmesinde birtakım aksaklıklara sebep olmuştur. Örneğin; Çorum’a bağlı 7 köy sürüsünde yapılan bir araştırmada %58–71 hayvanın Yerli Kara sığır ırkı evsafında olduğu belirlenmiştir. İşletme merkezinden uzaklaştıkça bu oranın gittikçe artması da muhtemel bir hal almıştır. Dolayısıyla Kazova İnekhanesi, bölge için çalışma programında tespit ettiği yanlış ırk seçimi gibi, ıslah bölgesini de oldukça geniş bir alanı kapsamaya sebebiyle başarılı olamamıştır. 1950 yılına kadar bu bölgede yapılan ıslah işleri tamamıyla “çevirme melezlemesi” şeklinde gelişim göstermiştir³⁰⁷⁷.

İnekhane, 1950 yılına kadar DAK sığır ırkı üzerinde çalışmalarda bulunmuştu. Bu süre zarfına kadar umulan başarı sağlanamayınca yeni bir ıslah çalışma programı hazırlandı. Bu çalışma programı kapsamında 1951 yılında kuruma Alman kökenli Angler ırkı³⁰⁷⁸ boğa ile 50 inek üzerinde melezleme çalışmalarına başlandı. Ancak Angler ırkından doğan yavruların süt verimleri tespit edilememiş; bu sebeple ekserisinin form ve kemik yapıları iyi olmadığından bu ırka ait melezleme çalışmaları yapılmamıştı. Bilhassa boğa tedariki güçlüğü çekilmesi sebebiyle bu melezlemeden vazgeçildi. 1953 yılına gelindiğinde 100 baş DAK ırkı, 150 baş Montafon ırkı ve 20 baş da Angler ırkı üzerinde ıslah ve seleksiyonla çoğaltım işlerine devam edildi. Ancak bu ırklar üzerinde yapılan melezleme çalışmalarından henüz sonuçlar alınmadı. Bu melezlemelerle; DAK olarak bilinen sığır ırkının gerek et ve gerekse süt verimlerinin artırılması amaçlanmıştı. Kurumda yetiştirilen DAK sığır ırkı ülke çapında kombine olarak bilinen yetiştirme alanına sahipti.

3076 İkinci Rapor 1933 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar, ss.58-59.

3077 Eker, *age.*, ss.49-51.

3078 Angler ırkı süt verimi yüksek ırklardan olup anavatanı Almanya’dır. Dış görünüş olarak kırmızı renge yakındır. Angler ırkının inekleri canlı ağırlık olarak 500 kg, boğaları ise 800 kg. civarındadır. Angler ırkına ait yeni doğan bir buzağı ortalama 35 kg. civarındadır. İki doğum arasında ortalama 4 ton kadar süt verebilirler. Sütlerinin yağ oranı %4 civarındadır.

DAK sığırların ortalama vücut ölçüleri ise şöyleydi: Cidago 117, bel yüksekliği 116, acez yüksekliği 118, vücut uzunluğu 141, göğüs derinliği 62, göğüs genişliği 37, göğüs çevresi 165, harkafa genişliği 42, oyluk mafsali genişliği 41, havsala uzunluğu 46, incik çevresi ise 16 cm'dir. İneklerin ortalama ağırlığı 300 kg., süt verimleri ise azamî 1900, asgari 700, ortalama olarak da 1120 litredir³⁰⁷⁹.

Kazova İnekhanesi'nde sığır ıslah ve üretme deneyine başlama gerekçesi, bir yandan yerli ırkların iptidai ve sert şartlar ile hastalıklara karşı olan dayanıklılığı, diğer yandan da seçilen ırkların verim, yemden faydalanma ve erken gelişme kabiliyetlerini bir arada toplamaktı. Bu doğrultuda İşletmede Angler-Montafon ırklarının melezlemesine dair 1952 yılında başlayan çalışmalarda iki baş Montafon boğası Karacabey Hara'sından getirildi. Bunlar Papatya ve Necmiye isimli damızlık boğalardı. Bahsi geçen ırkların yanında DAK x Angler'in melezlemesi de yapılmaktaydı. Bu hususta melezlemeye girişildiği 1952-1957 yılları arasında DAK x Montafon buzağuları elde edildi. Bu ırkların melezlemesinden toplamda 188'i erkek ve 204'ü de dişi olmak üzere 392 buzağı yetiştirildi³⁰⁸⁰. İnekhanede yapılan araştırmalarla günlük süt verimi 17 litreye ulaşan DAK x Montafon ırkından birçok melezleme yapıldı ve yerli ineklerin ortalama süt verimi 8-10 litreye çıkarıldı. Ayrıca sığır yetiştiriciliğinde elde edilen gebeliğin ve doğumun en yüksek seviyesine çıkılarak %94.2 doğum elde edildi. DAK çiftleştirmeleri planlı ve programlı bir şekilde yapıldığı için ineklerin %25-30'u yılda iki yavru vermek suretiyle en iyi derecede sonuçlar alınmaya başlandı. Doğan buzağuların 1 aylık ortalama ağırlıkları 35 kg., 6 aylık ağırlıkları 100 kg., 18 aylık ağırlıkları ise 250 kg. çıkarıldı³⁰⁸¹.

1947 yılı itibariyle 9 baş boğa, 170 baş inek, 50 baş düve, 58 baş dişi dana ve 80 baş erkek dana olmak üzere 448 baş olan hayvan varlığı, 1953 yılına gelindiğinde 714'e çıkarıldı. Eldeki dişi danaların ıslah ve seleksiyonla çoğaltımıyla sayısı 250'ye çıkarılması planlanan inek sayısı tamamlandıktan sonra her yıl sayısı artan boğalar bölgedeki köylüye verilecekti. 1953 yılı Nisan ayı itibariyle İnekhanenin artan hayvan sayısı ve arazi varlık miktarıyla birlikte toplam varlığı ve bunların içerik olarak dağılımı Tablo -217'de yer aldığı gibidir³⁰⁸²:

3079 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.106.

3080 Emin Arıttürk, "Kazova İnekhanesinde Yapılmakta Olan Doğu Anadolu Kırmızı Sığırları X Montafon (Esmer İrk-Braunvieh) Melezlemesi Üzerinde Araştırmalar", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 6, S 1, (Ankara 1959), ss.99-100.

3081 "Hayvan Yetiştirme Kurumlarımızı Tanıyalım: Sığır Yetiştirme Kurumlarımızdan Kazova İnekhanesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 93, (Kasım 1947), s.352.

3082 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.105-106.; Bk.: "Hayvan Yetiştirme Kurumlarımızı Tanıyalım: Sığır Yetiştirme Kurumlarımızdan Kazova İnekhanesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 93, (Kasım 1947), s.352.

Tablo –217

1953 Yılı İtibariyle Kazova İnekhanesi Hayvan–Arazi Varlığı ve Bunların İçerik Olarak Dağılımı

Hayvan Irkı ve Türü	Sayısı
Angler boğa	2
Montafon boğa	2
Doğu Kırmızısı boğa	2
İnek	279
Düve	119
Genç boğa	75
Erkek dana	121
Dişi dana	114
Toplam	714
Arazi Cinsi	Miktar (Dekar)
Ekilen ziraat arazisi	2.220
Biçilen çayırlar	800
Meralık saha	2.172
Fundalık orman	150
Yol ve işletme bina sahası	90
Sebzelik ve meyvelik	20
Yayla alanı	7.000
Merkez Arazi Toplam	12.452

Tablo –217’de yer alan işletilmeye uygun arazilerde 2000 dekarlık bir alan hayvan yemlerine ayrılmış ve bu sahada tarla ziraatı yapılmıştı. 1000 dekara yükseltilen çayır alanları ve 200 dekarlık yonca alanıyla inekhane kendi bünyesinde hayvanlar için gerekli olan ot ve yem ihtiyacını tamamen kendisi karşılamaktaydı. Bu surette yılda ortalama 250 ton ot, 80 ton yonca, 200 ton saman, 100–150 ton arpa, 5–10 ton yulaf, 10–30 arası mısır, 50 ton buğday, 150 ton şeker pancarı ve 25 ton da hayvan pancarı yetiştirmektedir. Ayrıca Turhal Şeker Fabrikası’ndan her yıl ortalama 400 ton şeker pancarı küspesi olarak silolara biriktirmekte, ekşi ve sulu yem konusunda çalışmalar başlatmıştı. Böylece kurum, gerek hayvan yemi ihtiyacı ve gerekse insan yiyeceği için gerekli olan temel maddeleri bu arazilerinden temin etmekteydi³⁰⁸³.

Tokat ilinde Turhal Şeker Fabrika’sının açılmasıyla birlikte artan şeker pancarı üretimine paralel olarak, küspe ve melas gibi önemli hayvan besin maddelerinin katkılarıyla ildeki hayvan yetiştiriciliği önem kazanmaya başlamıştır. 1937 yılında kurulan Kazova İnekhanesi, Yerli Kara sığırı, DAK, Angler ve Simental gibi sığır ırklarının ıslahı ve seleksiyonla çoğaltılması çalışmalarını başlatmıştır. Bu çalışmalar sonucunda ildeki sığır sayısı 1927’ye göre 85.684 baş (%58.13) artarak 1950’de 223.000’e yükselmiştir. İşletme tarafından uygulanan hayvan ıslahı çalışmaları sadece sığır ırkı ile sınırlı kalmamış, manda, koyun ve keçi ırklarına da uygulanmıştır. Nitekim 1950’li yıllardan sonra tarımsal ve hayvansal alanda atılan adımlar

3083 “Hayvan Yetiştirme Kurumlarımızı Tanıyalım: Sığır Yetiştirme Kurumlarımızdan Kazova İnekhanesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 93, (Kasım 1947), ss.352-353.

lar, ilin ekonomik yapısını olumlu yönde etkilemiştir. Özellikle arpa, fiğ, yulaf ve çavdar gibi hayvansal gıdalarla birlikte tarımının gelişmesi; Kazova İnekhanesi'nde hayvan ıslahı ve üretimine yönelik çalışmalar yapılması il hayvancılığının gelişmesinde itici faktörlerin başında gelmiştir. Böylece 1950 yılında 223.000 olan sığır sayısı, 1980 yılına gelindiğinde 338.000'e ulaşmıştır³⁰⁸⁴.

İşletme yetiştirme işlerini belirli bir sistematige oturtmak ve ıslahı yapılan hayvanların ırklarını ayırt etmek, onları vasıf–soy bakımından belirli ölçütlere göre sınıflandırmak ve safkan–yarımkan, yerli sığır gibi türleri kayıt altına almak amacıyla çeşitli uygulamalar gerçekleştirmiştir. Bunlardan birisi kontrol kayıt defterleridir. Bu defterler şöyledir³⁰⁸⁵: İnek esas eşkal defteri, dana esas eşkal defteri, buzağı kayıt ve ölçü kartonu, inek sıfat defteri, buzağı aşım defteri ve genç buzağuların ölçü defteri.

Kazova İnekhanesi'nde çeşitli hayvan hastalıklarına karşı mücadele faaliyetleri de yürütüldü. Kurum bünyesinde özellikle sığırlarda sıkça görülen tüberküloz hastalığı karşısında çeşitli önlemler alındı ve bu doğrultuda birtakım adımlar atıldı. Kurumda yapılan incelemelerde 1941–1944 yılları arasında toplamda 114 baş belirti göstermeyip pozitif olan sığır tespit edildi. Ayrıca 1984 hayvan üzerinde tüberkülozla ilgili genel muayene yapıldı ve laboratuvarında yapılan incelemeler neticesinde içlerinde durumu oldukça kötü olan 114 hayvan mezbahaya sevk edildi. Bunların içeriği ve dağılımı Tablo –218'de yer aldığı gibidir³⁰⁸⁶.

Tablo –218

Tokat–Kazova İnekhanesinde Yürütülen Tüberküloz Mücadelesi Çalışmaları

Yıl	Genel Muayene	Belirti Göstermeyip Tüberkülin Uygulanan Hayvan Sayısı	Belirti Göstermeyip Tüberkülin Pozitif Hayvan Sayısı	Mezbahaya Sevk Edilen Hayvan Sayısı
1941-1942	695	695	45	45
1942-1943	705	705	58	58
1943-1944	584	584	11	11

Faaliyet gösterdiği dönem zarfında bölge şartlarına göre ıslah ve seleksiyon yöntemiyle sığırların üretilmesi ve çoğaltılması, yeni hayvan türleriyle ülke yerli hayvanlarının melezleştirme çalışmaları kapsamında mevcut ırkların soylu hale getirilmesi gibi çalışmalarla “sığır damızlık işletmesi” kurumu olarak görev yapan İşletme, yeni sığır ırklarını Türkiye sığır yetiştiriciliğine kazandırmanın yanı sıra, ülke ekonomisine döviz tasarrufu da sağlamıştır.

3084 Duran, **agt.**, s.64.; Bk.: “Tokat”, **Yurt Ansiklopedisi: Türkiye İL İL: Dünü, Bugünü ve Yarını**, (Yay. Haz.: Komisyon), C 10, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1984, s.7110.

3085 Eker, **age.**, ss.41-42.

3086 Doğan, **agt.**, s.86.

Tablo –219

Tokat–Kazova İnekhanesi Gelir–Gider Bütçesi ve Dağılımı³⁰⁸⁷
(1949–1959)

Hazine Tarafından Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
10.000	487.961	3.142.294	2.699.198	78.667

1984 yılına kadar Kazova İnekhanesi adıyla faaliyet gösteren kurum, bu tarihten sonra Ziraat Vekâletinde 1984 yılında gerçekleştirilen reorganizasyon çalışmaları çerçevesinde Veteriner İşleri Genel Müdürlüğünün kaldırılması ile diğer hara ve inekhanelerle birlikte Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne (TİGEM) bağlanmıştır. 1989 yılı sonunda işletmede bulunan mevcut durumdaki bütün sığır ırkları tahliye edilerek, İşletme Simental ırk sığır yetiştiriciliğine başlanmıştır. Bu doğrultuda 1989 yılında Batı Almanya bölgesinden 200 baş Simental gebe düve ithal edildi ve yetiştirme çalışmalarına başlandı. Bahsi geçen bu Simental düvelerden 1990 yılı içinde 97’si dişi ve 89’u da erkek olmak üzere 186 baş buzağı elde edildi. Dişi buzağuların tamamı ıslah ve üretme kapsamında araştırmaya alınırken, erkek buzağular 7 günlük olanlardan başlayarak yöre halkına damızlık olarak satıldı. İşletmedeki araştırma kapsamında ise 21 baş erkek Simental buzağı bırakıldı³⁰⁸⁸.

1.3. Antalya–Boztepe Sığır Islah ve Üretim Müessesesi

Türkiye’de hayvancılığın gelimesi bakımından, devlet tarafından muhtelif tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerden birisi de 1940’lı yılların başında Antalya, İçel, Burdur ve Isparta illeri sığırlarının ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımı amacıyla Antalya’da bir sığır ıslah ve üretim işletmesinin kurulmasıydı. Hatay ilinden başlayarak Muğla’ya kadar Güneybatı Anadolu Bölgesi’nin Akdeniz kıyılarında bulunan sahil mıntıkasının hayvancılık durumunu ıslah etmek gayesiyle 26.02.1942 gün ve 2306/7981 sayılı Ziraat Vekâleti oluruyla Antalya ilinde bir İnekhane kurulması kararlaştırıldı³⁰⁸⁹. İnekhane kurulacağı yerin tespiti için Antalya ili Ziraat Müdürü Mustafa Ekim, Veteriner Müdürü Zeki Malkoç, Antalya İpek Böcekçilik Mektebi Müdürü Ekrem Eğilmez ve Antalya Sıcak İklim Nebatları İstasyonu Müdürü Fuat Kurşuncu’dan oluşan bir heyet seçildi. Dört kişiden oluşan bu heyet, Ziraat Vekâletinden gelen görevlendirme kararı üzerine arazi arama işlerine başladı. Antalya ve civarında birçok çiftlik üzerinde denetlemeler yapıldı ve son olarak Kadıgiller’e ait olan arazide karar kılındı. Bu arazi, Rum vatandaşı Hacı Kostantin’e ait olup vefatından sonra evlatlarına, daha sonra da mübadele ile Bulgaristan muhacirlerinden Kadıgiller olarak bilinen aileye devredildi. Daha sonra da bu kardeşlerden birisi olan Halil Kadıgil’den 1942 yılı Mayıs ayında 3551 dekar olan bu arazi istimlak edilerek Boztepe Sığır Islah ve Üretim Kurumuna verildi. Böylece Hacı Kostantin zamanında “Stavroz Çiftliği” olarak adlandırılan bu arazilerde Boztepe İnekhane (sığır ıslah ve üretim kurumu) kuruldu. İnekhane arazileri iki parçadan oluşmaktadır. İlk parçayı merkezde yer alan 3500 dekarlık bir kısım ihtiva ederken, diğer kısmını da merkez yerleşkesine 5 km. uzaklıkta bulunan Karakaş mevkisindeki 1500 dekarlık alan tamamlamaktadır. Böylece İnekhane arazilerinin toplamı 5000 dekara tekabül etmiştir³⁰⁹⁰.

3087 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

3088 Yakup Deliömeroğlu, “İthal Simental Sığırların Kazova Tarım İşletmesi Şartlarında Adaptasyon ve Verim Performansları”, **Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993, ss.32-36.

3089 Beşter, *age.*, s.256.

3090 İ. Hakkı Başer, “Antalya-Boztepe İnekhanezinin Tarihçesi”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 2, C 2, S 21, (Ekim 1951), s.17.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.107.; Beşter, *age.*, s.256.; Bk.: Ömer Kızılağaç, “Boztepe İnekhane Cenup Sarı Kırmızı Irk Sığırları”, **Türk Veterinerler Cemiyeti Dergisi**, Yıl: 17, S 13, (Mayıs 1947), s.30.

Boztepe İnekhanesi'nin ilk müdürü Zeki Malkoç'tur. Ondan sonra sırasıyla Nevzat Özgen, Ömer Gebelek, Emin Orhaneli, Sabri Oruç, Hari Pekcanitez ve Süleyman Özkan işletme müdürlüğünü yapmıştır³⁰⁹¹. 1943 yılından itibaren Güney Anadolu Kırmızısı (GAK)³⁰⁹² sığır ırkının ıslah edilip çevredeki yetiştiricilere intikalini sağlamak ve süt sığırcılığının geliştirilmesine katkıda bulunmak amacı ile kurulan İşletme, arazisinin bir kısmında Muğla-Dalaman Devlet Üretim Çiftliğinden damızlık materyali olarak getirttiği 8 baş GAK üzerinde çalışmalar yaparken, boş kalan diğer kısmında da köylü ile ortaklaşa zirai faaliyetler yürütülmüştür. Mali imkânlarını her geçen yıl daha da genişleten kurum, Müdür Ömer Kızılağaç idaresinde ziraat ortaklığından vazgeçmiş ve 1946 yılından itibaren kuruluş çalışmalarına başlamıştır³⁰⁹³. 1949 yılından itibaren sığır ıslah çalışmalarına başlayan ve döner sermayeli olan İşletmenin arazisi, Merkez ve Karakaş arazileri olmak üzere 2 parçadan meydana gelmekte olup toplam 546.300 dekar oluşmaktadır. Bu arazilerin 347.409 dekarı Aksu çayı çevresindeki merkez mevkide 198.891 dekarı ise merkeze 5 km. mesafede bulunan TRT vericileri civarında Karakaş mevkiinde bulunmaktadır³⁰⁹⁴. Mevcut araziler mülk sahiplerinin kendi rızaları ve yapılan istimlak neticesinde tapu kayıtlarına göre 1950 yılı başında 5089 dekar olarak belirlenmiştir. Ancak 1950 yılı Şubat ayında 160.000 lira mukabilinde tapu kayıtlarına göre 1800 dekar olan Antalya çiftçi İsmail Karakaş'a ait Karakaş Çiftliğinin eklenmesiyle toplam arazi varlığı 6889 dekara çıkarıldı. Bununla beraber bu araziler içerisinde yer alan 980 dekarlık bir alan 1951 yılı Mart ayında bizzat Ziraat Vekili Nihat İyriboz'un emirleriyle Boztepe köylülerine dağıtıldı³⁰⁹⁵.

İşletme, Akdeniz Bölgesi'nde Antalya ili sınırları içinde yer almakta olup 36-54/36-56 Kuzey enlemleri ile 30-52/30-56 Doğu boylamları arasında yer almaktadır. Boztepe İnekhanesi, Antalya-Serik-Manavgat-Alanya-Mersin yolu üzerinde olup Serik ve Antalya'nın 20 km doğusundadır. İşletmenin doğu kesiminde Boztepe, Solak ve Kocayatak köy arazileri, batı ve güneyinde ise Aksu ırmağı ile çevrelenmektedir ve ortalama rakımı 20 m'dir. İşletme arazileri hafif meyilli bir şekildedir ve Aksu ırmağı sulanan araziler 5 ile 7 metre arasında derinlikten akan su ile sulanmaktadır³⁰⁹⁶. İşletme ayrıca Sıcak İklim Nebatları İstasyonu ile komşu, Aksu Köy Enstitüsüne 4 km., Perga Harabelerine 5 km., Solak Köyü'ne 3 km., Abdurrahmanlar mevkisine 6 km., Belkis Harabelerine 30 km., eski Antalya'ya 50 km, Manavgat'a 60 km, Akdeniz'e 15 km. mesafede olan arazi, Boztepe Köyü'ne ise 1.5 km'lik bir alanda konumlandırıldı³⁰⁹⁷. İlk kuruluş döneminde bölgedeki Karakaş Çiftliğinin mevcut binaları ve ziraat alet ve malzemesi ile birlikte pazarlıkla satın alınması ve buna paralel olarak Ziraat Vekâletinin yazısı ve Maliye Bakanlığının olumlu görüşü üzerine, Bakanlar Kurulunca 1 Şubat 1950 tarihinde kararlaştırılmasıyla çalışmalarına başladı³⁰⁹⁸. 1983 yılına kadar çalışmalarına aynı statüde devam eden Boztepe İnekhanesi, 20.06.1983 gün ve 60 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlı işletmelerle hara ve inekhaneler birleştirilerek TİGEM'in kurulmasıyla yapısal olarak yeniden düzenlendi. Buna bağlı olarak Boztepe İnekhanesi, bu tarihten Tarım İşletmesi Müdürlüğü ismiyle görevini sürdürdü. İşletme, 1992 yılı sonunda sığırcılık faaliyetlerine son vererek 5463 dekar alanda bitkisel üretim ağırlıklı olarak çalışmaya

3091 Başer, *age.*, s.256.

3092 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.71-72.

3093 **TİGEM Genel Müdürlüğünün Tarihçesi**, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Yay., Yıl: 1, S 1, Ankara 1986, s.4.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 166-155-2, 14.04.1936.; Kızılağaç, "Boztepe İnekhanesi Cenup Sarı Kırmızı İrk Sığırları", s.30.; Başer, "Antalya-Boztepe İnekhanesinin Tarihçesi", s.17.

3094 İ. E. Arslan, D. Özturunc, G. Özel, G. Saçaklıoğlu, "Dünde Bugüne TİGEM ve Bir Özelleştir (Me!) Örneği: Boztepe", **IV. Öğrenci Kurultayı**, (22-23 Kasım 2008-Bildiriler), TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 2009, s.33.

3095 Başer, "Antalya-Boztepe İnekhanesinin Tarihçesi", ss.17-18.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.107.

3096 Başer, "Antalya-Boztepe İnekhanesinin Tarihçesi", s.18.; Kızılağaç, "Boztepe İnekhanesi Cenup Sarı Kırmızı İrk Sığırları", s.30.

3097 Başer, "Antalya-Boztepe İnekhanesinin Tarihçesi", s.17.

3098 Kaya, "Antalya'da İki Verimli Müessese", **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1946, s.4.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2., Yer No: 121-103-8, 01.02.1950.

başladı. Bu doğrultuda pamuk, susam, bostan ürünleri, yer fıstığı, fiğ, burçak, arpa ve buğday ziraatı yapılmaktaydı³⁰⁹⁹.

İşletme ayrıca bir yandan narenciye meyve yetiştirme işleri ile uğraşırken diğer yandan da virüsten arı narenciye fidanı üretimi yapmaktaydı. Bu doğrultuda her yıl ortalama 500 ton sertifikalı buğday tohumu ve ortalama 40.000 adet virüsten arı narenciye fidanı ve 50.000 adet nar fidanı üreterek bölge üreticilerinin hizmetine sunmaktaydı³¹⁰⁰. 1953 yılında İnekhane arazilerinin 500 dekarında guayul bitkisi yetiştirilmek üzere çalışmalara başlandı ve bu doğrultuda DÜÇ Genel Müdürlüğü tarafınca bir işletme kurulması kararı alındı. Böylece kurum arazileri 4424 dekara düşürüldü. Arazilerin 1955 yılı itibarıyla 2000 dekarında kültür işleri yapılmaktaydı ve 2200 dekarında ise ıslaha muhtaç bir şekilde çayır ve mera alanlarına ayrılmıştı³¹⁰¹. Kurumun mera arazisi 1310 dekar, tarla arazisi 2.000 dekar, bağ–bahçe ve diğer arazileri ise 241 dekarı. Bu araziler içerisinde kültür ziraatı olarak 1944–1945 döneminde 1.235 dekarlık alanda ekim yapılmıştı³¹⁰². 5.463 dekar arazi üzerinde kurulmuş olan işletme toprak, iklim ve sulama imkânlarının elverişli olduğu ölçüde poli–kültür sulu tarımla uğraşmaktadır. İşletme kuruluş gayesi doğrultusunda çevrenin bitkisel üretimini çeşitlendirmek, artırmak, ürün kalitesini iyileştirmek, çevrenin tohum, fidan, fide ve vb. ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Üretim ve yetiştirme konusunda çiftçilere örneklik etmek, yeni çeşitleri geliştirerek çiftçinin hizmetine sunmaktadır³¹⁰³.

Boztepe İnekhanesi, 5 teşkilat ve idare yapısı olarak 5 bölüm altında araştırmalar yapmaktaydı. Bunlar Sığırcılık, Koyunculuk, Ziraat, Tavukçuluk ve Arıcılık şubeleriydi. Ancak işletmenin öncelikli olarak önem verdiği ve üzerinde durduğu konu sığırcılık faaliyetleriydi. Bu doğrultuda İşletme; Antalya ve civarındaki illerin iklim, toprak yapısı ve coğrafî şartlarına en uygun olan GAK ırkı üzerinde çalışmalar başlatmış; bilhassa bu tür üzerinde rasyonel yetiştirme ile ıslah ve seleksiyonla çoğaltım çalışmaları yürütmüştür³¹⁰⁴. 1946–1949 yılları arasında kuruluş çalışmalarını tamamlayan Boztepe İnekhanesi, 1950 yılında 50 başlık modern bir ahırda il olarak 50 inek üzerinde ıslah ve çoğaltım çalışmalarıyla işe başladı³¹⁰⁵. Daha sonra Dalaman DÜÇ’ten getirilen 10 baş GAK ırkı ineğin yetiştiriciliğiyle devam edildi. 1953 yılına gelindiğinde Boztepe İnekhanesi’nde 72 adet sağmal GAK ırkı inek, 88 adet samal Yerli Kara inek ırkı ve 42 adet sakız anaç koyun ırkı bulunmaktaydı³¹⁰⁶.

1955 yılında İşletme bünyesinde 109 baş GAK, 41 melez ve 210 baş Yerli Kara sığır vardı. Her geçen yıl sayısı giderek artırılan ve biraz daha önem verilen sığırcılık çalışmaları sonucunda 1955 yılı sonrasında GAK ırkından boğa, sağmal inek, dişi düve ve erkek damızlık dana cinslerinde toplamda 577 baş hayvan mevcuttu. Bunlar içerisinde 250 sağmal ineklerin her birinden günde ortalama 15 kg. süt alınmaktaydı. Ayrıca aynı yıl içerisinde kurum tarafından 100 baş damızlık boğa ile 80 adet gebe düve dağıtımı yapılacağı belirtilmişti. Bu surette bölgede ırkı bozulmuş olan yerli kara sığırları yerine et ve süt verimi daha yüksek; ırk olarak daha vasıflı GAK ırkı yaygınlaştırılacaktı³¹⁰⁷. İşletme bünyesinde koyunculuk çalışmalarına da

3099 **Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü 2019-2023 Stratejik Plan**, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2019, s.14.; Başer, “Antalya-Boztepe İnekhanesinin Tarihçesi”, s.18.

3100 “Boztepe Tarım İşletmesi Müdürlüğü”, **Dünden Bugüne Antalya**, 2. Baskı, (Ed.: Cemali Sarı, Hilmi Demirkaya, Serdar Kurt ve Birsan Çeçen), C 2, Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Antalya 2012, s.119.

3101 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 131-30-8, 10.04.1953.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.107.

3102 Niyazi Okanay, “Hayvancılık Kurumlarımızın Tarım İşletmeleri”, **Türk Veterinerler Cemiyeti Dergisi**, Yıl: 14, S 5, (1 Ocak 1946), ss.64-65.

3103 **Dünden Bugüne Antalya**, s.118.

3104 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.108.; Beşter, **age.**, ss.256-258.; Kızılağaç, “Boztepe İnekhanesi Cenup Sarı Kırmızı Irk Sığırları”, s.31.

3105 Kaya, “Antalya’da İki Verimli Müessesese”, **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1946, s.4.

3106 Gönüllü, **agt.**, s.274.

3107 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.108.; Kaya, “Antalya’da İki Verimli Müessesese”, **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1946, s.4.; Kızılağaç, “Boztepe İnekhanesi Cenup Sarı Kırmızı Irk Sığırları”, s.32.

büyük önem verilmişti. Bu doğrultuda çoklu doğurma özelliği yönünden dünyanın sayılı ırklarından birisi olan Sakız Koyun ırkı üzerinde melezleme ve yetiştirme çalışmaları yürütülmüştü. Sakız koyun ırkı, aynı zamanda diğer yerli ırklara nazaran süt verimi belirgin ölçüde yüksekti. Bu ırkta, 100 doğum için elde edilen kuzu sayısı 225 adet olup laktasyon süt verimi ise 180 kg. olarak belirlenmişti³¹⁰⁸.

Tablo –220

Boztepe İnekhanesi Koyun Süt Üretimi ve Yıllara Göre Dağılımı³¹⁰⁹

Yıllar	Süt Üretimi (ton)
1949	847
1950	984
1951	731
1952	869
1953	748
1954	1842
1955	1794
1956	1873
1957	3928
1958	3178
1959	4296

Boztepe İnekhanesi kuruluşundan itibaren koyun ıslahı, melezleme çalışmaları ve süt üretimine gereken önemi vermiş ve bu doğrultuda süt verimi oldukça yüksek olan; aynı zamanda bölge iklim ve coğrafî şartlarına da intibak sağlayan Sakız koyun ırkı yetiştirilmesine önem verilmişti. Tablo –220’de görüldüğü üzere İşletme bünyesinde 1949–1959 arası 10 yıllık süreçte süt veriminde ciddi artış olmuştur. 1951 yılındaki ufak bir azalma sonrasında süt verimi giderek artış göstermiş ve 1959 yılına gelindiğinde 4296 ton süt üretimiyle en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Aynı dönem zarfında kurumun gelir–gider dengesi karşılaştırıldığında önemli kazanç sağladığı görülmüştür. Nitekim Tablo –221’deki verilere bakıldığında kurum, 3.187.689 gelir ve 2.267.079 gider sonucunda 9.206.10 lira elde ederek ülke ve bölge ekonomisine önemli katkı sağlamıştır.

3108 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958.; A. Akcan-K. Çınar-C. Özbeyaz-M. Aydoğan-O. Çetin, “Antalya Boztepe’de Yetiştirilen Sakız Sürüsünde Bazı Verim Özelliklerinin İncelenmesi”, **Doğa Türk Veterinerlik ve Hayvancılık Dergisi**, C 12, S 2, (1988), ss.99-114.; Bk.: Emin Arıttürk-H. Özcan, **Boztepe İnekhanesi ve Çeşme’de Halk Elindeki Sakız Koyunlarının Beden Ölçüleri Yapağı Karakterleri, Süt ve Yavru Verimleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1960.

3109 Bk.: BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958.

Tablo –221

Antalya–Boztepe İnekhanesi Gelir–Gider Bütçesi ve Dağılımı³¹¹⁰
(1949-1959)

Hazine Tarafından Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
-	465.212	3.187.689	2.267.079	447.319

Boztepe İnekhanesi, Antalya ve civarındaki yörelerde üreticileri modern anlamda hayvancılığa teşvik etmek ve onları iyi evsafılı ve verimli hayvanlar noktasında aydınlatmak açısından sergiler de açmaktaydı. Bu doğrultuda Antalya ve civarında iyi cins hayvan yetiştiriciliğini teşvik maksadıyla her yıl Antalya Veteriner Müdürlüğü ile iş birliği halinde, GAK sığır ırkının yaygınlaştırılması ve benimsetilmesi doğrultusunda çeşitli hayvan sergileri düzenlemekteydi. Bu sergilerinden bir tanesi 16 Kasım 1957 tarihinde açılmıştı. Yarışmaya 28 inek ve 23 düve iştirak etmişti. Bu sığırlardan 11’i inek ve 13’ü de düve olmak üzere toplamda 24 hayvan dereceye girmişve mükafat almıştı³¹¹¹. Boztepe İnekhanesi’nde sığırların doğum kontrolleri ve sterilizasyonu üzerinde çalışmalar da yürütüldü. Bu minvalde Yüksek Ziraat Enstitüsünün ilk mezunları arasında yer alan Prof. Dr. Hüseyin Erk, 1950’li yıllara gelindiğinde Ziraat Vekâletinin isteği ve görevlendirmesi üzerine Boztepe İnekhanesi’ne giderek orada güç doğum ve sterilite konularını inceledi ve gerekli müdahalelerde bulundu³¹¹².

1960’lı yıllardan itibaren Boztepe İnekhanesi, GAK sığırlarının süt ve et verimlerini artırmak amacıyla Antalya ili başta olmak üzere yöredeki diğer illerde melezleme çalışmalarına başlanmıştır. Bu doğrultuda 1966 yılından itibaren Holstein G1 ile GAK sığırlarının melezleme çalışmaları yapılmıştır. Çalışmanın ana materyalini GAK, Holstein ve H x GAK mezezi F1 ve G1 kuşaklarından yaklaşık olarak birer yaşlı ve altışar erkek dana teşkil etmiştir. Boztepe yetiştirmesi olan GAK cinsi sığırlar daha çok Kilis tipini temsil eden ineklerden meydana gelmiştir. Holstein cinsi sığırlar ise orijinal olarak 1963 yılında Hollanda’dan ithal edilen ineklerden kök almışlardır. İnekhanede yapılan melezleme çalışmalarında et değeri yönünden GAK grubu istatistiki olarak, diğer gruplardan daha düşük değerlere sahip olmuştur. Toplam kıymetli etlerin karkas ağırlığına oranıyla bulunan bu değer GAK’da %16.6 olmasına karşılık bu oran Holstein genotipinin artmasıyla melez gruplarda giderek yükselmiş ve H grubunda %20.0 bulunmuştur. Aynı şekilde lezzet değerlendirmesinde melezlemenin gelişmesine paralel bir eğilim tespit edilmiştir. Buna karşılık Güney Anadolu Kırmızısı sığır ırkı; besi performansı ve et verim özellikleri yönünden değerlendirildiğinde diğer yerli ırklardan daha üstün bir potansiyele sahip olduğu gözlemlenmiştir. GAK sığır ırkına katılan Holstein genotipiyle randımanın artmasına paralel olarak beden yapısı, besi performansı ve et verim kabiliyetinde yükselme görülmüş ve İnekhanede yapılan melezleme çalışmalarıyla olumlu gelişmeler görüldüğü tespit edilmiştir³¹¹³.

1983 yılına kadar toplamda 5463 dekar alana sahip olan Boztepe İnekhanesi’nin 2000 dekar arazisi çıkarılan kanunla 29 yıl ve 11 aylığına AGH Teknik Tarım Şirketi’ne dekari aylık 150 TL’den kiralandı. Daha evvel inşaat sektöründe bulunan bu kurum ihalenin açıldığı 2005 yılında AGH Teknik Tarım Şirketi’ni kurup Boztepe TİGEM’den arazi kiralandı ve böylelikle tarım sektörüne giriş yapmış oldu. İhaledeki projeyi Uludağ Üniversitesinden Prof. Dr. Rahmi Türk hazırladı. AGH Tarım’ın başmühendisinin yaptığı açıklamaya göre, kendisinden önceki mühendislerin deneyimsiz olmalarından dolayı AGH 3 yıl

3110 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

3111 Gönüllü, **agt.**, s.274.3112 Özgül Küçükaslan, İbrahim Küçükaslan, “Prof. Dr. Hüseyin Erk’in Yaşamı ve Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma”, **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, C 86, S 1, (2015), s.16.3113 Orhan Alpan ve Yaşar Sezgin, “Holştayn, Güney Anadolu Kırmızısı ve Bunların Melezlemelerinde Besi Kabiliyeti ve Karkas Özellikleri”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 23, S 1-2, (1976), ss.4-18.

boyunca zarar etti. Bunun üzerine kurum, 2008 yılından itibaren tekrar bir yapılanma sürecine girdi. Bu süreçte TİGEM'den alınan arazi üzerinde bulunan 700 ağaçtan 500 tanesi kurtarıldı, 150 dekar alana nar ekildi, 30 dekar topraklı ve 30 dekar topraksız sera kuruldu. İşletmede ayrıca 600 baş koyun besiciliği yapılmaya başlandı. AGH'nın tarım sektöründe yeni ve deneyimsiz olmasından dolayı Alara Tarım'dan yardım istendi ve bunun üzerine Ala Tarım, 2010 yılına kadar geliri kendisine ait olmak koşuluyla 309 dekar araziye narenciye bahçesi kurdu³¹¹⁴.

1.4. Tekirdağ–İnanlı Sığır Islah ve Üretim Müessesesi

Türkiye'de modern tarım ve hayvancılık tekniklerinin geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik çalışmalar yürüten kurumlardan birisi de Tekirdağ–İnanlı İnekhanesi ve Aygır Deposu adlı müessesedir. Tekirdağ–İnanlı İnekhanesi ve Aygır Deposu, Tekirdağ ilinde İnanlı Çiftliği olarak bilinen ve Sultan Selim Sanî Vakfı müstemilatına ait olan arazilerde kuruldu. Bahsi geçen çiftliğin sınırları, İnanlı köyü içinden ve sığır yolu üzerinde bulunan Arzullu sınırında bulunan İnanlı tarlasına ve oradan da Tekirdağ yolu üzerinden Hacet höyüğüne ve Tekirdağ yolu ile uzanmakta olan Sırt Köy mezarlığı ile Kayalı çatağına ve Çorlu deresi boyunca İnanlı değirmenine bağlanmaktaydı. Sultan Selim Sanî Vakfı'na ait olan İnanlı Çiftliği, Osmanlılar zamanında bir yeniçeri ağası olan Çelebi ağaya intikal etmiş ve onun malikanesi haline gelmişti. Çelebi ağa, bölgedeki çeşitli köylerin aşarını toplar ve hükümete verirdi. Kendisi vefat ettikten sonra bu çiftlik oğlu Abdi Bey'e intikal etti. Abdi Bey'de babası gibi çiftliğin işletme hakkını yerine getirerek bölgedeki köylerin aşarını toplamaya devam etti. Ancak ilerleyen süreçte oldukça fakir durumda olan köylülerden toplanamayan aşar vergisi, Abdi Bey'in merkezi devlete olan borçlarını artırdı ve ödenemez hale geldi. Bunun üzerine aşar vergisine karşılık olarak ipotek edilen İnanlı Çiftliği, Abdi Bey'in devlete olan borçlarını karşılamak amacıyla satılığa çıkarıldı. 1887 tarihinde hazinenin dava vekili Rauf Bey'in aracı olmasıyla Çiftlik, Ragıp Paşa tarafından satın alındı. Ragıp Paşa, Sultan İkinci Abdülhamid'in ikinci mabeyincisiydi. Ragıp Paşa'nın Trakya'da 36 adet çiftliği bulunmaktaydı ve bu çiftlik, gerek icar gerekse ortaklığa verilmek suretiyle işletilmekteydi. Ragıp Paşa'nın 1890 yılında vefat etmesi üzerine uhdesinde bulunan İnanlı Çiftliğinin 1/4 hissesi 12. varisine intikal etti. Varislerden Şakir Bey, diğer varislerin rızasını aldıktan sonra çiftliği satılığa çıkardı. Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar satışı yapılmayan araziler, bu dönemde Ziraat Vekâletinin Trakya Bölgesi'nde bir inekhane ve aygır deposu kurma kararı alması süreciyle birlikte satıldı. Bu husustaki en önemli adım 1928–1929 yıllarında atıldı. Ziraat Vekâletinin oluru ile Şakir Bey ile irtibat sağlandı ve 1929 yılında Şakir Bey, çiftliği vekâlete sattı. Bu surette İnanlı Çiftliğinin 1929 yılında devlet adına kullanma hakkı Ziraat Vekâletine verildi ve ilgili karar hazine tarafından onaylandı. Adı geçen çiftlikte Ziraat Vekâleti tarafından 1930 yılında İnanlı İnekhanesi ve Aygır Deposu adıyla iki başlı bir işletme kuruldu. Daha sonra 1943 yılında döner sermayeli İnanlı İnekhanesi ve 1949 yılında da Numune Ağılı Müdürlüğü tesis edildi³¹¹⁵.

İnanlı İnekhanesi, konum olarak 27°27'43' doğu boylamları ile 41°10'54' kuzey enlemleri arasında kalmaktadır. Trakya Bölgesi sınırları içerisinde yer alan İşletme, Tekirdağ iline 27 km, Muratlı ilçesine de 3 km. mesafede olup aynı ilçenin batı kesiminde bulunmaktadır. İşletmenin kuzey kesiminde İnanlı Köyü, güney kesiminde ise Aşağı Sırt Köy arazileri vardır. İnanlı İnekhanesi, deniz seviyesinden 86 metre yükseklikte ve iklimi kuraktır. İşletmenin arazi varlığı ise 14.950 dekadır³¹¹⁶. Bu arazilerin 12.067 dekarı mera, 290 dekarı çayır ve yoncalık, 2.430 dekarı tarla ziraatı, 260 dekarı bağ–bahçe arazileri olarak kullanılmaktadır³¹¹⁷. İşletme arazilerinin güney kesiminde eski nehir yatağı görünümündeki büyük bir yarıntı (gali)

3114 Arslan, Özturunc, Özel, Sacaklıoğlu, agm., s.34.

3115 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.100-101.; Beşter, s.30.; Abidin Özmen, **Trakya**, T.C. İçişleri Bakanlığı Yay., Seri: IV, S 2, Kanaat Basımevi, Ankara 1948, s.46.; Tekirdağ ilinde bulunan İnanlı Çiftliğinde, İnekhane ve Aygır Deposu kurulması amacıyla çiftliğin İktisat Vekâletine devredilmesiyle ilgili Bakanlar Kurulu kararı için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 14-67-9, 08.10.1930.

3116 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.101.; Beşter, s.30.

3117 Okanay, "Hayvancılık Kurumlarımızın Tarım İşletmeleri", s.64.

ve bunun yan kollarının etrafında yer alan yüksek arazilerden oluşmaktadır. Söz konusu yüksek araziler, hafif eğimliden şiddetli erozyona uğramış dik eğimli yamaçlara kadar değişmektedir. Alüvyal araziler, yüksek arazilerin kuzeyinde Çorlu Deresi ve Ergene Nehrine yakın kısımlarda yer almaktadır³¹¹⁸.

İnanlı İnekhanesi ve Aygır Deposu Müdürlüğü adı altında faaliyet gösteren kurum, tahsisatları ayrı olan 4 birim bünyesinde çalışmalarını yürütmektedir. Bunlar şöyledir³¹¹⁹: 1. İnanlı Aygır Deposu Müdürlüğü, 2. İnanlı Sığır İslah İstasyonu Müdürlüğü, 3. İnanlı Numune Ağılı Müdürlüğü, 4. Döner Sermayeli İnanlı İnekhanesi Müdürlüğü.

İnanlı Aygır Deposu ve İnekhanesinin ilk müdürü Kenan Semerkand'dır. Daha sonra işletmede sırasıyla Mehmet Giray, Mithat Ögülen, Basri Barım, Cevdet Güvenir, Emin Orhaneli, Mehmet Edgür, Mehmet Aybay, Emin Sorguç ve Ali Bey müdürlük görevini yerine getirmiştir³¹²⁰. İşletmenin merkez yerleşkesinde 2 adet aygır tavalası, merkezin kuzey batı kesiminde 700 metre mesafede 1 adet doğrum ahır ve 2 adet de modern sığır ahırları vardır. Bunlardan başka bu ahırlara 200 metre mesafede ve batı istikametine düve ahır yeri almaktadır. Bu ahır aynı zamanda damızlık koyunların barınma ihtiyaçları için tesis edilmiştir. İşletmede koyun şubesine ait olmak üzere Sarıbayır olarak bilinen ve kurumun güney kesimine isabet eden tepe üzerinde iptidai olarak inşa edilmiş 1 adet koyun ağılı ve bu ağılın batı kesiminde Kavakdere olarak bilinen mevkide 500 baş koyunluk Kavakdere ağılı adıyla 2 adet ağıl bulunmaktadır. Mevcut bu tesislerin her birisi ayrı ayrı isimlendirilen mevkilerde kurulmuştur. Bahsi geçen bu tesislerin yanı sıra ahırlara yakın konumda hayvanların temel su gereksinimlerini karşılamak amacıyla Yakalıoğlu çeşmesi ve güneye uzanan arazilerin ortasında ve iki sırt arası sınırı teşkil eden bölgede Domuz Pınarı olarak adlandırılan mevkide 1950 yılında inşa edilmiş bir çeşme mevcuttur³¹²¹. Ayrıca İşletme aygır deposu yanında hayvanların yem ve ot ihtiyacının silolanması amacıyla 1935 yılında 12.650 lira bedelli olarak bir zahire ambarı yaptırılmıştır³¹²².

İnanlı İnekhanesi ve Aygır Deposu'nda hayvan yetiştirme işleri 3 çeşit üzerinde yapılmaktadır. Esasen işletmenin ana hayvan yetiştirme faaliyeti sığırcılık ve koyunculuk işleri üzerinedir. İşletmedeki hayvan ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımına yönelik çalışmalar 1932 yılı Haziran ayında Macar uzman Oszkár Wellmann'ın ilk inceleme gezisi sonrasında hazırladığı raporca tespit edilmiştir. Wellmann, 1932 yılında Türkiye'de 7 haftalık bir süre zarfında devlete ait hara ve aygır depolarını ziyaret etmiş ve buralardaki mevcut yetiştirme faaliyetlerini inceleyerek rapor halinde Ziraat Vekâletine sunmuştur³¹²³. Wellmann tarafından incelenen ve detaylı bir şekilde raporda adı geçen yerlerden birisi de Tekirdağ-İnanlı Aygır Deposu'ydu. Wellmann, İnanlı aygır deposunun tetkiki başlıklı bölümde atıcılığın geliştirilmesi için çeşitli önerilerde bulunmuştur. Billhassa buradaki memurlara hayvanlara özen göstermeleri için mesken meselesinin çözümlenmesini ve aygır deposundaki ahırların modernleştirilmesini tavsiye etmiştir. Sığırcılık işlerinde ise İnanlı İnekhanesindeki sığır ırklarını nitelik olarak orta dereceli olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple kış mevsiminde ineklerin dışarıya çıkabilmelerini sağlayacak özellikte açık ve genişçe bir meydan yaptırılması gerektiğini belirtmiş; sığır yetiştiriciliğinde ise beslenme koşulları ve yerli ırkların verim kabiliyetlerinin

3118 Serkan Dönmez, "İnanlı (Muratlı-Tekirdağ) Tarım İşletmesi Arazilerinde Ayrıntılı Toprak Haritasına Dayalı Parselasyon Haritasının Yapımı", **Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi (UTYHBD)**, C 2, S 2, (2016), s.91.

3119 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.101.

3120 Beşter, **age.**, s.30.

3121 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.101-102.

3122 "İnanlı Aygır Deposunda Silo", **Son Posta**, 19 Haziran 1935, s.4.

3123 Çolak-Jávorka, **age.**, ss.86-87.; Bk.: **Birinci Rapor 1932 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar**, s.3.

artırılması üzerinde durmuştur. Ayrıca küçük köylüyü damızlık boğa yetiştirmesi konusunda aydınlatma görevinin inekhanelere verilmesi gerektiğini öne sürmüştür³¹²⁴.

Bu doğrultuda öncelikle İşletmedeki atçılık çalışmalarında ilk dönemde yurtdışından cins damızlıklar alınması yoluna gidildi. 1935 yılında İcra Vekilleri Heyeti Trakya Bölgesi'ndeki atların ıslahı ve seleksiyonu için Macaristan'dan 32 baş damızlık aygır alınmasına karar verdi. Bu doğrultuda Macaristan'dan getirilecek olan damızlık atların incelemesi için Ziraat Vekâleti zootečni uzmanı Nurettin Aral'a 1500 liralık döviz ve siyasi pasaport verilmesi kararlaştırıldı³¹²⁵. Ancak dışarıdan getirilen bu aygırlar hem çok pahalıya mal oluyordu hem de hayvancılık konusunda dışa bağımlılık yaratıyordu. Bu türden sıkıntıların yaşanmaması ve Trakya Bölgesi dahilinde gerekli olan cins damızlıkların yetiştirilmesi için Trakya Umûmi Müfettişliği tarafından İnanlı İnekhanesi ve Aygır Deposu'nda çalışmalar başlatıldı. Nitekim İşletmenin gerek sığır, gerek koyun ve gerekse aygır deposu için kadroları Ziraat Vekâletince belirlenmekteydi³¹²⁶. İnanlı Aygır Deposu idaresi, aygır sayısının artırılması işine titizlikle eğildi. 1937 yılında İnanlı aygır deposunda 43 başa çıkarıldı. Bunların 13'ü saf kan Arap, 25'i Nonius, 4'ü yarımkan Arap, 1'ide Ardene ırkı aygırlardı³¹²⁷.

İşletme, Trakya Bölgesi atçılığını ıslah etmek gayesiyle 1930 yılından itibaren İnanlı Aygır Deposu Müdürlüğü altında at ıslahı ve yetiştirilmesine yönelik çalışmalara öncülük etmekteydi. Bu aygırlar her yıl sıfat mevsiminde Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illerindeki çeşitli aşım duraklarında çalıştırılmaktaydı. Aşım durakları, aygır depolarının küçük bir modeli şeklindeydi. Burada İnanlı İnekhanesi çalışan uzman baytar ve seyisler çalışıyordu. Uygulamaya konulan bu modeldeki temel amaç kısraklarını aygır deposuna getiremeyecek durumda olan Trakya köylülerinin ayağına hizmet götürmekti³¹²⁸. Aygır deposu birimi 1930 yılında faaliyete geçtiği dönemde 5 saf kan Arap, 2 baş Nonius, 3 baş Ardene ırkından oluşmak üzere toplamda 10 başlık bir kadroya sahipti³¹²⁹. 1931 yılında Fransa'dan getirilen 7 baş Ardene ırkıyla başlayan çoğaltım işleriyle İşletmedeki aygır sayısı 1932 yılında 17'ye, 1933'te ise 21 başa yükseltildi³¹³⁰. İnekhane, cüsse itibarıyla damızlık aygırlarla çiftleşemeyecek durumda olan küçük cüsseli kısrakları boş bırakmak adına ve bölgede katır yetiştiriciliğini teşvik etmek amacıyla Kıbrıs'tan cins eşek aygırları getirtme kararı aldı. Bu doğrultuda 1937 yılında 24 eşek satın alındı. Satın alınan eşekler önce aşım duraklarına gönderildi³¹³¹. 1939 yılına gelindiğinde bölgedeki eşek aygır sayısı 46'ya çıkarıldı³¹³². Her geçen yıl giderek sayıları artırılan aygır çoğaltımıyla 1955 yılına gelindiğinde müdürlük bünyesinde 16 baş safkan Arap, 37 baş yarımkan Arap, 2 baş Nonius, 3 baş Karacabey Nonius, 10 baş Kıbrıs merkep aygır olmak üzere 68 baş mevcudu vardı. Ancak belirtilen sayılar yeterli değildi ve bu deponun toplam aygır sayısı 180 başa çıkarılması planlanmıştı³¹³³.

3124 **Birinci Rapor 1932 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar**, ss.10-11, 43-44.

3125 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 53-21-3, 25.03.1935.

3126 **İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1937)**, s.54.

3127 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 116-810-14, 16.02.1936.; **Tan**, 2 Ağustos 1937, s.10.

3128 E. A. Akdoğan, **At Yetiştiriciliğinde Aşım Durakları ve Faydaları**, T.C. Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu Yay., İstanbul 1937, s.15.; İhsan Akhun, "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'de Atçılık", **Üretim**, Yıl: 2, C 2, S 17, (Eylül 1950), s.72.

3129 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.49.

3130 "Trakya'da Hayvan Irkı", **Milliyet**, 11 Nisan 1934, s.6.

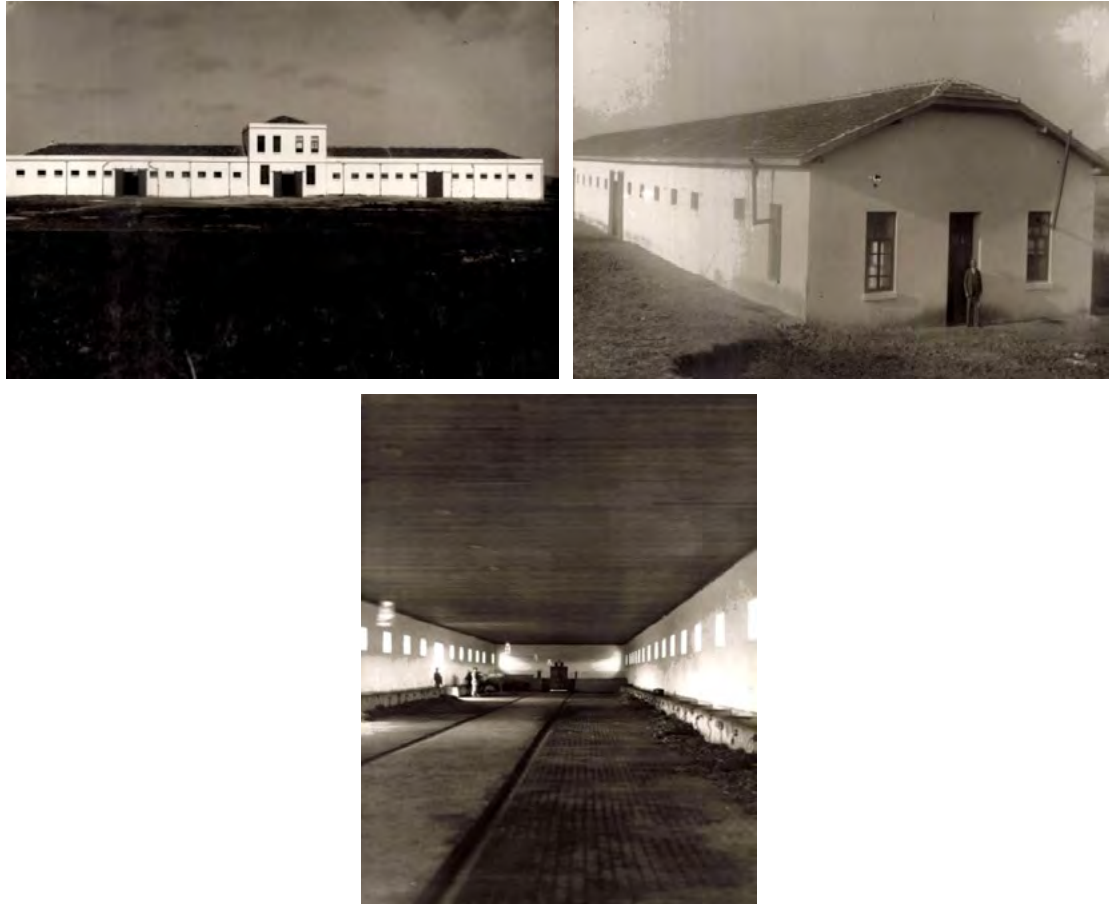
3131 İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1938), s.59.

3132 **1939 Enternasyonal İzmir Fuarında Trakya**, s.17.

3133 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.49.; **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, ss.283-284.

Bu doğrultuda hayvan sayısının artırılmasına paralel olarak işletme imkânları genişletilmeye çalışıldı. Bu dönemde Trakya Umûmi Müfettişi Kazım Dirik, İşletmenin 1937 yılında tarım ve hayvancılıkla ilgili ihtiyaçlarını bir rapor haline getirmiş yaptığı ve yapacağı çalışmaları, bununla ilgili isteklerini raporunda belirtmişti. Buna göre; İnanlı İnekhanesi ve Aygır deposu için gerekli olan modern ahırlar, teknik eleman kadrosu ve hayvan sayısının artırılabilmesi için işletme imkânları artırılmalı ve bütçe tahsis edilmeliydi³¹³⁴. Bunun üzerine Ziraat Vekâleti tarafından ayrılan bütçeyle 1937 yılında Aygır Deposu Müdürlüğü tarafından 50 başlık modern bir aygır ahır 20249 lira bedeliyle müteahhide ihale edildi ve yapılmaya başlandı. Aynı şekilde İnekhane Müdürlüğü tarafından 200 inek alacak şekilde modern bir ahır yapılması kararlaştırıldı. 38159 lira ihale bedeliyle müteahhide verilen binaların inşaatına aynı yıl başlandı³¹³⁵. 1937 yılında başlanan inşaatlar, 1938 yılında tamamlandı. 1938 yılı Ekim ayında açılışı yapılan modern ahırlar ile Trakya bölgesi hayvancılığına daha da önem verilecek ve gayret gösterilecekti³¹³⁶.

Fotoğraf –139

İnanlı Aygır Deposu, İnekhanesi ve At Tavlari.

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1., 05.10.1946.

3134 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 73-477-7, 26.01.1937.

3135 “İnanlı Harası Büyütülüyor”, **Akşam**, 21 Kanunusani 1937, s.6.; “Trakya’da Bayındırlık Hareketleri”, **Trakya Dergisi**, S 15, (İstanbul 1937), s.19.

3136 **Akşam**, 11 Ekim 1938, s.5.

İşletme bünyesinde 1955 yılı itibariyle 7 baş boğa, 104 baş inek, 87 baş damızlık düve, 69 baş dişi dana, 20 baş genç damızlık boğa ve 81'i de erkek dana olmak üzere toplamda 368 baş hayvanı bulunmaktadı. İşletme, mera durumu ve meraların kifayetsizliği karşısında 100 baş inek ile kapasitesine en uygun olan sığır türlerini yetiştirebilmektedir. Bunun yanı sıra İnekhane bünyesinde ziraat işlerine de önem verilmiştir³¹³⁷. İnanlı İnekhane'si'nin sahip olduğu arazi miktarı ve kültür ziraatı yapılan alanlar 1946 yılı itibariyle toplamda 14.957 dekar olarak belirlenmişti. Buna göre; bu alanların 12.067 dekarında mera arazisi, 290 dekarında çayır ve yoncalık alan, 2.430 dekarında tarla ziraatı, 260 dekarında ise bağ-bahçe ziraatı olarak kullanılmıştır. Aynı yıl içerisinde 1000 dekar bir arazide yem bitkileri mahsullerinin ekimi yapılmıştır³¹³⁸. Bu miktar 1955 yılında değişiklik göstermiş ve işletme arazilerinde 2000 dekar pulluk altı arazi, 9710 dekar mera alanı, 250 dekar çayır, 200 dekar yoncalık, 2100 dekar koruluk ve fundalık, 24 dekar bağ-bahçe ve fidanlık olarak belirlenmiştir. Ayrıca 217 dekar nehir ve yatakları, 219 dekar da yol, arsa ve bina yerleri için ayrılmıştı. Bu kültür bölümü arazilerinin toplam miktarı 14.720 dekadı. İşletmedeki ziraat işleri genellikle kurum hayvanlarının ihtiyacı olan kaba ve kesif yem gereksinimlerini karşılamak için çeşitli yem bitkileri üzerinde ekim işleri yapılmıştır. Mahsullerin 5 yıllık ortalama dekara verim ise şöyleydi³¹³⁹: Buğday çeşidinden 90 kg., arpa 140 kg., yulaf 110 kg., hası arpa 500 kg., çavdar 80 kg., kuru yonca 250 kg., şeker pancarı 1500 kg., mısır 60 kg., hasıl mısır çeşidinden ise 400 kg. mahsul alınmaktaydı.

İşletmenin en öncelikli yetiştirme işlerinden birisi sığırçılık üzerinde yapılan araştırmalardı. İnekhane, Boz ırk sığırları ile Plevne ırkı üzerinde ıslah ve seleksiyonla çoğaltım çalışmaları yürütmekteydi. Bu doğrultuda İnanlı İnekhane'si'nde yetiştirilen boz step sığırları Eskişehir-Çifteler Harası'na gönderilmekte ve orada melezlemesi yapılan hayvanların dağıtımı yapılmaktaydı. Çifteler Harası'nın mera vaziyetinin iyi olması ve hayvanların yetiştirme evresinde yeterli miktarda süt ve kesif yem verilmesi bunda etkili olan en önemli sebeplerden birisiydi³¹⁴⁰. Plevne ırkı sığırı üzerinde çalışan İnekhane, bu ırkın melezlemesi ve bölge iklimine adaptasyonu üzerinde araştırmalar yapmaya başladı. Bu doğrultuda İnekhane, sığırların süt kontrolleri ve yetiştirilmesi işinde Bulgaristan'dan Plevne ırkı inek ve boğalar getirtildi³¹⁴¹. Bu süre zarfında köylüler bir yandan ırkı bozulmuş sığırları ellerinden çıkarırken, diğer yandan da kendilerine İnanlı İnekhane'si tarafından melezlemesi yapılmış; kabiliyetli ve süt verimleri yüksek (günde ortalama 12-15 kg.) Plevne ırkı inek ve boğalar dağıtılmıştı. Nitekim Plevne ırkı sığırlarının verim kabiliyetleri yüksek ve bölge iklim yapısına intibak süreci kolay olduğu için çiftçiler tarafından yoğun ilgiyle karşılanmıştı³¹⁴². Böylece 1932 yılından itibaren yetiştirilen Plevne ırkı damızlık boğaları köylülere dağıtmayı hedefliyordu. Bu doğrultuda 1934 yılında 51 baş damızlık Plevne ırkı boğa dağıtımı yapıldı³¹⁴³. 1938 yılına gelindiğinde İnanlı İnekhane'si'nde Plevne ırkı damızlıklardan iyi sonuçlar alınmıştı. Daha önce açılan Tay ve Boğa büyütme Çiftliğiyle birlikte yapılan çalışmalarla 350 baş kadar damızlık sığır elde edildi³¹⁴⁴. 1940 yılına gelindiğinde İşletmede yetiştirilen hayvan sayısı 255 başa yükseldi³¹⁴⁵. Aynı zamanda sığır ırklarının daha vasıflı hale getirilmesi amacıyla 1937 yılından itibaren 608 sığır, 1938 yılında ise 920 sığır üzerinde aşım yapıldı. Ayrıca İnekhane tarafından hayvan hastalıkları ile geniş ölçekte mücadele faaliyetleri başlatıldı ve 1938 yılı içerisinde 62589 koyun, 12887 baş sığırın aşısı tamamlandı³¹⁴⁶.

3137 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.102-103.

3138 Okanay, "Hayvancılık Kurumlarımızın Tarım İşletmeleri", ss.64-65.

3139 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.102-103.

3140 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.66, 90-91.

3141 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 166-155-2, 14.04.1936.

3142 "Trakya'da Hayvancılık Esaslı Tasfiyeye Tabi", **Akşam**, 26 Eylül 1940, s.4.

3143 "Trakya'da Hayvan ırkı", **Milliyet**, 11 Nisan 1934, s.6.; "Trakya'da Hayvan Nesli Islah Ediliyor", **Haber-Akşam Postası**, 23 Kanunusani 1937, s.4.

3144 "Trakya'da Hayvan Yetiştirme", **Ulus**, 23 Teşrinievvel 1939, s.2.

3145 Batu, **Hayvan Ekonomisi**, ss.14-15.

3146 **Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye (Tekirdağ)**, ss.4223-4226.

Türkiye’de önemli koyun ırklarından birisi olan Kıvırcık koyun ırkının ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımı üzerinde de araştırmalar yapan İnanlı İnekhanesi, bu hususta 1945 yılından itibaren büyük gayretler sarf etti. İlk önce İşletme bünyesinde bir koyun ağılı kuruldu. Daha sonra gerek inekhanenin modern ahırları ve gerekse ağıllarında beslenen Kıvırcık koyunları öylesine verimli sonuçlar doğurdu ki 1970’li yıllara gelindiğinde işletmedeki koyunların vasıfları ve verim değerleri oldukça üst seviyeye çıkarıldı³¹⁴⁷. Bu minvalde İnanlı İnekhanesi’nde 1970 yılı Mayıs ayında Kıvırcık koyunların beden ölçüsü, canlı ağırlığı, yıllık kirli yapağı verimi, kuzulama oranı ve yavru verimi üzerinde çalışmalar yapıldı. Bilhassa koyunların et, süt, yapağı ve yavrulama verimlerinin yükseltilmesine gayret gösterildi. Bu doğrultuda 1970 yılında 2–6 yaşları arasında rastgele seçilen 50 Kıvırcık koyun üzerinde yapılan araştırma neticesinde İnanlı İnekhanesi Kıvırcık koyunlarının ortalama 66 cm. yükseklikte, 67 cm. beden uzunluğunda ve 39 kg. canlı ağırlıkta olduğu görüldü. Bu analizler 1955 yılına göre karşılaştırıldığında 1970 yılındaki kıvırcık koyunlarının daha iri olduğu, yani İnekhanede yapılan Kıvırcık koyun ıslah ve seleksiyon çalışmalarının başarılı olduğu tespit edildi. Ancak işletmedeki yavru verimi düşük olan Kıvırcık koyunlarının (ortalama %109) değerleri yıldan yıla değişiklik göstermişti. Bu araştırmada kurumdaki koyunların %9’unun ikiz doğurduğu tespit edildi ve çevre faktörleriyle değişen yavru verimlerinin artırılması için öneriler getirildi. Yapağı verimi açısından ise koyunların yapağıları kısa ve ince olduğu gözlemlendi. Dolayısıyla Kıvırcık koyunlarının yapağısı, diğer yerli koyunların yapağısından daha kaliteli olduğu belirtildi. İnanlı Kıvırcık koyunlarında lüle uzunluğu ortalama 7.88 cm olarak gösterilmiş ve 6–13 cm arasında değişeceği ifade edilmişti. İşletmede alınan verimler neticesinde 1970 yılından itibaren İnanlı İnekhanesi’nde Kıvırcık x Texel melezleme denemelerine başlandı³¹⁴⁸.

Tablo –222

İnanlı İnekhanesi Koyun Süt Üretimi ve Yıllara Göre Dağılımı³¹⁴⁹

Yıllar	Süt Üretimi (ton)
1949	137485
1950	15820
1951	168655
1952	18005
1953	23642
1954	26188
1955	23591
1956	20779
1957	24622
1958	23617
1959	26145

3147 1939 Enternasyonal İzmir Fuarında Trakya, s.16.; Beşter, s.31.

3148 Halil Özcan, “İnanlı İnekhanesinde Kıvırcık Koyunlarının Beden Yapısı, Yavru ve Yapağı Verimleri ve Önemli Yapağı Karakterleri Üzerinde Araştırmalar”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 17, S 4, (Ankara 1970), ss.468-481.; Bk.: Halil Özcan, Turan Akı, Fuat Türker, “İnanlı Zootehni Araştırma Kurumunda Çeşitli Texel Melezlerinin Beden Formu, Canlı Ağırlık ve Yapağı Verimi Bakımından Kıvırcıkla Mukayesesi”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 20, S 4, (Ankara 1973), ss.514-528.

3149 Bk.: BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958.

Tablo –223

Tekirdağ–İnanlı İnekhanesi Gelir-Gider Bütçesi ve Dağılımı³¹⁵⁰
(1949–1959)

Hazine Tarafından Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
15.000	483.027	3.927.104	3.652.995	376.541

İnanlı İnekhanesi'nde bölge hayvancılığını geliştirmek için başlatılan önemli bir girişim de Trakya yöresinde iyi vasıflı hayvan yetiştirilmesini teşvik etmek amacıyla yarışma ve sergiler düzenlenmektedir. Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Çorlu ve Lüleburgaz'da açılan hayvan sergileri halk arasında güzel görüntülerin oluşmasına sahne oluyordu. Yetiştiriciler burada hayvanlarını sergiliyorlar ve gerek vasıf gerekse et, süt verimleri açısından en iyi dereceli olan hayvan sahiplerine ödülleri veriliyordu³¹⁵¹. Bölge halkının yetiştirdikleri iyi vasıflı hayvanları uygun fiyattan satabilmelerine olanak sağlayan yarışma ve sergilerden birisi 1938 yılı Eylül ayında gerçekleşmişti. Edirne ilinde açılan sergiye katılan hayvanlardan 32 kısırak ve tay, 29 boğa ve inek, 14 koç ve koyun halk ve yarışma jürisi tarafından çok beğenilmiş ve yetiştiricilerine toplamda 2.000 lira ödül verilmişti. İnanlı İnekhanesi tarafından yürütülen bu organizasyonlar yoğun ilgiyle karşılanmıştı. Bu sebeple 25 Eylül 1938 tarihinde Çorlu'da bir hayvan sergisi açılacaktı³¹⁵².

Gelişen tarım teknolojisi yurt çiftçisinin hizmetine daha rahat sunabilmek için 20.06.1983 tarihinde yayımlanan 60 sayılı Kanun Hükmünde kararname ile Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ile Hara ve İnekhaneler yeni bir organizasyonla Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü haline dönüştürülmüştür. 1984 yılında çıkarılan 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kuruluşu yeniden düzenlenen Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü tarım ve tarıma dayalı sanayinin ihtiyacı olan temel mal ve hizmetleri üretme amacıyla ülkenin bitkisel ve hayvansal üretimini artırmak, kalitesini iyileştirmek yetiştirdiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek, ıslah konularında araştırmalar yapmak, hayvansal ve bitkisel damızlık ve tohumluk tedarik etmek, bunları yurt içi ve yurt dışı pazarlarına satmak amacıyla görevlendirilmiştir. İşletmede siyah alaca ve esmer ırkı besi sığırcılığı, Tahirova, Türkgeldi ve Kıvırcık ırkı damızlık koyun yetiştiriciliği, hayvancılığın kaba ve kesif yem ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hasıl fiğ, silaj mısır, yeşil ve kuru yonca ot üretimi ve tohumluk Macar fiğ ekimi ile mahsul buğday üretimi yapılmaktadır³¹⁵³.

1.5. Çanakkale–Kumkale Sığır Islah ve Üretim Müessesesi

Çanakkale ili sınırları içerisinde yer alan Kumkale İnekhanesi, şehir merkezine 31 km. mesafede kuruldu. Çanakkale–İzmir yolu üzerinde, yüksek bir tepe üzerinde konumlandırılan İşletmenin etrafı çam ormanları, karaağaçlar ve meşe ağaçlarıyla çevrilidir. İşletme, Ziraat Vekâletine bağlı Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde döner sermayeli bir kuruluştur. İnekhanenin üzerinde bulunduğu araziler Osmanlı İmparatorluğu döneminde Çanakkale eşrafından Ali Bey isimli bir vatandaşa aittir. Ali Bey vefat edince araziler oğlu Osman Bey'e geçmiş, ondan da Madam Kalvert isimli bir kadına intikal etmiştir. Çiftlik arazileri, Kalvert'in oğlu tarafından işletilirken 3/11706 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla istimlak edilerek yasak bölge haline getirilmiştir. Daha sonra Ziraat Vekâleti, bölge sığır ırklarını ıslah etmek ve

3150 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

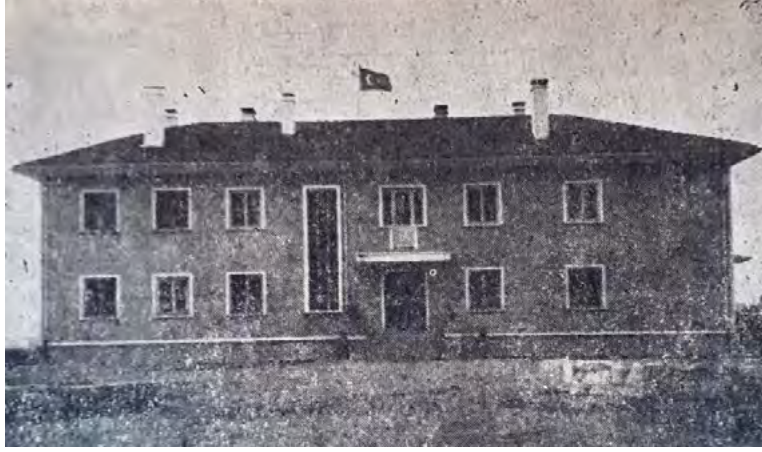
3151 İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1937), s.63.; İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1938), s.64.; Yunus Nadi, "Trakya'da Hayvancılığa Çok Ehemmiyet Veriliyor", Cumhuriyet, 12 Eylül 1938, s.2.

3152 "Edirne'de Açılan Hayvan Sergisi Çok Beğenildi", Trakya Dergisi, S 14, (İstanbul 1937), s.31.; Bk.: "Trakya'da Açılan Hayvan Sergileri Çok Rağbet Görüyor", Ulus, 9 Eylül 1938, s.6.; Cumhuriyet, 12 Eylül 1938.

3153 Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü 2010 Yılı Hayvancılık Sektörü Raporu, TİGEM Yay., Ankara 2010, ss.14-15.

seleksiyonla çoğaltmak gayesiyle Millî Savunma Bakanlığı ile anlaşarak bu arazileri satın almış ve 7 Nisan 1951 tarihinde Kumkale İnekhanesi’ni kurmuştur³¹⁵⁴.

Fotoğraf – 140

Kumkale İnekhanesi Merkez binası. Kaynak: Beşter, **age.**, s. 45.

Kumkale İnekhanesi’nin toplam arazi miktarı 4369 dekadır. Bu arazilerin 1200 dekarında tarla ziraatı yapılmakta 2300 dekarında çayır ve mera, 40 dekarında bahçe kültürleri işleri yürütülmekte ve geriye kalan kısmında ise fundalık ve kullanılmayan araziler yer almaktadır. Fundalık ve kullanılmayan arazi miktarı yaklaşık olarak 829 dekadır. Bu alanda arazi ıslah projesi başlatılmış ve her yıl belirli miktarda bir sahanın açılması işleri yürütülmüştür. Ayrıca padoklama ve sulama ekim hizmetleriyle fakir ve bakımsız toprakların, verimli çayır ve mera haline getirilmesine çalışılmaktadır. İşletmenin 1951–1969 yılları arasındaki müdürleri ise sırasıyla şöyledir³¹⁵⁵: Ali Ulu, Muzaffer Yorulmaz, İrfan Güney, Abdullah Celayir ve Hüseyin Oğuz.

İşletmede tarla ziraatı alanında buğday ve arpa, sanayi bitkileri alanında ise pamuk mahsulünün yetiştirilmesi yapılmaktadır. Kurum, Çanakkale ili ve civarındaki yetiştiricilerin temel ihtiyacı olan pamuk çığitini yetiştirmek ve dağıtmakla görevlidir. Hayvancılık alanında ise modern ahırları, doğal çayır ve mera alanları, sağım yerleri, süthanesi ve atölyeleri bulunan kurum, bilhassa koyunculuk üzerine çalışmalar yapmaktadır. Bu doğrultuda İmroz Koyun ırkı üzerinde ıslah ve çoğaltım işlerine yönelmiş; bu hususta yetiştirme ve dağıtım faaliyetleri yürütülmüştür. Büyükbaş hayvan grubunda ise Holstein sığır ırkı üzerinde çalışmalar yapılmaktadır.

Hayvansal üretim olarak peynirhanede koyun ve inek sütünden peynir, yağ vb. ürünler üretilerek Çanakkale ili başta olmak üzere Marmara Bölgesi genelinde satışa sunulmaktadır. Peynir imali için Fransa’dan bir uzman getirilmiş ve çeşitli peynir türleri üzerinde teknik elemanlara dersler vermiştir. Daha sonra burada yetişen teknik elemanlar, yöredeki üreticilere çeşitli kurslar düzenleyerek en yeni ve lezzetli peynir çeşitlerini, yapılış ve muhafaza şekillerini uygulamalı olarak öğretmiştir³¹⁵⁶.

3154 Beşter, **age.**, ss.45-46.

3155 Beşter, **age.**, ss.46-47.

3156 Beşter, **age.**, ss.49-50.

Tablo –224

Kumkale İnekhanesi Koyun Süt Üretimi ve Yıllara Göre Dağılımı³¹⁵⁷

Yıllar	Süt Üretimi (ton)
1955	8.066
1956	9.179
1957	10.844
1958	9.561
1959	10.239
Toplam	47.889

Tablo –224’te görüldüğü üzere Kumkale İnekhanesi’nde yapılan koyun ıslah ve çoğaltım çalışmalarıyla yetiştirilen koyunların süt verimleri giderek artış göstermiştir. Böylece küçükbaş hayvancılık yetiştiriciliği Çanakkale çiftçisinin en temel geçim kaynaklarından biri haline gelmiştir. Bu doğrultuda Çanakkale ilinde İmroz ırkı koyun yetiştiriciliğinin küçükbaş hayvancılık sektörü içinde son derece önemli bir yere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bilhassa süt verimi yüksek olan bu hayvanlar sayesinde giderek artan ve yöre ile özdeşleşmiş olan peynirlere talebin artmasında bunun önemli etkisi vardır. Ayrıca diğer çiftlik hayvanlarına göre daha az bakım isteyen, Çanakkale ilinin iklim ve coğrafî koşullarına diğer hayvanlara oranla daha iyi uyum sağlayabilen İmroz ırkı koyunları, özellikle kaynakları kısıtlı çiftçiler için önemli bir gelir kaynağı olmuştur.

Tablo –225

Kumkale İnekhanesi Gelir–Gider Bütçesi ve Dağılımı³¹⁵⁸
(1949–1959)

Hazine Tarafından Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
50.000	238.540	1.991.262	1.542.421	195.075

İmroz koyun ırkı³¹⁵⁹ üzerinde ıslah ve çoğaltım çalışmaları yürüten kurum, bu ırkın bölge genelinde yayılmasına yönelik çaba sarf etmiştir. Süt verimi açısından oldukça verimli olan İmroz koyunları, vasıf olarak süt ırkı olarak bilinmektedir ve bu doğrultuda ıslah çalışmaları yürütülerek verimlerinin artırılmasına çalışılmıştır. Koyunların süt verimini artırmak için yüksek vasıflı koçlar ile tabii tohumlama yapılmış, bilhassa elde edilen yüksek vasıflı ve süt verimi yüksek koyunlar talep eden yetiştiricilere çok ucuz bir fiyat karşılığında satılmıştır³¹⁶⁰.

3157 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958.

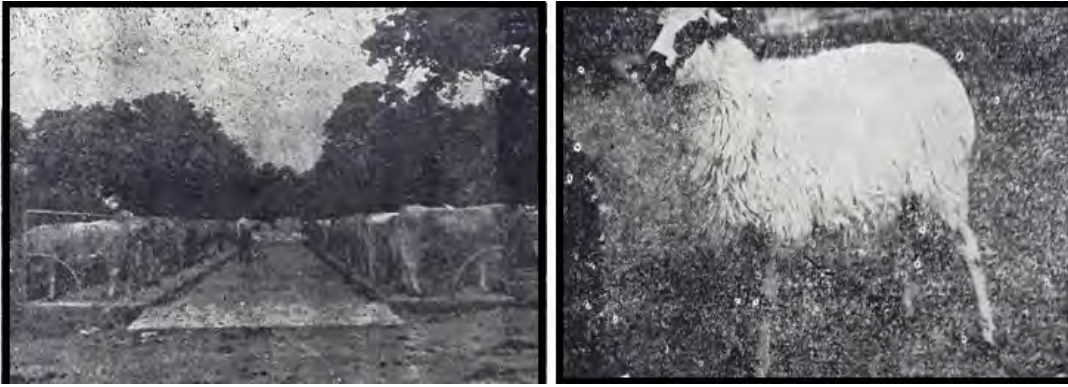
3158 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

3159 İmroz koyun ırkı, Çanakkale-Gökçeada’ya özgü bir ırk olup küçük yapılı, süt verimi ve döl verimi yapısına göre iyi sayılabilecek düzeydedir. İmroz koyunu adanın ekolojisi ile bütünleşmiş, biyolojisi mevcut koşullar tarafından şekillenmiştir. Bk.: Aynur Konyalı, Gürbüz Daş, Türker Savaş, Yaman Yurtman, “Gökçeada’da İmroz Koyunu Yetiştiriciliği: Organik Hayvancılık İçin Potansiyel”, **I. Uluslararası Organik Hayvansal Üretim ve Gıda Güvenliği Kongresi**, İzmir 2004, s.5.

3160 Reşit Sönmez, Mustafa Kaymakçı, Ayhan Eliçin, Erdoğan Tuncel, Rudolf Wassmuth, Turgay Taşkın, “Türkiye Koyun Islahı Çalışmaları”, **Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C 23, S 2, (Bursa 2009), s.45.; Bk.: H. Özcan, Çeşme (Sakız) ve İmroz Koyunlarında Beden Yapısı, Süt ve Yavru Verimleri, Yapağı Karakterleri ve Bunların Diğer Memleketlerdeki Süt Koyunları İle Mukayesesi ve Bilhassa Sütçülük Yönünden Islahı Tedbirleri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Yay. No.: 117, Ankara 1965.

Kumkale İnekhanesi, 1968 yılından itibaren Güney Marmara Bölgesi koyunlarında sıklıkla görülen “Dicrocoeliasis ve epizootiolojisi” ile “Dicrocoelium Densriticum” enfeksiyonuna sebep olan çeşitli zararlı hayvanlar üzerinde çalışmalar yapıldı. Bilhassa mera ve otlak alanlarda koyun sürülerine musallat olan zararlıya karşı çeşitli araştırmalar yürütüldü. Bu doğrultuda Kumkale İnekhanesi’nden 13.175 adet kabuklu kara sümüklüsü toplandı ve 9 çeşit kabuklu kara sümük teşhis edildi. Kurum tarafından yapılan araştırmada sümüklülerin tabii saha yaşantıları tetkik edildi. Sümüklülerin güneş doğmadan önce ve az sonra, bulutlu ve rutubetli günlerde, yağmurdan sonra ve rutubetli olan akşam üzeri aktif oldukları müşahede edildi. Araştırma neticesinde Kumkale’de yamaç ve düzlüklerde yer yer bitki kabarıklıkları altında ratıp toprakla temas halinde fakat bitki döküntüleriyle örtülü olarak gruplar halinde görüldüğü tespit edildi³¹⁶¹.

Fotoğraf –141

Kumkale İnekhanesi, damızlık sığırların açık sağıım yeri ve İmroz koyun ırkı.

Kaynak: Beşter, **age.**, ss. 47, 51.

1.6 Kahramanmaraş–Maraş Sığır Islah ve Üretim Müessesesi

Maraş İnekhanesi, Kahramanmaraş–Adana karayolu üzerinde bulunan Beyoğlu Gavur Gölü bölgesinde Eloğlu Nahiyesine bağlı Sarılar ve Karalar köyleri sınırı mıntıkasında Bababurnu mevkinde 20 hektar 8613 m²’lik bir arazi üzerinde kuruldu. İşletme, Kahramanmaraş iline 38 km., Adana iline 170 km, Gaziantep iline 82 km, Kahramanmaraş–Türkoğlu ilçesine ise 11 km. mesafede yer almaktadır. GAK sığır ırkını islah etmek ve seleksiyonla çoğaltılmasını sağlamak gayesiyle 1952 yılında kuruluş çalışmalarına başlanmış ve bu doğrultuda Ziraat Vekâleti tarafından 25/06/1953 tarih ve 41600/140 sayılı yazısı üzerine 904 sayılı Kanun’un 5. maddesi gereğince Bakanlar Kurulu kararıyla tesis edildi. 1955 yılından itibaren resmî olarak faaliyet geçen İşletme, 1984 yılından itibaren TİGEM bünyesinde çalışmalarını sürdürmeye başladı³¹⁶².

3161 Ahmet Kalkan, “Güney Marmara Bölgesi Kabuklu Kara Sümüklüleri”, **Etlık Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi**, C 3, S 7-8, 1969, ss.12-20.

3162 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 132-56-2, 04.07.1953.

Fotoğraf –142

Maraş İnekhanesi yerleşkesi. Kaynak: Beşter, *age.*, s. 148.

İşletme yerleşkesinin bulunduğu konumda yer alan Gavur Gölü, 70.000 dekarlık bir alanı kaplamaktadır. Bu alanın 23–24.000 dekarı su altında kalmıştır. Demokrat Parti Hükûmeti tarafından 7 kanal açılmak suretiyle arazilerin ıslah çalışmalarına başlanmıştır. Ceyhan Nehri'nin bir kolu olan Aksu Çayı'nın tahliye edilmesi neticesinde gölün önemli bir kısmı kurutulmuştur. Böylece 1954 yılında ilk aşamada Gavur Gölü bataklığından elde edilen ıslah edilmiş araziden 20.000 dekarlık saha, İnekhaneye tahsis edilmiştir. Arazilerin ıslahı ve kurutulması işlemi 1966 yılında tamamlanmıştır³¹⁶³. Gavur Gölü bataklığının güney kesiminde yer almaktaydı ve Avanos ile Anti-toros dağları arasındaki sahayı teşkil eden Gor çukurunun sonunda bitmekteydi. Bundan önce göl, çevreleri geniş sazlık ve bataklıkla kaplı iki gölden (büyük ve küçük göl) oluşmakta ve sulak alan toplam 7125 hektar alanı kaplamaktaydı ve balıkçılık açısından zengin bir sulak alanı ihtiva ediyordu. Gavur Gölü Bataklığı, çevresinde yaşayan nüfusun sivrisinek tehlikesine bağlı sağlık sorununu çözmek ve tarım arazisi kazanmak düşüncesiyle 1950 yılında kurutulmaya başlanmıştır³¹⁶⁴.

1953–1954 yıllarında arazi tespiti yapılmıştır. 1955 yılında ilk müdür tayin edilmiştir. 1955-1969 yılları arasında kurumda sırasıyla Niyazi Açıkgöz, Mustafa Kır, Şükrü Sidal, Halil Çallıkara, Süleyman Özkan ve Zeki Benlioğlu görev yapmıştır. İlk müdür Niyazi Açıkgöz dairesinde bir yandan ilk çalışmalar yürütülürken, diğer yandan da binaların yapımına geçilmiştir. 1958 yılından itibaren ilk defa damızlık hayvanlar getirilerek ıslah ve çoğaltım işlerine başlanmıştır. Ayrıca bu tarihten itibaren bölgede yürütülen çalışmalar sonucunda arazi ıslah projesi kapsamında bataklık alanlar büyük ölçüde kurutulmuştur. Kurum arazilerinde 1969 yılı itibariyle 5.030 dekarlık bataklık, 4.200 dekarlık da sazlık ve yanmış araziler bulunmaktaydı. Arazilerin 8030 dekarı üzerinde ekim, biçim işleri yapılabilmekteydi³¹⁶⁵. 1969 yılından sonra devam eden arazi ıslah projesi kapsamında 55.859 hektar tarım arazisi elde edilmiştir. Bu arazilerin 3022.8 hektarı bölgedeki Türkoğlu ilçesi ve çevre köylerdeki topraksız ailelere dağıtılmıştır. Geriye kalan 2071.1 hektarın kullanma hakkı TİGEM'ne devredilmiştir. Günümüzde bu alanın 492 hektarı ise hazineye ait olup ihale yoluyla kiraya verilmektedir³¹⁶⁶. 1980'li yıllara gelindiğinde İşletme müdürlüğünün 11.960 dekarı kültür altı ve 8.750 dekarı kültür dışı araziler (yollar, kanallar, işletme merkezi, bataklık)

3163 Beşter, *age.*, s.149.; Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 136-51-8, 10.06.1954.

3164 Tuğba Gönen, Resul Ağtürk, Rasin Şahin, Eda Sarıkeçeli, Ebru Harmandağ, Cansu Dolgun, Yağmur Aldemir, "Kahramanmaraş Tarım İşletmesi (TİGEM)-GÖRPA", **IV. Öğrenci Kurultayı**, (22-23 Kasım 2008), TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 2009, s.25.

3165 Beşter, *age.*, ss.149-150.

3166 Gönen, Ağtürk, Şahin, Sarıkeçeli, Harmandağ, Dolgun, Aldemir, *agm.*, s.25.

olmak üzere toplamda 20.710 dekar arazisi vardı. Kültür arazilerinin 10.830 dekarında çeşitli bitkilerin yetiştirilmesi yapılmaktaydı³¹⁶⁷.

İşletme rakım olarak denizden 475 metre yüksek bir ovada yer almakta olup etrafı tepe ve dağlarla çevrilidir. Bu sebeple yaz mevsimleri oldukça sıcak geçtiği için mera hayvancılığına önem verilmiştir. Ancak gerek mera alanlarında hayvancılık yapılması gerekse sıcak havalar sebebiyle işletme arazilerinde hayvanlara musallat olan zararlılara karşı çalışmalar yürütülmüştür. İşletme yılan, akrep vb. zararlı hayvanlara karşı bir ilaç deposu tesis etmiş ve burada soğuk hava depolarındaki serumlarla acil çözümler üretilmiştir. Ayrıca koreksan isimli bir ilaçla tarlalar, pembekurt gibi haşerelere karşı ilaçlanmış ve araziler zararlılardan temizlenmiştir³¹⁶⁸. İşletme bu yönüyle aynı zamanda kurulduğu günden itibaren yöre çiftçinin talepleri doğrultusunda; tarla ziraatı, hububat tohumluğu, yem bitkileri, bahçe bitkileri, büyük baş hayvancılığı ve damızlık hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri yapılmıştır. İşletme bu faaliyetleriyle modern tarım tekniklerini halkıyla buluşturarak yöredeki tarımın gelişmesine büyük katkılar sağlamış ve Kahramanmaraş ekolojisine uygun yerli çeşitleri geliştirme çalışmaları yaparak elde edilen olumlu sonuçları yöre halkıyla paylaşmıştır³¹⁶⁹.

İşletmedeki hayvansal ve zirai faaliyetler 4 birim altında yapılmıştır. Sığırcılık, koyunculuk, tavukçuluk ve ziraat şubelerinde çalışmalar yoğunlaşmış ve bu doğrultuda büyükbaş hayvan yetiştiriciliği üzerindeki ilk çalışmalar 1958 yılından itibaren başlamıştır. Sığırcılık biriminde bölgenin iklim ve coğrafi şartlarına en iyi şekilde uyum sağlayabilen GAK ırkı³¹⁷⁰ üzerinde ıslah, tohumlama ve çoğaltma çalışmaları yürütülmüştür. Bilhassa bu hususta GAK ırkının süt verimlerini yükseltmek ve elde edilen damızlık materyalini yetiştiriciye intikal ettirmek gayesi güdülmüştür. Sığır ıslah ve seleksiyonla çoğaltım işleri için ilk damızlıkların bir kısmı Gaziantep–Kilis civarından satın alınmıştır. Diğer kısım damızlıklar ise Antalya–Boztepe İnekhanesi'nden getirilmiştir. Her iki bölgeden getirilen damızlıklar arasında süt verimi en fazla olanlar seçilmiş ve İşletmede yürütülen çalışmalar neticesinde sığırların süt verimleri artırılmaya çalışılmıştır. Islah ve tohumlama yapılırken her iki gruptan getirilen GAK boğa ve inekler seçilmiş; yapılan suni tohumlama aşimleriyle et ve süt bakımından en iyi vasıflı GAK yetiştirilmiştir. 1960 yılından itibaren de çoğaltma işlerine geçilmiş ve civardaki yerleşimlere yayılmaya çalışılmıştır³¹⁷¹.

Maraş İnekhanesi koyunculuk biriminde ise 1965 yılından itibaren çalışmalara başlanmıştır. İşletmede İvesi koyun ırkı üzerinde ıslah ve çoğaltım işleri yapılmıştır. Bölge iklim ve coğrafi yapısına kolay uyum sağlayabilen, sütlü bir koyun ırkı olan İvesi koyunlarının süt verim kabiliyetleri artırılmaya gayret gösterilmiştir. İşletmenin ziraat şubesinde hayvanların temel gereksinimleri için başta yonca olmak üzere arpa, yulaf, dane mısır, akdarı, kesif ve kaba yem üretimi yapılmaktadır. Kış mevsimleri için de akdarı silajı ve şekerpancari küspesi yapılmaktadır. Tavukçuluk biriminde ise Leghorn cinsi civciv ve tavukları yetiştirilmekte ve köylerde gittikçe yayılmasına çalışılmaktadır. Şubenin temel görevi iletmenin temel ihtiyacı olan hayvan yemi ihtiyacını gidermek, sonra da civardaki çiftçilere hayvan yemi ziraat ekimi, yetiştirme teknikleri ve kıymetlendirmesini öğretmektir. İşletme ayrıca sığır sütünü ihale yoluyla müteahhide, koyun

3167 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, C 38, Birleşim: 86, Toplantı: 1, 07.04.1987, s.582.

3168 Beşter, *age.*, ss.150-151.

3169 Gönen, Ağtürk, Şahin, Sarıkeçeli, Harmandağ, Dolgun, Aldemir, *agm.*, s.25.

3170 Güney Anadolu Kırmızı (GAK) sığırı süt üretim potansiyeli yönünden Türkiye'nin en dikkate değer ırklarından birisidir. Güney Kırmızısı olarak adlandırılan sığırlar, yerli sığırlar içerisinde süt verimi açısından en yüksek vasfa sahiptir. Halep sığırı, Kilis sığırı, Çukurova sığırı ve Dörttyol sığır olmak üzere 4 gruba ayrılır. Rengi kırmızı ve tarçın rengindedir. Yüksek boylu ve sıcak hava koşullarına adaptasyonu kolaydır. Sütlerindeki yağ oranı yaklaşık olarak %4.5 civarındadır. Kilis merkez olmak üzere Mersin ilinden Şanlıurfa iline kadar olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yoğun olarak yetiştirilmektedir. Verim yönü kombine dir ve hastalıklara karşı dayanıklıdır. Karkas et randımanı %60 civarındadır ve etleri yağsızdır. Bk.: Batu, *Yetiştirme Kurumları*, ss.71-73.

3171 Beşter, *age.*, s.151.

sütünü de peynir yapıp ildeki resmî kurumlara satarak kıymetlendirmektedir³¹⁷². İşletmedeki bütün bu işler için 100 tonluk bir sulama havuzu, inekler için modern ahırlar ve ağıllar, açık sağım yerleri, süthane, peynirhane, atölye, ziraat alet ve edevatları için depoları bulunmaktaydı. İşletme mevsimlik işçi ihtiyacını ihale suretiyle karşılamaktaydı. Eksilme ilanı ulusal ve yerel gazeteler yoluyla kamuoyunda duyurulur ve ihale süreci belirlenen tarih aralığında yapılırdı³¹⁷³.

Tablo –226

Kahramanmaraş İnekhanesi Gelir–Gider Bütçesi ve Dağılımı³¹⁷⁴
(1949–1959)

Hazine Tarafından Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
50.000	229.587	1.580.301	1.521.437	209.682

1.7. Sivas–Hafik Sığır Islah ve Üretim Müessesesi

Sivas–Hafik İnekhanesi, Hafik ilçe merkezine 2 km uzaklıkta yer alan arazilerde kurulmuştur. İşletme, ilk önceleri Sultansuyu Harası'na bağlı olarak çalışmalarını sürdürmüştü; 1953 yılından itibaren kendi tesisleri yapılmaya başlamıştır. İşletme bina, modern ahırları yapıp arazileri tahsis edildikten sonra 27 Ekim 1956 tarihinden itibaren faaliyete geçmiştir. Ziraat Vekâleti genel bütçesine bağlı bir sığır ıslah ve üretim istasyonu olarak kurulmuştur. İnekhaneni bulunduğu arazilerin rakımı 1337 metredir. Kızılırmak Nehri ve koru çayırlarıyla etrafı çevrili olan İşletme, küçük bir tepe üzerinde konumlandırılmıştır. İşletmenin ön tarafından Sivas–Erzincan yolu geçmektedir ve Kurbağlı olarak adlandırılan bir yaylası bulunmaktadır. Kurbağlı yaylası; İşletme merkezine 60 km. mesafede yer almaktadır ve yaklaşık olarak 1600 metre yüksekliğe sahiptir. 5000 dekar genişliğinde olan yayla; İnekhanenin yazlık hayvan besleme, bakım merkezi görünümündeydi. Kurumun toplam arazi varlığı 1969 yılı itibarıyla 7958 dekadır. Hafik İnekhanesi, 1953–1969 yılları arasında sırasıyla şu müdürler tarafından idare edilmiştir: Ziya Topçam, Şükrü Sidal, Sabri Ilıcalı, Osman Sürücü, Hayri Pekcanitez ve İbrahim Karaer³¹⁷⁵.

Sığırcılık faaliyetlerinde DAK ırkı ve Montafon ırkı üzerinde çalışmalar yürüten kurum, bu ırkların safkan ve melezleme araştırmalar yürütmektedir. Suni ve tabii tohumlama yoluyla çoğaltımı yapılan sığırlar yöre halkına dağıtılmakta ve böylece yöre iklim ve coğrafi şartlarına en iyi şekilde intibak sağlayan bu sığır cinslerinin yaygınlaştırılmasına özen göstermektedir. Koyunculuk çalışmalarına 1960'lı yıllardan itibaren başlayan İşletme, Kangal ilçesinden getirttiği Akkaraman koyun ırkı üzerinde melezleme ve çoğaltım çalışmaları yürütmektedir³¹⁷⁶. 1960'lı yılların başından itibaren suni ve tabii tohumlamaya yoluyla et ve süt verimi düşük yerli sığır ırkları yerine daha yüksek vasıflı, et ve süt verimi yüksek DAK sığır ırkları üzerine çalışmalar yaparken; 1980'li yıllardan itibaren hayvan ıslahı çalışmalarında yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu tarihten itibaren suni ve doğal tohumlama yoluyla kültür ırkı olarak adlandırılan Jersey, Montafon, Simental, Holstein gibi sığır ırkları üzerinde ıslah, melezleme ve seleksiyonla çoğaltım çalışmalarına

3172 Beşter, *age.*, ss.151-152.

3173 Beşter, *age.*, s.153.

3174 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

3175 Beşter, *age.*, ss.296-298.; **TİGEM: Genel Müdürlüğün Tarihçesi**, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Yay., Yıl: 1, S 1, 1986, s.4.

3176 Beşter, *age.*, s.298.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.68-70.; Orta Anadolu Bölgesinde yoğun olarak yetiştirilmeye başlanan Doğu Anadolu Kırmızısı sığır ırkı, yerli kara sığırlarından daha fazla süt verdiği ve Orta Anadolu Bölgesine iklimine kolay intibak sağladığı için halk tarafından yoğun ilgiyle karşılanmıştır. Orta Anadolu sığır yetiştiriciliğinde İnekhanesi tarafından yapılan çalışmalarla giderek yaygınlaştırılmıştır. Bk.: Sevim Özbükücü, "Memleketimizde Yetiştirilen Süt İnekleri ve Islahı", **Ziraat Dergisi**, S 213-214, (Şubat-Mart 1962), s.20.; Bk.: O. Sürücü, "Hafik İnekhanesi DAK Sığırlarının Beden Ölçüleri Üzerinde İncelemeler", **Türk Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, C 34 S 3-4, 1964, ss.118–130.

yönelmiştir. Böylece İşletmenin bulunduğu bölgede ıslah edilmiş ve melezleme yapılarak çoğaltılmış büyükbaş havan sayısı giderek artış göstermiştir. Nitekim bu duruma paralel olarak hayvan ıslahı çalışmaları kapsamında yerli ırkların sayısı daha da azalmış ve değerleri gitgide düşmüştür³¹⁷⁷.

Hafik ve civarındaki yerleşimlerde hayvancılıkla geçimlerini sağlayan ve yerli sığır cinsi büyükbaş hayvanı besleyerek varlıklarını sürdüren yetiştiriciler; birden fazla yerli ırk beslemek yerine et ve süt verimi daha yüksek olan ve yerli ırka oranla daha uysal olan cins hayvanların melezleme yoluyla yetiştirme çalışmalarına yönelmişlerdir. Bu doğrultuda DAK ırkı ile et ve süt verimleri daha yüksek kültür ırklarının ıslahı sonucunda melez ırklar da artış görülmüş ve bu cinsler yoğun bir şekilde yetiştirilmeye başlanmıştır. Melez ırklar içerisinde bilhassa Montafon melezi ve Simental melezi en fazla rağbet gören cinsleri oluşturmuştur. İlçe merkezinde mera alanına dayalı hayvancılık yapılmadığından dolayı kültür ırkı ve melez ırk hayvan sayısı fazladır. Çünkü yabancı hayvan ırkları zor yaşam koşullarına alışkın olmamalarının aksine iyi beslendikleri zaman yerli ırka oranla et ve süt verimlerinin yüksek olması ve modern ahırlarda genelde ince yemlerle beslenmeleri bu hayvanların tercih edilmesinde en belirleyici etkenler arasında yer almıştır³¹⁷⁸.

1980 yılı sonrasında Hafik ilçe merkezinde yetiştirilen büyükbaş hayvan ırkları ve sayılarının yerleşimlere göre dağılımına bakıldığında en fazla büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ve sayısına Çay Mahallesi mıntıkasında rastlandığı gözlemlenmiştir. Çay Mahallesi’nde hayvan sayısının diğer yerleşimlere oranla oldukça fazla olmasında Hafik İnekhanesi’nin bu yerleşim sınırları içerisinde kalması ve yöre halkıyla etkileşim halinde olması doğrudan etkili olmuştur³¹⁷⁹.

Tablo –227

Sivas-Hafik İnekhanesi Gelir-Gider Bütçesi ve Dağılımı³¹⁸⁰
(1956-1959)

Hazine Tarafından Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
50.000	487.719	869.513	651.164	199.788

1.8. Sakarya–Karasu Sığır Islah ve Üretim Müessesesi

Sakarya–Karasu İnekhanesi, 1961 yılında Batı Karadeniz’de Adapazarı–Karasu şosesi üzerinde Karasu ilçesine 12 km. Adapazarı il merkezine 40 km. mesafede Karapınar köyüne yakın Dilköprü mevkinde kuruldu³¹⁸¹. Döner sermayeli olarak kurulan İşletmenin 4 tarafında şirin köyler, önünde Sakarya Nehri ve Akgöl, tatlı vadiler ve yeşil ormanlar arasında yer almaktadır ve kurum, Mehmet Akif Ersoy tepesinde konumlandırılmıştır. İşletme, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer alan hayvancılık politikalarına paralel olarak “Holstein Projesi” kapsamında sığırların ıslahı ve seleksiyonla çoğaltılması amacıyla kuruldu. Projenin ana amacı, Bolu ilinin Düzce ilçesini içerisine almak kaydıyla Sakarya, Kocaeli ve İstanbul illerinde mevcut verimsiz ve vasıfları oldukça düşük olan yerli sığırları suni ve tabii tohumlama yoluyla

3177 Aykut Camcı, **Hafik İlçe Merkezi’nin Coğrafi Etüdü**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2016, ss.109-110.

3178 S. Koday, **Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık**, Atatürk Üniversitesi Yay., Yay. No.: 949, Erzurum 2005, s.65.

3179 Camcı, **agt.**, ss.111.

3180 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

3181 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 162-51-17, 29.09.1961.

Hollanda kökenli Siyah-Alaca olarak bilinen Holstein ırkına çevirmek ve bu sayede bölgedeki yetiştiricilerin gelirlerini artırarak onların refaha kavuşmalarını sağlamaktı³¹⁸².

Holstein sığır ırkının anavatanı, Hollanda olup buradan dünyanın muhtelif yerlerine dağılmıştır. Esas ismi Hollanda Friz'i olmakla birlikte Türkiye'de daha çok Holstein olarak bilinmektedir. Holstein ırkı, genellikle yetiştirildiği ülkelere göre değişik isimlerle tanınmaktadır. Hollanda'dan sonra en fazla Amerika'da yetiştirilen siyah alaca sığır ırkı, Türkiye'ye Amerika'dan getirildiği için bu isimle anılmaya başlamıştır. Hollanda kökenli olan Holsteinler, sütçü kültür ırkı sığırların iri yapıları arasındadır. Renkleri, siyah-beyazdır. Tam bir sütçü kapasiteye sahiptir. Beden önden arkaya doğru yavaş yavaş genişlik ve derinlik kazanır. Baş, asil ve zarif, deri ince ve yumuşaktır. Tüyler kısa ve parlaktır. Sirt, bel ve sağrı düzgün bir hat şeklindedir. Laktasyon süt verimi uygun koşullarda ortalama 7.000-8.000 kg. civarındadır. Bakım ve beslenme şartları iyileştirilerek daha yüksek süt verim elde edilebilir. Siyah-Alaca buzağılarda doğum ağırlığı 40 kg. civarında, canlı ağırlık ergin dişilerde 550-600 kg., erkeklerde ise 900-1.000 kg. arasındadır. Besi kabiliyeti yönünden de tatmin edicidir. Beside günlük canlı ağırlık artışı 1250-1350 gram civarında olabilir³¹⁸³.

3.832 dekarlık bir arazi üzerinde faaliyet gösteren İşletme, 1961-1965 yılları arasında kuruluş aşamasını tamamladıktan sonra Batı Anadolu ve Akdeniz sahil şeridindeki illerde Holstein ırkı yetiştirme, ıslah ve seleksiyonla çoğaltım çalışmalarına başladı. 1967 yılından itibaren Manisa, İzmir, Aydın, Antalya ve Adana illerinde çalışmalar yürüten İşletme, nitelikli bir teknik kadro ile et ve özellikle süt vasıfları üstün olan Holstein ırkı damızlıkları üretmekte ve proje dahilindeki bu illerde suni ve tabii tohumlama laboratuvarlarına ve Ziraat Vekâleti Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'nün direktifleriyle halka safkan ve dişi damızlıklar dağıtılmasına çalışıldı³¹⁸⁴. Bu doğrultuda İşletme, suni tohumlama laboratuvarlarında 3 baş safkan Holstein ırkı damızlık boğalardan aldığı tohumlarla Sakarya ili dahilinde bulunan 5 hat üzerinden tohumlama işlerine başladı. Bu hat şöyleydi: 1. Adapazarı-Akyazı, 2. Adapazarı-Hendek, 3. Adapazarı-Karasu, 4. Adapazarı-Sapanca ve 5. olarak da Geyve ilçesi. Bu hat üzerinde İşletme, 1965 yılında 4142 baş ineğe suni tohumlama uyguladı. Tabii tohumlama olarak da Holstein ırkı 21 baş boğa, aşım için köylülere verildi. Bu hayvanların kış bakımları için Çaltıcak köyü ve Kaynarca ilçesinde iki adet boğam bakım deposu tesis edildi. Ayrıca il dahilindeki atların ıslahı için her yıl Adapazarı merkezinde 3 ve Kaynarca ilçesinde ise 2 baş damızlık aygır getirilip aşım duraklarında ildeki kısraklara tohumlama yapılmıştır³¹⁸⁵. Nitekim Karasu İnekhanesi'nin faaliyete geçmesiyle birlikte Sakarya ili, gerek süt gerekse et sığırıcılığı (besicilik) üzerinde önemli gelişmeler kaydetmiş; bu minvalde İstanbul başta olmak üzere civardaki illerin et ve süt ihtiyacının büyük kısmını karşılamıştır. Nitekim işletmedeki sütçülük ve besicilik projesinin temel amacı; verimi az sığırları 90-110 gün süreyle beside tutarak et ve süt üretimini artırmaktı³¹⁸⁶.

3182 **Siyah Alaca-Holstein Sığırları ve Pratik Sığır Yetiştiriciliği**, T.C. Tarım Bakanlığı Sakarya İnekhanesi Müdürlüğü Yay., S 1, Işık Basımevi, Adapazarı 1967, ss.38-39.; Seyfi Alpan, "Sakarya'nın Fizik, Beşeri ve İktisadi Coğrafyası", İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi, S 7, (İstanbul 1966), s.86.

3183 **Siyah Alaca-Holstein Sığırları ve Pratik Sığır Yetiştiriciliği**, ss.5-6.; Bk.: Emin Arıtürk, Rafet Arpacık, Kadir Altınsoy, "Karasu İnekhanesi Holştayn İneklerinde Bazı Süt Verimi Özellikleri", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 4, S 15 (Ankara 1968), ss.302-305.

3184 Mehmet Eröz, Seyfi Alpan, **Adapazarı Tarihçesi ve Sakarya Coğrafyası**, Sakarya Sosyal Araştırmalar Merkezi (SSAM) Yay., İstanbul 1968, s.29.; **Siyah Alaca-Holstein Sığırları ve Pratik Sığır Yetiştiriciliği**, s.39.; Karasu İnekhanesi'nde yetiştirilen damızlık Holstein sığır ırkından Adana ilindeki üreticilere 1972 yılından itibaren başlayan çalışmalar neticesinde 1972-1975 yılları arasında talep eden yetiştiricilere 353 sığır satılmıştır. Holstein sığırları, 14.000 liradan satılmıştır. Bk.: **Milliyet**, 5 Kasım 1975, s.9.

3185 Alpan, agm., s.86.

3186 **Milliyet**, 22 Ocak 1967, s.4.; **Milliyet**, 26 Ocak 1967, s.7.

Karasu İnekhaneşi müdür dahil 4 veteriner hekim, 2 hayvan sağlık memuru, 1 ziraat fen memuru, 3 idari memur, 15 müstahdem ve 34 kişilik daimî işçi kadrosuyla idarî ve fennî işlerini yürütmektedir. Kurum, İmar ve İskan Bakanlığı şehircilik biriminden onaylı bir plan üzerine kurulmuştur. Kuruma 1961–1967 yılları arasında 5.558.704.39 lira bütçe ayrılmış ve işletmedeki tesisler yaptırılmıştır. 1963 yılından itibaren yapılmaya başlanan bu tesisler arasında ilk olarak 100 başlık kombine şeklinde açık ahır bulunmaktadır. Bu tesisin içinde 100 başlık ineği ve buzağlarını, 50 baş düveyi, 5 baş damızlık boğayı barındıracak bölmeleri vardır. Ayrıca modern makineli sağım sitesi, soğuk hava deposu ve yem ambarları, otomatik bağlantı panoları, otomatik sulukları bulunmaktadır. 1967 yılında henüz inşaa sürecinde olan bir de 200 başlık ahır yaptırılmaya başlanmıştır. İşletme hayvanlarının suni tohumlama işleri için büyük bir laboratuvarı, doğum tecrit ahır ve 18 başlık hizmet hayvanları tavlasi vardır. Kurumda tavukçuluk faaliyetlerine de önem verilmiş ve bu hususta 3 adet 500 başlık kümeshane, 1 adet kuluçkahane ve civciv büyütme damları yaptırılmıştır. Ayrıca döner sermayeden elde edilen gelirlerle 400 tonluk bir beton silaj kuyusu, 250 tonluk beton gübrelik ve sıra çukuru inşaa edilmiştir. Arazi ıslah işleri kapsamında Dil sahasında beton sulama kanalları, Hacıpınar kaptajı, Körsakarya drenajı ve üzerine tam teşekküllü bir şekilde kapak yapılmıştır. Arazilerde ise 300 dekarlık bir alanın tesviyesi tamamlanmıştır³¹⁸⁷.

İşletmedeki işçi ve teknik elemanlara rahat ve huzurlu bir çalışma ortamı sağlanması için 50 kişilik bir işçi yuvası yapılmıştır. Burada yemekhane, yatakhane ve revir gibi bölümler yer almaktadır. İşletme içerisindeki yollar beton olup büyük bir kısmı tamamlanmıştır. İdare ve kurslar için yapılması düşünölen binalar 1968 yılında faaliyet göstermeye başlamıştır. Memur binası olarak 6 adet çiftli, 5 adet tekli olmak üzere 17 lojmanı bulunmaktadır. Kurumun elektriği Adapazarı–Karasu yüksek gerilim hattından temin edilmektedir. Bu işler için 250 kilovatlık bir trafosu bulunmaktadır. Ayrıca hayvan sağımları için olası elektrik kesintileri sebebiyle 2 adet 84 kilovatlık jeneratörü vardır. İçme suyu için işletmenin Mehmet Akif Ersoy olarak bilinen tepesinde 100 tonluk kapalı bir içme suyu deposu ve Hacıpınar mevkinde ise pompaj dairesi yer almaktadır. Arazi sulama işleri için 100 tonluk açık su deposu, sulama havuzu ve 3200 metrelik sabit boru hattı döşenmiştir. Mera alanındaki ineklerin su içmeleri için en modern şekilde su hattı yapılmış ve yalıklar yapılmıştır³¹⁸⁸.

İşletmenin ziraat şubesi tarafından hayvanların temel ihtiyaçları için 1.500 dekarlık bir arazide hayvan yemi olarak yonca, yulaf, hayvan pancarı, hasıl ve mısır silajı ziraatı üzerinde çalışmalar yürütöldü. İnekhane bünyesinde ağaçlandırma işleri de yapılmakta olup özellikle fındık fidanı dikimi yapılmıştır³¹⁸⁹. Sakarya–Karasu İnekhaneşi'nin kurulmasından sonra hayvancılık konusunda ilin önemli ihtiyaçları karşılanmış, hayvansal üretimde modern bir sisteme geçiş yapılmıştır. İnekhane kullanılan sağım makineleri ve soğutma tankları gibi teknik ekipmanları bu dönemde genellikle İngiltere'den satın alınmıştır³¹⁹⁰.

Karasu İnekhaneşi'nde 1967 yılı itibariyle hayvan varlığı olarak 3 baş baba boğa, 159 baş inek, 75 baş dişi damızlık dana ve düve, 117 baş erkek damızlık dana ve genç boğa, 75 baş buzağı olmak üzere toplamda 378 baş safkan Holstein sığırı bulunmaktadır³¹⁹¹. Küçük evcil hayvanlar grubunda ise 469 baş Leghorn, 1066 baş Newhampshire, 127 baş Plymouth ve melez cinsi tavuk, 47 Leghorn horoz ve 3282 adet civciv olmak üzere toplamda 1662 adet tavuk ve 47'si Leghorn olmak üzere toplamda 201 baş horoz vardı. İşletme bünyesindeki küçük evcil hayvan varlığının toplamı 5145 adetti. Ayrıca bir yıl içerisinde yumurta üretiminin ortalaması 224.010 kadardı. Nitekim, bir yılda 160.200 adet olmak üzere Adapazarı

3187 **Siyah Alaca-Holstein Sığırları ve Pratik Sığır Yetiştiriciliği**, ss.39-40.; Sakarya-Karasu İnekhaneşi inşaat ve tesisleri için 1963 yılında taahhüde girilmesi ile ilgili Bakanlar Kurulu kararı için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 165-34-16, 06.08.1962.

3188 **Siyah Alaca-Holstein Sığırları ve Pratik Sığır Yetiştiriciliği**, s.40.; Eröz-Alpan, **age.**, ss- 29-30.

3189 Eröz-Alpan, **age.**, ss.29-30.

3190 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 176-16-2, 14.03.1964.

3191 **Siyah Alaca-Holstein Sığırları ve Pratik Sığır Yetiştiriciliği**, s.39.

2. Tümen Komutanlığı'nın yumurta ihtiyacı bizzat kurum tarafından karşılanmıştır³¹⁹². 1964 yılı Ekim ayından itibaren hayvan dağıtım çalışmalarına başlayan İşletme, inek ve boğa türlerinde Antalya-Boztepe İnekhanesi ve Çukurova Harası Müdürlükleri, buzağı olarak da Boztepe İnekhanesi'ne çeşitli sayılarda hayvan temininde bulundu. Kurum, ayrıca Sakarya, İstanbul, İzmir, Manisa ve Aydın illerindeki hayvan talebinde bulunan yetiştiricilere çeşitli miktarlarda hayvan göndermekteydi. Bu doğrultuda Karasu İnekhanesi tarafından 1964-1966 yıllarında dağıtılan 282 baş hayvan sayısı, bunların türü ve yıllara göre dağılımı Tablo -228'de yer aldığı gibiydi³¹⁹³:

Tablo -228

Karasu İnekhanesi Tarafından Dağıtılan Hayvan Sayıları

Yıllar	Boğa	İnek	Düve	Buzağı
1964	27	-	-	-
1965	41	4	77	-
1966	52	20	50	-
Toplam	120	24	127	11

Tablo -228'deki verilere göre işletme 120'si boğa, 24'ü inek, 127'si düve ve 11'i de buzağı türlerinde olmak üzere Holstein ırkı sığırlarından 282 baş hayvan dağıtımını yapmıştı. İnekhane müdürlüğü ayrıca, hayvan ıslah, yetiştirme ve dağıtım işlerinin yanı sıra kuruluşundan itibaren teknik eleman ve civardaki köylüler için kurs, konferans ve seminer gibi eğitim faaliyetleri de yürütmüştü. Bilhassa bölgedeki yetiştiricilerin teknik bilgilerle donatılması için halk eğitimine hususi olarak eğilinmiştir. Tavukçuluk çalışmalarına da yer verilen çalışmalarda bölge halkına yılda 100.000 civarında damızlık civciv dağıtılmıştır³¹⁹⁴. 1960'lı yılların başında fennî tavukçuluğu geliştirmek amacıyla Karasu İnekhanesi'nden dağıtım yapılan civcivler ile bunların yetiştiriciliğini öğretmek ve teşvik etmek amacıyla çeşitli hayvancılık kursları açılmıştır. Sakarya genelindeki tavukçuları eğitmek ve tavuk hastalıklarının önüne geçebilmek amacıyla, şehirde tavuk hastalıkları kursu açılmıştır. Ankara'dan gelen teknik uzmanlar tarafından bu kurslarda izletilen filmlerle hastalıkla mücadele dersleri verilmiştir³¹⁹⁵. Bununla birlikte İşletme Sakarya ve civarındaki illerde hayvancılığın teşvik edilmesi amacıyla, bazı dönemlerde iyi vasıflı hayvan yetiştiren çiftçilerin katıldığı organizasyonlar düzenlemiş ve başarılı olan çiftçilere ödülleri dağıtmıştır. Bu yarışmalar vasıtasıyla kaliteli ve iyi vasıflı damızlık hayvan yetiştiriciliği özendirilmeye çalışılmış, bilhassa kültür ırkı hayvanı yetiştiriciliğinde yeni bir aşamaya geçilmiştir.

3192 **1967 Sakarya İl Yıllığı**, Sakarya Valiliği Yay., İstanbul 1970, ss.215-220.

3193 **Siyah Alaca-Holstein Sığırları ve Pratik Sığır Yetiştiriciliği**, ss.39-40.

3194 **Siyah Alaca-Holstein Sığırları ve Pratik Sığır Yetiştiriciliği**, s.39.

3195 Filiz Gemici, "Demokrat Parti Döneminde Adapazarı/Sakarya'da Hayvancılık (1950-1960)", **Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi**, C 6, S 1, (Yaz 2019), s.123.

2. At Yetiştirme, İslah ve Üretim Müesseseleri (Hara ve Aygır Depoları)

2.1. Bursa–Karacabey Harası

Karacabey Harası, Bursa–Balıkesir illeri istikametindeki ana yol üzerinde Karacabey ile Mustafakemalpaşa ilçeleri arasında kurulmuş olan en büyük devlet harasıdır. Hara’nın bir parçası olan Ortaçiftlik, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş yıllarında Köse Mihal’in çiftliği iken Köse Mihal’in kendi adını taşıyan bu çiftliği, kızı Nilüfer Hatu’nun çeyizi olarak Osmanlı hanedanından Orhan Gazi’ye hediye etmiştir. I. Murad zamanında Gerdeme, Sultan Mahmut zamanında Kayseri ve Kuru, Sultan Abdülaziz devrinde Çörekli ve Haremağılı, II. Abdülhamid zamanında da Gönü, Çeribaşı ve Melde çiftlikleri satın alınarak hara bünyesine katılmıştır. Hara’nın adı ilk dönemlerde Çiftlikat–ı Hümayun iken, Mihaliç (Karacabey) ilçesinin fethiyle birlikte Karacabey Çiftlikat–ı Hümayun adını almıştır. Bu dönemlerde çiftlikteki bütün çalışmalar sarayın et, süt ve yağ gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak ve binek atı yetiştirmek gibi işleri üzerine yoğunlaşmıştır³¹⁹⁶.

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden ve 1924 yılında yeniden esaslandırılarak çalışmalarına yön verilen bu çiftlik, Cumhuriyet’le birlikte Karacabey Harası adını almıştır. Karacabey Harası, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk hayvancılık işletmesi olarak 1924 yılında çalışmaya başlamıştır³¹⁹⁷. Hara, Bursa’ya 78 km. Mustafakemalpaşa ilçesine 16 km. ve Karacabey kasabasına ise 12 km. mesafede bulunmaktadır. Haranın kuruluş amacı halkın elindeki verimsiz at, sığır, koyun ve tavuk gibi hayvanları yüksek verimli, kombine ve kar getiren kültür ırklarına çevirmek için hayvan ırklarını ıslah etmek ve yetiştiricilere örnek olmaktır³¹⁹⁸. Özellikle at ırklarının ıslahında, ülkenin iklim şartlarına uygun, hizmet ve zorluklara dayanıklı en iyi erkek ve dişi damızlıkların yetiştirilerek, bir program dahilinde özel ve resmî kurumlar ile yetiştiricilere dağıtımının sağlanması hedeflenmiştir³¹⁹⁹.

Karacabey Harası yerleşkesinin ağırlık noktasına merkez binası, pansiyon binası, 54 ailenin oturabileceği elverişlilikte memur evleri, müstakil bir revir, bir adet hayvan hastanesi, bir adet ilkökul, bir adet postahane, ekmek fırını, değirmen, elektrik santrali, süthane, marangozhane, arabacı marangozhanesi, saraçhane, binicilik mektebi inşa edilmiştir. Merkeze yakın bir konumda güzel bir park, ağaçlıklı yollar ve diğer bazı atölyeleri yapılmıştır. Ayrıca daimî işçiler için yatakhaneler, erzak ambarları, muhtelif tavullar, ağıllar mevcuttur. Merkezde konumlandırılmış olan binalar ve kapalı yerlerin adedi 60’tır. Karacabey Harası’nın merkezine uzak fakat genel sınırları içinde yer alan ayrıca 7 mevki veya çiftlik vardı. Bunlar sırasıyla şöyleydi: İsmetpaşa Çiftliği, Çörekli, Çeribaşı, Melde, Gerdeme, Kızılhan ve Ortaçiftlik. Bu 7 mevkide toplamda 52 gayri menkul bulunmaktaydı³²⁰⁰. İşletmenin makine, alet ve edevat kısmına gelince

3196 **Karacabey Harası Müdürlüğü**, Karacabey Harası Yay., S 1, 14 Eylül Matbaası, Mustafakemalpaşa 1968, s.1.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.15.; Bk.: “Memleket Hayvancılığının İslahında Karacabey Harasının Rolü”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 89, (Temmuz 1947), ss.259-260.; “Karacabey Harasını Ziyaret”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, C 11, S 262, (30 Kasım 1950), s.4.

3197 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 10-29-1, 04.06.1924.; Aslan Tufan Yazman, “40 Yaşına Giren Karacabey Harasında Bayram”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 25, C 25, S 434, (30 Haziran 1964), s.10.; Bk.: Murat Çubukçu, Halit Ersöz, **Gazinin Tayları: Çiftlikat–ı Hümayun’dan Tigem’e Karacabey Harası**, Nilüfer Belediyesi Yay., Bursa 2015, s.21.

3198 Nevzat Uludağ, “Karacabey Harasının Kuruluş Tarihi”, **Türkiye’de Hayvan ve Hayvancılık Dergisi**, C 2, S 11 1964, s.5.; “Bursa’nın ve Memleketin Büyük Varlıklarından: Karacabey Harası”, **İktisadi Yürüyüş** (Bursa’nın Servetleri Özel Sayısı), Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.24.

3199 V. Banoglu, “Karacabey Harasında Bir Gün”, **Türkiye’de Hayvan ve Hayvancılık Dergisi**, C 2, S 11 1964, s.14.; “121 Yılda Yetiştiriciliğimiz: Atçılık”, **İktisadi Uyanış**, Yıl: 11, C 11, S 97, (3 Şubat 1957), ss.19-20.

3200 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.16.; “Bursa’nın ve Memleketin Büyük Varlıklarından: Karacabey Harası”, **İktisadi Yürüyüş** (Bursa’nın Servetleri Özel Sayısı), Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.24.; İşletme, ayrıca 1928 yılında ihtiyacı için lazım gelen suni çayır gereksinimi karşılamak için bölgede uygun konumda olan Poyraz Çiftliği ile Öküz Çayırı olarak adlandırılan mevkideki arazileri istimlak etmiştir. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 29-42-19, 12.07.1928.

bünyesinde 1 ekskavatör³²⁰¹, 2 adet farmal traktörü, 50 adet motor ve hayvanla çekilen pulluk, tırmık ve çayır makinesi mevcuttur. Ayrıca harada 18 adet traktör (2 tanesi batöz³²⁰²), olmak üzere 6 adet harman makinesi ve diğer lüzumlu merdane ve mibzer vardır. Karacabey Harası'nda nakil vasıtası olarak da 120 adet yük arabası, 2 adet kamyon, 1 adet otobüs, bir adet otomobil, bir adet arazöz³²⁰³, atları cerre alıştıran 18 adet talim arabası, 8 adet fayton, 1 adet Landon³²⁰⁴, 2 adet kupa ve 2 adet de vagoneti³²⁰⁵ kullanılmaktadır³²⁰⁶.

Karacabey Harası'nın merkez binası olarak gösterilen yer işletmenin müdürlük binası olup bütün seksiyonların şube müdürleri ve memurları bu bölümde çalışmaktadır. Merkez binası olarak bilinen yer, Cumhuriyet'ten evvel yapılmıştır. Haradaki ikinci büyük bina misafirhanedir. Burası bekar personel için ayrılmış pansiyondur. Misafirhanenin kütüphanesi, yemek salonları, banyolu yatak odaları, kaloriferi, gazino+radyosu vardır. Haranın 10 yataklı reviri, bir adet de ilkokulu vardır. 5 sınıftan oluşan okulda iki öğretmen ve 68 talebe bulunmaktadır. Elektrik santrali 45 beygir kuvvetindedir. Süthanesi küçük olmakla beraber teşkilatının asriliği bakımından dikkati çekecek bir durumdadır. Sütleri pastörize için otomatik şişe doldurma makineleri, elektrikle müteharrik yayıkları ve soğuk hava deposuyla birlikte peynir yapmak için lazım gelen alet ve edevat bulunmaktadır. Bunun yanı sıra süthane günde 2.000 litre süt işleyebilecek kapasiteye sahiptir. İşletmenin daimî işçi kadrosu 500 kişidir ve ziraat işleri ve hasat zamanlarında muvakkat amele ile birlikte bu sayı toplamda 1600 kişiyi bulmaktadır. Hara'nın eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme kısmında ise (her yıl değişen miktarda) ortalama 16 veteriner hekim ve 2 kişilik ziraatçı grubu görevlendirilmiştir³²⁰⁷. İşletme, 1927 yılında önce varisleri ile anlaşmazlık yaşanan fakat 1929 yılında Galip Paşa'nın varislerinden Poyraz Bahçe Çiftliğinin satın alınmasıyla³²⁰⁸ bugünkü işletme arazileri meydana gelmiştir. Hara'nın toplam arazi miktarı içerik olarak Tablo -229'da yer aldığı gibi kısımlandırılmıştır³²⁰⁹:

Tablo -229

Karacabey Harası Arazi Miktarı ve Türevsel Olarak Dağılımı

Arazi Türü	Alanı (dekar)
Mera Arazisi	49.060
Tarla Ziraatı Arazisi	34.800
Çayırılık Arazi	9.700
Ormanlık ve Koruluk	5.000
Bataklık	500
Bağ-Bahçe Arazisi	300
Bina ve Yollar	640
Toplam	100.000

3201 Ekskavatör (kazar atar) toprak işlerinde kullanılan bir iş makinesidir.

3202 Başaktan taneyi ayıran makine, harman makinesi.

3203 Kamyon yahut traktör türünde bir taşıta su tankı ve sulama sistemi yerleştirilerek imal edilen ve genellikle ön ya da arkasında sulama düzeneği bulunan motorlu araçtır. Arazöz, yolları ve meydanlarının temizlenmesinde ve de yol kenarlarında bulunan yeşillikleri sulama için kullanılır.

3204 Dört tekerlekli, iki dingilli, çift körüklü, içinde karşılıklı iki oturma sırası bulunan, atlarla çekilen binek arabası.

3205 Toprak düzleme işlerinde kullanılan, yana ya da arkaya doğru devrilebilecek biçimde yapılmış küçük vagon.

3206 Tufan Yazman, "40 Yaşına Giren Karacabey Harasında Bayram", s.67.

3207 "Bursa'nın ve Memleketin Büyük Varlıklarından: Karacabey Harası", **İktisadî Yürüyüş** (Bursa'nın Servetleri Özel Sayısı), Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.25.

3208 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 12-72-25, 11.08.1927.

3209 **Karacabey Harası Müdürlüğü**, s.2.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.16.

Karacabey Harası'nın en önemli ve dikkate değer kısımlarından birisini hiç şüphesiz Binicilik Mektebi oluşturmaktadır. Binicilik Mektebi, çeşitli hayvancılık işletmelerinde yetiştirilen damızlıkların idmanları için lüzumlu elemanları yetiştirmek gayesiyle kurulmuştur. 1927 yılında Yarış İslah Encümeni tarafından kurulan mektebe 13–16 yaşlarındaki köylü çocukları alınmaktadır. İlk tahsili olmayanlar ise Karacabey Harası bünyesinde bulunan ilkokulda eğitimlerini aldıktan sonra at bakıcılığı ve binicilik öğrenmek amacıyla bu okula gidebilirlerdi. Bu çocuklar, Haranın ilkokuluna devam etmekle beraber yapılan programa göre ata binme ve at terbiye etme hususlarında ayrıca ihtisasa tabi tutulmaktaydılar³²¹⁰. Mektebin Binicilik kısmında eğitim–öğretim faaliyetleri 3 yıl, Sürücülük kısmında ise eğitim–öğretim süresi 2 yıldır. Sürücülük kısmına 18–25 yaşlarındaki köylü çocukları ve özellikle ilkokul tahsilini ve askerliğini tamamlamış kişiler alınmaktadır. Binicilik Mektebinde yetişen elemanlar öncelikle Ziraat Vekâleti bünyesinde bulunan hara, aygır depoları, vekâlet merkez umûm müdürlüğü, il özel idaresi, hususi haralar, atlı spor kulüpleri ve cemiyetleri, yarış ahırları için at bakıcısı, seyis, arabacı, jockey namzedi, ahır onbaşı, ahır çavuşu gibi vazifelerde görevlendirilmekte ve istihdam edilmektedir³²¹¹. Öğrenci kadrosu 75 kişiden mürekkep alan bu okuldan her yıl kafi derecede talebe yetişmektedir. Mektebin süresi 6 yıldır. Eğitim–öğretim sürecinin 3. yılında talebeler iki kısma ayrılır ve buna göre ihtisas alanlarını belirlerler. İlk kısım olan binicilik hususunda fazla istidat gösterenler cokeyliğe ayrılırlardı. Diğerleri ise araba sürücülüğüne ayrılır ve acemi atları koşuma ve arabaya alıştırdırlardı. Cokeyler ise koşu hayvanı olacak olan tayları manejde vs. usullerle yetiştirirler ve kendileri de bazen bilinen olimpiyat ve yarışlara Cokey olarak iştirak ederlerdi. Diğer geriye kalan zaman diliminde ise Harada mütemadiyen atları terbiye ederlerdi. Mektebin verdiği mezunlar istidatlarına göre çeşitli haralarda binici başı, mevki çavuşu, at mürebbi payelerini alır ve istihdam edebilirlerdi. Binicilik mektebinin baş öğretmeni veteriner hekim Dilaver Beşter idi³²¹².

Dünya üzerinde hayvancılık programları hazırlanırken o ülkenin coğrafî bünyesi, hayvanlarının vasıfları ve yetiştiricilik durumları etüt edilmiş ve hayvan ıslahı, araştırmaları ve yetiştirilmesi iki sistem üzerinden şekillenmiştir. 1- Anglosakson Sistemi, 2- Continental Sistem. Anglosakson sisteminde ıslah–üretim işleri şahıslara verilmiş olup Devlet büyük malî külfetleri üstlenmemiştir. Continental sistemde ise ıslah–araştırma ve yetiştiricilik sahasında Devlet fiilen baş rol oynayıcı konumdadır. Bu sistem Almanya, Fransa, Macaristan ve Türkiye gibi ülkelerde yaygın olarak uygulanmaktadır. Bu ülkelerde hayvanların ıslahında erkek damızlıkların ıslah ve üretim gayesine uygun bir şekilde köylünün ve üreticilerin eline ulaştırılması başlıca hizmet olarak görülmektedir. Dolayısıyla Continental sistem, Devletleri bu maksatla kendi bünyelerinde lazım gelen damızlıkları temin etmek gayesiyle kendi topraklarının çeşitli bölgelerinde hara ve aygır depoları gibi pek çok işletme inşa etmiştir. Bütünüyle ıslah, eğitim–araştırma ve üretim araçlarıyla hareket eden ve bilginin önemine dikkat çeken bu kurumlar, bilhassa Cumhuriyet’in ilanından sonra kurulmaya başlamıştır³²¹³. Bu doğrultuda Continental sistemin somut bir örneği olan Karacabey Harası'nın çalışma sistemi ve gayesi şöyledir³²¹⁴: Köylü ve yetiştiriciye birtakım esaslar dahilinde safkan erkek ve dişi damızlık vermek, aynı maksadı güden çeşitli vekâlet ve özel idarelere ait aygır depoları, boğa

3210 “Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, C 13, S 290, (30 Haziran 1952), s.14.; Tufan Yazman, “Karacabey Harası”, s.15.

3211 9 Haziran 1952 tarihinde Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde toplan Atçılık Kongresi’nde Karacabey Harası Binicilik Mektebinin göstermiş olduğu başarıdan hareketle diğer haralarda da binicilik okulunun kurulması gerektiği belirtilmiştir. Toplantı sonucunda alınan karara göre; 10 yıl içersinde programa alınacak olan 4000 adet aygırın bakımı, idmanları ve aşım işleri için teknik personele ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Bu sebeple 1953 yılından itibaren Karacabey Binicilik Okulu gibi diğer haraların hepsinde birer binicilik okulunun açılması, bunlara kadro verilmesi, binicilik okulunu bitirenlerin haralarda ve yetiştiricilik sahasında daha etraflı çalıştırılarak kendilerine istikbal temin edilmesi belirtilmiş ve bu sınıfların tatmin edici bir kadro ile aygır depolarına bağlanması kararı alınmıştır. Bk.: “Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış”, s.14, 19.

3212 **Karacabey Harası Müdürlüğü**, s.5.; “Bursa’nın ve Memleketin Büyük Varlıklarından: Karacabey Harası”, s.25.

3213 “Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış”, s.9. ; Tufan Yazman, “40 Yaşına Giren Karacabey Harasında Bayram”, s.16.

3214 Tufan Yazman, “40 Yaşına Giren Karacabey Harasında Bayram”, s.16.

ve koç depoları ile inekhane ve suni tohumlama istasyonlarının ihtiyacını karşılamak, gerek hayvancılık gerekse çok önemli olan hayvan yemi ziraatında bizzat bulunduğu mevkie örnek olmak ve yasal çerçeve dairesinde onlara yardım etmek, mesleki kurs, sergi ve seminerle Hara ve tarla günleri tertipleyerek çiftlikte yapılan çalışmalarını köylü ve yetiştiricilere göstermek; onların bu sahada bilgi kazanmalarını sağlayarak donanımlı hale getirmek, muhite imkânlar verdiği ölçüde sertifikalı hububat ve çayır otu tohumları ile çeşitli fidan ve fide dağıtmak, köylü ve yetiştiriciyi uyarıcı ve eğitimci neşriyat yapmak; bunun için de köylünün eline somut biçimde görebileceği broşürler hazırlamak ve Hara'da yapılan çalışmalarla ilgili çeşitli deneme ve araştırmalar yaparak elde edilecek müspet sonuçlara ilişkin verileri çiftçi ve yetiştiricinin istifadesine sunmak.

Karacabey Harası'ndaki bütün faaliyetler iki kısımda toplanmış ve işleyiş düzeni buna göre programlanmıştır. İdari ve Teknik olmak üzere 2 şekilde bölümlenen çalışma düzeninde İşletmenin yönetsel ve bilimsel çalışmaları belirli bir program dahilinde yürütülmüştür. Her iki birim müdürün başkanlığı altında faaliyet göstermiştir. İdarî sistemin çalışma kolları müdür muavini başkanlığında muhasebeci, ayniyat memuru, ambar memuru, boğa deposu memuru ve koç deposu memuru olmak üzere 5 çalışma kolu üzerinde faaliyet göstermiştir. İşletmenin Teknik kısmı ise başka bir müdür muavini bünyesi altında at yetiştirme şubesi, sığır yetiştirme şubesi, koyun yetiştirme şubesi, tavuk yetiştirme şubesi, suni tohumlama şubesi ve tarım şubesi olmak üzere 5 farklı çalışma kollarına ayrılmış ve buna göre faaliyette bulunmuştur.³²¹⁵

Fotoğraf – 143

Karacabey Harası yerleşkesi ve faaliyetleri

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.; Özlem Arıtan, “Modernleşme ve Doğal Yaşam Sürecinde Gölgede Kalmış Bir Kesit: Bursa Karacabey Harası Üzerine Bir İrdeleme”, **Mimarlık**, Sayı: 368, (Kasım-Aralık 2012).; Mustafa Altuntaş, “Yaşayan İki Miras: Karacabey Harası ve At”, **Bursa Günlüğü Dergisi**, Sayı: 2, (Haziran 2018), ss. 62-64.

3215 **Karacabey Harası Müdürlüğü**, s.2.; “Bursa'nın ve Memleketin Büyük Varlıklarından: Karacabey Harası”, s.24.

Karacabey Harası denilince ilk akla gelen çalışmalardan birisi atçılık ve at ıslahına yönelik faaliyetler gelmektedir. Hara'nın çalışmalarının ağırlık noktasını atçılık işleri oluşturmaktadır. Hara'daki atçılık işleri uzman Veteriner Mehmet Ali Kiper tarafından yürütülmektedir. Hara'daki atçılık işleri 1924 yılında süvari atları yetiştirilmesi amacıyla gerekli olan kısırakların Urfa ve Mardin illerinden satın alınmasıyla başlamıştır. Hara at kadrosunda 1924 yılında 7 baş aygır, 88 baş muhtelif ırklarda kısırak, 26 baş dişi tay, 66 baş erkek tay olmak üzere toplamda 187 baş damızlık bulunmaktaydı³²¹⁶. Daha sonra İngiliz at yetiştiriciliğine geçilmiş ve bu doğrultuda 1928 yılında ilk adım atılmıştır. Bu yöndeki ilk damızlık materyali de satın alınan 25 kısırak teşkil etmiş ve o günden itibaren birçok damızlık tay yetiştirilmiştir. Hara'da ilk dönemde safkan 18 İngiliz kısırağı ve 3 İngiliz aygırı vardır. Bu üç aygır yarış meraklıları tarafından iyi tanınan Coup de Rua'dır. Coup de Rua adlı safkan İngiliz aygırı yarış ve ıslah encümeni tarafından 2.500 liraya satın alınarak Hara'ya hediye edilmiştir. Diğerleri ise Legalfer ve Alishah'dır³²¹⁷. 18 kısırağın en meşhurları da Flok, Donna Diyanna ve Teseylent Hayres namındaki atlardır. Hara'da ayrıca 200 yarımkan Arap anaç kısırak, 2 yarımkan Arap, 5 safkan Arap, Nonius atlarından 47 anaç kısırak, 4 aygır ve muhtelif yaşlarda 100 kadar Nonius tayları vardır. Karacabey Nonius ırkından da 57 kısırak, 4 aygır ve 250 adet de tay bulunmaktadır. Hara'da belli başlı 4 cinsten at üzerinde yetiştirme, ıslah ve çoğaltma işleri yürütülmektedir. Bunlar: Safkan İngiliz, yarımkan Arap, Nonius ve Karacabey Nonius'u takip etmiştir. Menşei İngiltere olan Safkan İngiliz atları, Türkiye'de koşu hayvanı olarak yetiştirilmektedir. Bu atların kanına başka hiçbir at kanı karıştırılmamakta ve safkan İngiliz kısıraklarıyla safkan İngiliz aygırlarının çiftleştirilmesinden elde edilmektedir. Bugün yarış sahalarında görülen gerek 4 yaşında gerekse 2-3 yaşındaki safkan İngiliz taylarının büyük bir çoğunluğu Karacabey Harası'nın yetiştirmesi olan atlardır³²¹⁸. Türk atçılığı en büyük hamlesini 1931 yılından 1936 yılına kadar geçen süre zarfında yapmış ve hakikî bir surette gelişmesini bu zaman diliminde göstermiştir. 5 yıl devam eden bu müddet içinde haralar donanım, alet ve edevat açısından en önemli tesislerini tamamlanmış, bu süre içerisinde yetiştirmeye başladığı damızlıklar ve genişletilmiş kadro imkânlarıyla modern Avrupa haraları seviyesine yükselmiştir³²¹⁹. 1931 yılından itibaren Ziraat Vekâleti atçılık sahasındaki mesaisini belirli bir sistematığe göre oturtmuş ve programlamıştır. Buna göre yarışlar için lazım gelen seçkin damızlıkları elde bulundurmamak, memleket atlarına ideal güzelliği vermek ve atlama, sürat kabiliyeti gibi unsurlarını artırmak, Türkiye'deki atların mukavemet, kanaatkarlık ve kabiliyetler gibi yüksek vasıflarını bozmadan bunların asalet ve cüsselerini büyütme gibi bir takım esaslar belirlenmiş ve at yetiştirme istikameti ile ilgili olarak şu kararlar alınmıştır: 1- İngiliz yetiştirme istikameti: Safkan, Yarımkan, 2- Arap yetiştirme istikameti: Safkan, Yarımkan (Türkiye yarımkanları), 3- Nonius yetiştirme istikameti: Safkan Karacabey Noniusları. Ziraat Vekâletinin çalışma programı kapsamında 1928 yılından 1950'li yıllara kadar Karacabey Harası'nda sürdürülen at ıslahı ve çoğaltımı ile ilgili çalışmalar neticesinde yetiştirilen 150 kadar safkan İngiliz atı yarış alanlarına satılmıştır. Bu doğrultuda Karacabey Harası'nda yer alan safkan İngiliz kısıraklarından bazılarının adları şöyledir³²²⁰: Golden Radiance, Zenart, Lithia, Flox, Pomméllée, Chinese Girl, Stefanette, Santalin, Yuconia, Danna İana, The Slient Hairess, Mrs. Atkins, Winter Hind, Appleakin, Mounta'n Dasy, Garri Giel ve Hieronyma.

3216 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 14-35-19, 07.06.1925.; Batu, **Yetiştirme Kurumları** 1955, s.16.

3217 "Karacabey Harası'nı Ziyaret", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, C 11, S 262, (30 Kasım 1950), s.21.; Tufan Yazman, "Karacabey Harası", s.10-11.

3218 "Bursa'nın ve Memleketin Büyük Varlıklarından: Karacabey Harası", s.28.; Tufan Yazman, "40 Yaşına Giren Karacabey Harası'nda Bayram", s.12.; Tufan Yazman, "Karacabey Harası", s.12.; Kemal Ünal, "Karacabey Harasında (1)", **Ulus**, 4 Eylül 1940.

3219 "Atçılık Mesaisinin Yeniden Canlanması", **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, C 7, S 146. Sayı Eki., (Ocak 1946), s.26.

3220 "Karacabey Harası'nı Ziyaret", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, C 11, S 262, (30 Kasım 1950), s.21.; Tufan Yazman, "Karacabey Harası", s.11.

At yetiştiriciliği ve ıslah faaliyetlerinde Karacabey Harası önemli bir görev yüklenmiştir. Bu bağlamda Hara'da yapılan bilimsel çalışmaların başında at ıslahı ve atçılık çalışmaları gelmektedir. 1924 yılından itibaren 1947 yılına kadar 23 yıl gibi bir süre zarfında 75 kısırdan 2.416 baş damızlık at yetiştirilmiş ve bunlardan 1057 adet genç damızlık olarak halkın hizmetine sunulmuştur. Damızlık aygırlar halkın hizmetine sunulmak gayesiyle Ziraat Vekâleti ve çeşitli vilayet aygır depolarına gönderilerek köylü ve çiftçilerin hayvanlarının ıslah edilmesi sağlanmıştır³²²¹. Ayrıca yurdun değişik coğrafi bölgelerinde olağanüstü fiziksel koşullara cevap verebilecek, hastalıklara mukavim, yemden istifade kabiliyeti üstün, memleket gıda şartlarına ve iş hacmine uygun hem binek hem de koşum ihtiyacını karşılamak üzere meydana getirilen Karacabey yarımkan Arap atları, Türk atçılığının istikbal ve gelişmesini en emin şekilde sağlayacak universal bir Türk tipi olmuştur³²²². Karacabey Harası'nda ayrıca ordunun ağır binek ve hafif koşum, köylünün ağır koşum ihtiyacını karşılayacak en mükemmel bir iş hayvanı olan Karacabey Noniuslar'ı, 158 ile 167 cm. arasında yükseklikleri, 185 cm. göğüs çevresi ve 21 cm. incik ölçülerinin yanı sıra hastalıklara karşı mukavemetleri, az yemden ve her çeşit meradan fazla istifade etmeleri yönüyle Hara'nın övünülecek bir eseri haline gelmiştir³²²³. Karacabey Harası'nda her geçen gün daha da gelişen at yarışı spor oyunlarına birçok iyi vasıfta safkan İngiliz atı yetiştirilmiş ve memleketin atlı sporlar alanındaki çalışmalarına büyük hizmetler sunmuştur. 1931 yılında Sofya, 1936 yılında da Berlin Olimpiyatlarında büyük başarı kazanan ve Karacabey Harası'nda yetiştirilen Kısmet³²²⁴ isimli at, bu hizmetlerin somut bir örneğini oluşturmuştur³²²⁵.

Nitekim, 1924 yılından itibaren hem halkın elindeki at ırklarının iyileştirilmesi, hem de yeni türler oluşturulması için çalışmalara başlanan İşletmede, Türkiye'nin ilk suni ırkı olan Karacabey Yarımkan'ın üretilmiş olması, bu yönde artan çabaların bir sonucudur. Birinci Dünya Savaşı sonunda at, yegane savaş vasıtası olmaktan çıkınca, Karacabey Harası ile birlikte at yetiştiriciliğinin temel hedefleri de değişmiştir. Billhassa Hara'da yapılan çalışmalarla tarımsal faaliyetlerde kullanılmak üzere ıslah edilen atların yanı sıra yarışlarda koşabilecek nitelikte kaliteli atlar yetiştirme, Türk at yetiştiriciliğinin temel hedeflerinden olmuştur.

3221 **Karacabey Harası Müdürlüğü**, ss.3-6.; "Memleket Hayvancılığının Islahında Karacabey Harasının Rolü", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 89, (Temmuz 1947), s.260.

3222 Karacabey Harası'nda ıslah ve seçim yöntemiyle Macar Nonius aygırları ve yerli ırk kısırdan Karacabey Yarımkan adı verilen özel bir tür elde edilmiştir. Bu tür Türkiye'de üretilen ilk suni at ırkıdır. Ülke şartlarına uyumlu ve temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik at tipi elde etme düşüncesi neticesinde bu cins oluşturulmuştur. Bk.: Selahattin Batu, **Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi**, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara 1938, s.116.; Kudret Emiroğlu-Ahmet Yüksel, **Yoldaşımız At**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002, ss.254-255.; Selahattin Batu, **Karacabey Yarımkan Araplarının Beden Ölçüleri Üzerine Araştırmalar**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., S 91, Ankara 1939, ss.13-15.

3223 "Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış", s.9. ; Tufan Yazman, "Karacabey Harası", s.13.; Karacabey Harası'nda ilk zamanlarda Büske, Vihar ve Çapa adındaki 3 aygırla, bundan sonra getirilen XXXIII., 25. ve 30., XXXIII. B ve I. Noniuslar damızlıkta kullanılmıştır. Bu aygırlar arasında yer alan Büske'den güzel ve verimli neticeler alınmış, 25. Nonius fevkalade güzel dişi yavrulara baba olmuş; 30. Nonius yavrularına kusursuz bir vücut beraberliği vermiştir. Bk.: "Karacabey Noniusları", **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, C 7, S 146. Sayı Eki., (Ocak 1946), ss.30-31.

3224 1923 yılı doğumlu ve yağız cinsli bir at olan Kısmet (diğer adıyla Atik); 1927 yılında Ankara'da yapılan yarışlara müteakip olarak Karacabey Harası tarafından müzayedeye konulmuş olup Millî Müdafaa Vekâleti namına o dönemde Vekil olan Recep Bey tarafından müzayededen 600 lira karşılığında satın alınarak mektebe verilmiştir. Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 145-36-4, 12.12.1931, s.2.

3225 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 145-36-4, 12.12.1931, ss.1-2.; Bk.: "Memleket Hayvancılığının Islahında Karacabey Harasının Rolü", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 89, (Temmuz 1947), s.260.; Yakup Kadri Yazman, "Karacabey Harası'nda Yapılan Büyük Bir Tören", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, C 5, S 155, (Mayıs 1946), ss.28-29.; "Atçılık Mesaisinin Yeniden Canlanması", **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, C 7, S 146. Sayı Eki., (Ocak 1946), s.29.

Bununla beraber Osmanlı İmparatorluğu döneminde “Çiftlikat-ı Hümayun” olarak anılan Hara’da saraya binek atı, ağır ziraat ve koşum ile hafif koşum, binek atı yetiştirmesi yapılmakta iken, 1881’de Perşeron ırkı ve Hannover Atı, 1918’de Arap Atı, 1922’de Anglonorman aygırı, 1923’te Nonius, 1928’de İngiliz atı getirilerek at yetiştiriciliğinde kullanılmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Hara’nın atçılık çalışmaları nitelik değiştirmiş ve bu minvalde Macaristan’dan Nonius atları getirilmiş, saf ve yarımkar şeklinde yetiştiriciliği yapılmıştır. Mevcut iri cüsseli, kalın kemikli ve koyu donlu yerli kısraklara Nonius aygırı verilerek iş ve çeki hayvanı olarak Karacabey Noniusları, Safkan Arap aygırlar kullanılmak suretiyle ise Universal Karacabey Atı geliştirilmiştir. Konkur atı yetiştirilmesine yönelik çalışmalara 1924 yılında başlamış, 1941 yılında Nonius, Arap ve Karacabey atlarının birleşimi ile konkura uygun bir kombinasyon oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalara 1962 yılında Karacabey Atı ve Karacabey Noniusları ile tekrar hız kazandırılmış, ancak 1970 yılında yetiştirilmesine son verilmiştir. Karacabey’de yetiştirilen Konkur atları ise uluslararası yarışlarda Türkiye’yi 1960’lı yılların sonlarına kadar temsil etmiştir³²²⁶.

Tablo –230

Karacabey Harası Damızlık At Mevcudu³²²⁷

Yıl	Damızlık Sayısı
1949	772
1950	802
1951	581
1952	668
1953	489
1954	486
1955	461
1956	474
1957	509
1958	490
1959	573

3226 Mustafa Altuntaş, “Yaşayan İki Miras: Karacabey Harası ve At”, **Bursa Günlüğü Dergisi**, S 2, (Haziran 2018), ss.64-65.; Tufan Yazman, “Karacabey Harası”, ss.11-12.; Bk.: Emin Arıttürk, “Türkiye’de Nonius ve Karacabey Nonius At Irklarının Bugünkü Durumu ve Morfolojik Vasıfları Üstünde Araştırmalar”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 15, S 1-2, 1958, ss.40-44.

3227 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 5, 00.00.1958.

Tablo –231

Karacabey Harası'nda At Satış Miktarı, Yılı ve Kurumsal Olarak Dağılımı³²²⁸

Yıl	Özel İdare Aygır Deposu	Ziraat Vekâleti Aygır Deposu	Yetiştiriciye Damızlık	Reforme	Yarışçılara	Toplam
1926	-	-	-	17	-	17
1927	-	-	1	5	-	6
1928	4	-	2	5	-	11
1929	-	-	3	35	1	39
1930	-	-	-	14	7	21
1931	1	1	-	30	-	31
1932	8	-	-	33	12	54
1933	2	-	-	41	5	48
1934	2	-	10	16	10	38
1935	3	-	12	6	9	30
1936	11	-	-	10	5	26
1937	17	-	-	12	4	33
1938	36	-	-	22	7	65
1939	10	24	-	4	12	50
1940	7	24	1	22	1	55
1941	19	22	2	4	29	76
1942	30	1	3	27	17	78
1943	6	4	6	58	7	81
1944	6	44	3	20	10	83
1945	18	5	5	62	13	103
1946	25	66	3	35	7	136
1947	10	18	6	68	6	108
1948	8	13	9	45	6	81
1949	8	58	-	5	4	75
1950	2	29	3	39	4	77
1951	13	15	5	116	9	158
Toplam	246	324	74	751	185	1580

3228 “Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış”, s.9.; Tufan Yazman, “Karacabey Harası”, s.13.

Karacabey Harası'nda atçılık işleri kadar sığır ıslahı ve çoğaltımı üzerine de önemli çalışmalar yapılmaktadır. Hara'daki Sığırcılık şubesi, 1925 yılında kurulmuştur. Sığırcılık işleri uzman veteriner Saim Pekmen tarafından yürütülmüştür. Şubenin ilk damızlık mevcudu 281 baş olup bunun 15 tanesi Avusturya'dan getirilen Montafon (İsviçre Esmeri) ırkı damızlıklar oluşturmaktadır. Damızlıkların diğer kısmı olan 15 tanesi de Macaristan'dan getirilen Simental sığır cinsidir. Geriye kalan 247 baş ise Karacabey sığırı olarak bilinen yerli ırklardan oluşan hayvanlardır. Hara, envanterinde ayrıca 384 baş manda³²²⁹ mevcuttur. Hara, bu doğrultudaki çalışmalarına Montafon ırkı büyükbaş hayvanlarını ele alarak başlamıştır. Avusturya'nın Voarlbeg bölgesinden getirilen 10 inek ve 5 boğa ile Hara'daki yetiştirme ve ıslahın temelleri atılmış ve eski Karacabey Çiftliğinden devralınan sığırların melez torunları üzerinde montafonlaştırma yapılarak yerli ırk olan hayvanların ıslah edilmesi sağlanmıştır. Daha sonra 1929 yılından itibaren Karacabey Harası'nda Simental yetiştirilmesinden vazgeçilmiş ve Karacabey sığırları da tasfiye edilerek melezleme işlerinde yalnızca Montafon boğalar kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalarda ana materyal olarak 1929-1931 yıllarında civar bölgelerden temin edilen 30 baş Plevne ırkı ineklerle sistemli bir çevirme melezlemesine başlanılmıştır. 1950 yılına kadar sürdürülen çalışmalar neticesinde Plevne melezlemesi olarak elde edilen Montafon-Plevne melezleme mahsullerine bu dönemden itibaren yarımkarı Montafon ismi verilmeye başlanmıştır. Bu tarihten sonraki melezlemelerde Plevne kanı en aza indirgenmiş ve yeni sabit bir ırk elde edildiği için yarımkarı Montafon ırkı, artık "Karacabey Montafonu" olarak adlandırılmıştır. Günümüzdeki Karacabey Montafonunu meydana getiren Montafon sığırı ilk defa Karacabey Harası'na 1925 yılında Avusturya'dan ithal edilerek başlanmış³²³⁰. Böylece 1950 yılına kadar süren çalışmalar neticesinde Montafon ırkı sığırlar derecesinde süt, et ve verim bakımından bölge koşullarına iyi uyum sağlayabilen, besi kudretine uygun bölge ve ülke üreticilerine katkı sağlayabilecek Karacabey Montafonu yaratılmıştır. Hara'da ıslah ve çoğaltım yöntemiyle elde edilen Karacabey Montafon ırkından yılda 6.800, günde 41 litre süt alınabilmesi mümkün hale gelmiştir. Bundan başka Karacabey Harası'nda yalnızca Montafon ırkı yetiştirme yolunda çalışmalar yapılmakla kalmamış, yerli ırkların seleksiyonla ıslahının yanında yüksek süt-et verimine sahip esmer ve siyah alaca damızlıklar yurtdışından getirilerek adaptasyonları sağlanmıştır. Diğer taraftan yerli ırklarla melezleme çalışmaları kapsamında çalışmalar yapılarak et-süt yönünden verim kabiliyeti yüksek kombine hayvanlar elde edilmiştir. Öte yandan yörenin yerli sığır ırkı olarak bilinen Boz ırk sığırlarının İsviçre Esmeri sığırlarla melezlenme sonucu genotipleri sabitleyerek Karacabey Esmeri sığırı geliştirilmiştir³²³¹.

Karacabey Harası'nda tecrübe mahiyetinde olmak üzere 1944 yılından itibaren Sığırcılık şubesine bağlı bir de domuzculuk kolu teşkil edilmiştir. 3 yıl gibi kısa bir süre içerisinde 8 dişi 2 erkek ana domuzdan 210 besili domuz yetiştirilmiş ve satışı yapılmıştır. Harada 1947 yılı itibarıyla 364 besili domuz bulunmakta ve yetiştirdiği asil Alman beyaz domuzunu isteyen üreticilere makul bir fiyat karşılığında onların hizmetine sunulmuştur³²³². Karacabey Harası yalnızca yetiştirme ve ıslah çalışmaları yapmakla kalmamış, devlet işletmeleri içerisinde tarım-hayvancılık işleriyle uğraşan birçok müesseseye damızlık hayvan desteğinde bulunmuştur. Örneğin Marmara ve Batı Anadolu bölgelerindeki fennî esaslar dahilinde yetiştirme

3229 Karacabey Harası'nın yurdun hiçbir yerinde rastlanmayan irili yapıda mandaları vardı. Karacabey mandaları, 1925 yılında Transilvanya'dan getirilen damızlıklarla ıslah ve çoğaltım usulüyle üretilmişti. 1945 yılı itibarıyla hara envanterinde 52 baş manda varken, 1964 yılında manda sayısı 384'e yükselmiştir. Ağır ziraat işleri için büyük bir kıymet taşıyan mandalar, Karacabey Harası'nda gerek süt verimi gerekse morfolojik bakımdan büyük gelişim göstermiştir. Mandaların bir sağım devresindeki süt verimleri 1600 litreye kadar çıkabilmektedir. Yani günde ortalama 8-12 kg. arasında süt vermek ve sütün yağ oranı da %12'yi bulmaktadır. Bk.: Tufan Yazman, "Karacabey Harası", s.90.

3230 **Karacabey Harası Müdürlüğü**, ss.7-12.; Mustafa Ecemiş, "Ekonomik Araştırmalar: Karacabey Harasında Sığırcılık", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 25, C 25, S 438, (31 Ekim 1964), s.8.; "Bursa'nın ve Memleketin Büyük Varlıklarından: Karacabey Harası", **İktisadi Yürüyüş** (Bursa'nın Servetleri Özel Sayısı), Yıl: 5, C 5, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.27.; Tufan Yazman, "40 Yaşına Giren Karacabey Harası'nda Bayram", s.12.

3231 "Memleket Hayvancılığının İslahında Karacabey Harasının Rolü", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 89, (Temmuz 1947), s.261.; Kemal Ünal, "Karacabey Harasında (1)", **Ulus**, 4 Eylül 1940.

3232 Tufan Yazman, "Karacabey Harası", s.91.

yapan köylerin ve çiftliklerin sığırlarının damızlık boğaları ekseriyetle Karacabey Harası'nın yetiştirdiği saf ve yarımkarı Montafon ırkı boğalardan seçilmiştir. Bu bağlamda Karacabey Harası, 1950'li yıllara değin 1.212 baş boğayı damızlık olarak vermiş ve bunlardan başka 551 baş dişi damızlık satışında bulunmuştur. Hara, bütün bu faaliyetlerini kuruluşunda üzerinde çalıştığı 85 inek üzerinde yaptığı ıslah ve çoğaltım işlemiyle çalışmalarını başarıyla tamamlamıştır³²³³.

Karacabey Harası'nda ikinci ve üçüncü sığır ithalatı 1929 ve 1930 yıllarında Macaristan'dan yapıldı. Bu defa 5 baş boğa ile birlikte 16 baş Montafon inek getirildi. İsviçre'den 1947 yılında 4 baş boğa ile birlikte 37 baş inek, 1959 yılında ise 2 baş boğa ile birlikte 43 baş inek ithal edilerek Hara damızlık kadrosuna ilave edildi. Bu sırada ayrıca ABD'den 2 kez boğa getirildi. Kuruluşundan 3 yıl sonra damızlık boğa vermeye başlayan Karacabey Harası, 1964 yılı Şubat ayı sonuna kadar yetiştirme müesseselerine ve yetiştiricilere Ziraat Vekâleti tahsisi ile 1.645 baş boğa dağıtmıştır. Hara'nın 1963 yılı içerisinde dağıttığı boğa adedi de 213 taneydi. Memleket sığır ırklarının ıslahında ve yurt çapında tesir ve rolü olan Karacabey Harası dağıttığı boğalar dışında her yıl ilk ve sonbahar aylarında damızlık olarak ayırıp halka intikal ettirdiği dişi damızlıklarla da memleket sığırıcılığının ıslahında önemli roller üstlenmiştir. Bu doğrultuda Marmara ve Batı Anadolu bölgeleri başta olmak üzere Mustafakemalpaşa ve Karacabey ilçeleriyle birlikte köylerindeki sığır mevcudunun montafona çevrilmesindeki başarıda haranın rolü büyüktür. Bugün itibarıyla gerek Mustafakemalpaşa ve gerekse Karacabey ilçesi İstanbul ve diğer büyük kentler için süt temini yönünden en önde gelen yerleşimler arasındadır. Dolayısıyla ismi zikredilen bu bölgelerde hayvancılık işlerindeki ilerleme, gelişme ve yayılma Karacabey Harası'ndaki özverili çalışmalar sayesinde mümkün olmuştur. Yine yurdun diğer bölgelerinde yer alan sığır ıslahı ve üretme tesisleri, inekhaneler vb. kurumlarda yer alan materyaller Karacabey Harası yetiştirmelerinden karşılanmıştır. Bu doğrultuda 1960 yılından itibaren Çifteler, Sultansuyu haraları ile İnanlı, Hafik, Kumkale ve Göle inekhanelerine 415 baş damızlık Montafon inek verilmiştir³²³⁴.

Karacabey Harası'na 1970 yılında yeniden Simental ithalatı yapılmış ve bu ırkın çeşitli performansları, yine Karacabey'e ithal olarak getirilen Esmer ve Siyah Alaca ırkları ile karşılaştırmalı olarak araştırılmıştır. Araştırma sonunda, Esmer ve Siyah Alaca sığırların Hara şartlarında daha başarılı oldukları bildirilmiş ve buna dayanılarak Simental yetiştiriciliğinin Doğu Anadolu Bölgesi'ne kaydırılmasının daha uygun olacağı, ayrıca ithal edilen bu ırkların Türkiye'de doğup büyümüş yavruların performanslarının incelenmesinin bu konuda alınacak kararların güven derecesini artıracığı önerilerinde bulunulmuştur³²³⁵. Karacabey Harası, 1926 yılından itibaren yetiştirdiği hayvanları üreticilere ve çeşitli vilayetlere satmıştır. Montafon, Yarımkarı Montafon, Plevne ve Karacabey tipi sığır ve manda boğalarıyla birlikte harada sağılan sığır ve mandaların sayısı ve bunlardan elde edilen süt miktarlarının yıl olarak dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir³²³⁶:

3233 "Memleket Hayvancılığının ıslahında Karacabey Harasının Rolü", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 89, (Temmuz 1947), s.261.

3234 Ecemiş, "Ekonomik Araştırmalar: Karacabey Harasında Sığırıcılık", s.8.

3235 Alpan-Yosunkaya-Alıç, agm., ss.3-18.

3236 Tufan Yazman, "Karacabey Harası", s.90.

Tablo –232

Karacabey Harasında Satılan ve Sağılan Büyükbaş Hayvan Sayısı ve Süt Verimi

Yıl	Satılan Boğa Sayısı	Satılan Damızlık İnekler	Sağılan İnekler	İneklerden Elde Edilen Süt	Sağılan Mandalar	Mandalardan Elde Edilen Süt
1926	21	-	123	-	114	-
1927	20	32	128	27.500	133	37.500
1928	26	6	142	51.000	100	37.600
1929	35	5	188	56.000	88	25.500
1930	54	2	142	60.000	90	31.500
1931	36	-	224	55.500	88	23.500
1932	54	-	272	66.500	60	23.000
1933	29	16	219	135.000	41	37.000
1934	76	3	212	125.500	47	23.000
1935	44	-	129	81.500	39	20.500
1936	25	-	136	81.500	65	15.500
1937	63	-	111	167.500	65	15.500
1938	70	-	156	114.000	23	15.500
1939	31	2	149	107.000	26	14.500
1940	56	-	144	114.500	27	11.500
1941	73	4	252	146.000	35	10.500
1942	121	6	149	75.600	42	9.800
1943	56	7	164	153.000	37	12.000
1944	65	2	68	142.334	19	10.665
1945	47	9	108	241.516	24	12.817

Karacabey Harası’ndaki koyunculuk şubesindeki işler, 1928 yılından itibaren tam manasıyla bilimsel esaslar dahilinde yapılmaya başlamıştır. Bilhassa Merinos koyunu yetiştiriciliğinin geliştirilmesi amacıyla önemli girişimlerde bulunulmuştur. Hara’da merinos koyunu yetiştiriciliğinin daha sistemli bir şekilde ve eğitilmiş bir kadro tarafından yapılması için önemli görevler düşmüştür. Bu surette Hara’nın koyunculuk şubesi safkan et–yapağı Merinos koyunu ile hususi özelliklere sahip Türk Merinos koyun ırkını yetiştirmek ve çoğaltmak, verim ve kaliteleri artırılmaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Hara’daki koyunculuk işleri, koyunculuk uzmanı veteriner hekim Ömer Özek tarafınca yapılmıştır. Hara’nın bu kısmında üç cins üzerinde çalışılmıştır. Safkan Merinos, yarımkan Merinos ve safkan Sakız koyunu. Safkan merinoslar üzerinde iki farklı çalışma yapılmaktaydı. Bunlardan birincisi yapağı, diğer de et. Merinos koyunları etten ziyade yapağı bakımından tercih edilmekteydi. Çünkü Merinos yünü diğer yapağılara nazaran daha yumuşak, ince ve parlaktı³²³⁷. Bu maksatla ilk olarak Macaristan’dan Karacabey Harası’na 1928, 1929 ve

3237 Kadri Yazman, “Karacabey Harasında Yapılan Büyük Bir Tören”, s.30.; Kemal Ünal, “Karacabey Harasında (1)”, **Ulus**, 4 Eylül 1940.

1930 yılında tarak yapağı³²³⁸ cinsi 914 merinos koçu ve 1.759 merinos koyunu getirildi³²³⁹. Üç parti halinde Macaristan'dan getirilen tarak yapağı merinosları ve 1928 yılında Almanya'dan getirilen Württemberg ırkı koyunlarla ıslah ve seleksiyonla çoğaltım çalışmalarına başlandı. Bu oyunların bir kısmı safkan yetiştirildiği gibi, diğer bir kısmı da yerli kıvırcık koyunlarıyla melezlenmesi yapıldı. Bu cins merinoslardan iyi yapağı elde edilmişti. Ancak daha sonra yapılan tetkiklerde bu koyunların et-süt verimlerinin düşük olması, mıntıkadaki bakım ve yemleme koşullarına uyum sağlayamamaları, kış koşullarına karşı hassasiyetleri nedeniyle çoğunun telef olması, uyuz ve pirop plazmoz hastalıklarına maruz kalmaları gibi nedenlerden dolayı tarak yapağı cinsi merinosların alınmasından vazgeçilmiştir³²⁴⁰. Merinoslaştırma, ıslah ve yüksek vasıflı hayvan yetiştirme çalışmalarında Alman bilim insanlarından yararlanıldı. Bunlar arasında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünde 1934'te görev yapan Prof. Dr. W. Spöttel de yer almaktaydı. W. Spöttel, kıvırcık koyunların Alman yapağı-et merinosları ile ıslahı konusunda yeni bir proje geliştirmişti. Spöttel proje uyarınca, Alman yapağı-et merinos koçları ile yerli kıvırcık koyunlarını birleştirerek yeni melez bir ırk elde etmek üzere Karacabey Harası'nda çalışmalarda bulunmuştu³²⁴¹. Prof. Dr. Spöttel'in kararı ile 1934'ten itibaren Alman yapağı-et merinosu ile kıvırcık koyununun melezlemesine başlandı. Bu maksatla Bursa (Karacabey Harası), Balıkesir, Çanakkale mıntikasına 500.000 kıvırcık koyunu getirildi³²⁴².

Hara'daki merinos yetiştiriciliği konusunda 1935'ten itibaren yeni bir safhaya geçildi. Bu yeni safhada Türkiye'de esas damızlık olarak ele alınacak olan merinos ırkının tayini yapılacak, merinos bölgeleri tayin edilecek ve merinos yetiştirme teşkilatı kurulacaktı. Böylece ithal edilecek merinos ırkının ve merinos yetiştirme bölgesinin belirlenmesi ile merinos yetiştirme teşkilatının kurulması için çalışmalara başlandı. 1935 yılında Bursa merkezli olarak kurulan Merinos Yetiştirme Teşkilatı, Merinos koyununun yerleşmesi ve yıldan yıla çoğalmasını emniyet altına almış olacaktı. Merinos bölgesi Bursa-Yenişehir-Karacabey, Mustafakemalpaşa-Bandırma ve Balıkesir merkezli olmak üzere altı bölgeye ayrılmıştır. Buradaki teşkilatlar birer şef ve daimî işinin idaresi altında çalışacak, bu şefliklerin merkezi ise Bursa'da bulunan Merinos Müfettişliği olacaktı. Bursa-Karacabey Harası bölgesindeki merinos yetiştirme müfettişlerinden birisi Tefvik Bulak'tı³²⁴³.

Bu yönde başlatılan çalışmalarda Almanya'dan Türkiye'ye 1934'te 360 koç ve 500 koyun getirildi. Alman Koyun Yetiştirme Cemiyeti'nin yardımlarıyla Karacabey Harası'nda 14.000 lira sermayeli 500 ana koyunluk bir "elit sürü" oluşturuldu. Hara'da 1935'ten itibaren merinosun çoğaltılması için çalışmalar yapıldı. Aynı zamanda da Bursa ve Balıkesir'deki koyun sürülerinin merinoslaştırılmasına başlandı. Merinos yetiştirme faaliyetlerinin etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi için 1935'te merkezi Bursa'da olmak üzere

3238 Tarak yapağı cinsi merinoslar; uzun lüleli, düz ve keçelenmeyen kumaş yapımı için kullanılmaktadır. Kılırları sağlamdır ve kıvrımı azdır. Kolay taranır ve taramada kıl kaybı azdır. Yıllık kıl uzunluğu 5-6 cm seviyesine ulaşır. Bk.: Reşit Sönmez, **Koyunculuk ve Yapağı**, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1966, s.39.

3239 Ahmet Nazım, **Merinos Yetiştirilmesi ve Takibi Lazımgelen Usuller**, Hilal Matbaası, İstanbul 1931, s.6.

3240 Aşkın, "Cumhuriyet Dönemi'nde Koyunculuk", s.2438.; Rezan Şahinkaya, **Türkiye'nin Bursa-Balıkesir-Çanakkale Bölgesinde Yetiştirilen Saf ve Muhtelif Kan Dereceli Merinos X Kıvırcık Melezlerinde Vücut Ölçüleri ve Yapağı Özellikleri**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1957, s.7.

3241 Aşkın, agm., s.2438.

3242 Şahinkaya, **age.**, s.7.; Türk Merinos programını gerçekleştirmek amacıyla 1934 yılında getirilen Alman Et Merinos Koyun sürüsü doğrudan Karacabey Harası'na getirilmiş ve ıslah çalışmalarına başlanmıştır. 1934 tarihli bu Alman Et Merinos Koyunu sürüsü Türk Merinos yetiştiriciliğinin temelini teşkil etmiştir. Örneğin Alman Et Merinos Koyunları 1958 yılında Konya Ereğli'sinde Merinos Çiftliğine gönderilmiş ve buradan da Orta, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'ya yayılmıştır. Bu koçlar, yukarıda isimleri zikredilen bölgelerde safkan yetiştirilmekte ve Ak ve Morkaraman koyunlarını Merinoslaştırmak için damızlık koç olarak kullanılmaktaydı. Bk.: "Neden Alman Merinos Koyunları?", **Çiftlik**, S 110, (Haziran 1969), s.30.; Hüseyin Şidak, "Merinos Yetiştiriniz", **Çiftlik**, S 75, Yeni Desen Matbaası, Ankara, (Temmuz 1966), s.15.

3243 Tefvik Bulak, "Ziraat Vekâletinin Üzerinde Durduğu Bir Konu: Merinos Yetiştirilmesi", **İktisadî Yürüyüş**, S 100-104, (1 Nisan 1944), s.9.; Tufan Yazman, "Karacabey Harası", s.91.

Merinos Yetiştirme Müfettişliği kuruldu³²⁴⁴. 1934 yılında Almanya'dan ithal edilen et-yapağı Merinos koyunları, Karacabey Harası'nda safkan olarak yetiştirilmeye başlandı. Daha sonra yerli kıvırcık koyunlarıyla melezleme yapılarak ıslah ve çoğaltım yoluna gidildi. Bu melezler 4. kuşaktan sonra kendilerine has özelliklerini yavrularına geçiren, et randımanı bakımından kıvırcıktan üstün, kıvırcığa yakın bir oranda süt veren ve yemden istifade kabiliyeti yüksek, aynı zamanda da mahrumiyet ve çeşitli hastalıklara dayanıklı Türk Merinosu meydana getirildi. Daha sonra da bu koyun tipi gündün güne yetiştiricilere intikal ettirilmeye başlandı³²⁴⁵. Bunun dışında merinos hakkında teknik eğitim almak için Karacabey Merinos Yetiştirme Çiftliği Asistanı Veteriner Hekim Cemal ile Bursa Merinos Yetiştirme Çiftliği Asistanı Hadi Bey'in Ziraat Vekâleti tarafından Almanya'ya gönderilmesine karar verildi³²⁴⁶. Merinos işi bir ana program dahilinde 7-8 yıla bölündü. Buna göre programın ilk üç yılında her türlü altyapı hazırlıklarının tamamlanması, hastalıklarla mücadele ve eleman yetiştirme çalışmaları yer almaktaydı. Uygulama aşamasında merkez Karacabey Harası ve Bursa Ziraat Mektebi olacaktı. Bilimsel ve teknik işler, Yüksek Ziraat Enstitüsü tarafından gerçekleştirilecekti³²⁴⁷.

Ülkede merinos türü ve yünü yeterli bir seviyeye ulaştığı zaman ithalat durdurulacaktı. Bunun için yedi yıl içerisinde fabrikanın yün ihtiyacını tamamen yurt içinden karşılanması planlanmıştı. Bu maksatla Bursa'daki Merinos Yetiştirme Müfettişliği ile Karacabey'deki Merinos Yetiştirme Çiftliğinde çalışmalar yapıldı³²⁴⁸. Karacabey Merinos Yetiştirme Çiftliği 1935'te faaliyete geçti³²⁴⁹. Çiftlik Müdürü Ekrem Bey idi³²⁵⁰. Burada Almanya'dan gelen Merinos Uzmanı Baron Von Cepte³²⁵¹ ile Macaristan'dan gelen Mera Uzmanı Prof. Kolbay Karoly ve yardımcısı Dory Losos görevde bulundu³²⁵². Sığırcılık ve koyunculüğün geliştirilebilmesi ve çoğaltımı için suni tohumlamanın önemine dikkat çeken Hara İdaresi, her yıl 15 Mayıs-15 Haziran tarihleri arasında açılacak suni tohumlama kursları vasıtasıyla otuz veteriner ve otuz sağlık memuru yetiştirilmesini hedeflenmişti. Kurslarda başarılı olan kişiler, bizzat bölgedeki yetiştirme çiftliklerinde faaliyete geçecek; bu noktada belirlenen otuz suni tohumlama istasyonunda çalışmalar gerçekleştirilecekti³²⁵³.

3244 Ömer Lütfi Suga, "Merinos Koyunculugumuz", **Feshane Aylık Mensucat Meslek Dergisi**, S 2, (Şubat 1950), s.26.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 58-72-6, 12.09.1935.; "Koyunlarımızı Merinoslaştırma İşine Fennî Usullerle Devam Olunuyor", **Ulus**, 26 Temmuz 1939.; Karacabey Merinos Yetiştirme Çiftliğinde yapılacak olan ağıl ve memur pansiyonlarının yapımına ait ihale kabulü için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 60-92-6, 01.12.1935.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 76-55-12, 16.06.1937.

3245 Selahattin Batu, Emin Arıttürk, Mehmet Örkiz, "Karacabey Harası Türk Merinos Koyunlarında Yapağı Verimi, Önemli Beden Ölçüleri ve Döl Verimi Üzerinde İncelemeler", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 13, S 3, 1966, s.229.

3246 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 72-14-6, 18.02.1937.

3247 **Anadolu**, 20 Ağustos 1934.; "Tarım İşleri: Batı Anadolu'da Merinos Organizasyonu", **Ulus**, 5 Teşrinisani 1935.

3248 Musa Ataş, "Sanayi Hayatımızda Yeni Bir Hamle: Merinos Yetiştiriciliği Sür'atle İlerleyen ve Memlekete Refah Getiren Bir Gelir Kaynağı Oluyor", **Açık Ses**, 27 Haziran 1936.; Tufan Yazman, "40 Yaşına Giren Karacabey Harasında Bayram", s.13.

3249 **Cumhuriyet**, 11 Ağustos 1935.; **Ulus**, 26 Temmuz 1939.

3250 **Cumhuriyet**, 19 Temmuz 1939.

3251 **Kurun**, 12 Mart 1937.

3252 Seyfi Yıldırım, "Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S 15, (Bahar 2012), ss.131-139.

3253 **Kurun**, 12 Mart 1937.

Öte yandan bu dönemde Almanya'dan her biri 500 liraya getirilen³²⁵⁴ damızlık merinos koçu ile yerli koyunlar suni yöntemle aşılanarak yerli merinos ırkı³²⁵⁵ elde edildi. Bu yöntemle Almanya'dan alınan yetmiş koç, 1936'da on bölgedeki suni tohumlama istasyonlarında yaklaşık 10.000 yerli koyun ile aşılandı. Doğal yöntemde bir koç, yirmi beş koyun ile suni yolla bir koç, bin koyun ile eşleştirilmekteydi. Böylece daha az masraf ve işçilik ile daha fazla verim alınmak taydı. Bu yöntem o dönem için dünyada yalnızca Sovyet Rusya'da ve bunun üzerine eğitim alan Türk veterinerler tarafından Türkiye'de uygulanmaktaydı³²⁵⁶. Türkiye'nin her yerinden gelen veterinerler Karacabey'deki merinos kursunda eğitim almaktaydı³²⁵⁷. İşletme merinos yetiştirme, bakımı, suni tohumla yöntemleri hakkında bölgedeki üreticilere de çeşitli kurslar açmakta ve fennî esaslar dahilinde yetiştirilmesine büyük ehemmiyet vermekteydi. Bu bağlamda Karacabey Harası, 1937 yılı Mart ayında suni tohumlama usulleri için bir kurs açmıştı. Kursu 30 baytar ve 30 da küçük sıhhiye memuru gönderilecekti. Ziraat Vekâleti bunların harcırahını da bizzat karşılayacak ve gönderecekti. Kurs sonunda yetişecek olanlar 30 suni tohumlama istasyonunda tohumlama işlerinde tatbikata başlayacaklardı³²⁵⁸.

Hara'da safkan merinos koyunlarından elde edilen damızlıklar Türk merinos ırkının kan temizlemede kullanılmaktaydı. Türk merinosları bölge iklim ve yemleme şartlarına uygun yapı ve et veçhesinde yetiştirilmiş koyun ırkıydı. Karacabey Harası'nın koyunculuk şubesinin bir diğer görevi de Bursa ve Balıkesir illerinde tefrik edilmiş Merinos yetiştirme bölgeleri için lazım gelen damızlık Merinos koçlarını yetiştirmektir. Hara'da her yıl ortalama 1000'e yakın damızlık merinos koçu bu bölgelere merinosa tahvil işinde kullanılmak üzere satılmaktaydı. Bundan başka yine yaklaşık olarak her yıl aynı miktarda damızlık koyun ile dişi kuzu bölge yetiştiricilerine dağıtılmaktaydı. Hara'da koyunculuk işleri başladıktan sonra 1940'lı yılların sonlarına kadar 22.131 adet koç, koyun ve dişi kuzu damızlık olarak satılmıştı³²⁵⁹. Karacabey Merinos Yetiştirme Çiftliğinde 2 Şubat 1938 tarihi itibarıyla 1.480 dişi yarım kan merinos bulunmaktaydı³²⁶⁰. 1950'li yıllarda Türkiye genelinde merinoslaştırma çalışmaları sonrasında bu koyun sayısı 200.000'i bulurken, Karacabey Harası'ndaki koyun sayısı 7.000 başa yükselmişti³²⁶¹.

3254 **Akşam**, 27 Nisan 1936.

3255 Karacabey Merinos koyunu 50-60 kg, koçu 80-100 kg ağırlığa sahipti. Yapı itibarıyla beyaz vücutlu, başı yapağısız, karın ve bacakları yapağılı, kuyruğu ince ve uzun idi. Kirli yapağı ağırlığı 3-3.5 kg, süt verimi 30-35 kg idi. Kargas ağırlığı 25-40 kg, et randımanı % 45-50 idi. **Hayvancılık Sektörü Raporu**, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2014, s.32.

3256 Musa Ataş, "Sanayi Hayatımızda Yeni Bir Hamle: Merinos Yetiştiriciliği Sür'atle İlerleyen ve Memlekete Refah Getiren Bir Gelir Kaynağı Oluyor", **Açık Ses**, 27 Haziran 1936.

3257 **Akşam**, 27 Nisan 1936.

3258 **Ulus**, 7 Mart 1937.; **Ulus**, 9 Mart 1937.; "Merinosçuluğun İslahı İçin Tedbirler Alınıyor", **Ulus**, 12 Mart 1937.

3259 "Memleket Hayvancılığının İslahında Karacabey Harasının Rolü", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 89, (Temmuz 1947), s.262.; Kadri Yazman, "Karacabey Harasında Yapılan Büyük Bir Tören", s.30.

3260 **Son Posta**, 1 Mart 1938.; Karacabey Merinos Yetiştirme Çiftliğinde 1952 yılı itibarıyla 1.463 elit ve 3.243 muhtelif kan dereceli melez olmak üzere toplam 4.706 merinos vardı. Şahinkaya, **age.**, s.8.

3261 "Karacabey Harasını Ziyaret", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, C 11, S 262, (30 Kasım 1950), s.4.; Kadri Yazman, "Karacabey Harasında Yapılan Büyük Bir Tören", s. 19.

Tablo –233

Karacabey Harası Tarafından Dağıtılan Koyun Sayısı ve Türü³²⁶²
(1930–1967)

Dağıtım Yeri	Koç	Koyun	Toklu		Kuzu	
			Erkek	Dişi	Erkek	Dişi
Halk Damızlığı	1338	3158	13226	2348	404	1860
Devlet Kurumu	665	848	2392	275	-	-
Kasaplık	1415	996	280	90	2725	779

Tablo –234

Karacabey Harası Koyun Sütü Üretimi³²⁶³

Yıl	Süt Üretimi
1949	35739
1950	14432
1951	36760
1952	38128
1953	28696
1954	27166
1955	38270
1956	24782
1957	25672
1958	16571
1959	24496

Merinoslaştırma işleri çoğunlukla Çanakkale, Balıkesir ve Bursa'da yetiştirilmekteydi³²⁶⁴. Bunların yapağlarını ıslah için Ziraat Vekâleti tarafından 1934'te dokuz kişilik bir heyet görevlendirildi. Heyet Bursa, Balıkesir ve Çanakkale'de yirmi gün araştırma yapacak ve çalışmalarını bir rapor haline getirecekti³²⁶⁵. Merinos koyununun otu için Yüksek Ziraat Enstitüsü Bitki Prof. Dr. Kurt Krause ve yardımcısı Rauf Bey, Uludağ ve Karacabey'de çayır ve mera bitkisi üzerine incelemelerde bulunacaktı³²⁶⁶. Karacabey Ha-

3262 **Karacabey Harası Müdürlüğü**, s.14.

3263 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958.

3264 Tahsin Uygur, "Merinos Koyunu (3)", **Hakkın Sesi**, 5 Aralık 1935, s.1.

3265 **Akşam**, 26 Temmuz 1934.

3266 **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1935.; Karacabey Harası mera ve çayırlarının ıslahıyla ilgili 1935 yılında başlayan çalışmalar Macaristan Ziraat Akademisi Profesörü ve Mera Uzmanı Kolbay Karoly tarafından devam ettirildi. Prof. Karoly, bölgedeki mera ve çayırların ıslahıyla ilgili hazırladığı raporu 1938 Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi'nde Ziraat Vekâletine sundu. Prof. Karoly, "Karacabey Harası Mera ve Çayırları", başlığını taşıyan raporunda Karacabey Harası'nda 1935 yılında yapılan müşahade ve tetkiklerden sonra harada gerçekleştirilmesi düşünülen Yeşilkır İşletme Projesi, Karacabey'de çayır ve meraların gübreleme usulleri, ziraat tarlalarında ot nebatlarının nasıl yetiştirilebileceği ve çayır ve meraların ıslahına dair görüş ve önerilerini hazırladığı raporunda oldukça geniş bir şekilde açıkladı. Bk.: Kolbay Karoly, **Karacabey Harası Mera ve Çayırları Raporu**, T.C. Ziraat Vekâleti Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Ankara 1938, ss.8-40, 50-58.

rası, yalnızca hayvan besleme ve yetiştirme yönünden değil, aynı zamanda tarımın hemen her alanında çevrelere örnek olma yolunda da çalışmalarında bulunmaktaydı. Hara'daki ziraat işleri ise iki uzman denetiminde yürütülmekteydi. Bunlardan ilki Ziraat uzmanı Nail Yazıcıoğlu, diğeri de Çayır ve Mera şubesi uzmanı Osman Eker'di. Burada yapılan zirai işlerin öncelikli hedefi haradaki hayvanları beslemek ve dışarıdan olabildiğince hububat, ot, yonca vs. zirai ürünlere muhtaç durumda olmamaktı. Bu bakımdan harada ortalama bir yılda yapılan ekim (yazlık-kışık) olmak üzere 20.000 dekar olup bu oran yıldan yıla artış göstermekteydi. 1946 yılında harada 20.000 dekarlık ziraat sahasından başka 14.310 dekarlık olan arazi şu kısımlara ayrılmıştı: Çayır 10.000 dekar, Yoncalık 1.700 dekar, Suni Mera 2.000 dekar, Meyve Bahçesi 200 dekar, Bağ 250 dekar, Sebze Bahçesi 85 dekar, Fidanlık 30 dekar, Park alanı 50 dekar³²⁶⁷. Bu alanlarda üretilen hububat (en fazlası yulaf olmak üzere buğday ve arpa) 1.5.000.000 kg. yakındı. Hara'daki 1942 yılı ortalama ürün yetiştiriciliği bu hususta somut bir veri sunmaktaydı. Buna göre Harada; 1.455.670 kg. hububat, 48.743 kg. bakliyat, 84.175 kg. mısır ve darı, 54.985 kg. yağlı tohumlar, 249.099 kg. patates ve pancar, 1.882.314 kg. da Saman, 2.400.000 kuru ot, 465.000 kuru yonca, 50.000 yaş yonca ve 70.725'i de mısır hasılı olarak ayrılmıştı. Karacabey Harası'nda ayrıca 200 dekar bağ, 181 dekar da meyve bahçesi bulunmaktaydı. Meyve bahçesinde toplamda 5.000 adet kayısı, elma, armut, vişne, erik, kiraz, muşmula, badem ve şeftali ağacı vardı. Bundan başka Hara'da 8.000 dekar çayır, 2.000 dekar yonca, 22.000 dekar hububat ziraatı, 100 dekar sebze bahçesi, 1000 dekar ormanlık ve bu ormanda 1000'den fazla çam ağacı (5000 çam fidanı), 50 dekar park alanı vardı³²⁶⁸. Karacabey Harası'nda görev alan ve büyük hizmetleri bulunan yabancı bilim insanlarına (Wellmann, Spöttel, Gerlach, Lestaguard) göre Karacabey Harası, memleket hizmetinde en müspet ve en ilmî esaslara göre tanzim edilen bir programla çalışmakta ve halen paha biçilemez damızlıkları, fennî tesisleri, süthane, postahane, revir, hayvan hastanesi, ilkokul, binicilik mektebi ile Cumhuriyet yönetiminin en güzel nişanesi ve hatta parlak bir abidesi gibiydi³²⁶⁹.

Karacabey Harası'nda fennî ve ilmî esaslar dahilinde yapılan işlerden birisi de tavukçuluk alanındaydı. Haranın modern tesislerinde yapılan tavukçuluk mesaisinde başlıca Leghorn, Plymouth, Rodeyland, Newhampshire, Minorca ve Hacıkadın ırklarının yetiştirilmesi özen gösterilmiş ve bundan başka mukavim, yumurta ve et verimi bu ırklardan fazla olan Karacabey tavuk tipi de elde edilmiştir. Her yıl 5.000 tavuk damızlık olarak çok ucuz bir fiyat mukabilinde satılmakta ve bu maksatla ayrıca köylüye yumurta dağıtılmasına önem verilmiştir. Bu doğrultuda kuruluşundan 1953 yılına kadar İşletmede 637.089 adet civciv, 15.710 adet piliç ve 4.643 adet tavuk damızlık olarak halka dağıtılmıştır. Bunun yanı sıra 77.194 adet piliç ve 47.783 adet tavuk kasaplık, 158.345 adet damızlık yumurta ve 4.221.816 adet yemeklik yumurta dağıtımı yapılmıştır. Hara'nın Tavukçuluk şubesindeki tavuk, horoz, piliç gibi küçük evcil hayvanların toplamı 1968 yılı itibariyle 8.902 baştır. Bunlara ek olarak ördek, kaz, hindi, tavşan, kobay ve güvercin üzerinde yetiştirme, ıslah ve çoğaltım çalışmaları da yapılmaktaydı³²⁷⁰. Öte yandan Türkiye'deki hayvancılık müesseseleri içerisinde yukarıda isimleri zikredilen hayvan ırkları üzerinde en fazla Karacabey Harası'nda yabancı uzmanların istihdam edildiği görülmektedir. Yurtdışından gelen yabancı uzmanlar at, sığır ve koyun ıslahı ve seleksiyonla çoğaltılması, mera alanlarının ıslahı, binicilik mektebindeki öğrencilerin yetiştirilmesi gibi teknik ve bilimsel konularda işletmenin altyapısının oluşturulmasına önemli katkılar sunmuştur.

Yörede başta bezelye olmak üzere konserve sanayi artıklarının değerlendirilmesi yönündeki çalışmalar sonucunda, bu artıkların silaj yapılarak değerlendirilmesi ile hem bu artıkların değerlendirilmesi hem de önemli bir yem kaynağı haline gelmesinde de Karacabey Harası örnek ve önder olmuştur. Hara, sadece yetiştirme ve ıslah faaliyetlerinin merkezi olmanın ötesinde ülke hayvancılığına yön veren konu uzman-

3267 Tufan Yazman, "Karacabey Harası", s.91.

3268 Tufan Yazman, "40 Yaşına Giren Karacabey Harasında Bayram", s.67.

3269 "Memleket Hayvancılığının İslahında Karacabey Harasının Rolü", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, S 89, (Temmuz 1947), s.262.

3270 **Karacabey Harası Müdürlüğü**, ss.15-16.; "Karacabey Harasını Ziyaret", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, C 11, S 262, (30 Kasım 1950), s.4.

larının yetiştiği önemli bir merkez olmuştur. Son yıllara kadar ülkedeki Veteriner Fakültesi öğrencileri, stajlarının dışında öğrencilik dönemlerinin son bir ayını öğretim üyeleri nezaretinde yetiştirme, besleme ve hayvan ıslahı konularını yerinde görmekte ve uygulamalara katıldıktan sonra mezun olmaktadır. Bu uygulamalar ile sağlanan birikimler nedeniyle Veteriner Hekimlerin kariyerinde Karacabey Harası önemli bir yer almıştır³²⁷¹. Ayrıca Hara’da yapılan çalışmalar ve sağlanan gelişmelerin yöre insanıyla buluşturulmasında Karacabey Harası geçit törenleri ve panayırıları önemli rol oynamıştır. Bu uygulamalar, yöre ve komşu illerden gelen çok sayıda yetiştirici ile birlikte bu illerin Vali ve üst düzeydeki kamu yöneticileri de katılmak suretiyle önemli bir bölgesel etkinlik geleneği oluşturmuştur. Geleneksel geçit töreni ve panayırılar, harada yetiştirilen ve ıslah edilen hayvan türleri yanında tarımsal faaliyetlerde kullanılan modern alet ve makinelerin de bu seremoniye katılması ile yöre çiftçisinin teknoloji ile tanışmasında önemli rol oynamıştır³²⁷².

Cumhuriyet Dönemi’nde sayıları 40’ı bulan tarım–hayvancılık yerleşkelerinden hayvancılığa odaklanan Hara (atçılık birimi olan Karacabey yerleşkesi) ve inekhaneler ile tarımsal üretimi baz alanlar, 1980’li yıllara kadar devletin farklı birimleri içinde görev yapmış, 1984’te Ziraat Vekâleti çatısı altında Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne (TİGEM) bağlanmıştır.

2.2. Malatya–Sultansuyu Harası

1890 yılında tesis olunan Sultansuyu Harası’nın tarihi serüveni Cumhuriyet’ten önce ve sonra olmak üzere iki safha şeklinde tezahür etmektedir. İlk safhası, Osmanlılar zamanına denk gelen İşletme, Malatya şehrine 6 saat uzaklıkta olup İmparatorluk döneminde IV. Ordu’nun topçu ve süvari hayvanlarının yetiştirilmesiyle yükümlü bir çiftlik olarak inşa edilmiştir. Sultansuyu ve etrafını kalkındırmak, köy halkını servet sahibi yapmak, halkın tamamını göçebe aşiretlerden korumak ve refah içerisinde yaşamalarını sağlamak amacıyla kurulan Hara’nın kapladığı alan 880.000 dekar olup biri Tohma diğeri Sultansuyu adıyla bilinen 2 büyük çay da Hara’nın içerisinde geçmektedir. Ayrıca Hara içerisinde “Hamidiyye” ve “Aziziyye” adıyla 2 kışla mevcut olup 400 cins atı barındıracak sayıda ahırları mevcuttur. Sultansuyu Harası “Sultansuyu Çiftlikat-ı” adı altında bir çiftlik olarak kurulmuş olup İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile lağvedilerek, Maliye Hazinesine devredilmiştir. 1921 yılında İşletme ile ilgili Sultansuyu Çiftliği adıyla bir kanun yayımlanmış, çiftliğin arazisi dahilinde bulunan ve ziraatla uğraşanlara dağıtılacağı gibi dışarıdan talip olanlara da satımı gerçekleşeceğine dair Maliye Vekâlet’ine izin verilmiş ve bu karar diğer vekâletler tarafından da onaylanmıştır. Sultansuyu Çiftliği Kanunu sonrası 16 Mayıs’ta bu Kanun’un nasıl işletileceği İcra Vekili Heyetince görüşülerek, Maliye Vekâlet’inin kontrolü altında Sultansuyu Çiftliğinin dahilindeki ziraatla uğraşanlara ve hariçten talip olanlara satışı ile ilgili olarak 8–12 Mayıs 1921 tarihinde bir kanun maddesi (Sultansuyu Çiftliği Kanunu) hazırlayarak maddenin tasdiki için Büyük Millet Meclisi’ne sevk edilmiştir. Kanun layihası 15 Mayıs 1921’de Meclis’in toplantısında kabul edilmiş ve bu Kanun’un sebep ve gerekçelerini ihtiva eden Layiha’nın da Maliye Vekâletinden tasdik etmesi istenmiştir. Ancak söz konusu kanundan istenilen sonuç alınamamış olduğundan 1928 yılına kadar bu konuda belirsizlik devam etmiştir. Bu dönemde Ziraat Vekâleti, ülke çapında hayvan ıslahı ve seleksiyonla çoğaltılması için neler yapılması konusunun görüşülmesi amacıyla bir “Islah Kongresi” toplanması konusu karara varmıştır. Ziraat Vekâleti Heyetinin gayretiyle bu konu hakkında bilgi sahibi olan uzmanlar bir araya gelerek yaptıkları görüşmeler sonucu aldıkları kararlardan biri de Malatya’nın Sultansuyu Çiftliğinde bir hara ve aygır deposu tesisi yapılmasıdır. Yapılan teşebbüs sonrası Sultansuyu Çiftliğindeki 50.000 dekar arazi Ziraat Vekâletine terk ve tahsis edilmiştir. 1928 yılından itibaren Ziraat Vekâleti olmadığı için 1931 yılına kadar Türkiye’deki ziraat politikalarını da yürüten İktisat Vekâleti, Karacabey Harası’nın Türk Ordusunun hayvan ihtiyacını temin edememesi ve Karacabey’deki köylünün ziraat işlerine yarayacak kalitede ve safıkta at yetiştirilmesinde yeterli olmayacağından bahisle iyi kalitede at yetiştirebilmek maksadıyla Malat-

3271 Altuntaş, “Karacabey Harası ve At”, s.63.

3272 Kadri Yazman, “Karacabey Harasında Yapılan Büyük Bir Tören”, ss.6-7, 18-19.; Altuntaş, “Karacabey Harası ve At”, s.64.

ya Sultansuyu Çiftliğinde de bir hara kurulmasının gerekli olduğu bildirmiştir. Bunun üzerine Müdafaa-ı Millîye Vekâleti emrinde bulunan Hamidiyye ve Aziziyye mevkileri ile birlikte Sultansuyu Çiftliğinin İktisat Vekâlet'ine devri hakkında karar çıkmıştır. Daha sonra da Sultansuyu Çiftliğinin idaresinin İktisat Vekâletinin idaresine devredilmesi hakkında bir kanun teklifi, TBMM'ne yapılmış ve TBMM İcra Vekilleri Heyeti, konuyu 29 Temmuz 1928 tarihli toplantısında görüşerek Sultansuyu Çiftliği İdaresinin, İktisat Vekâletine devri uygun görülmüştür³²⁷³.

Malatya ilinin 22 km. batısında yer alan İşletme, eski adı Arga olan Akçadağ ilçesine 9 km., Akçadağ Tren İstasyonu'na ise 7 km. mesafede bulunmaktadır. İlçenin güney-doğu kesiminde Fevzi Paşa-Malatya demiryolu güzergahında bulunan Akçadağ İstasyonu ile Akçadağ Köy Enstitüsü yer almaktadır. İşletme konum olarak Malatya-Akçadağ-Darende-Gürün ve Sivas yolu üzerinde kurulmuştur. 1929 yılı itibarıyla İşletmenin toplam arazi varlığı 74.982 dekadır³²⁷⁴. 1928 yılında Aygır Deposunda Urfa halkından alınan 4 kısra ve 1 aygırla rasyonel olarak Malatya'da işe başlayan İşletmenin kadro imkânları genişletilmek istenmiş ve Karacabey Harası gibi kendi kendine yeten bir hara olması amaçlanmıştır³²⁷⁵. Bu doğrultuda 1928 yılı Ağustos ayında Akçadağ ilçesinin Hamidiye olarak bilinen mevkinde bir aygır deposu tesis edilmiş ve müdürlüğüne Veteriner Hekim Cevdet Bey getirilmiştir. Bunu takiben Orta ve Güney illerindeki hayvanların ıslahını ve aynı zamanda çöl iklimine sahip olan bu coğrafyada safkan Arap atı yetiştirmek; bu surette memleket atlarının safkan olarak yetiştirilmesini sağlamak, orduya lüzumlu hafif süvari binek atı temin etme amacıyla Bakanlar Kurulunun 29 Temmuz 1928 tarih ve 6943 sayılı Kararname'siyle Sultansuyu Harası adıyla bir işletme kurulması kararlaştırılmıştır. İşletmenin müdürlüğüne de daha önce Trakya Umumî Müfettişliğinde veteriner müşaviri olarak görev yapan Kamil Onat getirilmiştir. Bu süreçten sonraki Sultansuyu Harası müdürleri ve görev süreleri şöyledir³²⁷⁶: 1929-1933 döneminde Sadık Sözeri, 1934-1939 yıllarında Şevket Tunaboşlu, 1940-1941 yıllarında Mehmet Giray, 1941-1943 yıllarında Abdülkadir Göktan, 1943-1945 yıllarında Behçet Kutlay, 1945-1948 döneminde Nail Başçavuşoğlu, 1948-1951 döneminde Sadettin Ünal, 1955 yılı dahil olmak üzere 1951-1955 yıllarında ise Baha Özbek. Abdülkadir Göktan devrinde İşletmenin ıslahı ve teşkilatlanma çalışmalarına önem verilmiştir. Behçet Kutlay dönemi ise İşletmenin adeta yükselme devrini teşkil etmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nden evvel oldukça küçük ve ilkel tarzda olan yerler 1940'lı yıllardan itibaren modern bir hale getirilmiştir³²⁷⁷.

1939 yılında haranın ot ambarında çıkan yangın nedeni ile hara tamamen kül olmuştur. Yangına sebep olarak ise Hara'nın İdare Heyetinde yer alan memurlardan Ziraat Memuru Muzaffer Seymen ve arkadaşlarının ihmalleri olduğu ileri sürülmüştür. Hazine tarafından Akçadağ Asliye Hukuk Mahkemesince açılan davada 45.616 Lira 35 kuruşluk tazminat talep edilmiş, ancak mahkeme davanın reddine karar vermiştir. Dolayısıyla ilgili kişilerin herhangi bir ihmali olmadığı tespit edildiğinden, hazine idaresinin talep ettiği tazminat reddedilmiştir. Dava, Temyiz Mahkemesine gitmişse de oradan da çıkan sonuç da

3273 Bk.: Sevim Erdem, "Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Kalan Miras: Sultansuyu Harası", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü-Atatürk Yolu Dergisi**, S 61, (Güz 2017), ss.150-159.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.17-23.; Aslan Tufan Yazman, "Sultansuyu Harası", **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, C 7, (Ocak 1946), ss.61-62.; Emin Arıttürk, **Güney-Doğu Halk Arıkan Arap Atları İle Sultansuyu Arıkan Arap Atlarının Beden Ölçüleri ve Formları Üzerinde Araştırmalar**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1952, ss.9-11.; Sadettin Ünal, "Sultansuyu Harası", **L'illustration De L'orient**, Malatya Özel Sayısı, (Ağustos-Eylül-Ekim-Kasım 1949), s.40.; Sultansuyu Çiftliği Kanunu ve ilgili Kanun'un çıkarılması sonrasında arazi ve işletme binalarının önce Ziraat, sonra da İktisat vekâletlerine devri ile ilgili kararlar için Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 3-19-20, 15.05.1921.; **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 139-996-12, 04.10.1924.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 29-47-17, 29.08.1928.

3274 Batu, **Yetiştirme Kurumları** 1955, s.17.; Arıttürk, **Sultansuyu**, s.11.

3275 Akhun, "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'de Atçılık", s.71.; **Akşam**, 21 Haziran 1930, s.1.; Tufan Yazman, "Sultansuyu Harası", s.62.

3276 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.20-21.

3277 Tufan Yazman, "Sultansuyu Harası", s.62.

aynı olmuştur. Karar, Maliye Vekâletine karar bildirilmiştir³²⁷⁸. Yangın sonrasında İşletme hayvanlarının barınmaları için bir ahır yapımına ihtiyaç duyulmuştu. Yapılacak olan Ilgın Ahır müteahhide pazarlık yoluyla verilmişti. Ancak ihale sırasında birtakım eksiklikler olduğu fark edilmiş, ancak ihale yapıp bitmiş olduğundan ve ahırın yapılması acil önem arz ettiğinden dolayı yapılan ihalenin hazine açısından karlı olduğuna karar verilmiştir. Bu konudaki karar, Ziraat Vekâletinin 13/10/1939 tarihli teklifi Maliye Vekâletinin mütalaası ile Bakanlar Kurulu tarafından 27 Teşrinievvel 1939 tarihinde imzalanmıştır³²⁷⁹.

1930'lu yılların sonlarından itibaren İşletmenin bina ve gerekli işlerinin yürütüleceği tesisler yapılmıştır. Bu minvalde 1937'de 3 adet memur evi, 1938'de elektrik santrali, 1940'da bir adet anaç kısarak at tavlasi, fırın, 1941'de 4 adet memur evi, 1 ilkökul binası ve öğretmen evi ile birlikte 100 başlık bir dişi tay tavlasi, 1945'de merkez binası ile baba aygır tavlasi, 1946 yılında doğumhane, tecrithane, septisemi ahır, hayvan hastanesi, binicilik okulu binası; 1947'de idman tayları tavlasi, 4 dairesel 2 memur lojmanı ile 2 dairesel 1 memur lojmanı, 1950 yılında da 1200 tonluk ambar yapılmıştır. Bu bakımdan 1945-1946 yılları Sultansuyu Harasının yüksek inşaat devri olarak sayılmaktadır³²⁸⁰. 1952 yatırım programına göre, ihalesi yapıp inşaat vaziyetinde bulunan Yeniköy mevkinde 100 başlık düve ve inek ahırlarıyla 1950 yılında yanmış olan eski merkez binaları ve müştemilatının tadil ve onarımı işi devam etmektedir. Bu tadil ve onarım kapsamında 100 işçi barındırabilecek şekilde koğuş, mutfak, revir, kantin, gazino, sinema ile ziraat aletleri hangar atölyesi, saraçhane, nalbanthane, demirhane atölyeleri bulunmaktadır³²⁸¹.

İşletme bünyesinde 2 adet okul faaliyet göstermektedir. Bunlardan ilki Sultansuyu Harası Binicilik Mektebi olup 30 kişilik öğrenci kadrosu ile bölgenin köylü fakir çocuklarının tahsil ve terbiyelerini artırmak, aynı zamanda at bakımı ve binicilik öğretimini sağlamak amacıyla açılmıştır. Okul, yatılı olup öğrencilerin bütün ihtiyaçları bizzat kurum tarafından karşılanmaktadır. Sultansuyu Harası Binicilik Mektebinin başında Fahri Erdoğan bulunmaktadır. Okul mezunları karalarda tavla onbaşı, tavla çavuşu gibi vazifelere tayin edildiği gibi at yarışlarına jockey, antrenör de yetiştirmektedir. Binicilik Mektebinin öğretim süresi 3 yıldır. Mektebe, o civardan sağlığı yerinde ve ata binebilecek yaştaki köylü çocukları alınır. Birinci sınıfta çocuklara 15, ikinci sınıfta 15, üçüncü sınıfta ise 20 lira ayrıca para verilmektedir. Bu çocuklar, atçılık uzmanları tarafından ata binme, atı terbiye etme ve hayvan bakımı üzerine teorik ve uygulamalı dersler alırlardı. Bunların başında öğretmen haricinde uygulamalı dersler için bir onbaşı, bir araba sürücüsü ve bir de çavuş bulunmaktadır. Çavuş idare müdürü vazifesini görmektedir ve çocukların her halinden hara müdürüne karşı sorumludur. Mektepten mezun olabilmek için çetin bir yetiştirme koşulları sonrasında imtihan yapılmaktadır. Sınav sonrasında başarı gösteren öğrenciler ülkedeki hara ve çeşitli aygır depolarında görevlendirilmektedir. Mektepten mezun olan öğrencilerin 3 yıl mecburî görev hizmeti bulunmaktadır. Mecburî görev süresinde öğrenciler ya İşletmede kalarak bu süreyi hizmet ederek geçirir ya da Hara kendisini onbaşı veya çavuş olarak alıkoyarak hususi at meraklıları tarafından görevlendirilerek cokey olarak yarışlara katılırdı. Diğer okul ise 5 sınıflı olup İşletme içerisindeki memur ve teknik personelin okul çağındaki çocukların eğitim imkânı sunmak amacıyla faaliyet göstermektedir. Bu okula aynı zamanda İşletme civarındaki Gölpınar, Yağmurlu, Karapınar köylerinden öğrenciler de gelmektedir. Okulun öğrenci sayısı ortalama 80 öğrenci kadardır. Okulda biri İşletme idaresi tarafından birisi de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından olmak üzere 2 öğretmen görev yapmaktadır³²⁸².

3278 **BCA**, Dosya No: 30-11-1-0, Yer No: 135-38-8, 09.10.1939.

3279 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-3, Yer No: 89-10-311, 27.10.1939.

3280 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.21-22.; Tufan Yazman, "Sultansuyu Harası", ss.58, 62.; Ünal, "Sultansuyu Harası", s.40.

3281 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.21-22.

3282 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.21-23.; Tufan Yazman, "Sultansuyu Harası", ss.63-64.

1929 yılından itibaren faaliyete geçen İşletme, bölgenin ekonomik bakımdan kalkınmasına önemli tesiri olmuştur. Ülkenin ihtiyacı olan damızlıkları yetiştirecek at, sığır ve koyun cinslerini ıslah edecek ve seleksiyonla çoğaltacak İşletmeye 1931 yılında at neslinin ıslahı konusunda Avrupa'dan damızlıklar getirilmiş, binek ve süvari hayvanı yetiştirmek için çalışmalar yapılmıştır. Yerli hayvanların ıslah edilmesine en uygun damızlık halis kan Arap ırkı olduğundan başka yerlerden bu ırktan hayvanlar tedarik edilmiştir. Urfa civarından alınan bir kısım damızlıklar Diyarbakır Aygır Deposuna diğer kısmı da Erzurum Aygır Deposuna gönderilmiştir. Sultansuyu Harası Irak'tan alınan aygır ve kısraklar takviye edilmiştir³²⁸³. Malatya'da işe başlayan Sultansuyu Harası için 1931 yılında Irak'tan 21 baş safkan Arap kısrağı alınmıştır. Ancak yetiştirme işi istenildiği gibi olmamış ve 1933 senesinde tekrar Irak'tan Küheylan, Nevvak, Hamdani I, Seklavî II isimli 4 orijinal aygır getirilmiştir. Alınan aygırlar sayesinde 1934 yılından itibaren çalışmalar devam etmiş, İşletme; Arap kısrağ ve tay sergilerinin yapıldığı bir yer haline gelmiştir. 1934–1949 yılları arasında İşletme, ülkenin çeşitli bölgelerinde bulunan aygır depoları, il özel idare aygır depoları ve yetiştiricilere çeşitli miktarda damızlık hayvan satışı yapmıştır. Bu doğrultuda 127 baş il özel idaresi aygır depolarına, 32'si erkek ve 41'i de dişi tay olmak üzere toplamda 73 baş yetiştiricilere satmıştır. Ayrıca Konya Harası atçılık şubesinin damızlık materyalini vermiş, Çukurova Harası'nda Arap atı yetiştirilmesi için lüzumlu miktarda damızlık at temininde bulunmuştur. 1949 yılı itibarıyla İşletme, toplamda 471 baş olmak üzere kısrağ, aygır ve tay türlerinde hayvan varlığına sahiptir³²⁸⁴. 1949–1959 arası 10 yıllık süreçte İşletmenin damızlık at mevcudu Tablo –235'deki gibidir³²⁸⁵:

Tablo –235

Sultansuyu Harası Damızlık At Mevcudu

Yıllar	Damızlık At Mevcudu
1949	471
1950	320
1951	351
1952	310
1953	135
1954	203
1955	236
1956	195
1957	219
1958	183
1959	47

Sultansuyu Harası'ndaki atlar genelde hiçbir yere benzemeyen türün atları olmuştur. En asil Arap atları burada yetiştirilmiştir³²⁸⁶. Bu asil atlar arasında Seklavî familyasından Seklavî II, Seklavî V, Seklavî IX aygırları yetiştirilmiştir. Seklavî II, Arap aşiretlerinden birisi olan Şeyh Feyzullah'tan alınmıştır. Bu türün familyasından Türkiye Arap atları ıslahında 54 safkan erkek tay elde edilmiştir. Bunlardan başka hara bünyesinde Şiayfi, Alkuruş, Bahadır Arap, Seklavî Cedran, Küheyletül, Kuruş, Küheyletül Hidli, Hilalülzaman familyalarından yeni taylar elde edilmiştir. Ziraat Vekâletinin at ıslahı ve yetiştiriciliğine ver-

3283 "At Neslinin Islahı", **Hakimiyet-i Milliye**, 3 Ağustos 1931, s.2.

3284 Ünal, "Sultansuyu Harası", ss.38-39.

3285 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 5, 00.00.1958.3286 Akhun, "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'de Atçılık", s.71.; Bk.: Arıtürk, **Sultansuyu**, s.11.

diği önemin somut bir göstergesi olarak atçılık çalışmalarıyla öne çıkan Sultansuyu Harası, yalnızca safkan Arap atı yetiştiren önemli bir araştırma kurumu haline gelmiştir³²⁸⁷.

İlk dönemlerinde atıl durumda kalmış olan Hara, 1940 yılından sonra yeniden büyüme ve yapılaşma eğilimi kazanmaya başlamıştır. 35.000 lira gibi bir bütçe tahsis edilerek yeniden yapılmıştır. Böylece üç kısrağa işe başlayan hara atçılık, sığircılık, koyunculuk ve ziraat gibi dört koldan çalışmıştır. Bu kolların A kısmı ıslah, B kısmı ise gelir kollarıdır³²⁸⁸. Atçılık kolunun bütün amacı cinsi iyi ve güzel at yetiştirmektir. Halkın elinde bulunan atlarla harada bulunan atlar arasında kan derecelerinin yükseltilmesi işi yapılmıştır. 1933 yılında 24 baş kısrağın varlığına³²⁸⁹ sahip olan İşletme, 1936 yılı itibarıyla at varlığını³²⁹⁰ 85'e, 1937 yılında da 117 başa çıkarmıştır³²⁹¹. Bunlardan 12 başı safkan Arap aygırı, 21 başı da safkan Arap kısrağıdır. Diğerleri ise dişili erkekli damızlık taylardır. Malatya kazalarından her yıl hara tohumluklarına çekilen üç yüz kısrağın doğan taylara menşei şahadetname verilmiştir. Kısır olan kısrağın hamile kalması için suni tohumlama aşısı yapılmıştır. Böylece daha çok tay yetiştirilmeye çalışılmıştır. Sultansuyu Harası, gerek iklimi gerekse bulunduğu arazi itibarıyla Arap atlarının yetiştirildiği en önemli yerlerden biri olmuştur. Bu konuda atçılık Uzman Fikret Algan büyük bir çalışma yürütmüştür³²⁹². Fikret Bey haricinde at ıslahı ve terbiyecisi uzmanı olarak Mehmet Ali Özdemir ve Necati Ünsal, Vecihi Yüce isimlerinde iki veteriner hekim, mürebbi, sağlık memuru, muhasebeci, ziraatçı ve 200 kişilik daimi müstahdem kadrosu vardı. Sığircılık kolu ise haranın gelir kısmını oluşturmaktadır. Harada gündelik işler için bir servis otomobili, 2 adet kamyon, 4 binek arabası, 25 adet de yük arabası çalıştırılmaktadır³²⁹³.

Sığircılık uzman olan Ekrem Bey idaresinde yetiştirilen sığırların mevcudu 1936-1937 yıllarında 100 baştır. İşletmenin Koyunculuk kolu 1948 yılında açılmış ve bu sahada geniş ölçüde çalışmaya başlanmıştır. İşletmenin koyunları, Salyurt ve Osmandede mevkiinde yaz kış kışlamaktadırlar. Koyunların yün, et, süt ve yavrularının satışlarından elde edilen gelir ıslah kısmına sarf edilmiştir. Koyunların ırkı ise Akkaraman ırkıdır. Ziraat kolu ise damızlık hayvanların yem ve ot ihtiyacını karşılamaktadır. Hara sadece hayvan yetiştirmede değil ziraat işlerinde de köy ve kasabalara numune olmaktadır. Haranın fidanlığında 20.000 fazla meyveli ve meyvesiz fidan yetiştirilmektedir. Harada çalışan memurlar işlerini düzgün yapan kişilerdir. Temizlik işine de önem verilmektedir. Aynı yıl manej ve mania atlama alanları da haraya eklenmiştir. Kışın hayvanların temiz hava alması için dört at gezdirmeliği yaptırılmıştır. Haranın elinde elli üç parça köy olmak üzere iki yüz bin dönümden fazla arazisi vardır. Haranın Ilıcak yazı adıyla ayrıca elli altmış bin dönümlük bir arazisi daha vardır. Akçadağ kazasının merkezi Arga'da büyük bir aygır deposunun yapılması da planlanmıştır³²⁹⁴. At işleri dışında Hara damızlık kadrosunda 1933 yılı itibarıyla 350 baş Akkaraman ırkı koyun, 100 baş DAK ırkı inek ve 30 baş boğa ile birlikte 150 baş buzağı bulunmaktadır. Ayrıca İşletme her yıl ortalama bu hayvan grubundan 15.000 kg. süt satışı yaparak döner sermayesine katkıda bulunmaktadır³²⁹⁵.

3287 Tufan Yazman, "Sultansuyu Harası", ss.57-61.

3288 **Son Posta**, 6 Mayıs 1935, s.4.; "Sultansuyu Harası Çabuk Tekamül Etti", **Akşam**, 5 Şubat 1937, s.12.

3289 "Sultansuyu Harası", **Son Posta**, 30 Temmuz 1933, s.4.

3290 "Sultansuyu Harası", **Akşam**, 1 Mart 1936, ss.6-7.

3291 **Akşam**, 5 Şubat 1937, s.12.

3292 "Sultansuyu Harası", **Akşam**, 1 Mart 1936, ss.6-7.

3293 Tufan Yazman, "Sultansuyu Harası", s.61.

3294 Hüseyin Rifat, "Sultansuyu Harası Nasıl Çalışıyor?", **Haber-Akşam Postası**, 25 Teşrinisanı 1937, s.6.; Bk.: "Sultansuyu Harası", **Akşam**, 1 Mart 1936, ss.6-7.; **Son Posta**, 6 Mayıs 1935, s.4.

3295 "Sultansuyu Harası", **Son Posta**, 30 Temmuz 1933, s.4.; Ünal, "Sultansuyu Harası", s.39.

Tablo –236

Sultansuyu Harası Koyun Sütü Üretimi³²⁹⁶

Yıllar	Süt Üretimi
1949	20.186
1950	28.237
1951	34.214
1952	2.408.5
1953	3.481
1954	3.126
1955	20.882
1956	35.490
1957	18.888
1958	14.228
1959	26.419

Tablo –237

Sultansuyu Harası Gelir-Gider Bütçesi ve Sayısal Bilgisi³²⁹⁷
(1949-1959)

Hazinece Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
2.705.000	4.243.348	14.942.535	14.342.410	654.677

Sultansuyu Harası'nda yapılan diğer bir çalışma da su işlerinin halledilmesi amacıyla 1932 yılında Polonyalı Su Mühendisi Bayolobloski ülkeye getirilmesidir. Bu doğrultuda İşletme dahilinde bulunan su işleri ile birlikte lüzum görülecek yerlerdeki su işlerine bakmak amacıyla devlet, 1932 tarihinden itibaren Polonyalı Su Mühendisi Bayolobloski'yi istihdam etmiştir. Mühendisin ücret ve diğer masraflarının Sultansuyu Harası'nın bütçesinden karşılanmak için ayda 406 lira ücretle istihdamına izin verilmesi hususu İktisat Vekâletini tezkeresi ve Maliye Vekâletinin mütalaası ile İcra Vekilleri Heyetince 13.01.1932 tarihli toplantısında kabul edilmiştir³²⁹⁸. Ayrıca Karacabey Harası için Türkiye'de bulunan Macar Pap Karol, Sultansuyu Harası'na da davet edilmiş burada ağaçlandırma, çayırın islahı ve suni çayırın yetiştirilmesi gibi işler ile ilgilenmiştir. Söz konusu teklif, Ziraat Vekâletinin teklifi ve Maliye Vekâletinin mütalaasıyla kabul edilmiştir. 1935'te yapılan teklif nihai olarak 28.07.1936'da kabul edilmiş, Pap Karol birkaç defa her yıl görev süresi uzatılmak suretiyle 1939'a kadar Hara İdaresi tarafından istihdam edilmiştir³²⁹⁹.

3296 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958.

3297 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

3298 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 24-74-18, 11.11.1931.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 25-4-16, 13.01.1932.; **BCA**, 30-18-1-2, Yer No: 57-61-7, 04.07.1935.

3299 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 67-64-14, 28.07.1936.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 77-64-11, 06.07.1937.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 84-62-4, 07.07.1938.; **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 87-50-16, 03.06.1939.

1933 yılında Karacabey ve Sultansuyu haraları için damızlık Arap aygırları temin edebilmek amacıyla 15.000 liralık bir bütçe ayarlanmıştı. Damızlık Arap aygırları pazarlıkla Suriye, Irak ve havalisinden satın alınabilecek, sayıya bakılmaksızın alım yapacaktı³³⁰⁰. Malatya'dan itibaren Suriye, Irak ve Kafkas sınırlarına kadar uzanan arazide atlarla sığırların ıslahı amacıyla damızlık yetiştirmekte olan haranın arazisi yetersiz gelmiş; 1935 yılında haraya yaylalarda tahsis edilmiştir. Sultansuyu ve Karacabey haralarında Arap atı yetiştiriciliği önemle yapıldığından Yugoslavya Hükûmeti 1937 yılında Türkiye'den bir Arap atının kendilerine satılmasını istemiştir. Bu doğrultuda 1937 yılında bu haralardan Yugoslavya Hükûmeti'ne hediye olarak Arap atı gönderilmiştir³³⁰¹. Nitekim Hara'daki hayvan sayısı arttıkça arpa ve yem ihtiyacı da artmaktaydı. 1943'te Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından Sultansuyu ve Arga aygır depoları için arpa tahsisatı da sağlanmıştır³³⁰².

1938 tarihinde Sultansuyu Harası'na ait olan arazinin 60.000 dekarında ziraat yapılırken, 170.000 dekarı mera alanı olarak kullanılıp İşletmenin toplamda 230.000 dekar arazisi bulunmaktaydı. Hara 1938'de 4 şubeye ayrılarak hizmet vermekteydi. Bunlardan ilki At şubesi idi. Şube; Sultansuyu iklim ve toprak şartları bakımından safkan Arap atları yetiştirilmesine müsaitti. At şubesi ülkenin esas damızlıklarını oluşturan Safkan Arap atları yetiştirmekteydi. İkinci şube olan Sığır şubesinde DAK sığır ırkları üzerinde et ve süt verimlerini artırmak için ıslah ve seleksiyonla çoğaltım yapılmaktaydı. Koyun şubesinde Akkaraman koyunlarının ıslah çalışmalarını yürütmekteydi. İşletmenin Ziraat şubesinde ise Hara hayvanlarının teknik ve rasyonel beslenmelerini temin için çayır, mera ıslahı, yonca ve hayvan yemlerinin ziraatı yapılmaktaydı³³⁰³. 1952 yılı itibariyle toplamda 46.898 olan Sultansuyu Harası kültür ziraatı arazilerinin 23.693 dekarında tarla ziraatı, 17.590 dekarında mera, çayır ve yonca işleri, 826 dekarında meyve, sebze ve bağ alanları, 100 dekarı kavaklık ve 4889 dekarı da ekim yapılamayan araziler olarak tespit edilmişti. Ayrıca Sivas'ın Gürün ilçesinde yaklaşık olarak 8.000 dekar, Hafik ilçesinde de 5.000 dekarlık çayır alanları bulunmaktaydı³³⁰⁴.

Hara'nın Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devredilen arazisi 150.000–200.000 dekar olmakla birlikte, İşletme arazileri dönemselsel olarak değişiklik göstermiştir. Bunda devletin köylüyü toprak sahibi yapma gayret ve çabaları etkili olmuştur. Bu doğrultuda İşletmenin 1929 yılı itibariyle toplam arazi varlığı 74.982 dekar iken, bu miktar 1938 yılı itibariyle 230.000 dekara yükseltilmiştir. Buna karşılık 1938 sonrasında dağıtılan topraklar sonrasında arazilerde küçülme olmuş ve 1946 yılı itibariyle 79.160 dekar arazi elde kalmıştır. İşletmenin son olarak 1952 yılı itibariyle 46.898 dekar arazisi bulunmaktadır.

3300 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 39-68-6, 01.10.1933.

3301 **BCA**, 30-18-1-2, Yer No: 74-37-11, 06.05.1937.

3302 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 101-26.3, 17.04.1943.

3303 Tufan Yazman, "Sultansuyu Harası", ss.57-62.

3304 Arıtürk, **Sultansuyu**, s.12.

Fotoğraf –144

Sultansuyu Harası merkez binaları, modern ahırları ve atları, Hara müdürü Sadettin Ünal ve Binicilik Okulu öğrencileri.

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.; **L'illustration De L'orient**, Malatya Özel Sayısı, (Ağustos-Eylül-Ekim-Kasım 1949), ss. 39-40.

Tablo –238

Sultansuyu Harası Tarafından Satışı Yapılan At Mevcudu ve Bunların Dağıtıldığı Yerler³³⁰⁵

Yıl	Özel İdare Aygır Depoları	Ziraat Vekâleti Aygır Depoları	Ziraat Vekâleti Haralar	Yetiştiricilere Damızlık	Reforma	Yarışçılara	Toplam
1930	-	-	-	-	-	-	-
1931	-	-	-	2	-	-	2
1932	-	-	-	-	-	-	-
1933	-	-	-	2	-	-	2
1934	1	-	-	4	1	-	6
1935	-	2	-	2	-	-	4
1936	-	3	-	5	2	-	10
1937	4	4	-	5	4	-	17
1938	14	1	-	2	3	-	20
1939	4	-	-	1	5	-	10
1940	10	9	-	4	2	-	25
1941	-	6	1	7	-	-	14
1942	4	13	2	8	11	-	38
1943	4	6	8	5	6	-	29
1944	2	27	-	1	6	-	36
1945	18	4	-	2	1	-	25
1946	15	4	70	5	-	6	100
1947	14	3	-	5	15	5	42
1948	17	17	-	5	10	5	54
1949	19	15	15	-	-	4	53
1950	1	24	15	1	-	4	45
1951	-	14	48	1	5	5	73

1984 yılına kadar Sultansuyu Harası adıyla faaliyet gösteren kurum, bu tarihten itibaren TİGEM bünyesinde Sultansuyu Tarım İşletmesi adıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. İşletme, safkan Arap atlarıyla ünlü olmakla beraber yöre çiftçisine tarım ve hayvancılık alanında destek de sağlamaktadır. Safkan Arap atı yetiştiriciliği ve sığircılık faaliyetleri yapılan Sultansuyu Tarım İşletmesi yakınındaki Sultansuyu Barajı ve çevresinde piknik yapma ve dinlenme imkânı bulunmaktadır.

3305 “Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış”, s.10.

2.3. Eskişehir–Çifteler Aygır Deposu ve Harası

Çifteler Harası'nın tarihi serüveni Cumhuriyet'ten önce ve sonra olmak üzere iki safha şeklinde tezahür etmektedir. Türkiye'nin en büyük haralarından birisi olan, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri gibi iki tarihsel süreci yansıtan İşletmenin ilk dönemleri Osmanlı İmparatorluğu dönemine rastlamaktadır. Bölgeye ve Hara'ya ismini veren “Çifteler” mefhumu yörede yer alan çiftliklerden gelmektedir. 1804 yılında 1.800.000 dekar arazi üzerinde kurulan Hara'nın Osmanlılar zamanındaki kuruluş gayesi; ordu için gerekli olan hayvan ihtiyacını karşılamak ve bu doğrultuda ıslah edilmiş hayvan yetiştirmektir. Hara'nın ilk nüvesini, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında tüm İmparatorluk topraklarında yaygın biçimde yerel yönetimlerde güç ve iktidarı ele geçiren “ayanlar” dan biri olarak, Eskişehir bölgesine hakim olan Kumarcı Abdullah'ın çiftliği oluşturmuştur. Kumarcı, aslen Erzurumlu olup burada muhtemelen kendisi de bir mütegalibe olan Zorba Salih'in oğludur. Oradaki hukuka mugayir davranışlarından ötürü Eskişehir bölgesine sürülmüş, sürülüşünü müteakip olarak da Çifteler'de Sakarya nehrinin çevrelediği bir arazi üzerinde muhkem bir malikane yaptırarak servet ve nüfuzunu artırmaya başlamıştır. Daha sonra ayanlığı ele geçiren Abdullah Ağa, bölgedeki emlakini süratle artırıp büyük bir çiftliğe dönüştürdü. Sakarya kıyısında değirmenleri, büyük zirai arazisi ve kontrol altına aldığı çayırıkları üzerinde bini aşkın at (beygir), birkaç bin sığır sürüsü dolaşmaya başladı. Çevrede “Kumarcı hergelesi” olarak anılan sürüleri, yerli ırka mensup iri ve güçlü hayvanlardan oluşmakta ise de Kumarcı'nın bununla yetinmeyip dışarıdan damızlık getirterek bunların ıslahı için büyük çaba harcadığı bilinmekteydi. Ancak XIX. yüzyılın yenilikçi hükümdarı Sultan II. Mahmud'un saltanatının ilk devresinde merkezi otoriteyi yeniden kurmak için ayanlığa ve ayanlara karşı savaş açması, Kumarcı için de sonun başlangıcı oldu. Bu süre zarfında epeyce kanlı ve çetin bir mücadele sonrasında malikanesi kuşatıldı ve kendisi de yakalanarak idam edildi. İçerisinde 11 köyü ve binlerce baş damızlığı barındıran Çiftlik arazileri, sahibinin II. Mahmud döneminde baş kaldırması üzerine el değiştirmiş ve devlete geçmiştir. Daha sonra devlet tarafından burada 1815 yılında Çiftlikat-ı Hümayûn adıyla bir Çiftlik tesis edilmiştir. 1830 yılına kadar kahyalar tarafından idare edilen İşletmede at, sığır ve koyun yetiştiriciliği üzerinde faaliyetler yürütülmüştür. 1834 yılından itibaren müdürler tarafından yönetilmeye başlayan Çiftlik idaresi, 1910 yılına kadar topçu, baytar, süvari, piyade gibi çeşitli unvana sahip 15 subay tarafından idare edilmiştir. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde çiftlik lağvedilmiş, hayvanları satılmış ve arazileri de maliyeye devredilmiştir. Bu dönemde sadece Mahmudiye'de Harbiye Nezareti emrinde bir tay deposu ile aygır deposu kalmıştır³³⁰⁶.

Çifteler İşletmesinin ilk müdürü Arif Bey'dir. Arif Bey, Türk İstiklal Savaşı sırasında Hara damızlıklarını Orta Anadolu Bölgesi'nde Kırşehir'e kaçırmış, damızlıkların önemli bir kısmı Katil İlyas çetesi olarak bilinen bir grup tarafından talan edilmiştir. Geriye kalanlar ise önce Çankırı'ya daha sonra da Esenboğa'ya getirilmiştir. Savaş yıllarında Hara binalarının tamamı Yunanlar tarafından yakılmıştır. Savaş sonrasında kentin yeniden imarı ile birlikte 1923 yılında müdür Sadık Sözeri zamanında Hara olarak belirtilen arazilerde yeniden kurulmaya başlamıştır. 1924 yılında bölgede yaygın bir şekilde görülen ruam, durin ve abortüs bank gibi salgın hastalıklarının yayılmasına engel olmak amacıyla hara memur ve hayvan kadrosu ile birlikte Karacabey Harası'na gönderilmiş ve arazisi Ziraat Vekâletine verilmiştir³³⁰⁷.

3306 Beşter, *age.*, ss.104-106.; Çifteler Harası'nın Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki tarihsel serüveni ve faaliyetleri için Bk.: Osman Köksal, “Osmanlı Dönüşüm Sürecinde Bir Devlet Teşebbüsü Olarak Çifteler Hara-yı Hümayunu ve Türk Atçılığına Katkıları”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 10, S 2, (Eskişehir 2009), ss.337-356.; “Çifteler Harası”, *Türkiye'de Hayvan ve Hayvancılık Dergisi*, S 24, (İstanbul 1965), s.33.; Emine Gümüşsoy, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir Çifteler Hara-yı Hümayunu*, 1. Baskı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eskişehir Kitaplığı Yay., Eskişehir 2020.; “Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi”, *Tarım Dergisi*, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.45.; “Millî Ziraat ve Veteriner Kurumlarını Tanıyalım: Çifteler Harası ve Aygır Deposu Müessesesi”, *Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, Yıl: 24, C 24, S 90, (Ağustos 1947), s.286.

3307 Batu, *Yetiştirme Kurumları*, s.13.; “Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi”, *Tarım Dergisi*, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), ss.45-46.

Çifteler Harası'nın Karacabey'e gitmesiyle birlikte Eskişehir'deki aygır deposunda yalnızca 25 mevutlu bir aygır kadrosu kalmıştır. 1930 yılında Aziziye ve Dokuzoluk mevkilerinde yeni bir Numune Ağılı yapılmıştır. 1931 yılında buraya Macaristan'dan 200 baş damızlık Merinos getirilmiş, Ertuğrul ve Mandıra mevkilerinde de bir inekhane kurulmuştur. İnekhane için Karacabey Harası'ndan Boz ırk sığırlarından 83 baş inek ve 2 baş boğa ve 64 baş buzağı getirilerek İnekhane kısmı resmen faaliyete geçmiştir. Nihayet 1934 senesinde bütün tesisler birleştirilerek atçılık şubesinin de eklenmesiyle Çifteler Harası, yeniden kurulmuştur. Bu surette 35 baş damızlık kısarak ile Eskişehir'de başlayan Çifteler İşletmesi, çayır ve mera yönünden oldukça verimli bir arazide kurulmuştur. Hara arazileri kışın soğuk ve yaz mevsiminde ise sıcak bir dönem içinde yer aldığından bu yönde önlemler alınması yoluna gidilmiştir. Harada bilhassa safkan Arap ve yarımkan Arap yetiştirilmeye çalışılmıştır³³⁰⁸. 1946 yılı itibariyle İşletmenin müdürü Mithat Ögülen, uzman veterineri ise Necmi Ural'dır³³⁰⁹.

Fotoğraf –145

Çifteler Harası merkez yerleşkesi genel görünümü.

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.; Arıtan, agm., s. 186.

Çifteler Harası arazisi bugünkü Çifteler İlçesi ve Mahmudiye'nin tamamı ile Alpu ilçesi arazisinin bir kısmından oluşur. Haranın merkez şubesinin Eskişehir'e uzaklığı 52 km, Mahmudiye'ye ise 35 km'dir. Çiftliğe bağlı Aziziye şubesinin Eskişehir-Ankara demiryolu hattı üzerindeki Alpu istasyonuna uzaklığı sadece 9-10 km'dir. Çiftliğin güneyi, kuruluşu sırasında bağlı olduğu Barçın (Emirdağ), doğusu Sivrihisar ve Mihaliççık, batısı Seyitgazi, kuzeyi Alpu'nun çiftlik harici topraklarıyla çevrilidir. Seyitgazi doğusunda kalan Gökçekısı (Karagöz) Çiftliği ise son dönemlere kadar Hasırca Çiftliği (Aygır Deposu) adıyla müstakil bir işletme olarak varlığını sürdürmüştür. İşletmenin denizden yüksekliği yaklaşık olarak 900-1000 metre arasındadır. Merkezde 11.820 dekarlık bir araziye sahip olan İşletmenin bir de Esenbel eski adıyla Aziziye olarak adlandırılan mevkisinde arazileri vardır. Böylece her iki arazinin toplamı 1955 yılı itibariyle 44.421 dekar civarındadır³³¹⁰. Çifteler Harası'ndaki kültür arazileri, bunların içerik olarak dağılımı ve arazilerin yer aldığı yerleşimler Tablo-239'da yer aldığı gibidir³³¹¹:

3308 Akhun, "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'de Atçılık", ss.71-72.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.13.; "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", **Tarım Dergisi**, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.46.

3309 Aslan Tufan Yazman, "Çifteler Harası", **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, C 7, (Ocak 1946), s.37.

3310 Beşter, **age.**, s.104.; Hüseyin Saim Kendir, Çifteler Harası ve Eskişehir Bölgesi Halk Elindeki Boz İrk X Montafon Melezi Sığırların Form, Beden Ölçüleri ve Başlıca Verimleri Üzerinde Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1960, s.3.; "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", **Tarım Dergisi**, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.46.; "Millî Ziraat ve Veteriner Kurumlarını Tanıyalım: Çifteler Harası ve Aygır Deposu Müessesesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 90, (Ağustos 1947), s.286.; Tufan Yazman, "Çifteler Harası", s.35.; Okanay, "Hayvancılık Kurumlarımızda Tarım İşletmeleri", s.51.

3311 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.14-15.

Tablo –239

Çifteler Harasının 1955 Yılı İtibariyle Kültür Arazileri ve Bunların İçerik Olarak Dağılımı (Dekar)

Mevkii	Tarla	Mera	Çayır	Yonca	Bağ	Fidanlık	Kıraç	G.Kab.	Bina-Yol	Toplam
Merkez	1540	2361	7000	251	-	260	-	-	408	11820
Esenbel	20893	8467	1000	-	20	75	-	-	100	30560
Hasırcı	549	387	-	-	-	-	82	900	118	2036
Toplam	22982	11215	8000	251	20	335	82	900	636	44421

Döner sermayeli ve bir müdürün idaresinde faaliyet gösteren Çifteler Harası; Orta Anadolu ve kuzey illerinin muhtelif ırk ve damızlık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Atçılık, Sığırcılık, Koyunculuk, Tavukçuluk, Ziraat ve 1946 yılında da Tavukçuluk alanlarında olmak üzere 6 şube üzerinde çalışmalarını yürütmektedir. Atçılık şubesinde safkan Arap ve yarımkarı Arap atı, Sığırcılık şubesinde Boz İrk-Montafon melezlemesi, Koyunculuk şubesinde safkan Karagül, yarımkarı karagül, Akkaraman-Merinos koyun ırklarının melezlemesi ve Tiftik keçisi yetiştirilmektedir. Tavukçuluk alanında ise 1946 yılından itibaren Rodeyland ve Karacabey yarımkarı tavukları olmak üzere 200'den fazla tavuk yetiştirilmesi yapılmaktadır³³¹².

İşletme merkez şubesine bağlı olarak muhasebe, ayniyat, nalbanthane, demirhane, değirmen, fırın, telefon ve tesisat, marangozhane, süthane, elektrik santrali gibi muhtelif atölyeler mevcuttur. İşletmedeki idari ve teknik işler müdür yardımcısı, her teknik şube için kendi alanında uzman bir kalifiyeli eleman, yeterli miktarda daimî işçi grubu, ayniyat memuru, muhasebe memuru ve atölye şefleri tarafından yerine getirilmektedir. İşletme idari olarak doğrudan doğruya Ziraat Vekâletine bağlıdır. İşletmenin merkez Ertuğrul, Kartaltepe, Mandıra, Esenbel olmak üzere 5 mevkiide arazileri ve binaları vardır. Esenbel olarak bilinen yerleşme; Kozanağılı, Aral mevki ve Ziraat İşletme yeri olmak üzere 3 bölümde faaliyet göstermektedir. Merkez yerleşkede 1955 yılı itibariyle 1 idare binası, 12 lojman, 4 at ahır, süt tay tavlasi, 3 sığır ahır, 3 ayniyat ambarı, 1 süthane, 1 müstahdem koğuşu, 1 mutfak, 1 fırın, toplu halde atölye binası, 1 elektrik santral binası, 1 süthane, telefon şebekesi ve 6 adet fennî damızlık tavuk kümeshaneleri bulunmaktadır. Ertuğrul yerleşkesinde 1 aygır tavlasi, 1 ılgır ahır, 1 inek ahır, 1 doğum ahır, 1 boğa ahır, 1 tecrithane ve 1 adet de hayvan baskül binası mevcuttur. Kartaltepe'de 1 ılgır ahır ve 1 adet de inek ahır; Mandıra yerleşkesinde 1 adet dişi tay tavlasi, toplu halde müstahdem binası, 3 adet düve ahır ve 1 adet mutfak yer almaktadır. Esenbel Aral mevkiinde 3 adet taş ağıl, sabit banyo ve taş ağıllar ile birleşik müstahdem koğuşu; Kozanağılı'nda 1 adet taş ağıl, 1 adet sazlıklı ağıl, kerpiçten yapılmış suni tohumlama laboratuvarı ve müstahdem odası mevcuttur. Ziraat İşletmesi kısmında ise 1 adet ambar, 1 hangar, 1 adet müstahdem koğuşu ve birbirine bağlı şekilde 2 adet ambarı bulunmaktadır³³¹³.

3312 Tufan Yazman, "Çifteler Harası", ss.35-40; "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", **Tarım Dergisi**, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.46.; "Millî Ziraat ve Veteriner Kurumlarını Tanıyalım: Çifteler Harası ve Aygır Deposu Müessesesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 90, (Ağustos 1947), s.286.

3313 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.13-14.

İşletmenin sığırcılık şubesinde kuruluşundan itibaren safkan ve yarımkan Boz ırk³³¹⁴ sığırları ve yerli kara sığır yetiştiriciliği yapılmakta iken 1945 yılında yerli kara sığır yetiştiriciliği Konya Harası'na devredilmiş; yalnızca Boz ırk yetiştirilmesine devam edilmiştir. 1952 yılından itibaren 100 baş Boz ırk ineğine Montafon verilmek suretiyle yarımkan Montafon yetiştirilmesine başlanmıştır³³¹⁵. Çifteler Harası'ndaki sığır yetiştiriciliği 1931 yılında Biga'dan getirilen Boz ırk 2 baş boğa ve 83 baş inek ile 64 baş buzağı ile kuruldu. 1936 yılında Bulgaristan'dan 2 baş boğa ile 3 inek ve 1943 yılında Karacabey Harası'ndan 24 baş boğa, 17 inek, 10 düve ve 7 baş buzağı satın alınarak damızlık kadrosuna kattı. Diğer taraftan Çanakkale-Kumkale İnekhanesi'ne damızlık yardımında bulunmuş ve 1954 yılına kadar 1224 baş genç boğa, 819 baş inek, 286 baş düveyi damızlık olarak yetiştiricilere intikal ettirmiştir³³¹⁶.

1956 yılına gelindiğinde İşletme bünyesinde 424'ü Boz ırk, 5'i safkan Montafon boğa, 237'si yarımkan Montafon olmak üzere toplamda 666 baş sığır bulunuyordu. Bu sığırların barınma, bakım ve besleme işleri için Hara bünyesinde 2 inek ahır, 3 düve ahır, 1 yeni doğan buzağı ahır ve 1 adet de boğa ahır yer almaktaydı. Genç ve yaşlı bütün sığırlar sıcak aylarda yaklaşık 6 ay boyunca merada kalır ve bu süre zarfında orada beslemeleri yapılırdı. İnekler süt verimlerine göre gruplandırılmaya tabi tutulur ve her gruba süt miktarına göre yem verilmektedir. İşletmedeki sığır ıslah ve seleksiyonla çoğaltım işleri 1952 yılından itibaren artarak devam etmiştir. 1952-1953 yıllarında Karacabey Harası'ndan getirilen 185-48 Demet isimli safkan İsviçre Esmeri boğa ile Boz ırk sığırlarının çiftleştirilme işlerine başlanmıştır. 1954 yılında Karacabey Harası'ndan 119-50 İpek isimli safkan İsviçre Esmeri ikinci boğa getirilerek melezleme çalışmalarında kullanılmıştır. 1955 yılında bu iki boğa ile melezleme çalışmalarına devam edilmiş ve 20 baş Demet'in soyundan gelen yarımkan Montafon düve ile İpek birleştirilerek yeni familyalar elde edilmiştir. 1956 yılında yine Karacabey Harası'ndan 34-51 Çiçek isimli safkan İsviçre Esmeri olan 3. boğa getirilmiş ve 1956 aşım döneminde üç boğa ile melezleme çalışmalarına devam edilmiştir. Bu çalışmalardan sonra 1957 yılında Eskişehir Şeker Çiftliğinden 1727-55 Nero ve 1728-55 Herzoğ isimli Montafon x İsviçre Esmeri iki boğa daha getirilerek melezleme ve ıslahla çoğaltım işlerine devam edilmiştir³³¹⁷. Tablo -240'daki verilere göre 1952-1956 yılları arasında 486 Boz İrk sığırı İsviçre Esmeri boğalarla çiftleştirilmiştir. Bunlardan 81'i satılmak, kesilmek ve ölmek gibi sebeplerle elden çıkarılmıştır. Geriye kalan 405 inekten 328 baş melez damızlık buzağı elde edilmiştir.

3314 Boz ırk, step sığırı yahut Plevne İrk sığırları olarak da bilinmektedir. Boz İrk, ülkeye ilk kez 1864 yılında Bursa Valisi Ahmet Vefik Paşa tarafından Plevne'den satın alınarak getirilmiştir. Bu tarihten sonra Romanya, Bulgaristan ve diğer Balkan ülkelerinden getirilen bu sığırlar, ülkenin çeşitli yörelerinde yayılım göstermiştir. Ülkemizde Boz İrk sığırları; Trakya, Bursa, Balıkesir, Çanakkale ve Kocaeli gibi illerde yoğun olarak yetiştirilmektedir. Bundan başka Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde bu ırkların kısmen safkan olmak üzere daha çok melezlemelerine rastlanılmaktadır. Bk.: Kendir, **age.**, ss.9-14.; Mithat Ögülen, "Türkiye'de Boz İrk Yetiştiriciliği", **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, C 7, (Ocak 1946), s.56.

3315 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.14.; "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", **Tarım Dergisi**, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.48.; Tufan Yazman, "Çifteler Harası", s.38.

3316 Ekrem Vural-Alaettin Kutsal, "Çifteler Harası Boz İrk Sığır Yetiştiriciliği ve Boz İrk İle Montafon Melezlemesinden Elde Edilen Sonuçlar Üzerinde Araştırmalar", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 2, S 3-4, (Ankara 1955), s.193.; Bk.: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

3317 Kendir, **age.**, ss.40-45.; Ekrem Vural, Alaettin Kutsal, "Çifteler Harası Boz İrk Sığır Yetiştiriciliği ve Boz İrk İle Montafon Melezlemesinden Elde Edilen Sonuçlar Üzerinde Araştırmalar", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 2, S 3-4, (Ankara 1955), ss.193-221.

Tablo –240

Çifteler Harasında Yapılan Boz Irk x Montafon Melezleme Sonuçları³³¹⁸

Yıllar	Boğa Sayısı	İnek Sayısı	Doğumdan Önce Satılan, Kesilen ve Ölen	Buzağı Sayısı
1952	1	79	12	54
1953	1	110	17	71
1954	2	106	26	66
1955	2	91	20	56
1956	3	100	6	81

Çifteler Harası, yetiştirmiş olduğu sığırların dağıtım işlerine 1954 yılından itibaren başlanmıştır. Bu tarihten önce Eskişehir Veteriner Müdürlüğü ile Şeker Fabrikası Çiftliğinden yetişkin olarak alınan sığırlar ya doğrudan köylere dağıtılıyor ya da Çifteler Harası'nda büyütüldükten sonra dağıtım yapıyordu. Eskişehir köylerine dağıtım yapılan Montafon ve yarımkan Montafon boğaların verilmesine 1945 yılında başlanmıştır. Bu doğrultuda 1950 yılına kadar 566 baş Boz ırk boğa, 419 baş Boz ırk inek, 103 baş Boz ırk dana ve düve, 202 baş yerli kara boğa, 175 baş yerli kara inek, 89 baş yerli kara dana ve düve olmak üzere toplamda 1554 baş hayvan dağıtılmıştır³³¹⁹. Ancak 1954 yılından sonra bölgedeki sığır dağıtım faaliyetlerinde yeni bir aşamaya geçildi. Bu dönemde Çifteler Harası bizzat melezleme ve ıslah yoluyla elde ettiği Montafon damızlık sığırların dağıtımına başladı. 1945–1954 yılları arasında Eskişehir merkez ve Mihaliççık ilçesinde yer alan 44 köy Montafon boğa dağıtımını yaptı. 1954 yılından itibaren Mahmudiye, Çifteler, Sivrihisar ve Seyitgazi ilçelerindeki 14 köye Montafon boğa dağıtıldı. Bu Montafon boğaların 5'i İsviçre Esmeri, 42'si safkan Montafon ve 113'ü de yarımkan Montafon olmak üzere 160 baş idi. Bundan başka İşletme, 1953 yılından itibaren 4 boğa ile 17 köyde suni tohumlama tatbikatına geçti. Birinci yılda 636 ineğin tohumlamasının yapıldığı ve bunlardan 350'si gebe kaldığı tespit edildi. 1954 yılında 12 köyde 375 inek tohumlandı ve 292'si gebe kaldı. 1955 yılında 10 köyde tohumlama işleri yürütüldü ve 703 ineğe suni tohumlama yapılarak 435 tanesi gebe kaldı. 1956 yılına gelindiğinde 21 köyde tohumlama işleri yapılmış ve suni tohumlama tatbikatında 2692 inek tohumlanmış ve bunlardan 1887 tanesinin gebe kaldığı tespit edilmiştir³³²⁰.

3318 Kendir, *age.*, s.46.3319 "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", *Tarım Dergisi*, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), ss.48-49.3320 Kendir, *age.*, ss.48-50.

Fotoğraf –146

Çifteler Harası Boz ırk sığırları

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

İşletme tarafından yapılan bütün bu çalışmalara karşılık Montafon ırkı ile melezleme yapmanın önemi yetiştiricilere anlatıldığı takdirde 1960’lı yıllardan sonra alınan bölge sığır ırklarından alınan neticeler olumlu olmamıştır. Bilhassa yetiştiricilerin bilgisizliği, önyargıları ve umursamayışlarının bir neticesi olarak köylere dağıtımı yapılan boğaların ve yapılan suni tohumlama tatbikatının bütün bölgede tatmin edici bir şekilde etkili olduğunu görmek maalesef mümkün olmamıştır. İlerleyen yıllarda yerli ineklerle Montafon boğaların melezlemesine önem verilmeye başlamıştır. Bilhassa Eskişehir merkez başta olmak üzere Beylikahır, Emircik, Parsıbey, Uzunburun, Ağapınar, M. Çukurhisar köylerinde halkın kendi yetiştirdiği hayvanlar artışı göstermiştir³³²¹.

Koyunculuk şubesinde safkan Karagül, Dağlıç, Karagül melezlemesi ve 1934 yılından itibaren de Tiftik keçisi üzerinde çalışmalar yapmaktadır. İşletmedeki Dağlıç ırkı üzerine koyunculuk çalışmaları 1940’lı yıllarda 10 baş Akkaraman koç ile 205 Akkaraman koyun satın alınarak başladı³³²². 1941 yılında Sivas’ın Kangal ilçesinde merinos koyunu yetiştirmek amacıyla çalışmalar yapılmış, Çifteler Harası’ndan getirilecek merinos koçlarıyla Kangal koyunları arasında ilk defa suni tohumlama yapılması planlanmış ayrıca bunların Sivas’ın diğer ilçelerine götürülmesi sağlanmıştır³³²³. 1943 yılına gelindiğinde 3 baş merinos koç, 164 baş da koyun getirilerek merinoslaştırma çalışmaları yürütülmüş; ancak bu çalışmalardan olumlu netice alınmadığı için 1954 yılından sonra devam ettirilememiştir³³²⁴. 1945 yılında safkan ve yarımkın Karagül koyun yetiştiriciliğine başlandı. Bu doğrultuda Göle İnekhanesi ve Çukurova Harası’ndan getirilen damızlıklarla işe koyuldu³³²⁵.

3321 Kendir, **age.**, s.50.

3322 Beşter, ss.104-105.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.14.; Nurettin Aral, “Türkiye’de Tiftik Keçisi ve Bizde Tiftik Meselesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, C 23, S 62, (20 Nisan 1946), ss.176-182.; Aslan Tufan Yazman, “Çifteler Harası”, **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, C 7, (Ocak 1946), s.39.

3323 Sümeyra Bulan, **Türkiye’de Hayvancılık (1923-1950)**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2019, s.130.

3324 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.14.

3325 “Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi”, **Tarım Dergisi**, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.50.

1948 yılında yalnız Akkaraman ve Merinos ırklarının melezlemesi denemelerine başlanmış ve bu surette küçük ölçekte yetiştirme çalışmalarına devam edilmiştir³³²⁶. Böylece 1949 yılından itibaren 400 baş Akkaraman koyun ırkı üzerinde melezleme çalışmalarına hız verildi. 1952 yılı içerisinde İşletme bünyesinde 390 baş birinci genrasyon F1 damızlık mevcuttu³³²⁷. 1954 yılından itibaren Bolvadin'den 7 baş Dağlıç koç, 132 baş da Dağlıç koyun alınarak yetiştirilmeye başlandı. 1956 yılında 114, 1957'de 80, 1958'de 250 baş Dağlıç koyun ırkı satın alınarak yetiştirme alanı genişletildi. Tiftik yetiştirme çalışmaları ise 1932 yılında başladı. Bu doğrultuda 1934 yılında Tiftik Keçisi yetiştirme şubesinin kurulmasına paralel olarak çalışma alanı genişletildi. Şube 10 teke, 149 tiftik keçi, 42 çebiç ve 58 baş dişi çebiçle işe koyuldu. 1939 yılında 478 tiftik keçi ve 449 oğlak satın alınarak keçi ıslah ve çoğaltım çalışmaları artırıldı³³²⁸. 1952 yılında İşletme bünyesinde 453'ü safkan 1772'si de yarımkan olmak üzere toplamda 2215 baş koç, koyun, toklu ve kuzu damızlığı mevcuttu. Aynı yıl içerisinde 33 baş damızlık safkan koç ve 717 baş da süt verimi oldukça yüksek koyun yetiştiricilere dağıtıldı³³²⁹.

Tablo –241

Çifteler Harası Koyun Sütü Üretimi³³³⁰

Yıllar	Süt Üretimi
1949	21.310
1950	23.500
1951	23.674
1952	31.188
1953	31.662
1954	25.584
1955	25.035
1956	26.804
1957	28.639
1958	14.083
1959	30.699

İşletmedeki atçılık işleri 1934 yılında 3 baş aygır ve 32 baş kısarak satın alınarak işe başlandı. Bu 32 baş kısraktan 8 baş safkan Arap ve 8 baş da yarımkan Arap kısarak aygıra çekilmiş olarak Karacabey Harası'ndan getirilmiş, geriye kalan 16 baş kısarak ise hizmet hayvanları grubuna seçilerek damızlık kadroya ayrıldı. İşletmedeki atçılık konusunda esaslı çalışmalara 1935 yılında başlandı. Aşım mevsiminde kullanılan aygırlar Çifteler Aygır Deposu'nda bulunan Kaddah, Serdar, Gandi ile 1933 yılında Karacabey Harası'ndan getirilen 8 baş safkan Arap atları olan Suade, Sapha, Cahide, Necmiye, Naime, Zehra, Hamde ve Yıldız adındaki kısraklarla çiftleştirilerek yeni damızlık at kadroları oluşturuldu. Böylece Seyhan, Heybeli, Çifteli ve Ardahan isimlerinden oluşan yeni ıslah edilmiş at familyaları kuruldu³³³¹. 1937 yılına

3326 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.14.3327 "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", **Tarım Dergisi**, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.50.3328 Beşter, **age.**, ss.104-107.; Aral, "Türkiye'de Tiftik Keçisi ve Bizde Tiftik Meselesi", s.180.3329 "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", **Tarım Dergisi**, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.50.3330 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958.3331 Beşter, **age.**, s.109.

gelindiğinde Arabistan'dan 57 baş safkan Arap kısra ve aygır satın alınma yoluna gidildi. Ayrıca atçılık konusunda önemli bir ülke olan Macaristan'dan 20.000 liralık bütçeyle damızlık safkan Arap, yarımkan Arap ve Nonius aygır ve kısraqları getirilmesi kararlaştırıldı. Böylece 1937 yılı sonlarına gelindiğinde 48 baş safkan kısraqla 4 baş safkan Arap aygır Çifteler Harası'na verildi³³³². Şubede atların ıslahı çalışmalarına paralel olarak sıkı bir seleksiyon programı takip edilerek damızlıklar; bilhassa da gelişim çağındaki tayların bakımına özen gösterilerek safkan Arap atlarının cüsse ve verim kabiliyetlerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. 6 kan hattı üzerinde çalışmalarını sürdüren şubenin mevcut damızlıkları bölge iklim ve coğrafi şartlarına tamamen adaptasyon sağlamış, homojen ve yeknesak bir haldedir. İşletmenin atçılık şubesinde yürütülen çalışmalarda Çifteler yarımkanı adıyla yeni bir ırk familyası meydana getirildi. Yarımkan atlar, Arabistan'dan getirilen Küheylan, Dabi-Alkuruş, Hilalüzzaman-Kuruş isimlerini taşıyan atlar vasıtasıyla yetiştirilmişlerdir³³³³.

1938 tarihli bir bakanlık raporunda ülkenin atçılık ve tarım politikalarının uygulama alanı olarak Çifteler Harası seçilmiş ve kuruma bölge halkıyla etkin biçimde bir arada çalışan bir hayvansal eğitim-araştırma kurumu payesi verilmiştir. Karacabey ve Sultansuyu Haraları, kendi hayvanlarını ıslah etmek ve halka satmakla görevli iken, Çifteler Harası onlardan farklı olarak köylü ile birlikte çalışma gayesi gütmüş; halkın elindeki atları ıslah etmek amacıyla bu hususu bizzat çalışma programına almıştır³³³⁴. Nitekim, 1940 yılında Karacabey Harası'nın yarımkan Arap kısrağı yetiştirmesi ile vazifelendirilmesi üzerine, oradaki safkan Arap kısraqlardan 20 başı Çifteler Harası'na getirilmiş ve at ıslahıyla ilgili çalışmalarda Hara bizzat görevlendirilmiştir. Bu doğrultuda İşletmede yetiştirilen atlardan 1942 yılında 8 baş safkan Arap kısraqla 1 baş safkan Arap tay, Sultansuyu Harası'na gönderildi. İşletmedeki atçılık işlerinin ilerlemesinde ve günümüzdeki seviyesine ulaşmasında Küheylan-Dabi, Seklavi III, Seklavi IV, Seklavi VII, Kaddah, Serdar, Kuruş, Kuruş Şatra I, Sa'ad, Alkuruş, Gandi, Nevvak, Seklavi, Hilalüzzaman gibi Arap aygırlarının rolü ve katkısı çok büyük olmuştur. Haranın atçılık şubesi; yabancı ülkelerden getirilen damızlıkların kendi aralarında çiftleştirilmesi ve yeni familyalar elde edilmesi bakımından Arap ırkının en güzel numunelerinin meydana gelmesinde önemli hizmetler sundu. Böylece Çifteler Harası safkan Arap atları, uluslararası sergilerde üst düzey dereceleri alabilecek kudret, kabiliyet ve vafsa sahip hale gelmişlerdir. Yarımkan Arap atları ise bölge çiftçisinin hizmetine sunulmuş, onların ihtiyacı olan iyi vasıflı, binek ve koşum hayvanının yetiştirilmesine katkıda bulunulmuştur³³³⁵. İşletmenin koşu sahasına sattığı taylardan büyük başarılar elde edilmiştir. Bu atlar arasında; Çağlayan, Maşallah, Akkent, Yung, Alnasip, Çelik, Hatıra, Kasva, Küheylan-Dabi, Fışkın, Seyran, Kovboy, Çınar ve Akıncı gibi üst düzey taylar bulunmaktadır³³³⁶.

Çifteler Harası'nda köylü elindeki at neslinin ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımı için bir de Aygır Deposu tesis edilmiştir. Devlet tarafından kurulan ilk aygır deposu olma özelliği gösteren birimde haranın tarihini takiben çalışmalar yürütülmüş ancak esaslı çalışmalar Cumhuriyet Dönemi'nde başlamıştır. Depoda 1952 yılı itibarıyla 102 baş safkan Arap aygır, 41 baş yarımkan Arap aygır, 9 baş safkan Nonius aygır, 22 baş kaba Nonius aygır, 2 baş safkan İngiliz atı ve 51 baş adet diğer aygırlar olmak üzere toplamda 227 baş at mevcudu vardır. Deponun faaliyet alanı Eskişehir il, ilçe ve köyleridir. Ancak başta Ankara olmak üzere Kırşehir, Manisa, Isparta, Kocaeli gibi illere aşım mevsimlerinde aygırlar göndermekteydi. Eskişehir bölgesinde faaliyet gösteren Çifteler Aygır Deposu, 1925-1953 yılları arasında toplamda 350 adet aşım

3332 Beşter, *age.*, ss.109-110.; "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", *Tarım Dergisi*, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.47.; 1937 yılında Çifteler Harası için Macaristan'dan satın alınması kararlaştırılan atlar hakkında çıkarılan Bakanlar Kurulu kararı için Bk.: *BCA*, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 183-260-7, 18.05.1937.

3333 "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", *Tarım Dergisi*, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), ss.47-48.

3334 Kudret Emiroğlu, Ahmet Yüksel, *Yoldaşımız At*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009, s.431.; Tufan Yazman, "Çifteler Harası", s.34.

3335 Beşter, *age.*, ss.110-111.; Tufan Yazman, "Çifteler Harası", s.36.

3336 "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", *Tarım Dergisi*, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.48.

durağı³³³⁷ açmış; burada 3.666 baş damızlık aygır ile 93.130 baş kısrağın tohumlamasını yapmıştır. Bu dönemde Çifteler Aygır Deposu tarafından yapılan çiftleştirme ve tohumlama neticesinde 13.890 baş tay alınmıştır³³³⁸.

Tablo –242

Çifteler Harası Damızlık At Mevcudu³³³⁹

Yıllar	Damızlık At Mevcudu
1949	498
1950	536
1951	572
1952	592
1953	642
1954	431
1955	476
1956	531
1957	603
1958	603
1959	545
Toplam	6029

3337 Eskişehir'in 23 bölgesinde bulunan aşım durakları; İnönü, Bozöyük, Seyitgazi, Çifteler, İhsaniye, Yaralı, Beyliközü, Yaverviran, Çukurhisar, Sivrihisar, Yeşildon, Mihalıççık, Fevziye, Karaçay, Eskişehir merkez, Karapazar, Kalkanlı, Yeniköy, Kırka, Şerefiye, Çatma Çiftliği ve Hara içindeki aygır deposunda yer almaktadır. Bk.: Tufan Yazman, "Çifteler Harası", s.34.

3338 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.41-43.; İşletme 1934-1946 yılları arasında çeşitli illerdeki aygır depoları ve mahalli yetiştiricilere 394 baş damızlık aygır ve kısrağ; köylerde sığır yetiştiriciliği yapan üreticilere 551 baş boğa ve tiftik keçisi sürü sahiplerine 9.272 baş teke ve keçi vermiştir. Bk.: "Millî Ziraat ve Veteriner Kurumlarını Tanıyalım: Çifteler Harası ve Aygır Deposu Müessesesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 90, (Ağustos 1947), ss.286-287.

3339 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 5, 00.00.1958.

Tablo –243

Çifteler Harası Tarafından Satışı Yapılan At Mevcudu ve Türevsel Olarak Dağılımı³³⁴⁰

Yıl	İl Özel İdaresi Aygır Deposu	Vekâlet Aygır Deposu	Vekâlet Haralar	Yetiştirici	Reforma	Yarışçılara	Toplam
1934	3	-	-	-	-	-	3
1935	6	-	-	-	-	-	6
1936	3	-	-	2	-	-	5
1937	9	-	-	-	4	-	13
1938	8	-	-	-	4	-	12
1939	12	-	-	1	-	-	13
1940	28	-	-	-	5	-	33
1941	3	-	-	-	8	-	11
1942	5	-	-	1	1	-	7
1943	17	7	-	2	2	5	33
1944	13	4	-	3	9	5	34
1945	16	-	-	-	10	3	29
1946	17	14	30	1	9	3	74
1947	34	-	-	11	18	9	72
1948	18	9	-	-	16	5	48
1949	10	25	1	-	22	1	59
1950	9	32	85	1	8	2	137
1951	7	-	-	1	-	4	12
Top.	218	91	116	23	116	37	601

İşletmedeki Ziraat şubesinde ise tarla ziraatı, mera, çayır, yonca, bağ, fidanlık gibi birimler altında ziraat arazileri bulunmaktaydı. Bu arazilerde kesif ve kaba yem ihtiyacını temin etmek amacıyla arpa, buğday, hasıl mısır, yonca, korunga, fiğ, yulaf, havuç, pancar, patates, kuru ot ve muhtelif cinsten sebze yetiştirilmektedir. Haranın çayırları, İşletme arazisini sulayan derenin kenarında toplanmıştır. Çayır alanlarının en önemli kısmı Hara merkezinin yakınlarında yer almakta olup Mahmudiye bölgesinden Seyit suyu boyunca Mandıra köyüne kadar uzanmaktadır. Bu çayırlardan elde edilen otların miktarı ve kalitesi Sarısu kenarındaki otların kalitesiyle kıyaslanamayacak ölçüde üstün vasıftadır. Harada çayır biçme işleri yılda bir kez yapılmakta ve bu işlemler Mayıs ayı ortalarında başlamaktadır. Bu doğrultuda Çifteler Harası'nın çayır ve otçuluk işleri kapsamında 1947–1957 yılları arasında ürettiği kuru ot miktarı şöyledir: 1948–1950 yıllarında 2.193.700 kg., 1953'te 2.450.303 kg., 1954'de 2.212.190 kg., 1955'te 2.588.574 kg., 1956'da 2.366.260 kg. ve 1957'de ise 2.386.500 kg. idi³³⁴¹.

3340 “Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış”, s.11.

3341 Kendir, *age.*, s.4.

Tablo -244'teki verilere göre, Çifteler Harası'nda rasyonel bir yemleme için lazım gelen çeşitli yem türleri üretimi yapılmaktadır. Mısır, fiğli yulaf, yulaf ve arpa hasılları yonca ile birlikte silaj yapılabilen ve kışın süt inek ve koyunlarına yedirilmektedir. Hayvan pancarı ve havuç da süt ineklerine verilerek süt verimleri artırılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca işletmede kesif yemlerin yanı sıra kuru ot, silaj yemler ve hayvan pancarının yedirilmesi ile birlikte sığırların temel ihtiyacı olan vitamin ve mineral gereksinimleri karşılanmaya gayret gösterilmiştir.

Tablo -244

Çifteler Harası'nda Üretilen Tarla Bitkileri Ürünleri³³⁴²

Yıllar	1948-1950		1953		1954		1955		1956	
	Ekilen Saha (dekar)	Mahsul (ton)	Ekilen Saha (dekar)	Mahsul (ton)	Ekilen Saha (dekar)	Mahsul (ton)	Ekilen Saha (dekar)	Mahsul (ton)	Ekilen Saha (dekar)	Mahsul (ton)
Buğday	5190	348692	1312	223	2099	191	4000	238	4000	251
Arpa	4105	371053	5934	734	4605	386	3777	290	5000	444
Hasıl Mısır	140	70000	300	390	214	160	295	50	314	150
Fiğli Yulaf	2009	200000	230	276	259	73	114	16	275	50
Yulaf Hasılı	-	-	255	28	245	24	-	-	1000	40
Arpa Hasılı	-	-	40	40	-	-	-	-	-	-
Yonca	51	21000	256	190	537	537	851	678	856	915
Sap Saman	-	-	7306	281	6949	233	7777	325	9000	316
Hay. Pancarı	-	-	70	178	30	85	40	160	35	200
Havuç	-	-	8	7	3	4.5	6	15	6	6

Tablo -245

Çifteler Harası Gelir-Gider Bütçesi ve Sayısal Bilgisi³³⁴³
(1949-1959)

Hazinece Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
3.428.685	7.177.589	23.605.373	19.630.663	1.958.442

3342 Kendir, age., s.5.; "Çifteler Harası: Haranın Tarihçesi", **Tarım Dergisi**, C 1, S 6, (1 Aralık 1952), s.52.

3343 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

Tablo –246

Çifteler Harası Sığırlarında Tüberküloz Mücadelesi Çalışmaları³³⁴⁴

Yıl	Genel Muayene	Belirti Göstermeyen Tüberkülin Uygulanan Hayvan Sayısı	Belirti Göstermeyen Tüberkülin Pozitif Hayvan Sayısı	Mezbahaya Sevk Edilen Hayvan Sayısı
1938-1939	422	422	17	17
1939-1940	377	377	31	31
1940-1941	477	477	17	17
1941-1942	535	535	210	210
1942-1943	330	330	7	7
1943-1944	320	320	5	5

1984 yılına gelindiğinde devletin diğer hara ve tarım işletmeleriyle birlikte TİGEM’e bağlanan ve 1986’da adı “Anadolu Tarım İşletmesi” olarak değiştirilen Hara, günümüzde 45.100 dekarlık arazisi ile Bursa Karacabey Harası’nın ardından Malatya Sultansuyu Harası ile birlikte ülkenin en büyük haralarından biri olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bununla birlikte faaliyet gösterdiği dönemde Çifteler Harası’nın Köy Enstitüsü ile koordinasyon halinde yürüttüğü çalışmalarla atçılık eğitimi vermesi; Çifteler Harası’nın aynı zamanda atçılık konusunda bir meslek eğitimi sunan yerleşke olduğunu göstermektedir. Nitekim inceleme dönemi içerisinde Enstitü ile Hara arasındaki yoğun etkileşim, yerleşkenin aynı zamanda “kırsal kalkınma merkezi” haline gelmesini sağlamıştır.

2.4. Konya Harası

1934 yılında İç Anadolu Bölgesi hayvancılığını geliştirmek ve ıslah ederek çoğaltmak gayesiyle Konya merkezine 7 km. mesafede kurulan Konya Harası’nın mevcut arazileri, 1921 yılından öncede hayvanların otlatıldığı bir yer olmuş ancak tam bir teşkilat şeklini alamamıştır. 1921 yılında İl Özel İdaresi tarafından bu otlaklara el konularak bir Numune Çiftliği kurulmak istenmiştir. Vali İzzet Bey’in gayret ve çabaları ile kurulan bu müessesede Baytar Doktor Mahmut Şemsi Bey müdür olup “Atlarımız İslahiye ve Teksiri”, “Atların İdmanları ve Bununun Memleketimiz Atçılığı İle Olan Münasebeti ve Ehemmiyeti” adlı iki tane kitap yazmıştır. 14 baş aygırla ve 10 baş damızlık kısarakla işe başlayan bu harada binek atı, çift sürmeye elverişli cüsseli ve kalın kemikli atlar yetiştirmek ilk amaç olmuştur. Müessesenin dördü Bonihad (Macar Simentali), altısı Montafon olan 10 baş damızlık boğası ve 21 baş damızlık ineği de zamanla yetiştirilmiştir³³⁴⁵. Haranın ilk yıllarında Ziya Bey, Ali Haydar Bey, Kuddusi Bey ve Mehmet Şemsi Bey müdürlük yapmışlardır³³⁴⁶. 1932 yılına kadar büyütülüp genişletilen İşletme, Vali İzzet Bey’in ölümünden sonra bakımsız kalmıştır. Birçok çeşit hayvanın getirildiği çiftlikten istenilen randıman alınamamıştır³³⁴⁷.

1930’lu yıllarda boş kalan bu arazilerin tarla ziraatına elverişli olmayışı ve yetiştirmede sürekli istikrar sağlanamaması gibi sebeplerle İl Özel İdaresine büyük bir yük olmaya başlamıştır. Bunun üzerine mevcut arazi ve binalar bütün varlıklarıyla birlikte Ziraat Vekâleti tarafından değerlendirilmek ve bölgedeki halkın elindeki hayvanların ıslah edilmesi amacıyla yeniden gözden geçirilmiştir. Böylece 23 Haziran 1934 tarihinde Konya Harası yeniden kurularak çalışmalarına başlamıştır. Konya Harası, 1934–1943 yılları ara-

3344 Doğan, *agt.*, s.86.

3345 Batu, *Yetiştirme Kurumları*, ss.23-24.; Aslan Tufan Yazman, “Konya Harası”, *İktisadi Yürüyüş*, Yıl: 7, C 7, S 146, (Ocak 1946), s.80.

3346 Beşter, *age.*, s.252.

3347 Hidayet, “Konya Vilayetinde”, *Cumhuriyet*, 5 Mart 1930, s.5.

sında Ziraat Vekâletinden çok büyük yardımlar görmüştür. 1943 yılında Ziraat Vekili olan Şevket Raşit Hatipoğlu, harayı ziyaretinde bu haranın kalkınması için yardımların daha çok olacağını açıklamıştır. Ayrıca Konya Valisi Fuat Tuksal'ın haraya yardımları olmuş, böylece hara kalkınmaya başlamıştır³³⁴⁸.

Fotoğraf –147

Konya Harası - Yıl: 1946.

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

1934 yılında 65 baş Montafon inek ile 11 baş Montafon düve ile sığırcılık konusunda faaliyete geçen İşletme, 1942 yılından itibaren hayvan yetiştirme işlerini bölgenin iklim şartları ve arazilerin kültür durumuna göre yeniden belirlemiştir. Ayrıca bölgedeki köylülerin isteğine cevap verebilecek bir şekilde sığır ıslah ve seleksiyonla çoğaltım çalışmalarına başlamıştır. 1945 yılından itibaren safkan Arap atı yetiştirmeye başlayan İşletme, Sultansuyu Harası'ndan aldığı 32 baş safkan Arap atı ile çalışmalarını sürdürmüş, ancak arazilerin müsait olmayışı sebebiyle 1951 yılında Çifteler Harası'na sevk edilmiştir. Bu dönemde Sultansuyu Harası'nda çıkan anemi enfeksiyöz sebebiyle Konya Harası yeniden görevlendirilmiş ve 1952 yılından itibaren 117 baş kısarak ve aygırları ile yetiştirme işlerine tekrar başlanılmıştır. Koyunculuk çalışmalarına da önem veren Hara İdaresi, bölgedeki koyunların et ve yapağı kalitesini artırmak amacıyla ıslah faaliyeti yürütmüştür. Bu doğrultuda Akkaraman koyun ırkı yetiştirilmesi işine 1946 yılından itibaren 65 başlık Akkaraman koyunu ile başlamıştır. Haradaki koyun ıslahı çalışmaları kapsamında Akkaraman x Merinos birleşimi üzerinde denemeler yapılmıştır³³⁴⁹. İşletmede ayrıca yerli Akkaraman ve 500 anaçla yün üretmek için çalışmalara devam edilmiş, anaçların 1000'e çıkarılması amaçlanmış ve yapağı konusunda üretim planlanmıştır³³⁵⁰.

İşletmede ayrıca bölgeye intibaklarını sağlamış Leghorn tavuklarının ıslah ve seleksiyonla çoğaltım işlerine başlanmış, 1951 yılından itibaren ürettiği piliç ve yumurtalar ile yetiştiricilerin ihtiyaçları karşılanmıştır. 1953 yılından itibaren Leghorn ırkı tavuklara ek olarak Rodeyland cinsi tavukları üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. Konya Harası'nda hayvancılığın yanı sıra kültür ziraatı konusunda çalışmalar yapılmış bu hususta daha ziyade buğday bitkisi yetiştirilmiştir. Hara'da ayrıca muhtelif ülkelerden getirilmiş olan çayır tohumlarıyla suni çayırliklar tesis edilmiş ve yoncaların 300 dekardan 500 dekara çıkarılması için hummalı bir faaliyet başlamıştır³³⁵¹. 1960 yılından sonra her iki cins tavuk ırkının yanı sıra Newhempshire

3348 Tufan Yazman, "Konya Harası", s.80.

3349 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.24.

3350 Tufan Yazman, "Konya Harası", s.77.

3351 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.24.

ve Plymouth tavuk cinsleri üzerinde çalışmalar başlatılmıştır. Zakir Erçelik idaresindeki tavukçuluk şubesinde yetiştirilen piliçler ve üretilen yumurtalar şehirdeki Hara'nın merkezdeki satış mağazasında halkın istifadesine sunulmuştur³³⁵².

1956 yılında İşletme arazileri yetersiz kalınca civardaki köylerden arazi temin etme çalışmaları başlatılmıştır. Bu doğrultuda Kaşınhan Köyü civarında bulunan ve Hazine malı olan 3.000 dekarlık arazi kadastro tarafından tescil edilmiş ve Ziraat Vekâletinin 11/01/1956 tarih ve 759-3/1999 sayılı yazısı üzere 904 sayılı Kanun'un 5. maddesi gereğince tahsis edilmesi Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır³³⁵³. 1960'lı yıllarda Hara arazileri içinde bulunan 2081 dekarlık ıslah edilip yonca ve kesif yem için bir alan ayrılmıştır. Alan için önce toprak parsellenip tesviye, drenaj ve sulama kanalları yapılmıştır. Daha sonra dekara 60 kg. süperfosfat ve 30 kg. amonyum sülfat atılmış ve bahar mevsiminde arpa ekilmiştir. Hasat mevsiminden sonra U -513 numaralı melez mısır çeşidinin ekimi yapılmış ve dekara 80 kg. süperfosfat kullanılmıştır. Böylece ekim mevsimi sonunda dekara 300 kg. arpa ve 591 kg. hibrit mısır üretilerek Konya ovasında münavebeli ekimle yüksek verim alınmıştır³³⁵⁴.

Konya Harası'nda atçılık, sığircılık, tavukçuluk ve ziraat alanlarında çalışmalar yapılmıştır. Haranın kendisi yetiştirme yapmak yerine elindeki yüksek verimli aygırları halk kısraklarına çekmek için ıslah çalışmalarına ağırlık vermiştir. Bu nedenle bu haraya “Demokrat Hara” denilmiş diğer haralara (Sultansuyu ve Karacabey Haraları) “Aristokrat Hara” adı verilmiştir. Bu haralarda yerli kan at ırkları sokulmamakta ve asil atlar çiftleştirilmektedir. Konya Harası'nda safkan Arap, yarımkan Arap, safkan Nonius, Karacabey Nonius, yarımkan Puato merkepleri ve safkan Kıbrıs merkepleri; sığircılık şubesinde ise yerli karasığırlar yetiştirilmiştir. Yerli karasığırlar iyi bakıma alınmış ve ıslah işine tutulmuştur. Bunun sonucunda ise 81'e yakın yeni sığır elde edilmiştir. Bu sığır sayısının 500'e çıkarılması, sığırlar üzerinde et ve süt veriminin artırılması amaçlanmıştır. Sığırlardan alınan verim yükseltilmiş ve günlük 4-8 kg. süt elde edilmiştir. Hara dışındaki sığırların ağırlığı 200 kg. olduğu halde hara içindeki sığırların ağırlıkları 300-350 kg., boğaların ağırlıkları ise 500-550 kg. arasında olmuştur. Harada yetişen inekler harada tutulmuş ve boğalarda ilin çeşitli yerlerine toplu bir şekilde satılmıştır. Satılan boğaların birleştirilmesi ile köy halkı boğa istasyonu kurmuştur. Buralar için ot ve yem gibi her türlü yemleri hazırlamışlardır. Konya'da biri merkezde olmak üzere 8 adet aşım durağı kurulmuştur³³⁵⁵. 1960'lı yıllardan itibaren sığircılık şubesi uzmanı Müfit Bey ve Abdullah Celayir idaresinde İşletmede Güney Anadolu Kırmızısı ırkı ile yerli kara sığır ırklarının melezleme çalışmaları başlatılmıştır. Böylece koyu, dalgalı, yerli kara sığır ırkından daha verimli, vasıflı ve süt verimi yüksek sığırlar elde edilmiştir. Bundan başka kültür ırkı oluşturmak amacıyla Amerika'dan Aberdeen Angus cinsi boğalar getirilerek yerli kara sığır ırklarıyla melezleme denemeleri yapılmıştır. Melezlemelerde elde edilen sığırlar içinde yer alan 20 aylık ve 276 kg. bir Aberdeen Angus sığır melezi 126 günlük besi sonrasında 110 kg. canlı ağırlık artışı göstermiştir. Ancak yapılan denemeler neticesinde yetiştirme ve iklim yapısına intibak süreci bakımından iyi neticeler alınmış olmasına rağmen çalışmalar başka kuruma aktarılmıştır. Bununla beraber atçılık şubesi 1957 yılından itibaren kaldırılmış ve yalnızca aygır deposu çalışmalarını devam ettirmiştir³³⁵⁶.

3352 Beşter, *age.*, s.250.

3353 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 142-11-2, 07.02.1956.

3354 Beşter, *age.*, ss.243-244.

3355 Tufan Yazman, “Konya Harası”, ss.77-80.

3356 Beşter, *age.*, ss.248-249.

Fotoğraf –148

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

Tablo –247

Konya Harası Damızlık At Mevcudu³³⁵⁷

Yıllar	Damızlık At Mevcudu
1951	26
1952	118
1953	44
1954	73
1955	134
1956	49
Toplam	444

İşletme döner sermaye ile idare edilmekte olup teknik ve araştırma işleri her şubenin uzmanları tarafından yapılmaktadır. İşletmenin Tatlıcak köyü mevkinde 3 adet her birisi 500 başlık koyun ağılı, Höyük civarında 1 adet tay tavası ile 1 adet ılgır ahır bulunmaktadır. Merkez arazilerde ise 2 adet inek, 1 adet doğum, 1 adet boğa ahır ile ambar, hangar, atölyeler, mutfak, yemekhane, 2 adet aygır tavlası, 1 adet merkez idare binası, tavuk kümesleri, memur lojmanları, su deposu ve koşu mahallinde 1 adet genç boğa ahır vardır. Haranın 1960'lı yıllarda kültür arazileri toplamda 22.567 dekarıdır. Bunların içerik olarak dağılımı ise şöyledir: Tarla ziraatı arazisi 8006 dekar, yoncalıklar 2081 dekar, çayır 1100 dekar, mera 10597 dekar, ağaçlık ve ormanlık alan 644 dekar, bağ–bahçe ve fidanlık alanı 25 dekar, işletme bina, yol ve arsaları 204 dekarıdır³³⁵⁸. Konya Harası'nın 1934–1966 yılları arasındaki müdürleri sırasıyla şöyledir: Mümtaz Bey, Kadri Üreten, Enver Akdoğan, Rıfki Göktan, Ahmet Kılıçlı, Zeki Madenli, Ömer Gebelek, Mehmet Aybay ve İrfan Bey'dir³³⁵⁹.

3357 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 5, 00.00.1958.

3358 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.25.; Beşter, **age.**, s.243.

3359 Beşter, **age.**, s.252.; Tufan Yazman, "Konya Harası", s.77.

Tablo –248

Konya Harası Koyun Sütü Üretimi³³⁶⁰

Yıllar	Süt Üretimi
1949	7.876
1950	9.454
1951	9.481
1952	6.097
1953	11.092
1954	5.685
1955	11.788
1956	1.436
1957	15.416
1958	10.733
1959	8.636

Tablo –249

Konya Harası Gelir–Gider Bütçesi ve Sayısal Bilgisi³³⁶¹
(1949–1959)

Hazinece Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
2.236.500	3.575.205	10.029.770	9.630.484	988.692

Konya Harası 1966 yılına kadar varlığını sürdürmüştür, bu tarihten sonra Ereğli'de kurulan Zootekni ve Araştırma Enstitüsü bünyesine alınmıştır. Ereğli ilçesinin batısında yer alan kurum, ilçe merkezine 10 km uzaklıktadır. Kurumun arazi varlığı toplamda 5675 dekadır. Enstitü, 1966 yılı Mayıs ayında tesis edilmiştir. Enstitü bünyesinde biri yetiştirme, diğeri de deneme olmak üzere iki müdürlük bulunmaktadır. 1966 yılından itibaren kuruluş çalışmalarını tamamlayan kurum Türk köylüsünü eğitmek, onun refaha kavuşması için gayret göstermektedir. Bu doğrultuda koyunların et ve süt verimlerini artırmak maksadıyla koyunculuk çalışmalarına önem verilmiştir. Enstitünün ilk müdürü Şerafettin Yavuz'dur. Yavuz Bey idaresinde çalışmalarını sürdüren kurum, İvesi koyun ırkı ile Akkaraman ırkı koyunlarının melezlemesi üzerinde çalışmalarına devam etmiştir. Bunun yanı sıra Akkaraman ırkının et verimini yükseltmek ve lezzetli bir et kazanması için Fransa'dan Il de France isimli et tipi koyun getirilerek bunlar arasında denemelere gidilmiştir. Enstitü ayrıca süt ürünlerini değerlendirmek ve muhafaza etmek; bu doğrultuda peynir, tereyağı gibi ürünlerin imali üzerinde durulmuştur. Avrupa tipi peynir üretimi için Fransa'dan bir uzman getirilmiş ve Hale Rockfort, Cantell ve Camembert tipi Chevreton peynirlerinin imaline ve öğretimine başlanmıştır³³⁶².

3360 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958.

3361 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

3362 Beşter, age., ss.234-240.

1987 yılına kadar varlığını sürdüren Enstitü, bu tarihten sonra Hayvancılık Merkez Araştırma Enstitüsü adıyla çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemde kışlık hububat geliştirme çalışmalarının yürütülmesi amacıyla Bahri Dağdaş Milletlerarası Kışlık Hububat Araştırma Merkezi açılmıştır. Daha sonra bu iki Enstitü, 10.06.2002 yılında birleştirilerek Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü adı altına faaliyet göstermeye başlamıştır.

2.5. Samsun–Karaköy Harası

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ülkedeki hayvan ıslahı meselesine ilerleyen süreçte daha fazla ihtiyaç duyulmuş ve bu husus bizzat Ziraat Vekâletinin kalkınma planı arasında yer almıştır. Dolayısıyla bu sahada istenilen neticelerin alınabilmesi ve planlı-programlı bir hayvan yetiştiriciliği için yeterli derecede damızlık veren müesseselerin kurulması icap etmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin Orta ve Kuzey Anadolu hayvanlarının ıslahı için gerekli damızlıkları yetiştirmek üzere hayvancılık için uygun olan bölgelerde çeşitli haralar kurulmuş; bu hususta Orta Karadeniz bölgesinin ihtiyacı için bir teşekkül kurulmasına karar verilmiştir. Bu kere Orta Karadeniz bölgesindeki illerin hayvancılık sahasında kalkınması planlaştırılmış; iklim ve toprak şartları nüfus kesafetinin azlığı hasebiyle bu planda hayvancılığa geniş ölçüde yer verilmiştir.

Ziraat Vekâletince izlenen plan ve program gereğince Orta Karadeniz bölgesinde tesis edilen Karaköy Harası yahut diğer bir adıyla Karaköy Tarım İşletmesi, Samsun–Bafra ilçesi karayolu üzerinde yer alan tarımsal bir kuruluştur. İşletme, konum olarak Samsun iline yaklaşık 40 km, Bafra ilçesine de 10 km mesafededir. İşletmenin idare binaları ve arazisinin büyük bir çoğunluğu Bafra ilçesinde, geriye kalan bir kısmı da 19 Mayıs ilçesi Engiz bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Kurumun doğusunda 19 Mayıs ilçesi, batı kesiminde Bafra ilçesine bağlı Osmanbeyli Köyü, güneyinde Elifli ve Tepe Köy ve kuzey kesiminde de Yörükler belediyesi bulunmaktadır. İşletme arazileri toplamda 20.072 dekadır ve bunun 7.673 dekarı merkezde; 12.399 dekarı da merkeze 20 km uzaklıkta bulunan Düden mevkisindedir³³⁶³. Karaköy Tarım İşletmesi, 1946 yılında mali olarak Malatya–Sultansuyu Harası'na bağlı olarak kurulmuş, 1949 yılından itibaren Karaköy Harası olarak faaliyetlerine devam etmiştir³³⁶⁴.

Fotoğraf –149

Kaynak: Şule Osmanağaoğlu, “Karaköy Tarımsal İşletmesinin Tarihsel Gelişimi”, **Veteriner Bilimleri Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 3-4, 2006.

3363 Şule Osmanağaoğlu, “Karaköy Tarımsal İşletmesinin Tarihsel Gelişimi”, **Veteriner Bilimleri Dergisi**, C 22, S 3-4, 2006, s.80.; **Ulus**, 10 Temmuz 1949.

3364 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, C 17, Birleşim: 55, 14.03.1949, s.12.; **Ulus**, 27 Ocak 1950.

İşletme arazilerinin bir kısmı daha önceden bölgede faaliyet gösteren Sapan Şirketi’nden satın alınarak oluşturulmuş ve geriye kalan araziler de devlet hazinesine ait kısımların kullanıma açılmasıyla işletmeye dahil edilmiştir³³⁶⁵. Bafra sınırlarında Karaköy ve Düden bölgelerinden meydana getirilmiş olan işletme, 26.000 dekarlık bir arazi varlığı üzerine kurulmuştur³³⁶⁶. Arazi üzerinde bulunan tarla ve meraların temizlenmesi için yürütülen çalışmalar 1945 yılı Nisan ayından itibaren başlatılmış ve 1947 yılı Aralık ayına kadar sürdürülmüştür. Bu süre zarfında Tokat–Kazova Sığır Islah ve Üretim Çiftliğine (Kazova İnekhanesi) bağlı olarak çalışmış ve hara çalışmalarına Kazova İnekhanesi’ne bağlı olarak devam etmiştir. İşletme 1984 yılından itibaren Karaköy Tarım İşletmesi Müdürlüğü adı altında Ziraat Vekâleti Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) bünyesine alınmıştır³³⁶⁷.

Karaköy Tarım İşletmesinin kuruluş amacı, Karadeniz bilhassa da Orta Karadeniz bölgesinin coğrafi ve iklim şartlarına uyum sağlayabilecek, yüksek vasıflı damızlık hayvan yetiştirmek ve bölge hayvancılığını yerli ırklarla mukayese ederek ıslah yoluyla çoğaltmaktır. Böylece bölge ekonomisinin yapılandırılması ve kalkınması sağlanmaya çalışılmıştır³³⁶⁸. Bu doğrultuda işletme, başlangıçta yerli karar ırkı için ıslah ve çoğaltım çalışmaları yapmış; fakat verim özelliklerinin seleksiyonla ıslahı uzun bir zaman dilimini kapsadığı için, daha kısa süreli sonuçlar veren melezleme çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Karaköy Harası bünyesinde Veteriner Zootečni Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü oluşturulmuş ve toplamda 39 adet bilimsel araştırma ve çalışmanın yapılmasına katkı sağlanmıştır³³⁶⁹.

1949 yılında çalışmalarına başlayan sabit sermayeli Karaköy Harası için devlet tarafından 1949 yılı bütçesiyle birlikte 460.000 liralık bir tahsisat verilerek çalışma olanaklarının artırılması hedeflenmiştir³³⁷⁰. Böylece 1952 yılına gelindiğinde Karaköy Harası’nın fennî tavukçuluk şubeleri genişletilerek faaliyetleri bütün bölgenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir hale getirilmiştir³³⁷¹. Karaköy Tarım İşletmesinde at, sığır, manda, koyun ve tavuk yetiştiriciliği ve suni tohumlama ile ilgili konularda birçok çalışma ve bilimsel araştırma faaliyetleri yürütülmüştür³³⁷². Bu minvalde işletme bünyesinde 1950–1971 yılları arasında atçılık, 1949–1981 yılları arasında sığırcılık, 1949–1960 arası manda yetiştiriciliği, 1960–1981 yılları arasında koyun yetiştiriciliği, 1955–1981 yıllarında tavuk yetiştiriciliği ve 1981’den sonraki dönemde de suni tohumlama ve donmuş sperma gibi alanlarda çalışmalar yürütülmüş ve bilimsel araştırmalar yapılmıştır³³⁷³.

Karaköy Harası’ndaki atçılık şubesi 1950 yılında Eskişehir–Çifteler Harası’ndan 80, Konya Harası’ndan 30 safkan Arap dişi tayların getirilmesiyle kurulmuştur. İşletme bölgenin kısraklarını tohumlamak için aygır deposu olarak kullanılmıştır. Bilhassa safkan ve yarım kan Arap atları binek, spor ve yük hayvanı ihtiyacını karşılamak için de yetiştirilmiştir. Ancak ilerleyen süreçte bölgede ata olan arz-talep dengesinin tutarsız oluşu ve ihtiyaç kalmayışı üzerine atçılık faaliyetlerine 1971 yılında son verilmiştir. Manda yetiştiriciliğinde yerli kara sığır cinsleriyle başlanmış ve araştırma amaçlı olarak yerli kara sığırlarıyla melezleme yapılarak yavru elde edilmiştir. Ancak haradaki manda yetiştiriciliği çalışmaları kısa sürmüş ve 1960 yılında sona ermiştir. Koyunculuk şubesindeki çalışmalar haranın kuruluş yıllarında başlamış ve 1990’lı yıllara kadar devam etmiştir. Bu süreç zarfında bölgenin yerli koyun ırkı olan Karayaka koyunları ile çalışmalara başlanmış ve Merinos, Karayaka melezleme çalışmalarıyla sürdürülmüştür. 1980 yılından sonra koyun ye-

3365 **Karaköy Tarım İşletmesi Arşiv Dosyası Brifing Raporu** 2000.

3366 **Karaköy Tarım İşletmesi Arşiv Dosyası Brifing Raporu** 2004.; Kanun No: 233, Kabul Tarihi: 08.06.1984, **Resmî Gazete**: 18.06.1984, S 18435.; Düstur, 5. Tertip, C 23, s.754.

3367 **Karaköy Tarım İşletmesi Arşiv Dosyası Brifing Raporu** 2000.

3368 **Karaköy Tarım İşletmesi Arşiv Dosyası Brifing Raporu** 1983.

3369 Osmanağaoğlu, agm., s.81.

3370 <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c016/b048/tbmm080160480955.pdf> (Erişim Tarihi: 14.01.2021).

3371 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: IX, C 26, Birleşim: 23, 28.12.1953, s.501.

3372 **Ulus**, 11 Eylül 1949.

3373 Osmanağaoğlu, agm., s.81.

tiştiriciliği, ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımı yönündeki çalışmalarda yeni bir safhaya geçilmiştir. Bu tarihten sonra Karayaka koyun ırkının ıslah çalışmalarıyla birlikte Sakız ve Il de France koçlarının melezlemesiyle yeni araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bilhassa Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi ile birlikte TÜBİTAK iş birliği ile yeni çalışmalara imza atılmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda bölgede mera alanlarının yetersiz durumda olması ve damızlık talebinin olmaması koyunculuk çalışmalarının sonunu getirmiş ve 1991 yılında bu şube kapatılmıştır³³⁷⁴. İşletmedeki tavukçuluk işleri ve fennî tavuk yetiştiriciliğine dair çalışmalar 1952 yılında modern tavukhanelerin inşa edilmesiyle başlamış ve 1955 yılında Leghorn ve Newhampshire ırkları ile yetiştiricilik ve kuluçka çalışmalarıyla devam etmiştir. Kuluçka çalışmalarına 1988 yılında son verilmiş 1995 yılında da kümeshaneler tamamen ortadan kaldırılmıştır³³⁷⁵.

Sığır yetiştiriciliği çalışmalarına bakıldığında işletmedeki çalışmalar 1949 yılında Konya Harası'ndan getirilen 60 adet yerli kara düve ve bölge halkı elinden satın alınan 166 yerli kara inek ile başlanmıştır³³⁷⁶. Ayrıca işletmede Jersey ırkı sığır üretimi çalışmaları başlatılmış; bizzat suni tohumlama uzmanı Fred. F. McKenzie'nin yürüttüğü araştırmalar neticesinde bu ırkın Karadeniz Bölgesi'ne çok iyi adapte olacağı tespit edilmiştir. Böylece 1958 yılından itibaren çeşitli ülkelerden Jersey ırkı sığır ithalatı gerçekleştirilmiştir³³⁷⁷. Bu doğrultuda 1958 yılında ABD'den 30'u dişi, 15'i erkek olmak üzere toplamda 45, 1962-1963 yıllarında İngiltere ve Jersey Adası'ndan 123'ü gebe düve, 13'ü de erkek olmak üzere toplamda 136, 1967 yılında Danimarka'dan 117 gebe inek ve yine 1973 yılında Danimarka'dan 50 gebe düve ithal edilmiş ve yaklaşık 9 yıl içerisinde toplam 348 baş Jersey ırkı sığır ithal edilmiştir. Böylece bir yandan bölge iklim ve coğrafi yapısına uyum sağlayabilen Jersey ırkı³³⁷⁸ sığır yetiştiriciliği yaygınlaştırılırken, diğer yandan da giderek Yerli Kara³³⁷⁹ sığır yetiştiriciliği azaltılmış ve 1960'lı yılların başından itibaren de yetiştiricilik işine tamamen son verilmiştir. Jersey ırkı sığırlar, ilk ithalatın gerçekleştiği 1958 yılından itibaren aşama aşama yayılmış ve sayıları 2000'li yıllara gelindiğinde tüm Türkiye'de 500.000'e, Karadeniz Bölgesi'nde

3374 **Karaköy Tarım İşletmesi Arşiv Dosyası Brifing Raporu** 2000.

3375 Osmanağaoğlu, agm., s.82.; Bk.: Doğaner, agm., s.164.

3376 **Karaköy Tarım İşletmesi Arşiv Dosyası Brifing Raporu** 2000.; Haranın ilk materyalini oluşturan ve yerli kara adı verilen sığırlar; Orta ve Kuzey Doğu Anadolu bölgelerinin bilhassa engebeli ve ormanlık kesimlerinde yetiştirilen siyah renkli ve küçük çeneli hayvanlardı. Karaköy İşletmesinde 1958 yılına kadar geçen devrede bu sığırlar besleme, bakım ve seleksiyon ile kilo ve süt verimleri artırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda harada yapılan çalışmalar sonrasında yerli ırkların süt verimleri yılda 800 kg. dan 2000 kg. kadar yükseltilebilmiştir. Ancak bu ırk, Karadeniz Bölgesi'nin zirai işletme ve pazar şartlarını tatmin etmediği için Tarım Bakanlığı tarafından süt verimi yüksek olan sığır cinslerinin getirilmesi ve yetiştirilmesi öngörülmüştür. Bk. Mustafa Ecemiş, "Karadeniz Sahillerimizde Jersey İnekleri", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 22, C 22, S 394, (28 Şubat 1961), s.12.

3377 Nevzat Uludağ, **Karaköy Harasında Yetiştirilen Değişik Orijinli Jerseylerin Çeşitli Performansları**, Lalahan Zooteknik Araştırma Enstitüsü Yay., Yay. No.: 33, 1981.

3378 Jersey, İngiltere ile Fransa arasındaki kanal adalarından Jersey adasının bir ırkıdır. Türkiye'ye ilk olarak 1958 yılında Amerika'dan daha sonra 1962-1963 yıllarında İngiltere ve Jersey adasından, 1967 ve 1973 yıllarında Danimarka'dan getirilen damızlıklar Karaköy Tarım İşletmesine yerleştirilmiş ve Karadeniz bölgesi Jersey ırkı için yetiştirme alanı olarak belirlenmiştir. Jerseyler zamanla Karadeniz bölgesinin olumsuz çevre şartlarına uyum sağlamış ve bölgedeki yetiştiriciler tarafından damızlık olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Jersey sütçü sığır ırkları arasında en küçük yapılıdır ve yemi en ekonomik şekilde süte çevirir. Orta kaliteli çayırları diğer sütçü ırklardan daha iyi değerlendirir. Adaptasyon kabiliyeti yüksektir. Süt yağ oranı en yüksek sütçü ırktır. Aynı zamanda sütünün kuru madde oranı da yüksektir. Bk.: Ecemiş, "Karadeniz Sahillerimizde Jersey İnekleri", ss.12-13.; O. Alpan ve R. Arpacık, **Sığır Yetiştiriciliği**, 2. Baskı, Şahin Matbaası, Ankara 1998.; M. Gürses, M. Bayraktar ve Ü. G. Şimsek, "Jersey ırkı Sığırların Süt ve Döl Verim Özellikleri Üzerine Bazı Çevre Faktörlerinin Etkileri", **Fırat Üniversitesi Veteriner Fak. Dergisi**, C 28, S 3, (Elazığ 2014), ss.137-138.; R. Arpacık, **Zonguldak-Bartın Bölgesi Halk Elindeki Yerli, Jersey X Yerli Irk Melezleri İle Karaköy Harası Jerseylerinin Karşılaştırmalı Süt Performansı Testleri**, A. Ü. Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1969.

3379 Yerli ırklar içerisinde süt verimi en az olan sığır cinsi Yerli Kara sığırlarıdır. Örneğin 1949-1952 yılları arasında Yerli Kara sığırlarından elde edilen günlük süt miktarı 6 kg ve 4 yılın ortalaması 305 günlük laktasyon periyodunda 1062 kg'dır. Bk.: Ecemiş, "Karaköy Harası Jersey Sığırı Yetiştiriciliği", ss.305-309.

de 470.000 civarına ulaşmıştır. Bunun 107.558’i safkan Jersey sığırları, 364.665’ini de melezleme yoluyla elde edilmiş Jersey sığırları oluşturmaktadır³³⁸⁰.

Karaköy Tarım İşletmesinde 1980 yılından itibaren suni tohumlama laboratuvarı açılmış ve sperma üretimi yapılarak kısa süreli saklama yöntemi ile çevre köylere suni tohumlama hizmeti verilmiştir. Karaköy Harası’nın TİGEM bünyesine katılması ile birlikte bu çalışmalar da son bulmuştur³³⁸¹. Ayrıca Karaköy Harası bünyesinde tahıl çeşitlerinden buğday, mısır gibi ürünlerin yanı sıra ayçiçeği, hayvan pancarı üretimi yapılmakta ve kuru ot için de yonca ekimi ve çayır bitkisi yetiştirilmektedir³³⁸².

Tablo –250

Karaköy Tarım İşletmesi Müdürleri ve Görev Süreleri

Adı ve Soyadı	Göreve Başlama Tarihi	Görevden Ayrılma Tarihi
Abdurrahim Civelekoğlu	1949	1950
Kadri Öztaş	1950	1950
Sait Abuşoğlu	1950	1960
Ekrem Vural	1960	1963

Kaynak: Osmanağaoğlu, agm., s. 81.

Tablo –251

Samsun Karaköy Harası’nda Damızlık At Mevcudu ve Yıllara Göre Dağılımı³³⁸³

Yıl	Sayı
1950	249
1951	252
1952	358
1953	423
1954	516
1955	510
1956	501
1957	486
1958	382
1959	278

3380 Ecemiş, “Karadeniz Sahillerimizde Jersey İnekleri”, ss.12-13.; İşletmede 1958 yılında Jersey ırkı sığır 45, Yerli Kara sığır adedi 470 adet iken, 1980 yılına gelindiğinde Jersey ırkı sığır sayısı 571’e yükseltilmiş ve Yerli Kara sığır cinsinin üretimi 1962 yılında tamamen son bulmuştur. Bk.: Osmanağaoğlu, agm., ss.82-83.

3381 Osmanağaoğlu, agm., s.83.

3382 Doğaner, agm., s.164.

3383 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Dosya Ek: G1, 00.00.1958.

Tablo –252

Samsun Karaköy Harası'nda Koyun Sütü Üretimi ve Yıllara Göre Dağılımı³³⁸⁴

Yıl	Koyun Sütü Üretimi
1949	-
1950	7.292
1951	8.771
1952	9.725
1953	6.342
1954	4.161
1955	4.468
1956	5.333
1957	8.555
1958	11.960
1959	11.852

Tablo –253

Samsun Karaköy Harası'nın Döner Sermayeli Gelir Dağılım Bilançosu
(1949–1959)³³⁸⁵

Cinsi	Hazine Yardımı	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
Tutarı	6.468.000	6.856.122	16.200.998	9.968.779	1.625.351

2.6. Adana–Çukurova Harası

Çukurova Çiftliği, Osmanlı Devleti'nin Anavarza Çiftlik-i Hümayûnu adıyla 1892–1894 yıllarında Anavarza Ovası üzerindeki iskan edilmemiş (halî ve gayr-i mevrû) topraklarında kurulan yetiştiricilik kurumudur. İşletme, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anavarza Çiftlikat-ı Hümayûnu adıyla 1894 yılında Anavarza ve civarındaki arazilerin çiftlik namına tapuya kaydedilmesi suretiyle teşekkül edilmiştir. Daha sonra da bu çiftlik arazilerinde bulunan Handeresi Sarıçam mıntıkası, Yılankale ve havalisi, Adalı ve Bebeli bölgesindeki araziler dağıtılmıştır. İşletme üç ana kısımdan meydana gelmektedir. Bunların en önemlisi Mercimek köyü ile civarında kurulan söz konusu yerleşkedir. Diğer iki kısım ise Kozan taraflarındaki Sarıçam ile Yüreğir Ovası'nda bulunan Adalı ve Bebeli köyleridir. Yapılan arazi devrileriyle birlikte çiftliğin sınırları 1905 yılında 1.104.000 dekara ulaşmıştır³³⁸⁶. Çiftlik idaresi, Hamidiye olarak anılan mevkide (günümüzde Ceyhan ilçesi) hana yerleşerek 1900 yılına kadar burada kalmıştır. Bu tarihten sonra da yeni arazilerine nakledilmiştir. Çukurova Çiftliği, Osmanlı ordusunun ihtiyaç duyduğu remont hayvanlarının yetiştirilmesi maksadıyla hara halinde faaliyet göstermiş ve 1906 yılına kadar yalnızca at yetiştirme çalışmaları yürütülmüştür. Çiftliğin memur ve teknisyenleri askerî ve sivil olmak üzere genellikle askerî

3384 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Dosya Ek: G1, 00.00.1958.

3385 BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Dosya Ek: G1, 00.00.1958.

3386 Halil İbrahim Kaplan, **Salnamelere Göre Adana (1880-1900)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2001, s.141.

veterinerlerden seçilmiştir. Bununla birlikte Çukurova Çiftliği diğer çiftliklerden ayrı olarak saraya bağlı bir işletme olarak kalmış, askerî çiftliklere dahil edilmemiştir³³⁸⁷.

Çiftliğin ilk damızlıklarını Sultansuyu ve Çifteler Harası'ndan getirilen Uzunyayla kısırakları oluşturmuştur. Haranın hayvan kadrosu 1904 yılında 200 başı bulmuştur. Damızlık aygırları ise Arap, yerli ve Çifteler Harası'ndan getirilen Macar aygırlarından ibarettir. Çiftlikte at yetiştirilmesi dışında sığır, manda ve koyun üzerinde de yetiştirme faaliyetleri yürütülmüştür. Daha sonra 1911 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlarına karşılık 15 yıllığına Fransız şirkete icarla verilmiş, Fransız şirket çalışmalarına başlayınca dönemin hükümeti çiftliğe komşu olan köyleri tahrik etmek suretiyle Fransızların faaliyetlerini durdurmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Çukurova Bölgesi Fransızlar tarafından işgal edildiğinde Fransız Şirket, çiftlik arazilerini tekrar işletmek istemişse de Türk İstiklal Savaşı'nın başarıya ulaşmasıyla imkân verilmemiştir. Hazine-i Hassa'ya bağlı olan Çiftlikat-ı Hümayûn adıyla kurulan Çiftlik, Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet ekonomisi ve ordunun ihtiyaçları için belirli bir program dahiline alınmıştır³³⁸⁸.

Cumhuriyet hükümetlerinin yaptığı yardımlarla bir taraftan çeşitli Hara ve aygır depoları kurulurken diğer taraftan da bahsi geçen bu çiftlik, yeni kurulan haralardan birisi olan Sultansuyu Harası'nın kışlak vazifesini görmüştür. Sultansuyu Salyurt yaylasında yazı geçiren damızlık kısıraklar kış mevsiminde Çukurova çiftliklerine indirilmiştir. Mercimek Çiftliğinin içinde yirmi beş damızlık kısırak ile kurulmuş olan harada yarımkan Arap ve Nonius türü atlar ile Kıbrıs, Puato merkepleri yetiştirilmiştir³³⁸⁹. Çiftlik, 1931 yılında İktisat Vekâleti tarafından ihya edilmiş; yeniden yapılan çalışmalarla canlandırılmaya çalışılmıştır³³⁹⁰. Bu doğrultuda Anavarza Çiftliği Hümayunu, 01/08/1931 tarihinde Güney ve Orta Anadolu Bölgesi hayvanlarının ıslah edilmesi, seleksiyonla çoğaltılması ve kalkınması amacıyla Çukurova Çiftliği müstemilatı ile Mercimek Çiftliği üzerinde altyapı işlerinin tamamlanmasıyla resmen kurulmuştur³³⁹¹. Çukurova Harasının planları Veteriner İşleri Genel Müdürü İhsan Akhun, Muavin Zeki Mağdenli, Müşavir Nurettin Aral ve Mühendis Reşat Koçoğlu tarafından çizilmiş ve tasarlanmıştır. Yukarıdaki isimlerin yanı sıra kurumun gelişmesinde ve faaliyete geçmesinde müdürü Veteriner Hekim Sezai Salman'ın büyük emekleri ve katkıları olmuştur³³⁹². Hara, Akdeniz Bölgesi'nde Adana ili sınırları içinde Ceyhan ilçesinin kuzey kesiminde ve Ceyhan Nehri'nin sağ kıyısında yer almaktadır. İşletme, Adana merkezine 45 km, Ceylan ilçe merkezine ise 11 km., mesafededir ve Mercimek olarak adlandırılan mevkide konumlandırılmıştır. İşletmenin denize yüksekliği 51 metredir³³⁹³.

Çukurova Harası, bölge hayvancılığının kalkınması ve ekonomik olarak refaha kavuşması için belirli program dahilinde faaliyetlerini sürdürmüştür. İşletme, Çifteler ve Konya Haraları gibi "Demokrat" tipi hara olup doğrudan halkla birlikte çalışmaktadır. İşleyiş düzeni olarak kurum, 5 şube altında çalışmıştır. Bunlar: atçılık, sığırcılık, koyunculuk, eşek yetiştirme ve ziraat şubeleridir. Ziraat Vekâletine doğrudan bağlı olan İşletme, döner sermaye ile işletilmektedir ve 1 müdür tarafından idare edilmektedir. Ayrıca müdüre idare işlerinde yardımcı olması için bir de müdür muavini bulunmaktadır. Haranın Atçılık şubesinde bir atçılık uzmanı ile veteriner, Eşek yetiştirme şubesinde bir uzman ve bir veteriner, Sığırcılık şubesinde bir sığır ıslah ve yetiştirme uzmanı, Ziraat şubesinde ise bir ziraatçı faaliyet göstermektedir³³⁹⁴. 1939 yılına kadar kuruluş çalışmalarını tamamlayan Çukurova Harası, bu tarihten itibaren hayvan cinslerinin

3387 Seda Tan, **Osmanlı Devletinde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya 2015, s.167.

3388 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.25-27.

3389 Akhun, "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'de Atçılık", s.72.

3390 "Çukurova Harası", **Hakimiyet-i Milliye**, 16 Teşrinievvel 1931.

3391 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.28.; "Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış", s.11.

3392 Tufan Yazman, "Çukurova Harası", s.74.

3393 Rıfat Baykal, "Yurdumuzun Yetiştirme Gücünü Artırmaya Çalışan Kurumları Tanıyalım: Haralarımız Nasıl Çalışıyor?", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 88, (Haziran 1947), ss.227-228.

3394 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.28-29.; Tufan Yazman, "Çukurova Harası", s.74.

ıslahı ve seleksiyonla çoğaltımı konusunda çalışmalarda bulunmuştur. Öküz, at ve inek gibi hayvanların ıslahına ağırlık veren İşletme, 95 dekarlık bir alanda faaliyetini sürdürmektedir. Ahır ve binaları modern bir görünümde olan harada baytarî etütlerde yapılmaktadır. Mercimek Aygır Deposu, bu haradaki 1400 kısrığın ıslah işini üstlenmiştir³³⁹⁵. İşletme, merkez binası, dört adet tekli lojman, iki adet çiftli lojman, tarım işletme binası, hangar, ılgı ahır, atölyeler, demirhane, yemekhane, mutfak, akaryakıt deposu vs. gibi binalarda gündelik işlerini yerine getirmiştir³³⁹⁶.

Fotoğraf –150

Çukurova Harası ve Mercimek Aygır Deposu genel görünümü ve ziraat işleri- Yıl: 1946.

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.; , Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 146, (Ocak 1946), s. 76.

Hara, Veteriner Hekim İrfan Eroğlu idaresinde damızlık merkez aygırları yetiştiriciliğine 1935 yılında başlamıştır. Bu şube bünyesi altında 57 baş ana merkez mevcuduyla çalışmalar yürütülmüş; 1946 yılında merkez varlığını 100 başa çıkarmıştır. 1951 yılında Kıbrıs'tan getirilen 99 baş dişi, 10 baş erkek merkez aygırla 156 baş yeni merkez elde edilmiştir. Bu merkezler kısraklarla çiftleştirilip iyi cins katır elde edilmeye çalışılmıştır. 1952 yılı itibariyle şube bünyesinde yapılan çoğaltım çalışmalarıyla merkez sayısı toplamda 221 başa yükseltilmiştir. Yetiştirilen bu merkezler il özel idareleri, bakanlık aygır depoları ve yetiştiricilere damızlık olarak satılmıştır. 1935–1951 yılları arasında kurum tarafından 97'si İl Özel İdarelerine, 23'ü Ziraat Vekâleti Aygır Depolarına ve 84'ü de yetiştiricilere olmak üzere toplamda 204 baş merkez satışı yapılmıştır³³⁹⁷.

İşletmenin çalışma bölgesinde hayvan hastalıkları ile ilgili çeşitli araştırmalar da yapılmıştır. Bu doğrultuda 1967 yılının Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında Çukurova Harası ve civarındaki köylerde merkezlerde “*Rhinoestrus purpureus*” enfestasyonu üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Bu gaye için Hara'daki merkeplere yemle Neguvon verilmiş (35 miligram) ve ilaç verildikten sonra 5 gün süre ile dışkılarında parazit larvalarının düşüp düşmediği araştırılmıştır. Araştırma kapsamında yürütülen deneyler 40 merkez üzerinde tamamlanmıştır. Araştırma neticesinde bu merkezlerden 2'sinin (%5) dışkısında *Rhinoestrus*

3395 **Akşam**, 2 Kanunusani 1939.; “Hayvan Cinslerini Islah İçin”, **Tan**, 3 Kanunusani 1939, s.2.

3396 Tufan Yazman, “Çukurova Harası”, s.74.; Baykal, “Yurdumuzun Yetiştirme Gücünü Artırmaya Çalışan Kurumları Tanıyalım: Haralarımız Nasıl Çalışıyor?”, s.228.

3397 “Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış”, s.11.; Tufan Yazman, “Çukurova Harası”, s.74.

purpureus larvaları bulunmuştur. Böylece bu parazitin Türkiye'de insan ve atlara ilaveten merkeplere de infestasyon meydana getirdiği anlaşılmıştır³³⁹⁸.

İşletmede koyun çalışmaları kapsamında Karagül koyun ırkı üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Karagül kuzularının derisi mükemmel bir kalitede astragan verdiği için en fazla ilgilenilen alan bu olmuştur. 1941 yılında yetiştirilen erkek kuzulardan 100 tanesi kesilmiş ve derileri İstanbul piyasasında beşer liradan satılmıştır. 1942 ve 1943 yılında derileri İstanbul'da 10'ar liraya satılmıştır. Aynı yıllar içinde safkan koçlardan üç baş koyun Çukurova'ya getirilmiş ve suni tohumlama ile 400 baş Kızılkaraman koyunu ile çiftleştirilmiştir. Çiftleştirilme işinin ardından 300 baş yarımkan Karagül kuzusu meydana gelmiştir. 1942 senesinde 600 koyuna suni tohumlama yapılmış, 500 baş kuzu elde edilmiştir. 1943'te üç koçla 800 koyun tohumlanmış 600 kuzu elde edilmiştir. 1944'de bir koçtan 325 koyuna suni tohumlama yapılmış 335 kuzu alınmıştır³³⁹⁹. Bununla birlikte 1954-1959 yılları arasında Çukurova Harası'ndaki koyunlardan toplamda 51.406 ton süt üretilmiştir³⁴⁰⁰. 1949 yılından itibaren damızlık ihtiyacının sağlanması için Çukurova Harası'na 32 baş inek satın alınmış ve Çukurova Harası ile Doğu illerindeki haraların eksiklikleri olan ahırlar, ambarlar, lojmanlar ile idare binasının yapımına başlanmış ve 1.600.000 liraya çıkan masraf devlet tarafından karşılanmıştır³⁴⁰¹.

Tablo –254

Çukurova Harası Gelir-Gider Bütçesi ve Sayısal Bilgisi³⁴⁰²
(1949-1959)

Hazinece Yapılan Yardım	Sermaye	Gelir	Gider	Bina ve Tesisler
3.019.184	5.976.073	16.548.603	17.251.482	1.207.068

Çukurova Harası'ndaki sığırcılık çalışmaları kapsamında GAK sığır ırkı üzerinde çalışmalar yapılmıştır. 150 kadar cins damızlık sığır ile yetiştirme işlerine başlayan kurum, her yıl elde ettiği cins damızlık boğaları civardaki köylülere çok cüzi bir fiyat karşılığında satmıştır. Ayrıca işletme, Mersin, Adana, Ceyhan, Osmaniye ve Akdeniz mıntkasındaki diğer illerde sığır ıslah ve suni tohumlama işlerine ağırlık vermiştir. Veteriner Hekim Ahmet Barlas idaresinde faaliyetlerini sürdüren şube; halkın elindeki yerli sığırların GAK ırkı boğalarıyla çiftleştirilmesine ve böylece yöre ineklerinin et ve süt verimi açısından kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapmıştır³⁴⁰³.

Haranın ziraat şubesinde ise yaklaşık olarak 100.000 dekar arazi bulunmaktadır. Ancak işletme, bu alanın yalnızca 92.000 dekarını elinde tutmak ve çalışmalarını sürdürmektedir. Bu alanda yapılan kültür ziraatı işleri ise alansal olarak şöyle ayrılmıştır: 22.000 dekar tarla ziraatı, 1.000 dekar ormanlık alan, 450 dekar ağaçlık alan, 210 dekarı bağ-bahçe ve park alanı, 62.840 dekarı mera alanı, 5.000 dekarı sazlık vs., 500 dekarı tarla ve parsel olmak üzere 92.000 dekar. İşletmenin ziraat şubesi, 1938 yılından itibaren faaliyete geçmiş ve arazilerde bilhassa hayvan yemi için ekim yapılmıştır. Ekilen ürünler arasında yulaf, arpa, buğday, mısır, pamuk, darı, susam, fasulye, nohut, keten ve bakla bulunmaktadır. Ayrıca büyük çoğunluğu okalıptüs olmak üzere 30.000 ağaç dikimi yapılmıştır. Haranın bu ziraat ürünlerinden 4 yılda 500.000 lira hasılat elde edilmiştir. İşletmenin 9 traktörü, 5 biçerdöveri ve 3 adet de batözü vardır. Bundan başka

3398 Fahri Sayın, "Çukurova Harası ve Civarındaki Merkezler Üzerinde Rhinostyrus Purpureus Enfestasyonu İle İlgili Bir Araştırma", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C 14, S 4, (1967), s.538.

3399 Tufan Yazman, "Çukurova Harası", ss.75-76.

3400 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-76-1, Cetvel No: 6, 00.00.1958.

3401 "Veteriner ve Zootečni İşleri Umum Müdürünün Üretim'e Beyanatu", **Üretim**, Yıl: 1, C 1, S 7, (Ekim 1949), s.6.

3402 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 19, 00.00.1958.

3403 Tufan Yazman, "Çukurova Harası", s.75.; Baykal, "Yurdumuzun Yetiştirme Gücünü Artırmaya Çalışan Kurumları Tanıyalım: Haralarımız Nasıl Çalışıyor?", ss.229-230.

gündelik işler için 5 kamyon, 2 otomobil, 30 araba, 4 talim arabası, 2 fayton, 14 telefon, 166 km. telefon hattı bulunmakta olup birçok ziraat alet ve edevatına sahiptir³⁴⁰⁴.

İşletmedeki atçılık işleri 1935 yılında başlamıştır. Ancak Haradaki atçılık şubesi 1953 yılında tesis edilmiştir. Şube, safkan Arap, yarımkan Arap, Nonius atlarının Çukurova Bölgesi iklim ve coğrafi şartlarına uyum sağlaması üzerine önce 3 baş aygır ve 20 baş kısraqla işe başlamıştır. Atçılık şubesi, Ziraat Vekâleti oluruyla yetiştirdiği aygır ve kısraqları aygır depoları ve yetiştiricilere vekâletin belirlediği miktar üzerinde satışa sunmaktadır. Ayrıca her yıl halk damızlığına elverişli olan ve Hara damızlığı olamayacak tay ve kısraqlar yetiştiricilere çok cüzi bir miktar karşılığında satılmaktadır. Şubenin 1953 yılı itibariyle hayvan kadrosu şöyledir: 50 baş safkan Arap kısraqlar, 100 baş yarımkan Arap kısraqlar, 30 baş Nonius ve Karacabey Nonius'u kısraqlar. Şubenin merkez yerleşkesinde 25 başlık bir aygır ahır, 40 başlık idman tay tavalası, 160 başlık ılgı ahır, Karacanlar mevkiinde 160 başlık bir dişi tay ahır mevcuttur³⁴⁰⁵. İşletme bünyesinde 1935–1951 yılları arasında ölen hayvanlar haricinde toplamda 567 baş at, 425 baş merkep yetiştirilmiştir³⁴⁰⁶. İşletmedeki damızlık hayvan mevcudu 1949–1959 yılları itibariyle toplamda 4.459 baştır. Bunların içerik olarak yıllara göre dağılımı Tablo –255'deki gibidir:

Tablo –255

Çukurova Harası Damızlık At Mevcudu³⁴⁰⁷

Yıllar	Damızlık At Mevcudu
1949	296
1950	322
1951	397
1952	702
1953	739
1954	514
1955	280
1956	353
1957	291
1958	315
1959	250
Toplam	4.459

3404 Tufan Yazman, "Çukurova Harası", ss.75, 94.

3405 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.29-36.; Baykal, "Yurdumuzun Yetiştirme Gücünü Artırmaya Çalışan Kurumları Tanıyalım: Haralarımız Nasıl Çalışıyor?", ss.228-229.

3406 "Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış", s.11.

3407 **BCA**, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 107-676-1, Cetvel No: 5, 00.00.1958.

Fotoğraf –151

Kaynak: **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 146, (Ocak 1946), s. 76.

Tablo –256

Çukurova Harası Tarafından Satışı Yapılan At Mevcudu ve Bunların Dağıtıldığı Yerler³⁴⁰⁸

Yıl	Özel İdare Aygır Depoları	Vekâlet Aygır Depoları	Vekâlet Haraları	Yetiş. Damızlık	Reforma	Yarışçılara	Toplam
1938	1	-	-	-	-	-	1
1939	2	3	-	-	-	-	5
1940	-	8	-	-	-	-	8
1941	-	7	-	-	-	-	7
1942	-	-	-	-	1	-	1
1943	-	-	-	-	2	-	2
1944	-	6	-	8	2	-	16
1945	-	3	-	1	5	-	9
1946	2	1	-	1	2	2	8
1947	-	5	-	-	14	4	23
1948	1	-	-	-	20	6	27
1949	-	12	-	-	-	-	12
1950	-	13	-	-	9	-	22
1951	-	15	-	-	11	4	30
Toplam	6	73	-	10	66	16	171

3408 “Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış”, s.11.

2.7. Ziraat Vekâleti Aygır Depoları

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren hayvan ıslahı, seleksiyonu ve çoğaltımı doğrultusunda başlanan çalışmalarda temel amaç ülke hayvancılığının geliştirilmesi ve mevcut hayvan yapısının daha vasıflı hale getirilerek et, süt ve kalite bakımından iyileştirilmesiydi. Bu kapsamda memleketin başlıca servetini teşkil eden hayvanların bakımı eskilerden kalma bilgiler yerine Cumhuriyet Dönemiyle birlikte kendini yeni düzenlemelere bırakmıştır. Bu düzenlemelerden ilki atlar için Ziraat Vekâleti bünyesinde aygır depolarının açılması olmuştur. Atların boylarının yüksekliği, ağırlıkları, kuvvetleri ve kabiliyetlerinin artırılması amacıyla açılan Ziraat Vekâleti Aygır Depolarına farklı yerlerden çeşitli ırktan atlar getirilmiştir³⁴⁰⁹.

Devletin hara şeklindeki örgütlenme yapısından sonra memleket atçılığına hizmet eden ikinci çeşit atçılık kurumu Aygır Depolarıdır. Cumhuriyet Dönemi'nde Ziraat Vekâleti tarafından haraların yanı sıra atçılık alanında hizmet vermek gayesiyle çeşitli aygır depoları açılmıştır. İlk olarak 1924 yılında Çifteler ve Uzunyayla Aygır depoları, 1928'de Arga (Malatya-Akçadağ) ve Çukurova-Mercimek, 1930'da Tekirdağ-İnanlı ve Erzurum-Ilıca, 1934'te Konya, 1938'de Urfa, 1949'da Batı Anadolu ve Merkez Aygır Deposu, 1952 yılında da Karadeniz ve Lalahan, Kayseri-Keykubat ve Maraş-Eloğlu gibi aygır depoları kurulmuştur³⁴¹⁰. Bu aygır depoları, haralarda elde edilen damızlıkların halk kısraklarına intikali ve onlara aşım duraklarında tohumlama yapmakla görevlidir. Aygır Depoları devlet ve il özel idarelerine ait olmak üzere iki şekilde faaliyet göstermektedir. Birinci gruptaki aygır depoları Ziraat Vekâletine doğrudan bağlı olarak faaliyet göstermiş ve depoların ihtiyaçları genel bütçeden karşılanmıştır. 1952 yılı itibarıyla bu depoların sayısı 19 adettir. İkinci grupta ise idari olarak Ziraat Vekâletine, mali olarak da İl Özel İdarelerince faaliyet göstermektedir. İkinci gruptaki depoların hayvan varlığı olarak kadroları zayıftır. Ziraat Vekâletine doğrudan bağlı olan depolar 13'ü esas depo, 6'sı da tali şubeler olarak görev yapmaktadır³⁴¹¹. Ziraat Vekâleti bünyesinde faaliyet gösteren tali depolar ise şöyledir: Çanakkale-Kumkale, Muğla, Antalya, Beyşehir ve Hakkari. Türkiye İl Özel İdarelerine ait aygır depoları ise şöyledir: Afyon, Ankara, Ağrı, Balıkesir, Burdur, Bingöl, Bursa, Çanakkale, Çorum, Çankırı, Denizli, Edirne, Elazığ, Gaziantep, Kars, Gümüşhane, İçel, İstanbul, İzmir, Isparta, Kastamonu, Kocaeli, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Maraş, Mardin, Sinop, Tokat, Van, Yozgat ve Zonguldak illerinde birer aygır deposu yer almakta olup bu depolarda 473 baş damızlık aygır bulunmaktadır. Ancak İl Özel idareleri bünyesinde bulunan aygır depolarının birçoğu zamanla mali yetersizlik sebebiyle kapatılmıştır³⁴¹².

Aygır depolarında ya dışarıdan getirilmiş ya da haralarda yetiştirilen damızlık atlar bulunmaktadır. Bular sıfat mevsimi haricinde depoda kalır ve bakım, idman, yemlenmeleri gibi işler veterinerler kontrolünde bulunurlardı. Sıfat mevsiminde ise kendi faaliyet bölgelerinde Ziraat Vekâletinin belirlediği sıfat istasyonlarında çalışırlardı³⁴¹³. Aygır depoları bünyesinde faaliyet gösteren aşım durağı sayısı 438 adettir. Bunların 194'ü kendi modern binaları olmak üzere 244 adedi kiralıktır. Ziraat Vekâleti aygır depolarında bulundurulan at sayısı 1951 yılı sonu itibarıyla 2430 baş, merkep aygır sayısı ise 570 baştır. Bu depolardaki hayvanların yıllık bakım ve yemleme masrafı 2.107.500 lira, seyis ve bakıcı masrafları 1.350.000 lira olmak üzere toplamda 3.457.500 liradır. 1952 yılı genel bütçesinden 1.000.000 lira tahsisat ayrılmıştır³⁴¹⁴.

3409 M. Giray, **Köylüye Hayvancılık Bilgileri**, T.C. Trakya Umumi Müfettişliği: Köy Bürosu, Halk Basımevi, Yay. No.: 67, İstanbul 1937, s.3.; M. Ali Özdemir, "Yurdumuzda Hayvan Yetiştiriciliği: Erzurum'da (Ilıca) Aygır Deposu", **İzmir'de Köycülük**, S 57, (Şubat 1949), s.11.; **Uzunyayla At Yetiştirme İşleri Tetkik ve Mesai Raporu**, Ekspres Basımevi, İstanbul 1938, s.3.

3410 "Tarım Bakanlığının Güttüğü Ana Prensipler", **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, C 7, (Ocak 1946), s.27.; "Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış", s.12.; Beşter, **age.**, ss.98-102.

3411 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.40.

3412 "Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış", s.12.

3413 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.41.

3414 "Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış", ss.12-13.

Ziraat Vekâletine bağlı olarak faaliyet gösteren aygır depoları içerisinde mühim vazifeler gören en büyük işletmelerden birisi Uzunyayla Aygır Deposu'dur. Depo, Uzunyayla ve civarında at mevcudunun artırılması ve Uzunyayla atında görülen bazı kusurların giderilmesini amaçlamıştır. İşletmenin faaliyet bölgesi; Amasya, Sivas, Kayseri, Tokat ve Çorum illeri olarak belirlenmiştir³⁴¹⁵. 1925 yılında kurulan depo, 2.000 lira kıymetinde beş oda, bir ahır ve bir samanlık ve 250 metre karelik bir haneden oluşmaktadır³⁴¹⁶. Depoda yapılan çalışmalarda olumlu sonuçlar alınmış ve özellikle Macar Nonius aygırları ile melezleme faaliyetleri başarılı olmuştur. Fakat çalışmaların düzenli yürütülmemesi sonucu Uzunyayla ırkı üzerinde Nonius tesiri sınırlı kalmıştır³⁴¹⁷. Uzunyayla Aygır Deposu'nda 1959'da safkan Arap ve yarım kan Arap ile Noniuslardan oluşan 178 at bulunuyordu ki bu sayı Ziraat Vekâletine bağlı şube aygır depoları arasındaki en yüksek mevcuttu³⁴¹⁸. Bu bakımdan devletin Uzunyayla'daki at yetiştiriciliğine önem verdiği anlaşılmaktadır. Bilhassa Cumhuriyet'in ilk yıllarında hız kazanan Uzunyayla'da at yetiştiriciliği işleri, 1960'lı yıllara kadar belirli bir seviyede kalmıştır. Bu yıllardan itibaren, en büyük alıcı olan ordunun at ihtiyacının azalması ve daha da önemlisi tarımdaki makineleşme sadece Uzunyayla'da değil ülkenin özellikle de düzlük yerlerinde ata olan ihtiyacı azaltmıştır. Bu süreç sonunda Uzunyayla atı diğer bazı yerel at ırkları gibi adeta tarihe karışmıştır³⁴¹⁹.

Fotoğraf –152

Uzunyayla Aygır Deposu

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

Bu depolardan bir diğeri ise Çifteler Aygır Deposu'dur. Çifteler İşletmesi, köylünün elindeki at neslinin ıslahı ve çoğaltımı için devlet tarafından kurulan ilk aygır deposudur. İşletme, 1952 yılına kadar Mahmutiye'deki Çifteler Harası bünyesinde çalışmalarını sürdürmüştür. Bu tarihten sonra Hamidiye civarındaki binaların Millî Eğitim Bakanlığından alınması ve tadil edilmesi üzerine buraya nakledilmiştir. Bölgede merkez aygır deposunun açılması sebebiyle Çifteler Aygır Deposu, yalnızca Eskişehir ilinin ihtiyacı olan damızlık kurumu olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Eskişehir bölgesinde faaliyet gösteren

3415 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.44-45.

3416 **BCA**, Dosya No: 30-01-01, Yer No: 30-62-1.

3417 **Uzunyayla At Yetiştirme İşleri Tetkik ve Mesai Raporu**, s.3.

3418 H. A. Türker, **Türklerde Atçılık**, TJK Yayınları, Ankara 1971, s.55.

3419 Tolga Akay, "Kuruluşundan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kadar Aziziye Kazası (Pınarbaşı) ve Çevresinde At Yetiştiriciliği", **Kafdağı**, C 4, S 2, (Aralık 2019), ss.157-158.

Çifteler Aygır Deposu, 1925–1953 yılları arasında toplamda 350 adet aşım durağı³⁴²⁰ açmış, burada 3.666 baş damızlık aygır ile 93.130 baş kısrağın tohumlamasını yapmıştır. Bu dönemde Çifteler Aygır Deposu tarafından yapılan çiftleştirme ve tohumlama neticesinde 13.890 baş tay alınmıştır³⁴²¹.

Ziraat Vekâleti bünyesinde faaliyet gösteren en önemli aygır depolarından birisi de Erzurum–İlica Aygır Deposu'dur. Depo, Erzurum'un 15 km. batısında yer almakta olup Erzurum–Trabzon yolu üzerinde İlica ilçesi ile Pulur Köy Enstitüsü arasında Erzurum–Haydarpaşa demiryolu civarındadır. Deponun modern ahırlarından başka 300 dekarlık bir arazisi bulunmaktadır. İşletme, İkinci Abdülhamid döneminde bir Numune Çiftliği olarak Erzurum Valisi Hasan Hayri Bey tarafından İlica ilçesinde satın arazide kurulmuştur. 1930 yılında İktisat Vekâletinin oluruyla Erzurum ve civarındaki damızlık aygırlar buraya nakledilerek aygır deposu haline getirilmiştir. Daha sonra 50 ağırlık bir tavla inşa ettirilerek bölge at ırkının ıslahına çalışmaya başlanılmıştır. 1932 yılında Ziraat Vekâletinin emirleriyle Sultansuyu Harası'ndan gönderilen 8 baş safkan Arap aygır takviye edilerek çalışma faaliyet alanı genişletilmiştir. 1952 yılında merkez aygır deposundan 4 baş at, 5 baş merkep aygırı ile takviye edilerek faaliyetini hızlandırılmış ve 1955 yılı itibarıyla 7 baş safkan Arap, 23 baş yarımkan Arap, 12 baş Nonius ve 5 baş merkep aygırı olmak üzere toplamda 47 baş damızlık hayvan kadrosuna sahiptir. Depo, sıfat mevsiminde Erzurum, Kars ve Ağrı illerinde muhtelif aşım duraklarında çalışmalar yapmaktadır³⁴²².

Trakya bölgesi atçılığını ıslah etmek gayesiyle faaliyet gösteren İnanlı Aygır Deposu, Tekirdağ ili içinde merkeze 27 km mesafede ve Muratlı bucağına 3 km. mesafede 14720 dekar araziye sahiptir. İnanlı Harası bünyesinde 1930 yılında faaliyete geçen depo, 5 baş safkan Arap, 2 baş Nonius, 3 baş Ardene'den oluşmak üzere 10 başlık bir damızlık hayvan kadrosu ile işe başlamıştır. 1952 yılında 16 baş safkan Arap, 37 baş yarımkan Arap, 2 baş Nonius, 3 baş Karacabey Nonius'u, 10 baş da Kıbrıs merkep aygırı olmak üzere toplamda 68 baş üzerinde çalışmalar yürütmüştür³⁴²³.

1942–1943 döneminde faaliyete geçen Konya Aygır Deposu ise 14 safkan Arap, 4 yarımkan Arap, 1 Nonius, 1 Karacabey Nonius'u olmak üzere toplamda 20 baş ağırla işe başlamıştır. Konya aygır deposu, Konya Harası bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. İşletme, 1943 yılından sonra başlayan çalışmalarla bir yandan halkın elindeki atların ıslahı ve aşılmasını yaparken, diğer yandan da damızlık mevcudunu giderek artırmıştır. Böylece 1952 yılına gelindiğinde 60 safkan Arap, 100 baş yarımkan Arap, 8 Nonius, 50 baş merkep aygırı olmak üzere toplamda damızlık hayvan varlığını 290 başa çıkarmıştır³⁴²⁴.

Ziraat Vekâleti aygır depoları içerisinde yer alan Çifteler Aygır Deposu 25 ağırla işe başlamış daha sonraları 281 baş ağırla ulaşmıştır. Üzünayla ise 12 ağırdan 77 ağırla, Mercimek 2 ağırdan 61 ağırla, İlica 16 ağırdan 41 ağırla, Arga 5 ağırdan 37 ağırla yükselmiştir³⁴²⁵. Bu aygır depolarındaki genel aygır sayısı 1923 yılında 15, 1924'de 37, 1925 ve 1926 yıllarında 39, 1927'de 48, 1928'de 63, 1929'da 57 ve 1930 yılında ise 118 baştır³⁴²⁶. Vekâlete bağlı olarak doğrudan faaliyet gösteren bu aygır depoları, 1923 yılında

3420 Eskişehir'in 23 bölgesinde bulunan aşım durakları İnönü, Bozöyük, Seyitgazi, Çifteler, İhsaniye, Yaralı, Beylikalıbur, Yaverviran, Çukurhisar, Sivrihisar, Yeşildon, Mihaliççık, Fevziye, Karaçay, Eskişehir merkez, Karapazar, Kalkanlı, Yeniköy, Kırka, Şerefiye, Çatma Çiftliği ve Hara içindeki aygır deposunda yer almaktadır. Bk.: Tufan Yazman, "Çifteler Harası", s.34.

3421 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.41-43.; Beşter, **age.**, ss.102-108.

3422 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.45-48.

3423 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.49.

3424 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.49-50.; Beşter, **age.**, ss.242-255.

3425 Akhun, "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'de Atçılık", ss.72.; Bk.: "Millî Ziraat ve Veteriner Kurumlarını Tanıyalım: Çifteler Harası ve Aygır Deposu Müessesesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 90, (Ağustos 1947), ss.286-287.; M. Ali Özdemir, "Yurdumuzda Hayvan Yetiştiriciliği: Erzurum'da (İlica) Aygır Deposu", **İzmir'de Köycülük**, S 57, (Şubat 1949), s.11.

3426 Batu, **Hayvan Ekonomisi**, s.11.

1071, 1924'de 2.116, 1925'de 3.014, 1926'da 5.033, 1927'de 7.633, 1928'de 8.996, 1929'da 9.550 ve 1930 yılında 12.749 adet kısrağa aşım yapılmıştır. Aşım duraklarının temel amacı ıslah edilmiş iyi vasıflı bir at nesli yetiştirmektir³⁴²⁷.

Fotoğraf –153

Hara ve Aygır Depolarında suni tohumlama yapılırken.

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

Hükûmet tarafından kurulan bu aygır depoları kendi yörelerindeki iklim, coğrafi koşullar ve halkın taleplerine göre farklı çalışmalar yürütmüştür. Örneğin Trakya'da zirai ve iktisadî faaliyetler için hayvancılık önemli bir yere sahip olduğundan burada çalışmalar hayvancılık üzerine olmuştur. Bu doğrultuda İnanlı ve Şerefli gibi büyük çiftlikler meydana getirilmiş, köylere damızlık boğalar temin edilmiş; elliye yakın aşım durakları yapılmış ve hayvan hastalıkları ile mücadele edilmiştir. Hayvancılığın ilerlemesi ve yaygınlaştırılması amacıyla ayrıca sergilere ağırlık verilerek yeni hayvan türlerinin halka benimsetilmesi için teşvik edici ödüller verilmiştir³⁴²⁸. Bu doğrultuda Uzunyayla'da kurulan aygır deposunda 1929'da ve devam eden yıllarda çeşitli sergiler düzenlenmiştir. Bu sergilerde aynı zamanda orduya at satışı da gerçekleştiriliyordu. Örneğin 1933 yılında Temmuz ayındaki sergide ordu, 20.000 liralık at alımı gerçekleştirmişti³⁴²⁹. Yöre atlarının arabaya alıştırlarak orduda istihdamları için arabalı atlara mahsus yarışlar da düzenlenmeye başlanmıştır. Bunun için İstanbul'da yaptırılan üç araba Uzunyayla'ya gönderilmiştir³⁴³⁰. Buna karşın halkın elindeki at sayısında Cumhuriyet öncesine göre önemli bir düşüş yaşanmıştır. 1938 yılında Uzunyayla'da 1679 kısraak tespit edilmiştir³⁴³¹.

3427 Akhun, "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'de Atçılık", ss.72.

3428 Yunus Nadi, "Trakya'da Hayvancılığa Çok Ehemmiyet Veriliyor", **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1938, s.2.

3429 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 37-49-15

3430 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 185-278-14.

3431 **Uzunyayla At Yetiştirme İşleri Tetkik ve Mesai Raporu**, s.3.

Fotoğraf –154

Kaynak: **Cumhuriyet**, 2 Ağustos 1937, s. 4.

1929 yılında Sivas–Uzunyayla Aygır Deposu’nda at yetiştiricileri, “Uzunyayla At Yetiştirme Cemiyeti” adı altında bir teşkilatlanma yoluna gitmişlerdir. Cemiyetin amacı yerli atların ıslahı, mera ve çayırların ıslah edilerek yetiştirilmesi, damızlık aygırlara olan ihtiyaç, ihtiyaca göre memleketin diğer bölgelerine hayvan sevki gibi konularda Ziraat Vekâleti ile birlikte iş birliği halinde çalışmalar yürütmektir³⁴³². Nitekim Cemiyet bu doğrultuda Uzunyayla Aygır Deposu’nda 1930 yılından itibaren hayvan neslinin ıslahı konusunda destek vermiş, buraya getirilen iyi damızlıklarla koç katımı (sıfat) yapılmıştı³⁴³³. 1930 yılında Erzurum’da kurulan Ilıca Aygır Deposu safkan Arap, yarımkıan Arap ve Nonius gibi türler üzerinde çalışmalar yürütmüş ve bu cinslerin yetiştirilmesine gayret göstermiştir. Bu minvalde bizzat halkın elinde bulunan damızlıkların iyileştirilmesi için bölgede yürüttüğü çalışmalarda yaklaşık 20 yıllık bir süre içinde 14.494 kısraqla aşım yapılmış ve 1.993 tay damızlık yavru alınmıştır³⁴³⁴.

3432 “Uzunyayla’da At Yetiştirme İçin Yapılan Cemiyet”, **Hakimiyet-i Millîye**, 21 Teşrinisani 1929, s.2.

3433 “İktisat Vekâletinin Memlekette Hayvan Neslinin Islahı İçin Aldığı Tedbirler İlerledi”, **Hakimiyet-i Millîye**, 1 Haziran 1930, s.3.

3434 Özdemir, “Yurdumuzda Hayvan Yetiştiriciliği: Erzurum’da (Ilıca) Aygır Deposu”, s.11.

Fotoğraf –155

Halkın elindeki atlar sıfat aşım duraklarında Ziraat Vekâleti Aygır Depolarındaki damızlık aygırlarla aşılanırken.

Kaynak: **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

Ziraat Vekâleti Aygır depolarında yürütülen çalışmalarla 1921 yılında 31 baş olan aygır adedi, 1931 yılına gelindiğinde 525 adete çıkarılmıştır. 1923 yılında devlet aygırları ile yetiştirici kısıraklarına 1071 sıfat yapıldığı halde, 1931 senesinde sıfat adedi 16.372’ye yükselmiştir³⁴³⁵. 1934 Mart ayında at ıslah ve çoğaltım çalışmaları neticesinde Ankara’daki aygır depolarındaki aygırlarda diğer yıllara göre bir artış yaşanmış, suni tohumlama ve at koşularının yapılması devam etmiştir. Aynı yıl damızlıklara önem verilmiş ve ıslah işlerinde hayvanları yine kendi kanı ile kuvvetlendirmek gerekmiştir³⁴³⁶. 1933 yılına gelindiğinde sıfat faaliyeti nedeniyle İnanlı, Çifteler, Mercimek, Uzunyayla, Arga, Erzurum aygır depolarında bulunan 150 kadar damızlık aygırın çeşitli vilayetlerdeki sıfat merkezlerine gönderilmesi için Ziraat Vekâleti tarafından emir verilmiştir. Arga, Mercimek aygır depoları merkezleriyle Uzunyayla’nın Kaynar, Kaftangiyen İstasyonlarında; Kayseri, Çorum, Çankırı, Kırşehir, Eskişehir, Bursa, Balıkesir, Kırklareli, İstanbul, İzmir ve Burdur vilayetlerinde suni sıfat yapılması planlanmıştır³⁴³⁷.

Ziraat Vekâleti Aygır depolarında yetiştirilen atlar, uzak köylere aşım durakları yapılarak dağıtılmış, köylü elindeki kısıraklarla bu atları çiftleştirerek iyi yavrular yetiştirmeye çalışmıştır. Ayrıca çiftleştirilen kısıraklara birer izin belgesi verilmiştir. Bir sene sonra ise “menşei şahadetname” denilen bir belge daha verilmiş ve bu belgeye doğacak hayvanın nereye ait olduğu yazılmıştır. Çoğu kişiler bu şahadetnamelere önem vermeyip bu işi yapmamıştır. Ancak devletin taylara özel olarak açtığı sergilere girmek için bu menşei şahadetnamenin kesinlikle olması istenmiştir. Bu sergilerde hayvanlarına iyi bakanlara ve şahadetnamesi olan kişilere ödüller verilmiştir³⁴³⁸. Nitekim 1933 yılında Ziraat Vekili Reşat Muhlis (Erkmen) Bey Uzunyayla Aygır Deposu’na bir seyahat düzenlemiştir. Ziraat Vekili, seyahat sürecince edindiği gözlemleri Hakimiyet-i Millîye Gazetesi muhabirlerine şöyle aktarmıştır³⁴³⁹:

3435 “At ve Atlı Spor”, **Hakimiyet-i Millîye**, 7 Eylül 1932, s.6.

3436 “Hayvan Islah İşleri”, **Hakimiyet-i Millîye**, 13 Mart 1934, s.3.

3437 “Hayvan Nesli”, **Akşam**, 4 Şubat 1933, s.5.

3438 Giray, agm., ss.3-5.; 1936 yılında Türkiye’nin dört bir yanında 56 adet yarışma ve sergi düzenlenmiş bunların neticesinde başarılı olanlara ödüller verilmiştir. Bk.: Fikri Karaesmen, **Hayvancılık**, Titaş Basımevi, Ankara 1940, s.14.

3439 “Uzunyayla’da Atçılık İlerliyor”, **Hakimiyet-i Millîye**, 18 Temmuz 1933, s.1.

“Uzunyayla seyahatinden çok memnun ve mütebassis olarak döndüm. Orada atçılığın dirilmekte ve canlanmakta olduğunu yakından görmek benim için büyük bir zevk ve haz oldu. Bütün o sabada canlı bir hareket görülmektedir. Bütün yetiştiriciler ıslah encümeninin ve vekâletin temin etmiş olduğu aygırlardan çok memnundur. Vekâlet bu canlanmaya başlayan ve büyük bir istikbal gösteren atçılığın ilerlemesi için her türlü tedbirleri almayı vazifesinin başında saymaktadır.”

Ziraat Vekili Reşat Muhlis Bey'in Uzunyayla'da gözlemlediği aygır depolarının hummalı çalışmalarının benzer şekilde bir diğer örneğini de Trakya bölgesinde görmek mümkündür. 1938 yılında İnanlı aygır deposundaki damızlıklardan iyi sonuçlar alınmıştır. Daha önce açılan tay ve boğa büyütme çiftliğinde 350 baş kadar damızlık yetiştirilmiştir. 1939 yılı başlarında ise aşım duraklarına yenilerinin eklenmesi ve tavukçuluk için çalışmalar yapılmıştır³⁴⁴⁰. Aynı şekilde 1939 senesinde atların ıslah ve çoğaltım çalışmaları devam etmiş, bu defa Çukurova aygır deposunda önemli çalışmalar yapılmıştır. Öküz, inek ve at neslinin ıslahı için depodaki ahırlar modern görünüme kavuşturulmuştur. Bu tarihten itibaren Mercimek Aygır Deposu, Çukurova bölgesindeki mevcut 14.000 kısrığın ıslahı işine girişmiş; veteriner hekim ve kimyagerler de çalışma içerisinde olmuştur³⁴⁴¹. Böylece at neslinin ıslahı için hükümet aygır depolarında başlatılan hummalı çalışmalarla halkın elindeki kısraklara aşım yapılmıştır. Bu aşımın sayısı; 1931'de 16.372, 1932'de 18.689, 1933'te 20.135, 1934'de 22.829, 1935'de 23.709, 1936'da 25.761, 1937'de 27.761, 1938'de 28.721, 1939'da 31.789 adet şeklinde olmuştur³⁴⁴².

1940'lı yıllara gelindiğinde Hükümet elindeki aygır depolarının önemli sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Örneğin 1942 yılında ihtiyaçları karşılanamayan Trabzon'daki at deposu kapatılmış, İnanlı ve Çifteler depolarına sevk edilen aygırlar için Edirne ve Trakya vilayetleri iase ödeneği koyamamış, Bursa vilayeti ise 30 baş aygır için 7.000 lira ödenek ayırmış ancak bu ödeneğin az olması nedeniyle aygırları dağıtmak zorunda kalmıştır. Benzer şekilde Denizli ve Giresun'daki aygır depoları kapatılmaktan son anda kurtarılmıştır. Ziraat, Millî Müdafaa, İktisat, Dahiliye, Nafia ve Maarif vekâletlerinin iş birliği halinde hayvancılık konusunda ıslah çalışması yapması gerektiği belirtilmiştir. Bütün vekâletlerin çalışmalarındaki amaçlar ise daha çok bütçelerin yeterli hale getirilmesi, kapanmış olan depoların yeniden açılması ve satılan aygırların yerine yenisinin alınması olmuştur³⁴⁴³. Demokrat Parti Dönemi'nde hara ve inekhanelerdeki damızlık sayısı ve buna bağlı olarak toplam damızlık varlığı sayısında ciddi artış sağlanmıştır. Buna karşılık olarak aygır depolarına haralardan verilen at miktarı sürekli artış gösterse de halk hizmeti için verilen hayvan adedi tarımda makineleşmenin bir sonucu olarak zamanla azalmıştır.

Ziraat Vekâleti tarafınca 27 Kasım 1959'da çıkartılan “Aygır Depoları Talimatnamesi” ne göre aygır depolarının, uygun yerlerde kurulmaları ve genel bütçeden ayrılacak ödenekle idare edilmeleri kararlaştırılmıştır. Kurulacak depoların yerleri ve buralarda bulundurulacak aygırların sayıları ve ırkları ile çalışma sahasına dahil olan yerlerin Ziraat Vekâleti Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü tarafından belirlenmesi hükmü getirilmiştir. Depoların, hayvan ıslahı ve yetiştirme hastalıkları üzerinde teorik ve uygulama birliğine sahip zootekni alanında en az beş yıl hizmet etmiş, veteriner hekim olan bir müdürün idaresinde ve damızlık sayısına göre 1–3 veteriner hekim, her iki aygıra bir seyis ile gerekli diğer idari personel olacak şekilde kadro yapısı belirlenmiştir. Depo müdürleri, aynı zamanda çalışma alanları içindeki şehirlerde ıslahı Hayvanat Komisyonları'nın doğal üyesi olmalarının yanı sıra yerel sergi ve yarışmaların komiserliğini de üstlenmişlerdir. Depo nalbantlığı için “Nalbantlar Kanunu” ile belirtilen şartların taşınması istenmiş, seyis başları için binicilik okulu mezuniyeti veya askerde süvari çavuşluğu yapmış olmak koşulu aranmış, seyisler için ise binicilik okulu mezuniyeti “şayanı tercih” edilmiştir³⁴⁴⁴.

3440 “Trakya'da Hayvan Yetiştirme”, **Ulus**, 23 Teşrinievvel 1939, s.2.

3441 “Hayvan Cinslerini ıslah İçin”, **Tan**, 3 Kanunusani 1939, s.2.

3442 Akhun, “Cumhuriyet Devrinde Türkiye'de Atçılık”, ss.72.

3443 **BCA**, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 186-281-12, 14.08.1942, ss.1-2.

3444 “Aygır Depoları Talimatnamesi”, **Resmî Gazete**: 27.11.1959, S 10366.

Tablo –257

Ziraat Vekâleti Aygır Depoları, Görev Bölgeleri ve Damızlık Hayvan Kadroları³⁴⁴⁵

İşletme Adı	Görev Bölgesi	Damızlık Kadrosu Mevcudu					Müstakbel Kadrosu				
		Arap	Yarımkarı Arap	Nonius	Toplam	Merkep	Arap	Yarımkarı Arap	Nonius	Toplam	Merkep
İnanlı	Tekirdağ, Kırklareli, Edirne	16	37	5	58	10	40	90	20	150	30
Batı Anadolu	Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Aydın, İzmir.	20	81	28	129	-	50	100	50	200	30
Kumkale	Çanakkale.	-	-	11	1	6	2	3	5	10	10
Muğla	Muğla.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Merkez	Eskişehir, Kocaeli, Bilecik, Kütahya, Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Muğla, Antalya.	40	36	21	97	40	100	150	50	300	50
Antalya	Antalya.	3	2	-	5	2	15	5	-	20	10
Çifteler	Eskişehir.	123	68	33	224	7	50	100	50	200	10
Lalahan	Ankara, Kırşehir, Yozgat, Çorum, Çankırı, Kastamonu, Bolu, Zonguldak.	-	-	-	-	-	15	25	10	50	10
Karadeniz	Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Çoruh, Gümüşhane.	10	12	-	22	2	50	100	50	200	50
Uzunyayla	Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan.	11	33	65	109	36	60	100	40	200	50
Keykubat	Kayseri, Niğde.	-	-	-	-	-	30	40	30	100	20
Konya	Konya.	61	33	10	104	1	60	120	20	200	40
Beşşehir	Beşşehir ve Köyleri.	10	14	-	24	-	10	15	-	25	10

3445 “Türkiye Atçılığı Hakkında Bir Rapor: Atçılığımıza Umumi Bir Bakış”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, C 13, S 290, (30 Haziran 1952), s.13.

Eloğlu	Malatya, Gaziantep, Maraş, Seyhan, Mersin.	108	34	22	164	7	150	50	-	200	40
Urfa	Urfa, Mardin.	30	-	-	30	-	100	-	-	100	50
Van-Erciş	Van, Bitlis.	-	-	-	-	-	50	100	-	150	50
Hakkari	Hakkari	-	-	-	-	-	5	5	-	10	10
Elazığ	Elazığ, Diyarbakır, Tunceli, Bingöl, Muş, Siirt.	-	-	-	-	-	25	75	-	100	50
Erzurum-İlica	Erzurum, Kars, Ağrı.	7	25	13	45	5	50	100	50	200	50
Toplam		439	375	198	1012	116	862	1188	380	2430	578

3. Koyun–Keçi Yetiştirme, İslah ve Üretim Müesseseleri

3.1. Balıkesir–Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte hayvancılığı geliştirmek için ıslah çalışmaları ayrı bir yöntem olarak kullanılmıştır. Bu maksatla sığır, koyun, tiftik keçisi ve at üzerine çeşitli ıslah faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Koyun ıslahında diğer ırklara nazaran özellikle merinos ırkı ön plana çıkmıştır. İlk defa 1928 yılında Macaristan'dan getirilen tarak yapağı merinoslarla melezleme yapılmışsa da bunlardan iyi netice alınamamış; bilhassa merinos yetiştiriciliğine yeni bir yön verilmesi lüzumu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Yüksek Ziraat Enstitüsü Zootečni Prof. Dr. Spöttel'in kararı ile merinos yetiştiriciliğinde 1934 yılından itibaren yeni bir aşamaya geçilmiştir. Böylece Türkiye'de Alman yapağı–et merinosu devresi başlamıştır. Verilen kararda Bursa–Balıkesir ve Çanakkale illerini içine almak üzere ayrılan bölgede ilk 2 yıl içerisinde tecrübe faaliyetleri yürütülmek üzere 500.000 Kıvrıkcık koyun ırkının Merinos ırkına çevrilmesini hedef alan 5 yıllık bir çalışma programı hazırlanmış ve çalışmaları başlanmıştır. Buradaki temel amaç; Alman yapağı–et merinosu yetiştirmekten ziyade yapağı kalitesi merinos gibi veya yakın, vücut yapısı yerli koyun cinslerinden büyük ancak merinostan biraz küçük kıvrıkcık cinsi kadar süt veren, ülkenin mera ve iklim şartlarına uygun bir “Türk tipimerinos” ırkı oluşturmaktır. Bu program gereğince toplamda 360 koç ve 500 baş koyun getirilerek 131.460 Türk lirası ödenmiş ve bu doğrultuda ıslah çalışmalarında merinos yetiştirme çiftlikleri oluşturulması kararlaştırılmıştır³⁴⁴⁶.

1935 yılından itibaren başlatılan çalışmalarda Ziraat Vekâletinin emrinde çalışan merinosçuluk uzmanı Baron Fon Septo, gazetecilere verdiği bir demeçte 1934 yılına kadar Türkiye'de merinos yetiştirmek için yapılan tecrübelerin çok müspet neticeler verdiğini; 30 damızlıkla bu sene 8.000'den fazla koyuna muvaffakiyetle suni aşılama yapıldığını belirtmiştir. Daha sonra Septo, Karacabey Harası'nda bir merinosçuluk kursunun açıldığını ve Balıkesir Bandırma'da bir merinos yetiştirme çiftliğinin kurulacağını; bilhassa Almanya'da bu işi tetkik etmek üzere bir heyet gönderildiğini ve bu heyetin oradan 500 dişi, 20 erkek merinos getirebileceğini söylemiştir³⁴⁴⁷. Bu minvalde başlatılan çalışmalarla Balıkesir ilinde yerli koyunlarını merinoslaştırmak için bu yıl açılan suni tohumlama istasyonunun, mevsimin bitmesi dolayısıyla faaliyeti bitmiştir. İstasyonun faaliyette bulunduğu Balıkesir mıntıkasıyla Susurluk mıntıkasında tohumlamaya tabi tutulan yerlerden önümüzdeki doğum mevsiminde 16–18.000 yakın merinos kuzusu elde edilmesi planlanmıştır³⁴⁴⁸.

Bu doğrultuda Batı Anadolu Bölgesi'nde küçükbaş hayvancılığı geliştirmek, yöre hayvanlarını ıslah etmek amacıyla açılan Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği, 1943 yılında kuruldu³⁴⁴⁹. Bandırma Merinos Şefliği müdürlüğünde Fahri Savruna Bey görev yapmaktaydı³⁴⁵⁰. Bandırma'ya 6 km. mesafede yer alan ve Edincik bölgesinde bulunan çiftlik, Tekir Tepe eteklerinde konumlandırılmıştır. Çiftlik arazileri, 1914 yılında Franz Moris Filipson isimli bir yabancı tarafından Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğulları tarafından satın alınmıştır. 1943 yılında da Ziraat Vekâleti tarafından istimlak edilerek merinos yetiştirme çiftliği haline getirilmiştir. Çiftlik, 24.369 dekarlık bir arazide faaliyetlerini sürdürmüştür. Merinos Çiftliği, ilk olarak 1935 yılında Karacabey Harası bünyesinde kurulmuştur³⁴⁵¹. Daha sonra Tekfur Çiftliğinin

3446 Rezan Şahinkaya, “Bursa-Balıkesir Bölgesi Halk Elindeki Merinos Yetiştiriciliği”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XV, C 15, S 132, (Nisan 1955), ss.22-26.; Bk.: Şahinkaya, **Türkiye'nin Bursa-Balıkesir-Çanakkale**, s.13.; Orhon, ss.20-23.

3447 **Ulus**, 7 Mart 1937.

3448 **Ulus**, 28 Eylül 1938.

3449 Baha Öndeş, “Zirai Müesseselerimizi Tanıyalım: Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinin Kuruluşu ve Gayesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, C 24, S 96, 1947, ss.420-421.

3450 **Cumhuriyet**, 17 Teşrinievvel 1937.

3451 Beşter, **age.**, ss.5-6.; Öndeş, “Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinin Kuruluşu ve Gayesi”, ss.420-421.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.159.

istimlak edilmesiyle birlikte bütün kadrosuyla Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğine intikal etmiştir³⁴⁵². Bandırma'da kurulan Merinos Yetiştirme Çiftliğinde bir demirhane, saraçhane, nalbanthane ve araba tamirhanesi inşaatı sona ermiştir. Büyük ziraat hangarlarının ikmali yaklaşımıştır. Müesseseyi baştan başa kat eden büyük şosenin ikinci parti inşaatı yarıya gelmiştir. Müessese merkezinin su ihtiyacını karşılanması için inşaat hızla devam edilmektedir. Müessesenin elektrik santral binası inşası ve elektrik tesisatı ihale edilmiştir³⁴⁵³.

Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinin ilk müdürü Merinos uzmanı Baha Öndeş'dir. Çiftlik, Gönen-Bandırma şosesine bağlı bir yol ile Bandırma'dan 7.5 kilometre uzaklıktadır. 1943 yılında kurulan bu çiftliğin 24.369 dekar arazisi vardır. İşletmenin 4.500-5.000 dekarlık arazisi Gökmen Çiftliğinin kamulaştırılarak bu müesseseye katılması ile oluşmuştur³⁴⁵⁴. Bu arazilerin türevsel olarak dağılımı ise şöyledir: 3.000 dekar tarla ziraatı arazisi, 18.200 dekar mera, 800 dekar çayırılık, 40 dekar yoncalık, 2.056 dekar ormanlık, ağaçlık ve bağ-bahçe ziraatı, 100 dekarı bina ve yollar. İşletme, 3 şube halinde teşkilatlandırılmış ve işleyiş düzeni buna göre programlanmıştır. Bunlar: Merkez şubesi, Islah şubesi ve Ziraat şubesidir. Merkez şubesinde kurumun idari işleri yapılmıştır. Islah şubesinde damızlık merinos koyunların her türlü teknik ve idari işleri yürütülmüş ve Bandırma Hastanesi'nin süt ihtiyacını temin etmek amacıyla sığır yetiştirilmesi yapılmıştır. Ziraat şubesinde ise tarla ziraatı ile çayır ve mera faaliyetleri, bağ-bahçe, yoncalık işleriyle uğraşılmaktadır³⁴⁵⁵.

Fotoğraf –156

Solda: Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği Merkez Binası. Sağda: Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği Merinos koyun sürüsü.

Kaynak: Beşter, *age.*, ss. 4-8.

3452 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 101-13-17, 26.02.1943.

3453 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, s.160.; **Ulus**, 14 Ağustos 1945.

3454 **BCA**, Dosya No: 30-18-1-2, Yer No: 112-68-9, 24.10.1946.; İkinci, "Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği", s.203.

3455 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.161, 165.

Tablo –258

**Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinde Kültür Ziraatı Yapılan
Mahsuller ve Dekara Göre Verimi³⁴⁵⁶ (kg.)**

Yıllar	Buğday	Arpa	Yulaf	Bakla	Kuru Ot	Yonca	Sap Saman
1944	43.153	106.25	72.76	37.73	146.000	-	479.000
1945	58.083	48.35	74.99	67.46	90.000	-	424.000
1946	107.40	116.24	150.22	99.12	75.800	-	618.000
1947	74.00	75.98	81.76	74.45	60.495	-	497.000
1948	86.94	119.40	122.54	21.70	380.000	-	270.000
1949	66.27	91.30	69.56	37.30	97.638	5.760	300.000
1950	80.56	45.16	59.34	-	241.250	16.882	193.000
1951	72.68	100.87	55.68	-	310.005	103.582	257.434
1952	52.78	149.38	80.93	-	75.000	66.379	30.000

Tablo –258’de görüldüğü üzere Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği, esas itibariyle merinos yetiştiriciliği ve koyun ıslahı üzerine çalışmalar yürütmekle programlanmış ve bu doğrultuda arazilerinin büyük bir bölümünü mera arazisi olarak ayırmıştır. Bu arazilerin 800 dekarlık kısmını oluşturan bölümünde yer alan çayırlar biçilerek hayvanların kışlık ot ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Ayrıca hayvanlara daha fazla proteinli ot verilebilmesi amacıyla yoncalık tesis edilmiş ve 1949 yılından itibaren yetiştirme işine başlanmıştır. Sulama ve arazi ıslah projeleri kapsamında çalışmalar yürütüldüğü takdirde bu alandan alınan verim giderek artacaktır. Tarla arazilerinde ise hayvanların yem gereksinimlerini karşılamak üzere 1944 yılından itibaren yulaf, arpa vs. gibi ürünlerin yetiştirilmesine önem verilmiştir. Ayrıca İşletmede çalışan işçi ve personelin ihtiyacını karşılamak maksadıyla her yıl ortalama 500 dekarlık bir araziye buğday ekimi yapılmıştır. Buna göre: 1944–1952 yılları arasında 1 dekarlık alanda buğday mahsulünden alınan verim ortalama 72.124 kilogramdır. Aynı dönem içerisinde bu oran Arpa mahsulünde 75.964 kg, yulafta 75.964 kg, bakla mahsulünde 47.30 kg, kuru ot alanında 147.618 kg, sap–samanı 332.939 kilogram olarak belirlenmiştir.

İşletmenin merkez binasında müdürlük bürosu, yatakhane, laboratuvarlar, kütüphane, işletme kısımları bulunmaktadır. Lojman binaları, çiftlikte çalışan memurlarla teknisyenlerin aileleriyle beraber oturmaları için 21 parça küçük binalar yapılmıştır. Çiftlikteki ağıllar, koyunlar için ayrı yerlerde dört muntazam taş ağıl meydana getirilmiştir. Muhtelif binalar grubunda ise elektrik santrali, zahire ambarı, işçilerin koğuşu ve hamamı, mutfak ve yemek salonu, demirhane, saraçhane, nalbanthane, marangozhane, tamirhane gibi muhtelif atölyeler yapılmıştır. Müessesede müdürle beraber beş kişilik uzman veteriner ve 10 kişilik memur kadrosu faaliyet göstermektedir. Çiftliğin hayvan kadrosunda ise 5.000 baş koç, koyun ve kuzu olmak üzere 5.000 baş Merinos vardır. Ayrıca 20 baş yarım kan Montafon sığırtı, 50–60 baş beygir, katır olarak çift ve hizmet hayvanları, 300–400 tavuk vardır. İşletmedeki tavukların cinsleri Leghorn, Rodeyland, yarım kan Karacabey ırkıdır. Çiftlikte her yıl ortalama 4000–5000 dekar kadar arazi ekilip dikilir. Ekinlerin %50’si hububat, %25’i bakliyat, %25’ini de muhtelif bitkiler oluşturmaktadır³⁴⁵⁷.

3456 Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.166-168.

3457 Ekinci, “Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği”, s.203.

İşletme bünyesinde ekinlerden başka 20 dekar sebze bahçesi, 10 dekar bağ-bahçe, 15 dekarlık bir alanda ise park ve meyve fidanlığı kurulmuştur. Çiftlikte çam, çınar, atkestanesi, akça ağaç, karaca ağaç gibi ağaçlardan 15.000 kadar fidan yetiştirilerek yol kenarlarına dikilmiştir. Ayrıca koru halinde 60 dekarlık bir meşe ormanı tesis edilmiştir. Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğine bağlı Balıkesir’de bir Merinos büyütme çiftliği vardır. Bandırma’da yetiştirilen erkek kuzular, Balıkesir Çiftliğine gönderilir. Bunlar orada koç haline gelince Merinos yetiştiricilerine her birisi 10–15 lira gibi ucuz fiyatlarla satılır. Babaları Merinos, anaları kıvrıcık olmak üzere yetiştirilen yarım kan koyunların ortalama ağırlıkları 50–60, koçları 60–70 kilogramdır. (her birisi 100 küsur kg. gelen koçlar da vardır). Koyunlar ortalama 3–4, koçlar 5–6, toklular 2–3, kuzular 1.5–2.5 kg. yapağı randımanına sahiptir. Koyunlar dört ay kuzusunu emzirdikten sonra 42.5 litre süt verebilmektedir. Yarımkan süt Merinosları ise et, yapağı ve süt olmak üzere üç istikamette yetişen kombine bir ırktır. Hastalıklara dayanıklı, yol yürümeye ve kuraklığa dayanıklı, sağlam ve kanaatkar bir hayli etmek kabiliyetleri vardır. İşletmedeki merinosların yapağı kalitesi Güney Amerika’daki Merinos yapağıları ayarında bir kaliteye sahiptir. Koyunların ince, dayanıklı, elastiki, yumuşak, uzun telleri vardır. Nitekim 1946 yılında Bursa Merinos Fabrikası randıman muayenesinde Bandırma merinoslarının yapağıları %57.11 randımana sahip olduğu gözlemlenmiştir. Diğer ülkelerde yetiştirilen merinoslarda ortalama randıman %50’yi geçmez. Bu sebeple Çiftlikteki yapağılar A ve B arasında bir evsafa sahiptir. Yaparı kalitesi açısından en ince yapağı Alman merinoslarına aittir ve bunların kalitesi A’dır. Nitekim işletmede de Alman merinos yetiştirilmesi ve ıslahı yapıldığı için kalite olarak Alman yapağılarına yakın durumdadır. Bandırma Çiftliğinde yetiştirilen merinosların et bakımından randımanı da yerlilere göre yüksek seviyededir. Örneğin yerli koyunlarda et randımanı %40–50 olduğu halde merinoslarda %50–65’dir. Etin kalite bakımından değeri ise kıvrıcıkla–dağlıç arasındadır. Yetiştirilen bu damızlıklar Almanya’dan gelen ve memleketimizde yetiştirilen Merinos koyun ve kuzularının etlerinden daha lezzetlidir ve yumuşaktır. Merinosların derileri büyük ve yerli koyun derilerinin bir buçuk misli ağırlığındadır³⁴⁵⁸.

Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği, ülkenin iklim ve mera şartlarına uygun, kombine verimli bir merinos ırkı meydana getirip bunun çeşitli yollarla, halka intikalini ve yayılmasını amaçlamıştır. Çiftlikteki ilk damızlık materyal Karacabey Harası’ndan getirilmiştir. Getirilen çeşitli ırklardaki damızlıklar, kurumda mevcut yerli ırklar arasında çeşitli denemelere tabi tutulmuş ve bu denemeler neticesinde yeni melez cinsler elde edilmiştir³⁴⁵⁹. Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği ilk defa 1935 senesinde Karacabey Harası’nda faaliyet göstermeye başlamış ve ihtiyaç olan damızlıklar orada yetiştirilip hazırlanmış ve 1943’te Bandırma’ya naklolunmuştur. İşletme, 1937–1947 yılları arasında 7.094 koç, 6.242 koyun, 520 kuzu olmak üzere 13.856 baş damızlık Merinosu yetiştirip halka dağıtılmıştır³⁴⁶⁰. Çiftlik, asgari 15.000 koyunun koç ihtiyacını karşılamak, üç yılda 40.000 koyunu aşlamak, damızlıkların verim ve kalitesini yükseltmek, her yıl yaklaşık iki yüz köylüye tane ve kaba yem desteği sağlamak, hayvan bakım, sağım, kırkım gibi bilgileri öğretmek, çayır ve meraları verimli bir hale getirmek gibi faaliyetlerde bulunulacaktır. Yetiştiricilere yılda ortalama 500 merinos koçunu ve 200 merinos koyununu 25 lira bedelle verecekti³⁴⁶¹. Çiftlikte yarımkan Türk merinos yetiştirmesinin yanı sıra 1951 yılında safkan Alman koç ve koyunlarının da yetiştirilmesine başlanmıştır. Karacabey Harası’ndan getirilen kuzular ile birlikte 50 baş safkan Alman merinos koyunu satın alınmıştır³⁴⁶². Nitekim 1952 yılı itibarıyla 101 elit ve 3.993 muhtelif kan dereceli olmak üzere toplam 4.094 merinos bulunmaktaydı³⁴⁶³. 1957 yılı itibarıyla Çiftlikteki damızlık koyun sayısı 3.310 olup suni yöntemle gerçekleştirilen aşılama sonucu %97.40 oranında bir gebelik seviyesine ulaşılmıştı. Aynı dönemde hayvan grubunda 41 koç, 1.893 koyun, 14 erkek toklu, 477 dişi toklu, 341

3458 Ekinci, “Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği”, s.204.; Beşter, *age.*, ss.7-8.; Orhon, *age.*, ss.31-33, 42-43.

3459 Beşter, *age.*, ss.7-8.; Batu, *Yetiştirme Kurumları*, s.160.

3460 Ekinci, “Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği”, s.205.; Öndeş, “Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinin Kuruluşu ve Gayesi” ss.420-421.

3461 *Şehirlerarası Ticari-Zirai Endüstri Bülteni*, İzmir 1957, s.18.

3462 Batu, *Yetiştirme Kurumları*, ss.164-165.

3463 Şahinkaya, *Bursa-Balıkesir-Çanakkale*, s.8.

erkek kuzu, 544 dişi kuzu, 1 boğa, 10 inek, 8 dana, 8 buzağı, 2.410 kümes hayvanı, hizmet hayvanı olarak 25 at ve 8 katır bulunmaktaydı³⁴⁶⁴.

Fotoğraf –157

Solda: Almanya'dan getirilen merinos koçlarından bir kısmı. Sağda: Merinos koyun yetiştiriciliği yarışmasında ödül alanlar bir arada (1937).

Kaynak: **Cumhuriyet**, 9 Temmuz 1935.; **Cumhuriyet**, 29 Mart 1937.

Tablo –259

Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği Tarafından Dağıtılan Damızlık Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Türevsel Dağılımı³⁴⁶⁵

Yıllar	Erkek Damızlık Sayısı (baş)	Dişi Damızlık Sayısı (baş)		
		Koyun	Dişi Toklu	Dişi Kuzu
1943	743	443	180	-
1944	103	686	29	-
1945	586	117	153	-
1946	849	50	-	-
1947	494	175	20	-
1948	547	58	50	10
1949	521	-	54	25
1950	410	-	-	-
1951	418	20	-	-
1952	540	116	59	-
Toplam	4.700	2.245		

3464 Şehirlerarası Ticari-Zirai Endüstri Bülteni, ss.18-19.

3465 Batu, Yetiştirme Kurumları, ss.162-163.

1953 yılında Ziraat Vekâleti tarafından bölgede yapılan tetkiklerde merinos yetiştiriciliğinin son durumu hakkında malumat edinilmiştir. Bu gezi esnasında bölgede en önemli yetiştirme merkezleri olan Karacabey Harası ve Bandırma Merinos Çiftliği sürüleri ile bu işletmelere yakın köyler tek tek dolaşarak halk elindeki merinosların ağıl, yemleme, damızlık seçimi ve bakım şartları tetkik edilmiştir. Bu bağlamda Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği civarında bulunan Çürüden, Çinge, Çepni, Külefli köyleri ve Edincik bucağı olmak üzere 33 köy ve çiftlikteki koyunlar üzerinden ölçü ve yapağı numuneleri alınmıştır. Yapılan incelemelerde yaklaşık 25 yıllık bir maziye sahip olan merinos yetiştiriciliğinin halk elindeki koyunların istenilen miktar ve seviyeye ulaşamadığı tespit edilmiştir. Karacabey ve Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinin yanı başındaki bazı köylerde ise merinos koyununa neredeyse hiç rastlanılmamıştır. Bu durumun en önemli sebepleri arasında işletmelerin merinoslaştırma çalışmalarında yeterli ölçüde başarı sağlayamamalarının yanı sıra iklim koşulları ve ziraatın çeşitli kollarının koyunculuktan daha karlı oluşu gibi faktörler etkili olmuştur³⁴⁶⁶. Ayrıca bölgede merinos ırkı koyunlarının yerli koyunlara nazaran biraz daha fazla bakıma muhtaç durumda olması ve cilt hastalıklarına karşı dayanıklılığı bakımından yerli koyunlara oranla daha düşük seviyede bulunması köylü tarafından bir külfet olarak görülmüştür. Bu sebeple merinos koyunlarının bakım-besleme ve hastalıklara karşı dayanıklılığı zor olduğu için halk arasında yetiştirilme alanı dar bir çerçevede kalmış ve umulan gelişme sağlanamamıştır³⁴⁶⁷.

Merinos koyunu iyi kalitede yapağı veren koyun ırkları arasında başta gelir. Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinde 1943 yılından beri yetiştirilmekte olan merinoslar önce yapağı ve sonra da yavru ve et verimleri bakımından Türkiye’de en ön sırayı işgal etmektedirler. Fakat adı geçen Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinde safkan merinos koyunlarında bu verimlerin zaman zaman bazı yıllarda azaldığı müşahade edilmiştir. Bu sebeple Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinde 1954–1963 yılları arasında müşahade edilen başlıca biyolojik problemleri tetkik etmek gayesiyle evvela mera ve beslenme imkânları ve sonra bunlarla sıkı bir ilgisi olan yağış ele alınmıştır. Daha sonra da bu şartlarda merinos koyunlarında verimlerin ve ölüm oranlarının nasıl değiştiği incelenmiş, çiftlikte gelecek yıllarda daha fazla başarı sağlanabilmesi için çalışmalar başlatılmıştır³⁴⁶⁸.

Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği koyunlarında son yıllarda görülen biyolojik problemleri çözümlenmek gayesiyle çiftlikte başlatılan çalışmalarda mera durumu, besleme seviyesi ile verimler arasındaki münasebet üzerinde durulmuştur. Adı geçen çiftlikte umumiyetle merinoslara az miktarda kesif yem verildiği ve çok kurak geçen yaz aylarında ihtiyaçları olan yemin tam olarak verilmediği görülmüştür. Dolayısıyla çiftlikte yapılan bilimsel çalışmalar neticesinde ortaya konulan verilerde koyunların verimlerinin azalmasında ve sürülerde telafatın artmasında bu besleme yetersizliğinin büyük bir payı olduğu neticesine varılmıştır³⁴⁶⁹.

3466 **Şahinkaya**, “Bursa-Balıkesir Bölgesi Halk Elindeki Merinos Yetiştiriciliği”, ss.22-26.

3467 Orhon, **age.**, ss.50-51.

3468 Selahattin Batu, Emin Arıtürk, Halil Özcan ve Necmettin Ertuğrul, “Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği Koyunlarında Son Yıllarda Görülen Verim Azalmaları Üzerine Araştırma”, **Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, C 10, S 3-4, 1963, ss.238-239.

3469 Batu, Arıtürk, Özcan ve Ertuğrul, **agm.**, s.252.

Tablo –260

1954–1963 Yılları arasında Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinde Yetiştirilen Merinos Koyunları³⁴⁷⁰

Yıllar	Yıllık ortalama koyun adedi
1954	3899
1955	3403
1956	3473
1957	3596
1958	3761
1959	4239
1960	4256
1961	3867
1962	3676
1963	3500

Çiftlikte yapılan çalışmalar neticesinde yağışa göre mera durumunun da değişim gösterdiği tespit edilmiştir. Yağışı fazla olan yıllarda (örneğin 1955, 1958, 1962 ve 1963 yıllarında) koyunların daha iyi mera şartlarına kavuştuğu müşahede edilmiştir. Buna mukabil 1954, 1956, 1959, 1960 ve 1961 yıllarında az yağış sebebiyle meraların gayri müsait durumda oldukları görülmüş ve yemle beslenmeye daha önem verilen dönemlerde olumlu neticeler alındığı görülmüştür. Dolayısıyla çiftlikte beslenmedeki bu hatanın doğurduğu kötü neticeler meydandadır. Nitekim 1954–1963 yılları arasında merinos koyunlarının yıllık verimleri ve canlı ağırlıkları tetkik edilecek olursa bu değerlerin çok düşük olduğu ve meraların kötü, yağışın az olduğu ve fakat koyunlara daha az yem verildiği yıllarda verimlerin daha da azaldığı açıkça görülmektedir. Bu azalmada birçok faktörlerin tesiri mevcuttur. Fakat çiftlikteki besleme yetersizliği başlıca faktörler arasında yer almıştır³⁴⁷¹. Öyle ki bu beslenme yetersizliği merinos çiftliğinde yetiştirilen merinos koyunlarının ikizlik nispetine de etki yapmıştır. Bu husustaki çiftlik kayıtlarına bakıldığında, çiftlikteki yapağı veriminde olduğu gibi başlangıç senelerde ikizlik nispetin de düşüş yaşanmıştır. Fakat son yıllarda bu nispet yükselmiştir. Yavru verimi ve ikizlik kabiliyeti çevre şartlarından çok müteessir olan vasıflar arasındadır. Bu sebeple son yıllarda ikizlik nispetinin çoğalmasına çiftlikte gittikçe iyileşen bakım ve besleme şartları sebep olmuştur³⁴⁷².

3470 Batu, Arıtürk, Özcan ve Ertuğrul, agm., s.242.

3471 Batu, Arıtürk, Özcan ve Ertuğrul, agm., s.243.

3472 Batu, Arıtürk, Özcan ve Ertuğrul, agm., s.247.

Tablo –261

Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinde 1954–1963 Yılları Arasında Merinolarda Yıllık Ortalama Yapağı Verimleri ve Yapağı Randımanı³⁴⁷³

Yıllar	Kirli Yapağı Verimi (gram)	Temiz Yapağı Verimi (gram)	Yapağı Randımanı %
1954	2561	1492	58.28
1955	1791	1485	53.22
1956	2395	1209	50.49
1957	3076	-	-
1958	3165	1535	48.50
1959	3555	1618	45.50
1960	3180	1537	48.33
1961	3022	1322	43.75
1962	3497	1923	55.00
1963	3352	1844	55.00

Çiftlikte tavukçuluk üzerinde ıslah ve çoğaltım çalışmaları da yürütülmüştür. Bölgede fennî tavuk yetiştirilmesine karşı görülen ilgi üzerine İşletme, Leghorn ile Amerika menşeli Newhampshire ve Rodeyland cinsi tavuk yetiştirme üzerinde çalışmalar yapmıştır. Her yıl ortalama 100–150.000 arasında civciv dağıtımında bulunan çiftlik işletmesi, yörede tavukçuluk kooperatiflerinin kurulmasına öncülük yapmıştır. Örneğin Bandırma–Salur köyünde 99 üyeli bir Tavukçuluk Kooperatifinin kurulmasına ve çalışmasına rehberlik etmiştir. Ayrıca kendi kümeslerinde Leghorn ırkında günde 185, Newhampshire cinsinde ise 175 yumurta alarak tavuk başına yılda ortalama 20 lira kar elde etmiştir. Bu yönüyle İşletme, yöre tavukçuluğunu fennî esaslara dayandırmış ve halkın elindeki mahsulleri kıymetlendirmiştir³⁴⁷⁴.

Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği tarafından yöredeki halkın geniş ölçüde bilgilendirilmesi amacıyla çeşitli ziraat ve hayvancılık kursları düzenlenmiştir. Bursa ilinde 1957 yılından itibaren faaliyette olan 4 –K genç çiftçi çocuklarının teknik ziraat, ev ekonomisi ve kültürel sahalarda yetiştirilmesi konusunda açılan kurslardan hareketle, Çiftlikte bir kurs açılmıştır. Bu hususta Ziraat Vekâleti tarafından 14.01.1960 tarihinde başlayan ve 16.01.1960 günü akşam sona eren bir 4 –K Lider Eğitim Kursu açılmıştır. Kurs, Ziraat Vekâleti Genç Çiftçi Çocuklarını Yetiştirme Şubesi müdürü Refik Kokol'un başkanlığında açılmış; Amerika'da ICA uzmanı V.C. Kimmell'in 4 –H çalışmalarındaki bilgi ve tecrübelerinde faydalanılmıştır. Kursu, meyvecilik uzmanı olarak Rifat Ekinci, ziraat sanatları alanında Fuat Düzel, 4 –K lideri Mehmet Payzın ve İhsan Salur, ev ekonomisti alanında ise Ayşe Trakya katılım sağlamış ve dersler vermiştir. Bu suretle 1960 yılında 4 –K faaliyetlerinin daha geniş bir sahaya yayılması, en yeni ziraat metotlarının köylere

3473 Batu, Arıttürk, Özcan ve Ertuğrul, agm., s.246.

3474 Beşter, age., ss.8-10.

sokulması, köylerde gençlerle birlikte iş birliği halinde uygulamalı olarak bir çalışma sisteminin oluşturulması amaçlanmıştır³⁴⁷⁵.

3.2. Lalahan Zootečni Araştırma Enstitüsü

Ankara keçisi, Türkiye’nin önemli hayvan gen kaynaklarından birisi olup en önemli verimi tiftiktir. Cumhuriyet’in ilanından itibaren Ankara keçisinin ıslahı ve tiftiğin değerlendirilmesi konuları ciddiyeyle ele alınmıştır. Bu dönemde çıkarılan yasalarla damızlık tiftik ihracatı durdurulmuş ve Ankara keçisi yetiştiriciliğini desteklemek, geliştirmek, tiftik üretimini artırmak ve değerlendirmek amacıyla “Türkiye Tiftik Cemiyeti” kurulmuştur³⁴⁷⁶. Türkiye Tiftik Cemiyeti, 2 Mart 1932 tarihinde numune ağılı oluşturmak için Ankara’ya 27 km mesafedeki Lalahan İstasyonu’nun bulunduğu sahada, “Odabaşı Çiftliği” olarak bilinen araziye satın alarak Ankara keçisi üzerindeki ilk ıslah çalışmalarını başlatmıştır³⁴⁷⁷. 1933 yılından itibaren Lalahan’da bir numune ağılı ve veteriner hekim lojmanı yapılmış, yetiştiricilik çalışmaları kapsamında ise 300 adet damızlık keçi ve tekesi ile ilk ıslah çalışmaları yürütülmüştür³⁴⁷⁸. Cemiyet, ilk önce burada yetiştirdiği tiftik tekeleri ile Ankara keçilerinin seleksiyon yoluyla çoğaltılması ve yaygınlaştırılması amacıyla faaliyet göstermiş ve elde ettiği ıslah edilmiş hayvan varlıklarını yetiştiricilere dağıtmıştır³⁴⁷⁹. Bahsi geçen bu çalışmalar 7 Temmuz 1951 tarihine kadar Türkiye Tiftik Cemiyeti gözetiminde devam etmiş ve bu tarihte arazi ve binalar, Ankara keçisi yetiştiriciliği ve tiftik ıslahı çalışmalarına devam etmesi koşuluyla, Ziraat Vekâletine devredilmiştir³⁴⁸⁰. Bu yönüyle Türkiye’de tiftik keçisi yetiştiriciliğinin bilimsel yöntemlerle yapılmasını sağlayan Türkiye Tiftik Cemiyeti, günümüz hayvancılığının geliştirilmesinde öncü rol oynayan Lalahan Hayvancılık Merkez Araştırma Enstitüsü’nün kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Ziraat Vekâleti burada Çifteler Harası’na bağlı olarak Aygır Deposu ve Tiftik Keçisi Numune Ağılı’nı kurarak tiftik keçisi ıslah çalışmalarını devam ettirmiştir. 1957 yılına gelindiğinde kurumun ismi değiştirilerek Lalahan Zootečni Araştırma Enstitüsü adını almış ve doğrudan Ziraat Vekâletine bağlı ve döner sermayeli bir araştırma ve yetiştirme kurumu olarak faaliyet göstermiştir. Buna paralel olarak yapılan araştırmalara materyal sağlamak ve çevredeki yetiştiricilerin damızlık taleplerini karşılamak üzere 13.05.1960 tarih ve 7473 sayılı Kanun ile Enstitü bünyesinde döner sermayeli Lalahan Yetiştirme ve Deneme Çiftliği kurularak Enstitü iki isimle çalışmalarına devam etmiştir. Sonraki yıllarda Enstitüde, hayvancılık birimleri çoğaltılıp alt yapı geliştirilerek Ankara Keçisi ve tiftik araştırmaları yanında koyun yetiştiriciliği, sığır yetiştiriciliği, tavuk yetiştiriciliği, hayvan besleme, suni tohumlama ve embriyo transferi konularında araştırmalar da yapılmaya başlanmıştır. Enstitü 1986 yılına kadar Lalahan Zootečni Araştırma Enstitüsü adıyla görevine devam etmiş, bu tarihten sonra 1986 yılında çıkan bir yasayla adı Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. Daha sonraki yıllarda Enstitü, 1998 yılında Hayvancılık Merkez Araştırma

3475 Mehmet Payzın, “Bandırma-Merinos Çiftliğinde Açılan 4 -K Lider Kursları”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 11, C 11, S 120, (Ocak 1960), s.21.

3476 Muzaffer Bekman, “Türkiye Tiftik Cemiyetinin Kuruluşuna ve Bugünkü Haline Dair Malumat”, **Türk Baytarlar Cemiyeti Mecmuası**, S 3, (1935), ss.336-346.; Bk.: Ayşe Menteş Gürler, “Türkiye Tiftik Cemiyetinin Tarihçesi”, **Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi**, C 46, S 2, (2006), ss.39-46.

3477 “Tiftik Cemiyeti Merkez İdare Heyeti Raporu ve Bütçenin Esbabı Mucibesi”, **Türk Baytarlar Cemiyeti Mecmuası**, S 8, (1932), ss.30-37.

3478 “Tiftik Cemiyetinin 30 Nisan 1933 Tarihli Kongresi Zabıtnamesidir”, **Türk Baytarlar Cemiyeti Mecmuası**, S 13, (1933), ss.50-57.

3479 “Tiftik Keçilerinin ıslah ve Teksiri Hakkında”, **Türk Baytarlar Cemiyeti Mecmuası**, S 5, (1934), ss.225-227.

3480 Erman Tamur, **Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı: Tükenen Bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler**, Ankara Ticaret Odası Yay., Ankara 2003, s.195.; Bk.: G. Şahin, “Türkiye’de Ankara Keçisi (Capra Hircus Ancryrensis) Yetiştiriciliğinin Dünü Bugünü ve Yarını”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11 (2), s.345.; Batu, **Yetiştirme Kurumları**, ss.110-123.

tırma Enstitüsü, 2015 yılında da Uluslararası Hayvancılık Araştırma ve Eğitim Merkezi olarak faaliyette bulunmuş ve bu görevi faal olarak yerine getirmiştir³⁴⁸¹.

Enstitünün kuruluş amacı hayvancılıktaki verim düşüklüğünü gidermek için ülkesel bazda veri toplayarak değerlendirmek, temel ve stratejik araştırmalar yapmaktır. Bu çalışma konularında laboratuvar altyapısını geliştirmekte ve imkânlar dahilinde diğer kuruluşlara yardımcı olmaktadır. Araştırmacıların ve yayımcıların eğitimini yaptırmak, bilimsel toplantılar düzenlemek, kongre, sempozyum ve panel gibi organizasyonlar düzenlemek, araştırma sonuçlarının kullanıcılara ulaştırılmasını sağlamak da Enstitünün görevleri arasındadır. Bu amaçların yerine getirilebilmesi için Enstitü bünyesinde, Üretim ve İşletme, Islah ve Genetik, Yetiştirme Tekniği, Yemler ve Hayvan Besleme, Biyo-teknoloji, Eğitim Yayım bölümleri kurulmuştur. Ayrıca 1959 yılından itibaren elde edilen bilimsel verileri araştırmacı ve ilgililerin hizmetine sunmak amacıyla Lalahan Zootečni Araştırma Enstitüsü Dergisi'ni yayımlamaya başlamıştır. 1959 yılında ilk sayısını yayımlayan Enstitü, 1959–1981 yılları arasında toplamda 56 sayı yayımlamıştır. Bu tarihten itibaren yılda iki sayı olarak yayımlanan dergi, günümüzde Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi adıyla yayım hayatını sürdürmeye devam etmektedir³⁴⁸².

Fotoğraf –158

1939-Bey pazarı en iyi teke ve keçi yarışması hatırası: Sağ başta, Yoğunpelit köyü Mülazımlar eşrafından Mustafa Ünal (Efendi ağa), sol başta Karacaören köyünden Eyüp Karataş.

Kaynak: <https://www.facebook.com/BilinmeyenBeypazari/posts/2559230884115675/> (Erişim Tarihi: 06.04.2020); Koç Üniversitesi VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi.

Enstitünün Lalahan'da 308 dekarı ekilip biçilebilen arazi, 700 dekarı mera, 55 dekarı sarp arazi, 320 dekarı yollar, binalar ve ağaçlık alan olmak üzere toplam 1383 dekar arazi varlığı bulunmaktadır. 1997 yılında 4.071 dekar arazi Enstitünün kullanımından kaldırılmıştır. 2002 yılında Enstitüye devredilen Yozgat Yerköy Hayvancılık Araştırma Enstitüsüne ait 2.400 dekarı ekilip biçilebilen 10.000 dekarlık arazi de kullanılmaktadır. Günümüzde Enstitüde 5 idare binası, 66 lojman, işçi–memur lokali, 20 kişilik misafirhane, yemekhane, atölyeler, 50 başlık 2 boğa ahır, 250 başlık 4 inek ahır, 800 başlık 3 koyun ağılı, 10.000 adetlik 4 tavuk kümesi, 300 tonluk 5 kaba yem deposu, 180 tonluk 3 silo, 300 tonluk 4 silaj çukuru, 600 tonluk içme suyu deposu, 2.400 tonluk 4 sulama havuzu, 15 araç ve 7 traktör vardır. Ayrıca, jeneratör, dahili telefon sistemi, merkezi ısıtma sistemi ve matbaası bulunmaktadır³⁴⁸³.

3481 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/lalahanhmae/Menu/49/Tarihce> (Erişim Tarihi: 19.12.2021).

3482 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/lalahanhmae/Menu/49/Tarihce> (Erişim Tarihi: 19.12.2021).

3483 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/lalahanhmae/Menu/50/Altyapi> (Erişim Tarihi: 19.12.2021).

Enstitünün Biyo–teknoloji bölümü, 1968 yılında temditli sperma ile faaliyete başlayan laboratuvarında 1973 yılında sperma dondurma çalışmalarına, 1975 yılında da sıvı azotta dondurulmuş sperma üretimine başlamıştır. Modern cihazlarla donatılmış olan laboratuvarında Siyah Alaca, İsviçre Esmeri, Simental, Jersey ve İsveç Kırmızısı ırkı boğalardan sperma üretimi yapılmaktadır. Teste tabi tutulacak boğa adaylarını ve sperma üretimi yapılan boğaları barındıracak kapasitede ahır bulunmaktadır. Suni tohumlama ile ilgili tekniklerin araştırıldığı bu laboratuvarında yılda ortalama 700.000 doz civarında sperma dondurulmakta, stoklanmakta ve 70 vilayete sevkiyatı yapılmaktadır. Laboratuvar ihtiyaç duyulduğunda yılda 2 milyon doz sperma üretim kapasitesine sahiptir. Laboratuvarında yerli sığır, koyun, keçi, manda ırklarına ait spermalar dondurulmakta ve saklanmaktadır. Ayrıca sığırlarda süperovulasyon, invitro sığır embriyosu üretim teknikleri, embriyo dondurulması, embriyoda cinsiyet tayini ve ileri teknolojik embriyo manipülasyonları konularında çalışmalar yapılmaktadır. Öte yandan direk transfer, vitrifikasyon ve yavaş dondurma yöntemleriyle çeşitli embriyolar dondurulma usulüyle muhafaza edilmekte ve kurum bu konuda yaptığı çalışmalarla öncü rol oynamaktadır. Ayrıca yerli sığır, koyun ve keçi gibi hayvan ırklarına ait embriyolar dondurulmakta ve saklanmaktadır³⁴⁸⁴.

İslah ve Genetik Bölümü’nde Enstitünün kuruluşundan itibaren çeşitli laboratuvarında yapağı ve tiftik gibi hayvansal liflerin analizi yapılmaktadır. Enstitüdeki koyun ve keçilere ait yapağı ve tiftikler ile diğer Enstitü ve kuruluşlardan gelen yapağı ve tiftiklerin analizleri bu laboratuvarında yapılmaktadır. Yapağı ve tiftiklerin incelik, uzunluk, elastikiyet, mukavemet ve randıman gibi fiziksel özellikleri incelenmektedir. Bu birimdeki laboratuvarın yıllık hayvansal elyaf numune işleme kapasitesi 3.000 adettir. Laboratuvar, kendi alanında araştırma çalışmalarının yapıldığı Türkiye’nin son teknolojiyle donatılmış tek laboratuvarıdır. Ayrıca laboratuvar bünyesinde yapağı ve tiftik müzesi bulunmaktadır. Müzede Türkiye’deki koyun ve keçi ırkları ile çeşitli ülkelerde bulunan koyun, keçi ve yapağı veren diğer hayvan ırklarına ait toplam 300 civarında yapağı ve tiftik örneği sergilenmektedir³⁴⁸⁵.

Enstitünün Üretim ve İşletme Bölümü ise hayvansal ve bitkisel üretim sistemleri, sürü yönetimi, sürü sağlığı, barınaklar ve mekanizasyon, pazarlama ve ürün değerlendirme bu bölümün görevleri arasındadır. Bu bölüm: Sığır Yetiştirme şubesi, Koyun–Keçi Yetiştirme şubesi, Tavuk Yetiştirme şubesi ve Ziraat şubesi olmak üzere 4 şube altında çalışmalarını sürdürmektedir. Sığır Yetiştirme şubesi sığırlarda bakım, besleme, yetiştirme teknikleri ve verimlerle ilgili araştırmalar bu şubede yapılmaktadır. Şubenin hayvan varlığını Siyah Alaca, İsviçre Esmeri, Simental ve Yerli Kara ırkları oluşturmaktadır. Yerli Kara sığırları Türkiye yerli evcil hayvan genetik kaynaklarını koruma projesi kapsamında genetik kaynak olarak muhafaza edilmektedir. Şubede 250 başlık 4 ahır bulunmakta, ancak hayvanlar yılın bütün mevsimlerinde yarı açık padoklarda barındırılmaktadır. Sağım tam otomatik ve bilgisayarlı sistemle yapılmakta, aynı anda 10 baş hayvan sağılabilir. “Yerli Kara Gen Kaynağı Projesi ve Yerli Kara Sığırlarının Halk Elinde Koruma Projesi” şube teknik personeli tarafından takip edilmektedir. Koyunlarda ve Ankara Keçilerinde bakım, besleme, yetiştirme teknikleri, ıslah ve verimlerle ilgili araştırmalar bu şubede yürütülmektedir. Şubede Ankara Keçisi, Akkaraman koyunları ve Lalahan tipi (Kıvırcık x Akkaraman melezi) koyunlar bulunmaktadır. Ankara Keçileri Türkiye yerli evcil hayvan genetik kaynaklarını koruma projesi kapsamında genetik kaynak olarak muhafaza edilmektedir. Hayvanlar 800 başlık 3 ağılda barındırılmaktadır. Öte yandan “Ankara Keçisi Gen Kaynağı Projesi”, “Ankara Keçisinin Halk Elinde Koruma Projesi”, “Ankara Keçisinin Halk Elinde Islahı Projesi ve Karagül Koyununun Halk Elinde Koruma Projesi” gibi bilimsel araştırmalar şube teknik elemanlarınca takip edilmektedir. Tavuk Yetiştirme şubesinde, yerli ve yumurtacı tavuklarda bakım, besleme, yetiştirme teknikleri ve verimlerle ilgili araştırmalar yürütülmektedir. Şubede hayvan materyalini Denizli ve Gerze yerli tavuk ırkları ile Leghorn orjinli “TX01T1” hatları oluşturmaktadır. “Türkiye Yerli Hayvan Genetik Kaynaklarının Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımı Projesi”

3484 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/lalahanhmae/Menu/21/Biyoteknoloji-Bolumu> (Erişim Tarihi: 19.12.2021).

3485 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/lalahanhmae/Menu/18/Islah-Ve-Genetik-Bolumu> (Erişim Tarihi: 19.12.2021).

kapsamında Denizli ve Gerze yerli tavuk ırklarının exsitu invivo koruma projesi Őube teknik personeli tarafından yűrűtűlmektedir³⁴⁸⁶.

3486 <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/lalahanhmae/Menu/23/Uretim-Ve-Isletme-Bolumu> (Erişim Tarihi: 19.12.2021).

4. Küçük Evcil Hayvanları Yetiştirme, Islah ve Üretme Müesseseleri

4.1. Tavukçuluk ve Arıcılık Araştırma Enstitüsü

Cumhuriyet’in ilk yıllarında arıcılık–tavukçuluğun kalkınması, geliştirilmesi ve bilimsel olarak araştırılması konusu 5 Ocak 1931 yılında Ankara’da yapılan Birinci Ziraat Kongresi’nde ele alınmıştır. Kongrede arıcılık ve tavukçuluğa en uygun yerlerin belirlenmesi, buralarda arıcılık ve tavukçuluk istasyonları kurulması ve bu istasyonlarda arılar için modern kovan modelleri; tavuklar için de fennî kümeshaneler inşa edilip üreticilere kazandırılması istenmiştir. Ayrıca, yetiştiricilerin bilinçlendirilmesine yönelik olarak fennî arıcılık ve tavukçuluk kursları açılması ve kurslarda öğretmenler yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu öğretmenlerin yurdun her yerine gönderilerek öğrendiklerini köylülere aktarmaları, ziraat, öğretmen ve orman okullarında örnek arılık ve tavukhaneler kurulması önerilmiştir. Ankara’da yapılan bu kongre, o güne kadar bilimsel olarak arıcılık ve tavukçuluğun kalkınması yolunda atılan en önemli adım olarak değerlendirilmektedir³⁴⁸⁷.

Türkiye’de bir yandan arıcılık sorunları ülke içerisinde tertip edilen kongrelerle bilimsel olarak tartışılıp sorunları giderilmeye çalışılırken, öbür yandan uluslararası alanda gerçekleştirilen eğitim etkinliklerine öğrenci gönderilerek bu meslek hakkında bilgi ve becerilerin artırılmasına çalışılmıştır. Trakya Umûmi Müfettişi Kazım Dirik, Atatürk’ten aldığı talimatla ziraat ve öğretmen okulları mezunlarından müteşekkil iki grubu Avrupa’da fennî arıcılık konusunda yaşanan gelişmeleri yakından takip etmek ve açılan kursa katılmak amacıyla Macaristan’ın Gödöllö Tarım Okuluna göndermiştir. İlk kafileye 6 kişilik bir heyet iştirak ederken, aynı çiftlikte 29 Haziran 1938 tarihinde yapılan ikinci etkinliğe 7 kişilik bir stajyer heyeti katılmıştır³⁴⁸⁸.

Fotoğraf –159

I. Dönem

II. Dönem

Macaristan–Budapeşte’de bulunan Gödöllö Ziraat Okulu ve Çiftliğinde Açılan Arıcılık Kursuna katılan I. ve II. Dönem kursiyerler.

I. Dönem Kursiyerleri:

3487 Tekeli-İlkin, **1929 Dünya Buhranı**, ss.190-191.; Çetin, “Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, ss.213-226.; Bk.: **Birinci Ziraat Kongresi-1931: İhtisas Raporları**, C II., ss.1466-1575.; **Memleket Tavukçuluğunu İnkışaf Ettirmek Çareleri**, Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1938, ss.6-9.

3488 BCA, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 200-363-14, 25.06.1938.; Bk.: “Arıcılık Üstadlarımızdan: İsmail Hakkı Arıcı”, **Arı**, C 4, S 1, (Ocak 1948), s.15.; **Akşam**, 5 Haziran 1938, s.6.

1. Vize Ziraat Muallimi Lütfullah Gürkan, 2. Çorlu Ziraat Muallimi Lütfü Uyman, 3. Çanak-kale Ziraat Müdürü Tahir Erman, 4. İstanbul (Halkalı) Ziraat Mektebi Müdürü İsmail Hakkı Arıcı, 5. Uzunköprü Ziraat Muallimi Hürrem Ünsalan, 6. Trakya Umûmi Müfettişliği Ziraat Muallimi Salim Zeki Çamlıca.

II. Dönem Kursiyerleri:

1. Pehlivan Köyü Öğretmeni Sezai Çakatay, 2. Lüleburgaz Baş Öğretmeni Salih Arı, 3. Keşan Ziraat Muallimi Mustafa Çetinkaya, 4. Edirne Fidanlık Müdürü Herant Gümüş, 5. Mandara İstasyonu Fen Memuru Fehmi Pekçetin, 6. Edirne Köy Eğitimcileri Kursu Öğretmeni Asım Aracan, 7. Gezici Öğretmen İzzet Alamar.

1950 yılına kadar arıcılık konusunda bu türden gelişmeler yaşanırken, bu tarihte Ziraat Vekâleti tarafından alınan kararlar Ankara'da 150 dekarlık alanda Türkiye Arıcılık Enstitüsü kurulmuştur. Enstitünün kuruluşu, Ankara'da arıcılığın gelişmesi yolunda atılan önemli adımlardan birisidir. Enstitü arıcılığın modernleşmesi, yaygınlaşması, arı hastalıkları ve zararlıları gibi konularda çalışacak Türkiye koşullarının gerektirdiği uygulamaları, eğitim ve yayım yoluyla halka ulaştıracaktı. Bu amaç çerçevesinde Enstitünün halka fennî kovan sağlamaya yönelik çalışmaları olmuştur. Bunun yanı sıra modern kovanların yaygınlaşp çoğalmasında etkin rol oynamış ve Ankara'da modern arıcılığın temellerini atmıştır³⁴⁸⁹. Bahsi geçen Enstitü, Ankara Ziraat Fakültesi bitişliğinde Ankara asfaltı ile Çubuk çayı arasındaki mevkide yer alan ve 1931 yılında kurulan Tavukçuluk Enstitüsü bahçesinin yer aldığı 150 dekarlık yarısı ağaçlı yarısı da boş bir yerde konumlandırılmıştır. Kurumun ilk ve son müdürü Vedat Pınar'dır³⁴⁹⁰.

Enstitü üç şubeden oluşmaktaydı ve bu şubelerin vazifeleri şöyleydi: Biyoloji Şubesi; Türkiye arı ırklarının tayini, biyoloji ve tasnifi, arıcılığa faydalı haşerelerin etüdü ve kültürü, Türkiye arı hastalıkları araştırmaları ve mücadelesi ile ilgilenecekti. Teknoloji Şubesi; teşvik ve öğretim, kovan tipleri üzerinde araştırmalar, Türkiye arıcılarının tespiti, halk arıcılığının kontrolü, Türkiye'de müessese arıcılığının ıslahı, memurların arıcılığa teşvik edilmesi, ana arı yetiştirilmesi ve Enstitü bünyesindeki arıların bakımı, halk müracaatlarının karşılanması ve arıcılık mahsullerinin kıymetlendirilmesi ile uğraşacaktı. Enstitü bünyesinde görev yapan son şubede Botanik birimiydi. Bu şubede Türkiye'nin arıcılığa elverişli bitkilerinin flora ve fenolojik bakımından tespiti yapılacak ve arıcılığa elverişli yeni bitkilerin deneme çalışmaları yürütülecekti³⁴⁹¹.

Enstitünün çalışma programı hazırlandıktan sonra bir de fennî arıcılık yapan üreticilere teknik destek sağlamak gayesiyle yayım faaliyeti sunabilecek neşriyat çıkarıldı. Tarım Davaları adıyla ilk sayısını Temmuz 1951 tarihinde neşreden dergi öncelikle enstitünün gayesini, çalışma şekilleri ve yapacağı işleri, kazanılacak faydaları anlatacak; daha sonra enstitüde yürütülen bilimsel araştırmaları üreticilerin hizmetine sunacaktı. Aylık olarak tarım ve hayvancılık, özellikle de tavukçuluk–arıcılıkla ilgili meseleleri siyasi, mesleki ve mizahi bir üslupla anlatan derginin sahibi ve neşriyat müdürü aynı zamanda Enstitünün mü-

3489 Rüyeyde Akbay, **Arı ve İpekböceği Yetiştirme**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1986, ss.153-154.; Vedat Pınar, "Türkiye Arıcılık Enstitüsü", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 27, S 128, (Ekim 1950), s.225.; **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, S 9, (Ekim 1950), s.14.

3490 Pınar, "Türkiye Arıcılık Enstitüsü Faciası (Kuruluşundan Batırılışına Kadar)", ss.6-8.

3491 Pınar, "Türkiye Arıcılık Enstitüsü", s.225.

dürlüğünü yapan Vedat Bey’di³⁴⁹². Ancak Türkiye Arıcılık Enstitüsünün kuruluş çalışmaları uzun süreli olmamış ve bazı idari sorunlar nedeniyle 1952 yılında kapatılmıştır³⁴⁹³.

Cumhuriyet Dönemi’nde bir diğer gelişme ise tavukçuluk alanında yaşanmıştır. Bu doğrultuda Ankara’da Ziraat ve Baytar Enstitüsü ile bitişik bir arazide inşa edilecek olan Tavukçuluk Enstitüsü binalarının yapımıyla ilgili ihale 25.165 lira bedeli olarak kapalı zarf usulüyle münakaşaya çıkarılmıştır. İhale süreciyle ilgili resmi süreç 28/08/1930 tarihinden 17/09/1930 tarihine kadarki dönemi kapsamış ve kurumun tesisleriyle ilgili projelendirme bizzat devlet eliyle; yani İktisat Vekâleti Fen Heyeti tarafından yaptırılmıştır³⁴⁹⁴. Böylece 1931 senesinde tavuklar için bir Tavukçuluk Enstitüsü kurulmuş, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü civarında 88 dekarlık bir arazi üzerinde Türkiye Tavukçuluk Enstitüsü çalışmalarına başlamıştır. Kurum, öncelikle Avrupa’dan cins tavukların genç ve yumurtlayanlarını almış ve üretmeye başlamıştır. Bu doğrultuda yabancı tavuk cinsleri içerisinde yer alan, yüksek et ve yumurta verimine sahip olan Leghorn, Rodeyland, Newhampshire gibi tavuk cinslerini Türkiye’de ilk kez yetiştirmiş ve tanıtımını yapmıştır. Enstitünün ilk dönemleri bahsi geçen bu damızlıkların yetiştirilmesi, adaptasyonları ve ıslahla çoğaltımı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu sahada ayrıca bir yandan tekamül kursları tertip ederken, diğer yandan da çeşitli kitap, broşür vb. zirai yayımlar neşrederek tavukçuluk ve arıcılık kültürünü yaymayı kendisine hedef belirlemiştir³⁴⁹⁵. Daha sonra Ankara’dan başka gerek oldukça İstanbul, İzmir, Samsun, Bartın, Mersin gibi yerlerde şube açılması planlanmıştır. Enstitünün amacı hem tavukların ıslah edilmesi hem de kaliteli ve bol miktar da yumurta üretmek olmuştur³⁴⁹⁶. Rodeyland ve Leghorn (İtalya)³⁴⁹⁷ cinsi tavukların üretimi yapılmıştır. Memleketin çeşitli yerlerinden toplanarak Ankara’ya getirilen ve aradan geçen üç günün ardından 270 tavuktan günde 230 yumurta alınmaya başlanmıştır. Bu tavuklar daha önceleri daha az yumurtlamışlardır. Ziraat doktoru olan Kadri Hüseyin Bey’de çalışmaların başında yer almıştır³⁴⁹⁸. Bu doğrultuda Enstitü müdürü Prof. Dr. Kadri Bilgemre öncülüğünde 1934 Mart ayında Ankara’da Tavukçuluk Enstitüsünde kuluçka makinelerine tavuklar yatırılmış, farklı kuluçkaya yatırma sayesinde Denizli ve Ankara cinsi adı verilen tavuklar elde edilmiştir³⁴⁹⁹.

Yetiştirme ve deneme müessesesi olarak kurulan bu Enstitü 1931–1938 yılları arasında bu görevine devam etmiştir. Aynı yıl Enstitü merkezini Ankara–İstanbul yolu üzerinde, Atatürk Orman Çiftliği karşısında, 131 dekar genişliğindeki araziye taşınmıştır. Bu saha üzerinde Enstitünün idari binası, ıslah ve üretim tesisleri inşa edilerek daha geniş çapta çalışma imkânlarına kavuşturulmuştur. 1952 yılından itibaren Marshall Yardımı’ndan yararlanılarak Enstitüye modern tavukçuluk makine ve ekipmanları sağlanmaya başlanmış, diğer taraftan yeni damızlık materyal temini amacıyla yurt dışından yeni kültür ırkı tavuklar getirtilmiştir. Bu bağlamda İngiltere’den British Livestock Limited aracılığıyla temin edilen 1700 adet Leghorn ve Rhode Island Red civcivinden 500 Leghorn ve 700 adet Rhode Island Red civcivi elde edilmiştir. Bunun yanı sıra ABD’nin Oregon eyaletindeki Handson Çiftliğinden ithal edilen pedigri 1410 adet Rhode Island Red ve 1075 adet Newhampshire civcivinden 800 adet Rhode Island Red ve 500 adet Newhampshire civcivleri Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsüne verilmiştir. Ayrıca 1954 yılında

3492 Pınar, “Türkiye Arıcılık Enstitüsü Faciası (Kuruluşundan Batırılışına Kadar)”, s.18.; Pınar, “Türkiye Arıcılık Enstitüsü Faciası (Kuruluşundan Batırılışına Kadar)”, ss.11-12.; Pınar, “Türkiye Arıcılık Enstitüsü Faciası (Kuruluşundan Batırılışına Kadar)”, ss.11-12.; **Tarım Davaları**, Yıl: 1, S 6-7, (Aralık-Ocak 1951), s.15.

3493 Türkiye Arıcılık Enstitüsü kapatıldıktan kısa bir süre sonra Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü bünyesinde faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Bk.: **Büyük Larousse**, C 2, Milliyet Gazetesi A.Ş, İstanbul 1986, ss.183-197.

3494 “Tavukçuluk Enstitüsü İnşaatı”, **Akşam**, 31 Ağustos 1930, s.12.

3495 Nurettin Türker, “Resmi Bir Müesseseyi Tanıtıyoruz: Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü”, **Çiftlik**, Yıl: 2, S 22, (Şubat 1962), s.12.; “Yumurtaları Muhafaza Etme Yolları”, **Tavukçuluk**, S 31, (Ağustos 1934).

3496 “Tavukçuluk”, **Akşam**, 16 Kanunusani 1931, s.3.

3497 Vasfi Hakman, “Leghorn Tavuk Irkı”, **Çiftlik**, Yıl: 6, S 66, (Ekim 1965), ss.18-19.

3498 K.Ö., “İktisat Vekâleti Merkez Tavukçuluk Enstitüsünde”, **Hakimiyet-i Millîye**, 11 Şubat 1931, s.2.

3499 “Tavuk Yetiştirme”, **Hakimiyet-i Millîye**, 8 Mart 1934, s.3.; M. Sadi, “Tavukçuluk”, **Akşam**, 26 Haziran 1933, s.9.; Bk.: **Geniş Mikyasta Tavuk Beslemek**, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Ankara 1938, ss.14-15.

ABD’de dünya kiliseler birliğinin hibe yoluyla gönderdiği 29175 adet Newhampshire civcivinden 1000 adeti ve 1955 yılında Yalova Devlet Üretme Çiftliğinden temin edilen 1111 tavuk 29 horozluk bir White-Plymount–Rock sürüsü üretim kadrosuna alınmıştır³⁵⁰⁰.

Fotoğraf –160

Tavukçuluk ve Arıcılık Araştırma Enstitüsü yerleşkesinin umumi görünüşü

Kaynak: https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tavukculuk/Menu/38/Eski-Resimler-_tavukculukta-Tarihe-Kisa-Bir-Yolculuk_ (Erişim Tarihi: 25.09.2022).

1954 yılında ayrıca Amerika’dan Heifer Projesi³⁵⁰¹ kapsamında 33.000 adet civciv satın alınmıştır. Bu dönemde projenin uygulanması ve civcivlerin teslim edilmesi esnasında Heifer International kurulusundan Amerikalı Wampler ve Spencer 8 Mayıs 1954 tarihinde İstanbul’a gelmiş ve civcivlerin tesliminde bizzat bulunmuşlardı. Bahsi geçen civcivler 9 Mayıs 1954 tarihinden itibaren ülke içinde dağıtılmaya başlamıştır. Buradan gelen ve yetiştirilen civcivlerden 1956 yılında 35.000 adet civciv olmak üzere her iki yılda toplamda 68.000 adet civciv ve palaz alınmış ve tavuk yetiştiricilerine dağıtılmıştır³⁵⁰².

Kümes hayvanlarını yetiştirmek ülke geneli için çok fazla uğraşılan bir alan olmamış; etleri, tüy ve yumurtaları değerli olmasına rağmen önemi daha çok 1940’lı yılların sonuna doğru anlaşılmıştır. 1940 yılının Ağustos ayında Ankara Tavukçuluk Enstitüsü müdürü İsmail Hakkı Arıcıoğlu öncülüğünde gönderilen iyi cins horoz ve tavuklar İstanbul Ziraat Müdürlüğü tarafından fakir olan köylüye az bir ücretle dağıtılmıştır³⁵⁰³. 1947 yılının ilkbahar ve yaz aylarının Ankara ve çevresinde de kurak gitmesi, arı ailelerinin yaşamlarını sürdürecektir ihtiyaçlarından fazla bal toplayamamalarına ve oğul verememelerine yol açmıştır. Bu durum, Tavukçuluk Enstitüsü ve marangozlardan çerçevesi kovan satın alıp arıcılığa şevkle başlayan

3500 Bk.: Kadri Bilgemre, “Türkiye Tavukçuluğunu Geliştirme Çareleri”, **Tavukçuluk Dergisi**, S 12, (Şubat 1949), ss.1-5.; Kadri Bilgemre, “Rhode Island-Red”, **Tavukçuluk Dergisi**, S 14, (Nisan 1949), ss.1-2.; **Tavukçuluk**, S 32, (Eylül 1934).; **Tavukçuluk**, S 33, (Kanunuevvel 1934).; **Tavukçuluk**, S 34, (Kanunusani 1934).

3501 Heifer International çeşitli projeler vasıtasıyla sürdürülebilir ve değerlere dayalı bütünsel topluluk gelişimi yoluyla yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak için çalışan küresel bir kar amacı gütmeyen kuruluştur. Heifer Projesi hayvanları, tarımsal ve değerlere dayalı eğitimin yanı sıra, dünyanın dört bir yanındaki ihtiyaç sahibi ailelere sağlama aracı olarak dağıtır ve kendi kendine yeterlilik ilkesini savunmaktadır. Alıcılar, hayvan yavrularını bağışlayarak ve ayrıca topluluktaki diğer yoksul ailelerle hayvancılık ve tarımsal eğitime ilgili bilgi ve becerileri paylaşarak yardımda bulunmaktadır.

3502 Hakman, “Türkiye Tavukçuluk Aleminde Beliren Yeni Ufuklar”, s.2.

3503 Adil Yergök, “Köylülere Kümes Hayvanları İçin Ögütler”, **İzmir’de Köycülük**, S 34, İzmir, (Mart 1947), s.6.; “Arıcılık Üstadlarımızdan: İsmail Hakkı Arıcı”, **Arı**, C 4, S 1, (Ocak 1948), s.14.; “Fakir Köylüye Dağıtılan Tohumlar Geri Alınmayacak”, **Vatan**, 24 Ağustos 1940, s.2.

kişilerin heveslerini kırarak 1948 yılına umut bağlamalarına sebep teşkil etmiştir³⁵⁰⁴. Ayrıca Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsünde tavukçuluk ve arıcılık kursları açılması ve kurslarda öğretmenler yetiştirilmesi düşünülmüş ve bu hususta her yıl çeşitli etkinlikler tertip edilmiştir³⁵⁰⁵. Bu doğrultuda örneğin 1934 yılında Enstitü bünyesinde bir kurs düzenlenmiş ve 75 kişi katılım sağlamıştır. Kursta fennî tavuk yetiştirme esasları, en kaliteli ve verimli tavuk ve horoz cinsleri, modern kümeshanelerin inşa edilmesi ve tavuk hastalıkları karşısında ne gibi önlemler alınması hususunda teorik ve pratik bilgiler verilmiştir. Bahsi geçen kurslara bölge civarında talep eden üreticilerin de katılabilmesi için kurs saatleri hafta içi ve mesai saatleri dışında gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir³⁵⁰⁶. Recep Peker Hükûmeti'nin 7 Ağustos 1946 tarihinden 5 Eylül 1947 tarihine kadar Tarım Bakanı olan Faik Kurtuluş'un talebiyle Arı Dergisi tarafından hazırlanan bir raporda Türkiye'de arıcılığın geri kalmasının temel nedenlerinden birisi olan ilmi ve teknik yetersizlik sorununa şöyle dikkat çekilmiştir³⁵⁰⁷:

1. Eski ilkel yöntemlerle yapılan arıcılığın yürütülmesinin zorluğu ve arı kovanına bilgi yetersizliğinden dolayı arıların hakim olmada güçlük çekmesi, 2. Amatör şekilde hazırlanmış yerli teknik kovanlarda arı hastalıkları ile oğul ve ana arı kontrollerinin yeterince yapılamaması nedeniyle kovanlardaki arıların bir kısmının her yıl telef olması, 3. Arıcılığın ilmi çalışma şekillerini ortaya koyacak bir yasal düzenlemenin yapılması, 4. Ülkede arıcılık, bal ve bal mumu endüstrisi ile uğraşacak bir sanayi ve bilimsel kurumların oluşturulması, 5. Arıcılıkla uğraşan kişilere hesaplı fiyattan teknik ve modern kovan sağlanmasının sürdürülmesidir.

Bu doğrultuda eski usul bal üretiminin arıcuları zarara uğrattığı bir süreçte 1949 yılının Ağustos ayı itibarıyla arıcılığın kalkındırılması, durumunun saptanması ve gerekli önlemlerin alınması için bir arıcılık kongresi düzenlenmiş, gelen talepler doğrultusunda Ankara'da bir arıcılık enstitüsünün açılmasına karar verilmiştir³⁵⁰⁸. Bu kararın hemen akabinde arıcılığın gerek modernleşerek yaygınlaştırılması, gerekse arı hastalıkları ve zararlıları gibi konularda çalışmak üzere 1949 yılı sonlarına doğru Ziraat Vekâletinin kararıyla Ankara'da bir Arıcılık Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü teknik bakımdan biyoloji, teknoloji ve botanik şubeleri adı altında yapılandırılarak üç birim halinde görevini yerine getirmiştir³⁵⁰⁹.

Türkiye'de modern tavukçuluğun temeli Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra atılmış ve özellikle 1960'lı yıllardan sonra hızlı bir gelişme sağlanmıştır. 1930–1960 yılları arasında Ankara Tavukçuluk Enstitüsünde genellikle yabancı cins tavuk ve horozların yetiştirilmesi, ıslahı ve çoğaltılmasına yönelik çalışmalarla meşgul olunmuş; yerli cinsler üzerinde pek araştırma ve çalışmalar yapılamamıştır. Özellikle Leghorn ve Rodeyland gibi tavuk cinslerinin beslenmesi, çoğaltılması ve bunlardan meydana gelecek horozların yerli tavuklarla çiftleştirilerek köylere dağıtılması teşebbüsünde bulunulmuştur. Tavukçuluğun ıslahı ve çoğaltımına yönelik bilimsel ve fennî araştırmalar her ne kadar yerli tavukların ıslahı ve çoğaltılması yönünde olumlu neticeler vermiş olsa da yerli tavukların tamamen ortadan kaldırılması ve yetiştirilecek yerli ırk tavuk ve horozlarının yerine yabancı ırkların konulması uygun görülmiştir. Dolayısıyla bahsi geçen evrede Enstitüde tavuk ıslahı, çoğaltılması ve melezleme çalışmaları bir bocalama dönemi geçirmiş, Türkiye fennî tavukçuluğu hususundaki bilimsel araştırmalar ancak 1960'lı yıllardan itibaren başlayabil-

3504 İ. Hakkı Arıcı, "Ankara'da Arıcılık (1946-1947)", **Arı**, C 3, S 12, (Aralık 1947), s.184.

3505 "Arıcılık Üstadlarımızdan: İsmail Hakkı Arıcı", **Arı**, C 4, S 1, (Ocak 1948), s.15.; Enstitü bünyesinde 1962 yılında bir eğitim merkezi açılmış ve 18-30 yaş arasında ilkokul mezunu olan 53 üreticiye 1 ay süreli teorik ve uygulamalı tavukçuluk ve arıcılık kursu verilmiştir. Bk.: Nurettin Türker, "Resmi Bir Müesseseyi Tanıtıyoruz: Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü", **Çiftlik**, Yıl: 2, S 22, (Şubat 1962), s.12.

3506 "Tavukçuluk Kursu", **Yeni Asır**, 24 Kanunusani 1934.

3507 "Tarım Bakanına Sunulan Rapor: Arıcılığımız", **Arı**, C 3, S 4, (Nisan 1947), ss.50-51.; Tarık Rona, "Arıcılığımızın Bugünkü Durumu ve Geliştirme İmkânları" **Tarım Bakanlığı Dergisi**, Yıl: 2, S 5, (Şubat 1948), ss.18-19.

3508 Sarıöz, **age.**, s.149.

3509 Sarıöz, **age.**, ss.170-171.

miştir. Böylece bu tarihten itibaren Türkiye tavukçuluğunda yaşanan bilimsel çalışma ve alt yapı hizmetleriyle günümüzde Türkiye’de tavuk yetiştiriciliği başarıyla yapılabilir duruma gelmiştir³⁵¹⁰.

Anadolu’da bulunan yerli tavuk ırklarına bakıldığında ise çeşitli sebeplerden dolayı kendi içlerinde ve başka ülkelerden getirilen ırklara ait tavuklarla karıştığı ve melezleştirildiği gözlemlenmiştir. Bilhassa Anadolu coğrafyası çok eski zamanlardan beri farklı kavimlerin geçit noktasını oluşturduğundan bu karışma ve melezleşme durumunun ne zaman başladığı tahmin edilememektedir. Ancak 1930’lu yıllardan itibaren saf olduğu iddia edilen yerli tavuk ve horozların hemen hepsinin kültür ırklarıyla, özellikle de Plymouth tavuk ırkı ile melezlenmiş olduğu bilinmektedir³⁵¹¹. Türkiye’ye ne zaman geldiği bilinmeyen ve yerli ırklar arasında en tanınmış olanı olarak öne çıkan Denizli ırkı, 1933–1936 yılları arasında Tavukçuluk Enstitüsünde başlatılan melezleme ve seleksiyon çalışmaları kapsamında Leghorn ırkıyla karıştırılmıştır. Ayrıca, 1935 ve 1936 yıllarında Tavukçuluk Enstitüsünde Denizli ırkı tavukların ıslah edilmesine yönelik olarak biri siyah diğeri beyaz olmak üzere hafif cüsseli iki yerli tipin geliştirilme çalışmaları üzerinde durulmuştur. Sinop’un Gerze bölgesinin lokal bir ırkı olarak ifade edilen Gerze tavuk ırkı ise 1960’lı yıllardan itibaren Sinop Tavukçuluk Üretme İstasyonu’nda kurulan küçük bir Gerze tavuk ırkı sürüsüyle geliştirilip çoğaltılmaya çalışılmıştır. Ancak bu ırkın verim düşüklüğü sebebiyle kısa sürede elden çıkarıldığı gözlemlenmiştir. Osmanlı Sarayının tavuğu olarak bilinen Sultan ırkı ise nadir bir süs tavuğudur. 170 yıl önce İngiltere’ye götürülen ve çoğaltılıp sergilenen genellikle beyaz renkli bir ırktır. Siyah ve mavi renkli tipleri ile cüce tipleri de melezlemelerle elde edilmiştir³⁵¹².

Ankara’da Tavukçuluk Araştırma Enstitüsünün kurulması ile 1960 yılına kadar gerçekleştirilen çalışmalar ve dış ülkelere değişik amaçlarla sağlanan saf ırklar ile bunların melezlerinin üreticilere ulaştırılması amaçlanmıştır. Saf ırkların çoğaltılması, bunların meraklı üreticilere ve köylere dağıtılması ile ülke tavukçuluğunda bir hareketlenme sağlamıştır. Ancak dağıtılan tavuklarda seleksiyonsuz çoğaltma uygulanması, eldeki genetik materyalin üretim düzeyinin geride kalmasına ve bir süre sonra üreticilerin bunlara ilgisinin azalmasına neden olmuştur³⁵¹³. Buna rağmen üretim çalışmaları bir yandan heves uyandırmış, bir yandan da yeni teknolojilerin gelişmesini zorlamıştır. Ancak 1960 yılına kadar Türkiye tavukçuluğunda önemli bir gelişme olmamış, tavukçuluğun bir endüstri olarak geliştiği dünyadaki gelişmelere ayak uydurulmamıştır. Saf ırkların çoğaltılması ve dağıtılması çalışmalarının sürdürüldüğü 1950’li yıllarda dünyadaki gelişmeler et ve yumurta üretimine yönelik uygulamaların ayrılmaya başladığı; üretimde saf ırkların yerini melezler ve hibrit tiplerin aldığı dönem olarak bilinmektedir³⁵¹⁴.

1950’li yıllardan itibaren başlayan, tüm dünyada melez yetiştirme ve hibrit üretime yönelik çalışmalar öncelik kazanmıştır. Ülkemizde seleksiyon yapılmadan çoğaltılan ve üreticilere dağıtılan kültür ırkları üreticilerin taleplerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Bu nedenle üreticiler 1958 yılında düzenlenen I. Tavukçuluk Kongresi’nde hibrit materyalin ülkemize getirilmesi talebiyle Bakanlığa baskı yapmıştır. İlk

3510 Ekinci, “Türkiye’de Tavukçuluğun Islahı İçin Yerli Tavukların İstifası Hakkında Rapor (1)”, ss.133-138.; Ekinci, “Türkiye’de Tavukçuluğun Islahı İçin Yerli Tavukların İstifası Hakkında Rapor (2)”, ss.149-152.; Bk.: Salih Zeki, **Asrı Tavukçuluk**, C I-II, 3. Baskı, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1931.

3511 Kadri Bilgemre, **Modern Tavukçuluk**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı, S 5, Ankara 1939, ss.151-156.; Bk.: Fikri Karaesmen, **Tavukçuluk**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı, Ankara 1944.

3512 Muhammet Kaya ve Mehmet Ali Yıldız, “Tavuğun Evcilleştirilmesi ve Türkiye Yerli Tavuk Irkları”, **Tavukçuluk Araştırma Dergisi**, C 11, S 2, (Ankara 2014), ss.22-26.

3513 T. Gönül ve O. Düzgüneş, “Türkiye Kamu Tavuk Islah Etkinliklerine Genel Bir Bakış”, **Uluslararası Bilimsel Tavukçuluk Kongresi**, Ankara 1982, ss.1-12.

3514 M. Sarıca, Ö. Camcı, C. Mızrak, R. Akbay, M. Türkoğlu, U. S. Yamak, “Türkiye’de Kanatlı Islah Stratejilerine Bakış”, **Ulusal Kümes Hayvanları Kongresi (Bildiriler Kitabı)**, İzmir 2012, s.3.

defa 1963 yılında hibrit ebeveynlerinin durumu uygun olan özel işletmelerce ithaline izin verilmiştir³⁵¹⁵. 1963 yılında 11.064 adet olarak gerçekleştirilen ebeveyn (parent stok) civciv sayısı sonraki yıllarda sürekli artış göstermiştir. Bazı yıllarda yapılan Grand parent stok ithalatı ile sayısal azalmalar olmakla birlikte günümüzde de üretimin tamamına yakını ithalata dayalıdır. Böylece ülke tavukçuluğunu dışa bağımlılığını artırmıştır. Bunları önlemek amacıyla 1968 yılında Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsünde hibrit ebeveyni geliştirme çalışmaları başlatılmıştır³⁵¹⁶. Aynı dönem içerisinde tavukçuluğun daha verimli ve gelişmiş bir şekilde araştırılabilmesi amacıyla yeni tesislerin yapılması için inşaat çalışmaları başlatılmıştır. Bu doğrultuda Enstitü yakınlarında bulunan 200 dekarlık bir alan Enstitüye tahsis edilerek yeni tesislerin bir kısmı buraya taşınmıştır. Avni Başdoğan idaresindeki kurumun, 1968 yılında dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak iç yapısı ve adı yeniden düzenlenmiştir. Bu tarihten itibaren Enstitünün adı değiştirilerek Tavukçuluk Araştırma ve Planlama Genel Merkezi (TAPGEM) adını almıştır. Ayrıca yeni düzenleme içerisinde kurum idaresi altında 6 bölge müdürlüğü oluşturulmuştur. Bunlar; Aydın, Balıkesir, Adana, Diyarbakır, Erzurum ve Samsun Tavukçuluk Araştırma ve Planlama Merkezleridir³⁵¹⁷.

Bununla birlikte 1981 yılında Ankara Beypazarı ilçesinde BEYDAM (Beypazarı Damızlık) adıyla bir firma kurulmuş, Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsünde geliştirilen G1 ve S1 olarak kodlandırılan kahverengi yumurtacı sürülerde kafes koşullarında yapay tohumlama uygulanarak hat içi seleksiyon ve melezleme ile ebeveyn üretim çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmalarda da başarılı sonuçlar alınmasına karşın, bu yıllarda dışa açılımın etkisiyle çalışmalara destekler giderek azalmıştır. Şirketin bütün gelirini araştırma-geliştirme çalışmalarına harcamak durumunda kalması, devlet desteklerinin giderek azaltılması sonucunda faaliyetlerine son vermiştir³⁵¹⁸.

Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsüne saf ırkların getirilmesiyle birlikte tüm dünyada tavuk eti üretimine kullanılan yöntemlere benzer uygulamalar gerçekleştirilmeye başlanmış; kapsamlı-sürekli projeler olmasa da ıslah araştırmaları kapsamında bazı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla 1959 yılında Newhampshire’den 220 adet, Leghorn ailesinden 252 adet, Plymouth Rock’dan 161 adet, Rhode Island Red’den 192 adet ve Beyaz Cornish’den 174 adet getirilerek bu ırklarla melezleri arasında değişik çalışmalar yürütülmüş; etlik piliç üretiminde tüm dünyada o dönemde yaygın olarak kullanılan yöntemlerle üretim yapılması hedeflenmiştir³⁵¹⁹.

3515 Orhan Düzgüneş, “Memleketimizde Hibrit Ebeveyn Soyları Geliştirme Çalışmaları”, **Ulusal Tavukçuluk Sempozyumu’85**, Adana 1985, ss.66-73.; 1950’li yıllardan sonra bütün dünyada yayılan hibrit materyal kullanımını sonucu, Enstitü 1965 yılından sonra hibrit ebeveynlerini kendi imkânları ile üretmeyi bir görev bilmiş olup, 1970 yılından itibaren de bu çalışmalara hız vermiştir. Başlangıçta tamamen beyaz yumurtacılar üzerinde durulmuştur. İthal edilen çeşitli menşeli ebeveyn soyları ile Enstitüdeki saf Leghornlardan yararlanılarak, yüksek yumurta verimli 4 ana ve 4 baba hattı geliştirilmiştir. Ancak yetiştiricinin dışı civciv talebi, bu hatların cinsiyet ayrımlarının kloakdan yapılması nedeniyle maliyeti artırdığı gibi, civcivlerde fiziki zorlamaya sebep olması ve kahverengi yumurtaya olan tercihin artması ile bu soylar önemlerini yitirmiştir. Bu durumda çalışmalar, erkekleri dişilerinden tüy rengi ve tüylenme hızı bakımından farklı hibrit döl veren autosex ebeveyn soyları geliştirme yönüne kaydırılmıştır. Bk.: <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tavukculuk/Menu/48/Tarihce> (Erişim Tarihi: 05.01.2021).

3516 Sarıca, Camcı, Mızrak, Akbay, Türkoğlu, Yamak, agm., s.4.

3517 M. Necdet Doğançay, “Başarılı Kuruluşlarımız: Tavukçuluk Araştırma ve Planlama Genel Merkezi (TAMGEM)”, **Çiftlik**, Yıl: 12, S 138, (Ekim 1971), ss.26-27.

3518 Sarıca, Camcı, Mızrak, Akbay, Türkoğlu, Yamak, agm., s.6.

3519 Nurettin Türker, “Resmi Bir Müesseseyi Tanıtıyoruz: Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü”, **Çiftlik**, Yıl: 2, S 22, (Şubat 1962), s.12.; Bk.: R. Akbay, **Kasaplık Piliç Yetiştiriciliğinde Cornish X Leghorn Melezlerinden Faydalanma İmkânları Üzerinde Araştırmalar**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Yay. No: 519, Ankara 1968.; C. Akpınar, **Kasaplık Piliç Yetiştiriciliğinde New Hampshire, Beyaz Plymouth Rock Melezlerinin Kullanılmaları ve Bunların RRS İle Islahı İmkânları**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., (Ayrı Basım), Ankara 1969.; O. Düzgüneş, R. Akbay, **Türkiye Şartlarına Uygun Broiler Ebeveyni Elde Etme İmkânları Üzerinde Bir Araştırma**, TAGEM Yay., Yay. No: 16, Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü, Ankara 1974.

Enstitü yumurta tavuğu olarak Leghorn'u, et-yumurta tavuğu olarak da Newhampshire olarak adlandırılan kombine ırkı tavukların yayılmasına birinci derecede ehemmiyet vermiştir. 1962 yılı itibarıyla Enstitü bünyesinde yer alan 10.000 adetlik tavuk sürüsünün %35'i Leghorn, %35'i Newhampshire ve %30'u da diğer ırklardan oluşmaktaydı³⁵²⁰. Bununla beraber Türkiye'de 1963 yılında hibrit ebeveynlerinin ithal edilmeye başlamasıyla saf ırklar ve melezleri ile yürütülen çalışmalar ticari işletmeler açısından önemini kaybetmeye başlamıştır. Saf ırklar ve melezlerinde hibrit yetiştiriciliğinde uygulanan hat üretme ve ebeveyn geliştirme çalışmaları da o günkü araştırma imkânları ile sağlanamamıştır. Bu nedenle güncel teknolojilerin de kullanıldığı etlik piliç ebeveynlerinin üretimi ile ilgili kapsamlı projelerin, 1968 yılında Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsünde başlatılmasına karar verilmiştir. Bu projeler süreklilik arz eden, ıslah, çoğaltma ve üretimde kullanma amaçlarını ortaya koyan Ulusal Tavukçuluk Islah projesi olarak adlandırılmış; yumurta ve tavuk eti üretimini hedeflemiştir³⁵²¹. Bu doğrultuda sadece 1961-1962 yıllarında damızlık sürülerinden 129.712 adet damızlık yumurta elde edilmiş ve bu miktarın 53.272 adedi üreticilere dağıtılmış yahut satılmıştır. Ayrıca geriye kalan 76.440 adet yumurta da Enstitünün kuluçka makinelerine konmuş ve 62.107 adet civciv elde edilmiştir. Bu civcivlerin de 36.105 adedi çiftçilere satılmıştır³⁵²². 1962 yılında 1.081.118 adet olan yumurta üretimi 1971 yılı Temmuz ayına kadar 2.035.340 adete yükselmiştir. Benzer durum damızlık yumurta üretimi içinde geçerlidir. 1962 yılında 131.939 adet damızlık yumurta sayısı, 1971'de 767.835 adete; 67.251 baş civciv üretimi ise 435.199'a çıkarılmıştır. Böylece yalnızca damızlık civciv üretiminde 1962 yılına nazaran 1971 yılı ortalarında %547 artış sağlanmıştır. Ayrıca 1971 yılında üretimi yapılan 210.004 adet damızlık yumurta ve 322.712 adet damızlık civciv özel tavuk yetiştiricilerine dağıtılmıştır³⁵²³.

Arıcılık açısından bakıldığında Türkiye'de Ziraat Vekâleti, bilhassa da Arıcılık ve Tavukçuluk Enstitüsünde üretilip geliştirilerek halka dağıtılan modern arı kovanlarının sayısı 1940-1980 yılları arasında büyük bir ivme göstermiştir. Bu zaman diliminde gerek Enstitüde ve gerekse çeşitli kuruluşlarda üreticilere doğrudan pratik sağlayacak fennî arıcılık kurslarının tertip edilmesi, eski arı kovanlarının bakımı, onarımı ve arılıkların modern hale getirilmesi yönünde yapılan çalışmalar neticesinde Türkiye fennî ve bilimsel arıcılığı önemli bir düzeye ulaşmıştır.

3520 Türker, "Resmi Bir Müesseseyi Tanıtıyoruz: Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü", s.13.

3521 Sarıca, Camcı, Mızrak, Akbay, Türkoğlu, Yamak, agm., ss.9-10.

3522 Türker, "Resmi Bir Müesseseyi Tanıtıyoruz: Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü", s.13.

3523 Doğançay, "TAMGEM", s.37.

Tablo –262

1940–1980 Yılları Arasında Türkiye'deki İlkel ve Modern Kovan Sayısı ve Oranındaki Gelişmeler³⁵²⁴

Yıl	İlkel Kovan Adedi	Oran (%)	Modern Kovan Adedi	Oran (%)	Bal Üretimi (Ton)
1940	1.114.000	94.7	29.000	2.58	5.333.000
1950	973.000	94.51	57.000	5.9	5.200.000
1960	1.302.000	87.53	185.400	12.46	9.690.000
1970	1.253.568	68.84	5.673.94	22.65	14.889.000
1980	893.260	40.13	1.332.217	59.86	25.170.000

Tablo –262'de yer aldığı gibi Türkiye'deki 40 yıllık dönemdeki arı kolonisi sayısı neredeyse iki katına yükselmiş ve 1940 yılında modern arı kovanı sayısı 29.000 iken, bu sayı 1980 yılında 13.322.17'e yükselmiştir. 1940 yılında %2.58 olan modern arı kovanı oranı, 1980 yılında %59.86'ya çıkmıştır. Bu da modern arı kovan sayısının gittikçe artığının ve buna paralel olarak Türkiye arıcılığının geliştiğini göstermektedir. Bununla beraber Tablo –262'deki bal üretimine bakıldığında aynı yıllar içerisinde kovan başına yıllık ortalama bal üretim verimi 1940'da 5.3 kg. iken, bu üretim yaklaşık olarak 5 kat artarak 1980 yılında 25 kg. yükselmiştir. Bu rakamlara bakıldığında bal üretimindeki verimde düşüşün temel sebebi ilkel kovan kullanımının yaygın olmasıdır. Teknik ve modern çerçevesi kovan sayısı artıkça, bal üretiminde de bir artış sağlanmıştır.

Eğitim–öğretim etkinliklerinin artırılmasının yanı sıra Ziraat Vekâleti bütçesinden tavukçuluk ve arıcılık faaliyetlerine ayrılan tahsisatın da artırıldığı görülmüştür. 1950 yılında Bakanlık bütçesinden tavukçuluk ve arıcılığa ayrılan 34.000 liralık ödenek, 1951 ve 1952 yıllarında 109.000 liraya çıkarılmıştır. Bu tarihten itibaren tavukçuluk ve arıcılık için giderek artan bütçedeki yükseliş 1960 yılı bütçesinde de sürdürülerek 900.000 liraya çıkarılmıştır. Böylece 1950 yılından 1960 yılına kadar on yıllık süreçte Ziraat Vekâletinin tavukçuluk ve arıcılık hizmetlerine ayırdığı ödenek oranında % 2.547 oranında, yani 25 kattan daha fazla bir artış sağlamıştır. Bu rakamlar DP hükûmetlerinin arıcılığa ne kadar ihtimam gösterdiğini ifade etmektedir³⁵²⁵.

Arıcılığa ayrılan ödeneğinin her geçen yıl artırılmış olmasına rağmen, Ankara'da faaliyet gösteren Türkiye Arıcılık Enstitüsü idari sorunlar nedeniyle 1952 yılında kapatılmıştır. Kısa bir süre sonra Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü arıcılığı bünyesine katarak arıcılık kursları düzenlemiş, ilkokullarda öğrencilere fennî arıcılık bilgilerinin öğretilmesi hususunda destek olmuş, arı kovanı yapmış ve arıcılık malzemesi satarak arıcılık faaliyetlerini yürütmüştür³⁵²⁶. Türkiye Arıcılık Enstitüsü, Türkiye arıcılığının

3524 Mithat Aktuna, "Arıların Fenni Kovanlara Aktarılması Usulleri", *İktisadi Yürüyüş*, Yıl: 12, C 12, S 282, (31 Ekim 1951), s.14.; Bk.: *İGM İstatistik Yıllığı 1940-1941*, s.123.; *DİE Tarım İstatistikleri Özeti 1942-1963*, s.11.; *İGM İstatistik Yıllığı 1942-1943*, s.175.; *İGM İstatistik Yıllığı 1942-1945*, s.290.; *İGM Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945*, s.251.; *İGM İstatistik Yıllığı 1948*, s.308.; *İGM Küçük İstatistik Yıllığı 1948*, s.307.; *İGM İstatistik Yıllığı 1949*, s.173.; *İGM Küçük İstatistik Yıllığı 1949*, s.181.; *İGM Küçük İstatistik Yıllığı 1951*, s.203.; *DİE İstatistik Yıllığı 1960 1962*, s.218.; *DİE 1963 İstatistik Yıllığı*, s.205.; *DİE Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965*, s.229.; *DİE Türkiye İstatistik Yıllığı 1968*, s.179.; *DİE İstatistik Göstergeler 1923-1990*, s.150.; *İGM Tavukçuluk, Arıcılık, İpekböcekçiliği İstatistikleri 1935-1943*, ss.11-16.

3525 Yurtoğlu, "Arıcılık", ss.204-205.

3526 Sarıöz, *age.*, s.173.; "Arıcılık Haberleri", *Arı Maya*, C 1, S 1, (Mayıs 1953), s.6.; Keremettin Şenocak, "Arıcılık Davamız ve İlkokullarda Fennî Arıcılığın Ehemiyyeti", *Arı Maya*, C 2, S 12, (Nisan 1954), ss.2, 11.; Keremettin Şenocak, "Arıcılık Dersleri (4)", *Arı Maya*, C 2, S 13, (Mayıs 1954), s.6.; "Arıcılık Haberleri", *Arı Maya*, C 2, S 13, (Mayıs 1954), s.9.; Reşit Sönmez, "Arıcılık ve İlim", *Arı Maya*, C 2, S 21, (Ocak 1955), ss.3, 13.

kalkınması amacıyla gerekli anlaşmalara zemin hazırlamış, ithal acentelikler tesis etmiş ve ülke çapında büyük bir mesele olan modern kovan meselesini çözmek amacıyla ilk başta 10.000 kovan üreterek arıcılara dağıtmıştır. Bunun yanı sıra eğitim-öğretim faaliyetleri üzerinde de duran Enstitü, bilimsel arıcılık usulleri ve fennî kovanlar hakkında üreticilere teknik ve pratik bilgi temininde bulunarak onları donatmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda 1, 3 ve 6 aylık kurslar tertip eden Enstitü, kurslara lise mezunları ve Ziraat ve Veteriner Fakülteleri ile diğer yüksek okul öğrencilerini kabul etmiş ve yetiştirmiştir. Öğrencilere arıcılık mesleği ile ilgili iş, pratik, ilim, formalite vs. bakımından mümkün olan her şey öğretilmeye çalışılmıştır. Kurstaki öğreticilerin her birisi kendi uzmanlık alanında çalışmalar yapan ve donanım kazanmış kişilerdi. 1951 yılı Kış mevsiminde yapılan bu kursa toplamda 60 öğrenci katılım sağlamıştı³⁵²⁷.

Tavukçuluk ve arıcılık konusunda Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü ile Denizli, Balıkesir, Bigadiç, Kütahya, Kastamonu tavuk ve arıcılık istasyonlarının zamanla hizmetlerini artırması, bu kurumların da masraflarını artırdığından Ziraat Vekâleti, bütçesinden bu masrafları karşılamaya devam etmiştir³⁵²⁸. Bu doğrultuda arıcılığın kalkındırılmasını sağlamak ve teknik bilgilerini artırmak için Ziraat Vekâleti ve Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü desteğiyle 47 il ve ilçede 6 grup halinde birer hafta ile arıcılık kursları düzenlenmiştir. Sınırlı sayıda açılan bu kurslara ilerleyen dönemlerde daha da önem verilerek ülkenin hemen her yerine pratik arıcılık bilgisi ulaştırılmaya çalışılmıştır³⁵²⁹. Enstitü müdürlüğünü yapan ve Türkiye tavukçuluğunun önde gelen ismi Dr. Mehmet Hemşinlioğlu, kurum bünyesinde birçok kurs tertip etmiştir. Bu doğrultuda açılan kursların en önemlilerinden birisi 1963 yılı Şubat ayında gerçekleşmiştir. Kurs müdürü Dr. Mehmet Hemşinlioğlu, öğretmeni Osman Ceylan ve asistanı da Orhan Kuleaşan'dı. Toplam 29 kursiyerin olduğu Arıcılık ve Tavukçuluk kursunda derlerin bir gününde arıcılık ve fennî tavukçuluk dersleri ve uygulamalı yöntemleri gösterilmiştir. Günün öğleden önceki kısmında teorik dersler, sonraki kısmında da tatbikat uygulaması yapılmıştır. Kursiyerlerin bir kısmını çeşitli ziraat ve veterinerlik fakültelerinden mezun olan öğrenciler diğer bir kısmını da Ankara ve civarından gelen üreticiler oluşturmuştur³⁵³⁰.

3527 Pınar, "Türkiye Arıcılık Enstitüsü Faciası (Kuruluşundan Batırılışına Kadar)", ss.11-12.

3528 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, C 28, S. Sayısı: 109, TBMM Basımevi, Ankara 1954, s.287.

3529 Hasan Seğmen, "Arıcılığın Önemi ve Faydaları", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3 S 28, (Mayıs 1952), s.24.; Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsünde 1962 yılında 1 aylık tavukçuluk ve arıcılık kursu açılmış, kursa Ankara ve civardaki illerden katılım sağlanmıştır. Bu doğrultuda Ankara ve çevre illerden toplam 53 üretici yaklaşık 1 ay süresince tekamül kursu görmüş ve sonrasında başarı belgelerini alarak mezun olmuştur. Bk. "Arıcılık ve Tavukçuluk Kursu", **Çiftlik**, Yıl: 2, S 23, (Mart 1962), s.22.

3530 Mehmet Hemşinlioğlu, "Arıcılık ve Tavukçuluk Kursunda Neler Gördük", **Çiftlik**, Yıl: 3, S 34, (Şubat 1963), ss.20-21.

Fotoğraf –161

1. Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü yerleşkesi.
2. Türkiye Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü müdürü İsmail Hakkı Arıcı tarafından Edirne’de kurulan arılık.

Kaynak: **Arı**, Cilt: 4, Sayı: 1, (Ocak 1948), s. 15.; https://arastirma.tarimormman.gov.tr/tavukculuk/Menu/38/Eski-Resimler-_tavukculukta-Tarihe-Kisa-Bir-Yolculuk_ (Erişim Tarihi: 05.02.2021).

Fotoğraf –162

Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü girişi, modern kümesleri ve cins tavukları, 1930–1940.

Fotoğraf –163

Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü, büyük ve bölmeli kümeshaneleri, kuluçka makinesi ve laboratuvarları:
1950–1970.

Kaynak: https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tavukculuk/Menu/38/Eski-Resimler-_tavukculukta-Tarihe-Kisa-Bir-Yolculuk_ (Erişim Tarihi: 05.02.2021).

SONUÇ

Günümüzde ziraat endüstrisinin önemli bir kolu olarak öne çıkan eğitim–üretim paradigması, 20. yüzyıl ortalarına kadar ağırlıklı olarak başka bir işleve sahipti. Eğitim–üretim, araştırma–geliştirme ve yayım–dağıtım işlevine dayanan bu politika, Cumhuriyet’in zirai modernleşme çabalarını yönetme projesinin bir boyutu olarak gelişim gösterdi. Bu çerçevede 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren ziraat sektörü içerisinde önemli değişimler yaşandı ve bu noktada belirgin bir yol kat edildi. İnceleme dönemini ifade eden 40 yıllık bu süre zarfında Türkiye ziraatı bir bakıma kendine münhasır “tarımsal devrim” eşliğine geldi. İlk olarak zirai gelişmeye ortam hazırlayan teknolojik bilgi, modern kurumlar ve yasal düzenlemeler yönünde birtakım adımlar atıldı. Sürecin engebeli dönemi, İkinci Dünya Savaşı ertesinde dünya konjonktüründeki olumlu gelişmelerle birlikte sona erdi. Dünya ekonomisi düzlüğe çıkınca, bu duruma paralel olarak gelişme gösteren Türkiye ekonomisi bunun içinde de ziraat sektörü, yeni düzenden payına düşeni aldı ve yapısal birikim sayısal verilere yansımaya başladı. Öte yandan ziraatın asıl durgunluk seviyesi 1980’li yıllarda başladı. Tarımın devletin koruma alanı dışına çıkarıldığı bu süreçte, dünyadan yansıyan etkilerin ve dayatılan politika olumsuzluğu neticesinde teknolojik değişim duraksadığı gibi hayvancılık ve tarım alanındaki bazı bitkilerin üretimi çöküşe girdi.

İnceleme döneminde 1929 Dünya İktisadi Krizi içinde tarım fiyatlarının çöküşü ve İkinci Dünya Savaşı’nda seferberlik dolayısıyla hayvan–insan gücünden yoksunluk, tarımda hızlı bir teknolojik değişim olmasına imkân vermemişti. Bu duruma karşın 1923–1963 dönemi, Türkiye tarihinin zirai–eğitimsel kalkınmasının altın dönemi olarak adlandırılabilir. Bu altın yıllarda ortaya atılan büyük dönüşüm, kurumsal gelişmeleri de beraberinde getirmiş ve bu durumun peşi sıra ülke sathında birçok modern zirai eğitim–araştırma kurumunun temelleri atılmıştır. Cumhuriyet’in zirai modernleşme uzantısında gelişen ve bilimsel temelli eğitim sunan zirai eğitim kurumları geri kalmış ve iyileştirmeyi bekleyen ziraat sektörünün iyileştirilmesine, Türk köylüsünün kara sabandan kurtarılarak, önce demir pulluğa, hemen arkasından modern ziraat makinelerine geçme süresinde önemli rol üstlenmiştir. Böylece Cumhuriyet’le birlikte yaşanan kurumsallaşmalar ülkenin sosyal, iktisadi ve kültürel açıdan kat ettiği yolu açıkça ortaya koymuş ve devletin gelişim sürecine katkı sağlamıştır.

İnceleme dönemini ifade eden tarih aralığı Türkiye’de zirai eğitim–araştırma ve yayım geleneğinin yerleştiği, mesleki ve kurumsal kimliğin büyük oranda ortaya çıktığı ve gitgide genişleyen teknik uzman kadrosu sayesinde, ülkenin bütününde ziraatın içinde bulunduğu durumun analitik bir şekilde değerlendirilmesine yönelik dikkate değer gelişmelerin yaşandığı bir zaman dilimini kapsamaktadır. Dolayısıyla ele alınan bu süreç, ziraat alanındaki durgunlaşmış insan gücü potansiyelinin ziraat eğitimi ile canlandırılması ve harekete geçirilmesine yönelik önemli gelişmelere sahne olmuştur. Böylece zirai eğitim–öğretim kurumları ve araştırma–geliştirme istasyonları, çevrelerindeki ziraat işletmelerinin (monoculture) tektarım düzeninden kurtarılmasında etkili olmuş ve (polyculture) çeşitli tarım düzenine götürmeyi başarmıştır.

Ziraatın bilimsel esaslara dayandığı ve modernleşme eksenli bir zirai eğitim–öğretim, araştırma–geliştirme ve yayım hizmetlerinin rehber alındığı bu ziraat politikasının uygulama alanına girmesiyle birlikte eğitim kurumları, formel eğitim ve örnek çiftliklerdeki çalışmalar yoluyla uygulamalı olarak eğitim sunmuştur. Yeni modelde ziraat mektepleri bu amaca yönelik olarak modern ekim ve hasat makineleri, sera ve koleksiyon bahçeleri ve modern mandıra teçhizatı gibi esaslarla donatılmıştır. Osmanlı dönemine nazaran Cumhuriyet Dönemiyle birlikte işe giren birçok ziraat okulu mezunu, ziraat reformu içerisinde aktif olarak yer almıştır. Okulların etkisi ve çiftçilere yeni ziraat metotlarının sunulabilmesinin kapsamı, Osmanlılar tarafından sınırlı ölçüde verilebilmesine kıyasla bu dönemde oldukça tesirli olmuştur. Nitekim, bu tür kurumların ilk nüveleri her ne kadar Osmanlı Dönemi’nde görülse de Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilen tarımsal bilgi–beceri ve teknoloji birikimi gerek nitelik gerekse nicelik yönünden çok daha belirleyici olmuştur. Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı Dönemi’nden Ziraat Bankası, az sayıda ziraat okulu

ve birkaç numune çiftliği dışında dikkate değer örgütlenmiş yapılar devralmamıştır. Zira, 2000’li yılların başlarından itibaren dağıtılmasına geçilen örgütlenmeler, temelde 1930’lu yılların ürünüdür. Nitekim ziraat teknolojisinin ıslahına dönük bu kurumsallaşmalar, inceleme dönemindeki çaba ve desteklemelere dayanarak sürekli büyüdü, ürün çeşidi ve toprak verimi giderek arttı. İlkel teknoloji yerini çağdaş ziraat teknikleri ve ileri teknoloji bağlamında tarımda verimlilik, kalite, standardizasyon ve rasyonel üretim olarak adlandırılabilir bir dizi aygıtı bıraktı.

Cumhuriyet yönetimi, 1927 yılında zirai eğitiminin ıslahına yönelik yaşanan düzenleme ile ülke şartlarına uygun ve yerelliklerine özgü eğitim-öğretime geçilmesini hedeflemiş ve eğitim kurumları nitelikli eleman-araç bakımından güçlendirilmiştir. Bu çabalar, 1932 yılında zirai eğitimin amacıyla yapılan değişikliklerle sürdürülmüştür. Söz konusu değişikliklerle mektepler; “kimseye muhtaç olmaksızın kendi hayatını kazanan, okuyup-öğrendiğini yapacak, yaptırabilecek” ve kendi arazisini modern ziraat tekniklerine göre işleyebilecek yetenekte eleman yetiştirmek olarak hedeflenmiştir. Dolayısıyla mekteplere öğrenci olarak çiftçi-toprak sahibi olanların çocukları alınmaya başlamış ve mevcut orta dereceli ziraat mektepleri liselere muadil seviyeye yükseltilmiştir. Ayrıca bu mektepler “masa başında kalem efendisi memur değil, bizzat uygulamalı olarak sahada yer alan” rehber gençler yetiştirmek gayesiyle faaliyet göstermiş ve yalnızca devlete memur yetiştiren kurumlar olmaktan çıkarılmıştır. Mekteplerde ayrıca bütün ziraat dalları ile ilgili dersler yer almakla birlikte, bölgelerin hususiyetlerine göre farklı alanların derslerine ve uygulamalarına yer verilmiş, okulların bulunduğu yörenin yerelliklerine özgü uzmanlaşmaya gidilmiştir. Nitekim branşlaşmaya dayalı eğitim modeli okulların öğretim programlarına da yansımıştır. Örneğin Bursa’daki ziraat mektebi meyvecilik-hayvancılık eksenli eğitim sunarken, İzmir’deki mektep zeytincilik-bağcılık ve ziraat sanatları alanında ağırlıklı eğitim vermiştir. Adana’daki ziraat mektebi ise sıcak iklim bitkileri üzerinde yoğunlaşmış ve çalışmalarını bu minvalde sürdürmüştür. Aynı yasa kapsamında atılan bir diğer adım ise Ankara’da Yüksek Ziraat Enstitüsünün 1933 yılında açılmasıyla gerçekleşmiştir. Enstitü ile birlikte bilimsel esaslara dayalı araştırma-geliştirme ve yayım geleneğini rehber alan tam teşekküllü bir tarım üniversitesi kurulmuştur. Ekonominin temel taşı olan ziraatın, ihraç edilen tarımsal ürünlerin, hayvancılığın düzenlenmesi, iyileştirilmesi, çoğaltılması ve salgın hayvan hastalıklarından kurtarılması, bunların cihan pazarında tutunabilen ürünler olmasına yönelik araştırmalar yapan Enstitü, “Cumhuriyet’in büyük eserlerinden biri” olarak nitelendirilmiş ve “memleket ziraat ve iktisadiyatında esaslı ve ilmi bir inkılap” yapacak kurum olarak görülmüştür. Eğitim-öğretim ve araştırma-geliştirme kurumları ayrıca buldukları bölgelerdeki çiftçilere modern ziraat metotlarının gösterilmesi, ziraat alet ve makinelerinin sergilendiği merkez olması, toprak reformunun önemi ve faydalarına yönelik pek çok konuda halkı bilinçlendirme görevi üstlenmiştir. Öte yandan ilgili kurumlar Toprak Bayramı vs. gibi törenlerle Cumhuriyet’in kazanımları ve değerlerini aşlamaya çalışmış, köylülere verdikleri yemek yahut sergi organizasyonları ve millî halk oyunları ile köy-kent birleşmesi sağlanarak birlik-beraberlik ülküsünün güçlendirilmesinde etkili olmuştur.

İnceleme dönemini ifade eden ve ilk evreyi oluşturan Atatürk Dönemi, zirai eğitim politikaları ve uygulamalarında kendi içerisinde iki kısma ayrılmaktadır. Bu dönemin ilk aşaması 1923-1929 arası süreci kapsarken, diğer kısım 1931-1938 arasındaki dönemi ifade etmektedir. Her iki dönemdeki gelişmeler ve uygulamalar birbirinin zıttı sayılabilecek niteliktedir. Nitekim 1930’lu yıllarda uygulanmış olan politikalar, birkaç istisna dışında, 1923-1929 arasındaki dönemde çözümlenmeye çalışılan sorunlara yönelik politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1931 yılı öncesinde yapılamayan veya başarılı olunamayan işler, ikinci evrede köktenci bir şekilde ele alınmış ve birçok temel sorunun üzerine gidilmiştir. Bu adımların bir çoğu 1920’li yıllarda başlamasına rağmen, pratiğe yansiyabilecek şekilde ancak 1931 sonrasında gerçekleşebilmiştir. Bu dönem, aynı zamanda tarımda yetişmiş insan gücü eksikliğinin en yoğun hissedildiği yıllardır. Dolayısıyla 1931 yılı sonrasında ziraat eğitim kurumlarının yeniden organize edilmesi ile öncelikli olarak bu eksikliğin giderilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Bir süre sonra ziraatla doğrudan uğraşan insanların bu okullara alınması uygulaması başlatılmıştır. Nitekim 1933 yılında Ankara’da açılan Yüksek Ziraat Enstitüsü, bu alandaki çabaların en üst noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk İstiklal Savaşı’nın dumanı tüterken İzmir İktisat Kongresi’ni toplayan Mustafa Kemal (Atatürk), iktisadi bağımsızlığı her şeyin üstünde tutmuştur. Bu sebeple 1923 yılından itibaren uygulanan ziraat politikası ve bilimsel uygulamaların gıda sanayisine etkileri açısından en önemli yaklaşım, ithal ikamesine yönelik üretim yapılması yönünde olmuştur. 1930’lu yıllardan itibaren bu tarihe kadar ülkede ziraatı yapılmayan limon vb. gibi bazı tarımsal ürünlerin yanı sıra şeker ve çay gibi işlenmiş gıda ürünlerinin yurt içinde üretilmesi, bu hususta bilimsel araştırmaların yapılması ve birim alandan maksimum verim artışının sağlanması hedeflenmiş ve üretimi teşvik edici politikalar uygulanmıştır. Örneğin Cumhuriyet’in ilk yıllarında ülkenin şeker ihtiyacı tamamen ithalat ile sağlandığından, ithal ikamesi olarak şekerpancarı üretimine geçilmiş, bu hususta şekerpancarı üretme çiftlikleri ve laboratuvarlar şeklinde örgütlenmeye gidilerek şeker sanayisinin kurulmasına zemin hazırlanmıştır. Bu bağlamda şekerpancarı üretiminin desteklenmesi amacıyla bilimsel araştırmalar yapılmaya başlanmış, üreticilere yönelik özendirici girişimlerde bulunulmuştur. Bu dönemde şeker sanayinin gelişmesi 1923–1939 döneminde uygulanan ziraat politikası ve bilimsel uygulamaların gıda sanayine yansımalarına iyi bir örnektir. Nitekim şeker fabrikalarının başarısı pancar üretimiyle doğrudan bağlantılı olduğundan, tohumluktan başlayarak tüm üretim aşamalarında modern ziraat tekniklerinin uygulanmasıyla fabrikaların gereksinimleri karşılanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle şeker fabrikalarının teknisyenleri bir yandan şeker fabrikalarının çiftliklerinde üretim yaparak çiftçiye örnek olmuş, diğer taraftan köyleri dolaşıp zirai araç–gereç, tohum dağıtarak köylülere zirai mücadele yöntemleri öğretilmiştir. Böylece hem şeker pancarı üretimi hem de şeker sanayinin gelişimi birbiri üzerinde etkili olmuştur. İnceleme evresinin son aşaması olan DP döneminde, araştırma–geliştirme kurumları tarafından sebzeçiliğe verilen önemin ve yapılan bilimsel araştırmaların bir nişanesi olarak sebzeçiliğin geliştirilmesi için yapılan bu çalışmalar neticesinde ülke standardında sebze üretimi yaygınlık kazanıp ve üretim miktarı artmakla kalmamış, aynı zamanda dönem sonunda sebzeçiliğe dayalı konserve sanayinin temelleri atılmıştır. Hatta, bu konuda bilimsel araştırmalar yürütüp elde edilen verileri halkın hizmetine sunacak bir araştırma enstitüsünün kurulmasına zemin hazırlanmıştır. Bu konuda çalışmalar yapmak gayesiyle 1961 yılını takiben Bursa ilinde bir Konservecilik Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Böylece bir yandan konservecilik üzerinde bilimsel araştırmalar yapılırken diğer yandan da konserve sanayisinin gelişimine önemli ölçüde katkı sağlanmıştır.

İnceleme döneminde özellikle 1928’den itibaren devletçilik uygulamalarına geçişten sonra çiftçinin modern ziraat tekniklerini öğrenebilmesi amacıyla devletin bütün olanakları seferber edilmiştir. Ziraat Vekâletine bağlı eğitim kurumları başta olmak üzere araştırma–geliştirme istasyonları/enstitülerinde araştırma–geliştirme ve deneme çalışmaları bir arada yürütülmüş, elde edinilen bilgi ve nitelikli tohumluk, fide, fidan ve damızlık hayvan gibi tarımsal üretim girdileri çiftçilerin hizmetine sunulmuştur. Zirai eğitim–öğretim politikaları vasıtasıyla nitelikli insan gücü eksikliğinin giderilmesi amacıyla ziraat–orman–veteriner sağlık teknisyenleri, veteriner hekimler, ziraat ve orman mühendislerinin yetiştirileceği eğitim kurumları oluşturulmuş, var olanlar ise geliştirilerek güçlendirilmiştir. Ayrıca Atatürk’ün örnek çiftliklerinde zirai üretimi geliştirmeye yönelik çabalar sürdürülmüştür. Kendisi de örnek bir çiftçi olan Atatürk kooperatifleşmeye büyük önem vermiş ve O’nun döneminde çiftçinin kooperatiflerde örgütlenmesini destekleyen yasal zemin oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra Atatürk tarafından kurulan çiftliklerde inşa edilen süt fabrikası (1926), şarapçılık işletmesi (1931), malt ve bira fabrikası (1934), örnek gıda işletmeleri olarak Türkiye’de ziraata dayalı bu sanayi kolunun gelişmesinde öncülük etmiştir.

1937 yılından itibaren yurt çiftçisinin ihtiyacı olan kaliteli tohumluk, damızlık hayvan, fidan, fide gibi ihtiyaçlarını karşılamak çevre köylerde bulunan çiftçileri eğiticilik ve öğreticilik yapmak amacıyla, zirai kalkınma yolunda daha geniş ve çeşitli hamlelere girişilmiştir. Bu konuda aynı gaye ve konularda çalışan iki kuruluşun bütün varlıklarını bir araya toplayıp daha güçlü ve daha verimli bir kuruluşun çiftçilerin yanında yer alması ve devletin tarımsal alanda yaptığı çalışmalarını tek elde toplamak maksadıyla Zirai Kombinalar İdaresi ve Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu birleştirilmiştir. Bu birleşmeden doğan ve gelişim gösteren Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü, bir Merkez Atölyesi olmak üzere ülkenin farklı coğrafyalarında 23 Devlet Üretim Çiftliği kurarak Ziraat Vekâletini ve ülke tarımının en teşekkülü

kurumu haline gelerek ülke tarım ve hayvancılığına yön vermiştir. Bu işletmelerin kademeli olarak kurulumasıyla birlikte Türkiye'nin 1925 yılından itibaren tohum ıslah istasyonları ve üretme çiftlikleri kurarak kendi yerli tohumlarını araştırma-geliştirme ve bilimsel esaslara dayalı olarak üretmekle başlanan örgütlenme arayışları, 25 yıllık bir araştırma-geliştirme süreci sonrasında, tarım pratiğini etkileyebilecek ve somut bir veri sağlayacak bir ölçüğe ulaşmıştır.

İnceleme dönemi boyunca araştırma-geliştirme yönündeki en önemli gelişmeler tarla tarımında ıslah, araştırma ve mücadele alanında gerçekleşmiştir. 40 yıllık süreyi kapsayan bu dönem, tohum ıslahı ve araştırmaları konusunun bir uzmanlık alanı olarak gelişim gösterdiği ve kurumsal anlamdaki meşruiyetini artırdığı bir dönem olarak kendini göstermektedir. Nitekim 1930'lu yılların başından itibaren tohumların ıslah edilmesi meselesi, siyasi arenada da tarımsal gelişmenin sağlanması için bir itici güç olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşın kurulan deneme, araştırma-geliştirme istasyonlarındaki çalışmalar nitelikleri ve boyutları itibarıyla ülkesel çapta fark yaratacak düzeyde olmaktan uzak kalmış, ancak kendi yörelerinde etkili olabilmektedir. İnceleme dönemi içerisinde tarla bitkileri alanında araştırma-geliştirme kurumlarının içinde bulunduğu en öncelikli sorunlardan birisi bünyelerindeki düzensizlik ve başına buyrukluk halinden kaynaklıdır. Özellikle sulama ve gübreleme gibi birçok farklı konuyla ilgili yeni kurumların ortaya çıkmaya başladığı ve dolayısıyla tarımsal araştırma-geliştirme alanının büyük oranda genişlediği 1950'li yıllarda bu düzensizliğin had safhaya ulaştığı görülmüştür. Bu düzensizlik içinde, araştırma kurumlarından bazılarının "araştırma enstitüsü", bazılarının "ıslah istasyonu" veya "deneme istasyonu" gibi farklı isimlerle adlandırılmışlardır. Dolayısıyla bunlar arasında bir enstitü ve bir istasyonun, buldukları bölgelerde aynı görev ve yetkilere sahip olduğu ya da istasyon adı altında çalışmalar yürüten iki kurumun, sahip olduğu yetkilerin birbirinden çok farklı olduğu gözlemlenmiştir.

1963 yılı sonrasında tohum ıslahı araştırmaları alanında yaşanan gelişmeler, tarımsal üretimde önemli ölçüde verim artışı yaşanmasına sebep olmuştur. Aruoba'nın değindiği şekilde tarımdaki teknolojik değişim, mekanik ve biyolojik-kimyasal olarak ikiye ayrılırsa, Türkiye tarımında ülkesel çapta verim artışında kayda değer etkiyi yaratan ilk değişimlerin mekanik teknoloji girdilerinin yaygınlaşması sonucunda ortaya çıktığı anlaşılabilir. Nitekim Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında kara saban yerine pulluk kullanımıyla başlayan makineleşme eğilimi, etkisini özellikle 1948 yılından sonra Marshall Planı ekonomik yardımlarıyla beraber başlayan ve büyük bir hızla gerçekleşen motorizasyon ile birlikte tamamlamıştır. Bu aşama Türkiye'de ekilebilir alanların sınır noktasına dayanmasına ve ekstansif³⁵³¹ tarzındaki tarımsal büyüme imkânlarının sonuna gelmesine neden olmuştur. Bu dönemde ekilebilir toprakların son sınırına ulaşılması, ekstansif tarımdan, intansif³⁵³² tarım metoduna geçişi hızlandırmıştır. Üretimdeki artışlar ise ekilen toprak miktarındaki artışlarla değil, birim alanda maksimum verim artışı sağlanması ile sağlanmıştır. İntansif tarımla birlikte teknolojinin önemi artmış "Yeşil Devrim" olarak adlandırılan gelişmelerle birlikte yüksek verimli tohumların yanı sıra gübre, sulama ve makine kullanımı gibi unsurları içeren teknoloji paketi uygulama alanına sokulmuştur. Bu anlamda ziraat kesimi için önemli bir yıl olan 1963 yılıyla birlikte değişim rüzgarları tohum ıslahına dair araştırmalar belirgin bir şekilde kendisini hissettirmiş; ziraat ekonomisinde köklü dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde ekstansif tarzda üretimin hala genişleme imkânı bulunduğu bir düzlemde biyolojik ve kimyasal girdilere dayanan intansif bir tarıma geçiş yönündeki adımların ancak çekişen bir tarzda atılabilmesi de bununla ilişkilidir. Nitekim bu geçişin yaşandığı 1950'li yılların başına kadar -Devlet Üretme Çiftlikleri'ne verilen görevde olduğu gibi- ıslah edilmiş tohumların büyük çapta üretilmesi ve yaygınlaştırılmasını sağlayacak kurumların meydana getiril-

3531 Ekstansif tarım, modern tarım yöntemlerinin kullanılmadan ilkel yöntemler ile gerçekleştirilen bir tarım metodudur. Bu tarım türünde geleneksel yöntemler kullanılmaktadır. Ekstansif tarımda; ilaçlama, gübreleme, kaliteli tohum ve sulama gibi uygulamalar yeterli seviyede olmadığı için verim oldukça düşüktür.

3532 "Yoğun tarım" olarak bilinen intansif tarım, topraktan yüksek verim elde etmek amacıyla çeşitli yöntemlerin uygulandığı bir tarım metodudur. İntansif tarımda; modern, bilimsel ve teknolojik yöntemler kullanılmaktadır. Az gider ve az emekle yapılan ekstansif tarımın tam tersidir.

mesi konusunda kayda değer bir gelişme olmamış ve dolayısıyla erken bir dönemde başlayan tohum ıslah araştırmaları, cüretkar ancak zamansızca yapılan bir girişim olarak kalmıştır.

Bahçe kültürleri alanında Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren kurulmaya başlanan bahçe bitkileri konu araştırma enstitü-istasyonlarının sunduğu AR-GE hizmetlerinin belirleyici katkılarıyla Türkiye meyveciliği cüretkar, bir o kadar da dünyada güçlü bir konuma sahip olunan ülkeler arasında yer almıştır. Bu çerçevede 1930-1940 yılları arasını kapsayan 10 yıllık dönem, bahçe kültürleri araştırmaları açısından en önemli yıllar olarak kabul edilir. Özellikle meyvecilik, bağcılık, zeytincilik ve zirai mücadele konularında çalışan çok sayıda kuruluş bu süreçte faaliyete başlamıştır. 1950-1960 döneminde bu kurumsallaşmalara yenileri eklenmiş, bilimsel araştırma esaslarına dayalı üretim ağı giderek genişlemiştir. 1960-1970 döneminde ise bahçe kültürlerinin bütün disiplin dallarını kapsayan modern araştırma kompleksleri kurulmaya başlamıştır. İnceleme döneminde faaliyet gösteren bahçe kültürleri araştırma kurumları, 1963 yılına kadar meyve gen kaynakları bakımından eşsiz bir zenginliğe sahip olan Türkiye’de önemli çeşitlerini değişik ıslah metotlarıyla elde etmiş ve ülke dışında yaygınlaştırmaya gayret göstermiştir. Ancak kurumlar tarafından yapılan bilimsel çalışmalar bölgesel ölçekte başarılı olsa da boyutları itibarıyla ülkesel çapta fark yaratacak düzeyde olmaktan uzak kalmıştır. Bazı kurumların yapmış olduğu çalışmalar yeterli ölçüde üreticilere ulaştırılamamıştır. Bununla birlikte 1960’lı yıllarda dünyada biyo-çeşitliliğin önem kazanması, doğada bulunan birçok bitki türünün gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi gelişmeler meyve genetik kaynaklarının korunması ve muhafaza altına alınması doğrultusunda adımlar atılmasını zaruri kılmıştır. Bu dönemde ıslah programlarının hazırlanmasında meyve gen kaynağı olarak ifade edilen “gen havuzları”ndan faydalanılmasına rağmen, yeni ıslah edilen tiplerin ortaya konulması sırasında bu havuzların yok edildiği veya genetik erozyona maruz bırakıldığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple Ziraat Vekâleti merkez teşkilatı, 1963 yılını takiben meyve ıslah çalışmalarında, giderek önemi artmakta olan meyve gen kaynakları zenginliğinin korunması ve bunların içinde seçilecek üstün genlerle bir kaynak mahiyetindeki “Gen Bankası” oluşturulması üzerinde önemle durmuştur. Böylece Türkiye’nin yerel çeşit koleksiyonlarının geliştirilmesi hedeflenmiştir.

İnceleme döneminde hayvan ıslahı, yetiştirilmesi ve salgın hayvan hastalıkları amacıyla örgütlenme arayışlarına gidilmiş ve bu noktada birçok kurumsallaşmanın temelleri atılmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren salgın hayvan hastalıklarıyla mücadelede ve salgınlardan koruma önlemlerinde ulusal ve uluslararası düzeyde yoğun ve çok yönlü çalışmalar yürütülmüştür. Bu noktada salgın hayvan hastalıkları ile ilgili kurumsallaşmaların yapmış olduğu müspet çalışmalarla hayvan telefata sebep olan birçok hastalığın önüne geçilmiştir. Böylece 1923 yılında başlayan ve 15 yıllık inatçı ve azimli bir mücadele sürecinin ardından 1938 yılına geldiğinde Millî Mücadele’nin başlarında %40'lara ulaşan telefata neden olan bulaşıcı hayvan hastalık vakaları minimum düzeye inmiştir. Örneğin, 1923 yılında yaklaşık 17.210.000 adet olan toplam hayvan varlığı 1937 yılı sonu itibarıyla 50.352.000’e, aynı yılda canlı hayvan ihracatından elde edilen gelir 3.005.601, yapağı, kıl ve tiftik ihracatı geliri 12.700.654, ham deri geliri 3.015.272, yaş ve kuru barsak ihracat geliri 1.367.988 liraya ulaşmıştır. Ulaşılan bu rakamlar, Atatürk Dönemi’nden itibaren salgın hayvan hastalıkları konusunda istikrarlı ve sağlıklı gelişmelerin sağlandığı, izlenen hayvancılık politikalarının fevkalade başarılı olduğunu göstermektedir.

Buna karşılık Atatürk Dönemi’nden itibaren hayvan yetiştirme kurumlarının geniş ölçekte ve pratiği etkileyecek biçimde damızlık materyali kadrosunu oluşturamamış olması ve tesislerinin tam teşekküllü bir şekilde aktif olarak faaliyet gösteremeyişi en önemli sorunların başında gelmiştir. İslah çalışmalarının merkezinde yer alan Ziraat Vekâletinin damızlık yetiştirme işi, birkaç örnek teşebbüs dışında devlet kurumlarına bırakılmış ve “halk yetiştiriciliği meselesi” umulan ölçüde gerçekleşmemiştir. Örneğin, en çok bütçe ayrılan ve emek sarf edilen Merinos koçu yetiştirme işi kurumların dar imkânları çerçevesinde yılda ortalama 1.000-1.200 başı geçemediğinden belirli bölgelerin ihtiyacını karşılamakta dahi güçlüklerle karşılaşmıştır. Aynı durum, sığır ıslahı çalışmalarında da gerçekleşmiştir. İnceleme dönemi geneline bakıldığında Ziraat Vekâleti kurumları ile halk birlikteliğine dayalı bir hayvancılık politikası uygulanamadığı

için, ilgili politikalar araştırma–eğitim ve yayım aracılığıyla üreticiye yansıtılamamıştır. Bu anlamda halk yetiştiriciliğini idare eden ve devlet kurumları ile iş birliğini sağlayan “birlik” yahut “kooperatif” benzeri organizasyonlar aktif olarak rol almalıydı. Böylece devlet mevzuat, teşkilat ve bütçe bakımından hayvan ıslah ve araştırma işlerini halk organizasyonlarına intikal ettirecek şekilde tanzim ve tertip etmiş olacaktır. Devlet kurumları ise halk yetiştiriciliğini destekleyecek bir program ve politika üstlenmeliydi. Bu surette hayvan ıslahı ve araştırma işlerinde devlet hakiki rolünü yerine getirmiş ve bu sayede hayvancılık politikasına bilimsel bir yön vermiş olacaktır. Benzer durum hayvanların ırklarının geliştirilmesi amacıyla yapılan besleme çalışmalarının ülke genelinde yaygınlaştırılması noktasında da yaşanmıştır. Ülkedeki hayvan varlığının ıslahı, melezleme ve suni tohumlama yoluyla çoğaltımı ve yetiştirilmesine yönelik araştırma ve çalışmalar devlet kurumları tarafından gerçekleştirilirken, beslemeye yönelik araştırma–geliştirme ve üretim faaliyetleri halkın tekeline bırakılmıştır. Bu sebeple halk nezdinde diğer konularda olduğu gibi besleme noktasındaki araştırma ve faaliyetleri devletten beklenmiştir. Bu dönemde üreticiyle devlet kurumları arasında aracı olabilecek sivil örgütlenmelerin olmayışı, var olanların da yeterince fonksiyonel bir şekilde faaliyet gösterememesi; devletin kurumlarındaki verim artışını sağlayan pratik bilgilerin köylüye ulaşmasını güçleştirmiştir.

İnceleme döneminde devletin hayvancılığı geliştirmek ve halka mal etmek maksadıyla yaptığı çalışmalar uzak kalmış, et–süt ve yapağı gibi hayvansal ürünlerden verim atışı sağlayan deneme mahiyetindeki ıslah çalışmalarından istenilen netice alınmıştır. Ancak yetiştirilen yüksek vasıflı hayvan ırklarının çoğaltılarak köylüye ulaştırılması ve bu sayede ülke hayvanlarının büyük ölçüde ıslahı işinde yeterince başarılı olunamamıştır. Nitekim inceleme döneminin sonlarına doğru gelindiğinde büyük–küçükbaş hayvancılık alanında yapılan ıslah araştırmalarının geniş çaplı bir şekilde üreticiye yansiyacak biçimde gerçekleştirilemediği gözlemlenmiştir. İslah çalışmalarında uzun yıllar boyunca çalışmalar yapan hayvan yetiştirme kurumlarının kendisine en yakın muhitteki yetiştiricilere dahi istenilen şekilde damızlık materyali temin edemediği görülmüştür. Bazı bölgelerde ise hayvan yetiştirme kurumları tarafından başarılı bir şekilde yaygınlaştırılmaya çalışılan yeni hayvan ırkları halk nezdinde kabul görmemiş, bir süre sonra dağıtılan hayvan ırklarının yapısı giderek bozulmuş yahut giderek yok olmuştur. Ülke hayvancılığının ıslahı noktasındaki çalışmalar ise kurumların kişisel çabaları şeklinde cereyan etmiştir. Özetle 1923’ten 1960’lı yılların ortalarına değin hükümetlerin ülke hayvancılığını geliştirmek ve daha vasıflı hale getirerek üretimi artırma yönündeki çalışmaları hemen hemen yeni devlet müesseseleri kurmak ve buralardan memleketin damızlık hayvan ihtiyacını karşılama gayretleri şeklinde gelişme göstermiştir. İnceleme döneminin sonlarına doğru ise çiftçilerin topraklandırılması amacıyla çayır–mera arazilerinin ziraata açılması hayvancılığı olumsuz yönde etkileyen unsurlar arasında yer almıştır.

Ülke ziraatının geliştirilmesi noktasında atılan en önemli adımlardan birisi 1948 yılında uygulamaya konulan Marshall Planı’dır. Marshall Planı çerçevesinde Türkiye ekonomisi için Batı Avrupa ekonomisinin tamamlayıcısı olması yönünde politika izlenmiştir. Bu çerçevede, sanayileşen Batı Avrupa ülkelerinin ihtiyacı olan gıda maddelerini Türkiye’den karşılamak için ekonomik yardımlar daha çok ziraat sektörünü geliştirici yönde kullanılmıştır. Bu ekonomik yardımlar kapsamında 1950 yılından itibaren Türkiye’nin ziraat alanında nitelik–nicelik açısından önemli miktarda değişimler yaşandığı gözlemlenmiştir. Nitekim 1950–1954 yılları arasında meydana gelen değişimler, Türkiye’de tarımsal üretiminde veriminde önemli artışlara yol açmıştır. Marshall Planı kapsamında ekonomik yardımların yapıldığı dört yıllık süreçte, İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte adeta yok olma durumuna gelen Avrupa’nın endüstrileşmesi hedeflenirken, Türkiye’ye ziraat ülkesi rolü verilmiştir. Bu durum Türkiye’nin sanayileşmesini geciktiren en önemli etkenler arasında yer almıştır. ABD’nin Türkiye’yi ziraata ve hafif sanayiye yönlendirmesi sonucunda ise sanayide planlanan atılımlar gerçekleşmemiştir. Örneğin ABD, Marshall Planı kapsamında Türkiye’ye ithal edilen traktör ve ziraat aletlerinin Türkiye’deki kullanım alanlarını belirlemiştir. Bu dönemde Türkiye’nin ürettiği tütünün ABD’nin ürettiği Virgiana tütününe rakip olmaması için ithal edilen traktörlerin ilk dönemde Edirne ve Doğu illerinde kullanma koşulu getirilmiştir. Bu yolla Türkiye’nin Avrupa’ya tütün ihraç etmesi önlenmek istenmiş ve tütün üretiminde uzmanlaşmaması yönünde onlara

öneriler sunulmuştur. Böylece ABD, Marshall Planı ile kapitalist sistemin devamlılığını sağlamak amacıyla ülkeleri önce yardımlar yoluyla destekleyip daha sonra ticaret yoluyla verileden daha çok kazanmayı ve ekonomik olarak diğer ülkeleri kendine bağımlı hale getirmeyi hedeflemiştir. Dönemin sonlarına doğru ise Türkiye'nin temel ihtiyaçları ve gelişme araçları belirlenmeden hazırlanan üstünkörü beş yıllık kalkınma planları uzun vadede ülkede enflasyon, işsizlik gibi iktisadi buhranların yaşanmasına yol açmıştır.

İnceleme döneminde uygulama alanına giren bir diğer gelişme ise yabancı bilim insanlarının istihdam edilmesi noktasında ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de savaşların meydana getirdiği yetişmiş insan gücü eksikliği büyük ölçüde yabancı uzmanlar tarafınca karşılanmıştır. Yabancı uzman ve bilim insanları Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren tarım, hayvancılık ve ormancılık vb. pek çok alanda danışmanlık sunarak ülkenin gelişimine katkı sunmuştur. Uzmanlar grubu ve bilim insanlarının etkilerinin görüldüğü alanların başında ziraat sektörü gelmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye'nin ekonomisi büyük ölçüde ziraata dayalıydı. Buna karşın ziraat sektörünün ciddi sorunları vardı. Bu sorunların çözülmesi haddi zatında Türkiye'de ziraatının gelişmesi ve modernleştirilmesi açısından son derece gerektiği. Bu aşama Türkiye ziraat sektörünün sorunlarını çözebilmek için yurt dışından gelen uzman ve bilim insanlarına hazırlatılan çeşitli raporlarla tamamlandı. İnceleme dönemini ifade eden 1923–1963 arası süreçte Alman ziraat uzman–bilim insanları zirai eğitim kurumları, tohum ıslahı ve bahçe kültürleri araştırma istasyonlarında; Macar uzman–bilim insanları hayvan ıslahı, çoğaltılması, hastalıklarla mücadele alanında; Avusturyalı bilim insanları ormancılık sahasında; ABD'li ziraat uzman–bilim insanları ise tarla ziraatı, sulama, gübreleme, makineleşme, zirai eğitim başta olmak üzere birçok konuda Türkiye'de ziraatının sorunlarının belirlenmesinde ve atılacak adımlarla ilgili önemli katkılar sunmuşlardır. Bunun yanı sıra Türkiye'de açılan mevcut zirai eğitim kurumlarında görevlendirilen bilim insanları, ülkedeki yeni kadroların yetişmesine ortam hazırlamış ve akademik olarak destek olmuşlardır. Ziraat alanında yabancı etkisinin belirgin olarak hissedildiği 1923–1945 döneminde Alman ve Macar bilim insanları daha etkin görünümde iken, 1945 yılı sonrasında ABD öne çıkarak bu iki ülkenin yerini almış ve ağırlıklı olarak ABD eksenli tarım bir politikası izlenmiştir. Ziraata dayalı bu kalkınma programı, Türkiye'de Amerikalı uzmanların tavsiye ve denetiminde devam etmiş, bu çerçevede ziraat alanında önemli yardımlar yapılmıştır.

Ziraat alanında yabancı etkisinin açıkça görüldüğü bir başka uygulama ise yurt dışına gönderilen öğrenci uygulamasıdır. Esasında Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde hemen her sahada öğrenim görmeye ve tecrübe edinmeye yurt dışına öğrenci ve ziraat mühendisleri gönderilmişti. Yurtdışına öğrenci gönderilmesi uygulaması, daha ziyade uzun vadeli bir çözüm arayışı olarak öne çıkmıştı. Bu uygulamaya Cumhuriyet Dönemi'nde de devam edildi. Yurtdışına gönderilen öğrenciler arasında genç ziraat mühendisleri, veteriner hekim ve orman mühendislerinin varlığı şüphesiz önemliydi. Zira bu genç beyinler yurt dışından döndükten sonra orada aldıkları eğitim–birikimin yanı sıra gittikleri ülkelerin ekolünü Türkiye ziraatına doğrudan ya da dolaylı olarak yansıtılar. İnceleme döneminde başta Almanya olmak üzere Fransa, İngiltere, İsviçre, Rusya, Macaristan, Avusturya ve ABD gibi ülkelerin bilgi birikimi ve tecrübesinin Türkiye'ye aktarılmasıyla ziraat alanında önemli gelişme ve değişimler yaşandı. Türkiye'ye ziraat alanında yabancı etkisini taşıyan memurların varlığını da unutmamak gerekir. Memurlar mesleki tecrübe edinmek ve gözlem yapmak amacıyla yurt dışına gönderilirlerken, onlar da Türkiye'de ziraat sahasında yabancı etkisinin oluşmasına ortam hazırladılar.

KAYNAKÇA

A- ARŞİV BELGELERİ

Devlet Arşivleri Başkanlığı, **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**

Devlet Arşivleri Başkanlığı, **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar Koleksiyonu, İstanbul.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (APIKAM), İzmir.

Samsun Veteriner Kontrol Enstitüsü Arşivi (VKAE) Arşivi, Samsun.

B- RESMÎ YAYINLAR, RAPORLAR VE İSTATİSTİKLER

I- RESMÎ YAYINLAR

ATOM, **Sinop, Sakarya, İzmit, Edirne, Tekirdağ 3. Bölge Nüshası**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1958.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1991.

1943 Yılı Tamimler Dergisi, **Orman Baş Müdürlüğü 1943–1944–1945 Tamimler ve Tebliğler**, Ankara, Orman Genel Müdürlüğü 1945.

1967 Kars İl Yıllığı, Kars Valiliği Yay., TİSA Matbaacılık T.A.Ş., Ankara 1967.

Bolu 1973 İl Yıllığı: Cumhuriyet'in 50. Yılında Bolu, Kemal Matbaası, Bolu 1972.

Bursa İl Yıllığı: Cumhuriyet'in 50. Yılında Bursa, Ajans-Türk Matbaası, Ankara 1973.

1936 Diyarbakir İl Yıllığı, Cilt: III, (Haz.: Basri Konyar), Ulus Basımevi, Ankara 1936.

Erzurum 1973 İl Yıllığı: Cumhuriyetin 50. Yılında Erzurum, Kervan Kitapçılık Tesisleri, İstanbul 1974.

Cumhuriyetin 50. Yılında Giresun 1973 İl Yıllığı, Giresun 1973.

Gaziantep İl Yıllığı, Gaziantep Valiliği Yay., Ankara 2002.

Kocaeli İl Yıllığı: 1967, (Yay. Haz.: Kocaeli Valiliği), Doğan Matbaacılık, İstanbul 1967.

Tokat 1967 İl Yıllığı, Doğu Matbaacılık, Tokat Valiliği Yay., Ankara 1968.

Yurt Ansiklopedisi: Türkiye İl İl: Dünü, Bugünü ve Yarını, (Yay. Haz.: Komisyon), Cilt: 10, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1984.

50 Yıllık Yaşantımız 1923-1933, 1. Baskı, Cilt: I, Milliyet Yay., Ankara 1975.

Türkiye 1923- 1973 Ansiklopedisi, IV, Kaynak Kitaplar, İstanbul 1974.

Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, Birinci Genel Müfettişlik Neşriyatı, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.

Bursa 1927 Vilayet Salnamesi, Vilayet Matbaası, Bursa 1927.

1339-1340 Senesi İhsaiyyat Mecmuası, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341.

Cumhuriyet Halk Partisi 25. Yıl Kitabı, Ulus Basımevi (TBMM Arşiv ve Kütüphanesi), Ankara 1948.

Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı, Cumhuriyet Matbaası, (TBMM Arşiv ve Kütüphanesi), Ankara 1938.

Cumhuriyetin XV. Yılında İzmir, İzmir, (Basımevi yok), 1938.

Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya, Malatya Vilayeti CHP Başkanlığı 1938.

Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü 2016 Yılı İstatistik Bülteni, ÇAYKUR Genel Müdürlüğü Yay., 2016.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 5, 01.10.1950-31.12.1950.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 6, 01.01.1951-31.03.1951.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 7, 01.04.1951-30.06.1951.

Dış İşleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 8, 01.07.1951-30.09.1951.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı (Başlangıçtan 1951 Yılına Kadar)**, Cilt: 9.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 10, 01.01.1952-31.03.1952.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 11, 01.04.1952-30.06.1952.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 15, 01.04.1953-30.06.1953.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 16, 01.07.1953-30.09.1953.

Dış İşleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 17, 01.10.1953-31.12.1953.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 18, 01.01.1954-31.03.1954.

Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye'de Marşal Planı**, Cilt: 19, 01.04.1954-30.06.1954.

50 Yılda Türk Sanayi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara 1973.

Türkiye'de Zirai Makinalaşma, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1954.

Doğu Cumhuriyetin 15nci Yılında, Sayı: 1, 1938.

Edirne İl Valiliği Brifing Raporu -2015, Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yay., Edirne 2015.

Hatay 1973 İl Yıllığı (Cumhuriyetin 50. Yılında), Hatay Valiliği, Hatay 1974.

Kars, CHP Halkevleri Bürosu Yayınlarından, (Yay. Haz.: Redaksiyon Heyeti), Yeni Sabah Matbaası, İstanbul 1943.

Seyhan Cumhuriyetin 15 Yılı İçinde, Tan Matbaası, İstanbul 1938.

T.C. Denizli Valiliği, **Cumhuriyet'in 15. Yılında Denizli**, Cumhuriyet Matbaası, Denizli 1938.

T.C. Giresun Ticaret ve Sanayi Odası, **Cumhuriyet'in 10. Yılında: 1923-1933**, Giresun 1933.

TC MDM, **Cumhuriyet'in 15. Yılında Edirne**, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul 1939.

TC MDM, İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1937), T.C. Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu Yay., 1938.

TC MDM, İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1938), T.C. Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu Yay., 1939.

TC MDM, İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1939), T.C. Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu Yay., 1940.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926), Matbaa-ı Amire, İstanbul 1926.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927), Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi, İstanbul 1927.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928), Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, İstanbul 1928.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, (1961-1963).

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, (1961-1963).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (1923-1943).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, (1943-1960)

II- RAPORLAR

AKKUTAY, Ülker, **Millî Eğitimde Yabancı Uzman Raporları-Atatürk Dönemi**, Avni Akyol Ümit Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Ankara 1996.

Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif İşleri, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

BUYSE, Omer, **Teknik Öğretim Hakkında Rapor**, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

Dahiliye Vekâleti, **Umumi Müfettişler Konferansında Görüşülen ve Dahiliye Vekâletini İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtları İle Rapor ve Hulasası**, Başvekalet Matbaası, Ankara 1937.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Çay Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yay., Ankara, (Haziran 1966).

DEWEY, John, **Türk Maarifi Hakkında Rapor**, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

Birinci Rapor 1932 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1938.

İkinci Rapor 1933 Senesi Prof. Dr. Wellman Tarafından Ziraat Vekâletine Verilen Raporlar, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1938.

Ekonomi Bakanlığının Parti Ekonomik Programına Göre Yaptığı İşler Hakkında Rapor, T.C. Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, Seri: 2, Sayı: 1, Ankara 1935.

Erzincan Ovası Bataklıkları Kurutma İşleri, Nafia Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1938.

FAO Türkiye Raporu, T.C. Ziraat Bankası 100. Yıldönümü Yay., Ankara 1962.

FAO Yalova Projesi Meyvecilik Grubu Avrupa Gezisi Raporu (24 Haziran-14 Temmuz 1973), Yalova Bahçe Kültürleri Araştırma ve Eğitim Merkezi Yay., (Haz.: Nurettin Kaşka, Gültekin Çelebioğlu, Münir Eltez), Yay. No: 35, Yalova, (Ağustos 1974).

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Tarafından 1928 Senesi Kongresi'ne Tevdi Olunan Türkiye Deniz Ticaretinin Vaziyet-i Hazırası Terakki Çareleri Hakkında Rapor, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Ticaret-i Bahriye Şubesi, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1928.

KÜHNE, Alfred, **Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor**, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

NÄSLUND, Manfred, **Ormanlarımız ve Ormancılığımız Hakkında Müşahadeleri İle Orman Araştırma Kuruluşları Hakkında İkinci Rapor** 1948.

PARKER, Berly, **Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Rapor**, Ankara 1939

Rize Defteri: Rize Vilayetinin Genel Durumuna Ait Rapor (24 Mayıs 1941), Vali Hüsnü Uzgören'in Rize Vilayetinin Genel Durumuna Ait Raporu (Yay. Haz.: Recep Koyuncu), Dergah Yay., İstanbul 2012.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Genel Tarım Sorunları Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Yay. No.: 1627, Ankara 1977.

T.C. Devlet Personel Başkanlığı, **Hükûmete Sunulan Yabancı Uzman Raporları (1949-1959)**, Ankara 1963.

Tarım Eğitimi Üzerine Rapor, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964.

Türkiye'de Çay Endüstrisinin Kurulması Hakkında Rapor-1940, (Haz.: H.A. Brassert And Company Limited Müşavir Mühendisleri), 1940.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), **I. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1963-1967**, Ankara 1963.

Türkiye Orman Varlığı, Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı Yay., Yay. No: 115, Ankara 2014.

Türkiye Ormanlarında Odun Dışı Ürünler, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yay., Ankara 2014.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Toprak ve Su Kaynakları Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara 1990.

T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, **Orman Genel Müdürlüğü 1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanun Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu**, 28.02.1945.

Türkiye Tarımında Gelişme Eğilimi: Grafik ve İstatistikler 1938-1966, Tarım Bakanlığı Planlama ve Ekonomik Araştırmalar Dairesi Başkanlığı Yay., Ankara 1968.

III- İSTATİSTİK GÖSTERGELER

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), **1927 Tarım Sayımı**, Ankara 1970.

DİE, **1963 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 490, Ankara 1963.

DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-1990**, Yayın No: 1472, Ankara 1991.

DİE, **İstatistik Yıllığı 1960-1962**, Yayın No: 460, Ankara 1962.

DİE, **Tarım İstatistikleri Özeti 1942-1963**, Yayın No: 464, Ankara 1964.

DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1967**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1968.

DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1968**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1968.

- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1969**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1971.
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1970-1972**, Ankara 1975.
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1971-1973**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1975.
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1972-1974**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1973-1975**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1978.
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1974-1976**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1978.
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1976-1978**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1979.
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1979**, Ankara 1981.
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1980**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1984.
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1980**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1982.
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim Verileri 1970-1972**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1975.
- DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965**, Ankara 1965.
- DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1968**, Yayın No: 580, Ankara 1968.
- DİE, **Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı**, Yayın No: 683, Ankara 1973.
- DİE, **Zirai İstatistik Özetleri, 1940-1961**, Yayın No: 432, Ankara 1962.
- DİE, **Zirai İstatistik Özetleri: 1941-1962**, Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara 1963.
- Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (BİGM), **1942-1943 Millî Eğitim İstatistikleri**, Ankara 1945.
- BİGM, **1943-1944 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, İstanbul 1946.
- BİGM, **1944-1945 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, İstanbul 1947.
- BİGM, **1945-1946 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, İstanbul 1947.
- BİGM, **1946-1947 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, İstanbul 1948.
- BİGM, **1947-1948 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, İstanbul 1949.
- BİGM, **1948 İstatistik Yıllığı**, Cilt: 16, Sayı: 285, Ankara 1949.
- BİGM, **1948-1949 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, Ankara 1950.
- BİGM, **1949 İstatistik Yıllığı**, Cilt: 17, Sayı: 303, Ankara 1950.

BİGM, **1949-1950 Millî Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri**, Ankara 1951.

BİGM, **1951 İstatistik Yıllığı**, Cilt: 19, Sayı: 332, Ankara 1952.

BİGM, **1959 İstatistik Yıllığı**, Sayı: 380, Ankara 1960.

BİGM, **1960-1962 İstatistik Yıllığı**, Sayı: 460, 1963.

BİGM, **1963 Türkiye İstatistik Yıllığı**, Sayı: 490, 1964.

BİGM, **1964-1965 Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara 1966.

BİGM, **1961-1965 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, No: 542, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1968.

BİGM, **1965-1967 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, Yay. No: 600, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1969.

BİGM, **1967-1973 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, Yay. No: 802, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1977.

BİGM, **Meyve İstatistiği 1938-1942**, İstanbul 1946.

BİGM, **Zirai Bünye ve İstihsal (1954-1958)**, Ankara 1959.

BİGM, **Zirai Bünye ve İstihsal (1958-1960)**, Ankara 1962.

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü (BİUM), **1923-1932 Maarif İstatistikleri**, No: 26, Devlet Matbaası, İstanbul 1933.

BİUM, **1932-1933 Maarif İstatistikleri**, No: 31, Devlet Matbaası, İstanbul 1934.

BİUM, **1933-1934 Maarif İstatistikleri**, No: 68, Devlet Matbaası, İstanbul 1935.

BİUM, **1937-1938 Maarif İstatistiği**, No: 145, Suhulet Basımevi, İstanbul 1939.

BİUM, **1938-1939 Maarif İstatistiği**, No: 186, Ulusal Matbaa, Ankara 1942.

BİUM, **1939-1940 Maarif İstatistiği**, No: 187, Ulusal Matbaa, Ankara 1942.

BİUM, **1940-1941 Maarif İstatistiği**, Ankara 1943.

BİUM, **1941-1942 Maarif İstatistiği**, Ankara 1944.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (BDİE), **1950-1951 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, No: 348, Biricik Matbaası, Ankara 1952.

BDİE, **1951-1952 Millî Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim**, Yayın No: 357, Akın Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara 1953.

İstatistik Genel Müdürlüğü (İGM), **İstatistik Yıllığı 1940-1941**, Yayın No: 192, Ankara 1942.

İGM, **İstatistik Yıllığı 1942-1943**, Yayın No: 226, Ankara 1944.

İGM, **İstatistik Yıllığı 1942-1945**, Yayın No: 255, Ankara 1946.

İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945**, Yayın No: 253, Ankara 1947.

İGM, **İstatistik Yıllığı 1948**, Yayın No: 285, Ankara 1948.

İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1948**, Yayın No: 290, Ankara 1948.

İGM, **İstatistik Yıllığı 1949**, Yayın No: 303, Ankara 1949.

İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1949**, Yayın No: 313, Ankara 1949.

İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1951**, Yayın No: 343, Ankara 1953.

İGM, İstatistik Yıllığı 1951, Yayın No: 332, Ankara 1951.

İGM, **İstatistik Yıllığı 1952**, Yayın No: 342, Ankara 1952.

İGM, **1959 Yılı İstatistik Yıllığı**, Yay. No.: 380, Ankara 1960.

İGM, **Tavukçuluk, Arıcılık, İpekböcekçiliği İstatistikleri 1935-1943**, Yayın No: 241, Ankara 1945.

T.C. Tarım Bakanlığı, **Veteriner Çalışmaları ve Hayvancılık İstatistikleri 1957-1966**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1970.

T.C. Tarım Bakanlığı, **Veteriner Çalışmaları ve Hayvancılık İstatistikleri 1967-1970**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1973.

Trakya Umûmi Müfettişliği, **Trakya İstatistik Yıllığı**, Cilt: 2, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1939.

İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1949–1953), Cilt: 10, Belediye Matbaası, İstanbul 1955.

İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1951–1955), Cilt: 11, Belediye Matbaası, İstanbul 1956.

İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü (İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı: 1955–1959), Cilt: 13, Belediye Matbaası, İstanbul 1961.

Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü (BİGD), **Tarım İstatistikleri 1928-1936**, Mehmet İhsan Matbaası, Ankara 1937.

BİGD, **1934-1935 Kültür İstatistiği**, No: 81, Köy Hocası Matbaası, Ankara 1936.

BİGD, **1935-1936 Kültür İstatistiği**, No: 102, Mehmed İhsan Matbaası, Ankara 1937.

BİGD, **1936-1937 Kültür İstatistiği**, No: 121, Sakarya Matbaası, İstanbul 1938.

Demokrat Parti (DP) Kalkınan Türkiye, Desen Matbaası, Ankara 1954.

C- BAKANLIK VE KURUM YAYINLARI

Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım Broşürü, Adana 2017.

Alparslan Devlet Üretme Çiftliği Master Planı, Tarım Bakanlığı Devlet Üretme Çiftliği Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1967.

Amelî Nalbandlık ve Ayak Hastalıkları, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, İstanbul 1944.

Ankara Orman Çiftliği (Mayıs 1925-Mayıs 1935), Onuncu Yıl Dönümü Dolayısıyla, Ankara 1935.

Ankara Veteriner Fakültesi 2019-2023 Strateji Planı, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 2018.

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü-Müessesenin Kuruluş Tarihi (1933), Hakimiyeti Millîye Matbaası, Ankara 1933.

Ankara Ziraî Mücadele Enstitüsü Araştırma Yıllığı, Yeni Desen Matbaası, Sayı: 5, Ankara 1971.

Ankara'da Gazi Orman Çiftliği (Mayıs 1925-Mayıs 1933), Orman Çiftliği Umumi İdaresi Yay., Ankara 1933.

Antalya Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü 2002 Yılı Çalışmaları Kitapçığı, Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü Yay., Antalya 2002.

Atatürk Orman Çiftliği, İstanbul Matbaası, (Yay. Haz.: Ekrem Üzümeri), İstanbul 1953.

Atatürk'ün Çiftlikleri, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Neşriyatı, Ankara 1939.

BATEM Arşivi: Batı Akdeniz Tarımsal Araştırmalar Enstitüsü, 1. Baskı, Antalya 2015.

Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 50. Yıl Etkinliği (Bildiriler), 1-2 Nisan 2008, Antalya 2008.

Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım Kitapçığı, Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yay., Antalya 2005.

Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: A ve B, Takım: 56 cilt, Ankara 1938.

Birinci Narenciye Kongresinde Alınan Kararlar, T.V. Neşriyat ve Haberleşme Müdürlüğü, Sayı: 16, Ankara 1953.

Birinci Ulusal Fındık Kongresi (I. Millî Fındık Şûrası), T.C. Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, Seri: 3, No: 2, Ankara 1935.

Birinci Ulusal Fındık Kongresi, Tarım Seri: 3, No: 2, 1935.

Birinci Ziraat Kongresi 1931 İhtisas Raporları, Cilt: I, II, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1931.

Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Tanıtım Broşürü, (Yay. Haz. Şevket Yaşarol), Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1958.

Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Tanıtım Bülteni, İzmir (Mart 2012).

Bursa Orman Okulu-On Yıl, Bursa 1944.

Bursa'nın Köklü Eğitim Kurumları: Bursa Ziraat Mektebi, 1. Baskı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay., İstanbul 2010.

Büyük Halkalı Ameliyat-ı Ziraat Mektebi Nizamnamesi (BHAZMN), 21 Şevval 1301 ve 2 Ağustos 1300.

Cumhuriyet'in 80. Yılında Türk Şeker Sanayi, Türkiye Şeker Fabrikaları Yay., Haz.: Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi, Ankara 2003.

Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu, (Yay. Haz.: Ali Tarhan vd.), Zirai Donatım Kurumu Yay., Ankara 1973.

Cumhuriyetin 15 Yıl İçindeki Eserlerinden Biri: T.C. Başvekalet Devlet Meteoroloji Umum Müdürlüğü, Devlet Meteoroloji Umum Müdürlüğü Yay., Ankara 1938.

Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü, (Yay. Haz.: Hamdi Tuncer), T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1957.

Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler, T.C. Tarım Bakanlığı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Tanıtıcı Yayınları, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1968.

Ege Üniversitesi 60. Yıl Albümü (1955-2015), 1. Baskı, Yayına Haz. Hakkı Bilgehan-İsmet Ertuş-Birol Akşit, Ege Üniversitesi Basımevi, Yayın No: 19, İzmir 2015.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Süt Teknolojisi Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makinaları Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü 2013 Yılı Tanıtım Kitapçığı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2013.

Ege Üniversitesinin Türkiye'de ve Dünyada İlkleri, 1. Baskı, (Yay. Haz.: Hakkı Bilgehan-İsmet Ertuş-Birol Akşit), Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2012.

Elazığ Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü (1952-1975), Ongun Kardeşler Matbaacılık, (Yay. Haz.: Serpil Özdal, Ömer Durak, Muzaffer Başbüyük), Ankara 1975.

Erzincan Bölge Ziraat Okulu 1966-1967 Mezunları Yıllığı, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1968.

GAP Bölgesinde Sulu Koşullarda Bitkilerin Yetiştirme Teknikleri, T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Şanlıurfa Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1996.

GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım ve Faaliyet Kitapçığı (2015-2016), GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yay., Şanlıurfa 2016.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Ankara Çiftlikleri, Hakimiyeti Millîye Matbaası, Ankara 1926.

Gazi Orman Çiftliği (5 Mayıs 1925-5 Mayıs 1930), Hakimiyeti Millîye Matbaası, Ankara 1930.

Geçmişten Günümüze Ormancılık 1839-2009: Orman Genel Müdürlüğü'nün Kuruluşunun 170. Yılı Anısına Hazırlanmış Olan Tanıtım Kitabı, Orman Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2009.

Gelemen Devlet Üretim Çiftliği (Samsun) Master Planı, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1970.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Zirai Mücadele İstasyonu Araştırma Müdürlüğü-Bornova: Tanıtım Kitapçığı**, İzmir 2013.

Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü Tanıtım Kitapçığı, Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü Yay., Bursa 2017.

Güneydoğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Araştırma Projeleri 2004-2005 Yılı Gelişme Raporu, Diyarbakır 2006.

Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi 1339 senesi Zirai Nümayiş Rehberi, (Basım yeri yok), 1339.

Hayvancılık Sektörü Raporu, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2014.

Hububat, Bakliyat, Sınai Bitkiler, Çayırılar ve Islahı Hakkında Raporlar, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1935.

İkinci Ulusal Fındık Kongresi (7-10 Kasım 1955), T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1956.

İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları, Cilt: 3, Sayı: 2, (Aralık 1944).

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi (Tarihçe, Öğretim, Araştırma, Organizasyon), İstanbul Üniversitesi Yay., Yay. No.: 53, İstanbul 1957.

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Tanıtım Kitapçığı, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yay., İstanbul 2021.

İzmir Mıntıka Ziraat Mektebi, Bilgi Matbaası, İzmir 1926.

Karaköy Tarım İşletmesi Arşiv Dosyası Brifing Raporu 1983.

Karaköy Tarım İşletmesi Arşiv Dosyası Brifing Raporu 2000.

Karaköy Tarım İşletmesi Arşiv Dosyası Brifing Raporu 2004.

Koçaş Devlet Üretim Çiftliği (Niğde-Aksaray) Master Planı, T.C. Tarım Bakanlığı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., (Yay. Haz.: Ömer Keçiöğlü-Cem Selahattin Ülkü), Resimli Posta Matbaası, Ankara 1966.

Köy Çocukları İçin Tütüncülük Bilgisi (Köy Mekteplerine Mahsus), İnhisarlar Tütün Enstitüsü Neşriyatı, B- Serisi, No: 10, İstanbul 1939.

Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi (1955-2005), 1. Baskı, Cilt: I, (Yay. Haz.: Hakkı Bilgehan- İsmet Ertaş-Birol Akşit), Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2005.

Menemen Bölge TOPRAKSU Araştırma Enstitüsü Tanıtım Bülteni, Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı Yay., Genel Yay. No.: 78, Seri No: 3, Menemen-İzmir 1981.

Muz Yetiştiriciliğinde Nematod Mücadelesi Broşürü, Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., Adana 2016.

Orman ve Biyolojik Çeşitlilik, 2. Baskı, (Ed.: Hüma Ülgen, Uğur Zeydanlı, Yıldray Lise), Doğa Koruma Merkezi, Ankara 2020.

Ormancılıkta Tohum, Meyve ve Kozalak Toplama Esas ve Usulleri, Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Enstitüsü Yay., Yay. No: 4, Ankara 1990.

Orta Karadeniz Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma İstasyonu Müdürlüğü (OKTAM) 2014 Yılı Araştırma Yıllığı 2015.

Osmanlı'dan Günümüze Tarım ve Teşkilatlanma Süreçleri, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yay., Ankara 2004.

Pendik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü 56 Yıl: 1914-1970, İstanbul 1970.

Polatlı Devlet Üretim Çiftliği, Şark Matbaası, Ankara 1972.

Seralarda Zirai Mücadele Konusunda Yapılan Hatalar ve Çözüm Önerileri Broşürü, (Yay. Haz.: Seral Yücel-Ayşegül Çolak Ateş, Adem Özarslandan ve Dilek Dinçer), Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., Adana, (Yayın tarihi yok).

Siyah Alaca-Holstein Sığırları ve Pratik Sığır Yetiştiriciliği, T.C. Tarım Bakanlığı Sakarya İnekhanesi Müdürlüğü Yay., Sayı: 1, Işık Basımevi, Adapazarı 1967.

Şap Hastalığı İle Mücadele El Kitabı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yay., (Yay. Haz.: H. H. Aşkaroğlu, G. C. Gümüştepe, A. Adıgüzel, S. Aktaş, N. Bulut), Ankara 2010.

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Şap Enstitüsü Müdürlüğü Tanıtım Kitabı**, (Yay.: Haz.: Berrin M. Alpay), Ankara 2016.

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Ülkemizde Zirai Mücadele Girdilerinin Değerlendirilmesi**, Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 2015.

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü** (Tanıtım Kitapçığı), Ankara 2015.

T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **Devlet Üretim Çiftlikleri**, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1977.

T.C. İktisat Vekâleti, **Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936**, Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı, Ankara 1989.

T.C. İstanbul İli Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu (1938-1948), Belediye Matbaası, İstanbul 1949.

T.C. İstanbul Vilayeti Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu 1946 Yılı Broşürü, Belediye Matbaası, İstanbul 1946.

T.C. İstanbul Vilayeti Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu Fidan Satış Katalogu (1973-1974), Sayı: 32, Bayrampaşa Cezaevi Matbaası, İstanbul 1973.

T.C. İstanbul Vilayeti Büyükdere Meyva Islah İstasyonu 1943 Yılı Broşürü, S. Süreyya Büyük Basımevi, İstanbul 1943.

T.C. İstanbul Vilayeti Büyükdere Meyve Islah İstasyonu 1945 Yılı Broşürü, Belediye Matbaası, İstanbul 1945.

Türkiye Şeker Sanayi Yurt Hizmetinde 50. Yıl, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi, Mars Matbaası, Ankara 1976.

T.C. İstanbul Vilayeti Beykoz Ağaçlama Fidanlığı (Ağaç Kültürleri İstasyonu), Sayı: 1, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1946.

T.C. Maarif Vekâleti, **Köy Enstitüleri I**, Maarif Basımevi, İstanbul 1941.

T.C. MSB Veteriner Bakterioloji ve Serum Aşı Evi 23 Yıllık Çalışmaları, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara 1945.

T.C. Tarım Bakanlığı, Bahçe Kültürleri Kurumlarının 1945 Yılı Birinci Teknik Toplantısı Kararları, Doğu Matbaası, Ankara 1946.

T.C. Tarım Bakanlığı, **Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye Hayvancılığı**, Zootekni Araştırma Enstitüsü Yet. Den. Çiftl. Basım Servisi, Ankara 1973.

T.C. Tarım Bakanlığı, **Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1963 Yılı Çalışmaları**, Gürsoy Basımevi, Ankara 1964.

T.C. Tarım Bakanlığı, **Devlet Üretim Çiftlikleri Müdürler Toplantısı**, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara 1952.

T.C. Tarım Bakanlığı, **Karacabey Harası Müdürlüğü**, Karacabey Harası Yay., Sayı: 1, 14 Eylül Matbaası, Mustafakemalpaşa 1968.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, **Cumhuriyetimizin 50. Yılında Ormancılığımız**, Tarım ve Orman Bakanlığı Yay., Ankara 1973.

Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkisi, (Yay. Haz.: Harun Tanrıvermiş vd.), Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yay., Ankara 2000.

T.C. Ziraat Vekâleti, **1938 Pendik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü**, Rizzo Basımevi, İstanbul 1938.

T.C. Ziraat Vekâleti, **İzmir Bağcılık İstasyonu**, Sirküler: 3, (Şubat 1940).

T.C. Ziraat Vekâleti, **Meteoroloji Enstitüsü: Tarihçesi, Teşkilatı ve Hizmetleri**, Devlet Matbaası, İstanbul 1933.

T.C. Ziraat Vekâleti, **Antalya'da Guayul Kauçuk Bitkisi Yetiştirilmesi ve Bir Ham Kauçuk Fabrikası Kurulması Hakkında Rapor**, Bayur Matbaası, Ankara 1961.

T.C. Ziraat Vekâleti, **Eskişehir-Sazova Tohum Islah ve Deneme İstasyonu Elektrik Tesisat Projesi Evrakı**, 1 Nisan 1938.

T.C. Ziraat Vekâleti, **Geniş Mikyasta Tavuk Beslemek**, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Ankara 1938.

T.C. Ziraat Vekâleti, **İpek Böcekçiliği**, Burhaneddin Matbaası, İstanbul 1938.

T.C. Ziraat Vekâleti, **Pamuk İşleri Çalışma Raporu**, T.C. Ziraat Vekâleti Yay., Ankara 1938.

T.C. Ziraat Vekâleti, **Uzunyayla At Yetiştirme İşleri Tetkik ve Mesai Raporu**, Ekspres Basımevi, İstanbul 1938.

Tahirova Tarım İşletmesi Genel Müdürlüğü 2006 Brifing Raporu 2007.

Tahirova Tarım İşletmesi Genel Müdürlüğü 2010 Brifing Raporu 2011.

Tarım Bakanlığı Örgüt ve Görevlerinin Yeniden Düzenlenmesi ve Güçlendirilmesi Üzerinde Öneriler, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1973.

Tarım Bakanlığı Teşkilat Proje Grubu, **Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor**, Ankara 1964.

Tarım Bakanlığı Teşkilatı, T.C. Tarım Bakanlığı Yay., Tanıtıcı Neşriyat Serisi, Seri: B -5, Güven Matbaası, Ankara 1962.

Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü, **Ziraat Okulları Broşürü**, Ankara 1965.

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, **Ceylanpınar Çiftliği-Dünden Bugüne TİGEM (Türk Toplumunun Yüz Akı)**, TİGM Yay., Ankara 2013.

Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, **Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü**, İzmir 1991.

Tarım Vekâleti, **Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu: Gebze (Tanıtım Broşürü)**, Doğan Kardeş Yay., İstanbul 1953.

Tarımsal Öğretim, Çiftçi Eğitimi-Yayım, AR-GE ve İnovasyon Grubu Çalışma Belgesi, (Yay. Haz.: Tarım Orman Şûrası), T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Yay., Ankara.

Teoriden Pratiğe Biyolojik Mücadele, Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., (Ed.: Nevzat Birişik), Adana 2012.

TİGEM Genel Müdürlüğünün Tarihçesi, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Yay., Yıl: 1, Sayı: 1, Ankara 1986.

Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yay., Ankara 1972.

Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2010 Yılı Araştırma Projeleri Raporu, Edirne 2010.

Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2012 Yılı Araştırma Projeleri Raporu, Edirne 2012.

Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü 2014 Yılı Araştırma Projeleri Raporu, Edirne 2014.

Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Devlet Basımevi, İstanbul 1938.

Türkgeldi Devlet Üretim Çiftliği (Lüleburgaz-Kırklareli) Master Planı, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1969.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekilliği Köy Enstitüleri Öğretim Programı, Ankara 1943.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Vekâleti Mütchassis Raporları (Baytar Kısmı), Hamid Matbaası, İstanbul 1927.

Türkiye Hayvancılığı ve Problemleri, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1964.

Türkiye Ormancılık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları, Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yay., Yay. No: 15, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1966.

Türkiye Tarımında Hayvancılık Problemleri ve Çözüm Yolları, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., No: 27, Ankara 1967.

Türkiye'de Cumhuriyetten Önce Meteoroloji, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1972.

Türkiye'de Kauçuk Sanayii, T.C. İktisat Vekâleti Sanayi Tetkik Heyeti Yay., Seri: I, Nu.: 6, Ankara 1937.

Türkiye'de Kauçuk ve Lastik Sanayii, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Neşriyatı, Ankara 1960.

Türkiye'deki Canavar Otları ve Mücadelesi Broşürü, Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., Adana 2010.

Türkiye'nin Doğal-Egzotik Ağaç ve Çalıları, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Yay., (Ed.: Ünal Akkemik), Ankara 2018.

Türkiye'nin İktisadî Bakımdan Umumî Bir Tetkiki "Ziraat Kısmı" (1933-1934), Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Seri: A, Takım: 12, Ankara 1938.

Tütün Kongresi-İzmir-18 Ekim 1943, T.C. Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Yay., İzmir 1944.

Ulusal Hububat Konseyi Arpa-Çavdar-Yulaf-Tritikale Raporu, (Haz.: Ali Topal, Bayram Sade, Süleyman Soylu, Taner Akar, Zeki Mut, Ramazan Ayrancı, İsmail Sayım, İsmail Özkan ve Mustafa Yılmazkart), Ankara, (Kasım-2015).

Yabanıl Meyveli Ağaç Türlerimiz ve Fidan Üretim Teknikleri, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Yay., Ankara 2013.

Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2008-2009), Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yay., Yalova 2010.

Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2010-2011), Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yay., Yalova 2012.

Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2012-2013), Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yay., Yalova 2014.

Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1927-1937, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Sayı: 318, Ankara 1937.

Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsü (1961 Yılı Çalışmaları), T.C. Tarım Bakanlığı Yeşilköy Ziraî Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul 1962.

Yüksek Ziraat Enstitüsü Fakültelerine Ait Muhtelif Enstitülerin Şimdiye Kadar Olan Çalışmalarına Kısa Bir Bakış, Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı, Ankara 1939.

Zeytincilik, Ziraat, İstihsal ve İhracat Vaziyeti, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Seri: A, Takım: 27, Ankara 1938.

Ziraat Vekâleti 1955 Mali Yılı Çalışmaları, Ziraat Vekâleti Yay., Ankara 1956.

Ziraat Vekâleti Çalışmaları: 1950-1957, Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1957.

Ziraat Vekâleti Faaliyetleri: 1958, Ziraat Vekâleti Yay., Ankara 1959.

Ziraat Vekâleti Faaliyetler: 1959, Ziraat Vekâleti Yay., Ankara 1960.

Ziraat Vekâleti Gökhöyük Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliği, (Yay. Haz.: Mustafa Şener-Sıdıka Tezel), 1956.

Ziraat Vekâleti Teşkilat ve Vazifelerine Kısa Bir Bakış, Ziraat Vekâleti İzmir Teknik Ziraat Müdürlüğü Yay., İzmir 1954.

Ziraat Vekâleti Öğretim Müesseseleri (Ziraat, Veteriner, Orman), T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Tanıtıcı Neşriyat Serisi: B -4, Güven Matbaası, Ankara 1960.

Ziraat Vekâleti Veteriner Sağlık Müesseseleri, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Tanıtıcı Neşriyat Serisi, B -2, Güven Matbaası, Ankara 1960.

Ziraat Vekâleti, **Memleket Tavukçuluğunu İnkişaf Ettirmek Çareleri**, Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1938.

5 Senelik Tarımsal Kalkınma Programı, T.C. Tarım Bakanlığı Neşriyatı, Ankara 1949.

52. Yıl Etlük Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü (1921-1973), Pars Matbaası, Ankara 1973.

D- KİTAPLAR

ACUN, Niyazi, **Ormanlarımız ve Cumhuriyet Hükûmeti'nin Orman Davası**, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1945.

ADAOĞLU, H. Ahsen, **Türkiye Hayvan Yetiştiriciliğinde Sun'î Tohumlama**, Yeni Desen Matbaası, Ankara 1960.

AFETİNAN, Ayşe, **İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989.

AĞAOĞLU, Y. Sabit-ÇELİK, Hasan, **Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına Bağlı Kuruluşlarda Bağcılıkla İlgili Çalışmaların Bugünkü Durumu ve İleriye Yönelik Öneriler**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1976.

AHMED EDİB, **İslah-ı Nebatat ve Büzur**, İktisat Vekâleti Mütihassıs Zabıtları, Neşriyat Müdüriyeti, Hamid Matbaası, İstanbul 1928.

AKBAY, Rüveyde, **Kasaplık Piliç Yetiştiriciliğinde Cornish X Leghorn Melezlerinden Faydalanma İmkânları Üzerinde Araştırmalar**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Yay. No: 519, Ankara 1968.

_____, **Arı ve İpekböceği Yetiştirme**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1986.

AKDOĞAN, E. A., **At Yetiştiriciliğinde Aşım Durakları ve Faydaları**, T.C. Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu Yay., İstanbul 1937.

AKİLTEPE, Habil, MALKOÇ, Sabri, MOLBAY, İhsan, **Türkiye Şeker Sanayii ve Şekerpancarı Ziraatı**, Mars Matbaası, Ankara 1964.

AKIN, Cengiz, **Planlı Dönemde Tarım Sektörünün Gelişimi (1963-1980)**, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Grup Başkanlığı, Ankara 1982.

AKMAN, Arif, **Türkiye'de Ziraat Yüksek Öğretim Reformunun Anatomisi**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1978.

AKOĞLU, A., **Bağcılık**, T.C. Devlet Bakanlığı Yay., No: 67, Ankara 1989.

AKPINAR, C., **Kasaplık Piliç Yetiştiriciliğinde New Hampshire, Beyaz Plymouth Rock Melezlerinin Kullanılmaları ve Bunların RRS İle İslahı İmkânları**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., (Ayrı Basım), Ankara 1969.

AKSOY, Yaşar, **Kurtuluş Savaşı Işığında İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat 1923)**, Maya Matbaacılık, Ankara 1992.

AKŞİT, Ahmet, **Köycülük Komitası Köylerde**, Yeni Basımevi, Denizli 1937.

AKTAN, Reşat, **Rize'de Çay**, Çankaya Matbaası, Ankara 1946.

AKVARDAR, H. A., **Bağcılık Öğütleri**, Tunceli Vilayeti Ziraat Müdürlüğü Neşriyatı, Tunceli 1939.

_____, **Pulluk ve Tohumluk Öğütleri**, Tunceli Vilayeti Ziraat Müdürlüğü Neşriyatı, Tunceli 1939.

AKYOL, Ahmet, **Atatürk'ün Kenti Yalova**, Yalova 2003.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)**, Kültür Koleji Yay., İstanbul 1994.

ALİ, Mehmet, **Mondros'tan Cumhuriyet'e Malatya**, Malatya 2000.

ALKAN, Bekir, **Türkiye Ziraatında Bitki Korumanın Tarihçesi, Organizasyonu ve Problemleri**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1963.

ALKAN, Mehmet Ö., **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1839-1924)**, Cilt: 6, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara 2000.

ALPAN, O, ve ARPACIK, R., **Sığır Yetiştiriciliği**, 2. Baskı, Şahin Matbaası, Ankara 1998.

ALTINDEĞER, M., **Tritikale Yetiştiriciliği**, T.C. Samsun Valiliği İl Tarım Müdürlüğü Yay., Yay. No: T/13, 2005.

ANAMERİÇ, Münir, **Çanakale ve Üzümleri**, Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Yay., C-101, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1964.

_____, **Çanakale'nin Önemli Üzüm Çeşitleri ve Bunların Amerikan Asma Anaçlarıyla Olan Afiniteleri**, Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Yay., Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1965.

Antalya Ticaret ve Sanayi Odası (ATSO) Bülteni, 120. Yıl Özel Sayısı, Antalya 2006.

ARAR, İsmail, **Hükümet Programları (1920-1965)**, Burçak Yay., İstanbul 1968.

ARDIÇ, Kamuran, **Atatürk'ün Tarım ve Orman Sevgisi ve Tarım Alanındaki Gelişmeler**, TTK Yay., Ankara 1987.

ARER, Rahmi, **Türkiye'de Çaycılık ve Turistik, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yönleriyle Rize**, Çoker Matbaası, İstanbul 1969.

ARIK, Remzi Oğuz, **Adana Ticaret Rehberi**, İstanbul 1924.

ARISOY, Süleyman, **Türkiye Balıkçılığının Reorganizasyonu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964.

ARITÜRK, Emin, **Güney-Doğu Halk Arıkan Arap Atları İle Sultansuyu Arıkan Arap Atlarının Beden Ölçüleri ve Formları Üzerinde Araştırmalar**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1952.

ARITÜRK, Emin-ÖZCAN, Halil, **Boztepe İnekhanesi ve Çeşme'de Halk Elindeki Sakız Koyunlarının Beden Ölçüleri Yapağı Karakterleri, Süt ve Yavru Verimleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1960.

ARPACIK, R., **Zonguldak-Bartın Bölgesi Halk Elindeki Yerli, Jersey X Yerli Irk Melezleri İle Karaköy Harası Jerseylerinin Karşılaştırmalı Süt Performansı Testleri**, A. Ü. Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1969.

ATAK, Sadık, **Doğunun Kapısı Kars**, İbrahim Horoz Matbaası, İstanbul 1946.

ATAR, Elif, ESLEMEZ, M. Fatih, **Ceylanpınar İlçe Durum Raporu**, Karacadağ Kalkınma Ajansı Yay., Şanlıurfa 2011.

(ATAMAN), Sedat, **Bursa Yıllığı-Mali Yıl-1934**, Bursa Belediyesi Neşriyatı, Bursa 1934.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, 1. Baskı, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Cilt: I., Drl.: Nimet Arsan (Unan), Ankara 1945.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, (Drl.: Hulusi TURGUT), 9. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2007.

Atatürk'ün Yanı Başında: Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Ulusu'nun Hatıraları, 5. Baskı, (Drl.: M. Kemal ULUSU), Doğan Kitap, İstanbul 2008.

ATAY, Falih Rıfki, **Çankaya**, Pozitif Yay., İstanbul 2004.

AVCIOĞLU, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**, Cilt: II, Bilgi Yayınevi, Ankara 1971.

AYAS, Nevzat, **Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi: Kuruluşlar ve Tarihçeler**, MEB Yay., Ankara 1948.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Cihan İktisadiyatında Türkiye**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara 1931.

_____, **Orta Yayla**, Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu Yay., Ankara 1937.

_____, **Tek Adam: Mustafa Kemal (1922-1938)**, 3. Baskı, Cilt: III, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969.

AYDIN, Gürel, **Türkiye Pamukları**, 1. Baskı, Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsü Yay., Sayı: 62, Nazilli 2001.

AYGÜN, Süreyya Tahsin, **Anadolu Keçilerinin Salgın Ciğer Ağrısı ve Savaş Yolları Üzerinde Araştırmalar**, T.C. Ziraat Vekâleti Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., Yay. Nu.: 57, Ankara 1941.

BAADE, Fritz, **Food and Agriculture Organization (FAO), Türkiye Raporu**, Ziraat Bankası 1962.

BALCI BUCAK, Esergül, **Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Siyasi Parti Ödülleri**, Adım Yayıncılık, Ankara 1993.

BALCIOĞLU, Talia, **Adapazarı Tarihi ve Coğrafyası**, Işıl Matbaası, İstanbul 1952.

BALKIR, S. Edip, **Dipten Gelen Ses: Arifiye Köy Enstitüsü (1940-1946)**, Hür Yay., İstanbul 1974.

BARLAS, Uğuroğlu, **Gaziantep'in Sıhhi ve İctimai Coğrafyası**, Hilmi Barlas Eğitim Vakfı, İstanbul 2010.

BAŞAR, Ahmet Hamdi, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Ankara İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yay., Ankara 1931.

BAŞAR, Ahmet Hamdi, **Davalarımız**, Arkadaş Basımevi, İstanbul 1943.

BAŞGÖZ, İlhan, **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, 2. Baskı, Pan Yay., İstanbul 2016.

BATU, Abdülkadir, **Pendik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü (1901-1982)**, Pendik Veteriner Mikrobiyoloji Enstitüsü Yay., Yay. No: 6, İstanbul 1982.

BATU, Selahattin, **Hayvan Ekonomisi**, Güneş Matbaası, İstanbul 1940.

_____, **Doğu İleri Hayvancılığı**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1953.

_____, **Karacabey Yarımkarı Araplarının Beden Ölçüleri Üzerine Araştırmalar**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., Sayı: 91, Ankara 1939.

_____, **Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi**, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara 1938.

_____, **Türkiye’de Yetiştirme Çalışmaları ve Yetiştirme Kurumları**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., No: 74, Ankara 1955.

BAYRAKTAR, Kazım, **Sebze Tohumlarının Hayatıyeti ve Muhafazaları Üzerine Tesir Eden Faktörler**, Ankara 1958.

BAYSAL, Kubilay, **Dünya Turunçgiller Ekonomisi ve Türkiye’deki Durumu**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul 1970.

BEKMAN, Muzaffer, **Bakteriyoloji Enstitülerinin Taazzuvu**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1940.

_____, **Veteriner Tali Mektepleri: Hayvan Sağlık Memurları Okulu**, İstanbul 1950.

_____, **Veteriner Tarihi**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1940.

BENLİOĞLU, Nuri, **Zeytin**, Doğanlar Basımevi, İzmir 1948.

BERKMEN, Nejat, **Orta Anadolu’da 1950-1951 Kimyevi Gübre Denemeleri**, Tarım Bakanlığı Ankara Tohum İslah ve Deneme İstasyonu Yay., Ankara 1952.

_____, **Ankara Zirai Araştırma Enstitüsü Çalışmaları (1931-1960)**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1969.

BERKMEN, Nejat-AKSEL, Rüstem, **Kök Sakızı Üzerinde Araştırmalar**, Sayı: 11, Tarım Bakanlığı Yay., Akın Matbaası, Ankara 1946.

BERNHARD, Robert, **Türkiye’de Ormancılığın Mevzuatı, Tarihi ve Vazifeleri**, Sayı: 15, (Çev.: Nihat Basri SOMEL), Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., Ankara 1935.

BEŞTER, Dilaver, **Hüsmeden DAYI Haralarında**, Ziraat Bankası Yay., Cilt: 2, Ankara 1969.

Bir Kardelen Öyküsü Anadolu Türküsüydü Orman Teknikerleri, 1. Baskı, (Yay. Haz.: Abdullah ARSLAN, Sabri KARA, Sami ÜNAL, Tarık Barbaros PİLEVNE), Kuban Matbaacılık ve Yayıncılık, Ankara 2020.

BİRAND, Hikmet, **Türk Yüksek Öğretiminde Çalışan Alman Bilginlerinin Hizmeti Hakkında**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1960.

BİLGEMRE, Kadri, **Modern Tavukçuluk**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı, Sayı: 5, Ankara 1939.

BOZKAYA, Esat Ahmet, **Köylü ve Çiftçinin Emegini Koruyan Yeni Bir Ziraat Savaş “Süne” Makinası**, İstanbul 1945.

_____, **Yurdumuzun Fındık Bölgelerine Mahsus Bir Fındık Harman Makinası Tipi**, Sayı: 80, Ankara 1939.

BOZOĞLU, Saadet M. Emin, **4-K Kulüpleri**, T.C. Tarım Bakanlığı 4-K Serisi Yayınları, Ankara 1963.

_____, **4-K Üyesinin El Kitabı**, T.C. Ziraat Vekâleti 4-K Neşriyatı Serisi, Gürsoy Basımevi, Ankara 1963.

BREMER, Hans, **Türkiye Fitopatolojisi**, Genel Bölüm, Cilt: I, (Çev.: Mediha Özkan), Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1948.

_____, **Türkiye Fitopatolojisi**, Özel Bölüm, Cilt: II, (Çev.: Mediha Özkan- Hamdi Özkan), T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1948.

BULDUM, Cafer, **Antalya Folkloru**, Kardeşler Matbaası, Antalya 1966.

BURÇAK, Rıfki Salim, **On Yılım Anıları (1950-1960)**, Kişisel Yay., Ankara 1998.

BURGAÇ, Murat, **Türkiye'de Umumi Müfettişliklerin Kurulması ve Trakya Umumi Müfettişliği**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2013.

CALCAS, Evelyn, **Gateways to the Past, Houses and Gardens of Old Bornova**, Bilgehan Basımevi, İzmir 1983.

CANTÜRK Gümüş, **Türk Orman Devrimi**, Türkiye Ormancılar Derneği Yay., Ankara 2018.

CARR, Edward Hallett, **Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi (1917-1923)**, 1. Baskı, Metis Yay., Cilt: 2, (Çev.: Orhan SUDA), İstanbul 1998.

CEM, İsmail, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 12. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.

CİLLOV, Halûk, **Tarım ve Sanayinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Kalkınmadaki Roller**, Cilt: I, Sermet Matbaası, İstanbul 1971.

_____, **Türkiye Ekonomisi Bünyesi**, Özel İktisadi ve Ticari Yüksek Okulu Yay., İstanbul 1967.

_____, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul 1965.

Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye, Cilt: I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII., (Yay. Haz.: İzzet ÖZTOPRAK, Cafer GÜLER, Murat KARATAŞ ve Güneş ŞAHİN), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2014.

ÇAĞLAR, Kerim Ömer, **Yüksek Ziraat Enstitüsü-Kanunlar Kararnameler, Bütçe ve Talimatnameler**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., Ankara 1940.

ÇALGÜNER, Cemil, **Türkiye'de Hayvancılığın Önemi ve İnkişaf Çareleri**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1958.

ÇEÇEN, Kemal, **Yabanî Zeytin ve Aşı İşleri**, Ege Matbaası, Ankara 1957.

ÇELEBİ, Hayati, **Malya Devlet Üretme Çiftliği Topraklarının Arazi Kullanma Kabiliyeti Yönünden Tasnifi ve Haritalanması**, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Erzurum 1971.

ÇELEBİOĞLU, Gültekin, **Ceviz**, Yalova Bahçe Kültürleri Araştırma ve Eğitim Merkezi Yay., Yay. No.: 43, Yalova, (Temmuz 1978).

ÇELİKKANAT, Fikret, **Eskişehir**, Millî İrade Gazetesi Karaca Ofset Tesisleri Basımevi, Eskişehir 1990.

ÇİFTÇİ Cemalettin Yaşar-ÇİFTÇİ, Hasan, **Yüksek Ziraat Enstitüsünde Yapılan Doktora ve Doçentlik Çalışmaları İle Özetleri**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 2009.

ÇİFTÇİ, Cafer, **Bursa'da İpekçilik (1837-1990)**, 1. Baskı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Kıtaplığı Yay., Bursa 2017.

ÇİFTÇİ, Cemalettin Yaşar, **Kuruluşunun 75. Yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü: 1933-1948**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 2008.

ÇİMRİN, Hüseyin, **Antalya Kent Kronolojisi (İ.Ö. 158-2005)**, ATSO Kültür Yay., Antalya 2005.

ÇOLAK, Melek, **Tük Meteorolojisinin Kuruluşu Aksakallı Havabakan Antal Bey**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2012.

ÇOLAK, Melek-JÁVORKA, Levente, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Hayvancılık Politikası ve Bir Macar Uzman: Oszkár Wellman**, 1. Baskı, Çizgi Kitabevi Yay., İstanbul 2017.

ÇUBUKÇU, Murat, ERSÖZ, Halit, **Gazinin Tayıları: Çiftlikat-ı Hümayun'dan Tigem'e Karacabey Harası, Nilüfer Belediyesi Yay., Bursa 2015.**

DEMİRAY, Ahmet, **Resimli Amasya Tarihi**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara 1954.

DENY Jean-MARCHAND, Rene, **Petit Manuel de La Turquie Nouvele**, Jacques Haumont Et Cie, Paris 1933.

DİKEN, Şeyhmus, **"Diyarbakir Diyarım, Yitirmişem Yanarım"**, 1. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2003.

DİKMEN, Gani, **Nazilli Tarih ve Coğrafyası**, Hür Efe Matbaası, Aydın 1952.

Doğa, Sağlık ve Turizm Kenti Yalova, 1. Baskı, (Ed.: Esra Nigar IRMAK-Aytekin VURAL), Yalova Belediyesi Yay., Yalova 2012.

DÖLEN, Emre, **Türkiye Üniversite Tarihi (Özerk Üniversite Dönemi)**, 1. Baskı, Cilt: 5, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2010.

DÜNDAR, Can, **Köy Enstitüleri**, İmge Kitabevi, Ankara 2011.

DÜNDAR, Tefvik, **Tunceli İle Çevresinde İÇ Vilayetin Zirai Durum ve Gelişme İmkânları**, Kenan Matbaası, İstanbul 1939.

Dünden Bugüne Antalya, 2. Baskı, (Ed.: Cemali Sarı, Hilmi Demirkaya, Serdar Kurt ve Birsen Çeçen), Cilt: 2, Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Antalya 2012.

DÜZGÜNEŞ, Orhan-AKBAY, Rüyeyde, **Türkiye Şartlarına Uygun Broiler Ebeveyni Elde Etme İmkânları Üzerinde Bir Araştırma**, TAGEM Yay., Yay. No: 16, Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü, Ankara 1974.

EDGÜER, Halit Nafiz, **Ege'de Bağcılık**, İzmir Halkevi Neşriyatı, Yayın No: 22, İzmir 1941.

EKER, Macit, **Göle ve Kazova İnekhanelerinde Yetiştirilen Doğu Anadolu Kırmızısı Sığırlarının Yetiştirme, Vücut Yapılışı ve Çeşitli Verimleriyle, Bunların Birbirleriyle ve Yerlikara Sığırlarla Mukayesesi**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1953.

EKŞİ, İsmail-ŞAHİN, Attila, **Ege Bölgesi Pamukçuluğunun Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Yolları**, Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Raporu, (Proje Yürütücüsü: Ediz Ulusoy), Bornova-İzmir 2003.

EMİROĞLU, Kudret-YÜKSEL, Ahmet, **Yoldaşımız At**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002.

ENER, Kasım, **Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış**, Hürsöz Matbaası, Adana 1990.

ERASLAN, İsmail, **Türkiye'de Ormancılık Öğretim ve Eğitim Kurumlarının Tarihsel Gelişimi**, Ormancılık Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul 1989.

ERDOĞAN, Aynur, **Osmanlı'da Yurt Dışı Eğitim ve Modernleşme**, 1. Baskı, Büyüyenay Yay., İstanbul 2016.

ERGİN, Osman Nuri, **Türk Maarif Tarihi**, Eser Matbaası, Cilt: I-II, İstanbul 1977.

_____, **Türkiye Maarif Tarihi**, Cilt: V., Eser Matbaası, İstanbul 1977.

ERK, Nihal, **Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi**, Ankara 1970.

ERÖZ, Mehmet-ALPAN, Seyfi, **Adapazarı Tarihçesi ve Sakarya Coğrafyası**, Sakarya Sosyal Araştırmalar Merkezi (SSAM) Yay., İstanbul 1968.

ERTEN, Ali Rıza, **Çay, Limon, Mandalın, Portakal, Bambu Ziraatı**, Sanayi Nefise Matbaası, İstanbul, 1340/1924.

_____, **Şimali Şarki Anadolu ve Kafkasya'da Tetkikat-ı Ziraiye**, İktisat Vekâleti Neşriyatı, İstanbul, 1341/1925.

ERTUĞRUL, Tahir, **İpek Böcekçiliği**, Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Heyeti Yay., İstanbul 1933.

FALKE, Friedrich, **Köylünün Mahiyeti ve Türkiye'de Köylü İktisatlarının Teşkiline Ait Temel Hatlar**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., (Çev.: Şevket Raşit HATİPOĞLU), Ankara 1935.

GEDİKOĞLU, Şevket, **Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri**, İş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara 1971.

_____, **Niçin Eğitim Kursları ve Köy Enstitüleri?**, Ankara 1949.

GEREK, Rıfat, **Eskişehir Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1958-1961 Yılı Çalışmaları**-Eskişehir Tohum Islah İstasyonu Neşriyat No: 1, Ankara Basım ve Ciltvi, Ankara 1964.

_____, **Eskişehir Tohum Islah ve Deneme İstasyonu Tescil Edilmiş Tohumluk Çeşitleri**, Eskişehir Tohum Islah ve Deneme İstasyonu Neşriyat No.: 4, Kasım 1967.

GERNGROSS, Otto-BERKMEN, Nejat, **Ankara İklim ve Toprak Şartları Tesiri Altından Bazı Ecnebi Buğday Tiplerinin Dahili ve Harici Evsafında Vaki Olan Değişiklikler Hakkında**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., (Çev.: Tahsin YAZICIOĞLU), Sayı: 105, Ankara 1939.

GİRAY, M., **Köylüye Hayvancılık Bilgileri**, T.C. Trakya Umumi Müfettişliği: Köy Bürosu, Halk Basımevi, Yay. No.: 67, İstanbul 1937.

GLEISBERG, Walter, **Türkiye Meyvacılığı Üzerinde Araştırmalar -II**, Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Sayı: 317, Ankara 1938.

_____, **Türkiye Meyvacılığı ve Bağcılığı Hakkında Umumî Rapor**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, (Çev.: Nail ORAMAN), Ankara 1936.

GOLOĞLU, Mahmut, **Millî Mücadele Tarihi IV: Cumhuriyete Doğru (1921-1922)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2006.

- _____, **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, Cilt: 2, Kalite Matbaası, Ankara 1974.
- GÖKGÖL, Mirza, **Türkiye Buğdayları**, Cilt: I, T.C. Ziraat Vekâleti Yay., İstanbul 1935.
- _____, **Türkiye Buğdayları**, Cilt: II, T.C. Ziraat Vekâleti Yay., Ankara 1939.
- GÖKGÖL, Mirza-TAŞAN, Recai, **Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsünün 50 Yılı (1926-1976)**, İstanbul 1978.
- GÖKTAŞ, Mehmet Ali, **Zeytin ve Zeytinyağının Türkiye Ekonomisindeki Rolü**, Ege Bölgesi Sanayi Odası Yay., İzmir 1966.
- GÖNÜL, Turgut, **Beydere Teknik Ziraat ve Bursa Bölge Ziraat Okullarında Esmer Sığır Yetiştiriciliği Üzerinde Araştırmalar**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., No: 76, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1963.
- GÖRGÜNAY KIRZIOĞLU, Neriman-YAZICI, Sezai, **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Kars**, Kars Valiliği Yay., 1999.
- GÖZCÜ, Alev, **1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye**, 1. Baskı, Libra Yay., İstanbul 2013.
- GÜÇLÜ, Muhammet, **19. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya**, ATSO Kültür Yay., Antalya 1997.
- GÜÇLÜ, Yaşar-YIKARBABA, Serkan, **Tarım Hukuku Sözlüğü**, Ankara Barosu Yay., Ankara 2010.
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs, **Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017.
- GÜMÜŞSOY, Emine, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir Çifteler Hara-yı Hümayunu**, 1. Baskı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eskişehir Kitaplığı Yay., Eskişehir 2020.
- GÜNAY, Hulusi, **Antalya**, Bengü Yayınları 1941.
- GÜNBLUT, Ahsen, **Alanya İpekböcekçiliği Mektebi**, 1. Baskı, Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Alanya 2013.
- GÜNEŞ, İhsan, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul 2009.
- GÜRDAY, Rıza, **Türkiye Şeker Sanayii ve Şeker Pancarı Tarımı**, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Ankara 1968.
- GÜRER, Turgut, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer**, 5. Baskı, Gürer Yay., İstanbul 2007.
- HATİPOĞLU, Şevket Raşit, **Türkiye Ziraatında Hububatın Yeri ve Ehemmiyeti**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., Sayı: 45, Ankara 1937.
- _____, **Türkiye'de Çay İktisadiyatı**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1939.
- _____, **Türkiye'de Zirai Buhran**, T.C. Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı, Sayı: 39, Ankara 1936.
- _____, **Ziraat Aleminden Vakıflar ve Düşünceler**, Dönüm Neşriyat, Ankara 1939.
- HEMŞİNLİOĞLU, Mehmet, **Tarımsal Öğretim ve Eğitim Sorunları**, Türkiye Ziraat Mühendisliği II. Teknik Kongresi, Ankara, (8-11 Aralık 1970).

HIRSCH, Ernst, **Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi**, Ankara Üniversitesi Yay., Cilt: I-II, İstanbul 1950.

HOVAS, M., **Giresun Mıntıkası Fındık Ağaçları Hakkında Tetkikat**, İstanbul Darülfünun Fen Fakültesi Neşriyatı, İstanbul 1930.

İÇKE, Ayşen, **Atatürk Dönemi Yurt Dışı Eğitimi (1923-1938)**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2018.

(İĞRİBOZ), Celal Şevket, **Pamuklarımızı Niçin ve Nasıl Eyileştireceğiz**, CHP Nazilli Halkevi Neşriyatı, Yeniyol Basımevi, İzmir 1935.

İLKMEN, Şeref Nuri, **İ.Ü. Orman Fakültesi Öğretim Üyelerinden 1973 Yılında Emekliye Ayrılanlar (Prof. Dr. Şeref Nuri İlkmen, Prof. Dr. Abdulgaffar Acatay, Prof. Dr. Selahattin İnal) İçin Düzenlenen Törende Yapılan Konuşmalar**, Sermet Matbaası, İstanbul 1974.

İNAL, Selahattin, **Uğuldayan Orman ve Gelişen Ormancılığımız**, S. Süreyya Bükey Basımevi, İstanbul 1946.

KADIOĞLU, Sevtap, **Osmanlıdan Cumhuriyet'e Meteorolojinin Kurumsallaşması ve Ahmet Tevfik Göymen**, Anka Matbaası, İstanbul 2012.

KAPLAN, Mevlüt, **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

KAPLANOĞLU, Raif, **90. Yılında Bursa Ticaret Borsası**, 1. Baskı, Avrasya Etnografya Vakfı Yay., İstanbul 2016.

_____, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa (1876-1926)**, Avrasya Etnografya Yay., Bursa 2006.

KARAESMEN, Fikri, **Hayvancılık**, Titaş Basımevi, Ankara 1940.

_____, **Tavukçuluk**, Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı, Ankara 1944.

KARAİBRAHİMOĞLU, Sacit, **Giresun (Bütün Yönleri ve Kazaları ile)**, 2. Baskı, Alkan Matbaası, Ankara 1969.

KARAKAŞ, Nuri, **Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2013.

KAŞKA, Nurettin, **Meyveciliğin Gelişmesi Konusunda Çukurova'ya ve Türkiye'ye Yapılan Hizmetler**, Çukurova Üniversitesi Yay., Adana 2019.

KAYA, Metin, **Enstitümüzün Tarihçesi**, (Narenciye Enstitüsü) Basılmamış Notlar (20.11.2019).

KAZGAN, Gülten, **Tarım ve Gelişme**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2013.

KENDİR, Hüseyin Saim, **Çifteler Harası ve Eskişehir Bölgesi Halk Elindeki Boz Irk X Montafon Melezi Sığırların Form, Beden Ölçüleri ve Başlıca Verimleri Üzerinde Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1960.

KEPENEK, Yakup, **Türkiye Ekonomisi**, 1. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2012.

KESKİN, Nuray Ertürk, **Türkiye'de Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi**, Tan Kitabevi Yay., Ankara 2009.

KIRAÇ, Ali Numan, **Eskişehir'de Dry-Farming Araştırmaları**, T.C. Ziraat Vekâleti Dry-farming Deneme İstasyonu Teknik Belleten, Sayı: 1, Devlet Basımevi, İstanbul 1937.

_____, **Orta Anadolu İçin Yeni Ziraat Metodlarının Ehemmiyeti ve İstihsal Masrafını Ucuzlatmak Çareleri**, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yay., Seri: B, Takım: 4, Ankara 1938.

KIRIMHAN, Sücaattin, **Iğdır Devlet Üretme Çiftliği Arazisinde Drenaj Sorununun Çözümü ve Çorak Toprakların İslah Olanakları Üzerine Araştırmalar**, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1974.

KIRKPINAR, Nurullah, **İzmir Kent Tarihi Araştırmalarına Bir Katkı: Bornova Ziraat Mektebi (1922-1955)**, 1. Baskı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 2020.

KIRBY, Fay, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, Güldiken Yay., Ankara 2000.

KİLİ, Suna-GÖZÜBÜYÜK, Abdurahman Şeref, **Türk Anayasa Metinleri (Senedi İttifaktan Günümüze)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 2000.

KOCA, Hüseyin, **Yakın Tarihten Günümüze Hükûmetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları**, Mikro Yay., Konya 1998.

KOÇ, Bekir-BASKICI, Murat, **Bozkırdan Sanayinin Başkentine: Ankara Sanayi Tarihi**, Ankara Sanayi Odası Yay., Yay. No.: 62, Ankara 2013.

KOÇAK, Cemil, **Umûmi Müfettişlikler (1927-1952)**, 1. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2003.

KODAY, S., **Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık**, Atatürk Üniversitesi Yay., Yay. No.: 949, Erzurum 2005.

KOYLU, Zafer-BİRGÜN, Melis, **Eski Bir Şehrin Hikayesi (1923-1938)**, Eskişehir Ticaret Odası Yay., Eskişehir 2015.

KURUÇ, Bilsay, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932)**, Cilt: I., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Nu: 569, Ankara 1988.

_____, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi**, Bilgi Yay., Ankara 1987.

MADRAN, Nurettin, **Türkiye'de Pamuk Ekonomisi**, T.C. Tarım Bakanlığı Adana Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü Yay., Sayı: 9, Kemal Matbaası, Ankara 1967.

MAĞDEN, Ragıp Ziya, **Zirai Kombinalar**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1949.

_____, **Zirai Öğretimde 110 Yıl**, Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, Ankara 1959.

MAHMUT Saral, **Karartılan Aydınlik Köy Enstitüleri Düziçi Köy Enstitüleri**, Hatay 2002.

MERT, Hasan, **Geçmişten Günümüze Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Bornova**, 1. Baskı, Bornova Belediyesi Kültür Yay., İzmir 2009.

MOSEMAN, A. H., **Tarımsal Araştırmanın Geliştirilmesi, Eğitim Kuruluşları ve Programları**, 2. Baskı, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Yay., (Çev.: Sedat TÖREL), Ankara 1974.

NADİ, Nadir, **Perde Aralığından**, Çağdaş Yay., İstanbul 1991.

NAZIM, Ahmet, **Merinos Yetiştirilmesi ve Takibi Lazımgelen Usuller**, Hilal Matbaası, İstanbul 1931.

- NEJAT, Ethem, **Türklük Nedir ve Terbiye Yolları**, 1. Baskı, Kızılelma Yay., İstanbul 2001.
- NURGÜN, Koç, **Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2013.
- OKTAR, İsmail, **Bornova Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü**, İzmir Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1978.
- OLUÇ, Mehmet, **Trakya Ziraat Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul 1946.
- OMURTAG, A. Cemal, **Türkiye Kutu Konserveleri Üzerinde Mikrobiyolojik ve Teknolojik Araştırmalar**, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1963.
- ORAMAN, Nail, **Y.Z.E. Bağ-Bahçe Enstitüsü Koleksiyon Bağında Yetişen En Önemli Üzüm Çeşitlerinin Ampelografileri ve Çiçek Biyolojileri**, Ankara 1945.
- ORHON, Ziya, **Türkiye'de Merinos**, C.H.P. Bakırköy Halkevi Neşriyatı, Sayı: 4, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1944.
- ÖZBEK, İ.-ALTAY, F.-CABİ, E.-ÖZKAN, H.-ATLI, A., **Türkiye'nin Buğday Atlası**, WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) Yay., İstanbul 2016.
- ÖZBEK, Sabahattin, **Önemli Meyve Türlerimizde İstihsalin Standardizasyonu ve Standart Çeşitlerin Meyve Vasıfları Üzerine Araştırmalar**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1950.
- ÖZCAN, Halil, **Çeşme (Sakız) ve İmroz Koyunlarında Beden Yapısı, Süt ve Yavru Verimleri, Yapağı Karakterleri ve Bunların Diğer Memleketlerdeki Süt Koyunları İle Mukayesesi ve Bilhassa Sütçülük Yönünden İslahı Tedbirleri**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Yay. No.: 117, Ankara 1965.
- ÖZCAN, Halil, **Gökhöyük Devlet Üretim Çiftliği Merinos X Karayaka Melezlerinin Beden Ölçüleri ve Yapağı Vasıfları Üzerinde Araştırmalar**, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yay., Ege Matbaası, Ankara 1960.
- ÖZCAN, Lütfi, **Ulaş Devlet Üretim Çiftliği Akkaraman Koyunlarında Vücut Yapılışı ve Yapağı Özelliklerinin Kalıtım Dereceleri Tahmini Üzerinde Araştırmalar**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1969.
- ÖZDEMİR, Mustafa-ÖZDEMİR, Işıl-GÜLER, Yasemin, **Nazife Tuatay Bitki Koruma Müzesi Tip Örnekleri ve Türkiye Faunasına Eklenmiş Yeni Kayıtlar**, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yay., Ankara 2015.
- ÖZEK, Ömer, **Pratik Memleket Koyunculuğu**, Türk Veteriner Hekimleri Derneği Yay., Ankara 1957.
- ÖZGÜVEN, Ali, **Tarım Ekonomisi ve Politikası**, Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Bursa 1977.
- ÖZMEN, Abidin, **Trakya**, T.C. İçişleri Bakanlığı Yayınlarından, Seri: IV, Sayı: 2, Kanaat Basımevi, Ankara 1948.
- ÖZODAŞIK, Mustafa, **Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950**, 1. Baskı, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 1999.

ÖZTOPRAK, İzzet, **Atatürk Orman Çiftliğinin Tarihi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2006.

ÖZTÜRK, Kazım, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, Ak Yay., İstanbul 1968.

PEKER, Kemal, **Fındık İktisadi Yürüyüşü: Dünü, Bugünü, Yarını**, Becid Yay., İstanbul 1961.

QUATAERT, Donald, **Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü**, İletişim Yay., (Çev. Tansel GÜNEY), İstanbul 1999.

_____, **Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908**, (Çev.: Nilay Özok GÜNDOĞAN, Azat Zana GÜNDOĞAN), Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2008.

RAVNDAL, G. Bie, **Turkey, A Commercial and Industrial Handbook**, Government Printing Office, Washington 1926.

SAÇLI, Yurdakul, **Türkiye'de Tarım İstatistikleri (Gelişimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yay., Yay. No: 2792, Ankara 2009.

SAKAOĞLU, Necdet, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, Cep Üniversitesi İletişim Yay., İstanbul 1993.

SALİH ZEKİ, **Asri Tavukçuluk**, Cilt: I-II, 3. Baskı, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1931.

SANSAR, M. Fatih, KARATAŞ, Ahmet, **Cumhuriyet'in İlk Uluslararası Fuarı: 1924 Adana Beynelmîlel Ziraat Sergisi**, Çukurova Fuarçılık A. Ş., Adana 2015.

SARC, Ömer Celal, **Ziraat Sanayi Siyaseti**, Arkadaş Matbaası, İstanbul 1934.

SARIÖZ, Perihan, **Arı Biziz, Bal Bizdedir: Dünden Bugüne Türkiye'de Arıcılık**, Stil Matbaacılık, İstanbul 2006.

SEVİNÇ, Afif, **Sığırlarda Sun'i Tohumlama ve Türkiye'deki Tatbikatı**, AÜ. Veteriner Fakültesi Yay., Ankara 1961.

SEZEN, M. Kemal, **Akala Pamuğu**, İzmir Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Neşriyatı, Ahenk Matbaası, No: 2, İzmir 1941.

SILAN, Necmeddin Sahir, **Doğu Anadolu ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1939-1951)**, 1. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., (Yay. Haz.: Tuba AKEKMEKÇİ-Muazzez PERVAN), İstanbul 2011.

SİLİER, Oya, **Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)**, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yay., İstanbul 1981.

SOYAK, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, Cilt: II, Yapı ve Kredi Bankası Yay., İstanbul 1973.

SOYDAN, Hasan, **120 Yıllık Eğitim Çınarı: Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi**, 1. Baskı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yay., Ankara 2011.

SOYER, Dündar, **Cumhuriyet'le Adım Adım Olaylar...**, Büke Yay., 2001.

SOYER, Reşit, **General Kazım Dirik**Yeniyol Matbaası, İzmir 1946.

SÖNMEZ, Reşit, **Hayvancılık Organizasyonları**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ege Üniversitesi Matbaası, Bornova-İzmir 1969.

- SÖNMEZ, Reşit, **Koyunculuk ve Yapağı**, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1966.
- STIRLING, Paul, **Tuskish Village**, Science Editions: John Wiley&Sons Inc., New York 1966.
- ŞAHİNKAYA, Rezan, **Türkiye'nin Bursa-Balıkesir-Çanakkale Bölgesinde Yetiştirilen Saf ve Muhtelif Kan Dereceli Merinos X Kıvrıkcık Melezlerinde Vücut Ölçüleri ve Yapağı Özellikleri**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1957.
- ŞARMAN, Kansu, **Türk Promethe'ler: Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2005.
- ŞENATALAR, Ferhat, **Eğitimin Kalkınmamızdaki Rolü ve Eğitim Kurumlarının Yeniden Düzenlenmesi**, İstanbul 1976.
- ŞÜKÜR, Rıdvan, **Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu (1943-1985)**, 1. Baskı, Gece Kitaplığı, İstanbul 2020.
- TAMUR, Erman, **Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı: Tükenen Bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler**, Ankara Ticaret Odası Yay., Ankara 2003.
- TARKAN, Tevfik, **Türkiye'de Çay Ziraatı ve Endüstrisi**, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1973.
- TEKBEN, Şerif, **Neden Köy Enstitüleri**, Gençlik Dergisi Yay., İstanbul 1962.
- TEKELİ, İlhan, **Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye'de Yükseköğretimin ve YÖK'ün Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2010.
- TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Ara-yışları**, ODTÜ Yay., Ankara 1977.
- _____, **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 1982.
- _____, **İktisadi Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si**, 2. Baskı, Cilt: 2, İletişim Yay., İstanbul 2016.
- TELLİOĞLU, Saip, **Alpaslan ve Iğdır Devlet Üretme Çiftlikleri Merinoslarının Sanayide Kullanılabilirlik Yönünden Yapağı Özellikleri**, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1977.
- TEVFİK, M., **Tütün Fidesi Yetiştirmek Usulü**, T.C. İnhisarlar Umum Müdürlüğü Ziraat Fen Şubesi Neşriyatı, İnhisarlar Matbaası 1932.
- TEZEL, Yahya Sezai, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1994.
- THIES, Karl, **Tahirova Koyunu: Islahla Yüksek Verim**, (Çev.: İrfan Yazman), Tahirova Ziraat Yayım Neşriyatı 1975.
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, **Canlandırılacak Köy**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2019.
- TOROS, Taha, **Atatürk'ün Adana Seyahatleri**, 1. Baskı, Seyhan Basımevi, Adana 1939.
- TOSUN, Osman-KÜN, Ekrem, **Serin İklim Tahılları**, AÜ. Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1963.
- TÖKİN, İsmail Hüsrev, **Türkiye'de Köy İktisadiyatı**, 2. Baskı, İletişim yay., İstanbul 1990.

TUNA, Serkan, **Tek Parti İktidarında Toprak Bayramı Kutlamaları ve Toprak Reformu (1945-1949)**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2017.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)**, Cilt: 1, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2002.

TUNCER, Hadiye, **Kırk Yıllık Meslektaşlarımız -Röportaj-**, Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Yay., Ayyıldız Matbaası, Ankara 1958.

TUNCER, Hayri, **İpek Böceği Besleyenlere Kısa Öğütler**, Cumhuriyet Matbaası, Denizli 1944.

TUNCER, Hüner, **Tarımda Bir “İlk” in Ardından Dr. Hadiye Tuncer’e Armağan**, Sanat Kitapevi, Ankara 1999.

TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, 3. Baskı, Cem Yay., İstanbul 1992.

TURGAY, Necati, **Pamukçuluk**, Hüsnütabiat Basımevi, İş Kitapları Serisi, Sayı: 9, İstanbul 1946.

TURGAY, Necati, **Son 20 Yıl İçinde Türkiye Pamukçuluğundaki Gelişmeler (Üretim-Endüstri-Ticaret)**, T.C. Tarım Bakanlığı Adana Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü Yay., Sayı: 20, Adana 1969.

TURGAY, Necati, **Türkiye’de Pamuk**, Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, Ankara 1952.

TURGAY, Necati-BAILLEUX, Georges, **Pamuk ve Türkiye’de Ziraatı**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1940.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, **Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti**, Maarif Vekâleti Yay., İstanbul 1931.

TÜRKER, H.A., **Türklerde Atçılık**, TJK Yayınları, Ankara 1971.

Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir, 4. Baskı, Sermaye Piyasası Kurulu Yay., (Dr.: A. ÖKÇÜN Gündüz), Yay. No: 59, Ankara 1997.

Türkiye Reisi Cumhuru Celal Bayar’ın Amerika Seyahatleri, (Yay. Haz.: Receb BİLGİNER ve M. Ali YALÇIN), Sulhi Garan Matbaası, 28 Ocak-27 Şubat 1954.

TÜRKOĞLU, Pakize, **Tonguç ve Enstitüleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 6. Baskı, İstanbul 2007.

TÜZDİL, A. Nevzat, **Türkiye Veteriner Hekimliği Tarihi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1955.

ULUDAĞ, Nevzat, **Karaköy Harasında Yetiştirilen Değişik Orijinli Jerseylerin Çeşitli Performansları**, Lalahan Zootečni Araştırma Enstitüsü Yay., Yay. No.: 33, 1981.

ULUÖZ, Mustafa, **Türkiye’de Tarım Öğretimi ve Yayım Sorunları**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1965.

UNAT, Faik Reşit, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, M.E.B. Yay., Ankara 1964.

URAL, Selçuk-ORAN ARSLAN, Nebahat, **Cumhuriyet Devri Kars Tarihi (1923-1950)**, 1. Baskı, Eser Basın Yayın Dağıtım Matbaacılık, Erzurum 2015.

UYSAL, Nadir, **Zeytin Fidanı Dikim ve Bir Yıllık Bakımı Tarifnamesi**, T.C. Ziraat Vekâleti Zeytincilik İstasyonu Yay., Nu: 1, Ege Basımevi, İzmir 1942.

ÜLKEN, Yüksel, **Atatürk ve İktisat**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1984.

ÜLKÜMEN, Lütfü, **Malatya'nın Mühim Meyve Çeşitleri Üzerinde Morfolojik, Fizyolojik ve Biyolojik Araştırmalar**, T.C. Yüksek Ziraat Enstitüsü Yay., Sayı: 65, Ankara 1938.

_____, **Tatbikî Bir Görüşle Ziraat Politikamız: Ana Hatlarıyla Zirai Reform/Zirai Organizasyon**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1966.

ÜNAL, Mümtaz, **Köylülere Öğüt: Hayvan Hastalıkları ve Koruma Çareleri**, Samsun Vilayet Matbaası, Samsun 1942.

VALA Nureddin, **Antalya İkinci Dünya Harbi İşebildi?**, İstanbul 1944.

VELDET, Turan, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayi**, Mars Matbaası, Ankara 1958.

VURAL, Kemal, **Teknik Personel İhtiyacı ve Ormancılık Öğretimi**, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara 1965.

WIDMANN, Horst, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, (Çev.: Aykut KAZANCIGİL-Serpil BOZKURT), Kabalıcı Yay., İstanbul 2000.

YALÇIN, Osman, **Gaziantep**, Özyürek Yay., İstanbul 1959.

_____, **Giresun**, Özyürek Yay., İstanbul 1960.

YALMAN, Ahmet Emin, **Yarımın Türkiye'sine Seyahat**, İstanbul 1944.

Yalova Benim Kentim, Dönence Basım ve Yay., (Yay. Haz.: Özlem Salman GÜNALP), İstanbul 2015.

YALTIRIK, Faik, EFE, Asuman ve UZUN, Adnan, **Tarih Boyunca İstanbul'un Park, Bahçe ve Koruları Egzotik Ağaç ve Çalıları**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997.

YAYCIOĞLU, Necat, **Atatürk ve Çukurova**, Adana Rotary Kulübü Yay., Kemal Matbaası, Adana 1996.

YAZICIOĞLU, Turgut-ÇAĞATAY, Mecit-SÖNMEZ, Reşit, **Kuruluşunun Yirmi Beşinci Yılında AÜ. Ziraat Fakültesi**, TÜRK Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, Sayı: 20, Ankara 1958.

YEKTA, Emcet, **Sazova Tohum Islah İstasyonu Müdürü Emcet Yekta Bey'in Tetkik ve Tecrübeleri**, T.C. Eskişehir Ticaret ve Sanayi Odası Bülteni, Yıldız Matbaası, Eskişehir 1933.

YEN, Ali Sami, **Antalya Bahçe Kültürleri İstasyonu'nun (15.12.1952) Tarihinde Mersin'de Toplanan Birinci Narenciye Kongresi'ne Sunduğu Etüt ve Deneme Neticeleri**, T.V. Neşriyat ve Haberleşme Müdürlüğü, Sayı: 696, Ankara 1953.

YERASİMOS, Stefanos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, (1. Dünya Savaşından 1971'e)**, Cilt: 3, Gözlem Yay., İstanbul 1976.

YURTOĞLU, Nadir, **Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayat Tesirleri (1950-1960)**, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2017.

YURTSEVER, Cezmi, **Çukurova'da Tarımın Tarihi**, Adana Ticaret Borsası, 50. Yıl, (Ed. Mustafa ÖZARSLAN), Adana 2013.

ZEYTİNOĞLU, Erol, **Türkiye Ekonomisi**, 6. Baskı, Met-Er Matbaası, İstanbul 1978.

ZISCHKA, Antonie, **Pamuk İçin Gizli Harp**, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, (Çev.: İskeçeli Hasan ERDİNÇ), İstanbul 1937.

ZİHNİOĞLU, Asım, **Bir Yeşilin Peşinde**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Yayın No: 68, Ankara 1998.

ZİNCİRCİOĞLU, Öncel, **Türkiye’de Tarım Teşkilatının Tarihçesi**, (Yayımlanma yeri yok), Ankara 1994.

E- MAKALELER

ABALIOĞLU, Yunus Nadi, “Ankara’nın En Büyük Eseri”, **Cumhuriyet**, 3 Teşrinisani 1932.

_____, “İhtisasa Hürmet Lazımdır!”, **Cumhuriyet**, _____, “Komşu Memleketlerde Ziraat Müşahedeler”, **Cumhuriyet**, 26 Teşrinievvel 1938.

_____, “Pamuk Ziraatının İnkişafına Doğru”, **Cumhuriyet**, 6 İkinci Kanun 1941.

_____, “Tedib ve Islah”, **Cumhuriyet**, 30 Mart 1925.

_____, “Trakya’da Hayvancılığa Çok Ehemmiyet Veriliyor”, **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1938.

_____, “Ziraat Enstitülerimiz Hakiki İlim Ocakları Oluyor”, **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1933.

ABİDİN, “Ziraat Tedrisat”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt: 2, Ankara 1931.

ACAR, M., “Köylü Tohumluğunu Nasıl Temin Ediyor?”, **Vakit**, 16 Eylül 1940.

ACUN, Niyazi, “Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünü Ziyaret”, **Yarım Ay**, Sayı: 76, (1 Nisan 1938).

ACUN, Niyazi, “Ormanlarımız ve Avcılık”, **Av ve Deniz**, Sayı: 5, (Şubat 1946).

ADALI, Fuat, “Ziraat Vekâletinin Bu Seneki Teşebbüsü ve Yurdun Ağaçlandırılması”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 117. Sayı Eki, (10 Ocak 1945).

AĞAOĞLU, Samet, “Mütehasıs Pamuk İşçisi Yetiştirilmesinin Ehemmiyeti Nedir?”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, Cilt: 3, Sayı: 29, (16 Şubat 1941).

AĞIRGAN, Mehtap, “Cumhuriyet Döneminde Edirne’de İpek Böcekçiliği”, **Electronic Journal of Vocational Colleges**, Cilt: 6, Sayı: 1, (Mayıs 2016).

AHMET TEVFİK, “Ziraat Tedrisatı”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt: 2, Ankara 1931.

AKALIN, Şevki, “Federal Almanya Ziraat Nazırı Ekselans Dr. H. C. Henrich Lübke’nin Memleketimizi Ziyaretleri”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XVII, Sayı: 162, (Ekim 1957).

_____, “Türkiye Bağcılığı”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 13, (Kanunusani 1941).

AKANDERE, Osman, “Türkiye’de Uygulamalı Tarım Eğitimine Bir Model: Köy Enstitülerinde Okutulan Ziraat Dersleri ve Uygulamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu**, (Bildiriler: 12-14 Nisan 2018), Ankara 2019.

AKAR, Tuba, ve ZORLU, Fikret, "Alata Bahçe Kültürleri Araştırma İstasyonu: Dünü, Bugünü, Yarını", **Güney Mimarlık Dergisi**, Sayı: 15, (Nisan 2014).

AKAY, Tolga, "Kuruluşundan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kadar Aziziye Kazası (Pınarbaşı) ve Çevresinde At Yetiştiriciliği", **Kafdağı**, Cilt: 4, Sayı: 2, (Aralık 2019).

AKBAŞ, Birol, Yaşarer, A. Haluk ve ŞİMŞEK, Muharrem, "Biyolojik Mücadele Araştırmaları ve Uygulamaya Yansımaları", **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 18, (Nisan-Haziran 2016).

AKCAN, A., ÇINAR, C., ÖZBEYAZ, M., AYDOĞAN, O. Çetin, "Antalya Boztepe'de Yetiştirilen Sakız Sürüsünde Bazı Verim Özelliklerinin İncelenmesi", **Doğa Türk Veterinerlik ve Hayvancılık Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 2, (1988).

AKÇAY, M. Emin, "Dünyada ve Türkiye'de Meyve İslahına Bir Bakış", **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 9, (Ocak-Mart 2014).

AKHUN, İhsan, "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'de Atçılık", **Üretim**, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 17, (Eylül 1950).

AKKOYUN, Turan, "Atatürk Devrinde Nazilli'nin Şekillenmesi ve Gelişmesi (1922-1938)", **Türk Tarihçiliği ve Prof. Dr. Aydın Taneri Armağanı**, Ocak Yay., (Ed.: AKGÜL, S. ERGEZER, Bahattin Ertan, GÜLER, A.), Ankara 1988.

AKKOYUNLU, Zeki-PAYZIN, Hazım, "Tütün Enstitüsünün Şark Mıntıklarındaki 1937 Çalışması", **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 2, Sayı: 1, (Temmuz 1938).

AKKUTAY, Ülker, "Cumhuriyet Döneminde Mesleki ve Teknik Eğitim Sorunu", **Eğitim Dergisi**, Sayı: 1, Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, Ankara 1992.

AKMAN, Arif, "Atatürk ve Tarımsal Öğretim", **Atatürk ve Tarım**, Ankara 1981.

AKMANOĞLU, Münif, "Ziraatimiz Yeni Bir İlim Müessesesi Kazandı", **Ziraat Dergisi**, Sayı: 215-216, (Nisan-Mayıs 1962).

_____, "Zirai Mücadele ve Eğitim", **Tarım ve Ticaret**, Yıl: 4, Cilt: 4, Sayı: 43, (Temmuz 1973).

AKSÖZ, İbrahim, "Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesinin Kuruluş Felsefesi ve On Yılda Kaydettiği Gelişme", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Erzurum 1970).

_____, "Devlet Çiftliklerimizde Hayvan Sermayesi ve Bu Sermayenin Umum İşletme Sermayesi ve Diğer Sermaye Nevilerine Nazaran Durumu", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XVI, Cilt: 16, Sayı: 141, (Ocak 1956).

_____, "Devlet Üretme Çiftliklerinde Hayvan İliğin Durumu", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 15, Cilt: 15, Sayı: 139, (Kasım 1955).

_____, "Memleketimizdeki Başlıca Devlet Çiftlikleri ve Bünyeleri", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XV, Cilt: 15, Sayı: 137, (Eylül 1955).

AKSU, Süleyman, "Zeytincilik Enstitüsü", **Zeytin Dergisi**, Sayı: 19, (Ekim 1964).

_____, "Zeytincilik Çalışmaları ve Haberler: Zeytincilik Yatırımları", **Zeytin Dergisi**, Sayı: 20, (Ocak 1965).

AKŞAR, Ozan Akan, "Cumhuriyet Tarihinin İlk Balıkçılık Okulu: Marmara Balıkçılık Mektebi", **Tarım ve Mühendislik**, Sayı: 116-117, (Ankara 2017).

AKŞİT, Ahmet, “Yeni Ziraat Teşkilatımız: Ege Bölgesi Ziraat Araştırma Enstitülerinin Kuruluş ve İşleyişi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 27, Cilt: 27, Sayı: 127, (Eylül 1950).

AKTAN, Reşat, “Tamamen Asya Evsafında Olan: Rize Çayı”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 112, (16 Ağustos 1944).

_____, “Zirai İstihsalde Makine Kullanılması Hadisesinin Ekonomik Analizi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, 1954.

AKTEPE TANGU, Nesrin “Zeytincilikte İslah Çalışmaları”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 29, (Ocak-Mart 2019).

AKTUĞ, M., “Menemen Sulu Ziraat Deneme İstasyonunda Faaliyetler”, **Yeni Asır**, 25 Mart 1955.

AKTUNA, Mithat, “Arıların Fenni Kovanlara Aktarılması Usulleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 12, Cilt: 12, Sayı: 282, (31 Ekim 1951).

AKKOYUNLU, Zeki-İPEKOĞLU, Fahri, “Tütün Çeşitlerimizin Standartlaşmasına Doğru”, **İn-hisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 3, Sayı: 2, (Aralık 1944).

ALAÇAM, Sabih, “Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünden Bir Röportaj”, **Haber-Akşam Postası**, 25 Nisan 1941.

ALAP, Tezer, “Yeşil Bursa’da İpekböcekçiliği”, **Çiftlik**, Yıl: 13, Sayı: 149, (Eylül 1972).

ALDOĞAN, H. Basri, “Bağcılık ve Meyvacılık Çalışmalarımız”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, Sayı: 11, (Aralık 1950).

ALİ CENANİ BEY, “Sahil Anadolu’nun İktisadi Vaziyetine Dair Notlar”, **Ayın Tarihi**, Cilt: 7, Sayı: 22, 1927.

ALİ SÜREYYA, “Pamuk Ziraatının Islahı”, **Cumhuriyet**, 14 Teşrinievvel 1932.

ALİ, “Üzümcülüğümüz”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt: 1, Ankara 1931.

ALİBAŞOĞLU, Mehmet ve YALÇINER, Şenay, “1933-1961 Yılları Arasında Ankara ve Yöresinde Atlarda Görülen Hastalıklara Toplu Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1, (Ankara 1965).

ALİKILIÇ, Dündar, “Çay’ın Karadeniz Bölgesi İçin Önemi ve Tarihsel Seyri”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 21, 2006.

ALOT, Kemal, “Kutu Konserveliğinin Kuruluşu”, **Balık ve Balıkçılık**, Cilt: 2, Sayı: 10, (Ekim 1954).

ALOVA, Hilmi, “Arifiye Bahçe Kültürleri Müessesesi”, **İktisadî Uyanış**, Yıl: 5, Seri: 2, Sayı: 25-Kocaeli Özel Sayısı, (Şubat 1951).

ALOVA, Hilmi, “Bahçe Sahiplerine Faydalı Ögütlerden: Meyvaların Toplanması Usulleri”, **Rize Gazetesi**, 13 Ağustos 1931.

_____, “Çiftçilere Faydalı Ziraat Bilgileri”, **Rize Gazetesi**, 6 Aralık 1941.

_____, “Faydalı Ziraat Bilgileri”, **Rize Gazetesi**, 7 Şubat 1942.

ALP, Asım, “Bugünkü Ziraat İşleri Teşkilatımız”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 13, (Kanusani 1941).

ALPAGUT, Leyla, “Atatürk Orman Çiftliğinde Ernst Egli'nin İzleri; Planlama, Bira Fabrikası, Konutlar ve Geleneksel Bir Hamam”, **METU JFA**, Cilt: 27, Sayı: 2, 2010.

ALPAN, O., YOSUNKAYA, H., ve ALIÇ, K., “Türkiye’ye İthal Edilen Esmer, Holştayn ve Simental Sığırlar Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Adaptasyon Çalışması”, **Lalahan Zootekni Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 1-2, 1976.

ALPAN, Orhan ve SEZGİN, Yaşar, “Holştayn, Güney Anadolu Kırmızısı ve Bunların Melezlemlerinde Besi Kabiliyeti ve Karkas Özellikleri”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 1-2, (1976).

ALPAN, Seyfi, “Sakarya'nın Fizik, Beşerî ve İktisadî Coğrafyası”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı: 7, (İstanbul 1966).

ALPASLAN, Erhan, “Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bursa'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945)”, **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, (Mart 2019).

ALPAY, Nuri, “Çanakkale’de Bağcılık, Şarapçılık ve Tütüncülük”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 159, (1 Ağustos 1946).

ALTAN, Çetin, “Prof. Baade'nin Görüşleri”, **Milliyet**, 6 Ağustos 1960.

ALTAN, M. Murat, “Göle İnekhanesi”, **Üretim**, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 17, (Ağustos 1950).

ALTAY, Fahri, “Eskişehir Ziraî Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yaptığı Araştırmalar -I”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 3, (Nisan-Haziran 2012).

_____, “Eskişehir Ziraî Araştırma Enstitüsü Kuruluşu ve Yaptığı Araştırmalar -II”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 4, (Temmuz-Eylül 2012).

_____, “Türkiye Bitki Islahı Öncülerinden: Emcet Yektay”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 20, (Ekim-Aralık 2016).

ALTAY, Niyazi, “Devlet Üretim Çiftlikleri Köylüyle Elele”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 27, Sayı: 462, (31 Ekim 1966).

_____, “Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü Faaliyetleri”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 11, Cilt: 11, Sayı: 123-124, (Nisan-Mayıs 1960).

ALTEN, Fritz, “Prof. Dr. Fritz Alten'in Birinci Raporu”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 7, Çev.: Nihat Basri SOMEL, (Ocak 1953).

_____, “Prof. Dr. Fritz Alten'in İkinci Raporu”, **Türkiye Ziraat Mecmuası**, Sayı: 1, (Çev.: Nihat Basri SOMEL, (Nisan 1953).

ALTIN, Cemil, “Türkiye’de Çay Üretimi ve Tüketimi”, **Dünya’da ve Türkiye’de Çay Üretimi ve Tüketimi**, (Tebliğler ve Panel: 27-28 Haziran 1986), Bayrak Matbaacılık, İstanbul 1986.

ALTINKURT, Fuat, “Hayvan Hastaneleri ve Önemleri”, **Türk Veterinerler Derneği Dergisi**, Yıl: 17, Sayı: 16, (Kasım 1947).

ALTUNTAŞ, Mustafa, “Yaşayan İki Miras: Karacabey Harası ve At”, **Bursa Günlüğü Dergisi**, Sayı: 2, (Haziran 2018).

ANAÇ, Dilek, ÇOLAK ESETLİLİ, Bihter, “Türkiye’de Toprak Verimliliğinin Gelişimi ve Tarihçesi”, **Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 1, (2012).

ANAMERİÇ, Münir, “Bahçe Kültürleri Kurumlarımızın Kök Kanseri Bakımından Durumları”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIII, Cilt: 13, Sayı: 112, (Mart 1953).

_____, “Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonu”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 3, (1 Haziran 1952).

ANTALYALI, Ömer Lütfi, “Tarihsel Süreç İçinde Üniversite Misyonlarının Oluşumu”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, (Isparta 2007).

ARAL, Nurettin, “Cumhuriyet Devrinin Zootečni Tarihine Bir Bakış -I”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: IV, Sayı: 45, (Ekim 1953).

_____, “Koyun Yetiştiricilerine Tavsiyeler: Akkaramanın Islah Çareleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, Sayı: 420, (30 Nisan 1963).

_____, “Türkiye’de Tiftik Keçisi ve Bizde Tiftik Meselesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Cilt: 23, Sayı: 62, (20 Nisan 1946).

ARAL, Sadi, ve CEVGER, Yavuz, “Türkiye’de Cumhuriyetten Bugüne İzlenen Hayvancılık Politikaları”, **Türkiye 2000 Hayvancılık Kongresi**, Ankara, (31 Mart-02 Nisan 2000).

ARAN, Sadri, “Tarımda İlk Atılım ve M. Erkmén Hoca”, **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1985.

ARASLI, Fuad, “Gölede Mükemmel Bir İnekhane Kuruldu”, **Son Posta**, 24 Ağustos 1937.

ARI, Şevket, “Memleketin Zirai İstihsalinde Kombinalar”, **İktisadî Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), Sayı: 68-69-70, (29 Birinci Teşrin 1942).

ARICI, İsmail Hakkı, “Ankara’da Arıcılık (1946-1947)”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 12, (Aralık 1947).

_____, “Birinci Ziraat Okulları Kongresi”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 20-21, (Aralık 1949).

ARITÜRK, Emin, “Kazova İnekhanesinde Yapılmakta Olan Doğu Anadolu Kırmızı Sığırı X Montafon (Esmer İrk-Braunvieh) Melezlemesi Üzerinde Araştırmalar”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, (Ankara 1959).

_____, “Türkiye’de Nonius ve Karacabey Nonius At Irklarının Bugünkü Durumu ve Morfolojik Vasıfları Üstünde Araştırmalar”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 1-2, 1958.

ARITÜRK, Emin, ARPACIK, Rafet, ALTINSAAT, Kadir, “Karasu İnekhanesi Holştayn İneklelerinde Bazı Süt Verimi Özellikleri”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 15 (Ankara 1968).

ARITAN, Özlem, “Cumhuriyet Modernleşmesi” ve “Kırsal İletişim/Kalkınma” Eksenleri Bağlamında Mekansal Bir Model Olarak Eskişehir Çifteler Harası”, **Tasarım Kuram**, Sayı: 28, (Aralık 2019), s. 186.

ARLI, Mustafa, ERDOĞAN, Zeynep, SÖYLEMEZOĞLU, Feryal, YANAR, Ayşem, “Ankara Üniversitesinde El Sanatları Eğitim Öğretim ve Araştırmaları”, **AÜ. Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2019.

ARPACI, Murat, “Şehrin Çöküşü ve Hafıza Mekanının İnşası: 1939 Erzincan Depremi Üzerine”, **Kebikeç**, Sayı: 45, 2018.

ARSLAN, Mirza Ali, “TOPRAKSU'nun Eğitim Kampları”, **Ziraat Dergisi**, Sayı: 229-230, (Haziran-Temmuz 1963).

ARUOBA, Çelik, “Tarımda Teknolojik Değişmenin Gelir Dağılımına Etkisi”, **Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)** Yurt Yayınları, (Derleyen: Şevket Pamuk-Zafer Toprak), Ankara 1988.

ARZIK, Hilmiye, “Zirai Bahisler: Çayırova Teknik Bahçıvanlık Okulu”, **İktisadi Uyanış**, Yıl: 11, Sayı: 102, (3 Temmuz 1957).

ASAN, Hakan, “Diyarbakır İpekböcekçiliği Üzerine Değerlendirme (1850-1914)”, **Osmanlı'dan Günümüze Diyarbakır**, 1. Baskı, Ensar Yay., (Ed.: İbrahim ÖZCOŞAR-Mustafa ÖZTÜRK-Ali KARAKAŞ-Ziya POLAT), İstanbul 2018.

ASLAN, Recep, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Veteriner Hekimlik Eğitimi: Bir Mektup Analizi”, **Kocatepe Veterinary Journal**, Cilt: 9, Sayı: 4, (Afyonkarahisar 2016).

ASMA, Bayram Murat, KARAAAT, Fırat Ege, ÇUHACI, Çiğdem, DOĞAN, Aliseydi ve KARACA, Hazal, “Türkiye'de Kayısı Islah Çalışmaları ve Islah Edilen Yeni Çeşitler”, **Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 11, 2017.

AŞKIN, Yücel, “Cumhuriyet Dönemi'nde Koyunculuk”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 9, İletişim Yay., İstanbul 1985.

ATABAY, Mithat, “Atatürk'ün Ankara'ya Davet Ettiği Macar Profesör Antal Réthly'nin Türkiye'deki Çalışmaları”, **Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü-Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 29-30, 2002.

ATABEK, Reşat, “Canlanan Topraklar”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 7, (Ocak 1953).

ATAŞ, Musa, “Sanayi Hayatımızda Yeni Bir Hamle: Merinos Yetiştiriciliği Sür'atle İlerleyen ve Memlekete Refah Getiren Bir Gelir Kaynağı Oluyor”, **Açık Ses**, 27 Haziran 1936.

ATAY, Arif Turhan, “Türk Tohum Islahının Tarihçesi”, **Tarım ve Mühendislik**, Sayı: 78-79, 2006.

ATAY, Doğan, “100. Yılda Türkiye'de Su Ürünleri ve Sorunları”, **Tarım ve Mühendislik**, Sayı: 6, (Ekim 1981).

ATILGAN, Kahraman, “Türkiye'de Hızla Gelişen Sanayi: Konservecilik”, **Millet**, 18 Nisan 1973.

ATİLA, A. Kemal, “Rize Halkına Faydalı Bilgiler Yapılmış Çayların Tasnifi”, **Rize Gazetesi**, 8 Haziran 1940.

_____, “Rize Vilayeti Halkına Faydalı Bilgiler Çay Harmanları”, **Rize Gazetesi**, 26 Haziran 1940.

_____, “Rize Vilayeti Halkına Faydalı Bilgiler Çay Yapma İşlerinin Kontrolü ve Çay Kalitesinin Tetkiki”, **Rize Gazetesi**, 20 Temmuz 1940.

_____, “Rize Vilayeti Halkına Faydalı Bilgiler”, **Rize Gazetesi**, 27 Ocak 1940.

AVCI, Mustafa, GENÇ, Musa, “Ormancılıkta Teknik Yardımcı Eleman İhtiyacı ve Eğitimi: S. Demirel Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Programları”, **Türkiye Ormancılığında Uluslararası Süreçte Acil Eyleme Dönüştürülmesi Gereken Konular, Mevzuat ve Yapılanmaya Yansımaları Sempozyumu**, (Bildiriler), Antalya, 22-24 Aralık 2005.

AYDIN ORAL, Elif Özlem ve ÇÖMLEKÇİOĞLU, Reyhan, “Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının Korunarak Yaşatılmasına Bir Örnek: Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu Yeniden Canlandırma Projesi”, **Mimarist**, Yıl: 8, Sayı: 30, (Kış 2008).

AYDIN, Ayhan ve KORKMAZ, Ali, “Güneyde Doğal Bir Ekosistem: Alata”, **ALATARIM Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Haziran 2002).

AYDINGÖZ, Tahir, “Türkiye’de Zirai Öğretim”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 18, Sayı: 178, (Şubat 1959).

AYDOĞAN, Erdal, “Üçüncü Umumi Müfettişliğinin Kurulması ve III. Umumî Müfettiş Tahsin Uzer’in Bazı Önemli Faaliyetleri”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: 33, (2004).

AYGÜN, Süreyya Tahsin, “Keçilerin Salgın Ciğer Hastalığı”, **Ulus**, 25 Mart 1935.

AYÖZGER, Remzi, “Zirai Kombinalar”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 3, (Aralık 1947).

AYSAL, Necdet, “Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’da İlk Günleri: Ziraat Mektebi”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü - Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 39, (Mayıs 2007).

AYSU, Kemal, “İzmir’de Tütün İmalat İşlerini Teşkilatlandırma Meselesi Üzerine Düşünceler”, **Tütün Kongresi**, İzmir, (18 Ekim 1943).

BAĞANA, Mehmet Ali, “Agronom Teşkilatı”, **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Seri: B, Takım: 1, Ankara 1938.

BAĞCI, Seydi Ahmet, YILMAZ, Kamil, “Türkiye Tohumculuk Sektöründeki Gelişmeler İle Bu Gelişmelerin Sertifikalı Tohumluk Kullanımına ve Verim Üzerine Muhtemel Etkileri”, **Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 25, (Özel Sayı 1), 2016.

BAĞLIOĞLU, Mehtap, “Erzurum Veteriner Kontrol Enstitüsünün Tarihçesi ve Mevcut Durumu”, **Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, Erzurum 2014.

BAHADIR, Osman, “Hava gözleyen Antal Réthly”, **Cumhuriyet**, 7 Aralık 2012.

BALABAN, Rahmi, “Köylerde Ziraat Kursları”, **Fikirler**, Cilt: 9, Sayı: 200, (15 Mayıs 1940).

BALAMİR, Süleyman, “Türkiye’de Fas Çekirgesi Durumu”, **Bitki Koruma Bülteni**, Sayı: 1, (Ocak 1952).

BALAMİR, Süleyman-BELLİK, Saadet, “Türkiye’de 1951 Yılı Genel Çekirge Durumu”, **Bitki Koruma Bülteni**, Sayı: 2, (Nisan 1952).

BALCI, Hüseyin, “Menemen Sulu Ziraat Deneme İstasyonu Tarla Günü”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: IV, Sayı: 43-44, (Ağustos-Eylül 1953).

BALCIOĞLU, Muammer, “Modern Ziraatın Beşiği: Bornova Bölge Ziraat Okulu”, **Yeni Asır**, 11 Haziran 1952.

BALLI, Ergül, “Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçiliğin Gelişimi ve Fiskobirlik: Tarihsel Bir Değerlendirme” **Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu**, Cilt: 1, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2017.

BANOĞLU, V., “Karacabey Harasında Bir Gün”, **Türkiye’de Hayvan ve Hayvancılık Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 11 1964.

BAŞAL, Hüseyin, "Orta Anadolu'daki Hububat Mahsullerinin Tehlikeli Haşeresi Kımlı, (Aelia Rostrata)", **Koruma**, Sayı: 14, (Temmuz 1961).

BAŞER, İ. Hakkı, "Antalya-Boztepe İnekhanesinin Tarihçesi", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 21, (Ekim 1951).

_____, "Hatay Devlet Üretim Çiftliğinin Kuruluşuna Dair Bir Tarihçe", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, Sayı: 74, (Mart 1956).

BAŞKAYA, Mesut, "İncir Ziraatında Yeni Gelişmeler", **Ziraat Dünyası**, Sayı: 33-34, Yıl: 3, (Ekim-Kasım 1952).

BATAL, Seyfettin-SÖNMEZ, Reşit, "Cumhuriyet'ten Bu Yana Hayvancılık Politikaları", **Trakya Bölgesi 1. Hayvancılık Sempozyumu**, (08-09 Ocak 1992), Tekirdağ.

BATU, Selahattin, "Tarım Üniversitesine Doğru", **Ziraat Dergisi**, Yıl: VIII, Sayı: 87, (Aralık 1947).

BATU, Selahattin, ARITÜRK, Emin, ÖRKİZ, Mehmet, "Karacabey Harası Türk Merinos Koyunlarında Yapağı Verimi, Önemli Beden Ölçüleri ve Döl Verimi Üzerinde İncelemeler", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 3, 1966.

BATU, Selahattin, ARITÜRK, Emin, ÖZCAN, Halil ve ERTUĞRUL, Necmettin, "Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği Koyunlarında Son Yıllarda Görülen Verim Azalmaları Üzerinde Araştırma", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Ankara 1954).

BAYER, Galip, "Sığır Vebası (Veba-i Bakarı -Malkıran) ve Tarihi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Sayı: 98, (Aralık 1947).

BAYHAN, B. Sami, "Göle İnekhanesi Karagülcülüğü (Çevirme Melezlemesi)", **Türk Veterinerler Derneği Dergisi**, Yıl: 17, Cilt: 17, Sayı: 17, (Aralık 1947).

_____, "Göle İnekhanesinin Kuruluşu, Çevresine ve Memlekete Sağladığı Faydalar", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Cilt: 24, Sayı: 91, (Eylül 1947).

_____, "Kars Bölgesi Hayvancılığı", **Türk Veterinerler Derneği Dergisi**, Yıl: 17, Cilt: 17, Sayı: 12, (Şubat 1947).

BAYINDIR, Necdet, "Karagül Koyunu ve Yurtta Karagül Yetiştiriciliği", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Cilt: 24, Sayı: 86, (Mayıs 1947).

BAYKAL, Rıfat, "Yurdumuzun Yetiştirme Gücünü Artırmaya Çalışan Kurumları Tanıyalım: Halarımız Nasıl Çalışıyor?", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Cilt: 24, Sayı: 88, (Haziran 1947).

BAYKAL, Şemsettin, "Milli Kalkınmamızda Ziraî Makineleşmenin Önemi", **Şehirlerarası Ticari Ziraî Endüstri Bülteni**, Cilt: 1, Sayı: 7-8, (Aralık-Ocak 1955).

BAYRAKÇI, Kemal, "Balıkçılığımızın Terakkisi: Bizde Balıkçılık Mektebi, Balıkçılık Enstitüsü Nasıl Başladı! Neden Söndü?", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, Cilt: 3, Sayı: 34, (1 Mayıs 1941).

_____, "Balıkçılık Hareketleri ve Tesirleri: Marmara Balıkçılık Mektebi -1", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, Cilt: 4, Sayı: 38, (1 Temmuz 1941).

_____, "Balıkçılık Hareketleri ve Tesirleri: Marmara Balıkçılık Mektebi -2", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, Cilt: 4, Sayı: 39, (16 Temmuz 1941).

_____, “Balıkçılık”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, Cilt: 3, Sayı: 34, (1 Mayıs 1941).

BAYRAKTAR, Niyazi, “Denizli’de İktisadî Vaziyet”, **Kurun**, (Denizli İlavesi), Sayı: 136, 27 Ağustos 1938.

BAYRAKTAR, Ulaş, BEYHAN, Burak, KİPER, Nilgün, YOLOĞLU, Ali Cenap ve ERKİLİÇ, Hakan, “Akdeniz Bölgesi’nde Kentleşme Sürecinin Kırsal Bileşenleri: 70 Yıl Sonra Erdemli”, **Planlama Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 2, 2005.

BAYSAL, Mevlüt, “Müesseselerimizi Tanıyalım: Büyükdere Meyve Fidanlığında Bir Gün”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, Sayı: 28, (16 İkinci Teşrin 1944).

_____, “Ziraat Müesseselerimizi Tanıyalım: İzmir-Bornova Zeytincilik İstasyonu”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 26, (16 Ekim 1944).

BEKMAN, Muzaffer, “Türkiye Tiftik Cemiyetinin Kuruluşuna ve Bugünkü Haline Dair Malumat”, **Türk Baytarlar Cemiyeti Mecmuası**, Sayı: 3, (1935).

BENLİOĞLU, Nuri, “Patates Ziraatı”, **Çiftçi**, Cilt: 3, Sayı: 32, Yıl: 3, (1948).

BERKMEN, Nejat, “Melez Mısır Çalışmaları”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 5, (Ekim 1952).

_____, “Memleketimizde Biralık Arpa Üzerinde Çalışmalar”, **Türkiye Ziraat Mecmuası**, Sayı: 10, (Şubat 1954).

BEŞTER, Dilaver, “Veteriner Sağlık Kurumları”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 25, Sayı: 435, (31 Temmuz 1964).

BİLDİK, Cemaleddin, “Gayesine Ulaşamayan Bir Okul: Teknik Bahçivanlık Okulundan Notlar”, **Akşam**, 23 Kasım 1948.

BİLGEMRE, Kadri, “Doğu Anadolu Kırmızı Sığırlarında Vücut Yapılışı”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 7, (Temmuz 1940).

_____, “Doğu Anadolu Kırmızılarında Vücut Yapılışı”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 4-5, (Nisan-Mayıs 1940).

_____, “Karacabey Harasında Montafon Yetiştiriciliği 1926-1944”, **Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1 (17)’den Ayrı Basım 1947.

_____, “Memleket Koyuncululuğu”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara 1931.

_____, “Rhode Island-Red”, **Tavukçuluk Dergisi**, Sayı: 14, (Nisan 1949).

_____, “Türk Hayvancılığını Geliştirme Yolları”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, (Kasım 1947).

_____, “Türkiye Tavukçuluğunu Geliştirme Çareleri”, **Tavukçuluk Dergisi**, Sayı: 12, (Şubat 1949).

BİLGİN, Ahmet Münir, “Geçmişimizden Notlar”, **Antepfıstığı Araştırma Dergisi**, Sayı: 1, 2012.

BİLGİN, Şevket, “Ege Üniversitesi Etrafında Bazı Temenniler”, **Yeni Asır**, 7 Mart 1955.

BİLİR, Nail, "Örnek Ziraî Müesseselerimizden: Muğla-Dalaman Devlet Üretim Çiftliği", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, Sayı: 76, (Mayıs 1956).

BİRAND, Şevket, "Yüksek Ziraat Enstitüsü Tabii İlimler Fakültesi", **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), Sayı: 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942).

BİRGEN, Muhittin, "Ziraat Kongresi İntibaları", **Cumhuriyet**, 25 Kanunusani 1931.

BİRKARDEŞLER, Hüseyin, "Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulunda Yarım Kan Montafonların Süt Verimi", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 14, Sayı: 123, (Temmuz 1954).

BİRVAR, Nadir, "Erbeyli İncir İstasyonu: Henüz Tesis Halinde Bulunan İstasyonun Ziraî Kalkınmadaki Rolü", **Aydın**, 5 Teşrinisani 1938.

BOLAT, Kemal, "Hayvan Salgın Hastalıklarında Sağlık Zabıtası Kanun'unun Önemi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Sayı: 96, (Aralık 1947).

BOLAT, Mahmut, "Prof. Dr. Fritz Baade'nin Türkiye'nin Tarımsal Sorunlarına İlişkin Görüşleri ve Çözüm Önerileri", **Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu (Bildiriler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, (Yay. Haz.: Arzu Güvenç Saygın-Murat Saygın), Ankara 2019.

BOYACI, Murat, "Tarımsal Araştırma ve Yayım", **Türkiye'de Tarım**, 1. Baskı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yay., (Ed.: Fahri Yavuz), Ankara 2005.

BOZKAYA, Esat Ahmet ve MUTAF, Emin, "Pelemir ve Delice Tohumlarının Hububattan Ayrılması Üzerinde Bazı Müşahedeler", **AÜ. Ziraat Fakültesi Yıllığı**, Fasikül: 4, Ankara 1952.

BOZKAYA, Esat, "Yurdumuzun Ziraat Alet ve Makineleri Durumuna Bir Bakış", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, (Şubat 1940).

BÖĞÜRTLEN, Nejat, "Ağaç Hastanesinde Neler Görülür?", **Bugün**, 22 Ekim 1941.

BREMER, Hans, "Bitki Koruma İlaçlarının Modern İnkişafı", **Ziraat Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 85, 1947.

_____, "Türkiye'de Sürme Hastalığının Mevkii ve Ehemmiyeti", **Ziraat Dergisi**, Cilt: 7, Sayı : 44-45, 1943.

_____, "Türkiye'de Patatesin Virüs Hastalıkları", **Mahsul Hekimi**, Cilt: 2, Sayı: 1-2, (Ocak-Şubat 1949).

BREMER, Hans,-ÖZKAN, Mediha, "Türkiye Kültür Bitkilerinde Tabiat Şartlarının Sebep Olduğu Patolojik Problemler", **Bitki Koruma Bülteni**, Cilt: 3, 1952.

BREMER, Hans-ÖZKAN, Hamdi, "Kimyevi Bitki Koruma İlaçlarının Bitkiler Üzerinde Tesirleri", **Ziraat Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 69, 1945.

BULAK, Tevfik, "Ziraat Vekâletinin Üzerinde Durduğu Bir Konu: Merinos Yetiştirilmesi", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 100-104, (1 Nisan 1944).

BURSALIOĞLU, Ziya, "Atatürk Döneminde Eğitim Felsefesi ve Yenileşmesi", **Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu** (Bildiriler-9-10 Nisan 1981), Ankara Üniversitesi Eğitim Fak. Yay., Ankara 1981.

CAFER, Selman, “Çanakkale’de Meyve Ağaçları Fidanlığı ve Faaliyeti”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 121, (15 Ocak 1945).

CAMCI, Orhan, “Köy Kalkınması”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 166, (Mart 1947).

CAN, Zeki, “Memleketimiz Balıkçılığında Yapılan İlmî Araştırmalar -1”, **Av ve Deniz**, Sayı: 12, (Şubat 1947).

_____, “Memleketimiz Balıkçılığında Yapılan İlmî Araştırmalar -2”, **Av ve Deniz**, Sayı: 13, 8 Şubat 1947).

_____, “Memleketimiz Balıkçılığında Yapılan İlmî Araştırmalar -3”, **Av ve Deniz**, Sayı: 14, (Şubat 1947).

CANKAYA, Mete, “Cumhuriyet Dönemi’nde Tarım Alet ve Makineleri Teknolojileri, Demir Çelik Üretim Teknolojileri ve Demir Yolu Teknolojilerine Kısa Bir Bakış”, **Dört Öge Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 3, (Nisan 2013).

CİLLOV, Halûk, “Denizli’de İpek Böcekçiliği”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Sayı: 65, (10 Haziran 1946).

_____, “Türkiye’de Zirai Makinalama”, **Milliyet**, 13 Nisan 1960.

CİN, Halil, “Tanzimat’tan Sonra Türkiye’de Ormanların Hukuki Rejimi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** Cilt: 35, Sayı: 1, 1978.

COOK, Don, “Yabancı Gözü İle Kalkınan Türkiye” **Zafer**, 31 Ağustos 1953.

COŞKAN, Tahsin, “Buğday Verimini Artırma Çareleri”, **Ulus**, 22 Şubat 1939.

ÇAĞLAR, Kerim Ömer, “Ankara Tohum Islah İstasyonu”, **Ulus**, 21 Temmuz 1940.

_____, “Pamuk Politikamızın Gidişi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, Cilt: 11, S. 245, 25 Mart 1950.

_____, “Türkiye Zirai Donatım Kurumu ve Ziraat Makineleri Müesseseleri”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 123, (11, Eylül 1953).

_____, “Ziraatta İyi Tohum Meselesi”, **Yeni İstanbul**, 13 Nisan 1950.

_____, “Zirai Öğretimin 116ncı Yıldönümü Dolayısıyla”, **Ziraat Dergisi**, Sayı: 237, (Şubat 1964).

ÇAĞLAYAN, Ercan, “Cumhuriyet Döneminde Diyarbakır’da Eğitim (1923-1950)”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Yıl: 7, Sayı: XIX, (Eylül 2014).

ÇAĞLAYAN, Naciye, “Turunçgillerin Harika Örnekleri Arasında”, **Yeni Asır**, 24 Nisan 1955.

ÇAKICI, Metin, “Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğinin Doğrusal Programlama Metodu İle Yeniden Organizasyonu”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 1973.

ÇAKIR, Cengiz, “Köy Enstitülerinin Tarım Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi”, **Köy Enstitüleri ve Tarım**, 1. Baskı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., İzmir 1995.

ÇAKIROĞLU, Süreyya, “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, **Türkiye Ziraat Mecmuası**, Sayı: 1, (Nisan 1953).

ÇAKMAK, Fevzi, "Bursa'da On Beşinci Yıl Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 11, Sayı: 18, 2010.

_____, "İsmail Hakkı Tonguç'un Düşüncesinde İş ve Üretime Yönelik Eğitim ve Bunun Türk Köyüne Olan Yansımaları", **Aramızdan Ayrılışının 50. Yıl Dönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri Sempozyumu (Bildiriler)**, 1. Baskı, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yay., İzmir 2010.

_____, "Atatürk ve Sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Uyguladığı İktisadi Politikalar", **Cumhuriyet'in Kazanımları**, 1. Baskı, (Ed.: Bülent Çukurova-Fevzi Çakmak), Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., İzmir 2017.

_____, "Millî Mücadele Döneminde Batı Cephesinde Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele", **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 149, (Kış 2022).

ÇAKMAK, Zafer, "Atatürk'ün Çiftlik ve Arazilerini Devlet Hazinesine Bağışlaması", **Atatürk Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 3, 2007.

ÇAKMUR, Enver, "Rize Çaycılığı Üzerindeki Tetkiklerim", **Ziraat Dergisi**, Yıl: IV, Sayı: 43, (Ağustos 1943).

ÇAMLICA, Salih, "Tavşancılık", **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., Sayı: 12, İstanbul, (Temmuz 1937).

ÇAMLICALI, A., "İncir Bahçelerinin Kurulması ve Bakımı", **Çiftlik**, Yıl: 4., Sayı: 43, (Kasım 1963).

ÇAVDAR, Tevfik, "Tarım Kesimi İçin Önemli Bir Yıl: 1937", **Tarım ve Mühendislik**, Sayı: 22-23, (Ankara 1986).

ş**Atatürk Konferansları -IV (1973-1974)**, TTK Yay., Ankara 1977.

ÇEÇEN, Kemal, "120 Milyon Zeytin Ağacı İçin Neler Düşünüyoruz?", **Tarım Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 4, (1 Eylül 1952).

_____, "Çiftçilerimiz Suni Gübreyi Ne Zaman Tanıyacaklar", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 5, Sayı: 61, (Şubat 1955).

_____, "Zeytinlikler Üzerine Düşündüklerimiz", **Çiftlik**, Sayı: 78, (Ekim 1966).

ÇELEBİ, Hayati, "Ulaş Devlet Üretim Çiftliği Arazisinin Rüzgar Erozyonu Yönünden Planlanması", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, (Erzurum 1973).

ÇELEBİOĞLU, Zeki, "Büyük Ziraat Davalarımızdan Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulları", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 2, Sayı: 18, (Temmuz 1951).

_____, "Veteriner Hekimlikte ve Hayvan Sağlığını Korumakta Teknik Çiftçinin Rolü", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, Sayı: 25, (Şubat 1952).

_____, "Yine Ziraat Mekteplerimize Dair", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 7, Sayı: 82, (Kasım 1956).

ÇELİK, Hasan, MARASALI, Birhan, SÖYLEMEZOĞLU, Gökhan, TANGOLAR, Semih ve GÜNDÜZ, Meral, "Bağcılıkta Üretim Hedefleri", **Türkiye Ziraat Mühendisleri V. Teknik Kongresi (Bildiriler)**, Cilt: 2, Yayın No: 38, Ankara 2000.

ÇELİKKALE, M. Salih, “Türkiye’de Su Ürünleri Politikası”, **Tarım ve Mühendislik**, Sayı: 6, (Ekim 1981).

ÇELTİKÇİ, Fikret, “Ankara Tarım Alet ve Makinaları Yüksek Uzmanlık Okulunun Lüzumu Hakkında”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 29, (Haziran 1952).

_____, “Uzmanlık Okulu İçin Görüşler”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 23, (Şubat 1952).

ÇEPEL, Necmettin, “Ormancılığın 150. YılındaOrmancılık Öğretim ve Eğitimi”, **150’inci Yılında Türk Ormancılığı Konulu Panel**, Orman Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1990.

ÇETİN, Fatoş, KARADENİZ, Erdal ve KARATAŞ, Ahmet, “GAP Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Hayvancılık Raporu”, **GAP UTAEM Güncel**, Yıl: 2, Sayı: 2, (Aralık 2014).

ÇETİN, Süleyman, “Zirai Bahisler: Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü”, **İktisadî Uyanış**, Yıl: 7, Sayı: 54, (Temmuz 1953).

ÇETİN, Türkan, “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrası Türkiye’nin Tarım Politikasında Arayışlar: Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6-7, (1996-1997).

ÇETİNEL, M. Turgut, “Kuru Tarımın Öncülerinden: A. Numan Kıraç (1896-1954)”, **TÜRK-TOB Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 6, (Nisan-Haziran 2013).

ÇETİNER, Selim, “Bizde Ziraat Eğitimi”, **Tarla Sera Dergisi**, (Ocak 2011).

ÇEVİK, Muhterem, “Bursa Bölge Ziraat Okulu (1891-1966)”, **Bursa’nın Köklü Eğitim Kurumları: Bursa Ziraat Mektebi**, 1. Baskı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay., İstanbul 2010.

ÇİFTÇİ, C. Y., ORTAŞ, İ., ÇELİK, S., KENDİR, H., SAĞLAM, S., “Tarımsal Yüksek Öğretim Programında Değişimler ve Sorunlar”, **TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi: Bildiriler** (11 –15 Ocak 2010) Cilt: II, (Ankara 2010).

ÇİFTÇİ, Cafer, “Bursa’da İpekçilik”, **Bursa’da Zaman Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 24, (Ekim 2017).

_____, “Hüdavendigâr Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi”, **Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa**, (Ed.: Cafer Çiftçi), Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa 2009.

ÇIKI, “Türkiye Atlarının Islahı”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt: 2, Ankara 1931.

ÇİZMEN, Fikri, “Dergimiz ve Enstitümüz Hakkında Birkaç Söz”, **Etlük Veteriner Bakteriyojî Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Mart 1960).

ÇOLAK, Melek, “Atatürk Dönemi Türkiye’inde Bir Macar Meteorolog: Aksallı Havabakan Antal Réthly (Macar Kaynaklarına Göre)”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 9, (Bahar 2009).

_____, “Bir Macar Çocuğun Anılarının Işığında Atatürk ve Türk-Macar İlişkilerine Bir Bakış”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 63, 2005.

_____, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Türk-Macar Ekonomik İlişkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XX, Sayı: 59, (Temmuz 2004).

ÇÖLAŞAN, Ümran Emin, “Bugün İçin Bağlarımızda Dona Karşı Suni Mücadele Metotlarını mı, Tabii Mücadele Metotlarını mı Tatbik Edelim”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 16, Sayı: 146, (Haziran 1956).

_____, “Köylümüz ve Zirai Donatım Kurumu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 119, (3 Kanunuevvel 1944).

_____, “Meteoroloji Bilgisinden Çiftçimiz Ne Bekliyor?”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 8, Cilt: 8, Sayı: 172, (Ocak 1947).

_____, “Millî Bünyemizde Köy Enstitülerinin Rolü”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 4, Cilt: 7, Sayı: 77, (1 Mart 1943).

_____, “Son Yıllarda Faydası Görülmeye Başlayan Meteoroloji Teşkilatımız”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 9, Cilt: 9, Sayı: 211, (19 Kasım 1948).

_____, “Ziraatta Meteorolojinin Rolü”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 8, Cilt: 8, Sayı: 169, (1 Ocak 1947).

DALAY, Fazıl, “Atatürk, Ankara Orman Çiftliğini Nasıl ve Niçin Kurdu?”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 11, (Ankara 1988).

DAVER, Abidin, “İpek Böcekçiliğimizi Tanzim Eden Bir Müessesese”, **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1938.

_____, “Cumhuriyet Ordusu Gök Gürültülerini Andıran Bir Velvele ve Heybetle Tarihe Doğdu”, **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1933.

DELİORMAN, Mahmut Necmettin, “Yalova ile Millet Çiftliği Arasındaki Bahçeler”, **Kurun**, 31 Mayıs 1938.

DEMİR, Nazmi, “Tarım Orman ve Köyşleri Bakanlığının Tohumculuk Politikası”, **Türkiye’de Tohumculuğun Gelişimi ve Geleceği Sempozyumu (13-14 Aralık 1988)**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1989.

DEMİREL, Muammer-KAYA DOĞANAY, Fatma, “Osmanlı’da Ziraat Eğitimi: Halkalı Ziraat Mektebi”, **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 21, 2011/2.

DEMİRTAŞ, Hamit, KADAYIFÇILAR, Süleyman ve HARZADIN, Gazanfer, “Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zirai Kuvvet Makinaları Kürsüsünde İmal Ettiğimiz Traktör Hakkındaki Düşüncelerimiz”, **Ziraat Dergisi**, Sayı: 239-242, (Nisan-Temmuz 1964).

DEMİRTAŞ, Muhammet, GÜRLER, A. Zafer, “Türkiye’de Tarımsal Eğitim ve Öğretimin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Türkiye I. Tarım Ekonomisi Kongresi**, Cilt: 2, (İzmir 1994).

DEMİRTAŞ, Muhammet-DEMİRTAŞ, Reyhan-CEVHER, Celal, “Türkiye’de Tarımsal Araştırmalarda Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Yeri ve Önemi”, **XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi (Bildiriler)**, 25-27 Mayıs 2016.

DENİZ, Muzaffer, “Kapatılan Antalya İpekböcekçilik Mektebi ve Antalya’da İpekçilik”, **Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi (TİDSAD)**, Yıl: 2, Sayı: 2, (Mart 2015).

DERİN, Zihni, “Seylan Bölgesinde Alınacak Tedbirler”, **Ulus**, 28 Şubat 1948.

DEVECİ, Lütfü, “Meyve Bahçesi: Yeni Bulunan Bazı Amerikan Şeftali Çeşitleri Hakkında”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Cilt: 25, Sayı: 101, 1948.

DEVİRİM, Elvan O., “Genel Kolluk Kuvvetlerinin Ormanların Korunmasında Görev ve Yetkileri”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Cilt: 55, Sayı: 2, Seri: B, (İstanbul 2005).

DİKER, Mazhar, “Büyük Bir İlim ve Tetkik Yurdu: Yüksek Ziraat Enstitüsü Orman Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), Sayı: 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942).

_____, “Orman Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 68-69-70, (19 Eylül 1942).

DİKER, Süleyman, “Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu: Dörtüyl Turunçgiller İşletmesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Cilt: 24, Sayı: 97, (Ocak 1948).

DİNÇER, Ferruh, “Atatürk”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 1-4, (Ankara 1981).

_____, “Ord. Prof. Dr. Süreyya Tahsin Aygün’ün Hayatı ve Bilimsel Çalışmaları” **Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, Sayı: 29, 1982.

_____, “Türkiye’de Askerî Veteriner Hekimlik Tarihi Üzerine Araştırmalar”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 3-4, (Ankara 1979).

DİRİK, Kazım, “Köy Ziraatı ve Ziraat Kursları”, **Ülkü**, Hakimiyyet-i Millîye Matbaası, Sayı: 10, (Ankara 1933).

DİZDAROĞLU, Haşim, “Edirne İlinde Kurulmuş Bulunan Edirne İli Hayvancılığın İnkişaf ve Korunması Birliği Hakkında”, **Türk Veteriner Hekimleri Derneği Dergisi**, Yıl: 18, Cilt: 18, Sayı: 26, (Kasım 1948).

DOĞAN, Adnan, BOZ, Yılmaz ve BİLEN, Emre, “Meyve Genetik Kaynaklarının Korunması”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 18, (Nisan-Haziran 2016).

DOĞAN, Hulusi, “Sanayinin Musikisi Nasıl Başladı, Nasıl Bitti? Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası’na Tarihsel Bir Bakış”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 2, 2007.

DOĞANÇAY, M. Necdet, “Başarılı Kuruluşlarımız: Tavukçuluk Araştırma ve Planlama Genel Merkezi (TAMGEM)”, **Çiftlik**, Yıl: 12, Sayı: 138, (Ekim 1971).

DOĞANER, Suna, “Türkiye’de Tarım İşletmeleri ve Faaliyetleri”, **İ.Ü. Edebiyat Fak. Coğrafya Dergisi**, Sayı: 3, İstanbul 1992.

DOĞUER, Mes’adet, “Türkiye’de Sığırlarda Yavru Atmalara Sebep Olan Hastalıklar”, **Etlık Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 6, (Aralık 1962).

DOĞUKAN, Suphi Rıza, “Mühim Bir Mahsulümüz: Rize Çayı -IV”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl:4, Cilt: 7, Sayı: 80, (16 Nisan 1943).

_____, “Köy İçin, Köye Doğru”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 2, Sayı: 15, (1 Ağustos 1940).

_____, “Mühim Bir Mahsulümüz: Rize Çayı -II”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 4, Cilt: 7, Sayı: 74, (16 İkincikanun 1943).

_____, “Mühim Bir Mahsulümüz: Rize Çayı -III”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 4, Cilt: 7, Sayı: 77, (1 Mart 1943).

_____, “Tarım Bakanlığının Teşkilatlanması”, **Ziraat Dergisi**, Sayı: 215-216, (Nisan-Mayıs 1962).

_____, “Tarımın Gerçekleri: Tarımın Bilgiye Ulaştırılması”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 26, Sayı: 442, (28 Şubat 1965).

_____, “Türkiye’de Pamuk -I”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, Cilt: 3, Sayı: 29, (16 Şubat 1941).

- _____, “Türkiye’de Pamuk -V”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, Cilt: 4, Sayı: 37, (16 Haziran 1941).
- _____, “Yurdumuzda Tohum Islah İşleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 71, (18 Teşrinisani 1942).
- _____, “Zarurî Bir İhtiyaç Maddesi: Rize Çayı -I”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 3, Cilt: 6, Sayı: 63, (17 Temmuz 1942).
- _____, “Ziraat İçin Program -III: Eleman Meselesi-Okumuş Ziraatçıyı İşbaşına Çağırıyoruz”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 22, Sayı: 393, (31 Ocak 1961).
- _____, “Ziraatımız İçin Program: Ziraatımızın Makineleşmesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 21, Cilt: 21, Sayı: 391, (Kasım 1960).
- DÖLEN, Emre, “Cumhuriyet’in Onuncu Yılında Kurulmuş Olan İstanbul Üniversitesi ile Yüksek Ziraat Enstitüsünün Kuruluşlarının ve Akademik Yapılarının Karşılaştırılması”, **Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bakış**, Cilt: 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1999.
- _____, “Yüksek Ziraat Enstitüsünde Bilimsel Araştırmanın Kurumsallaşması ve Yapılan Doktora (1933-1948)”, **Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, (Ed.: Namık Kemal ARAS, Emre DÖLEN, Osman BAHADIR), TÜBA Yay., İstanbul 2007.
- DÖNMEZ, Serkan, “İnanlı (Muratlı-Tekirdağ) Tarım İşletmesi Arazilerinde Ayrıntılı Torak Haritasına Dayalı Parselasyon Haritasının Yapımı”, **Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi (UTYHBD)**, Cilt: 2, Sayı: 2, (2016).
- Dr. MARKOS, “Adana Pamuk İstasyonu 1928 Senesi Raporu”, **Pamuk ve Pamukçuluk Hakkında Raporlar**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Hüsnütabiat Matbaası, Seri: 4, No: 2, Ankara 1936.
- DUMAN, Önder, “CHP Teftiş Raporlarına Göre Giresun’un Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumu”, **Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu**, Cilt: II, (09-11 Ekim 2008), Ankara 2009.
- DURAL, Ali, “Bahçe Kültürleri İstasyonlarında Fennî Tetkikler”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 81, (Şubat 1947).
- _____, “Türkiye İncirciliğine Genel Bir Bakış”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 71, (Ekim 1946).
- _____, “Ziraat İstasyonlarımızı Tanyalım: Aydın Bahçe Kültürleri İstasyonumuz”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 77, (Aralık 1946).
- DURUKAL, Halûk Hüsnü, “Tütün Ziraatinde: Maltepe’de Tütün Enstitüsü”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 110, (17 Temmuz 1944).
- DURUKAN, Hakkı Mahir, “Türkiye Fındık Ziraatının Kalkınmasına Dair Rapor”, **Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi**, Takım: 8, Seri: B, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1938.
- DÜNDAR, İhsan Turgut, “Aelia Rostrate Üzerine Bir Etüt”, **Bitki Koruma Bülteni**, Sayı: 4, (Ekim 1952).
- DÜNDAR, Tevfik, “Devlet Ziraat İşletmeleriyle Zirai Kombinaların Kaynaşık Birleşme Kanun Tasarısı Dolayısıyla”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 18, (Mart 1949).
- _____, “Zirai Kombinalar Kurumuna Bağlı İşletmelerin Zirai, Teknik ve İktisadi Durumları Hakkında Rapor”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 16, (Ocak 1949).

DÜZGÜNEŞ, Orhan, “Memleketimizde Hibrit Ebeveyn Soyları Geliştirme Çalışmaları”, **Ulusal Tavukçuluk Sempozyumu’85**, Adana 1985.

ECEMİŞ, Mustafa, “Ekonomik Araştırmalar: Karacabey Harasında Sığırcılık”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 25, Cilt: 25, Sayı: 438, (31 Ekim 1964).

_____, “Karadeniz Sahillerimizde Jersey İnekleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 22, Cilt: 22, Sayı: 394, (28 Şubat 1961).

_____, “Karaköy Harası Jersey Sığırı Yetiştiriciliği”, **Türk Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Cilt: 31, Sayı: 178-179, 1961.

EKİM, M.Ş., “Köylerimizde Meyvecilik”, **Resmi Antalya**, 15 Ağustos 1935.

EKİN, Rifat, “Bursa’da Meyvacılık”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 100-104, (1 Nisan 1944).

EKİNCİ Ali Sati, “Beykoz Ağaçlama Fidanlığı”, **Çiftlik**, Yıl: 13, Sayı: 149, (Eylül 1972).

_____, “Büyükdere Meyva Islah İstasyonu”, **Son Posta**, 30 Mayıs 1944.

_____, “Ege Bölgesinin Kıymetli Ziraat Mahsullerinden İncir ve Zeytin”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 67, (Temmuz 1946).

_____, “Fındık”, **Son Posta**, 8 Şubat 1944.

_____, “İzmir’de Tatlı Patates Yetiştiriciliği”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, (1952).

_____, “İzmir Tarım Okulu”, **İzmir’de Köycülük**, Sayı: 34, (Mart 1947).

_____, “Malatya Kayısı”, **Son Posta**, 13 Haziran 1944.

_____, “Manisa-Beydere Teknik Tarım Okulu”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Sayı: 68, (20 Ağustos 1946).

_____, “Memleketimizde Turunçgiller Yetiştiriminin Bugünkü Durumu ve Kalkınma Çareleri -1”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, Sayı: 35, (10 Mart 1945).

_____, “Memleketimizde Turunçgiller Yetiştiriminin Bugünkü Durumu ve Kalkınma Çareleri -2”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, Sayı: 36, (25 Mart 1945).

_____, “Yurdumuzun Nefis Kuru Yemişlerinden: Fındık”, **Tanin**, 18 Eylül 1945.

_____, “Zirai Müesseselerimizi Tanıyalım: Büyükdere Bahçe Kültürleri İstasyonu”, **Çiftlik**, Yıl: 3, Sayı: 32, (Aralık 1962).

_____, “Zirai Müesseselerimizi Tanıyalım: Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 27, Sayı: 119, (Ocak 1950).

EKİNCİ, Salih Zeki, “Orta Anadolu Yaylasında Bir Ziraatçi Gezintisi: Ankara, Konya ve Niğde Çevrelerinde Bu Seneki Ekim ve Mahsul Durumu (Tarım Bakanlığına Bağlı Zirai Kombinalar Çiftliklerinde Gördüklerim -1)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, Sayı: 46, (16 Ağustos 1945).

_____, “Orta Anadolu Yaylasında Bir Ziraatçi Gezintisi: Ankara, Konya ve Niğde Çevrelerinde Bu Seneki Ekim ve Mahsul Durumu (Tarım Bakanlığına Bağlı Zirai Kombinalar Çiftliklerinde Gördüklerim -2)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, Sayı: 47, (1 Eylül 1945).

_____, “Orta Anadolu Yaylasında Bir Ziraatçi Gezintisi: Ankara, Konya ve Niğde Çevrelerinde Bu Seneki Ekim ve Mahsul Durumu (Tarım Bakanlığına Bağlı Zirai Kombinalar Çiftliklerinde Gördüklerim -3)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, Sayı: 47, (1 Eylül 1945).

_____, “Türkiye’de Tavukçuluğun Islahı İçin Yerli Tavukların İstifası Hakkında Rapor (1)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Sayı: 60, (20 Mart 1946).

_____, “Türkiye’de Tavukçuluğun Islahı İçin Yerli Tavukların İstifası Hakkında Rapor (2)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Sayı: 61, (10 Nisan 1946).

_____, “Zirai Kombinaların Verimli Başarıları: Devlet Hesabına Yapılan Geniş Harb Ziraatında Bu Sene Görülen Muvaffakiyetler (Yerköy Kombinasyonunun Malya Çiftliğinde Gördüklerimiz)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 21, (1 Ağustos 1944).

_____, “Zirai Kurumlarımızı Tanıyalım: Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliği”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Cilt: 24, Sayı: 87, (Haziran 1947).

_____, “Zirai Müesseselerimizi Tanıyalım: Adapazarı Tohum Islah İstasyonu İle Arifiye Bahçe Kültürleri İstasyonunda Gördüklerimiz ve Öğrendiklerimiz”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, Sayı: 114, (Ağustos 1949).

ELÇİ, Şahabettin-ARSLAN, Neşet-ÖZGEN, Murat, “Türkiye’de Tahıl ve Yemeklik Baklagil Tohumluğu”, **Türkiye’de Tohumculuğun Gelişimi ve Geleceği Sempozyumu (13-14 Aralık 1988)**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1989.

EMİROĞLU, Kudret, “Trabzon Hurması”, **Kebikeç**, Sayı: 7-8, (1999).

ENLEW, Charles, “Türkiye’de Eski ve Yeni Ziraat”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, Cilt: 11, Sayı: 244, (28 Şubat 1950).

ENVER HAKKI, “Tecrübe Tarlaları”, **Dönüm**, Sayı: 1, (Haziran 1932).

ERDAŞ, Derya, AKAR, Tuba, “Alata Teknik Bahçıvanlık Okulu: Cumhuriyetten Günümüze Miras”, **I. Uluslararası Mersin Sempozyumu** (Bildiriler), Cilt: 1, Mer Ak Yay., (Ed.: Durmuş Ali ARSLAN), Mersin 2018.

ERDEM, Çiğdem, “Cumhuriyet Yönetiminin 1930’lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte “Dönüşüm” ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak “Köy Eğitim Kursları”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 3, (2008).

ERDEM, Mehmet, “Orhaneli-Çınarcık Köyü”, **Uludağ**, Sayı: 62, (Kasım-Aralık 1943).

ERDEM, Rıza, “Narenciye İstasyonu - II”, **Antalya**, 18 Eylül 1939.

ERDEM, Sevim, “Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Kalan Miras: Sultansuyu Harası”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü-Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 61, (Güz 2017).

ERDİNÇ, Şükrü, “Kök Sakızı”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 10, (Temmuz 1948).

EREM, Mehmet S., “Ege Bölgesinin İncir Yetiştiriciliği ve İstikbaldeki Durumu: İncircilik Enstitüsünün Acele Olarak Kurulmasının Zaruretini”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 4, Sayı: 50-51, (Mart-Nisan 1954).

_____, “Ödemiş İncir Fidanlığı”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 9, Sayı: 98-99, (Mart-Nisan 1958).

EREN, Etem, “Veteriner İşlerimize Kısa Bir Bakış”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 1, (Ekim 1947).

_____, “Ankara-Etlikteki Veteriner Bakterioloji ve Seroloji ve Hıfzıssıhha Enstitüsünün Rolü”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), Sayı: 58-59-70, (29 Birinci Teşrin 1942).

EREN, Fuat Halis, “En İyi Tohum Nasıl Seçilir?”, **Köy Postası**, Sayı: 27, (Haziran 1946).

ERGANİŞ, Osman, “Hayvansal Aşıların Geliştirilmesinde Üniversite-Kamu-Sanayi İş birliğinin Rolü”, **Eurasian Journal Of Veterinary Sciences**, Cilt: 26, Sayı: 1, 2010.

_____, “Ülkemizde Aşı Üretimi ve Denetimi”, **Serbest Veteriner Hekimlik ve Veteriner Sağlık Ürünleri Sempozyumu** (Bildiriler), 17-18 Mart 2007.

ERGENE, Nuri Ömer, “Çay”, **Köy Postası**, Sayı: 98, (Eylül 1952).

ERGİN, Feridun, “İktisadi Vaziyetimiz İçin Amerikalıların Fikirleri”, **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1947.

_____, “Türkiye'nin Çay Şehri Rize'de Neler Gördüm”, **Cumhuriyet**, 3 Ağustos 1946.

ERGÜN, Hüseyin, “Ankara ve Civar Vilayetleri Tavuklarında Bulduğumuz Helmintler Üzerinde Araştırmalar”, **Etlık Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Mart 1960).

ERICHSEN, Regine, “The Politics Behind Scientific Transfer Between Turkey and Germany In The Case Of The “Yüksek Ziraat Enstitüsü” In Ankara”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi**, Cilt: 55, Sayı: 2, (Nisan–Haziran), 2000.

ERK, Nihal, “Pendik Veteriner Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsü Kuruluşu”, **Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1 (Ayrı Basım), Ankara 1963.

_____, “Veteriner Fakültesinin Ankara Üniversitesine Katılış Tarihi ve Son İki Yıllık Öğretim Durumu”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 2, (Ankara 1961).

ERKAN, Onur, “GAP Bölgesinde Yapılan Tarımsal Araştırmalar, Gereksinim Duyulan Yeni Araştırma Konuları ve Eylem Planının Oluşturulması”, **GAP III. Tarım Kongresi (Bildiriler)**, Şanlıurfa 02-03 Ekim 2003.

ERKILIÇ, Sadrettin Seyfi-ERYÜCE, Mehmet, “Türkiye’de Bağ Filokserası”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: VII, Sayı: 72, (Ocak 1946).

ERKMEN, Reşat Muhlis, “Saban Başına”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 9, (15 Nisan 1940).

_____, “Zirai Kombinalar”, **Ulus**, 21 Sonkanun 1937.

ERKUN, Vecdet, “Atatürk Döneminde Tarım Politikası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 42, (Ankara 1998).

_____, “Türkiye’de Tarım Aletleri ve Tamir Meseleleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 164, (21 Ekim 1946).

ERKUT, Ayşe, “1952 Yılında Enstitümüzde Yapılan İlaç Denemeleri”, **Bitki Koruma Bülteni**, Sayı: 4, (Ekim 1952).

ERSAN, Fehmi, “Konserve Kutuları Hakkında Bazı Bilgiler”, **Balık ve Balıkçılık**, Cilt: 7, Sayı: 7, (Temmuz 1959).

ERSOY, Mehmet Akif, “Mektebin Mevkî, Ebniyesi, Tarihçesi”, **Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası**, Sayı: 1, Cemaziyel-ahir 1335 (Mart/Nisan 1917).

ERTEN, Rıza, “Filokseradan Salim Yerli Bağların Hastalıktan Korunmaları İçin Filokserasız Amerikan Çubukları İstihsal ve Tevzi”, **Türkiye Ziraat Mecmuası**, Sayı: 3, (Temmuz 1953).

ERTÜRK, Erdoğan ve TANZER, Fikret, “1961-1970 Periyodunda Ankara ve Yöresinde Kedilerde Görülen Hastalıklar”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 1, (Ankara 1972).

ERTÜRK, Hüseyin, “Süne Mücadele Bölgesi Dahilinde Vilayetler İtibariyle İlaçlama Yapılan Saha Miktarları”, **Tomurcuk**, Yıl: 4, Cilt: 4, Sayı: 48, (Aralık 1955).

ES, Hikmet Feridun, “Mektepli Nalbantlar Nasıl Çalışıyorlar, Neler Anlatıyorlar”, **Akşam**, 14 Kasım 1939.

ESER, Gülşah, “Kastamonu-Göl Eğitim Kursu'nun 1940 Yılı Faaliyetleri”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Cilt: 11, Sayı: 21, Yıl: 2012.

ETE, Sait, “Bursa'da İpekçilik ve Dokumacılık Sanayii”, **İktisadî Uyanış**, Sayı: 100, (Mayıs 1957).

EYYÜPOĞLU, İsmail, “Türkiye'nin Millî Meseleleri Karşısında Atatürk Üniversitesi Gençliği”, **23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluşun Günümüze Erzurum 1. Uluslararası Sempozyumu** (23-25 Temmuz 2002), Erzurum 2003.

FAZIL, “Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Tasarruf Uğruna Lağv Edilebilir mi?”, **Yeni Ziraat Gazetesi**, Sayı: 29, 1 Eylül 1338/1922.

FIRAT, Fehim, “Devlet Orman İşletmesi: Dursunbey Reviri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 117. Eki, (10 Ocak 1945).

FIRAT, Fehim, EVCİMEN, Bekir Sıtkı, YALTIRIK, Faik, “Türkiye'de Ormancılık Öğretim ve Esaslarına Genel Bir Bakış”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXII, Seri: B, Sayı: 1, (İstanbul 1972).

GACAL, Funda, “Atatürk Orman Çiftliği: Tarımda Modernleşme Hikayesi”, **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, Sayı: 120, (Ankara 2018).

GEDİZ, Afif, “Türkiye Şeker Sanayii Zirai Araştırma Laboratuvarları Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, Sayı: 176-177, (Aralık-Ocak 1959).

_____, “Türkiye'de Şeker Sanayiinin Gelişmesi Üzerinde Ziraatın Önemi”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, Sayı: 176-177, (Aralık-Ocak 1959).

GEMİCİ, Filiz, “Demokrat Parti Döneminde Adapazarı/Sakarya'da Hayvancılık (1950-1960)”, **Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, (Yaz 2019).

GENÇ, Savaş Volkan-ÖZGÜR, Atilla, “Demokrat Parti Dönemi Hayvancılık Politikaları ve Veteriner Hekimliği Hizmetleri”, **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Cilt: 88, Sayı: 2, (Haziran 2017).

GIORGI, Giacomo, “Bilhassa Zirai Bakımdan Türk Ekonomisindeki Yeni Temayüller”, (Çev.: Alp MÜLAYİM), **Ziraat Dergisi**, Yıl: 18, Sayı: 172-173, (Ağustos-Eylül 1958).

GİDER, Sümeyye, ÜNAL, Zeynep Gül, “Geç Osmanlı Dönemi İstanbul Koruyucu Sağlık Kurumları ve Pendik Bakteriyolojihane-i Baytari Binası”, **Dicle Üniversitesi I. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu** (Bildiriler), 1. Baskı, Dicle Üniversitesi Yay., (Aralık 2018).

GOBELEZ, Mehmet, “Tohumla Geçen Hastalıklar ve Bunlara Karşı Mücadele Şekilleri”, **Bitki Koruma Bülteni**, Sayı: 3, (Mart 1952).

- _____, “Zirai Mücadele İlaçlarında Zehirlilik”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 15, Sayı: 139, (Şubat 1955).
- GÖKBAYRAK, Zeliha, “Bağcılığın Belalı Zararlısı: Filoksera”, **ALATARIM**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2006.
- GÖKÇORA, Kemal, “Yüksek Ziraat Mühendislerinin Ziraat Sahasındaki Faaliyetleri”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, Sayı: 176-177, (Aralık-Ocak 1959).
- GÖKDAĞ, Cihad, “Türkiye Şeker Sanayi Kısmı”, **Ana Besin Maddelerinden Şeker ve Tarihi**, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., (Ed.: Thomas GEERDES), Ankara 1966.
- GÖKGÖL, Mirza, “Cumhuriyet İnkılabının Feyizli, Çalışmalarından: Yeşilköy İslah İstasyonumuzun 10. Yılında Buğday İslah İşlerinin Özünü”, **Türkiye Ziraat Gazetesi**, Yıl: 2, Sayı: 13, (1937).
- _____, “Tarla Ziraatı-Yağlı Tohumlar Ekimi: Soya Fasulyası”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 13, (1 Nisan 1944).
- _____, “Yurdumuzda Tohum İslahçılığının Esas Gayeleri ve Bunun İnkişaf Yolları”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 39, (Nisan 1943).
- GÖKPINAR, İhsan A., “Meyvecilik Enstitüsü”, **Haber-Akşam Postası**, 25 Eylül 1935.
- GÖNEN, Tuğba, AĞTÜRK, Resul, ŞAHİN, Rasin, SARIKEÇELİ, Eda, HARMANDAĞ, Ebru, DOLGUN, Cansu, ALDEMİR, Yağmur, “Kahramanmaraş Tarım İşletmesi (TİGEM)-GÖRPA”, **IV. Öğrenci Kurultayı**, (22-23 Kasım 2008), TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 2009.
- GÖNÜL, T., ve DÜZGÜNEŞ, O., “Türkiye Kamu Tavuk İslah Etkinliklerine Genel Bir Bakış”, **Uluslararası Bilimsel Tavukçuluk Kongresi**, Ankara 1982.
- GÖRCELİOĞLU, Ertuğrul, POŞUL, Suzan, “50. Yılı Kutladığımız İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergilerine İlişkin Bir Değerlendirme”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Cilt: 50, Sayı: 2, (İstanbul 2000).
- GÖRGÜNAY GİRİŞKEN, Neriman, “Ev Ekonomisi ve Ev Ekonomisinin Toplum Kalkınmasındaki Önemi”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 4, Erzurum 1973.
- GÖZCÜ, Alev, “Atatürk Döneminde Türkiye’de Tarımın Gelişiminde Alman Etkisi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 36, (Ekim 2018).
- GÜLCE, Mehmet, “75 Yılın Ardından ve 80’li Yıllardan Günümüze Erbeyli”, **İncir Araştırma Dergisi**, Sayı: 1, (Aralık 2013).
- GÜLÇÜR, Macit, “Ormancılık Araştırma Enstitüsü Çalışmaları”, **Türk Ormancılığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken (1857-1957)**, Türkiye Ormanlılar Cemiyeti Yay., Ankara 1957.
- GÜLERYÜZ, Muharrem, PIRLAK, Lütfi, GÜVENÇ, İsmail, ZÜLKADİR, Ayhan, EŞİTKEN, Ahmet, “Bahçe Bitkileri Bölümü ve Kuzeydoğu Anadolu Bahçe Bitkileri Yetiştiriciliği”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 31, Sayı: 1-4, (Erzurum 2000).
- GÜMÜŞ, Cantürk, “Historical Development Of Forestry Education In The Context Of Forest Resources Management In Turkey”, **Türkiye Ormancılık Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, 2016.
- GÜMÜŞSUYU, İbrahim, “Ülkemizde Zirai Mücadele (Bitki Koruma)’nın Önemi, Organizasyonun Dünü ve Bugünü Üzerine Düşünceler”, **Tarım ve Mühendislik**, Sayı: 26, 1987.
- GÜNAL, Nurten, “Türkiye’de İncir Kültürü”, **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 34, (1999).

GÜNAY, Bedri, "Tohumluk Kontrol ve Sertifikasyonu ve Bu Sistemdeki Prensipler", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 19, Sayı: 179-180, (Mart-Nisan 1959).

GÜNER, İbrahim, "İğdir Ovasında Pamuk Tarımını Hazırlayan Coğrafi Faktörler", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı: 2: 1997.

GÜNGÖR, E., "Yeni Müesseselerimizden: Ankara Personel Eğitim Merkezi", **Çiftlik**, Yıl: 4, Sayı: 46, (Şubat 1964).

GÜRCAN, Abdullah, "Atatürk Üniversitesi Açıldı", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XVIII, Sayı: 174-175, (Ekim-Kasım 1958).

_____, "Zirai Mücadele ve Problemleri", **Ziraat Dergisi**, Sayı: 236, (Ocak 1964).

GÜRER, Atilla "Akala İle Koker Pamuk Çeşitleri Arasında Bir Mukayese", **Çiftlik**, Yıl: 10, Sayı: 115, (Kasım 1969).

_____, "Pamuk Ziraatında Münavebe", **Çiftlik**, Sayı: 120, (Nisan 1970).

GÜREŞ, Cihan, "Dünyada ve Türkiye'de İpekböcekçiliği ve Kulp İpek İplik Üretim Tesisinin Sektördeki Önemi", **Karacadağ Bölgesel Kalkınma Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 8, (Haziran 2018).

GÜRLER, Alaaddin, "Zirai Müesseselerimizi Tanıyalım: Tokat Bahçe Kültürleri İstasyonu", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 8, Cilt: 8, Sayı: 87, (Nisan 1957).

GÜRSEL, Mustafa, "Ege İncir Mıntıkası", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Cilt: 27, Sayı: 93, (Kasım 1947).

GÜRSEL, Mustafa, "İncir Bahçesi Nasıl Kurulur? İncir Bahçesinin Kuruluşunda Dikkat Edilecek Noktalar", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Cilt: 27, Sayı: 127, (Eylül 1950).

_____, "İzmir Zeytin Çeşitleri", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, Sayı: 107, (Ocak 1949).

GÜRSES, M., BAYRAKTAR, M., ve ŞİMSEK, Ü.G., "Jersey Irkı Sığırların Süt ve Döl Verim Özellikleri Üzerine Bazı Çevre Faktörlerinin Etkileri", **Fırat Üniversitesi Veteriner Fak. Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 3, (Elazığ 2014).

GÜRSOY, Fethi, "Türkiye Buğdaylarında Sürme Hastalığı ve Mücadelesi", **Toprak Mahsulleri Ofisi Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 15, (Haziran 1956).

GÜVENGİRİŞ, Ali Zahit, "Zirai Öğretim", **Başak**, Sayı: 22, (Aralık-Ocak 1974).

GÜVENSOY, Ali, "Kars İlimizin Ekonomik ve Sosyal Sorunları", **2. Kent Kurultayı-Kafkasya'da Ortak Geleceğimiz**, Kars Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2007.

HACIOĞLU, S., DİNÇER, E., İŞLER, C.T., KARAPINAR, Z., ATASEVEN, V.S., ÖZKUL, A., ve ERGUNAY, K., "A Snapshot Avian Surveillance Reveals West Nile Virus And Evidence Of Wild Birds Participating In Toscana Virus Circulation", **Vector-Borne and Zoonotic Diseases**, Cilt: 17, Sayı: 10, 2017.

HAFIZOĞULLARI, Zeki, "İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi: Konferanslar**, Cilt: XVI., Sayı: 46, (Mart 2000).

HAKMAN, Vasfi, "Yeni Müesseselerimizden: Ankara Personel Eğitim Merkezi", **Çiftlik**, Yıl: 4, Sayı: 46, (Şubat 1964).

_____, "Leghorn Tavuk Irkı", **Çiftlik**, Yıl: 6, Sayı: 66, (Ekim 1965).

_____, “Türkiye Tavukçuluk Aleminde Beliren Yeni Ufuklar”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 11, Sayı: 120, (Şubat 1960).

HAMZAÇEBİ, Yakup, “Etlık Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün 1976-1978 Yılı Çalışmaları”, **Etlık Veteriner Mikrobiyoloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 11-12, (1977-1978), Ankara.

HAN, Yavuz, BAKIR, Galip, TEZ, Şahin ve İPEK, Polat, “GAP Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi Çalışma Sahasına Giren İllerdeki Sığır Cinsi Hayvan Varlığı”, **Türk Tarım - Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 5, (Mayıs 2014).

HARMANCIOĞLU, Mustafa, “Ege Üniversitesi ve Ziraat Fakültesi”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XV, Sayı: 138, (Ekim 1955).

HASPOLAT, Kenan, “Diyarbakır’da Geçmişten Günümüze Meyvecilik”, **Diyarbakır Ekonomi Tarihi -2** (Tarım&Hayvancılık), Dicle Üniversitesi Yay., 2013.

HASTÜRK, Tuncay, “Köyde Ev Ekonomisi Günü”, **Çiftlik**, Yıl: 4, Sayı: 45, (Ocak 1964).

HATİPOĞLU, Şevket Raşit, “Cihan Pazarında Tutunabilen Ziraat”, **Ziraat Gazetesi**, Cilt: 5, Sayı: 10, (Ekim 1934).

_____, “Çeşitli Ziraat”, **Ziraat Gazetesi**, Cilt: 5, Sayı: 8, (Ağustos 1934).

_____, “Kendimize Yeten Ziraat”, **Ziraat Gazetesi**, Cilt: 5, Sayı: 9, (Eylül 1934).

_____, “Köy Enstitüleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 1, Cilt: 2, Sayı: 20, (1 Teşrinievvel 1940).

_____, “On Yılda Türkiye Ziraatı”, **Dönüm**, Sayı: 16, (Ekim 1933).

_____, “Öğretme Çiftlikleri”, **Dönüm**, Sayı: 27, (Eylül 1934).

_____, “Türkiye’de Devlet Çiftlikleri”, **Dönüm**, Sayı: 26, (Ağustos 1934).

_____, “Türkiye’de Pamuk İşi”, **Dönüm**, Sayı: 14, (Ağustos 1934).

_____, “Türkiye’de Ziraatın Bünyesi”, **Dönüm**, Cilt: 2, (1932).

_____, “Ziraat Tahsili”, **Dönüm**, Sayı: 20, (1934).

_____, “Ziraat ve İlim”, **Dönüm**, Cilt: 1, Sayı: 3, Ağustos 1932.

_____, “Türkiye’de Zirai Donatım Kurumunun Faaliyetleri”, **Vakit**, 15 Ocak 1944.

HEIDHUES, T., “Zirai Kalkınmada Araştırmanın Rolü”, **Ziraat Dergisi**, Sayı: 223-224-225-226, Çev.: Kemal BİLGİÇ, (Aralık-Ocak-Şubat-Mart 1962-1963).

HEKİMOĞLU, Hümevra-TUNUS, Mehmet, “Zonguldak Havalisinin Koyun ve Keçilerinde Leptospirosis”, **Etlık Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Mart 1960).

HEMŞİNLİOĞLU, Mehmet, “Arıcılık ve Tavukçuluk Kursunda Neler Gördük”, **Çiftlik**, Yıl: 3, Sayı: 34, (Şubat 1963).

HERGÜL, Cevdet, “Süne Tatbikat Ekipleri”, **Koruma**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 3, (Ağustos 1960).

IRMAK, Kemal, “Cumhuriyetimizin Feyizli Hamleleri: Zirai İstihsalatı Artırmak İçin Yapılan İşler”, **Türkiye Ziraat Gazetesi**, Yıl: 2, Sayı: 20, (1 Teşrinisani 1939).

_____, “Türkiye ve Ziraat Vekâleti”, **Tarım-Ziraat Gazetesi**, Yıl: 1, Sayı: 10, (1 Mayıs 1939).

_____, "Zirai Kalkınmada İlmin ve Okumanın Rolü", **Türkiye Ziraat Gazetesi**, IŞIK, M. Serkan, ŞENYILDIZ, Zeren, SUNAR, Filiz, "Çok Zamanlı Uydu Verilerinin Tarımsal Haritalamada Kullanımı: Altınova Devlet Üretim Çiftliği", **5. Uzaktan Algılama-CBS Sempozyumu** (Bildiriler), İstanbul, 14-17 Ekim 2014.

IŞIKAN, Mustafa, "Yalova Deneme ve Üretim Çiftliği", **Çiftçi**, Cilt: 11, Sayı: 123/3, (Aralık 1955).

İDİN, Şahin, "Dünden Bugüne Kauçuk", **Bilim ve Teknik**, Yıl: 53, Sayı: 627, (Şubat 2020).

İLERİ, Mesude "Türkiye'de Süne (Eurygaster Integriceps Put) ve Kıvılcık (Aelia Rostrata Boh) Durumu", **Tomurcuk**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 66, (Haziran 1957).

_____, "Zirai Mücadelede, Yüksek Ziraat Mühendislerinin Rolü", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 16, Sayı: 146, (Haziran 1956).

İLİSULU, Kamil, "Patateste Tohumluk İntihabında ve Muhafazasında Ne Kadar İtina Gösterilirse Patateste Kazançta O Nispette Artmaktadır", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 15, Sayı: 132, (1955).

İNAL, Selahattin, "Ordinaryüs Profesör Mazhar Diker: Kısa Hal Tercümesi ve Hizmetleri", **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: B, Cilt: 2, Sayı: 2, 1952.

İNAN, Mustafa Sacit, "Bağcılığa Yön Verenler", **Apelasyon Dergisi**, Sayı: 6, (Nisan 2014).

İNÇİ, Sultan, KAYGISIZ, Ali, EFE, Ercan, BAŞ, Sinan, "Altınova Tarım İşletmesinde Yetiştirilen Esmer Sığırların Süt ve Döl Verim Özellikleri", **Tarım Bilimleri Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 3, (2007).

İPEKOĞLU, Fahri, "Adana Deneme Tarlasında Jüt Denemeleri", **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 1, Sayı: 2, (İlkanun 1937).

_____, "Tütün İslah İşleri", **İzmir Tütün Kongresi-18/10/1943**, İnhisarlar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul 1944.

İRFANOĞLU, Mehmet, "Türk Çaycılığının Dünü, Bugünü ve Geleceği", **Tarım ve Mühendislik**, Sayı: 15-16, (Haziran-Temmuz 1984).

İSLAMOĞLU, Mahmut, KORNOŞOR, Serpil ve TARLA, Şener, "Türkiye'de Süne, Spp. (Hemiptera: Scutelleridae) Mücadelesindeki Gelişmeler (1928-2010)", **Türkiye Biyolojik Mücadele Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, (2011).

İYİGÖREN, Bekir, "Etlük Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün 1971 Yılı Çalışmaları", **Etlük Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1-2, (Aralık 1972).

İYRİBOZ, Nihat Şevket, "Mahsul Hastalıkları", **1931 Birinci Ziraat Kongresi Kararları**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt: 1, Ankara 1931.

_____, "Mahsul Hekimliği-Nebat Hastalıkları: Türkiye'de İlk Defa Görülen Bir Menekşe Hastalığı", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 10, (16 Şubat 1944).

KAÇAL, Emel, ÖZTÜRK, Gökhan, ATAY, Nilgün, SARISU, Cumhur, ÖZONGUN, Şerif, ATAY, Ersin, EMRE, Recep Ali ve YÜREKLİ, Özlem, "Eğirdir Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Elma İslah Çalışmaları", **Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2009.

KADASTER, İsfendiyar ve KANSU, Sedat, "Hayvan Pancarının Yapısı ve Besleme Değeri Üzerinde", **Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2 (8), 1945.

KADASTER, İsfendiyar, "Türkiye Ziraatı İçin Atatürk Üniversitesi", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XVIII, Sayı: 174-175, (Ekim-Kasım 1958).

KADIBEŞEĞİL, Seyfi, "Birinci Bağcılık Kongresi", **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 19, (Nisan 1949) ve Sayı: 20-21 (Aralık 1949).

KADIOĞLU, Sevtap, "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünde Mülteci Bilim Adamları", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, Cilt:IX, Sayı: 1-2, (2007-2008).

_____, "Halkalı Ziraat Mektebi Alisi Mecmuası Üzerine Bir İnceleme", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: 1, (İstanbul 2001).

_____, "Osmanlı Döneminde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve 'Tedrisatı Ziraiye Nizamnamesi'", **Kutadgubilig**, Sayı 8, İstanbul (Ekim 2005).

KADRI AHMET, "Nebatat Hastalıkları", **1931 Birinci Ziraat Kongresi Kararları**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt: 1, Ankara 1931.

KALAYCI, Hasan Müfit, "Atatürk'ün Eskişehir'de Kurduğu Türkiye'nin İlk Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve Ulusal Tarıma Katkıları", **TMMOB Eskişehir Kent Sempozyumu** (Bildiriler 6-7 Şubat 2014), 1. Baskı, Eskişehir, (Ekim 2014).

KALAYCIOĞLU, Süleyman Fehmi, "Ziraat Teşkilatımız", **İktisadi Yürüyüş**, (Ziraat Fevkalade Sayısı), 29 Ekim 1942.

KALKAN, Ahmet, "Güney Marmara Bölgesi Kabuklu Kara Sümüklüleri", **Etlık Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 7-8, 1969.

KANGAL, Ekrem, "TOPRAKSU Umum Müdürlüğü Nasıl Kuruldu", **Ziraat Dergisi**, Sayı: 194-195, (Haziran-Temmuz 1960).

KANSU, Sedat, "Türkiye Ziraatında Hayvan Yemi Problemi", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 11, Sayı: 101, (1950).

KANTAR, Faik, ÖZER, Hakan, ÖZTÜRK, Ali, "Tarla Bitkileri Bölümü ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde Tarla Tarımı", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 31, Sayı: 1-4, (Erzurum 2000).

KAPLAN, Nejdet-SAYAL, Bülent, "Bahçe Bitkileri Araştırmalarının Geçmişi, Bugünü ve Geleceği", **Bahçe Haber**, Cilt: 2, Sayı: 2, İzmir 2013.

KAPLAN, Rasih, "Aksu Eğitim Kursunda ve Köy Enstitüsünde Bir Konferans", **Türk Akdeniz**, Cilt: 4, No: 20, Birinci Teşrin 1940.

KARA, Hamdi, "Çukurova'da Pamuk", **Ankara Üniversitesi DTCT Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 7, (Ankara 1973).

_____, "Türkiye'de Pamuk Üretim Alanları", **AÜ. DTCT Coğrafya Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 11, Ankara 1968.

KARABULUT, Yalçın "Büyük Menderes Vadisinde Pamuk Tarımı ve Türkiye Pamuk Ekonomisindeki Yeri", **AÜ. DTCT, Coğrafya Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 3-4, Ankara 1968.

KARAEMLAS, Adem, "Pamuk Sulaması", **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 6, (Aralık 1952).

_____, “Ziraat Vekâleti, Toprak Muhafaza Ziraî Sulama ve Arazi Islahı Hizmetlerini Ön Planda ve Geniş Ölçüde Ele Alma Yolundadır”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, Sayı: 176-177, (Aralık-Ocak 1959).

KARAESMEN, Fikri, “Böcekçilik ve İpekçilik: İpek Böceklerinin Beslenmesi Üzerine Yapılan Müşahedeler”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 8, (15 Kanunusani 1944).

KARAGÖZ, Alptekin, “Dr. Mirza Gökgöl: Türk Tarımına Silinmez Bir İmza Atmıştır”, **Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 4, (2012).

_____, “Mirza Gökgöl: Plant Scientist, Seed Collector, Agronomist, Breeder and Archaeo-Botanist”, **Ekin Journal of Crop Breeding and Genetics**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2020.

KARAGÖZOĞLU, Ali Galip, “Enstitü Hakkında Bilgi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, Sayı: 467, (31 Mart 1967).

KARAGÜL, Sencer Mustafa, “Pendik Veteriner Kontrol Enstitüsü ve 115 Yıllık Tarihi”, **Veteriner Hekimler Derneği Bülteni**, Sayı: 14, (Ankara 2017).

KARAMAN, Mehmet Ali, “1925 Adana Pamuk Kongresi ve Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi Pamuk Politikaları”, **Tarihte Adana ve Çukurova (Millî Mücadele'den Günümüze Adana ve Çukurova)**, Cilt: IV, (Ed.: Yılmaz KURT-M. Fatih SANSAR), Akademisyen Kitabevi, Adana 2016.

KARAMAN, Süleyman ve YAVUZ, Cemile Feyza, “Marshall Planı Türkiye Tarımının Gelişmesinde Nasıl Rol Oynamıştır?”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXXV, Sayı: 1, (2016).

KARAMÜRSEL, Dilek, “Türkiye Elma Endüstrisine Genel Bir Bakış”, **Tarım Türk Dergisi**, Sayı: 15, 2009.

_____, “Türkiye Elmacılığı: Meyve Sebze Dünyası”, **Forum**, Sayı: 14, 2009.

KARAOĞLU, Mevlüt, EMSEN, Hakkı, “Zootečni Bölümü ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde Yapılan Çalışmalar”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 31, Sayı: 1-4, (Erzurum 2000).

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, “Ziraat Kongresi”, **Hakimiyeti Milliye**, 20 Kanunusani 1931.

KARATAŞ, Şaban, “Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümünün Tanıtılması”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 4, (Erzurum 1971).

KARATAY, Sadrettin, “Devlet Üretim Çiftlikleri Teşkilatı ve Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, **Türkiye Ziraat Mecmuası**, Sayı: 2, (Haziran 1953).

KARDEŞ, Ahmet, “Devlet ve Atatürk Çiftlikleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 23, Sayı: 410, (30 Haziran 1962).

KAREL, G., “Pelemir Otu ve Mücadelesi”, **Tomurcuk**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 51, (Mart 1956).

KARHAN, Kemal, “Ege Üniversitesinin Kuruluşuna Dair”, **Yeni Asır**, 8 Mart 1955.

KARTAL, Kazım-UYSAL, Mustafa Ali, “Cizye Defterlerine Göre 19. Yüzyıl Ortalarında Diyarbakır'da Yaşayan Gayrimüslimlerin Demografik ve İktisadi Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”, **Osmanlı'dan Günümüze Diyarbakır**, 1. Baskı, Ensar Yay., (Ed.: İbrahim ÖZCOŞAR-Mustafa ÖZTÜRK-Ali KARAKAŞ-Ziya POLAT), İstanbul 2018.

KARTAN, Tahsin, "Arifiye Elma İstasyonu ve Çalışmaları", **Ziraat Dergisi**, Yıl: IV, Cilt: 4, Sayı: 48, (İkinci Kanun 1944).

KAŞKALOĞLU, Necati, "Değerli Sanayi Nebatlarından Pire Otu (Pyrethrum) Nebatının Ekilmesi ve Kullanılması", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 22, (16 Ağustos 1944).

KAYA, Hasan, "TOPRAKSU Çiftçi Eğitim Kampları Ziraatımıza Ne Kazandıracak?", **Ziraat Dergisi**, Sayı: 233, (Ekim 1963).

KAYA, Muhammet ve YILDIZ, Mehmet Ali, "Tavuğun Evcilleştirilmesi ve Türkiye Yerli Tavuk Irkları", **Tavukçuluk Araştırma Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 2, (Ankara 2014).

KAYIHAN, Ertuğrul, "Hasanoğlan Köy Enstitüsü", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 134, (19 Temmuz 1945).

KAYIRAN, Ferit, "Ziraimizde Yedek Parça Meselesi", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 4, Sayı: 54, (Temmuz 1954).

KAYMAKÇI, Mustafa ve TAŞKIN, Turgay, "Türkiye Koyuncululuğunda Melezleme Çalışmaları", **Hayvansal Üretim**, Cilt: 49, Sayı: 2, 2008.

KAYMAKÇI, Mustafa, "Tahirova Koyununun Kısa Tarihçesi", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Türk Saanen Keçisi ve Tahirova Koyunu Çalıştayı, Çanakkale, (13 Ocak 2017).

KELEŞ, Davut, "Türkiye'de Domates Islah Çalışmalarına Bir Bakış", **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 17, (Ocak-Mart 2016).

KEMAL, Ali, "Türkiye'de Orman Ameliyat Mektepleri", **Orman ve Av**, Sayı: 58, 1934.

KEMAL, Ömer, "Adana Maarif Tarihinden: Ziraat Lisesi", **Türk Sözü**, 7 Teşrinisani 1934.

KESKİNOK, Çağatay, "Bir Özgürleştirme Tasarısı Olarak Atatürk Orman Çiftliği", **Bir Çağdaşlaşma Öyküsü: Atatürk Orman Çiftliği**, Koleksiyoncular Derneği Yay., (Ankara 2008).

KESKİNOK, H. Çağatay, "Atatürk Orman Çiftliği: Kuruluşu, Sorunları ve Gelişme Seçenekleri İçin Öneriler", **Mimarlık**, Sayı: 292, (Ankara 2000).

KEYN, Vejdi, "Cumhuriyetin 21inci Yılı ve Köy Enstitülerinin İktisadi Ehemmiyeti", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 117, (1 Teşrinisani 1944).

KIRAÇ, Ali Numan, "Çiftçilere Teknik Ziraat Bilgisinin Ulaştırılması", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 12, Sayı: 130, (Nisan 1954).

_____, "Çiftçilerle iş birliği Lüzumu", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 10, Cilt: 10, Sayı: 114, (Aralık 1952).

_____, "Dry-farming Tecrübe İstasyonu Nedir ve Ne Yapıyor?", **Ziraat Alemi ve Cumhuriyetin 10. Yıldönümü** 1933, s.y.

_____, "Eskişehir Buğday Çiftliği İçin Güzden Çimlenmenin Ehemmiyeti", **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 23-24, (29 Teşrinievvel 1934).

_____, "Eskişehir Buğday Çiftliğinde Tarlaları Sürme İşine Dair Bazı Buluşlar", **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 25, (30 Teşrinisani 1934).

_____, "Eskişehir Çiftliğinde Yonca Ziraatının Ehemmiyeti", **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 20, (Mayıs 1934).

_____, “Eskişehir’de Yonca Üzerinde Bazı Araştırmalar (1)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 1, (Teşrinievvel 1943).

KIRAÇ, Ali Numan, “Eskişehir’de Yonca Üzerinde Bazı Araştırmalar (2)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 2, (Teşrinievvel 1943).

_____, “Orta Anadolu Yaylasında Dry-farming Yöntemine Uygun Çalışmak”, **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Sayı: 25, (30 Teşrinisani/Kasım 1934).

_____, “Orta Anadolu Yaylasında Dry-farming Yöntemine Uygun Çalışmakla Kuraklığın Tesiri Ne Derece Azaltılabilir?”, **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 29-30, (30 Ağustos 1935).

_____, “Pancar Ziraatında Noksanlarımız”, **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 23-24, (29 Teşrinievvel 1934).

_____, “Ziraat Aletleri Taksiciliği Hakkında”, **Yeni İstanbul**, 18 Mayıs 1954.

KIRAÇ, İnan, “Babam Ali Numan Kırış”, **Eskişehir Ticaret Odası Dergisi**, Yıl: 35, Sayı: 122, (Ekim 2018).

KIRIŞ, Rüstem, ÇETİNER, Şaban, GÜLENAY, Serkan, “Ormancı Sivil Toplum Kuruluşları”, **II. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, (Bildiriler), 19-21 Şubat, Isparta 2009.

KIRKPINAR, Nurullah, “27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi’nin Ardından Türkiye’de Tarım ve Çiftçi Örgütlenmesi (1960-1965)”, **Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkılarını Uluslararası Sempozyumu** (12-14 Nisan 2018/Şanlıurfa), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2019.

_____, “Türkiye’de Modern Ziraatın Mimarlarından Şevket Raşit Hatipoğlu ve Ziraat Vekâleti Dönemindeki Faaliyetleri (1942-1946)”, **9. Uluslararası Atatürk Kongresi**, Cilt: II, (12-15 Kasım 2019/Bildiriler), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2021.

KIZILAĞAÇ, Ömer, “Boztepe İnekhanesi Cenup Sarı Kırmızı Irk Sığırları”, **Türk Veterinerler Cemiyeti Dergisi**, Yıl: 17, Sayı: 13, (Mayıs 1947).

KİPER, Mahmut, “İlk Yerli Traktörümüz HSG’nin Hikayesi”, **Mühendislik-Mimarlık Öyküleri**, Cilt: 7, Sayı: 5, TMMOB Yay., (Mayıs 2016).

KOCA, Fatma Dilek, “Bursa Tarım Meslek Lisesi”, **Bursa’nın Köklü Eğitim Kurumları: Bursa Ziraat Mektebi**, 1. Baskı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay., İstanbul 2010.

KOCA, Hüseyin, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Dönemi Umumî Müfettişlikler (Genel Valilikler: 1927-1947)”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XVII, (2002).

KOCATAŞ, Hilmi, “Anadolu’nun İncir Hazinesi”, **İncir Araştırma Dergisi**, Sayı: 1, (Aralık 2013).

KOÇ, Hakan, “Türkiye’de Örgün Tarımsal Eğitimin Durumu ve Bu Konudaki Politik Yaklaşımlar”, **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, (Haziran 1994).

KOÇ, Hüseyin, KANAT, Mehmet, TOLUNAY, Ahmet, “Türkiye’de Önlisans Ormancılık Eğitiminde Mevcut Durum, Darboğazlar ve Çözüm Önerileri”, **Orman Kaynaklarının İşlevleri Kapsamında Darboğazlar, Çözüm Önerileri ve Öncelikler Sempozyumu**, Harbiye Askerî Müze ve Kültür Sitesi, İstanbul, 17-19 Ocak 2007.

KOÇAK, E., “Türkiye’de Süne Mücadelesinde 80 Yıl (1928-2007)”, **Ülkesel Tahl Sempozyumu** (Bildiriler), Konya, (2–5 Haziran 2008).

KOÇU, Reşat Ekrem, “Beykoz Orman Ameliyat Mektebi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt: V, İstanbul 1961.

KOLAL, Arif, “Beykoz’un Çiftlikleri ve Çiftlikat-ı Hümayûn”, **Beykoz 2019 Sempozyumu Tebliğler Kitabı (6-7-8 Aralık 2019)**, 1. Baskı, Beykoz Belediyesi Kültür Yay., (Mayıs 2020).

KOLAYLI, Şefik, “Pendik Bakteriyoloji Baytari Enstitüsü”, **Ziraat Gazetesi**, Cilt: 4, Sayı: 9-10, 1933.

_____, “Pendik Bakteriyoloji Enstitüsü Tarihi Üzerinde Bir Açıklama”, **Pendik Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1-3, (İstanbul 1967).

KOMŞUOĞLU, Zekai, “Makinalaşan Ziraatımız”, **İktisadî Uyanış**, Sayı: 46, (Kasım 1952).

_____, “Makinalaşan Ziraatımız”, **Köy Postası**, Sayı: 99, (Ekim 1952).

KONURALP, Hikmet, “Türk Bitkisel Kauçuk Endüstrisini Nasıl Kurmalıyız?”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 9, (Haziran 1949).

_____, “Türk Kauçuğu”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 1, Sayı: 1, (Şubat 1950).

KONUŞ, Metin, UĞURLU KARAAĞAÇ, Sakine, “Adana’da Pamukta Yeşilkurt (Helicoverpa Armigera (Hübner)’un İnsektisitlere Karşı Dayanıklılık Oranlarının Belirlenmesi”, **Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi**, Cilt: XXIX, Sayı: II, (2014).

KONYALI, Aynur, DAŞ, Gürbüz, SAVAŞ, Türker, YURTMAN, Yaman, “Gökçeada’da İmroz Koyunu Yetiştiriciliği: Organik Hayvancılık İçin Potansiyel”, **I. Uluslararası Organik Hayvansal Üretim ve Gıda Güvenliği Kongresi**, İzmir 2004.

KORHAN, Tuğba, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Türk-Rus Ticari ve Ekonomik İlişkileri Üzerine”, **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 24, 2012.

KORKMAZ, Esat, “Türkiye’de Ormanlar ve Ormancılık”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 6, İletişim Yay., Ankara 2002.

KOYGUN, Cemal, “Bağcılık ve Üzümcülük: Çardak Asmaların Yetiştirilmesi ve Bakımı”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Sayı: 68, (20 Ağustos 1946).

_____, “Bağcılık: Bursa’nın Çağlayan Köyünde Kurulan Bağlarda Kollu Asmaların Teşkili, Budama ve Bakım İşleri”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 30, (16 Aralık 1944).

_____, “Meyve Bahçesi: Erik Bahçeleri Nasıl Kurulur?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 26, (16 Ekim 1944).

_____, “Meyve Bahçesi: Kayseri’de Yetiştirilmesi İstenilen Armut Çeşitleriyle Diğer Sorulara Cevabım”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, Sayı: 113, (Temmuz 1949).

_____, “Meyve Bahçesi: Meyve Fidanlarının Yetiştirilmesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 15, (1 Mayıs 1944).

_____, Cemal, “Meyve Bahçesi: Yazlık Elma Çeşitleri”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Cilt: 27, Sayı: 127, (Eylül 1950).

- _____, “Meyve Bahçesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 31, Yıl: 22, (7 Ocak 1945).
- _____, “Meyve Bahçevanlığı: Kayısı Bahçelerinin Kurulması”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 37, (8 Nisan 1945).
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Ceviz Fidanlarının Yetiştirilmesi ve Ceviz Koruluklarının Kurulması”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Sayı: 73, (Kasım 1946).
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Durgun Göz Aşısı Nasıl ve Ne Zaman Yapılır?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 23, (1 Eylül 1944).
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Elma Ağacı Nasıl Yetiştirilir?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Sayı: 87, (Haziran 1947).
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Frenk Üzümlü ve Yetiştirilmesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, Sayı: 110, (25 Nisan 1949).
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Hangi Şeftali Çeşitlerini Dikelim ve Üretelim?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 25, Sayı: 105, 1948.
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Kurulacak Meyveliklerde Ağaçlara Verilecek Aralıklar”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Sayı: 61, (10 Nisan 1946).
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Meyve Fidanlarında Çoban Aşısı Nasıl Yapılır?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Sayı: 86, (Mayıs 1947).
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Meyveliklerin Yabancı ve Zararlı Otlardan Kurtarılması”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Sayı: 59, (10 Mart 1946).
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Şeftali Ağaçlarının Hastalıkları: Şeftali Bahçesi Kuracaklara Kısa Öğütlerim”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, Sayı: 107, 1949.
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Şeftali Bahçelerinin Kurulması”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 25, Sayı: 104, 1948.
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Yeniden Kurulacak Olan Meyveliklerde Dikilecek Fidan Yerlerinin İşaretlenmesi, Sıraların Doğruluğu ve Dikim Usulleri”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Sayı: 63, (10 Mayıs 1946).
- _____, “Meyve Bahçivanlığı: Hale Şeftalisi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 22, Sayı: 44, (16 Temmuz 1945).
- _____, “Sebze Bahçivanlığı: Cıkorya (Cicorya) Nedir ve Nasıl Yetiştirilir?”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 26, Sayı: 111, (Mayıs 1949).
- KÖKSAL, Osman, “Osmanlı Dönüşüm Sürecinde Bir Devlet Teşebbüsü Olarak Çifteler Hara-yı Hümayunu ve Türk Atçılığına Katkıları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 2, (Eskişehir 2009).
- KÖŞKER, Ömer, “Antalya ve Dört Yol Narenciye Meyvelerinin Terkip ve Bilhassa Vitamin C Miktarları Üzerinde Araştırmalar”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: XV, Sayı: 135-136, (Temmuz-Ağustos 1955).
- KÖYMEN, Nusret, “Trakya’da Çalışmalar”, **Köy Dergisi** Sayı: 4, (İstanbul 1939).
- KUŞÇUOĞLU, F., “Trakya’da Fidancılık ve Ziraat Kursu”, **Trakya Dergisi**, Trakya Umum Müfettişliği Köy Bürosu Yay., Sayı: 16, İstanbul, (Kasım 1937).

KUŞHAN, Battal, “Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Kültürteknik ve Ziraat Alet ve Makinaları Bölümü Kuruluş ve Faaliyetleri”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, (Erzurum 1971).

KUTLUK, Halil, “Prof. Bernhard’ın 38 Yıl Önce Vermiş Olduğu Konferans”, **OGM Teknik Haberler Bülteni**, Yıl: 4, Sayı: 16, Ogun Kardeşler Matbaası, Ankara 1965.

KUTLUK, Halil, “Türkiye’de Ormancı Yetiştiren Okullar ve Çeşitleri”, **Orman ve Av**, Yıl: 20, Sayı: 234, (Haziran 1948).

_____, “Türkiye’de Yabancı Ormancılar”, **Türk Ormanlığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken (1857-1957)**, Türkiye Ormancılar Derneği Yay., Sayı: 7, Ankara 1957.

KUTULMUŞ, Zühtü, “Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğünün Kuruluş Gayesi ve Memleket Ziraatındaki Rolü”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 19, Sayı: 176-177, (Aralık-Ocak 1959).

KUYUCAK, Hazım Atıf, “Zirai Donatım Kurumu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 111, (1 Ağustos 1944).

KÜÇÜKASLAN, Özgül, KÜÇÜKASLAN, İbrahim, “Prof. Dr. Hüseyin Erk’in Yaşamı ve Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma”, **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Cilt: 86, Sayı: 1, (2015).

KÜN, Ekrem, “Türkiye’de Çeşit Geliştirme Çalışmaları”, **Türkiye’de Tohumculuğun Gelişimi ve Geleceği Sempozyumu (13-14 Aralık 1988)**, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., Ankara 1989.

KÜN, Ekrem, YANMAZ, Ruhsar, “Türkiye Tohumculuğunda Ziraat Fakültelerinin Yeri ve Önemi”, **Tarım ve Mühendislik**, Sayı: 45, Ankara 1993.

MAĞDEN, Ragıp Ziya, “Devlet Üretme Çiftlikleri”, **Ziraat Ansiklopedisi**, Cilt: 2, İstanbul 1958.

_____, “Mösyö Aşar’ın Süne Böceği Hakkında Verdiği İzahat”, **İktisat Vekâleti Mecmuası**, Sayı: 11, 1929.

MAĞDENLİ, Zeki, “Hayvan Islah İşleri Halka Nasıl İntikal Ettirilebilir?”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, Sayı: 299, (1952).

MAVROĞLU, Nikolaki, “Mandalarda Hırlama Hastalığı”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Sayı: 97, (Aralık 1947).

MEHMET YAŞAR, “Ziraatın Tevsii ve Islahı Lüzumu”, **Ziraat Vekâleti Mecmuası**, Yıl: 2, Sayı: 4, (Ağustos 1341).

MELİKOĞLU GÖLCÜ, Berfin, ŞANAL, Şule, “Türk Veteriner Hekimliği Tarihinde Samsun Veteriner Kontrol Enstitüsü”, **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2014.

MENTEŞ GÜRLER, Ayşe, “Türkiye Tiftik Cemiyetinin Tarihçesi”, **Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 46 (2), (2006).

MENTEŞ GÜRLER, Ayşe-YİĞİT, Ali-ŞANAL, Şule, “Research on the Report of Professor Rostafinski as a Sample of Scientific Cooperation in Animal Breeding in the First Years of the Republic of Turkey”, **Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: X, Sayı: XXX-XXX, (Kars 2016).

METİNTAŞ, Mustafa Yahya, KAYIRAN, Mehmet, "1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Birinci Türkiye Ziraat Kongresi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 23, (2016).

MİROĞLU, İsmet, "XVI Yüzyılın Başlarında Erzincan Şehri (1516-1530)", **Tarih Dergisi**, Sayı: 28-29, İstanbul 1975.

MUTAF, Emin, "Tohumluğumuzu Niçin Temizleriz", **Köy Postası**, Sayı: 107, (Haziran 1953).

NAMAL, Yücel ve KARAKUZU Hasan, "Türkiye'de Üniversite Açma Politikasına Bir Örnek: Doğu Üniversitesi Fikrinden Atatürk Üniversitesine", **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl: 9, Sayı: XXVII, (Eylül 2016).

NASFET, Mehmet Ali, "Balıkçılığımızın İnkişafı Nasıl Olmalıdır?", **T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, No: 8, Cilt: 47, (Ağustos 1930).

NECATİ ZİYA, "Türkiye'de Amerika Asma Fidanlıkları", **Dönüm**, Sayı: 8, (Şubat 1933).

NEJAT ASIM, "Ankara Tohum Islah İstasyonu", **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 4, Sayı: 9-10-47, (Eylül-Birinci Teşrin 1933).

NEUMARK, Fritz, "Cihan Ekonomisinin Geçmişi-Geleceği", **Her Ay**, Sayı: 6, (Çev.: Nusret), 1 Şubat 1938.

_____, "Harp Ekonomisi Meseleleri", **Her Ay**, Sayı: 3, (Çev.: Sabri F. ÜLGENER), 20 Mayıs 1937.

NİZAMOĞLU, Kahraman, "Bornova Ziraat Mücadele Enstitüsü-İzmir", **Tomurcuk**, Yıl: Cilt: 6, Sayı: 72, (Aralık 1957).

_____, "Bu Yıl Süne de Alın Teri Döken İlim Adamlarından Bir Kaçını Kısa Tanıtma", **Tomurcuk**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 69, (Eylül 1957).

OĞUZKAN, A. Ferhan, "Köy Enstitüleri Öğretim Programları", **Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri**, Eğit-Der Yay.-2, 1990.

OĞUZOĞLU, Yusuf, "Bursa Hamidiye Ziraat Mektebi ve Bir Uygulaması", **Bursa'nın Köklü Eğitim Kurumları: Bursa Ziraat Mektebi**, 1. Baskı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay., İstanbul 2010.

OKANAY, Niyazi, "Hayvancılık Kurumlarımızda Tarım İşletmeleri", **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, Cilt: 7, (Ocak 1946).

OKTAR, Hikmet, "Mühim Bir Ziraî Mevzu: Meyvecilik İşlerimiz", **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), Sayı: 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942).

OKTAY, A. Abidin, "Edirne İpek Böcekçiliği İstasyonu", **Yeni Asır**, 2 Teşrinisani/Kasım 1937.

OMURTAG, Cemal, "Yeni Doğan Yavruların Septisemisi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Sayı: 95, (Aralık 1947).

ONAN, Süleyman, "Örnek Ziraî Müesseselerimizden: Samsun-Gelemen Devlet Üretme Çiftliği", **Ziraat Dünyası**, ONARAN, Mubin, "Bağcılarımıza Öğütler: Üzüm Bandırmada Potasa Yerine Kül de Kullanılabilir", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 23, (1 Eylül 1944).

_____, “Bağcılarımıza Öğütler: Yerli Bağ Kükürdü Üzerinde Denemeler”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 21, Sayı: 19, (1 Temmuz 1944).

ONUK, Selahattin, “Etlık Bakteriyoloji Enstitüsünde Hazırlanan Kuduz Aşısı Münasebetiyle”, **Türk Veteriner Cemiyeti Dergisi**, Yıl: 16, Cilt: 16, Sayı: 10, (Kasım 1946).

ONUR, Selahaddin, “Köy ve Çiftliklerde Tavukçuluk”, **Çiftçi Yolu**, Cilt: 1, Sayı: 3, (15 Mayıs 1947).

ORAL, Macit-SÜTCÜ, Mahmut-TAŞBAŞ, Metin, “Türkiye’de 1958-1959-1960 Yıllarında Şap Salgınlarını Meydana Getiren Virüs Tiplerinin Tespiti Üzerine Çalışmalar”, **Etlık Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, (Haziran 1961).

ORAMAN, Nail, “Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü”, **Ziraat Dergisi**, Sayı: 229-230, (Haziran-Temmuz 1963).

_____, “Filokseranın Yurdumuza İlk Girişi”, **Çiftçi**, Cilt: 5, Sayı: 51, 1949.

_____, “Muhtelif Üç Vilayet Hakkında Rapor: Gaziantep Bağcılığı”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 7, (Temmuz 1940).

_____, “Trakya Bağcılığına Bir Bakış”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: VI, Sayı: 69, (Ekim 1945).

ORAN, Yüksel Kazım, PARLAK, Yaşar ve YILMAZDEMİR, Yalçın, “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Ekilen Yerli ve Yabancı Menşeli Buğday Çeşitlerinin 1969 Yılında Pasa Yakalanma Durumları”, **Bitki Koruma Bülteni**, Cilt: 11, Sayı: 4, (Aralık 1971).

ORBAY, Refik, “1939 Hastalıklarla Mücadele ve Örnek Fidelikleri”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 2, Sayı: 2, (Ağustos 1949).

_____, “Bölge Çalışmalarından: Hamdibey ve Yenice Bölgesi”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 3, Sayı: 2, (Aralık 1944).

ORHAN, Fatih, “Depremlerin Şehir ve Mesken Mimarisine Olan Etkilerine Coğrafi Bir Bakış: 1939 Erzincan Depremi Örneği”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 23, (Mart 2019).

ORMAN, Erdal ve BOZ, Yılmaz, “Türkiye’de Ceviz Yetiştiriciliğinin Mevcut Durumu, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 5, (Ocak-Mart 2013).

ORSAN, Fahri Fuat, “Erzincan’ın İktisadî Durumu ve Bunun İslah Çareleri Hakkında Rapor”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, (1 Nisan 1952).

ORTAÇ, Hüsnü, “İrfaniye Köyü”, **Uludağ**, Sayı: 72-73, (Temmuz-Ağustos-Eylül-Ekim 1945).

ORUÇ, Nazmî, “Atatürk Üniversitesinin Kuruluş Felsefesi”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Erzurum 1970).

OSMANAĞAOĞLU, Şule, “Cumhuriyet Döneminde Nalbant Okulları, Kursları ve Nalbantlık”, **II. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Meslek Etik Sempozyumu**, Konya 2008.

_____, “Karaköy Tarımsal İşletmesinin Tarihsel Gelişimi”, **Veteriner Bilimleri Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 3-4, 2006.

OZAR, Kadri, “Hayvancılık Faaliyetleri”, **30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, 1. Baskı, Türkiye Şeker Fabrikası Neşriyatı, (Yay. Haz.: Turan VELDET), Ankara 1958.

ÖĞÜLEN, Mithat, "Türkiye'de Boz Irk Yetiştiriciliği", **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, Cilt: 7, (Ocak 1946).

ÖĞÜTÇÜ, Hasan, "Fındık Araştırma Enstitüsü ve Çalışmaları", **Çotanak Dergisi**, Sayı: 25, (Aralık 1972).

ÖKMEN, Nedim, "Ziraatta Çok Büyük İnkışaflar Kaydedildi", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 12, Sayı: 128, (Şubat 1954).

ÖKSÜZ, Muharrem, "Çaya Gönül Verenler", Sayı: 5, 1987.

ÖNDEŞ, Baha, "Zirai Müesseselerimizi Tanıyalım: Bandırma Merinos Yetiştirme Çiftliğinin Kuruluşu ve Gayesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Cilt: 24, Sayı: 96, 1947.

ÖNGÖREN, Kadriye, KAYA, Nebile ve TÜRKMEN, Şerif, "Ege Bölgesinde Domateslerde Zarar Yapan Yeşil Kurt (*Heliothis Armigera* HB.)'un Morfolojisi, Biyo-ekolojisi ve Mücadelesi Üzerinde Araştırmalar", **Bitki Koruma Bülteni**, Cilt: 17, Sayı: 1, (Mart 1977).

ÖNİZ, Muammer, "Ziraat Tayyareciliğinin Mazisi ve İstikbali", **Tomurcuk**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 71, (Kasım 1957).

ÖZBAŞ, Kenan, "Bir Araştırma Üzerine: Ev Ekonomist Okulları ve Köy Kızlarımızın Çilesi", **Çiftlik**, Yıl: 11, Sayı: 127, (Kasım 1970).

_____, "Dört Yol Turunçgiller İşletmesi", **Çiftlik**, Yıl: 4, Sayı: 39, (Temmuz 1963).

_____, "Dünyanın En Büyük Çiftliği: Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği", **Çiftlik**, Yıl: 4, Sayı: 38, (Haziran 1963).

_____, "Ziraat Makineleri Eğitimi Konusunda Tek ve Örnek Bir Müessese: Gökhöyük Türk-Alman Ziraat Makineleri Eğitim Merkezi", **Çiftlik Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 136, (Ağustos 1971).

ÖZBEK, Hikmet, ve DEMİRCİ, Erkol, "Bitki Koruma Bölümü ve Doğu Anadolu", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 31, Sayı: 1-4, (Erzurum 2000).

ÖZBEK, Nurinnisa, "Zirai İstihsalın Artırılmasında Gübrelemenin Önemi", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 19, Sayı: 176-177, (Aralık-Ocak 1959).

ÖZBEK, Sabahattin, "Adana, Dört Yol, Mersin ve Antalya'da Turunçgil Bahçelerinin Bugünkü Durumu ve Gelişme Çareleri", **Ziraat Dergisi**, Yıl: V, Sayı: 58, (Kasım 1944).

_____, "Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi 25. Yılında", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, Sayı: 176-177, (Aralık-Ocak 1959).

_____, "Atatürk ve Ziraat", **Ziraat Dergisi**, Sayı: 236, (Ocak 1964).

_____, "Meyvacılık Kongresi ve Kongrenin Çalışmalarına Bir Bakış", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 69, (Ekim 1945).

ÖZBERK, İrfan-ÖZBERK, Fethiye, "Buğday Genetik Kaynaklarının İslahatı Kullanımı", **TÜRK-TOB Dergisi**, Sayı: 18, (Nisan-Haziran 2016).

ÖZBİLEN, Necdet Nihat, "Çanakkale Bahçe Kültürleri İstasyonunda Bir Gezinti", **Ulus**, 11 Kasım 1949.

ÖZBÜKÜCÜ, Sevim, "Memleketimizde Yetiştirilen Süt İnekleri ve İslahı", **Ziraat Dergisi**, Sayı: 213-214, (Şubat-Mart 1962).

ÖZCAN, Halil, “İnanlı İnekhanesinde Kıvırcık Koyunlarının Beden Yapısı, Yavru ve Yapağı Verimleri ve Önemli Yapağı Karakterleri Üzerinde Araştırmalar”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 4, (Ankara 1970).

ÖZCAN, Halil, AKI, Turan, TÜRKER, Fuat, “İnanlı Zootečni Araştırma Kurumunda Çeşitli Texel Melezlerinin Beden Formu, Canlı Ağırlık ve Yapağı Verimi Bakımından Kıvırcıkla Mukayesesi”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 4, (Ankara 1973).

ÖZÇAĞLAR, Ali, “Türkiye’de Tarım Alanlarının Coğrafi Dağılışının Doğal Çevreyle İlişkisi”, **Ankara Üniversitesi DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 11, 1988.

ÖZDEMİR, M. Ali, “Yurdumuzda Hayvan Yetiştiriciliği: Erzurum’da (Ilıca) Aygır Deposu”, **İzmir’de Köycülük**, Sayı: 57, (Şubat 1949).

ÖZDEMİR, Nuray, “Bolu Orman Mektebi”, **Mudurnulular Derneği Bülteni**, Sayı: 9, (Kasım 2016).

ÖZDEMİR, Tahsin, “Eğitmenli Köylerden Birisini Ziyaret”, **Türk Akdeniz**, Cilt: 4, Sayı: 23, Haziran 1941.

ÖZDENGİZ, Ali, “Yüksek Tarım Öğrenimi”, **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1976.

ÖZDÖNMEZ, Metin ve EKİZOĞLU, Abdi, “Cumhuriyet Döneminde Ormanlığa Katkısı Olan Yabancı Uzmanlar”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: B, Cilt: 44, Sayı: 1-2, 1994.

ÖZDÖNMEZ, Metin ve EKİZOĞLU, Abdi, “Türkiye’de Ormanlık Yüksek Öğretiminin Başlangıcından Bu Yana Mezunlara Verilen Unvanlar ve Diplomalar”, **İstanbul Üniversitesi Ormanlık Fakültesi Dergisi**, Seri: B, Cilt: 46, Sayı: 1-2-3-4, (İstanbul 1996).

ÖZDÖNMEZ, Metin ve İSTANBULLU, Turhan, “Değerli Hocamız Prof. Selahattin İnal’ın Biyografisi ve Yayınları”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 1, (İstanbul 1989).

ÖZDURAL, Orhan, “Şap Hastalığı ve Zararlıları”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, Sayı: 467, (31 Mart 1967).

ÖZEK, Süreyya, “Buğdaylarımızın İhracını Kolaylaştırma Çareleri”, **Cumhuriyet**, 5 Mart 1954.

_____, “Haşarat”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi Kararları**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt: 1, Ankara 1931.

_____, “Orman Mekteb-i Alisine ve Bazı Hususlara Dair Hatıralarım” **Türk Ormanlığı Yüzüncü Tedris Yılına Girerken**, Türkiye Ormanlıklar Cemiyeti, (Drl.: Halil KUTLUK, Hasan ASMAZ), Doğu Matbaası, Ankara 1957.

_____, “Türk Çayı”, **Cumhuriyet**, 18 Mart 1954.

_____, “Ziraat Bilgilerini Köylünün Ayağına Götürmek”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 12, Sayı: 132, (Haziran 1954).

_____, “Ziraat Tedrisat İşini Niçin Bugüne Kadar Beceremedik”, **Cumhuriyet**, 8 Temmuz 1954.

ÖZER, Cengiz, BOZ, Yılmaz ve ATAK, Arif, “Melezleme Yoluyla Üzüm Islahı Çalışmalarımız”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 11, (Temmuz-Eylül 2014).

ÖZGÜN, Cihan, “Birinci Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türkiye’de Filoksera”, **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 9, (İzmir 2018).

ÖZKAN, Mediha, “Hans Bremer’i Kaybettik”, **Bitki Koruma Bülteni**, Cilt: 4, Sayı: 3, (Eylül 1964).

_____, “Türkiye Hububat Ziraatında Zarar Yapan En Önemli Hastalıklar ve Onlara Karşı Alınması Gereken Tedbirler”, **Çiftçi**, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 33-35, (Haziran-Ağustos 1948).

ÖZKAYA, Mücahit Taha-ERGULEN, Erkan-ÜLGER, Salih ve ÖZİLBEY, Nejat, “Genetic and Biologic Characterization of Some Olive (*Olea Europaea* L.) Cultivars Grown in Turkey”, **Tarım Bilimleri Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 2, 2004.

ÖZKÖK, Abdi, Teknik Tarım ve Bahçivanlık Okulları, **Ziraat Dergisi**, Sayı: 253, (Temmuz 1965).

ÖZKUL, İsmail, “Balıkçılığımızın Geliştirilmesi Davası”, **Türk Ekonomisi**, Yıl: 4, Sayı: 41-42, (Kasım-Aralık 1942).

ÖZLÜ, Zeynep Yıldız, “Gaziantep’in 1923-1938 Yılları Arasında Ekonomik ve Bayındırlık Alanındaki Faaliyetleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 51, (Ağustos 2017).

ÖZMEN, Yılmaz, “Zirai Mücadelenin Önemi ve Enstitülerimiz”, **Koruma**, Cilt: 3, Sayı: 21, (10 Şubat 1962).

ÖZONGUN, Şerif, “Türkiye’de Meyve Fidanı Üretimine Bir Bakış”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 9, (Ocak-Mart 2014).

ÖZÖZEN KAHRAMAN, Selver, “Gökçeada’da Göçlerin Nüfus Gelişimi ve Değişimi Üzerine Etkileri”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, (2005).

ÖZSOY, Ahmet, “Etlik Veteriner Bakterioloji Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün 1965 Yılı Çalışmaları”, **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 5-6, (Aralık 1965), Ankara.

_____, “Etlik Veteriner Bakterioloji Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün 1969 Yılı Çalışmaları”, **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 7-8, (Aralık 1969), Ankara.

_____, “Etlik Veteriner Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsünün 1962 Yılı Çalışmaları”, **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 6, (Aralık 1962), Ankara.

_____, “Etlik Veteriner Bakterioloji ve Seroloji Enstitüsünün 1964 Yılı Çalışmaları”, **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3-4, (Aralık 1964), Ankara.

ÖZSOY, Ahmet, SÜTCÜ, Mahmut, “Böbrek Doku Kültürü Çalışmaları”, **Etlik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 5, (Haziran 1962).

ÖZTÜRK, Rahşan-YERLİKAYA, Halis, “Etlik Merkez Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün Tarihçesi”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1-2, 2001.

PAMUKÇU, A. M., “Ankara Tavukçuluk Enstitüsü Hindilerinde Görülen Tüberküloz Olayları Üzerinde Araştırmalar”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Ankara 1954).

PANCAR, Emine, “Demokrat Parti Döneminde Elazığ’da Ekonomik ve Sosyal Hayat”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 23, 2013.

PAYZIN, Mehmet, "Bandırma-Merinos Çiftliğinde Açılan 4 –K Lider Kursları", **Ziraat Dünyası**, Yıl: 11, Cilt: 11, Sayı: 120, (Ocak 1960).

PEKER, Kemal, "Tarihin Akış Seyrinde Türk Fındığı", **Türk Yurdu**, Sayı: 291, (Aralık 1960).

PERRIN, Odet, "Ankara Civarında Tetkikat-ı Ziraiye", **Ziraat Vekâleti Mecmuası**, Yıl: 2, Sayı: 5, (Teşrinisani 1341).

_____, "Eskişehir'de Bir Islah-ı Büzur ve Kontrol İstasyonu (Laboratuvarı) Tesisatına Ait Proje", **Ziraat Vekâleti Mecmuası**, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 5, (Teşrinisani 1341).

PERK, Halûk, ÖZDEMİR, Burcu, "Halûk Perk Müzesi Koleksiyonu Veteriner Hekimliği Diplomalari", **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, (Ed.: Gülten Dinç), Sayı: 22, İstanbul 2016.

PINAR, Vedat, "Türkiye'de İpek Böceği İstasyonları Nasıl Çalışıyor ve Nasıl Çalışmalı? -II", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 159, (1 Ağustos 1946).

_____, "İpek Böcekçiliği Kongresi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 158, (18 Temmuz 1946).

_____, "İpek Böcekçiliği ve Arıcılık", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 8, Cilt: 8, Sayı: 176, (19 Nisan 1947).

_____, "Türkiye Arıcılık Enstitüsü Faciası (Kuruluşundan Batırılışına Kadar)", **Tarım Davaları**, Yıl: 1, Sayı: 4-5, (Ekim-Kasım 1951).

_____, "Türkiye Arıcılık Enstitüsü Faciası (Kuruluşundan Batırılışına Kadar)", **Tarım Davaları**, Yıl: 1, Sayı: 3, (Eylül 1951).

_____, "Türkiye Arıcılık Enstitüsü", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 27, Sayı: 128, (Ekim 1950).

_____, "Türkiye İpek Böcekçiliği Enstitüsünden Beklediklerimiz", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 10, Cilt: 10, Sayı: 232, (20 Ağustos 1949).

_____, "Türkiye'de İpek Böceği İstasyonları Nasıl Çalışıyor ve Nasıl Çalışmalı?", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 159, (Mayıs 1945).

_____, "Türkiye'de İpek Böceği İstasyonlarının Verimleri Nasıl Artırılabilir?", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 160, (Mayıs 1945).

_____, "Türkiye'de İpek Böcekçiliği İstasyonlarının Verimleri Nasıl Artırılabilir? İstasyonların İhtiyacı Nelerdir?", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 160, (17 Ağustos 1946).

PULLUKÇUOĞLU YAPUCU, Olcay, "Batı Anadolu'da Pamuk Üretimi, Sermaye ve Aktörler", **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 9, İzmir 2018.

RADO, Şevket, "Mahsul Vaziyeti ve Haşaratla Mücadele", **Akşam**, 22 Nisan 1955.

RAKIM, Reşat "Ziraat Tekniği", **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 5, Sayı: 1, (1934).

RIFAT, Hüseyin, "Sultansuyu Harası Nasıl Çalışıyor?", **Haber-Akşam Postası**, 25 Teşrinisani 1937.

RONA, Tarık, "Arıcılığımızın Bugünkü Durumu ve Geliştirme İmkânları" **Tarım Bakanlığı Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 5, (Şubat 1948).

_____, "Yurdumuzda Tarım Öğretiminin 127. Yıldönümü Vesilesiyle Bazı Düşünce ve Gerçekler", **Başak**, Özel Sayı, (Ocak 1973).

- SADİ, M., “Tavukçuluk”, **Akşam**, 26 Haziran 1933.
- SAKA, Baha, “Cumhuriyet’in Eserlerinden: Bornova Ziraat Mektebi”, **Anadolu**, 6 Mart 1935.
- SAKLI, Ali Rıza, “Cumhuriyet’le Yaşıt Bir Ürün: Rize Çayının Tarihçesi”, **Cumhuriyet Döneminde Rize -I (1923-1950)**, 1. Baskı, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yay., (Ed.: Zehra ASLAN-Mustafa ARIKAN), Ankara 2018.
- SALİH ZEKİ, “Ziraat Tedrisatı”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt: 2, Ankara 1931.
- SALİH, M. Ali, “Yüksek Orman Mektebi”, **Orman ve Av**, Sayı: 54, 1933.
- SARICA, M., CAMCI, Ö., MIZRAK, C., AKBAY, R., TÜRKÖĞLU, M., YAMAK, U.S., “Türkiye’de Kanatlı İslah Stratejilerine Bakış”, **Ulusal Kümes Hayvanları Kongresi (Bildiriler Kitabı)**, İzmir 2012.
- SARIKAYA, İ. Hakkı, “Tarımda İz Bırakanlar: Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu (1898-1973)”, **Türktarım**, Sayı: 45.
- SAVAŞ, Raif, “Türkiye’de Zirai Öğretim”, **Ziraat Dergisi**, Sayı: 236, (Ocak 1964).
- SAVAŞ, Yüksel, ÇOBANOĞLU, Ferit, KARABAT, Selçuk, “Asma Fidanı Üretiminin Teknik ve Ekonomik Yönden Mevcut Durumu”, **Selçuk Üniversitesi Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi-A 27 (Türkiye 8. Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu Özel Sayısı)**, 2015.
- SAVRAN, Kerem-ÖZALTAŞ, Murat, “Zeytincilik Araştırma İstasyonu Müdürlüğü”, **Apelasyon Dergisi**, Sayı: 11, (Ekim 2014).
- SAYIN, Fahri, “Çukurova Harası ve Civarındaki Merkezler Üzerinde Rhinostrius Purpureus Enfestasyonu İle İlgili Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 4, (1967).
- SEFEROĞLU, Mehmet, “Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Damızlık Hayvan Dağıtımı”, **Çiftlik**, Yıl: 10, Sayı: 111, (Temmuz 1969).
- SEĞMEN, Hasan, “Arıcılığın Önemi ve Faydaları”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3 Sayı: 28, (Mayıs 1952).
- SELEKLER, Macit, “Antalya Haşeresinin Zuhur ve Tahribatına Ait Bazı Malûmat”, **Türk Akdeniz Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 23, (Haziran 1941).
- SELVİ, Ali, “Malatya’da Tarım”, **Ulusal Kayısı Çalıştay (18-19 Kasım 2014)**, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yay., Ankara 2015.
- SEMERCİ, Arif, “Trakya’da Tarımsal Yapı, Verimlilik ve Gelişmişlik Düzeyi”, **Tarım ve Mühendislik**, Sayı: 76-77, Ankara 2006.
- SEMİZ, Yaşar, “Atatürk Çiftlikleri ve Bunların Hazineye Devri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 26, (Aralık 2009).
- SERTEL, Muzaffer, “Etlık Bakterioloji ve Seroloji Enstitümüzün Çalışmaları”, **Türk Veteriner Cemiyeti Dergisi**, Yıl: 14, Cilt: 14, Sayı: 5, (1 Ocak 1946).
- SEVİNTUNA, Cevdet, “Mücadelede Kullanılan İlaçlar”, **Koruma**, Yıl: 15, Cilt: 3, Sayı: 27, (Ağustos 1962).

SEZEN, Kemal, "Pamuk Encümen Raporu", **Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara 1931.

SITKI, Mustafa, "Bağcılığımız ve Dışarıdan Getirilen Amerika Asma Çubukları", **Dönüm**, Sayı: 8, (Şubat 1933).

SİPAHİ, Nihat-KARTAN, Tahsin, "Devlet Üretme Çiftlikleri Turunçgiller İşletmesinde 1956 Yılı Mücadele Faaliyeti", **Tomurcuk**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 62, (Şubat 1957).

SOBA, M. Reşat, TÜRKMEN, F., TAŞKIN, M. Burak, AKÇA, M. Onur, ÖZTÜRK, H. Sabri, "Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Haymana Araştırma ve Uygulama Çiftliği Topraklarının Verimlilik Durumlarının İncelenmesi", **Toprak Su Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2015.

SÖNMEZ, Cemil Cahit, "Narenciyeyi Kaptırmayalım", **Radikal**, 27 Mayıs 2007.

SÖNMEZ, Reşit, "Arıcılık ve İlim", **Arı Maya**, Cilt: 2, Sayı: 21, (Ocak 1955).

_____, "Ziraat ve Millet İktisadiyatında Hayvancılığın Önemi", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, Sayı: 176-177, (Aralık-Ocak 1959).

SÖNMEZ, Reşit, KAYMAKÇI, Mustafa, ELİÇİN, Ayhan, TUNCEL, Erdoğan, WASSMUTH, Rudolf, TAŞKIN, Turgay, "Türkiye Koyun Islahı Çalışmaları", **Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 2, (Bursa 2009).

SÖZEN, Nur-ARLI, Mustafa, "Atatürk, Ulusal Ekonomi ve Tarım", **Atatürk ve Tarım**, 1. Baskı, Tarım ve Orman Bakanlığı-Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1981.

SUGAN, Ömer Lütfi, "Merinos Koyunculugumuz", **Feshane Aylık Mensucat Meslek Dergisi**, Sayı: 2, (Şubat 1950).

SUR, Fadıl Hakkı, "Türkiye'de Makineli Ziraat Mevzuu", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 12, Sayı: 131, (Mayıs 1954).

_____, "Türkiye'de Makineli Ziraat Mevzuu", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 12, Sayı: 131, (Mayıs 1954).

SUVLA, Refii Şükrü, "Türkiye ve Marshall Planı", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 10, Sayı: 1-4, (Ekim 1948-Temmuz 1949).

SÜR, Ö., "Türkiye'nin Deprem Bölgeleri", **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı: 2, Ankara 1993.

SÜRÜCÜ, O., "Hafik İnekhanesi DAK Sığırlarının Beden Ölçüleri Üzerinde İncelemeler", **Türk Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Cilt: 34 Sayı: 3-4, 1964.

ŞAHİN, G., "Türkiye'de Ankara Keçisi (Capra Hircus Ancryrensis) Yetiştiriciliğinin Dünü Bugünü ve Yarını", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11 (2).

ŞAHİN, İbrahim, "GAP Lider Çiftçi Kampı", **GAP TEYAP (Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi)**, Sayı: 2, (Ekim 2015).

ŞAHİNKAYA, Rezan, "Bursa-Balıkesir Bölgesi Halk Elindeki Merinos Yetiştiriciliği", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XV, Cilt: 15, Sayı: 132, (Nisan 1955).

_____, "Ziraat Fakültesinde Yeni Bir Kürsü Kuruldu", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XV, Sayı: 135-136, (Temmuz-Ağustos 1955).

ŞANAL, Mustafa, “Kayseri-Pazarörenköy Eğitim Kursu”, **International Journal of Social Science**, Volume: 3, Issue 1, (Summer 2010).

ŞANDA, Mehmet Nuri, “20. Yüzyılda Ceylanpınar Çiftliği”, **Tarih&Gelecek Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1, (Mart 2021).

ŞEN, Seyit Mehmet, “Türkiye’de Cevizin Dünü, Bugünü, Geleceği”, **TÜRKTOB Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 5, (Ocak-Mart 2013).

ŞENER, Ahmet, “Şarki Karadeniz Bölgesinde Mevcut Fındıklıkların İmar, İhya ve Mahsul Durumunu Artırmak İçin Teknik Çareler”, **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, (1 Nisan 1952).

ŞENOCAK, Cemalettin, “Çiftçi Eğitimi ve Verimlilik”, **Tarım Semineri (15-19 Nisan 1968)**, Millî Prodüktive Merkezi Yay., İstanbul 1968.

_____, “Zirai Koordinasyon Toplantısı”, **Türkiye Ziraat Mecmuası**, Sayı: 48, (Nisan 1959).

ŞENOCAK, Keramettin, “Arıcılık Davamız ve İlkokullarda Fennî Arıcılığın Ehemmiyeti”, **Arı Maya**, Cilt: 2, Sayı: 12, (Nisan 1954).

_____, “Arıcılık Dersleri (4)”, **Arı Maya**, Cilt: 2, Sayı: 13, (Mayıs 1954).

ŞENYAZ, Ahmet-YILMAZ, Ersin, “Orman Kaynaklarının İşlevleri Kapsamında Ormancılık Araştırma Stratejileri”, **Ormancılık Eğitiminin 150. Yılında Orman Kaynaklarının İşlevleri Kapsamında Darboğazlar, Çözüm Önerileri ve Öncelikler Sempozyumu** (17-19 Ekim 2007), İstanbul.

ŞİDAK, Hüseyin, “Merinos Yetiştiriniz”, **Çiftlik**, Sayı: 75, Yeni Desen Matbaası, Ankara, (Temmuz 1966).

ŞİMŞEK, Gülağa, “Toprak Bölümü ve Toprak Bilimi Alanındaki Gelişmeler”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 31, Sayı: 1-4, (Erzurum 2000).

TABAK, Mehmet, “Muş Alparslan Devlet Üretme Çiftliğine Bir Bakış”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Cilt: 27, Sayı: 130, (Aralık 1950).

TAHSİN, H., “Karagül Koyunları”, **Ziraat Gazetesi**, Cilt: 5, Sayı: 9, (Eylül 1934).

TAN, Nilgün, “İncirin Tadı, Araştırmanın Adı: İncir Araştırma Enstitüsü”, **Apelasyon Dergisi (Tarım-Gastronomi-Turizm-Sağlık-Kültür-Yaşam)**, Sayı: 20, Temmuz 2015.

TANER, Osman Nuri, “Akdeniz Bölgesi’nde Portakal Yetiştirilmesi ve Dört Yol Çevresi”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 8, Sayı: 90, (Temmuz 1957).

_____, “Memleketimizde Ziraat Tetkikleri: Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği ve Oradan da Urfa’yı Ziyaret Eden Amerikalı Ziraat Müttehassısları”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Cilt: 27, Sayı: 126, (Ağustos 1950).

_____, “Urfa’da Çekirge Mücadelesi”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Cilt: 23, Sayı: 65, (10 Haziran 1945).

_____, “Yurdumuzda Ziraat Mücadeleleri-Urfa İli Çevresi 1948 Yılında Yapılan Tarım Savaş İşleri: Fare Savaşı”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Cilt: 26, Sayı: 109, (Mart 1949).

TANOĞLU, Ali, “Ziraatimizin Coğrafi Karakterleri ve Başlıca Meseleleri”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 4, Sayı: 4, (1944).

TARHAN, Ali Rana, "Cumhuriyet Rejiminde İnhisarlar İdaresinin Başarıları", **Ulus**, 13 Şubat 1937.

TARIMMAN, "Altı İsimli Bir Buğday: Bintane Buğdayı", **Son Posta**, 1 Ağustos 1937.

_____, "Eskiden Hariçten Un İthal Ederdik, Bugün Harice Buğday İhraç Ediyoruz", **Son Posta**, 29 Ekim 1938.

TAŞAN, Recai, "Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü", **Millî Ekonomi ve Ziraat**, Yıl: 6, Sayı: 62, (Mayıs 1970).

TAŞDEMİRÇİ, Ersoy, "Türkiye'de Üniversite Kavramının Gelişmesinde Alman Bilim Adamlarının Katkısı", **Erdem Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 33, (Ankara 1999).

TAŞPINAR, Adnan Halet, "İnhisarlar Tütün Enstitüsü", **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Temmuz 1947).

_____, "İnhisarlar Tütün Enstitüsü", **İstihbarat Bülteni**, Cilt: 6, Sayı: 100, (İkinci Kanun 1938).

_____, "Yeni Tütün Eksperi Kursu", **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 1, Sayı: 2, (İlkanun 1937).

TATAÇ, Ziya, "Olaylara Bakış, Aralık 1952: Orman Araştırma İstasyonu Kuruldu", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 115, (1953).

_____, "Olaylara Bakış, Eylül 1953: Zirai Faaliyet Koordinasyonu", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, Sayı: 125, (Kasım 1953).

_____, "Olaylara Bakış: Aralık 1952, Üretme Çiftliklerinin Dağıtılan Tohumlukları Hakkında", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, Sayı: 115, (Ocak 1953).

_____, "Olaylara Bakış: Nisan 1953, Toprak Tasnifi İçin Modern Bir Laboratuvar Kuruluyor", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, Sayı: 120, (Haziran 1953).

_____, "Olaylara Bakış: Nisan 1953, Yeni Sulama İstasyonlarının Faaliyeti Hakkında", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, Sayı: 120, (Haziran 1953).

_____, "Olaylara Bakış: Ziraat Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 91, (1951).

_____, "Olaylara Bakış-Aralık 1952, Narenciye Kongresi Mersinde Toplandı", **Türk Ekonomisi**, Yıl: 11, Sayı: 115, (Ocak 1953).

TATAN, Fikri, "Adapazarı Patates Tohumluğu Meselesi", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Cilt: 29, Sayı: 145, (Mart 1952).

TAYŞI, Vamik, "Türk Çiftçisinin En Yakın Yardımcısı: Yüksek Ziraat Enstitüsü Ziraat Fakültesi", **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), Sayı: 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942).

TECER, M. "Atatürk Döneminde Ekonomik Örgütlenme (1923-1938)", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 4, 2006.

TEKELİ, Esat, "Teknik Çiftçi, Teknik Bahçıvan", **Ziraat Dergisi**, Yıl: IV, Cilt: 4, Sayı: 41-42, (Haziran-Temmuz).

TEKELİ, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: III, İletişim Yay., 1995.

TEKELİ, -İLKİN, Selim, “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları Modernleşme Çabaları”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, 1. Baskı, (Drl.: Zafer TOPRAK-Şevket PAMUK), Yurt Yay., Ankara 1988.

TEKELİ, İlhan, “Cumhuriyet Dönemi Boyunca Kırsalın Geçirdiği Dönüşüm ve Kırsaldan Kopuş”, **Efil Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6, 2019.

TEKELİ, Sait Tahsin, “Devlet Çiftliklerimizdeki Gelişmeler”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 4, Sayı: 54, (Temmuz 1954).

_____, “Türkiye’de İlk Ziraat Mektebi”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 23, (1941).

_____, “Yüksek Ziraat Enstitüsünde Ziraat Sanatları Fakültesinin Kuruluş ve İşleyişi”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), Sayı: 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942).

TEKİN, Saadet, “Sanayileşmenin İlk Örneklerinden Biri: Nazilli Basma Fabrikası”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 230, 2003.

TEKİNSOY, Betül, “Demokrat Parti Döneminde Halk Eğitimine Yönelik Bir Teşkilat ve Konya’daki Faaliyetleri: 4 –K”, **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 11 (1), (Mart 2021).

TEKİR, Süleyman, “III. Umumi Müfettişliğinin Kuruluşu ve Zirai Alandaki Faaliyetleri”, **XVII. Türk Tarih Kongresi (Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi)**, Bildiriler: 15-17 Eylül 2004, Cilt: V, Kısım: I, TTK Yay., Ankara 2018.

TEMEL, Mehmet, “Atatürk Dönemi Hayvancılık Politikası”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 24, (Aralık 2010).

TEOMAN, H. Nahit, “Zirai İlaçlar Müessesesine Doğru”, **Tomurcuk**, Yıl: 6, Sayı: 63, (Mart 1957).

_____, “Zirai Mücadele İlaçları”, **Bitki Koruma Bülteni**, Cilt: 6, Sayı: 1, (Ocak 1952).

TOBLER, Fredrich, “Memleketimiz Kendir ve Ketenciliği”, **Hububat, Bakliyat, Sınai Bitkiler, Çayırılar ve İslahı Hakkında Raporlar -II**, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara 1935.

TOKER, Rahmi, “Ormancılık Araştırma Enstitüsü İçinde Orman Mahsülleri Şubesi ve Laboratuvarı”, **Türkiye Mühendislik Haberleri Mecmuası**, Sayı: 44, (Kasım 1958).

TOMUR, Kadri, “Tütün Hastalıkları İle Mücadele İşleri”, **İzmir Tütün Kongresi-18/10/1943**, İnhisarlar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul 1944.

_____, “Tütüncüğümüz ve Nebat Hastalıkları”, **İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Temmuz 1947).

TOPÇUOĞLU, Nazmi, “Sulu Pamuk Ziraatı”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 11, Cilt: 11, Sayı: 243, Şubat 1950.

TOPRAK, Zafer, “Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler (1900-1950)”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, 1. Baskı, (Drl.: Zafer TOPRAK-Şevket PAMUK), Yurt Yay., Ankara 1988.

_____, “Türkiye’de “Narodnik” Milliyetçiliği ve Halkçılık (1908-1918)”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yeni Türkiye Yay., (Ed.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), Cilt: 14, Ankara 2002.

TOROS, Seval, "Tarımsal Üretimde Mücadele Fonksiyonu", **Tarım ve Mühendislik**, Sayı: 47, 1994.

TOSUN, Fahrettin, "Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü Kuruluş ve Faaliyetleri", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, (Erzurum 1970).

_____, "Ziraat Fakültesi Zirai Araştırma Enstitüsünün Kuruluş, İşleyiş ve Fonksiyonu", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, (Erzurum 1970).

TSONGAS, Andromache, "Ev Ekonomisinde Fırsatlar", **Tarım Dergisi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, (1 Nisan 1952).

TUNA, Serkan, "1930'lu Yıllarda Toprak Reformuna Yönelik Çabalar", **Bilgi ve Bellek**, Yıl: 3, Sayı: 6, (Yaz 2006).

TUNCAY, Avni, "Manisa Beydere Teknik Ziraat Okulu Nasıl Çalışıyor?", **Gediz Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 104, (1950).

TUNCEL, Hamit, "Fidan Dikme Tekniği ve Bu Hususta Çiftçilerimize Öğütler", **Tarım Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, (1 Haziran 1952).

TUNÇ, Akif, "İpek Böceği İstasyonları Kuruluş Tarihi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 100-104, (1 Nisan 1944).

_____, "İpek Böcekçiliği ve Kozacılık", **İnanç Dergisi** (Denizli Halkevi Dergisi), Sayı: 4, (Denizli 1937).

TUNÇKOL, Mehmet, "Bolu Kız Öğretmen Okulu (Kızılçullu Köy Enstitüsü) ve Öğretmen Muhtinin Özgen", **Mudurnulular Derneği Bülteni**, Sayı: 6, (Aralık 2011).

TURAN, Rıdvan, "Malatya'nın Meyveciliği ve Bahçe Kültürlerinin Gayesi", **L'illustration De L'orient**, Sayı: 16-17-18-19, (Ağustos-Eylül-Ekim-Kasım 1949).

TURGAY, Necati, "Millî Gelir Kaynaklarımızdan Biri: Pamukçuluğumuz", **İktisadi Yürüyüş**, 29 Ekim 1942 Tarihli Ziraat Fevkalade Sayısı.

TURGUT CEBECİ, Naciye, "Ülkemizdeki Veterinerlik Eğitimi ve Selimiye Veteriner Sağlık Meslek Lisesi Hayvan Hastanesi", **VIII. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu**, Cilt: I, (Ed.: Coşkun YILMAZ, Cengiz TOMAR, Uğur DEMİR), Bildiriler, 21-23 Kasım 2014.

TURGUT, Nihat, ÇELİK, Ahmet, ÖZTÜRK, İsmail, "Tarım Makinaları Bölümü ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde Tarımsal Mekanizasyon Alanındaki Gelişmeler", **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 31, Sayı: 1-4, (Erzurum 2000).

TURHAN, Şule, VURAL, Hasan, ERDAL, Burcu, "Bursa Tarımının Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi", **Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 1, 2013.

TÜMERTEKİN, Erol, "Kurak Bölgelerde Ziraat", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1937.

TÜNAY, Muharrem, "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: II, Sayı: 4'ten Ayrı Basım, Ankara, (Kasım 1985).

TÜRKER, Nurettin, "Resmi Bir Müesseseyi Tanıtıyoruz: Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü", **Çiftlik**, Yıl: 2, Sayı: 22, (Şubat 1962).

TÜRKMENOĞLU, Emine, YAŞAR, Aşkın, “Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün Tarihsel Gelişimi ve Türkiye Hayvancılığına Katkıları”, **Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 1, 2011.

TÜRKMENOĞLU, Hüseyin, “Zirai Mücadele Araştırmaları Hakkında”, **Ziraat Mühendisliği**, Sayı: 11-12, (Mayıs-Haziran 1967).

TÜRKOZAN, M., “İpekçilik Enstitüsünün Ankara'ya Nakli”, **Yeni Sabah**, 3 Eylül 1949.

TÜRKŞEN, Halil, “Patateslerimizde Görülen Yeni Bir Haşere”, **Mahsul Hekimi**, Cilt: 2, Sayı: 3, 1949.

TÜTENGİL, Cavit Orhan, “Türkiye'nin Sorunları ve Prof. Dr. Fritz Baade”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 24, Sayı: 1-2.

TÜZDİL, A. Nevzat, “Ziraatın Ayrılmaz Lüzumlu Bir Kolu: Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesi”, **İktisadi Yürüyüş** (Ziraat Fevkalade Sayısı), Sayı: 68-69-70, (29 Teşrinievvel 1942).

UÇAR, Nail, “Memleketimizde İnsanlarda Tespit Edilen Ruam Vak'aları”, **Etilik Veteriner Bakterioloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Mart 1960).

UĞUR, A. Baki, “Kutu Konserve Sanayiimizin İktisadi ve Teknik Cepheleri”, **Balık ve Balıkçılık**, Cilt: 8, Sayı: 6, (Haziran 1960).

UĞUR, Muvaffak-ÜLKÜ, İrfan, “Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri; 1949 ve 1950 Yılı Çalışmaları Hakkında Rapor”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 12, Cilt: 12, Sayı: 267, (15 Şubat 1951).

ULUDAĞ, Nevzat, “Karacabey Harasının Kuruluş Tarihi”, **Türkiye'de Hayvan ve Hayvancılık Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 11 1964.

UMUT, Necmi, “İpek Böcekçiliği: İpek Böcekçiliğimizin Gelişme İmkânları”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 60, (20 Mart 1946).

UNAT, Hamdi, “Köy Kalkınmasında veya Zirai Kalkınmada Ziraat Teşkilatının Rolü”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, Sayı: 31, (Ağustos 1952).

_____, “Ziraatta Uzman ve Uzmanlık Okullarına İhtiyaç Vardır”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 3, Sayı: 28, (Mayıs 1952).

UNAT, Nüzhet, “Kocaeli'de Zirai Durum”, **İktisadi Uyanış**, Yıl: 5, Seri: 2, Sayı: 25-Kocaeli Özel Sayısı, (Şubat 1951).

URAL, Selçuk, “Atatürk Döneminde Kars'ın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumu”, **Kars “Beyaz Uykusuz Uzakta”**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2006.

URAY, Zühtü, “Millî Ekonomi ve Kadın”, **Ekonomi**, 14 Aralık 1944.

US, Asım, “Zirai Kalkınma Yolunu Aydınlatan Bir Meşale”, **Vakit**, 1 Haziran 1942.

_____, “Türkiye Çiftçi Memleketi”, **Vakit**, 28 Mart 1943.

UYŞAL, Nadir, “Cumhuriyetin Yirminci Yıl Dönümünde İzmir Zeytincilik İstasyonunun Durumu”, **Ziraat Dergisi**, Yıl: IV, Cilt: 4, Sayı: 44-45, (Eylül-Ekim 1943).

_____, “Ziraat Kurumlarımız Ne İşler Görürler: İzmir Bahçe Kültürleri (Zeytincilik İstasyonu)'nun Yapmakta Olduğu İşler”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 24, Sayı: 92, (Ekim 1947).

UYSAL, Tamer, BOZ, Yılmaz ve YAŞASIN, Ahmet Semih, “Türkiye Asma Genetik Kaynakları”, **TÜRKTÖB Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 18, (Nisan-Haziran 2016).

ÜLGEN, Avni, “Türkiye’de Tütün Ziraat Mıntıkları”, **İstihbarat Bülteni**, Cilt: 6, Sayı: 98, (Ağustos 1937).

ÜLGEN, H. Bedrettin, “Meyve Fidanlığı Islah İstasyonu”, **Vakit**, 18 Ağustos 1943.

ÜLKEN, Yüksel, “Atatürk ve Ekonomide Devlet Müdahalesi”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 39, Sayı: 1-4, (İstanbul 1981).

ÜNAL, Akay, “Amerikan Asman Fidanlığından Bağcılık Araştırma Enstitüsüne”, **Manisa Tarım ve Gıda Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 3, (Temmuz-Ağustos-Eylül 2011).

ÜNAL, Çiğdem, “Erzurum’un Hayvancılık Potansiyeli”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 12, Erzurum 2011.

ÜNAL, Kemal, “Karacabey Harasında (1)”, **Ulus**, 4 Eylül 1940.

_____, “Pamuk Islahı”, **Ulus**, 24 Kanunusani 1936.

ÜNAL, Sadettin, “Sultansuyu Harası”, **L’illustration De L’orient**, Malatya Özel Sayısı, (Ağustos-Eylül-Ekim-Kasım 1949).

ÜNALDI, Kemal, “Bugünkü ve Yarınki: Türkiye Ormancılığı”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 112, (16 Ağustos 1944).

ÜNGÖREN, Engin, KAÇMAZ, Yaşar Yiğit, “Alanya Bölgesinde Muz Lifinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Vaka Analizi: 4 –K Kulüpleri”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 29, (Ağustos 2016).

ÜNSAL, Halil, “Vilayetimizin 939 Yılında Zirai Vaziyeti”, **Aydın**, 29 Teşrinievvel/Ekim 1939.

ÜNVEREN, İ. Hakkı, “Sığırlarımızı Kısa Bir Zamanda Çoğaltmak ve Islah Etmek İçin Sun’i Tohumlama Metodunu Tatbikata ve Köye Mal Etmeliyiz”, **T.C. Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 15, (Aralık 1948).

ÜZÜMERİ, Ekrem, “Bağcılık”, **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, Cilt: 2, İstanbul 1947.

_____, “Cumhuriyetimizin XXII. Yılında Tarım Bakanlığı”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 6, Sayı: 140, (31 Ekim 1945).

_____, “Üretme Çiftlikleri”, **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, Cilt: 10, İstanbul 1954.

_____, “Zeytincilik İstasyonu”, **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, Cilt: 10, İstanbul 1954.

_____, “Ziraatımızda Yeni Bir Devir Açılıyor: Teknik Ziraat Teşkilatı Nedir, Nasıl Çalışıyor, Ne Yapacak?”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 120, (25 Birinci Kanun 1944).

_____, “Zirai Tedrisatın Başlamasından Sonra Türkiye Ziraatının Yaptığı Hamleler”, **Ziraat Dergisi**, Sayı: 237, (Şubat 1964).

VARDAR, Mustafa, “Denizli Bölgesinde İpekböcekçisi ve 1955 Yılı Böcekçilik Faaliyetleri”, **İpek**, Sayı: 7, Bursa İpekböcekçilik Enstitüsü Yay., Bursa 1955.

VEBERMAN, M., “Türkiye Balıkçılık Mektebi Baltalimanı’nda Açılıyor”, **Hakimiyeti Millîye**, 25 Eylül 1930.

VETERİNER, Fahri, "Hayvancılık Ekonomisi: Hayvan Islah ve Yetiştirme Çalışmaları", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 26, Sayı: 442, (28 Şubat 1965).

VURAL, Ekrem, KUTSAL, Alaettin, "Çifteler Harası Boz Irk Sığır Yetiştiriciliği ve Boz Irk İle Montafon Melezlemesinden Elde Edilen Sonuçlar Üzerinde Araştırmalar", **Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3-4, (Ankara 1955).

VURAL, Fikret, "Devlet Orman İşletmeciliğinde Orman Yetiştirme Davası", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 117. Eki, (10 Ocak 1945).

YALVAÇ, Kenan, "TÜRKTED: Tohumculukta 33'üncü Yıl", **Tohum**, Sayı: 20, (Temmuz 2018).

YAMAN, Mustafa, "Zirai Tedrisatımızın Tarihçesi ve Geçirdiği Safhalar", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XI, Sayı: 100, (Mart 1950).

YAMANER, Reşat, "Antalya", **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, Cilt: 1, İstanbul 1946.

YAŞAR, A.- ÖZGÜR, A.-ÖZEN, R., "Türkiye'de Veteriner Patolojinin Tarihi Gelişimi: 1842-2002", **Veteriner Bilimleri Dergisi (Eurasian Journal of Veterinary Sciences)**, Cilt: 22, Sayı: 1-2, (Kayseri 2006).

YAŞAR, Selman, "Yüksek Ziraat Enstitüsünün Kuruluşu ve Alman Bilim Adamlarının Çalışmaları", **Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 19, 2015.

YAZICIOĞLU, Turgut, "Memleketimizde Ziraat Öğretiminin Tarihçesi ve Bugünkü Zirai Öğretim Kurumlarımız", **Ziraat Dergisi**, Yıl: XIX, Sayı: 176-177/Özel Sayı, (Aralık-Ocak 1959).

YAZMAN, Aslan Tufan, "Hikmet Konuralp Kauçuğu Nasıl Buldu?", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 157, 1946.

_____, "İzmir'de Yeni Bir Müessese: Bornova Veteriner Aşı, Serum ve Biyolojik Maddeler ve Kontrol Araştırma Enstitüsü", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, Cilt: 13, Sayı: 294, (Ekim 1952).

_____, "40 Yaşına Giren Karacabey Harasında Bayram", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 25, Sayı: 434, (30 Haziran 1964).

_____, "Ankara Tohum Islah ve Deneme İstasyonu", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 158, (1940).

_____, "Ankara-Etlük Bakteriyoloji ve Seroloji Enstitüsü", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 160, (Mayıs 1945).

_____, "Balıkçılığımızın İnkişafına Doğru", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 110, (17 Temmuz 1944).

_____, "Beyaz Altın", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 1, Cilt: 2, Sayı: 20, (16 Eylül 1940).

_____, "Bir Enstitünün Ekonomimize Açtığı Ufuklar", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 28, Sayı: 467, (31 Mart 1967).

_____, "Bursa Ziraat Okulu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, Sayı: 296, (Aralık 1952).

_____, "Çifteler Harası", **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, Cilt: 7, (Ocak 1946).

_____, "Çifteler Köy Enstitüsü", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 131, (2 Haziran 1945).

_____, "Çukurova Harası", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 146, (Ocak 1946).

_____, “Devlet Üretme Çiftlikleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 21, Sayı: 388-389, (Ağustos-Eylül 1960).

_____, “Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele Açan: Etlik Bakteriyoloji Enstitüsü”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, Sayı: 423, (31 Temmuz 1963).

_____, “İzmir’de Bornova Bölge Ziraat Okulu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, Sayı: 296, (Aralık 1952).

_____, “Karacabey Harası”, **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 146. Sayı Eki., (Ocak 1946).

_____, “Konya Harası”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 146, (Ocak 1946).

_____, “Köy Enstitüleri Davası”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 112, (16 Ağustos 1944).

_____, “Malatya Meyve İstasyonu”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 137, (7 Eylül 1945).

_____, “Merinos Davası”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, Cilt: 13, Sayı: 288, (30 Nisan 1952).

_____, “Meteoroloji Teşkilatımız”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 24, Sayı: 418, (28 Şubat 1963).

_____, “Modern Orman Revirlerinden: Karabük İşletmesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 117. Eki, (10 Ocak 1945).

_____, “Özden Teknik Tarım Okulu”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 140, (31 Ekim 1945).

_____, “Sultansuyu Harası”, **İktisadi Yürüyüş** (Haralar Özel Sayısı), Yıl: 7, Cilt: 7, (Ocak 1946).

_____, “Tarım Bakanlığı Personel Eğitim Merkezi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 27, Sayı: 463, (30 Kasım 1966).

_____, “Tarım İşlerimiz ve Gazeteciler Toplantısı”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 149, (Mart 1946).

_____, “Türkiye Zirai Donatım Kurumu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 135, (7 Ağustos 1945).

_____, “Türkiye Zirai Donatım Kurumu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 14, Cilt: 14, Sayı: 305, (20 Eylül 1953).

_____, “Yeni Kurulmakta Olan Kızılcahamam İşletmesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 117. Eki, (10 Ocak 1945).

_____, “Zeytinciliğimizi İnkişaf Ettirmeliyiz”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 9, Cilt: 9, Sayı: 206, (20 Ağustos 1948).

_____, “Ziraatımızı Modern Bir Hale Getirmeye Çalışan Devlet Üretme Çiftlikleri ve Ankara Merkez Atölyesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 13, Cilt: 13, Sayı: 288, (30 Nisan 1952).

YAZMAN, Ekrem, “Nazilli Pamuk İstasyonu”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 1, Cilt: 2, Sayı: 21, (15 Birinci Teşrin 1940).

YAZMAN, Selim Cavid, “Atatürk Orman Çiftliği Hizmet ve İşletmelerini Geliştiriyor”, **İktisadi Yürüyüş** (1964 İzmir Fuarı Özel Sayısı), Yıl: 25, Sayı: 436-437, (18 Eylül 1964).

_____, “Rize Çayı”, Yıl: 4, Cilt: 9, Sayı: 95, (Birinci Kanun 1943).

_____, "Türkiye Ziraî Donatım Kurumu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 4, Cilt: 7, Sayı: 80, (16 Ekim 1943).

_____, "Ziraat Ordusuna Eleman Yetiştiren Bir Müessese: Bursa Ziraat Mektebi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 2, Cilt: 4, Sayı: 37, (Haziran 1941).

_____, "Ziraî Donatım Kurumu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 109, (3 Temmuz 1944).

_____, "Ziraat Bankası Kooperatif Kursu", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 3, Cilt: 5, Sayı: 60, (1 Haziran 1942).

YAZMAN, Yakup Kadri, "Karacabey Harasında Yapılan Büyük Bir Tören", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 155, (Mayıs 1946).

YEKTA, Emcet, "1931 Tohum İslahının Vazifeleri", **Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları 1931**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cilt: 1, Ankara 1931.

_____, "Tohum İslahı: Tohumların İslahında Yeni Bir Usul", **Ziraat Gazetesi**, Sayı: 1, (Kanun-
evvel 1929).

_____, "Tohumların İslahında Yeni Bir Usul", **Ziraat Gazetesi**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, 1930.

YEN, Ali Sami, "Antalya'da Narenciye İstasyonu Ne İçin Açılmıştır?", **Türk Akdeniz Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Şubat 1937).

_____, "Muhtelif Milletlerde Ziraat ve Türkiye Ziraatına Hususi Bir Bakış", **Türk Akdeniz Dergisi**, Sayı: 16, 1939.

YENEL, Halil Mir'at, "Atatürk'ün Arzu Edipte Tahakkuk Ettiremediği Doğu Üniversitesi", **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 16, Sayı: 322, (1955).

YERGÖK, Adil, "Köylülere Kümes Hayvanları İçin Öğütler", **İzmir'de Köycülük**, Sayı: 34, İzmir, (Mart 1947).

YERSEL, F.Ş., "Dry-farming Tecrübe İstasyonu Nedir, Ne Yapar?", **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Sayı: 13-15, (29 Teşrinievvel 1933).

_____, "Sazova Buğdayları", **Eskişehir Halkevi Dergisi**, Sayı: 13-15, (29 Ekim 1933).

YETMEN, Tahir, "Hatay İpek Böcekçiliği", **Ziraat Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 13, (Kanunusani 1941).

_____, "İpekböcekçiliği Enstitüsü", **İktisadi Yürüyüş** (Bursa'nın Servetleri Özel Sayısı), Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 100-104, (1 Nisan 1944).

YILDIRIM, Adnan N., KOYUNCU, Fatma, "İsparta İli Meyve Fidancılığı Üzerine Bir Çalışma", **Derim (Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi)**, Cilt: 22, Sayı: 1, 2005.

YILDIRIM, Özcan, YARALI, Cevdet ve DANYER, Erdem, "Yeterli ve Sağlıklı Gıda Temininde Veteriner Hekimliğin Önemi ve Veteriner Kontrol Araştırma Enstitülerinin Rolü", **Etlük Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi**, Cilt: 31, Sayı: 1, 2020.

YILDIRIM, Seyfi, "Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 15, (Bahar 2012).

YILDIZ, Ahmet, YILDIZ Nihat, "Ceylanpınar Tarım İşletmesinde Yetiştirilen İvesi Koyunlarının Süt Verimi ve Laktasyon Süresi", **YYÜ Veteriner Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1-2, (2002).

YILDIZER, İ. Hakkı, “Teknik Ziraat Okullarının Zirai Hamlemizdeki Önemi”, **Ülkü**, Cilt: 10, Sayı: 111, (Mayıs 1946).

YILMAZ, Duygu, “Demokrat Parti Döneminde Aydın’da Tarım (1950-1955)”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 62, (Bahar 2018).

YILMAZ, Hasan, “Türkiye’nin Meyve Bahçesi: Isparta”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Kampüs Doğu-Batı Gazetesi**, Sayı: 25, (Ocak 2019).

YILMAZ, Salih, “Bandırma Merinos Çiftliği İle Tahirova Türk-Alman Örnek Çiftlikleri Koyunlarında Tespit Edilen Virüsü-Abort Vak’aları”, **Etlük Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 6, (Aralık 1962).

YORMAZ, Elif, “Rize Gazetesine Göre Rize’de Ekonomik Durum (1931-1942)”, **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (KAREN)**, Cilt: 4, Sayı: 5, 2018.

YÖRÜKOĞLU, Bahri, “Teknik Ziraat Teşkilatı Toplantısı”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 13, Sayı: 28, (Mayıs 1952).

YUND, Kerim, “100 Yıllık Türk Ormanlık Öğretimine Bir Bakış”, **Türk Ormanlığı Yüzüncü Tedris Yılına Girenken**, Türkiye Ormanlılar Cemiyeti Yay., Sayı: 7, (Dr.l.: Halil KUTLUK, Hasan ASMAZ), Doğu Matbaası, Ankara 1957.

YURTMEN, Vahdi, “Meradan Çayıra”, **Tarım Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 4, (Eylül 1952).

YURTOĞLU, Nadir, “Atatürk Dönemi’nde Türkiye’de Pamuk Yetiştiriciliği ve Pamuk Politikası (1923-1938)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 68, (2020).

_____, “Cumhuriyet Dönemi Ziraatte Makineleşme Sürecinde Türkiye Zirai Donatım Kurumunun (TZDK) Yeri ve Önemi (1943-1960)”, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl: 10, Sayı: XXIX, (Mart 2017).

_____, “Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye’de Üzüm Yetiştiriciliği ve Üzüm Politikaları (1923-1960)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XIX, Sayı: 39, (2019-Güz).

_____, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de İpek Böcekçiliği (1923-1950)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XVII, Sayı: 34, (Bahar 2017).

_____, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Meyve Üretimi (1923-1950)”, **Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu** (12-14 Nisan 2018/Şanlıurfa), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2019.

_____, “Cumhuriyet Türkiye’sinde Arıcılık Faaliyetleri (1923-1960)”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Yıl: 10, Sayı: XXX, (Haziran 2017).

_____, “II. Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrasında Zirai Kombineler Tarihi Hakkında Bir İnceleme (1937-1949)”, **History Studies**, Volume: 10, Issue: 4, (June 2018).

_____, “Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme Çiftlikleri (1949-1960)”, **Tarih Okulu Dergisi**, (Haziran 2018).

YÜCEL, Tahsin, “Köy Enstitülerinde Tarım Programları ve Uygulamalar”, **Köy Enstitüleri ve Tarım**, 1. Baskı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yay., İzmir 1995.

YÜRÜTEN, Osman, “Marmara Bölgesinde Ala Böcek (Polyphylla Fullonella) Yayılışı, Zararı, Yaşayışı ve Mücadele İmkânları Üzerinde Araştırmalar”, **Bitki Koruma Bülteni**, Cilt: 9, Sayı: 1, (Mart 1969).

Z. D., “Ziraat Makinaları Teknik Okulu Kanun Gerekçesi”, **Ziraat Dünyası**, Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı: 20, (Eylül 1951).

ZİHNİOĞLU, Asım, “Dünya Çaycılığı Karşısında Türk Çayı ve İstikbali”, **İktisadi Yürüyüş**, Yıl: 8, Cilt: 7, Sayı: 170, (16 Ocak 1947).

ZİNCİRKIRAN, Necati Tahir, “Zirai Kurumlarımızı Tanıyalım: Beykoz Ağaçlama Fidanlığı (Bahçe Kültürleri İstasyonu)”, **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Yıl: 23, Sayı: 75, (Aralık 1946).

F- SÜRELİ YAYINLAR

A- Gazeteler

Açıkses Gazetesi	Hakimiyet-i Millîye	Türk Dili
Ahenk	Hakkın Sesi	Türk Sözü
Akgün	Hizmet	The New York Times
Akşam	Kars Gazetesi	Ulus
Anadolu	Kurun	Vakit
Antalya	Millet	Vatan
Aydın	Milliyet	Yeni Adana
Bolu	Radikal	Yeni Asır
Bursa'nın Sesi	Resmi Antalya	Yeni Meram
Cumhuriyet	Rize Gazetesi	Yeni Sabah
Demokrat İzmir	Son Posta	Zafer
Haber-Akşam Postası	Tan	
Hakimiyet	Turan Gazetesi	

B- Dergiler

Akis	Dönüm
ALATARIM	Dört Öge
Antepfıstığı Araştırma Dergisi	Endüstri Mecmuası
Apelasyon	Eskişehir Halkevi Dergisi
Arı Dergisi	Fikirler
Arı Maya	İktisadî Uyanış
Arkitekt	İktisadi Yürüyüş
Asrî Çiftçi	İlköğretim
Av ve Deniz	İnfovet Dergisi
Ayın Tarihi	İncir Araştırmaları Dergisi
Başak	İpek Dergisi
Balık ve Balıkçılık	İpek Enformasyon Bülteni
Bilim ve Teknik	İstihbarat Bülteni
Bursa'da Zaman	İzmir'de Köycülük
Bülten	Kafdağı
Çiftçi Yolu	Karınca
Çiftlik	Kars Halkevi Dergisi

Konya Halkevi Dergisi	Ülkü
Köy Postası	Üretim
Köy Dergisi	Yarım Ay
Mahsul Hekimi	Yeni Ziraat Gazetesi
Mimar Dergisi	Zeytin Dergisi
Orman ve Av	Ziraat Dergisi
Saban Dergisi	Ziraat Dünyası
Servet-i Fünun	Ziraat Vekâleti Mecmuası
T.C. Tarım Bakanlığı	Ziraat Gazetesi
Tarım Bilimleri	Ziraat ve Ticaret Gazetesi
Tarım Davaları	Adana Halkevi (Görüşler) Dergisi
Tarım	Ankara Meteoroloji Bülteni
Tarım ve Mühendislik	Bitki Koruma/Bitki Koruma Bülteni
Tarım ve Ticaret	Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni/Üretme
Tavukçuluk	Gıda-Yem Bilimi ve Teknolojisi
Tomurcuk	Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası
Trakya	İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası
Tohum	Malatya Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Bülteni
Toprak Bilimi ve Bitki Besleme	Millî Ekonomi ve Ziraat
Türk Akdeniz Dergisi	Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müdürlüğü Dergisi
Türk Ekonomisi	Şehirlerarası Ticarî-Zirai Endüstri Bülteni
Türkiye Meteoroloji Bülteni	Türk Baytarlar Cemiyeti Mecmuası
Türkiye Ziraat Mecmuası	Türkiye'de Hayvan ve Hayvancılık Dergisi
Türkiye Ziraat Gazetesi	
TÜRKTOB Dergisi	
Uludağ	

G- TEZLER

ALKAN, Yasemin, **Niğde Gazetesi'ne Göre Niğde'nin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapısı (1953-1956)**, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2019.

ALPTEKİN, Metin, **Tekirdağ'da Bağcılık ve Şarapçılık Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi), İstanbul 1969.

ASLAN, Cengiz, **Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2014.

AYDIN, Selda, **Kars Ekonomisi (1923-1970)**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basilanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kars 2013.

BALCI, Serdal, **Cumhuriyet Döneminde Amasya (1923-1950): İdari, Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yapı**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2014.

BAYRAM, Ebru, **Atatürk ve İnönü Dönemi Giresun'da İktisadi Hayat (1923-1950)**, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Giresun 2014.

BAYRAM, İlker, **Yerel Gazeteler Işığında Aydın'da Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Hayat (1956-1960)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011.

BİRBEN, Üstüner, **Türkiye'de 1937 Yılından Sonra Ormancılık Mevzuatında Yaşanan Gelişmeler ve Toplumsal Yaşama Etkileşimler**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

BULAN, Sümeyra, **Türkiye'de Hayvancılık (1923-1950)**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2019.

CAMCI, Aykut, **Hafik İlçe Merkezi'nin Coğrafi Etüdü**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2016.

ÇAKICI, Metin, **Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğinin Doğrusal Programlama Metodu İle Yeniden Organizasyonu**, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1973.

ÇETİN, Hüseyin, **CHP Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Tek Pati Döneminde Aydın**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2015.

ÇETİN, Türkan, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Köylü Politikası (1923-1950)**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1997.

ÇOLAK, Gözde, **Türkiye'de Atatürk Dönemi Ziraat Eğitimi (1923-1938)**, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu 2020.

DAL, Şerife Mine, **Kauçuk, Türleri, Özellikleri, Üretim Potansiyelleri, Kullanım Alanları, Atık Kauçuk Geri Kazanımı ve İşlenme Sistemlerinin Araştırması**, Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 2015.

DELİÖMEROĞLU, Yakup, **İthal Simental Sığırların Kazova Tarım İşletmesi Şartlarında Adaptasyon ve Verim Performansları**, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993, ss. 32-36.

DENİZ, Muzaffer, **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Antalya Şehrinde Eğitim (1923-1950)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2009, s. 143.

DOĞAN, Özlem, **Türkiye'de Sığır Tüberkülozunun Kontrolü ve Eradikasyonuna Yönelik Çalışmaların Tarihi**, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 2011.

DURAN, Serap, **Cumhuriyet Dönemi Tokat Ekonomisi (1923-2005)**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2006.

DURMAZ, Edip, **İkinci Dünya Savaşında Trakya Ekonomisi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2015.

ERGÜÇ, Faruk, **Beydere Tarım Meslek Lisesi ve Eğitim Merkezinde Yetiştirilen Tahirova X, Kıvırcık F1 Koyunları Üzerinde Bir Araştırma**, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1989.

ERSÖZ Barışcan, **Cumhuriyetin İlk Kırk Yılında Türkiye'de Tohum Islah Araştırmaları: Eskişehir Sazova Tohum Islah İstasyonu Örneği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2020.

GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, **Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008.

GÜÇLÜ, Muhammet, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya Şehri 1908-1950**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1994.

GÜLBAYAZ, Gökhan, **Kuruluşundan Kapanışına Malatya Halkevi**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir 2016.

GÜLŞEN, Aydın, **Giresun'da Sosyal, Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Yaşam (1945-1960)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2014.

GÜNHAN, Seher, **Trazbzon Hurması (Diospyros kaki) Bazı Fiziksel ve Kimyasal Özellikleri İle Marmelat Şeklinde Değerlendirilmesi Üzerinde Araştırmalar**, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1998.

GÜVENÇ, Şükrü, **Niğde'nin Sesi Gazetesi'ne Göre Niğde'nin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durumu (1955-1960)**, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2019.

HAN, Volkan, **İktisadi ve İdari Yönleriyle Umumi Müfettişlikler (1863-1952)**, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Aksaray 2017.

İŞILDAK, Sinan, **Marshall Planı ve Türkiye'de Tarım (1948-1960)**, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Niğde 2020.

İNAN, Hakan, **Kuruluşundan Günümüze Tahirova Tarım İşletmesinin Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Coğrafya Prensipleri Çerçevesinde İncelenmesi**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2014.

İNÇİ, İbrahim, **Türkiye'nin Tarım Politikası (1946-1960)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004.

KAPLAN, Halil İbrahim, **Salnamelere Göre Adana (1880-1900)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2001.

KARABACAK, Koray, **Eğirdir İlçesinin Coğrafi Etüdü**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007.

KARABAĞ, Hacer, **Bursa'da Tarımsal Değişim ve Bu Değişimin Sosyo-Ekonomik Sonuçları (1945-1980)**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2017.

KARAÇAM, Nilgün Taşkın, **Denizli Ekonomisi (1920-1980)**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2006.

KARAHAN, Aynur Gül, **Atatürk Dönemi ve Sonrasında Tarım Politikalarının Gıda Sanayiine Yansımaları (1923-1960)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015.

KARAHAN, İlhan, **Cumhuriyet Dönemi Devlet Üretim Çiftlikleri ve Faaliyetleri (1950-1985)**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2019.

KARAKULAK, Yurdanur, **Yeni İnan Gazetesinde Tekirdağ (1953-1954)**, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ 2017.

KARAKURT, Musa, **Sarayönü (Konya) İlçesi'nin Coğrafi Etüdü**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2007.

KARCI, Betül, **Demokrat Parti Dönemi'nde Tokat (1950-1960)**, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Tokat 2019.

KAYAM, H. Cevahir, **Türkiye'de Tarım Politikaları (1928-1938)**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997.

KAYIRAN, Mehmet, **Türk Tarımında Modernleşme Çabaları 1923-1950**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1995.

KAYNAR, Osman, **Konya Halkevi'nin Türk Modernleşmesindeki Faaliyetleri (1932-1951)**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2007.

KESİM, Emel Özder, **Menderes Dönemi Giresun'da İktisadi Hayat (1950-1960)**, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Giresun 2014.

KOÇ, Hülya, **Hürsöz Gazetesi Çerçevesinde İzmit Şehrinin Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Yapısı (1951-1955)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010.

KÖSEATAÇ, İnci, **Arifiye Köyü Beşeri-İktisadi Etüdü**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (Yayımlanmamış Lisans Tezi), İstanbul 1967.

OĞUZ, İrfan, **Köy Hizmetleri Tokat Araştırma Enstitüsü Arazisinin Toprak Etüdü, Hari-talanması ve Sınıflandırılması**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 1993.

OLUÇ, Mehmet, **Trakya Ziraat Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1946.

ÖKSÜZ AŞIKI, Fatoş, **Cumhuriyet'in İlanından Üçüncü Planlı Döneme Kadar Türk Tarım Politikalarının Tokat İli Örneğinde Değerlendirilmesi**, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu 2019.

ÖZÇELİK, Fatih, **Cumhuriyet Döneminde Düzce (1946-1960)**, Marmara Üniversitesi Türki-yat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2013.

ŞENDİL, Abdurrahman Fatih, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Orman Fakültesi**, İstanbul Üniver-sitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014.

ŞENER, Sefer, **1923-1963 Dönemi Türkiye'de Tarım Politikaları ve Tarımsal Üretim**, İstan-bul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2003.

TAN, Seda, **Osmanlı Devletinde At Yetiştiriciliği (1842-1918)**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya 2015.

TEKİN, Saadet, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1997.

TOPARLAK, Bahar, **Dördüncü Umumi Müfettişlik: Kurulması, Çalışmaları ve Kaldırılma-sı**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2013.

TOPÇU, İlyas, **1946-1960 Yılları Arası Kars'ta Siyasi ve Sosyal Hayat**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kars 2014.

TORUK, İbrahim, **Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araş-tırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

TÜRKMENOĞLU, Emine, **Konya Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünün Tarihi Gelişimi ve Bölge Hayvancılığına Katkıları**, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayımlan-mış Doktora Tezi), Konya 2010.

ULUĞ, Süleyman Engin, **Alparslan Devlet Üretme Çiftliğinde Buğday Üretiminin Ekono-metrik Analizi**, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ziraat Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Er-zurum 1970.

ULUN, Ayşen, **Alata Birinci Derece Sit Alanında Alan Kullanım Kararlarının Saptanması**, AÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2008.

ÜNAL, Hasan Emre, **Türkiye'de Orman Fakültelerinin Orman Ekonomisi Anabilim Dalla-rındaki Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi**, AÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008.

YILDIRIM, Seyfi, **Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler (1940-1970): Pro-sopografik Bir Çalışma Örneği**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2005.

YILMAZ, Duygu, **Demokrat Parti'nin Tarım Politikasının Aydın Ölçeğinde Değerlendirilmesi (1950-1955)**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2012.

YILMAZ, İbrahim, **Demokrat Parti Döneminde İstanbul'un Siyasi ve Sosyal Yapısı (1950-1960)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013.

YÜCEBAŞ, Ferit, **Cumhuriyet Döneminde Güneydoğu Anadolu (Gaziantep-Mardin-Urfa)'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)**, Bitlis Eren Üniversitesi/Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bitlis 2018.

YÜCER, N., **Cumhuriyet Dönemi'nde Köye Öğretmen Yetiştiren Kurumlar ve Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010.

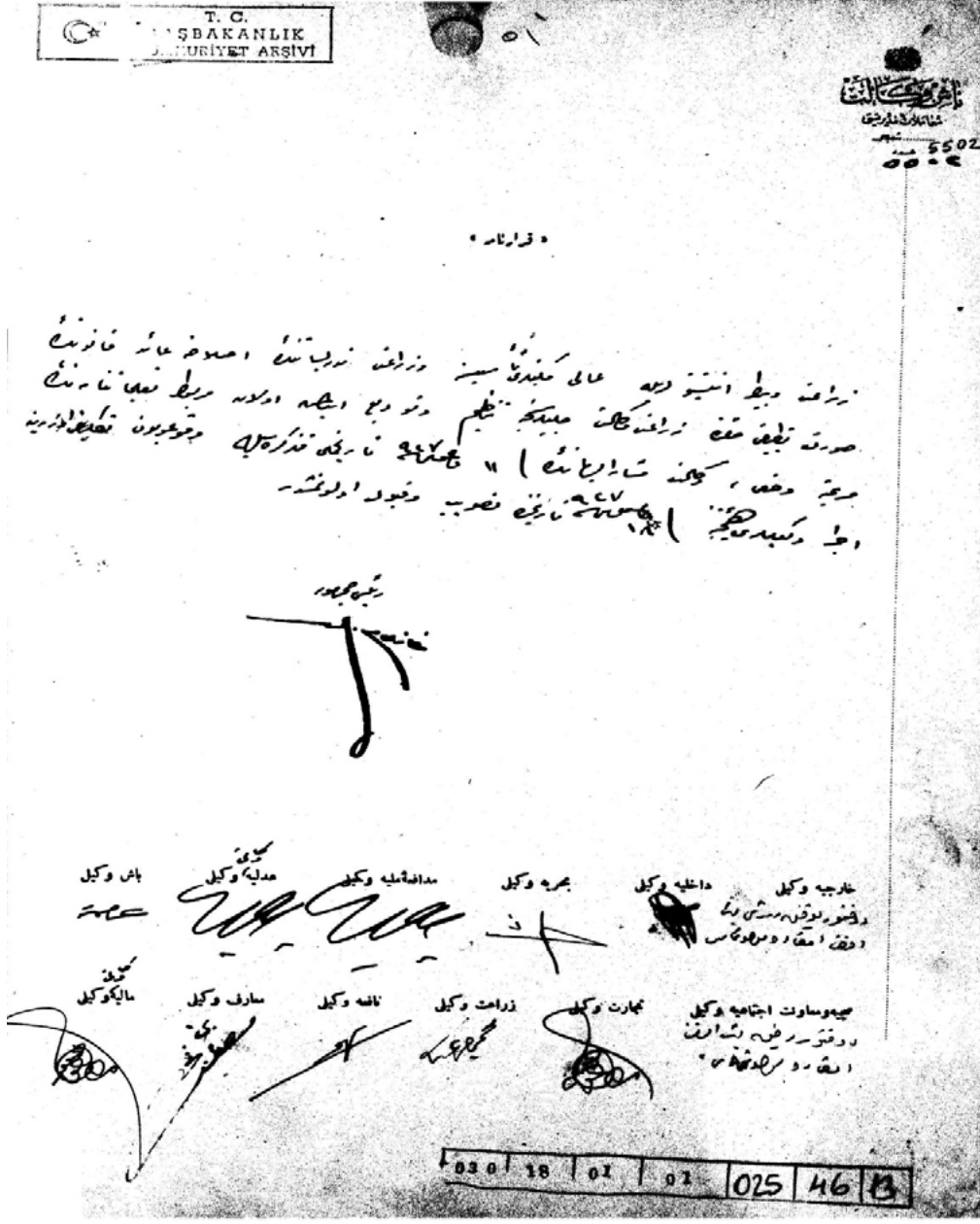
H- SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞMELERİ

Halil Öcalan - Görüşme Tarihi: 09.09.2021.

Nevzat Türken – Görüşme Tarihi: 21.04.2021.

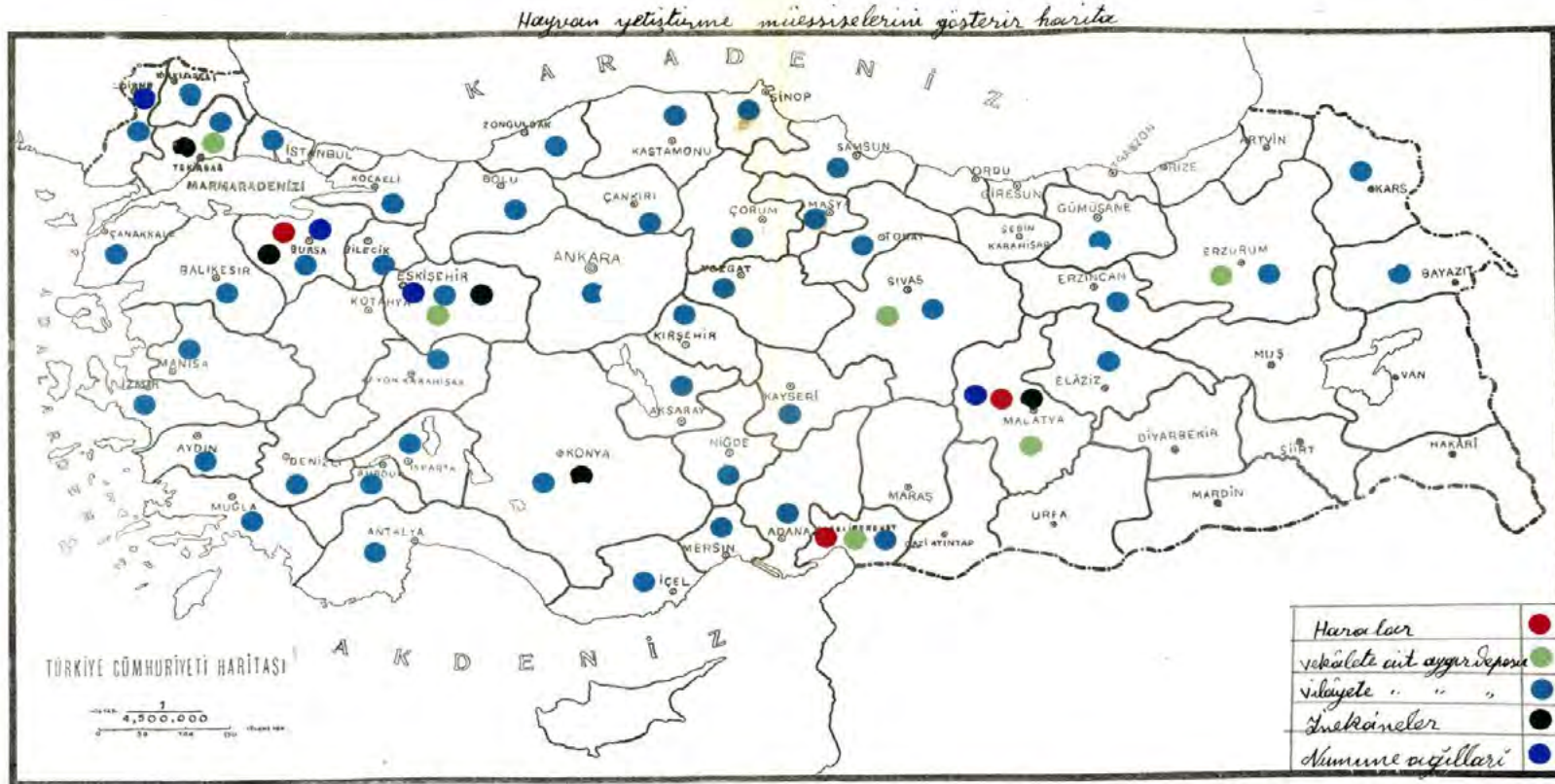
EKLER

Ek-1

Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle yüksek okullar kurulmasına ve ziraat öğreniminin ıslahına ait Kanun'un uygulama şekline dair düzenlenen yönetmeliğin yürürlüğe konulması. (18.08.1927).

Ek -2

030 10 187 285 1

Kaynak: BCA, Dosya No: 30-10-0-0, Yer No: 187-285-1, 05.10.1946.

Ek -3

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ziraat Mücadele Enstitüleri ve Bölgelerini
gösterir harita

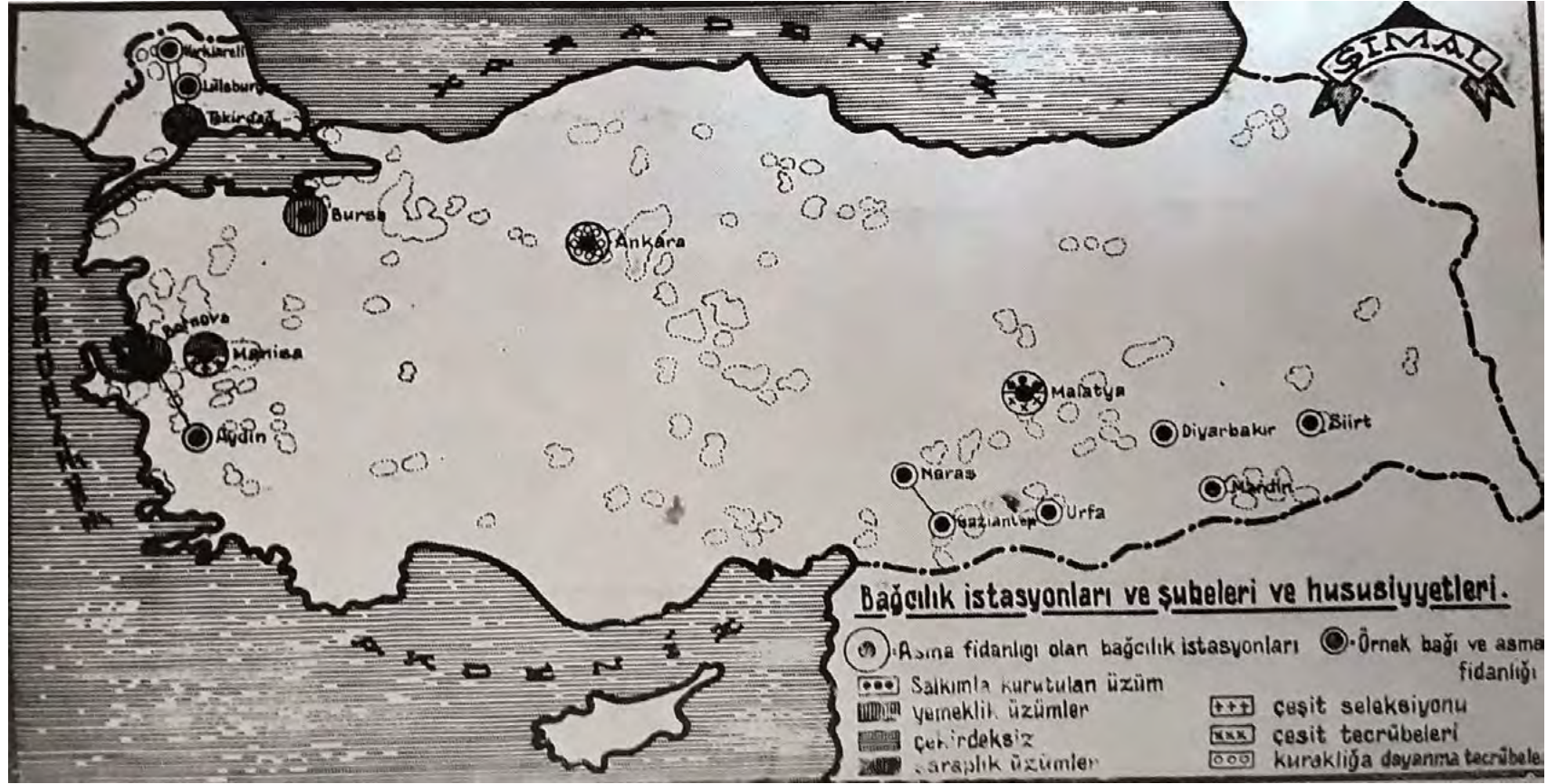

Kaynak: BCA, Dosya No: 30-1-0-0, Yer No: 81-511-3, 00.00.1960.

Kaynak: Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, Seri: B, Takım: 10, Ankara 1938.

Ek -5

Kaynak: Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, Seri: B, Takım: 10, Ankara 1938.

Ek -6

İlk, orta ve yüksek dereceli tarım okullarının amaç ve hedeflerini ifade eden broşür.

Kaynak: **Beydere Tohum Sertifikasyon Test Müdürlüğü Arşivi**, Manisa 2023.

Nurullah Kırkpınar

1991 yılında Erzurum'un Aşkale ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 2013 yılında Kars Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünde başlamış olduğu yüksek lisans eğitimini "27 Mayıs Askerî Müdahalesinin Ardından Türk Siyasetinin Yapılanma Dönemi (1961-1965)" başlıklı teziyle tamamlayarak bilim uzmanı derecesi aldı. 2017 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümünde doktora öğrenimine başladı. 2022 yılında aynı üniversiteden "Türkiye'de Zirai Eğitim (1923-1963)" başlıklı teziyle doktora derecesi aldı. Yabancı dil olarak İngilizce bilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Türk Demokrasi Tarihi, Türk Eğitim Tarihi, Modernleşme ve Kent Tarihi konularında çalışmalarını sürdüren Kırkpınar'ın ulusal ve uluslararası düzeyde yayımlanmış pek çok makalesi bulunmaktadır.

1923-1963 döneminde modernleşme eğilimlerinin ziraata ve genelde iktisadi hayata nasıl yansıdığını inceleyen çalışma zirai eğitim, araştırma-geliştirme ve yayım faaliyetlerinin dönüşümünü devletin, toplumun ve ekonominin nezdinde ele almaktadır. Bir diğer ifade ile zirai eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme politikaları üzerinden hem tarihsel süreçte bir tarımsal dönüşüm hikayesini anlatmakta hem de mekansal-kurumsal ölçekte Türkiye'deki kurumsal yapılar arasında karşılaştırmalı bir bakış açısı sunmaktadır. Dolayısıyla bu eser yukarıdaki özellikleri sebebiyle ziraat, iktisat, eğitim ve toplumsal tarih yahut kurum tarihi alanlarında değerlendirilebilecek nitelikte bir çalışmadır.

Bu çalışmanın temel iddiası ise bilimsel-egitimsel ve zirai modernizasyon alanında yaşanan gelişmeler sayesinde ziraatın ülke ekonomisi, hatta toplumunu yönlendiren tarihsel bir aktör olduğunu kanıtlamaktır. Bu noktada çalışma içerisinde 40 yıllık süreçte zirai bürokrasinin gelişimi, zirai eğitim politikaları çerçevesinde ziraat okulları, üretme çiftlikleri ve örnek tarla girişimleri, araştırma-geliştirme enstitüleri, hayvan yetiştirme ve ıslah kurumları, ziraatta makineleşme eğilimleri ve Batılı ülkelerle olan ilişkilerin ziraata etkileri gibi birçok önemli konuya değilmektedir. Cumhuriyet'in tarımsal modernleşme uzantısında gelişen ve bilimsel temelli eğitim sunan zirai eğitim kurumları perspektifinden yaklaşılarak, eğitim-üretim paradigmasının nasıl işlediği incelenmektedir. Öte yandan Cumhuriyet'in eğitim-üretim yüklediği işlevler ortaya konmakta, 1923-1963 yılları arasında tarımsal eğitime ilişkin fikir ve projeler ise eleştirel bir bakış açısı ile irdelenmektedir.

E-mağaza

ISBN: 978-9-75175-714-2

9 789751 757142

www.atam.gov.tr